T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ) ANA BİLİM DALI

MÜZEKKİ'N-NÜFŪS

GİRİŞ - METİN - SÖZLÜK

Doktora Tezi

Hazırlayan: Abdullah BAĞDEMiR

Ankara 1997

DÜZELTMELER

SAYFA	SATIR	YANLIŞ	DOĞRU
XXIII	alttan 19. satır	Pekolcay, Dr. A. Neclâ., Purgstall, Hammer., —, Uçman, Abdullah., Radloff, V. V.,	Pekolcay, Dr. A. Neclâ., —, Uçman, Abdullah., Purgstall, Hammer., Radloff, V. V.,
XXVIII	alttan 4. satır	öldürdü	öldürdüler
XXXIII	üstten 12. satır	madrese	medrese
XLVI	üstten 2. satır	Menâkı-nâme	Menâkıb-nâme
XLVI	alttan 3. satır	Hüseyinü'l-Hamavî	Hüseynü'l-Hamavî
XLVII	üstten 3. satır	Hüseyinü'l-Hamavî	Hüseynü'l-Hamavî
XLVII	üstten 12. satır	Hüseyinü'l-Hamavî	Hüseynü'l-Hamavî
XLVII	üstten 17. ve 18. satırlar	Hüseyinü'l-Hamavî	Hüseynü'l-Hamavî
XLVII	alttan 1,5,7. ve 8. satırlar	Hüseyinü'l-Hamavî	Hüseynü'l-Hamavî
XLVIII	üstten 5,10,13, ve 17. satırlar	Hüseyinü'l-Hamavî	Hüseynü'l-Hamavî
XLVIII	alttan 7. satır	Müzekkin-Nüfûs	Müzekki'n-Nüfûs
LII	alttan 8. satır	harflarle	harflerle
LVI	73. dipnot	Türk Tefekkürü Tarihi	**Türk Tefekkürü Tarihi**
LXI	üstten 3. satır	(intiżâr etmek, beklemek; ḳarşısına çıḳmaḳ)	(intiẓâr etmek, beklemek; ḳarşısına çıḳmaḳ)
LXVI	alttan 6. satır	benzemiştir	benzetmiştir
LXVIII	üstten 9. satır	tonlu	tonsuz
LXIX	alttan 15. satır	otaya	ortaya
LXXIV	üstten 12. satır	olduunu	olduğunu
LXXV	alttan 12. satır	issiliginüŋ	ایسلیککنک issiliginüŋ
LXXIX	üstten 3. satır	ḳapu ḳıcırdısı	ḳapu قجردیسی ḳıcırdısı
LXXIX	üstten 3. satır	برغلنك bırağılanuŋ 85a-1	برغلنك bırağılanuŋ (bıraḳ-) 85a-1
LXXX	alttan 9. satır	ufalkmak"	ufaltmak"
LXXXII	üstten 13. satır	uyumuna uyumuna	uyumuna
LXXXII	alttan 5. satır	Metnimizde bu ekin ince ünlü olan	Metnimizde bu ekin, ince ünlüyle biten
LXXXIII	üstten 6. satır	yarine	yerine
LXXXV	alttan 14. satır	اوجكز 108a-10	اوجكز evcegez 108a-10
XC	üstten 2. satır	Bunların yanında kalıplaşmış olanlar da vardır.	Bu ek, şu örneklerde geçmektedir.
XC	üstten 13. satır	-uḳ, -ük	-uḳ, -ük, -ḳ
XCI	üstten 10. satır	طوتاغن ṭutağan 208a-5, گیگن gėyegen 210-2, سویلکن söylegen 235b-13	
XCI	alttan 14. satır		گیگن gėyegen 210-2

T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ) ANA BİLİM DALI

MÜZEKKİ'N-NÜFŪS

GİRİŞ - METİN - SÖZLÜK

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR

Hazırlayan: Abdullah BAĞDEMİR

Ankara 1997

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

Türk dili ürünleri arasında yüzyıllar içerisinden süzülerek zamanımıza kadar ulaşan ve bugün hiç bir sadeleştirmeye gerek olmadan okunup anlaşılabilen pek az eser vardır. Bu tür eserlerin en önemlilerinden biri hiç şüphesiz Müzekki'n-Nüfûs'tur.

XV. yüzyıl Batı Türkçesinin en güzel örneklerinden biri olan Müzekki'n-Nüfûs, dili, söz varlığı ve anlatım özelliği bakımlarından dikkate değer bir eserdir. Yüzyıllarca elden ele dolaşıp bir başvuru kitabı gibi okunmuş, üzerinden beş yüz elli yıl geçmiş olmasına rağmen bugün bile önemini kaybetmemiştir. Yazıldığı dönemde ve daha sonraki dönemlerde yüzlerce kopyası çıkartılarak adeta bir kılavuz kitap olarak kullanılmıştır.

Son dönemlerde hem Arap harfleriyle hem de Latin harfleriyle birçok kez basılan Müzekki'n-Nüfûs'un çok hacimli bir eser olması dolayısıyla bugüne kadar bilimsel bir yayımı yapılamamıştır. Biz dil bakımından çok önemli olan bu eseri doktora tezi olarak almayı uygun bulduk. Bu amaçla Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde bulunan 281 varaktan oluşan ve A/143 numarayla kayıtlı yazma üzerinde çalıştık. Bu nüsha gördüğümüz öteki nüshalar içerisinde en okunaklısı ve en temizidir.

Böyle bir çalışmada birtakım ön hazırlıklar yapmamız gerekti. Bu amaçla Müzekki'n-Nüfûs'un nüshalarını tespit etmek için İstanbul ve Bursa kütüphanelerinde çalıştık. Eşrefoğlu'nu Hacı Bayram-ı Veli'ye gönderen Emir Sultan'ın Bursa'daki türbesi ile Eşrefoğlu'nun İznik'teki cami ve mezarını gördük. Eşrefoğlu'nun zaman zaman gidip kaldığı ve kendisinden sonra yerine geçen damadı Abdurrahim Tirsî'nin köyü olan Tirse'ye gidip o köyün yaşlılarıyla görüştük.

Öte yandan farklı disiplinlerin bilgilerinden yararlanmaya ihtiyaç duyduk. Eserin içerisinde geçen ayetlerin ve hadislerin tespit edilip Türkçe açıklamalarının yapılması kolay olmadı. Ayetlerin tam karşılıklarını verebilmek için altı farklı Kur'an çevirisinden yararlandık. Özellikle bir kısım hadislerin kudsî hadis (İlâhî hadis) olması ve kaynaklarda bunların bulunamaması çalışmamızı aksattı. Dinî bir eser olması bakımından Arapça ve Farsçadan alınıp kullanılan kelimelerin o dillerdeki asıl anlamlarının tespit edilebilmesi bizi birçok sözlüğü kullanmaya sevk etti. Bu yüzden sözlük bölümünde Arapça kelimelerin kökünü gösterdik ve en güvenilir dört farklı sözlükten kelimelerin bütün anlamlarını vermeye çalıştık. O dönemde kullanılan ve kaynaklarda hemen bulunamayan Türkçe kelimelerin tespitinde de güçlüklerimiz oldu. Metinde mensur parçaların içine serpiştirilmiş aruz ve hece ile yazılan bazı şiirlerin vezinlerinin bozuk olması çalışmamızı güçleştiren bir başka faktördür. Diğer taraftan müstensihin XV. yüzyılda yazılan eseri XVII. yüzyılın sonlarında yaşadığı dönemin telâffuzuna uygun olarak harekelemesi kelimelerin ve eklerin doğru tespit edilmesini güçleştirmiştir. Eserin çok hacimli olması üç yılı aşkın bir süre çalışmamızı gerektirdi. Bütün bu eksiklikleri ve güçlükleri mümkün olduğu kadar gidermeye çalıştık.

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın "Giriş" bölümünde 'Türklerin İslamlığı kabul etmeleri', 'Türklerin Anadolu'ya gelişleri', 'Anadolu'da İslâm kültürünün yaygınlaşması', 'Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış dinî eserler' ile 'Eşrefoğlu Rûmî'nin hayatı, menkıbeleri ve eserleri' hakkında bilgi verdikten sonra Müzekki'n-Nüfûs'un kısa bir değerlendirmesini yaptık. Ayrıca bu bölümde 'Dil Özellikleri' başlığı altında ses bilgisi, yapı bilgisi ve cümle bilgisi konularını inceledik. "Metin" bölümünde ise eserin çevriyazısını verdik. "Sözlük" bölümünde de alfabetik sırayı temel alarak anlaşılmayan kelimelerin hangi dilden olduğunu, Arapça ise hangi kökten geldiğini göstererek bu kelimelerin bütün anlamlarını vermeye çalıştık.

Metnin tespit edilmesinde ve karşılaştığım güçlüklerin çözümünde bana yardımcı olan, gerekli uyarılarıyla katkılarda bulunan hocam sayın Prof. Dr. Hamza Zülfikar'a teşekkür ederim.

Abdullah BAĞDEMİR

KISALTMALAR

Age.	Adı geçen eser
AK	Muṣṭafâ Bin Şemseddîn-i Aḫterî, **Aḫterî-i Kebîr**, ve ẕâlike bi-dârü't-ṭıbâ'ati's-sulṭâniyyeti, 1263 (1847) (üçüncü basım, büyük boy.)
ALAED	F. Steingass, **A Learner's Arabic-English Dictionary**, Yeni Basım, Librairie Du Liban, Beirut 1989
Ar.	Arapça
BBH	Muḥammed ʿArif., **Bin Bir Ḥadîs̱**, İkinci Ṭabʿı, Cerîde Maṭbaʿası, Kâhire 1325 (1907)
BFTS.	Tahsin Saraç, **Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük**, Grand Dictionnaire Français-Turc, Adam Yayınları, Anadolu Yayıncılık A.Ş. İkinci Basım, İstanbul. 1989
bHa.	Ḫalîl, **Kitâb-ı Müntehabât-ı Lûġât-ı ʿOs̱mâniyye**, 2 C. Maṭbaʿa-ı ʿÂmire litoğrafya destgâhı, (ikinci baskı) (İstanbul) 1280, 1282 (1864, 1865). (büyük boy).
bk.	Bakınız
BK-1	Ḥüseyin Bin-i Ḫalf-i Tebrîzî'den Mütercim Aḥmed ʿAṣım, **Tıbyân-ı Nâfiʿ der-Tercüme-i Burhân-ı Ḳâṭıʿ**, Dârü't-ṭıbâʿati's-sulṭâniyye, (kırmızı ve siyah olarak ilk basım), İstanbul 1214 (1799)
BK-2	Ḥüseyin Bin-i Ḫalf-i Tebrîzî'den Mütercim Aḥmed ʿAṣım, **Tıbyân-ı Nâfiʿ der-Tercüme-i Burhân-ı Ḳâṭıʿ**, İkinci Basım, Bulaḳ Maṭbaʿası, Bulaḳ 1251 (1835)
BOTS	Muṣṭafa Nihat Özön, **Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, 6. Basım. İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul 1979
bs.	Baskı, basım
C.	Cilt
CDET	Aḥmed Vahid, **Condensed Dictionary English-Turkish**, İngilizce Türkçe Lûġât, Kâġıtçılık ve Maṭbaʿacılık Anonim Şirketi, Fratelli Hâyim, Der-saʿâdet 1340 /1924.
CE	**Cevâhirü'l-Eṣdâf**, Giriş - Metin - Sözlük, Haz. Dr. Ahmet Topaloğlu, Basılmamış doçentlik tezi, İstanbul 1982
çev.	Çeviren, çevirmen
çiLN	Muʿallim Nâcî, ('Ömer Ḫulûṣî takma adıyla) —**Çocuklar İçin— Lûġât-ı Nâcî**, (ʿİṣmet Müstecâbî-zâde), (ṣâḥibi Muḥammed Sâlim) Maḥmûd Bey Maṭbaʿası, Der-saʿâdet 1306
db.	Dil bilimi
dbl.	Dil bilgisi
drl.	Derleyen
Don.	N. S. Doniach, **The Oxford English-Arabic Dictionary Of Current Usage**, At The Clarendon Press Oxford 1987
DT	Doğu Türkçesi.
dzl.	Düzenleyen
dzş.	Düzeltilmiş
e.	Edat
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
EFTL	T. X. Bianchi, **Elsîne-i Franseviyye ve Türkiyyenin Lûġatı**, Fran çais-Turc, 2. C. İkinci Basım, Typographie de Mme Ve Dondey—Duprè, Paris M DCCC XLIII. (1843), M DCCC XLVI (1846)
ET	Eski Türkçe, İslâmlık Öncesi Türkçesi
ETFL	T. X. Bianchi, J. D. Kieffer, **Elsîne-i Türkiyye ve Franseviyyenin Lûġatı**, Turc-Français, 2 C. A l'imprimerie Royale, Paris, M DCCC XXXV (1835). M DCCC XXXVII (1837)
esk	eski, eskimiş.

etk. ey.	etken eylem.
f.	Fiil
Far.	Farsça
FG.	Aḥmed Ateş, Abdülvehhab Tarzî, **Farsça Grameri** I. Gramer ve Metinler. Gözden Geçirerek Yeniden Neşreden Aḥmed Ateş, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından: No. 171. Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü, İbrahim Horoz Basımevi, istanbul 1954
Fr.	Fransızca
FZ	Ziya Şükün, **Farsça-Türkçe Lûgat, Gencîne-i Güftâr, Ferheng-i Ziyâ**, 2040 s. Maʿârif Maṭbaʿası, İstanbul 1944.
gnş.	Genişletilmiş
göst. e.	gösterilen eser
göst. y.	gösterilen yer
gr.	Gramer
Gr.	Grekçe
H	Hintçe
Ha.	Ḫalîl, **Kitâb-ı Münteḫabât-ı Lûġât-ı ʿOs̱mâniyye**, 2 C. Cerîdeḫâne, Der-saʿâdet (ilk baskı litoğrafya) h. 1268, 1269 (1852, 1853)
HA	Prof. Dr. İbrahim Canan, **Hadis Ansiklopedisi**, Kütüb-i Sitte, Yeni Baskı, Akçağ (ve Zaman Gazetesi "Feza Gazetecilik A.Ş." işbirliği ile) Yay. Graphischer Grossbetrieb Pössneck Gmbh Ein Mohndruck Betrieb Basımı, Yenibosna / İstanbul 1995
HHE	Eş-Şeyḫ İbne'l-Eşrefe'r-Rûmiyyü'l-Eznîḳî, **Müzekki'n-Nüfûs**, Ḥakkâklar Çarşusında Şirket-i Ḫayriyye Müdîri Ḥâcı Ḥüseyin Efendi'nin maʿrifetiyle ṭabʿ olunmuşdur. Taş Baskısı, (İstanbul) 1301(1884)
hlk.	Halk ağzı
hzl.	Hazırlayan
İA	MEB, **İslâm Ansiklopedisi**, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1953
İbr.	İbranca, İbranice
icl.	İnceleyen
İng.	İngilizce
is.	İsim
İt.	İtalyanca
KA	Şemseddîn Sâmî, **Ḳâmûsü'l-Aʿlâm**, 1. C. Mihrân Maṭbaʿası, İstanbul 1306 (1889), 2. C. Mihrân Maṭbaʿası, İstanbul 1306 (1889), 3. C. Mihrân Maṭbaʿası, İstanbul 1308 (1891), 4. C. Mihrân Maṭbaʿası, İstanbul 1311(1894), 5. C. Mihrân Maṭbaʿası, İstanbul 1314 (1897), 6. C. Mihrân Maṭbaʿası, İstanbul 1316 (1899)
KEMŞ	Aḥmed Faḳîh, **Kitâbu Evṣâfı Mesâcidi'ş-Şerîfe**, Yayımlayan: Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara. 1974
KH	**Kudsî Hadisler**, Buharî - Müslim - İbni Mace - Ebu Davud - Tirmizî - Nesâî - Muvatta, 2 C. Tercüme: Ahmed Varol, Madve Yay. Birinci Baskı, İstanbul 1991, 1. C. 432 s., 2. C. 432-839 s.
kHa.	Ḫalîl, **ʿİlâveli Lûġât-ı ʿOs̱mâniyye**, 2 C. Şirket-i Ṣaḥḥâfiyye-i ʿOs̱mâniyye Maṭbaʿası, İstanbul 1902, (küçük boy).
KHMK	Hasan Basri Çantay, **Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim**, 3 C. 13. Baskı, Naşiri: Mürşit Çantay, İstanbul 1984
KKL	Mahmud Çanga, **Kur'an-ı Kerim Lûgatı**, Timaş Yay. İstanbul 1989
KKM	Abdülbâki Gölpınarlı, **Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli**, 2 C. Remzi Kitabevi, Remzi Kitabevi Matbaası, İstanbul 1374-1915
KKT	Prof Dr. Süleyman Ateş, **Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri**, 6 C. Yeni Ufuklar Neşriyat 1988, ve (Yeni Basım) Milliyet Gazetecilik A.Ş. tesisleri (İstanbul) 1995
KKTA	İsmail Hakkı İzmirli, **Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı**, (Maʿanî-i Kurʿan), Eren Yay. İstanbul 1977

KLM	Ceyms Redhavş, (James. W. Redhouse), **Kitâb-ı Lehcetü'l-Ma'ânî**, İngilizceden Türkçeye Lûgat Kitâbı, English And Turkish Lexicon, Beşinci Basım, Amerikan Misyoner Cemiyeti Neşriyatından, Constantinople 1922
kLN	Mu'allim Nâcî, (takma adıyla 'Ömer Ḥulûṣî) **Küçük Lûġât-i Nâcî**, (Ṣaḥib ve nâşiri: "Yeni Geveze" gazetesi ṣaḥib-i imtiyâzı ve 'Aṣır maṭba'a ve kütüb-ḫâne ve mücellid-ḫânesi ṣâḥibi Kirkor) 'Aşır Maṭba'ası, İstanbul (basım yılı yok)
KML	Ceyms Redhavş, (James. W. Redhouse), **Kitâb-ı Ma'ânî-i Lehce**, A Turkish And English Lexicon, Amerikan Misyoner Cemiyeti Neşriyatından, A. H. Boyaciyan Maṭba'ası, Constantinople 1890. ('dan ofset baskı Librairie Du Liban, Beirut 1987.), ve Redhavş, Ceyms, (Redhouse James. W.), Kitâb-ı Ma'ânî-i - Lehce, Türkçeden İngilizceye Lûġat Kitâbı, Turkish And English Lexicon, Yeni Basım, Amerikan Misyoner Cemiyeti Neşriyatından, Constantinople 1921, viii+2224.
KO	Meḥmed Ṣâlâḥî, **Ḳâmûs-ı 'Oṣmânî**, (Şâḥib ve nâşiri: Aḥmed Muẓaffereddîn), 4. C. Maḥmûd Bey Maṭba'ası, İstanbul 1313, 1313, 1313, 1322. (1895, 1904)
krş.	Karşılaştırınız
KT	Şemseddin Sâmî, **Kâmûs-ı Türkî**, (Şâḥib ve nâşiri: "İḳdâm" şâḥib-i imtiyâzı ve baş muḥarriri Aḥmed Cevdet) İḳdâm Maṭba'ası, Der-sa'âdet 1317—1318 (1899—1900)
KTC	Ḫayruddîn Ḫân Ḥaydar-âbâdî, Şâh Veliyyu'llâh El-Hindî'den **Kitâbü't-Tefsîri'l-Cemâlî 'Ale't-Tenzîli'l-Celâlî**, Maṭba'atü'l-Mıṣriyyi'l-Mahrûse 1294 (1877)
Ktp	Kütüphane
KYZ	Eş-Şeyḫü'bnü'l-Eşrefü'r-Rûmiyyi'l-İzniḳî, **Müzekki'n-Nüfûs**, nâşiri: Ḥakkâklar Çarşusında (4) numaralı dükkânda ṣaḥḥâf Ḳırımî Yûsuf Żiyâ, Şirket-i Ṣaḥḥâfiyye-i 'Oṣmâniyyenin Çenberli Ṭaş civarında 52 numerolu maṭba'asında ṭab' olunmuştur. Taş Baskısı, (İstanbul) 1327 (1909)
LAC	Muṣṭafâ Bin Şemseddîn-i Aḫterî, **Lûġât-i Aḫterî-i Cedîd**, (Basım yeri ve yılı yok), 480 s.
Lât	Lâtince
LBK	Ḥüseyin Bin-i Ḫalf-i Tebrîzî'den Mütercim Aḥmed 'Aṣım, **Lûġât-ı Burhân-ı Ḳâṭı'**, (Tıbyân-ı Nâfi' der-Terceme-i Burhân-ı Ḳâṭı''ın Taş Basması, alfabetik olarak son basımı), Maṭba'a-i 'Oṣmâniyye, İstanbul 1302 (1885)
LC	İbrâhîm Cûdî, **Lûġât-i Cûdî**, (Ṭâbi' ve nâşiri: Ṭrabzon'da kitâbcı Ḥamdî) Kütüb-ḫâne-i Ḥamdi. Ṭrabzon 1332
LL	Şeyḫü'l-İslâm (Mehmed) Es'ad Efendi, **Lehcetü'l-Lûgat**, Dârü'ṭ-ṭıbâ'ati'l-Ma'mûreti's-Sulṭâniyye, Ḳosṭanṭıniyye h. 1216 (1801)
LN	Mu'allim Nâcî, (takma adıyla 'Ömer Ḥulûṣî) **Lûġât-i Nâcî**, ('İṣmet Müstecâbî-zâde), (başım yeri yok) İstanbul 1308 (1891)
LO	Aḥmed Vefîḳ Paşa., **Lehce-i 'Oṣmânî**, Tab'-ı Cedîd, Maḥmûd Beg Maṭba'ası, Der-sa'âdet 1306 (1889), Cüz-i evveli aṣlı 'Arabî ve Fârisî olmayan kelimât ve müvellidâtı 7+1+856 s. Cüz-i ṣânîsi aṣlı 'Arabî ve Fârisî olan elfâẓ-ı Oṣmâniyyeyi ḥâvî 857+1455 s.
m.	Metinde
M.	Milât, Milâdî
mad.	Madde
Mev	Mevlût Sarı, **El-Mevârid Arapça-Türkçe Lûgat**, Ḳâmûsu 'Arabî-Türkî Mevârid, Bahar Yayınları, İstanbul 1982.
MU'	**El-Mu'cemü'l-Müfehres Li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Hazırlayan: Muḥammed Fuâd 'Abdu'l-Bâḳî, Mısır 1378, (Çağrı Yay. İstanbul 1990)
mü'	mü'enneṣ
Mün	Maṭba'atü'l-Kâṣûlîyye, **Müncid**, Maṭba'atü'l-Kâṣûliyye, Beyrût (yılı yok).
Nah.	Naḥîfî Meḥmed Süleymân, **Mesnevî Tercümesi** 7 C. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'den Bulâḳ Maṭba'ası, Bulâḳ 1268 (!1852), Farsça metinlerle beraber.
NF	Eşrefoğlu Rûmi, Asıl Nüshadan Tam Metin, **Müzekkin-Nüfus**, (Nefisleri Temizleyici), Baskıya Hazırlayan: Nezihî Ferhun, Yayınlayan: Ali Ayağ, Sebil

	Matbaacılık ve Ticaret, İstanbul 1976
No.	Numara
oAK	Muṣṭafâ Bin Şemseddîn-i Aḫterî, **Aḫterî-i Kebîr**, ṣaḥḥafiyye-i ʿOsmâniyye Şirketi'nin 87 numaralı maṭbaʿasında ṭabʿ edilmiştir. Der-saʿâdet 1310 (1893), (orta boy)
oHa.	Ḫalîl, **ʿİlâveli Kitâb-ı Münteḫabât-ı Lûğât-ı ʿOsmâniyye**, 2 C. (dördüncü baskı) (İstanbul) 1284 (1867). (orta boy)
OK	Ebû Tahir Muḥammed Bin Yaʿḳûb Fîrûz-âbâdî'nin Ḳâmûsü'l-Muḥîṭ'inden Mütercim Aḥmed ʿÂṣım, **El- Oḳyânûsü'l-Basîṭ fî Tercemeti'l-Ḳâmûsi'l-Muḥîṭ**, Üçüncü ṭabʿı, Taḳvim-ḫâne-i ʿÂmire, İstanbul 1268 (1852), 1269 (1853), 1272 (1856)
Osm.	Osmanlıca, Osmanlı Türkçesi
OTAL	Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Eski ve Yeni Harflerle, (5. Ofset Baskı) Aydın Kitabevi, Doğuş LTD. ŞTİ. Matbaası, (Yenişehir) Ankara 1982.
OTTD	**Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi**,I Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Maʿarif Vekâleti, Devlet Matbaʿası İstanbul 1934
OVPED	Süleymân Ḥayîm, **One-Volume Persian English Dictionary**, (Ferheng-i yek- cildî Fârisî-İngilizî) Librairie-İmprimerie Beroukhim-Tahrân. 1953
öl.	Ölüm
ör.	Örnek
RBDK	Reşat Nuri Güntekin, Dr. Ali Süha Delilbaşı, Nurullah Ataç, İsmail Hami Danişmend **Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu**, 3 C, Kanaat Kitabevi, İstanbul (yılı yok)
RKO	Alî Seydî, **Resimli Kâmûs-ı ʿOsmânî**, (Ṣâḥib ve nâşiri: Maṭbaʿa ve Kütüb-ḫâne-i cihân ṣâḥibi Mihran), Dârü'l-Ḫilâfeti'l-ʿAliyye, Maṭbaʿa-i Kütüb-ḫâne-i Cihân, 3 C. 1330 (1914)
s.	Sayfa
S.	Sayı
SB.	Eşrefoğlu Rûmi, **Tam Müzekkin-Nüfus**, Nefisleri Temizleyen, Ayrıca Evrâd-ı Kadiriyye ve Şerhli Tercemesi, Salâh Bilici Kitabevi, İstanbul (yılı yok)
SBT	**Sahih-i Buhârî ve Tercemesi**, Abû Abdillah Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî, 17. C. Mütercim: Mehmed Sofuoğlu, Yay. Ötüken Neşriyat A.Ş. İstanbul 1987-89, 16 C. Tercüme 7637 s, 17. C. İndeks, 488 s. Haz. Mehmet Tekin, İstanbul 1990.
sf.	Sıfat
Sİ.	Ṣâliḥ İḥsân, **ʿOsmânlı Lisânı**, Maṭbaʿa-i Aḥmed İḥsân ve şürekâsı, İstanbul 1319 (1903)
SKT	Muhammed Bin Hamza, **XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır-Arası" Kur'an Tercümesi**, (Hazırlayan: Dr. Ahmet Topaloğlu) 2 C. Kültür Bakanlığı Yayınları Araştırma ve İnceleme Eserleri: 1ve 5. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976
Ste.	F. Steingass, **A Comprehensive Persian-English Dictionary**, 3. Basım, Librairie Du Liban, Beirut 1975
Süry.	Süryanice
T	Türkçe
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	Nâẓım Bin Muḥammed, **Tercümânü'l-Lûğât**, Taş Basması, İstanbul 1288—1289 (1871—1872)
TKKT	İsmail Hakkı İzmirli, **Türkçe Kuran-ı Kerim Tercümesi**, 2. C. Sahib ve Naşiri: Hilmi Kitaphanesi sahibi İbrahim Hilmi, İstanbul 1932
TL	Ḥüseyin Kâẓım Ḳadri, **Türk Lûğâti**, 1. C. ʿArap ḥarfleriyle Maʿârif Vekâleti Yay. Devlet Maṭbaʿası, İstanbul 1927, 2. C. ʿArap ḥarfleriyle Maʿârif Vekâleti Yay. Devlet Maṭbaʿası İstanbul 1928, 3. C. Madde başları ʿArap, ve açıklamaları Latin

	ḥarfleriyle, TDK. Yay, Maʿârif Maṭbaʿası Ankara 1943, Madde başları ʿArap, ve açıklamaları Latin ḥarfleriyle, TDK. Yay, Maʿârif Maṭbaʿası, Ankara 1945
TOTD	**Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi**, II Türkçeden Osmanlıcaya İndeks, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Maʿarif Vekâleti, Devlet Matbaʿası İstanbul 1934
TS	**Türkçe Sözlük**, 2 C. TDK Yay. Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1988
TT	Türkiye Türkçesi
TTS	**Temel Türkçe Sözlük**, 3 C. Birinci Baskı, Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî, İlmî Kontrol ve Redaksiyon: Doç. Dr. Mertol Tulum, Tercüman Gazetesi-Yapı Kredi İşbirliği İle, Tercüman Gazetesi Tesisleri, (Topkapı) İstanbul 1985
TYKS	Mustafa Nihat Özön, **Türkçe-Yabancı Kelimeler Sözlüğü**, İnkılâp Kitabevi, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1962
TZA	Alî ve Süleymân Efendiler, **Tefsîr-i Zübdetü'l-Aṣâr**, 2. C. Rızâ Efendi Maṭbaʿası, İstanbul 1292 (1875)
Uyg.	Uygurca
vb.	Ve başkaları, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	Ve devamı
VK	Meḥmed Bin Musṭafâ El-Vânî, (Mütercimü'l-Ṣıḥâḥi'l-Cevherî), **Van Kulu Lûġâti**, 2 C. fî Dârü'ṭ-ṭıbâʿati'l-Maʿmûre, fî beldetü'ṭ-ṭayyibeti'l-Ḳosṭanṭıniyye, 1217, 1218.
vs.	Ve saire
vulg.	Vulgarize, halk dili
Wehr	Hans Wehr, A **Dictionary Of Modern Written Arabic**, Arabic-English, Librairie Du Liban, Beirut 1980
Yay.	Yayın, yayını, yayınları
YTİS	James. W. Redhouse, **Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük**, New Redhouse Turkish-English Dictionary, (Tahrir heyeti: U. Bahadır Alkım, Nazime Antel, Robert Avery, Janos Eckmann, Sofi Huri, Fahir İz, Mecdut Mansuroğlu, Andreas Tietze) Redhouse Yayınevi, İstanbul 1968
YTL	M. Bahâ'eddîn /Toven/, **Yeni Türkçe Lûġat**, İkinci ṭabʿı Evḳâf-ı İslâmiyye Maṭbaʿası, İstanbul (yılı yok)
YTS	**Yeni Tarama Sözlüğü**, Düzenleyen: Cem Dilçin, TDK Yay. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1983
Yun.	Yunanca
yy.	Yüzyıl
yyl.	Yayımlayan
Zen.	Julius Theodor Zenker, **Türkish-Arabish-Persisches Handwörterbuch**, 2 C. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim 1967
zf.	Zarf
ZLL.	Ḥasan Efendi, **Zübde-i Lûġâtü'l-Lehce**, 2 C. Rıżâ Efendi Maṭbaʿası, (İstanbul) 1287 (1871), 1. C. Türkçe-Arapça, 2. C. Türkçe-Farsça

ÇEVRİYAZI İŞARETLERİ

Harfler	Yazılışı	Karşılığı	Harfler	Yazılışı	Karşılığı
Hemze	ء	’	Sad	ص	ṣ
Elif	ا	a, e	Dad (Zad)	ض	ḍ, ż
Be	ب	b	Tı	ط	ṭ
Pe	پ	p	Zı	ظ	ẓ
Te	ت	t	Ayın	ع	ʿ
Se	ث	s̱	Gayın	غ	ġ
Cim	ج	c	Fe	ف	f
Çim, Çe	چ	ç	Kaf, Kāf	ق	ḳ
Ha	ح	ḥ	Kef, Kâf	ك	k
Hı	خ	ḫ	Gef, Gâf	گ	g
Dal	د	d	Nazal Ne	ڭ	ŋ
Zel	ذ	ẕ	Lam	ل	l
Rı, Re	ر	r	Mim	م	m
Ze	ز	z	Nun	ن	n
Je	ژ	j	Vav	و	v, o, ö, u, ü
Sin	س	s	He	ه	h, a, e
Şin, Şın	ش	ş	Ye	ى	y, ı, i

İncelediğimiz metni bugünkü yazıya çevirirken yukarıdaki çevriyazı sistemine bağlı kaldık. Arapça, Farsça kelimelerdeki uzun ünlüleri gösterirken ¯ işaretini kullandık. Farsça izafetlerde izafet kesresini birinci kelimenin son ünlüsüne göre "-ı (-yı)" ya da "-i (-yi)" biçiminde gösterdik. Metnimizdeki atıf vavlarını ise yine ünlü uyumlarına uydurarak ünsüzden sonra "u" ya da "ü", uzun ünlülerden sonra "vu" ya da "vü" biçiminde yazdık.

İŞARETLER

—	Eylem (fiil) kökü ve eylem köküne gelen ek.
+	Ad (isim) kökü ve ad köküne gelen ek.
>	Bu biçime girer.
<	Bu biçimden gelir.
~	Değişken biçim
//	Bir ünlünün ya da ünsüzün ses değeri
o	Önüne bağlayıcı ünlü alır.
→	Bakınız.

KAYNAKLAR

ʿAbdullâh Bin Veliyyüddîni'l-Burûsevî., **Menâḳıb-ı Eşref-zâde**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY, No. 270, H. 1191.

Aḥmed Faḳîh., **Kitâbu Evṣâfı Mesâcidi'ş-Şerîfe**, Yayımlayan: Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974, 119. s.

Aḥmedî., **İskender-nâme**, İnceleme - Tıpkıbasım, Hazırlayan: Prof. Dr. İsmâil Ünver, Türk Dil Kurumu Yayını, Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, 52+150

Ahmed Rifat., **Lûġat-i Târîḫiyye ve Coğrafiyye**, 7 C. İstanbul Maḥmûd Bey Maṭbaʿası, İstanbul 1299-1300 (1882-1883), 1. C. 351 s., 2. C. 314 s., 3. C. 360 s., 4. C. 266 s., 5. C. 288 s., 6. C. 288 s., 7. C. 262 s.

Aḥmed Vahid., **Condensed Dictionary English-Turkish**, İngilizce Türkçe Lûġât, Kâğıtçılık ve Maṭbaʿacılık Anonim Şirketi, Fratelli Hâyim, Der-saʿâdet 1340 (1924), 720 s.

Aḥmed Vefîḳ Paşa., **Lehce-i ʿOṣmânî**, Tabʿ-ı Cedîd, Maḥmûd Beg Maṭbaʿası, Der-saʿâdet 1306 (1889), Cüz-i evveli aṣlı ʿArabî ve Fârisî olmayan kelimât ve müvellidâtı 7+1+856 s. Cüz-i ṣânîsi aṣlı ʿArabî ve Fârisî olan elfâẓ-ı Oṣmâniyyeyi ḥâvî 857+1455 s.

Akseki, Ahmed Hamdi., **İslâm Dîni İtikat, İbadet ve Ahlak**, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları. Güzel Sanatlar Matbaası. Ankara 1960, 447 s.

Algül, Hüseyin., Nihat Azamat., *"Emir Sultan"* **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. XI, s. 146-148

Alî Seydî., **Resimli Kâmûs-ı ʿOṣmânî**, Sâḥib ve nâşiri: Maṭbaʿa ve Kütüb-ḫâne-i cihân ṣâḥibi Mihran, Dârü'l-Ḫilâfeti'l-ʿAliyye, Maṭbaʿa-i Kütüb-ḫâne-i Cihân, 3 C. 1330 (1914), 1132 s.

Alî Şîr Nevâyî., **Nesâyimü'l-Mahabbe Min Şemâyimi'l-Fütüvve**, Hazırlayan: Doç. Dr. Kemal Eraslan, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1979, 507 s.

ʿAlî ve Süleymân Efendiler., **Tefsîr-i Zübdetü'l-Âṣâr**, 2. C. Rıżâ Efendi Maṭbaʿası, İstanbul 1292 (1875), 1. C. 448 s., 2. C. 464. s.

Âṣafî Efendi., **Lûġât-i ʿAzîziyye**, (Sözlükte kelimeler açıklanmamış, sâdece Arapça, Farsça ve Türkçe olarak üçerli gruplar hâlinde dizilmiştir.) İstanbul 1287 (1870), 70 s.

Ateş, Aḥmed., Tarzî, Abdülvehhab., **Farsça Grameri**, I. Gramer ve Metinler. Gözden Geçirerek Yeniden Neşreden Aḥmed Ateş, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından: No. 171. Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1954, 264 s.

—, Yazıcı, Tahsin., Çetin, Nihad M., **Arapça Dilbilgisi I**, Alfabe, Kelime, Şekil Bilgisi, Türetme. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1964, 308 s.

Ateş, Prof Dr. Süleyman., **Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri**, 6 C. Yeni Ufuklar Neşriyat 1988 ve (Yeni basım) Milliyet Gazetecilik AŞ. Tesisleri (İstanbul) 1995, 3263 s.

ʿAynî, Prof. Meḥmed ʿAlî., (Dârülfünûn Müderrislerinden) **Taṣavvuf Târîḫi**, Ṭâbiʿ ve nâşiri: Kütübḫâne-i Sûdî, Vaṭan Maṭbaʿası, İstanbul 1341 (1925), 250 s.

—, **Ḥâcı Bayram-ı Velî**, Şehzâde Başı, Evḳâf-ı İslâmiyye Maṭbaʿası, İstanbul 1343 (1924)

—, **Türk Ahlakçıları**, 1. C, Marifet Basımevi, İstanbul 1939, 247 s.

Ayvânsarâyî, İsmail., **Tercemetü'l-Meşâyiḫîn**, Hâlet Efendi Kütüphanesi, Yazma No. 1375

—, **Vefâyât**, Ḥâliṣ Efendi Kütüphânesi, No. 1375.

Babinger, Franz., Köprülü, Fuad., **Anadolu'da İslâmiyet**, Çeviren: Ragıp Hulusi, Yayına Hazırlayan: Mehmet Kanar, İnsan Yay. Birinci Baskı, İstanbul 1996, 138 s.

Bağdemir, Abdullah., **Kitâb-ı İskender** 200a - 300b Giriş - Metin - Dizin, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, (Basılmamış) Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hamza Zülfikar, Ankara 1992, 315 s.

Baldırzâde., **Vefâyât**, Veliyyüddîn Kütüphanesi, No. 1650.

Banarlı, Nihat Sâmi., **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, 2 C. MEB. Yay. İstanbul 1971,

C. 1., s. 507-508.

Banguoğlu, Tahsin., **Türk Grameri**, Birinci Bölüm, Ses Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayını, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1959, 306 s.

—, **Türkçenin Grameri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basılış, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1990, 628 s.

Barthold, Prof. Dr. W., (Şûrâlar Cumhûriyetleri İttiḥâdı ʿUlûm Aḳademisi Aʿżâsından) **Orta Asya Türk Târîḫi Ḥaḳḳında Dersler**, Evḳâf Maṭbaʿası, İstanbul 1927, 222+20 s.

—, **İslâm Medeniyeti Tarihi**, Prof. Dr. M. Fuad Köprülü tarafından "Başlangıç"la "İyzahlar ve Düzeltmeler" ilâve edilmiştir. Kanaat Kitabevi, Aḥmet Sait Matbaası, İstanbul 1940, xxxix+303 s.

/Bayrı/, Meḥmed Hâlid., *"Eşref Oğlu"* **Dergâh Mecmûası**, Yarım Aylık ʿİlim ve Ṣanʿat Mecmûʿası. 1. Sene, 1. C. No. 1. s. 9 -10. Nisan 337 (1921). —, No. 2. s. 26-28. Mayıs 1337 (1921)

Behcetü'l-Ḥadâ'iḳ Fî Mevʿiẓeti'l- Ḫalâ'iḳ, Giriş, Yazı Özellikleri - Ses Özellikleri - Söz yapılışı - Söz Bölümleri - Dizin. Hazırlayan: Mustafa Canpolat. (Basılmamış) Doktora Tezi. DTCF Kütüphanesi Yazmalar Bölümü No. 9. 1965, 700 s.

Beliğ., **Güldeste-i Riyâż-ı İrfân**, s. 180, 182, 229 (Eşrefiye ḫalîfeleri) ve 317. Bursa 1302

Bergamalı Kadri., **Müyessiretü'l-ʿUlûm**, Tıpkıbasım, Çevriyazılı metin ve dizin, Yayımlayan: Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yay. İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1946, 247+182 s.

Bianchi. T. X., **Elsîne-i Franseviyye ve Türkiyyenin Lûġatı**, Français-Turc, 2. C. İkinci Basım, Typographie de Mme Ve Dondey—Duprè, Paris M DCCC XLIII. (1843), M DCCC XLVI (1846), 1. C. 6+784+125 s., 2. C. 1370 s.

—, Kieffer, J. D., **Elsîne-i Türkiyye ve Franseviyyenin Lûġatı**, Turc-Français, 2 C. A l'imprimerie Royale, Paris, M DCCC XXXV (1835). M DCCC XXXVII (1837), 784 s. 2. C. 1304.

/Bilge/, Aḥmed Rifʿat., (Vefâ İʿdâdîsi ʿArabî Muʿallimlerinden) **Otuz Ders yâḫûd Yeni Ṣarf-i ʿArabî**, Cağal Oğlunda Ruşen Maṭbaʿası, İstanbul 1328 (1912), 229+2

Boratav, Pertev Nailî (Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Doçentlerinden)., Fıratlı, Halil Vedat (Maarif Vekilliği Müfettişlerinden)., **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**, Maarif Matbaası, Ankara 1943, 293 s.

Brown, John., Rose, H. A., **The Dervishes**, Oxford University Press, London 1927

Burûsevî, A. Sabri., **Menâḳıb-ı Eşref-zâde**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel No. 4246

Caferoğlu, Ahmet., **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1968, 320 s.

—, **Türk Dili Tarihi I**, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1970, 200 s.

—, **Türk Dili Tarihi II**, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1974, 200 s.

Canan, Prof. Dr. İbrahim., **Hadis Ansiklopedisi**, Kütüb-i Sitte, 18 C. "Teysîrü'l-Vüsûl İlâ Câmiʿi'l-Usûl Min Hadîsi'r-Resûl, Müellifi: Abdurrahman İbnu Ali el-Maʿrûf bi-İbn Deybe eş-Şeybânî ez-Zebîdî eş-Şâfîʿi, Vefatı: 944/1537." adlı eserin tercümesi, Yeni Baskı, Akçağ (ve Zaman Gazetesi "Feza Gazetecilik A.Ş." işbirliği ile) Yay, Graphıscher Grossbetrieb Pössneck Gmbh Ein Mohndruck Betrieb Basımı, Yenibosna / İstanbul 1995, 1. C. xıı+563 s. Diğer ciltleri de yaklaşık 560'ar s.

Cemâleddîn İbnü'l-Mühennâ, **İbnü Mühennâ Lûgati**, (İstanbul nüshasının Türkçe bölüğünün endeksidir) Hazırlayan: Abdullah Battal /Taymas/, (T.D.T.C. Azasından) 2. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara 1988, 105 s.

Cevâhirü'l-Eṣdâf, Giriş - Metin - Sözlük, Hazırlayan: Dr. Ahmet Topaloğlu, (Basılmamış) Doçentlik Tezi, İstanbul 1982, 402 s.

Clauson, Sir Gerard., **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish** (On Üçüncü Yüzyıl Öncesi Türkçesinin Etimoloji Sözlüğü) At The

Clarendon Press, Printed In Great Britain At The University Press, Oxford 1972, xxxviii+x1viii+989 s.

Cowan, David., **Modern Literary Arabic**, Cambridge University Press, London 1958, 205 s.

Çanga, Mahmud, **Kur'an-ı Kerim Lûgatı**, Timaş Yay. İstanbul 1989, 725.

Çantay, Hasan Basri., **Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim**, 3 C. 13. Baskı, Naşiri: Mürşit Çantay, İstanbul 1984, 1. C. 472 s., 2. C. 473-887., 3. C. 888-1253.

Deny, Jean., **Grammaire de la langue turque** (dialecte osmanli) [Bibliothèque de l 'École des langues orientales vivantes. T. 5.] Paris 1921, —, (Paris Şark Dilleri Okulu Profesörlerinden) **Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)**, Tercüme eden: Ali Ulvi Elöve (Gazi Terbiye Enstitüsü Türkçe ve Edebiyat Öğretmenlerinden) Maarif Vekâleti Yayını, Maarif Matbaası, İstanbul 1941, XXII+1142+XLVI+A-G. s.

Devellioğlu, Ferit., **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Eski ve Yeni Harflerle, (5. Ofset Baskı) Aydın Kitabevi, Doğuş LTD. ŞTİ. Matbaası, (Yenişehir) Ankara 1982.

/Dilmen/, İbrâhîm Necmî., (Ġalaṭa Sarây Mekteb-i Sulṭânîsi Ṭârîḫ-i Edebiyyât Muᶜallimi), **Ṭârîḫ-i Edebiyyât Dersleri**, Birinci Cild, Eski Edebiyâtımızın Târîḫine Serîᶜ Bir Naẓar, İkinci Cild, Edebî Teceddüdümüzün Ẓuhûru ve Tekâmülü, Maṭbaᶜa-i ᶜÂmire 1338 (1922), 1. C: 275 s, 2. C: 327 s.

—, **Türkçe Gramer**, 2 kısım, Yeni Türkçe Dersleri VI - VII, Lise ve Orta Mekteplerle Muallim ve Hayat Mekteplerine mahsustur, Naşiri: Kanaat Kütüphanesi, Milliyet Matbaası, İstanbul 1929, 1. Kısım 352 s., 2. Kısım 432 s.

D'Ohsson., **Tableau Général de l'Empire Ottoman**, Paris, 1788, II. 926

Doniach, N. S., **The Oxford English-Arabic Dictionary Of Current Usage**, At The Clarendon Press Oxford 1987, xxii+1392.

Ebû Hayyân, **Kitâb al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk**, Hazırlayan: Dr. Ahmet Caferoğlu (İstanbul Darülfününunda "Türk Lisanı Tarihi" Müderris Muavini), Evkaf Matbaası, İstanbul 1931, 186+158.

Ebużżiyâ Tevfîḳ., **Lûġat-ı Ebużżiyâ**, (3 cilt olarak tasarlanan bu eserin 3. cildi çıkmamıştır. Sözlükte kelimeler meftûh, meksûr ve żamme şeklinde düzenlenmiştir.) Maṭbaᶜa-i Ebużżiyâ, 1306-1308 (1891- 1893), 1. C: 608 s., 2. C: 601- 752.

Edib Ahmed B. Mahmud Yüknekî, **Atebetü'l-Hakayık**, Hazırlayan: Reşid Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ateş Basımevi, İstanbul 1951, 163+CLXXIII.

Elḥac İbrâhîm., (Dârü't-Taᶜlîm Muᶜallimi) **Ṣarf Tercümesi**, Birinci Cild. Mahmûd Beg Maṭbaᶜası, Der-saᶜâdet 1304 (1888), 200 s.

—, **Naḥv Tercümesi**, İkinci Cild. Mahmûd Beg Maṭbaᶜası, Der-saᶜâdet 1304 (1888), 442 s.

El-Muᶜcemü'l-Müfehres Li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm, Hazırlayan: Muḥammed Fuâd ᶜAbdu'l-Bâḳî, Mısır 1378, (Çağrı Yay. İstanbul 1990), 11+782.

/Emre/, Aḥmed Cevat, (Dârü'l-Muᶜallimîn Muᶜallimlerinden) **Lisân-i Fârisî, Mükemmel Ṣarf ve Naḥv**, Kısım - 1. Ḥilmi'nin Yeni Mekteb Külliyâtından, Mekâtib-i Rüşdiyeye maḫṣûṣ olmaḳ üzere tertîb edilmişdir. Maṭbaᶜa-i Ḫayriyye ve Şürekâsı, İstanbul 1327 (1911), 194 s.

—, (Dârü'l-Muᶜallimîn Muᶜallimlerinden) **Münteḫâb-ı Lisân-i Fârisî, Mükemmel Ṣarf ve Naḥv**, Kısım - 2. Ḥilmi'nin Yeni Mekteb Külliyâtından, Mekâtib-i Rüştiyenin ṣon seneleriyle İᶜdâdîlerin ilk senelerine maḫṣûṣ olmaḳ üzere tertîb edilmişdir. Maṭbaᶜa-i Ḫayriyye ve Şürekâsı, İstanbul 1327 (1911), 155 s.

—, (Dârü'l-Muᶜallimîn Muᶜallimlerinden) **Lisân-ı ᶜArabî, Ṣarf ve Naḥv**, Kısım - 1. Ḥilmi'nin Yeni Mekteb Külliyâtından, Mekâtib-i Rüştiye ile İᶜdâdîlerin ilk senelerine maḫṣûṣ olmaḳ üzere tertîb edilmişdir. Maḥmûd Beg Maṭbaᶜası, İstanbul 1328 (1912), 210 s.

—, (Dil Encümeninden) **Yeni Bir Gramer Metodu Hakkında Lâyıha**, Birinci Cilt, Maarif Vekâleti Yayımı, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, 504 s.

—, **Ondördüncü Asır Betikleri**, Dil Kurumu Yayını, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1942, 156 s.

—, (Gramer Kolbaşısı) **Türk Dilbilgisi**, Türkçenin bugünkü ve geçmişteki

gelişimleri üzerine Gramer denemesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1945, 615 s.
Ergin, Prof. Dr. Muharrem, **Dede Korkut Kitabı I - II,** 1. C. Giriş - Metin - Faksimile, 2. C. İndeks - Gramer. Türk Dil Kurumu Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1963, 1. C: 362 s. 2. C: 363-396+180 s.
—, **Osmanlıca Desleri I - II,** 1. C. Türk Dil Bilgisi, 2. C. Osmanlıca Desleri, Eski Yazı - Arapça Unsurlar - Farsça Unsurlar - Aruz - Metinler. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1958, 1. C. 364 s. 2. C. 364-396 s.
Ergun, Sadettin Nüzhet. **Türk Şairleri,** 3 C. 1367-1370
—, **Halk Edebiyatı Antolojisi,** Devlet Basımevi, İstanbul 1938, 316 s.
Eşref-zâde ʿAbdullâhi'r-Rûmî (Eşrefoğlu ʿAbdullâh-ı Rûmî)., **Müzekki'n-Nüfûs,** Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yazma No. A/143. Harekeli nesih, 281 vr., H. 852 / M. 1448 yılında te'lif edilmiş ve Aḥmed İbni İbrâhîm tarafından Cemâżiye'l-âḫîr 1089 (Temmuz 1678) da istinsâh edilmiştir.
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Ayasofya Kütüphanesi, Yazma No. 2070.
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Yazma, No. 3642
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Yazma, No. 3697
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1676
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 4058
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Kurşunlu No. 101
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 668/1
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Orhan No. 659
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 670
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1125
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1126
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 669/1.
—, **Tarîḳat-nâme,** Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 312/1
—, **Tarîḳat-nâme,** Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 4894
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Naşiri: Ḥakkâklar Çarşusında (4) numaralı dükkânda şaḥḥâf Ḳırımî Yûsuf Żiyâ, Şirket-i Şaḥḥâfiyye-i ʿOsmâniyyenin Çenberli Ṭaş civarında 52 numerolu maṭbaʿasında ṭabʿ olunmuştur. Taş Baskısı, (İstanbul) 1327 (1909), 355 s.
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Ḥakkâklar Çarşusında Şirket-i Ḫayriyye Müdîri Ḥâcı Ḥüseyin Efendi'nin maʿrifetiyle ṭabʿ olunmuşdur. Taş baskısı, (İstanbul) 1301 (1884).
—, Asıl Nüshadan Tam Metin, **Müzekkin-Nüfus,** (Nefisleri Temizleyici), Baskıya Hazırlayan: Nezihî Ferhun, Yayınlayan: Ali Ayağ, Sebil Matbaacılık ve Ticaret, İstanbul 1976, 692 s.
—, **Tam Müzekkin-Nüfus,** Nefisleri Temizleyen, Ayrıca Evrâd-ı Kadiriyye ve Şerhli Tercemesi, Salâh Bilici Kitabevi, İstanbul (yılı yok), 619 s.
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Hazırlayan: Ali Arslan, Merve Yay. Eko Ofset Matbaası, İstanbul 1996, 550 s.
—, **Müzekki'n-Nüfûs,** Hazırlayan: Abdullah Uçman, Birinci Baskı, İnsan Yayınları, Eko Matbaası, İstanbul 1996, 530 s.
—, "*Müzekki'n-Nüfûs: Dil Bakımından Tetkiki ve Bir Tenkit*" **Konya Mecmuʿası,** Yıl 1., s. 46, 239, 313, 359

—, **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 724/1

—, **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1235

—, **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye Esat Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 2509

—, **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye Lâleli Kütüphanesi, Yazma, No. 1732

—, **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi, Yazma, No. 2509

—, **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye H. Hayrullah Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 55/5

—, **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye Mihrişah Sultan Kütüphanesi, Yazma, No. 383

—, **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye Nazif Paşa Kütüphanesi, Yazma, No. 866

—, **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye Tahir Ağa Kütüphanesi, Yazma, No. 623

—, **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Süleymaniye Hacı Mahmud Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 3437

—, **Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı**, Hind tüccârlarından Ḥasan Efendi'nin maʿrifetiyle Muḥib Maṭbaʿası, İstanbul 1286, 89 s. (Daha sonraki basımları 1301, 1307)

—, **Eşrefoğlu Divanı**, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, 207 s.

—, **Eşrefoğlu Rumî Divanı**, Cağaloğlu Yayınevi, Fatih Matbaası, İstanbul 1967, 80 s.

—, **Eşrefoğlu Divanı**, Tercüman 1001 Temel Eser heyetince hazırlanmıştır. Kervan Kitapçılık A. Ş. Basımı, İstanbul (yılı yok) 286 s.

Eşref-zâde İzzüddîn B. Eşrefî-i Sânî., **Enîsü'l-Cenân**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 50

Eşref-zâde Sırrı Abdülkâdir., **Risâletün Fî Sırrü'd-Deverân**, Süleymaniye Esat Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 1482

Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lûgati't-Türkiyye, Çeviren: Besim Atalay (TDK Genel Özek Üyelerinden Kütahya Milletvekili), Türk Dil Kurumu Yayını, Önsöz ve tıpkıbasım kısımları Klişecilik ve Matbaacılık T.A.Ş., Çevirme ve Dizin kısımları Bürhaneddin Basımevinde basılmıştır. İstanbul 1945, 296+90 s.

Evliyâ Çelebi., **Seyâḥat-nâme** III, s. 7-10

Farmer, H. G., *"Abdülkadir" (ʿAbdü'l-Ḳādiri'l-Gīlānī).*, **İslâm Ansiklopedisi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1940, C. 1., s. 80

Gibb, Elias John Wilkinson., **A History Of Ottoman Poetry**, 6 C. (İlk Basım 1900, Yeni Basım 1958) London 1900-1909, 1. C. Printed in Great Britain by, Lowe and Brydone (printers) Limited, London 1900, xviii+454 s., 2. C. (Edited by Edward G. Browne. M. A., M. B, Printed by E. J. Brill. Leyden ve sonraki ciltler.), London 1902, xxxvıı+400 s., 3. C. London 1904. xıı+381 s., 4. C. London 1905, xı+364 s., 5. C. London 1907, vııı+250 s., 6. C. Târîḫ-i Eşʿâr-ı ʿOsmâniyye, Eser-i Merḥûm: Elyas Con Vilkinson Gib, (Önceki ciltlerde anılan ve tercümeleri verilen beyitlerin Osmânlıca asıllarını içermektedir), London H. 1327 M. 1909, xı+384+vı s.

—, **ʿOsmânlı Şiʿiri Târiḫi**, 1. Cilt, 1. Kitap. (Halide Edib'in önsözüyle) İstanbul Üniversitesi Yayını, Edebiyat Fakültesi İngiliz Edebiyatı Şubesi, İstanbul 1943, xxı+125

Gölpınarlı, Abdülbâkî., "Bayramiye" **İslâm Ansiklopedisi**, C. 5 / 1, İstanbul 1949.

—, **Yunus Emre**, Hayatı, Bastıran: İkbal Kitabevi Sahibi: Hüseyin Kitapçı, Bozkurt Basımevi, İstanbul 1936, 339 s.

—, **Yunus Emre Risâlat al- Nushiyya ve Dîvân**, Önsöz - Lûgat - Açılama, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği Yayını: 1, Sulhi Garan Matbaası, Koll. Şti. İstanbul 1965, s. 310+210

—, **Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli**, 2 C. Remzi Kitabevi, Remzi Kitabevi Matbaası,

İstanbul 1374-1955, 1. C. 381, 2. C. 382+cxxxvııı s.

—, **Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, Dizgi: Gül Matbaası, Baskı: Dilek Matbaası, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977, 419

—, (?) *"Ḥurûfîlik"* **İslâm Ansiklopedisi**, C. 5, s. 598-600, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.

—, **100 Soruda Tasavvuf**, 2. Baskı. Gerçek Yayınevi, Gül Matbaası, İstanbul 1985, 199 s.

—, *"Eşrefoğlu"* **Türk Dili** Aylık Dil ve Edebiyat Dergisi, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, C. XIX. s. 207. s. 390-394, Ankara 1968.

/Gönensay/, Ḥıfẓı Tevfîḳ., Ḥamâmîzâde İḥsân., /Yücel/ Ḥasan ʿÂlî., **Türk Edebiyyâtı Numûneleri**, Millî Maṭbaʿa, İstanbul 1926, 400 s.

Güntekin, Reşat Nuri., Delilbaşı, Dr. Ali Süha., Ataç, Nurullah., Danişmend, İsmail Hami., **Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu**, 3 C., Kanaat Kitabevi, İstanbul (yılı yok), 1. C. xv+808, 2. C. 808-1437, 3. C.

Ḥabîb Efendi., **Reh-nümâ-yı Fârisî**, Maṭbaʿa-i ʿOsmâniyye, Der-saʿâdet. 1309, 129

Ḫᵛâcezâde Aḥmed Ḥilmi., **Ḥadîḳatü'l-Evliyâdan Silsile-i Meşâyiḫ-i Ḳâdiriyye**, Şirket-i Mürettebiye Maṭbaʿası, İstanbul 1318 (1902), 176 s.

Ḫalîl, **Kitâb-ı Münteḫabât-ı Lûġât-ı ʿOs̠mâniyye** 2 C. Kara-ḥiṣâri El-ḥâc ʿAlî Efendi Maṭbaʿası, (üçüncü baskı) (İstanbul) 1281 (1864), 1. C. 4+224 s., 2. C. 238 s. (büyük boy).

—, **Kitâb-ı Münteḫabât-ı Lûġât-ı ʿOs̠mâniyye**, 2 C. Maṭbaʿa-ı ʿÂmire litoğrafya derstgâhı, (ikinci baskı) (İstanbul) 1280, 1282 (1864, 1865). (büyük boy). 1. C. 4+234 s., 2. C. 238 s.

—, **Kitâb-ı Münteḫabât-ı Lûġât-ı ʿOs̠mâniyye**, 2 C. Cerîde-ḫâne, Der-saʿâdet h. 1268, 1269 (1852, 1853), 1. C. 10+416 s., 2. C. 456 s. *A. Dilâçar, Türk Dili dergisinin (1953) 22. sayısının 677. sayfasında "Türkiye Türkçesi Sözlüklerinden Seçme Eserler" adlı yazısında bu sözlüğün yazarını "Halil" olarak göstermiştir. Yazar, bu baskının birinci cildinin sonundaki "İşbu Münteḫabât-ı Lûġât-ı ʿOs̠mâniyye Elḥâc Ḫalîl'in marifet-i ʿâcizânesiyle şehr-i ṣaferü'l-ḫayrın evâḫirinde ḥüsn-i ḫitâm olmuşdur" ibâresine dayanarak bunu söylemektedir. Halbuki bu kitap Redhouse'un, Nâẓım Bin Muḥammed'in [Tercümânü'l-Lûġât, taş basması, (basım yeri yok), İstanbul 1288—1289 (1871—1872), 1. C. 520 s., 2. C. 465 s.] adlı sözlüğünden Arapça ve Farsça kelimeler derleyerek hazırladığı muhtasar bir sözlüktür. Küçük bir karşılaştırma ile her iki sözlüğün aynı ifadeleri taşıdığı görülecektir. Zâten kendisi de [Redhouse James. W.,* Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük, *New Redhouse Turkish-English Dictionary, (Tahrir heyeti: U. Bahadır Alkım, Nazime Antel, Robert Avery, Janos Eckmann, Sofi Huri, Fahir İz, Mecdud Mansuroğlu, Andreas Tietze) Redhouse Yayınevi, İstanbul 1968, xxxıı.+1292 s.] künyesi verilen eserin "Önsöz"ünde çalışmaları arasında bundan söz etmiştir. " ... Bu arada <<Müntehabat-ı Lûgat-i Osmaniye>> adlı tarafımca 1838-1841'de yazılmış olan bundan önceki kendi derlememi de unutmadım..." Bundan dolayı kendisi hiç bir baskısında yazar adı vermemiştir.*

—, **ʿİlâveli Kitâb-ı Münteḫabât-ı Lûġât-ı ʿOs̠mâniyye**, 2 C. (dördüncü baskı) (İstanbul) 1283 (1866). (orta boy)

—, **ʿİlâveli Kitâb-ı Münteḫabât-ı Lûġât-ı ʿOs̠mâniyye**, 2 C. (dördüncü baskı) (İstanbul) 1284 (1867). (orta boy), 1. C. 430 s., 2. C. 570 s.

—, **ʿİlâveli Lûġât-ı ʿOs̠mâniyye**, 2 C. Şirket-i Ṣaḥḥâfiyye-i ʿOs̠mâniyye Maṭbaʿası, İstanbul 1902, 1. C. Fransızca Lûġat 20+816 s. (küçük boy).

Ḥarîrîzâde Kemâleddîn., **Tıbyânu Vesâ'ili'l-Ḥaḳâ'iḳ**, 1. C. 77a-79b. Fâtiḥ Kütüphânesi, İbrâhîm Efendi Bölümü No. 430.

Ḥasan Efendi., **Zübdetü Lûġâti'l-Lehce**, 2 C. Mora muhâcirinden ve Donanmâ-yı Şâhâne yüz başısı müteḳâʿidânından olup Cezîre-i Girit Ḫâniyye iskele me'mûru sâbıḳ Ḥasan Efendi'nin te'lîf ve tertîb-kerdesidir. Sulṭân Bâyezîd'de Kütübḫâne taḫtında Rıżâ Efendi'nin Maṭbaʿasında ṭabʿ ve tems̠îl olunmuşdur. (2. cildin sonunda "ḥarrerehû: Ḥüseyin Remzi" ḳaydı vardır.) (İstanbul) 1287-1288 (1871-1872), 1. C. El-Cildü'l-Evveli Min Zübdeti'l-Lûġâti'l-Lehceti, Türkçe-Arapça, 340 s., 2. C. El-Cildü's̠-S̠ânî Min Zübdeti'l-

Lûğâti'l-Lehceti, Türkçe-Farsça, 93 s.

Ḥasan Şu'ûrî., **Ferheng-i Şû'ûrî**, Cemâl Efendi Maṭba'ası, İstanbul 1314 (1896), 480 s.

Ḥayîm, Süleymân., **One-Volume Persian English Dictionary**, (Ferheng-i yek-cildî Fârisî-İngilizî) Librairie-İmprimerie Beroukhim-Tahrân. 1953, xıı+1039+4

Ḥayrüddîn Ḥân Ḥaydar-âbâdî., Şâh Veliyyu'llâh El-Hindî'den **Kitâbü't-Tefsîri'l-Cemâlî 'Ale't-Tenzîli'l-Celâlî**, Maṭba'atü'l-Mıṣriyyü'l-Mahrûse 1294 (1877), 1. Cüz: 6+209 s., 2. Cüz: 1+236 s., 3 Cüz: 1+228 s., 4. Cüz: 1+235 s.

Hüseyin Daniş., (Dârü'l-Fünûn Edebiyât-ı Fârisiyye Mu'allimi ve Duyûn-ı 'Umûmiyye Tercüme Şu'besi Müdîri) **Ta'lîm-i Lisân-ı Fârisî**, 1. ve 2. C. Gramer, 3. C. Antoloji, 4. C. Edebiyat Tarihi. Maṭba'a-i 'Âmire, İstanbul 1331 (1915), 1. Cilt 138, 2. C. 60, 3. C. 336, 4. C. 99 s.

İbrâhîm Cûdî., **Lûğat-i Cûdî**, (Ṭâbi' ve nâşiri: Ṭrabzon'da kitâbcı Ḥamdî) Kütübḫâne-i Ḥamdi. Ṭrabzon 1332, 3+1100 s.

İlaydın, Hikmet., *"Anadolu'da Klasik Türk Şiirinin Başlangıcı"* **Türk Dili**, Ekim 1974, S. 277, s. 765-775

İsmâ'îl Fennî., (Mülġa Dâḫiliyye Neẓâreti Muḥâsebe-i Celîlesinden Müteḳâ'id) **Vaḥdet-i Vücûd ve Muḥyiddîn-i 'Arabî**, Orḫaniyye Maṭba'ası, İstanbul 1928, 320

İsmâ'îl Ḫâmî Bin 'Osmân., **Uṣûl-i Tedrîs-i 'Arabî**, Mösyö "An"ın uṣûlünden muḳtebes. Meṭâbi' ve nâşiri: Tefeyyüż Kütübḫânesi, Necm-i İstiḳbâl Maṭba'ası, Der-sa'âdet 1329 (1913)

İz, Prof. Fahir., (İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Müdürü), **Eski Türk Edebiyatında Nesir I - II**, XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortasına kadar yazmalardan seçilmiş metinler, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1964, xxvııı+1. C. 165 s. 2. C. 653 s.

—, **Eski Türk Edebiyatında Nazım I - II**, XII. Yüzyıldan XIX. yüzyıl ortasına kadar yazmalardan seçilmiş metinler, Üniversite Eski Türk Edebiyatı öğrencileri için ders kitabı. Küçük Aydın Matbaası, İstanbul 1966, LXXVIII+892 s.

İz, Mahir., **Tasavvuf**, İstanbul 1969

İzmirli, İsmail Hakkı., **Türkçe Kuran-ı Kerim Tercümesi**, 2. C. Sahip ve naşiri: Hilmi Kitaphanesi sahibi İbrahim Hilmi, İstanbul 1932, 962 s.

—, **Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı**, (Ma'anî-i Kur'an), Eren Yay. Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti. İstanbul. 1977, xxıı+605.

J. A. Haywood and H. M. Nahmad., **A New Arabic Grammar Of The Written Language**, Harward University Press, Cambridge, Massachusetts 1962, 687 s.

Jarring, Gunnar., **Studien Zu Einer Osttürkischen Lautlehre** (Doğu Türkçesi Fonetiği Üzerine Bir Çalışma) Lund, Borelius / Lund, Leipzing, Otto Harrassowitz. Lund 1933, 53 s.

Ḳadri, Ḥüseyin Kâẓım., **Türk Lûġati**, (Türk dillerinin iştiḳâḳı ve edebî lûġâtleri), 4 C., 1. ve 2. C. 'Arap ḥarfleriyle Ma'ârif Vekâleti Yay. Devlet Maṭba'ası İstanbul 1927-1928, 3. ve 4. C. madde başları 'Arap ḥarfleriyle ve açıklamaları Latin ḥarfleriyle, TDK. Yay. Ma'ârif Maṭba'ası 1943-1945, 1. C. 99+855+4 s., 2. C. 982 s. 3. C. 4+928 s., 4. C. 894 s.

Kaplan, Mehmet., **Eşref Oğlu Rûmî**, Türkiyat Enstitüsü Kütüphânesi, No. 30. Türkoloji Bölümü, Sömestir: 5, Travay, 1937-1938, 23 s. Travayda imzası bulunanlar: F. Köprülü, Rahmeti.

—, **Emir Sultân**, Mehmed Şemseddîn-i Buḫârî, Menkıbevî ve tarihî hayatı, lejandı, kültü ve tarikat müessesesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, Tez No. 444. Türkoloji Bölümü, Yıl: 4, 1938-1939. Tezde imzası bulunanlar: Dr. Nihat Tarlan, Ragıp H. Özdem, Rahmeti Arat. 2+83+1 s.

Kara, Dr. Mustafa., **Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler**, C. 1, Bursa 1990

—, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi**, 3. Basım, Dergâh Yayınları İslâmî Eserler Dizisi, Emek Gazete ve Matbaacılık. İstanbul 1995, 387 s. —, Eşrefoğlu Rumi, TDV. Ank. 1995

Karamanlıoğlu, Doç. Dr. Ali Fehmi., **Türk Dili**, Üçüncü Baskı, Dergâh Yayınları, Emek Matbaacılık, İstanbul 1984, 160 s.

Kâtib Çelebi, **Keşfü'ẓ-Ẓünûn**, 2 C. Hazırlayanlar: Şerefettin Yaltkaya - Rifat Bilge, İstanbul 1941-1943.

Kemâlüddîn Ḥarîrî-zâde., **Tıbyânü Vesâ'ili'l-Ḥakâ'iḳ Fî Beyânı Selâsili't-Ṭarâ'iḳ**, 3 C. Arapça, Yazma Fatih İbrâhîm Efendi Kütüphanesi, No. 430-432, s. 77

Köprülü/zâde/, Ord. Prof. Meḥmed Fuâd., *"Türk Edebiyatının Menşe'i"* **Millî Tetebbuʿlar Mecmuʿası**, C. 2, S. 4. (s. 5-78) (Müdîr: Dârüfünûnun Türk Târîḫ-i Edebiyâtı Muʿallimi, "Âs̱âr-ı İslâmiyye ve Milliyye Tetḳîḳ Encümeni" kâtib-i ʿumûmîsi Köprülüzâde, Meḥmed. Fu'âd) Dîn, aḫlâḳ, ḥuḳûḳ, iḳtiṣâd, lisâniyyât, bediʿiyyât, fenniyyât, bünye-i ictimaʿiyye tedḳîḳâtı. "Âs̱âr-ı İslâmiyye ve Milliyye Tetḳîḳ Encümeni" ṭarafından iki ayda bir neşredilir. İstanbul 1331 (1915).

—, (İstanbul Dârüfünûnunda Türk Edebiyâtı Târîḫi Müderrisi) **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Birinci Ṭabʿı, Maṭbaʿa-i ʿÂmire, İstanbul 1919, 446 s. 2 cetvel, 2 resim ve 12 levḥa ile; —, 2. Basım, (Fevziye Abdullah Tansel'in önsözüyle), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1966, 375 s. 2 silsile-nâme ve 12 nota ile; —, Daha sonraki basımları (Gerekli sâdeleştirmeler ve bazı notlara ilâvelerle yayımlayan: Dr. Orhan Fuad Köprülü) 7. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, 415 s.

—, (İstanbul Dârüfünûnunda Türk Edebiyâtı Târîḫi Müderrisi) **Türk Edebiyatı Tarihi**, Birinci Ṭabʿı, Millî Maṭbaʿa, İstanbul 1926, 386 s; —, 2. Basım, (Gerekli sâdeleştirmeler ve notlar ilâvesiyle yayımlayanlar: Dr. Orhan Fuad Köprülü ve Nermin Pekin), Ötüken Yayınları, Yüksel Matbaası, İstanbul 1980, 437 s.

—, **Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi**, Resimli Ay Matbaası, Muallim Ahmet Halit Kitabhanesi, İstanbul 1931, 700 s.

—, (Üniversite Edebiyat Fakültesi Dekanı) **Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar**, Kanaat Kitabevi, Aḥmet Sait Matbaası, İstanbul 1934, 310 s.

—, **Türk Saz Şairleri II**, Antoloji, XVI-XVIII. Asırlar, Ahmet Sait Matbaası, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1940, 446 s. (Türk Saz Şairlerinin I. Cildi "Türk Edebiyatında Aşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü" adını taşımaktadır.)

—, **Türk Saz Şairleri III**, Antoloji, XIX-XX. Asırlar, Ahmet Sait Matbaası, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1940, 975 s.

—, Şehâbeddîn Süleymân., **ʿOs̱mânlı Târîḫ-i Edebiyâtı**, Şâʿirlerden Nevşehirli İbrâhîm Paşa ṣadâretine ḳadar, Birinci Cild, Şirket-i Mürettebiye Maṭbaʿası, İstanbul 1332 (1916), 392 s.

—, *"Anadolu'da İslâmiyet"* **Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası**, C. 2, s. 281-311, 385-420-486, İstanbul 1922

Köprülü, Orhan., **Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez: 1939. (Basılmamış) Doktora Tezi, İstanbul 1951, 115 s.

Kudsî Hadisler, Buharî - Müslim - İbni Mace - Ebu Davud - Tirmizî - Nesâî - Muvatta, 2 C. Tercüme: Ahmed Varol, Madve Yay. Birinci Baskı, İstanbul 1991, 1. C. 432 s., 2. C. 432-839 s.

Kufralı, Kasım., *"Eşrefîye"* **İslâm Ansiklopedisi**, C. 4., s. 396-397, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.

Levend, Agâh Sırrı., **Divan Edebiyatı**, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, Niğde Halkevi Yayımı, Niğde (yılı yok), 455 s.

—, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**, 1. Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1949, 423 s; —, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, 2. Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1960, 498 s;

—, **Türk Edebiyatı Tarihi**, 1. C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara 1984, 666 s.

Macdonald, D. B., *"Ḳaderîye"* **İslâm Ansiklopedisi**, C. 6. s. 42., Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1967

Maḥmûd Binü'l-Hüseyn Bin Muḥammede'l-Kâşġarî., **Kitâbü Dîvâni'l-Lûġâti't-Türk**, Te'lif Târîḫi: 466 (1073) Sene-i Hicriyye, Birinci Tabʿı. Bu yegâne kitâb, Maʿârif Neẓâret-i Celîlesinin taḳdîriyle Ḥaleb defterdâr-ı esbâḳı Diyârbekirli ʿAlî Emîrî Efendi'nin kütübḫânesinden istiʿâre olunarak ṭabʿ ve temṣîl edilmişdir. Eserin basım düzeltmelerini yapan: Âs̱âr-ı İslâmiyye ve Milliye Encümeni Aʿżâsından Vefâ Sulṭanîsi devre-i ûlâ ʿArabî muʿallimi Kilisli Aḥmed Rifʿat Bin ʿAbdülkerîm. Dârü'l-Ḫilâfeti'l-ʿAliyye, Maṭbaʿa-i ʿÂmire,

İstanbul 1333 (1917), 1. C. 436 s, 2. C. 294 s, 3. C. 351 s.

—, **Divânü Lûgati't-Türk Tercümesi**, 3 C. Çeviren: Besim Atalay (TDK Genel Özek Üyelerinden Kütahya Saylavı), Türk Dil Kurumu Yayını, Alâeddin Kıral Basımevi, Ankara 1941, 1. C. 530 s, 2. C. 366 s, 452 s.

—, **Divânü Lûgati't-Türk Dizini**, Yazan: Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayını, Alâeddin Kıral Basımevi, Ankara 1941, 885 s.

—, **Arap Alfabesine Göre Divânü Lûgati't-Türk Dizini**, Hazırlayan: Dehri Dilçin, Türk Dil Kurumu Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1957, 448 s.

Manastırlı Meḥmed Rifʿat, (Erkân-ı Harbiye Ḳâ'im-maḳâmlarından) **Ḫᵛâce-i Lisân-ı ʿOs̱mânî**, Birinci cildin birinci kitâbı: Muḳaddimât-ı Mühimme; Birinci cildin ikinci kitâbı: ʿİlm-i Ṣarf-ı Türkî (184 s); Birinci cildin üçüncü kitâbı: ʿİlm-i Ṣarf-ı ʿArabî (216 s.), Birinci cildin dördüncü kitâbı: ʿİlm-i Ṣarf-ı Fârisî (98 s); Birinci cildin beşinci kitâbı: Taṭbîḳât-ı Müfredât (55 s); İkinci cildin birinci kitâbı: ʿİlm-i Naḥv-i Türkî (112 s.), İkinci cildin ikinci kitâbı: ʿİlm-i Naḥv-i ʿArabî (268); İkinci cildin üçüncü kitâbı: ʿİlm-i Naḥv-i Fârisî (55); İkinci cildin dördüncü kitâbı: Taṭbîḳât-ı Müfredât (55 s); Ṣâḥib ve nâşiri: Kitâbcı Ḳaşbâr, Ḳaşbâr Maṭbaʿası, Der-saʿâdet 1310.

—, (Erkân-ı Harbiye Ḳâ'im-maḳâmlarından) **Mecâmiʿü'l-Edeb**, Tedrîsât-ı İʿdâdiyye Kütübḫânesi, Birinci kitâb: Uṣûl-i Feṣâḥat (64 s); İkinci kitâb: ʿİlm-i Maʿânî (239 s); Üçüncü kitâb: ʿİlm-i Beyân (296 s); Dördüncü kitâb: ʿİlm-i Bedîʿ (408 s); Beşinci kitâb: ʿİlm-i ʿArûż (48 s); Altıncı kitâb: ʿİlm-i Fenn-i Ḳâfiye (127 s); Yedinci kitâb: Aḳşâm-ı Şiʿir (272 s); Sekinci kitâb: Aḥvâl-i Taḥrîr (120 s); Onuncu kitâb: Uṣûl-i Tenḳîd (256 s)

Mansurğolu, Mecdut., *"Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının İlk Mahsulleri"* **Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. I, s. 1. İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul 1946, s. 9-17

— *"Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi"* **Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. IV, s. 3. Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1951, s. 215-229.

Margoliouth, D. S., *"Ḳâdirîye"* **İslâm Ansiklopedisi**, C. 6, s. 50-54, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1967.

Massignon, Louis., *"Ḥulûl"* **İslâm Ansiklopedisi**, C. 5, Kısım 1., s. 584, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.

Meḥmed Bin Musṭafâ El-Vânî., (Mütercimü'l-Ṣıḥâḥi'l-Cevherî), **Van Ḳulu Lûġati**, 2 C. Fî Dârü'ṭ-Ṭıbâʿati'l-Maʿmûre, Fî Beldeti'ṭ-Ṭayyibeti'l-Ḳosṭanṭıniyye, 1217, 1218. (1803, 1804), 1. C. 650 s., 2. C. 764 s.

Meḥmed Cemâleddîn (Lâzistân Bidâyet Maḥkemesi Cezâ Dâ'iresi Re'îsi)., **Muḥîṭ-i Uṣûl-i Fârisî**, Mekâtib-i Rüştiyenin ikinci ve üçüncü ve Mekâtib-i ʿİdâdiyyenin birinci ve ikinci seneleri proğramına muvâfıḳ olaraḳ tertîb edilmişdir. İstanbul 1327, 212 s.

Meḥmed Rifʿat, **Mirʿatü'l-Lûġat**, *[Lehcetü'l-Lûġat tertîbinde]* Birinci defʿa olarak Maʿârif Neẓâret-i celîlesinin ruḫṣatıyle Mekteb-i Ṣanâyiʿde ṭabʿ olunmuşdur. İstanbul 1293 (1877), 225

Meḥmed Ṣâlâḥî, **Ḳâmûs-ı ʿOs̱mânî**, Ṣâḥib ve nâşiri: Aḥmed Muẓaffereddîn, (Sözlükte kelimeler meftûh, meksûr ve żamme şeklinde düzenlenmiştir.) Maḥmûd Bey Maṭbaʿası, İstanbul 1313, 1313, 1313, 1322. (1895, 1904), 1. C. 3+501 s., 2. C. 371 s., 3. C. 485 s., 4. C. 668 s.

Meḥmed S̱üreyyâ., **Sicill-i ʿOs̱mânî**, C. 1., s. 377. İstanbul 1308.

Meḥmed Şemseddîn., (Mıṣrî Dergâhı Seccâde-nişîni) **Yâdigâr-ı Şemsî**, Maṭbaʿa-i Vilâyet, Burusa 1332 (1916), 274 s.

Meḥmed Ṭâhir., **ʿOs̱mânlı Mü'ellifleri**, 3 Cilt. C. 1., s. 17. İstanbul 1333-1342.

Meḥmed Ẕihnî., **El-Müşeẕẕeb yâḫud Mürte'eb**, Fi Ṣarfı ve Naḥvi Lisâni'l-ʿArab, Ṣarf Ḳısmı, defʿa-i erbaʿa, İstanbul 1315 (1899), 122 s.

—, **El-Müşeẕẕeb yâḫud Mürte'eb**, Fi Ṣarfı ve Naḥvi lisâni'l-ʿArab, Naḥv ḳısmı, Aṣaduryan Şirket-i Mürettebiye Maṭbaʿası, İstanbul 1303 (1887), 623 s.

—, (Mekâtib-i Sulṭânî ve Mekâtib-i Mülkiye-i Şâhâne Muʿallimlerinden)., **El-Müntehab**, Fi Taʿlîmi Lûġati'l-ʿArab, E. M. Şirket-i Mürettebiye Maṭbaʿası, İstanbul 1320 (1904), 120 s.

Menâḳıb-ı Maḥmûd Pâşâ, Ayasofya Kütüphanesi, No. 1940

Menâḳıb-ı Maḥmûd Pâşâ-yı Velî, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No. 2425
Menâḳıb-ı Eşref-zâde, Orhan Fuad Köprülü'nün özel kütüphanesinde bulunan ve doktora tezinde sözünü ettiği yazma nüsha. Yukarıdaki İÜ. Ktp. 270 numaralı Menâkıb'dan farklılıklar gösterdiğini belirtmektedir.
Menemenli-zâde Meḥmed Şâkir., (İstanbul Mekteb-i Sulṭânîsi ʿArabî Muʿallimi, Mekteb-i Mülkiyye me'ẕûnlarından) **Temrinli ve İʿrâblı Lisân-i ʿArabî**, 2. Kısım, Naḥv Kısmı, Ḳader Maṭbaʿası, İstanbul 1327-1329 (1911-1913), 317 s.
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî., **Meṡneviyyü'l-Maʿnevî**, 6 C., 1266, 1267, 1. C. 96 s., 2. C. 86 s., 3. C. 112., 4. C. 90. s., 5. C. 100 s., 6. C. 112 s+4 s.
Muʿallim Nâcî., **Esâmî**, Millet-i İslâmiyyede en ziyâde şöhret bulmuş olan ricâl ve nisâdan 700 ḳadar (ẕeyl ile berâber 850 ḳadar) ının ḥurûf-ı hicâ tertibi üzere muḫtaṣar terâcim-i aḥvâlini ḥâvîdir. Maḥmûd Beg Maṭbaʿası, 1307 (1892), 431 s.
—, (ʿÖmer Ḫulûṣî takma adıyla) **Küçük Lûğât-i Nâcî**, Ṣaḥib ve nâşiri: "Yeni Geveze" gazetesi ṣaḥib-i imtiyâzı ve ʿAşır Maṭbaʿa ve Kütübḫâne ve Mücellid-ḫânesi ṣâḥibi Kirkor, ʿAşır Maṭbaʿası, İstanbul (basım yılı yok), 902 s.
—, (ʿÖmer Ḫulûṣî takma adıyla) **—Çocuklar İçin— Lûğât-ı Nâcî**, (Sözlükte kelimeler meftûh, meksûr ve żamme şeklinde dizilmiştir.) (ʿİṣmet Müstecâbî-zâde), Ṣâḥibi Muḥammed Sâlim. Maḥmûd Bey Maṭbaʿası, Der-saʿâdet 1306 (1890), 1426 s.
—, (ʿÖmer Ḫulûṣî takma adıyla) **Lûğât-i Nâcî**, (Müstecâbî-zâde ʿİṣmet, Tâhirülmevlevî), Ṣaḥib ve nâşiri: "Yeni Geveze" gazetesi ṣaḥib-i imtiyâzı ve ʿAşır Maṭbaʿa ve Kütüb-ḫâne ve Mücellid-ḫânesi ṣâḥibi Kirkor, ʿAşır Maṭbaʿası, İstanbul 1308 (1891), 960 s.
Muḥammed ʿArif., **Bin Bir Ḥadîṡ**, İkinci Ṭabʿı, Cerîde Maṭbaʿası, Kâhire 1325 (1907), 5+468 s.
Muḥammed Bin Aḥmed Bin Şevḳiyyi'l-Burûsevî., **Menāḳıb-ı Emîr Sulṭân**, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel No. 496
Muhammed Bin Hamza., **XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış "Satır-Arası" Kur'an Tercümesi**, Hazırlayan: Dr. Ahmet Topaloğlu 2 C. Kültür Bakanlığı Yayınları Araştırma ve İnceleme Eserleri. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976, 1. C. (Giriş ve Metin) xxıv+99+552., 2. C. (Sözlük), 855 s.
Muṣliḥüddîn Sâdî-i Şîrâzî, **Rehber-i Gülistân**, Şerḥ eden: (Caʿfer) Ṭayyâr, Ṭâbiʿ ve ṣâḥib-i imtiyâzı: Üsküdârda vâḳiʿ Aṭlama Ṭaşı Rüşdiye Mektebi Muʿallim-i Ûlâsı ʿAbdülfettâḥ Efendi, Maṭbaʿa-i ʿÂmire, 1308 (1892), 459 s.
Musṭafâ Bin Şemseddîn-i Aḫterî, **Aḫterî-i Kebîr**, Dârü'ṭ-Ṭıbâʿati's-Sulṭâniyyeti, 1263 (1847), 711 s. (Üçüncü basım, büyük boy.)
—, **Aḫterî-i Kebîr**, Şaḥḥafiyye-i ʿOṣmâniyye Şirketi'nin 87 numaralı maṭbaʿasında ṭabʿ edilmiştir., Der-saʿâdet 1310 (1893), 1198 s. (orta boy).
—, **Lûğât-i Aḫterî-i Cedîd**, (Basım yeri ve yılı yok), 480 s.
Müncid, Maṭbaʿatü'l-Kâşûliyye, Beyrût (yılı yok).
Mütercim Aḥmed ʿÂṣım., Ebû Tâhir Muḥammed Bin Yaʿḳûb Fîrûz-âbâdî'nin Ḳâmûsü'l-Muḥîṭ'inden **El- Oḳyânûsü'l-Basîṭ fî Tercemeti'l-Ḳâmûsi'l-Muḥîṭ**, Üçüncü Ṭabʿı, Taḳvim-ḫâne-i ʿÂmire, İstanbul 1268 (1852), 1269 (1853), 1272 (1856), 1. C. 35+943 s., 2. C. 939 s., 3. C. 975 s.
—, Ḥüseyin Bin-i Ḫalf-i Tebrîzî'den **Tıbyân-ı Nâfiʿ der-Tercüme-i Burhân-ı Ḳâṭıʿ**, Dârü't-Ṭıbâʿati's-Sulṭâniyye, (Kırmızı ve siyah olarak ilk basım), İstanbul 1214 (1799), 23+863.
—, Ḥüseyin Bin-i Ḫalf-i Tebrîzî'den **Tıbyân-ı Nâfiʿ der-Tercüme-i Burhân-ı Ḳâṭıʿ**, İkinci Basım, Bulâḳ Maṭbaʿası, Bulâḳ 1251 (1835), 4+642 s.
—, Ḥüseyin Bin-i Ḫalf-i Tebrîzî'den **Lûğât-ı Burhân-ı Ḳâṭıʿ**, (Tıbyân-ı Nâfiʿ der-Terceme-i Burhân-ı Ḳâṭıʿ'ın taş basması, alfabetik olarak son basımı), Maṭbaʿa-i ʿOṣmâniyye, İstanbul 1302 (1885), 495 s.,
Naḥîfî Meḥmed Süleymân., **Meṡnevî Tercümesi** 7 C. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'den Bulâḳ Maṭbaʿası, Bulâḳ 1268 (1852), 1. C. 15+7+155 s., 2. C. 3+139 s., 3. C. 4+184 s., 4. C. 5+147 s., 5. 3+171 s., 6. C. 1+187 s., 7. C. 5+68 s. Farsça metinlerle beraber.
Nâẓım Bin Muḥammed., **Tercümânü'l-Lûğât**, Taş Basması, (basım yeri yok), İstanbul

1288-1289 (1871—1872), 1. C. 520 s., 2. C. 465 s.

Nehcü'l-Feradis I, Tıpkıbasım, Önsözü yazan: János Eckmann, Türk Dil Kurumu Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1956, XIV+444 s. —, Uştmaḫlarnıŋ Açuq yolı, (Cennetlerin Açık Yolu) **II**, Metin, Çevriyazı: János Eckmann, Yayımlayanlar: Semih Tezcan - Hamza Zülfikar, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara (yılı yok), 312 s.

Olcay, Dr. Selâhattin., **Tezkiretü'l-Evliyâ (Tercümesi)** Ebu'l-Leyṣ Semerḳandî, İnceleme - Metin - İndeks. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını: 162. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Enstitüsü: 7. Ankara Üniversitesi Basımevi 1965, 244 s.

/Onay/, Çanḳırılı Aḥmed Ṭal'at., **Ḫalḳ Şi'irlerinin Şekil ve Nev'i**, (Arap harfleriyle) Devlet Maṭba'ası, İstanbul 1928, 166 s.

—, **Türk Şiirlerinin Vezni**, Ahmet İhsan Maṭbaası Ltd. İstanbul 1933, 234.

Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi - I, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Ma'arif Vekâleti, Devlet Matba'ası, İstanbul 1934, 1. C. 102+103-848; —, **II**, Türkçeden Osmanlıcaya İndeks, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Ma'arif Vekâleti, Devlet Matba'ası, İstanbul 1934, 2. C. 848-1309.

Ozak, Elhac Muzaffer., **Ziynet-ül-Kulûb** [Kalplerin Ziyneti] Ayrıca Aşkî Divanı, Salâh Bilici Kitabevi, Bahar Matbaası, İstanbul 1973, 493 s.

'Ömer Bin Mezîd, **Mecmû'atü'n-Neẓâ'ir**, Hazırlayan: Prof. Dr. Mustafa Canpolat, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982, 370 s.

Özcan, Nuri., *"Abdurrahim Tirsî"* **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, s. 293

Özön, Musṭafa Nihat., **Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, 6. Basım. İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul 1979, xıvı+928.

—, **Türkçe-Yabancı Kelimeler Sözlüğü**, İnkılâp Kitabevi, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1962, xııı+244 s.

Pakalın, Mehmet Zeki., *"İbâhiyyûn"* **Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 2, s. 12 Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.

—, *"Hurûfîlik"* **Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 1, s. 856, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993

Parmaksızoğlu, İsmet., *"Eşrefiyye"* **Türk Ansiklopedisi**, MEB. Ankara 1968, C. XV. s. 476

—, *"Eşrefoğlu"* **Türk Ansiklopedisi**, MEB. Ankara 1968, C. XV. s. 476-477

Pekolcay, Dr. A. Neclâ., **İslâmî Türk Edebiyâtı 1**, Birinci Baskı, Dergâh Yayınları, İnceleme Dizisi, Özlem Kardeşler Matbaası'nda dizilmiş, Alibaba Ciltevi'nde ciltlenmiştir. İstanbul 1981, 528+136 s.

Purgstall, Hammer., **Histoire de l'art Poétique chez les Ottomans** (Geschichte der Ottomanischen Dichtkunst) C. 4, s. 43

—, Uçman, Abdullah., *"Eşrefoğlu Rûmî"* **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 11, s. 480-482

Radloff, V. V., **Proben der Volkslitteratur der nördlichen türkischen Stämme.** (Kuzey Türkçesi Halk Edebiyatı Üzerine Bir Deneme) Санкmпemeрбуръ 1886.

—, **Phonetik der nördlichen Türksprachen** (Kuzey Türkçesinin Fonetiği) [= Vergleichende Grammatik der nördlichen Türksprachen. Th. 1.] Leipzig 1882

—, **Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte.** (Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi) Bd. 1-4. St. Petesburg 1893-1911.

Râsonyi, L., (Kalajvar Üniversitesi Türk Dil ve Tarihi Profesörü ve Sabık Ankara Üniversitesi Hungaroloji Profesörü) **Dünya Tarihinde Türklük**, İdeal Matbaa, Ankara 1942, 266 s.

Redhouse James., W. (Redḥavṣ, Ceyms), **Kitâb-ı Lehcetü'l-Ma'ânî**, İngilizceden Türkçeye Lûġat Kitâbı, English And Turkish Lexicon, Beşinci Basım, Amerikan Misyoner Cemiyeti Neşriyatından, Constantinople 1922, ii+13+827,

—, **Kitâb-ı Ma'ânî-i Lehce**, A Turkish And English Lexicon, Amerikan Misyoner Cemiyeti Neşriyatından, A. H. Boyaciyan Maṭba'ası, Constantinople 1890. ('dan ofset baskı Librairie Du Liban, Beirut 1987), xvi+2224.

—, **Kitâb-ı Ma'ânî-i -Lehce**, Türkçeden İngilizceye Lûġat Kitâbı, Turkish And English Lexicon, Yeni Basım, Amerikan Misyoner Cemiyeti Neşriyatından, Constantinople 1921, viii+2224.

—, **Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük**, New Redhouse Turkish-English Dictionary, (Tahrir heyeti: U. Bahadır Alkım, Nazime Antel, Robert Avery, Janos Eckmann, Sofi Huri, Fahir İz, Mecdud Mansuroğlu, Andreas Tietze) Redhouse Yayınevi, İstanbul 1968, xxxıı+1292

Reşâd, Fâ'iḳ., (Dârü'l-fünûn Târîḫ-i Edebiyât ve Ḳadastro Mekteb-i ʿÂlisi Kitâbet-i Resmiyye Muʿallimi) **Târîḫ-i Edebiyyât-ı ʿOs̱mâniyye**, Nâşiri: Der-saʿâdet Kütübḫânesi ṣâḥibi, Ẓarâfet Maṭbaʿası, İstanbul 1329 (1913), 400 s.

Ritter, H., *"Dehrîye"* **İslâm Ansiklopedisi**, C. 3, s. 512-514, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1993

Ṣâdıḳ Vicdânî., **Ṭomâr-ı Ṭurûḳ-ı ʿAliyye, Ḳâdiriyye Silsile-nâmesi**, 2. Kitap. Maṭbaʿa-i ʿÂmire 1340 (1924) 48 s.

—, **Ṭomâr-ı Ṭurûḳ-ı ʿAliyye, Ṣofî ve Taṣavvuf**, 4. Kitap. Maṭbaʿa-i ʿÂmire 1340-1342 (1924-1926) 62 s.

Ṣadru'd-dîn Şeyḫoğlu, **Marzubân-nâme Tercümesi**, İnceleme - Metin - Sözlük - Tıpkıbasım, Hazırlayan: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını. Ankara Üniversitesi Basımevi 1973, 457+CXXXVII s.

Sahih-i Buhârî ve Tercemesi, Abû Abdillah Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî, 17. C. Mütercim: Mehmed Ṣofuoğlu, Yay. Ötüken Neşriyat A.Ş. İstanbul 1987-89, 16 C. Tercüme 7637 s, 17. C. İndeks, 488 s. Haz. Mehmet Tekin, İstanbul 1990.

Ṣâliḥ İḥsân, **ʿOs̱mânlı Lisânı**, Maṭbaʿa-i Aḥmed İḥsân ve Şürekâsı, İstanbul 1319 (1903), 399 s.

Saraç, Tahsin., **Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük**, Grand Dictionnaire Français-Turc, Adam Yayınları, Anadolu Yayıncılık A.Ş. İkinci Basım, İstanbul 1989, 1492. s.

Ṣarı ʿAbdullâh Efendi., **Kitâbu S̱emarâti'l-Fu'âd Fî Mebde'ü ve'l-Maʿâd**, Maṭbaʿa-i ʿAvniyye, İstanbul 1288, s. 145.

Sarı, Mevlût., **El-Mevârid, Arapça-Türkçe Lûgat**, Ḳâmûsu ʿArabî-Türkî Mevârid, Bahar Yayınları, İstanbul 1982, 1695 s.

/Sevük/, İsmâʿîl Ḥabîb., **Türk Teceddüd Edebiyâtı Târîḫi**, Maṭbaʿa-i ʿÂmire 1340 (1924), 702 s.

Seyf-i Sarâyî, **Gülistân Tercümesi** (Kitâb-ı Gülistan bi't-Türkî), Hazırlayan: Doç. Dr. Ali Fehmi Karamanlıoğlu, Ankara 1989, 408+187.

Seyyid Muḥammed Vehbî-i Ḳonyevî, **Şerḥ-i Dîvân-ı Ḥâfıẓ**, 2 C. Ṭarîḳat-i Mevleviyye meşâyiḫinden pîşvâ-yı ehl-i kemâl ve muḳtedâ-yı erbâb-ı dâniş ve efḍal Mevlânâ Seyyid Muḥammed Vehbî Bin Seyyid Ḥasan-ı eşʿari'l-Ḳonevî ḥażretlerinin Ḥâfıẓ Dîvânına yazdığı şerḥ-i laṭîf ve te'lîf-i ẓarîfdir. Bosnevî El-ḥac Muḥarrem Efendi'nin Matbaʿası, İstanbul 1286 (1970), 1 C. 503 s., 2 C. 460 s.

Sinan Paşa., **Tazarruʿnâme**, Hazırlayan. A. Mertol Tulum, MEB. Yay. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, xııı+408.

Steingass. F., **A Comprehensive Persian-English Dictionary**, 3. Basım, Librairie Du Liban, Beirut 1975, viii+1539.

—, **A Learner's Arabic-English Dictionary**, Yeni Basım, Librairie Du Liban, Beirut 1989, 12+1242.

Sûdî., **Şerḥ-i Bostân**, Muṣliḥüddîn Sâdî-i Şîrâzî'den, 2 C. Maṭbaʿatü'l-ʿÂmire 1388 (1872), 1. C. 604, 2. C. 412.

Sünbülzâde Vehbî., **Tuḥfe-i Vehbî**, (Farsça - Türkçe manẓûm sözlük. Kenarında Luṭfiyye-i Vehbî var), Başmaḫâne-i ʿÂmire, İstanbul 1267 (1851), 48 s.

—, **Tuḥfe Şerḥi**, Şerḥ eden: Aḥmed Ḥayâtî Seyyid, Fî Beldeti'ṭ-Ṭayyibeti'l-Ḳosṭanṭiniyyeti, (Maṭbaʿa-i ʿÂmire), Fî evâḫiri'l-rebîyü'l-âḫir, li-seneti sitte ve sittîn ve mi'eteyn ve elf, mine'l-hicreti'n-nebevî, 1266 (1850), 511 s.

—, **Nuḫbe-i Veḥbî**, (Arapça - Türkçe manẓûm sözlük) Fî Dâri'ṭ-Ṭıbâʿati'l-Mektebi'l-Ḥarbiyyeti, 1251(1835), 123 s.

—, **Nuḫbe-i Veḥbî Şerḥi**, Şerḥ eden: Aḥmed Reşid Yayaköylü, Maṭbaʿa-i ʿÂmire 1259 (1843), 3+446 s.

Şehâbeddîn Süleymân., **Târîḫ-i Edebiyât-ı ʿOs̱mâniyye**, Şancaḳyan Maṭbaʿası, İstanbul 1328 (1912), 378 s.

Şemseddîn Sâmî, **Ḳâmûsü'l-A'lâm**, 1. C. 1306 (1889), 16+800 s.; 2. C. 1306 (1889), 801-1600 s.; 3. C. 1308 (1891), 1601-2400 s.; 4. C. 1311 (1894), 2401-3200 s; 5. C. 1314 (1897), 3201-4000 s; 6. C. Mihrân Maṭba'ası, İstanbul 1316 (1899), 4004-4830 s.

—, **Kâmûs-ı Türkî**, (Ṣâḥib ve nâşiri: "İḳdâm" ṣâḥib-i imtiyâzı ve baş muḥarriri Aḥmed Cevdet) İḳdâm Maṭba'ası, Der-sa'âdet 1317-1318 (1899-1900), 2. C. 1574 s.

Şeyḫ Süleymân Efendî-i Buḫârî., **Lûġat-i Çaġatay ve Türkî-i 'Oṣmânî**, 2 C. Cild-i evveli lûġati ḥâvî ve cild-i ṣânîsi Asyâ-yı Vüsṭâ aḳvâmının edebiyât ve ḍurûb-ı emṣâliyle aḥvâline dâ'irdir. Mihrân Maṭba'ası, 1298-1300 (1882-1884), 1. C. 320 s. 2. C. 20 s.

Şeyḫü'l-İslâm (Mehmed) Es'ad Efendi, **Lehcetü'l-Lûġat**, Dârü'ṭ-Ṭıbâ'ati'l-Ma'mûreti's-Sulṭâniyye, Ḳosṭanṭıniyye H. 1216 (1801), 851 s.

Şükûn, Ziya., **Gencîne-i Güftâr, Ferheng-i Ziyâ**, Farsça-Türkçe Lûgat, Ma'ârif Maṭba'ası, İstanbul 1944, 2040 s.

Tâlib-zâde Mehmed Şükrü., **Silsile-nâme-i Ṭurûḳ-ı 'Aliyye**, Üsküdâr Selim Ağa Azîz Hüdâ'î Efendi Kütüphanesi, No. 122. Yegâne nüsha, 1291

Tarlan, Ali Nihat., **Şeyhî Dîvânı**, Tarama Sözlüğü ve Nüsha Farkları, Maarif Matbaası, İstanbul 1942, 312 s.

Ṭaşköprüzâde Aḥmed Efendi., **Mevżû'âtü'l-'Ulûm**, 2 C. Mütercimi: Müşârün ileyhin maḫdûmu merḥûm Kemâleddîn Meḥmed Efendi, Ṭâbi'i: Aḥmed Cevdet, İlk Ṭab'ı. Der-sa'âdetde "İḳdâm" Maṭba'ası. İstanbul 1313, 1. C. 844 s., 2. C. 712 s.

Temel Türkçe Sözlük, 3 C. Birinci Baskı, Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî, İlmî Kontrol ve Redaksiyon: Doç. Dr. Mertol Tulum, Tercüman Gazetesi-Yapı Kredi İşbirliği İle, Tercüman Gazetesi Tesisleri, (Topkapı) İstanbul 1985, 1. C. A-F, xxxı+397, 2. C. G-L, 395-806, 3. C. M-Z, 807-1532.

Thùry, Jòzsef., *"On Dördüncü 'Aṣır Ṣonlarına Ḳadar Türk Dili Yâdigârları,"* **Millî Tetebbu'lar Mecmu'ası**, Çeviren: Râğıb Ḫulûṣî, 5. Teşrîn-i Evvel 1903'de Macar 'Ulûm Aḳademyası Birinci Şu'besi ictima'ında oḳunmuştur. C. 2, S. 4. (s. 81-133) (Müdîr: Dârüfünûnun Türk Târîḫ-i Edebiyâtı Mu'allimi, "Âṣâr-ı İslâmiyye ve Milliyye Tetḳîḳ Encümeni" kâtib-i 'umûmîsi Köprülüzâde, Meḥmed. Fu'âd) Dîn, aḫlâḳ, ḥuḳûḳ, iḳtiṣâd, lisâniyyât, bedî'iyyât, fenniyyât, bünye-i ictima'iyye tedḳîḳâtı, "Âṣâr-ı İslâmiyye ve Milliyye Tetḳîḳ Encümeni" ṭarafından iki ayda bir neşr edilir. İstanbul 1331 (1915)

Timurtaş, Prof. Dr. Faruk K., **Eski Türkiye Türkçesi**, XV. Yüzyıl, Gramer - Metin - Sözlük. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1977, 322 s.

/Toven/, M. Bahâeddîn., **Yeni Türkçe Lûġat**, İkinci Ṭab'ı Evḳâf-ı İslâmiyye Maṭba'ası, İstanbul (yılı yok), 811 s.

Türkçe Sözlük., 2 C. Türk Dil Kurumu Yayını. Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1988, 1. C. xxxvıı+745, 2. C. 749-1679.

Uçman, Abdullah, *"Eşrefoğlu Rûmî ve 'Müzekki'n-Nüfûs' Üzerine Bir Tahlil Denemesi"* **Fikir ve Sanatta Hareket**, Kurucusu: Nurettin Topçu, VI. Seri, C. 10, S. 114, s. 28-50 Temmuz-Ağustos-Eylül 1976

—, *"Eşrefoğlu Rumî"* **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1979. C. 3., s. 116-117

—, *"Müzekki'n-Nüfûs"* **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986. C. 4., s. 489-490.

—, *"XV. Yüzyıl Tekke Şiiri: Eşrefoğlu Rûmî (İznik 1353?-1469)"* **Büyük Türk Klâsikleri**, Tarih - Antoloji - Ansiklopedi, Ötüken - Söğüt Yayınları. İstanbul 1986, C. 3, s. 32-38

—, Akıncı, Önder., **Eşrefoğlu Rumî, Hayatı ve Menkıbeleri**, Bursalı Mehmed Veliyyüddin, Bedir Yayınevi, Ertu Matbaası. İstanbul 1976, 159 s.

Uludağ, Süleyman., *"Abdal Mehmed"* **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, s. 63

—, *"Abdulkâdir-i Geylânî"* **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, s. 234-239

/Ülken/, Hilmi Ziya., (Felsefe ve İçtimaiyyat Muallimi) **Türk Tefekkürü Tarihi**, Galatasaray İkinci Devre talebesi neşriyatından, 2 Cilt, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1933, 1. C. 254 s, 2. C. 281 s.

—, (Edebiyat Fakültesi Türk Tefekkürü Tarihi ve Sosyoloji-Ahlak Profesörü) **İslam Düşüncesi**, Türk Tefekkürü Tarihi Araştırmalarına Giriş, İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Yayınlarından. Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul 1946, 662 s.

Ünver, İsmail., **Türk Edebiyatında Manzum İskender-nâmeler**, (Basılmamış) Doktora Tezi, DTCF, No. 205.

—, *"Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yayımlanmış Divanlar Üzerine"* **Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı**, AÜ. DTCF. Yayın No. 239, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974, s. 207

Wehr, Hans., **A Dictionary Of Modern Written Arabic**, Arabic-English, Librairie Du Liban, Beirut 1980, xvıı+1110.

Yazır, Muhammed Hamdi., (Ders-i ʿAmmdan "Elmalılı") **Hak Dini Kur'an Dili**, Yeni Mealli Türkçe Tefsir, 8 C., 9. C. Fihrist, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul 1935- 1938, yaklaşık 8oo'er sayfa.

Yeni Resimli Türkçe Ḳâmûs, (Râ'if Necdet ve Ḥaşan Bedreddîn Beglerin taḫt-ı riyâsetlerinde müteḫaşşış bir hey'et ṭarafından tertîb edilmişdir.) Lisânımızda müstaʿmel bi'l-cümle ʿArabî, Fârisî kelimelerle Fransız, İngiliz, İtalyan, Yunan ve sâ'ir lisânlardan alınan bütün elfâẓ ve kelimâtı şâmildir. *[Arap harfleriyle]* İkinci ṭabʿı, Ṭâbiʿ ve nâşiri: Maʿârif Kütüb-ḫânesi, Aḥmed Kâmil Maṭbaʿası, İstanbul 1928, 852 s.

Yeni Tarama Sözlüğü, Düzenleyen: Cem Dilçin, TDK Yay. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1983.

Zenker, Julius Theodor., **Türkish-Arabish-Persisches Handwörterbuch** 2 C. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim 1967, ıx+980.

Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfi'z-Zebîdî, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, Mütercimi: Dârülfünûn Müderrislerinden Ahmed Naim, (Dördüncü ciltten sonra) Kâmil Miras, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Yedinci Baskı, 13 C. Son cilt Kılavuz. Hazırlayanlar: Müctebâ Uğur ve M. Cemâl Sofuoğlu, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982.

Zülfikar, Prof. Dr. Hamza., **Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayını, Türk Tarih Kurumu Basım Evi. Ankara 1991, 213 s.

G İ R İ Ş

GİRİŞ

TÜRKLERİN İSLÂMLIĞI KABÛL ETMELERİ

Türkler ana yurtlarında çok eski çağlardan beri bağımsız olarak yaşamışlardır. Göktürkler milâdî VI. yüzyılda Sibirya'dan Baykal gölüne kadar Asya'nın ortasında büyük bir devlet kurarak bir taraftan Çin devletini diğer taraftan Sâsâni hükümdarlarını şiddetle tehdide başlamışlardır. Ne var ki Göktürk İmparatorluğu milâdî VIII. yüzyılda parçalanarak Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmış, Doğu Türkleri bağımsızlıklarını koruyabilmişlerdir. Araplar yeni dinlerini yaymak amacıyla Kuteybe'nin komutasında Türk illerine girdikleri sırada, bu yörelere bir taraftan da Çinliler el uzatmışlardı. Türkler bu saldırılara uzun süre karşı koymuşlardır.

Araplar Türk ülkelerine geldikleri zaman Türkler Müslümanlıkla temasa geçmiş oluyor, Türklerden bu dine girenler bulunuyordu. Fakat genel olarak ilk zamanlarda Türkler Müslümanlığa karşı çekingen bir tutum takınmışlardı. Araplar Müslümanlığı yaymak amacıyla VII. yüzyılda büyük fetihlere başladıkları zaman Arap orduları İran'daki Sâsânî devletini yıkmış, son hükümdar Yezdcerd, Batı Türklerinin hakanı Tulu'ya sığınmıştı. Sâsânî hükümdarının teşvikiyle Tulu Han Horasan'a yürüyerek bir iki çarpışma yapmış, ancak Çinlilerin karışıklık çıkarması yüzünden Mâverâünnehir'e geri dönmüştü.

VII. yüzyıl sonlarına doğru Batı Göktürklerinin en güçlü boylarından Türgişlerin başı olan Uçele bir kısım Türkleri kendine bağlayarak Yedisu taraflarında egemenlik kurdu ve bütün Mâverâünnehir'i nüfûzu altına aldı. Bu sırada Müslüman dünyasının başında Emevîler bulunuyordu (661-750). Emevîlerin Horasan emîri Kuteybe Mâverâünnehir'i fethetmeye girişti. Semerkant ve Buhara'yı ele geçirdi. Emevîler, fethedilen yerlerden ancak para ve mal çekmeye bakıyorlar, medenî ve zengin bölgelerden alınan değerli eşyalar hep Şam sarayına gönderiliyordu. Emevî hükümdarlarından Ömer bin Abdülazîz'in "adalete dayanan iyi bir idare kurmak isteğiyle 'mühtedîlerden' (sonradan Müslüman olanlardan) haraç almamak, her tarafta kervansaraylar ve hastahâneler vücûde getirmek, âdil bir idâre te'sîs etmek" düşüncesi uygulanabilseydi Mâverâünnehir çok çabuk Müslümanlaşacaktı. Ama Emevîler'in zâlim ve çıkarcı siyasetini onaylamayan Türkler bu saldırıya uzun süre direndiler. Bu sırada Uçele sülalesi yıkılmış, yerine Türgişlerin reisi olan Sulu, han olmuştu. Bu hükümdar bir yandan Arap istilasına, bir yandan da Çin üstünlüğüne karşı koymaya uğraşıyordu. Türgişlerin aralarında çıkan anlaşmazlık yüzünden Sulu öldürülmüş, yerine Baga Tarhan geçmişti. Emevîler güçlü bir orduyla Seyhun ırmağı boylarına kadar yürüyerek Baga Tarhan'ı öldürdü.

Bunun sonucunda bölgedeki iki hâkim unsur olan Araplar ve Çinliler karşı karşıya geldiler. Abbasîlerin ilk zamanlarında Çinliler Taşkent içlerine karıştılar. Teslim olan Taşkent hükümdarını haksız yere öldürdüler. Çin hükümdarı tarafından öldürülen Taşkent hükümdarının

oğlu Abbasîlerden yardım istedi. Ebû Müslim'in gönderdiği Ziyad İbni Sâlih komutasındaki Müslüman ordusu Çin ordusu içindeki Karluk Türklerinin isyanı nedeniyle Çinlileri ağır bir yenilgiye uğrattı (H. 133 - M. 750-751). Bu savaş Mâverâünnehir'in alın yazısını bütünüyle değiştirdi.

Emevîler döneminde olduğu gibi Abbasîler döneminde (750-1258) de Araplar karşısında güçlü Türk kitleleri yoktu. Abbasîler ilk zamanlardan beri Türkler arasında Müslümanlığın yayılması için propaganda yapmaktan geri durmamışlardır. Me'mun Türk asillerini kendine çekerek onları Müslümanlığa sokuyor, Mu'tasım ise hassa askerlerini Türklerden seçiyordu.

Çinlilerin yenilmesi ve Türgişlerin yıkılmasından sonra iki Türk topluluğu Karluklar ve Oğuzlar (Batı Türkleri) ortaya çıktı. Karluklar, Yedisu vilâyetinin tamamını ve Seyhun'un doğusunu ele geçirerek M. 766'da Türgişlerin merkezini egemenlikleri altına aldılar. Diğer bir Türk topluluğu olan Oğuzlar ise Sulu'nun ölümünden sonra sağa sola dağılmış Batı Türkleri idiler ve bunlar IX. yüzyıldaki olaylara karışmış olanlardı. Bunları Doğu Türkistan Dokuz Oğuzları ile karıştırmamalıdır. Bu konuda Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserinde şöyle demektedir:

"Mâverâünnehir'in tamâmiyle Müslüman olması Sâmânîler zamanındadır. El-Muᶜtasım zamanında Mâverâünnehir halkı artık umûmiyyetle Müslüman olmuşlar, hatta çöldeki kâfirlere karşı gazâlarda bulunuyorlardı. Şaş (Taşkend) ahâlisi evvelce İslâmiyyeti kabul ettikleri gibi Seyhun şimâlindeki İspicâb ahâlisi de ilk Sâmânî hükümdârı İsmâ'il b. Ahmed'in amucası Nuh b. Esed tarafından şehir zabt olunduktan (M. 838) sonra az zamanda ihtidâ etmişlerdi. Daha Halîfe Me'mûn'un sefirler vasıtasiyle yerli büyük âilelere mensup adamları hilâfet merkezine celbediyor, büyük hediyeler ve mükâfatlarla onları ihtidâya mecbur bırakıyordu. Bu maᶜkul İslâmlaştırma siyâsetine El-Muᶜtasım zamanında daha kuvvetle riâyet edildi: Sogd, Fergāna, Usrûşana, Şâş havâlisinden yetişen Türkler derhâl halîfenin hassa ordusuna alınıyordu. Türk hassa askeri için Samarrâ şehrini vücûde getiren El-Muᶜtasım'dan sonra Irak'taki Türklerin sayısı ve nüfûzu gittikçe arttığı gibi, bu hâl, Türkistan'ın sürᶜatle İslâmlaşmasına sebebiyet verdi. H. 350 senesinde Şâş ve Fârâb arasında tahkîm edilmiş sınırın beri tarafındaki arâzîde Müslümanlar'ın hâkimiyetini tanımaksızın yaşayan —Karluklar, Oğuzlar ve Garp Türkleri kalıntılarından— 200.000 çadır halkı İslâmiyeti kabul ettikleri gibi, Kâşgar ve Balasagun havalisinde İslâmiyet IV. asırdan iᶜtibâren lâyıkıyle yerleşmeğe başlamıştı. Herhâlde hicrî V. asır esnasında Türk âleminin en geniş bir sâhasını, tamâmiyle İslâm medeniyeti te'siri altında ve İslâmlaşmış görüyoruz."[1]

Onuncu yüzyıl başlarında Karahanlılar, Volga Bulgarları, Oğuzlar, daha bir çok kabîleler Müslüman oldular. 920 ile 960 seneleri arasında başlıca Türk kütlelerinin Müslümanlığa girdiği; hele 960'ta Taşkent ile Farap arasında Sâmânoğulları üstünlüğünü tanımadan yaşayan 200. 000 çadır halkının toptan Müslüman olduğu görüldü.[2]

---

[1] Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 2. Basım, (Fevziye Abdullah Tansel'in önsözüyle), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1966, s. 10

[2] Türklerin İslâmiyet'i benimsemeleri ile ilgili ayrıntılar bu çalışmanın konusu dışındadır. Bu nedenle ana çizgilerin verilmesi yeterli görülmüştür. Konu üzerinde tarih biliminin ve tarihçilerin verdiği doyurucu ve geniş bilgiler, genel olarak şu kaynaklarda bulunabilir: V. V. Barthold, **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, (yay. haz. Kâzım Yaşar Kopraman ve Afşar İsmail Aka), Kültür Bakanlığı, Ankara 1975, s. 76-105; Aynı yazar, **Moğol İstilâsına Kadar Türkistan**, (haz. Hakkı Dursun Yıldız), Kervan Yayınları, İstanbul 1981, s. 233-400; Aynı yazar, **İslâm Medeniyeti Tarihi**, (Prof. Dr. M. Fuad Köprülü Tarafından Başlangıç'la İyzahlar ve Düzeltmeler kısmı ilâve edilmiştir), Kanaat Kitabevi, İstanbul 1940; T. W. Arnold, **İntişar-ı İslâm Tarihi**,

TÜRKLERİN ANADOLU'YA GELMELERİ

Türkler İslâm dinini kabul ettikten sonra Mâverâünnehir'de, Horasan'da, İran'da, Suriye'de ve Mısır'da büyük devletler kurdular. Oğuz Türkleri onuncu yüzyıldan başlayarak yaşadıkları bölgelerde önemli bir yer edindiler. Onuncu yüzyılda Mâverâünnehir'de yarı İranî bir hükûmet olan Sâmânîler vardı. Oğuzların Salur boyundan Abdülkerim Satuk Buğra Han 1000 tarihinde Buhara'yı ele geçirerek Mâverâünnehir'de bağımsız bir Türk devleti kurdu. Karahanlıların Sâmânî devletini yıktığı milâdî 1000 tarihinden başlayarak Türk tarihinde yeni bir dönem açılmış oldu. Oğuzların bir bölümü Karahanlı devletini (932-1212) kurarken başka bir bölümü de Hindistan'a akın etmiş ve merkezi Gazne olmak üzere güçlü bir hükûmet oluşturmuştu (963-1183).

Oğuz Türklerinin en önemli hareketleri batıya yönelmeleriydi. Bu Türklerin önemli bir kısmı Tuğrul Bey'in kurduğu Selçuklu hükûmetinin başkanlığında toplanmışlardı. Selçuklular XI. yüzyılda İran'a girerek Anadolu'ya geçtiler. Selçuk Bey'in oğlu Tuğrul Bey zamanında Türkler İran, Kafkas ve Azerbaycan'ı egemenlikleri altına aldılar. Tuğrul Bey'den sonra Alp Aslan 1071 tarihinde Bizans imparatoru Romen Diyojen'i Malazgirt'te yenerek esir etti. Selçukluların en parlak dönemi sayılan oğlu Melikşah döneminde imparatorluğun sınırları Pamir yaylalarından Akdeniz sahillerine uzanıyordu. Melikşah döneminde Anadolu'ya girildi. Melikşah 1077 tarihinde Kutalmış oğlu Süleyman'ı Anadolu'nun fethini gerçekleştirmekle görevlendirdi. Süleyman, Erzurum civarında bütün Türkmen beylerini bayrağının altına toplayarak Anadolu'nun zaptına başladı. Zaten Malazgirt zaferiyle Anadolu'nun doğusu Türklerin eline geçmişti. Kutalmış oğlu Süleyman Antakya ve Kayseri'de Bizans ordularını yenilgiye uğrattıktan sonra Anadolu'nun merkezini ele geçirmişti. On sene devam eden sürekli çarpışmalardan sonra Boğaziçi sahillerine kadar ilerleyen Süleyman, Bizans'ın en önemli merkezlerinden birisi olan İznik'i aldı. Kutalmış oğlu Süleyman'ın ölümünden sonra oğlu Kılıç Aslan Anadolu'yu tamamen ele geçirmek için uğraştı. Türkler 1095 tarihinde İzmir'i alarak Adalar denizi sahillerine girdiler.

Türkler Anadolu'yu egemenlikleri altına alıp yerleşince biri batıdan diğeri doğudan gelen iki saldırı ile karşılaştılar. Avrupa'dan gelen haçlı ordularıyla iki yüzyıl savaştılar. Bunun yanında Asya'dan kopup gelen Cengiz Han'ın Moğol ordusu ile de mücadele etmek zorunda kaldılar. Melikşah öldükten sonra Selçuklu imparatorluğu parçalandı. Bunun sonucunda dört büyük bağımsız hükümet kuruldu:

(Türkçesi: Hasan Gündüzler), Akçağ Yayınları, İstanbul 1982, s. 209-221; René Grousset, **Bozkır İmparatorluğu:** Attila/Cengiz Han/Timur, (çev. M. Reşat Uzmen), Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, s. 147-172; Erdoğan Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 1-3; Hakkı Dursun Yıldız, **İslâmiyet ve Türkler**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980; Aynı Yazar, **"İslâmiyet ve Türkler"**, Diyânet Dergisi Hicret Özel Sayısı, s. 285-315; Zekeriya Kitapçı, **Türkistan'da İslâmiyet ve Türkler**, Nur Basımevi, Konya 1988

1. Horasan Sultanlığı
2. Irak Sultanlığı
3. Anadolu (Rum) Sultanlığı
4. Şam veya Suriye Sultanlığı.

Daha sonra bu sultanlıklar ayrı ayrı beyliklere ayrılmışlardır.

Bu açıklamalardan sonra Anadolu'nun Selçuklular zamanını dört bölüme ayırabiliriz:

A) Anadolu'nun fethi ve Anadolu'ya Oğuz Türklerinin göç etmesi: 1015-1085.
B) Anadolu'nun savunulması ve içeride birlik mücadelesi: 1085-1192.
C) Anadolu'da birlik ve merkezîleşme: 1192-1256.
Ç) Anadolu Sultanlığının zayıflaması ve ortadan kalkması: 1256-1308

Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Oğuz Türklerinden biri de Kayı boyuydu ve başlarında Ertuğrul Bey vardı. Gelişleri XIII. yüzyılın ortalarına doğrudur. Bu sıralarda Selçuklularla Moğollar savaşmaktaydılar. Selçukluların doğudan gelen Türklere ihtiyacı vardı. Bu nedenle Ertuğrul Bey'in boyunu iyi karşıladılar. Onu önce Ankara ve Karacadağ yöresinde, sonra da Söğüt ve Domaniç'te yerleştirdiler. Bu son yerler Bizans sınırına yakındı. Ertuğrul böylece uç beyi oluyordu. Ertuğrul'un ölümünden sonra oğlu Osman aşiret reisi oldu. Bu sırada Selçuklu İmparatorluğu iyice zayıfladığından Anadolu beylerinden çoğu bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Osman Gâzî de bağımsızlığını ilan etti (1299). Böylece XIX. yüzyılın sonlarına kadar yaşayacak bir devlet kurulmuş oldu.

Osman (1258-1326), komşusu olan Rum beyleri ile savaşarak Eskişehir'i, Yenişehir'i, Bilecik'i ve İzmit taraflarını ele geçirmişti. Bursa ve İznik'i de egemenliği altına almak istiyordu. Fakat bu iki şehir sağlam kalelerle korunduğundan başarılı olamıyordu. Hayatının sonlarına doğru, oğlu Orhan Bey (1281-1359) Bursa'yı ele geçirdi ve vasiyeti üzere babasını Bursa'da toprağa verdi.

Orhan Bey, Bursa'yı hükûmet merkezi yaptı. İznik ve İzmit şehirlerini aldı ve Karesi Türk beyliğini toprakları içerisine kattı. Orhan Bey'den sonra yerine geçen Murad Bey (1325-1389) Türkmenlerin elinde bulunan Ankara'yı; Rumeli'de Bizansların elinde bulunan Edirne'yi aldı. Daha sonra Sırpsındığı, Kosova ve Niğbolu savaşlarıyla Türkler Rumeli'ye geçtiler ve Anadolu'da siyasî ve millî bir birlik sağladılar.

ANADOLU'DA İSLÂM KÜLTÜRÜNÜN YAYGINLAŞMASI

Anadolu'ya gelen Türk kabîlelerinin hemen hepsi de samimî Müslümanlardı. Kısa zamanda bulundukları bölgelerde Müslümanlık yayılmış ve Abbasî devletiyle dostça ilişkiler başlamıştı. Türkler kendi dinlerinden olmayanlara karşı iyi davranmak âdetinde olduklarından diğer dinlerin törenlerine dokunmadılar.

Selçuklularla başlayan ve daha sonra da devam eden Anadolu'nun İslâmlaşması sürecinde tarîkatlar da güçlendi. Kādirîlik ve Rufâîlik gibi tarîkatlar için tekkeler açıldı. Mevlevîlik ise Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî tarafından Anadolu'da kuruldu. Türkmen boyları Müslüman olmakla beraber daha önceki Şamanî geleneklerinden vazgeçmediler; o gelenekler ile yeni dinin ilkelerini birleştirerek hoşgörülü ve kendileri için daha serbest bir inanç biçimi ortaya koydular. Sünnîlikten çok Şiîliğe yakın bir İslâm anlayışı ortaya çıktı. Babaîler, Bektaşîler, Kızılbaşlar, Tahtacılar gibi türlü adlar taşıyan din topluluklarının temeli bu oldu.

Hilmi Ziya Ülken Türk Tefekkürü Tarihi adlı eserinde Anadolu'daki büyük tarîkatların kuruluşunu şöyle anlatmaktadır:

"Tasavvuf hareketleri cemiyetin muhtelif tabakalarında, onların içtimaî seviyelerine göre muhtelif teşkilatlar halini almış, bu suretle Türk memleketlerinde bazı esaslı tarikatler vücûde gelmiştir. İslamiyetin beşinci asrından itibaren Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru gelen Horasan erenleri, Kübrevîler, Babaîler, Gaziler, Abdallar, Sofîler, Kalenderîler, ilâh... henüz daha teşkilatlanmamış ve devamsız tarikat başlangıçlarıdır. Büyük Selçukî, Harzem ve Cengiz devletleri sırasında birbirini takip eden muhaceret dalgalarıyla beraber Anadolu'ya gelen bu dağınık derviş kafileleri büyük mutasavvıflara dayanmadığı ve yalnızca müphem bir tasavvuf temayülü olarak kaldığı için teşkilatları da kolaylıkla dağılmakta idi. Ancak yedinci asır nihayetlerinden itibaren klâsik Türk tasavvufunu takip ederek devamlı ve büyük tarikatler meydana çıkmağa başladı. Bunlardan en mühimleri ve zamanımıza kadar iz bırakanları Mevlevîlik, Bektaşilik, Nakşîlik ve Kâdirîliktir. Esâsında Irak'ta bir Arap tarikati olan sonuncusu Anadolu'da yenileşerek bir Türk tarikati halini almıştır.

En devamlı ve en büyük tarikatlerden biri olan Kâdirîlik, Irak'ta Abdülkâdir-i Geylânî (hayatı hakkında malûmat Tarihü'l-Verdî, Cüzü: 2, Doğumu 470 - Vefatı 561) tarafından tesis edilmiştir. Vasiyetnâme, Elfethürrebbanî velfeyzürrahmanî ve Divanülgavsilâzam adlı eserleriyle zamanında büyük bir tesir yapmış olan Geylanlı Abdülkâdir'in menşe itibariyle Türk olması çok muhtemeldir. Fakat hayatını Irakta geçiren ve eserlerini Arapça yazmış olan bu zatın açtığı cereyanı asıl millîleştiren Eşref Rûmî'dir."[3]

"Eşref oğlu veya Eşref zade mahlaslı şiirleriyle halk edebiyatında meşhur olan Abdullah dokuzuncu asır zarfında yaşamış ve Kadirîlik'in Eşrefiye kolunu tesis ederek Anadolu'da yerleşmesine sebep olmuştur. Kayın babası Hacı Bayram-ı Velî vasıtasıyla evvelâ Bayramîlik'e intisap etmiş, fakat sonradan Hüseyin Hamevî'den Kadirîlik'i öğrenerek ona yeni bir şekil vermiş ve mahallî bir tarikat haline getirmiştir. Fikrinin yayılmasına büyük bir tesiri olan Divan'ından başka Müzekkî-i Nüfûs ismindeki eseri ve tabedilmemiş bir Tarikatname'si vardır. Damadı Abdürrahim Tirsî'nin Divan'ı ile onun torunu Ali Sırrî Efendi'nin Tasdikülüşşak adlı mensur ve Sırrülerkân isminde manzum eserleri ve Divan'ı, gene Eşref Rumî torunlarından Sırrı Abdulkadir Efendi'nin Sırrüddeveran'ı kendisinin kurduğu esasları devam ettirmiş ve tarikatin Anadolu ve Rumeli'de yayılmasına sebep olmuştur."[4]

---

3 Hilmi Ziya Ülken, **Türk Tefekkürü Tarihi**, Galatasaray İkinci Devre talebesi neşriyatından, 2 cilt, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1933, 2. C. s. 251,252

4 Age. 2. C. s. 263, 264

XIV. yüzyılda Türkler, Anadolu'yu ve Rumeli'yi Türkleştirmek ve İslâmlaştırmak için çok uğraştılar.[5] Geldikleri yeni coğrafyada göçebe bir hayat geçiren çok sayıda Türk vardı. Daha Orhan zamanından başlayarak bunların Rumeli'ye de yerleştirilmesine başlanmıştı. Göçebe Türklerin arkasından askerler, memurlar ve iyi toprak arayan çiftçilerle bir çok esnaf da geldi.[6] Böylece toplu olarak Rumeli'nin verimli vadilerine yerleşen Türkler dilleri, dinleri ve millî gelenekleriyle Türk egemenliğinin ilk yerleşim merkezlerini kurmuş oldular.

Türkleştirme faliyetinin yanı sıra İslâmlaştırma faaliyeti de yapıldı. Hristiyan çocuklarının bir kısmı yeniçeri askeri olarak yetiştirilip devletçe İslâmlaştırıldı. Hristiyan halkın bir kısmı cizyeden kurtulmak ve yüksek devlet memurluklarına gelebilmek için kendiliğinden İslâmlığı kabul ederek az zamanda Türklerle kaynaştı.

Türkler bir taraftan da Hristiyanlardan aldıkları şehirleri Türkleştirdiler. Şehirlerin Türklük damgası cami, medrese ve imaret biçiminde oldu. Karacahisar, İznik, Bursa, Bilecik, Yenişehir ve Edirne; kütüphane, hamam, han, kervansaray gibi binalarla süslendi. Bursa ve Edirne gibi büyük şehirlerde darüşşifalar ve zâviyeler de açıldı.[7]

ANADOLU TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ DİNÎ ESERLER

Selçuklular döneminde halk Türkçe konuşmakla birlikte siyasî, dinî ve bilimsel konularda Arapça, şiir ve edebiyatta Farsça geçerli idi. Beylikler döneminde ise en çok Karaman beyliğinde Türkçeye önem verildi. Osmanlılar Rumeli'deki fetihlerle Türk diline yeni gelişme ufukları açtılar. Türkçe resmî dil olmasının yanında bilim ve sanat dili olarak da gelişmeye başladı.

XIV. yüzyıl ürünlerini tasavvuf ve destan eserleri olarak ikiye ayırabiliriz. Tasavvuf edebiyatını kendi içinde 1) Klâsik tasavvuf edebiyatı 2) Halk tasavvuf edebiyatı olarak ayırabiliriz. Birincisinin en önemli temsilcileri Gülşehrî, Âşık Paşa, Ahmedî ve Kadı Burhâneddîn'dir. Destan edebiyatı ise toplumda iz bırakmış kahramanların menkıbelerinin destan şeklinde dilden dile aktarılmasıyla gelişen edebiyattır. Bunlar Battalnâme ve Hamzanâme türünden eserlerdir.

---

5 Bkz. Ömer Lütfü Barkan, **Kolonizatör Türk Dervişleri**, Ocak Yayınevi, Ankara (Tarihsiz)

6 Bkz. M. Fuat Köprülü, **Osmanlı Devletinin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s. 50 ve Faruk Sümer, **"Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?"**, Türk Tarih Kurumu Belleten, 1960, C. XXIV, Sayı: 93-96

7 Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması üzerinde daha geniş bilgi için şu çalışmalara bakılabilir: Franz Babinger-M. Fuat Köprülü, **Anadolu'da İslâmiyet**, (çev. Ragıp Hulusi, Yay. haz. Mehmet Kanar), İnsan Yayınları, İstanbul 1996; M. Fuat Köprülü, **Osmanlı Devletinin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984; Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1965; Osman Çetin, **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslâmiyetin Yayılışı**, Marifet Yayınları, İstanbul 1981; Mehmet Şeker, **Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması**, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985; M. Rami Ayas, **Türkiye'de Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1991

Yine bu yüzyılda geniş bir tercüme faaliyeti de görülmektedir. Arapça ve Farsçadan bir çok eserler Türkçeye çevrildi. Bu dönemde tefsîr, hadîs, fıkıh, siyer, tasavvuf, tıp ve tarih ile ilgili klâsik kitaplar yanında ahlâk ve âdâp kitapları, hikâyeler sâde bir dille Türkçeye çevrilmiştir. Osmanlı devletinin gittikçe yayılması ve güçlenmesi üzerine İran, Suriye ve Mısır'dan Anadolu'ya medreselerde ders vermek üzere sayılı bilginler geldi. Bu tercümeler ve bilginler Türk edebiyatında İran ve Arap etkisinin artmasına yol açtılar. Pek çok Türk şâirleri İran nazmına benzer eserler yazmayı denediler. Böylelikle de XIV. yüzyılın sonlarına doğru Türk edebiyatı daha klâsik bir şekil almaya başladı. Bu gelişmeyi M. Fuad Köprülü Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinde şöyle değerlendirmektedir.

"Maamafih bu faaliyet, yalnız klâsik mahiyette İslâm eserlerinin tercümesine münhasır değildi, daha XIII. ve XIV. yüzyıllarda gelişmesinden bahs ettiğimiz muhtelif edebî neviler bu asrın ilk yarısında kuvvetli temsilciler buldu. Halk arasında okunmaya mahsus siyer kitaplarının en güzelini Süleyman Çelebi 812 (1409)'de Bursa'da yazdı. Onun Mevlid manzumesi asırlarca halk arasında okundu, hatta bestekârlar tarafından bestelendi. Her asırda ona bir çok nazîreler yazıldığı halde, ifâdesindeki sâdelik ve selâset şâirin ilhâmındaki samimîlik ve tabiîlik, onu Türk edebiyatının bir şâheseri halinde asırlarca yaşattı. Sûfîyâne edebiyat Anadolu ve Rumeli'de yeni tarîkatlerin teşekkül ve intişarı ile uygun olarak kuvvetlendi. Gülşen-i Râz, Mirsâdü'l-İbâd, Faslü'l-Hitâb, Tezkire-i Evliyâ gibi, tasavvuf edebiyatının klâsik mahsûllerinin tercümeleri yanında ahlâk-ı sûfîyâneye ve sülûk âdâbına dair manzûm ve mensûr muhtelif eserler yazıldı. Şeyh Eşref bin Ahmed'in bu asır başlarına aid olduğunu tahmin ettiğim Münâcaatnâme, Fütüvvetnâme, İbretnâme, Maʿzeretnâme, Elestnâme, Hayretnâme gibi nazım bakımından çok kusurlu, âdetâ iptidâî mahiyetteki mesnevîleri (yegâne nüshaları husûsî kütb.) ve yukarıda isimleri geçen birtakım eserler buraya sokulabilir."[8]

XV. yüzyılın edebiyat verimleri de tıpkı XIV. yüzyıl verimleri gibi hem şekil bakımından hem de duygu ve düşüncelerini yansıttığı toplum kesimleri bakımından ikiye ayrılır. Birincisi divan edebiyatı, ikincisi ise halk edebiyatıdır. Bu dönemde halk edebiyatının içerisinde lâ-dinî/profan edebiyat ürünleri yok denecek kadar azken dinî edebiyat ve tekkelerdeki tasavvuf edebiyatı kendini güçlü bir şekilde hissettirmektedir. Bu dönemde iki koldan yürüyen edebiyatımızı Fuad Köprülü Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserinde şöyle değerlendirmektedir.

"XV. asra kadar İran tassavvuf edebiyatı te'siri altında tamamiyle mutasavvıffâne bir mahiyet gösteren Osmanlı edebiyatı, bir taraftan Mevlânâ, Sultan Veled, ʿAttâr, Senâ'î, Saʿdî nüfûzuna kapılarak Acem vezin ve şekillerini her gün daha artan bir başarı ile kabûl ederken, diğer taraftan da Yûnus'un kuvvetli şahsiyetiyle canlandırdığı millî tarzı bırakamayarak o yolu da tutuyordu. Aynı kaynaktan gelen sûfiyyâne ilhâmın böyle iki muhtelif akış taʿkip etmesinde Yûnus'un büyük bir rolü vardır; eger o, millî tarzı kendi dehâsıyle yaşatıp tespit etmeseydi, büyük İran mutasavvıflarının te'siri altında edebiyatımız yalnız öteki mecrayı taʿkip edecekti. Nitekim lâ-dînî edebiyatta Yûnus Emre gibi millî bir dahî yetişmediği için, o yol asırlarca bırakılmış ve o vadide, hiç bir zaman, Yûnus tarzı dediğimiz tassavvufî edebiyat asliyyet ve kıymetinde millî bir şey ortaya çıkamamıştır."[9]

---

8 M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, 2. Basım, (Gerekli sâdeleştirmeler ve notlar ilâvesiyle yayımlayanlar: Dr. Orhan Fuad Köprülü ve Nermin Pekin), Ötüken yayınları, Yüksel Matbaası, İstanbul 1980; s. 359-360

9 Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 2. Basım, (Fevziye Abdullah Tansel'in önsözüyle), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1966, s. 290

Yûnus'un tarzını devam ettirenler arasında ilk sırada Garib-nâme adlı eserin sahibi Âşık Paşa H. 730 (M. 1329-30) dikkati çekmektedir. İkinci olarak Yûnus'un tarzında ilâhîler yazan Abdal Mûsâ'nın halîfesi Kaygusuz Abdal gelir. Yîne Yûnus'un izleyicilerinden Hacı Bayram-ı Velî H. 833 (M. 1439-40)'yi anabiliriz. Ankaralı Hacı Bayram-ı Velî'nin kurduğu Melâmiyye-Bayramiyye tarîkati sâyesinde ünü bütün Anadolu'da yüzyıllarca yaşayan bu büyük sûfînin mürîtleri arasında bir çok şâirler yetişmiştir. Yazıcı Selâhaddîn'in oğlu Yazıcıoğlu mahlasıyla tanınan Mehmed, 853'te bitirdiği Muhammediyye adlı eseriyle yalnız Anadolu'da değil Anadolu dışında da büyük ün kazanmıştır. Mevlit gibi siyer kitaplarından yararlanılarak manzum halk eserleri biçiminde kaleme alınmış olan bu kitap sanat gâyesi gözetilerek belirli vezinler ve şekillerle epeyce ağır bir dille yazılmıştır. Tasavvuf etkisi ara sıra göze çarpmakla berâber, eserde hâkim olan bütünüyle ehl-i sünnet anlayışıdır. Bayramiyye tarîkatinden olan Mahmûd bin Mehmed'in II. Bayezit'e sunduğu Mahmûdiyye —asıl adı Kitâbü'l-Vesîle— de bu türden bir eserdir. Bu dönem yani XV. yy. sûfî şâirleri arasında sûfîyâne ahlâk esâslarını açıklayan manzûmeler, evliyâ menkıbeleri, vahdet-i vücut ve tabiat şiirleri yazan Kemâl Ümmî'yi de anmalıyız.

XIV. yüzyıldan başlayarak yani Yûnus'un ölümünden sonra Türklerin yaşadığı bölgelerde küçüklü büyüklü birçok tarîkatlar kuruluyor, Anadolu'nun dışında kurulan tarîkatlar Anadolu Türkleri arasında yayılıyordu. Böylece her tarafta tekkeler ve zâviyeler oluşturularak tasavvufla ilgili bilgiler halk arasında yayılmış, bunun sonucunda her tarîkat kendisi için bir edebiyat meydana getirmişti. Gerçekten bugün hemen her tarîkatin âdâp ve erkânından, tasavvuf esaslarından, eski şeyhlerin menkıbe ve kerametlerinden söz eden, o tarîkat üyeleri için yazılmış eserler bulunmaktadır. Tasavvuf yollarını halka yaymak ve halktan taraftar kazanmak için mutasavvıflar —diğer bütün İslâm âleminde Araplar'da, Acemler'de, Orta Asya Türkleri'nde olduğu gibi— mutlaka şiir yazmaya yöneliyorlardı. Tarîkat şeyhleri, tekkelerde düşünsel ve estetik bir çevre yaratarak tarîkat ilke ve yönelimlerini şiirleştiriyor; böylece şiirin cezbedici gücünden yararlanarak hem kendi üyelerine hem de halka isteklerini anlatma yolu buluyorlardı. Bu şiirler aynı zamanda tarîkat âyînlerinde müzik eşliğinde söylenerek tarîkatların kullandıkları bir araç durumuna geliyordu. Salt bu gerekçelerle Hoca Ahmet Yesevî'nin ve ardıllarının Hikmet'ler yazıp söylediklerini, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevî'yi oluşturduğunu, Sultan Veled'in ve Âşık Paşa'nın Farsça bilmeyen Türkler için tasavvuf ilkelerini ve hedeflerini öğretmek amacıyla Türkçe'ye başvurduklarını biliyoruz. Çünkü tarîkatların halka gitmek, halkın desteğini almak, istedikleri toplum yapısının temellerini atmak için halkın konuştuğu dilde eser vermeleri gerekiyordu. Onlar da öyle yaptılar. Şiirler, ilâhîler, kitaplar meydana getirdiler. Önlerinde daha önce Yûnus Emre'nin halk diliyle yazdığı yalın, özlü, zevkle okunan güzel ilâhîlerini buldular. Halkın kendi zevkine uygun bulup rağbet ettiği, âdetâ kendisinde bir hikmet ve bir kutsallık gördüğü, her tarafta sevip okuduğu bu şiirler mutasavvıflar için iyi birer örnekti. Mutasavvıflar Yûnus tarzı şiirlerle hem hikmet ve yarı-kutsallık duygusu veren bir geleneğe

uymuş olacak hem de halk kitlesine sevdiği ve anladığı biçimde ürünler sunacaklardı. Âşık Paşa ve Kaygusuz'dan sonra bir tarîkat şeyhi olan Hacı Bayram-ı Velî'nin de Yûnus tarzında birkaç manzûme yazması, bir gelenek oluşturarak zamanımıza kadar tarîkat ehlinin büyük çoğunluğunun bu tarz ilâhîler yazmasına yol açtı. Gerçekte tarîkat büyükleri Arapçayı ve Farsçayı çok iyi bilen ve bu dillerin edebiyatlarına vâkıf, aruzu kullanabilen kişilerdi. Ama sırf bu geleneğin etkisiyle yüzyıllarca anlaşılır bir Türkçeyle bu tür şiirler yazdılar, kitaplar te'lif ettiler. Yine Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar'da sûfî şâirlerin yazdıkları tekke şiirlerini şöyle değerlendirmektedir:

"Yûnus tarzında ilâhîler yazmış olan tekke şâirleri çoksa da eserleri biraz Yûnus Emre'yi hatırlatabilenler azdır. Hacı Bayram-ı Velî damadı ve Kādiriyye tarîkati kollarından Eşrefiyye şu'besinin kurucusu olan Müzekkî'n-Nüfûs sâhibi İznikli Eşref-Oğlu Rûmî (vefâtı: H. 874 / M. 1469-70)'den başlayarak, Halvetiyye tarîkatinin Sinâniye şu'besini kuran Ümmî Sinan (vefâtı: H. 958 / M. 1551-52), Melâmiye-i Bayramiyye'den Ahmed Sârbân (vefâtı: H. 952 / M. 1545-46), Elmalılı Er-Oğlu Nûrî Efendi, Melâmiye-i Bayramiyye'den İdris Muhtefî (vefâtı: H. 1024 / M. 1615-16), sonra Seyfullâh Halvetî (vefâtı: H. 1010 / M. 1601-1602), Nakşî Akkirmânî (vefâtı: H. 1062 / M. 1651-52), Olanlar Şeyhi lakabıyla tanınan İbrahim Efendi (vefâtı: H. 1066 / M. 1655-56), onun müridi ve Keşfü'l-Ġıtâ' adlı meşhûr Devrîye mü'ellifi Sunullâh Ġaybî (vefâtı: H. 1072 / M. 1661-62) eserlerinde az çok Yûnus Emre'yi hatırlatabilirler. Bunlardan hepsinin ayrı bir şahsiyyeti olduğu için hepsini aynı şekilde bayağı birer mukallit saymamalıdır; lâkin katiyyetle iddiâ olunabilir ki bunlardan hiç birisi Yûnus mertebesine yaklaşamamıştır. Bunlardan başka Üftâde, Hudâyî, Niyâzî ve daha bu gibi birçok tekke şâirleri daha varsa da onların üzerinde Yûnus te'siri bir öncekiler derecesimde vuzuhla göze çarpmaz. Bununla berâber son bir mütalaa olarak diyebiliriz ki Yûnus tarzının Tekke şiirleri üzerindeki te'siri, pek az istisnâlar bir yana daha çok şekil ve vezne, yani onların hâricî mahiyetlerine âit kalarak asıl ruhuna o nispette nüfûz edememiştir; bu tarzın asıl hususiyetini, asıl zevkini anlayarak onu kendilerine mâl edenler Bektaşîler, Hurûfîler, Kızılbaşlardır."[10]

M. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinde Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış dini-tasavvufî eserlerden de şu şekilde söz etmektedir:

"Müzekki'n-Nüfûs adlı eseri ve Divân'ı Anadolu'da ehemmiyetini asırlarca muhafaza eden Bayramiyye Tarîkati'nin Eşrefiyye şûbesi kurucusu İznikli Eşrefoğlu lâkabıyla meşhûr Abdullâh bin Eşref bin Mehmed (vefatı 874 hicrî) de bu devrin tanınmış sûfî şâirlerindendir. Ancak bu şöhret Yazıcıoğlu'nun şiirlerine benzeyen şiirlerinden ziyâde kayınpederi Hacı Bayram-ı Velî gibi etrafına pek çok mürîdler toplamaya muvaffak oluşundan ileri gelmektedir. Türkiye'de büyük sûfîlerin yetişmesi ve yeni tarîkatler kurulması, onlara âid Türkçe menâkıp mecmûaları yazılmasını ve böylece Türk Hagiographie'sinin teşekkülünü intâc etti.

Emîr Sultan, Eşrefoğlu, sonra Hacı Bektaş-ı Velî, Kaygusuz, Otman Baba gibi büyük şahsiyetler hakkında yazılan bu cins eserler, yalnız din tarihi değil umûmiyetle ictimâî tarih noktasından çok mühim vesikalardır. Halbuki XIV. yüzyılda bu gibi eserler daha ziyâde Farsça yazılıyordu. XIV. yüzyıldan itibaren bu evliyâ menkıbeleri mecmûalarının fevkalâde çoğaldığını görüyoruz."[11]

Böylece Anadolu'da divan ve halk edebiyatı ürünleri yanında, ruhî arayışların ve sosyal hayatın da etkisiyle tasavvufî Türk edebiyatı çığırı açılmış, birçok eserin kaleme alındığı bu sahada halkın dinî, kültürel ve zihnî ihtiyaçlarını karşılayan bir külliyat yaratılmış, tekke ve

---

[10] Age. s. 295-300

[11] M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, 2. Basım, (Gerekli sâdeleştirmeler ve notlar ilâvesiyle yayımlayanlar: Dr. Orhan Fuad Köprülü ve Nermin Pekin), Ötüken Yayınları, Yüksel Matbaası, İstanbul 1980, s. 361

tarikat ulularının söz ve davranışları insanların eğitilmesini ve kişilik kazanmasını sağlamış, gördüğü bu hizmet sonucunda da büyük mutasavvıfların hayatlarını anlatan kitapların bir edebî tür haline gelmesiyle menâkıbnâme denilen eserlerin yazılmasına yol açılmıştır.[12]

EŞREFOĞLU RÛMÎ'NİN HAYATI, MENKIBELERİ

Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî'nin hayatı hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Eşrefoğlu üzerinde araştırma yapmış ve yazı yazmış bütün yazarlar, bu bilgi yokluğu ve yetersizliği konusunu özellikle vurgulamışlardır. Örneğin Mehmed Hâlid, Dergâh Mecmûası'nda Eşrefoğlu Rûmî ile ilgili olarak yayınladığı makalesinde şöyle demektedir:

> "Eski tezkirelerimizde 'Eşref Oğlu'na dâir ma'lûmât bulmak mümkin değildir. Eski ve yeni edebî târîhlerimizin hiç birinde ismi geçmeyen Eşref Oğlu, yaşadığı senelerin şü'ûnunu bize nakl eden satırlar arasında sîmâsının hattâ en hayâlî gölgeleriyle dahi görülemez. 'Eşref Oğlu'nu bundan dolayı daha ziyâde menkabevî bir tazda tanımak mecbûriyetinde bulunuyoruz."[13]

Aynı doğrultuda, Eşrefoğlu üzerine henüz fakülte öğrenciliğinin üçüncü yılında iken bir travay hazırlamış bulunan Prof. Dr. Mehmet Kaplan da konu üzerindeki bilgi darlığını şu sözleri ile dile getirmektedir:

> "Eşrefoğlu Rûmî hakkında Avrupa'da yazılmış hiç bir malûmat yoktur denebilir. İslâm Ansiklopedisinde (C. 1., s. 492) D'Ohsson'un Tableau général de l'Empire Ottoman, Paris, 1788, 11, p. 226 adlı eserinden alınan mesleğinin ismi ve ölüm tarihini bildiren bir cümle kaydolunmuştur.
>
> Hammer 'Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi' C. 4, s. 43 adlı eserinde Eşref Oğlu'nun çok eski devirlere ait olduğunu, İznik'te medfûn bulunduğunu ve mezarının 17. asırda 'Cihannüma'da ve bir asır sonra 'Derviş Mehmet Edip'in eserinde zikr olduğunu, Dîvân'ının yüz kadar gazelden ibâret olup muhteviyat itibariyle zühdî ve tasavvufî fakat şiiriyetten mahrûm kaldığını yazarak 'Abdülkadir-i Geylânî'ye ait bir ilâhîsinin tercümesini veriyor."[14]

Asaf Hâlet Çelebi de Eşrefoğlu Divanı adlı etüdünde aynı konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

> "Hariçten gelen teşkilatçı tasavvufun Türkiye'de ilk mümessili olmak itibariyle kültür tarihimizde mühim yeri olan Eşrefoğlu hakkındaki malûmat o kadar dağınık, kıyıda bucakta kalan vesikalar o kadar nadir bulunmakta idi ki ekserisi yazma ve güçlükle elde edilen bu vesikalar üzerinde pek az çalışılmış olması, matbu yazıların ise kifayetsizliği bana bu hususta mümkün olduğu kadar faideli olabilecek bir etüd hazırlamak arzusunu verdi."[15]

Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî'nin menkıbevî hayatını anlatan en önemli ve temel eser

---

[12] Menâkıbnâmeler üzerinde geniş bilgi için bakınız: Orhan Köprülü, **Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez: 1939. Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951 ve Ahmet Yaşar Ocak, **Menâkıbnâmeler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992

[13] Mehmed Hâlid /Bayrı/, *"Eşref Oğlu"* **Dergâh Mecmûası**, Sene 1, C. 1, s. 9

[14] Mehmet Kaplan, **Eşref Oğlu Rûmî**, Türkiyat Enstitüsü Kütüphânesi, No: 30. Türkoloji Bölümü, Sömestir: 5, Travay, 1937-1938, s. 1

[15] **Eşrefoğlu Divanı**, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 3

Abdullah Bin Veliyyüddînî'l-Burûsevî'nin yazdığı Menâkıb-ı Eşrefzâde'dir. Hemen hemen Eşrefoğlu Rûmî'den söz eden bütün araştırmacılar bu esere dayanarak bilgi vermişlerdir. Bilinen ilk nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümünde 270 numarada bulunan "Menâḳıb-ı Eşref-zâde" adlı H. 1191 tarihinde yazılmış 36 varaktan ibâret bir eserdir ve her sayfada 15 satır bulunmaktadır.[16] Aynı eserin ikinci nüshasının Asaf Hâlet Çelebi'nin özel kütüphanesinde bulunduğunu yukarıda adı geçen etüdünün altıncı sayfasındaki üç numaralı dipnotundan öğreniyoruz.[17] Söz konusu eserin üçüncü nüshasının ise Orhan Köprülü'nün özel kütüphanesinde olduğunu da yine aynı yazarın 1951 yılında hazırladığı ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 1939 numarada kayıtlı olan "Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri" adlı 115 sayfalık basılmamış doktora tezinden öğreniyoruz:

> "Bu araştırmamızda oldukça eyi bir nüsha olması hasebiyle husûsî kütüphânemizdeki nüshadan faydalandık. Bahis mevzû'u olan müstensihi Eş-Şeyḫ Eşref Mehemmed b. Şeyh Lütfullâh ül-Eşrefî'dir. Bu nüshanın istinsah tarihi belli değilse de oldukça muahhar bir nüsha olduğu söylenebilir. Mezkûr nüsha 20,5 X 14 eb'adındadır. 33 varaktan mürekkep olup her sahîfe 17 satırı muhtevî bulunmaktadır. Menâkıb-nâme'de tesâdüf ettiğimiz bazı kayıtlar bu güne kadar şahsiyeti ve yaşadığı devir husûsunda en ufak bir bilgiye dahi rastlanmayan müellifin hüviyetini epeyce aydınlatmaktadır. Menâkıb-nâme'den istihrâc ettiğimize nazaran Abdullah Bin Veliyyüddîn, Eşref Oğlu'nun torunu olan Şeyh Hamdî'nin müridlerinden olup Menâkıb-nâme'de kayd ettiği rivâyetler bazan doğrudan doğruya bazan da dolayısiyle Şeyh Hamdî'den nakledilir. Yine Menâkıb-nâme'de gördüğümüz bir kayıttan müellifimizin Emîr Buharî câmi'i'nin hatiplerinden olduğunu öğreniyoruz (vr. 1-a). Abdullah Bin Veliyyüddîn'in doğum ve ölüm tarihi hakkında ise her hangi bir kayda rastlanmamaktadır. Ancak yukarıda işaret ettiğimiz münasebatı göz önünde tutarsak onun XVI. asrın ikinci yarısında ve XVII. asrın ilk rub'unda yaşadığını hükmedebiliriz. ... Abdullah Bin Veliyyüddîn'in Eşref Oğlu hakkındaki menakıbı ise XVII. asrın ilk rub'unda yazdığını tahmin etmek pek güç olmasa gerektir."[18]

Bunlara ek olarak A. Sabri Burûsevî'nin Menâḳıb-ı Eşref-zâde'sini de anabiliriz. Bu eser Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Genel No. 4246'da kayıtlıdır. Bugün kullandığımız kırtasiye defteri türünden bir defterin her yaprağının ön yüzüne rik'a hattı ile yazılmıştır. 10 menkıbeyi içeren ve her sayfasında 11 satır bulunan bu defter 79 sayfa tutmaktadır. Yazıldığı yıl belli olmayan ama geç bir tarihte yazıldığı anlaşılan bu eser henüz yayımlanmamıştır.

Bunların dışında Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî'nin hayatı ve menkıbeleri hakkında bilgi veren basma eserler çalışmamızın "Kaynaklar" bölümünde anılmıştır.

Kaynakların bildirdiğine göre XIV. ve XV. yüzyıllarda Anadolu'da yaşayan Kâdiriyye

---

16 Bu eser kısmen Abdullah Uçman ve Önder Akıncı tarafından "**Eşrefoğlu Rumî, Hayatı ve Menkıbeleri**, Bursalı Mehmed Veliyyüddin, Bedir Yayınevi, Ertu Matbaası. İstanbul 1976, 159 s." adıyla yayımlanmıştır.

17 ... kütüphanemde mevcud yazma Bursalı Veliyyüddin menakıbında... **Eşrefoğlu Divanı**, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 6

18 Orhan Köprülü, **Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi**, Tez: 1939. Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951, s. 106,107

tarîkatinin Eşrefiyye kolunu kurup etrafına birçok mürit toplamayı başaran Eşrefoğlu Rûmî'nin asıl adı Abdullah'tır. Babası Eşref, onun babası da Mısırlı Muhammed'dir. Menâkıb-ı Eşrefzâde'de Eşrefoğlu'nun künyesi şu şekilde geçmektedir:

"Ṭarîḳat-i ᶜaliyyede sened-i saᶜâdetimiz olan Sulṭânü'l-ᶜârifîn ve Ḳuṭbü'l-muḥaḳḳiḳîn Eş-şeyḫü's-seyyid ᶜAbdu'llâhi'bni Eşrefi'bni Muḥammedi'l-Mıṣriyyi'l-Ḳâdiriyyi'l-İzniḳî"[19]

Orhan Köprülü, yukarıda adı geçen tezinde Eşrefoğlu'nun künyesini şu şekilde vermektedir.

"Eşref Oğlu Rûmî. Asıl ismi Abdullah olup Eşref b. Muhammedü'l-Mısrî'nin oğludur."[20]

Mehmed Şemseddin, Yâdigâr-i Şemsî adlı eserinde Eşrefoğlu'nun künyesini şu cümlede vermektedir:

"Muḥammedü'l-Mıṣrî'nin oğlu Eşref'in ṣulbünden yedi yüz elli dört târîḫinde İzniḳ'de tevellüd buyurmuşlardır."[21]

Mehmed Hâlid /Bayrı/ ise adı geçen makalesinde Eşrefoğlu Rûmî'nin künyesi hakkında kaynak belirtmeden şu bilgiyi vermektedir:

"Müracat ettiğim menbaᶜlardan hemân kâffesinde 'Eşref Oğlu'nun künyesi 'ᶜAbdu'llâhi'r-Rûmî Bin Seyyid Aḥmed Eşref Bin Seyyid Muhammedü'l-Suyûfî' sûretinde yazılıdır."[22]

Bu konuda Asaf Hâlet Çelebi Eşrefoğlu Divanı adlı etüdünde ise şöyle demektedir:

"Abdullah'ın babasının ismi gerek kütüphanemde mevcud yazma Bursalı Veliyyüddin Menakıbında, gerek Selâsilü't-Tarâ'iḳ'te yalnız **Eşref** şeklinde zikredilmektedir."[23]

Mehmed Hâlid'in verdiği yukarıdaki bilgiyi başka araştırmacılar da tekrarlamışlardır:

"Asıl adı Abdullah, babasının adı Ahmed Eşref'tir. Kaynaklarda künyesi Abdullah Rûmî b. Seyyid Ahmed Eşref b. Seyyid Muhammed Süyûfî (Mısrî) şeklinde geçmektedir."[24]

Bütün bu ifâdeler okunduğunda Eşrefoğlu'nun babasının adının "Eşref" mi yoksa "Ahmed Eşref" mi olduğu konusunda bir birlik olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu konularla ilgili olarak başvurabileceğimiz tek kaynak olan Menâkıb-ı Eşrefzâde'deki künyeye uygun olarak babasının adının "Ahmed Eşref" değil "Eşref" olduğunun kabul edilmesi doğru olacaktır. Büyük babasının adının Muhammed, lâkabının da Mısırlı olduğu ve kaynaklarda Muhammedü'l-Mısrî veya Muhammedü'l-Suyûfî şeklinde geçtiği yukarıdaki ibârelerden anlaşılmaktadır. Bu konuda Asaf Hâlet Çelebi Eşrefoğlu Divanı adlı eserinde Hüseynî lâkabıyla da kayıtlı olduğunu belirtiyor:

---

19 ᶜAbdullâh Bin Veliyyüddîni'l-Burûsevî, **Menâḳıb-ı Eşref-zâde**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY, No: 270, H. 1191. vr. 2a-4 - 2a-7

20 Orhan Köprülü, **Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi**, Tez: 1939. Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951, s. 111

21 Meḥmed Şemseddîn, **Yâdigâr-ı Şemsî**, Maṭbaᶜa-i Vilâyet, Burûsa 1332 (1916), s. 48

22 Meḥmed Hâlid /Bayrı/, *"Eşref Oğlu"* **Dergâh Mecmûası**, 1. sene, 1. cild. No: 1.337 (1921), s. 9

23 **Eşrefoğlu Divanı**, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 6, dip. 3

24 A. Neclâ Pekolcay, Abdullah Uçman, *"Eşrefoğlu Rûmî"* **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 11, s. 480

"Tıbyânü Vesâ'ili'l-Ḥakâ'iḳ Fî Beyânı Selâsili'ṭ-Ṭarâ'iḳ [Fâtih Küt. 431, s. 77] de (Hüseynî) lâkabı mevcuttur."[25]

Yine aynı yazar, Abdullah'ın babası hakkında Bursa Numaniye Dergâhı şeyhi Eşrefoğullarından Safiyyüddîn Efendi'den şifâhen duyduklarını da şöyle nakletmektedir:

"İhtimâl bir muhâcirdi; esâsen diğer oğulları Abdullah'ın kardeşleri bulunan iki Muhammed'den birisinin Hama'da, diğerinin de Manisa'da medfûn bulunmaları da bu zannı kuvvetlendirmektedir.

Hüseyni ve Suyûfî lâkabiyle anılan ve Mısır'ın hangi şehrinde ve ne işle meşgûl olduğu anlaşılmayan büyük babası Muhammed ihtimâl tasavvufa bîgâne olmayan bir şeyhdi. Bunun oğlu Eşref herhangi bir sebeple Mısır'dan çıkmış ve bir müddet Hama'da oturduktan sonra oradan Manisa'ya gitmiş ve en nihâyet İznik'e yerleşmişti."[26]

Menkıbe kitapları Eşrefoğlu Rûmî'nin soyunu Hazret-i ʿAlî'ye kadar çıkarmaktadırlar. Bu konuda Eşrefoğlu'nun damadı ve halîfesi Abdürrahîm Tirsî'nin halîfesi olan Bilecikli Muslihüddin Efendi'nin büyük oğlu Mehmed Çelebi'nin Menâkıb-ı Eşref-zâde'de babasından aktardığı bilgilere göre Eşrefoğlu'nun soyu, Hz. Muhammed'in damadı ve Allah'ın aslanı diye tanınan Ebû Tâlib'in oğlu Hazret-i Alî'ye kadar çıkmaktadır. Eşrefoğlu'nun ölümünden sonra giysisi içinde peygamber soyundan geldiğini gösteren bir yeşil tülbent bulunduğuna inanılmaktadır. Fakat Eşrefoğlu Rûmî, alçak gönüllü olduğundan bunu gizlemiştir:

"(2a-12) Muṣliḥü'd-dîn Efendi ki Eşref-zâde Sulṭânın ḫalîfesi (13) ve damadı zîb-i muḥâfil-i kürsiyyü'ş-şeyḫ ʿAbdu'r-raḥîm Tirsî ḥażretlerinin (14) ḫalîfesidür; anlaruŋ ṣulbî-i kebîr oğulları Muḥammed Çelebi pederlerinden (15) bi'l-vâsıṭa şöyle rivâyet ederler ki sened-i saʿâdetimiz olan (2b-1) Eşref-zâde eş-Şeyḫ ʿAbdu'llâhi'r-Rûmî ḥażretlerinin nesebleri damad-ı Resûlu' (2) Ilâh Ḥażret-i Esedu'llâhi'l-ġâlib ʿAliyyü'bni Ebî Ṭâlib -Kerrema'llâhi vechehu- ḥażretlerine (3) müntehî olup Eşref-zâde Efendi ḥażretlerinin intiḳâllerinden sonra kisve-i mübârekelerinüŋ içinde ʿalâmet-i siyâdet bulunduğu meşhûrdur. Lâkin (5) şöhretden ictinâb edüp iḫtifâyı münâsib görmüşler."[27]

Üzerinde çalıştığımız nüshada da Eşrefoğlu'nun soyunun Hazret-i Alî'ye kadar çıktığı söylenmiş ve soy kütüğü şu şekilde verilmiştir:

"(5) Hāẕā fī beyāni silsile-i mü'ellif-i kitāb Şeyḫ ʿAbdu'llāh (6) Bin Eşref Bin Muḥammedi'l-Mıṣriyyi'l-meşhūr Şeyḫ ʿAbdu'llāhi'r-Rūmī

(7) Ve bu Şeyḫ ʿAbdu'llāhi'r-Rūmīnüŋ tevbesi ve telḳīni ve tācı ve ḫırḳası ve seccādesi ve (8) ʿalemi ve terbiyyeti ve icāzeti ol شَيْخُ الشُّيُوخِ الْعَرِفِينَ الْمُحَقِّقِينَ عُلَاءُ الْمِلَّةِ وَالدِّينِ الْحَسَبُ النَّسَبُ سَيِّدْ حُسَيْن بَغْدَادِي Şeyḫü'ş-şüyūḫü'l-ʿārifīne'l-muḥaḳḳiḳīne ʿulā'ü'l-milleti ve'd-dīni' (9)'l-ḥasībü'n-nesībü Seyyid Şeyḫ Ḥüseyn-i Bağdādīdendür -Revveḥa'llāhu rūḥahū- ve anuŋ daḫı mürşidi (10) ehl-i ṭarīḳat ve erbābü'l- ḥaḳīḳat atası Seyyid Şeyḫ Şehābe'd-dīn Aḥmeddür -Nevvara'llāhu rūḥahū- (11) ve anuŋ daḫı baḥrü'l-esrār atası Seyyid Şeyḫ Ḥüsāme'ddīn-i Şerīḳdendür -Ḳaddesa'llāhu rūḥahū- (12) ve anuŋ daḫı maʿdeni'r-rumūz ve mefḫari'l-künūz atası Seyyid Şemse'ddīn Muḥammeddendür -Ḳaddesa'llāhu (13) sırrehü'l-ʿazīz- ve anuŋ Sulṭānü'ş-Şeyḫü'r-Rabbānī ve'l-Ḳuṭbü'ş-Ṣamedānī atası Seyyid Şeyḫ Muḥyi'd-dīn-i (14) ʿAbdü'l-ḳādir-i Gīlānīdendür kim Ḥasanīdür. Bunlar Ḥasan oğlanlarındandur -Ḳaddesa'llāhu sırrehü'l-ʿazīz (15) ve nevvere ḍarīḥahū- ve anuŋ daḫı kāşifü'l-estārı ʿan vechi'l-esrār Şeyḫ Ebū Saʿīdü'l- (16) Mübārek Bin ʿAliyyü'l-maḫremīdendür -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- ve anuŋ daḫı ḫārişü'l-evliyā aʿdelü's- (17) sübül Şeyḫ Ebü'l-Ḥasan ʿAliyyi'bni Yusūfü'l-Ḳureyşiyyi'l-Hekkārīdendür -

---

25 Kemâlüddîn Ḥarîrî-zâde, **Tıbyânü Vesâ'ili'l-Ḥakâ'iḳ Fî Beyânı Selâsili'ṭ-Ṭarâ'iḳ**, 3 c. Arapça, Yazma Fatih İbrâhîm Efendi Kütüphanesi, No. 430-432

26 **Eşrefoğlu Divanı**, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 6,7

27 ʿAbdullâh Bin Veliyyüddîni'l-Burûsevî, **Menâḳıb-ı Eşref-zâde**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY, No. 270, H. 1191.

Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- ve anuŋ (272a-1) daḫı rāsiḫü'l-eṭvārı fi'l-irşād Şeyḫ Ebü'l-Feraḥ Ṭarsūsīdendür -Nevvera'llāhu nefsehū- ve anuŋ daḫı ḳuṭbu (2) devāyirü'l-evliyā'i ve'l-aṣfiyā'i Şeyḫ Ebü'l-Faḍl ʿAbdü'l-Vācidīn ʿAbdü'l-ʿAzīzdendür -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- ve anuŋ (3) daḫı lisānü lisānü'l-ḳuds fī beyāni'l-ünsi Şeyḫ Şiblīdendür -Raḍiya'llāhu ʿanhu- ve anuŋ (4) daḫı senedü'ṭ-ṭavāyifi ve'l-āfāḳ Şeyḫ Ebü'l-Ḳāsımü'l-Cüneydü'l-Bağdādīdendür -Ḳaddesa'llāhu sırrehū- (5) ve anuŋ daḫı sulṭānü'l-ʿārifīn Şeyḫ Serīri's-Seḳaṭīdendür -Nevvara'llāhu rūḥahū- ve anun daḫı (6) aʿrefü'l-ʿavārif Şeyḫ Maʿrūfü'l-Kerḫīdendür -Nevvara'llāhu rūḥahū- ve eskena'llāhu ḥażā'iri ḳudsiti (7) ve anuŋ daḫı tercümāni'l-ḫalāyıḳı fi'r-rumūzi Şeyḫ Dāvūdu Ṭā'ī dendür -Seḳa'llāhu şerāhū- ve anuŋ (8) daḫı maḥbūbı erbābü'l-ḳulūb-i keşşāf-i rumūzü'l-ġuyūb. Şeyḫ Ḥabībü'l-ʿAcemīdendür -Teġammedu'llāhi bi-ġufānihī- (9) ve anuŋ daḫı encebü ehli'z-zamān ve aḫberü aḳrān ve evān Şeyḫ Ḥasanü'l-Baṣrīdendür -Revveḥa'llāhu (10) rūḥahū bi-revāyiḥ-i nesāyim-i ḳudsihī- ve anun daḫı mütemmim ʿurve-i şerīʿat ve muẓhir-i ʿilāmi ṭarīḳat-i nāṣib-i (11) ʿilām-i ḥaḳīḳat ṣāḥib-i temkīn serīr-i nuṣret-i İlāhī ve mālik-i tāc-ı sulṭanat pīşvā-yı emīre' (12) l-mü'mīnīne ʿAliyyi'bni Ebī Ṭālibdendür -Kerremu'llāhu vechehū- ve anuŋ daḫı ḫātemi'n-nebiyyīne (13) ve imāme'l-mürselīn ve Resūlü Rabbi'l-ʿālemīn Muḥammed-i Muṣṭafādandur -Ṣalavātu'llāhi ʿaleyhi (14) selāmühū- ve anuŋ daḫı emīnü vaḥy-i Rabbānī ve müşıl-ı kitāb-ı āsimānī ve müblıġ-ı menşūr-ı (15) sübḥānī Cebrā'ildendür -ʿAleyhi's-selām- ve anuŋ daḫı mālik-i mülk-i Ẕü'l-celāl-i (16) ve'l-ikrāmdandur -Celle ve ʿalā- ve silsile-i Şeyḫ ʿAbdu'llāhi'r-Rūmī uşda Şeyḫ (17) Ḥüseynden tā Rabbü'l-ʿālemīne varınca tamām oldı"[28]

Aynı konu ile ilgili olarak Yâdigâr-i Şemsî yazarı Mehmet Şemseddin ise şöyle demektedir:

"Ḳuṭbü'r-Rabbânî, ġavṣü'ṣ-ṣamedânî meslek-i Ḳâdiriyye'de pîr-i ṣânî Ḥażret-i Eşrefzâde ʿAbdu'llâhi'r-Rûmî -Ḳaddesa'llâhu sırrehi'l-ʿâlâ- Seyyid-i ṣaḥîḥü'n-nesebi Mekkiyyü'l-aṣldır."[29]

Meşreb-i ʿâlî-i cenâbâneleri müstaġraḳ-ı baḥr-i tevḥîd olmaġla ḳaṭʿan dünyâya ʿalâḳası ḳalmamış faḳr u fenâ cihetini iltizâmla dervîşâne telebbüs eder. ʿAlâ'iḳ ve ʿavâ'iḳden tecerrüd etmiş, şöhretden çekinir. Ḥattâ ʿalâmet-i siyâdet olan yeşil destârı tâc-ı şerîfinüŋ içinde baʿde'l-vefât görülmişdür.[30]

Fakat Asaf Halet Çelebi bu görüşe katılmadığını belirtmekle birlikte bunun çok doğal olduğunu söylemektedir:

"Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî de hemen bütün tarikat pirlerinin ve büyük mutasavvıfların İslâm dünyasında peygamber sülâlesine nisbet edilmeleri düşüncesinin muhassılası olarak seyyid ve şerif addedilmek istenilmişti. Buna rağmen menakıp kitapları, hatta ne de kendi koluna mensup olan dergâh ve zaviyeler bize şifahî veya tahrirî hiç bir şecere gösterememektedirler."[31]

Orhan Fuad Köprülü ise yukarıya doğru çıkıldıkça nesep silsilesinin bozulduğunu ileri sürerek bu görüşe katılmadığını belirtmiştir:

"Mehmed Çelebi'nin (Eşref-zâde'nin damadı ve halîfesi olan Abdürrahîm Tirsî'nin halîfesi olan Bilecikli Muslihüddîn Efendi'nin oğludur. Menâkıb-nâme'de kullanılan ifadeden Mehmed Çelebi'nin Menâkıb-nâme'nin yazılmasından evvel vefat etmiş olduğu anlaşılıyor.) babasından naklen verdiği malûmata nazaran Eşref-zâde'nin silsile-i nesebi Ali b. Ebû Tâlib'e müntehî oluyorsa da yukarıya doğru çıkıldıkça silsile-i neseblerin bozulduğunu göz önünde tutarak bunun hakîkatle pek alakası olamayacağını söyleyebiliriz. Mamafih onun sâdâttan olduğunu kabûl etmek de yanlış olmaz."[32]

Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî'nin babasının Mısır'dan Anadolu'ya ne zaman geldiği belli

---

28 **Müzekki'n-Nüfûs**, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yazma No. A/143, s. 271b-5 - 272b-1

29 Meḥmed Şemseddîn, **Yâdigâr-ı Şemsî**, Maṭbaʿa-i Vilâyet, Burûsa 1332 (1916), s. 48

30 Age. s. 50

31 **Eşrefoğlu Divanı**, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 5

32 Orhan Köprülü, **Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi**, Tez: 1939. Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951, s. 111

değildir. Mehmed Hâlid, Dergâh Mecmûası'ndaki Eşref Oğlu adlı makalesinde şöyle demektedir:

"Seyyid Aḥmed Eşref'in Anadolu'ya hicreti târîḫi ḥaḳḳında hiç bir ḳayda teṣâdüf edememekle berâber bunun sekizinci ʿaṣrın bidâyetlerinde olduğunu tahmin edebiliriz. Çünkü İslâm ʿâlemindeki dâ'imî medd ü cezr bi'l-ḫaṣṣa bu ʿaṣrın başlangıcında aʿẓamî derecesini bulmuştu."[33]

Bu konuda Asaf Hâlet Çelebi ise Mehmed Hâlid gibi Eşrefoğlu'nun babasının adını <<Ahmed Eşref>> biçiminde aynen anarak tahminî olarak şu bigileri vermektedir:

"Seyyid Ahmet Eşref'in Anadolu'ya hicreti tarihi hakkında hiç bir kayda tesâdüf etmemekle berâber bunun hicrî sekizinci asrın bidâyetlerinde olduğunu tahmin edebiliriz.

Mısırlı Eşref yolda Muhammed adında iki oğlunu belki bu sûretle kaybetmiş ve diğer oğlu Abdullah da burada dünyaya gelmişti. [Hicret'in 754'üncü yılı - 1353]. Eşrefoğlu'nun kardeşlerinin daha sonra İznik'e yerleşmelerini müteâkip buralara giderek ölmüş olmaları da mümkündür. Fakat bu, birinci ihtimâlden daha zayıf görünmektedir. Çünki Eşrefoğlu'nun hayatına ait hiç bir menkıbede isimleri geçmemektedir. Dedesinin ve babasının Mısırlı olmasına göre, babasının en sonra İznik'te görülmesi daha çok tasavvuf meyli ile bu cereyâna müsâ'id olan Anadolu topraklarına hicret etmiş olması zannını kuvvetlendirmektedir."[34]

Eşrefoğlu Abdullah'ın annesinin kim olduğu konusunda da kaynaklarda bilgi yoktur. Bu konuda söylenmiş sözler de tahminden öteye geçmemektedir. Mehmed Hâlid, adı geçen makalesinde bu bilgi yokluğunu şu sözlerle anlatıyor:

"Çok araştırdığım halde 'Seyyid Ahmed Eşref-i Mısrî'nin zevcesine aid malûmât almak ḳâbil olmadı."[35]

Asaf Hâlet Çelebi adı geçen etüdünde şunları söylemektedir:

"Eşrefoğlu'nun İznik'te doğmuş bulunmasına göre annesinin buralı bir Türk kızı olması hatıra geliyor; yalnız annesi hakkında hiç bir şey bilememekteyiz. Acaba babasıyla berâber Mısır'dan mı hicret etmişti, Hama'da veya başka bir yerde mi evlenmişlerdi; İznikli mi idi? Buraları katʿiyyetle tayin edilememektedir."[36]

Yâdigâr-i Şemsî yazarının kaydettiğine göre Eşrefoğlu H. 754 (M. 1353) tarihinde İznik'te doğmuştur.

"Muḥammedü'l-Mıṣrî'nin oğlu Eşref'in ṣulbünden yedi yüz elli dört târîḫinde İzniḳ'de tevellüd buyurmuşlardır."[37]

Fakat bu doğum tarihini araştırmacılar ihtiyatla karşılamışlardır. Örneğin Orhan Köprülü, Eşrefoğlu hakkında tek kaynak olan Menâkıb-nâme'de konuyla ilgili bir kayıt bulunmamasından dolayı doğum tarihinin daha sonraki bir zamana ait olabileceğini düşünmektedir:

"Bazı muahhar eserlerde doğum tarihi 754 olarak gösterilmişse de (Mesela Kasım Kufralı, göst. makale) Menâkıb-nâmede tevellüdüne aid hiç bir kayıt yoktur. Katʿî bir şey söylenememekle

---

33 Mehmed Hâlid /Bayrı/, *"Eşref Oğlu"* **Dergâh Mecmûası**, Sene 1, C. 1, s. 9

34 **Eşrefoğlu Divanı**, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 7

35 Mehmed Hâlid /Bayrı/, *"Eşref Oğlu"* **Dergâh Mecmûası**, Sene 1, C. 1, s. 9

36 **Eşrefoğlu Divanı**, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 8

37 Meḥmed Şemseddîn, **Yâdigâr-ı Şemsî**, Maṭbaʿa-i Vilâyet, Burusa 1332 (1916), s. 48

beraber doğumunun daha sonraki bir zamana aid olması mümkin görülmektedir."[38]

A. Neclâ Pekolcay ve Abdullah Uçman ise Eşrefoğlu maddesinde şöyle demektedirler:

"Son dönemlerde bazı müelliflerin (meselâ bk. Çelebi, s. 7; IV, 396) Eşrefoğlu Rûmî'yi 754'te (1353) İznik'te dünyaya gelmiş olarak göstermelerine karşılık Emîr Sultan (ö. 833/1429) ve Hacı Bayrâm-ı Velî ile (ö. 833/1429-30) münasebetini göz önünde tutarak onun daha sonraki bir tarihte doğduğu ileri sürülebilir. Nitekim Orhan Köprülü'nün özel kütüphanesinde bulunan ve ilk defa madde hazırlanırken faydalanılan bir Menâkıb-ı Eşrefzâde nüshasının arkasında yer alan başka küçük bir menâkıbnâmede doğum tarihi 779 (1377) olarak kaydedilmiştir."[39]

Eşrefoğlu, çocukluk ve gençlik yıllarını yeni fethedilmiş, güçlü bir Türkleştirme ve İslâmlaştırma sürecinin yaşandığı Anadolu'da geçirmiştir. Bu yıllar Orta Asya'dan Küçük Asya'ya gazâ erleriyle birlikte birçok tarîkat ehlinin geldiği yıllardı. Yeni coğrafyanın yeni sahipleri burada yepyeni bir medeniyet kurmak için kolları sıvadılar. Maddî fethin yanında manevî fethin de tamamlanması gerekiyordu. Tabiî bu da sosyal ve kültürel alanda olacaktı. Bu amaçla şeyhler, mürşitler, dervişleri ve müritleriyle Anadolu'nun her köşesinde tekkeler açmışlar ve bu tekkelerde İslâm dininin esaslarını öğretmek için Türkçe eserler kaleme almak gereğini duymuşlardır. İşte Eşrefoğlu böyle manevî bir ortamda büyüdü. Bu ortamı teneffüs ederek yetişti. İlk bilgilerini ailesinden aldığı tahmin edilen Eşrefoğlu, Mehmet Çelebi'nin Menâkıb-ı Eşrefzâde'de bildirdiğine göre gençliğinde kırk sene zâhirî ilimlerle uğraşmış, daha sonra Bursa şehrinde Osmanlı hakanlarından Çelebi Sultan Mehmed medresesinde danişment olmuştur:

"Bu mezbûr Mehmed Çelebî rivâyet (2b-7) éder ki Eşref-zâde-i Sulṭân ḥażretleri ʿâlem-i şebâbda ʿulûm-i ẓâhireye (8) meşġûl olup ḥattâ baʿżılar ḳırḳ sene taḥṣîl-i ʿilm-i ẓâhirde olmuşdur (9) derler. Baʿdehu maḥrûsa-i Burûsa'da ḥavâḳîn-i ʿOs̱mâniyyeden Çelebi (10) Sultan Mehmed Ḫân - ʿAleyhi'r-raḥmân ve'l-ġufrân- ḥażretlerinin medrese-i celîlesinde (11) dânişmend olup"[40]

Menâkıb-nâme'de olmamasına rağmen bazı kaynaklarda Eşrefoğlu'nun Hocazâde'den tahsil ettiği ve Alî Tûsî'ye muîd olduğu söylenmektedir:

"Çelebi Sultan medresesinde ʿAlā' al-Dīn ʿAlī Ṭūsī'ye muʿīd bile olmuş iken ilim yolunu tamamen terk ederek, Abdal Mehmed Sultan nâmındaki bir meczûbun işâreti ile Emîr Sultan'dan inâbe almıştı."[41]

"Dânişmentlikle Çelebi Sultan Mehned medresesinde bir müddet sonra o vaktin allâmelerinden ve bilhassa fıkıh ilminin üstâdlarından bulunan Kara Hoca ismiyle anılan Afyon Karahisarlı Alâüddîn Ali'ye muid yani asistan olmuş ve onun verdiği dersleri takrir ve izaha başlamıştı."[42]

---

38 Orhan Köprülü, **Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi**, Tez No. 1939. Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951, s. 111

39 Neclâ Pekolcay, Abdullah Uçman, "*Eşrefoğlu Rûmî*" **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 11, s. 480-482

40 ʿAbdullâh Bin Veliyyüddîni'l-Burûsevî, **Menâḳıb-ı Eşref-zâde**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY, No: 270, H. 1191. vr. 2b-7 - 2b-11

41 Kasım Kufralı, "*Eşrefîye*" **İslâm Ansiklopedisi**, Millî Eğitim Bakanlığı Yay. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1964, C. 4, s. 396-397

42 **Eşrefoğlu Divanı**, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 9

Bir isim karışıklığından kaynaklanan bu yanlış bilgiyi Orhan Köprülü adı geçen tezinde şu ifâdelerle düzeltmiştir:

> "Filhakika Şakaik'te Mevlânâ Eşref zâde Muhyiddin Muhammed isminde bir zatden bahs edilerek bunun Hocazâde'den tahsil ettiği sonra Alî Tûsî'ye muᶜîd olduğu ve büyük bir istidâda malik bulunduğu bilâhire tasavvufa meyl ederek Kalenderler ile ihtilata başladığı ve ömrünün sonuna kadar onların zebûnu kaldığı kayd edilmektedir. Müverrih Âlî ise faydalandığı kaynağın adını zikretmeksizin Şakaik'in yukarıda hülasa ettiğimiz malûmatını hemen aynen gibi nakl ederek buna sadece mevzûᶜu bahis Eşrefzâde'nin İznikî olduğunu ilm-i tasavvufta ve bazı fünûnda bazı eserleri mevcûd bulunduğunu ilâve etmektedir. Âlî'nin bu çok ufak gibi görünen değişikliği yapması gâyet manidârdır. Çünki Şakaik'te zikri geçen Eşref zâde'nin İznikî olduğuna ve bazı telifâtı bulunduğuna aid Şakaik'te hiç bir kayıd mevcûd olmaması Âlî'nin bu ilâveleri târîhini yazarken şöhretini kulaktan işittiği ve bizim mevzûᶜumuzu teşkil eden Eşref oğlu Rûmî zann ederek her iki şahsı birbirine karıştırdığı bizce muhakkak gibidir."[43]

Bu tez basılmadığı için aynı bilgiler tekrarlanarak gelmiştir. Örneğin İsmet Parmaksızoğlu Türk Ansiklopedisine yazdığı Eşrefoğlu maddesinde aynı bilgiyi tekrarlamıştır.[44]

Mehmed Çelebi Menâkıb-ı Eşrefzâde'de şöyle rivâyet eder: Her konuda yaşıtları arasından sivrilip burada çok zaman geçirmekle doygunluğa ulaştığı sıralarda bir gece içine bazı olaylar nedeniyle sonsuz bir Tanrı sevgisi ve üzerine yok olmaz bir Tanrı vergisi çöküp "Hakkın cezbelerinden bir cezbe dünya ve ahiret ᶜamelleriyle birdir." sözünün anlamına uygun olarak Hak cezbesine kapılıp dünyadan bütün bağlarını koparарak meşâyih yoluna girmek konusunda karşı konulmaz bir çekiciliğin verdiği istekle Rabbânî ilhâmı bulmuştur. Eşrefoğlu, o zaman Bursa'da "İlâhî meczûb" lardan Abdâl Mehmed hayatta iken "Meşayih yolundan bana nasîp ve kısmet var ise İlâhî bilgi ulaşırsa belirtiler ortaya çıkar" niyetiyle sabah vakti onunla söyleşip arkadaşlık etmek için yanına gider:

> "Her ḳanda emşâl ü aḳrânına ġalebe ėdüp (2b-12) müşâr bâliyyetân olmaġıla imtilâ' bulmuş iken bir şeb baᶜż (13) veḳâyiᶜ sebebiyle muḥabbet-i ezelî ve inâyet-i lem-yezâl üzerlerine ġâlib (15) ve müstevlî olup "Cezbetün min cezbâti'l-Ḥaḳḳi tüvâzî ᶜamelü'ṣ-ṣaḳaleyn" feḥvâsınca (15) cezbe-i Ḥaḳ yetişip dünyâdan inḳıṭaᶜ-ı küllî bulup ṭarîḳ-i meşâyiḫe (3a-1) sülûk eylemek dâᶜiyyesinde ḳalblerinde ilhâm-ı Rabbânî olup ol zamanda (2) Burûsada meczûbân-ı İlâhîden Abdâl Meḥmed ḥażretleri ḥayâtda iken (3) ᶜale'ṣ-ṣabâḥ teḳâ'ül içün ḥażretlerine varurlar. Ṭarîḳ-i meşâyiḫden bana naṣîb (4) ve dâye var ise ve maᶜârif-i İlâhî müyesser olur ise ᶜalâmetler ẓuhûr (5) ėder."[45]

Menâkıb-ı Eşrefzâde'de anlatıldığına göre Eşrefoğlu bu niyet ile gidip bekler. Sonra Abdâl Mehmet Eşrefoğlu'na bakarak "Dânişment! Git bize köfteli çorba getir" der. O da pazara gidip köfteli çorba ararsa da bulamaz. Sonunda köftesiz bir tabak çorba alıp kaşık ile getirerek önüne koyar. Abdâl Mehmet kaşığı eline alıp çorbayı karıştırır; köftesi olmadığını görünce Eşrefoğlu'na bakıp "Dânişment! Hani bunun köftesi?" diye sorar. Eşrefoğlu da "Sultanım bugün köfteli çorba

---

43 Orhan Köprülü, **Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi**, Tez No. 1939. Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951, s. 108

44 İsmet Parmaksızoğlu, "*Eşrefoğlu*" **Türk Ansiklopedisi**, MEB. Yay. Ankara 1968, C. XV, s. 476-477

45 ᶜAbdullâh Bin Veliyyüddînî'l-Burûsevî, **Menâḳıb-ı Eşref-zâde**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY, No: 270, H. 1191. vr. 2b-12 - 3a-5

kalmamış, inşallah yarın köftelisini getiririm" diye cevap verir. Hemen Abdâl Mehmet bunları sınamak için yol üzerinden bir miktar kirli çamur alarak köfte gibi bir kaç topak yapar ve çorbanın içine atıp karıştırır. Sonra Eşrefoğlu'nun eline verip "Ye şunu!" diye emreder. Eşrefoğlu da duraksamadan "Baş üstüne" diyerek o anda yemeğe başlayınca Abdâl Mehmed döner "Yâ sen olmayıp kim olsa gerek?" diye sorar. Bu olay üzerine Eşrefoğlu odasına gider, nesi varsa yoksullara dağıtıp Bursa şehrinde insanları doğru yola yönelten gerçekler bahçesinin dikensiz gülü Buharalı Hazret-i Seyyid Mehmed adıyla tanınmış olan Emîr Sultan'a giderek

"Bizi bendeliğe kabul edip Allaha doğru seyr etmeğe bizi irşat edin" diye niyaz edince Emir Sultan:

"Artık ben yaşlandım ve ölümüm yakındır. Var, Ankara'da bulunan Hacı Bayram-ı Velî kardeşimize git" der. Bu söz üzerine Eşrefoğlu, kalkıp Ankara'ya Hacı Bayram-ı Velî'nin dergâhına gelir. Tövbe ederek zahmetli bir nefis mücadelesine girişmek ve mürit olarak tarîkatine girmek istediğini belirtir. Bu onun için beynini sarsacak kadar yüce bir rütbedir. Hacı Bayram-ı Velî kutlu ellerinin içine menekşe yağı koyup Eşrefoğlu'nun burnuna koklatınca şaşkınlığı geçer. Bazıları Eşrefoğlu'nun önce Akşemseddin'e sonra Hacı Bayram-ı Velî'ye gittiğini -her iki yol da birdir- söylerler. Bunun üzerine Eşrefoğlu, on bir yıl Hacı Bayram-ı Velî'nin imamlık hizmetinde bulunmuştur:

> "Bu niyyet ile gidüp muntaẓır ṭurduḳda baʿde zamân Abdâl Meḥmed ḥażretleri (3a-6) daḫı Eşref-zâde Efendi ḥażretlerine naẓar édüp buyururlar ki: Dânişmend! Var (7) bize köfteli şorbâ getür. Anlar daḫı pâzâra varup her ne ḳadar köfte- (8) lü şorbâ arar ammâ bulamaz âḫirü'l-emr köftesiz bir çanaḳ şorbâ (9) alup milʿaḳa ile getürüp naẓarında ḳorlar. Abdâl Meḥmed ḥażretleri (10) milʿaḳayı eline alup şorbâyı ḳarışdırurlar; görürler kim köftesi (11) yok. Eşref-zâde Efendi ḥażretlerine baḳup buyururlar ki: Dânişmend! Ḳanı bunuŋ (12) köftesi? Eşref-zâde Efendi buyurur ki: Sulṭânım! Bu gün köfteli (13) şorbâ ḳalmamış. İn-şâ'allâh yarın köftelüsini daḫı getüreyim dér. (14) Hemân Abdâl Meḥmed ḥażretleri bunları imtiḥân içün ṭarîḳ-ı ʿâmmda olan (15) balçıḳ ki zeyl-i ḥayvânât ile maḫlûtdur bir miḳdâr balçıḳ alup bir ḳaç (3b-1) yuvarlaḳ yapup şorbânun içine ilḳâ édüp şorbâyı ḳarışdurup (2) Ḥażret-i Eşref-zâde Efendinüŋ dest-i saʿâdetine vérüp "Ekl eyle şunu! (3) déyü emr buyururlar Eşref-zâde Efendi daḫı bilâ-tevaḳḳuf ve lâ-taʿallül semʿan (4) ve ṭâʿaten déyüp hemân ekl étmege âġâz eyledikde Abdâl Meḥmed ḥażretleri yanar: 'Yâ sen (5) olmayup kim olsa gerek?' déyü buyururlar. Hemân ol aradan Eşref-zâde (6) Sulṭân ḥażretleri ḥücresine gelüp nesi var ise fuḳarâya bezl (7) édüp o zamânda şehr-i Burûsada irşâd-ı nâs olan gülşen-i ḥaḳîḳatin gül-i bî-ḫârı (8) Ḥażretü's-Seyyid Meḥmedü'l-Buḫâriyyi'ş-şehîr bi-Emîr Sulṭân -ḳaddesa'llâhu sırrehü'l-müsteʿân- (9) ḥażretlerine varup: Bizi bendelige ḳabûl édüp seyrün ila'llâh étmege bizi irşâd édüŋ (10) déyü niyâz étdükde Emîr Sulṭân -Ḳaddesa'llâhu sırrehu- ḥażretleri buyururlar ki: Ḳuzı! Biz pîr (11) ve intiḳâlimiz daḫı ḳarîbdür. Varuŋ, şehr-i Anḳaraya ʿaẓîmet édüp Ḥacı Bayram-ı (12) Velî birâderimize. Çün Eşref-zâde Efendi ḥażretleri nuṭḳı ḥaḳlayup ḳalḳup (13) Anḳara şehrine ʿaẓîmet édüp Ḥacı Bayram-ı Velî ḥażretlerinden tevbe ve inâbe (14) ve riyâżet-i şâḳḳa muvâẓabet éderler. Bir rütbe ki mübârek re'slerinden beynleri oynar. Ḥacı (15) Bayram-ı Velî mübârek elleriyle benefşe yagı ḳoyup Eşref- (4a-1) zâde Efendinüŋ burunlarına kokutmuşlar yine beynleri ḳarâr ṭutmış ve baʿżılar (2) derler ki: Eşref-zâde Efendi ibtidâ Akşemseddîn ḥażretlerine varup (3) ṣoŋra Ḥacı Bayram-ı Velî ḥażretlerine varmışlar kila'ṭ-ṭarîḳîn ittifâḳ. Bunuŋ (4) üzerinedür ki Eşref-zâde Efendi Ḥacı Bayram-ı Velînüŋ on bir sene (5) imâmetleri ḫidmetinde olup ḳıyâmda buyurmuşlar."[46]

Orhan Köprülü adı geçen çalışmasında, Menâkıb-ı Eşref-zâde'de bazılarının Eşrefoğlu'nun

---

46 Age. vr. 3a-5 - 4a-5

önce Akşemseddin'e gittiğini ardından Hacı Bayram-ı Velî'ye intisap ettiğini rivayet ettiklerini Akşemseddin Menâkı-nâmesi'nde ise bununla ilgili herhangi bir kayda rastlanmadığını söyleyerek bu rivayetin doğru olmadığını belirtmiştir.

"Menâkıb-nâme'de bazı kimselerin Eşrefoğlu'nun önce Akşemseddin'e gittiğini bilâhire Hacı Bayram'a intisap ettiğini rivâyet ettikleri kayıtlı ise de Akşemseddin Menâkıb-nâmesi'nde buna dair en ufak bir işarete dahi raslanmadığı cihetle bu rivayetin doğru olmadığını söyleyebiliriz."[47]

Menâkıb-nâme'de anlatıldığına göre Hacı Bayram-ı Velî, kutlu eşiğine ayak basan Eşrefoğlu'na ilk iş olarak nefsini kırmak için abdesthâneyi temizleme görevini verdi. Eşrefoğlu da "Baş üstüne" deyip eline ibrik, kürek ve süpürge alarak abdesthâneyi temizlemeye koyuldu. Çünkü Hacı Bayram-ı Velî, Eşrefoğlu'nun bağlılığını sınamak için böyle davranmıştı. Onun alçak gönüllülüğünü ve bağlılığını gören Hacı Bayram-ı Velî, ona imamlık görevini verdi. Eşrefoğlu, on bir seneden fazla bir süre nefis mücâdelesi yaparak imamlık etti. Kendisi burada geçirdiği günleri şöyle anlatmaktadır:

"Ben şeyḫime on bir sene ḫidmet ettim ve on bir senede bir kelâm şöyle ola ki dünyâ kelâmı idi étmedüm. Şeyḫ ḥażretleri buyururlar ki: Meşâyiḫ ḳatında çok söylemek küstâḫlıktır; çok söyleme, buyurdu. Andan soŋra kelimât vâḳiᶜ olmadı; meger ki vâḳıᶜam olaydı. Anı daḫı edeb birle söyleyüp taᶜbîr etdürür idüm, buyurdı."[48]

Eşrefoğlu, davranışlarıyla şeyhi Hacı Bayram-ı Velî'nin güvenini ve takdîrini kazandı. Bunun sonucu olarak Hacı Bayram-ı Velî kızı Hayrünnisâ'yı Eşrefoğlu ile evlendirip kendisine damat edindi. Ona alem ve seccâde verip halkı irşâd yetkisiyle İznik'e gönderdi. Eşrefoğlu'nun burada Zeliha adında bir kızı oldu.[49] Bir yıl kadar İznik'te münzevi bir hayat geçiren Eşrefoğlu, henüz kemâle ermediği düşüncesiyle tekrar kayın babası Hacı Bayram-ı Velî'nin yanına döndü ve ona: "Sultanım! Seyr-i sülûkun tamâmı şimdiki makamımız mıdır, yoksa dahı var mıdır?"[50] diye seyr-i sülûkun tamam olup olmadığını sordu. Hacı Bayram-ı Velî "Seyrün ila'llâh da nihâyet vardır. Fakat seyrün fi'llâh'da bir velînin bin sene ᶜömrü olsa envâᶜ-ı mücâhedât ve riyâżet eylese henüz enbiyâdan bir nebînin kademi vardığı yere velînin başı varmak muḥâldür"[51] diyerek bunun hiç bir zaman tamam olamayacağını belirtti. Kendisinin bu makamdan çıkmasının ancak Suriye'nin Hama şehrinde oturan Abdülkâdiri'l-Geylânî'nin dördüncü oğlu Şeyh Hüseyinü'l-Hamavî'nin elinde olduğunu söyledi. Ama öncelikle erbaᶜîn çıkarmasını, bütün olanları yazmasını, ondan sonra da hizmetine girmesini tavsiye etti. Bu söz üzerine Eşrefoğlu İznik'e döndü, kırk günlük erbaᶜîne

---

47 Orhan Köprülü, **Tarihî Kaynak Olarak XIV. ve XV. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi**, Tez No. 1939. Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1951, s. 112

48 ᶜAbdullâh Bin Veliyyüddîni'l-Burûsevî, **Menâḳıb-ı Eşref-zâde**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY, No. 270, H. 1191, vr. 4

49 Eşrefoğlu'nun kızının adının bazı araştırmacılar tarafından Arapça telaffuzuyla Zelîha, bazıları tarafından da Farsça telaffuzuyla Züleyha şeklinde okunduğu görülüyor.

50 ᶜAbdullâh Bin Veliyyüddîni'l-Burûsevî, **Menâḳıb-ı Eşref-zâde**, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY, No: 270, H. 1191, vr. 4

51 Age. v. 4

girdi. Erba'în sırasında gördüğü olayları bir kağıda yazarak karısı ve kızını bir merkebe bindirip kendisi de yaya olarak uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Hama'ya vardı.

Bu sırada Hüseyinü'l-Hamavî hacda bulunuyordu. Eşrefoğlu'nun Hama'ya geleceği gün hacdan döndü. Bütün dervişleri onu karşılamak için yollara düştüler. O ise "Bizim karşılanmamız yeterlidir. Şimdi gidin Rûm'dan gelen eri karşılayın" dedi. Bunun üzerine vilâyet ahâlisi topluca Rûm tarafına yöneldiler ve bir iki fersah ileriye gittiler. "Bu kimse acaba kimdir ve ne biçim bir kişidir?" diye beklediler. Eşrefoğlu, yanlarından geçip gitti. Karşılayanlardan hiç kimse Rûm'dan gelen kişinin bu olduğunu bilmedi. Zira fenâları (tasavvuf dilince Allah'a doğru yok olduğu için kul gözüyle görülememiştir) gâyetle kemâlde idi. Giysilerinin söküklerini dikmeyip öylece gezdiği söylenmekteydi. Karşılayanlar Rûm'dan gelen erin alem, çerâg ve cemaatla geleceğini düşündüklerinden ve Eşrefoğlu fenâda olduğundan onu bilememişlerdi.

Eşrefoğlu, doğruca Şeyh Hüseyin-i Hamavî'nin dergâhına gitti. Bu durum Şeyh Hüseyin-i Hamavî'ye malûm olduğu için kendisi dergâhın kapısına kadar gelerek "Hoş geldin yâ Rûmî" diyerek onu karşıladı. Eşrefoğlu'nun şiirlerinde "Rûmî" mahlasını kullanmasının nedeni Hüseyin-i Hamavî'nin kendisine bu biçimde seslenmesidir. Şeyh Hüseyin-i Hamavî Eşrefoğlu'ndan erba'înde gördüğü vakı'alarını istedi, onlara baktıktan sonra tekrar erba'în çıkarmasını buyurdu.

Uzun ve yorucu bir yolculuktan yeni gelmiş olan Eşrefoğlu, Şeyh Hüseyin-i Hamavî'nin emriyle duraksamadan erba'îne girdi. Eşrefoğlu'yla birlikte gelen karısı ve kızı Şeyh Hüseyin-i Hamavî'nin evinde bir odada misafir edildi. Erba'în, riyazet-i şakka ve mücâhede ile düşüncelerini yalnız bir noktada toplamak, her an Allah'ı düşünmek ve Allah'ı zikretmekle geçecek kırk günlük bir süreyi kapsıyordu. Erba'îne girdikten birkaç gün sonra karısının ve kızının durumunu merak ettiği için düşünceleri dağıldı, kalp huzuru bozuldu. Onun bu durumu Eşrefoğlu'nun hanımı Hayrünnisâ Hatun'a malûm oldu. Kızı Zelîha'yı kocasının bulunduğu halvethâneye yollayarak "Tenha bir odada çok iyi ağırlandıklarını, kendilerini merak etmemesini ve huzur-ı kalp ile işine meşgûl olmasını" söylemesini istedi. Bunun üzerine Eşrefoğlu bütün benliğini toplayarak bu hücrede çile doldurmaya başladı.

Her gün kendisine bir miktar yemek getirilmekte, bunların pek azını yiyerek zikre devam etmekteydi. Böyle otuz gün geçmiş ve otuz birinci gün kendisine bir kâse içerisinde yağsız, tuzsuz bulamaç getiren derviş, onun bir gün önce getirdiği çorbayı içmediğini, gözlerini kapatmış olarak duvara yaslandığını ve hiç kımıldamadığını görünce "Rûmî ölmüş" diye koşarak Şeyh Hüseyin-i Hamavî'ye haber verdi. Hüseyin-i Hamavî de hücreyi kapatarak kilidini aldı. Ertesi gün Rûmî'nin öldüğü haberi dervişler arasında yayıldı. Dervişler, bir ölünün kapalı tutulmasının doğru olmadığı düşüncesiyle şeyhleri katına çıkarak bu durumu kendisine söylediler. Şeyh Hüseyin-i Hamavî aldırmadı. "Vakti tamam olmadan Rûmî buradan çıkamaz" dedi.

Eşrefoğlu, yemeden içmeden kesilerek sadece Allah'ı düşünüyor, onun zikriyle kendinden geçerek daldığı aşk denizinde Allah'tan başka her şeyden uzaklaşmış, dolaşıp duruyordu.

Kırk gün tamam oldu ve hep birlikte hücrenin kapısına gittiler. Hüseyin-i Hamavî, hiç

kımıldamadan duran, zayıf, gözleri kapanmış, yüzü sapsarı solmuş, dudakları çatlamış, halsiz düşmüş, kendi dünyasına dalıp gitmiş bir haldeki Eşrefoğlu'na üç kerre "Hû" dedi. Daldığı alemin cezbedici lezzetlerinden koparılan Eşrefoğlu, üçüncüde "Lebbeyk Sultanım! Bize kıydınız" diyerek ayağa kalktı. Hep birlikte halvethâneden çıktılar.

Şeyh Hüseyin-i Hamavî bu sıkıntılı ve çetin geçen kırk günlük tecrübeden sonra Eşrefoğlu'nun artık istenilen manevî rütbelere erişip kemâle erdiğini, sınavı başarıyla geçtiğini düşünerek kendisine Kâdirîliği Anadolu'da yayması için bir icâzetnâme hazırlayıp tarîkatinin sembolleri olan alem, çırağ, seccâde ve asâ verdi.

Eşrefoğlu, o zamana kadar Hacı Bayram-ı Velî'nin altı terkli (dilimli) ve tepesinde bir pulu bulunan kisvesini taşıyordu. Hüseyin-i Hamavî'nin "Sen dahı sâhib-i sikke oldun, var tepesinde olan pulu terklerin içine kat ki yedi terk olsun" sözü üzerine bu pulu da terklerin içine katıp yedi terkli sikkeyi tarikatının sembolü olarak kabul etti.

Şeyh Hüseyin-i Hamavî'den el alıp İznik'e geri dönen Eşrefoğlu, burada tarikatını yaymak bir yana halktan uzaklaşıp münzevî bir hayat sürdü. Eşrefoğlu'nun üstü başı yırtık, perişân bir halde dolaştığını görenler ona küçümseyerek bakıyorlardı. Fakat tam bu sıralarda Hama'dan İznik'e dönen ve Eşrefoğlu Rûmî'yi oradan tanıyan bir kişi, Eşrefoğlu'nun gösterdiği kerametleri ve Şeyh Hüseyin-i Hamavî'nin ona karşı gösterdiği teveccühleri ve iltifatları, aralarında geçen olayları anlatmış, bunun sonucunda halk arasında ona karşı bir merak ve ilgi oluşturmayı başarmıştı. İlerleyen zamanlarda sevgiye dönüşecek olan bu merak ve ilgiden sıkılan Eşrefoğlu, çareyi İznik'i terk edip Tirse[52] dağlarına kaçmakta buldu. Orada münzevî bir hayat yaşadı. Genellikle yazları Tirse'de kışları İznik'te oturduğu söylenmektedir.[53] Müzekkin-Nüfûs ve Tarîkat-nâme adlı eserlerini buralarda yazdığı tahmin ediliyor. Menakıpnâme'de Eşrefoğlu'nun İznik'te Pınarbaşı adlı yerde bir şavmaᶜasının (tekke, ibâdetgâh, ḫizmethâne) bulunduğu belirtiliyor. Ünü her yere yayıldı. Her derde çare bulduğu, hastaları iyi ettiği dilden dile dolaştı. İstanbul'daki padişahlar ve vezirler bile onu tanır oldular. Fatih Sultan Mehmed'in annesi Mükrime Sultan'ın dilinde çıkan kangren hastalığını iyi ettiği söylenmektedir. Bunun üzerine Fatih ona çok sayıda altın ve gümüş vermiş ama o daha saraydan çıkmadan bunları kapıcılara

---

52 Pamukova'ya bağlı bir yerleşim merkezidir. Bilecik ile Adapazarı arasındaki Mekece'den yukarıya doğru 12 km uzaklıktadır. İznik'ten arabayla Mekece 30 kilometrelik bir yoldur. Eskiden Tirse olan köyün adı 1950 yılından sonra köyün beş kilometre yukarısında ormanın içinde yatan o köyün ulularından Kemâl Dede'nin adına bağlanarak Kemâliye olarak değiştirilmiştir. İznik'in arkasındaki dağlardan yaya olarak sekiz saat mesafededir. Yaklaşık olarak 20-25 kilometrelik olan bu mesafeyi köylüler eskiden ulaşım güçlüğünden dolayı yaya olarak gidip geliyorlarmış. Bugün de köylüler az da olsa yaya olarak gidip geldiklerini söylemektedirler.

53 Tirse köyünün en yaşlısı Didar Doğar'ın bize anlattığına göre Eşrefoğlu, İzniklilere kızarak daha sonra damadı olacak Abdürrahîm Tirsî'nin köyü Tirse'ye gelir. Bir süre sonra İznikliler 300 erle yalın kılıç Eşrefoğlu'nun arkasından onu götürmeye gelirler. Durumu haber alan Tirse ve civarındaki köylerin ahâlisi onlara karşı koymak ve Eşrefoğlu'nu burada tutmak için karşılarına çıkarlar. İki taraf kılıçlarını çekip birbirlerine girecekken Eşrefoğlu araya girer ve "Durun! Yazları buradayım, kışları İznik'te" diyerek onların vuruşmalarını önler.

dağıtmıştır. Fatih, Eşrefoğlu'ndan çok etkilendiğinden onun arkasından kılık değiştirerek İznik'e gelip kendisini dervişliğe kabul etmesini istedi. Eşrefoğlu, binbir güçlükle padişahı geri dönmesi için ikna etti. Yine İstanbul'u kuşatmak amacıyla İznik'e gelip orada üç ay kalan ordunun komutanı Vezir Mahmûd Paşa onun müridi olmuştu. Bu ilişkilerin sonucu olarak Eşrefoğlu'nun kızının saraydan himaye gördüğü söylenir. Ama yaşadığı süre içerisinde İznik'te münzevî bir hayat yaşamış, tarîkat âdâbı gereği saraya da uzak durmaya özen göstermiştir.[54]

Eşrefoğlu, İznik'te Hicrî 874 (M. 1069-70) yılında yüz yaşını aşmış olduğu halde ölmüş ve ölümü için اشرف زاده عزم جنان ایلدی "Eşref-zâde ʿazm-i cinân eyledi" mısraʿı tarih olarak düşülmüştür. Genellikle en çok kabul gören tarih bu olmakla birlikte Eşrefoğlu'nun ölüm tarihi tartışmalıdır. Çünkü kaynaklar birden çok tarih göstermektedirler. Örneğin İsmail Aksarayî'nin Tercemetü'l-Meşâyiḫ'inde تبجیل جنان sözünün karşılığı olan H. 880 (1475) tarihi kaydedilmiştir. Aynı tarihi D'Ohsson, Tableau Général de l'Empire Ottoman adlı eserinin 226. sayfasında göstermektedir. Bunlardan başka Ahmed Rifat, Lûġat-i Târîḫiyye ve Coğrafiyye'sinde, Muallim Naci'nin Esâmî'sinde ve John P. Brown ile H. A. Rose'nin The Dervishes adlı eserinde ise H. 899 (1493) tarihini göstermektedirler. Bu konuda Mehmed Şemseddîn şöyle demektedir:

> "Târîh-i irtiḥâllerinde iḫtilâf olmuş ekṡer menâḳıblarda, Ḳâmûsü'l-Aʿlâmda, Lûġat-i Târîḫiyye, Mir'ât-ı Ṭuruḳ ve buŋa beŋzer kitâblarda sekiz yüz ṭoḳsan ṭoḳuz gösteriyor. Türbe-i şerîflerinde olan şu mıṣrâʿ târîḫi ki اشرف زاده عزم جنان ایلدی sekiz yüz yetmiş dört gösteriyor. Burûsada müteşekkil Târîḫ Encümeni Şuʿbesinde bulunduğum zamân bażı tedḳîḳât icrâsı-y-çün Evḳâf Dâ'iresinde bulunan vaḳfiyyelere baḳar iken Sulṭân Bâyezîd-i Velî'nin vâlide-i muḥteremeleri Mükrime Ḫâtûn ṭarafından İzniḳdeki câmiʿ-i şerîf ve türbe-i münîfüŋ inşâsıyla baʿżı vaḳıf taḫṣîṣine dâ'ir bir vaḳfiyye gördüm ki sekiz yüz ṭoḳsan senesi Ramażânı evâ'ilinde taḥrîr olunmışdur. Meẕkûr vaḳfiyyede 'İzniḳde defîn-i ḫâk-i ʿıṭırnâk Eşref-zâde ḥażretleri' denilüp şu ḥâlde cenâb-ı pîrüŋ 890 târîḫinden evvel irtiḥâl buyurduḳları ve binâberîn 874 senesi vefât etdi, rivâyetinin daha ziyâde ṣıḥḥate ḳarîb olduğı aŋlaşılıyor."[55]

Eşrefoğlu'nun mezarı, daha sonra camiye çevrilen dergâhının sağındaki türbeye gömülmüştür. Eşrefoğlu'nun ölümünden sonra vasiyeti üzerine yerine damadı Abdürrahîm Tirsî geçti. Abdürrahîm, İznik'in arkasına düşen Pamukova taraflarında bulunan ve şimdilerde Kemâliye diye anılan köyde doğdu. Babası aslen Bolulu olan İsfendiyar oğlu Ahmet Bey'in akrabalarından Bayezîd Fakih'tir. Doğum tarihi belli olmayan Abdürrahîm, küçük yaşta babası ile Eşrefoğlu'nun sohbetlerine katıldı. "Bir gün Eşref-zâde pederlerine: Bu çocuğu bize veriŋiz, taʿlîm ve terbiye edelim"[56] demesi üzerine babası küçük Abdürrahîm'i Eşrefoğlu'nun yanına verdi. Eşrefoğlu tarafından büyütülüp yetiştirilen ve onun güvenini kazanan Abdürrahîm, kızı Zelîha ile evlenerek ona damat oldu ve ölümünden sonra onun postuna oturdu. Safer 926 (Şubat 1520) tarihinde

---

54 Eşrefoğlu'nun diğer menkıbeleri için ʿAbdullâh Bin Veliyyüddînî'l-Burûsevî'nin Menâḳıb-ı Eşref-zâde, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi, TY, No. 270, H. 1191 adlı eserine bakılabilir.

55 Meḥmed Şemseddîn, (Mıṣrî Dergâhı Seccâde-nişîni) **Yâdigâr-ı Şemsî**, Maṭbaʿa-i Vilâyet, Burûsa 1332 (1916), s. 50

56 Age. s. 50

İznik'te öldü ve şeyhinin türbesi karşısına gömüldü.

"Ṭabîʿat-i şiʿriyyesi olmaġ-ile mükemmel bir dîvânı vardır. Baʿżı ilâhîleri bestelenmeğ-ile dergâhlarda okunur."[57]

Yerine Hamdi Efendi'nin şeyhi olarak bilinen ve aslen Bilecikli olan halifesi Muṣlihüddîn Efendi geçti. Onun da ölümünden sonra yerine Eşrefoğlu'nun kız tarafından torunu olan Abdürrahîm Tirsî'nin oğlu Şeyh Hamdi geçti. Ondan sonraki halîfe ise Abdürrahîm Tirsî'nin hülefasından olan ve Bursa'da Yeni mahalle'de mezarı bulunan Sinan Efendi'dir.

Bu tarikatın Bursa'da bulunan dergâhları ve şeyhleri hakkında daha geniş bilgi edinmek için Meḥmed Şemseddîn'in yazdığı Yâdigâr-ı Şemsî adlı esere bakılabilir.[58]

Eşrefoğlu'nun eserlerinin en tanınmış olanları Müzekki'n-Nüfûs adlı eseriyle Dîvân'ıdır. Tez konumuz olan Müzekki'n-Nüfûs'u aşağıda ayrı bir bölümde değerlendireceğimiz için burada sadece Dîvân'ından söz edeceğiz.

Eşrefoğlu Abdullaħ-ı Rûmî'nin şiirlerini topladığı Dîvân'ının İstanbul ve diğer kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası vardır. Bu sayı bir kaynağın bildirdiğine göre elli,[59] diğer bir kaynağın bildirdiğine göre ise yirmiden fazladır.[60] Bizim tespit edebildiklerimiz ise şunlardır:

Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 724/1
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1235
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye Esad Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 2509
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye Lâleli Kütüphanesi, Yazma, No. 1732
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi, Yazma, No.
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye H. Hayrullah Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 55/5
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye Mihrişah Sultan Kütüphanesi, Yazma, No. 383
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye Nazif Paşa Kütüphanesi, Yazma, No. 866
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye Tâhir Ağa Kütüphanesi, Yazma, No. 623
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Süleymaniye Hacı Mahmûd Efendi Kütüphanesi, Yazma, No. 3437

Tespit edebildiğimiz basma Dîvân'lar ise şunlardır:

Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Hind tüccârlarından Ḥasan Efendi'nin maʿrifetiyle Muḥib Maṭbaʿası, İst. 1286
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Matbûʿ, İstanbul 1301
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944; 207 s.
Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı, Cağaloğlu Yayınevi, Fatih Matbaası, İstanbul 1967, 80 s.
Eşrefoğlu Divanı, Tercüman 1001 Temel Eser heyetince hazırlanmıştır. Kervan Kitapçılık A. Ş. Basımı İstanbul (yılı yok) 286 s.

Eşrefoğlu Rûmî'den ve eserlerinden ilk kez isabetli bir şekilde söz eden Köprülüzade

---

57 Age. s. 51

58 Age. s. 51-74

59 İsmet Parmaksızoğlu, "*Eşrefoğlu*" **Türk Ansiklopedisi**, MEB. Yay. Ankara 1968, C. XV, s. 477

60 A. Neclâ Pekolcay, Abdullah Uçman, "*Eşrefoğlu Rûmî*" **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 11, s. 482

Mehmed Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserinde Eşrefoğlu'nun Dîvân'ını şöyle değerlendirmektedir:

"İbtidâ Hacı Bayram-ı Velî'den mu'aḫḫaren ʿAbdü'l-ḳâdir-i Geylânî aḥfâdından Ḥüseyin Ḥamavî'den iktisâb-ı feyż eden Eşref Oğlu'nun maṭbûʿ Müzekki'n-Nüfûs'u ile ġayr-i maṭbûʿ bir Ṭarîḳat-nâmesi'nden başḳa 1286'da İstanbul'da basılmış bir de Dîvânı vardır. Yazmalarına nisbetle epeyce noḳṣan olan bu Dîvân'ın ʿale'l-ʿâde bir tedḳîḳı bile, onun Yûnus te'şîri altında kalmış olduğunu gösteriyor. Şâyân-ı ʿitimâd bir ṭabʿ olmamaḳla berâber yine lisân iʿtibâriyle Yûnus'a ḫâṣ evṣâf ve secâyânın mühim bir ḳısmını iẓhâr eden bu Dîvân, Eşref Oğlu'nu bize tamâmiyle Yûnus ve ʿÂşıḳ Paşa te'şîrleri altında ḳalmış panteist bir mutaṣavvıf olmaḳ üzere ṭanıtdırabilir. ʿArûż ile yazılmış parçalar ṭıpḳı ʿÂşıḳ Paşa'nınkiler gibi çok ḳuṣûrludur; hece ile yazılmış olanlarda ise Yûnus'daki ṣamîmiyyet ve ḳuvvet görünmemekle berâber, yine ona yaḳlaşmaḳ, benzemek temâyülü ṣarâḥaten göze çarpar. Yûnus'ta olduğu gibi serbest devriyeler, ʿaşḳ ve ʿirfânın lüzûmu ḥaḳḳında mevʿıẓeler, bir şeyḫe ittibâʿ etmek lüzumu ḥaḳḳında naṣîḥatler, bu Dîvân'ın mevżûʿunu teşkîl eder. Yalnız Eşref Oğlu'nda, bir ṭarîḳat şeyḫi olduğunu gösteren ḫalḳı kendine çağıran parçalar vardır:

ʿAşḳ ṣayrusı olanlara gelsinler tımâr eyleyem — İçürem ʿaşḳ şerbetini dostdan ḫaberdâr eyleyem
Açam bâṭınî gözüni göre kendü kendüzini — Dosta döndürem yüzini ʿâlemden bî-zâr eyleyem
Söyündürem nefsi odın bozam ṭılsımın bendin — Götürem benliği seddin ol dosta yular eyleyem
Ol ṭaş olmış göŋüllere vuram ʿaşḳuŋ külüngüni — Âb-ı ḥayâtı aḳıdam göŋlünde pıŋar eyleyem
Ben dostı görüp gelmişem devrânum sürüp gelmişem — Dost dostlara gelsün dedi geldim-ki ḫaber eyleyem

Görülüyor ki bu edâ tamâmiyle Yûnus ṭarzıdır. Eşref Oğlu'nun şaḫṣiyetini teşkîl eden ʿâmiller arasında ʿÂşıḳ Paşa te'şîrinden çoḳ Yûnus te'şîri göze çarpar; aralarındaki zamân farḳı dolayısiyle lisânı biraz daha muṣṭalaḥ olmağla berâber, ṣanʿat düşüncesinin fıḳdânı, ḳâfiye yerine ekṣeriyâ yarım ḳâfiyeler ḳullanılması, mevżûʿlar iʿtibâriyle, Yûnus'a belki en çoḳ benzeyen muʿaḳḳıbi Eşref Oğlu'dur. Ḳayġusuz istisnâ edilecek olursa, bunı, Yûnus muʿaḳḳıblerinin en mühimi ʿadd edebiliriz. Bir devriyesinden aldığımız şu parçada Yûnus te'şîri derḥâl göze çarpar.

Gâh deŋizlere düşerem mevc urup ṭaşra ṭaşaram — Nâ-dân eline düşerem kem bahâya alınuram
Gâh çıḳaram bu göklere dönerem çarḫla bile — Gâh ay ile bedr oluram gâh göŋüle dolanuram
Gâh ʿArafata çıḳaram lebbeyk urup baş açaram — Gâh ḳurbân yerine gelüp ḳoç olup boğazlanuram
Gâh ḫângâhda ṣûfîyem gâh meyḫânede fâsıḳam — Gâh raḳṣa girüp dönerem gâh sâz olup çalınuram
Gâh oŋaram gâh azaram bu ḫalḳ içinde gezerem — Gâh şâh olup şehbâz olup şikâr edüp avlanuram
Gâh deŋiz gâh göl oluram gâh sulṭân gâh ḳul oluram — Gâh bahar gâh gül oluram elden ele yelinürem

Ne menzil vardur ne maḳâm ne vücûd vardur ne ʿadem
Ḥaḳdan ġayri yoḳ ve's-selâm ya ben ḳanda dolanuram[61]

Bunun dışında Eşrefoğlu Dîvânı'nın kısa fakat özlü bir değerlendirmesini de Mehmed Hâlid Dergâh Mecmûası'nda yapmıştır.[62]

Eşrefoğlu hakkında başvurulacak tek kaynak olan Menâkıb-ı Eşref-zâde'de Müzekki'n-Nüfûs ve Dîvân dışındaki eserlerinden söz edilmemiş olması Eşrefoğlu'nun diğer eserlerinin tespit edilmesini güçleştirmektedir. Bundan dolayı Eşrefoğlu'nun eserlerinin neler olduğu konusunda kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Bu konuda bilgi veren kaynaklardan ilki Mehmed Şemseddîn'in Yadigâr-ı Şemsî adlı eseridir:

"Âṣâr-ı ʿaliyyelerinden Müzekki'n-Nüfûs, Dîvân-ı mübârekleri. Bunların ikisi de maṭbûʿdur. Ṭarîḳ-nâme, Fütüvvet-nâme, Delâ'ilü'n-Nübüvve, İbret-nâme, Maʿẕeret-nâme ki Hediyyetü'l-Fuḳarâ demekle maʿrûfdur, Elest-nâme, Naṣîḥat-nâme, Ḥayret-nâme, Münâcât-nâme, Esrârü'ṭ-Ṭâlibîn-nâm

---

[61] Köprülü/zâde/ Mehmed Fuâd, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Birinci Ṭabʿı, Maṭbaʿa-i ʿÂmire, İstanbul 1919, s. 381,382

[62] Mehmed Hâlid /Bayrı/, "*Eşref Oğlu*" **Dergâh Mecmûası**, Sene 1, C. 1, No. 2. s. 26-28, Mayıs 1337 (1921).

eşerleri de ġayr-i maṭbûʿdur."[63]

Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı kitabında Eşrefoğlu'nun eserlerinden kısaca şu şekilde söz etmiştir:

> "Eşrefoğlu'nun basılı Müzekki'n-Nüfûs'u ile basılmamış bir Tarîkat-nâme'sinden başka, 1286'da İstanbul'da basılmış bir de Dîvân'ı vardır."[64]

Görüldüğü gibi Köprülü, Eşrefoğlu'ndan söz ederken bunlar dışındaki eserleri anmamıştır. Türk Edebiyatı Tarihi adlı kitabında ise şunları söylemektedir:

> "Şeyh Eşref bin Ahmed'in bu asır başlarına aid olduğunu tahmin ettiğim Münâcaatnâme, Fütüvvetnâme, İbretnâme, Maʿzeretnâme, Elestnâme, Hayretnâme gibi nazım bakımından çok kusurlu, âdetâ iptidâî mahiyetteki mesnevîleri (yegâne nüshaları husûsî kütb.) ve yukarıda isimleri geçen birtakım eserler buraya sokulabilir."[65]

Fuat Köprülü'nün bu ifadelerinden adı geçen eserlerin Eşrefoğlu'na ait olmadığı, Şeyh Eşref bin Ahmed'e ait olduğu sonucu çıkmaktadır.

Yadigâr-ı Şemsî yazarının kaynak göstermeden verdiği yukarıdaki bilgiler bir iki küçük eklemeyle birçok yerde aynen tekrarlanmıştır. Örneğin Eşrefoğlu Divanı'nı yayınlayan Asaf Hâlet Çelebi, bu listeye bir de Tâcnâme'yi eklemiş ve şu açıklamaları yapmıştır:

> "Kütüphanemde mevcut olan Tarîkatnâme kitabının arkasına ilâve edilen bu küçük risale de Eşrefoğlu'na nisbet edilmekte ise de ben bunu biraz şüpheli görmekteyim. Ancak bütün bu risaleler İstanbul umumî kütüphanelerinde bulunmayıp Bursa Nuʿmâniyye Dergâhı'ndan Bursa Umumî Kütüphanesine giden kitaplar arasında bulunmaktadır. Hususî kütüphanelerle sahafların elinde ve bir de bazı eski Eşrefiye dergâhlarında kalmış olmaları da ihtimâl dahilindedir."[66]

Bursalı Mehmed Veliyyüddin'in Menakıb-ı Eşref-zâde'sini kısmen yeni harflarle yayımlayan Abdullah Uçman ve Önder Akıncı ise Eşrefoğlu'nun yukarıda anılan on eserini ve Asaf Hâlet Çelebi'nin eklediği Tacnâme'yi de sayarak bunların dışında bu listeye bir de Cinânü'l-Cenân adlı eseri eklemişler ve dipnotta şu bilgileri vermişlerdir:

> "Bu on iki eser arasında geçen 'Cinanü'l-Cenân'ın bir yazma nüshası ilk olarak tarafımızdan bulunmuştur. Eser halen İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü Seminer Kitaplığında 4032 numarada kayıtlı bulunmaktadır. (A.U.)"[67]

A. Neclâ Pekolcay ve Abdullah Uçman, TDV İslâm Ansiklopedisine yazdıkları Eşrefoğlu

---

63 Burada ilk olarak verilen Ṭarîḳ-nâme adlı eser baskı yanlışı olmalıdır. Çünkü bu pasajdan sonra gelen cümlede aynı eser Ṭarîḳat-nâme olarak yazılmıştır. Age. s. 49-50

64 Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 2. Basım, (Fevziye Abdullah Tansel'in önsözüyle), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1966, s. 295

65 M. Fuad Köprülü, **Türk Edebiyatı Tarihi**, 2. Basım, (Gerekli sâdeleştirmeler ve notlar ilâvesiyle yayımlayanlar: Dr. Orhan Fuad Köprülü ve Nermin Pekin), Ötüken yayınları, Yüksel Matbaası, İstanbul 1980, s. 360

66 **Eşrefoğlu Divanı**, Etüdü yapan ve araştıran: Asaf Hâlet Çelebi, Türk Klâsikleri Serisi: 7, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1944, s. 54

67 Abdullah Uçman, Önder Akıncı, **Eşrefoğlu Rumî, Hayatı ve Menkıbeleri**, Bursalı Mehmed Veliyyüddin, Bedir Yayınevi, Ertu Matbaası, İstanbul 1976, s. 28, ve yine Abdullah Uçman yazdığı bir başka makalede aynı bilgiyi tekrarlamıştır. *"Eşrefoğlu Rûmî ve <<Müzekki'n-Nüfûs>> Üzerine Bir Tahlil Denemesi"* **Fikir ve Sanatta Hareket**, VI. Seri, C. 10, S. 114, s. 42, Temmuz-Ağustos-Eylül 1976.

maddesinde yukarıdaki on eseri saymış, ancak bu son eserden söz etmemişlerdir:

> "Delâilü'n-nübüvve, Esrârü't-tâlibîn dışında kalan risaleler M. Fuat Köprülü'nün Yapı Kredi Bankası'na intikal eden kitapları arasında bulunan bir mecmuada (nr. 133) yer almaktadır. 856 (1452) yılında istinsah edilen bu mecmuadaki eserler mesnevi tarzında olup hiç birinde müellifin adı geçmemektedir. Ancak her eserin başında müstensih Nasûh b. Ahmed'in risâlenin Eşref b. Ahmed'e ait olduğuna dair kaydı bulunmaktadır. Bu mesnevilerden Fütüvvetnâme Orhan Bilgin tarafından elde açık bir delil bulunmamakla birlikte Eşrefoğlu'nun babası Eşref b. Ahmed'e ait olabileceği kanaatiyle yayımlanmıştır. (İstanbul 1992). Yeni bilgiler elde edilinceye kadar bu eserin Eşrefoğlu'na mı yoksa babasına mı ait olduğunu tesbit etmek oldukça güç görünmektedir."[68]

Bu ifadelerden yazarların Eşrefoğlu'nun babasının adının Eşref b. Ahmed olduğunu kabul ettikleri ortaya çıkmaktadır ki bu bilgi, yazarın adını Abdullah, babasının adını Eşref ve dedesinin adını da Muhammed olarak gösteren kaynakların verdiği bilgiye uygun düşmemektedir.

Eşrefoğlu'nun eserlerinden Müzekki'n-Nüfûs ve Dîvân'ı dışındaki eserleri İstanbul kütüphanelerinde bulunmamaktadır. Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesinde bu eserlerin bulunup bulunmadığına baktık ve şu eserleri bulabildik:

Ṭarîḳat-nâme: İki nüshası bulunmaktadır: Birincisi Eşrefzâde Abdullâhi'r-Rûmî adına Genel No. 312/1'de kayıtlı yazma, 244x158, 185x100 mm., 43 vr., 19 st. Nesih. Arkasında Şeyh Hamdiyyü'l-münzevî bi-zâviyeti Eşrefzâde'nin Maʿa Dîvâne adlı eseri ile birlikte. İkincisi yine Eşrefzâde Abdullâhi'r-Rûmî adına Genel No. 4894'te kayıtlı yazma, 166x120, 131x96 mm., 59 vr., 13 st. Nesih kırması, harekesiz, H. Ẕi'l-ḥicce 1247 tarihli nüsha.

Fütüvvet-nâme: Genel No. 5000'de kayıtlı yazma, 225x150, 165x100 mm., 99 vr. Nesih. Kitap baş tarafından eksik olduğu için yazar adı yok.

Delâ'ilü'n-Nübüvve, İbret-nâme, Maʿẕeret-nâme ki Hediyyetü'l-Fuḳarâ adıyla da bilinir, Elest-nâme adlı eserleri bulamadık.

Naṣîḥat-nâme: Genel No. 763/13'te kayıtlı yazma, 69 vr. Yazar adı yok.

Ḥayret-nâme, Münâcât-nâme, Esrârü'ṭ-Ṭâlibîn adlı eserleri de bulamadık.

Eşrefoğlu, ilâhîlerden ve devriyelerden oluşan Dîvân'ındaki şiirlerini, Allah'a karşı duyduğu aşkın maʿnevi çekiciliğine kapıldığı anlardaki ruh heyacanı ve coşkunluğuyla ve halkı doğru yola yöneltmek amacıyla yazmıştır. Eşrefoğlu'nun şiirlerinde içinde yaşadığı çevrenin ve ortamın etkisi açıkça görülmektedir.

Eşrefoğlu'nun teşkilatçı tasavvufun temsilcisi olarak sûfîyâne şiirlerini halkı kendisine çağırmak amacıyla yazması onu halkın anlayabileceği bir dil kullanmaya yöneltmiştir. Bu bakımdan şiirlerinde o dönemde kullanılan dil kullanılmıştır. Bunun yanında dinî bir konu işlemesi de onu şiirlerinde yabancı kelimeler kullanmaya zorlamıştır.

---

68 A. Neclâ Pekolcay, Abdullah Uçman, *"Eşrefoğlu Rûmî"* **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 11, s. 482

MÜZEKKİ'N-NÜFÛS'UN DEĞERLENDİRİLMESİ

Müzekki'n-Nüfûs, Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî tarafından XV. yüzyıl ortalarında (H. Ramazan 852 - M. Ekim 1448) Anadolu'da Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış dinî - tasavvufî bir ahlâk kitabıdır. Yazar eserini, kendi zamanında tutum ve davranışları bozulan kardeşlerinin kurtulmalarına ve bundan sonra gelen tâliplerin nefis elinden kurtulup Tanrı'ya ulaşmalarına yol açması amacıyla kaleme aldığını belirtmektedir. "İnsanların nefislerini arıtan" anlamına gelen Müzekki'n-Nüfûs'un konusu kitabın adından da anlaşılacağı gibi "nefis terbiyesi" dir. Başka bir deyişle bu kitap, nefis terbiyesinin yollarını gösteren bir eserdir. Bu yollardan yürüyerek nefsimizi terbiye edip Tanrı katında iyi ve makbûl bir kişi olabiliriz. Bu terbiye de ancak nefsimizi kötülüklerden temizleyerek Allah'ın verdiklerine razı olmak, Allah'ın rızasını kazanmak ve Allah'a dönmekle gerçekleşebilir.

XV. yüzyılda Anadolu'da ve Rumeli'de devam eden Türkleşme ve İslamlaşma süreci çerçevesinde İslâmî inanışları halka yaymak, halkı etrafında toplayıp onları bu inançlar doğrultusunda bilgilendirmek ve onları tasavvufî ahlâk doğrultusunda eğitmek amacıyla halkın anlayabileceği sade bir dille yazılmış olan bu eser, teşkilatçı tasavvuf ürünlerinin ilk örneklerindendir.

Eserin en önemli özelliği hiç süphesiz dinî-tasavvufî bir eser olmasıdır. Kâdirîlik'in Eşrefiye kolunun tarikat âdâp ve terbiyesini yansıtmakla birlikte dinî ve tasavvufî konuların her türden halk tabakalarına inmesinde çok büyük hizmet görmüştür.

Hilmi Ziya Ülken, Türk Tefekkürü Tarihi adlı eserinde bu konuda şunları söylemektedir:

> "Eşref Rumî'nin en güzel eseri Müzekki-i Nüfûs'tur. Çok sade Türkçe ile zengin halk kelimeleriyle yazılmış olan bu tasavvufî ahlâk kitabı orta derecedeki fikir muhitinde büyük bir rol oynamıştır. Hacı Bayram mensuplarından Mehmet Bican ve Ahmet Bican'ın Muhammediye ve Ahmediye'yi yazdıkları, İslâm ideolojisinin artık tamamiyle halka indiği bu sırada tasavvufî ahlâkın halklaşması hususunda en büyük vazifeyi şüphe yok ki Eşref oğlu Abdullah görmüştür. Eşref oğlu'na göre kendi zamanında İslâm fikriyatının anarşiye uğramasına sebep fikir sahasında 'münafık'lar ve ahlâk sahasında 'fasık'lardır. O bilhassa Cebrîler, Kaderîler, Hurufiler, Dehrîler, Mübahîler ilah... yi münafıklar arasında zikrediyor. Gayesi bir taraftan bunlar, bir taraftan da fasıklarla mücadeledir."[69]

Daha çok şehir merkezlerinin dışında yaşayan, orta derecedeki fikir çevresinde rağbet görmüş olan bu eser, hem onların dinî konularda bilgilenmelerini sağlamış hem de iyi bir tasavvufî ahlâk düsturu vererek toplumun eğitilmesine yardımcı olmuştur.

Tasavvuf Tarihi ve Hacı Bayram-ı Velî adlı kitapların sahibi olan Prof. Mehmed Ali Aynî, Türk ahlâkçıları adlı eserlerinde şunları söylemektedir:

> "Türk ahlâkçılarının başına Eşref oğlunu koyacak olursam doğru bir iş yapmış olacağımı zannediyorum. Çünki bu zat bundan beş yüz sene kadar evvel bütün Türklerin kolayca

---

69 Hilmi Ziya /Ülken/, **Türk Tefekkürü Tarihi**, Galatasaray İkinci Devre talebesi neşriyatından, 2 cilt, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1933, C. 2, s. 264,265

anlayabilecekleri bir şekilde ve kendi özünü, içini nasıl ve ne yolla temizleyebileceğini anlatmıştı. Eşref oğlunun kanaatine göre insan çalışırsa kendini temizleyebilir, düzeltebilir. Hayvanlık derekesinden insanlık derecesine yükselebilir."[70]

Zaten yazar, içinde yaşadığı ortamın bozukluğundan şikâyet ederek toplum dışına çıktığını, bu insanları kurtarmak ve doğru yola yöneltmek için bu eseri kaleme aldığını söylemektedir. Eserini yazarken de bazı âyetlerden, hadislerden, sahabe-i kiram sözlerinden, meşâyih-i kibâr menâkıplarından ve kendi ahvâlinden deliller getirir. Bu delillerden hareketle bu kitabın içindeki sözlerin Tanrı'dan, Resûlünden, sahâbeden, meşâyihten aktarıldığı için bu kitaba inananların saâdete ereceklerini, inanmayanların saâdetten mahrûm kalacaklarını söyleyerek ona bir nevi kutsallık atfetmiştir.

Bu eserde dinî konuların yanında tasavvufî konular da işlenmiştir. Bir şeyhe bağlanıp mürit olmak, tövbe ve teveccüh etmek, kimleri şeyh edinmek gerekir, şeyhlik mertebesi nedir, nasıl bir makamdır, müritlik makamı nedir ve müritliğin şartları ve âdâbları nelerdir, zikrullâhla meşgûl olup çile ve halvet çıkarmak nasıl olur, bunları açıklar ve Tanrı'ya çağrılmak nasıl olur, bunu anlatır. Bunların yanında anlattığı her konuyla ilgili olarak bir hikâye veya menkıbeden örnekler vererek anlattıklarını pekiştirmektedir. Hatta bu hikâye veya menkıbelerin arasında yeri geldikçe Mesnevî'den, adını vermeden Acem şairlerinden, az da olsa Arap ve Türk şiirinden ve daha çok kendi şiirlerinden beyitler söylemektedir.

Bazı araştırmacılar, bu şiirleri XV. yüzyıl Dîvân şâirlerinin şiirleriyle kıyaslayarak Eşrefoğlu Rûmî'nin şiirlerinin edebî değerden yoksun olduğunu, vezin aksaklıklarının bulunduğunu söylemişlerdir. Bu değerlendirme kısmen doğrudur. Çünkü Eşrefoğlu Rûmî'nin de içinde yer aldığı mutasavvıf halk şairleri, edebiyatı bir amaç olarak değil araç olarak görmüşlerlerdir. Onun için eserlerini sanat kaygısı gütmeden halka seslerini duyurmak, tarikatlarını tanıtmak ve yaymak, mürit kazanmak, halkı doğru yola yöneltmek için yazmışlardır. Bundan dolayı tezkire ve edebiyat tarihi yazanlar eserlerinde Yûnus Emre de dahil olmak üzere bu şairlere yer vermemişlerdir.

Bu eserin bir başka önemli özelliği XV. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesini yansıtmasıdır. Çünkü çok hacimli bir eserdir ve o dönemin kelime kadrosunu geniş bir şekilde yansıtmaktadır. Bugün yabancı dillerden alıp kullandığımız birçok kavramın karşılığı bu eserde canlı bir şekilde yaşamaktadır. Sade ve canlı bir halk diliyle yazılmıştır. (bk. Müzekki'n-Nüfûs'un Dili ve Söz Varlığı). Eşrefoğlu'nun hem Dîvân'ının hem de Müzekki'n-Nüfûs adlı eserinin Türk dili bakımından önemli olduğunu birçok kaynak belirtmektedir. Örneğin Osmanlı Müellifleri adlı kitabında Bursalı Mehmed Tâhir şunları yazmaktadır:

"Eşrefoğlu Dîvân'ı lisânımızın o zaman almış olduğı istiķâmeti, Türkçeye yeni giren ʿunşurları göstermesi iʿtibâriyle mühim bir veşiķadır. Lûğatlerimizden o vaķt henüz çıķarmadığımız

---

70 Prof. Meḥmed ʿAlî ʿAynî, **Türk Ahlakçıları**, Marifet Basımevi, İstanbul 1939, s. 58

bażı eski kelimelerimizi de yine bu Dîvân'da tanımak mümkündür. Böylece içinde lisânî bir hareketin izlerini taşıyan bu Dîvân edebiyât müverihlerimiz kadar lisân tarîhçilerimizi de ʿalakadâr edecektir."[71]

Muallim Nâcî de Esâmî adlı eserinde Eşref-i Rûmî maddesinde yazarın mensur ve manzum eserleri hakkında şunları söylemektedir:

"Müzekki'n-Nüfûs te'lîf-i meşhûrudur. Eski Türkçe için bir numûne şayılır. İlâhiyât tarzında eş'ârı da vardır."[72]

Hilmi Ziya Ülken'in Türk Tefekkürü Tarihi'ndeki yargısı şu yöndedir:

"Müzekki'n-Nüfûs matbudur. Fakat el yazısı nüshaları ile matbuʿu arasında bazı farklar vardır. Eski Türkçe kelimeler için en zengin menbaʿlardandır."[73]

Tarama Dergisi'nde ise Müzekki'n-Nüfûs'un dil ve edebiyat tarihi açısından değeri şu sözlerle belirtilir:

"Müzekki'n-Nüfûs, tasavvufî meseleleri ihtivâ eden bu eser, Eşref Oğlu nâmıyla meşhûr Abdullah bin Eşref'in kaleme aldığı kıymettâr bir kitaptır. On beşinci asır dilinin güzel bir yâdigârıdır. Hem yüksek bir bilgin, hem de değerli bir halk şairi olan Eşref Oğlu 1469'da (hicri 874) İznik'te ölmüştür. Şiirleri heyecanlı ve sâde bir şîve ile yazılmıştır."[74]

Prof. Mehmed Ali Aynî Türk ahlâkçıları adlı eserinde bu kitabın önemini şu sözlerle dile getirmektedir:

"Bu kitabın en büyük meziyeti ve kıymeti evvelâ dilinin halis bir Türkçe olmasıdır. Kendisi 'Bu kitabı sırf Türkî dilince cem eyledim ki ol kitabın faydası umuma şamil ola' diyor. Eğer Eşref oğlundan sonra alimler, edipler ve kâtipler bu dili o tabiîlikten çıkarmasalar, Acem ediplerine takliden bir çok istiareler, mecazlar, cinaslar ve manasız terkipler ile ifsad etmeselerdi, bu gün ne yüksek ve tatlı bir edebiyatımız olacaktı."[75]

Eserin bir başka özelliği de o dönemin felsefî, sosyal ve kültürel özelliklerini göstermesidir. O dönemin dünya görüşünü, değer yargılarını, sorunlar karşısında aldıkları tavrı göstermesi bakımından ilginçtir. Evrenin yaratılışı ve eskiliği, varlık sorunu, dünyanın yok oluşu, insanın yaratılışındaki hikmet gibi felsefî konularla ilgili bilgiler de verilmiştir. Yazar, içinde yaşadığı toplumun durumunu ele alarak toplumdaki aksaklıkları gündeme getirmiş ve bu aksaklıkların nasıl düzeltilebileceğinin yollarını göstermiştir. Yazar bu tür sosyal konular üzerinde durmuştur. Bunun yanında kültürel konulardan da söz etmiştir.

Bu eser aynı zamanda halk edebiyatına özgü hikâye, masal, efsane, menkıbe türünden

---

71 Bursalı Tâhir Bey, **Osmânlı Mü'ellifleri**, C. 1, s. 17

72 Muʿallim Nâcî, **Esâmî**, Millet-i İslâmiyyede en ziyâde şöhret bulmuş olan ricâl ve nisâdan 700 kadar (zeyl ile berâber 850 kadar) ının hurûf-ı hicâ tertibi üzere muhtaşar terâcim-i ahvâlini hâvîdir. Mahmûd Beg Matbaʿası, 1307 (1892), s. 59-60

73 Hilmi Ziya /Ülken/, Türk Tefekkürü Tarihi, Galatasaray İkinci Devre talebesi neşriyatından, 2 cilt, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1933, C. 2, s. 264, dipnot 2

74 **Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi** - I, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Maʿarif Vekâleti, Devlet Matbaʿası, İstanbul 1934, s. 77

75 Prof. Mehmed ʿAlî ʿAynî, **Türk Ahlakçıları**, Marifet Basımevi, İstanbul 1939, s. 59,60

malzemeyi içermesi bakımından da dikkate değer bir özellik taşımaktadır. Halk kültüründeki birçok ögeyi bu eserde bulmak mümkündür.

Müzekki'n-Nüfûs'un resmî ve özel kütüphanelerde birçok nüshası vardır. Bunların sayısını tam olarak söylemek güçtür. Çalışmamıza konu olan nüsha Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde bulunan A/143 numarada kayıtlı yazmadır. Çok temiz bir harekeli nesih yazı ile yazılmıştır. Başlıklarda ve önemli görülen yerlerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Gördüğümüz diğer nüshaların içerisinde en temizidir. 281 varak tutarındadır ve her varakta 17 satır bulunmaktadır. Müzekki'n-Nüfûs 1448 yılında yazılmıştır. Elimizdeki yazma ise XVII. yüzyılın ikinci yarısında Aḥmed İbni İbrâhîm tarafından Cemâẑiye'l-âḫir 1089 (Temmuz 1678) da istinsâh edilmiştir.

Eşrefoğlu Abdullah, kitabına önce nefis terbiyesiyle başlar. Nefsi dört kısma ayırır. Birincisi, insanı sıradan hayvanlık derekesinde bırakan, her türlü kötülüğe ve sapkınlığa sürükleyen 'nefs-i emmâre'dir. İkincisi, insanı sıradan hayvanlık derekesinden çıkarıp kötülüğe ve sapkınlığa sürükleyen fikir ve davranışlarından vicdanî rahatsızlık duymasını sağlayarak bunları levm etmesine ve kınamasına vesile olan 'nefs-i levvâme'dir. Üçüncüsü, kötülükten kurtulup kendi hatalarını görerek iyiliğe yönelmiş kişinin artık Allah'tan ilham almaya başladığı 'nefs-i mülhime'dir. Bu mertebeye ilme'l-yakîn mertebesi denir. Dördüncüsü ise, Allah'tan aldığı ilhamla kişinin kalbinin huzur ve sükuna kavuşduğu, şek ve şüphesinin kalmayıp rahatladığı mertebe olan 'nefs-i muṭma'inne'dir. Bu mertebeye ayne'l-yakîn mertebesi denir. Bundan sonra ise nefs-i mutma'innenin sıfatları olan 'râḍiye' ve 'marḍiyye' gelir.

Böyle bir girişten sonra eser iki ana bölüme ayrılır. Bölümler tekrar alt bölümlere ayrılmaktadır. Birinci bölümde şu konuların işlendiği görülüyor:

Dünya ve dünya sevgisi ve dünya sevgisine sebep nedir, dünyanın terkine sebep nedir, dünyayı sevmenin ziyanı nedir, terkinin faydası ve sebebi nedir, dünyanın misali neye benzer, bu dünyayı sevip dünyalık toplayanların misali neye benzer ve nefs-i emmârenin sıfatları nelerdir?

Fasl: Bahilliği ve sehâveti beyan eder.

Fasl: Tevekkülü beyan eder.

Fasl: Sabrı beyan eder.

Fasl: Gazabına sabr etmek beyanındadır.

İkinci bölüm ise yedi fasla ayrıldıktan sonra şu konulardan söz ediliyor:

Nefs-i mutma'inneye dönmesi için bu nefs-i emmâreyi nasıl terbiye etmek gerekir ve bir şeyhe nasıl bağlanıp mürît olmak gerekir, tevbe ve teveccüh etmek nasıl olur, ne tür kişileri şeyh edinmek gerekir, şeyhlik mertebesi nedir ve nasıl bir makâmdır, mürîtlik makâmı nedir, mürîtligin şartları ve âdâpları nelerdir, zikrullaha meşgûl olup çile ve halvet çıkarmak nasıl olur ve Hazret'e çağrılmak nasıl olur?

Birinci fasl: Açlığı beyan eder.

İkinci fasl: Az söylemenin faydasını ve çok yemenin ziyanını bildirir.

Dördüncü fasl: Uzlet etmenin faydalarını, halka karışmanın ziyanını, riyayı, ihlası bildirir.

Beşinci fasl: Zikrullahı beyan eder.

Altıncı fasl: Bir şeyh-i kâmile mürîd olmayı ve şeyhin kişiye gerekli olduğunu bildirir.

Yedinci fasl: Tövbeyi, telkini, zikri, irâdeti, halveti ve çileyi bildirir.

Der Beyan-ı Nasîhat (1)

Der Beyan-ı Nasîhat (2)

Eser 272. varakta bitmektedir. Ondan sonra yazının hiç değişmediğinden hareketle müstensih Ahmed İbni İbrâhîm tarafından eklendiğini düşündüğümüz ve ruhun Âdem'in bedenine nasıl geldiğinin anlatıldığı bir bölüm eklenmiştir. Âyetler ve hadîslerden deliller getirilerek işlenen bu bölüm dokuz varak tutmaktadır.

Müzekki'n-Nüfûs'un tespit edebildiğimiz diğer nüshaları ise şunlardır:

Müzekki'n-Nüfûs, Ayasofya Kütüphanesi, Yazma No. 2070.

Müzekki'n-Nüfûs, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Yazma, No. 3642, 240x162, 120x90 mm., 270 vr. 23 st. harekesiz nesih, Mustafa Reşîd b. Osman, H. 1254.

Müzekki'n-Nüfûs, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Yazma, No. 3697, 200x130, 155x80 mm., 338 vr. 19 st. harekeli nesih, (istinsah tarihi yok).

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1676, 208x154, 180x120 mm. 10+11+198 vr. 15 st. harekeli nesih, Dervîş ʿAbbâs Bin Muhammed, H. 1002 (eksik)

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 4058, 215x153, 158x96 mm. 436 vr. 15 st. H. 1196, harekeli

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Kurşunlu No. 101, 272x168, 192x100, 213 vr. 25 st. harekesiz nesih, H. 1016

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 668/1, 208x150, 160x115 mm. 59 vr. 21 st. harekesiz nesih

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Orhan No. 659, 195x140, 160x85 mm. 358 vr. 21 st. harekesiz nesih, Dervîş Mustafâ, H. 1072

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 670, 176x108, 120x53 mm. 303+4 vr. 21 st. harekesiz talik, H. 1245

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1125, 303x203, 205x125 mm. 331 vr. 17 st. harekeli, H. 1274

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 1126, 198x145, 156x102 mm. 364 vr. 17 st. harekesiz nesih

Müzekki'n-Nüfûs, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, Yazma, Genel No. 669/1, 315 vr. (büyük boy)

Müzekki'n-Nüfûs, Konya Âsâr-ı Atika Müzesi Kütüphanesi, Yazma No. 5452, 247 vr.

Basılmış olanlar ise şunlardır:

Müzekki'n-Nüfûs, Ḥakkâklar Çarşusında Şirket-i Ḫayriyye Müdîri Ḥâcı Ḥüseyin Efendi'nin maʿrifetiyle ṭabʿ olunmuşdur. Taş baskısı, (İstanbul) 1301 (1884)

Müzekki'n-Nüfûs, Naşiri: Ḥakkâklar Çarşusında (4) numaralı dükkânda ṣaḥḥâf Ḳırımî Yûsuf Żiyâ, Şirket-i Ṣaḥḥâfiyye-i ʿOsmâniyyenin Çenberli Ṭaş civarında 52 numaralu maṭbaʿasında ṭabʿ olunmuştur. Taş Baskısı, (İstanbul) 1327 (1909), 355 s.

Asıl Nüshadan Tam Metin, Müzekki'n-Nüfûs, (Nefisleri Temizleyici), Baskıya hazırlayan: Nezihî Ferhun, Yayınlayan: Ali Ayağ, Sebil Matbaacılık ve Ticaret, İstanbul 1976, 692 s.

Tam Müzekki'n-Nüfûs, Nefisleri Temizleyen, Ayrıca Evrâd-ı Kadiriyye ve Şerhli Tercemesi, Salâh Bilici Kitabevi, İstanbul (yılı yok), 619 s.

Müzekki'n-Nüfûs, Hazırlayan: Abdullah Uçman, Birinci Baskı, İnsan Yayınları, Eko Matbaası, İstanbul 1996, 530 s.

DİL ÖZELLİKLERİ

MÜZEKKİ'N-NÜFÛS'UN DİLİ VE SÖZ VARLIĞI

1. Çalışmamıza konu olan Müzekki'n-Nüfûs adlı eser kaynakların bildirdiğine göre 1448 yılında telif edilmiştir. Dolayısıyla XV. yüzyılın ortalarında yazılmış bir eserdir. Tamamıyla Eski Anadolu Türkçesi dönemi özelliklerini göstermektir. Elimizdeki yazmanın XVII. yüzyılın ikinci yarısında (1678) istinsah edildiğini metinde -dikey olarak- yazılmış كتبه الفقير الحقير احمد ابن ابراهيم ايصاله وِى غفرالله لهما ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات الاحيا منهم والاموات تحريرًا. فى شهر جماضى الأخر، تسع وثمانين والف ١٠٨٩ *"Ketebehü'l-fakīri'l-ḥakīrü Aḥmedü'bni İbrāhīm īṣālühū vī ġafara'llāhu lehümā ve li-cemīʿi'l-mü'minīn ve'l-mü'mināt ve'l-müslimīn ve'l-müslimāt el-āḥyā minhüm ve'l-emvāt taḥrīren. Fī şehr cumāḍe'l-āḫir.*[76] *Tisʿa ve ṣemānīne ve elf 1089.*[77] *(12) Ṣāḥib ve mālik Mollā Ḥasan"* 272b-8,9,10,11,12'deki satırlardan anlıyoruz. Bu eser, Batı Türkçesinin Anadolu alanın eseridir. Dil bakımından bütünüyle Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Tamamıyla canlı bir halk Türkçesiyle yazılmıştır. Belki de bu eserin dil bakımından en önemli özelliği budur. Bu dönemden sonra giderek Türkçe kelimelerin yerini Arapça ve Farsça kelimelerin aldığı şekil, vezin ve kafiye zorunluluklarından dolayı Arapça ve Farsça öğelerin dile bolca sokulduğu Osmanlıca dönemine girilecektir. Nazım dilini bir yana bırakırsak nesir dili dönemin sonlarına kadar bozulmadan kalabilmiştir. İşte bu dönemin dili, kelime kadrosunun henüz bozulmadığı, Türkçe kelimelerin yaygın şekilde kullanıldığı ve bugün yabancı dilden alınan kelimelerle karşılanan birçok kavramın Türkçe kelimelerle karşılandığı bir dönemin dilini yansıtmaktadır. Müzekki'n-Nüfûs'un Türkçe bakımından çok sade ve zengin bir kelime kadrosu vardır. Eser dinî bir metin olmasına karşın, Arapça ve Farsça kelimelerin oranı Türkçe kelimelerden azdır. Türkçe kelimeler hakkında bir fikir vermek için bir tasnife tabi tutmadan şu örnekleri analım. Bunların bir kısmı bugün hiç kullanılmayan kelimeler, bir kısmı bugün kullanılsalar bile anlam ve ses değişimine uğrayan kelimeler, bir kısmı Türkiye Türkçesinde anlam bakımından değişmemiş ama bazısı ses bakımından küçük değişiklikler geçirmiş kelimelerdir.

ulu ve kiçi (büyük ve küçük), esenleşmek (vedâlaşmak, helalleşmek), binit (binme âleti), biti (mektûp, yazılmış şey, defter-i âʿmâl, sened), bititmek (taḳdîr etmek, naṣîb etmek, yazmaḳ, ḥâṣıl etmek), aldamaḳ (hîle yapmak, kandırmak), aruḳ (zayıf), ardmaḳ (üstüne atmaḳ, dolamaḳ, aşmaḳ), ayruḳ (dîger,

---

76 "cumâḍiyü'l-âḫir" ya da "cemâẓiye'l-âḫir" ʿArabî ayların altıncısı.

77 Yazan fakîr ve hakîr İbrâhîm oğlu Ahmed Allah'a vâsıl oldu. Allah onlara mağfiret eylesin. Bütün inanan erkek ve kadınlara, onlardan hayatta olan ve ölmüş olanlara Allah rahmet etsin. Temmuz 1089 (1678).

ġayri, mâ‘adâ), ayırtlaşmak (ayrılmaḳ), baŋlamaḳ (ezân oḳumaḳ), başmaḳ (pâbûç, ayakkabı), bayılmak (telâşa düşmek, endîşe etmek), bayaġı (ḳadîm, muḳaddem, önceki, eski), biregü (şaḫṣ, kimse), bügengiklik / bügeŋiklik (masḫaralıḳ etmek, taḳlît yapmaḳ, mizâḥ, laṭîfe, hezl), çalḳ (murdârlama, iḥtilâm, cenâbet, ḫazḫaża, isnâ, masturbation, onanizme), çalḳ ḳoyın yatmaḳ (murdâr yatmaḳ, cenâbet yatmaḳ), çegzinmek / çekzinmek (ṭavâf etmek, dönmek, dolaşmaḳ), çepel (murdâr, pis), çoḳmaḳ (cem‘ etmek, biriktirmek), debsermek (-dil ve dudaḳ, yara ve meyve ḥaḳḳında- ḳuruyup buruşmaḳ), deŋemek (diḳḳatle baḳmaḳ, gözetmek, gözlemek, tecrübe etmek), dibelik (tamamıyla, büsbütün), dölenmek (muṭma'inn olmaḳ, sükûnet bulmaḳ, ḳarâr ḳılmaḳ, ḥużûra ḳavuşmaḳ), döleşmek (intiẓâma girmek, ṣalâḥ bulmaḳ), döymemek (dayanamamaḳ), dutunmaḳ (ittiḫâẕ etmek, telaḳḳî etmek), dürişmek / dürüşmek (cehdetmek, mücâhede etmek, mücâdele etmek, sebât etmek), dükeli (cümle, herkes, bütün), düş (menzil, ḳonaḳ, duraḳ), elgin (ġarîb, âciz, miskin, sefil), epsem (sâkin, sessiz), ėrgen (bâkir, bâkire, bekâr, civân), erinmek (eriyip dibi görünmek, tükenmek, çoḳ az ḳalmaḳ, bitmek), esrimek / esirmek (serḫoş olmaḳ, kendinden geçmek, azġınlaşmaḳ), eslememek (dinlememek), esrük (serḫoş), eşmek (sür‘atli gitmek, hızlı gitmek), görüklü (mübârek, güzel, çekici, gösterişli), göyünmek (yanmaḳ), gözüngü (ayna), ımızġanmaḳ (uyuḳlamaḳ, azıcıḳ uyumaḳ), ırlamaḳ (şarḳı söylemek, teġannî etmek), ırmaḳ (cüdâ ḳılmaḳ, ayırmaḳ), ilenmek (beddu‘â etmek, küfretmek, kötü söylemek), iley (ḥużûr, ön, ḳat, yan, ḳarşı ṭaraf), ilgü (engel, mâni‘a), iltmek (cem‘ etmek, sevk etmek), iŋen (ġâyet, ziyâde, çoḳ, pek, daha çoḳ), irilmemek (ṣebât, ṣübût, rüsûḫ; ḫald, ḫulûd, viṭâde, devâm, ayrılmamaḳ), irkmek (toplamaḳ, biriktirmek, yıġmaḳ), irkilmek (birikmek, toplanmaḳ, yıġılmaḳ. çekinmek, tereddüt etmek, duraḳlamaḳ), is[s] (sâhip, mâlik), itirmek (yırtmaḳ, parçalamaḳ), itirü itirü (parçalarcasına, dik dik, sert sert), ḳaġşamaḳ (ḫurdalaşmaḳ, bir şeyin parçaları gevşeyip daġılacak hale gelmek), ḳaḳımaḳ (öfkelenmek, ḳızmak; itirâz etmek, ḳarşı gelmek; âzârlamak, tekdîr etmek), ḳaraḳ (göz, göz bebeġi; baḳış, naẓar), ḳaraltu (yıġın, kütle; ḳâlıp, ceset), ḳaravaş (câriye, ḫizmetçi), ḳarcaşmaḳ (perâkende olmaḳ, perîşân olmaḳ, teşevvüş ḥuṣûle gelmek, ḳarışmaḳ, birbirine girmek, ḳarmaḳarışıḳ olmaḳ), ḳarşu (ḳarşılıḳ olaraḳ, muḳâbil; muḫâlif, ters iş; ḳarşılıġında, ṣırası gelince), ḳavud (ḳavrulmuş taḥıl unu), ḳayırmaḳ / ḳayurmaḳ (muḳayyet olmaḳ, ilgilenmek, önem vermek; ḳayġılanmaḳ, tasalanmaḳ; ṣaḳınmaḳ, çekinmek; ḥażırlanmaḳ), ḳayırmaz (be'is yoḳ, żarar vermez, önemi yoḳ), ḳayu (ḳayġı, endîşe, ṭasa), keleci / geleci (söz, laf, lakırtı), ḳındurmaḳ (taḥrîk, teşvîḳ etmek), ḳıraŋ (kenâr, ḳıyı, uç, ṣınır, çevre; ufuḳ), ḳoçmaḳ (ḳucaḳlamaḳ, ṣarılmaḳ, baġrına başmaḳ), ḳoçuşmaḳ (ḳucaḳlamaḳ, ṣarmaşmaḳ), ḳoġ (ḳıvılcım), ḳoparmaḳ (ayırmaḳ, gidermek; ḳaldırmaḳ, ḥarekete geçirmek; ḥaşretmek, diriltmek; meydâna getirmek, peydâ etmek, yaratmaḳ, ortaya çıḳarmaḳ; söküp çıḳarmaḳ; -ses ḥaḳḳında- yükseltmek), ḳotarmaḳ (boşaltmaḳ, taḫliye etmek; yemeġi bir ḳapdan başḳa ḳaba boşaltmaḳ), ḳov (arḳadan çekiştirme, yerme), ḳovcı (münâfıḳ, ġammâz, ḳovlayıcı), ḳovcılıḳ (ḳovlayıcılıḳ, münâfıḳlıḳ), ḳovlamaḳ (ġammâzlıḳ etmek, münâfıḳlıḳ etmek), kösiltmek (uzatmaḳ, ayaġını uzatmaḳ), künk (kârîz, mecrâ, kanal, ṣu yolı), küsü (küsme, darġınlıḳ), küsülü (darġın, gücenik, küsmüş), küymek (beklemek, sabr etmek; çevreyi gözetlemek), küydürmek (bekletmek), oġur (esas, fal, fırsat, hengâm, imkân, sarîk, tali‘, temel, vakt, zamân), oŋat (doġru, uyġun, iyi, mükemmel, lâyıḳıyla, tamâm), oŋulmaḳ (şifâ bulmaḳ, iyileşmek, yara ḳapanmaḳ), otarmaḳ (ḥayvânı yaymaḳ,

otlatmaḳ, doyurmaḳ), oyan (dizgin, gem, yular), ögdül / öŋdül (mükâfât, yarış ödülü), ölçümlenmek (heveslenmek, niyyet etmek, ḥażırlanmaḳ, ḳalḳışmaḳ), öŋermek (geçmek, ileri geçmek, kesmek, öŋüne geçmek, öŋüne gelmek, öŋüne çıḳmaḳ), öŋmek (intiẓâr etmek, beklemek; ḳarşısına çıḳmaḳ), öŋürdi (önce, ilk önce, daha önce, muḳaddem, ḳadîm, ileri), örü (ḳalḳıḳ, dik; yükseklik), ṣağış (sayı, ʿadet, miḳdâr, ḥesâp), ṣağu (ölünün iyiliklerini duyuran ağıt, mersiye), ṣamaḳ (taʿdât etmek, ṣaymaḳ, düşünmek), ṣanmaḳ (istemek, dilemek; düşünmek, taṣavvur etmek; ḳuşḳulanmaḳ, tereddüt etmek), ṣataşmaḳ (hoşlanılmayan bir şeyle ḳarşılaşmaḳ, istenmeyen bir ḥâle uğramaḳ, dûçâr olmaḳ; rastlamaḳ, teṣâdüf etmek), segirdişmek (koşuşmak, koşuda yarışmak), segirtmek (koşmak; yürümek; koşturmak; saldırmak, akın etmek, çapul için hücûm etmek), semirgün (semirgin, semiz, şişman, tonbul, mülaḥḥam), ṣıḳramaḳ (ağlamaḳ, göz yaşı dökmek, sızlamaḳ), ṣımaḳ (ḳırmaḳ; bozmaḳ, naḳż etmek; yenmek, mağlûb etmek, tepelemek; aşağı görmek; geregini yapmamaḳ, ber-ṭaraf etmek, redd etmek hîçe ṣaymaḳ, ḳabûl etmemek; yıḳmaḳ, ḥarâb etmek), sıŋarı (aşağılık, bayağı, yoksul, akıl yoksulu; kendisi gibi, benzeri, arkadaş, akran, emsal), ṣıŋarı (aşağılık, bayağı, yoksul, akıl yoksulu; kendisi gibi, benzeri, arkadaş, akran, emsal), ṣındu (maḳas), ṣınmaḳ (ḳırılmaḳ, parçalanmaḳ; żaʿîf düşmek, ʿâciz ḳalmaḳ; yenilmek, mağlûb olmaḳ, bozġuna uğramaḳ; ḳayb olmaḳ, yitmek; bozulmaḳ; azalmaḳ, şiddetini yitirmek), ṣınuḳ (kırık; mağlûp, yenik, bozġuna uğramış), siŋirmek (sindirmek, içine işletmek, içine aḳıtmaḳ; ḥażm etmek), ṣoğulmaḳ (ṣuyu çekilmek, ḳaynağı yitmek ya da ḳurumaḳ, feri gitmek, ṣolmaḳ, sönmek; darlaşıp çuḳurlaşmaḳ), ṣoğultmaḳ (ṣuyun çekilmesine, nûrun sönmesine neden olmaḳ), ṣoḳınmaḳ (ṭaḳınmaḳ), söyündürmek (söndürmek), süci (şarâp; içki içme), süksün (boyun kökü, ense), süŋük (kemik), şabla (sille, tokat, şamar), ṭalabımaḳ (çarpınmaḳ, çırpınmaḳ, oynayıp ṣıçramaḳ), ṭapu (ḥuzur, nezd, maḳâm, ḳat; ẕât, ẕât-i ʿâlî, ḥażret; ḥiẕmet, görev, ʿibâdet, yüceltme, ṣaygı; af dileme töreni), ṭarıḳmaḳ (daralmaḳ, içi ṣıḳılmaḳ, müteʾeṡṡir olmaḳ), ṭarlıġanmaḳ (musṭarib olmaḳ kederlenmek, bunalmaḳ; nefret etmek), ṭartınmaḳ (çekinmek, esirgemek), ṭayınmaḳ (ḳaymak, sürçmek; ḥaṭâ etmek), tirkeşmek (birbirini taḳib etmek; birbirinin arḳasından gitmek), ṭoylamaḳ (ziyâfet vermek, yedirip içirmek, ağırlamaḳ), ṭuş (ṭaraf, cihet, yön, yol), uç (sebeb, vesîle), uçmaḳ (< Soğd. uştmaḥ, cennet), tamu (cehennem), uğur (ön, yön; yol; fırsat, tesâdüf, iṣâbet), ulalmaḳ (büyümek, yetişmek, yaşlanmaḳ; artmak, çoğalmak), uṣaŋ (ġâfil, gevşek, tembel; isteksiz), uṣaḳ (ufaḳ, küçük; çocuḳ), üründilemek (seçilmek, iḫtiyâr olunmaḳ), üşendürmek (tedirgin etmek, râḥatsız etmek), üşmek (topluca gelmek, toplanıvermek, üşüşmek), üzilmek (ḳopmaḳ, ḳoparılmaḳ, ḳırılmaḳ, ḳopup dağılmaḳ, bozulmaḳ, kesilmek, sökülmek, uzaḳlaşmaḳ; yüzülmek; ilgiyi, ilişkiyi kesmek; iyileşmeye yüz ṭutduğu ḥâlde yeniden ḥastalanmaḳ), yağrın (sırt, sırtın yukarı kürek kısmı), yaḫşı (iyi, güzel), yaldanmaḳ / yaldaḳlanmaḳ (yaltaḳlanmaḳ, riyâkârlıḳ etmek, yaranmaḳ, ḫoşa gidecek ḥareketler yapmaḳ), yalıŋ (alev), yaŋşaḳ (çoḳ sözlü, boş boğaz, geveze), yapmaḳ (ḳapamaḳ, ḳapatmaḳ, örtmek), yaraḳ (ḥazırlıḳ, levâzım, techîzât; silâḥ; -at ḥaḳḳında- pişkin ve idmânlı), yaşar (yaşında), yatlu (kötü, uğursuz, âdî, fenâ), yavlaḳ (pek, çoḳ, gâyet), yazuḳ (günâh, cürüm, ṣuç), yéltemek (teşvik ve tergip etmek, tahrik etmek koşturmak, harekete geçirmek, kışkırtmak, tahris etmek), yélüŋmek (yel gibi uçmaḳ, havalara girmek, havalanmaḳ, böbürlenmek, büyüklenmek, ululanmaḳ), yıġlınmaḳ (çekinmek, ḳaçınmak, nefsini menʿ etmek, ṣaḳınmaḳ), yigit (genç, delikanlı), yiti (sert, keskin, şiddetli; şiddet, keskinlik, sertlik),

yiyilmek / yiyilemek (ḳoḳmaḳ, çürümek, aşınmaḳ), yiyir (pis kokulu, pis), yoğalmaḳ / yoğılmaḳ (yoḳ olmaḳ, ḳayb olmaḳ, maḥv olmaḳ), yolıḳmaḳ / yoluḳmaḳ (işâbet etmek, ḳarşısına çıḳmaḳ, uğramaḳ, çatmaḳ), yortmaḳ (ḳoşmaḳ, sürekli yol yürümek, sefer etmek), yoyılmaḳ (zâ'il olmaḳ, silinmek, bozulmaḳ), yoymaḳ (silmek, imḥâ etmek, izâle etmek, bozmak), yönelmek (teveccüh etmek, yüz ṭutmaḳ, yüzünü belli bir yere çevirmek), yörenmek (dolaşmaḳ, yaḳlaşmaḳ, bir şeyin çevresinde dolaşmaḳ; ḫâṭıra gelmek, gönlü ḳaplamaḳ), yumuş (iş, ḫizmet, görev, ödev), yurdı / yurdu (delik), yüŋ (tüy, ḳuş tüyü).

Müzekki'n-Nüfûs'ta Türkçe kelimelerin dışında dinî bir metin olması nedeniyle Arapça ve Farsça kelimeler kullanılmıştır. Bunların dışında çok az da olsa yabancı kelimeler vardır:

bedenos > vulg. bidnos (Yun. bazı ḳuşların tepelerindeki ṣorğuç, ibik, horoz), filûrî (İt. < florino, Floransa altını, altın gibi sarı ve değerli olan para), orfana Gr. (< ὀργανή, öksüz, yetîm ḳız, ḫizmetçi, ğâyip olmuş, ruspî, rospu, fâḥişe) gibi.

NÜSHALARIN DİLİ

2. Müzekki'n-Nüfûs'un çok sayıda nüshası vardır. İstanbul kütüphanelerinde birçok nüshası, Ankara, Konya, Bursa vb. kütüphanelerde nüshaları ve özel kütüphanelerde tespit edilmemiş kopyaları mevcuttur ve bu nüshaların cümleleri çoğunlukla her müstensihin tercihleri ve katkılarıyla değişmiş ve farklılaşmıştır. Bizim incelediğimiz nüshalarda da değişiklik hemen göze çarpmaktadır.

Bu değişiklikleri şöylece gruplandırabiliriz:

Bunlardan birincisi, asıl nüshanın yeni bir kopyasını çıkaran müstensih asıl metnin cümlelerindeki kelimeleri değiştirmiştir. Bunu değiştirdiği kelimenin belki eskidiği için anlaşılmasının zor olacağını düşündüğü için yapmaktadır. İkinci olarak cümlelerin kuruluşlarının değiştirilmesidir. Bazen eserin aslındaki cümle hiç tanınmayacak kadar değişikliğe uğramaktadır. Üçüncü olarak müstensih elindeki metni istinsah ederken kısaltmalar ya da eklemeler yapmaktadır. Asıl metinde onaylamadığı hoşuna gitmeyecek bölümleri çıkarmaktadır. Buna örnek olarak şunlar gösterilebilir.

1) 138a-13. "Bā-Yezīd-i Besṭāmī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: ..." bölümü dîgerlerinde yok.

2) 147b-14'deki şiirin Farsça aslı diğer nüshalarda bulunmamaktadır.

3) 153a-12'den 153b-3'e kadar olan hadisin Arapça aslını diğer nüshalarda göremedik.

4) 153b-10'dan 12'e ḳadar olan Arapça ibârenin aslı diğer nüshalarda yoktur.

5) 189b'den başlayıp aşağı yukarı 12 varak tutan bölüm incelediğim metinde bulunmamaktadır. Eserin aslında var olan "Livatalıḳ" bahsi müstensihin hoşuna gitmediği için bu bölümü istinsah etmemiş atlamıştır. Basma nüshalarda da bu bölüm vardır.

6) 267b-8'den 268a-5'e kadar olan bölüm diğer nüshalarda yoktur.

Dolayısıyla bu kadar çok nüshası olan bir eserin karşılaştırmalı nüsha farklarını ortaya koyan bir yayımının güçlüğü ortadadır. Biz onun için gördüğümüz metinlerin içerisinde okunaklı ve en temiz olanı seçerek metnimizin çevriyazısını verdik. Bu çevriyazıyı yaparken de "Kaynaklar" bölümünde künyesi verilen basma nüshalarla satır satır kontrol ederek eksiklikleri gidermeye çalıştık. İleride elimizdeki nüsha ile Müzekki'n-Nüfûs'un en eski nüshalarından birisi olan Konya nüshasını karşılaştırarak eleştirili bir yayımını yapmayı düşünüyoruz.

SES ÖZELLİKLERİ

(Phonetik)

Sesler

3. **Ünlüler** (vokaller)

Müzekki'n-Nüfûs'ta bugün Türkiye Türçesinde kullanılan şu sekiz ünlü kullanılmıştır. a, e, ı, i, o, ö, u, ü. Bunun dışında bir de kapalı e /ė/ bulunmaktadır. Söz konusu /ė/ metinde bazen harekeyle bazen de hem harf hem harekeyle gösterilmiştir: ايتدوروب ėtdürüp 2a-10, ارشدر ėrişdür. 2a-11, ديوشورلن dėvşürilen 62a-1, اركگمى ėrkek-mi 5b-1 gibi.

Metinde uzun ünlü yoktur. Bazen Arapça va Farsça kelimelerin uzun ünlülerinin bile Türkçeleştirilerek kısaltılmış olduğu görülmektedir. آينه سنى āyinesini (āyīne) 18b-1, آخشم aḫ-şam (aḳ şām) 52b-1, يارنلر yārenler (Far. yārān "dostlar") 243b-10 gibi.

4. **Ünsüzler** (konsonantlar)

Müzekki'n-Nüfûs'ta ünsüzler de şöyledir:

b, c, ç, d, f, g, ġ, ğ, h, ḫ, j, ḳ, k, l, m, n, ŋ, p, r, s, ṣ, t, v, y, z.

Bunlardan g گرچك gerçek 1b-10, گل gel 1b-11 gibi kelimelerindeki ge; ġ اولغل olġıl 13b-13, قرغه ḳarġa 15b-9 gibi kelimelerdeki gı; ġ صاغ ṣaġ 5b-2, طوغرولتدي ṭoġrultdı 17a-12 gibi kelimelerdeki ğ; خاتون ḫātūn 94a-7, يخشي yaḫşı 117b-11 gibi kelimelerdeki hırıltılı h; قنوقلامغه ḳonuḳlamaġa 137a-17, صقنه لر ṣaḳınalar 136b-8 gibi kelimelerdeki ka; كشى kişi 27a-17, كندولرك kendülerüŋ 27b-5 gibi kelimelerdeki ke; آڭلايو بيله سن aŋlayu bilesin 2a-1, بڭزر beŋzer 2a-13 gibi kelimelerdeki sağır nun sesidir. Bunlardan /ğ/ sesi İstanbul Türkçesinin /ğ/ sesi değildir. Türkiye Türkçesinde bu ses çok hafiflemiş âdeta belirsiz bir hal almıştır. Bu ses /ḫ/ nın tonlusudur.

Sonuç olarak Müzekki'n-Nüfûs'ta bugünkü yazı dilimizde bulunmayan iki ünsüz vardır. Bunlar başlangıçtan beri Türkçede bulunan ağızlarda da bütün canlılığı ile yaşayan ve son dönemlerde İstanbul şivesinden atılmış olan /ḫ/ ve /ŋ/ sesleridir.

Yabancı kelimelerin çevriyazılı metinde görülen hemze, ayın, ha, zel, se, sad, dad, tı, zı, ünsüzlerinin ses değeri tamamıyla bugünkü Türkiye Türkçesindeki ses değeri gibidir. Türk hançeresi bunu kendi söyleyiş kalıbına uydurmuştur.

Ses olayları

5. Ünsüz düşmesi

Sevgi ve küçültme ekinden önce gelen ve bugün de düştüğünü gördüğümüz /ḳ/ ve /k/ ler Müzekki'n-Nüfûs'ta da düşmektedir. يمجك yėmecük (<yėmekçük) 138a-5, دكنجك degnecük (<degnekçük) 220b-7, اواجق uvacuḳ (< uvaḳcuḳ) 178a-1, كجك küccük ġazādan büyük ġazāya 218a-1,2. Son örnekte küçükçük > küccük şekline geçmiş ve yalnızca /k/ değil /ük/ hecesi düşmüştür. (bk. hece düşmesi). Yine بويجك büyicek (büyükçek) كجوجك küçücek (küçükçek) 109b-6, اپليجكم iplicegim (iplikçegim) 42a-15. Şu örnekte de -r- düşmesi görülmektedir. اژدهايمش اول اژدهانك ejdehā-y-imiş ol ejdehānuŋ (<ejderhā) 91b-7. Kelime başındaki /y/ ve /h/ düşmeleri de ünsüz düşmesi örnekleridir.

6. Ses türemesi

Türkçenin yardımcı sesleri kelime içinde, kelimeler arasında türemektedir. اژدهايمش ejdehā-y-imiş 91b-7, مداراايله mudārā-y-ile 93b-7, ويريدي fetvā vėre-y-di 95b-8, ايكسني ikisini 98b-16, يولنه yolına 99a-2

7. Başta ünsüz türemesi (Prothése), ünsüz düşmesi

Müzekki'n-Nüfûs'ta şu kelimelerin aslında olduğu gibi "y" li oldukları görülmektedir. يلدرم yıldırım 10a-12, 17b-17, يلانلر yılanlar 62a-9,10, يكرمي yigirmi 79a-11. Bu örneklerde baştaki /y/ düşmemiş korunmuştur.

Metnimizde "vurmaḳ" fiili "ur-" biçimini korumaktadır. اوروب urup 2b-6. Yukarıdaki şeklin aksine baştaki /y/ sesinin düştüğünü de görmekteyiz. الدرم ıldırım 84b-12

8. Orta hece ünlüsü

Vurgusuz orta hece ünlüsünün geçici ya da kalıcı düşmesi Türkçede eskiden beri görülen bir ses olayıdır. Kelime tek başına olduğu zaman düşme olmamakta (كوكل göŋül 27b-17 gibi) ama kendisinden sonra iyelik ya da ünlüyle başlayan yapım ekleri gelirse düşme gerçekleşmektedir. كوكلكى göŋlüni (göŋül) 28a-3, اوغل oğul 247b-15, اوغلنه oğlına 247a-5, بويرلن buyrulan 240a-15, قوينته ḳoynuna (ḳoyun) 33a-2, بورني burnı (burun) 150b-15, اكننه egnine (egin : sırt, arka, omuz) 90b-9, بكزه درلر beŋzedürler (beŋize-) 40b-3, اوينر oynar (oyun-a-) 102a-12. Bunlar geçici düşme örnekleridir. Bugün de kullanılan "buyruk" örneğinde düşme kalıcı hâle gelmiştir. ötürü / ötrü, üzere / üzre gibi bugün bile ikili kullanılan bazı kelimelerin birincisi düşmesiz, ikincisi düşmeli olarak geçmektedir. اوتورو ötürü 256b-8, اوتوري ötüri 245a-10, اوزره üzre 242b-17, چاغرشورلر çağrışurlar (çağır-) 181a-17. Bugün "yalnız" şeklinde kullandığımız kelime ise Eski Anadolu Türkçesinde يالكوز yalıŋuz 244b-2, 245b-7 biçiminde düşmesiz geçmektedir. Ben dünyāya يراديلي yaradılalı 85b-2,3. Bunun yanında ekin /ı/, /i/ sesinin telâffuza uygun olarak düşürüldüğü de görülmektedir. يرادلدن yaradaldan 27b-2, كللدن gelelden berü 85b-1,54b-2, اوللدن ölelden berü 64b-1 gibi.

9. Ünlü birleşmesi

Ünlü birleşmesi örneklerine daha çok "ne" kelimesinin birleşiklerinde rastlıyoruz. نيليه سن n'eyleyesin 267b-14, نيلسونلر n'eylesünler 268a-7, نيديم n'édeyim 231a-15, نوله n'ola 17b-7, نوليدي n'ola-y-dı 229a-7. Bunlardan başka نسنه nesne (< ne ise ne) 230b-1, نيچون niçün (< ne içün) 230b-12 gibi birleşmeler kalıplaşmış ve aslını unutturmuştur.

10. Göçüşme (Metathèse, Yer değiştirme)

Müzekki'n-Nüfûs'ta göçüşme olayına rastlamıyoruz. Bu değişimin en çok görüldüğü kelimelerin asıl şekilleriyle yazıldığı görülmektedir. اوكرنور ögrenür 2a-13, اوكرن ögren 13b-12, طپراق topraḳ 31b-10, 34b-9, ايلرودن ilerüden 51a-2

11. Hece yutulması (Haplologie, Hece düşmesi)

Bildirme eki "durur, dürür"ün -ur hecesinin genellikle düşerek artık "-dur, -dür" şekline girdiği görülmektedir. واردر vardur 1b-4, üzerinedür اوزرنه در 1b-4, ويرمشدر vérmişdür 1b-8. Eski bir "turur" ekinden gelen ve daha sonra "durur" şeklinde görünen ekteki son hece yutulmuş ve bu dönemde artık eski şekilleri kullanılmayarak -dur biçimini almıştır. كچك küccük ġazādan büyük

ġazāya 218a-1,2 Genellikle sonu ḳ, k ile biten kelimelere sevgi eki -cuk, -cük getirildiğinde görülen ünsüz düşmesi olayı burada hece düşmesi şeklinde görülmektedir. küçükcük > küçücük > küccük (bk. ünsüz düşmesi). Eski bir "yorır" şeklinden gelen ve bugün şimdiki zaman eki olarak kullandığımız -yor ekinin durumu metnimizde ulaçlı birleşik eylem şeklinde görünmektedir. اَوَري يُورُورُز everi yörürüz 23b-8, كِدَه يُورُرْ gide yörür 24b-6, Hece yutumunun bir başka örneğini de "ḳarındaş" kelimesinde görüyoruz. قَرْدَاش ḳardaş 5b-16, (Ben dünyāya) يَرَادِلَلي yaradılalı 85b-2,3. şeklinin yanında ekin /ı/, /i/ sesinin telâffuza uygun olarak düşürüldüğü de görülmektedir. يَرَادَلْدَن yaradaldan 27b-2, كَلَلْدَن gelelden berü 85b-1,54b-2, اُولَلْدَن ölelden berü 64b-1,

12. **Ünsüz ikizleşmesi** (Gemination, Ünsüz ikileşmesi)

Eski Türkçeden bu yana ünsüz ikileşmesi olayını görüyoruz ("belgülüg"den /g/ ve orta hece düşmesiyle bellü, "elig"den /g/ sesinin düşmesiyle elli olduğunu biliyoruz). Metnimizde geçen اَتَامْ اَنَّامْ atam anam 201b-6 örneğindeki "ana" kelimesi ancak İstanbul şivesinde "anne" olmuştur. Bunlardan başka şu kelimelerde de ikileşme görülür. اِسّي issi (iss < ET. idi, iyä : bey, sahip) 205b-6, اِسّي issi (ET. isig : sıcak, hararet, sıtma) (31a-11) اَصّي يَه aṣṣıya (< aṣıġ), (40a-17), اَصّي aṣṣı (219a-5) اَصّي دَكَرْ aṣṣısı deger 40b-9, كُوجُّك küccük 104b-14. Bu örnekte Eski Türkçedeki "kiçig : küçük, gençlik" kelimesi i > ü ses değişimi ile ya da Farsça "küçek" kelimesine benzeme yoluyla ilk hece ünlüsü kısalarak ilerleyici benzeşmeyle ünlü uyumuna uymuş ve /c/ ünsüzü ikizleşmiştir.

13. **Benzeşme** (Assimilation)

Benzeşme, bir gramer birliğinde ya da bir kelimede yan yana gelen veya biraz aralıklı olarak bir arada bulunan iki sesten birinin diğerine etki ederek onu kendisine benzetmesi ve iki sesin birbirine benzeşmesi olayıdır. اشْلَمِشْ اِيمِسَّه işlemiş imis-se 171a-7. Diş sesi olan /s/, diş eti sesi /ş/ yi kendisine benzemiştir. Buna gerileyici benzeşme diyoruz.

14. **Benzeşmezlik** (Dissimilation, Benzeşmeme, Aykırılaşma)

Benzeşmezlik, bir gramer birliğinde ya da bir kelimede yan yana gelen veya bir arada bulunan aynı cinsten iki sesin birbirlerinden farklılaşarak aykırılaşmaları ve benzeşmeyi bozmaları olayıdır. Bu benzeşmezlik yakın ya da uzak olabilir. اِلَرُورَكْ ilerürek 28b-5, اِلَرُولَكْ ilerülek 24a-16. Bu örnekte ise diş sesi /r/, diş eti sesi /l/ ye dönmüştür.

15. Benzeşme ve benzeşmezlik (Assimilation, Dissimilation; Kelime birleşmesi ve birleşmeme)

Müzekki'n-Nüfûs'ta bugün "bir-az" şeklinde kullandığımız kelime hem benzeşme hem de benzeşmezlik örneği göstermektedir. بِرَزْ bir-ez 1b-14, 14b-2,6, 17b-7,8, 82a-17, 86a-5, 108a-3,11,13, 114a-7, 115a-11, 116a-3, 116a-10. 127b-16, 154a-17, 198b-6,7,10,11, 199b-3, 200a-12, 204b-4, 246a-1), بِرَازْ (24a-17, 86a-17, 113b-3, 149a-1, 179a-13, 179b-9, 193b-7, 196a-6, 233b-3. Bu örnekler bize bu ekin /e/ tarafında olduğunu göstermektedir. بُويلَه böyle (< bu eyle) 82b-13, شُويلَه şöyle (< şu eyle), شِمْدِي 83a-7, şimdi (< uş imdi) 84a-16, نَرَدَه nerede (< ne arada) 93a-7, كَنْدُوزِنِي kendüzini (ET. kentü+öz) 105b-7, قَپُوسِنْ اَچُوقْ قُورُدِي kapusın açuk kor-udı 221b-9, اُولُدِكه ol-udı-ki 149a-6, وَارَيْدُكْ vara-y-duŋ 19b-9. Anadolu ağızlarında "böyün, büyün" biçiminde geçen بُكُونْ bu-gün 91a-3, بُو كُونْ bu gün 142a-6 kelimesinin yazılışına bakarak benzeşmeye uğrayıp uğramadığını söylemek zordur. دُوتْمَزِدُقْ dutmaz-ıduk 171b-13 örneğinde de benzeşme (enkliz) örneği görülmektedir.

16. Tonlulaşma (Süreklileşme, Ötümlüleşme, Sedalılaşma,)

Kelime sonunda bulunan p, ç, t, ḳ, k seslerinin iki ünlü, iki tonlu ses arasında tonlulaşması Müzekki'n-Nüfûs'ta da görülmektedir. Bu tonlulaşma bugünkü gibi değildir. Eski Türkçede tonlulaşma olayı yoktu. Bu ses olayı yeni yazı dilleri döneminde başlamıştır. Batı Türkçesinde baştan beri dolayısıyla da Eski Anadolu Türkçesi döneminde tonlulaşma olaylarına rastlanmakta son olarak Türkiye Türkçesinde ise gelişimini tamamladığı görülmektedir.

Müzekki'n-Nüfûs'ta iki ünlü arasında bulunan p, ç, t, ḳ seslerinin tonlulaştığı görülmektedir. چَلَبُمْ çalabum (çalap) 217a-8, آغَاجِي agacı (ağaç) 213a-7, قِلِجِنْ ḳılıcın (ḳılıç) 169b-8, آوُوجُمَه avucuma 42a-15, بِنِدُكْ يُوقْ binidüŋ yoḳ (binid 45a-12, 13'te iki yerde bu kelime tonlu ile yazılmıştır. Bu yazımdan bu kelimenin /d/ ile telâffuz edildiği sonucu çıkmaz.) 24b-3, يِكِتْ yigit 28b-12. Bunun yanında يِكِدَه yigide 28b-13, اِنْجِتْمَيَه incitmeye 167a-5. Bunun yanında اِنْجِدْمَيِيدِكُوزْ incidmeye-y-diŋüz 181a-11, اِنْجِدُرْ incidür 167a-4, يُودَرْلَرْ yudarlar 27b-4, يَرَادِلَلِي yaradılalı 85b-2, يُومُورْدَه yumurda 26b-17, يَرَاغِنْ yaragın (yaraḳ) 30a-10, قُنُوغَه ḳonuğa (ḳonuḳ 52a-13) 52a-14, بِرَغِلَنُكْ bıragılanuŋ 85a-1, بُوغَزْلَدُوغِي boğazladuğı بِچَاغِي bıçağı aldı geldi قَرْدَشْجُوغِنَه ḳardaşcuğına eydür: Yat aşağı آيَاغُوكِي ayağuŋı (boğazladuḳ, bıçaḳ, ḳardaşcuḳ, ayaḳ) 108a-1. Bu örneklerden de görüldüğü gibi metinde tonlulaşma olaylarına çokça rastlamaktayız. Bu dönemde /ḳ/ deki gibi /k/de de tonlulaşma söz konusudur. Aynı zamanda bugünkü gibi yumuşama söz konusu değildir. Başka bir deyişle, tonlulaşan /k/, /g/ olmuş bugün Türkiye Türkçesindeki gibi /ğ/ ya da /y/ ye dönmemiştir. Bu dönem için tonlulaşsa da hâlâ

ağızlardaki gibi /g/ olarak telâffuz edilmektedir. Sonuç olarak Eski Anadolu Türkçesi döneminde /k/ deki bu tonlulaşma /ğ/ ya da /y/ ye kadar gelmemekte yalnızca /g/ de kalmaktadır. اِكى جِكِنْ ikicigin 108a-9, يَمَكِه yėmege 108b-4, اَوْجَكِزِنَه evcegezine 108b-9.

Bütün bu normal tonlulaşmadan başka eserde bugünkünden daha ileri tonlulaşma örnekleri görülür. كُزُوكُورْدِي gözügürdi 221b-12, بِرَاغُوبْ bıraġup 7a-12, بِرَغُورْ bıraġur 30a-3. Bugün hep tonsuz şekliyle kullanılan -ki ilgi ekinin tonlulaşmaya uğradığı görüyoruz. اَرَاسِنْدَغِي arasındaġı 66b-5, Yine i- fiilinin partisibi de ünlü uyumuna uymakta ve -ḳ'si tonlulaşmaktadır. وَرِدُغِي var-ıduġı 14b-10. Bu ileri tonlulaşmaların yanında tozsuzlaşmama örnekleri de görülmektedir.

Tek heceli kelimelerin sonundaki sesler, bugün de olduğu gibi genellikle tonlu olarak kalır. اِيچِنْدَه içinde 3a-9, بِيچِي جِيدُرْ biçicidür 30a-2, بِچَرْ biçer 30a-8, سَاچِي saçı 30a-11. Müzekki'n-Nüfûs'ta bu tür seslerin tonlulaştığı da görülmektedir. Belki gerçekte tonsuz olan bu sesin bir yazım şekliyle böyle yazıldığı söylenebilir. اُوجِنْدَنْ ucından 34a-1, بُورجْلُولَرِى بُورجِنْدَانْ قُورتَرْ borçluları borcından ḳurtar 40b-5, سُدْدَنْ südden 2a-11, 13. Bunun gibi tek ya da çok heceli Türkçe kelimelerin sonundaki p, ç, t, ḳ, k ünsüzlerinin metinde b, c, d, ġ ve g olarak yazıldığı görülmektedir. Gerçekte tonsuz telâffuz edilen bu ünsüzlerin tonlu yazılması da bir yazım şekli gibi değerlendirilmelidir. Bu yüzden biz çevriyazıda bu tür sesleri -iki ünlü arasına girmediyse ve iki tonlu ses arasında bulunmuyorsa- tonsuz biçimleriyle gösterdik. سُدْ süt 2a-11, اِيدُوبْ ėdüp 2b-5, اُورُبْ urup 2b-6, اُولُوبْ olup 2b-8, Bu özellik yabancı kelimelerin Türkçeleşmiş biçimlerinde de böyle gösterilmiştir. اُورُجْ oruç (< orûz* < rūze) 3a-9

Tonlulaşma genel eğilimi yanında tonlulaşma ile tonsuzlaşma aynı satırda bir arada görülmektedir. Her biriŋüzüŋ آزِغِى azıġı bir rākib آزِقِى azıḳı gibi 43a-2. Bunun yanında normal olarak tonlulaşma beklediğimiz yerde tonlulaşmanın olmadığını da görüyoruz. طَبَقَه ṭabaḳa ḳotar ṣaḳın ol evvel varduġımda getürdügüm طَبَقَه ṭabaḳa ḳotarma 170a-8.

17. Türkçeleştirme

Müzekki'n-Nüfûs'ta bazı yabancı kelimelerin Türkçeleştirildiği görüyoruz. Bu Türkçeleştirme büyük ölçüde o yabancı kelimenin Türkçede söylenişini yansıtmaktadır. Başka bir değişle yabancı kelimeler Türkçede nasıl söyleniyorsa o şekilde yazıya aktarılmıştır. Bunların bazıları ünlü uyumuna uydurulmuş, uzun ünlüleri kısaltılmış, kelime başına ünlü eklenmiş veya ünsüz eklenmiş, kelimenin başında, ortasında sonunda ünlüsü değiştirilmiş, ünlüsü düşürülmüştür. Sonuç olarak Türk hançeresine uymayan yabancı kelimelerin yapılarında değişiklikler yapılarak Türk söyleyişine uydurulmuş ve yazıya öylece aktarılmıştır. Müzekki'n-Nüfûs'ta Türkçeleştirme

örnekleri şu kelimelerde görülmektedir. آينه سنى āyinesini (āyīne) 18b-1, زاريلق zārılıḳ ḳılmazın (zārī) (43a-1), زاري زاري zārī zārī ağladı. 66a-17, اژدها ejdehā (ejderhā) 45b-17, بتر beter (bedter) 66b-3, اخشم aḫ-şam (aḳ şām) 52b-1, يارنلر yārenler (Far. yārān "dostlar") 243b-10, Farsça "firişte" kelimesi "ferişteh" şekline sokulmuştur. Sondaki /h/ sesi yazıda kendisinden sonra gelen eklerle birleştirilerek ünsüz gibi yazılmıştır. Ağızlarda "feriştah" şeklinde de telâffuz edilir. فرشتهلر feriştehler (90b-9). Yine Farsça "demir kilit ve anahtar yapan adam" anlamındaki جلانكر cilânger kelimesi metnimizde چلنكير، چلنكر çilingir 199a-3,4,5,6,8 şeklindedir. امّاره لكندن emmāreliginden (1b-8) yanında امّاره لغى emmāralığı 167a-15. Son örnekte kelimenin kalın ek almasını ünlü uyumuna sokularak bütünüyle kalın telâffuz edilmesi ile açıklayabiliriz. Bugün halk ağzında "imtahan", "imtân" şeklinde telâffuz edilen "sınav" anlamındaki Arapça "imtiḥān" kelimesinin de Türkçeleştirildiği görülmektedir. امتحانلر imtaḥānlar 242a-12, Yine Arapça "نعلين naᶜleyn : iki naᶜl" kelimesi daha o dönemde Türkçeleşmiştir. نعلن naᶜlın 88a-3. Ayrıca bugün "muḫannet" biçiminde kullanılan kelime bu eserde aslî şekliyle مخنث muḫanneṣdir.

18. Yuvarlaklaşma

Eski Anadolu Türkçesi döneminde geniş ölçüde yuvarlaklaşma olayı görülür. Bu olay m, p gibi dudak ve v, f gibi diş dudak ünsüzlerinin etkisi ile otaya çıkmaktadır. Yine g, ġ ünsüzlerinin düşmesi bazı köklerle bir çok eklerde yuvarlaklaşmalara yol açmıştır. Birinci kişi iyelik şekillerinde, birinci kişi zamirlerinin tamlayan durumlarında, bir çok fiil çekimlerinin birinci kişilerinde, ulaç ve ortaç eklerinde, düşen g, ġ yapım eklerinin önündeki ünlülerde, birinci kişilerin etkisinde kalan onlara benzetilen diger kişi ve şekillerde hep yuvarlak şekiller görülmektedir. Eski Türkçedeki aslî yuvarlak şekilleri ile gelen bazı eklerde benzetme yoluyla birtakım ekleri yuvarlaklaştırmıştır. (-duḳ, -dük ortaç ekinin belirli geçmiş zamanının çoğul birinci kişisini yuvarlaklaştırması gibi. Genel olarak Eski Anadolu Türkçesindeki ünlü uyumsuzluğunun büyük bir kısmında yuvarlaklaşma, küçük bir kısmında ise düzleşme olduğu görülür. أرو aru (arıġ'dan) 67a-7, دمور demür (temir'den) 71b-6, دلو delü (tilbe'den) 86a-12, صارو ṣaru (sarıġ) 104b-1, قمو ḳamu (ḳamaġ'dan) 99b-14, قپو ḳapu (ḳapıġ, ḳapaġ) 66a-15, 66b-16, ياوز yavuz (yabız'dan) 87b-2, سموز semüz (semiz'den) 128b-9, قرو ḳuru (ḳurı'dan) 145a-14. Eski Türkçede yuvarlak ünlülü olan bazı kelimeler metnimizde de bu ünlülerini korumaktadırlar. أروق aruḳ 50a-16, آچوق açuḳ 221b-9, آلتون altun 56a-5, بزغو buzağu 73b-11, آغو ağu 77b-4, طانوق tanuḳ 32a-10, آرتوق artuḳ 37b-5, آرتورر arturur 208b-1, اسروك esrük 198a-6 İsim dışındaki örnekler ileride verilecektir.

19. Düzleşme

Eski Anadolu Türkçesinde yaygın yuvarlaklaşma eğilimi yanında bir de düzleşme eğilimi görülür. Bu düzleşme diş, diş-damak, ön damak ünsüzlerinin etkisi ile oluşan bir benzeşme gibi görünmektedir. Bunun sonucunda yuvarlak ünlülerin yerini düz-dar ünlüler almaktadır. Dolayısıyla da bunu yuvarlaklaşmanın yerini alan bir darlaşma diye değerlendirebiliriz. Düzleşme olayını sadece bununla açıklamak mümkün değildir. Başka nedenleri de olabilir. Bu nedenler yuvarlaklaşma olayı kadar açık değildir. Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlaklaşma eğilimi bakımından yuvarlak olması gereken bazı ünlüler düz olarak karşımıza çıkar. Yapısında yuvarlak ünlü bulunduran fiilden fiil yapma eklerinden önce gelen yardımcı seslerin yuvarlak değil düz olması bu dönemdeki düzleşme eğilimini yansıtmaktadır. Eski Türkçe döneminde yapısında yuvarlak ünlü bulunduran bazı kelime kökleri Müzekki'n-Nüfûs'ta düz-dar ünlüyledir. يلتوز yılduz (yultuz) 67b-2, قانى ḳanı (ḳanyu) 83a-11, بتورمكده bit- (büt-) 90a-11, قتى ḳatı 89b-14, درله diril- (tiril-) 90a-9

20. Ünlü uyumu

Türkçe büyük ünlü uyumu bakımından her dönemde sağlam bir görüntü sergiler. Dolayısıyla Müzekki'n-Nüfûs'ta da kalınlık - incelik uyumu bazı istisnalar dışında tamdır. Bugün ünlü uyumuna aykırı olan anne, kardeş, hani, dahi kelimeleriyle -ki ilgi eki ve imek fiilinin hikâyesi uyum içerisindedir. "ana" آنام anam 201b-6, قرنداشكز ḳarındaşıŋız 145a-7, قرداش ḳardaş 5b-16, قنغى ḳangı 4a-11, قانى ḳanı 83a-11, صاغ يانمدغى ṣag yanımdagı ve صول يانمدغى ṣol yanumdagı 13b-5, آراسندغي arasındagı 66b-5, دخى daḫı 7a-2, وردغي var-ıdugı 14b-10, دوتمزدق dutmaz-ıduḳ 171b-13. Hatta yabancı kelimeler de dil uyumuna geniş ölçüde uymuşlardır. جنبش cünbüş (cünbiş) 234a-8, أورج oruç (< orûz* < rūze) 3a-9, زاريلق قلمزين zārılıḳ ḳılmazın (zārī) 43a-1, امّاره لكندن emmāreliginden 1b-8, امّاره لغى emmāralıgı 167a-15. Son iki örnekte kelimenin hem ince hem kalın ek almasını ikinci kelimenin bütünüyle kalın telâffuz edilmesiyle açıklayabiliriz.

Düzlük - yuvarlaklık uyumu, ḳalınlık - incelik uyumu kadar yaygın degildir. Eski Türkçede bir çok köklerin ve eklerin düzlük - yuvarlaklık uyumuna uyduğu birçoklarının ise uymadıkları görülmektedir. Eski Türkçe döneminden sonra Batı Türkçesinde ise uyumsuzluk daha çok artmıştır. Batı Türkçesi içinde uyumsuzluğun en çok görüldüğü dönem Eski Anadolu Türkçesi dönemidir. Düzlük - yuvarlaklık uyumu Osmanlıca döneminde de devam etmiş ancak Türkiye Türkçesi döneminde mükemmel şekline ulaşmıştır. Yukarıda gördüğümüz Eski Türkçedeki uyumsuz kelimelerin bazılarının bünyelerini aynen koruyup yuvarlak kaldığını, bir kısmının ise düzleşme olayı çerçevesinde uyuma uyduğunu, birtakımının da bozularak tamamen uyumsuz kelimeler olduklarını görüyoruz. Ekler bakımından da artan ölçüde bir uyumsuzluk söz

konusudur. Bu döneme bir uyum dönemi değil bir uyumsuzluk dönemidir diyebiliriz. Bu uyumsuzluk kelime köklerinde, eklerde, yardımcı seslerde, isim ve fiil yapım eklerinde, ad durumu ekleri ve fiil çekim eklerinde görülmektedir. Küçük ünlü uyumuna uymayan kelimelere şu örnekleri verebiliriz. ایو eyü 7b-10, آروق aruķ 50a-16, آیروق ayruķ 8a-4, قرشو ķarşu 15a-6, برکو biregü 32a-11, کندو kendü 41b-15, آووج avuc 42a-15, خاتون ḫātūn 42a-15, قیور ķayur- 43a-7, آرو aru 67a-7, دمور demür 71b-6, دلو delü 86a-12, صارو şaru 104b-1, قمو ķamu 99b-14, قپو ķapu 66a-15, 66b-16, یاوز yavuz 87b-2, سمز semüz 128b-9, قرو ķuru 145a-14, دڭلو deŋlü 43a-2, çüri- 28a-4, کموکمدن kemügimden 89b-10, قیغو ķaygu 98a-3, ینقولندی yanķulandı 103a-11

21. Ünsüz uyumu

Türkçede son zamanlarda ortaya çıkan ünsüz uyumu Müzekki'n-Nüfûs'ta yaygın olarak görülmez. Kök ve eklerde tonsuz ünsüzlerden sonra tonsuz, tonlu ünsüzlerden sonra tonlu ünsüzlerin gelmesi olarak bildiğimiz bu uyum metnimizde yoktur. Bugün çok şekilli eklerin yerine bu dönemde tek şekilli ekler kullanılmaktadır. Örneğin -dır-, dir-, -dur-, -dür-, -tır-, -tir, -tur-, -tür- ettirgenlik ekinin yalnız -dur-, -dür- şekli ķullanılmaktadır. کسدورنلر kesdürenler ve ķanlar دوکدورنلر dökdürenler 31a-12, یپدردوغی yapdurduğı 241a-15, قالدره ķaldura 47b-3, بڭزه دررلر beŋzedürler 40b-3, بصدوغی başduğı 66a-10. Bunun yanında -dar-, der- ettirgenlik eki bugünkü gibi ünsüz uyumuna uygun olarak kullanılmaktadır. کوسترمك göstermek 90b-11, -dan, -den, -tan, -ten şekillerinin veya -dı, di, -tı, -ti'nin yalnız /d/ şekilleri kullanılmaktadır. وارلدقدن varılduķdan 19b-14, ارشدی erişdi 27a-11, اوپدی öpdi 60a-3 gibi.

Bu örneklerin yanında -ça, -çe, -ca, -ce şekilleri bir arada görülmektedir. نچه لری niçeleri 31b-2, آردنجه ardınca 30a-14, کرشجی kirişci 30b-5, یتدکجه yetdükce 63b-2. Bu dönemde aslî şekil -ça, -çe'dir ve -ca, -ce Osmalıca döneminde ortaya çıkmıştır. Eserde -ca, -ce şekillerin bulunması ve yaygın olması geç dönemde istinsah edildiğini veya bunun bir yazım şekli olarak kabul edilmesi lâzım geleceğini göstermektedir.

22. o, ö ünlülerinin yeri

Türkçede o, ö ünlüsü yalnız birinci hecede bulunur. Müzekki'n-Nüfûs'ta geçen بدنوس bidnos ve خوروس ḫoros 164a-1 kelimelerinden ilki Yunancadan, ikincisi de Farsçadan alıntıdır.

23. j sesi

Bu ses Türkçe kelimelerde yoktur. Metnimizde اَژْدَهَايِمِشْ اُولْ اَژْدَهَانُكْ ejdehā-y-imiş ol ejdehānuŋ 91b-7 gibi yabancı kelimelerde görülür.

24. f sesi

Bu ses de Türkçe kelimelerde yoktur. İçerisinde /f/ sesi geçen Türkçe kelimelerde bu ses /v/ sesinden dönüşmüş bir sestir. öfke (ET. öwke, öbke : öfke), Eski Türkçenin "uwat- : parçalamak, ufaltmak" fiili metnimizde اُوَنَانَه uvanana (107b-1) şeklinde geçmektedir. Aynı kelime isim olarak اُوَاجُقْ uvacuḳ 178a-1 yine v'lidir. Bugün kullandığımız /f/ li şekline henüz geçmemiştir. Bu ses bir de yansıma kelimelerde görülmektedir. فِرْلَيُو fırlayu (gelür) 227a-2

25. h sesi

Müzekki'n-Nüfûs'ta /ḳ/ sesi yerine kullanılan /ḫ/ dikkati çekmektedir. دَخِي daḫı (taḳı) 1b-14, يُوخْسَه yoḫsa (yoḳ ise) 28a-11, خاتُونْ ḫātūn (ḳatun) 28b-17, يُوخْسُولْ yoḫsul (yoḳsul) 53b-10. Ancak hangi ve hani kelimeleri henüz /ḳ/ lıdır. قَنْغِى ḳangı 4a-11, قَانِى ḳanı (ḳanyu) 83a-11, "aḳşam" birleşik kelimesinin de telâffuza uygun olarak aḫ-şam yazıldığı görülmektedir. اَخْشَمْ aḫ-şam 52b-1. Metnimizde /ḥ/ sesi yabancı kelimelerde görülmekte Türkçe kelimelerde görülmemektedir. Bundan /ḥ/ sesinin henüz ortaya çıkmadığını anlaşılmaktadır. Ses yansılamalı bazı kelimelerde de /ḫ/ ve /ḥ/ sesi vardır. boğazı خُورْخُورْ ḫor ḫor éder 30a-12, خورْتَلَيُّو خورْتَلَيُّو ḫortlayu ḫortlayu 88b-7, حَيْقِرُبْ ḥayḳırup 75a-14. "Büyük kardeş, kardeş" anlamına gelen "ağa" kelimesinden bozulmuş olarak kullanılan اَخِى aḫı 135b-12 kelimesinde de bu ses vardır.

26. Kelime başında bulunmayan sesler

Genel olarak Türkçede kelime başında bulunmayan sesler Müzekki'n-Nüfûs'ta da yoktur.

c sesi:

Türkçe kelimelerin başında /c/ sesi yoktur.

ğ ve ġ sesi:

Müzekki'n-Nüfûs'ta kelime başında /ğ/ hiç yoktur. Türkçede kelime başında /ġ/ sesi de bulunmaz. Ses yansıması kelimeler bunun dışındadır. Bugün ilk sesini /ġ/ olarak telâffuz ettiğimiz "gıcırtı" kelimesi Müzekki'n-Nüfûs'ta /ḳ/ iledir. ḳapu قِجِرْدِسِي ḳıcırdısı 12b-4

l sesi:

Türkçe kelimelerin başında /l/ sesi yoktur.

m sesi:

Ses yansıması kelimeler dışında Türkçe kelimelerin başında /m/ sesi yoktur.

n sesi:

"ne" nin türevleri ve birleşikleri dışında Türkçe kelimelerin başında /n/ sesi yoktur.

ŋ sesi:

Türkçe kelimelerin başında /ŋ/ sesi yoktur.

r sesi:

Türkçe kelimelerin başında /r/ sesi yoktur.

v sesi:

Ünlemler ve b - v değişikliğine uğramış kelimeler dışında kelime başında /v/ sesi yoktur.

z sesi:

Türkçe kelimelerin başında /z/ sesi yoktur.

27. Kelime ve hece sonunda b, c, d, g, ğ sesleri

b sesi:

Müzekki'n-Nüfûs'ta kelime ve hece sonunda /b/ sesi yoktur. Eski Türkçenin başlarında görülen kelime ve hece sonu /b/ leri, av (aw, ab), ev- iv- (ew-, iw-), evir- (ewir-, ebir-), davran- (tawran-, tabran-), sav (saw, sab), tavar (tawar, tabar), tavşan (tawışkan, tabışkan), yalvar- (yalwar-, yalbar), yavaş (yawaş, yabaş), yavuz (yawız, yawaz, yabız), yavlak (yawlak, yablak) Batı Türkçesine geçmeden /v/ olmuşlardır. اَوْ ev (ew, eb) 186b-14, سَوْ sev (sew, seb- sew-) 190b-11,12,13, صُو şu (şub, suw) 199a-3 gibi.

c sesi:

Türkçe kelimelerin sonunda bu ses bulunmamaktadır. Metnimizde kelime sonununda /c/ li şekiller ancak bir yazım şekli olarak değerlendirilebilir. Bu sesin telâffuzu şüphesiz /ç/ biçimindedir. قلج kılıç 82a-8 de olduğu gibi. Onun için biz metinde bunları /ç/ biçiminde transkribe ettik. آغاج ağaç 217b-1, قلج kılıç 66a-16. Bunun yanında قلج kılıç 82a-8

d sesi:

Eski Türkçede kelime ve hece sonunda /d/ sesinin bulunduğunu biliyoruz. bod : vücut, boy, halk; käd : < Soğ. kāδα < Sak. kaαde, pek; kid : son, arkada; öd : vakit, an; huzur; saat, devir, mevsim; şad : (krş. Soğ. ġşyd?) Batı Türklerinde, kağandan sonra en yüksek unvan; tod : tamam, dolu; ud : (br.) inek, sığır; yad : yabancı; alaŋad- : tükenmek, kuvvetten düşmek; ädäd- : maddeleşmek, büyümek; bädizäd- : resim yapmak; igid- : bakmak, beslemek; käd- : giymek; ḳıwad- : mesut etmek; kökäd- : yükseltmek; ḳulad- : esir olmak, kul olmak; ḳutad- : mesut olmak, mesut etmek; küçäd- : kuvvetlenmiş olmak; künäd- : cariye olmak; muŋad- : şaşmak (?), kederlenmek; tıd- : menetmek, engel olmak; ud- : takip etmek; ulğad- , uluğad- : büyümek; yad- : yaymak; yağıd- : düşmanlaşmak; yigäd- , yägäd- : iyileşmek, daha iyi olmak, yenmek; yüd- : yüklemek. Batı Türkçesinde bu /d/ ler genellikle /y/ olmuştur. Böylece kelime ve hece sonunda /d/ ler kalmamıştır. Buna karşılık sondaki bazı /t/ lerin de Batı Türkçesinde tonlulaşarak /t/ olduunu görüyoruz. Bugün ad, od şeklinde kullandığımız kelimeler Eski Türkçe döneminde /t/ li idi. (ET. at : isim, ad; ot (br.), oot : ateş; ot (br.), oot : ot, ilâç) gibi. Bu kelimeler Eski Anadolu Türkçesi döneminde /d/ li olarak karşımıza çıkmaktadır. آدلري adları 32a-1, آد ad ver 102b-5, 89a-12, أود od 36a-16. Bu durumu bu seslerdeki uzun ünlüyle açıklayabiliriz.

Müzekki'n-Nüfûs'ta kelime ve hece sonunda /d/ sesini görüyoruz. بِنِد binid 145a-12,13, قُورد ḳurd (ET. ḳurt : (br.) kurt, solucan) 65a-13, 75a-15, بُلُود bulud (ET. bulıt, bulut, pülīt : (br.) bulut) 81a-7, يَدَر yeder 141a-5 gibi. Yukarıda yapısında uzun ünlü bulunduğundan dolayı son sesi kelime ve hece sonunda tonlu olan "ad" ve "od" kelimelerini dışarıda bırakırsak Eski Anadolu Türkçesindeki bütün bu kelimelerin tonsuz telâffuz edildiğini düşünmek doğru olacaktır. Ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında da yumuşadıklarını biliyoruz.

g sesi:

Kelime ve hece sonunda standart Türkçede /g/ sesi yoktur. Bu sesi bugün /ğ/ sesiyle karşılamaktayız. Eski Türkçede bu ses vardı. älig : el; älig : elli; ämig, imig : meme; bag : bağ, bohça, bölük; bäg, pāg : (br.) bey; bilig, plik (br.), plig : (br.) bilgi, bilim, akıl; çärig : ordu; ig, yig : hastalık; isig : sıcak, hararet, sıtma, sevimli; käçüg : geçit; kiçig : küçük, gençlik; ködüg, kötüg : (ü?) iş; köprüg : köprü; ägdü : eğri bıçak; ägin, äŋin, aŋın : omuz; ägir- , äŋir- , ägär- : eğirmek, takip etmek, çevirmek, kuşatmak; ägri : egri; ägrik : girdap; ägsü- , ägsö- (br.) eksilmek; äsüg, äksük, ägzig : eksik; gibi. Eski Anadolu Türkçesinde de aynı sesi görüyoruz. يِك، يَك yėg, yeg 77b-16, 88b-14, 106b-2,3, بَك beg 79a-3, begler 218b-4,5, أوكر öger 214a-14, أوكلمكدر ögülmegidür 27b-1, سوكميه sögmeye 215a-5, دوكديسه dögdi-y-se 215b-13, سوكديسه sögdi-y-se 215b-14, يكرمي yigirmi 216a-2, أوكلماكندن ögülmeginden 216a-8

ġ sesi:

Eski Türkçede /ġ/ sesi kelime ve hece sonunda vardı. açıġ : acı, hiddet, kuvvetli, pek; adġır : aygır; aġ- : binmek, çıkmak; aġduķ : fena, garip; aġı : mal, zenginlik, hazine; aġır, aġar : ağır, değerli, şeref; aġız, ag(i)z : (br.) ağız; aġrı- : ağrımak; aġu : zehir gibi. Eski Anadolu Türkçesi imlâsında /ġ/ görünmektedir. Ama bu ses Eski Türkçedeki gibi /ġ/ telâffuz olunmayup bu sesin tonlusu olan /ğ/ telâffuz olunduğu açıktır. Biz çevriyazıda bu sesi yazımına bağlı kalarak verdik. چاغرماغي çaġırmaġı 185b-1, طغلر ṭaġlar 189a-14, طغلر ṭaġ 189b-1, طغلوب daġılup 189b-2, اوغلان oġlan 189b-10, دوغردلر doġurdılar 189b-10, آشغا aşaġa 189b-14

28. İnceltme

Eski Türkçe döneminde kalın sıradan ünlüler taşıyan bazı kelimelerin bu dönemde /ç/, /ş/ dişeti ünsüzleri ve /y/ ön damak ünsüzünün inceltici etkisiyle ince sıraya geçtikleri görülmektedir. ايچون içün (ET. uçun) 193a-6. Buna karşılık اوجندن ucından 34a-1, ġaflet اوجندن ucından 75b-17, شيشدي şişdi (ET. sış : şiş; sış- : şişmek) 104b-1, يوردوكي yörüdügi (ET. yorı- , yor- : yürümek) 52b-9, يوردوكنك yörüdüginüŋ 86a-1, يوردي yörüdi 28b-5, ايتدي eyitdi (ay- : söylemek, demek; ayıt- , ayt- : demek, söylemek; sormak) 28b-8, Nite-kim yuķaruda ايتدك eyitdük idi. 93b-1, ايتدكوز eyitdüŋüz 145b-6, ايتمك لكوك eyitmekligüŋ 179a-15. Bu dönem için bazı araştırıcılar ṭarafından kalın okunan hatta halk ağzında bazen kalın telâffuzu görünen bu kelimenin metnimizde ince olduğu örneklerden görülmektedir.ينه yine (53a-1) كنه gine (ET. yana, yanya : yine, gene) 103b-8, يشل yeşil (ET. yaşsıl : yeşil) 84b-9, 97b-3, اسى issi (ET. isig : sıcak, hararet, sıtma) 31a-11, قتي اسى كوندە اسيدن انجنوب ķatı issi günde issiden incinüp 37a-12, issiliginüŋ 82a-11. Eski şekli "isig" olan bugün Osmanlı alanında "ıssı" olarak kullanılan "ısı, ısıcaķ, sıcaķ" kelimesi metnimizde "issi" şeklinde geçmektedir. Son örnekte ince sıradan ek alması kelimenin bu dönemde ince sıradan olduğunun kanıtıdır. Kaldı ki bugün kullandığımız "terlemekten veya sıcaktan vücutta meydana gelen küçük pembe kabartılar" anlamına gelen "isilik" de bunu desteklemektedir. Gerçi bunun yanında hastalık adı olarak "sıtma" (< ısıtma) da kullanılmaktadır. Ekin Türkiye Türkçesinde ıssı > ısı şeklinde kalın sıraya geçmesi kanımızca -caķ eki nedeniyledir. -caķ eki getirildikten sonra da ekin başındaki ünlü düşmüştür. اشده işde 60a-12

29. r sesi

r sesinin bazen düşürüldüğünü bazen de başka seslere çevrildiğini biliyoruz. Metnimizde ارسلان arslan 69b-10 örneğinde bu ses düşürülmemiş korunmuştur. ايلرورك ilerürek 28b-5, ايلرولك ilerülek 24a-16 örneklerinde ise değişime uğradığını görüyoruz.

Ses değişmeleri

30. ė ~ i

Eski Türkçenin ön ve iç ses durumundaki ilk hecede bulunan /i/ leri Müzekki'n-Nüfûs'ta kapalı e (ė) olarak okunmuştur. Söz konusu /ė/ metinde bazen harekeyle bazen de hem harf hem harekeyle gösterilmiştir: سَكا بِرْ بِرْ دِيُو وِيرَيِمْ saŋa bir bir dėyü vėreyim (1b-13), نَفْسُكِي تَرْبِيَّتْ اِيتدُورُبْ nefsüŋi terbiyyet ėtdürüp (2a-10), مُطْمَئِنَّلِكَه اِرِشْدُرْ muṭma'innelige ėrişdür. (2a-11), بُو قَزَنِلَنْ وَ دِيوْشُورِلَنْ bu ḳazanılan ve dėvşürilen (62a-1), اِرْكَكمِي وَارْ ėrkek-mi var (5b-1), يِمَجُكْ yėmecük (138a-5), كِيجَه gėce (51b-9), اِرْتَه ėrte namāzın (51b-9), يِرْ yėr (53b-1), اِرْتَه ėrte (72a-16), يِلْ yėl (77b-5), yėlteyü vėrür (116b-3), Bazen her iki şekil de görülebilmektedir. يِكْ، يَكْ yėg, yeg (77b-16, 88b-14, 106b-2,3), بَكْ beg (79a-3), begler (218b-4,5), بَشْ beş (51b-7), يَدِي yedi (51b-8),

31. u ~ i, ü ~ i

Eski Türkçede /u/ sesi taşıyan bazı kelimelerin Eski Anadolu Türkçesi döneminde inceldiğini görüyoruz. Bu ince sıraya geçme olayı bazı kelimelerde tamamlanmış bazı kelimelerde ise ikili kullanışlar devam etmiştir. اِيچُونْ içün (ET. uçun) (193a-6). Buna karşılık اُوجِنْدَنْ ucından "yüzünden, sebebiyle" (34a-1) şekli de yaşamaktadır. Bu son çekim edatı kendisinden önce gelen kelimeye çoğunlukla birleşik olarak yazılmaktadır. اُولْدُوغِيچُونْ olduġı-y-çün 123a-13, beŋzetdügi-y-çün. 123b-2, اُوشْ uş 84b-1, اُوشْدَه uşda 124a-1, اِشْدَه işde 118a-8

u ~ i değişikliğinde de eski ve yeni şekiller bir arada kullanılmaktadır. ulu (11) muṣībet olsun gerekse كِچِي kiçi muṣībet olsun 111b-10,11, kimi büyük kimi كُوجُكْ küccük 104b-14. Bu örneklerde Eski Türkçedeki "kiçig : küçük, gençlik" kelimesi son sesteki /g/ si düşmüş olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında Farsça "kūçek" kelimesi de dile girmiş ve ilk hece ünlüsü kısalarak ilerleyici benzeşmeyle ünlü uyumuna uymuş hatta /c/ ünsüzü ikizleşmiştir. "kiçig" kelimesinin "büyük" kelimesine benzeme yoluyla dar ünlülerinin yuvarlaklaştığını düşünebiliriz ya da Farsça "kūçek" kelimesine benzeme yoluyla bu şekli aldığını kabul edebiliriz. Her iki kelime de metinde bir arada kullanılmaktadır.

32. o, ö ~ u, ü

İlk hecedeki o, ö seslerinin o, ö mü yoksa u, ü mu olduğunu yazıya bakarak anlamak mümkün değildir. يُوقَرُو yoḳaru / yuḳaru (ET. yoḳaru) (85a-3), بُيُوكْ böyük / büyük (ET. bädük :

büyük) 218a-1, 2, أوغرَدي oğradı / uğradı (85a-16), يُورُدُوكي yörüdügi / yürüdügi (ET. yorı- , yor- : yürümek) 52b-9 gibi. Bu tür kelimeleri bugünkü şekliyle çevriyazıya aktardık. Son kelimeyi ise geniş-yuvarlak şekliyle verdik.

33. a ~ ı, u ~ ı

Türkiye Türkçesinde "aşağı" şeklinde kullandığımız kelime metnimizde آشَغَا aşaġa 98a-7 ve آشَغِى aşaġı 108a-1 şekillerinde geçmektedir. Ama daha çok "aşaġa" biçimi kullanılmaktadır. آشَغَه سِي aşaġa 82a-5, 83b-8, 84a-17, Bugün de eskicil şekliyle kullandığımız "taşra" kelimesi yanında "dışarıdan" anlamıyla ünlülerini değiştirdiğimiz طَشْرَدَن ṭaşradan (ET. taşḳaru / taşġaru : dışarıya) (103b-12) kelimesi /a/ ünlüsünü korumaktadır. Eski Türkçedeki "ona doğru, ona karşı" anlamındaki "aŋaru" kelimesi de metnimizde /u/ sesini korumuştur. beriden آكَارُو aŋaru ve آكَارُودَن aŋarudan beri 85a-16.

34. b ~ p

Kelime başındaki b ~ p değişikliği bugünkü gibi tamamlanmış değildir. Eski Türkçenin bir devamı olarak metnimizde /b/ li şekiller görülmektedir. بَكْمَزِنْدَن bekmezinden 111b-3, بَرْمَق barmaḳ 104b-15, بِكَار bıŋar 84b-7, بِشُورُب bişürüp 89b-3,6.

35. b ~ v

Eski Türkçedeki kelime başı /b/ leri Eski Anadolu Türkçesi döneminde /v/ lidir. وِير vėr- (ET. ber- : vermek) 108a-2, وَار var- (ET. bar- : varmak, gitmek) 108a-13, 14 gibi.

b ~ v değişikliğinin kelime içi ve kelime sonundaki durumu ise şöyledir. av (aw, ab), ev- iv- (ew-, iw-), evir- (ewir-, ebir-), davran- (tawran-, tabran-), sav (saw, sab), tavar (tawar, tabar), tavşan (tawışkan, tabışkan), yalvar- (yalwar-, yalbar), yavaş (yawaş, yabaş), yavuz (yawız, yawaz, yabız), yavlak (yawlak, yablak) Bu kelimelerdeki /b/ ler Batı Türkçesine geçmeden /v/ olmuşlardır. أَو ev (ew, eb) 186b-14, سَو sev (sew, seb- sew-) 190b-11, 12, 13, صُو şu (ṣub, suw) 199a-3 gibi. Müzekki'n-Nüfûs'ta gördüğümüz وِيرِبِيَم vėribiyem (ET. beribi- : göndermek) 96a-11, 105-14 fiili ise Eski Türkçeden Batı Türkçesine /b/ li şekliyle geçmiş ve Eski Anadolu Türkçesinde gelişimini tamamlamış nadir kelimelerden biridir. Eski Türkçenin "uwat-, ubat- : parçalamak, ufaltmak" fiili metnimizde أُوَنَنَه uvanana 107b-1 şeklinde geçmektedir.

36. b ~ y

Eski Türkçedeki /b/ sesin metnimizde /y/ ye döndüğünü şu örnekte görüyoruz. öyke (ET. öwkä, öbkä : akciğer, hiddet, öfke) 116b-1

37. t ~ d

Eski Türkçe döneminde yapısında /t/ sesi olan bazı kelime kökleri Müzekki'n-Nüfûs'ta bu sesi korumuşlardır. طويِنْجه ṭoyınca (ET. tod-) 33b-12, طوقُندى ṭokundı (ET. ṭokı-, ṭoku-) 28b-16, طَلَرْ ṭalar (ET. tal-) 238b-6, طامُو ṭamu (tamu : < Soğ. tamu, cehennem, cehennemlik, tamu) 82a-8, 11, ṭon (ton : < Sak. thauna, elbise, kürk), طَقِلَجَقْ ṭakılacak 82b-11, طُغْرِلْدُوبْ ṭoğrıldup 83b-16, طاشْ ṭaş (ET. taş : taş) 83a-8, طُلُو ṭolu 84a-14, طُوغَرْ ṭoğar (toğ- : doğmak, aşmak, geçmek, çıkmak) 85b-3, تَكْرِي Taŋrı (ET. Teŋri) 92b-3, طُودَقْسُوزْ ṭudaksuz 16b-11 gibi.

Eski Türkçe döneminde yapısında /t/ sesi bulunan bazı kelime kökleri Müzekki'n-Nüfûs'ta /d/ iledir. دُرْلُو dürlü (ET. törlü) 3a-9, دِرِلْ diril- (ET. tiril-) 90a-9, دَمُورْ demür (ET. temir) 71b-6, daḫı (ET. taḳı : ve, dahi) 85b-13, دُنْمَزْ dönmez 85b-14, دُوشْمَكْ düşmek (ET. tüş- : düşmek) 85b-15, دُوكِلُورْ dökilür (ET. tök- : dökmek) 86b-3.

/t/ li şekil yaygın olsa da bazen iki şeklin bir arada kullanıldığı görülüyor. طُوتَرْ tutar (ET. tut-) 3a-9, دُتْمُشْدُرْ dutmışdur 27b-3, طاشِيَالِمْ ṭaşıyalım 94a-11, داشِمَغَه daşımaġa 225a-4, طُوغِنْجَه ṭoğınca 271a-6, دُوغِنْجَه doğınca 271a-8

38. ḳ ~ ḫ

Eski Türkçede kelime başındaki /ḳ/ lerin bu dönemde bazı kelimelerde /ḫ/ olduklarını görüyoruz. خاتُونْ ḫātūn (ḳatun) 28b-17, 94a-7, 102a-4. Bunların yanında ḳangı 4a-11, قانى ḳanı (ḳanyu) 83a-11, قَنْدَه ḳanda (97b-6), قَچَنْ ḳaçan 102a-17, kelimeleri /ḳ/ larını korumaktadırlar.

Kelime içindeki ve sonunda ḳ ~ ḫ değişimi görülmektedir. Fakat /ḳ/ li şekiller daha fazladır. Burada /ḫ/ li kelimelere şu örnekleri verebiliriz. قُوقُو ḳoḳu 26b-5 yazımı yanında قُوخُو ḳoḫu 25a-7, يَخْشِي yaḫşı (yaḳışı) 117b-11. دَخِي daḫı (taḳı) 1b-14, يُوخْسَه yoḫsa (yoḳ ise) 28a-11, يُوخْسُولْ yoḫsul (yoḳsul) 53b-10, أَخْسُورْدِي aḫsurdı (aḳsırdı) 276a-15. Bunlardan başka "aḳşam" birleşik kelimesinin de telâffuza uygun olarak aḫ-şaın yazıldığı görülmektedir. أَخْشَمْ aḫ-şam (aḳ şām) 52b-1. Doğu Türkçesinde "büyük kardeş, kardeş" anlamına gelen "aġa" kelimesinden bozulmuş olarak kullanılan أَخِي aḫı 135b-12 kelimesinde ḳ ~ ḫ ses değişimi görülmektedir.

Örneklerden de görüldüğü gibi bu ses değişimi yaygın değildir.

39. ḳ ~ ġ

Müzekki'n-Nüfûs'ta kelime başında ḳ ~ ġ değişimi yoktur. Hatta bugün ilk sesini /ġ/ olarak telâffuz ettiğimiz "gıcırtı" kelimesi Müzekki'n-Nüfûs'ta /ḳ/ iledir. ḳapu ḳıcırdısı 12b-4.

Son sesi /ḳ/ olan ve kendisinden sonra bir ünlü gelen kelimelerde bu değişim görülmektedir. براغوب bıraġup (bıraḳ-) 7a-12, براغور bıraġur 30a-3. Her biriŋüzüŋ آزغی azıġı bir rākib آزقی azıḳı gibi 43a-2, یونقه yonḳa 96b-9,10, 13, Bunun yanında یونغه yonġa 96b-16, یراغن yaraġın (yaraḳ) 30a-10, قنوغه ḳonuġa (ḳonuḳ 52a-13) 52a-14, براغلنك bıraġılanuŋ 85a-1, بوغزلدوغی boġazladuġı (boġazladuḳ) 108a-1, بچاغی bıçaġı (bıçaḳ) 108a-1, قرداشجوغنه ḳardaşcuġına (ḳardaşcuḳ) 108a-1, آیاغوكی ayaġuŋı (ayaḳ) 108a-1 gibi.

40. k ~ g

Bugün kelime başında /g/ sesi bulunduran kelimeler Eski Türkçede /k/ li idiler. gel- (ET. kāl- : gelmek), gemi (ET. kämi : gemi), genç (känç : genç) gibi. Bu değişim Batı Türkçesine geçtikten sonra ortaya çıkmıştır. Bu tür kelime başı /k/ lerinin bir kısmı /k/ olarak kalmıştır. kendi (käntü, kändü : kendi), kepek (käpäk : baş kiri, kepek) gibi. Bir kısmı da /g/ ye dönmüştür. gerek (kärgäk : ihtiyaç, lâzım, gerek), gerilmek (käril- : uzatılmak, gerilmek) gibi.

Eski Anadolu Türkçesinde geçen " كلجی keleci / geleci : söz, laf, lakırdı" 80a-1, " كي key / gey : çok, pek, iyice, uygun" 59b-10 kelimesini yazılışına bakarak /k/ li yoksa /g/ li mi olduğuna karar vermek zordur. Biz metnimizde birincisini /k/ ile ikincisini /g/ ile okuduk.

41. g ~ v

Son dönemlerde ortaya çıkan ve bugün döv-, söv-, öv- şeklinde kullandığımız kelimeler Eski Anadolu Türkçesi döneminde /g/ li idiler. Başka bir değişle bu dönemde g ~ v değişikliği yoktur. دوكدیسه dögdi-y-se 215b-13, سوكمیه sögmeye 215a-5, سوكدیس sögdi-y-se 215b-14, اوكر öger 214a-14, اوكلماكندن ögülmeginden 216a-8

42. y ~ v

Tarihi gelişim içinde /d/ ler /y/ olduktan sonra /v/ ye dönmüşlerdir. Bugün "güveyi" şeklinde /v/ li kullandığımız kelime metnimizde /v/ iledir. كویكو güyegü (ET. küdägü : güvegi, damat) 71b-2.

43. y ~ ğ

Bugün "ağıza alınan bir şeyi dişler arasında ezmek" anlamındaki "çiğnemek" kelimesi bu

dönemde /y/ lidir چینرلر çeynerler 78b-6, Yine bugün "yemek vakti, kez" anlamında kullandığımız "öğün" kelimesi metnimizde /y/ iledir. أويون öyün 56b-15. Bu kelimenin yapısı açık olmamakla birlikte bunun ET. "vakit, an; huzur; saat, devir, mevsim" anlamına gelen "öd" kelimesine araç durumu ekinin getirilmesiyle oluştuğunu düşünmekteyiz.

44. ġ ~ v

Eski Türkçedeki /ġ/ sesinin bazı örneklerde yuvarlak ünlülerin etkisiyle /v/ olduğu görülmektedir. صووق sovuk (ET. soġıḳ : soğuk) 111b-1, قوه ḳova getürdi (ET. ḳowla- , ḳoġla- : kovalamak) 66a-16, قووب ḳovup çıḳardı. 66a-16,17, قوغا ḳovuġa (ET. ḳoġıḳ) 98a-11 Bununla birlikte "ḳılavuz" kelimesi metnimizde قولغوز ḳulaġuz 45a-10 şeklindedir. /ġ/ /v/ değişimi olmamıştır. Yine bugün "kıvılcım" şeklinde /v/ li kullandığımız kelime bu dönemde /ġ/ iledir. قغلجم ḳıġılcım 139a-13

45. r ~ l

Kelime içinde görülen r ~ l değişikliği metnimizde de vardır. الرورك ilerürek yörüdi 28b-5. Bunun yanında الرولك ilerülek varıcaḳ 24a-16 الرولك ilerülek gidicek 24a-17 şekilleri dikkati çekmektedir.

46. v ~ f

Eski Türkçenin "uwat-, ubat- : parçalamak, ufaltmak" fiili metnimizde (elinde ḳaşıġı) أوانانه uvanana (muṣībet dėdi.) (107b-1) şeklinde geçmektedir. Bugün kullandığımız "ufalamak, ufalkmak" şekline henüz gelmemiştir. İsim olarak geçen أواجق uvacuḳ 178a-1 örneginde de yine /v/ sesi /f/ olmamıştır.

47. ŋ ~ m

Bu dönemde /ŋ/ /m/ değişimini görüyoruz. كوكلك göŋlek 58b-13, 209b-13,17, 210a-6,8,9,16, 211a-6,7,16, 211b-2,3 kelimesinin yanında كوملك gömlek 50a-16, كوملكي 211b-4,5,8,11,12,13 şeklini de görmekteyiz. Bunun daha bu dönemde hem /ŋ/ li hem de /m/ li olarak yan yana kullanılmaya başladığını görüyoruz. Bunun yanında bugün /m/ li şekillerini gördüğümüz kelimeler bu dönemde /ŋ/ lidirler. قونشي ḳonşı 79a-7, قوكشي ḳoŋşı 90b-12, ḳonum قوكشي ḳoŋşı 133b-4, قوكشو ḳoŋşularına 133b-5,8, سكوك süŋük 62a-10, 219a-8 gibi.

48. ŋ ~ n

Eski Türkçede yapılarında /ŋ/ bulunan kelimeler genellikle metnimizde de /ŋ/ iledir. saŋa طاڭ daŋ gelmesün. 103b-10, قالڭ ḳalıŋ (ET. ḳalıŋ : mal, servet, ḳalın, çeyiz. ET. ḳalın : koyu, çok, kalın) 84b-10, 105b-10, قونشي ḳonşı 79a-7, قوڭشي ḳoŋşı 90b-12, ḳonum قوڭشي ḳoŋşı 133b-4, قوڭشو ḳoŋşularına 133b-5,8 kelimesinde ise iki şekil de görülmektedir. Ama /ŋ/ li şekil hakimdir. /n/ li şeklin bir yazım yanlışı olduğu da düşünülebilir. "sırt, arka, omuz" anlamındaki kelime ise metnimizde /g/ iledir. اڭينه egnine (ET. ägin, äŋin : omuz) 90b-9

49. ŋ ~ ng

Nazal n'li kelimeler kurallı olarak /ŋ/ ile yazılmışlardır. تڭري Taŋrı (ET. t(ä)ŋri : tanrı) 240a-8, قره ڭو ḳaraŋu 82b-1, يالڭوز yalıŋuz 244b-2, 245b-7 gibi.

50. Eski Şekiller

Eski Türkçedeki kelimeler Batı Türkçesi ve onun bir kolu olan Eski Anadolu Türkçesine geçmişlerdir. Bu kelimelerin ses, yapı ve anlam değişikliklerine uğradıklarını metinlerle izleyebiliyoruz. Kelimeler en çok ses ve yapı bakımından değişikliğe uğramışlardır. Yer değiştirme, zaman aşımı ve kullanım etkileriyle kelimeler bir çok değişikliklere uğramış, yeni şekiller almışlardır. Ama bazı kelimeler var ki sonraki dönemlerde belli bir değişime uğrasalar da eskiliklerini tamamen kaybetmemiş, eski bir şeklin artığı olarak kalmıştır. Müzekki'n-Nüfûs'ta da bu tür kelimelere rastlıyoruz.

Bunlardan biri Eski Türkçedeki "ola, olur, olacak" anlamlı "bolġay" fiilinin bir kalıntısı olan بولايكي bolay-ki 241b-14 kelimesidir. Eski Türkçedeki keltür- ve oltur- fiileri /l/ lerini düşürerek getür- ve otur- biçimleriyle karşımıza çıkmaktadırlar. گتوردوكي getürdügi 94a-16, اوتورسلر otursalar 98a-8. Bunun yanında يمشق yumşaḳ (ET. yumşaḳ, yımşaḳ : yumuşak) 84a-11. Bu kelimenin de "yumuşaḳ" şeklinde olmadığına dikkat edelim. ويريبيم vèribiyem (ET. beribi- : göndermek) 96a-11, 105-14 kelimesi ise Eski Anadolu Türkçesine gördüğümüz bir başka kalıntıdır.

YAPI ÖZELLİKLERİ

51. Kökler ve ekler

Türkçe kelimelerin yapıları köklerden ve eklerden oluşmaktadır. Kelime kökleri genellikle ses değişmeleri dışında hep aynı kalmış değişme genellikle eklerde meydana gelmiştir.

52. Yardımcı sesler

Yardımcı sesler bugünkü gibi ı, i, u, ü ünlüleri ve y, n ünsüzleridir. Bugünkünden farkları düzlük - yuvarlaklık uyumuna bağlı olmamalarıdır. Uyuma aykırılık bazen düz sesten sonra yuvarlak ya da yuvarlak seslerden sonra düz seslerin gelmesi şeklindedir. ben-ü-m ḳat-u-mda siz-ü-ŋ el-ü-ŋüzde 53a-5, kes-i-lür 53b-11, ėr-i-şdüm 53b-4, دكشورلور degşür-i-lür 133a-4 gibi.

Yapım ekleri

1. Addan ad yapma ekleri

53. -lıḳ, -lik

Eski Türkçede bu ek düzlük - yuvarlaklık uyumuna uyumuna uygun olarak dört şekilli idi. -lük (ädgülüg : iyilik) (nälük : niçin?), -luḳ (orunluḳ : taht, yer), (bor, şarap; borluḳ : şaraplık, bağ), -lıḳ (otaçılıḳ : tababet), -lik (t(ä)ŋrilik, t(ä)ŋirlik : putlar mabedi, pagod).

Eski Anadolu Türkçesinde bu ek düz şekillidir. Müzekki'n-Nüfûs'ta da genel olarak düz şekillidir. اكنلك ekinlik 30a-1, يكتلك yigitlik 69b-6, ṭanuḳlıḳ 32a-10, خوشلق ḫoşlıḳ 37a-4, صوسزلقدن şusızlıḳdan 179a-3, قوللغه ḳullıġa 131a-4, يولداشلق yoldaşlıḳ 46a-7, فقيرلق faḳīrlıḳ 57a-4. Öte yandan belki de ünlü uyumuna uygun söylemek ihtiyacından ekin bazen yuvarlak yazıldığına tanık oluyoruz. اولولقدن ululıḳ 72b-17, اولولغندن ululığından 172b-10, ايرولقدن ayrulıḳdan 153b-13, Bunların yanında اولولقده ululuḳda 72b-17, طوقلوغك ṭoḳluğuŋ 130a-9, ياوزلغى yavuzluğı 133a-4, صوقلوغن şovuḳluğın اوجوزلغن ucuzlığın 134a-17, شهرتلولكدن şöhretlülükden 172b-10, بيوكلكي büyüklügi 180a-5. Bu örnekler bize daha o dönemde çok şekilliligin başladığını göstermektedir. Eserin geç istansah edildiğini de gözden uzak tutmamak gerekir.

Metnimizde bu ekin son hecesi ince ünlü olan kelimelere kalın olarak geldiği görülmektedir. بخيللق baḫīl-lıḳ 48a-5, بخيللغى baḫīl-lıġ-ı 46b-9, فقيرلغم faḳīr-lıġ-um 36b-17, امارەلك emmāre-lik 1b-4 yanında امارەلغندن emmāre-lıġ-ından 41b-11. Bu durum ya kelimenin bütünüyle kalın telâffuz edildiğini ya da kelimenin son hecesinin ince fakat ekin kalın telâffuz edildiğini gösterir. Biz bu tür kelimeleri asıllarına uygun okuduk.

54. -çı, -çi

Eski Türkçede bu ek -çı, -çi şeklinde idi. Başka bir deyişle ünsüzü süreksiz /ç/ ve ünlüsü düz - dar /ı/, /i/ idi. armakçı : entrikacı, fesatçı; ayğuçı : söyleyen, yaver, hatip; ämçi : tabip; bitigüçi : yazıcı gibi. Bu şekil Eski Anadolu Türkçesi döneminde de devam etmiş ve ek ancak Osmanlıcanın sonunda çok şekilli olmuştur. Bu dönem eserlerinde de olduğu gibi Müzekki'n-Nüfûs'ta bu ek bir yazım şekli olarak -çı, -çi'nin yanında onun yarine -cı, -ci şeklindedir. Bu özelliği bir yazım kolaylığı ya da bir imlâ biçimi olarak kabul etmeliyiz. Bu dönemde ekin telâffuzu süreksiz şekliyle -çı, -çi'dir. يَلَانْجِي yalancı 31a-5, قَپُوجِي ḳapucı 35b-11, دِلَنْجِي dilenci 40a-9, كِرِشْجِي kirişci 46a-15.

55. -lu, -lü

Eski Türkçede -lıġ, -lig, -luġ, -lüg şeklinde idi. atlıġ : adlı, isimli, meşhur; ärklig : güçlü, kudretli, bahadır; ḳutluġ : kutlu, mutlu, mesut; küçlüg : güçlü. Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçerken iki ve daha çok heceli kelimelerin sonunda bulunan -ġ, -g'ler düşmüştür. Bu düşüş ekin ünlüsünü de değiştirerek düz ünlüleri yuvarlaklaştırmıştır. Bu yüzden Eski Anadolu Türkçesinde ekin yalnızca -lu, -lü şeklini görmekteyiz. Müzekki'n-Nüfûs'ta da ek daima yuvarlaktır. كِزْلُو gizlü 59b-15, عِزَّتْلُو وَ حُرْمَتْلُو ʿizzetlü ve ḥürmetlü 62a-17, صُورَتْلُو ṣūretlü 64b-16, سَوْكُولُو sevgülü 57a-4, غُصَّلُو ġuṣṣalu 65a-11, هَيْبَتْلُو heybetlü 67b-9, cānlu 103a-12, بُويْنُوزْلُو boynuzlu 69a1, أُودْلُو odlu 71b-5 gibi.

56. -suz, -süz

Eski Türkçede ek -sız, -siz, suz, -süz şeklinde dört şekilli idi. tıdıġsız, tidhigsiz : maniasız, engelsiz; äsirgänçsiz : cömert; törüsüz : kanunsuz; körksüz : çirkin, çirkinlik gibi. Eski Anadolu Türkçesinde ek, ünlü uyumu dışına çıkarak iki şekilli olarak daima yuvarlak ünlüyle kullanılmıştır. Bu yuvarlaklaşma bu dönemin bir özelliğidir. اِخْتِيَارْسُوزْ iḫtiyārsuz 12b-10, طُودَقْسُوزْ ṭudaḳsuz 16b-11, صُورِسُوزْ وَ حِسَابْسُوزْ ṣorısuz ve ḥisābsuz 18a-2, بُويْنُوزْسُوزْ boynuzsuz 69a1, آنْسُوز ansuz 4b-11, شَكْسُوزْ وَ شُبْهَسُوزْ şeksüz ve şübhesüz 16a-2, چَارَه سُوزْلَرْ çāresüzler 47b-2,

Öte yandan bu yuvarlak şekillerin yanında metinde düz şekiller de görülmektedir. اِيمَانْسُوزْ imānsuz 15a-13, yanında اِيمَانْسِزْ imānsız 3a-8, حَرْفْسِزْ وَ صَوتْسِزْ ḥarfsiz ve ṣavtsız 16b-13, قُولَغُوزْسِزْ ḳulaġuzsız 17a-1, صُوسِزْلِقْدَنْ ṣusızlıḳdan 179a-3. Bunları ya bir yazım yanlışıyla ya da eserin geç dönemde istinsah edilmesiyle açıklayabiliriz. Belki de bu dönemin sonunda düz şekiller de yavaş yavaş ortaya çıkmaktadır.

57. -ki, -ḳı, -ġı

Bu ilgi eki Eski Türkçesinde -ḳı, -ki şeklinde idi. baştınḳı : baştaki, ilk, birinci; içräki : içerideki, hareme ait. Aynı şekiller Eski Anadolu Türkçesinde de görülür. Daha çok ince şekli kullanılmaktadır. Kalın şekildeki /ḳ/ nin süreklileşerek /ġ/ olarak kullanıldığını da hatırlatalım. اِچِنْدَه كِي içindeki 86b-8, دُنْيَادَه كِي dünyādaki آخِرَتْدَه كِي āḫiretdeki 87b-17, شِمْدِيكِى şimdiki 89a-7. Bunların yanında قَنْقِى ḳanḳı 94a-15,175b-12, 230b-1, يَانُمْدَغِي yanumdaġı 13b-5, بُونْدَغِى bundaġı 219a-4, اَرَاسِنْدَغِي arasındaġı 66b-5, اَرْقَاسِنْدَغِى arḳasındaġı 221a-4.

58. -çuḳ, -çük

Eski Türkçede "monçuḳ : < ? inci, boncuk" diye bir kelime geçse de hem yapısının açık olmaması hem de Türkçede kelime başında /m/ bulunmaması bizi böyle bir ekin olmadığı sonucuna götürüyor. Bu ekin -cak, -cek ekinden türediği ve Batı Türkçesinin başlangıcından beri kullanıldığı bilinmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde ekin ünsüzü süreksiz ve ünlüsü yuvarlaktır. Bu dönemin sonlarında sürekli şekilleri de görülmektedir. Müzekki'n-Nüfûs'ta ek iki ünlü arasında kalma, süreksiz bir ünlüden sonra gelme gibi nedenlerle -cuḳ, -cük şeklinde görülmektedir. Belki de bunu /ç/ gibi telâffuz edilen fakat bir yazım gelenegi nedeniyle /c/ şeklinde yazılan bir ek olarak kabul etmeliyiz. آقْچَه جوق aḳçacuḳ 45b-6, بِرَزْجُقْ birazcuḳ 37a-13, عَبَاجُقْ ʿabācuḳ 44a-15, اُوغْلَانْجُقْ oġlancuḳ 94b-15, اُوغْلَانْجِق oġlancıḳ 87a-14, نَسْنَجُكْ nesnecük 24a-2, 45a-5, زَيْتُونْجُكْ zeytūncük 45b-4, كُوكُلجُكْ göŋülcük 53b-14, كُوكْلَجُكْ göŋlecük 59b-3, چَكُورْكَجُكْ çekürgecük 97a-12, اَسْبَابْجُقلَرْ esbābcuḳlar 59a-8. Örneklerde de görüleceği gibi vavı ince sıradan kelimelerde yazılmamakta sadece harekeyle gösterilmekte; kalın sıradan kelimelerde ise bazan yazılmaktadır. -cıḳ şekli ise bir yazım yanlışıdır.

Bunların yanında kelimelerin sonunda bulunan /ḳ/, /k/ ünsüzünün düşürülerek bu ekin getirildiği görülmektedir. yėmecük (yemekcük) 138a-5, دَكْنَجُكْ degnecük (< degnekçük) 220b-7, اُوَاجُقْ uvacuḳ (< uvaḳcuḳ) 178a-1, كُجُكْ küccük 218a-1, 2. Son örnekte küçükcük > küccük şekline geçmiş ve yalnızca /k/ değil /ük/ hecesi düşmüştür. (bk. Ünsüz düşmesi, Hece düşmesi)

59. -çaḳ, -çek

Eski Türkçede -çaḳ, -çek şeklinde idi. Batı Türkçesinin başlarında da ek /ç/ li idi. /c/ li şekiller Eski Anadolu Türkçesi döneminden sonra ortaya çıkmıştır. Metnimizde /c/ li yazılışlar bir imlâ meselesi olarak değerlendirilmelidir. اِسِجَقْ ısıcaḳ 96b-13,14, كُوكْجَكْ gökcek 106b-12, 109a-7, 122b-5, يَالِنْجَقْلِغِنْدَنْ yalıncaḳlıġından 60a-1, يَالِنْجَقْلِغِلَه yalıncaḳlıġ-ile 56a-3

Son ünsüzü düşmeli /ḳ/, /k/ olan kelimelere de gelir. بُويِجَك büyicek بُويُجَك büyücek (büyükcek) كُچُوجَك küçücek (küçükcek) 109b-6, اِپلِيجَكِم iplicegim (iplikcegim) 42a-15

60. -çuğaz, -çügez

Eski Türkçede bu ek yoktur. Sonradan -çuḳ, -çük ekinin genişletilmesiyle ya da başka bir ekle birleştirilmesiyle ortaya çıkmış olabilir. Küçültme, sevgi, acıma ve zavallılık anlamlarında kullanılır. Batı Türkçesinin genellikle doğusunda kullanılan bu ekin batı tarafında da kullanıldığı anlaşılıyor. يرجُوكز yercügez 66a-7, كُورك جُوكز kürkcügez 72b-11, بَيت جُكز beytcügez 118b-14.

61. -çağaz, -çegez

Eski Türkçede görülmeyen bu ekin -çaḳ, -çek ekinin genişletilmesiyle ya da başka bir ekle birleştirilmesiyle ortaya çıktığı düşünülebilir. Küçültme, şefkat, merhamet, acıma, sevgi, zavallılık anlamlarında kullanılmaktadır. Digerlerinde olduğu gibi bu ekin de başlangıçta /ç/ li olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıdaki benzerinden farklı olarak Eski Anadolu Türkçesi döneminde örneklerden de görülecegi gibi yaygın olarak kullanılmaktadır. Metnimizde /c/ ile yazılmıştır. مَال جَغَز mālcağaz 48a-5, پُولجَغَز pūlcağaz 50a-15, صُوجَغَز ṣucağaz 93a-5, قُوشجَغَز ḳuşcağaz 97a-1, قُورتجَغَز ḳurtcağaz 97b-3, قِزجَغَز ḳızcağaz 103b-5, قِلجَغَز ḳılcağaz 141b-17, يَانجَغَز yancağaz 149a-2, اَوجَكَز 108a-10, كُوزجَكَز gözcegez 109a-5, اَلجَكَز elcegez 109b-12, اَت جَكز etcegez 144b-15, پِيرجَكَز pīrcegez 137b-7, بَيت جَكز beytcegez 195a-3, اِشجَكَز işcegez 199a-12, نَجَكَزِي necegezi 221b-15, 223b-4.

62. -ça, -çe

Eski Türkçede bu ek vardı. ḳança : nereye?; bunça : bunca. Bu örneklerden de görüldüğü gibi önceleri çekim eki görevinde kullanılmıştır. Fakat daha o dönemde yapım eki görevinde de kullanılmaya başlanmıştır. Uygur-ça, Türk-çe örneklerinde görüldüğü gibi. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ek yine /ç/ lidir. Metnimizde bir yazım özelliği olarak /c/ li yazımlar görülmektedir. اَقچَه aḳçe 96b-2, نِچَه niçe 102b-6 gibi kelimelerde kalıplaşıp kalmıştır.

63. -daş, -taş

Eski Türkçede bu ek vardı. ḳarındaş : kardeş. Eski Anadolu Türkçesinde bu ek iki şekillidir. Metnimizde ise sadece -daş şeklini tespit edebildik. قَرْدَاش ḳardaş 5b-16, قَرْدَش ḳardaş (< ḳarındaş) 11b-17, 17a-13, 83b-1, يُولدَاش yoldaş 22b-8,25a-1,46a-7, سِردَاش sırdaş 110a-15, رَازدَاش rāzdaş 271a-15

64. -ncı, -nci

Bu dönemde sıra sayı isimlerinin düz şekilleri kullanılmaktadır. اِكِنْجِي ikinci (ḳışmı) 1b-4, اُچُنْجِي üçünci (ḳışmı) 1b-5, دُرْدُنْجِي dördünci (ḳışmı) 1b-5, بَشْنْجِي beşinci 228b-15, آلْتِنْجِي altıncı 214b-14

65. -ar -er, -şar, -şer

Üleştirme sayı sıfatı metnimizde görülmektedir. بِرَرْ birer 66b-17

66. -sı, -si

Eski Türkçedeki -sığ, -sig ekinden gelen Batı Türkçesinde -ġ, -g sesinin düşmesiyle oluşmuş olduğu tahmin edilen gibilik ve benzerlik ifade eden bir ektir. ḳızılsıġ : kırmızımsı; ḳulsıġ : köle gibi; bägsig : bey neslinden, bey gibi. Eski Anadolu Türkçesinde geçen "ayruḳsı" örneğinde bu ek vardır. İşlek değildir. Müzekki'n-Nüfûs'ta bu eke rastlamadık.

67. -raḳ, -rek

Eski Türkçeden (bägräk : bey; üstünräk : üstün olarak; azraḳça : pek az) bu yana dilimizde bulunan ve "biraz, daha, pek, çok" anlamlarında kullanılan bu ek Eski Anadolu Türkçesinde kullanılıyordu. Müzekki'n-Nüfûs'taki örneklerden ekin işlek olduğu anlaşılıyor. سُسْتَرَقْ süstraḳ "gevşekçe, yavaşça" 58b-17, مُشْكِلِرَكْدُرْ müşkilirekdür 15a-10, اِلَرُوكْ ilerürek yörüdi 28b-5. Bunun yanında اِلَرُوكْ ilerülek varıcaḳ 24a-16. r-l seslerinin değişimiyle اِلَرُولَكْ ilerülek gidicek 24a-17. يُقَارُورَقْ yuḳaruraḳ 107a-14, اَرْتُوغْرَقْ artuġraḳ 277a-11, يِكْرَكْ yigrek 274a-5 gibi.

68. -an, -en

Bu ek sayılı birkaç kelimede görülmektedir: اُوغْلَانْ oğlan (oğulan) 1b-3, اَرَنْ eren 60a-16

69. -ġa, -ge

İşlek bir ek değildir. اُوزْكَه özge 55a-5

70. -aḳ, -ek

İşlek olmayan bir ektir ve sayılı birkaç kelimede görülmektedir. Metnimizde bir kelimede geçmektedir. يَكَاقْلَرِنُكْ yaŋaḳlarınuŋ 136a-12

71. -ḳ, -k

İşlek değildir. قوغا ḳovuġa (< ḳovı-ḳ < ḳoġıḳ) 98a-11

72. -z

İşlek değildir. بوينوزلو boynuzlu (boyun-u-z) ḳoyundan بوينوزسوز boynuzsız ḳoyunuŋ 69a-1

73. -az, -ez

İşlek degildir. گڭز geŋez "kolay" 39b-6

74. -l

İşlek değildir. يشل yeşil (< yaşsıl) 97b-3, قزل ḳızıl (*ḳız : kızġın?) 145a-8

75. -sul, -sül

Az görülür. يوخسول yoḫsul (yoḳ-sul) 53b-10 kelimesinde bu ek vardır.

76. -ḳ, -k

Araç durumu eki "-n" in benzeri gibi kullanılan bu -ḳ şu kelimede geçmektedir. ياياق yayaḳ 24a-17, (atlu) ياياق yayaḳ (gelenler) 126b-15

77. -tmaç

Kullanım alanı sınırlı bir ektir. صغرتمجلری şıġırtmaçları 103a-9,12 örneğinde bu ek vardır.

78. -dın

İşlek değildir. ay آيدن aydını 253a-14

79. -t-, -ti, -dı, -di

Ses yansıması kelimelere gelen bir ektir. Bu dönemde ekin ünsüzünün sürekli olduğu görülmektedir. قجردسي ḳıcırdısı 12b-4, گورلدي gürüldi 67b-16,17, فسلدو fısıldu 238a-1, فسلديه و وزرديه fısıldıya ve vızırdıya 254a-5, زويردسندن zıvırdusından 96b-1

2. **Addan eylem yapma ekleri**

80. -la, -le-

Müzekki'n-Nüfûs'ta pek çok örneği vardır. نَقشْلَدي nakşladı 56a-5, خَرجْلَنْ harclan 57a-2, اَغْلَدي ağladı 59a-3, طَاڭلَادي taŋladı 60a-6, صِفَتْلَنَنْ şıfatlanan 62a-12, يُوكْلَدُوبْ yükledüp 94a-16, طَارْلَنْمَسَه tarlanmasa 100b-6, بُوغَزْلَيَالَرْ boğazlayalar 109b-11, يَنْقُولَنْدي yankulandı 103a-11, اُوتْلَقْ otlak 268b-17

81. -al-, -el-

Bu da bu dönemde işlek bir addan eylem yapma ekidir. بُوڭلْدِيلَرْ buŋaldılar 93b-15, چُوغَلْتْمَزْ çoğaltmaz 63a-1, بُوشَلْتْدُڭْسَه boşaltduŋsa 232a-13, يُونَلْمَكْدُرْ yönelmekdür 230b-9

82. -a-, -e-

Bu da işlek bir ektir. بُوشَنْدُوره لَرْ boşanduralar 84a-4, دِلَمَدِي dilemedi 57a-5, بڭزَه دُرْلَرْ beŋzedürler (beŋiz-e-) 40b-3, طَارْلِغَنْمَيُوبْ tarlıganmayup (tarlıg-a-) 100b-6, اُويْنَرْ oynar (oyun-a-) 102a-12, يَرْلِغَدُمْ yarlıgadum (yarlıg-a-) 53a-12, صُوَادْلَرْدَه şuvadlarda (şuv-a-) 15b-8

83. -l-

Bugünkü gibidir. دُوغْرُلتْدِلَرْ doğrultdılar 120b-12, قُوجَلتْدِي kocaltdı 120b-16, اَكْسِلْمَزْ eksilmez (eksü-k) 54b-14, يُوجَلْدَه yücelde 179b-17

84. -ı-, -i-, -u-, -ü-

İşlek değildir. طَاشِيَالِمْ taşıyalım 94a-11, داشِمَغَه daşımağa 225a-4, بَرْكِدُوبْ berkidüp 136a-12

85. -ar-, -er-

Bügünkü gibidir. بشَارِيمَدُمْ başarımadum 59b-5, قَرَارْمِشْدُرْ kararmışdur (< kara+ar) 61a-14, اَغَرْمَدِي ağarmadı 61b-3, قزَرْمَقْ kızarmak 114a-5, بُوزَرْمَقْ bozarmak 114a-6, بُوزَدَيُمْ bozardayum 38b-4, (göŋlüni) صُوَارَه şuvara 74a-8

86. -da-, -de-, -ta-, -te-

Daha çok ses yansıması kelimelere gelir. آلْدَادُرْ aldadur "al : hîle, çâre, alda- : hîle yapmak,

aldatmak" 116b-3, اِسْتَدِي istedi (< iz-de- : arkasından gitmek, istemek, aramak) 119a-16, يِلْتَيُو yėlteyü vėrür (yėl : yel, rüzgâr; yel-te-: yelle-, hareket ettirmek, teşvik etmek, kışkırtmak; ayartmak, yoldan çıkarmak) 116b-3, بَغْداش bağdaş (bağda- : bağlamak, bağlı bulundurmak) 252a-16

87. -ḳır-, -kir-, -ḳur-, -kür-

Ses yansıması kelimelerden eylem yapar. حَيْقِرْدِي ḥayḳırdı 103a-11, تُوكِرِجَكْ tükiricek 117a-17, تُوكُورْدِي tükürdi 117a-14

88. -ḳ-, -k-

Bugünkünden farkı iki ünlü arasında tonlulaşır. (Kelbüŋ kim emmāreŋdür) آجِقْدُرْ acıḳdur (tā ki saŋa muṭīʿ ola.) 118b-13, آجِغِجَقْ acıġıcaḳ 57a-4, كُوزُكْمَدِي gözükmedi 24b-5

89. -r-

Bugünkünden farkı bağlayıcı ünlünün yuvarlak olmasıdır. دَلُورْمَكْ delürmek 114a-6, چَاغِرِي çaġırı (söyleme-) 245a-2, چَاغْرِشُورْلَرْ çaġrışur (çaġ-ı-r-) 181a-17, بَلُورْدِي belürdi (< belgü-r-) 70a-7

90. -at-, -et-

Kullanım alanı sınırlı bir ektir. Ekin bugünkünden farkı ünsüzünün iki ünlü arasında tonlulaşmasıdır. كُوزَتْمَكْدَه gözetmekde 192b-1, كُوزَدُرْلَرْ gözedürler 268b-8

3. **Eylemden ad yapma ekleri**

91. -maḳ, -mek

/ḳ/ /k/ iki ünlü arasında tonlulaşır. اِصْمَرْلَمَقْ ışmarlamaḳ 47b-9, أُونُتْمَمَقْ unutmamaḳ 47b-9, أُوكُولْمَكِدُرْ ögülmegidür 27b-1, قِلْمَغَه ḳılmaġa 59a-6, دِلَمَكْ dilemek 59a-12, كُورْمَكْ görmek 59b-9, اِيتْمَكْ ėtmek 60a-13.

92. -ma, -me

Bugünkü gibidir. كَلْمَسِنَه gelmesine 274a-13, كِرْمَه girme 31b-5, أُونُوتْمَسِي unutması 39b-8. Bunların yanında kalıplaşmış olanlar da vardır. دَكْمَه degme 60a-1

93. -ış, -iş; -ş

Bunların yanında kalıplaşmış olanlar da vardır. بِلِشْ biliş 274a-13, يَڭلِشْ yaŋlış (< yaŋılış) 146a-15, بَغْدَاشْ bağdaş (bağda- : bağlamak, bağlı bulundurmak) 252a-16

94. -m

Bugünkü gibidir. اِيچِمْ içim 61b-9, اُولُومِنْ ölümin 131a-15, يُودُمْ yudum 132a-16, يِلْدِرِمْ yıldırım 71a-15, (göz) اِيرِمِي ėrimi 71a-17, طَمْلَمْ ṭamlam 88a-10

95. -ḳ, -k

Bugünkünden farkı ekin iki ünlü arasında tolulaşmasıdır. بَزَكِي beze-g-i 27b-1, قَرَغِنْ ḳaraġın "ḳara- : bakmak; ḳaraḳ : göz" 111a-10, قُشَاقْلُجَه ḳuşaḳluca 138a-4, قَپَقْلَرِي ḳapaḳları 148b-6, اِرَاقْ ıraḳ 48b-3, دُشَكْدَه döşekde 61b-8, دِلَكَه dilege 40b-6, طُوقْ ṭoḳ 130a-7, اُوتْلَقْ otlaḳ 268b-17

96. -aḳ, -ek

Bugünkü gibidir. بِچَاغِي bıçağı 108a-1, يَتَاغِي yatağı 229b-11

97. -uḳ, -ük

Eski Türkçedeki gibi -uḳ, ük şeklindedir. Yani yuvarlak ünlüsü devam etmektedir. اَچُوقْ açuḳ 62a-5, اُويَانُقْ uyanuḳ 128b-16, اَيْرُوقْ ayruḳ (< ayıruḳ) 131b-11, اَرْتُوقْ artuḳ 110b-2, قَتُقْ ḳatuḳ 143b-17, طَانُقْ ṭanuḳ 129a-6, قُنُوقْ ḳonuḳ 52a-13, بُولُكْ bölük 65b-6, صِنُقْ ṣınuḳ 270a-6

98. -n

İşlek bir ektir. اَكِنْلِكِي دُرْ ekinligidür 29b-17, اُوزُونْ uzun (< uza-n) 34b-7, كَلِنْ gelin 71b-2, يُغُونْ yoğun 79b-9

99. -ḳu, -kü, -ġu, -gü

Bu dönemde yalnız yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılmaktadır. قَيْغُو ḳayġu (98a-3), يَنْقُولَنْدِي yanḳulandı 103a-11, اُويْقُو uyḳu (< uyuḳu) 154a-17, چَلْغُولُو çalġulu 271a-10

100. -ḳa, -ke, -ġa, -ge

İşlek değildir. یونقه yonḳa 96b-9,10, 13, یونغه yonġa 96b-16

101. -ġun, -gün, -kun, -kün

Bugünkünden farkı ekin ünlüsünün yuvarlak olmasıdır. آزغون azġun 76b-1, آرغون یورغون arġun yorġun 137b-8, آرقون آرقون arḳun arḳun (yöriyüp) 60a-4

102. -ḳan, -ken, -ġan, -gen

Çok heceli fiillere getirilerek aşırılık anlamı veren bu ek şekli bozulmadan günümüze dek gelmiştir. İşlek bir ektir. قاقیغن ḳaḳıġan 72a-12, ارکن ėrgen "bekâr, evlenmemiş" 230a-12, 270b-4 13, قایوغن ḳayuġan "ḳaygılanan, üzülen" (< ḳayurġan; ḳayu : kaygı, üzüntü; ḳayur- : kaygılan-, üzül-) 242b-7, طوتاغن ṭutaġan 208a-5, گیگن geyegen 210-2, سویلگن söylegen 235b-13

103. -aġan -egen

Bugünküne göre bu dönemde daha işlektir. کرگن giregen 34a-2, دترگن ditregen 88b-6, گورگن göregen 131a-9 اولغن olaġan 258a-1, طوتاغن ṭutaġan 208a-5, سویلگن söylegen 140a-15

104. -ıçı, -içi, -uçı, -üçi,

Eski Türkçedeki -ġuçı, -güçi ekinin /ġ/ ve /g/ sinin Batı Türkçesinde düşmesiyle ortaya çıkmış bir ektir. Bu dönemde yaygın olarak kullanılmaktadır. (Sen ṣıla-i raḥm) ایدیجی سن ėdicisin. (Ḳonuġı ḫoş) طوتیجی سن ṭutucısın (mālun olıcaḳ ṣadaḳa) ویریجی سن vėricisin 261b-14 (ve yetīmlerüŋ başın) صغاییجی سن ṣıġayıcı (ve ḳarıncuġın) دویورجی سن doyurıcısın. 261b-15, قوجیلر ḳovucılar 78b-17

105. -ç

Bugünkü gibidir. قورقنج ḳorḳunc 71a-11, اودنج ödünc 40b-6

106. -u, -ü

Ekin ünlüsü yuvarlaktır. بلوسزلك bilüsüzlik 99b-16, اولوسنه ölüsine 61b-5, قوقولولر ḳoḳulular 71a-11, طپطلو ṭopṭolu 71a-11, آصلو aṣılu 79a-8

107. -a, -e

Sayılı birkaç kelimede kalıplaşıp kalmıştır. أوته öte 19a-5. Bu örnekte -e ulaç ekinden kalıplaşmıştır. Bunun gibi sapa, yara, oya kelimelerinde de bu ek vardır.

108. -tı, -ti, -dı, -di

Bu ekin metnimizde yalnızca şu kelimelerde görülmektedir. دوقنتي dokuntı 60a-1, أودنج ödünç (< öde-) 96b-13

109. -t, -d

İşlek bir ektir. أكوت ögüt 27b-15, 65b-8, آيرتلش ayırtlaş 231b-14, بند binid 45a-12, 13, صوادلرده şuvadlarda (şuv-a-) 15b-8. Yukarıdaki örneklerden bu dönemde bu ekin kelime sonunda /d/ olarak yazıldığı da görülmektedir.

110. -l

Müzekki'n-Nüfûs'ta bir iki kelimede görülür. دكلي dükeli (tüke- : bitmek, tamam olmak; tükel : cümle, hep, tamam; tükeli : cümlesi, hepsi, tamamı) 122b-3

111. -su, -sü

İşlek değildir. يتسو yatsu 154a-17

112. -maç, -meç

İşlek değildir. (arpa) بولمجي bulamacı 54a-9

113. -man, -men

İşlek değildir. دكرمن degirmen 261a-6 kelimesinde bu ek vardır.

114. -mur, -mür

İşlek değildir. يغمور yağmur 252a-6 kelimesinde bu ek vardır.

4. **Eylemden eylem yapma ekleri**

115. -ma-, -ma-

Olumsuzluk eki metnimizde bugünkü gibidir. دلمدي dilemedi. 57a-5, اونتممق unutmamak̡ 47b-9, دلمسون dilemesün 59a17, شاشرمامق şaşırmamak̡ 111b-1, كورمه مسي در görmemesidür 12a-1

116. -n-

Müzekki'n-Nüfûs'ta dönüşlülük eki -n- dir. Yalnız bugünkünden farkı kendisinden önce gelen bağlayıcı ünlünün çoğunlukla düz olmasıdır. Yani bu bağlayıcı ünlü bu dönemde düzlük - yuvarlaklık uyumuna aykırılık göstermektedir. كورنوردي görinürdi 59b-17, سورنورلر sürinürler 78b-5. Bazen de metnimizde söyleyişi yansıtmak amacıyla bağlayıcı ünlünün yuvarlak olarak harekelendiği görülmektedir. كورندي göründi 57a-6. Tabiî ki bu Eski Anadolu Türkçesinin son dönemlerine özgü bir kullanımdır. بولنور bulınur 111a-15, ينقولندي yank̡ulandı 103a-11, ايدندي édindi 240b-5, قوندي k̡ondı 241a-15, (fuk̡arādan) طرتندك ţartınduŋ 53a-15, انجنوب incinüp 105a-10, كورنميه görünmeye 111b-11, كورنر görinür 185b-2

117. -l-

Edilgenlik eki Müzekki'n-Nüfûs'ta -l- dir. Bugünkünden farkı bağlayıcı ünlünün düzlük - yuvarlaklık uyumuna aykırı olmasıdır. Metnimiz geç istinsah edildiği için uyma uyan şekiller de sıklıkla görülmektedir. دوكلور dökilür 126b-14, صرصلدي şarşıldı 103a-11, اورلوب urılup بكنلمز begenilmez 7b-12, اوكولمكدر ögülmegidür 27b-1, يرادللي yaradılalı 85b-2, دوكلمش dögülmiş قوولمش k̡ovulmış 242a-5, كسلور kesilür 53b-11, (gök) دورله dürile (yerler çatlayıp) يارله yarıla, (mahlûk̡ bir yére) درله derile (İsrâfîl şûrı) چالنه çalına 31b-8 gibi.

118. -ş-

İşteşlilik eki bugünkü gibi -ş- dir. Bu dönemde ekin ünlüsü düzdür. Metnimizde yuvarlak şekiller de görülmektedir. دورشه سن dürişesin 6a-13, يتشور yétişür 58b-17, ارشمزن érişemezin 59a-7, يغشدورب yıgışdurup 61a-2, قرشماسونلر k̡arışmasunlar 270a-15, كولشمه سونلر gülüşmesünler 270a-15, چاغرشورلر çağrışur (çağırış-) 181a-17, (Hep bir yére) درنشديلر dérneşdiler (k̡uzıları ile) الشورلر ileşürler (gibi) ملشمكه meleşmege (başladılar) 63b-16

119. -ur-, -ür-

Bu ettirgenlik eki Eski Türkçede -ur-, -ür- şeklindeydi. Eski Anadolu Türkçesinde de yaygın şekil budur. Bunun yanında düz şekiller de görülmektedir. دُويُورِجي سِنْ doyurıcısın 261b-15, بِتُورُرْ bitürür 136a-16, گچُورْدِي geçürdi 31b-2, دگُورْدِي degürdi 53b-5, گيُرْمِشْلَرْ geyürmişler 276b-4, گچُورْدَمْ geçürdem 54b-11, شَاشِرْمَامَقْ şaşırmamaḳ 111b-1. Bunların yanında گتُورْمَكْ getürmek (ET. keltür-) 111b-5, أُوتُورْسَلَرْ otursalar (oltur-) 98a-8 örneklerinde ise -l- ler düştüğü görülmektedir.

120. -t-

Bu ettirgenlik eki bu dönemin bir özelliği olarak iki ünlü arasında ya da kendisinden sonra ünlü gelince tonlulaşarak /d/ olur. دُوغْرُلْتِدلَرْ doğrultdılar 120b-12, قُوجَلْتْدِي ḳocaltdı 120b-16, آجِتْمَسُونْ acıtmasun 136a-12, أُويْنَدَايِمْ oynadayım 114a-3, گچُورْدَمْ geçürdem 54b-11, بُوزَدَيُمْ bozardayum 38b-4, قُورْقُتْمَزْ ḳorḳutmaz 261b-15, بَرْكِدُوبْ berkidüp 136a-12, بڭزَه دُرْلَرْ beŋzedürler 40b-3, قِغِرتْدِي گتُوتْدِي ḳıġırtdı getürtdi 240b-15, بُوشَلْتْدُڭسَه boşaltduŋsa 232a-13

121. -dur-, -dür-

Bu dönemde ekin yalnızca yuvarlak ve tonlu şekli vardır. قَالْدُرَه ḳaldura 47b-3, كَسْدُورَنْلَرْ kesdürenler 31a-12, دُوكْدُورَنْلَرْ dökdürenler 31a-12, يَپْدُرْدُوغِى yapdurduğı 241a-15, يِغِشْدُورُبْ yıġışdurup 61a-2, گزْدُرْمَكْ لِكِلَه gezdürmeklig-ile 276b-8

122. -tar-, -ter-, -dar-, -der-

Bu ek bazı kelimelerde Eski Türkçede olduğu gibi geniş düz ünlüyledir. قُوتَرْ ḳotar 170a-8, قُوتَرْمَه ḳotarma 170a-8, Aslî şekli "göz-der-" olarak tasarlanan kelime bugün olduğu gibi گُوسْتَرْمَكْ göstermek 90b-11 biçimindedir. دُونْدَرُبْ dönderüp 85b-15

123. -ar-, -er-

Bugünkü gibidir. كِدَه رُرْ giderür 136a-16, چِقَرْدِلَرْ çıḳardılar 110b-6, قُوپَرُرْ ḳoparur 193a-1

124. -ġur-, -gür-

Eski Türkçedeki şekliyle Eski Anadolu Türkçesine geçen bu ek birkaç kelimede görülmektedir. اِيرْگُورْمَدِي ėrgürmedi 31b-2, اِيرْگُورُرْ ėrgürür 62b-16, دُورْغَه durġurmaġa 121a-5

Eylemin anlamını kuvvetlendiren eylemden eylem yapma ekleri ise şunlardır.

125. -a-, -e-

Birkaç kelimede görülen işlek olmayan bir ektir. (Hep bir yere dérneşdiler ḳuzıları ile) اِلَشُورْلَرْ ileşürler (ET. il- : iliştirmek, hücum etmek; ilän- : takılmak; hüküm sürmek, hakimiyete geçmek) (gibi meleşmege başla-) 63b-16. Bugün kullandığımız tık-a- kelimesinde de bu ek vardır.

126. -ı-, -i-

Bu dönemde ekin ünlüsü düzlük - yuvarlaklık uyumuna aykırı olarak düzdür. سُورِنُورْلَرْ sürinürler 78b-5

127. -ḳ-, -k-

Kullanım alanı sınırlı bir ektir. Bugünkünden farkı iki ünlü arasında tonlulaşmasıdır. سِلْكَلَرْ silkeler 178a-3, طُورِغُوبْ ṭurıġup "ṭurıḳ- : duraklamak, durmak, karar kılmak" 194b-5, دُورِغُورْلَرْ durıġurlar 265a-12.

128. -y-

Eski Türkçedeki /d/ kuvvetlendirme eki bu dönemde /y/ ye dönmüştür. قُيُوبْ ḳoyup 28b-17, طُويِنْجَه ṭoyınca 33b-12.

129. -ala-, -ele-

Sayılı bir kaç kelimede görünmektedir. قُوَلَيُو ḳovalayu 227a-6, سِلْكَلَرْ silkeler 178a-3

130. -ç-

Bir kelimede vardır. سُرْجَمَكْ sürçmek 100b-4.

AD (İSİM)

131. Çoğul eki

Bugün olduğu gibi -lar, -ler biçimindedir. اُوغْلانْلَرْ oğlanlar 1b-3, كُوڭُلْلَرْ göŋüller 55a-15

132. İyelik ekleri

Eski Anadolu Türkçesi döneminde birinci ve ikinci kişi eklerinin bağlayıcı ünlüleri her zaman yuvarlak olarak 3. kişi ekinin ünlüsü daima düz olarak gelmektedir. Kişi eklerinin ünsüzlerinden ikinci kişide /ŋ/ li şekil esastır.

Tekil

1. kişi : -m (خاتونم ḫātūnum, حاجتم ḥācetüm 59a-9, آرزوم ārzūm 59a-9, سلطانلغمي sulṭānlıġumı 59a-13, اوم evüm برقم barḳum اوغلوم oğlum قزم ḳızum طورم ṭavarum باغم bağum ve بخجم baḫçem 37a-14,15)

2. kişi : -ŋ (الوك elüŋ 47b-3, سنوك senüŋ 59a-1, حالكي ḥālüŋi 59a-2, دنياك dünyāŋ 59a-14)

3. kişi : -ı, -i, -sı, -si (cānlusı 103a-12), يوزينه yüzine 7b-12, يوكني yükini 7b-14)

Çoğul

1. kişi : -muz, -müz (اكيمزك ikimüzüŋ 59a-4, كوكلكومز göŋlegümüz 59a-4, (gizlü) كنجمز gencimüz 59a-10), آنامز anamuz 60b-1)

2. kişi : -ŋuz, -ŋüz (مالكوزدن māluŋuz 47a-16, بريكوز biriŋüz 59b-3, حسابكز ḥisābıŋuz 55b-15)

3. kişi : -ları, -leri (اوغلانلر oğlanları 1b-3, نفسلري nefsleri 1b-4, يوكلرني yüklerini 7b-11)

Ad durumu ekleri (İsim hâl ekleri)

133. Tamlayan durumu eki (Genitif eki)

Müzekki'n-Nüfûs'ta tamlayan durumu eki -uŋ, -üŋ, -nuŋ, -nüŋ biçimindedir. Bu ekler yuvarlak ünlülüdür, düz şekilleri yoktur. باباموك babamuŋ 60a-2, حاجتك ḥācetüŋ 57a-1, اوغلانلر oğlanlarınuŋ 1b-3, كشينوك kişinüŋ 56a-3

134. Belirtme durumu eki (Akkuzatif eki)

Bu dönemde üç türlü belirtme durumu eki kullanılmıştır:

1. Bugün de kullandığımız yaygın belirtme durumu ekidir: Eski Türkçede isimlerden sonra kullanılan -ġ, -g belirtme durumu eki ünsüzle biten isimlerde önüne gelen yardımcı ünlüyü kendisine katarak -ıġ, -ig, -uġ, -üg şekline girmiştir. täŋri-g, ada-ġ "tehlikeyi"; ayıġ-ıġ, ew-ig, äzüg-üg "yanlışı", ḳoyn-ug. Batı Türkçesine geçtikten sonra sonda bulunan -ġ ve -g'ler düşmüş yalnızca -ı,-i,-u,-ü şekli kalmıştır. Sonraki dönemlerde kullanım alanını genişleterek iyelik eklerinden ve zamirlerden sonra da gelmeye başlamıştır. يوكني yükini (aça gör) 7b-14, حالكي ḥālüŋi (bilürin) 59a-2, يوزني yüzüni (ṭopraġa sürdi) 240b-8 gibi.

2. İyelik eklerinden sonra gelen belirtme durumu eki -n Müzekki'n-Nüfûs'ta yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. (onda) برين birin (vėr) 47b-1, بورجن borcın (öde) 47b-2, آلن elin (al ḳaldur) 47b-2, برين birin (açdı) 94a-12, ayağın (bu ṭaġa ḳaḳdı) 103a-11, yolın (gözedürler) 268b-8. Bunların yanında bu belirtme durumu eki bu döneme özgü olarak eksiz de kullanılmıştır. آلوك elüŋ (ala ḳaldura) 47b-3. Bu kullanım Osmanlıca döneminde de devam etmiştir.

3. Eski Türkçede zamirlerden sonra gelen belirtme durumu ekidir : -nı, -ni biçiminde gelir. بوني bunı 62a-6, شوني şunı 64a-12, anı آني 76a-14

135. Yönelme durumu eki (Datif eki)

Yönelme durumu eki de bugünkü gibidir. آلمغه almaġa (gele) 76b-14, أوومه evüme 24b-9, أوكنه öŋine 96b-4, (bir) ايشه كوجه işe güce (yapış) 96b-6

136. Kalma durumu eki (Lokatif eki)

Kalma durumu eki bu dönemde -da, -de şeklindedir. Bugünkünden farkı t'li şeklin olmamasıdır. صندوغنده şanduġında 25a-17, بنده bende 25b-2, يازده قيشده yazda ḳışda 97a-3

137. Çıkma durumu eki (Ablatif eki)

Çıkma durumu eki -dan, -den şeklindedir. بوندن bundan 1b-3, بندن benden 1b-14, قپودن ḳapudan 96b-11, عورتندن ʿavretinden 96b-12

138. Araç durumu eki (İnstrumental eki)

Bugüne göre bu dönemde daha canlı olarak kullanılmaktadır. سورن سورن sürin sürin 65b-5, وقتن vaḳtın 17a-3, Bunun yanında bugünkü "yayan" kelimesinde görülen araç durumu eki -n' nin benzeri gibi kullanılan -ḳ şu kelimede geçmektedir. (Cullāḥ dönmedi) يياق yayaḳ (biraz bile gitdi) 24a-17, (atlu) يياق yayaḳ (gelenler) 126b-15. (bk. -ḳ)

139. Yön gösterme eki (Direktif eki)

Müzekki'n-Nüfûs'ta yön gösterme ekleri -ra, -re; -aru, -erü şeklindedir. صكره şoŋra 1b-3, طشره ṭaşra 28a-14, يوقرو yuḳaru 32a-2, ايچروده içerüde 35b-8, ايلرو ilerü 4b-11

140. Eşitlik eki (Ekvatif eki)

1. Müzekki'n-Nüfûs'ta yaygın olarak kullanılan eşitlik eki -ça, -çe'dir. Bugün edatlarla karşıladığımız eşitlik ifadesini bu dönemde -ça, -çe karşılamaktadır. Çok işlek bir ektir. Aslında ek /ç/ li idi. Bir yazım geleneği nedeniyle /c/ li yazılmaktadır. Bu döneme ait diğer eserlerde de bu ek /ç/ li yazılmaktadır. اَرْدِنْجَه ardınca 12b-17, يُولْجَه yolca 13b-12, بُونْجَه bunca 27b-14, صُوقْدُوغِنْجَه şoḳduğınca 42a-11, بُولْجَه bolca 45a-5, شُونْجَه şunca 45b-5, تَمَامْجَه tamāmca 50a-5, خُورْجَه ḫorca 50a-9, خُوشْجَه ḫoşca 50b-6, وَارْجَه varca 52a-15, اُوكِنْجَه öŋince 31a-16, deŋlüce 44b-4, بُويْلَجَه böylece 45b-9

Bugün edatlarla karşıladığımız birçok gramer birliği Eski Anadolu Türkçesi döneminde tek bir ekle karşılanıyordu. Bugün "doyuncaya kadar" biçimindeki şekil bu dönemde yalnızca "doyınca" şekliyle ifade edilmekteydi. Yani bu örnekteki "yönelme durumu + edat" biçimi bugüne ait bir özelliktir. Müzekki'n-Nüfûs'ta دُويِنْجَه Doyınca yėmek yėme dėdi. 209b-17, Bundan ḳalḳup anda وَارِنْجَه varınca nice nefeslerüm żāyiʿ olur dėdi 217b-4, ve دُويِنْجَه doyınca yėmek yaʿnī dükeli bağırsaḳlarını دُولْدُورِنْجَه doldurınca yėmek kāfir ve münāfıḳ şıfatıdur 128b-12, gibi kullanımlar çok görülmektedir. Bu kullanım Osmanlıca döneminde de devam etmiştir.

2. Müzekki'n-Nüfûs'ta ikinci eşitlik eki -layın, -leyin'dir. "gibi" ve "göre" anlamıyla kullanılan bu ekin kullanım alanı bugüne göre daha geniştir. اُولْدُغِنْلَيِنْ olduğınlayın 83a-1, 122b-9, اُوغُرْلَايِنْ uğurlayın 142a-8, دِيدُكُمْلَيِنْ dėdigümleyin 91a-9, كَلْدُوكِنْلَيِنْ geldüginleyin 95a-10, 114a-6, اَتْدِكْلَرِنْلَيِنْ ėtdiklerinleyin 121a-14, وِيرْدُوكِمْلَيِنْ vėrdügimleyin 153b-16. Bu örneklerin yanında "gibi" ve "göre" anlamı dışında "defa, kez" anlamıyla da kullanıldığı görülmektedir. İşit imdi: Ol altı şarṭı اِكِيلَيِنْ ikileyin tafṣīl ile taḳrīr ėdeyim oŋat 214b-17 vech-ile aŋladayım kim fā'idelü nesneleri tekrār ėtmegüŋ fā'idesi iŋen çoḳdur. 215a-1

3. Üçüncü olarak kullanılan eşitlik eki -çılayın, -çileyin'dir. Bugün kullanımdan düşmüş olan bu ek Eski Anadolu Türkçesi döneminde zamirlerle birlikte sıklıkla kullanılıyordu. بِزْجِلَيِنْ bizcileyin 78b-8, اَنْجِلَيِنْ ancılayın 36b-12, 63a-8, بُونْجِلَيِنْ buncılayın 67a-14, 122b-10, بَنْجِلَيِنْ bencileyin 69b-11, شُونْجِلَيِنْ şuncılayın 115a-1, 126b-16

141. Soru eki

Metnimizde soru eki bu döneme özgü olarak düzdür. قَچَرْ مِسِزْ ḳaçar mısız? 30b-17, اَكْمَزْ مِسِنْ aŋmaz mısın? 37b-15, صُورْدُكْمِي şorduŋ-mı? 61b-3, وَارْدُكْمِي varduŋ-mı? 61b-4, بِلْمَزْ مِسِنْ bilmez misin? 38a-7, كُورْمَزْمِسِنْ görmez misin? 39a-6

EYLEM (FİİL)

Eylem Çekimi (Fiil çekimi)

142. Kişi ekleri (Şahıs ekleri)

Bilindiği gibi üç tip kişi eki vardır.

1. Kişi zamiri kaynaklı kişi ekleri. Şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, belirsiz geçmiş zaman, istek ve gereklilik çekimlerinde kullanılır.

2. İyelik eki kaynaklı kişi ekleri. Belirli geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılır.

3. Emir ekleri. Emir çekiminde kullanılır.

143. Müzekki'n-Nüfûs'ta kişi zamiri kaynaklı birinci tipteki kişi ekleri şunlardır.

Tekil

1. kişi : -van, -ven; -am, -em; -ın, -in; -n

2. kişi : -sın, -sin

3. kişi : —

Çoğul

1. kişi : -uz, -üz; -vuz, -vüz

2. kişi : -sız, -siz

3. kişi : -lar, -ler

Müzekki'n-Nüfûs'ta birinci kişi eki için -vam, -vem; -vanın, -venin şekilleri yoktur.

144. Müzekki'n-Nüfûs'ta iyelik eki kaynaklı ikinci tipteki kişi ekleri şunlardır.

Tekil

1. kişi : -m

2. kişi : -ŋ

3. kişi : —

Çoğul

1. kişi : -ḳ, -k (Şart'ta -vuz, -vüz)

2. kişi : -ŋuz, -ŋüz

3. kişi : -lar, -ler

145. Metnimizde emir eklerinin çekiminde kullanılan üçüncü tipteki kişi ekleri şunlardır.

Tekil

1. kişi : -ayın, -eyin; -ayım, -eyim

2. kişi : -ġıl, -gil

3. kişi : -sun, -sün

Çoğul

1. kişi : -alum, -elüm

2. kişi : -ŋ; -ŋuz, -ŋüz

3. kişi : -sunlar, -sünler

2. **Şekil ve zaman ekleri**

146. Şimdiki zaman eki

Müzekki'n-Nüfûs'ta tek ve bütün metne hakim bir şimdiki zaman eki yoktur. Onun yerine geniş zaman, "yörür" fiili ve -maḳda, -mekte ekinin kullanıldığını görüyoruz.

1. Müzekki'n-Nüfûs'ta geniş zaman ekinin şimdiki zaman yerine kullanımına örnek olarak şunlar verilebilir. (İşitdi-kim ḫocalar Mekkeye) كيدرلر giderler 24a-13, (Sen daḫı Mekkeye mi) كيدرسن gidersin? (Gördi-kim bir kişi) كلور gelür (eydür:) 24b-17, (Ol yatduğı yėrde cullāḥı gördi-kim) كلور gelür (eydür:) 25b-8,9

2. Müzekki'n-Nüfûs'ta bugünkü kullanımıyla -yor eki görünmemektedir. Ama metnimizde daha sonraki dönemlerdeki kalıplaşmanın önceki durumu diyebileceğimiz tarzda kullanılışlara rastlamaktayız. (Cullāḥ Mekkeyi bile ṭavāf eyleyüp yine) كيده يورر gide yörür 24b-6, (Uş yine evüme) كيده يورورين gide yörürin (dėdi.) 24b-9, (Uş Muḥammedi) اوري يورورز everi yörürüz. 23b-8

3. Müzekki'n-Nüfûs'ta şimdiki zaman yerine -maḳda, -mekde eki de kullanılmıştır. كوزتمكده gözetmekde 192b-1, كوسترمكده göstermekde 192b-1, سويلمكده ايدي söylemekde idi 140b-16 gibi.

147. Geniş zaman ekleri

Eski Türkçenin devamı olarak Eski Anadolu Türkçesinde üç türlü geniş zaman eki bulunmaktadır. 1. -ur, -ür 1. -ar, -er 3. -r Müzekki'n-Nüfûs'ta bu üç zaman eki de kullanılmıştır.

Tekil

1. kişi : بلورين bilürin 59a-2, كرورين girürin 59a-5, كيارين gėyerin 59a-6, كلورين gelürin 59a-6, ارشمزين ėrişmezin 59a-7, ارشمزين ėrişemezin 59a-7, يتورين yaturın 64b-1, اليمزين alımazın 61a-15, بلورم bilürem 60a-1, ايدرم ėderem 278a-7, دوتارم dutaram 278a-8

2. kişi : كلورسن gelürsin 59a-3, بلمز مسن bilmez misin 59a-16, اوتنمز مسن utanmaz mısın 59a-16, ṭaleb ايدرسن ėdersin 59a-16, يتورسن yatursın 64b-1

3. kişi : ياتور yatur 103a-14, كتورمز getürmez 7b-12, آلور alur 7b-12, التور iletür 7b-11, بكنلمز begenilmez 7b-12, كير gėyer 59a-5, قلور ḳılur 59a-5, قورر ḳurur 60b-10, كيدر gider. 60b-10

Çoğul

1. kişi : ایدرز ėderüz 274a-3, کدەرز giderüz 15a-14, کتمزز gitmezüz 15a-14, باغشلرز bağışlaruz 274a-11.

2. kişi : ایشیدرسز işidürsiz 67b-17, بولورسز bulursız 70b-6, صنورسز şanursız 75a-10, اولدررسز öldürürsiz (ḳanlı) اولورسز olursız 242a-12

3. kişi : یورررلر yörürler 103a-10, بصرلر başarlar 62a-8, کولرلر gülerler 62b-1, اوینرلر ایدي oynarlar 62b-2, اشرلر eşerler یورترلر ایدي yortarlar 62b-2 یونورلر yunurlar اریتورلر ایدي arınurlar 62b-2

148. Belirli geçmiş zaman eki (Görülen geçmiş zaman eki)

Bu zaman eki -dı -di şeklindedir. Bu döneme özgü olarak 1. kişi eki /-m/ sesinin etkisiyle ünlüsünü yuvarlaklaştırmıştır. Benzeme yoluyla aynı durum ikinci kişi ekinin ünlüsünde de görülmektedir. Çekiminde iyelik eki kaynaklı kişi ekleri kullanılır.

Tekil

1. kişi : ایلدم eyledüm 59b-6, ایتدم ėtdüm 59b-5, طوتدم ṭutdum 59b-5, بلدم bildüm 59b-5, واردم vardum 61b-5, صوردم şordum 61b-6

2. kişi : سودك sevdüŋ 28b-9, اولدك olduŋ 59a-5, صوردکمي şorduŋ 61a-3, واردکمي varduŋ-mı 61a-3

3. kişi : چقدي بقدي çıḳdı baḳdı 103a-9, صرصلدي şarşıldı 103a-11, دلمدي dilemedi. 57a-5

Çoğul

1. kişi : بولمدوق bulmaduḳ 59b-4, طویمدوق ṭuymaduḳ 59b-4, قودق کتدك ḳoduḳ gitdük 241a-7

2. kişi : بیوردکوز buyurdıŋuz 59a-4, ایتدکوز ėtdüŋüz 13b-3, ویردکز vėrdiŋüz 13b-4, ویردکوز vėrdiŋüz 27b-14, کچوردکوز geçürdüŋüz 27b-14

3. kişi : قرشمادیلر ḳarışmadılar 29a-9, واردیلر vardılar 59a-1, کتوردیلر getürdiler 59a-1

149. Belirsiz geçmiş zaman eki (Öğrenilen geçmiş zaman eki)

Bu dönemde belirsiz geçmiş zaman eki -mış, -miş şeklindedir. Müzekki'n-Nüfûs'ta ek daima düz şekillidir. Kişi zamiri kaynaklı kişi ekleriyle çekilir.

Tekil

1. kişi : قومشم ḳomışam 274a-4, دوزمشم düzmişem 274a-9, ایومشم uyumışam 149a-8, اوکرنمشم ögrenmişem 278b-6

2. kişi :

3. kişi : ویرمش vėrmiş 1b-8 کتورمش götürmiş 61b-13 قومش ḳomış 61b-13 برقمش bıraḳmış 61b-14

Çoğul

1. kişi : دُزْمشُوزْ düzmişüz 274a-1, قلمشُوزْ ḳılmışuz 274a-2, قُومشزْ ḳomışız 274a-12

2. kişi : بيُورْمش سِزْ buyurmışsız 120b-16, آلدَنْمشسِزْ aldanmışsız 219a-3, اُولْمشسِزْ olmışsız 71a-12

3. kişi : اُولْمشْلَرْ olmışlar 103a-10, قُوشَتْمشْلَرْ ḳuşatmışlar 103a-14, بِنْدُرْمشْلَرْ bindürmişler 61b-13

150. Gelecek zaman eki

Eski Türkçe döneminde gelecek zaman için iki tip zaman eki kullanılmaktaydı. 1. -gay -gey "yaragay : yarayacak" 2. taçı, teçi "kelteçimiz : gelecegiz". Bunlar Eski Anadolu Türkçesi döneminde bırakılmış ve yerini -ısar, -iser eki almıştır.

1. Yaygın gelecek zaman eki -ısar, -iser ekidir. (Bu milkden كُوچِسَرْدُرْ göçiserdür (göçecektir) ve ḳabre وَارِسَرْدُرْ varısardur (varacaktır) ve çüriyüp anda daḫı 37a-17, niçe yıllar ṭopraḳ يَتِسَرْدُرْ yatısardur (yatacaktır) tā ḥaşr olınca. 37b-1) gibi. Ama aşağıdaki örneklerden de görülecegi gibi Müzekki'n-Nüfûs'ta birinci çoğul kişi dışında bütün kişiler için kullanılmaktadır. Birinci çoğul kişi kullanımına rastlayamadık. Bunun çekiminde de kişi zamiri kaynaklı kişi ekleri kullanılır.

Tekil

1. kişi : اُلْدُرِسَرَمْ öldüriserem 68b-2

2. kişi : اُولِسَرْسِنْ olısarsın 62a-7, 262a-6, يَتِسَرْسِنْ yatısarsın 62b-6,

3. kişi : كَلِسَرْ geliser 31b-12, قُورْتَارِسَرْ ḳurtarısar 190b-5, اُولِسَرْدُرْ olısardur 123a-12, 197b-6, 232b-16, 248a-8, كَلِسَرْ اِرِشِسَرْدُرْ geliser ėrişiserdür 219a-9, سَچِيلِسَرْدُرْ seçiliserdür 234a-6, كِدِسَرْلَرْدُرْ gidiserlerdür 234a-7, دِيِسَرْ dėyiser 239a-7

Çoğul

1. kişi :

2. kişi : بُولِسَرْسِزْ bulısarsız 192a-10

3. kişi : دُوتِسَرْلَرْدُرْ dutısarlardur 146b-14, اِلْتِسَرْلَرْدُرْ iltiserlerdür 146b-14.

2. Gelecek zaman bezen geniş zaman ile karşılanmıştır. Ben daḫı şol ḫocalar ile bilece كِدَرِينْ giderin 24a-14, Bunlar ile bile كِدَرَمْ giderem dėdi 24a-15

3. Gelecek zaman bazen istek ekiyle karşılanmıştır. Ben eger cemī'-i mālumı vėrsem bu bitinüŋ bir noḳṭası elüme كِرْمَيَه girmeye dėdi. 25a-12, Anı yabānda mı قُويَه وُزْ ḳoyavuz ḥüccet issine degdi. 25b-6,7, كَتُورَه سِزْ getüresiz getürüŋ dėr 167b-10, Siz yarlıġanduġuzdan ṣoŋra niçeler daḫı قُورْتَرَه سِزْ ḳurtarasız dėdi 222b-10,11

4. Yine bu dönemde bazen de gelecek zaman eki olarak -acaḳ, -ecek ekinin kullanıldığını görüyoruz. كَلَجَكْدُرْ gelecekdür 61b-17, كِدِلَجَكْدُرْ gidilecekdür. 62a-1. Metnimizde bu ek daha çok birleşik fiil, partisip grubu ve isim olarak sıkça kullanılmıştır.

151. Şart eki

Bu dönemde şart eki -sa, -se biçimindedir. Bugünkünden farkı çoğul birinci kişi ekinin -vuz, -vüz şeklinde gelmesidir. "biz" kişi ekinin başındaki /b/, /v/ ye dönmüş /v/ sesi de düz ünlüleri yuvarlaklaştırmıştır. Ayrıca ikinci tekil kişinin ünlüsü düz, ikinci çoğul kişinin ünlüsü yuvarlaktır. Belirli geçmiş zaman çekiminde olduğu gibi şart çekiminde de ikinci tipteki kişi ekleri kullanılır.

Tekil

1. kişi : اُولْسَمْ olsam 59a-14, اُلْسَمْ ölsem 59a-15, اِتْسَمْ ėtsem 99a-1, اُوتُورْسَمْ otursam 99a-1

2. kişi : (cehd) اَيْلَسَكْ eyleseŋ 60b-9, كَسْسَكْ kesseŋ 60b-9 چُورُتْسَكْ çürütseŋ 60b-13, يَتْسَكْ yatsaŋ 61b-9, اُولْسَكْ olsaŋ 61b-16

3. kişi : اُولْسَه olsa 27a-10, كَسِلْسَه kesilse 60b-11, يِتْمَسَه yėtmese 61b-9, بِنْسَه binse 61b-14

Çoğul

1. kişi : دِيرْسَوُزْ dėrsevüz 60a-17, وِيرْسَوُزْ vėrsevüz 274a-1, كُونْدَرَه وُزْ gönderevüz 274a-2, سُويْلَرْسَوُزْ söylersevüz 4b-6. دُوشَه مَزْسَوُزْ döşemezsevüz 148b-6

2. kişi : اُوغْرَرْسَڭُوزْ uğrarsaŋuz 88a-16, كَتُورْسَڭُوزْ getürseŋüz 183b-3, اَلْسَاڭُوزْ alsaŋuz 183b-2, اُويَارْسَڭُوزْ uyarsaŋuz 192a-10

3. kişi : اُولْسَلَرْ olsalar 88a-17, اُلْسَلَرْ ölseler 88a-17, صُورْسَلَرْ ṣorsalar 184b-4, دِسَلَرْ dėseler 184b-4

152. Emir ekleri

Müzekki'n-Nüfûs'ta emir eklerinin hepsi vardır. İkinci kişi eki -ġıl, -gil bu dönemde Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olarak kullanılmaktadır. Metnimizde eksiz şekiller de buna paralel olarak kullanımdadır. Bunun nedeni metnin istinsah tarihinin 17. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olmasıdır.

Tekil

1. kişi : -ayın, -eyin; -ayım, -eyim (Bir gün ṭoḳ اُولَايِنْ olayın ve üç gün aç اُولَايِنْ olayın doyıcaḳ saŋa şükr اِيدَه يِمْ ėdeyim acıġıcaḳ saŋa ṭażarruᶜ اِيدَه يِنْ ėdeyin 57a-3,4, وِيرَيِمْ vėreyim 47a-17, دِيَه يِمْ dėyeyüm 59a-4, اِيدَه يِمْ ėdeyüm 59a-7, وَرَايِمْ varayım 59a-9, دَانِشَيُمْ danışayum 59a-9, بُولُشَيِنْ buluşayın 209b-16)

2. kişi : -ġıl, -gil (بِلْكِلْ bil-gil 1b-3, آلْدَنْمَه غِلْ aldanmaġıl 31b-5, يِكِلْ yėgil 31b-5, صُورْمَاغِلْ ṣormaġıl 251a-13. Bunların yanında eksiz şekiller de görülmektedir. أُودَه öde 47b-2, آلْ قَلْدُورْ al ḳaldur 47b-2, 47b-3 gibi.

3. kişi : -sun, -sün (دِلَسُونْ dilesün 59a-17, دِلَمَسُونْ dilemesün 59a-17, كَلْسُونْ gelsün 59a-1, كُورْسُونْ görsün 59b-9, صُورْسُونْ ṣorsun 60a-9)

Çoğul

1. kişi : -alum, -elüm (دَانِشَلُمْ danışalum 59a-11, اِيدَه لُمْ ėdelüm 59b-3, أُولَالُمْ olalum 62a-2, وِيرْمَيَه لُمْ vėrmeyelüm 62a-2, دَاغِدَه لُمْ daġıdalum 62a-2)

2. kişi : -ŋ; -ŋuz, -ŋüz (سُويْلَمَكْ söylemeŋ 27b-16, آيْلَمَكْ eylemeŋ 47a-16, وِيرُوكْ vėrüŋ 47a-16, دِيمَكْ dėmeŋ 47a-17, وَارُكْ varuŋ أُوقُوكْ oḳuŋ 59a-1, وِيرْمَكْ vėrmeŋ 88a-16)

3. kişi : -sunlar, -sünler (أُولْمَسُونْلَرْ olmasunlar 59a-2, أُويْسُونْلَرْ uysunlar 268a-13, قَرِشْمَاسُونْلَرْ ḳarışmasunlar 270a-15, كُولُشْمَه سُونْلَرْ gülüşmesünler 270a-15)

153. İstek eki

Metinde istek eki -a, -e'dir. Bugünkünden farkı iki ünlü arasına giren koruyucu ünsüz /y/ nin bulunmamasıdır. "olayım" biçiminde degil "olam" biçimindedir. İstek ekinin bu dönemde bütün canlılığıyla kullanıldığı görülmektedir. Şimdiki zaman ve gelecek zaman yerine de kullanıldığını yukarıda söylemiştik.

Tekil

1. kişi : (دِكِشَمْ degişem 59a-13, أُولَامْ olam 59a-13, بَاغِشْلَيَمْ baġışlayam 274a-7, قُويَمْ ḳoyam 274a-8, كَچُورْدَمْ geçürdem 54b-11)

2. kişi : (اِشِيدَه سِنْ işidesin 60b-4, كِدَرِيمَيَسِنْ giderimeyesin 60b-13, كِدَرَه سِنْ votre gideresin 60b-14, اِرِشْدُرَه سِنْ ėrişdüresin 60b-14, طُوتَه سِنْ ṭutasın 60b-17, دُوزَه سِنْ düzesin 174a-2, قُوشَاسِنْ ḳoşasın 174a-2)

3. kişi : (آلَا قَالْدُرَه ala ḳaldura 47b-3, صَقْلَيَه ṣaḳlaya 59b-1, أُولَه ola 277a-11, وَارَه vara 173b-16, قَلْمَيَه ḳalmaya 184a-8)

Çoğul

1. kişi : (آكَاوُزْ aŋavuz 152a-16, كُونْدَرَوُزْ gönderevüz 274a-11, اِسْتَيَه وُزْ isteyevüz 148b-11, دِيَه وُزْ dėyevüz 175b-4, يَقَاوُزْ yaḳavuz 181b-1)

2. kişi : (اِيدَه سِزْ ėdesiz 59a-10, أُولَاسِزْ olasız 20b-17, 177a-15, كَتُورَه سِزْ getüresiz 167b-10, بِلَه سِزْ bilesiz 169a-10)

3. kişi : (وارەلر varalar 271a-10, قلالر ḳalalar 181b-1, ايدەلر eydeler 181b-1, استميەلر istemeyeler 177a-17, ديميەلر dėmeyeler 177a-17)

154. Gereklik şekli

Müzekki'n-Nüfûs'ta bugünkü gibi bütün fiil şekillerine gelen bir gereklik çekimi yoktur. Bu dönemde gereklik çekimi büyük ölçüde "gerek" ismiyle karşılanmıştır. Bunun yanında henüz zaman eki gibi kullanılmayan -malu, -melü şekli de görülmektedir. Bu ekin zaman eki olarak kullanımı sonraki dönemlere özgüdür.

1. Eski Türkçe döneminde ad olarak kullanılan "gerek" kelimesi Batı Türkçesine geçmiş Eski Anadolu Türkçesi döneminde de aynı şekilde kullanılmıştır. گرگلوسي gereklüsi 164b-10, ğāyet گرگلودر gereklüdür. Bize ne گركسه gerekse dėyelerdi ve kim گركسه gerek-ise bizi döge-y-di 171b-15, 235a-13. Sonra yardımcı eylem gibi, daha sonraki dönemlerde de tam eylem gibi kullanılmıştır. Metnimizde diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görüldüğü gibi eylem olarak da kullanılmıştır. گركمز اولا gerekmez ola 192b-16. Başka bir değişle ad eylemleşmiştir. Bu dönem eserlerinde bu kelimenin hem ad hem de eylem olarak kullanıldığı görülüyor.

Birinci olarak metnimizde -maḳ, -mek mastarıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. اتمك گركدر ėtmek gerekdür 169a-11, اونوتمق گركدر unutmaḳ gerekdür 170a-16, قورقمق گركدر ḳorḳmaḳ gerekdür 170b-2, Bu ḫalḳa çıḳup قرشمامق گركدر ḳarışmamaḳ gerekdür meclislere كرمامك گركدر girmemek gerekdür 173b-15, Gėce gündüz چالشمق گرك çalışmaḳ gerek cidd ü cehdi قومامق گركدر ḳomamaḳ gerekdür. 267a-8,9 gibi.

İkinci olarak şart ekiyle birlikte kullanılmaktadır. كرسه گرك ايدي girse gerek idi 171a-7, اولسه گركدر olsa gerekdür 194b-5, استسڭ گركدر isteseŋ gerekdür 174a-2, اتسم گركدر ėtsem gerekdür 184a-7, كرسلر گركدر girseler gerekdür 188b-11, ويرسوز گركدر vėrsevüz gerekdür 274a-1

Üçüncü olarak istek ekiyle kullanılmaktadır. استيه گركدر isteye gerekdür 195a-14

2. Bugün kullandığımız gereklilik şeklinin Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu ekin mastar eki -ma, -me ve sıfat yapma eki -lu, -lü'nün birleşmesiyle ortaya çıktığı görülmektedir. Metnimizde bu ekin kullanımı şöyledir. Pes bunlaruŋ baʿżı dil-ile dėnilür ve ḳulağıla işidilür ve baʿżısı گورملودر görmelüdür (görmekle ilgilidir, görmeye özgüdür) işitmek ile olmaz bel-ki dadmaḳ gerekdür 5b-14, 15, Kendüyi bir bay kişi bildürür vaḳtā kim ortaya gele bir ḳumāş almalu ola (alacak olsa) cemīʿisi bir aḳçe getürmez hem-ān ḫalḳa rüsvāy olur. 178a-1,2. يمالو yamalu (ḳaftanlar) 50a-15, Ammā şeyḫ mürīdine ḫırḳayı گيدرملو geydürmelü

olıcaḳ (giydirecek olunca) evvel şeyḫ ḫırḳayı eline alup 211a-10, yā sefere گتمَلو gitmelü olsa (gidecek olsa) ve-yā nesne صتمَلو şatmalu olsa (satacak olsa) ve-yā nesne آلمَلو almalu olsa (alacak olsa) ve-yā oğul اَوَرْمَلو evermelü olsa (evlendirecek olsa) ve-yā ḳız چقرْمَلو çıḳarmalu olsa (çıkarak olsa) şeyḫine danışmaḳ gerek. 247b-15,16, Pes şol nesne kim گورْمَلودر görmelüdür anı işitmeg-ile olmaz ve ol nesne kim دادمَلودر dadmaludur ol gine dadmayınca olmaz. Görmege işitmek aŋa fā'ide vėrmez ve bu daḫı گورْمَلودر görmelüdür اشِتْمَلودر işitmelü degül دادمَلودر dadmaludur صورْمَلو şormalu degül. 264b-12,13,14, Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi bu ek ya ad olarak veya ortaç (sıfat-fiil) olarak veyahut bir yardımcı eylemle gelecek zaman anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanım Eski Anadolu Türkçesine özgü bir kullanımdır. Bu şeklin daha sonra Osmanlıca içinde eylem çekimi gibi kullanıldığı anlaşılmaktadır.

155. i- eylemi (i- fiili)

Bilindiği gibi i- eyleminin bildirme, hikâye, rivayet ve şart olmak üzere dört çekimi vardır. Müzekki'n-Nüfûs'ta da i- eyleminin bu dört şekli kullanılmıştır.

Bildirme

Bildirme eklerinin 1. tekil kişi eki bugünkünden farklı olarak -am, -em şeklindedir. İkinci kişi ekinin ünlüleri düzdür. Üçüncü kişi ekinin ise ünlüsü yuvarlaktır. Olumsuzu "degül" kelimesiyle yapılır.

Tekil

1. kişi : -am, -em (قولڭم ḳuluŋam 24b-14, آجَم acam طوقَم ṭoḳam ve يَالنَم yalınam 37a-14, اُوزَرِنَه يَم üzerineyem 61b-4, يورْغونن yorğunın 241b-2, بَن وَن benven 241b-5, yüce اَصلْدَن وَن aşldanvan 240a-5)

2. kişi : -sın, -sin (ايدِجي سِن ėdicisin 261b-14, طوتِجي سِن ṭutucısın 261b-14, ويرِجي سِن vėricisin 261b-14, دويُورِجي سِن doyurıcısın 261b-15)

3. kişi : -dur, -dür (وَاردُر var-dur 1b-4, مُنْقَسِمدُر münḳasımdur. 1b-4, اوگولمَكدُر ögülmegidür 27b-1, كوپرِيدُر köpridür 37b-2, يوقدُر yoḳdur 37b-10)

Çoğul

1. kişi : -uz, -üz (فضلوز fazluz 114a-17, نقّاشلَرز naḳḳāşlaruz 122a-1, اُمّتِيوز ümmetiyüz 171a-13)

2. kişi : -sız, -siz (دوستلَرُمسز dostlarumsız 181b-13)

3. kişi : -durlar, -dürler (-lardur, -lerdür) (بيزارلَردُر bī-zārlardur 30a-16)

Olumsuz : (döner) دگولن degülin 142a-12)

Hikâye

ایدم idüm 4a-6, 96b-8

ایدڭ idüŋ 59a-15

ایدي idi 25a-11

دوتمزدق dutmaz-ıduḳ 171b-13

ادوكوز idüŋüz 57b-7

ایدلر idiler 281b-7

Rivayet

ایمشن imişin 8b-17

ایمش سن imişsin 66b-5

ایمش imiş 26a-1

Olumsuzu دكل ایمش degil imiş 40a-15

Şart

ایسڭ iseŋ 116b-12, 64a-10

ایسه ise 11a-17

Partisip şekli : var ایدوكنی idügini 61a-1, دیدكي dédügi 61a-7, دوتمزدق dutmaz-ıduḳ 171b-13

Gerundium şekli : çoḳ ایكن iken 59a-14, سوزده ایكن sözde iken 59b-8,

156. Birleşik çekimler

Birleşik çekimler bugünkü gibidir. Bu dönemde ekleşmelerin başladığı anlaşılıyor. ویرورسڭوز vérürseŋüz 47a-17

Kuvvetlendirme ve ihtimal

قرارمشدر ḳararmışdur 61a-14, اولسردر olısardur 61b-10, كوچسردر göçiserdür 37a-17, وارسردر varısardur 37a-17, يتسردر yatısardur 37b-1

Hikâye

ديرْدُكْ dêrdüŋ 59a-15, ديرْ ايدُكْ dêr idüŋ 59a-15, ديلَرْدُمْ dilerdüm 59a-3, دُشْمَيَيْدُمْ düşmeye-y-düm 59a-4, دِكَيْدُكْ dike-y-dük 243b-12, كُولَرْلَرْ gülerler ve اُويْنَرْلَرْ ايدي oynarlar idi 62b-2 ve اَشَرْلَرْ eşerler ve يُورْتَرْلَرْ ايدي yortarlar idi 62b-2 ve يُونُورْلَرْ yunurlar ve آرِينُورْلَرْ ايدي arınurlar idi 62b-2, سُويْلَمَكْدَه ايدي söylemekde idi 140b-16, يَرَتْمِشْدي yaratmışdı 110a-9, دُورْمِشْدي durmışdı 110a-9, آغْلَيَايِدُكُوزْ ağlaya-y-idiŋüz kimseyi اِنجِدْمَيِدُكُوزْ incidmeye-y-diŋüz 181a-11, اُوغْرَمَايَه يِدُوكُوزْ uğramaya-y-idüŋüz 181a-12

Rivayet

اُولْمَزْ ايمِشْ olmaz imiş 59b-8, اُولُورمِشْ olurmış 61b-10, قُنُوقْلَارِمِشْ konuḳlar-imiş 137b-5

Şart

ويرُورْسَكْ vêrürseŋ (47b-1, دِرْسَكْ dêrseŋ 59a-14, اَكْلَارِسَكْ aŋlar-iseŋ 101b-14, دُوشَه مَزْسَوُزْ döşemezsevüz 148b-6, كَچُورْسَوُزْ geçürsevüz 174b-12, قَچْمَزْسَوُزْ ḳaçmazsavuz 181a-17, (yaramaz nesne) ايمِشْسَه imişse 55b-5, ḫorluk ايمِشْسَه imişse 55b-6, بُوشَلْتْدُكْسَه boşaltduŋsa 232a-13

Katmerli birleşik çekim

اِشْلَامِشْ ايمِسَه işlemiş imis-se 171a-7

Gerundium

سُورُورِيكَنْ sürür-iken 241b-3

157. Yeterlik şekli (İktidar şekli)

Bu dönemde iktidar anlamı veren kelime Eski Türkçedeki u- fiilinden gelen ve bir başka fiile ekleşmiş olarak kullanılan -a, -e, -ı, -i'dir. Müzekki'n-Nüfûs'ta yaygın olarak kullanılan yeterlik şekli budur. Bunun yanında bugün kullandığımız ulaç eklerinden sonra gelen "bil" yardımcı eylemi ile yapılan yeterlik şekli de görülmektedir. Bu şekil yalnızca olumlu için kullanılır. Eski Türkçede olumsuz şekil "u- : yapmak, muktedir olmak" eylemiyle yapılmaktaydı. "umaz men erser : muktedir olamazsam, yapamazsam" gibi. Eski Anadolu Türkçesi döneminde u- eyleminin ekleşmiş şekliyle yapılmaktadır. Zamanla bu eylem erimiş ve -a, -e, -ı, -i şekilleri ortaya çıkmıştır. Metnimizde de bu şekildedir. Bugün -ı, -i şekilleri de kaybolmuş ve yalnızca -a, -e şekilleri kalmıştır.

بشَارِيمَدُمْ başarımadum 59b-5, آرِشَمَزِنْ érişemezin 59a-7, قُورْتَرِيمَزْ ḳurtarımaz 60b-7, كَدَرِيمَيَسِنْ

giderimeyesin 60b-13, بولمسا bulımasa 107b-3, گلیمدي gelimedi 264a-12, دوندرمزسگوز dönderimezseŋüz 241b-16, دوندرمدلر dönderimediler 242a-9, الدومیلر iledümeyeler 251b-6 طوتابلە سن ṭutabilesin 251b-7

158. Ulaçlar (Gerundiumlar)

-a, -e : سگە سگە siŋe siŋe (eve geldi) 96b-12, آچە aça (gör) 7b-14, گچە geçe (gide) 227a-2, چقا çıḳa (geldi) 239b-14

-ı, -i : اوشنی اوشنی üşeni üşeni (eve geldi) 96b-12, آتلایی آتلایی atlayı atlayı (gitdiler) 267b-11, اولی یزدم öli (yazdım) 268a-3, آیدي ویردي eydi (vėrdi) 59a-11, گتوري ویرە سن getüri (vėresin) 61a-1

-u,-ü : سوریو سوریو süriyü süriyü (ṭaşra çıḳardılar) 241b-3, اغلیو اغلیو aġlayu aġlayu (gitdi) 241a-14, قیو ویر ḳoyu (vėr) 59a-14, دیو ویردي dėyü (vėrdi) 59b-1, دیو dėyü 239b-11,12, فرلیو fırlayu (gelür) 227a-2

-up, -üp : دوندروب dönderüp (85b-15), بشوروب bişürüp (89b-3), طغرلدوب ṭoġrıldup (83b-16), اولمیوب olmayup 7b-10, یغشدوروب yıġışdurup 61a-2

-uban, -üben : اوشوبن üşüben 36a-3, اولوبن oluban (42b-17), گروبن girüben 278a-8, اوروبن uruban 252a-16

-ıçaḳ, -içek : (دویجق doyıcaḳ 57a-3, اجغجق acıġıcaḳ 57a-4, اولجق olıcaḳ 7b-12, ایدیجك ėdicek 60a-12, گسلجك kesilicek 60b-10), توكرجك tükiricek 117a-17

-madın, -medin : گتورمدن getürmedin 47b-1, گلمدین gelmedin 61b-12, داغلمدین daġılmadın 62a-3, اولمدین olmadın 31b-11

-ınça, -inçe : اولمینجە olmayınca 59b-4, چقرمینجە çıḳarmayınca 60b-7, برقمینجە bıraḳmayınca 60b-8, آكمینجە aŋmayınca 61a-8

-dıḳça, -dikçe, -duḳça, -dükçe : قاقدقجە ḳaḳıdıḳca 114a-8, meyl اتدكجە ėtdükce 61a-1, 61a-10, ارکلدكجە irkildükce 126b-17, اولدقجە olduḳca 119a-2

-alı, -eli : Ben dünyāya یرادلالي yaradılalı 85b-2,3. Bunun yanında ekin /ı/, /i/ sesinin telâffuza uygun olarak düşürüldüğü de görülmektedir. یرادلدن yaradaldan 27b-2, گللدن gelelden berü 85b-1,54b-2, اوللدن ölelden berü 64b-1

-ken

ایكن iken 265b-4, حال حیاتندە ایكن ḥāl-i ḥayātında iken 17a-6, آزاد ایكن āzād iken 17a-11, cehenneme كدركن giderken 17a-16

159. Ortaçlar (Partisipler)

-an, -en : اولان olan 3b-7, سَوَنْلَري sevenleri 27b-3, biten 47a-17, كَلَنْلَرْ gelenler 78bb-17, بَسْلَنَنْ beslenen (ḥayvānlardan) 97a-4

-ar, -er : شَاشَرْ şaşar (imiş) 69b-7

-ur, -ür : بِلُورْ bilür (pādişāhsın) 259a-6, (bu ʿālem-i dünyāda) يُورُورْ yörür (ādem oğlanlarından) 64b-8

-r : Eski Anadolu Türkçesi dönemine özgü olan يَشَرْ yaşar "yaşında" 240a-1 kelimesinde bu ek yapım eki gibi kalıplaşmıştır.

-acaḳ, -ecek : طَقِلَجَقْ ṭaḳılacaḳ zincirlerden 82b-11, اُوقِيَاجَقْ oḳuyacaḳ virdler 271a-6, كَيَجَكِي gėyecegi 209a-14

-duḳ, -dük : دِيدُوكْلَرِمْ dėdüklerim 50b-1 اُولْدُوغِيچُونْ olduġı-y-çün 57a-4, كِتْدُوكْلَرِينْ gitdüklerin 61a-2

-mış, -miş : دُوشْمِشْلَرْ düşmişler 47b-2, يُوتْمِشْ yutmış (bir yılan) 70a-5, كُورْمِشْ görmiş (degül) 70a-5,

-ası, -esi : كَيَاسِجُكِمِي gėyesicügi-mi 212a-15, كَيْسِي gėysi (< gėy-esi) 59a-8, ne çoḳ اُوتُورَاسِي oturası ne çoḳ سُويْلَيَه سِي söyleyesi 236a-1, ol ḫiẕmetde اُولاَسِي olası 236a-2

-malu -melü : يَمَالُو yamalu (ḳaftanlar) 50a-15, yā sefere كِتْمَلُو gitmelü olsa ve-yā nesne صَتْمَلُو ṣatmalu olsa ve-yā nesne آلْمَلُو almalu olsa ve-yā oğul اَوَرْمَلُو evermelü olsa ve-yā ḳız چِقَرْمَلُو çıḳarmalu olsa şeyḫine danışmaḳ gerek. (247b-15,16)

-maz, -mez : يَرَمَزْ yaramaz (işlere) 34a-6, يَرَمَزْ yaramaz (ʿamellerüŋüz) 71a-13, (işini) بِلْمَزْ bilmez (bī-çāre!) 74a-7, (bu ṣusuz) اُولْمِشْ ölmiş (göŋliŋi ṣuvara) 74a-8

SÖZ DİZİMİ ÖZELİKLERİ

Cümleler

Müzekki'n-Nüfûs'un cümlelerinin en dikkat çekici yanı konuşma üslûbuyla yazılmış olmasıdır. Dolayısıyla eserin cümleleri konuşma cümleleridir. Yapı bakımından eserde basit cümleler ve birleşik cümleler vardır. Ama eserin geneline ki'li ve kim'li bağlaçlarla kurulmuş birleşik cümleler hâkimdir. Anlam bakımından eserde olumlu cümleler yaygındır. Bunun yanında konunun gerektirdiği olumsuz, soru, olumsuz soru ve ünlem cümleleri de görülmektedir. Öge dizilişi bakımından düz cümlelerin ve devrik cümlelerin bir arada karışık olarak kullanıldığını görüyoruz.

Müzekki'n-Nüfûs'un söz dizimine bakıldığında Türkçe söz diziminin kurallarına uygun cümlelerin bulunduğu görülmektedir.

"Bu kitāba gey iᶜtimād édüp inanasın ve bu kitāb senüŋ necātuŋa sebeb idügin bilesin ve ḳaçan bu kitāb içindeki sözlere iᶜtimād édüp bunlar ile ᶜamel eyleseŋ nefs-i emmāreden ḳurtulasın ve nefs-i muṭma'inne ile ḳarār dutasın. Saŋa daḫı İrciᶜī ḫiṭābı gele érişe. ᶜĀşıḳlardan olasın ve ᶜāşıḳlar içinde evliyālardan olasın ve evliyālar içinde sulṭānlardan olasın. Her kim dilerseŋ Ḥaḳ -Taᶜālā- saŋa anı étmegi āsān édi vére. Dilerseŋ ḫastaları ṣaġ édesin ve senüŋ duᶜāŋ ile ölü göŋüller dirile ve ḳara yüzler senüŋ ṣoḥbetüŋde aġara ve niçe açlar ḫonunda doyuna ve iksīr-i ḥaḳīḳī olup niçe baḳırları ve niçe ṣınuḳ göŋülleri açup altun édesin ve niçelerüŋ ḳalblerini ġıll u ġışdan arıdup ṣāfī édesin ve dilerseŋ bir ādem ile maġribe ve maşrıḳa Mekkeye ve Medīneye varasın yine gelesin ve yér yüzinde ḫalḳ ile yörüyesin." 22b-16,17, 23a-1,2,3,4,5,6,7

Bunların yanında metnimizde dolaylı tümleçlerin ve zarf tümleçlerinin yüklemden sonraya atıldığı Arapça söz dizimi kurallarına uyan cümlelerle de karşılaşmaktayız.

"Mü'ellif-i kitāb eydür: Bizüm ṭāliblerümüz vardur Mısrda Şāmda ᶜArabda ᶜAcemde Türkde. Daḫı bizüm ẓāhir ṣūretimüz görmemişlerdür." 257a-11,12, "Anuŋ içün kim bu şeyḫler uymışlardur Resūl ḥażretine -ᶜAleyhi's-ṣalātü ve's-selām-a ẓāhirleri-y-le ve bāṭınları-y-le ve sırları-y-le ᶜalāniyyeleri-y-le. Yaᶜnī tamām ittibāᶜ étmişler ve irşād taḫtına oturmışlardur Ḥaḳḳuŋ destūrı-y-le ve Resūlüŋ destūrı-y-le ve şeyḫ-i kāmilüŋ icāzeti-y-le. Pes şeyṭān Resūl ṣūretine mütemeṡṡil olup görinmedügi gibi Resūle uyan şeyḫ ṣūretine mütemeṡṡil olup görünmez." 264a-1,2,3,4, "Ammā eger mertebede şeyḫine varup yétişdi-y-se teveccühini şeyḫine étmez. Bel-ki teveccühüni Ḥaḳḳa éder eger feyż-i İlāhī almaġa ḳādir olı bilürse. Zīrā bu ṭālibüŋ iḥtiyācı şeyḫden kesilmek Allāhı kāmil sevmeg-ile olur." 266a-8,9,10, "Éy bī-ᶜār ādemī! Hīç ġayretiŋ yoḳ mı kim it cennete gire ṣāliḥlere ḫizmet édüp ve ṣāliḥleri sevdügi-y-çün. Sen cehenneme giresin ṣāliḥleri sevmeyüp ve ṣāliḥlere iᶜtiḳādıŋ ve ḥürmetüŋ olmaduġı-y-çün." 247a-16,17, 247b-1, "Nite-ki yuḳaruda biz söyledük telḳīn-i zikr söylendügi yérde." 260b-15, 16

Müzekki'n-Nüfûs'un söz diziminde tümleçlerin yüklemlerine bağlanışlarında adın aldığı ad durumu ekinde farlılık görülmektedir.

ve vaḳtüŋi oŋat vech-ile riᶜāyet édesin. 263b-3, Vaḳt olurdı ve bu ḫod meşhūrdur kim cemīᶜ-i ᶜömrinde nefsini arpa etmegine ṭoyurmadı ve gécelerde dāyim uyumamaḳ anuŋ işi idi. 265b-1,2, Şerīᶜati riᶜāyet étmekdür. 213-8, nāzük tenlerüŋüzi yılanlar çıyanlar üşer. 219a-7, Arḳası-y-le odun daşımaġa emr etdi. 225a-4, her belāya iḫtiyār edüp 227b-17

Metnin üslûbu da dikkate değer bir özellik taşımaktadır. Diyebiliriz ki metinde yalın, açık, canlı ve etkili bir anlatım hâkimdir. 24. varağın a yüzündeki 12. satırdan başlayan hikâye buna güzel bir örnektir. Bu hikâyeyi okurken sanki bir halk hikâyesi okuyor duygusuna kapılıyorsunuz.

Birleşik cümle

160. Şartlı birleşik cümle

Bu cümle türü Türkçenin en eski dönemlerinden bu yana vardır. Şart ekinin bulunduğu gramer birliği şart ya da dilek anlamı taşır ve tamalanmamış bir yargı bildirir. Bu yargının mutlaka tamamlanması, karşılığının getirilmesi gerekir. Onun için eski gramerlerde söz dizimi bakımından şart ekiyle biten birinci ögeye şart, ikinci ögeye şartın karşılığı anlamına gelen şartın cezâsı[78] denmektedir. Şart cümlelerinde -sa, -se şart ekiyle biten cümlecik ikincil ögedir ve başta yer alır. Şart cümlelerinin asıl öğesi ise sonda yer alır ve yargı bununla tamamlanır. Başka bir değişle şart tâlî unsur, cezâsı asıl unsurdur.

Üç ḫaṣlet vardur. Kimde kim ol üç ḫaṣlet olsa tamām münāfıḳdur ve her kimde kim ol üçün birisi olsa münāfıḳlıġuŋ üç baḫşında birisi andadur. Tā anı terk édüp tevbe étmeyince münāfıḳlıḳ ṣıfatından ḳurtulmaz tamām Müslümān daḫı olmaz. Eger ol kişi oruç dutup ve namāz ḳılup ben Müslümānam déyü kendüyi Müslümān sanursa daḫı démek olur. 3b-2,3,4,5,6

"Kimde kim ol üç ḫaṣlet olsa tamām münāfıḳdur ve her kimde kim ol üçün birisi olsa münāfıḳlıġuŋ üç baḫşında birisi andadur." 3b-2,3,4

Kimde o üç haslet olursa (özellik bulunursa) o kişi tamâmıyla münâfıktır ve her kimde o üç hasletin birisi olursa (özelliğin birisi bulunursa) münâfıklığın üç baḫşından (ḥissesinden) birisi ondadur.

Bugün "olursa, bulunursa" şeklinde geniş zamanın şartı biçiminde ifâde ettiğimiz gramer birliği o dönemde "olsa" şeklinde ifâde edilmektedir. Yine bugün "tamâmıyla" ve "ḥissesinden birisi" şeklinde kullandığımız şekiller yerine "tamām" ve "baḫşında birisi" ifâdelerinin kullanılması dikkat çekicidir.

"Kimde kim ol üç ḫaṣlet olsa tamām münāfıḳdur ve her kimde kim ol üçün birisi olsa münāfıḳlıġuŋ üç baḫşında birisi andadur."

Bu cümlede "Kimde kim ol üç ḫaṣlet olsa tamām münāfıḳdur."
Yan cümlecik — Temel cümle

Cümlenin ögeleri bakımından bu cümlenin yan cümleciği zarf tümlecidir. Temel cümlesi de eski -turur fiilinin -durur, dürür şeklinden ekleşmiş olan -dur bildirme ekinin getirildiği münâfıḳ kelimesi yüklemi tamâm kelimesi ise zarf tümlecidir. Bu, birleşik, olumlu, kurallı bir isim cümlesidir.

---

78 cezā' جزاء Ar. (cüz' جزء Ar. *جزء* den) ʿivaż *[ʿivaż عوض Ar. bi'l-kesr, bir nesne muḳâbelesinde verdikleri bedel, cemʿi aʿvāż gelür. AK. 419.]* AK. 140. Bu bedel ya da karşılık ceza da olabilir mükâfât da. cezā' جزاء Ar. ḳabâḥat ve günâh muḳâbelesinde birinin maẓhâr ḳılındığı ʿuḳûbet ve belâ; ve bir nesneye muḳâbil verilen mükâfât, pādāş. Terc. 1. 320. cezā'-i şarṭ جزاء شرط Ar. şarṭın ḥuṣūlüne tâbiʿ olan keyfiyet; ve ʿibârede şarṭın muḳâbili olan ḳażiyye. Terc. 1. 320.

"Pes ol üç ḫaşletler oldur kim söz söylese yalan söyler (8) ve vaʿde eylese vaʿdesine ṭurmaz ve ḳaçan aŋa emānet ḳosalar ḫıyānatlıḳ eder." 3b-7

Genelllikle -sa, -se eki -ınca, -ince, -dığında, -diğinde, -dığı zaman, -diği zaman, -dığı vakit, -diği vakit" anlamlarında kullanılır. Bu kullanım zaman anlamı taşıyan bağ-fiillerdir. "söz söylese" söyleyince, söylediğinde, söylediği zaman, söylediği vakit" gibi.

161. ki'li birleşik cümle

Bu cümle türü Farsça "ki" bağlacı ile onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan "kim" bağlacıyla kurulan bir birleşik cümledir. Bu cümle kuruluşu Türkçenin yapısına uygun değildir. Buna rağmen Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan en yaygın cümle türü budur. Müzekki'n-Nüfûs'ta da en çok görülen cümle budur. Bunun nedeni "ki" ve "kim" edatlarının sağladığı ifâde serbertliğidir. Bilindiği gibi "ki" ve "kim" edatları ya iki eylemi, iki cümleyi veya bir ad ile bir eylemi, bir ad ögesi ile onun açıklaması olan bir cümleyi birbirine bağlar. Her iki halde de "ki" den sonra gelen cümle yardımcı cümledir. O halde bu cümle türünde "ki" den önce gelen öge temel öğe, "ki" den sonra gelen öge yardımcı ögedir. Önce asıl yargı verilmekte sonra bu yargıyı açıklayan tamamlayıcı yargı gelmektedir. Başka bir değişle "ki" sonda bulunan yardımcı cümleyi başta bulunan asıl cümleye bağlamaktadır. Başta bulunun asıl yargının eylem ya da ad olmasına göre iki tür "ki" li birleşik cümle vardır.

1. "Kim" edatından önce bir eylem gelirse "kim" asıl cümle ile yardımcı cümlenin arasında bulunur. Asıl cümle başta yardımcı cümle sonda yer alır.

Çün bilürler kim bu ḥāl bunlaruŋ başına dünyā ucındandur. 27b-16,17
Ana cümle Yardımcı cümle

"Çünkü bu hâlin bunların başına dünyā yüzünden geldiğini bilirler."

Anuŋ içün alurlar kim bir muḥtāca vėreler. 30b-1
Ana cümle Yardımcı cümle

"Bir muhtâca vermek için alırlar."

2. Birinci cümle bir ad ise "ki" yardımcı cümleyi ad cümlesinin yüklemine veya ad soylu bir ögesine bağlar.

Ḳıyāmet güni bir gündür kim kişinüŋ iḫtiyārı kendü elinde olmaz. 31b-13
Ana cümle Yardımcı cümle

"Kıyâmet günü kişinin iḫtiyârının kendi elinde olmadığı bir gündür."

"Pes kaçmaḳ degil-midür kim hīç buŋa göŋül gözi-y-le baḳup iʿtibār ėtmezler ve çirkin
Ana öge Yardımcı

ḳoḳularını ṭuyarlar. 30a-15,16
öge

"Pes çirkin ḳoḳularını ṭuyup buŋa göŋül gözi-y-le baḳup iʿtibār ėtmememeleri kaçmaḳ degil midür?"

Ammā bundan ṣoŋra bilgil ki bu ādem oğlanlarınuŋ nefsleri kim vardur dört ḳışma münḳasımdur. 1b-3,4

Bu cümlede Farsça "ki" bağlacı açıklama görevinde kullanılmıştır. Bu cümlede "kim" bağlacı kendisinden önceki kelimeye önem verildiğini, dikkat çekildiğini gösteren kalıp bir kullanımdır. Bununla birlikte "kim vardur" kelimeleri söylenmezse cümlede düşüklük olmaz.

Şu cümlelerde "kim" açıklama görevinde kullanılmıştır ve bu kullanım yaygındır.

Pes ol üç ḫaṣletler oldur kim: Söz söylese yalan söyler ve vaʿde eylese vaʿdesine ṭurmaz ve ḳaçan aŋa emānet ḳosalar ḫıyānatlıḳ eder ve bir rivāyetde iki ḫaṣlet daḫı vardur kim ol daḫı nifāḳdandur. 3b-7,8,9

Yaʿnī dėmek olur kim: Ben bir gizlü genc idüm diledüm-ki bilinem pes bu ḫalḳı yaratdum 4a-5,6

Ḥaḳ dėye kim: Ben senden rāżī degülin sen benüm düşmenümsin. 27a-13

Resūl ḥażreti -ṣalla'llāhi ʿaleyhi ve sellem- buyurdı kim: يَخْرُجُ مِنَ ٱلنَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ مِنَ ٱلإِيمَانِ
yaḫrucu mine'n-nāri men kāne fī ḳalbihī miṡḳāle ẕerretin mine'l-īmān. 4b-14,15

"Kim" bağlacı şu cümlelerde "rağmen" edatıyla çevrilebilir.

Anlara cevāb eyle gelür kim: Bunca ʿömürler kim dünyāda geçürdüŋüz ve dünyā yolında bile bile ʿömrüŋüzi yėle vėrdüŋüz. Bunca ögütler kim size vėrdiler dönmedüŋüz. 27b-14,15

"Dünyada bunca ʿömürler geçirmenize rağmen dünyā yolında bile bile ʿömrüŋüzi yėle vėrdüŋüz. Size verilen bunca öğütlere rağmen (yolunuzdan) dönmediniz."

162. İç içe birleşik cümle

Bu cümle türü bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesi ile meydana gelen cümledir. Bu cümle, temel cümlenin bir ögesi durumundadır. Çoğunlukla da nesnesi görevinde kullanılır. Bazen dolaylı tümleci de olabilir. "Geçmiş olsuna gideceğiz" örneğinde olduğu gibi. Yardımcı cümle önce ana cümle sonra gelir. Bu cümle çeşidi daha çok başkasından aktarılan sözler için kullanılır.

Elüŋüzdeki dünyāŋuzı berk tutuŋ ṭaġıtmaŋ size gerek olur dėr 34a-6
Yardımcı cümle (Belirtisiz nesne) Ana cümle (Yüklem)

Bizi ḫayırdan yıġar dėdiler. 34a-7
Yardımcı cümle Ana cümle

İkisini daḫı bir avucuŋa alsaŋ bir elüŋe tesbīḥüŋ alsaŋ Allāh Allāh dėyü dėyü yörüseŋe
Yardımcı cümle

dėdi.

Ana cümle

Benüm ḫod sulṭānlıġumdan niçe ḳorḳu vardur dėdi. 33b-9,10
Yardımcı cümle Ana cümle

METİN

HĀ-ẔĀ KİTĀBU MÜZEKKİ'N-NÜFŪSİ'L-İNSĀNİYYETİ

Bismi'llāḥi'r-raḥmāni'r-raḥīm

(1b-1) اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ El-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-ālemīne[1] وَ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلَى اَشْرَفِ الْخَلْقِ وَافْضَلِ الْخَلْقِ وَاَكْمَلِ الْخَلْقِ وَ اَحْسَنَ الْخُلْقِ وَ حَبِيبِ الْحَقِّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الْمُخْتَارِ وَ عَلَى اٰلِهِ وَ اَصْحَابِهِ وَ خُلَفَاءِهِ الرَّشِدِينَ الْاَخْيَارِ Ve'ṣ-ṣalātü ve's-selāmü ʿalā eşrefi'l-ḫalḳi ve efḍali'l-ḫalḳi (2) ve ekmeli'l-ḫalḳi ve aḥsene'l-ḫulḳi ve ḥabībi'l-haḳḳi seyyidinā Muḥammedini'l-muḫtāri ve ʿalā ālihī ve (3) aṣḥābihī ve ḫulefā'ihi'r-rāşidīne'l-aḫyār.[2] Ammā bundan ṣoŋra bilgil ki bu ādem oğlanlarınuŋ (4) nefsleri kim vardur dört ḳışma münḳasımdur: Evvel ḳışmı emmārelik üzerinedür. İkinci ḳışmı (5) levvāmelik üzerinedür. Üçünci ḳışmı mülhimelik üzerinedür. Dördünci ḳışmı muṭma'innelik (6) üzerinedür. Ḥaḳ -Taʿālā-[3] ḥażretine ḳıġrılan muṭma'inne nefsdür ve Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinden (7) merdūd olan nefs-i emmāredür. Ammā meşāyiḫe Ḥaḳ -Taʿālā- kereminden şol ḳadar ʿilm (8) ve ḳudret vėrmişdür kim nefs-i emmāreyi terbiyyet ėdeler emmāreliginden levvāmelige (9) ve mülhimelige ve

---

[1] Hamd, âlemlerin rabbi Allah'a. Kur'ân, I. Fâtiha Sûresi, 1. âyet. KKM. 1. (Öğmek Tanrı'nundur; âlemler issi -yâ bisleyicisi- (1) Sûratü'l-Fâtiha, 1. âyet. SKT. 1, Ögmek Allâhu -Taʿâlâ-ya ʿâlemleri besleyici olan. *F. İnsân ʿâlemi ve cinn ʿâlemi ve ve melâ'ike ʿâlemi ve ḳalan ʿâlemlere şâmildir.* 1. cüz, Sûretü'l-Fâtiḥa, 1. âyet. KTC. 1. اَلْحَمْدُ لِلّٰه Cümle mevcûd ve maʿlûm ögmekler ve gökçek ṣıfatlar ezelden ebede dek Ḥaḳ -Sübḥâne ve Taʿâlâ-nın ẕât-ı bâhirü'ṣ-ṣıfâtına maḫṣûṣdur. رَبِّ الْعَالَمِينَ İns ve melâ'ike ve cinn ve özgelerin perverde eden. 1. cüz, Sûretü'l-Fâtiḥa, 1. âyet. TZA. 1. (Hamd-ü senâ) o Allah'a mahsustur ki âlemlerin Rabb'idir. Sûretü'l-Fâtiha, 1. âyet. KKTA. 2. Hamd olsun âlemlerin Rabbi Allah'a. El-Fâtiha sûresi, 1. âyet. KHMK. 1-11)

[2] Yaratılmışların en şereflisi, en erdemlisi, en olgunu, en güzeli ve Hakkın sevgilisi efendimiz Muḥammed-i Muḫtâr; soyu, ailesi, arkadaşları, iyilik ve doğruluk sahibi râşit halifeler. Allah'ın rahmet ve selâmeti üzerinize olsun.

[3] taʿālā تعالى Ar. [Mâzîdir] "ʿulüvv şânında dâ'im ve ṡâbit oldu" demektir. Lafẓu'llâhın ḥâl-i dâ'imesidir: "Yardımcımız olsun bizim Allâhu Taʿâlâ", Ḥaḳ Taʿâlâ. Taʿâlâ şânehû = Şânı ʿalî olsun, manâʿsına duʿâdır. Cû. 295. taʿālā تعالى Ar. Esmâ'u'llâhla berâber maḳâm-ı duʿâda ẕikr olunur. ʿArabî fiʿl-i mâżî olup "Yüksek olsun" demekdir. Allâhu -Taʿâlâ-, Ḥaḳ -Taʿâlâ- ve -Takaddese- // Taʿâla'llâh = Sübḥâna'llâh! KT. 414

mutma'innelige döndereler. Tā ki ارْجِعي İrciʿī[4] ḫitābına ḳābiliyyet kesb (10) ėde. Allāha gerçek ḳul ve Resūlüne ümmet ola. Şöyle merdūd-ı ḥażret olup ḳalmaya. (11) Gel imdi evvel bunı işit ki emmāre nefs nice olur ve levvāme nefs nice olur (12) ve mülhime nefs nice olur ve mutma'inne nefs nice olur ve Ḥażrete ḳıġrılmaḳ ne vaḳt (13) olur ve bunlaruŋ mertebelerini ve ṣıfatlarını saŋa bir bir dėyü vėreyim ve kendü (14) nefsüŋi saŋa bildüreyim ve sen daḫı bir-ez vaḳt ḳulaġuŋı benden yaŋa ṭut (2a-1) ġaflet panbuġını ḳulaklaruŋdan gider tā ki benüm sözümi işidüp aŋlayu bilesin. (2) Zīrā nefs-i emmāre issi kim vardur üç bölük ṭā'ifedür: Biri fāsıḳlardur ve biri (3) münāfıḳlardur ve biri daḫı kāfirlerdür. Bu üç bölük ḳavmüŋ daḫı nefisleri emmārelik (4) üzerinedür ve Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda buyurur: وَ مَا أُبَرِّئُ نَفْسِي اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ Ve mā überri'ü nefsī inne'n-nefse le-emmāretün (5) bi's-sū'i[5] dėyü buyurduġı yaʿnī dėmek olur kim: Fāsıḳ olmaŋ münāfıḳ olmaŋ (6) ve kāfir olmaŋ. Zīrā āyetüŋ maʿnāsı budur kim: Nefs-i emmāreden berī oluŋ kim (7) ol nefs-i emmāre sizi benden azdurıcıdur. Eyle olsa Allāhdan azan yaʿnī (8) Allāha ʿāṣī olan yā kāfir olur ve-yā münāfıḳ olur ve-yā-ḫud fāsıḳ olur iʿtiḳādına (9) göre ne-y-ise. İşit imdi dėyeyim kim kāfir nicedür ve münāfıḳ nicedür ve fāsıḳ nicedür. (10) Var sen daḫı kendüyi meşāyiḫe ulaşdur nefsüŋi terbiyyet ėtdürüp emmārelikden (11) ḳurtar mutma'innelige ėrişdür. Zīrā bu nefs dėdükleri bir süt emer oġlan gibidür ḳorsaŋ (12) emer ve ol eme durduġı südden kesüp laṭīf ġıdālara bıraġursaŋ aŋa daḫı (13) ögrenür ḳarār ṭutar. Beyt:

---

[4] Dön. Âyetin tamamı şöyledir: ارْجِعي الَى رَبِّك رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً Dön Rabbine, ondan razı olarak ve rızasını kazanmış bulunarak. Kur'ân, LXXXIX Fecr Sûresi, 28. âyet. KKM. 2-724. (Dön Çalabundın yana, hoşnud, hoşnud olunmış. (89) Sûratü'l-Fecr, SKT. 529. Gerü dön Rabbin cânibine ḫoşnûd olarak sen Allâh'dan ve senden daḫı ḫoşnûd olarak Allâh. 30. cüz, Sûretü'l-Fecr KTC. 3-215. ارْجِعي الَى رَبِّك Perverdigâr'ının fermânına dön رَاضِيَةً Sana verilen şeyle ḫoşnûd olduğun ḥâlde مَرْضِيَّةً Ḫudâ'nın ḳatında pesendîde ḳılınmışı. 30. cüz, Sûretü'l-Fecr, TZA. 2-445. Sen ḫoşnût o da senden ḫoşnût olarak Rabbine dön. Fecr sûresi, 28. âyet. KKTA. 595. Dön Rabbine, sen ondan râzı, o senden râzı olarak. 89. El-Fecr sûresi, 28. âyet. KHMK. 3-1180)

[5] Ve ben kendimi hiç kötülükte bulunmam diye tamamıyla temize çıkaramam. Kur'ân, XII Yûsuf Sûresi, 53. âyet. KKM. 1-274. ("Dakı berî eylemezin nefsümi *yaʿnî Cebreyil eyitti: << Ol gün kim kasd eyledün, anda dağı mı hıyanat eylemedün? >> didi;* bayık nefs buyurıcıdur yavuzlığı. (12) Sûratu Yûsuf. 53. âyet. SKT. 183, Ve pâklikle ögmem nefsimi elbette nefs çok emr edicidir kötülükle... 13. cüz, Sûretü Yûsuf, 53. âyet. KTC. 2-163, وَ مَا أُبَرِّئُ نَفْسِي Ve ben kendü nefsimi tezekkî etmem yaʿnî ben bu ḥareketi etdim Tanrı'nın niʿmetini iẓhâr etmek içün ne kendü nefsimi müzekkî ḳılmak içün اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ Taḥḳîḳâ ki nefs muḳteżâ-yı cibilliyyetle her vaḳt bedlikle emr eder. 13. cüz, Sûretü Yûsuf, 53. âyet. TZA. 1-372, Ben nefsimi temize çıkarmıyorum; çünkü nefis kötülüğü emreder. Yûsuf Sûresi, 53. âyet. KKTA. 243, *(Bununla berâber)* nefsimi tebri'e etmem. Çünkü nefs, olanca şiddetiyle kötülüğü emredendir muhakkak. KHMK. Yuusuf sûresi, 53. âyet. 1-355)

Nefsüŋ rażī‘a beŋzer anı ḳorsaŋ emer
Südden (14) kesenseŋ ögrenür ėder ḳanā‘ati[6]

Eyle olsa şunlar kim nefs-i emmāre ẓulümātından[7] ve günāh (15) şūmluğından mübtelā olmışlardur ve-līkin göŋülleri īmānı ve İslāmı kabūl eylemişdür. (16) Ya‘nī inanmışdur Allāhuŋ birligine ezelī ebedī idügine ve daḫı inanmışdur Resūlün (17) gerçekligine ve ḥaşre ve neşre ve kitāblara ve melā’ikelere ve peyġam-berlere ve ne kim Ḥaḳ -Ta‘ālā- (2b-1) buyurdı ḥaḳ idügine ve ne kim Resūl -ᶜAleyhi’s-selām- buyurdı ḥaḳ idügine inanmışdur (2) ve i‘tiḳād ėtmişdür ve-lākin nefs-i emmāreden geçmemişdür. Pes anlaruŋ gibi kişilerüŋ (3) adı fāsıḳlardur, şol nefs-i emmārenüŋ ṣıfatıyla ṣıfatlandukları-y-çün. Nefs-i emmārenüŋ (4) ṣıfatı nedür? dėrseŋ aşaġada dėnile işidesin. Ammā bu dėdügim ṭā’ife fāsıḳlardur. (5) Eger tevbe ėdüp nefs-i emmāreye uymaḳdan dönerlerse Allāhu -Ta‘ālā- anları ḳabūl (6) ėder ve günāhların daḫı yüzlerine urup ‘aẕāb ėtmez. Zīrā anlar ol günāhı (7) hem-ān işlememiş gibi oldular. Nite ki Resūl ḥażreti -Ṣall’allāhu ‘aleyhi ve sellem-[8] buyurur: (8) اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لاَ ذَنْبَ لَهُ Et-tā’ibü mine’ẕ-ẕenbi ke-men lā ẕenbe lehū[9] ve eger bu fāsıḳlar tevbesüz olup īmān ile (9) ölürlerse günāhlarınuŋ cezāsını görürler ve cehennemde Ḥaḳ -Ta‘ālā- (10) diledügi deŋlü yanduḳlarından ṣoŋra āḫir cehennemden yine çıḳalar Ḥaḳ -Ta‘ālā-nuŋ fażlı-y-la (11) cennete gireler. Zīrā لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ Lā ilāhe illa’llāh[10] dėmek nūrı ve Muḥammede رَسُولُ اللّٰهِ Resūlu’llāh[11] dėmek şefā‘ati (12) anları cehennemde ebedī ḳomaz

---

6 Vezni: Mef‘ūlü / fā‘ilātü / mefā‘īlü / fā‘ilün

7 Ẓulm, bir nesneyi maḥalline vaż‘ eyleyüp maḥall-i maḫṣûṣunun ġayriye vaż‘ eylemege denür ki isimdir, ve bundan maṣdâr-i ḥaḳîḳi ẓâyın fetḥiyledir. * Mü'ellif Beṣâ'ir'de demişdir ki ẓulm maddesi, ẓulmetden me'hûẕdur ve vaż‘ü'ş-şey'i fî ġayri mevżû‘a ma‘nâsınadır, vaż‘-ı mezbûr yâ ziyâde ile yâ noḳṣân ile yâ vaḳtinden yâ mekânından ‘udûl ile olur ve ẓulm üç gûne olur: Biri, beyne'l-insân ve beyne'llâh ta‘âlâ olur; bunun a‘ẓamı küfür ve şirk ve nifâḳdır. S̱ânî, beyne'ẓ-ẓâlim ve beyne'n-nâs olur. S̱âlis̱, beyne'ẓ-ẓâlim ve beyne nefsehû olur. Ḳaldı ki ẓulmün envâ‘-ı selâsesi fi'l-ḥaḳîḳa ẓulmün li'n-nefsidir, ẓâlim bir ẓulme ibtidâr eyledikde ibtidâ nefsine ẓulm etmiş olur. OK. 3-507. bk. ẓalm ve ẓulm

8 Allah rahmet ve selâmet versin.

9 Günahdan tam dönen o günahı hiç işlememiş gibidir. Kuşeyrî, el-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s. 91. HA. C. 3, s. 394

10 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. (Cenab-ı Allah'tan başka ilah yoktur.)

11 Muhammet, Tanrı'nın elçisidir. Diğer nüshalarda "Lā ilāhe illa'llāh Muḥammedün

çıḳarur. Pes Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-e buyurur: (13) يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ مِنَ الايمَانِ Yaḫrucu mine'n-nāri men kāne fī ḳalbihī miṡḳāle ẕerretin mine'l-īmāni[12] dėyü buyurduġu bunlara (14) işāretdür ve yine Resūl ḥażreti buyurur kim: Bir ḳavm öle ṭamudan çıḳalar şol ḳara (15) kömür gibi göyünmüş olalar ve anları ilteler şol nehrü'l-ḥayāt adlu ırmaḳda yuyalar. Etleri (16) ve derileri yine bite yüzleri ayuŋ on dördi gėcesi gibi ola kim: هٰؤُلَاءِ عُتَقَاءُ اللهِ مِنَ النَّارِ Hā'ülā'i ʿuteḳā'u'llāhi (17) mine'n-nāri[13] dėnile. Yaʿnī alınlarında yazılmış ola ki: Bunlar şunlardur kim Ḥaḳ -Taʿālā- (3a-1) cehenneminden āzād eyledi. Pes bunı bildükden ṣoŋra bu iki ṭā'ife kim kāfirler ve münāfıḳlardur (2) anları daḫı işit kim nicedür ve bunlar ḥaḳḳında nice āyet ve nice ḥadīṡ gelmişdür kim: Kāfirler (3) ve münāfıḳlar cehennemüŋ esfeline girürler bel-ki ebedī cehennemde ḳalurlar dėyü nice āyet daḫı (4) vardur: انَّ الْمُنَافِقِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ جَمِيعًا İnne'l-münāfiḳīne fī nārı cehenneme cemīʿan[14] ve bir āyet daḫı: انَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ İnne'l-münāfıḳkīne fi' (5) d-derki'l-esfeli mine'n-nār.[15] Pes kāfirler ḫod ne ṭā'ifedür bilürsin put-perestler ve Tanrınuŋ (6) kelāmına ve Resūline inkār ėdenlerdür. Ammā bir kāfir daḫı vardur ki küfr kelimeyi söyler (7) ve ol söyledügi küfrden gine rücûʿ ėtmez ve istiġfār ve tevbe ėtmez ol küfr kelimenüŋ (8) üzerine muṣırr olur. -Neʿūẕü

Resūlu'llāh" şeklindedir. Anlamı: Tanrı'dan başka tanrı yoktur. Muhammet, Tanrı'nın elçisidir.

[12] Ebu Saʿîd İbnu Mâlik İbni Sinân el-Hudrî -radıyallahu anh- hazretleri demiştir ki: "Hz. Peygamber -aleyhissalâtu vesselâm- şöyle buyurdular: "Kalbinde zerre miktarı iman bulunan kimse ateşten çıkacaktır." Tirmizî Sıfatu Cehennem 10, (2601). Tirmizî hadis için sahihtir demiştir. HA. C. 1, s. 30

[13] Tanrı bunları cehennemden kurtarıp salıverdi.

[14] .. Şüphe yok ki münâfıklar cehennem ateşinde toplanacaktır. Bu âyet, Kur'ân'da şöyle geçmektedir: انَّ اللهَ جَامِعُ مُنَافِقِينَ وَالْقَفِرِينَ فِى جَهَنَّمَ جَمِيعًا Şüphe yok ki Allah, münâfıklarla kâfirlerin hepsini de cehennemde toplayacaktır. Kur'ân, IV. Nisâ Sûresi, 140. âyet. KKM. 114. (... Bayık Tanrı diricidür münafıkları dakı kâfırları, tamu içine hep. (4) Sûretü'n-Nisâ, 140. âyet. SKT. 74. ... Elbette Allâh munâfıḳları ve kâfirleri cemʿ edicidür cehennemde cümlesini birden. Sûretü'n-Nisâ, 5. cüz. 140. âyet. KTC. 1-165, Taḥḳîḳâ ki Îzid -Celle ve ʿalâ- münâfıḳları ve kefereyi ḳamu dûzaḫda yığıcıdır. 5. cüz, Sûretü'n-Nisâ, 140. âyet. TZA. 1-161, Çünkü Allah münâfıklar ile kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacakdır. 5. cüz, En-Nisâ' sûresi, 140. âyet. KKTA. 101, Allâh muhakkak ki munâfıkları da, kâfirleri de cehennemde topdan bir araya getirecek olandır. En-Nisâ' sûresi, 140. âyet. KHMK. 1- 146)

[15] Şüphe yok ki münâfıklar, ateşin en aşağı katındadırlar... Kur'ân, IV. Nisâ Sûresi, 145. âyet. KKM. 1-115. (Bayık münâfıklar aşağa ayakdadur aşağarak oddan... (4) Sûratü'n-Nisâ, 145. âyet. SKT. 74, Elbette münâfıḳlar ziyâde aşağı olan ṭabaḳadadur oddan... 6. cüz, Sûretü'n-Nisâ, 145. âyet. KTC. 1-166, Ṭaḥḳîḳâ ki ehl-i nifâḳ dûzaḫda alçaḳların olan ṭabaḳada olurlar... 6. cüz, Sûretü'n-Nisâ, 145. âyet. TZA. 1-162, Muhakkak ki münâfıklar ateşin en dibindedirler.. En-Nisâ Sûresi, 145. âyet. KKTA. 102, Şüphesiz münâfıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar... En-Nisâ Sûresi, 145. âyet. KHMK. 1-148)

bi'llāhi-[16] dünyādan īmānsız gider anlar dahı kāfirlerdür. Ammā (9) ol münāfıklar kim vardur anlar dahı iki dürlüdür: Bir münāfık oldur kim halk içinde oruç (10) tutar ve namāz kılur ammā yine şıŋarların bulıcak biri birine ol küfrlerin izhār ėderler (11) ol küfr kelecilerini söyleşürler. Anlar kimlerdür dėrseŋ anlar Cebrīlerdür ve Kaderīlerdür ve (12) Dehrīlerdür ve Hurūfilerdür ve Ebāhīlerdür[17] ve Hulūlīlerdür ve dahı buŋa beŋzer ne kim var-ısa. (13) Bunlaruŋ sözlerini söylemege yaramaz. Hak -Ta'ālā- لَا يَصْلٰيهَا اِلَّا الْاَشْقَى الَّذِي كَذَّبَ وَ تَوَلَّى Lā yaṣlāhā ille'l-eşka'llezī kezzebe ve tevellā[18] (14) dėdügi bunlaruŋ hakkında nāzil olmuşdur dėmişler meşāyihlerüŋ ba'zı ululari. Zīrā kim (15) bunlarda لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه Lā ilāhe illa'llāh kelimesinüŋ nūrı yokdur anuŋ içün bunlar ebedī cehennemde kalurlar (16) -Ne'ūzü bi'llāhi.- Ol bir dürlü münāfıklar dahı kim vardur anlar şunlardur kim Resūl -ᶜAleyhi's-selām- (17) buyurur. ثَلْثٌ مِنكُنَّ فِيه فَهُوَ مُنَافِقٌ وَ مَن كَانَتْ فِيه خَصلَةٌ مِنهَا فَفِيهِى خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا وَ اِنْ صَامَ وَ صَلَّى وَ زَعَمَ اَنَّهُ مُسْلِمٌ وَ اِذَا حَدَثَ كَذَبَ وَ اِذَا وَعَدَ خَلَفَ وَ اِذَا ءتُمِنَ خَافَ Selāsun minkünne fīhi fe-hüve münāfıkun ve men kānet fīhi hasletün minhā fe-fīhi hasletün mine'n-nifāki (3b-1) hattā yeda'ahā ve in ṣāme ve ṣallā ve za'ame ennehū müslimun ve izā hadese kezebe ve izā va'ade halefe (2) ve iza'tümine hāfe.[19] Ya'nī

---

[16] Allah'a sığınırız. (Allah'a sığındık.)

[17] Doğrusu اِبَاحِيلَرْ İbāhīler

[18] Oraya da ancak pek bahtsız kişi atılır, yanar, öyle ki yalanlamıştır ve o yüzünü döndürmüştür. Kur'ân, XCII. Leyl Sûresi, 15 ve 16. âyetler. KKM. 2-727. (Girmeye ana illa pek bahtırak, ol kim yalan duttı, dakı yüz döndürdü. (92) Sûretü'l-Leyl, 15 ve 16. âyetler. SKT. 534, Gelmez şu oda meger âdemîlerin ziyâde kötü baḫtlısı ki yalana nisbet etdi. Sûretü'l-Leyl, 30. cüz. 15 ve 16. âyetler. KTC. 3-217, Ana girmez illâ ḥakkı tekẕîb edüp ṭâ'atden yüz çeviren ziyâde şeḳâvetlü kimse. Sûretü'l-Leyl, 30. cüz, 15 ve 16. âyetler. TZA. 2-447, Oraya ancak hakkı yalan sayıp ondan yüz çeviren bedbaht kimse girer. El-Leyl sûresi, 15 ve 16. âyetler. KKTA. 597, Ki ona en bedbaht olandan başkası girmez *(Öyle bedbaht ki)* o hakkı yalanlamış *(imandan)* yüz çevirmişdir. El-Leyl sûresi, 15 ve 16. âyetler. KHMK. 3-1188)

[19] Bize Nâfi' ibn Ebî Âmir Ebû Suheyl, babası Mâlik ibn Ebî Âmir (112)'den; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Münâfıkın alâmeti üçtür: Söz söylerken yalan söyler; va'd ettiği vakit sözünde durmaz; kendisine bir şey emânet edildiği zamân hıyânet eder" buyurdu. SBT 1. C., 188. s. Bize Sufyân es-Sevrî (160), A'meş'ten; o da Abdullah ibn Murre (100)'den o da Mesrûk (63)'tan; o da Abdullah ibn Amr (R)'dan tahdis etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur. "Dört şey her kimde bulunursa hâlis münâfık olur. Her kimde bunların bir parçası bulunursa onu bırakıncaya kadar kendisine münâfıklıktan bir huy kalmış olur. Bunlar şunlardır. Kendisine bir şey emânet edildiği zaman hıyânet etmek; söz söylerken yalan söylemek; aht ettiğinde ahdini tutmamak; husûmet zamânında da haktan ayrılmaktır." SBT C. 1, s. 188. Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) şöyle buyurur: " Üç vasıf vardır ki bunlar kimde bulunursa o kimse hâlis münâfıktır. Bunlardan biri kimde bulunursa, onda, bunu terkedinceye kadar münâfıklığa has olan bir haslet mevcut demektir: Kendine

dėmek olur kim üç ḫaṣlet vardur kimde kim ol üç (3) ḫaṣlet olsa tamām münāfıḳdur ve her kimde kim ol üçün birisi olsa münāfıḳlıġuŋ (4) üç baḫşında birisi andadur. Tā anı terk ėdüp tevbe ėtmeyince münāfıḳlıḳ ṣıfatından (5) ḳurtulmaz, tamām Müslümān daḫı olmaz. Eger ol kişi oruç dutup ve namāz ḳılup "Ben (6) Müslümānam" dėyü kendüyi Müslümān ṣanursa daḫı dėmek olur. وَ اِن صَامَ وَ صَلّٰى وَ زَعَمَ اَنَّهُ مُسلِمٌ Ve in ṣāme ve ṣallā ve zaʿame (7) ennehū müslimūn dėyü buyurdı. Pes ol üç ḫaṣletler oldur kim: Söz söylese yalan söyler (8) ve vaʿde eylese vaʿdesine ṭurmaz ve ḳaçan aŋa emānet ḳosalar ḫıyānatlıḳ eder ve bir (9) rivāyetde iki ḫaṣlet daḫı vardur kim ol daḫı nifāḳdandur. وَ اِذَا خَاصَمَ فَجَرَ وَ اِذَا عَاهَدَ غَدَرَ Ve iẕā ḫāṣam fecer ve iẕā ʿāhede (10) ʿaẕer.[20] Yaʿnī: Ḳaçan ʿah eylese ʿahdini boza ve ḳaçan bir kişi-y-le söyleşse yaʿnī çekişe (11) faḥş keleciler söyler. Pes Müslümān olan kimseler bu ṣıfatlārdan ṣaḳınmaḳ gerek. Ammā şunı (12) daḫı taḥḳīḳ bilgil kim: Kişi nefsini emmārelıġından bir uġurdan döndermeyince şaḳīlıḳdan (13) münāfıḳlıḳdan ḳurtulmaḳ mümkin degildür. Zīrā şol اَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ emmāre-i bi's-sū'[21] dėdükleri nefs kim (14) vardur issini ḫayra yėltmez dāyim şiḳāḳa ve nifāḳa yėlter ve fısḳa ve fücūra ilter. Pes emmārenüŋ (15) maʿnāsı emr dėmek olur. Yaʿnī buyurucı ve buyurduġuŋ geçüricidür dėmek olur. Eyle olsa (16) her kimüŋ kim nefs-i emmāresi bedeni şehrine emīr olup emrin geçürdi-y-se şeksüz ol kişi (17) yā fāsıḳdur ve-yā münāfıḳdur ve-yā-ḫud kāfirdür -Neʿūẕü bi'llāhi.- Zīrā nefs-i emmārenüŋ ṣıfatları bunlar (4a-1) ve buŋa beŋzer ḫulardur. İmdi ʿazīz! İnsānda kemāl oldur kim nefsini bile yaʿnī nefsinüŋ (2) ʿuyūbunu bile ve anuŋ aḫlāḳ-ı rediyyesini gidere ve aḫlāḳ-ı ḥamīde ile ḥulandura ve nefsine اِرجِعِي İrciʿī (3) ḫiṭābına ḳābiliyyet kesb ėtdüre andan maʿrifet-i Ḥaḳ ḥāṣıl ėde. Pes insān olmaḳdan murād (4) maʿrifetu'llāh[22] ḥāṣıl ėtmekdür. Nite-kim

itimâd edilince ihanet eder, konuşunca yalan söyler, söz verince sözünü tutmaz." HA C. 1, s. 107. Bir başka kaynakta ise aynı hadis şöyle geçmektedir: آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ اَخْلَفَ وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ ʿAlâmet-i nifâk üçdür: Münâfık söylediğinde ihtiyâr-ı kizb eder, münâfık vaʿd eder ise ḫulf eyler *[Ar. bozmak, muhâlif hareket etmek.]*, münâfık emniyet eylediği hâlde hıyânetde bulunur. BBH s. 13

20 Yemin edince yeminini bozar; bir kişiyle çekişse ayıp sözler söyler.

21 Kötülüğü buyuran nefs

22 Allah'ı bilmek (Tanrı bilgisi)

Ḥaḳ -Taʿālā- kelām-ı ḳadīminde[23] buyurur: كُنتُ كَنزاً مَخفِيّاً فَاَحبَبتُ اَن اُعرَفَ فَخَلَقتُ الخَلقَ لِاُعرَفَ Küntü kenzen maḫfiyyen (5) fe-aḥbabtü en uʿrafe fe-ḫalaḳtu'l-ḫalḳa li-uʿrafe. Yaʿnī dėmek olur kim: Ben bir gizlü genc (6) idüm diledüm-ki bilinem. Pes bu ḫalḳı yaratdum. Eyle olsa bu mecmūʿ-ı maḫlūḳāt maʿrifet içün (7) yaradılmış ve bir şey' daḫı yoḳdur kim ol Allāhı bilmeye ve anuŋ vaḥdāniyyetine şehādet ėtmeye. (8) Her birisinüŋ ḥāllü ḥālince maʿrifeti vardur ve maʿrifetden naṣībi daḫı vardur. Nite-kim bu (9) kelāmdan maʿlūmdur: وَ فِى كُلِّ شَيءٍ لَهُ آيَةٌ يَدُلُّ عَلَى اَنَّهُ وَاحِدٌ Ve fī külli şey'in lehū āyetün yedüllü ʿalā ennehū vāḥidun.[24] Ammā ol maʿrifet kim maʿrifet-i (10) ḥaḳīḳīdür. Yaʿnī Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ ẕātına ve ṣıfātına ʿilmdür. Ol insāndan ġayrīde bulunmaz. (11) Bel-ki insānuŋ ḳangısında gerekse bulunmaz. Bir ṭā'ife vardur insān içinde anlara خَاصَّ الخَاصِّ ḫāṣṣe'l (12)-ḫāṣ[25] dėrler. Maʿrifet-i ḥaḳīḳī anlarda olur. Yaʿnī kim ki maʿrifet-i ḥaḳīḳī ḥāṣıl ėtdi-y-se ol (13) ḫāṣe'l-ḫāṣdur. Bunda söz çoḳdur. Laṭīf baḥsler su'āller ve cevāblar vardur. Uş bunuŋ (14) şerḥi aşağıda dėnilür işidesin. -İn-şā'a'llāhu Taʿālā-[26] Zīrā bu maʿrifetu'llāh kim vardur üç (15) mertebe üzerinedür. Biri maʿrifet-i ʿāmdur cemīʿ maḫlūḳāt bile müşterekdür (16) ve biri maʿrifet-i ḫāṣdur ve biri maʿrifet-i ḫāṣe'l-ḫāṣdur. Ammā ol maʿrifet-i ḫāṣe'l-ḫāṣ kim (17) vardur ol muʿāyenen kişiye ḥāṣıl olur. Anuŋ-içün maʿrifet-i ḥaḳīḳī dėrler. Ve-lākin muʿāyenen (4b-1) ḥāṣıl olmaz kişinüŋ kendüligi kendüden bi'l-külliyā fānī olmayınca ve ṭālib daḫı bi'l-külliyā (2) fānī olmaz kendüde maḥbūb daḫı tecellī ėtmeyince ve maḥbūb daḫı tecelī ėtmez kişinüŋ kendüligi fānī (3) olmayınca. ʿAceb sözdür ammā bunuŋ daḫı şerḥi aşağı çille-i ḫalvet bābında dėnilür -İn-şā'a'llāhu- (4) işidesin ve bunı daḫı bilgil kim: Çün maʿrifetu'llāh üç mertebe üzerine oldı, īmān (5) daḫı üç mertebe üzerinedür. Zīrā her kişinüŋ īmānı

---

23 Satır altında "حديث قديمنده ḥadīṣ-i ḳadîminde" yazısı var. Muʿcemü'l-Müfehres'de bu âyet bulunamadı. Hadisler arasında da bulamadık. Bu tür hadislerin ötekilerden farkı şudur. Bunlar Kur'an'da yer almayan fakat peygamberin "Allah'ın kendisine bildirdiğini" söylediği sözleridir. Onun için bu hadislere kudsî ya da İlahî hadis denmektedir.

24 Evrende bulunan her şey onun birliğine kanıttır.

25 Öteki nüshalarda خَاصُّ الخَاصِّ ḫāṣṣü'l-ḫāṣ biçiminde harekelenen bu Arapça tamlamayı müstensih, metinde ilk kez "خَاصَّ الخَاصّ ḫāṣṣe'l-ḫāṣ" şeklinde harekelemiş ve ondan sonra hep şeddesiz olarak "خَاصَ الخَاصّ ḫāṣe'l-ḫāṣ" biçiminde yazmıştır. Anlamı: hasların hası, iyilerin en iyisi.

26 Ulu Tanrı dilerse... (Cenab-ı Allah isterse...)

ma'rifetine göre olur ma'rifet daḫı (6) īmānına göre olur. Bunda daḫı söz çoḳdur söylersevüz söz uzar maḳṣūddan ıraḳ (7) gidilür. Ammā bu üç mertebe īmānı saŋa bildüreyim tā ki bu kitābda müşkil ḳalmaya. Ümiẕdür kim (8) sen daḫı işidicek bu mertebelere uzanasın, īmānı taḳlīdden ḳurtulasın. Īmān-ı 'avāmī (9) īmān-ı ḫaṣṣe'l-ḫāṣṣa ėrişdüresin ve bu mü'ellif-i faḳīri du'âdan unutmayasın. Bilgil imdi (10) üç mertebede īmān kim vardur: Biri īmān-ı 'avām-ı esfel-i sāfilīndür kim andan aşaġa (11) īmān yoḳdur. Bundan ilerü īmān daḫı yoḳdur. Zīrā ansuz īmān tamām olmaz. Ammā (12) bundan aşaġa īmān yoḳdur dėdügimüz bu ma'nāyadur kim: bundan düşen cehenneme dek (13) gider dėmek olur. Zīrā bu īmānuŋ bünyādıdur aṣlıdur ve bu īmān-ı ['avāmuŋ] ba'żı şerḥi[27] yuḳaruda (14) geçdi idi ve Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhi 'aleyhi ve sellem- buyurdı kim: يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ مِنَ الايمَانِ Yaḫrucu mine'n-nāri men kāne (15) fī ḳalbihī mişḳāle ẕerretin mine'l-īmān ve daḫı ol īmān-ı 'avām taḳlīd-i bi'l-lisān ve taṣdīḳ-i bi'l-ḳalbdür (16) ne nesneye şol nesneye kim Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhi 'aleyhi ve sellem- buyurdı kim: اَلْإِيمَانُ اَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَ مَلاَئِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ وَبِالْبَعْثِ بَعدَالْمَوْتِ وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ وَالْقَدَرِ وَالْخَيْرِ وَالشَّرِّ مِنَ اللهِ تَعَالَى. El-īmānü en tü'mine (17) bi'llāhi ve melā'iketihī ve kütübihī ve rüsülihī ve bi'l-ba'ṣi ba'de'l-mevti ve'l-cenneti ve'n-nāri ve'l-ḳaderi ve'l-ḫayri (5a-1) ve'ş-şerri mina'llāhi ta'ālā.[28] Bu ḥadīṣüŋ ma'nāsı budur kim: Peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: Īmān (2) inanmaḳdur Allāha ve Allāhuŋ feriştehlerine ve kitāblarına ve peyġam-berlerine ve ölmekden ṣoŋra yine (3) ḳopmasına ve cennete ve cehenneme ve daḫı ḫayr ve şer Allāhuŋ taḳdīri-y-le idügine dil-ile iḳrār (4) ve idüp ve göŋül-ile inanmaḳdur. Pes bu mertebede īmān 'avāmuŋdur bundan aşaġada īmān (5) yoḳdur. Ya'nī bunlara inkār ėden kāfirdür dėmek olur ve bundan yoḳaru olan mertebe (6) ḫavāṣlaruŋdur ki aŋa īmān-ı ḫāṣ dėrler. Ol daḫı şol nesnedür kim bunlara iḳrār ve i'tiḳād (7) ėdüp īmān-ı 'avāmı bulduḳdan ṣoŋra 'amelde ve ḳavlde ve fi'lde ve

[27] Öteki nüshalarda bu ibare "īmān-ı 'avāmuŋ ba'żı şerḥi" biçiminde geçiyor.

[28] Ebu Hureyre (R) şöyle demiştir. Bir gün Rasûlullah (S) meydanda oturuyordu Yanına bir adam geldi ve: — Îmân nedir? diye sordu. Rasûlullah: — Îmân Allah'a, meleklerine, Allah'a kavuşmaya, peygamberlerine inanman; kezâlik (öldükten sonra) dirilmeye inanmandır, cevabını verdi. SBT C. 1, s. 203. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı: "Allâha, meleklerine, kitablarına, peygamberlerine, ahiret gününe inanmandır. Kadere yani hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmandır." Müslim, İman 1, (8); Nesâî, İman 6, (8,101); Ebu Dâvut, Sünnet 17, (4695); Tirmizî, İman 4, (2613). HA. C. 1, s. 50,51

ʿibādetde ve ṭāʿatde (8) Allāhu -Taʿālā- beni göre durur dėyü iḥsān-ile işleye ve her ne işlerse Allāhı göre ṭurur gibi işleye (9) bu mertebede īmān, īmān-ı ḫāṣdur. Buna īmān-ı iḥsān daḫı dėrler. Zīrā Resūl ḥażreti -Ṣall'allāhu ʿaleyhi ve sellem- (10) iḥsān nedür? dėyü su'āl olunduḳda Resūl ol pür-uṣūl buyurdı kim: اَلْاِحْسَانُ اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَاَنَّكَ تَرَاهُ فَاِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَاِنَّهُ يَرَاكَ El-iḥsānu en teʿbuda'llāhe (11) ke'enneke terāhu fe-in lem tekün terāhu fe-innehū yerāke.[29] Pes Resūl ḥażreti cevābında böyle buyurıcaḳ bu mertebede (12) īmāna īmān-ı iḥsān daḫı dėrlerse de olurmış. Pes çün-ki bildüŋ īmān-ı ḫavāṣ ol imiş kim: (13) ʿİbādetde ṭāʿatde Allāhı göre ṭurur gibi ola ve Allāh beni göre ṭurur dėyü işleye ve ḫāṣlar (14) her ne işlerse ẓāhirde ve bāṭında daḫı iḫlāṣları şöyle olur kim ve Allāhı şöyle ḥāżır (15) görürler ve Allāhuŋ ululuğın şöyle fikr ėderler kim göŋüllerine Allāhdan ġayri hīç (16) bir nesne daḫı gelmez ve Allāh ẕikrinden ġayri hīç bir nesneden daḫı ṣafāları olmaz. Vaḳtā-ki (17) bu ḫāṣlar oturalar ve yörüyeler şöyle edeble ve ḥużūr ile yörürler kim ve şöyle (5b-1) edeb-ile ve ḫavf ile otururlar kim şöyle edeb-ile ve fikr ile söylerler kim ṣağlarından ve (2) ṣollarından ḫaberleri olmaz kim ṣağlarında ve ṣollarında ėrkek-mi var yoḳsa dişi-mi var ve ḫayırlu (3) kişi mi var yoḳsa şerlü kişi-mi vardur. Pes ḥużūrları ve iḫlāṣları ve ʿamelleri şol mertebeye varur (4) ve īmānları şöyle yaḳīn üzerine olur. Ammā bunlardan yuḳaru bir mertebe de ḫāṣlar daḫı (5) vardur kim anlaruŋ īmānı ve ʿameli ve iḫlāṣı şol mertebede olur kim göŋülleri ġayrüŋ ḫayālinden (6) arınur pāk olur ve baṣīretleri gözi açılur ve Ḥaḳ -Taʿālā- anlaruŋ rūḥuna ṣıfatlarından bir (7) ṣıfat ile tecellī eder ve ol tecellīyi anlar daḫı baṣīret gözi-y-le görürler ve ol tecellīye īmān (8) getürürler cemīʿ-i eczāları-y-la. Yaʿnī eli-y-le ve ḳulağı-y-la ve ẓāhiri-y-le ve bāṭını-y-le. Ḥattā (9) ṣaçınuŋ ve ṣaḳalınuŋ ve gevdesinüŋ her bir ḳılı-y-la. Pes bu mertebede ḫāṣlar daḫı bunlardur ve (10) evvelki mertebede olan ḫāṣlardan bunlar yuḳaruluḳdur mertebede ḫāṣlardur ve burada daḫı söz çoḳdur (11) ve burada ṭālibüŋ kendüligi fānī olur mı anı daḫı bildürevüz -İn-şā'a'llāhu Taʿālā.- (12) Zīrā bu fenālar kim vardur bir ḳaç mertebe üzerinedür fenā-yı

---

[29] Sonra o zât: — İhsân nedir? diye sordu. Rasûlullah: — Allah'ı sanki görüyormuş gibi ibâdet etmendir; eğer sen Allah'ı görmüyorsan şübhesiz O seni görmektedir, buyurdu. SBT C. 1, s. 203. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) açıkladı: "İhsan Allah'ı sanki gözlerinle görüyormuşsun gibi Allah'a ibadet etmendir. Sen onu görmesen de o seni görüyor." Müslim, İman 1, (8); Nesâî, İman 6, (8,101); Ebu Dâvut, Sünnet 17, (4695); Tirmizî, İman 4, (2613). HA. C. 1, s. 50,51

şūret var ve fenā-yı şıfat var (13) ve fenā-yı rūḥ vardur. Bu ṭarīḳ-i dervīşlikde yėrler vardur kim ʿibārete gelmez ve ḥarf ve şavt (14) anda şığmaz. Pes bunlaruŋ baʿżı dil-ile dėnilür ve ḳulağıla işidilür ve baʿżısı görmelüdür (15) işitmek ile olmaz bel-ki dadmaḳ gerekdür. Zīrā مَن لَم يَذُق لَم يَعرِف Men lem (16) yezuḳ lem yaʿrif[30]dur. Dadmayan bilmez. İmdi ėy ʿazīz ḳardaş! Çün-ki bildüŋ ʿavāmuŋ (17) īmānı ne imiş ve ḫavāşuŋ īmānı ne imiş? Şimdiden gerü īmān-ı ḫāşe'l-ḫāş[31]ı işit-kim (6a-1) nicedür. Ger-çi kim bu īmān-ı ḫāşe'l-ḫāşı kimse ʿibārete getürüp tamām şerḥ ėdemez. Ve-līkin (2) aŋladuğı deŋlü meşāyiḫlerüŋ ululanı söylemişlerdür tā ki ḳalanı daḫı bunlardan aŋlanıla. (3) Hem-çün-ān ben daḫı bir fā'idelü remz ėdüp ve bir ḳaç sözler söyleyeyüm tā kim ḳalanı bundan (4) aŋlanıla. Zīrā kim bu īmān-ı ḫāşe'l-ḫāş kim vardur bunlara nihāyet yoḳdur ve bunlaruŋ sülūkınuŋ (5) dükenmesi daḫı yoḳdur. Ammā bunı daḫı bilgil kim Ḥaḳ - Taʿālā-nuŋ raḥmeti daḫı ḳullarınuŋ üzerine (6) üç mertebedür: Bir raḥmet-i ʿāmdur ve bir raḥmet-i ḫāşdur ve bir raḥmeti daḫı ḫāşe'l-ḫāşdur (7) kim anuŋ daḫı şerḥi kitābuŋ āḫirinde dėnile işidesin -İn-şā'a'llāhu Taʿālā.- Ammā ol kim raḥmet-i ʿāmdur (8) dünyāda kāfir ve Müsülmān ʿām ve ḫāş ins ve cin ve ḥūş ve ṭuyūr cemīʿ-i maḫlūḳāt bu raḥmete (9) müstağraḳdur ve ol-kim raḥmet-i ḫāşdur ol āḫiretde mü'min ḳullarınadur kim Ḥaḳ -Taʿālā- vaʿde (10) eylemişdür, mertebelerine göre eylese gerekdür. ʿAzīz! Bunları dėdügimden maḳşūd budur kim: (11) "Ben لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ Lā ilāhe illa'llāh Muḥammedun Resulu'llāh[32] dėrin. Namāz ḳılurın oruc ṭutarın ḥacca varurın (12) ve zekāt vėrürin ve tevbe ėderin ve ẕikru'llāh[33] ėderin" dėyüp ṭurı varmayasın. Bunlaruŋ (13) mücerred şūretine ḳāniʿ olmayup dürişesin. ʿİbādet ve ṭāʿat yolında segirdesin tā kim bu (14) mertebelere yėtişesin. Yoḫsa mā-dām-ki senüŋ nefsüŋ emmārelıġı üzerine ṭurur bu devlet- (15) lerden ıraḳsın insāniyyet menziline ėrişür degülsin. Pes saʿyi elden ḳomamaḳ gerek mücerred (16) ʿibādet-i ẓāhiriyle olmaz ve Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda: وَ أَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلاَّ مَا سَعَى Ve en leyse li'l-insāni illā mā seʿā[34]

---

[30] Tatmayan bilmez. (*kelimesi kelimesine* Kim ki tatmadı, bilmedi.)

[31] Hasların hası, iyilerin en iyisi.

[32] Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. Muhammet Tanrı'nın elçisidir.

[33] Tanrı'yı anma

[34] Ve gerçekden de insan ancak çalıştığını elde eder. Kur'ân, LIII. Necm Sûresi, 39. âyet.

dėdüginden daḫı (17) murād budur kim: ʿİbādet ve ṭāʿat yolında saʿy ėdeler dürişeler dün ü gün hergiz durmaġa (6b-1) mecāl yoḳdur. ʿAzīzüm! Mücerred ʿibādet-i ẓāhiri-y-le olmaz dėdügim saŋa ʿaceb gelmesün kim Ḥaḳ -Taʿālā- (2) Ḳur'ānda: فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا Fe-men kāne yercū liḳā'e Rabbihī fe-l-yaʿmel ʿamelen ṣāliḥan[35] dėdügi buŋa işāretdür kim yaʿnī (3) dėmek olur kim: Her kimse kim Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ dīdārın görmege ṭaleb ėder ʿamel-i ṣâliḥ işlesün. (4) Şol ʿamel kim Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ dīdārın görmege sebebdür. Meşāyiḫe su'āl ėtdiler kim: ʿAmel-i ṣāliḥ nedür? (5) Cevāb vėrdiler kim: ʿAmel-i ṣāliḥ iki nevʿdür. Biri ʿamel-i ṣāliḥ-i ẓāhirī ve ṣūrīdür ve biri ʿamel-i ṣāliḥ-i (6) bāṭınī ve maʿnevīdür ve ol kim ṣalāḥiyyet-i ẓāhirī ve ṣūrīdür ol mecmūʿ-ı farīżaları ve sünnetleri (7) ādāblarını şerīʿatün yėrine getürmekdür ve Allāhuŋ maḫlūḳātından kimseyi incitmemekdür ve bir fiʿl (8) ėtmemekdür. Andan ḫalāyıḳuŋ nefsine ve-yā mālına ziyān ve-yā fesād ola. Pes ṣalāḥiyyet-i ẓāhirī (9) ve ṣūrī budur ve ṣalāḥiyyet-i bāṭınī ve maʿnevī daḫı oldur kim: Ḳalbi nefsüŋ fesādından ṣalāḥa (10) getüre. Yaʿnī nefsi emmāreliginden muṭma'inneliġe döndere dėmek olur. Eyle olsa mücerred ṣalāḥiyyet-i (11) ẓāhiri-y-le olmaz. Ṣalāḥiyyet-i bāṭınī ve maʿnevī daḫı gerek imiş. Sözü uzatduḳ maḳṣūddan (12) ıraḳ gidildi. Bunların şerḥi uzundur. Aşaġa ikinci bābda dėnile işidesin -İn-şā'a'llāh.- (13) Yine maḳṣūda gelelüm sözimüz nefs-i emmārede idi. Anlaruŋ ḳavminüŋ mertebelerin beyān ėtdük (14) idi-ki: Nefs-i emmārenüŋ ḳavmi fāsıḳlar ve münāfıḳlar ve kāfirlerdür dėdüm idi ve kāfirler (15) kimlerdür ve münāfıḳlar kimlerdür ve fāsıḳlar kimlerdür ve bunlaruŋ ʿamelleri ve iʿtiḳādlarını ve dünyāda (16) ve āḫiretde mertebelerini hep yuḳaru kitābuŋ evvelinde söyledüm işitdüŋ idi. Şimden gėrü (17) nefs-i levvāmeyi ve nefs-i mülhimeyi işit-kim nicedür ve andan ṣoŋra nefs-i muṭma'inneyi ve bunlaruŋ mertebelerini (7a-1) ve ḳavmlerini ve sülūklarını işit-kim

---

KKM. 2-628. (dakı kim << yokdur âdamınun, illâ ol kim işledi >> (53) Sûratü'n-Necm, 39. âyet. SKT 439, Şu ki erişmez insana meger ol şey ki işledi. 27. cüz. Sûretü ve'n-Necm, 39. âyet. KTC. 3-115, Daḫı ʿale't-taḥḳîḳ iş budur ki âdem oğluna çalışdığı nesneden özge bir şey olmaz. 27. cüz. Sûretü'n-Necm, 39. âyet. TZA 2-340, İnsân için kendi saʿyinden *(çalışmasından, emeğinden)* başka bir şey yokdur. En-Necm Sûresi, 39. âyet. KKTA. 528, Hakikaten insan için kendi çalışdığından başkası yokdur. En-Necm Sûresi, 39. âyet. KHMK. 3-976)

35 ... Artık Rabbiyle buluşmayı uman iyi işlerde bulunsun... Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 110. âyet. KKM. 349. (... Pes her kim oldı, umar Çalabı'sı görmegini işlesün iş eyü ... Sûratü'l-Kehf, 110. âyet. SKT. 239, ... Pes her kimesne ümmîd etse Rabbine uğramağa lâzımdur işleye güzel olan işi. 16. cüz, Sûretü'l-Kehf, 18. sûre, 110. âyet. .; KTC. 2-22, فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ Pes bir kimse ki Perverdigârının liḳâsına ümmîd ṭutar. فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا bir güzel iş işlesün. 16. cüz, Sûretü'l-Kehf, 18. sûre, 110. âyet. TZA 2-20, ... Her kim Rabbine kavuşmayı emel edinirse iyi amel işlesin. El-Kehf sûresi, 18. sûre, 110. âyet. KKTA. 305, ... Artık kim Rabbine kavuşmayı ümid *(ve arzu)* ediyorsa güzel bir amel işlesin. El-Kehf sûresi, 18. sûre, 110. âyet. KHMK. 550)

nicedür? Bilgil imdi şol nefs kim levvāmedür ol ẓālimdür (2) ve şol nefs kim mülhimedür ol muḳteṣıddur ve bunlaruŋ ikisinüŋ daḫı issi ehl-i cennetdür. (3) Nite-kim nefs-i emmāre şaḳıyyedür ve ṣāḥibleri ehl-i cehennemdür. Ammā nefs-i levvāme ve nefs-i muṭma'inne (4) ṣāḥiblerinüŋ mertebeleri birinüŋ birinden aʿlādur ve bunlaruŋ mertebeleri birbirinden aʿlā (5) ve ednā olduġına sebeb nedür? Anı daḫı dèyeyüm işit. Var sen daḫı düriş cehd eyle. (6) Nefsüŋi dār-ı dünyāda iken emmāreliginden levvāmelige ve mülhimelige ve muṭma'innelige èrişdür. (7) Èrken işüŋi başar daḫı kendüŋi Allāha ısmarla. ʿİbādet ve ṭāʿat üzerine ol yörü tā kim yarın (8) ġuṣṣa ve ġam günlerinde feraḥ ve bī-ġam olasın. Zīrā dünyāda ḥāl-i ḥayātda iken her kişiye nefsini (9) bilmek ve terbiyyetine meşġūl olmaḳ el-bette lāzımdur ve ʿamelini daḫı görüp ve bilüp yaramazını (10) degişdürüp ve eyüsini nefsi emmārenüŋ şerrinden ṣaḳlamaḳ el-bette lāzımdur. Anuŋ içün kim (11) kişinüŋ ʿameli dünyādan āḫirete iltecek metāʿıdur. Eyle olsa bu metāʿı bunda görüp yaramazını (12) bıraġup eyüsini götürüp ol ʿāleme iltmek gerekdür tā ki yarın Ḥażrete ʿarż olıcaḳ (13) yüzine urılmaya. Zīrā kişi āḫirete giden ʿamellerini Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine ʿarż olacaġın ve (14) terāzūda ṭartılacaġın ve ʿarṣa-i ʿAraṣātda ortaya gelecegin taṣavvur etmek gerek. Daḫı (15) anuŋ ḳaydın yèmek gerek. Yoḳsa yarın peşīmān olunur. Ammā ol peşīmānlıḳdan hergiz (16) fā'ide olmaz. İllā nedāmet ve ḥasret ḥāṣıl olur. Beyt:

وَا حَسْرَتَا كِه عُمُرْ بَادْ شُدْ بغَفْلَتْ. وَا غَفْلَتَا كِه مِسْكِينْ دَرْخَاكْ شُدْ بحَسْرَتْ

Vā ḥasret-ā ki ʿömür bād şud be-ġaflet (17)
Vā ġaflet-ā ki miskīn der-ḫāk şud be-ḫasret[36]

Bu beytin maʿnīsi budur kim: Vā ḥasret-ā ki ʿömr (7b-1) ġaflet-ile yèle gitdi. Vā ġaflet-ā ki miskīn ḥasret ile yère girdi. İmdi kişiye èrtegi peşīmānlıḳ (2) fā'ide ètmez. ʿAzīz kişi! Bu dār-ı dünyāda ʿameline muḳayyed olmayup eyüsin ve yatlusın bilmeyüp (3) ve teftīş ètmemegüŋ miṡāli neye beŋzer? Şuŋa beŋzer kim: Bir bāzirgān bir vilâyete vardı. Daḫı (4) bir niçe baġlu yükler ṣatun aldı ebrīşim yükidür dèyü. Ammā yüküŋ aġzın açup görmedi (5) ve bu yükde ne var idügin bilmedin taḥḳīḳ ètmedin aldı ve bu yükleri bir vilāyete daḫı iletdi (6) ve ol vilāyetde ḫocalar ve bāzirgānlar pādişāhları ḥużūrında ol yükleri açdılar. Görse- (7) ler kim ebrīşim dèyüp alup bir vilāyetden bir

---

36 Ne yazık ki ömür gafletle yele gitti * Ne yazık ki gafletle miskin hasretle yere girdi. Vezni: Mefʿūlü / fāʿilātün / mefʿūlü / fāʿilātün

vilāyete getürdügi yük, ip imiş ve ʿabā pāreleri (8) ve eskiler imiş kim hiçe degmez. Pes ol vaḳtın ol yüküŋ issi bāzirgān nice ḥacīl olup (9) ve nice rüsvāy olur ve nice maġbūn olur, ancılayındur. Ol kişinüŋ mis̱āli daḫı kim dünyāda (10) nefsini terbiyyet ėtmeyüp ʿamellerinüŋ eyüsine ve yatlusına muḳayyed olmayup anı fesādından (11) ṣalāḥa getürmez. Daḫı alur ol ʿamelüŋ yüklerini dünyādan āḫirete ve ʿarṣa-gāh-ı ḳıyāmete iletür. (12) Ḥażrete ʿarż olıcaḳ yüzine urılup begenilmez kendüsi daḫı maġbūn ve maḥzūn olup āh (13) ve ḥasret-ile eydür kim: Beyt:

Bu dünyā sūḳına geldüm
Ḳumāş dėyü palās aldum
Ticāretde ziyān (14) ḳıldum
Ḳodum ġam üstüne hem ġam[37]

İmdi ėy ʿazîz! Vücūd ʿamellerüŋ yükini bunda iken (15) aça gör ve eyüsin seçe gör ve yatlusından ḳaça gör ve şol ʿamellerüŋ kim nefs-i ʿammāre-i (16) bi's-sū'iden ḥāṣıl olmışdur, anlaruŋ cemʿisin terk ėdüp bıraḳ kim hep merdūd-ı Ḥażretdür (17) ve anlar kim nefs-i levvāmeden ve nefs-i mülhimeden ḥāṣıl olmışdur, anları daḫı oŋat teftīş (8a-1) eyleyüp ṣaḳın-kim anlarda daḫı ġarażnümā olmasun. Eger nefs-i emmāreden bir es̱er olursa (2) ḳabrinde ḳarīn olup ḳıyāmet güninde ʿaẕāb olur. Pes bunı bilmek mürşide anı ʿarż (3) ėtmek ile olur ve anı bıraḳmaḳ andan rücūʿ ėdüp mürşid-i kāmil öŋinde tevbe ėdüp (4) ayruḳ anuŋ gibi ʿamel işlememekle olur. Ammā şol ʿameller kim nefs-i muṭmaʿinneden ḥāṣıl olur (5) ṣırf ḫāṣ ʿamellerdür teftīş ḥācet degildür ve cemīʿisi pādişāha lāyıḳdur. Pes dürüşüp (6) anuŋ içün bu nefs-i emmārelıġından ve levvāmelıġından ve mülhimeliginden muṭma'innelige iletürler. (7) Çün-ki nefs-i muṭma'innelige vardı Ḥażrete lāyıḳ oldu ve Ḥażrete ḳıġrılup dėnilür kim: (8) يَا اَيَّتُهَا النَّاسُ اَلْمُطْمَئِنَّةُ اَرْجِعِى اِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً Yā eyyetühe'n-nefsü'l-muṭma'innetü'rciʿī ilā Rabbiki rāḍiyeten marḍiyyeten.[38] Eyle olsa kişi nefsini bilmek (9) ve ıṣlāḥına meşġūl olmaḳ el-

---

[37] Vezni: 8'li hece vezni

[38] Ey iyiden iyiye inanmış ve şüpheden kurtulmuş can! Dön Rabbine ondan razı olarak ve rızasını ḳazanmış bulunarak. Kur'ân, LXXXIX Fecr Sûresi, 27 ve 28. âyetler. KKM. 724. (27. İy can dölenici! yaʿnî Hakka. 28. Dön Çalabundın yana, hoşnud, hoşnud olunmış. 89. Sûratü'l-Fecr, 27 ve 28. âyetler. SKT. 529, (يَا اَيَّتُهَا النَّاسُ اَلْمُطْمَئِنَّةُ اَرْجِعِى اِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً) denilür *(mü'minin rûḥuna ölüm vaḳtinde)*. Ey ḳarâr bulıcı olan nefs! Gerü dön Rabbin cânibine ḫoşnûd olarak sen Allâhdan; ve senden daḫı ḫoşnûd olarak Allâh. 30. cüz. Sûretü'l-Fecr. KTC. 3-215, يَا اَيَّتُهَا النَّاسُ اَلْمُطْمَئِنَّةُ Ey Ḫudâ'nın yâd etmesiyle ârâm eden cân! اِرْجِعِي اِلَى رَبِّكِ Perverdigâr'ının fermânına dön رَاضِيَةً Sana verilen şeyle ḫoşnûd olduğun ḥâlde مَرْضِيَّةً Ḫudâ'nın ḳatında

bette gerekdür ve ʿamelinüŋ eyüsin ve yatlusın görmek lāzımdur (10) ve yaramazını bıraġup eyüsini āfetlerden ṣaḳlamaḳ lā-büddür. Nite-kim ʿAcem erenleri dediler. Beyt: (11)

سَرْنَامَةِ كَارِ عُمْرِ تُو بَحَشْرِ بِنَگَرِى. چِه مَتَاعْ اَسْت چِه خَوَاهِي بُرْدَنْ

Ser-nāme-i kār-ı ʿömr-i tu be-ḥaşr bi-nigerī
Çi metāʿ-est çi ḫᵛāhī bürden[39]

Yaʿnī beytüŋ maʿnīsi dėmek (12) olur kim: Cemʿī ʿömrüŋde işledügüŋ işüŋ ser-nāmesine ḳıyāmet güninde deŋe baḳ ki ne (13) iletürsin? Ammā kişi nefsini bilmeyince yaʿnī nefsinüŋ ʿuyūbını bilüp ve terbiyyet ėdüp anı (14) cemīʿ-i ʿuyūbdan ḳurtarmayınca Rabbini bilmek ḥāṣıl olmaz. Nite-ki مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ Men ʿarefe nefsehū fe-ḳad (15) ʿarefe Rabbehū[40] dėnilmişdür. Zīrā ki kişi nefsini bilicek ʿuyūbunu bilür terbiyyete meşġûl olur (16) nefsin ıṣlāḥ ėdüp muṭma'innelige yėtişdürür ve Ḥażrete ḳıġrılmaġa lāyıḳ olur. Burada söz çoḳdur (17) مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ "Men ʿarefe nefsehū fe-ḳad ʿarefe Rabbehū"nuŋ sırrı öküşdür, cemīʿisin söylersevüz uzar. Ammā (8b-1) baʿżın dėyeyim çün münāsib geldi: اَلْكَلَامُ يَجُرُّ الْكَلَامْ El-kelāmü yecürrü'l-kelām.[41] Yaʿnī: Söz sözü çeker. Meṡelā şimdi "Kişi (2) nefsini bilmek" meşāyiḫ ḳatında üç mertebe üzerinedür: Biri ṣūret-i nefs-i bilmekdür ve biri ṣıfāt-ı nefsi (3) bilmekdür ve biri maʿnā-yı nefs-i bilmekdür. Mā-dām-ki maʿrifet-i maʿnā-yı nefs ḥāṣıl olmaya maʿrifet-i Ḥaḳ (4) daḫı ḥāṣıl olmaz. Zīrā nefsüŋ terbiyyetine meşġūl olup riyāżata ve mücāhedeye ve ẕikru'llāha (5) meşġūl olıcaḳ ṣıfāt-ı insān varur maʿnā-yı insāna yėtişür. Ṣıfāt-ı Ḥaḳ daḫı maʿnā-yı insānda ẓāhir (6) olur ve andan maʿrifet-i nefs ḥāṣıl olur daḫı andan maʿrifet-i Ḥaḳ ḥāṣıl olur. Vaḳit-kim ṣıfāt-ı (7) insān maʿnā-yı insāna yėtişe maʿnā-yı insānda mütecellī olur. Zīrā maʿnā-yı insān (8) maḥall-i maʿrifet-i Ḥaḳdur. Pes ṣıfāt-ı Ḥaḳ maʿnā-yı insānda ẓāhir olduġınlayın maʿrifet-i nefs ḥāṣıl (9) olmaḳ

---

pesendîde ḳılınmışı. 30. cüz. Sûretü'l-Fecr, TZA. 2-445, Müminlere şöyle denecek: — Ey emîn ve muṭma'in olan nefis! Sen ḫoşnût o da senden ḫoşnût olarak Rabbine dön. Fecr sûresi, 28. âyet. KKTA. 595, Ey itmi'nâne ermiş rûh, dön Rabbine, sen ondan râzı, o senden râzı olarak. 89. El-Fecr sûresi, 28. âyet. KHMK. 3-1180)

[39] Hayatın boyunca yaptığın işlerin başlığına kıyamet gününde bak! Ne metâdır? Ne götüreceksin? Vezni bozuk.

[40] Kim nefsini bilir Rabbini de bilir. (Kendisini bilen Rabbini de bilir.)

[41] Lâf lâfı açar.

gerekdür. Zīrā ol vaḳt maʿnā-yı insān ṣırf Ḥaḳ gibi görinür. Pes ṭālib kendü maʿnāsından (10) Ḥaḳḳı temyīz ėtmek gerekdür. Eger kendü maʿnāsına Ḥaḳ dėse nefsini bilmemiş olur. مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ "Men ʿarefe nefsehū" (11) maḳāmına ėrmemiş olur. Ol ḳandan-ki فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ "Fe-ḳad ʿarefe Rabbehū"ya vara. Andandur ki niceler bu arada ġalaṭa (12) düşdiler. Maʿnā-yı nefsi Ḥaḳ taṣavvur ėtdiler. Ṣıfāt-ı Ḥaḳ anda ẓāhir olduġı-y-çün انا الحق Ene'l-Ḥaḳ[42] daʿvīsin (13) ėtdiler. Nite-kim Şeyḫ Bā-Yezīd-i Bestāmī ḥażretleri -Raḥmetu'llāhi ʿaleyḥ-[43] ėydür: Otuz yıl envāʿ-ı mücāhedāt (14) riyāṣetler ve meẕellet yaʿnī ḫorlıḳlar ile ṭaleb ḳapusında oṭurdum. Tā-kim maṭlūb Bārī -Taʿālā-ya (15) yėtişem dėyü. otuz yıldan ṣoŋra dost ile benüm aramda olan perdeyi ḳaldurdılar. Gördüm-ki (16) Bā-Yezīd perde ardından ẓāhir oldı. Yaʿnī Bā-Yezīd yine Bā-Yezīde tecellī eyledi. Pes eyle ṣandum-ki (17) istedügim buldum. İstedügim yine ben imişin. Çün-ki taḥḳīḳ görünen bildüm-ki maʿnā-yı Bā-Yezīd imiş (9a-1) ve maʿnā-yı Bā-Yezīde görinen Ḥaḳ ṣıfātı imiş. Çün-ki maʿnā-yı Bā-Yezīdi bildüm andan Ḥaḳḳı bildüm (2) dėdi. Pes مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ "Men ʿarefe nefsehū fe-ḳad ʿarefe Rabbehū" muḥaḳḳaḳ oldı dėdi. Eyle olsa bir kimesne kendü (3) maʿnīsini bilüp andan Ḥaḳḳı bilmese "Baŋa maʿrifet-i nefs ḥāṣıl oldı" dėse dürüst olmaya. (4) مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ "Men ʿarefe nefsehū fe-ḳad ʿarefe Rabbehū" dėmegün bir sırrı daḫı budur ki: Yaʿnī: Kim-ki kendü maʿnīsini (5) bilür Rabbini bilür dėmek olur ve şol kimse ki kendü niteligini bilmez ol Ḥaḳḳı daḫı bilmez. Ġayri (6) ḫod hīç bilmez. Andan ötürü dėmişlerdür kim beyt:

كَيْفِيَّةُ الْمَرْءِ لَيْسَ الْمَرْءُ يُدْرِكُهُ . فَكَيْفَ كَيْفِيَّةُ الْجَبَّارِ فِى الْقِدَمِ

Keyfiyyetü'l-mer'i leyse'l-mer'i yüdrikuhū
Fe-keyfe keyfiyetü'l- (7) Cebbāri fi'l-ḳıdemi[44]

Bu beytüŋ maʿnāsı budur ki beyt:

Kendünüŋ bilmez niteligin kişi kim söyleye
Pes (8) ne bilsün ol Ġanī Cebbār-ı ʿālem nicedür[45]

---

42 Ben Tanrı'yım.

43 Allah ona rahmet etsin.

44 Vezni: Mefʿūlü / fāʿilātün / mefʿūlü / fāʿilātün

45 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

Bilgil imdi nefs kim emmārelikdedür ve-yā levvāmelikdedür (9) ve-yā mülhimelikdedür bu mertebelere yėtişüp maʿrifet-i Ḥaḳ ḥāṣıl ėdemez maḳām-ı muṭma'innelige varmayınca (10) kim tamām taṣfiye anda ḥāṣıl olur. Nite-kim ʿAcem erenleri dėmişlerdür. Beyt:

اِي نُسْخَهٔ نَامَهٔ اِلٰهِي كِه تُوِي. وَاِي آيِنَهٔ جَمَالِ شَاهِيكِه تُوِي

دِل آيِنَهٔ جَمَالِ شَاهِنشَاهْ اَست. اِي هَرِدُوجِهَانْ غِلَافِ آيِنَهٔ تُوِي

Ėy nüsḫa-i nāme-i İlāhī ki tu'ī (11)
Ve'y āyine-i cemāl-i şāhī-ki tu'ī
Dil āyīne-i cemāl-i şāhin-şāh-est
Ėy her dü cihān ġılāf-ı āyīne-i tu'ī[46] (12)

Pes Ḥażrete kimesne varamaz Ḥażret-i Bārī anı ḳıġırmayınca ḳıġrılmaḳ ḫod nefs-i muṭma'inneyedür. Ḥaḳ -Taʿālā- (13) eyle buyurur: يَاءَ يَّتُهَا النَّاسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِى اِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً Yā eyyetühe'n-nefsü'l-muṭma'innetü'rciʿī ilā Rabbiki rāḍiyeten marḍiyyeten[47] dėdi. Eyle olsa ṭālib-i Ḥaḳ olana lāzımdur ki (14) evvel ṣūret-i nefsī ve andan ṣıfat-ı nefsī bile ṣıfatdan daḫı maʿniye yėtişe. Andan maʿrifet-i Ḥaḳ (15) ḥāṣıl ola. -Va'llāhu aʿlem.[48] Sözü uzatduḳ yine maḳṣūda gelelüm. Bunuŋ bāḳīsi aşaġa bir maḥalde (16) daḫı dėnile. Sözümüz nefs-i mülhime nefs-i levvāmeden yuḳaru olduġına sebeb nedür anı bildürmekde (17) idi. İşit imdi nefs-i mülhime nefs-i levvāmeden mertebede

---

46 Ey o Tanrı buyruğunun kopyası * Ve ey o şahın güzelliginin aynası ** Gönül, şahlar şahının güzelliğinin aynasıdır. * Ey sen ki! Her iki cihan, senin aynanın sırrıdır. Vezni:

1. Mısra: Mefʿūlü / mefāʿīlü / mefāʿīlü / faʿūl
2. Mısra: Mefʿūlü / mefāʿilün / mefāʿīlü / faʿūl
3. Mısra: Mefʿūlü / mefāʿilün / mefāʿīlü / faʿlün
4. Mısra: Mefʿūlü / mefāʿilün / mefāʿīlü / faʿūlün

47 Ey iyiden iyiye inanmış ve şüpheden kurtulmuş can! Dön Rabbine ondan razı olarak ve rızasını kazanmış bulunarak. Kur'ân, LXXXIX Fecr Sûresi, 27 ve 28. âyetler. KKM. 724. (27. İy can dölenici! *yaʿnî Hakka.* 28. Dön Çalabundın yana, hoşnud, hoşnud olunmış. 89. Sûratü'l-Fecr, 27 ve 28. âyetler. SKT. 529, (يَا اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِى اِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً) denilür *(mü'minin rûḫuna ölüm vaḳtinde).* Ey ḳarâr bulıcı olan nefs! Gerü dön Rabbin cânibine ḫoşnûd olarak sen Allâhdan; ve senden daḫı ḫoşnûd olarak Allâh. 30. cüz. Sûretü'l-Fecr. KTC. 3-215, يَا اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ Ey Ḫudâ'nın yâd etmesiyle ârâm eden cân! اِرْجِعِي اِلَى رَبِّكِ Perverdigârının fermânına dön رَاضِيَةً Sana verilen şeyle ḫoşnûd olduğun ḫâlde مَرْضِيَّةً Ḫudâ'nın ḳatında pesendîde ḳılınmışı. 30. cüz. Sûretü'l-Fecr, TZA. 2-445, Müminlere şöyle denecek: — Ey emîn ve muṭma'in olan nefis! Sen ḫoşnût o da senden ḫoşnût olarak Rabbine dön. Fecr sûresi, 28. âyet. KKTA. 595, Ey itmi'nâne ermiş ruh, dön Rabbine, sen ondan razı, o senden razı olarak. 89. El-Fecr sûresi, 28. âyet. KHMK. 3-1180)

48 Ve Allah daha iyi bilir.

yuḳaru olduġına. Pes nefs-i (9b-1) levvāmeden nefs-i mülhime mertebede Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażretinde anuŋ içün yoḳarudur kim nefs-i levvāme (2) bir zamān نفس أمّارة بالسّوء nefs-i emmāre-i bi's-sū'a uydı-y-dı. Āḫiret 'amellerin terk ėdüp kitābı sünneti ḳoyup (3) şeyṭāna uyup cehennem yolına yöridi idi. Ṣaġāyirden ve kebāyirden günāhlar işledi-y-di. (4) Ammā Ḥaḳḳuŋ ināyeti yėtişdi. Nefs-i levvāme nefs-i emmāreden ayrıldı. Cennet yolunı ṭaleb ėtdi (5) ve cennet 'ameline meşġūl oldı. Bir uġurdan nefs-i emmāreden yüzin çevürdi vardı mürşide (6) uydu. Mürşid daḫı bu nefs-i levvāmeyi nefs-i mülhimeye dönderdi terbiyyet ile. Zīrā nefs-i levvāmenüŋ (7) iki yüzi vardur: Bir yüzi nefs-i emmāreyedür ve bir yüzi nefs-i mülhimeyedür ve nefs-i mülhimenüŋ (8) daḫı iki yüzi vardur: Bir yüzi levvāmeyedür ve bir yüzi nefs-i muṭma'inneyedür ve nefs-i muṭma'innenüŋ (9) daḫı iki ṣıfatı vardur: Bir ṣıfatı rāḍiyye ve bir ṣıfatı marḍiyyedür. Kitābuŋ ikinci bābında bunlar (10) tekrār bir daḫı söylense gerekdür. -İn-şā'a'llāh- işidesin müşkil ḳalmaya. Pes bu nefs-i levvāme (11) ger-çi-kim nefs-i emmāreden bir uġurdan yüzin çevürdi mürşid-i kāmil öŋinde tevbe eyledi-kim (12) artuḳ nefs-i emmāreye uymaya. Ve-līkin ḳorḳu vardur kim yine emmārelige meyl eyleye. Ammā ḳaçan (13) levvāmeligi üzerine ḳā'im ṭura tevbesin ṣımaya bu levvāme ḳavmi tā ölince ṣalāḥiyyet üzerine (14) ola. Ölicek ṭoġrı cennete gider hergiz cehenneme girmezler Allāhuŋ fażlı-y-la ve Resūlüŋ şefā'ati-y-le (15) meşāyiḫlerüŋ himmetleri ile. Zīrā kişi her ne yolda olursa ol yolı sürer tā āḫirete (16) varınca. İmdi ṣalāḥiyyet yolı cennet yolıdur ve fısḳ ve fücūr yolı cehennem yolıdur. Eyle olsa (17) ve nefs-i levvāme ḳavmi daḫı nefs-i emmāreden ve ḳavminden ayrıldılar ve tevbe ėtdiler ve

ṣalāḥiyyete (10a-1) meşġūl oldılar tā ölince ve ölicek cennete gitdiler. Ammā bu nefs-i levvāmeye anuŋ içün ẓālime (2) dėnildi-ki issine ẓulm ėtdi emmāre ḳavmine uydı ve cehennem yolına yörütdi. Pes ol sebebden (3) Ḥaḳ -Taʿālā- nefs-i levvāmeye وَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ Ve minhüm ẓālimün li-nefsihī[49] dėyü buyurdı. Pes her kim nefs-i emmāresine (4) uyarsa ẓālim olur ve tevbe ėdüp yine rücūʿ ėderse cemīʿ-i günāları ʿavf olur. Bel-ki (5) günāhları deŋlü Ḥaḳ -Taʿālā- aŋa s̱evāblar daḫı vėrür. Nite-kim Ḳur'ānda buyurur: يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ Yübeddilu'llāhü seyyi'ātihim (6) ḥasenātin[50] ve Resūl ḥażreti daḫı buyurur: اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَاذَنْبَ لَهُ Et-tā'ibü mine'ẕ-ẕenbi ke-men lā ẕenbe lehū.[51] Vaḳtā ki (7) ḳıyāmet güni ola nefs-i levvāme ḳavmini kim ṣırāṭa süreler. Cehennem aşaġadan çaġıra eyde kim: (8) جُزْ يَا مُؤْمِنُ فَقَدْ اَطْفَأَ نُورُكَ لَهَبِي Cüz yā mü'min fe-ḳad eṭfā nūrüke lehebī.[52] Yaʿnī: Yā mü'min tiz geç kim nūruŋ benüm odumı söyündürdi (9) dėye. Pes bu mertebe nefs-i levvāme ḳavmine andan ḥāṣıl oldı-ki işledügi işüŋ bāṭıl idügin (10) bildi. Daḫı tėzcek rücūʿ ėdüp tevbe-i naṣūḥ eyledi. Yaʿni artuḳ ol günāhı işlemedi (11) ve işlemege daḫı ḳaṣd eylemedi, gerçek tā'iblerden oldı. اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ İnna'llāhe yuḥibbü't-tevvābīne ve yuḥibbü'l- (12) müteṭahhirīne[53] ḳavminden oldı. Pes

---

49 ...Ve onlardan nefsine zulmeden var... Kur'ân, XXXV. Fâṭır Sûresi, 32. âyet. KKM. 512. (... Pes bir nicesi anlarun zâlımdur gendüzine yaʿnî zâhiri yigdür bâtınından... (35) Sûretü'l- Melâ'ike-Fâtır. 32. âyet. SKT. 353, ... Pes anlardan baʿżısı ẓulm edicidür kendü nefsine... 22. cüz, Sûretü'l-Fâtır. KTC. 2-218, ... مِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ Pes anlardan bir gürûh var ki kendü nefsine sitem etmişlerdür ʿamelde taḳṣîr etdigi eclden... 22. cüz, Sûretü'l-Fâtır. TZA. 2-214, ... Onların içinde öz nefislerine zulm eder adamlar vardır. 22. cüz, Fâṭır sûresi, 32. âyet. KKTA. 439, ... İşte onlardan kimi nefsine zulmedendir... 22. cüz, Faaṭır sûresi, 32. âyet. KHMK. 2-776)

50 ... Allah, kötülüklerini iyiliklere tebdil eder onların... Kur'ân, Furkaan Sûresi, 70. âyet. KKM. 424. (... Degşüre Tanrı yavuzluklarını eylüklere... (25) Sûratü'l-Furḳaan 70. âyet. SKT. 293, ... Bedel ḳılar Allâh anların kötülügünü eyü olan s̱evâba... 19. cüz, Sûretü'l-Furḳân, 70. âyet. KTC. 2- 113, يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ Îzîd-i ẕü'l-celâl bedlüklerin eylüklere degiştirür yaʿnî maṣiyyetlerin maḥv édüp yerlerine ḥasenât îṣâr éder... 19. cüz, Sûretü'l-Furḳân, 70. âyet. TZA. 2-108, ... İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere degiştirir... El-Furkan sûresi, 70. âyet. KKTA. 367, ... İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. El-Furkan sûresi, 70. âyet. KHMK. 2-653)

51 Günahdan tam dönen o günahı hiç işlememiş gibidir. Kuşeyrî, el-Risâletü'l-Kuşeyriyye, s. 91. HA C. 3, s. 394

52 Ey mümin çabuk geç ki nurun benim ateşimi söndürür.

53 Şüphe yok ki Allah, adamakıllı tövbe edenleri ve iyice temizlenenleri sever. Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 222. âyet. KKM. 1-41. (... Bayık Tanrı, sever tevbe kılıcıları; dakı sever arınıcıları. Sûratü'l-Bakara. 222. âyet. SKT. 26, ... Elbette Allâh esirger ve sever tevbe edenleri ve sever ve esirger pâk ve temiz olanları. 2. cüz, Sûretü'l-Baḳara. 222. âyet. KTC. 1-57, اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ Ki bi-şübhe Ḥaḳ -Celle ve ʿalâ-

eyle olıcak bu nefs-i levvāme kavmi şırāṭdan yıldırım gibi (13) geçdiler ve Allāhuŋ dostları olup kendüleri günāh murdārlığından ayırtlanduķları sebebden (14) ve āḫiret saʿādetlerine daḫı yėtişdiler. Ve-līkin dünyāda iken keşf-i kerāmet bunlara ḥāṣıl (15) olmadı ve ilhāmlaruŋ ḫod zevķini hergiz bulmadılar. Nice bilsünler ilhām zevķini kim nefs-i (16) levvāme maḥall-i keşf-i kerāmāt degildür. Ammā şol deŋlü vardur kim mü'minlerüŋ ʿavāmınuŋ (17) ḫāṣları oldılar -Va'llāhu aʿlem.- İşte nefs-i levvāmenüŋ mertebesi bu deŋlüdür kim işitdüŋ. (10b-1) Şimdiden gerü nefs-i mülhimeyi dėyeyim işit ve anuŋ mertebesi daḫı ne idigün ve ḥāli dirligi (2) nicedür bilesin. Bilgil imdi: Nefs-i mülhime kim vardur nefs-i levvāmeden çoķ ilerüdür dünyāda (3) āḫiretde. Bu nefs-i mülhime ķavmi nefs-i levvāme ķavminden ilerü olduğı andan ötüridür kim (4) bu nefs-i mülhime ķavmi ger-çi-kim dünyāda günāhlar işlediler ve-yā işlemediler ve ol günāha tevbe ėdüp (5) rücūʿ ėtdüklerinden ṣoŋra gördiler kim nefs-i levvāme levvāmelikde dursa yine yaķīn var ki (6) emmāre ola. Tizcek nefs-i levvāmeyi nefs-i mülhimeye uydurdılar. Yaʿnī riyāżete (7) ve mücāhedeye meşġūl olup mürşid eşigine düşdiler ve ķorķu oyanını başlarına urdılar. (8) Şeriʿat ve ṭarīķat yükini arķalarına yüklendiler. Taṣfiyye-i ķalbe ve tezkiye-i nefse dürüşdiler. Tā (9) mülhime maķāmına ėrişdiler. Yaʿnī ilhāmāt-ı Rabbānī ile müşerref ve münevver oldılar ve her nesnenüŋ (10) ḥaķīķatini ilhām-ı Rabbānī ile bildiler ve ʿibādet ve ṭāʿat lezzetini cānları dimāġına ṭaddurdılar (11) ve ḫayrı şerden seçdiler ve bu nefs-i levvāme eger levvāmelikden ṭayınsa emmārelige dek giderdi. (12) Yine ehl-i cehennem olurdı -Neʿūẕü bi'llāhi- ve mülhime nefs ḫod mülhimelikden ṭayınsa levvāmelikde durġur (13) ve saʿy ėderse yine mülhimelige ėrişür. Riyāżet ve mücāhedeyi artursa mürşid ḥużūrından irilmese (14) teraķķī ėder varur muṭma'innelige ėrişür ve āḫir Ḥażrete ķıġrılur. Eyle olsa nefs-i levvāme ķavminden (15) nefs-i mülhime ķavminüŋ maķāmı ʿālī oldı. Bunları saŋa dėdügimden maķṣūd budur kim: Nefsim levvāme- (16) lik maķāmına yėtişdi dėyüp ṭoġrı varmayasın ve ehl-i cennet oldum dėyüp fāriġ olmayasın (17) nefs-i levvāme maķāmı tehlüke ve ḫaṭar üzerine idügin bilesin ve nefs-i mülhime andan emīnrek

---

günâhlardan tevbe edenleri sever. وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ Ve pâk olanları sever yaʿnî ḥâ'iżden ve nâ-meşrûʿ olan yerden ictinâb edenleri sever, *mervîdür ki Yehûd derlerdi her kim ķarısına mubâḥ olan semtden mübâşeret eder ol keyfiyetle ki ķarının arķası ķucağında ola uşağı şehlâ gelür. Ḥaķ -Celle ve ʿalâ- anların kelâmını redd etmek içün bu âyeti münzel edüp buyurdı.* 2. cüz, Sûretü'l-Baķara. 222. âyet. TZA. 1-58, ... Allah tövbekâr olanları sever, temizlenenleri de sever. 2. cüz, El- Bakara Sûresi, 222. âyet. KKTA. 36, Her halde Allah hem çok tövbe edenleri sever, hem çok temizlenenleri sever. 2. cüz, el-Bakare Sûresi, 222. âyet. KHMK. 60)

idügin (11a-1) aŋlayasın. Bunları farḳ édüp aŋlayıcaḳ cehd édersin mülhimelige dek gidersin (2) kim maḳām-ı ʿışḳ andadur ġāyet ʿālī maḳāmdur. Pes nefs-i mülhimenüŋ nefs-i levvāmeden maḳām-ı (3) ʿāliliginüŋ sebebini ve farḳını taḳrīr étdüm işitdüŋ. Yine bunlaruŋ farḳını bir dürlü daḫı beyān (4) édeyim ki diŋle. Bu her mü'mine ve mü'mināta gereklüdür. ʿAziz! Bu nefs-i mülhime issi kim vardur anlar çoḳ (5) riyāżet ve mücāhedāt eylemek ile ve ẕikru'llāhı géce ve gündüz kesmeyüp çoḳ étmek ile ve nefslerini (6) ol ṣıfāt-ı rediyyeden bir uğurdan ḳurtardılar ve beşeriyyet ḥicābın başīret gözinden götürdiler (7) ʿālem-i ġaybdan gelen ilhāmlaruŋ dürlü dürlü ẕevḳlerini envāʿ-ile cānları dimāġlarına ṭadurdılar (8) ve her ṣalāḥı ve fesādı bu ilhām ile bildiler ve Ḥaḳḳı bāṭılı farḳ édüp durmayup Ḥaḳḳa uydular (9) ve bāṭıldan yıġlındılar daḫı ol nefs-i muṭma'innenüŋ gökçek ḫuları-y-le ḫulandılar vardılar (10) muṭma'innelik maḳāmına yétişdiler. Ol nefs-i muṭma'innenüŋ gökcek ṣıfātları ḥayādur ve seḫāvetdür (11) ve şecāʿatdür ve ḥilmdür ve tevāżuʿdur ve mürüvvetdür ve ḳanāʿatdür ve ṣabrdur ve şükrdür (12) ve bu ḫulḳlardan ḳurtuldılar kim nefs-i emmārenüŋ yaramaz ve çirkin ḫuları-y-dı kim hevādur ve (13) ve ġażabdur ve şehvet ve ḥırṣ ve buḫl ve ʿucub ve kibrdür. Ger-çi-kim nefs-i levvāme daḫı (14) bu yaramaz ḫulḳlardan ḳurtuldı. Ve-līkin ol eyü ḫulḳlar ile ḫalḳlanmadı. Mülhime ve muṭma'inne (15) olup Ḥażrete ḳıġrılmaġa lāyıḳ olalardı. Pes şöyle ṣulb ṣūfīler olup ḳaldılar. Eyle (16) olsa bu levvāme nefis olan kimselerüŋ ne yaramaz ṣıfatları vardur ve ne eyü ṣıfatları vardur (17) ve-yā-ḫud ol eyü ṣıfatlaruŋ baʿżısı ḫulḳlandılar ise daḫı baʿżısı ḫulḳlanmadılar şöyle (11b-1) ḳaldılar bunlaruŋ gibi ḳavm kim vardur nefs-i levvāme ḳavmidür. Ṣulb ṣūfīlerdür yaʿnī yābis (2) ṣūfīlerdür ve ehl-i muḥabbet degillerdür démek olur. Pes kim-ki ehl-i muḥabbet degil ol yābisdür, (3) Ke'ennehū[54] bunlar şuŋa beŋzer ki ölmezden öŋ öldiler ve ḥaşirden öŋ yine dirilmediler kim ilhām (4) ẕevḳini bulalardı mülhimelige ve muṭma'innelige teraḳḳī édeler idi ve bu nefs-i mülhime ḳavmi ḫod nefs-i (5) emmāre ḳavminüŋ yaramaz ṣıfatlarından bir uğurdan ḳurtuldılar. Yaʿnī ol yaramaz ḫuları (6) riyāżet oduna yaḳdılar ve mücāhede ḳālinde ṣızırdılar ve ol eyü ḫulḳlar ile tamām ḫulḳlandılar. (7) ʿİbādet ve ṭāʿat ve ẕikru'llāha nūr ile münevver ve müzeyyen

---

[54] ke'ennehū كأنه Ar. "sanki o", "sanki" ve "gûyâ ki" anlamında kullanılır. "kâf" benzerlik harfi ile "enne" sözü ve bitişik üçüncü kişi zamiri olan "hu" harflerinin birleşmesinden oluşmuştur: gûyâ.

oldılarsa bunlar daẖı şöyle oldılar kim (8) ölmezden öŋ öldiler ve ḥaşirden öŋ yine dirildiler. Bu ölmekden murād ṣıfāt-ı rediyyeden ḫalāṣ (9) olmaḳdur. Nefs-i emmāreyi öldürmek budur. Yine dirilmekden maḳṣūd ṣıfāt-ı ḥamīde ile mevṣūf (10) olup müzeyyen ve müşerref olmaḳdur dėmişler ba'żı meşāyiẖler. Zīrā nefs-i emmāre ḳaçan yaramaz ṣıfatlarından (11) irilse hem-ān ölür. Görmez misin ehl-i riyāseti ve ehl-i manṣıbı riyāsetiden ve manṣıbından ayrılsa (12) hem-ān ölür. İmdi ėy 'azīz! Bu ölmek daẖı bir ḳaç nev'dür bir nev'ā ölmek daẖı budur مُوتُوا قَبْلَ اَنْ تَمُوتُوا Mūtū ḳable (13) en temūtū.[55] Nite-kim aṣḥab-ı Resūl riyāżet ve mücāhedāt ile nefslerini öldürdüler idi. Ya'nī ol (14) yaramaz ṣıfatlarından ḳurtarurlar idi ve ḥaşrden evvel yine dirilürler idi, Ya'nī ol eyü (15) ẖulḳlar ile ẖulḳlanurlar idi ve baṣīret gözinden beşeriyyet perdesin götürürler idi. Ḥaḳḳuŋ (16) cemālini 'ayn-i baṣīret ile gāhī gāhī müşāhede ėderler idi. Nite-kim 'Ömer ḥażreti -Raḍiya'llāhu 'anhu-[56] (17) رَأَيَ رَبِّي قَلْبِي Ra'eye Rabbī ḳalbī[57] dėdi ve 'Alī ḥażreti daẖı لَا اَعْبُدُ رَبًّا لَمْ اَرَاهُ Lā a'budū Rabben lem erāhu[58] dėyü buyurdı. 'Azīz ḳardaş! (12a-1) Bu sözüm saŋa 'aceb gelmesün-kim dünyāda baṣīret göziyle Ḥaḳḳı görmek ḥaḳdur. Buŋa inkār ėtmek olmaz. (2) 'Ayn var ve 'ayn-ı baṣīret vardur ve 'ayn-ı baṣīret ile müşāhede olunur: مَنْ كَانَ فِي هَذِهِ اَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ اَعْمَى Men kāne fī hāẕihī (3) a'mā fe-hüve fi'l-āẖireti a'mā[59]dan murād göŋül gözinüŋ görmemesidür ṣūret gözinüŋ görmesi (4) degildür. Ya'nī dėmek olur kim: Her kim dünyāda göŋline baṣīret taḥṣīl ėtmedi-y-se āẖiretde daẖı (5) aŋa baṣīret ḥāṣıl olmaz dėmek olur. Bu degildür ki baṣar-ı ẓāhirīsi olmaya. Eger dār-ı āẖiretde (6) baṣar-ı ẓāhirīsi olmasa ẖod aḥvāl-i mevāṭın-i ḳıyāmeti mülāḥaẓa ėtmezdi. Pes ma'lūm oldı ki a'mādan (7) murād baṣīret imiş ve

---

55 Ölmeden önce ölünüz.

56 Allah ondan razı olsun.

57 Rabbim kalbimi gördü. Öteki nüshalarda "رَأَيَ قَلْبِي رَبِّي Kalbim Rabbimi gördü" şeklindedir. Doğrusu da budur.

58 Görmedigim Rabbe ibadet etmem.

59 Ve burada kör olan, ahirette de kördür... Kur'ân, XVII. İsrâ Sûresi, 72. âyet. KKM. 330. (Dakı her kim ola uşbunda gözsüz pes ol âhıratda gözsüzdür... (17) Sûratü'l-İsrâ, 72. âyet. SKT. 225, Ve her bir kimse ki oldı uşbu dünyâda kör pes şu âẖiretde de kördür... 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 72. âyet. KTC. 2-231, مَنْ كَانَ فِي هَذِهِ اَعْمَى Ve her kim bu cihânda ṭoğruyı görmekden kör idi فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ اَعْمَى Ol kimse öbür cihânda daẖı ṭarīḳ-i necâtı görmekden kördür... 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 72. âyet. TZA. I-442, Her kim bu dünyada kör davranır ise öbür dünyada da kör kalacak... El-İsrâ sûresi, 72. âyet. KKTA. 290, Kim bu *(dünya)* da kör olursa o, âhiretde de kördür... El-İsrâ sûresi, 72. âyet. KHMK. 2-521)

hem دَعْوَتِ اِلَى اللّٰهِ Da‘vet-i ila'llāh[60] da başīret üzerinedür kim zīrā Ḥaḳ -Ta‘ālā- Ḳur'ānda buyurur: (8) قُلْ هٰذِهٖ سَبِيلٖٓى اَدْعُوٓا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصٖيرَةٍ Ḳul hāẕihī sebīlī ed‘ū ila'llāhi ‘alā başīretin.[61] Her ki dünyāda Ḥaḳ -Ta‘ālā-yı ‘ayn-i başīret birle görmedi (9) āḫiretde daḫı görmeyiserdür -Va'llāhu a‘lem.- Burada daḫı söz çoḳdur söylenürse kitāb muṭavvel olur, (10) maḳṣūddan ıraḳ gidilür. Her biri yėrinde yine tekrār dėnilse gerekdür. Kitābda müşkil ḳalmaya. -İn-şā'a'llāhu.- (11) Zīrā müşkil olan sözler yėrlü yėrinde yine tekrār olmayınca fehm olmaz. Biz yine murāda gelelüm. Pes eger (12) bu ma‘lūm oldı-y-sa kim nefs-i levvāmenüŋ mertebesi nefs-i emmārenüŋ yaramaz ḫulḳların terk ėdüp (13) ḳurtulmaḳ imiş ve her kim ol yaramaz ḫulḳlardan ḳurtulmasa anuŋ nefsi daḫı emmārelıġından ḳurtulmamış (14) ve nefs-i mülhimelik maḳāmı ol ḫulḳlar ile ḫulḳlanup ve başīret gözi açılup başīret gözi-y-le (15) Ḥaḳḳı görmek ve bāṭın ḳulaġı açılup ilhām-ı Rabbānīyi işitmek imiş ve şunı daḫı işitdük ki (16) nefs-i levvāme levvāmelıġı mertebesinde ḳalursa şöyle meyyit-i müteḥarrik gibi olup ḳalur imiş. (17) Pes bunları bildükden ṣoŋra bunı daḫı bilgil ki: Bu nefs-i mülhime issi ki vardur Ḥaḳdan gelen (12b-1) ilhāmlaruŋ ẕevḳini bulur her ne ḥareketde olurlarsa ve her ne ḥāle dönerlerse cünbüşleri (2) ve ḥareketleri Ḥaḳdan yaŋadur. Meẟelā şimdi bir ṣavt kim işideler ve-yā bir beyt kim diŋleyeler ol (3) ṣavt gerekse ḳavāldan olsun ve gerekse insāndan olsun ve gerekse ḥayvāndan olsun (4) ve gerekse cāmidden olsun ol ṣavtdan Elest ḫiṭābınuŋ[62] ẕevḳini alurlar ḥattā ḳapu ḳıcırdısı (5) daḫı olursa ve devenüŋ gevşedüginden dişlerinüŋ gürüldüsine baḳarlar daḫı Elest (6) ḫiṭābınuŋ ẕevḳin

---

60 Allah'a davet etmek.

61 De ki: İşte bu benim yolum; ben de can gözüm açık olarak sizi Allah'a çağırmadayım... Kur'ân, XII. Yûsuf Sûresi, 108. âyet. KKM. 282. (Eyit: Uşbu yolumdur. Okırın Tanrı dapa, huccat üzere iken ben... (12) Sûratu Yûsuf, 108. âyet. SKT. 178, Degil uşbu benim yolumdur da‘vet ederim Allâh cânibine ẓâhir olan delîl üzerine. 13. cüz, Sûratu Yûsuf, 108. âyet. KTC. 2-172, قُلْ هٰذِهٖ سَبِيلٖى Söyle bu benüm yolumdur. اَدْعُوٓا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصٖيرَةٍ Beyân ve hüccet üzere oldugum ḥâlde Ḫudâ'nın tevhîdine ben ḫalḳı da‘vet ederim. 13. cüz, Şûratu Yûsúf, 108. âyet. TZA. 1-382, Onlara de ki: İşte benim yolum, ben de başıyret üzere. Yûsuf sûresi, 108. âyet. KKTA. 248, De ki *(Habîbim)* "İşte bu benim yolumdur. Ben insanları Allah'a *(körü körüne değil)* bir basîret üzere da‘vet ediyorum." Yûsuf sûresi, 108. âyet. KHMK. 1-366)

62 Elestü bi-Rabbiküm اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ = Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Eleyse'llāhu bi-kāfin ‘abdehū اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ = Allahu -Ta‘alâ- hazretleri abdine kâfi değil mi? "Rūz-ı Elest", "Bezm-i Elest" tamlamaları 'ruhların yaratıldığı zaman' anlamında kullanılır. Ḳālū belā قالوا بلى = "Evet dediler" anlamındadır. "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorulan soruya verilen cevaptır. Bundan 'ruhların yaratılılışı' amaçlanmaktadır. "Ḳâlû belâ"dan beri Müslümanız denildiği gibi. Daha fazla bilgi için "leyse" maddesine bk.

alurlar ve der-ḥāl semāʿa ḳalḳarlar. Mevlānā Celāle'd-dīn ḥażretleri Mes̱nevīsinde (7) getürür. Beyt:

بِشْنَوْ اِينْ نَيْ چُونْ حِكَايَتْ مِى كُنَدْ ، اَزْ جُدَايِيهَا شِكَايَتْ مِى كُنَدْ

سِينَه خَوَاهَمْ شَرْحَه شَرحَه دَرْ فِرَاقْ ، تَا بِگُويَمْ شَرْحِ دَرْدِ اِشْتِيَاقْ

Bişnev īn ney çün ḥikāyet mī kuned
Ez-cüdāyīhā şikāyet mī kuned
Sīne ḫᵛāhem (8) şerḥa şerḥa der-firāḳ
Tā bi-gūyem şerḥ-i derd-i iştiyaḳ[63]

Mevlānā ḥażretleri kendüsi ḳazancılaruŋ (9) çekici āvāzını diŋlerdi. Daḫı semāʿa ururdı vecde ve ṣafāya gelürdi. Pes bu nefs-i mülhime (10) Elest ṣavtının ẕevḳin alduğından bir beyt ve-yā bir ün işidüp iḫtiyārsuz ṭurı gelüp (11) bu ḳālibi götürüp hā cūş ėdüp döndügi n'eylesün kim ʿışḳ ḳazanı altına od urdılar ṭaşdı (12) döne döne ḳaynadı. Her neden-kim işidürse nefs-i mülhime el-bette andan ḫiṭābını dostuŋ işidür. (13) ʿĀşıḳ Paşa ḥaẓreti daḫı buŋa münāsib bir söz dėmişdür. Beyt:

Neden kim ün işidürsem (14) görürem āyetüŋdür ol
Ne reng-ile-y-se anuŋdur bu reng ü naḳş-ı nigār[64]

---

[63] Mesnevî'nin ilk üç beyti şöyledir:

بِشْنَوْ اَزْ نَيْ چُونْ حِكَايَتْ مِى كُنَدْ ، اَزْ جُدَايِيهَا شِكَايَتْ مِى كُنَدْ

كَزْ نَيِسْتَانْ تَا مَرَا بِبُرِيدَه اَنْد ، اَزْ نَفِيرَمْ مَرْد وُ زَنْ نَالِيدَه اَنْد

سِينَه خَوَاهَمْ شَرْحَه شَرحَه دَرْ فِرَاقْ ، تَا بِگُويَمْ شَرْحِ دَرْدِ اِشْتِيَاقْ

1. Bişnev ez ney çün ḥikāyet mī kuned	1. Dinle neyden kim ḥikāyet etmede
Ez-cüdāyīhā şikāyet mī kuned	Ayrılıḳlardan şikāyet etmede
2. K(i)'ez neyistān tā merā bib(ü)rīde-end	2. Der ḳamışlıḳdan ḳopardılar beni
Ez nefīrem merd ü zen nālide-end	Nālişim zār eyledi merd ü zeni
3. Sīne ḫᵛāhem (8) şerḥa şerḥa der-firāḳ	3. Şerḥa şerḥa eylesün sīnem firāḳ
Tā bi-gūyem şerḥ-i derd-i iştiyaḳ	Eyleyem tā şerḥ-i derd-i iştiyāḳ

Açıklaması: "Ney" in hikâyesini dinle! Ayrılıklardan şikâyet ediyor. Diyor ki: Beni kamışlıktan kopardılar. İnleyişim erkek ve kadını ağlattı. Ayrılık, benim göğsümü parça parça etsin. Tâ ki ben de özlem derdimi açıklayayım... Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün.

Dipnottaki metin ve çeviri Naḥîfî Tercümesi'nden alınmıştır.

[64] Vezni: Mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün

Meselā bunlaruŋ misāli (15) neye beŋzer? Ya'nī bu nefs-i mülhime ḳavminüŋ misāli neye beŋzer? Bu ehl-i ṣafā şol şāhine beŋzer ki av (16) yerine iletdiler daḫı başından börkini aldılar avını çıḳarup gösteri vėrdiler ve ol şāhini (17) ardınca ṣaldılar. Ol şāhin daḫı avınuŋ ardın sürüp almayınca ḳomadı. Hem-çün-ān bu ehl-i (13a-1) ṣafānuŋ nefs-i mülhimeleri vaḳtā-ki bir beyt ve-yā bir ṣavt kim işitseler der-ḥāl andan Elest (2) ḫiṭābınuŋ zevḳini alup ṭurı gelüp vecde semā'a gelüp ıżṭırāba düşer. Bu ḳālibi şol (3) tā maḳṣūda ėrişmeyince ṭurmaz. Ammā şunı daḫı bilgil ki: Bunlar ün-kim (4) diŋlerler ten ḳulagı ile diŋlemezler bel-ki göŋül ḳulağı ile diŋlerler. Anuŋ içün (5) iḫtiyārları ellerinden gider şol degirmen çarḫı gibi hā ṭurmadın dönerler. Zīrā anlaruŋ daḫı (6) ḳalblerine irādet-i İlāhi ṭurmadın dökülür bedenlerüŋ daḫı iḫtiyārsuz dönderür ve şunı daḫı (7) bilgil kim: Bu ilhāmlar kim vardur ṣırf Rabbānī degildür ve ṣırf şeyṭānī daḫı degildür. Pes ṭālib-i Ḥaḳ (8) nefsini ıṣlāḥ ėtmek isteyen kimseler bunları bilmek elbette lāzımdur. Tā kim kendünüŋ zevḳin ve vecdin (9) ve semā'ın bile ve ġayrinüŋ daḫı zevḳini ve vecdini ve semā'ını ve ḥālini bile Raḥmānī-midür yoḳsa (10) şeyṭānī-midür. Eger Raḥmānī ise aŋa uya ve eger şeyṭānī ise andan gey ḥaẕer ėde. Bilgil imdi! (11) Bu ilhāmlar kim vardur beş nev'dür: Birisi nefsānīdür ve birisi şeyṭānīdür ve birisi melekīdür (12) ve birisi ḳalbīdür ve birisi Rabbānīdür ve ol kim ilhām-ı nefsānīdür ol ṣırf vesvesedür. Andan (13) ṭālibe gey ḥaẕer gerekdür ṭālibe çoḳ żararı vardur ve ol ilhām-ı şeyṭānīdür. Andan daḫı (14) gey ḥaẕer gerekdür. Zīrā ol daḫı ṣırf fesāddur hīç ḫayrı yoḳdur. Zīrā şeyṭān ilḳāsı-y-ladur. (15) Ṭālibi durmadın fısḳa ve fücūra yėlter. Ammā şol kim ilhām-ı melekīdür ol ḫayrdur. Zīrā bu ilhām-ı (16) melekī durmadın ḫayra yėlter. Eger uyduramazsa döner yine bir ṣūretle daḫı yėlter. Tā şuŋa (17) degin kim uydura ve ol kim ilhām-ı ḳalbīdür ol daḫı ḫayrdur. Dā'im ṭālibini Ḥaḳḳa ve 'ilme ve ma'rifete (13b-1) ve ḥikmete yėlter. Nite-kim meşāyiḫden birine su'āl ėtdiler. Ṣaġ ṭarafına teveccüh ėtdi, te'emmül ėtdi ve ṣol (2) ṭarafına teveccüh ėtdi ve yine te'emmül ėtdi ve andan döndi göŋli ṭarafına teveccüh ėtdi. Der-ḥāl cevāb (3) vėrdi. Ṣordılar eyitdiler: Yā şeyḫ ḥikmet ne idi-ki ṣola teveccüh ėtdüŋüz cevāb vėrmediŋüz ve ṣaġa (4) teveccüh ėtdüŋüz ve yine cevāb vėrmediŋüz. Öŋüŋüze teveccüh ėdicek cevāb vėrdiŋüz dėdiler. (5) Şeyḫ eyitdi: Ol ėtdüŋüz su'āli ṣaġ yanımdağı melege ṣordum bilmez imiş ve ṣol yanumdağı (6) melege ṣordum. Ol daḫı bilmez imiş. Döndüm göŋlüme ṣordum. Cevāb vėrdi. Ol idi-kim ben daḫı (7) size cevāb vėrdüm dėdi. Pes ol kim ilhām-ı ḳalbīdür ol ilhām-ı yaḳīnīdür gerçekdür ḥaḳdur (8) ve bu

ilhāmuŋ ḫaberi vāḳiʿdür ve ilhām-ı Rabbānīnüŋ ḫod vuḳūʿına hīç ḫilāf yoḳdur. Pes ṭālibe (9) şol nefsānī ilhām ile şeyṭānī ilhāmı bilmek el-bette lāzımdur. Ḳalan ilhāmlar mürşid ḳatında (10) olıcaḳ mürşid bildügi yeter. Zīrā ziyānı yoḳdur. Mürşide ʿarż ėdeler. Vāḳiʿ olıcaḳ ṣaḳına-kim (11) nefsi murādı ḳarışup şerre dönmeye. İşit imdi! Ol ilhām-ı nefsānī ve ilhām-ı şeyṭānīyi dėyeyüm (12) ve anlaruŋ ʿalāmetlerini daḫı dėyeyüm ögren. Tā kim nefs-i şeyṭāna aldanmayasın. Ṭoğru yolca gidesin (13) maḳṣūd-ı ḥaḳīḳīye ulaşasın ve bu müʾellifi duʿādan unutmayasın. Bilgil ve āgāh olğıl kim: Bu (14) ilhām-ı nefsānīnüŋ ʿalāmeti budur kim nefs-i ṭālibe vesvese ėder bir dürlü nesneye yėlter. Daḫı ol (15) yėltedügi nesneye be-cidd olur ve vesvesesini el-bette geçürmek ister. Çün-ki ġaraż-ı fāsidini be-cid be-cidd (16) ʿarż ėder bilüŋ nefsdür her ġaraż ėtdükce hem-ān yine bir ṣūret-i āḫardan dutar. Ol murādın (17) tamām ėtmeyince bir ṣūrete daḫı başlamaz. Çün-ki murādın tamām aldı bir murād daḫı çıḳarur. Ammā şol (14a-1) murād kim ḥāṣıl olmaya yüz yıl ʿömri olursa bir murāda daḫı başlamaz. Şeyḫ Mālik Bin Dīnār (2) -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- nefsini niçe yıllar ısıcaḳ girde-y-ile pāça ile doyurmaḳ ilhām eyledi. Mālik daḫı (3) nefsinüŋ murādını vėrmedi ve nefsi daḫı pāçayı ve girdeyi istemesin terk ėtmedi. bi'l-āḫar Mālik daḫı pāzāra (4) varup bir ısıcaḳ girde-y-ile pāça aldı pāçayı girdeye ṣardı cübbesine çekdi. Pāzārdan çıḳıcaḳ (5) gördi bāzār ucında bir oğlancıḳ ağlar. Şeyḫ eydür: Kimüŋ nesisin? Oğlan eydür: Fülān kişinüŋ (6) oğlıyam. Şeyḫ Mālik eydür: Oğlancıḳ senüŋ babaŋ benüm dostumdur. Mā! Şu pāçacuḳ ile girdecügi. (7) Oğlancuḳ aldı bunı. Mālik geçdi yöriyü vėrdi. Māligüŋ nefsi feryād eyledi: Beni mağbūn eyledüŋ (8) dėdi. Şeyḫ Mālik eydür: Ṣabr ėt-kim ben saŋa şimden gėrü pāça vėrür degülem. İllā bu ḳadar müṣāḥib olduŋ (9) ve ḳoḳusın alduŋ daḫı ne gerek dėyü nefsüŋ yėltedügine uymadı ve bir kerre daḫı Şeyḫ Māligüŋ nefsi (10) yaş incir yėmek ārzūladı ve yedi sekiz yıl tamām bunuŋ üzerine geçdi hīç ḥużūrın ḳomadı. Mālik (11) eydür: Ėy beẕ-baḫt nefs! Gel bāzāra varalum hele gördügüŋ daḫı yeter dėyüp ṭurı geldi. Bāzāra vardı (12) gördi. Bir kişi yaş incir ṣatar. Māligüŋ nefsi eydür: Bi-ʿizzeti'llāhi şol yaş incirden baŋa alı vėr yoḳsa (13) cān vėrdüm dėr. Mālik eydür: Yā nefs! Bir pulum yoḳdur. Nefs eydür: Naʿlınuŋ vėrsen bir iki gün (14) yalın ayaḳ yöri dėr. Mālik naʿlını çıḳardı eline aldı vardı ol incir ṣatan kişiye eydür: Bu naʿlınumı (15) al baŋa şol incirden bir ḳaçın vėr dėdi. Ol incir ṣatan kişi bunuŋ naʿlınını alup yabāna atdı. Bu daḫı (16) neye yarar dėdi. Mālik daḫı vardı naʿlıncuğın aldı yöriyü vėrdi. Bu incir ṣatan kimesneye bir kişi (17)

eydür: Şol naʿlının yabāna atup incir vėrmedügüŋ kişiyi kimdür bilür misin? Ol daḫı bilmezin (14b-1) kimdür? dėdi. Ol kişi eydür: Şeyḫ Mālik Bin Dīnār dėdükleri kişi budur dėyicek ol incir ṣatan kişi (2) eydür: Āh ben baŋa ne ėtmişem dėyüp tiz ḳuluna çağırdı eydür: Var bir ṭabaḳa bir-ez incir ḳoyup şol (3) dervīşüŋ ardınca yėtişdür. Eger elinden ol inciri alup yėrse benden āzād ol dėdi. (4) Beyt:

Bunlaruŋ duʿāsı-y-la maḥv olur günāh
Ḳalmadı dünyāda anlaruŋ gibi şimdi āh
Eksik degil (5) dünyāda merdān-ı Ḥaḳ velī
İllā ki degmeyi lāyıḳ eylemez ol duʿāya pādişāh[65]

Der-ḥāl ol ḳul bir ṭabaḳa (6) bir-ez incir ḳoydı şeyḫüŋ ardına düşdi. Eydür: Yā şeyḫ! Al bu inciri ki benüm bunda āzād- (7) lıġum vardur dėdi. Şeyḫ eydür: Senüŋ āzādlıġuŋ var ammā benüm esīrligim vardur bu incirde dėdi. Tek (8) ben ol ṣuçum dileyeyüm Mevlādan kim nefsüme dilegin vėrmege ḥamle eyledüm dėdi. Andan ṣonra Mālik (9) ölince cemīʿ ʿömrinde incir yėmedi -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh.- İşte ilhām-ı nefsānī bundan maʿlūm oldı ve bu (10) nefsüŋ telḳīnine uymaġuŋ żararı var-ıduġı bunlardan ḳaṭʿā uymaduḳlarından ve murād-ı nefsden (11) geçdüklerinden bilindi ve hem bu āyet daḫı bunı gösterür kim bize dāyim nefse muḫālefetde olavuz. (12) وَ اَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَه رَبِّه وَ نَهَي اَلنَّفْسَ عَنِ الْهَوٰي Ve ammā men ḫāfe maḳāme Rabbihī ve nehe'n-nefse ʿani'l-hevā[66]dur. Pes ilhām-ı nefsānīyi bildüŋ ise gel imdi (13) ilhām-ı şeyṭānīyi işit-kim ol daḫı nicedür ve anuŋ daḫı ʿalāmetleri nenüŋ gibidür. Bilgil imdi bu ilhām-ı (14) şeyṭānīnüŋ ʿalāmeti budur kim vaḳtā ki şeyṭān bir nesneyi ilḳā ėder. Menʿ ėtseŋ uymasaŋ anı ḳor (15) bir dürlü nesne daḫı ilḳā ėder bir āḫar ṣūret ile ve anı daḫı menʿ ėtseŋ uymasaŋ yine bir dürlü ṣūret (16) ile daḫı iġvā ėder. Ammā gine evvelkidür murādı. Eger biŋ kerre menʿ ėtseŋ biŋ dürlü ṣūrete daḫı ḳoyar. Eger (17) şer ṣūretinden başarımazsa ḫayr ṣūretine ḳoyar. Cehd ėder kim ol evvel ilḳā ėtdügini dürlü dürlü (15a-1) ṣūret ile ol

---

65 Vezni bozuk.

66 Ve amma kim, Rabbinin durağından korkup da nefsi, dileğinden çekmişse, ... Kur'ân, LXXIX Nâziʿât Sûresi, 40. âyet. KKM. 2-709. (Daḳı ammâ her kim korkdı, Çalabı'sı katında durmak yirinden, dakı yığdı nefsini, nefs dileginden; ... (79) Sûratü'n-Nâziʿât, 40. âyet. SKT. 512, Ve ammâ ol kimesne ki ḳorḳdı Rabbisinin ḥużûrunda ṭurmaḳdan ve gerü ṭutdı nefsini şehvetlerden... 30. cüz, Sûretü'n-Nâziʿât, 40. âyet. KTC. 3-201, Ve ammâ şol kimse ki Perverdigâr'ı öninde ṭurmaġı mülâḥaẓa edüp ḫavf etdi ve nefsini bâṭıl ârzûlardan menʿ etdi. 30. cüz, Sûretü'n-Nâziʿât, 40. âyet. TZA. 2-429, Rabbinin huzurunda durmakdan korkan ve nefsini hevesatdan men edene gelince; ... En-Nâziʿât Sûresi, 40. âyet. KKTA. 585, Amma, kim Rabbinin makamından korkdu, nefsini hevâ *(ve hevesin)* den alıkoyduysa, ... KHMK. 3-1144)

kimseye ḥāṣıl ėtdüre ve eger uyduramazsa kesilmek ve terk ėtmek mümkin degil. (2) Şol bir yavuz kelb gibi iŋeşür ṭurur. Andan ḳurtulayın dėyen kişi issine ṣıgınmaḳ gerekdür ve-yā-ḫud (3) it issinüŋ āşinālarına ṣıgınmaḳ gerek. Tā ki ol ite çıḫ dėyeler. Pes nefsānī ilhām ile şeyṭānī (4) ilhāmuŋ farḳı bu oldı-kim: İlhām-ı nefsānī hem-ān bir dürlü ṣūret ile vesvese ėder. Ancaḳ ġaraż-ı fāsidini (5) dürlü dürlü ṣūrete ḳoyup aldamaḳ bilmez. Ammā be-cidd olur. Eger murādın alımaz ise terk ėtmez tā olınca. (6) Ḳarşu ol murādını ʿarż ėder. Andan ötüridür kim dėrler: Fülān velīnüŋ nefsi bu ḳadar yıl fülān nesneyi (7) istemiş vėrmemiş dėrler. Mālik Bin Dīnār yigirmi yıl ḫurmā yėmedi ve Şeyḫ Bā-Yezīd -Raḥmetu'llāhi ʿaleyḥ- cemīʿ-i (8) ʿömrinde ṭālib-i Ḥaḳḳ olduḳdan ṣonra bir ḫırḳadan artuḳ nesne gėymedi. Evvel ve āḫir bir ḫırḳa gėydi. (9) Bir daḫı yeŋi ṭon ėdinmedi nefsi murādı oldugı içün ve ilhām-ı şeyṭānī murādını dürlü dürlü ṣūretlere (10) ḳoyup ṭālib-i Ḥaḳḳ olanlara ʿarż ėdicek ṭālib-i miskīn bundan ḫalāṣ bulmaḳ be-ġāyet müşkilirekdür. (11) Allāhuŋ luṭfi-y-le ve meşāyiḫüŋ yardımı-y-la ola ve şeyṭān kişiyi ṭāʿate ve ḫayra ḳulaġuzlamaz. Eger ḳulaġuzlar (12) daḫı yalandur inanmamaḳ gerekdür. Taʿbiye ėder şol bala agu ḳatar gibi ḫayra şerri ḳatar şerrini (13) ṣaḳlar. Be-cid ḫayrını gösterür. Maḳṣūdı budur kim ṭālibi kendüye uydurup dünyādan īmānsuz gidere. (14) Andan ötüri şeyḫler dėdiler kim: Kendü dilegümüzle cennete gitmezüz ve Ḥaḳ dilegi-y-le cehenneme giderüz (15) dėdiler. Bunda daḫı söz çoḳdur. Aşaġa ikinci bābda dėnile işidesin. -İn-şā'a'llāh.- Ėy ṭālib! (16) Vaḳtā kim bu ikisini bildüŋse bunlaruŋ şerrinden emīn olmaġa ḳaṣd ėdüp dāyim riyāżete ve mücāhede-i (17) nefse meşġūl ol. Sulṭānü'l-ārifīn eydür: Bir günde şeyṭān beni yėtmiş kerre ḥacca daʿvet ėtdi (15b-1) yėtmiş dürlü ṣūret ile. Uyduramadı her ne ṣūret ile oldı-y-sa. Çün-ki murādı nefsdür terk (2) ėtmek ḫayrdur. Zīrā kişiyi nefsi murādı Ḥaḳdan ıraḳ ėdicidür. Beyt:

Gėrü ḳoyan ʿadūdur seni (3) yoldan eger küfr ü eger īmān
Seni Ḥaḳdan cüdā ėtdi zebānı ṭut ya-ḫud ġılmān[67]

Pes ilhām-ı nefsānī (4) ve ilhām-ı şeyṭānī maʿlūm oldı-y-sa ilhām-ı melekīden ve ilhām-ı ḳalbīden ḫavf ve ḫaṭar yoḳdur. Nefsüŋ ġarażı (5) ḳarışa meger. Ammā ilhām-ı

---

[67] Vezni: Mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün / mefāʿīlün. Birinci mısrâdaki "Gėrü ḳoyan ʿadūdur seni (yoldan) eger küfr (ü) eger īmān" ayraç içerisindeki kelimeler okunmazsa vezne uyar. Bu mısrâ bazı nüshalarda bu şekildedir.

Rabbānīden daḫı bir ʿalāmet dėyeyüm. Tā kim ol ʿalāmet ile ilhām-ı Rabbānī idügin (6) bilesin. Nefs mülhimelik maḳāmına yėtişdügi maʿlūm ola. Ammā bu sözleri fehm ėtmege ve buŋa raġbet ėdüp (7) ṭālib olmaġa bir perhīz ehli gerçek ṭālib gerekdür. Yoḳsa her ḥayvān ṭabīʿat-kim nefs-i emmāresini otlaḳ- (8) larda ve ṣuvadlarda güdüp yėdürür ve içirür ola. Bu sözlerden ne aŋlasun ve ne ẕevḳ ėtsün. (9) Pes şeker yėmege ṭūṭī gerek yoḳsa ḳarġa şekeri ne bilsün. Ḳaçan ḳarġaya şeker vėrsen yüzüne baḳmaz. Cīfe (10) ister kim burnın batura yėye. Daḫı çıḳa bir aġaç ṭalında otura. Burnın sile ve ḳanadın yüŋin düze (11) ıki yanına baḳına. Kendüyi taṣavvur ėder ki şāhin ola ʿucb-ile otura. Ammā bu deŋlü vardur kim erenler (12) eyitmişlerdür. ʿAceb bunı kime dėye ki ḳaṣd ėde bu ölüye şāyed birimüz işleye. ʿĀşıḳlara eyitmek (13) gerekdür dėmişler. İmdi biz daḫı ṭāliblere dėyelüm. Vaḳt ola kim bir ʿāşıḳ ola ʿamele getüre maḳṣūda (14) ėrişe. Bizi duʿā ile aŋa. Bilgil ve āgāh olġıl! Bu ilhām-ı Rabbānī kim nefs-i mülhimeye gelür üç mertebe (15) üzerine ve üç ḥālde gelür ve her biri birinden aʿlā maḳāmda gelür. Ammā ol üçüŋ birine ilhām (16) ve birine işāret ve birine ḫiṭāb dėrler. Ammā üçi daḫı ilhām-ı Rabbānīdür. Ve-līkin her birine yine bir mertebede (17) ad ḳomışlar. Pes bu ilhām-ı Rabbānī nefs-i mülhimeye gelür maḳām-ı ibtidāda ve işāret daḫı gelür nefs-i mülhimeye (16a-1) mertebe-i vasaṭda. Tamām varup muṭma'innelik maḳāmına varıcaḳ ḫiṭāb gelür kim aŋa ḫiṭāb-ı ṣarīḥ dėrler. (2) Buŋa anuŋ içün ḫiṭāb-ı ṣarīḥ dėrler ki: Bu ḫiṭāb ṭālibe gelicek anı şeksüz ve şübhesüz kimseye (3) dėmedin bilür Ḥaḳdan idügin ve işāret-kim gelür ṭālib anı Ḥaḳdan idügin aŋlar. Ammā ḫiṭāb-ı (4) ṣarīḥi bilmez bir bilüre ʿarż ėtmeyince ve bu işārete kelām-ı Rabbānī daḫı dėrler. Pes bu ilhām-ı Rabbānīdür. (5) Meşāyiḫüŋ burada iḫtilāfātı vardur. Baʿżı iḫtilāflarından dėyeyüm. İşit-ki fā'ideden ḫālī degildür. (6) Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyḥ- eydür: İşāret kelām-ı ḫafīdür ve ehl-i ḫafīnüŋdür işāret (7) ve ammā ehl-i ḫafī mübtelādur işāret ile dėr ve Şeyḫ Ebü'l-ʿAbbās -Raḥmetu'llāhi ʿaleyḥ- eydür: Muvaḥḥidlerüŋ (8) helākı işāret-i ḫafī-y-ledür ve Şeyḫ Şiblī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyḥ- eydür: İşāret mekrdür ve yine döner eydür: (9) اَلْاِشَارَتُ مِنْ نُورِاللهِ تَعَالىٰ El-işāretü min nūri'llāhi taʿālā[68] ve Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī yine eydür ki: اَلْاِشَارَةُ غُفرَانُ صِفَةُ اَلْمَكْرِ El-işāretü

68 İşaret, Yüce Allah'ın nurundandır.

ġufrānü ṣıfatü'l-mekri.[69] (10) İmdi! Meşāyiḫüŋ ıṣṭılāḥı çokdur. Ammā şol ḳadar kim ṭālib anı fehm ėde bilür. Dėyeyüm ki ṭālibe (11) fā'ide vėrsün. Bilgil imdi! Ol ilhām-ı Rabbānī dėdükleri bir ḫiṭābdur ki Ḥaḳdan gelür nefs-i mülhimelik (12) üzerine yėtişen göŋüle. Ya'nī şol göŋüle kim ol göŋül selāmet ola nefs-i emmārenüŋ ṣıfat-ı rediyye-(13) sinden kim ol ṣıfatlar yuḳaruda dėnildi idi. Pes ilhām gelen kişi deŋesün görsün kendüyi. (14) Eger bu yėdi yaramaz ṣıfatlardan var ise nefsi daḫı mülhimelik maḳāmına ėrişmemişdür ve ol (15) göŋline gelen ilhām-ı Rabbānī degildür. Varsun cehd eylesün nefsini ol yaramaz ṣıfatlardan (16) ḳurtarı görsün kim Ḥaḳ -Ta'ālā- Ḳur'ānda: إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ İllā men eta'llāhe bi-ḳalbin selīmin[70] dėyü buyurduġu buŋa işāret (17) dür kim bu yėdi ṣıfat-ı zamīmeden ḳurtulmayan göŋüle ilhām-ı Rabbānī gelmez ve ilhām-ı Rabbānīyi bilmege (16b-1) bir tecribe bir 'alāmet daḫı budur kim: Vaḳtā ki ilhām-ı Rabbānī göŋüle gele. Ṭālibüŋ göŋlinden Ḥaḳdan ġayrinüŋ (2) ẕevḳini hep sürer giderür. Şuŋa dek varur kim yėdügi yėmegüŋ ve içdügi ṣuyuŋ hīç ṣafāsın bulmaz (3) ve ḫalḳ ile ülfet dutup girüp ve çıḳmaḳdan ve vėrmekden ve almaḳdan bi'l-külliyā ṣafāsı götürülür. Ve'l-ḥāṣılı (4) şol nefsānī ilhāmlar ve şeyṭānī ilhāmlar ve nefsānī ve şeyṭānī murādlar ol ilhām-ı Rabbānī gelen göŋüle acı (5) gelür. Pes bunuŋ gibi ilhām-ı Rabbānī gelicek nefs-i mülhimelik maḳāmına yėtişen kimseler ḳaval üninden (6) yā-ḫud şeyḫ üninden ve-yā bir beyt işidüp ṭālib şevḳe gelüp semā' urursa revādur. Ya'nī (7) mübāḥdur. İllā nefs ġaraż-y-la olursa ḥarāmdur. Pes bu 'alāmetler ilhām-ı Rabbānīyi bilmege bu arada bu ḳadar (8) kifāyet ėder. Bāḳīsi aşaġada dėnile işidesin. -İn-şā'a'llāh.- Pes bu ma'lūm oldı-y-sa bunı daḫı (9) bilgil ki ḫiṭāb-ı ṣarīḥ dėdükleri mecmū' töhmetden ve şekden ve şübheden berīdür. Ammā ḫiṭāb-ı ṣarīḥ (10) ṭāliblerüŋ ba'żısına ḥarf ve ṣavt vāsıṭa olmadın gelür ve gāh ḥarf ve ṣavt vāsıṭası-y-la göŋül ḳulaġına (11) gelür söylenür. Ammā iki ṭudaḳsuz. Nite-kim Mevlānā Celāle'd-dīn-i Rūmī -Raḥmetu'llāhi 'aleyḥ- buŋa münāsib dėmişdür. (12) Beyt:

---

69 İşaret, yarlıgama (bağışlama) ve tekrarlanan sıfattır.

70 Ancak Allah'a şirkten ve şüpheden arınmış bir gönülle gelen faydalanır. Kur'ân, XXVI Şu'arâ' Sûresi, 89. âyet. KKM. 430. (İllâ ol kim geldi Tanrı'ya sağ gönül-ile *ya'ni îmanlu.* (26) Sûratü'ş-Şu'arâ', 89. âyet. SKT. 298, Lâkin fâ'ide ṣaḥibi oldur ki getüre Allâh ta'âlâya 'ayıbsız olan ḳalbi. 19. cüz, Sûretü'ş-Şu'arâ', 89. âyet. KTC. 2-160, Meger şol kimse ki Tanrı'nın ḥużûr-ı 'izzetine küfür ve maṣiyyetden ḳurtulmuş bir gönül ile geldi. 19. cüz, Sûretü'ş-Şu'arâ', 89. âyet. TZA. 2-115, Ancak Allah'a temiz bir kalb ile gelen kimseye fayda verir. Eş-Şuarâ Sûresi, 89. âyet. KKTA. 372, Meger ki Allâh'a *(küfr ü nifakdan)* tamâmen sâlim bir kalb ile gelenler ola. Eş-Şuarâ Sûresi, 89. âyet. KHMK. 2-662)

مَن بَر دَرِيچَۀِ دِلْ پَسْ كُوشِ جَان نِهَادَمْ ـ چَنْدَانْ سُخَنْ شِنِيدَم امَّا دُولَبْ نَه دِيدَمْ

Men ber derīçe-i dil pes gūş-ı cān nihādem

Çendān süḫan şinīdem ammā dü-leb ne dīdem[71]

Bu ḫiṭāb-ı ṣarīḥ (13) kim göŋüle yétişe yā ḥarf ṣavt vāsıṭası-y-la ve-yā-ḫod ḥarfsiz ve ṣavtsız ṭālib anı der-ḥāl bilür Ḥaḳdan (14) idügin. Zīrā bu ādem-kim vardur altı ṭarafdur ve dört rükündür. Vaḳtā kim bunlar dostdan nidā işideler (15) şevḳlenürler her ṭarafdan Lebbeyk ururlar[72] çağrışurlar ıżṭırāba düşerler zemzeme ederler. Bunlaruŋ (16) ıżṭırābdan zemzemesinden ṭālibe bir ʿilm ḥāṣıl olur kim cemīʿ-i müşküli ḥall olur. Ammā bu ilhāmlaruŋ (17) ve ḫiṭāblaruŋ nūrı vardur ve ẓāhirde daḫı ʿalāmetleri vardur. Dükelini bilmek isteyen varsun kendüyi (17a-1) bir mürşid-i kāmilüŋ eşigine bıraḳsun-kim bu yol ḳulağuzsız olmaz. Bunda söz çoḳdur. Aşağı şeyḫ gerek (2) idügi isbāt olduğı faṣılda söylenile işidesin. -İn-şā'a'llāh.- Ammā bu ḫiṭāb-ı ṣarīḥ çün-ki (3) nefs-i mülhimeye muṭma'innelik maḳāmına tamām yétişdügi vaḳtın geldi. İmden gérü ana nefs-i muṭma'inne dérler. Ḥażrete (4) ḳığrılan nefs oldur ve ol mertebeye érişen nefse nefs-i sābıḳa daḫı derler. Zīrā Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda buyurur: وَ مِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ Ve minhüm sābıḳun bi'l-ḫayrāti[73] déyü buyurduğı nefs-i muṭma'inneye işāretdür ve bir daḫı nefs-i sābıḳaya nefs-i (6) ʿāşıḳa dérler ḥāl-i ḥayātında iken ögretdükleri-y-çün. Çün-i nefs-i mülhimeye muṭma'innelik maḳāmına varıcaḳ (7) ḫiṭāb-ı ṣarīḥ yétişdi cezbe-i kemend-i İlāhī boynına ṭaḳıldı. İmden gérü anuŋ bu ʿālem ḫalḳı-y-la āşinālığı (8) kesilür. Ṭurmadın cān u göŋül ḳuşı Ḥaḳdan yaŋa çekilür. Nite-kim Mevlānā-i Rūmī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyḫ- buyurur. (9) Beyt:

---

71 Gönül penceresine can kulağını koydum * Dudak görmedim ama konuşulanı duydum. (*Kelimesi kelimesine*: Cân kulağını gönül penceresi üzerine koydum * Öylece söz işittim ama iki dudak görmedim.) Vezni: Mefʿūlü / fāʿilātün / mefʿūlü / fāʿilātün

72 "Buyurunuz efendim" derler. Bu kelime hakkında daha fazla bilgi için Sözlük bölümündeki "lebb" ve "lebbeyk" maddelerine bk.

73 ...Ve onlardan, hayırlarda herkesten ileri giden var... Kur'ân, XXXV. Fâṭır Sûresi, 32. âyet. KKM. 512. (... Dakı bir nicesi anlarun, ilerü geçicidür hayırlar-ıla... Sûratü'l- Melâ'ike-Fâtır. 32. âyet. SKT. 353, ... Ve anlarun baʿżısı ilerü gidicidür eyü olan işlerde... *F. ve ol kimesne ki ilerü geçdi bu cümleden ilerü gidici oldı ve Allâhu -Sübḥâne- kerîmdür anun yanında hiç bir cihetden noḳṣanlıḳ yoḳdur.* 22. cüz, Sûretü'l-Fâtır. 32. âyet. KTC. 2-218, ... Ve anlardan bir ḳısım var ki eyülükleri ilerü geçmişdür yaʿnî taʿlîm ve irşâda ʿamel-i żamm etmişdür. 22. cüz, Sûretü'l-Fâtır. 32. âyet. TZA. 2-214, ... Hayır işlerde ileri gider adamlar vardır... 22. cüz. Fâṭır sûresi, 32. âyet. KKTA. 439, ... Onlardan bir kısmı da hayrât *(ve hasenât yarışların)* da öncü ol *(up kazan)* andır... 22. cüz. (35) Faaṭır sûresi, 32. âyet. KHMK. 2-776)

مَنْ مِي رَوَمْ اِى بَصَرْ أُو مِي كَشَدْ قُلَّابْرَا

Men mī revem ėy başar o mī keşed ķullāb-rā[74]

Ķullābdan maķşad cezbe-i İlāhīdür. Hāẕe'l-ebyāt li'l-mü'ellifi'l-faķīr: (10)

Andan berü ki ʿışķ eli ṭutdı bu göŋlüm yaķasın
Boynuma şaldı şol sāʿat zülfi kemendi ḫalķasın (11)
Āzād iken ķıldı esīr derdümi ėyledi keŝīr
Yüz Ḥaķķa ṭutdı cān ü göŋül kevneyne ṭutdı arķasın (12)
Çekdi cihāndan elini ṭoġrultdı dosta yolunı
Degşürdi ḥāle ķālini gėydi ferāġat ḫırķasın[75] (13)

İmdi ėy ʿazīz ķarındaş! Bu nefs-i mülhime ķavmi kim vardur bunlar dāyim ilhām-ı Rabbānī nūrına naẓar ėderler. (14) Anuŋ içün ṭurmadın muṭma'innelige teraķķī ėderler. Nite-kim اَلْمُؤْمِنُ يَنْظُرُ بِنُورِاللهِ El-mü'minu yanẓuru bi-nūri'llāhi[76] der ve bu nefs-i mülhime (15) ķavmi bir ķavmdür ki yarın ʿarṣa-i ʿAraṣātda biŋ ayaķ bir ayaķ üzerine olıcaķ Muḥammed ümmetinüŋ (16) ʿāṣīlerinüŋ nice biŋ biŋlerini zebānīler elinden alup cehenneme giderken Allāh destūrı-y-la ķurtarısarlardur (17) ve Resūlu'llāh yanında maḥşer issilerinde Ebū Bekr ve ʿÖmer ve ʿOsmān ve ʿAlī -Rıḍvānu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn-[77] (17b-1) ümmet içün bunlaruŋ ile bile segirdişiserlerdür. Nefs-i levvāme ķavmi ḫod hem-ān kendü nefslerini ķurtarup (2) ṣırāṭdan yıdırım gibi geçüp cennete giderler. Pes nefs-i levvāme ķavminden nefs-i mülhime ķavminüŋ (3) mertebesi ʿālī oldı. İmdi ėy bī-çāre! Şu mertebelere hīç uzanmaz mısın bu fānī ḫoşlıķlardan hīç (4) uşanmaz mısın? Ėy bī-ʿār âdemī! Bu nefs-i emmārenüŋ bendlerinden ķurtulmaġa hīç ġayretüŋ yoķ mı ve şol (5) nefs-i emmāreye uyanlaruŋ Ḥaķ ḥażretinde ḫorlıķların fikr ėtmez misin ve bu nefsine terbiyyet ėdüp (6) emmārelıġından döndürenlerüŋ ʿizzetine ve ululuġına özenmez misin ėy bī-derd? Beyt:

---

[74] Ben gidiyorum ey göz! O çengel ile çekiyor. Vezni: Mefʿūlü / fāʿilātün / mefʿūlü / fāʿilātün. Vezin geregi "ķullâb" kelimesi "ķulâb" okunacaktır.

[75] Vezni: Müstefʿilün / müstefʿilün / müstefʿilün / müstefʿilün. İkinci mısrâdaki "sâʿat" kelimesinde zihaf vardır.

[76] Mümin Allah'ın nuruyla bakar.

[77] Allah onların hepsinden razı olsun.

Niçe niçe bir (7) ėy bu nefse firīfte
Zebūn olmuş ėy şeyṭāna girifte[78]

N'ola bir-ez Ḥaḳḳa dönseŋ bu nefs-i emmārenüŋ (8) başını peşīmānlıḳ ṭaşı-y-la bir-ez dögseŋ ve nefs hevāsından yığlınup anı incitmek ṭarīḳince bir ḳaç (9) adım yöriseŋ. Ola ki saŋa daḫı Ḥaḳḳuŋ ʿināyeti cezbesi ḳarşu gelüp seni bu giriftārlıḳdan ḳurtara (10) idi ve kendü Ḥażretine ḳığırup yüce yüce maḳāmlara yėtişdüre-y-di. Ėy ḳardaş! Göre ṭurursın bu nefs-i (11) emmāreye muḫālefet ėdenleri nice saʿādete yėtişmişlerdür. Dünyāda adların işidenler -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- (12) dėrler. Sen daḫı bu nefs-i emmāreni dönderemez iseŋ bārī götürüp meşāyiḫ eşigine vara. Ol (13) fānī ḳapulardan āvāre ola. Bu meşāyiḫleri ḫod görürsin her biri zamānında Süleymāndur. Zihī (14) Süleymān-kim bunlardur kim nefs dīvlerini zencīre çeküp dururlar. İmdi ėy ʿazīz! Bildüŋse kim (15) nefs-i emmāre ḳavminüŋ baʿżısı īmānsuz gidüp cehennemde ebedī ḳalanlar imiş ve baʿżısı īmān-ile gidüp (16) günāhı ḳadar cehennemde yanup ve yine çıḳarılup cennete girenler imiş ve nefs-i levvāme ḳavmi cehenneme girmeyüp (17) ṣırāṭdan yıldırım gibi geçüp cennete gidenler imiş ve nefs-i mülhime ḳavmi niçe biŋ ʿāṣileri (18a-1) cehennemden ḳurtaranlar imiş bildüŋ. Ėy ʿazīz bu sözüm saŋa ʿaceb gelmesün-kim Resūl ḥażreti (2) -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- eydür: Ümmetümüŋ ḫāṣlarından yėtmiş biŋ kişi ṣorısuz ve ḥisābsuz anlar (3) uçmağa giriserlerdür dėdi. Ḥażret-i ʿÖmer -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Hem-ān yėtmiş biŋ-mi yā Resūlu'llāh? dėdi. (4) Döndi yine ol iki cihān faḫri eydür: Her biri-y-le yėtmiş biŋ daḫı bile girsün dedi ve her birinüŋ (5) yüzleri ayuŋ on dördi gėcesi gibi ola dėr. Pes Resūl ḥażretinüŋ ümmetümüŋ ḫāṣları (6) dėdügi bu nefs-i mülhime ḳavmidür nefs-i muṭma'inne ḳavmi ḫod ḫāṣe'l-ḫāṣlardur. Bilgil imdi! Bunlardan (7) ilerü bir ḳavm daḫı vardur kim anlara sābıḳlar dėrler Ḥaḳḳa tamām muḳarreblerdür. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur: (8) وَٱلسَّابِقُونَ ٱلسَّابِقُونَ اُولٰئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ Ve's-sābıḳūne's-sābıḳūne ülā'ike'l-muḳarrebūne.[79] Pes nefs-i

[78] Vezni: Feʿūlün / feʿūlün / feʿūlün / feʿūlün. İkinci mısradaki "şeyṭân" kelimesinin ilk hecesi bir buçuk hece okunmalıdır.

[79] Ve bir de ileri geçenler ki herkesi geçmişlerdir. Onlardır mabudlarına yaklaştırılanlar. Kur'ân, LVI. Vâḳıʿa Sûresi, 10 ve 11. âyetler. KKM. 638. (Dakı ilerü geçiciler *yaʿnî taʿatda,* ilerü geçicilerdür. Şunlar yakın olınmışlardur. (56) Sûratü'l-Vâḳıʿa, 10 ve 11. âyetler. SKT. 449, Ve ilerü gelenler ḫod anlardur ilerü gelenler. *F. Yaʿnî ilerü gelen anlardur ki îmân etmekde ilerü gelmişlerdür; ve bu ilerü gelenlerdür yaḳın olanlar. F. Yaʿnî Allâhu -Sübḥâne-nin esirgemesinde yaḳın olmuşlardur.* 27. cüz, Sûretü'l-Vâḳıʿa, 10 ve 11. âyetler. KTC-3. 125, Ve ilerü gidenler ilerü gidenlerdür; *yaʿnî Ḥaḳ ẓâhir olduḳdan ṣonra îmâna ṭâʿata ilerü nâ'il olanlar cennetin duḫûlüne ilerü nâ'il olanlardur.* Ol gürûh şol kimselerdür ki pâyeleri

mülhimeyi ve nefs-i levvāmeyi ve nefs-i emmāreyi (9) bildüŋ ise bilgil imdi nefs-i muṭma'innenüŋ ḳavminden bir-ez taḳrīr ėdelüm (10) ve ʿibārete geldügi deŋlü söyleyelüm. Şāyed ola kim bu nefsler emmāreligin terk ėdüp muṭma'innelige (11) özeneler. Bilgil imdi! Bu nefs-i muṭma'inne ḳavmine Ḥaḳ -Taʿālā- "sābıḳūn" anuŋ içün dėdi-kim bunlar nefs-i (12) levvāme ve nefs-i mülhime ḳavminüŋ üzerine muḳaddem olup dünyāya iʿtibār ėdüp aldanma dėrler ve āḫirete (13) küyenmediler. Diriliklerinde ve ḥāl-i ḥayātlarında nefslerini yaramaz ṣıfatlardan arıtdılar ve göŋüllerinden (14) dünyā ve āḫiret murādlarını bir uġurdan götürdiler dost muḥabbetini göŋülleri levḥine yazdılar. (15) Beyt:

گَر لَوْحِ دِلَتْ اَزْ دُو جِهَانْ پَاكْ شَوِى . رُوحُ‌اَلْقُدْسْ بَتَمَاشَاىِ جَمَالَتْ

Ger levḥ-i dilet ez dü cihān pāk şevī
Rūḥü'l-ḳuds be-temāşā-yı cemālet[80]

Bunlar çün-ki nefs-i (16) muṭma'inne ile ḳarār ṭutdılar artuḳ daḫı tenlerine dünyā ḫoşluḳlaruŋ göstermediler ve dünyā leẕẕetlerin (17) nefslerine ḥarām ėtdiler ve ḥayvānī ṣıfatlar ile ṣıfatlanmadılar ve beşeriyyet tozından kendilerin (18b-1) sildiler ve süpürdiler ve cānları āyinesini bu odı ve ṣuyı ve ṭopraġı ġılāfından ṭaşra (2) çıḳardılar ve dost cemālinüŋ müşāhedesin müstaġraḳ oldılar. Ol şarāb-ı lā-yezālīden dolular (3) içüp mest ü ḥayrān olup ʿālemde yörüdiler. Pes bu mestlerüŋ ḥāli bir dürlü daḫıdur. Bunlaruŋ (4) vaṣfı imden gėrü dil-ile dėnilmez ve bunlaruŋ bi'l-külliyā kendülerinden fānī olup-dururlar ve dost (5) beḳāsı-y-le beḳā bulup-dururlar. Bunlar da nelik nitelik ḳalmadı kim kişi bunları vaṣf ėde bile. Ammā (6) ʿibārete geldügi deŋlü aŋladayum. Tā kim ṭāliblere fā'ide ola ve şevḳleri ziyāde olup dost (7) yolında bahādurlıḳ ėdeler ve pervāne-ṣıfat ʿışḳ şemʿine kendüleri uralar ki vücūdlarını (8) bāḳī eyleyeler. Fe-fehm beyt li'l-mü'ellif:

Şunlar kim dost elinden içdi cāmı
Olar bilmediler ḫāṣ ile ʿāmı (9)
Olar esrükdürür fikr eylemezler

---

yaḳın ḳılınup mertebeleri yüce olundı. 27. cüz, Sûretü'l-Vâḳıʿa, 10 ve 11. âyetler. TZA. 2-349, İleri gelenler de ileri gelenlerdir. İşte bunlar muḳarreblerdir. El-Vâkıʿa Sûresi, 10 ve 11. âyetler. KKTA. 535, Hayır yarışlarında tâ öne geçip kazanlar *(a gelince:)* onlar *(orada da)* öncüdürler. İşte onlar *(Allâha)* en çok yaklaşdırılmış olanlardır. El-Vaakıʿa Sûresi, 10 ve 11. âyetler. KHMK. 3-997)

[80] Eger gönül levhan iki cihanda da temizse; Cebrail onun güzel yüzüne seyrederek gider. Vezni: Mefʿūlü / faʿilātün / mefʿūlü / faʿilātün

Olar fehm eylemez ṣubḥ ile şāmı
Olarda dīn ü dünyā tedbīri yoḳ[81] (10)
Olaruŋ fikri Ḥaḳdur ve's-selāmı
Olar varlıḳların Ḥaḳḳa vėrüpdür
Olaruŋ Ḥaḳ ile dāyim ḳıyāmı (11)
Olar bilmez yecūzu lā yecūzu
Olar meẕheb ėdinmez bir imāmı
Olaruŋ göŋline Ḥaḳ şöyle ṭolmış (12)
Unudulmış iki cihān tamāmı
Olaruŋ varlıġın Ḥaḳ şöyle almış
Hem-ān ḳalmış bularuŋ ḫalḳa nāmı (13)
Olara ḳorḳu yoḳ iki cihānda
Olar görmeyiser dar-ı melāmı
Olar iki cihāndan geçdigi-y-çün (14)
Olara vėrdi Ḥaḳ dārü's-selāmı
Olar ʿarşı ü kürsi bir nefesde
Gezüp seyrān ėderler Rūm u Şāmı (15)
Sebeb bunlar bu yėr gök ṭurduġına
Bu maḫlūkuŋ bularuŋ-la niẓāmı
Bularuŋ şānına geldi Resūle (16)
Ki Lā ḫavfun ʿaleyhim[82] kelāmı
Buları Eşref Oġlı Rūmīye[83] ṣor
Buları saŋa gösterde müdāmı[84] (17)

İmdi ėy ʿazīz ḳardaş! Taḥḳīḳ şöyle bilgil ki bulardan nefs murādı bir uġurdan götürülmişdür (19a-1) ve ādemīlik maḳṣūdı bunlardan bir uġurdan kesilmişdür ve bunlar iki cihānda hīç nesneyi maḳṣūd (2) ėdinmezler illā Allāhı ve dünyāda hīç nesne ile eglenmezler illā anuŋ adı-y-la kim: الا بذكر الله تطمئن القلوب İllā bi-ẕikri'llāhi taṭma'innu'

---

[81] "tedbīr" kelimesinde zihaf vardır.

[82] Onlara korku yok(tur).

[83] Mensûbiyyet "ī"sinde zihaf vardır.

[84] Vezni: Mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün

(3) l-ḳulūb[85]dur. Zīrā bunlar ʿālem-i cezbede ḳalmışlardur. Pes bunlaruŋ dīdārdan ġayri nesneye hergiz (4) meyli yoḳdur. Eyle olsa ger-çi-kim bunlar dünyāda ṭurur ve ḫalḳ içinde ḳarışup yörürler maʿnīde (5) iki cihāndan öte seyrān ėderler. Vaḳtā kim bunlar buradan öte teraḳḳī ėdüp sülūk ėderler. (6) Maʿşūḳlıḳ ve maḥbūblıḳ ve murādlıḳ maḳāmına varurlar yėtişürler ve gėrü ṣaḥve çıḳup ayılurlar. (7) Beşeriyyet maḳāmına gelürler kim maḳām-ı şeyḫūḫet anda-durur. Zīrā etmām ṣaḥve çıḳup ʿālem-i beşeriyyete (8) gelmeyince şeyḫlıġa yaramaz ve anlar kim Ḥaḳḳuŋ dilegiyle ṣaḥve çıḳup ʿaḳlı tamām yėrine gelüp şerīʿat taḫtına (9) oturdılar bu ḫalḳı irşād ėdüp ḫalḳı Ḥaḳḳa iletmege ḳulaġuz olmaḳ içün ʿālem-i beşeriyyete (10) çıḳup ayıldılar. Pes anlaruŋ ẓāhirleri bezenür ṭāʿat-ile ve ʿibādet ile ve ẕikru'llāh ile (11) ve gökçek ḫulḳlar ile ve bāṭınları daḫı bezenür Ḥaḳḳuŋ muḥabbeti ile ve Ḥaḳ muḥabbetinden ġayri muḥabbeti (12) göŋüllerinden gidermek ile ve iki cihānuŋ saʿādetinden ve şeḳāvetinden fāriġ olup Ḥaḳḳuŋ (13) muḥabbeti ile ḳarār ṭutmışlardur. Göŋüllerine Ḥaḳ muḥabbeti şöyle dolmışdur kim bir murād daḫı anlaruŋ (14) göŋline ṣıġmaz. Pes bunuŋ gibi göŋüle ḳalb-i ḥaḳīḳī dėrler. Anuŋ gibi göŋüller ḥaḳḳında Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur (15) ḥadīs̱-i ḳudsīde: مَا وَسَعَنِي اَرْضِى وَلَا سَمَائِي وَلَاعَرْشِي وَلَاكُرْسِي بَلْ وَسَعَنِي قَلْبُ عَبْدِ ٱلْمُؤْمِنُ ٱلنَّقِىّ ٱلتَّقِىّ Mā veseʿanī arżī ve lā semā'ī ve lā ʿarşī ve lā kürsī bel veseʿanī ḳalbü ʿabdi' (16) l-mü'mininü'n-naḳiyyi't-taḳiyyi.[86] Zīrā bunuŋ gibi göŋilüŋ gėŋliginüŋ nihāyeti yoḳdur. Anuŋ içün (17) Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur kim: Yėrümden ve ʿarşumdan ve kürsimden ve cemīʿ-i göklerimden gėŋdür şol (19b-1) mü'minüŋ ḳalbi kim benden ġayriden arınmışdur. Yaʿnī dėmek olur kim: Ben anuŋ gibi göŋile (2) ṣıġarım-ki ol göŋül dünyā ve āḫiret murādlarından arınmışdur. Ḥaḳ -Taʿālā- ḫod zamāndan (3) münezzehdür. Ammā ṣıġaram dėdügi benüm muḥabbetüm ve liḳām anuŋ gibi göŋüle lāyıḳdur dėmek olur (4) ve daḫı şol göŋülde benüm endīşemden ġayri endīşe olsa ol göŋül ṣāfī olup benüm cemālüm (5) gösterici olmaz dėmek olur. Bunda söz çoḳdur. Burada

---

85 ... İyice bilin ki gönüller, Allah'ı anmakla yatışır, kuvvet bulur. Kur'ân XIII. Raʿd Sûresi, 28. âyet. KKM. 287. (... İy Tanrı'yı anmağ-ıla dölenür göŋüller! (13) Sûratü'r-Raʿd, 28. âyet. SKT. 192, ... Allâh'ın ẕikriyle ḳarâr bulur ḳalbler. 13. cüz, Sûretü'r-Raʿd, 28. âyet. KTC-2. 179, الا بذكر الله تطمئن القلوب Âgâh olun kim Îzid-i ẕü'l-celâlin yâdıyla gönüller sükûn edüp ıżṭırâbdan ḫalâṣ bulur. 13. cüz, Sûretü'r-Raʿd, 28. âyet. TZA-1. 389, ... Haberiniz olsun ki Tanrı'yı anmakla kalpler sükûnet ve rahat bulur. Er-Raʿd Sûresi, 28. âyet. KKTA. 253, .. Haberiniz olsun ki kalpler ancak zikr-ullah ile oturaklaşır (olgunlaşır). Er-Raʿd Sûresi, 28. âyet. KHMK-1. 372)

86 Yerim, göğüm, arşım ve kürsüm bana geniş gelmedi; belki temiz ve kötülüklerden sakınan mümin kulumun kalbi bana geniş geldi.

ṭursun. Biz yine maḳṣūda gelelüm. (6) Vaḳtā kim nefs-i muṭma'inneye ḫiṭāb-ı ṣarīḥ gele. Dėnilür kim: Benüm rıżām ile ve ẕikrüm ve ʿibādetüm (7) ve ṭāʿatum ile ḳarār ṭutmış nefs ve ėy cemīʿ-i murādlardan kesilmiş baŋa bende dölenmiş göŋül (8) ve ėy ẓāhiri benüm sevdügüm gökçek ḫulḳlar ile bezenmiş nefs ve ėy bāṭını benüm muḥabbetüm ile (9) dolmış nefs! Gel Rabbüŋe gel kim ben seni dünyā zindānına andan ötüri gönderdüm kim vara-y-duŋ (10) ẓāhirüŋi ʿibādet nūrı-y-la bezeyeye-y-düŋ ve bāṭınuŋı tevḥīd nūrı-y-la ve benüm muḥabbetüm ve maʿrifetüm nūrı-y-la (11) bezeye-y-düŋ ve benden ġayriye aldanmaya-y-duŋ. Çün ol murād ḥāṣıl oldı: Gel imden gėrü (12) bizüm Ḥażretimüze kim sen anda yaraşmazsın. Gel biz seni dīẕār nūrı ile müşerref ve müzeyyen (13) eyleyelüm dėnilür. Pes ḫiṭāb-ı Rabbānī kim nefs-i muṭma'inneye gelür bu vechile gelür. Pes bu mertebeye (14) varılduḳda ṣoŋra ṭarīḳ āsān olur. Beyt:

Sen anı isterem ṣanursın ėy dūn (15)
Ol seni istese olur günüŋ gün
Ol saŋa gel dėse yol geŋez olur
Uçarsın (16) ḳuş gibi ıraḳ az olur
Şuŋa kim gel dėdi aŋa buldı yol
Şuŋa kim gel dėnilmedi nā-murāẕ (17) oldı ol[87]

Pes ol gel dėdügi içündür aḫı bu ʿāşıḳlaruŋ ve mürşidlerüŋ cānları (20a-1) ḥāl-i ḥayātında iken bedenleründen ayrılup Ḥaḳḳa vāṣıl olup yine geldükleri. Ammā bu ḫiṭāb (2) dünyāda baʿżı ʿāşıḳlara ḥāl-i ḥayātında iken gelür. Ammā kimseye bildürmez. ve-līkin dünyādan müteveffā (3) olduḳda ol ḫiṭāb yine ẓāhir olur. Nite-kim İbn-i ʿAbbās -Raḍiya'llāhu ʿanhu- Ṭā'ifde müteveffā oldı. (4) Bir güzel ḳuş geldi İbn-i ʿAbbāsuŋ cenāzesine girdi. Anuŋ gibi güzel ḳuş idi-kim kimse (5) görmemiş idi. Bir sāʿatden ṣoŋra ol ḳuş yine çıḳdı gitdi. Ḥikmet ne idi kimse bilmedi. (6) Çün İbn-i ʿAbbāsı ḳabrine ḳodılar. يَاءَ يَتُهَا النَّاسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِى اِلَى رَبِّكِ Yā eyyetühe'n-nefsü'l-muṭma'innetü'rciʿī ilā Rabbiki[88] āyeti oḳundı. Oḳıyan (7) kim idügi bilinmedi. Pes bu

---

[87] Vezni: 11'li hece vezni. Vezin gereği şiirin son mısraındaki "oldı" kelimesi okunmamalıdır.

[88] Ey iyiden iyiye inanmış ve şüpheden kurtulmuş can! Dön Rabbine... Kur'ân, LXXXIX. Fecr Sûresi, 27 ve 28. âyetler. KKM. 724. (27. İy can dölenici! *yaʿnî Hakka.* 28. Dön Çalabundın yana... (89) Sûratü'l-Fecr, 27 ve 28. âyetler. SKT. 529. (يَا اَيَّتُهَا النَّاسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِى اِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً) denilür *(mü'minin rûḥuna*

nefs-i muṭma'innenüŋ iki ṣıfatı vardur: Birine ṣıfat-ı rāḍiyye dėrler ve birine (8) ṣıfat-ı marḍiyye dėrler ve cennetler daḫı iki nev'dür: Biri cennet-i 'ām ve biri cennet-i ḫāṣdur. Cennet-i 'ām (9) oldur kim anda yėmek ve içmek ve şehvet vardur 'ām ḳullar içün ki aŋa müsteḥaḳ oldılar. Emmāre (10) ve levvāme ve mülhime ḳavmi gibi. Ammā ol-ki cennet-i ḫāṣdur ol Ḥaḳ -Ta'ālā-nuŋ dīzārına mensūb olmuşdur (11) وَادْخُلِي جَنَّتِي Ve'dḫulī cenneti[89] dėdügi ḫāṣ cennetdür. Ol ḫāṣ ḳullar içündür kim nefs-i muṭma'inne ḳavmidür ve ol cennetde (12) liḳā'-i Ḥaḳ ve viṣāl ve müşāhede vardur. Anda yėmek ve içmek olmaz. Ḳāle'n-Nebīyyü -ᶜAleyhi's-selām-: مَنْ تَرَكَ صَلوٰةً فِى اُومُورِ الدُّنْيَا فَتَحَ اللهُ تَعَالَى عَلَى قَبْرِهِ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ النَّارِ Men tereke (13) ṣalāten umūri'd-dünyā feteḥa'llāhu ta'ālā 'alā ḳabrihī seb'īne bāben mine'n-nāri.[90] Rivāyet olunur kim Ḥaḳ -Ta'ālā- (14) Dāvūd -ᶜAleyhi's-selām-a vaḥy ėdüp dėdi-kim: يَا دَاوُدْ ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ وَ جَنَّتِي لِلْمُطِيعِينَ وَ كِفَايَتِى لِلْمُتَوَكِّلِينَ وَ زِيَادَتِى لِلشَّاكِرِينَ وَ رَحْمَتِى لِلْمُحْسِنِينَ وَ اُنْسِى لِلْمُشْتَاقِينَ وَ اَنَا خَاصَّةً لِلْمُحِبِّينَ . صدق رسول الله. Yā Dāvūd ẕikrī li'ẕ-ẕākirīne ve cennetī li'l-muṭī'īne ve kifāyeti (15) li'l-mütevekkilīne ve ziyādetī li'l-şākirīne ve raḥmetī li'l-muḥsinīne ve ünsī li'l-müştāḳīne ve enā ḫāṣṣeten li'l-muḥibbīne -ṣıdḳ-ı Resūlu'llāh.-[91] (16) Ammā bunda bir söz daḫı vardur. Meşāyiḫ -Rahimehümu'llāh-[92] dėmişlerdür ki şol göŋül kim anda ḥāl-i (17) ḥayātında iken اِرْجِعِى اِلَى رَبِّكِ İrci'ī ilā Rabbiki ḫiṭābınuŋ ẕevḳini bulmadı. Anda hergiz īmān nūrı olmaya (20b-1) ve 'amel-i ṣāliḥ daḫı ėdemeye dėmişler -Va'llāhu a'lem.- Nefs-i muṭma'inne ḳavminde aŋlayana bu deŋlü taḳrīr (2) yeter ve ḳalan meşāyiḫler daḫı nefs-i muṭma'innenüŋ ḫaberin

---

ölüm vaḳtinde). Ey ḳarâr bulıcı olan nefs! Gerü dön Rabbin cânibine ḫoşnûd olarak sen Allâhdan; ve senden daḫı ḫoşnûd olarak Allâh. 30. cüz, Sûretü'l-Fecr. 27 ve 28. âyetler. KTC. 3-215, يَا اَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ Ey Ḫudâ'nın yâd etmesiyle ārâm eden cân! اِرْجِعِي اِلَى رَبِّكِ Perverdigârının fermânına dön... 30. cüz, Sûretü'l-Fecr, 27 ve 28. âyetler. TZA. 2-445, Müminlere şöyle denecek: — Ey emîn ve muṭma'in olan nefis! Rabbine dön. Fecr sûresi, 27 ve 28. âyetler. KKTA. 595, Ey itmi'nâne ermiş ruuh, dön Rabbine... El-Fecr sûresi, 28. âyet. KHMK. 3-1180)

89 Cennetime gir.

90 Bir kimse ki dünya işleri için namazı terk etti; Allah, onun kabrine cehennemden yetmiş kapı açar.

91 Ey Dâvud! Zikrim, zikredenler içindir; ve cennetim, itaat edenler içindir; kifayetim, tevekkül edenler içindir; ve ziyadetim, şükredenler içindir; ve rahmetim, iyilik edenler içindir; ve ünsiyetim, müştak olanlar içindir; ve ben hâsseten sevenler içinim. -Allah'ın Resulü gerçekdir.-

92 Allah onlara rahmet etsin.

bundan ziyāde söylemişdür ve niçesi (3) eyitmişlerdür kim: Zamān azdı. Ḳardaşlaruŋ daḫı ḥālleri döndi. Taᶜᶜān ve münāfıḳ (4) çoġaldı. Meşāyiḫe ve meşāyiḫ sözlerine iᶜtibār ḳalmadı ve begler ẓālim oldı ve ḳāḍılar (5) rişvet-ḫor oldılar ve ᶜilme uymaz oldılar ᶜilmi kendü hevālarına çekerler ve müderrisler felsefī (6) oldılar tefsīr ve ḥadīs̱ medreselerde ėdinilmez oldı. Faḳīhler ve dīn ᶜilmini bilür az (7) ḳaldı. Vāᶜiẓler dünyā-y-içün vaᶜẓ ėdüp mescidlerde aḳçe dėrer oldılar. ᶜİlm ile begler (8) ḳapusında raġbet bulmayan dānişmendler şeyḫlıḳ ṭarīḳin dutup mudārā ile ḫalḳuŋ dünyāsın (9) avlar oldılar ve aġızdan meşāyiḫlerüŋ ol ḥāle münāsib sözlerin ezberleyüp meclislerde (10) söylenüp kendüleri ḫalḳa ehl-i ḥāl bildürüp ḫalḳı kendülere mürīd muḥib ėderler ve ṭālib (11) dėrilenler ᶜārifler ṭonın gėyüp ẕikr meclislerinde ḫāmūşlanup riyālanur baş ṣalup (12) ḫalḳuŋ lotın gözedür oldılar. Çün bu ḳavmin ḥāli buraya ėrişdi. Pes arada sükūt (13) ḫayırlıdur dėmişler ziyāde kimesneye ḫaber vėrmemişler. Nite-kim Caᶜfer-i Ṣādıḳ -Raḍıya'llāhu ᶜanhu- kendü zamānında (14) mürīdlerinden muḥiblerinden ᶜuzlet ėtmiş varmış bir maġaraya epsem uṭurmış. Mürīdleri ve (15) muḥibleri dėrilmişler maġara ḳapusına varmışlar eyitmişler: Yā şeyḫ! Kerem eyleŋ. Gelüŋ yine bizüm aramuza (16) girüŋ. Bize naṣīḥat ėdüŋ. Sizüŋ mübārek nefesüŋüzden bolay ki bu bizüm ölü göŋlümüz dirile. (17) Bizüm necātımuza sebeb olasız dėdiler. Ol sulṭān eydür: Şimdiki zamān dınmayup epsem olacaḳ (21a-1) zamandur dėyüp bu beyti oḳumış. Beytü:

ذَهَبَ ٱلْوَفَاءُ ذَهَابُ ٱلاَمْسِ ٱلذَّهَبِ. وَٱلنَّاسُ بَيْنَ مَخَائِلِ وَمَاءِ رِبِّ

يَخْشَوْنَ بَيْنَهُمُ ٱلمَوَدَّةَ وَٱلصَّفَاءُ. وَقُلُوبُهُمْ مَحْشُوَةٌ بِعَقَارِبِ

Ẕehebe'l-vefā' ẕehābü'l-emsi'ẕ-ẕehebi
Ve'n-nāsü (2) beyne meḫā'ili ve mā'i ribbin
Yaḫşevne beynehümü'l-meveddete ve'ṣ-ṣafā'ü
Ve ḳulūbühüm maḥşüvetün bi-ᶜaḳāribin[93]

Ol ḫod Caᶜfer-i (3) Ṣādıḳ zamānı idi. Şimdiki zamān ḫod Resūl -ᶜAleyhi's-selām-uŋ hicretinden berü sekiz yüz (4) elli iki yıl olmışdur ve bu kitāb bu tārīḫüŋ mübārek

---

93 Dünün gidişi gibi vefa çekdi gitti * İnsanlar da bulanık ve süzülmüş su arasındalar ** Aralarına sevgi ve temizlik sıkıştırıyorlar * Kalpleri ise akreblerle (kötülüklerle) dolu. Vezni bozuk.

Ramażān ayınuŋ ʿaşr-ı āḫirinde cemʿ olmışdur. (5) Pes bize daḫı bu zamānda ʿuzlet el-bette lāzımdur ve evde epsem oturup ḫalḳa ḳarışmamaḳ el-bette (6) lā-büddür. Eyle olsa ben daḫı naẓar ėdüp gördüm-ki bu bizüm mürīdlerimizüŋ ve ḳardaşlarımızuŋ daḫı (7) ḥālleri bir dürlü daḫı oldı. İçlerinde kibr ü kīn ve ġaybet ve nifāḳ ve bühtān çoġaldı ve yalancılar (8) gerçeklerini bozdı. Dünyā şuġli ve dünyā muḥabbeti üzerlerine ġālib oldı. Nefs-i emmārenüŋ çirkin (9) ḫuları-y-la ḫulanmaġa başladılar. Gelüŋ iş-bu ḫuları ḳoŋ. Allāhdan ḳorḳuŋ ve Resūlinden utanuŋ (10) ve meşāyiḫ sırrını ḥāżır görüŋ dėyicek bī-ḥużūr olur oldılar. Çün gördüm bu ḳavmüŋ ḥālleri (11) buraya ėrişdi ben daḫı bunlaruŋ arasından ʿuzlet ėdüp çıḳdum ve kendümi ġurbete bıraḳdum (12) ve bu ġurbet içinde daḫı ʿavāmlardan nice nükteler işitdüm ve niçe niçe ṭās ṭās aġuları içdüm (13) ve niçe kerre şefḳat gözi-y-le bu ḥālleri dönen ḳardaşlara naẓar eyledüm ve bunlaruŋ necātlarına ve bundan (14) ṣoŋra gelen ṭāliblerüŋ nefs elinden ḳurtılup maṭlūba vāṣıl olmalarına sebeb ola dėyü bu (15) kitābı ṣırf Türkī dilince cemʿ eyledüm-ki ol kitābuŋ fā'idesi ʿām ola ve bu kitāb içinde (16) baʿżı eḥādīs̱den ve baʿżı tefāsīrden ve baʿżı ṣaḥābe-i kirām sözlerinden ve baʿżı meşāyiḫ-i (17) kibār menāḳıblarından ve baʿżı benüm aḥvālümden-kim bunlara münāsib gördüm söyledüm. Ümmīẕ ṭutaram-kim (21b-1) bu ḥālleri dönen ḳardaşlar ve şol nefs-i emmārenüŋ bendine dutulup esīr olan bī-çāreler ḳarşu (2) bu kitāba naẓar ėdeler ve-yā-ḫud oḳudup diŋleyeler ve kendülerüŋ ol ḫor ḫularını cehennem ehli (3) ḫuyı idügin ve nefs-i emmāre ṣıfatı idügin bu kitābda göreler işideler bileler. İnṣāf ėdüp (4) Allāhdan ḳorḳup ve Resūlinden utanup ve meşāyiḫüŋ sırrını ḥāżır görüp ol çirkin ḫuları (5) terk eyleyeler ve nefs-i emmāreliginden ḳurtaralar muṭma'innelige ėrişdüreler. Allāhuŋ raḥmetine ve Resūlüŋ (6) şefāʿatine ve meşāyiḫüŋ himmetine lāyıḳ olalar ve bu mü'ellif-i faḳīr kim ʿAbdu'llāh Bin Muḥammedi'l-Mıṣriyyi'r-Rūmiyyi' (7) l-İzniḳiyyi'l-Ḳādirī[94]dür duʿādan unutmayalar ve bu kitāb kim -Bi-ʿavni'llāhi-[95] cemʿ olundı nefs-i (8) insānīyi terbiyyet ėdüp emmārelıgından muṭma'innelige döndermekde ve ارجعي İrciʿī ḫiṭābına ḳābiliyyet (9) kesb ėtdürmekde iki bāb ḳılındı ve bu kitāba Müzekkī-i Nüfūs

---

[94] Müstensih, yazarın künyesini verirken babasının adını atlamıştır. Kitabın sonunda aynı künye şöyle geçmektedir. Mü'ellif-i kitāb Şeyḫ ʿAbdu'llāh Bin Eşref Bin Muḥammedi'l-Mıṣriyyi'l-meşhūr Şeyḫ ʿAbdu'llāhi'r-Rūmī s. 271b-5,6

[95] Allah'ın izniyle

dėyü ad vėrildi. Ya'nī arıdıcı (10) dėnildi. Zīrā her kişi kim bu kitāba müṭāla'a ḳıla ve-yā-ḫud bu kitābı oḳudup diŋleye ve bu kitāb içinde (11) olan naṣīḥatleri ḳabūl ėdüp anuŋla 'amel eyleye şeksüz anuŋ nefsi emmāreliginden ḫalāṣ (12) bulup nefs-i muṭma'innede ḳarār duta ve İrci'ī ḫiṭābı dedügim gibi aŋa daḫı gele ėrişe ve her (13) gerçek mürīd-i ṣādıḳ ve muḥib ü 'āşıḳ kim bu kitābı ṣıdḳ-ile ve iḫlāṣ ile oḳuya ve-yā-ḫud (14) oḳudup diŋleye el-bette ve el-bette anuŋ göŋline bu ṭarīḳ-i meşāyiḫden ve netīce-i 'aşḳdan bir nūr (15) ḥāṣıl ola kim ol nūr ile kendülerüŋ ḥāllerinden ḫaberdār olalar ve kendüleri ne ṣıfat (16) üzerine idüklerin göreler ve ol nūr bunlara delīl olup göŋülleri yüzini iki cihān (17) murādından dönderüp bir uğurdan Ḥaḳḳa teveccüh ėtdüre -Bi-'avni'llāhi Ta'ālā.- Bilgil imdi! (22a-1) Bu kitābuŋ tertībi iki bāb üzerine ḳılındı. Bāb-ı evvelde: Dünyāyı ve dünyā muḥabbetini ve muḥabbetine (2) sebeb nedür anı ve dünyānuŋ terkini ve terkine sebeb nedür ve daḫı dünyā sevmegüŋ ziyānı nedür ve (3) terkinüŋ fā'idesi nedür ve sebebi nedür ve dünyānuŋ mis̱āli neye benzer? Bu dünyāya muḥibb olup dünyā cem' (4) ėdenlerüŋ mis̱āli neye beŋzer ve nefs-i emmārenüŋ ṣıfatları nedür? Anı bildürür. İkinci bābda: Bu nefs-i (5) emmāreyi niçe terbiyyet ėtmek gerekdür kim muṭma'inneye tebdīl ola ve bir şeyḫe nice irādet getürüp mürīd (6) olmaḳ gerek ve tevbe ve teveccüh ėtmek nice olur ve nice kişileri şeyḫ ėdinmek gerekdür ve şeyḫlıḳ mertebesi (7) nedür ve ne maḳāmdur ve mürīdlik maḳāmı nedür ve mürīdligüŋ şarṭları ve ādābları nedür ve ẕikru'llāha (8) meşġūl olup çille ve ḫalvet çıḳarmaḳ nice olur? Bunları beyān ėder ve Ḥażrete ḳığrılmaḳ nice olur? (9) Bunları bildirür. -Va'llāhu a'lem.- Münācāt-ı li'l-mü'ellifi:

İlāhī ve seyyidī ve Mevlāyī
Yüce der-gāhına geldüm Ḫudāyā (10)
Benüm ḥācet ile göŋlüm ṭoludur
Velī n'ėdem bu nefsüm bed-ḫulūdur
Günāh yüküni arḳama ururum (11)
'Acz ṭopraġına yüzüm sürürem[96]
Tevāżu' birle el saŋa götürdüm
Ḳapuŋa yüz ḳarasını getürdüm (12)
Bilürem pādişāh-ı bī-niyāzsın

---

[96] 10 heceli

Saŋa yalvaranı maḥrum ḳomazsın
Vėrürsin ḳullaruŋa istedügin (13)
Bilürsin her ḳulunuŋ ne dėdigin
Yėr ü gök ehli hep senden umarlar
Ḳamusı Ḥażretüŋe yalvarurlar (14)
Benüm daḫı günāhum çoḳ elüm ṭar
Ḳapuŋa geldüm ėy Settār u Ġaffār
Getürürem şefīʿ ol Muṣṭafāyı (15)
Nebīler serveri kān-ı vefāyı
İlāhī anuŋ-la olan dostlıḳ ḥaḳḳı-y-çün[97]
O dostlıḳ-la olan mestlik ḥaḳḳı-y-çün (16)
Dilerem Ḥażretüŋe ėre āhum
İşidüp ʿafv ėdesin hep günāhım
ʿİnāyet gözi-y-le bir gez baḳasın (17)
Beni ḥāşā kim odlara yaḳasın
Bu īmān ḫilʿatin āḫir nefesde
Çıḳarup ḳılmayasın beni ḫaste (22b-1)
Beni ʿuryān u rüsvāy ėtmeyesin
Götürü beni oda atmayasın
Zebānīler eline vėrmeyesin (2)
Ḳapuŋdan ḫorluġ-ıla sürmeyesin
Şuŋa kim sen īmān iḥsān ėdesin
Anı andan gėrü nite alasın (3)
Göçicek cānımuz iş-bu bedenden
Ayırmaġıl bizi ėy Ḥaḳḳ īmāndan
Bu Eşref Oġlı mücrim Rūmī miskīn (4)
Ḳapuŋa geldi aç yalın elgin[98]
Seni senden ėder ol şey'-i li'llāh[99]

---

[97] 13 heceli

[98] 10 heceli

[99] Şey'-i li'llāh (< şey'en li'llāh) = Allah rızası için istenen az bir şey

Ayırma anı dīẕāruŋdan Allāh (5)
Ki sendendür saŋa ırma ki çāre
Senüŋ derdüŋden oldı uş āvāre
Viṣālüŋ lengeri-y-le durġur anı (6)
Dīẕāruŋ şerbeti-y-le ḳandur anı
Ümmīẕi sen iki ʿālemde ancaḳ
Bilür kim sensin ol Maʿbūd-ı muṭlāḳ (7)
Duʿāyı ḳıl ḳabūl eyle beni şād
Bi-ḥaḳḳ-ı Aḥmedi vü Maḥmūd u Muḥammed[100]

İmdi ėy ʿazīz ḳardaş (8) ve ėy dīn yolında baŋa muvāfıḳ yoldaş! Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa tevfīḳ ve refīḳ vėrsün. Benüm daḫı (9) şaŋa vaṣiyyetüm budur ki: Ḳaçan bu ġarīb kitāb kim senüŋ elüŋe gire zinhār buŋa raġbet (10) ėdesin ve buŋa gey ince naẓar eyle baḳasın-kim bu kitāb seni yüceden yüceye ėrişdürür ve bunuŋ (11) içindeki dürr-i meknūndur. Cānuŋ ḳulaġına gey iʿtiḳād birle daḳasın-kim deryā-yı vaḥdetden çıḳarılmışdur (12) ve her söz kim bu kitābuŋ içinde söylenilmişdür Ḳur'ān-ile ve ḥadīs̱ iledür ve aṣḥāb-ı Resūl (13) sözleri ve meşāyiḫ-i kibār ḫaberleri-y-le söylenmişdür ve-līkin baʿżı sözler kim vāḳiʿ olmışdur (14) rumūz iledür. Deġme kişi anı fehm ėdemez ve bu kitābda yabāndan nesne yazılmış degildür ki aŋa (15) inkār ėdesin. Eger inkār ėdersen küfr ve-yā günāh lāzım gelür. Pes eyle gerekdür ki bu (16) kitāba gey iʿtimād ėdüp inanasın ve bu kitāb senüŋ necātuŋa sebeb idügin bilesin ve (17) ḳaçan bu kitāb içindeki sözlere iʿtimād ėdüp bunlar ile ʿamel eyleseŋ nefs-i emmāreden (23a-1) ḳurtulasın ve nefs-i muṭma'inne ile ḳarār dutasın saŋa daḫı İrciʿī ḫiṭābı gele ėrişe. (2) ʿĀşıḳlardan olasın ve ʿāşıḳlar içinde evliyālardan olasın ve evliyālar içinde (3) sulṭānlardan olasın. Her kim dilerseŋ Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa anı ėtmegi āsān ėdi vėre. Dilerseŋ (4) ḫastaları ṣaġ ėdesin ve senüŋ duʿāŋ ile ölü göŋüller dirile ve ḳara yüzler senüŋ ṣoḥbetüŋde (5) aġara ve niçe açlar ḫonunda doyuna ve iksīr-i ḥaḳīḳī olup niçe baḳırları ve niçe ṣınuḳ göŋülleri (6) açup altun ėdesin ve niçelerüŋ ḳalblerini ġıll u ġışdan arıdup ṣāfī ėdesin ve dilerseŋ (7) bir ādem ile maġribe ve maşrıḳa Mekkeye ve Medīneye varasın yine gelesin ve yėr yüzinde ḫalḳ ile yörüyesin. (8) Ammā bāṭınuŋda ʿarşdan yuḳaru lā-mekānı seyrān ėdesin. Dünyāda mertebeŋ daḫı niçe bu deŋlü (9) ola

100 Vezni: 11'li hece vezni. Son mısra 13 hecelidir.

ve dahı niçe bunuŋ gibi kerāmetler dahı Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa iḥsān ėde ve āhiretde dahı niçe boynu (10) zencīrlüleri zebāniler elinden alup ḳurtarasın ve dahı Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa aʿlā mertebeler vėre ki (11) gözler görmedük ve ḳulaḳlar işitmedük ve göŋüllere gelmedük ola. Nite-kim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- (12) buyurur: أَعَدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَالاَعَيْنٌ رَأَتْ وَلاَأُذُنٌ سَمِعَتْ وَلاَخَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ صَدَقَ رَسُولُ اللهِ Aʿdedtü li-ʿibādiye'ṣ-ṣāliḥīne mā lā ʿaynun rā'et ve lā üẕünun semiʿat ve lā ḫaṭara ʿalā ḳalbi beşerin. (13) -Ṣadaḳa Resūlu'llāh.-[101] Ammā saŋa ėy ʿazīẕ ṭālib ve gerçek dertlü ʿāşıḳ! Emānet el-emānet kim bu kitābı (14) her ṭaʿn ėdicilerden ṣaḳınasın ve egri baḳıcılardan ṭolandurasın kim her ṭaʿʿān ve laʿʿān (15) bu kitāba lāyıḳ degildür. Zīrā her kişinüŋ ʿaḳlı buŋa ėrişmez. Ammā bu dahı vardur kim bir kişi (16) bir sözi aŋlamayıcaḳ aŋa inkār ėdegen olur. Pes inkār küfre ve-yā nifāḳa ve-yā günāha ve-yā (17) ṭarīḳ-i İslāmdan düşmege sebeb olur. Eyle olsa bu kitābı degme kimseye vėrmege yaramaz. (23b-1) -Me-bādā-[102] aŋlayumaya. İçinden bir sözine inkār eyle ṭarīḳ-i İslāmdan düşe -Neʿūẕü bi'llāhi.- Ėy (2) ʿazīz! Bir söz kim Taŋrıdan ve-yā Resūlinden ve-yā ṣaḥābeden ve-yā meşāyiḫden söylenile sen aŋa (3) inanıcı ol-kim inanmaḳ kişiyi saʿādete yėtişdürür. İnkārı ḳo kim inkār ėden kişiler bu kitābuŋ (4) saʿādetinden maḥrūmdur. Ḥikāyet: Bir gün Şeyḫ Bā-Yezīd-i Bestāmī -Raḥmetu'llāhu ʿaleyh- Bagdād (5) şehrinde mürīdleri ile giderdi. Gördi kim Ṣād ırmagınuŋ köprüsi üzerinde bir bölük oglancuḳlar (6) oynarlar. Ṣūretcikler düzmişler. Bu sūretlerüŋ birine Muḥammed ad vėrmişler ve birine ᶜĀyişe ad (7) vėrmişler dügün eylerler. Birbirine vėrürler. Çün bu oglancuḳlar Bā-Yezīdi gördiler ḳarşu geldiler (8) eyitdiler: Yā şeyḫ! Gel bizüm dügünümüze kim uş Muḥammedi everi yörürüz. İşte bu Muḥammed bu ᶜĀyişe- (9) dür dėdiler. Şeyḫ Bā-Yezīd gördi-kim Muḥammed ve ᶜĀyişenüŋ adını bir ṣūrete ḳomışlar ḫoş gelmedi (10) ġāyet kerīh gördi. Ḳaḳıdı ʿaṣāsı ucı-y-la bu ṣūretleri götürdi köpriden aşaga ṣuya (11) atdı ve geçdi gitdi. Evine varup ḫalvetine girdi oturdı. Murāḳabeye vardı. Murāḳabe içinde (12) gördi-kim Resūl ḥażreti -Ṣall'allāhu ʿaleyhi ve sellem-[103] geldi geçdi. Bā-Yezīd ilerü yörüdi-kim Resūlüŋ mübārek (13) ayagını öpe. Resūl ḥażreti hīç iʿtibār ėtmedi. Bā-Yezīdden yaŋa baḳmadı.

---

101 Salih kullarım için gözlerin görmediği ve kulakların duymadığı ve insan kalbinin düşünemediği nimetler hazırladım. -Allah'ın Resulü gerçekdir.-

102 Olmaya! Allah etdirmeye! anlamında Farsça dua sözüdür.

103 Allah, rahmet ve selâmet versin.

Şeyḫ Bā-Yezīd eydür: Yā (14) iki gözüm nūrı Resūl! Niçün ben ḳuluŋa naẓar eylemezsin. Ḫāṭırıŋuz baŋa incindi mi yoḫsa dėdi. (15) Resūl ol pür-uṣūl eydür: Demin beni ʿaṣāŋ ucı-y-la götürdüŋ ṣuya atduŋ. Oğlancuḳlaruŋ elinden (16) alduŋ. Hīç iʿtibār ėtmedüŋ. Şimdi benden iʿtibār mı istersin? dėdi. Bilmedüŋ-mi? Aduma ḥürmet (17) baŋa ḥürmetdür ve ālüme ḥürmet baŋa ḥürmetdür ve sünnetüme ḥürmet baŋa ḥürmetdür ve ʿālimlere ḥürmet baŋa ḥürmetdür (24a-1) dėdi. Bā-Yezīd bildi-kim bu işde ġāyet ḫaṭā ėtmiş. Tiz ṭurı geldi vardı ol oğlancuḳlaruŋ (2) ḫāṭırcıḳların ele alup nesnecük iḥsān eyledi. ʿÖmer ḥażretini -Raḍiya'llāhu ʿanhu- ḳulları aldarlardı. (3) Namāz ḳılurlanurlar idi. Mescide ve cemāʿate varurlar idi. Zīrā ʿÖmer ḥażreti ḳangı ḳulın namāz ḳılur görse (4) der-ḥāl āzād ėderdi. Ḳulları daḫı anı aldarlar idi. Mescide cemāʿate varurlar idi. ʿÖmer ḥażreti anlaruŋ (5) yalandan namāz ḳılurlar idügin bilürdi. Zīrā āzād olduḳlarından ṣoŋra iken daḫı namāza muḳayyed (6) olmazlardı. Ammā ol ḳullar ʿÖmeri aldaduḳları bizi āzād eylesün dėyü namāz ḳılduḳların bilürken yine āzād (7) ėderdi. Bir gün ʿÖmer ḥażretine eyitdiler: Yā ʿÖmer! Şol ḳullar seni aldarlar namāz ḳılurlar āzād ėde bizi dėrler. (8) ʿÖmer ḥażreti -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eyitdi: Aldanursam ben Tanrı ile aldanayım ve aldarlarsa beni Taŋrı ile aldasunlar (9) dėr. İmdi ėy ʿazīz! Sen daḫı aldanursaŋ Tanrı yolına aldaŋ ve aldarlarsa seni ḳo Taŋrı ile aldasunlar (10) dost ile aldanan aldanmaz. ʿÖmrüŋ ḳamu işe aldanu geçdi. Bir gün yaŋılup Ḥaḳ işe aldan. (11) -Va'llāhu aʿlem.- Bir ġarīb ḥikāyet daḫı işit-kim İmām Ebü'l-Leyṣ -Raḥmetu'llāhu ʿaleyh-[104]den mervīdür. Eydür: Bir yıl (12) Bağdād şehrinde māldārlar cemʿ oldılar ki Kaʿbe-i Şerīfe gideler. Bağdād şehrinde bir faḳīr cullāḫ[105] var idi. (13) Ġāyet ile ṣāliḥ idi. İşitdi-kim ḫocalar Mekkeye giderler cullāḥ eydür: Ben daḫı şol ḫocalar ile bilece (14) giderin. Anlaruŋ mālı var ise benüm Mevlām beni

---

104 Allah ona rahmet etsin.

105 Müstensih kelimeyi yanlış olarak ح ile yazmıştır. Kelimenin doğru biçimi ہ iledir ve aslî biçimiyle ünlüleri uzun ve lâmı şeddesizdir. Bu şeklin yanında daha sonra ilk ünlüsünün kısa ve lâmının şeddeli olarak kullanıldığı da sözlüklerdeki maddelerden anlaşılmaktadır. cūlāh جولاه Far. (cîm-i ʿArabî-i mażmûme) *rûbâh vezninde*, bez ve ḳumâş nesc eden kimesnedür ki cûlha جولهه taʿbîr olunur; ve örümcek ve ʿankebût maʿnâsına gelür. BK-2. 210, cūlāh جُولاهْ Far. cûlḥa; ve örümcek. LBK. 135, çūlāh چُولاهْ Far. cûlhâ ki bez ṭoḳuyucu olan, ḥāyik. Terc. 1-228, cullāh جُلّاهْ Far. ḳumâş ṭoḳuyucu ve bez ṭoḳuyucu, cûlha. ḥāyik. Terc. 1-211, jūlah (for جولاه jūlāh), a weaver *[weaver (wi'vır), sub. bez ve ḳumâş doḳuyucu, cullâh, ḥayyâk. KLM. 811.]*; a spider *[spider (spay'dır), sub. örümcek, ʿankebût. KLM. 702]* Ste. 379, cullāh, culāh جولاه Far. a weaver Ste. 367

besler baŋa eksik ètmez. Ben daẖı Mevlāma şığınuram. (15) Bunlar ile bile giderem dèdi ṭurı geldi. Bunlaruŋ ile şehrden bile çıḳdı. Hep şehrüŋ ulusı ve (16) kiçisi bu ẖocalar ile şehrden gönderi bile çıḳdılar. İlerülek varıcaḳ bu ẖalḳ ẖocalar ile esenleşdiler (17) döndiler. Cullāḥ dönmedi yayaḳ bir-az bile gitdi. İlerülek gidicek bu cullāḥuŋ ḳoŋşusı bir ẖoca (24b-1) var idi. Depdi ḳaṭırını ilerü yörüdi. Cullāḥa eydür: Ḳoŋşu! Nedür? Sen daẖı Mekkeye mi gidersin? Cullāḥ (2) eydür: Belī.[106] Ben daẖı varayum Rabbümüŋ evini ziyāret èdeyim dèrin. Allāh naṣīb èderse dèr. Ḫoca (3) bunı masẖaralıġa alup eydür: Binidüŋ yoḳ azıġun yoḳ. Bir ḳaç biŋ aḳçeciġüŋ bārī var mı? Cullāḥ (4) eydür: Allāh rezzāḳdur hepümüz anuŋ ẖazīnesinden yèrüz. Ḫoca buŋa bir-ez güldi. Cullāḥ daẖı ilerü (5) yörüdi artuḳ ẖocaya gözükmedi. Günden güne Mekkeye vardılar. Ṭavāf eylediler. Yine döndiler. Mekke (6) şehrinden çıḳdılar. Ḫoca gördi-kim cullāḥ Mekkeyi bile ṭavāf eyleyüp yine gide yörür ṣaġ ve selāmet. Ḫoca (7) cullāḥa bir-ez baḳdı taʿaccüb ètdi. İlerü vardı eydür: Ḳoŋşı varduŋ Mekkeyi ṭavāf ètdüŋ mi? Cullāḥ eydür: (8) Şükr Allāha kim benüm yüzüm ḳarasına baḳmadı. Baŋa ol şerīf maḳāmı naṣīb ètdi. Geldüm ṭavāf eyledüm (9) ṣaġlıġ-ile. Uş yine evüme gide yörürin dèdi. Ḫoca eydür: Ḳoŋşı saŋa daẖı ḥüccet vèrdiler mi? Biti alduŋ-mı? (10) dèyüp laṭīfe vechile söyledi. Cullāḥ eydür: Nice ḥüccetdür? Ol ẖoca eydür: Taŋrı evine varana el-bette bir ḥüccet (11) vèrürler ṭamudan āzād olunduġına. İşte bizüm hepümizüŋ ḥücceti vardur dèdi. Cullāḥ miskīn aldadı. (12) Aġlayu yine döndi. Bunlar gülişü gitdiler. Cullāḥı aldaduḳ dèdiler. Cullāḥ daẖı vardı. Kaʿbenüŋ eşigine (13) baş ḳodı. Yüzin sürdi aġladı. Eydür: Ey Perverdigār-ı ʿālem ve èy sulṭān-ı ḳadīm-i bī-zevāl! (14) Ben faḳīr ve ʿāciz ḳuluŋam. Sen ḳādirsin. Ġanī pādişāhsın. İḥsānuŋ ḳullaruŋa ʿāmdur. Ol ḳullaruŋa (15) ḥüccet vèrmişsin kim yarın ṭamudan āzād olalar. Zebānīler anları incitmeye. İllā ben ḳuluŋa ḥüccetüm (16) vèrilmedi. Yoḳsa ben oddan āzād olmadum-mı? dèdi. Daẖı aġladı. Şol-ḳadar aġladı-kim bī-hūş (17) oldı kendüden gitdi. Gördi-kim bir kişi gelür eydür: Ḳaldur başuŋı yā miskīn! Al ḥüccetüŋi. Var yine (25a-1) yoldaşlaruŋa èriş dèr. Cullāḥ beliŋleyü kendüye geldi. Gördi-kim elinde bir biti ṭutar kim kāġıdı (2) bu cihān kāġıdına beŋzemez. Ḳoḳusından cullāḥuŋ cānı mest oldı. Alup bu ḥücceti öpdi başına (3) ḳodı ve yüzine sürüp baġrına başdı ve ḳoynına ṣoḳdı ve yine yoldaşlarına yètdi. Bunı görüp ẖocalar (4) gülüşdiler. Pāraya atduḳ dèdiler. Vardı yine ḥüccet istemege

---

106 Evet

gitdi dėdiler. Cullāḥ ḳatlarına geldi. Eyitdiler: (5) Yā cullāḥ! Bitiyi alduŋ-mı? dėdiler. Yine gülüşdiler. Cullāḥ eydür: Aldum. Der-ḥāl ol ḳoŋşusı ḫoca ilerü (6) yörüdi. Getür görelüm dėdi. Cullāḥ bitisini çıḳardı şunı vėrdi eydür: Mā! Ḫoca senüŋ bitüŋ-le bile (7) ṣaḳla. Ḫoca gördi bir bitidür kim kāğıdı yeşil ḫaṭṭı aḳ nūrdan ḳoḫusı cānları mest eyler. Çün (8) ḫoca bunı böyle gördi çıḳardı kendüyi ḳatırdan aşağa yėre urdı. ʿAḳlı gitdi. Bir zamān yatdı. (9) Zamāndan ṣoŋra ṭurı geldi. Aldı bu ḥücceti öpdi yüzine sürdi āh ėtdi. Eydür: Ėy ḥayf! Benüm (10) ḳaçan ʿömrüme kim yoḳ yėrlere çürütmişem. Kāş-ki n'ola-y-dı ben daḫı cullāḥ gibi bir ṣādıḳ faḳīr ola-y-dum. (11) Beni Taŋrı ile aldayalar idi. Bu ėrişdügi saʿādete ben daḫı ėrişe-y-düm dėdi. Gör cullāḥ kim ṣıdḳı (12) berekātında neye ve ne mertebeye ėrişdi. Ben eger cemīʿ mālumı vėrsem bu bitinüŋ bir noḳṭası elüme girmeye dėdi. (13) Daḫı ağladı āh ėtdi. Yine göz yaşını dökdi. Aldı bu ḥücceti ḳumāşınuŋ arasında ṣaḳlayu ḳodı. (14) Gitdiler zamān ile eve geldiler. Cullāḥ ḫocaya eydür: Benüm ḥüccetümi ṣaḳla. Öldügim vaḳtın (15) kefenüm arasına ḳoyasın kim ḳabrümde baŋa gerekdür dėdi. Ḫoca daḫı ḥücceti aldı ṣanduğına ṣaḳlayu (16) ḳodı. Bir gün ḫoca ticārete gitdi. Ḫoca ticāretde iken cullāḥ evinde āḫirete gitdi. Biti ḫocanuŋ (17) ṣanduğında ḳaldı. Cullāḥı ḳabrine ḳodılar. İki ay miḳdārı geçdükden ṣoŋra ḫoca evine geldi. (25b-1) Cullāḥı ṣordı. Cullāḥ öldi. Sen çoḳ yaşa dėdiler. Ağlayup firāḳ eyledi. Eydür: Ėy dirīğ! (2) Anuŋ bende emānetcügi var idi. Emānete ḫāyin oldum. Cullāḥuŋ vaṣiyyetini yėrine getüremedüm. Cullāḥ (3) āḫirete gitmiş ḥüccet bende ḳaldı dėdi. Baŋa ışmarlamış idi-kim ḳabrine bile ḳoya-y-dum dėyüp bir-ez cezaʿ (4) ve fezaʿ ėtdi. Daḫı ṭurı geldi ṣanduğı açdı. Gördi-kim ḥüccet gitmiş. Yine firāḳ eyledi eyitdi: (5) Varayım ḳabrini açayım göreyim. Ḥücceti bir kimesne almış aŋa vėrmiş ola dėyüp ṭurı geldi. Cullāḥuŋ (6) ḳabrine vardı. Diledi-kim cullāḥı aça. Bir āvāz geldi-kim: Var sen fāriġ ol şuŋa kim ḥücceti biz vėrdük. (7) Anı yabānda mı ḳoyavuz. Ḥüccet issine degdi. Sen kendü ḥāline var dėdiler. Ḫoca bu āvāzı işitdi (8) çıḳdı gitdi. Kendüyi yėre urdı bī-ḫod olup bir zamān yatdı. Ol yatduğı yėrde cullāḥı gördi-kim (9) gelür. Eydür: Yā ḫoca Allāhu -Taʿālā- saŋa raḥmet eylesün. Ol ḥüccet baŋa degdi. Münker ü Nekīre gösterdüm. (10) Baŋa nesne dėmediler ve beni üşendürmediler dėdi. Ammā bu ḥücceti baŋa senüŋ sebebüŋle vėrdiler. Sen (11) baŋa: "Var ḥüccet al" dėmeseŋ ben ḥüccetsüz gitdüm idi dėdi. Ḫoca ṭurı gelüp yine evine geldi. (12) Cullāḥuŋ rūḥı içün aşlar bişürtdi ve ḫatmler oḳutdı ve aḳçeler üleşdürdi. İmdi işin (13) bilmez bī-çāre! Hengāmelerde ehl-i bidʿatlere ve ḥoḳḳa-bāzlıḳ ėdenlere

ve dürlü dürlü oyuncılara aḳçe- (14) ler vėrürsin. Hīç dėmezsin-kim: Ḫayrı var mı ve-yā şerri var mı? Ḥaḳ yolına gelicek aldanam dėyü ḳorḳarsın. (15) Şunı bilmez misin-kim حَمْلُ الْمُؤمِنُ عَلَى الصَّلَاحِ Ḥamlü'l-mü'minü ʿale'ṣ-ṣalāḥi[107]dür ve-yā şol āyeti işitmedüŋ-mi? Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur: (16) عَسَى اَنْ تُحِبُّوا شَيْئاً وَ هُوَشَرٌّلَكُمْ وَعَسَى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَهُوَخَيْرٌلَكُمْ ʿAsā en tüḥibbū şey'en ve hüve şerrün leküm ve ʿasā en tekrehū şey'en ve hüve ḫayrün leküm.[108] Pes niçe nesne (17) ola sen anı ḫayr ṣanasın. Ol şerr ola ve ėy niçe nesne ola kim sen anı şer ṣanasın. Ol (26a-1) ḫayr ola. Eyle olsa inkār eyü degil imiş. Ḫuṣūṣā evliyā ve enbiyā sözine ola. Mevlānā (2) Celāle'd-dīn ḥażretleri buyurur: صِدْقِ تُو رَهبَرِ تُو Ṣıdḳ-ı tu reh-ber-i tu.[109] Senüŋ ṣıdḳuŋdur yine senüŋ rehberüŋ. (3) Ḥaḳ -Taʿālā- اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِى Enā ʿinde ẓanni ʿabdi.[110] Ḥaḳ -Taʿālā- ḳulınuŋ ẓannındadur. Su'āl olunursa kim: (4) Bu kitābuŋda meşāyiḫ sözüni niçün çoḳ getürürsin? Cevāb budur ki: Meşāyiḫler sözleri yėr (5) yüzinde Allāhuŋ çerisidür. Allāhu -Taʿālā-yı isteyen ṭāliblere yardım ve meded ėtmek içün ve nefsi hevāyı (6) şeyṭān elinden alı ḳomaḳ içün. Vaḳtā kim ṭāliblerüŋ göŋline bir vesvese düşe şeyṭān (7) ṭarafından ve-yā bir dağdağa vāḳiʿ ola. El-bette bu meşāyiḫler menāḳıbın diŋlemek anı defʿ ėder (8) ve göŋülden vesveseyi nefisden ve dağdağayı ḳalbden keser ve şol ṭālib-kim ḳaçar ve-yā-ḫud perhīz ėtmege (9) boyun vėrmez. Bu meşāyiḫ sözlerin diŋlemek ṭālibüŋ ürkekligin ve ḳorḳaḳlığın giderür. Pes (10) andan dėnilmişdür kim: كَلِمَاتُ الْمَشَائِخِ جُنُودُ اللهِ فِي الْاَرْضِ Kelimātü'l-meşā'iḫi cünūdü'llāhi fi'l-arḍi.[111] Ve hem bu meşāyiḫ sözlerin diŋlemek (11) kişiye muḥabbet

---

107 Mümini doğru yola iletmek gerekir.

108 Âyetin Kur'ân'daki şekli şöyledir: ...وَعَسَى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَهُوَخَيْرٌلَكُمْ وَعَسَى اَنْ تُحِبُّوا شَيْئاً وَهُوَشَرٌّلَكُمْ ... Bazı şeyler vardır ki hoşlanmazsınız, fakat hayırlıdır size; ve bazı şeyler vardır ki hoşlanırsınız, şerdir size... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 216. âyet. KKM. 1-39. (... Dakı ola kim düşhar göresiz bir nesneyi, ol yiğrek iken size; dakı ola kim sevesiz bir nesneyi, ol yavuz iken size... (2) Sûratü'l-Bakara, 216. âyet. SKT. 24, ... Ve olur ki sizler kerīh ʿadd edersiniz ve sevmezsiniz bir şeyi o ise ḫayr olur sizin içün; ve olur ki sizler seversiniz bir şey'i ol şey kötü olur sizin içün... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 216. âyet. KTC. 1-54, ... وَعَسَى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً Ve şâyed kim ṭaʿbınız bir nesneden nefret eder; وَهُوَخَيْرٌلَكُمْ Ve ol size ḫayırlıdır; وَعَسَى اَنْ تُحِبُّوا شَيْئاً Ve şâyed bir nesneyi seversiz; وَهُوَشَرٌّلَكُمْ Ve ol size yamanlıḳdır... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 216. âyet. TZA. 1-54, ... Zor gördüğünüz hoşlanmadığınız şey bazan sizin için iyi olur, sevdiğiniz şey de bazan sizin için kötü olur... El-Bakara Sûresi, 216. âyet. KKTA. 35, ... Olur ki bir şey hoşunuza gitmezken o, sizin için hayırlı olur; bir şeyi de sevmediğiniz halde o da hakkınızda şer olur... El-Bakare Sûresi, 216. âyet. KHMK. 1-57)

109 Doğruluğun kılavuzundur.

110 Ben kulumun düşündüğü gibiyim.

111 Şeyhlerin sözleri, Allah'ın yer yüzündeki askerleridir.

getürür ve göŋülden Allāhu -Taʿālā- muḥabbetinden ġayri muḥabbeti hep götürür. Zīrā bu muḥabbet-kim (12) göŋüllere girür ve-yā-ḫud gözlere görinür her ne vāḳiʿ olursa anuŋ-la (13) muḥabbet ėder. Eger ḳalbine gelürse göŋülden ʿāşıḳ olur ve eger ḳulaġı-y-la işidür-se ḳulaḳdan (14) ʿāşıḳ olur ve eger göziyle görse gözden ʿāşıḳ olur. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- kelāmında buyurur kim: (15) اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِياً يُنَادِي لِلْاِيمَانِ اَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ İnnenā semiʿnā münādiyen yünādī li'l-īmāni en āminū bi-Rabbiküm.[112] Nite-kim Elest ḫiṭābın baʿżı cānlar (16) işitdükleri vaḳt ol ḫiṭābdan esridiler idi ve ʿāşıḳ oldılar. Ammā bunda daḫı Ḥaḳ -Taʿālā- (17) ṭarafından bir ḫaber kim cān ḳulaġına yėtişe der-ḥāl yüzini ol yaŋa dönderürler idi ve (26b-1) murādları bir uġurdan aŋa yėtişmek olurdı. Ammā bu meşāyiḫ sözlerin ṣıdḳ-ile diŋlemek (2) ve meşāyiḫe muḥibb olmaḳ degmelere müyesser degildür. Zīrā bu meşāyiḫe muḥibb olmaḳ saʿādet-i ezelīdür (3) ve netīce-i muḥabbet-i lem-yezālī[113]dür. Eyle olıcaḳ bu degme göŋüle vėrilmez. Pes her kimde kim meşāyiḫi sevmek (4) vardur ḥaḳīḳat bilsün-kim anda Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ muḥabbeti eseri vardur. Zīrā meşāyiḫi seven Allāh içün (5) sever ve meşāyiḫden üns ḳoḳusı gelür. Cemīʿ-i ḫalḳ anı severler. Pes cehd eylesün kim anı ẓuhūra getüre (6) ve andan kemāle ėrişdüre. Zīrā evvel ẓuhūr bulmaḳ gerekdür kim andan kemāl bula. Görmez misin-kim (7) bir dāne yėr altında yėte hergiz kemāl bulmaz. Vaḳtā-kim yėr altından ṭaşra kendüyi göstere ẓuhūr bula. (8) Günden güne ulalur kemāl bulur. Zīrā aydan ve güneşden ve havādan terbiyet alur. Andan daḫı (9) niçe dāneler ḥāṣıl olur ve bunı daḫı ẓuhūra getürmek meşāyiḫ eşigine düşmekdür ve meşāyiḫe (10) ḫidmet ėtmek ile meşāyiḫden terbiyet ve himmet almaḳdur. Zīrā bu gerçek meşāyiḫler güneş gibi olurlar. (11) Murīdüŋ göŋlüni terbiyet ėderler. Nite-kim Şeyḫ Sulṭān-ı Dārānī -

---

112 ... Gerçekten de biz, bir münâdi duyduk, inanç için nidâ ediyor, Rabbinize inanın diyordu... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 193. âyet. KKM. 85. (... Bayık biz işiddük kıgırdıcı *yaʿnî Muḥammed -Salla'llâhu aleyhi ve sellem- yâ Kur'ân*, kıgırur imâna kim "îman getürün Çalabunuza"... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 193. âyet. SKT. 56, ... Elbette bizler işitdük bir nidâ edici *(yüksek âvâzla)* çağırur îmân cânibine ki îmân getürün kendü Rabbinize... 4. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân, 193. âyet. KTC. 1-121, اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِياً يُنَادِي لِلْاِيمَانِ Bilâ-şübhe ki biz bir ṣadâ ediciyi *yaʿnî Ḳur'ân'ı yâ Muḥammedü'l-Muṣṭafâyı* işitdük ki ḫalḳı îmâna daʿvet ediyordu vech üzere ki اَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ Perverdigârınızın vaḥdâniyyetine îmân getürün... 4. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân, 193. âyet. TZA. 1-121, ... "Rabbinize inanın" diye imana çağıran bir münadiyi işittik... Âl-i İmrân Sûresi, 193. âyet. KKTA. 76, ... Doğrusu biz "Rabbinize inanın" diye *(insanları)* imana çağıran bir daʿvetciyi işidip... Âl-i İmrân Sûresi, 193. âyet. KHMK. 1-115)

113 Yok olmayan sevginin sonucu

Raḥmetu'llāhi ʿaleyh-e su'āl ėtdiler: Bu mertebeye (12) neden yėtişdüŋ? dėdiler. Şeyḫ cevāb vėrüp eyitdi-kim: Erenlere ḳulluḳ ḫidmed ėdüp himmetlerin (13) almaḳ ile bu mertebeye ėrişdüm dėdi. Su'āl olunursa kim: Bir mürīd mücerred meşāyiḫ eşigin bekleyüp (14) mücerred ḫidmet ėtmek-ile meşāyiḫden aŋa terbiyet ėrişüp kemāle yėtişür mi? Cevāb: Belī! Ėrişür. Mücerred (15) ḥużūrın bekleyüp anuŋ eli altında olmaḳ meşāyiḫüŋ cemāl-i güneşi ḳarşusına ṭurmaḳ hem-ān ḫāmları (16) puḫte ḳılur. Görmez misin ḳaplu baġa yımurdasını hīç başmaz. Yumurtlar hem-ān ḳarşusına geçer naẓarını ḳırḳ (17) gün ol yımurdadan gidermez. Hem-ān ḳırḳ gün olıcaḳ tos-baġanuŋ yumurdası naẓarı ve himmeti ile (27a-1) yavru olur cānlanur. Pes meşāyiḫ naẓarından daḫı ṭālibuŋ göŋli yımurda gibi dirilür ḥayāt bulur (2) -Va'llāhu aʿlem.- Su'āl eger eydilürse kim: Dībāce-i kitābı böyle uzatmaḳdan murād ne idi? Cevāb: (3) Bu dībāce böyle çoḳ söylendüginden murād budur kim: Gerçek mürīd-i ṣādıḳlar ve zīrekler bu dībāceden (4) hep kelāmı fehm ėderler aşasında[114] iken daḫı tekellüf çekmezler aṣl maḳṣūd olanı aŋlarlar -Va'llāhu aʿlem.- (5)

اَلْبَابُ اَلاَوَّلُ

فِى مَعْرِفَةِ اَلدُّنْيا وَمُحَبَّتِهَا وَتَرْكِهَا وَسَبَبِهَا وَنَفْعِهَا وَ ضَرِّهَا وَمِثَالِهَا وَمَعْرِفَةِ اَلنَّفْسِى اَلاَمَّارَةِ بِاَلسُّوءِ وَصِفَاتِهَا

EL-BĀBÜ'L-EVVELÜ

Fī maʿrifeti'd-dünyā ve muḥabbetihā ve terkihā ve sebebihā ve nefʿihā ve żarrihā (6) ve mis̱ālihā ve maʿrifeti'n-nefsi'l-emmāreti bi's-sū'i ve ṣıfātihā

Yaʿnī evvelki bāb: Dünyāyı ve dünyānuŋ (7) muḥabbetini ve terkini ve terkinüŋ sebebini ve muḥabbetinüŋ ziyānını ve sebebini ve terkinüŋ fā'idesini ve dünyānuŋ (8) mis̱ālini ve nefs-i emmāre-i bi's-sū'i ve ṣıfātlarını. Cemīʿi bunları beyān ėder. Āyāt-ı kerīm ve eḥādis̱-i ṣaḥīḥ (9) ve ṣaḥābe-i kirām sözleri ile meşāyiḫüŋ irşādı ile.

Bilgil imdi ėy ʿazīz! Bu dünyā dėdikleri (10) lā-şeydür. Yaʿnī hīç nesnedür ve hīç nesne olduġı şol iʿtibār-iledür kim āḫiri hīç olsa gerekdür. (11) Fuḍayl Bin ʿİyāḍ -

---

114 "aşağısında" olacak.

Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Ḥaḳ -Taʿālā-dan baŋa bu ėrişdi-kim ḳıyāmet güninde dünyā (12) gele cemīʿ-i zīnet ile ve behcet ile tefaḫḫür ėdüp eyde kim: Yā İlāhī! Beni şol ednā ḳullaruŋa ev eyle dėye. (13) Yaʿnī anlara ṭuracaḳ yėr eyle dėr. Ḥaḳ dėye kim: Ben senden rāżī degülin. Sen benüm düşmenümsin. (14) Lā-şeysin. Hebā'-i menṡūr ol[115] dėye. Dünyā ol sāʿat yoḳ ola. Yaʿnī toz olup belürsüz ola. (15) Pes yine hīç nesne oldı. İmdi bir hīç nesneye göŋül vėrüp ʿömr çüriden daḫı hīçdür. Pes (16) dünyā hīçdür. Hīçden nesne isteyen daḫı hīçdür. Ammā hīçi hīçe ṣayan ʿārifdür ve daḫı taḥḳīḳ (17) şöyle bilgil kim: Kişiyi Ḥaḳ yolından yıḳan ve nefs-i emmārenüŋ yaramaz ḫulḳları-y-la ḫulḳlanduran (27b-1) dünyādur ve dünyā muḥabbeti ve bezegi ve ululugı ve tefāḫüri ve ögülmegidür ve daḫı şunı da taḥḳīḳ (2) bilgil ki Ḥaḳ -Taʿālā- dünyāyı yaradaldan dünyāya bir kez ʿināyet naẓarı-y-la naẓar eylemedi ve bu dünyāyı düşmen (3) dutmışdur ve anı sevenleri daḫı düşmen dutmışdur. Pes Allāhı sevenler daḫı dünyāyı düşmen ṭutarlar (4) ve dünyānuŋ ve dünyā ehlinüŋ ḳahrını yudarlar ve Ḥaḳ -Taʿālā- bu dünyāyı düşmen ṭutduġı ṭāliblerinüŋ (5) yolın urduġı içündür ve evliyālarınuŋ düşmeni olduġı kendülerüŋ yolın urduġı içündür (6) ve Āllāhuŋ düşmeni olduġı içündür. Pes bu dünyā Allāhuŋ düşmeni ve evliyāsınuŋ düşmeni ve ṭālib- (7) lerinüŋ düşmenidür. Pes böyle olduġından ṣoŋra kāfirlerüŋ ve fāsıḳlaruŋ düşmenidür ve bunlaruŋ (8) düşmeni olduġı ol cihetdendür kim bunları mekri ve ḥīlesi duzaġına ṭutdı istidrāc-le (9) inandurdı. Anlar daḫı eyle ṣandılar kim gerçekdür bu dünyā ile ġanī olduḳ ve kerāmete yėtişdük (10) ṣandılar. Ferahlandılar ʿāṣī ve kāfir oldılar. Maġrūr olup maḥrūm ve maġbūn cehenneme gitdiler. Dünyā (11) ucından ol cemʿ ėtdükleri ḥalāldan ve ḥarāmdan māllar ile milkler ve ḳullar ve cāriyeler ve ṭavarlar (12) alup dürlü dürlü zaḥmetler çeküp öldükden ṣonra biregü gelüp ʿavretine oġlanlanına ḥükm ėdüp (13) ve cemīʿ-i esbābını taṣarruf ėderler. Anlar yėr altında çaġrışup dėrler kim: رَبِّ ارْجِعُونِي لَعَلِّي اَعْمَلُ صَالِحاً Rabbi'r-ciʿūnī leʿallī (14) aʿmelü ṣāliḥan.[116] dėrler. Anlara cevāb eyle

---

115 Hiç bir şey degilsin, dağılıp toz ol.

116 Âyetin Kur'ân'daki şekli şöyledir: ... رَبِّ ارْجِعُونِ . لَعَلِّي اَعْمَلُ صَالِحاً Rabbim beni geriye tekrar dünyaya yolla da; belki iyi işler işlerim... Kur'ân, XXIII. Mü'minûn Sûresi, 99 ve 100. âyetler. KKM. 402. (... "İy Çalabum, döndür beni! ola kim işleyem eyü işi. (23) Sûratü'l-Mü'minûn, 99 ve 100. âyetler. SKT. 279, ... *(Kendü gafletlerinde olurlar)* ... Ey benim Rabbim! Gerü döndür bizi. Ola ki ben işleyem eyü olan işleri... 18. cüz, Sûretü'l-Mü'minûn, 99 ve 100. âyetler. KTC. 3-86, Ey Perverdigârım! Beni dünyâya döndür şîġa-i cemʿ ü taʿẓîm-i muḫâṭab içündür. Şâyed ben terk etdigim nesnede bir güzel iş işledüm. *Yaʿnî: Şâyed dünyâya döndügümde îmân getürüp bir güzel ʿamel işledüm.* 18. cüz, Sûretü'l-Mü'minûn, 99 ve 100. âyetler. SKT.

gelür kim: Bunca ʿömürler ki dünyāda geçürdüŋüz ve dünyā yolında (15) bile bile ʿömrüŋüzi yėle vėrdüŋüz. Bunca ögütler kim size vėrdiler dönmedüŋüz. Varuŋ (16) bu sözi bir daḫı söylemeŋ dėyüp segidürler. Çün bilürler kim bu ḥāl bunlaruŋ başına (17) dünyā ucındandur. Bunlar daḫı düşmen ṭutarlar. İmdi ėy ʿazīz! Bu dünyāya her kim göŋül (28a-1) vėrüp cemʿ ėtmege meşġūl oldı-y-sa āḫir peşīmān olup ve peşīmānlıḳ ṭaşı-y-la başını çoḳ (2) dögdi. Ve-līkin ṣoŋraki peşīmānlıḳ kişiye fā'ide vėrmez. Bunda furṣat elde iken ve ʿömr senüŋ-le yār (3) iken cehd eyleyi gör. Bu murdār dünyādan ayırtlaşı gör ve göŋlüni bundan götüri gör. Ṣaḳın dünyā (4) cemʿ ėdüp anuŋ yolına ʿömr çüridenleri gözetme. Sen anı gözet-kim anlaruŋ ṣoŋı neye varur ve ol (5) irküp yıġduḳları māl tārumār olup nice ṭaġılup mīrāṡ-ḫorlara gider. Kendü varup ʿaẕābın (6) ve ḥisābın çeker. ʿAzīz! Sen şol sulṭānları evliyāları gözet-kim dünyāya geldiler ve-līkin dünyāya hīç (7) iʿtibār gözi-y-le baḳmadılar ve-yā ardına düşüp dürüşüp cehd ėdüp cemʿ ėtmege meşġūl olmadılar. (8) Āḫiret ʿamellerine meşġūl oldılar. Çün gördiler ki bu dünyā bir yol uġraġı-y-mış āḫiret yolınuŋ (9) üzerinde buŋa aldanmaḳ neye gerekdür dėdiler. Yol yaraġında olup ḳāfileden ayrılmadılar. Pes bu dünyāya (10) göŋül vėrüp aldananlaruŋ ve buŋa iʿtibār ėtmeyenlerüŋ miṡāli nicedür ve dünyā ve ehl-i dünyā nedür? Saŋa (11) aŋladayum. Tā sen daḫı ḥālüŋi bundan bilesin kim yolda ḳalanlardan-mısın yoḫsa menzil alanlardan (12) mısın? Miṡāli şuŋa beŋzer ki: Bir ḳāfile bir memleketden ʿazm ėtdiler kim Mekketu'llāhı ve Şerrefetu'llāhı ziyāret (13) eyleyeler. Ḥācī olalar yine evlerine geleler. Çün yolları Baġdād şehrine uġradı. Bu ḳāfile eyitdiler: Şehrde (14) bizüm hīç işimüz yoḳdur. Şehrden ṭaşra ḳonavuz. Birez vaḳt maṣlaḥat ne ise görevüz. Yine dün-le ḳalḳup (15) yolumuza gidevüz dėdiler. Şehrden ṭaşra bir yėre ḳondılar. İçlerinden birisi eydür: Va'llāhi Baġdād şehri (16) çav ile söylenür şehrdür. Ben sizünle ḳonaram ammā varuram Baġdād şehrini teferrüc ederem dėdi. (17) Bu ḳāfile ḫalḳı eyitdiler: Gitme -Me-bāẕā!-[117] Sen varasın. Anda bir nefsüŋ hevāsına muvāfıḳ nesne bulasın. (28b-1) Aŋa meşġūl olasın. Biz gidevüz Nāgāh anda ḳalasın. Ṣoŋra gelesin bizi bulmayasın. Biz tiz göçevüz. (2) Gitme! dėdiler. Eslemedi. Vardı şehri teferrüc ve temāşā eylemege gitdi. Şehre kim girdi yöri yörek

---

2-81, ... Yâ Rab! "— Beni dünyâya döndür, olabilir ki bu defa iyi ʿamel işlerim..." El-Mü'minûn Sûresi, 99 ve 100. âyetler. KKTA. 349, ... "Rabbim, beni *(dünyâya)* geri gönder. İyi ʿamel *(ve hareket)* de bulunayım..." El-Mü'minûn Sûresi, 99 ve 100. âyetler. KHMK. 626)

117 Olmaya! Allah ettirmeye! anlamında Farsça dua sözüdür.

yolı (3) şehrüŋ ḫarābātına uğradı kim çengiler ve çeğāneler dürlü dürlü āvāzlar bu ḫarābāt-ḫānelerde (4) çalınur ve ırlanur. Birez vaḳt bunlara ḳulaḳ urdı. Nefsine bunlar ḫoş geldi. Nefsi ḳuvvetlendi gürledi (5) baş ḳaldurdı. Buradan birez daḫı ilerürek yörüdi. Gördi-kim bir ʿavret bir ḳapudan başın çıḳarmış (6) baḳar. Gözi çün-kim bu ʿavrete ṭuş geldi ol ʿavretüŋ ḳatına vardı. ᶜAvret kendüyi içerü çekdi. (7) Bu kişi daḫı ʿavretüŋ ardınca bile girdi. Ol ʿavret bir ḳapudan daḫı içerü girdi. Bu kişi daḫı (8) ardınca bile gitdi. ᶜAvret ḳapuları muḥkem bağladı eyitdi: Yā yigit! Benüm ardımca ne istersin? dėdi. (9) Yigit eydür: Sevdüm seni maḥbūb ėdindüm. Ol ʿavret eydür: Çün beni sevdüŋ benden murād alımazsın (10) cemīʿ-i ser-māyeni ve māluŋı baŋa vėrmeyince dėdi. Ol yigit eydür: Benüm mālum ve ser-māyem hep ḳāfilededür (11) ve ben bir ġarīb müsāfir kişiyem. Ol ʿavret eydür: Çün nesnem yoḳ dėrsin gel imdi benüm ile süci (12) iç. Tā ki benden murād alasın dėdi. Ol yigit süci içmege rāżī oldı. Ol ʿavret daḫı bu (13) yigide süci vėrdi. Ol daḫı alup süciyi içdi ve esridi. Der-ḥāl ṣoyundı belindeki aḳçeden ve (14) altundan ne-ḳadar naḳdi var ise hep çıḳardı vėrdi. Birez daḫı içdi. Ḳatı ser-ḫoş olup (15) elini ʿavretüŋ boynına ṣaldı ve bu ʿavrete ṣarmaşdı ḳocuşdı. Ağzını ağzına vėrüp uyudı. (16) Çün ṣabāḥ oldı mü'eẕẕin eẕān oḳudı. Eẕān üni çün ḳulağına ṭoḳundı uyanu (17) geldi. Baḳdı gördi bu cemīle ḫātūn dėyü ḳoynuna ḳoyup ṣarmaşduğı ve maḥbūb ėdinüp sevdügi (29a-1) bir çirkin ṣuratlu ḳarı imiş. Ağzınuŋ iriŋleri aḳar ve ağzı çirkin ḳoḳar. Tiz yėrinden ṭurı (2) geldi. Dört yanına çalındı. Gördi-kim belinden kese-y-le fülūrī gitmiş aḳçe ve ser-māye hep alınmış. (3) Tiz ḳāfileye segirtdi vardı. Gördi-kim ḳāfile daḫı gitmiş ve kendüsi bir saḥḥāreye ve mekkāreye uğramış (4) hep ser-māyeyi aldırmış. Müflis ve bī-çāre ḳalmış. Ne ḳılasın bilmez. Bağdād şehrinüŋ içinde vaṭanından (5) cüẕā ve ġarīb ve müflis āvāre ḳaldı. Her nereye varursa ḳabūl ėtmezler ḳovarlar: Āḫir ol āvārelikde (6) bī-çārelikde öldi. Cehenneme gitdi. -Neʿūẕü bi'llāh.- Hem-çün-ān bu ehl-i dünyā daḫı ʿālem-i ervāḥdan[118] bir ḳāfile (7) ervāḥ-ı ṭayyibe[119] ile ʿazm eyleyüp geldiler kim Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ cemāl-i Kaʿbesini müşāhede ėdüp (8) Allāhuŋ rıżāsın bulalar. Çün-ki bu dünyā Bağdādına yolları uğradı. İçinden niçesi dünyāya hīç meyl (9) ėdüp göŋül vėrmediler. Dünyāya ḳarışmadılar ve ol-kim dünyā Bağdādına girüp ġaflet sücisin içdi

---

118 Ruhlar âleminden

119 İyi ruhlar

(10) esridi ol seḥḥare ve mekkāre ḳarı dünyāya göŋül vėrüp īmān fülūrīsini ve ʿömr ser-māyesini dünyā (11) yolına ḫarc ėdüp āḫir bu ḥālde ʿömr āḫire ėrişüp ᶜAzrā'ilüŋ tekbīr ünin işitdi. Bu ġafletden (12) uyanu geldi. Gördi-kim dīn ü īmān dünyā yolına ḫarc olmış. Kendüsi müflis ve bī-çāre ḳalmış nice (13) ėdecegin bilmez. Tiz ḳāfileye segirtdi. Ḳāfile daḫı gitmiş. Bu ḥālde iken ᶜAzrā'il geldi dīnsüz (14) ve īmānsuz müflislik ile cānın aldı. -Neʿūẕü bi'llāhi-. Pes bu dünyāya göŋül vėrüp aldananlar (15) āḫir maġbūn olmasınuŋ miṣāli buŋa beŋzerdür. ᶜAzīz! Çün-ki bu dünyāya geldüŋ şol arı pāk (16) cānları gör kim dünyā ile ne ėderler. Anlar dünyā-yı mekkāreye[120] göŋül vėrmediler. Her ne kim Ḥaḳ -Taʿālā- (17) anlara vėrdi-y-se nefslerinden kesdiler. Allāh içün yine fuḳaraya taṣadduḳ ėtdiler. Kendü (29b-1) nefslerine vėrmediler. Yalıncaḳlar ṭonatdılar ve düşmişler elin alup ḳaldurdılar ve muḥtāclara (2) bulundılar ve ḳapularına gelenleri maḥrūm göndermediler. Göŋüller ʿimāret ėtdiler ḥācetler bitürdiler. Resūl (3) ḥażretinüŋ şol ḥadīs̱i-y-le ʿamel ėtdiler kim: مَنْ قَضَى لِأَخِيهِ ٱلْمُسْلِمِ حَاجَةً قَضَى ٱللهُ لَهُ سَبْعِينَ حَاجَةً يَوْمَ ٱلْقِيَامَةِ Men ḳaḍā li-aḫiyehi'l-müslimi ḥāceten ḳaḍa'llāhu lehū sebʿīne (4) ḥāceten yevme'l-ḳıyāmeti. Yaʿnī: Her kim bir mü'min ḳardaşınuŋ ḥācetin bitürse Ḥaḳ -Taʿālā- daḫı āḫiretde (5) anuŋ yetmiş ḥācetin bitüre ve daḫı Resūl -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: Eger bir kimse sizden ḥācet dilese (6) aŋa vėrüŋ. Eger āḫara muḥtāc olursaŋuz daḫı dėr ve Taŋrı dostları bu ḥadīs̱ ile ʿamel ėderler. (7) Kendülere ġāyet gereklü olanı gelüp bir kimesne istese vėrürler idi. Kendüler ḳanāʿat ėderler (8) idi. Anuŋ eksükligine ṣabr ėderler idi. Ḥaḳ -Taʿālā- ḳatında yüce mertebelere yėtişürler idi. (9) Ėy ʿazīz! Senüŋ daḫı ʿaḳluŋ var ise bu dünyāda üç nesneye meşġūl ol-kim yarınki gün (10) ḫalḳ içinde rüsvāy olmayasın. Āzād olup fāriġ yörüyesin. Pes ol üçüŋ biri budur kim: (11) Dünyā seni terk ėtmedin dünyāyı terk ėdesin. İkinci bu kim: Sinleye varmadın sinleŋi ʿimāret (12) eyleyesin. Üçünci budur kim: Rabbüŋ ile buluşmadın Rabbüŋi senden rāżī ėdesin. El-bette ʿazīz! (13) Şol üç nesneye uġrasaŋ gerekdür Allāh ḥużūrına varursın ve dünyāyı terk ėdersin (14) ve sinleye girürsin. Pes el-bette bu üç ḥāl başuŋa gelse gerekdür ve eger ṣorarsaŋ kim sinleyi (15) nice ʿimāret ėderler ve dünyāyı nice terk ėderler ve Allāhı nice rāżī ėderler? Saŋa bir bir dėyü (16) vėreyim. -İn-şā'a'llāh- hep bilesin. Pes bilgil imdi! Dünyā nice terk olunur? Resūl (17) ḥażreti -

---

120 Aldatıcı dünya

ᶜAleyhi's-selām- buyurur kim: اَلدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الآخِرَةِ Ed-dünyā mezraᶜatü'l-āḫireti. Yaᶜnī: Dünyā āḫiretüŋ ekinligidür. (30a-1) Meᶜaẕi'bni Cebel -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh- eydür: Bu ḥadīs̱üŋ maᶜnāsı budur ki: Dünyā ekinlikdür ve ādem (2) oğlanları ekindür ve ᶜAzrā'il biçicidür ve sinneler[121] destelerdür ve ḳıyāmet güni ḫırmān- (3) gāhdur ve ṭamu-y-ile uçmaḳ anbārlardur. Ehl-i cenneti cennete ve ehl-i nārı ṭamuya bıraġur. (4) Nite-kim Ḥaḳ -Taᶜālā- Ḳur'ānda buyurur: فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ Ferīḳun fil-cenneti ve ferīḳun fi's-saᶜīr.[122] İmdi bu dünyā bir (5) ekinlik olduğından ṣoŋra sen ekin olup ᶜAzrā'il biçici olup çün dünyā ekinliginde (6) senüŋ vücūduŋ ekini bitdi ne deŋlü ṭura dėrsin? Maġrūr ve ġāfil yörürsin. Maġrūrlıḳ (7) ile kendüŋi ḳapduŋ ḳoyu vėrdüŋ. Bir gün bu maġrūrlıḳda iken ᶜAzrā'il ol-dem oraġını (8) getürür. Gelür seni biçer bıraġu. İletürler seni ol deste dökdükleri yėrde bir çuḳura bıraġur ḳorlar. (9) Varurlar giderler. ᶜAmelüŋ ile sen ḳalursın. İmdi ėy ᶜazīz! Bu ḥāller başuŋa gelmedin bunuŋ (10) ḳaydını görüp ol günlerüŋ yaraġın yėmek gerek. İbn-i ᶜAbbās -Raḍiya'llāhu ᶜanhu- eydür: Yarın ḳıyāmet (11) güninde Ḥaḳ -Taᶜālā- buyura kim: Dünyāyı bir ḳarı ᶜavret ṣūretinde getüreler. Çirkin ṣuratlu saçı ḳara (12) ile aḳ ḳırışıḳ gözleri gök ve dişleri şırıdıḳ ve boġazı ḫor ḫor ėder ve aġzından iriŋler (13) aḳup be-ġāyet yiyir ola ve her kim yüzine baḳsa andan ḳorḳar ve yigrenür. Bu ᶜacebdür ki ehl-i dünyā (14) şimdi anuŋ ḥaḳīḳatin bilmez. Her gün anuŋ ardınca cān vėrür. Enbiyālar ve evliyālar bunuŋ ḥaḳīḳatin (15) bildükleri içün ḳaçdılar. Pes ḳaçmaḳ degil-midür kim hīç buŋa göŋül gözi-y-le baḳup iᶜtibār ėtmezler (16) ve çirkin ḳoḳularını ṭuyarlar. Anuŋ içün bunuŋ-la muṣāḥib olup yoldaş olmaḳdan bī-zārlardur. (17) Su'āl. Eger dėrlerse kim: Bu ehlu'llāh dünyāyı niçün alurlar? Cevāb: Alurlarsa sevdükleri-y-çün almazlar. (30b-1) Anuŋ içün alurlar kim bir muḥtāca vėreler. Hem vėrene s̱evāb ola ve hem kendüye s̱evāb ola. (2) Su'āl. Baᶜżı meşāyiḫe dėdiler kim: Bu dünyāyı ẕemm ėdersin. Niçün "Vėricek yoḳ" dėmezsin (3) alursın? Cevāb ėderler kim: Cehennemden aluruz cennete ḫarc ėderüz.

---

121 Aslı "sinle"dir. Halk ağzında "sinne" şekli de kullanılmakdadır. bk. "sinle" ve "sinne"

122 ... Halkın bir bölüğü cennettedir ve bir bölüğü yakıp kavuran cehennemde. Kur'ân, XLII. Şûrâ Sûresi, 7. âyet. KKM. 570. (... Bir bölük uçmakda, dakı bir bölük tamuda. (42) Sûratü'ş-Şûrâ, 7. âyet. SKT. 395, ... Anlardan bir gürûh cennetde olurlar ve bir gürûh cehennemde olurlar. 25. cüz, Ha Mîm, ᶜAyn Sin Ḳâf Sûresi *(Şûrâ Sûresi daḫı derler)*, 7. âyet. KTC. 2-52, فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ Anlardan bir gürûh behişt-i câvidânda ḳarâr ṭutar. Ve وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ bir gürûh dûzaḫda. 25. cüz, Sûretü'l-Şûrâ, 7. âyet. TZA. 2-277, ... Bir takımı uçmağa, bir takımı tamuya ayrılacak. Eş-Şûrâ Sûresi, 7. âyet. KKTA. 484, ... *(Onlardan)* bir takımı cennetde, bir takımı cehennemdedir. Eş-Şuuraa Sûresi, 7. âyet. KHMK. 2-865)

Eger almazsavuz baẖīllıḳ (4) ėtmiş oluruz. Ammā ehl-i dünyā bunuŋ çirkin ḳoḳusın ṭuymaduḳları çoḳ muṣāḥib olmaḳdandur. (5) Şol ṭabbagı görmez misin ve-yā şol kirişcileri? Hīç ṭaşradan gelen kimesneler dükkānlarında bir laḥẓa (6) ṭurı bilür mi? Ammā kendüleri gėce ve gündüz içinde ṭururlar. Hīç ḳoḳusın ṭuymazlar. Zīrā kim (7) burunları ögrenmişdür. Bel-ki ṣorsaŋ iŋen daẖı ḳoḳmaz dėrler. ᶜAzīz! Atamuz ile Ḥavvā (8) anamuz uçmaḳdan yėre düşdükleri vaḳtın bu dünyānuŋ çirkin ḳoḳularına döymediler. ᶜAḳılları (9) gitdi. Ḳırḳ gün bī-ẖod olup yatdılar ve göŋülleri dönüp ḳuşdular. Pes maḥşer ẖalḳı bu dünyāyı (10) bu ṣūretde göricek çağrışalar eydeler kim: Şol yigrenci ḳarı-kim murdār cīfeden artuḳ ḳoḳar. Bizüm (11) ẖod bize yėter zaḥmetimüz bu daẖı hepüsinden artuḳ oldı dėyüp feryād eyleyeler. Ferištehler (12) eydeler kim: Bilür?[123] Bu ḳaçduğıŋuz çirkin ḳarı kimdür? Maḥşer ẖalḳı eydeler kim: -Neᶜūẕü bi'llāhi- bunı bilmekden[124] (13) dėyeler. Melā'ikeler eydeler kim: Bu ol sizüŋ çoḳ sevdügüŋüz dünyādur. Bunuŋ yolına ᶜömrler çüridür- (14) diŋüz ve ẖāṭırlar yıḳardıŋuz ve bunuŋ ile faẖrlanur idiŋüz ve bunuŋ ile ṣafālar sürerüz (15) dėyüp sevinür idiŋüz. Fuḳarāya hīç iᶜtibār ėtmezdiŋüz ve bunuŋ ucından gėce ve gündüz segirdüp (16) ṭağlar ve belekler aşup ᶜibādetleri ve ṭāᶜatları terk ėdüp gezerdiŋüz. Şimdi ḥaḳīḳatin (17) bildüŋüz ise bundan ḳaçar mısız? dėyeler. Bir rivāyetde daẖı: Ḥaḳ -Taᶜālā- dünyāyı oda atuŋ dėye. (31a-1) Zebānīler hamle ėdeler kim ṭutalar zencīrleyeler alalar ṭamuya gideler. Dünyā daẖı çağırup eyde kim: (2) Yā Rabbi! Bu gün ᶜadlüŋ günidür kimseye ẓulm eylemezsin. Eydürsin kim: لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ Lā ẓulme'l-yevme.[125] Baŋa daẖı (3) ẓulm eyleme ᶜadl eyle dėye. Ḥaḳ -Taᶜālā- daẖı kereminden: Nedür dilegüŋ? dėye. Dünyā daẖı dėye kim: Benüm (4) ehlümi baŋa vėr yā Rabbi! dėye. Ḥaḳ -Taᶜālā- dėye kim: Var ehlüŋi ḳıġır anlar saŋa gelürler. Dünyā daẖı (5) şöyle yalancı zīnetine aldanup muḥabbet ėdüp mübtelāsı olanları ol çirkin āvāzını ẖor- (6) layuraḳ ḳoyu vėre. Bir kerre çağıra. Hep maḥşer ẖalḳı ḳorḳuya düşeler bunuŋ āvāzından. İllā (7) şol ᶜāşıḳlar anuŋ āvāzın işitmeyeler ki bunda iken anuŋ mekri ve

---

123 misiŋüz?

124 bilmeziz

125 ... O gün zulüm yoktur... Kur'ân, XL. El-Mü'min Sûresi, 17. âyet. KKM. 552. (... Zulm yokdur ol gün. (40) Sûratü'l-Mu'min — El-Ġâfir, 17. âyet. SKT. 384. ... Hîç ẓulm yoḳdur bu günde. 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 17. âyet. KTC. 4-36, لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ Bu gün sitem olmaz naḳṣ ṣevâbla ve ziyâde ᶜiḳâbla. 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 17. âyet. TZA. 2-259, ... Bu gün mükâfat ve mücâzatta aslâ haksızlık yokdur... El-Mü'min Sûresi, 17. âyet. KKTA. 470, ... Bu gün haksızlık yok... El-Mü'min Sûresi, 17. âyet. KHMK. 2-841)

ḫīlesine aldanmadılar (8) idi ve dünyā çağırup eyde kim: Ḳanı şol benüm sevgülü ʿāşıḳlarum ve beni çoḳ sevenler. Gėceyi gündüzi (9) benüm endīşem ile geçürenler ve ḳanı şol benüm derdümden ölimin diriligin aŋmayup düni güne ve güni (10) düne ulaşdurup çalışanlar ve beni isteyü ṭağlar ve belekler ve beriyyeler geçüp oğul ve ḳız ata ve ana (11) ḳavm ḳardaş döküp gidenler ve ḳanı şol benüm içün issi ve ṣovuḳ çeküp kendüzine uyḳuyı (12) ḥarām ėdüp segirdenler ve ḳanı şol benüm içün başlar kesdürenler ve ḳanlar dökdürenler ve (13) başlar kesüp ḳanlar dökenler ve ḳanı şol benüm içün ata ve ana ve ḳardaş ve ḳoŋşu ḫāṭırın yıḳup (14) incidenler ve biri birini aldayanlar gelsünler baŋa ulaşsunlar dėye. Pes mecmūʿ-ı dünyā ehli yaʿnī dünyāyı (15) sevüp irküp yığanlar fuḳarāya zekāt ve ṣadaḳa vėrmeyüp ṭartınanlar ve ḥacca varmayup mālını (16) ṣaḳınanlar. Şol ḫazān yaprağı yėl öŋince gider gibi iḫtiyārsuz hep dünyādan yaŋa segirdişenler (17) dünyānuŋ üstine çoḳalar. Ḥaḳ -Taʿālā- buyura ki: Bunları dünyā-y-ile bile cehenneme süreler. -Neʿūẕü bi'llāh.- (31b-1) Şiʿr-i mü'ellif:

Eyā ġāfil aç gözüŋi[126] baḳ bu dünyā ḥāline
Hīç kimse geldi-mi bunda girmedi ecel eline (2)
Niçeleri sulṭān edüp taḫta geçürdi bir zamān
Āḫir yėre urdı anı ėrgürmedi viṣāline (3)
Bu dünyāyı benüm ṣanup zinhār buŋa vėrme göŋül
Niçe senüŋ gibilerüŋ güldi geçdi ṣaḳalına (4)
Gör gör bunuŋ fenāsını çekme zinhār belāsını
Tiz tiz nice noḳṣān ėrür bir baḳ bunuŋ kemāline (5)
Bu fenāya aldanmağıl ol beḳānuŋ ḳaydın yėgil
Iş-bu geçer dünyā-y-içün girme ḫalḳuŋ vebāline (6)
Buŋa göŋül vėrenlerüŋ āḫir mağbūnlıḳdur işi
ʿĀḳıl olan aldanmadı bunuŋ yaŋlış ḫayāline (7)
ʿĀrif olan baḳdı gördi bunuŋ mekr ü ḥīlelerin
Bir barmaḳ daḫı banmadı bunuŋ ağulu balına (8)
Aŋ şol güni gök dürile yėrler çatlayup yarıla
Maḫlūḳ bir yėre dėrile İsrāfīl ṣūrı çalına (9)
Ataŋ anaŋ ḳardaşlaruŋ yād olup senden ayrıla

---

126 Vezin gereği bu kelimeden sonra "bir" gelmelidir.

Şol ėtdügüŋ ẕulmlerüŋ[127] hep dādı senden alına (10)
Ḳanı buŋa benüm dėyen atlar binüp ḥarīr gėyen
Şimdi ṭopraḳ olup yatur kimse bilmez ki ḥāli ne (11)
Eşref Oġlı Rūmī sende āḫir ṭopraḳ olısarsın
Ṭopraḳ olmadın ṭopraḳ ol aldanma bunuŋ alına (12)
Saŋa yavuz ṣananlara sen ḫayr[128] du'ālar eyle
Kim kime ne ṣanursa āḫir geliser yolına[129] (13)

İmdi ėy 'azīz! Ḳıyāmet güni bir gündür kim kişinüŋ iḫtiyārı kendü elinde olmaz. Meger şol kişinüŋ (14) iḫtiyārı elinde ola kim dünyāda iken iḫtiyārını nefs-i emmāre elinden almış ve iḫtiyārın Ḥaḳḳa (15) teslīm ėtmiş ola ve tenini 'ibādet ve ṭā'at yolında eskitmiş ola. Ḥaḳ -Ta'ālā- daḫı anlaruŋ (16) ḳıyāmet güninde iḫtiyārların ellerine vėre. Varuŋ cennetüŋ ḳanḳısında gerekse oluŋ dėye ve ḳıyāmet (17) şöyle ḳorḳulu gündür kim Ḥaḳ -Ta'ālā- İbrāhīm peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām-a eyde kim: Yā İbrāhīm! Hīç (32a-1) belüŋden ẕürriyyet geldü-mi ve ẕürriyyetünüŋ adları ne idi? dėye. İbrāhīm -ᶜAleyhi's-selām- (2) biŋ yıl miḳdārı başını yuḳaru götürmeye. Ḥicābından şol ḳadar derleye kim derinüŋ içinde belürsiz (3) ola. Cehd ėdüp oġlanlarınuŋ adını aŋamaya kim Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażretine cevāb vėre-y-di. Pes bundan (4) ḳıyās ėtmek gerekdür kim ḳıyāmet güni ḳatı gündür. Ḥaḳ -Ta'ālā- saŋa su'āl ėdüp dėyecek ki: Ḳulum! (5) Şu ben seni dünyāya gönderdüm-ki ve senüŋ içün peyġam-berler gönderdüm ve senüŋ içün Ḳur'ān gönderüp (6) içinde buyurdum ki: Niçe nesnelerden ṣaḳınup ve niçe nesnelere mülāzemet ėdesin. Sen varduŋ (7) işleme dėdügim işleri işledüŋ dėyicek ol vaḳtın 'inād ėdüp: Ben sen dėdügüŋ nesnelere (8) muḫālefet ėtmedüm ve sen buyurmaduġuŋ yėrlere varmadum ve senüŋ buyurmaduġuŋ işleri hergiz (9) işlemedüm dėyüp yalan söyleyüp 'inād ėtseŋ gerekdür. Nite-kim Ḥaḳ -Ta'ālā- buyurur: اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّه۪ لَكَنُودٌ İnne'l-insāne li-Rabbihī le-kenūdun.[130] (10) Ammā cemī a'żālaruŋ çaġrışup ṭanuḳlıḳ vėrüp:

---

127 "ẕulümlerüŋ" okunmalı.

128 "ḫayır" okunmalı.

129 Vezni: 8+8 16'lı hece vezni

130 Şüphe yok ki insan, Rabbine karşı pek inatçıdır, pek nankördür. Kur'ân, C. Âdiyât Sûresi, 6. âyet. KKM. 733. (Bayık âdamî, Çalabısına nâ-sıpâsdur. (100) Sûratü'l-ᶜÂdiyât, 6. âyet. SKT. 542, T. Elbette âdemî kendü Rabbisine nisbet şükürsüzdür. 30. cüz, Sûretü'l-Âdiyât, 6. âyet. KTC. 3-224, اِنَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّه۪ لَكَنُودٌ Bilâ şübhe kim âdem oğlı Perverdigârının ni'metine inkâr edicidir. 30. cüz, Sûretü'l-Âdiyât, 6. âyet. TZA.

Yā Rabbi biz işledük dėyiserlerdür. Elüŋ çağırup: (11) Ben ḥarāma şundum ve biregüyi nā-ḥaḳ yėre urdum dėye ve gözüŋ: Ḥarāma baḳdum dėyü ve ḳulağuŋ: Ḥarām (12) diŋledüm ve çalġular ve bühtānlar ve ġaybetler ve yalanlar ve mā-lā-ya'nīler diŋledüm dėye ve ḳarnuŋ: Ḥarām yėdüm (13) dėye ve ayağuŋ: ᶜAvānlar ḳapusına ve fısḳ meclislerine ve yalan ṭanuḳlıḳlara ve çalġulu dügünlere vardum (14) dėye ve ud yėrüŋ çağıra ki: Zinālar ve livāṭalar ėtdüm dėye ve dilüŋ ve ağzuŋ: Ḥarāmlar yėdüm ve yalanlar (15) söyledüm dėye. Pes bunlar hep senüŋ Ḥaḳḳuŋa çağrışup ṭanuḳlıḳ vėricek. Ėy 'aceb ol vaḳtın (16) sen ne dėyesin? Nite-kim Ḥaḳ -Ta'ālā- bunlaruŋ böyle dėyeceginden ḫaber vėrüp buyurur: شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَ اَبْصَارُهُمْ Şehide (17) 'aleyhim sem'uhüm ve ebṣāruhüm.[131] Fuḍayli'bni ᶜİyāḍ -Raḥmetu'llāhu 'aleyh- eydür: Dünyānuŋ ve āḫiretüŋ şerrini (32b-1) hep dėvşürdiler. Dünyā sevmekde ḳodılar. Her kim dünyāyı dost ėdinse iki cihānuŋ şerrini hep (2) başına aldı ve iki cihānuŋ sa'ādetini ve rāḥatını hep dėvşürdiler. Dünyāyı terk ėdüp (3) yigrenmekde ḳodılar. İmdi ėy 'azīz! Sen daḫı 'aḳluŋı başına dėvşür. Bu cihānuŋ fenāsına naẓar eyle. (4) Bunuŋ hīçligine baḳ. Āḫiretdegi rüsvāylığı fikr eyle. Daḫı bu dünyādan ḥaẕer eyle. Şol senden evvel (5) gidenlerden 'ibret al gör. Āḫir anlar bu dünyā sevmek ile āḫiretlerin nice ḫarāba ve ziyāna vėrdiler. (6) Āḫir dünyā daḫı ellerinden çıḳdı. Dünyā murādına daḫı ėrişmediler. Āḫiretden daḫı maḥrūm ḳaldılar. Pes (7) dünyā sevmek āḫirete ziyān ėder ve āḫiret sevmek dünyāya ziyān ėder. Nite-kim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- (8) buyurur: مَنْ اَحَبَّ دُنْيَاهُ اَضَرَّ بِاٰخِرَتِهِ وَمَنْ اَحَبَّ بِاٰخِرَتِهِ اَضَرَّ دُنْيَاهُ Men aḥabbe dünyāhu aḍarre bi-āḫiretihī ve men aḥabbe bi-āḫiretihī eḍarra dünyāhu. Ya'nī: Her kimse kim dünyā sevdi (9) anuŋ āḫireti ziyāna vardı ve her kim āḫireti sevdi dünyāsı ziyāna vardı. Pes dünyā seven āḫiret (10) ziyānına ḳatlanur ve āḫiret seven dünyā ziyānına ḳatlanur. Ammā dünyānuŋ ziyānı dünyādadur ancaḳ. Ve-līkin (11) āḫiret ziyānı ḳatı müşkildür kim ebedī ziyāndur. Zīrā

2- 453, İnsan kendi Rabbine karşı pek nankördür. Âdiyât Sûresi, 6. âyet. KKTA. 600, Muḥakkak insan Rabbine karşı çok nankördür. Âdiyât Sûresi, 6. âyet. KHMK. 3-1212)

131 ... Kulakları ve gözleri kendi aleyhlerinde tanıklıkda bulunur.. Kur'ân, XLI. Fussılat Sûresi, 20. âyet. KKM. 564. (... Tanuklık verdi anlarun üzere, kulakları dakı gözleri... (41) 24. cüz, Sûretü's-Secde — Fussılet, 20. âyet. SKT. 391, ... Şehâdet eder anlar üzerine anlarun ḳulaḳları ve gözleri... 24. cüz, Ḥâm mîm, es-Secde Sûresi, 20. âyet. KTC. 3-47, ... Üzerlerine ḳulaḳları ve gözleri şehâdet ederler... Sûretü Fussılet, 20. âyet. TZA. 2-272, ... Kulakları, gözleri aleyhlerinde şehadet edecekler... Fussılet Sûresi, 20. âyet. KKTA. 479, ... Kulakları, gözleri kendilerinin aleyhinde şâhidlik edeceklerdir... Fussılet Sûresi, 20. âyet. KHMK. 2-857)

dünyā fānīdür. ᶜĀḳibet ziyāna varsa gerekdür. (12) Yine ziyāna vardı. Anuŋ içün ʿāḳiller ġam yėmezler ve buŋa Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- daḫı bir münāsıb ḥadīs̱ (13) daḫı buyurur: اَلدُّنْيَا حَرَامٌ عَلَى اَهْلِ الْاٰخِرَةِ وَالْاٰخِرَةُ حَرَامٌ عَلَى اَهْلِ الدُّنْيَا وَ هُمَا حَرَامَانِ عَلَى اَهْلِ اللّٰهِ Ed-dünyā ḥarāmun ʿalā ehli'l-āḫireti ve'l-āḫiretü ḥarāmun ʿalā ehli'd-dünyā ve hümā ḥaramāni (14) ʿalā ehlu'llāhi. Pes dünyā isteyene āḫiret ḥarāmdur ve āḫiret isteyene dünyā ḥarāmdur. Allāh isteyene (15) ikisi bile ḥarāmdur. Yaʿnī Allāh isteyenlerde Allāhdan ġayri bir murād daḫı olmaz imiş. Ammā (16) bir kişi bunı böyle bile ṭururken kim dünyā fānīdür. Pes bāḳīyi ḳoyup fānīye ṭalib (17) olmaḳ eyü ʿalāmet degil. Bunuŋ zevāli īmāndur. -Neʿūẕü bi'llāhi-. ᶜĀrifler dėmişlerdür kim: (33a-1) اَلدُّنْيَا كَالْمَرْءَةِ الْفَاحِشَةِ وَلَا يَرْضَى بِصُحْبَتِهَا اِلَّا الْمُخَنَّثُ Ed-dünyā ke'l-mer'eti'l-fāḥişeti ve lā yerḍā bi-ṣoḥbetihā ille'l-muḫannes̱i. Yaʿnī: Dünyā şol fāḥişe ʿavret gibidür. (2) Kimüŋ gerekse eline ve ḳoynuna varur senüŋem dėr. Ṣaḳalına güler. Ammā hīç kimseye vefāsı yoḳdur. Pes (3) anuŋ gibi ʿavrete kimse göŋül vėrüp muṣāḥib olmaz. İllā muḫannes̱ler olur. Nite-kim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: اِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى قَسَمَ الدُّنْيَا ثَلٰثَةَ اَجْزَاءٍ جُزْءٌ لِلْمُؤْمِنِ وَجُزْءٌ لِلْمُنَافِقِ وَجُزْءٌ لِلْكَافِرِينَ فَالْمُؤْمِنُ يَتَزَوَّدُ وَالْمُنَافِقُ يَتَزَيَّنُ وَالْكَافِرُ يَتَمَتَّعُ صَدَقَ رَسُولُ اللّٰهِ İnna'llāhe taʿālā ḳaseme'd-dünyā s̱elās̱ete eczā'in cüz'un li'l-mü'mini ve cüz'un li'l-münāfıḳi ve cüz'un li'l-kāfiri (5) fe-l-mü'minu yetezevvedü ve'l-münāfıḳu yetezeyyenü ve'l-kāfiru yetemetteʿu. -Ṣadaḳa Resūlu'llāh.- Yaʿnī bu ḥadīs̱üŋ maʿnāsı (6) budur ki: Ḥaḳ -Taʿālā- dünyāyı üç baḫş eyledi: Bir baḫşını mü'minlere vėrdi ve bir baḫşını münāfıḳlara (7) ve bir baḫşını kāfirlere vėrdi. Pes mü'minlere vėrilen baḫş āḫiret aẕıġın düzmekdür ve münāfıḳlara (8) vėrilen baḫşı dünyānuŋ bezekleri ile bezenmekdür ve kāfirlerüŋ baḫşı gėce ve gündüz yėmek içmekdür. (9) Āḫiret ʿamellerüŋ terk ėdüp dünyādan ẕevḳ ėtmekdür. Su'āl. Eger eydürseŋ kim: Bu dünyā ḫod (10) peyġam-berlere daḫı vėrildi. Anlar nice ėtdiler? Cevāb. Peyġam-berler dünyāda ger-çi çoḳ dünyāya mālik (11) oldılar. Ammā ḳabūl ėdüp ṣaḳlayup göŋül vėrmediler. Tenaʿʿumlar ve ẕevḳler ve zīnetler ėtmediler. (12) Allāhu -Taʿālā- ne-ki vėrdi-y-se yine Allāh yolına ḫarc ėtdiler. Kendüler arpa ėtmegin yėrlerdi ve ʿabālar (13) geyerlerdi. İbrāhīm peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām-dan işitmedüŋ-mi ki: Bir kez "Taŋrı yarlıġasun" dėyene bir deve (14) vėrürdi ve Kaʿbe-i Şerīfi yapdı. Ḳonuḳsuz ėtmek yėmedi. Ḳonuġa envaʿi dürlü niʿmetler yėdürür idi (15) ve kendüsi arpa ėtmegi yėr idi ve Süleymān peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- Ḳāf ber-

Ḳāf[132] ḥükm ėderdi tamām dünyāya (16) pādişāh idi. İns ü cin ve ḥūş ve ṭuyūr anuŋ eli altında idi. Kendüsi zenbīl urup (17) nefsine anı nafaḳa ėderdi ve ʿabālar gėyerdi. Pes ger-çi bu peyġam-berlerüŋ baʿżısına dünyā vėrildi. (33b-1) Ammā dirlikleri daḫı böyle idi. Bir gün Süleymān -ᶜAleyhi's-selām-uŋ salṭanat ve ʿaẓamet birle taḫtını (2) yėl götürüp giderken bir faḳīr ve ʿābid kişi bir aġaç dibinde ʿibādet ėderdi. Süleymān nebī bunuŋ (3) üzerine uġradı. Bu ʿābid baḳdı Süleymān peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām-ı bu şevket ile gördi eydür: Yā Süleymān! (4) Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa ne ʿaẓamet vėrmişdür kim taḫtuŋı havāda ḳuşlar ile yörüdürsin. Süleymān peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- (5) emr ėtdi. Der-ḥāl taḫtını bu ʿābidüŋ yanına indürdiler. Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- bu ʿābide eydür: Yā ʿabda'llāh! (6) Saŋa bir ḫaber dėyeyüm işit. Ol ʿābid eydür: Buyur yā Resūla'llāh! Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Ḳaçan sen (7) bir kerre ṣıdḳ-ile Sübḥāna'llāh[133] dėseŋ ve ol maḥall-i ḳabūlde vāḳiʿ olsa benüm cemīʿ sulṭānlıġumdan (8) yėgdür. Zīrā bu benüm sulṭānlıġımuŋ zevāli vardur fānīdür. Ammā senüŋ ol tesbīḥüŋ bāḳīdür (9) fānī olmaz. Āḫiretde ḥāżıruŋdur. وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى Ve'l-āḫiretü ḫayrun ve ebḳā[134]dur. Benüm ḫod sulṭānlıġumdan niçe ḳorḳu (10) vardur dėdi ve Muḥammed Muṣṭafā -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- bunca māl kim ġazādan getürürdi fuḳarāya (11) üleşdürürdi. Kendüsi vaḳt olurdı ṭoḳuz günde bir kerre yėr idi arpa ėtmegini. Anı (12) daḫı ṭoyınca yėmezdi. Peyġam-berlerüŋ faḳri ve seḫāsı ne mertebe idügi aşaġıda söylenile işidesin. (13) -İn-şā'a'llāhu Taʿālā.- Yine biz dünyā aḥvālin dėyelüm. Pes Peyġam-berlerüŋ iʿtiḳādları böyle idi ki (14) bir kerre Sübḥāna'llāh dėmek ile ʿaẕābdan ḳurtılup aʿlā mertebelere yėtişesin. Ammā sen bir aḳçeden (15) ötüri bir kez Sübḥāna'llāh dėmegi terk ėdersin ve bu ʿömri yoḳ yėrlere çürüdürsin. Bir si-pāre (16) Ḳur'ānı bir aḳçeye oḳursın. Āḫir peşīmān olacaġuŋ şimdi peşīmān ol. Bu murdāruŋ muḥabbetini (17) göŋülden gider ve endīşesini daḫı terk ėt-kim āḫir senüŋ

---

132 Kaf'tan Kaf'a

133 Subḥāna'llāh سُبحَانَ اللهِ Ar. Yüce Tanrı'nın tesbîhini söyleyip her türlü eksiklik ve ayıplardan arınmış, kutlu, arı ve temiz olduğunu kalp ve dille bildiririm.

134 Ahiretse daha da hayırlıdır ve daha da sürekli. Kur'ân, LXXXVII. El-Aʿlâ Sûresi, 17. âyet. KKM. 721. (Dakı âḫırat yigrekdür, dakı bâḳī ḳalıcırakdur. (87) Sûratü'l-Aʿlâ, 17. âyet. SKT. 525, Ve âḫiret ziyâde güzeldir ve ebedîdir. 30. cüz, Sûretü'l-Aʿlâ, 17. âyet. KTC. 211, وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى Ve ḥâl bu ki ṣongı sarâyın ḥayâtı bu cihânun metâʿından yigrek ve pâyendeterdir. 30. cüz, Sûretü'l-Aʿlâ, 17. âyet. TZA. 2-441, Halbuki âhiret dünyâdan daha hayırlı ve daha devâmlıdır. el-Aʿlâ Sûresi, 17. âyet. KKTA. 593, Halbuki âhiret daha hayırlı, daha süreklidir. el-Aʿlâ Sûresi, 17. âyet. KHMK. 3-1173)

helākligüŋ bunuŋ endīşesi (34a-1) ucından olısardur ve eger bu dünyānuŋ endīşesini göŋülden giderimezseŋ elüŋden (2) gider kim bunuŋ çāresi budur. Elde olanuŋ endīşesi göŋüle giregen olur. Zīrā her (3) kimde kim dünyā var şeyṭān aŋa ḥavāle olur. Dāyim diler kim dünyāyı aŋa sevdüre. Āḫir ol dünyāyı (4) sevdügi içün dünyādan āḫirete īmānsız gidere. نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ ذَلِكَ الْخَطَرِ Ne'ūẕü bi'llāhi min ẕālike'l-ḫaṭari.[135] Bir gün Ḥasan-ı Başrīnüŋ (5) -Raḍiya'llāhu 'anhu-ya mürīdleri geldiler: Yā şeyḫ! Şeyṭāndan ġāyet incindük. Gelüp bizi (6) yaramaz işlere yėlter. Elüŋüzdeki dünyāŋuzı berk ṭutuŋ ṭaġıtmaŋ. Size gerek olur dėr. Bizi (7) ḫayırdan yıġar dėdiler. Şeyḫ -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Şeyṭān şimdi bunda idi. Sizden çoḳ (8) şikāyet eyledi. Eyitdi-kim: Şol ādem oġlanlarına naṣīḥat eyleseŋ benüm ḥaḳḳuma ṭama' eylemeseler (9) kendü ḥaḳlarına ḳāni' olsalar. Ol vaḳt-kim Ḥaḳ -Ta'ālā- beni murdār eyledi dünyāyı ve cehennemi baŋa (10) milk eyledi. Cenneti ve ḳanā'ati bunlara ḳodı. Şimdi bunlar kendülerüŋ ḥaḳların ḳodılar benüm (11) ḥaḳḳuma ṭama' ėderler. Ben ḫod bunlaruŋ īmānların almayınca dünyāyı bunlara vėrmezin dėyüp (12) gitdi dėdi. İmdi siz daḫı eger şeyṭānuŋ mekrinden emīn olalum dėrseŋüz varuŋ dünyāyı (13) terk ėdüp endīşesin göŋlüŋüzden çıḳaruŋ daḫı emīn oluŋ oturuŋ dėyü naṣīḥat eyledi. (14) Ḥażret-i Resūl -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-mi bir gün gördiler kim kendüzinden def' eder. Iraġ ol! (15) Iraġ ol benden! dėyü söylenür. Eyitdiler: Yā Resūla'llāhi! Kendüŋüzden ne nesne def' ėdersiz? (16) Resūl ol pür-uṣūl eydür: Dünyā baŋa temeṡṡül olup kendüyi 'arż ėder. Ben daḫı anı (17) kendüzümden def' ėderin. Iraġ ol! dedügim budur. İmdi anuŋ gibi sulṭān dünyāyı (34b-1) kendüzinden def' ėdicek bize daḫı anuŋ terki lāzımdur. Yine bir gün Resūl -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- Ebū Hüreyreye (2) eydür: Yā Ebū Hüreyre! Gel saŋa dünyānuŋ miṡālini göstereyim dėyüp Ebū Hüreyrenüŋ eline yapışdı. Bir dereye (3) iletdi-kim ol dere mezbelelik idi. Yā Ebū Hüreyre! Baḳ bu dereye. Ebū Hüreyre baḳdı. Gördi kim (4) ḳuru ādem başları ve eski bezler ve ḥayvānlar cīfeleri ve süŋükleri dökilmiş yatur bī-ḥadd ü bī-ḳıyās. (5) Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-: Yā Ebū Hüreyre! Iş-bu başlar kim görürsin kimi yigit ve kimi ḳoca ve kimi 'avret (6) ve kimi oġlan başıdur ve kemükler daḫı bunlaruŋdur. Bunlar daḫı evvel bizcileyin ādem idi. Bunlaruŋ (7) daḫı ḥırṣları ve uzun uzaḳ ṣanuları

---

135 Onun korkusundan Allah'a sığınırız.

ve fikirleri var idi ve bunlar daḫı nefīs ṭaʿāmlar yėyüp (8) ve nefīs ṭonlar gėyerler eyü atlara binerler idi ve her yaŋa segirdüp gezerler idi. Şimdi gör kim (9) süŋükler olmışdur yaturlar ve etleri derileri çürimiş ṭopraḳ olmış ve ol nāzük cerb[136] ü (10) şīrīn yėyen ağızlar çeŋelerinden ayrılmış yatur ve bunlaruŋ içinde kişiler var idi-kim ḥarām ve ḥalāl (11) dėmezler dėvşürüp yığarlar idi ve ḳalın döşeklere yaturlar idi ve laṭīf sarāylarda otururlar (12) idi. Şimdi gör kim bu mezbelede cīfe olup nice yaturlar ve nice ṭopraḳ olup-dururlar. Gelen geçen (13) başar ve kimi yigrenür. Ammā uṣlu olanlar bundan ʿibret alurlar ve bu yatan bezler ve eskiler kim (14) görürsin. Yėller durmaz dağıdur. Evvel bunlaruŋ kimisi kemhālar ve kimi ṣūflar ve kimi aʿlā bezler idi. Bu (15) yatanlar gėyüp ṣalınur ve faḫrlenürler idi. Şimdi gör yėller ṣavurur çürimişdür ve bu yatan ḥayvān (16) süŋüklerin kim görürsin. Baʿżı at ve baʿżı ḳatır ve baʿżı devedür. Bu yatanlaruŋ bindükleridür. Bunlara (17) binüp diledükleri yėre varurlar ve yine gelürler idi. Şimdi gör dökülüp nice yaturlar. Uş (35a-1) dünyānuŋ miṡāli-kim görür[137] budur. Dünyānuŋ ʿaḳıbet işi bu olısardur. Yā Ebā Hüreyre! Sen daḫı ve ben (2) daḫı bundan ʿibret alalum kim āḫiret işimüz böyle olacağın fikr ėdüp aŋlayalum. Şol bizüm (3) elimüzde ve ḳoynumuzda olan nesneler hīç bizüm degildür. Bizden evvel her birinüŋ issi var idi. (4) Bizden ṣoŋra daḫı yine issi vardur geliserdür. Sen anı şöyle ṣanursın-kim şimdi senüŋdür. Yā Ebā Hüreyre! (5) Var imdi ölmezden öŋ bu dünyādan göŋlüŋi götür. Dünyā seni terk ėtmedin sen dünyāyı terk ėde gör. (6) Elüŋde olaldan miskīnlere ve faḳīrlere vėri gör. Yoḫsa ėrte sen daḫı şöyle olursın. Zinhār! (7) Bu dünyāya aldanma ve bunuŋ rāḥatına mağrūr olma. Bu dünyāda kim güldi-kim ʿāḳıbet ol ağlamadı ve bu (8) dünyāda kim rāḥat oldı-kim ʿāḳıbet ol miḥnete yėtişmedi. Her ḳanda baḳarsaŋ bu dünyā pür-ġuṣṣa ve (9) ġamdur dėdi. İmdi ėy ʿazīz! Bu cihānda ġuṣṣasuz hīç kimse mi vardur? Her birinüŋ miḳdārı deŋlü (10) ġamı ve

---

136 çerb چرب Far. (cîm-i Fârisî-i meftûḥa) *ḥarb vezninde*, ġâlib ve râciḥ maʿnâsınadur; el ile olursa ġalebe, fiʿl ve ʿamelde olur, ve lisân ile olursa feṣâḥat ve ḥüsn-i güftâr ile olur; ve "çerbīden چربيدن"den ism-i maṣdar olur, çerbīden, yağlu ve semiz olmaḳ maʿnâsınadur. BK-2. 216. çerb چرب Far. ġâlib ve râciḥ maʿnâsına; ve "çerbīden چربيدن"den ism-i maṣdar, çerbīden, yağlu ve semiz olmaḳ. LBK. 139, cerb جرب Far. yağlu olan, semüz olan, semīn; ve her işde ġâlib; ve elinden iş gelen. Terc. 1-194, çerb چرب u. cerb جرب Far. Adj. u. Sbst. [Rad. v. چربيدن] ġâlib ve râciḥ; yağlu ve semiz olmaḳ. Zen. 352

137 "görürsin" olacak.

ġuṣṣası ve başında ġavġası vardur. Pes Sulṭān İbrāhīm Edhem ḥażretleri anuŋ içün pādişāhlıġı (11) terk ėdüp dervīşligi iḫtiyār ėtdi. Kendüyi mürşid eşigine bıraḳdı. Cihānuŋ ġuṣṣasından (12) ḳurtuldı. Nite-kim ʿAcem erenleri dėdiler. Beyt:

دَرِينْ عَلَمْ كَسِى بِي غَمْ نَه بَاشَدْ. اَكَرْ بَاشَدْ بَنِي آدَمْ نَه بَاشَدْ

Der-īn ʿālem kesī bī-ġam ne bāşed
Eger bāşed benī ādem (13) ne bāşėd[138]

Bir daḫı dėnilmişdür kim:

اَيْ نَفْس بَدِيدَهٔ تَحْقِيقْ بِنْكَرِى. دَرْوِيشْ اِخْتِيَارْ كُنِي بَرْ تُوَنْكَرِي

Ėy nefs-i be-dīde-i taḥḳīḳ bi-n(i)gerī
Dervīş iḫtiyār künī ber tüvāngerī[139]

(14) Loḳmān Ḥakīm oġlına vaṣiyyet ėdüp eydür: Yā oġul! Zinhār ve zinhār dünyāyı vėrüp āḫireti (15) alı gör. Ṣaḳın-kim āḫireti dünyāya vėrenlerden olmayasın. İmdi ʿazīzüm! Bu dünyānuŋ bir ḳaç miṡālini (16) dėdüm ve bir ḳaç miṡālin daḫı dėyeyüm işit. Ola kim bunuŋ fenāsın aŋlayuraḳ göŋlüni bundan götüresin. (17) Ḳanāʿat cübbesine baş çeküp Ḥaḳḳa teveccüh ėdüp oturasın ve elüŋde oluncasından fuḳarāya (35b-1) taṣadduḳ ėdesin. Bilgil imdi! Bu dünyānuŋ bir miṡāli daḫı budur kim: Bu dünyā bir gölgeye beŋzer kim (2) sen anı durur ṣanursın. Ve-lākin yörür. Yörüdügin görmezsin. Birezden görürsin-kim gitmiş. Pes (3) dünyāyı daḫı kişi ṭurur ṣanur. Birezden görse kim hīç olmış. ʿAzīzüm! İnanma bu gölgeye kim bu gölge- (4) nüŋ zevāli tizdür. Andan ötüri dėmişdür Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- ki: اَلدُّنْيَا سَاعَةٌ وَجَعَلْهَا طَاعَةً Ed-dünyā sāʿatün ve caʿalehā (5) ṭāʿatün. Yaʿnī: Bu dünyā bir sāʿatdür geçürüŋ bunı ṭāʿat-ile ve bu dünyānuŋ bir laṭīf miṡālin daḫı (6) dėyü vėreyim işit. Var sen daḫı aŋa göre iş ėt. Bilgil imdi! Bu dünyānuŋ miṡāli daḫı oldur ki: (7) Bir kişi gėce ėrteye degin düşinde sulṭān olur. Taḫta çıḳar oturur. Ṣaġında ve ṣolında vezīrler (8) ʿizzetler ve ikrāmlar ve ḥürmetler ve sarāylar ve ḳapuda ḳullar ve içerüde ḫalāyıḳlar girmekler ve çıḳmaḳlar ve (9) vėrmekler ve almaḳlar ḥükm ve ḥükūmet. Bu kişi düşinde bu ḥāli

---

138 Bu dünyada bir insan gamsız olmaya * Eger olursa insan oğlu olmaya. Vezni: Mefāʿīlün / mefāʿīlün / faʿūlün

139 Ey gerçeği görür olan nefs! Bak ve gör * Derviş zenginligin üstündekini seçti. Vezni: Mefʿūlü / fāʿilātü / mefāʿīlü / fāʿilün. "nefs" kelimesinde ve "dervīş" ve "iḫtiyār" kelimelerinin son hecelerinde imâle vardır.

şanur kim gerçekdür. Bu ḥāl kendüye (10) vāḳiʿdür. Bu ḥālde iken uyanu geldi. Görse kim döşekde yatur uyurmış. Bu gördükleri (11) hep düş imiş. Ne beglik var ve ne vezīrlik var ve ne ḳapu var ve ne ḳapucı var. Ne ḥükm var ve ne (12) ḥükūmet var. Gel imdi gör bu kişi nice melūl olur ve ġuṣṣaya uġrar. ʿAzīzüm! Bu misāli oŋat diŋle. (13) İmdi! Bu dünyānuŋ büyük ḫoşlıġı pādişāhlıḳdur. Ol daḫı uyḳuda gördüge beŋzemez. Bir gün (14) öli vėrürsin. İletürler ʿuryān bir çuḳura yaturı ḳorlar giderler. Sinlede uyanu gelür görseŋ kim (15) ʿuryān bir pāre beze şarmışlar bir çuḳura bıraġı ḳomuşlar gitmişler. Ol gördügi salṭanat (16) hāy hūy hep bir yalan düş gibi olmış. Gel imdi gör anuŋ ol vaḳtın ḥasretligin. (17) Eger anda ʿamel-i ṣāliḥ nūrı olmazsa ve ol nefs-i emmārenüŋ çirkin ṣıfatları her biri (36a-1) bir heybetlü cān-aver ṣuretinde gele ol çuḳurda aŋa ḥamle eyleyeler üşeler. Ol feryād (2) ėdüp çaġıra ve-yā-ḫud ol çuḳurda dürlü dürlü dünyā cān-averleri vardur ve kimi çıyan (3) ve kimi şıçan ve kimi ḳurbaġa. Bu ter ü nāzük beslenen teni üşüben yėrler ve cānına ol nefs-i emmāresinüŋ (4) ḳorḳulu ṣıfatlar ḳorḳulu cān-aver ṣūretinde üşüp ʿaẕāb ėderler ve tenini dünyā cān-averleri (5) üşüp yėrler. Kendüsi ḥayflar ėdüp nedāmetler ėder kim ʿömrini yoḳ yėrlere ḫarc eylemiş. Ol (6) ṣāẕūlıḳ ṣanduġı ġam imiş ve ol rāḥat dėdügi miḥnet imiş. Ṣoŋra başına uġradı ve bu teni (7) beslemek cāna cefā etmek imiş. Beyt:

Cānına cevr ėdüben[140] tenini semirden kişi
Ol māra mūra (8) ʿaḳrebe biryān olur gider
Gör bir gedāyı ḳul daḫı gider mi gėymedin
Şol bir libās kim egnine sulṭān alur gider (9)
Evvel ḳadem cihāna[141] çün geldi aġlayu
Aḫir yine ol[142] zār-ile giryān olur gider[143]

Ėy bī-çāre! Sen seni (10) şöyle taṣavvur ėdersin. Bir gün sen ʿālemde pādişāhsın ve-yā-ḫud vezīrsin ve-yā bir ʿizzetlü ve ḥürmetlü (11) ve ḥükūmetlü kişisin. Hāy meded ol taṣavvurı sen kendüzüŋden gider. Saŋa ol şol bir düş (12) gibidür ki yuḳaruda dėdüm. Ammā saŋa lāyıḳ olan budur ki eydesin-kim: Benüm evvelüm bir sidik bevlinden (13)

---

140 "ėdüben" kelimesi "ėdüp" şeklinde okunursa vezin düzelir.

141 "ki" gelirse vezin düzelir.

142 "o" okunmalı.

143 Vezni: Mefʿūlü / faʿilātü / mefāʿīlü / fāʿilün

gelmiş bir murdār şudur ve şoŋra ölicek bir murdār gevde olurın. Ġāyet sevgülü dostlarum (14) bir gün yanlarında ḳomazlar ve eger iki gün duracaḳ olursam ḳoḳumdan incünürler. Kimse ḳatuma (15) gelmez dėyüp kendünüŋ şoŋra nice olacaġuŋı fikr ėdüp maġrūr olmayasın ve āḫiretde yėrüŋ (16) od ėden nefs-i emmārenüŋ ol merdūd ḫuları-y-la ḫulanup kibri ve ʿucbı ve ḥırṣı ve ḥasedi (17) ve buḫlı ve ḥubb-ı mālı ve nifāḳı kendüŋe ḫu ėdünüp terk etmedügüŋdendür ve şol çirkin (36b-1) ḫular-ile ḫulanduŋ. Yarın ḳıyāmet güninde her biri bir cān-aver şuretinde saŋa refiḳ olsa (2) gerekdür. Şunı şöyle taṣavvur ėtmez misin ki ve-yā-ḫud şunı fikr ėtmez misin-ki: Ne deŋlü ululuḳda ḥükmde (3) ḥükūmetde ʿizzetde olursaŋ āḫir ʿAzrā'il elinde ḫor ve ẕelīl olup ḥālüŋ nice olacağın (4) bileceksin ve Melik-i ḳadīm ḥużūrına varacaḳsın. Kendüyi oŋat fikr eyle. Beyt:

Şular kim kendüyi (5) sulṭān ṣanurlar
Āḫir ṭopraḳ olıcaḳ utanurlar[144]

ʿAzīz! Ġanīlerüŋ ve sulṭānlaruŋ ve dünyā ulularınuŋ (6) dünyā ile ḥāllerini ve miṣāllerini dėdüm işitdüŋ. Ḳalan ḥāllerini daḫı aŋa göre ḳıyās ėt. (7) Gel imdi! Bu kez faḳīrlerüŋ ve ṣāliḥlerüŋ daḫı dünyā-y-ile miṣālini ve ḥālini dėyeyüm işit-kim nicedür? (8) Bunlaruŋ miṣāli dünyā-y-ile budur kim: Bir kişi uyurdı düşinde gördi-kim kendüyi ḥabs eylemişler. (9) Dürlü dürlü miḥnetler içinde ḳullanurlar. Boġazını daḫı doyurmazlar. ʿĀciz ḳalmış nice ėdecegin bilmez (10) iken nā-gāh uyanu geldi. Gördi-kim kendüyi ḫoş yumuşaḳ döşekde evinde barḳında ve köşkinde (11) rāḥat ile yatur. Ḫidmetkārlar ḳarşusında ṭururlar. Bu görinen belā ve miḥnet hep düşinde (12) imiş. Pes ol kişi nice sevinür kim: El-ḥamdü li'llāh dėr. Düşüm imiş dėr. Bu faḳīr ve ṣāliḥler ancılayın- (13) dur ki öldügi vaḳt ḳabrine varıcaḳ cānı yine gelüp uyḳudan uyanur gibi uyana görse kim: (14) Bir laṭīf mekānda ḫoş döşekler döşenmiş. Güller açılmış reyḥānlar bitmiş baḫçede kendüsi (15) ḫoş pādişāhāne oṭurur. Çevre yanında gökçek ḳoḳular ve gökçek ṣūretlü cāriyeler ḳarşu- (16) sına el ḳavşurmışlar dururlar. Bu faḳīr şöyle şād olup sevinüp eyde kim: Ol benüm (17) faḳīrlıġum ve zaḥmetüm ve ṭarlıġum ḫod dünyāda imiş. El-ḥamdü li'llāhi ki bunda rāḥata ve ḫoşlıġa (37a-1) yetişdüm. Ol

144 Vezni: 11'li hece vezni

dünyādaki miḥnetden ve elemden ḳurtuldum dėyüp Allāha şükr eyleye. Zīrā bu ḳabr ba'żı (2) kişiye cehennem çuḳurlarından bir çuḳur olur. Yuḳaruda dėdügim gibi ve ba'żı kişilere cennet baḫçe- (3) lerinden bir baḫçedür. Nite-kim Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: انّما القبور روضة من رياض الجنّة او حفرة من حفر النيران İnneme'l-ḳubūru ravżatun min riyāżi'l-cenneti (4) ev ḥufretün min ḥaferi'n-nīrāni.[145] ᶜAzīz! Bu dünyāda ol nesneye ḫoşlıḳlar vėrenler ve ġuṣṣasuz yöriyenler (5) ölicek bir miḥnete ve bir ġuṣṣaya ṣataşanlar kim hīç ḳurtılmaḳ āsān olmaya. Bel-ki hīç ḳurtulmaya ve bu (6) dünyāda zaḥmet çeküp faḳīrlıġa ve miskīnlik ile baġrı ḫūn olup doyınca yėmek bulamayup (7) ve kendüye gėyecek ḳadar esbāb[146] bulamayup 'āciz olanlar bir ḫoşluġ-ile ve bir rāḥata ve bir sulṭānlıġa (8) ṣataşa kim hergiz zevāli olmaya. İmdi 'azīzüm! Bu dünyā dėdikleri bir ḳarışıḳ düşe beŋzer. Bunuŋ (9) fānī leẕẕetine aldanup maġrūr olup yöriyüp kişi kendüyi ḳapup ḳoyu vėrmek olmaz. Ol iki (10) cihān faḫri Muḥammed Muṣṭafā -ᶜAleyhi's-selām- buyurur ki: ما انا فى الدّنيا الاّ كراكب استظلّ تحت شجرة ثمّ راح و تركها Mā enā fi'd-dünyā illā kerākibin isteẓılle[147] (11) taḥte şeceratin s̱ümme rāḥa ve terekehā. Ya'nī dėmek olur kim: Benüm dünyā ile mis̱ālüm şol atluya beŋzer kim (12) ḳatı issi günde issiden incinüp bir aġaç gölgesinde birez vaḳt gölgelendi. Daḫı yine ol aġacı (13) terk ėtdi ve yolına gitdi. Pes şol kişilerüŋ kim 'aḳlı vardur bu dünyāyı birazcuḳ vaḳt (14) gölgelenecek yėr bilüp bunuŋ fānī leẕẕetine hergiz meyl eylemez. Acam ve ṭoḳam ve yalınam ve evüm barḳum (15) ve oġlum ve ḳızum ve ṭavarum baġum ve baḫçem dėmez. Dünyā yüzinde bir ṭaşı bir ṭaş üzerine (16) ḳomaz. Bu günlik yarınlıḳ 'ömr içün āḫireti terk ėdüp nefsi murādına muḳayyed olmaz. Dāyim (17) şunı fikr ėder kim: Bu milkden göçiserdür ve ḳabre varısardur ve çüriyüp anda daḫı (37b-1) niçe yıllar ṭopraḳ yatısardur. Tā ḥaşr olınca. Pes ol yėrde ne gerekse anuŋ ḳaydında olur. Nite-kim (2) ᶜİsā -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: الدّنيا قنطرة فاعبروها ولاتعمروها Ed-dünyā ḳanṭaratun fe-'berūhā ve lā ta'merūhā. Ya'nī: Bu dünyā köpridür. Bu (3)

---

145 Şüphesiz kabirler, cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.

146 Müstensih "elbiseler" anlamındaki "es̱vāb" kelimesini metnin bütününde "esbāb" şekilde söylediği gibi yazmıştır. s̱evb ثوب Ar. rûbâ, libâs. çoğ. اثواب es̱vāb ve siyāb ثياب Zen. 337

147 isteẓalle استظلّ olacak.

köpriden geçüŋ. Hergiz ʿimāret eylemeŋ dėmek olur. Pes bu dünyā çün bir köpridür āḫirete geçilür. (4) Kimi bu köprinüŋ ortasına varmış ve kimi ucına varmış ve bu köprinüŋ öte başı ḳabrdür. Kimisi (5) ancaḳ bir kez adar ve kimisi daḫı artuḳ adup varur ḳabre girür. İllā kendünüŋ ḫayrı yoḳ. (6) Öŋünde ḳabr menzilini daḫı uzaḳ ṣanur. Ammā şunı taṣavvur ėtmek gerekdür kim: Çün bu köpriye ḳadem başdı (7) el-bette menzilinüŋ ucı ḳabre varsa gerekdür. Eyle olıcaḳ bu köprinüŋ üzerinden geçenler (8) el-bette maġrūr olup bu dünyāya meşġūl olur. İşte ḫod görinü ṭurur ki bu dünyā köprisinüŋ (9) üzerinde niçeler maġrūrlıḳ ile ve ġaflet ile sarāylar ve köşkler yapdılar. Ecel geldi āḫiret tārumār (10) oldı. Şimdi anlaruŋ birinüŋ eṡeri yoḳdur ve bu milke niçeler geldiler. Benüm dėyü daʿvā ėtdiler. (11) Ṣoŋra yalan çıḳdılar. Sözlerini iṡbāt ėdemediler. Beyt:

Niçeler benüm benüm dėdi gitdi
Birisi (12) ėtmedi sözini iṡbāt[148]

Fārisī beyt:

مِلْكِ سُلَيْمَانْ بَسُلَيْمَانْ رَسِيدْ. مُلْكِ هَمِينْ اَستْ سُلَيْمَانْ كُجَاَ اَسْت

Milk-i Süleymān be-Süleymān resīd
Mülk-i hem-īn-est Süleymān kücā-est[149]

(13) İmdi ėy ġāfil ü maġrūr! Niçedür dėyesin "Fülān fülān ölmiş" ve-yā niçe dėyesin-ki "Fülān ḫasta olmış" (14) ve-yā "Żaʿīf olmış" ve-yā "Ölmiş." Ėy bī-çāre! Bir gün saŋa daḫı "Fülān ḫasta olmış" ve-yā "Żaʿīf olmış" (15) ve-yā "Ölmiş" dėyeler. Ėy bī-çāre! Bu günlerde başuŋa gelecek nesneleri fikr ėdüp aŋmaz mısın ve ʿAzrā'il eline (16) giriftār olup ḫor ve ẕelīl olacaġuŋ aŋmaz mısın? Ėy bī-derd! Niçe bir ġarre olasın bu fānī (17) cihāna. Beyt:

Var aḫı bu derde iste bir çāre
Bu tekebbür nefsüŋi götür meşāyiḫ ḳatına vara
Ol (38a-1) fānī ḳapulardan ol aḫı āvāre
Revā mıdur ki varasın yarın Ḥażrete yüzi ḳara[150]

---

148 Vezni: 11'li hece vezni.

149 Süleyman'ın mülkü yine Süleyman'a erişdi * Mülk burada, ama Süleyman nerede? Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün. İkinci mısraın son tefilesinde zihaf vardır.

150 Vezni bozuk.

Bundan sen (2) kendüyi bir ʿazīz ḥürmetlü vażıʿlu ve vekārlu ādem bilesin. Yarın senüŋ nāmūsın ṣınup zebānīler odlu (3) ṭopuzlar ile ḥāşā kim uralar seni. İmdi ʿaḳluŋ var ise bu fānī dünyā-y-içün teşvīş çekme. (4) Kimsenüŋ ḫāṭırcuğın yıḳma ve kimseyi aldama ve kimseyi imcitme ve elüŋde olandan fuḳarāya taṣadduḳ eyle. (5) Bu murdāruŋ ġamın içünden gider kim murdāruŋ ġamı daḫı murdārdur ve ḥarāmuŋ endīşesi daḫı ḥarāmdur. (6) Ol ḥarām ve murdār endīşe[151] içün ṭolu iken varursın Ḥażrete ḳarşu el bağlayup namāza ṭurursın. (7) ʿAceb Ḥażret-i Bārīden utanmaz mısın? Şunı bilmez misin-kim: Bir kişi elin bağlayup namāza ṭurmışken (8) göŋli bir ġayri endīşeye gitse idi ol hem-ān iki ḳıbleye ṭapmış olur. Biri ol-kim yüzin ḳıbleye (9) eyledi ve bir ḳıble daḫı ol-kim göŋlini bir ġayri nesneye daḫı meşġūl eyledi. Pes ol kişi iki (10) ḳıbleye ṭapmış olur. Anlaruŋ gibi kişileri yarın Ḥażrete ḳığırıcaḳ yüzleri ardına dönüp ardın (11) ardın varalar. Ferīştehler eydeler kim: Yā Rabbi! Bu ḳuluŋ senden niçün yüzin çevürdi? Ḫiṭāb (12) gele kim: Bu ḳulum benden ol vaḳtın yüzin çevürdi kim namāz ḳılurken yüzin ḳıbleye dönderdi (13) ammā göŋlini benden ġayriye dönderdi ve benüm endīşemden ġayri endīşeye gitdi. Şimdi daḫı (14) anuŋ içün benden döndi denile. Meşāyiḫden bir ḳaçı eyitdiler kim: Şol namāz ḳılurken göŋlin (15) Allāhdan ıranlaruŋ ḳabrine ḳoyıcaḳ bir ferişte gelür. Boynunı burar. Ḳıbleden yüzini dönderür (16) ḳor gider. Münker ve Nekīr gelür. Ol kişinüŋ yüzini ḳıbleden dönmiş bulur. Bir gün Yaʿḳūb (17) peyġam-ber -ʿAleyhi's-selām- namāz ḳılurdı Yūsuf ḳundağ-ile ḳarşusında yaturdı. Yaʿḳūb -ʿAleyhi's-selām- (38b-1) namāzda iken Yūsufa gözi ucu-y-la bir kez naẓar eyledi. Ḥaḳ -Taʿālā- der-ḥāl eyitdi: Yā Yaʿḳūb! (2) Benüm Ḥażretüme teveccüh ėdüp baŋa ʿibādet ėderken yüzin götürürsin gözüŋ ucı-y-la (3) naẓar mı ėdersin? ʿİzzetüm ḥaḳḳı-y-içün āḫiretde ėdecegüm saŋa dünyāda ėdeyüm. Benden ġayri yėre naẓar (4) ėden gözlerüŋi anuŋ firāḳından ağladup bozardayum ve benden ġayriye meyl ėden göŋlüŋi (5) anuŋ ġamı-y-la doldurayım dėdi. Ol idi-kim Yūsufı yitürdi ve ağlamaḳdan iki gözleri görmez (6) oldı. Tā Yūsufı bulmayınca göŋlinüŋ ġamı gitmedi ve uyḳu daḫı uyumadı. Ḥaḳ -Taʿālā- dostlarınuŋ (7) ṣucını āḫirete ḳomaz kim yarın maḥşer gününde rüsvāy olmayalar. ʿAzīz! Bu ṣūret gözi-y-le cemīʿ-i (8) ʿömrinde bir kerre Yūsufa naẓar ėtdügi içün peyġam-beri ile bu muʿāmele oldı. Dāyim namāza ṭurup fesād (9) endīşelere giden nicedür ve aŋa ne dėnile? ʿAzīz

---

151 ile

bu dünyādan kişinüŋ göŋli ne ḥāl ile giderse (10) ḳıyāmet güninde daḫı ol ḥāl ile ṭurı gelür. Zīrā maḥşerde ādem oğlanlarınuŋ içini ṭaşına (11) dönderürler. Eyle olsa ādemüŋ göŋli ol vaḳt muṣavver olışardur. Şimdi bu ḳavmüŋ baʿżısuŋ (12) göŋli dönmişdür Ḥażretden. Kendü hevāsına teveccüh ėtmişdür ve baʿżısınuŋ göŋli mesḫ olmışdur. (13) Yaʿnī bir ḥayvān ṣūretine dönderilmişdür. Anuŋ içün baʿżı ādemüŋ ḫulḳı çirkindür. Mevlānā (14) Celāle'd-dīn -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- buyurur ki beyt:

اَنْدَرِينِ اُمَّتْ نَه بُودْ مَسْخِ بَدَنْ. لَيْكِ مَسْخ بُود دِل اِي ذاالفِطَنْ

Ender-īn-i[152] ümmet ne būd mesḫ-i beden

Leyk-i mesḫ būd (15) dil[153] ėy ẕe'l-fiṭan[154]

ᶜAzīz cehd eyle kim göŋlin yüzi dönderilmeye yoḳsa yarın ol ṣūret üzerine (16) yaradılursın. ᶜAzīz bu muṣībet büyük muṣībetdür ammā bu muṣībet ekṡer kişiye vāḳiʿ olur dünyā (17) derdine düşmekden lāzım gelür bu mağbūnlıḳ büyük mağbūnlıḳdur kim bir kişi dünyāda insān dirile (39a-1) ve ölicek bir çirkin cān-aver ṣūretine döne maḥşer yėrine ol çirkin cān-aver ṣūretinde gele ve-yā-ḫud (2) yüzi eŋsesine döŋe ḥużūr-ı Ḥaḳḳa bile vara -Neʿūẕü bi'llāhi- ki ṣūretüŋle sīretüŋ bir olmaya. (3) ᶜAzīzler Taŋrı dostları dünyāda iken göŋüllerini Allāhdan ġayriden bir uğurdan dönderürler (4) ammā niçeler vardur kim göŋülleri yüzüni bir uğurdan dünyāya vėrmişler. Pes anlaruŋ gibi (5) göŋüller dünyā muḥabbeti-y-le olmışlardur. Zīrā bu dünyānuŋ sevgisi bir ağudur kim göŋli ve cānı helāk (6) eyler īmāna zevāl vėrür. Görmez misin Ḳārūn ki mālı-y-la nice yėre geçdi dünyā sevgüsi ucından (7) ḥaḳḳu'llāhı çıḳarmadı. Ḥaḳ -Taʿālā- ḫışm ėtdi yėre geçürdi. Su'āl. Eger dėrseŋ kim (8) dünyā dėdügüŋden murād nedür? Cevāb. Dünyā dėdügümden murād metāʿıdur yaʿnī metāʿ-ı dünyā dėmek olur. (9) Pes Ḥaḳ -Taʿālā- dünyānuŋ metāʿını bu āyetde beyān eyleyüp buyurdı-

---

152 Burada vezin gereği izafet terkibi olmamalıdır.

153 "dil" kelimesi "būd" kelimesinden önce gelir ve "mesḫ-i dil" şeklinde okunursa vezin düzelir. Nitekim 66b-9'da böyle yazılmıştır:

اَنْدَرِينِ اُمَّتْ نَه بُودْ مَسْخِ بَدَنْ. لَيْكِ مَسْخِ دِلِ بُوَدْ اِي ذِي الفِطَنْ

Ender-īn-i ümmet ne buved mesḫ-i beden

Leyk-i mesḫ-i dil buved ėy ẕi'l-fiṭan

154 Bu ümmetin bedeni bu dünyadayken çirkinleşmez. * Aklın ve gayretin varsa gönlünün çirkinleşmemesine bak. Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

kim: زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ Züyyine li'n-nāsi ḥubbü'ş-şehevāti (10) mine'n-nisā'i ve'l-benīne ve'l-ḳanāṭīri'l-muḳanṭarati mine'ẕ-ẕehebi ve'l-fıḍḍati ve'l-ḫayli'l-müsevvemeti ve'l-en'āmi (11) ve'l-ḥarṡi ẕālike metā'u'l-ḥayāti'd-dünyā va'llāhu 'indehū ḥüsnü'l-me'ābi.[155] Pes dünyānuŋ metā'ı bunlardur (12) dėdüginden ṣoŋra yine buyurdı kim: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ Yā eyyühe'lleẕīne āmenū lā tülhiküm emvālüküm ve lā evlādüküm (13) 'an ẕikri'llāhi.[156] Ya'nī: Ėy şunlar kim īmānları vardur! Sizi ġāfil ḳılmasun bu māl ve oġul ve ḳız (14) Allāhuŋ ẕikrinden dėmek olur ve daḫı Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buŋa münāsib bir ḥadiṡ buyurur kim: حُبُّ الْمَالِ وَالشَّرَفِ يُنْبِتَانِ النِّفَاقَ كَمَا يُنْبِتُ الْمَاءُ الْبَقْلَ Ḥubbü'l-māli (15) ve'ş-şerefi yünbitāni'n-

---

155 Kadınlara, oğullara yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşlere, güzel ve cins atlara, hayvanlara va ekinlere karşı insanların aşırı sevgisi vardır ve bu sevgi, insanlar için bezetilmiş bir sevgidir. Fakat bunlar dünya yaşayışına ait birer matahdan ibarettir. Sonucu varılıp gidilecek yerin güzelliğiyse ancak Tanrı katındadır. Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 14. âyet. KKM. 58. (Bezenildi âdamılar içün arzular sevmek: Avratlardan, dakı er oğlanlardan, dahı kıntarlardan *ya'nî yitmiş bin kızıl, yâ yüz bin miskal; yâ yüz gōni tolu altun; yâ bin iki yüz vakıyya altun,* çok dirilmiş, altundan dakı gümüşden; dakı yuntdan, nişân olınmış -yâ ota salınmış-; dakı yılkılardan; dakı ekinden. Şol kumaşıdur yakın dirligün; dakı Tanrı katındadur dönecek yirün görki. (3) Sûratü Âl-i İmrân, 14. âyet. SKT. 38, Bezenilmiş oldı âdemler içün nefs ârzû etdigi şeyleri sevmek: Ḳarılardan ve oğullardan ve cem' olunmış ḫazînelerden altundan ve gümüşden ve nişânlanmış ve 'alâmetlenmiş atlardan ve dört ayaḳlu ḥayvânlardan ve ekinlerden; işbu mezkûr olandır dünyâ dirliginin fâ'idesi ve Allâh onun yanındadır güzel olan ḳâ'idecik. 3. cüz, Sûretü Âl-i 'İmrân, 14. âyet. KTC. 1-82, زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ Ârzû olunacaḳ nesneler ḫalḳ içün bezenildi. مِنَ النِّسَاءِ Bu ve mâ'badında olan eşyâ' şehevâta beyândır ya'nî ârzû olunacaḳ eşyâ ḳarılardır. وَالْبَنِينَ Ve oğullardır. وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ Ve altundan ve gümüşden cem' olunmuş çoḳ mâl. وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ Ve tamġalanmış atlar. وَالْأَنْعَامِ Ve ḳoyun keçi ve deve ve şıġırlar. وَالْحَرْثِ Ve ekin. ذٰلِكَ Ol mezkûr olan eşyâ'. مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا Yaḳın olan şaġlığın menfa'atidir. وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ Ve Tanrı -Ta'âlâ- ḳatındadur güzel dönecek yer. Pes insâna lâyıḳ degildir ki ol güzel dönecek yeri dünyâ-yı deniyyenin lezzâtıyla degiştire. 3. cüz, Sûretü Âl-i 'İmrân, 14. âyet. TZA. 1-82, Kadınlardan, oğullardan kantarlarla altın ve gümüşten, nişanlı atlardan, davarlardan, ekinlerden olup insanın içini çeken birtakım şeyleri sevmek insanlara hoş göründü. Bunlar dünya dirliğinin geçinecek şeyleridir. Nihayet varılacak güzel bir yer Allah yanındadır. Âl-i İmrân Sûresi, 14. âyet. KKTA. 52, Kadınlara, oğullara yığın yığın birikdirilmiş altın ve gümüşe, salma güzel atlara *(deve, sığır, koyun, keçi gibi)* hayvanlara, ekinlere olan ihtiraskârâne sevgi insanlar için bezenip süslenmiştir, bunlar dünyâ hayâtının *(geçici)* birer fâidesidir. Allah *(a gelince)* nihâyet dönüp varılacak yerin bütün güzelliği onun nezdindedir. Âl-i İmrân Sûresi, 14. âyet. KHMK. 1-85)

156 Ey inanalar sizi alıkomasın mallarınız ve evlatlarınız, Allah'ı anmadan... Kur'ân, LXIII. Munâfıkuun Sûresi, 9. âyet. KKM. 666. (İy anlar kim îman getürdiler! Eglemesün sizi mallarınız ne dağı oğul kızlarınız, Tanrı zikrinden... (63) Sûratü'l-Munâfıkuun. 9. âyet. SKT. 470, Ey Müslümânlar meşġûl ḳılmasun sizi sizin mâllarınız ve evlâdlarınız Allâh -Ta'âlâ-yı ẕikr etmekden... 28. cüz, Sûretü'l-Münâfıḳûn, 9. âyet. KTC. 3-156, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا Ey îmâna gelen kimseler! لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ Emvâlinizin tedbîri sizi meşġûl ḳılmasın. وَلَا أَوْلَادُكُمْ Daḫı evlâdlarınızın terbiyesi sizi meşġûl ḳılmasın. عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ Ḥudâ'nın anmasından; ya'nî namâz ve sâ'ir 'ibâdet gibi Ḥudâ'nın anması üzere müştemil olan eşyâdan size anlar mâni' olmasınlar... 28. cüz, Sûretü'l-Münâfıḳûn, 9. âyet. TZA. 2-381, Mü'minler! Malınız, çoluğunuz çocuğunuz sizi Tanrı'yı anmadan alıkomasın... El-Münafikûn Suresi, 9. âyet. KKTA. 556, Ey îman edenler, sizi ne mallarınız ne evlâdlarınız, Allâh'ın zikrinden alıkomasın... El-Münafikuun Suresi, 9. âyet. KHMK. 3-1048)

nifāḳı kemā yünbitü'l-mā'ü'l-baḳale.[157] Pes bu āyetlerden ve ḥadīs̱lerden ve aṣḥāb-ı Resūl (16) sözlerinden ve meşāyiḫ-i kibār menāḳıblarından taḥḳīḳ bilindi kim: Dünyā sevmekde ve dünyānuŋ (17) metā'ını cem' etmekde ḫayr yoḳdur. Zīrā eks̱er bu dünyānuŋ ḫaṣṣası budur kim kimde olursa (39b-1) kendüye meşġūl ėder ve ölimin unutdurur ve uzaḳ ṣanulara bıraġur. Ya'nī ṭūl-i emele bıraġurlar. (2) Ṭūl-i emel ḫod göŋli ḳarardur. Göŋli ḳararan kişi Taŋrıyı bir uġurdan unudur. Ḳardaş! Taŋrıyı (3) unudur dėdügim saŋa 'aceb gelmesün. Taŋrı unudulır mı? dėme. Taŋrıyı aŋmaḳ o degildür ki (4) dilüŋe Allāh ẕikrin getüresin. Ammā fi'lüŋ ile muḫālefetler ėdüp anuŋ buyruḳlarına daḫı şöyle (5) ġāfil yörüyesin. Pes cān u göŋülden gerekdür Ḫāliḳı ẕikr eylemek. Yoḳsa: Yā Allāh dėmeklik (6) geŋez olur her dile. Pes Ḥaḳ -Ta'ālā- eydür: Ḳulum sen Allāhı unudursaŋ Allāh daḫı seni unudur. (7) Nite-kim Ḳur'ānda buyurur: نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمُ اللّٰهَ Nesu'llāhe fe-nesiyehümu'llāhe.[158] Ḫod unutmaḳdan ve aŋmaḳdan münezzeh pādişāhdur. (8) Ammā Allāh unutması nicedür ve ḳul unutması nicedür uş aşaġıda dėnile işidesin. -İn-şā'a'llāh.- (9) Şimdi dünyāyı ve mālını söyle yoruz. İşit imdi! Māl kişiye ölümin unutdurduġına delīl (10) dėyeyüm. Bir kişi geldi Resūl -ᶜAleyhi's-selām-a eydür: Yā Resūla'llāhi! Şu benüm göŋlim hīç ölümin öŋine (11) getürüp aŋmaz ve ölümi 'arż ėdersem daḫı ḳabūl eylemez dėr. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- ol kişiye eydür: Hīç (12) māluŋ var mıdur? Ol kişi eydür: Mālum ġāyet çoḳdur yā Resūla'llāh! dėdi. Ḥażret-i Resūl (13) pür-uṣūl eydür: Var imdi ol māluŋı senden evvel āḫirete gönder. Hep ol māl şerridür saŋa (14) ölümini unutduran. Eger ol mālı Ḥaḳ yolına vėrmez iseŋ ṣoŋra ḥasrete düşersin. Ol (15) kişi daḫı mālını Ḥaḳ yolına fuḳarāya üleşdürdi fāriġ oldı oturdı. Su'āl. Bu māluŋ (16) cem'isi yaramaz mıdur ve şerlü midür? Yoḳsa māluŋ eyüsi ve ḫayrlusı daḫı var mıdur? Cevāb. (17) Māl iki ḳısımdur biri māl-ı ṣāliḥ ve biri māl-ı fāsıḳdur. Pes māl-ki fāsıḳ māldur ol şerlüdür (40a-1) ve ol māl kim ṣāliḥ māldur ol ḫayrludur. Mes̱elā māl-ı ṣāliḥ Ḫalīl peyġam-ber -

---

157 Mal ve şeref sevgisi, suyun baklayı yetiştirdiği gibi iki yüzlülüğü besler ve yetiştirir.

158 Âyetin Kur'ândaki şekli şöyledir: نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ ... Onlar Allah'ı unuttular da o da onları unuttu... Kur'ân, IX. Tevbe Sûresi, 67. âyet. KKM. 223. (... Kodılar Tanrı'yı *ya'nî ta'atını*, pes kodı anları *ya'nî yol göstermedi...* (9) Sûratü't-Tevbe, 67. âyet. SKT. 147, ... Unutdılar Allâhu -Sübḥâne-yi pes unutdı Allâh anları... 10. cüz, Sûretü't-Tevbe-t, 67. âyet. KTC. 2-104, نَسُوا اللّٰهَ Tanrının fermânın unutdılar. فَنَسِيَهُمْ Pes Ḥaḳ -Celle ve 'alâ- kendülerin terk etdi. Ya'nî fażl ve kereminden kendülerin bî-behre ḳıldı. 10. cüz, Sûretü't-Tevbe-t, 67. âyet. TZA. 1-307, ... Onlar Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu... Et-Tevbe Sûresi, 67. âyet. KKTA. 198, ... Onlar Allah'ı unutdular *(Onlar tâati bıraktılar)*, O da onları unuttu *(Onlara lûtfunu terk etdi)...* Et-Tevbe Sûresi, 67. âyet. KKTA. 198)

ᶜAleyhi's-selām- mālıdur ki Kaʿbe-i (2) Şerīfi yapdı. Ḳonuḳsuz ṭaʿām ve etmek yėmedi. Ḳaçan öŋine ṭaʿām getürseler bir zamān küyerdi (3) ḳonuḳ gelse dėyü ve eger gelmezse ḳalḳardı bir mīl ḳadarı yörürdi ve eger yine ele girmezse bir-ez yine (4) otururdı. Bir-ez vaḳt yine ḳalḳar gezerdi. Ḳonuḳ bulmayınca yėmek yėmezdi. Bir gün bir dervīş (5) ḳapuya geldi: Yā Allāh! dėdi. Ḳalḳdı ol dervīşe nesne vėrdi. Dervīş gitdi vardı ḳoŋşı (6) ḳapusına: Yā Allāh! dėdi. Ḫalīlu'llāh eydür: Eger bu ṭarafdan bir ḳapu daḫı var imişse dervīş (7) andan daḫı gelürdi Allāh! dėrdi. Andan daḫı nesne vėrürdüm dėdi. Der-ḥāl vardı ol ṭarafdan (8) bir ḳapu daḫı açdı. El-ḥāṣıl evinüŋ dört yanından dört ḳapu açdı faḳīrlere nesne vėrmek (9) içün. Senüŋ evinüŋ dört dīvārında bir ḳapu var. Anı daḫı yaparsın. Bel-ki ḳapucılar ḳorsın. Dilenci (10) gelür beni üşendürür dėrsin. Ḫalīl peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- evinüŋ dört ḳapusından faḳīrlere (11) ʿaṭālar ėder. Eydürdi: Bu gün furṣat elde iken vėrmek gerekdür öŋürdi āḫirete göndermek (12) gerekdür. Yoḳsa bu māl ėrte alınur bir kişiye daḫı vėrilür. Bize ṣoŋra peşīmānlıḳ olur dėrdi. (13) Pes şol māl-kim bunuŋ gibi ḫarc ola. Ḫalīl mālı gibidür ḫayrlu māldur. Nite-kim: (14) Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: نِعمَ ٱلْمَالُ ٱلصَّالِحُ لِلرَّجُلِ ٱلصَّالِحُ Niʿme'l-mālü'ṣ-ṣāliḥu li'r-raculi'ṣ-ṣāliḥu. Yaʿnī: Ne görklü māldur ol māl-kim ḫayrlu (15) ola ve issi daḫı ṣāliḥ ola dėmek olur. Pes bundan bilindi-kim hep ḫayrlu ve hep şerlü degil imiş. (16) Pes ḫayra ḫarc olan māl ḫayrlu māl imiş ve şerre ḫarc olan māl şerlü māl imiş. Ve'l-ḥāṣılı (17) şol şöhretlere ve oyunlara vėrilen māl ve ʿavāmlara[159] ve ḳāḍīlere rişvet vėrilen māl ve aṣṣıya (40b-1) vėrilen māl yaʿnī ribā olan māl ve fuḳarādan ṭartılan māl şerlü māldur ve fāṣıḳ māldur ve issi daḫı (2) şerlüdür. Zīrā māl olur kim issini cennete iletür ve māl olur kim issini cehenneme iletür. ᶜAzīzler bu mālı (3) bir nerdübāna beŋzedürler. Ādem olur nerdübān-ile ḳuyuya iner. Ādem olur nerdübān-ile köşklere ve sarāylara çıḳar. (4) Pes mālı daḫı ḫayrāta vėr ve mescidler yap ve köpriler ve medreseler ve tekyeler yap ve açlar ṭoyur ve yalınlar (5) ṭonat ve borçluları borcından ḳurtar. Āḫiretde yüce yėrlere ve ʿālī maḳāmlara ėriş ve fuḳarādan ṭartılınup (6) ve ödünce ve dilege ve ḥācetmende bulunmazsa aşaġa cehennem çuḳurlarından bir çuḳura gider. -Neʿūẕü bi'lllāhi- (7) ve daḫı şol māl-kim sevilür ve kīselerde ṣaḳlanur ḥabs olunur ol şerlü māldur ve şol māl-kim ṣaḳlanmaz

---

159 Öteki nüshalarda "ʿavānlara" şeklinde.

(8) dāyim isteyene bulınur ol ḫayrlu māldur. Ėy ʿazīz! Saŋa bir laṭīf miṡāl daḫı dėyeyüm. Dünyānuŋ issine nice (9) olıcaḳ ziyānı deger ve nice olıcaḳ aṣṣısı deger bildüreyüm. Sen daḫı işidüp bu kitābuŋ müʾellifini duʿādan (10) unutmayasın. Zīrā saŋa bu naṣīḥatleri ʿArab dilinden ve ʿAcem dilinden ve meşāyiḫ sözlerinden ve Ḳur'ānuŋ ve (11) ḥadīṡüŋ müşkil olan yėrlerinden ṣırf açuḳ Türkī diline dönderüp āsān eyledüm. Anuŋ içün kim bu dervīşlik (12) ṭarīḳı ṭālib ḳardaşlara āsān ola. Pes gerekdür ki bu kitābı oḳuyan ṭālibler bu kitābuŋ muṣannifi rūḥı içün (13) fātiḥa oḳuyalar. Bilgil imdi! Bu dünyā issinüŋ miṡāli neye beŋzer. Meṡelā dünyā bir ṣuya beŋzer. Dünyā ehli (14) gemiye beŋzer. Mā-dām-ki gemi ṣu içinde dura ṣu ne deŋlü çoḳ olursa gemiye ziyān eylemez gerekse deryā olsun. (15) Her ne ṭarafa kim gemi yöriye maḳṣūda ulaşur. Ammā çün-kim geminüŋ içine ṣu girdi ve gemi ṭoldı der-ḥāl (16) devrüldi ve ġarḳ oldı. -Neʿūẕü bi'lllāhi.- Pes bu daḫı issinüŋ ṭaşrasında olsa ziyān eylemez. Ne-deŋlü (17) çoḳ olursa olsun. Fuḳarāya ḫayrları ve iḥsānları yėtişür. Āḫiretde nice mertebeler ḥāṣıl olur. (41a-1) Çün-ki göŋile girdi ve cān-ı göŋülden[160] sevdi. El-bette īmānsuz öldürse gerekdür. Meṡelā Şeddād ve Firʿavn (2) ve Nemrūd ve Ṭaḳyānūs gibi ve daḫı niçe bunuŋ gibiler dünyāyı sevdiler ve cemʿine meşġūl oldılar. Āḫireti (3) unutdılar. Dünyādan īmānsuz gitdiler. Zīrā ekṡer şöyledür kim her kime vėrildi-y-se dünyā sevildi. Degme (4) kerre anuŋ elinden ḫalāṣ olunmadı. Anuŋ içün حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ Ḥubbü'd-dünyā re'sü küllü ḫaṭī'etin[161] dėnildi. ʿAzīzler ve Taŋrı (5) dostları bunuŋ cemʿine hergiz muḳayyed olmadılar. Ehl-i dünyā-y-ile daḫı müṣāḥib olmadılar. Zīrā dünyā-y-ile (6) muḳayyed olup ve ehl-i dünyā-y-ile müṣāḥib olmaḳ od ile muḳayyed olup ve od ile muṣāḥib olmaḳ (7) gibidür. Allāh dostları oddan nice ṣaḳınurlarsa dünyādan daḫı ehlinden şöyle ṣaḳındılar. Pes (8) oddan ṣaḳınur gibi dünyādan daḫı ṣaḳınmaḳ gerekdür. Oduŋ bir ḳıvılcımı bir şehri yaḳar kül eyler ve dünyānuŋ (9) daḫı zerre deŋlü muḥabbeti göŋül şehrini hep fesāda vėrür. Īmān nūrını söyündürür. Şol dünyāyı (10) cemʿ ėdüp sevenlerüŋ biri Ḳārūn idi. Anı işitdüŋ ki nice yėre geçdi mālı-y-la ve biri daḫı Firʿavndur. (11) Anı daḫı işitdüŋ kim nice ġarḳ oldı leşkeri-y-le. Ammā dünyā cemʿ ėdüp Taŋrılıḳ daʿvā ėtdügi (12) nice oldı saŋa bir ḳaç ḳıṣṣasından

---

160 "cān u göŋülden" yerine

161 Her hatanın başı dünya sevgisidir.

dèyeyüm. Tā sen-daḫı bilesin-kim dünyā kişiye az az nice girür imiş (13) ve göŋül şehrini nice ḫarāb èdermiş ve īmān ḫilʿatini göŋülden nice uğurlar imiş. Bilgil imdi! (14) Firʿavn dèdüklerinüŋ adı evvel Ḳāpūs idi. Ḳāpūs Muṣʿab oğlı-y-dı ve Muṣʿab daḫı Reyyān (15) oğlı-y-dı. Bunuŋ ḳıṣṣası Aʿrāf tefsīrinde gelür. Pes Mıṣra āḫir sulṭān oldı Firʿavn dèdiler. Nite-kim (16) Mıṣra pādişāh olanlara firāʿıne dèrler ve Fāris pādişāhlarına ekāsire dèrler ve Rūm pādişāhlarına (17) ḳayāṣıra dèrler ve Çīn pādişāhlarına fegāfire[162] dèrler. Pes aŋa daḫı Firʿavn dèrler. Yoḳsa Firʿavn (41b-1) evvel bir ḳarpūz ṣatıcı cimri kişi-y-di. Bāzārda ḳarpūzı dilim dilim keser bir pula bir dilim ḳarpūz dèr çağırur (2) idi. Adı Ḳāpūs idi. Vardı ḳarpūz çekirdegi-y-le ṭamlar doldurdı bir ḳaç yıl Mıṣırda ḳarpūz bitmedi (3) ḳızlıḳ oldı. Bir ḳaşıḳ ḳarpūz çekirdegin bir pāreye ṣatdı. Çoḳ māl cemʿ etdi. Āḫir ol māl ucından (4) ednā sebeb-ile Mıṣra sulṭān oldı. Dört yüz yıl yaşadı. Bir köşk yapdurdı. Yèdi günlik yola ol (5) köşküŋ gölgesi düşerdi ve ol köşke at-ile çıḳar ve inerdi yoḳuşa gidicek atınuŋ ḳıçı uzardı inişe (6) gidicek öŋ ayaḳları uzardı bu cihetden مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرِي Mā ʿalimtü[163] leküm min ilāhin ġayrī[164] dèdi ögündi. Ḳırḳ yıl geçicek (7) اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى Enā rabbükümü'l-aʿlā[165] dèdi. Yaʿnī Ben sizin yüce taŋrınızvan dèdi. Zihī sulṭān kim luṭfi ve keremi (8) çoḳdur ḳullarına. Eydür: Eger Firʿavn اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى "Enā rabbükümü'l-aʿlā" yerine bir

---

162 Müstensih yanlışlıkla bu kelimeyi ق ile yazmıştır. Doğrusu ف li olacaktır. firʿavn, firʿūn فرعون Ar. çoğ. ferāʿine فراعنه Zen. 663, kisra, kesra كسرى Ar. (< Far. Hüs-rev خسرو) çoğ. ekāsir اكاسر ekāsire اكاسره kesāsire كساسره Zen. 749, ḳaysar, ḳayser قيصر Ar. (< Lat. caesar) çoğ. ḳayāsire قياصره Zen. 728, fağfūr فغفور Ar. çoğ. fegāfire فغافره Zen. 668. Arapça kısaltmasıyla verilen bu kelimeler aynı şekilde Farsçada da kullanılır.

163 Müstensih metinde "عَلِمْتُ" kelimesini yazmayı unutmuş.

164 ... Ben benden başka bir mabudunuz olduğunu bilmiyorum... Kur'ân, XXVIII. Kasas Sûresi, 38. âyet. KKM. 454. (... Bilmedüm sizin hiç tanrı, benden ayruk... (28) Sûratü'l-Kasas, 38. âyet. SKT. 315, ... Bilmedim ben sizin içün hiç bir maʿbûd benden ġayri... 20. cüz, Sûretü'l-Ḳaṣaṣ, 38. âyet. KTC. 2-147, مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرِي ... Benden özge size aṣlâ bir maʿbûd bilmedim... 20. cüz, Sûretü'l-Ḳaṣaṣ, 38. âyet. TZA. 2-143, ... Sizin için benden başka bir mâbut olduğunu bilmiyorum... Kasas Sûresi, 38. âyet. KKTA. 391, ... Ben sizin benden başka bir Tanrınız olduğunu bilmiyorum!.. Kasas Sûresi, 38. âyet. KHMK. 2-695)

165 Ben sizin en yüce rabbinizim, demişti. Kur'ân, LXXIX. Nâziât Sûresi, 24. âyet. KKM. 709. (Ben çalabunuzvan yücerek. Suratü'n-Nâziʿât, 24. âyet. SKT. 511, Ben sizin ziyâde büyük olan rabbinizim. 30. cüz, Suretü'n-Nâziʿât, 24. âyet. KTC. 3-200, اَنَا رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى Andan ṣonra dedi: "Benim yücerek perverdigârınız." 30. cüz, Suretü'n-Nâziʿât, 24. âyet. TZA. 428, "— Ben sizin yüce rabbinizim" dedi. En-Nâziat Sûresi, 24. âyet. KKTA. 585, "İşte ben sizin en yüce Rabbinizim!" En-Nâziat Sûresi, 24. âyet. KHMK. 3-1142)

kerre سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى "Sübḥāne Rabbiye'l-aʿlā"[166] dėye (9) idi ʿizzetüm ḥaḳḳı-y-çün anuŋ hep ḫaṭālarını ʿavf ėde-y-düm. Anı cennete ḳoya-y-dum dėr. İmāmu Ġazzālī (10) - Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Her nefs-i emmārede bu tekebbürlik daʿvīsin ėtmek merkūzdur. Ammā Firʿavn (11) anı ẓāhir ėtdi dėr. Eyle olsa anı maḥv ėtmek gerek. Nefs-i emmārelıġından döndermek gerek. Dünyā (12) ʿizzetini terk ėdüp tekebbürlik ėtmemek gerekdür kim tekebbürüŋ yėri cehennemdür. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- ḥadīs̱-i ḳudsīde (13) buyurur: اَلْكِبْرِيَاءُ رِدَائِى وَالْعَظَمَةُ اِزَارِي فَمَنْ نَازَعَنِى فِيهِمَا اَدْخَلَهُ النَّارَ El-kibriyā'u ridā'ī ve'l-ʿaẓametu izārī fe-men nāzaʿanī fīhimā edḫaletü'n-nāre.[167] Pes Firʿavn kibr ucından (14) yėtmiş iki biŋ oġlanı Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- ola dėyü öldürdi. Firʿavnuŋ saḳalı sekiz ḳarış idi ve yeşil idi (15) ve kendünüŋ boyı yėdi ḳarış idi. Mısırda Nīl ırmaġı anuŋ emri-y-le aḳardı. وَهٰذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي Ve hāẕihi'l-enhāru tecrī (16) min taḥtī[168] dėrdi. ᶜAzīz! Buŋa istidrāc dėrler. Bunuŋ gibi nesneler kişiyi Allāh ʿuḳūbetine iletür. Dervīş- (17) lerde vāḳiʿ olur kim her neye ḥükm ėderse emri yėrine gelür. Ammā dervīşler buŋa muḳayyed olmazlar. (42a-1) Zīrā bu nefs murādı içün olıcaḳ istidrāc olur. Pes buŋa istidrāc dėrler. Uş (2) aşaġıda istidrāc neye dėrler ve vilāyet neye dėrler ve kerāmet neye dėrler tafṣīl ile dėyeyüm (3) işidesin. -İn-şā'a'llāh.- Pes Firʿavn bu istidrāca inandı dünyāya ḥarīṣ olduġı-y-çün (4) bu istidrāc ile Taŋrılıḳ daʿvīsin ėtdi. Zihī! Keremi çoḳ sulṭān Taŋrılıḳ daʿvīsin ėdene dilegin (5) vėrür. Eyle olsa muḥaḳḳaḳ oldı-kim dünyā Tanrınuŋ düşmenidür ve evliyāsınuŋ ve cemʿī-i dostlarınuŋ (6) düşmenidür ve kāfirlerüŋ daḫı düşmenidür. Anları istidrāc ile aldadı. Āḫir dünyādan īmānsuz (7) gönderdi. Pes bunları bildükden ṣoŋra bu dünyā dėdükleri muḥaḳḳaḳ şöyle bilgil kim: Bir aġulu (8) yılan gibidür her kim aŋa yaḳın oldı-y-sa āḫir anı ṣoḳdı helāk eyledi. Pes ʿāḳıl olan kişiler (9) bu dünyānuŋ azından ve çoġından ḳaçdılar. Zīrā gördiler kim bu dünyā-y-ile çıḳışmaḳ şol efʿī yılan ile (10) çıḳışmaḳ gibidür. Pes nādir vāḳiʿ olur kim efʿī yılanı ḳoynına ṣoḳa. Daḫı żararı degmeye. Meger yılancı (11) ola kim ṣoḳduġınca tiryāḳ birle kendüye ʿilāc eyleye. Dünyā daḫı ḥamle eyleyüp

---

166 Her türlü ayıp ve noksanlardan arınmış olan Rabbim yücedir.

167 Büyüklük benim ridâm (şâlım), yücelikse izârım (şalvârım)dır; kim onları benden alırsa, onu cehenneme atarım.

168 Ve bu ırmaklar benim altımdan akar.

muḥabbetini göŋüle bıraḳmaḳ (12) istedikçe anuŋ daḫı tiryāḳı oldur kim tiz anı fuḳarāya üleşdüreler. Bir daḫı anuŋ ikisini bir araya (13) getürmeyeler. Nite-kim Ḥasan-ı Başrī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- bir gün giderken Rābiʿa Ḫātūna şataşı geldi. Gördi (14) iki avucunı yummış gider. Ḥasan-ı Başrī eydür: Yā āḫiret ḫātūnı! Bu iki avucundağı nedür? dėr. Rābiʿa (15) Ḫātūn -Raḍiya'llāhu ʿanhā- eydür: İki aḳçeye iplicegim şatdum. Uş ikisin iki avucuma aldum giderin. (16) Ḥasan-ı Başrī eydür: Yā Rābiʿa! İkisini daḫı bir avucuŋa alsaŋ bir elüŋe tesbīḥüŋ alsaŋ Allāh! (17) Allāh! dėyü dėyü yörüseŋe dėdi. Rābiʿa Ḫātūn eydür: Yā şeyḫ! Bunuŋ ikisi bir yėre gelicek fitne düzerler. (42b-1) Kişiye Allāhı unutdururlar. Ben daḫı ḳorḳarın ikisini bir araya getürmege kim göŋlüme yol bulup muḥabbetu'llāhı (2) çıḳaralar. Baŋa ḥīle ėdeler. Ben bunlaruŋ ikisin bir araya getürür degülin dėdi. Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- (3) bu ḳorḳudan aṣḥābın ve evlādın ve ezvācın ümmetinüŋ gelmişin ve gelecegin dünyānuŋ çoğından (4) ve azından yığdı. Muḥabbetini ve fitnesini göŋüle bırağalar dėyü. Çün Resūl ḥażreti dünyādan ümmetini (5) yığdı. Meşāyiḫ daḫı mürīdlerini dünyādan yığdı. Muḥabbetinden ve şuġlinden şaḳınun dėdiler. Pes (6) biz daḫı mürīdlerümüzi ve muḥiblerümüzi dünyādan ve dünyā şuġlinden yığavuz. Tā kim Allāha tevekkül ėdeler (7) ve dünyānuŋ fitnesinden emīn olalar Enesi'bni Mālik -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- bir gün (8) evinden çıḳdı. Ebū-Zerüŋ elin ṭutdı eydür: يَا اَبَازَرْ اَنَّ بَيْنَ اَيْدِنَا عَقَبَةً كَؤُدَ لَايَصْعَدُ هَا اِلاَّ الْمُخَفَّفُونَ Yā Ebā-Zer! Enne beyne eydinā ʿaḳabete ke'üde lā yeṣʿadü (9) ille'l-muḫaffefūne dėdi. Yaʿnī dėmek olur kim: Yā Ebā-Zer! Öŋümüzde bir yoḳuş var. Ġāyet şarp (10) yoḳuşdur. Andan geçmez. İllā yeyni yüklüler geçer. Ebā-Zer eydür: Yā Resūla'llāhi! ᶜAceb ben yeyni yüklülerden (11) miyem yoḳsa ağır yüklülerden miyem? Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Ḳatunda bir günlik ṭaʿāmuŋ var mı? (12) Eyitdi: Vardur yā Resūla'llāh! Ėrtelik daḫı var mı? Ebā-Zer eyitdi: Yoḳdur. Pes Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- (13) eyitdi: Ėrtelik daḫı evüŋde ṭaʿāmuŋ olsa sen ağır yüklülerden olursın dėdi. Pes bundan maʿlūm (14) oldı-kim bu dünyāda bizüm gibi żaʿīflere kifāf miḳdārı dünyā yėter imiş. Ḳalanı hep bizi zaḥmete bırağur (15) imiş. Rivāyetdür: Selmān-ı Fārisī -Raḍiya'llāhu ʿanhu- ḫasta oldı. Saʿdi'bni Ebī Vaḳḳāṣ anı görmege vardı. (16) Gördi-kim Selmān ağlar. Saʿd eydür: Neye ağlarsın yā Selmān! Resūl ḥażreti senden rāżī iken (17) müteveffā oldı. Selmān eydür: Yā Saʿd! Ben öldügim içün ağlamazam ve-yā dünyāya ḥarīṣ oluban (43a-1) zārılıḳ ḳılmazın. Anuŋ

içün ağların ki Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- bize ışmarladı-kim: Sizden her birinüzüŋ (2) azığı bir rākib azıḳı gibi olsun. Benüm ḫod çevre yanumda bu deŋlü nesnem vardur. Benüm ḥālüm nice (3) ola dėdi. Daḫı ağladı. Saᶜd eydür: Çevre baḳdum dünyālikde bir ağaç çanağı-y-le bir şu ḳapçağızı (4) gördüm ancaḳ artuḳ nesne görmedüm. Ben eyitdüm: Bunda daḫı ne var yā Selmān-kim senden ṣoŋra (5) dutavuz. Selmān eyitdi: Yā Saᶜd! Utan Allāhdan ki bu ḳadar nesneye ne var dėrsin. Eyle olsa (6) Resūla'llāh ḥażretinüŋ aṣḥābları bu deŋlüce dünyādan ḳorḳarlar idi. Sen seni gör kim kīselere (7) ṭoldurursın ve anuŋ muḥabbeti ile göŋlüŋi öldürürsin. Ammā bu ᶜacebdür kim hīç ḳayurmazsın. Pes (8) maᶜlūm oldı-kim dīn derdi sende yoḳ imiş ve Allāh ḳorḳusı ve peyġam-berler edebi daḫı yoḳ (9) imiş. ᶜAzīz! Kişinüŋ ḳorḳusı ne deŋlü-y-ise dīnden daḫı naṣīb ol-ḳadardur. Şol vaḳt-kim (10) Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām-ı Ḥaḳ -Sübḥānehū ve Taᶜālā- miᶜraca ḳığırdı. Sekiz uçmağı cemīᶜ-i bezekleri (11) ile ve ḥūrīleri ve ġılmānları ile bezeyüp ṣağ yanına getürdi ve dünyāyı cemīᶜ-i bezekleri (12) ile ṣol yanına getürdi. Ol iki cihān faḫri ve Ḥaḳ -Taᶜālā-nuŋ ḥabībi ve cemīᶜ-i peyġam-berlerüŋ (13) sulṭānı āḫir zamān peyġam-beri Muḥammed Muṣṭafā -ᶜAleyhi's-selām- ikisine daḫı naẓar eylemedi. Ammā dünyāya (14) çoḳ ḳaḳıyup eyitdi-kim: Ėy mekr eyleyici bī-vefā! Ėy acıyı ṭatlu gösterici ve ėy buğday (15) gösterüp kepek ṣatıcı ve ėy düşmen ile dostı bir ṭutucı ve ėy aldatıcı ve ėy kāfirleri (16) pāy-i māl edici ve ėy ḥayżı durmaz ve ėy yumağ-ile arınmaz ve ėy ᶜahdine ṭurmaz ve andın (17) ṭutmaz ve ėy velīler aldayıcı ġaddāre ve mekkāre ve seḥḥāre ve ėy ve ėy benüm ümmetümden şunlara ki (43b-1) saŋa göŋül vėrdiler. Ammā benüm dostlarum ve ḳardaşlarum ger-çi kim saŋa bir iki gün gelüp mihmān oldılar. (2) Ammā saŋa yine el urmadın tizcek terk ėtdiler. Ben ḫod seni dilemedüm ve saŋa daḫı mihmān olmadum. (3) Yöri ḳatumdan git benüm gerçek dostlarum hergiz saŋa meyl ėdüp aldanmazlar dėdi. Daḫı yanından (4) ḳodı giderdi ve ol vaḳt Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- dünyāya dėdügi sözleri hep yazarsam kitāb igen (5) muṭavvel olur. Maḳṣūd dünyānuŋ mezmūmlığın bildürmekdür ve andan dönüp uçmağa daḫı bir kerre (6) naẓar eylemedi ve Ḥaḳ -Taᶜālā- Resūline ḫiṭāb ėdüp eyitdi-kim: Ėy benüm ḥabībüm! Sekiz uçmaḳ senüŋ ᶜāşıḳuŋdur (7) ve seni sevenlerüŋ yėridür. Niçün baḳmazsın? dėdi. Resūl ol pür uṣūl eydür: İlāhī! Evüŋ görmege (8) müştāḳ degülem. İştiyāḳum ve ārzūm senüŋ ḥażretüŋdür. Ben seni isterem görmege seni ve ol (9) gözi kim ben senüŋ tecellīŋ içün ṣaḳlayam. Anı uçmağa nite baḳduram dėdi. Andan Ḥaḳ -Taᶜālā- eyitdi: (10) Ėy benüm ḥabībüm! Ḳuş ḳanadı-

y-la uçar. Varur neye ėrerse himmet-ile ėrer. Eger sen uçmaga aldansaŋ seni (11) uçmaġ-ile ḳordum. Çün uçmaġ-ile aldanmaduŋ ve dünyāya ḫod hīç meyl eylemedüŋ. Gel-ki sen benüm dīdāruma (12) lāyıḳsın dėdi. İmdi ėy ʿazīz! Sen-daḫı gerçek ümmet iseŋ ol yörüdügi yola yöri. Ol iki (13) cihān faḫri dünyāya ve āḫirete aldanmadı. Saŋa ne oldı bu dünyānuŋ murdārına ṭolaşduŋ. Himmetüŋ ḳanadını (14) açup iki cihāndan öte pervāz urup uç aḫı ve Ḥaḳḳuŋ cemālini görmek içün cān gözini (15) aç aḫı. İmdi! Eger dīẕāra müştāḳ iseŋ ve ṭālib-i Ḥaḳ iseŋ evvel saŋa lāzım olan (16) oldur kim ḳorḳasın Allāhdan. Zīrā ḳorḳu kişiyi şevḳa yėtişdürür (17) ve ʿışḳ Allāha yėtişdürür. Nite-kim Şeyḫ Ẕe'n-nūnu Mıṣrī[169] -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh-den su'āl ėtdiler ki: Allāha (44a-1) ne ile ėrişdüŋ? Cevāb vėrüp eyitdi-kim: Ḳorḳu-y-le. Eyitdiler: Ne aṣl ḳorḳu-y-le? Eyitdi-kim: Ḳorḳu-y-le (2) ḫasta oldum şevḳ-ile yandum ʿışḳ-ile öldüm Allāh ile dirildüm dėdi. Pes bu mertebeye ėrişmege kişide (3) ḳorḳu gerek imiş. Kişi kendüye ḳorḳuyı ʿādet ėdinmek gerekdür. Zīrā kişide ḳorḳu olmayınca (4) dünyāyı terk ėdemez. Ḥażret-i Resūl -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- daḫı ḳatı ḳorḳardı ve Ḥaḳ -Taʿālā- (5) ḥażreti -Celle ve ʿalā- emīnligi ḳorḳudadur dėdi ve benden ḳorḳucılar emīnlikdedür dėyü kelāmında (6) buyurur kim: اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى مَقَامٍ اَمِينٍ İnne'l-müttaḳīne fī maḳāmin emīnin.[170] Ammā bu ḳorḳu kim vardur bir ḳaç mertebedür: Peyġam-berler (7) ḳorḳusı var ve ʿavām u nās ḳorḳusı var. Bunlaruŋ her birisi nicedür ve ne (8) mertebedür? Uş aşaġı ḳorḳu söylendügi yėrde dėnile işidesin. -İn-şā'allāh.- Şimdi bunda Resūl (9) ḥażretinüŋ ve geçen peyġam-berlerüŋ ve evliyālaruŋ dünyādan bī-zārlik getürdiklerin söyleyelüm işidesin. (10) -İn-şā'allāh.- Pes bir gün ᶜÖmer -Raḍiya'llāhu ʿanhu- Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām-uŋ üzerine girdi. Gördi-kim (11) bir ḥaṣīr üzerinde yatur. Mübārek teni çuḳur çuḳur olmış ve yol yol yėr eylemiş. ᶜÖmer ḥażreti (12) Resūlüŋ tenini böyle göricek aġladı. Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Niçün aġlarsın yā ᶜÖmer? ᶜÖmer eyitdi: (13) Yā Resūla'llāhi! Nice aġlamayam kim kisrī-y-le ḳayṣaruŋ bunca tenaʿumları vardur ve bunca ḳalıŋ döşekler üzerine (14) yaturlar

---

169 Öteki nüshalarda Ẕü'n-nūn-ı Mıṣrī şeklinde.

170 Şüphe yok ki çekinenler, emin bir makamdadır. Kur'ân, XLIV. Duhân Sûresi, 51. âyet. KKM. 588. (Bayık sakınıcılar bir yerdedür inam. (44) Sûratü'd-Duhân, 51. âyet. SKT. 409, Elbette şaḳınanlar emniyetle olan maḳâmda olur. 25. cüz, Sûretü'd-Duḫân, 51. âyet. KTC. 3-72, اِنَّ الْمُتَّقِينَ Taḥḳīḳa kim perhîz olanlar; فِى مَقَامٍ اَمِينٍ Bir emniyetlü yerde olurlar. 25. cüz, Sûretü'd-Duḫân, 51. âyet. TZA. 2-296, Sakınanlar yok mu, onlar emniyetli bir makamda. Duhan Sûresi, 51. âyet. KKTA. 499, Muttakıylerse hakıykaten emin bir makamda. Duhan Sûresi, 51. âyet. KHMK. 3-911)

Taŋrınuŋ düşmenleri iken. Sen-kim Taŋrınuŋ ḥabībisin ve "Resūlü Rabbü'l-ʿālemīn"[171]sin. Senüŋ (15) yanuŋı ḥaṣīr yol yol eylemiş. Ne ola yā Resūla'llāhi! Ḳosaŋ altuŋa bir ʿabācuḳ döşesevüz dėr. (16) Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- eydür: Yā ʿÖmer! Anlar bir ḳavmdür kim bu günlik ḫoşlıḳ içün āḫiret rāḥatların (17) terk ėtdiler ve biz bir ḳavmüz kim dünyā rāḥatlarını terk ėtdük. Āḫiret rāḥatlarını ḳabūl eyledük. (44b-1) Yā ʿÖmer! Bu dünyā āḫirete nisbet şuŋa beŋzer kim: Bir kişi bir deŋize serçe barmağın bandurdı çıḳardı. Ne-deŋlü (2) yaş oldı-y-sa dünyā daḫı āḫirete nisbet buŋa beŋzerdür ve ġāyet issi günde ol kişinüŋ barmağında (3) ne-deŋlü ṭurursa bu dünyānuŋ daḫı ʿömri s̱ebātı şol deŋlüdür. Var gibi iken yoḳ olur gider. (4) Ḥayf ola kim kişi dünyānuŋ bu deŋlüce ḫayāline aldana. Yā ʿÖmer! Dünyāda kişi ne-deŋlü ḫoşlıḳ sürerse (5) āḫiretdegi naṣībindendür. Bu dünyāyı zaḥmet ile geçürelüm ki varavuz āḫiretde rāḥatlıḳlar bulavuz (6) dėdi. İmdi ėy ʿazīz! Eger sen eydürseŋ kim: Ben bu dünyāyı sevmezin. Pes sevmeseŋ dünyādan (7) ḳaça-y-duŋ. Zīrā şunlar kim sevmediler ḳaçdılar. Pes ʿādet budur kim sevmedüginden her kişi ḳaçar ve (8) oğlunı ḳızını da ḳaçurursın. Elüŋe giren dünyāyı oğlancuḳlaruŋa bağışlarsın. Artsın dėyü muʿāmeleye (9) vėrürsin. Nesnem yoḳ dėyü ağlarsın kim ḳanāʿat ėtmeyüp gėce ve gündüz maḳṣūd ėdinür çalışursın. (10) Pes sevilmeyen istenilmez. Kendüŋe baḳup gör aḫı! Şol fuḳarāya vėrdügüŋ vaḳtın cānuŋdan keser (11) gibi vėrürsin ve vėrdügüŋ ne belürür ve ne belürmez gibi. Eŋ çoḳ ʿaṭāŋ elli ve-yā-ḫud yüzdür. (12) Kendü nefsüŋe ʿabes̱ ḫarclar ėdersin. On biŋ yigirmi biŋ. Bel-ki daḫı ziyāde. Nefsüŋe ḫoş gelür (13) yėrlere[172] çürüdürsin. Eyle olıcaḳ senüŋ māluŋ ṣāliḥ olmaz. Ṣāliḥ māl aŋa dėrler kim çoğı (14) Ḥaḳ yolına ḫarc oluna. Ḫalīl peyġam-ber mālı kim kendüsi ʿabālar gėyerdi. Fuḳarāya vėrdügi vaḳtın (15) biŋ biŋ aḳçeler vėrür yėdürürdi. Kendü arpa etmegin yėrdi. Fuḳarāya dürlü dürlü niʿmetler yėdürürdi. (16) Sen fuḳarāya yėdürdügüŋ senden artanıdur. Şimdiki zamānda ġanīler bir girdeyi iki faḳīre (17) vėrür. Kendüler evlerinde bişürüp yėdükleri niʿmetüŋ ḳoḳusından fuḳarānuŋ ʿaḳlı gider. (45a-1) Koŋşılar umarlar. Bir loḳmayı ḳoŋşularına dadurmazlar. Söze gelicek: Ṣuleḥādanuz dėrler. Mālımuz daḫı (2) ṣāliḥdür dėrler. Bilmezler kim baḫīllerdür. Resūl -ʿAleyhi's-

---

171 Arapça tamlamanın doğrusu "Resūlü Rabbi'l-ʿālemīn" şeklinde olacaktır. Anlamı: Âlemlerin Rabbinin resulü. (Bütün evrenin sahibi, -besleyicisi- [olan Tanrı'nın] elçisi.)

172 ṣarf ėdüp

selām- fuķarāya aķçe vėrdügi vaķtın aķçeyi yurdı (3) ve ‘abīrler idi. Andan vėrür idi. Fuķarā eli Allāh elidür dėrdi. Ķardaş! Şol saŋa bahīllıķ (4) ėdüp māluŋı Ḥaķ yolına vėrdürmeyen taḥķīķ şöyle bilgil kim şeyṭāndur. Zīrā şeyṭānuŋ (5) ‘ādeti budur ki: Bir kişi bir faķīre bolca nesnecük vėrmek dilese gelür şeyṭān men‘ ėder ķomaz. (6) Eydür: Māluŋı çürütme. Kimseye vėrme kim bile n'olasın kötürüm-mi olasın ve-yā gözsüz mi olasın? Ṣoŋra (7) saŋa gerek olur. Elüŋde olanın çürüdesin faķīr olasın. Ėrte biregülere muḥtāc olasın. (8) İşde şeyṭānuŋ telķīni budur. Eger ol saŋa gelüp böyle dėyen ādem daḫı olursa bilgil ādem (9) ṣūretinde şeyṭāndur. Zīrā Ḥaķ -Ta‘ālā- eyle buyurur kim: Saŋa gelüp faķr ‘arż ėden ve Allāha yaramaz (10) fi‘lleri ķulaġuzlayan şeyṭāndur. Sözüni ṭutma. Ben seni yarlıġanmaķlıġa ķulaġuzların. (11) Benüm sözümi ṭut dėr. Nite-kim kelām-ı şerīfinde eyle buyurur: انَّ الشَّيْطَانَ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَ فَضْلاً İnne'ş-şeyṭāne ya‘idükümü'l-faķre va'llāhu ya‘idüküm (12) maġfireten minhu ve fażlen.[173] Eyle olsa bu dünyā bir binid gibidür. Gerekse bu binide binüp āḫirete git ve Allāh (13) sözüni ṭut ve gerekse bin bu binid ile cehennem yolına git şeyṭān sözini ṭut. Pes cehennem yolı (14) oldur kim Ḥaķ -Ta‘ālā- saŋa vėrdügi mālı fuķarādan ṭartınasın. Oġluŋa ve ķızuŋa ve kendü nefsüŋe (15) ve ehl-i beytiŋe ḫarc ėdersin. Dürlü dürlü gėysiler gėyüp ve dürlü dürlü yėyecekler yėyüp güvenürsin (16) ve cennet yolı oldur kim nefsüŋden kesesin ve ehl-i ‘ayālinden kesesin. Fuķarāya yėdüresin. (17) Elünde olancayı ḫayrāta ṣarf ėdesin. Nite-kim Ḥasan ve Ḥüseyn -Rađiya'llāhu ‘anhumā- nefsleriŋden kesüp (45b-1) fuķarāya vėrdiler. Daḫı küyüp üç gün üç gėce nesne yėmediler. Resūl -ᶜAleyhi's-selām- dünyādan gitdüginden (2) ṣoŋra ᶜAyişe anamuza Zübeyr seksen iki biŋ dirhem gümiş getürdi. ᶜAyişe -Rađiya'llāhu ‘anhā- seksen (3) iki biŋini daḫı

---

173 Âyetin Kur'ân'daki şekli şöyledir: اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَ يَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَ فَضْلاً Şeytan sizi yoksulluğa çağırır, size kötülüğü buyurur. Allah ise yarlıgamasına, ihsanına davet eder... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 268. âyet. KKM. 52. (Şeytan va‘da eyler size yoksulluğı; dakı buyurur size zıșt *[zışt (Far. zişt) : çirkin, zışt iş : çirkin şey, ġayri meşrû‘ hareket. SKTS. 691.]* işi *yanî bahıllığı*. Dakı Tanrı va‘da eyler size yarlıgamak andan dakı artuk *ya‘nî yirine vermek...* (2) Sûratü'l-Bakara, 268. âyet. SKT. 34, Şeyṭân va‘de verür size eli boş ve zügürt olmağı ve emr eder size bi-ḥayālıķla; ve Allâh va‘de verür size yarlıġamağı kendü cânibinden ni‘met vermegi... 3. cüz, Sûretü'l-Baķare-t, 268. âyet. KTC. 1-74, اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ İblîs-i la‘în size faķri va‘de eder. Ya‘nî infâķ etdiginiz maḥal sizi faķrle ķorķutdurur. وَ يَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ Ve size buḫl etmege emr eder. وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ Ve Ḥaķ -Ta‘âlâ- infaķınızda size kendü kereminden günâhlarınızın ‘afvın va‘de eder. وَ فَضْلاً Daḫı size va‘de eder infâķınızdan efḍal bir ‘ivaż dünyâda yâ âḫiretde... 3. cüz, Sûretü'l-Baķare-t, 268. âyet. TZA. 1-75, Şeytan sizi fakirlik ile korkutuyor, size hayasızlığı emr ediyor. Allah ise kendi canibinden mağfiret, feyz ve bereket vâit buyuruyor... Bakara Sûresi, 268. âyet. KKTA. 46, Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliği emr eder. Allah ise *(nafaka hususunda)* size kendisinden yarlıgama ve bir bolluk va‘d ediyor... Bakara Sûresi, 268. âyet. KHMK. 76)

fuḳarāya üleşdürüp giderdi. Aḫ-şām oldı. Kendü oruç dutardı. Cāriyesine (4) eydür: Hīç evde nesnecük var mıdur kim nefsüme vérem? Cāriye hem-ān bir ḳaç zeytūncük var déyüp (5) öŋine getürdi. Döndi cāriye ᶜAyişe anamuza eydür: Eger-çi bu gün şunca aḳçeyi üleşdürdüŋ (6) baŋa bir aḳçacuḳ vérmedüŋ kim ben-daḫı etcügez ala-y-idüm nefsüme vére-y-düm dér. ᶜAyişe anamuz eydür: (7) Beni melāmet eyleme. Çün-ki ol Taŋrınuŋ düşmeni ve Resūlinüŋ düşmeni ve evliyāsınuŋ düşmeni benüm (8) evüme geldi. Ḳorḳumdan seni unutdum dédi. Bu ḳıṣṣa kütüb-i eḥādīṣde mezbūrdur. Pes dünyā (9) sevmeyen kişiler işde böylece éderler. Bu ᶜacebdür kim keselere ḳoyarlar ṣandūḳlara ḳoyup muḥkem (10) kilīdlerler. Teşvīşinden géceler uyḳu uyumazlar. Sevmezüz déyü daḫı daᶜvā éderler. Ṭut-ki (11) sevmezin déyü daᶜvā édüp: Bir sıŋarum ādem oğlanını[174] inanduralar. Yarın Ḥażret-i Ḥaḳḳa (12) ne cevāb véreler? Eydürler mi-kim: Ol senüŋ muḥabbetüŋ içün yaratduğuŋ göŋli dünyā muḥabbeti-y-le (13) ṭoldurdum ve ol murdār-ile Ḥażretüŋe getürdüm-mi dérler. Éy ᶜazīz! Ne göŋül vérecek yérdür bu (14) milk-i fānī ve ne aldanacaḳ yérdür bu zindān ve ne yér ṣayacaḳ yérdür bu murdār. Şol nesneye kim (15) Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- cīfe démiş ola ve ṭāliblerine itler démiş ola. Nite-kim buyurur: اَلدُّنْيَا جِيفَةٌ وَ طَالِبُهَا كِلَابٌ Ed-dünyā cīfetün (16) ve ṭālibuhā kilābun.[175] İmdi! Ṭālib-i Ḥaḳ olan kimesneler andan hergiz ṣafā bulup aŋa iᶜtibār (17) gözi-y-le baḳmazlar. Bu dünyā ile dünyā ehlinüŋ miṣāli şuŋa beŋzer kim: Bir kişi yabānda bir ejdehā (46a-1) yavrusın buldı imrendi. Eyitdi: Ne gökçek nesnecük olur şu déyüp ḳoynına ḳoydı. (2) Daḫı evüŋe getürüp besledi. Büyüdügünleyin nā-gāh ol kişiyi bir gün yutdı ve-yā-ḫud ṣoḳdı (3) öldürdi. نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شَرِّ الدُّنْيَا Neᶜūẕü bi'llāhi min şerri'd-dünyā.[176] Ebyāti li'l-mü'ellifi'l-faḳīr -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh-[177] (4)

Bu dünyā ejdehādur yudar issin
Bu ejdehāyı sen niçün sevesin
Bu dünyā bir ağulu bil yılandur (5)
Cefāsı çoḳ ṣafāsı hep yalandur

---

174 déyüp

175 Bu dünya bir leştir, onu istiyenler de köpeklerdir.

176 Dünyanın şerrinden Allah'a sığınırız.

177 Fakir müellifin beyitleri -Allah ona rahmet etsin-

Bunuŋ ağusını şekker ṣanursın
Anuŋ-çündür ki buŋa aldanursın (6)
Kime kim barmaġ-ile bal dadurdı
Aŋa ṭas-ile ṣoŋra ağu vėrdi
Kimüŋ kim yüzüŋe şuʿle bıraḳdı (7)
Anı siḥr-ile ṣoŋra oda yaḳdı
Kime kim bir sāʿat[178] yoldaşlıḳ ėtdi
Āḫir yėr anı gör kim nice yutdı (8)
Buŋa göŋül vėrenler oldı maḫẕūl
Bunı terk eyleyenler oldı maḳbūl
Buŋa çün cīfe dėdi faḫr-i ʿālem (9)
Niçün aldana buŋa ʿāḳıl ādem
Bu dünyā cīfedür çirkin ḳoḳulu
Hezārān mekr ü ḥīle içi ṭolu (10)
Bunuŋ ḳoḳusını burnın duya-y-dı
Dimāġuŋdan ṭumaġuŋ söküle-y-di
Velī mezkūm olup sen duyamazsın (11)
Anuŋ-çün dünyāya[179] sen ṭoyamazsın
Ne aldanduŋ bunuŋ sen leẕẕetine
Götür at dünyāyı[180] dünyā itine (12)
Bu derdüŋ yörü var dermānın iste
Ki dünyā ḥubbı cānuŋ ḳıldı ḫasta
Eger ḫasta degilmişse-y-di cānuŋ (13)
İşide-y-di bu sözleri ḳulaġuŋ[181]

ʿAzīz! Saŋa yuḳaruda bir defʿa dėdüm idi. Ādem ata-y-ile Ḥavvā (14) ana yėre cennetden indükleri vaḳtın bu dünyānuŋ çirkin ḳoḳusına döymediler. ʿAḳılları gitdi. Ḳırḳ gün (15) yatdılar. Ḥattā burunları ögrenmeyince durı gelmediler. Pes senüŋ daḫı

---

178 "sāʿat" kelimesinin ilk hecesinde zihaf vardır.

179 "dünyā" kelimesinin ikinci hecesinde zihaf vardır.

180 Yine "dünyā" kelimesinin ikinci hecesinde zihaf vardır.

181 Vezni: Mefāʿīlün / mefāʿīlün / feʿūlün

şol kirişciler ve ṭabaḳlar (16) gibi burnuŋ ögrenüp-durur bu dünyāya murdār cīfe dėyeni göŋlüŋ ḳabūl eylemez şol ṭabaḳlaruŋ (17) dükkānlarına var gör aẖı! Bir laḥẓa oturı bilür misin? Ammā anlara ẖoş gelür. Otururlar. (46b-1) İçinde yaturlar. Yėmek yērler. Hīç incinmezler. Pes dünyānuŋ murdārlıġı çirkinligi enbiyāya ve evliyāya (2) muḥaḳḳaḳdur. Yaḥyā Bin Meʿaẕ -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Ḥikmet göklerden iner göŋüllerde ḳarār eyler. Ammā (3) şol göŋüllerde ḳarār eylemez kim anda ẕerre ḳadar dünyā ḳoḳusı ola. İmdi! Bu murdāruŋ muḥabbetiŋi (4) göŋülden gideri gör ve cömerdligi kendüŋe ʿādet ėdin. Tā kim yarın Ḥaḳ ḥażretine varıcaḳ (5) saŋa Ḥaḳ -Taʿālā-: Ḳulum! Şol ben vėrdügim dünyāları ne yolda ẖarc ėtdüŋ gel baŋa ḥisāb vėr (6) dėdügi vaḳtın utanmayasın. Ḥaḳ -Taʿālā- ẖod her vėrdügi su'āl ėtse gerekdür. Nite-kim Ḳur'ānda buyurur: (7) ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ Ŝümme le-tüs'elünne yevme-'iẕin ʿani'n-naʿīmi.[182] Ammā Ḥasan-ı Baṣrī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Fuḳarā ile yenilen niʿmetlerden (8) Ḥaḳ -Taʿālā- su'āl eylemez dėr وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ -Va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb-183

فَصْلٌ فِي بَيَانِ الْبُخْلِ وَالسَّخَاءِ

Faṣlun fī beyāni'l-buẖli ve's-seẖā'i

(9) Yaʿnī bu faṣl baẖīllıġı ve seẖāveti bildürür. İmdi ėy ʿazīz! Çün bu dünyānuŋ yaramazlıġın (10) ve Allāh ḳatında ẖorlıġın işitdüŋ ve bu dünyānuŋ fenāsını ve buŋa göŋül vėrenlerin cefāsını dėdüm (11) ve bu māluŋ ṣāliḥini ve fāsıḳını ve şerlüsini ve ẖayrlusını dėdüm ve bu dünyānuŋ miŝālini ve bu dünyāya (12) ḥarīṣ olup göŋül

---

182 Sonra da and olsun ki o gün nimetlerden soruya çekileceksiniz. Kur'ân, CII. Tekâsür Sûresi, 8. âyet. KKM. 734. (Andan bayık sorınılasız, ol gün, dinleŋmekden. Yaʿnî dünyede ẖoş ʿayş geçürmekden. (102) Sûratü't-Tekâsür, 8. âyet. SKT. 544, Şonra taḥḳîḳâ su'âl olunursunuz ol günde niʿmetden *(Yaʿnî anun muḳâbilinde şükr etdiniz mi yâ şükürsüzlük mü etdiniz?).* 30. cüz, Sûretü't-Tekâşür, 8. âyet. KTC. 3-225, ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ Andan şonra ol günde yaʿnî muḥasebe maḥallinde ʿibâdetden sizi meşġûl eden lezzât-ı dünyeviyyeden şorılursız. -Vallâhu aʿlem ve aḥkem- 30. cüz, Sûretü't-Tekâşür, 8. âyet. TZA. 2-455, Sonra oraya girince doğru dürüst göreceksiniz, sizi oyalayan nimetlerden yine o gün sorulacaksınız. Tekâsür Sûresi, 8. âyet. KKTA. 601, Sonra andolsun, o gün elbet ve elbet size niʿmet (ler) sorulacakdır. Tekâsür Sûresi, 8. âyet. KHMK. 3-1216)

183 Her şeyin doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. (Gerçekten Tanrı her şeyi bilir.)

vèrenler āḫir nice īmānsız gitdiler. Anı daḫı yuḳaruda hep söyledüm işitdüŋ. (13) Şimden gèrü dünyāyı Ḥaḳ yolına vèrenleri ve Ḥaḳ yolından ṭartınup baḫillıḳ èdüp vèrmeyenleri (14) dèyeyüm işit. Var sen daḫı aŋa göre iş èt. Èy ʿazīz bilgil imdi! Bu cömerdlik ādem oġlına (15) sebebdür uçmaġa girmege ve buḫl daḫı sebebdür cehenneme girmege. Zīrā nā-keslik şeyṭāndandur (16) ve cömerdlik Raḥmāndandur. Vaḳtā-kim bir kişi cömerd olmaḳ dilese elinde olandan Ḥaḳ yolına (17) vèrmek isteye şeyṭān gelür eydür kim: Elüŋdeki dünyācuguŋı berk ṭut ṭaġıtma. Yoḳsa (47a-1) faḳīr olursın. Ḫalḳ içinde senüŋ ʿizzetüŋ dünyāŋ-iledür. Ḍünyā gidicek saŋa daḫı kim dèrler (2) ve-yā-ḫud ḫasta mı ve-yā pīr mi olasın ve-yā kötürüm mi ve-yā gözsüz mi olasın? Kim bile başuŋa (3) ne gele? Sen-daḫı dünyāŋı daġıdasın. Varasın èrte biregüye muḥtāc olasın ölünce. Dünyācügüŋi (4) daġıtmasaŋ ölicek nice olursa ola. Şeyṭān gelür cömerd olmaḳ isteyen ḫalḳa bunuŋ gibi (5) iġvālar èder. Maḳṣūdı budur kim seni nā-kes eyleye. Daḫı cehennemde kendü-y-ile bile yanasın. Zīrā bilür kim (6) baḫīl yaʿnī nā-kes uçmaġa girmez. Eger zāhid daḫı olursa. Nite-kim Resūl -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: اَلْبَخِيلُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ وَلَوْ كَانَ زَاهِدًا El-baḫīlü (7) lā yedḫulü'l-cennete ve lev kāne zāhiden.[184] Pes bu nefs-i emmārenüŋ şol çirkin ṣıfatlarından birisi (8) buḫldur. Nite-kim yuḳaruda geçdi. Pes saŋa lāzım olan oldur kim şeyṭānuŋ bunuŋ gibi söz- (9) lerine uymayasın. Faḳīrlıḳdan ḳorḳmayasın. Bahādurlıḳ èdüp şeyṭānı ḳahr èdesin. Ḳarşu (10) Ḥaḳ yolına neye ḳādir iseŋ durmadın vèrüp faḳīrler göŋline giresin. Yèyecekden ve gèyecekden (11) ve ḫarçlıḳdan faḳīrlere vèresin. Zīrā Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa vèrdügi mālı ṣaḳla dèmedi. Ölüm (12) arḳurı yoluŋ olmadın māluŋdan vèr dèdi. Saḫīlerden ol-kim saḫīlerüŋ yèri cennetdür. (13) Nite-kim Resūl -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: اَلْجَنَّةُ دَارُ الْاَسْخِيَاءِ El-cennetü dārü'l-esḫiyā'i.[185] Ve daḫı Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur kim: Ḳulum şol māl-kim sen (14) anı faḳīre vèrürsin. Eyle bil-kim hem-ān baŋa vèrürsin ve ben daḫı senüŋ mālıŋa bereket vèrüp (15) birine on vèrem dèdi: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ اَمْثَالِهَا Men cā'e bi'l-ḥaseneti fe-lehū ʿaşru emṡālihā.[186] Ve bir daḫı Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur kim: وَمَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ

---

184 Cimri zahit bile olsa cennete giremez.

185 Cennet, eli açıkların evidir.

186 Kim bir iyilikle Tanrı kapısına gelirse ona, yaptığının on misli mükâfat verilecektir...

فَهُوَ يُخْلِفُهُ Ve mā (16) enfaḳtüm min şey'in yuḫlifuhū.[187] Pes siz daḫı Ḥaḳḳuŋ emrine muḫālefet eylemeŋ vėrüŋ. Eger māluŋuzdan (17) vėrürseŋüz iki yüzden bėş vėrüŋ. Va'de ėdüp vėreyim dėmeŋ. Evvel vėrüŋ. Eger yėrde biten (47b-1) nesnelerden vėrürseŋ onda birin vėr. Eve getürmedin cem' ėtdügüŋ yėrde vėr. Borclu (2) gelürse borcın öde. Düşmişler ve çāresüzler gelürse elin al ḳaldur. Yarın Ḥaḳ -Ta'ālā- (3) daḫı senüŋ elüŋ ala ḳaldura. Fuḳarāya vėrdügüŋ nesne içün minnet ėtme. Ol saŋa minnet ėderse (4) revādur. Zīrā azıġuŋı senün içün āḫirete ileti vėrür ve sen fuḳarāya minnet ve eẕā ėdicek hep (5) vėrdügüŋ bāṭıl olur. Ya'nī ol āḫiretde vėrilecek nesne saŋa vėrilmez. Nite-kim Ḥaḳ -Ta'ālā- buyurdı: (6) وَلَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذٰى Ve lā tübṭilū ṣadaḳatiküm bi'l-menni ve'l-eẕā.[188] Ve Şeyḫ Ṣāfī -Ḳaddesa'llāhu sırrehū-[189] buŋa münāsib bir ḳaç beyt (7) getürür:

نَانْ بَا مِنَّتْ عَطَايِ بَاطِل اَسْتْ. تُخْمُ بَرْسَنْكْ اُسْتُوَانْ بِي حَاصِل اَسْتْ

نَانْ بَرَايِ مَحْض حَقْ دَادَنْ خُوشْ اَسْتْ. لُقْمَهء مِنَّتْ جِگر رَا آتَشْ

Nān bā-minnet 'aṭāyī bāṭıl-est
Toḫm-u ber seng üstüvān bī-ḥāṣıl-est

Kur'ân, VI. En'âm Sûresi, 160. âyet. KKM. 170. (Her kim getürür-ise eyü iş, anundur on ancalar... (6) Sūratü'l-En'âm, 160. âyet. SKT. 110, Her bir kimesne getürse eyü olan işi pes anun-çün anun on miḳdârı vardur... 8. cüz, Sûretü'l-En'âm, 160. âyet. KTC. 2-34, مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا Her kim eyülükle gelür ana ol eyülügün on mânendi olur... 8. cüz, Sûretü'l-En'âm, 160. âyét. TZA. Í-235, Her kim iyilik getirirse onun on misli kendisinin olur... En'am Sûresi, 160. âyet. KKTA. 151, Kim *(Allaha)* bir iyilikle, güzellikle gelirse işte ona bunun on katı... En'am Sûresi, 160. âyet. KHMK. 1-213)

[187] ... Ve hayır için herhangi bir şey harcarsanız derhal onun karşılığını verir... Kur'ân, XXXIV. Sebe' Suresi, 39. âyet. KKM. 505. (... Dakı her ne ki nafaka eyleyesiz neseneden pes Ol ivaz verür ona... (34) Sūratü Sebe', 39. âyet. SKT. 349, ... Ve üleşige ḫarc ederseniz her bir cinsden pes Allâh anun bedelini verür... 22. cüz, Sûretü Sebe', 39. âyet. KTC. 2-212, وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ Daḫı şey' maḳûlesinden ḳangı nesneyi ki infaḳ edersiz Ḥaḳ -Celle ve 'alâ- anun 'ivażını size verür dünyâda yâ âḫiretde. 22. cüz, Sûretü Sebe', 39. âyet. TZA. 2-206, ... Her hangi bir şeyi hayıra harç ederseniz yerine Allah başkasını verir... Sebe Sûresi, 39. âyet. KKTA. 433, ... *(Hayır için)* ne harcarsanız O, bunun ardından *(daha iyisini)* lütfeder... Sebe Sûresi, 39. âyet. KHMK. 2-766)

[188] ... Malını insanlara gösteriş için harcayan ve Allah'a ahiret gününe inanmayan kişi gibi sadakalarınızı, başa kakmakla, minnet ve eziyetle hiç verilmemiş bir hale getirmeyin. Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 264. âyet. KKM. 51. (... Bâtıl eylemen sadakalarunuzı, minnet eylemeg-ile, dakı incinesi nesne-y-ile... (2) Sūratü'l-Bakara, 264. âyet. SKT. 33, ... Ḥarâb ve bâṭıl ḳılmayınız kendü ḫayrâtlarınızı minnet ḳoymaḳla ve eẕiyyet etmekle... 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. KTC. 1-72, ... Verdiginiz ṣadaḳalarun ṣevābını minnet ve incitmekle ibṭâl etmeyiniz. 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. TZA. 1-73, ... Nâs'a gösteriş kılmak üzere malını harceden, Allah'a âhiret günine inanmayan kimseler gibi sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet vermek ile hükümsüz kılmayın... Bakara Sûresi, 264. âyet. KKTA. 45, ... —Malını insanlara gösteriş için harcayan, Allaha ve âhiret gününe inanmayan bir kimse gibi— başa kakmak ve incitmek sûretiyle heder etmeyin... Bakara Sûresi, 264. âyet. KHMK. 1-74)

[189] Allah onun kalbini ayıp ve günahlardan temizlesin.

Nān berāy-i maḥż (8) Ḥaḳ dāden ḫoş-est
Loḳma-i minnet ciger rā āteş[190]

Pes kişi ėtdügi ḫayri unudup (9) Allāha ışmarlamaḳ gerekdür. Ve-līkin günāhın unutmamaḳ gerekdür. Tā kim ol günāh içün bir gün (10) āh ėdüp nedāmet-ile göz yaşın döke. Ḥaḳ -Ta'ālā- kereminden günāhını 'afv ėde. Çün fuḳarāya (11) vėrmek Allāha vėrmekdür ve fuḳarā eli Allāh elidür. Pes minnet etmek ḫaṭādur. İmdi ėy 'azīz! (12) Vaḳtā-kim fuḳarāya nesnecük vėrile anı unutmaḳ gerekdür. Yarın Ḥaḳ -Ta'ālā- -Celle ve 'alā-[191] anı ortaya (13) getüriserdür. Āḫir ne ise vėriserdür. Zinhār baḫīl olmamaḳ gerekdür. Ya'nī nā-kes olmamaḳ (14) gerekdür. Māl elde iken māla mālik olmaḳ gerekdür. Yoḳsa mālı ḳorlar giderler. Gelür māla (15) ġayriler mālik olur. Māl issi varur āḫiretde 'aẕābın ve 'iḳābın görür. Pes māla mālik (16) olmaḳ oldur kim Ḥaḳ yolına vėrile. Kişinüŋ eli baġlanmaya. Ol Ḥaḳ yolında ṭartınılup (17) vėrilmeyen māl eger az ve eger çoḳ Ḥaḳ -Ta'ālā- anı ḳıyāmet güninde bir yılan ṣūretinde ḳılur. (48a-1) Daḫı ol māluŋ issini ḳova ḳova dutar. Beline ṭolaşur. Başını ḳaldurur. Daḫı çaḳ depesinden (2) ṣoḳar. Anuŋ acısı gitmedin bir daḫı ve yine bir daḫı. (3) Allāh diledügi deŋlü ṣoḳar. Melā'ikeler eydeler kim: Hīç bilür misin yā ādem oġlı! Şol yılan (4) ne yılandur? Bu kişi eyde kim: Meded! Bu yılandan beni ḳurtaruŋ. Melā'ikeler eydeler kim: Şol senüŋ (5) çoḳ sevdügüŋ baḫīllıḳ ėdüp fuḳarādan ṣaḳladuġuŋ mālcaġazuŋdur. Bu seni ḳova ḳova ṭutup (6) ṣoḳan ve seni aġulayup inciden ne-deŋlü yalvarup zārılıḳ ėderseŋ kimse saŋa meded eylemez. (7) Eger dünyāda iken fuḳarāya bilüşüp ḳarışur imişseŋ ve ol māldan faḳīrlere vėrür imişseŋ (8) bu gün buraḳ ve ḫulle[192] ṭonları olurdı. Çün fuḳarāya vėrmedün ol mālı senüŋ ṣanduŋ (9) nā-kes olduŋ. Pes senüŋ 'aẕābuŋ budur dünyāda fuḳarānuŋ feryādına ėrişmek gerekdür. Zīrā (10) feryāda ėrişenüŋ feryādına ėrişürler. Beyt:

---

190 Minnetle verilen ekmek bâtıldır
Tohum taş üzerinde sağlam yetişmez.
Ekmeği yalnızca Hak için vermek hoşdur
Mihnet lokması ciğerde ateşdir.
Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün.

191 Ulu ve yüce olsun. (Celîl ve alî olsun.)

192 Biri belden aşağı diğeri yukarı giyilen iki parçadan ibâret giysi: hülle-i cennet.

Sen èrişmedüŋ kimsenüŋ feryāduŋa
Kim èrişeler (11) senüŋ feryāduŋa[193]

Ve Ḥaḳ -Celle ve ʿalā-nuŋ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ Seyütevveḳūne mā baḫilū bihī yevme'l-ḳıyāme-ti[194] dèdügi bu yılana (12) işāretdür. Eyle olsa māldan kişiye fā'ide yoġ-imiş meger kim fuḳarāya eli-y-le vère. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- (13) buyurur: يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ Yevme lā yenfaʿu mālun ve lā benūne. İllā men eta'llāhe bi-ḳalbin selīmin.[195] Zīrā bir kimesne ṣoŋuna ḳalanı (14) vārişlerüŋdür. Vārişler üleşüp ḫoş taṣarruf èderler. Māl cemʿ eden vebāl-ile yèr altında (15) yatur. Ėy ʿazīz! Çün-ki gördüŋ māl ve ʿömr fānī ve dünyānuŋ ḫoşlugı ve rāḥatı fānī. Eger baŋa (16) inanmazsaŋ senden evvel gelenler ḳanı? Pes bu fānī nesneleri bāḳīye degişmek ḫayrludur bil. (14) Anı bu cihānuŋ metāʿın ol cihāna bedel ḳıl-kim ticāret günleridür. Bu ḳadar sözden ʿaḳluŋı (48b-1) başuŋa dèvşür. Eger ḳıyāmete inanursaŋ. Ėy cānımuŋ cānı! Eger baḫīl degilseŋ elüŋde varından (2) vèr. Fuḳarādan ṭartınma. Fuḳarā senden nesnecük dileyicek bitür ḥācetini. Ḳaḳıma kim ḳaḳımaḳ şeyṭānīdür. Şeyṭān (3) diler kim baḫīl olasın. Allāhdan ıraḳ olup cehenneme yaḳın olasın. Nite-kim Ḥażret-i Resūl -ʿAleyhi's-selām- buyurur kim: (4) Baḫīl Allāhdan ve ḫalḳdan ıraḳdur oda yaḳındur ve

---

193 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün. Birinci mısraın üçüncü kelimesi olan "kimsenüŋ" yerine "şunuŋ" getirilirse vezin düzelir.

194 .. Sakındıkları şey, kıyamet günü, boyunlarına dolanacak... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 180. âyet. KKM. 83. (... Boğmak eylenileler *[boğmaḳ eylenil- boğdurulmak, boynuna dolanmak. SKTS. 97.]* anı kim bahıllık eyledilerdi anun-ıla kıyamet güni... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 180. âyet. SKT. 54, T. ... Yaḳındır ki ṭavḳ şeklinde geçirilmiş ola anlara üleşi ki buḫl etdiler anınla ḳıyâmet gününde... *F. Her kimesne ki zekât vermese mâlı ḳıyâmet gününde yılan ve erderhâ ṣûretinde olup boğazına ṭavḳ gibi geçürilür...* 4. cüz, Âl-i ʿİmrân Sûresi, 180. âyet. KTC. 1-118, سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ Yaḳında gerdenlerinde ṭavḳ ḳılınur şol şey ki anınla buḫl etdiler. يَوْمَ الْقِيَامَةِ Rûz-ı cezâda. Ḥadîṣ-i şerîfde gelmişdir ki her kişi ki mâlının zekâtını vermez Ḥaḳ -Celle ve ʿalâ- ol mâlı bir ejderhâ ḳılup rûz-ı ḳıyâmetde anın gerdeninde anı ṭavḳ ḳılar... 4. cüz, Âl-i ʿİmrân Sûresi, 180. âyet. TZA. 1-118, ... Cimrilik gösterdikleri şey kıyamet gününde boyunlarına geçirilir... Âl-i İmrân Sûresi, 180. âyet. KKTA. 74, ... Onların cimrilik etdikleri şey kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır... Âl-i ʿİmrân Sûresi, 180. âyet. KHMK. 1-113)

195 O günde ki ne mal fayda verir o gün, ne evlat. Ancak Allah'a şirkten ve şüpheden arınmış bir gönülle gelen faydalanır. Kur'ân, XXVI. Şuʿarâ' Sûresi, 88 ve 89. âyetler. KKM. 430. (Ol gün ki assı eylemege mal ve dağı oğlanlar, illâ ol kim geldi Tanrıya sağ gönül-ile *yaʿnî imânlu* (26) Sûratü'ş-Şuʿarâ', 88 ve 89. âyetler. SKT. 298, Ol günde ki fâ'ide vermez ne mâl ve ne evlâd. * Lâkin fâ'ide ṣaḥibi oldur ki getüre Allâh -Taʿâlâ-ya ʿayıbsız olan ḳalbi. 19. cüz, Sûretü'ş-Şuʿarâ', 88 ve 89. âyetler. KTC. 2-160, يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ Ol günde ki ne mâl yarar ne oğullar. اِلَّا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ Meger şol kimse ki Tanrı'nın ḥużûr-ı ʿizzetine küfür ve maṣiyyetden ḳurtulmuş bir gönül ile geldi. 19. cüz, Sûretü'ş-Şuʿarâ', 88 ve 89. âyetler. TZA. 2-115, Ol gün ki ne mal, ne oğul fayda vermez. * Ancak Allah'a temiz bir kalb ile gelen kimseye fayda verir. Eş-Şuarâ Sûresi, 88 ve 89. âyetler. KKTA. 372, Ol günde ki ne mâl fâide eder, ne oğullar. * Meger ki Allâh'a *(küfr-ü nifakdan)* tamâmen sâlim bir kalb ile gelenler ola. Eş-Şuarâ Sûresi, 88 ve 89. âyetler. KHMK. 2-662)

cömerd Allāha ve ḫalḳa yaḳındur oddan ıraḳdur. (5) Ammā bu baḫīl iki dürlüdür: Bir baḫīl oldur kim kendü māluŋ vėrmege ḳıyamaz fuḳarādan ṭartınur ve bir baḫīl (6) daḫı oldur kim biregüyi daḫı ḳomaz ki mālını Ḥaḳ yolına vėre menᶜ ėder. Ol kendü mālın vėrmeyen (7) baḫīlden ġayrilerüŋ mālın vėrdürmeyen baḫīl daḫı şerlüdür. Nitekim Ḥaḳ -Taᶜālā- Ḳur'ānda buyurur: مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ اَثِيمٍ Mennāᶜin (8) li'l-ḫayri muᶜtedin eşīmin.[196] Zīrā Ḥaḳ -Taᶜālā- aŋa مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ Mennāᶜin li'l-ḫayri[197] dėdi. Bir gün şeyṭān Firᶜavn ile ḥammāmda otururlar (9) idi. Ḳurnanuŋ bir ṭarafında Firᶜavn ve bir yanında şeyṭān otururdı. Ḥammāmuŋ ṣuyı aḳarkėn buz (10) gibi doŋdı. Firᶜavn ṭas-ile ṣu almaḳ diledi. Ḳurnaya ṭası çaldı alımadı. Ġördi-kim ṣu ṭaş gibi (11) olmış. Firᶜavn ṣu alayım dėyü nice-ki cehd ėtdi alımadı. Ṣu alımayıcaḳ ᶜāciz ḳaldı. Şeyṭān (12) güldi eydür: Ne olduŋ? Firᶜavn eydür: Ṣu bilmem nice olmış. Şeyṭān eydür: ᶜAciz ḳalduŋ-mı? Firᶜavn (13) eydür: Pes ᶜāciz ḳaldum. Şeyṭān eydür: ᶜAciz olan Taŋrı mı olur? Firᶜavn eydür: Hep bu işleri (14) ėtdüren baŋa sensin. Şimdi baŋa güler misin? Şeyṭān yine siḥrini bozdı. Ṣu yine evvelki gibi (15) aḳdı. Firᶜavn şeyṭāna döndi eydür: ᶜAceb Allāhuŋ senüŋ ile benden şerlü ḳulu var mı ola? dėdi. (16) Şeyṭān eydür: Şol baḫīl kim iḥsān etmek isteyen kimesneyi menᶜ ėde iḥsān ėtmege ḳomaġa. Ol (17) baḫīl senden ve benden daḫı şerlüdür. İmdi ėy ᶜazīz! Taŋrılıḳ daᶜvīsin ėden kimesneden (49a-1) ve şeyṭāndan baḫīl nā-kes daḫı yaramaz olıçaḳ. Sen niçün nā-kes olasın. Pes cömerdlik eyü (2) ḫuy olup ve nā-keslik yaramaz ḫuy olduġı-y-çün Ḥaḳ -Taᶜālā- kelām-ı ḳadīminde ḳullarını nā-keslikden (3) menᶜ ėdüp cömerdlige ḳındırup اِنَّ الشَّيْطَانَ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَ يَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَ فَضْلاً وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ İnne'ş-şeyṭāne yaᶜidükümü'l-faḳre ve ye'mürüküm bi'l-faḥşā'i va'llāhu (4) yaᶜidüküm maġfireten minhu ve faḍlen va'llāhu vāsiᶜun ᶜalīmun.[198] Yaᶜnī : Şeyṭān sizi yıġar ḫayrdan ve daḫı size (5) emr ėder günāh

---

196 Hayrı tamamıyla meneden haddini aşmış suçluya. Kur'ân, LXVIII. Kalem Sûresi, 12. âyet. KKM. 679. (Yığıcı hayrı, haddan geçici, çok yazuklu. (68) Sûratü'l-Kalem, 12. âyet. SKT. 481, Her baḫîllik edene mâlda ḥadden geçen günâhkâra. 29. cüz, Sûretü'l-Kalem, 12. âyet. KTC. 3-169, مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ Ḥalḳı îmândan alıḳoyucu. مُعْتَدٍ Sitemde ḥaddi aşmış. اَثِيمٍ Çoḳ günâhlu. 29. cüz, Sûretü'l-Kalem, 12. âyet. TZA. 2-395, Nâs'ı hayırdan alıkoyan, hukuka tecavüz eyleyen, günaha dadanan. Kalem Sûresi, 12. âyet. KKTA. 565, *(İnsanları)* hayırdan durmayıp men eyleyen, aşırı zalim, çok günâhkâr. Kalem Sûresi, 12. âyet. KHMK. 3-1073)

197 Hayrı men edici

198 Âyetin Kur'ân'daki şekli şöyledir: اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَ يَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَ فَضْلاً وَاللّٰهُ

ile ve Ḥaḳ -Taʿālā- size ṭāʿat-ile ve ṣadaḳa ile emr ėder. Eyle olsa ṣadaḳa ve (6) cömerdlik Raḥmāndan oldı ve cömerd kişiler Raḥmānī oldılar. Ammā buḫl ve nā-keslik şeyṭāndan (7) oldı. Pes baḫīl ve nā-kes olan kişiler şeyṭānī oldılar ve buŋa münāsib Ḥażret-i Resūl (8) -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur kim: حَصِّنُوا اَمْوَالَكُمْ بِالزَّكٰوةِ وَدَاوُوا اَمْرَاضَكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَاسْتَقْبِلُوا اَنْوَاعَ الْبَلَايَا بِالدُّعَاءِ Ḥaṣinnū emvāleküm bi'z-zekāti ve dā'ü emrađaküm bi'ṣ-ṣadaḳati ve'staḳbelū (9) envāʿe belāyā bi'd-duʿā'i.[199] Yaʿni dėmek olur kim: Ṣaḳlaŋ mālıŋuzı zekāt vėrmek ile tımār (10) ėdüŋ ḫastalaruŋuza ḫayr ėtmek ile ve ḳarşu varuŋ belālara duʿā'-ile ve Ḥaḳ -Taʿālā- bir āyetde daḫı (11) buyurur kim: لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ Len tenālü'l-birre ḥattā tünfiḳū mimmā tuḥibbūne.[200] Yaʿnī: El-

---

وَاسِعٌ عَلِيمٌ Şeytan sizi yoksulluğa çağırır, size kötülüğü buyurur. Allah ise yarlıgamasına, ihsanına daʿvet eder ve Allahın ihsanı boldur, her şeyi o bilir. Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 268. âyet. KKM. 52. (Şeytan vaʿda eyler size yoksulluğı; dakı buyurur size zışt işi *yanî bahıllığı*. Dakı Tanrı vaʿda eyler size yarlığamak andan dakı artuk *yaʿnî yirine vermek*. Dakı Tanrı gin rahmatludur, bilicidür. (2) Sūratü'l-Bakara, 268. āyet. SKT. 34, Şeyṭân vaʿde verür size eli boş ve zügürt olmağı ve emr eder size bi-ḥayālıḳla; ve Allâh vaʿd verür size yarlığamağı kendü cânibinden niʿmet vermegi ve Allâh geniş ḳılıcıdır. *F. Yaʿnî: Eger gönülde ḫayâl gelse mâlı ṣadaḳa versem ben eli boş ve zügürt olacağım ve beni ḥayâlıḳ ḳaṣd edüp Allâh -Sübḥâne-nin emrini ve buyurduğunu işidüp yine mâl ṣarf etmese. Pes maʿlûm ede ki işbu vesvese ḫâṭıra şeyṭândan geldi ve vaḳtâ ki gönlüne ḥayâl gelse ki ṣadaḳa ve iḥsân etmekle Allâh sübḥâne benüm günâhımı ʿafv edüp benden râżı olur ve Allâh -Sübḥâne-nin ḫazînesinde kesilmek yoḳdur. Eger dilerse başḳa yüzden ʿinâyet eder. Pes yaḳîn ede ki işbu taṣavvur Allâhu -Sübḥâne-nin cânibindendir.* 3. cüz, Sûretü'l-Baḳare-t, 268. âyet. KTC. 1-74, اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ İblîs-i laʿîn size faḳri vaʿde eder. Yaʿnî infâḳ etdiginiz maḥal sizi faḳrle ḳorḳutdurur. وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ Ve size buḫl etmegi emr eder. وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً Ve Ḥaḳ -Taʿâlâ- infaḳınızda size kendü kereminden günâhlarınızın ʿafvın vaʿde eder. وَفَضْلًا Daḫı size vaʿde eder infâḳınızdan efḍal bir ʿivaż dünyâda yâ âḫiretde. وَاللّٰهُ وَاسِعٌ ve Ḥaḳ -Sübḥâne ve Taʿâlâ- ehl-i taḳvâya çoḳ ʿiṭâ eder. عَلِيمٌ İstiḥḳâḳlarına dânâdır. 3. cüz, Sûretü'l-Baḳare-t, 268. âyet. TZA. 1-75, Şeytan sizi fakirlik ile korkutuyor, size hayasızlığı emr ediyor. Allah ise kendi canibinden mağfiret, feyz ve bereket vâit buyuruyor. Allah vâsiʿdir, hakkıyla âlimdir. Bakara Sûresi, 268. âyet. KKTA. 46, Şeytan sizi fakir olacaksınız diye korkutur. Size cimriliği emr eder. Allah ise *(nafaka hususunda)* size kendisinden yarlıgama ve bir bolluk vaʿd ediyor. Allâh *(ihsanı)* geniş olan *(her şeyi)* hakkıyla bilendir. Bakara Sûresi, 268. âyet. KHMK. 76)

199 Bu hadis şöyle geçmektedir: حَصِّنُوا اَمْوَالَكُمْ بِالزَّكٰوةِ وَدَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَاَعِدُّوا لِلْبَلَاءِ الدُّعَاءِ "Mallarınızı zekâtla koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedâvi edin. Belaya duʿa ile karşı koyun" Hadis Ansiklopedisi, C. 6, s. 347

200 Katʿiyyen hayır ve ihsan mertebesine erişemezsiniz sevdiğiniz şeyleri harcamadıkça... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 92. âyet. KKM. 70. (Hergiz bulımayasız eylügi tâ nafaka viresiz andan kim seversiz... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 92. âyet. SKT. 46, Elbette bulmazsınız eyü işliligi ḫarc etmedikçe sevdiginiz şeyden... 4. cüz, Sûretü Âl-i İmrân, 92. âyet. KTC. 1-99, لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ Hergiz eyülige nâ'il olmazsız. حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ Sevdiginiz eşyâdan taṣadduḳ etmeyince dek. Mervîdir ki ḳaçan bu âyet nâzil oldı Ebû Talḥa -- Rađıyâ'llâhu ʿanh- peyġamberin ḥużûruna gelüp söyledi : Yâ Resûlu'llâh! Emvâlimden bana ziyâde sevgili olan şey Bîrḥâ-nâm bağımdır. Pes istedigin nesneye anı ṣarf eyle. Ḥażret-i Resûl -Ṣalla'llâhu ʿaleyhi ve sellem- buyurdu: Ne güzel kelâm etdin. O, bir ḳazançlı mâldır. Evlâ ve enseb odur ki anı eḳâribine bez̠l edesin ve Ḥażret -Ṣalla'llâhu ʿaleyhi ve sellem- Ebû Talḥa'ya o cihetden anınla fermân etdi. Zîrâ anlara vermesi ṣadaḳadır ve ṣıla-i raḥm. 4. cüz, Sûretü Âl-i İmrân, 92. âyet. TZA. 1-99, Sevdiginiz şeylerden harcetmedikçe asla iyilige nâ'il olamazsınız... Âl-i İmrân Sûresi, 92. âyet. KKTA. 63, Siz sevdiginiz şeylerden *(Allah yolunda)* harcayıncaya kadar asla iyilige ermiş *(birr-ü taat etmiş)* olmazsınız... Âl-i İmrân Sûresi, 92. âyet. KHMK. 1-98)

bette ėrişmezsiz eylüge şol sevdügüŋüz (12) nesneden vermeyince dėmek olur ve Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur kim: اَلصَّلَاةُ عِمَادُ ٱلاِسْلَامِ وَٱلْجِهَادِ سَنَامُ العَمَلِ وَٱلصَّدَقَةُ شَيْءٌ عَجِيبٌ وَٱلصَّدَقَةُ شَيْءٌ عَجِيبٌ وَٱلصَّدَقَةُ شَيْءٌ عَجِيبٌ Eṣ-ṣalātü (13) ʿimādü'l-İslāmi ve'l-cihādi senāmü'l-ameli ve'ṣ-ṣadaḳatü şey'ün ʿacībün ve'ṣ-ṣadaḳatü şey'ün ʿacībün ve'ṣ-ṣadaḳatü (14) şey'ün ʿacībün. Yaʿnī demek olur kim: Namāz dīnüŋ diregidür ve ġazā ʿamelüŋ örkücidür. Ṣadaḳa (15) ʿaceb nesnedür? Ṣadaḳa ʿaceb nesnedü? Ṣadaḳa ʿaceb nesnedür dėdi üç kerre ve bir ḥadīs̱ daḫı (16) ʿĀyişe -Raḍiya'llāhu ʿanhā- rivāyet ėder Ḥażret-i Resūldan -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- اَلسَّخَاوَةُ شَجَرَةٌ فِي ٱلْجَنَّةِ وَ اَغْصَانِهَا مُتَدَلِّيَاتٌ فِ ٱلدُّنْيَا فَمَنْ تَعَلَّقَ بِغُصْنٍ مِنْهَا مَدَّةُ اِلَى ٱلْجَنَّةِ وَٱلْبُخْلِ شَجَرَةٌ فِي ٱلنَّارِ وَاَغْصَا نِهَا مُتَدَلِّيَاتٌ فِي ٱلدُّنْيَا فَمَنْ تَعَلَّقَ بِغُصٍ مِنْهَا مَدَّةُ اِلَي ٱلنَّارِ Es-seḫāvet şeceratün (17) fi'l-cenneti ve aġṣānihā mütedelliyātün fi'd-dünyā fe-men taʿallaḳabi-ġuṣnin minhā meddetü ile'l-cenneti ve'l-buḫli (49b-1) şeceretün fin-nāri ve aġṣānihā mütedelliyātün fi'd-dünyā fe-men taʿallaḳa bi-ġuṣnin minhā meddetü ile'n-nāri. (2) Yaʿnī Ḥażret-i Resūl ol pür-uṣūl buyurur kim: Cömerdlik bir aġaçdur. Uçmaḳda bitmiş. Budaḳları (3) ṣarḳmışdur dünyāya. Her kim anuŋ budaḳlarınuŋ birine yapışa anı uçmaġa çeker ve nā-keslik (4) bir aġaçdur. Cehennemde bitmiş. Anuŋ budaḳları ṣarḳmışdur dünyāya. Her kim anuŋ budaḳlarına yapışa (5) anı cehenneme çeker ve Resūl -ʿAleyhi's-selām- Kaʿbeyi ziyāret ederken bir kişi gördi-kim Kaʿbenüŋ örtüsine elin (6) yapışmış eydür kim: İlāhī! Bu ev ḥürmeti-y-çün beni yarlıġa dėr. Resūl -ʿAleyhi's-selām- eydür: Hāy! Eyle dėme. Ol kişi (7) eydür: Yā ne dėyeyüm? Resūl -ʿAleyhi's-selām- eydür: Benüm ḥürmetüm içün dė. Be-dürüstī mü'minin ḥürmeti artuḳdur bu (8) evüŋ ḥürmetinden dėdi. Ol kişi eydür: Yā Resūla'llāh! Benüm günāhum çoḳdur ve ʿaẓīm günāhlar (9) eylemişimdür. Resūl -ʿAleyhi's-selām- eydür: Günāhuŋ nedür? Ol kişi eyitdi kim: Yā Resūla'llāh! Benüm mālum ve ṭavarum (10) ve sā'ir dünyāvī esbābum çoḳdur. Her ḳaçan-kim bir kişi gele benden nesnecük dileye yüzümden bir issi (11) od çıḳar ol kişiye ġażabum ziyāde olur. Benden nesne isteyü geldügi-y-çün. Hīç aŋa nesne (12) vėrmezin. Ḥażret-i Resūl -ʿAleyhi's-selām- eydür: Iraḳ ol yā fāsıḳ benden! Yaḳma beni oduŋ-la. Ol Taŋrı (13) ḥaḳḳı-y-çün kim benüm cānum anuŋ ḳudret elindedür. Eger biŋ yıl ʿömrüŋ olsa gündüzlerüŋi (14) oruc-ile ve gėceleri ṣubḥa dek namāz ile geçürseŋ çün-ki baḫīl ve nā-kessin seni yüzüŋ (15) üzerine cehenneme bıraġurlar. El-bette bilmedüŋ-mi kim bu nā-keslik küfrdendür ve küfr oddandur ve (16) cömerdlik īmāndandur ve īmān cennetdendür. Pes çün nā-

kessin senüŋ yėrüŋ ṭamudur (17) dėdi. Anuŋ-çün kim bu nā-keslik daḫı nefs-i emmārenüŋ ṣıfat-ı rediyyesindendür ve cömerdlik (50a-1) nefs-i muṭma'innenüŋ ṣıfat-ı ḥamīdesindendür ve bu Allāh ḳatında ziyāde sevgülü ṣıfatdur. İmdi (2) ʿazīzüm! Sen nā-kes olup māluŋı fuḳarādan ṭartınursaŋ senüŋ yėrüŋ ṭamudur. Bu āyetler ve bu (3) ḥadīs̱ler ile s̱ābit ve ẓāhirdür kim yuḳaruda ẕikr olundı ve eger cömerd olup Ḥaḳ yolında (4) māluŋı fuḳarādan ṭartınmaz iseŋ senüŋ yėrüŋ cennetdür kim yuḳaruda ẕikr olundı. Ammā cömerdlik (5) bir ḳaç mertebe üzerinedür. Kişi mālınuŋ zekātını tamāmca çıḳarup vėrmek daḫı cömerdlikdür ve ʿAbdu'llāh (6) Bin Zübeyr kim ʿĀyişe -Raḍiya'llāhu ʿanhā-ya Resūl -ʿAleyhi's-selām- dünyādan gitdükden ṣoŋra vėrdügi yüz seksen (7) biŋ aḳçe gibi. Cemīʿisini Allāh yolına vėrdi. Aṣl cömerdlik işte böyle olur. Ammā şimdiki zamān (8) cömerdleri çoḳ vėrdükleri vaḳtın ḳırḳ elli aḳçe vėrür. Anı daḫı kendüye mülāzemet ėdüp (9) ṣaḳalına gülene vėrür. Ġayriye vėricek kendüye yaramaz ḫorca nesneler vėrür. -Neʿūẕü bi'llāhi.- Naḳli (10) Keşşāfda gelür kim Ḥaḳ -Taʿālā- yarın ḳıyāmet güninde feriştehlere buyura kim: Getürüŋ şol nesne- (11) leri-kim dünyāda dünyā beglerine vėrürler idi ve-yā-ḫud aʿvānlarına vėrürler idi. Bizi bege (12) buluşduruŋ ve-yā-ḫud ḥācetimüzi ʿarż ėdi vėrüŋ dėyü. Pes getüreler ol bedevī (13) atları ve ol nefīs ṭonları ve nefīs ḳumāşları ve yine buyura kim: Getürüŋ şol dünyāda benüm (14) içün vėrilenleri-kim benüm yoluma ve benüm faḳīrlerüme vėrdiler idi. Getüreler göreler kim: (15) Pāre pāre etmekler ve eski baḳır aḳçeler ve bir pulcaġaz ve iki pulcaġaz ve eski yamalu ḳaftanlar (16) ve eski gömlekler ve eski taḳyeler ve aruḳ ḳoyunlar ve aruḳ ṣıġırlar. Ve'l-ḥāṣıl her kişiyi (17) vėrdügi ḫayr-ile bile ḥużūr-u Ḥaḳḳa[201] getüreler. Baʿżı kişinüŋ ṣadaḳātı gökçek ḥużūr-ı Ḥaḳda (50b-1) ḳabūl ola ve baʿżı kişinüŋ şol dėdüklerim gibi ola. Ḳabūl olmaya. Feriştehler eydeler kim: (2) Ėy miskīn ādem oġlanı! Revā-mı-y-dı-kim Allāh içün bunuŋ gibi ḫoş nesneler vėre-y-düŋ ʿabes̱ (3) yėrlere ve şöhretlere ve fesādlara ve ribālara ve aʿvānlara. Bunuŋ gibi nefīs nesneleri vėrdüŋüz. (4) Varuŋ ėy ḥayāsızlar! dėyüp ser-zeniş ėdeler. Bunlar başların aşaġa ėdüp utanalar. Resūl (5) -ʿAleyhi's-selām-uŋ aḳçeyi faḳīre vėrdügi vaḳtın yuyup vėrdügi kişinüŋ ḫayrātı ve ḥasenātı (6) yarın Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine ʿarż olunduḳda ḫoşca olsun dėmek idi. ʿAzīz! Şöyle (7) taṣavvur olunmasun-kim: Bu māl saŋa vėrildi bir daḫı ṣorulmaz ṣanma. Zīrā emānetdür senüŋ milküŋ. (8) Şol vaḳtın olur kim sen

201 "ḥużūr-ı Ḥaḳḳa" yerine

anı almazdan evvel āḫirete gönderesin anda ḥāżıruŋdur. Beyt: (9)

Dėvşürme mālı ḳalmaz saŋa kim[202] bāḳī
Ḳalur bāḳī ḳılursaŋ anı fānī
Dilerseŋ ḳo ki ayruḳlar (10) alalar
Dilerseŋ vėr ki bulasın sen anı[203]

Şol māl ki Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa vėrdi sen daḫı (11) ol mālı bāṭıl yėre vėrdüŋse ve-yā seni ögenlere ve-yā şöhrete vėrdüŋse yaʿnī Şeddādī evlere ve Firʿavnī (12) yėmeklere ve gėymeklere ḫarc ėtdüŋse cezāsını saŋa ėderler. Zīrā māl kişiye ʿāriyetdür. Yine (13) alınup bir kişiye daḫı vėrilür. Nite-kim senden evvel bir kimesnenüŋ daḫı idi. Andan saŋa geldi. (14) Şunı dāyim göre ṭurursın-kim: Biri ölür bunca zaḥmet ile irkilen māl birine mīrās̱ ḳalur. (15) Ol vāris̱ aŋa müft mālik olur. Ol māl cemʿ ėden ʿaẕābın çeker. Ėy! ʿAceb sen niçün (16) bunlardan ʿibret almazsın ve kendüzüŋe gelmezsin. Ėy ġāfil ādem oġlanı! İnsānam maʿrifetüm (17) vardur dėrsin daʿvā ėdersin. Gör aḫı! Bir ṭaġ cān-averin bir oḳıla nice ururlar düşürürler. (51a-1) Saŋa bunca Taŋrı ve peyġam-ber oḳların ururlar hīç biri es̱er ėtmez. Meger kim bu oḳları şeyṭān (2) senden defʿ ėder ola. Şol ilerüden geçenleri gör kim bir söz ile nice uṣlandılar ve nice (3) dünyāyı bir uġurdan terk ėtdiler daḫı āḫirete teveccüh ėtdiler. Meger kim senüŋ bir uġurdan ṭalebüŋ (4) ve himmetüŋ dünyāyadur ve-yā-ḫud āḫirete inkāruŋ vardur. Gizlüdür sen-daḫı bilmezsin. Anuŋ-çün (5) bu sözler saŋa es̱er eylemez. Ėy bī-çāre! Ne ola bu derde bir ėtseŋ çāre eksiklig-ile sen daḫı (6) meşāyiḫ eşigine vara ol. Nefsānī heveslerden uṣanup ve ol fānī ḳapulardan ol aḫı āvāre. (7) İşitdüŋ kim meşhūr ḥikāyetdür: Sulṭān İbrāhīm-i Edhem Belḫ şehrinde pādişāh idi. Ḳırḳ vezīri (8) var idi. Günde dört biŋ ṭavar şunlar içün boġazlanur idi. Bir söz ile ıṣlāḥ olup tevbe (9) eyledi bu fānī pādişāhlıġı terk ėdüp ebedī sulṭān oldı. Anuŋ tevbesinüŋ sebebi bu oldı-kim: (10) bir gün evinden ṭaşra çıḳup dīvānında oturmış idi. Gördi-kim bir ʿArab bir ḳaṭar deveyi (11) yedüp içerü sarāya girdi. Hīç kimseye muḳayyed olmaz ve kimse daḫı bunca ḫalḳdan aŋa gėrü ṭur (12) dėmez. Ḳapucılar ve çavışlar hep ḥāżır dururlar. Birisi menʿ eylemez. Kendü yėrinden ḳalḳdı. Vardı (13) bu deveciye eydür: Ne kişisin? Ḳanda gidersin? dėdi. Deveci eydür: Bir deveci kişiyem. Kārubān sarāya (14) ḳonmaġa

---

202 "kim" okunmazsa vezne uyar.

203 Vezni: 11'li hece vezni

geldüm. Sulṭān İbrāhīm eydür: Ne ʿaceb söylersin? Bu pādişāh sarāyıdur. Ben pādişāham. Dön! (15) Gėrü git dėdi. Deveci ʿArab eydür: Şimdi bu sarāy senün-midür? Sulṭān eydür: Hele şimdi benüm milkimdür. (16) Deveci eydür: Senden evvel kimüŋ idi? Pādişāh eydür: Babamuŋ idi. Babandan evvel kimüŋ (17) idi. İbrāhīm eydür: Dedemüŋ idi. Deveci eydür: Ḳanı şimdi anlar? Pādişāh eydür: Anlar öldiler (51b-1) gitdiler. Şimdi bu sarāy benümdür. Döndi ol deveci İbrāhīme eydür: Pes buŋa gelen gider imiş. (2) Bu ḫod kārubān sarāy imiş. Anlar ḳonmış göçmiş. Sen-daḫı göç. Ben ḳonayım dėr. Hem-ān sāʿat (3) İbrāhīm-i Edhem remzi aŋladı. Ölüp ṭopraḳ olacağın bildi ve bu kendünüŋ pādişāhlığı fenā (4) olacağın fikr eyledi. Bir kerre āh eyleyüp iŋledi. Ol tāc u taḫtı ve sulṭānlığı ve ol rāḥatı ve (5) taḫtı hep dökdi ve gitdi ve yoḳlığı ḳabūl eyleyüp bir eski ʿabā gėydi. Daḫı vardı Mekke şehrinde (6) mücāvir oldı. Beyt:

اَي نَفْس بَدِيدَهٔ تَحْقِيقْ بِنْگَرِى. دَرْوِيشْ اِخْتِيَارْ كُنِي بَرْ تُوَنْگَرِي

Ėy nefs-i be-dīde-i taḥḳīḳ bi-n(i)gerī
Dervīş iḫtiyār künī ber tüvāngerī[204]

Ve (7) arḳası-y-le odun getürüp ṣatardı. Her yüki beş pula vėrürdi. Bir pulın kendü nefsine ḫarc (8) ėdüp dört pulın Mekkede mücāvir olanlara taṣadduḳ ėderdi. On yedi yıl Mekkede bu ṭarīḳ üzerine (9) nefsine mücāhede eyledi. Her gėce yatsu āb-dest-i-y-le ėrte namazın ḳılurdı. Ādem olan işte şöyle (10) olur. Der-ḥāl bir oḳ-ile düşer. Ammā hīç bilmezem nedür ḥālüŋ senüŋ . Bunca oḳlar kim saŋa doḳınur (11) hīç eṡer eylemez. Allāh yolına dünyāyı terk ėdicek kişi böylece ėtmek gerek. Ammā baʿżı kişiler görürüz (12) kim kendünüŋ mālından ziyāde ṣadaḳāt-ı müslimīni daḫı vėrmeye ḳıyamazlar. Ḫalḳdan gelen ḫayrları (13) yığışdururlar. Biz müstaḥıḳḳuz dėrler. Alurlar daḫı güzel cāriyelere vėrürler ve oğullarına ve ḳızlarına (14) altunlar ve incüler ve dürlü dürlü kemḫālar ve laṭīf esbāblar ėderler ve nefsānī ẕevḳlere meşġūl olurlar. (15) Ḳulum ve ḫalāyıḳum beş oldı ve fülūrüm ve aḳçem bir ḳaç biŋ oldı. Baŋa bunlar ölince yėter (16) dėmez. Varuŋ bir faḳīre daḫı vėrüŋ dėmezler. Ölince cemʿ ederler. Ölicek nice biŋ biŋ altunları (17) ve aḳçeleri kīseler ile ḳorlar giderler. Gelür vāriṡler alurlar. Daʿvā daḫı ederler kim: Biz Resūl (52a-1) ve aṣḥāb-ı ṭarīḳ üzerineyüz

---

204 Ey gerçegi görür olan nefs! Bak ve gör * Dervīş zenginligin üstündekini seçti. Vezni: Mefʿūlü / fāʿilātü / mefāʿīlü / fāʿilün. "nefs" kelimesinde ve "dervīş ve iḫtiyār" kelimelerinin son hecelerinde imâle vardır.

ʿālimlerüz ve şeyḫlerüz dėrler. Ḥażret-i Resūl -ᶜAleyhi's-selām- böyle-mi eyledi ve aṣḥāb (2) daḫı böyle-mi eyledi? Aṣḥābdan birisine bir baş hediyye getürdiler almadı. Ḳalan ḳardaşlarum benden (3) müstaḥiḳdür dėyüp bir āḫarına gönderdi. Ol-daḫı eyle dėyüp birisine daḫı gönderdi. Tā yėdi eve varınca (4) birbirine gönderdiler. Āḫir ol baş yine devr ėdüp evvelki aṣḥābuŋ evine geldi. Andan Taŋrı Resūline (5) -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-e Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām- geldi bu āyeti getürdi. Ḥaḳ -Taʿālā- cānibinden buyurdı-kim: وَيُؤْثِرُونَ عَلَى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ Ve yü'şirūne (6) ʿalā enfüsihim ve lev kāne bihim ḫaṣāṣatün.[205] Yaʿnī: Ḳanāʿat ėderler ḳatlarında olan nesne ile ve ġayrileri nefslerinden (7) menʿ ėderler. Eger-çi kendüleri aç olurlarsa daḫı dėmek olur. Ḥasan-ı Baṣrī -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: (8) Bir kişi var idi. Oruç dutardı. Gėce olıcaḳ evinde nesnecügi bulunmadı kim nefsine vėre-y-di ṣudan (9) ġayri. Orucın ṣu-y-ile açdı. Ėrtesi yine oruç ṭutdı. Gėce nesne bulmadı. Yine oruç ṭutdı. Çün-ki (10) açlıḳ üç güne yėtişdi żaʿīf olup açlıḳ üzerine ġālib oldı. Enṣārīlerden birisi anuŋ (11) ḥālini bildi. Evine ḳıġırdı. Ol enṣārīnüŋ evi ḫalḳı ve kendi oruç dutarlar idi. Ol enṣārīnüŋ (12) oġlancuḳları daḫı var idi. Ol enṣārī bu kişiyi aldı evine geldi girdi. Ḫātūnına eydür: Hīç (13) evde bir ḳonuḳ yėyecek nesnecük var mıdur? Ḫātūn eydür: Ancaḳ bir ḳonuḳ doyacaḳ nesnecük vardur. (14) Enṣārī eydür: Anı ḳonuġa yėdürelüm. Biz ṣabr ėdelüm. ᶜAvreti eydür: Oġlancuḳları nice ėdelüm? Enṣārī (15) eydür: Oġlancuḳları aḫ-şām olmadın uyudalum. Varca ṭaʿāmı ḳonuḳ öŋüne getürelüm. Çırāġı ḳurcalar (16) gibi olup söyündürelüm. Ḳonuġa ḳarşu yė dėyelüm. Biz daḫı yėr gibi olalum. Elümüz ḳaraŋuda varsun (17) gelsün. Aġzımuz daḫı gevşesün ammā yėmeyelüm. Ol bizi yėr ṣanup ṭaʿāmuŋ varcasın ḳonuḳ (52b-1) yėsün doysun dėdi. Çün-ki aḫ-şām yaḳın oldı oġlancuḳları aç uyutdılar. Gėce olıcaḳ (2) varca ṭaʿāmı ḳonuḳ öŋine getürdiler. Çerāġı ıṣlāḥ ėder gibi oldılar söyündürdiler. (3) Enṣārī ṣunardı ve-līkin yėmezdi. Ḳarşu ḳonuġa

---

205 ... Ve onlara verilen şeylere karşı gönüllerinde bir ihtiyaç, bir istek duymayanlara ve ihtiyaçları bile olsa onları kendilerinden üstün tutanlara gelince... Kur'ân, LIX. Haşr Sûresi, 9. âyet. KKM. 654. (... Dakı üyirürler *[üyirmek T. 1. seçmek, ihtiyar etmek. 2. tercih etmek, üstün tutmak. SKTS. 607.] yaʿni Muhacırları,* gendüzileri üzere, eger oldısa dağı anlara hâcat dakı yoksullık... (59) Sūratü'l-Haşr, 9. âyet. SKT. 461, ... Verildi muḥâcirlere ve iḫtiyâr ederler ġayrileri kendüleri üzerine ve egerçi olsa da ana ḥâcetleri... *F. Yuḳarudaki âyetde ẕikr olunanlardan murâd muḥâcirlerdir ve işbu âyetde ẕikr olunanlardan murâd enṣârdır ki muhâcirlerden ol Medîne-i Münevvere'de eglenürler ve kendü żarûretlerini bıraḳup muhâcirlerin żarûretini devâ ederler idi ve eger muhâcirlere bir şey verilirse ḥased etmezler idi. Belki ḫoşḥâl olurlar idi. Muhâcirleri kendü cânlarından muḳaddem severler idi.* 28. cüz, Sûretü'l-Haşr, 9. āyet. KTC. 3-143, وَيُؤْثِرُونَ عَلَى اَنْفُسِهِمْ Daḫı ehl-i hicreti cânları üzere taḳdîm ederler. وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ Ve eger kendülere bir iḫtiyâc olsa... 28. cüz, Sûretü'l-Haşr, 9. âyet. TZA. 2-368, Kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile onları öz nefislerinden üstün tutarlar. Haşr Sûresi, 9. âyet. KKM. 547)

yė dėrdi. Ol ṭaʿāmuŋ varcasın hep ḳonuḳ yėdi doydı. (4) Kendüler ve oğlancuḳları aç ḳaldılar. Yatdılar ṣabāḥ olınca. Çün ṣabāḥ oldı enṣārī Resūl ḥażreti (5) -ᶜAleyhi's-selām-a vardı. Ėrte namāzın bile ḳıldı. Namāzdan fāriġ olıcaḳ döndi enṣārīye Ḥażret-i (6) Resūl eydür: لَقَدْ عَجِبَ اللهُ مِنْ صُنْعِكُمَا Leḳad ʿaceba'llāhu min ṣunʿikümā. Yaʿnī: Allāh rāżī oldı sizüŋ fiʿlüŋüzden dėmek olur. Döndi (7) yine bu āyeti oḳudı: وَ يُؤْثِرُونَ عَلَى اَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ Ve yü'ṡirūne (6) ʿalā enfüsihim ve lev kāne bihim ḥaṣāṣatün. İşte aṣḥābuŋ dirligi ve ḥāli (8) bu-y-idi ve Resūl ḥażretinüŋ ṭoḳuz günde bir kerre yėdügi meşhūrdur ve arpa etmegin yėdügi ve dāyim yalın (9) ayaḳ yörüdügi ve yalıncaḳ eyersüz merkebe bindügi. Hep bunlar maʿlūm ve muḥaḳḳaḳdur. (10) Pes bunlar faḳr iḫtiyār ėdüp kendülerüŋ elinde olancasın fuḳarāya vėrmekden ġaraż dünyānuŋ (11) ʿabeṡ idügin bildüklerindendür. Eger sen daḫı dilerseŋ kim ḳıyāmet güninde bunlaruŋ ile bile olasın (12) cömerd olup faḳrdan ḳorḳma ve elüŋde varını fuḳarādan ve ḳonuḳdan dirīġ ėtme. Oğul ve ḳız (13) ʿavret ve māl hep bunlar ḳıyāmetde saŋa fā'ide ėdemezler. Evlād ve ezvāc seni ʿaẕābuŋdan ḳurtarmaz. (14) Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- kelām-ı ḳadīminde buyurur: يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ اِلَّا مَنْ اَتَى اللهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ Yevme lā yenfaʿu mālun ve lā benūne. İllā men eta'llāhe bi-ḳalbin selīmin.[206] (15) Ölicek māluŋı ʿavretüŋe ḳorsaŋ senden ṣoŋra bir ere daḫı varur aŋa yėdürür ve eger ḳıza ḳalursa (16) ol-daḫı varur bir ere yėdürür ve eger oğluŋa ḳalursa ol-daḫı ʿabeṡ yėrlere çüridür. (17) Sen vebāl-ile ḳalursın. Eger mālı ʿavret cemʿ ėderse ölicek erine ḳalur. Yėrine bir ʿavret daḫı (53a-1) alur. Anuŋ-la bile yėr içer. Yine fā'ide olmaz. Pes şol māl-kim kişinüŋ ṣoŋına ḳalur ol māl ḫayrlu (2) māl degil imiş. Pes ḫayrlu māl nice kerre dėdüm-ki kişinüŋ eli-y-le vėrdügidür fuḳarāya ṣağlığında. (3) Ḥaḳ -Celle ve ʿalā- eydür: مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ

---

206 O günde ki ne mal fayda verir o gün, ne evlat. Ancak Allah'a şirkten ve şüpheden arınmış bir gönülle gelen faydalanır. Kur'ân, XXVI. Şuʿarâ' Sûresi, 88 ve 89. âyetler. KKM. 430. (Ol gün ki assı eylemege mal ve dağı oğlanlar, illâ ol kim geldi Tanrıya sağ gönül-ile *yaʿnî imânlu* (26) Sûratü'ş-Şuʿarâ', 88 ve 89. âyetler. SKT. 298, Ol günde ki fâ'ide vermez ne mâl ve ne evlâd. * Lâkin fâ'ide ṣaḥibi oldur ki getüre Allâh -Taʿâlâ-ya ʿayıbsız olan ḳalbi. 19. cüz, Sûretü'ş-Şuʿarâ', 88 ve 89. âyetler. KTC. 2-160, يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ Ol günde ki ne mâl yarar ne oğullar. اِلَّا مَنْ اَتَى اللهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ Meger şol kimse ki Tanrı'nın ḥużûr-ı ʿizzetine küfür ve maṣiyyetden ḳurtulmuş bir gönül ile geldi. 19. cüz, Sûretü'ş-Şuʿarâ', 88 ve 89. âyetler. TZA. 2-115, Ol gün ki ne mal, ne oğul fayda vermez. * Ancak Allah'a temiz bir kalb ile gelen kimseye fayda verir. Eş-Şuarâ Sûresi, 88 ve 89. âyetler. KKTA. 372, Ol günde ki ne mâl fâide eder, ne oğullar. * Meger ki Allâh'a *(küfr-ü nifakdan)* tamâmen sâlim bir kalb ile gelenler ola. Eş-Şuarâ Sûresi, 88 ve 89. âyetler. KHMK. 2-662)

وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ, Mā ʿindeküm yenfedü ve mā ʿinde'llāhi bāḳin.[207] Yaʿnī: Sizin ḳatuŋuzda olan fānīdür (4) ve benüm ḳatumda olan bāḳīdür. Yaʿnī dėmek olur kim: Sizin ṣadaḳalarınız ve ḫayrlarıŋuz hep benüm (5) ḳatumdadur. Benüm ḳatumda olan āḫiretde sizüŋ ḥāżırıŋuzdur. Ammā bu dār-ı fenāda sizüŋ elüŋüzde (6) olan āḫir fenā olup gitse gerekdür. ᶜAzīz! Saŋa bir ḫaberüm var dėyeyüm işit: Ḳaçan bir kişi bir faḳīre (7) ṣadaḳa ėtse ol maḥall-i ḳabūlde vāḳiʿ olsa ol ṣadaḳa döner ol vėren kişiye duʿālar ėder. Evvel (8) eydür kim: Ben bir fānīdüm sen beni bāḳī eyledün. Allāh seni cennetde bāḳī eylesün. İkinci eydür kim: Ben (9) düşmen idüm. Sen beni dost eyledüŋ. Allāh seni dost eylesün. Üçünci eydür: Ben cehennemlik idüm. (10) Sen beni cennetlik eyledüŋ. Allāh seni cennetlik eylesün dėr. Vaḳtā kim bu ṣadaḳa vėrilen nesne ṣadaḳa issine (11) bu duʿāları eylese cemīʿ-i ferişteler āmin dėrler ve Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażreti eydür: Siz ṭanuḳ oluŋ . Ol ḳulumuŋ (12) duʿāsını ben ḳabūl ėtdüm ve anuŋ issini yarlıġadum ve eger Allāh içün vėrilmeyüp ṣanduḳlara ve anbārlara (13) ḳoyulup ṣaḳlanursa ve-yā ḳumāşlara ve ḳullara ve cāriyelere ve bağlara ve baḫçelere vėrilüp anlara baḳup (14) daḫı faḫrlanursa ol māl ve milk ṭavar ve esbāb issine ilenüp eydür: Sen beni ḥabs eyledüŋ. Allāh (15) seni cehennemde ḥabs ėtsüŋ ve sen bizi fuḳarādan ṭartınduŋ. Allāh daḫı raḥmetini senden ṭartınsun (16) ve sen bizi merdūd-ı Ḥażret eyledüŋ. Allāh seni ḥażretinden sürsün. Eyle olsa faḳīrlıḳ ġanīlıḳdan (17) yaḫşıdur. Aḫbārda gelmişdür kim: Mūsā peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- bir gün münācātdan ṣoŋra diledi-kim yine vaṭanına vara. (53b-1) Ḥaḳ -Taʿālā- eyitdi: Yā Mūsā! Fülān ḳuluma var. Benden selām eyle. Anuŋ ʿömri ḳırḳ yıl daḫı gitse (2) gerekdür. Ammā ol ḳırḳ yıluŋ yigirmi yılını baylıḳ ve yigirmi yılını faḳīrlıḳ ile geçürse gerekdür.Yā Mūsā! (3) Var imdi ol ḳuluma dė-kim: Yigirmi yıl baylıġı evvel-mi iḫtiyār ėder yoḳsa yigirmi yıl faḳīrlıġı (4) evvel iḫtiyār ėder? Ḳangısını evvel diler? Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- geldi ol kişiyi buldı ve Allāhuŋ selāmını aŋa (5) degürdi ve Allāhu -Taʿālā-nuŋ buyurduḳlarını bir bir hep dėdi. Ol kişi eydür: Ḫātūnuma danışayum göreyim. (6) Ol ne dėr? Vardı

---

[207] Sizde ne varsa bitip tükenir, Allah'ın katındaysa kalır. Kur'ân, XVI. Nahl Sûresi, 96. âyet. KKM. 317. (Ol kim katunuzdadır, dükenür; dakı ol kim Tanrı katındadur, girü kalıcıdur. (16) Sûratü'n-Nahl, 96. âyet. SKT. 214, Ve ol şey ki sizin yanınızdadır fânî olur ve ol şey ki Allâh'ın yanındadır bâḳîdir. 14. cüz, Sûretü'n-Naḥl, 96. âyet. KTC. 214, مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ Ḳatınızda olan şey' dükenüp fânî olur. وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ, Ve Tanrı -Taʿâlâ- ḳatında olan şey' hemîşe mevcûddur, aṣlâ fânî olmaz. 14. cüz, Sûretü'n-Naḥl, 96. âyet. TZA. 1-423, Sizde ne varsa tükenir, Allah'taki kalır. Nahl Sûresi, 96. âyet. KKTA. 279, Sizin nezdinizdeki tükenir, Allahın indindeki ise bakıydir. Nahl Sûresi, 96. âyet. KHMK. 2-500)

ḫātūnına eydür: Allāh bize selām ėtmiş. Daḫı benüm ʿömrümden ḳırḳ yıl daḫı var imiş. (7) Ammā yigirmi yılı baylıḳ ile ve yigirmi yılı faḳīrlıḳ ile geçecek imiş. Ḥaḳ -Sübḥāne ve Taʿālā- kereminden (8) Mūsā peyġam-ber ile ḫaber gönderüp buyurmış-kim: Yigirmi yıl baylıġı evvel-mi iḫtiyār ėder? Yoḳsa yigirmi (9) yıl faḳīrlıġı-mi evvel iḫtiyār ėder? Ḳangısını evvel dilerse ol olsun dėmiş. Sen ne dėrsin? Ḫātūn (10) eydür: Evvel faḳīrlıḳ gelsün gitsün. Ṣoŋra baylıḳ gele. Zīrā pīrlikde yoḫsul olmaḳ ġāyet (11) müşkildür. Yaşlı olıcaḳ gücüŋ ve ḳuvvetüŋ kesilür renc-berlik ėdemezsin. Ol vaḳtın bārī (12) bay olasın. Pīrligi ḫoşlucaḳ ile geçüresin dėdi. Bu kişi ṭaşra çıḳdı eydür: Ḫātūnlaruŋ (13) re'yi naṣīḥati ṣāliḥ olmaz. Evvel baylıḳ ṣoŋra faḳīrlıḳ olsun dėyüp vardı Mūsā peyġam-ber (14) -ᶜAleyhi's-selām-a eydür: Yā nebiyya'llāhi! Bu faḳīrlıḳ ne gökcek nesne olur kim faḳīrlerüŋ göŋülcükleri (15) ṣınuḳlıġı gitmez. Ne ola-y-dı dāyim faḳīr ola-y-dum. Sen-kim peyġam-bersin ve kelīmu'llāhsın faḳīrsin. (16) Firʿavn gör kim ġanī olduġı-y-çün tekebbürlik ėder. Saŋa uymaz. Nice ėdelüm? Çün Ḥaḳ -Taʿālā- (17) böyle taḳdīr ėtmiş. Yigirmi yıl bay olam ve yigirmi yıl yoḫsul olam. Ḥaḳ -Taʿālā- yigirmi yıl baylıġı (54a-1) evvel vėrsün. Bārī ʿömrümüŋ āḫiri yine faḳīr üzerine olsun. Allāh ḥażretine yine faḳīrlıḳ ve eksiklik (2) ile dāyim eyle varayım dėdi. Mūsā peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- vardı bu kişinüŋ sözini Ḥażret-i Ḥaḳḳa ʿarż eyledi. Ḥaḳ -Taʿālā- (3) daḫı bu sözi ḳabūl ėtdi. Ṣol sāʿat içinde ol kişi şöyle ġanī oldı-kim ol memleketde (4) aŋa gelen dünyā hīç kimseye gelmezdi. Gün olurdı-kim biŋ ḳızıl fülūrī gelürdi. Ol kişi bu gün (5) geleni ėrteye ḳomazdı. Ḥaḳ yolına hep üleşdürürdi. Köpriler yapdı mescidler yapdı (6) açlar ṭoyurdı ve yalınlar donatdı ve borçlular borcın ödedi. Tamām bu yigirmi yılı bu vechile (7) geçürdi. Yigirmi yıl tamām olıcaḳ bu kişinüŋ ʿavreti eydür: Ḥāy kişi! İşde yigirmi yıldur sen (8) ġınā içindesin. Gün oldı senüŋ evüŋe biŋ ḳızıl fülūrī geldi. Ne baylıġuŋ bilindi (9) ve ne yoḳsullıġuŋ bilindi. Senüŋ yėdügüŋ yine arpa bulamacı ve kendünüŋ eski palās ve oġlancıḳlaruŋ (10) daḫı gėydükleri keçe külāh ve ʿabālardur. Hele şimdi getür görelüm elünde neŋ vardur? Ol kişi (11) eydür: Uş şimdi elümde buçuḳ pulum vardur dėdi. Çıḳdı bir faḳīre vėrdi. Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- yine (12) münācāt ėderken Ḥaḳ -Taʿālā- Mūsāya eydür: Yā Mūsā! Ol ḳulumı bilür-misin-kim ḥāli nedür? Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- (13) eydür: Yā İlāhī! Ḳullaruŋı sen bilürsin. Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Yā Mūsā! Bu gün ḳuluma vėrdügim yigirmi yıl (14) ġınānuŋ müddeti tamām oldı. Var imdi ol ḳulum gör ne eylemiş ve ne ėtmiş? Ol benüm vėrdügim (15) mālı neye ḫarc ėtmişdür? Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- geldi ol

kişinüŋ ḳapusını ḳaḳdı. Ol kişi çıḳdı. Gördi (16) Mūsā -ᶜAleyhi's-selām.- Ol kişinüŋ arḳasında bayağı gibi bir eski ʿabā ve daḫı oğlancuḳları çıḳdı. Anlar (17) daḫı birer eskiceler gėyerler. Başlarında keçe taḳye. Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Ḥaḳ -Taʿālā- seni ṣorar. Beni saŋa (54b-1) gönderdi-kim: Var gör ol ḳulumı kim yigirmi yıldan beri vėrdügim mālı n'eyledi ve neye ḫarc eyledi? (2) dėr. Ol kişi eydür: Yā Mūsā! Anuŋ ʿizzet-y-çün ol dünyā baŋa gelelden berü ben daḫı bir gėce (3) rāḥat-ile yatup uyḳu uyumadum. Ḳorḳdum-kim beni kendüye meyl ėtdüre daḫı Allāhuŋ ḫışmına beni (4) uğrada. El-ḥamdüli'llāhi kim şimdi geldüm yine faḳīrlıḳ ṣınurına ėrişdüm. İmden gėrü ölürsem daḫı ġam (5) degil. Bolay-ki faḳīrlıḳda cān vėrdüm. Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- taʿaccüb ėtdi. Vardı yine Ṭūr ṭağına çıḳdı. Ḥaḳ -Taʿālā- (6) ḥażretine eydür: Yā Rabbi! Ol ḳuluŋ ne ʿaceb ḳuldur? Bunca māl-kim sen aŋa vėrmişsindür şimdi (7) elinde hīç bir pulı yoḳdur. Kendünüŋ arḳasında ve oğlanlarınuŋ ve ḳızlarınuŋ ve ʿavretinüŋ (8) arḳalarında ʿamele yaramaz eskiler vardur ve evinde ve barḳında ol vėrdügüŋ dünyādan eṣer görünmez. (9) Her ne kim aŋa vėrdüŋse yine faḳīrlere üleşdürmiş. Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Yā Mūsā! ᶜİzzetüm ḥaḳḳı-y-içün ol (10) ben vėrdügim dünyāyı kendü nefsine vėrmedi. Benüm yoluma faḳīrlere vėrdi. Ben daḫı anuŋ ol yigirmi (11) yılını kim faḳīrlıġ-ile geçürse gerekdi. Anı daḫı ġınā ile geçürdem. Var ol ḳuluma dė. Bu yigirmi yıl (12) faḳīrlığı ġınā ile geçürsün dėdi. Geldi Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- bu ḫaberi ol-kişiye dėdi. Ol kişi daḫı ol (13) faḳr-ile geçürecek ʿömrüni ġınā-y-ile geçürdi ve cemīʿi eline gireni yine Ḥaḳ yolına fuḳarāya ṭurmadı (14) vėrdi. Pes bundan maʿlūm oldı-kim Ḥaḳ içün vėrilen rızḳ eksilmez imiş. Bil-kim artar imiş (15) Beyt:

Ėy Ḫudā raḥm ėtdügüŋ hergiz melāmet görmedi
Ḳaḳıyup ḫışm ėtdügüŋ ʿālemde (16) rāḥat bulmadı[208]

İmdi ėy ḳardaş cömerdliginden bir ḳaç fażīlet söyledüm işitdüŋ. Bir ḳaç (17) fażīlet daḫı faḳīrlıḳdan dėyeyüm işit. Tā bilesin faḳīrlıġ-mı yaḫşı imiş ve-yā-ḫud ġanīlıḳ-mı (55a-1) yaḫşı imiş? Ger-çi-kim bu cömerdliğuŋ fażīleti öküşdür. Ammā bir anbāruŋ cāşnīsi örnegi (2) bir avuç buğday olur ḳalanı daḫı aŋa ḳıyās olunur. Bilgil imdi ėy ʿazīz! Ḥaḳ -Taʿālā- senüŋ (3) ḳalbüni cemīʿ-i küdūrāt-ı nefsāniyyeden ẓulümāt-ı cismāniyyeden pāk eylesün. Eger su'āl olunursa-kim (4) bu ḫayrāt-ı bāḳiye nedür ve bu faḳīrlıḳ nedür? Bunlar bir gizlü pādişāhlıḳdur kim hīç kimesne bunuŋ (5) lezzetini

---

208 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

bilmez. Yine faḳīrlerden özge bilür yoḳdur. Sulṭān İbrāhīm-i Edhem eydür: Eger bu faḳīrlerüŋ (6) ėtdügi ẕevḳ ve ṣafā cebr ile ele gire-y-di dünyā sulṭānları çeri çekerlerdi faḳīrlerüŋ elinden (7) bu ẕevḳi ve ṣafāyı alurlar idi ve bu faḳīrler uçmaḳ içinde daḫı pādişāh olsalar gerekdür. (8) Resūl -ᶜAleyhi's-selām- buyurur kim: Miᶜrāc gėcesi baŋa cenneti ᶜarż ėtdiler. Eks̱er ḫilᶜatin faḳīrlerde (9) gördüm ve cehennemi ᶜarż ėtdiler. Anuŋ eks̱er ḫilᶜatin ḫātūnlarda ve ġanīlerde gördüm ve bu faḳīrlere (10) dünyāda sulṭān dėmek şol maᶜnīdendür kim bunlar sulṭāna ḳul olmaḳdan ḳurtılmışlardur (11) ve bu ġanīler şeyṭānuŋ ḳulıdur. Zīrā şeyṭān bunları dünyānuŋ ol yėdi dürlü bendleri-y-le anları (12) bağlamışdur esīr ėtmişdür. Ḥaḳ -Taᶜālā- ol yėdi duzağı Ḳur'ānda beyān ėdüp buyurur: زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ ٱلشَّهَوَاتِ مِنَ ٱلنِّسَاءِ وَٱلْبَنِينَ وَٱلْقَنَاطِيرِ ٱلْمُقَنْطَرَةِ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَٱلْفِضَّةِ وَٱلْخَيْلِ ٱلْمُسَوَّمَةِ وَٱلْأَنْعَامِ وَٱلْحَرْثِ ذَٰلِكَ مَتَاعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَٱللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ ٱلْمَآبِ Züyyine li'n-nāsi (13) ḥubbü'ş-şehevāti mine'n-nisā'i ve'l-benīne ve'l-ḳanāṭīri'l-muḳanṭarati mine'ẕ-ẕehebi ve'l-fıḍḍati ve' (14) l-ḫayli'l-müsevvemeti ve'l-enᶜāmi ve'l-ḥars̱i ẕālike metāᶜu'l-ḥayāti'd-dünyā va'llāhu ᶜindehū ḥüsnü'l-me'ābi.[209] (15) Pes bu bendler ile şeyṭān bunları avladı ṭutdı. Göŋüllerini dünyānuŋ bu metāᶜları-y-le meşġūl (16) eyledi. Artuḳ bunlara bu duzaḳdan necāt āsān degildür. Meger kim ᶜināyet-i Ḥaḳ (17) yėtişe. Şol Ebū Bekr ḥażretine yėtişdügi gibi ve daḫı sāyir ᶜazīzlere yėtişdügi gibi kim cemīᶜ-i (55b-1) dünyālarını Ḥaḳ yolına vėrdiler.

---

209 Kadınlara, oğullara yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşlere, güzel ve cins atlara, hayvanlara va ekinlere karşı insanların aşırı sevgisi vardır ve bu sevgi, insanlar için bezetilmiş bir sevgidir. Fakat bunlar dünya yaşayışına ait birer matahdan ibarettir. Sonucu varılıp gidilecek yerin güzelliğiyse ancak Tanrı katındadır. Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 14. âyet. KKM. 58. (Bezenildi âdamılar içün arzular sevmek: Avratlardan, dakı er oğlanlardan, dahı kıntarlardan *yaᶜnî yitmiş bin kızıl, yâ yüz bin miskal; yâ yüz göni tolu altun; yâ bin iki yüz vakıyya altun,* çok dirilmiş, altundan dakı gümüşden; dakı yuntdan, nişân olınmış -yâ ota salınmış-; dakı yılkılardan; dakı ekinden. Şol kumaşıdur yakın dirligün; dakı Tanrı katındadur dönecek yirün görki. (3) Sûratü Âl-i İmrân, 14. âyet. SKT. 38, Bezenilmiş oldı âdemler içün nefs ârzû etdigi şeyleri sevmek: Ḳarılardan ve oğullardan ve cemᶜ olunmış ḫazînelerden altundan ve gümüşden ve nişânlanmış ve ᶜalâmetlenmiş atlardan ve dört ayaḳlu ḥayvânlardan ve ekinlerden; işbu mezkûr olandır dünyā dirliginin fâ'idesi ve Allâh onun yanındadır güzel olan ḳâ'idecik. 3. cüz, Sûretü Âl-i ᶜİmrân, 14. âyet. KTC. 1-82, زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ Ârzû olunacaḳ nesneler ḫalḳ içün bezenildi. مِنَ النِّسَاءِ Bu ve mâᶜbadında olan eşyâ' şehevâta beyândır yaᶜnî ârzû olunacaḳ eşyâ ḳarılardır. وَالْبَنِينَ Ve oğullardır. وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ Ve altından ve gümüşden cemᶜ olunmus çoḳ mâl. وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ Ve tamġalanmış atlar. وَالْأَنْعَامِ Ve ḳoyun keçi ve deve ve şığırlar. وَالْحَرْثِ Ve ekin. ذٰلِكَ Ol mezkûr olan eşyâ'. مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا Yaḳın olan şağlığın menfaᶜatidir. وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ Ve Tanrı -Taᶜâlâ- ḳatındadır güzel dönecek yer. Pes insâna lâyıḳ degildir ki ol güzel dönecek yeri dünyâ-yı deniyyenin lezzâtıyla degiştire. 3. cüz, Sûretü Âl-i ᶜİmrân, 14. âyet. TZA. 1-82, Kadınlardan, oğullardan kantarlarla altın ve gümüşten, nişanlı atlardan, davarlardan, ekinlerden olup insanın içini çeken birtakım şeyleri sevmek insanlara hoş göründü. Bunlar dünya dirliğinin geçinecek şeyleridir. Nihayet varılacak güzel bir yer Allah yanındadır. Âl-i İmrân Sûresi, 14. âyet. KKTA. 52, Kadınlara, oğullara yığın yığın birikdirilmiş altın ve gümüşe, salma güzel atlara *(deve, sığır, koyun, keçi gibi)* hayvanlara, ekinlere olan ihtiraskârâne sevgi insanlar için bezenip süslenmiştir, bunlar dünyâ hayâtının *(geçici)* birer fâidesidir. Allah *(a gelince)* nihâyet dönüp varılacak yerin bütün güzelliği onun nezdindedir. Âl-i İmrân Sûresi, 14. âyet. KHMK. 1-85)

Kendüler ʿālemde birer ḫırḳa iḫtiyār ėtdiler ʿibādet ve ṭāʿat (2) üzerine oldılar ve daḫı bu ḥāl-ile cān vėrdiler. Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ rıżāsın buldılar. Ebū Bekr (3) ḥażreti -Raḍiya'llāhu ʿanhu- seksen biŋ naḳd fülūrī getürdi Resūl ḥażretinüŋ öŋinde Ḥaḳ yolına (4) ṣarf ėtdi ve bu dünyāsın terk ėdüp faḳīr olanlardan bir ikisini daḫı aşağıda dėyem işide- (5) sin. -İn-şā'a'llāhu- ve daḫı şunı şöyle bilgil kim bu faḳīrlıḳ eger yaramaz nesne imişse ve- (6) yā ḫorlıḳ imişse seyyid-i kā'ināt Muḥammed-i Muṣṭafāyı Ḥaḳ -Taʿālā- faḳīr eylemezdi. Eger baylıḳ eyü imişse (7) kāfirlere yėyecek etmek vėrmezdi. Pes bundan ʿāḳıl olan kimesne aŋlar kim faḳīrlıḳ ulu saʿādet (8) imiş ve Muḥammed-i Muṣṭafā ṣıfatlarından imiş. Pes anuŋ içün Taŋrı dostları cemīʿ-i mālların fuḳarāya (9) üleşdürdiler. Faḳīrlıḳ iḫtiyār ėtdiler. Ḥaḳ -Taʿālā- yarın ḳıyāmet güninde bu faḳīr ḳulların ḳıgırup (10) ʿöẕr ėtse gerekdür ve ḫāṭırcuḳların bunlaruŋ riʿāyet ėtse gerekdür kim: Ėy benüm (11) faḳīr ḳullarum! Dünyāda ben size dünyā vėrmedüm ve faḳīr ėtdügim sizi sevmedügimden degildi. (12) Bel-ki sizi sevdügimden idi-kim Muḥammed-i Muṣṭafānuŋ -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-üŋ ṣıfatı-y-le ṣıfatladum. (13) Tā kim bu gün benüm Resūlüm ile olasız dėyiserdür ve Ḥaḳ -Taʿālā- faḳīr ḳullarına dėyiserdür kim: Ėy benüm (14) faḳīr ḳullarum! Eger dünyāda size çoḳ dünyā vere-y-düm sizi daḫı ġayriler gibi ġanī ėde-y-düm bunda (15) ḥisābıŋuz ḳatı olurdı. Sizi bu ḳıyāmet güninüŋ ḥisābın görmesünler dėyü faḳīr eyledüm. Görüŋ (16) kim şol ġanīlerüŋ ḥisābını nice ḳatıdur. Eger siz daḫı ġanī ola-y-dıŋuz bunlar gibi ḳatı ḥisāb olınurdı. (17) Gelüŋ imdi ėy faḳīrlerüm! Eger sizi dünyāda faḳīr eyledümse bu gün ġanī eyleyüp hep cümle (56a-1) eksügüŋüzi bitüreyim. İşde sekiz uçmaḳ sizüŋ içün sākin oluŋ her ḳanḳısından dilerseŋüz dėye. (2) İmdi ėy bī-çāre ve ėy kendüyi şeyṭāna ve dünyāya esīr ėtmiş maġbūn! Şu mertebeye degmez mi-kim (3) dünyāda bir kişinüŋ biŋ yıl ʿömri olsa daḫı biŋ yılını hep açlıġ-ile ve yalıncaḳlıġ-ile ve eksüklik-ile geçürse (4) bu tesellīye henūz azdur. Bu mertebeleri bildükleri-y-çün dünyā pādişāhlıġın terk ėdüp faḳr iḫtiyār (5) ėtdiler ve şol vaḳt-kim Ādem peyġam-ber -ʿAleyhi's-selām- altunı naḳşladı. Şeyṭān der-ḥāl eline aldı daḫı gözi üstine (6) ḳodı. Eyitdi-kim: مَنْ اَحَبَّكَ فَهُوَ عَبْدِي Men aḥabbeke fe-hüve ʿabdī. Yaʿnī: Her kim seni sevdi ol benüm ḳulumdur ve altun gümiş sevenler (7) daḫı ehl-i dünyādur ve ġanīlerdür. Bu dėdügim fażīletler fuḳarāya ol vaḳtdur kim faḳrine rāżī ola. Ṣabr (8) ėde yöriye. Faḳīrem dervīşem dėyüp ḳapularda şikāyet ėdüp beglerden ve ululardan ve kiçilerden (9) nesne ummaya. Her ne umarsa Allāhdan uma ancaḳ. Aṣḥāb-ı Ṣuffe gibi kim görmez misin bunlar faḳr ve

fāḳayı (10) nice iḫtiyār ėdüp sevmişler idi ve gėce gündüz işi ve güci Allāha ṭā'at idi. Hīç kesb ü kār (11) ve ticāret ėtmezler idi ve hīç bey' ve şirā ėtmezler idi. Medīne şehrinde mücāvir olup epsem otururlardı. (12) Ne ḳavm ve ne ḳabīle ve ne ev barḳ ve ne oġul ḳız bilürler idi. Cemī'isinden fāriġ olup dünyādan (13) el çeküp mescid-i Ḳubāda gėceler ṣubḥa degin Ḳur'ān oḳurlar ve ẕikru'llāh ėderler idi. Resūl ḥażreti (14) -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- ġazāya gidicek bile giderler idi. Allāh yolına ġazāya bile çalışurlar idi. Bir gün (15) Resūl -ᶜAleyhi-s-selām- bunlaruŋ üzerine gidüp naẓar eyledi. Gördi-kim bunlaruŋ ḳamusı ṣabr içinde ḳanā'at (16) iḫtiyār ėtmişler beŋizleri ṣaru ve tenleri aruḳ. Ve-līkin göŋülleri şād ve nūrlu. Resūl ḥażreti (17) eydür: Yā aṣḥāb-ı Ṣuffe! Size muştulıḳ olsun-kim siz ve daḫı sizcileyin ḳanḳı kimseler kim ümmetümden (56b-1) bu ḥālde olup ḥāline rāżī ola benüm cennetümde refīḳum olup baŋa muṣāḥib olalar dėdi. Pes (2) bu kerāmetler faḳīr olup faḳrına rāżī olanlaruŋdur. Bir gün Cebrā'il ve Mikā'il -ᶜAleyhi's-selām- ikisi (3) ḫuṣūmet ėtdiler Cebrā'il eyitdi: Faḳīr ṣābir sevgülüdür Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażretinde ġanī şākirden. Mikā'il eyitdi: (4) Ġanī şākir sevgülüdür Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażretinde faḳīr ṣābirden. İkisi bu baḥsde iken ḫiṭāb-ı 'izzet yėtişdi-kim: (5) Varuŋ ᶜArş-ı Raḥmānda Ḳubbe-i Ṣaḫrā vardur. Anuŋ altında bir nūr vardur. Aŋa ṣoruŋ. Tā ol nūr (6) size cevāb vėre dėyü. Vardılar ol nūra su'āl etdiler. Pes nūr cevāb vėrüp eyitdi-kim: (7) اَلْفَقِيرُ الصَّابِرُ اَفْضَلُ مِنَ الْغَنِيِّ الشَّاكِرِ El-faḳīrü'ṣ-ṣābirü efḍālün mine'l-ġaniyyü'ş-şākiri.[210] Zīrā Muḥammed-i Muṣṭafā -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- faḳīr-i ṣābir idi (8) ve Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- ġānī-i şākir idi. Eyle olsa faḳīrlıḳ ḫāşā kim ḫorlıḳ ola. ᶜAzīzüm! Faḳīr (9) midür şol kimesne kim dāyim bāzārı ve mu'āmelesi Mevlā-y-ile ola? Ve ḳarşu münācāt ėdüp eyde kim: İlāhī! (10) Ḥācetümi sen bitür dėye ve her ḥāceti Mevlāsına 'arż eyleye. Ġayre iḥtiyāc göstermeye bir faḳīrüŋ bir (11) ḥācetcügi olup: İlāhī! Sen vėr dėyüp münācāt ėtdügi ġanīlerüŋ yüz biŋ aḳçe ṣadaḳa vėrdüginden (12) yėgdür. Mūsā peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażretine eydür: İlāhī! Ben ġarībem ve ben ḫastayam ve ben faḳīrem dėr. (13) Ḥaḳ -Ta'ālā- Mūsāya eydür: Yā Mūsā! Faḳīr midür ol-kim ben anuŋ Mevlāsı olam ve garīb midür ol-kim (14) ben anuŋ mūnisi olam ve ḫasta mıdur ol-kim ben anuŋ ṭabībi olam ve yā Mūsā! Ben şol ḳulumı (15) severin kim elinde nesnecügi olmaya. Daḫı ḳarşu

210 Sabreden fakir, şükreden zenginden daha üstündür.

ḥācetini benden dileye ve öyün öyün etmegini benden (16) isteye oğlancuḳlar anasından ister gibi ve daḫı yā Mūsā! Çölmegin tuzunı ve naᶜlınunuŋ taşmasını (17) benden dile-kim baŋa ḫoş gelür dėdi. Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām-a Ḥaḳ -Taᶜālā- eydür: Yā Muḥammed! (57a-1) Mekke develerini ḳızıl fülūrī ile ṭopṭolu ėdeyim. Her ḳanda giderseŋ bile gitsün. Ḳarşu ḥācetüŋ olduğunca (2) ḫarçlan dėdi. Ḥażret-i Resūl ol pür-uṣūl eydür: الٰهى اُكُلُ يَوْمًا وَاجُوعُ يَوْمًا ثَلثًا فَاَحْمَدُكَ اذَا شَبِعْتُ وَاَتَضَرَّعُ اذَا جُعْتُ İlāhī! Ukulü yevmen ve acūᶜu yevmen s̱elās̱en fe-aḥmedüke iẕā şebᶜutü (3) ve eteżarraᶜu iẕā cuᶜtü. Yaᶜnī: Yā Rab! Bir gün ṭoḳ olayın ve üç gün aç olayın. Doyıcaḳ saŋa şükr (4) ėdeyim acıġıcaḳ saŋa tażarruᶜ ėdeyin dėmek olur. Pes faḳīrlıḳ Ḥaḳ -Taᶜālā- ḥażretinde sevgülü olduġı-y-çün (5) ol iki cihān faḫri faḳīrlıḳ iḫtiyār ėtdi. Ġınā dilemedi. Bir gün ol iblīs-i pür-telbīs Süleymān (6) peyġam-bere geldi bir ḳoca ṣūretinde göründi. Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- iblīs -laᶜnetu'llāhi ᶜaleyh-e ṣordı eyitdi: Yā şeyṭān! (7) Ne ėtseŋ gerekdür ᶜİsānuŋ ümmetine. Şeyṭān eyitdi: Ben anları Taŋrıdan ġayri bir nesneye daᶜvet ėdem (8) kim anı Taŋrı ṣanalar. Putlar ve ṣanemler düzeler Taŋrı dėyü. -Neᶜūẕü bi'llāhi.- Süleymān nebī eyitdi: Yā laᶜīn! Ya (9) Muḥammed ümmetine nice ėtseŋ gerekdür dėdi. İblīs eyitdi: anları daḫı daᶜvet ėtsem gerekdür altun gümiş (10) ile kim لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه Lā ilāhe illa'llāh dėmekden ve gümişi yėg seveler ve Lā ilāhe illa'llāh dėmegi ḳoyalar. Altuŋ ve gümiş (11) cemᶜ ėtmege gideler. Andan Süleymān (6) peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْكَ Eᶜūẕü bi'llāhi minke[211] dėdi. Eyle olsa altuna ve gümişe (12) uyan ve bunlara göŋül vėren şeyṭāna uymış olur. Nite-kim Ḥażret-i Resūl -Ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem- dāyim bu duᶜāyı (13) eydürdi: اَللّٰهُمَّ مَنْ اَحَبَّنِي فَارْزُقْهُ الْعِفَافَ وَالْكِفَافَ وَمَنْ اَبْغَضَنِي فَاكْثِرْ مَالَهُ وَوَلَدَهُ Allāhümme men eḥabbenī fe-rzuḳahü'l-ᶜifāfe ve'l-kifāfe ve men ebġażanī fe-ks̱ir mālehū veledehū.[212] (14) Eyle olsa cemīᶜ-i māldan ṣaḳınmaḳ gerekdür. Faḳīr olup emīn olmaḳ gerekdür ve rivāyetdür İbni (15) ᶜAbbāsdan kim: Ḥażret-i Resūl -ᶜAleyhi's-selām- buyurur kim لِكُلِّ اُمَّةٍ فِتْنَةٌ فِتْنَةُ اُمَّتِي الْمَالُ Li-külli ümmetin fitnetün ve fitnetü ümmetī el-mālü. Yaᶜnī dėmek olur kim: (16) Her ümmet içün bir fitne vardur ve

---

211 Senden Allah'a sığınırım.

212 Allahım! Her kim beni severse ona iffet ve kanaᶜat ver. Her kim bana düşmanlık ederse onun malını ve çocuklarını çoğalt.

benüm ümmetimüŋ fitnesi mâldur. ᶜAzîzüm! Bir nice kerre dėdüm-ki: Bu faḳīrler (17) Allāh ḳullarıdur ve ganîler şeyṭān ve dünyā ḳullarıdur ve bunlar şöyle ṣanurlar kim dünyāyı ḳullanurlar (57b-1) bilmezler kim dünyā anları ḳullanur maᶜnī yüzinden. Bunlaruŋ arḳasına binüp kendüye ḳomayup bunları (2) cehennem yolına süre yörür ve faḳīrler kim ṣābir olalar Ḥaḳ -Taᶜālā- anlara üç ḫaṣlet vėrür kim hīç birisini (3) baylara vėrmez. Gerekse ol bay ṣāliḥ olsun ve daḫı her faḳīr başına cennetde bir köşk vėrür ḳızıl yāḳūtdan. (4) Şöyle yüksekdür kim uçmaḳ ehli anı şol gökde yılduz görür ve ṣorarlar kim: Bu köşkler kimlerüŋdür? Cevāb (5) gele kim: Ol köşk issileri faḳīrlerdür. Siz anlaruŋ ẕevḳine ve ṣafāsına ėrmezsiz. Nite-kim anlar dünyāda sizüŋ (6) ol fānī ṣafālaruŋuza ėrmediler. Hem-ān anları siz ıraḳdan görürsiz ancaḳ ve daḫı dünyāda iken (7) anlaruŋ aḥvālin bilmez idüŋüz. Bunda daḫı aḥvāllerin bilmezsiz ve dünyāda bunlardan ḳaçardıŋuz. Bunları (8) bunda göremezsiz dėyeler ve faḳīrler ġanīlerden beş yüz yıl evvel gireler cennete dünyā yılı miḳdārı-y-la (9) ve daḫı bir faḳīr bir kerre سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاللهُ اَكْبَرْ Sübḥāna'llāhi[213] Ve'l-ḥamdü li'llāhi[214] ve Lā ilāhe illa'llāhu[215] Va'llāhu ekber[216] dėse iḫlāṣ ile ġanīler (10) daḫı dėseler faḳīrler dėmesi gibi degildür. Allāh ḳatında faḳīrlerüŋ tesbīh ve tehlīl ve orucı ve namāzı (11) ġanīler orucı ve namāzı ve tesbīh ve tehlīl gibi degildür. Şol dünyā pādişāhları ḳatında altun ile (12) ve gümişüŋ ve puluŋ farḳı nice ise ve rağbeti ne mertebe ise baylar ᶜameli-y-le faḳīr ᶜamelinüŋ daḫı farḳı (13) ve rağbeti şöyledür. Allāh -Taᶜālā- ḳatında faḳīrlerüŋ ᶜameli altun gibidür ve faḳīr vardur kim ᶜameli (14) gevher gibidür ve ganīlerüŋ ᶜameli gümiş gibidür ve baylar vardur kim ᶜameli ḳara pul rağbeti deŋlü daḫı (15) yoḳdur. Ḥaḳ -Taᶜālā- ḳatında ve faḳīr olur kim bir kerre Lā ilāhe ila'llāh dėmesine iki cihān miṡl olmaz (16) ve ḳaçan bir aḳçeyi bir faḳīr ṣadaḳa eylese ve bir bay yüz biŋ aḳçe ṣadaḳa eylese ol faḳīrüŋ (17) bir aḳçe ṣadaḳası deŋlü ṡevāb olmaz ol ġanīnüŋ yüz biŋ aḳçe ṣadaḳası. Nitekim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- (58a-1) buyurur: صَدَقَةُ الْفَقِيرِ اَفْضَلُ مِنْ

---

213 Yüce Tanrı'nın tesbîhini söyleyip her türlü eksiklik ve ayıplardan arınmış, kutlu, arı ve temiz olduğunu kalp ve dille bildiririm.

214 Övgü Tanrı'nındır. (Şükür ve hamt Allahu -Taᶜâlâ-ya aittir.)

215 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. (Cenab-ı Allah'tan başka ilah yoktur.)

216 En büyük Allah('tır).

مائة ألف درهم من الغني Ṣadaḳatü'l-faḳīri efḍalü min mi'eti elfi dirhemi min el-ġaniyyi[217] ve Ḍaḥḥāk -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Bir faḳīr (2) bāzāra girse bir nesne göricek ḫāṭırcuġı dilese alup yėmege güci yėtmese daḫı ṣabr eylese ġanīnüŋ (3) yüz biŋ aḳçe ṣadaḳa vėrdüginden s̱evābı artuḳdur ve güci yėtse ammā nefsine muḫālefet olsun dėyü (4) almasa nefsi murādın vėrmese s̱evābı bundan daḫı artuḳdur. Ėy ʿazīzüm! Faḳīrlerüŋ cānı baylar cānı (5) gibi alınmaz ġanīlerüŋ cānı ḥükm ve emr ile alınur ve faḳīrlerüŋ cānı luṭf ile ve meşveret ile alınur. (6) Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- eydür: Faḳīr olana rāḥat-ı nefs farāġat-i ḳalb ḫıffet-i ḥisāb vardur ve ġanī olana (7) taʿb-i nefs şuġl-i ḳalb şiddet-i ḥisāb ve ʿaẕāb vardur ve daḫı yarın ḳıyāmet güninde baylar faḳīrleri (8) göreler eydeler kim: Ah n'ola-y-dı biz daḫı faḳīr ola-y-duḳ dėyeler. Eger faḳīrliġuŋ mertebesini biz dünyāda (9) bile-y-dük cemīʿ-i mālımuzı hep daġıda-y-duḳ. Kendümüze bir öyün etmek ḳomaya-y-duḳ. Tek faḳīr ola-y-duḳ (10) dėyüp ḥasret ü nedāmet çekerler. Faḳīrler daḫı bayları göreler kim ḥisābda ve ʿaẕābda zebānīler ṭutmışlar (11) çekerler. Bunlar daḫı eydeler kim: Şükr yā İlāhī! Saŋa kim bizi faḳīr eylemişsin. Eger bay ġanī olsavuz şimdi (12) biz daḫı bu zaḥmetleri çekerdük dėyeler. Ḫātem-i Zāhid -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Her kim Allāhdan cennet umarsa (13) varsun faḳīrler ile bilişsün-kim bunlar cennetün begleridür. Nitekim ḥadīs̱de maʿlūmdur kim: اكْثِرُوا مَعرِفَةَ الْفُقَرَاءِ وَاتَّخِذُوا عِنْدَهُمُ الاَيَادَ فَانَّ لَهُمْ دَوْلَةً قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ وَمَا دَوْلَتُهُمْ قَالَ اذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قِيلَ لَهُمْ انْظُرُوا مَنْ اَطْعَمَكُمْ كَثِيرَةً وَ سَقِيكُمْ شَرْبَةً وَكَسَاكُمْ ثَوْبًا فَخُذُوا بِيَدِهِ ثُمَّ اَفضُوا بِهِ الَي الْجَنَّةِ Eks̱irū (14) maʿrifete'l-fuḳarā'i ve't-teḫaẕū ʿindehümü'l-ābādu fe-inne lehüm devletün ḳālū yā Resūla'llāhi ve mā devletühüm ḳāle (15) iẕā kāne yevme'l-ḳıyāmeti ḳīle lehümü'nẓurūmen eṭʿameküm kes̱īreten ve seḳīküm şerbeten ve kesāküm s̱evben faḫuẕū bi-yedihī (16) s̱ümme efiḍū bihī ile'l-cenneti. Yanī: Ḥaḳ -Taʿālā- bu fuḳarāya kereminden şöyle iḥsān ėde kim: Varuŋ dünyāda her kim (17) size iḥsān ėtdi-y-se ṭaʿām ve ṣu ve ḳaftan vėrdi-y-se varuŋ bu gün anlaruŋ ellerin aluŋ (58b-1) cennete iletüŋ dėye. Zīrā bunlar erbāb-ı devlet olup ṭururlar. Her kim bunlaruŋ ile dünyāda ḫoşça (2) dėrildi-y-se ve ḫāṭırcuḳların riʿāyet ėtdi-y-se ellerüŋ alup cennete ilteler. Hīç kimse bunlara ḳarşu ṭurup (3) māniʿ olmaya. Ey bī-derd! Ġanīyem dėyü dünyāda güvenme ış-bu söz kim saŋa söylerem. Oŋat fehm

217 Fakirin sadakası, zenginin yüz bin dirhem sadakasından daha üstündür.

eyle. Ġınā-y-ile (4) faḳri farḳ eyle. Selmān-ı Fārisī ve Ṣuheyb Bin Sinān-ı Rūmī ve Bilāl Bin Cemām-i Ḥabeşī ve sā'ir aṣḥāb-ı Resūl kim (5) vardur hep eskiler gėyerlerdi. Ḳatı faḳīrler idi. ʿUneyne Bin Ḥaṣīn dėrler idi bir ʿArab begi var idi. (6) Geldi Resūl ḥażretine eydür: Yā Resūla'llāhi! Biz senüŋ ṣoḥbetüŋe gelelüm. Ve-lākin şol eski gėyenleri yanuŋdan (7) gider. Biz anlaruŋ ḳoḳusına döymezüz incinürüz ve-yā-ḫud bir meclis bizüm içün ve bir meclis anlaruŋ içün eyle (8) dėdiler. Pes Ḥaḳ -Taʿālā- fuḳarāyı sevdüginden gönderdi-kim: وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ وَكَانَ اَمْرُهُ فُرُطاً Va'ṣbır nefseke maʿa'llezīne yedʿune Rabbehüm bi'l-ġadāti (9) ve'l-ʿaşiyyi yürīdūne vechehū ve lā taʿdü ʿaynāke ʿanhüm türīdü zīnete'l-ḥayāti'd-dünyā ve lā tüṭıʿ men aġfelnā ḳalbehū (10) ʿan ẕikrinā ve'tteba'a hevāhu ve kāne emruhū furuṭen.[218] Pes nebīsine ve ḥabībine böyle dėyicek ʿaceb fuḳarāyı görüp (11) yüzi çevirüp fuḳarā ḥaḳḳında herze söyleyene ne dėye ki ėy ʿazīz ḳardaş! Ebā Derdā kim aṣḥāb-ı Resūlu'llāh- (12) dan idi. Evvel tācir idi ḥāl-i ġınāsında mālı ġāyet çoḳ idi. Tevbekār olup cümle mālını Ḥaḳ yolına vėrdi. (13) Kendüde ve ḫātūnında hīç nesne ḳomadı. Ḫātūnı-y-le kendüsi bir göŋlek içinde ḳaldılar. Ḳaçan er (14) ṭaşra çıksa o göŋlegi gėyerdi. ʿAvreti tennūra girürdi. Vaḳtī-

---

218 Sabah akşam rızasını dileyerek Rablerine duʿa edenlerle beraber sabret ve dünya yaşayışının ziynetini dileyenlere uyup ayırma gözlerini onlardan ve bizi anmamaları için gönüllerine gaflet verdiğimiz heva ve heveslerine uymuş ve işi hadden aşıp taşmış kişiye itaat etme. Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 28. âyet. KKM. 339. (Dakı katlandur gendüzüni anlarun-ıla kim okırlar Çalabı'larına irtecek *[irtecek T. sabah, sabah vakti, sabah erken. SKTS. 344.]* dahı giceye yakın; dilerler *yüzini yaʿnî* rızâsın. Dakı döndürme iki gözüni anlardan, dilerken sen, bezegin yakın dirligün *yaʿnî baylara yarsığup [yarsı- T. imrenmek. SKTS. 640.] yohsullardan yüz döndürme.* Dakı boyun verme ana kim gâfil eyledük göŋlin aŋmağumuzdan; dakı uydı nefsi dilegine; dakı oldı işi anun, orandan geçmiş. (18) Sûratü'l-Kehf, 28. âyet. SKT. 232, Ve bağla ve teşbît et nefsini ol kimesneler ile ki kendü Rablerini ṣabâḥ vaḳtinde ve aḫşâm vaḳtinde ẕikr edüp Allâh -Taʿâlâ-nın ẕâtını dilerler; lâyıḳdır ki naẓarın anlardan ṣarf olunmaya dünyâ dirliginin zînetini dileyerek; ve iṭâʿat etme ol kimesneye ki anın ḳalbini bizi ẕikr etmekden ġâfil etdik. Kendü nefsinin diledigine ṭâbiʿ oldu anın işi ḥadden geçdi.* *F. Bir kâfir Ḥażret-i -ʿAleyhi's-selâm-a dedi ki: Fuḳarâları ve ġarîbânları meclisinden ıraḳ ḳıl. Tâ ki büyükler ve zenginler gelüp senünle oṭuralar; Müslümânların ġarîbânları ẕelîllerdir dedi. Büyükler ve zenginler kâfirlere dedi. Cevâbında bu âyet nâzil oldu.* 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 28. âyet. KTC. 2-8, وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ Ve kendü nefsini ṡâbit ḳıl şol kimselerle ki ḳuşluḳ ve yatsu vaḳitlerinde Perverdigârlarına perestiş ederler. يُرِيدُونَ وَجْهَهُ Anun rıżâsın isterler. وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ Ve iki gözün anlardan uzaḳ olmasun. Yaʿnî iki gözünün nigâhını anlardan kesüp ġayri kimseye maṣrûf ḳılma. تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا Ol ḥâldeki yaḳın olan ṣağlığın ârâstligin ṭaleb edersin. وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا Daḫı muṭîʿ ve münḳâd olma şol kimesneye ki gönlünü bizi yâd etmekden maṣrûf ḳıldıḳ. وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ Ve kendü ârzûsına uydu. وَكَانَ اَمْرُهُ فُرُطاً Ve işi tebâh ve żâyiʿ oldu. 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 28. âyet. TZA. 2-8, Sabah akşam Rablerinin yüzünü, rızasını kasdederek O'na ibadet edenlerle beraber kendini sabırlı kıl. Dünya dirliginin debdebesine kapılarak, onlardan gözlerini ayırma. Gönlünü zikrimizden gafil kıldığımız, hevesine uymuş, hali harab olmuş kimselere itaʿat etme. Kehf Sûresi, 28. âyet. KKTA. 298, Sabah akşam Rablerine, (sırf) O'nun cemâlini dileyerek dua edenlerle beraber candan sabır *(u sebât)* kıl. Dünya hayatının zînetini ârzû edip de gözlerini onlardan ayırma. Kalbine bizi anmakdan gaflet verdiğimiz, hevâ ve hevesine uymuş, işinde haddini aşmış kimselere buyun eğme. Kehf Sûresi, 28. âyet. KHMK. 2-192)

kim er eve gele ʿavreti göŋlegi gėyerdi (15) eri tennūra girürdi. Ev ḫidmetcügine meşġūl olurdı. Bir gün aṣḥāb Resūl ḥażreti -ʿaleyhi ve sellem-e (16) eyitdiler: Yā Resūla'llāhi! Şol Ebū Derdā ḫod ġāyet zāhid ve ʿābid kişidür. Ammā ėrte namāzına bir-ez (17) süstraḳ gelür vaḳt olur namāzdan ṣoŋra gelür başına[219] ḳılur. Vaḳt olur bir rekʿatına yėtişür (59a-1) dėdiler. Ḥażret-i Resūl ol pür-uṣūl eydür: Varuŋ oḳuŋ gelsün dėdi. Ebū Derdāya vardılar getürdiler. (2) Resūl ḥażreti eydür: Yā Ebā Derdā! Ben senüŋ ḥālüŋi bilürin ve-lākin bunlar daḫı günāhkār olmasunlar. Söyle (3) niçün ėrte namāzına süst gelürsin? dėdi. Ebā Derdā ağladı eydür: Yā Resūla'llāhi! Ben dilerdüm ki bu gizlü gencüm (4) açılup dile düşmeye-y-düm. Çün buyurdıŋuz dėyeyüm. Ebā Derdā eydür: Benüm ḫātūnum-la ikimüzüŋ bir göŋlegümüz vardur. (5) Vaḳtā ki ėrte namāzı vaḳti ola ḫātūnum ol göŋlegi gėyer namāzı ḳılur. Ben tennūra girürin ve çün ol namāzdan (6) fāriġ olur. Ol tennūra girür. Göŋlegi baŋa vėrür. Gėyerin bunda gelürin. Vaḳt olur imām ile ḳılmağa (7) ėrişemezin. Vaḳt olur namāza daḫı ėrişemezin dėdi. Resūl ḥażreti eydür: Yā Ebā Derdā! Ḥaḳ ḥażretine niyāz ėdeyüm. (8) Senüŋ içün dünyā dileyeyüm. Var gėysi ėdin ve ehlüŋe esbābcuḳlar eyle. Ebā Derdā eydür: Yā Resūla'llāhi! Benüm (9) ḥācetüm degül ve tenaʿʿum ārzūm degül. Ammā varayım ḫātūnuma danışayum. Eger ḫātūnum dünyā dilerse anı daḫı eyle (10) ėdesiz dėdi. Evine vardı ḫātūnına eydür: Ey ḫātūn! Bu bizüm gizlü gencimüz açıldı. Gel tennūrdan ṭaşra (11) çıḳ. Senüŋ-ile danışalum. Ḫātūn eydür: Ne dėrsin? Ebū Derdā ḫātūnına ḥikāyeti eydi vėrdi. Ḥażret-i Resūl (12) bizüm içün dünyā dilemek ister Allāhdan. Sen daḫı ne dėrsin? dėdi. Ol āḫiret ḫātūnı eydür: Yā Ebā Derdā! (13) Ḥāşā kim ben sulṭānlıġumı ḳulluġa degişem. Allāh ḳulı iken şeyṭān ḳulı olam. Eger el-bette sen baŋa dünyā (14) gerek dėrseŋ beni ḳoyu vėr. Andan dünyā dile. Evvel dünyāŋ çoḳ iken faḳīrlıḳ isterdüŋ faḳīr olsam (15) andan ölsem dėrdüŋ. Faḳīrler āḫiret sulṭānlarıdur dėr idüŋ. Şimdi faḳīr olduŋ. Faḳīrlıḳ elüŋe girdi-y-se (16) ḳadrini bilmez misin? Allāhdan utanmaz mısın kim ṭaleb ėdersin? Va'llāhi baŋa dünyā gerekmez ve dünyā ehli daḫı (17) gerekmez dėyüp feryād eyledi. Var Ḥażret-i Resūle eyit-kim: Bizüm içün dünyā dilemesün. Ammā dilesün-kim bizi (59b-1) dünyā āfetinden Allāh ṣaḳlaya. Ebū Derdā vardı Resūl ḥażretine ḫātūnınuŋ ḫaberin dėyü vėrdi (2) ve bize faḳrimüz yegdür dėdi ve daḫı yā Resūla'llāhi! Bizüm içün dünyā dileme dėdi. Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām-

---

219 bir başına

eydür: (3) Bārī biriŋüze bir göŋlecük daẖı ėdelüm dėdi. Ebā Derdā eydür: Yā Resūla'llāhi! İkimüz bir göŋlege muḥtāc (4) olmayınca ʿibādet lezzetini bulmaduḳ. Īmān ḥalāvetini ṭuymaduḳ. Ben ʿibādet ile ticāret arasında (5) çoḳ saʿy eyledüm. Ammā başarımadum. Żarūrī terk ėtdüm ticāreti ve berk ṭutdum ʿibādeti. Taḥḳīḳ bildüm-ki: (6) Āẖiret isteyene dünyā ḥarām imiş ve dünyā isteyene āẖiret ḥarām imiş. Dünyā isteyen āẖireti bıraḳmaḳ gerek (7) imiş kim dünyā aŋa musaḥḥar ola ve āẖiret isteyen dünyāyı bıraḳmaḳ gerek imiş dünyā-y-ile āẖiret bir yėre (8) cemʿ olmaz imiş dėdi. Henūz bu sözde iken Cebrā'il geldi eydür: Yā Muḥammed! Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa selām (9) ḳılur. Eyitdi-kim: Her kim dünyāda uçmaḳ ehlini görmek dilerse Ebā Derdāyı görsün dėdi. İmdi! (10) Ėy ʿāḳilem dėyen kişi! Bu sözden bir nesnecük aŋladuŋsa ʿāḳilsin ve eger aŋlamaduŋsa gey ġāfilsin (11) ve kendü iẖtiyāri-y-le faḳīr olanlardan bir daẖı Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ idi -Raḍiya'llāhu ʿanhu.- Evvel Ebū Bekr daẖı (12) ġāyet māldār idi. Ṣoŋra Ḥaḳ yolına varını hep vėrdi. Kendüyi ḳaṣd ile faḳīr eyledi. Gördi-kim (13) bu dünyā dėdükleri bir cīfe imiş. Cīfeye raġbet ėdüp Ḥaḳdan cüdā düşmek olmaz imiş dėdi. (14) Varını Ḥaḳ yolına fidā ėtdi. Resūl ḥażretine seksen biŋ ḳızıl filūrī vėrdi. Ḳırḳ biŋin āşikāre (15) ve ḳırḳ biŋin gizlü vėrdi. Andan ṣoŋra dört yaŋa şol-ḳadar üleşdürdi-kim dār-ı dünyāda buçuḳ pul (16) getürür nesnesi ḳalmadı. Kendüsi bir eski kilīm içinde ḳaldı. Mübārek gevdesi delüklerinden (17) görinür idi. On gün evde oturdı. Resūlüŋ ṣoḥbetine gelmedi. Fāṭımatü'z-Zehrā -Raḍiya'llāhu ʿanhā- (60a-1) aŋa bir eskice doḳuntı kilīm gönderdi. Eydür: Ben bilürem Ebū Bekrüŋ ḥālini yalıncaḳlıġından (2) gelmez babamuŋ ṣoḥbetine. Bu kilīmi gėysün gelsün dėdi. Çün kilīmi Ebū Bekr ḥażretine iletdiler. Der-ḥāl Ebū Bekr (3) yėrinden ṭurı geldi. Kilīmi cāriyesinüŋ elinden aldı. Öpdi başına ḳodı. Yüzine sürdi. Taʿẓīm (4) ėdüp arḳasına aldı. Daẖı arḳun arḳun yöriyüp Allāh dostına vardı. Resūl ḥażreti daẖı (5) ẖurmā aġaçları arasında baġçede yörür idi. Cebrā'il geldi bir kilīm gėymiş Resūl ḥażretine selām vėrdi. (6) Ḥażret-i Resūl selāmın aldı. Ve-līkin Cebrā'ilüŋ kilīm gėydügin taʿaccüb ėdüp ṭaŋladı eydür: Yā Cebrā'il! (7) Hīç seni bu ṣūretde gördügim yoḳ idi. Nite oldı-kim kilīm gėydüŋ. Cebrā'il -ʿAlehi's-selām- eydür: Yā Resūla'llāhi! (8) Bu gün göklerüŋ feriştehleri hep kilīm gėydiler. Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ kilīm gėydügi-y-çün. Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa selām (9) ėtdi. Eydür: Ṣorsun Ebū Bekre benden rāżī midür? Ben andan rāżī

oldum dėdi. Pes bu fażīlet (10) Ḥaḳ -Ta'ālā-nuŋ rıżāsın bulmaḳ bu mertebe Ebū Bekr ḥażretine fī sebīli'llāhi[220] faḳri iḫtiyār ėdüp dünyāyı (11) terk ėtdügi içün idi. Pes ma'lūm oldı-kim: Faḳīrlıḳ Ḥaḳ -Ta'ālā-nuŋ rıżāsına sebeb imiş. (12) Allāh rıżāsı degme ḳula müyesser olmaz imiş. İmdi 'azīzüm! Dünyāyı terk ėdicek işde şuŋlaruŋ (13) gibi terk ėtmek gerekdür kim Allāhu ṭa'ālānuŋ rıżāsın bula. Eyle etmemek gerekdür ki Ḥaḳ yolına vėr- (14) düginden ṣoŋra yine minnet ėde. Daḫı hīç ola. Vėrdüginüŋ fā'idesi olmaya. Nite-kim Ḥaḳ -Ta'ālā- Ḳur'ānda (15) buyurur: وَلَا تُبْطِلُوا صَدَقَتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰي Ve lā tübṭilū ṣadaḳatiküm bi'l-menni ve'l-eẕā[221] İmdi 'azīz ḳardaş! Ol Ebū Bekr idi dėrseŋ: (16) Belī Ebū Bekr idi. Ammā erenlerden ve 'avretlerden niçeler vardur kim iḫtiyārları-y-le faḳīr olup (17) varların vėdüklerinden ṣoŋra cānların daḫı vėrdiler. Eger anları bir bir dėrsevüz kitāb mutavvel (60b-1) olur. Erenlerde Ebū Bekr ḥażreti, ḫātūnlarda Ḫadīce anamuz -Raḍiya'llāhu 'anhā- ve daḫı Baṣra şehrinüŋ (2) sulṭānı ve ḫātūnı Neşvāne Ḫātūn Şeyḫ Manṣūr-ı 'Ammāruŋ elin alup tevbe ėtdüklerinden ṣoŋra sulṭānlıġı (3) terk ėdüp cemī'-i dünyādan ferāġat ėtdiler ve ṣoŋra cānların daḫı terk ėtdiler. Uş aşaġa kitābuŋ (4) ikinci bābında anlar Ḥaḳ yolında nice cān vėrdiler. Söylene işidesin ve daḫı ol demden bu deme degin (5) niçeler dünyāyı terk ėdiler ve niçeler daḫı ėde yörürler ve Ḥaḳ yolında cān u baş māl u milk terk (6) ėdenleri dėrsevüz uzar. Ammā 'aḳlı olana bir ḥüccet yėter. Bizüm maḳṣūdımuz bu sözlerden budur kim: (7) Kişi nefsini emmārelıġından ḳurtarımaz dünyānuŋ muḥabbetini bir uġurdan göŋülden çıḳarmayınca ve dünyānuŋ (8) muḥabbeti göŋülden gitmez dünyāyı bir uġurdan elden bıraḳmayınca. Zīrā bu nefs-i emmāre kim vardur bir ejderhā- (9) dur yėdi başı var. Cehd eyleseŋ bir başını kesseŋ bir daḫı biter. Ve-līkin bir büyük başı vardur kim (10) ḳalan başları aŋa tābi'dür. Ol kesilicek ḳalan başları daḫı hep ḳurur gider. İmdi bilgil! Ol nefs-i (11) emmārenüŋ büyük başı kim dėdüm dünyā sevmekdür.

---

220 Allah'ın yolunda, Allah aşkı için.

221 ... Malını insanlara gösteriş için harcayan ve Allah'a ahiret gününe inanmayan kişi gibi sadakalarınızı, başa kakmakla, minnet ve eziyetle hiç verilmemiş bir hale getirmeyin. Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 264. âyet. KKM. 51. (... Bâtıl eylemen sadakalarunuzı, minnet eylemeg-ile, dakı incinesi nesne-y-ile... (2) Sûratü'l-Bakara, 264. âyet. SKT. 33, ... Ḥarâb ve bâṭıl ḳılmayınız kendü ḫayrâtlarınızı minnet ḳoymaḳla ve eẕiyyet etmekle... 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. KTC. 1-72, ... Verdiginiz ṣadaḳalarun s̱evābını minnet ve incitmekle ibṭâl etmeyiniz. 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. TZA. 1-73, ... Nâs'a gösteriş kılmak üzere malını harceden, Allah'a âhiret günine inanmayan kimseler gibi sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet vermek ile hükümsüz kılmayın... Bakara Sûresi, 264. âyet. KKTA. 45, ... —Malını insanlara gösteriş için harcayan, Allaha ve âhiret gününe inanmayan bir kimse gibi— başa kakmak ve incitmek sûretiyle heder etmeyin... Bakara Sûresi, 264. âyet. KHMK. 1-74)

Ḳaçan dünyā sevgüsi ve endīşesi senden kesilse ḳalanın (12) daḫı cehd ėtseŋ kesersin. Sehel zamānda nefsüŋ nefs-i emmārelıġından ḳurtılur. Ṭurı varursın. Ammā mā-dām-ki (13) dünyā muḥabbeti göŋülde ẕerre deŋlü ola ʿömrüŋi bu yolda çürütseŋ nefsüŋ bir ṣıfat-ı rediyyesini giderimeyesin. (14) Bu degil ki cümlesin gideresin. İmdi! Dilerseŋ kim nefsüŋi emmārelıġından dönderüp muṭma'innelige ėrişdüre- (15) sin. Evvel gerekdür kim anı dünyādan yigrendüresin. Pes kişi dünyādan ne vaḳt yigrenür. Anı saŋa dėyü vėreyim (16) ve bu ṭarīḳi saŋa geŋez ėdi vėreyim. -İn-şā'allāhu.- Ammā sen-daḫı gerekdür kim bir-ez vaḳt cān ḳulaġın (17) benden yaŋa ṭutasın. Bilgil imdi! Kişi bu dünyādan nefsini yigrendürmeye sebeb ölümini aŋmaḳdur dāyim. (61a-1) Nefsi ḳarşu dünyāya meyl ėtdükçe ölümini öŋine getüri vėresin. Dünyāda ölüm var idügini bildüresin (2) ve şol ilerü geçenler dünyāyı cemʿ ėdüp yıġışdurup ṣoŋra ḳoyup gitdüklerin fikr ėdesin ve ol Allāh (3) isteyenler dünyāyı nice terk ėtdiler. Allāhuŋ rıżāsın viṣālin buldılar. Anı fikr ėdesin ve daḫı taḥḳīḳ (4) şunı daḫı şöyle bilesin-kim: Mā-dām-ki nefs-i emmārelıġı üzerine ṭura. Ḥaḳdan yaŋa bir adım kimse varmaz. (5) Zīrā Şeyḫ Bā-Yezīd-i Besṭāmī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine niyāz ėdüp eyitdi: كَيْفَ الْوُصُولُ اِلَيْكَ Keyfe'l-vüṣūlü (6) ileyke. Yaʿnī: Sana ulaşmaḳ nice olur? dėdi. Ḥaḳ -Taʿālā- Bā-Yezīde cevāb vėrdi kim: دَعْ نَفْسَكَ وَ تَعَالْ Daʿ nefseke ve teʿāl. Yaʿnī: (7) Nefsüŋden ayrıl daḫı gel dėmek olur. Pes ayrıl dėdügi nefs-i emmāreŋi dönder ṣıfāt-ı rediyyesinden dėmekdür. (8) İmdi! Kişi bu nefs-i emmāresinden ḳurtulmaz ṣıfāt-ı rediyyesinden ḳurtulmaz ölümüni tiz tiz aŋmayınca. Ḫuṣūṣā (9) dünyā sevmek ṣıfatı ola. Ammā ölümi aŋmaḳ daḫı nice olur kim ol kişiyi dünyādan yigrendüre. Anı daḫı saŋa dėyü vėreyim. (10) Sen-daḫı işit-kim ol nefs-i emmāreyi gāh gāh bu dünyā muḥabbeti-y-le başını ḳaldurup dünyāya meyl ėtdükçe bu ben dėdügim (11) gibi ölümüni aŋup çomaġ-ile başını dögesin. Böyle ėtdükçe nefsüŋ ol büyük başını kesersin. Bir daḫı nefsüŋ (12) dünyāya meyl eylemez olur. Bir gün bir kişi gelüp Ümmü Ebū Derdāya eydür: Yā Ümmi Ebū Derdā! Benüm bir büyük marażum vardur. (13) Baŋa bir ʿilāc ṣalı vėr kim ol marażum gide. Ümmi Ebū Derdā eydür: Marażuŋ nedür? Ol kişi eydür: Benüm göŋlümde dünyā (14) muḥabbeti vardur. Göŋlim ḳararmışdur. Āb-destimüŋ ve namāzımuŋ nūrın görmezin ve ẕikrden ve tesbīḫden ve ʿibādetden (15) ṣafā alımazın. Ümmi Ebū Derdā eydür: Bu cemīʿ-i marażlaruŋ ulusıdur. Buŋa tımār eyle. Yoḳsa bunuŋ āḫiri zevāl-i (16) īmāndur. Ol kişi eydür: Yā ben nice ėdeyim?

Ümmi Ebū Derdā eydür: Var imdi ḫastalar ṣor ve cenāzelere (17) ḥāżır ol ve maḳberelere var. Bu üç nesneye be-cidd olasın. Hemān bu maraż senden gider. Ya'nī dünyā muḥabbeti göŋülden (61b-1) gider ve endīşesi daḫı ḳalmaz. Ol kişi bu üç nesneye ḥāżır oldı. Ve-līkin bu bundan gitmedi. (2) Yine geldi Ümmi Ebū Derdāya eydür: Bu dünyā muḥabbeti benden gitmedi ve endīşesi hīç kesilmedi ve hīç göŋlim ḳarası (3) aġarmadı. Ol dėdüklerüŋi bunca günlerdür ėderin dėdi. Döndi. Ümmi Ebū Derdā buŋa eydür: Ḫastalar ṣorduŋ-mı (4) ve cenāzelere varduŋ-mı ve maḳberelere çoḳ varduŋ oturduŋ-mı? Ol kişi: Nice günlerdür kim anuŋ üzerineyem. (5) Ümmi Ebū Derdā eydür: Şol bir ḥayvān bir ḥayvān ölüsine varur gibi-mi varduŋ? Ol kişi eydür: Hā! Ḫastaya vardum (6) ṣordum ve dāyim cenāze namāzlarına vardum ḳıldum ve maḳberelere vardum oturdum bir-ez yine gitdüm. Ümmi Ebū Derdā (7) eydür: Yoḳ böyle degil. Şol ḫastaya ki görmege varursın. Ol ḫastayı gördügüŋ vaḳtın nefsüŋe (8) kim: Ėy nefs! Şol döşekde yatan ḫastayı sen seni ṭut. Sen-daḫı bir gün şöyle zebūn olup döşekde (9) yatsaŋ gerek ve dāyim ḳapuya baḳup hīç nesneye gücüŋ yėtmese gerekdür ve bir içim ṣuyı biregü içürse gerekdür. (10) Çün āḫir ḥāl böyle olurmış. Neye bunca ġavgā ve teşvīş neye gerekdür. Çün böyle olısardur. Gėçe bu fānī (11) dünyādan. Fāriġ ol bunuŋ endīşesin. Terk ėt bunuŋ muḥabbetini dėyesin. Nefsüŋi ögütleyesin. Ol işler başına (12) gelmedin gelecegin aŋdurı vėresin ol aracuḳda ve çün-kim cenāze namāzına varasın. Göresin-kim bir kimse ölmiş. (13) Bir aġaç ata bindürmişler. Dört kişi götürmiş. Evi barḳı terk ėtmiş. Ḫānumānın ḳomış. Alup giderler. Hep cem' (14) ėtdügin bıraḳmış. Sen-daḫı bu cenāzeyi göricek nefsüŋe eydesin-kim: Ėy nefs! Bu cenāze eyle ṭut-kim sensin. (15) Zīrā bu cenāze bir atdur kim kişi bu ata binse gerekdür: اَلْجَنَازَةُ مَرْكَبٌ كُلُّ اَلنَّاسِ رَاكِبُهَا El-cenāzetü merkebün küllü'n-nāsi rākibühā[222] dėnilmişdür. Eyle (16) olsa sen-daḫı öŋ eger ṣoŋ bu cenezeye binüp böyle olsaŋ gerekdür. Şol nesne kim bir kişinüŋ başına (17) gelecekdür anı gelmiş ṣaymaḳ ḫayrludur. Anuŋ-içün-kim: كُلُّ آتٍ قَرِيبٌ Küllü ātin ḳarībundur. Her gelecek yaḳındur dėyesin. Nefsüŋe (62a-1) dėyesin kim: Bu ḳazanılan ve dėvşürilen ṣoŋra dökülüp gidilecekdür. Gel imdi ėy nefs! Bu günlerüŋ (2) yaraġında olalum. Bu fānī nesneye göŋül vėrmeyelüm. Çün irkilen cemī'i yine daġılur imiş. Bunları biz daġıdalum (3) ölüp

222 Tabut, bütün insanların binecekleri bir binektir.

dağılmadın ve bu cenāze daḫı görürsin-kim evden ve barḳdan oğuldan ve ḳızdan ḳavmden ve ḳabīleden (4) nice yüzin çevürmiş ve bunlaruŋ terkin nice urmış gitmiş. Bunların cemīʿisinden bir içim şu daḫı almamış (5) ve bir öyün etmek götürmemiş. Baş açuḳ ve yalın ayaḳ ʿuryān olup cemīʿisini döküp gider. Kimse (6) bilmez kim ḥal ne olısardur. Pes bunı böyle göricek nefsüŋi ögütleyesin eydesin-kim: Ėy nefs! Sen-daḫı (7) bir gün şöyle olısarsın. Ḥāżır baş ol dėyesin ve maḳberelere varıcaḳ ḳabr içinde yatanlara naẓar ėdüp (8) göresin-kim nice ḫarāb olup yaturlar gelen geçen bunları başarlar. Ol nāzük tenler çürümiş ve ol ağızlar (9) çeŋelerinden ayrılmış ve ol başlar gevdelerinden ayrılmış ve ol gözleri yılanlar yėmiş ve ol Ḳur'ān (10) oḳuyup ẕikru'llāh ėden dilleri yılanlar ve ḳur-bağalar ḫūn eylemiş ve ol süŋükler ḳağşamış yatur ve (11) ol dünyāda dünyā hevesi-y-le geçen ḳırḳ ve elli ve yėtmiş ve seksen ve ṭoḳsan ve yüz yıl ʿömrleri hep (12) hebā-i menṡūr eylemiş ve ol nefs-i emmārenüŋ Allāhu -Taʿālā- merdūd ėtdügi ṣıfatları-y-le ṣıfatlanan cānları (13) dürlü dürlü ʿaẕāblara giriftār eylemiş ve nefs-i emmārenüŋ ol yaramaz ṣıfatları her biri bir cān-aver ṣūretinde (14) üşmişler ʿaẕāblar ėderler. Çün maḳberelere varıcaḳ bu tenlere böyle ʿibret gözi-y-le baḳasın. Dönesin (15) yine nefsüŋe eydesin-kim: Ėy nefs! Sen-daḫı inṣāfa gelmez misin? Bu murdār dünyādan daḫı uṣanmaz mısın? (16) Mevlāŋ muḥabbetine göŋül vėrmez misin? Āḫir sen-daḫı şöyle olacağuŋ ṣanmaz mısın ve bu günler başuŋa (17) gelecegin hīç ṣanmaz mısın ve şu yatanlar daḫı sencileyin her biri ʿizzetlü ve ḥürmetlü ādem idi ve bunlar (62b-1) daḫı dünyāda yėrler ve içerler idi ve ḥükm ve ḥükūmet ėderler idi ve gülerler (2) ve oynarlar idi ve eşerler ve yortarlar idi ve yunurlar ve arınurlar idi ve nefīs arı ṭonlar gėyerler (3) idi. Kendülere hīç toz ḳondurmazlar idi. Şimdi gör ki ḳara ṭopraḳ olup nice yaturlar. Evlerin (4) ve barḳların ve cemāʿatlerin ḳomışlar gitmişler. Her biri yalıŋuz birer çuḳura girüp belürsüz olup (5) yaturlar dėyesin ve daḫı bir gün sen-de şöyle olup cümlesinden ayrılup gelüp bunlaruŋ biri (6) olup yalıŋuz bir çuḳura yatısarsın. Ėy! Seni daḫı getürürler bu arada ʿamelüŋ ile ḳalasın. Var (7) imdi ėy nefs ʿamel-i ṣāliḥ ḳazan. Bu dünyādan göŋlüŋi götür ve ėy nefs! Bu ḳaraŋulıḳ çuḳura gelüp (8) düşmedin yılan ve çıyan başuŋa üşmedin bunuŋ yarağın ėdin dėyesin. Kendü sağuŋı orada (9) maḳberek ḳatında sağasın. Ḳaçan bu ben dėdügim gibi ḫastalıḳ ṣorsaŋ ve cenāzelere varsaŋ (10) ve maḳberelere varsaŋ. Ol dünyā muḥabbeti sehel zamānda senden gide. Ḳalbüŋüŋ ve göŋlüŋüŋ ẓulmeti (11) götürüle. ʿİbādetden ve ṭāʿatdan ṣafāŋ ola dėdi. Vardı ol kişi Ümmi Ebū Derdā dėdügi gibi (12) ḫastalar ṣordı ve dāyim

cenāzeye ḥāżır oldı ve meḳābir arasında her gün vardı oturdı. (13) Sehel zamānda dünyādan yigrendi. Göŋli nūrlandı ve ẓulmet ḳalbinden götürüldi. Baṣīret gözi (14) açıldı Ḥaḳḳı ve bāṭılı seçdi. Dünyāsını hep fuḳarāya üleşdürdi. Kendüsi bir ʿabā gėydi ve bir (15) mescid göşesinde oturdı. ʿİbādete ve ṭāʿata meşġūl oldı. Ḳarşu gelür Ümmi Ebū Derdāya (16) duʿālar ėderdi. İmdi ʿazīz! Bu ölümin böyle aŋmaḳ kişiyi bir ḳaç saʿādete ėrgürür. Ol saʿādetlerden (17) biri oldur kim dünyādan yigrenür ve biri daḫı budur kim uzaḳ ṣanular ṣanup dünyāya göŋül vėrmez (63a-1) ve daḫı böyle ölümin anan kimesne günāhını çoġaltmaz. Tiz tiz tevbe ėder ve daḫı bu ölüm dėdükleri (2) hem-ān ölüp böyle olmaḳ degildür. Bir kişi ölürken niçe dürlü zaḥmetler çeker ve öldüginden ṣoŋra (3) niçe dürlü ʿaẕāblar görür ve ṣoŋına ḳalanlaruŋ ḥālleri dürlü dürlü olur ve bu ölüm bir nesnedür kim (4) ʿimāretleri ḫarāb eyler ve cemāʿatleri dağıdur ve leẕẕetleri zehr ėder ve gözlerden yaşlar aḳıdur ve (5) yürekleri yandurur. Başlar açuḳ ve yalın ayaḳ ve yaḳaları yırtuḳ ataları ve anaları gözleri yaşı-y-le (6) ḫalḳ ortasına getürür ve bu ölüm bir nesnedür kim geldügi vaḳtın nāzük fereceler ve nāzük dül-bendler (7) ve meşāyiḫāne kisvetler gėyenleri bir kefen ile ḳor ve bu ölüm bir nesnedür kim geldügi kimse şol-ḳadar zaḥmet (8) çeker. Ḳaçan bir kişiyi üç yüz kerre ḳılıc-ile urup pāre pāre eyleseler. Nice zaḥmet çekse ancılayın zaḥmet (9) çeker. Nite-kim Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: قَدْرُ شِدَّةُ ٱلْمَوْتِ وَ كُرْبَتِهِ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِ قَدْرُ ثَلٰثِ مِائَةِ ضَرْبَةٍ بِالسَّيْفِ Ḳadrü şiddetü'l-mevti ve gurbetihī ʿale'l-mü'mini ḳadru s̱elās̱e (10) mi'eti ḍarbetin bi's-seyfi.[223] Ve Ömer ḥażreti -Raḍiya'llāhu ʿanhu- Kaʿbü'l-Aḫbārda eydür: Bu ölüm dėdükleri şuŋa (11) beŋzer kim: Ağacuŋ dikenleri ġāyet çoḳ olsa daḫı getürseler bir ādemüŋ boġazından içerü anı (12) ṣoḳsalar daḫı her dikeni bir ṭamarına ilişse andan bir kimesne ḳuvvet-ile berk ṭutsa çekse cemīʿi ṭamarlarını (13) hep ḳoparsa ol kişi nice zaḥmet çekerse ancılayındur. ʿAzīzüm! Kişi cān acısından ve ölüm ḥālinden (14) geçüp cānı teslīm eyledükden ṣoŋra kişinüŋ başına ne gelecekdür? Anı ḫaber vereyim işit. (15) Var aŋa göre iş ėt. ʿAbdu'llāh Bin ʿAṣ dėrler idi bir kişi vardı. Ol eydürdi-kim: Benüm babam (16) eydürdi: Bu ölen kişiler ne-ʿaceb ölümi dėyü vėrmezler dėrdi. Ben eyitdüm: ʿAḳlı gider anuŋ-içün (17) vaṣf ėdemez. Āḫir aŋa ölüm geldi ben ilerü vardum eyitdüm: Yā baba! Bize ölümi vaṣf ėdi vėr. (63b-1) Eyitdi-kim:

---

223 Mümine ölümün şiddet ve acısı, üç yüz kılıç darbesinden duyulacak acı gibidir.

Oġul! Bu ölüm dėdükleri bir büyük nesne imiş. Dil-ile vaṣf olunur degil imiş. Ammā saŋa benüm (2) ḥālümden vaṣf ėdeyüm gücüm yėtdükce. Şimdi benüm ḥālüm şuŋa beŋzer ki yaġrınum üzerine büyük büyük ṭaġları (3) ḳodılar. Cānum igne yurdusından çıḳa yörür ve daḫı şöyle oldum-ki gök-ile yėr biri birine ṣıḳışdı daḫı (4) ben arasında ḳaldum. Ger-çi-kim kişi ölüm acısın bu ḳadar vaṣf ėder. Ammā başına uġrayıcaḳ bilürler çekdügini. (5) ʿAzīz dėmişlerdür kim: Üç nesne dil-ile vaṣf olmaz biri ölüm ve biri ṭamu ve biri uçmaḳ. Ammā mü'ellif-i (6) kitāb diler kim bir-ez ölümden ve ṭamudan ve uçmaḳdan bu kitābda ẕikr eyleye. Tā kim işidenlere fā'ide-i ʿaẓīm (7) ola. Ėy ʿazīz! Bu ölülerüŋ ḥāllerinden ẕerre miḳdārı dünyānuŋ cemīʿisine vėrile-y-di ṭāḳat getürmeyüp (8) hep helāk olalardı. Birisi diri ḳalmaya-y-dı. Resūl ḥażreti -Ṣall'allāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: لَوْ يَعْلَمُ ٱلْبَهَائِمُ مَا تَعْلَمُونَ مِنَ ٱلْمَوْتِ مَا اكَلْتُمْ لَحْماً ابَداً Lev yaʿlemü'l-behā'ime (9) mā taʿlemūne'l-mevti mā ekeltüm laḥmen semīnen ebeden. Yaʿnī dėmek olur kim: Eger ḥayvānlar ṭuya-y-dı şu siz çekdü- (10) güŋüz ölüm acısın hergiz semiz et yėmeye-y-diŋüz. Yaʿnī arıḳ olup ḳuruyalardı. Bir gün meşāyiḫden birisi mürīd- (11) leri ile giderdi. Bir süri ḳoyuna uġradı. Şeyḫ eydür: Dervīşler! Şunca zamāndur kim size ölümden (12) ḫaber vėrürem. Hīç biriŋüzi bu fānī ve yalancı ve seḥḥāre ve mekkāre ve ġaddāre dünyādan uṣanduramadım (13) ve nefsiŋüzüŋ bu çirkin ḫuyın terk ėtdüremedüm. Bārī şol ḳoyuncuḳlara ölüm var-ıduġın dėyeyüm. Göreyim (14) bunlar daḫı sizcileyin mi eydürler. Yoḳsa bir dürlü daḫı olurlar mı? dėdi. Daḫı bu ḳoyunlaruŋ üstüne (15) vardı çaġırdı. Eydür: ٱلْمَوْت ٱلْمَوْت كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ ٱلْمَوْت El-mevt el-mevt küllü nefsin ẕā'iḳatü'l-mevt.[224] **B**öyle dėyicek ol ḳoyuncuḳlar ol sāʿatde (16) hep bir yėre dėrneşdiler. Ḳuzıları ile ileşürler gibi meleşmege başladılar ve bölük bölük olup meleşi (17) meleşi semāʿa girdiler. Şol ḳadar döndiler ve şol ḳadar meleşdiler kim ekṣeri helāk oldı ve kimi daḫı (64a-1) artuḳ ot otlayamadı. El-ḥāṣılı ol süriden hīç menfaʿat ṭutulmadı. Hep ḳırıldı gitdi. İmdi! (2) Ėy ḥayvāndan kem Benī Ādem ve ėy melā'ikenüŋ efḍalinden ve ekreminden ekrem Benī Ādem! Ne ḥāl vardur kim (3)

---

224 Âyet Kur'ân'da şöyle geçmektedir: كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ ٱلْمَوْتِ Herkes ölümü tadacak. Kur'ân. III. Âl-i İmrân Sûresi, 185. âyet. KKM. 84. (Her nefs dadıcıdur ölümi... Sûratü Âl-i İmrân, 185. âyet. SKT. 55, Her bir âdem ölümü ṭadıcıdur... Sûretü Âl-i ʿİmrân, 185. âyet. 1-119, Her cân ölmek çâşnîsin elemlidir ve yaḳında tekẕîb edenler anun çâşnîsin alurlar... Sûretü Âl-i ʿİmrân, 185. âyet. TZA. 1-119, Herkes ölümü tadacakdır... Âl-i ʿİmrân Sûresi, 185. âyet. KKTA. 75, Her cân ölümü tadıcıdır... Âl-i ʿİmrân Sûresi, 185. âyet. KHMK. 1-114)

maḳāmuŋ aʿlā-yı ʿilliyyīn iken kendüŋi esfel-i sāfilīne bıraḳduŋ. Ḥayvāndan kem olduŋ. Peyġam-berler ile (4) ḥaşr olacaġ-iken firdevs-i aʿlāda dürlü dürlü tenaʿʿumlarda olacaġın şeyṭān ile cehennemde bile zencīrlenmege (5) lāyıḳ olduŋ. Nefs-i şūm ucından niçe bir bu nefse uyup Taŋrıya ve peyġam-bere ʿāṣī olmaḳ. Şunca (6) ögütler kim saŋa vėrilür. Hīç birin ḳabūl eylemezsin ve bunca sözler kim saŋa söylenür. Hīç birin işitmezsin. (7) Ėy! ᶜAceb? Yoḳsa āḫirete nefsinüŋ inkārı mı vardur? Ėy bī-çāre! Ölmedin bu derdüŋe bir çāre ėtseŋ. Ol (8) muʿānid ve mütekebbir nefsüŋi götürüp mürşid ḳapusına vara. Ėy ʿazīz! ᶜĪsā -ᶜAleyhi's-selām-a eyitdiler: Yā ᶜĪsā! (9) Sen ölüleri diri ḳılursın. Ol senüŋ diriltdügüŋ ölü tāze ölüdür. Vaḳt ola anda bir ʿillet ola. (10) Eger gerçek iseŋ bir eskiden ḳalmış ölüyi sininden ḳaldur dėdiler. ᶜĪsā -ᶜAleyhi's-selām- eydür: İḫtiyār ėdüŋ. (11) Kimi dilerseŋüz. Anlar bir maḳbere bilürler idi atadan dededen. Ammā kim idügin kimse bilmez idi. Hem-ān (12) şunı bilürler idi-kim maḳberedür. ᶜĪsā peyġam-bere bu ḳabri gösterdiler. ᶜĪsā -ᶜAleyhi's-selām- iki rekʿat namāz ḳıldı. (13) Duʿā diledi: قُمْ بِاِذْنِ اللّٰه Ḳum bi'iẕni'llāhi[225] dėdi. Ol ḳabirde yatan ṭurı geldi. Gördiler ṣaçı ve ṣaḳalı aḳ bir pīr (14) çıḳa geldi. ᶜĪsā -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: Kimsin? Aduŋ nedür? Ol pīr eyitdi: Baŋa Sām dėrler. Nūḥ peyġam-ber (15) oġullarındanam. ᶜĪsā -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: Bu aġarmaḳ nedür? Senüŋ zamānuŋda ḫod aġarmaḳ yoḳ idi. Kimsenüŋ (16) saçı ve ṣaḳalı aġarmaz idi. Sām eydür: Bir āvāz işitdüm-ki ṣandum ḳıyāmet ḳopdı. Ol heybetden (17) saçum ve ṣaḳalum aġardı. Ol ölüm esrüklügi daḫı başumda idi. ᶜĪsā -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: Ḳaç yıldur kim (64b-1) ölelden berü yatursın? Sām eydür: Dört biŋ yıldur kim ben ölüp yaturın. Henūz daḫı ölüm acısı benden (2) gitmemişdür. İmdi! Ėy ʿaḳlım var dėyen ḳardaş! Bir acı kim dört biŋ yıl yatup ṭopraḳ olmaġ-ile gitmeye. (3) Var ḳıyās ėt-kim ol acı neye beŋzer. Pes dünyā acılarından hīç bir acıya beŋzemese gerekdür. Bir kişiyi dünyāda (4) ne-ḳadar acıdurlarsa anuŋ acısı bir yıla ḳalmaz gider. Sen anuŋ gibi acılardan ḳorḳarsın. Şol acı-kim (5) dört biŋ yıl ṭopraḳ olup yatmaḳ ile gitmeye. Hīç ḳorḳmaz mısın? Eger ḳorḳarın dėrseŋ yalan söylersin. Eger (6) ḳorḳsaŋ bir inṣāfa gele-y-düŋ ve yaramaz ḫuları terk ėdüp elüŋden ve dilüŋden ve ḳavlüŋden ve fiʿlüŋden (7) hīç kimse incinmeye-y-di ėy ġāfil! İbni ᶜĀbbās -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Melekü'l-mevtüŋ bir

---

225 Allah'ın izniyle kalk!

ḥarbesi vardur. (8) Büyüklügi maġrib ile maşrıḳ aralıġıncadur. Bu ʿālem-i dünyāda yörür ādem oġlanlarından her kimüŋ yüzine (9) baḳarsa eceli geldügini ve gelmedügini bilür. Bir kerre başına urur. Eydür kim: Āgāh olgıl! Varacaġuŋ yėr (10) ölüler meclisidür. Bu cihān Süleymāna ḳalmadı. Pes saŋa ḳala mı ṣanurduŋ yā seni almaġa gelen maṣlaḥatuŋa mı (11) baḳar ṣanursın dėr. Daḫı ölümi ḳarşusına getüri vėrür. Hem-ān sāʿat cān vėrür. ᶜAzīzüm! Azrā'il günde (12) iki kerre her kişinüŋ yüzine baḳar. Daḫı ḳor gider. Uş yine geldüm ḥāżır ol dėr. Ammā eceli gelmişi başına (13) bir kerre ḥarbesi ile urur daḫı cānın alur. Bir gün Süleymān peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- ḫalḳına eydür: Benüm ḫāṭırum bir (14) gün ister kim ol günde baŋa hīç ġuṣṣa ve ġam gelmeye. Vezīrleri eyitdiler: Ol gün ėrtegi gün olsun (15) dėdiler. Çün-ki ėrtesi oldı ḳapuları yapdılar. Kendüsi ʿaṣāsın eline aldı köşkine çıḳdı. Diledi-kim (16) bir-ez vaḳt teşvīşsiz otura. Nā-gāh gördi-kim bir ḫūb ṣūretlü yigit aḳ gėysiler gėymiş köşküŋ (17) bir ṭarafından çıḳa geldi. Es-selāmü ʿaleyke yā Süleymān! dėdi. Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- bayıldı. Selāmın alup eyitdi: (65a-1) Nereden girdüŋ? dėdi. Ḳapulardaki ḳapucılardan ḳorḳmaduŋ-mı ve benüm destūrumsuz nice girdüŋ? Ol yigit (2) eydür: Ol kişi degülem. Ben-kim ḳapucılar beni menʿ ėde bile. Kimseden rişvet almazın ve beglerden ve pādişāhlardan (3) ḳorḳmazın. Destūrsuz daḫı gelmedüm. Ben girdügüm sarāylar issüz ḳalur ve ben girdügüm ʿimāretler ḫarāb (4) olur ve beni görenlerüŋ beŋzi ṣararur güle döner ve beni görenlerüŋ ʿaḳlı başından gider ve (5) gözleri süzilür ve cānı bedeninden üzilür ve ben girdügim evlerde başlar açılur ve daḫı (6) saçlar çözilür ve gözlerden yaşlar dökülür ḳara çullar gėyilür ve ʿizz ü nāz-ile beslenen nāzük (7) bedenler ḳara ṭopraḳlara ḳarılur dėdi. Süleymān nebī bunuŋ bu sözlerin işitdi belini bükdi. Zārı zārı (8) aġladı. Eyitdi-kim: Saŋa kim destūr vėrdi-kim bunda geldüŋ? Ol yigit eydür: Ben bunda Allāh destūrı-y-le (9) geldüm. Böyle dėyicek Süleymān peyġam-beri ditremek ṭutdı eyitdi: Neye geldüŋ? Ol yigit eydür: Rūḥuŋ (10) ḳabż ėtmege geldüm. Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: Yā melekü'l-mevt! Ben bir ġuṣṣasuz gün isterdüm-ki bir ḫalvet (11) yėrde oturam ġuṣṣalu ḫaber işitmeyem. ᶜAzrā'il eydür: Ol istedügüŋ gibi gün dünyā günlerinde (12) yaradılmamışdur. Pes bir yaradılmaduḳ gün istemişsin Taŋrınuŋ ḳażāsına rāżī ol dėyüp (13) fi'l-ḥāl cānını ḳabż eyledi. Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- ʿaṣāsı üzerine ṭayanı ḳaldı. Āḫir ʿaṣāya ḳurd düşdi

(14) ʿaṣā ṣındı. Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- ʿaṣā-y-ile yėre düşdi. Dīvler Ḳudsi[226] yaparlar idi. Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- öldügin bildiler. (15) Hep dağıldılar. Ṣoŋra Süleymānuŋ yėrine bir kişi daẖı geldi. Pādişāh oldı. Tācını ve taẖtını (16) ölüm gelüp Süleymānuŋ zīr ü zeber eyledi. Pes: Bu benüm senüŋ dėmek hep yalan oldı: Beyt: (17)

مِلْكِ بَسُلَيْمَانْ رَسِيدْ. مُلْكِ هَمِينْ اَستْ سُلَيْمَانْ كُجَا اَسْت

Milk-i Süleymān be-Süleymān resīd
Mülk-i hem-īn-est Süleymān kücā-est[227]

Niçeler benüm benüm dėdi gitdi
Birisi (65b-1) ḳılmadı sözini is̱bāt
Topraḳ içinde ẕerre ẕerre yatur
Munṭaẓırlar ki ne vaḳt ola ᶜAraṣāt[228]

(2) Ėy ḳardaş! İmdi gözüŋ var ise naẓar eyle senden öŋdin gelenler bu cihāna. Saŋa naṣīḥat yėter (3) ve bilürsin-kim bu fānī dünyāda ne bay ḳalur ve ne yoẖsul ve ne ḳul ve ne sulṭān ḳalur. Hep bu dünyā köprüsinden (4) bir bir geçer. Kimi ḳonup ve kimi göçer. Beyti li'l-mü'ellifi:[229]

Ṭabl uruldı sārubān ḳalḳdı vü göçdi kārubān (5)
Ṭur aẖı! Nice yatursın āyā ġāfil uyan
Çevre yanuŋ çağrışup göçüp gider sürin sürin
Sen-daẖı (6) kendüzüŋe gelmez misin ėy nefs uyan[230]

Bir bölük ḳavm geldiler Resūl ḥażretine eyitdiler: Yā Resūla'llāhi! (7) Bize naṣīḥat eyle. Ḥażret-i Resūl ol pür-uṣūl eyitdi: Hīç sizde daẖı ādem ölür mi? Anlar eyitdiler: (8) Belī Resūla'llāhi! Ölüsiz yėr olur mı? Resūl -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: Varuŋ imdi kim ölüm size ögüt yėter dėdi. (9) Görüŋ ol ölüp giden bu cihāndan ne alup gider ve ne ḳoyup gider ve ol bile gidenüŋ ẖayrlusı (10) ve şerlüsi vardur. Ḫayrlusına be-cidd oluŋ ve şol-

---

226 Başka nüshalarda "Beytü'l-Muḳaddes" şeklinde geçiyor.

227 Süleyman'ın mülküdür yine Süleyman'a erişdi * Mülk budur, ama Süleyman nerede? Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün. İkinci mısraın son tefilesinde zihaf vardır.

228 Vezni: 11'li hece vezni

229 Müellifin beyti

230 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

kim şerlüdür andan ḳaçuŋ ve ol-kim bunda ḳalur. (11) Aŋa hīç muḳayyed olmaŋ ve fikr eyleŋ. Şol benüm yėrüm ve yurdum dėvüp dėvşürüp düzüp maʿmūr (12) ėtdügüŋ issüz ḳalacaġın ve ḫarāb olup vīrān olacaġın. Buŋa daḫı ne göŋül vėrmek gerekdür (13) ve şol elüŋdeki ve ḳoynuŋdaġı ve ṣandūġuŋdaki ve ḫazīneŋdeki āḫir senden alınup biregülere (14) vėrilse gerekdür yine andan daḫı alınsa gerekdür. Zīrā saŋa daḫı biregüden gelüp-ṭurur. Milk (15) issi milkini ve mālını taṣarruf ėder. Bunı ḳabūllenmek neye gerek olur. Çün ehl-i baṣīretsin ʿāḳil (16) ve dānāsın ḥāl böyle idügin bilürsiz. İmdi! İḫtiyār elüŋde iken mālı taṣadduḳ (17) eyle. Allāh yolına gücüŋ yėdügi ḳadar ḫarc ėt. Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde bir mertebe taḥṣīl eyleye ve (66a-1) cömerdlerüŋ mertebesini ḫod yuḳaruda dėdüm işitdüŋ ve eger ḫarc ėtmeyüp gidersen saŋa hīç (2) fā'ide olmaz. Bel-ki ʿaẕāb ve ʿiḳāb olur. Şimdi bu işi uṣaŋ ṭutmaḳ olmaz. اِذَا جَاءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَاْخِرُونَ سَاعَةً وَ لَا يَسْتَقْدِمُونَ İẕā' cā'e ecelühüm (3) lā yeste'ḫirūne sāʿaten ve lā yestaḳdimūne[231] āyetini hīç işitmedin-mi kim uṣaŋ ṭutarsın ėy ġāfil! (4) Bu ġafletden ve ṭūl-i emelden ne biter ve niçeler bu ṭūl-i emelde yitdi. Zīrā biz yoḳdan yaradıldıḳ (5) yine yoḳ olsaḳ gerekdür. Ne eyledük ise anı bulsavuz gerek. Bu ten bizümle ne vaḳte dek yār ola. (6) Vaḳt ola kim bizden ayrıla. İmdi! Cehd ėdüp işi başarmaḳ gerek. Bu gün yarın dėyüp ġāfil (7) olmaḳ olmaz. Ecel gelicek kimseye amān vėrmez. Dāvūd peyġam-ber evinde bir taḫt gibice yėrcügez düzüp- (8) ṭurur idi. Namāz ḳılmaḳ içün dört ayaḳ nerdübān ile çıḳardı. Bir gün āb-dest aldı idi-kim (9) çıḳa anda namāz ḳıla. Bir-ez vaḳt Mevlāya münācāt eyleye. Nerdübānuŋ bir ayaġına çıḳdı bir ayaġına daḫı (10) başduġı sāʿat melekü'l-mevt ėrişdi-kim rūḥın ḳabż ėde. Dāvūd -ᶜAleyhi's-selām- ʿAzrā'ile eydür: Yā ʿAzrā'il! (11) Mühlet vėr yuḳaru çıḳayım başumı secdeye ḳoyayım. Secdede iken cānumı al dėdi. ᶜAzrā'il mühlet (12) vėrmedi-kim iki ayaḳ nerdübānı çıḳa başını secdeye ḳoya. İkinci ayaḳ nerdübānda rūḥunı ḳabż (13) eyledi. Pes Dāvūd peyġam-ber ḥażretine mühlet vėrilmeyicek saŋa ve baŋa vėrile mi ṣanursın kim bu

---

231 ... Bir zaman takdir edilmişdir. Mukadder olan o zaman gelip çattı mı, o musibeti ne bir an geriye atabilirler, ne bir an ileriye alabilirler. Kur'ân, VII. Aʿrâf Sûresi, 34. âyet. KKM. 175. (... Ḳaçan kim geldi eceli anlarun girü kalmayalar bir saʿat, dakı ilerü varmayalar. (7) Sûratü'l-Aʿrâf, 34. âyet. SKT. 115, ... Ḳaçan ki gelse *(yaʿnî yaḳın olsa)* anların vaḳt-i muʿayyenleri te'ḫîr etmezler bir sâʿat ve ne ilerü geçerler. 8. cüz, Sûretü'l-Aʿrâf, 34. âyet. KTC. 2-40, فَاِذَا جَاءَ اَجَلُهُمْ Pes ḳaçan ol müddet muḳteżâ olur. لَا يَسْتَاْخِرُونَ سَاعَةً وَ لَا يَسْتَقْدِمُونَ Ne bir sâʿat gerü ḳalmaya ne bir sâʿat ilerü gitmeye ṭâlib olurlar. 8. cüz, Sûretü'l-Aʿrâf, 34. âyet. TZA. 1-241, ... Sonu gelince onlar ne geri kalırlar, ne ileri giderler. Aʿrâf Sûresi, 34. âyet. KKTA. 155, ... O müddetleri gelince bir saat ne geri bırakabilirler, ne öne alabilirler. KHMK. 1-219)

şanu-y-la (14) ķapduŋ kendüzüŋi ķoyu vėrdüŋ. Dāvūd -ᶜAleyhi's-selām- ölürken su'āl ėtdiler: Yā Dāvūd! Bu dünyāyı (15) bunca yaş-ile nice gördüŋ? dėdiler. Dāvūd -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: Şöyle gördüm-kim iki ķapulı bir kārubān- (16) sarāydur ᶜAzrā'ilüŋ elinde. Yalın ķılıç bu dünyānuŋ ķapusından ķova getürdi ve bir ķapusından (17) ķovup çıķarı yörür dėdi. Daḫı zārı zārı ağladı. İmdi! Sen-daḫı bunlardan bir ᶜibret al. (66b-1) Göz oldur kim gördüginden ᶜibret ala. ᶜİbretsüz gözden ne ola. Çün Allāh: فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي ٱلاَبْصَارِ Faᶜtebirū (2) yā ūli'l-ebṣāri[232] dėdi ve şol gözde kim ᶜibret yoķ ve şol göŋülde kim ḥikmet yoķ ol (3) ḥayvāndan daḫı beterdür. Pes bu dünyānuŋ yalancı ᶜizzetine mağrūr olup kişi āḫireti unutmamaķ (4) gerek. ᶜÖmrüŋ müddeti dükenicek ᶜAzrā'il gelür daḫı cānın almadın ölüm ḫançeri ile senüŋ ile ķalbüŋ (5) arasındağı perdeyi yırtıcaķ kendüyi görürsin-kim bir cān-aver imişsin ādem degül imişsin. (6) İmdi! Şimdi ādem ṣūretinde olduğıŋa iᶜtibār yoķdur. Ger-çi kim bu ṣūretler iki cihān faḫri (7) ḥürmetine şimdi dönmez. Ammā göŋül yüzi döner. Şol vaķt-kim ķıyāmet ķopa. Bu içleri ṭaşra (8) dönderseler gerek. Göŋül yüzi nice ise anda ẓāhir olısardur. Nite-kim bunda maᶜlūmdur. Beyt: (9)

اَنْدَرِينِ اُمَّتْ نَه بُوَدْ مَسْخِ بَدَنْ. لَيْكِ مَسْخِ دِلِ بُوَدْ اِي ذِي ٱلفِطَنْ

Ender-īn-i ümmet ne buved mesḫ-i beden
Leyk-i mesḫ-i dil buved ėy ẕi'l-fiṭan[233]

Eyle olsa kişiye bu ķorķu (10) yėtmez mi-kim ᶜAzrā'il gele rūḥuŋı ķabż ėtmege. Daḫı ṣūretini Benī İsrā'il ķavmi gibi ādem ṣūretinde (11) bulmaya. -Neūẕü bi'llāhi.- Ol vaķt anca feryād ėdesin mele'-i aᶜlāya[234] ağmayasın esfel-i sāfilīnde (12) şeyṭan ile bile zencīrlenesin kim ol zencīrüŋ her ḫalķası tamām dünyāda demürler ağırınca (13) ola. Pes ölümin aŋan kişi hep bunları bile aŋar. Zīrā ölümden ṣoŋra ve baᶜżı öle ṭururken (14) kişinüŋ bunlar başına gelür. Ammā Taŋrınuŋ dostları olur kim ᶜAzrā'il anlaruŋ

---

232 ... Artık ibret alın ey can gözü açık olanlar. Kur'ân, LIX Haşr Sûresi, 2. âyet. KKM. 653. (... Pes iᶜtibâr eylen ey gözler issileri! (59) Sûratü'l-Haşr, 2. âyet. SKT. 460, ... Pes ᶜibret alınız ey göz ṣâḥibleri! 28. cüz, Sûretü'l-Ḥaşr, 2. âyet. KTC. 3-141, ... Pes ey gözler iyeleri! Bu aḥvâlden ᶜibret alın. 28. cüz, Sûretü'l-Ḥaşr, 2. âyet. TZA. 2-366, ... Bunların bu hallerinden ibret alın. Haşr Sûresi, 2. âyet. KKTA. 546, ... İşte ey akıl ve basiret sahipleri, siz *(bundan)* ibret alın. KHMK. 3-264)

233 Bu beytin birinci mısraındaki Farsça izafet terkipleri vezni bozmaktadır. Anlamı: Bu ümmetin bedeni bu dünyada iken çirkinleşmez; aklın ve gayretin varsa gönlünün çirkinleşmemesine bak. Vezni: Fāᶜilātün / fāᶜilātün / fāᶜilün

234 Düşünülen en yüce kat; cennet katı, cennet meydanı. Ste. 1302

rūḥların (15) alı ṭururken ta'ẓīm ile alur. Zīrā ʿAzrā'il Taŋrı dostlarınuŋ rūḥlarını almaġa gelicek (16) göŋüllerini iki cihān murādından arınmış bulur ve Ḥaḳ -Ta'ālā-nuŋ muḥabbeti ile ṭopṭolu olmış (17) bulur. Pes anuŋ gibi ʿazīzlerüŋ rūḥını şol-ḳadar 'izzet ile alur kim şeyṭān ḥasedinden (67a-1) ṭuramayup Ḳāf Ṭaġınuŋ ardına ḳaçar. Īmānına ḳaṣd ėtmek ḳanda ḳaldı. Mü'min ve ṣāliḥlerüŋ cānları (2) yeşil ḳuşlar olup göklere uçarlar. Nūrdan ḳandīller içinde sākin olurlar. Kāfirlerüŋ ve münāfıḳlaruŋ (3) cānları ḳara ḳara ḳuşlar olup yėr altında cehennem derelerinde sākin olurlar. Münāfıḳ kimdür dėrseŋ (4) yuḳaru kitābuŋ evvelinde aŋıldı. Ādemüŋ yüzine bir dürlü ardından bir dürlü söyleyen daḫı münāfıḳdur. (5) Ebū Hüreyre rivāyet ėder: Resūlu'llāhu -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-den kim mü'min ve ṣāliḥlerüŋ cānı çıḳar olıcaḳ (6) iki ferişte ḥāżır olurlar. Anı göge aġdırurlar ve gök ehli ḳarşu gelüp çaġrışup du'ālar ėderler. (7) Eydürler kim: Bu bir pāk cāndur kim yėr yüzinden gelür. Dünyā muḥabbetinden ve şöhretinden ve kibrinden aru (8) 'amel-i ṣāliḥi çoḳdur dėrler ve daḫı dėrler kim: Allāh -Ta'ālā- saŋa raḥmet eylesün kim tenüŋi 'imāret eyledük idi (9) 'ibādet ve ṭā'at ḫayr ve iḥsān ile ve cem' olup anı ta'ẓīm birle maḳāmına ileteler ve dünyādan īmānsız (10) gidenlerüŋ cānına gök ferişteḫleri ḳarşu gelüp çaġrışup eydürler kim: Bu bir ḫabīs̱ murdār cāndur 'ibādeti (11) ve ṭā'ati yoḳ ve Ḥaḳ -Ta'ālā-ya 'āṣī ve peyġam-bere mütāba'atı yoḳ. Dünyā muḥabbetinden ve şuġlinden (12) īmānsuz gitdi. Bunı yuḳaru göklere ḳoyu vėrmeŋ iltüŋ yėr altında cehennemüŋ issi yėrine ḳoŋ. (13) Tā ḳıyāmete dek dursun. Ḳıyāmetde nice olursa ola dėrler. Pes bu 'aḳabe daḫı büyük 'aḳabedür (14) ve bu ölümden ṣoŋra buncılayın nice 'aḳabeler vardur. Hep dėrsevüz kitāb muṭavvel olur. Ammā (15) ba'żısın dėyeyüm. Ḳalanın daḫı buŋa göre ḳıyās ėdesin. Ölümüŋ aŋduġuŋca hep bunları bile (16) fikr ėdesin. Su'āl olınursa-kim: Bu ölüm ve dirlik dėdükleri bir mevcūd nesne midür? Cevāb: Belī! (17) Ölüm ve daḫı dirilik ikisi bile birer cān-aver ṣūretinde yaradılmışdur. Nite-kim Ḥaḳ -Ta'ālā- buyurup (67b-1) خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ Ḫalaḳa'l-mevte ve'l-ḥayāte[235] dėr. Ammā bu ölüm kim vardur ġāyet büyük nesnedür. Şöyledür kim cemī'i yėrde (2) yaradılmışdan büyükdür. Mes̱elā

---

235 ... Yaratmıştır ölümü ve dirimi... Kur'ân, LXVII. Mülk Sûresi, 2. âyet. KKM. 676. (... Yaratdı ölümi daḫı diriligi... (67) Sûratü'l-Mülk, 2. âyet. SKT. 478, Yaratdı ölümi ve diriligi... 29. cüz, Sûretü'l-Mülk, 2. âyet. KTC. 3-165, Ölüm ve ṣaġlıġı yaratdı... 29. cüz, Sûretü'l-Mülk, 2. âyet. TZA. 2-391, ... Ölümü diriliği yaratan... Mülk Sûresi, 2. âyet. KKTA. 563, ... Ölümü de dirimi de takdîr eden ve yaratandır... Mülk Sûresi, 2. âyet. KHMK. 3-1065)

yėrden ve gökden ve yıldızlardan ve ferişṭehlerden büyük ve heybetlüdür (3) ve Ḥaḳ -Taʿālā- yaratduğı nesnelerde ölümden büyük ve ölümden ʿacāyib nesne yaratmadı. Anuŋ içün kim (4) el-bette anı gören ölür ve ölümden ḳādir olduğım deŋlü vaṣf ėdeyim kim aŋıcaḳ fikr ėdüp (5) nefsüŋi ḳorḳudasın. İmdi ḳulağuŋ benden yaŋa ṭut-kim söyleyecegüm ölüm ḫaberidür. ʿAzīz ḳardaş! (6) Ḥaḳ -Taʿālā- ölümi yaratdı ve yėrde ve gökde ne-deŋlü diri var ise cümlesinüŋ ṣağışınca baş vėrdi (7) ve ol başlaruŋ her birinde cān-aver ṣağışınca göz vėrdi ve her başa ağız ve dil ve ḳulaḳ vėrdi (8) ve cemīʿ-i maḫlūḳāt deŋlü el vėrdi. Pes bir nesnenüŋ kim bu ḳadar başı ve gözi ve dili ve ağzı ve eli (9) ve ḳulağı ola tamām büyük ve heybetlü olur ve Ḥaḳ -Taʿālā- bu ölümi bedenlerden dört biŋ yıl evvel yaratdı. (10) Nite-kim Ḥażret-i Resūl -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: اِنَّ اللهَ خَلَقَ الاَرْوَاحَ قَبْلَ الاَجْسَادِ بِاَرْبَعَةِ الاٰفِ سَنَةٍ İnne'llāhe ḫalaḳa'lervāḫe ḳable'l-ecsādi bi-erbaʿati (11) ālāfi senetin.[236] Ve ervāhlardan üç biŋ yıl evvel Ḥaḳ -Taʿālā- bu maḫlūḳātuŋ rızḳın yaratdı ve bu rızḳlardan (12) üç biŋ yıl öŋdin ölümi yaratdı ve bu ölüm yılda bir kerre cemīʿi ağzı ve dili ile ġavġa ve ġalebe (13) ḳoparurlar idi. Ne-deŋlü melā'ike var-ise hep serāsime olurlar idi ve ḳorḫuya düşerler idi. Bir gün (14) yine cemīʿi ağzını açdı daḫı ġalebe eyledi. Yėrler ve gökler hengāme ile ṭoldı. Yėr ve gök ḫalḳı hep (15) ḳorḫuya düşüp ditrediler ve yėr bile ditredi. Melā'ikeler tażarruʿ ve niyāz ėdüp eyitdiler kim: İlāhī! (16) Bu ne gürüldidür kim bir kerre ḳopar cemīʿimüzi ḳorḳuya bırağur. Tesbīḥlerümüzi unutduruz (17) dėdiler Ḥaḳ -Sübḥāne ve Taʿālā- eyitdi-kim: Yā ḳullarum! Şol gürüldi-kim yılda bir kerre işidürsiz. Ol hengāme (68a-1) ölümdür ve ol ölüm bir nesnedür kim gelüp ḳamuŋuzı ve cemīʿi yėrleri ve gökleri ve içinde olanları (2) fānī ėtse gerekdür. اَلْمَوْتُ اَلْمَوْتُ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ اَلْمَوْتِ El-mevt el-mevt küllü nefsin ẕā'iḳatü'l-mevt[237]dür. Pes bu gürüldi anuŋdur. Melā'ikeler eyitdiler: Yā İlāhī! (3) Ne ola ki biz anı görsek. Ḥaḳ -Taʿālā- eyitdi: İmdi cemʿ oluŋ. Pes Cebrā'il ve Mikā'il ve İsrāfīl (4) ve ʿAzrā'il ve sā'ir gökde olan cemīʿ-i melekler ḥāżır oldılar.

---

236 Şüphesiz Allah, ruhları cesetlerden dört bin yıl önce yaratmıştır.

237 Bu âyet Kur'ân'da şöyle geçmektedir: كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ اَلْمَوْتِ Herkes ölümü tadacak... Kur'ân. III. Âl-i İmrân Sûresi, 185. âyet. KKM. 84. (Her nefs dadıcıdur ölümi... Sûratü Âl-i İmrân, 185. âyet. SKT. 55, Her bir âdem ölümü ṭadıcıdur... Sûretü Âl-i ʿİmrân, 185. âyet. 1-119, Her cân ölmek câşnîsin elemlidir ve yaḳında tekẕîb edenler anun çâşnîsin alurlar... Sûretü Âl-i ʿİmrân, 185. âyet. TZA. 1-119, Herkes ölümü tadacakdır... Âl-i ʿİmrân Sûresi, 185. âyet. KKTA. 75, Her cân ölümü tadıcıdır... Âl-i ʿİmrân Sûresi, 185. âyet. KHMK. 1-114)

Yėrler ve gökler ġavġā-y-ile ṭoldı. Eyitdi-kim (5) Ḥaḳ -Taʿālā- şunuŋ gibi ʿaẓīm nesneyi bize gösterse gerekdür. Pes Ḥaḳ -Taʿālā- emr ėdüp (6) eyitdi-kim: Yā ölüm! Cemīʿi ḳanadlarını ve ağzını aç ve cemīʿi dillerüŋi çıḳar. Āvāz eyleyüp çağır. Bu melā'ike- (7) lere kendüŋi göster. Yėrüŋden ḳalḳup uç dėdi. Ol sāʿat ölüm ḥarekete geldi. Ol ḳanadlarını hep (8) açdı ve gözlerini ve ağızlarını hep açup dilleri-y-le söyleyüp bir kerre zemzeme ėdüp geldi melā'ikelere (9) kendüzin gösterdi. Melekler bunı gördiler kim bir ʿaẓīm nesne. Dil ile kimse vaṣf eylemek mümkin (10) degildür ve bunuŋ başlarınuŋ ve gözlerinüŋ ve ağızlarınuŋ ve dillerinüŋ ve ellerinüŋ çoḳlugı hīç ḥisāba (11) gelmez. Çün-kim melā'ikeler bu ululuġ-ile bunuŋ zemzemesin işitdiler cümlesi bī-hūş olup düşdiler. (12) Bir yıl miḳdārı yatdılar. Bir yıldan ṣoŋra kendülere gelüp eyitdiler. Yā İlāhī! Cemīʿi yaratduġuŋda hīç bundan (13) büyük ve heybetlü bir nesne daḫı yaratduŋ-mı? Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Mecmūʿ-ı maḫlūḳātumdan bundan büyük nesne (14) yaratmadum. Pes Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ emri-y-le ölüm yėrine vardı sākin oldı. Andan Ḥaḳ -Taʿālā- ʿAzrā'ile (15) emr ėtdüp dėdi-kim: Sen var ölüm üzerine müvekkel ol. Şol vaḳt-kim ḳullarumuŋ cānın almaġa saŋa (16) emr ėdem. Bu ölümi anuŋ üzerine ilet ölümi görsün. Tā kim ol-daḫı ölüm ile fānī ola ve ölüm (17) leẕẕetin dada. ʿAzrā'il daḫı vardı ölüme eyitdi: Ḥaḳ -Taʿālā- beni saŋa gönderdi kim ḳullarınuŋ (68b-1) cānın alduġım vaḳt seni ol kimesnenüŋ üzerine iltsem gerek. Sen-daḫı baŋa muṭīʿ ol. Ölüm eydür: (2) Ḫoş geldüŋ. Allāh emri-y-le ben-daḫı saŋa muṭīʿ oldum. Ammā seni daḫı ben öldüriserem. Ammā saŋa mūṭīʿ (3) oldum. Her ne dilerseŋ eyle ėt dėdi. Daḫı muṭīʿ oldı. Pes ʿAzrā'il daḫı şol fīl bendler gibi ölümi (4) yėtdi. Allāh buyurduġı yėre iletdi. Her kime kim ölüm gele el-bette ölümi görür daḫı fānī olur ve bu ölümüŋ (5) vaṣfı ḳaleme gelmez. Bu deŋlü söylenmeden maḳṣūd nefse ölümüŋ heybetin bildürüp ve nefse ḳorḳu ḥāṣıl (6) olsun. Dünyādan yigrensün. Daḫı āḫiret ʿamellerine meşġūl olsun içün idi. Pes bu ḳadar yėter. Ammā (7) ḳıyāmet güninde Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ emri-y-le bu ölümi cennet ile cehennem ortasında Yaḥyā perġam-ber -ʿAleyhi's-selām- boġazlasa (8) gerekdür ve bu ölümüŋ vaṣfını ölülerden ṣor. Gör kim nice ḫaber vėrürler ve daḫı şol kimseler kim ölümden (9) öŋ öldiler anlar ölüm ile bir buluşdılar. مُوتُوا قَبْلَ اَنْ تَمُوتُوا Mūtū ḳable en temūtū[238] maḳāmına yėtişdiler. Anlar kendüleri (10) anuŋ-çün ṭopraḳlıḳ

---

238 Ölmeden önce ölünüz.

mertebesinde ḳomışlardur kim meskenet evini iḫtiyār ėdüp ḳanāʿat ėtmişlerdür (11) ve dünyānuŋ cemīʿ-i leẕẕetlerinden el çekmişlerdür. Bunlaruŋ ḳıṣṣaları çoḳdur. Yėrinde dėnile işidesin. -İn-şā'a'llāh.- (12) Pes ḳaçan bir kişi ölse yumaġa götürseler ol ölüme su'āl ve cevāb vardur ve teneşur[239]e ḳosalar (13) su'āl ve cevāb vardur ve andan ṣoŋra ḳabre varıcaḳ Münker ve Nekīre su'āl vardur ve andan ṣoŋra (14) ḳabr ʿaẕābı vardur. Pes bunlar daḫı ölümden ṣoŋra büyük ʿaḳabelerdür ve ḳabrden yine ṭurı gelüp (15) ḥaşr olıcaḳ ādem ṣūretinde mi ṭurı gele yoḳsa bir ġayri ṣūretde mi ṭurı gele? Bu daḫı büyük (16) ʿaḳabedür. Andan arṣa-i Araṣātdur. Biŋ ayaḳ bir ayaḳ üzerine olup gözler yaşı dökülüp ve (17) cigerler biryān olacaḳ günlerdür. Ḥaḳ -Taʿālā- ḳāḍī olup ṣorular ve ḥisāblar olup ve Ḥaḳ (69a-1) -Taʿālā-nuŋ ʿadli terāzūsı ḳurılup müzdler ve yazuḳlar ṭartılup ve boynuzlu ḳoyundan boynuzsız (2) ḳoyunuŋ ḥaḳḳın ve ḳuvvetlüce ḳarıncadan ḳuvvetsüzce ḳarıncanuŋ ḥaḳḳın alı vėrecek günlerdür. Pes bu (3) maḫşer güni daḫı büyük ʿaḳabedür. Ḥażret-i ʿAlī -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ ʿadli maḫşer güninde (4) şöyledür kim: Şol ḫazān vaḳtinde biri birinüŋ üstine dökilen yapraḳ biri biri üzerinde ne miḳdār (5) yatdı-y-sa Ḥaḳ -Taʿālā- emr ėde. Ol üstine düşen yaprağı altına ala. Ol anuŋ üstinde ne miḳdār (6) yatdı-y-sa ol daḫı anuŋ üstinde ol miḳdār yata. Pes bu daḫı bir büyük ʿaḳabedür ve andan (7) ṣoŋra ṣırāta uġramaḳdur ve andan cehenneme gitmekdür. İmdi! Ölimin aŋup fikr ėtmek isteyen kişiler (8) gerekdür kim hep bunları daḫı bile. Fikr eyleye. Ėy ḳardaş! Bu ölmekden ṣoŋra başa gelenlerden baʿżını dėdüm. (9) Ve-līkin tafṣīl ile dėmedüm idi. Yine bir daḫı oŋat vechile tafṣīl ėdüp saŋa bir bir aŋladayum (10) ve baʿżını daḫı āyāt-ile ve ḥadīs̱ ile ḫaber vėrüp inandurayım. Ola kim nefsün inṣāfa gele. Daḫı bu dāʿī faḳīre duʿā ėdesin. İmdi ėy ʿazīzüm! Bilgil kim bu ölümden ṣoŋra kim ḳabre iltüp gömerler. Ammā (12) ol ḳabr daḫı bir çuḳurdur cehennem çuḳurlarından ve-yā-ḫud bir ravżadur cennet baġçelerinden. Nite-kim (13) Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: اِنَّمَا

---

239 Kelimenin aslı Farsça "ten-şuy"dur. Türkçede "teneşir" şeklini almıştır. ten-şuy تن شوی Far. (şîn-i muʿceme ile) *bed buy [bu* بو *Far. vâv-ı mechûl ile, ḳoḳu ve râyiḥa maʿnâsınadur; ve buved* بود *ve buvem* بوم *muḫaffefleri olur; ve ṭaġ keçisinin etine daḫı denür. BK-2. 129,* bū-y بو-ی Far. "râyiḥa" gibi ḳoḳu demekdir... KO. 2-254*]* *vezninde*, vaṣıf terkîbidür. şuyende-i beden maʿnâsına. Yaʿnî beden yıḳayıcı. Murâd ʿumûmen ḥavż ve çeşme ve ılıca ve ḫuşûşen meyyit ġusl olunacaḳ taḫtadur. ʿÂmme teneşir تنه شیر taʿbîr ederler. BK-2. 189. Sözlük bölümündeki "teneşir" maddesine bk.

ٱلْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ ٱلْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِن حُفَرِ ٱلنِّيرَانِ İnneme'l-ḳabrü ravżatun min riyāżi'l-cenneti ev ḥufretün min ḥuferi' (14) n-nīrāni.[240] Yaʿnī: Ol ḳabr dėdükleri ḳaraŋulıḳ ve yalıŋuzlıḳ ve ḥasret ve nedāmet evidür. Eger eyü (15) eger yaramaz. Yerine göre olmaz. Şol ḳabrde olacaḳ nesne el-bette olsa gerekdür. Gerekse şuya boğulsun gerekse oda yansun. Gerekse üstine ḳaya yıḳılsun gerekse gök ile yėr arasında muʿallaḳ (17) ḳosunlar. El-bette şol ḳabrde olacaḳ su'āl ve ʿaẕāb olısardur. Ammā baʿżı rivāyetde mü'minlerüŋ (69b-1) īmān ile gidenleri ḳabre ḳonulmasa ḳabr ʿaẕābın görmeye dėmişler. Ammā zamān-ı evvelde bir pādişāh (2) var idi. Ġāyet ulu pādişāh idi. Ḫasta oldı. Ḫalḳını hep ḳıġırdı vaṣiyyet eyledi. Eydür: (3) Ėy benüm yārānlarum ve ḳızlarum ve ḫātūnlarum ve cāriyelerüm ve ḳullarum ve vezīrlerüm! (4) Beni görüŋ ve benüm ḥālümden ʿibret aluŋ. Bu fānī yalancı beglige ṣāẕılıġa aldanmaŋ ve bu fānī leẕẕetlere (5) göŋül vėrmeŋ. ʿİbādete ṭāʿate āḫiret ʿamellerine meşġūl oluŋ. Furṣat elde ṭurmaz imiş tiz geçer (6) imiş. ʿÖmr ve ṣağlıḳ kişiye yār olmaz imiş ve yigitlik ḳuvvetine ve leşker çoḳluğına ve memleket çoḳluğına māla (7) ve ḫazīneye maġrūr olmaŋ. Kişiye ölüm aŋsuzın gelür imiş. Ölüm gelicek kişinüŋ hep bilüsi şaşar imiş. (8) Ol vaḳt ki ṣaġ idüm uş bu-gün yarın ẓulümden geçem. ʿĀdil ve ṣāliḥ olam dėr idüm. Mevlām ḳapusına (9) miskīnlik ile varam yüzüm sürem. Günāhım dileyem dėr idüm. Dirīġā! ʿÖmrüm yoḳ yėre geçmiş ṭoymamışın. (10) Şimdi ise ölüm arslanı geldi yėtişdi. Beni pencesine aldı. Bende hīç mecāl ḳomadı. Zebūn olup (11) uş dört yaŋa baḳaram. İmdi zinhār! Siz daḫı bencileyin olup ṣoŋra peşīmān olmaŋ. Zīrā kişiye (12) ṣoŋraki peşīmānlıḳ fā'ide ḳılmaz. Zinhār! Tevbeyi taʿcīl ėdüŋ uṣaŋ olmaŋ dėyüp ḫalḳına naṣīḥatler (13) ėtdi ve daḫı eyitdi-kim: Öldügüm vaḳtın beni ḳabre ḳomaŋ. Zīrā ḳabr ʿaẕābından katı ḳorḳarın. Çoḳ (14) ẓulmler ėdüp raʿiyyetlerümi incidüp ṭururın. Bunlar eyitdiler: Yā nice ėdelüm. Pādişāh eydür: Baŋa (15) bir ṭābūt düzdürüŋ. Ol tābūta beni ḳoyuŋ. Daḫı tābūtuŋ ḳapusın muḥkem berkidüŋ. Şöyle kim (16) hīç ṣu ve yėl girmeye ve ol ṭābūtı bir zencīr ile evlerimüŋ birin ḫalvet ėdüp muʿallaḳ (17) aṣa ḳoŋ dėdi. Daḫı cān teslīm eyledi. Vardılar bu dėdügi gibi bir berk ḳoz ağacından (70a-1) tābūt düzdürdiler. Pādişāhuŋ ölüsin ol tābūta ḳoydılar. Evlerinden birini ḫalvet ėdüp (2) namāzın ḳıldılar. Daḫı ol tābūtı ol evüŋ orta yerine aṣa ḳodılar ve gitdiler. Çün-kim

---

[240] Şüphesiz kabir, cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.

aḫ-şām (3) oldı ḫalḳ uyḳuya vardugı gibi dün içinde bir heybetlü ün işitdiler. Mecmūʿı ṭaşra çıḳdılar. (4) Sėgirdüp tābūt yanına vardılar. Daḫı açdılar kim pādişāhı başından bir ḳara yılan (5) yutmış. Bir yılandur kim gözler görmiş degil. Pādişāhuŋ başını yılanuŋ ağzından çıḳardılar. Daḫı (6) yılanı öldürdiler. Yine tābūtı berk bekidüp yėrine aṣa ḳodılar. Gėce olup ḫalḳ yine uyḳuya varıcaḳ (7) dün yarısında bir evvelkiden heybetlü āvāz daḫı belürdi. Şöyle kim ḳamu maḥalle ṭā'ifesi uyandılar. (8) Evüŋ ḳapusına üşdiler. İçerü girüp tābūtı indürdiler. Açdılar gördiler kim evvelkiden büyük bir (9) ḳara yılan. Daḫı pādişāhı beline dek yutmış. Ḫalḳ bunı taʿaccüb ėtdiler. Ol yılanı daḫı öldürdiler. Yine (10) evvelki gibi tābūtın ḳapağın örtüp aṣa ḳodılar daḫı gitdiler. Ammā bunı taʿaccüb ėderlerdi-kim: Bu aṣılı (11) tābūta bu yılan nereden girür. Ol gün gitdi. Aḫ-şām olup ḫalḳ yine uyḳuya varıcaḳ dün yarısında (12) bu ikisinden ʿaẓīm ve heybetlü bir āvāz daḫı işitdiler kim tamām şehrüŋ ḫalḳına ḳorḳu düşdi. (13) Cemʿ olup bu sarāyuŋ ḳapusına üşdiler. İçerü girdiler. Ol tābūtı yine indürüp açup gördiler. (14) Tābūtuŋ içinde pādişāh ḳapḳara kömür olmış yatur. Bu ḫalḳ bunı göricek ḳorḳuya düşüp (15) ağlaşdılar. Ṣabāḥ olıcaḳ vardılar ʿālimlere bu ḥāli dėdiler. ʿUlemā eyitdiler kim: Ol ḥāl ol (16) kişinüŋ ʿamelidür her ḳanda olsa ol anı bulur. Pes ḫalḳ daḫı bildiler kim: Ḳabrde olacaḳ (17) nesne her ḳanda gerekse olsun olur imiş. Bu kez vardılar ḳabr ḳazdılar. Daḫı ol tābūt ile (70b-1) pādişāhı göme ḳodılar. Ḥikāyet: Bir gün ʿAbdu'l-ḥamīdi'ni Maḥmūd İbni ʿĀbbās -Raḍiya'llāhu ʿanhu- yanında (2) oturur idi. Bir bölük ḳavm ḥacca giderken bir yoldaşları ölmiş. Bir yėrde ḳabr ḳazmışlar kim defn (3) ėdeler. Ḳazduḳları yėr ṭopṭolu yılan çıḳmış. Anı ḳomışlar bir yėrde daḫı ḳazmışlar. Her nerede ḳazdılarsa (4) evvelki gibi ṭopṭolu yılan çıḳmış. ʿĀciz ḳalmışlar. Görmişler kim ḳābil degil İbni ʿĀbbāsa geldiler. Bu ḥāli (5) ʿarż ėtdiler. ʿAbdu'l-ḥamīd eydür: İbni ʿĀbbās eyitdi-kim: Ol yılanlar ol kişinüŋ ʿamelleridür. Ol kişiyi (6) yılanlar içinde ḳoŋ ve Allāh eger cemīʿi yėr yüzini ḳazarsaŋuz ol yılanları yine bulursız dėdi. (7) Vardılar bir ḳabr daḫı ḳazdılar. Yine ṭopṭolu yılan buldılar. Ol ölüyi ol yılanlar içinde ḳodılar. Var (8) ʿazīzüm bundan ḳıyās ėt-kim ḳabir ʿaẕābı yėrin degişdürmek ile gitmez imiş. Ol kişi ḳabr ʿaẕābından (9) ḳurtulmaz imiş. Evvelki yėrde olacaḳ ʿaẕāb her nereye varur ise el-bette olur imiş. Pes sen-daḫı (10) ʿamelüŋi bunda iken gökcek eyle. Nefs-i emmārenüŋ çirkin ṣıfatlarından ḳurtılu gör ve nefs-i muṭma'innenüŋ (11) gökcek ḫuyları-y-le ḫulan. Gör tā ki ḳabrüŋ cennet bağçelerinden bir bağçe ola. Şeyḫ Ṣāfī - Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- (12) eydür: Bir kimse taṣfiyeye niyyet ėtse bir mürşid elin ṭutsa

gėce ve gündüz لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه Lā ilāhe illa'llāh dėmege (13) meşġūl olsa daḫı taṣfiyeyi tamām bāṭına iletmedin ölse anı ḳabrine ḳoduḳları vaḳtın tevḥīd nūrı (14) gelür aŋa ḳarīn olur. Mecmūʿ-ı hevām[241] u ḥaşerāt yaḳar göyündür. Ol meyyit ḳıyāmete selāmet[242] ḳurtılur. (15) Nite-kim bundan maʿlūmdur. Beyt:

آن چه حُسْنَسْت كه يَكْ جِلْوَهٔ اُو . صَدْ حِجَابِ دِلْ وُ جَانْ سُوزَنْدَ

آن چه نُورَسْت كه يَكْ لَمْعَهٔ اُو ظُلْمَت هَرْ دُو جِهَانْ سُوزَنْدَ

An çi ḥusnet ki yek cilve-i o
Ṣad-ı ḥicāb-ı dil-ü cān sūzende (16)
An çi nūr-est ki yek lemʿa-i o
Ẓulmet-i her dü cihān sūzend[243]

Yaʿnī: Ol ne ḥüsndür kim anuŋ cilvesi (17) yüz cān ve göŋül ḥicābın yaḳar ve ol ne nūrdur kim anuŋ lemʿası iki cihānuŋ ḳaraŋulıġın defʿ eder. (71a-1) Pes bu nūr ol ẕikr nūrıdur kim sālikün gelür ḳabrinde ḳarīn olur ve bir kimse ölse anı iletseler (2) ḳabrine ḳosalar ol meyyit Allāhuŋ emri-y-le yine dirilür bedenine rūḥı gelür. ʿAzīzüm! Bu söz saŋa ʿaceb gelmesün-kim (3) Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda buyurur: اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ Emettene'ṡneteyni ve aḥyeytene'ṡneteyni.[244] Yaʿnī Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur kim: Ben sizi iki kerre (4) öldürürin ve-yā-ḫud ben sizi iki kerre öldürdüm ve iki kerre diriltdüm. Yaʿnī bir öldürdüm ḳabre girdüŋüz (5) ve bir daḫı ḳabrde dirildüŋüz yine öldüŋüz ve ḥaşrde dirildüŋüz. Bu cevāb ḳıyāmet gününde olsa gerekdür. (6) Pes burada daḫı söz çoḳdur yėrinde söylenile işidesin. -İn-şā'allāhu Taʿālā.- Ḳaçan bir kimsenüŋ ölüsüni (7) ḳabrine iltseler rūḥı yine bedenine gelür. Eger eyü ʿameller işledi-y-se çevre baḳıcaḳ

---

241 Doğrusu "hevāmm" şeklinde şeddeli olacak. hâmmeler; ʿaḳrep, yılan gibi ayaksız ve kısa ayaklı canlılar. bk. hevāmm

242 olur

243 O ne güzelliktir ki onun bir cilvesi, yüz can ve gönül perdesini yakar. O ne yüzdür ki onun parıltısı, iki cihanın karanlığını giderir. Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

244 ... İki kere öldürdün bizi ve iki kere dirilttin... Kur'ân, XL. Mü'min Sûresi, 11. âyet. KKM. 551. (Öldürdün bizi iki kez, *yaʿnî bir ata bilinde, bir dağı dünyede,* dakı diriltdün bizi iki gez... (40) Sûratü'l-Mü'min — El-Ġaafir, 11. âyet. SKT. 384, Öldürdün bizi iki defʿa ve diriltdin bizi iki kerre... 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 11. âyet. KTC. 3-35, ... Sen bizi iki kez ölmüş ḳıldın: Biri ecelimiz döndükde ve biri baʿde's-su'âl ḳabirde; ve iki kez bizi zinde ḳıldın: Biri ḳabirde su'âl içün ve biri baʿs içün. 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 11. âyet. TZA. 2-258, Bizi iki kere öldürdün ve iki kere dirilttin... Mü'min Sûresi, 11. âyet. KKTA. 469, Bizi iki *(defa)* öldürdün. İki *(defa)* da dirilttin... Mü'min Sûresi, 11. âyet. KHMK. 3-92)

görür. Ḳarşusında gökcek (8) yüzlüler ve gökcek sözlüler dururlar. Bu ölü bunlara eydür: Siz kimlersiz kim benden öŋdin bunda gelmişsiz? (9) Anlar eydeler kim: Biz senüŋ gökcek ʿamelüŋüz. Senden öŋ anuŋ-içün geldük kim sen bunda yaluŋuz (10) ṭurmayasın ve eger ol ölünüŋ ʿameli yatlu ise ṭurı gelüp ḳabr içinde oturıcaḳ görür kim dört (11) yanına çirkin yüzlüler ve ḳorḳunç ṣūretlüler ve çirkin ḳoḳulular ṭopṭolu olmışlar. Ol ölü bunları (12) göricek eyde kim: Siz kimlersiz kim benden öŋdin bunda gelüp ṭopṭolu olmışsız? Anlar daḫı eyde- (13) ler kim senüŋ yaramaz ʿamellerüŋüz kim ḥāl-i ḥayātında iken Ḥaḳ -Taʿālā-ya ʿāṣī olup işlerdüŋ (14) ve şerīʿate muḫālefetler ėderdüŋ dėyeler ve andan ṣoŋra Münker ve Nekīr dėrler iki melek vardur. Gözleri (15) gök dişleri-y-le yėri ḳazarlar. Āvāzları ḳatı gök gürler gibi ve gözlerinden yıldırım gibi odlar (16) çıḳar. Gelürler su'āl ėderler. Eger yėrince cevāb vėrecek olursa سَبَّتَكَ اللّٰهُ وَنَعِمْ قَرِينَ الْعَيْنِ Sebbeteka'llāhu ve naʿim ḳarīne'l-ʿayni[245] (17) dėyüp göz ėrimi deŋlü ḳabrini gėŋ ėderler. Üzerine misk ve reyāḥīn ṣaçarlar ve uçmaḳ ḥarīrlerin (71b-1) örterler. Eger Ḳur'āndan nesne bilürse anuŋ nūrı yeter ve eger Ḳur'āndan nesne bilmezse (2) ẕikru'llāh nūrı ʿameline göre Ḥaḳ -Taʿālā- kereminden aŋa nūr göndere. Tā ḳıyāmete degin gelin güyegü gibi (3) yata uyuya ve eger su'āllerine yėrince cevāb vėrmezse yaʿnī مَنْ رَبُّكَ Men Rabbüke? ve مَا دِينُكَ Mā dīnüke? ve مَنْ نَبِيُّكَ Men nebiyyüke?[246] (4) dėdügi vaḳtın "Bilmezin" derse sinlesini ṭar ėderler. Şöyle kim eyegüleri birbirine geçe üzerine (5) ḥavāle olurlar. Odlu ṭopuzlar ile ururlar ve üzerine yılanlar ṣalı vėrürler. Yaḥyā peyġam-ber -ʿAleyhi's-selām- (6) develeri gibi tenini yėrler kemüklere dek et ḳomazlar. Gözsüz ve ṣaġır ferişteler gelürler demür (7) cengānlar[247] ile dögerler. Feryād ėdüp çaġırur. Anlar anuŋ āvāzın işitmezler kim anı (8) esirgeyeler ve ol ölü şöyle çaġırur kim cemīʿi yaradılmış işidürler. İllā cinnīler ile ādem oġlanları (9) işitmezler. İmdi ėy ʿazīzüm! Dilerseŋ kim bu ḳabr ʿaẕābından emīn olasın dört nesneden (10) ṣaḳın ve dört nesneye be-cidd ol. Şol nesne kim be-cidd olacaḳdur: Evvel beş vaḳt namāzdur kim (11) vaḳt-ile ve cemāʿat-ile ḳılasın. Hīç fevt

---

245 Bu Arapça ibare öteki nüshalarda سَبَّتَكَ اللّٰهُ وَنَعِمْ قَرِيرُ الْعَيْنِ biçimindedir. Anlamı: Allah senin gözünü aydınlatacak şekilde nimetlerde sabit kılsın, demektir. (ḳarīrü'l-ʿayn قَرِيرُ الْعَيْن Ar. gözü aydın olan, ceşm-i ruşen. Terc. 2-157)

246 Rabbin kim? Dinin ne? Peygamberin kim?

247 "cengāl" olacak

ėtmeyesin ve ikinci bildügüŋ ḳadar Ḳur'ānı çoḳ oḳumaḳdur. (12) Üçünci tesbīḥ çoḳ oḳumaḳdur. Dördünci ḳādir olduġunca dāyim ṣadaḳayı eksiksüz vėri ṭurmaḳdur (13) ve şol dört nesne kim ṣaḳınacaḳdur: Evvel yalan söylemekden ṣaḳınmaḳ gerek. İkinci ḫiyānetlikden (14) ṣaḳınmaḳ gerek. Üçünci bir mü'min ḳarındaşı zem ve ġaybet ėtmekden ṣaḳınmaḳ gerek. Dördünci sidügi (15) gevdeye degirmekden ṣaḳınmaḳ gerek. Bunlardan hep ṣaḳınasın. Bu dėdüklerümi terk ėtmeyüp yėrli yėrince (16) işleseŋ ḳabr ḥāli saŋa āsān ola. -İn-şā'allāhu.- Süfyān-ı Sevrī -Raḥmetu'llāhı ʿaleyh- ḳatında (17) ölüm aŋılıcaḳ şol-ḳadar aġlardı-kim bī-ḫud olurdı. Bir ḳaç gün kimesne andan cevāb alımazdı. (72a-1) Andan ötüri böyle olurdı-kim bu ölümi aŋıcaḳ ölümden ṣoŋra başına geleceklerin bile aŋardı. (2) Pes ölümin aŋıcaḳ kişi şöylece aŋmaḳ gerek. Tā kim nefs-i emmāre ıṣlāḥa gelüp emmārelıġın terk ėde (3) ve bu ölüler dirileri ʿaceblerler eydürler kim: Biz destūr bulmazuz. Dünyāya varup iki rekʿat namāz ḳılavuz (4) ve-yā-ḫud bir kerre Lā ilāhe illa'llāh dėyevüz ve-yā bir kerre Sübḥāna'llāh dėyevüz. Ḥayf bu dirilere kim ʿömürlerini (5) ġaflet ile geçürürler. Anlar daḫı bizcileyin peşīmān olacaḳlardur. Ol geçen ʿömrleri içün āh ėdüp ḥasret (6) çekiserlerdür. Resūl ḥażreti eydür: Eger bir ölünün ḳıl ḳadarca zaḥmetcügi yėr gök ehline baḫş ola-y-dı (7) yėrde gökde hīç bir diri kimesne ḳalmaya-y-dı. İmdi ėy ʿazīz! ʿÖmr-i ʿazīzüŋi żāyiʿ eyleme. Bu ʿömr dėdükleri (8) ulu ser-māyedür. Ol ser-māyeyi cehd eyle bir metāʿa vėr kim ol metāʿ ile iʿtibār olup muḳarreblerden (9) olasın. Zīrā ʿamellerüŋ nūrı kişiden ayrılmaz ebedü'l-ābād[248] ve bir ʿamel-kim cennete lāyıḳ oldı ol ʿamel (10) issini alur gider ve ol ʿamel-kim Ḥażrete lāyıḳ oldı issini alur Ḥażrete gider ve ol ʿamel kim (11) cehenneme lāyıḳ oldı -Neʿūẕü bi'llāhi- issini alur cehenneme gider. Meselā şimdi bir kişi mütekebbirdür ve-yā-ḫud (12) baḫīl ve-yā ḳaḳıġan ve-yā ḥasūd ve-yā şehvetine uyucıdur her ne ise şol nefs-i emmārenüŋ çirkin ḫuları (13) ile ḫulanmışdur. El-bette anuŋ yėri cehennemdür. Zīrā bu nefs-i emmārenüŋ yėdi yaramaz ṣıfatını Ḥaḳ -Taʿālā- (14) yėdi ṭamudan almışdur ve nefs-i emmāreye vėrmişdür. Bunda daḫı tafṣīl çoḳdur. -İn-şā'a'llāh- yėrinde (15) ẕikr oluna. Ḥażret-i Resūl -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- eydür: Bir kişi yüz yıl gündüzin oruc ṭutup gėceler (16) ėrteye dek namāz ḳılsa ve-līkin ḫuy çirkin olsa anuŋ yėri cehennemdür. Ėy ġāfil! Uş ilerü (17) öŋünde bir gün geliyörür kim bu gökçek ḫular ve gökçek ʿameller saŋa

---

248 sonsuz mamurluk

ğāyet gerek olur. Bunda (72b-1) ķadrin bilüp rağbeti olmasa ne-var? Ķıyāmet gününde gereklüdür ve bunda ħor olup miskīn olanları (2) görüp ħorlarsın yarın görsün-kim nice ᶜazīz ve sulṭan olalar. ᶜAmel-i ṣāliḥ üzere olup dünyā (3) ᶜizzetin ķabūl ėtmedükleri-y-çün ve bunda sulṭān olup dünyāya benüm dėyenleri yarın görsün-kim nice ħor (4) olurlar. Süleymān peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Yā Rabbi! Bu fuķarānuŋ ṣāliḥlerini kim böyle seversin āħiretde bunlara nice (5) mertebe vėrseŋ gerekdür? Baŋa bildürseŋ. Ḥaķ -Taᶜālā- eydür: Yā Süleymān! Faķīr ve ṣāliḥ ķullaruma vėrecegim (6) yine ben bilürem kim neler vėrem. Ammā bunlardan baᶜżını yarın uçmaķ içinde peyġam-berlerüme yoldaş (7) ėtsem gerekdür. Her bir faķīr bir peyġam-bere muķārin olup bir taħtda bile otursalar gerekdür. Süleymān (8) eyitdi: Yā İlāhī! Benüm uçmaķda refīķum faķīr olsa gerekdür. Baŋa anı bildürseŋ. Ḥaķ -Taᶜālā- (9) eyitdi: Yā Süleymān! Eger bilmek dilerseŋ ikindü vaķtinde şehrüŋ şimāl ṭarafına çıķ. Evvel ṣataşduğuŋ (10) kişi uçmaķda senüŋ refīķuŋ ola. Süleymān peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- ikindü vaķtinde şehrüŋ ol ṭarafına çıķdı. Gördi-kim (11) bir faķīr pīr arķasına odun yüklenmiş gelür. Bir eskice kürkcügez gėyüp beline bir ip ķuşacuķ (12) ķuşanmış ve başına bir eskice keçe taķye gėyer. Gelürek oturdı-kim diŋlene bir-azcuķ. Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- ilerü (13) geldi. Buŋa selām vėrdi. Ol pīr daħı Süleymānuŋ selāmın aldı. Süleymān eyitdi: Bu odunı n'ėdersin? (14) Ol pīr eydür: Ṣatup oğlancuķlaruma nafaķa ėderin. Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Gel benüm ile bāķī ᶜömrüŋi bile (15) geçürelüm bir taħtda bile oturalum ve bir ṣofrada bile yėyelüm ve bile binüp inelüm. Ben nice sulṭān isem (16) sen daħı eyle sulṭān ol. Pīrlik vaķtinde bu zaħmetden ķurtul. Ol pīr Süleymān peyġam-bere güldi (17) eydür: Yā Süleymān! Bu ġavġādan ve ululıķdan kişiye ne fā'ide olur? Allāhu -Taᶜālā- (73a-1) saŋa pādişāhlıķ ve Süleymānlıķ vėrüp başuŋı ġavġāya vėrdi-y-se baŋa daħı faķīrlıķ ve ferāġatlıķ (2) vėrdi. Senüŋ sulṭānlıġuŋ saŋa mübārek olsun. Baŋa faķīrluġım yėter. Minnet Allāha dėdi. Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- eydür: (3) Gel imdi! Bārī günde bir ķaç aķçecuķ taᶜyīn ėdeyim saŋa ve oğlancuķlaruŋa ķaftancuķlar ėdeyim dėdi. (4) Ol pīr eydür: Yā Süleymān! Var vaķtüŋe kim ben bu faķīrlıġumdan şākirem. Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: Var imdi (5) ėy ᶜazīz kim sen āħiretde baŋa refīķlıġa lāyıķ imişsin dėdi. İmdi ėy ᶜazīz! Sen şol begenmeyüp (6) ħor naẓar ile baķduğuŋ ṣāliḥ kişi ne bilürsin-kim yarın ne ola. Her biri bir peyġam-bere refīķ olup (7) niçe senüŋ gibileri oddan ħalāṣ eylese gerek. Şöyle ṣanma kim seni hem-ān ķolayuŋa ķoyalar daħı (8) yöriyesin. Her

kişinüŋ ʿameli eger ḫayr ve eger şerr el-bette teftīş olunsa gerekdür. Eger nefs-i emmāre (9) ṣıfatlarından biri bulınacaḳ olursa hep ʿamel ėtdi-y-se yüzine urılup issi ile cehenneme gönderilür. (10) Meṣelā şimdi ṣūfīsin. Ḫırḳa gėyüp ṭayleṣān ṣarḳıdursın. Anlar daḫı saŋa ṣorarlar kim: Bu ḫırḳayı (11) kibr ile mi gėydüŋ ve bu ṭaylesānı kibr ile mi ṣarḳıtduŋ? dėrler. Zīrā her ṭonda ve her ʿamelde kibr vardur. (12) Şöyle mi ṣanursın-kim kibr hem-ān yüce yüce sarāylar ve köşklerde olur ve-yā dürlü dürlü fāḫir ṭonlarda (13) ve nefīs ṭaʿāmlarda olur. Ḳardaş! Palāslarda daḫı kibr olur. Pes kişi evvel kibri bilmek gerekdür. (14) Tā kişi kendüyi kibrden ṣaḳlaya. Uş kibr daḫı meskenet ile yėrinde ẕikr oluna. -İn-şā'a'llāh.- Ammā (15) nefs-i emmāreyi tecribe ėtmişler kim redd ėtdügi biŋ yaramaz ṣıfatları hep nefs-i emmārede bulmışlardur. (16) Ve-līkin şol yuḳaruda ẕikr olundı. Yėdi yaramaz ṣıfatlardur bu. Biŋ ṣıfatuŋ aṣlıdur. Ḳalanı (17) bu yėdi ṣıfatdan ḥāṣıl olur. Ammā bunlaruŋ ġāyet büyügi kim hepüsi aŋa tābiʿdür. Ol dünyā (73b-1) sevmekdür ve hem bu dünyā sevmek sā'ir ṣıfatlaruŋ başıdur. Şöyle kim baş kesilse el ve ayaḳ (2) ve göz ve ḳulaḳ dil ve ṭudaḳ ḳurur gider. Hīç pāyidār olmaz. Pes nefs-i emmāreden daḫı dünyā sevgüsi (3) gitse cemīʿ-i ṣıfāt-ı rediyyesi ḳurur gider ve daḫı bilgil kim bir kimse ölüp ḳabre varmazdan evvel niçe (4) yėrlerde su'āller cevāblar olsa gerek. Taḫta üzerine ḳonılıcaḳ Ḥaḳ -Taʿālā- kendü ʿaẓameti-y-le ol meyyite (5) su'āl ėdüp eydür kim: Ėy ḳulum! Seni ben cān vėrüp dünyāya gönderdüm. ʿÖmr vėrdüm ve rızḳ vėrdüm (6) ve ṣaġlıḳ vėrdüm. Bu vėrdügim ʿömri geçürdüŋ. Ṣaġlıḳ ve ṣafālıḳ sürüp vėrdügim rızḳı (7) yėdüŋ. Kime ṭapduŋ ve kime ʿibādet eyledüŋ ve kimüŋ ḳapusına varup gelüp mülāzemet eyledüŋ (8) dėye. Ėy bī-derd! Ol vaḳt ne dėyecegüŋ ʿaceb yaraḳladuŋ-mı? Pes yaraḳlamaḳ oldur kim cümle hevālardan (9) berī olasın ve dost hevāsı üzre olup ʿālemde yöriyesin. Zīrā Ḥaḳ -Taʿālā- kelām-ı ḳadīminde (10) buyurur kim: وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ Ve lā tettebiʿi'l-hevā fe-yuḍilleke ʿan sebīli'llāhi.[249] Yaʿnī: Hevāŋa uyma kim ol hevāŋ seni (11) Allāh yolından azdurucıdur. ʿAzīz! Bu hevāya uymaḳ puta ve oda ve buzaġu

---

249 ... Ve dileğine uyma ki seni Allah yolundan saptırır... Kur'ân, XXXVIII. Sâd Sûresi, 26. âyet. KKM. 534. (... Dakı uyma nefs dilegine, pes azdura seni Tanrı yolından... (38) Sūratü Sâd, 26. âyet. SKT. 372, ... Ve tâbiʿ olma nefsinün ârzûsına kim azğın ḳılar seni Allâh'ın yolından... 23. cüz, Sûretü Sâd, 26. âyet. KTC. 3-17, وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى Ve ârzū-yı nefse peyrevlik etme. فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ Ki seni Ḫudâ'nın yolına gitmekden azğun ḳılar. 23. cüz, Sūretü Sâd, 26. âyet. TZA. 2-240, ... Hevesine tâbi olma, yoksa o, seni Allah yolundan şaşırtır... Sâd Sûresi, 26. âyet. KKTA. 455, ... *(Hükmünde)* hevâ *(ve heves)* e *(hissiyâtına)* tâbi olma ki bu, seni Allah yolundan saptırır... Sâd Sûresi, 26. âyet. KHMK. 3-62)

başına ve aya ve güneşe (12) ṭapmaḳdan daḫı ᶜabeṣdür. Zīrā bunlar ādemi fitneye bıraḳmazlar. Ammā bu hevā-yı nefis kim kibr ile ve-yā ᶜucb (13) ile ve-yā ḥased ile ola ādemi fitneye bıraġur. Firk eyle gör aḫı! Ādemi şeyṭān azdurur dėrsin. (14) Şeyṭānı ḫod hevā ve kibr ve ᶜucb ve ḥased azdurdı. Ādem -ᶜAleyhi's-selām-a secde ėt dėdiler. (15) Ėtmedi Allāhuŋ emrine muḫālefet ėdüp şeyṭān oldı. Pes Ḥaḳ -Taᶜālā- anuŋ içün hevāŋı (16) terk eyle dėdi. Pes sen daḫı hevāŋı terk eyle. Gör seni şeyṭān azdurur mı? Ḥaḳ budur kim azdurmaya. (17) Eger-çi şeyṭān cemīᶜi yolları bilür ve ādemüŋ eti-y-le derisi arasında ve ṭamarlarında ḳan yörür gibi yörür. (74a-1) Hevā yolından gelüp ādemi azdurur. İşitmedüŋ-mi Belᶜamı[250] kim şeyṭān hevā yolından geldi. ᶜAvreti (2) sözine uyup: Üstüme Mūsā gelmesün dėyü duᶜā ėtdürdi. İġvā ėdüp azdurdı Belᶜamı dünyādan (3) īmānsuz çıḳardı ve Berṣayṣā'yı işitmedüŋ-mi kim hevāsına uyup īmānsız öldi ve daḫı nice ᶜulemādan (4) ve meşāyiḫden ve ᶜavāmdan kim vāḳiᶜ oldı. Hep bunları şeyṭān hevā sebibi-y-le azdurdı. Her kim: (5) Ben hevāma uyarın. Yine beni şeyṭān azdurmaz dėrse yalan söyler. İmdi her kim mekr-i şeyṭāndan (6) emīn olmaḳ dilerse hevāyı terk eylesün. Beyt:

زی مَحْظوظَاتِ نَفْسَانی فَنَا اَنْدَر فَنَا می جُوَا ۰ که تَا ذَوْقی صَفَایِ آنْ بَقَا انْدَرْ بَقَا بینی

Zī maḥẓūẓāt-ı nefsānī fenā ender fenā mī-cūvā
Ki tā (7) zevḳī ṣafāyī ān beḳā ender beḳā bīnī[251]

Ėy işini bilmez bī-çāre! Çün nefsinüŋ hevāsından geçmezsin (8) bu it nefsüŋi götürüp meşāyiḫ ḳapusına varup anlaruŋ himmeti ṣuyı-y-le bu ṣusuz, ölmiş göŋliŋi ṣuvara. (9) Ėy ᶜaceb! Taḫta üstine seni yumaġa çıḳarduḳları vaḳtın Ḥaḳ -Taᶜālā- saŋa su'āl ėdicek dėr misin-kim: (10) Vėrdügüŋ rızḳı yėdüm. Senden artuḳ kimseye ṭapmadum senüŋ ḳapuŋdan ġayri ḳapuya daḫı varmadum. (11) Aç olup yalın oldum ḳanāᶜat köşesinde ṣabr cübbesine başumı çekdüm oturdum. Senüŋ ḳısmetüŋe (12) rāżī olup ᶜibādet ve ṭāᶜat üzerine uş cān vėrdüm. Böyle mi dėyesin yoḳsa ḳorḳuŋdan (13) durduġuŋ yėrde bir sinek deŋlüce olup her bir ḳıluŋdan derlerin çeşmeler gibi revān olup (14) dilüŋ ve damaġuŋ yapışup cevāb bulmaya mısın? Yoḳsa yüzüŋ ḳapḳara olup cānuŋ firāḳ odına

---

250 Öteki nüshalarda Belᶜam İbni Bâᶜûr şeklindedir.

251 Birinci mısraın ilk kelimesinde zihaf vardır. Bu mısrada vezin gereği "mī" bulunmamalı ve "cūvā" kelimesi de "cūyī" olmalıdır. Anlamı: Nefsine haz ararsan fena içinde fenadır; zevk ü safayı görürsün beka içinde bekadır. Vezni: Mefāᶜīlün / mefāᶜīlün / mefāᶜīlün / mefāᶜīlün

(15) yanup dėye misin-kim: Bir yüzi ḳara günāhkār ḳuluŋam. Senüŋ vėrdügüŋ ʿömri yoḳ yėre yėle havāya (16) vėrdüm çürütdüm ve vėrdügüŋ rızḳı ʿavānlar ve dünyā uluları ḳapusında ve oġul ve ḳız dilegin (17) istemekde h̬arc etdüm. Āh̬ireti terk ėdüp dünyāya uydum. Bu su'ālden ṣoŋra tā ḳabre varınca (74b-1) Ḥaḳ -Taʿālā- nice yėrlerde kendüsi su'āl ėtse gerekdür. ʿAceb ol vaḳt ḥālüŋ nice olacaġın bilür misin (2) ve nice ölem dėyü taṣavvur ėder misin? Ve bu ḳabr aḥvālinden bir ḳaç h̬aber dah̬ı söyleyeyim işit-kim bu tekrār (3) işitmenüŋ tezkiye-i nefse ġāyet fā'idesi vardur. Ḳaçan-kim cenāzeyi ḳabrine ḳoyalar. Ol iki melegi kim (4) anlara Münker ve Nekīr dėrler yuḳaruda şeklini ve ne ṭarīḳ ile gelürler ve nice su'āl ėderler hep saŋa (5) dėdüm idi. Ammā ol melekler geldükleri vaḳtın bunlaruŋ heybetinden ol ölü kim cānı yine gelmiş idi. (6) ʿAḳlı başından gidüp serāsime ola. ʿAḳlı yine gelicek bunlar su'āl ėdeler kim: "Taŋruŋ kimdür?" ve "Peyġam-berüŋ (7) kimdür?" ve "Dīnüŋ ne dīndür?" Eger dünyāda gökcek ʿameller işleyüp endīşesi Ḥaḳ ise hīç ḳorḳmaz (8) eydür: "Rabbüm Allāhdur" ve "Peyġam-berüm Muḥammeddür" ve "Dīnüm İslāmdur." Ve ṣol yanında cehennemi keşf ėdüp (9) dürlü dürlü ʿaẕābları buŋa göstereler. Ol meyyit ṣol yanına naẓar ėdüp cehennemüŋ ulu ʿaẕābların (10) göricek ḳorḳup ditreye. Ol melekler eydeler kim: Ḳorḳma! Eger dünyāda bu dünyānuŋ fānī ʿizzetine (11) ve ḥürmetine ve ṭatlucaḳ yėmegine ve içmegine ve bezegine aldansaŋ ʿamel-i ṣāliḥ işlemeseŋ maḳāmuŋ şol (12) gördügüŋ od olsa gerek idi. Çün-ki ʿamel-i ṣāliḥ üzerine olduŋ. Bize dah̬ı h̬aberi doġrı (13) vėrdüŋ. İmden gėrü saŋa ḳorḳu yoḳdur. Çün-ki ölüm acısın ve ʿAzrā'il h̬arbesin yėyüp ṭurursın (14) ve h̬astalıḳlar zah̬metin çeküp ʿibādet ve ṭāʿat ve mücāhede zah̬metine çoḳ ṣabr ėdüp ṭurursın (15) ve ḳış günlerinde ṣovuḳ ṣu-y-ile āb-dest alup ve issi günlerde oruclar dutup ṣusuzlıḳlar çeküp (16) durursın. İmden gėrü yat diŋleŋ dėyüp göz ėrimi yėr sinnini büyüdeler ve ḳabrinüŋ ṣaġ yanında (17) cennet derecelerinden bir derece açarlar. Uçmaġuŋ ol laṭīf ḳoḳuları ile dimāġı muʿaṭṭar olur (75a-1) ve ol melekler ṣaġ yaŋa yöriyü vėrürler. Ol kimse bunlaruŋ ardınca baḳa ḳalur. Andan ötüridür kim (2) baʿżı meyyitüŋ boynı ṣaġ yanına burulmışdur. Ol ʿalāmet h̬ayrludur ve şol kişilerüŋ kim ʿamelleri (3) yatludur Münker ve Nekīr su'āl edicek: "Taŋrum ve peyġam-berüm sizsiz" (4) dėr. N'ėylesün dünyāda iken ʿavānlara yaltaḳlanup yalan ve gerçek söyleyüp atları öŋince segirdüp (5) anlaruŋ her sözine:

Ṣadaḳa'l-emīr[252] dėmege ögrenmiş idi. Anlara daḫı sözüm ḫoş gele dėyü ḳurtılam (6) ṣanup yine eyle söyledi. ᶜAzīzüm! Diliŋü ve ḳavlüŋi ve fiᶜlüŋi Ḥaḳ ile ve ḫalḳ ile ṭoġru eyle. Tā anda daḫı (7) ḫaberi ṭoġrı vėri bilesin. Rābiᶜa Ḫātūn -Radiya'llāhu anhā- öldi. İletdiler Münker ve Nekīr (8) geldiler. Taŋrısın ve peyġam-berin ṣordılar. Ol ḳarıcuḳ eydür: Bunca yıllar idi dünyāda yörür idüm (9) hīç Taŋrumı ve peyġam-berümi bir nesne unutmadum ve bir sāᶜat ġāfil olmadum. Şimdi öldümse unutdum-mı (10) ṣanursız? Rabbüm Allāhdur ve peyġam-berüm āḫir zamān peyġam-beri Muḥammed-i Muṣṭafādur. Bunlar bu sözde iken (11) ḫiṭāb-ı ᶜizzet yėtişdi-kim: Ḳoŋ ol żaᶜīfe ḳarıcuġı kim bizüm ol bilişlerdendür dėdi. İmdi! Ėy (12) ᶜazīz ḳardaş! Dilüŋi ṭoġrı söylemege ögret. İki dilli ve yalancılıġı ḳo kim iki dillüler münāfıḳlardur. (13) Pes münāfıḳlaruŋ yėri cehennemdür. Çün-kim ol yaramaz ᶜamelli meyyit Münker ve Nekīre ṭoġrı cevāb vėrmeyüp: (14) Taŋrum ve peyġam-berüm sizsiz dėye. Hem-ān ḥayḳırup: Yaŋılduŋ yā melᶜūn dėyeler. Ol ellerindeki odlu (15) ṭopuzlar ile bir kerre eyle uralar kim ḫurd eyleyeler. Yėre geçüreler. Bu meyyit daḫı ṣol ḳurd (16) ṭutmış ṣıġır gibi ḳatı ṭuta baġıra. Cemīᶜi yėr yüzinde ne-ḳadar cān-aver var ise hep işidüp (17) ḳorḳalar. İllā ādem oġlanları ile cinnīler işitmeyeler. Ġaflet ucından bir-ez vaḳten ṣoŋra (75b-1) ol meyyit yine kendüzine gelüp eyde kim: Sizden ḳorḳdum Taŋrumı ve peyġam-berümi unutdum. Ḥaḳ -Taᶜālā- (2) cānibinden ḫiṭāb gele ki: Uruŋ bu melᶜūnı kim daḫı dünyāda iken beni unudup ṭurur idi. Nefsi hevāsına (3) tābiᶜ olup aŋa ṭapmış idi. Bir kerre daḫı eyle ururlar kim ne beŋzer evvelkiye. Bir zamān yatduġından ṣoŋra (4) yine kendüziye gele. Ṣaġ yanıŋa baḳ dėyeler. Ṣaġ yanına baḳa göre kim ḳabrine uçmaḳ derecelerinden bir derece (5) açmışlar. Uçmaġuŋ ol laṭīf maḳāmlarını ve niᶜmetlerini ve ḥūrīlerini baḳup göricek eydürler: Ėy beẕ-baḫt! (6) Eger dünyāda ᶜamel-i ṣāliḥ işleseŋ Mevlaŋ buyurduġı işe be-cidd olsaŋ daḫı maḳāmuŋ şimdi ṣol (7) gördügüŋ yėr olsa gerek idi. Ammā ṣol yanıŋa baḳ dėyeler: Ḥaḳ -Taᶜālā- cehennemi keşf ėde ve meyyit daḫı (8) ṣol yanına baḳup cehennemüŋ ol çirkin ve yaramaz ᶜaẕāblarını göre ḳorḳup ditreye. Bu melekler eyde- (9) ler kim: Çün-kim dünyāda ᶜamel-i ṣāliḥ işlemedüŋ nefsüŋ hevāsına uyup ᶜömrüŋi yoḳ yėrlere çürütdüŋ (10) ve göŋlüŋi dünyā muḥabbetine baġladuŋ ve nefs-i emmārenüŋ çirkin ḫuları-y-le ḫulanduŋ bir şeyḫe uymaduŋ. Var (11) imdi cehennemde ol. Yaramaz ᶜamellerüŋ ve yavuz ḫularuŋ gör

---

252 Emir gerçektir. (doğrudur.)

saŋa nice yėrler eyledi. Bu ʿaẕāb ḳabrde (12) gördügüŋdür. Uş yarın ḳıyāmetde göresin-kim ʿaẕāb nice olur ve ḳabrini ḳıṣalar. Şöyle kim (13) eyegüleri bir birine geçe ve bu melekler ṣol yaŋa yöriyü vėreler. Ol meyyitüŋ boynı ṣol yaŋa burulı (14) ḳala. Andandur kim baʿżı meyyitüŋ boynı ṣol yaŋa burıludur. El-ʿiyāẕü bi'llāhi[253] boynı ḳıbleden döne. Daḫı ol (15) bī-çāre meyyit tā ḳıyāmete degin ʿaẕāb içinde ḳala. Her bir güni bir yılca ola. İmdi ėy ʿazīz! Zinhār ve zinhār dilüŋden kelime-i tevḥīdi giderme-kim ḳabrde Münker ve Nekīr su'āl edicek der-ḥāl (17) yine dilüŋe ol kelime-i tevḥīd gele. Ol kelime-i tevḥīd sebebi-y-le ṭurı gelüp su'ālüŋ ve cevābuŋ (76a-1) āsān olup kelime-i tevḥīd-ile tamām ola ve kelime-i tevḥīd لا إله إلا الله Lā ilāhe illa'llāh[254] dėmekdür. Her kim bir mürşid-i (2) kāmil elinden tevbe ėdüp Lā ilāhe illa'llāh dėmege be-cidd ola anun ʿāḳıbeti ḫayr ola ve cānı īmān ile (3) çıḳa ve sekerāt-ı mevt aŋa āsān ola. Münker ve Nekīre cevābı ṭoġrı vėre. Her ḳanda varursa ol (4) kelime dilüŋden gitmeye ve bu Lā ilāhe illa'llāh dėmenüŋ fā'idesi çoḳdur. Ol aşaġa ẕikr bābında dėnile işidesin. (5) -İn-şā'a'llāhu Taʿālā.- Ebyātu li'l-mü'ellifi -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh-:

Başı bu tevḥīdi ḳoma zinhār[255] (6)
Cān vėrüp tevḥīdden ırılma zinhār
Tevḥīd olur zīrā ser-māyeŋ senüŋ
Cān içindeki aṣıl māyeŋ senüŋ (7)
Tevḥīdi terk ėtme zinhār ėy ʿazīz
Tevḥīd içün göŋlüŋi eyle temiz
Her kimüŋ kim tevḥīdi yoḳ cānı yoḳ (8)
Cān mıdur şol cān-ki anuŋ īmānı yoḳ[256]
Tevḥīd eden dildür ol yaŋılmayan
Tevḥīd ėdendür ṭamuda ḳalmayan (9)
Tevḥīd ėden dil Ḥaḳḳa ṭanuḳ ola

---

253 Bu Arapça tamlama başka nüshalarda olduğu gibi ya El-ʿayāẕü bi'llāhi العياذُ بالله olmalıdır ya da El-ʿiyāẕen bi'llāhi العياذًا بالله olmalıdır. Anlamı: Allah'tan başka sığınacak yer yoktur.

254 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. (Cenab-ı Allah'tan başka ilah yoktur.)

255 Bu mısra 10 hecelidir, "budur" denirse vezne uyar.

256 12 hece

Tevḥīd ėden gözler uyanuḳ ola
Tevḥīd ėdeni oda yaḳmayalar (10)
Boynına zencīrleri daḳmayalar
Tevḥīd ėdenden ḳaçar şeyṭān la‘īn
Tevḥīd ėden mekr-i şeyṭāndan emīn (11)
Tevḥīd ehlidür Ḥaḳḳa ṭoğrı giden
Tevḥīdi ḳoyandur ol egri giden
Her ‘amel ki ḳılasın tevḥīd ile (12)
Zerresi ile tamām yėr gök ṭola
Yėr ü gök ehli ḳadar ḳılsaŋ ‘amel
Tevḥīd olmazsa olur ḳamu değal (13)
Tevḥīdi sen ġaflet ile dėmegil
Dil ü cān-ile tevḥīdi söylegil
Mü’minüŋ tevḥīdi ḳaç yėrde gerek (14)
Cānda göŋülde ve hem dilde gerek
Cāndan öde[257] tevḥīde vardur maḳām
Ḫāṣ bilür anı velī bilmez ‘avām (15)
Tevḥīdiŋi muḥkem eyle cānda sen
Dėmegil tevḥīdi ancaḳ dilde sen
Muḥkem olmaḳ diler iseŋ tevḥīdüŋ (16)
Tevḥīdi cān ü göŋülde berkidüŋ
Tevḥīdi muḥkemdür ol āzād olan
Tevḥīdi muḥkemdür anda şād olan (17)
Tevḥīdüŋ muḥkem ise bulduŋ Ḥaḳḳı
Tevḥīdüŋ yoḳsa ebed olduŋ şaḳī
Şunlaruŋ kim dili söyler tevḥīdi (76b-1)
Cānı bilmez nicedür tevḥīd dadı
Ol behāyimden daḫı azġundurur
Cīfe öger şan-ki bir ḳuzġundurur (2)
Oldur ol Ḥaḳ dėdügi ġāfil kişi

257 öte

Zīhi[258] kim düşvār olur anuŋ işi
Vardurur Ḳur'ānda āyet bu söze (3)
Ḥaḳ Çalap بَلْهُمْ اَضَلّ Belhüm eḍal[259] dėdi size
Eşref Oġlı Rūmīnüŋ sen yā ġanī
Cān içinde muḥkem ėt tevḥīdini (4)
Dili ẕākir göŋli ʿāşıḳ cānı mest
Tevḥīdüŋ ėderdi olmadın Elest
Ḳamu yėrde tevḥīdüŋi söylesün (5)
Cānı tevḥīdüŋden ayru olmasun[260]

İmdi ėy ʿazīz! Bu gėŋ dünyāda dilüŋ saŋa fermān iken dilüŋi (6) kelime-i tevḥīd üzerine ḳarār ṭutdur. Tā kim ol ḳaraŋu ṭar yėrde Lā ilāhe illa'llāh dėyü ṭurı gelesin. (7) Münker ve Nekīre cevāb vėresin. Tā ḳıyāmet günine dek ḳabr ʿaẕābından emīn olasın ve ḳıyāmete dek (8) ḳabrüŋde rāḥat olup yatasın ve vaḳtā kim ḳıyāmet ḳopa ḳabrüŋden Lā ilāhe illa'llāh dėyüp ṭurı gelesin (9) ve maḥşer yėrine Lā ilāhe illa'llāh dėyürek gelesin. Tā ebedü'l-ābād kelime-i tevḥīd senden ayrılmaya. Ėy ʿazīz! (10) Allāh tevfīḳ vėrsün cehd eyle. İmdi ḳıyāmet-i kübrā gelmedin nefsüŋi gökcek ḫular ile bezeyü gör (11) ve nefs-i emmārenüŋ bendlerinden ḫalāṣ olı gör. Tā kim ḳıyāmet-i ṣuġrā ve ḳıyāmet-i vusṭāda işüŋ (12) rāst gelüp ḳıyāmet-i kübrāda daḫı emīn ve fāriġ cennete girüp hīç zaḥmet çekmeyesin ve ʿaẕāb (13) ve ʿiḳāb görmeyesin. Zīrā bu ḳıyāmet-kim vardur üçdür: Biri güccük ve biri orṭa ve biri ulu ḳıyāmetdür. (14) Pes kiçi ḳıyāmet oldur kim ᶜAzrā'il cānuŋ almaġa gele. Göŋlüŋ yüzüni dönmiş bula. Kelb ve-yā ḫınzīr (15) ve-yā maymūn ṣūretine ve-yā bir dürlü cān-aver ṣūretine kim ümmet-i Muḥammede Ḥaḳ -Taʿālā- ol ṣūreti bititmesün. (16) Ol ṣūret üzre ᶜAzrā'il cānuŋı ala. Tā ebed ol ṣūret üzerine ḳala maġbūn ola. Zihī! (17) Ḳıyāmet-kim ādem ṣūretinde yaradıla ḥayvān ṣūretinde ola cehenneme gide ve ortanca ḳıyāmet oldur kim

---

258 Başka nüshalarda "zīrā" şeklindedir.

259 Kur'ânda بَلْهُمْ اَضَلّ şeklinde. ... Hatta daha da sapıktır onlar... Kur'ân, VII. Aʿrâf Sûresi, 179. âyet. KKM. 197. (... Belki anlar azgunırakdur... (7) Suratü'l-Aʿrâf, 179. âyet. SKT. 129, ... Belki anlar ziyâde azġındırlar... 9. cüz, Suretü'l-Aʿrâf, 179. âyet. KTC. 2-66, بَلْهُمْ اَضَلّ Anlar enʿâmdan azġındırlar. Zîrâ gâh olur ki enʿâm maḳûlesi ḥavâslarıyla nefʿ ve żararı idrâk ederler. Ammâ bunlar hîç anları idrâk etmezler. 9. cüz, Suretü'l-Aʿrâf, 179. âyet. TZA. 1-270; ... Belki daha sersemdir... Aʿrâf Sûresi, 179. âyet. KKTA. 175, ... Hatta daha sapıktırlar... Aʿrâf Sûresi, 179. âyet. 1-356)

260 Şiirin vezni: 11'li hece vezni

(77a-1) öldüginden soŋra kabre vara daḫı Münker ve Nekīre cevāb rāst vėrmeyüp odlu topuzlar yėye (2) ve sinle tarlıgın göre ve kıyāmet-i kübrā ʿāmdur kim: يَوْمُ الآخِرَةِ يَوْمٌ عَظِيمٌ Yevmü'l-āḫireti yevmün ʿaẓīmün[261] dėrler. Mugayri Bin Şuʿbe[262] (3) -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: اَنَّكُمْ تَقُولُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَحَدُكُمْ مَوْتُهُ Enneküm teḳūlūne yevme'l-ḳıyāmeti aḥadüküm mevtühū.[263] Pes bundan maʿlūm oldı-kim kişinüŋ öldügi (4) güni hem-ān ḳıyāmetdür ve Resūl -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur kim: مَنْ مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ Men māte fe-ḳad ḳāmet ḳıyāmetühū.[264] (5) Eyle olsa ḳaçan bir kişi ölse emr-i ḳıyāmeti ve cenneti ve cehennemi ve melā'ikeleri görür. ʿAmel ėtmekden ḳalur. (6) Ne ʿamel üzerine ʿömri tamām oldı-y-sa yine ḳıyāmet-i kübrāda anuŋ üzerine ṭurı gelür. Nite-kim bundan (7) maʿlūmdur: كَمَا تَعِيشُونَ عَلَى مَا تَمُوتُونَ وَكَمَا تَمُوتُونَ عَلَى تُبْعَثُونَ Kemā taʿīşūne ʿalā mā temūtūne ve kemā temūtūne ʿalā mā tübʿaşūne.[265] Pes devlet ve saʿādet ol (8) kişilere kim ʿömri ḫayr ile tamām ola. Pes aʿmāl-i ṣāliḥa kişiye āḫiretde gerekdür. İʿtibār āḫiredür: اِنَّمَا الاَعْمَالُ بِالْخَوَاتِمِ İnneme'l- (9) aʿmālü bi'l-ḫavātim[266]dür. Ebū Bekr-i Vāsiṭī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Devlet üçdür: Biri kişinüŋ dirliginde (10) ve biri ölürken ve biri ḳıyāmet günindedür. Ol devlet-kim kişinüŋ dirligindedür şöyle kim ʿömrüni ʿibādet (11) ve ṭāʿat ve ẕikru'llāh ve gökcek ḫulḳlar ile geçüre ve ol devlet-kim ölüm ḥālindedür لاَاِلَهَ اِلاَّ اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ Lā ilāhe illa'llāhu (12) Muḥammedün Resulu'llāh[267] dėmek ile cān vėrmekdür ve ol devlet kim ḳıyāmet günindedür. Ḳabrinden ṭurı (13) geldügi vaḳtın melekler aŋa muştulayu gelmekdür kim sen ḳurtulmışlardansın dėyü. İmdi ėy ʿazīz! (14) اَخْلَصَكَ اللهُ وَ اَصْلَحَ شَانَكَ Aḫleṣaka'llāhu ve aṣlaḥa

---

261 Ahiret günü büyük bir gündür.

262 Öteki nüshalarda Muğīretü İbni Şaʿbe şeklindedir.

263 Sizler diyorsunuz ki birininizin ölümü onun kıyametidir.

264 Ölen kişinin kıyameti kopmuştur.

265 Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz. Nasıl ölürseniz öyle dirilirsiniz.

266 Bütün ameller sonuna göredir.

267 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. Muhammet Tanrı'nın elçisidir.

ṣānuke.[268] Her kim dünyāda Rabbine muṭīʿ olup nefsini emmārelıḳdan ḳurtarup (15) nefs-i muṭma'inne ile ḳarār dutdı-y-sa ve dünyādan īmān ile gitdi-y-se şek yoḳdur kim Ḥaḳ ḳalan devletleri (16) daḫı rūzī ḳıla. İmdi! Ėy ʿāḳıl ve dānā kişi! Fikr eyle ve bu cihānuŋ ḥāline naẓar eyle. Ataŋ ve anaŋ (17) ve oğluŋ ve ḳızuŋ ve ḳardaşlaruŋ ve eşüŋ ve dostuŋ gitdiler. Senden öŋ ve senden ṣoŋra (77b-1) gelenler hep gitdiler. Sen daḫı el-bette gitseŋ gerekdür. Ya bu fānī dünyāda yoḳ yėre çalışup n'ėylersin ėy ġāfil! (2) Gazel-i mevʿiẓet-i li'l-mü'ellifi -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh-[269] (3)

Çün gitdi yāruŋ yoldaşuŋ bil-kim gidersin sen daḫı
Anı ki terk ėtdi bular hep terk ėdersin sen daḫı (4)
Bu çarḫ elinden ağular nicesi kim ṭutdı bular
Ḳaçan-ki peymāneŋ dolar şek yoḳ dadarsın sen-daḫı (5)
Ser-māyeyi verme yėle bir fā'ide getür ele
Bir gökcegi ġarrā-y-ile bir gün ėdersin sen-daḫı (6)
Ėy ġāfil ėy miskīn uyan ṭap ġaflete yaḳıl u yan
Yağmaya vardı cān u ten nefsüŋ güdersin sen-daḫı (7)
Bāṭıl yola günden güne cüst olduŋ uş döne döne
Ayağuŋı Ḥaḳ yolına gey süst ėdersin sen-daḫı (8)
Dünyāya benüm dėyeni gözüŋ ile gördüŋ[270] anı
N'ėtdi eyit dėrdügini dėrüp n'ėdersin sen-daḫı (9)
Eşref dürüş getür şeref yėter geçür ʿömrüŋ telef
Yoḳsa bir gün ḫūrī ḥaẕf nā-gāh gidersin sen-daḫı[271] (10)

Çün gelen gider imiş. ʿĀḳıl olan bu cihānda yol yarağın ėder imiş. Pes sen bu fānī cihānda (11) ḳala-mı ṣanursın kim bu ṣanu-y-le kendüŋi ḳapduŋ ṣalı vėrdüŋ. Hīç ölümüŋ ṣanmazṣın. Bunlaruŋ (12) gitdügi saŋa ʿibret yėtmez mi? Bir gün ola kim bu gėŋ dünyā saŋa ṭar ola ve bu uzun ṣanu- (13) laruŋ ḳıṣala ve oğul ve ḳız ata ve ana seni ölüm derdinden ḳurtarmağa çāre bulımaz ola ve seni (14) çoḳ sevenlerüŋ cemīʿisi senden yād olup beş on gün içinde seni unudalar ve aḳrabāŋ (15) cemʿ olup arduŋda

268 Allah seni ıslah etsin ve durumunu düzeltsin.

269 Müellifin öğüt gazeli -Allah ona rahmet etsin-

270 "sen" kelimesi gelirse vezin düzelir.

271 Vezni: 8+8 = 16'lı hece vezni

ḳalan māluŋı çekişeler. Sen ḳara ṭopraḳ içinde ʿaẕāb çekesin. Pes bu cihānda (16) uṣlu kişi oldur kim bunları görüp kendüyi ögütleye. Kişiye ölümden yėg ne nāṣiḥ ve ne vāʿiẓ (17) gerekdür. Resūl ḥażretinüŋ -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-üŋ bir oġlancuġı var idi. İbrāhīm idi. (78a-1) On dört aylıḳ ve-yā on yėdi aylıḳ ola vefāt ėtdi. Techīz ve tekfīn ėdüp ḳabrine ḳodılar. Hem-ān (2) sāʿat Münker ve Nekīr gelüp su'āl ėtdiler. Cevāb vėrüp eyitdi-kim: Rabbüm Allāhdur dėdi. Ammā peyġam-berüm (3) babamdur dėmege babasından utandı. Zīrā Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- ḳabri üzerinde dururdı. Oġlınuŋ (4) utanduġı kendüye maʿlūm oldı. Mübārek gözleri yaş-ile ṭoldı. Eyitdi: Yā oġul! Eyit-kim: Peyġam-berüm āḫir (5) zamān peyġam-beri Muḥammed-i Muṣṭafādur kim benüm babamdur dė. İmdi ėy ḳardaş! Senüŋ gibi sulṭānuŋ maʿṣūm (6) oġlancıġına Münker ve Nekīr gelüp su'āl ėdicek ʿaceb seni ve beni ḳoya mı dėrsin kim uṣaŋ ṭutarsın (7) bu işi. Hīç yėmezsin bu teşvīşi ve andan ḳıyāmet günidür kim ol-daḫı bir büyük gündür ve ḳıyāmet güninüŋ (8) evveli İsrāfīl ṣūrın urup ölüler dirilüp ḳıyāmet ḳopsa gerekdür. Ammā bu ṣūrda daḫı söz çoḳdur. (9) Evvel İsrāfīl ṣūrını urduġı zamānda cemīʿ-i ḫalḳ öleler ve ikinci urıcaḳ hep dirilürler ve bir rivāyetde (10) üç kerre İsrāfīl ṣūrın urur. Evvelkide hep diriler esrük olalar ve ikincide hep öleler. Üçüncide (11) yine hep dirileler. Ḳabrlerinden ṭurı geleler. Bu ṣūrda Meşārıḳ Şerḥinde Ekmelü'd-dīn çoḳ sözler söylemişdür. (12) Görmek isteyen aŋa naẓar ėtsün. Ammā bizüm maḳṣūdımuz ol günleri bildürmekdür ve Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ şunuŋ (13) gibi ḳorḳulu günlerini aŋdurmaḳdur bu nefse kim yaramaz ḫularını terk ėdüp şerīʿate muṭīʿ ola. Pes (14) ol vaḳtın bu ölüler dürlü dürlü ṣūretler ile ḳabrlerinden ṭurı geleler. ᶜAceb ol günde sen ve ben ne (15) ṣūret-ile ṭuravuz. Eger dünyāda göŋül yüzi bir cān-aver ṣūretine dönüp gitdi-y-se yine ol ṣūret (16) ile ṭurı gelevüz. -Neʿūẕü bi'llāhi.- Zīrā Meʿaẕi'bni Cebel -Raḍiya'llāhu ʿanhu- Resūl ḥażretine -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-e (17) su'āl eyledi. Eyitdi-kim: Yā Resūla'llāhi! Baŋa ḫaber vėr şol günden-kim İsrāfīl ṣūrını urup ölüler ḳamu (78b-1) sinlerinden ṭurı. ᶜAceb ol gün ḥāl ne ola? dėdi. Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-sellām- eyitdi: Ne ʿaẓīm günden su'āl ėtdüŋ (2) yā Meʿāẕ! Şol vaḳt-kim ḳıyāmet ḳopa ölüler dirilüp ḳabrlerinden dürlü dürlü eşkāl ile ṭurı gelüp (3) mevḳıġa cemʿ olalar kim bir düz yėrde adına Sāhire dėrler ve yā Meʿaẕ! Ol gün benüm ümmetüm ön iki bölük (4) ola. Her biri bir dürlü ṣūret ile maḥşer yėrine geleler ve kimi ayuŋ on dördi gibi yüzi nūrlı ola ve kimi (5) maymūn ṣūretinde ve kimi ḫınzīr ṣūretinde ve kimi başları aşaġa yüzleri üzerine sürinürler ve kimi ṣaġır (6) dilleri

şarḳmış çeynerler ağızlarından iriŋler aḳar ve ol iriŋleri yėr ve kimi elleri ve ayaḳları kesük oddan ağaçlara (7) aşılmış gibi murdār it ölüsinden daḫı murdār ḳoḳar ve kimi ḳaṭrān cübbeler gėyeler. İmdi ėy ʿazīz! Bu ṣūretler-le (8) ḳopan ṭā'ifeler daḫı bizcileyin لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ Lā ilāhe illa'llāhu Muḥammedün Resulu'llāh derler idi ve bėş vaḳit namāzı ḳılurlar idi (9) ve haftada bir cumʿa namāzın ḳılurlar idi ve yılda Ramażān ayın oruc ṭutarlar idi ve bayram namāzların (10) ḳılurlar idi ve gücleri yėticek Kaʿbeye varurlar idi. Ammā şol işledükleri nefs-i emmārenüŋ yaramaz ḫuları (11) bu ʿamellerüŋ cemīʿisini hīç ėtdi. Pes bunlaruŋ ṣūreti ne sebebden dönmişdür ve bunlar ne ṭā'ifedür saŋa (12) bir bir dėyü vereyim işit. Var sen daḫı aŋa göre iş ėt. Gör eger sende daḫı bu ḫular ve bu ṣıfatlar var-ise (13) terk ėt ve eger yoġ-ise Allāha ḥamd ėt ve hem Allāha ṣığın-kim seni bu ṣıfatlardan ve bu ḫulardan ṣaḳlaya -İn-şā'a'llāhu.- (14) Bilgil ve āgāh olğıl kim ol ayuŋ on dördi gėcesi gibi yüzi nūrlu olup Buraḳa binüp öŋince ve (15) ardınca ferіştehler segirdüşüp tekbīr ve ṣalavāt birle maḥşer yėrine gelenler peyġam-berler ve evliyālar ve muḫlişler- (16) dür. Yaʿnī şol ʿameli kim iḫlāṣ ile ola. ʿAmeli iḫlāṣ ile olmaḳ aşağa iḫlāṣ ile riyā söylendügi (17) yėrde taḥḳīḳ olına işidesin. -İn-şā'a'llāhu- ve ḳabrden maymūn ṣūretinde ṭurı gelenler ḳovucılardur. (79a-1) Yaʿnī bir kişiden işitdügi ḫaberi bir kişiye daḫı dėyenlerdür ve ol ḫınzīr ṣūretinde ṭurı gelenler şol (2) ḥarām yėyenlerdür ve başı aşağa yüzi üstine sürinü gelenler ribā yėyüp akçesin taḫılın aşşıya verenler- (3) dür ve gözsüz gelenler ḥükminde ḥayf ėdenlerdür. Gerek ol kişi evine ḥükm eylesün gerek beg (4) ve gerek ḳāḍī ve gerek nā'ibi olsun. Çün-kim meyli ḥayfa oldı ẓālimdür ve ḳulaḳları ṣağır gelenler kendüyi (5) bir ulu kişi taṣavvur ėdüp benüm gibi nerede vardur dėyenlerdür. Pes Resūl ḥażreti buyurur kim: نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ غُرُورِ حُسْنِ الأَعْمَالِ Neʿūẕü bi'llāhi min (6) ġurūri ḥüsni'l-aʿmāli.[272] Ve dillerin çėyneyüp gelenler ʿālimlerdür kim ḫalḳa naṣīḥat ėderler kendüleri ṭutmazlar (7) ve daḫı ḫoş gelmek içün yaŋlış fetvā verenlerdür ve elleri kesük gelenler şol ḳonşıların incidenlerdür (8) ve oddan ağaçlara aşılu gelenler şol ḫalḳı masḫaraya alanlardur ve sulṭāna ġamz ėdenlerdür ve murdār it gibi (9) ḳoḳanlar nefsini muhmel işlere ṣoḳup nefsi murādın işleyenlerdür ve mālınuŋ ve ḳoyunınuŋ ve ṣığırınuŋ (10) ve taḫılınuŋ zekātın vėrmeyenlerdür ve ol ḳaṭrān cübbeler giyenler şol tekebbürlik ėdüp

---

272 İyi amellerle gururlanmaktan Allah'a sığınırız.

kendüyi görenler- (11) dür ve İmāmu Ġazzāli -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Aḥyāda[273] dėmişdür kim: Bu ḫalāyıḳ ḳıyāmet güninde yigirmi bölük olsa (12) gerekdür. Her biri bir ḳorḳulu ṣūret ile ḳopısardur. İllā bir ḳaç bölügi ay gibi ve güneş gibi yüzi nūrlu (13) ḳopısardur. Pes bunlaruŋ her biri bir ṣūret ile maḥşer yėrine geldüklerinden ṣoŋra Ḥaḳ -Taʿālā- buyura. Her birini (14) bir ṣūret-ile ve bir dürlü ḥāl-ile cehenneme ilteler ve her birini cehennemüŋ bir derekesinde ʿaẕāb ėdüp işkence (15) eyleyeler. Şeyḫ Şāfīye su'āl ėtdiler bu āyetden kim Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur: يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِيهِ وَ اُمِّهِ وَ اَبِيهِ Yevme yefirrü'l-mer'ü min eḫīhi ve ümmihī (16) ve ebīhi.[274] Yaʿnī eyitdiler kim: Bu ḫalāyıḳ ḳıyāmet güninde biri birinden niçün ḳaçarlar? Şeyḫ cevāb vėrüp (17) eyitdi-kim: Anlara dünyāda iken mesḫ-i bāṭınī vāḳiʿ olmuşdı ve her biri bir yırtıcı cān-aver ṣıfatı-y-la (79b-1) ṣıfatlanmış idi. Bāṭınlarından ol yaramaz ṣıfatları saʿy ėdüp gidermediler. Bir mürşid-i kāmile ėrişüp (2) nefslerini teslīm ėtmediler: Ben ḫayrluyın andan dėdiler. Şeyṭān oldılar اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ Ene ḫayrun minhu[275] dėdiler. يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ Yevme tüble's-serā'irüde. Yaʿnī ʿarżgāhda yine ol ṣūret ile ḳopdılar. Çün-kim ḫalḳ anları bu ḳorḳulu cān-aver ṣuretinde gördiler (4) daḫı ḳaçdılar ve buŋa münāsib aḥādiṡde çoḳ ẕikr olunmışdur. İmdi ėy bī-çāre! İçüŋi ve ṭaşıŋı arıt. (5) İçüŋ ve ṭaşuŋ bir olsun. Nice kerre saŋa ḫod dėdüm-kim: Yarın içüŋ ṭaşraŋa döniserdür. Hep gizlü ʿilletlerüŋ (6) āşikāre olısardur. Sen ol vaḳt nice olacaġuŋ fikr eyle. Benī İsrā'il zamānında nicelerüŋ ṣūreti (7) döndi. Ammā şimdi göŋül ṣūreti döner. Aḫbārda gelür kim: Bir gün Mūsā peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- bir yėrde ṭururdı. (8) Gördi-kim bir kāfir bir ḫınzīrüŋ boynına ip ṭaḳmış almış gider. Çün bu ḫınzīr Mūsā -ᶜAleyhi's-selām-ı gördi (9) çekindi-kim Mūsāya gele. Ol kāfir ḳomadı. Elinde bir yoġun aġacı var idi. Ol aġaçla bu ḫınzīri (10) bir iki kerre urdı. Diledi-kim süre evine gide. Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: Yā kāfir! Ḳoyu vėr şol ḫınzīri görelüm n'eyler? (11) Ol kāfir ḫınzīri ḳoyu vėrdi. Geldi

---

[273] Öteki nüshalarda "İḥyā-i ʿUlūm" şeklindedir.

[274] O gün bir gündür ki kişi kaçar kardeşinden, ve anasından ve babasından. Kur'ân, LXXX. ʿAbes Sûresi, 34 ve 35. âyetler. KKM. 711. (Ol gün kim kaça gişi, karındaşından dakı anasından dakı atasından. (80) Sūratü ʿAbese, 34 ve 35. āyetler. SKT. 514, Ol günde ki ḳaçar kişi kendü ḳarındaşından ve anasından ve babasından. 30. cüz, Sūratü ʿAbese, 34 ve 35. āyetler. KTC. 3-203, يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ اَخِيهِ Ol günde ki kişi ḳaçar birâderinden. وَاُمِّهِ وَ اَبِيهِ Ve anasından ve atasından. 30. cüz, Sūratü ʿAbese, 34 ve 35. āyetler. TZA. 2-431, O gün kişi, kardeşinden, anasından ve babasından kaçar. ʿAbese Sûresi, 34 ve 35. âyetler. KKTA. 586, *(Evet)* kişinin kaçacağı gün biraderinden, anasından babasından. ʿAbese Sûresi, 34 ve 35. âyetler. KHMK. 3-390)

[275] Ben ondan hayırlıyım.

ḫınzīr Mūsānuŋ ayağına düşdi. Yüzüni Mūsānuŋ ayağına (12) sürdi. Gözlerinden yaş revān oldı. Ol kāfir eydür: Yā Mūsā! Bilür misin bu kimdür? Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Kimdür? Ol kāfir eydür: Şol senün bir dostuŋ var idi-kim anı ġāyet sever idüŋ ve senüŋ ġāyet muḳarreb- (14) lerüŋden idi. Benüm ile ṭurup baŋa naṣīḥat ėder iken şöyle ṣūreti döndi. Ben daḫı dutdum uş (15) boġazına ip daḳdum boġazlamaġa alup giderin dėdi. Mūsānuŋ yüregi yandı der-ḥāl elin götürüp (16) Ḥaḳḳa niyāz eyledi. Eydür: İlāhī! Bunuŋ ṣūretini yine ādem ṣūretine dönder ḫiṭāb-ı ʿizzet geldi-kim: Yā Mūsā (17) ʿizzetüm ḥaḳḳ-y-içün ben anuŋ ṣūretini yine döndermezin. Anuŋ içün-kim anı ben bilürem ki göŋli saŋa ṭoġrı (80a-1) degildür. Senden söz keleci ögrenürdi. Varur bir yėrde daḫı ḫalḳa söyler telḳīn ėderdi. Ammā nefsini (2) oŋarmazdı. Ol benüm ve senüŋ sözlerüŋi nefsine ālet ėdüp dururdı. Senüŋ ḳatuŋa gelüp gitdügi (3) nefsi murādı içün idi. Eyle olsa ben-daḫı ḫışm ėdüp ṣūretini dönderdüm. Ḳo ol ṣūret üzerine (4) olsun dėdi. Ammā bu sözde şol ʿilmi nefsine ālet ėden ʿālimlere ḳorḳu vardur. İmdi bī-çāre (5) ḳardaş! Senüŋ daḫı göŋlüŋ yüzi dönmişdür anuŋ-çün kim her işüŋ ve fiʿlüŋ ve ḳavlüŋ nefs murādı üzre- (6) dür. Taŋrınuŋ ḳuluyam ve peyġamberüŋ ümmetiyem dėrsin nefis (7) murādı-y-içün. Uçmaḳ umarsın ve ṭamudan ḳorḳarsın nefis murādı-y-içün. Hep riyādur iḫlāṣ ile ʿamel ol-dur kim (8) لِغَرَضٍ وَلِعِوَضٍ Li-ġaražin ve li-ʿivažin olmaya.[276] Bunda daḫı söz çoḳdur. -İn-şā'a'llāhu- yėrinde zikr oluna. Pes ėy ʿazīz! Eger işüŋ (9) senüŋ Ḥaḳ içün imişse nefsüŋ murādı dėgil imişse sen-daḫı Ḥaḳ -Taʿālā- yolında nefsiŋe ḫoş gelür nesnelerden (10) geçe-y-düŋ ve Resūle gerçek ümmet olmaḳ dilerseŋ sünnetine uya-y-duŋ. Bidʿatlerüŋi terk ėde-y-düŋ. (11) Bidʿat-i ḥasene dėrsin ammā şunı fikr ėtmezsin-kim küll-i bidʿat azġunlıḳdandur. Meṣelā şimdi evvelā bidʿat (12) baġarsuḳlaruŋ dolduruŋca yėmekdür. Sen ḫod dükeli baġarsuḳların doldurmazsaŋ rāḥat olmazsın (13) ve gėydügüŋ Firʿavnī ve yėdügin Ebū Cehlī ve oturduğuŋ evler Şeddādī ve sözlerüŋ ʿunf-ile ve kibr-ile. (14) Ėy ʿaceb! Sünnet üzerine senüŋ neŋ var bir inṣāf eyle. Fuḳarāya muḥibbem dėrsin. Söze ve keleciye gelicek (15) Bā-Yezīd-i S̱ānīyin dėrsin. İllā hīç sende fuḳarā renginden bir reng görinmez fuḳarānuŋ rengi miskīnlikdür (16) ve ḫorlıḳ ve tavāżuʿ ve eksiklikdür. Ṣūret ḳaydından geçüp cān terbiyyet ėdüp cemīʿ-i hevāları (17) terk ėdüp dost hevāsı

---

276 Garaz için ve bedel (karşılık) için olmaya.

üzerine olup ʿālemde yörümekdür. Bunlar ḫod sende hīç yoḳ. Pes (80b-1) senüŋ ėtdügüŋ bir ḳurı daʿvā imiş. Maʿnīsüz daʿvā bāṭıldur. Eyle olsa bu ḳıyāmet güni dünyānuŋ (2) āḫir günleridür ve bu āḫiret günlerinüŋ her biri dünyā yıllarınuŋ elli biŋ yılınca uzunluġı vardur ve ol (3) günde iki cihān faḫri Muḥammed-i Muṣṭafānuŋ - Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-üŋ ʿalemi dikilse gerekdür. Cemīʿ-i ehl-i īmān meşāyiḫ- (4) lerüŋ ʿalemleri dikilüp ol ʿalemlerüŋ altında bölük bülük gelüp livā-i ḥamdüŋ gölgesine gelseler gerekdür (5) ve livā-i ḥamdüŋ uzunluġı biŋ yıllıḳ yol olsa gerek ve ol ʿalemüŋ başı yāḳūt-ı aḥmerdendür ve üç budaġı (6) olsa gerek. Birinde لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ Lā ilāhe illa'llāh Muḥammedün Resulu'llāh[277] yazılıdur ve birinde بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi[278] yazıludur (7) ve birinde اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ El-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-ālemīne[279] yazıludur ve her saṭıruŋ uzunluġı yüz yıllıḳ yol olsa gerek cemīʿ-i meşāyiḫ (8) mürīdleri ve muḥibleri ile ol ʿalemüŋ dibinde ḥāżır olsalar gerek ve ol günde Ḥażret-i Resūl -Ṣalla'llāhu (9) ʿaleyhi ve sellem-üŋ adı Aḥmed ola ve nidā ėdüp eyde kim: Ben seyyidem. Bu gün cemīʿ-i enbiyā ve evliyā benüm sancaġımuŋ (10) altında cemʿ ola ve benüm sancaġum altında yėtmiş biŋ sancaḳ ola ve her sancaḳda ẏetmiş biŋ ṣaf melā'ike (11) dura ve her ṣaf bėş yüz biŋ melek olup cemīʿisi tesbīḥ ve taḳdīs ėdeler Allāhı ve cemīʿ-i ehl-i īmān (12) sancaġum altında duralar. Rāvīler şöyle rivāyet ėtdiler kim: Ḳaçan evvelīn ü āḫirīn bir yėre cemʿ olalar Ḥaḳ (13) -Taʿālā- Cebrā'ile emr ėdüp eyde kim: Yā Cebrā'il! Var ṭamuyı getür kim vaḳt oldı. İmdi ėy ʿazīz! Bunları (14) saŋa dėdügimden maḳṣūdum budur kim ḳıyāmet güni ne aṣl gündür bilesin ve ol günüŋ yaraġında (15) olasın. Cebrā'il -ʿAleyhi's-selām- daḫı vara cehenneme eyde: Gel! Seni Cebbār-ı ʿālem ister dėye. Cehennem daḫı ʿaceb Cebbār-ı (16) ʿālem beni ʿaẕāb ėtmege mi ister ola dėyüp ḳorḳusından ditreye. Cebrā'il eyde

---

277 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. Muhammet Tanrı'nın elçisidir.

278 Bağışlayıcı, esirgeyici olan Allah'ın adıyla başlarım.

279 Hamd, âlemlerin rabbi Allah'a. Kur'ân, I. Fâtiha Sûresi, 1. âyet. KKM. 1. (Öğmek Tanrı'nundur; âlemler issi -yâ bisleyicisi-. (1) Sûratü'l-Fâtiha, 1. âyet. SKT. 1, T. Ögmek Allâhu taʿâlâya ʿâlemleri besleyici olan. *F. İnsân ʿâlemi ve cinn ʿâlemi ve ve melâ'ike ʿâlemi ve ḳalan ʿâlemlere şâmildir*. 1. cüz, Sûretü'l-Fâtiḥa, 1. âyet. KTC. 1-2, اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ Cümle mevcûd ve maʿlûm ögmekler ve gökçek ṣıfatlar ezelden ebede dek Ḥaḳ -Sübḥâne ve taʿâlâ-nın ẕât-ı bâhirü'ṣ-ṣıfâtına maḫṣûṣdur. رَبِّ الْعَالَمِينَ İns ve melâ'ike ve cinn ve özgelerin perverde eden. 1. cüz, Sûretü'l-Fâtiḥa, 1. âyet. TZA. 1-4; (Hamd-ü senâ) o Allah'a mahsustur ki âlemlerin Rabb'idir. Sûretü'l-Fâtiha, 1. âyet. KKTA. 2, Hamd olsun âlemlerin Rabbi Allah'a. El-Fâtiha sûresi, 1. âyet. KHMK. 1-11)

kim: Ḳorḳma yā cehennem! (17) Ḥaḳ -Ta'ālā- seni anuŋ içün ḳıġırur kim 'āṣī ḳullarına ve kāfirlere senüŋ-ile 'aẕāb ėdüp intiḳām ėde. (81a-1) Zīrā Ḥaḳ -Ta'ālā- seni anuŋ içün yaratdı dėye. Pes zebānīler yėtmiş biŋ zencīr ile çekeler ve her zencīrüŋ (2) yėtmiş biŋ ḫalḳası ola ve her ḫalḳaya yėtmiş biŋ zebānī yapışup cehennemi çekeler ṣol ṣu ṣıġırı şeklinde. (3) Ammā bir mertebe büyük ola kim hergiz vaṣfa ḳābil degil ve bu cehennemüŋ ḫaberi çoḳdur. Yėrinde söylenür işidesin. (4) -İn-şā'a'llāh.- Pes biz yine livā'ü'l-ḥamd sözine gelelüm. Çün-kim ḳıyāmet güni ola livā'ü'l-ḥamd dikeler. Cemī'-i ḫalḳ (5) anuŋ gölgesine dėrileler ve ol gün ġāyet issi ola ve nice boyunlara oddan zencīrler daḳıla ve gökler (6) pāre pāre olup hep aşaġa dökile ve ayuŋ güneşüŋ nūrı gidüp ḳapḳara olup cemī'i yıldızlar yere dökile (7) ve yėr ḥaṣīr gibi dürile cemī'i cehenneme atıla. Bir yeŋi yėr döşenile ve 'arş altından bir bulud peydā olup bu (8) ḫalḳuŋ üzerine bitiler yaġdurıla ve bu bitileri issilerinüŋ eline kimine ṣolından ve kimine ṣaġından vėrile (9) ve kimine aḳ ve kimine ḳara vėrilüp her kişinüŋ elindeki bitisi terāzūya ḳonıla ve ol terāzūnuŋ kaffesinüŋ (10) büyüklügi şöyledür kim cemī'i yėrleri ve gökleri bir kefesine ḳoysaŋ ṣıġa-y-dı ve ol terāzūnuŋ ṭartıcısı Cebrā'ildür (11) ve ol terāzūnuŋ issi Rabbü'l-'ālemīndür ve terāzū var idügine ve ḥaḳ idügine inanmaḳ gerek. Nite-kim Ḥaḳ -Ta'ālā- buyurur: (12) وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ Ve'l-veznü yevme'iẕin-ḥaḳḳu[280] ve Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: اَنَّهُ يُنْصَبُ مِيزَانٌ وَلَهُ لِسَانٌ وَكَفَّتَانِ فَيُوزَنَ فيه صُحُفَ الاَعْمَالِ Ennehū yenṣabu mīzānun ve lehū lisānun (13) ve keffātāni fe-yūzene fīhi ṣuḥfe'l-a'māli.[281] Pes ma'lūm oldı-kim terāzū aṣılup beyne'l-cinni ve'l-ins ḥaḳ ve bāṭıl (14) ve 'amel defterleri anda ṭartılur. Ḫayr 'ameli aġır gelen cennete gider ve şerr 'ameli aġır gelen cehenneme gider. Nite-kim Ḥaḳ -Ta'ālā- (15) Ḳur'ānda buyurur: فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَاُمُّهُ هَاوِيَةٌ Fe-ammā men s̱aḳleb mevāzīnuhū fe-hüve fī 'īşetin rāḍiyetin ve ammā men ḫaffet mevāzīnuhū fe-ümmühū

---

280 O gün tartı olacak gerçekdir bu... Kur'ân, VII. A'râf Sûresi, 8. âyet, KKM. 171. (Dakı terâzu-y-ıla tartmak, ol gün 'adldür... (7) Sûratü'l-A'râf, 8. âyet. SKT. 112, Ve 'amelleri ṭartmaḳlıḳ inṣâfla ol günde olacaḳ şeydir... 8. cüz, Sûretü'l-A'râf, 8. âyet. KTC. 2-36, وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ Ve dartmaḳ ol günde ki olur dürüstdür. *Cumhûr bunun üzeredürler ki defâtir-i a'mâl ḳıyâmet gününde dünyâda ma'hûd olan terâzû gibi bir terâzûda vezn olunur. Her kes anı müşâhede eder. Tâ ki Ḫudânın 'adli her kese nümâyân ola ve bir kimseye 'öẕr ḳalmaya.* 8. cüz, Sûretü'l-A'râf, 8. âyet. TZA. 1-236, O gün 'amelleri dartmak sâbittir... A'râf Sûresi, 8. âyet. KKTA. 152, (Herkesin dünyada yapıp etdiğini) tartmak da o gün haktır... KHMK. 1-311)

281 صُحُفَ الاَعْمَالِ olmalı. Şüphesiz o terazi kurulacaktır. O terazinin bir dili iki de gözü vardır. Amel sayfaları onda tartılacaktır.

hāviyetün.[282] (16) Pes aḳ biti ve ḳara biti ṭartıldukdan ṣonra Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- eydür: Benüm ümmetümden (17) Ḥaḳ -Taʿālā- bir kişiyi iḫtiyār ėde. Ortaya getüreler ve anuŋ içün ṭoḳsan biti açalar her birisi (81b-1) göz ėrimi ḳadar yėr ola. Bunlaruŋ hīç birinde bir ʿamel-i ṣāliḥ bulunmaya. Bu bitilerüŋ cemīʿisi ṭopṭolu günāh (2) ola. Ol kişi bu bitileri göricek şermsār olup başın aşaġa ėde. Ḥayrān ḳalup ʿāciz ola (3) ve andan Ḥaḳ -Taʿālā- eyde kim yā ḳulum! Şu bitilerde olanlara hīç inkāruŋ var mı ve hīç saŋa ẓulm (4) eylediler mi ve-yā hīç ʿöẕrüŋ var mı? Ol-kişi eyde: Yoḳ. Yā İlāhī! Ḥaşā kim sen ḳuluŋa ẓulm ėdesin. (5) Andan Ḥaḳ -Taʿālā- eyde kim: Yā ḳulum! Bu gün kimseye ẓulm olmaz. Senüŋ benüm ḳatumda ḥaseneŋ vardur dėye. Daḫı (6) bir ruḳʿa çıḳup ol-kişinüŋ eline ṣunıla. Ol ruḳʿada yazılmış ola kim لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illa'llāh. Eyde: Ḳulum! (7) Var imdi ol cemīʿ-i günāh bitilerini bir yaŋa ve bu bitiyi bir yaŋa ḳo. Ol kişi eyde kim: Yā İlāhī! Bu ḳandan ol (8) ṭoḳsan biti ḳandan. Ḥaḳ -Taʿālā- eyde: Yā ḳulum! Saŋa ẓulm olmaz. Yörü var ṭartsunlar. Sen-daḫı gör ḳanḳısı ağırdur. (9) Ol kişi terāzū ḳatına gele. Bu bitileri ṭarta. Cemīʿisinden bu biti ağır gele kim bir kerre ṣıdḳ ile لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illa'llāh (10) dėmek idi. Pes Haḳ -Taʿālā- eyde: Var imdi ḳulum cemīʿi günāhlaruŋı yarlıġadum bir kerre ṣıdḳ-ile لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ Lā ilāhe illa'llāh dėmek (11) ile var uçmaġa girüp ʿīş u nūş eyle. Pes bu ẕikru'llāhda söz çoḳdur. -İn-şā'a'llāh- ẕikr (12) bābında tafṣīl üzere ẕikr olına işidesin. -Va'llāhu aʿlem- Beyt:

Gelüŋ ẕikr ėdelüm ol Ẕü'l-celāli (13)
Ki göŋülden süren oldur kelāli

---

282 Artık kimin ki terazilerdeki tartıları ağır gelir; o hoşnut, razı bir geçimdedir; ve fakat kimin ki terazilerdeki tartısı hafif gelir; onun ana kucağı gibi sığınacak yeri ana yurdu cehennem ucurumudur. Kur'ân, CI. Kaarıʿa Sûresi, 6,7,8,9. âyetler. KKM. 733. (Pes ammâ her kim ağır ola terâzuları; Pes ol dirlik içindedür hoşnutlıklu; Dakı ammâ ol kim yiyni oldı terâzuları; Pes yiri anun, cehennemdür. (101) Sûratü'l-Kaarıʿa, 6,7,8,9. âyetler. SKT. 543, فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ Pes ammâ her kimesne ki ağır oldı anın ḥasenâtı terâzûsının gözi. فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ Pes şu şaḫṣ râżı olduğı geçinmede olur. وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ Ve ammâ ol kimesne ki yünül *[yüŋül* يكل *T. yeyni, ḫafîf. YTS. 254, 242.]* oldı, anın ḥasenâtı terâzûsının gözi pes şu şaḫṣın ḳonulacaḳ yeri Hâviyedür. Sûretü'l-Ḳāriʿa-t, 6,7,8,9. âyetler. 3-KTC. 225, فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ Pes ammâ şol kimse ki terâzûları ağır oldı yaʿnî meḳâdir-i ḥasenâtı râḫic oldı. فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ Ol kimesne bir ber-pesend olmuş zindegâyenlikdedir. وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ Ve ammâ şol kimse ki yünül oldı, yaʿnî seyyi'âtı ḥasenâtı üzere râḫic oldı. فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ Anın mevâsı ve ḳarârgâhı Hâviyedir. Sûretü'l-Ḳāriʿa-t, 6,7,8,9. âyetler. TZA. 2-454, Her kimin terazileri ağır gelirse; O kimse hoşnut olacağı hayata nâil olacak; Bilakis her kimin terazileri hafif gelirse; onun başı "Hâviye" uçurumuna gelecek. Kariʿa Sûresi, 6,7,8,9. âyetler. KKTA. 601, İşte *(o gün)* kimin tartıları ağır gelirse; Artık o hoşnut *(olacağı)* bir yaşayıştadır; Ammâ kimin de tartıları hafif gelirse; Artık onun anası "Hâviye" *(uçurum)* dur. Kâriʿa Sûresi, 6,7,8,9. âyetler. KHMK. 3-444)

Velī zikrüŋ ḥarāmından ṣakın-kim
Ṣafā vėre saŋa anuŋ ḥelāli[283] (14)

Pes şol kişilerüŋ kim günāhı bitisi aġır gele s̱evābı yeyni gele anuŋ varup duracaġı yėri Hāviyedür. (15) Ol Hāviye dėdükleri bir deredür kim anuŋ derinligi dil-ile vaṣf olunmaz aŋa girenler yėtmiş biŋ yılda (16) ancaḳ dibine ėrişür. Ėy ḳardaş ve ėy ʿazīz! Ol ḳıyāmet güni bir gündür kim yuḳaruda vaṣfından ol (17) günüŋ bir ẕerre dėdüm. Ammā bir-ez daḫı dėyeyüm. Ola kim nefs-i emmāreler işidüp inṣāfa geleler. (82a-1) ve ol ḳıyāmet güninde ʿāṣīleri ṭutmaġa gelen zebānīlerüŋ gözleri kör ve ḳulaḳları ṣaġır olur. Ḥāliŋi (2) ve ünüŋi işitmezler kim esirgeleyeler idi. Eyle olsa ol gün içün ḳatı ḳorḳu gerekdür ve ḳatı (3) ve ḳatı yaraḳ gerekdür ve ol terāzūda ḫalḳ ṭartılup fāriġ olunduḳdan ṣoŋra: Varuŋ imdi ṣırāṭa (4) dėyeler. Ol ṣırāṭ daḫı bir büyük ʿaḳabedür. Baʿżı rivāyetde sırāṭ dėdükleri bir feriştenüŋ ḳanadınuŋ (5) bir çelegidür. Arḳurı cehennemüŋ üzerine gerilmişdür. Anuŋ aşaġası cenennemdür ṭabaḳa ṭabaḳa ve ol (6) sırāṭuŋ uzunlıġı üç biŋ yıllıḳ yolcadurç Biŋ yıllıḳ yoḳuşdur ve biŋ yıllıġı düzdür ve biŋ yıllıġı (7) inişdür. Ol vaḳt-kim mü'minler Taŋrı ḫāṣları uġrayalar ol ferişte ḳanadınuŋ yüŋinüŋ yaṣṣısın (8) dönderi vėrürdi ve ol vaḳt-kim mücrimler ve ṭamulıḳlar uġraya ince yanın dönderi vėre. Ol (9) ince yanı ḳıldan ince ve ḳılıçdan keskindür. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur kim: يَسْقُطُ مِنْ أُمَّتِي اِلَي النَّارِ كَمَطَرٍ Yesḳuṭu (10) min ümmeti ile'n-nāri ke-maṭarin. Yaʿnī: Benüm ümmetimden ol ṭamuya uġrayıcaḳ niçeler şol yaġmur gibi cehenneme (11) dökile. O ṭamu kim ʿāṣīler içündür issiliginüŋ vaṣfı dil-ile şerḥe ḳābil degildür ve ʿibārete gelmez. Pes (12) bunuŋ gibi cehennemüŋ heybetinden inse ve cinne ʿāmme ve ḫāṣṣe ḳorḳu vardur. Zīrā Ḥaḳ -Taʿālā-: لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ اَلْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ Le-'emle'enne (13) cehenneme mine'l-cinneti ve'n-nāsi ecmaʿīne[284] dėyü buyurdı ve Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- eydür: اِنَّ نَارَكُمْ هٰذِهِ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ

283 Vezni: Mefāʿilün / mefāʿilün / feʿūlün.

284 ... And olsun ki cehennemi, cinlerin ve insanların bir kısmıyla dolduracağım. Kur'ân, XI. Hûd Sûresi, 119. âyet. KKM. 226. (..."Tolduram tamuyı, perrilerden dakı âdamılardan, dükelicügileri." (11) Sûratü Hûd, 119. âyet. SKT. 177, ... Elbette ṭoldururam cehemmemi cümle cinden ve insândan. 12. cüz, Sûretü Hûd, 119. âyet. KTC. 2-153, لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ اَلْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ʿAlâ taḥḳîḳ dûzaḫı ṭoldururam dîvlerin ve âdemîlerün ʿâṣîlerinden ḳamu. 12. cüz, Sûretü Hûd, 119. âyet. TZA. 1-362, ... "— Cehennemi bütün insândan cinden dolduracağım" Hûd Sûresi, 119. âyet. KKTA. 236, ... Andolsun ki ben cehennemi bütün insan ve cinden *(ona müstahık olanlarla [onu hak edenlerle])* dolduracağım. XI. Hûd Sûresi, 119. âyet. KHMK. 2-62)

جُزْوٌ مِنْ سَبْعِينَ مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ İnne nāreküm hāẕihī cüz'ün (14) min sebʿīne cüz'ün min sebʿīne cüz'ün min nāri cehenneme. Yaʿnī: Tamām dünyā odı ṭamu odınuŋ yėtmiş (15) baḫşında bir baḫşıdur ve ṭamu odı ʿışḳ odınuŋ yėtmiş baḫşında bir baḫşıncadur anuŋ içün- (16) dur kim Ḥaḳ -Taʿālā- ʿışḳı odına yanan ʿāşıḳlarını cehennem odına yaḳmaz. Bir gün Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu (17) ʿaleyhi ve sellem- Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām-a eydür: Yā Cebrā'il! Ṭamu odından bir-ez ḫaber vėr. Cebrā'il eydür: (82b-1) Yā Muḥammed! Ṭamunuŋ odı bu dünyā odı gibi ḳızıl degildür ḳaradur ve ṭamu kendüsi daḫı ḳaraŋulıḳdur (2) ol vaḳt-kim Ḥaḳ -Taʿālā- ṭamuyı yaratdı. Kendü buyurduġın dutmayup nefs-i emmāresine uyup Allāha (3) ʿāṣī olanlar içün. Pes Ḥaḳ -Taʿālā- buyurdı. Ṭamuyı biŋ yıl yaḳdılar ḳıpḳızıl oldı. Biŋ yıl daḫı (4) yaḳdılar aḳ oldı ve biŋ yıl daḫı yaḳdılar ḳapḳara oldı ḳaldı. Yā Muḥammed! Şimdi anuŋ odı (5) ḳara ve kendüsi ġāyet ḳaraŋulıḳdur. Eger ṭamunuŋ bir igne yurdusına ṣıġacaḳ deŋlü odından dünyāya (6) ṣalı vėrile-y-di yėr yüzinde hergiz nesne ḳalmayup yine kül ola-y-dı. Eger ṭonlarından bir ṭonı yėr ile (7) gök arasına aṣıla-y-dı anuŋ çirkin ḳoḳusından yėr yüzinde bir cānlu ḳalmaya-y-dı hep ḳırıla-y-dı ve eger (8) ṭamu ehlinüŋ ṭamuda yėdükleri zaḳḳūmdan bir ẕerre deŋlüsi yėr yüzine düşe-y-di yėdi ḳat yėrden (9) ve öküzden ve balıḳdan ve deŋizden geçüp yine cehenneme inüp ḳarār ėde-y-di. Eger ol zebānīlerden (10) birisi dünyāya gelüp yörüye-y-di cemīʿ-i dünyā ḫalḳı yüzin düşüp ḳorḳularından cān vėrüp bir daḫı (11) ḳalḳamayalar idi anuŋ heybetinden ve çirkinliginden ve eger ol ṭamu ehlinüŋ boyunlarına ṭaḳılacaḳ (12) zencīrlerden bir ḥalḳası dünyāya düşe-y-di ol daḫı öküzde ve balıḳda ḳarār eylemeye-y-di. Cehenneme (13) dek gide-y-di. Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām- böyle dėyicek Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- işidüp mübārek gözlerinden yaş revān (14) oldı. Yā Cebrā'il yeter! dėdi. Daḫı وَا أُمَّتِي وَا أُمَّتِي Vā ümmetī vā ümmetī[285] dėdi. Şol ḳadar aġladı-kim Cebrā'il bile aġladı. (15) Nice aġlamasunlar kim Cebbār-i ʿālem ulu pādişāhdur anuŋ ḫışmı ve ʿaẕābı ʿāṣīlere ḳatıdur. Döndi (16) Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Yā Cebrā'il! Sen daḫı neye aġlarsın? Senüŋ ḫod Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde menziletüŋ (17) yücedür. Cebrā'il eydür: Yā Resūla'llāhi! Ben ḳorḳudan emīn olmazın Ḥārūt ve Mārūt ve İblīs (83a-1) mübtelā olduġınlayın ben-daḫı mübtelā olam dėyü ḳorḳarın. İmdi ėy ġāfil! Cebrā'il bu ʿaẓamet

---

285 Vah ümmetim! Vah ümmetim!

ile (2) ḳorḳup aġlayıcaḳ ve ol iki cihānuŋ faḫri böyle ḳorḳup aġlayıcaḳ biz günāhkārlar niçün aġlamayavuz (3) ve niçün böyle yanan oddan ḳorḳmayavuz ve bu ḥadīs̱ dāyim ḫāṭırumuza getürmeyevüz kim Resūla'llāh -Ṣalla'llāhu (4) ʿaleyhi ve sellem- buyurur: أُوقِدَ عَلَى النَّارِ أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى احْمَرَّتْ ثُمَّ أُوقِدَ عَلَيْهَا أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى ابْيَضَّتْ ثُمَّ أُوقِدَ عَلَيْهَا أَلْفَ سَنَةٍ حَتَّى اسْوَدَّتْ فَهِيَ سَوَادٌ كَاللَّيْلِ الْمُظْلِمِ Ūḳide ʿale'-n-nāri elfe seneti ḥattā aḥmerrete s̱ümme ūḳide ʿaleyhā elfe senetin ḥattā (5) ebyażżet s̱ümme ūḳide ʿaleyhā elfe senetin ḥattā esveddet fe-hiye sevādün ke'l-leyli'-l-muẓlimi.[286] Ve ḳıyāmet aḥvālinden bir ḫaber (6) daḫı işit. Ol vaḳt-kim İsrāfīl sūrını ura. Ne-deŋlü cānlular var ise yėr yüzinde hep helāk (7) olduġından ṣoŋra Ḥaḳ -Taʿālā- emr ėde şöyle kim ʿĀd ḳavmini helāk ėden yėle. Bir igne yurdusından çıḳar (8) gibi çıḳa daḫı dünyā yüzine ese ṭaġları ve ṭaşları hep tozıda. Yeşil ve ḳızıl ve aḳ ve ṣaru ṭopraḳları (9) gök yüzine ṣavurup biri birine ḳarışdura. Andan toz inüp döşenüp maġrib ve maşriḳ hep (10) düpdüz ola. Andan Ḥaḳ -Taʿālā- nidā ėdüp eyde kim: Ḳanı ėy dünyā ehlüŋ kim zīnetüŋ-ile anları sevindürdüŋ (11) ve ḳanı anlar kim beni işrāk ėdüp ġayre ṭaparlar idi ve ḳanı ol cebbār begler kim yėr yüzinde (12) fesād ėdüp nā-ḥaḳ yėre ḳanlar döküp gözlerden yaşlar aḳıdup ḫāṭırlar yıḳanlar? dėye. Hīç (13) cevāb gelmeye. Pes Ḥaḳ -Taʿālā- bu kez dėye kim: Evvel daḫı ben idüm ve āḫir daḫı benem vāḥidü'l-ḳahhāram[287] (14) mülk benümdür. Andan ṣoŋra Allāhuŋ emri-y-le ol Saḳar adlu ṭamudan bir yalıŋ çıḳa Allāhuŋ emri-y-le (15) yėdi deŋizden bir ḳadre ṣu ḳalmaya idi. Yėr yüzini ḳapḳara kömür gibi yaḳar ve gökleri hep zeyt yaġı (16) gibi eride kim ne var ise hep yaḳa kül eyleye. Ḥaḳ -Taʿālā- eyde: Ziyāde varma. Uş (17) ʿāṣī ḳullarum varıcaḳ nice bilürseŋ ėdesin dėye. Pes cehennemüŋ bir yalıŋından bu ḳadar işler ḳopıcaḳ (83b-1) var ḳıyās ėt senüŋ ḥālüŋ nice ola. İmdi ėy ḳardaş! Bu dėdügim ṣıfatlar ve ḥaşrüŋ günlerinüŋ (2) ve ḳabr ʿaẕābınuŋ ve ölüm acısınuŋ ẕerresinüŋ ẕerresi degildür. Kitāb mutavvel olmasun ve hem söz (3) uzanup maḳṣūddan ıraḳ gidilmesün dėyü bu miḳdār söyledüm ve ḳıyāmet güni Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ ʿadli (4) günidür. Nite-kim kelāmında buyurur: لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ

---

286 Cehennem bin yıl kızdırıldı; kıpkırmızı oldı. Bin yıl daha kızdırıldı; bembeyaz oldı. Bin yıl daha kızdırıldı; kapkara oldı. Şimdi kapkara ve karanlıktır.

287 Tek kahr edici benim.

الْحِسَابِ Lā ẓulme'l-yevme inna'llāhe seriʿu'l-ḥisābi[288]dür ve cemiʿi muḳarrebler ve peyġam-berler (5) ümiẕ kesecek gündür. İllā Muḥammed-i Muṣṭafā -Ṣall'allāhu ʿaleyhi ve sellem- ol günde şefiʿ ola ve Ḥaḳ -Taʿālā- İbrāhīm (6) -ᶜAleyhi's-selām-a su'āl édüp eyde kim: Yā İbrāhīm! Senüŋ daḫı belüŋden ẕürriyyet geldi-midi? İbrāhīm -ᶜAleyhi's-selām- (7) eyde kim: Belī yā Rabbi! Geldi-y-di. Ḥaḳ -Taʿālā- yine eyde kim: Adları ne idi? İbrāhīm -ᶜAleyhi's-selām- cehd édüp evlādınuŋ (8) adın aŋamaya. Başın aşaġa dutup ḥayrān ḳala. Pes ḳıyāmet güni şunuŋ gibi heybetlü gündür. Allāhu (9) -Taʿālā- dan bir āyet nāzil olıcaḳ kim: وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ Ve ci'e yevme'iẕin be-cehenneme yevme'iẕin.[289] Şöyle olundı-kim Resūl ḥażretinüŋ (10) -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-üŋ beŋzi müteġayyir olup ṣarardı. ᶜAzīzüm! Taŋrıyı bilendür Taŋrıdan ḳorḳan. (11) Taŋrıyı bilmeyendür Taŋrıdan ḳorḳmayan. Pes Resūl ḥażretinüŋ mübārek yüzinüŋ levnini böyle göricek (12) aṣḥāb ġāyet teşvīşe düşdiler. Ḥażret-i ᶜAlī -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Yā Resūla'llāhi! Ne ḥādiẕe vāḳiʿ (13) oldı-kim mübārek levniŋüz müteġayyir oldı? Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- bu āyeti oḳıyu vérdi-kim: وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ Ve ci'e yevme'iẕin (14) be-cehenneme yevme'iẕin. Ḥażret-i ᶜAlī eydür: Yā Resūla'llāhi! Cehennemi nice getüreler? Resūl ol pür-uṣūl eydür: (15) Yétmiş biŋ ferişte ve nice biŋ zebāniler yapışup getürürken çekine. Eger ḳoyu vérseler maḥşer yérinde (16) bir kimse ḳomayup hep yaḳa-y-dı ve şol ḳadar heybetlüdür kim kimse gözin ṭoġrıldup andan yaŋa (17) baḳamaya. Kaʿbü'l-Aḥbār eydür: Cehennemi getürürken yaḳın gelicek bir kerre eyle aŋraya kim heybetinden (84a-1) cemiʿ-i nebiler ve

---

288 ... O gün zulm yoktur. Şüphe yok ki Allah'ın hesabı, pek tezdir. Kur'ân, XL. El-Mü'min Sûresi, 17. âyet. KKM. 552. (... Zulm yokdur ol gün. Bayık Tanrı tiz hisabludur. Sûratü'l-Mu'min — El-Ġâfir, 17. âyet. SKT. 384, ... Hîç ẓulm yoḳdur bu günde. Taḥḳîḳ Allâh tiz ḥisâb edicidir. 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 17. âyet. KTC. 4-36, لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ Bu gün sitem olmaz naḳṣ ṣevâbla ve ziyâde ʿiḳâbla. إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ Bî-şübhe kim Ḫudâ -ʿAzze ve celle- tiz ḥisâbludur. Bir kimsenin ḥisâbı bir kimsenin ḥisâbından kendüye mâniʿ olmaz ve bu sebeble ḫalḳ müstaḥıḳḳ olduḳları şey'e ʿalelʿacele vâṣıl olurlar. 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 17. âyet. TZA. 2-259, ... Bu gün mükâfat ve mücâzatta aslâ haksızlık yokdur. Çünkü Allah çabuk hesab görür. El-Mü'min Sûresi, 17. âyet. KKTA. 470, ... Bu gün haksızlık yok. Şüphesiz ki Allah, hesabı çarçabuk görendir. El-Mü'min Sûresi, 17. âyet. KHMK. 3-94)

289 Ve o gün cehennem ortaya çıktı mı... Kur'ân, LXXXIX. Fecr Sûresi, 23. âyet. KKM. 723. (Dakı getürile ol gün cehennem... (89) Sûratü'l-Fecr, 23. âyet. SKT. 529, وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ Ve getürilür ol günde cehennem. يَوْمَئِذٍ Ol günde... 30. cüz, Sûretü'l-Fecr, 23. âyet. KTC. 4-214, وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ Ve ol günde cehennemle gelinür. *Ḥadîṣ-i şerîfde vârid olmuşdur ki ḳıyâmet gününde cehennemle gelinür. Bu keyfiyetle anun yetmiş biŋ yuları var. Her yulara yetmiş bin melek yapışıp anı ʿarṣa-i maḥşere çekerler.* يَوْمَئِذٍ Ol günde... 30. cüz, Sûretü'l-Fecr, 23. âyet. O gün cehennem yaḳın bir yere getirilince... Fecr Sûresi, 23. âyet. KKTA. 594, Ki o gün cehennem de getirilmiştir; o gün... Fecr Sûresi, 23. âyet. KHMK. 3-414)

ṣıddīḳler yüz üzerine düşeler. Hīç nesne dilemezüz illā nefsimüzi dilerüz dėyeler ve (2) ve Resūl -ᶜAleyhi's-selām- Ḥażret-i ᶜÖmere eydür: Yā ᶜÖmeri'bni'l-Ḫaṭṭāb! Eger ol güni bile-y-düŋ şöyle ḳıyās ėde-y-düŋ (3) kim yėtmiş nebī ʿameli gibi ʿamelüŋ ola-y-dı ol günde hergiz necāt bulmaya-y-duŋ. Pes cehennemi getürürken (4) boşanduralar tamām maḥşer ḫalḳını iḥāṭa eyleye ve hīç bir gidecek yol ḳalmaya ve hīç kimesne cehennemi (5) ṭutamaya. İllā faḫr-i Muḥammed-i Muṣṭafā -ᶜAleyhi's-selām- ḳarşu gelüp zencīrine yapışa. Eyde kim: Dön gėrü! Senüŋ ehlüŋ saŋa (6) geliserdür ve bölük bölük saŋa dolısardur. Ṭamu daḫı eyde kim: Ḳo beni ėy nebiyya'llāh! Ḥaḳ -Taʿālā- seni baŋa (7) ḥarām ėdüp durur. Yā Muḥammed sensin ol ṣādıḳü'l-vaʿdü'l-emīni kim: Ḥabībüm dėdi Rabbü'l-ʿālemīn. Ḳo beni (8) ʿāṣīlere ʿaẕāb ėdeyim. ᶜArş ṭarafından bir nidā gele kim: Muṭīʿ ol benüm ḥabībüme ne dėrse sözini ḳabūl (9) ėt. Cehennem bunı işidicek der-ḥāl getürile ʿarşuŋ şimālinden yanına gide. Ḥaḳ -Taʿālā- emr ėde ḫalḳı temyīz (10) ėdeler küfri ve īmānı ve şirki ve iḫlāṣı biri birinden seçeler. Ėy! Nicelerüŋ anda buṣūṣın[290] açalar. Ḥaḳ -Taʿālā- (11) ḥażretine iḫlāṣ secde ėde. Ḥaḳ -Taʿālā- iḫlāṣa emr ėdüp eyde kim: Yā iḫlāṣ! ehlüŋi al cennete var. (12) Ḥaḳ -Taʿālā- şirke daḫı emr ėde: Var ehlüŋi al cehenneme var dėye. Der-ḥāl zebānīler ehl-i şirki cemʿ ėdeler. (13) Şirk-ile ṭamuya ḳoyalar ve kāfirleri şeyṭānlar ile zencīrleyeler ve kāfirlerüŋ yüzleri ḳara ve gözleri (14) kör ola. Eger ol vaḳt yėr ile gök arası ṭolu altun ola-y-dı ve daḫı ol altun bir kāfirüŋ (15) ola-y-dı ol kāfir ol yėr gök ṭolusı altunı hep vėre-y-di. Tek bir sāʿat ol işkenceden (16) ḳurtula-y-dı. Su'āl. Bu cehennem bu ʿaẓamet ile ve bu issilik ile şimdi neredėdür kim bu ḫalḳa anuŋ (17) issisi yėtişmez. Cevāb. Şimdi bu cehennem yėdi ḳat yėrden aşağa bir niçe dürlü daḫı nesne vardur. (84b-1) Anuŋ altındadur. Uş saŋa bir bir dėyü vėreyim işit. Bilgil ve āgāh olġıl. Ėy ʿazīz! Bu yėrler kim (2) vardur yėdi ḳatdur. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- kelām-ı ḳadīminde buyurur: خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ Ḫalaḳa sebʿa semāvātin ve mine'l-arḍi miṡlehünne.[291] (3) Pes bu yėdi ḳat yėrüŋ her birinde

---

290 Öteki nüshalarda bunun yerine پاسلری اچله ve پاصلری اچله kelimelerini vardır. Her halde müstensih Türkçe "pas" kelimesini Arapça zannederek fuʿûl vezninde çoğul yapmış ve bu nedenle بصوصين اچلر yazmıştır. Sözlüklerde böyle bir kelime bulamadık.

291 ... Yaratmıştır yedi göğü ve yeryüzünü de onun misli olarak yedi kat halk etmiştir... Kur'ân, LXV. Talaak Sûresi, 12. âyet. KKM. 672. (... Yaratdı yidi gökleri, dakı yerden anlarcılayın... (65) Sûratü't-Talaak, 12. âyet. SKT. 475, ... Yaratdı yedi gökleri, ve yaratdı yerden onun mişlini... 28. cüz, Sûretü'ṭ-Ṭalâḳ, 12. âyet. KTC. 4-162, خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ Yedi göğü îcâd edendir. وَمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ Ve şayı cihetinden yerden anlar gibi ḫalḳ etdi. 28. cüz, Sûretü'ṭ-Ṭalâḳ, 12. âyet. TZA. 2-382, ...Yedi göğü, yerden de onun

bir maḫlūḳ vardur ve bu yėdi ḳat yėr bir ḳızıl öküz üzerindedür (4) ve ol öküzüŋ başı maġribdedür ḳuyruġı maşrıḳdadur ve ol öküzüŋ dört biŋ başı vardur (5) ve her başınuŋ aralıġı bėş yüz yıllıḳ yoldur ve ol öküzüŋ adı Feraḳṭādur ve ol öküzüŋ ḳırḳ biŋ (6) boynuzı vardur ḳızıl yāḳūtdan ve her boynuzuŋ ucı yėrüŋ kenārından çıḳmışdur ve gözlerinüŋ (7) bıŋarlarında on biŋ deŋiz vardur. Her deŋizde ʿacāyibler vardur kim vaṣf olunmaz ve burnınuŋ (8) delikleri içinde bir deŋiz vardur ve her günde bir kerre nefes vėrür ve her bir günde iki yüz biŋ balıḳ (9) yėr nafaḳa ėder ve her balıġuŋ büyükligin yine Allāh bilür ve ol öküz bir yeşil yāḳūt üzerindedür ve (10) ol yāḳūtuŋ ḳalıŋlıġı bėş yüz yıllıḳ yolcadur ve ol ṭaş bir balıḳ üzerindedür. Ol balıġuŋ (11) adı Nūndur ve ol balıġuŋ altında bir deŋiz vardur. Ol deŋizüŋ adı Ḳamḳāmdur ve ol altında yėl vardur (12) ve yėl altında bir ṭaġ vardur ve ṭaġ altında raʿd vardur ve raʿd altında ıldırım vardur ve ıldırım (13) altında ḳandan bir deŋiz vardur ve ol ḳandan deŋiz altında demürden bir deŋiz daḫı vardur ve ol (14) demürden deŋiz cehennemüŋ issisinden erimiş şöyle şu gibi olmışdur ve ol demürden deŋizüŋ derinligi (15) ne-deŋlü idügin yine Allāh bilür ve ol demürden deŋizüŋ altında cehennemdür ve cehennem daḫı s̱erā üzerinde- (16) dür. S̱erā dėdükleri daḫı bir ṭaşdur kim ḳalıŋlıġın ancaḳ Allāh bilür. Andan aşaġasından kimseye (17) ḫaber vėrilmez -Va'llāhu aʿlem.- Pes cehennemi anuŋ-çün şol aṣl yėrde ḳodılar kim ḥarāreti maḫlūḳāta (85a-1) yėtişüp yaḳmaya. ʿAceb anuŋ içine bıraġılanuŋ ḥāli ne ola? ʿAzīzüm! Ḥaḳ -Taʿālā- ayda ve güneşde sāyir (2) maḫlūḳātda ne yaratdı-y-sa ʿömrüni ve ecelini hep taḳdīr eyledi ve her birinüŋ ʿömrinüŋ müddeti dükenicek ecel (3) gelür ölür ölümi daḫı nice ölüm idügin yuḳaruda saŋa bildürdüm. Pes ölmez ve yitmez ve yatmaz ve uyumaz (4) mülkinden maʿzūl

---

gibisini yaratan... Talâk Sûresi, 12. âyet. KKTA. 560, ...Yedi göğü, yerden de onların mislini yaratmış olan... Talâk Sûresi, 12. âyet. KHMK. 3-300)

olmaz. Şerîk ve naẓîri yoḳ. Ezelî ve ebedî ancaḳ bî-zevāl Allāhdur - جَلّ جَلَالُهُ وَ عَمَّ نَوَالُهُ وَ عَظَمَ شَانُهُ Celle celāluhū ve ʿamme (5) nevāluhū ve ʿaẓame şānuhū.-[292] Ve bundan ġayriye hep zevāl ėrişüp helāk olsa gerekdür: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ Küllü şey'in hālikün (6) illā vechehū[293]dur. Yaʿnî: Külli şey fānî olup kendü bāḳî ḳalacaḳdur. كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ Küllü nefsin ẕā'iḳatü'l-mevti[294]dür. Bilgil (7) imdi ʿazîz! Ḥaḳ -Taʿālā- bu yėrleri ve içinde olan maḫlūḳātı daḫı helāk eylese gerekdür. Bunlar (8) daḫı ölüm acısın ṭatsa gerek ve bir rivāyet daḫı vardur kim: Ḥaḳ -Taʿālā- yėrlere ve göklere yėtmiş biŋ (9) yıl ʿömr vėrdi. Yėtmiş biŋ yıl tamām olıcaḳ bunlar daḫı ölürler. Ammā altmış üç biŋ olıcaḳ Ādem (10) peyġamber -ʿAleyhi's-selām- yaradıldı ve benî Ādem yėr yüzinde yėdi biŋ yıl ḥükūmet ėdüp ḳırḳ yıl ḳalıcaḳ. Tamām (11) yėtmiş biŋ yıl ısuz yatduġından ṣoŋra yėtmiş biŋ (12) yıl tamām olur. Andan ṣoŋra bu yėrler ve gökler yıḳılur şol yuḳaruda dėdügim gibi ʿālem fānî olup (13) ḳıyāmet ḳopsa gerekdür. Ammā bir yeŋi yėr daḫı aḳ gümişden yaradılsa gerek. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda buyurur: (14) يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ Yevme tübeddelü'l-arḍi ġayre'l-arḍi[295] ve cemîʿ-i meşāyiḫ daḫı bunuŋ üzerine ittifaḳ ėtmişlerdür. Ammā (15) İmām Faḫr-i Rāżî -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Leyle-i Miʿrācda Ḥażret-i Resūl -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- giderken (16) melekler ʿaskerine uġradı. Beriden aŋaru ve aŋarudan beri ṣaf ṣaf biri birine ḳarşu gelürler. (17) Cebrā'il -ʿAleyhi's-selām-a ṣordı kim: Bunlar ḳandan

---

292 O, ulu ve yücedir ve herkes onu diler ve şanı büyükdür.

293 ... Her şey helâk olur, ancak onun zatıdır kalan... Kur'ân, XXVIII. Kasas Sûresi, 88. âyet. KKM. 461. (... Her nesene helâk olıcıdur, illâ zâtı onun... (28) Sûratü'l-Kasas, 88. âyet. SKT. 319; ... Her bir şey helâk olıcıdur meger anun ẕâtı... 20. cüz, Sûratü'l-Ḳaṣaṣ, 88. âyet. KTC. 4-156, كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ Her nesne maʿdûm ve fânî olacaḳdur. اِلَّا وَجْهَهُ Ancaḳ Ḫudânın ẕât-ı bâhirü'ṣ-ṣıfâtı... 20. cüz, Sûretü'l-Ḳaṣaṣ, 88. âyet. ṬZA. 2-152, ... Allah'ın vechinden başka her şey helâk olur... Kasas Sûresi, 88. âyet. KKTA. 397, ... O'nun zâtından başka her şey helâk olucudur... Kasas Sûresi, 88. âyet. KHMK. 3-392)

294 Herkes ölümü tadacak... Kur'ân. III. Âl-i İmrân Sûresi, 185. âyet. KKM. 84. (Her nefs dadıcıdur ölümi... Sûratü Âl-i İmrân, 185. âyet. SKT. 55, Her bir âdem ölümü ṭadıcıdur... Sûretü Âl-i ʿİmrân, 185. âyet. 1-119, Her cân ölmek câşnîsin elemlidir ve yaḳında tekẕîb edenler anun çâşnîsin alurlar... Sûretü Âl-i ʿİmrân, 185. âyet. TZA. 1-119, Herkes ölümü tadacakdır... Âl-i ʿİmrân Sûresi, 185. âyet. KKTA. 75, Her cân ölümü tadıcıdır... Âl-i ʿİmrân Sûresi, 185. âyet. KHMK. 1-114)

295 O gün bu gündür ki yeryüzü de başka bir yeryüzüne döner... Kur'ân, XIV. İbrahim Sûresi, 48. âyet. KKM. 297. (Ol gün kim degşürinile yir, ayruk yire *yaʿni yirün sıfatları döne...* (14) Sûratü İbrâhim, 48. âyet. SKT. 199, Ol gün ki tebdîl olunur işbu yer bir ġayri yere... 13. cüz, Sûretü İbrâhim, 48. âyet. KTC. 2-189, يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ Ol günde ki ḥâlâ olan yer bir özge yere tebdîl olunur... 13. cüz, Sûretü İbrâhim, 48. âyet. TZA. 1-400, Yer başka bir yere tebeddül ettiği gün... İbrahim Sûresi, 48. âyet. KKTA. 262, O gün ki yer başka bir yere tebdil olunacaktır... İbrahim Sûresi, 48. âyet. KHMK. 2-117)

gelürler ve ḳanda giderler? Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Yā Resūla'llāhi! (85b-1) Ben dünyāya gelelden berü bunları böyle görürin. Ammā bir gördügim melegi bir daḫı görmedüm. Resūl -ᶜAleyhi's-selām- (2) eydür: Yā Cebrā'il! Sen yaradılalı ne-ḳadar vaḳtdür? Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām- eydür: ᶜÖmrimüŋ evvelin ve āḫirin bilmezin. Ammā (3) şol ḳadar bilürem-ki Ḥaḳ -Taᶜālā- bir yılduz yaradubdur kim yüz biŋ yılda bir kez ṭoġar. Ḥaḳ -Taᶜālā- beni yaradılalı (4) ol yıldız yüz biŋ kerre ṭoġdı gördüm dėdi. Ammā şol zamānda ittifāḳ ėtdiler kim Ādem nebī -ᶜAleyhi's-selām- (5) dünyāya gelüp yėr yüzinde yėdi biŋ yıl ḥükm ėtse gerekdür. Ancaḳ andan ṣoŋra ḳıyāmet elbette ḳopsa (6) gerekdür. İmdi ėy ᶜazīz! Eger yuḳaruda söylenen ölüm ḳorḳularına ve Münker ve Nekīr su'āline (7) ve ḳıyāmet ḳorḳularına ve bunlaruŋ ᶜaẕābına ve ᶜiḳābına ve ölmekden ṣoŋra bu ḳorḳulara uġrayacaġuŋ (8) fikr ėtmek ile nefsüŋ inṣāfa gelüp emmārelıġın terk ėtmez ise ve Ḥaḳ -Taᶜālā-nuŋ nefs-i emmāreye (9) ėdecegi ᶜaẕābı aŋup ḳorḳmazsa. Pes imdi bu kez gel Ḥaḳ -Taᶜālā-nuŋ nefs-i mülhimeye ve nefs-i muṭma'inneye (10) ėdecegi luṭfların ve kendüye ᶜāṣī olmayup muṭīᶜ olanlara iḥsānların dėyü vėreyim işit (11) ve Ḥaḳ -Taᶜālā-nuŋ peyġam-berlerin ve velīlerin muḥiblerin sevüp ve şeyṭāna uymayup ᶜāṣīlere düşmen (12) naẓarı-y-le baḳanlara ve nefsi hevāsına uymayup muḫālefet ėdenlere cennet içinde dürlü dürlü niᶜmetlere müstaġraḳ (13) ėdüp daḫı ziyāde keremler ėdecegin fikr eyle. Bolay-ki ḳahr ṣıfatından ḳorḳup Ḥaḳ -Taᶜālā-nuŋ (14) luṭfına ümīẕ ėdüp inṣāfa gele. Ammā ḳahrından ḳorḳup ve luṭfına uzanup dönmez ise bil-ki (15) nefsinüŋ āḫirete inkārı vardur şakīdür. Pes varup meşāyiḫ eşigine düşmek gerekdür kim bu taḳlīdi (16) taḥḳīḳe dönderüp nefsüŋden gümānı gidere yoḫsa dünyādan īmānsız gidersin. -Neᶜūẕü bi'llāhi.- Pes (17) Allāhdan bir nefs ḳorḳmaya ve Resūlinden utanmaya ve ᶜaẕābından ṣaḳınmaya ve cennete heves ėtmeye. (86a-1) Ol nefs ġāyet beẕ-baḫtdur. Anuŋ yėr yüzinde yörüdüginüŋ hergiz fā'idesi yoḳdur. Zīrā her (2) yėrde kim ᶜiṣyān işleye ve bir ḫaṭā söz söyleye. Ol yėr aŋa laᶜnet ėder ve ol vaḳt ve ol (3) sāᶜat aŋa laᶜnet ėder kim beni żāyiᶜ eyledüŋ ḫayr ile geçürmedüŋ Allāh seni daḫı żāyiᶜ eylesün (4) dėyü. Eyle olsa bu mü'ellif-i faḳīr bu kitābda Ḥaḳ -Taᶜālā-nuŋ ḳahrī ṣıfatlarından söyledi ve nefs-i (5) emmāreye Ḥaḳ -Taᶜālā-nuŋ ḫışmını aŋdurdı ve ḳorḳutdı. Pes lāzım oldı-kim bir-ez daḫı luṭfından (6) ve kereminden söylene kim nefs-i emmāreyi nefs-i levvāmeye ve nefs-i mülhimeye ve nefs-i muṭma'inneye ḳındura nefs-i emmāre (7) daḫı ola kim emmārelıġın terk ėde. Ol ṭarafa uzana. Bu fānī dünyānuŋ miᶜmārlıġın terk ėde. Ol bāḳī (8) leẕẕetlere heves

eyleye ve ol nūrānī maḳāmlara saʿy ėde kim anuŋ pādişāhlıġınuŋ zevāli yoḳdur ve anuŋ (9) leẕẕetlerinüŋ dimāġdan zā'il olması yoḳdur. Ebū Derdā -Raḍiya'llāhu ʿaleyh- eydür: Uçmaḳ içinde ḫāṣlar (10) içecegi şarāba bir kişi barmaġın bansa daḫı ol barmaġı dünyāya çıḳarsa dünyāda ne-deŋlü cānlu var ise (11) cemīʿisine ol şarābuŋ rāyiḥası yėtişe idi ve cemīʿ-i cānlu bu ḳoḳuyı bulalum dėyü segirdişüp isteyeler (12) idi ve bunuŋ ṭalebinde hep helāk olalardı ve-yā-ḫud delü olalardı. Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ ʿāşıḳları (13) vardur kim dünyāda ol şarābı nuş ėtmişlerdür. Cānlarını ol şarāb ile ser-ḫoş ėtmişlerdür ve gözlerini (14) ol mestlik ile dost yüzine ṭuş ėtmişlerdür. Anuŋ içün iki cihānı artlarına atmışlardur. Nite-kim Mevlānā (15) Celāle'd-dīn -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eyitmişdür. Beyt:

رُوزِى اَلَسْتُ بَا حَقْ لَفْظِ بَلْ يكْفيدَه، آوازِ لَحْنُ نَرْزُقْ بِي وَاسِطَه شِنِيدَه

اَزْخُونِ لَحْنُ نَرْزُقْ قُوَّتِ صَوْتِ حُنْدَه، وَ اَزْ شَرْبَتِي سَقَاهُمْ مِنْ رَبُّهُم چَشِيدَه

Rūzī Elestü bā Ḥaḳ lafẓ-ı bel yekfīde[296]
Āvāz-ı laḥnu nerzuḳ (16) bī-vāsıṭa şinīde
Ez ḫon-ı laḥnu nerzuḳ ḳuvvet-i ṣavt-ı ḫunde
V'ez şerbeti seḳāhüm min Rabbühüm çeşīde[297]

Ėy mü'min (17) ḳardaş! Bir sāʿat cān ḳulaġını benden yaŋa ṭut-kim uçmaġa varıcaḳ ėdecegüŋ ẕevḳlerden bir-azın saŋa (86b-1) vaṣf ėdi vėreyin ve seni ol bāḳī vaṭanuŋa uzandurayın. Bil imdi ėy ʿazīz ḳardaş! Şol ṣu-kim (2) mü'minler ve ṣāliḥler uçmaḳda içerler anuŋ adı Tesnīmdür: Tesnīm bir bıŋardur kim uçmaḳda aḳar. Aŋa Tesnīm (3) anuŋ içün dėrler kim havādan bardaḳlara dökilür. Ḳaçan bardaḳlar ṭolsa ayruḳ dökülmez olur. Pes anı muḳarreb-i (4) ṣırf içerler ve ḳalan ehl-i cennet daḫı içerler. Ammā ḳarışdurup içerler. Yaʿnī şerbet ėdüp içerler. Zīrā (5) muḳarrebler dünyāda iken Allāhdan ġayriye göŋül vėrüp ölmemişler idi. Anlar rıżā ḳadeḥleri-y-le ḥużūr-u ḳudsde (6) maʿrifet meclisinde diẕāra ḳarşu ol şarābı ṭolu ṭolu içerler ve ol şarābuŋ ṭatlulıġı şöyledür kim (7) bir igneyi ol şarāba ṣoḳsaŋ daḫı ol igneyi çıḳarup dünyā deŋizlerine ṣoḳsaŋ şeker şerbetinden daḫı (8) ṭatlu ola idi ve içindeki cān-averleri hep mest olalardı. İmdi ėy ġāfil! Ol şarāba hevesüŋ (9) var ise dünyā şarābını terk ėt-kim

---

296 Burada vezin gereği "bel yekfīde" yerine "be-yekfīde" olmalıdır.

297 Vezni: Mefʿūlü / fāʿilātün / mefʿūlü / fāʿilātün.

dünyā şarābını terk ėtmeyene āḫiretüŋ cemī‘-i şarāblarɪ ḥarāmdur. Terk (10) ėtmek oldur kim tevbe ėdesin ayruḳ içmeyesin. Nite-kim Resūl ḥażreti buyurmışdur: مَنْ شُرِبَ اَلْخَمْرُ فِى اَلدُّنْيَا ثُمَّ لَمْ يَتُبْ مِنْهَا حَرَّمَهَا فِى اَلآخِرَةِ اَلْكَلَامُ يَجُرُّ اَلْكَلَامَ Men şüribe'l-ḫamru (11) fi'd-dünyā ṡümme lem yetüp minhā ḥarremehā fi'l-āḫireti'l-kelāmü yecürrü'l-kelām[298]dur. Ya‘nī söz sözü açar. Pes (12) buraya münasib geldi bir-az dünyā sücisinüŋ dünyāda ve āḫiretde ziyānını söyleyeyüm. Tā kim dünyā sücisin (13) içenler daḫı işideler. Ola kim ġayrete gelüp āḫiret ‘aẕāblarından ḳorḳup dünyā sücisin terk (14) ėdeler ve āḫiret şarāblarına özenüp maḥrūm olmayalar. Ḥażret-i ‘Alī -Kerrema'llāhu vechehū- eydür: Eger bir ḳuyuya (15) bir ṭamla süci ṭamlasa zamān ile ol ḳuyunuŋ ṣuyı ṣoġulsa ve ṭopraḳ ile ṭolsa ve ol ḳuyunuŋ (16) üzerinde bir minąre yapılsa ben ol minąreye çıḳup baŋlamayam. Sücinüŋ şu deŋlü yaramazlıġı vardur. (17) Ḥasān-ı Baṣrī -Raḥmetu'llāhi ‘aleyh- eydür: Ḳaçan bir kişi bir kerre süci içse anuŋ göŋli ḳararur. Eger tiz yine (87a-1) tevbe ėtse ayruḳ yine içse yine aġarur ve eger iki kerre içse ‘amelin ṣaḳlayan ferişteler andan bī-ẕār (2) olurlar ve eger üç kerre içse Cebrā'il andan bī-ẕār olur. Dört kerre içse İsrāfīl andan bī-ẕār (3) olur. Bėş kerre içse Mikā'il andan bī-ẕār olur. Altı kerre içse gökler andan bī-ẕār olur. Yėdi kerre (4) içse yėrler andan bī-ẕār olur. Sekiz kerre içse deŋizler andan bī-ẕār olur ve deŋiz içinde olanlar daḫı (5) hep bī-ẕār olurlar. Ṭoḳuz kerre içse cemī‘i yėr yüzinde yaradılmış andan bī-ẕār olur. On kerre içseler (6) uçmaḳ ḳapuları anuŋ üzerine baġlanur. On bir kerre içse ṭamu ḳapuları anuŋ üzerine açılur. On (7) iki kerre içse ‘arş götüren ferişteler andan bī-ẕār olur. Eger on üç kerre içse kürsī andan bī-ẕār (8) olur. Eger on dört kerre içse ‘arş andan bī-ẕār olur. On bėş kerre içse Cebbār-ı ‘ālem -Celle celālühū- andan (9) bī-ẕār olur. -Ne‘ūẕü bi'llāhi- ve öldügi vaḳtin ḳıyāmetde Ḥaḳ -Ta‘ālā-nuŋ ṣāliḥ ḳulları شَرَباً طَهُوراً şaraben ṭahūren[299] (10) içicek uçmaḳda. Aŋa şol cehennem ehlinüŋ iriŋleründen içirürler ve cehennemde yılanlar ve ‘aḳrebler ṣoḳar (11) ve cehennemde bir ferişteyi üzerine müvekkel ḳorlar. Başına bir kerre eyle urur kim ḳırḳ yıl belürsüz olur yatur. (12) Ḳırḳ yıldan ṣoŋra od yalıŋı yuḳaru götürür. Yine bir daḫı başına urur tā ebed. Bunuŋ üzerine ‘aẕāb (13)

---

298 Dünyada şarap içen ve sonra tövbe etmeyenlere, ahiret şarabını haram eder. Söz sözü açar.

299 Tahûr şarabı (temiz bir şarap)

olısardur. İmām-ı Ebü'l-Leyş̱ -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Süci içenüŋ on dört muṣībet el-bette başına gelür: (14) Birisi budur kim delü olur. Oğlancıḳlar göricek masḫaralığa alurlar ve ʿāḳiller göricek ḫorlarlar ve eydür kim: (15) Bir gün Bağdād şehrinde bir esrük maḳbere arasında tebevvül ėtmeye oturmış. Söylenüp kendüyi (16) āb-dest alur ṣanur. Eydür kim: ٱلْحَمْدُ لِلّٰه جَعَلَ ٱلاسْلَامَ نُورًا وَٱلْمَاءَ طَهُورًا El-ḥamdü li'llāhi caʿale'l-İslāme nūren ve'l-mā'e ṭahūren[300] ve daḫı eydürdi-kim (17) اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ ٱلتَّوَّابِينَ وَٱجْعَلْنِي مِنَ ٱلْمُتَطَهِّرِينَ Allāhümme'cʿalnī mine't-tevvābīne ve'cʿalnī mine'l-müteṭahhirīne[301] ve bir esrük daḫı yolda düşüp ḳuşmış yaturdı. (87b-1) Bir kelb gelüp ağzın yalardı. Bu daḫı ol kelbe: Yā seyyidī![302] dėyü söylerdi. Esrüklerüŋ yavaşı böyle olur. (2) -Neʿūẕü bi'llāhi.- Yavuzı ḫod ṭutup ṭutulmaz. Güci yėtdügin el-bette helāk ėder dürlü dürlü rüsvāylıḳlar ėder. (3) Pes ʿaḳlı gidüp delü olduğındandur böyle ėtdügi. Bu daḫı az muṣībet degildür kim kişinüŋ ʿaḳlı nūrı (4) gide ve bir muṣībet daḫı budur kim: Ne deŋlü çoḳ mālı olsa hep isrāf ėder. Bu mālı çüridüp fısḳ (5) ve fücūr yolına kişi kendüyi cimri eylemek daḫı ulu muṣībetdür. ʿÖmer -Raḍiya'llāhu ʿanh- süci içün buyurmışdur: (6) اِنَّهَا مُتْلِفَةٌ لِلْمَالِ وَمُنْذِ حِبَةٌ لِلْعَقْلِ İnnehā mütlifetün li'l-māli ve müẕ hibetün li'l-ʿaḳli[303] ve bir muṣībet daḫı ḳarındaşları ve eḥibbāsı-y-le düşman olmağa sebebdür. (7) Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda buyurur: اِنَّمَا يُرِيدُ ٱلشَّيْطَانُ اَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ ٱلْعَدَاوَةَ وَٱلْبَغْضَاءَ فِى ٱلْخَمْرِ وَٱلْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ ٱللّٰهِ وَعَنِ ٱلصَّلٰوةِ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ İnnemā yüridü'ş-şeyṭānü en yūḳıʿa beynekümü'l-ʿadāvete ve'l-bağḍā'e fi'l-ḫamri ve'l-meysiri (8) ve yeṣuddeküm ʿan ẕikri'llāhi ve ʿani'ṣ-ṣalāti fe-hel entüm müntehūne.[304] Çün bu āyet nāzil oldı. ʿÖmer ḥażreti: قَدِانْتَهَيْنَا قَدِانْتَهَيْنَا يَا رَبِّ Ḳadi'nteheynā

---

300 Şükür ve övgü, İslâmı bir nur ve suyu temizleyici kılan Allah'a özgüdür.

301 Allah'ım! Beni tövbe edenlerden ve temizlenenlerden kıl.

302 Ey benim efendim!

303 Şüphesiz o, malları telef eder ve aklı da yitirir.

304 Şeytan şarap ve kumarla sizin aranıza düşmanlık ve kin salmak ister ancak, vaz geçtiniz artık değil mi? Kur'ân, V. Mâide Sûresi, 91. âyet. KKM. 139. (Bayık diler şeytan kim, bırağa aranızda düşmanlık dakı sevmemeklik, sücide dakı kımarda; dakı yığa sizi Tanrıyı anmakdan, dakı namazdan. Pes siz yığlınıcılar mısız? (5) Sûratü'l-Mâide, 91. âyet. SKT. 89, Hemân diler şeyṭân ki atı vere sizin aranıza düşmanlığı ve nâḫoşluğu şarâb sebebiyle ve ḳımâr sebebiyle ve geri ṭuta sizi Allâh'ı ẕikr etmekden ve namâz ḳılmaḳdan. Pes eyâ! Siz geri ṭurur mısınız? *F. Ol bir şeyin şîresi ve şuyı ḳoḳusı fenâ olup serḫoş etmek ḥaddine erişe ana şarâb derler. Azı ve çoğu ḥarâmdır ve necisdir. Eger serḫoşluḳ ḥaddine erişüp ḳoḳusı olmaz ise ḥarâmdır necis degildir ve ḳımâr oyunbâzlıḳda şarṭ etmekdir ki eger ben sana ġâlib olur isem şu*

(9) ḳadi'nteheynā yā Rabbi[305] dėdi. Zīrā emr maʿnīsi ne idügin bildi ve bir muṣībet daẖı budur kim el-bette anı içen (10) kişi ziyāna mürtekib olur ʿavretine ṭalāḳ vėrmek gibi ve küfr söylemek gibi ve'l-ẖāṣıl ne dėdügin (11) bilmez olur. Nite-kim Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: مَنْ زَوَّجَ كَرِيمَةً مِنْ شَارِبِ الْخَمْرِ فَكَأَنَّهُ سَاقَهَا اِلَى الزِّنَا Men zevvece kerīmetün min şāribi'l-ẖamri fe-ke'ennehū (12) sāḳahā ile'-ẕ-ẕinā[306] ve süci her şerrüŋ miftāḥıdur. Zīrā süci içene ḳalan günāhı işlemek geŋez olur. (13) Allāhı unutdurduğı içün bu daẖı büyük muṣībetdür ve bir daẖı budur kim ʿamelin yazan ferişteler andan (14) incinürler. Zīrā anlar fısḳı sevmezler ve bir daẖı süci içene ḥad lāzım olur. Dünyāda olmazsa āẖiretde. (15) El-bette biri yėrine biŋ ağaç ururlar ve bir daẖı budur kim gökler ḳapusı anuŋ üzerine bağlanur ḳırḳ (16) gün tamām duʿāsı ḳabūl olmaz ve bir daẖı nā-gāh eceli gelmiş ola. Tevbesüz olursa īmānsuz (17) ölür. -Neʿūẕü bi'llāhi.- Bu dėdügim muṣībetler süci içene dünyādaki muṣībeti āẖiretdeki (88a-1) muṣībetleri Allāh -Taʿālā- Müslümānlara bititmesün. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- eydür: Süci içeni (2) ḳıyāmet güninde getüreler. Ol süci içdügi ḳabı boynına aṣılmış ve ḳadeḥi elinde ola. Et-ile derisinüŋ (3) arasında ṭopṭolu yılanlar ve ʿaḳrebler ola ve ayağına oddan iki naʿlın gėydürilmiş ola ve dimāğı ve beynisi (4) güldür güldür ḳaynar ola. Maḥşer yėrine getüreler ve öldügi vaḳtin sinlesini ṭamu çuḳurlarından bir çuḳur ėdeler. (5) İbn-i Mesʿūd -Rażiya'lāhu ʿanhu- eydür: On kişi melʿūn olur süci ucından gerekse ol süci bir ḳaṭre olsun (6) dėdi. Biri ṣıḳan biri ṣıḳduran ve içen ve ṣunan ve anı getüren ve anuŋ ile ticāret ėden ve süci (7) ėtmek içün niyyet ėdüp ağacın dikendür. Meşāyiẖden menḳūldür kim: Ruviye ʿan Eneş[307] -Rażiya'llāhu ʿanhu-

---

ḳadar para ver meẕelâ ve eger sen ġâlib olursan ben şu ḳadar para veririm deyü şarṭ ederler. İşbu maḥż-ı ḥarâmdır. Eger şarṭ olmaz ise veyâẖud bir cânibde şarṭ etmeseler ḥarâm degildir. Cemīʿi oyunbâzlıḳlar ki anda şarṭ râyicdir ve maʿmûldür ḥarâmdır. Eger şarṭsız oynar ise ḳımâr olmaz ise de lâkin şeyṭân bahâne ile vesvese edip Allâh -Sübḥâne-nin ẕikrinden ve namâzdan menʿ eder ise ḥarâmdır. 7. cüz, Sûratü'l-Mâide, 91. âyet. KTC. 1-199, اِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ Bundan özge bir nesne yokdur ki şeyṭân ister ki: اَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِى الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ Aranızda düşmanlıḳ ve ẖuṣûmet ṣala şarâbı içmeginizde ve ḳımârı oynamanızda. وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَ عَنِ الصَّلٰوةِ Ve ister kim sizi Ḫudâ'yı anmaḳdan ve namâzı ḳılmaḳdan alıḳoya. فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ Pes siz anlardan vaz geçici misiz? *Bu maḳâmda istifhâ emr içündür. Yaʿnî siz bunların ʿayıpların bildükden ṣonra istiʿmâllerinden vaz geçin.* 7. cüz, Sûratü'l-Mâide, 91. âyet. TZA. 1-194, Şeyṭan yalnız şarap ve kumar ile aranıza düşmanlık, sevmemezlik bırakmak, sizi de Allah'ı anmakdan ve namaz kılmakdan alıkoymak ister; daha vaz geçmiyecek misiniz? Mâide Sûresi, 91. âyet. KKTA. 124, Şeyṭan içkide ve kumarda ancak aranıza düşmanlık, kin düşürmek, sizi Allah'ı anmakdan ve namazdan alıkoymak ister; Artık siz *(hepiniz)* vaz geçtiniz değil mi? Mâide Sûresi, 91. âyet. KHMK. 1-254)

305 Vaz geçtik! Vaz geçtik! Yâ Rabbî!

306 Kızını içki içen birisi ile evlendiren, onu zinaya sevk etmiş gibidir.

307 Enes'ten rivayet olunur ki

لَعَنَ رَسُولُ ٱللهِ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمْ فِى ٱلْخَمْرِ عَشَرَةً عَاصِرَهَا وَمُتَعْصِرَهَا وَشَارِبَهَا وَحَامِلَهَا وَمَحْمُولَةً اِلَيه وَسَاقِيَهَا وَبَايِعَهَا وَاَكَلَ (8) ثَمَنَهَا وَٱلْمُشْتَرِي لَهَا وَٱلْمُشْتَرِي لَهُ صَدَقَ رَسُولُ ٱللهُ La'ane Resūlu'llāhi -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- fi'l-ḫamri 'aşereten 'āṣirehā ve mu'teṣirehā ve şāribehā ve ḥāmilehā maḥmūleten (9) ileyhi ve sāḳiyehā ve bāyi'ahā ve ekele s̱emenehā ve'l-müşterīlehā ve'l-müşterīlehū ṣadaḳa Resūlu'llāh.[308] İşte Ḥaḳ -Ta'ālā-nuŋ (10) Resūli bir ṭamlam sücide on kişiye la'net dėdi. Biri içendür ḳalanı içmeyendür ve ᶜOs̱mān ḥażreti (11) -Raḍiya'lāhu 'anhu- eydür: Süciden ıraḳ oluŋ kim be-dürüstī ol cemīᶜ-i günāhlaruŋ başıdur ya'nī aṣlıdur. -Va'llāhi- (12) cem' olmaz īmān ile süci bir göŋülde yaḳın olur kim biri birini gidere dėr. ᶜAbdu'llāh Bin ᶜÖmer -Raḍiya'lāhu 'anhu- (13) eydür: İçüp tevbesüz gidenleri maḥşer yėrine getüreler gözleri gök ve yüzleri ḳara ve dilleri gögüsleri (14) üzerine ṣarḳmış ola ve ağzından iriŋ gibi ṣalyaları aḳar. Murdār it ölüsi gibi ḳoḳar. Görenler ḳorḳup (15) yigrenürler ve yüzine tükirüp eydeler kim: Ėy bez̠-baḫt! Dünyādan tevbe ile gelseŋ şimdi bu 'aḳabeye (16) uğramazduŋ. İmdi süci içenlerden agāh oluŋ. Zinhār anlara uğrarsaŋuz selām vėrmeŋ ve ḫasta (17) olsalar ḥāllerin ṣorma ve ḳaçan ölseler namāzlarına varmaŋ ve bu sücinüŋ bir ḳaç yaramaz nesneleri (88b-1) daḫı vardur anı daḫı dėyeyüm işit. Var sen daḫı aŋa göre iş ėt ve sen süci içmezseŋ bārī (2) bu ḫaberleri işitdügüŋ gibi süci içenlere dėyü vėr. Ol kim inṣāfa geleler. Bilgil imdi! Bu süci kim vardur (3) kendüsi 'aynı necisdür. Cemīᶜ-i 'ulemānuŋ ittifāḳı-y-la ṭona bulaşsa namāzı dürüst degildür anı yine yumayınca (4) ve bir daḫı bu kim ādemüŋ ağzını necisden daḫı yaramaz ḳoḳudur ve 'aḳlı nūrın söyündürür siŋirlerin süst (5) eyler. Yolına ṭoğrı yöriyemedügi andandur ve daḫı ḥayāyı giderür ve ġayreti zā'il eyler. Elin ve ayağın ve (6) başın ditregen ėder ve dilini ağır ėder ve ṭoğrı söyleyemez olur ve ḫalḳ arasında ḫor ve ḥaḳīr olur ve (7) ölürken ḫınzīr gibi ḫortlayu ḫortlayu ölür ve öldügünden ṣoŋra daḫı dürlü dürlü 'az̠āblara ve rüsvālıḳ- (8) lara uğrar -El-'iyāz̠ü bi'llāhi- İlāhī! Mecmū'-ı Müslümānları sen ṣaḳla süci içmekden ve süci içenlere daḫı sen tevbe (9) ve tevfīḳ vėr. Eger eydürlerse-kim: Ben süci içmezin ġayri nesne içerin ve-yā-ḫud süci içersem az (10) içerin esrimezin dėrseŋ bu daḫı yaramazdur. İşit imdi şol ḥarām olan süci dėdügimüz ne nesnedür (11) anı saŋa dėyü vėreyim. Bilgil imdi! Süciyi

---

308 Allah'ın Resulü -Allah'ın salat ve selâmı onun üzerine olsun- içkide on kişiye lanet etmiştir: Onu sıkan, sıktıran, içen, taşıyan, taşıtan, dağıtan, satan, parasını yiyen, satın alan ve ona sahip olan. -Allah'ın Resulü gerçekdir-

Resūl -ᶜAleyhi's-selām- beyān ėdüp buyurmışdur kim: كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ وَمَا اَسْكَرَ كَثِيرٌ فَقَلِيلٌ حَرَامٌ اِنَّ مِنَ الْعِنَبِ خَمْراً وَمِنَ الزَّبِيبِ خَمْراً وَمِنَ الْحِنْطَةِ خَمْراً وَمِنَ الشَّعِيرِ خَمْراً وَمِنَ الْاَرْزَنِ خَمْراً وَمِنَ الْعَسَلِ خَمْراً وَاَنَا اَنْهَيكُمْ عَنْ كُلِّ مُسْكِرٍ Küllü müskirin ḥarāmün ve mā (12) eskere kes̱īrun ve fe-ḳalīlun ḥarāmun inne mine'l-ʿinebi ḫamren ve mine'z-zebībi ḫamren ve mine'l-ḫıṭati ḥarāmen ve mine'ş-şaʿīri ḥarāmen (13) ve mine'l-arzeni ḥarāmen ve mine'l-ʿaseli ḥarāmen ve enā anhāküm ʿan külli müskirin. Yaʿnī ol Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ ḥabībi ve (14) ḳıyāmet güninüŋ şefīʿi ve bizi atamuzdan yėg sevici ve bize ḫayrlar ṣunup şerlerden ṣaḳınıcı Muḥammed-i Muṣṭafā (15) -Ṣall'allāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur. Eydür kim: Her nesne ki ʿaḳlı giderür ol ḥarāmdur. Yaʿni sücidür. Eger bir ḳaṭre (16) daḫı olursa. Zīrā her nesne kim çoḳ olıcaḳ esridür anuŋ azacuġı daḫı ḥarāmdur ve daḫı yaş (17) üzümden ve ḳuru üzümden ve buġdaydan ve arpadan ve ṭarudan ve baldan bunların cemīʿisinden süci (89a-1) olur. Hidāyede eydür: Her süci kim esridecek ḳadardan az olsa içse ḥelāldür dėse kāfir olur. Zīrā (2) ṣarīḥ Ḳur'āna inkār ėtmiş olur ve şol ṭaru ṣuyı kim aŋa esridici nesne ḳatarlar içerler esridür aŋa (3) boza dėrler. Ol daḫı ḥarāmdur. Hem-ān süci ḥükmindedür. İmām Muḥammed -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Her kim buŋa ḥelāl (4) dėse kāfir olur. ᶜAvreti daḫı boş olur. Zīrā Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur kim: اَلْخَمْرُ مَا خَمَرَ الْعَقْلَ El-ḫamrü mā ḫamere'l-ʿaḳli. Yaʿnī: Süci (5) aŋa dėrler kim ʿaḳlı örte içeni esride. Gerek üzümden ve gerek ġayriden olsun. Gerek az olsun gerek çoḳ. (6) Cābir -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- rivāyet ḳılur eydür: Yemenden bir kişi geldi. Resūl -ᶜAleyhi's-selām-a eydür: Yā Resūlu'llāhi! (7) Bizüm yėrimüzde ṭarudan bir nesne düzerler. Aŋa mizir dėrler. Şimdiki fāsıḳlar aŋa boza dėrler. Resūl ol (8) pür-uṣūl aŋa eydür: Esridür mi? Ol kişi eydür: Yā Resūlu'llāhi! Esridür dėdi. Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Ḥarāmdur. (9) Anı içenlere Ḥaḳ -Taʿālā- ḳıyāmet güninde cehennemde yanan fāsıḳlaruŋ ve kāfirlerüŋ gevdesinden aḳan (10) iriŋleri ve ḳanları ve ṣaru ṣuları cehennemde içürse gerek. Ebū Mālik Eşʿarī rivāyet ėder Resūlden (11) -ᶜAleyhi's-selām- buyurur kim: لَيَشْرِبَنَّ نَاسٌ مِنْ اُمَّتِى الْخَمْرَ سَيُمَوِّنَهَا بِغَيْرِاسْمِهَا Li-yeşribenne nāsün min ümmeti'l-ḫamre seyümevvünehā bi-ġayri'smihā. Yaʿnī: Benüm ümmetümden süci (12) içenler adını degişdüreler ġayri ad vėreler. Kimi puḫte ve kimi boza kimi ekşice bal ṣuyı ve kimi ḫurmā (13) ṣuyıdur dėyeler. Ammā çün-kim esride ve ʿaḳlı taġyīr ėde ḥarāmdur. Gerek az ve gerek çoḳ olsun ve bunı (14) daḫı bil-kim: Yėnür nesneler

vardur kim ol daḫı esridür. Mes̱elā revzek[309] gibi aŋa varaḳ-ı şedānic dėrler ve (15) daḫı neyk[310] ve afyon gibi. Bunlar nebātāt-ı müskirdendür. Fıḳh kitāblarında ve ṭıb kitāblarında mezkūrdur. (16) Ḥaddi iskāre yėtişince ḥarāmlığında ittifāḳ ėtmişlerdür. İmām Mālik ve İmām Muḥammed ve İmām Şāfiʿī ḳatında (17) ḥürmeti vāżıḥdur. Ammā İmām Ebū Ḥanīfe ve Ebū Yūsuf ḳatında ḥarāmdur. Şol maḥalde kim Hidāye şerḥi Nihāyede: (89b-1) Türbem yıḳıldı ve ol şehr daḫı bile yıḳıldı ḫarāb oldı. Andan ṣoŋra gine ol şehr üç yüz yıl ḫarāb (2) yatdı. Andan üç yüz yıldan ṣoŋra ol şehr gine maʿmūr oldı ve ol benüm türbem olan yėrüŋ yanına bir (3) kiremitci geldi ḳondı ve kiremit bişürüp ḫalḳa ṣatmaġa başladı ve ol yėrlere pādişāh olan kimesne geldi. (4) Ol şehrde bir sarāy yapdı ve ol sarāy içün benüm ol türbem olan yėrüŋ ṭopraġını ol kiremitci begendi (5) pādişāh sarāyına örtmek içün. Benüm ol etümden kemügümden ḥāṣıl olan ṭopraḳdan ḳazdı. Balçıḳ eyledi. (6) Kiremitler bişürdi ve ol sarāyı ol kiremitler ile örtdiler. Bir niçe yıllar daḫı anda ṭurdum. Andan ṣoŋra (7) zamān geçdi. Ol pādişāha daḫı zevāl ėrişdi. Ol daḫı öldi. Ol sarāy daḫı yaḳıldı ve kiremitleri (8) ḳırıldı. Beyt:

Şular kim kendüyi sulṭān ṣanurlar
Āḫir ṭopraḳ olıcaḳ utanurlar[311]

مُلْكِ سُلَيْمَانْ بَسُلَيْمَانْ رَسِيدْ. مُلْكْ هَمِينْ اَسْتْ سُلَيْمَانْ كُجَا اَسْتْ

Milk-i Süleymān be-Süleymān (9) resīd
Mülk-i hem-īn-est Süleymān kücā-est[312]

Pes cihān Süleymāndan Süleymāna naḳl ėder. Mülk bayaġı. Ḳanı Süleymān? (10) Andan ṣoŋra ol şehre bir küpci geldi ol sarāyuŋ yėrini küp-ḫāne eyledi. Ol benüm etümden kemügimden (11) olan kiremitleri dėvşirüp dökdi. Balçıġa ḳatdı. Bir küp eyledi ṣatdı. Bir zamān daḫı evlerde yėrlerde (12) durdum. Andan bir büyük seyl geldi. Beni ṭurduġum yėrden ḳopardı şuraya getürdi. Nice yıllardur kim (13) burada ṭururın dėdi. ʿĪsā -ʿAleyhi's-selām- eydür: Yā küp! Ben saŋa anı ṣormazam. Şunı ṣoraram-kim:

---

309 Öteki nüshalarda "rūzek رُوزَكْ" şeklindedir.

310 Öteki nüshalarda "benc بَنْج" şeklindedir.

311 Vezni: 11'li hece vezni.

312 Süleyman mülküdür Süleyman'a erişti * Mülk budur, Süleyman nerede? Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün. İkinci mısraın son tefilesinde zihaf vardır.

Şu (14) ṣuyuŋ neden acıdur? Anı dėyü vėr baŋa dėdi. Ol küp eydür: Yā nebiyya'llāh! Ol vaḳt-kim baŋa ʿAzrā'il (15) ḫarbesi ṭoḳundı ölüm acısı benüm gevdeme yayıldı. Etüme süŋügüme boyandı. Ol acı henūz benden (16) gitmedi. Ol acıdur kim şimdi benüm ṣuyumı daḫı acı eyler dėyü ḫaber vėrdi. İmdi ėy ʿazīz! Bu fānī (17) bī-vefā ve pür-cefā dünyāda ne olam dėrsin. Bunuŋ büyük devleti pādişāhlıḳ ise āḫir anuŋ daḫı (90a-1) ḥāli şöyle ölüm acısı hepüsini burnından getürdi. Anı taḫtından tācından ayırup yėre urup (2) ṭopraġa ḳarışdurdı. Ṭopraḳ olmaġ-ile daḫı andan ölüm acısı gitmedi. İmdi ġāfil olma. Beyt: (3)

Ėy lezzet alan ʿīş-i cihāndan ḥaẕer ėt-kim
Nuşindedür nişi vebālinde belāsı (4)
Devlet evi dīvārına yaṣtanmayu gör kim
Muḥkem degül ėy şāh bu bünyāduŋ esāsı (5)
Bu ḳubbeye kim girdi kim[313] çıḳmadı ḳabādan
Bu ṣuffeye kim geldi ki gitmedi ṣafāsı (6)
ʿUryān şol emīr oldı-ki aṭlasdan ėder faḫr
Sulṭān şu gedādur ki libās ėtdi palāsı[314] (7)

Pes çün ḥāl böyle olıcaḳ bu dünyā endīşesinden geçmek gerek. Riyāset yaʿnī ululuḳ lezzetini (8) nefs-i emmāreyi dimāġdan çıḳarmaḳ gerek. Ölümüni ve ölüm acısını dāyim taṣavvur ėdüp cemīʿ-i hevālardan berī (9) olup dost hevāsı üzre ʿālemde yörümek gerekdür. Tā kim bu ḫalḳ ölicek ol dirile. Yoḫsa dünyā (10) endīşesine düşmek yavuz muṣībetdür. Bu dünyānuŋ endīşesinden bir endīşe ile bir kişi bir gėce yatsa (11) ėrte Ḥaḳ -Taʿālā- aŋa yėtmiş endīşe daḫı dünyā endīşelerinden açı vėrür kim ol anuŋ birisini bitürmekde (12) ʿāciz ḳalur. Ol gėce gine ḳalanınuŋ endīşesi-y-le bile yatur. Eyle ėde eyle ėde ol göŋüle dünyā muḥabbeti (13) dolar ẕikru'llāhı unudur. Ẕikru'llāh unudulıcaḳ Ḥaḳ -Taʿālā- ol kişiden ʿināyetini keser. Īmān dadın ol (14) göŋülden giderür. Ol göŋile ẓulmet dolar. İmden gėrü gerek-ise ol kişi gündüzler oruc ṭutsun gėceler (15) ėrteye dek namāz ḳılsun gerekse ḥācı olsun gerekse ġāzī olsun gerekse Mekkede mücāvir olsun (16) gerek-ise velī oġlı olsun gerek-ise nebī oġlı olsun. Çün-ki dünyā muḥabbeti göŋülde ġālibdür. Aŋa Ḥaḳḳuŋ (17) ʿināyeti yoḳdur ve

313 "ki" okunursa vezin düzelir.

314 Vezni: Mefʿūlü / mefāʿīlü /mefāʿīlü / feʿūlün

peyġam-berüŋ şefāʿati yoḳdur ve evliyānuŋ himmeti yoḳdur. Delīl buŋa budur kim: (90b-1) Miʿrac gėcesi Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażret-ile Muḥammed-i Muṣṭafā -Ṣall'allāhu ʿaleyhi ve sellem- ṭoḳsan biŋ kelimāt ėtdi. (2) Anda Resūline Ḥaḳ -Taʿālā- nice esrār-ı vaḥy eyledi-kim anı daḫı hīç bir peyġam-berine bildürmedi. Esrār-ı vaḥy (3) adlu bir risāle vardur. Baʿżısı anlaruŋ risālede mezkūrdur ve ol esrāruŋ cümlesinden birisi (4) budur kim Resūline buyurdı eydür: يَا مُحَمَّدْ لَوْصَلَّى ٱلْعَبْدُ صَلٰوةَ اَهْلِ ٱلسَّمَاءِ وَٱلاَرْضِ وَصَامَ صِيَامَ اَهْلِ ٱلسَّمَاءِ وَٱلاَرْضِ وَطَوَى ٱلطَّعَامَ مِثْلَ ٱلْمَلاَئِكَةِ وَلَبِسَ لِبَاسَ ٱلْعَارِفِينَ ثُمَّ اَرَي فِى قَلْبِهِ ذَرَّةً سُرُورٍ مِنْ حُبِّ ٱلدُّنْيَا اَوْ مِنْ سُمْعَتِهَا اَوْ رِيَاءَ هَا اَوْ رِيَاسَتِهَا اَوْحُلِّيهَا اَوْزِينَتِهَا لاَيُجَاوِرَنِي فِي دَارِي وَلاَ نَزْعَنَّ مِنْ قَلْبِهِ مُحَبَّتِهِ وَلاَظْلِمَنَّ قَلْبَهُ حَتَّى يَنْسَانِي وَلاَذِيقَهُ حَلاَوَةَ مُحَبَّتِي وَ سَلاَمَتِي وَرَحْمَتِي Yā Muḥammed! Lev ṣalle'l-ʿabdü ṣalāte ehli's-semā'i ve'l-arḍi ve ṣāme ṣıyāme (5) ehli's-semā'i ve'l-arḍi ve ṭava'ṭ-ṭaʿāme misle'l-melā'iketi ve lebise ve libāse'l-ʿārifīne sümme erā fī ḳalbihī (6) zerreten sürūrin min ḥubbi'd-dünyā ev min sümʿatihā ev riyā'ehā riyāsetehā ev ḥullīhā ev zīnetehā lā yücāvirenī (7) fī dārī ve lā nezʿanne min ḳalbihī ve lā ẓulminne ḳalbehū ḥattā yensānī ve lā ẕīḳahū ḥalāvete muḥabbetī ve selāmetī ve raḥmetī. (8) Yaʿnī ḥadīsin maʿnāsı budur kim: Ḥaḳ -Taʿālā- Resūline eydür: Yā Muḥammed! Bir kişi yėr gök ehli ḳadar namāz ḳılsa ve yėr (9) gök ehli orucı ḳadar oruc dutsa ve ferişteler gibi yėmek yėmez olsa egnine daḫı ʿārifler ṭonın (10) gėyse andan ben anuŋ ʿibādetine baḳmazın göŋline baḳarın. Eger anuŋ göŋlinde ẕerre ḳadar dünyā sevgüsi (11) olsa ögülmegi olsa yā ḫalḳa ʿamelin göstermek sevgüsi olsa ve-yā zīnetlenmek sevgüsi olsa ben anı (12) ḳoŋşı ėdinmeyem ve benüm muḥabbetüm dādını hergiz datmaya ve muḥabbetümi göŋlinden alam. Anuŋ göŋlini ẓulmetle ṭolduram. (13) Ḫattā benī unıda ve selāmumdan ve rāḥatumdan yad ola dėmek olur ḥadīsüŋ maʿnīsi. Pes dünyā ṭaleb (14) ėden kişilere ve dünyā seven kişilere bu sözlerden ḳatı ḳorḳu vardur. Ammā bu dünyā ṭaleb ėden (15) kişilerüŋ ve dünyā cemʿ ėden kişilerüŋ ḥücceti daḫı vardur. Sen daḫı ol ḥücceti ėdersin ola. Sen-daḫı (16) eydürsin ola. Ben dünyāyı sevmezin. İmdi ėy bī-çāre! Çün sevmezsin yā niçün gėce gündüz (17) anuŋ derdine düşüp segirdürsin. Ya niçün Ḥaḳ olan nesneye ṭālib olup segirtmezsin ve ṭālib (91a-1) olup istemezsin. Pes bundan maʿlūmdur kim dünyāyı seversin. Zīrā sevilmeyen istenilmez ve-yā ele (2) giricek kiselere ḳoyup mühürlenüp ṣanduḳlara ve kilīdlü yėrlere ṣaḳlarsın. Fuḳarā gelüp isteyicek: Yoḳdur. (3) Ḥāżır degildür dėyü yalan söylersin. Ėy bī-çāre! Ṭut-ki bu-gün sen ḫasīslik ėdüp fuḳarādan ṭartınasın. (4) Ėrte Ḥażrete ne yüz-ile varasın ve-yā ben dünyāyı sevmezin dėyü ḥüccet

ėdesin. Ḥaḳ -Taʿālā- ḫod ḳullarınuŋ (5) göŋline naẓar ėder. Ṣūretine ḥüccetine naẓar ėtmez. Nite-kim buyurur: اِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى لَا يَنْظُرُ اِلٰى صُوَرِكُمْ بَلْ يَنْظُرُ اِلٰى قُلُوبِكُمْ وَ نِيَّاتِكُمْ İnna'llāhe taʿālā lā yanẓuru ilā ṣüveriküm. (6) Bel yanẓuru ilā ḳulūbiküm ve niyyātiküm.[315] Ammā bizüm maḳṣūdımuz ḥüccet degildür. Bel-ki ʿāşıḳlara Taŋrı (7) ṭāliblerine bir naṣīḥat ėdüp Ḥaḳ yolı göstermekdür. Ḥāl niteligin bildürmekdür. Pes sen daḫı (8) bu naṣīḥatleri ve bu āyetleri ve ḥadīs̱leri işidüp ṣıdḳ-ile inānup Allāhdan ḳorḳup ve Resūlinden (9) utanup inṣāf ėdüp Allāha döŋerseŋ ve bu ben yuḳaru dėdigümleyin ölümüŋ fikr ėderseŋ (10) Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde yüzüŋ aḳ ola. Ḳıyāmet güninde bindügüŋ buraḳ ola. Cehennem senden ıraḳ (11) ola ve sekiz uçmaḳ saŋa ṭuraḳ ola ve eger eydürseŋ kim: Baŋa dünyā gerekdür ve dünyāda ḫoşlıḳ (12) gerekdür. Dost var düşman var. Gelici gidici var ve bunlaruŋ her birinüŋ ḫarcı var. Ben (13) dünyā ṭalebini ḳoyup faḳīr olup elümde dünyācıġum çüridüp muḥtāc olmazın. Bu güni ḫoş geçüreyim. (14) Ėrte nice olursa olsun dėrsen yöri var dünyā saŋa mübārek olsun. Başdan ayaġa ḳutlu olsun. (15) Anuŋ lez̠zetleri saŋa ṭatlu olsun. Ve-līkin beze senden Allāhu -Taʿālā- ve daḫı ḳaça senden cemīʿ-i peyġam-berler (16) ve ḳova seni dükeli evliyālar. Duta seni zebānīler. Göresin ḳatı ʿaẕāblar. Çekesin belā vü zaḥmetler ve (17) göresin cefā vü miḥnetler. Āḫir bu murdār dünyāyı daḫı bunda ḳoyup gidesin. ʿAceb anda varıcaḳ n'ėdesin? (91b-1) Şol sen dünyāda dilemedügüŋ kişiler geleler. Ol sen cemʿ ėtdügüŋ dünyācuġuŋı üleşeler. Yėyeler ve yėdüreler. (2) Dökeler ṣaçalar. Sen ol ḳaraŋu ṭar yėrde yatup ḥisābın vėrüp ʿaẕābın çekesin ve illā eydürseŋ kim: (3) Baŋa dünyā gerekmez. Ben dünyādan bī-zārın. Bir loḳma bir ḫırḳa dünyāda iḫtiyār ėderin. رِزْقٌ جَدِيدٌ يَوْمٌ جَدِيدٌ Rızḳun cedīdün yevmün (4) cedīdun.[316] Ben Allāha tevekkül ėderin. Allāhuŋ vaʿdesine inanurın. Elümde varcamı fuḳarāya üleşdürürin. (5) Ölmedin elümde furṣat var iken āḫiret yaraġın yėrin dėrsin. Ṣaḥḥā cānuŋa.[317] Allāh senüŋ yardımcıŋ (6) ve Resūl -ʿAleyhi's-selām- senüŋ şefāʿatcüŋ ve meşāyiḫler senüŋ mürşidüŋ ve mü'minler senüŋ duʿācuŋ ve diẕār (7) senüŋ ögdüliŋ. Ėy ʿazīz! Çün-ki bildüŋ bu nefs-i emmāre yėdi başlu bir ejdehā-y-imiş. Ol ejdehānuŋ (8) ġāyet büyük başı kim ḳalan

---

315 Allah sizin suretlerinize ve amellerinize bakmaz. Kalplerinize ve niyetlerinize bakar.

316 Yeni gün yeni rızktır.

317 Canına sağlık

başlar aŋa tābiᶜdür dünyā sevmek ve dünyāya ṭālib olmaḳ imiş ve ol (9) büyük baş kesilicek nefs-i emmārenüŋ ḳalan başları ḳurur gider imiş ve ol nefs-i emmārenüŋ büyük (10) başını kesmek dünyāyı terk ėdüp dünyādan yigrenmek ile olurmış ve dünyādan yigrenmek daḫı şu (11) kitābuŋ yuḳarusında dėdügim gibi ölümin aŋmaġ-ile olurmış. Pes bunları bildügüŋden ṣoŋra ve dünyā (12) sevmenüŋ ziyānını bildügüŋden ṣoŋra ve dünyāyı terk ėtmegüŋ fā'idelerini işitdügüŋden ṣoŋra bunı (13) daḫı dėyeyim kim: Dünyā sevmekligüŋ sebebi nedür ve dünyā sevmegüŋ sebebine sebeb nedür? Anı daḫı saŋa (14) aŋdurayım aŋlatdurayım. Tā kim bu kitābda müşkil ḳalmaya. Zīrā bu kitāb āsān Türkī dilince anuŋ-çün (15) söylendi-kim mübtedīye yol āsān ola dėyü bir ḳaç yėrde dėdüm. İşit imdi! Bu dünyāyı sevmege sebeb (16) ölümin unutmaḳdur ve ölümin unutmaġa sebeb uzaḳ endīşeler ėtmekdür. Yaᶜnī ṣanular ṣanmaḳdur. Bir kişi (17) şunı şöyle ėdeyim ve bunı böyle ėdeyim dėyüp yörise ölümin unıdur. Ölümin unutmaḳ kişiye (92a-1) dünyā mehabbeti getürür. Zīrā bu nefs-i emmāre bir ṣanular ṣanıcı bir uzaḳ endīşeler ėdici kimsedür. Ammā (2) bir ṣanular ṣanar kim elli yılda yüz yılda ḥāṣıl olmaz. Ėrteye çıḳacağın daḫı bilmez. Bağlar bağçeler evler (3) barḳlar oğullar ḳızlar everüp ḥāṣıl ėtmek tedbīrin ėder. Böyle ėtmege dünyā gerekdür. Dünyā ḫod (4) derdine düşüp sevdāsında olmayınca ḥāṣıl olmaz. İmdi! Şunı taḥḳīḳ şöyle bil-kim: Bu ādem (5) oğlanlarını aldayup mağrūr ėdüp uzaḳ endīşeler ėtdüren üç nesnedür: Biri emānīdür (6) kim: وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ Ve ġarretkümü'l-emāniyyü[318] ve biri daḫı şeyṭānīdür kim: وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ Ve lā yeġurrenneküm bi'llāhi'l-ġarūru[319] ve biri daḫı

318 ... Ve olamayacak istekler sizi aldatıp durdu... Kur'ân, LVII. Hadîd Sûresi, 14. âyet. KKM. 644. (... Dakı mağrûr eyledi sizi arzular... (57) Sûratü'l-Hadîd, 14. âyet. SKT. 454, ... Ve aldatdı sizi ârzûlar... *F. Kâfirler ṣırâṭ köprüsünden geçebilmezler cehenneme dökülürler. Meger ol kimseler ki bir peyġamberin ümmeti bulundu ṣâliḥ olsun yâḫud olmasun anlar ile ḳaranḳuda nûr olur ve münâfıḳlar daḫı bunlarun aydınlığında biraz yürürler lâkin mü'minler çâbüklüg-ile geçerler ve münâfıḳlar gerüde ḳalurlar ve çağururlar ki: Ey mü'minler! Bize daḫı aydınlıḳ veriniz. Anlarun birisi der ki: Aydınlığı verânızdan nûr ḥâṣıl ḳılacaḳ yer dünyâ idi. Anı verâda bıraḳıp geldiniz. Şimdi vaḳti geçdi.* 27. cüz, Sûretü'l-Ḥadîd, 14. âyet. KTC. 4-131, وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ Ve ârzûlar sizi aldatdı. 27. cüz, Sûretü'l-Ḥadîd, 14. âyet. TZA. 2-355, ... Kuruntular sizi aldattı... Hadîd Sûresi, 14. âyet. KKTA. 540, ... Sizi kuruntular aldattı... Hadîd Sûresi, 14. âyet. KHMK. 3-252)

319 ... Ve sakın o hilebaz şeytan, aldatmasın sizi Allah hakkında. Kur'ân, XXXI. Lokmân Sûresi, 33. âyet. KKM. 483. (... Dakı aldamasun sizi Tanrı-y-ıla *yaᶜnî mühlet virmeg-y-ile,* aldayıcı *yaᶜnî şeyṭân.* (31) Sûratü Lukmân, 33. âyet. SKT. 334, ... Ve aldatmasun sizleri Allâhın ḥaḳḳında aldatıcı olan şeyṭân. *F. Yaᶜnî şeyṭân, Allâhu -Sübḥâne- ġafûr, raḥîm deyü sizleri aldatmasun ve dünyâ dirligi sizi aldatmasun ki bir kimse dünyâda güzel dirlikli ve ᶜazîz olursa anı âḫiretde daḫı bulur diyor.* 21. cüz, Sûretü Loḳmân, 33. âyet. KTC. 3-182, وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ Ve aldadıcı şeyṭân Ḫudâ'nın ᶜafv ve keremiyle sizi aldatmasun. 21. cüz, Sûretü Loḳmân, 33. âyet. TZA. 2-176, ... O aldatan nefs-i emmâre sakın sizi Allah'a mağrûr etmesin. Lokmân Sûresi, 33. âyet. KKTA. 415, ... O çok aldatıcı *(şeytan)* zinhar sizi Allah *(ın hilmine, cezasını geciktirmesine)* güvendirmesin. KHMK. 2-429)

dünyā- (7) vīdür kim: وَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا Ve lā teġurrennekümü'l-ḥayātü'd-dünyā.[320] Pes ādem oġlanlarını bu üç nesne idügine aldayan (8) bu üç āyet delīldür. Şeyṭān eydür kim: İşle ne dilerseŋ! Allāh kerīmdür ʿaẕāb eylemez ve ʿuḳūbet (9) ėtmekde ivmez. Velīkin ʿāḳıl olan kişiler şeyṭānuŋ bu iġvāsına aldanmaz. Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ dāyim bu (10) sözüni ḳulaġından gidermez kim buyurdı: اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا İnne'ş-şeyṭāne leküm ʿadüvvün fe'tteḫiẕūhü ʿadüvven[321] ve bir yėrde (11) daḫı buyurdı-kim: اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ İnnehū leküm ʿadüvvün mübīnün.[322] Çün-ki bildüŋ şeyṭān düşmandur. Ḳadīmī ata dede düşmanıdur. (12) Ḫayr ṣanmaz. Andan ḫayr uman daḫı ḫayra uġramaz. Pes aŋa ve anuŋ sözine niçün uyalar. İşitmedüŋ-mi (13) Ādem ataya ve Ḥavvā anaya n'eyledi ve ẕürriyātına daḫı ėde yörür ve niçeleri dünyādan īmānsuz gönderdi. (14) Īmān ḥürmetini kibr odına yandurdı uzaḳ ṣanular-la ölümden ġāfil eyledi. Āḫir ölüm geldi. (15) Ġāfil bulundılar ġaflet-ile īmānlarını şeyṭāna aldurdılar. Īmānsuz yüzi ḳara Ḥaḳ ḥażretine vardılar. (16) Pes çün ḥāl böyledür. Nice ėtmek gerekdür ʿāṣīler? Anuŋ keremine naẓar ėdüp ḳorḳu ḳamçısını (17) ele alup ümīẕ atına binüp şerīʿat yolına düşmek gerekdür. Tā kim vara cennete ve dīẕāra yėtişe. (92b-1) Yoḳsa kendüyi ḳapup ṣalı vėrmek ile olmaz ve şerīʿat yolın ḳoyup bidʿate uymaḳ ḫod -Neʿūẕü (2) bi'llāhi- azġunlıḳdur. Pes kişiye ḳorḳu ve iḫtiyāṭ gerekdür. Ėy ḳardaş! Nice ḳorḳmayasın-kim

---

320 Kur'ân'da yukarıdaki âyetin bu bölümü şöyle geçmektedir: فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ... Ve sakın aldatmasın sizi dünya yaşayışı... Kur'ân, XXXI. Lokmân Sûresi, 33. âyet. KKM. 483. (... Pes aldamasun sizi yakın dirlik... (31) Sûratü Lukmân, 33. âyet. SKT. 334, ... Pes aldatmasun sizi dünyâ dirligi... *F. Yaʿnî şeyṭân, Allâhu -Sübḥâne- ġafûr, raḥîm deyü sizleri aldatmasun ve dünyâ dirligi sizi aldatmasun ki bir kimse dünyâda güzel dirlikli ve ʿazîz olursa anı âḫiretde daḫı bulur diyor*. 21. cüz, Sûretü Loḳmân, 33. âyet. KTC. 3-182, فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا Pes yaḳın olan ṣaġlıḳ sizi aldatmasun. 21. cüz, Sûretü Loḳmân, 33. âyet. TZA. 2-176, ... Sakın dünya dirligi sizi aldatmasın... Lokmân Sûresi, 33. âyet. KKTA. 415, ... O halde zinhar *[sakın ha]* sizi dünya hayatı aldatmasın... KHMK. 2-429)

321 Şüphe yok ki şeytan, size düşmandır, siz de ona düşman olun... Kur'ân, XXXV. Fâtır Sûresi, 6. âyet. KKM. 508. (Bayık şeytan sizün düşmanunuzdur, pes dutun anı düşman... (35) Sûratü'l-Melâ'ike — Fâtır, 6. âyet. SKT. 351, Elbette şeytan sizin-çün düşmandur, pes düşman ṭutun anı ... 22. cüz, Sûretü'l-Fâṭır, 6. âyet. KTC. 3-213, اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ Taḥḳîḳâ kim iblîs-i pür-telbîs size bir şedîd düşmandır. فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا Pes siz daḫı anı ʿaḳâ'id ve efʿâlinizde düşman edüp vesvesesinden ḥaẕer edin. 22. cüz, Sûretü'l-Fâṭır, 6. âyet. TZA. 2-210. Çünkü şeytan düşmanınızdır. Onu düşman bilin. Fâtır Sûresi, 6. âyet. KKTA. 436, Çünkü şeytan sizin bir düşmanınızdır. Onun için siz de onu düşman tutun... Fâtır Sûresi, 6. âyet. KHMK. 3-20)

322 Şüphe yok ki o, apaçık bir düşmandır size. Kur'ân, XXXVI. Yâ Sîn Sûresi, 60. âyet. KKM. 520. (... Bayık ol sizün düşmanınuzdur bellü. (36) Sûratü Yâsîn, 60. âyet. SKT. 359, ... Elbette şeyṭân sizin-çün âşikâre düşmandır. 23. cüz, Sûratü Yâ Sîn, 60. âyet. KTC. 3- 227, اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ Zîrâ ʿale't-taḥḳîḳ ol ḫabîs bir âşikârâ düşmandır. 23. cüz, Sûratü Yâ Sîn, 60. âyet. TZA. 2-223, ... Çünkü o, sizin belli bir düşmanınızdır. Yâsîn Sûresi, 60. âyet. KKTA. 445, ... Çünkü o, sizin için *(Rabbinizden)* ayıran bir düşmandır. Yâsîn Sûresi, 60. âyet. KHMK. 3-40)

ḳahhār (3) Taŋrınuŋ zindānı cehennemdür. Amān bilmez zebānīleri vardur. Ḥaḳ -Taʿālā- ḳādirdür kim her ʿāṣī içün bir (4) cehennem yarada. Nice ṭaleb ėtmezsin Allāhuŋ raḥmetini kim muṭīʿlerine vėrdügi vaḳtın azacuḳ vėrdügi (5) on bu dünyāca uçmaḳ vėrür. Pes günāh işleyene ʿāṣīlere ve tevbesüz olanlara cehennem ve s̱evāb (6) işleyüp Rabbine muṭīʿ olanlara cennet vaʿde eyledi. Sen daḫı ol vaʿdeye inanmaḳ gereksin. Gėce (7) gündüz ʿibādet ṭāʿat yolında sėgirtmek gereksin ve nefsüŋe tevekküli taʿlīm ėtmek gereksin ve bu (8) dėdügim naṣīḥatleri ṭutmaġa ʿibādete ṭāʿata meşġūl olmaġa tevekkül gerekdür. Sen daḫı Allāha tevekkül (9) ėdüp rızḳuŋı Allāhdan bilmek gereksin. Zīrā cemīʿ-i maḫlūḳātuŋ rızḳını vėren Allāhdur ve cemīʿi- (10) sinüŋ rızḳuŋa Allāh kefīldür. Yėr yüzinde hīç bir yaradılmış yoḳdur ki anuŋ rızḳı Allāh üzerine (11) olmaya. Nite-kim Ḳur'ānda buyurdı: وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِى ٱلْأَرْضِ اِلَّا عَلَى ٱللهِ رِزْقُهَا Ve mā min dābbetin fi'l-arḍi illā ʿala'llāhi rızḳuhā[323] ve daḫı her kim rızḳ (12) içün ḳayd yėmedi. Allāhuŋ vaʿdesine inandı. Allāha tevekkül ėtdi. Allāh aŋa rızḳunı yėtürür ve rızḳ (13) vėrmege Allāh aŋa yėter. Nite-kim Ḳur'ānda buyurur: وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللهِ فَهُوَ حَسْبُهُ Ve men yetevekkel ʿala'llāhi fe-hüve ḥasbühū.[324] Ḳardaş! Bu ādem (14) oġlanlarınuŋ rızḳı gökden iner. Ḥaḳ -Taʿālā -Celle ve alā- eyle buyurmışdur kim: وَفِى ٱلسَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ Ve fi's-semā'i rızḳuküm (15) ve mā tūʿadūne[325] dėmişdür -Va'llāhu aʿlem ve

---

323 Yer yüzünde hiç bir mahlûk yokdur ki rızkını vermek, Allah'a ait olmasın... Kur'ân, XI. Hud Sûresi, 6. âyet. KKM. 251. (Dakı yokdur hiç deprenür canavar, yirde, illâ Tanrı üzeredür rûzısı anun... (11) Sûratü Hûd, 6. âyet. SKT. 166, Ve yoḳdur hîç bir ḥayvân yerde meger Allâh üzerinedür anun rızḳı... 12. cüz, Sûretü Hûd, 6. âyet. KTC. 2-136, وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِى ٱلْأَرْضِ اِلَّا عَلَى ٱللهِ رِزْقُهَا Ve yer yüzü üzre hîç bir ḥayvân yoḳdur illâ ki anun geçinecek nesnesi Tanrı taʿâlâ üzeredür. 12. cüz, Sûretü Hûd, 6. âyet. TZA. 1-343, Yer yüzünde yürür hiç bir hayvan yokdur ki onun rızkı Allah'a ait olmasın... Hûd Sûresi, 6. âyet. KKTA. 223, Yerde yürüyen hiç bir canlı hariç olmamak üzere rızkları Allah'ın üstünedir... Hûd Sûresi, 6. âyet. KHMK. 2-36)

324 ... Ve kim Allah'a dayanırsa o, yeter ona... Kur'ân, LXV. Talaak Sûresi, 3. âyet. KKM. 670. (... Dakı her kim tevekkül eyleye Tanrı'ya Ol tapdur ana... (65) Sûratü't-Talaak, 3. âyet. SKT. 474, ... Ve her kimesne işlerin tapşurur Allâh üzerine pes Allâh besdür ana... 28. cüz, Sûratü'ṭ-Ṭalāḳ, 3. âyet. KTC. 4-160, وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللهِ فَهُوَ حَسْبُهُ Ve her kim Tanrı -Taʿālā- üzere iʿtimâd eder Ḥaḳ -Celle ve ʿalâ- anun umûrına kâfîdür ve ġayr kimesneye anı muḥtâc etmez. 28. cüz, Sûratü'ṭ-Ṭalāḳ, 3. âyet. TZA. 2-386, ... Her kim Allah'a güvenirse Allah ona elverir... Talâk Sûresi, 3. âyet. KKTA. 559, ... Kim Allah'a güvenip dayanırsa O, kendisine yetişir... Talâk Sûresi, 3. âyet. KHMK. 3-298)

325 Ve gökte de rızkınız size vaadedilen var. Kur'ân, LI. Zâriyât Sûresi, 22. âyet. KKM. 619. (Dakı gökde rûzınuzdur *yaʿnî yağmur*, dakı ol kim vaʿda olınursız. (51) Sûratü'z-Zâriyât, 22. âyet. SKT. 432, Ve gökdedir sizin rızkınız, ve ol şey ki vaʿde verildi size. **Yaʿnî ḫâricde vücûda gelmezden evvel ʿâlem-i melekûtda rızḳ ve ʿuḳûbet ve anın mis̱illü şeyler muṣavver olur -va'llâhu aʿlem-*. 26. cüz, Sûretü'z̲-Z̲âriyât, 22. âyet. KTC. 4-106, Daḫı gökdedir rızḳınız ve s̱evâbdan mevʿûd olduğınız nesne. 26. cüz, Sûratü'z̲-Z̲âriyât, 22. âyet. TZA. 2-330, Rızkınız, size vaadolunan şey göktedir. Zâriyât Sûresi, 22. âyet. KKTA. 522, Rızkınız, size vaad olunagelen şeyler gök*(ler)*dedir. Zâriyât Sûresi, 22. âyet. KHMK. 3-208)

aḫkam-[326]

فصل توكّلى بيان ايدر

Faṣl: Tevekküli beyān ėder

Bilgil (16) imdi ḳardaş! Rızḳ bābında ve cemīʿi işlerüŋde Allāha tevekkül ėtmek nice olur? Saŋa bildüreyim (17) ve Allāha tevekkül ėdenlerden ve Allāha inanup ʿibādete ṭāʿate meşġūl olanlardan bir ḳaçın saŋa (93a-1) dėyü vėreyim ve tevekküli saŋa taʿlīm ėdeyim. Sen daḫı ögren. Var Allāha tevekkül ėt kim cemīʿi işüŋ (2) rāst gele ve hem īmānuŋ aṣlı daḫı tevekküldür. Ḥaḳ -Taʿālā- eyle buyurur: فَتَوَكَّلُوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ Fe-tevekkelū in küntüm mü'minīne[327] (3) dėr. Pes evvel anı işit kim: Allāh ḳullarına rızḳını ve ecelini nice taḳdīr ėder? Ėy ḳardaş! Bilgil kim (4) ve āgāh olġıl kim Meleki'l-Erḥām adlu bir ferişte vardur. Vaḳtā-kim ana raḥmine ata ṣulbinden ol (5) ṣucaġaz ki düşe. Ḥaḳ -Taʿālā- dileye kim ol ṣudan ādem yarada. Ol melek eydür kim: يَا رَبِّ مَا الْاَجَلُ وَمَا الْاَثَرْ Yā Rabbi! Ma'l-ecelü (6) ve ma'l-eṣer. Yaʿnī: Ne-ḳadar eceli ve ṭopraġı nedendür? dėr ve Ḥaḳ -Taʿālā- ol melege eydür: Levḥa naẓar eyle. Naẓar (7) ėder görür kim. Bu kişi nerede defn olacaḳdur? Ol aracuḳdan bir pāre ṭopraḳ alur. Ol ata belinden (8) sızup ana raḥmine düşen ṣuya ḳarışdurur. Ananuŋ raḥminde balçıḳ eyler ve andandur kim her kişinüŋ (9) ṭopraġı ḳandadur ve nerede gömilecekdür? Kimse bilmez ve nerede ölecekdür? Hīç kimse bilmez. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- (10) buyurur: وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ بِاَىِّ اَرْضٍ تَمُوتُ Ve mā tedrī nefsün bi-eyyü arḍin temūtü[328] ve ol ferişte ol raḥmde balçıḳ ėdüp

---

326 Allah, en iyi bilen ve en iyi hükmedendir.

327 ... Ancak dayanın inanmışsanız. Kur'ân, V. Mâide Sûresi, 23. âyet. KKM. 126. (Tevekkül eylen, eger olasız mü'minler. (5) Sûratü'l-Mâide, 23. âyet. SKT. 81, ... Tapşurınız eger Müslümân iseniz. 6. cüz, Sûretü'l-Mâ'ide, 23. âyet. KTC. 1-183, ... İʿtimâd edin bu cengde, eger Tanrı'nın vicdânına taṣdîḳ edicilerseniz. 6. cüz, Sûretü'l-Mâ'ide, 23. âyet. TZA. 1-178, ... Mü'min iseniz yalnız Allâha mütevekkil olun. Mâide Sûresi, 23. âyet. KKTA. 112, ... Güvenip dayanın *(gerçekden)* iman etmiş kimselerseniz. Mâide Sûresi, 23. âyet. KHMK. 1-231)

328 ... Ve hiç kimse nerede öleceğini bilmez... Kur'ân, XXXI. Loḳman Sûresi, 34. âyet. KKM. 483. (... Dakı bilmez nefs, kankı yirde öle... (31) Sûratü Lukmân, 34. âyet. SKT. 334, ... Ve bilmez hiç bir şaḫṣ ḳangı yerde ölür... 21. cüz, Sûretü Loḳmân, 34. âyet. KTC. 3-182, وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ بِاَىِّ اَرْضٍ تَمُوتُ Ve bir cân bilmez ki ḳangı yerde ölür... *Mervîdür ki melekü'l-mevt Ḥażret-i Süleymân üzere uġradı hem-nişînlerinden bir kimseye çoḳ baḳdı. Ol kimse dedi: Yâ nebiyyu'llâh! Bu kimdür dedi. Melekü'l-mevtdür. Bu ḫaberi işidicek dedi: Ḳorḳaram benüm cânumı ḳabż etmek ister. Lûṭf et yele fermân eyle. Beni Hindistân zeminine götürsün. Ḥażret-i Süleymân*

ḳarışdurduġı (11) oġlanuŋ ne deŋlü yıl dünyāda diri olacaġın ve rızḳı dünyāda ne deŋlü olacaġın ve nerede ölecegin yazar (12) ve baylıġın yazar ve yoḫsullıġın yazar. Erkek-mi yoḳsa dişi-mi olacaḳdur yazar ve şöyle kim taḳdīr ėder ol (13) melek Allāh emri-y-le doġduġından tā ölince ne olacaḳdur? Günden güne öyün öyün nenüŋ gibi ṭaʿām (14) yėyecekdür ve ecelinden öŋdin bir sāʿat ve ṣoŋra ve bir dāne ṭaru rızḳından eksük ve-yā artuḳ (15) yėmez ve bir yudum ṣu ziyāde yutmaz ve ol melek Allāh nice taḳdīr ėderse eyle yazar. Muḫālefet (16) ėtmez. Ėy ʿazīz! Her ādem içün gökde iki ḳapu vardur. Birinden rızḳ iner ve birinden ʿömrinüŋ müddeti (17) günden güne çıḳar vaḳtī-kim ʿömrinüŋ müddeti dükene ol ḳapularuŋ ikisi daḫı bile ḳapanur rızḳı inmez. (93b-1) Nite-kim yuḳaruda eyitdük idi. وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ Ve fi's-semā'i rızḳuküm ve mā tūʿadūne.[329] Buŋa işāretdür. Eyle olsa rızḳ içün (2) ne ḳayġu gerekdür. Gökdeki rızḳı yėrde istemeg-ile bula-mı dėrsin? Allāh saŋa şol vaʿde ėtdügi rızḳı (3) vėrür. Her nerede ise gelür ėrişür. Gerek-ise sen ṭaleb ėt gerek-ise ṭaleb ėtme. Mūsā peyġam-ber (4) -ʿAleyhi's-selām- Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine su'āl ėdüp eydür kim: Yā İlāhī! Eblehe çoḳ rızḳ vėrürsin. Mālını (5) ʿabeṣ yėrlere ḫarc ėder. Āḫiretini maʿmūr eylemez ve ʿāḳile rızḳı az vėrürsin. Anı daḫı senüŋ yoluŋa (6) ḫarc ėder. Kendüsi ḳıllet-ile geçer. Nedendür? dėr. Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Yā Mūsā! Eblehe rızḳı anuŋ-içün bol vėrürin. (7) ʿĀḳil baḳar anı görür bilür kim: Rızḳ mudārā-y-ile ḥīle ile olmazmış. Pes: Her kişiye rızḳını vėren (8) benem. Rızḳ her kişiye ben taḳdīr ėtdügim deŋlü gelür yėtişür dėr. Eyle olsa ʿāḳil bunı böyle aŋlar ve (9) rızḳını benden bilür. ʿİbādete ṭāʿate meşġūl olur. Rızḳ içün ḳayd yėmez dėdi. İmdi! Sen daḫı (10) vaḳtī-kim kendüyi Allāha ısmarlayasın. ʿİbādete ṭāʿate meşġūl olasın. Ḥaḳ -Taʿālā- rızḳuŋı ṣanmaduġuŋ (11) yėrden vėrür. İşit imdi! Kendüyi Allāha ısmarlayanlardan bir ḳaçını saŋa dėyeyim ve anlara ṣanmaduġı yėrden (12) rızḳlarını Allāh nice vėrürmiş. Saŋa dėyeyim işit.

---

yele fermân etdi. Ṭarafetü'l-ʿaynde anı maṭlûbuna yetişdürdi. Melekü'l-mevt Ḥażret-i Süleymân -ʿaleyhi's-selâm-a eyitdi kim: Ben ana taʿaccüb yüzünden iṭâle-i naẓar etdim. Anun-çün ki anı yanında gördüm ve bana fermân olundu ki: Var fülân kimsenin rûḥunu Hindistân'da ḳabż et. 21. cüz, Sûretü Loḳmân, 34. âyet. TZA. 2-177, ... Hiç bir kimse nerede öleceğini de bilmez... Loḳman Sûresi, 34. âyet. KKTA. 415, ... Hiç bir kimse hangi yerde öleceğini bilmez... Loḳman Sûresi, 34. âyet. KHMK. 2-429)

329 Ve gökte de rızkınız size vaadedilen var. Kur'ân, LI. Zâriyât Sûresi, 22. âyet. KKM. 619. (Dakı gökde rûzınuzdur *yaʿnî yağmur*, dakı ol kim vaʿda olınursız. (51) Sûratü'z-Zâriyât, 22. âyet. SKT. 432, Ve gökdedir sizin rızkınız, ve ol şey ki vaʿde verildi size. **Yaʿnî ḫâricde vücûda gelmezden evvel ʿâlem-i melekûtda rızḳ ve ʿuḳûbet ve anın miṡillü şeyler muṣavver olur -Va'llâhu aʿlem-*. 26. cüz, Sûretü'z-Ẕâriyât, 22. âyet. KTC. 4-106, Daḫı gökdedir rızḳınız ve ṡevâbdan mevʿûd olduğınız nesne. 26. cüz, Sûratü'z-Ẕâriyât, 22. âyet. TZA. 2-330, Rızkınız, size vaadolunan şey göktedir. Zâriyât Sûresi, 22. âyet. KKTA. 522, Rızkınız, size vaad olunagelen şeyler gök*(ler)*dedir. Zâriyât Sûresi, 22. âyet. KHMK. 3-208)

Ḥikāyet: Ḫalīl peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- zamānında (13) bir ḳaç yıl ḳatı ḳızlıḳ oldı. Buğday ve arpa bulunmadı. Dāne ḳatı ḳızlıḳ oldı. Degme yėrde bulunmazdı. (14) Hem kāfirler Ḫalīle dāne aldurmazlardı. Menᶜ ėderlerdi. Ḫalīl peyġam-berüŋ cemāᶜati aclıḳdan ḳatı (15) buŋaldılar. Ḫalīl eydür: Bu kāfirler baŋa taḫıl aldurmazlar. Varayın bārī bir ayruḳ şehrden taḫıl ṭaleb (16) ėdeyim dėdi. Develerine boş çuvalları artdı. Daḫı taḫıl isteyü gitdi. Bu kāfirler işitdiler. Çevre (17) yaŋa şehrlere ḫaber gönderdiler. Her ḳanda vardı-y-ise Ḫalīlu'llāha taḫıl ṣatmadılar. Ḫalīl ᶜāciz ḳaldı. (94a-1) Devecüklerin ḳaṭar eyledi. Gėŋ yėre çıḳdı. Kāfirlerüŋ ġayretinden ve dīn ġayretinden kāfirlere (2) ḳarşu şehre boş gelmemek içün çuvālcuḳların ḳum ile ṭoldurdı. Devecüklerine yükletdi. (3) Kāfirlere ḳarşu aldı evine geldi. Kāfirler bunı gördiler kim: Çuvālları ṭolu ṭolu Ḫalīl aldı evine geldi. (4) Eyitdiler: Bunı ḳanda bulmış? dėdiler. Oğlanların gönderdiler: Varuŋ Ḫalīl ne getürdi görüŋ (5) dėdiler. Ol oğlancıḳlar Ḫalīlüŋ çuvāllarını oynar gibi oldılar barmaḳları-y-le dürterler görürler. Biri (6) birine eydürler: Ḫalīl buğdayı un eylemiş getürmiş dėdiler. Ammā Ḫalīl bu yüklerinüŋ yumşaḳ ḳum idügin (7) kimseye dėmedi. Bu yükleri un ṣanurlar. Ḫalīl aḫ-şāma degin ṣabr eyledi. Aḫ-şām olıcaḳ Sāre ḫātūn (8) ki Ḫalīl peyġam-berüŋ ḫātūnı idi. Ḫalīl peyġam-ber Sāre ḫātūna eydür: Yā Sāre! Ṭur yuḳaru! Şol çuvāl- (9) lardağı ḳumı ṭaşıyalım. Ṭaşra yabāna dökelim dėr. Üzerime dīn ġayreti ġālib oldı. Kāfirlere (10) ḳarşu ḳurı gelmemege ġayret ėtdüm. Varduğum yėrlerde kimse baŋa taḫıl ṣatmadı. Ben daḫı çuvāllaruma (11) yumşaḳ ḳum ṭoldurdum kimse görmedin. Ṭur! Çuvālları aç. Ḳumı ṭaşıyalım ṭaşra dökelüm dėdi. Ṭurdı (12) Sāre ḫātūn çuvāluŋ birin açdı. Gördi kim çuvāl ṭolu un. Birin daḫı açdı. Gördi-kim ol daḫı (13) ve birin daḫı ve birin daḫı. Hep ol çuvālları açdı. Gördi-kim hepüsi daḫı un. Laṭīf yumşaḳ (14) buğday unı. Hep çuvāllar ṭolu ṭolu. Döndi Sāre ana Ḫalīl peyġam-bere eydür: Yā Ḫalīla'llāhi! Ol ḳum

(15) dėdügüŋ ḳanḳı çuvāldadur? Ḫalīl -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Hep çuvāldağı ḳumdur. Sāre eydür: Yā Ḫalīla'llāh! Hep (16) un olmış dėdi. Ḫalīl -ᶜAleyhi's-selām- ṭurı geldi. Gördi-kim çuvāllarına yükledüp getürdügi ḳum Ḥaḳ -Taᶜālā-nuŋ (17) kereminden hep un olmış. Ḫalīl Allāha çoḳ ḥamd ü s̱enā eyledi. İmdi ėy ḳardaş! Ḥaḳḳuŋ gerçek (94b-1) ḳullarınuŋ ġayreti Ḥaḳ üzerinedür. Dilerse ḳumı un eyler. Dilerse unı ḳum eyler: يَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ Yefᶜalu'llāhu (2) mā yeşā'u[330] ve يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ Yaḥkümü mā yürīdü[331] āyetini oḳumaduŋ-mı ve-yā-ḫud oḳuyandan işitmedüŋ-mi? Benī İsrā'il ḳavminüŋ (3) anbārlarında taḥılları çuvāllarında unları teknelerinde etmekleri hep ṭaş oldı. Ėy bī-çāre ḳul! (4) Olursaŋ Allāha ḳul ol. Nefsüŋe ḳul olmaya. Varur-iseŋ Allāh ḳapusına var. Bu fānī ḳapulardan vaz gel. (5) Allāha tevekkül eyle. İmām Ḳuşeyrī -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh- Esmā'-i Ḥüsnā Şerḥinde eydür: Her kim tevekkülini Allāha ṣaḥīḥ (6) eylese ol gene ḥācetini Allāhdan diler. Ġayriden hīç ḥācet dilemez. Ammā bu mütevekkiller Taŋrıdan ḥācetlerini (7) vaḳt olur kim ḫuşūᶜ-ile tez̠ellül-ile dilerler. Vaḳt olur basṭ-ile ve nāz-ile dilerler. Ṣuleḥādan birisi eydür: (8) Beytü'l-Muḳaddisde mescid içinde bir kişi gördüm. ᶜAbāsın bürünmiş. Yatur uyurdı. Bir müddetden ṣoŋra (9) ṭurı geldi. Eyitdi: Tiz baŋa yağlu etmek vėr ve daḫı fülān ṭaᶜāmı vėr ve fülān ḥelvāyı ver. Yoḳsa (10) bu mescid içindeki ḳandīlleriŋi uvaṭurın. Pāre pāre eylerin dėdi. Ben eyitdüm: Bu kişi delüdür ve-yā-ḫud (11) velīdür dėdüm. Ol vardı yine ferāġat ėtdi. Bir müddetden ṣoŋra gördüm. Bu kişi geldi ol dervīş (12) dėdügi gibi etmegi ve ṭaᶜāmı ve ḥelvāyı getürdi. Ol dervīşüŋ öŋinde ḳodı. Ol dervīş ṭurı (13) geldi. Ol etmekden ve ṭaᶜāmdan ve ḥelvādan bir-az yėdi. Bāḳīsin ol getüren kişi aldı gine gitdi. (14) Ben ol kişinüŋ ardınca vardum. Eyitdüm: Ḥikāyet nedür? dėdüm. Ol kişi eyitdi: Ben bir ḥammāl kişiyem. (15) Bunca zamān-idi kim benüm oğlancuḳlarım bu ṭaᶜāmı benden isterlerdi ittifāḳ. Bu-gün ḥāṣıl ėdi vėrdüm. Nā-gāh gözüme (16) uyḳu ġalabe eyledi.

---

330 ... Allah dilediğini yapar. Kur'ân, XIV. İbrahim Sûresi, 27. âyet. KKM. 295. (... İşler Tanrı anı kim diler. (14) Sûratü İbrâhîm, 27. âyet. SKT. 197, ... Allâh diledigini işler. 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 27. âyet. KTC. 2-186, يَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ Ve Ḥaḳ -Celle ve ᶜalâ- istedügi şeyi işler. Pes ṣorulmaz ki niçün bu gürûha hidâyet verdi ve niçün bu gürûhu ḍalâletde ḳodu. 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 27. âyet. TZA. 1-396, ... Allah dilediğini yapar. İbrahim Sûresi, 27. âyet. KKTA. 260, ... Allah ne dilese yapar. İbrahim Sûresi, 27. âyet. KHMK. 2-110)

331 ... Dilediğini hükm eder. Kur'ân, V. Mâide Sûresi, 1. âyet. KKM. 121. (Hükm eyler anı kim diler. (5) Sûratü'l-Mâide, 1. âyet. SKT. 78, ... Dilediğini hükm eder. 6. cüz, Sûretü'l-Mâ'ide, 1. âyet. KTC. 1-173, ... Taḥlîl ve taḥrîm ḫuṣûṣunda istedigi şeyi hükm eder. 6. cüz, Sûretü'l-Mâ'ide, 1. âyet. TZA. 1-170, ... İstediğini hükm eder. Mâide Sûresi, 1. âyet. KKTA. 107, ... Dilerse onu hükm eder. Mâide Sûresi, 1. âyet. KHMK. 1-221)

Uyḳu içinde bir āvāz işitdüm ki: Yā fülān! Beytü'l-Muḳaddisde bizüm bir evliyāmuz (17) yatur. Ol ṭaᶜāmları bizden ister. İmdi ṭur! Bu ṭaᶜāmları aŋa ilet. Bundan yėsün. Bāḳīsin sen (95a-1) yine oğlancuḳlarına getür yėsünler dėdi. Hem-ān uyandum bu ṭaᶜāmı bunda getürdüm. Bāḳī ḥāl nedür (2) bilmezem dėdi. Şeyḫ Ebū Ṭālib-i Mekkī -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh- Ḳūtü'l-Ḳulūb adlu kitābında bu ḥadīs̱i naḳl ėder (3) Resūl ḥażretinden -Ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem- buyurur. Ḥadis̱ oldur kim: أَجَلُّ مَا أَكَلَ الْمَرْءُ مِنْ كَسْبِ يَدِهِ Ecellü mā ekele'l-mer'u min kesbi yedihī (4) ve bir rivāyet daḫı: أَطْيَبُ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِ يَدِهِ Eṭyebü mā ekele'r-racülü min kesbi yedihī. Yaᶜnī ḥadīs̱ maᶜnīsi budur kim: Kişi yėdüginüŋ (5) ulusı ve arusı ve eyüsi kişi eli-y-le kesb ėtdügidür dėmek olur. İmām Caᶜfer-i Ḫaledī[332] -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh- (6) eydür: Bu ḥadīs̱den murād kişi ḥācetini ve fāḳasını[333] Ḥaḳ -Taᶜālā- ḥażretine ᶜarż ėdüp el götürüp duᶜā dileyüp (7) alduğıdur dėr ve Şeyḫ Şehābe'd-dīn-i ᶜÖmer-i Sühreverdī -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh- eydür: Kişi ḥācetini ḥācet vaḳtinde (8) Ḥaḳ -Taᶜālā- ḥażretine el götürüp ᶜarż ėtmekdür dėr. Vaḳtī-ki Ḥaḳ -Taᶜālā- vėrse ol (9) rızḳdan ḥelāl laṭīf rızḳ yoḳdur dėr. Ol rızḳ be-ġāyet laṭīf ḥelāl rızḳdur. Ammā mütevekkillerüŋ (10) baᶜżısı kendüye fütūḥ[334] gelecegin bilür. Ammā Ḥaḳ -Taᶜālā- destūr vėrmeyince almaz ve baᶜżısı fütūḥ geldügin- (11) leyin alur. Bilmek ḥācet degildür dėr. Zīrā anlaruŋ gibi kişi tevḥīd-i efᶜāle vāṣıl olup cemī-i (12) kā'inātda Allāh -Taᶜālā-nuŋ fiᶜlini naẓar ėderler. Allāh fiᶜlinden ġayrini isḳāṭ ėderler. Pes bu mertebe (13) ulu mertebedür. Anuŋ gibi kimselerüŋ ṣoḥbeti Allāh ile tamām olup durur. Kendünüŋ irādesinden ol (14) münseliḫ olup durur. Kendünüŋ iḫtiyārını (15) terk ėtmekde ve Şeyḫ Necīb Sühreverdī[335] -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh- ḥikāyet eyler Şeyḫ Ḥammāddan ve Şeyḫ Ḥammād (16) dāyim eydürdi kim: Biz fażl-ı ṭaᶜāmdan yėrüz. Fütūḥdan yėrüz dėmek olur. Zīrā bir şaḫṣ anı (17) düşinde gördi. Sen aŋa şol ḳadar nesne ilet dėrlerdi ve Ḥammād daḫı düşinde görürdi. (95b-1) Fülān kişi saŋa şu ḳadar nesne getürse gerekdür. Senüŋ rızḳuŋ anuŋ elinden bu ḳadar olsa (2)

---

332 Öteki nüshalarda "İmām Caᶜfer-i Ḫuldī" şeklindedir.

333 Fāḳa فاقه Ar. muḥtâclıḳ, faḳîrlik, gedāyī. Tec. 2-113

334 Manevî faziletlerde kalp temizliği ile ilm-i ledunîyi ortaya çıkarmak. Ruhanî ilerlemeler ile kişinin ummadığı halde kendisine esip gelerek ortaya çıkan nimeti. (ledunî لدنى Ar. Allah ṭarafından vech-i maḫṣûṣ üzere bâṭınen iḥsân olunan. Terc. 2-205)

335 Öteki nüshalarda "Şeyḫ Mucīb Sühreverdī" şeklindedir.

gerekdür dėrlerdi. Ḥammāduŋ dirligi şu vech-ile idi ve Şeyḫ Ebū Saʿid Ḥarrāz -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: (3) ᶜArifüŋ tedbīri Allāhu -Taʿālā- tedbīrinde fānī olup durur. Fütūḥa naẓar ėden Allāhu -Taʿālā- ḥażretine (4) naẓar ėder. Şeyḫ Şehābe'd-dīn-i ᶜÖmer-i Sühreverdī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Ben şöyle işitdüm-ki: Bir gün sulṭān-ı (5) Şeyḫ ᶜAbdü'l-ḳādir-i Gīylānī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- bir mürīdine eyitdi: Var fülān kişiye eyit: Sende fülān kişinüŋ (6) emānet ṭaʿāmı var ve altunı var imiş. Şeyḫ ᶜAbdü'l-ḳādire ol saŋa emānet ḳoyan kişi şu ḳadar ṭaʿām (7) ve altun vėrdi sen daḫı vėr dė dėdi. Ol mürīd geldi bu kişiye bunı dėdi. Ol kişi gücendi eydür: (8) Eger ben bu mes'eleyi şeyḫe istifsār eylesem şeyḫ baŋa fetvā vėre-y-di-kim: Bir günüŋ emānetini taṣarruf ėtmek (9) cāyiz degildür. Bu mürīd be-cidd oldı. El-bette vėr dėdi. Şeyḫüŋ sözi ṣınmasun dėdi. Ol kişi daḫı (10) nā-çār oldı dėdügi deŋlü ṭaʿām ve altun vėrdi. Hem-ān ki şeyḫe bu deŋlü ṭaʿām ve bu deŋlü altun (11) teslīm ėtdi. Ṣāḥib-i emānetden kāğıd geldi-kim: Ėy fülān ḳardaş! Kerem ėdesin. Ol senüŋ elüŋde (12) emānet ḳoduğım altundan şu ḳadar altun ve ṭaʿāmumdan şu ḳadar ṭaʿām el-bette Şeyḫ ᶜAbdü'l-ḳādire vėresin (13) dėyü. Bir kişi geldi bir kāğıd ṣunu vėrdi. Bu kişi bunı istiʿcāl ėdüp şeyḫe ḫaber vėrdi. Şeyḫ (14) daḫı aŋa ʿitāb ėdüp eyitdi: Sen şöyle-mi ẓann ėdersin kim fuḳarānuŋ işāreti ʿabesdür. Anuŋ (15) ṣıḥḥatini bilmeden işāret ėderler mi ṣanursın? dėdi. Su'āl. Bir kişiye eyitseler ki: Gelüŋ her gün (16) bu deŋlü nesne bizden aluŋ ve-yā-ḫud Vaḳtehā bu deŋlü nesne ve-yā ṭaʿām bizden aluŋ dėseler. Ol daḫı Vaḳtehā (17) siz getürüŋ dėse. Pes bu maʿlūm olur. Bunuŋ gibi taʿāmuŋ ḥāli nice olur? Cevāb. Bunuŋ gibi rızḳ (96a-1) bir kişi her gün ve-yā vaḳtehā kendü getüre ve-yā gelüŋ aluŋ dėyeler. Varalar alalar. Aŋa şum dėrler baʿżı (2) ʿārifler. Zīrā اَلْمَعْلُومُ شُومٌ El-maʿlūmü şumün[336] dėrler. Ammā Şeyḫ Şehābe'd-dīn-i ᶜÖmer-i Sühreverdī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Biz (3) anı fütūḥdur dėrüz. Şum dėmezüz. Anuŋ-çün-kim bizüm vaḳtümüzi Allāhu -Taʿālā- ṣāfī eyleyüp durur. Biz her (4) nesnede anuŋ fiʿlini müşāhede eyleriz ve her nesne kim Allāh anı bize naṣīb eyler. Biz anı mübārek görürüz. (5) Şum görmezüz dėr. Şeyḫ Bā-Yezīd-i Bestāmīye su'āl ėtdiler: Yā Şeyḫ! Biz seni hīç kesb ėder görmezüz? Siz (6) neden yėrsiz? dėdiler. Şeyḫ Bā-Yezīd eyitdi: Ḥaḳ -Taʿālā- kilābe ḫanāẓīre rızḳ vėrür. Bā-Yezīde vėrmeye mi (7) ṣanursın-kim ṣorarsın?

---

336 Bilinen bir şum. Sözlük bölümündeki "şü'm" maddesine bk.

dėdi ve ba'żı münkaṭı'inden birine su'āl ėtdiler: Hīç esbāba mukayyed olmazsız (8) dėdiler. Ol daḫı cevāb vėrdi-ki benüm bir ḫoş ṣan'atüm vardı. Şeyḫler baŋa eyitdiler: Ṣan'atüŋ terk (9) eyle. Allāha tevekkül eyle. Fütūḥ-ı ġaybīden yėmek Taŋrı ṭāliblerine gökcekdür dėdiler. Ben eyitdüm: Ṣan'atümi (10) terk ėdicek benüm ma'īşetüm ḳandan ola 'aceb? dėdüm. Ḫafīfden bir nidā işitdüm: Vaḳtī-ki sen benüm (11) Ḥażreṭüme rücū' ėdesin. Ben daḫı dostlarımuŋ birisini saŋa ḫizmetkār vėribiyem ve-yā-ḫud düşmanlarımuŋ (12) birini saŋa musaḫḫar ėderin. Tā ki ol senüŋ ḫizmetkāruŋ olup saŋa ḥācetüŋi ḥāżır ėdi vėre. (13) İmdi ḳardaş! Fütūḥ-ile vāḳıf olan kişinüŋ ḳatında ādemīler ile melā'ikeler elleri berāberdür. Zīrā ki (14) esbābı terk ėdüp ṭururlar. Ḥikāyet: Meşāyiḫden bir kişi vardı. Tevekkül ehli-y-di. Esbāba (15) muḳayyed olmaz-idi. Mürīdleri ve kendüleri bābu'llāhda oṭurmışlardı ve ol şeyḫüŋ bir yavuz (16) ḫātūnı vardı. Bir gün şeyḫe eydür: Ėy 'azīz kişi! Bize bu ḳanā'at neçeye dek olsa gerekdür? (17) Varsaŋ sen daḫı bu ḫalḳ gibi bir sebebcük ucın ṭutsaŋ dėdi. Bu 'azīz kişiyi ḫayli üşendürdi. (96b-1) Bu 'azīz bu ḫātūnuŋ zıvırdusından ḳaçdı. Ṭurı geldi-kim ṭaşra vara. Bir-ez vaḳt yöriye. Der-ḥāl (2) ol ḫātūn daḫı ṭurı geldi. Eydür: Ṭur! Dur gitme! İşde iki aḳçe. Bir iki aḳçe daḫı sen ḳat. Al şu (3) ṭaġarcuġı un-ile ṭoldur getür dėdi. Bir ṭaġarcuġı iki aḳçe ile şeyḫüŋ eline şunı vėrdi. Şeyḫ daḫı (4) ol ṭaġarcuġı ve iki aḳçeyi aldı bāzāra vardı. Bir çıḳrıḳcı dostı var-idi. Anuŋ dükkānı öŋine vardı. (5) Anuŋ-ile bir-azcuḳ oṭurdı. Ol çıḳrıḳcı şeyḫe eydür: Üzerüŋde bir melāmetcük var gibi. 'Aceb ne-y-idi dėdi. (6) Şeyḫ eydür: Şol ḫātūnum beni incitdi. Eydür: Var sen daḫı bu ḫalḳ gibi bir işe güce yapış dėr. İmdi! Ben (7) daḫı bu nāzenīn 'ömri yabāna ḫarc ėtmege ḳıyāmazın ve bu it nefsi becerme-y-içün bu ḫabīs̱ dünyāyı ṭaleb ėdüp (8) 'ömri żāyi' ėdemezin dėdi. Bunlar böyle dėrken şeyḫ gördi-kim un bāzārı vaḳti geçmiş. Ṭaġarcuġı eve nice (9) boş alayım gideyim dėdi. Çıḳrıḳcı eydür: Şu yonḳadan ṭolduruŋ. Aluŋ eve duta gidüŋ. Ṭaġarcuġı şeyḫden (10) aldı ol çıḳrıḳcı başa başa yonḳa ṭoldurdı. Şeyḫe vėrdi. Şeyḫ ṭaġarcuġı aldı geldi. Eve getürdi. (11) Ḳapudan içerü iti vėrdi. Aluŋ şunı dėdi. Kendüsi geçdi mescide gitdi. Vardı mescidde kendü (12) ḥāline meşġūl oldı. Namāz ḳıldı. Virdin oḳıdı 'avretinden üşeni üşeni siŋe siŋe yap yap eve (13) geldi. Gördi-kim evde ısıcaḳ etmek ḳoḳar. Şeyḫ eydür: Meger kim ödünç un aldılar ola. Ol yonḳacuḳ (14) ile bişirdiler ola dėr. Girdi içerü. Selām vėrdi oṭurdı. Ḫātūnı ṭurı geldi. Ev gine ısıcaḳ (15) ėtmek gördi. Şeyḫ eydür: Bu etmek nedür? Ḫātūnı eydür: Getürdügüŋ undandur dėr. Ol 'azīz aġladı (16) eydür: Ben un getürmedüm. Benüm getürdügim bu

yonḳa idi. Ḥaḳ -Taʿālā- kendü kereminden un eylemiş dėdi. (17) İmdi ėy ʿazīz! Vaḳtī-ki sen Allāha tevekkül eyleseŋ Allāh saŋa ṣanmaduġuŋ yėrden vėrür. Seni (97a-1) teşvīşden ḳurtarur. Gör aḫı! Şu ḳuşcaġazları yazda ḳışda hīç zaḫīre ėdinirler mi? Ṣabāḥ (2) yuvalarından ḳalḳarlar ḳarıncuḳları aç ve gėce yuvalarına gelürler ḳarıncuḳları ṭoḳ ve-yā şol ṭaġda yöriyen (3) ḥayvāncuḳları görmez misin? Ṣamanları yoḳ. Aḫırları yoḳ. Yazda ḳışda Ḥaḳ -Taʿālā- ḳaydların yėr. Evde (4) beslenen ḥayvānlardan ṭaġda yöriyen semüzdür. Pes şunı şöyle bilmek gerekdür ve şöyle inanmaḳ (5) gerekdür. İns ve cin ve ḥūş ve ṭuyūr cemiʿi yėrde gökde ne-ki var Allāhuŋ ḳulıdur. Allāh daḫı cemīʿisinüŋ (6) rezzāḳıdur. Bir gün Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- Medīne şehrinde Enesüŋ eline yapışdı aldı. (7) Enesi şehrden ṭaşra çıḳardı. Gördi-kim aġaç başında bir ḳuşcaġaz oturur. Resūl -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: Yā Enes! (8) Şu ḳuşcaġazları gördüŋ-mi? Gözet-kim ol ḳuşcaġazuŋ iki gözi yoḳdur. Enes baḳdı. Gördi-kim ol (9) ḳuşcaġazuŋ iki gözi yoḳ. Ol ḳuş aġaç başında bir kez ötdi. Resūl ol pür-uṣūl eydür: Yā Enes! (10) Hīç bilür misin ol ḳuşcaġaz ne dėr? Enes eydür: Bilmezem. Yā Resūla'llāh! dėdi. Resūl -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- (11) eydür: Ḳuş eydür kim: اَللّٰهُمَّ اَنْتَ الْعَدْلُ الَّذِى لَا يَجُورُ حَجَبْتَ عَنِّى بَصَرِى وَقَدْ جِعْتُ فَاَطْعِمْنِى Allāhümme ente'l-ʿadlü'llezī lā yecūru ḥacebte ʿannī baṣarī ve ḳad ci'tü feṭʿimnī[337] (12) dėr dėdi. Andan ol ḳuşcaġaz bunı dėrken bir çekürgecük geldi. Ol ḳuşcaġazuŋ aġzına girdi. Ol ḳuş (13) bu çekirgecügi yėdi. Daḫı bir kerre yine ötdi. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- eyitdi: Yine bildüŋ-mi? (14) Yā Enes! Ol ḳuşcaġaz eydür kim: مَنْ تَوَكَّلَ عَلَى اللهِ كَفٰى وَمَنْ ذَكَرَنِى لَا يَنْسَانِى Men tevekkele ʿala'llāhi kefā ve men zekeranī lā yensānī[338] dėr. Yā Enes! Rızḳ (15) içün bu günden gėrü kim ġuṣṣa yėr dėdi. Resūl -ᶜAleyhi's-selām- tevekküli Enese böyle taʿlīm eyledi. (16) Tevekkül mü'minlere el-bette gerek olduġı-y-çün. Pes tevekkül eylemek gerek. Allāhuŋ vaʿdesine inanmaḳ (17) gerek. Zīrā tevekkül Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde sevilmege sebebdür. Ḥaḳ -Taʿālā- tevekküli taʿlīm ėtmek içün (97b-1) peyġam-berlerinden birine buyurur. Eydür: Var şol deŋizüŋ ġāyet deriŋ yėrinden bir ṭaş getür. Vardı (2) ol peyġam-ber deŋiziŋ deriŋ yėrinden bir ṭaş getürdi. Ḥaḳ -Taʿālā- buyurdı:

---

337 Allahım! Sen gerçekten adilsin. Benim gözlerimi kapattın. Ama acıktığım zaman bana yiyecek verirsin.

338 Tevekkül edene O, kâfi gelir ve kendisini zikr edeni unutmaz.

Ol ṭaşı uvatdı. (3) Gördi ol ṭaşuŋ içinde ḳurtcaġaz aġzında yeşil yapraḳ ṭutar. Ḥaḳ -Ta'ālā- eyitdi: Ėy benüm (4) peyġam-berüm! Şu ḳurtcaġaz her günde bir şunuŋ gibi tāze yapraḳ yėr ol ṭaş içinde deŋiz içinde. Biz (5) aŋa ol yapraġı çün eksik ėtmeziz. Ḥāżır ėderüz. Var imdi saŋa buyrulanı işlemege meşġūl (6) ol baŋa tevekkül eyle. Ben saŋa rızḳuŋı her ḳanda gerek-ise yėtürem dėdi. İmdi taḥḳīḳ şunı şöyle (7) bilgil kim kişide tevekkül olmayınca 'ibādet ḥalāvetini bulmaz. Ėy bīçāre! Bir ḥayvānca yoḳ-mısın? Ne ṣabruŋ var (8) ve ne ḳanā'atüŋ var ve ne ḫod Allāhuŋ rezzāḳlıġına maġrūr olursın kim tevekkül ėde bilesin. Şol (9) bayḳuşcuġı görmez misin? Bir ża'īfce ḳuşcaġaz. Gėce ėrteye degin Allāha ẕikr ėder. Ṣabāḥ olıcaḳ (10) varur bir ḫalvet yėrde Allāha tevekkül ėder. Kendü ḥāline meşġūl olur. Rızḳ içün hīç ḳayd yėmez. Ḥaḳ -Ta'ālā- (11) daḫı aŋa rızḳını durduġı yėrde gönderür. Her günde üç ḳuş gelür. Aŋa kendüyi 'arż ėder. Birisini (12) alur yėr. İkisini gėrü āzād ėder. Kendü ol bir ḳuş ile yarındası gene ol vaḳte degin ḳanā'at ėder. (13) Ṣabr ėder. Her gün ḥāli budur yazda ḳışda. Sen ki insānlıḳ da'vīsin ėdersin bir gün daḫı nefsüŋden (14) kesüp bir miskīne loḳmacuġuŋı vėrmezsin. Bel-ki nefsüŋden artanın vėrmege daḫı ḳıyamazsın. Dursun (15) bir-azdan gine yėrin dėrsin. Ola ṭoyduġuŋdan ṣoŋra bir miskīne artuġıŋ vėrmeye daḫı ḳıyamazsın (16) ve-yā ḳarnuŋ ac-iken elüŋe ṭa'ām gelse bunı bir faḳīre vėreyim. Ben ṣabr ėdeyim dėmezsin. Ol bayḳuş- (17) cuġı gör kim 'ömrini ḳanā'at-ile geçürür. Ehl-i ḳanā'at olduġı-y-çün adı bayḳuş oldı. Üç ḳuş (98a-1) her gün öŋine gelür. İkisin āzād ėder. Birisin yėr ḳanā'at ėder. Anuŋ ṣabrı ḳanā'ati berekātında her gün (2) üç ḳuş Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażreti anuŋ ayaġına gönderür eksüksüz. Ḥikāyet: Bir gün bir bāzirgān (3) kişiye Süleymān peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- naṣīḥat ėdüp eyitdi: Rızḳ içün hīç ḳayġu çekme. Ḥaḳ -Ta'ālā- (4) saŋa emr ėtdügine meşġūl ol. Rızḳ Allāh üzerinedür dėdi. Ol bāzirgān Süleymāna ḥüccet ėdüp (5) eyitdi: Yā nebiyya'llāh! Rızḳ içün el-bette ṭaleb gerekdür. Dek ṭurmaġ-ile Allāh kimseye rızḳ vėrmez dėdi. (6) Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi kim: Ḥaḳ -Ta'ālā- ḳullarınuŋ rızḳını boynuna almışdur. Gerek-ise ṭaleb ėtsün (7) gerek-ise ṭaleb ėtmesün. El-bette mev'ūd olınan rızḳ kimseye gelür bulur. Ol aşaġa yuḳaru segirdüp ṭaleb (8) ėdenler ṣabūrsızlıġındandur. Epsem otursalar rızḳ gelür anları bulurdı. Eger sa'y ile rızḳ ele (9) girse niçeler rızḳ isterken elindeki rızḳın daḫı yitürür müflis olur dėdi. Görmez misin şol (10) bayḳuşı nice ḳanā'ati vardur ve nice ṣabrı vardur. Her gėce ṣabāḥa degin Allāhı ẕikr (11) ėder. Ṣabāḥ olıcaḳ varur bir ḳovuġa başın ṣoḳar otırur. Hīç rızḳ ṭalebinde olmaz. Allāh aŋa (12) oturduġı

yėrde rızkını vėrür. Süleymān peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- böyle dėyicek ol tācir ḳalḳdı (13) gitdi. Vardı dört yaŋa ısmarladı. Baŋa bir bayḳuş getürüŋ ṣatun alayım dėdi. Bir bayḳuş (14) buldılar getürdiler. Ṣatun aldı. Evine getürdi. Bir muḥkem ḳutı içine ḳoydı. Ol ḳutınuŋ aġzını (15) muḥkem berkitdi ve ol ḳutıyı daḫı bir ṣandūġa ḳoydı ve ṣandūġı kilīdledi ve ol ṣandūġı (16) daḫı bir ḥücreye ḳoydı. Ḥücreyi daḫı kilīdledi ḳodı. Anaḫtarlarını aldı. Kendi vardı ticārete (17) gitdi. Bayḳuş miskīn ḳutı içinde ḳutı ṣandūḳ içinde ṣandūḳ ḥücre içinde ḥücre ḳapusı (98b-1) kilīdlī anaḫtarları ḫocanuŋ cebinde. Ḫoca eydür kim: Göreyim bayḳuşa rızḳ ḳandan ėrişür? (2) dėr. Ḳodı bayḳuşı kendü ticārete gitdi. Bir yıl tamām ticāretde yörüdi. Bir yıldan ṣoŋra evine (3) geldi. Atından indi. Ṭoġru hem-ān bayḳuşı ḳoduġı yėre yörüdi. Vardı ol ḥücrenüŋ kilīdin açdı. (4) Ḳutıyı çıḳardı. Açdı gördi-kim ḳutı içinde ḳuş yünine batmış yatur. Hem-ān sā'at ḫoca düşdi. (5) ᶜAḳlı gitdi. Bir-azdan ḫoca kendüye geldi. Ḳutuyı götürüp Süleymān nebīnüŋ öŋine iletdi. Eydür: Yā nebiyya'llāh! (6) Ḥāşā kim Taŋrınuŋ peyġam-beri bī-hūde söz söyleyeler. Ol vaḳt-kim sizüŋ ḥużūruŋızdan gitdüm. Vardum (7) bir bayḳuş ṣatun aldum. Bir ḳutıya ḳoydum ve ḳutıyı bir ṣandūġa ḳoydum. Ṣandūġı kilīdledüm ve ṣandūġı (8) bir ḥücreye ḳoydum. Anı daḫı kilīdledüm. Ḳodum sefere çıḳdum. Bir yıl tamām seferde oldum. Bir yıldan ṣoŋra eve (9) geldüm. Ol ḥücrenüŋ kilīdin açdum. Ṣandūġı çıḳardum ve ṣandūġuŋ kilīdin açdum. Ḳutuyı çıḳardum. (10) Ḳapaġın açdum. Gördüm bayḳuş ḳutı içinde ḳuş yünine batmış yatur. Sübḥāna'llāh dėdüm. Bu ḳuşlar (11) buŋa ḳandan girmiş dėdüm. Ta'accüb ėtdüm. Uş ḳutıyı bayḳuşı bile siziŋ ḥużūruŋuza getürdüm dėdi. (12) Süleymān -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Allāh ḳādirdür kim ṣādıḳü'l-va'ddür. Ḳullarına nereden gerek-ise vėrür (13) dėdi. Ḫoca ḳutuyı Süleymān nebīnüŋ öŋinde açı vėrdi. Süleymān gördi-kim bayḳuş ḳutı içinde (14) ḳuş yüŋine batmış yatur. Süleymān eydür: Yā bayḳuş! Ḥālin nitedür? Bayḳuş eydür: Yā nebiyya'llāh! (15) Ḥālüm ḫoş. Allāha şükr. Baŋa her gün Ḥaḳ -Ta'ālā- günde üç ḳuş gönderür kendü kereminden. Gine (16) bayaġı gibi birin yėrdüm. İkisini āzād ėderdüm. Hīç bir gün vaẓīfem kesilmedi. Hemīşegī[339] gibi 'ādetüm (17) üzerine ḳarnım ṭoḳ. Allāha ḥamd ėdüp yaturın emīn ḫalvet yėrde dėdi. Ḫoca eydür: Yā nebiyya'llāh! (99a-1) Yā ben bunca zaḥmetler çeküp ṭaġlar belekler aşup n'ėderin? Allāha tevekkül ėtsem epsem otursam bir yėrde (2) 'ibādete meşġūl olsama! dėdi.

---

339 "Her zamanki" anlamında. Sözlük bölümündeki "hemīşe" maddesine bk.

Vardı cemī‘-i mālını Allāh yolına fuḳarāya üleşdürdi kendü varup (3) fāriġ olup oturdı. Ḥaḳ -Ta‘ālā- fütūḥ-ı ġaybdan günden güne gönderdi ve Ḫātem-i Āṣam dėrlerdi (4) evliyā’u’llāhdan bir kimse vardı. Tevekkül ėdüp epsem oturmışdı. Hīç esbāba muḳayyed olmazdı. (5) Bir gün münāfıḳlar eyitdiler: Senüŋ rızḳuŋ gökden iner-imiş dahı ne dėdiler. Ḫātem-i Āṣam eyitdi: (6) Belī! Benüm rızḳum gökden iner. وَفِى السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ Ve fi’s-semā’i rızḳuküm ve mā tū‘adūne[340] āyetini oḳudı. Ol münāfıḳlar (7) musaḫḫarlıġa aldılar: Senüŋ rızḳuŋ bacadan inermiş var epsem ol otur dėdiler. Ḫātem -Raḥmetu’llāhi (8) ‘aleyh- eyitdi: Ṭoḳuz ay anam ḳarnında rızḳum bacadan inerdi dėr. Münāfıḳlar eyitdiler: Var imdi (9) arḳaŋ üzerine çalḳ ḳoyın yat. Rızḳuŋ saŋa gele yėyesin dėdiler. Ḫātem gene eyitdi: İki yıl tamām (10) beşikde çalḳ ḳoyın yatdum. Allāh rızḳumı eksük ėtmedi. Ol demden bu deme degin esbāb bilmezin. (11) Allāha tevekkül ėdüp otururın. Allāh beni kendü ḫazīnesinden besler dėdi ve bir gün Mūsā (12) peyġam-ber -ᶜAleyhi’s-selām- Ṭūr ṭaġına münācāta giderdi. Bir Mecūsī öŋüne arḳurı geldi. Mūsāya (13) eydür: Yā Mūsā! Var ol Rabbüŋe dė: Ben ana ṭapmazın elinden gelirse baŋa rızḳumı vėrmesün. (14) Ben aŋa ṭapmazın Rab ėdinmezin dėr. Vardı Mūsā -ᶜAleyhi’s-selām- Ṭūrda münācāt eyledi. Çün (15) münācātdan fāriġ oldı diledi-kim döne. Ḥaḳ -Ta‘ālā- kereminden eydür: Yā Mūsā! Ḳanı ol (16) saŋa ışmarladuḳları ḫaber. Niçün dėmediŋ? dėr. Mūsā eydür: İlāhī! Hep gizlüler saŋa āşikāredür. (17) Anuŋ gibi ḫaberi sulṭāna dėmege ḥayā ėderin. Ḥaḳ -Ta‘ālā- kereminden eydür: Yā Mūsā! Var ol (99b-1) ḳuluma dė. Ol benüm ḳulluġımdan ‘ārlanursa ben rubūbiyyetüm terk ėtmezin. Cümle ḫalḳa rızḳın vėrürin. (2) Gerek-ise baŋa ‘ibādet ėtsünler gerek-ise ėtmesünler dėdi. Mūsā döndi. Gėrü gelürken ol Mecūsī (3) Mūsāya yolda öŋerdi. Mūsāya arḳurı geldi. Eydür: Yā Mūsā! Ol benüm ḫaberümi Taŋrıŋa dėdüŋ-mi? Mūsā (4) eydür: Dėdüm. Ḥaḳ -Ta‘ālā- eyitdi-kim: Ol benüm ḳullıġımdan ‘ārlanursa ben andan ötüri rezzāḳlıġım (5) terk ėdecek degülin. Mecmū‘-ı maḫlūḳāt kāfir eger Müslimān fāsıḳ eger ṣāliḥ mecmū‘ısını ben yaratdum. (6) Gine

---

[340] Ve gökte de rızkınız size vaadedilen var. Kur’ân, LI. Zâriyât Sûresi, 22. âyet. KKM. 619. (Dakı gökde rûzınuzdur *ya‘nî yağmur*, dakı ol kim va‘da olınursız. (51) Sûratü’z-Zâriyât, 22. âyet. SKT. 432, Ve gökdedir sizin rızkınız, ve ol şey ki va‘de verildi size. **Ya‘nî ḫâricde vücûda gelmezden evvel ‘âlem-i melekûtda rızḳ ve ‘uḳûbet ve anın miṣillü şeyler muṣavver olur -Va’llâhu a‘lem-*. 26. cüz, Sûretü’ẕ-Ẕâriyât, 22. âyet. KTC. 4-106, Daḫı gökdedir rızḳınız ve ṣevābdan mev‘ūd olduġınız nesne. 26. cüz, Sûratü’ẕ-Ẕâriyât, 22. âyet. TZA. 2-330, Rızkınız, size vaadolunan şey göktedir. Zâriyât Sûresi, 22. âyet. KKTA. 522, Rızkınız, size vaad olunagelen şeyler gök*(ler)*dedir. Zâriyât Sûresi, 22. âyet. KHMK. 3-208)

rızkların véren benem. Kesmezin eksüksiz vérürin dédi. Ol Mecūsī bunı işidicek (7) ağladı. Barmağın götürdi eydür: لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُوسٰى كَلِيمُ اللّٰهِ Lā ilāhe illa'llāh Mūsā kelīmu'llāh[341] dédi. Ol déme degin (8) ol Mecūsī اَللَّاتْ El-Lāt dérdi puta ṭapardı. Bu kez اللّٰه Allāh dédi. Allāhı birledi ve Mūsāyı gerçekledi. (9) İmdi éy ʿazīz! Bunları bir bir saŋa dédügimden murād budur kim taḥḳīḳ şöyle bilesin-kim: El-Lāt (10) déyenüŋ rızḳını kesmedi. Sen-kim dāyim ṣıdḳ-ile iḫlāṣ-ile Allāh dérsin. Rızḳuŋı vérmeye-mi taṣavvur (11) édesin? Şunı bilmez misin-kim anuŋ ḫonında ṭoyınur dükeli maḫlūḳāt. Anuŋ emrindedür cümle-i ẕerrāt. (12) Anuŋ niʿmetinüŋ nihāyeti yoḳdur. Anuŋ ʿaṭāsı ḳullarına iŋen çoḳdur. Eger bir dānenün bāṭınında gizledügin (13) āşikāre éde-y-di yére göge ṣığmaya idi. Éy ehl-i naẓar baḳ aḫı! Bu kāfir Müsilmān anuŋ nice (14) vaẓīfe-ḫorıdur bī-ġaraż ḳamusını nice besler. Beyt:

اِي كَرِيمِى كِه اَزْ خَزَنَۀ غَيْب· گَبْرُ تَرْسَا وَظِيفَه خُورْدَارِي

دُسْتَانْ رَاكُجَا كُنِى مَحْرُومْ· تُو كِه بَا دُشْمَنَانْ نَظَرْ دَارِى

Éy kerīmī ki ez ḫazāne[342]-i ġayb
Gebr ü tersā (15) vaẓīfe-ḫor dārī
Dostān rā kücā künī maḫrūm
Tu ki bā düşmenān naẓar dārī[343]

Pes rızḳ içün (16) ġuṣṣa çekmek ʿibādet ṭāʿat yolın ḳoyup ḳomaḳ gey bilüsizlik imiş ve-yā-ḫud gey ṣabūr- (17) sızlıḳ imiş. Tevekkül étmege daḫı ṣabr gerekdür. Ṣabrı olmayan tevekkül édemez. Bu ṣabruŋ fā'idelerinden (100a-1) işit. Ola kim eser éde. Nefes nefesden mübārekdür. Sāʿat sāʿatden ḳuvvetlüdür. Gün (2) günden devletlüdür. Te'emmül.

---

341 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. Musa Tanrı'nın sözcüsüdür.

342 ḫızâne-t olacak. Sözlük bölümündeki ḫazâne-t, ḫızâne-t maddelerine bk.

343 Ey kerim olan Tanrım! Sen bilinmez hazînenden lûtfedersin. Müşrik kâfir ayırımı yapmadan rızk verirsin. * Sen ki düşmanlarını gözetirken; her halde dostlarını iki cihanda mahrum bırakmazsın. Vezni: Fāʿilātün / mefāʿilün / feʿlün

فصل صبري بيان ايدر

Faṣl: Ṣabrı beyān ėder.

(3) Bilgil ve āgāh olgıl ėy ʿazīz kim: Bu ṣabr ṣıfat-ı insāna kim vāḳiʿ ola. Ol kişi ğāyet baḫtludur. (4) Ḥaḳ ḥażretinde mertebesi gey uludur ve sevgülüdür. Anuŋ-içün Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda öger ve hem bu (5) ṣabr dėdikleri kişiyi ṣabrlıḳdan āsānlıġa çıḳarıcıdur ve hem maḳṣūd içün ṣabr ėden kimseler (6) el-bette maḳṣūdına ėrişse gerekdür. Faḳīrlıġa ṣabr ėden baylıġa ėrişür. Düşman zaḥmetine ṣabr ėden (7) düşmana ẓafer bulur ve ayrulıḳ zaḥmetine ṣabr ėden viṣāle yėtişür. Pes bundan dėnildi ki: اَلصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجْ Eṣ-ṣabru (8) miftāḥü'l-ferec.[344] Ammā bu ṣabr kim vardur bir ḳaç dürlüdür. Yaʿnī bir ḳaç mertebe üzerinedür ve her (9) birisinüŋ mertebesine göre Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde ecrler vardur ve her birini yėrlü yėrünce saŋa dėyü vėreyim (10) ve ṣabrı saŋa geregi gibi taʿlīm ėdeyim. Tā ki sen-daḫı ṣabr ėdicek yėrde nice ėdüp ṣabr ėderler (11) ögrenesin. Ṣābirlerden olasın. Bu mü'ellif-i faḳīri duʿādan unutmayasın. -İnşā'a'llāhu taʿālā.- (12) Ėy ʿazīz! Bu ṣabr dėdikleri üç mertebe üzerinedür: Bir ṣabr oldur kim şiddete ve muṣībete ṣabrdur (13) ve bir ṣabr daḫı ʿibādet ṭāʿat zaḥmetine ṣabrdur ve bir ṣabr daḫı günāh işlemege ṣabrdur. Yaʿnī (14) günāh olacaḳ nesneye ṣabr ėdüp günāh işlememekdür. İşit imdi! Ol muṣībet dėyü neye dėrler (15) kim sen aŋa ṣabr ėdesin. Ṣābirlerden olasın. Pes muṣībet dėyü şol emr-i mekrūha dėrler. Yaʿnī (16) şol nefse güç gelen nesnelere dėrler. Eger az eger çoḳ. Zīrā bu muṣībet kim vardur mertebe (17) mertebedür. Yaʿnī dürlü dürlüdür. Meselā bir kişinüŋ ölüsi ölse muṣībetdür ve bir kimsesi ḫasta olsa (100b-1) muṣībetdür ve cāriyesi ve ḳulı ölse muṣībetdür ve dünyācügi gitmek muṣībetdür ve bir (2) ḳorḳulu nesneye uğrayup ḳorḳmaḳ muṣībetdür ve ʿavānlardan ve ẓālimlerden ve-yā ḳızlıḳdan ḳorḳmaḳ (3) daḫı muṣībetdür ve-yā-ḫud ḳaşuğı uvanmaḳ ve-yā ḳalemcügi uvanmaḳ muṣībetdür. Ayağına diken batmaḳ ve (4) sürçmek ve-yā düşmek ve atı sürçmek ve-yā çanağı çömlegi uvanmaḳ hep bunlar muṣībetdür. El-ḥāṣılı (5) şol nefse güç gelen nesneler hep muṣībetdür. Ḳaçan bunuŋ gibi nefse güç gelen nesnelere kim muṣībetdür. (6) Mü'min ṣabr eylese ḳaḳımasa ṭarlanmasa her birine ṣabr ėdüp ṭarlıġanmayup ṣabr ėtdükce Ḥaḳ

344 Sabır, sevincin anahtarıdır.

-Ta'ālā- (7) uçmaḳda aŋa üç yüz derece vėrür kim her derecenüŋ aralıġı yėr ile gökcedür. Vaḳt olur kim (8) muṣībete ṣabr ėdenlere ecrler vėrür ḥisābsuz ve Ḥaḳ -Ta'ālā- Ḳur'ānda muṣībeti ve muṣībete ṣabr ėdene (9) vėrdügi ecri beyān ėder kim: وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ ٱلْخَوْفِ وَٱلْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنْ ٱلاَموَالِ وَٱلاَنْفُسِ وَٱلثَّمَرَاتِ وَ بَشِّرِينَ ٱلصَّابِرِينَ ٱلَّذِينَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا اِنَّا لِلَّهِ اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ Ve le-neblüvenneküm bi-şey'in mine'l-ḫavfi ve'l-cū'i ve naḳżin mine'l-emvāli (10) ve'l-enfüsi ve'ṡ-ṡemerāti ve beşşiri'ṣ-ṣābirīne'llezīne izā eṣābethüm muṣībetün ḳālū innā li'llāhi ve innā ileyhi (11) rāci'ūne.[345] Pes bundan ma'lūm oldı-kim muṣībet kişiyi deŋemek içün imiş. Ya'nī tecribe (12) imiş. Zīrā وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ Ve le-neblüve'nneküm bi-şey'in dėdi. Biz sizi ṣınaruz. dėdi. Pes düşmandan ḳorḳmaḳda daḫı (13) ṣabr gerekdür ve bu ṣabr ėdenlerüŋ Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażretinde fażīletini aŋup daḫı ṣabr ėtmek gerekdür (14) ve-yā-ḫud ṣabrsızlıḳ ėdüp ṭarlanup ḳaḳıyanlaruŋ cezāsı Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażretinde ḫorlıġı (15) fikr ėdüp gine ṣabr ėtmek gerekdür. Ėy ḳardaş! Şunı fikr ėtmek gerekdür. Bu ṣabr ėtmek (16) isteyen kişiler kim Ḥaḳ -Ta'ālā- diledügin ėder. Gerek-ise ṣabr olsun gerek-ise olmasun. Eyle (17) olsa ol ḫoşdur kim ṣabr ėde. Ṣābirlerden ola. Ṣābirler mertebesin bula. İbnü'l-Mübārek (101a-1) -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Muṣībet birdür ceza' ėdüp ṣabr ėtmeyicek iki olur dėr. Biri ulu (2) muṣībetdür ve biri kiçi muṣībetdür. Ulu muṣībet oldur kim ṣabr ėdicek vėrilecek ṡevāb

---

345 And olsun ki mutlaka sizi birazcık korkuyla, açlıkla, mal, can ve meyva noksaniyle sınayacağız. Müjdele sabredenleri. * O sabredenleri ki onlar, bir musîbete uğradılar mı biz Allahınız, gene de gerisin geriye ona döneceğiz dediler. Ḳur'ân, II. Baḳara Sûresi, 155 ve 156. âyetler. KKM. 28. (Dakı sınaruz sizi nesne-y-ile, korkudan dakı açlıkdan dakı eksilmekden; mallardan dakı nefslerden dakı yemişlerden; dakı muştıla sabr eyleyicilere. * Anlar kim, kaçan degdi anlara musîbet, eyitdiler: "Bayık biz Tanrı'nunuz; dakı bayık biz anun dapa dönicilerüz." (2) Sûratü'l-Bakara, 155 ve 156. âyetler. SKT. 18, Ve elbette ṣınaruz sizleri bir şey ile ḳorḳmaḳdan ve açlıḳdan ve mâlınızdan ve cânınızdan noḳṣân olmaḳdan ve mîvelerinizden ve müjde ver ṣabr edenlere. * Ol kimseler ki eger erişse anlara bir ḳatılıḳ ve meşaḳḳat derler: "Elbette bizler Allâh'ın ḳuluyuz ve elbette bizler anın cânibine rücû' ederiz. 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 155 ve 156. âyetler. KTC. 1-36, وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ, Ve elbette sizi ḳorḳu maḳûlesinden biraz nesne ile ṣınaruz. Ya'nî tecribe edenin mu'âmelesi gibi sizinle bir mu'âmele ederiz. Zîrâ Ḥaḳ -Ta'âlâ-nun ḳatında her gizli âşikâredir. Pes tecribe etmege iḫtiyâcı yoḳdur. وَالْجُوعِ, Ve açlıġdan daḫı biraz nesne ile mübtelâ ḳılarız ve o, ṣavm-ı Ramażandır. وَنَقْصٍ مِنَ الاَمْوَالِ, Daḫı emvâlden bir miḳdâr eksiltmekle sizi ṣınaruz ve o, zekât-ı mâldır. وَالاَنْفُسِ, Ve cânların eksiltmesiyle daḫı ve o, ḫastalıḳdır. وَالثَّمَرَاتِ, Ve mîvelerden eksiltmekle ve o, evlâdın ölmesidir. Zîrâ uşaḳ ḳalb yagının mîvesidir. وَ بَشِّرِينَ الصَّابِرِينَ, Ve ṣabr edenleri müjdeletdir. الَّذِينَ اِذَا اَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ Şol ṣabr edenler ki ḳaçan kendülere bir zaḥmet deger. قَالُوا اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ 'An ṣamîmi'l-ḳalb derler: 'Ale't-taḥḳîḳ biz Ḫudây-ı lem-yezâlin ḥükmündeyüz. Bî-şübhe biz anın cezâsı semtine dönicileriz. 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 155 ve 156. âyetler. TZA. 1-39, Sizi biraz korku ile, açlıkla, emvâl ve nüfus ve mahsulât noksaniyle deneriz. Sen de katlananlara müjde et. * Onlar ki kendilerine bir musîbet erişdiği zaman "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ûn" derler. Baḳara Sûresi, 155 ve 156. âyetler. KKTA. 25, And olsun sizi biraz korku *(biraz)* açlık, *(biraz da)* mallardan canlardan ve mahsûllerden yana eksiltme ile imtihân edeceğiz. Sabredenlere *(lûtuf ve keremimi)* müjdele. * Ki onlar kendilerine bir belâ geldiği zaman, "Biz *(dünyada)* Allah'ın *(teslim olmuş kulları)*yız ve biz *(ahirette de)* ancak ona dönücüleriz" diyenlerdir. Baḳara Sûresi, 155 ve 156. âyetler. KHMK. 1-56)

ol (3) kişinüŋ elinden çıḳar ṣabr ėtmeyicek. Kiçi ḫod ol gelen muṣībetdür. Vāy şöyle olmaya-y-idi. (4) Vāy böyle olmaya-y-idi dėmek muṣībet gelicek ulu muṣībetdür. Pes Allāh rıżāsın isteyen kişiler (5) gerekdür kim rāḥat olsun miḥnet olsun nefsine muḫālif gelen yėrlerde nefs incindügince Allāh aŋa (6) ve ṣabr ėde ṭarlıġanmaya ve nefsine ḫoş gelen yėrlerde ve rāḥatlıḳlarda şükr ėde. Yaʿnī niʿmete şükr (7) ėde. Zīrā rāḥatlıḳ niʿmetdür ve miḥnete ṣabr ėde ṭarlıġanmaya. Tā kim ṣābir ve şākir ola. Nite-kim (8) Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: مَنْ يُدْعٰى اِلَى الْجَنَّةِ الْحَامِدُونَ اللّٰهَ الَّذِينَ يَحْمِدُونَ عَلَى الضَّرَّاءِ وَالسَّرَّاءِ Men yudʿā ile'l-cenneti'l-ḥāmidūna'llāhe taʿāla'llezīne yuḥmedūne (9) ʿale'ż-żarrā'i ve's-serrā'i[346] dėr. Ḳardaş! Bu her belāya ṣabr ėtmek muḥabbetu'llāh ʿalāmetidür. Zīrā kişi sevdüginüŋ (10) zaḥmetine ṣabr ėdegen olur. Ḥaḳ -Taʿālā- daḫı dostlarını dāyim ibtilā ṭaşı-y-le atar. Dostları daḫı dāyim (11) bu ibtilā ṭaşına başlarını cān-ı göŋül[347] birle ṭutarlar. Nitekim ol sulṭān-ı enbiyā Muḥammed-i Muṣṭafā -Ṣall'allāhu (12) ʿaleyhi ve sellem- buyurur: اِذَا اَحَبَّ عَبْدًا ابْتَلَاهُ وَ اِذَا ابْتَلَاهُ وَ صَبَّرَهُ İẕā eḥabbe ʿabden ibtelāhu ve iẕe'btelāhu ve ṣabberehū[348] dėr. ʿAşıḳlar olur kim her ne gelse (13) Ḥaḳdan rāḥat eger miḥnet hīç farḳ eyleyimez. Yā bu rāḥatdur yā bu miḥnetdür dėmezler. Her ne gelürse (14) Ḥaḳdan nuş ėderler. Ḥaḳ -Taʿālā- daḫı bunlara ḫalḳuŋ zaḥmetini ve miḥnetini ve töhmetini çekdürür ḥisāb- (15) suz ecirler vėrmek içün ve bu dünyānuŋ belāsını miḥnetini yaʿnī şol nefs incinecek nesneleri (16) dostlarına Ḥaḳ -Taʿālā- ḥavāle ḳıldugına delīller niçe niçe vardur ve ḥadīs̱ler nice nice vardur. (17) Anların bir ḳaçın dėyeyüm. Tā kim ṭālibler işideler. Ḥaḳ yolında belālara ṣabr ėdeler Ḥaḳ katında mertebeleri (101b-1) ziyāde ola. Pes Resūl ḥażreti -Ṣall'allāhu ʿaleyhi ve sellem- andan buyurur kim: اِنَّ الْبَلَاءَ مُوَكَّلٌ عَلَى الْاَنْبِيَاءِ ثُمَّ عَلَى الْاَوْلِيَاءِ فَالْاَمْثَلُ ثُمَّ الْاَمْثَلُ İnne'l-belā'e müvekkelün ʿale'l-enbiyā'i (2) s̱ümme ʿale'l-evliyā'i fe'l-ems̱ālü s̱ümme'l-ems̱elü. Yaʿnī. Be-dürüstī belā ḥavāle olınur peyġam-berlere andan evliyālara (3) andan ems̱ellerine dėmek olur. Maʿlūm oldı-kim Allāhı sevenlere belā ḥavāle olurmış ve Allāh daḫı (4)

---

346 Varlıkta ve yoklukta hamt olunanları, Allah hamt edenlerin cennetine davet eder.

347 "cān u göŋül" yerine

348 Allah, kulunu sevince ona belâlar verir. Verdiği belâlara sabreden kullarını da sever.

sevdüklerine belāyı ḥavāle ėdermiş. Bel-kim lā yenḳaṭiʿ.[349] Zīrā müvekkel dėdi. Eyle olsa belāya ṣabr gerekmiş. (5) Tā kim dostlıḳ s̱ābit ola. Levḥi'l-maḥfūẓda daḫı Allāh -Taʿālā- yazmışdur kim: اِنِّى اَنَا اَللهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا وَمُحَمَّدٌ حَبِيبِى وَ رَسُولِى مَنِ اسْتَسْلَمَ لِقَضَائِى وَصَبَرَ عَلَى بَلَائِى وَشَكَرَ لِنَعمَائِى كَتَبْتُهُ صِدِّيقًا وَابْعَثْهُ مَعَ اَلصِّدِّيقِينَ وَلَمْ يَسْتَسْلِمِ لِقَضَائِى وَلَمْ يَصْبِرْ عَلَى بَلَائِى وَلَمْ يَشْكُرْ لِنِعْمَائِى فَاَلْيَتَّخِذْ اِلٰهًا سِوَاىَ İnnī ena'llāhe lā ilāhe (6) illā enā ve Muḥammedü ḥabībī ve Resūlī meni'stesleme li-ḳażā'ī ve ṣabara ʿalā belā'ī ve şekere li-naʿmā'ī ketebtuhū ṣadīḳā ve'bʿas̱tü maʿa'ṣ-ṣıddīḳīne (7) ve men lem yesteslim li-ḳażā'ī ve lem yaṣbir ʿalā belā'ī ve lem yeşkür li-niʿmā'ī fe'l-yetteḫiẕ ilāhen sivāya. Yaʿnī dėmek (8) olur kim: Ben Taŋrıyam benden artuḳ bir Taŋrı daḫı yoḳdur ve Muḥammed benüm ḥabībümdür hem Resūlümdür. Her kim (9) benüm ḳażāma rāżı olsa ve belālaruma ṣabr eylese ve niʿmetlerüme şükr eylese ben anı ṣıddīḳ yazarın (10) ve ṣıddīḳlerle ḳoparuram ve her kim benüm belālaruma ṣabr eylemese ve ḳażāma rāżī (11) olmasa varsun ol benden ġayri bir Taŋrı daḫı istesün dėmek olur. ʿAzīz! Bu sözlerde ṣabrsız- (12) lara ḳatı ḳorḳu vardur. Yaʿnī ṣabrsızlar beni Taŋrı ėdinmemiş olur dėmek olur. Anı Taŋrı ėdinmemiş (13) olan ḫod put-perest olur kāfir olur. -Neʿūẕü bi'llāhi.- Ḳardaş! Bu sözde kitāyet vardur. Kāfir (14) oldı dėyü dėmek olur. Eger aŋlar-iseŋ. Ne müşkildür bu ṣabūrsızlıḳ. Ṣāḥib-i Keşşāf eydür: (15) Ṣıddīḳden murād enbiyā aṣḥāblarınuŋ ulularıdur dėr ve Ḥaḳ yolına ṣabr eylemek nefsine mücāhede (16) çekdürmekdür riyāżet ve perhīz ėtmek bu ḫod ʿāşıḳlarıŋ dāyim oyunudur ve ġanīler faḳīrler-le otırup (17) durmaḳ ve bunlaruŋ ḥācetlerin bitürmek ve nefsini ṭarlıġandurmaḳ ve ġażabını yudmaḳ ġażabını geldügi (102a-1) vaḳtın ṣabr ėtmek. Bu daḫı ulu ṣabrdur. Ėy ʿazīz ḳardaş! Bu Allāh yolında ṣabr ėdenlerden erkek- (2) lerden ve dişilerden bir ḳaçını saŋa dėyeyim işit ve ṣabr ėden ḳullarına ve ḳaravaşlarına Ḥaḳ -Taʿālā- (3) nice yardım ėdermiş ve her ḳorḳduḳlarından anları nice emīn ėdermiş sen daḫı işit. Ḥaḳdan (4) her ne kim gelürse ṣabr eyle. Ḥikāyet: Bir ṣāliḥa ḫātūn vardı -Allāh ondan rāżī olsun.- (5) Bir gün tennūr yaḳdı-kim etmek bişüre. Tennūr tamām yanup ḳızduğı vaḳtın öyle namāzı vaḳti oldı. (6) Ol ḫātūnuŋ bir sürtünür oğlancuğı vardı -Allāh ondan rāżī olsun.- Ol oğlancuğı oturdı (7) ḳodı. Kendüsi āb-dest aldı namāza durdı. Bu namāzda-y-iken oğlan sürtünirek tennūruŋ (8) ḳıraŋına vardı. Ḫātūn bunı gördi bildi. Oğlana muḳayyed olmadı. Namāzını bozup

---

349 lā yenḳaṭiʿ لَايَنْقَطِعُ Ar. katʿ olunmaz, kesilmez.

oğlana (9) varmadı. Şabr eyledi. Namāzı ḳılınca oğlan tennūra düşdi. Oğlan tennūra düşdügin ḫātūn (10) bildi. Dınmadı şabr eyledi. Tamām namāzını bayağı gibi ḳıldı. Tesbīḥin oḳudı. Virdin oḳudı. Duʿāsın (11) diledi. Ṭurı geldi. Vardı tennūra baḳdı. Gördi-kim tennūr ḳızmış köpürmiş. Oğlancıḳ oduŋ (12) ortasında oynar. Bir ḳılına ḫaṭā gelmemiş. Baḳdı. Anasını gördi ağladı. Şundı oğlancuğı (13) aldı bağrına başdı. Gine yėrine oturdı ḳodı. Allāha şükr eyledi. Ol ḫātūnuŋ şabrı tevekküli (14) berekātında oğlancuğı Ḥaḳ -Taʿālā- şaḳladı. Oda yandurmadı. Pes şabr ėdesin. Allāhuŋ ḳażāsına (15) ėrişesin niʿmetine rıżāsına. Zīrā bu şabr kişiyi ferahlige yėtişdürür. Pes şabr kişiye ulu ser-māyedür. (16) Eger ol od içinde ol oğlancıḳ yansa ol ḫātūn اَلْحُكْمُ لِلّٰهِ El-ḥükmü li'llāhi[350] اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ İnnā li'llāhi ve innā ileyhi rāciʿūne.[351] (17) dėdi fāriġ olurdı. Ḳardaş! Bir mü'minüŋ ḳaçan bir oğlancuğı ölse Ḥaḳ -Taʿālā- ol ḥīnde (102b-1) rūḥını ḳabż ėden feriştelere eydür kim: Ol ḳulımuŋ göŋli yemişini aldıŋuz mı? Ol melā'ikeler (2) eydürler kim: Belī! Yā Rabbi! Ḳabż ėtdük şol buyurduğuŋ gibi. Ḥaḳ -Taʿālā- eydür kim: Ol ḳulum ne dėdi? (3) Melā'ikeler eydürler kim: Saŋa şükr eyledi. Hīç nesne dėyemedi. Göŋlin daḫı melūl ėtmedi. El-ḥamdü li'llāhi (4) kendü vėrdi ve gine kendü aldı dėdi dėrler. Muṭīʿ oldı dėrler. Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Yapuŋ ol ḳulum (5) içün uçmaḳda bir ev. Aŋa Dārü'l-ḥamd dėyü ad vėrüŋ dėr. Ferişteler anuŋ-çün bir sarāy (6) yaparlar kim anuŋ büyüklügi niçe bu dünyā deŋlü ola. Pes bu kerāmet ol muşībete şabr ėden (7) mü'minüŋdür ve daḫı ol belāya şabr ėdenlerden biri daḫı Eyyūb peyġam-ber idi -ᶜAleyhi's-ṣalātü (8) ve's-selām.- Anuŋ şabrı ʿālemde meşhūrdur. Eyyūb nebī -ᶜAleyhi's-selām- ḳaçan namāza dursa hīç nesne anuŋ (9) göŋlini Ḥaḳdan ırmaz-idi. Yaʿnī anuŋ göŋline Ḥaḳdan özge nesne gelmez idi. ᶜİbādet ve ṭāʿat (10) içinde şol ḳadar şabrı vardı kim Ḥaḳ -Taʿālā- ferişteleri içinde medḥ ėdüp ögdi. Anuŋ (11) şabrı yėre göge doldı. Cebrāᶜil ve Mīkā'il ve ᶜAzrā'il ve İsrāfīl ve

---

350 Hüküm Allah'ın(dır.)

351 Biz Allah'ınınız, gene de gerisin geriye ona döneceğiz dediler. Kur'ân, II. Baḳara Sûresi, 156. âyet. KKM. 28. ("Bayık biz Tanrı'nunuz; dakı bayık biz anun dapa dönicilerüz." (2) Sūratü'l-Bakara, 156. âyet. SKT. 18, "Elbette bizler Allâh'ın ḳuluyuz ve elbette bizler anın cânibine rücûʿ ederiz. 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 156. âyet. KTC. 1-36, قَالُوا اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ ʿAn şamīmi'l-ḳalb derler: ʿAle't-taḥḳīḳ biz Ḫudây-ı lem-yezâlin ḥükmündeyiz. Bî-şübhe biz anın cezâsı semtine dönicileriz. 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 156. âyet. TZA. 1-39, *Onlar ki kendilerine bir musîbet erişdiği zaman* "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciʿûn" *derler*. Baḳara Sûresi, 156. âyet. KKTA. 25, *Ki onlar kendilerine bir belâ geldiği zaman*, "Biz *(dünyada)* Allah'ın *(teslim olmuş kulları)*yız ve biz *(ahirette de)* ancak ona dönücüleriz" *diyenlerdir*. Baḳara Sûresi, 156. âyet. KHMK. 1-56)

ḥamaletü'l-ʿarş[352] Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinden (12) destūr dilediler Eyyūbı ziyāret ėdeler ve andan yėrde gökde ne deŋlü melā'ike var-ise hep Allāhdan (13) destūr dilediler. Eyyūbı ziyāret ėtdiler ṣaf ṣaf geldiler. Çün-ki bu şevketi ve bu taʿẓīmi şeyṭān (14) gördi ḥased ėdüp Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine eydür: Yā Rabbi! Bu bir ḳuluŋa ne ʿizzetdür ve ne ululıḳdur kim (15) vėrmişsin. Cemīʿ-i ferişteḥler bunca taʿẓīm-ile gelüp anı ziyāret ėderler dėdi. Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Ol (16) benüm ṣabrlu ḳulumdur ve benüm ṣabrlu ḳullaruma bu deŋlü ʿizzet daḫı azdur dėdi. Şeyṭān ḥasūd-ı lā yesūd (17) eydür: Yā Rabbi! benüm daḫı senden bir dilegüm vardur. Destūr vėr baŋa. Ben daḫı varayın ol ḳuluŋı (103a-1) deŋeyeyim. Ėger benüm tecribemden rāst çıḳarsa bellüdür ol-kim seniŋ ol gerçek ṣābir ḳuluŋdur. (2) Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Var yā melʿūn tecribeŋi ėt. Geldi şeyṭān evvel bunuŋ mālına ḳaṣd eyledi. Ḳardaş (3) bundan maʿlūm oldı-kim şeyṭān mü'minleri yoldan çıḳarmaḳ istese evvel mālı ṭarafından ṭutarmış. (4) Andan oğlı ḳızı ṭarafından ṭutarmış ve andan bedeninden ṭutarmış. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi (5) ve sellem- buyurur: Pes ol melʿūn-ı siyāh-rūy ve siyāh-baḫt ḥasūd daḫı evvel Eyyūbuŋ mālına ḳaṣd (6) ėtdi. Diledi-kim māl-ile Eyyūbı yoldan azıda. Vardı Eyyūba. Gördi-kim Eyyūb nebī -ᶜAleyhi's-selām- (7) baş secdeye ḳomış. Mevlā-y-ile münācāt ėder. Ferişteḥler hep çevre yanına ḳaplamışlar. Eyyūbı ḥiṣār (8) ėtmişler tā göge çıḳınca. Eyyūba ẓafer bulmadı-kim bir nüktelü söz söyleye-y-di. Vardı bir yüce ṭağa (9) çıḳdı. Baḳdı gördi-kim Eyyūbuŋ ḳoyunları ṣığırları develeri çobānları ile ṣığırtmaçları ile ve (10) devecileri ile bir ovaya ṭopṭolu olmışlar yörürler. Bu ṭağıŋ üzerinde şeyṭān-ı laʿīn bir kez (11) ḥayḳırdı ayağın bu ṭağa ḳaḳdı. Ṭağ yanḳulandı yėr ṣarṣıldı. Bu heybetden Eyyūbuŋ ḳoyunları (12) çobānları ile ṣığırları ṣığırtmaçları ile develeri devecileri ile hep helāk olup ḳırıldılar. (13) Bir cānlusı ḳalmadı. Kendüsi şeyṭān gine Eyyūba vardı. Gördi-kim Eyyūb -ᶜAleyhi's-selām- secdede (14) yatur. Ferişteḥler çevre ḳuşatmışlar. Çağırdı eydür: Yā Eyyūb! Niçe yatursın secdede? Ṭur kim senüŋ (15) ʿibādetiŋden ṭāʿatiŋden rükūʿuŋdan sücūduŋdan Ḥaḳḳuŋ ferāğati vardur. Şimdi Allāh saŋa ḫışm (16) eyledi. Ṭavarlaruŋı ḳırdı develerüŋden ṣığırlaruŋdan ḳoyunlaruŋdan bir cānlu ḳalmadı ḳırıldı (17) geçdi. Sen bunda secdede neçeye dek yatursın? dėdi. Eyyūb -ᶜAleyhi's-selām- secdesini tamām ėtdi eydür: Baŋa (103b-1) ne taʿalluḳ! Ol ṭavar yā benüm nem-idi? Ben bir ḳul. Ḳuluŋ nesi var? Nesi

---

352 Arşı taşıyan melekler

var-ise hep efendisinüŋ- (2) dür. Efendi ṭavarını ḳırdı. Baŋa ne taʿalluḳ! Ben bir ḳul kişiyem dėdi. Daḫı tiz secdeye (3) vardı. Ol melʿūn ḫacîl merdūd döndi gitdi. Mālın telef eylemek ile Eyyūba ẓafer bulmadı. (4) Bu kez geldi oğlancıḳlarına ḳaṣd eyledi kim kişinüŋ oğul ḳız göŋül yemişidür. Vardı ol melʿūn (5) gėceye dek küydi. Gėce olıcaḳ Eyyūbuŋ evine geldi. Gördi-kim Eyyūbuŋ ḫātūnı ḳızcağazları ile bile bir (6) döşekde yaturlar. Eyyūbuŋ ṭoḳuz ḳızı var-idi. Ol ḳızcağazlar biri biri yanında yatup uyur- (7) lardı. Ol ḳızcağazlaruŋ üzerine elini ḳodı. Daḫı bir kerret çalḳayu vėrdi. Ol ḳızcağazlar hep (8) ḳırıldılar. Hep helāk oldılar. Ol melʿūn sürdi gine Eyyūba vardı. Gördi-kim Eyyūb -ᶜAleyhi's-selām- (9) namāzda ṭurur. Gine melā'ikeler ṣaf ṣaf bağlamışlar. Ḳardaş! Eyyūba melā'ikeler ṣaf bağlayup çevre ḳalʿa (10) olduḳları saŋa daŋ gelmesün. Her mü'min kim el bağlaya Ḥażrete ḳarşu ṭura. Ḥużūr-ile ʿibādet eyleye. Yėrde (11) gökde ne deŋlü melā'ikeler var-ise aŋa ḫiẕmet ėtmege müştāḳ olurlar. Zîrā Allāha ʿibādet ėdene ḫıdmet (12) ėtmek hem-ān Allāha ʿibādet ėtmek gibidür. Çün Eyyūba girmege şeyṭān melā'ikelerden yol bulmadı ṭaşradan (13) çağırdı. Eydür: Yā Eyyūb! Bu senüŋ ʿibādetüŋ Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde bir siŋek ḳanadına degmez. (14) Allāh saŋa ḫışm eyledi. Ḳızcağazlaruŋı hep helāk eyledi. Şimdi ṭoḳuzı daḫı bir döşek içinde (15) ölüp yaturlar. Var aḫı! Şunları bir gör dėdi. Eyyūb eydür: Baŋa ne taʿaluḳ öldilerse اَلْحُكْمُ لِلّٰهِ El-ḥükmü li'llāhi.[353] (16) Anuŋ ḳaravaşcuḳları-y-idi diledi dėrgürdi diledi öldürdi dėdi. Daḫı gine secdeye vardı. (17) Göŋlini bir dürlü daḫı eylemedi. Şeyṭān gine ṣan-ki ḳahr oldı. Melūl maḥzūn merdūd ḫacîl döndi. Gine (104a-1) gitdi vardı yine Ḥażrete niyāz eyledi. Eydür: Yā Rabbi! Ol Eyyūb ḳuluŋa ne ṣabr vėrmişsin. Mālını (2) hep helāk ėtdüm. Ḳızcagazlarını hep helāk ėtdüm. Göŋlini senden ıramadum ve ol helāk olanların (3) varup görmedi daḫı ṣabr ėtdi. Yā Rabbi! Destūr vėr baŋa. Varayım bedenine daḫı el urayım dėr. Ḥaḳ -Taʿālā- (4) eydür: Var yā melʿūn! Şol ḳulum-ki kendüyi baŋa ışmarladı. Benüm ṭāʿatumda oldı. Sen aŋa nite (5) ẓafer bulasın ve şol göŋül kim benüm ḳudretüm ḳabżasındadur ol göŋli benüm ḳudretüm ḳabżasından kim (6) alı bile. Var nice bilürseŋ ėt bedenine daḫı dėdi. Eyyūb -ᶜAleyhi's-selām- daḫı kendüyi Allāha ışmarlamışdı. Her kim (7) Allāh ile ise Allāh daḫı anuŋ-iledür. Nite-kim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: مَنْ كَانَ لِلّٰهِ كَانَ اللّٰهُ لَهُ Men kāne

353 Hüküm Allah'ın(dır.)

li'llāhi kāna'llāhu lehū.[354] Şeyṭān gine vardı. Gördi-kim Eyyūb secdeye yatur Rabbine niyāz ėder. Melā'ikeler çevre yanına ḥalḳa (9) olup ḳaplamışlar. Bunuŋ niyāzını Rabbi-y-le münācātını diŋlerler. Ḳardaş! Bir ḳul-kim Rabbine niyāz eyleye ve münācāt (10) eyleye melā'ikeler aŋa ḳulaḳ urup diŋlerler. Be-ğāyet ẕevḳ ėderler. Vaḳtā-kim münācātını ve niyāzı arasında (11) du'ā dileye melā'ikeler āmīn dėrler. Pes şeyṭān daḫı geldi. Gördi-kim Eyyūbı melā'ikeler ḳaplamış. Cehd ėtdi. (12) Eyyūba girmege yol bulamadı. Ḳalḳdı hevāya ağdı tamām göklere degin ferişteler ḳaplamış. Yol bulımadı. İndi (13) aşağa yėrüŋ dibine degin ṭaldı. Öküze balığa cehenneme varınca indi. Gördi feriştehler ḳaplamış. ᶜĀciz ḳaldı. (14) Eyyūba ẓafer bulımadı kim vara bedenine bir zaḥmet ėde. Bu kez şol ṣaban yėre girür gibi ol ḫabīs̱ burnın (15) yėre urdı. Ṭopraḳ içine girdi. Yėr içinden Eyyūbuŋ secdesi yėrine geldi. Çāḳ şol burnı ṭurduğı (16) yėre geldi. Daḫı Eyyūbuŋ burnına bir kerret üf dėyü vėrdi. Eyyūb ṣandı-kim gevdesini tamām od ṭutdı. (17) Şöyle-kim acıdı acısından ṭurı geldi. Tiz yine başını secdeye ḳodı. Secde de yaturken der-ḥāl gevdesi (104b-1) şol ef'ī yılan ṣoḳmuş gibi şişdi. Yarıldı çatladı. İriŋler ḳanlar ṣaru ṣular aḳdı ḳurd düşdi. (2) El-ḥāṣılı şöyle oldı-kim hep her bir ḳurtları bir ḫıyār gibi oldı. Hergiz iŋlemedi. Eyyūbı gör imdi (3) ėy ṭālibem dėyen! Ḥaḳ -Ta'ālā- dostlarını nice ṣınar. Düşmenini dostlarına nice ḥavāle ėder. Eyyūb -ᶜAleyhi's-selām- bu zaḥmetlerden (4) incinüp bir gün şikāyet ėdüp iŋlemedi. Şeyṭān ḳarşu gelüp giderdi. Yörenürdi ṭabīblenürdi. (5) Eyyūb hīç tımār istemezdi. Şikāyet daḫı ėtmezdi. Eyyūb peyğam-ber -ᶜAleyhi's-selām- yėdi yıl bu vechile (6) zaḥmet çekdi. Gevdesinde bir dirhem et ḳalmadı. Zīrā Ḥaḳ -Ta'ālā- ḳurtlara emr eylemişdi kim etini yağını yėyeler. (7) Siŋirini ṭamarını ṣaḳınalar. Ḫaṭā ėrgürmeyeler. Ḳurtlar tenini şöyle kim yėmişdi teni ğalbūr gibi olmışdı. (8) Güneş üstine düşerdi bir yanından bir yanına geçerdi. Ḳoḳusından hergiz kimse ḳatına varımazdı. (9) Ol ṣağlığında ėtdügi gibi 'ibādeti ṭā'ati hemīşegī 'ādeti olduğı üzere ėderdi. Hīç kāhillik (10) ėtmezdi. Bu zaḥmetlere ṣabr ėderdi. Su'āl. Eger eydürlerse kim: Yā bu Eyyūbuŋ İlāhī أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ Ennī messeniye'ḍ-ḍurru[355] (11) dėdügi ne idi. Çün belāya ṣabr ėderdi incinmezdi. İlāhī

---

[354] Her kim Allah ile olsa Allah da onunla olur.

[355] ... Bana zarar dokundu... Kur'ân, XXI. Enbiyâ Sûresi, 83. âyet. KKM. 379. (... Bayık ben yokandı *[yokanmak T. 1. dokunmak, temas etmek, elini sürmek. 2. erişmek, isâbet etmek. SKTS. 669.]* bana ziyan... (21) Sûratü'l-Enbiyâ', 83. âyet. SKT. 263, ... Şöyle ki ṭutdı beni żarar... Sûretü'l-Enbiyâ', 83. âyet. KTC. 3-94, أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ 'Ale't-taḥḳīḳ kim ben renc ve miḥnet bana degdi. Sûretü'l-Enbiyâ', 83. âyet. TZA. 2-56, ... Yâ Rab! Ben

اِنّی مَسَّنِیَ الضُّرُّ Ennī messeniye'ḍ-ḍurru dėmek ḫod incindüm (12) dėmek olur. Cevāb. Buŋa müfessirler ve meşāyiḫler bir ḳaç dürlü vech eyitmişler? Bu iŋleme ki bir vech (13) budur kim: Bir gün Eyyūb -ᶜAleyhi's-selām- güneşe ḳarşu ṭurup ol gevdesine düşen ḳurtları (14) temāşā ėderdi ve niçe dürlü ḳurtlardur ol gevdesini yėyen ḳurdlar. Kimi büyük kimi küccük kimi ṣaru (15) ve kimi ḳızıl kimi ḳara kimi aḳ. Kiminüŋ başı ḳara kimi ḳuyruḳlu kimi barmaḳ gibi kimi ḫıyār gibi. El-ḥāṣılı şöyle (16) rivāyet olınur kim: Gevdesine düşüp yėyen ḳurdlar bėş biŋ dürlü ḳurd idi. Pes (17) bu ḳurdlarıŋ girmesini çıḳmasını yėmesini ġalebesini Eyyūb teferrüc ėderdi. Ol ḳurdlaruŋ (105a-1) birisi sıçradı yėre düşdi. Ol ḳurd yėre düşdügine Eyyūbuŋ özi göyündi. Ol ḳurdı (2) eli-y-le aldı gine yėrine ḳodı. Ḳoduġı sā'at ol ḳurd Eyyūbı ḳatı ṭutdı ışırdı. Ġāyet acıdı. (3) Ol deme degin böyle ḳurdlar acısını bilmemişdi. Ol arada der-ḥāl Eyyūb eydür: İlāhī! Bu ḳurd kim (4) ben kendü elüm-ile tenüme gine ḳodum ışırduġı ġāyet acıdı. Ḥaḳ -Ta'ālā- eydür: Yā Eyyūb! Bu acımaḳ niçündür (5) ve ol acımaḳ niçündür? Eyyūb eydür: İlāhī! Sen bilürsin. Ḥaḳ -Ta'ālā- eydür: Yā Eyyūb! şimdiye degin ol acıyı (6) ṭuymaduġuŋ andan idi-kim ol belā ve ol ḳurdlar seni yėdügi benüm emrüm ile idi. Pes acısın anuŋ (7) duymazdıŋ ve bu şimdi acımaḳ anuŋ içündür kim sen ol ḳurdı kendü dilegüŋ-ile ḳoduŋ. Pes kendü (8) dilegi ile olan nesne ṣoŋı peşīmānlıḳ ve acı olur dėdi. Ėy ṭālib ḳardaş! Bunda çoḳ sır ve çoḳ (9) rumūz vardur eger aŋlar-iseŋ. Çün-ki Eyyūb kendü dilegi-y-le kendüden iş işlemek vāḳi' olduġın (10) bildi. Kendü iḫtiyārından incinüp şikāyet ėdüp: Messeniye'ḍ-ḍurru dėdi. Bu degildür kim belādan zaḥmetden (11) incine ṣabr ėdemeye. İlāhī! Messeniye'ḍ-ḍurru dėye ve bir vech daḫı Messeniye'ḍ-ḍurru dėmege budur kim: Şeyḫ Ma'rūf-ı (12) Kerḫī -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażretine niyāz ėdüp eyitdüm-ki: İlāhī sen eydürsin-kim: اِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهُ اَوَّابٌ İnnā vecednāhü (13) ṣābiren ni'am innehū evvābün[356] dersin. Yā bu

---

hastalığa tutuldum... Enbiyâ Sûresi, 83. âyet. KKTA. 330, ... 'Hakikat *(bu)* dert *(gelip)* çattı... KHMK. 2-258)

356 ... Şüphe yok ki biz onu sabırlı bulduk. Ne güzel bir kuldu ve şüphe yok ki o daima Rabbine dönen, tövbe eden bir kuldu. Kur'ân, XXXVIII. Sâd Sûresi, 44. âyet. KKM. 536. (... Bayık biz bulduk anı sabr kılıcı. Eyü kuldur! Bayık ol dönicidür. *Ya'nî Tanrı'dın yana.* (38) Sûratü Sâd, 44. âyet. SKT. 373, ... Taḥḳīḳ biz bulduḳ anı ṣabr edici. Ne güzel ḳuldur Eyyûb Allâh -Ta'âlâ-ya rücû' edicidir. 23. cüz, Sûretü Sâd, 44. âyet. KTC. 4-19, اِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا Taḥḳīḳā ki biz Ḥażret-i Eyyûbı kendüye degen muṣībetden ṣabr edici bulduḳ. نِعْمَ الْعَبْدُ Ġâyetle güzel bendedür Ḥażret-i Eyyûb. اِنَّهُ اَوَّابٌ Bî-şübhe kim o cemî'-i vücûd ile Ḫudâ'ya müteveccihdir. 23. cüz, Sûretü Sâd, 44. âyet. TZA. 243, ... Biz Eyyub'u sabırlı bulduk. O ne güzel kuldur! Çünkü daim Allah'a sığınır. Sâd Sûresi, 44. âyet. KKTA. 457, ... Biz onu hakikaten sabırlı bulduk. O ne güzel kuldu! Hakikat o, daima *(Allah'a)* dönen *(bir zat)* idi. Sâd Sûresi, 44. âyet. KHMK. 3-68)

Eyyūbuŋ أَنِّى مَسَّنِيَ الضُّرُّ Ennī messeniye'ḍ-ḍurru[357] dėdügi ve iŋledügi ne idi? dėdüm (14) niyāz ėtdüm. Hātifden āvāz geldi-ki: Yā Maʿrūf! Rence giriftār iken tenini ḳurdlar yėrken ṣayru-y-iken (15) her ṣabāḥ ben aŋa inʿām ėderdüm. Tecellī ḳılup eydürdüm-ki aŋa: Es-selāmü ʿaleyküm ėy benüm ṣabrluca (16) ḳulum! Nite ṣorayım seni? dėrdüm Eyyūba. Daḫı ol ṣormaḳdan ol tecellīden rencleri rāḥat (17) görinürdi. Çün-ki Eyyūb ḫoşlığa döndi ve ḫoş olmaḳ ʿalāmetleri belürdi. Ol tecellī (105b-1) ve ol ṣormaḳlar benden kesile dėyü ḳorḳdı. Pes ol ayrulıḳ ḳorḳusından iŋledi. Messeniye'ḍ-ḍurru (2) dėdi. Hātifden āvāz geldi-ki: Yā Maʿrūf! Böyledür dėdi ve bir vech daḫı Eyyūbuŋ Messeniye'ḍ-ḍurru dėdügine budur ki: (3) Şeyḫ Bā-Yezīd -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Eyyūb -ʿAleyhi's-selām-uŋ iŋleyüp Messeniye'ḍ-ḍurru dėdügin taʿaccüb ėtdüm. (4) Eyitdüm: Yā Eyyūb! Sen-ki oŋulmış peyġam-bersin Allāh vėrdügi belādan niçün iŋleyesin? dėdüm. Secdeye vardum. (5) Teveccüh ėtdüm Eyyūbuŋ rūḥı-y-le buluşdum dėr. İlerü vardum-ki Eyyūba selām vėrem. Bu iŋledüginden Eyyūba (6) su'āl ėdem: Baŋa Eyyūb öŋürdi selām vėrdi. Eyitdi-kim: Yā Bā-Yezīd! Ol Ḥażret bir Ḥażretdür ki kişi (7) neye kim iʿtimād ėdinüp mesned ėdinürse hem-ān ol aŋa sedd olur. Pes gerekdür kim kişi kendüzini (8) hīç dayanacaḳ nesne ḳomaya Allāhuŋ fażlına dayana ancaḳ. Baŋa ben naẓar ḳıldum. Gördüm-ki oġuldan ve (9) ḳızdan ḫışımdan ḳavmden māldan rızḳdan ṣaġlıḳdan hīç fā'ide ve dayanacaḳ nesnem yoḳ hem-ān bir (10) ṣabrımdan artuḳ. Eyitdüm-ki: Bu ṣabr daḫı baŋa bir gey ḳalıŋ perdedür benüm-ile Mevlā arasında ve bir ulu (11) yaġıdur. Dost ile benüm aramda yol urucıdur. Pes diledüm-ki ol dayanacaġı daḫı yıḳam giderem. Ol (12) Ḥażrete mücerred varam. Bir kerret iŋledüm āh eyledüm. Ol ṣabr ṭaġlarını kül gibi ṣavurdum hīç eyledüm. (13) Ol Ḥażrete hīçlig-ile vardum. Andan Hażret baŋa eyitdi-kim: Kimsin? Eyitdüm: İlāhī! Ben hīç kişiyem. Bende (14) kimlik ḳalmadı kim bir ḫaber vėribiyem. Pes ḳullıḳ maḳāmında hīç oldugum içün benüm daḫı iflāsımı (15) yoḳluġumı ol bī-çün pādişāhıŋ civārına iletdiler. Şimdi biz anlaruŋuz ve anlar daḫı bizümdür. Yā (16) Bā-Yezīd! dėdi. Bā-Yezīd daḫı bir naʿra urup kendüzine geldi. Eyitdi-kim: Peyġam-berüm Muḥammed-i

---

357 ... Bana zarar dokundu... Kur'ân, XXI. Enbiyâ Sûresi, 83. âyet. KKM. 379. (... Bayık ben yokandı *[yokanmak T. 1. dokunmak, temas etmek, elini sürmek. 2. erişmek, isâbet etmek. SKTS. 669.]* bana ziyan... (21) Sûratü'l-Enbiyâ', 83. âyet. SKT. 263, ... Şöyle ki ṭutdı beni żarar... Sûretü'l-Enbiyâ', 83. âyet. KTC. 3-94, أَنِّى مَسَّنِيَ الضُّرُّ ʿAle't-taḥḳīḳ kim ben renc ve miḥnet bana degdi. Sûretü'l-Enbiyâ', 83. âyet. TZA. 2-56, ... Yâ Rab! Ben hastalığa tutuldum... Enbiyâ Sûresi, 83. âyet. KKTA. 330, ... "Hakikat *(bu)* dert *(gelip)* çattı"... KHMK. 2-258)

Muṣṭafādur (17) ve şeyḫüm Eyyūb-ı ṣābirdür dėdi. Pes Eyyūbuŋ iŋledügine bir vech daḫı budur kim: Ammā Eyyūb ol vaḳt-kim (106a-1) iŋledi hem-ān sā'at şeyṭān ḥayḳırdı. Eyitdi-kim: Hāy! Eyyūbı aldum bilişlikden yadlıġa çıḳardum. (2) Mevlāsından şikāyet ėtdürdüm dėdi. Ḥaḳ -Ta'ālā- ġayret ėdüp eyitdi-kim: Yā Eyyūb! Ben şikāyet ehli-miyem? (3) Benden şikāyet-mi ėdersin? 'İzzetüm ḥaḳḳı-y-çün bir daḫı āh ėdesin. Muḥabbetüm dādını senden alam ayruḳ seni (4) civārımda ḳomayam dėdi. Eyyūbuŋ āhı henūz bu nesneler içün idi-kim yuḳaru dėdüm. İmdi ėy ġāfil! (5) Senüŋ bir iki puluŋ giderse anca minnet ve anca şikāyet ėdersin kim hep ḫayruŋ yoyılur ṣabr- (6) sızlıġuŋ uçından ve-yā-ḫod bir kimseŋ ölürse şol deŋlü şikāyet ve şol deŋlü ceza' feza' ėder- (7) sin kim ḫalḳa melāmet olursın. Ḥaḳḳa daḫı 'āṣī olursın ve-yā-ḫud bir gün başuŋ aġırursa ṭabībler (8) ḳomazsın ṣormaduḳ şikāyet ėdüp dermān istemedük. İŋildüŋ ḫod yėre göge boyanur. Maḥalleŋ ḳavmi (9) hep incinirler. Ėy 'aceb senüŋ ḥāliŋ nitedür? Ne 'ibādet zaḥmetine ṣabruŋ var ve ne faḳīrlıġa ṣabruŋ (10) var ve ne ḫastalıḳ zaḥmetine ṣabrıŋ var. Şunı bilmez-misin kim: Ḥaḳ -Ta'ālā-nuŋ ḳullarından ḳaçan bir ḳul (11) ḫasta olsa Ḥaḳ -Ta'ālā- aŋa iki ferişte vėri. Bir eydür kim: Varuŋ ol ḫasta ḳulum ḳatına oturuŋ (12) görüŋ. Anı ṣormaġa gelenlere ol ḳulum ne dėr? Benden şikāyet ėder mi? Yoḳsa baŋa şükür mi ėder? dėr. (13) Ol iki ferişteḥler ol ḫastanuŋ başı ucına otururlar. Şol vaḳt-kim anı ḫalḳ ṣormaġa geleler. (14) Ḫalḳ: Allāh ṣaġlıḳ vėre dėyeler. Eger eydürse: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ El-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-ālemīne.[358] Ṣaġlıḳ (15) ve eger ṣayrulıḳ şükr Mevlādan gelene. Ṣaġ olup yėyüp içüp yörürken ḫoş-mı-y-dı. Şükr (16) bu ḥāle dėrse ol melekler bu kişinüŋ ḥamdini Allāh ḥażretine 'arż ėderler. Eydürler: İlāhī! Ol (17) ḳuluŋ saŋa şükrler ėder. Göŋli ḫoş ḫastalıġından. Hīç şikāyeti yoḳ. Ḥaḳ -Ta'ālā- eydür: Ėy (106b-1) ferişteḥlerüm! Siz ṭanıḳ oluŋ eydüŋ ḳuluma: Benüm üzerüme olsun-ki eger ol ḳulumı öldürürsem (2) cennetüme ḳoyam. Eger şifā vėrsem tebdīl ėdem etini. Evvelki etinden yeg et vėrem. Evvelki ḳanından (3) yeg ḳan vėrem ve daḫı şimdiye degin olan günāhlarını hep 'afv ėdem. Ol ḫastalıḳ

---

358 Hamd, âlemlerin rabbi Allah'a. Kur'ân, I. Fâtiha Sûresi, 1. âyet. KKM. 1. (Ögmek Tanrı'nundur; âlemler issi -yâ bisleyicisi-. (1) Sûratü'l-Fâtiha, 1. âyet. SKT. 1, T Ögmek Allâhu -Ta'âlâ-ya 'âlemleri besleyici olan. *F. İnsân 'âlemi ve cinn 'âlemi ve ve melâ'ike 'âlemi ve ḳalan 'âlemlere şâmildir.* 1. cüz, Sûretü'l-Fâtiḥa, 1. âyet. KTC. 1-2, اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ Cümle mevcûd ve ma'lûm ögmekler ve gökçek şıfatlar ezelden ebede dek Ḥaḳ -Sübḥâne ve ta'âlâ-nın ẕât-ı bâhirü'ṣ-ṣıfâtına maḫṣûṣdur. رَبِّ الْعَالَمِينَ İns ve melâ'ike ve cinn ve özgelerin perverde eden. 1. cüz, Sûretü'l-Fâtiḥa, 1. âyet. TZA. 1-4; *(Hamd-ü senâ)* o Allah'a mahsustur ki âlemlerin Rabb'idir. Sûretü'l-Fâtiha, 1. âyet. KKTA. 2, Hamd olsun âlemlerin Rabbi Allah'a. El-Fâtiha sûresi, 1. âyet. KHMK. 1-11).

ol ḳulımuŋ (4) şimdiye degin olan günāhlarına kefāret ola ve daḫı Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: اَنِينُ ٱلْمَرِيضِ تَسْبِيحٌ وَ صِيَاحُهُ تَهْلِيلٌ وَنَفَسَهُ صَدَقَةٌ وَ نَوْمُهُ عِبَادَةٌ وَنَقْلُهُ مِنْ جَانِبٍ اِلَى جَانِبٍ جِهَادٌ فِى سَبِيلِ ٱللّٰهِ وَيُكْتَبُ لَهُ بِاَحْسَنِ مَا كَانَ يَعْمَلُ فِى ٱلصِّحَّةِ Enīnü'l-marīżi (5) tesbīḥun ve ṣiyāḥuhū tehlīlün ve nefesehū ṣadaḳatün ve nevmühū ʿibādetün ve naḳlühū min cānibin ilā cānibin cihādun fī (6) sebīli'llāhi ve yüktebū lehū bi-aḥseni mā kāne yaʿmelu fi'ṣ-ṣıḥḥati dėr. Yaʿnī maʿnā-yı ḥadīs̱ budur kim: Ḫastanuŋ (7) iŋildüsi tesbīḥdür. Çağırması tehlīldür ve nefes vėrüp alduğı ṣadaḳadur ve uyḳusı ʿibādetdür (8) ve bir yanından bir yanına döndügi ġazādur ve daḫı ṣağlığında ėtdügi ʿibādet ḫastalığında gine yazılur. (9) Ḳaçan bir mü'min ḫasta olsa ol ṣol omuzında oturan ferişte kim ol ṣağ-iken şerrin yazar idi. (10) Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: اِرْفَعِ ٱلْقَلَمَ عَنْهُ فَاِنَّهُ ثَاقِى İrfaʿi'l-ḳaleme ʿanhu fe-innehū ve s̱āḳī. Yaʿnī: Ḳaldur ḳalemi ol ḳulumdan be-dürüstī kim ol benüm (11) bağumdadur ve ṣağ omuzında oturan ferişteye eydür kim: اُكْتُبْ اَحْسَنَ مَا كَانَ يَعْمَلُ Ektüb li-ʿabdī aḥsene mā kāne yaʿmelu. (12) Yaʿnī: Yaz ol gökcek ʿamellerini kim ol ḳulum ṣağ-iken ėderdi. Zihī! Keremi çoḳ sulṭān kereminden (13) ṣābir ḳullarına iḥsān ėder. Pes Resūl ḥażretinüŋ -ʿAleyhi's-selām- ḥadīs̱de buyurduğı ḫasta ol ḫastadur ki (14) ḫastalıḳ zaḥmetine ṣabr ėde ve Allāhdan gelen ḫastalığa şükr ėde. Şākir ṣābir ola. Selmān-ı Fārisī (15) -Rażiya'llāhu ʿanhu- eydür: Ḳaçan bir mü'mine ısıtma gelse mü'minüŋ rūḥı-y-la söyleşür. Mü'minüŋ rūḥı aŋa eydür: (16) Yā ḥummā! Ne istersin bu nefs-i mü'minden? Isıtma eydür: Ėy rūḥ-ı ṭayyibe! Nefsüŋ arı-y-idi. Günāhlar (17) anı murdār eyledi. Ben geldüm-ki anı günāhdan arıdam dėr. Rūḥ daḫı ısıtmaya eydür: اُدْنِى اُدْنِى اُدْنِى Üdnī! Üdnī! (107a-1) Üdnī[359] dėr üç kerret. Yaʿnī: Yaḳın ol! Yaḳın ol! dėr ve daḫı ḥadīs̱dür kim: اَلْحُمَّى حَظُّ ٱلْمُؤْمِنِ ٱلنَّارِ El-ḥummā ḥaẓẓü'l-mü'minü min nāri. (2) Yaʿnī: Isıtma mü'minüŋ naṣībidür oddan dėmek olur. Pes eger ısıtmadur ve-yā ġayri ḫastalıḳdur mü'minüŋ (3) āḫiretdeki zaḥmetin giderür ve Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ ṣabrlu ḳullarınuŋ ḫastalığınuŋ mertebesi şuŋa dek varur kim: (4) Bir kişi bir mü'minüŋ ḫastalığın ṣormağa varsa ve-yā-ḫud öldügi vaḳt cenāzesine varsa (5) namāzın ḳılsa Taŋrı yolında yėdi yüz gün oruc ṭutmışca s̱evābı vardur. Nite-kim Resūl ḥażreti -

---

359 Yakın ol! Yakın ol! Yakın ol!

Ṣalla'llāhu (6) ʿaleyhi ve sellem- buyurur: مَنْ عَادَ مَرِيضًا فَكَأَنَّمَا صَامَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ سَبْعَ مِاۤةِ يَوْمٍ Men ʿāde marīżan fe-ke'ennemā ṣāme fī sebīli'llāhi sebʿa mi'eti yevmin.[360] Uşda ʿazīz! Ḫastalıġa (7) ṣabr ėdene daḫı bu deŋlü ecirler vėrür ve ol ḫastayı ṣora varana daḫı bu deŋlü ecrler ve namāzın (8) ḳılana daḫı bu deŋlü ecrler taʿyīn ėtdi. Ebī Hüreyre -Raḍiya'llāhu ʿanhu- rivāyet ėder Resūl ḥażretinden -Ṣalla'llāhu (9) ʿaleyhi ve sellem.- Resūl ḥażretine ṣordılar. Eyitdiler kim: Yā Resūla'llāhi! Belānuŋ büyügi zaḥmetlüsi (10) dünyāda kimleredür? Resūl ol pür-uṣūl buyurur: Ṣāliḥ peyġam-berleredür. Anlara beŋzeyenleredür dėdi. (11) Bunuŋ ḥadīs̱i yuḳaruda geçdi-y-di. Eyle olsa bu belā enbiyālar yolıdur. Ol yol kişiye açılıcaḳ (12) ṣāẕ olmaḳ gerekdür ve ʿĀyişe anamuzdan daḫı rivāyetdür -Allāh andan rāżī olsun- eydür: (13) Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ مِنْ مُصِيبَةٍ لِشَوْكَةٍ فَمَا فَوْقَهَا اِلَّا حَطَّ اللّٰهِ تَعَالَى بِهَا عَنْهُ خَطِيئَةً Mā yuṣībü'l-mü'minīne min muṣībeti li-şevketin fe-mā fevḳahā (14) illā ḥaṭṭa'llāhi taʿālā behā ʿanhu ḫaṭī'eten. Yaʿnī: Bir diken ile daḫı yuḳarurak zaḥmet-ile bir mü'mine zaḥmet ėrişse (15) Ḥaḳ -Taʿālā- bir günāhına gitmege sebeb ėder. Pes bir diken batana ṭarılġanmadıġı-y-çün bir günāhın ʿafv (16) ėdicek. Var ḳıyās ėt kim daḫı büyük zaḥmete ṣabr ėdene daḫı neler vėrür. ʿAzīz ḳardaş! Diken (17) batmaġa muṣībet dėdi. Gėcede çerāġ diŋlenmege muṣībet dėdi. Ol çeraġ yaḳup ṭarlanmayup ṣabr (107b-1) ėdene ecr vėrdi. Elinde ḳaşıġı uvanana muṣībet dėdi. Ṣabr ėdüp ṭarlıġanmayana ecr vėrdi (2) ve faḳīrlıġa ṣabr ėdüp ṭarlıġanmayana ḫod neler vėrse gerekdür. Ḥisābını gine kendü bilür. Rivāyetdür kim: (3) Bir kişi ḳoynına bir nesnecük bıraḳsa yā elma yā enār ve-yā aḳçecuḳ ve her ne ise bir iki kerre çalınsa bulımasa (4) ḳaḳımasa ṭarlıġanmasa ṣoŋra gine oŋat istese bulsa Ḥaḳ -Taʿālā- aŋa ecr vėrür ve günāhın ʿafv (5) ėder. Ṣabr ėdüp ṭarlıġanmaduġı-y-çün. Ėy ʿazīz! Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ dostları olurmış kim ḳaçan (6) anlara bir muṣībet yā bir belā yā bir zaḥmet gelse eydürlermiş kim: İlāhī! Bu keremi ve iḥsānı baŋa ḳanġı ʿamelden (7) ötüri ėtdüŋ. Bilsem dāyim ol ʿamelüŋ üzerine olsam dėrmiş ve anlaruŋ biri Fetḥ-i Mūṣılī'dür -Raḥmetu'llāhi (8) ʿaleyh.- Anuŋ ġarīb ḥikāyetleri vardur. Yėrinde dėnile işidesin. -İn-şā'a'llāhu Taʿālā- ve buŋları bildügüŋden (9) ṣoŋra bu ulu muṣībete ṣabr ėdenlerden ḫātūnlardan ve erenlerden bir iki daḫı dėyeyüm işit-kim dīn (10) yolında gerçekler daḫı neler

---

360 Kim bir hastayı ziyaret ederse Allah yolunda yedi yüz gün oruç tutmuş gibi olur.

eylemişlerdür. Ḥikāyet: Aṣḥāb-ı Resūlden bir kişi vardı. Aŋa Cābir dėrler- (11) di. Bir devecügi vardı boğazladı. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-i eve daʿvet ėtdi ḳonuḳlıḳ (12) eylemek içün. İki oğlancuğı vardı. Birisi ḫocada oḳurdı ve biricügi evde oynardı. Cābir (13) deveyi boğazladuğı zamān ol evdeki oğlancıḳ baḳa ṭururdı. Cābir deveyi boğazladı. Derisiṇi (14) yüzdi. Tamāmet eyledi. Ḫātūnına vėrdi. Eyitdi: Sen buŋa tımār eyle. Ben varayım arḳam-ile ḳurıca (15) odun getüreyim dėdi. İpin baltasın aldı gitdi. Bir-azdan oğlancuğuŋ birisi ḫocadan (16) geldi. Gördi evde ḳan var. Deve boğazlanmış. Ḳardaşına eydür: Ḳardaş! Bu deveyi kim boğazladı? (17) dėr. Oğlancıḳ eydür: Babam boğazladı dėr. Eydür: Nice boğazladı ḳardaş baŋa daḫı göster dėr. (108a-1) Oğlan girdi atası deve boğazladuğı bıçağı aldı. Geldi ḳardaşcuğına eydür: Yat aşağı ayağuŋı (2) bağlayayım saŋa göstereyim nice boğazladı dėr. Oğlancıḳ yatı vėrdi. Ayağını bağladı. Ḳardaşını (3) deve boğazlar gibi boğazladı. Bu kez ḳodı. Oğlan depini depini öldi. Bir-ezden anası ṭaşra çıḳdı. (4) Gördi-kim oğlan boğazlanmış ölmiş. Ol bir oğlancuğa eydür: Oğlan! Bu ḳardaşcuğuŋ kim boğazladı. (5) Baŋa gösteri vėr dėdi. Oğlan eydür: Anacığım! Ben boğazladum dėr. Babam deveyi nice boğazladı baŋa (6) gösteri vėr dėdi. Ben daḫı babam deveyi şöyle boğazladı dėdüm. Göstereyim ṣandum. Bu daḫı öldi dėdi. (7) Anası çapındı. Oğlan ḳaçdı ṭama çıḳdı. Anası ardınca çıḳdı. Oğlan ḳaçayım ṣandı ol (8) daḫı ṭamdan düşdi öldi. Bu Medīnenüŋ evleri ve Mekkenüŋ evleri yüksekdür. Zīrā ekṡeri (9) ṭabaḳadur. Ḫātūn dolandı gördi-kim bu daḫı ölmiş. Dınmadı El-ḥükmü'llāh dėdi. İkicigin bir araya (10) getürdi. Bir ġusl ėdecek evcegez var-idi. İkisin bile yatırdı ḳodı. Üzerlerini örte ḳodı. (11) Hīç kimseye bildürmedi. Ḳapusını kilīdleyü ḳodı. Ḥīç kimseye dınmadı. Bir-ezden Cābir geldi. Odun (12) getürdi. Ḫātūn deve etin bişürdi oğlancıḳlarıŋ ḫaberin atalarına dėmedi melūl olmasun (13) dėyü. Bir-ezden et bişdi ḫoş tepsilere ḳotardı ṭuzladı çıḳdı. Erine eydür: Yā Cābir! Var (14) imdi Resūl ḥażretini aṣḥāb-ile eve getür. Et bişdi ḥāżır oldı dėr. Cābir vardı Resūl (15) ḥażretine -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-e ḫoş ikrām-ile selām vėrdi. Eydür: Yā Resūla'llāhi! Buyuruŋ ṭaʿām (16) bişdi. Ḥāżır oldı dėr. Resūl ol pür-uṣūl aṣḥāb-ile geldiler Cābirüŋ evine oturdılar. (17) Cābir Resūlüŋ öŋine eti terküler ile getürdi ḳodı. Resūl -ʿAleyhi ʿaleyi's-selām- buyurdı: Eti yėr yėrin terküler ile (108b-1) baḫş eylediler cemāʿat cemāʿat ṣofra ḳodılar. Cābir eydür: Ṣunuŋ yā Resūla'llāhi! Resūl eydür: Ḳanı ol (2) iki maʿṣūmcalar? Cābir eydür: Siz buyuruŋ yā Resūla'llāhi! Anlar oğlancıḳlardur kim bile ḳanda (3) oynarlar? Resūl eydür: Anlar daḫı gelsünler bile yėyelüm. Cābir

vardı ẖātūnuna eydür: Yā ẖātūn! (4) Ol oğlancıḳları Resūl ḥażreti ister. Yėmege şunmadı. Bile yėyelüm oğlancıḳlar-ile dėr. Ḫātūn eydür: (5) Var eyit yėsünler. Biz anlara naṣīblerin ḳoyalum dėr. Geldi Cābir eydür: Yā Resūla'llāhi! Kerem ėdüŋ. Siz (6) buyuruŋ. Biz anlara naṣībciklerin ḳoyalum dėr. Resūl ol pür-uṣūl eydür: Va'llāhi ben bu eti yėmezin ol (7) iki oğlancıḳlar gelüp bile yėmeyince dėr. Cābir gine vardı ẖātūnına eydür: Yā ẖātūn! Resūl and içdi: (8) Va'llāhi yėmezin gelüp ol iki oğlancıḳlar yėmezse dėdi dėr. Ḫātūn eydür: Gel kim saŋa ne göstereyim (9) dėr. Aldı Cābiri ol ġusl evcegezine geldi. Ḳapusını açdı gösterdi ol iki oğlancıḳları. (10) Ḫātūn eydür: Yā Cābir bunlaruŋ ḥāli uş böyle oldı dėr. Ben ṣabr ėtdüm kimseye dınmadum dėr. Saŋa (11) daẖı dınmadum dėr. Ol iki cihān faẖri evimüze geldi kimsemüzde melāmet görmesün dėdüm idi. Şimden (12) gėrü iş senüŋdür. Nice bilürseŋ eyle dėdi. Daẖı ẖātūn çıḳdı yöriyü vėrdi. Cābir geldi (13) Resūl ḥażretine eydür: Yā Resūla'llāhi! Oğlancıḳlaruŋ ḥāli bir dürlü daẖı olmış. Resūl (14) eydür: Nice olmış? Cābir ḳażiyyeyi dėyü vėrdi. Resūl -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Getürüŋ ol oğlancıḳları dėr. (15) Cābir vardı getürdi ol oğlancıḳları. Biri biri yanına ḳodı. Aṣḥāb ta'accüb ḳaldılar. Gördiler kim (16) oğlanuŋ biri boğazlanmış biri ṭamdan düşmiş. İkisi daẖı bile ölmişler. Resūl -ᶜAleyhi's-selām- melūl oldı. (17) Der-ḥāl peyk-i Ḥażret nāmūs-u ekber Cebrā'il-i emīn -ᶜAleyhi's-selām- geldi. Eydür: Yā Muḥammed! Ḥaḳ -Ta'ālā- saŋa (109a-1) selām ėtdi. Eyitdi-kim: Benüm ḥabībüm du'ā dilesün ve ṣaḥābeler āmīn dėsünler. Ben ol oğlancıḳları (2) gine diri ḳılayın ḳudretüm birle. Ol ẖātūn ki benüm ḥabībüme ḥürmet eyledi. Oğlancıḳları muṣībetine ṣabr (3) eyledi. Ceza' feza' eylemedi. Anuŋ ṣabrı berekātında ve senüŋ ḥürmetüŋe ol oğlancıḳları ben gine diri (4) ḳılayım dėdi. Çün-ki Cebrā'il Resūl ḥażretine bu cevābı getürdi Resūl -ᶜAleyhi's-selām- çoḳ ḥamd ėtdi. El götürdi (5) du'ā diledi ve cemī'-i aṣḥāb bile āmīn dėdiler. Der-ḥāl oğlancıḳlar uyḳudan uyanur gibi gözcegezlerin (6) uva durı geldiler. Vardılar Resūl ḥażretinüŋ mübārek elin öpdiler. Oturdılar eti Resūl ḥażreti-y-ile (7) bile yėdiler. Resūl ve aṣḥāb ve Cābir ve ẖātūn cemī-i şād oldılar. İmdi 'azīz! Ṣabr gökcek (8) nesnedür. Kişiyi ferahlıga yėtürür. İmdi! Ta'cīl daẖı bilgil kim şeyṭāndandur. Ėven kişiler ḳaçan maḳṣūdına ėrer. (9) Ammā her ṣarp işüŋ kilīdinüŋ dili ṣabrdur. Pes muṣībete ṣabr ėdenlerden işitdiŋ ve belāya ṣabr (10) ėdenleri dėdüm ve Ḥaḳ yolında dīn üzerine muḥkem durup ṣabr ėdenlerden daẖı dėyeyim işit-kim (11) Ḥaḳ yolında nice cān vėrdiler dönmediler Ḥaḳ yolından. Ḥikāyet: Fir'avnuŋ bir ẖazīnedārı (12) var-idi. Anuŋ bir ẖātūnı var-idi. Māşıṭa ẖātūn

dèrlerdi Fir'avnuŋ ḳızınuŋ ṭāyası-y-idi. Mūsā (13) -ᶜAleyhi's-selām-a Māşıṭa ḫātūn īmān getürmiş-idi. Allāhı birledi ve Mūsāya gerçek peyġam-berdür (14) dèr-idi. Bir gün ḥammāmda ol Māşıṭa ḫātūn Firavnuŋ ḳızınuŋ başın ṭarar-iken ṭaraḳ elinden düşdi. (15) بسم الله لعن من كفر بالله Bismi'llāhi la'ane men kefere bi'llāhi[361] dèdi. Şundı ṭaraġı aldı. Ya'nī: Helāk oldı Taŋrıya īmān getürmeyenler (16) dèdi. Māşıṭanuŋ böyle dèdügin Firavnuŋ ḳızı işitdi. Eydür: Ḳız Māşıṭa! Ne yaramaz söz söyledüŋ? (17) dèr. Benüm babamdan ġayri bir Taŋrı daḫı mı vardur ki böyle dèrsin? Uş eve varayım babama dèyü vèreyim. (109b-1) Seni helāk ètsün dèr. Ḥammāmdam çıḳup eve varıcaḳ Firavnuŋ ḳızı bu sözi babasına dèdi. (2) Firavn ḳaḳıdı Māşıṭayı getürtdi. Şöyle mi dèdüŋ? dèdi ṣordı. Māşıṭa eyitdi: Eyledür kim (3) ben dèdüm dèdi. Pes Taŋrı birdür ve Mūsā ḥaḳ peyġam-berdür dèdi. Firavn anı ṭutdurdı bildügi (4) cezālar ile hep cezaladı: Dön bu sözden! dèdi. Dönmedi. Ol cezālara taḥammül eyledi. Vardı bunca cezālardan (5) ṣoŋra ol Māşıṭa ḫātūnı çār-mıḫ ètdürdi. Çalḳ ḳoyın yaturdı. İki ḳızcaġazları vardı. Biri (6) büyicek biri küçücek. İkisini daḫı bile getürdi. Evvel birisini kim büyücegi-y-idi anasınuŋ yatduġı yèrde aġzına (7) boġazladılar. Gel dön ol sözden! dèdiler. Ol ḫātūn ol cefāya ve ol muṣībete ṣabr ètdi dönmedi. (8) Fir'avn mel'ūn üzerine geldi. Gel dön ol sözden seni ṣalı vèreyim! dèdi. Ol ḫātūn لا اله الا الله موسى كليم الله Lā ilāhe (9) illa'llāh Mūsā kelīmu'llāh[362] dèdi ṭurdı. Fir'avnuŋ cefālarına ṣabr ètdi. Ḥaḳ yolından dönmedi. Fir'avn-ı (10) la'īn bu kez ol bir küçücek ḳızcaġazın daḫı getürtdi. Anı daḫı ol āḫiret ḫātūnınuŋ aġzı içinde (11) boġazlamaya göksi üzerinde basdılar boġazlayalar. Ol ḳızcaġaz meme emerin ṣandı. Anasınuŋ şundı (12) iki elcegezleri-y-le memesine yapışdı kim eme. Şolok sā'at şeyṭān-ı la'īn geldi èrişdi. Eydür: Yā Māşıṭa! (13) Ne ola başuŋ ḳurtarmaġı-çün ve bu ḳızcaġazı ḳurtarmaḳ içün: Döndüm ol sözümden dèseŋ (14) dürüstdür. Nesne lāzım olmaz. Bārī şu ḳızcaġaz ile sen ḳurtul. Gine var kendü ḥāliŋde ol dèdi. (15) Şeyṭānuŋ bu sözin işidicek ol āḫiret ḫātūnı zārı zārı inledi. Āh eyledi. Ḥaḳ -Ta'ālā- kendü (16) kereminden ol ḳızcaġaza dil vèrdi söyledi. Eydür: Èy ana! Ṣabr èt iŋileme. Ḥaḳ -Ta'ālā- senüŋ (17) içün bir sarāy yapdı cennetde. Ol sarāy ḥūrīler ile rıḍvānlar ile ġılmānlar ile

---

361 Allah'ın adı ile başlarım. Allah'ı inkar edenler lanetlendi. (Allah'a inanmayanlar kovulup uzaklaştırıldı. Dünyada hayr ve tevfikden kesildi ve ahiretde lûtuf ve rahmetten uzak tutuldu.)

362 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. Musa Tanrı'nın sözcüsüdür.

hep saŋa (110a-1) müştāḳdur. Ṣabr ėt iŋileme kim sen Allāhuŋ dostı olduŋ. Allāhuŋ raḥmetine ulaşduŋ dėdi. Ol ḫātūn (2) ayruḳ daḫı dınmadı. Ol ḳızcaġazı daḫı anasınuŋ aġzına boġazladılar. Ol ḫātūnuŋ daḫı erini getürdiler (3) bir ḳazana şu ḳodılar. Altına od urdılar ḳaynadı. Gelüŋ bu sözden dönüŋ! dėdiler. Yoḳsa şu ḳazana ḳoyarız (4) erirsiz dėdiler. Bunlar ol sözden dönmediler. Lā ilāhe illa'llāh Mūsā kelīmu'llāh dėdiler. Buyurdı Fir'avn (5) bunları ol ḳazana bıraḳdılar ikisini bile. Aġzını ḳazanuŋ muḥkem berkitdiler. Od eylediler ḳazana. Ṣol-deŋlü ḳaynatdılar (6) kim bunlaruŋ ne eti ḳaldı ne ḫod derisi. Hep şu olup eridiler geçdiler. Ammā Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażretinde ecri bī-ḥisāb (7) buldılar. Zīrā Ḥaḳ -Ta'ālā- kendü yolında ṣabr ėdenlere أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ Ecrehüm bi-ġayri ḥisābin[363] dėdi ve andan ṣoŋra Fir'avnuŋ bir (8) ḫātūnı var-idi. Anuŋ daḫı adı Āyise[364] ḫātūn idi. Mūsāya ol daḫı īmān getürmiş-idi bikr idi. (9) Dünyādan bikr gitdi. Cinnīlerden bir cinnī ḳızını Ḥaḳ -Ta'ālā- anuŋ ṣūretine ḳoymış-idi. Bi-'aynihī ancılayın yaratmışdı. (10) Hergiz Fir'avnuŋ yanından gitmezdi dāyim ḥāżır durmışdı. Vaḳtī-kim Fir'avn Āyise ḫātūna dest-i (11) dirāzlıḳ ėtmek dilese der-ḥāl ol cinnī ḳızı ẓāhir olı vėrürdi. Āyise ḫātūn ġāyib olı vėrürdi. (12) Ol cinnī ḳızı-y-le ne dilerse ėderdi Āyiseyi ṣanurdı. Ammā ol Māşıṭa ḫātūnı kim Fir'avn ṭutdurdı (13) ve ol iki ḳızcaġazların aġzı içine boġazlatduġına ve kendüyi ve erini ḳazana ḳoyup ḳaynatduġına Āyise (14) ḫātūn işitdi. Ḳatı acıdı dīn ġayreti ġalebe ėtdi ve hem ol ḫātūn-ile Mūsāya īmān getürüp dururlardı. (15) Dīn yolında sırdaşlar idi. Mūsā dīnini ṭutarlardı. Allāhı bir bilürlerdi. Ol vaḳt Āyise ḫātūn (16) Fir'avna eydür: Sen bu ḫalḳuŋ ġāyet beẕ-baḫtısın. Ol Māşıṭayı bunca ma'ṣūmlar-ile niçün öldürdüŋ? (17) dėr. Eyle dėyicek Fir'avn eydür: Yā Āyise! Sen daḫı ol dīn üzerine misin? Māşıṭa gibi delü mi (110b-1) olduŋ dėr. Āyise ḫātūn eydür: Ben delü degülem. Ben ve sen ve yėrüŋ gögüŋ ḫalḳı hep Taŋrınuŋ ḳullarıdur.

---

363 ... Mükafatları, sayısız bir surette ödenir. Kur'ân, XXXIX. Zümer Sûresi, 10. âyet. KKM. 541. (... Müzdleri *[müzd* مُزْد *Far. mükâfat, ḳarşılıḳ, ecir, s̱evâb. SKTS. 440.]* ḥisâbsuz. (39) Sûratü'z-Zümer, 10. âyet. SKT. 377, ... Ecri ve müzdi ḥisâbsız ve ṣayısız verilür. 23. cüz, Sûretü'z-Zümer, 10. âyet. KTC. 4-25, ... Ücretleri bi't-tamâm verilir. بغير حساب Ḥisâbsız. *Ya'nî ücretleri bir mertebede verilir ki muḥâsebe edenlerin ḥisâbı ana iḥâṭa etmez. Ḥadîs̱-i şerîfde gelmişdir kim: Rûz-ı ḳıyâmetde erbâb-ı ṭâ'at içün terâzûlar ḳurılup 'amellerine göre mükâfâtları verilür ve belâ üzere ṣabr edenlere terâzûlar ḳurılmaz ve lâkin ecir üzerlerine dökülmek dökülür bir ḥadde dek ki dünyâda erbâb-ı 'âfiyet olanlar ârzû ederler ki kâşki dünyâda ecsâdları miḳrâżlarla [miḳrāż* مِقْرَاض *Ar. kâğıt ve ḳumâş ve ems̱âlini kesmege müsta'mel olan ma'lûm âlet, dükārd. Terc. 2-380.] pâre pâre olaydı tâ ki ehl-i belâ ile bir silkde [silk* سلك *Ar. yol, ṭarîḳ, rāh ve ṣıra, dizi. Terc. 1-487.] münselik olalar.* 23. cüz, Sûretü'z-Zümer, 10. âyet. TZA. 2-248, ... Onlara sayısız mükâfat verilir. Zümer Sûresi, 10. âyet. KKTA. 460, ... Ecirleri hesapsız ödenecektir. KHMK. 3-75)

364 Öteki nüshalarda "Āsiye" şeklindedir.

(2) Cümlemizüŋ Taŋrısı birdür. Andan artuḳ Taŋrı yoḳdur. Sen ve ben bir ʿāciz ādem oğlanıyuz. Delü sensin-kim (3) Taŋrıdan ḳorḳmayup peyġam-berlerden utanmayup Taŋrılıḳ daʿvīsin ėdersin dėdi. Firʿavn bu sözleri (4) işidicek ġāyet ḳaḳıdı. Gözleri ḳan-ile doldı. Eydür: Ṭutuŋ bu ḫātūnı! Hemen ṭutdılar ve buyurdı bir taḫta (5) getürdiler. Ol taḫtanuŋ üzerine yağrını üzerine başdılar. İki elinüŋ ayalarından ve iki ayağınuŋ ökçe- (6) sinden siŋirlerinden ve göbeginden ol taḫtaya muḫlayu ḳodılar. Çıḳardılar sarāy ṭamınuŋ üzerinde bırağu ḳodılar (7) güneşe ḳarşı. Bir degirmen ṭaşını gögsinüŋ üzerine ḳodılar ve niçe günler ol güneşte yatdı. Günde bir iki (8) kerret Firʿavn gelür eydürdi-kim: Gel bu sözden dön! Seni ṣalı vėreyim dėrdi. Āyise ḫātūn ol (9) zaḥmetlere ṣabr ėderdi. Allāha şükr ėderdi. Ol yaralara ḳurdlar düşdi yėdi. Ḥaḳ -Taʿālā- ol ḫātūnuŋ (10) gözlerinden ḥicābı götürdi. Cennetdeki maḳāmını aŋa gösterdi ve aŋa ferişteler gönderdi. Uçmaḳdan (11) şarāblar gönderdi ve ol ferişteler-le Ḥaḳ -Taʿālā- aŋa selām gönderdi ve Āyise ḫātūnuŋ ḫāṭırcuğuŋ (12) ṣordı. Geldiler ol ferişteler eyitdiler: Allāh saŋa selām ėder ve seni ṣorar dėdiler ve niçe günlerdür (13) benüm içün güneşlerde yatur. Aç ṣusız zaḥmetler çeker. Acılara ṣabr ėder. Bu şarābı benüm içün (14) içsün daḫı yüregi tāzelensün. Benüm ḥażretüme gelsün dėdi dėdiler ve ben anuŋ içün neler ḥāżırlayup (15) durun görsün dėdiler. Ol ḫātūna ol uçmaḳ ol şarābın ferişteler içürdiler. Daḫı ol ḫātūn āḫirete gitdi. (16) Ḥaḳḳa cān teslīm ėtdi. İbn-i Kesā'ī eydür: Ol ḫātūn ṣabrı berekātında cennete refʿ olundı dėr. Cennet (17) niʿmetlerinden yėr ve şarāblarından içer dėr. Tefsīr-i Kevāşīde böyledür ve ol Āyise ḫātūn āḫiretde Resūl (111a-1) ḥażretine -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-e ḫātūn olısardur ṣabr berekātında. Gör imdi ṣabr Āyise ḫātūnı ne (2) mertebeye yėtişdürdi. Eger er eger ʿavret kim ʿamel işlerse Ḥaḳ ḥażretinde mertebe anuŋdur. Görmez misin? (3) Yarın ḳıyāmet güninde erenler menziline kim geçer dėnildi. Evvel Rābiʿa ḫātūn erenler menziline varsa gerekdür ve (4) nice erenler ʿameli olmaduğı-y-çün ʿavretlerden köti olsa gerekdür. Pes bunları bildügüŋden ṣoŋra bunı (5) daḫı bilgil kim bu ṣabr dėdükleri kişinüŋ elinde ʿaṣāsı gibidür ki ṣarp yėrlerde ve ṣarp yollarda ṭayana ve (6) sürcdügi vaḳtın ve ṭayınduğı vaḳtın anuŋ-ile anı defʿ ėde ḳorına ve anlaruŋ kim ṣabrı yoḳdur ke'ennehū anuŋ (7) elinde ʿaṣāsı yoḳdur. Ṣarplıḳ yola gider ʿaṣāsı olanlar geçdi yöriyü vėrdi. Yaʿnī ṣabrı olanlar maḳṣūda (8) ėrişdi ve ʿaṣāsı olmayanlar yaʿnī ṣabrı olmayanlar ṭayınur düşer. Ḳaldı geçmez oturdı. Pes şol nesne kim (9) saŋa Ḥaḳdan geldi incinmeyesin ṣabr ėdesin dėdüm. Ammā bunı daḫı bilgil kim: Bir nesne kim Ḥaḳdan geldi (10) nefs

andan incindi. Ḳaşın ḳaragın çatmaḳ melūl olmaḳ yüzin gözin turşī eylemek ol daḫı ṣabrsızlıḳdandur. (11) Zīrā incinmekdür şikāyetdür. Eyle olsa ṣabr cemīl olmaz. Yanī gökcek ṣabr olmaz. Zīrā Ḥaḳ -Taʿālā-: فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا Fe'ṣbir (12) ṣabren cemīlen[365] dėyü buyurdı. Pes zaḥmetde rāḥatda bir olmaḳ gerekdür. Kişinüŋ zaḥmetini kimse farḳ (13) eylememek gerekdür. Görmez misin Eyyūbuŋ bir āhından ötürü Eyyūba Ḥaḳ -Taʿālā- ne dėdi. ᶜAzīzler andan dėmişler- (14) dür ki: Her kim ṣabr atına bindi. Tā ḳıyāmete degin ol ayruḳ sürcmedi. Ḳıyāmet güninde ecr-i bī-ḥisāb vėrildi. (15) Ḳardaş! Bu ṣabr bābında bir aṣıl vardur kim hep nevʿ anda bulınur. Yaʿnī nenüŋ gibi şol yuḳaru dėdügim (16) gibi kim nefsinde güç gelür. Anı işlemek anuŋ zaḥmetine ḳatlanmaḳ ulu ṣabrdur. Nite-kim Resūl ḥażreti (17) -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur kim: فِي الصَّبْرِ عَلَى مَا تَكْرَهُ خَيْرٌ كَثِيرٌ Fi'ṣ-ṣabri ʿalā mā nekirehū ḫayrun keṡīrün[366] ve daḫı bu bėş vaḳt namāz yėrlü yėrince (111b-1) ḳılınmaḳ tertībin oŋat ṣaḳlamaḳ vaḳtlerin gözedüp şaşırmamaḳ ve ḳış günlerinde ṣovuḳ ṣu-y-ile āb-dest (2) almaḳ ve yaz günlerinde oruc ṭutmaḳ ṣusızlıġa ṣabr ėtmek ve zekātını aḳçesinden ve ḳoyunından ve ṣıġırından (3) ve devesinden ve atından ve taḫılından üzüminden ve bekmezinden ve balından ve pirincinden ve her ne kim (4) olursa zekāt farż olan nesnelerden ʿilletsüz ʿöşrin ve zekātın çıḳarup vėrmek gerekdür ve zaḥmetine (5) ṣabr ėtmek ve müsteḥaḳḳına degirmek ve ḥacc farż olursa ḥacca varup ve cemīʿ-i ḳavāʿidi-y-le ḥaccı yėrine getürmek. (6) Bunlar başına bir nevʿ ṣabrdur. Yaʿnī yuḳaruda ṣabr üç ḳısımdur dėdük idi. Pes bunlar cemīʿisi (7) bir ḳısmdur. Ammā İbni ᶜAbbās -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Muṣībete ṣabr ėtmek daḫı bu bir ḳısmdandur dėr ve ol (8) yuḳaru dėdügimiz ṣabrlaruŋ kimine üç yüz kimine altı yüz kimine ṭoḳuz yüzdür dėdük. Ammā bu muṣībete (9) ṣabr ėtmege ecr-i bī-ḥisāb dėmişdür. İbn-i ᶜAbbās -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Ve bu muṣībete ṣabr ėtmekde ṣabr-ı cemīl (10) oldur ki muṣībete gelenler muṣībet ehli kimdür bilmeyeler ṣormayınca dėmişdür. Gerekse ol muṣībet ulu (11) muṣībet olsun. Gerekse kiçi muṣībet olsun. Ẓāhirinde bāṭınında

---

365 Artık sabret güzel bir sabırla. Kur'ân, LXX. Maâric Sûresi, 5. âyet. KKM. 685. (Pes sabr eyle sabr eylemek eyü. (70) Sûratü'l-Maaric, 5. âyet. SKT. 487, Pes sabr et güzel olan sabr ile. 29. cüz, Sûretü'l-Maʿâric, 5. âyet. KTC. 4-175, فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا Pes küffârın eziyyeti üzere bir güzel ḳatlanmaḳ ḳatlan ki ana istiʿcâl ve ıṣṭırâb ḳarışmaya. 29. cüz, Sûretü'l-Maʿâric, 5. âyet. TZA. 2-402, Artık ezâ ve istihzaya karşı telaşsız katlan. Meâric Sûresi, 5. âyet. KKTA. 569, *(Habibim)* sen *(şimdilik)* güzel bir sabr ile katlan. Meâric Sûresi, 5. âyet. KHMK. 3-331)

366 Kendine kerih gelen şeylere sabr edenler çok büyük hayırlara kavuşurlar.

müṣībet ehlinüŋ bir melāmet görünmeye. (12) Ḫattā bunuŋ muṣībete ṣabr ėtdügi gerçek ola ecr-i bī-ḥisāb vėrile dėr. Günāh işlemege ṣabr (13) ėtmek ve küfre ṣabr ėtmek. Ṣabr ėtmek nicedür? Anları yuḳaruda aŋdum ve münāṣib ḳażiyyeler getürdüm Māşıṭa (14) ḫātūn eri-y-le dīn yolında cān vėrüp dīninden dönmediklerin ve Āyişe ḫātūn dīn yolında nice cezālar (15) çekdi āḫir nice cān vėrdi ve sen daḫı gerekdür ki ṣabr ėdesin. Günāh olacaḳ işi işlemeyesin ve (16) -Neʿūẕü bi'llāhi- küfr olacaḳ işi işlemeyesin ve-yā aclıḳdan ḳorḳup ve-yā ʿavānlardan ḳorḳup yā anlara yaramaḳ (17) içün yā ḫastalıḳdan ḳorḳup yā şöhret içün ve-yā dünyā ṭamaʿı içün ve-yā nefsüŋ ḥaẓẓı içün günāh (112a-1) olacaḳ işi işlemeyesin ve ṣoŋra peşīmān olmayasın. Ṣabr ėdesin ecr-i bī-ḥisāb bulasın ve şol (2) elinde mālı olup yiyilüp şöhretlere ve hengāmelere ve çalġulara ve ẓālimlere ḫarc ėtmeyüp ṣabr ėtmek daḫı (3) ulu ṣabrdur ve bu ḫalḳuŋ eyü yavuz sözine ḳulaḳ dutmamaḳ ṣabr ėtmek daḫı ulu ṣabrdur. ʿİbādet ṭāʿat (4) yolında dürişmek. El-ḥāṣılı her mü'min kim her belāya ṣabr ėdüp rāżī oldı ṭarıḳmadı Allāh daḫı (5) andan rāżī olur. Nite-kim Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- bururur: مِنْ رَاضِيَ عَنِ اللهِ رَاضِيَ اللهِ عَنْهُ Min rāżīye ʿani'llāhi rāżīya'llāhiʿanhu[367] dėr. Eyle (6) olsa Ḥaḳdan gelene rāżī olmaḳ oldur kim: Saŋa buyurulanı sen işleyesin. Kendüŋi Allāha ışmarlayasın. Allāh (7) nice dilerse eyle ėde. Meşāyiḫler dėmişlerdür ki Ḥaḳdan gelene rāżī olmaḳ oldur kim: Faḳīr olsa "Ġanī olsam" (8) dėmeye. Ṣayru olsa "Ṣaġ olsam" dėmeye. Ġanī olsa "Faḳīr olsam" dėmeye. Şāẕ olsa "Ġuṣṣalu olsam" dėmeye. (9) Ġuṣṣalu olsa "Şāẕ olsam" dėmeye. Miḥnetde ise rāḥat istemeye. Rāḥatda ise miḥnet istemeye. El-ḥāṣılı (10) her nesne kim Ḥaḳdan gelür şākir olup epsem dura. Ac olsam ve-yā ṭoḳ olsam dėmeye. Zīrā ḳul (11) bilmez ki ḫayr ḳandadur. Pes اَلْخَيْرُ مَا اَخْتَارَهُ اللهُ El-ḫayru mā aḫtārehu'llāhu[368]dur. Yaʿnī: Ḫayr Allāh diledügi yėrdedür ve bunları (12) bildükden ṣoŋra ġażabına ṣabr ėtmegi daḫı dėyü vėreyim ve ġażabı geldügi vaḳtın ṣabr ėtmek ve ġażabın (13) yutmaḳlıġıŋ ḳaḳımamaḳlıġuŋ s̱evābını ve fā'idesini saŋa bildüreyim ve Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde ġażabın yudanuŋ (14) ṣabr ėdenüŋ mertebesini dėyeyüm ve ġażabı gelüp ḳaḳıduġı vaḳtın ġażabına uyup ḫāṭırlar yıḳmaġuŋ (15) ve eli ėrüp güci yėtdüginden intiḳām

---

367 Allah'tan gelenlere razı olan kimseden Allah da razı olur. Öteki nüshalarda bu hadis şöyledir: مِنْ رَاضِيَ عَنِ كُلِّ بَلَاءٍ رَاضِيَ اللهِ عَنْهُ Bütün belalara razı olan kimseden Allah da razı olur.

368 Allah'ın hayrı dilediği yerdedir.

alup ḫalḳı āzārlamaġıŋ ziyānını daḫı bildüreyim ve bu ḳaḳıyan (16) kişi ḳaḳıduġı vaḳtın ne mertebedür ve ne ḥāldedür ve ġażaba sebeb nedür ve ġażabın arturmaġa (17) sebeb nedür ve ġażab başmaġa sebeb nedür? Bunları hep saŋa bir bir bildüreyim āyāt-ile ve ḥadīs̱-ile is̱bāt (112b-1) ėdeyim ve nefsüŋi ġażabından yıġayım ve ġażabuŋ vaḳtinde ġażabuŋ başup ṣabr ėtmegi saŋa āsān (2) ėdi vėreyim. Tā kim sen daḫı bu żaʿīf faḳīr mü'ellifi duʿādan unutmayasın -İn-şā'a'llāhu Taʿālā- Āmīn. (3)

فَصْل

Faṣl: Ġażabına ṣabr ėtmek beyānındadur.

Bilgil imdi ėy ʿazīz ḳardaş ve ėy (4) dīn yolında baŋa muʿāvin yoldaş! Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa tevfīḳ refīḳ yoldaş ėtsün. Bu ḳaḳımaḳ dėdükleri (5) kim vardur bir oddur. Her kim bu odı ölçerdi ve ol oduŋ çerāsını ve odunını ḥāżır ėdi vėrdi (6) durmadın esbābın ḳayurdı. Ayruḳ ol od söyünmek mümkin degildür ve bu od her ḳanda kim düşdi (7) esbābın buldı ise. Eger menʿ olmazsa hep yaḳar helāk eyler. Nite-kim şol taḫta evleri görürsin nice (8) helāk eyler yanar kül olur gider od düşücek. Ḫuṣūṣā kim yėl daḫı ola. İmdi! Bu ġażab oduna kim (9) hevā yėli ḳarışa -Neʿūẕü bi'llāhi- kāfir eyler ve-yā-ḫud ādem öldürdür ḳan işledür. Şol elinden gelüp (10) güci yėtdügi hep işledür. Eyle olsa ġażab geldükce ḳarşu ṣabr cömçesi-y-le bunı ṣuvarmaḳ gerekdür. (11) Allāh ḳorḳusı ṣu-y-ile bunı söyündürmek gerekdür ve bunı menʿ ėdüp ve cehd ėdüp ol ġażabı (12) kendüye siŋirmek gerekdür. Tā kim öte biregüye ziyānı doḳunmaya. Ḥaḳ -Taʿālā- ecrler ḥisābsuz vėre kim: (13) أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ Ecrehüm bi-ġayri ḥisābin[369] dėmekde bu ṣabr daḫı biledür ve bu ġażabın yudup kendüye siŋirenleri Ḥaḳ -Taʿālā- (14) Ḳur'ānda

369 ... Mükafatları, sayısız bir surette ödenir. Kur'ân, XXXIX. Zümer Sûresi, 10. âyet. KKM. 541. (... Müzdleri *[müzd مُزْد Far. mükâfat, ḳarşılıḳ, ecir, s̱evâb. SKTS. 440.]* ḥisâbsuz. (39) Sûratü'z-Zümer, 10. âyet. SKT. 377, ... Ecri ve müzdi ḥisâbsız ve ṣayısız verilür. 23. cüz, Sûretü'z-Zümer, 10. âyet. KTC. 4-25, ... Ücretleri bi't-tamâm verilir. بغير حساب Ḥisâbsız. *Yaʿnî ücretleri bir mertebede verilir ki muḥâsebe edenlerin ḥisâbı ana iḥâṭa etmez. Ḥadîs̱-i şerîfde gelmişdir kim: Rûz-ı ḳıyâmetde erbâb-ı ṭâʿat için terâzûlar ḳurılup ʿamellerine göre mükâfâtları verilür ve belâ üzere ṣabr edenlere terâzûlar ḳurılmaz ve lâkin ecir üzerlerine dökülmek dökülür bir ḥadde dek ki dünyâda erbâb-ı ʿâfiyet olanlar ârzû ederler ki kâşki dünyâda ecsâdları miḳrâżları [miḳrāż مِقْرَاض Ar. kâğıt ve ḳumâş ve ems̱âlini kesmege müstaʿmel olan maʿlûm âlet, dükārd. Terc. 2-380.] pâre pâre olaydı tâ ki ehl-i belâ ile bir silkde [silk سِلْك Ar. yol, ṭarîḳ, rāh ve ṣıra, dizi. Terc. 1-487.] münselik olalar.* 23. cüz, Sûretü'z-Zümer, 10. âyet. TZA. 2-248, '... Onlara sayısız mükâfat verilir. Zümer Sûresi, 10. âyet. KKTA. 460, ... Ecirleri hesapsız ödenecektir. KHMK. 3-75)

öger. Eydür kim: وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ Ve'l-kāẓimīne'l-ġayẓa ve'l-ʿāfīne ʿani'n-nāsi[370] ve Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi' ṣ-ṣalātü (15) ve's-selām eydür: مَنْ كَظَمَ غَيْظًا وَلَوْ شَاءَ اَنْ يُمْضِيَهُ اَمْضَاهُ مَلَاءَ اللّٰهُ تَعَالَى قَلْبَهُ اَمْنًا وَاِيمَانًا Men keẓame ġayẓan ve lev şā'e en yumżiyehū imżā'en melā'e'llāhu taʿālā ḳalbuhū emnen ve īmānen. (16) Yaʿnī: Her kim ḳaḳımaḳlıġın yutsa güci yėterken ḳaḳıduġı kişiden intiḳāmın alup nefsine şāẕ ėtmege. (17) Ṣabr ėtse ṭınmasa Ḥaḳ -Taʿālā- anuŋ göŋlüni emn-ile īmān-ile doldura dėmek olur ve Resūl ḥażreti (113a-1) -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur kim: Ṭamuda bir büyük bāb vardur. Aŋa şol kişileri ḳoyarlar kim (2) ḫalḳa nefsi içün ḳaḳıya. Şol kişiler kim ḳaḳıduġı vaḳtın ṣabr ėder. Kendüyi ṣaḳlar. Kimsenüŋ (3) ʿırżın yıḳmaz. Kimseyi āzārlamaz ve kimseyi eli-y-le urup incitmez. Ṣuçunı daḫı ʿafv ėder. Ḥaḳ -Taʿālā- daḫı (4) anuŋ ṣucunı ʿafv ėder. Maḥşer ḫalḳı arasında anuŋ ʿırżını yıḳmaz. Ṣucunı yüzüne urmaz. Ne deŋlü (5) büyük ṣucı daḫı olursa dėr ve ᶜÖmer ḥażreti -Rażiya'llāhu ʿanhu- eydür: Vardum Resūl ḥażretine eyitdüm-ki: (6) Yā Resūla'llāhi! Baŋa bir ʿamel ṣalı vėr kim ol ʿamel az ola ve hem benüm göŋlümi ʿilletden ḳurtara dėdüm (7) dėr. Resūl ol pür-uṣūl daḫı baŋa eyitdi-kim Kimseye ḳaḳıma. Ṣabr eyle. Gine ṣordum gine eyitdi: Ġażabuŋı (8) kes. Gine ṣordum eyitdüm-ki: Yā Resūla'llāhi! Baŋa ḫaber vėr. Beni Allāhuŋ ḫışmından ne nesne ıraġ ėder? (9) dėdüm dėr. Ol iki cihān faḫri ḥabīb-i Ḥażret Muḥammed-i Muṣṭafā -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- eyitdi kim: Yā ᶜÖmer! (10) Şol ġażab vaḳtinde ṣabr ėdüp ġażabını sākin ėdüp ḳaḳımayan kişiler Allāhuŋ ḫışmından (11) ıraḳdur dėdi dėr ve daḫı Ḥasan-ı Baṣrī -Rażiya'llāhu ʿanhu- eydür: Bir kişi ḳaḳısa ṣabr ėdemese yėrinden ṭurı (12) gelse ol ḳaḳıduġı kimseyi urmaġa ḳaṣd eylese ke'ennehū şunuŋ gibidür kim yerinden ṭurı geldi daḫı (13) götürdi kendüyi cehenneme atdı dėr. Gerekse ol ḳaḳıduġı ādem olsun gerekse ḥayvān olsun dėr (14) ve eger ḳaḳıyup ḫışm ėtdügi ve ḫāṭırcuġın yıḳduġı kişi bir ṣāliḥ kişi olursa -Neʿūẕü bi'llāhi-

---

[370] ... Öfkelerini yenenler ve insanları affedenlerdir... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 134. âyet. KKM. 76. (... Dakı yudıcılar ḳaḳımaġı; dakı afv eyleyiciler âdamılardan... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 134. âyet. SKT. 50, ... Ve aşağıyıcıdırlar ṭarılmaḳlarını ve ṣalı vericidirler âdemlerin ḳuṣûrundan... 4. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân, 134. âyet. KTC. 1-107, وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ Sebḳat eden mevṣûl üzere maʿṭûfdur. *Yaʿnî âferîn olsun şu kimselere kim ḫışmlarının muḳtezâsın menʿ ederler. Bâ-vücûdâ ki anın icrâsına ḳudretleri var.* وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ Daḫı medḥ olsun şol kimselere kim ḫalḳın günâhından vâz geçerler. 4. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân, 134. âyet. TZA. 1-108, ... Öfkelerini yenerler insanların suçlarını bağışlarlar... Âl-i İmrân Sûresi, 134. âyet. KKTA. 68, ... Öfkelerini yutanlar, insanların *(ın kusurların)* dan affıyla geçenlerdi... Âl-i İmrân Sûresi, 134. âyet. KHMK. 1-142)

(15) Ḥaḳ -Taʿālā- hem-ān ol ḳaḳıyan kişiyi düşman ṭutar. Cehenneme bıraġur. Raḥmetinden maḥrūm ėder. Yine tesellī (16) ėdem dėyüp ḳaḳıyup kimsenüŋ ḫāṭırın yıḳmaḳ olmaz. Vaḳt[371] tesellī ėdemeye ḫāṭırın gine yapamaya. (17) Zīrā bu göŋülleri Ḥaḳ -Taʿālā- kendü ḳudret eli-y-le yapdı. Ne ḥācet kim Ḥaḳ yapduġını sen yıḳarsın (113b-1) ve-yā ġażabuŋ odına yaḳasın. Pes uṣlu olan kişiler ḳaḳımayalar. Ādem olan kişiler nite ḳaḳımayalar. (2) Ammā bu deŋlü var kim ḳaḳıduġı vaḳtın ṣabr ėde. Ġażabını gine kendüye siŋire. Kimseye ziyānı doḳunmaya. (3) ᶜAzīz ḳardaş! Müşkil nesnedür bu ḳaḳımaḳ. Bir-az vaḳt ṣabr ėtmeyüp ġażabına uyarsa der-ḥāl (4) ḳaḳıduġı kimesneyi helāk eyler. Yā kendü kāfir olur ve-yā-ḫud bir müşkil işe uġrar. Şeyṭān (5) eydür: Şol vaḳt-kim Ḥaḳ -Taʿālā- beni merdūd ėdüp Ḥażretinden sürdi. Ben eyitdüm: Yā Rabbi! Ben daḫı (6) senden bir ḳaç nesne dilerin dėdüm. Ḥaḳ -Taʿalā- dėdi-kim: Dile ne dilerseŋ. Ben eyitdüm-ki: Evvel baŋa çeri (7) gerekdür. Ḥaḳ -Taʿālā- eyitdi-kim: Var şol ṣoḳaḳlarda yöriyen ʿavretler seniŋ çeriŋ olsun dėdi ve daḫı (8) Ben eyitdim: Baŋa ṭuracaḳ yėr gerekdür. Ḥaḳ -Taʿālā- eyitdi-kim: Var ḥammāmlar ve fısḳ-ḫāneler saŋa ṭuracaḳ (9) yėr olsun dėdi. Ben eyitdüm: Yā Rabbi! Baŋa bir yėr vėr kim benüm ehlim anda bölük bölük dėrneşeler (10) herzeyānı söyleşeler. Ġaybet bühtān yalan yaŋlış mā-lā-yaʿnīler kimi söyleye kimi diŋleye dėdüm. Ḥaḳ -Taʿālā- (11) eydür: Var bāzārlar seŋüŋ ḫalḳuŋ dėrneşecek yėrlerüŋ olsun ve bāzār ehli senüŋ ehlüŋ (12) olsun dėdi. Andan ṣoŋra kim ṣuleḥālar bāzārda oturup mā-lā-yaʿnīlere mürtekib olmazlar. Hem-ān (13) bir ḥācet içün varurlar yine dönerler. Zīrā Ḥażret-i Resūl -ᶜAleyhi's-selām- buyurur kim: أَهْلُ السُّوقِ أَهْلُ النَّارِ Ehli's-sūḳi (14) ehli'n-nāri[372] dėyü buyurmışdur ve daḫı şeyṭān eydür: Ben eyitdüm yine ki: Yā Rabbi! Baŋa binmege merkeb daḫı (15) gerekdür. Ḥaḳ -Taʿālā- eyitdi: Şol benüm buyruġım ṭutmayan bī-namāzlar hep senüŋ eşegüŋ olsun. (16) Anuŋ-içün Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- Yehūdīye Naṣrāniye selām verüŋ. Benüm ümmetüm Yehūdīlerine (17) selām vėrmeŋ dėdi. Eyitdiler kim: Yā Resūla'llāhi! Ümmetügüŋ Yehūdīleri kimlerdür? Resūl -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: (114a-1) Ümmetümüŋ Yehūdīleri bī-namāzlardur. Ḳaçan bī-namāza yolda uġrasaŋız bilüŋ kim şeyṭān anuŋ-ile biledür (2) ve daḫı şeyṭān eydür: Ben eyitdüm ki: Yā Rabbi!

---

371 Vakt olur ki

372 Sokak (çarşı, pazar) ehli cehennem ehlidir.

Baŋa masharalar vėr. Ḳarşu anları mashara ėdineyim. Her nice (3) dilersem anlara ḥareket ėtdüreyim oynadayım. Andan Ḥaḳ -Taʿālā- baŋa eyitdi-kim: Var yā melʿūn! Şol (4) ġażab ėdüp ġażabına uyanlar ṣabr ėdemeyenler senüŋ masharaŋ olsun dėdi. Eyle olsa bu (5) ġażab ėdüp ḳaḳıyan kişiler şeyṭānuŋ masharası olurmış. Uṣlu kişiler ḳaḳıyup ḳızarmaḳ (6) bozarmaḳ delürmek olmaz. Ammā böyle gerekdür kim ḳaḳımaḳ vaḳtında yā ġażab geldüginleyin tiz ḥilm (7) ṭaleb ėde. Yaʿnī ḳaḳıyan kişi bir-ez vaḳt ṣabr ėde dınmaya taḥammül ėde. Eyle ėde eyle ėde varı varı (8) ḳaḳımaz olur. Zīrā ḳaḳıyan kişi ḳarşu ḳaḳıduḳca böyle ėdicek ḥalīm olur ṭurı varur. İmden (9) gėrü ġażabını baṣar olur. Neye gerekse ḳaḳımaz olur. Resūl ḥażreti andan buyurur kim: إنَّما العِلْمُ بِالتَّعَلُّمِ وَالْحِلْمُ بِالتَّحَمُّلِ İnneme'l- (10) ʿilmü bi't-taʿallimü ve'l-ḥilim bi't-taḥammilü. Yaʿnī: ʿİlm taʿlīm-ile olur. Ḥilm taḥammül ile olur dėmek olur. Eyle (11) olsa ḳaḳımaḳ vaḳtinde ṣabr ėden yaʿnī taḥammül ėden kimseler ḥalīm olurmış. Ḥalīm ḳullarını hod (12) Ḥaḳ -Taʿālā- sever. Yarın maḥşer gününde ḫalāyıḳ cemʿ olduġı vaḳtın maḥşer yėrinde münādīler çaġıralar (13) eydeler: Ḳanı ol ehl-i fażl olanlar? Gelsünler dėyeler. Göreler kim bir bölük ḳavm azıraḳ cennet (14) yolın ṭutmışlar giderler. Ferişteler ḳarşulayalar eydeler kim: Yā ḳavm! Siz ne ḳavmsiz kim böyle tiz tiz (15) cennet yolın ṭutup gidersiz? Bu ḫalḳ maḥşer yėrinde issilerde taʿablarda zaḥmetlerde aç ve ṣusız (16) ser-gerdān ḥayrān ḳalup dururlar. Bu zaḥmetlere ve bu ġavġalara siz varup uġramadıŋuz. Hā (17) cennete gidersiz. Bunlar eydürler kim: Biz ehl-i fażluz ve biz cennet ehliyüz. Anuŋ-çün bu zaḥmetlere (114b-1) uġramaduḳ dėyeler ve biz cennete gidërüz dėyeler ve bu ferişteler eydeler kim: Sizüŋ dünyāda fażlıŋuz ne-y-ile (2) idi? ʿAmeliŋüz ne idi? dėyeler. Bu ḳavm bu ferişt elere eydeler kim: Dünyāda-y-iken kim-ki bize bir ẓulm eylese (3) bir hīç ṭınmazduḳ ṣabr ėderdik ve kim bize yavuz ṣansa biz aŋa eyü ṣanarduḳ. Bir kimse ṣuç işlese (4) biz ḳaḳımazduḳ ṣuçunı luṭf-ile ʿafv ėderdük. Yüzine urmazduḳ. Her kim bize sögse biz aŋa tevāżuʿ ėderdük (5) ve her ne-kim gelse Ḥaḳdan ve ḫalḳdan biz ṣābir ve şākir durmışduḳ dėyeler. Ol ferişteler bunların sözin (6) diŋleyeler şaẕ olup bunlara eydeler kim: Varuŋ varuŋ uçmaḳ sizüŋdür dėyeler. Zīrā Ḥaḳ -Taʿālā- size (7) uçmaḳ vaʿde eylemişdür dėyeler. Anlar daḫı varalar cennetde ʿīşe nuşa meşġūl olalar. Ḫalḳ ṭaşra (8) zaḥmetlerde ve maḥşer issilerinde niçe biŋ yıllar duralar. İmdi ʿazīz ḳardaş! Bu fażīletleri öŋüŋe (9) bıraḳ. Ḳaḳıduġın vaḳt ṣabr ėt. Ġażabuŋı yut. Tahammül eyle. Ḥilm ṭaleb ėt. Ola kim Ḥaḳ -Taʿālā- (10) kendü

kereminden seni bu ḳavmden eyleye. Yarın maḫşer güni olıcaḳ şāẕ ola sevinesin. İbni'l-ᶜAzīz (11) dėrlerdi bir ulu pādişāh var-idi. Anuŋ ḳatında bir gün bir kişi ṣuc eyledi. İbni'l-ᶜAzīz ol kişiyi (12) getürtdi. Buyurdı-kim: Ol kişiyi öldüreler. Tiz bir laḥẓa ṣabr ėtdi. Ḥilm ṭaleb ėtdi. Bir laḥẓa küydürdi. (13) Der-ḥāl bu āyet ḫāṭırına düşdi-kim: وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ Ve'l-kāẓimīne'l-ġayẓa ve'l-ʿāfīne ʿani'n-nāsi[373] dėr. Ṣoloḳ sāʿat (14) intiḳām ḫırṣını kendüden defʿ eyledi. Cellāda eydür: Ṣalı vėr ol kişiyi. Varsun āzād olsun. (15) Ola kim ol kişi inṣāfa gele dėdi ve hem bize Ḥaḳ -Taʿālā- bu ġażabımuz ḥırṣını defʿ ėtdügi-y-çün āḫiretde (16) ecr-i bī-ḥisāb vėre dėdi. Ol kişiyi ṣalı vėrdi. İmdi ʿazīz ḳardaş! Bu ḳaḳıyan kişinüŋ (17) miṡāli şeyṭān-ile neye beŋzer? Bir oğlancıḳ bir çevgān eline aldı. Daḫı bir ṭopı öŋüne bıraḳdı. Daḫı (115a-1) hā durmadın urur döŋdürür. Ḳanda dilerse alur gider. Çaḳ şuncılayın bu ġażabına uyup ṣabr (2) ėtmeyen kişi daḫı kendüyi şeyṭānuŋ cevgānı altına bıraġur. Ke'ennehū kendü iḫtiyārını şeyṭān (3) eline vėrür. Pes ol ġażab-ile şeyṭān aŋa ne dilerse işledür ve ne gerek-ise söyledür. Küfr söyledür. Ādem (4) öldürdür. ᶜAvretin boşadur. Eyle olsa ġażab ėden kişi taḥammül ėdüp ṣabr ėtmek gerek. Kendüyi (5) şeyṭānuŋ cevgānı altına bıraḳmamaḳ gerek. Ġażabı yudup ḳaḳıduğın başup ḳaḳıduğı kişinüŋ (6) ṣucını ʿafv ėdüp ḥilm ėtmek gerek ve ḥilm ṣıfatı-y-la ṣıfatlanmaḳ gerekdür. Ammā ġażabın yudup (7) ṣabr ėdüp ḳaḳımamağuŋ sebebleri vardur. Anı daḫı saŋa dėyeyim işit. Saŋa daḫı fā'ide olsun (8) ve hem bu kitābda müşkil ḳalmasun. Bilgil imdi! Bu ġażab vaḳtinde kişi ġażabın defʿ ėtmegüŋ (9) altı dürlü sebebi vardur. Ḳaçan bu sebebleri ġażabuŋ vaḳtinde kendüye ḳılasın. Şeksüz ġażabuŋı defʿ (10) ėdüp ecrler bulasın. Pes ol sebeblerüŋ evveli budur kim: Şu ḥadīṡleri ve āyetleri kim saŋa dėdüm (11) ġażab vaḳtinde ġażabın başup ṣabr ėdüp ġażabına uymayana Ḥaḳ -Taʿālā- ne ecrler vėrürmiş. Bir-ez taḥammül (12) ėdüp anı fikr ėdesin. Ṣabr ėdesin ve ikinci sebeb budur kim: Şunı fikr ėdesin-kim: Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ (13) ʿazābı ʿiḳābı ḳatıdur. Şol kişilere kim ġażabına

---

373 ... Öfkelerini yenenler ve insanları affedenlerdir... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 134. âyet. KKM. 76. (... Dakı yudıcılar ḳaḳımağı; dakı afv eyleyiciler âdamılardan... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 134. âyet. SKT. 50, ... Ve aşağıyıcıdırlar ṭarılmaḳlarını ve ṣalı vericidirler âdemlerin ḳuṣûrundan... 4. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân, 134. âyet. KTC. 1-107, وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ Sebḳat eden mevṣûl üzere maʿṭûfdur. *Yaʿnî âferîn olsun şu kimselere kim ḫışmlarının muḳteżâsın menʿ ederler; bâ-vücûdâ ki anın icrâsına ḳudretleri var.* وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ Daḫı medḥ olsun şol kimselere kim ḫalḳın günâhından vâz geçerler. 4. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân, 134. âyet. TZA. 1-108, ... Öfkelerini yenerler insanların suçlarını bağışlarlar... Âl-i İmrân Sûresi, 134. âyet. KKTA. 68, ... Öfkelerini yutanlar, insanların *(ın kusurların)* dan affıyla geçenlerdi... Âl-i İmrân Sûresi, 134. âyet. KHMK. 1-142)

uya intiḳāmın ala ḳaḳıduġı kişiden ve daḫı şunı (14) fikr ėdesin kim Ḥaḳ -Taᶜālā- eyitdi-kim: Ėy ādem oġlanı! Şol ḳaḳıduġuŋ vaḳtin ḫışm vaḳtinde aŋ (15) beni. Ṣabr eyle. Yut ġażabuŋı. Tā ki ben daḫı ḫışm vaḳtinde aŋam seni ᶜafv ėdem. Ṣuçunı baġışlayam dėmişdür (16) ve daḫı aŋ şunı kim Ḥaḳ -Taᶜālā- eyitmişdür: Ėy ādem oġlanı! Aŋ beni şol ġażabuŋ vaḳtinde. ᶜAfv ėt ṣuçunı. (17) Melāmet eyleme ol ḳaḳıduġuŋ kişiyi ve bir gizlü sırrın bilseŋ ol ḳaḳıduġuŋ kişinüŋ fāş eyleme. (115b-1) Aŋ şol güni kim senüŋ daḫı sırlaruŋ maḫşer ḫalḳı arasında fāş ola ve daḫı aŋ Resūl (2) ḥażretinüŋ şol ḥadīs̱ini kim buyurur: صُدُورُ الأبْرَارِ قُبُورُ الأسْرَارِ Ṣudūrü'l-ebrāri ḳubūrü'l-esrāri[374] dėdi. Pes her kim dilerse (3) nefs elinden āzād ola. Ḳaḳıduġı kişinüŋ sırrını fāş eylemesün. Pes gerçek erenlerüŋ gögsi (4) sırlar gizlenecek yėrdür. Burada söz çoḳdur. Bu ḥadīs̱ aşaġada bir ḳaç vech-ile taḳrīr oluna işidesin (5) -İn-şā'a'llāhu- ve üçünci sebeb ġażabuŋ yutmaġuŋ budur kim: Bunuŋ ṣoŋı neye varur anı fikr ėdesin (6) ve bu ġażab-ile bu işi sen kim işleyesin bundan ᶜadāvet mi ḳopar ve-yā-ḫud ol ḳaḳıduġuŋ (7) kişi daḫı ḳaḳıyup seni melāmet ėderse sen daḫı anuŋ-ile çıḳışı bilür misin kim anı melāmet ėdersin. (8) Yā Allāh daḫı seni yarın melāmet ėderse nice ėdersin Yā bu intiḳāmı kim ḳaḳıyup bu kişiye ėdersin. (9) Bu intiḳām ėtmekden saŋa ne ḥāṣıl olur. Yā dünyevī yā uḫrevī anı fikr ėdesin. Eger dünyāda dünyā (10) ᶜizzeti ḥāṣıl olursa ol işi Allāha ısmarlayasın. Ḥaḳ -Taᶜālā- kimi dilerse ᶜazīz eyler. Kimi dilerse (11) ḫor u ḥaḳīr eyler ve-yā dünyā-y-içün kişi āḫiretin yıḳmaḳ neye gerek? dėyesin. Pes ṣoŋın fikr ėtmek kişi (12) ġażabın başmaġıŋ üçünci sebebdür ve dördünci sebebi daḫı ġażabuŋ başmaġūŋ ve ġażabına ṣabr ėtmegüŋ (13) budur kim: Şol bir iki ḳaḳıyıcı kişileri görürsin kim nice ṣararur ve nice ḳararur ve nice ḳızarur. Ṣūreti (14) levn levn döner. Çaḳ şol ocaḳ gibi gāh ḳızıl gāh ṣaru ve gāh ḳara olur. Sen daḫı ḳaḳıduġuŋ (15) vaḳtın çaḳ şöyle olursın. Ḫalḳdan ᶜārlanmaz mısın bu renglere dönersin? Pes bunları fikr (16) ėdesin. Dosta düşmana ḳarşu ḳızarmak ṣararmak ḳararmak ne lāzım? dėyesin ve daḫı şunı (17) fikr ėdesin-kim: Bu ḳaḳımak ḫafaḳān rencin getürür. Ḫafaḳān ḫod ādemi aŋsuzın öldürür. (116a-1) Görmez misin niçeleri ḫafaḳān rencinden aŋsızdan ölür gider ve bu mü'ellif-i kitāb eydür: Ben (2) gördüm. Bir kişi ᶜavretine ḳaḳıdı ḫafaḳān oldı. Üç gün diri oldı. Ancaḳ dermān bulunmadı. (3)

---

374 Ebrârın göğüsleri sırların kabirleridir. (Azat edip iyilik edenlerin kalpleri sırların gizlendiği yerlerdir.)

Öldi gitdi dėr ve daẖı şol bir-ez ṣabr ėtdügüŋ vaḳtın bunı daẖı fikr ėdesin kim: Bu ḳaḳımaḳ (4) ḳuduzluḳdan bir budaḳdur. Zīrā yırtmaḳ paralamaḳ urmaḳ ṭutmaḳ öldürmek diler. Eli-y-le ağzı-y-la dili-y-ile (5) ayağı-y-la ṭurmadın çalışmaḳ diler. Bir kimesne kim ḳaḳısa eli-y-le urmaḳ diler. Elin ṭutsalar ayağı-y-la urur. (6) Ayağın ėrişdürmezse ağzı-y-la ısırur. Başı-y-la urur. Her nesi-y-le güci yėterse ėder. Eyle olsa ādemiŋ (7) ḳudurması ḳaḳımasıdur. Pes kişi ḳaḳıduğı vaḳtın bunı fikr ėtmek gerekdür kim: Bu ḳaḳımaḳ ḳuduzlıḳdan ve (8) hem kelblikden bir budaḳdur ve ġażaba uymaḳ ol ḳuduzluğı ʿamele getürmekdür. Ġażabını yutmaḳ ṣabr (9) ėtmek peyġam-berler ṣıfatıdur. Zīrā anlar ġażaba uymadılar. Pes ol ḳaḳıyan kişi ḳaḳıduğı vaḳtın tiz (10) bir-ez ṭurup bunı fikr ėtmek gerekdür kim: Bu ḳaḳımaḳ ḳuduz it ṣıfatı imiş ve ṣabr ėdüp ġażabına (11) uymamaḳ peyġam-berler ṣıfatı imiş. Pes ḳuduz it ṣıfatı-y-la ṣıfatlanınca peyġam-berler ṣıfatı-y-le (12) ṣıfatlansamana! dėye dėye daẖı ġażabını yudup kendüye siŋire. Çün-ki dördünci sebebi bildüŋ kim (13) bunları fikr ėtmekmiş ġażabına uymamaḳ. Bu kez beşinci sebebini işit-kim ġażabını başup ṣabr ėtmek (14) nedür? Bilgil imdi! Kişi ġażabın başup ṣabr ėtmegüŋ beşinci sebebi budur kim: Şol vaḳt kim ḳaḳıyasın (15) dileyesin-kim ṣabr ėdesin. Bir-ez vaḳt taḥammül ėdesin. Ḥilm ṭaleb ėdesin. Ġażabuŋa der-ḥāl uymayasın. (16) Ol vaḳt şeyṭān gelür saŋa iġvā ėder. Eydür kim: Şimdi sen aŋa dınmayasın. Sen andan ednā (17) olmış olursın. Ol-daẖı seni kendüden ḳorḳar ṣanur dėr yā-ẖud sen andan ḳorḳarsın dėr. (116b-1) Senüŋ ġażabuŋ saŋa beceri vėrür. Seni öykelendürür. Eger göŋlüŋden yol bulmazsa bir ādem (2) ṣūretinde şeyṭān daẖı gelür ru-be-ru yaʿnī yüze yüz söyler eydür: Niçün ṭınmazsın? Yoḳsa sen (3) andan ḳorḳar mısın? Ėy ġayretsiz! dėr. Aldadur seni yėlteyü vėrür. Pes daẖı bu ādem ṣūretlü şeyṭānuŋ (4) sözin dinlerseŋ daẖı ḥayḳırursın. Daẖı depredürsin. Elüŋden geleni ėdersin. Pes eyle gerekmez. Çün-ki (5) bunuŋ gibi iġvā şeyṭāndan yā erden ʿavretden kim geleler bunuŋ gibi iġvā ėdeler. Sen daẖı gerekdür kim (6) der-ḥāl nefsüŋe eydesin: Ey nefs! Şimdi bu ālūdelıǧı aŋarsın. Yarın maḥşer günindegi ālūdelıǧı (7) aŋmaz mısın? Bunda bir ṣıŋarıŋ ādem oğlanından ʿārlanursın. Yarın Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinden utanmaz mısın (8) ve melā'ikelerden ʿār ėtmez misin? Bunda ādem oğlanları arasında nāmūsum ṣınur dėrsin. Yarın (9) peyġam-berler arasında ve Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde nāmūsın ṣınacağın aŋmaz mısın? dėyesin. Nefsüŋe ġażab vaḳtinde (10) bunları hep aŋdurasın daẖı ṣabr ėdesin ve altıncı sebebi ġażabuŋ başmağuŋ ġażabına uymamağa (11) ṣabr ėtmege budur kim: Ḳaḳıduğuŋ vaḳtın nefsüŋe eydesin

kim: Ėy nefs! Ne ḳaḳırsın? Ḥaḳ -Ta'ālā- böyle taḳdīr (12) ėtdi-y-idi. Ula senüŋ dėdigüŋ olsun. Allāh dėdügi olmasun-mı? Eger Allāhuŋ taḳdīrine rāżī iseŋ ḳaḳıma (13) ve eger rāżī olmayup ḳaḳırsaŋ Allāhuŋ ḫışmına uğrarsın dėyesin. Daḫı Allāha şığınasın iki (14) gözlerüŋi berk yumasın durasın. Hīç ḥareket ėtmeyesin. Göŋlüŋ-ile أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ E'ūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni' (15) r-racīm[375] dėyesin. Eger örü ṭurursaŋ oturasın ḳaḳıduğuŋ sā'at ve eger yürürken ḳaḳırsaŋ (16) tiz yanıŋ üstine yatasın. Ol yatduğuŋ yėrde ve oturduğuŋ yėrde şunı fikr ėdesin-kim: (17) Evveliŋ bir murdār şu. Bevl yolından gelür. Eger ṭona bulaşsa namāz dürüst olmaz ve āḫiriŋ bir murdār (117a-1) cīfe. İki gün öldügüŋden ṣoŋra kimse ḳatuŋa gelmez ḳoḳuŋdan. Eyle olsa bu iki cīfenüŋ ya'nī bu iki (2) murdāruŋ arasında bu tekebbür ve bu 'ucb ve bu ġażab neye gerekdür? dėyesin. Daḫı kendüŋi ögütleyesin. Ṣabr (3) ėdesin durasın. Eger bunuŋ ile daḫı ġażabuŋ sākin olmazsa tiz ṭurı gelesin. Daḫı āb-dest alasın. (4) Men' ola. -İn-şā'a'llāhu Ta'ālā.- Zīrā Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: اذا غَضِبَ اَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ بِالْمَاءِ فَاِنَّمَا الْغَضَبُ مِنَ النَّارِ İẕā ġażube eḥadüküm fe-l-yeteveżża' bi'l-mā'i fe-innema'l-ġażabü mine'n-nāri. Ya'nī: Sizden biriŋüz ḳaḳısa eline tizcek şu alsun. Ol şu-y-ile āb-dest (6) alsun kim ḳaḳımaḳ yürekden ḳopar bir oddur. Eger bu dėdügim altı nesne ile āb-dest alurken 'amel (7) ėderseŋ ya'nī bu dėdügim altı nesneyi fikr ėderseŋ daḫı yegdür ġażabuŋ başmağa -Va'llāhu a'lem.- Su'āl olunursa (8) kim: Hep ḳaḳımaḳ bir midür? Yoḳsa Ḥaḳ içün ḳaḳımaḳ dürüst midür? Cevāb. Ḥaḳ içün ḳaḳımaḳ vardur. Münker (9) işler göricek ḳaḳırlar. Ammā ol müşkilrekdür. Zīrā Ḥaḳ içün ḳaḳımaḳ oldur kim: Aŋa nefs murādı ḳarışmaya. (10) Nefs murādı ḳarışıcaḳ ve riyā ḳarışıcaḳ tiz ġażabın def' ėde ṣabr ėde. Bu iş degme kişinüŋ işi (11) degildür ve hem elinden gelmez. Meger evliyā'u'llāhdan ola. Nite-kim 'Alī ḥażreti -Raḍiya'llāhu 'anhu- bir gün (12) bir kāfir ile ceng ėderken kāfiri atından aḳtardı. Dīne da'vet ėtdi. Īmān 'arż eyledi. (13) Seni ṣalı vėreyin īmāna gel dėdi. Başdı kim Taŋrı yolına bağışlaya boğazlaya. Altından (14) yuḳaru 'Alī ḥażretinüŋ yüzine tükürdi. 'Alī ḥażreti der-ḥāl ṣalı vėrdi ol kāfiri (15) boğazlamadı. Ol kāfir ṭurı geldi. 'Alīye eydür: Yā 'Alī! Şu beni başduŋ-idi kim boğazlaya idüŋ. (16) Niçün boğazlamaduŋ ḳoyu vėrdüŋ? dėr. 'Alī eydür: Seni evvel düşürdüm. Ḥaḳ içün īmāna gelmedüŋ. (17) Ol eclden diledüm-ki seni depeleyem

---

375 Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım.

Allāh içün. Sen yüzüme aşagadan yuḳaru tükiricek (117b-1) nefsüme güç geldi. Bir ġażab daḫı nefsümden geldi. Tiz seni ṣalı vėrdüm. Ḥilm ṭaleb ėtdüm. Allāhdan (2) ḳorḳdum-ki baŋa eyide: Benüm ḳulumı nefsüŋ murādı içün ġażab ėtdüŋ öldürdüŋ dėye dėdüm dėdi. (3) Çün-ki kāfir ᶜAlī ḥażretinüŋ bu sözin diŋledi barmagın götürdi īmān ᶜarż ėtdi. İmdi ᶜazīz! (4) Ḥaḳ içün ḳaḳımaḳ gerek ve Ḥaḳ içün sevmek gerek. Ammā bunları iḫlāṣa getürmek müşkildür. (5) Eyle olsa ḳaḳımaḳ ḫayrludur. Bu ḳaḳıyup biregüyi ġażab ile urmaḳ yā āzārlamaḳ yā ᶜırżın (6) yıḳup melāmet eylemek her ne dürlü ḥāl ile olursa biregüden intiḳām almaḳ ḥarāmdur. Ḥaḳ ḳatında (7) revā degildür. Mūsā peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- bir kāfiri īmāna daᶜvet eyledi. Ol kāfir Mūsā ḥażretine (8) fuḥş keleciler söyledi. Mūsā daḫı ḳaḳıdı ol kāfire bir şabla urdı. Āḫir Ḥaḳ -Taᶜālā- Mūsāya eydür: (9) Yā Mūsā! Saŋa kim dėdi-kim ol kāfiri şabla ile ura-y-duŋ. Yaᶜnī benüm destūrumsız benüm ḳulumı (10) urur mısın? dėnildi. Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- ḳırḳ yıl başın yuḳaru ḳaldurmadı. Süksünin bıraḳdı yörüdi. (11) Eyle olsa kişiye her ḥālde ṣabr yaḫşı imiş işitdüŋ. Muḥammed-i Muṣṭafā -Ṣalla'llāhi ᶜaleyhi ve sellem- kāfirleri (12) dīne daᶜvet ėderken kāfirler urdılar mubārek dişlerini çıḳardılar. Eyitdi. İlāhī! Sen bunlara hidāyet (13) vėr. Bunlar bilmezler dėdi. Gine bunlara Ḥaḳdan hidāyet diledi. Nete-kim buyurdı: اَللّٰهُمَّ اهْدِ قَوْمًا فَاِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ Allāhümme ihdi ḳavmen fe-innehüm (14) lā yaᶜlemūn[376] dėdi. Pes kişi nerede gerek-ise ġażab ėdüp ġażabına uymaḳ olmaz. Ebyātü li'l-mü'ellifi. (15)

Var ḳanāᶜat iḫtiyār ėt ṣabrla
Kim ḳanāᶜat ėtse gizlü genc bula
Ṣabr ėden ḳulların Allāh sever (16)
Ṣabr ėdenleri Çalab kendü öger
Ṣabr ėdenlerdür murādına ėren
Ṣabr ėdenlerdür behişte öŋ giren (17)
Ṣabr ėdenler bulur ecr-i bī-ḥisāb
Ṣabr ėdenlere aġu şeker-cülāb
Ṣabr ėdenler evliyā oldı ḳamu (118a-1)
Uçmaḳ oldı ṣabr ėdenlere ṭamu

---

376 Allah'ım! Bu kavme doğru yolu göster. Onlar beni bilmezler.

Kim-ki ṣabr ėde belāsına Ḥaḳuŋ
Raḥmetu'llāhi ʿaleyh adın oḳuŋ (2)
Kim-ki ṣabr ėde günāh işlemeye
Anı şeyṭānü'l-laʿīn ṭaşlamaya
Kim-ki ṭāʿat zaḥmetine ṣabr ėde (3)
Ṣorısuz ṭos ṭoġrı uçmaġa gide
Kim-ki ḳaḳıduġı dem ṣabr eyleye
Ḥaḳ anı raḥmet ḫonı-y-le ṭoylaya (4)
Kim-ki yoġa ṣabr ėde varın vėre
Şeksüzin ol Ḥaḳ dīẕārını[377] göre
Ṣabr-ile maʿlūm olur esrār-ı Ḥaḳ (5)
Ṣabr-ile bilindi her müşkil sebaḳ
Ṣabr-ile ṭopraġı altun ėtdiler
Ṣabr-ile gökdeki ḳuşı ṭutdılar (6)
Ṣabr-ile düşmana buldılar ẓafer
Ṣabr-ile dermān her derde ėrer
Yā İlāhī! Eşref Oġlı Rūmīye[378] (7)
Sen ṣabırlıḳ vėr ki ʿışḳına doya
ʿIşḳıŋa ṭaġlar ve ṭaşlar doymadı
İllā[379] ṣābirler bu ʿışḳı ṭuymadı[380] (8)

Pes muvaḥḥid oldur ki her işde ṣabr ėde ṣabr ėtmeyen firāḳa düşer işler ʿacele olur: اَلعَجَلَةُ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ El-ʿaceletü min (9) ʿameli'ş-şeyṭāni[381]dür.

---

377 İlk hecede zihâf vardır.

378 İkinci hecede zihaf vardır.

379 İkinci hecede zihaf vardır.

380 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün.

381 Acele işe şeytan karışır. (Acele şeytanın amelindendir.)

ٱلْبَابُ ٱلثَّانِي

طَالِبَه تَرْبِيَة اِيتْمَكِي بَيَانْ ايدَرْ

EL-BĀBÜ'S-S̱ĀNĪ

Ṭālibe ṭerbiyyet ėtmegi beyān ėder.

(10) İkinci bāb: Nefs-i insānı terbiyet ėdüp emmāreliginden levvāmelige ve mülhimelige ve muṭmaʿinnelige dönderüp (11) İrciʿī ḫiṭābına yaʿnī Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine ḳıġrılmaġa ḳābiliyyet kesb ėtdürmegi beyān ėder şerīʿat ve (12) ṭarīḳat ve ḥaḳīḳat tertibi-y-le.

Şerīʿat dėdügimüz evāmir-i nevāhī-i şerʿdür. Yaʿnī mutābaʿat-ı sünnet ve fiʿl-i (13) Resūlu'llāhdur ve ṭarīḳat dėdügimüz daḫı zühd ü taḳvādur ve daḫı buŋa beŋzer ne var-ise ve icābāt (14) ve mesnūnāt-ı şerʿiyyede olan nesneler kim nefse meşaḳḳat gele. Anı yėrine getürmege dürişmekdür ve ḥaḳīḳat (15) dėdügimüz daḫı göŋli mücerred ėtmekdür mā-sivādan. Ḥaḳ -Taʿālā-yı bilmek ve müşāhede ėtmekdür bī-çūn ve bī-çügūne. (16) Pes ādem oġlanlarınuŋ nefsleri kim vardur dört mertebe üzerinedür: Birisi emmāre-i bi's-sū'idur (17) ve birisi levvāmedür ve birisi mülhimedür ve birisi muṭmaʿinnedür. Eger suʿāl olunursa kim: Bu nefsler hem-ān dört (118b-1) mertebe üzerine midür? Daḫı ziyāde ve noḳsān olsa olur mı? Cevāb. Baʿżılar ḳatında daḫı ziyāde- (2) dür dėrler ve baʿżılar üç mertebe üzerinedür dėrler bu cemīʿ-i ādem oġlanlarınuŋ nefsleri ve baʿżılar eydür: (3) Dört mertebe üzerinedür. Zīrā kim ʿālem-i ervāḥda daḫı bu cemī-i ervāḥı dört ṣaf ėtdiler ve (4) ʿālem-i ecsāmda daḫı gerekdür kim bu cemīʿ-i nefsler dört mertebe üzerine olalar. Ziyāde noḳsān olmayalar. (5) İşde biz böyle dėriz. -Va'llāhu aʿlem.- Nite-kim kitābuŋ evvelinde dėnildi idi. Ammā ol-kim emmāredür ol (6) maḥall-i aḫlāḳ-ı rediyyedür. Nite-kim muṭmaʿinne maḥall-i aḫlāḳ-ı ḥamīdedür. Ammā bu nefs-i emmāre bir cismdür örtülü kim ehl-i (7) ẓāhir anı göremez. Nite-kim şeyṭānı göremezler. Ādem oġlanlarınuŋ ṭamarları içinde yörür. Nite-kim Resūl ḥażreti (8) -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: اِنَّ ٱلشَّيْطَانَ يَجْرِى مِنْ اِبْنِ آدَمَ مَجْرَى ٱلدَّمِ اِلَّا فَضَيِّقُوهُ بِٱلْجُوعِ وَ ٱلْعَطَشِ İnne'ş-şeyṭāne yecrī min ibni ādeme mecra'd-demi illā fe-

ḍayyıḳūhu bi'l-cūʿ-i ve'l-ʿaṭşı[382] (9) Hem-çün-ān şeyṭān daḫı maḥsūs degildür nefs-i emmāre gibi. Ammā bu nefs-i emmāre dāyim meʿāsīde ve vesvese- (10) dedür. Yaʿnī issini dāyim maʿṣīyete yėlteyicidür. Anuŋ-içün اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ İnne'n-nefse le-emmāretün bi's-sū'i[383] dėyü buyurdı. Ḥaḳ -Taʿālā- (11) ve gāh olur ki bu nefs-i emmāreyi Müsilmān ėderler ve-līkin münāfıḳlıġın terk ėtmez ve nefs-i emmāreyi (12) kimse zebūn ėdemez. İllā ḳatı riyāżet-ile vaḳti mücāhede ile. Pes andan dėnildi-kim: اَجِعْ كَلْبَكَ حَتَّى يُطِيعَكَ Eciʿ kelbeke ḥattā (13) yuṭīʿake.[384] Yaʿnī: Kelbüŋ kim emmāreŋdür acıḳdur. Tā ki saŋa muṭīʿ ola. ʿAcem erenleri daḫı eyitmişlerdür ki (14) buŋa münāsib beytcügez. Beyt:

نَفْسِ رَا زِنْدَان سَرَايِ اَزْ رِيَاضَتْ خَانَه سَازْ • تَا بَه آيَدْ وَگَرْنِي هَسْتِ اَنْدَرْ بَنْدِ اُو

Nefs-i rā zindān sarāyī ez riyāżet ḫāne sāz

Tā be bend āyed (15) ve gernī hest-i ender bend-i o[385]

Yanī: Nefs-i emmāreyi zindān ėt riyāżet evinde. Tā ki bendüŋe düşe (16) ve ger böyle ėtmeyecek olursaŋ sen ḫod anuŋ bendindesin. Pes ṭālib dāyim (17) riyāżetde ve perhīzde olmaḳ gerekdür. Tā ki nefs-i emmārenüŋ mekrlerinden ve ḥīlelerinden (119a-1) emīn ola ve nefs-i emmāreyi ʿāciz ḳıla ve bu nefs-i emmāre gerçi-kim açlıḳdan ve ṣusızlıḳdan ʿāciz (2) ve żaʿīf olur. Żaʿf artuḳ olduḳca miskīnlik ṣūretin gösterür. Ammā yalan söyler. Gėrü (3) bir furṣat gözedür. Şol bir ac ḳurd gibi kim ġāyet żaʿīflıġından kendüyi ḳoyun sürüsine (4) atamaz. Daḫı varur bir ilgüye ṣıġınur gizlenür. Gözedür tā ki nā-gāh bir ḳoyun öŋine gele der-ḥāl (5) berk boġazına yapışa boġa yėye. Nite-kim ʿAcem erenleri dėmişdür. Beyt:

---

382 Şüphesiz şeytan, âdem oğullarının damarları içinde kan gibi dolaşır. Onun dolaşmasına engel olmak ve damarları daraltmak ise ancak açlık ve susuzlukla mümkündür.

383 ... Ve ben kendimi hiç kötülükte bulunmam... Kur'ân, XII Yûsuf sûresi, 53. âyet. KKM. 1-274. (... Bayık nefs buyurıcıdur yavuzlığı. (12) Sûratu Yûsuf. 53. âyet. SKT. 183, ... Elbette nefs çok emr edicidir kötülükle... 13. cüz, Sûretü Yûsuf, 53. âyet. KTC. 2-163; اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ Taḥḳīḳā ki nefs muḳteżā-yı cibilliyyetle her vaḳt bedlikle emr eder. 13. cüz, Sûretü Yûsuf, 53. âyet. TZA. 1-372. ... Çünkü nefis kötülüğü emreder. Yûsuf Sûresi, 53. âyet. KKTA. 243, ... Çünkü nefs, olanca şiddetiyle kötülüğü emredendir muhakkak. KHMK. Yuusuf sûresi, 53. âyet. 1-355)

384 Köpeğini sana itaat edinceye dek aç bırak.

385 Nefsini riyazet evinde mahkum gibi haps et. Böylece onu bağlayabilirsin. Eğer böyle yapmazsan o seni bağlar, kendine kul eder. Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

غَافِلْ زِ كَمِينْ نَفْسِ بَدْ كِيشْ مَشَوْ ٠ تَا دَرْخَمِ دِيوُ قُرْبَانْ مَشَوْ

Ġāfil zi kemīn nefs-i bed-kiş meşev (6)

Tā der-ḫam-i dām-i div ü ḳurbān meşev[386]

Yaʿnī dėmek olur kim: Ġāfil olma! Bu yaramaz meẕheblü nefsüŋ puṣuda (7) oturduġından ki nā-gāh bu dīvüŋ duzaġında helāk olmayasın. İmdi ʿazīz! Cehd eyleyüp (8) bu yaramaz meẕheblü nefsüŋ meẕhebini döndermek gerekdür. Emmāreliginden levvāmelige ve mülhimelige (9) ve muṭma'innelige dek sürüp iletmek gerekdür. Tā ki andan emīn olı bilesin. Meşāyiḫe su'āl ėtdiler: (10) Riyāżet nedür? Mücāhede neye dėrler? dėdiler. Meşāyiḫ cevāb vėrdiler ki: Mücāhede beden-ile cehd ėtmekdür. (11) Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine ʿibādet ėtmekde ve nefse muḫālefet ėtmekdür ve hevā-yı nefsi terk ėtmekdür ve riyāżet (12) daḫı Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ rıżāsı-y-le ḫiẕmet ėtmekdür ve rıżā-yı ḥażret-i risālet-le ve rıżā-yı mürşid ile (13) ve ḥaḳīḳat riyāżet yėmegi ve uyumaġı terk ėtmekdür ve eger bir kişi yėmegi uyumaġı terk ėtse her ne (14) iş-kim işler Ḥaḳ rıżāsına ve Resūl rıżāsına ve şeyḫi rıżāsına muvāfıḳ gele dėdiler. Ammā nefse (15) muḫālefet ėtmek kim mücāhededür nenüŋ gibi. Meẕelā şimdi nefsi ḫalvet istedi. Aŋa muḫālefet ėdüp (16) cumʿaya ve cemāʿata vara ve eger cemʿiyyet istedi cumʿaya namāz vaḳtinde vara sünneti daḫı evde ḳıla. (17) Farż namāzı cemāʿat-ile ḳıla. Tiz gene eve gele ve eger nefsi ẕikr ėtmek dilese ol fikr ėde. Yaʿnī (119b-1) ḫāmūş ola. Eger ḫāmūşlıḳ istese gėrü muḫālefet ėde ve her işde kim nefsānī ve riyā olacaḳ (2) nesnedür nefse muḫālefet ėdüp anı terk ėde ve daḫı nefs-i emmārenüŋ bunuŋ gibi muḫālefet ėdecek (3) yėrleri çoḳdur. Ḳarşu yėrinde dėnile işidesin. -İn-şā'a'llāhu- ve bu nefs-i levvāme daḫı kim vardur bir cismdür (4) laṭīfdür. Ammā iki ṭarafı vardur: Bir ṭarafı nefs-i emmāre ʿālemindedür ve bir ṭarafı nefs-i mülhime ʿālemindedür (5) ve nefs-i mülhime daḫı bir cisimdür laṭīfdür kim anuŋ daḫı iki ṭarafı vardur. Yaʿnī iki ṭarafa meyl ėtmege (6) ḳābiliyyeti vardur dėmek olur. Bir ṭarafı nefs-i levvāme ʿālemine ve bir ṭarafı muṭma'inne ʿālemindedür. Vaḳtī-kim (7) nefs-i levvāmenüŋ nefs-i emmāre ṭarafına olan ṭarafı emmāreye tābiʿ olsa emmāre ḳuvvetlenür vücūd milkini (8) alur ve vücūd şehrine emmāre nefis mutaṣarrıf olur.

---

386 Bu yaramaz dinli nefsin seni pusuda bekler. Bu sadakati olmayan devin tuzağına ansızın düşüp kurban olmamak istiyorsan gevşek durma! Vezni: Mefʿūlü / mefāʿīlü / mefāʿīlü / faʿūl

Nefs-i levvāmeden daḫı aḫlaḳ-ı zemīmeler ve fısḳlar (9) ve fesādlar ẓāhir olur. Yaʿnī şerīʿatde ḥarām olan nesneler ẓāhir olur emmāreye tābiʿ olduġı (10) sebebden. Bu kez öteden şeyṭān daḫı ḳarışur. -Neʿūẕü bi'llāhi.- Ol şaḫṣı fısḳa yā küfre ḳana mürtekib ėderler. (11) Alurlar ṭoġru cehenneme giderler. Bunlaruŋ baʿżı tafṣīli yuḳaru kitābuŋ evvelinde geçmişdür ve daḫı (12) nefs-i levvāmenüŋ nefs-i mülhimeye olan yüzi mülhimeye tābiʿ olsa ve emmāreye olan yüzi bir uġurdan (13) emmāreden çevürse ol yüzin daḫı mülhimeye dönderse iki yüzi ile mülhimeye tābiʿ olsa mülhime (14) daḫı ḳuvvetlenür. İkisi bile nefs-i muṭma'inneye uyarlar ve vücūd milkine nefs-i muṭma'inneyi ḥākim ėderler. Kendüler (15) bir uġurdan nefs-i muṭma'inneye tābiʿ olurlar. Nefs-i muṭma'inne ḫod Ḥaḳ -Teʿālā-nuŋ emr-i taḫtında (16) muṭma'indür. Ḥaḳḳuŋ rıżāsına muḫālif nesne andan gelmez. Cism-i laṭīfdür ve envāʿ-i leṭāyif-ile (17) bezenmişdür ve gökcek ṣıfatlar-ile örtilmişdür. Pes ṭālib cehd eyleyüp kendüyi riyāżet-ile (120a-1) ve mücāhedāt-ile nefs-i emmāreden ḳurtarmayınca nefs-i muṭma'inne ile ḳarār ṭutmaz ve nefs-i muṭma'inne ḳarār (2) dutmaġa ارْجِعِي İrciʿī[387] ḫiṭābına ḳābiliyyet kesb ėdüp ve ölmeden öŋ ölüp nūr-ı İlāhiyyeye yėtişüp (3) ve ḥaşrden öŋ gene dirilüp vücūd bulmaġa sebeb yėdi nesnedür. Zīrā bu nefs-i emmārenüŋ yėdi ṣıfatı (4) vardur. Ṣıfat-ı rediyyelerdür ki cemīʿ-i insāna ẓulümāt ve ġaflāt olan bu yėdi ṣıfat-ı zemīmedür ve bu nefs-i (5) emmārenüŋ yėdi ṣıfat-ı rediyyesi daḫı yėdi ṭamudan alınmışdur. Nite-kim nefs-i muṭma'innenüŋ sekiz ṣıfat-ı ḥamīdesi (6) sekiz uçmaḳdan alınmışdur. Andandur kim yėdi ṭamu sekiz uçmaḳ insānda biledür dėrler ve bu sözler (7) daḫı yuḳaru kitābuŋ evvelinde bir söylenilmişdür. Ziyāde taḳrīr ḥācet degildür ve ol nefs-i emmārenüŋ yėdi (8) ṣıfat-ı zemīmesi kim vardur: Birisi hevā-yı nefsdür ve biri ġażab-ı nefsdür ve biri şehvetdür ve birisi ḥırṣdur (9) ve birisi buḫldur ve biri ʿucbdur ve biri kibrdür. Pes nefs-i emmārenüŋ bu yėdi ṣıfat-ı rediyyesini (10) gidermege bu yėdi nesne sebebdür kim bu yėdi nesne cemīʿ-i ehl-i īmānuŋ gözüngüsinüŋ ṣayḳalıdur. (11) Yaʿnī göŋlini açıcıdur. Pes ol yėdi nesnenüŋ biri açlıḳdur

---

387 Dön. Ayetin tamâmı şöyledir: ارْجِعِي الَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً Dön Rabbine, ondan razı olarak ve rıżâsını kazanmış bulunarak, Kur'ân, LXXXIX Fecr sûresi, 28. âyet. KKM. 2-724. (Dön Çalabundın yana, hoşnud, hoşnud olunmış. (89) Sûratü'l-Fecr, SKT. 529, Gerü dön Rabbin cânibine ḫoşnûd olarak sen Allâh'dan ve senden daḫı ḫoşnûd olarak Allâh. 30. cüz, Sûretü'l-Fecr KTC. 3-215, ارْجِعِي الَى رَبِّكِ Perverdigâr'ının fermânına dön رَاضِيَةً Sana verilen şeyle ḫoşnûd olduġun ḥâlde مَرْضِيَّةً Ḫudâ'nın ḳatında pesendîde ḳılınmışı. 30. cüz, Sûretü'l-Fecr, TZA. 2-445, Sen ḫoşnût o da senden ḫoşnût olarak Rabbine dön. Fecr sûresi, 28. âyet. KKTA. 595, Dön Rabbine, sen ondan raazı, o senden raazı olarak. 89. El-Fecr sûresi, 28. âyet. KHMK. 3-1180)

ve biri az söylemekdür ve biri az (12) uyumaḳdur ve biri ḫalḳa ḳarışmamaḳdur ve biri dāyim لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّه Lā ilāhe illa'llāh dėmekdür ve biri daḫı bunlaruŋ (13) mürşid-i kāmile ėrişüp elin dutup tevbe ėdüp aŋa irādet getürmekdür ve biri daḫı mürşid-i (14) kāmilüŋ irādeti altında olup anuŋ emrine muṭīʿ olmaḳdur. Pes bu yėdi nesne ol yėdi (15) nesneyi gidermege sebebdür. Yaʿnī nefs-i emmārenüŋ ol yėdi aḫlāḳ-ı rediyyesini aḫlāḳ-ı (16) ḥamīdeye döndermege sebebdür. Zīrā aṣḥāb-ı Resūl ve meşāyiḫ-i kibār gerçek ṣūfīler ve şeyḫlerdür. (17) Bu yėdi nesne ile çoḳ menāzil ḳaṭʿ ėtmişlerdür ve daḫı eyitmişlerdür kim: Şol uzun ʿömr-ile (120b-1) ve çoḳ riyāżetler-ile mücāhedeler-le dönmeyen nefs-i emmārenüŋ yaramaz ṣıfatlarını Allāhuŋ ʿavni-y-le (2) bu yėdi nesne sebebi-y-le dönderdük dėmişler ve daḫı dėmişler kim: Şol yazmaġ-ile oḳumaġ-ile bilinmeyen (3) müşkil ʿilimleri bu yėdi nesneye meşġūl olmaġ-ile Ḥaḳ -Taʿālā- bize keşf ėdi vėrdi dėmişler. El-ḥāṣılı (4) dünyānıŋ āḫiretüŋ işini biz bu yėdi nesne sebebi-y-le bitürdük dėmişler -Va'llāhu aʿlem.- İmdi ėy ʿazīz (5) ḳardaş! Bu sözüm saŋa ʿaceb gelmesün. Ḥaḳīḳat şöyle bil kim: Bu ṣūfīlerüŋ şeyḫleri kim vardur āḫiret (6) begleridür. Zāhidler ʿāşıḳlardur ve daḫı bu ṣūfīler dėmek muḳarrebler dėmek olur. Zīrā kim bu ṣūfīleriŋ (7) ve meşāyiḫlerüŋ mecmūʿısı muḳarrebler ṭarīḳindedür ve ol ṣūfīleriŋ şeyḫleriniŋ ʿilmleri muḳarrebler aḥvālinüŋ (8) ʿulūmıdur ve şol kimseler kim muḳarrebler aḥvāline ve maḳāmına muḥabbet ėdüp anı taḥṣīl ėtmege müteveccih olsa (9) aŋa mutaṣavvıf dėrler ve çün-ki ol maḳāmı taḥṣīl eylese ol vaḳt ṣūfī olur. Pes muḳarreblere ṣūfīler (10) dėrler ve ṣūfīlere daḫı muḳarrebler dėrler ve bu ṣūfīlerüŋ şeyḫleri kim vardur āḫiret ʿālimleridür. Anlar (11) kendülere farż olan ʿilmlerüŋ evvel ṭalebinde ġāyet dürüşdiler. Ḥattā ol ʿilmi ke-mā yenbaġī[388] ögrendiler. (12) Emr-i nehyi ke-mā yenbaġī doġrultdılar. Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ ʿavni ve tevfīḳi ile ve anuŋ ʿuhdesinden çıḳdılar (13) ve anda vaḳtī-ki müstaḳīm oldılarsa Resūl ḥażretine -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-e istiḳāmetde ittibāʿ (14) ėtdükleri berekātında Ḥaḳ -Taʿālā- daḫı anları dürlü dürlü ʿilimlere vāḳıf eyledi. Ol ḥadde ḥaṣre gelmez. (15) Bir gün şeyḫlerden birisi Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-i vāḳıʿasında görmiş. Eyitmiş-ki: Yā Resūla'llāhi! (16) Siz buyurmışsız ki: شَيَّبَتْنِي سُورَةُ هُود Şeyyebtenī sūretü Hūdin. Yaʿnī: Hūd sūresi beni ḳocaltdı. Resūl eyitdi: Neʿam! Ben böyle (17) dėdüm. Ol

---

388 ke-mā yenbaġī كَمَا يَنْبَغِي Ar. lâyık ve lâzım olduğu gibi.

şeyḫ kim ṣūfīler şeyḫidür. Eyitdi kim: Yā Resūla'llāhi! Hūd sūresinde ḳaṣaṣ-ı enbiyā mı (121a-1) ve ḳaṣaṣ-ı helāk-i ümem-i māḍiye mi sizi ḳocaltdı? Resūl -ᶜAleyhi ᶜaleyi's-selām- eyitdi: Yoḳ bel-ki فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ Fe'steḳimkemā ümirte[389] (2) āyeti beni ḳocaltdı dėdi. İmdi! Nite-ki Resūl müşehārātuŋ[390] muḳaddimātından ṣoŋra bu ḫiṭāb-ile muḫāṭab (3) olup ḥaḳāyıḳ-ı istiḳāmet-ile ṭaleb olundı. Hem-çün-ān ᶜulemā-yı āḫiret kim zāhidlerdür meşāyiḫ-i ṣūfiyye (4) kim muḳarreblerdür. Anlara Ḥaḳ -Taᶜālā- muḳaddimātdan bir ḳısṭ ve bir naṣīb vėrdi. Andan ṣoŋra anlar Ḥaḳ -Taᶜālā- (5) istiḳāmeti durġurmaġa ilhām eyledi. Eyle olsa anlar daḫı istiḳamet-i efḍal-i maṭlūb ve eşref-i me'mūr (6) gördiler. Nite-kim Şeyḫ Ebū ᶜAlī Cürcānī -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh-eydür: Ṭālib-i istiḳāmet ol ṭālib-i kerāmet (7) olma dėr. Zīrā senüŋ nefsüŋ kerāmet ṭaleb eyler. Rabbüŋ senden istiḳāmet ṭaleb eyler. İmdi Rabbüŋ (8) ṭaleb ėtdügin istemek yėgrekdür nefsüŋ ṭaleb ėtdügin istemekden. Pes şunı daḫı bilgil kim bu göŋül kim (9) vardur üç ḳısımdur: Biri ṣırf dünyāya meşġūldür ve biri ṣırf āḫirete meşġūldür ve biri Allāhuŋ meḥabbeti (10) ile dolmışdur. Ṣırf Allāha meşġūldür. Ammā ol kim ṣırf dünyāya meşġūldür āḫiret işlerinden bir iş (11) gelse müteḥayyir olur. Nice ėdecegin bilmez dünyāya ġāyet meşġūl olduġından ve ol kim ṣırf āḫirete meşġūldür (12) dünyā işlerinden bir iş gelse müteḥayyir ḳalur nice ėdecegin bilmez ve ol kim ṣırf Allāha meşġūldür. Ol (13) ne dünyā işin başarur ve ne āḫiret işin başarur. Hem-ān Allāh dėmiş ḳalmışdur ve bu ṣūfīlerüŋ şeyḫleri (14) āḫiret ᶜālimleri daḫı istiḳāmetde Resūle mutābaᶜat ėtdiler sāyir nesnede mutābaᶜat ėtdiklerinleyin. Ḥaḳ -Taᶜālā- (15) daḫı anlaruŋ üzerlerine ᶜilm ḳapuların açı vėrdi. Ammā bu istiḳāmet daḫı üç mertebe üzerinedür: (16) Biri ᶜavāmuŋ istiḳāmetidür ve biri daḫı ḫavāṣuŋ istiḳāmetidür. ve iri daḫı aḫaṣṣ-ı ḫavāṣuŋ istiḳāmetidür. (17) Pes ᶜavāmuŋ istiḳāmeti ẓāhirde evāmire imtis̱āl ve nevāhīden ictināb ėtmekdür ve bāṭında daḫı īmān (121b-1) ve taṣdīḳdür ve ḫavāṣṣuŋ istiḳāmeti ẓāhirde evāmire imtis̱āl ve nevāhīden ictināb ėdüp dünyāyı (2) terk ėtmek-ile ve dünyānuŋ zīnetini ve şehevātını terk ėtmekdür ve bāṭında daḫı

---

389 Artık sen, sana nasıl emredildiyse öylece dosdoğru hareket et... Kur'ân, XI. Hud Sûresi, 112. âyet. KKM. 265. (Pes ṭoğru ol, nite kim buyrıldun... (11) Sūratü Hūd, 112. âyet. SKT. 176, Pes muḫkem ol, nice ki emr olundun sen... 12. cüz, Sûretü Hûd, 112. âyet. KTC. 2-152, فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ Pes fermân olunduğun gibi istiḳâmet et. 12. cüz, Sûretü Hûd, 112. âyet. TZA. 1-360, Artık emir olunduğun gibi istiḳâmette bulun... Hûd Sûresi, 112. âyet. KKTA. 235, O halde sen *(Habibim)* emr olunduğun vechile, dosdoğru hareket et... Hûd Sûresi, 112. âyet. KHMK. 2-60)

390 Metinde مُشَهَارَاتْ müşehārāt ve öteki nüshalarda مُشَاهَدَاتْ müşāhedāt şeklindedir.

cennet ni'metlerini terk ėdüp (3) liķā'-i Raḥmāna ve ṭaleb-i 'irfāna müştāķ olmaķdur ve aḥaṣṣ-ı ḫavāṣṣuŋ istiķāmeti daḫı ẓāhirde Resūl ḥażreti (4) -ᶜAleyhi's-selām-a mutāba'at ėtmekdür ve bāṭında nāsuviyyetini lāhuviyyetinde fānī ėtmekdür. Tā ki ol bi'llāhi (5) ma'a'llāhi[391] müstaķīm olup enāniyyetden fānī olup hüviyyet-ile bāķī ķala - Va'llāhu a'lem.- Pes bu ṣūfīler ṭā'ifesi (6) kim var. Müttaķīler zāhidler 'āşıķlardur. Bunlaruŋ taṣfiyye-i ķalb ėtdükleri mevte beŋzer. Anuŋ-içündür ki anlar (7) 'ulūmdan maķṣūdı bi'ẕ-ẕāt ḥāṣıl ėtdüklerinden ṣoŋra ziyāde 'ilm taḥṣīl ėtmege meşġūl olmazlar. (8) Bel-ki taṣfiyye-i ķalb ėtmege meşġūl olurlar bi'l-külliyye Ḥaķ -Ta'ālā- ḥażretine. Tā ki müteveccih olmaġa sebeb ola. (9) İmdi! Anlar cemī'i işi Allāha tefvīż ėderler. Anuŋ-içün Ḥaķ -Ta'ālā- anlaruŋ ķalblerine envār ve elṭāf (10) feyż ėder. Bunuŋ sebebi-y-le cemī'-i 'ulūmuŋ aṣlına muṭṭali' olurlar. Bel-ki cemī'-i eşyānuŋ ḥaķāyıķına muṭṭali' (11) olurlar. İmdi! Şöyle bilgil ki: Bu yol enbiyā ve evliyā yolıdur ve daḫı şöyle bilgil ki ķalbüŋ iki (12) ķapusı vardur: Bir ķapusı 'ālem-i ḥavvāsa açılur ve bir ķapusı 'ālem-i ġayba açılur. Eger bunı bileyim (13) dėrseŋ uyķu ḥāline naẓar eyle gör ki uyuduġuŋ vaķtin ne 'acāyibler görürsin ve saŋa 'ālem-i (14) ġaybdan nesneler görinür ki ol nesneler saŋa ne olmışdur ve ne olacaķdur. Ammā bu ķapu açılur enbiyāya (15) ve evliyāya uyanuķla. Zīrā anlar ķalblerini mā-siva'llāhdan pāk ėtmişlerdür bi'l-külliyye Allāhu -Ta'ālā- ḥażretine (16) müteveccih olmışlardur. Ḥüccetü'l-İslām Şeyḫ Ebū Ḥāmid-i Ġazzālī -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Ben ta'allüm-le taṣarruf (17) arasında bir farķ beyān eyleyeyim. Bir miṡāl-le bir ḥikāyet içinde kim ol tamāmet ḥüccet ola. Ḥikāyet (122a-1) oldur kim: Ehl-i Ṣīnden bir ṭā'ife geldiler bir pādişāhuŋ ḥużūrında eyitdiler: Biz üstād naķķāşlaruz (2) sarāylar ve laṭīf evler yaparız. ᶜĀlemde bizim miṡlimüz yoķdur dėdiler. Ol pādişāh anlara bir sarāy (3) gösterdi. Eyitdi: Sizüŋ gerçekligiŋüz ol vaķt ẓāhir olur ki bu sarāyuŋ dīvārında siz (4) ṣan'atlaruŋuzı iẓhār ėdesiz dėdi. Anlar daḫı rāżī oldılar. Bir dīvārını ehl-i Rūm ve bir dīvārını (5) ehl-i Ṣīn[392] aldılar. İki dīvāruŋ arasında bir perde aṣdılar. Tā ki biri birinüŋ ṣan'atına muṭṭali' olmayalar. (6) Vardı ehl-i Rūm dürlü dürlü reng-ile envā'i nüķūş naķş ėtdiler kim ol nüķūşuŋ taṣavvurında 'uķūl ser-gerdān (7) olur ve ehl-i Ṣīn daḫı ol bir dīvāra ṣayķal ve cilā urmaġa meşġūl oldılar. Andan ġayri daḫı nesneye (8) muķayyed

---

391 Allah için Allah ile birlikte

392 Metinde "Ṣīn" kelimesinin altına "Çīn" kelimesi yazılmış.

olmadılar vaḳtā-kim ehl-i Rūm fāriġ oldılar ehl-i Ṣīn daḫı eyitdi: Bizüm daḫı işimüz bitdi dėdiler. (9) Pādişāh eyitdi: Ne ʿaceb söylersiz? Bu dīvāra hīç nesne naḳş ėtmedüŋiz. Anlar eyitdiler: Bizüm ṣanʿatımuz (10) şol vaḳtın ẓāhir olur ki aradan perde götürile. Pes pādişāh emr eyledi. Ol perdeyi aradan (11) götürdiler. Ol ehl-i Rūmuŋ ėtdikleri dürlü dürlü naḳşlar ziyāde barḳ-ile ol dīvāruŋ içinde ẓāhir (12) ol münʿakis oldı. İmdi ėy ʿazīz! Şöyle bilgil kim ʿulemā'-ı ehl-i ẓāhir naḳḳāşlar gibidür ve ʿulemā'-ı (13) ehl-i bāṭın kim ṣūfīlerüŋ şeyḫleri ve zāhid ʿābidler ʿāşıḳlardur. Ol dīvāra ṣayḳal uranlar gibidür. (14) Zīrā kim göŋüllerine ṣayḳal urup pāk eyleyüp ṣāfī ḳılurlar ve şol ʿilm ki ʿulemāya nüḳūş vāsıṭasi-y-le (15) münkeşif olur. Zāhid ʿāşıḳ ṣūfīlere ol ʿilm bir vech-ile ziyāde berrāḳ-ile ve ḥaḳāyiḳ-ile münkeşif olur kim (16) aŋa taʿallüm ėtmeg-ile yetişilmez. İmdi! Bundan maʿlūm oldı-ki ʿulemānuŋ iḳdāmınuŋ müntehāsı ve fā'idesi (17) ẓāhir oldı. Ammā İmām-ı Ġazzālī eydür: Bunı böyle dėdügi dėmek olur kim: ʿUlemā'-ı ẓāhirüŋ ʿilmi kesbīdür. (122b-1) Ṣūfīlerüŋ ʿilmi keşfīdür dėmek olur ve Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Biz taṣavvufı (2) ḳīlden ḳālden almaduḳ. Bel-ki açlıḳdan ṣusızlıḳdan alduḳ ve daḫı dünyāyı bi'l-külliyye terk ėtmekden (3) alduḳ ve daḫı me'lūfātı ve dükeli müsteḥsenātı terk ėtmekden alduḳ ve daḫı Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ ʿışḳı oduna (4) yanup göyünmekden alduḳ dėdi. Pes ṣūfīliḳ dėdükleri yaramaz ḫulḳları eyüye döndermekdür. Dürlü (5) dürlü gökcek ḫulḳlar ve edebler taḥṣīl eyleyüp faḳr-ile zühd-ile muttaṣıf olmaḳdur ve baʿżı ʿurefā dėdiler ki: (6) Ṣūfīlerüŋ adı dört ḥarfdür: Ṣād صَادْ dur vāv وَاوْ dur fā فَا dur ye يَ dür. Ṣād ص ṣafādandur vāv و vefādandur (7) fā ف fenādandur ye يَ yaḳīndendür. Ammā bu faḳīrliḳ daḫı üç nevʿdür: Bir ʿavāmuŋ faḳridür kim ol dünyā mālı (8) olmamaḳdur anasından doġduġı gün gibi ve ikinci ḫavāṣṣuŋ faḳridür kim ol kendü ṣıfātından (9) fānī olmaḳdur. ʿĀlem-i ervāḥda olduġınlayın fānī olmaḳdur. Üçünci eḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣuŋ faḳridür ki kendü (10) vücūdından fānī olmaḳdur kişi. Pes biz dėdügimüz ṣūfīliḳ oldur ki buncılayın faḳr-ile muttaṣıf ola (11) ve bu faḳr ol faḳrdür ki Resūlu'llāh -Ṣalla'llāhi ʿaleyhi ve sellem- anuŋ-ile tafāḫür ėdüp eyitdi-ki: اَلْفَقْرُ فَخْرِي El-faḳrü faḫrī[393] (12) ve daḫı bu faḳīrliḳ fuḳarā-yı ṣābirīndür ki anlar vücūdlarında fānī olup-dururlar ve

393 Fakirlik övüncümdür.

kıyāmet güninde (13) cülesā'u'llāh[394] olsalar gerekdür ve bu faḳrüŋ ba'żı ta'rīfi yuḳaruda geçdi-y-di ve daḫı bu faḳrüŋ (14) sözi çoḳdur. Yėrinde söylenile işidesin. -İn-şā'a'llāh.- Biz yine ṣūfīlige gelelüm. Ammā bunı daḫı (15) bilgil kim faḳrüŋ nihāyeti taṣavvufuŋ evvelidür. Nite-ki Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Taṣavvuf (16) oldur ki seni senden öldüre daḫı kendü-y-le dėrgüre. Ya'nī dėmek olur kim: Ḥaḳ ta'alā senüŋ ef'ālüŋi (17) ve senüŋ ṣıfātuŋı ve senüŋ ẕātuŋı fānī ḳılup kendünüŋ ef'āli-y-le ve kendünüŋ ṣıfātı ile ve kendünüŋ (123a-1) ẕātı ile bāḳī ḳıla. فَافْهَمْ Fe'ḳhem.[395] Ammā şunı daḫı bilgil kim: Ṣūfī var ve ṣūfīlere müteşebbih var ve ol (2) müteşebbihe müteşebbih vardur ve bu ḫalḳ cemī'isine ṣūfīler dėrler. Pes şol kimseler kim ṣūfīleriŋ aḥvālinden (3) ve aḳvālinden ve menāzilinden ve merātibinden ḫaberdār degildür. Anlara daḫı ṣūfīler dėrler. Anlar ṣūfī- (4) lerdendür. Ve-līkin ṣūfīler degildür müteşebbihlerdür ve-yā-ḫud müteşebbihe müteşebbihlerdür Ecnebī gibi degildür. (5) Zīrā müteşebbih ve müteşebbihe müteşebbihler daḫı ṣūfīlerdendür. Şol ḥadīsle ki Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi (6) ve sellem- buyurdı: مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ Men teşebbehe bi-ḳavmin fe-hüve minhüm[396] ve daḫı Enesi'bni Mālik -Rażiya'llāhu 'anhu- eydür: Bir kişi geldi. (7) Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām-a eyitdi: Yā Resūla'llāhi! Ḳıyāmet ne vaḳti ḳopar? Resūl -ᶜAleyhi's-selām- ol kişiye cevāb (8) vėrmedi. Bel-ki durı geldi. Namāza şürū' eyledi. Namāzdan fāriġ olıcaḳ eyitdi: Ḳanı ol ḳıyāmetden (9) su'āl ėden kişi? Ol sā'il eyitdi. Benem yā Resūla'llāh! Resūl -ᶜAleyhi's-selām- ol kişiye eydür: Ḳıyāmete sen ne (10) yaraḳladuŋ kim ḳıyāmetden su'āl ėdersin? Ol kişi eydür: Çoḳ namāzlar ve çoḳ oruclar yaraḳladum. (11) Ve-līkin Allāhı ve Resūlini severin dėdi. Resūl -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ اَحَبَّ El-mer'ü ma'a men eḥabbehū.[397] Ya'nī: Kişi kimi severse (12) anuŋ-ile bile ḥaşr olısardur. Eger-çi ki ol kişi anuŋ 'ameli gibi 'amel daḫı işlemezse daḫı bunuŋ-ile anuŋ (13) arasında göŋülde teḳārüp olduġı-y-çün. Bu ḥadīsle Resūl -ᶜAleyhi's-selām- Müslümānları ḳındurdı (14) ṣuleḥāyı ve aḫyārı sevmege kim anlaruŋ bölüginde

---

394 cülesā'u'llāh جُلَسَاءُ اللّٰه Ar. Allah ile oturanlar, Allah'ın meclisinde oturanlar, Allah'ın dostları.

395 Böylece anla.

396 Kim bir kavme benzemeye çalışırsa onlardandır.

397 Kişi sevdiğiyle birliktedir.

ḳopavuz dėyü. Ammā rāvī bunda şek eyleyüp eydür (15) yā-ḫud Resūl ol kişiye eyitdi: أنت مع من أحببت Ente maᶜa men aḥbebte.[398] Yaᶜnī: Ḳıyāmet gününde kimi severseŋ (16) anuŋ-ile olsaŋ gerekdür. Enesi'bni Mālik -Raḍiya'llāhu ᶜanhu- eydür: Müslimānlar īmāndan ṣoŋra buŋa (17) sevindikleri gibi hīç nesneye sevinmediler. İllā Resūlüŋ böyle dėdügine. İmdi şöyle bilgil kim (123b-1) müteşebbih ve müteşebbihe müteşebbih daḫı yarın ṣūfīler ile bile olsa gerekdür. Şol ṣūfīleri sevüp (2) kendüyi aŋa beŋzetdügi-y-çün. Eger-çi anlarıŋ efᶜāli gibi efᶜāl ėdemezse de ol meḥabbet berekātında (3) anlardan ayrılmaz. Ebūẕeri'l-Ġaffārī -Raḍiya'llāhu ᶜanhu- eydür: Bir gün ḥażreti -Ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem-e (4) ben eyitdüm yā Resūla'llāhi! Bir kişi bir ḳavmi sever ammā anlaruŋ ᶜameli gibi ᶜamel ėdemez. Resūlu'llāh -ᶜAleyhi's-selām- (5) eyitdi: Yā Ebāẕer! أنت مع من أحببت Ente maᶜa men aḥbebte. Yaᶜnī: Yā Ebāẕeri'l-Ġaffārī! Sen kimi severseŋ anuŋ-ile bilesin. (6) Ben eyitdüm: Ben Allāhı severin ve Resūlini severin. Resūlu'llāh -Ṣalla'llāhi ᶜaleyhi ve sellem- döndi. Gene eyitdi: (7) Yā Ebāẕer! أنت مع من أحببت Ente maᶜa men aḥbebte. İmdi! Şöyle bilgil ki müteşebbihīn ṣūfīlere muḥabbet ėtdügi anuŋ-içün-(8) dür ki ṣūfīlerüŋ rūḥları mütenebbih olduğı nesneye anlarun daḫı rūḥları mütenebbih olup durur. (9) Zīrā Ḥaḳ -Taᶜālā-nuŋ evāmirini sevmek ve Ḥaḳ -Taᶜālā-ya yaḳın olacaḳ nesneleri sevmek ve daḫı Allāha (10) yaḳın olanları sevmek rūḥuŋ cezbesi-y-le olur. İllā bu ḳadar var ki müteşebbih henūz nefsüŋ (11) ẓulümātından ḫalāṣ olmamışdur. Ṣūfī ol ẓulümātdan ḫalāṣ bulmışdur ve mutaṣavvıf ṣūfīnüŋ ḥāline (12) muṭṭaliᶜdür. Ammā müteşebbih-ile biledür ve anuŋ-ile müşārikdür ṣıfāt-ı nefsānīden bir nesne bāḳī ḳalmaḳda ve daḫı (13) şöyle bilgil kim ṣūfīler ṭarīḳına girmegüŋ evveli īmāndur. Yaᶜnī ṣūfīlerüŋ aḥvālini taṣdīḳ ėdüp (14) aŋa inanmaḳdur ve andan ṣoŋra anlaruŋ ṭarīḳlerin bilüp aŋa sülūk ėtmekdür ve andan ṣoŋra anlaruŋ (15) meşribelerinden ẕevḳ ėtmek ḥāṣıl olur. Pes şöyle bilgil kim müteşebbih ṣāḥib-i īmāndur. Yaᶜnī ṣūfīlerüŋ (16) aḥvālini taṣdīḳ ėdicidür. Pes ṣūfīlerüŋ ṭarīḳini taṣdīḳlemaḳ yaᶜnī gerçeklemek ulu aṣıldur (17) bu yolda ve daḫı şunı da bilgil kim müteşebbih ve müteşebbihe müteşebbih vardur dėdüm idi. Pes eyle olsa (124a-1) uşda müteşebbih daḫı iki nevᶜdür: Biri müteşebbih ve biri müteşebbihe müteşebbih. Ammā bunlaruŋ içinde (2) müteşebbih-i ḥaḳīḳī oldur ki ṣūfīlerüŋ ṭarīḳine iᶜtiḳād eyleyüp

---

398 Kimi seversen onunla birlikte olursun.

muktežāsınca ʿamel eyleye. Tā ki (3) ṣāḥib-i mücāhede ve ṣāḥib-i muḥāsebe ola. Andan ṣoŋra mutaṣavvıf olup ṣāḥib-i murākebe ola. Andan (4) ṣoŋra ṣūfī olup ṣāḥib-i müşāhede ola. Ammā şol kimse kim ṣūfīnüŋ ve mutaṣavvıfuŋ aḥvāline (5) muṭṭaliʿ ve müteşevvik olmasa ve daḫı anlaruŋ makṣūdlarınuŋ evvellerine kaṣd ėtmese bel-ki mücerred ḫırka gėyüp (6) teşebbüh-i ẓāhirī üzerine kalsa ṣūretini anlara beŋzetse ammā sīretini ve ṣıfatını anlara beŋzetmese ol (7) kişi ṣūfīlere müteşebbih degildür. Zīrā anlaruŋ evveli anlaruŋ evveline beŋzemez. Eyle olsa ol kişiye (8) müteşebbihe müteşebbih dėrler. Yaʿnī kendüyi ṣūfīlere beŋzediciye beŋzedici dėrler. Anuŋ-içün kendüyi (9) ṣūfīlere nisbet ėder. Ammā ol daḫı maġfūrdur. Zīrā anlar yaʿnī ṣūfīler ve müteşebbihler bir kavmdür ki (10) anlaruŋ-ile oturanlar daḫı şakī olmaz. Bel-ki anlaruŋ-ile bile oturdukları sebeb-ile saʿādet-i ebediyyete ve makāmāt-ı (11) ʿaliyyeye vāṣıl olurlar. Nite-kim Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- bir kavme işāret ėdüp bir ḥadīs̱ (12) buyurmışdur kim: انَّ لله مَلاَئِكَة يَطُوفُونَ فِي ٱلطُّرُقِ يَلْتَمِسُونَ اَهْلَ ٱلذِّكْرِ فَاذَا وَجَدُوا قَومًا يَذْكُرُونَ ٱللّهَ تَنَادَوْا هَلِموُّ لِي حَاجَتِكُمْ قَالَ فَيَحفُونَهُمْ قَالَ بِاَجنِحَتِهِمْ اِلَي ٱلسَّمَاء ٱلدُّنْيَا فَاذَا تَفَرَّقُوا عَرجُوا اِلَي ٱلسَّمَاء ٱلدُّنْيَا فَاذَا تَفَرَّقُوا عَرَجُوا اِلَي ٱلسَّمَاءِ فَيَسْأَلهُمْ رَبُّهُمْ وَ هُوَ اَعْلَمُ بِهِمْ مِنْهُمْ مَا يَقُولُ عِبَادِي قَلُوا يُسَبِّحُونَكَ وَ يُكَبِّرُونَكَ وَ يَحمِدُونَكَ وَ يُهَلِّلُونَكَ وَ يُمَجِّدُونَكَ قَالَ فَيَقُولُ هَلْ رَانِي قَالَ فَيَقُولُونَ لاَ وَالله مَا رَاوْكَ قَالَ فَيَقُولُ كَيْفَ لَوْ رَاَوْنِي قَالَ فَيَقُولُونَ لَوْ رَاَوْكَ كَانُوا اَشَدَّلَكَ عِبَادَةً وَ اَشَدَّلَكَ تَمْجِيداً وَ اَكْثَرَلَكَ تَسْبِيحاً قَالَ فَيَقُولُ فَمَا يَسئَلُونَنِي قَالُوا يَسْئَلُونَكَ ٱلْجَنَّةَ قَالَ فَيَقُولُ وَ هَلْ رَاوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لاَ وَ الله يَا رَبِّ مَا رَاَوْهَا قَالَ فَيَقُولُ فَكَيْفَ لَوْ رَاَوْهَا قَالَ فَيَقُولُونَ لَوْ اَنَّهُمْ رَاَوْهَا كَانُوا اَشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصًا وَ اَشَدَّ لَهَا طَلَبًا وَاَعْظَمَ فِيهَا رَغْبَةً قَالَ فَمِمَّا يَتَعَوَّذُونَ قَالَ يَتَعَوَّذُونَ مِنَ ٱلنَّارِ قَالَ فَيَقُولُ وَ هَلْ رَاَوْهَا قَالَ فَيَقُولُونَ لاَ وَالله يَا رَبِّ مَا رَاَوْهَا فَيَقُولُ فَكَيْفَ رَاَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَوْ اَنَّهُمْ رَاَوْهَا كَانُوا اَشَدَّ مِنْهَا فِرَارًا وَ اَشَدَّ مِنْهَا مُخَافَةً قَالُوا وَ يَسْتَغْفِرُونَكَ قَالَ فَيَقُولُ فَاُشْهِدُكُمْ اَنّي قَدْغَفَرْتُ لَهُمْ يَقُولُ مَلَكٌ مِنَ ٱلْمَلاَئِكَةِ رَبِّ فِيهِمْ فُلاَنٌ لَيْسَ مِنْهُمْ اِنَّمَا جَاءَ لِحَاجَةٍ قَالَ هُمُ ٱلْقَوْمُ لاَيَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ صَدَقَ رَسُولُ الله İnne li'llāhi melā'ikete yeṭūfūne fi'ṭ-ṭurūki yeltemisūne ehle'ẕ-ẕikri fe-iẕa vecedū (13) kavmen yeẕkürūna'llāhe tenādū helimmüvlī ḥācetiküm kāle feyḥafūnehüm bi-ecniḥtihim ile's-semā'i'd-dünyā (14) fe-iẕā teferrakū ʿaracū ile's-semā'i'd-dünyā fe-iẕā teferrakū ʿaracū ile's-semā'i' fe-yes'elehüm Rabbühüm ve hüve aʿlemü (15) bihim minhüm mā yekūlü ʿibādī kālū yüsebbiḥūneke ve yükebbirūneke ve yaḥmidūneke ve yuhellilūneke ve yemcidūneke (16) kāle fe-yekūlü hel rānī kāle fe-yekūlūne lā va'llāhi māra evke kāle fe-yekūlü keyfe levra evnī (17) kāle fe-yekūlü lev ra'evke kānū eşeddeleke ʿibādeten ve eşeddeleke temcīden ve'ks̱erleke tesbīḥen (124b-1) kāle fe-yekūlü fe-mā yes'elūnenī kālū yes'elūneke'l-

cennete ḳāle fe-yeḳūlü ve hel ra'evhā ḳāle fe-yeḳūlūne lā va'llāhi (2) yā Rabbi! mā ra'evhā ḳāle yeḳūlü fe-keyfe lev ra'evhā ḳāle yeḳūlūne lev ennehüm ra'evhā kānū eşedde ʿaleyhā (3) ḥırṣan ve eşedde lehā ṭaleben ve aʿẓame fīhā raġbeten ḳāle fe-mimme yeteʿavveẕūne ḳāle yeteʿavveẕūne mine'n-nāri (4) ḳāle yeḳūlü ve hel lev ra'evhā ḳāle yeḳūlūne lā va'llāhi yā Rabbi mā ra'evhā fe-yeḳūlü fe-keyfe ra'evhā ḳāle (5) yeḳūlūne lev ennehüm ra'evhā kānū eşedde minhā firāren ve eşedde minhā muḫāfeten ḳālū ve yestaġfirūneke (6) ḳāle yeḳūlü fe-üşhidüküm ennī ḳad ġafertü lehüm yeḳūlü melekün mine'l-melā'iketi Rabbi fīhim fülānun leyse (7) min-hüm innemā cā'e li-ḥācetin ḳālehümü'l-ḳavmü lā yeşḳībihim celīsühüm. Ṣadaḳa Resūlu'llāh. Ḥadīs̠ maʿnīsi budur kim (8) Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur eydür: Taḥḳīḳ Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinüŋ bir bölük melā'ikesi (9) vardur kim anlar yėr yüzinde yollarda ṭavāf ėdüp maşrıḳdan maġribe degin yörürler. Ehl-i ẕikri (10) isterler. Tā ki anları bulup ziyāret eyleyeler ve anlar ėtdikleri ẕikri diŋleyeler ve anlaru bile ẕikr (11) ėdeler ve ol ehl-i ẕikri isteyen melā'ikeler vaḳtī-ki ẕikr ėden ḳavmi bulsalar baʿżısı baʿżısına (12) çaġırur eydür ki: Gelüŋ! gelüŋ! Ḥācetiŋüz bunda. Yaʿnī: Gelüŋ! Ehl-i ẕikri ziyāret ėtmege daḫı diŋlemege (13) ve daḫı bunlaruŋ-le bile ẕikr ėtmege. Zīrā ki biz ehl-i ẕikrden bir cemāʿat bulduḳ dėyeler. Daḫı Resūl -ʿAleyhi's-selām- (14) eydür: Ol melā'ikeler ẕikre meşġūl olanları oturduḳları yėrde ḳablayalar ḳanadları-y-la tā (15) yuḳaru dünyā gögine varıncaya degin. Yaʿnī baʿżısı baʿżısınuŋ üzerine ṭurur tā dünyā gögine varınca. (16) Şöyle ḳat ḳat bile ẕikr ėdüp bile diŋleyüp dururlar. Vaḳtā-ki ol ẕikru'llāha meşġūl (17) olan ṭā'ife daġılsalar ol ferişteler göge ʿurūc ederler. Ḥaḳ -Taʿālā- ol melā'ikelere su'āl (125a-1) ėdüp eydür ki: Ḳandan gelürsiz? Ḥāl budur ki ol bilür pādişāhdur. İllā melā'ikelerden ehl-i (2) ẕikri ṣorup söyletdüginden murādı ehl-i ẕikrüŋ şānların tefḫīm ve taʿẓīm ėtmekdür ve daḫı anlaruŋ (3) mekānlarınuŋ mertebelerinüŋ yüceligin iẓhār ėtmekdür. Çün-ki Ḥaḳ -Taʿālā- anlara eydür kim: Siz ne yėrden gelürsiz? (4) Anlar daḫı eydürler kim: Biz yėr yüzinden senüŋ ḳullaruŋ ḳatından gelürüz ve Ḥaḳ -Taʿālā- anlara eydür kim: (5) Benüm ḳullarum ne söylerler? Ḥāl budur ki ol ʿallāmü'l-ġuyūb pādişāhdur. Ol melā'ikeler eydürler ki: (6) Yā Rabbi! Saŋa ḥamd ėderler ve tesbīḥ ve tekbīr ve tehlīl ve temcīd ėderler. Pes Ḥaḳ -Sübḥānehū ve Taʿālā- eydür ki: (7) Anlar beni hīç gördiler mi? Ol melā'ikeler eydürler ki: Yoḳ! Va'llāhi yā Rabbi! Anlar seni görmediler. Pes (8) Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Eger anlar beni görseler anlaruŋ ḥālleri nice olurdı? Ol melā'ikeler eydürler ki: (9) Eger

anlar seni görselerdi ḳatı ʿibādet ėderlerdi ve daḫı ḳatı çoḳ tesbīḥ ėdüp ḳatı temcīd (10) ėderlerdi. Pes Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Anlar benden ne dilerler? Ol melā'ikeler daḫı eydürler ki: Yā Rabbi! Anlar (11) senden cennet dilerler. Pes Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Anlar hīç cenneti gördiler mi? Ol melā'ikeler eydürler ki: Lā! (12) Va'llāhi yā Rabbi! Anlar cenneti görmediler. Pes Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Eger anlar cenneti görseler ḥālleri nice ola-y-dı. (13) Ol melā'ikeler eydürler ki: Eger anlar cenneti görseler ḳatı ḥarīṣ olurlardı ve ġāyet ṭālib olurlardı (14) ve aŋa ḳatı raġbet ėderlerdi. Pes Allāhu -Taʿālā- eydür: Neden ḳorḳarlar? Ol melā'ikeler eydürler ki: Yā Rabbi! (15) Anlar cehennemden ḳorḳarlar. Pes Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Anlar cehennemi gördiler mi? Ol melā'ikeler eydürler ki: (16) Lā! Va'llāhi yā Rabbi! Anlar cehennemi görmediler. Pes Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Anlar cehennemi görseler anlaruŋ ḥālleri (17) ne ola-y-dı? Ol melā'ikeler eydürler ki: Eger anlar cehennemi görselerdi cehennemden ḳatı ḳorḳarlardı (125b-1) ve ḳatı ḳaçarlardı ve ḳatı bī-zārlardı. Daḫı ol melā'ikeler eydür: İlāhī! Anlar senden yarlıġanmaḳlıḳ (2) dilerler. Ḥaḳ -Taʿālā- eydür ki: Yā melā'ikelerüm! Ben sizi ṭanıḳ ṭutarın kim ben anlaruŋ cemīʿisini yarlıġadum (3) ve anlara diledüklerin vėrdüm ve anları ḳorḳduḳlarından ḳurtardum ve bundan ṣoŋra ol ferişteler (4) eydürler kim: Yā Rabbi! Anlaruŋ-ile ol fülān ḳuluŋ daḫı bile-y-idi ol meclisde. Ammā anlardan degül-idi. Bel-ki (5) anlaruŋ ḳatında anuŋ bir ḥāceti var-idi. Ol ḥācet içün gelüp anlaruŋ-ile oturur-dı ve bir (6) rivāyetde eydür: Ol melā'ikeler eydürler ki: Ol fülān günāhkār ḳuluŋ anlaruŋ-ile bile-y-idi. Ammā anlaruŋ (7) ile bile ẕikr ėtmek anlaruŋ maḳṣūdı degüldi. Bel-ki ol seyr ėderken nā-gāh anlaruŋ ḳatından geçdi. (8) Anları görüp anlaruŋ-le bir sāʿat oturdı. Pes Allāhu -Taʿālā- kendü kereminden ve ḳullarına çoḳ (9) şefḳatinden ve ehl-i ẕikri sevdüginden eydür: Anlar bir ḳavmdür ki aŋlaruŋ-ile bile oturanlar şaḳī (10) olmazlar. Anları daḫı yarlıġadum dėye. Ḳāḍī ʿİyāḍ eydür: Ẕikr ėtmek iki dürlüdür: Birisi ḳalb-iledür (11) ve biri dil-iledür. Ammā bu ḥadīsden murād dil-ile ẕikr ėdendür ve dil-ile ẕikrden daḫı murād لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ Lā ilāhe (12) illa'llāh dėmek dėgül ve daḫı ẕikrden murād bir kelāmdur ki anda Allāhuŋ rıżāsı ola. Tilāvet-i Ḳur'ān (13) gibi mü'minlere duʿā gibi ve tesbīḥ ve temcīd ve tekbīrdür ve tehlīl gibi daḫı bunlara beŋzer ne var ise ẕikrdür. (14) Ammā ʿulemā bunda iḫtilāf ėtmişlerdür ki أَفْضَل

اَلذِّكْرِ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ Efḍalü'z-ẕikri Lā ilāhe illa'llāh[399]dur. Ve-līkin ol (15) daḫı cehr-ile mi efḍaldür ve-yā-ḫud iḫfā-y-ile mi efḍaldür? dėdiler. Ba'żılar eyitdiler: Cehr ile ẕikr ėtmek efḍal (16) dür. Zīrā ki anda 'amel efḍaldür ve hem dili isti'māl ile ol ziyāde olur. Pes ziyāde ecr (17) iḳtiżā ėder ve ba'żılar eyitdiler: İḫfā-y-ile afḍaldür. Zīrā ki sırr-ile 'amel efḍaldür. Müslim şerḥinde (126a-1) böyledür. Bunda söz çoḳdur. 'Ulemānuŋ ve meşāyiḫüŋ sözleri vardur. Ẕikr bābında dėnile işidesin. (2) -İn-şā'a'llāhu Ta'ālā.- Ammā bunda bir işāret ve bir beşāret daḫı vardur. Ḥaḳ -Ta'ālā- eydür: Anlar bir ḳavmdür ki (3) anlaruŋ-ile bile oturanlar şaḳī olmazlar dėdüginden bu aŋlandı kim: Bir kişi sādāt-ile iḫtilāṭ ėtse (4) siyādete yėtişürmiş ve kim ki sa'ādet ehli-y-le otursa sa'ādete yėtişürmiş. Pes kim-ki ṣūfīler-le (5) bile otursa ve-yā-ḫud anlara müteveccih olsa ve-yā-ḫud anları sevse ol şaḳī olmazmış. Bel-ki (6) anlaruŋ sebebi-y-le maḳāmāt-ı 'āliyyeye ve menāzil-i seniyyeye ėrişirmiş. Pes ba'żı ḥükemā dėmişlerdür ki: (7) Ṣāliḥlerüŋ ve 'ābidlerüŋ ve ṣūfīlerüŋ ẕikrleri ve tesbīḥleri ve du'āları yüce āvāz-ile ki eydürler (8) ve tażarru'lar kim ḳılurlar zamānuŋ āfetleri-y-le baġlanan ḫayrātı şeşer ya'nī açar ve bundan dėmişlerdür ki: (9) Mādām-ki anlar riyāżet ve mücehedāt ėdüp dünyādan i'rāż ėdüp Ḥaḳḳa müteveccih olduḳlarınca (10) anlaruŋ berekātı çevre şehirlere ve köylere yėtişür dėmişler. -Va'llāhu a'lem.- Su'āl. Bu ṣūfīler kim (11) tezkiye-i nefs ėderler ṣıfāt-ı rediyyeyi kendülerden giderürler. Ṣıfāt-ı rediyye yėrine ḥamīde mi gelür? Yoḳsa (12) ol yaramaz ṣıfātı eyüye-mi dönderilür? Cevāb. Bu yaramaz ṣıfātlar gider maḥv olur. Yėrine eyü ṣıfātlar (13) gelür. Nite-ki gėce gider gündüz gelür. Ḳış gider yaz gelür. Ma'ṣiyet gider ṭā'at gelür. İnkār (14) gider iḳrār gelür. Pes eyle olsa ṣıfāt-ı rediyye gider ṣıfāt-ı ḥamīde gelür. Meẟelā cehl gider 'ilm (15) gelür. Ḳaçan bu dėyecegim yėdi nesneye meşġūl olsa ammā bu yėdi nesne kim vardur bunlaruŋ daḫı (16) aṣlı vardur. Aṣılsız olıcaḳ fā'ide vezmez. Ėy 'azīz! İşit imdi! Bu yėdi nesnenüŋ aṣlını (17) bir bir saŋa dėyü vėreyim. Tā kim sen-daḫı bu aṣl üzerine 'amel ėdüp maḳṣūda ulaşasın (126b-1) ve bu mü'ellif-i faḳīr kim 'Abdu'llāhi'bni Eşrefdür du'ādan unutmayasın ve bu kitābuŋ ikinci bābı kim (2) mürettebdür yėdi faṣl üzerine. Her bir faṣlı ol yėdinüŋ her birini beyān ėder.

---

399 "Lā ilāhe illa'llāh" zikrin en efdalidir.

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

El-faṣlü' (3) l-evvelü

Açlıġı beyān ėder.

Evvelki faṣl: Açlıġı beyān ėder:

Bilgil imdi ėy ᶜazīz (4) ḳardaş! Ol dėyecegim yėdi nesne kim vardur: Evveli anuŋ az yėmekdür. Zīrā ki Ḥaḳ -Taᶜālā-: كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا Külū (5) mine'ṭ-ṭayyibāti vaᶜmelū ṣāliḥan[400] dėyü buyurdı. Ḥelāl yėŋ ve daḫı ᶜamel-i ṣāliḥ eyleŋ ve Resūl ḥażreti (6) -Ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem- buyurur: اَلْعِبَادَةُ عَشَرَةُ اَقْسَامٍ تِسْعَةٌ مِنْهَا فِى طَلَبِ الْحَلَالِ El-ᶜibādetü ᶜaşeratü aḳsāmin tisᶜatün minhā fī ṭalebi'l-ḥalāli. Yaᶜnī: ᶜİbādet (7) on cüzdür. Toḳuzı ḥelāl yėmekdür. Pes bu ādem oġlanlarınuŋ ekṡeri helākligi ḳarnı ucundandur. (8) İşitmedüŋ-mi Ādem peyġam-beri -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- ve Ḥavvā anamuz -Raḍiya'llāhu ᶜanhā-yı kim nice miḥnete düşdiler (9) ḳarınları ucından. Ol Allāh -Celle ve celālühū- yėme dėdügi aġacdan yėdiler. Eginlerinden ḥulleleri gitdi ve başlarından (10) tācları düşdi. Uçmaḳdan ḫorlıġ-ile sürdiler. Geldiler bu dünyā zindānında niçe yıllar göz yaşların (11) dökdiler ve niçe dürlü miḥnetler çekdiler. Uş oġlanları daḫı çeke ṭururlar ḳarınları ucından. (12) Pes taḥḳīḳ şöyle bilgil kim cemīᶜi nesne eger ṣalāḥ eger fesād hep ḳarından ḳopar. Dükeli aᶜżāya (13) yayılur. Meṡelā bu ḳarın dėdükleri şu maṣnaᶜına beŋzer kim oluḳdan gelür daḫı şu ol maṣnaᶜa (14) dökilür. Ol maṣnaᶜdan dört yaŋa çeşmelere baḫş olur. Ḳaçan kim künkden maṣnaᶜa şu gelmese (15) çeşmeler ḳurur ḫarāb olur. Hīç kimse gelmez olur. Atlu yayaḳ gelenler andan kesilür. Pes çaḳ (16) şuncılayın maᶜideye[401] daḫı şu kim irkilür maᶜidede ṭaᶜām (17) şu irkildükce şehvet olur yėdi aᶜżāya baḫş olur. Nite-kim çeşmelere maṣnaᶜdan baḫş olur. (127a-1)

---

400 ... Yeyin temiz şeyleri, ve iyi işlerde bulunun... Kur'ân, XXIII. Mü'minûn Sûresi, 51. âyet. KKM. 398. (... Yin ḥalallardan, dakı işlen eyü... (23) Sūratü'l Mü'minûn, 51. âyet. SKT. 376, ... Yiyiniz güzel olan ṭaᶜâmlardan ve işleyiniz güzel olan işi... *F. Yaᶜnî cümle Resûllerin dîninde kesb-i ḥelâl ile yemek ve eyülik etmek emr idi ve her kimsenin eyü işlerini Allâhu -Sübḥânehû- bilür.* 18. cüz, Sûretü'l Mü'minûn, 51. âyet. KTC. 3-82, كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ Pākîze ḥelâl olan yiyeceklerden yiyin. وَاعْمَلُوا صَالِحًا Ve bir memdûḥ iş işlen. 18. cüz, Sûretü'l Mü'minûn, 51. âyet. TZA. 2-77, ... Pāk olan taᶜamlardan yiyin, iyi iş işleyin... Mü'minûn Sûresi, 51. âyet. KKTA. 346, ... Temiz ve helal olan şeylerden yeyin. Güzel amel *(ve hareket)* lerde bulunun... KHMK. 2-291)

401 Doğrusu "maᶜide مَعِدَة" olacaktır.

Meselā her ṭaʿām kim yėnür boğazdan ḳarna dökilür. Göze görmek ḥāṣıl olur. Ḳulağa işitmek ḥāṣıl olur. (2) Dile söylemek ḥāṣıl olur. Eyle olsa çoḳ yėyicek maʿideye ṭaʿām çoḳ iner. Cemīʿ-i aʿżāda şehvet (3) ġālib olur. Dil diler kim çoḳ söyleye ve çoḳ söylemek arasında yalan gerçek söyleye ġaybet bühtān (4) küfr daḫı ḫaṭā mā-lā-yaʿnī her ne-kim olursa söyleye ve el daḫı diler kim ura ṭuta maẓlūmları eli altında- (5) ġıları incide. Ḳanda bir şer iş var-ise aŋa şuna ḥelāle ḥarāma yapışa. Bel-ki ḳomaduġı yėrden daḫı götire. (6) نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ ذَلِكَ Neʿūẕü bi'llāhi min ẕālike.[402] ve ayaġuŋ daḫı saʿyi bu olur kim fısḳ meclislerine yaʿnī hengāmlara ve çalġulara (7) ve oyunlara vara. Daḫı ḳanda fısḳ fesād olur yėr var-ise anda ve ʿavānlar ve ẓālimler var-ise anlara vara (8) gele ve ḳanda kim şer şor iş var-ise anda yöriye ve gözin daḫı saʿyi bu olur kim ḥarāma ve ḥelāle (9) baḳa biregünüŋ sırrına muṭṭaliʿ ola. Teferrüclere temāşālara baḳa ve müştehā ḫātūnlar yüzine baḳa ve ḳulaġuŋ (10) saʿyi bu olur kim dāyim melāhī diŋleye mesāvīler ve ġaybetler diŋleye ve nefsine ḫoş gelür āvāzları (11) ḥarām ve ḥelāl dėmeye diŋleye ve burunuŋ saʿyi bu olur kim laṭīf ḳoḳular ḥarām ve ḥelāl ḳoḳulaya ve fercüŋ (12) daḫı saʿyi bu olur kim ḥelāl ve ḥarām cimāʿlar eyleye. Elinden geldügi deŋlü ḫātūnlar ve cāriyeler ala (13) ve nefsānī ẕevḳlere meşġūl ola. Pes bu göŋül daḫı ḳararduġı çoḳ yėmekdendür ve ol vaḳt-kim (14) boğazdan maʿīdeye az ine bu aʿżāya daḫı şehvet az baḫş olur. Bir uġurdan ṣuyın yėmegin kesicek (15) bu şehvet bu aʿżālardan kesilir gider. Dil ḥelāl söylemek diler. Ḥarām ḳanda ḳaldı. El (16) daḫı ḥelālden bile kesilür. Ḥarām ḳanda ḳaldı. Göz daḫı ḥelāle baḳmaḳ diler. Ḥarām ḳanda ḳaldı. Ferc (17) daḫı ḥelāle bile varmaz. Ḥarām ḳanda ḳaldı. Burun daḫı ḥelāl ḳoḳulamaḳ bile dilemez. Ḥarām ḳanda ḳaldı. (127b-1) Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: سَيِّدُ الأَعْمَالِ الجُوعِ وَ ذَلُّ النَّفْسِ لِبَاسُ الصُّوفِ Seyyidü'l-aʿmāli'l-cūʿi ve ẕellü'n-nefsi libāsü'ṣ-ṣūfi.[403] (2) Eyle olsa ḳarın aç olsa bu ẓāhir aʿżālar daḫı ḫayrdan şerden kesilürmiş. Pes bu ẓāhir (3) aʿżālar daḫı ḫayrdan şerden kesilicek bāṭın aʿżālar daḫı ḳuvvet ṭutar. Meselā bāṭın gözinden baṣīret (4) açılur. Ṣanma ki aŋa gizlü nesne ḳalur ve bāṭın ḳulaġı açılur ilhām-ı Rabbānī ve nidāyı ve muḫāṭabātı (5) işidür olur ve daḫı içerüden göŋül dili ẓāhir olur. Ṭaşra dil buŋa tercümān olur. Ḥaḳḳuŋ (6)

---

402 Onun şerrinden Allah'a sığınırız.

403 Amellerin büyüğü açlıktır. Nefsin horluğu da aba giymektir.

ḥikmetini ve ma'rifetini söyler olur ve bāṭın eli ẓāhir olur ve bāṭın dili ḫazāne[404]-i İlāhiyyeye yėtişür olur (7) ve bāṭın ayağı daḫı bir ādemī-y-le mağribi maşrıḳı seyr ėder olur ve bir dürlü daḫı bāṭın gözi mağribdağı (8) maşrıḳdağı şeyi gördügi gibi bāṭın ḳulağı daḫı mağribdağı maşrıḳdağı fısılduyı hep işidür ve bāṭın (9) eli daḫı niçe günlik yoldan ṣunar elin ėrişdürür ve bāṭın ayağı daḫı bir ḥareket-ile mağribe maşrıḳa (10) varur gelür ṭayy-i mekān ėder olur. Bel-ki yėre göge bile sizi yėtişür olur. Beyt:

Yėr gök (11) benüm seyrāngāhum dem-be-dem seyrān eyleyem
Yüz biŋ Süleymān gibiyi seyrümde ḥayrān eyleyem
Gāh (12) 'arş üzre uram ḳadem gāh lā-mekāna dem-be-dem
Yėrden göge şarḳdan ġarba bir demde cevlān (13) eyleyem[405]

Bu sözüm saŋa 'aceb gelmesün ᶜÖmer ḥażreti -Raḍiya'llāhu 'anhu- Medīne şehrinde mescid içinde otururdı. (14) Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- leyle-i isrāda yėdinci gökden yuḳaru bunca biŋ ḥicābı geçüp (15) heybet ḥicābına yėtişdügi vaḳtın ᶜÖmer ḥażreti mescidden baḳdı gördi-kim Resūl -ᶜAleyhi's-selām- heybet-i ḥicābına (16) yėtişmiş çağırdı: Yā Muḥammed! Dur dėdi. Resūl -ᶜAleyhi's-selām- ᶜÖmerüŋ āvāzını işitdi. Bir-ez tevaḳḳuf ėtdi. (17) Andan ref ref geldi anı aldı ötesine gitdi ve bir gün yine Mekkeden ᶜÖmer ḥażreti balçıḳlu eli-y-le (128a-1) ṣundı barmağı-y-la dürtdi Ḳayṣarda Ḳayṣar-ı Rūmuŋ bir gözin çıḳardı ve Sāriye bir gün ġazāda (2) kāfirle ceng ėderdi. Sāriyeye kāfir ġālib oldı. ᶜÖmer ḥażreti -Raḍiya'llāhu 'anhu- ḫuṭbe oḳurdı. (3) Yėdi günlik yoldan gördi-kim Sāriyeye kāfir ġālib olmış. Sāriyeye çağırdı: Yā Sāriye! اَلْجَبَلْ اَلْجَبَلْ El-cebel! (4) El-cebel! dėdi. Yėdi günlik yoldan Sāriye ᶜÖmerüŋ āvāzını işitdi. Ṭağa ḳaçdı. Kāfirden necāt buldı. (5) Pes bundan ma'lūm oldı-ki kişinüŋ bāṭını ḳuvvet ṭutıcaḳ mağrib maşrıḳ dünyā āḫiret aŋa bir el (6) ayası gibi olurmış ve bāṭın 'ālemi ẓāhir 'ālemi aŋa keşf olurmış. Pes vilāyet daḫı oldur kim (7) bāṭını mekşūf ola. Zīrā bu vilāyet kim vardur üç ḳısmdur. Biri vilāyet-i 'āmmdur ve biri vilāyet-i (8) ḫāṣdur ve biri daḫı vilāyet-i ḫāṣe'l-ḫāṣdur. Ammā ednā vilāyet kim vilāyet-i 'āmdur. Yėrden göge (9) degin ıṭṭıla'ı ve seyri vardur. Vilāyet-i ḫāṣuŋ 'arşdan tā ferşe degin ne deŋlü yaradılmış var-ise (10) hem ıṭṭıla'ı ve hem seyri ve hem taṣarrufı vardur. Vilāyet-i

404 "ḫızāne-t" olacak. Sözlük bölümündeki "ḫazāne-t" ve "ḫızāne-t" maddelerine bk.

405 Vezni: 8+8 = 16'lı hece vezni

ḫāşe'l-ḫāṣuŋ daḫı bunlardan öte ıṭṭıla'ı (11) ve şürū'ı vardur ki ḥaddini nihāyetini gèrü ol bilür kim buŋa muṭṭali' oldı. Sözi uzatduḳ. (12) Biz gine maḳṣūda gelelüm. Sözimüz az yèmekde idi. Pes ḳaçan-kim ṭa'ām az yènse nefs ża'īf (13) olur. Nefs ża'īf olıcaḳ bedenden ya'nī cemī'-i a'żādan nefsüŋ taṣarrufı kesilür. Taṣarruf bedende (14) 'aḳluŋ olur. 'Aḳl nūrı ḫod göz nūrı gibi degil kim bir dīvār ardındaġı nesneyi görmeye 'aḳl (15) nūrına hīç ḥicāb yoḳdur. Bir naẓarda cemī'i yaradılmışı görür müşāhede èder ve ḳaçan ṭa'ām çoḳ (17) yènse 'aḳl ża'īf olur. 'aḳl nūrı süst olur. A'żādan 'aḳluŋ taṣarrufı kesilür. Taṣarruf (17) bedende nefsüŋ olur ve nefs-i emmāre taṣarrufı-y-le olan işler ḫod hep ḫaṭādur şer'a muḫālifdür (128b-1) ve daḫı çoḳ yèmek göŋli ḳarardur ve öldürür. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: لا تُمِيتُ القُلُوبَ الا بِكَثْرَةِ الطَّعَامِ Lā tümītü' (2) l-ḳulūbe illā bi-kesreti'ṭ-ṭa'āmi[406] dèr. Ammā bu 'acebdür ki bu çoḳ yèmek şimdi ekşer dānişmendlerde (3) ve şeyḫ dèrilenlerde ve 'avām ḳavmi daḫı baḳarlar bunları görürler kim bunlar dāyim tena''umlar èderler dāne (4) pirinçler ve ḥelvālar ve cerb yèmeklerde ve mürġizārlarda kebāblar yèmege giderler. Ṣovuḳ bıŋarlarda (5) dürlü dürlü ni'metler-le nefslerin becerüp tenlerin semirdüp yörürler. 'Avām daḫı bunların bunuŋ gibi (6) fi'lin baḳup görürler. Eyü iş ṣanurlar. Varurlar anlar daḫı çoḳ yèmege çoḳ içmege meşġūl olurlar. (7) Ḳasāvet ġālib olur. 'Amel-i ṣāliḥi bir uġurdan terk èderler. Yönlerini nefs-i emmāreye dönderürler. Ḥaḳ (8) ṭarafından kesilürler. Ḥaḳ -Ta'ālā- Tevrāt içinde Mūsā -'Aleyhi's-selām-a eydür: Yā Mūsā! Ben düşman (9) ṭutarın şol 'ālimi kim anun cismi semüz ola dèr ve Loḳmān Ḥakīm eydür oġlına: Yā oġul! Zīnhār ma'ideŋi (10) ṭa'ām-ile doldurma kim 'aḳluŋ ölür ve fehmüŋ süst olur dèr ve bu ma'ide dolınca yèyenleri zemm (11) èdüp Ḥaḳ -Ta'ālā- Ḳur'ānda buyur kim: ذَرْهُمْ يَاْكُلُوا وَ يَتَمَتَّعُوا وَ يُلْهِهِمُ الأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ Zerhüm ye'külū ve yetemette'ū ve yülhihimü'l-emelü fe-sevfe ya'lemūne[407] (12) ve doyınca yèmek ya'nī

---

406 Çok yemek yenmedikçe kalpler ölmez. (Kalpler ölmez. İllâ çok yemekle ölür.)

407 Bırak onları, yesinler, geçinsinler ve isteklere düşüp oyalansınlar, yakında bilecekler. Kur'ân, XV. Hicr Sûresi, 3. âyet. KKM. 298. (Ko anları yiyeler dakı göneneler; dakı meşgul eyleye anları sağınç. Şonra bileler. (15) Sûratü'l-Hicr, 3. âyet. SKT. 200, Terk et anları tâ ki yesünler ve fâ'idelensünler ve meşğûl ḳılar anları ümmîdlerinin uzunluğu. Pes yaḳında *cezâlarını görüp 'amel-i ḳabîḥlerin* bilürler. 14. cüz, Sûretü'l-Ḥicr, 3. âyet. KTC. 2-190, ذَرْهُمْ يَاْكُلُوا Anları ḳoy dünyâda yesünler. وَ يَتَمَتَّعُوا Ve anın lezzâtıyla evḳâtların geçürsünler. وَ يُلْهِهِمُ الأَمَلُ Ve mevtin tevaḳḳu'ından emel kendülerin meşğûl etsün. فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ Ki bî-şübhe etdikleri eşyânın netîcesîn bilecekdirler. 14. cüz, Sûretü'l-Ḥicr, 3. âyet. TZA. 1-400, Onları bırakıver de yesinler, lezzet ve şehvetle geçinsinler, emelleri onları avutsun dursun. Onlar yakında akıbet hallerini bileceklerdir. Hicir Sûresi, 3. âyet. KKTA. 263, Bırak onları *kendi hallerine:* Yesinler, faydalansınlar

dükeli bağırsaḳlarını doldurınca yėmek kāfir ve münāfıḳ ṣıfatıdur ve daḫı çoḳ (13) yėmek göŋülden ḥikmeti keser ve Ebū Ṭālib-i Mekkī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Bu ḳarın dėdükleri şol bir ḳamış (14) gibidür. Ḳaçan içi boş olsa ḫoş āvāzlar vėrür. Ḳaçan içi dolu olsa hergiz āvāz vėrmez. (15) Ādemüŋ daḫı ḳarnı çoḳ şuncılayındur: Ḳaçan içi boş olsa söyledügi ḥikmet olur (16) ve her ne kim söylese ḫoş söyler. Uyḳuyı daḫı az uyur ve seḥerlerde uyanuḳ olur ve çoḳ (17) yėyen kişiler ḳuşluğa degin yatur uyur. Nice uyumasun maʿīdeden yėmegüŋ buḫārı varur (129a-1) dimāğa urur. Esrük gibi olur ve fikri dağılur. Ẕihni süst olur. Ġaflet artar ve şehvet ḳuvvetlenür. (2) Menhī işlerden ṣafāsı olur. Evāmiri'llāha süst olur. Nefsi ʿaḳluŋ üzerine ġālib olur. Nefsüŋ (3) emmāreligi ṣıfatı muḥkem olur. Ḳuvvet ṭutar. Ṣıfat-ı rediyyesini arturur. Yaḥyā peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- bir gün (4) şeyṭāna ṣataşı geldi. Eyitdi: Yā şeyṭān! Eyit-kim ādem oğlanların azdurmağa yol nice bulursun ve bunlara (5) furṣatuŋ nicedür ne vaḳtdür? Şeyṭān eydür: Yā Yaḥyā! Ben ādem oğlanlarına şol vaḳt furṣat buluram-kim (6) ḳarınları ṭoḳ ola ve ṣusızlıḳları ḳana ve Yaḥyā peyġam-ber daḫı eydür: Allāh ṭanuḳ olsun-kim ben daḫı (7) cemīʿ-i ʿömrümce ḳarnumı ṭoyurmayam ve ṣusızlığımı ḳandurmayam. Tā ki senüŋ gibi ata dede düşmanına furṣat (8) vėrilmeye. Şeyḫ Ze'n-Nūn-ı Mıṣrī eydür: -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Ben ṭālib olaldan berü hīç doyınca yėmek yėmedüm (9) ḳanınca ṣu içmedüm. ᶜAyişe anamuz -Raḍiya'llāhi ʿanhā- eydür: Ümmet arasında Resūlden ṣoŋra bir bidʿat (10) kim dürüdi. Evvel çoḳ yėmek oldı. Andan ḳalan bidʿatler düridi dėr. Yoḳsa Resūl -ᶜAleyhi's-selām- zamānında ümmet (11) çoḳ yėmege ḳorḳarlardı īmān dadın ve İslām leẕẕetin bulımayavuz dėyü ve bu çoḳ yėmegüŋ bedene daḫı ziyānı (12) çoḳdur. Zīrā taʿāmı çoḳ yėyicek ṣu daḫı çoḳ içilür. Çün-ki maʿīde çoḳ yėmeg-ile ve ṣu-y-ile doldı (13) el-bette bedende niçe dürlü ʿilletler ẓāhir olur. Hele bārī evvel ẓāhir olan çoḳ yėmekden ve çoḳ ṣu (14) içmekden istisḳā renci ḥāṣıl olur ve daḫı nice dürlü ʿilletler kim çoḳ yėmekden ḥāṣıl olur. Āḫir (15) varur ṭabīblere düşer. Dirliginde ṣafāsı gider. Ṣoŋ ucı āḫir ol çoḳ sevdügi dünyācüginden (16) daḫı ayrılur güc-ile elinden alurlar. Öte biregüye vėrürler. Kendü āh ḥasret-ile bī-nāṣīb āḫirete (17) gider. Nice bī-nāṣīb gitmesün-kim her gün her gėce ṭoḳlıḳ süstlığından ʿibādet ṭāʿat ėdemezdi. (129b-1) Allāha ẕikrinden yüzin çevirüp ḳarnına ḳul olup dururdı. Her ṣabāḥ nefsi şol bir alımlu gibi (2) gelür berk boğazına

---

eğlensinler, onları emelleri oyalaya dursun. Sonra bilecekler onlar. Hicr Sûresi, 3. âyet. KHMK. 2-118)

yapışur dėr kim: Tiz baŋa oyunımı vėr yoḳsa cān vėrdüm dėr. Ol daẖı varur (3) cānı ḳapusından yalan gercek söyler ẖalḳı aldar. Kendüyi cehenneme atar. Nefsine oyunın vėrür. Ḫalḳı (4) ileŋdürür ve-yā-ẖud ehl-i ʿilm ise Allāh ḳapusını ḳor varur ʿavānlar ẓālimler Taŋrı düşmanları ḳapusına (5) gürler düşer aġlar ṣıḳrar. Nesnecügim yoḳdur ehl-i ʿilmem faḳīrem dervīşem dėr ve-yā-ẖud varur ḳāḍīlıḳ (6) alur yetīm mālın yėmek içün ve renc-berüŋ mudārā-y-ile ẓulm-ile rişvetin yėyüp bāṭıl yā żaʿīf ḳavl-ile ve-yā (7) şehādeti zori-y-le ḥükm ėtmek içün. -El-ʿiyāẕü bi'llāhi- ve-yā-ẖud ḳapularda ẖorlıḳ ẕelīllik çeker. Taŋrıyı (8) peyġam-beri bilmez kāfiri Müslümānı belürsiz kölelere ṭapu ḳılur. Tevāżuʿlar eyler ʿilm ḥürmetini ve ʿulemā ḥürmetini (9) ṣanmaz ve-yā-ẖud varur āh-ile vāh-ile mescidlerde vaʿẓ naṣīḥat ėder. Riyā-y-ile ẖalḳı şevḳe getürür. (10) Bunlardan maḳṣūdları budur kim ḳarnı acıḳmadın vaḳt-ile bir loḳma emeksüz ḥāṣıl ola. Bir vaḳt öyüni (11) eksük olmaya. Pes eyle ėde eyle ėde bir uġurdan Taŋrı ṭarafın terk eder yönüni bi'l-külliyye (12) dünyāya ve beglere dönderür ve dünyā ʿizzetine ve dünyā ehline meşġūl olur. Bu ḥāl ile ölür gider. (13) Dünyādan Ḥażrete yüzi ḳara eli boş varur. -Neʿūẕü bi'llāhi.- Ėy ʿazīz! Bu loḳma-perest olmaḳ şöhret- (14) perest olmaḳ yavuz ḥāldür. Īmānsız ölmege sebebdür. Üveyse'l-Ḳarānī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi- ḳaçan ḳarnı (15) acıḳsa niyāz ėdüp eydürdi-kim: İlāhī! Saŋa ṣıġınuram acıġan ḳarınlardan dėrdi. Tiz āb-dest alup (16) namāza dururdı. Allāh aŋa ṣanmaduġı yėrden rızḳını ḥāżır ėdi vėrürdi. ʿAceb şunı fikr (17) ėtmezler mi kim: اَلْمَاءُ وَاَلْمِحْرَابُ وَاَلرِّزْقُ عَلَى اَللهِ El-mā'ü ve'l-miḥrābu ve'l-rızḳu ʿale'llāhi[408] dėr. Pes cihānda bir loḳma bir ẖırḳa bir içim ṣudur. (130a-1) Ḳalānı ẖod ziyāde tenaʿʿum içündür. Çoḳ yėyüp çoḳ gėymek-içündür. Şundan ẖaberleri yoḳdur kim (2) ḳanāʿat iki cihāna yarar. عَزَّ مَنْ قَنَعَ ذَلَّ مَنْ طَمَعَ ʿAzze men ḳanaʿa ẕelle men ṭamaʿa[409]dur. Ṭamaʿ ucından kişi kendüyi nereye gerekse (3) bıraḳmaḳ olmaz. Beyt:

Ḳanaʿat gencine elüŋ meger ėrişmedi senüŋ
Anuŋ-çün nefsüŋ (4) ucından bıraḳduŋ miḥnete cānuŋ

---

408 Su, mihrap ve rızk Allah'ındır.

409 Az ile yetinen yücedir. Aç gözlülük eden ise aşağılıktır. (Azizdir kim ki kanaat etti. Zelildir kim ki tama etti.)

Gel özüŋ miḥnete ṣalma bu fānī zevḳe aldanma

Serābı şu (5) ṣanup ḳalma sözin işitme şeyṭānuŋ[410]

İmdi ėy ʿazīz! Bu dürlü dürlü yėmeklerüŋ ve çoḳ yėmek- (6) lerüŋ ve ḳarnı ṭoḳlıġın ziyānı iŋen çoḳdur. Ammā ʿaḳlı olana şu yeter kim her şerrüŋ menbaʿı ḳarındur (7) dėdük ve her ne-kim ḳopar ḳarından ḳopar dėdük kitābuŋ evvel faṣlında. Zīrā ṭoḳ olıcaḳ cemīʿ-i aʿżā (8) acıġur ḳaçan-kim ḳarnı acıḳsa cemīʿ-i aʿżā ṭoyar ebsem olur. Pes bunlar yuḳaruda bir söylendi (9) idi. İmdi! Bu ṭoḳluġuŋ ziyānını işitdüŋ gel imdi bu kez açlıġuŋ fā'idelerini daḫı işit-kim nicedür? (10) Ol vaḳt kim Ḥaḳ -Taʿālā- nefsi yaratdı su'āl edüp nefse eyitdi-kim: Ėy nefs! Bildüŋ-mi hīç beni kim (11) ben kimem ve sen kimsin? Nefs daḫı Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine cevāb vėrüp eyitdi-kim: Sen sensin ve ben (12) benven dėdi. Ol vaḳt Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde senlik ve benlik daʿvāsın ḳıldı. Şimdi bu daʿvāyı (13) ḳoya mı ṣanursın? Ḥaḳ -Taʿālā- -Celle ve ʿalā- ol nefse ḫışm eyledi. Ol ḫışmuŋ pertevinden cehennem yaradıldı (14) ve buyurdı ol cehennemi biŋ yıl yandurdılar ḳızıl oldı ve biŋ yıl daḫı yandurdılar aḳ oldı ve biŋ (15) yıl daḫı yandurdılar ḳara oldı. Şöyle ḳatı ḳaraŋu oldı-kim ḳaraŋulıġından kimse vaṣf ėdemez ve (16) issi oldı issiliginden kimse gözin doġrıldup baḳmaz oldı ve Ḥaḳ -Taʿālā- buyurdı. Getürdiler (17) üç biŋ yıl yanan cehennemüŋ içine bu نَفْسِ اَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ nefs-i emmāre-i bi's-sū'[411]i bıraḳdılar. Biŋ yıl yatdı ve anuŋ odına (130b-1) yandı ʿaẕāblarını çekdi ve biŋ yıldan ṣoŋra gėrü nefsi getürtdi su'āl ėdüp eyitdi-kim: Ėy nefs! (2) Bildüŋ-mi kim sen kimsin ve ben kimem? Yine nefs Ḥażrete cevāb vėrüp eyitdi: Sen sensin ve ben benven (3) ve Ḥaḳ -Taʿālā- buyurdı. Gine nefsi ol ġāyet ḳaraŋu cehenneme bıraḳdılar. Biŋ yıl gine yatdı odına yandı (4) ʿaẕāblarını çekdi ve biŋ yıldan ṣoŋra buyurdı nefsi gine getürdiler. Ḥaḳ -Taʿālā- -Celle ve ʿalā- nefse su'āl (5) ėdüp eyitdi-kim: Ey nefs! Bildüŋ-mi ben kimem ve sen kimsin? Nefs gine cevāb vėrüp eyitdi-kim: Ben benven (6) ve sen sensin dėdi. Pes nefs-i emmāre üç biŋ yıl cehennemde yatdı senlik ve benlik daʿvīsin (7) ḳomadı. Yine Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Varuŋ ol nefs-i emmārenüŋ ġıdāsını kesüŋ. Vardılar nefsüŋ ġıdāsını (8) kesdiler. Üç gün olıcaḳ nefs feryād ėdüp eyitdi-kim: Beni Rabbüme iltüŋ ve bu cehennem ehli hep taʿaccüb (9)

410 8+8 = 16'lı hece vezni.

411 Kötülüğü buyurucu nefs

ėtdiler. Eyitdiler ki: Bu ne-ʿaceb sırdur? Ol nefs kim üç bin yıl cehennemde yatdı ve dürlü dürlü ʿaẕāblar (10) çekdi bir kerret: Rabbüm dėmedi ve benlik senlik daʿvīsini ḳomadı. Şimdi üç gün aç oldı-y-sa: Beni (11) Rabbüme iltüŋ dėr dėdiler. Nefs feryād eyler: Beni Mevlāma iltdüŋ dėr ve Bana Mevlām gerek dėr. Hīç nesne (12) gerekmez dėr ve cehennem mālikleri Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine niyāz ėdüp eyitdiler ki: Yā İlāhī! Sen ʿallāmü'l-ġuyūbsın. (13) Şol nefs kim cehennemde üç biŋ yıl yatdı hīç kimseye baş indürmedi. Şimdi kim üç gün aç (14) oldı-y-sa: Beni Rabbüme iltüŋ dėr dėdiler. Ḥaḳ -Taʿālā- kereminden ve luṭfinden ve ḳullarına çoḳ iḥsānından (15) eydür: Getürüŋ ol nefsi. Getürdiler. Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Yā nefs! Beni bildüŋ-mi kimem ve seni bildüŋ-mi (16) kimsin? Nefs eydür: Bildüm yā Rabbi! اَنْتَ اَلْمَوْلَي وَاَنَا عَبْدُكَ Ente'l-Mevlā ve ene ʿabdüke. Yaʿnī: Sen benüm Mevlāmsın (17) ve ben senüŋ bir żaʿīf ḳulıŋam. Bunda ʿaceb sırlar vardur. Cümle sırdan biri budur kim: (131a-1) Nefsini kişi bile kim evvelden bu fuḍūllıḳ ve ser-keşlik nefsüŋ ṣıfat-ı rediyyesi imiş ve daḫı biline-kim (2) açlıḳ nefsi ıṣlāḥ ėtmege sebeb imiş ve Allāhı bilmege ve kendünüŋ ʿaczin bilmege sebeb imiş. Zīrā (3) nefs aç olmayınca kendüyi bilmedi-kim bir ʿāciz kimsedür. Çün-ki ʿaczin bildi. Benlik daʿvīsin ḳodı (4) ḳullığa bel bağladı. Bunda söz çoḳdur yazarsavuz kitāb muṭavvel olur. Maḳṣūd budur kim biline kim bu (5) açlıḳ nefs-i emmārelığın ve ser-keşligin ḳodururmış ve Mevlāyı bildürür imiş ve Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ (6) daḫı nefs-ile evvel emrden bu muʿāmeleyi ėtdüginden murād budur kim. Nefsi açlıḳdan özge nesne ʿāciz ėdüp (7) ḳullıḳ maḳāmına getürmedügi biline ve daḫı şunı da şöyle bil kim: Bu yėmegi az yėmek göŋli ṣāfī ėder ve (8) küdūrāt-ı nefsāniyye ve ẓulümāt-ı cismāniyye göŋülden götirilür ve ẕihin ḳuvvetlü olur ve göŋül gözi açılur (9) göregen olur. Az yėyen kişilerüŋ yüzi nūrlu olur göŋli yumşaḳ olur. Göŋli yumuşaḳ olanuŋ eli (10) açıḳ olur ve daḫı bu az yėyen kişilerüŋ ʿibādetinüŋ leẕẕeti olur. Ẕikrden tesbīḥden namāzdan (11) orucdan ve her Ḥaḳḳānī işlerden ṣafāsı olur ve her bāṭıldan yıġlınur olur ve nefsi kendü dilegine (12) uydurur ve kendü nefsine uymaz olur ve daḫı açlıḳ kişinüŋ nefsini ḫārūn[412] eylemez ve ġaflet andan (13) götirilür kibr kīn buḫl ḥased nifāḳ ḫıyānet andan gider az yėyen kişiler tevāżuʿ ve meskenet (14) ehli olur ve gėce gündüz Allāhı ẕākir olur ve az yėyen kişilerüŋ dāyim dilinde ḫayr keleciler olur. (15)

---

412 İnatçı, aksi, ters, huysuz, asi. Sözlük bölümündeki "ḫārūn" ve "ḥarūn" maddelerine bk.

gözinde ʿibret ve göŋlinde ḥikmet olur ve az yėyen kişi kendünüŋ ʿaczin bilür. Ölümin unutmaz olur (16) ve Allāha ʿāṣī olmaz olur. Ṭamuda biŋ yıl ac olacağın aŋar olur. Günāhlarına peşīmān olur (17) ve çoḳ açlıḳ çeken kişiler ʿārif-i bi'llāh[413] olurlar ve az yėyen kişiler ġıdā-yı nefsānīden kesili kesili (131b-1) varur ġıdā-yı rūḥānīye yėtişür. Göŋile Ḥaḳḳuŋ muḥabbeti dolar ve ol muḥabbetüŋ nūrı varur dimāġa çıḳar. (2) Nite-ki yuḳaru faṣluŋ evvelinde dėnildi-kim: Çoḳ yėmenüŋ ġafleti ḳaraŋusı dimāġa çıḳup ʿaḳl nūrın süst (3) ėdüp ʿaḳluŋ taṣarrufın bedenden bir uğurdan kesüp cemīʿ-i taṣarruf bedende nefsüŋ olduġı gibi bu (4) az yėmeg-ile daḫı göŋile Ḥaḳḳuŋ muḥabbeti ṭolar. Ol Ḥaḳḳuŋ muḥabbetinüŋ nūrı varur ṭımāġa çıḳar dimāġı nūrlandırur. (5) ʿAḳl nūrı andan meded alur artar ḳuvvetlenür. Nefsüŋ taṣarrufı bedenden bir uğurdan kesilir hep (6) taṣarruf bedende bu kez ʿaḳluŋ olur. Varur bu kez ol nūr dimāġdan cemīʿ-i aʿżāya yayılur. (7) Nite-ki çoḳ yėmegüŋ buḫārı ḳaraŋulıġı varup dimāġa yayılur dimāġdan cemīʿ-i aʿżāya yayılup (8) bedeni ʿibādete ṭāʿate süst ėdüp bedende cemīʿ-i taṣarruf nefsüŋ olduġı gibi bu muḥabbetu'llāh (9) nūrı daḫı dimāġa yayılup dimāġdan cemīʿ-i aʿżāya yayılup cemīʿ-i aʿżā daḫı ʿibādete ṭāʿate (10) ḳavī olur cemīʿ-i aʿżā Ḥaḳḳa muṭīʿ olur ʿibādetden ṭāʿatden ġayri nesnelerden hergiz (11) ṣafāsı olmaz. Ḳaraŋulıḳ yolı bir uğurdan baġlanur bāṭıl olur. Ayruḳ ol göŋile ḳaraŋulıḳ (12) gelmez olur. Bir naẓarda ol muḥabbetu'llāh nūrı-y-la iki cihānda ne var-ise baḳar görür olur. Anuŋ (13) gibi mü'minüŋ her gėcesi ḳadr ve her güni bayram olur. Zīrā baṣīret gözi açılur. Ṣanma ki aŋa (14) gizlü nesne ḳalur. Pes Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- andan buyurur kim: سَيِّدُ الْأَعْمَالِ الْجُوعِ وَ ذُلُّ النَّفْسِ لِبَاسُ الصُّوفِ Seyyidü'l-aʿmāli'l-cūʿi ve (15) ẕellü'n-nefsi libāsü'ṣ-ṣūfi.[414] Yaʿnī: Eyü ʿamellerüŋ ulusı eyüsi ḳarnı ac olmaḳdur ve nefsüŋ (16) ḫorlıġı ʿabā gėymekdür dėr. Bu çoḳ yėmekden ḫod göŋül ḳararur baṣīret gözi kör olur. Nūr-ı (17) Ḥaḳḳı anuŋ gibi göz ḳanda görür? ʿAzīz! Bunca saʿādetler kim vardur hep az yėmekden olur ve (132a-1) bunca miḥnetler kim vardur hep çoḳ yėmekden olur. Ḥaḳ -Taʿālā- ʿĪsā peyġam-ber -ʿAleyhi's-selām-a (2) buyurdı: تَجَوَّعْ تَرَانِي تَجَرَّدْ تَصِلْ Tecevveʿ terānī tecerred laṣṣıl.[415] Yanī: Beni isterseŋ acıḳ dėmek olur. Ėy ʿazīz! Eger

---

413 Allah'ı bilir

414 Amellerin büyüğü açlıktır. Nefsin horluğu da aba giymektir.

415 Beni görmek istersen acık da soyut olarak ulaş.

saʿādeti-i (3) ebedī istersen̄ var açlıġı iḫtiyār eyle. Bu bir ḳaç gün ʿömri var az yėmege ve mücāhede-i nefs (4) ile geçür. Tā varup anda uçmaḳ niʿmetleri-y-le ṭoylayasın ve dīẕār-ile müşerref olasın ebedī (5) sulṭānlıḳ bulasın ve bir ḥadīs̱ daḫı Ḥażret-i Resūl - Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur kim: ادیموا قرع باب الجنة حتی یفتحلكم Edīmū (6) ḳaraʿa bābü'l-cennetei ḥattā yüftaḫleküm. Yaʿnī dėmek olur kim: Uçmaġun̄ ḳapuların ḳaḳun̄ dāyim kehel (7) olman̄. Tā ki sizün̄ üzerin̄üze açıla. Yaʿnī size açıla uçmaġun̄ ḳapuları dėmek olur. Andan (8) eyitdiler: Yā Resūlu'llāh! Uçmaġun̄ ḳapusını ḳaḳmaḳ nice olur? Şimdi cennetün̄ ḳapusı ḫod (9) görünmez kim varavuz ḳaḳavuz. Pes Resūl ol pür-uṣūl buyurdı-kim: Cennetün̄ ḳapusını ḳaḳmaḳ ac- (10) lıġ-ile ve ṣusuzlıġ-ile olur. Ceḥd eylen̄ açlıġ-ile ṣusuzlıḳ-ile nefsin̄üze ġazā eylen kim Ḥaḳ -Taʿālā- (11) cenneti size açı vėre dėdi ve bir ḥadīs̱ daḫı Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: (12) جاهدوا انفسكم بالجوع والعطش فان الاجر في ذلك كاجر المجاهد في سبيل الله Cāhidū enfüsehüm bi'l-cūʿi ve'l-ʿaṭşı fe-inne'l-ecre fī ẕālike ke-ecri'l-mücāhidi fī sebīli'llāhi. (13) Yaʿnī dėmek olur kim: Ġaẕā ėdün̄ nefsin̄üze aclıġ-ile ṣusuzlıġ-ile kim ac ṣusız olanlarun̄ şol (14) ġāzīler gibi ecri vardur. Şeyḫ Seheli'bni ᶜAbdu'llāh -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Ṭoḳlıḳdan cehl biter (15) ve maʿṣīyet biter aclıḳdan ʿilm biter ḥikmet biter. Şeyḫ Sehl, kendüsi on on bėş günde bir kerret (16) yėrdi. Ḳaçan Ramażān ayı gelse tamām Ramażān ayında bir kerret yėrdi. Ammā her gėcede bir yudum (17) ṣucaġaz yudardı orucın açardı. Faḳaṭ ve Şeyḫ Ebū ᶜAliyyi'd-Deḳḳāḳ -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: (132b-1) من زين ظاهره بالمجاهدة زين الله باطنه بانوار المشاهدة Men zeyyene ẓāhirehū bi'l-mücāhedeti zeyyene'llāhu bāṭınehū bi-envāri'l-mücāhedeti. Yaʿnī: Kim-ki ẓāhirin (2) mücāhede-y-ile bezese Ḥaḳ -Taʿālā- anun̄ bāṭınını müşāhede nūrı-y-ile bezeye dėmek olur. Daḫı demişler- (3) dür kim: اسباب الوصول مقامات الجوع Esbābü'l-vuṣūlü maḳāmatü'l-cūʿi.[416] İmdi! Ėy ʿazīz ḳardaş! Açlıġı zinhār kendüne ʿādet (4) ėde gör ve nefsün̄i riyāżete ve mücāhedeye ögret-kim mücāhede müşāhedeye ėrgürür ve daḫı taḥḳīḳ (5) bilgil kim açlıḳ enbiyā ḫasletidür ve çoḳ yėmekden ṭoḳlıḳdan ṣaḳın-kim ṭoḳlıḳ kāfirler (6) münāfıḳlar ve ḥayvānlar ḫaṣletidür. Ammā Şeyḫ Şāfī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Bir kişi bir yėmegi yėse (7) evvel

---

416 Makamlara ulaşmanın yolu (sebepleri) açlıktır.

bi'smi'llāhi dėse ve andan niyyet ėde kim şu ṭa'āmı yėyesin 'ibādet ṭā'at ėtmege ḳuvvet (8) olsun dėse bi'smi'llāhi ile yėse āḫirinde El-ḥamdü li'llāhi dėse ol ṭa'ām nūra mübeddel ola (9) ve eger ḥaẓẓ-ı nefs içün yėrse ne-ḳadar az daḫı yėrse ẓulmete mübeddel ola dėr ve az yėmegüŋ (10) daḫı 'acāyibleri çoḳdur. Aşaġa ḳarşu yėrinde dėnile işidesin. -İn-şā'a'llāhu Ta'ālā.- Ebyātün li'l-mü'ellifi'l-faḳīri[417]: (11)

Çoḳ yėyenlerdür 'ibādet ėtmeyen
Çoḳ yėyendür yola ṭoġrı gitmeyen
Çoḳ yėyendür bu işi başarmayan (12)
Çoḳ yėyendür Ḥaḳ dīdārın görmeyen
Çoḳ yėyendür nefsi ārzūsın ḳovan
Çoḳ yėyenlerdür bu dünyāyı seven (13)
Çoḳ yėyenlerüŋ teni olur aġır
Çoḳ yėyen olur ḳulaḳları ṣaġır
Çoḳ yėyenler ġaflete ṭalmış-durur (14)
Çoḳ yėyenler dünyāya ḳalmış-durur
Çoḳ yėmeklikdür kāfirler ḫaṣleti
Çoḳ yėyenler göre yarın miḥneti (15)
Çoḳ yėyenlerüŋ gözi görmez yolı
Çoḳ yėyenlerüŋ ẕikir ėtmez dili
Çoḳ yėmeklik gey ulu miḥnet durur (16)
Az yėmeklik bil büyük devlet dürür
Az yėmekdür enbiyālar ḫaṣleti
Az yėyenler-le Ḥaḳḳuŋ 'ināyeti (17)
Az yėyenlerdür Ḥaḳḳa göŋül vėren
Az yėyendür Ḥaḳ dīdārını gören
Az yėmekden evliyā olur kişi (133a-1)
Az yėyenlerüŋ Ḥaḳdur teşvīşi[418]
Az yėyendür cennete ṭoġrı giden

---

417 Fakir mü'ellifin beyitleri.

418 10'lu hece vezni.

Az yėyendür dün-i gün[419] ṭā'at ėden (2)
Az yėyenlerüŋ olur nefsi ḥalīm
Az yėyenlerüŋ olur ḳalbi selīm
Az yėyenler söylese ḥikmet-dürür (3)
Az yėyenüŋ baḳduġı 'ibret-dürür
Az yėyenlerüŋ Ḥaḳ-ile ṣoḥbeti
Az yėyenlerüŋ 'ālī himmeti[420] (4)
Kim ki az yėr az söyler az uyur[421]
Eline yavuzluġı degşürilür
Eşref Oġlı Rūmī çoḳ yėmegi ḳo (5)
Az yėmegi ėde gör sen saŋa ḫu[422]

وَاللهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابْ -Va'llāhu a'lem bi'ṣ-ṣavāb-[423]

اَلْفَصْلُ اَلثَّانِي

El-faṣlü'ṣ-ṣānī

Az söylemegüŋ (6) fā'idesini ve çoḳ söylemegüŋ ziyānını bildürür:

Bilgil imdi bu çoḳ söylemek kişiyi (7) çoḳ ziyāna uġradur. Eyle gerekdür ki Müslimān olan kişi dilini nereye gerekse ḳapup ḳoyu vėrmeye (8) kendüyi ṣaḳlaya ve dilini żabṭ ėde. Tā kim bu dilüŋ āfetlerinden emīn ola. Zīrā kim bu dilüŋ āfetleri (9) çoḳdur. Ebū Bekr-i Ṣıddīḳ -Raḍiya'llāhu 'anhu- aġzına ṭaşı bıraġurdı beni vardalara[424] uġradan bu dildür (10) dėrdi. 'Azīz ḳardaş! Bu dil kişide ne dīn ḳor ne 'amel ḳor. Hep bozar giderür. Eger ṣaḳlamazsaŋ (11) küfr söyler kāfir olur. -Ne'ūẕü bi'llāhi.- Dünyādan

---

419 "dün ü gün" yerine

420 10 heceli

421 10 heceli

422 Vezni: 11'li hece vezni.

423 Her şeyin doğrusunu en iyi bilen Allah'tır (Gerçekten Allah her şeyi bilir).

424 varṭa وَرْطَه Ar. giriftâr olanın ḫalâṣ ve necât bulup ḳurtulmaları güç ve müşkil olan tehlikeli maḥal veyâ muḫâṭaralı ḥâl ve uçurum, yar. Terc. 2-449.

kişiyi īmānsuz giderür. Başlar kesdüren ḳanlar (12) dökdüren bu dildür. Pes Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: مَنْ صَمَتَ نَجَا Men ṣamete necā[425] dėyü buyurdı. Yaʿnī: (13) Kim-ki dınmadı anun başı selāmetdür. İmdi! Taḥḳīḳ bilgil kim şol dili üzerine mālik olanlar neyi (14) gerek-ise söylemeye. Anlar el-bette bir kerāmete yėtişse gerekdür. ᶜUḳbetü'bni ᶜĀmir -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Ben (15) Resūl ḥażretine -ᶜAleyhi's-selām-a ṣordum eyitdüm ki: Yā Resūlu'llāhi! İki cihānda necāt ne-y-iledür dėdüm. (16) Ol iki cihānuŋ faḫri ve Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ ḥabībi ve cemīʿ-i peyġam-berlerüŋ sulṭānı baŋa dėdi-ki: Dilin üzerine (17) mālik olmaḳ ve günāh içün çoḳ aġlamaḳ ve evde çoḳ oturmaḳ dėyü buyurdı ve daḫı ol Resūl (133b-1) ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi-kim: Yā ᶜUḳbetü'bni ᶜĀmir! Hīç bir kimsenüŋ īmānı ṭoġru olmaz tā dili (2) doġru olmayınca dėdi. Pes şol kişiler kim dilini ṣaḳlamadı neye gerekse ḳoyu vėrdi. Anuŋ ne dīni (3) ḳalur ne āḫireti ḳalur. Hep ḫarāb olur gider. Zīrā anun dilinden Müslümānlar incinür. Ḫuṣūṣā kim (4) ḳonum ḳoŋşı incinmesi ola. Zīrā ḳoŋşı incitmek ulu günāhdur. Ḥaḳ -Taʿālā- Resūline ısmarladı: (5) Ümmetüŋe eyit yā Muḥammed! Ḳoŋşıları-y-la ḫoş dėrilsünler dėdi ve ḳoŋşılarına ḫoş ikrām ėtsünler (6) dėdi. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur kim: مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ جَارَهُ Men kāne yü'minü bi'llāhi ve'l-yevmi'l-āḫiri fe-l-yükrim (7) cārehū dėdi. Yaʿnī dėmek olur kim: Kimüŋ ki īmānı var Allāha ve ḳıyāmet günine inandı ikrām ėtsün (8) ḳoŋşularına dėmek olur. Aḫbār içinde gelür kim bu aʿżālar her ṣabāḥ gelürler dile eydürler ki: Ėy dil! (9) Ḳorḳ Allāhdan ve utan Resūlden. Neyi gerekse söyleme. Bizi miḥnete bıraḳma. Nite-kim sen Ḥaḳḳa ve (10) ḫalḳa ṭoġru olasın. Biz daḫı doġru oluruz ve ḳaçan-kim sen egilesin. Biz daḫı bile egilirüz. (11) Senüŋ-ile ṭamuda bile yanaruz. İmdi ėy dil! Allāh içün doġru dur egilme dėrler ve daḫı (12) bir gün bir ᶜArab geldi Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām-a eydür: Yā Resūla'llāhi! Baŋa bir ʿamel ṣalı vėr kim (13) anuŋ-ile cennete girem dėr: Resūl ol pür-uṣūl eydür: Var açlar ṭoyur ṣusuzlar ḳandur ve (14) muḥtāclar elin al. Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ ḳullarına ḫayra ḳulavuz ol dėr. Ol ᶜArab eydür: Yā Resūla'llāhi! (15) Bunlar benüm elümden gelmez kim buyurduḳlarıŋı ėdem dėr. Resūl -ᶜAleyhi's-selām- döndi ol ᶜAraba eydür: Var (16) diliŋ üzerine mālik ol. Yaʿnī var diliŋi ṣaḳla. Ne olursa söyleme dėr. Söyler iseŋ (17) sözüŋ ḫayrlusın söyle

---

425 Susan kurtuldu. (Kim ki sâmit oldu necât buldu.)

dėr. Ḥaḳ -Taʿālā- -Celle ve ʿalā- bu dilüŋ ḫayrını ve şerrini beyān ėdüp buyurdı-kim: (134a-1) لَاخَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ Lā ḫayre fī kes̱īrin min necvāhüm illā men emere bi-ṣadaḳatin ev maʿrūfin ev ıṣlāḥin beyne'n-nāsi.[426] (2) Yaʿnī dėmek olur kim: Çoḳ sözde ḫayr yoḳdur. Meger şol kişilerüŋ çoḳ sözinde ḫayr ola kim (3) ḫalḳa buyura. Ṣadaḳa ėtmege ve ḫayr ḥasenāt ėtmege ve-yā-ḫud küsülüler (4) barışdura. Ḫalḳı ıṣlāḥ ėtmek içün söyleye dėmek olur. Enesi'bni Mālik -Raḍiya'llāhu ʿanhū- eydür: (5) Uḥud ġazāsında bir yigit şehīd oldı Resūl öŋinde. Henūz daḫı oġlandı. Vardılar ol oġlanı (6) getürdiler Resūl öŋinde ṭonını aradılar. Gördiler ḳarnına bir ṭaş baġlamış açlıḳdan buŋalmamaḳ (7) içün. Anası geldi üstine aġlar eydür: Devlet saʿādet senüŋdür oġul kim Resūl öŋinde (8) şehīd olduŋ ehl-i cennet olduŋ dėr. Resūl -ʿAleyhi's-selām- işitdi bu ḫātūnuŋ böyle dėdügin eyitdi: (9) Ne bildüŋ oġluŋ ehl-i cennet idügin? Şāyed dili-y-le mā-lā-yaʿnī keleciler söyledi idi ola dėr. (10) Eyle olsa mā-lā-yaʿnīden ḳorḳmaḳ gerekdür. Ḫuṣūṣā kim ḥarām söyleye ve-yā-ḫud münker keleciler söyleye (11) ve-yā kimseyi ġaybet eyleye. Ġaybet ėtme dėyicek ol ġaybet degüldür dėye kāfir ola. -Neʿūẕü bi'llāhi.- (12) ʿAzīz! Bu sözler kim söylenir bu ḫalḳuŋ dilinde dört mertebe üzerinedür: Biri ḥarāmdur ve biri (13) ḥelāldür ve biri daḫı ḥelāl ḥarām ḳarışıḳdur ve biri daḫı ŋe ḥelāldür ve ne ḥarāmdur. Ammā ol-kim ṣırf (14) ḥarāmdur ol hemān şol aġu gibidür kim yėyeni öldürür. Nenüŋ gibi ḳaṣd-ile bir yalanı söylemek gibi (15) gıybet gibi şirk gibi bühtān gibi ve-yā fuḥş gibi ve meyyit üstine ṣaġu ṣaġmaḳ gibi ve bir kişiyi bir (16) kimseye ḳomaḳ gibi ve evinde ve-yā ėlinde ya yabānda bir günlik iki günlik öyni var-iken dilenmek gibi. (17) Ḫalḳa nesnem yoḳdur

---

426 Onların toplanıp gizlice konuşmalarının çoğunda hayr yoktur; ancak kim sadakayı, iyiliği ve insanların arasını bulmayı emr ederse onun sözünde hayır var... Kur'ân, IV. Nisâ' Sûresi, 114. âyet. KKM. 110. (Hayr yokdur çokda, gizlü sözinden anlarun. İllâ ol kim buyurdı sadakaya. Yâ eyü işe yâ düzmege âdamılar arasında... (4) Sûratü'n-Nisâ, 114. âyet. SKT. 71, Yoḳdur eyülik anlarun gizli sırlarının çoğunda ve-lâkin eyülik bir kimesne meşveretindedir ki emr eder ṣadaḳa vermekle yâḫud güzel işle yâḫud ıṣlâḥ etmekle âdemler arasında... *F. Münâfıḳlar peyġamberimiz -ʿAleyhi's-selâm-ın ḳulağına fısıldıyla söz söylerler idi. Tâ ki âdemler aralarında iʿtibârları çoḳ olsun deyü ve meclisde anlaşup biri biriyle ḳulaḳlarına fısıldaşırlar idi. Baʿżı kimesneye ʿayb ederler idi ve baʿżı kimesneden şikâyet ederler idi. Allâh -Sünḥânehû- buyurdı ki anlarun şûrâları ekṡeri ḫayırsızdır. Eyü sözlerde gizlemege ḥâcet yoḳdur. Meger anda aldatmaḳ ḳarışmış ola. Eger gizler ise ḫayrâtı gizleye. Tâ ḫayrât alan âdem şermende olmasın. Yâ bir âdemi bir mes'elede ġalaṭına ḫaberdâr ḳılmaḳ içün gizlüce söyleye. Tâ bilmeyenlerden ḥacâlet çekmesin ve ġavġâ eden kimselerin aralarında ṣulḥ etmek içün evvelâ kendi aralarında meşveret edüp ṣonra anlara işitdire. Niçün ki ṭarġın olan kimseler ṣulḥa râżı olmazlar.* 5. cüz, Sûretü'n-Nisâ', 114. âyet. KTC. 159, لَاخَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوٰيهُمْ Esrâra müteʿallik olan sözlerinin çoğunda eyülik yoḳdur. اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَعْرُوفٍ اَوْ اِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ Lâkin ol kimesne ki ṣadaḳa vermesine yâ eyülik etmesine yâ ḫalḳın arasında küdûreti defʿ etmege emr eyledi. Anın necvâsında eyülik var. 5. cüz, Sûretü'n-Nisâ', 114. âyet. TZA. 1-155, Onların gizli konuşmalarının çoğunda hayır yokdur. Ṣadaka verilmesini, ya iyi bir iş yapmayı veya nâs arasını bulmayı emr edenler başka... Nisâ' Sûresi, 114. âyet. KKTA. 98, Onların fısıldaşmalarının birçoğunda hayır yokdur. Meger ki bir sadaka vermeyi, ya bir iyilik yapmayı veya insanların arasını düzeltmeyi emredenler *(inki)* ola... Nisâ' Sûresi, 114. âyet. KHMK. 202)

dėmek gibi ve bir daḫı terennümāt yaʿnī ırlamaḳ gibi. Pes bunlar cemīʿi ḥarāmdur (134b-1) göŋli öldürür. Bunlardan ġāyet ṣaḳınmaḳ gerekdür mü'min olanlar şol aġudan ṣaḳınur gibi. Zīrā (2) aġu teni helāk eyler ve ḥarām cānı ve göŋli helāk eyler ve biri daḫı şol söz kim ṣırf ḥelāldür ol (3) nāfiʿdür tiryāḳdur aġuları döndericidür zehrini gidericidür. Nenüŋ gibi meselā günāhların aŋup (4) tevbe ėtmek أَسْتَغْفِرُ اللهَ تُبْتُ اِلَى اللهِ Estaġfiru'llāh tübtü ila'llāhi[427] dėmek gibi ve لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ Lā ilāhe illa'llāh مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ Muḥammedün Resūlu'llāh[428] (5) dėmek gibi ve سُبْحَانَ اللهِ Sübḥāna'llāh[429] dėmek gibi اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ El-ḥamdü li'llāhi[430] dėmek gibi اَللهُ اَكْبَرُ Allāhu ekber[431] dėmek gibi ve Resūl - ʿAleyhi's-selām-a (6) ṣalāvāt getürmek gibi ve ḥużūr-ile Ḳur'ān oḳumaḳ gibi ve fikr-ile iḫlāṣ-ile ḫalḳa vaʿẓ u naṣīḥat ėdüp (7) Ḥaḳ içün enbiyā evliyā sözlerin söyleyüp ḫalḳı Ḥaḳ yolına daʿvet ėtmek gibi. Bunlar cemīʿi ḥelāldür (8) ve ol biri daḫı kim ḥelāl ḥarām ḳarışıḳdur. Ol söz hem aṣṣı ėder ve hem ziyān ėder. Şol aġu-y-ile (9) tiryāḳ ḳarışıḳ gibidür. Ammā bunuŋ gibi sözüŋ ādeme ziyānı çoḳdur. Pes ziyānı çoḳ degül-mi aṣṣısı (10) ziyānına yėtmez. Ol oldur kim dünyā āḫiret kelecisini söyleye. Emr-i maʿrūf nehy-i münker eyleye. Ḫalḳa naṣīḥat (11) söyleye. Daḫı vaḳtehā ḥikāyetcükler ḳarışdura. Münāsebeti-y-le getüre. Ḳarşu söyleye. Ammā eger riyā-y-ile söylerse (12) ve-yā şöhret olsun dėyü söylerse yaʿnī ne ḫoş kişi olur dėsünler dėyü ve-yā-ḫud zāhid kişi-y-imiş (13) dėsünler baŋa ʿizzet ḥürmet ėtsünler dėyü söyleye. Gine bu sözler cemīʿi aġu olur issini helāk (14) eyler tiryāḳ iken. Zīrā bu şöhret içün ve riyā içün söylenilen söz daḫı ḥarāmdur āfetdür. Zīrā (15) اَلشُّهْرَةُ آفَةٌ Eş-şöhretü āfetün[432] dėr ve daḫı şol söz kim ne ḥarāmdur ve ne ḥelāldür. Ol oldur kim ne aṣṣı ėder ve ne (16) ziyān ėder. Şoldur kim: Bir cemāʿat bir ḳavm bir yėrde oturalar. Daḫı her biri bir şehrüŋ yolların köylerin (17) issiligin ṣovuḳluġın ucuzlıġın ḳızlıġın niʿmetin baġın

---

427 Allah'tan yarlıgama (bağışlanma) dilerim. Allah'a tövbe ettim.

428 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. Muhammet Tanrı'nın elçisidir.

429 Yüce Tanrı'nın tesbihini söyleyip her türlü eksik ve ayıplardan arınmış, kutlu, arı ve temiz olduğunu kalp ve dille bildiririm.

430 Övgü Tanrı'nındır. (Şükür ve hamt Allahu -Taʿâlâ-ya.)

431 En büyük Allah('tır).

432 Şöhret afettir.

bağçesin mescidlerin zāviyelerin nice kim (135a-1) gördilerse şöyle söyleyeler. Hīç yalan ḳatmayalar. Ammā arada bir kimseyi ẕemm ėtmeyeler ve yalan medḥ (2) daḫı ėtmeyeler. Yalan medḥ ėtmegüŋ daḫı ziyānı çoḳdur. Anı daḫı ilerü söyleyem. -İn-şā'a'llāhu Ta'ālā.- (3) Ammā hepüsinden yigrek oldur kim dilüŋi bī-fā'ide yėrlerde hergiz depretmeyesin. Nefsüŋi yoḳ yėre żāyi' (4) ėtmeyesin kim Ḥaḳ -Ta'ālā- bu ādem oğlanlarınuŋ nefeslerini günden güne ḥisāb-ile vėrüp durur. Gine ḥisābın (5) alsa gerekdür. Her ādemüŋ üzerine ikişer ikişer müvekkeller ḳomşlar. Gėce gündüz ol nefeslerin neye ḫarc ėtdüklerin (6) hep ḥisāb ėdüp defterlere yazarlar. Eger yalan söylerseŋ bir dürlü cezāŋ vardur ve yalan yėre (7) and içerseŋ bir dürlü cezāŋ vardur ve ġıybet ėderseŋ bir dürlü cezāŋ vardur ve bühtān ėderseŋ (8) bir dürlü cezāŋ vardur. Bir kimseyi zemm ėderseŋ bir dürlü cezāŋ vardur. Bir fāsıḳı yüzine ḳarşu (9) medḥ ėderseŋ bir dürlü cezāları vardur ve eger bir kimseyi masḫaraya alursaŋ bir dürlü cezāŋ vardur. (10) Zīrā bunlar hep dilün āfetleridür. Her birinüŋ āḫiretde bir dürlü cezāŋ vardur. Anları daḫı dėyem (11) işidesin. -İn-şā'a'llāhu.- Bu kitābda eksük ḳalmaya ve her ne ḥāl ile ise şol nefeslerüŋi neye (12) ḫarc ėderseŋ ḫayr ise ḫayr bulursın şer ise şer bulursın. İmdi ėy 'azīz! Bu dilüŋ āfetleri (13) çoḳdur. Her birini dėrsevüz kitāb muṭavvel olur. Maḳṣūddan ıraḳ gidilür. Ammā bir ḳaç ġāyet (14) yaramazların dėyeyim kim ol yaramaz sözlerden kendüŋi ṣaḳlayasın. Daḫı kendüŋi Allāha ışmarlayasın. (15) Ḳalanından daḫı Allāh ṣaḳlaya. Bilgil imdi! Bu dilüŋ bir āfeti daḫı biregüyi ögüp medḥ ėtmekdür. (16) Zīrā ḳaçan biregüyi medḥ ėtmek dileseŋ mübālaġa ėdersin. Ṣāliḥdür ve cömerddür dėrsin. Eyü kişidür (17) dėrsin. Eyle dėrsin böyle dėrsin. Şol sözler kim aŋa ḫoş gelür yüzine ḳarşu aŋa dėrsin (135b-1) ve-yā-ḫud yabānda ġıybetinde dėrsin. Aŋa dėsünler işitsün göŋli ḫoş olsun dėyü. Gerekse ol (2) söyledügüŋ sözler ol kişide olsun gerekse olmasun tek ol sözler ol kişiye ḫoş (3) gelsün. Ammā şunı fikr ėder misin kim ol söyledügüŋ sözler ol kişide yoġ-ise sen ḫod keẕẕāb (4) olursın yalancılar defterine yazılursın ve-yā ol kişiyi ögerin ṣanursın ḫaberin yoḳ kim ol (5) kişiye sögersin. Zīrā bir ġaraż aŋup medḥ ėdersin. Be-her ḥāl ne ise bir 'illetden ötüri medḥ (6) ėdersin. Eyle olsa münāfıḳ olursın. Münāfıḳuŋ yėri ḫod cehennemdür ve-yā-ḫud riyā-y-ile ögersin. (7) Ol daḫı baŋa muḥabbet ėtsün dėyü ögersin. Anuŋ göŋline gireyim dėyü ögersin. Mürāyī olursun. (8) Mürāyīnüŋ ḫod gene yėri cehennemdür. Zīrā mürāyī müşrikdür ve-yā-ḫud bir ẓālime 'ādil dėrsin ẓālim idügin (9) bilürsin ve-yā-ḫud bir yolın varmaz ṣūret uğrısına dervīş ve-yā ṣūfī dėrsin yā

müttaḳī (10) dėrsin. Taḥḳīḳ bilmedin bir söz söylersin Allāhuŋ ḫışmına uğrarsın ve-yā uğramaya müstaḥiḳḳ olursın. (11) Ḫuṣūṣā ol ögdügüŋ fāsıḳ ola yā ẓālim ola. Sen anı ögesin. Ėy ḳardaş! Bu fısḳ (12) dėdükleri ancaḳ süci içmek degildür aḫı! Bel-ki ġaybet ėdici daḫı fāsıḳdur. Bühtān edici (13) fāsıḳdur. Mürā'ī fāsıḳdur. El-ḥāṣılı şol nesne kim anı işlemeŋ dėdi ḥarāmdur dėdi anuŋ (14) gibi nesneleri kim ḥarāmdur dėyüp gene işlemek fısḳdur ve eger ḥelāldür dėyüp işlerse kāfir (15) olur. Zīrā Allāh ḥarāmdur dėdügine bir kimesne ḥelāldür dėrse kāfir olur ve bir kimse kim (16) fāsıḳa yā kāfire ṣāliḥ dėse hem yalan ṭanuḳlıḳ vėrmiş olur ve hem ol fāsıḳı sen medḥ (17) ėtdüŋ dėyü ʿaẕāb ėderler. Zīrā fāsıḳı medḥ ėdene Allāh ḫışm ėder. Nite-kim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- (136a-1) buyurur: اِنَّ اللّٰهَ لَيَغْضَبُ اِذَا مُدِحَ الْفَاسِقُ İnna'llāhe le-yaġżibu iẕā müdiḥe'l-fāsiḳu.[433] Yaʿnī: Be-dürüstī Allāh ḫışm ėder şol fāsıḳları (2) ögene dėmek olur ḥadīs̱ maʿnīsi ve-yā şol ẓālimleri ʿavānları medḥ ėtmek ve ʿādildür dėmek ve bir (3) kişi bir ẓālimüŋ ve bir ʿavānuŋ ve-yā bir fāsıḳuŋ yüzin ışıtsa şeyn eylese ögmek-ile ve-yā-ḫud (4) ḫoraṭa ile Allāh ol kişiye ḫışm ėder. Ol fāsıḳlaruŋ ve ʿavānlaruŋ ve ẓālimlerin yüzin ışıdup (5) göŋlin feraḥ ėtdügi-y-çün ve bunı bildügüŋden ṣoŋra bunı daḫı bilgil kim: Dilüŋ bir āfeti daḫı (6) biregüyi ḫoraṭaya almaḳdur ve-yā-ḫud masḫaralıḳ ėdüp ḫalḳı gülüşdürmekdür. ᶜAzīz! Bu ḫoraṭaya (7) gülmek göŋül ölmekdür dėdiler. Göŋli ölen kişi ḫod -Neʿūẕü bi'llāh- şaḳī olur. Ehl-i cehennem (8) olur. Pes şeḳāvet nişānı çoḳ gülmekdür ve ḫoraṭa ėdüp ḫalḳı gülüşdürmekdür. Anuŋ-çün (9) Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا Fe-l-yaḍḥakū ḳalīlen ve-l-yebkū kes̱īren[434] dėyü buyurdı. Yaʿnī: Az gülüŋ çoḳ ağlaŋ (10) dėyü buyurdı. Sen yılda bir kerret günāhlaruŋ aŋup istiġfār ėdüp ağlamazsın. Ammā nefsüŋe (11) ḫoş gelür nesnelere günde niçe kerret feraḥ olup gülersin ola. Yaḥyā peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām-uŋ (12) ağlamaḳdan yaŋaḳlarınuŋ eti çürüyüp dururdı. Anası yüzine keçe yapışdurup berkidüp (13) ṭururdı. Gözi yaşı keçeye doḳınsun yüzin acıtmasun dėyü.

---

433 Şüphesiz fasıkları öğenler Allah'ın hışmına uğrarlar.

434 Artık az gülsünler de çok ağlasınlar... Kur'ân, IX. Tövbe Sûresi, 82. âyet. KKM. 226. (Pes gülsünler az *yaʿnî dünyede,* dakı ağlasunlar çok *yaʿnî âhıratda...* (9) Sûratü't-Tevbe, 82. âyet. SKT. 149, Pes lâyıḳdur güleler azıcıḳ ve yığlayalar çoḳ... *Yaʿnî murâd ol cezâdur ki dünyâda güleceklerdir ve âḫiretde yığlayacaḳlardur.* 10. cüz, Sûretü't-Tevbe, 82. âyet. KTC. 2-108, فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا Pes anlar az gülsünler ve çoḳ ağlasunlar. 10. cüz, Sûretü't-Tevbe, 82. âyet. TZA. 1-312, Artık az gülsünler ve çoḳ ağlasunlar... Tevbe Sûresi, 82. âyet. KKTA. 201, Artık az gülsünler ve çoḳ ağlasunlar onlar... Tevbe Sûresi, 82. âyet. KHMK. 1-408)

Pes Ḥaḳ -Taʿālā- ferah olanları (14) sevmez. Nite-kim Ḳurʿanda buyurur: اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ İnna'llāhe lā yüḥibbü'l-feriḥīn[435] dėr. Bilgil imdi bügeŋiklik (15) edüp gülişmegüŋ bir ḳaç ziyānı vardur. Anı daḫı saŋa dėyü vėreyim işit: Biri oldur kim (16) göŋli öldürür. İkinci budur kim göŋüllerde kin bitürür. Üçünci budur kim heybeti ḥürmeti giderür. (17) Kendüyi ḫalḳ arasında ḫor eyler. Ḫoraṭa ėden yėyni olur ḫalḳuŋ yüzinden ḥayāsını giderür. (136b-1) Pes her kimüŋ kim ḥayāsı yoġ-ise anuŋ veraʿı daḫı yoḳdur. Anuŋ kim veraʿı yoḳdur (2) maʿlūmdur ki anuŋ göŋli ölmişdür ve her kimüŋ kim göŋli ölmişdür ol iki cihānda maġbūndur (3) maḥrūmdur. Andan dėmişlerdür kim mizāḥ ehli cehennem ehlidür ve Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: (4) لَوْ عَلِمْتُمْ مَا اَعْلَمُ لَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا وَلَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا Lev ʿalimtüm mā aʿlemü le-bekeytüm keṡīren ve le-ḍaḥaktüm ḳalīlen.[436] Yaʿnī dėmek olur kim: Kişi bileydi öŋinde ne (5) var hergiz gülmeye-y-di cemīʿ-i ʿömrini aġlaya-y-dı dėmek olur ve daḫı şunı taḥḳīḳ bilgil kim bir meclisde (6) kim ḳahḳaha-y-ile gülişmek olsa ve-yā ġıybet söylenile ve-yā meḥabbet-ile dünyā kelecisi söylenile ol meclis (7) ehline Ḥaḳ -Taʿālā- raḥmet ėtmez. Ammā vaḳtehā kişi ehline laṭīfecük ėderse dürüstdür. Ve-līkin ol (8) daḫı çoḳ degül ḳahḳaha-y-ile gülmek daḫı olmaz ve daḫı ṣaḳınalar kim yalan ḫoraṭa ėtmeyeler ḫalḳı gülüşdürmek (9) içün. Zīrā Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ فَيَكْذِبُ لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمَ وَيْلٌ لَهُ وَيْلٌ لَهُ وَيْلٌ لَهُ Veylün li'lleẕī yuḥaddiṡu fe-yükeẕẕibü li-yażḥake bihi'l-ḳavm veylün lehū (10) veylün lehū veylün lehū. Yaʿnī: Veyl ṭamusı şol kişiler içündür ki söyleye yalan söyleye ḫalḳı gülişdürmek (11) içün. Veyl anuŋdur! Veyl anuŋdur! Veyl anuŋdur dėdi. Üç kerret tekrār eyledi ol ḥabīb-i (12) Ḥażret-i Ḥaḳ. Pes şunı bildüŋ-ise kim ḫoraṭa ėtmek ḫalḳı gülüşdürmek ve biregüyi medḥ ėtmek (13) dilüŋ āfetidür yaramazdur. Bundan ṣoŋra bunı daḫı işit-kim dilüŋ bir āfeti daḫı masḫaraya almaḳdur dėdüm (14) idi. Anı daḫı işit kim nicedür? Bu biregüyi masḫaraya almaḳ daḫı ḥarāmdur. Zīrā Ḥaḳ -Taʿālā-

---

435 ... Şüphe yok ki Allah, sevinip övünenleri sevmez. Kur'ân, XXVIII. Kasas Sûresi, 76. âyet. KKM. 459. (... Bayık Tanrı sevmez sevinicileri! (28) Sûratü'l-Kasas, 76. âyet. SKT. 318, ... Elbette Allâh sevmez şâd olan kimesneleri. 20. cüz, Sûretü'l-Ḳaṣaṣ, 76. âyet. KTC. 2-153, اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ Bilâ-şübhe Ḫudā -ʿAzze ve celle- müzaḫrefāt-ı dîniyye *[müzaḫrefāt* مُزَخْرَفَاتْ *Ar. dünyânın ḳalb ve zâ'il zînetleri. Terc. 2-317.]* ile sevinenleri sevmez. 20. cüz, Sûretü'l-Ḳaṣaṣ, 76. âyet. TZA. 2-149, ... Allah şımarıkları sevmez. Kasas Sûresi, 76. âyet. KKTA. 395, ... Çünkü Allah şımarıkları sevmez. Kasas Sûresi, 76. âyet. KHMK. 2-389)

436 Eger benim bildiklerimi bilseydiniz. Çok ağlar az gülerdiniz.

Ḳur'ānda (15) لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسٰى اَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ Lā yesḫar ḳavmün min ḳavmin ʿasā en yekūnū ḫayren minhüm[437] dėyü buyurdı. Eyle olsa biregüyi masḫaraya almaḳ (16) olmaz. Vaḳt ola ol masḫaraya alduġuŋ kişinüŋ Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde mertebesi ve menzileti var. (17) Ola kim sen andan ġāfilsin. Ol senüŋ güldügüŋ Ḥaḳḳa ḫoş gelmeye Ḥaḳ -Taʿālā- andan ötüri (137a-1) saŋa ḫışm ėde. Zīrā bu evliyā'u'llāh kim vardur dört ḳısımdur: Biri oldur kim evliyā idügin (2) kendü bilür ḫalḳ daḫı bilür. Pes anlar şunlardur kim Ḥaḳ -Taʿālā- anları vilāyet ḥaddinüŋ nihāyetine (3) yėtişdürmişdür ve anlara kendü maʿrifetin vėrmişdür ve anları oradan gėrü döndermişdür ve anları (4) gėrü beşeriyyet ṣıfatı-y-le muttaṣıf ḳılmışdur ḫalāyıḳa terbiyyet ėdüp irşād ėtmege bildürmişdür ve Ḥaḳ -Taʿālā- (5) anlara mertebe-i irşād ve tekmīl vėrmişdür ve ḫalāyıḳa anları göndermişdür. Anlara eḫaṣṣ-i ḫavāṣ (6) dėrler ve ikinci ḳısmı velīler anlardur ki ne kendüler bilürler velī idügin ve ne ḫod ḫalḳ bilür anlaruŋ (7) velī idügin. Anlara ḫāṣlar dėrler yaʿnī cemīʿ-i vücūh-ile Ḥaḳ -Taʿālā-dan ġayri kimse bilmez anları. (8) Pes اَوْلِيَائِى تَحْتَ قِبَابِي لَا يَعْرِفُهُمْ غَيْرِي Evliyā'ī tahte ḳibābī lā yaʿrifühüm ġayrī.[438] Anlar ḥaḳḳındadur. Üçünci ḳısm velī anlardur kim (9) anlar kendüleri bilürler kim velī dürürler. Ammā ḫalḳ bilmez ki bunlar velīdür. Pes anlar ʿālimlerdür (10) abdāllardur evtādlardur ve ol ṭā'ife dāyim dünyā yüzinde üç yüz ḳırḳ yėdidür bir eksük (11) olmazlar. Ḳaçan anlardan eksilse mü'minlerüŋ ṣāliḥlerinden alurlar anlaruŋ birine ḳorlar ve anları (12) ḫalḳ bilmezler. ʿAvām dilinde bunlara üçler yėdiler ḳırḳlar dėrler ve dördünci ḳısm velī anlardur ki ḫalḳ (13) bilür velī idügin. Kendüler bilmezler velī idügin. Yaʿnī vilāyetleri ḫalḳa ẓāhir ve kendülerden (14) maḫfī. İmdi! Ėy ʿazīz! Bu Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ ḳullarını ḫoraṭaya alup bunlara ḫor baḳmaḳ olmaz. Kimde (15) ne vardur kim bilür? Şol Mūsā peyġam-ber -ʿAleyhi's-selām-uŋ ḥikāyetin işitmedüŋ-mi

---

437 ... İçinizden bir topluluk, başka bir toplulukla alay etmesin, olabilir ki alay edilenler, öbürlerinden daha hayırlıdır... Kur'ân, XLIX. Hucürât Sûresi, 11. âyet. KKM. 613. (... Yansulamasun erenler erenleri, ola kim olalar yigrek anlardan... (49) Sûratü'l-Hucurât, 11. âyet. SKT. 426, ... Masḫara etmesün bir gürûh bir gürûhdan; iḥtimâl eder ki ol gürûh ziyâde güzel ola bunlardan ḥaḳîḳatde... 26. cüz, Sûretü'l-Ḥucürât, 11. âyet. KTC. 4-99, لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ Bir gürûh bir gürûhun ḥâlinden istihzâ peydâ etmesün. عَسٰى اَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ Şâyed istihzâ olunanlar istihzâ edenlerden Ḫudâ ḳatında yigrek olalar. 26. cüz, Sûretü'l-Ḥucürât, 11. âyet. TZA. 2-323, ... Bir kısmınız diğer bir kısmınızı eğlenceye almasın, eğlenceye alınan, eğlenceye alandan daha hayırlı olabilir... Hucurât Sûresi, 11. âyet. KKTA. 517, Bir kavm diğer bir kavm ile alay etmesin. Olur ki *(alay edilenler Allâh indinde)* kendilerinden *(yani alay edenlerden)* daha hayırlıdır. KHMK. 3-199)

438 Velilerim benim kubbem (bilgim) altındadır. Onları benden başka hiç kimse bilmez.

kim aḫbārda gelür. (16) Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- bir gün münācāt ėderken germ olup eyitdi: İlāhī! Seni da'vet ėderin (17) ḳonuḳlamaġa dėr. Gel yā Rabbi! Seni ḳonuḳlayayım ve saŋa ḳonuḳlıḳ ėdeyim dėr. Ḥaḳ -Ta'ālā- varmaḳdan (137b-1) gelmekden münezzehdür. Ammā ḳullarına bunda bir nesne göstermek bildürmek ister. Ḥaḳ -Ta'ālā- (2) eydür: Yā Mūsā! Var fülān gün ḥāżır olur yaraḳ yė kim varuram dėr. Beni ol vaḳt ḳonuḳlayasın (3) dėr. Vardı Mūsā ol güne degin elinden geldügi deŋlü yaraḳ eyledi. Ol gün olıcaḳ aşcılar (4) geldi ḳazanlar uruldı. Ṣıġırlar ḳoyunlar boġazlandı ve eṭrāfa ḫaber oldı-kim: Mūsā Taŋrısını da'vet (5) ėtmiş ḳonuḳlar-imiş dėyü. Ḫalḳ mübālaġa yıġıldılar. Dėdiler kim Mūsāya Taŋrı nice gelür göreler. Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- (6) ve ḫalāyıḳ ikindüye degin ol gün munṭaẓır durdılar. Ne gelür var ve ne gider var ikindüden ṣoŋra (7) bir pīrcegez ayaġı çarıḳlu arḳasında bir ḳatı kürki var ve belinde bir ip ḳuşaġı var. Toza ve (8) ve ṭopraġa bulaşmış arġun yorġun geldi. Oh! dėdi oturdı. Vardı hīç kimse ādem dėmedi yüzine (9) baḳup i'tibār ėtmediler. Döndi Mūsāya eydür: Yā Mūsā! Ḳarıncuġım aç yorġunam. Baŋa nesnecük (10) vėr yėyeyim. Ḳarnım ṭoyurayım dėr. Mūsā eydür ol pīrcegeze: Ne senüŋ ḳayuŋ baŋa? Şimdi Taŋrı (11) gelür. Al şu ḳabı baŋa ṣu getür ṣu yoḳdur dėr. Pīr aldı destüyi ṣuya gitdi. Vardı ṣu (12) getürdi. Mūsā ḫalḳuŋ ġavġāsından pīri unutdı. Hīç nesne pīrcegeze vėrilmedi. Ḳarıncuġı (13) aç gine gitdi. Mūsā munṭaẓır olı gördi. Ne gelür var ne gider? Ḫalḳa rüsvāy oldı. Ḫalḳ gene (14) hep ṭaġıldılar ve her biri Mūsāya bir dürlü nükteler ėtdiler. Ertesi Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- gene Ṭūra vardı (15) eydür: Yā Rabbi! Niçün gelmedüŋ? Beni inandurduŋ. Ben daḫı ḫalḳa ḫaber ėtdüm. Ḫalḳ geldi cem' oldı (16) Taŋrı gelür dėyü. Gördiler kimse gelmez. Ṭaġıldılar gitdiler. Mūsā yalan söyler imiş dėdiler. Ben şöyle (17) rüsvāy oldum. Sen niçün gelmedüŋ yā Rabbi? dėr. Ḥaḳ -Sübḥānehū Ta'ālā- eydür: Yā Mūsā! Ben yalancı (138a-1) degülin yalancıları daḫı sevmezin. Vardum: Ḳarıncuġım açdur beni doyur dėyü yalvardum. Daḫı sen (2) i'tibār ėtmedüŋ. Ṣoŋra var ṣu getür dėdüŋ. Vardum ṣu daḫı getürdüm. Gene nesne vermedüŋ. Beni aç (3) gönderdüŋ dėdi. Mūsā eydür: Ḳaçan yā Rabbi! Ḥaḳ -Ta'ālā- eydür: Şol ḳocacuḳ kim ayaġı çarıḳluca (4) arḳası ḳatı kürklüce beli ip ḳuşaḳluca ayaġı tozı-y-le ḳapuŋa vardı. Oh! dėdi oturdı. Senden (5) yėmecük diledi vėrmedüŋ. Başım ḳayusı dėdüŋ. Eline destī vėrdüŋ. Ṣu getürtdüŋ. Gene nesne vermedüŋ. (6) Aç gönderdüŋ. Ol ḳocacuġ-ile ben bile-y-düm ol ḳocacuġuŋ göŋli benüm muḥabbetüm-le ṭop ṭolu-y-idi. (7) Benden artuḳ anuŋ göŋlinde deyyār yoġ-idi. Anı saŋa ben gönderdüm idi. Anı

ḳonuḳlasaŋ hem-ān (8) beni ḳonuḳlamışduŋ. Yoḳsa ben varmaḳdan gelmekden yėmekden içmekden münezzeh pādişāhın. Şunı bilmez misin (9) yā Mūsā! dostlarum ḫoşnūdluġı benüm ḫoşnūdluġımdur. Pes dostlarumı ḳonuḳlamaḳ hem-ān beni ḳonuḳlamaḳ (10) gibidür dėdi. Mūsā ġāyet utandı. Eyle olsa kimseyi ḫor görüp masḫaraya almaḳ olmaz. Zīrā ki (11) Ḥaḳ -Taʿālā- dört nesneyi dört nesnenüŋ içinde gizledi: Rıżāsını ṭāʿat içinde gizlemişdür. İcābetini (12) duʿā içinde gizlemişdür. Ḫışmını günāh içinde gizlemişdür. Evliyāsını ḳulları içinde gizlemişdür. Nite-ki (13) Bā-Yezīd-i Besṭāmī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: اِنَّ اللهَ تَعَالَى اَخْفَي اَرْبَعَةً فِى اَرْبَعَةٍ رِضَاهُ فِى طَاعَتِهِ فَلَا تَسْتَصْغِرَنَّ شَيْئًا مِنْ طَاعَاتِهِ فَرُبَّمَا وَاقَفَ رِضَاهُ فِى طَاعَتِهِ حَقِيرَةً وَ اَنْتَ لَا تَعلَمُ وَاَخْفَي بِسَخَطِهِ فِى مَعْصِيَتِهِ فَرُبَّمَا وَاقَفَ سَخَطَهُ فِى مَعْصِيَتِهِ وَ اَنْتَ لَا تَعلَمُ وَاَخْفَي اِجَابَتَهُ فِى دَعْوَتِهِ فَلَا تَحْقِرَنَّ شَيْئًا مِنْ دُعَائِهِ فَرُبَّمَا وَاقَفَ اِجَابَتَهُ فِى دَعْوَتِهِ وَ اَنْتَ لَا تَعلَمُ وَاَخْفَي وَلِيَّهُ وَ اَنْتَ لَا تَعلَمُ İnna'llāhe taʿālā aḫfā erbaʿaten fī erbaʿatin rıżāhu fī ṭāʿatihī (14) fe-lā testaṣġırenne şey'en min ṭāʿatihī fe-rubbemā vāḳafe rıżāhu fī ṭāʿatihī ḥaḳīreten ve ente lā taʿlemu ve aḫfā (15) bi-seḫaṭihī fī maʿṣiyetihī fe-lā testaṣġırenne şey'en min maʿṣiyetihī fe-rubbemā vāḳafe seḫaṭahū fī maʿṣiyetihī ve ente (16) lā taʿlemu ve aḫfā icābetehū fī daʿvetihī fe-lā taḥḳirenne şey'en min duʿā'ihī fe-rubbemā vāḳafe icābetehū fī daʿvetihī (17) ve ente lā taʿlemu ve aḫfā veliyyühū min ʿibādihī fe-lā taḥḳirenne ʿabden min ʿabīdihī fe-rubbemā yekūnu veliyyühū ve ente lā taʿlemu.[439] (138b-1) Pes ḥāl böyle olıcaḳ ṭāʿatüŋ azını ḥaḳīr görüp muḳayyed olmamaḳ olmaz imiş. Ṭurmadın ʿibādet (2) ṭāʿat yolında çalışmaḳ gerekdür. Gāh namāz gāh oruc gāh ẕikru'llāh gāh tesbīḥ. Beyt:

Gāh (3) taṣadduḳ gāh namāz gāh duʿā
Leyse li'l-insāni illā mā seʿā[440]

---

[439] Şüphesiz Yüce Allah dört şeyi dört şeyde gizlemiştir: Ona itaatte rızasının olması. Ona itaat hususunda hiç bir şeyi küçük görmeyiniz. Umulur ki ona hakir bir şekilde itaat edilirse de onun rızası alınabilir. Sen bilemezsin. Kişinin isyanı karşısında gazabını gizlemiştir. İsyanda hiç bir şeyi küçük görmeyiniz. Belki de ona isyanda gazabını çekebilir. Sen bilmezsin ve ona duada cevap vermesini de gizli tutmuştur. Ona duada hiç bir şeyi küçük görmeyiniz. Belki de onu duada (çağırmada) cevap verebilir. Sen bilemezsin ve kulları arasında veliyi de gizli tutmuştur ve kullarından hiç bir kulu hakir görmeyiniz. Belki onun velisi olabilir. Sen bilemezsin.

[440] Ve gerçekden de insan ancak çalıştıgını elde eder. Kur'ân, LIII. Necm sûresi, 39. âyet. KKM. 2-628. (Dakı kim "yokdur âdamınun, illâ ol kim işledi." (53) Sûratü'n-Necm, 39. âyet. SKT 439. Şu ki erişmez insana meger ol şey ki işledi. 27. cüz. Sūretü ve'n-Necm, 39. âyet. KTC. 3-115. وَ اَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعَى Daḫı ʿale't-taḥḳīḳ iş budur ki âdem oğluna çalışdığı nesneden özge bir şey olmaz. 27. cüz. Sūretü'n-Necm, 39. âyet. TZA 2-340, İnsân için kendi saʿyinden *(çalışmasından, emeğinden)* başka bir şey yokdur. En-Necm Sûresi, 39. âyet. KKTA. 528, Hakikaten insan için kendi çalışdığından başkası yokdur. En-Necm Sûresi, 39. âyet.

Pes ʿibādet ṭāʿat yolın elden ḳomamaḳ (4) gerekdür tā ölince. Nite-kim ol bir ḥikāyet yuḳaruda geçdi-y-idi kim: Maḥşer güninde bir kişiyi Ḥaḳ -Taʿālā- ḥużūrına (5) getüre ṣora. Ṭoḳsan günāh bitisi buluna. Her bitinüŋ uzunlıġı göz ėrimi yėrce ola. Ol bitilerüŋ birisinde (6) bir iḫlāṣ-ile ʿamel bulunmaya. Ḥaḳ -Taʿālā- eyde: Ėy ḳulum! Şu bitilerüŋ içindekilere hīç inkārıŋ var mı? dėye. (7) Ol kişi eyde kim: Yā Rabbi! Sen ʿallāmü'l-ġuyūb pādişāhsın. İnkārum yoḳ. Ṣuçum çoḳdur. Ben ṣucumı (8) bilürem dėye. Ḥaḳ -Taʿālā- eyde kim: Ėy ḳulum! Senün benüm ḳatumda bir ruḳʿacuġuŋ vardur. Bu ruḳʿayı terāzūnuŋ (9) bir yanına ḳo dėye ve cemīʿ-i günāh bitilerini bir yaŋa ḳo dėye. Bu kişi ol ruḳʿayı ala göre kim bu ruḳʿada bir kerret (10) لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰه Lā ilāhe illa'llāh dėmek yazılu daḫı hīç nesne yoḳ. Vara ol terāzūda oturanlara eyde kim: Ėy terāzūda (11) oturanlar! Aluŋ benüm bu ruḳʿamı terāzūya ḳoŋ ve günāh bitilerin bir yaŋa ḳoŋ kim Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde (12) bulundı. Alalar bu ruḳʿayı terāzūnuŋ bir yaŋına ḳoyalar ve bu ṭoḳsan günāh bitilerini bir yaŋa ḳoyalar. Ol (13) ṭoḳsan günāh bitisinden bu ruḳʿa aġır gele kim anda bir kerret iḫlāṣ-ile Lā ilāhe illa'llāh demek vardur. (14) İmdi ėy ʿazīz! ʿİbādet ṭāʿat yolın daḫı az görmemek gerekdür ve günāhı daḫı: Ne var bunda? dėyüp (15) işlememek gerekdür. Vaḳt ola Allāh ḫışmına muvāfıḳ gele ve duʿādan tażarruʿdan daḫı ḫālī (16) olmamaḳ gerekdür ve kimden gerekse ḫayr duʿā almaḳ gerekdür ve bed duʿādan ṣaḳınmaḳ gerekdür. (17) Bed duʿā pādişāhları taḫtından indürür. Ḫuṣūṣā kim maẓlūm bed duʿāsı ola. Maẓlūm kāfirüŋ (139a-1) daḫı duʿāsı maḳbūldür. Beyt:

Ger yürek yansa ėdilse bir kez āh
Niçe başlardan gide (2) altun külāh
Ėy niçe sulṭānları taḫtdan yıġa
Taḫt u taḫtalarını oda yaḳa[441]

Ebū Hureyre -Raḍiya'llāhu ʿanhu- (3) rivāyet ėder: Resūl ḥażretinden -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur eydür kim: دَعوَةُ ٱلْمَظْلُومِ اِجَابَةٌ وَاِنَّ كَانَ فَاجِرًا فُجُورُهُ عَلَي نَفْسِهِ Daʿvetü'l-maẓlūmi icābetün (4) ve in kāne fe-ciren fücūruhū ʿalā nefsihī[442] dėr. Eyle olsa āh-ı

KHMK. 3-976). Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

441 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün.

442 Mazlumun davetine icabet edin. Şüphesiz ona ecri fazlasıyla verildi.

maẓlūmdan ḥaẕer gerekdür. Cehd ėdüp (5) kimseden bed du'ā almamaḳ gerekdür. Ḥaḳ -Ta'ālā-nuŋ daḫı ḳullarını masḫaraya alup ḫāṭırcıḳların yıḳmamaḳ (6) gerekdür. Yā kimseyi āzārlamamaḳ gerekdür. ʿAzīzlerden birisine su'āl ėtdiler kim: Çoḳ ṭā'at ėdersin (7) hīç vaḳt bilmezsin ve ne yavlaḳ ḳaçarsın günāh işlemekden ve ne 'aceb du'ālara tażarru'lara meşġūl (8) olursın ve hīç bir nefes ẕikrden tesbīḥden du'ādan ḫālī olmazsın ve ẕerre deŋlü günāhdan (9) oddan ḳaçar gibi ḳaçarsın ve bu Ḥaḳ -Ta'ālā-nuŋ ḳullarına ne yavlaḳ ḥüsn-ü ḫulḳ ėdersin? Erkege dişiye (10) büyüge küçüge baya yoḫsula ne 'aceb tevāżū'lar ėdersin? dėdiler. Bu su'ālleri ėtdiler. Ol 'azīz (11) daḫı cevāb vėrüp eyitdi kim: Vaḳt ola şol azacuḳ dėdügüŋ ṭā'at Ḥaḳḳuŋ rıżāsına muvāfıḳ (12) gele ve-yā-ḫud ẕerre deŋlü dėyüp begenmedügim günāh ḳorḳarın kim Ḥaḳḳuŋ rıżāsına (13) muvāfıḳ gelmeye. Ḫışmına muvāfıḳ gele. Görmez misin bir ẕerre deŋlü ḳıġılcım bir şehri yaḳar kül eyler ve-yā-ḫud (14) şol ben az gördügim du'ā Ḥaḳ -Ta'ālā-nuŋ icābetine muvāfıḳ gele ve-yā-ḫud şol ben begenmedügim ve (15) ḫāṭırın yıḳup incitdügim kişi Allāhuŋ evliyāsı ola dėdi. Ol su'āllere bu cevābı vėrdi. (16) Pes göŋüllerden ṣaḳınmaḳ gerekdür. Pes göŋül yapmaḳ 'arş yapmaḳdur dėyü anuŋ-içün dėmişlerdür. (17) Beyt:

Dosta gidenüŋ yolı göŋüller içre gider
Sen ḫulḳ eyleyü görgil gire gör göŋüllere[443]

İmdi (139b-1) bu dili ḳapup ṣalı vermek olmaz ve-yā ḫoraṭa ile bir kimseyi aldamaḳ olmaz ve şol kişiler kim (2) biregüyi masḫaraya dutar daḫı aldar ḫoraṭa ėdinür: Uş saŋa şöyle ėdeyim dėr daḫı ėtmez aldar. (3) Masḫaralıġa alur güler. Yarın ḳıyāmet güninde anı daḫı aldayalar masḫaraya dutalar. Uçmaḳdan bir (4) ḳapu açalar: Gel! Berü gel! dėyeler. Ol daḫı vara sevinü sevinü de dileye kim ol ḳapudan uçmaġa gire. Tiz (5) ol ḳapuyı yapalar bir ṭarafdan bir ḳapu daḫı açalar: Gel berü! dėyeler yine ḳıġıralar gine sevinü sevinü vara (6) dileye kim gine gire. Ol ḳapuyı daḫı yapa ḳoyalar. Gine bir ṭarafdan bir ḳapu açalar. El-ḥāṣılı bunı şol deŋlü (7) segirtdüreler 'āciz ola. Daḫı iki dizinüŋ üstine çöke. Āḫir bir ḳapu daḫı açalar: Gel! İmdi gel! dėyeler. (8) Ol daḫı ṣana kim bunı esirgediler. Bu kez uçmaġa yol vėrür. Sevinü sevinü ṭurı gele. Gene vara (9) dileye kim ol ḳapudan uçmaġa gire. Eydeler kim: Var sen şu ḫalḳı dünyāda masḫaraya ṭutup alda- (10) duġuŋ bilür misin? Ḫalḳı aldayup masḫara ėdinüp gülişenlerüŋ cezāsı

443 Vezni: 14'lü hece vezni.

budur kim sen uçmaḳdan (11) maḥrūmsın dėyeler ḳovalar. Der-ḥāl zebānīler ėrişe ṭuta. Yüzi üstüne cehenneme alalar gideler. (12) Ḳardaş! Ne büyük maġbūnlıḳ olur bu āḫiret maġbūnlıġı. Ne yavuz muṣībet olur bu āḫiret muṣībeti (13) ve ne müşkil iş olur bu biregüyi masḫaraya almaḳ ve aldamaḳ. Pes bunı bildükden ṣoŋra bunı daḫı (14) bilgil kim: Diliŋ bir āfeti daḫı biregünüŋ sırrın fāş eylemekdür. Ya'nī biregünüŋ sırrını öte biregüye (15) söylemekdür ve-yā ḳaḳıyup: Sen şöyle ėtmedüŋ-mi? dėyüp gine kendünüŋ başına ḳaḳmaḳdur ve ḳaçan (16) bir kişi bir kişiye bir gizlüce söz söyleye: Bu sözi ṣaḳın kimseye dėme! dėse şöyledür ki (17) bu kişiyi emīn ėdindi daḫı aŋa bir ḳıymetlü nesnecügin emānet ḳodı. Pes bu söz daḫı (140a-1) ol kişinüŋ ḳatında emānet olur. Ol sözi gine öte biregüye söylemek olmaz. Eger söylese (2) emānete ḫıyānet ėtmiş olur. Pes bu kişi ḫāyin olur. Mü'min mü'mine ḫāyin olmaḳ ḫod ḥarāmdur (3) ve münāfıḳuŋ bir 'alāmeti budur kim emānete ḫıyānet ėde. Pes biregünüŋ ḫaberin öte biregüye dėmek ḫāyınlıḳ (4) olur. Nite-kim dėmişlerdür: صُدُورُ الأَبْرَارِ قُبُورُ الأَسْرَارِ Ṣudūrü'l-ebrāri ḳubūrü'l-esrāri صُدُورُ الأَحْرَارِ Ṣudūrü'l-aḥrāri.[444] Ya'nī dėmek olur kim: (5) Şol āzād erenlerüŋ gögsi bu sırlaruŋ ḳabridür dėmek olur ya'nī gizlenecek yėrdür dėmek olur. Şol (6) sinlede ölüler gizlendügi gibi mü'minüŋ daḫı sırrı mü'minüŋ göŋlinde gizlenmek gerek. Eger bir mü'min (7) bir mü'minüŋ sırrını gizlemese öte biregüye söylese ḥarām iş ėtmiş olur. Allāhuŋ 'aẕābına müstaḥiḳḳ (8) olur. Pes anı dėnildüginleyin gėrü ol arada unutmaḳ gerekdür. Bel-ki ol sırrı gine saŋa (9) dėyen kişiye daḫı gine dėmek olmaz cāyiz degildür. Bu ḥadīs̱ yuḳaru bir geçdi-y-idi tekrārda fā'ide çoḳdur (10) ve hem bu fā'idelü sözleri münāsib geldükçe ḳarşu tekrār söylemek dürüstdür ve şol erenler kim (11) cān vėrdiler bir mü'minüŋ sırrını ṭaşra bıraḳmadılar. Anlar bunda nefs-i emmāre bendinden ḫalāṣ bulmışlardur. (12) Yarın cehennemden daḫı āzād olup cennete dīẕāra ḳarşu ḥayrān dursalar gerekdür. Zīrā Resūl (13) ḥażreti -'Aleyhi's-selām- anlara āzād erenler dėmiş. Aḥrāruŋ ma'nīsi āzādlar dėmek olur. Ammā (14) şimdiki zamānda erenler vardur kim 'avretlerden kemdür. Ḫuṣūṣā kim 'avret ṭā'ifesi ola. İmdi (15) ėy 'azīz! Dilerseŋ kim cānun nefsüŋ elinden āzād ola. İşitdügüŋ keleciyi berk ṣaḳla söylegen olma. (16) Eks̱er-i evḳātı ṣumt-ile geçür ve-yā ḫud tesbīḥ-ile ve-yā istiġfār ėtmeg-ile geçür. Zīrā her kişinüŋ (17) a'żāları kim vardur

---

444 Hür olanların gögsü

kişiye kendüye sebebdür cennete gitmege ve cehenneme gitmege sebebdür. Zīrā bedende (140b-1) yėdi aʿżā kim vardur her birinüŋ iki ṭarafı vardur. Bir ṭarafı nefsānīdür cismānīdür dünyāvīdür (2) şeyṭānīdür cehenneme gider ve bir ṭarafı daḫı rūḥānīdür Raḥmānīdür ʿaḳlānīdür cennete gider. Eyle olsa (3) kişi bu yėdi aʿżālarını bu ben dėdügim āfetlerden ṣaḳlamaḳ gerekdür. Tā ki şeyṭān anı azdurup (4) alup cehenneme gitmeye. Pes Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- buyurur eydür kim: Ṣaḳlaŋ başıŋuzı ve başıŋuŋ (5) yöresindekileri ve ṣaḳlan ḳarnuŋızuŋ yöresindekileri. Yaʿnī ṣaḳlan başıŋuzı (6) Allāhdan ġayriye secde ėtmekden. Yaʿnī Allāhdan ġayriye baş indürmeŋ dėmek olur. Zīrā bu secde (7) ėdüp baş indürmek kim vardur iki vech üzerinedür. Bir baş yėre indürmek vardur ve bir daḫı (8) tevāżuʿ ėdüp belin büküp dilegülenmek vardur. Pes rızḳ içün varup bir sıŋarı ādem (9) oğlanına tevāżuʿ ėtmek hem-ān ġayre secde ėtmek maʿnāsınadur. Yaʿnī Ḥaḳ -Taʿālā- ḥadīs̱-i ḳudsīde buyurur: (10) أكلتَ رزقي و تَوَاضَعَ لغيري Ekelte rızḳī ve tevāżaʿa li-ġayrī[445] dėmek daḫı buŋa işāretdür ve biri daḫı bāṭıl işlere nefsine (11) ḫoş gelür yerlere teslīmlik başını yėre ḳomaḳ. Pes bunlar ḥarāmdur. Eyle olsa ṣaḳlaŋ başıŋuzı (12) bunuŋ gibi nesnelerden ve daḫı başıŋuz yöresindekileri. Pes başuŋ yöresinde olan gözdür ve (13) ḳulaḳdur ağızdur burundur ve ḳarnuŋ yöresindekiler daḫı eldür ayaḳdur ve fercdür ve işde (14) Resūl ḥażreti daḫı bu yėdi aʿżāyı daḫı ṣaḳlamaya böyle işāret ėtdi ve bu aʿżālar içinde (15) bu dil daḫı yavuz kimsedür. Bunuŋ üzerine mālik olmaḳ ḫaylī pehlevānlıḳdur. Pes sözimüz biregünüŋ (16) sırrını öte biregüye söylemekde idi. Çün mü'minüŋ sırrını öte biregüye söylemek ḥarāmdur dėrsin. (17) Şimdi ḫod bu ḥarāmdan ḳaçar sır ṣaḳlar az bulınur oldı. Eyle olsa kişi kendü sırrını ṣaḳlamaḳ (141a-1) yėgrekdür. Öte biregü sırrını söylemek ḫod daḫı yaramazdur. Bunı bildükden ṣoŋra bilgil kim dilüŋ (2) bir āfeti daḫı yalan söylemekdür ve bühtān eylemekdür ve ġıybet eylemekdür ve yalan yėre gerçek yėre (3) va'llāhi dėyü söylemekdür. Dilini and içmege ögretmekdür. Bu daḫı diliŋ büyük āfetidür. Şol gerçek yėre (4) va'llāhi dėyen kişi bir gün yalan yėre daḫı va'llāhi dėr ḥānis̱ olur. Zīrā va'llāhi dėmegi kendüye ʿādet ėdindi. (5) Pes dilini kişi dāyim ṣaḳını durmaḳ gerekdür. Şol bir yavuz arṣlan yeder ādem gibi kim dāyim ḥāżır durmışdur. (6) Beni yırtmasun dėyü ṣaḳınur. Çaḳ şuncılayın uṣlu kişiler daḫı dilinden

---

445 Rızkımı yedin, ama başkalarına tevazu gösterdin.

ṣaḳınur. Nā-gāh bir küfr (7) yā-ḫud bir ḫaṭā olacaḳ söz söyleye beni helāk eyleye dėyü. İmdi ėy ʿazīz! Bir kişi yalan yėre va'llāhi (8) dėse rızḳı eksilür. ʿİbādeti ṭāʿati hep żāyiʿ olur gider. Yarın ḳıyāmet güninde sinden (9) durıcaḳ yüzi ḳara durı gelür. Āḫir cehennemde ḳalur. Zīrā ʿāḳıbet īmānsuz olur. Ammā bu yalan- (10) cılıḳ vardur kim iki dürlüdür. Biri budur kim: Varur bir kişiden bir kişiye yalan ḫaber söyler. Senüŋ içün (11) şol fülān kişi şöyle dėdi iş-böyle dėdi dėr. Hem ḳovucılıḳ eyler ve hem yalancılıḳ eyler. İkisi daḫı (12) yaramazdur. Ol kişi iki yaramaz iş ėtmiş olur. Anuŋ gibi ėden kimesnelere hem ḳovucı hem yalancı (13) dėrler. Bir kişi ḳaṣd ile yalan söylese ağzından bir çirkin ḳoḳu çıḳar. Ol omuzında oturan (14) ferişteler incinüp ve daḫı ḳaçarlar. Şöyle durı varurlar ḳarşusına daḫı çağrışurlar eydeler kim: (15) Yalan ile īmān bir yėrde barışmaz. Yaʿnī yalan īmānı giderür dėrler. Ammā bu biregüden biregüye (16) yalan ḫaber iletmek ġāyet yaramazdur. Zīrā biregüye bühtān ėder. Bühtān ḫod ulu günāhdur. (17) Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda بُهْتَانٌ عَظِيمٌ Bühtānün ʿaẓīmün[446] ve اِثْمٌ مُبِينٌ İsmün mübīnün[447] dėdi ve bir yėrde daḫı: فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ

---

446 ... Pek büyük bir iftira. Kur'ân, XXIV. Nûr Sûresi, 16. âyet. KKM. 406. (... Buhtandur ulu. (24) Sûratü'n-Nûr, 16. âyet. SKT. 282, ... Büyük iftirâdır. 18. cüz, Sûretü'n-Nûr, 16. âyet. KTC. 3-92, هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ Bu bir ifk *[ifk* افك *Ar. kiẕb, yalan, iftirâ, dürūġ. Terc. 1-90.]* söz ki ehl-i nifâḳ dediler, ulu yalan bağlamaḳdır. 18. cüz, Sûretü'n-Nûr, 16. âyet. TZA. 2-87, ... Büyük bir bühtandır. Nûr Sûresi, 16. âyet. KKTA. 352, Büyük bir iftiradır. Nûr Sûresi, 16. âyet. KHMK. 303)

447 Kur'ân-ı Kerim'de اِثْمٌ مُبِينٌ şeklinde bir ayet bulamadık. Müellif konuya göre meâlen bu ayetleri söylemekte ve metinde ayet numarası vermemektedir. Müellifin kasdettiği ayet şu olmalıdır: وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا Ve men yeksib ḫaṭī'eten ev iṣmen ṣümme yermī bihī berīyen fe-ḳadi'ḥtemele bühtānen ve iṣmen mübīnen. Anlamı: Kim bir hatada bulunur, yahut suç işler de onu bir suçsuza isnat ederse iftirada bulunmuş apaçık bir günahı yüklenmiş olur. IV. Nisâ' Sûresi, 112. âyet. KKM. 109. (Dakı her kim işleye yazuk *yaʿnî yalan and, yâ yazuk yaʿnî yarak uğurlamak;* andan ata anun-ıla yazuksuzı: bayık yüklendi buhtânı, dakı yazuğı bellü. (4) Sûratü'n-Nisâ, 112. âyet. SKT. 71, Her kimesne işlese bir ḫaṭâyı günâhı ṣonra töhmet ederse ol günâhla bir günâhsızı. Pes elbette kendü üzerine aldı iftirâyı ve âşikâre olan günâhı. 5. cüz, Sûretü'n-Nisâ, 112. âyet. KTC. 1-158, وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً اَوْ اِثْمًا Ve her kim bir ṣaġîre yâ kebîre işler yâḫud ḫaṭî'eden murâd ḳaṣdsız günâh ve iṣmden maḳṣûd ʿamden olan günâhdır. ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا Ṣonra ol günâhdan müberrâ bir şaḫṣı anınla ṣalur. Nete ki Ṭaʿme zırhı çalmasıyla Yehûdîyi ṣaldı. فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا Bî-şübhe kim o bir ḥayret edici yalan ḳaldırmış oldı. وَاِثْمًا مُبِينًا, Ve bir âşikâr günâh daḫı. 5. cüz, Sûretü'n-Nisâ, 112. âyet. TZA. 1-155, Her kim bir suç veya bir günah kazanır sonra da onu bir günahsıza atarsa bir bühtan, apâşikâr, bir günâh yüklenmiş olur. KKTA. 97. Kim bir hata veya bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuz *(un üstüne)* atarsa muhakkak ki o, bir iftirayı ve apaçık bir günahı da sırtına yüklenmiştir. KHMK. 1-201)

Fe'ctenibū'r-ricsemine'l-evs̱āni (141b-1) ve'ctenibū ḳavle'z-zūri[448] dėdi. Küfri bühtāna muḳārin ḳıldı. ᶜAzīz! Bu bühtān olan kişiye mebhūt (2) dėrler. Niçün? Anuŋ içün-kim: Sen şöyle ėtmişsin dėyecek ve-yā sen şöyle dėmişsin dėdiginleyin (3) ḥayrān olı vėrür. Daẖı mütehayyir ḳalur. Pes aŋa mebhūt dėrler ve daẖı bu ḳovucılıḳ iki dürlüdür: Biri (4) ol yuḳaruda dėnilen gibi bühtān ėder ḳovlar yaʿnī yalan söyler. Biri daẖı bir kişiden işitdügi (5) ẖaberi varsa öte bir kimseye daẖı dėyü vėrse bu daẖı yaramazdur. Zīrā bir kişiden işitdügi ẖaberi (6) varsa öte bir kimseye daẖı dėse ol kişi ḳovucu olur iki yüzlü olur. Ḳovucular ḥaḳḳında Resūl (7) ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur dėmişdür ki: شِرَارُكُمْ ذُوالْوَجْهَيْنِ يَأْتِي هٰؤُلَاءِ بِوَجْهٍ وَهٰؤُلَاءِ بِوَجْهٍ Şirārüküm ẕü'l-vecheyni ye'tī hā'ülā'i bi-vechin ve hā'ülā'i bi-vechin[449] (8) dėmişdür ve bir kişi bir oğlan ṣatar-idi ve bir ʿaybı vardur ol ʿayb-ile ṣatarın dėdi. Geldi (9) bir kişi gördi eydür: Bu oğlanun ne ʿaybı vardur? Ol oğlan ṣatan kişi eydür: Ḳovucıdur (10) yalancıdur. Yalan gerçek işitdügin varur söyler. Evde işitdügin yabānda söyler. Yabānda işitdügin (11) evde söyler dėdi. Ol müşterī olan kişi eydür: Bu ʿayb degildür dėdi. Vardı oğlanı aldı (12) evine geldi. Bir ḳaç gün ol kişinüŋ evinde durdı. Bir gün geldi bu oğlan bulasına eydür: Bula! (13) Benüm efendüm seni sevmez. Diler kim senüŋ üstüŋe evlene yā bir ḳaravaş ala dėr. ᶜAvret daẖı inandı. (14) Ḫātūn kişilere kim bu bābdan söyledüŋ hem-ān inanur. Zīrā kim bunlaruŋ ʿaḳlı eksükdür. Dīni daẖı (15) eksik olur. Şeyṭānı ġālib olur. Bula daẖı bu oğlana eydür: Yā ben nice ėdeyim? Oğlan (16) eydür: Ben bir nesne bilürem. Saŋa ėdi vėreyim. Seni gene sevsin dėr. Bulası eydür: Ne eylersin? (17) Ol oğlan eydür: Gözet efendi uyusın. Uyuyıcaḳ ṣaḳalı altından bir ḳaç ḳılcağaz al uṣṭura ile. (142a-1) Ol ḳılı baŋa getüri vėr. Ben saŋa nesne ėdi vėreyim dėr. Bulası eydür: Ḫoş ola. Vardı (2) efendisine eydür: Efendi! Ol senüŋ ẖātūnuŋ bir kişi daẖı severmiş. Seni öldürmek diler. Efendisi (3) daẖı eydür: Ne bildüŋ? Oğlan eydür: Efendi! Sen daẖı bileyim dėrseŋ var bir yerde yat. Uyur (4) gibi ol. Gör yalan mıyam yoẖsa gerçek miyem? dėr. Vardı

---

[448] ... Artık çekinin putlara tapma pisliğinden ve çekinin yalan sözden. Kur'ân, XXII. Hacc Sûresi, 30. âyet. KKM. 386. (... Pes ırak olun arusuzdan, butlardan; dakı ırak olun bühtan sözden. (22) Sûratü'l-Hacc. 30. âyet. SKT. 268, ... Pes iḥtirâz edin bütlerin necâsetinden ve ṣaḳının yalan sözden *yaʿnî yalan yere şehâdet etmekden.* 17. cüz, Sûretü'l-Ḥacc. 30. âyet. KTC. 3-69, فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ Pes murdârlıḳ olan putların ʿibâdetinden ictinâb edin. Daẖı yalan sözden ṣaḳının. 17. cüz, Sûretü'l-Ḥacc. 30. âyet. TZA. 2-64, ... Artık Allah'a karşı müvahhid-i pâk olarak, şerik koşmayarak pislikten ibaret olan putlardan kaçının. Yalan sözden de kaçının. Hacc Sûresi, 30. âyet. KKTA. 336, ... O halde murdardan, putlardan kaçının, yalan sözden çekinin. Hacc Sûresi, 30. âyet. KHMK. 2-271)

[449] Şer olanlarınız iki yüzlülerdir. Onlar birine bir yüzle ötekine başka bir yüzle gelirler.

efendisi bir yèrde yatdı uyur gibi oldı. (5) Ol ḳul vardı bulasına eydür: Bula uşda efendüm bir ḫalvet yèrde yatur. Gel ṣaḳalından ḳıl (6) alursaŋ dėr. Bu gün günidür dėr. Saŋa nesne idi vėreyim dėr. Der-ḥāl ʿavret durı geldi. (7) Usṭurayı eline aldı. Vardı-kim erinüŋ boğazı altından ḳıl ala. Er ḫod uyumazdı (8) uğurlayın gözedürdi. Çün-ki ʿavret usṭurayı çıḳardı ilerü yörüdi. Erinüŋ boğazına ḥamle (9) eyledi-kim bir ḳaç ḳıl ala. Er ṣandı-kim ʿavret kendüyi boğazlamağa gelür. Der-ḥāl durı geldi. (10) Baḳ beni boğazlar mısın? dėyü başdı. Ol elindeki uşṭura ile ʿavreti boğazladı bırağu ḳodı. (11) ᶜAvretüŋ ḳardaşları vardı. İşitdiler geldiler bu eri daḫı bu ʿavretüŋ üzerine boğazladılar. (12) İki ṭarafdan bile öldürişmek vāḳiʿ oldı. Bir sāʿatde iki ḳan oldı ḳovucılıḳ ucından. (13) Pes ḳovucu siḥr ėdiciden bügüciden şerlüdür. Yaḥyā Bin Ektem eydür: Zīrā ḳovucı bir sāʿatde (14) başarduğın bügüci bir yılda başarmaz ve daḫı dėmişlerdür kim: Şeyṭān işinden ḳovucunuŋ daḫı (15) artuḳdur. Zīrā şeyṭān vesvese ile ėder ėderse ḳovucı yüze yüz ėder gelür ve daḫı (16) Ebī ᶜAbdu'llāh Ḳureyşīden rivāyetdür ki: Bir kişi bir kişiye yėdi yüz fersaḫ yol yörüdi geldi. (17) Yėdi nesneyi ṣormağa geldi eyitdi-kim: Şol Allāh saŋa vėrdügi ʿilmden baŋa Allāh içün ögret dėdi. (142b-1) Eyitdi-kim: Ne ṣorarsın eyit? Ol kişi eydür: Eyit baŋa kim göklerden ağır nedür ve yėrlerden gėŋ (2) nedür ve ṭaşdan ḳatı nedür ve oddan issi nedür ve zemherīden[450] ṣovuḳ nedür ve deŋizlerden bay nedür (3) ve yetīmden żaʿīf nedür? Ol kişi daḫı ol sefer çeküp gelüp kişiye cevāb vėrüp eyitdi-kim: Göklerden (4) ağır bühtāndur ve yėrlerden gėŋ ḥaḳdur yaʿnī ḥaḳ nesnedür ve ṭaşdan ḳatı kāfir göŋlidür ve oddan (5) issi ḥırṣdur ve zemherīden ṣoğuḳ bir ḥācet isteyüp vėrmeyendür ve deŋizden bay ḳanāʿat ehlinüŋ (6) göŋlidür ve yetīmden żaʿīf olan ḳovucınuŋ ḥālidür. Berāber olduğı ḥālde yaʿnī yüze yüz olduğı (7) ḥālde ḳovucılıḳ ėderken ve İbn-i ᶜÖmer -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Ben Resūl -ᶜAleyhi's-selām-dan işitdüm. Eydür: (8) Çün-ki Ḥaḳ -Teʿālā- uçmağı yaratdı eydür: Söyle yā uçmaḳ! dėdi. Uçmaḳ daḫı Allāhuŋ destūrı-y-la (9) söyledi eyitdi: Saʿīd oldı ol kim baŋa girdi. Ḥaḳ -Teʿālā- eyitdi: ᶜİzzetüm ḥaḳḳı-y-içün sākin (10) olmaya sende sekiz dürlü ṭā'ife. Biri süci içiciler tevbesiz olanlar ve biri zinā ėdici kim tevbesiz (11) ola ve biri ḳovucu ve biri deyyūs̱ yaʿnī ḳarṭabān ve biri daḫı lūṭī ve biri muḫannes̱ ve biri ḳaṭıʿü'r-raḥm (12) ve biri daḫı şol kimse kim: ᶜAbdu'llāh benüm üzerime olsun eger ben fülān nesneyi ėdersem dėr.

---

450 Kelimenin doğrusu "zemherīr"dir. Sözlük bölümündeki "zemherīr" maddesine bk.

(13) Daẖı gine ėder. Ḥasan-ı Başrī -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Şol saŋa biregüden ẖaber getüren el-bette (14) daẖı öte biregüye iledür. Eyle olsa anuŋ yüzüni kāğıd gibi ḳarartmaḳ gerekdür. Zīrā ol kişi (15) iki yüzlüdür kağıd gibi. Pes anuŋ iki yüzini bile ḳaratmaḳ gerekdür. Ayruḳ ne senden aŋa (16) ẖaber ve ne andan saŋa ẖaber getüre. Pes anuŋ yüzüni ḳaratmaḳ oldur ki aŋa der-ḥāl vehm (17) ėdesin sözine inanmayasın. Eydesin kim: Şu sen ėtdügüŋ iş Müslümānlıḳ degildür. Eger (143a-1) şu sen söyledügüŋ yalan ise sen şu āyet ehlindensin kim: إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا İn cā'e fāsiḳun bi-nebe'in (2) fe-tebeyyenū[451] ve eger şu sen dėdügin gerçek ise şu āyet ehlindensin-kim: هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ Hemmāzin meşşā'in bi-nemīmin[452] dėr. (3) İmdi ėy ḳardaş! Bu ḳovuculıḳ eger yalan olursa -Neʿūẕü bi'llāhi- ve gerçek olursa daẖı yaramazdur. (4) İkisinüŋ daẖı ḥālini dėdüm işitdüŋ. Pes dilüŋ bir āfeti daẖı ḳovuculıḳ imiş bildüŋ ve bunı daẖı (5) işitdüŋ kim bir āfeti de dilüŋ yalan yėre gerçek yėre "Va'llāhi" dėyü söylemek imiş ve bunı daẖı bilgil kim: (6) Dilüŋ bir āfeti daẖı biregüye ẕemm etmekdür yaʿnī biregüyi yaramaz ad-ile aŋmaḳdur. İşidicek anuŋ göŋline (7) ẖoş gelmeye Ḥaḳ -Taʿālā- her kişi-y-içün bir ferişte yaratmışdur. Her kişinüŋ yanında bile yörür hergiz ayrılmaz. (8) Ḥaḳ -Taʿālā- -Celle ve ʿalā- anı ol ḳulluğa ḳomışdur. Ḳaçan bir kimse bir kimseyi yaramaz vech-ile aŋsa ẕemm ėtse (9) ol melek eydür kim: Ol şer hep senüŋ olsun Allāhuŋ ḳulını niçün yavuzlıġ-ile aŋarsın? Ol (10) yavuzlıḳ gene senüŋdür dėr. Vaḳtī bir kimse bir kimseyi ẖayr-ile aŋsa gene ol melek eydür kim: Allāh senden (11) rāżī olsun kim Allāhuŋ ḳulını ẖayr-ile aŋduŋ. Ol ẖayr saŋa daẖı bile olsun dėr. Eyle olsa kimse (12)

---

451 ... Buyrukdan çıḳmış biri, size bir haber getirdi mi doğru, yahut yanlış veya yalan olup olmadığını araştırıp iyice bir anlayın... Kur'ân, XLIX. Hucürât Sûresi, 6. âyet. KKM. 612. (... Eger gelürse size bir fâsık bir habar-ıla bellü eylen *yaʿnî gerçegin yalanından...* (49) Sûratü'l-Hucurât, 6. âyet. SKT. 425, ... Eger getürürse size bir fâsık bir haber. Pes teftîş edin iḫtirâz *[iḫtirāz* احتراز *Ar. taḥaffüẓ etmek, şaḳınmaḳ, kendüyi gözetmek, perhīzīden. Terc. 1-14.]* etmek içün... 26. cüz, Sûretü'l-Ḥucürât, 6. âyet. KTC. 4-98, إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ Eger size bir fâsık bir haber ile gelir. فَتَبَيَّنُوا Ḥaḳîḳatü'l-ḥâle vâḳıf olmaġ içün tefaḥḥüş *[tefaḥḥüş* تَفَحُّص *Ar. iç yüzü, ḥaḳîḳati; cidd ü mübâlaġa ile araşdırmaḳ. Terc. 1-244.]* edüp anı bilmege bir ḫoş saʿy edin. 26. cüz, Sûretü'l-Ḥucürât, 6. âyet. TZA. 2-321, Eger size bir fâsık bir haber getirirse onu tahkik edin... Hucurât Sûresi, 6. âyet. KKTA. 517, KHMK. 3-198)

452 Ayıp arayan, kovucu ve söz getirip götürücüye. Kur'ân, LXVIII. Kalem Sûresi, 11. âyet. KKM. 679. (Âdem ardınca yavuz söyleyici, yöri-y-ici kov-ıla, (68) Sûratü'l-Kalem, 11. âyet. SKT. 481, Her ʿayb eden ve ḳoġuculuḳla yürüyen kimseye. 29. cüz, Sûretü'l-Ḳalem, 11. âyet. KTC. 4-169, هَمَّازٍ Ḥalḳı ʿayb edici. مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ Çoġunluḳ ṭarîḳiyle sözi naḳl edici. 29. cüz, Sûretü'l-Ḳalem, 11. âyet. TZA. 2-395, Ayıp araştıran, kovuculukla söz gezdiren, KKTA. 565, *(Ötekini berikini)* daima ayıplayan *(gammazlıkla)* laf getirip götürmeye koşan, KHMK. 3-315)

ḥaḳḳında yaramaz söz eyü degildür. Bir kişi bir kişide ne-deŋlü yaramazlıḳ görse ḫayra ḥaml ėtmek gerekdür. (13) حَمْلُ الْمُؤْمِنِ عَلَى الصَّلَاحِ Ḥamlü'l-mü'mini ʿale'ṣ-ṣalāḥi[453]dür ve daḫı dilüŋ bir āfeti biregüye laʿnet dėyü sögmekdür. Yā daḫı dilinde (14) bunuŋ gibi: Fülānlayam seni dėyüp sögmekdür. Yā daḫı dilinde bunuŋ gibi fuḥş (15) keleciler söyleyüp ẕekerin aġzına almaḳdur. Ḳıyāmet güni olıcaḳ Ḥaḳ -Taʿālā- buyura. Anı maḥşer yėrine götüreler. (16) Ẕekeri aġzında bitmiş ola ve aġzına oddan oyan urulmış. Aġzından iriŋler ḳanlar aḳar. Maḥşer (17) ḫalḳı hep bunuŋ aġzınuŋ çirkin ḳoḳusından incineler. Ferişteler çaġıralar eydeler kim: Bu şol kimsedür kim (143b-1) dünyāda-y-iken ud yėrin aġzına alurdı. Fülānlayam seni ve fülānlayalar seni dėrdi ve yabānda biregüyi (2) yaramazlıġ-ile aŋardı söylerdi. Pes eyle ėdenlerin cezāsı budur dėyeler. Uş ilerüde cehennemde (3) ʿaẕābuŋ büyügi bunlaruŋ içün yaraḳlanmışdur dėyeler ve bundan ṣoŋra dilüŋ bir āfeti daḫı bilgil kim (4) ġaybet ėtmekdür. Ġıybet ve bühtān ikisi iki dürlüdür. Zīrā ġıybet ve nemīmet var anlaruŋ daḫı ikisi (5) iki dürlüdür. Ġıybet mesāvīye dėrler kim bir kişi bir kişinüŋ ḫayrını yā ḥālini yā ḳavlini yā fiʿlini ardında (6) ḥāżır degül-iken söyleye aŋa ġıybet dėrler. Ammā ġıybet daḫı iki dürlüdür dėdük idi yuḳaruda (7) geçdi-y-idi. Bunları söylemek ḥācet degildür. Sözümüz bundadur kim: Ġıybet neye dėrler? (8) Saŋa dėyü vėreyim. İkisini farḳ ėdi vėreyim. Sen-daḫı ġıybeti ve bühtānı farḳ ėdesin. İkisinüŋ daḫı (9) cezāsını bilesin. Tā kim sen daḫı kendüŋi bunlardan ṣaḳınasın. İŋen daḫı dilini ḳapup ḳoyu vėrmeyesin. (10) Bir gün Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- ʿÖmer ḥażreti ve Selmān ḥażreti -Allāh anlardan rāżī olsun- (11) Resūl ile bile sefere gitdiler. Gider-iken yolda ḳondılar. Ḫayme ḳodılar ṭaʿāmlanmaḳ içün. Ol ḫaymeyi (12) ḳurar-ken Selmān uyurdı. Anda ḥāżır olandan baʿżı eyitdiler kim: Bu ḳavm ḥāżır ḳurulmış ḫayme (13) isterler kim geleler gireler ve düzülmiş ṭaʿām isterler kim yėyeler dėdiler. Andan birez Selmān uyandı (14) geldi. Selmānı Resūl ḥażretine gönderdiler. Eyitdiler: Selmān! Var Resūl ḥażretinden bizüm ėtmegimüze (15) ḳatıcaḳ dile dėdiler. Selmān vardı Resūl ḥażretine eyitdi: Yā Resūla'llāhi! Yārenler etmeklerine ḳatıcaḳ (16) dilerler dedi. Resūl -ʿAleyhi's-selām- eyitdi: Anlar şimdi ḳatıḳlandılar dėdi. Gine Selmān geldi Resūlüŋ ḫaberin (17) bunlara dėdi. Bunlar eyitdiler: Biz henūz ḳatıḳ yėmedük dėdiler

---

453 Mümin, salahı yüklenmelidir (seçmelidir).

Resūl ḫod yalan söylemez. Ammā varalum (144a-1) görelüm. Resūl bu sözi bize ne maᶜnīden dėdi dėdiler. Vardılar Resūl ḥażretine eyitdiler: Yā Resūla'llāhi! (2) Biz ḫod ḳatuḳ yėmedük. Lākin siz ḳatıḳ yėdiler dėmişsiz. Anuŋ maᶜnīsini bize beyān ėdi vėrgil dėdiler. (3) Resūl ḥażreti eyitdi: Siz ḳatıḳlandıŋuz yoldaşıŋuzdan. Şunı kim dėdiŋüz ol uyurken dėdi. Daḫı (4) bu āyeti oḳudı-kim: يَا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ Yā eyyühe'lleẕīne āmenü'ctenibū kes̱īren mine'ẓ-ẓanni inne baᶜże'ẓ-ẓanni is̱mün[454]dür. (5) İbn-i ᶜAbdu'llāh -Raḍiya'llāhu ᶜanhu- eydür: Resūl -ᶜAleyhi's-selām- zamānında bir ḳatı yėl esdi. Resūl ḥażreti (6) -Ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem- buyurur. Eyitdi kim: اِنَّ نَاسًا مُنَافِقِينَ قَدْ اغْتَابُوا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَلِذَلِكَ حَاجَتِ الرِّيحْ İnne nāsen mine'l-münāfıḳīne ḳad iġtābū mine'l-münāfıḳīne fe-li-ẕālike ḥāceti'r-rīḥ. (7) Yaᶜnī dėmek olur kim: Be-dürüstī münāfıḳlardan bir ḳavm mü'minlerden baᶜżısını ġıybet ėtdiler. Anuŋ-içün (8) böyle esdi dėmek olur. ᶜAzīz ḳardaş! Ol yėl şimdi daḫı eser. Bel-ki ol zamāndan şimdiki zamānda (9) çoḳ eser. ᶜAvāma belürmez. Ḫavāṣ eḫaṣṣ-ı ḫavāṣ ṭuyarlar. Anuŋ-içün kendüleri bu ḫalḳ arasından çıḳarurlar. (10) Varurlar ḫalvet yėrlerde tenhā bucaḳlarda ġurbet içinde cān vėrürler. Baᶜżı ḥükemāya su'āl ėtdiler: (11) ᶜAvāma bu ḳoḳu kim ġıybet ehlinüŋ nefsinden gelür. Ġıybet ėtdükleri ḥālde belürmedügine ve bunlar (12) ṭuymadıḳlarına sebeb nedür? dėdiler. Cevāb. Anlar daḫı bunı dėdiler kim: Bu ġıybet ᶜavām ortasında çoġalup (13) durur ve bunlaruŋ burunları bu ḳoḳuya ögrenmiş dürür. Şol kirişciler gibi ve ṭabbāġlar gibi. Görmez misin (14) ḳatlarına kimse varımaz ḳoḳusından? Ammā kendüler hīç ḳoḳusın ṭuymazlar Zīrā gėce gündüz istiᶜmālleridür.

---

454 Ey inanalar sakının fazla şüphe etmekten. Şüphe yok ki bazı zan ve şüpheler suçtur... Kur'ân, XLIX. Hucürât Sûresi, 12. âyet. KKM. 613. (İy anlar kim îman getürdiler! Irak olun çokdan gümenden bayık bir nice gümen, yazukdur... (49) Sûratü'l-Hucurât, 12. âyet. SKT. 426, Ey Müslümânlar! Şaḳının kötü olan ẓannın çoğundan. Elbette kötü olan ẓannın baᶜżısı günâhdur... 26. cüz, Sûretü'l-Ḥucürât, 12. âyet. KTC. 4-100, يَا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ Ey îmâna gelenler! Gümândan çoḳ nesne ictinâb edin. اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ Ki şüphe yoḳ gümânın bir miḳdârı günâhdır. *Bilinmek gerek kim gümân etmek dört ḳısım üzerinedir:* **Vâcib** *ve* **ḥarâm** *ve* **mendûb** *ve* **mübâh.** *Ḫudâ'ya ve ehl-i îmâna ḫayrı ẓann etmek gibi ve vâcibdir ve Ḫudâ'ya ve mü'minlere bedligi gümân etmek gibi ḥarâmdır ve mûcib-i is̱mdir ve umûr-ı ictihâdiyyede gümân etmek gibi mendûbdur ve umûr-ı meᶜâşiyyede ẓann etmek gibi mübâḥdır. Getirdiler ki iki kimesne Ḥażret-i Peyġamberden istemesine Ḥażret-i Selmânı gönderdiler ve ol maḥall-i Ḥażret-i Esâme Ḥażretin ṭaᶜâmı üzere mü'ekkel idi. Ḥażret-i Selmân varup anı istedikde Ḥażret-i Esâme ana dedi: Yanımda bir yeyilecek nesne yoḳdur ki anı sana vereyim. Dönüp anlara bu ḫaberi verdi. Baᶜdehû Ḥażret-i Selmân'ın ġıybetinde anlar dediler: Biz anı semîḥa ḳuyusuna gönderseydik anın şuyu ḳururdu. Baᶜdehû tecessüs etmege başladılar ki ᶜAcabâ Esâme bende ṭaᶜâm yoḳdur demesinde ṣâdıḳ mıdır yâḫud üzerimize buḫl etdi. Ḳaçan Ḥażretin meclisinde gelüp oturdılar Ḥażret -Ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem- anlara buyurdı: Dişlerinizin arasındaki olan bu ḳırmızı et nedür? Dediler: Hergiz et maḳûlesin tenâvül etmedik. Ḥażret buyurdu: ᶜAle't-taḥḳîḳ siz ġıybet etmişsiz. Andan ṣonra Ḥaḳ -Taᶜâlâ- bu âyetle ehl-i îmânı bu gûne ẓann-ı sû'dan nehy etdi...* 26. cüz, Sûretü'l-Ḥucürât, 12. âyet. TZA. 2-323, Mü'minler! Zanların çoğundan çekinin, Çünkü zanların bazısı günâhdır. Hucurât Sûresi, 12. âyet. KKTA. 518, Ey iman edenler! Zannın birçoğundan kaçının. Çünkü bazı zan *(vardır ki)* günahdır... Hucurât Sûresi, 12. âyet. KHMK. 3-200)

(15) Ol sebebden ḳoḳusını duymazlar. Zīrā istiʿmālleri vardur. Pes bu ġıybet-ile bühtān farḳ ėtmege. (16) Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- bir ḥadīs̱ buyurdı: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ اِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدِ اغْتَبْتَ وَ اِنْ لَمْ يَكُنْ فَقَدْ بَهَتَّ Ḳāle Resūla'llāhu -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- in ḳane fīhi (17) mā teḳūlü fe-ḳadi'ġtebte ve in lem yekun fe-ḳad behette. Ḥadīs̱ maʿnisi budur kim: Eger ol dėdükleri keleci (144b-1) ol kişide var-ise ġıybet ėtmiş olursın. Ol kişiyi ve ol dėdükleri keleci ol kişide yoġ-ise (2) bühtān ėtmiş olursın dėmek olur. İşde bu ḥadīs̱ ile ġıybeti bühtānı beyān eyledi ol sulṭānü'l- (3) enbiyā. Pes bühtān ol imiş kim bir yalan keleciyi bir kişinüŋ ḥaḳḳında söyleyesin. Gerek-ise yüzine olsun (4) gerek-ise ardına olsun. Ammā ardınca söyleyicek hem ġıybet hem bühtān olur ve daḫı bilgil kim (5) ṣırf ġıybet ol imiş kim vāḳiʿ keleciyi bir kişinüŋ ardına dėyesin yaʿnī ġaybetine dėyesin ve daḫı (6) şol bühtān olunan kişi gerek-ise kāfir olsun gerek-ise fāsıḳ olsun. Anuŋ ḥaḳḳında yalan söylemek (7) bühtān ėtmek yoḳdur. Ebū Saʿīd-i Ḫudrī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- rivāyet ėder: Resūl ḥażretinden -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü (8) ve's-selām- eydür: Leyle-i Miʿrācda gökde bir ḳavm gördüm-ki etleri oddan ṣındular ile keserler (9) loḳma loḳma gine kendülere yėdürürler eydürler kim: Yėŋ şunı kim dünyāda ḳardaşıŋuzuŋ etini yėrdüŋüz (10) dėrler. Ben ṣordum: Cebrā'il ḳardaşuma eyitdüm: Kimdür bunlar yā Cebrā'il ḳardaş? dėdüm. Cebrā'il baŋa (11) ḫaber vėrüp eyitdi-kim: Bunlar ümmetüŋden hemmāzūnlar ve lemmāzūnlardur. Yaʿnī ġıybet ėdicilerdür dėmek (12) olur ve daḫı rivāyet olundı kim: Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- kendü menzilinde idi (13) ve aṣḥāb-ı ṣuffa ḳavmi mescidinde otururlardı. Zeydü'bni S̱ābit Resūlden işitdügi ḥadīs̱leri (14) bunlara söylerdi. Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām-a ṭaşradan et geldi. Bunlar anı gördiler. Zeyde (15) eyitdiler: Yā Zeyd! Var bize Resūl -ᶜAleyhi's-selām-dan etcegez dileyü vėr. Fülān vaḳtden berü et (16) yėmedügimüzi Resūl ḥażretine -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-e bildür dėdiler. Zeyd ṭurdı Resūl -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalāt (17) ve's-selām- ḳatına bunlara et dilemege gitdi. Bir-ez vaḳt eglendi. Bunlar eyitdiler: Vardı Zeyd (145a-1) Resūl ḥażretine buluşdı. Gėce gelür. Gine bize Resūlüŋ ḥadīs̱lerin söyleyü vėrür dėdiler. Bunlar (2) bu kelecide-y-iken Zeyd daḫı vardı Resūl ḥażretine buluşdı anlaruŋ et istedüklerin Resūle dėdi. (3) Resūl ol pür-uṣūl eyitdi: Şimdi anlar et yėdiler dėdi. Tiz yine Zeyd döndi geldi bunlara (4) Resūlüŋ ḫaberin dėdi. Anlar daḫı: Biz et yėmedük fülān vaḳtden berü. Ammā varalum Resūle bu sözüŋ (5) ḥikmetin ṣoralım dėdiler.

Geldiler Resūl ḥażretine eyitdiler: Yā Resūla'llāhi! Biz fülān vaḳtden berü daḫı (6) et yėmedük. Siz: Anlar et yėdiler şimdi dėmişsiz. Luṭf ėdüŋ bu sözüŋ ḥikmetin bize bildürüŋ dėdiler. (7) Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Şimdi ḳarındaşıŋız etini yėdüŋüz es̱eri henūz dişlerüŋüzde (8) ṭurur. Tükürüŋ ḥattā göresiz anuŋ ḳızıllıġın. Tükirdiler ḳızıl ḳızıl ḳan tükürdiler. Tevbe (9) eylediler. Vardılar Zeydden ḥelāllıḳ ṭaleb ėtdiler. Pes ġıybet neye dėrler imiş bildiŋ-mi ve bir daḫı (10) ġaybet ḫaberinden işit-kim dėyeyim. Rivāyetdür Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām-dan: Ḳaçan sefer eylese bir azacuḳ (11) azıḳlu kişiyi iki ġanīye ḳoşar-idi. Bu faḳīr ol iki ġanīden ol sefere varup gelince yėmeklenürdi ve bu (12) faḳīrler bu ġanīlerden öŋ varup yurt yėrinde ḥācet ne ise görürlerdi. Selmānı daḫı bir (13) seferde iki kişiye ḳoşdılar gitdi. Bir gün bir menzilde bunlardan öŋ Selmān vardı. Ammā nesne (14) ḥāżır ėtmedi. Geldiler ḳondılar Selmāna eyitdiler: Ḥīç nesnecük var mıdur? Selmān eyitdi: Hem-ān ḳuruca (15) ėtmek vardur dėdi. Bunlaruŋ öŋine getürdi. Bunlar eyitdiler: Yā Selmān! Var bize Resūlden ḳatıcıḳ (16) dile dėdiler. Vardı Selmān Resūl ḥażretine ḳatıḳ dilemege gitdi. Selmān gidicek (17) bunlar eyitdiler: Selmān fülān ḳuyuya varsa ṣuyı erinür dėdiler. Ancaḳ hem-ān ayruḳ dınmadılar. (145b-1) Selmān vardı Resūl ḥażretine eyitdi: Yā Resūla'llāhi! Yārenler ḳatıcaḳ isterler dėdi ėtmekleri-y-le (2) yėmege. Resūl ḥażreti - Ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem- eyitdi: Anlar şimdi ḳatıḳlandılar. Selmān geldi yārenlere. Resūl: (3) Ḳatıḳ yėdiler dėdügin ḫaber vėrdi. Anlar daḫı ṭurı geldiler. Bu sözin ḥikmetin bilmek içün Resūl (4) ḥażretine vardılar. Eyitdiler: Yā Resūla'llāhi! Biz ḳatıḳ yėmedük. Ammā sizler: Anlar ḳatıḳ yėdiler dėmişsiz (5) dėdiler. Resūl ḥażreti - ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- eyitdi: Yėdüŋüz. Ben anun ḳızıllıġın aġzıŋızda göre ṭururın (6) dėdi. Siz ikiŋiz Selmān gidicek Selmānı ġaybet ėtdüŋüz. Eyitdüŋüz: Selmān

öŋümüzdeki ḳuyuya (7) varsa ṣuyı erinürdi dėdüŋüzdi. Sever misiz? Bir murdār olmış et yėyesiz dėdi. Yoḳ! dėdiler. (8) Resūl -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: Siz anı çün-ki kerīh görürsiz. Ġaybet ėtmek kişi ḳarındaşınuŋ etin yėmek (9) olur dėdi. Pes bu āyeti oḳudı: وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَاْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ Ve lā yaġteb baᶜżuküm baᶜżen e-yüḥibbü aḥadüküm en ye'küle laḥme aḫīhi (10) meyten fe-kerihtümūhü.[455] Ey ᶜazīz! Şu deŋlüce söze ġaybet dėdi ol ḥabīb-i Ḥażret. Sen-ki cemīᶜ-i ᶜömrüŋi (11) ġaybet-ile geçürdüŋ. Ġıybet ėtme! dėyicek: Gıybet degildür! dėrsin. Kāfir daḫı olursın. Ḳardaş! Aṣḥābdan (12) birisi eydür kim: Bir gün cāmiᶜde otururdum. Baᶜżı ḫalḳ bir kişiyi aŋdılar mesāvī ėtdiler. Ben nehy ėtdüm dėr. (13) Ḳodılar gitdiler ġayr keleci ėtdiler Gine söyleyirek aŋa geldiler. Ben daḫı baᶜżına bile girişdüm. Gine istiġfār (14) ėtdüm ṭurı geldüm. Ol gėce düşimde gördüm bir ḳara uzun er gelüp bir ṭabaġ-ile ḫınzīr (15) etin getürdi. Baŋa daḫı bir pāre şunu vėrdi: El-bette yė dėdi. Güc-ile aġzıma sürdi. Uyanu (16) geldüm. Ol etüŋ ḳoḳusını aġzumda buldum. Otuz yā ḳırḳ güne degin ol etüŋ ḳoḳusı her ṭaᶜāmda (17) aġzımda bulurdum dėdi. Sulṭānü'l-meşāyiḫ Bā-Yezīdü Besṭāmī -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh- eydür: Bir gün (146a-1) bir meyyit öldi. Namāzına vardum. Birez muntaẓır oldum. Ḫalḳ-ile oturdum. Bir dervīş geldi bu ḫalḳı (2) dilendi. benüm daḫı ḫāṭırumdan geçdi-y-idi-kim: Ne ḫoş dervīş olur ne ola-y-idi dilenme-y-idi dėdüm. (3) Ancaḳ şundan artuḳ daḫı ḫāṭırumdan bu dervīş ḥaḳḳında nesne geçmedi. Namāzı ḳıldum ḫalvetüme geldüm. (4) Murāḳabe içinde bir kişi gördüm. Bir sini içine bir ādem ölüsini ḳoymış üstini örtmiş. Getürdi öŋüme (5) ḳodı: Yė şunı! dėdi. Gördüm ol cenāzede dilenen dervīş. Ben eyitdüm. Ben ādem eti yėyici miyem? dėdüm. (6) Eyitdi: Yā demin cenāzede bunuŋ etin yedüŋ. Şimdi yėmez misin? dėdi. Ben eyitdüm: Ḳaçan yėdüm? Şol (7) cenāzede ne ola-y-dı. Şu dervīş dilenmeye-y-idi dėmedüŋ-mi?

---

455 ... Ve bir kısmınız, bir kısmınızın gıyabında kötülüğünü de söylemesin. Biriniz ölü kardeşinin etini yemeyi sever mi? Tiksindiniz değil mi?. Kur'ân, XLIX. Hucürât Sûresi, 12. âyet. KKM. 613. (... Dakı gaybat eylemesün bir niceniz bir niceye. Ay sever mi birinüz kim yiye karındaşı etini ölü ile? Dakı kerih gördünüz anı... (49) Sûratü'l-Hucurât, 12. âyet. SKT. 426, ... Ve ġıybet etmesün sizin baᶜżınız baᶜżınızdan. Âyâ sever mi sizin biriniz ki yiye kendü ḳarındaşının etini ölü olaraḳ? Pes nefret etdiniz andan... 26. cüz, Sûretü'l-Ḥucürât, 12. âyet. KTC. 4-100, وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا, Daḫı biriniz birinizi ġıybet etmesün. اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَاْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا Biriniz sever mi kim ḳarındaşının etini ölmüş iken yiye. Yaᶜnî eger ol mümkin olup anı işlerseniz. فَكَرِهْتُمُوهُ Anı ikrâh ederdiniz. *Pes nite ki meyyit etinin yemesi mekrûh bilirsiz. Gerekdir ki ġıybeti öylece kerîh bilüp andan ictinâb edesiz.* 26. cüz, Sûretü'l-Ḥucürât, 12. âyet. TZA. 2-324, ... Birbirinizin ardından söz söylemeyin, biriniz ölü kardeşinin etini yemesini ister mi? İşte bak, ondan iğrendiniz... Hucurât Sûresi, 12. âyet. KKTA. 518, Kiminiz de kiminizi arkasından çekiştirmesin. Sizden herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekden hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz!.. Hucurât Sûresi, 12. âyet. KHMK. 3-200)

Eyitdüm: Dėdüm ise dilüm ile dėmedüm. Aḫı! Dėdüm (8) göŋlümden geçürdüm dėdüm. Ol eyitdi-kim: Dervīşleriŋ göŋli ġaybeti daḫı ġıybetdür dėdi. Tiz (9) ṭurı geldüm. Vardum ol dervīşe ḥelāl etdirdüm. Tevbe ėtdüm-ki ayruḳ eyle ėtmeyem. Pes bildüŋ-mi kim (10) ġaybet ne imiş? Ḥasan-ı Baṣrī -Raḍiya'llāhu ʿanhu-ya geldiler eyitdiler: Seni fülān kişi mesāvī ėtdi (11) dėdiler. Tiz aŋa bir hediyye gönderdi. Maʿẕūr ṭutsun şu hediyyecügi işitdük. Ṣevābın bize vėrmiş (12) dėdi. Bu ḫod anuŋ ecri degül ammā maʿẕūr ṭutsunlar dėdi. Ḳardaş! Yarın ḳıyāmet güninde ḫalḳa (13) bitilü bitisi vėrilicek. Baʿżı kişilerüŋ bitisinde işlemedügi ʿameller bulına. Ol kişi eydür: Yā Rabbi! (14) Ben bu ʿamellere lāyıḳ kişi degülem. Ben bu ʿamelleri bu orucları ve bu namāzları ve bu ḥasenātları dünyāda (15) işledüm idi. ʿAceb bu biti baŋa yaŋlış mı vėrildi ki dėye. Ḥaḳ -Taʿālā- eyde: Ėy ḳulum! Dünyāda ḳullarım (16) seni mesāvī ėderlerdi. Ol mesāvī ėtdükleri vaḳtın ben buyurdum: Ol mesāvī ėdenlerüŋ (17) orucların namāzların ḥasenātların ve her ne deŋlü ḫayr ʿamelleri var ise hep senüŋ defterüŋe (146b-1) yazarlardı dėye. İmdi ėy ḳardaş! Gör dil daḫı kişinüŋ nice ʿamellerin biregüye vėrdürür. Pes (2) biregüyi mesāvī ėtmek hem-ān getürüp ʿamelin biregüye vėrmekdür. Kendü maġbūn ḳalmaḳdur. Ḫuṣūṣā (3) kim mesāvī ėtmegüŋ yaramazlıġın işitmiş olasın. Enesi'bni Mālik -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Ben Resūlden (4) işitdüm-ki dört nesne orucı ṣır. Yaʿnī bāṭıl ėder bozar ve āb-desti daḫı bozar ve ʿameli daḫı bāṭıl (5) ėder dėdi. Bir yalan söylemek ve bir mesāvī ėylemek dėdi ve bir daḫı bühtān eylemek ve bir genc ḫātūnlar (6) yüzine baḳmaḳ nā-maḥreme ḳaṣd-ile ve şehvet-ile. Nite-kim dėmişlerdür: Bunlara naẓar eylemek şerrüŋ uṣūlini ṣuvarur. (7) Şol aġacuŋ uṣūlini ṣu ṣuvarduġı gibi. Şeyḫ Ṣāfī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- bir beyt buyurur kim: (8)

دِيدَهٔ دَائِمْ نَظَرْ دَايِمْ زِنَاسْتْ • وَأَنْكِ أُودَايِمْ زِنَا شُدَه رَيْبِ نِيسْت

گَزْمَالُ هَرْ ثَوَابُ هَرْ عِقَابْ • آتَشِ دُوزَخْ بُوَزْ اُو رَا مَئَابْ

Dīde-i dā'im naẓar dāyim zināst
V'enk-i o dāyim zinā şud reyb-i nīst
K'ez mālü her ṣevābü her (9) ʿiḳāb
Āteş-i dūzaḫ buvez ura me'āb[456]

---

456 Sürekli göze bakmak her zaman zinadır * ve şüphe yok ki o daima zinaya gider (aḳar) bir su yoludur * Ki göz sürmek bütünüyle sevap bütünüyle ikaptır * orası cehennem ateşinden sığınılacak yerdir. Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

Bir nesne daẖı dėyeyim bu ġaybet bābında. Zīrā ẖayrlu söz (10) ne deŋlü çoḳ olursa fā'idesi ol deŋlü çoḳdur: Bir zāhid kişi vardı. Bir gün bāzāra vardı. (11) Ḫātūnına panbuḳ alı vėrdi. Çün panbuġı ẖātūnına getürdi vėrdi. Ḫātūn panbuġı gördi (12) eydür: Şu panbuġı yaramaz kişiden alduŋ-ise seni aldadılar. Bu panbuḳcılar iŋen eyi ādem olmazlar (13) dėdi. Der-ḥāl ol ʿazīz ẖātūnını boşadı. Hāy! Niçün boşaduŋ şu ẖātūnuŋı? dėdiler. ʿAzīz (14) eyitdi: Yarın ḳıyāmet güninde panbuḳcılar anı dutısarlardur. Yaḳasına yapışup Ḥażrete iltiserler- (15) dür. Eyle olsa ben yarın ʿazīzlerden utanurın ki fülān kişinüŋ ẖātūnını panbuḳcılar (16) ṭutmışlar dėyeler. Baŋa ʿār gele dėdi. Panbuḳçılar ṭutmışlar dėyicek baŋa gerekmez. Pes bundan (17) daẖı maʿlūm oldı-kim: Bir kişiyi mesāvī ėtseler bir kişinüŋ ḥaḳḳı olurmış ol mesāvī ėdenlerde (147a-1) ve iki kişi mesāvī ėtseler iki kişinüŋ ḥaḳḳı olurmış ve bir maḥalle ẖalḳını yā bir köy ẖalḳını ve-yā (2) bir şehr ẖalḳını ve-yā bir ṭā'ife mesāvī eyleseler ol mesāvī olunan kişilerüŋ hepüsinüŋ ḥaḳḳı (3) olurmış bu mesāvī ėdenlerde ve ẓann ėtmegi ẖod dėdüm idi: إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ inne baʿże'ẓ-ẓanni işmün[457] günāhdur dėdüm (4) idi. Ammā biregü ḥaḳḳında yavuz ṣanu ṣanmaġı daẖı işit-kim nicedür? Ol daẖı ġāyet yaramazdur. Her kişi (5) ṣanılu ṣanusına uġrar. Nite-ki Resūl ḥażretini -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-i düşürmege Ebū Cehil ḳuyu ḳazardı. Gine (6) kendü içine düşdi çıḳamadı. Āẖir vardı Resūl ḥażreti eline yapışdı çıḳardı. Eyitdi: مَنْ حَفَرَ بِئْرًا لِأَخِيهِ وَقَعَ فِيهَا Men ḥafere bi'ren (7) li-aẖīhi vaḳaʿa fīhā.[458] Yaʿnī. Ġayri içün ḳuyu ḳazan kişi kendü āẖir aŋa düşmekdür işi. İmdi ėy ʿazīz! Ėle (8) ṣanduġıŋ başa gelür ve daẖı bu ġaybet kim vardur bir ḳaç dürlüdür anı daẖı dėyeyüm işit. Bu kitābda (9) eksük ḳalmasun. Bilgil imdi: Bu ġaybet kim vardur dört dürlüdür. Yaʿnī dört mertebe üzerinedür: Biri (10) küfrdür az eger çoḳ ve biri nifāḳdur yaʿnī nifāḳ-ile söylemekdür ve biri günāhdur ve biri mübāḥdur. İşit (11) imdi ol küfr olan nenüŋ gibidür. Şunuŋ gibidür kim: Ġıybet ėde. Ėtme dėyicek: Ġıybet degildür dėye gerçek (12) eydürin dėye. Ḫaberi yoḳ kim ġaybet dėdükleri gerçek keleciyi biregü ardınca biregünüŋ ḥaḳḳında dėmekdür. (13) Yalan

---

457 Şüphe yok ki bazı zan ve şüpheler suçtur... Kur'ân, XLIX. Hucürât Sûresi, 12. âyet. KKM. 613. (Bayık bir nice gümen, yazukdur... (49) Sûratü'l-Hucurât, 12. âyet. SKT. 426, Elbette kötü olan ẓannın baʿżısı günâhdur... 26. cüz, Sûretü'l-Ḥucürât, 12. âyet. KTC. 4-100, إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ Ki şüphe yoḳ gümânın bir miḳdârı günâhdır. 26. cüz, Sûretü'l-Ḥucürât, 12. âyet. TZA. 2-323, Çünkü zanların bazısı günâhdır. Hucurât Sûresi, 12. âyet. KKTA. 518, Çünkü bazı zan *(vardır ki)* günahdır... Hucurât Sûresi, 12. âyet. KHMK. 3-200)

458 Kardeşi için kuyu kazan kişi, o çukura kendisi düşer.

keleciye ḫod bühtān dėrler. Pes bu kişi: Ġıybet degildür dėyicek ġaybete/ġıybeti helāldür dėmiş olursın. (14) Allāh ġaybet dėdügine: Ġıybet degildür dėmek olur. Ḳur'āna inkār ėtmek olur. (15) -Ne'ūẕü bi'llāh- ve biri daḫı nifāḳ-iledür. Ol daḫı oldur kim: Ġaybet ėde. Ammā ġaybet ėtdügi kişiyi göŋlinde (16) bile kim idügin ḫalḳa adın dėmeye. Ya'nī mesāvi ėtdügi kişiyi ḫalḳa bildürmeye. Ammā göŋlinden geçüre. (17) Ol mesāvi ėtdügi kişinüŋ adını şol kimseden gizleye kim adın dėse bilelerdi. Bunı daḫı (147b-1) 'ayblayalardı. Pes bir kişiyi mesāvi eyleye adın ta'yīn ėtmeye. Ya'nī kendüyi bir zāhid yā bir ṣāliḥ (2) kişi bildüre. Ḫalḳa böyle ėden kişi Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥużūrında münāfıḳdur. Zīrā nifāḳ-ile ġaybet ėtdi ve bir ġaybet (3) daḫı kim günāhdur. Ol daḫı oldur kim: Bir kişinüŋ yā iki kişinüŋ yā bir cemā'atüŋ şol yuḳaru dėdügimüz (4) gibi ġaybetin ėde. Yā bir şehr ḳavminüŋ yā bir ṭā'ifenüŋ ne-y-ise. Eger az eger çoḳ ta'yīn (5) ėder. Adın ne ḳavmdür söyledügi āşikāre söyler gizlemez. Mesāvī daḫı ėderüz dėr maẓlemeye girürüz dėr. (6) Ve-lākin gine ėder. Pes günāh olan oldur. Ammā şol mesāvī kim mübāḥdur dėdiler. Ol fāsıḳlaruŋ (7) ġıybetidür kim āşikāre fısḳ ėdeler. Sen anlaruŋ fısḳını ta'yīn ėdesin daḫı öte biregüye dėyesin. (8) Ammā dėdügüŋden murāduŋ bu ola kim men' olına bunlaruŋ fısḳı fesādı dėyesin. Arada ġaraż-ı nefsānī (9) olmaya ve-yā-ḫud bu mesāvī ėtdügüŋ kişi ehl-i bid'at ola. Ḳardaş! Bu mesāvī bābında söz çoḳdur. (10) Kimleri mesāvī ėtmek dürüstdür ve kimleri mesāvī ėtmek dürüst degildür? Burada 'ulemānuŋ iḫtilāfı (11) vardur. Anları dėmek ḥācet degildür. Söz uzanur. Maḳṣūd burada bu tenbīhdür. Ṭālibler (12) dillerini ṭutalar. Kimseyi ẕemm ėtmeyeler. Yā medḥ yā ġaybet yā bühtān ėdüp 'amellerini hebā'-i mensūr ėtmeyeler. (13) Hem-ān 'ömürlerini ẕikru'llāha ve 'ibādete ve ṭā'ate ṣarf ėdeler. Zīrā kişinüŋ 'amelini żāyi' ėden ve Ḥaḳ (14) ṭarafına ḥā'il olan ekṡer bu dildür. Beyt:

اَزْ دَهَانْ بُبَنْد حَقْ بِينِى عَيَانْ، چَشْمُ بَنْدُو اِبنِ جِهَان خَلْقُو دَهَانْ

Ez dehān bu-bend Ḥaḳ bīnī 'ayān

Çeşm ü bend ü ibn-i (15) cihān ḫalḳ-u dehān

Ya'nī

Aġzını ṣumt-ile baġla tā göresin Ḥaḳḳı 'ayān

Göz baġı bu cihān ḫalḳınuŋ (16) aġzıdur hem-ān

ve Şeyḫ Muḥyi'd-dīn-i ᶜArabī eydür: فالصَّمْتُ يُورِثُ مَعْرِفَةَ الله Fe'ṣ-ṣumtü yūrişü maʿrifeta'llāhi[459] ve Resūl ḥażreti (16) -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: مَن صَمَتَ نَجَا مِنَ الْجَهْلِ بِالله Men ṣamete necā mine'l-cehli bi'llāhi.[460] Yaʿnī: Kim ki dınmadı Allāhı bilmemekden (148a-1) ḳurtuldı dėmek olur. Sulṭānü'l-ʿārifīn eydür: İbādet on ḳısımdur ṭoḳuzı dınmamaḳdur ve diline (2) mālik olmaḳdur. İmdi ėy ʿazīz ḳardaş! Kişi dilini ṭutmaḳlıġuŋ fā'idesi iŋen çoḳdur ki ve dilin (3) ḳapup ḳoyu vėrmegüŋ bī-ḥad ziyānı vardur. Bu deŋlü söz aŋlayana kifāyetdür -Va'llāhu aʿlem.- (4) İlāhī! Dilimüzi bu āfetlerden sen ṣaḳlayu vėr. ᶜİzzetüŋ celālüŋ ḥaḳḳı-y-içün ve bizüm dilimüze sen ṣabrlıḳ (5) vėr. Ḥabībüŋ Muḥammed ḥürmeti-y-içün. Ebyātün li'l-mü'ellifi'l-faḳīri -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh raḥmeten vāsiʿaten-[461] (6)

ᶜĀrifi gör degme sözi söylemez
Degme cevāba cevābı bir dėmez
Ger yöriye ger yata ger otura (7)
Bir nefes ḥāşā ki bī-hūde vėre
Uyḳusından uyanur Allāh dėr
Her nefes kim vėre yā Rabb! Āh![462] dėr (8)
Gėcelerüŋ ekṣerini uyumaz
Gāh tesbīḥ gāh namāz ve gāh niyāz
Kimseyi[463] medḥ yā ẕem eylemez (9)
Yā[464] bu yavuz yā bu eyü olsa dėmez
Ṭınmayup ṭutar Ḥaḳun fermānını
Ḥaḳ yolında teslīm[465] ėder cānını (10)
Żāyiʿ ėtmez bir demi bir sāʿati

---

459 Susan Allah'ı bilmeye varis olur.

460 Susan Allah'ı bilmemekten kurtuldu.

461 Fakir müellifin beyitleri. -Allah ona rahmet etsin. Çok geniş rahmet etsin.-

462 Āh آه Ar. "Allâh" lafẓından muḫtaṣar şekl-i maḫṣûṣdur. Terc. 133.

463 Bu kelimeden sonra "yā" gelirse vezin düzelir.

464 Bu kelime okunmazsa vezin düzelir.

465 Vezin gereği "teslîm" kelimesinin uzun hecesi kısa okunmalı ve ulama yapılmalıdır.

Ẕikr ü tesbīḥdür dilinde ʿādeti
Çün dilin ṭutdı bular söylemedi (11)
ʿAlem içre söylenü ḳaldı adı
Bunda işlerin bitürüp gitdiler
Vardılar ol ulu şāha yėtdiler (12)
Uşda nefs elinde biz ḳalduḳ zebūn
Cānlarımuza bu nefs urdı dügün
Yā İlāhī sen meded ḳılġıl bize (13)
Sen ṣabırlıḳ vėr bizüm dilümüze
Eşref Oġlı Rūmī[466] sen ṭut dilüŋi
Ḥażrete ʿarż eyle her dem ḥālüŋi (14)
ʿĀlimü's-sırri'l-ḫafiyyāt ol-durur
Her ḳula ḳāḍiye'l-ḥācāt ol-durur

فَصْلُ الثَّالِثْ

Faṣlü'ṡ-ṡāliṡ: (15) Uyḳusuzlıġı beyān ėder. Yaʿnī: Uyḳusuzlıġuŋ fā'idelerini ve uyḳuyı çoḳ uyumaġuŋ (16) ziyānını ve uyḳunuŋ envāʿını bildürür:

Bilgil imdi ėy ʿazīz ḳardaş! Bu uyḳu kim vardur (17) anı çoḳ uyumaḳ eyü degildür. Zīrā gėcelerde ṭurı gelüp āb-dest alup iki rekʿat namāz ḳılmaḳ (148b-1) dünyādan dünyāya mālik olmaḳdan yėgrekdür. Nite-kim Ḥażret-i Resūl -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: (2) رَكْعَتَانِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا Rekʿatāni fī cevfi'l-leyli ḫayrün mine'd-dünyā ve mā fīhā.[467] Kendünüŋ ol sulṭānuŋ gėcelerde ayaġın (3) ṭurmaḳdan mübārek ayaḳları şişerdi. Pes ümmet olan kimselere daḫı lāzımdur ki aŋa tetebbuʿ (4) ėdeler. İllā n'ėdeyim ümmetlik daʿvīsin ėderüz. Ve-lākin ḳavlimüz fiʿlimüzde hīç aŋa uyar yėrimüz yoḳdur. (5) Ol iki cihānuŋ faḫri gėceler ėrteye degin ayaġın ṭururdı.

466 İkinci hecede zihaf vardur.

467 Gece boşluğunda iki rekat namaz kılmak dünyadan ve dünyadakilerden hayırlıdır.

Ayağın ṭurmaḳdan ayaḳları şişerdi. (6) Bizüm çoḳ yatmaḳdan gözümüzüŋ ḳapaḳları şişer. Yanlarumuz ağırur. Altumuza ḳalıŋ döşek döşemez- (7) sevüz yanlarımuz ağrıdı dėyü şikāyet ėderüz. Anuŋ açlıḳdan mübārek ḳarıncuğı arḳasına (8) yapışırdı. Ḳarnına ṭaş bağlardı. Bizüm çoḳ yėmekden ḳarnımuz ṭoymış öküz gibi şişer yatımazuz. (9) Yėmegimüz alışmaḳ içün ekşi ökşi isteriz. Yėmege ol dā'im faḳr-ile mübtelā-y-idi. Ekṣer ṣoḥbeti fuḳarā-y-ile (10) idi. Biz fuḳarānuŋ adın aŋmağa ʿār ėderüz. Bile muṣāḥib olmaḳ ḳandan. Pes lāzım oldı bize kim (11) isteyevüz bu derde çāre. Yoḳsa varılur bu ḥāl ile Ḥażrete yüzi ḳara foḍūllıġı terk ėdüp (12) meşāyiḫ eşigine düşelim aḫı! Bāri ol fānī ḳapulardan olalum aḫı āvāre. İmdi ḳardaş! Bu (13) uyḳu kim vardur altı vech üzeredür: Biri ġaflet uyḳusı ve biri şeḳāvet uyḳusı ve biri (14) ʿuḳūbet uyḳusı ve biri laʿnet uyḳusı ve biri ruḫṣat uyḳusıdur ve biri ḥasret uyḳusıdur. (15) Nite-kim Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: اَلنَّوْمُ سِتَّةُ اَوْجُهٍ نَوْمُ ٱلْغَفْلَةِ وَهُوَ نَوْمٌ فِى مَجْلِسِ الْعِلْمِ وَنَوْمُ ٱلشَّقَاوَةِ وَهُوَ نَوْمٌ وَقْتَ ٱلصُّبْحِ وَنَوْمُ الْعُقُوبَةِ وَهُوَ نَوْمٌ وَقْتَ ٱلصَّلٰوةِ وَنَوْمُ ٱللَّعْنَةِ وَهُوَ نَوْمٌ بَعْدَ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَنَوْمُ ٱلرُّخْصَةِ وَهُوَ نَوْمٌ بَعْدَ صَلٰوةِ الْعِشَاءِ وَنَوْمُ الْحَسْرَةِ وَهُوَ نَوْمٌ لَيْلَةَ الْجُمْعَةِ En-nevmü sittetü evcühin nevmü'l-ġaflete ve hüve nevmün fī meclisi'l- (16) ʿilmi ve nevmü'ş-şeḳāveti ve hüve nevmün vaḳte'ṣ-ṣubḥi ve nevmü'l-ʿuḳūbeti ve hüve nevmün vaḳte'ṣ-ṣalāti ve nevmü'l-laʿneti (17) ve hüve nevmün baʿde ṣalāti'l-fecri ve nevmü'r-ruḫṣati ve hüve nevmün baʿde ṣalāti'l-ʿışā'i ve nevmü'l-ḥasreti ve hüve nevmün (149a-1) leylete'l-cumʿati.[468] İmdi ėy ḳardaş! Uyuma! Uyursaŋ bārī ruḫṣat üzerine uyu. Bir gėce İbrāhīm peyġam-ber (2) -ᶜAleyhi's-selām-a uyḳu ġālib oldı. Birazcuḳ vaḳt yancağazın gözin diŋlendürdi. Bir laḥẓa ımızġandı. (3) Der-ḥāl Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażreti -Celle ve ʿalā-yı düşinde gördi. Eydür: Yā İbrāhīm! Oğluŋı boġazla! dėr. Emr ėder. (4) İbrāhīm uyanu geldi ditremek dutdı zārılıġ-ile iŋledi. Oğlı İsmāʿīl dün içinde oturnode oturdı. (5) İşitdi atasınuŋ iŋledügin. Eydür: Yā baba! Ne yavlaḳ iŋledüŋ. Hīç böyle iŋler gördügim yoġ-idi dėr. (6) İbrāhīm eydür: Yā oġul! Ben daḫı bunuŋ gibi günāh işledügim yoġ-udı ve Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinden daḫı bunuŋ gibi (7) heybetlü ḫiṭāb işitdügim yoġ-idi dėr. İsmāʿīl eydür: Yā baba! Baŋa dėyü vėr. Nice düş gördüŋ? İbrāhīm -ᶜAleyhi's-selām- (8) eydür: Yā oġul! Bu gėce uyḳu baŋa ġālib oldı.

---

468 Altı türlü uyku vardır: Gaflet uykusu ve o ilim meclisindeki uykudur ve şekavet uykusu ve o sabah vakti uykusudur ve ukubet uykusu ve o namaz vakti uykusudur ve lanet uykusu ve o sabah namazı sonrası uykusudur ve ruhsat uykusu ve o yatsı namazından sonraki uykudur ve hasret uykusu ve o cuma gecesi uykusudur.

Diledüm-ki bir laḥẓa yanım yėre ḳoyam. Uyumışam. Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretini (9) düşümde gördüm. Baŋa eydür: Yā İbrāhīm! Ṭurı gel. Tiz oğluŋı ḳurbān eyle dėr. Uş cānuma od düşdi. (10) Allāhuŋ emri yėrine gelmek gerekdür. El-bette seni boğazlamaḳ geregin dėdi. Gine iŋledi ağladı. İsmāʿīl eydür: (11) Yā baba! Bu cezā saŋa niçündür bilür misin? dėdi. İbrāhīm eydür: Niçündür? Yā oğul! İsmāʿīl eydür: Anuŋ-içün- (12) dür kim yatduŋ bu gėce uyuduŋ. Dost ile münācātı terk eyledüŋ. Pes uyḳuya uyup dost ile (13) münācātı terk ėdenüŋ cezāsı bu olur kim başına bunuŋ gibi muṣībet gele. Yā baba! Ḥaḳḳı seven kişiler (14) uyurlar mı? dėdi. Eger uyumasaŋ bunuŋ gibi düşi göre midüŋ? Ṭur! İmdi beni ḳurbān eyle . Tā kim ol (15) suçuŋ ʿafv ola dėdi. Bu ḳażiyye Ḳur'ān-ı Şerīfde gelür. Ḥaḳ -Taʿālā- gerçeklerini ḥabībine söyleyü (16) vėrür kim: قَالَ يَا بُنَيَّ اِنّى اَرٰى فِى الْمَنَامِ اَنّى اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰى قَالَ يَا اَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنى اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّابِرِينَ Ḳāle yā büneyye innī erāfi'l-menāmi ennī ezbeḥuke fe'nẓur mā ẕā terā ḳāle yā ebeti'fʿal mā tü'merü (17) setecidünī -İn-şā'a'llāhu- mine'ṣ-ṣābirīne.[469] Yaʿnī: İbrāhīm eydür: Yā oğul! Ben düş gördüm. Seni boğazlamaya (149b-1) emr olındum. İsmāʿīl eydür: Yā baba! İşle şunı kim saŋa emr olundı. -İn-şā'a'llāh- beni ṣābirlerden (2) bulasın dėr. Yaʿnī: Beni saŋa muḫālefet ėtmez bulasın dėr. Dāvūd peyġam-ber -ʿAleyhi's-selām-a Ḥaḳ -Taʿālā- vaḥy (3) ėdüp eyitdi: Yā Dāvūd! Bir kişi kim beni sevmek daʿvīsin eyleye gėce ṣabāḥa degin uyuya. Taḥḳīḳ bilgil (4) kim anuŋ daʿvīsi yalandur ve kendüsi yalancıdur

---

469 ... İbrahim "Oğulcağızım!" demişti. "Ben rüyamda seni kesiyorum gördüm. Bir bak, düşün. Sen ne dersin buna?" O da "Babacığım" demişti. "Ne emredildiyse sana onu yap. Allah dilerse beni sabredenlerden bulursun." Kur'ân, XXXVII. Sâffât Sûresi, 102. âyet. KKM. 527. (... Eyitti: "İy oğlancuğum! Bayık ben göririn düşde kim, bayık ben boğazların seni. Pes bak ne nese görürsin." Eyitti: İy atam! İşle anı kim buyrılursın. Tiz bulasın beni. Eger Tanrı diler-ise sabr eyleyicilerden. (37) Sûratü's-Sâffât, 102. âyet. SKT. 366, ... İbrâhîm dedi: Ey benim oğlancığım! Ben uyḳuda gördüm ki boğazlıyorum seni. Pes baḳ senin ḫâṭırına ne gelür? İsmâʿîl -ʿAleyhi's-selâm- dedi: Ey benim babam! Emr olunduğun şeyi işle. Elbette beni -İnşâ'a'llâh- ṣabr edicilerden bulursun. *F. Dediler ki Ẕi'l-ḥiccenin sekizinci gecesinde uyḳuda gördüm ki oğlunu boğazlıyor. Gündüz de fikre ṭaldılar ki eyâ bunun taʿbîri ne olacaḳ. Şonra ṭoḳuzuncu gece daḫı gördi ki oğlın boğazlıyor. Bildi ki boğazlamaḳ lâzımdır fakaṭ tedbîrinde ḳaldılar. Şonra onuncu gecede hemân yine gördi ol vaḳte İsmâʿîl -ʿAleyhi's-selâm-a söyledi. Anlar sürʿatle ḳabûl etdiler. Pek pek raḥmet olsun böyle babaya ve böyle oğula.* 23. cüz, Sûretü'ş-Ṣâffât, 102. âyet. KTC. 4-8, قَالَ يَا بُنَيَّ Dedi: Ey oğulcuğum! اِنّى اَرٰى فِى الْمَنَامِ Taḥḳîḳâ ki ben ʿâlem-i rü'yâda görürem kim: اَنّى اَذْبَحُكَ ʿAle't-taḥḳîḳ ben seni boğazlarım. فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰى Pes baḳ fikrin ḳangı şeye mü'eddâ olur. Getürdiler ki Ḥażret-i İbrâhîm ʿâlem-i ḫvâbda gördi ki bir söyleyici kendüye söyler: Ḥaḳ -Taʿâlâ- oğlunun boğazlamasıyla sana fermân eder. Ṣabâḥ olıcaḳ fikr etdi ki: Eyâ bu rü'yâ Ḫudâ'dan mıdır yâ şeyṭândan? İkinci gece ol vâḳıʿa gibi bir vâḳıʿa gördi. Pes bildi ki o Ḫudâ ṭarafındandır. Şonra üçüncü gece anın ṭıbḳını gördü. Hemân boğazlamasına ṭażmîm edüp Ḥażret-i İsmâʿîl'e anı naḳl etdi. قَالَ يَا اَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ Ḥażret-i İsmâʿîl dedi: Fermân olunduğun şeyi işle kim: سَتَجِدُنى اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ʿAle't-taḥḳîḳ Ḫudâ isterse beni ṣabr edenlerden bulursun. Ḫudâ'nın ḥükmü üzre. 23. cüz, Sûretü'ş-Ṣâffât, 102. âyet. TZA. 2-232, ... İbrahim ona şöyle dedi: — Oğlum! Ben bir rüyâ gördüm: Seni boğazlıyorum. Bak sen buna ne diyeceksin? Oğlu dedi ki: — Baba! Emrolunduğunu yap, inşallah beni sabırlılar arasında göreceksin. Sâffât Sûresi, 102. âyet. KKTA. 450, ... *(Babası)*, "Oğulcağızım, dedi, ben seni rüyamda boyazlıyorum görüyorum. Bak artık ne düşünürsün?" *(Oğlu)* dedi: "Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın. Sâffât Sûresi, 102. âyet. KHMK. 3-53)

dėdi. Şeyḫ Şiblī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Bir ʿāşıḳuŋ kim (5) biŋ yıl ʿömri olsa ol biŋ yıl içinde bir gėce ėrteye degin yata uyuya Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde ol ṭālibe (6) andan büyük rüsvāylıḳ yoḳdur dėr. Ol ʿazīz eydür: Bir gėce uyḳu baŋa ġālib oldı dėr. Ol gėce (7) uyudum. Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażreti baŋa eyitdi-kim: Yā Şiblī! Gözüŋi uyar kim uyuyan kişiler benden maḥcūb olurlar (8) dėdi. Çün bu ḫiṭābı Şiblī işitdi tiz ṭurı geldi. Gözlerine ṭuz ḳoydı. Ayruḳ daḫı cemīʿ-i ʿömrinde (9) gėce uyḳusı uyumadı terk eyledi. Eger gerçek ṭālib iseŋ sen daḫı gėce uyḳusını terk (10) eyle kim ʿāşıḳlara gėce uyumaḳ ḥarāmdur: كُلُّ نَوْمٍ عَلَى مُحِبٍّ حَرَامٌ Küllü nevmin ʿale'l-muḥibbi ḥarāmun[470] dėdi. Şol kişiler kim Ḥaḳ (11) -Taʿālā-nuŋ cemāline müştāḳ ola. Nite uyḳuya ṭālib ola uyuya. Beyt:

Yārüŋ ḫayāli geldi (12) beni ḳomaz uyuyam
Sevgü mükedder ėder öküş dürlü lez̲z̲eti[471]

Evliyālardan birisi bir gün[472] ṣatun (13) aldı oġul ḳız olsun dėyü. Bir gün ol cāriyeye eydür: Yā cāriye! Ṭur yatalum. Cāriye eydür: Yā (14) efendi! Senün daḫı efendüŋ var mı? Ol ʿazīz eydür: Vardur. Senün daḫı efendüŋ uyur mı? Ol (15) ʿazīz eydür: Ḥāşā kim efendüm uyumaḳdan uyanmaḳdan münezzehdür. Ol cāriye eydür: Yā efendi! (16) Sen utanmaz mısın ol efendiŋden kim ol uyanuḳ ola ḥāżır ola. Sen aŋa ḳarşu yatasın (17) uyuyasın? dėr. Ol ʿazīz cāriyenüŋ ol sözinden ḳorḳdı gėce uyḳusını terk ėtdi. (150a-1) Ayruḳ daḫı cemīʿ-i ʿömrinde gėce uyumadı. Ėy ḳardaş! Eger gėce uyanuḳ olmaḳ eliŋden gelmezse bārī (2) seherlerde uyanuḳ ol. Aḫı! Seherlerde uyanuḳ olanları Ḥaḳ -Taʿālā- öger. Bir gör aḫı: وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالأَسْحَارِ Ve'l-müstaġfirīne (3) bi'l-esḥāri[473] dėr. Ḥaḳ -Taʿālā- dün-le ṭuranları sevdüginden ḥabībine dün namāzını emr ėtdi: وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ

---

470 Sevenlere bütün uykular haramdır.

471 Mefʿūlü / fāʿilātü / mefāʿīlü / fāʿilün

472 bir cāriye

473 ... Onlar, seher çağlarında suçlarının yarlıganmasını dileyenlerdir. Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 17. âyet. KKM. 59. (... Dakı yarlıgamak dileyiciler seher vakıtlarında *yaʿnî namâz kılıcılar.* (3) Sūratü Âl-i İmrân, 17. ayet. SKT. 38, ... Seher vaḳitlerinde yarlıġanmaḳ ṭaleb edenler. 3. cüz, Sūretü Âl-i ʿİmrân, 17. ayet. KTC. 1-83, وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالأَسْحَارِ Ve seher vaḳitlerinde maġfireti ṭaleb edenler. 3. cüz, Sūretü Âl-i ʿİmrân, 17. ayet. TZA. 1-83, ... Seher vaḳinde yarlıganmak dileyenlerdir. Âl-i İmrân Sûresi, 17. ayet. KKTA. 53, ... Seher vakitlerinde Allah'tan maġfiret isteyenlerdir. Âl-i İmrân Sûresi, 17. ayet. KHMK. 1-112)

بِهِ نَافِلَةً لَكَ Ve mine'l-leyli (4) fe-tehecced bihī nāfileten leke[474] dėdi ve daḫı Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Benüm gerçek ḳulum oldur kim ölümini unutmaya. (5) Gėceler uyḳuya ṭālib olmaya ḫorosları ol tesbīh-ile uyara. Eyle degül kim ḫoroslar anı çağırı (6) çağırı uyaralar. Bir gėce Yaḥyā peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- ṭoyınca arpa etmegin yėdi. S̱iḳlet ḥāṣıl oldı (7) yatdı uyudı. Ḥaḳ -Taʿālā- vaḥy ėdüp eyitdi-kim: Yā Yaḥyā! Niçün çoḳ ġıdā yėdüŋ? Böyle yatduŋ uyuduŋ? (8) Meger ki civārımuzdan özge bir civār daḫı bulduŋ. ᶜİzzetüm ḥaḳḳı-y-içün yā Yaḥyā! Cennete bir kerret naẓar (9) ḳıla-y-idüŋ şevḳüŋden maḥv ola-y-idüŋ gözleriŋe uyḳu getürmek ḳanda ḳaldı ve-yā-ḫud cehenneme bir kerret (10) muṭṭaliʿ ola-y-idüŋ ve-yā-ḫud cehennemüŋ ḥaḳīḳatin işide-y-idüŋ aġlamaḳdan gözlerüŋ yaşı dükene-y-idi ḳan aġlaya-y- (11) idüŋ. Ḳorḳudan aʿżālaruŋ yėrlü yėrinden söküle-y-idi gėyesi yėrine demür gėye-y-düŋ. Yėyesi yėrine (12) ḳayġu yėye-y-idüŋ. Gėceyi gündüzi yas-ile geçüre-y-düŋ dėdi. Yaḥyā peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām-a bir gėce uyḳusından (13) ötüri böyle ʿitāb olundı. Bir kerret arpa etmegi-y-le ḳarnın doyuran peyġam-ber iken uyḳusın (14) yeŋemeyüp uyuyıcaḳ böyle dėnile. Yā her gėce ḥayvān gibi ḳarnın doyurup ve yabāna bıraġılmış cīfe gibi yatana (15) ʿaceb nice ʿitāb olına-y-idi. Heyhāt ki şeyṭāna esīr olduḳ. Nefs-i hevā bendinde giriftār olduḳ. (16) Dünyāyı ʿimāret ėderüz. Āḫireti ḫarāb ėderüz. Cānlarumuzı miḥnet (17) içinde żaʿīf eylerüz. Ḳarnumuzı dürlü dürlü ṭaʿām-ile doyururuz. İçerüz ṣovuḳ ṣuları (150b-1) buḫarı dimāġımuza urur gözlerimize uyḳu ġālib olur. Fi'l-ḥāl baş yaṣduġa ḳoyup tā gün (2) dönince yaturuz uyuruz. İlāhī! İlāhī! Meded senden. İlāhī! İlāhī! Şefāʿat Muḥammedden ve Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu (3) ʿaleyhi ve sellem- eydür: Bir gėce menāmumda gördüm. İki kişi geldiler beni aldılar gitdiler. Bir yėre iletdiler kim (4) ol yėr ne yėre beŋzer ve ne ḫod göge beŋzer. Gördüm bir kişi arḳası üstine yatmış ve bir kişi daḫı (5) bu arḳası üzerine yatan kişinüŋ üzerine çıḳmış. Bir büyük ḳarpuz gibi ṭaşı eline almış. Ol (6) yatan kişiyi bu ṭaş-ile başına urur. Başı pāre pāre

---

474 Gecenin bir kısmında uyanıp namaz kıl. Bu namaz sana mahsustur ve farz namazlarından fazla bir namazdır... Kur'ân, XVII. İsrâ Sûresi, 79. âyet. KKM. 331. (Dakı gecenin bir nicesin uyanuk ol anda *yaʿnî namaz kıl*, artuk iken senün içün *yaʿnî yazuk gidermek içün degül derecât arturmak içün...* (17) Sûratü'l-İsrâ, 79. âyet. SKT. 225, Ve gecenin baʿżısında uyanuḳ ol Ḳur'ân ile gece ḳalḳmaḳ ziyâde oldı senin içün... 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 79. âyet. KTC. 2-232, وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ Ve gecenin bir miḳdârını namâz içün ḳalḳup içinde uyḳuyu terk et. نَافِلَةً لَكَ Farż olan namâzlar üzre sana maḫṣûṣ bir artuḳ farż. 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 79. âyet. TZA. 1-443, Gecenin bir kısmında da uyanıp gece namazı kıl. Bu senin için artık bir ibadetti... El-İsrâ sûresi, 79. âyet. KKTA. 291, Gecenin bir kısmında da uyanıp sırf sana mahsus fazla bir *(ibadet)* olmak üzere onunla *(Kur'ân ile)* gece namazı kıl... El-İsrâ sûresi, 79. âyet. KHMK. 2-521)

olur. Ṭaş yuvalanur şunda gider varur. (7) Gine getürür ve ol ṭaşı gine getürince bu kişinüŋ başı gine bütün olur. Ṭurur oturur. Ol kişi (8) gine gelür bu kişiyi başar gögsi üzerine çıḳar. Ol ḳarpūz gibi ṭaş-ile gine bir kerret urur. Başı gine (9) pāre pāre olur. Ṭaş gine yuvalanur şunda gider. Gine sėgirdi sėgirdi varur. Ol ṭaşı (10) alur gine getürür. Ol gelince gine bunuŋ başı bütün olur. Gine ol ṭaş-ile başını pāre pāre (11) eyler. Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- eydür: İlerü vardum ol kişiye ṣordum: Bu ne kişidür ki buŋa böyle (12) ʿaẕāb ėdersin? dėdüm. Ol kişi baŋa cevāb vėrüp eyitdi-kim: Bu ol kişidür kim her gėce ėrteye yatur (13) uyurdı. Dünle durı gelüp yā ẕikru'llāh ėdüp yā namāz ḳılmazdı. Pes gėcelerde ṣabāḥa degin yatup (14) uyuyanlaruŋ cezāsı budur. Tā ḳıyāmete degin. Ḳıyāmetde nice olursa ola dėdi dėr. Resūl eydür: Ėy (15) ʿazīz! Bu uyḳu kim vardur ḥabāyil-i şeyṭāndandur. Sebebdür şeyṭān burnı delüginden içerü gitmege ve şer (16) düşler göstermege kim anı kimseye dėmek olmaz. Vaḳtī-kim bir ādem uyuya. Şeyṭān gelür anuŋ (17) burnı delüginden içerü gider. Varur geŋizinde oturur. Andandur kim ādemüŋ uyḳusı gelicek (151a-1) geŋizi ṭutılu söyler. Şeyṭān girüp uturdugı bellüdür. Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Ḳaçan (2) uyḳu size ġālib olsa tiz ṭurı gelsün burnına ṣu çeksün. Tā ki içindeki şeyṭān gide dėr. (3) Ebū Saʿīd-i Ḫudrī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- Resūl -ᶜAleyhi's-selām-dan rivāyet ėder. Müslim-i Buḫārīde[475] bu ḥadīs̱ (4) gelür. Resūl -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: اذا تثاوب احدكم فليمسك بيده على فمه فانّ الشيطان تدخل İẕā tes̱āvebe aḥadüküm fe-l-yümsik bi-yedihī ʿalā femihī fe-inne'ş-şeyṭāne (5) tedḫul. Yaʿnī: Ḳaçan esnese sizden biriŋüz eli-y-le aġzını ṭutsun. Be-dürüstī şeyṭān aġza daḫı (6) girürmiş esnedügi ḥālde ve bir ḥadīs̱ daḫı buyurur Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- اذا استيقظ احدكم من منامه فليثثر فانّ الشيطان يبيت على خياشمه İẕe' (7) steyḳaẓa eḥadüküm min menāmihī fe-l-yes̱s̱ir fe-inne'ş-şeyṭāne yebītü ʿalā ḫabāşimihī. Yaʿnī: Ḳaçan uyansa sizden (8) biriŋüz uyḳusından çıḳarsun şeyṭānı ṣuyı burnına vėrmeg-ile. Be-dürüstī girür şeyṭān anuŋ burnınuŋ (9) dibine kim dimāġuŋ maḳdemine muttaṣıldur. İmdi ėy ʿazīz! Bu geceleri saʿyüŋ bu olsun-kim uyanuḳlıġ-ile (10) geçüresin. Bu geceler kim vardur üç ṭā'ifenüŋ üzerinden üç dürlü ḥāl-ile geçer. Kāfir eger (11) Müslimān bu üç ḥālden ḫālī degildür. Pes bir tā'ife vardur

---

475 "Müslim ü Buḫārīde" yerine

kim gėceler anlara saʿādetdür. Bu gėcelerden (12) anlara ẕerre deŋlü ziyān yoḳdur. Maḥżā devletdür bu gėceler anlara. İşit imdi! Anlar kimlerdür kim gėceler (13) anlara devlet ve saʿādet ola? Anlar anlardur kim gėce olıcaḳ sevinürler. Şöyle gözedürler kim gėce oldıġın-kim (14) şol bir kişi ḥasretin gözedür gibi güneş ṭolınınca ėverler. Tā ki ġaflet ehli ġafletde iken ṭālibler (15) uyumayalar. ʿĀlem ġavġādan ḫālī ola. Anlar varalar ḫoş arı āb-dest alalar dost ėşiginde (16) baş secdeye ḳoyalar. Mevlā-ile münācāta meşġūl olalar. Her ḥācetleri ol yüce dergāha ʿarż (17) ėdeler. Gāh nāz gāh niyāz gāh tażarruʿ gāh aġlamaġ-ile göz yaşını aḳıdalar Mevlā-ile muʿāmele ėdeler (151b-1) tā ṣabāḥ olınca. Ṣabāḥ kendülerini bu ḫalḳ içinde ġā'ib ėdüp ḫalḳa ḫalḳuŋ birisi gibi bildüreler. (2) Pes bu gėceler bu ṭā'ifeye devlet saʿādet olduġı-y-çün dost-ile muʿāmeleye ṣoḥbete maḥāl bulduḳları (3) içün bu gėceleri şol bir ḥasretin gözedür gibi gözedürler. Gėcelere müştāḳ olurlar kim varalar Mevlā-y-ile (4) ṣoḥbetde olalar ve bir ṭā'ife daḫı anlardur kim gėce olmaḳ anlara miḥnetdür. Gėce olduġından anlara (5) ẕerre deŋlü aṣṣı yoḳdur. Bel-ki anlara gėce olduġından ʿaẕāb ʿiḳāb vardur. Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde (6) yüz ḳaralıḳları çoḳdur. Pes anlar kimlerdür? Anlar anlardur kim gėce olduġını gözedürler. Her biri (7) bir ṭuşda uġurlıḳlar ėdeler ve-yā-ḫud zinālar ėdeler ve-yā-ḫud ḫarābāt-ḫānelerde fısḳ u fesād (8) meclisinde fısḳlar ėdüp terennümāt ėdeler. Nefsānī zevḳe meşġūl olalar. Ṣanalar kim bu ėtdükleri (9) ẕevḳ ʿişretdür. Bilmezler kim cānlarına ʿaẕāb ʿiḳābdur. Cefā u miḥnetdür ve cehennemden bir pāre otdur (10) ve bir ṭā'ife daḫı vardur kim anlara bu gėce olmaḳ ne aṣṣı ėder ve ne ziyān ėder. Gėceleri geçürürler (11) uyḳu-y-ile. Gāh gāh uyanurlar ṣaġlarına ṣollarına dönerler. Hīç Allāh ẕikr ėtmezler. Ṣanasın bir ölüdür (12) sinlede yaturlar. Ṣabāḥ olıcaḳ ezān ünin diŋlerler kim ṭurı geleler. Ṣan-ki bir ölü-y-idi ṣūr (13) āvāzın diŋlerdi-ki ṭurı gele-y-idi. Ger-çi-kim bu ṭā'ifeye aṣṣı eylemez bu gėceler. Ve-līkin gėceleri ġaflet-ile (14) geçdi. Bu ziyāndur. İmdi ėy ḳardaş! Bu iki tā'ifeden olmayı gör kim ziyān ėtmeyesin kim (15) Ḥaḳḳuŋ ḫışmına uġrarsın. Ṭamuda dürlü dürlü ʿaẕāblar çekersin ve ol bir ṭā'ifeden olı gör kim (16) gėceleri ẕikr ü tesbīḥ namāz-ile tażarruʿ ile geçüresin. Uçmaġa ṭoġrı gidesin. Uçmaḳ içinde şarāben (17) ṭahūren içüp dostlaruŋa daḫı içüresin. Tefsīr-i Gevāşīde gelür kim: Ḳaçan Allāhuŋ mü'min ḳulları (152a-1) arı āb-dest ile uyḳuya varsalar anlaruŋ cānları göklere aġar. Anlara secdeye varmaġa emr olınur. (2) Eger āb-destsüz uyursa göklere aġar. Secdeye varmaġa buyrulmaz ve Ḳāḍī Beyżāvīde gelür kim nefsüŋ (3) bedenüŋ hem ẓāhirine ve hem bāṭınına taʿalluḳı

vardur. Ammā mevt ḥālinde ikisinden bile kesilür. Ammā uyḳu (4) ḥālinde hem-ān ẓāhirinden kesilür. Ammā bir nefs vardur kim ḥālet-i mevtde ölür ve bir nefs vardur kim (5) ḥālet-i mevtde ölmez ve bir nefs daḫı vardur ki ḥālet-i menāmda ölmez ve şol nefs kim ḥālet-i mevtde (6) ölür. Ol cismdür bedendür ve ol nefs ki ḥālet-i mevtde ölmez ol nefs-i muṭma'innedür ve nefs-i mülhemedür (7) ve nefs-i levvāmedür. Eger ḥālet-i mevtde bunlar ölelerdi s̱evābdan lez̠z̠et ve ʿiḳābdan elem olmazdı (8) ve ol nefs ki ḥālet-i menāmda ölmez ol daḫı hem gine cismdür ve rūḥ-ı ḥayvānīdür. Zīrā rūḥ-ı ḥayvānī (9) gider yaʿnī seyr ėder. Rūḥ-ı insānī bedende ṭurur. Anuŋ-içün beden diri ṭurur ölmez uyuyıcaḳ. Rūḥ-ı (10) ḥayvānī varur seyrān ėder diledügi yėrlere. Zīrā ol seyrinde anuŋ ṣafāsı ve ḥaẓẓı vardur Yėmekden (11) içmekden ve şehvetden ve mülāḥaẓadan uyanıḳlıḳ ḥālinden. Gėrü gelür bedene girür. Ḥaẓẓın alur iki (12) ḥālde bile. Ḥaẓẓı vardur rūḥ-ı ḥayvānīnüŋ. Su'āl. Rūḥ-ı ḥayvānī ġayri ve rūḥ-ı insānī ġayri midür? (13) Cevāb. Belī. Rūḥ-ı insānī ġayri ve rūḥ-ı ḥayvānī ġayridür. Rūḥ-ı insānī ḥālet-i menāmda gitmez. Eger (14) gitse beden ölürdi. Ol-ki bedenden gider uyuduġı vaḳt uyanıcaḳ gėrü gelür. Pes aŋa rūḥ-ı (15) ḥayvānī dėrler. Ammā bu rūḥ-ı ḥayvānī gelicek mi uyanur yoḳsa uyanıcaḳ mı gelür? Ol öte (16) bir söz daḫıdur. Anı aşaġa aŋavuz -İn-şā'a'llāhu- ve rūḥ-ı ḥayvānīnüŋ uyḳu ḥālinde yėmegi (17) içmegi ve mübāşereti olur. Görmez misin uyḳuda ġusl vācib olur. Ẓāhirde daḫı mūcib-i ġusl (152b-1) olur. Zīrā nefs ve beden ve rūḥ-ı ḥayvānī ʿālem-i ḫalḳdandur ve rūḥ-ı insānī ḫod ʿālem-i emrdendür. (2) Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur: أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ Elā lehü'l-ḫalḳu ve'l-emrü[476] dėr ve bu rūḥ-ı insānī kim vardur ʿaḳl ʿāleminden ṭaşradur. (3) Zīrā rūḥ-ı insānīyi ʿaḳl ile taʿbīr ėtmek mümkin değildür. Eger taʿbīr var-imişse bir dürlü daḫı (4) beyān olınurdı. Pes beyān olunmaduġından idi kim Ḥaḳ -Taʿālā- Resūli ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām-a (5) قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي Ḳuli'r-rūḥu min emri Rabbī[477] dėyü cevāb

---

[476] ... İyice bil ki yaratış da onun, buyruk da... Kur'ân, VII. Aʿrâf Sûresi, 54. âyet. KKM. 179. (... İy anundur yaratmak dakı buyrukl.. (7) Sûratü'l-Aʿrâf, 54. âyet. SKT. 117, ... Anun-çündür yaratmaḳlıḳ ve buyruldı vermek... 8. cüz, Sûretü'l-Aʿrâf, 54. âyet. KTC. 2-44, أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ Agâh olun kim yaratmaḳ ve buyurmaḳ kendüye maḫṣûṣdur. 8. cüz, Sûretü'l-Aʿrâf, 54. âyet. TZA. 1-245, ... Haberiniz olsun ki onun yaratması da vardır, buyurması da vardır... Aʿrâf Sûresi, 54. âyet. KKTA. 158, ... Haberin olsun ki yaratmak da emretmek de ona mahsus... Aʿrâf Sûresi, 54. âyet. KHMK. 1-322)

[477] ... De ki: Ruh Rabbimin efalindendir... Kur'ân, XVII. İsrâ Sûresi, 85. âyet. KKM. 332. (... Eyit: "Can Çalabum buyruğundandur..." (17) Sûratü'l-İsrâ', 85. âyet. SKT. 226, ... Degil: Rûḥ benim Rabbimin buyuruldusundandır... 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ', 85. âyet. KTC. 2-233, قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي Söyle: Rûḥ dedikleri nesne Perverdigârımın fermânındandır. *Yaʿnî ol mâdde ve aṣldan tevellüd etmiş bir şey degildir. Ancaḳ lafẓ-ı "kün" ile*

vėr yā Muḥammed dėdi. Eyle olsa bunda ʿaḳlıŋ medḫali yoḳdur. Nice (6) olsun-kim rūh-ı insānī lā-mekānīdür ve ʿālem-i emrdendür. Anuŋ-içün Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ muḥabbetine ve maʿrifetine (7) maḥaldür. Sözi uzatduḳ. Gine maḳṣūda gelelüm. Sözimüz uyḳuda idi. Bilgil imdi: Şol kimseler kim (8) müştāḳ-ı cemāldür ve ṭālib-i viṣāldür anlar ṣabāḥlara degin uyusalar olmaz. ʿArifler eyle dėmişlerdür ki: (9) Mübtedī ṭālib eyle gerekdür kim gėcenin s̱ülüs̱üni uyuya. Ḥattā beden uyḳusızlıḳdan (10) ıṣṭırāb eylemeye. Pes gėce ile gündüzde mürīd-i ṣādıḳ sekiz sāʿat uyuya. İki sāʿat gündüz uyuya (11) ve altı sāʿat gėce uyuya. Gėce gündüz uzalduġınca birin ziyāde eyleye ve birisini ḳıṣa eyleye ve vaḳt (12) olur rūḥ ünsi birle uyḳusızlıḳ s̱iḳleti gider. Zīrā uyḳunun ṭabʿı bārid raṭibdür. Cesede fā'ide (13) eyler ve dimāġā daḫı fā'ide eyler. Mizācdan ḥarāreti ve yübūseti giderir. Eger s̱ülüs̱den eksük uyuyacaḳ (14) olursa ṭālibüŋ dimāġına żarar yėtişür. Cismi ıṣṭırāba düşer. Ṭālib ebter ḳalır. Ṭaleb yolı (15) baġlanur. Süslik anuŋ yerine gelür -Neʿūẕü bi'llāhi.- Amma göŋüliŋ rūḥı ve ünsi uyḳunuŋ yėrine ṭursa (16) s̱ülüs̱den eksük uyumaḳ żarar degirmez. Zīrā kim rūḥuŋ ve ünsüŋ daḫı ṭabīʿati bāriddür ve (17) ratibdür. Uyḳu ṭabiʿati gibi ol vaḳti rūḥ üns uzun gėceleri ḳıṣa gibi eyler. Nite-kim ʿāriflerden (153a-1) birisine ṣordılar: Gėce ile nicesin? dėdiler. Eyitdi: Ben gėceye hīç riʿāyet ėdemezin. Ol gelür baŋa (2) mübārek cemālini gösterür daḫı gine döner gider. Ben anı hīç te'emmül ėdemezin dėdi ve bu gėcelerde (3) ʿibādet ėtmek dost-ile münācāt ėtmekdür ve müşāhede-i cemāl ėtmekdür ve Ebū Süleymān-ı Dārānī (4) -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Gėcelerde uyanuḳ olmaḳ ve gėcelerde ʿibādet eyleyenler şol ḳadar ẕevḳ ve leẕẕet (5) ve ṣafā bulurlar ki ʿibādetlerinden kim ehl-i lehv lehvlerinden ve hevālarda ol ḳadar leẕẕet bulmaḳ mümkin (6) degildür. ʿĀrifler andan dėmişlerdür ki: سَنَةُ الْوَصْلِ سِنَةٌ وَسِنَةُ الْهَجْرِ سَنَةٌ Senetü'l-vaṣli sinetün sinetü'l-hicri senetün.[478] Yaʿnī: Vaṣlıŋ bir yılı (7) bir pāre ımızġanmaḳ gibidür ve ayrılıġuŋ bir ımızġanmaḳ ḳadarı bir yıl gibidür. Pes ehl-i rūḥa ve ehl-i ünse (8) uzun gėceler ḳıṣa gibi olur. ʿAlī Bin Bekkār -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Ḳırḳ yıldur hīç nesne beni melūl (9) eylemedi. İllā ėrtenüŋ ṭoġması beni melūl eyledi dėr ve

---

vücûda gelmiş Ḫudâ'nın mübeddeʿâtından bir nesnedir. 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ', 85. âyet. TZA. 1-444, ... Onlara de ki ruh Rabbimin fermanındandır... İsrâ Sûresi, 85. âyet. KKTA. 291, ... De ki Rabbimin emri *(cümlesi)* ndendir. İsrâ Sûresi, 85. âyet. KHMK. 2-175)

478 sine-t سِنَة Ar. uyḳu aġırlıġı, uyuḳlama, pinekleme, ġunūde. Terc. 1-493

ʿarifler eydür: Seḥer vaḳtinde uyanuḳlara Ḥaḳ -Taʿālā- (10) naẓar ėder ve anlaruŋ göŋlüŋi nūr-ile ṭoldurur ve anlaruŋ göŋüllerine dürlü dürlü ilhāmlar eyler ve anlaruŋ göŋüllerine (11) dürlü dürlü bereketler vėrür ve andan ṣoŋra anlaruŋ göŋlinden ġāfiller göŋline ʿāfiyet yėtişür ve Ḥaḳ -Taʿālā- (12) enbiyādan birisine vaḥy eyleyüp eyitdi: إِنَّ لِي عِبَادًا يُحِبُّونِي وَأُحِبُّهُم وَيَشْتَاقُونَ إِلَيَّ وَأَشْتَاقُ إِلَيْهِمْ وَيَذْكُرُونِي وَأَذْكُرُهُمْ وَيَنْظُرُونَ إِلَيَّ وَأَنْظُرُ إِلَيْهِمْ فَإِنَّ حَذَوْتَ طَرِيقَهُمْ أَحْبَبْتُكَ وَإِنْ عَدَلْتَ عَنْ ذٰلِكَ مَقَّتُكَ قَالَ يَا رَبِّ مَا عَلَامَتُهُم قَالَ يُرَاعُونَ ٱلظِّلَالَ بِٱلنَّهَارِ كَمَا يُرَاعِي ٱلرَّاعِي غَنَمَهُ يَحِنُّونَ إِلَي غُرُوبِ ٱلشَّمْسِ كَمَا يَحِنُّ ٱلطَّيْرُ إِلَى أَوْ كَارِهَا فَإِذَا جَنَّهُمُ ٱللَّيْلُ وَاخْتَلَطَ ٱلظَّلَامُ وَخَلَا كُلُّ حَبِيبٍ بِحَبِيبِهِ نَصَبُوا إِلَيَّ أَقْدَامَهُمْ وَافْتَرَشُوا وُجُوهَهُم نَاجُونِي بِكَلَامِي وَتَحَلَّقُونِي فَبَيْنَ صَارِخٍ وَبَاكٍ وَبَيْنَ مُتَاوِحٍ وَشَاكٍ بِعَيْنِي مَا يَتَحَمَّلُونَ مِنْ أَجْلِي وَبِسَمْعِي يُشْكُونَ مِنْ حُبِّي أَوَّلُ مَا أُعْطِيهِمْ أَنْ أَقْذِفَ مِنْ نُورِي فِي قُلُوبِهِمْ فَيُخْبِرُونَ عَنِّي كَمَا أُخْبِرُ عَنْهُمْ وَٱلثَّانِي لَوْ كَانَ ٱلسَّمٰوَاتُ ٱلسَّبْعُ وَٱلْأَرَضُونَ وَمَافِيهَا فِي مَوَازِينِهِمْ اِسْتَقَالْتُهَا لَهُمْ وَٱلثَّالِثُ أَقْبَلُ بِوَجْهِي عَلَيْهِمْ فَتَرَى مَنْ أَقْبَلْتُ بِوَجْهِي عَلَيْهِ يَعْلَمُ أَحَدٌ مَا أُرِيدُ أَنْ أُعْطِيَهُ İnne lī ʿibāden yuḥibbūnī ve uḥibbühüm ve yeştāḳūne ileyye ve eştāḳu (13) ilāhim ve yeẕkürūnī ve eẕkürühüm ve yanẓurūne ileyye ve enẓur ileyhüm fe-inne ḥaẕevte ṭarīḳahüm aḥbebtüke (14) ve in ʿadalte ʿan ẕālike maḳḳatüke ḳāle yā Rabbi mā ʿalāmetühüm ḳāle yürāʾüne'ẓ-ẓılāle bi'n-nehāri ke-mā yurāʿi'r- (15) rāʿī ġanemehū ve yuḥinūne ilā ġurūbi'ş-şemsi ke-mā yuḥinnu'ṭ-ṭayru ilā ev kārihā fe-iẕā cennehümü'l-leylü ve'ḫtelete'ẓ- (16) ẓalāmü ve ḫalā küllü ḥabībin bi-ḥabībihī naṣabū ileyye aḳdāmehüm ve'ftereşū vücūhehüm nācūnī bi-kelāmi ve (17) taḥalleḳūnī fe-beyne ṣāriḫin ve bākin ve beyne mütāviḥin ve şākin bi-ʿaynī mā yeteḥammelūne min eclī ve bi-semʿī yuşekūne (153b-1) min ḥubbī evvelü mā uʿṭīhim en aḳẕife min nūri fī ḳulūbihim fe-yuḫbirūne ʿannī ke-mā uḫbiru ʿanhüm ve' s-s̱ānī (2) lev kāne's-semāvātü's-sebʿu ve'l-arażūne ve mā fīhā fī mevāzīnihim isteḳāltühā lehüm ve'ṡ-ṡāliṡü aḳbelü bi-vechī (3) ʿaleyhim fe-terā men aḳbeltu bi-vechī ʿaleyhī yaʿlemu eḥadün mā ürīdü en uʿṭiyehū. Maʿnīsi budur kim yaʿnī (4) Ḥaḳ -Taʿālā- enbiyādan birisine vaḥy ėdüp eyitdi kim: Benüm ḫāṣ ḳullarum vardur ki anlar beni severler (5) ve ben daḫı anları severin baŋa müştāḳlardur. Ben daḫı anlara müştāḳın. Anlar beni ẕikr ėderler. Ben (6) daḫı anları ẕikr ėderin. Anlar baŋa naẓar ėderler. Ben daḫı anlara naẓar ėderin. Eger sen anlaruŋ yollarında (7) olacaḳ olursaŋ ben seni severin. Eger sen anlaruŋ yollarından ṣapacaḳ olursaŋ ben saŋa ḫışm (8) ėderin. Pes ol peyġam-ber eyitdi: Yā Rabbi! Anlaruŋ ʿalāmeti nedür? Ḥaḳ -Taʿālā- eyitdi: Anlar gündüzin gölgeler (9) güderler çobānlar ḳoyunların gütdüginleyin. Gün dolunmasına anlar müştāḳ oluban. Nite-ki ḳuşlar (10) yuvasına müştāḳ olduġı gibi yavrusı vaḳtinde.

Vaḳtī-ki gėce ḳaraŋulıġı olsa her dost dostı-y-le (11) ḫalvet olsa. Anlar benüm içün yüzlerini yėre döşerler ve benüm içün ayaḳların diküp baŋa ʿibādetler (12) ėderler. Ayaḳları üzerine durup ve baŋa münācātlar ėderler ve baŋa dürlü dürlü temelluḳlar ėderler (13) ve baʿżısı cezaʿ fezaʿ ėdüp aġlarlar ve baʿżısı āh vāh ėdüp baŋa şikāyetler ėderler ayrulıḳdan. (14) İmdi! Anlar benüm içün nice zaḥmetler götürdüklerin görürin ve daḫı anlaruŋ şikāyetlerin işidürin. (15) İmdi benüm anlara evvel baḫşīşüm oldur ki benüm cemālüm nūrından anlaruŋ göŋüllerine nūr vėrürin. (16) Lā-cerem anlar benden ḫaber vėrürler ben anlardan ḫaber vėrdügimleyin ve ikinci baḫşīşüm ki eger (17) yėdi ḳat yėr ve yėdi ḳat gök anlaruŋ terāzūlarından olsa ben anlara az göre-y-düm ve üçünci (154a-1) baḫşīşim oldur ki ben anlara ẕātüm-ile ve cemīʿ-i esmā'-ı ṣıfātum-ile tecellī eylesem ben aŋa ne vėrecegüm (2) hīç kimse görmez ki ol anı bile ve Şeyḫ Şehābe'd-dīn-i ʿÖmer-i Sühreverdī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: (3) Mürīd-i ṣādıḳ gėcelerde vaḳtī-ki münācāt eylemege ḫalvet olsa anuŋ gėcesinüŋ nūrı gündizinüŋ (4) eczāsına münteşir olur ve anuŋ gündüzi gėcesinüŋ ḥimāyetinde olur. Zīrā ki anuŋ göŋli Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ (5) envāri-y-le münevver olur. Pes anuŋ gündüzinde cemīʿ-i ḥarekātı ve dükeli teṣārifi ol envāruŋ menbaʿından (6) ṣādır olur. Pes eyle olsa anuŋ ḳālibi Ḥaḳḳuŋ ḳibābından bir ḳubbe içinde olur. Anuŋ ḥarekātı (7) müsedded ve sekenātı muḳadder olduġı ḥālde. Nite-ki ḥadīsde gelür: مَنْ صَلَّى بِٱللَّيْلِ حَسُنَ وَجْهُهُ بِالنَّهَارِ Men ṣallā bi-leyli ḥasune vechühū (8) bi'n-nehāri. Maʿnīsi budur kim: Kim-ki gėcede namāz ḳılsa gündüz anuŋ yüzi gökcek olur. Dāvūd (9) peyġam-ber -ʿAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- eyitdi: Yā Rabbi! Saŋa gėcelerde çoḳ çoḳ ʿibādet ėtmegi severin (10) ne vaḳt ḳalḳup ʿibādet ėdeyin dėdi. Ḥaḳ -Taʿālā- aŋa vaḥy eyleyüp eyitdi: يَا دَاوُدْ لَا تَقُمْ اَوَّلَ ٱللَّيْلِ وَلَا آخِرَهُ فَاِنَّهُ مَنْ قَامَ اَوَّلَهُ نَامَ آخِرَهُ وَمَنْ قَامَ آخِرَهُ نَامَ اَوَّلَهُ وَلٰكِنْ قُمْ وَسَطَ ٱللَّيْلِ يَخلُونِى وَيَخْلُوبِكَ وَارْفَعْ اِلَيَّ حَوَايِجَكَ Yā Dāvūd! Lā teḳum evvele'l- (11) leyli ve lā āḫirehū fe-innehū men ḳāme evvelehū nāme āḫirehū ve men ḳāme āḫirehū nāme evvelehū ve lākin ḳum vasaṭe'l-leyli (12) yaḫlūnī ve yaḫlūbike ve'rfaʿ ileyye ḥavāyiceke. Maʿnīsi budur kim: Ḥaḳ -Taʿālā- eyitdi: Yā Dāvūd! Gėcenin evvelinde (13) ḳalḳma ve daḫı gecenin āḫirinde ḳalḳma. Zīrā ki gėcenin evvelinde uyuyan ḳullarum gecenin āḫirinde ḳalḳarlar. (14) İmdi! Sen gėcenin ortasında ḳalḳ. Tā ki benüm ol vaḳtlerde ḳalḳan ḳullarum saŋa teşvīş vėrmeyeler. (15) Sen benüm-ile ḫalvet olasın. Ben daḫı senüŋ ile ḫalvet olam. Ol vaḳt ḥācetlerüŋ ʿarż eyleyesin. (16) Pes eyle gerekdür ki baʿżı ṭā'ifeye ṭurmaḳ iki uyḳu arasında

münāsibdür. Anlara eyle gerekdür kim (17) gėcenüŋ evvelinde yatsu namāzından ṣoŋra birez nāfile namāzı ḳılalar ve ẕikru'llāh ėdeler. Tā uyḳu (154b-1) ġalebe ėdicek uyuya. Vaḳtī-ki uyansa tiz der-ḥāl ṭurı gele. Āb-dest ala. On iki rek'at nāfile namāz (2) ḳıla. Andan ṣoŋra vitir ḳıla ve andan ẕikru'llāh ėde. Ammā ṣaḳıŋa ki uyḳu ġalebe ėdüp dururken namāz ḳılmaya (3) ve zikru'llāh ėtmeye kim ġāfiller 'ibādeti ve ẕikri gibi olur. Bu faḳīr mü'ellif-i kitāb eydür: Şeyḫüm ki Şeyḫ (4) Ḥüseyn Bin Şeyḫ Şehābe'd-dīn Aḥmedi'bn-i Şeyḫ Ḥüsāme'd-dīni'ş-Şerşīḳ Bin Şeyḫ Şemse'd-dīni Muḥammedi'bn-i Şeyḫ (5) Muḥye'd-dīni ᶜAbdü'l-ḳādir-i Ġīylānī قُدِّسَ اللهُ سِرَّهُمُ الْعَزِيزْ -Ḳaddesa'llāhu sırrehümü'l-'azīz-[479] mürīdlerine eydürdi: Gėcede bir kerret uyuŋ (6) ve gėce-y-ile gündüzde bir kerret ḳaylūle içün uyḳucuḳ uyuŋ ḳuşluġ-ile (7) öyle arasında dėrdi. İmdi! Şöyle bilgil kim: Her kimse ki ṭālib-i Ḥaḳ ola dünle ṭurup namāz ḳılup (8) ẕikru'llāh ėtmek el-bette gerekdür. Nite-ki ḫaberde vāḳi' olmışdur: قُمْ مِنَ اللَّيْلِ وَلَوْ كَانَ قَدْرَ حَلْبِ شَاةٍ Ḳum mine'l-leyli ve lev kāne ḳadre ḥalbi şātin. (9) Ya'ni Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur eydür: Gėcede ṭuruŋ 'ibādet eyleŋ. Eger bir ḳoyun ṣaġacaḳ (10) deŋlü daḫı olursa. Ba'żılar eyitdiler: Ol dört rek'at namāz ḳılıncadur ve ba'żılar eyitdiler: Ol iki rek'at (11) namāz ḳılıncadur ve ba'żılar eyitdiler ki: Ḥaḳ -Ta'ālā-: تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ Tü'ti'l-mülke men teşā'ü ve tenzi'u'l-mülke mimmen teşā'ü[480] dėdügi (12) dėmek olur kim: Allāh -Ta'ālā- diledügine dünle durmaġa ḳudret vėrüp anı dünle ṭurġurı. Diledüginden milki (13) alur. Yanī dünle ṭurmaġa ḳudret vėrmez ve anı dünle turġurmaz. İmdi kim-ki kāhellikden ötürü yā (14) 'azīmetde süstlikden ötüri yā-ḫud 'azīmeti yėyni görüp dünle durmaḳdan maḥrūm olsa dünle durmaġı (15) 'ādet ėdinse anun üzerine yas eyleyüp aġlasunlar kim anun üzerine çoḳ ḫayr ḳapuları baġlanur. (16) İmdi ėy 'azīz! Ḥaḳīḳat şunı şöyle bilgil kim Resūlüŋ ḥālinden a'lā ḥāl olmaḳ mümkin degildür. Ḥāl (17) budur kim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-

---

479 Allah, o yüce kişilerin kalplerini ayıp ve günahlardan arındırıp temizlesin.

480 ... Mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden alısın... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 26. âyet. KKM. 60. (...Verürse*n* pâdişahlığı ana kim dilerse*n*. Dakı dartarsa*n* pâdişahlığı andan kim dilerse*n*... (3) Sûratü 'Âl-i İmrân, 26. âyet. SKT. 39, ...Verirsin pâdişâhlığı ol kimesneye ki dilersin ve geri alırsın... 3. cüz, Sûretü 'Âl-i 'İmrân, 26. âyet. KTC. 1-84, تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ Pâdişâhlığı istedigin kimesneye verirsin. وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ Ve pâdişâhlığı istedigin kimesneden geri alırsın. 3. cüz, Sûretü 'Âl-i 'İmrân, 26. âyet. TZA. 1-85, ... Sen mülkû dilediğine verirsin, dilediğinden de çekip alırsın... Âl-i İmrân Sûresi, 26. âyet. KKTA. 54, ... Sen mülkü kime dilersen ona verirsin, mülkü kimden dilersen ondan alırsın... Âl-i İmrân Sûresi, 26. âyet. KHMK. 1-114)

selām- dünle ḳalḳar namāz ḳılurdı. Dünle ḳalḳup namāz ḳılmaḳdan mübārek (155a-1) ayaḳları şişüp ṣaru ṣular aḳardı. Baʿżı mağrūrlar eydürler kim: Resūl bunı ėtdügi teşrīʿ içün (2) idi. Pes anlara biz eydürüz ki: Yā bize ne oldı-ki biz anuŋ şerīʿatine ittibāʿ ėdüp uymazuz. İmdi! (3) Bu bir daḳīḳadur ki bu daḳīḳayı bize bildür ki dünle durmağı terk ėtmekde fażīlet gören ve cenāb-ı muḳaddese (4) ḳurb daʿvasın ėden mübtelādur ḥāl-ile muḳayyeddür ve daḫı ḥāl ana taḥakküm eylemez. Bel-ki anlar ḥāllerini taṣarruf (5) ėderler Ḥālleri anlarda taṣarruf eylemez ve Şeyḫ Şehābe'd-dīn-i ʿÖmer-i Sühreverdī eydür: Bu daḳīḳayı eṣiḥḥādan (6) bir çoḳ kimseleri bu ḥālde gördük. Ammā bize bu ẓāhir oldı-ki ol ḳuṣūr imiş. Bir kişi Ḥasana[481] eyitdi: (7) Yā Ebā Saʿīd! Ben gėcede ṣağ yaturın ve dünle dilerin-ki ṭurup āb-dest almağa ammā gine ḳalḳamazın dėdi. (8) Ḥasan eyitdi: Senün günāhuŋ seni ḳomaz dünle ḳalḳmağa. İmdi! Ḳul gündüz günāh ėtmekden ṣaḳınsun. (9) Tā ki Ḥaḳ -Taʿālā- ol dünle ṭurmaḳ saʿādetini aŋa müyesser eyleye. İmām Ġūzī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Bir günāh (10) ėtdügim içün yėdi ay dünle ṭurup namāz ḳılmaḳdan maḥrūm ḳaldum. Aŋa eyitdiler: Ol nice günāh idi? (11) Ol eyitdi: Bir gün bir kişi gördüm bir yėrde ṭurmış ağlar. Ben eyitdüm: Ehl-i beytüŋden kimse-mi öldi? (12) Ol eyitdi: Andan daḫı ḳatı muṣībete uğradum. Ben eyitdüm: Yā bedenüŋde zaḥmetüŋ-mi var? Ol eyitdi: Andan daḫı (13) ḳatı zaḥmete ve muṣībete uğradum. Ben eyitdüm: Ol muṣībet nedür? Ol eyitdi: Benüm ḳapum ḳapandı (14) ve cemīʿi perdeler benüm göŋlüme aṣıldı. Bir gėce virdümi terk ėdüp yėrine getüremedüm. İmdi! Bu (15) bir günāhdur kim ben anı işleyüp dururın. Baʿżılar eyitdiler: Ol iḥtilām olmaḳ ʿuḳūbeti idi. (16) Bu iḥtilām olmağuŋ sebebi baş yaṣduğa ḳoyup yatup uyumaḳdur dėmiş. Şeyḫ Şehābed-dīn (17) eydür: Bir kişi baş yaṣduğa ḳoyup yatup uyumağı terk eylese dünle ṭurup ʿibādet ėtmegi (155b-1) kendüye ʿādet ėtmiş olsa ṣoŋra başını yaṣduğa ḳosa ol başını yaṣduğa ḳoduğı bir günāh (2) olur kim ol sebeb olur iḥtilām olmağa. Ammā şol kim dünle ṭurmağa ḳuvvet vėrdüm olsun dėyü (3) başını yaṣduğa ḳosa ol günāh olmaz aŋa başını yaṣduğa ḳoyup uyumaḳ ve-lākin ʿuşşāḳ ortasında (4) günāh olur dėmiş Şeyḫ Şehābe'd-dīn-i Sühreverdī ve ṣāliḥlerden niçe kişiler var-idi-ki anlar ṣabāḥ olınca (5) iḥyā ėderlerdi hergiz uyumazlardı. Ḥattā tābiʿīnden ḳırḳ kişiden rivāyet olundı. Anlaruŋ (6) ʿādetleri idi yatsu namāzınuŋ āb-desti-y-le ėrte namāzın ḳılurlardı. Anlaruŋ birisi Saʿīdi'bni'l-

---

481 Ḥasan-ı Baṣrī'ye

Müseyyebdür (7) ve birisi Fuḍayl Bin Īyāḍdur ve birisi Veheybi'bni'l-Verdūddur ve birisi Ebū Süleymāni'd-Dārānīdür ve birisi (8) ᶜAliyyi'bni'l-Bekkārdur ve birisi Ḥabībi'l-ᶜAcemīdür ve birisi Kehsü'bnü'l-Minhāldur ve birisi Ebū Ḥāzimdur ve birisi (9) Muḥammedi'bni'l-Münkedirdür ve daḫı bunlardan ġayri çoḳ kimseler vardur ki Şeyḫ Ebī Ṭālib-i Mekkī -Raḥmetu'llāhi (10) ʿaleyh- Ḳūtü'l-Ḳulūb kitābında cemīʿisini adlu adı-y-la ẕikr eyleyüp dürür. İmdi! Kim-ki gėce ėrteye (11) degin uyanuḳ olmaya güci yėtmese yaʿnī şol yuḳaru dėdügimüz gibi göŋülüŋ rūḥı ve ünsi uyḳunuŋ (12) yėrine ṭurmasa müsteḥab budur ki gėcenün s̱ülüs̱ānın iḥyā eyleye ve-yā-ḫud s̱ülüs̱in iḥyā eyleye ve eḳall-i istiḥbāb (13) oldur ki gėcenüŋ südüs-ü āḫirine dek iḥyā eyleye daḫı āḫirini uyuya ve-yā-ḫud gėcenüŋ nıṣf-ı evvelin (14) uyuya s̱ülüs̱ini ḳalḳa iḥyā eyleye ve südüs-ı āḫirinde uyuya. Ammā ėrte yėri aġarmadın gine uyuya. (15) İşte bu uyumaḳda bir ḳaç ṭavr-ı ṭarīḳ gösterdüm ṭālim olanlara ṣalādur. Pes yuḳaru söylenen (16) ḥadīs̱lerden ve āyetlerden ve ʿazīzlerüŋ cünbüşlerinden maʿlūm oldı-ki destūr yoḳdur kim ṣabāḥa (17) dek bir kişi yata uyuya ol ḫaṭādur ve bir ḥadīs̱ Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: مَنْ نَامَ حَتَّى صُبِحَ بَالَ الشَّيْطَانُ فِي أُذُنَيْهِ Men nāme (156a-1) حَتَّى يُسْبِحَ بَالَ الشَّيْطَانُ فِي أُذُنَيْهِ ḥattā yuṣbiḥa bāle'ş-şeyṭānu fī üẕneyhī. Maʿnisi budur: Kim ki ṣabāḥ olınca uyusa gėceden şeyṭān (2) gelür ṣabāḥ daḫı yėrinden ḳalḳmadın ḳulaġına şeyṭān tebevvül ėder. Meṣābiḥ şerḥi Münhil[482]de eydür: Resūl (3) -ᶜAleyhi's-selām-: Anuŋ ḳulaġına şeyṭān işer dėdüginden murād oldur ki şeyṭān aŋa ġalebe ėdüp (4) anı masḫara ėdinür ve ġayriye bende ėder ve baʿżılar eydür: Şeyṭān anuŋ ḥaḳīḳatde ḳulaġına işer dėdiler. (5) İmām Ḫaṭṭābbī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Bu bir teşbīhdür ki Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- teşebbüh eyledi. Şol (6) kimseye kim gėceden ėrteye degin ol uyuya. Dün namāzın ḳılmaya uyumaġ-ile. Dünle durmaġ-ile s̱aḳīl olup (7) ṭurmaya. Şol kimse ki anuŋ ḳulaḳlarında bevl ola. Anuŋ semʿi s̱aḳīl olup ḥissi fāsid ola. (8) Yaʿnī ṣaġır ola. Zīrā ki bevl ḳulaġa ifsād ėder. Anuŋ içün Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- bunuŋ-ile mes̱el (9) eyledi. Ammā Ḥāfıẓ eydür: Dün-le namāz ḳılmaġı terk ėdenlerüŋ birisi eydür: Düşümde gördüm ki bir ḳara (10) şaḫṣ geldi ayaġı-y-le beni basıp benüm ḳulaġıma işedi. Ḥasan-ı Baṣrī -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Ėrteye degin (11) uyuyup dünle namāz ḳılmaġı yā ẕikru'llāh ėtmegi terk ėden eger barmaġını

---

482 münhil مُنْهِل Ar. ṣu içürici, ḥayvân ṣuvarıcı olan, besānīdende. Terc. 2-411

ḳulağına ṣoḳup şeyṭānuŋ (12) bevli rāyiḥasını bulur dėdi ve ba‘żılar eydür: Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- anuŋ ḳulaḳlarına şeyṭān (13) işer dėdügi murād oldur ki şeyṭān anuŋ ḳulağını bāṭıl sözler-ile lağv-ile doldurur. Lā-cerem (14) anuŋ gibi ḳulaḳ Ḥaḳ sözi işitmekden bāṭıl olur. Pes ṭālib eyle gerekdür kim vaḳtī-ki (15) uyḳusından uyana bāṭınını Allāhu -Ta‘ālā-nuŋ ḥażretine yönelde ve fikrini Allāhu -Ta‘ālā-nuŋ emrine (16) ṣarf eyleye. Allāhu -Ta‘ālā-dan ğayriye fikrini döndermedin der-ḥāl uyanduğı gibi dilini Allāhuŋ emrine (17) ẕikrine meşğūl eyleye. Zīrā ki mürīd-i ṣādıḳ şol oğlancıḳ gibidür ki vaḳtī ki oğlan uyusa (156b-1) bir nesneye ḥarīṣ oluban ol ḥarīṣ olduğı nesne üzerine gine uyanu gelür. Ṭālib daḫı hem- (2) çün-ān şol meḥabbet ėtdügi ğarażı şuğlı üzerine olur ve-yā uyur uyanıcaḳ ve-yā ḳıyāmet güninde (3) gine ḥaşr olunıcaḳ anuŋ üzerine ṭurı gelür. Nite-kim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: تَمُوتُونَ عَلَى مَا تَعِيشُونَ وَتُحْشَرُونَ عَلَى مَا تَمُوتُونَ Temūtūne (4) ‘alā mā ta‘īşūne ‘alā mā temūtūne.[483] İmdi! Mürīd-i ṣādıḳa daḫı eyle gerekdür kim uyanduğı (5) vaḳt uyḳusından naẓar eyleye göre kim anuŋ ḳaṣdı neyedür. Zīrā ḳıyāmet güninde ḳabrden ḳalḳduğı (6) vaḳt ol ḳaṣd ėtdügi üzerine ḳalḳsa gerekdür. İmdi! Eger anuŋ ḳaṣdı Allāhu -Ta‘ālā- ḥażretine ise (7) ḫoşdur ve eger ḳaṣdı ve ğuṣṣası ğayri nesne olursa müşkildür -Ne‘ūẕü bi'llāhi.- Zīrā her ḳuluŋ (8) uyanması vaḳtī-kim uyansa anun bāṭını aṣl fıṭratınuŋ ṭahāreti üzerine uyanur. Pes eyle olsa (9) eyle gerekmez ki ṭālib bāṭınını Allāh ẕikrinden ğayri nesne ile müteğayyir eyleye. Ḥattā ol fıṭratuŋ (10) nūrı andan gitmeye. Daḫı uyḳusından uyanıcaḳ Allāh ẕikri üzerine uyanup anuŋ cenābından (11) yaŋa bāṭın-ile ḳaça ve ağyār ẕikrinden ḳorḳup vaḳtī-ki anuŋ bāṭını bunuŋ üzerine olsa (12) envār gelecek yolları arıdur. Bunuŋ gibi nesne nefeḥāt-ı İlāhiyye anuŋ bāṭınına vārid olur. (13) Pes lāyıḳ olur kim ol ṭālibüŋ üzerine ma‘ārif-i İlāhiyye zülāli döküle. Uyḳudan uyanduğı (14) vaḳtin dil-ile der-ḥāl eyde kim: اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي اَحْيَانَا بَعْدَ مَا اَمَاتَنَا وَرَدَّ اِلَيْنَا اَرْوَاحَنَا وَاِلَيْهِ الْبَعْثُ وَالنُّشُورُ El-ḥamdü li'llāhi'l-leẕī eḥyānā ba‘de mā emātenā ve redde ileynā (15) ervāḥanā ve ileyhi'l-ba‘ṣü ve'n-nüşūru[484] dėyi daḫı der-ḥāl ḳalḳa daḫı āb-dest ala daḫı meşğūl (16) ola yā namāza ve-yā ẕikru'llāha tā gėcenüŋ āḫiri olınca. Gėcenüŋ

---

483 Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz. Nasıl ölürseniz öyle dirilirsiniz.

484 Şükür ve övgü! Öldükten sonra bizi dirilten ve ruhlarımızı bize geri veren Allah'a özgüdür ve öldükten sonra diriltmek de ona özgüdür.

āḫiri olıcaḳ ṭurı gele gine (17) āb-dest ala. Bir ḳaç rekʿat namāz ḳıla. Ėrte eẕānına muntaẓır ola. Ėrte eẕānın işitdüginleyin (157a-1) mü'eẕẕin Allāhu ekber dėyicek bu daḫı mü'eẕẕin ile bile Allāhu ekber dėye. Der-ḥāl ikinci Allāhu ekber dėymegün (2) arasında bu duʿāyı oḳuya: اَللّٰهُمَّ يَا اَهْلَ الْكِبْرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ وَيَا مُنْتَهَى الْجَبَرُوتِ وَالْعِزَّةِ وَيَا وَلِيُّ الْعَوْنِ وَالْقُدْرَةِ وَيَا مَالِكَ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ الْمَصِيرِ Allāhümme yā ehle'l-kibriyā'i ve'l-ʿaẓameti ve yā müntehe'l-ceberrūti ve'l-ʿizzeti ve yā veliyyü'l- (3) ʿavni ve'l-ḳudreti ve yā mālike'd-dünyā ve'l-āḫireti semiʿnā ve eṭaʿnā ġufrāneke Rabbenā ve ileyke'l-maṣīru[485] (4) dėye. Daḫı mü'eẕẕinüŋ ikinci Allāhu ekber dėmegini bile dėye ve andan mü'eẕẕin ünine ḳulaḳ duta. Mü'eẕẕin ne dėrse (5) bile dėye ve eẕān tamām olıcaḳ duʿāsın oḳuya. Eger sünnet ḳılacaḳ vaḳt oldı-y-sa ṭurı gele. İki rekʿat (6) namāz ḳıla sünnet dėyü ve ol sünnetüŋ evvel rekʿatında Fātiḥadan ṣoŋra قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ Ḳul yā eyyühe'l-kāfirūne oḳuya (7) ve ikinci rekʿatında Fātiḥadan ṣonra قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ Ḳul hüva'llāhu eḥadun oḳuya. Andan Taḥiyyāta otura. Taḥiyyāt oḳuya selām (8) vėre. Selāmdan ṣoŋra yėdi kerret ve-yā-ḫud on yėdi kerret eyde: اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ لِذَنْبِي سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِ رَبِّي Estaġfiru'llāhe li-ẕenbi sübḥāna'llāhi (9) ve bi-ḥamdi Rabbī[486] dėye ve andan ṣoŋra bu duʿāyı oḳuya kim Resūl ḥażreti dā'im ėrte namāzınuŋ sünneti-y-le (10) farżı arasında bu duʿāyı oḳurdı: اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَسْئَلُكَ رَحْمَةً مِنْ عِنْدَكَ تَهْدِي بِهَا قَلْبِي وَتَجْمَعُ بِهَا شَمْلِي وَتَلُمُّ بِهَا شَعَثِي وَتَرُدُّ بِهَا اَلْفَتِي وَتُصْلِحُ بِهَا دِينِي وَتَحْفَظُ بِهَا غَائِبِي وَتَرْفَعُ بِهَا شَاهِدِي وَتُزَكِّي بِهَا عَمَلِي وَتُبَيِّضُ بِهَا وَجْهِي وَتُلَقِّنِي بِهَا مِنْ كُلِّ سُوءٍ اَللّٰهُمَّ اَعْطِنِي اِيمَانًا صَادِقًا وَيَقِينًا لَيْسَ بَعْدَهُ كُفْرٌ وَرَحْمَةً اَنَالُ بِهَا شَرَفَ كَرَامَتِكَ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَسْئَلُكَ الْفَوْزَ عِنْدَ الْقَضَاءِ وَمَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ وَعَيْشَ السُّعَدَاءِ وَالنَّصْرَ عَلَى الْاَعْدَاءِ وَمُرَافَقَةَ الْاَنْبِيَاءِ اَللّٰهُمَّ اِنِّي اُنْزِلُ بِكَ حَاجَتِي وَاِنْ قَصُرَ رَأْيِي وَضَعُفَ عَمَلِي وَافْتَقَرْتُ اِلَى رَحْمَتِكَ وَاَسْئَلُكَ يَا قَاضِيَ الْاُمُورِ وَيَا شَافِيَ الصُّدُورِ كَمَا تُجِيرُ مِنَ الْبُحُورِ اَنْ تُجِيرَنِي مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ وَمِنْ دَعْوَةِ الثُّبُورِ وَمِنْ فِتْنَةِ

---

485 Ey azamet ve kibriya ehli ey ceberrut ve izzetin müntehası, ey muin ve avnin ve kudretin sahibi, ey dünya ve ahiretin maliki olan Allah'ım! Sem etdik ve itaaat etdik. Gufranını niyaz ediyoruz ey Rabbimiz! Masir senin yanındır. (Ey ululuk ve yücelik sahibi ve ey ululuğun ve yüceliğin sonu ve ey yardım ve güç sahibi ve ey dünya ve ahiretin maliki olan Tanrım! İşittik ve itaat ettik, senden yarlığama diliyoruz ey Rabbimiz! Sonunda döneceğimiz ve tam bir yetkinlikle var olacağımız yer senin yanındır.)

486 Allahım! Günahlarım için senden bağışlama diliyorum ve Sen, her türlü ayıp ve noksandan uzak, arı ve temizsin ve ey Rabbim! Sana (hesabsız) şükür ve övgü.

ٱلْقُبُورِ اَللّٰهُمَّ مَا قَصُرَ عَنْهُ رَأْيِي وَضَعُفَ فِيهِ عَمَلِي وَلَمْ تَبْلُغْهُ نِيَّتِي وَاُمْنِيَّتِي مِنْ خَيْرٍ وَعَدْتَهُ اَحَدًا مِنْ عِبَادِكَ اَوْ خَيْرٍ اَنْتَ مُعْطِيهِ اَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ فَاِنَّا اَرْغَبُ اِلَيْكَ فِيهِ وَاَسْئَلُكَ يَا رَبَّ ٱلْعَالَمِينَ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا هَادِينَ مَهْدِيِّينَ غَيْرَ ضَالِّينَ وَلَا مُضِلِّينَ حَرْبًا لِاَعْدَائِكَ وَسِلْمًا لِاَوْلِيَائِكَ وَنُحِبُّ بِحُبِّكَ ٱلنَّاسَ وَنُعَادِي بِعَدَاوَتِكَ مَنْ خَالَفَكَ مِنْ خَلْقِكَ اَللّٰهُمَّ هٰذَا ٱلدُّعَاءُ وَمِنْكَ ٱلْاِجَابَةُ وَهٰذَا ٱلْجُهْدُ وَعَلَيْكَ ٱلتُّكْلَانُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ذِي ٱلْحَبْلِ ٱلشَّدِيدِ وَٱلْاَمْرِ ٱلرَّشِيدِ اَسْئَلُكَ ٱلْاَمْنَ يَوْمَ ٱلْعِيدِ وَٱلْجَنَّةَ يَوْمَ ٱلْخُلُودِ مَعَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ٱلشُّهُودِ وَٱلرُّكَّعِ ٱلسُّجُودِ وَٱلْمُوفِينَ بِٱلْعُهُودِ اِنَّكَ رَحِيمٌ وَدُودٌ وَاَنْتَ تَفْعَلُ مَا تُرِيدُ سُبْحَانَ مَنْ تَعَطَّفَ بِٱلْعِزِّ وَقَالَ بِهِ سُبْحَانَ مَنْ لَبِسَ ٱلْمَجْدَ وَتَكَرَّمَ بِهِ سُبْحَانَ ٱلَّذِي لَا يَنْبَغِي ٱلتَّسْبِيحُ اِلَّا لَهُ سُبْحَانَ ذِي ٱلْفَضْلِ وَٱلنِّعَمْ سُبْحَانَ ذِي ٱلْجُودِ وَٱلْكَرَمِ سُبْحَانَ ٱلَّذِي اَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ بِعِلْمِهِ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ لِي نُورًا فِي قَلْبِي وَنُورًا فِي سَمْعِي وَنُورًا فِي بَصَرِي وَنُورًا مِنْ خَلْفِي وَنُورًا عَنْ يَمِينِي وَنُورًا عَنْ شِمَالِي وَنُورًا مِنْ فَوْقِي وَنُورًا مِنْ تَحْتِي اَللّٰهُمَّ زِدْنِي نُورًا وَاَعْطِنِي نُورًا وَاجْعَلْ لِي نُورًا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ ٱلرَّاحِمِينَ Allāhümme ṣalli ʿalā Muḥammedin ve ʿalā āl-i Muḥammedin Allāhümme innī es'elüke raḥmeten (11) min ʿindike tehdī bihā ḳalbī ve tecmeʿu bi-hā şemlī ve tellümmü bi-hā şaʿasī ve terüddü bi-hā ülfetī ve tuṣliḥu bi-hā dīnī ve taḥfeẓu bi-hā (12) ġā'ibī ve terfeʿu bi-hā şāhidī ve tüzekkī bi-hā ʿamelī ve tebeyyiż bi-hā vechī tülaḳḳinī bi-hā min külli sū'in. Allāhümme (13) aʿṭinī īmānen ṣādıḳan ve yaḳīnen leyse baʿdehū küfrun ve raḥmeten enālü bi-hā şerefe kerāmetike fi'd-dünyā ve'l-āḫireti. (14) Allāhümme innī es'elüke'l-fevze ʿinde'l-ḳażā'i ve menāzile'ş-şühedā'i ve ʿīşe's-süʿadā'i ve'n-naṣr ʿale'l-aʿdā'i (15) ve murāfaḳate'l-enbiyā'i. Allāhümme innī ünzil bi-ke ḥācetī ve in ḳaṣru re'ī ve ḍaʿufe ʿamelī ve'fteḳartü ilā raḥmetike (16) ve es'elüke yā ḳāḍiye'l-umūri ve yā şāfiye'ṣ-ṣudūri ke-mā tücīrü mine'l-buḥūri en tücīrenī min ʿaẕābi's-saʿīri (17) ve men daʿveti'ṣ-ṣubūri ve min fitneti'l-ḳubūri. Allāhümme mā ḳaṣṣura ʿanhu re'yī ve ḍaʿufe fīhi ʿamelī ve lem tebleġuhū (157b-1) niyyeti ve ümniyyeti min ḫayrin vaʿadtehū eḥaden min ʿibādike ev ḫayrin ente muʿṭīhi eḥaden min ḫalḳike fe-ene (2) erġabu ileyke fīhi ve es'elüke yā Rabbe'l-ʿālemīn. Allāhümme'cʿalnā hādīne mehdiyyīne ġayre ḍāllīne ve lā (3) muḍillīne ḥarben li-aʿdā'ike ve silmen li-evliyā'ike ve nuḥibbü bi-ḥubbike'n-nāse ve'nʿādī bi-ʿadāvetike men ḫālefeke (4) min ḫalḳıke. Allāhümme hāẕe'd-duʿā'ü ve minke'l-icābetü ve hāẕe'l-cühdü ve ʿaleyke't-tüklānü ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā bi'llāhi (5) ẕi'l-ḥabli'ş-şedīdi ve'l-emri'r-reşīdi es'elüke'l-emne yevme'l-ʿīdi ve'l-cennetü yevmü'l-ḫulūdi maʿa'l-muḳarrebīne'ş-şuhūdi (6) ve'r-rükkaʿi's-sücūdi ve'l-mūfīne bi'l-ʿuhūdi inneke raḥīmün vedūdun ve ente tefʿalü mā türīdü sübḥāne men teʿaṭṭafe (7) bi'l-ʿizzi ve ḳāle bihī sübḥāne men lebise'l-mecde ve tekerreme bihī sübḥāne'lleẕī lā yenbaġi't-tesbīḥu illā

lehū sübḥāne (8) ẕi'l-faḍli ve'n-ni'am sübḥāne ẕi'l-cūdi ve'l-keremi sübḥāne'lleẕī aḥṣā külle şey'in bi-'ilmihī. Allāhümme' (9) c'al lī nūren fī ḳalbī ve nūren fī sem'ī ve nūren fī baṣarī ve nūren min ḫalfī ve nūren 'an yemīnī ve nūren (10) 'an şimālī ve nūren min fevḳī ve nūren min taḥtī. Allāhümme zidnī nūren ve a'ṭinī nūren ve'c'al lī nūren (11) bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīne[487] dėye ... tam. ve cemī'-i meşāyiḫ daḫı ittifāḳı bunuŋ üzerinedür ki (12) bu du'āya mülāzemet ėdenlerden hīç kimse maḥrūm ḳalmadı ve ḳalmaya ve daḫı andan ṣoŋra durı gele. (13) Vara ėrte namāzın imām-ile ḳıla ve andan ṣoŋra bu virdi oḳuya kim fuḳarā ṣubuḥlarda bu virdi (14) oḳurdı: اَعُوذُ بِاللهِ مِنَ ٱلشَّيْطَانِ ٱلرَّجِيمِ بِسْمِ ٱللهِ الرَّحْمٰنِ ٱلرَّحِيمِ اَلْحَمْدُ لِلهِ ٱلَّذِي حَمْدًا يُوَافِي نِعَمِكَ وَيُكَافِي مَزِيدَكَ نَحْمَدُكَ بِجَمِيعِ مَحَامِدِكَ كُلِّهَا مَا عَلِمْنَا مِنْهَا وَمَا لَمْ نَعْلَمْ وَعَلَى جَمِيعِ نِعَمِكَ كُلِّهَا مَا عَلِمْنَا مِنْهَا وَمَا لَمْ نَعْلَمْ وَعَلَى كُلِّ حَالٍ اَسْتَغْفِرُ ٱللهَ اَسْتَغْفِرُ ٱللهَ ٱلْعَظِيمَ ٱلَّذِي لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الحَيَّ القَيُّومَ وَاَتُوبُ اِلَيْهِ وَنَسَالُهُ اَلْوَجْهَ اَسْتَغْفِرُ اللهَ اِنَّهُ هُوَ ٱلتَّوَّابُ الرَّحِيمُ. اَللّٰهُمَّ اَنْتَ ٱلسَّلَامُ وَمِنْكَ ٱلسَّلَامُ وَاِلَيْكَ يَعُودُ ٱلسَّلَامُفَحَيِّنَا رَبَّنَا بِٱلسَّلَامِ وَاَدْخِلْنَا دَارَٱلسَّلَامْ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ لَكَ ٱلْحَمْدُ يَا ذَا ٱلْجَلَالِ وَلَاكْرَامِ. اَللّٰهُمَّ اَجِرْنَا مِنَ النَّارِ اَللّٰهُمَّ اَجِرْنَا مِنَ ٱلنَّارِ اَللّٰهُمَّ اَجِرْنَا مِنَ ٱلنَّارِ وَاَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ ٱلْاَبْرَارِ بِعَفْوِكَ يَا مُجِيرُ. لَا اِلٰهَ اِلَّا ٱللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ ٱلْمُلْكُ وَلَهُ ٱلْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَايَمُوتُ

---

487 Allahım! Muhammed'e ve ailesine salat ve selâm olsun. Allahım! Elbette senden merhamet diliyorum. Bununla kalbimi doğru yola kılavuzlamanı, beni ve işilerimi derleyip toplamanı, ülfetime karşılık vermeni dinimi ıslah etmeni, gıyabımda da beni korumanı şahitliğimi yükseltmeni, işlerimi arındırıp temizlemeni, yüzümü ak etmeni, bütün kötülükleri bana bildirmeni istiyorum. Allahım! Bana şüphesiz, doğru bir iman ver ki ondan sonra küfr olmasın ve şerefe ulaşacağım bir rahmet ver ve dünya ve ahiretde iyilik ve yücelik ver. Allahım! Kazada başarı ve şehitlerin yerlerine ulaşmasını ve mutluların yaşamını ve düşmanlara karşı zaferi ve nebilerin arkadaşlığını istiyorum. Allahım! Senden hacetimi diliyorum ve görüşümde kusurum, işlerimde zayıflık varsa rahmetine ihtiyacım var ve işlere hükm edici, gönüllere şifa verici olan Allah! Denizlerden kurtardığın gibi beni cehennem azabından ve kovduklarının davetinden ve kabir fitnesinden kurtar. Allahım! Ondan görüşüm kusurlu olur ise ve işimde zayıflık olursa iyi niyetime ve emniyetime onu ulaştırma, sen kullarına vad ettiğin cezayı yaratılmışlarına verirsin. Ben senden bunu istiyorum ve ey âlemlerin rabbi Allahım! Yoldan sapmışların ve sapıtmışların dışında doğru yolda gidenlerin yoluna kılavuzla, düşmanlarına harbi ve evliyalarına da barışı ve insanları senin sevginle sevmeyi ve yaratılmışların sana muhalif olanları, senin düşmanlığınla kin tutmamamızı sağla. Allahım! Bu duaya cevap vermek ise sana aittir. Bu çabaya vekil olmak size aittir. Allah'tan başka güç ve kudret yoktur. Kuvvetli söz ve iş sahibi olan Allahım! Bayram gününde (kıyamet gününde) güvenilir olmayı, ebedi günde cenneti, sana yakın olan şehitlerle rükû ve sücutta olanlarla ve sözlerini yerine getirenlerle beraber olmayı istiyorum. Şüphe yok ki sen esirgeyensin ve sevensin ve istediğini yaparsın ve ayıp ve kusurlardan arı, pak olan, izzet ile sıfatlanmış olan, soylu ve iyilik sahibi, tesbih ancak ona ait olan fazilet ve nimet sahibi ve cömertlik ve kerem sahibi, her şeyi ilmiyle hesaplayan Allah, tesbih edilen Allahım! Kalbimi nurlandır, işitmemi, görmemi aydınlat, arkamı, sağımı, solumı, üstümü ve altımı nurla kapla. Allahım! Nurunu arttır ve bir nur ver. Ey merhametlilerin en merhametlisi rahmetinle beni nurlandır.

ابدا دائما باقيا بيده الخير ذوا الجلال والكمال وهو على كل شيء قدير Eʿūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīmi bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi el-ḥamdü li'llāhi'lleẕī (15) ḥamden yuvāfī niʿamike ve yükāfī mezīdeke naḥmedüke bi-cemīʿi meḥāmidike küllihā mā ʿalimnā ve mā lem naʿlemü (16) ve ʿalā cemīʿi niʿamike küllihā mā ʿalimnā minhā ve mā lem naʿlemu ve ʿalā külli ḥālin estaġfiru'llāhe estaġfiru'llāhe (17) estaġfiru'llāhe'l-ʿaẓīme'lleẕī lā ilāhe illā hüve'l-ḥayye'l-ḳayyūme ve etūbü ileyhi ve nes'elehü't-tevbete ve'l-maġfirireti (158a-1) innehū hüve't-tevvābü'r-raḥīmü. Allāhümme ente's-selāmü ve minke's-selāmü ve ileyke yaʿūdü's-selāmü fe-ḥayinā (2) Rabbenā bi's-selāmi ve edḫilnā dāre's-selām tebārekte Rabbenā ve taʿāleyte leke'l-ḥamdü yā ẕe'l-celāli ve'l-ikrāmi. (3) Allāhümme ecrinā mine'n-nāri. Allāhümme ecrinā mine'n-nāri. Allāhümme ecrinā mine'n-nāri ve edḫilne'l-cennete maʿa'l-ebrāri (4) bi-ʿafvike yā mücīru. Lā ilāhe illa'llāhu vaḥdehū lā şerīke lehū lehü'l-mülkü ve lehü'l-ḥamdü yuḥbī ve yumītu ve hüve ḥayyün (5) lā yemūtü ebeden dā'imen bāḳiyen bi-yedihi'l-ḫayri ẕü'l-celāli ve'l-kemāli ve hüve ʿalā külli şey'in ḳadīrun[488] dėye ثلث مرات ṡelāṡe (6) merrātin ve andan ṣoŋra واليه المصير Ve ileyhi'l-maṣīrun[489] dėye لا اله الا الله وحده وصدق وعده ونصر عبده واعز جنده وغفر ذنبه هزم الاحزام وخده ولا شيء بعده لا اله الا الله ولاحول قوة الا بالله لا اله الا الله ولانعبد الا اياه له النعمة وله الفضل وله الثناء الحسن. لا اله الا الله مخلصين له الدين ولو كره الكافرون لا اله الا الله الملك الجبار لا اله الا الله العزيز الغفار لا اله الا الله الواحد القهار لا اله الا الله المهيمن الستار. لا اله الا الله الكبير المتعال لا اله الا الله جل جلاله لا اله الا الله تناؤه لا اله الا الله عم نواله لا اله الا الله عظم شانه لا اله

---

488 Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım. Bağışlayıcı ve esirgeyici olan Allah'ın adıyla başlarım. Nimetlerinde vefalı olan ve fazlasıyla (her şeye) yeten Allah'a şükür ve övgü. Bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün övgülerle ona şükr ederiz ve bildiğimiz ve bilmediğimiz bütün nimetlerine şükr ederiz ve her hâl u kârda Allah'tan bağışlanma dileriz; Allah'tan bağışlanma dileriz; Allah'tan bağışlanma dileriz. Cenab-ı Allah'tan başka Allah yoktur ve o, diridir be kaimdir ve ona dönüyorum ve ondan tövbe ve bağışlanma istiyoruz. Şüphe yok ki o, tevbeleri çok kabûl eden ve çok esirgeyendir. Allahım sen huzur ve barış sahibisin, selâm sendendir ve sana dönecektir ve bizi selâmla ihya et ve bizi Darü's-Selâmına (cennetine) sok. Sen iyilik ve yücelik sahibisin. Celâl ve ikram sahibi olan Allahım! Şükür ve övgü yalnız sanadır. Allahım! Bizi ateşten koru. Allahım! bizi ateşden koru. Allahım! Bizi ateşten koru. Ey koruyucu olan Allah! Bağışınla ebrâr ile (iyi kimselerle) birlikte cennetine bizi koy. İlah tek olan Allah'tır. Onun ortağı yoktur, mülk onundur, şükür ve övgü onadır. O, canlandırır ve öldürür. O, diridir sonsuza dek ölümsüzdür ve hayr onun elindedir, celâl ve kemâl sahibidir ve o, her şeye gücü yetendir.

489 Ve dönülecek yer onun yanıdır.

اِلَّا اللّٰهُ شَمُلَ اِحْسَانُهُ. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ تَعَالٰى كِبْرِيَاؤُهُ. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ تَقَدَّسَتْ اَسْمَاؤُهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ تَنَزَّهَتْ صِفَاتُهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْغَفُورُ الرَّحِيمِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الشُّكُورُ الْعَظِيمِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْاَوَّلُ الْقَدِيمُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْآخِرُ الْمُقِيمُ. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْاَزَلِيُّ الْاَبَدُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْاَحَدُ. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْفَرْدُ الصَّمَدُ. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ قَيُّومُ السَّرْمَدِى. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَلَاوَلَدًا وَلَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ. Lā ilāhe illa'llāhu vaḥdehū ve ṣadaḳa vaʿdehū ve naṣara ʿabdehū ve eʿazze (7) cündehū ve ġafara ẕenbehū ve hezeme'l-aḥzābu vaḥdehū ve lā şey'e baʿdehū. Lā ilāhe illa'llāhu ve lā ḥavle ve ḳuvvete illā bi'llāhi. (8) Lā ilāhe illa'llāhu ve lā naʿbüdu illā iyyāhu lehü'l-niʿmetü ve lehü'l-fażlü ve lehü'ṣ-ṣenā'ü'l-ḥasenü. Lā ilāhe illa'llāhu (9) muḫliṣīne lehü'd-dīne ve lev kerihe'l-kāfirūne. Lā ilāhe illa'llāhü'l-melikü'l-cebbārü. Lā ilāhe illa'llāhü'l-ʿazīzü' (10) ġaffāru. Lā ilāhe illa'llāhü'l-vāḥidi'l-fehhāru. Lā ilāhe illa'llāhuü'l-müheyminü's-settār. Lā ilāhe illa'llāhü' (11) l-kebīrü'l-müteʿālü. Lā ilāhe illa'llāhu celle celālühū. Lā ilāhe illa'llāhu celle ṣenā'ühe. Lā ilāhe illa'llāhu ʿamme nevālühū. (12) Lā ilāhe illa'llāhu ʿaẓume şānühū. Lā ilāhe illa'llāhu şumül iḥsānühū. Lā ilāhe illa'llāhu taʿālā kibriyā'ühū. Lā ilāhe (13) illa'llāhu teḳaddeset esmā'ühū. Lā ilāhe illa'llāhu tenezzehet ṣıfātühū. Lā ilāhe illa'llāhü'l-celīmü'l-kerīmi. (14) Lā ilāhe illa'llāhü'l-ʿaliyyü'l-ʿaẓīmü. Lā ilāhe illa'llāhu ġafūrü'l-raḥīmi. Lā ilāhe illa'llāhu şükūrü'l-ḥalīmü (15) lā ilāhe illa'llāhü'l-evvelü'l-ḳadīmü. Lā ilāhe illa'llāhü'l-āḫirü'l-muḳīmü lā ilāhe illa'llāhü'l-ezeliyyü'l-ebedü. (16) Lā ilāhe illa'llāhü'l-vāḥidü'l-eḥadü ferdü'ṣ-ṣamedü. Lā ilāhe illa'llāhu ḳayyūmü's-sermedü. (17) Lā ilāhe illa'llāhu lem yetteḫiẕ ṣāḥibeten ve lā veleden ve'l-evḥaden. Lā ilāhe illa'llāhu lem yelīd ve lem yūled ve lem yekunü lehū küfüven

eḥadun.[490] (158b-1) لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَعْبُودُ بِكُلِّ مَكَانٍ. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَذْكُورُ بِكُلِّ لِسَانٍ. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَشْكُورُ بِكُلِّ اِحْسَانٍ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمُنْعِمُ بِلَا اِمْتِنَانٍ. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَأْنٍ. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اِيمَانًا بِاللّٰهِ . لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اَمَانًا مِنَ اللّٰهِ . لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اَمَانَةً عِنْدَ اللّٰهِ . لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ حَقًّا حَقًّا. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اِيمَانًا وَصِدْقًا. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ تَلَطُّفًا وَرِفْقًا. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ تَعَبُّدًا وَرِقًّا. لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الصَّاحِبُ الْوَحْدَانِيَّةِ الْقَدِيمِيَّةِ الْاَزَلِيَّةِ الْاَبَدِيَّةِ الَّذِي لَيْسَ لَهُ ضِدٌّ وَلَانِدٌّ وَلَا شِبْهٌ. وَلَاشَرِيكٌ وَلَانَظِيرٌ. وَلَامُشِيرٌ وَلَاوَزِيرٌ وَلَاوَلَدٌ وَلَا مَوْلُودٌ مُحَمَّدٌ الرَّسُولُ اللّٰهِ قَائِمًا بِاَمْرِهِ وَوَحْيِهِ. اَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّمَاتِ كُلِّهَا مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ. Lā ilāhe illāhü'l-ᶜmaᶜbūdü bi-külli mekānin. Lā ilāhe illāhü'l-mezkūrü bi-külli lisānin. Lā ilāhe illāhü'l-meşkūru (2) bi-külli iḥsānin. Lā ilāhe illāhü'l-münᶜimü bi-lā imtinānin. Lā ilāhe illāhu külle yevmin hüve fī şe'nin. Lā ilāhe (3) illāhu īmānen bi'llāhi. Lā ilāhe illāhu emānen mina'llāhi. Lā ilāhe illāhu emāneten ᶜinda'llāhi. Lā ilāhe (4) illāhu ḥakkan ḥakkan. Lā ilāhe illāhu īmānen ve ṣıdkan. Lā ilāhe illāhu telaṭṭufen ve rifkan. Lā ilāhe (5) illāhu teᶜabbüden ve rıkkan. Lā ilāhe illāhü'l-ṣāḥibü'l-vaḥdāniyyeti'l-kadīmiyyeti'l-ezeliyyeti'l-ebediyyeti'llezī (6) leyse lehū żıddun ve lā niddün ve lā şibhün ve lā şerīkün ve lā naẓīrun ve lā müşīrün ve lā vezīrün ve lā veledün ve lā (7) mevlūdün Muḥammedü'r-resūlu'llāhi ḳā'imen bi-emrihī ve vaḥyihī. Eᶜūẕü bi-kelimāti'llāhi't-temmāti küllihā min şerri (8) mā

[490] Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur, yalnız o vardır ve vadinde sâdıktır. O, kulunu zafere erdirdi ve ordusunu izzetlendirdi ve günahını bağışladı ve örgütleri dağıttı ve o, tektir ve ondan sonrası yoktur. İlah (tapacak) ancak Allah'tır, güç ve kuvvet yalnız Allah'ındır. İlah ancak Allah'tır ki yalnızca ona taparız. Nimet onundur ve fazilet ve güzel övgü onadır. İlah (tapacak) ancak Allah'tır ve kâfirler hoş istemeseler de din muhlislerindir. Melik ve cebbar olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Yüce ve ziyade bağışlayıcı olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Tek ve kahr eden Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Ziyade gizleyici müheymin (kullarını havf ve haşyetden emin ve azad eden Allah) dir. Ulu ve yüce olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Celâli yüce olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Övgüsü büyük olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Her şeye nail olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Şanı yüce Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Her kese ihsanı olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Uluları yüce kılan Allah'dan başka ilah (tapacak) yoktur. İsimleri kutsal olan Allah'dan başka ilah (tapacak) yoktur. Sıfatları ayıp ve noksandan uzak, temiz ve pak olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Ağırbaşlı ve eli açık olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Ulu ve yüce Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Bağışlayan ve esirgeyen Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Kendisine çok şükr edilen Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Ezelî (öncesiz) olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Ebedî (sonrasız) olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Ezelî ve ebedî olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Tek olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Tek ve samed (hiç bir şeye ihtiyâcı olmayan) Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Kayyum ve sermedî olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Arkadaş ve çocuk edinmeyen Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Doğurmayan ve doğrulmayan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Eşi ve benzeri olmayan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur.

ḫalaḳa[491] dėye s̱elās̱e ve andan ṣoŋra ذَرَءَ وَ بَرَءَ ẕere'e ve bere'e[492] dėye بِسْمِ اللّٰهِ خَيْرُ الاَسْمَاءِ

بِسْمِ اللّٰهِ رَبُّ الْاَرْضِ وَرَبُّ السَّمَاءِ بِسْمِ اللّٰهِ الَّذِي لَايَضُرُّ مَعَ اِسْمِهِ شَيْءٌ فِى الْاَرْضِ وَلَافِى السَّمَاءِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ Bismi'llāhi ḫayrü'l-esmā'i bismi'llāhi Rabbü'l- (9) arḍi ve Rabbü's-semā'i bismi'llāhi'llezī lā yaḍurru maʿa ismihī şey'ün fi'l-ʿarḍi ve lā fi's-semā'i ve hüve's- (10) semīʿü'l-ʿalīmü[493] dėye ثَلٰثَ مَرَّاتٍ s̱elās̱e merrātin[494] ve andan ṣoŋra بِسْمِ اللّٰهِ افْتَتَحْتُ عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ وَفَوَّضْتُ اَمْرِي اِلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي اَحْيَانَا بَعْدَ مَا اَمَاتَنَا وَرَدَّ اِلَيْنَا اَرْوَاحَنَا وَاِلَيْهِ الْبَعْثُ وَالنُّشُورُ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي عَافَنَا مِنْ نَوْمِنَا وَاَبْقَانَا مِنْ اَمْسِنَا اِلَى يَوْمِنَا هٰذَا. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى الطَّاعَةِ وَالتَّوْفِيقِ وَنَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ عَمْدٍ وَخَطَاءٍ وَنُقْصَانٍ وَتَقْصِيرٍ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي ذَهَبَ بِاللَّيْلِ مُظْلِمًا وَجَاءَ بِالنَّهَارِ مُبْصِرًا. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ. اَلَّذِي اَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَايَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَايَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَاَورَثَنَا الْاَرْضَ نَتَبَوَّءُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوا اَنْ تِلْكُمُوا الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ. اَللّٰهُمَّ اِنَّا اَصْبَحْنَا نُشْهِدُكَ وَنُشْهِدُ حَمَلَةَ عَرْشِكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ بِاَنَّكَ اَنْتَ اللّٰهُ الَّذِي لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ نَسْتَغْفِرُكَ وَنَتُوبُ اِلَيْكَ وَنَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ Bismi'llāhi iftetaḥtü ʿala'llāhi tevekkeltü ve fevvaḍtü (11) emri ila'llāhi inna'llāhe baṣīrun bi'l-ʿibādi. El-ḥamdü li'llāhi'llezī eḥyānā baʿde mā emātenā ve redde ileynā (12) ervāḥenā ve ileyhi'l-baʿs̱ü ve'n-nüşūru. El-ḥamdü li'llāhi'llezī ʿāfenā min nevminā min emsinā (13) ilā yevminā hāẕā. El-ḥamdü li'llāhi

---

491 Bütün mekanların mabud'u Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Her dil ile zikr edilen Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Her ihsanına şükr edilen Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Yasaklamadan nimet veren Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Her gün işinde olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. İman edilecek Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Güvenilecek olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Emânet edilecek olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Gerçekten gerçek olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. İnanılır ve güvenilir Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Lûtf gösterecek ve arkadaşlık edecek olan Allah'tan başka ilâh (tapacak) yoktur. Kendisine ibadet edilecek olan ve incelik sahibi olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Karşıtı ve altarnetifi, ortağı, vezîri, etkileyicisi, çocuğu olmayan ebedî, ezelî, kadîm, tek sahip olan Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur. Doğrulmuş olan Muhammet de onun emir ve vahyiyle kaim olan Allah'ın elçisinden başkası değildir. Yaratılmış olanların şerrinden Allah'ın bütün kelimelerine sığınırım.

492 Yarattı ve akladı.

493 Adların en hayırlısı Allah'ın adıyla; yeryüzü ve gökyüzünün rabbi Allah'ın adıyla; yeryüzünde ve gökyüzünde onun adıyla birlikte hiç bir şeyin zarâr vermeyeceği Allah'ın adıyla ve o, işiten ve bilendir.

494 Üç kez (tekrarla)

ʿale'ṭ-ṭāʿati ve't-tevfīḳi ve nestağfiru'llāhe min külli ẕenbin ʿamdin ve ḫaṭā'in (14) ve noḳṣānin ve taḳṣīrin. El-ḥamdü li'llāhi'lleẕī ẕehebe bi'l-leyli muẓlimen ve cā'e bi'n-nehāri mübṣıran. El-ḥamdü li'llāhi' (15) lleẕī eẕhebe ʿanne'l-ḥazene inne Rabbenā le-ġafūrun şekūrun. Elleẕī eḥalenā dāre'l-muḳāmeti min faḍlihī (16) lā yemessünā fīhā naṣabün ve lā yemessünā fīhā lüġūbün. El-ḥamdü li'llāhi'lleẕī ṣadaḳanā vaʿdehū ve evras̱enā (17) el-arḍa netebevve'ü mine'l-cenneti ḥays̱ü neşā'ü fe-niʿme ecrü'l-ʿāmilīne. El-ḥamdü li'llāhi'lleẕī hedānā li-hāẕā (159a-1) ve mā künnā li-nehtedī lev lā en hedāna'llāhu le-ḳad cā'etü rusülü Rabbinā bi'l-ḥaḳḳi ve nūdū en tilkümü'l- (2) cenetü uriṣtümūhā bi-mā küntüm taʿlemūne Allāhümme innā aṣbaḥnā nüşhidüke ve nüşhidü ḥamelete ʿarşike (3) ve melā'iketike ve cemīʿi ḫalḳike bi-enneke ente Allāhü'lleẕī lā ilāhe illā ente vaḥdeke lā şerīke leke (4) nestağfiruke ve netūbu ileyke ve neşhedü enne Muḥammeden ʿabdüke ve Resūlüke[495] dėye s̱elās̱e ve andan ṣoŋra (5) اَللّٰهُمَّ اِنَّا نُقَدِّمُ اِلَيْكَ بَيْنَ يَدَي كُلِّ نَفَسٍ وَلَمْحَةٍ وَلَحْظَةٍ وَنَظْرَةٍ وَطَرْفَةٍ يَطْرِفُ بِهَا اَهْلُ السَّمٰوَاتِ وَاَهْلُ الْاَرْضِ وَكُلُّ شَيْءٍ هُوَ فِي عِلْمِكَ كَائِنٌ اَوْقَدْ كَانَ اَللّٰهُمَّ اِنَّا نُقَدِّمُ اِلَيْكَ بَيْنَ يَدَي ذٰلِكَ كُلِّهِ مَرْحَبًا مَرْحَبًا بِالصَّبَاحِ الْجَدِيدِ وَبِالْيَوْمِ السَّعِيدِ وَبِالْمَلَكَيْنِ الْكِرَامَيْنِ الْاَكْرَمَيْنِ الْكَاتِبَيْنِ الشَّاهِدَيْنِ الْعَادِلَيْنِ الْحَافِظَيْنِ حَيَّاكُمُ اللّٰهُ تَعَالَى اُكْتُبَا فِي غُرَّةِ يَوْمِنَا هٰذَا نَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَنَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَحَبِيبُهُ وَصَفِيُّهُ وَهٰذِهِ الشَّهَادَةِ نَحْيٰي وَعَلَيْهَا نَمُوتُ وَعَلَيْهَا نُبْعَثُ غَدًا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالَى لِلّٰهِ وَاَصْبَحْنَا وَاَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلّٰهِ تَعَالَى وَالْعَظَمَةُ لِلّٰهِ وَالْهَيْبَةُ لِلّٰهِ وَالْقُدْرَةُ لِلّٰهِ وَالْكِبْرِيَاءُ لِلّٰهِ وَالْآلَاءُ لِلّٰهِ وَالنَّعْمَاءُ لِلّٰهِ وَالْبَقَاءُ لِلّٰهِ وَالْبَهَاءُ لِلّٰهِ وَالْجَمَالُ لِلّٰهِ وَالْجَلَالُ لِلّٰهِ وَالْمُلْكُ لِلّٰهِ وَالْمَلَكُوتُ لِلّٰهِ وَالْجَبَرُوتُ لِلّٰهِ الْوَاحِدُ الْقَهَّارِ. اَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْاِسْلَامِ وَعَلَى كَلِمَةِ الْاِخْلَاصِ وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمْ وَعَلَى

---

495 Allah'ın adıyla açtık. Allah'a tevekkül ettim ve işimi Allah'a havale ettim. Elbette Allah kullarını görendir. Ölümden sonra bizi dirilten; ruhlarımızı bize geri verip dirilten Allah'a şükür ve övgü. Uykumuzdan bize afiyet veren ve dünden bu güne kalmamızı sağlayan Allah'a şükür ve övgü. İtaat ve üstünlük üzerine Allah'a şükür ve övgü. Bütün günah, hata ve noksandan Allah'tan yarlıgama dileriz. Geceyi giderip aydınlık gündüzü getiren Allah'a şükür ve övgü. Bizden hüznü gideren Allah'a şükür ve övgü. Elbette Rabbimiz bağışlayan ve kendisine şükr edilendir. O ki Darü'l-kıyameyi (cenneti) bize faziletinden ötürü verdi. Orada bize sıkıntı yoktur. Vadinde doğru olan Allah'a şükür ve övgü. Yeryüzünü bize bırakan ve cenneti de istediğimiz gibi yurt edinmemizi sağlayan Allah'a şükür ve övgü. İşleyenlerin mükâfatı ne güzel! Bundan dolayı bize doğru yolu gösteren Allah'a şükür ve övgü. Şayet bize doğru yolu göstermeseydi doğru yolu bulamazdık. Rabbimiz peygamberleri gerçekten gönderdi ve yaptığınızın sonucunda varis olacağınız cennete çağırdılar. Allahım! Arşına, meleklerine ve bütün yarattıklarına şehadet ederiz ki sen tek ve ortağı olmayan ilahsın. Senden yarlıgama dileriz ve sana döneriz ve tanıklık ederiz ki Muhammet senin kulun ve elçindir.

مِلَّةِ اَبِيْنَا اِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ اَلصَّلوٰةُ وَاَلسَّلَامُ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَاكَانَ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيُّ الْاَعْلٰى الْوَهَّاب Allāhümme innā nuḳaddimü ileyke beyne yedā külli nefesin ve lemḥatin ve laḥẓatin ve naẓratin ve ṭarfetin yaṭrifü bi-hā (6) ehlü's-semāvāti ve ehlü'l-arḍi ve küllü şeyin hüve fī ʿilmike kāyinü ev ḳad kāne Allāhümme innā nuḳaddim ileyke (7) beyne yedā ẕālike küllihī merḥaban merḥaban bi'ṣ-ṣabāḥi'l-cedīdi ve bi'l-yevmi's-saʿīdi ve bi'l-melekeyni'l-kirāmeyni'l- (8) ekremeyni'l-kātibeyni'ş-şāhideyni'l-ʿādileyni'l-ḥāfıẓeyni ḥayyākümu'llāhu taʿālā üktübā fī ġurreti (9) yevminā hāẕā neşhedü en lā ilāhe illa'llāhu vaḥdehū lā şerīke lehū ve neşhedü enne Muḥammeden ʿabdühū ve Resūlühū (10) ve ḥabībühū ve ṣafiyyühū ve ʿalā hāẕihi'ş-şehādeti naḥyā ve ʿaleyhā nemūtu ve ʿaleyhā nebʿaṣü ġaden in şā'a'llāhu (11) taʿālā aṣhabnā ve aṣbaḥe'l-mülkü li'llāhi taʿālā ve'l-ʿaẓametü li'llāhi ve'l-heybetü li'llāhi ve'l-ḳudretü li'llāhi ve'l-kibriyā'ü (12) li'llāhi ve'l-ālā'ü li'llāhi ve'n-naʿmā'ü li'llāhi ve'l-beḳā'ü li'llāhi ve'l-behā'ü li'llāhi ve'l-cemālü li'llāhi ve'l-celālü li'llāhi ve'l-mülkü (13) li'llāhi ve'l-melekūtü li'llāhi ve'l-ceberūtü li'llāhi'l-vāḥidü'l-ḳahhāri. Aṣbaḥnā ʿalā fıṭrati'l-İslāmi ve ʿalā kelimeti'l- (14) iḫlāṣi ve ʿalā dīni nebiyyinā Muḥammedin ṣalla'llāhu taʿālā ʿaleyhi ve sellem ve ʿalā milleti ebīnā İbrāhīmi (15) ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām ḥanīfen müslimen ve mā kāne ve mā ene mine'l-müşrikīne sübḥāne Rabbiyye'l- ʿaliyyü'l- (16) ʿale'l-vehhāb[496] dėye ثَلٰثَ مَرَّاتٍ şelāṣe merrātin ve andan ṣoŋra لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اَللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا اُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ اَنْتَ كَمَا اَثْنَيْتَ عَلٰى نَفْسِكَ سُبْحَانَكَ مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا مَعْرُوفُ. سُبْحَانَكَ مَا ذَكَرْنَاكَ حَقَّ ذِكْرِكَ يَا مَذْكُورُ. سُبْحَانَكَ شَكَرْنَاكَ حَقَّ شُرِكَ يَا مَشْكُورُ. سُبْحَانَكَ مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ يَا مَعْبُدُ. سُبْحَانَ اَللهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اَللهِ الْعَظِيمْ وَبِحَمْدِهِ وَلَاحَوْلَ وَلَاقُوَّةَ اِلَّا بِاَللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيم. سُبْحَانَ اَللهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَاءَ نَفْسِهِ وَزِنَتَ عَرْشِهِ وَمِدَادًا كَلِمَاتِهِ وَمَلَاءَ بَرِّهِ وَبَحْرِهِ. سُبْحَانَ اَللهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَااِلٰهَ اِلَّا اَللهُ وَاَللهُ اَكْبَرْ

---

496 Allahım! Elbette ellerimizin arasında sana sunarız ki tüm nefis, bir an, bir bakış, yeryüzü ve gökyüzü ehlinin çepeçevre her tarafı, olan ya da olacak her şey senin ilmindedir. Allahım! Bütün bunları elimizle sana sunarız. Yeni sabaha merhaba, mutlu güne merhaba, şahit olan, adil ve koruyucu Kirâmen Kâtibîn meleklerine merhaba. Allah, size hayat versin. Bu günümüzü parlak günümüzü yazınız ve şahit oluruz ki tek Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur ve onun ortağı yoktur ve şahitlik ederiz ki Muhammet onun kulu, elçisi ve habibi ve seçilmişidir ve bu şehadet üzerine dirilir ve ölürüz ve yarın Allah dilerse yeniden diriliriz. Biz de mülk de Allah'ındır. Azamet, heybet, kudret, büyüklük, nimet, bakîlik, beha ve cemal, celâl, mülk, melekut ve ceberrut ve kahhar olan tek Allah'ındır. İslâm fıtratı ve ihlâs kelimesi ve peygamberimiz Muhammet dini üzerine, Hanîf ve Müslim olan babamız İbrahim -Ona salât ve selâm olsun- milleti üzerine olduk, o da ben de müşriklerden değilim. Ziyâde hibe edici, Ulu ve yüce Rabbimi tesbih ederim.

وَلَاحَوْلَ وَلَاقُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ... اَعُوذُ بِاللّٰهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ وَالْاٰتِهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَبَلَاتِهِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ اِيَّكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ آمِينَ۰ وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ۰ اَللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَانَوْمٌ لَهُ مَافِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مَنْ ذَالَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ اِلَّا بِاِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ اِلَّا بِمَاشَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ. لَا اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْتَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِاسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَي لَاانْفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَمِيعٌ. اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا اَوْلِيَاءُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ اُلٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ. لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ مَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْتُبْدُوا مَا فِي اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنَ كُلٌّ آمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَانُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ وَرُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ لَايُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَاتُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْلَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلَانَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ۰ رَبَّنَا لَاتُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ. رَبَّنَا اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَارَيْبَ فِيهِ اِنَّ اللّٰهَ لَايُخْلِفُ الْمِيعَدَ۰ اَلَّذِينَ يَقُولُنَ رَبَّنَا اِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْلَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ الصَّابِرِينَ وَالصَّدِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْاَسْحَارِ. شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَاُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ. اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ. قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ۰ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِي سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَي عَلَيعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِاَمْرِهِ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ تَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ اُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ. وَلَاتُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَ طَمَعًا اِنَّ رَحْمَةَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ. لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ. فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ. Lā ilāhe illā ente sübḥāneke Allāhümme (17) ve bi-ḥamdike lā uḥṣī s̱enā'en ʿaleyke ente ke-mā es̱neyte ʿalā nefsike sübḥāneke mā ʿarafnāke (159b-1) Ḥaḳḳa maʿrifetike yā maʿrūfu. Sübḥāneke mā ẕekernāke Ḥaḳḳa ẕikrike yā meẕkūrü. Sübḥāneke mā şekernāke (2) Ḥaḳḳa şükrike yā meşkūrü. Sübḥāneke mā ʿabednāke Ḥaḳḳa ʿibādetike yā maʿbūdü. Sübḥāna'llāhi ve bi-ḥamdihī (3) sübḥāna'llāhi'l-ʿaẓīm ve bi-ḥamdihī ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā bi'llāhi'l-ʿaliyyi'l-

ʿaẓīmi. Sübḥāna'llāhi ve bi-ḥamdihī (4) ʿadede ḫalḳihī ve rıżā'e nefsihī ve zinete ʿarşihī ve midāden kelimātihī ve milā'e berrihī ve baḥrihī. Sübḥāna'llāhi (5) el-ḥamdü li'llāhi ve lā ilāhe illa'llāhu va'llāhu ekber ve lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā bi'llāhi'l-ʿaliyyi'l-ʿaẓīmi... (6) Eʿūẕü bi'llāhi's-semīʿi'l-ʿalīmi ve ālā'ihī mine'ş-şeyṭāni'r-racīmi ve belā'ihī bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi (7) el-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ʿālemīne'r-raḥmāni'r-raḥīmi māliki yevmi'd-dīni iyyāke naʿbüdü ve iyyāke nestaʿīnü (8) ihdina'ṣ-ṣırāṭe'l-müstaḳīme ṣırāṭe'lleẕīne enʿamte ʿaleyhim ġayri'l-maġḍūbi ʿaleyhim ve la'ḍ-ḍāllīne (9) āmīn ve ilāhüküm ilāhün vāḥidün lā ilāhe illā hüve'r-raḥmānü'r-raḥīmi. Allāhü lā ilāhe illā hüve'l-ḥayyü'l-ḳayūmmü (10) lā te'ḫuẕühū sittetün ve lā nevmün lehū mā fi's-semāvāti ve mā fi'l-arḍi men ẕe'lleẕī yeşfeʿu ʿindehū illā (11) bi'iẕnihī yaʿlemü mā beyne eydīhim ve mā ḫalfehüm ve lā yuḥīṭūne bi-şey'in min ʿilmihī illā bi-māşā'e ve siʿa kürsiyyühü's- (12) semāvāti ve'l-arḍe ve lā ye'üdühū ḥıfẓuhümā ve hüve'l-aliyyü'l-ʿaẓīmü lā ikrāhe fi'd-dīni ḳad tebeyyene'r- (13) rüşüd mine'l-ġayyi fe-men yekfür bi'ṭ-ṭāġūti ve yü'min bi'llāhi fe-ḳadi'stemseke bi'l-ʿurveti'l-vüsḳā (14) la'nfiṣāme lehā va'llāhu semīʿun ʿalīmun. Allāhu veliyyü'lleẕīne āmenū yuḫricühüm mine'ẓ-ẓulümāti ile'n-nūri (15) ve'lleẕīne kefevū evliyā'ühümü'ṭ-ṭāġūtü yuḫricūnehüm mine'nnūri ile'ẓ-ẓulümāti ülā'ike aṣḥābu'n- (16) nārihüm fīhā ḫālidūne. Li'llāhi mā fi's-semāti ve mā fi'l-arḍi ve in tübdū mā fī enfüsiküm ev (17) tuḫfūhü yuḥāsibküm bihi'llāhu fe-yaġfiru li-men yeşā'ü ve yuʿaẕibu min yeşā'ü va'llāhu ʿalā külli şey'in ḳadīrun (160a-1) āmene'r-resūlü bi-mā ünzile ileyhī min Rabbihī ve'l-mu'minūne küllü āmene bi'llāhi ve melā'iketihī ve kütübihī (2) ve rusülihī lā nüferriḳu beyne eḥadin min rusülihī ve ḳālū semiʿnā ve eṭaʿnā ġufrāneke Rabbenā ve ileyke'l-maṣīru (3) lā yükellifü'llāhu nefsen illā vüsʿahā lehā mā kesebet ve ʿaleyhā ma'ktesebet Rabbenā lā tü'āḫiẕnā in (4) nesīnā ev eḫṭā'nā Rabbenā ve lā taḥmil ʿaleynā ısran ke-mā ḥameltehū ʿale'lleẕīne min ḳablinā Rabbenā ve lā (5) tuḥammilnā mā lā ṭāḳate lenā bihī vaʿfu ʿannā va'ġfir lenā va'rḥamnā ente Mevlānā fe'nṣurnā ʿale'l-ḳavmi'l- (6) kāfirīne. Rabbenā lā tüziġ ḳulūbenā baʿde iẕ hedeytenā veheb lenā min ledünke raḥmeten inneke ente'l- (7) vehhābi. Rabbenā inneke cāmiʿu'n-nāsi li-yevmin lā reybe fīhi inna'llāhe lā yuḫlifu'l-mīʿādi. Elleẕīne yeḳūlūne (8) Rabbenā innenā āmennā fa'ġfir lenā ẕünūbenā ve ḳınā ʿaẕābe'n-nāri eṣ-ṣābirīne ve'ṣ-ṣādıḳīne ve'l-ḳāninīne (9) ve'l-münāfıḳīne ve'l-müstaġfirīne bi'l-esḥāri. Şehida'llāhu ennehū lā ilāhe illā hüve ve'l-melā'iketü ve ūlü'l-ʿilmi ḳā'imen (10) bi'l-ḳısṭi lā ilāhe illā hüve'l-ʿazīzü'l-ḥakīmü inne'd-dīne ʿinda'llāhi'l-İslāmi. Ḳul Allāhümme

mālike'l-mülki (11) nü'ti'l-mülke men teşā'ü ve tenzi'u'l-mülke mimmen teşā'ü ve nu'izzü men teşā'ü ve tüzillü men teşā'ü bi-yedike'l-ḫayri (12) inneke 'alā külli şey'in ḳadīrun. Tūlicü'l-leyle fi'n-nehāri tūlicü'n-nehār fi'l-leyli ve tuḫrici'l-ḥayye mine'l- (13) meyyiti ve tuḫricü'l-meyyite mine'l-ḥayyi nerzuḳu men teşā'ü bi-ġayri ḥisābin. İnne Rabbekümü'llāhü'llezī ḫalaḳa's- (14) semāvāti ve'l-arḍe fī sitteti eyyāmin s̱ümme'stevā 'ale'l-'arşi yuġşi'l-leyle'n-nehāre yaṭlibühū ḥas̱īs̱en (15) ve'ş-şemse ve'l-ḳamere ve'n-nücūme musaḫḫarātin bi-emrihī elā lehü'l-ḫalḳu ve'l-emrü tebāreke'llāhu Rabbi'l-'ālemīne (16) ud'ū Rabbeküm taḍḍarru'an ve ḫufeyten innehū lā yuḥibbü'l-mu'tedīne ve lā tufsidū fi'l-arḍi ba'de'l-ıṣlāḥihā (17) ve'd'ūhu ḫavfen ve ṭama'an inne raḥmeta'llāhi ḳarībü mine'l-muḥsinīne. Le ḳad cā'eküm rasūlü min enfüsiküm (160b-1) 'azīzun 'aleyhi mā 'antitüm ḥarīṣun 'aleyküm bi'l-mü'minīne ra'ūfun raḥīmun. Fe-in tevellev fe-ḳul ḥasbiya'llāhu (2) Lā ilāhe illā hüve 'aleyhi tevekkeltü ve hüve Rabbü'l

-ʿarşi'l-ʿaẓīmi[497] dėye ثَلٰثَ مَرَّاتٍ s̱elās̱e merrātin. فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ. وَلَهُ الْحَمْدُ فِى
اَلسَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَالْمَيِّتِ وَيَخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ.
وَمِنْ آيَاتِهِ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَا اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

---

497 Senden başka ilah (tapacak) yoktur. Seni tesbih ederiz. Allahım! Sen kendini sena ettiğin gibi senin üzerine biz sayılamayacak sena ederiz. Seni tesbih ederiz. Ey bilinen! Seni tam olarak bilemedik. Seni tesbih ederiz. Ey zikr edilen, hakkıyla seni zikr edemedik. Seni tesbih ederiz. Ey şükr edilen! Sana hakkıyla şükr edemedik. Ey tapınılan! Sana hakkıyla ibadet edemedik. Allah'ı tesbih ederiz ve onu överiz ve Yüce Allah'ı şükür ve sena ile tesbih ederiz. Ulu ve yüce Allah'dan başka güç ve kuvvet yoktur. Allah'ı hamd ile tesbih ederiz ve yaratılmışların adedince ve nefsinin rızası adedince ve arşının ölçüsü adedince ve kelimelerin sayısınca ve kara ve denizlerin miktarınca hamd ve tesbih ederiz. Allah'a şükür ve övgü. Allah'tan başka ilah (tapacak) yoktur ve Allah uludur; ve ulu ve yüce olan Allah'tan başka güç ve kudret yoktur. İşitici, bilici, nimet verici olan Allah'a taşlanmış şeytandan ve belasından sığınırım. Bağışlayıcı, esirgeyen olan Allah'ın adıyla okurum. Ögmek Allahu Taalaya, alemleri besleyici olan. Bağışlayıcı esirgeyici (muhabbet edici). Ceza gününün maliki. Ancak sana taparız ve ancak senden yardım isteriz. Bizlere göster doğru olan yolu. Onların yolu ki inam ettin üzerlerine. Üzerlerine gazap olunmuşların ve yolunu şaşırmışların yolunun gayrisi. (Fâtiha Sûresi, 1-7. âyetler) Kabul et. Sizin mabudunuz bir olan mabuttur. Yoktur hiç bir mabut andan gayri. (Bakara Sûresi, 163. âyet) Allah! Asla mabut yoktur ondan gayri, diridir âlemin tedbirin edicidir; tutmaz onu uyumak ve uyku. Onun içindir ol şey ki göklerde ve yerde vardır. Kimdir şu ki şefaat eder ısmarlar onun yanında meğer onun hükmüyle. Bilir ol şey ki onların önündedir ve arkalarındadır ve tutabilmezler onun bildiğinden bir şey ki Allah diledi zabt etti onun padişahlığı gökleri ve yeri ve ağır olmaz onun üzerine gökleri ve yeri saklamak ve Allah Taala mertebeli ve büyük kadrlidür. Zor ve cebr etmek yoktur din ecl içün (yüzünden). Elbette zahir oldu doğru yol bulmaklık yetirmekten. Pes bir kimse inkâr etse sanemi ve hâçı ve iman getirse Allahu Taalaya. Pes el urdu muhkem olan ukde (kulp) ki yoktur kırılmak ve kesilmek onun için ve Allah, işidicidir, bilicidir. Allah, müminlerin işini yasayıcıdır (onlara arka vericidir). Dışarı götürür (çıkarır) onları karanlıklardan aydınlığa ve ol kimseler ki kâfirdirler ve onların velileri (arka vericileri) bütler ve sanemlerdir, onları çıkarır dışarı getirir aydınlıkdan karanlık canibine. İşbu güruh cehennemde olucudurlar. Onlar şu cehennemde ebedî kalıcıdırlar. (Bakara Sûresi, 255-257. âyetler) Allah'ın mülküdür ol şey ki göklerde ve ol şey ki yerde vardır. Eger aşikâre etseniz ol şey ki sizin kalbinizde vardır yahud gizli tutsanız onu elbette onun hesabını alır sizden Allah. Pes yarlıgar ol bir kimseyi ki diler azap eyler ol kimseyi ki diler ve Allah her bir şey üzerine kadirdir. İnandı peygambere ol şeye ki indirildi onun canibine kendi Rabbisinden ve müminler de inandı onların hepsi iman getürdiler Allahu Sübhaneye ve onun feriştelerine ve onun kitaplarına ve onun peygamberlerine dediler ayırmayız hiç bir kimsenin arasını Allah'ın peygamberlerinden ve dediler dinledik ve buyruldu kabul ettik; dileriz senin yarlıgamanı. Ey bizim Rabbimiz ve senin canebinedür gerü dönmek. Allah vacib kılmaz hiç bir kimse üzerine meğer onun kudreti kadarı elbette onun içündür ol şey ki işledi. Onun üzerinedir ol şey ki günah işledi. Ey bizim Rabbimiz tutma bizi eger unutsak ya hata etsek. Ey bizim Rabbimiz koyma bizim başımız üzerine ağır olan yükü. Nice ki koydun onu ol kimseler üzerine ki bizden ilerü geçtiler. Ey bizim Rabbimiz koyma bizim başımıza ol şeyi ki kudret yoktur bize onu kaldırmağa ve geç bizim günahımızdan ve yarlıga bizi ve bagışla bizim üzerimize. Sensin bizim velî-i umurumuz. Pes yardım et bize kâfir olan güruhlar üzerine. (Bakara Sûresi, 285-286 âyetler) Derler ey bizim Rabbimiz! Egri etme bizim kalblerimizi. Ondan sonra ki doğru yolu gösterdin bize ve

اَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. حٰم تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ

ذِي الطَّوْلِ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اِلَيْهِ الْمَصِيرُ. وَالْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰي فَادْعُوهُ بِهَا صَدَقَ اللهُ الْعَظِيمْ هُوَ اللهُ الَّذِي لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ. اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْئَلُكَ. Fe-
sübḥāna'llāhi ḥīne (3) tümsūne ve ḥīne tuṣbiḥūne ve lehü'l-ḥamdü fi's-semāvāti ve'l-ardi ve ʿaşiyyen ve ḥīne tüsḥirūne yuḫricu'l-ḥayye (4) mine'l-meyyiti ve yuḫricü'l-meyyite mine'l-ḥayyi ve yuḥyi'l-arḍa baʿde mevtihā ve keẕālike tuḫracūne ve min

---

bağışla bize kendi yanından nimeti. Elbette sensin ihsan edici. Ey bizim Rabbimiz! Elbette sensin âdemleri cem edici. Ol günde ki asla şek yoktur onda. Elbette Allah hilaf etmez vaʿdesine. (Āl-i ʿİmrân Sûresi, 8 ve 9. âyetler) Ol kimseler ki derler: Ey bizim Rabbimiz! Elbette biz iman getirdik. Pes yarlıga bizim için bizim günahlarımızı ve sakla bizi cehennemin azabından. Sabr edenler ve gerçek söyleyenler ve buyrulduyu kabul edenler ve nafaka verenler ve seher vakitlerinde yarlıganmak taleb edenler. Şahitlik verdi Allah şuna ki yoktur hiç mabut meğer ol Allah der ve şehadet etti melaikeler ve ilim sahibleri şu halde ki Allah âlemin tedbirini edicidir. Adliyle yoktur hiç mabut meğer ol Allahdır ki galibdir ve işleri muhkemdir. Tahkik muteber din Allah'ın yanında İslâm'dır. (Bakara Sûresi, 16-18. âyetler) De, ey Allah! Ey saltanatın mâliki verirsin padişahlığı ol kimesneye ki dilersin ve geri alırsın padişahlığı ol kimseden ki dilersin ve aziz edersin ol kimseyi ki dilersin ve zelil ve rezîl edersin ol kimseyi ki dilersin. Senin elindedir iyilik elbette sen her bir şey üzerine kadirdir. Dahil kılırsın ve götürürsün geceyi gündüze ve ithal edersin gündüzü geceye ve dışarı çıkarırsın diriyi ölüden ve dışarı çıkarırsın ölüyü diriden. Rızık verirsin ol kimesneye ki derlersiz hisapsız. (Bakara Sûresi, 26-27. âyetler) Tahkik sizin Rabbiniz ol Allah'tır ki yarattı gökleri ve yeri altı günde. Sonra arş üzere emri karar buldu örter geceyle gündüzü taleb eder gece gündüzü çabucak ve yarattı güneşi ve ayı ve yıldızları ve buyrultusuna tâbi oldukları halde haberdar olan. Onun içindir yaratmaklık ve buyrultuyu vermek ziyade büyük oldu. Allah âlemlerin Rabbisidir. ibadet edin kendi Rabbinize yalvarmakla ve âdemlerden gizlice. Elbette Allah sevmez haddinden geçenleri ve kötü iş işlemeyin yerde ıslah olunduktan sonra ve ibadet ediniz ona korkmakla ve ümit tutmakla. Tahkik Allah'ın esirgemesi yakındır güzel iş işleyenlere. (Aʿraf Sûresi, 54-56. âyetler) Ey Müslümanlar! Geldi size bir peygamber kendi kabilenizden katıydı onun üzerine sizin meşekkate uğramaklığınız. Harisdir sizin üzerinize ki hidâyet bulasınız Müslümanlara bağışlayıcıdır esirgeyicidir. Pes eger geri döneler de bestir (kâfidir) bana Allah hiç bir mabut yoktur ondan gayrı tapşırdım (tevekkül etdim) ve Allah büyük olan arşın sahibidir. (Tevbe Sûresi, 128 ve 129. âyetler)

āyātihī (5) en ḫalaḳaküm min türābin s̱ümme iẕā entüm beşerün tenteşirūne.[498] Sübḥāne Rabbike Rabbiye'l-ʿizzeti ʿammā yaṣifūne (6) ve selāmün ʿale'l-mürselīne ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ʿālemīne.[499] Eʿūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīmi (7) bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi ḥām mīm tenzīlü'l-kitābi mina'llāhi'l-ʿazīzi'l-alīmi[500] Ġāfiri'ẕ-ẕenbi ve ḳābili's̱-s̱evbi (8) şedīdi'l-ʿiḳābi ẕi'ṭ-ṭavli lā ilāhe illā hüve ileyhi'l-maṣīrü ve li'llāhi'l-esmā'ü'l-ḥüsnā fe'dʿūhü bi-hā.[501] (9) Ṣadaḳa'llāhü'l-ʿaẓīmü hüva'llāhü'lleẕī lā ilāhe illā hüve Allāhümme innā nes'elüke.[502] Yā Allāhu yā Raḥmānu yā Raḥīmu (10) yā Melikü yā Ḳuddūsü yā Selāmü yā Mü'minü yā Müheyminü yā ʿAzīzü yā Cebbāru yā Mütekebbiru yā Ḫāliḳu yā Bāri'ü (11) yā Muṣavviru yā Ġaffāru yā Ḳahhāru yā Vehhābu yā Rezzāḳu yā Fettāḥu yā ʿAlīmu yā Ḳābiḍu yā Bāsiṭu (12) yā Ḫāfiḍu yā Rāfiʿu yā Muʿizzu yā Muẕillu yā Semīʿu yā Baṣīru yā Ḥakemu yā ʿAdelü yā Laṭīfü yā Ḫabīru (13) yā Ḥalīmu yā ʿAẓīmu yā Ġafūru yā Şekūru yā ʿAliyyü yā Kebīru yā Ḥafīẓu yā Meḳītü yā Ḥasību (14) yā Celīlü yā Cemīlü yā Kerīmü yā Vāsiʿu yā Ḥakīmü yā Vedūdu yā Mecīdu yā Bāʿis̱ü yā Şehīdü (15) yā Ḥaḳḳu yā Vekīlü yā Ḳaviyyü yā Metīnü yā Veliyyü yā Ḥamīdu yā Muḥṣī yā Mübdī'ü yā Muʿīdu (16) yā Muḥyī yā Mümītü yā Ḥayyü yā Ḳayyūmü yā Vācidü yā Eḥadü yā Ṣamedü (17) yā Ḳādiru yā Muḳtediru yā Muḳaddimu yā Mu'aḫḫiru yā Evvelü yā Āḫiru yā Ẓāhiru yā Bāṭınu yā Vālī (161a-1) yā Müteʿālī yā Berru yā Tevvābü yā Münteḳımu yā ʿAfvü yā Ra'ūfu yā Māliki yā Ẕe'l-Celālü (2) ve'l-İkrāmi yā Muḳsiṭu yā Cāmiʿu yā Ġaniyyü yā Muġnī yā Muʿṭī yā Māniʿu yā Ḍārru yā Nāfiʿu (3) yā Nūrü yā

---

498 Sonra temizce anın Allahu Sübhaneyi akşama dahil olduğunuz vakitte ve sabaha dahil olduğunuz vakitte ve onun içindir övmek göklerde ve yerde ve gündüzün ahirinde ve zevâl vaktine dahil olduğunuz vakitte. Dışarı çıkarır diriyi ölüden ve dışarı çıkarır ölüyü diriden ve diriltir öldükten sonra ve bunun gibi dışarı çıkarılırsınız ve Allah'ın nişanlarıdır şu ki yarattı sizi toprakdan. Sonra nagehan siz âdem oldunuz dağıldınız yerin yüzünde. (Rûm Sûresi, 17-20. âyetler)

499 Senin galebe ve kuvvet sahibi olan Rabbin müşriklerin dedikleri sıfatlardan paktır ve selâm olsun Allah'ın peygamberleri üzerine ve âlemlerin Rabbisi olan Allahu Taalaya şükür ve övgü. (Sâffât Sûresi, 180, 181, 182. âyetler)

500 Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırız. Bağışlayıcı ve esirgeyici Allah'ın adıyla okurum. Hâm, Mîm. Allah bilir ondan muradı. İşbu kitabı aşağı göndermek galip olan hikmetle mevsuf olan Allah canibindendir. (Gâfur, Câsiye ve Ahkâf Sûreleri 1. âyetleri)

501 Allah içindir güzel olan adlar. O halde dua edin ona bu adlar ile. (Aʿrâf Sûresi, 180. âyet)

502 Yüce Allah gerçektir. Ondan başka ilah (tapacak) yoktur. Ey Allahım! Senden diliyoruz.

Hādī yā Bedīʿuyā Bāḳī yā Vāris̱u yā Reşīdü yā Ṣabūru. اَلَّذِي تَقَدَّسَتْ عَنِ الْاَشْيَاءِ ذَاتُهُ وَتَنَزَّهَتْ عَنِ
مُشَابَهَتِ الْاَمْثَالِ صِفَاتُهُ وَدَلَّتْ عَلَى وَحْدَانِيَّةِ مَصْنُوعَاتُهُ وَشَهِدَتْ بِاُلُوهِيَّتِهِ اَيَاتُهُ وَاحِدٌ لَامِنْ قِلَّةٍ بِالْبِرِّ مَعْرُوفٌ بِالْاِحْسَانِ مَوْصُوفٌ مَعْرُوفٌ بِلَا
غَايَةٍ وَمَوْصُوفٌ بِلَا نِهَايَةٍ اَوَّلٌ قَدِيمٌ بِلَا اِبْتِدَاءٍ وَآخِرٌ مُقِيمٌ بِلَا اِنْتِهَاءِ اَلَّذِي لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَه وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا وَغَفَرَ ذُنُوبَ
الْمُذْنِبِينَ. كَرْمًا وَحِلْمًا لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ اَلسَّمِيعُ اَلْبَصِيرُ هُوَ مَوْلَانَا وَاِلَيْهِ الْمَصِيرُ. نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ اَلنَّصِيرُ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ
الْمَصِيرُ. لَاحَوْلَ عَنْ مَعْصِيَتِ اَللهِ اِلَّا بِعِصْمَةِ اَللهِ . وَ لَاقُوَّةَ عَلَى طَاعَةِ اَللهِ اِلَّا بِتَوْفِيقِ اَللهِ لَامَلْجَأْ وَلَامَنْجَأَ مِنَ اَللهِ اِلَّا بِاَللهِ مَا شَاءَ اَللهُ
كَانَ وَمَا لَمْ يَشَالَمْ يَكُنْ وَمَا قَدَرَ سَيَكُونُ اَلَا اِلَى اَللهِ تُصِيرُ الْاُمُورُ. يَفْعَلُ اَللهِ مَا يَشَاءُ بِقُدْرَتِهِ وَيَحْكُمُ مَايُرِيدُ بِعِزَّتِهِ اَلَا لَهُ الْحَلقُ وَالْاَمْرِ
تَبَارَكَ اَللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ. اِنَّ اَللهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى اَلنَّبِيِّ يَا اَيُّهَا اَلَّذِينَ آمَنُو صَلُّو عَلَيْهِ وَسَلِّمُو تَسْلِمًا اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى
آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ Ellezī teḳaddeset (4) ʿani'l-eşyā'i ẕātühū ve tenezzehet ʿani müşābeheti'l-ems̱āli ṣıfātühū ve dellet ʿalā vaḥdāniyyetihī maṣnuʿātühū (5) ve şehīdet bi-ülūhiyyetihī eyyātühū vāḥidun lā min ḳılleti ve mevcūdün lā min ʿilletin bi'l-birri maʿrūfün ve bi'l-iḥsāni (6) mevṣūfün maʿrūfun bilā ġāyetin ve mevṣūfun bilā nihāyeti evvelün ḳadīmün bilā ibtidā'in ve āḫirun muḳīmun bilā intihā'in (7) ellezī lā ilāhe illā hüve vasiʿa küllü şey'in raḥmeten ve ʿilmen ve ġafara ẕünūbe'l-müẕnibīne kermen ve ḥilmen leyse ke-mis̱lihī (8) şey'un ve hüve's-semīʿu'l-baṣīru hüve Mevlānā ve niʿme'l-naṣīru ġufrāneke Rabbenā (9) ve ileyke'l-maṣīru. Lā ḥavle ʿan maṣiyyeti'llāhi illā bi-ʿiṣmeti'llāhi ve lā ḳuvvete ʿalā ṭāʿati'llāhi illā bi-tevfīḳi'llāhi (10) lā melce' ve lā mencā' mina'llāhi illā

bi'llāhi mā şā'a'llāhu kāne ve mā lem yeşā'lem yekün ve mā ḳaddere seyekūnü elā ila' (11) llāhi tuṣīrü'l-umūru yefʿalu'llāhu mā yeşā'ü bi-ḳudretihī ve yaḥkümü mā yürīdu bi-ʿizzetihī elā lehü'l-ḫalḳu ve'l-emru (12) tebāreke'llāhu Rabbü'l-ʿālemīne. İnna'llāhe ve melā'iketehū yuṣallūne ʿale'n-nebiyyi yā eyyühe'llez̲īne āmenū ṣallū (13) ʿaleyhī ve selīmū teslīmen. Allāhümme ṣalli ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ʿalā ālihī ve ṣaḥbihī ve sellim[503] dėye ثَلٰثَ مَرَّاتٍ s̲elās̲e merrātin (14) كُلَّمَا ذَكَرَكَ ٱلذَّاكِرُونَ وَ غفَلَ عَنْ ذِكْرِكَ الْغَافِلُونَ. وَرَضِيَ ٱللهُ تَعَالَى عَنْ سَادَاتِنَا اَصْحَابِ رَسُولِ وَعَنَّا اَجْمَعِينَ Küllemā z̲ekereke'z̲-z̲ākirūne ve ġafele ʿan z̲ikrike'l-ġāfilūne ve raḍiya'llāhu taʿālā ʿan sādātinā aṣḥābi (15) rasūli'llāhi ve ʿannā ecmaʿīne.[504] Tetimmet ve andan ṣoŋra iki elini gögsine berāber götüre bu duʿāyı (16) oḳuya. اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَسْئَلُكَ يَا رَحْمٰنُ يَا رَحِيمُ يَا جَارَ الْمُسْتَجِرِينَ وَمَئْمَنَ وَيَا عِمَادَ مَنْ لَاعِمَادَ لَهُ وَيَا سَنَدَ مَنْ لَا سَنَدَ مَنْ لَا سَنَدَ لَهُ وَيَا زُخْرَ مَنْ لَا زُخْرَ لَهُ وَيَا حِرْزَ مَنْ لَاحِرْزَ لَهُ وَيَا حِرْزَ ٱلضُّعَفَاءِ وَيَا عَظِيمَ ٱلرَّجَاءِ وَ مُنْجِيَ الْغَرقَى وَيَا مُنقِذَ الْهَلكَى وَيَا مُحْسِنُ وَيَا مُجْمِلُ وَيَا مُنْعِمُ وَيَا مُفْضِلُ يَا عَزِيزُ يَا جَبَّارُ يَا مُتَكَبِّرُ اَنْتَ ٱلَّذِي سَجِدَلَكَ سَوَادَ ٱللَّيْلِ وَ ضَوْءَ ٱلنَّهَارِ وَشُعَاعَ ٱلشَّمْسِ وَحَفِيفَ ٱلشَّجَرِ وَدَوِيُّ الْمَاءِ. وَ نُورُ الْقَمَرِ يَا اللهُ اَنْتَ ٱللهُ لَا شَرِيكَ لَكَ اَسْئَلُكَ بِهٰذِهِ الْاَسْمَاءِ اَنْ تُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ. Allāhümme innī es'elüke yā raḥmānu yā raḥīmu yā cāre'l-müstecirīne ve me'mene'l-ḫā'ifine ve-yā ʿimāde (17) men lā ʿimāde lehū ve-yā senede lehū ve-yā züḫre men lā züḫre lehū ve-yā ḥırze men lā ḥırze lehū (161b-1) ve-yā ḥırze'ḍ-ḍuʿāfā'i ve-yā ʿaẓīme'r-recā'i ve münciye'l-ġarḳā ve-yā münḳiz̲e'l-helkā ve-yā muḥsinu ve-yā mücmilü (2) ve-yā

---

503 Kendisi her şeyden mukaddestir. Benzerlerinden onun sıfatı temiz ve paktır. Birliğine yarattıkları kanıttır ve ulûhiyyetine (Allahlığına) deliller bir olduğuna tanıklık eder. Azdan değildir ve bir noksanlıktan dolayı da var olmuş değildir. İhsan etmekle sıfatlandırılmıştır. Amaçsız da bilinir. Sonsuzlukla nitelendirilmiştir. Bir başlangıcı olmaksızın evveldir, birdir ve sonsuzlukta durucudur. Öyle ki ondan başka ilah (tapacak) yoktur. Her şeyde rahmeti ve ilmi geniştir. Günahkârların günahlarını kerem ve hilmiyle bağışladı. Ona benzer hiç bir şey yoktur. O, işidici ve görücüdür. O, Mevlamızdır ve dönülecek yer onun yanıdır. Ne güzel Mevladır ve ne güzel yardımcıdır. Ey Rabbimiz bağışını diliyoruz ve dönülecek yer senin yanındır. Allah'ın masiyyetinde ancak Allah'ın ismetinden başka güç yoktur. Allah'ın üstünlüğünden başka itaat edilecek güç yoktur. Allah'tan başka sığınma yeri ve kurtulma yeri yoktur ancak Allah vardır. Allah'ın istemediği olmaz. Ancak takdir ettiği olur. İşlerin döneceği yer Allah'ın yanı değil midir? Allah dilediğini kudretiyle yapar ve istediğine izzetiyle hükm eder. Yaratma ve iş ona ait değil midir? Âlemlerin Rabbi olan Allah mukaddestir. Elbette Allah onun ferişteleri salavat gönderirler peygamber üzerine. Ey Müslümanlar! Salavat gönderin onun üzerine, selâm söyleyin selâm söylemekle ona. (Ahzâp Sûresi, 56. âyet) Ey Allahım! Efendimiz Muhammet ve ailesine ve sohbet arkadaşlarına salât ve selâm olsun.

504 Zikredenler seni zikr ederler ve gafiller ise senin zikrinden gaflettedirler (uzaktırlar) ve yüce Allah, efendilerimiz olan Allah Resûlünün ashabından ve hepimizden razı olsun.

mün'imu ve-yā müfḍilü yā 'azīzu yā cebbāri yā mütekebbirü ente'lleẕī secideleke sevāde'l-leyli vaḍave'n- (3) nehāri ve şu'ā'a'ş-şemsi ve ḥafīfe'ş-şeceri ve deviyyü'l-mā'i ve nūrü'l-ḳameri yā Allāhu lā şerīke (4) leke es'elüke bi-hāẕihi'l-esmā'i en tuṣallī 'alā Muḥammedin 'abdike ve resūlike ve 'alā āl-i Muḥammedin.[505] Andan (5) ṣoŋra iki elini daḫı yüzine silmedin eyde kim رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَتُبْ عَلَيْنَا اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى مُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ Rabbenā teḳabbel minnā inneke ente's-semī'u'l-'alimu ve tüb (6) 'aleynā inneke ente't-tevvābü'r-racīmü sübḥāne Rabbike Rabbi'l'izzeti 'ammā yaṣifūne ve selāmün 'alā mürselīne (7) ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-'ālemīne[506] dėye daḫı elini yüzine sile. Andan gine bir daḫı başlaya müsebbe'āti (8) 'aşere oḳuya ya'nī her birini yėdişer kerre oḳuya. اَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ. اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ. E'ūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīmi bismi'llāhi'r- (9) raḥmāni'r-raḥīmi. El-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ālemīne'r-raḥmāni'r-raḥīmi māliki yevmi'd-dīni.[507] Āḫirine varınca yėdi kerret (10) oḳuya ve andan قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ Ḳul e'ūẕü bi-Rabbi'n-nāsi meliki'n-nāsi[508] yėdi kerret oḳuya. ve andan قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ Ḳul e'ūẕü bi-Rabbi'l- (11) felāḳi[509] oḳuya yėdi kerre ve andan قُلْ هُوَ اللهُ اَحَدٌ Ḳul hüva'llāhu eḥadun[510] oḳuya yėdi kerre ve andan yėdi kerre daḫı قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ

---

505 Ey Allahım! Senden diliyorum ey bağışlayıcı, esirgeyici ve ey yakın olanların yakını ve korkanların emin olduğu, dayanağa ihtiyacı olmayan dayanacak, kendisine senet olmayan senet, övülecek özellikleriyle övülen, kendisine değer biçilemeyen ey değer biçici. Ey zayıfların değer biçicisi. Ey dilekleri karşılayan yüce Allah! Boğulmuşların kurtarıcısı, helâk olanların kurtarıcısı. Ey ihsan sahibi. Ey kendisine iltifat edilen! Ey nimet verici. Ey faziletli. Ey yüce. Ey cebbar! Ey mütekebbir! Gecenin siyahlığında ve gündüzün ışıklarında ve güneşin ışınlarında ve ağacın gölgesinde ve suyun yansımasında ve ay ışığında kendisine secde edilen Allah! Sen ortağı olmayan Allah'sın. Bu isimlerle senden diliyorum ki kulun ve elçin ve Muhammed'in ailesine salât ve selâm olsun.

506 Ey Rabbimiz bizi kabul et. Elbette sen işidici ve bilicisin. Bizi bağışla. Elbette sen bağışlayan ve esirgeyensin. Senin galebe ve kuvvet sahibi olan Rabbin müşriklerin dedikleri sıfatlardan paktır ve selâm olsun Allah'ın peygamberleri üzerine ve alemlerin Rabbisi olan Allâhu Taalaya hamd olsun. (Sâffât Sûresi, 180-182. âyetler)

507 Fâtiha Sûresi, 1-7. âyetler.

508 Nâs Sûresi, 1-6. âyetler.

509 Felâk Sûresi, 1-5. âyetler.

510 İhlâs Sûresi, 1-4. âyetler.

Ḳul yā eyyühe'l- (12) kāfirūne[511] oḳuya ve andan yėdi kerre āyete'l-kürsī[512] oḳuya ve andan yėdi kerre سُبْحَانَ اللهِ Sübḥāna'llaḥi[513] (13) وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ Ve'l-ḥamdü li'llāhi[514] لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ ve Lā ilāhe illa'llāhu[515] وَاللهُ اَكْبَرْ Va'llāhu ekber[516] dėye ve andan yėdi kerre daḫı اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ Allāhümme ṣalli ʿalā (14) seyyidinā Muḥammedin ve ʿalā ālihī ve ṣaḥbihī ve sellim[517] dėye ve andan كُلَّمَا ذَكَرَكَ الذَّاكِرُونَ وَغَفَلَ عَنْ ذِكْرِكَ الْغَافِلُونَ وَرَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْ سَادَاتِنَا اَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ وَعَنَّا اَجْمَعِينَ Küllemā ẕekereke'ẕ-ẕākirūne ve ġafele (15) ẕikrike'l-ġāfilūne ve raḍiya'llāhu taʿālā ʿan sādātinā aṣḥābi resūli'llāhi ve ʿannā ecmaʿīne[518] (16) dėye iki elini gine gögsi berāberine yā omzına berāber getüre. Yėdi kerret bu duʿāyı oḳuya. (17) اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلَنَا وَلِوَالِدِينَا وَارْحَمْهَا كَمَا رَبَّيَانِى صَغِيرًا وَلِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْاَحْيَاءُ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتُ اَللّٰهُمَّ افْعَلْ بِنَا وَبِهِمْ عَاجِلًا وَ آجِلًا فِى الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ مَا اَنْتَ لَهُ اَهْلٌ وَلَا تَفْعَلْ بِنَا يَا مَوْلَانَا مَا نَحْنُ لَهُ اَهْلٌ اِنَّكَ غَفُورٌ حَلِيمٌ جَوَدٌ كَرِيمٌ رَؤُفٌ رَحِيمٌ Allāhümme'ġfir lenā ve li-vālidīnā ve erḥamhā ke-mā Rabbeyānī ṣaġīren ve li-cemīʿi'l-mü'minīne ve'l-mü'mināti (162a-1) ve'l-müslimīne ve'l-müslimāti'l-eḥyā'ü minhüm ve'l-emvāti Allāhümme'fʿal binā ve bi-him ʿācilen ve ācilen (2) fi'd-dīni ve'd-dünyā ve'l-āḫireti mā ente lehū ehlün ve lā tefʿal binā yā Mevlānā mā naḥnü lehū ehlün inneke (3) ġafūrun ḥalīmun cevādun kerīmun ra'ūfun raḥīmun[519]

---

511 Kâfirûn Sûresi, 1-6. âyetler.

512 Bakara Sûresi, 255. âyet.

513 Yüce Tanrı'nın tesbihini söyleyip her türlü eksiklik ve ayıplardan arınmış, kutlu, arı ve temiz olduğunu kalp ve dille bildiririm.

514 Hamd ve övgü Tanrı'nındır (Övgü Allahu Taâlâya).

515 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur (Allah'tan başka ilah yoktur).

516 En büyük Allah('tır).

517 Ey Allahım! Efendimiz Muhammet ve ailesine ve sohbet arkadaşlarına salât ve selâm olsun.

518 Zikredenler seni zikr ederler ve gafiller ise senin zikrinden gaflettedirler (uzaktırlar) ve yüce Allah, efendilerimiz olan Allah Resûlünün ashabından ve hepimizden razı olsun.

519 Ey Allahım! Bize; anneme babama mağfiret et. Onların bana baktıkları gibi sen de onları bağışla ve bütün inanan erkekleri ve bütün inanan kadınları ve bütün Müslüman erkekleri ve bütün Müslüman kadınları ve onlardan diri olanları ve ölenleri de bağışla. Din, dünya ve ahirette bize (lâzım olanı yap) ve bize (lâyık olmayanı da) yapma. Elbette sen bağışlayıcısın, halimsin, cömertsin, kerimsin, merhamet edicisin ve esirgeyensin.

dėye daḫı gine oḳuya. رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَتُبْ عَلَيْنَا اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. Rabbenā teḳabbel minnā inneke ente's- (4) semī'u'l-ʿalīmü ve tüb ʿaleynā inneke ente't-tevvābü'r-racīmü. Sübḥāne Rabbike Rabbi'l-ʿizzeti ʿammā yaṣifūne (5) ve selāmün ʿalā mürselīne ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ʿālemīne[520] dėye daḫı elini yüzine sile. Pes bunları (6) yaʿnī bu sözleri ve bu tesbīḥi ve bu ṣalāvātı ve bu duʿāyı yėdişer kerret oḳumaġa müsebbeʿāt-ı ʿaşere (7) dėrler ve bundan ṣoŋra gine bir daḫı başlaya. اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ Eʿūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīmi bismi'llāhi'r- (8) raḥmāni'r-raḥīmi. Pes يٰس وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ Yā Sīn ve'l-Ḳur'āni'l-ḥakīmi inneke le-mine'l-mürselīne ʿalā ṣırāṭin müstaḳīmi.[521] Bu sūreyi āḫirine (9) varınca oḳuya ve andan ṣoŋra sūre-i ve'ṣ-Ṣāffātı oḳuya. Yaʿnī بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ وَالصَّافَّاتِ صَفًّا فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ اِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ لَا يَسَّمَّعُونَ اِلَى الْمَلَاِ الْاَعْلَى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ اِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَاَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمْ مَنْ خَلَقْنَا اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ وَاِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ وَاِذَا رَاَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ وَقَالُوا اِنْ هٰذَا اِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ. اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ فَاِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ. وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ. وَاَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi (10) ve'ṣ-ṣaffāti ṣaffen fe'z-zācirāti zecren fe't-tāliyāti ẕikren inne ilāheküm le-vāḥidün Rabbü's-semāvāti ve'l-arḍi (11) ve mā beynehümā ve Rabbü'l-meşāriḳi innā zeyyena's-semā'e'd-dünyā bi-zīnetini'l-kevākibi ve ḥıfẓen min küllī şeyṭānin (12) māridin lā yessemmaʿūne ile'l-mele'i'l-aʿlā ve yuḳẕefūne min külli cānibin duḥūren ve lehüm ʿaẕābün vāṣibun (13) illā men ḫaṭife'l-ḫaṭfete fe'tbaʿahū şihābun ṣāḳıbun fe'steftihim ehüm eşeddü ḫalfen emmen ḫalaḳnā (14) innā ḫalaḳnāhüm min ṭīnin lā zibin bel ʿacibte ve yesḫarūne ve iẕā ẕükirū lā yeẕkürūne ve iẕā re'ev āyeten (15) yesteshirūne ve ḳālū in hāẕā illā siḥrun

---

520 Ey Rabbimiz bizi kabul et. Elbette sen işidici ve bilicisin. Bizi bağışla. Elbette sen bağışlayan ve esirgeyensin. Senin galebe ve kuvvet sahibi olan Rabbin müşriklerin dedikleri sıfatlardan paktır ve selâm olsun Allah'ın peygamberleri üzerine ve alemlerin Rabbisi olan Allah'a hamd olsun. (Sâffât Sûresi, 180-182. âyetler)

521 Yâsîn Sûresi, 83 âyet

mübīnun.[522] E-fe-bi-ʿaẕā binā yestaʿcilūne fe-iẕā nezele bi-sāḥatihim (16) fe-sā'e ṣabāḥü'l-münẕerīne ve tevvelā ʿanhüm ḥattā ḥīnin ve ebṣir fe-sevfe yubṣirūne sübḥāne Rabbike (17) Rabbi'l-ʿizzeti ʿammā yaṣifūne ve selāmün ʿale'l-murselīne ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ʿālemīne.[523] (162b-1) يَا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللّٰهَ فَاَنْسٰيهُمْ اَنْفُسَهُمْ اُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ لَا يَسْتَوِي اَصْحَابُ النَّارِ وَاَصْحَابُ الْجَنَّةِ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَاَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ Yā eyyühe'llezīne āmenu't-teḳu've'l-llāhe ve'l-tenẓur nefsün mā ḳaddemet li-ġadin ve't-teḳu'kkāhe inna'llāhe ḫabīrün (2) bi-mā taʿmelūne ve lā tekūnū ke'llezīne nesu'llāhe fe-ensāhüm ülā'ike hümü'l-fāsıḳūne lā (3) yestevī aṣḥābü'n-nāri ve aṣḥābü'l-cenneti aṣḥābü'l-cenneti hümü'l-fā'izūne lev enzelnā hāẕe'l- (4) Ḳur'āne ʿalā cebelin le-re'eytehū ḫāşiʿan müteṣaddiʿān min ḫaşyeti'llāhi ve tilke'l-emsālü naḍribühā li'n-nāsi (5) leʿallehüm yetefekkerūne hüva'llāhü'llezī lā ilāhe illā hüve ʿālimü'l-ġaybi ve'ş-şehādeti hüve'r-raḥmānü'r-raḥīm (6) hüva'llāhü'llezī lā ilāhe illā hüve'l-melikü'l-ḳuddūsü's-selāmü'l-mü'minü'l-müheyminü'l-ʿazīzü'l-cebbārü'l- (7) mütekebbiru ʿammā yüşrikūne hüva'llāhü'l-ḫāliḳu'l-bārī'ü'l-muṣavvirü lehü'l-esmā'ü'l-ḥüsnā (8) yüsebbiḥu lehü mā fi's-semāti ve'l-arḍi ve hüve'l-ʿazīzü'l-ḥakīmü[524] oḳuya daḫı bundan ṣoŋra dört (9) kerre اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ İẕā zülzileti'l-arḍu sūresini oḳuya āḫirine dek ve andan قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ Ḳul yā eyyühe'l-kāfirūne (10) oḳuya āḫirine degin ve وَاِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ İẕā cā'e naṣru'llāhi[525] oḳuya āḫirine dek ve تَبَّتْ يَدَا اَبِي لَهَبٍ Tebbet yedā Ebī Lehebin[526] oḳuya āḫirine dek

---

522 Sâffât Sûresi, 1-15. âyetler

523 Sâffât Sûresi, 176-182. âyetler. Müellif, bu sûrelerin 1-15. ve 176-182. âyetlerini vermekle başından sonuna kadar oku demek istemektedir.

524 Haşr Sûresi, 18- 24. âyetler

525 Nasr Sûresi

526 Leheb Sûresi

(11) bu sūreleri birer kerre oḳuya ve andan قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ Ḳul hüva'llāhu eḥadün[527] üç kerre oḳuya ve andan قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَاقِ Ḳul eʿūẕü (12) bi-Rabbi'l-felāḳi[528] oḳuya ve daḫı قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ Ḳul eʿūẕü bi-Rabbi'n-nāsi[529] oḳuya ve daḫı ve اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ El-ḥamdü li'llāhi Rabi'l-ʿālemīne.[530] Bu sūreleri (13) birer kerret oḳuya ve andan الٓمٓ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَارَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ وَالَّذِينَ يُقِيمُونَ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُونَ. اُولٰئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُولٰئِكَ. هُمُ الْمُفْلِحُونَ. Elif lām mīm ẕālike'l-kitābu lā reybe fīhi hüden li'l-müttaḳīne'lleẕīne mü'minūne (14) bi'l-ġaybi ve yuḳīmūne'ṣ-ṣalāte ve mimmā razaḳnāhüm yünfiḳūn ve'lleẕīne yü'minūne bi-mā ünzile ileyke ve mā (15) ünzile min ḳablike ve bi'l-āḫireti hüm yuḳınūne ülā'ike ʿalā hüden min Rabbihim ve ülā'ike hümü'l- (16) müfliḥūne[531] ... Ve ilāhüküm ilāhün vāḥıdun lā ilāhe illā hüve'r-raḥmānü'r-raḥīmü[532] ... آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُمِنِينَ كُلٌّ آمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَانُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُو سَمِعْنَا وَاطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْنَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَانَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْلَنَا وَارْحَمْنَا وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْلَنَا وَارْحَمْنَا وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْلَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلَانَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكِتَابِ. Āmene'r-resūlü (17) bi-mā ünzile ileyhi min Rabbihī ve'l-mü'minūne küllü āmene bi'llāhi ve melā'iketihī ve kütübihī ve resulihī lā nüferriku (163a-1) beyne eḥadin min rüsulihī ve ḳālū semiʿnā ve eṭānā ġufraneke Rabbenā ve ileyke maṣīru lā yükellifu'llāhu (2) nesfen illā vüsʿahā lehā mā kesebet ve ʿaleyhā me'ktesebet Rabbenā lā tü'aḫiẕnā in nesīnā ev aḫṭānā (3) Rabbenā lā taḥmil ʿaleynā iṣran ke-mā ḥameltehū ʿale'lleẕīne min ḳablinā Rabbenā ve lā tuḥammilnā mā lā ṭāḳate lenā bihī (4) vāʿfu ʿannā va'ġfir lenā ve'rḥamnā vāʿfu ʿannā va'ġfir lenā ve'rḥamnā vāʿfu ʿannā va'ġfir lenā ve'rḥamnā (5) ente mevlānā fe'nṣurnā ʿale'l-ḳavmi'l-

527 İhlâs Sûresi

528 Felâk Sûresi

529 Nâs Sûresi

530 Fâtiha Sûresi

531 Bakara Sûresi, 1-5. âyetler

532 Bakara Sûresi, 163. âyetler

kāfirīne.[533] Andan إِنَّ اللهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا İnna'llāhe ve melā'iketü yuṣallūne ʿale'n-nebiyyi (6) yā eyyühe'llezīne āmenū ṣallū ʿaleyhi ve sellimū teslīmen[534] اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ Allāhümme ṣalli ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ʿalā ālihī ve ṣaḥbihī ve sellim küllemā ẕekereke'ẕ-ẕākirūne ve ġafele ʿan ẕikrike'l-ġāfilūne ve rāḍiya'llāhu taʿālā ʿan sādātinā (8) aṣḥābi resūli'llāhi ve ʿannā ecmaʿīne[535] كُلَّمَا ذَكَرَكَ الذَّاكِرُونَ وَ غَفَلَ عَنْ ذِكْرِكَ الْغَافِلُونَ. وَرَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْ سَادَاتِنَا أَصْحَابِ رَسُولِ وَعَنَّا أَجْمَعِينَ dēye elin yuḳaru götüre ḫoş tażarrūʿ-ile رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ. سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ. وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ. وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. Rabbenā teḳabbel minnā inneke (9) ente's-semīʿu'l-ʿalīmü ve tüb ʿaleynā inneke ente't-tevvābü'r-racīmü. Sübḥāne Rabbike Rabbi'l-ʿizzeti ʿammā (10) yaṣifūne ve selāmün ʿalā mürselīne ve'l-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ʿālemīne[536] dēye daḫı elini yüzine sile ve (11) andan birez vaḳt ẕikru'llāh ēde tā gün ṭoġunca. Gün ṭoġucaḳ ḳalḳa iki rekʿat ve-yā dört rekʿat (12) ve-yā altı rekʿat işrāḳ namazın ḳıla. Andan ṣaġ yanı üzerine yine başını gün batısına ve yönüni (13) ḳıbleye eyleye uyuya yā bir iki sāʿat miḳdārı. Andan öte fuḳarāya yoldaş olıcaḳ ögrenilür. (14) Arḳun arḳun imden gērü envār yolları açılur. Nefs-i insāniyeyi terbiyet ētmekde uyḳu bābında (15) bu deŋlü kifāyet ēder. Ẓāhirde ve bāṭında daḫı dēnile yērinde işidesin. -İn-şā'a'llāhu Taʿālā.- Bu kitābda müşkil ḳalmaya. Pes eyle olsa şunlar kim uyumaġuŋ aṣlını bildi. Uyursa (17) daḫı ziyān eylemez. Andan dēmişlerdür kim ʿālimüŋ uyḳusı ʿibādetdür. Cāhilüŋ ṭāʿati (163b-1) külli ẕelletdür ve Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- buyurur: نَوْمُ الْعَالِمِ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةِ الْجَاهِلِ Nevmü'l-ʿālimi ḫayrün min ʿibādeti'l-

---

533 Bakara Sûresi, 284-286. âyetler. Müellif, Bakara Sûresinin başından, ortasından ve sonundan âyetleri vermekle sûrenin başından sonuna kadar okunması gerektiğini söylemektedir.

534 Ahzâp Sûresi, 56. âyet.

535 Ey Allahım! Efendimiz Muhammet ve ailesine ve sohbet arkadaşlarına salât ve selâm olsun. Zikredenler seni zikr ederler ve gafiller ise senin zikrinden gaflettedirler (uzaktırlar) ve yüce Allah, efendilerimiz olan Allah Resûlünün ashâbından ve hepimizden razı olsun.

536 Ey Rabbimiz bizi kabul et. Elbette sen işidici ve bilicisin. Bizi bağışla. Elbette sen bağışlayan ve esirgeyensin. Senin galebe ve kuvvet sahibi olan Rabbin müşriklerin dedikleri sıfatlardan paktır ve selâm olsun Allah'ın peygamberleri üzerine ve alemlerin Rabbi olan Allâh'a hamt olsun. (Sâffât Sûresi, 180-182. âyetler)

cāhili.[537] (2) Pes bilmez kimse ile bilür bir degildür. Bilen işler bilmeyen[538] işler. Ammā ʿālimden murād şol (3) ʿālimdür ki terbiyyet-i meşāyiḫ-ile anuŋ göŋli Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ tevḥīdinde dirilmiş ola. Anuŋ (4) gibi ʿālimüŋ mā-dām-ki gözi uyḳuda ola göŋli Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ münācātında olur. (5) Ten gözi uyursa göŋülleri gözi uyumaz ve bu ben dėdügim miḳdārı uyumaḳ ṭālibe ziyān (6) eylemez. İşitdüŋ ḫod yuḳaruda geçdi kim nice ʿazīzler gėce uyumaġı terk ėdüp ṭurur- (7) lardı. İmdi! Eger sen daḫı gerçek ʿāşıḳsaŋ gerçekler gibi yola gir. Bu yolda gerçekler gibi (8) yöri ve gerçekler ėrişdügi saʿādete sen daḫı ėriş ve-yā-ḫud ṭaşuŋı gerçeklere beŋzedüp (9) bunlaruŋ ardınca gitmezseŋ yolı yitürürsin. Şeyṭān ṭuzaḳlarına ṭutılursın. Ebedī giriftār (10) olursın. -Neʿūẕü bi'llāhi.- Uyḳuyı rāḥat ṣanup gėceleri ṣabāḥlara degin yatup uyumaḳ olmaz. (11) -Va'llāhu aʿlem.- Ebyāti li'l-mü'ellifi'l-faḳīr -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh raḥmeten ve vāsiʿaten-[539] (12)

Bu uyḳu rāḥatına olma maġrūr
Ṣanma-kim ėtmesün Ḥaḳdan seni dūr (13)
ʿÖmür ser-māyesini yėle vėrme
Biżāʿatüŋi ḳamu seyle verme (14)
Bu uyḳu bil-ki şeyṭān ṭuzaġıdur
Cemīʿ-i aʿżānuŋ uyḳu baġıdur (15)
Uyuma ġaflet-ile her gėceler
İşitdüŋ hīç uyumadı niceler (16)
Eger-çi uyḳuya Ḥaḳ dėdi rāḥat
Ve-līkin dėmedi ṣubḥa degin yat (17)
Şular kim uyudı durmadı dünle
Ṭut anı oldı evi aŋa sinle (164a-1)[540]

---

537 Alimin uykusu cahilin ibadetinden hayırlıdır.

538 ne

539 Fakir müellifin beyitleri -Allah ona rahmet etsin, çok geniş rahmet-

540 1, 2, 3, 4 ve 5. satırların karşısındaki derkenârda şu beyit yazılıdır:

سَهَرُ ٱلْعُيُونِ لِغَيْرِ وَجْهِكَ بَاطِلٌ • وَبُكَاؤُهُنَّ لِغَيْرِ حُبِّكَ ضَايِعٌ

Sehrü'l-ʿuyūni li-ġayri vechike bāṭılun
Ve bi-kā'ühünne li-ġayri ḥubbike żāyiʿun

Bil andan yeg öten kümeste bidnos
Çağırup üẕküru'llāh[541] der o ḫoros (2)
Geçer uyḳuda bu dünler seḥerler
Uyanup ḳılmaduŋ derd-ile āhlar (3)
Bu uyḳu ġafleti-y-le seni yıḳdı
Ki ʿaḳluŋ nefsüŋ elinden ṣınıḳdı (4)
Niçe ġaflet niçe uyḳu uyana
Zihī maġbūnlıḳ uyḳuya uyana (5)
Ne yatursın ėy Eşref Oġlı Rūmī
Göre ʿāşıḳları yatur uyur mı[542] (6)

فَصْلُ ٱلرَّابِعُ

El-Faṣlü'r-Rābiʿü

Dördünci Faṣl: ʿUzlet ėtmegüŋ fā'idelerini ve ḫalḳa ḳarışmaġıŋ (7) ziyānlarını bildürür ve daḫı riyāyı ve iḫlāṣı bildürür:

Bilgil imdi! Ėy ʿazīz ḳardaş! Bu (8) ḫalḳdan ʿuzlet ėdüp kesilmek gerekdür. Zīrā ḫalḳdan ʿuzlet ėdüp dibelik kesilmeyince kişi (9) dilini dinini ḳarnını gözüni ve bu yėdi aʿżāsını ṣaḳlayımaz. Anuŋ-içün-kim bu cemīʿ-i aʿżāları şerre yėltmege (10) bu ḫalḳ sebebdür. Ḳaçan-kim kişi bu ḫalḳa ḳarışa. El-bette bunlara ḳarışmaḳ ve bunlara uymaḳ lāzım gelür. Eger (11) uymayup muḫālefet ėderseŋ düşman olurlar. Saŋa rāḥat göstermezler seni incidürler. Eyle olsa (12) bunlardan ʿuzlet gerekdür ve hem niçe dürlü āfetler kim vardur bu ḫalḳa ḳarışmaḳdan gelür. Baʿżı ʿārifler (13) dėmişlerdür kim bu ḫalḳa muṣāḥib olmaḳ gibidür. Pes bu oddan kişi gey (14) menfaʿatlenmek gerek. Ammā gey ḥaẕer ėtmek gerekdür ki kişi kendüyi bu oda yandurmaya. Ḳardaş! Ġaybet ėtmek (15) iḫtilāṭdadur yaʿnī ḫalḳa ḳarışmaḳdadur. Yalancılıḳ iḫtilāṭdadur riyā iḫtilāṭdadur tekebbür nifāḳ ḥased (16) iḫtilāṭdadur ve daḫı ne dürlü yaramaz fiʿiller

541 Allah'ı zikr et.

542 Vezni: 11'li hece vezni

var ise hep iḫtilāṭdadur. Pes ʿuzlet selāmetlıḳdur. (17) Kişi ḫalvetde oturmayınca Mevlā-y-ile muʿāmeleye yol bulmaz. Ḫuṣūṣā kim bu şimdiki zamānda kim bu şimdiki (164b-1) zamānuŋ ḳavminden ʿuzlet ėtmek el-bette gerekdür. Şol ḥadīs̱le kim Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- (2) فَسَأْتِى الزَّمَانُ كَثِيرٌ خُطَبَاؤُهُ قَلِيلٌ عُلَمَاؤُهُ كَثِيرٌ سُؤَالُهُ قَلِيلٌ مَعْطُوهُ الْحَدِيثُ

Fe-seye'tī zamānü kes̱īrun ḫuṭabā'ühū ḳalīlün ʿulemā'ühū kes̱īrun sü'ālühū ḳalīlen maʿṭūhü'l-ḥadīs̱. Yaʿnī mā-ḥaṣal-i (3) ḥadīs̱ budur ki Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- buyurur kim: Āḫir bir zamān gele kim żaʿf üzere ola. İslām (4) ve īmān vāʿiẓler çoḳ ola. Dünyā-y-içün vaʿẓ ėdeler bulduḳların söyleyeler Taŋrıya ve Resūline bühtān (5) ėdeler. Yaʿnī Taŋrıya ve Resūline isnād ėdüp sözler söyleyeler. Ol zamānuŋ ʿālimleri az ola. Ol (6) ẓālimleri defʿ ėdemeyeler. Kendüleri çıḳup kürsīlerde ögdükleri-y-içün anlar daḫı ṭınmayalar ve (7) dilencileri çoḳ ola vericileri az ola. Eyle olsa ol zamāna kim ėrişesin zinhār anlara ḳarışmaŋ (8) anlardan ʿuzlet ėdiŋ. Ey ʿazīz ḳadaş! Biz şunı şöyle taḥḳīḳ bilürüz kim: Ol bizüm seyyidimüz ve (9) ve peyġam-berimüz āḫir zamān peyġam-beri Muḥammed-i Muṣṭafā kim maḥbūb-ı ḥażretdür ve şefīʿ-i ümmetdür. Bize atamuzdan (10) ve anamuzdan şefeḳatlüdür. Eyle olıcaḳ bize gereklüsi ne ise bizden ol yėg bilür. Çün ol bize (11) buyurdı biz daḫı anuŋ sözine uymaḳ gerekdür ve ḫalḳdan kesilmek gerekdür. Döndiler Resūl ḥażretine (12) ṣordılar eyitdiler kim: Ol ne vaḳtin olur yā Resūla'llāhi? dėdiler. Ol sulṭān-ı enbiyā eydür: Ol vaḳt (13) olur kim ʿilme yelteneler nefs hevāsı içün yaʿnī dünyā ululuġı içün ʿizzet içün ve manṣıb içün (14) yā ḳāḍī olup ḳażāya uġramaḳ içün yā-ḫud müderris olup ṣadre geçüp tenaʿʿum etmek içün ve daḫı (15) oḳıyalar. ʿİlmi nefslerine ālāt ėdeler ʿilmi oḳuyup Allāh ḳapusına varmaġa sebeb ėtmeyeler. Bel-ki dünyā begleri (16) ḳapusına varmaġa vesīle ėdeler edineler. Ol zamānuŋ begleri daḫı ehl-i ʿilmi bu sebebden ḫor göreler. (17) Ol zamānuŋ ʿālimlerinüŋ ġāyet dindār dėrilenleri dīnlerini dünyāya ṣatalar. Fuḳarāya şefeḳatleri olmaya. (165a-1) Mescidler yolı ve mescidler ḫalvet ola mey-ḫāneler yolı ve mey-ḫāneler ġalebe ola dėyü buyurdı Resūl (2) ol pür-uṣūl. Pes ol zamānı ve ol zamānuŋ ḳavmini beyān eyledi. Taḥḳīḳ bilgil imdi bu şimdiki zamān (3) hem-ān ol zamāndur ve ḳavmi daḫı hem-ān ol ḳavmdür. Bizüm gözimüz ile göre dururuz ki bu ḳavmüŋ (4) günden güne şerleri arta-durur ḫayrları eksili-durur. Çün ḥāl böyledür sen anlara niçün ḳarışasın (5) ve yoluŋdan şaşasın varasın oda düşesin. İşitdiŋ. Ola kim nice ʿazīzler ittifāḳ ėtdiler bu ḫalḳ (6) arasından çıḳdılar kimi ṭaġlar başında kimi maġaralarda oturdılar ʿibādete ṭāʿate meşġūl oldılar (7) ve kendülere mürīd olan yārenlere vaṣiyyet

ėtdiler kim ḫalḳdan ḳaçalar şol arslandan ḳaçar gibi ve ol (8) ḫalḳdan ḳaçup ʿuzlet ėdüp maġaralara düşenleriŋ birisi Şeyḫ Süleymān-i Dārānī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- idi. (9) Mürīdlerine vaṣiyyet ėdüp eyitdi-kim: تفرّ من النّاس كما تفرّ من الأسد Tefirru mine'n-nāsi kemā tefirrū mine'l-esedi. Yaʿnī dėmek olur kim: Ḳaçuŋ ḫalḳdan şol arslandan ḳaçar gibi. Yaʿnī nite-kim arslandan ḳaçarsın ḫalḳdan daḫı şöyle ḳaçuŋ. (11) Daḫı eyitdi-kim: Ḳarışuŋ bu ḫalḳa bir ḳaç yėrde bir cumʿa namāzında namāz ḳılınca ve bir bayram namāzında namāz (12) ḳılınca ve bir cenāze namāzında namāz ḳılınca. Ancaḳ şu üç yėrde ḫalḳa ḳarışmaġa destūr vėrdi Şeyḫ (13) Süleymān-i Dārānī mürīdlerine ve ġayri vaḳtde ḫalḳa ḳarışmaġa destūr yoḳdur ṭāliblere. Eger ḳarışursa (14) Ḥaḳdan maḥrūm ḳalur. Zīrā Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- buyurur: مَنْ خَلَطَ النَّاسَ دَارَاهُمْ وَمَنْ دَارَاهُمْ وَمَنْ رَايَاهُمْ شَرِكَ Men ḫalaṭe'n-nāse dārāhüm ve men (15) dārāhüm ve men rāyāhüm ve men rāyāhüm şerike.[543] Pes bu ḥadīs̱ ile ʿamel ėtmek gerekdür. ḫalḳdan ḳaçmaḳ gerekdür. Şeyḫ (16) Süfyān-ı S̱evrī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Va'llāhi! Va'llāhi! Şimdiki zamānda ʿuzlet ėtmek ḥelāldür. Bu (17) ḫalḳa ḳarışmaḳ ḥarāmdur. Zīrā bu ḫalḳ yaʿnī bu şimdiki zamānda ḳavm ḍalāleti arturdılar. İçlerinde (165b-1) ḥarām nesne şol bir ḥelāl gibi istiʿmāl olur oldı dėr. İmām Ġazzālī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Bu şimdiki (2) zamānda ʿuzlet ėtmek farżdur وَاَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَبْدُونَ Ve aʿtezilüküm ve mā taʿbüdūne[544] āyetini ḥüccet gösterür. İmām bu sözi dėyeli (3) bėş yüz yıldan ziyādedür. Bu şimdiki bizüm zamānımuzda ḫod daḫı efrażdur. Bilgil imdi ėy ḳardaş! (4) Bu ḫalḳdan saŋa hīç fā'ide yoḳdur. Bu ḫalḳa ḳarışıcaḳ muḫālefeti ortadan götürmekdür. Anlara muvāfaḳat (5) ėtmek gerekdür. Bunlaruŋ ḫod işleri ḳavilleri fiʿilleri görüni durur. Eger bunlara muvāfaḳat ėderseŋ (6) saŋa nükteler ėderler seni incidürler. Senüŋ ol deŋlü kemāliŋ yoḳdur kim bunlarıŋ zaḥmetine taḥammül ėde (7) bilesin azmayasın. Yoḳsa saŋa bu

---

543 İnsanların arasına karışan onlara güler yüz gösterir. Güler yüz gösterince iki yüzlülük yapar. İki yüzlülük yapınca da şirke düşer.

544 Müellif her halde şu âyeti demek istemiştir: فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ Onları ve Allah'tan başka kulluk ettikleri şeyleri bırakınca... Kur'ân, XIX. Meryem Sûresi, 49. âyet. KKM. 354. (Kaçan kim ayrıldı bunlardan, dakı bunlar tapduğundan... (19) Sûratü Meryem, 49. âyet. SKT. 243, Pes ḳaçan ki ayrıldı anlardan ve ol şeyden ʿibâdet ederler idi ana... 16. cüz, Sûretü Meryem, 49. âyet. KTC. 3-28, فلمّا اعتزلهم وما يعبدون من دون الله Pes ol vaḳt ki Ḥażret-i İbrâhîm anlardan dûr olup Şâm zemîninde süknâ *[süknâ* سُكْنَى *Ar. maḥall-i iskân, ḳonaḳ, ḫâne, ve sükûnet, râḥat, ârâm. Terc. 1-484.]* etdi. 16. cüz, Sûretü Meryem, 49. âyet. TZA. 2-25, Onlardan ayrılıp bir tarafa çekilince... Meryem Sûresi, 49. âyet. KKTA. 309, İşte onları bırakıp çekilince... Meryem Sûresi, 49. âyet. KHMK. 2-215)

gėŋ dünyāyı dar ėderler ṣafāŋ giderürler gėŋlü gėŋsiz kendüleri (8) saŋa düşman ėderler. Sen daḫı nā-gāh ṣabr ėdemeyüp bu ḫalḳa ḳaḳıyasın bed du'ā ėdesin. Sen Allāha 'āṣī (9) olasın. Pes bunuŋ cāresi budur kim bunlardan 'uzlet ėdesin. Saŋa rızḳ vėren ve seni yoḳdan (10) var ėden sulṭānıŋ ḳapusına varasın. Her ḳapulardan āvāre olasın ve bu ḫalḳdan kesilesin. (11) İḫlāṣ-ile anuŋ ḳapusın iḫtiyār ėdesin. Mā-dām-ki dost ḳapusında mucāvir olasın ve her (12) günleriŋ bayram ve her gėceleriŋ ḳadr ola iki cihānda selāmet olasın. Nite-ki Veysel Ḳarānī (13) -Raḍiya'llāhu 'anhu- buyurdı: عَلَيْكَ بِالْوَحْدَةِ فَإِنَّ السَّلَامَةَ بِالْوَحْدَةِ ᶜAleyke bi'l-vaḥdeti fe-inne's-selāmete bi'l-vaḥdeti.[545] Şeyḫ Ca'fer-i Ṣādıḳ -Raḍiya'llāhu 'anhu- (14) buyurdı-kim: فَسَدَ الزَّمَانُ تَغَيَّرَ الْاِخْوَانُ هٰذَا زَمَانُ السُّكُوتِ وَلُزُومُ الْبُيُوتِ Fesede'z-zamānü teġayyere'l-iḫvānü hāẕā zamānü's-sükūti ve lüzūmü'l-büyūtü[546] ve bu ḳażiyye (15) meşhūrdur ki Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- dünyādan āḫirete gider oldı mübārek ḫırḳasını (16) Veysel Ḳarānī ḥażretine vaṣiyyet eyledi. Resūlden ṣoŋra ᶜÖmer ḥażreti ve ᶜAlī ḥażreti ḫırḳayı getürdiler (17) Üveyse iletdiler. Üveysi gördiler ṣu kenārında bir yarı ḳazmış in ėdinmiş ḫalḳdan gizlenmiş. (166a-1) Oturmuş anda 'ibādet ṭā'at ėder gāh gāh çıḳar ıssuz ṣaḥrāya gidermiş. Ḫalḳa ḳarışmaz imiş. (2) İsteyü isteyü bir ıssuzlıḳda buldılar. Resūlüŋ mübārek ḫırḳasını vėrdiler. Üveys ḫırḳayı aldı bir ḫalvet (3) yėre vardı. Siz bunda duruŋ dėdi. Bunlar daḫı durdılar. Vardı Üveys bir yėrde ḫırḳayı ḳodı (4) baş secdeye ḳodı eydür: İlāhī! Bu 'azīz ḫırḳayı ḥabībüŋ baŋa vaṣiyyet eylemiş. Gėysün daḫı ümmetümi dilesün (5) dėmiş. İmdi ben daḫı bu ḫırḳayı gėymezin Muḥammedüŋ ümmetini bağışlamayınca dėdi. Mevlāya çoḳ nāz u niyāz (6) eyledi. ᶜÖmer ḥażreti ᶜAlī ḥażreti ile üç gün gėce gündüz munṭaẓır durdılar. Āḫir birisi ilerü yörüdi (7) eydür: Yā Üveys! Ḳaldur başuŋı bize cevāb vėr. Ḥāl nite oldı? Üveys başuŋı ḳaldurdı eyitdi: Ḥayf! kim (8) ėvdiŋüz ümmet-i Muḥammed 'āṣīlerinüŋ üç baḫşını bağışlatdum. Tamām bir baḫşı ḳaldı idi. Anı daḫı dileyü yörürdüm. (9) Ėvdīŋüz hele varuŋ dėdi. Ol mübārek ḫırḳayı aldı öpdi. Yüzine sürdi. Yiyledi bağrına başdı gėydi. (10) Allāha çoḳ ḥamd ü ṣenālar eyledi. Resūl ḥażretine -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-e ṣalavāt getürdi. Gider olıcaḳ ᶜÖmer (11)

---

545 Sana vahdet gerekir. Selâmet vahdettedir.

546 Zaman bozuldu ve kardeşlerin halleri değişti. Bu zaman susmak ve evinde oturmak zamanıdır.

ḫażreti ilerü yörüdi eydür: Yā Üveys! Baŋa naṣīḥat eyle. Üveys eydür: Yā ᶜÖmer! Hīç kimse seni bu ḫalḳdan (12) bilürler mi? ᶜÖmer eydür: Belī bilürler. Üveys eydür: Unutdur bu ḫalḳa kendüŋi. Seni Ḥaḳ bildügi yėter dėdi. (13) ᶜÖmer eyitdi: Yā Üveys! Naṣīḥati artur dėdi. Üveys eyitdi: yā ᶜÖmer! Allāhı bilür misin? ᶜÖmer eyitdi: Belī (14) bilürin. Üveys eydür: Daḫı nesne bilür misin? ᶜÖmer eydür: Anca daḫı nesne bilürin. Üveys: Var ḳalanını (15) unut kim Allāh bildügüŋ saŋa yėter dėdi. ᶜÖmer eydür: Bir naṣīḥat daḫı eyle. Üveys eydür: Baŋa teşvīş (16) vėrmeŋ dėdi varuŋ dėdi daḫı kendü maḳāmına vardı. Pes bunda maᶜlūm oldı-kim ṭālib-i Ḥaḳ (17) olan kimselere el-bette ᶜuzlet ėdüp ḫalḳdan kesilmek lāzım imiş. Ammā bu ᶜuzlet kim vardur (166b-1) iki nevᶜdür: Biri şeyṭānīdür ve biri raḥmānīdür ve ol-kim raḥmānīdür ol daḫı üç mertebe üzerinedür: (2) Bir mertebe ᶜuzlet ᶜavāmuŋdur ve bir mertebe ᶜuzlet ḫavāṣṣuŋdur ve bir mertebe daḫı ᶜuzlet ḫāṣe'l-ḫāṣṣuŋdur. (3) Evvel mertebede ᶜuzlet kim vardur raḥmānīdür. Ol oldur kim bu senüŋ ᶜuzlet ėdüp ḫalḳdan kesildügüŋden (4) ḳaṣduŋ niyyetüŋ bu ola kim ḫalḳ içinden çıḳasın varasın nefsüŋi bir ḫalvet yėrde ḥabs ėdesin. Tā kim (5) ḫalḳ senüŋ şerriŋden emīn olalar. ᶜUzlet ėdüp ḫalḳdan kesildügiŋden ḳaṣduŋ niyyetüŋ bu olursa kim (6) sen varasın bir ḫalvet yėrde oturasın. Bu ḫalḳun şerrinden sen emīn olasın. Eyle olsa bunuŋ (7) gibi ᶜuzlet şeyṭānī olur ve seni şeyṭān yoldan çıḳara. Varasın āḫir ḍalālete düşesin. Sen daḫı (8) şeyṭān olasın. Cehenneme gidesin ve bir dürlü raḥmānī ᶜuzlet budur kim ḫalḳdan kesildügiŋden ḳaṣduŋ (9) niyyetüŋ bu ola kim vara seni nefsüŋ itini bu ḫalḳ içinden alasın. Gidesin bir ḫalvet yėrde (10) baġlayasın açlıġ-ile ol nefs-i şomuŋ cigerini ṭaġlayasın ve bir şeyṭānī ᶜuzlet daḫı (11) budur kim bu ḫalḳdan kesilesin. Varasın bir ḫalvet yėrde oturduġıŋdan ḳaṣduŋ niyyetüŋ bu ola kim (12) eyidesin-kim varayın bir ḫalvet yėrde oturayım rāḥat olayım. Bu ḫalḳuŋ şerrinden emīn olayım. Bunlaruŋ (13) işi fitne fesād oldı. Bunlaruŋ ucundan benüm vaḳtüm mükedder oldı. Pes niyyetüŋde böyle olıcaḳ (14) bu ḫalḳuŋ mecmūᶜı şer üzerine görmiş olursın ve sen seni ḫayr üzerine görmiş olursın. (15) Sen şeyṭān olursın. ᶜUzletüŋ daḫı şeyṭānī olur. Zīrā şeyṭān daḫı kendüyi ḫayr-ile aŋdı (16) ve ḳalanını şerr-ile aŋdı أنا خير منه Ene ḫayrun minhu[547] dėdi kendüyi ḫayr-ile ve bu ḫalḳı şer ile ᶜadd ėtdi. Anuŋ-çün (17) merdūd-ı ḥażret oldı ve bir dürlü daḫı raḥmānī

---

547 Ben ondan hayırlıyım.

ʿuzlet oldur kim sen kendü nefsüŋi ẖorlayasın (167a-1) ve bu ẖalḳa ʿuzlet gözi-y-le baḳasın ve kendü nefsüni ḳınayasın eydesin-kim: Ėy şom! Alayın seni bir (2) ẖalvet yėrde bağlayayın. Tā kim kimseye senüŋ şerrüŋ doḳunmaya ve kimse senüŋ elüŋden incinmeye dėyesin daẖı (3) ʿuzlet ėdesin. Nite-kim Benī İsrā'il zamānında bir rāhibe ṣordılar: Rāhib misin? dėdiler? Eyitdi: Ben (4) rāhib degülem. Ammā bir yavuz itüm vardur bu ẖalḳı yavlaḳ incidür. Uş aldum anı bir ẖalvet yėre çıḳdum (5) kimseyi incitmeye dėdi. Bu ẖalḳ anuŋ şerrinden emīn olalar dėdi. Bu söylenilen ʿuzletler kim (6) raḥmānīlerdür. Bunlar ʿuzlet-i ʿāmdur ve bundan içerü bir ʿuzlet daẖı ʿuzlet-i ẖāṣdur. Ol daẖı (7) oldur kim: Ṣıfāt-ı beşeriyyetden bir uğurdan ayrılasın ve lezẕāt-ı dünyāviyyeden tamām kesilesin ve (8) Ḥaḳdan ġayrden üzilesin. Ulaşasın Ḥaḳḳuŋ viṣāl-i ẖalvet-ẖānesine varup anda bī-dil ve bī-(9) cān mücāvir olasın ve bundan içerü bir ʿuzlet daẖı ʿuzlet-i ẖāṣe'l-ẖāṣdur. Anı burada dėmek (10) olmaz. Aşağa çille ve ẖalvet bābında söylenile. Ehline maẖfī olmaya. -İn-şā'a'llāhu.- İmdi! Ėy ṭālibem (11) dėyen ve ʿuzlet ehli dėrilen yalancı! ve ėy kendüyi ʿuzletde ve ẖalvetde ṣanan bī-çāre! Henūz nefsüŋi (12) riyādan ve riyāsetden ve şöhretden geçüremezsin. ʿAmelüŋi ve ʿuzletüŋi iẖlāṣa getüremezsin ve ʿuzlet-i (13) ʿāmı bile ḥāṣıl ėdemezsin dürüst şarṭlari-y-le. ʿUzlet-i ẖāṣ ve ʿuzlet-i ẖāṣe'l-ẖāṣ ḳanda ḳaldı (14) ve-līkin ʿuzlet ehliyem ẖalvet ehliyem dėyü daʿvīler ėdersin. Ėy bī-derd! Henūz sen nefsüŋi itligi (15) mertebesinden geçürüp ādemlik mertebesine iletmedüŋ. Daẖı nefsüŋ emmārelıgı üzere durı yörür. (16) Sulṭānlıḳ daʿvīsin ėdersin. Ammā daẖı sekbān mertebesinde degilsin. Sekbān ẖod kelpüŋi diledügi yėre ilter. Ėy Ḳardaş! Çün-ki ʿuzlet ėtmek nice olur bildüŋ. Bu kez gel ʿuzlet ėtmegüŋ fā'ideleri nedür (167b-1) ve bu ʿuzlete daẖı riyā ḳarışur mı ve ḳarışmaz mı ve bu ʿuzlet nice olıcaḳ riyā ile olur ve nice olıcaḳ (2) iẖlāṣ-ile olur ve riyā neye dėrler iẖlāṣ neye dėrler ve riyādan ṣaḳınıcaḳ nice ṣaḳınurlar? Bunlaruŋ aṣlını (3) her birisinüŋ saŋa birdüreyim. Sen-daẖı var ʿamele meşġūl ol. ʿAmelüŋi iẖlāṣa getür. Bilgil imdi! (4) Bu raḥmānī ʿuzleltüŋ evvel fā'idesi budur kim: Kişinüŋ ʿameline riyā ḳarışmaz. Ammā ol şeyṭānī ʿuzlete (5) ḳarışur ve bu raḥmānī ʿuzlete riyā anuŋ-içün ḳarışmaz kim: Bir ẖalvet yėrde oturup ʿibādet ėder. Bunuŋ (6) ʿibādetin hīç kimse görmez. Ammā ẖod ṣıdḳ-ile aru niyyet-ile idi. Meger ol vaḳt riyā ola bu (7) ʿuzlet ehlinüŋ ṭāʿati kim ol ʿuzlet ėdüp ẖalḳdan kesildügi ẖalḳ içün ola. Ḥaḳ içün (8) olmaya ve nefsini ḳınamaḳ içün olmaya. Ol vaḳt riyā olur. İşit imdi: Riyā nedür? İẖlāṣ (9) nedür? Evvel bunları bil. Tā ki ʿamelüŋi riyādan ṣaḳınasın kim riyā

şirkdür Fuḍayli'bni ᶜİyāḍ -Raḥmetu'llāhi (10) ᶜaleyh- mürīdlerine naṣīḥat ėdüp eydür. Siz sizi ne deŋlü iḫlāṣa getüresiz getürüŋ dėr. Mürīdleri (11) eyitdiler: Yā şeyḫ! Bize beyān ėdüŋ kim: Riyā nedür? İḫlāṣ nedür? dėdiler. Fuḍayl eydür: Kişi kendüyi (12) bu ḫalḳuŋ ᶜizzetinden ve ḥürmetinden ve şöhretinden bir uğurdan geçürüp ḫorlıġa ve alçaḳlıġa (13) bıraḳmayınca iḫlāṣ ele girmez dėdi ve bu ḫalḳdan tamām kesilmeyince bunlar ḫod ele girmez dėdi. Yoḳsa (14) bu ḫalḳa ḳarışmaḳ ve bu ḫalḳuŋ şöhretin ᶜizzetin ḥürmetin gözetmek kişiye riyā getürür ve kibr getürür dėdi. (15) Siz kendüŋüzi ve ᶜamelleriŋüzi ḫalḳdan gizleyü görüŋ ve Ḥaḳ -Taᶜālā- sizi iḫtiyārsız āşikāre (16) ėderse ol dilek Ḥaḳḳuŋdur. Andan size nesne żarār yoḳdur dėdi. Bilgil imdi! Bu Ḥaḳ yolınuŋ (17) ḥarāmīleri kim dīn ü īmān yağmalarlar ve bu yoluŋ ḫırsızları kim ṣıdḳ u iḫlāṣ yitürürler kişiyi (168a-1) dünyādan īmānsız giderürler. Anlar çoḳdur līkin şol ġāyet ulusı ve ġāyet ḫırsızı kim (2) ḳalanı daḫı aŋa tābiᶜdür riyādur. Nite-kim cemīᶜ-i şirküŋ başı dünyā sevmekdür dėdük idi. yuḳaruda (3) kitābuŋ evvelinde. Bu riyā daḫı cemīᶜ-i ᶜamelini kişinüŋ hīç ėdüp āḫiretde maġbūn ėden riyādur. Ammā bu (4) riyāya daḫı sebeb yine dünyā sevmekdür ve dünyānuŋ şöhretin ᶜizzetin ve ḥürmetin sevmekdür. ve kibrdür (5) ve bunlaruŋ cemīᶜisinden kişi nefsini ḳurtarup iḫlāṣ gerekdür ve iḫlāṣ oldur kim her ᶜamel kim işlersin (6) ṣırf Ḥaḳḳ-içün işleyesin ve ᶜamelüŋ ol vaḳt ṣırf Ḥaḳḳ-içün olur ki işledügüŋ ᶜamelden hīç nesne (7) ummayasın ne dünyevī ve ne uḫrevī. Şol günāhuŋ ḫalḳdan gizledügüŋ gibi ᶜamelini daḫı yaᶜnī ᶜibādetüŋi (8) ṭāᶜatüŋi ve her ᶜamel kim ėdersin ḫalḳdan anı gizleyesin. Belki günāhuŋ gizlemeyesin ᶜamelüŋi gizleyesin. (9) Ṭāᶜatüŋe kimseyi ortaḳ ḳatmayasın. Ḥaḳ -Taᶜālā- iştirāki ḳabūl eylemez. Nite-kim buyurur: أنا غنىّ الشّركاء عن الشّريك Ene ġaniyyü'ş-şürekā'i (10) ᶜani'ş-şerīki el-ḥadīs̱ yaᶜnī Ḥaḳ -Taᶜālā- eydür: Ben ġayriden ġanīyem baŋa şerīk yoḳdur. Her kim bir ᶜamel (11) işleye yarusunı bir kimseye daḫı bağışlaya. Yaᶜnī ol ᶜamel işledügiŋden benden ġayri bir maḳṣūdı (12) daḫı ola. Ben

andan bī-zārın. Müşrik oldur. Ben anı el-bette cehenneme ḳoyarın dėr. Ḥaḳ -Taʿālā-daḫı Ḳur'ānda (13) وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖ اَحَدًا Ve lā yüşrik bi-ʿibādeti Rabbihī eḥadun[548] dėyü buyurur. Pes bu riyā dėdükleri şirkdür. Ammā meşāyiḫler eydür: Ṣırf (14) Ḥaḳ-içün ʿamel ol vaḳt olur kim ʿamelinden ʿibādetinden ṭāʿatinden ġarażı cennet olmaya ṭamudan (15) necāt olmaya ve ḥūri ġılmān rıḍvān olmaya ve cennetde derecāt olmaya bir vecl-ile ġaraż gerekmez Ḥaḳ içün (16) olan ʿamelde dėrler meşāyiḫler. Fi'l-cümle eger bir ġarażu'mmā[549] olursa riyādur. Zīrā bu riyā kim vardur (17) ehl-i taḳvā ḳatında şirk-i ekberdür ve ehl-i ẓāhir ḳatında şirk-i aṣġardur lā be's[550]dür. Ḳardaş! (168b-1) Gerekse ekberden olsun gerekse aṣġardan olsun ikisi daḫı bile yaramazdur. Zīrā aṣġar varı (2) varı ekber olur. Nite-ki ṣaġīre varı varı kebīre olur. Nite-ki ᶜArab eydür: حَبَّه حَبَّه قُبَّه قُبَّه Ḥabbe ḥabbe ḳubbe ḳubbe[551] (3) dėdi. Eyle olsa her ʿameli riyādan ṣaḳınmaḳ iḫlāṣa getürmek mü'min olana el-bette farż-ı lāzımdur. (4) Ḫuṣūṣā kim ṭālib-i Ḥaḳ ola tevbekār ola. El-bette ölince çalışmaḳ gerekdür. ᶜAmelini iḫlāṣa getürmek (5) gerekdür. Nite-kim meşāyiḫ-i kibārdan birisi eydür: Otuz yıl çalışdum tā ki ʿamelümi iḫlāṣa getürdüm dėdi. (6) Eyitdiler: Nite? Eyitdi-kim: Otuz yıl göŋlimüŋ ḳapucısı oldum. Ḥaḳdan ġayrı maḳṣūdı göŋlime ḳoymadum. (7) Tā ki ʿamelümi iḫlāṣa getürdüm dėdi. Pes bu riyā her kişiye gelür. Ammā gene defʿ ėderler. Ṣol iḫlāṣ-ile (8) murtāż olanlar defʿ ėtdügi gibi ve bu riyā her kişide şöyle gizlüdür ki degme kişi andan ġāfildür. (9) Nite-ki Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: اَلرِّيَا اَخْفٰى مِنْ دَبِيبِ النَّمْلَةِ السَّوْدَاءِ فِى لَيْلَةِ الْمُظْلِمَةِ عَلَى الْمَسْحِ الْاَسْوَدِ Er-riyā aḫfā min debībini'l-nemleti's-sevdā'i fī leyleti'l-muẓlimeti ʿale'l-mesḥi'l- (10) esvedi. Yaʿnī dėmek olur kim: Riyā gizlürekdür. Ḳara

548 ... Ve Rabbinin kulluğunda hiçbir kimseyi eş tutmasın. Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 110. âyet. KKM. 349. (... Dakı ortak eylemesün, Çalabı'sı tapmağına, kimseyi *yaʿni riyâ eylemesün.* (18) Sûratü'l-Kehf, 110. âyet. SKT. 239, ... Ve şerîk ḳoşmaya, kendü Rabbisine ʿibâdet etmekde hīç bir kimseyi. 16. cüz, Sûretü'l-Kehf, 110. âyet. KTC. 3-22, وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖ اَحَدًا Ve kendü Perverde edenin pereştişine *[pereştiş پَرَسْتِشْ Far. ʿibâdet, ṭapınmaḳ, bendelik etmek. Terc. 1-83.]* bir kimseyi ortaḳ ḳılmasun. *Mervîdir ki server-i kâ'înât buyurdı:* اتّقوا الشّرك *Küçük şirk nedür? Cevâblarında buyurdı kim: Riyâdır.* 16. cüz, Sûretü'l-Kehf, 110. âyet. TZA. 2-20, ... Hiç bir kimseyi Rabbine ibadette ortak tutmasın. KKTA. 305, ... Ve Rabbine ibadette *(hiç bir kimseye ve hiç bir şeyi)* ortak tutmasın. KHMK. 2-207)

549 ġarażu'mmā غَرَضٌ مَّا Ar. bir garaz

550 lā-be's لَا بَأْسَ Ar. beis yok, zararı yok

551 Tohum tohum kubbe kubbe. (Küçük şeyler azar azar büyür kocaman olur.)

ḳarıncanuŋ yumuşaḳ gitdüginden ḳaraŋu gėcede (11) ḳara palās üzerinde dėmek olur. Ammā bu deŋlü vardur kim iḫlāṣ-ile ʿamel ėtmek isteyen kimselere (12) bir gizlü yėrde aru niyyet-ile ėtmek gerekdür kim hīç kimse görmeye ve ṣoŋra kimseye daḫı söylemeye. Ben (13) şöyle ėtdüm. Ben böyle ėtdüm dėmeye. Eger eydürseŋ kim: Her ʿameli ḫalḳdan gizlemek mi gerekdür? (14) Yoḳ eyle degül. Şol farż olan ʿamelleri āşikāre ėtmek gerekdür. Eger farż olan ʿamelleri āşikāre (15) ėtmese münāfıḳ olur. Bėş vaḳt namāzı cemāʿatle ḳılmaḳ ve Ramażān ayını ḫalḳ-ile oruc ṭutmaḳ (16) ḫalḳ-ile bayram eylemek gibi ve ḥac farż olıcaḳ ḥacca varmaḳ gibi ve zekāt farż olıcaḳ zekāt vėrmek (17) gibi ve ʿöşr gibi ve tevbe gibi. Hā şunuŋ gibi ʿamelleri āşikāre eylemek gerekdür. Eger bunları (169a-1) āşikāre eylemese ḫalḳdan gizlese münāfıḳ olur. Zīrā mesāvīye sebeb olur mesāvī ḫod kebāyirdendür. (2) Bu ḫalḳ dėyeler ki: Namāz ḳımaz oruc dutmaz mālı var ḥacca varmaz tevbe ėtmez ve mālınuŋ zekātını çıḳarmaz (3) ve taḫılınuŋ ʿörşin vėrmez dėrler. Mesāvī ėderler günāha girürler. Eyle olsa Müslimānları günāhkār ėden (4) münāfıḳ olur. Pes bunları ḫalḳa āşikāre ėtmek gerekdür ḫayrlusı budur. Ammā bu deŋlidür kim بَيْنَ عَلَى مَلَإِ ٱلنَّاسِ Beyne ʿalā melā'i'n-nāsi[552] (5) ḥużūrsuz nėrede gerekse ḳılmayalar şol mescidlerde. Pes vaḳti camāʿat-ile ḳılmaḳ ve zekātını vėrdügi vaḳtin (6) vėrdügi kişiye şol zekāt aḳçesidür dėyüp vėrmek daḫı kifāyet ėder. Ammā bunda daḫı riyā bulunmamaḳ (7) gerekdür. Bu ḫalḳ baŋa ne ḫoş kişi-y-imiş bėş vaḳt namāzı ḳılur oruc dutar zekāt vėrür ḥacca varur (8) ve yėrde biten tarlasınuŋ taḫıllarınuŋ ʿöşrin çıḳarur. Bu kişi eyü kişidür ṣāliḥ kişidür dėsünler ḫalḳ (9) dėyü olmaya. Eger böyle olursa riyādur yaʿnī borcı ödenür ve-līkin s̱evāb olmaz. Baʿżılar dėmişler- (10) dür kim: Farż edā ėtmekde riyā olmaz dėmişlerdür. Bu ḳavl żaʿīfdür şöyle bilesiz. Yaʿnī Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde (11) olıcaḳ ecrler olmaz. Ammā nāfile namāzı ve nāfile orucı ve nāfile ḥaccı ve ṣadaḳātı gizlü ėtmek gerekdür kim (12) riyā olmaya. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur. Eydür: Ṣadaḳātı gizlü vėrüŋ. Şöyle vėrüŋ kim (13) ṣaġ eliŋüz ile vėrdügüŋüzi ṣol eliŋüz ṭuymasun dėr ve Ḥaḳ -Taʿālā- -Celle ve ʿalā- eydür: Bir kimseye (14) ṣadaḳa vėrseŋüz dönüp yine ol ṣadaḳa vėrdügüŋüz kişiyi incitmeŋ minnet ėtmek-ile. Nite-kim Ḳur'ānda buyurur: (15)

552 İnsan cemaati arasında

وَلَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى Ve lā tübṭilū ṣadaḳatiküm bi'l-menni ve'l-eẕā[553] Pes bu farż olan ᶜamellerden ġayrini Allāhdan ġayri kimse (16) bilmemek daḫı ḫayrludur. Bir gün Şeyḫ Bā-Yezīdü'ṣ-Ṣūfī -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh- āb-dest aldı mescide girdi. (17) Diledi-kim iki rekᶜat namāz ḳıla. Allāhu ekber dėdüginleyin gördi şeyḫi mescidde oturur imiş. Çün-ki (169b-1) mescidde idügin ṭuydı der-ḥāl ḫāṭırına bu geldi-kim namāz ḥużūr-ile ḳılayım şeyḫ göre durur dėdi. (2) Çün-ki iki rekᶜat namāzı tamām ḳıldı. Şeyḫ eydür: Yā mürāyī Bā-Yezīd! Var yėdi yıllıḳ namāzuŋı gėrü dönder kim (3) riyā-y-ile namāz ḳılanlaruŋ ᶜameli Ḥaḳ ḳatında merdūddur dėdi. Şeyḫ Bā-Yezīd gine yėdi yıl tamām tażarruᶜ ve niyāz (4) ėdüp çalışdı. Tā ki kendüyi mürāyīler defterinden yoydurdı. Ėy bī-derd! Senüŋ ᶜamelüŋ her gün biregüye (5) ᶜarż ėdüp dīnüŋ dünyāya ṣatup yörürsün. ᶜAceb ḥālüŋ nice olacağın hīç taṣavvur ėder misin kim (6) Bā-Yezīd iki rekᶜat namāzı şeyḫ göre durur oŋat ḥużūr-ile ḳılayum dėyüp bir kerret göŋlinden geçürdüg-içün (7) yėdi yıllıḳ namāzı merdūd oldı. ᶜAceb benüm ḥālüm nite ola dėr misin? Beyt:

Ėy mürāʾī ḳo riyāyı (8) ṣıdḳ-ile iḫlāṣa gel
Ḳır riyā leşkerlerin iḫlāṣ ḳılıcın ele al[554]

Sulṭānü'l-ᶜārifīn[555] nāfile oruc ṭutduġı (9) vaḳtin ikindiyin orucın ṣırdı. Bir dāne ḳızılca üzüm dānecigin çėgnerdi. Ancaḳ nefsine eydürdi kim: (10) Ne saŋa olsun ne baŋa olsun dėrdi. Orucunı mesned ėdinmesün. ᶜAmelin görüp ᶜucb ėtmesün dėyü ėderdi. (11) Nefsi feryād ėdüp eydürdi: Beni maġbūn eyledüŋ dėrdi ve meşāyiḫden birisi kim meşhūrdur. Yüz (12) fülūrī bir ṣaḳāya ṣadaḳa ėtdi. Bir içim ṣuyın içdi. Vėrdügine hīç minnet eylemedi. Nefsi buŋa: (13) Allāh yolına bir günde bu deŋlü fülūrī vėrdüŋ dėdügi vaḳtin kim kendüye ümīẕ vėrmek (14) isteye. Nefsine eydürdi: Bir içim ṣuyın içdiŋ dėr-idi. Hem-ān ol onuŋ ᶜivāżıdur dėrdi. İçmeyese-y-düŋ (15) dėrdi. Nefsine hīç

---

553 ... Malını insanlara gösteriş için harcayan ve Allah'a ahiret gününe inanmayan kişi gibi sadakalarınızı, başa kakmakla, minnet ve eziyetle hiç verilmemiş bir hale getirmeyin. Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 264. âyet. KKM. 51. (... Bâtıl eylemen sadakalarunuzı, minnet eylemeg-ile, dakı incinesi nesne-y-ile... (2) Sūratü'l-Bakara, 264. âyet. SKT. 33, ... Ḥarâb ve bâṭıl ḳılmayınız kendü ḫayrātlarınızı minnet ḳoymaḳla ve eẕiyyet etmekle... 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. KTC. 1-72, ... Verdiginiz ṣadaḳalarun şevâbını minnet ve incitmekle ibṭâl etmeyiniz. 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. TZA. 1-73, ... Nâs'a gösteriş kılmak üzere malını harceden, Allah'a âhiret günine inanmayan kimseler gibi sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet vermek ile hükümsüz kılmayın... Bakara Sûresi, 264. âyet. KKTA. 45, ... —Malını insanlara gösteriş için harcayan, Allaha ve âhiret gününe inanmayan bir kimse gibi— başa kakmak ve incitmek sûretiyle heder etmeyin... Bakara Sûresi, 264. âyet. KHMK. 1-74)

554 Vezni: Fāᶜilātün / fāᶜilātün / fāᶜilün.

555 Bā-Yezīd-i Bestāmī

minnet ėtmezdi. Sen eger bir bėş on aķçe vėrürseŋ bir faķīre şol ķadar (16) minnet ėdersin ol faķīre kim ol faķīr incinür ve uğraduğuŋ yėrde saŋa ṭapu ķılmazsa: (17) Baķ ṣadaķam yėr baŋa selām vėrmez dėrsin ve kendüye ḫod şol ķadar ümīẕ vėrürsin-kim ʿucb (170a-1) ėdersin. Şeyṭān olursın ṭurı varursın ʿāşıķlar ʿameli ėtdiler nefslerinüŋ ümīẕin (2) kesdiler. Tā kim riyālanup bir yėrde ʿameli-y-le kendüyi görüp şeyṭān olmayalar ve ʿamellerin hebā'-i menṣūr (3) ėtmeyeler. Nite-kim Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- buyurur: نَعُوذُ بِٱللهِ مِنْ غُرُورِ حُسْنِ ٱلأَعْمَالِ Neʿūẕü bi'llāhi min ḥüsni'l-aʿmāli[556] ve şunı (4) daḫı işitdüŋ. Ola kim bir gün yine Sulṭāne'l-ʿārifīn Ebā-Yezīd elli ḥāccını bir girdeye ṣatdı. Ol (5) bir girdeyi daḫı bir kelbe yėdürdi fāriġ oldı. Pes bu niçüŋ idi? Nefsüŋ ümidin kesmek içün (6) idi. Ben ḥācıyam şu ķadar ḥaccım var dėyü kibr ʿucb ėtmesün dėyü. Şeyḫ Süleymān-i Dārānī bir mürīdinüŋ evine (7) ķondı. Yėmek vaķti olıcaķ ol mürīd ʿavretine eydür: Şeyḫüŋ öŋine getürmege aşı şol Kaʿbeye (8) ṣoŋra varduğımda getürdügim ṭabaķa ķotar. Ṣaķın ol evvel varduğımda getürdügüm ṭabaķa ķotarma dėr. (9) Döndi şeyḫ eydür: Ėy mürāyī! Ḥaccıŋuŋ ikisi bile bāṭıl oldı. Var gine ḥac ėt. Ol iki ḥacdan sen (10) hīç ṣevāb umma dėdi. Yėmegin yėmedi ķodı gitdi. Pes bundan maʿlūm oldı-ki: Kişi farż olan (11) ʿameli daḫı riyālanur. Dile getürmek eyü degül imiş. Zīrā ol kişinüŋ ḥaccınuŋ birisi farż idi ve birisi (12) ḫod nāfile idi. Ve-līkin şeyḫ: İkisi bile hīç oldı dėyü buyurdı. İllā ki n'ėdeyim. Sen kendüŋe ne ḥac (13) ķorsın ve ne namāz ķorsın ve ne ṣadaķa ķorsın. Şeyḫ Ṣāfī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- bir beyt buyurmışdur: (14)

Nān-ı bā minnet ʿaṭā-yı bāṭıl est
Toḫm-ı ber seng üstüvān bī ḥāṣıl est
Nān berāy-i maḫż-ı Ḥaķ dāden (15) ḫoş est
Loķma-ı minnet ciger rā āteş est[557]

Pes kişi ḫayrı ḥasenātı ʿibādeti ṭāʿati ėdüp (16) daḫı hem-ān unutmaķ gerekdür. Zīrā göŋüle ve dile gelicek minnet düşer eyü degildür. Minnet dėdümse (17) minnet hem-ān bir ġayriye minnet degildür. Ancaķ kişi kendü kendüye daḫı minnet minnetdür. Pes

---

556 Güzel amellerle gururlanmaktan Allah'a sığınırım.

557 Minnetle verilen ekmek batıldır. * Sert taşın üzerinde tohum hasıl olmaz * Ekmeyi sadece Allah için vermek hoştur. * Minnet lokmaları ciğeri ateş gibi yakar. Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

anuŋ-içün (170b-1) riyā olsun dėyü nefsün ümīẕini keserler ve bu riyā dėdükleri nereye kim uğradı. El-bette ol ʿameli (2) bāṭıl ėder. Pes bu riyādan ḳatı ḳorḳmaḳ gerekdür. Nite-kim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur kim: (3) اِنَّ اَخَافُ مَا اَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكُ الْاَصْغَرِ İnne eḫāfü mā eḫāfü ʿaleykümü'ş-şirkü'l-aṣġari[558] ve bir daḫı buyurmışdur kim: يَوْمَ يُجَاذِي الْعِبَادَ بِاَعْمَلِهِمْ اِذْهَبُوا اِلَي اَلَّذِينَ كُنْتُمْ يُرَاؤُنَ لَهُمْ فِى اَلدُّنْيَا فَانْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ عِنْدَهُم خَيْرًا Yeḳūlu'llāhu taʿālā -ʿazze ve celle- (4) yevme yücāẕi'l-ʿibāde bi-aʿmālihim iẕhebū ile'lleẕīne küntüm yürā'üne lehüm fi'd-dünyā fe'nẓurū hel tecidūne (5) ʿindehüm ḫayren. Yaʿnī dėmek olur kim: Şol gün-ki Ḥaḳ -Taʿālā- ḳullarına ʿamelleri-y-çün nesne vėre baʿżına (6) eyde kim: Şol ʿamelleriŋüzi gösterüp riyālanduğuŋuz kişilere varuŋ. Size s̱evāblarıŋuz vėrsün (7) dėye. Be-dürüstī benüm ḳatumda size s̱evāb yoḳdur dėye -Neʿūẕü bi'llāhi.- Ḳaçan bir kişi riyā ile bir ʿamel işlese (8) maḥşer güninde ol ʿamel içün nesne dilese yaʿnī s̱evāb umsa Ḥaḳ -Taʿālā- ol kişiye eyde kim: Ėy (9) mürāyī! Ben saŋa ol ʿamelüŋ içün ʿivażlar vėrmedüm mi? Meclislerde varıcaḳ saŋa ʿizzetler ḥürmetler ėtmediler mi? (10) dė. Senüŋ içün ḫoş ṣadrlar düzmediler mi-idi? Sen ḫoş ṣadrlarda oturup tenaʿʿumlar ėtmedüŋ-mi? (11) dė ve envāʿi dürlü niʿmetler yėmedüŋ mi-idi? Alumda ṣatumda saŋa ḥürmetler ėtmediler mi-idi? Yollarda uğraduḳları (12) vaḳtin saŋa ḫoş ʿizzet-ile ḥürmet-ile selām vermediler mi-idi? Pes anlar senüŋ ʿibādetiŋüŋ ṭāʿatiŋüŋ (13) ʿivażı idi. Zīrā senüŋ daḫı ol ṭāʿatüŋden ʿibātetüŋden murāduŋ dünyāda ḫalḳ içinde bu (14) iʿtibārı bulmaḳ idi. Ėy mürāyī! Ol murāduŋ ḫod dünyāda ḥāṣıl oldı ṣūfīlıḳ eyledüŋ-ise (15) şeyḫ olduŋ. Ṣadrlarda oturduŋ. Ḫoş iʿtibārlar bulduŋ. Ḫalḳ içinde ḫalḳ eliŋ öpdiler. Ḫoş (16) ḫiẕmetler ėtdiler ve ʿilm oḳuduŋ-sa ḳāḍī olduŋ ḫoş ḥükmler eyledüŋ. Ol saŋa vėrdügim ʿilmi sen (17) getürdüŋ. Ṣıŋaruŋ ʿāciz ādem oğlanları ḳapusına varduŋ ʿizzet ḥürmet ṭaleb ėtdüŋ. Ben saŋa (171a-1) vėrdügim ʿilm-ile ʿamel ėdüp ḫorlıḳ miskīnlik ile benüm ḳapuma gelmedüŋ. Var imdi yā mürāyī (2) var kim dünyāda senüŋ ecrlerüŋ vėrilmişdür dėyeler. İmden gėrü senüŋ yėrüŋ cehennemdür dėyeler. Der-ḥāl (3) zebānīler ṭutup alup cehenneme gideler. Ėy dirīġ! Ne müşkil muṣībet olur bu riyā muṣībeti ve ne büyük (4) maġbūnlıḳ olur bu riyā maġbūnlığı ve ne müşkil āfet olur bu riyā āfeti ve ne ağulu leẕẕet olur bu ululıḳ (5) ʿizzeti leẕẕeti. Ėy ʿazīz! Bu riyā ehlinüŋ iki dürlü muṣībeti vardur ve iki dürlü rüsvālığı vardur maḥşer

---

558 Gerçekten de beni, sizin için korkutan şey, küçük şirke düşmeniz korkusudur.

(6) gününde. Evvel bir muṣîbeti budur kim: Uçmaḳ elinden çıḳar. Eger ol işledügi ʿamelleri iḫlāṣ-ile yaʿnî ṣırf (7) Ḥaḳ içün işlemiş imisse uçmaḳ içinde ebedî sulṭānlıḳ eline girse gerek idi. Riyā-y-ile (8) işledüg-içün ol elinden çıḳdı. Zihî! Muṣîbeti ebedî. Zihî! Ölüm üstüne ölüm kim kişinüŋ uçmaḳ (9) niʿmetleri elinden çıḳa. Zihî! Rüsvāylıḳdan rüsvāylıḳ kim bir kişi bunda ḫalḳ içinde zāhid yā ṣūfî (10) yā ṣāliḥ yā ḥācî dėrile daḫı yarın zühdini ʿilmini ḥaccını yüzine uralar. Daḫı maḥşer ḫalḳı arasında (11) mağbūn maḥrūm ve maḥzūn ḫorlıḳ ḥacālet ile cehenneme göndereler ve ikinci muṣîbet riyā ehline budur kim (12) cehenneme gireler. Cehennemüŋ ol dürlü dürlü ʿaẕāblarını çekeler. Fāsıḳlar kāfirler bunlara ser-zeniş ėdüp (13) eydeler kim: Siz ḫod dünyāda Muḥammed ümmetiyüz dėrdiŋüz. Kāfir dėyü ṣögerdüŋüz. Kimiŋüz ṣūfîlerüz dėrdiŋüz. (14) Ṭaylasān ṣarḳıdup yörürdüŋüz kimseyi begenmezdiŋüz. Mescidlerde ẕikr meclislerinde ḥayḳırup başlarıŋuz (15) ṣalardıŋuz. Biz sizi görürdük: Ne mutlu şunlaruŋ cānına dėrdik. Uçmaḳlıḳdur şunlar dėrdik. (16) Fāsıḳlar daḫı böyle dėyeler. Pes eydeler kim: Yā size daḫı ne oldı-kim bu ʿamelleriŋüzden fā'ide bulmadıŋuz. (17) Bunda cehenneme geldiŋüz dėyeler. Bunlar daḫı feryād ėdüp ağlaşalar. Eydeler kim: Ne bilelüm. Dünyāda (171b-1) ger-çi-kim biz ʿibādetler ṭāʿatler ėderdik. Ẕikrler tesbîḥler ėderdik. Ve-lîkin şu ḫalḳuŋ: Ne ḫoş (2) eyü Müslümān kişi olur şu kişi dėdükleri bizi ögdükleri bize ḫoş gelürdi. Biz bunuŋ gibi (3) ögülmek işidicek ḫalḳdan yėlüŋürdük daḫı beter olurduḳ. Ol ḫod riyā imiş. Bu ḫalḳ bize: Eyü (4) kişidür desünler dėyü ʿibādet ėtmek ṣūfîlanmaḳ müşriklik imiş. Pes ʿibādet ṭāʿat ṣırf Ḥaḳ içün (5) gerek imiş bilmemişüz. Uş şimdi bize mürāyî müşrik dėdiler. Bizi mağbūn maḥrūm uş cehenneme (6) gönderdiler dėyeler. Ol bizüm-le bile ʿibādet ṭāʿat ėdenlerüŋ baʿżısı iḫlāṣ-ile Ḥaḳ içün ėderler imiş (7) ʿibādetlerini. Anlar uçmağa gitdiler iḫlāṣ-ile olduğı-y-çün ve bu ḫalḳuŋ eyü yavuz dėdüklerinden ferāgat (8) olduḳları-y-çün ve biz ḫalḳuŋ eyü yavuz sözine muḳayyed olduğımuzuŋ şerrine uğraduḳ dėyeler ve bu (9) kāfirler ve bu fāsıḳlar daḫı eydeler kim: Size şeyḫiŋüz ve ʿālimleriŋüz bu riyānuŋ yaramazlığın ve bu ḫalḳuŋ (10) ögmegin yerilmegin ve ʿameli ḫalḳ: Eyü kişi imiş dėsünler dėyü ėtmegüŋ yaramazlığın ve āḫiret mağbūnlığın (11) ve riyā ehl-i şirk olduğın size dėmezler mi-y-di? dėyeler. Bunlar daḫı eydeler kim: Bize şeyḫlerimüz ʿālimlerimüz (12) dāyim dėrlerdi: ʿİbādetleriŋüzi ṣırf Ḥaḳ içün ėdüŋ. Bu ḫalḳuŋ eyü yavuz sözini ḳoŋ dėrlerdi. (13) Biz dutmaz-ıduḳ. Ṣol ḫalḳuŋ iʿtibār ėtdükleri bize ḫoş gelürdi dėrler. Daḫı ağlaşalar. Ṣol-ḳadar (14) ağlaşalar kim gözleri yaşı dükene. Ḳan ağlayalar ḳanları

daḫı dükene. Eydeler kim: Ėy keşke ne ola-y-idi (15) dünyāda biz bizi ḫarām ėde-y-dük kim bize ne gerekse dėyelerdi ve kim gerek-ise bizi döge-y-di söge-y-di (16) ve ol dünyādaki ʿizzetlerümüzi ḫorlıġa degişe-y-idük. Tek bu ḥāller başımıza gelmeye-y-di dėyeler. Ėy (17) ḳardaş! Bu āḫiret maġbūnlıġı büyük maġbūnlıḳdur. Dil ile kimse bunı vaṣf ėdemez ve illā senüŋ (172a-1) bu maġbūnlıḳdan hīç ḳorḳuŋ yoḳdur. Dünyā ʿizzetcüg-içün aldanduŋ. Āḫiret maġbūnlıġına uġraduŋ. (2) Şöhrete ḳalduŋ. Şöhret-perest olduŋ. Ḥaḳ-perest olmaduŋ. ʿAmelüŋi iḫlāṣa (3) getürmek içün ḫalvet bucaḳlara girüp ve ḳaraŋu gėcelerde gözler yaşın döküp baş secdeye ḳoyup (4) yüz ṭopraġa urup ol yüce dergāha ḥālüŋi ʿarż ėdüp iḫlāṣ-ile tażarruʿ nāz u niyāz ėdemedüŋ (5) kim Ḥaḳ -Taʿālā- kendü kereminden seni bu riyādan ḳurtarup iḫlāṣa çıḳara-y-idi. Ėy bī-çāre! Bir vaḳt fikr (6) ėdüp ol ulu Ḥażrete varup defterlerüŋi elüŋe vėrüp اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا İḳra' kitābeke kefā bi-nefsike'l-yevme ʿaleyke (7) ḥasīben[559] dėyeceklerin ṣanmaduŋ. Bu fānī leẕẕetden hīç uṣanmaduŋ. Ol bāḳī leẕẕete uzanmaduŋ. ʿİzzet-ile (8) bu cihāna geldüŋ ve ʿizzet-ile bu cihānda yörüdüŋ ve ḫorlıġ-ile ʿAzrā'il ḍarbların yėyüp bu cihāndan gidersin. (9) Hīç bilür misin-kim anda varup ne ėdersin. Ėy bī-çāre! Bu derde ölmedin. Var aḫı! İste bir çāre. (10) Revā mıdur ki varasın Ḥażrete yüzi ḳara. Eger senüŋ ġayretüŋ var-ise var bu ʿālemde kendüni belürsiz (11) eyle. ʿAmelüŋi iḫlāṣa getür. Allāh-ile bilüş. Ḫalḳuŋ iʿtibārından fāriġ ol. Ėy ḳardaş! Bu riyā ehlinüŋ (12) bir rüsvāylıġın daḫı dėyeyim işit. Ḳaçan bir kişi riyā-y-ile ʿamel işlese ol ʿameli melekler alurlar göklere (13) çıḳarurlar ḫāliṣ ʿamel eyü ʿamel dėyü. Çün Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine ʿarż ėdeler. Ḥaḳ -Taʿālā- eydür kim: Dönderüŋ (14) bu ʿameli issinüŋ yüzine uruŋ. Bu ʿamel issinüŋ murādı bu ʿamelden ben degül-idüm. ʿAmeli kimüŋ içün (15) ḳıldı-y-ise gėrü aŋa iltüŋ ben[560] bu ʿamel şirket-iledür. Baŋa lāyıḳ degildür. Ortaḳlıḳ ʿameli ḳabūl ėtmezin. (16) Bu ʿamel cehenneme lāyıḳdur dėye getüreler. Ol ʿameli issinüŋ yüzine uralar. Cemīʿ-i ferişteḥler arasında (17) ol kişi rüsvāy ola. Ferişteḥler

---

559 Oku kitabını, bugün hesap görmek için sen yetersin sana. Kur'ân, XVII. İsrâ Sûresi, 14. âyet. KKM. 323. (Okı yaʿnî eyidile, nâmeni; ṭap oldı gendüzün bugün, üzerine, hisâb eyleyici. (17) Sûratü'l-İsrâ', 14. âyet. SKT. 218, Deriz ana: Oḳu kendü kitâbını, besdür senün nefsin bu gün senin ḥesâbını görmeye. 15. cüz, Sûretü Benî İsrâ'îl, 14. âyet. KTC. 2-222, اقْرَأْ كِتَابَكَ Ṣaḥîfe-i aʿmālini oḳu. كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا Bu gün kendü cânın üzerine ḥisâb cihetinden kâfîdir. Sûretü'l-İsrâ', 14. âyet. TZA. 1-432, Ona bu sahîfeleri oku, bugün hesap görmeye kendin kâfi geleceksin denecek. İsrâ Sûresi, 14. âyet. KKTA. 284, "Oku kitabını, bu gün sana karşı, iyi hesap görücü olarak kendi nefsin yeter. İsrâ Sûresi, 14. âyet. KHMK. 2-160)

560 bilürin

hep aŋa la'net ėdeler. Zihī! Rüsvāylıḳ bir kişiye kim 'ameli Ḥaḳ ḥażretinde (172b-1) merdūd ola. Bunca ferіştehler arasında yüzine urıla ve bundan artuḳ rüsvāylıḳ daḫı riyā ehline (2) bu ola kim yarın maḫşer güni kim ola Ḥaḳ -Ta'ālā- ol kendü 'adli-y-le ḳāḍī ola cemī'i yaradılmış (3) hep anda ḥāżır ola. Her kişinüŋ atası anası ḳonumı ḳonşusı eşi dostı düşmeni yadı bilişi (4) hep anda ḥāżır olalar ve yüz yigirmi dört biŋ artuḳ eksük peyġam-berler dört yüz ḳırḳ dört (5) ṭabaḳaṭ evliyāları ve bunca eslāf ki geçmişlerdür cemī'i Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażretine ḳarşu duralar ve bir büyük (6) ulu dīvān ola cemī'-i maḫlūḳāt hep anda ḥāżır olalar. İntiżārda durmış olalar kim her birine Ḥaḳ (7) -Ta'ālā- nice dürlü ḫitāb ėde dėyü. Nā-gāh ḫalḳ bu intiżārda iken bu ġalebe içinde ol 'amelini riyā-y-ile (8) ėdenlere Allāh -Ta'ālā- ḫiṭāb ėde. Kendüyi dört ad-ile kim ol adı Ḥaḳ -Ta'ālā- kimselere bititmesün. (9) Evvel eyde kim: Yā kāfir! İkinci eyde kim: Yā ḫāsir! Üçünci eyde kim: Yā ġādir! Dördünci eyde kim: Yā fācir! Saŋa (10) bu şöhretlülükden ve bu ululuġıŋdan hīç yardım ėder ve bir mededi ki ėrişür var mıdur? dėye ve Ḥaḳ (11) -Ta'ālā-nuŋ böyle dėyecegine uş bu ḥadīs delīldür kim Resūl ḥażreti -'Aleyhi's-selām- buyurdı: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمْ اَلْمُرَائِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِاَرْبَعَةِ اَسْمَاءِ الْحَدِيثْ Ḳāle Resūlu'llāhi (12) -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- el-mürā'ī yevme'l-ḳıyāmeti bi-erba'ati esmā'i'l-ḥadīs[561] daḫı riyā ehline eydeler kim: Sa'yüŋ (13) hīç oldı hep 'amellerin bāṭıl oldı. Var ol 'ibādetüŋi ṭā'atüŋi kimüŋ içün ėtdüŋ ise ol (14) saŋa ecrüŋi vėrsün dėyeler. Ḥaḳ -Ta'ālā- eyde kim: Ben müşterik 'amelini ḳabūl ėtmezin dėye. Çün-ki ol ḫāliṣ (15) degül varsun cehenneme dėye. Pes ol mürā'īleri veylün ṭamusına süreler. Zīrā 'amelini riyā-y-ile ėdenlere (16) Ḥaḳ -Ta'ālā- veyl ṭamusını va'de eylemişdür. Ḳur'ānda buyurmışdur kim: فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ اَلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلٰوتِهِمْ سَاهُونَ اَلَّذِينَهُمْ يُرَاؤُنَ Fe-veylün li'l-muṣallīne'llezīne hüm 'an (17) ṣalātihim sāhūne'llezīnehüm yürā'ūne.[562] Ya'nī dėmek olur kim: Anlar

---

561 Allah'ın Resulü -Salla'llâhu 'aleyhi ve sellem- dedi: Kıyamet günü mürâ'i dört isimle söylenecek.

562 Vây hallerine o namaz kılanların; öylesine namaz kılanların ki namazlarını unuturlar; ve onlar bütün işlerini gösteriş için yaparlar. Kur'ân, CVII. Mâ'ûn Sûresi, 4, 5, ve 6. âyetler. KKM. 737. (Veyldür *ya'nî katı azâb,* namaz kılcılara, anlar kim namazlarında ġafıllardur; anlar kim riyâ ederler. (107) Sûratü'l-Mâ'ûn, 4, 5, ve 6. âyetler. SKT. 547, Pes vây ol namâz kılanlar üzerine ki anlar kendi namâzlarından ġaflet ėderler. *F. Ya'nî vaḳtinde sıvışdurup ḳażâ ederler yâḫud ṭar olan vaḳtde namâz kılarlar.* Ol kimseler ki anlar riyâ ederler. 30. cüz, Sûretü'l-Mâ'ûn, 4, 5, ve 6. âyetler. KTC. 4-228, فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ اَلَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلٰوتِهِمْ سَاهُونَ Pes vây olsun namâz kılanlara şol vechden ki kendiler namâzlarından ġafil olup ona i'tibâr etmezler. اَلَّذِينَهُمْ يُرَاؤُنَ Şol namâz kılanlar ki kendiler 'amellerinde riyâ ederler. Tâ ki ḫalḳ ḥüsn-i ḥâllerine şehâdet edeler. 30. cüz, Sûretü'l-Mâ'ûn, 4, 5, ve 6. âyetler. TZA. 2-458, Vay kıldıkları namazlarından biḫaber olarak namaz kılanların, riya edenlerin haline! Mâ'ûn Sûresi, 4, 5, ve 6. âyetler. KKTA. 603, İşte *(bu*

mürā'at ėdicilerdür. Ḫalḳa ʿamellerin (173a-1) göstericilerdür ḫalḳ bizi ögsün dėyü. Bir kişi geldi Resūl ḥażretine -ᶜAleyhi's-selām-a eyitdi: Yā Resūla'llāhi! (2) Kişi bu riyādan nice ḳurtıla? dėdi. Resūl ol pür-uṣūl eydür: Riyādan kişi ol vaḳt ḳurtılur kim (3) ʿameli iḫlāṣ birle ola ve ėtdügi ʿamel kişinüŋ ol vaḳt iḫlāṣ-ile olur kim ol işledügi ʿamelden murādı (4) ancaḳ Ḥaḳ ola. Ḫalḳ içün bir nefes vėrüp almaya dėdi. Ebū ᶜOṣmān eydür: İḫlāṣ üç mertebe üzerinedür: (5) Bir ʿavāmuŋdur ve bir ḫavāṣuŋdur ve bir eḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣuŋdur. Pes ʿavāmuŋ iḫlāṣı oldur kim anda aṣlā (6) nefsüŋ ḥaẓẓı olmaya ve ḫavāṣuŋ iḫlāṣı oldur kim anlar kendülerden fānī ola ve her nesne kim anlardan (7) ṣādır olur. Ol kendülerüŋ irādeti-y-le ve iḫtiyārı-y-le olmaya. Bel-ki Ḥaḳ -Taʿālā- anlaruŋ üzerine anı icrā eyleye. (8) Pes her ṭāʿat her ʿibādet-kim anlardan ġā'ib olup aŋa hīç naẓar ėtmeyeler. Bel-ki her nesneden Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ (9) irādeti ve cemālini müşāhede eyleyeler. İşde ḫāṣlaruŋ iḫlāṣı bu mertebedür ve ḫāṣe'l-ḫāṣüŋ iḫlāṣını daḫı (10) bir maḥalde dėyeyim işidesin. -İn-şā'a'llāhu.- Ėy ʿazīz ḳardaş! Zinhār ve zinhār ḫalḳ içün durup oturma (11) ve ḫalḳ içün bir adım atma ve nefsinüŋ murādı-y-çün bir laḥẓa yörüme. Yoḫsa yarın ḫor ḫacil olursın. Anca (12) peşīmānlıḳ ṭaşı başuŋa urursın ammā çāre bulmazsın. Ḳo bu ḫalḳı ne gerek-ise dėsünler Ḥaḳ rıżāsın (13) gözet. Ḳo ṭāʿatuŋı ʿibādetüŋi ḫalḳa gösterme. Bu ḫalḳ içinde ṭāʿatüŋi ʿibādetüŋi ve virdüŋi ve tesbīḥüŋi (14) ve ẕikrüŋi bir dürlü ėdüp ḫalvetde bir dürlü ėtme. Ḫalvetde nice ėderseŋ ḫalḳ içinde daḫı öyle eyle. (15) Göŋlüŋde niyyetüŋ arı olsun. Bu ḫalḳ içinde kişi ʿamel-ile ögülmek istemek yā sevilmek istemek yā ʿizzet (16) ḥürmet istemek mürā'īlikdür ve cehenneme gitmege ve rüsvāylıġa sebebdür. ᶜAzīz! Bu riyā bābıbda saŋa bir ḳaç (17) söz dėyeyin ve riyāyı saŋa tekrār ėdeyim ve oŋat vech-ile saŋa aŋladayım. Ola kim sen daḫı ʿamelüŋi (173b-1) riyādan ṣaḳınasın iḫlāṣa getüresin. Allāhuŋ muḫliṣ ḳullarından olasın kim Allāhuŋ muḫliṣ ḳullarına (2) şeyṭānuŋ eli ėrişmez. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda buyurdı: إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ İllā ʿibādeke minhüm muḫleṣīne.[563] İmdi (3) ėy ʿazīz ḳardaş! Ḳaçan sen her ʿamel kim işleyesin anı

---

vasıflarla beraber) namaz kılan *(münafık)* ların vay haline ki, onlar namazlarından gafildirler, onlar riyaların ta kendileridir. Mâʿûn Sûresi, 4, 5, ve 6. âyetler. KHMK. 3-451)

563 Ancak içlerinden, ihlasa eren kulların müstesna. Kur'ân, XXXVIII. Sâd Sûresi, 83. âyet. KKM. 538. (İllâ kullarını anlardan hâlıs olmışlar. (38) Sûratü Sâd, 83. âyet. SKT. 375, Meger senin ḫâliṣ olmuş ḳullarını azdıramam. 23. cüz, Sûretü Ṣâd, 83. âyet. KTC. 4-22, إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ Meger anlardan elvâṣ-ı şirk ve meʿâṣîden pâk ḳılınan ḳulların kim anları azdırmaġa ḳudretim olmaz. 23. cüz, Sûretü Ṣâd, 83. âyet. TZA. 2-245, İçlerinden halis muhlis kulların başka. Sâd Sûresi, 83. âyet. KKTA. 485, İçlerinden ihlâsa erdirilmiş *(mümin)* kulların müstesnâ. Sâd Sûresi, 83. âyet. KHMK. 3-71)

ḫalḳ göre. El-betde aŋa riyā ḳarışur. Zīrā bu nefs (4) ẓālimdür aŋmaduġı yėrden biçer ve seni sezmedügüŋ yėrden maġbūn ėder. Meselā şimdi riyāżet ehlisiŋ (5) ve perhīzkārsın tenüŋ aruḳdur gözlerüŋ çuḳurdur beŋzüŋ ṣarudur ṭudaġuŋ debsermişdür ve (6) yüzüŋ gözüŋ ṣaçuŋ ṣaḳaluŋ ḳarçaşmışdur. Nā-gāh bir gün ṭaşra çıḳasın ḫalḳa ḳarışasın. (7) Bu ḫalḳ daḫı seni bu ḥāl-ile göreler. Eydeler kim: Hāy fülān kişi ne ḫoş kişi-y-imiş kendüyi ḫarāb (8) eylemiş. Eskiler palāslar gėymiş. ʿUzletde ḫalvetde imiş. Perhīzde riyāżetde imiş dėyeler. Saŋa (9) ʿizzetler ḥürmetler ėdeler. Bel-ki elüŋ ayaġuŋ öpeler. Saŋa ṭapu ḳılalar. Daḫı bu ḫalḳuŋ böyle ėtdügin (10) göresin. Nefsüŋe ḫoş gele. Daḫı beter olasın yiyilesin. Şunı bilmeyesin-kim bu ḫalḳ ebleh-perest (11) olur. Ekser bu ḫalḳ yalana sėgirdici olurlar. Çün-ki elüŋ öpüp saŋa ḥürmet ėtdükleri (12) saŋa ḫoş gele. Sen daḫı bu perhīzüŋi riyāżetüŋi ʿamelüŋi bu ḫalḳ yüzine düzesin ḳoşasın. Çün-ki (13) sen bu ʿamelüŋi bu ḫalḳa ḳarşu düzdüŋ ḳoşduŋ. Hep ʿamelüŋ bozuldı riyā oldı. ʿUzletüŋ ḫalvetüŋ (14) perhīzüŋ riyāżetüŋ hep şeyṭānī oldı durı vardı -Neʿūẕü bi'llāhi.- Pes yā bu ḫalvet ve ʿuzlet (15) ehli kişiye ne gerekdür. Bu ḫalḳa çıḳup ḳarışmamaḳ gerekdür. Meclislere girmemek gerekdür ve-yā-ḫud (16) żarūret olup ḫalḳa ḳarışursa meclislere girürse üç yere vara ancaḳ. Nite-kim yuḳaruda (17) geçdi bir cumʿaya ve bir bayram namāzına ve bir daḫı cenāze namāzına ancaḳ. Ammā bunlara varıcaḳ nice varmaḳ (174a-1) gerekdür? Anı daḫı saŋa dėyü vėreyim işit. Tā kim nefsüŋi riyādan ḳurtarmaḳ saŋa āsān ola. Ėy (2) ʿazīz! Ḳaçan bu ḫalḳa ḳarışmaḳ isteseŋ gerekdür kim yüzüŋi gözüŋi ḫoş düzesin ḳoşasın ve (3) ṣaḳalını ṭarayasın doncaġazlaruŋı gökcek düzesin. Ol riyāżetüŋi ḫalḳdan gizleyesin. Tā kim bu ḫalḳ (4) seni göricek bu ne riyāżet ehli olsun ve ne perhīz ehli olsun düzünmiş ḳoşunmış ancaḳ dėyeler (5) ve sen daḫı ḫalḳ-ile iŋen daḫı söze keleciye ḳarışmayasın. Bu ḫalḳa daḫı iŋen ısıcaḳ yüz göstermeyesin. (6) Pes böyle ėtdügüŋden ṣoŋra bunuŋ daḫı riyāsı göŋüldedür ki göŋülde niyyetüŋ Allāh içün ola (7) ve Allāhdan uçmaḳ umup ve-yā ṭamudan necāt umup olmaya ve-yā ḥarāret ve cezbe ḥāṣıl olsun (8) içün olmaya. Eger bunlar niyyetüŋde bile olursa bunlar daḫı riyādur ḥarāmdur. Ėy ḳardaş! Bu ḫalḳuŋ medḥine (9) yā zemmine muḳayyed olma. Ne deŋlü yaramazlaruŋ var-ise ṭaşra ḫalḳ yüzine ḳo ve ne deŋlü eyüce ʿamellerüŋ (10) var-ise ḫalḳdan gizle Ḥaḳ ṭarafına ḳo ve ʿamelüŋ ile ve ṭāʿatüŋ ile hīç kendüŋi görme. Şöyle fikr (11) eyle kim senüŋ ṭāʿatüŋ ʿibādetüŋ cemīʿisi bir gün dünyāda ṣaġ ve selāmet yörüdügüŋ şükrānesi (12) degildür. Ya bir içim ṣuyı ṭatlu içdügüŋ şükrānesi degildür. Aḫbārda gelmişdür: Bir zāhid kişi (13) var-

idi dişi ağrıdı. Ġāyet zaḥmet çekdi. Hīç ḥużūrı ḳalmadı. Namāz ḳılamaz oldı. Evrādını (14) oḳıyamaz oldı. Ḥaḳ -Ta'ālā- buŋa bir ferişte vėrib-idi kim ṭabīb ṣūretinde bunuŋ kendüye 'aczin (15) bildürmek içün. Bu zāhide geldi eydür: Şol dişiŋüŋ ağrısına bir otcağaz vėreyim ḫoş olsun. (16) Baŋa necegez vėrürsin. Ol zāhid eydür: Şu deŋlü aḳçe vėreyim. Ṭabīb eydür: Yoḳ. Ol zāhid eydür: (17) Şu deŋlü fülūrī vėreyim. Ṭabīb eydür: Yoḳ. Ol zāhid eydür: Yā ne istersin? Ṭabīb cemī'-i 'amelüŋi vėr. (174b-1) Ya'nī cemī'-i ibādetüŋi ve ṭā'atüŋi baŋa vėr dėr. Zāhid eydür: Ben buŋa nite rāżī olam? Ṭabīb ḳodı (2) yörüyü vėrdi. Zāhide diş ağrîsı be-cidd oldı zāhid 'āciz ḳaldı. Fikr ėtdi eydür: 'Ömrimüŋ āḫiri (3) ḥużūrsızlıḳ ile olmasun bārī şu ṭā'atümi 'ibādetümi hep ṭabībe vėreyim ben gine yeŋi 'ibādet (4) ėdeyim dėdi. Vardı ol zāhid cemī'-i 'ömrinde ėtdügi ibādeti ve ṭā'ati hep bu ḥekīme vėrdi. Tek (5) dişimüŋ ağrısı gitsün dėyü. Ba'żılar eyitdiler: On sekiz yıllıḳ ibādetin vėrdi dėdiler bir diş (6) ağrısı gitsün dėyü. Ol ṭabīb daḫı bir otcağaz vėrdi dişi ağrısı gitdi. Döndi gine ol ṭabīb (7) zāhide eydür: Yā zāhid! Şunı şöyle bilgil ki şu senüŋ ibādetüŋ ṭā'atüŋ bir gün dünyāda ṣağ- (8) lıġ-ile baḳduğuŋ şükrānesi degildür. Ben ṭā'atüŋi ibādetüŋi n'ėdeyim? Ben ferişteyim saŋa senüŋ 'aczüŋ (9) bildürmek içün Ḥaḳ -Ta'ālā- beni saŋa vėrib-idi dėr. Var imdi ibādetüŋden ötüri Allāhdan hīç (10) nesne umma dėr. Pes şol ırġada beŋzersin kim ücrete ṭutdılar daḫı evvel ücretin eline aldı (11) peşīn eline vėrdiler. Daḫı andan işlemege başladı. Pes bir daḫı hem-ān ancılayınuz. Eger cemī'-i 'ömrimüzi (12) 'ibādet ṭā'at ile geçürsevüz bir gün dünyāda ṣağ geçürsevüz bir gün dünyāda ṣağ yörüdügimüzüŋ (13) şükrānesi degildür. Eyle oldugından gėrü kişi 'ibādetden ṭā'atdan ötürü kendüyi görmek (14) yā 'ibādetin ṭā'atin öte biregüye 'arż ėtmek neye gerek ve-yā-ḫud 'ibādet ṭā'at içün Allāhdan ücret (15) dilemek neye gerekdür? Kişi Mevlāsına muṭī' olup ḳullıḳ ėtdügi içün ücret-mi istermiş. Pes Ḥaḳ -Ta'ālā- (16) seni yoġ-iken var eyledi. Saŋa göz vėrdi ḳulaḳ vėrdi dil ṭudaḳ vėrdi ten vėrdi cān (17) vėrdi. Şunuŋ gibi göŋül vėrdi-kim insāna

vėrdügi göŋli hīç kimseye vėrmedi. Yaradılmışda yoḳdur (175a-1) insānuŋ göŋli. Vaḳtī-kim göŋül āyinesini kudūret-i nefsāniyyeden arıdasın iki cihānda tamām (2) neki var-ise göŋül gözi-y-le müşāhede ėdesin ve daḫı şunı da şöyle bilgil kim āfāḳda ne var-ise (3) enfüsde daḫı ol vardur. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur: سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِى الْاٰفَاقِ وَفِى اَنْفُسِهِمْ Senürīhim āyātinā fi'l-āfāḳī ve fī enfüsihim.[564] (4) Sen daḫı göŋül āyinesini ẕikru'llāh ile ṣayḳal ur. Baṣīret gözüni aç. Enāniyyet paṣını sildür. (5) İki cihānda saŋa daḫı maḫfī nesne ḳalmaya. Yaʿnī çün-ki ẕikru'llāh nūrı göŋül ʿālemine ṭulūʿ eyleye. (6) Nefs ḳaraŋulıġını göŋül ʿāleminden götüre. Ḥaḳḳuŋ ḥaḳīḳati ẓāhir ola şol ruşen gün gibi. Beyt: (7)

چُونْ صُبحْ زِ آفَاقِ زِ اَنْفُسِ بَدِيدْ • حَقِيقَتْ حَقْ چُو رُوزِى رُوشَنْ دَانِى

Çün ṣubḥ-i zi-āfāḳ-i zi-enfüs-i be-dīd
Ḥaḳīḳat-i Ḥaḳ çü ruzī ruşen dānī[565]

Bunda söz çoḳdur. (8) Gine maḳṣūda gelelüm. Pes Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa kim bu aʿżāları vėrdi. Her birine bir dürlü ʿibādet (9) buyurdı-kim ol ʿibādetler bu aʿżālaruŋ şükri ola tā ölince ol ʿibādetleri yėrlü yėrinde (10) ėdesin. Ol ʿibādetler ile ol aʿżālaruŋ şükri yėrine gele ve biri bu kim cemīʿ-i aʿżāŋ-ile günde (11) bėş vaḳt namāzı ḳılasın vaḳt-ile. Pes bu elüŋe ayaġuŋa gözüŋe ḳulaġuŋa dilüŋe göŋlüŋe daḫı her (12) birinde dürlü dürlü şükrler buyurdı. Nite-kim Ḳur'ānda getürür: وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ Ve'şkürū li'llāhi in küntüm iyyāhü taʿbüdūne.[566] (13) Pes şol kişiler kim maʿbūdum Allāhdur

---

564 Yakında delillerimizi, âlemde de göstereceğiz, kendi varlıklarında da... Kur'ân, XLI. Fussılet Sûresi, 53. âyet. KKM. 568. (Tiz gösterevüz anlara nişânlarumuzı, yir gök kıranlarında dakı gendüzilerinde... (41) Sûratü's-Secde — Fussılet, 53. âyet. SKT. 394, Gösterevüz anlara nişânelerimizi ʿâlemin eṭrâflarında ve daḫı anların kendi nefislerinde... 25. cüz, Sûretü Ḥām Mīmü's-Secde, 53. âyet. KTC. 4-51, سَنُرِيهِمْ اٰيَاتِنَا فِى الْاٰفَاقِ Yaḳında anlara ḳudretimizin nişânelerini cihânın eṭrâfında gösterürüz. *Yaʿnî server-i kâ'inât aḫbâr etdügi fütûḥâtın vuḳûʿını anlara nümâyân ederiz.* وَفِى اَنْفُسِهِمْ Ve kendi cânlarında daḫı *yaʿnî ehl-i Mekke arasında ẓâhir olan ve atlara ḥülûl eden muṣîbetleri daḫı kendülere gösterürüz.* 25. cüz, Sûretü Fussılet, 53. âyet TZA. 2-276, Biz hem her tarafta, hem öz nefislerinde kudretimize ait olan nişanları göstereceğiz... Fussılet Sûresi, 53. âyet. KKTA. 483, Gerek âfakta gerek kendi nefislerimizde âyetlerimizi yakında onlara göstereceğiz... Fussılet Sûresi, 53. âyet. KHMK. 3-123)

565 Aydınlık nefislerden ve ufuklardan bir sabah * Hak, gerçek, aydınlık bir gün versin. Vezni bozuk.

566 ... Ve ancak ona tapıyorsanız karşılık olarak şükredin. Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 172. âyet. KKM. 30. (... Dakı şükr eylen Tanrı'ya; eger olursanız ana taparsız. (2) Sûratü'l-Bakara, 172. âyet. SKT. 20, ... Ve şükr ediniz Allâhu -Taʿâlâ-ya eger ona ṭaparsanız *yaʿnî ʿibâdet ederseniz.* 2. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 172. âyet. KTC. 1-39, وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ Ve Tanrı'ya niʿmetleri muḳâbelesinde medḥ ve şenâ edin. اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ Eger ṣıdḳ yüzinden kendüyi ʿibâdete maḫṣûṣ ḳılardınız. 2. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 172. âyet. TZA. 1-42, ... Ancak Allah'a taparsanız ona şükr edin. Bakara Sûresi, 172. âyet. KKTA. 27, ... Allah'a şükredin, eger *(hakikaten)*

dėr. Anuŋ şükri daẖı ẖāliṣ Allāha olmaḳ gerekdür (14) ve bir āyetde daẖı buyurur: لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ Le-in şekertüm le-ezīdenneküm.[567] Ya'nī: Sen baŋa şükrüŋi ne deŋlü ėderseŋ ben (15) daẖı saŋa vėrdügim ni'meti ėdi vėrem dėdi. Göz şükrini yėrine getürseŋ Ḥaḳ -Ta'ālā- (16) gözüŋ görmekligin artura. Nite-kim bunuŋ tafṣīli yuḳaruda bir geçdi-y-di. Ammā bu şükr kim vardur (17) üç ḳısmdur: Bir dil iledür ve bir cemī'-i a'żā-y-iledür ve bir göŋül iledür. Ya'nī cemī'-i a'żā-y-ile (175b-1) dėdügimüz el ile ayaġ-ile göz-ile ḳulaḳ-ile dil-ile ṭudaġ-iledür. Ammā şol şükr kim dil iledür ol (2) Allāha ḥamd ėtmekdür. Her ni'met ėrişdükce tā kim ni'met ziyāde ola. ʿAzīz! Bu şükr bābında 'ulemānuŋ (3) ve meşāyiẖuŋ sözleri çoḳdur. Ammā şol kim ṭālibe geŋez gelür 'ulemā'-i ẓāhir sözidür. Anı dėyelüm (4) burada ve andan daẖı meşāyiẖ sözlerini daẖı dėyevüz. -İn-şā'a'llāhu Ta'ālā- kitābda eksük ḳalmaya. (5) ʿUlemā'-i ẓāhir sözlerine gelicek ḳalanı daẖı edā olur şākirlerden olursın. Ol a'żālaruŋ şükri (6) yėrine gelür. Pes bu dėdügimleyin Allāha ḥamd ėtdügüŋden ṣoŋra her ni'met muḳābelesinde ya'nī her (7) ẖoşlıḳ kim ve her ni'met kim gele El-ḥamdü li'llāhi dėye dil ile ḥamd budur ve ol bir şükr daẖı kim göŋül iledür (8) ol daẖı oldur kim i'tiḳād ėdesin-kim saŋa ni'met vėren Allāhdur ve bu ni'met ve (9) rızḳ kim gelür saŋa kimden gerek-ise gelsün. Vėren oldur vėrdüren oldur. Ammā bu deŋlü vardur kim (10) ol saŋa vėren kişiyi Ḥaḳ -Ta'ālā- ortada emīn ḳomışdur kim saŋa ḳarşu rızḳuŋı degüre. Gine vėrdürmeyen (11) daẖı oldur. Göŋline bıraḳdı vėrmegi vėrdi. Gine vėrmemegi bıraḳdı vėrmedi. Göŋül bunı böyle (12) bilüp i'tiḳād ėdicek her ḳanḳı ḳapuya gerek-ise sėgirtmez. Tevekkül ḳapusında epsem oturur. Kendüyi (13) Allāha ışmarlar. Bilür kim her ḥālde rezzāḳ Allāhdur ve bu göŋülüŋ bundan yigrek bir dürlü daẖı şükri vardur. (14) Ya'nī bir dürlü daẖı 'ibādeti vardur. Ol daẖı oldur kim buŋa böyle i'tiḳād ėtdügünden ṣoŋra (15) daẖı şöyle i'tiḳād ėdesin-kim Allāh rızḳ vėrmeye ḳādirdür sebeblü sebebsiz ve göŋülüŋ bir dürlü (16) daẖı 'ibādeti ya'nī şükri oldur kim Allāhdan ġayre her kim meyl

---

ona kulluk ediyorsanız. Bakara Sûresi, 172. âyet. KHMK. 1-60)

567 ... And olsun ki nimetlerime şükrederseniz arttırırım... Kur'ân, XIV. İbrahim Sûresi, 7. âyet. KKM. 291. (... "Eger şükr eyleyesiz, arturam size" ... (14) Sûratü İbrâhîm, 7. âyet. SKT. 195, Eger şükr ederseniz elbette ziyâde veririm sizlere ... 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 7. âyet. KTC. 2-183, لَئِنْ شَكَرْتُمْ 'Ale't-taḥḳīḳ eger size verdigim ni'metlere i'tirâf edüp ḥamd ve şenâ mı edersiz. لَأَزِيدَنَّكُمْ Bilā-şübhe ni'metleri size artururam. TZA. 1-393, ... Şükr ederseniz nimetlerinizi arttırırım... İbrahim Sûresi, 7. âyet. KKTA. 257, ... And olsun, şükrederseniz elbette sizi *(n nimetlerizi)* arttırırım... İbrahim Sûresi, 7. âyet. KHMK. 2-104)

eylemeye ve Allāh muḥabbetinde dāyim (17) mest ola. İki cihāndan ve iki cihānuŋ murādından bī-zārlıḳ getüre ve bundan ṣoŋra işit-kim (176a-1) cemī‘-i a‘żānuŋ daḫı ‘ibādeti ya‘nī şükri nicedür? Meselā budur kim iki yüzüŋ ‘ibādeti ya‘nī şükri (2) Ḥaḳ -Ta‘ālā- ḥarām ḳılduğı nesneye baḳmaya. Kimsenüŋ ‘aybını gözetmeye. Ḳamu ‘ayb bendedür dėye ve kimseye ḫıyānetlıḳ (3) naẓarın eylemeye ve kimseyi ben daḫı gözedeyim şunı ne eyler? dėmeye. Kimseyi cüstlemeye kim cemī‘i bunlar (4) ḥarāmdur ve ḳulaḳlaruŋa daḫı buyurulan ‘ibādet budur kim ḥarām nesneleri diŋlemeyesin. Ḳulağuŋı ḥarām (5) nesnelere ṣağır ėdesin. Ḥarām sözler söylenicek durı gelesin gidesin. Ya‘nī mesāvī diŋlemeyesin (6) ve çalğu diŋlemeyesin ve bühtān ve yalan diŋlemeyesin ve bunlara beŋzer nesneler kim Ḥaḳ -Ta‘ālā- anı ḥarām ḳılmışdur (7) diŋlemeyesin ve anuŋ şükri daḫı budur kim (8) ya‘nī elüŋ ‘ibādeti daḫı budur kim kimseyi urmayasın. Ḥaḳ harām dėdügine ṣunmayasın. Maẓlūmları incidüp (9) ḫāṭırcıḳların yıḳmayasın ve nesnecüklerin almayasın. Dāyim Ḥaḳ yolına fuḳarāya elüŋ-ile ṣadaḳa vėresin. Ḫayrlar (10) iḥsānlar eyleyesin. Muḥtāclara nesnecük ṣunasın. Düşmişlerüŋ elüŋ ṭutasın. Yetīmlerüŋ başın (11) ṣığayasın ve ayağuŋ şükri daḫı budur kim anuŋ-la şer fitne olan yėrlerden anı yığasın. Mescidlere (12) varasın ve ḫasta ṣora varmağa ve cenāze namāzına varmağa ėvesin ve ṣıla-i raḥma varasın (13) ve fısḳ meclislerine ve ‘avānlar ve dünyā begleri ḳapusına varmayasın ve şol yėrde kim dīne ziyān olur (14) yėrlerdür ol yėrlere hergiz varmayasın. ‘Ulemā meclislerine ve meşāyiḫler ve Mekke ziyāretine varasın. Yoḳsa (15) ḳalanını epsem evde oturasın. Ḳaçan bu ḥavāss-ı ẓāhiri müdrekātından men‘ ėtseŋ şerī‘at bendi-y-le (16) bağlasaŋ ṭaraf-ı ḥavāss-ı bāṭını keşf olur. Zīrā bu ādem oğlanınuŋ ṭaşrasında bėş ḥavāṣ kim (17) vardur tamām bağlanmayınca ol içerüdegi bėş ḥavāṣ açılmaz. Meselā ẓāhir gözi şer‘ān ruḫṣatı olmayan (176b-1) nesnelerden bağlanmayınca bāṭından baṣīret gözi açılmaz ve ẓāhir ḳulağı daḫı cemī‘-i menāhīden ve melāhīden (2) men‘ ėtmeyince göŋül dili açılup Ḥaḳḳuŋ ḥikmetini ve ma‘rifetini söyleyici olmaz ve eli daḫı şer‘ān ruḫṣat olmayan (4) yėrden men‘ ėtmeyince bāṭın eli daḫı fetḥ olup ḫazā’in-i İlāhiyyeye yėtişmez ve ayağı daḫı şer‘ān muḫālif (5) olan yėrlerden ve hevā-yı nefsden men‘ ėtmeyince bāṭın ayağı

dahı ḥāṣıl olup أنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ Enne lehüm ḳademe ṣıdḳin (6) ʿinde melīkin muḳtedirin[568] müyesser olmaz. Pes bu ẓāhir aʿżālaruŋ her birine buyurulan ʿibādet içün (7) ve her birinüŋ şükrin yerine getürdüginden ṣoŋra andan ötüri daḫı ne riyālanmaḳ gerekdür ve ne ḫalḳa (8) kendüyi eyü kişi bildürmek gerekdür. Bir kişi efendisi buyurduğı ḳulluğı yėrine getürdügi-y-çün efendisinden (9) ücret mi dilermiş. ʿİbādet budur kim ḳul ḳulluğın ėde. Efendi daḫı kereminden ne iḥsān ėderse (10) ėde. Ḥaḳ -Taʿālā- ḫod her birisinüŋ muḳābelesinde bir iḥsānı biŋ ėde yörür. Her birine taʿyīn (11) ėtmişdür kereminden. Pes ḳul olan kişi ḳullıḳ ėdüp ʿamel ėtdügi-y-çün ücret taṣavvur ėtmek (12) neye gerekdür kim ġaraż düşe riyā ola. Çün rızḳ vėren Allāhdur ve ʿizzet ve ḥürmet vėren (13) daḫı Allāhdur. Dünyāda ve āḫiretde her ḳula lāyıḳlı lāyıḳın vėre yörür. Pes ḳul olan kişi buyurulanı (14) işlemek ve kendüyi Allāha ışmarlamaḳ gerekdür. Riyā olan yėrlerden ḳaçup iḫlāṣ ḳaṣd ėtmek (15) gerekdür. İşit imdi! Riyāyı ve iḫlāṣı saŋa farḳ ėdi vėreyim. Tekrār bir daḫı taḳrīr ėdeyim. (16) Tā ki şübhe ḳalmaya riyā iḫlāṣ maʿlūm ola. Ḫuzeyfetü'l-Yemānī -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Resūl ḥażretine (17) -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-e ben eyitdüm: Yā Resūla'llāhi! İḫlāṣ nedür? Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- eyitdi: (177a-1) Ben Cebrā'il ḥażretine eyitdüm: İḫlāṣ nedür? Cebrā'il eyitdi: Rabb-i ʿizzete ben eyitdüm: İḫlāṣ nedür? (2) Rabbüm eyitdi: هُوَ سِرٌّ مِنْ سِرِّي اِسْتَوْدَعْتُهُ قَلْبَ مَنْ اَحْبَبْتُ مِنْ عِبَادِي Hüve sırrun min sırrī istevdaʿtühū ḳalbe men aḥbebtü min ʿibādī. Yaʿnī iḫlāṣ bir sırdur ki (3) benüm sırrumdan ḳullarumdan

---

568 Müellif burada iki âyeti birleştirerek vermiştir ya da âyetleri hafızasına dayanarak söylediği için iki âyeti aynı âyet gibi hatırlamıştır. Birinci âyet şudur: أنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ ... Gerçek bir güzel mükâfat, inançlarına karşılık yücelik ve nimet verileceğini, şefâate mazhar olacaklarını müjdelemek için içlerinden bir ere vahyetmemiz... Kur'ân, X. Yûnus Sûresi, 2. âyet. KKM. 235. (... Bayık anlarundur girçeklik önürdicisi *yaʿnī salih ʿameller kim ilerü tutdılar*. Çalabı'ları katında... (10) Sûratü Yûnus, 2. âyet. SKT. 155, ... Anlar içün vardur ṭoğru mertebe kendü Rabblerinün yanında... 11. cüz, Sûretü Yûnus, 2. âyet. KTC. 2-118, أنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ Kim ʿale'l-taḥḳîḳ kendülere Perverdigârları ḳatında ʿâlem-i ezelde sebḳat etmiş bir güzel mertebe var. 11. cüz, Sûretü Yûnus, 2. âyet. TZA. 1-324, ... Rablerinin yanındaki yüksek mevkileri... Yûnus Sûresi, 2. âyet. KKTA. 209, ... Rableri katında kendileri için muḥakkak bir kadem-i sıdk olduğunu... Yûnus Sûresi, 2. âyet. KHMK. 2-6) İkinci âyet de şudur: فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ Gerçeklik maḳamında, çok kudretli bir büyük padişah katında Kur'ân, LIV. Kamer Sûresi, 55. âyet. KKM. 633. (Beğenilmiş yirde; pâdişah katında, güci yeter. (54) Sûratü'l-Kamer, 55. âyet. SKT. 444, Toğruluḳ meclisinde olurlar ḳutlu olan pâdişâhın yanında. 27. cüz, Sûretü'l-Ḳamer, 55. âyet. KTC. 4-120, فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ Bir pesendîde mekândadırlar. عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ Bir ḳudretli pâdişâhın ḳatında muḳarrebdürler... 27. cüz, Sûretü'l-Ḳamer, 55. âyet. TZA. 345, Doğruluk derneğinde güçlü, kuvvetli olan, mülkü gayet geniş bulunan Tanrı'nın huzurunda bulunacaklar. Kamer Sûresi, 55. âyet. KKTA. 532, Halk meclisinde *(ve)* kudret sahibi, mülkü çok yüce olan *(Allah)* ın yanındadırlar. Kamer Sûresi, 55. âyet. KHMK. 232). Bu şekliyle çevirisek: Onlar için vardır doğru mertebe kutlu olan pâdişâhın yanında.

sevdügüm ḳuluŋ göŋlinde emānet ḳorın anı dėdi. Şeyḫ Necme'd-dīn -Raḥmetu'llāhi (4) ʿaleyh- Menārātü's-Sāyirīn adlu kitābında eydür: Ḥaḳ -Taʿālā- iḫlāṣı sırdur benüm sırlarumdan dėdügi (5) sırr-ı fenādur beḳā sırrından ki ol sırrı Allāhu -Taʿālā- muḥiblerinüŋ ve ʿāşıḳlarınuŋ göŋüllerinde emānet (6) ḳor. Zīrā muḥabbetde muḥibbüŋ ṣıfātı ve muḥibbüŋ ẕātı maḥv olup andan bedel maḥbūbuŋ ṣıfātı ve maḥbūbuŋ (7) ẕātı gelmekdür ve Şeyḫ Ṣadre'd-dīn eydür: Bunuŋ maʿnīsi budur kim Allāhu -Taʿālā- eydür: İḫlāṣ sırdur (8) benüm sırrumdan dėdügi yaʿnī dėmek olur ki iḫlāṣ sırdur benüm vücūdum sırrından ki ol teʿayyünāt-ile (9) mestūrdur. İmdi sırrum-le ben tecellī eylerin sevdügüm kimsenüŋ göŋline anuŋ vücūdunı fānī ḳılurın. (10) Tecellī-i celāl birle benüm vücūdum-la bāḳī ḳılurın. Bir ḥays̱iyyet-ile kim benden ġayri kimesne muṭṭaliʿ olmaz (11) dėr. Bu iḫlāṣ ḫāṣe'l-ḫāṣuŋdur ve anlaruŋ iḫlāṣıdur -Va'llāhu aʿlem- ve ʿÖmer ḥażreti -Raḍiya'llāhu ʿanhu- (12) bir gün mescide girdi gördi-kim Meʿāẕi'bni Cebel -Raḍiya'llāhu ʿanhu- başını ravża dīvārına ḳomış aġlar. Gözi (13) yaşı revān olmış aḳar. ʿÖmer ḥażreti ilerü vardı Meʿāẕa eydür: Yā Meʿāẕ! Niçün aġlarsın? (14) Meʿāẕ eydür: Yā ʿÖmer! Ben Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām-dan işitdüm. Eyitdi-kim: Riyānuŋ azacuġı kim (15) şirkdür müşrikün yėri cehennemdür. Ṣaḳınuŋ riyādan kim etḳıyā olasız. Ḥaḳ -Taʿālā- etḳıyāları sever (16) dėdi. Etḳıyā kimlerdür yā Resūla'llāh? dėdüm. Resūl -ʿAleyhi's-selām- eyitdi: Anlardur etḳıyālar kim hīç bir meclisde (17) anları aŋup istemeyeler. Fülān kişi bunda yoḳ ancaḳ dėmeyeler ve-yā bir meclise varsa: Bu kimdür? dėmeyeler. (177b-1) Anlaruŋ göŋli Ḥaḳ nūrı-y-le dolu ola. Anlara yaḳın ıraḳ bir ola ve anlar ehl-i cennet olalar dėdi. (2) Bu ḥadīs̱i buyurdı-kim: اِنَّ اَهْلَ الْجَنَّةِ كُلُّ اَشْعَثَ ذِي طِمْرَيْنِ لَايُؤَدِّلُ بِهِ اَلْحَدِيثُ İnne ehle'l-cenneti küllü eşʿas̱e ẕī ṭımreyni le-üy'eddilü bihī el-ḥadīs̱ bu ḥadīs̱ yuḳaru (3) bir geçdī-y-īdi. Yaʿnī: Etḳıyānuŋ kim ehl-i cennetdür ṣaçı ṭaġuḳ ṣaḳalı ḳarcaşuḳ olur. Yüzi tozlu (4) ṭoŋı eski olur ve ḫalḳ içinde hīç iʿtibārı yoḳ kimse anı ḥisāba ṣaymaz ve-līkin Ḥaḳ -Taʿālā- (5) ḳatında ulu ʿazīz muʿteberdür. Ḥaḳ -Taʿālā-dan ne dilerse vėrür. Ḥaḳ -Taʿālā- anlaruŋ sözlerini hīç redd (6) ėtmez ḳabūl eyler. Ammā dünyā ḫalḳı ḳatında kimse sözlerin hīç diŋlemez. Ḳıyāmet gününde anlaruŋ birinüŋ (7) eger nūrını ḳısmet ėdelerdī hep maḥşer ḫalḳına yėte-y-idī. Zīrā bunlaruŋ nūrı Ḥaḳ nūrındandur. Pes (8) riyādan iḫlāṣ isteyenlere gerekdür kim ḳoyun çobānından ögreneler. Nite-ki ḳoyun çobānı ḳoyun (9) arasında ʿibādet ṭāʿat ėtse hīç ḳoyunlarından ʿizzet ḥürmet ister mi? Pes bu iḫlāṣ isteyenler (10) daḫı ʿibādet ṭāʿat ėde.

Ammā ḫalḳdan ʿizzet ḥürmet ögülmek dilemekden fāriġ ola. Tā kim dīnini (11) iḫlāṣa getüre kim Ḥaḳ -Taʿālā-: أَلَا لِلّٰهِ الدِّينُ الْخَالِصُ Elā li'llāhi'd-dīnü'l-ḫāliṣu[569] dėyü buyurdı. Yaʿnī أَيْ لَايَكُونُ الدِّينُ الصَّافِي عَنْ كُلِّ شَبَابَةٍ وَرِيَاءٍ أَوْ آفَةٍ مِنْ عُجُبٍ وَتَزَيُّنٍ وَغَيْرِ ذٰلِكَ Ey lā yekūnü'd-dīnü'ṣ-ṣāfī (12) ʿan külli şebābetin ve riyā'in ev āfetin min ʿucubin ve tezeyyünin ve ġayre ẕālike[570] ile tefsīr ėtdiler bu āyeti meşāyiḫler. (13) İmdi ėy ḳardaş! Her kimse ki bu āfetlerden emīn olup ʿamelini iḫlāṣa getürmek dilerse (14) varsun bu it nefsüŋi bu ḫalḳ arasından çıḳarsun ʿuzlet iḫtiyār ėtsün. Bir ḫalvet yėrde (15) epsem olup ʿibādete ṭāʿate meşġūl olsun. Tā kim ʿamelini riyādan ḳurtara. Ḳardaş! Bu riyā-y-ile (16) ʿamel ėdenüŋ bir meseli vardur. Anı daḫı dėyeyim işit. Meseli riyā ehlinüŋ şuŋa beŋzer kim: Bir kişi (17) Yörür uvacuḳ ṭaşlar dėvşürür daḫı kīselere doldurur. Ḫalḳa ṭolu ṭolu kīseler gösterür. Kendüyi (178a-1) bir bay kişi bildürür. Vaḳtā-kim ortaya gele bir ḳumāş almalu ola cemīʿisi bir aḳçe getürmez. Hem-ān ḫalḳa (2) rüsvāy olur. Ancaḳ bu riyā ėdenler daḫı çaḳ şöyledür. Ḳıyāmet güninde ʿamelleri ortaya gelicek (3) anlaruŋ daḫı ʿamelleri kīselerin silkeler. Şol bulunduġı gibi hep riyā bulınur. Emegi hīç olup (4) maġbūn olur. -Neʿūẕü bi'llāhi.- İlāhī ʿizzetüŋ ḥaḳḳı-y-çün cemīʿ-i Müsilmānları riyādan ṣaḳla iḫlāṣa getür. (5) Ebyātün li'l-mü'ellifi'l-faḳīri -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh raḥmeten vāsiʿaten-[571]

ʿUzlet ehli ṭoġrı gider cennete (6)
ʿUzlet ehli uġramaz hīç mihnete
ʿUzlet ehlīnüŋ rīyāsuz ṭāʿati
ʿUzlet ehlinüŋ Ḥaḳḳadur himmeti (7)
ʿUzlet ehlidür Çalap sevdügi ḳul
ʿUzlet ehlidür ʿaṭā vėrdügi ḳul

---

569 Bilin ki özden kulluk, yalnız Allah'a olur... Kur'ân, XXXIX. Zümer Sûresi, 3. âyet. KKM. 539. (Ay, Tanrı'nundur din sâfîl *yaʿnî şirkden...* (39) Sûratü'z-Zümer, 3. âyet. SKT. 376, Ḫaberdâr olun ki Allâh içündür ḫāliṣ olan ʿibādet *(yaʿnî onun yanında maḳbûl olan ʿibâdet şirksiz ʿibâdet etmekdir)...* 23. cüz, Sûretü'z-Zümer, 3. âyet. KTC. 4-23, ألا لله الدِّينُ الخَالِصُ Agâh olun kim şirkden pâk olan ṭâʿat Tanrı -Taʿâlâ-ya maḫṣûṣdur. *Yaʿnî Ḫudâ size vardur ki ṭâʿat kendüye ḫâliṣ kılına. Zîrâ ṣıfât-ı Ulûhiyyetle ve isrâr üzere ıṭṭılâʿ etmegle kendüsi müteferriddir.* 23. cüz, Sûretü'z-Zümer, 3. âyet. TZA. 2-246, Haberiniz olsun ki Allah için olan din, halis olan dindir... Zümer Sûresi, 3. âyet. KKTA. 459, Gözünü aç, hâlis din Allah'ındır. Zümer Sûresi, 3. âyet. KHMK. 3-72)

570 Din, bütün kuşkulardan, ikiyüzlülükden, kendini beğenmeden ya da bunun gibi kötülüklerden arınmış ve Allah'tan başkası ile süslenmeyen dindir.

571 Fakir müellifin beyitleri. -Allah ona rahmet etsin, çok geniş rahmet etsin-

ʿUzlet ehli bilişür Allāh ile (8)
ʿUzlet ehli bulışur ol şāh-ile
ʿUzlet ehlidür seven hem sevilen
Sen bu ʿuzletden ḳaçarsın pes neden (9)
ʿUzlet ėdüp oturan insān olur
Ḫar-gelede yüriyen ḥayvān olur
Kim-ki[572] ḫalḳdan kesilür Ḥaḳḳa ulaşur (10)
Ḥaḳḳı ḳoyandur ki ḫalḳa dolaşur
Ġalebeden çıḳ Ḥaḳḳı[573] ḫalvet istegil
Ḥaḳḳı ḫalvetde bilürsin bellü bil (11)
Dostı bulan cümle ḫalvet buldılar
Her kimi kim dost diler ḫalvet diler
Eşref Oġlı Rūmi ḫalḳdan yüz çevür (12)
Ol ulu dergāha var yüz yėre ur
Ol durur ol cümle dertlere devā
Andan artugı ḳamu nefs-i hevā[574] (13)

ٱلْفَصْلُ الْخَامِسُ

El-faṣlü'l-ḫāmis

Beşinci Faṣl: Ẕikru'llāhı beyān ėder:

Bilgil imdi ėy ʿazīz (14) ḳardaş! Bu ẕikru'llāh ėtmek kim vardur her mü'mine mü'mināta farżdur. Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda buyurur: (15) وَٱذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا Ve'ẕküru'llāha ẕikren kes̱īren[575] ve bir yėrde daḫı buyurur: اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى

572 "ki" bağlacı okunmazsa ya da diğer nüshalarda olduğu gibi "kesilür" kelimesi yerine "döne" getirilirse vezin düzelir.

573 Vezin gereği bu kelime şeddesiz okunmalıdır.

574 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

575 ... Allah'ı çok çok anın. Kur'ân, XXXIII. Azhâb Sûresi, 41. âyet. KKM. 494. (... Anun Tanrı'yı, anmak çok -yâ namaz kılun- (33) Sûratü'l-Azhâb, 41. âyet. SKT. 342, ... Zikr edin Allâhu -Taʿâlâ-yı

جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ Ellezīne yezkürūna'llāhe ḳıyāmen ve ḳuʿūden (16) ve ʿalā cünūbihim yetefekkürūne.[576] Ammā bu ẕikru'llāh ėtmek kim vardur üç mertebe üzeridür: Bir dil ile- (17) dür kim göŋül anda ġāfildür. Bu ẕikr ʿavāmuŋdur ve bir mertebe de daḫı ẕikr hem dil ile ve hem göŋül iledür. (178b-1) Bu ḫavāṣṣuŋdur ve bir daḫı bundan ilerü mertebede ẕikr hem dil ile ve hem göŋül ile ve hem cemīʿ-i aʿżā-y-iledür. (2) Bu daḫı eḫaṣṣ-ı ḫavāṣṣuŋdur. Ammā şol ẕikr kim dil iledür göŋül andan ġāfildür yaʿnī ġaflet-ile ola. (3) Ol ẕikrden kişiye ẕerre deŋlü fā'ide yoḳdur. Bel-ki ʿaẕāb ʿiḳāb vardur ėdene kim Allāhuŋ ẕikrini (4) niçün ġaflet-ile ėtdi. Ḥaḳ -Taʿālā- ġaflet-ile ẕikr ėtmegi ve gaflet-ile namāz ḳılmağı nehy ėtmişdür ḳullarına. (5) Ġāfillerden olmaŋ dėmişdür. Ḳur'ānda buyurmışdur: وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ Ve lā tekün mine'l-gāfilīne[577] ve daḫı şunı şöyle (6) bilgil kim cemīʿ-i meşāyiḫüŋ ittifāḳı şunuŋ üzerinedür ki üç nesnenüŋ Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde bir sinek (7) ḳanadı deŋlü miḳdārı yoḳdur. Bir ġaflet-ile ẕikru'llāh ėtmegüŋ ve bir sünnete uymadın ṣalavāt getürmegüŋ (8) ve bir ḥużūrsuz namāz ḳılmağuŋ. Pes meşāyiḫler andan dėmişlerdür: Ẕikr-i lisān laḳlaḳadur dėyü. Resūl (9) ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- buyurur: ve Enes -Raḍiya'llāhu ʿanhu- rivāyet ėder Resūl ḥażretinden. -Ṣalla'llāhu (10) Taʿālā ʿaleyhi ve sellem- buyurur kim: لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ كَلِمَةٌ عَظِيمَةٌ كَرِيمَةٌ عَلَى اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ قَالَهَا مُخْلِصًا اسْتَوْجَبَ الْجَنَّةَ وَمَنْ قَالَهَا كَاذِبًا حَقَّتْ مَالُهُ وَدَمُهُ وَكَانَ مَصِيرُهُ اِلَى النَّارِ Lā ilāhe illa'llāh kelimetün ʿaẓīmetün kerīmetün ʿala'llāhi ʿazze ve celle men ḳālehā muḫliṣan (11) istevcebe'l-

çoḳ ẕikr edin. 22. cüz, Sûretü'l-Azhâb, 41. âyet. KTC. 3-198, اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا Tanrı'yı çoḳ anmak anın *yaʿnî ağlan o ḳatda anı ẕikr edin.* 22. cüz, Sûretü'l-Azhâb, 41. âyet. TZA. 2-191, ... Allah'ı çok çok anın. KKTA. 424, ... Allah'ı çok zikr edin. KHMK. 2-447)

576 Onlar, Allah'ı ayaktayken, otururken ve yan üstü yatarken anarlar... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 191. âyet. KKM. 85, Anlar kim anarlar Tanrı'yı, örü dururken daḳı otururken, dakı yanları üzere-y-ken... (3) Sûratü Âl-i ʿİmrân Sûresi, 191. âyet. SKT. 55. (Ol kimseler ki ẕikr ederler Allâh -Sübḥâne-yi ṭurduḳda ve oṭurduḳda ve yatduḳda *(yaʿnî her bir ḥâllerinde)*... 4. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân Sûresi, 191. âyet. KTC. 1-120, اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ Şol erbâb-ı ʿuḳûl ki Ḫudâ-yı ẕü'l-celâli ẕikr ederler. قِيَامًا Ṭurmuş oldukları ḥâlde. ~~وَقُعُودًا Ve oturmuş oldukları demde.~~ وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ Ve pehlûları *[pehlū پهلو Ar. yan, cenb, ḳoltuḳ ile ḳalça başları beyninde münḥaṣır olan ḳıṭʿa-i beden. Terc. 1-115.]* üzere yatdıḳları maḥalde yaʿnî her ḥâlde Tanrı'yı yâda getürürler. وَيَتَفَكَّرُونَ Ve te'emmül ederler... 4. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân Sûresi, 191. âyet. TZA. 1-121. Onlar ki ayakta iken, otururken, yatarken Allah'ı anarlar... Ḳur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 191. âyet. KKTA. 76, Onlar *(o salim akıl sahipleri öyle insanlardır ki)* ayakta iken, otururken, yanları üstünde *(yatar)* iken Allah'ı hatırlayıp anarlar... Ḳur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 191. âyet. KHMK. 1-158)

577 ... Ve gaflet edenlerden olma. Kur'ân, VII. Aʿrâf Sûresi, 205. âyet. KKM. 200. (... Dakı olma ġâfıllardan. (7) Sûratü'l-Aʿrâf, 205. âyet. SKT. 131, ... Ve olma ḫabersiz olanlardan. 9. cüz, Sûretü'l-Aʿrâf, 205. âyet. KTC. 2-71, وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ Ve Ḫudâ'nın ẕikrinden ġaflet edenlerden olma. 9. cüz, Sûretü'l-Aʿrâf, 205. âyet. TZA. 274, ... Ġâfillerden olma. Aʿrâf Sûresi, 205. KKTA. 177, ... Gâfillerden olma. Aʿrâf Sûresi, 205. KHMK. 1-361)

cennete ve men ḳālehā kāẕiben ḥaḳḳat mālühū ve demühū ve kāne maṣīruhū ile'n-nāri.[578] Pes kāẕib aŋa (12) dėrler kim dili-y-le dėye göŋli andan ġāfil ola. Şeyḫ Ṣāfī -Ḳaddesa'llāhu sırrehū-[579] bu maḥalde bir meẟel buyurmışdur ki: (13) Eger bir kimse dārü'l-ḳażāda yaʿnī bir meclis-i şerʿde şehādet ėtse bilmedügi nesneye müstevcib-i (14) taʿzīr olur. Ammā bu kelime ki kelime-i şehādetdür ġaflet-ile dėse şerʿan aŋa günāh yoḳdur. Ammā ḥaḳīḳatde (15) günāhkār olur ve ṭarīḳatde müstevcib-i taʿzīr olur ve onuŋ taʿzīri budur kim dāyim nefsine (16) cebr ėde ve ḳahr ėde ve riyāżete emr ėde. Tā ki taḳlīdden taḥḳīḳe yėtişe ve iṭmi'nān-ı ḳalb bula (17) dėmişdür: اَلَّذِينَ اٰمَنُوا تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ Elleẕīne amenū taṭma'innü ḳulūbühüm bi-ẕikri'llāhi illā bi-ẕikri'llāhi taṭma'innü'l-ḳulūbü[580] āyetinde (179a-1) daḫı buyurur kim: İṭmi'nān-ı ḳalb ger-çi-kim ẕikru'llāh iledür. Ammā mücerred dil ile dėmeg-ile degildür. Bel-ki bu kelime-i (2) tevḥīd maʿnīsine vāḳıf olup daḫı aŋa muvāẓıbet-i küllī göstermeg-ile tā mezkūre vāṣıl ola. Meẟelā (3) şunuŋ gibi ola kim: Bir ṣusuz kişi bir yazıda gider ṣu isteyü ammā ṣusızlıḳdan serāsime olmışdur. Pes (4) mücerred ol kişi ṣu ṣu dėyüp ṣu aŋmaġ-ile sėgirtmeg-ile ṣusızlıḳ andan zā'il olmaz tā ṣuya yėtişüp (5) içmeyince ve ṭālib daḫı çün-ki muvāẓabet-ile ẕikru'llāha meşġūl ola. Göŋlini Ḥaḳ -Teʿālā-nuŋ muḥabbeti-y-le issi eyler. (6) Viṣāl ṣusuzlıġı aŋa ġālib olur şevḳa ıżṭırāba gelür ve ne ḳadar ki ṭālibe vüṣūl ḥāṣıl olmazsa (7) iṭmi'nān-ı ḳalb daḫı ḥāṣıl olmaz. Pes ġaflet daḫı götürülmez. Ammā ṭālib kim zevḳ-ı viṣāl bula iṭmi'nān (8) bula. İṭmi'nān-ı ḳalb ḥāṣıl olur. Pes ġaflet götürilür dil ėtdügi ẕikrden göŋül daḫı ġafil olmaz (9) ve daḫı şol ikinci

---

578 "Lā ilāhe illa'llāhu" ulu ve yüce Allah üzerine söylenmiş azim ve kerim bir kelimedir. Kim ki onu ihlâsla söylerse cennet o kişiye vacip olur; ve kim ki hakikate yalan derse, malı alınır, kanı helâl olur ve dönecegi yer de cehennemdir.

579 Allah, onun kalbini ayıp ve günahlarından arındırıp temizlesin.

580 İnanalar, öyle kişilerdir ki Allah'ı anmakla yatışır, kuvvetlenir gönülleri. iyice bilin ki gönüller, Allah'ı anmakla yatışır, kuvvet bulur. Kur'ân, XIII. Raʿd Sûresi, 28. âyet. KKM. 287. (Anlar kim îmân getürdiler; dakı dölenür gönülleri, Tanrı'yı anmaġ-ıla İy Tanrı'yı anmaġ-ıla dölenür gönüller! (13) Sûratü'r-Raʿd, 28. âyet. SKT. 192, *(Yol gösterir kendi cânibine)* ol kimesnelere ki îmân getirdiler ve ol kimselere ki ḳarâr bulur anların ḳalbleri Allâh -Sübḥâne-yi ẕikr etmekle. Ḫaberdâr ol ki Allâh'ın ẕikriyle ḳarâr bulur ḳalbler. 13. cüz, Sûretü'r-Raʿd, 28. âyet. KTC-2. 179, اَلَّذِينَ اٰمَنُوا تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ Muhdî olanlar şol kimselerdir ki Ḫudâ'nın vaḥdāniyyetine taṣdîḳ getirirler. تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ Gönülleri Ḫudâ'nın yâdıyla ârâm peydâ eder. اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ Âgâh olun kim İzid-i ẕü'l-celâlin yâdıyla gönüller sükûn edüp ıżṭırâbdan ḫalâṣ bulur. 13. cüz, Sûretü'r-Raʿd, 28. âyet. TZA-1. 389, Hakka dönen kimseyi yani iman edip ḳalbleri zikru'llahla sükûnet bulan kimseyi kendisine götürür. Haberiniz olsun ki Tanrı'yı anmakla kalpler sükûnet ve rahat bulur. Er-Raʿd Sûresi, 28. âyet. KKTA. 253, Bunlar iman edenlerdir, Allah'ın zikriyle gönülleri *(vicdanları)* huzur ve sükûna kavuşanlardır. Haberiniz olsun ki kalpler ancak zikrullah ile oturaklaşır *(olgunlaşır)*. Er-Raʿd Sûresi, 28. âyet. KHMK-2. 97)

mertebede eydinilen ẕikr kim hem dil ile ve hem göŋül iledür. Yaʿnī ḥużūr-ı ḳalb-iledür. Anı (10) eydene Ḥaḳ -Taʿālā- çoḳ s̱evāblar ve uçmaḳlar ve uçmaḳ içinde köşkler sarāylar ve ḥūri ġılmānlar vėrür. (11) Ammā maḳṣūd ol degül maḳṣūd özgedür. Uş anı daẖı eydem işidesin ve daẖı bilgil kim bu ẕikru'llāh (12) ėtmegüŋ fażīleti ve ẖāṣṣiyyeti ve s̱evābı iŋen çoḳdur cemīʿisini dėrsevüz kitāb muṭavvel olur. Ammā her (13) birinden bir-az çeşnī ṭatdurayım. Tā kim ṭāliblere ẕikru'llāh ėtmek ve göŋülden ḥicābı ol ẕikru'llāh ile (14) götürmek maḳṣūda ulaşmaḳ āsān ola. Bilgil imdi! Ẕikru'llāha ḥużūr-ı ḳalb-ile meşġūl olmaḳ (15) dāyim çoḳ çoḳ eyitmekligüŋ ẖāṣṣiyyeti iŋen çoḳdur ve cümle-i ẖāṣṣiyyetlerden biri budur kim göŋülde (16) muḥabbetu'llāh bitürür ve göŋülden Allāhdan ġayrinüŋ muḥabbetini hep götürür ve şeyṭān vesveselerini keser (17) ve şeyṭānı āvāre eyler. Şeyṭānuŋ tedbīrini daġıdur īmānı muḥkem eyler ve göŋülüŋ pāsını giderür (179b-1) ve göŋli nūrlandurur ve Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda buyurur: الَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ Elleẕīne iẕā ẕükira'llāhu vecilet ḳulūbühüm[581] āyetinde buyurur: (2) Ḳaçan Allāh -Taʿālā- ẕikr olunsa göŋül cilālanur. Ol cilādan göŋülde ẖavf ḥāṣıl olur. Vaḳtā-kim ẕikru'llāhda (3) göŋül cilā bulmış ola ve ẖavf ḥāṣıl olmış ola tilāvet-i Ḳur'ānda īmān üzerinde īmān bulmış ola. (4) Eger īmān üzerinde īmān bulur mı? dėyü ṣorarsaŋ pes bu yuḳaru kitābuŋ evvelinde īmān üç (5) mertebe üzerine beyān eyledük idi. Birbirinden yuḳaru dėdük idi ve göŋülüŋ pasını giderür dėdük idi. (6) Anuŋ-içün-kim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurdı: لِكُلِّ شَيْءٍ صَيْقَلٌ وَصَيْقَلُ الْقَلْبِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ Li-külli şey'in ṣayḳalün ḳalbi Lā ilāhe illa'llāh. (7) Yaʿni: Her nesnenüŋ bir ṣayḳalı vardur göŋülüŋ ṣayḳalı "Lā ilāhe illa'llāh" dėmekdür ve daẖı ẕikru'llāh ėtmek (8) göŋül ʿāleminden ḳaraŋulıġı giderür baṣīret gözüni açar ve bu ẕikru'llāhuŋ ẖāṣṣiyyeti çoḳdur. Bu bunda (9) dursun biraz daẖı s̱evābından söyleyelüm. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu Taʿālā ʿaleyhi ve sellem-den Ebū Hüreyre (10) -Rażiya'llāhu ʿanhu- rivāyet ėder: اَلذِّكْرُ خَيْرٌ مِنَ الصَّدَقَةِ وَالذِّكْرُ خَيْرٌ مِنَ الصِّيَامِ Eẕ-ẕikru ẖayrun mine'ṣ-ṣadaḳati ve'ẕ-ẕikru ẖayrun mine'ṣ-ṣıyāmi. Yaʿnī: Ẕikru'llāh (11) ėtmek ṣadaḳa vėrmekden

---

581 ... Onlardır ki Allah anılınca yürekleri titrer... Ḳur'ân, VIII. Enfâl Sûresi, 2. âyet. KKM. 201. (... Ḳaçan anıla Tanrı, korka gönülleri... (8) Sûratü'l-Enfâl, 2. âyet. SKT. 132, ... Ḳaçan Allâh ẕikr olunsa ḳorḳar anlarun ḳalbleri... 9. cüz, Sûratü'l-Enfâl, 2. âyet. KTC. 2-72, ... Şol kimselerdir ki ḳaçan Ḫudâ -ʿazze ve celle- anılur gönülleri ḳorḳar... 9. cüz, Sûratü'l-Enfâl, 2. âyet. TZA. 1-274, ... Allah anıldığı zaman yürekleri hop hop atan... Enfâl Sûresi, 2. âyet. KKTA. 178, ... Allah anıldığı zaman yürekleri titrer... Enfâl Sûresi, 2. âyet. KHMK. 1-362)

efḍaldür oruç ṭutmaḳdan efḍaldür ve bir ḥadīs̱de daḫı buyurur Resūl (12) ol pür-uṣūl -Ṣalla'llāhu Taʿālā ʿaleyhi ve sellem-den Meʿāẕ -Raḍiya'llāhu ʿanhu- rivāyet ėder: قَالَ قَالَ رَسُولُ ٱللهُ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ اَلاَ اُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرِ اَعْمَالِكُمْ وَاَزْكيهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ وَاَرْفَعُهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ اَعْطَاءِ ٱلذَّهَبِ وَالْوَرَقِ وَخَيْرٌ لَكُمْ مِنْ اَنْ تَلْقُوا عَدُوَّكُمْ فَتَضرِبُوا رِقَابَهُمْ وَيَضْرِبُوا رِقَابَهُمْ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ ٱللهِ قَالَ ذِكْرُ ٱللهِ عَزَّ وَ جَلَّ Ḳāle ḳāle Resūlu'llāhu (13) -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- elā ünebbi'üküm bi-ḫayri aʿmāliküm ve ezkāhā ʿinde milīkiküm ve erfaʿuhā fī derecātiküm (14) ve ḫayrun leküm min aʿṭā'i'ẕ-ẕehebi ve'l-varaḳı ve ḫayrun leküm min en tülḳū ʿadüvveküm fe-teḍribū riḳābehüm (15) ve yaḍribū riḳābeküm ḳālū belā yā Resūla'llāhi ḳāle ẕikru'llāhi ʿazze ve celle. Yaʿnī Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- (16) buyurur: Ḫaber vereyim mi size bir ḫayrlu ʿamelden kim ol sizi cemīʿ-i günāhıŋuzdan arıda ve dereceleriŋüzi (17) yücelde. Daḫı ḫayrlu ola altun gümiş ṣadaḳa ėtmekden ve daḫı ḫayrlu ola kāfirle bulışup (180a-1) siz anlaruŋ boynın urup anlar sizüŋ boynuŋuz urmaḳdan s̱evāblu ola. Eyitdiler: Buyuruŋ yā Resūla'llāhi! (2) Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- daḫı buyurdı-kim: Ol Allāhı ẕikr ėtmekdür -ᶜAzze ve celle- ve bir ḥadīs̱de (3) daḫı buyurdı: مَا عَمَلٌ مِنْ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ اَنْجىٰ لَهُ مِنَ ٱلنَّارِ مِنْ ذِكْرُ ٱللهِ Mā ʿamelüm min ʿameli'bni ādeme encā lehū mine'n-nāri min ẕikru'llāhi. Yaʿnī: Ādem oğlanlarını hīç bir (4) ʿamel yoḳdur otdan ḳurtarıcı ẕikru'llāh gibi. Ṣadaḳa Resūlu'llāh ve daḫı Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- (5) eydür: Miʿrac gėcesi gökde bir şehr gördüm nūrdan. Büyüklügi biŋ kez bu dünyāca idi ve nūrdan zencīr (6) ile aṣılup dururdı ve ol şehrüŋ yüz biŋ ḳapusı vardı ve her ḳapunuŋ öŋinde bağlar ve bağçeler (7) vardı ve her bağçenüŋ yėtmiş ḳaṣrı var-idi nūrdan ve her ḳaṣrda yėtmiş ḥücre var nūrdan ve her ḥücrenüŋ (8) yüz ḳapusı var kim birer ḳanadı altundandur ve birer ḳamadı gümişdendür ve her ḥücrenüŋ öŋinde birer taḫt (9) var nūrdan ve her taḫtuŋ üzerinde yėtmiş döşek var ḥarīrden ve her döşek üzerinde bir ḥūrī (10) ḳızı var oturur. Eger ol ḥūrī ḳızı bir sırça barmağın dünyāya çıḳara-y-dı ayuŋ günüŋ nūrı ṭona-y-idi (11) ve Resūl ḥażreti - ᶜAleyhi's-selām- eydür: Ben eyitdüm-ki: İlāhī! Bu ne ʿaẓametlü maḳām olur ʿaceb bu maḳām ḳangı peyġamberüŋ (12) ola. Ḥaḳ -Taʿālā- -Celle ve ʿalā- buyurdı-kim yaʿnī baŋa eyitdi-kim: Yā Muḥammed! Bu maḳām ol maḳāmdur ki yaʿnī ol ḳullarımuŋdur ki (13) ṣıdḳ-ile iḫlāṣ-ile bir kerret Lā ilāhe illa'llāh dėye ve andan ṣoŋra buyurdı-kim: مَنْ قَالَ لَاالٰهَ اِلَّاٱللهُ خَالِصًا مُخْلِصًا

دَخَلَ الْجَنَّةَ Men ḳāle lā ilāhe illa'llāhu ḫāliṣan (14) muḫliṣan daḫale'l-cennete.[582] İḫlāṣ-ile ẕikr ėtmek nicedür? Aşaġa dėyem işidesin. -İn-şā'a'llāhu Ta'ālā.- Ya'nī: Her kim (15) iḫlāṣ-ile Lā ilāhe illa'llāh dėye ol cennete gire dėmek olur. İmdi ėy ḳardaş! Bu ẕikru'llāh ėtmegüŋ fażīleti (16) ve ḫāṣṣası ve s̱evābı çoḳdur. Eger dėrsem ve yazarsam ne mürekkeb yėter ve ne ḳalem yėter ve ne kāġıd yėter. (17) Ammā şu yėrinde münāsebet-ile gāh fażlından ve gāh ḥiṣṣesinden ve gāh s̱evābından söyleyeyim. 'İbādete (180b-1) ḥarfe ṣavta geldügi ḳadar aŋladayım. Tā kim 'āşıḳlar ve ṭālibler ve oḳıyanlar ve diŋleyenler bu kitābuŋ fevāyidinden (2) maḥrūm ḳalmayalar. -İn-şā'a'llāhu.- Bilgil imdi! Bu Lā ilāhe illa'llāh dėmegüŋ nūrı vardur. Vaḳtī-ki ṭālibüŋ (3) ḳalbinde ẕikrüŋ nūrı ḳarār duta. Ol nūr ẕākirden hergiz gitmez ḳabrine bile girür ve ḳabr 'aẕābından ẕākiri (4) ḳorur. Nefsüŋ ol çirkin ṣıfatları kim her biri bir ḳorḳulu cān-aver ṣūretinde gelüp ḳabrinde ḥamle ėtdügi (5) vaḳtin ol nūr ẓāhir olur. Ol ḳabrde 'aẕāb ėdecek cān-averler ol nūrdan ḳaçarlar ve ol vaḳtin-kim (6) ümmet-i Muḥammed 'āṣīlerini Ḥaḳ -Ta'ālā- cehenneme buyura. Bunlaruŋ nūrları ḳararmaya ve boyunlarına zencīrler ṭaḳılmaya (7) Lā ilāhe illa'llāh fażīletinde ve zebānīler alalar bunları cehenneme gideler feryād zār-ile gideler cehenneme varınca. (8) Çün-ki cehenneme varalar ṭamu mālikleri baḳalar göreler kim bunlaruŋ yüzleri ḳararmamış ve boyunları zencīrlenmemiş (9) ve hīç bunlaruŋ gibi ḳavm bu ṭamuya gelmedi-y-di dėyeler ve bu zebānīler eydeler kim: Bize böyle emr olunmadı-ki bunları (10) gine gėrü götürevüz. Ḥaḳ -Ta'ālā- emr eyledi uşda getürdük dėyeler. Bu ṭamu mālikleri 'acebleyüp eydeler kim: (11) Siz ne ḳavmsiz ve ne ümmetdensiz dėyeler. Bunlar daḫı eydeler kim: Biz şol kişinüŋ ümmetiyüz kim (12) Lā ilāhe illa'llāh dėrdük ve Ḳur'ān oḳurduḳ ve Ḳur'ān daḫı aŋa indi-y-di ve günde bėş vaḳt namāz (13) ḳılurduḳ ve haftada bir kerret cum'a namāzı ḳılurduḳ ve yılda bir ay oruc dutarduḳ ve yılda iki kerre (14) bayram namāzın ḳılurduḳ Ka'beye varurduḳ ve mālımuzuŋ zekātın vėrürdük. İllā ki şimdi mālik (15) heybetinden ve ḳıyāmet ḥavlinden ve bu ḫalḳ içinde 'amellerümüz bāṭıl olduġından ve biz rüsvāy (16) olduġumuzdan peygam-berümizüŋ adın unutduḳ dėyeler. Mālikler eydeler: Ḳur'ān inen Muḥammed idi (17) ve bu tertībler kim siz dėrsiz Muḥammed

---

582 Kim halis muhlis "Lâ ilâhe illa'llâh" der, cennete girer. (Kim iki yüzlülük yapmadan, içinden gelerek ve yalnızca Allah'a karşı "Allah'dan başka ilah (tapacak) yoktur" derse cennete girer.)

ümmetinüŋ idi dėyeler. Bunlar daḫı Muḥammed adın işidicek: Biz ümmet-i Muḥammediz (181a-1) dėyeler. Çün-ki cehennemüŋ kenārına varalar cehennemüŋ heybetini ḥarāretini ḳorḳuncluġını göreler daḫı iŋleşeler. Mālikler (2) eydeler kim: Yā ümmet-i Muḥammed! Şol ėtdügüŋüz ʿameller ve oruclar ve namāzlar ve ḥaclar ve zekātlar ve ẕikrler ve tesbīḥler (3) ve ḫayrlar ve ḥasenātlar ḳancaru vardı kim sizi uçmaġa iletmedi bunda geldüŋüz dėyeler. Bunlar daḫı eydeler kim: (4) Ger-çi-kim biz bu ʿamelleri işlerdük ve-līkin Müslimānları incidürdük. Ḥarām yėrdük. Mesāvī eylerdük. Yalan (5) söylerdük. Elimüz altındaġılara ẓulmler ėderdük. Bunda geldük ol ʿamellerümüzi bizüm üzerimizde (6) ḥaḳḳı olanlar daʿvī ėtdiler. Hep aldılar ol ʿameller-ile uçmaġa gitdiler. Uş bizi maḥrūm ve maġbūn ṭamuya (7) gönderdiler dėyeler. Pes bu ʿameller alına. İllā Lā ilāhe illa'llāh dėmegüŋ nūrını kimse almaya ve hīç mīzāna (8) ḳoymayalar. Zīrā Lā ilāhe illa'llāh dėmege hīç nesne mis̱l olmaya ve bunlar māliklere eydeler kim: Destūr (9) vėrüŋ bize aġlaşalum. Mālikler eydeler kim: Bir laḥẓa amān gelmez elimizden hātiften āvāz gele kim ḳo (10) bunları aġlaşsunlar. Mālikler eydeler: Destūrsuz şol deŋlü aġlaşalar kim yaşları dükene ḳan aġlayalar. (11) Mālikler eydeler kim: Eger siz bu aġlamaġı dünyāda aġlaya-y-idiŋüz kimseyi incidmeye-y-diŋüz kimsenüŋ ḥaḳḳı üzerüŋüzde (12) olmaya-y-idi. Bu buŋlara hergiz uġramaya-y-idüŋüz. Şimdi aġlamaġuŋ size hīç fā'idesi yoḳdur dėyeler. (13) Daḫı zebānīlere buyuralar: Bıraġuŋ oda dėyeler. Zebānīler dutalar bunları oda atalar. Bunlar daḫı (14) odı göricek çaġrışalar Lā ilāhe illa'llāh dėyeler. Çün-ki bunlardan Lā ilāhe illa'llāh āvāzı gele hem-ān sāʿat (15) od bunlardan döne gide hergiz bunları yaḳmaya. Mālikler oda eydeler: Bu ʿāṣīleri niçün yaḳmazsız dėyeler (16) ve niçün ḳaçarsız bu ʿāṣīlerden? dėyeler. Od daḫı eyde kim: Biz bunlara ḥamle ėdicek bunlar Lā ilāhe illa'llāh dėyü (17) çaġrışurlar. Anlardan bir nūr çıḳar. Eger ḳaçmazsavuz bizi yaḳar issiligümüzi söyündürür. Ḥaḳ -Taʿālā- (181b-1) bize destūr vėrmedi-kim biz Lā ilāhe illa'llāh dėyeni yaḳavuz. Mālikler ʿāciz ḳalalar eydeler kim: Eger biz bu (2) ṭā'ifeyi dınmayup ḳorsavuz bunlar bu ṭamuyı söyündürürler dėyeler. Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine niyāz ėdüp (3) eydeler kim: Yā İlāhī! Bunda bir bölük ḳavm vardur od ḥamle ėtdükce anlara anlar daḫı Lā ilāhe illa'llāh (4) dėrler. Od daḫı anlardan ḳaçar hergiz od anları yaḳmaz. Eger anlar bu Lā ilāhe illa'llāh dėmege be-cid olurlar-ise (5) cehennemüŋ odunı anlaruŋ nūrı hep söyündürür dėyeler. Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażreti daḫı eyde kim: Lā ilāhe illa'llāh (6) dėyeni iḫlāṣ-ile ben vaʿde ėdüp dururın oda yaḳmazın. Anlar benüm gerçek ẕākirlerümdür.

Varuŋ (7) çıḳaruŋ anları cennete iletüŋ dėyeler. Pes anları cehennemden çıḳarup cennete ileteler. Nite-kim Resūl ḥażreti (8) -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur. Eydür: مَنْ شَهِدَ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَى النَّارِ وَاَوْجَبَ الْجَنَّةَ صَدَقَ رَسُولُ اللّٰهِ Men şehide en lā ilāhe illa'llāh ḥarrema'llāhu ʿale'n-nāri ve aḥcebe'l-cennete (9) ṣadaḳa Resūlu'llāh[583] ve bir ḥadīs̱ daḫı ol sulṭānü'l-enbiyā buyurur: Zikru'llāhı dāyim ėdene beşāret eder kim (10) Enes - Raḍiya'llāhu ʿanhu- rivāyet ėder: يَقُولُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَرِّبُوا اَهْلَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مِنْ ظِلِّ عَرْشِي فَاِنِّي اُحِبُّهُمْ Yeḳūlu'llāhu ʿazze ve celle yevme'l-ḳıyāmeti ḳarribū ehle lā ilāhe illa'llāh min ẓılli ʿarşī (11) fe-innī uḥibbühüm. Yaʿnī: Ḳıyāmet güninde şol ḳatı issi günlerde kim yėr demür gök baḳır olup beyniler ḳazan gibi (12) ḳaynadıġı vaḳt Ḥaḳ -Taʿālā- eyde kim: Yā ehl-i Lā ilāhe illa'llāh! Gelüŋ benüm ʿarşum gölgesine kim be-dürüstī (13) siz benüm dostlarumsız dėmek olur ḥadīs̱üŋ maʿnīsi. Pes bu Lā ilāhe illa'llāh dėmege kim-ki müdāvemet (14) ėtse ol evliyā'u'llāhdan olur. Zīrā Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām-a ṣordılar: Evliyā'u'llāh (15) kimdür? dėdiler. Resūl ol pür-uṣūl buyurdı: اَدَامُوا ذِكْرَ اللّٰهِ Edāmū ẕikru'llāhi.[584] Yaʿnī: Dā'im ẕikru'llāh ėdendür dėmek (16) olur ve daḫı bilgil kim cemīʿ-i ʿameller mevḳūfdur Lā ilāhe illa'llāh dėmege. Her kim Lā ilāhe illa'llāh dėmese (17) anuŋ hep ʿameli bāṭıldur. Anuŋ-içün-kim īmān bundan artuḳ kelime ile dürüst olmaz. Nite-kim Resūl (182a-1) ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: اُمِرْتُ اَنْ اُقَاتِلَ النَّاسَ حَتّٰى يَقُولُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ فَاِنَّهَا كَلِمَةُ التَّوْحِيدِ وَالتَّنْزِيهِ عَنِ الشِّرْكِ وَالْفَارُوقِ بَيْنَ الْكُفْرِ وَالْاِيمَانِ Ümirtü en uḳātile'n-nās ḥattā yeḳūlu'llāhu fe-innehā kelimetü't-tevḥīdi (2) ve't-tenzīhi ʿani'şirki ve'l-fārūḳı beyne'l-küfri ve'l-īmāndur[585] ve daḫı مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ Miftāhü'l-cenneti Lā ilāhe illa'llāh[586] (3) ve daḫı اَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ Efḍalü'z-ẕikri lā ilāhe illa'llāh.[587] Pes bu Lā

---

583 Her kim "Lâ ilâhe illa'llâh" diye şehadet ettiyse Allah ona cehennem ateşini haram eder ve cenneti vacip kılar. Allah'ın Resulü gerçektir.

584 Sürekli Allah'ı anandır.

585 İnsanlarla "Lâ ilâhe illa'llâh" deyinceye kadar mukatele etmekle emr olundum. Çünkü kelime-i tevhid şirkten tenzih olur; küfürle îmânın arasında fâruktur. (İnsanlar, "Allah'tan başka ilâh (tapacak) yoktur" deyinceye dek onlarla öldürüşmek için buyruk aldım. Gerçekten "birleme" kelimesi ortak koşmaktan uzaktır ve her şeyden arınmıştır. İnanma ile inanmamanın arasını ayırıcıdır.)

586 "Lâ ilâhe illa'llâh" cennetin anahtarıdır.

ilāhe illa'llāh dėmek kimde s̠ābit ise aŋa hergiz (4) zevāl yoḳdur. Bir kişi bir kerret iḫlāṣ-ile "Yā Allāh!" dėrse Ḥaḳ -Taʿālā- ʿaẓamet-ile: Lebbeyk yā ḳulum! dėr. Daḫı evtādü'l- (5) arżdur kim Ḥaḳ -Taʿālā- dünyāyı anlaruŋ-ile ṣaḳlar. Ẕikri dāyim Allāh! Allāh! dėmekdür. Anlar Allāh! Allāh! (6) dėmez olıcaḳ ḳıyāmet ḳopar. Nite-kim Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: لَايَقَامُ السَّاعَةُ حَتَّى لَا يُقَالُ فِى الْاَرْضِ اَللّٰهَ اَللّٰهَ Lā yuḳāmü's-sāʿatü ḥattā lā yuḳālü (7) fi'l-arḍi Allāh Allāh[588] dėr. Pes bu "Lā ilāhe illa'llāh" dėmek ulu ʿibādet olduġı-y-çün Ḥaḳ -Taʿālā- ḳullarına bunı çoḳ (8) eydüŋ dėyü buyurdı: اُذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا Üẕküru'llāha ẕikren kes̠īren[589] dėdi. Anuŋ-içün-kim bu kelime-i tevḥīdüŋ devāmı ile göŋül yėri (9) yumuşaḳ olur ve ḳābil olur ve anda bir kök biter nefsüŋ köküni ḳurıdur. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda (10) buyurur: كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِى السَّمَاءِ Kelimeten ṭayyibeten ke-şeceratin ṭayyibetin aṣlühā s̠ābitün ve ferʿühā fi's-semā'i.[590] Pes bu āyet buŋa işāretdür. Bu (11) fażīletler ve bu ḫāṣṣiyyetler ẕākire şol vaḳt ḥāṣıl olur kim bu ẕikru'llāhı ḳāʿideleri ve şarṭları üzre (12) eyde ve Taŋrı buyurduġı gibi ve Resūl buyurduġı gibi eyde. Ger-çi-kim bir kişi Lā ilāhe illa'llāh dėmegi dil-ile (13) dėse mü'min olur. Ammā her Lā ilāhe illa'llāh dėmek göŋülden ḥicābı götürmez. Mā-dām-ki ḳāʿideleri-y-le şarṭları-y-le (14) dėnilmeye ve bu ẕikrüŋ ḳāʿidelerini ve şarṭlarını saŋa bir bir dėyü vėreyim ve Allāh buyurduġı gibi ẕikr ėtmek nicedür (15) ve Resūl buyurduġı gibi ėtmek nicedür? Saŋa bir bir aŋladayım. Tā sen daḫı bu ẕikru'llāhuŋ s̠evābından ve fażīletinden (16) maḥrūm ḳalmayasın -İn-

---

587 Zikrin efdali "Lā ilāhe illa'llāh"tır.

588 Yeryüzünde Allah! Allah! denmediğinde o saat ayakta durulmaz.

589 ... Allâh'ı çok çok anın. Kur'ân, XXXIII. Azhâb Sûresi, 41. âyet. KKM. 494. (... Anun Tanrı'yı, anmak çok -yâ namaz kılun- (33) Sûratü'l-Azhâb, 41. âyet. SKT. 342, ... Zikr edin Allâhu -Taʿâlâ-yı çoḳ ẕikr edin. 22. cüz, Sûretü'l-Azhâb, 41. âyet. KTC. 3-198, اُذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا Tanrı'yı çoḳ anmak anın *yaʿnî aġlan o ḳatda anı ẕikr edin.* 22. cüz, Sûretü'l-Azhâb, 41. âyet. TZA. 2-191, ... Allah'ı çok çok anın. KKTA. 424, ... Allah'ı çok zikr edin. KHMK. 2-447)

590 ... Temiz söz, tertemiz bir ağaca benzer; kökü sabittir, dalları, budakları gökte. Kur'ân, XIV. İbrahim Sûresi, 24. âyet. KKM. 294. (... Geleci aru *yaʿnî "Lā ilāhe illa'llāh" kelimesi,* ağaç gibidür aru *yaʿnî ḥurma ağacı;* kökü berkdür, dakı budağı gökdedür. (14) Sûratü İbrâhîm, 24. âyet. SKT. 197, ... Ki yaşadı güzel sözü bir güzel ağaç gibi ki kökü ḳuvvetlü olur ve şu ağacın dalları ve fidânları gökdedir. 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 24. âyet. KTC. 186, كَلِمَةً طَيِّبَةً Bir pâk söz. كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ Bir pâk ağaç gibidür. اَصْلُهَا ثَابِتٌ Ol ağacın kökü yerde pekişmişdir. وَفَرْعُهَا فِى السَّمَاءِ Ve dal ve budağı gök semtindedir. 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 24. âyet. TZA. 1-396, ... Hoş bir söz, iyi bir ağaç gibidir ki kökü yerde sağlamdır, dalı ise göğe doğrudur. İbrahim Sûresi, 24. âyet. KKTA. 259, ... Güzel bir kelime, kökü sabit *(ve sağlam)* ve dalları *(yukaruda)* ola bir ağaç gibidir. İbrahim Sûresi, 24. âyet. KHMK. 2-109)

şā'a'llāhu Taʿālā.- İmdi ėy ʿazīz ķardaş ve ėy Ḥaķ yolında bize yoldaş olmaķ (17) isteyen muvāfıķ ķoldaş! Şol ẕikr kim yuķaruda dėdügim gibi ikinci mertebe ẕikr ėtmekdür yaʿnī ġafletsiz (182b-1) ḥużūr-ı ķalb-ile ẕikr ėtmekdür ve anuŋ gibi ẕikr ėdene Ḥaķ -Taʿālā- uçmaķlar içinde ḥūrīler ġılmānlar ve (2) ve ķuṣūrlar ve dürlü dürlü s̱evāblar şol yuķaruda şerḥ ėtdügim gibi vėrür. Ammā maķṣūd olan ẕikr (3) bu deŋlidür ki böyle ola. Bel-ki maķṣūd olan ẕikr budur ki cemīʿ-i ķavā'idi-y-le ve şerāyiṭi-y-le ėde ve Ḥaķ -Taʿālā- (4) buyurduġı gibi ve Resūl ḥażreti buyurduġı gibi. Pes Ḥaķ -Taʿālā- buyurduġı ẕikr oldur ki yaʿnī ẕikru'llāhı Allāh (5) buyurduġı gibi ėtmek budur kim ẕikri eyideler. Tā şuŋa dek kim ẕikr vara dilüŋden ķalbe vara ķalbden (6) rūḥa yėtişe ve rūḥdan muḥabbet-i İlāhī yėtişe ġalebe ėde ṭālibüŋ üzerine. Cemīʿ-i ṣıfāt-ı nefsīsi (7) bir uġurdan maḥv ola gide. Göŋli mā-sivādan ḫālī ola ve maʿrifetu'llāh ol göŋüle nüzūl ėde ve andan (8) ḥicāb ķalbden götürüle. Baṣīret gözi açıla cemāl-i maʿşuķ kim maʿbūd-ı muṭlaķdur müşāhede oluna bī-çün (9) ve bī-çügūne. Pes maķṣūd olan ẕikr budur ve üçünci mertebe olan ẕikr budur ve ger-çi-kim ol ikinci mertebede (10) ẕikr ėtmek baʿżı ḫavāṣṣuŋdur. Ammā bu şimdi dėdügim ẕikr kim üçünci mertebe olan ẕikr ėtmekdür kim ol (11) dünyāda-y-iken göŋülden ẕikru'llāh ile ḥicābı götürmekdür Mevlā-y-ile münāsebet kesb ėtmekdür ve ol (12) ne vaķt ḥāṣıl olur? Ol vaķt ḥāṣıl olur kim Lā ilāhe illa'llāh dėdügüŋ vaķtin Allāhdan ġayrini (13) hep unıdasın ve kendü nefsüŋi daḫı unıdasın. Ḥaķ -Taʿālā- Ķur'ānda eyle buyurdı-kim: وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَسِيتَ Ve'ẕkür Rabbeke izā nesīte[591] (14) اَيْ اِذَا نَسِيتَ غَيْرَهُ وَ نَسِيتَ نَفْسَكَ فِى ذِكْرِكَ Ey izā nesīte ġayrehū ve nesīte nefseke fī ẕikrike[592] dėmek olur. Yaʿnī Türkçe maʿnīsi dėmek olur kim: (15) Ķaçan Rabbüŋi ẕikr ėtseŋ Rabbüŋden ġayrini unıtduġuŋdan ṣoŋra ve kendü nefsüŋi daḫı unutduġuŋdan (16) ṣoŋra ẕikr ėt. Tā ki benüm ẕikrüm şirket-ile olmaya dėr ve daḫı وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَسِيتَ Ve'ẕkür Rabbeke izā nesīte اَيْ اِذَا نَسِيتَ غَيْرَ اَللهِ

---

591 ... Ve bir şeyi unutunca Rabbini an... Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 24. âyet. KKM. 339. (... Dakı an Çalabunı, kaçan unıtdun... (18) Sūratü'l-Kehf, 24. âyet. SKT. 231, ... Ve ẕikr et Rabbini bir vaķtde ki unudasın *(yaʿnî şonra mütenebbih olursun)*... 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 24. âyet. KTC. 3-7, وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَسِيتَ Perverdigârının meşî'etini ḫâṭırına getir ķaçan anı unudursan. 15. cüz, Sūretü'l-Kehf, 24. âyet. TŹA. 7, ... Unutduğun zaman Rabbini an... Kehf Sūresi, 24. āyet. KKTA. 297, ... Unutduğun zaman Rabbini an... Kehf Sûresi, 24. âyet. KHMK. 2-190)

592 Rabbini zikr ettiğin zaman, ondan gayri her şeyi, kendi nefsini bile unut.

كَمَا هُوَ بِالْمَوْتِ Ey (17) izā nesīte ġayra'llāhi ke-mā hüve bi'l-mevti[593] dėr. Pes ẕikr şirket-ile ol vaḳt olmaz ki Lā ilāhe illa'llāh dėdügi (183a-1) vaḳt andan ġayri hep unudıla ve andan ġayrini ẕākir ol unıdur ki ẕikre şol deŋlü müdāvemet (2) ėde ki ẕikr vara ḳalbe. Ḳalbden vara rūḥa yėtişe ve andan ṭālibe āsār-i üns-i muḥabbet-i İlāhī ḥāṣıl ola. (3) Şol yuḳaru dėdügim gibi ṭālibüŋ ṣıfāt-ı beşeriyyesini maḥv ėde. Andan kendü ismini mā-sivāsını unuda. (4) Adun nedür? dėseler ol ẕirk ėtdügi maḥbūbuŋ adını ṣalı vėre. Niteki Manṣūr-ı Baġdādīye vāḳiʿ oldı. (5) Manṣūr Lā ilāhe illa'llāh dėmegi şol ḳadar çoġaltdı-kim ẕirk vardı ḳalbe ḳalbden rūḥa yėtişdi. Andan (6) āsār-i üns muḥabbet-i İlāhiyyeye yėtişdi daḫı kendü ismini mā-sivāsını unutdı. Zīrā ẕikru'llāh ile ʿālem-i (7) ʿışḳa düşdi. ʿĀlem-i ʿışḳ ḫod ʿālem-i sükürdür. Pes ʿālem-i ʿışḳdan ṣıfāt-ı beşeriyyesi maḥv oldı. (8) مَنْ اَنْتَ Men ente?[594] dėdiler اَنَا الْحَقْ Ene'l-Ḥaḳ[595] dėdi. Yaʿnī: Sen kimsin? dėdiler. Ben Ḥaḳḳın dėdi. İfāḳat bulup ayılıcaḳ (9) yaʿnī gene ʿālem-i beşeriyyete gelicek: Niçün şöyle dėdüŋ? dėdiler. Bilmezin dėdügim dėdi ve hem daḫı bilmez-idi (10) esrük idi. Mālikīler döndiler: Tevbe ėt! dėdiler. Tevbe ėtdi. Öldürdiler. Ḳardaş! Bu Ene'l-Ḥaḳ daʿvīsin (11) ėtmek vāḳiʿ olur ṭāliblere bir ḳaç yėrde. Bir şol vaḳt vāḳiʿ olur ki ṭālibler ẕikru'llāhı şol deŋlü (12) çoḳ eydeler kim ẕikrüŋ nūrı ṭālibe ġalebe ėde. Ol vaḳt daḫı ṭālibüŋ beşeriyyeti zā'il olur. Kendü (13) ismini ve mā-sivāsını unıdur ẕikr nūrınuŋ ġalebesinden. Pes ol vaḳt aŋa: Aduŋ nedür? dėseler (14) ol ẕikr ėtdügi mezkūrun adın ṣalı vėrür ve bir daḫı şol vaḳt vāḳiʿ olur kim Manṣūra vāḳiʿ oldı (15) ve bir dürlü daḫı Şeyḫ Bā-Yezīde vāḳiʿ oldı kim: سُبْحَانِى مَا اَعْظَمُ شَانِى Sübḥānī mā aʿẓāmü şānī[596] dėdi. Ol vaḳt daḫı Bā-Yezīdde (16) eser-i beşeriyyetden hīç nesne ḳalmamış idi. Bā-Yezīdüŋ vücūdı milkiŋe ol mutaṣarrıf olmış (17) idi. Çün-ki Bā-Yezīdden sübḥānī ʿibāreti geldi mürīdler eyitdiler: Niçün şöyle dėdüŋüz? dėdiler. (183b-1) Sulṭānü'l-ʿārifīn Bā-Yezīd eydür: Niçün ol vaḳt baŋa şerʿi icrā ėtmedüŋüz? dėr. Çün-ki (2) beden bunuŋ gibi lafẓ geldī der-ḥāl her biriŋüz bir dürlü silāḥ alsaŋuz daḫı baŋa aḥkām-ı şerʿi (3) yėrine getürseŋüz ne dėdi. Bir gün yine Şeyḫ Bā-Yezīd -Raḥmetu'llāhi

---

593 Ölümünde olduğu gibi Allah'tan gayrısını unut.

594 Sen kimsin?

595 Ben Tanrı'yım.

596 Ayıp ve noksan sıfatlardan arınmış olan zatım ne büyüktür.

ʿaleyh- ol maḳāma vardı. Gėrü (4) oluḳ sāʿat sübḥānī ʿibāreti geldi. Mürīdler der-ḥāl ellerine her biri silāḥlar aldılar kim ḳılıç gibi (5) bıçaḳ gibi ve kimi ḫancer Bā-Yezīde urdılar. Bā-Yezīdüŋ bir ḳılın kesmedi. Çün-ki Bā-Yezīd gėrü ʿālem-i beşeriyyete (6) geldi. Eyitdiler: Ol ʿibāreti gėrü dėdüŋüz dėdiler. Pes siz nice ėtdiŋüz? dėr. Eyitdiler: Envāʿī silāḥlar (7) urduḳ lākin hīç es̱er ėtmedi dėdiler. Andan Bā-Yezīd mübārek endāmını açdı. Deŋediler hīç bir vech-ile (8) bunlaruŋ ḍarbı Bā-Yezīde es̱er ėtmemiş ve Bā-Yezīd eydür: Aluŋ baŋa bir igne vėrüŋ dėr. Vėrdiler (9) Bā-Yezīd aldı ol bir igneyi gevdesinden bir birine kendünüŋ şancdı. Der-ḥāl ḳan aḳdı. Döndi (10) mürīdlerine eydür: Bā-Yezīd budur ki bir igne anuŋ zaḫmına taḥammül ėdemez ve ol ki sübḥānī dėdi (11) ol Bā-Yezīd degüldi. Andan buyurdı gīne: Ḥaḳ -Taʿālā- ṭālibüŋ göŋline kim naẓar ėde. Ṭālibüŋ göŋlüni (12) kendü maʿrifetine maḥal ḳılur. Dilini anuŋ tercümesi ḳılur. Daḫı maʿrifetinden neyiŋi taḥṣīl ėtdi dil-ile (13) söyleyici olur. Şöyle ki nidāī: يَا مُوسىٰ اِنّى اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ Yā Mūsā! İnni ena'llāhu Rabbü'l-ʿālemīne[597] ağaçdan geldi ve çün-ki bir (14) yabān ağaçdan. Bu maʿnī cāyiz ve vāḳiʿdür ve şecere-i insānīden niçün vāḳiʿ olmaya dėdi Bā-Yezīd. (15) Ammā bu maḥalde Şeyḫ ʿIrāḳī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- bir iki beyt buyurmışdur:

چُونْ عَكْسِ آفِتَابْ بَرْ آيِنَ اُفْتَدْ • اَنْدَام آزُو بِپُرْس نَه گُويَدْ كِمْ آهَنَمْ

چُون پِيشْ آفِتَابْ شَوَمْ هَمْ چُو ذَرَّه وَارْ • مَاغْدُورْ بَاشَمْ اَزْزِ اَنَا اَلشَّمْسُ دَمْ زَنَمْ

Çün ʿaks-i āfitāb ber āyine-i füted (16)
Endām ezu bi-pors ne gūyed kim āhenem
Çün pīş āfitāb şevem hem-çü zerre-vār
Mağdūr bāşem ez zí ene'ş-şemsü dem zenem[598]

Çün-ki Manṣūr daḫı bu ḥāleti buldı bī-ʿaḳl bī-dil olup ol arada Ene'l-Ḥaḳ (184a-1)

---

[597] ... Ey Musa! Şüphe yok ki ben âlemlerin rabbi Allah'ım. Kur'ân, XXVIII. Kasas Sûresi, 30. âyet. KKM. 453. (... Yâ Mûsâ! Bayık ben, benven Tanrı âlemler Çalabısı. (28) Sûratü'l-Kasas, 30. âyet. SKT. 314, ... Ey Mûsâ! Ben Allâhu -Sübḥâne-yim ʿâlemlerin Rabbiyim. 20. cüz, Sûretü'l-Ḳaṣaṣ, 30. âyet. KTC. 3-146, يَا مُوسىٰ اِنّى اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ Ey Mûsâ! ʿAle't-taḥḳīḳ ben kendüm maḫlûkâtın perverdigârı Ḫudâyım. 20. cüz, Sûretü'l-Ḳaṣaṣ, 30. âyet. TZA. 2-142, ... "— Musa! Âlemlerin Rabbi olan Tanrı benim." 20. cüz, Sûretü'l-Ḳaṣaṣ, 30. âyet. KKTA. 390, ... Ya Musa! Âlemlerin Rabbi olan Allah benim ben" Kasas Sûresi, 30. âyet. KHMK. 2-378)

[598] Güneşin aksi bir ayna üzerine düşdüğü gibi; demirin endamına düşse, ona sorsalar: "Ben demirem" demezdi. ** Ben de güneşin önüne bir zerre gibi düşsem; magdur olsam bile "Ben güneşim" derdim. Vezni: Mefʿūlü / fāʿilātü / mefāʿilü / fāʿilün

demin urdı. Yoḳsa degüldi-kim Manṣūr Ḥaḳ ola daḫı Ene'l-Ḥaḳ dėye. Pes niçe ṭālibler bu arada yaŋıldılar (2) bir dürlü daḫı aŋladılar سَيْرُ مَعَ اللّه seyrün ma'a'llāh[599]ı ma'iyyet taṣavvur ėtdiler. Bu maḥalde ma'iyyet ol ma'nāda olmaz ki Ḥaḳ (3) -Ta'ālā-nuŋ vaḥdeti ola ḳul-ile keṣret olmaya. Bel-ki ma'nī şöyledür ki bir kimseyi bir ḳaṭre-i baḥre īletse (4) bıraḳsa ikilik ol baḥrün vaḥdetinde müstağraḳ olur. Bu vech-ile kim birlik olmaz. Zīrā ki deŋiz (5) deŋizdür ḳaṭre ḳaṭredür muğāyeret bunlaruŋ ortasında ẓāhirdür ehli ḳatında. Ammā ol ḥīnde deŋiz (6) cünbüşe gelse teveccüde olsa ol vaḳt iḫtiyār baḥrüŋ olur ḳaṭrenüŋ olmaz. Lākin ḳaṭrenüŋ cünbüşi (7) daḫı hem-ān deŋiz cünbüşi olur. فَافْهَمْ Fe'fhem[600] ve bunı daḫı aşağa bir dürlü daḫı taḳrīr ėtsem gerekdür -İn-şā'a'llāhu.- (8) Anda hīç şübhe ḳalmaya. Pes Manṣūrı ol vaḳt kim Mālikler dutdılar öldürdiler şu āyet-ile istidlāl ėtdiler kim: (9) وَ مَنْ يَرْتَدِدْ عَنْ دينه فَيَمُتْ اَبَدًا Ve men yertedid 'an dīnihī fe-yemüt ebeden.[601] Yoḳsa Manṣūr bu sözi dėdügünde esrük idi esrigüŋ ḫod (10) sözine i'tibār yoḳ. Zīrā bir ḳaç ṭā'ifenüŋ günāhı yazılmaz. Anlar merfū'ü'l-ḳalemdür. Pes anlaruŋ küfrine (11) ve günāhına i'tibār yoḳdur. Zīrā oğlancıḳlara bāliğ olınca ve bir delülere uṣlanınca ve bir uyuyanlara uyanınca (12) unudup ḫaṭā ėdende böyledür. Nite-kim Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلٰثٍ عَنِ الصَّبِيِّ حَتّٰى تَحْتَلِمَ وَالْمَجْنُونِ حَتّٰى يُفِيقَ وَالنَّائِمِ حَتّٰى يَسْتَيْقِظَ Ref'ü'l-ḳalemi 'an ṡelāṡin (13) 'ani'ṣ-ṣabiyyi ḥattā yaḥtelime ve'l-mecnūni ḥattā yufīḳḳa ve'n-nāyimi ḥattā yesteyḳıẓa[602] unudup ḫaṭā ėden içün daḫı (14) رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ اثْنَانِ الْخَطَاءِ وَالنِّسْيَانِ Ref'u'l-ḳalemi 'an iṡnāni'l-ḫaṭā'i ve'n-

---

599 Allah ile seyr etme (dolaşma).

600 Fehm et (düşün).

601 Âyet şöyledir: وَ مَنْ يَرْتَدِدْ عَنْ دينه فَيَمُتْ ... Sizden birisi dininden döndi ve kâfir olarak öldümü... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 217. âyet. KKM. 39. (... Dakı her kim döner-ise sizden dîninden; pes ölür-ise... (2) Sûratü'l-Bakara, 217. âyet. SKT. 25, ... Ve bir kimesne dönse sizden kendü dîninden ve *kâfir olduğu hâlde* ölse. 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 217. âyet. KTC. 1-55, وَ مَنْ يَرْتَدِدْ عَنْ دينه فَيَمُتْ Ve her kim sizden dîninden dönüp ölmüş ola... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 217. âyet. TZA. 1-55, ... İçinizden her kim dininden döner, *kâfir iken* ölürse... Bakara Sûresi, 217. âyet. KKTA. 35, ... İçinizden kim dininden döner de o, *kâfir olarak* ölürse... Bakara Sûresi, 217. âyet. KHMK. 1-76)

602 Üç şeyden kalem ref edildi: İhtilam oluncaya kadar sabilerden, ifakat buluncaya kadar mecnunlardan, müteyakkız oluncaya kadar naimlerden. (Üç şeyden kalem kaldırıldı: Ergen oluncaya kadar çocuklardan, iyileşinceye kadar delilerden, uyanıncaya kadar uykuda olanlardan.)

nisyāni[603] dėyü buyurdı. Pes Manṣūruŋ Müslimān idügi tevbe eyledügi (15) Şifāda mezkūrdur. Eyle olsa fikr olmasun-kim Manṣūr kāfir ola. Baʿżı fuḳahādan kim şimdiki zamānuŋ (16) faḳih dėrilenleri fikr-i fāsid ėderlermiş Manṣūrı ve baʿżı meşāyiḫ tekfīr ėderlermiş. Bu ḥālet anlara (17) müşkilirek gelürmiş. Ėy ʿazīz! Bu ẕikru'llāhuŋ daḫı sırları ve ḫayrları vardur kim ʿaḳl anı hīç idrāk ėtmez (184b-1) lisāna gelmez. ʿAḳl-ile fehm olunmaz. Bu sözler ʿaceb gelmesün. Ammā ʿaceb oldur bu ḥāletler kim Manṣūra (2) ve-yā Bā-Yezīde ve-yā ġayri ʿāşıḳlara gelür. ʿAceb budur ki bu ḥālet ʿışḳ-ı mecāzīde daḫı olur kim bir kişi (3) maḥbūbınuŋ ve maṭlūbınuŋ adını çoḳ ẕikr eylese dil-ile göŋül-ile ʿışḳ-ile muḥabbet-ile kendü ismini ve mā-sivāsını (4) unıdur. Aŋa daḫı ṣorsalar: Aduŋ nedür? dėseler Manṣūr gibi ol daḫı ẕikr ėdügi maḥbūbuŋ adını (5) ṣalı vėrür. Zīrā eger mecāzī ve eger ḥaḳīḳī kişiye ʿışḳ ġālib olıcaḳ kendü adını göŋülden (6) yoyar ve ẕikr ėtdügī maḥbūbuŋ adını ḳor ancaḳ ḳalanını unıdur. Nite-ki Mecnūn Bin Ḳaysāna ṣorarlardı: (7) Aduŋ nedür? dėrlerdi. Adum Leylīdür dėr idi ve her ḳancaru kim baḳsa gözine Leylīden artuḳ kimse (8) görinmezdi göŋli ṭolu Leylī idi. Dilinde gėce gündüz Leylī idi. Leylīden artuḳ bir ad daḫı (9) bilmez idi. Kendü adın daḫı bilmez idi. Cemīʿi adları hep unıdup ṭururdı. Anuŋ-içün: Aduŋ nedür? dėyicek: (10) Adum Leylīdür dėr idi. ʿAceb sırdur. ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ oldur ki dost adından artuḳ adları (11) göŋlinden yoya. Bir gün mecnūn esrük deli dīvāne Leylī Leylī dėyü şehr içinde feryād ėdüp çağırup (12) yörürdi. Leylī bunuŋ zārīsini işitdi özi göyündi. Eydür: Ṭurayım şol miskīne bir kerret gine (13) kendüzümi göstereyim. Ol benüm içün gėce gündüz yanar yaḳılur. Ben daḫı varayım gözükeyim hem ḫāṭırcuğın (14) ṣorayım dėdi ṭurı geldi. Mecnūnı durduğı yėrden gözetdi. Mecnūn Leylī Leylī dėyü çağırdı çağırdı şehrden (15) çıḳdı ṣaḥrāya gitdi. Vardı yabānda güneşe ḳarşu issi bir yėrde oturdı. Leylīnüŋ ẕikrine meşġūl oldı. (16) Leylī daḫı ḳalḳdı ardına düşdi vardı. Mecnūnuŋ ol oturduğı yėre vardı. Mecnūnuŋ dört yanına (17) çekzinür. Kendüyi Mecnūna gösterür. Mecnūn Leylīye hīç iltifāt ėtmez. İllā Leylī Leylī dėr. Leylīnüŋ adın (185a-1) ẕikr ėder. Şol ḳadar Leylī dėdi-ki düşdi kendüden gitdi bī-ḫud oldı. Ve-līkin yatduğı yėrde (2) Mecnūnuŋ cemīʿ-i ażāsından Leylī āvāzı gelürdi. Bu daḫı bir ʿaceb sırdur. Leylī bunı yavlaḳ ʿacebledi. (3) Bu rāzdan Mecnūn yine kendüye geldi. Ṭurı geldi oturdı. Leylī Leylī dėyü çağırmağa başladı. (4) Bu kez Leylī Mecnūnuŋ güneşden yanına geçdi.

---

603 Unutup iki kez hata edenlerden de kalem kaldırıldı.

Leylînüŋ gölgesi Mecnūnuŋ üstine düşdi. Mecnūn döndi (5) Leylînüŋ yüzine baḳdı. Eydür kim: Sen ne kişisin? dėr. Leylî eydür: Ḥālüŋ nitedür ʿışḳ elinden? Mecnūn (6) eydür: Ne ṣorarsın benüm ḥālümi? Git ḳatumda durma. Yoḳsa sen de bencileyin delü olursın dėr. Yad mısun (7) biliş-misün? Ben seni bilmezem dėr. Leylî eydür: Şol senüŋ istedügüŋ Leylî benem. Sen beni nite bilmezsin? dėr. (8) Mecnūn eydür: Var ki ʿālem hep baŋa Leylî olup-durur. Çün-ki benüm göŋlime Leylî ṭolup-durur. Eger sen Leylî (9) iseŋ pes bu bendeki Leylî nedür? dėdi. Pes bundan aŋlandı-kim maʿiyyetde maʿiyyet nicedür ve muġayiret (10) nicedür? Ėy ʿazîz! Bilgil kim bu kendüden gitmek ve kişinüŋ ṣıfāt-ı beşeriyyesi kim ṣıfāt-ı muṭlaḳdur. Yaʿnî (11) ʿaḳldur ḥisdür fehmdür vehmdür ve ḫayāldür. Pes bunlar maḥv olmaḳ vaḳt olur ki ʿāşıḳlara Taŋrı (12) dostlarına namāzda daḫı vāḳiʿ olur kendülerden gitmek. Ammā gine kendülere gelicek āb-desti yeŋilerler (13) ve namāzı gine ḳılurlar ve daḫı şunı bilgil kim ṣıfāt-ı beşeriyyet maḥv olmaḳ var ve beşeriyyet kendü maḥv (14) olmaḳ var ve ol-ki ṣıfāt-ı beşeriyyetdür ol daḫı iki nevʿdür: Bir nevʿ budur ki uşda söyledüm (15) ve ikinci nevʿi yėrinde dėyem işidesin ve beşeriyyet kendi maḥv olmaḳ daḫı nicedür? Anı daḫı dėyem işidesin. (16) -İn-şāʾaʾllāh.- Ammā bunlaruŋ her birisinüŋ ʿalāmetleri vardur. Pes ẕikr rūḥa yėtişüp rūḥa (17) ʿışḳ ġalebe ėdüp ṭālibüŋ ṣıfāt-ı beşeriyyesini bir uġurdan fānî ėtdüginüŋ ʿalāmeti nedür? (185b-1) anı daḫı saŋa dėyü vėreyim işit. Tā ki her çaġırmaġı ẕikr ṣanmayasın ve her düşüp yatmaġı (2) fenā ṣanmayasın ve her ḫayālāta aldanmayasın bu yolda ḫayālāt-ı şeyṭānî çoḳ görinür. Niçe bilmez (3) miskînler anuŋ ardınca sürinür. Yoḳ yėrlerde ʿömrini çüridür. Bilgil imdi! Vecd vardur ve (4) tevācüd vardur ve vücūd vardur. Pes ṭālibe kim ẕākir ola. Yaʿnî ṭālib kim ẕikruʾllāha mülāzemet (5) eyleye gökcek ḳāʿide üzerine ve şarṭları üzerine evvel aŋa tevācüd ḥāṣıl olur ve andan vecd (6) ḥāṣıl olur ve andan vücūd ḥāṣıl olur. Ammā bunlaruŋ her biri bir dürlüdür ve her birinüŋ (7) ʿalāmetleri vardur. Ehl-i tevācüd mübtedîdür iḫtiyār elindedür. Ḥālet-i ẕikrde fānî olmaz. Anuŋ (8) ṣıfāt-ı beşeriyyesi bāḳîdür. Zîrā ʿālem-i ʿaḳlda olduġına sebeb budur ki ʿālem-i ʿışḳa düşmez kim (9) ʿālem-i ʿaḳldan gide-y-di ve ʿālem-i ʿışḳa anuŋ-içün düşmez ki ẕikrüŋ nūrı anuŋ üzerine (10) daḫı ġalebe eylemedi. Pes daḫı ʿālem-i ʿaḳldadur. Anuŋ ʿalāmeti oldur kim evvel emrden ẕikruʾllāh (11) eydürken yā-ḫud bir beyt işidüp ve-yā-ḫud bir āvāz işidüp ıżṭırāba düşer. Ḥareket ėder (12) çāġırur çabalar. Fiʾl-cümle her ne ėderse ėder. Yā düşer yatır yuvalanur. Ammā ol ėtdügi ḥareketi (13) bilür ve çaġırduġın işidür ve ḫalḳuŋ āvāzın

daḫı işidür. Ve-lîkin şol ısıtma dutan (14) kişi kendünüŋ ditremesini def‘ ėdemedügi gibi bu ehl-i tevācüd daḫı kendünüŋ çagırmasın çabalamasın (15) def‘ ėdemez kim tek ṭura idi. Pes iḫtiyār olduġı şu-ḳadardur ki kendüyi ta‘aḳḳul ėder. Ammā (16) kendüyi dutamaz. Pes ḥareket ėtmesi iḫtiyārî degül ammā kendü kendünüŋ ḥareketini bilür. Ammā (17) ol ḥareket ėderek bî-ḫud gibi olup düşüp yatduġı şol ısıtma dutanuŋ ditremesi (186a-1) sākin olur daḫı semirgün olur epsem yatur. Ehl-i tevācüd daḫı çaḳ şöyledür. Çagırup çabalar (2) bî-ḫud gibi olur bir laḥẓa iki laḥẓa yatur ve ba‘żısınuŋ gevdesi daḫı ṣovur eli daḫı buza döner. Ve-lîkin (3) ‘aḳl gitmez kendüyi bilür mecāli yoḳ kim kendüyi cem‘ ėde. Vaḳt olur gözin açar baḳar daḫı ammā (4) dermānı yoḳ kim yā söyleye yā durı gele yöriye yā otura. Pes buŋa tevācüd dėrler. Bunuŋ gibi vaḳt (5) olur ẕikr ḥareket-ile daḫı olur. Ẕikr meclisinde ḥāżır olanlara bu maḳām mübtedî ṭāliblerüŋ maḳāmıdur. (6) Bu nesne ḳalbüŋ iḳşırārındandur ve bundan daḫı teraḳḳî ėderse varur vecde yėtişür ve illā burada (7) ḳalursa ḳaldı. İlerü yörürse sa‘y ėderse dürişürse ehl-i vecd olur. Ehl-i tevācüd (8) gibi degildür. Ehl-i vecd meslūbü'l-iḫtiyārdur. Kendü iḫtiyārı kendü elinden gider. Ol vaḳt kim vecde (9) gele. Yā ẕikru'llāh āvāzın işidüp ve-yā bir beyt āvāzın işidüp ve-yā bir ün işidüp der-ḥāl (10) şol yuḳaru kitābuŋ evvelinde dėdügim gibi bu vecde semā‘a gelmek şuŋa beŋzer kim bir şāhine (11) avını çıḳarı vėrdiler. Daḫı avınuŋ ardına düşdi. Tā avın almayınca ḳomadı. Pes rūḥ (12) daḫı bir beyt işitdi yā āvāz yā-ḫud ẕikru'llāh işitdi ve-yā kendüsi eyitdi iḫtiyārını (13) bedenüŋ giderdi. Der-ḥāl ṭurı geldi semā‘a girdi vecde geldi. Bunlar hep yuḳaruda söyle- (14) nilmişdür burada taḳrîr ḥācet degildür. Ammā sözimüz bundadur kim ehl-i vecdüŋ iḫtiyārı elinde (15) olmaz. Zîrā ehl-i vecd ḥālet-i vecdinde ‘ālem-i ‘aḳlından gider. Rūḥuŋ ıṣṭırābı-y-le ‘ālem-i beşeriyyetden (16) ayrılur ‘ālem-i sükre varur. ‘Ālem-i sükr ‘ālem-i ‘ışḳdur. Orada ne ḳadar cismānî var-ise rūḥānîye (17) mübeddel olur. Pes ehl-i vecdüŋ iḫtiyār-ı ‘aḳliyyesi olmaz. Ġalebe-i vecdden ve ḥālden vāridātdan (186b-1) şöyle maġlūb olur ki ve ṣāḥib-i vecd vecde geldügi vaḳtin eger anı oḳ-ile ve-yā ḳılıç-ile (2) ursalar pāre pāre eyleseler men‘ olunmazdı ve ṭuymazdı. Eger etini kesseler ḳanı daḫı çıḳmaz. (3) Pes ehl-i vecde daḫı ehl-i fenā dėrler. Böyle olduġı-y-çün maḳām-ı vecde maḳām-ı fenādur dėmişler ve (4) ba‘żı ‘ārifler su'āl ėderler: Bu vecd ve bu semā‘ kim şimdi ṣūfîler ẕikr meclisinde ėderler ki (5) Resūl ḥażreti -‘Aleyhi's-selām-dan ve-yā aṣḥāb ve tābi‘înden hîç kimse ėtdiler mi? Cevāb. Belî. (6) Bu semā‘ kim ṣūfîler arasında ẕikr meclisinde olur vāḳi‘dür Ḥaḳ -Ta‘ālā-: تَقْشَعِرُّ

مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ Taḳşe'irru minhü cülūdü' (7) llezīne yaḫşevne Rabbehüm[604] dėdügi buŋa işāretdür. Ya'nī bu Ḳur'ān içinde olan va'īdden ḫavf (8) ėdüp bedenleri ürperüp ditreşenler ki anlar Rablerinden ḳorḳarlar. İmdi! Vaḳtī-ki bu semā' (9) göŋülde ḳatı es̱er eylese anuŋ es̱eri dimaġa yėtişür 'aḳla ḫaber vėrür vaḥy gibi bir ulu iş vāḳi' (10) olur. Daḫı bu gözlerden yaşlar aḳar. Vaḳt olur ki semā'uŋ es̱eri rūḥa yėtişür rūḥ daḫı (11) mevc ėdüp ıżṭırāb ėder. Diler ki bu ḳālibi yırta geldigi 'āleme pervāz eyleye. Pes ol (12) vaḳtin ṭālibden iḫtiyārsuz ṣayḥalar ve feryādlar ḳopar. Kütüb-i eḥādis̱de meşhūrdur ki (13) 'Ömer ḥażreti -Raḍiya'llāhu 'anhu- Ḳur'ān oḳurken bir āyet oḳurdı. Nā-gāh ṣayḥa eyleyüp düşerdi ve (14) iki gün evinden çıḳmazdı. Aṣḥāb anı ḫasta oldı dėyü ṣora varurlardı. Pes semā' Allāhu (15) -Ta'ālā-nuŋ raḥmetin ṭaleb ėder. Azīz ḳardaş! Bu semā' bābında söz çoḳdur. Ba'żı ṭā'ife buŋa (16) inkār ėderler hevā-yı nefs ḳarışur dėyü. Anlar bu semā'dan maḥẓūẓ olmayanlardur ve ba'żı ṭā'ife (17) vardur ki semā'a ḳāyil olurlar vāridāt-ı İlāhīdür dėrler. Bu semā'ı yuḳaruda bir taḳrīr ėtdük-idi. (187a-1) Ammā burada bir dürlü daḫı beyān ėdelüm ve teḳrār söyleyelüm. Tā kim şübheleri zā'il ola ve tekrār (2) ėtmegüŋ fā'idesi çoḳdur. Pes bu semā'da bu iki ṭā'ife ki iḫtilāf ėdişdiler . Ba'żısı hevā-yı (3) nefs ḳarışur dėdiler ve ba'żı irādet-i İlāhīdür dėdiler. Ammā cemī'isinüŋ sözini bu ḥadis̱ beyān ėder. (4) Biz yuḳaruda kitābuŋ evvelinde dėdük idi-kim: Semā' üç nev'dür: İkisinde nefs hevāsı vardur. Zīrā (5) anlar iḫtiyārīdür ve birinde hevā-yı nefs yoḳdur ṣırf irādet-i İlāhīdür dėdük idi. Şol degirmen (6) oluġından ṣu dökilüp degirmeni iḫtiyārsuz dönderdügi gibi bu vāridāt-ı İlāhī daḫı 'āşıḳlaruŋ (7) ve ṭāliblerüŋ göŋüllerine gelür şöyle dökilür. Daḫı iḫtiyārsuz bu ḳālibi ḳaldurup dönderür dėdük (8) idi. Pes bizüm sözimüz ol hevā-yı nefs-ile olan semā'da degüldür. Bizüm sözimüz şunuŋ gibi (9) semā'dadur ki semā' ururken od içine gire yanmaya ve ṣu üzerine yörüyü vėre semā' ururken batmaya (10) ve hevā üzerine ḳalḳa ḳuş gibi semā' ururken. Pes ṣūfīlere bunuŋ gibi çoḳ vāḳi' olur. Ṣuleḥādan (11) bir kişi eydür: Bir deŋiz kenārında otırup bir ḳaç ṣūfīler-ile ẕikru'llāh

---

604 ... Rablerinden korkanların tüyleri diken diken olur onu dinlerken... Kur'ân, XXXIX. Zümer Sûresi, 23. âyet. KKM. 542. (... Ürperür ditreyi andan *ya'nî azab âyeti okınıcaḳ*, derileri anlarun kim korkarlar Çalabı'larından... (39) Sûratü'z-Zümer, 23. âyet. SKT. 378, ... Tüyi ditreyüp ürperür andan *(ya'nî anı işitmekden)* derileri ditrer Rablerinden ḳorḳanların... 23. cüz, Sûretü'z-Zümer, 23. âyet. KTC. 3-26, تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ Anın va'îdi ḳorḳusundan ditrer şol kimselerin dizleri ki Perverdigârlarından ḫavf ederler. TZA. 2-250, ... Rablerinden korkanlar onu dinledikleri zaman korkularından tüyleri ürperir... Zümer Sûresi, 23. âyet. KKTA. 462, ... Rablerine derin saygı gestermekte olanların ondan derileri ürperir... KHMK. 3-78)

ėderdük. Bunlar ẕevḳe şevḳe (12) geldiler semāʿa ḳalḳdılar. Nā-gāh semāʿ içinde birisi şu üzerine semāʿ ura. Döne döne yörüyü vėrdi. (13) Bir çomaḳ atımı yėr içerü deŋizüŋ içine gitdi. Döne döne gėrü geldi kenāra çıḳdı. Şan-ki bir ḫālī üzerinde (14) dönerdi yā ḳuru yėrde döner-idi. Hīç ayağı daḫı yaş olmadı. Semāʿ diŋüp ṣūfīler sākin olıcaḳ (15) ol ṣūfīye: Şöyle ėtdüŋ dėdüm ṣordum. Baŋa eyitdi-kim: Benüm andan ḫaberüm yoḳdur dėdī dėr ve (16) Ṣuleḥādan birīsī daḫı eydür: Ben ṭā'ife gördüm ẕikru'llāh ėderlerdi. Ẕikru'llāh ėderken semāʿa ḳalḳar- (17) lardı semāʿ ururken havāya ḳalḳı vėrürlerdi. Bir zamān daḫı havāda semāʿ ėderlerdi. Ayāḳları (187b-1) yėrden yuḳaru bir ādem boyı miḳdārı idi dėr ve ṣuleḥādan birisi daḫı eydür: Bir ṣūfī gördüm semāʿ (2) ururken. Aldı bir büyük yanar bāl mūmını yanar-iken yanar yanını gözinüŋ içine ṣoḳı vėrdi. Ol mūm (3) ol ṣūfīnüŋ gözine hīç ziyān eylemedi. Ben daḫı ol ṣūfīnüŋ gözini deŋedüm gördüm. Bu ṣūfīnüŋ gözinden (4) bir od çıḳdı. Ol mūmuŋ odunı ol ṣūfīnüŋ gözinden menʿ eyledi. İmdi şöyle bilgil kim semāʿı ve (5) vecdi Resūl ḥażretinden daḫı rivāyet ėderler kim: Ebū Ẕerʿa ḫaber vėrdi atasından. Ol ḫaber (6) vėrdi Ebū Manṣūrdan ve ol ḫaber vėrdi Ebū ʿAliyyi'l-Faḍlīden ve ol ḫaber vėrdi Ebü'l-Heys̱emden (7) ve ol ḫaber vėrdi Ebū Bekrden ve ol ḫaber vėrdi Saʿīdi'bni ʿĀmirden ve ol ḫaber vėrdi Ṣaʿibden ve (8) ol ḫaber vėrdi ʿAbdu'r-raḥmāndan ve ol ḫaber vėrdi ʿUzeyri'bni Meheyyebden ve ol ḫaber vėrdi Enesi' (9) bni Mālikden -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Resūl ḥażretinüŋ ḳatında otururduḳ. Nā-gāh Cebrā'il -ʿAleyhi's-selām- (10) geldi eyitdi: Yā Resūla'llāhi! Senüŋ ümmetüŋüŋ faḳīrleri ġanīlerden bėş yüz yıl öŋürdi cennete girseler (11) gerekdür dėdi. Resūl ol pür-uṣūl bunı işidicek şād olup eyitdi: İçüŋüzde hīç nesnecük (12) oḳur var mıdur? dėdi. Bir bedevī yėrinden ṭurı geldi eydür: Yā Resūla'llāhi! Ben oḳurın. Ḥażret-i (13) Resūl eyitdi: Dė yaʿnī oḳı dėdi. Pes bedevī bu beytleri oḳudı:

قَدْ لَسَعَتْ حَيَّتُ ضلْهَوَى كَبِدِي، فَلَا طَبِيبَ لَهَا وَلَا تِرْيَاقِي

اِلَّا الْحَبِيبُ الَّذِي شُغِفْتُ بِهِ، فَعِنْدَهُ رُقْيَتِي وَتِرْيَاقِي

Ḳad le-seʿat ḥayyetü'l-hevā gebedī (14)
Fe-lā ṭabībe lehā ve-lā tiryāḳī
İlle'l-ḥabībü'llezī şuġiftü bihī
Fe-indehū ruḳyetī ve tiryāḳī

(15) Fārisī tercümesi daḫı budur:

دُوسْتِى چُونْ زَخْمِ خُودْ بَرْ جِگَرْ، نَه دَوَا بَاشَدْ نَه اَفْسُون كَارْكَرْ

هَسْت چُونْ تِرْيَاقِ دِيذَارِ طَبِيبْ، اِينْ طَبِيبْ نِيسْتِ چُزْ گَارِ حَبِيبْ

چُزْ حَبِيبِي خُودْ مُدَاوَا چُونْ كُنَدْ، زَخْمِ چُونْ اُو زَرْ هَمْ اَفْسُونْ اُو كُنَدْ

Dostī çün zaḫm-ı ḫod u ber ciger
Ne devā bāşed ne efsūn kārger (16)
Hest çün tiryāḳ-ı dīẕār-ı ṭabīb
Īn ṭabīb nīst-ī çüz kār-ı ḥabīb
Çüz ḥabībī ḫod müdāvā (17) çün kuned
Zaḫm-ı çün o zer hem efsūn o kuned[605]

Ve bunuŋ Türkīsi daḫı budur. Beyt: (188a-1)

Yüregime urdı yārüŋ ʿışḳı dürlü yāreler
Aŋa ėtmez hīç efsūn hem devālar çāreler (2)
Bel-ki olur dost cemāli aŋa tiryāk-ı ṭabīb
Hīç ṭabīblıḳ çāre ėtmez aŋa çün yār-i ḥabīb (3)
Çün-ki derdüm andan oldı hem devā andan gerek
Çün-ki zaḫmı yārün urdı hem şifā andan gerek[606]

(4) Çün bedevī bu beyitleri oḳudı Ḥażret-i Resūl -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- ṭurı geldi ve aṣḥāb daḫı (5) bile ṭurı geldiler. Ṣafāya ḳalḳdılar. Ḥattā Resūl -ʿAleyhi's-selām- şol ḳadar ḥareket ėtdi-ki mübārek ridāsı (6) omuzından düşdi. Vaḳtī-ki fāriġ oldılar her birisi yėrlü yėrinde varup oturdılar. Pes Muʿāviyetü'bnü (7) Süfyān eyitdi: Ne gökcek oyunuŋuz var yā Resūla'llāhi! dėdi. Ol pür-uṣūl eyitdi: (8) Dostuŋ ẕikrin işidicek yėrinden ṭurı gelmeyen ḥaraket ėtmeyen kerīm degildür dėdi. Andan Resūlün (9) ol mübārek ridāsını öŋine iletdiler. Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- almadı. Semāʿda vecdde düşen (10) yārenlerüŋdür dėdi. Aṣḥāb anı dört yüz pāre eylediler. Zīrā anda dört yüz kişi ḥāżır idi. (11) Anlara birer pāre vėrdiler. Pes bundan daḫı fehm olundı-kim vecd yā semāʿ ėderken ortaya düşen (12) gine ortanuŋ olurmış. İmdi! Ehl-i zamānuŋ vecdine semāʿına ictimāʿlarına ve hey'etlerine ve ḫırḳa- (13) larına ve ḫırḳalarını pāre pāre eyleyüp fuḳarāya taḳsīm ėtdüklerine beŋzer nesne kim Resūlden naḳl olundı. (14) Bu ḥadīs̱ kāfīdür ehl-i semāʿa ve ehl-i vecde ḳavī ḥüccetdür -Va'llāhu

605 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün.

606 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün.

a‘lem.- Pes bunı daḫı bilgil kim: Bu semā‘ kim (15) Resūl ve aṣḥāb durı gelüp ètdiler. Ol daḫı üç mertebe üzerinedür: Biri ehl-i tevācüdüŋdür (16) ve biri ehl-i vecdüŋdür ve biri daḫı ehl-i vücūduŋdur ve ol-kim ehli tevācüdüŋ semā‘ıdur ol ten-iledür (17) ve ol-kim ehl-i vecdüŋ semā‘dur o ten-ile ve hem göŋül-iledür ve ol-kim ehli vücūduŋ semā‘ıdur (188b-1) ol rūḥ-iledür. Ammā bunda bir ḳaç fā'idelü sözler vardur. Anı daḫı dèyeyim işit. Tā kim bu kitābda (2) müşkil ḳalmaya ve hem ṭālib sāliklere fā'ide ola ve ol fā'idelü sözler kim dèyecegümdür. Ol oldur kim: (3) Bir ṭālib kim ehl-i tevācüd ola aŋa ḥālet gele daḫı ṣabr ède ḥareket ètmeye ol ḥareketi men‘ ètmek (4) isteye. Ol ḥāletinüŋ ṣūret-i ḥiddeti münḳaṭı‘ olmaz bedene zaḥmeti yètişür. Pes ol ḥareketi men‘ ètmemek (5) yègdür ve bir ṭālib kim ehl-i vecd ola aŋa daḫı vāridāt gelmezden öŋdin gerekdür ki ol kendüye (6) ḳulaḳ ṭuta ve ḥareket ède. Eger ol daḫı ḥareket ètmeyecek olursa ya‘nī ol gelen vāridāt-ı (7) İlāhiyyeye tābi‘ olmayacaḳ olursa anuŋ daḫı göŋline inkisār yètişür. Pes żarūrī vāridāta tābi‘ (8) olmaḳ gerekdür ve bir kimesne kim ehl-i vücūd ola ger-çi-kim ehl-i vücūduŋ iḫtiyārı elinde olur. Ammā aŋa (9) rūḥāniyyet ġalebe èdicek rūḥāniyyete mutāba‘at èdüp ẕevḳ sürūr ḥāṣıl olduġı vaḳt seyrde (10) ḥareket ètmeyecek olursa anuŋ daḫı rūḥına ḫastalıḳ yètişür. Pes eyle gerekdür ki ehl-i tevācüd (11) ve ehl-i vecd ve ehl-i vücūd anlara bir ḥālet ve vāridāt kim gele der-ḥāl aŋa tābi‘ olı vèreler. (12) Ammā bu deŋlü var kim kimi kendü iḫtiyārı-y-le èder ve kimi iḫtiyārsuz èderler ve eger ṣabr èdüp (13) ol daḫı ḥareket ètmezlerse fi'l-cümle bir mükedderlik ḥāṣıl olur. Pes Ḥażret-i Resūl -Ṣalla'llāhu (14) ‘aleyhi ve sellem-üŋ buyurduġı kim: Dostuŋ ẕikrini işidüp yèrinden ṭurı gelüp ḥareket ètmeyen (15) kerīm degildür dèdügi daḫı buŋa işāretdür ve bunlaruŋ miṡāli şuŋa beŋzer kim: Bir tiz uçucu ḳuşı (16) ve-yā şol seyr-i serī‘ olan şaḫṣ gibi kim bunlara pervāzında yā seyrinde bir kimse māni‘ ola. (17) Uçmaḳdan yā seyrinden anı men‘ ède. Anı kelāleti ḥālinde muṣīr ède. Eyü olmaz. Pes bundan (189a-1) bu aŋlandı-kim bu üç ṭā'ifenüŋ daḫı ḥareketi seyri ve semā‘ı mübāḥ ola. Tek durduġından (2) ḥareket ètmesi ḫayrlu ola. Zīrā bunlaruŋ bu semā‘ı ve bu sözi ve ḥareketi ṭaraf-ı Ḥaḳdandur ṭaraf-ı (3) nefsden degildür. Eyle olsa bunlara ṭa‘n dilin uzatmaḳ ḥācet degildür. Bunları kendü ḥāllerine (4) ḳoyup ve bunları incitmemek ḫayrludur. Zīrā bunlaruŋ ḥālini bunlar gibi kimseler bilür. Nite-kim (5) مَنْ لَمْ يَذُقْ لَمْ يَعْرِفْ Men lem yeẕuḳ lem ya‘rifdur. Ṭatmayan bilmez ve bunı bildügüŋden ṣoŋra ve bunı daḫı bilgil kim: Vaḳt olur ehl-i (6) vücūd olan kimesneler kendü ḥālinde ve kendü vaḳtinde mütemekkin olur. Zīrā anuŋ ḥāli ve

vāridātı (7) melekedür ve rüsūḫ bulmışdur ṣāḥib-i iḫtiyārdur. Anlara ḥāl gelüp bir dürlü daḫı eylemez. Dilerlerse (8) zevḳe şevḳe gelür ḥareket ėderler iḫtiyārları-y-le. Dilemezlerse epsem otururlar oturduḳları yėrde. Daḫı (9) ḥāl-i vecdi ve vāridāt-ı ʿālem-i ʿışḳı ve sükri geçürürler hīç muṭṭaliʿ olmaz ve ẓāhirlerinde daḫı hīç (10) ḥareketleri daḫı olmaz. Ḥareketsüzin daḫı seyr ėderler. Bunlaruŋ gibi daḫı olur. Nitekim Şeyḫ Cüneyd-i (11) Baġdādīnüŋ ḥāli böyle idi. Dā'imā seyrde idi. Lākin ḥareket ėtmezdi. Bir gün Şeyḫ Cüneyde su'āl (12) ėtdiler: Yā Şeyḫ! Siz ḥareket ėtmezsiz dėdiler. Şeyḫ Cüneyd cevāb vėrüp buyurdı-kim: Size neden maʿlūm- (13) dur ki ben ḥareket ėtmezin. Eyitdiler: Biz görmezüz sizüŋ ḥareketiŋüzi dėdiler. Şeyḫ daḫı bu āyeti ki (14) oḳudı: وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ Ve tere'l-cibāle taḥsebühā cāmideten ve hiye temürrü merre's-sehābi.[607] Maʿnīsi budur ki şol ṭaġları-kim (15) görürsiz. Anı ḥareket ėtmez ṣanursız. Ḥāl budur ki anlar seyrde dururlar şol bulutlar gibi kim. (16) Pes ehl-i vücūd ehl-i maḳāmdur. Maḳāmına iḫtiyārı-y-le varur. Gerek-ise ḥareket ėtsün gerek ėtmesün (17) ṣāḥib-i iḫtiyārdur ve ehl-i temkīndür. Pes bu mertebede olan ehl-i vücūda ehl-i temkīn dėrler ve (189b-1) bunlaruŋ göŋline esrār-ı İlāhīden nesneler kim ẓāhir olur eger anuŋ zerresinüŋ zerresi bir ṭaġ (2) üzerinde ẓāhir ola-y-dı ol ṭaġ ṭāḳat getürmege-y-idi. Daġılup pāre pāre ola-y-dı. Bunları (3) bildüŋ-ise bunı daḫı bilgil kim: Tevācüd ʿavām-ı ṣūfiyyedür ve vecd ḫavāṣṣ-ı ṣūfiyyedür ve vücūd eḫaṣṣ-ı (4) ḫavāṣṣ-ı ṣūfiyyedür kim şeyḫlıḳ maḳāmı buradadur ve bu üç maḳāmı daḫı mutaṣarrıf olmaḳ gerekdür. (5) Pes şeyḫ olan kişi dilerse vecde gele dilemezse gelmeye. Vāridāt-ı İlāhī gelüp bunuŋ iḫtiyārını elinden (6) almaya ve her kimde kim buraya gelmedin şeyḫlıḳ daʿvīsin ėderse ve mürīd muḥibb ėdinürse kendüyi (7) ve uyduḳlarını bile alur cehenneme gider. -Neʿūẕü bi'llāhi.- Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Miʿrāc gėcesi (8) bir bölük ʿavretler gördüm. Her birinüŋ elinde oddan ṣındular var. Kendü kendülerüŋ etlerini (9) durmayup keserler. Cebrā'ile ṣordum: Bunlar kimlerdür?

---

607 Ve görürsün dağları da yerlerinde duruyor sanırsın, halbuki onlar, kıyamette bulut gibi geçip gider... Kur'ân, XXVII. Neml Sûresi, 88. âyet. KKM. 447. (Dakı göresin tağları, sanasın anları turmış yirinde, dakı anlar geçer, bulıd geçmeği gibi... (27) Sûratü'n-Neml, 88. âyet. SKT. 311, Ve görürsün ṭağları ẓann edersin anları mekânlarında ṭurmış ve ḥâlbu ki anlar giderler bulutun gitmesi gibi... 20. cüz, Sûretü'n-Neml, 88. âyet. KTC. 3-140, وَتَرَى الْجِبَالَ Daḳı ol günde ṭağları görürsün. تَحْسَبُهَا جَامِدَةً Kendülerin yerlerinde ṭurmış gümân edersin. وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ Ve ḥâlbu ki anlar bulut geçmesi gibi geçerler. 20. cüz, Sûretü'n-Neml, 88. âyet. TZA. 2-135, O gün sen dağlara baksan onları yerinde durur sanırsın, halbuki onlar bulutun geçişi gibi geçip giderler... Neml Sûresi, 88. âyet. KKTA. 385, Sen dağları görür, onları yerinde durur sanırsın. Halbuki onlar bulut geçer gibi geçer gider... Neml Sûresi, 88. âyet. KHMK. 2-369)

dėdüm. Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām- eyitdi: Bunlar şunlardur ki (10) yaʿnī şol ʿavretlerdür ki zinādan oğlan doğurdılar. Pes anlaruŋ gibi ʿavretlerüŋ ḳıyāmete (11) degin cezāsı budur. Ḳıyāmetde nice olursa ola dėdi. Şeyḫ Ṣāfī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: (12) Ol Taŋrı ḥaḳḳı-y-çün kim cemīʿ-i ḫalāyıḳı yaratdı. Dünyādan ötüri şeyḫlıḳ ėdenlerüŋ Şeyḫlıḳ ṣūretin (13) ṭutup ḫalḳı aldayanlaruŋ cezāsı bundan daḫı artuḳ olur ḳıyāmet güninde dėdi. Uş (14) aşağa şeyḫlıḳ mertebesi söylendügi yėrde işidesin şeyḫlıḳ mertebesi ne mertebedür (15) ve şeyḫlıḳ nice kişilere lāyıḳdur. Sözümüz vecdde-y-idi sözi uzatduḳ. Gine vecde gelelüm. (16) Pes ḥaḳīḳatde vecd oldur kim ṭālibüŋ müdāvemet-i ẕikri-y-le ẕikri dilinden ḳalbine yėtişe (17) ve ḳalbinden rūḥına yėtişe daḫı dili ve göŋli ve rūḥı ẕākir ola. Pes ol vaḳtin göŋül ḳuşı (190a-1) ʿışḳdan yuvasını gėrü bulur. Pes ḳafeṣden ol ezelī yuvasına pervāz urur. Maḳām-ı (2) aṣlīsine ulaşur ve ol vaḳt ṭālibüŋ rūḥ-ı ḥayvānīsi fānī olur gider. Çün-ki göŋül ḳuşı beḳāya (3) vāṣıl oldı. Ol vaḳtin ʿaḳl daḫı fenāya varur. Ṭālibüŋ ṣādıḳuŋ vecdi ol vaḳt ḥaḳīḳat olur (4) ḫilāfsuz. Ammā bu maḳāmda مُوتُوا قَبْلَ اَنْ تَمُوتُوا Mūtū ḳable en temūtū[608] maḳāmıdur. Yaʿnī ölmeden öŋdin ölenlerüŋ maḳāmıdur. (5) مُوتُوا قَبْلَ اَنْ تَمُوتُوا Mūtū ḳable en temūtūnuŋ nice dürlü sırrı vardur. Bir sırrı daḫı budur kim ger-çi-kim bu maḳām-ı fenādur. Ve-līkin (6) ʿayn-ı beḳādur. Ėy ʿazīz! مُوتُوا قَبْلَ اَنْ تَمُوتُوا Mūtū ḳable en temūtūdan murād fenā-yı beşeriyyetdür ṣıfāt-ı nefsānīdür ve مُوتُوا قَبْلَ اَنْ تَمُوتُوا Mūtū (7) ḳable en temūtūdan bir murād daḫı oldur kim maʿnā-yı aḥvāl-i ḳıyāmeti ve aḥvāl-i ḳabri ve āḫireti ölmezden (8) öŋdin mevt-i ṣūrī gelmezden öŋdin müşāhede ėde. Tā ki ṣāḥib-i yaḳīn ola ve īmān-ı bi'l-ġayb (9) īmān-ı bi'l-yaḳīne mübeddel ola dėmek olur. Pes bu maḳāma yėtişen kişiler cemīʿ-i temennāyı ḳomaḳ gerekdür (10) ve ẕikru'llāha cemīʿ-i ḳavāʿid-ile ve şerāyiṭ-ile meşġūl olmaḳ gerekdür. Ḳarşu vāḳıʿasını ve ḥālini mürşide (11) diŋletmek gerekdür. Eger ẕikrüŋ ḳavāʿidi ve şerāyiṭi nedür? dėrseŋ uş aşağa dėnile işidesin. -İn-şā'a'llāhu.- (12) Pes bu maʿlūm oldı-y-sa bu daḫı maʿlūm olsun kim ḥāl vardur ve vāḳıʿa vardur. Vāḳıʿa oldur kim (13) sālik anı saʿy-ile cehd-ile kesb ėder. Kendü menzilinde uyurlıġ-ile uyanuḳlıḳ arasında görür. (14) Dürlü dürlü ʿacīb ġarīb ṣūretler-ile ve rengler-ile kendü menzilinde ve kendü maḳāmında gördüginden (15)

---

608 Ölmeden önce ölünüz.

ṣoŋra ʿaḳl anı taʿaḳḳul ėder ṣūrete getürür. Çün-ki ṣūret ʿālemine geldi aŋa vāḳıʿa dėrler. Pes (16) bunuŋ vāḳiʿ olmasında hīç ḫilāf yoḳdur ʿaḳluŋ anda medḫali olduġı-y-çün ve ḥāl daḫı oldur kim (17) ṭālibe gelür yėtişür saʿy ėtmedin ve cehd ėtmedin ve kesb ėtmedin ve ʿaḳluŋ anda hergiz taṣarrufı ve medḫali (190b-1) olmaz sözin nā-gehānī olur وَاللهُ اَعْلَمْ بِالصَّوَابْ -Va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb.-[609] Ebyāti li'l-mü'ellifi'l-faḳīr - Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi.-[610] (2)

Her kim dėr-ise dāyim Lā ilāhe illa'llāh
Göŋlinde dura ḳāyim Lā ilāhe illa'llāh (3)
Endīşesi Ḥaḳ ola göŋli nūr-ile ṭola
Maḫşere dėyü gele Lā ilāhe illa'llāh (4)
Şol dem-ki göçe cānı lā-ḫavfun ola şānı
Çürütmeye hīç teni Lā ilāhe illa'llāh (5)
Aldayımaya şeyṭān mūnisi ola Raḥmān
Hem ḳurtarısar īmān Lā ilāhe illa'llāh (6)
Şol gün-ki ḳıza yüzler söylenmeye hīç sözler
Ḫoş ḥüccet olup söyler Lā ilāhe illa'llāh (7)
Var Eşref Oġlı Rūmī terk ėtme bu kelāmı
Dėgil ʿale'd-devāmı Lā ilāhe illa'llāh (8)
Cehd eyle mā-sivāyı ṭarḥ ėde gör göŋülden
Tenhā dė cān u dilden Lā ilāhe illa'llāh[611] (9)

اَلْفَصْلُ السَّادِسُ

El-faṣlü's-sādis

Altıncı Faṣl: Bir şeyḫ-i kāmile mürīd olmaġı beyān ėder ve şeyḫ kişiye (10) gerek idügin bildürür:

---

609 Her şeyin doğrusunu en iyi bilen Allah'tır (Gerçekten Allah her şeyi bilir).

610 Fakir müellifin beyitleri -Allah ona rahmet etsin.-

611 7+7= 14'lü hece vezni.

Bilgil imdi ėy ṭālib-i ṣādıḳ! Ḳaçan bir kişi Ḥaḳ yolına süluk ėtmek (11) istese evvelā aŋa lāzım olan oldur ki vara bir mürşid-i kāmile. Tā kim ol mürşid-i kāmil Allāhı sevdüre. (12) Zīrā bir kimse Allāhı sevmeyince Allāha ṭālib olmaz. Pes andan dėmişlerdür kim mürşid-i kāmil oldur ki (13) kişiye ṭaleb bagışlaya. Yaʿnī Allāhı sevdüre dėmek olur ve Allāhı ṭālib ke-mā yenbaġī sevdüginden ṣoŋra (14) Allāha daḫı ol ṭālibi sevdüre. Zīrā Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyururdı-ki: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ اَنَّ اَحَبَّ عِبَادَ اللهِ اِلَى اللهِ اَلَّذِينَ يُحِبُّونَ اللهَ اِلَى عِبَادِهِ وَيُحِبُّونَ عِبَادَ اللهِ اِلَى اللهِ وَيَمْشُونَ فِي الْاَرْضِ بِالنَّصِيحَةِ صَدَقَ رَسُولُ اللهِ Ve'llezī nefsü Muḥammedin (15) bi-yedihī enne eḥabbe ʿibāda'llāhi ila'llāhi'llezīne yuḥibbūna'llāhe ilā ʿibādihī ve yuḥibbūne ʿibāda'llāhi ila'llāhi (16) ve yemşūne fi'l-arḍi bi'n-naṣīḥati ṣadaḳa Resūlu'llāhi. Ḥadīsüŋ maʿnīsi budur ki Resūl ḥażreti (17) -ᶜAleyhi's-selām- buyururdı: Şol Taŋrı ḥaḳḳı-y-çün kim Muḥammedüŋ rūhı anuŋ ḳudret ḳabżasındadur. Taḥḳīḳ (191a-1) Allāhu -Taʿālā-nuŋ ḳatı sevgülü ḳulları şunlardur ki anlar Allāhı ḳullarına sevdürürler ve daḫı ḳullarını (2) Allāha sevdürürler. Pes bu ḥadīsde Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- şeyḫlerüŋ mertebelerin ve daḫı Allāhu (3) -Taʿālā-ya ḳullarını daʿvet ėdenlerüŋ mertebelerini ve el-bette kişiye şeyḫ gerek idügini beyān eyledi. (4) Zīrā şeyḫler Allāhuŋ ḳullarını Allāha sevdürmege sebeblerdür ve Allāhuŋ ḳullarına daḫı Allāhı sevdürmege (5) sebeblerdür. Şöyle bilgil kim şeyḫlıḳ mertebesi ṣūfīler ṭarīḳında aʿlā mertebedür ve daḫı ol (6) nübüvvetüŋ niyābetidür Allāhuŋ ḳullarını Allāha daʿvet ėtmekde. Bilgil imdi! Bu şeyḫlıḳ Allāhı sevmege (7) ḳullarına sebeb olmasınuŋ vechi oldur ki şeyḫler ṣādıḳ mürīdlerine tezkiye-i nefs ve taṣfiye-i ḳalb (8) ṭarīḳına sülūk ėtdürürler göŋül āyinesini açarlar. Vaḳtī-ki göŋül āyinesi mütecellī olup açılsa göŋülde (9) envār-ı İlāhiyye münʿakis olur ve tevḥīd-i cemāl āşikāre olur. Pes göŋül āyine-i cām u cihān-nümā-yı Ḥażret (10) olur ve anuŋ gibi göŋülde Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ cemīʿ-i ṣıfātı ẓāhir olur. Pes ḳul ol vaḳt Rabbini sever (11) ve mā-sivā-yı Ḥażretī terk ėdüp cān u göŋülden dāyim anuŋ ḥażretine ṭālib olur. Bir vech budur (12) ve bir daḫı ḳul Allāhı sevmegüŋ vechi budur ki vaḳtī-ki şeyḫler gerçek mürīdlerüŋ göŋülleri āyinesini açsalar (13) ol göŋülde dünyā ḳabāḥati-y-le ḥaḳīḳati ile ve māhiyyeti ile ẓāhir olur ve āḫiret daḫı nefāyisi-y-le ve (14) künhi-y-le ve ġāyeti-y-le āşikāre olur. Pes göŋül gözine münkeşif olıcaḳ iki cihānuŋ ḥaḳīḳati ve iki menzilüŋ (15) ḥāṣılı. Pes ol vaḳt ḳul bāḳīyi sever fānīyi terk ėder. İmdi! Ol vaḳt ẓāhir olur şeyḫlerüŋ (16) terbiyyetinüŋ menfaʿati. Ammā şeyḫler Allāhuŋ ḳullarını

Allāha sevdürdüklerine sebeb olduḳlarınuŋ vechi daḫı (17) budur kim şeyḫler ṣādıḳ mürīdlerini ve ḫāliṣ gerçek ṭālibleri Resūl ḥażretine iḳtidā ėtmek ṭarīḳine (191b-1) sülūk ėtdüreler. İmdi! Her kimüŋ kim Resūl ḥażretine iḳtidāsı ittibāsı ṣaḥīḥ olsa Ḥaḳ -Taʿālā- ol (2) kimseyi sever. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda buyurur: قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ Ḳul in küntüm tuḥibbūna'llāhe fe'ttebiʿūnī yuḥbibkümu'llāhu.[612] İmdi! (3) Şöyle bilgil kim: Bu şeyḫler yėr yüzinde Allāhuŋ çerisidür ki anlaruŋ vāsıṭası-y-le Ḥaḳ -Taʿālā- gerçek mürīdlere (4) irşād ėder ve daḫı şeyḫler sebebi-y-le Ḥaḳ -Taʿālā- ṭāliblere hidāyet vėrür ve daḫı Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- (5) Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinden ḥikāyet ėdüp buyurur. Eydür ki: اِذَا كَانَ الْغَالِبُ عَلَى عَبْدِى الاِشْتِغَالُ بِي جَعَلْتُ هِمَّتَهُ وَلَذَّتَهُ فِى ذِكْرِى عَشَقْتُهُ وَرَفَعْتُ الْحِجَابَ فِيمَا بَيْنِى وَبَيْنَهُ لَايَسْهُوا اِنْ سَهَى النَّاسُ اُولٰئِكَ كَلَامُهُمْ كَلَامَ الاَنْبِيَاءِ اُولٰئِكَ الاَبْدَالُ حَقًّا اُولٰئِكَ الَّذِينَ اَذَا اَرَدْتُ بِاَهْلِ الاَرْضِ عُقُوبَةً اَوْ عَذَابًا ذَكَرْتُهُمْ فِيهِ فَصَرَفْتُهُ عَنْهُمْ. صَدَقَ اللّٰهُ وَصَدَقَ رَسُولُ اللّٰه İẕā kāne'l-ġālibü ʿalā ʿabdi iştiġālü bī (6) caʿaltü himmetühū ve leẕẕetehū fī ẕikrī ʿaşaḳtühū ve refʿatü'l-ḥicābe fī-mā beynī ve beynehū lā yeshū in (7) seha'n-nāsü ülā'ike kelāmühüm kelāme'l-enbiyā'i ülā'ike'l-abdālü ḥaḳḳan ülā'ike'llezīne iẕā eredtü bi-ehli'l- (8) arḍi ʿuḳūbeten ev ʿaẕāben ẕekertühüm fīhi fe-ṣaraftühū ʿanhüm. Ṣadaḳa'llāhu ve ṣadaḳa Resūlu'llāh. Hadīs̱üŋ (9) maʿnīsi budur ki Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Vaḳtī-kim benüm ḳulum üzerine baŋa meşġūl olmaḳ ġālib olsa anuŋ (10) himmetini ve ḳaṣdını ve fikrini ve leẕẕetini ve ṣafāsını benüm ẕikrümde ḳılurın. Vaḳtī-ki anuŋ ġuṣṣasını ve leẕẕetini (11) benüm ẕikründe ḳılsam ol baŋa ʿāşıḳ olur. Ben daḫı aŋa ʿāşıḳ olurın va daḫı anuŋ-ile benüm aramda (12) olan ḥicāblarını refʿ ėdüp götürürin. Anlar sehv eylemezler nās sehv eylemeyicek ve anlaruŋ kelāmı enbiyā (13) kelāmı gibidür ve anlar ḥaḳḳan benüm şücāʿlarımdur. Yaʿnī gerçek bahādır ve ʿābid ḳullarumdur ve daḫı anlar anlardur ki: (14) Yėr ehline ben ḳaçan ʿaẕāb ėtmek istesem anları ẕikr eylerin anlaruŋ sebebi-y-le ol ʿaẕābı yėr ehlinden (15) götürürin. Anlaruŋ sebebi-y-le anlara ʿaẕāb eylemezin. Su'āl. Ḳul Allāha ʿāşıḳ olmaḳ nice olur? (16) ve Allāh ḳulına ʿāşıḳ olmaḳ nice olur? Cevāb. Bunda söz

---

612 De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun da Allah da sizi sevsin... Kur'ân, Âl-i İmrân Sûresi, 31. âyet. KKM. 61. (Eyit eger olasız seversiz Tanrı'yı; uyun bana, seve sizi Tanrı... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 31. âyet. SKT. 40, Degil yâ Muḥammed! Eger siz Allâh -Taʿâlâ-yı severseniz pes tâbiʿ olunuz bana tâ ki seve sizleri Allâh... 3. cüz, Sûretü ʿÂl-i İmrân, 31. âyet. KTC. 1-86, قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ Söyle eger siz Tanrı'yı severdiniz. فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ Bana peyrevlik edin. Tanrı -Taʿâlâ- sizi sever. 3. cüz, Sûretü ʿÂl-i İmrân, 31. âyet. TZA. 1-86, *(Habîbim)* de ki: "Eger Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin..." Âl-i İmrân Sûresi, 31. âyet. KHMK. 1-31)

çokdur kim ḳadīm muḥabbeti nice olur ve ḥādiṣ (17) muḥabbeti nice olur? Bunuŋ tafṣīli ṭūl-i ṭırāzdur. Ammā bir muḫtaṣar söz dėyeyim ol muḫtaṣardan ḳalanı (192a-1) fehm olına. Ḳul Allāh ḥażretine ʿāşıḳ olmaḳ oldur ki Allāhuŋ muḥabbetinde ḳul kendü ḥaddinden geçe ve Allāhu -Taʿālā- (2) daḫı ḳulına ʿāşıḳ olmaḳ oldur ki Allāhu -Taʿālā- daḫı ḳulunı kendü muḥabbetinde ḥaddinden geçüre. Pes fe'fhem. (3) Ene'l-Ḥaḳdan biri daḫı budur. Bunlardan maʿlūm oldı-ki: El-bette kişiye bir Allāhı sevdürici ve kişiyi daḫı (4) Allāha sevdürici bir şeyḫ-i kāmil gerekmiş. Pes bundan ṣoŋra gine kişiye el-betde şeyḫ gerek idügine (5) bir ḳaç daḫı ḥadīṣ dėyeyim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām-dan. İşit-kim fā'ideleri iŋen çoḳdur ve bir (6) ḥadīṣ daḫı budur Resūl ḥażretinden kim -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: اَلنَّاسُ نِيَامٌ لَابُدَّ مِنْ مُنَبِّه En-nāsü'n-niyāmün lā büdde min münebbihin. Yaʿnī (7) ḥadīṣ maʿnīsi budur kim: Bu ḫalḳ uyurlar el-betde bunlara bir uyarıcı gerekdür ve Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażreti (8) -Celle ve ʿalā- Ḳur'ānda buyurur: قُلْ اِنَّمَا اَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ اَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ Ḳul inne-mā eʿıẓuküm bi-vāḥidetin en teḳūmu'llāhi.[613] Pes bu āyet daḫı şeyḫ gerek idügin (9) bildürür ve bir daḫı Resūl ḥażreti kim -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: اَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بِاَيِّهِمْ اقْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ Aṣḥābī ke'n-nücūmi bi-eyyihim iḳtedeytüm ihtedeytüm. (10) Yaʿnī: Benüm yārenlerüm yılduzlar gibidür eger bunlara uyarsaŋuz hidāyet bulısarsız dėmek olur. Pes (11) yārenlerüŋ birisi kim ᶜAlī ḥażretidür -Raḍiya'llāhu ʿanhu.- Cemīʿ-i meşāyiḫlerüŋ silsilesi ḫod ᶜAlīye varur ve (12) ᶜAlīden Resūle ve Resūlden Cebrā'ile ve Cebrā'ilden Rabbü ʿizzete varur. Silsile-i sülūk nicedür? Uş (13) aşaġa dėnile işidesin. -İn-şā'a'llāhu.- Ammā maḳṣūd burada budur kim şeyḫ daḫı ne ḥācetdür dėyüp (14) kendüyi ḳapup ḳoyu vėrmeyesin. El-bette taḥḳīḳ bilesin-kim kişiye şeyḫ gerekdür. İşit imdi! Saŋa (15) bir ḳaç daḫı ḥadīṣler ve āyetler ve delīl-i ʿaḳlīler getüreyim kim şeyḫlıġa münāsibdür bilesin. El-bette her kişiye (16)

---

613 De ki: Ben size tek bir öğüt vermedeyim ancak... Kur'ân, XXXIV. Sebe' Sûresi, 46. âyet. KKM. 506, Eyit: "Bayık ögütlerin sizi bir nesne-y-ile, kim turasız Tanrı için..." (34) Sûratü Sebe', 46. âyet. SKT. 350, Degil hemân naṣîḥat verirem size bir kelime ile ki ṭurunuz Allâh ecli-y-çün... 22. cüz, Sûretü Sebe', 46. âyet. KTC. 3-213, قُلْ اِنَّمَا اَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ Söyle yâ Muḥammed bundan özge bir nesne yokdur ki sizi bir ḫaṣlet ile irşâd edüp naṣîḥat ederim ki اَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ Tanrı'nın rızâsın ṭaleb etmek için meclisimden ḳalḳmayasız. 22. cüz, Sûretü Sebe', 46. âyet. TZA. 2-207, De ki size yalnız bir öğüt veriyorum Allah için... Sebe' Sûresi, 46. âyet. KKTA. 434, *(Habibim)* de ki: "Ben size sırf Allah için teker teker karşımda durmanızı vaaz ederim." Sebe' Sûresi, 46. âyet. KHMK. 3-17.

şeyḫ gerek idügine seni inandurayım kim mürşidsiz yola giden kişi el-bette azğunlığa düşse (17) gerekdür. Pes andan ötüri buyurdı Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām-: Ümmetimüŋ ʿālimleri Benī İsrā'il (192b-1) peyġam-berleri gibidür dīn yolunı gözetmekde ve dīn yolunı ümmetüme göstermekde ḳaçan ümmetüm anlara uysalar (2) hīç ḳayırmayalar dėdi. Andan bu ḥadīs̱i buyurdı-ki: عُلَمَاءُ اُمَّتِى كَاَنْبِيَاءِ بَنِى اِسْرَائِلَ ᶜUlemā'ü ümmetī ke'enbiyā'i Benī İsrā'il[614] ve bir ḥadīs̱ (3) daḫı buyurur: عُلَمَاءُ اُمَّتِى اُمَنَاءُ فِى اُمَّتِى ʿUlemā'ü ümmetī ümenā'ü fī ümmetī. Yaʿnī: Benüm ümmetimüŋ ʿālimleri benüm emīnlerümdür. Benüm (4) şerīʿatüm ṣaḳlayıcılardur benüm ümmetümüŋ içinde dėmek olur. Pes ʿulemādan murād ʿilmi-y-le ʿamel eyleyen (5) ʿulemādur ki anlar meşāyiḫlerdür. Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa ḫalḳı çeküp giderler ve daḫı ᶜAbdu'llāhi'bni Mesʿūd -Raḍiya'llāhu ʿanhu- (6) rivāyet ėder Ḥażreti Resūlden. -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- buyurur: قَالَ خَطَّ لَنَا رَسُولُ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَامْ خَطًّا قَالَ هٰذَا سَبِيلُ اللهِ ثُمَّ خَطَّ خُطُوطًا عَنْ يَمِينِه وَعَنْ شِمَالِه وَقَالَ هٰذَا سُبُلٌ عَنْ كُلِّ سَبِيلٍ مِنْهَا شَيْطَانٌ يَدْعُوا اِلَيْهِ وَقَرًا وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِى مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِه. صَدَقَ رَسُولُ اللهُ Ḳāle ḫaṭṭa lenā Resūlu'llāhi -ᶜAleyhi's-selām- (7) ḫaẓẓan ḳāle hāẕā sebīlu'llāhi s̱ümme ḫaẓẓa ḫuṭūṭan ʿan yemīnihī ve ʿan şimālihī ve ḳāle hāẕā sübülun ʿan külli sebīlin (8) minhā şeyṭānün yedʿū ileyhī ve ḳaran ve enne hāẕā ṣırāṭī müstaḳīmen fe'ttebiʿūhu ve lā tettebiʿu's-sübüle fe-tefarraḳa bi-küm (9) ʿan sebīlihī. Ṣadaḳa Resūlu'llāhu. Yaʿnī bu ḥadīs̱üŋ maʿnīsi budur ki ᶜAbdu'llāhi'bni Mesʿūd eydür: (10) Bir gün Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- yėrde bir ṭoğru ḫaṭṭ çekdi. Eyitdi-kim: Iş-bu yol (11) Allāh yolıdur ve andan ṣoŋra ol ḫaṭṭuŋ yaŋlarına çoḳ ḫaṭlar çekdi. Eyitdi-kim: Iş-bunlar bunlar daḫı (12) yollardur. Ammā bu yollaruŋ her birinüŋ üstinde bir şeyṭān oturur kim ṭālibini ol yola ḳulavuzlar (13) dėdi. Bu āyeti oḳudı وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِى مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ Ve enne hāẕā ṣırāṭī müstaḳīmen fe'ttebiʿūhu.[615] Yaʿnī: Ol evvel çekdügim ṭoğrı yoldur. (14)

---

[614] Ümmetimin âlimleri Benî İsrail'in nebileri gibidir.

[615] Ve şüphe yok ki budur benim dosdoğru yolum, ona uyun siz... Kur'ân, VI. Enʿâm Sûresi, 153. âyet. KKM. 168. (Dakı bayık uşbu yolumdur, toğru iken; pes uyun ana... (6) Sûratü'l-Enʿâm, 153. âyet. SKT. 109, Ve işbu ẕikr olunan şeyler benim yolumdur şaġ ve ṭoğrudur pes tâbiʿ olunuz ana... 8. cüz, Sûretü'l-Enʿâm, 153. âyet. KTC. 2-32, وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِى مُسْتَقِيمًا, Daḫı üzerinize oḳurum ki ʿale't-taḥḳîḳ bu sûrede mezkûr olan aḥkâm benim yolumdur bir ṭoğru yol. فَاتَّبِعُوهُ Pes bana peyrevlik edin. 8. cüz, Sûretü'l-Enʿâm, 153. âyet. TZA. 1-233, Bu benim dosdoğru bir yolumdur. Ona tâbi olun... Enʿâm Sûresi, 153. âyet. KKTA. 150, Şüphesiz ki *(emrettiğim)* bu *(yol)* benim dosdoğru yolumdur. O ḫalde ona uyun.... Enʿâm Sûresi, 153. âyet. KHMK. 1-306)

Aŋa mutāba'at édüŋ. وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ Ve lā tettebi'u's-sübüle fe-tefarraḳa bi-küm (9) 'an sebīlihi.[616] Ya'nī: Ol ṣoŋra çekdügim yollar (15) şeyṭān yollarıdur. Aŋa mutāba'at étmeŋ. Pes müteferrıḳ yollar olduğından gérü ṭālibe niçün şeyḫ (16) gerekmez ola? El-bette bu yola giden gerçek 'āşıḳlara bir mürşīd gerekdür ve bir yol bilür ḳulaġuz el-bette (17) lāzımdur kim bu şeyṭān yollarına gitmege ṭālibi ḳomaya ve bu ḳorḳudan ötüri Ḥaḳ -Ta'ālā- her yüz (193a-1) yıluŋ başında bir kişi ḳoparur kim bu ṭarīḳ-i Muḥammedi mürüvvet eyleye. Şeyṭān 'illetledügin igileyin meremmet (2) eyleye. Ya'nī sünetteleri ve müstaḥabları iḥyā éde dirilde. Nite-ki Ebī Hüreyre -Raḍiya'llāhu 'anhu- rivāyet édüp (3) buyurur Resūl ḥażretinden -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem-: قَالَ اَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فِيمَا اَعْلَمُ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى يَبْعَثُ لِهٰذَا الْاُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا. صَدَقَ رَسُولُ اللّٰهِ Ḳāle Ebū Hüreyrete raḍiya'llāhu 'anhu fīmā a'lemü 'an Resūli'llāhi (4) ḳāle inna'llāhe ta'ālā yeb'aṣü lī-hāẕe'l-ümmeti 'alā re'si küllü mi'etin senetin men yüceddidü lehā dīnehā. Ṣadaḳa Resūlu'llāhu.[617] (5) Bu ḥadīṣüŋ sırrı öküşdür. Şerḥi uzatduḳ. Pes bundan bilindi-kim bu şeyḫleri daḫı Ḥaḳ -Ta'ālā- ḳullarına (6) ḳulaġuz olup dīn yolın göstermek içün göndermiş. Eyle olsa bunlara uymaḳ gerek. Eger (7) uyulmasa muḫālefet édilse dīn yolında eksüklik olurmış. Andan dédiler kim: مَنْ لَمْ يَكُنْ شَيْخُهُ شَيْخُهُ الشَّيْطَانُ Men lem yekün şeyḫuhū (8) şeyḫuhü'l-şeyṭānü. Ya'nī démek olur kim: Her kimüŋ kim şeyḫi yoḳsa anuŋ şeyḫi şeyṭān olur. Ya'nī (9) her kim bunlara uymasa şeyṭāna uymış olur. Sulṭānü'l-'ārifin Bā-Yezīd-i Besṭāmī daḫı buyurur: مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ اُسْتَاذٌ فَالشَّيْطَانُ اُسْتَاذُهُ (10) Men lem yekün lehū üstāẕun fe'ş-şeyṭānu üstāẕühū. Ya'nī démek olur kim: Her kimüŋ ki şeyḫi yoġ-ise (11) anuŋ şeyḫi şeyṭān olur. Bu daḫı dénilmişdür kim:

---

616 Ve sizi onun yolundan ayıracak yollara gitmeyin... Kur'ân, VI. En'âm Sûresi, 153. âyet. KKM. 168. (Dakı uyman yollara, pes ayıra sizi Tanrı yolından... (6) Sûratü'l-En'âm, 153. âyet. SKT. 109, Ve gitmeyiniz başḳa yollara işbu yollar ayırır sizi Allâh'ın yolundan... 8. cüz, Sûretü'l-En'âm, 153. âyet. KTC. 2-32, وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ Ve edyân-ı muḫtelifeye uymaḳ. فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ Ki anlar sizi ṭarîḳ-i Ḥaḳdan dûr edüp perâkende ḳılarlar. 8. cüz, Sûretü'l-En'âm, 153. âyet. TZA. 1-233, Başka yollara tâbi olmayın ki bunlar sizi Allah yolundan ayırır... En'âm Sûresi, 153. âyet. KKTA. 150, *(Başka aykırı)* yollara tâbi olmayın. Sonra sizi *(Allah)* yolundan ayırır... En'âm Sûresi, 153. âyet. KHMK. 1-306)

617 Ebû Hüreyre -Allah ondan razı olsun- Allah'ın elçisinden aktararak: Kuşkusuz yüce Allah bu ümmet için her yüz yılın başında dinini yenileyecek bir kişi gönderir, dedi. -Allah'ın elçisi gerçektir.-

مَنْ لَا شَيْخَ لَهُ فَلَا دِينَ لَهُ Men lā şeyḫe lehū fe-lā dīne lehū. Yaʿnī: Kimüŋ (12) şeyḫi yoġ-ise anuŋ dīni yoḳdur ve baʿżı ʿārifler daḫı eyitmişlerdür kim: Her kim meşāyiḫ edebi-y-le (13) edeblenmese ol Taŋrı sözi-y-le daḫı edeblenmez ve peyġam-ber sözi-y-le daḫı edeblenmez. Eyle olsa bundan (14) maʿlūm oldı-ki: Bu şeyḫlere uymaḳ ve bunlara muḥib olmaḳ lā-büd imiş ve her kişiye şeyḫ ėdinmek (15) anuŋ edebi-y-le edeblenmek el-betde gerekmiş. Zīrā bu şeyḫler ṭāliblerüŋ çobānıdur. Çobānı olmayan (16) ḳoyunı ḫod ḳurd alur ve her kişi kim ṭālib-i Ḥaḳ ola ve Ḥaḳ yolına ṭālib olup sülūk ėtmek (17) isteye. Aŋa şeyḫ gerek idügine bir delīl daḫı bu kim: Ol iki cihān faḫri ve Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ (193b-1) ḥabībi iken ve ḳıyāmet güninüŋ şefīʿi iken ve Ḥaḳ -Taʿālā- anı ḫāṣṣeten kendü-y-içün yaratmış iken (2) ve aŋa cemīʿ-i evvelīnüŋ ve āḫirīnüŋ ʿilmini bildürmiş iken ve aŋa sen olmasaŋ ben hīç nesne (3) yaratmazdum dėmişken Cebrā'īli aŋa mürşid ve ḳılavuz vėrib-idi ve Cebrā'īl -ᶜAleyhi's-selām- geldi Muḥammed-i (4) Muṣṭafāya mürşid oldı. Mürşidsüz bu yolı ol yörümedi. Cebrā'īl Muḥammedi kendü maḳāmına degin (5) iletdi. Yā Muḥammed! Uş ben kendü maḳāmuma degin geldüm. Bundan öte bir adım daḫı yėr geçersem yanarum (6) helāk oluram dėdi. Muḥammed-i Muṣṭafā eyitdi: Yā ben nice ėdeyim? Yā Cebrā'īl ḳardaşum! Ben yol bilmezem (7) ḳanda gideyim dėdi. Andan bir melek geldi. Anı aldı biraz gitdi ve andan bir melek daḫı tā Ḳābe Ḳavseyne (8) varınca. Ol iki cihānuŋ faḫrine niçeler mürşid oldı. Bunuŋ daḫı ḫaberi çoḳdur aşaġa cille ḫalvet (9) söylendügi yėrde söylene. -İn-şā'a'llāhu.- Ammā sözümüz bundadur kim Muḥammed ḥabīb-i Ḥażret iken ve (10) Cebrā'īl buraḳ getürüp Ḥażrete ḳıġırmış iken ve göklere çıḳarup Sidretü'l-Müntehāya degin iletmişken (11) Cebrā'īl Sidrede ḳalduġı-y-çün andan ötesine Resūl mürşidsüz gidemedi. Sen ki henūz nefsüŋ (12) eline boġazuŋ vėrüp durursın. Hevāŋ zencīrini ol nefs-i emmāreŋ boġazuŋa ṭaḳmışdur diledügi (13) yėre seni alur gider. Günden güne Ḥaḳdan ıraġ ėder. Baŋa mürşid gerekmez dėyüp fāriġ olup (14) yörürsin ve şunı daḫı taṣavvur ėtmezsin-kim Mūsā peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- niçe yıllar Şuʿayb peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- (15) ḳoyunın gütdi ḫidmetin ėtdi. Tā peyġam-berlıġa lāyıḳ oldı ve peyġam-ber olduġından ṣoŋra Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- (16) Ḥaḳ -Taʿālā-dan ʿilm-i ledün ṭaleb eyledi. Ḥaḳ -Taʿālā- gine Mūsāyı Ḫıżra gönderdi. Var aŋa irādet (17) getür ḫıdmet ėt. Tā kim Ḫıżır saŋa ʿilm-i ledün ögrede. Mūsā vardı Ḫıżra niçe zamān ḳullıḳ ėtdi. (194a-1) Āḫir Mūsā dīvār ḳażiyyesinde Ḫıżra su'āl ėtdügi-y-çün Ḫıżır Mūsāyı redd ėtdi. Bu ḳażiyye daḫı (2) aşaġa mürīdlik söylendügi yėrde söylenile işidesin.

Ammā Mūsā ḫod Ḥıżrdan nice mertebe yuḳaru (3) idi. Ḥıżr Mūsādan çoḳ ednā-y-idi. Mūsā -ᶜAleyhi's-selām- ʿār ėtdi Ḥıżra irādet getürdi: Sen ʿār ėdersin. (4) Bir mürşide kendüŋi teslīm ėdüp irādet getürmege mürşīd ne ḥācet dėyüp yörürsin. Şunı fikr (5) eylemezsin-kim Ādemden tā bu deme degin yüz biŋ yigirmi biŋ daḫı dört biŋ artuḳ eksük peyġam-berler ve (6) dört yüz ḳırḳ dört ṭabaḳat evliyālar ve daḫı bunca eslāf kim cemīʿi bunlar böyle kim yörüdiler birisi (7) mürşidsiz yaʿnī şeyḫsiz yöriyümediler ve şunlar kim mürşidsüz ve ḳulavuzsız yörimek istediler. Hergiz (8) yöriyümediler. Ḥaḳḳı bāṭılı farḳ ėdemediler hem ḍal ve hem muḍil oldılar. Pes bunlardan bilindi-kim (9) bu yola iḳdām ėden ṭālibe bir şeyḫ-i kāmil gerekmiş ve daḫı şol gelip muʿallemi görmez misin? Cemīʿ-i (10) ḥayvānuŋ murādı iken eti murdār tüyi murdār nefsi murdār-iken aŋa taʿlīm ėderler. Bismi'llāhi ile (11) anı bir vaḥşīye ṣalı vėrürler. Varup ṭutup anuŋ öldürdügi mismil olur. Şol ʿāḳil ʿālim ādem (12) boġazladuġı gibi mismil olur ḥelāl olur muʿallem olmayan kelblerüŋ eyle degildür. İmdi! Kelb-i muʿallem (13) taʿlīm berekātında bu mertebeye yėtişicek ādem ḫod be-ṭarīḳ ūlā maḳāmlara ve müşāhede ve muʿāyene maḳāmına (14) yėtişür taʿlīm olıcaḳ irşādsuz ve mürşidsüz kişi ber-taḳdīrā ki bu yola iḳdām eyleye. Ẓāhir (15) bunlaruŋ riyāżetlerin ve perhīzlerin ẕikrlerin ve tesbīḥlerin ve evrādların ve namāzların ve teveccüh- (16) lerin ve erbaʿīnlerin ögreneler kimin görmeg-ile ve kimin işitmeg-ile. Şol ẓāhirde müteʿalliḳ olan (17) nesneleri ẓāhirden fi'l-cümle başaralar olduġı deŋlü ölçümleneler ve-yā bu bāṭına müteʿalliḳ (194b-1) olan nesneleri nice başaralar kim bu yol ḫod bāṭın yolıdur ẓāhirüŋ hergiz buŋa daḫli yoḳdur. Evvel (2) bāṭın gözi gerekdür ve andan bāṭın ḳulaġı gerekdür ve andan bāṭın dili gerekdür ve andan (3) bāṭın eli gerekdür ve andan bāṭın ayaġı gerekdür. Bu yola yörüyen ṭāliblere bāṭından dürlü (4) dürlü vesveseler olup ve dürlü dürlü iʿtiḳād ėdecek nesneler gözükse gerekdür ve ṭālib (5) miskīnler anı Ḥaḳ ṣanup iʿtiḳād ėdüp kāfir olsa gerekdür ve-yā-ḫud ṭurıġup ser- (6) gerdān olsa gerekdür ve-yā-ḫud żarūrī vārup bir şaḫṣa irādet getürüp ol aradan (7) geçmek gerekdür. Yoḫsa dünyādan maḥcūb gidilür -Neʿūẕü bi'llāhi.- Ḳardaş! Vaḳt olur ṭāliblere (8) nesneler görinür kim ṭālib anı ʿibārete getürüp söyleyimez. Şeyḫ anı vilāyet-ile bilür. Vaḳt olur (9) ṭālibüŋ müdāvemet-i ẕikr-ile beşeriyyeti bi'l-küllī fānī olur ʿışḳ ġalebe ėder. Varur ʿālem-i sükre düşer. (10) Vaḳt olur rūḥı bedeninden gider. Öldi ṣanur bilmeyen kişiler iletür göme ḳor. Żāyiʿ olur (11) helāk olur gider. Vaḳt olur ṭālibüŋ rūḥı daḫı fānī olur. İnsān ḥaḳīḳatinüŋ varlıġından (12) hīç nesne bāḳī ḳalmaz. Ol vaḳtin gėrü bu ṭālib-i

ʿālem-i beşeriyyete getürüp ṣaḥve çıḳarmağa ve bunı ʿaḳla (13) getürüp insāniyyet menziline ḳondurmağa bir taṣarruf ehli mürşid gerekdür ve gāh olur ki mürşidler (14) ṭāliblerini bu ṭarīḳa āşikāre çeker ve gāh olur şöyle alurlar giderler ṭālibleri şeyḫler kim ṭālib (15) kendü daḫı bilmez seyrini. Eger ṭālib kendü seyrini bilürse yolda ḳalur ki kimer ṭālibe anı (16) bildürmezler seyrini. Zīrā ṭālib olur kim kendünüŋ mertebesin ve seyrini bilicek ṭurıġur ayruḳ (17) yöriyümez ve ṭālib vardur ki kendünüŋ mertebesin bilicek ve sülūkin bilicek daḫı ziyāde yörür (195a-1) teraḳḳī ėder. Yörümekde seyrini serīʿ ėder ve gāh olur ki ṭālibi mürşid ʿaḳldan nefsden ve (2) cāndan göŋülden ayırur. Şöyle cānsuz ʿaḳlsuz göŋülsüz nefssüz alur gider. Zīrā yėr (3) vardur ki ʿaḳl cān nefs göŋül hergiz anda ṣığmaz. Nite-kim Yunūs Emrem bir beytcegez eydür. Beyt: (4)

Ḳo bu yoldaşlaruŋı yalıŋuz ol
Sen daḫı ṣığmazsın anda sensüz ol[618]

Ve ᶜAcem erenleri daḫı (5) eyitmişlerdür. Beyt:

هَرْ شَبِي وَقْتِ سَحَر دَرْ كُويِ جَانَانْ مِي رَوِيمْ ٭ چُونْ زِخُودْ نَا مَحْرَمِيمْ اَزْ خِيشْ پِنْهَانْ مِي رَوِيمْ

چُونْ حِجَابِي مُشْكِلْ آمَدْ عَقْلُ جَانْ دَرْ كُويِ اُو ٭ لَاجَرَمْ دَرْ كُويِ اُو بِي عَقْلُ بِي جَانْ مِي رَوَيمْ

Her şebī vaḳt-i seher der kuy-i cānān mī revem
Çün zi ḫud nā maḥremīm ez ḫīş penhān mī revīm (6)
Çün ḥicāb-i müşkil āmed ʿaḳlu cān der kuy-i o
Lā cerem der kuy-i o bī ʿaḳl bī cān mī revīm[619]

(7) Ėy ʿazīz ḳardaş! Vaḳt olur ki ṭālibüŋ yolı varur lā-mekāna ve bī-nişāne düşer ve şol (8) yėrde kim zamān ola mekān ola nişān ola anda yol daḫı olur yolcı daḫı olur yol gösterici (9) daḫı olur. Ammā bir yėrde kim zamān yoḳ mekān yoḳ yol yoḳ yola gidici daḫı yoḳ. Pes anda (10) żarūrī bir mürşid gerekdür ki ol mürşid anda bir nice kerret cezbe-i Ḥaḳ ile ve tevfīḳ-i İlāhī ile (11) ve muvāfıḳ mürşid ile varmış gelmiş

618 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün.

619 Her şeb seher vakti cananın köyüne gideriz. Fakat kendi na-mahremimizi kendimizden bile pinhan gideriz. * Onun köyünde can ve akla müşkil-i hicab gelir. Şüphesiz onun köyüne akılsız ve cansız gideriz. (Her gece seher vakti sevgilinin bulunduğu sokaklara gideriz. Ama gidişimizi kendimizden bile gizler gideriz. * Sevgilinin yaşadığı sokaklarda aklımız ve ruhumuz onunla aramızda duran bir zorluk perdesidir. Kuşkusuz sevgilinin mahallesinin sokaklarında akılsız ve cansız dolaşır dururuz.) Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

ola. Zīrā ʿışḳ lā-mekānīdür cezbe-i Ḥaḳ daḫı lā-mekānīdür (12) ve tevfīḳ-i İlāhī daḫı bī-nişānīdür. ʿAḳl anda taṣarruf ėdemez. Nefs ḫod hīç taṣarruf ėdemez. ʿAḳluŋ (13) nefsüŋ ve cānuŋ taṣarrufı ʿālem-i beşeriyyetdedür. ʿIşḳuŋ taṣarrufı ʿālem-i beşeriyyetden ötedür. Pes (14) ol yola bir ṭālib kim gitmek isteye gerekdür kim kendüyi bir mürşide teslīm ėde kim ol mürşid ʿālem-i (15) ʿışḳa ulaşmış ve gine beşeriyyete gelür gene ʿālem-i ʿışḳa ulaşmış ola. Lā-mekānī ola ve bī-nişānī (16) ola ve ol mürşid daḫı ol ṭālibüŋ terbiyyeti-y-le ve ẕikru'llāh ile beşeriyyetini fānī eyleye ve ol bī-nişān (17) yola bī-ser bī-pā aŀa gīde ve daḫı vaḳt olur kim ṭālibe Ḥaḳ -Taʿālā- ṭarafından nesneler yėtişür kim (195b-1) maḫlūḳāt anuŋ taʿbīrinde ʿāciz ḳalur. Gine anuŋ taʿbīrini Allāha ışmarlar anuŋ taʿbīrini gine Allāh (2) ṭarafından yėtişür ve vaḳt olur ki sālik-i mübdedīnüŋ seyri ve sülūki ʿālem-i enfüse düşer. Ṭālib-i mübtedī (3) anuŋ temāşāsında ṭutulur ḳalur. Anuŋ temāşāsına aldanur ve ẕevḳine döleşür. Anuŋ-çün ʿārifler (4) dėmişlerdür: Ṭālibe ʿālem-i enfüsden müşkil ʿālem yoḳdur. Pes ṭālibi bundan geçürmege mürşid gerekdür. (5) Niçeler bu ʿālem-i enfüsde ḳalmışlardur bī-dīn olmışlardur. Zīrā bu ʿālem-i enfüsde olanlaruŋ himmetleri (6) olmaz ki mürşidsüz bundan teraḳḳī ėdeler ilerü yöriyeler. Ol cevher ki Ḥaḳ -Taʿālā- kendü luṭfinden (7) anlarda ḳomışdı. Nefsi aŋa ġālib ėderler. ʿĀlem-i rūḥāniyyete düşemezler. Pes mürşid gerekdür ki (8) bunları bu aradan geçüre ʿālem-i rūḥāniyyete bıraġa sülūk ėtdüre -Va'llāhu aʿlem.- Ebyāti li'l-mü'ellifi'l-faḳīr -Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi- (9)

Şeyḫsüz varımazsın yolı zinhār şeyḫe ėriş şeyḫe
Şeyḫüŋ himmetidür ʿālī zinhār şeyḫe ėriş şeyḫe (10)
Bir şeyḫ ėdin yola reh-ber ış-bu yola şeyḫ-ile var
Budur saŋa ṭoġru ḫaber zinhār şeyḫe ėriş şeyḫe (11)
Gör ol şeyḫsüz gidenleri kimi mülḥid kimi dehrī
Olma Cebrī ve-yā Ḳadrī zinhār şeyḫe ėriş şeyḫe (12)
Ḥaḳ ḥabībi-y-iken Resūl şeyḫsüz Ḥaḳḳa varmadı ol
Kim şeyḫi yoḳ şeyṭāndur ol zinhār şeyḫe ėriş şeyḫe (13)
Ṭālib-iseŋ Ḥaḳ yolınuŋ var elin al bir ulunuŋ
Ṭut pendin Eşref Oġlınuŋ zinhār şeyḫe ėriş şeyḫe[620] (14)

Ėy ʿazīz! İmdi çün-ki bildüŋ kişiye el-bette şeyḫ-i kāmil gerek imiş ve şeyḫi olmayanuŋ

---

620 Vezni: 8+8 = 14'lü hece vezni.

şeyḫi şeyṭān (15) olurmış. Pes bunı bilüp ve buŋa iʿtiḳād ėtdügüŋden ṣoŋra bunı daḫı dėyeyim ki ṭālib-i Ḥaḳ olan (16) kişiler şeyḫ ėdinicek nenüŋ gibi kişileri şeyḫ ėdinmek gerekdür kim bu yolda ḳalmaya vara (17) menziline yėte ve daḫı ṭāliblere sülūk ėtdürmege nenüŋ gibi kişiler şeyḫ olmaġa lāyıḳdur ve şeyḫlıḳ (196a-1) mertebesi nedür? Bir bir saŋa dėyü vėreyim. Tā kim sen-daḫı bilesin şeyḫlıḳ kimlere lāyıḳdur ve şeyḫlıḳ mertebesi (2) nedür? Degme bir zāġa uyup şahin ṣanup yoluŋı murdāra iletmesün. Rāstlıġ-ile maḳṣūda (3) yėtişesin. Bu mü'ellif-i faḳīri duʿādan unutmayasın. Zīrā bu mü'ellif-i faḳīr eydür: On yėdi şeyḫe (4) yėtişdüm ve her birine ḫidmet eyledüm. Ammā içinde hem-ān dört şeyḫ kāmil idi ve şeyḫlıġa lāyıḳ idi (5) ve ṣāfī meşreb idi. Ḳalanı kiminüŋ meşrebi bulanuḳ idi ve kiminüŋ mübtedī idi. Alup gidemezler yolda (6) bıraġurlardı. Birine daḫı varurdum. Ol daḫı biraz alur gider. Gine yolda ḳor-idi. Birine daḫı giderdüm. (7) Āḫir Sulṭān-ı Şeyḫ Muḥye'd-dīni'bni ᶜAbdü'l-ḳādir-i Gīlānīnüŋ قدّس الله سرّهم العزيز -Ḳaddesa'llāhu sırrehü'l-ʿazīz-[621] oġlınuŋ oġlınuŋ (8) oġlınuŋ oġlı kim Şeyḫ Ḥüseyn Bin Şeyḫ Şehābe'd-dīn Aḥmedi'bni Şeyḫ Ḥüsāme'd-dīn-i Şerḳīḳ (9) Bin Şeyḫ Şehābe'd-dīn-i Muḥammedī'bnī Şeyḫ ᶜAbdü'l-ḳādir-i Gīlānīdür. Aŋa yėtişdüm ve anuŋ ḫidmetinde sülūki (10) tamām ėtdüm maḳṣūda yėtişdüm. Sülūki tamām ėtdüm dėdügimden bu aŋlanmasun-kim sülūke nihāyet vardur. (11) Eyle degül. Uş aşaġa bunuŋ tafṣīli oŋat vech-ile dėnilse gerekdür işidesin. -İn-şā'a'llāhu.- (12) Sulṭānü'l-ʿārifīn sulṭān-ı Şeyḫ Bā-Yezīd-i Besṭāmī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Ben daḫı ṭoḳsan ṭoḳuz şeyḫe yėtişdüm. Her birine (13) ḫidmet ėtdüm. Ammā eger Caʿfer-i Ṣādıḳa yėtişmesem āḫir īmānsız ḳalurdum. Yaʿnī dünyādan āḫirete īmānsuz (14) giderdüm dėdi. İmdi ʿazīzüm! Bu yolda yalan yėre ortaya gelüp şeyḫlıḳ ėdiciler ādem aldayıcı (15) şeyṭānlar çoḳ olur. Nite-kim geçdi kim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- yėrde ṭoġru bir ḫaṭ çekdi (16) daḫı bu Ḥaḳ yolıdur dėdi ve andan ol yoldan müteferriḳ yollar çekdi daḫı bunlar şeyṭān yollarıdur (17) dėdi. Bunlaruŋ her birinüŋ başında bir şeyṭān oturur. Ṭālibi alur cehenneme gitmek içün (196b-1) yoldan ṣapıtmaḳ içün dėdi. Yuḳaru bunlar söylendi idi. İmdi! Bu şeyḫlıḳ dėdikleri (2) dāʿvī ile şöhret ile çoḳ mürīd muḥib ėdinüp ġavġā ġalebe ėdüp hengāma ṭutmaḳ ile olmaz. (3) Şeyḫlıġuŋ daḫı mertebesi vardur. Ammā ol mertebeye yėtişmeyen kişiler şeyḫlıḳ ėtmek dürüst

---

621 Allah, o ulu kişinin kalbini ayıp ve günahlardan arındırıp temizlesin.

degildür. (4) Zīrā bu şeyḫlıḳda mertebe-i recūliyyet vardur. Ya‘nī erlik mertebesi vardur. Pes tamām erlik mertebesine (5) yėtişmeyince bir kişi şeyḫlıḳ ėtmek dürüst degildür. Hem-ān ṭālibüŋ ‘aḳīdesin fesāda vėrür ancaḳ. (6) Pes erlik mertebesi nedür? Tamām erlik nicedür ve tamām er kimdür? dėyeyüm işit. Mes̱elā bir kişi tamām (7) kevneyni ayaġı altına alsa ve daḫı kendünüŋ geçen ḥāline vāḳıf olsa ve bāṭınında kendü esrārı (8) ne-y-ise vāḳıf olsa maḫlūḳātuŋ ẓāhirine ve bāṭınına ‘alāniyyetine vāḳıf olsa ve Ḥaḳ -Ta‘ālā-nuŋ ‘acāyiblerine (9) maḥsūsāta vāḳıf olsa ol henūz daḫı veliyy-i kāmil degüldür. Tamām mertebe-i recūlete yėtişmemişdür henūz (10) daḫı tamām er degildür ve daḫı bilgil ki bu ṭarīḳatde ṭıfldur tamām er degildür. Pes anuŋ irşādı (11) dürüst degildür. Veliyy-i kāmil oldur ki bunlaruŋ mā-verāsında ola. Anuŋ ‘ilmi kim ol ‘ilm-i ẕāt (12) ve ‘ilm-i ṣıfāt-ı İlāhīdür. Ya‘nī Taŋrı -Ta‘ālā-nuŋ ẕātına ve ṣıfātına ‘ilmdür ki anuŋ hīç nihāyeti yoḳdur (13) ve ol ‘ilm ki ‘ilm-i meknūnātdur bu ‘ilmüŋ ḳatında bir ḳaṭre gibidür baḥr-i muḥīṭe nisbet. Beyt-i bi'l-Fārisī: (14)

زِهِي غَوَّاصِ دَرْيَايِ كِه هَرْدَرْ قَطْرَةٌ اَزْ وَيْ، هَزَارَانْ بَحْرِ بِي پَايَانْ پَسْ اَنْ قَطْرَةٌ غَرْقَ اَسْت

Zihī ġavvāṣ-ı deryā-yı ki her der ḳaṭre-i ez vey

Hezārān baḥr-i bī pāyān pes ān ḳaṭre-i ġarḳa-est[622]

(15) Ve daḫı bilgil kim ėy ṭālib! Şunuŋ gibi kişileri şeyḫ ėdinmek gerekdür kim ol bu yola niçe kerret mürşid (16) ile varmış gelmiş ola ve niçe kişileri daḫı iletmiş getürmiş ola. Tā ki bu ḫalḳa mürşid olmaġa (17) yaraya ve daḫı şunuŋ gibi kişileri şeyḫ ėdinmek gerekdür ki ol kendü vücūd-u mecāzīsinden bi'l-külliyye (197a-1) fānī olmış ola ve vücūd-u ḥaḳīḳī ile mevcūd olmış ola ṭāliblıḳ mürīdlik maḳāmından geçmiş ola (2) maṭlūblıḳ ve murādlıḳ maḳāmına yėtişmiş ola. Ol Ḥaḳḳa murād olmış ola ve Ḥaḳ aŋa mürīd (3) olmış ola. Tā kim şeyḫ olmaġa lāyıḳ olmış ola. Fe'fhem ve daḫı şunuŋ gibi kişileri şeyḫ ėdinmek (4) gerekdür ki anuŋ iki ṭarafı ola. Bir ṭarafı ḫalḳa ola ve bir ṭarafı Ḥaḳḳa ola Ḥaḳdan ala ḫalḳa vėre (5) şol bir deŋizüŋ baḥrisi gibi deŋize ṭala. Deŋizüŋ dibinden dürri çıḳara kenārda oturan ḫalḳa vėre (6) ve daḫı şunuŋ gibi kişileri şeyḫ ėdinmek gerekdür ki anuŋ göŋli gerçek göŋül ola. Ya‘nī ḳalbi (7) ḳalb-i ḥaḳīḳī ola. Ḳalb-i ḥaḳīḳī oldur ki yėrden gökden ol göŋül ulu ola ve ‘arşdan kürsden

---

622 Zihī! Bir derya gavvası ki onun her bir katresi; bî-payan hezaran bahr olur ve o, gark olan katredir. (Ne güzel! Bir deniz dalgıcı ki onun her bir damlası; uçsuz bucaksız bir deniz olur ve o umman olan bir damladır.) Vezni: Mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün / mefā‘īlün

(8) ol gönül ulu ve gėŋ ola. Şöyle gėŋ ola kim bī-nihāye ola. Zīrā bī-nihāye olmayınca bī-nihāyeye (9) ėrişmez. Pes bī-nihāye gene bī-nihāyeye görinür. Nite-ki Ḥaḳ -Taʿālā- ol göŋüllerden bize ḫaber vėrüp (10) eyitdi-kim: مَا وَسِعَنِي أَرْضِي وَلَا سَمَائِي وَلَا عَرْشِي وَلَا كُرْسِي بَلْ وَسِعَنِي قَلْبَ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ نَقِيٍّ تَقِيٍّ Mā veseʿanī arżī ve lā semā'ī ve lā ʿarşī ve lā kürsī bel veseʿanī ḳalbe ʿabdini'l- mü'minin (11) taḳiyyin naḳiyyi.[623] Yaʿnī: Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur eydür kim: Yėrüm baŋa gėŋ olmadı gögüm baŋa gėŋ olmadı ʿarşum (12) baŋa gėŋ olmadı kürsüm baŋa gėŋ olmadı. Bel-ki baŋa gėŋ oldı şol mü'min ḳulumuŋ göŋli ki (13) benden ġayri nesnelerden arıdur. Benüm ḳorḳumdam ġayri ḳorḳusı yoḳdur pākdür dėmek olur. Pes (14) mürşid-i ʿibādu'llāh olanuŋ göŋli naḳī taḳī gerekdür kim bī-nihāye ola ve daḫı şunuŋ gibi kişileri şeyḫ (15) ėdinmek gerekdür ki anlaruŋ ẓāhirinden Ḥaḳ -Taʿālā- gine bize ḫaber vėrüp buyurdı-ki: كُنْتُ لَهُ سَمْعًا وَ بَصَرًا وَلِسَانًا وَيَدًا فَبِي يَسْمَعُ وَبِي يُبْصِرُ وَبِي يَنْطِقُ وَبِي يَبْطِشُ Küntü lehū (16) semʿan ve baṣaran ve lisānen ve yeden fe-bī yesmaʿu ve bī yebṣıru ve bī yenṭıḳu ve bī yebṭışu[624] (17) dėyü buyurdı. Yaʿnī dėmek olur kim: Anlaruŋ gibi kişilerüŋ işiden ḳulaġı ben olam ve gören (197b-1) gözi ben olam ve yörüyen ayaġı ben olam ve dutan eli ben olam ve söyleyen dili ben olam dėmek (2) olur. Pes bu mertebeye ėrişmeyen kimseler şeyḫlıġa yaramaz ve daḫı şunuŋ gibi kişiler şeyḫlıġa (3) lāyıḳdur ki ol ʿālim daḫı ola cāhil olmaya. Yaʿnī ʿilmden murād oldur ki emr-i nehy bile mü'enneṡi müẕekkeri. (4) Eger bu deŋlü daḫı ʿilmi olmaz-ise gine şeyḫlıġa lāyıḳ olmaz. Zīrā kim bu dėdügimüz vaṣflar ḳara cāhillere (5) degme kez bulunmaz ve Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- buyururmışdur ki: Bu ʿālemüŋ yıḳılmasına sebeb üç ṭā'ife (6) olısardur: Biri cāhil ṣūfīler ve biri fāsıḳ ʿālimler ve biri daḫı ẓālim begler. Pes bu şimdiki zamānımuzda (7) eyle düşmişdür. Pes bu cāhil ṣūfīler daḫı dīnüŋ ṣalāḥın fesādın bilmez kendü dīnin daḫı fesāda (8) vėrür ve biregü dīnin daḫı fesāda vėrür. Pes anlaruŋ gibi cāhillere uymaḳ yoḳdur. Anlaruŋ gibi (9) kimseler şeyḫlıġa lāyıḳ degildür. Ammā bu ʿulemā ṭā'ifesi kim vardur iki bölükdür. Bir bölügi yazmaḳ ve (10) oḳumaġ-ile olmışdur. Anlara ʿulamā-yı ẓāhir dėrler ve bir bölügi mürşide varmışdur daḫı taṣfiyye-i ḳalb-ile (11) ve teẕkiye-i nefs-ile ʿālim olmışdur. Yaʿnī dėmek

---

623 Yerim, göğüm, arşım ve kürsüm bana geniş gelmedi. Belki temiz ve kötülüklerden sakınan mümin kulumun kalbi bana geniş geldi.

624 Böyle bir âyet bulunamadı. Bu da kudsî hadis olmalıdır.

olur ki: Bir ṭā'ifenüŋ kesbīdür ve bir ṭā'ifenüŋ (12) keşfīdür dėmek olur. Ammā ikisi dahı̮ ʿālimlerdür. Zīrā ẓāhir ne ise bāṭın dahı̮ hem-ān öyledür. (13) Bāṭın ẓāhire muhālif olsa bāṭıldur. Pes ʿilim-i kesbīsi ve ʿilim-i keşfīsi olmasa ikisinden dahı̮ (14) bile mahrūm ḳara cāhil ola. Şeyhlıġa yaramaz. Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām-uŋ cāhil ṣūfīler dėdüginden (15) murād anlardur ki iki ʿilmden bile mahrūm ola ve dahı̮ şunuŋ gibi kişileri şeyḫ ėdinmek gerekdür ki: Ol (16) meczūb-ı ebter olmaya ammā meczūb-i sālik olursa dürüstdür. Meczūb-ı ebter oldur ki cezebāt-ı (17) İlāhī ile ʿālem-i beşeriyyetden gitmiş ve ʿālem-i cezbde ḳalmışdur ʿālem-i beşeriyyete gėrü dönderilmemiş kim (198a-1) şeyḫlıġa yaraya idi. Ammā meczub-ı sālik oldur ki cezebāt-ı İlāhī ile ʿālem-i beşeriyyetden gitmişdür. (2) Ammā gine Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ ḳullarını irşād ėdüp kemāle ėrişdürmek içün noḳṣān evinde oturmışdur. (3) Gine ʿālem-i beşeriyyete dönderilmişdür. Bir mürşid-i kāmilüŋ icāzeti-y-le irşād taḥtında oturmışdur. Nite-ki (4) Şeyḫ Ḫoca ʿAṭṭār -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- buŋa münāsib bir beyt buyurmışdur. Beyt:

اَزْ بَشَرِي رَسْتَ بُوَدْ بَازْ بَرَايِ بَشَرْ • تَا بكَمَالْ اُوَرَدْ خَانَهٔ نُقْصَانْ كِرِفْت

Ez beşerī reste buved (5) bāz berāy-ı beşer
Tā be-kemāl āvered ḫāne-i noḳṣān girift[625]

Ve dahı̮ şunuŋ gibi kişileri şeyḫ ėdinmek gerekdür ki (6) ol ḥāl nūrınuŋ esrüklüginden bir uġurdan ḳurtılmış ola ve Ḥaḳ nūrına ulaşmış ola kim ḥāl nūrınuŋ (7) esrüklügiŋi Ḥaḳ nūrı giderür. Ḥāl ehli olan kimseler taṣarruf ehli olmazlar. Mürşid olan kimseler ḫod (8) taṣarruf ehli olmaḳdur. Mürīd ḥālini dahı̮ kendü ḥālini dahı̮ döndere ve bu ḥāl ehli kişiler ırmaḳ gibi (9) olurlar. Bī-ḳarār olurlar bulanuḳluġı gitmez ve şeyḫlıḳ deŋizlik gibi hīç nesne anları bulandurmaz (10) taġyīr ėdemez. Pes şol kimseleri kim ḥāl geldi bir dürlü dahı̮ eyledi mürşidlige yaramaz. Bā-Yezīd (11) -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- buyurur: كُنْ بَحْرًا لاَمُتَغَيِّرًا Kün baḥren müteġayyiren.[626] Yaʿnī: Deŋiz ol-kim taġyīr olmayasın dėmek olur (12) Pes şeyḫ olmaḳ ve mürşid olmaḳ anlara lāyıḳdur ki ḥāli vaḳti kendülere tābiʿ ėdeler. Zamānı (13) mekānı kendülere ṭābiʿ ėdeler. Kendüler

625 O mutlu kişi kemâle ulaşmak için noksan evini seçmiştir. Çünkü o kişi insanları kurtarmakla görevlendirilmiştir. Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

626 Başkalaşmamak (bulanmamak) için deniz gibi ol.

vaḳte ḥāle tābiᶜ olmayalar. Zamāna mekāna tābiᶜ olmayalar. (14) Nite-kim bizim şeyḫimüz ol Şeyḫü'r-Rabbānī ol Ḳuṭbü'ṣ-Ṣamedānī Sulṭān-ı Şeyḫ ᶜAbdü'l-ḳādir-i Gīlānī (15) قدّس الله سرّه ونوّر ضريحه -Ḳaddesa'llāhu sırrehū ve nevvere ḍariḥahū-[627] zamānı mekānı vaḳti ḥāli kendüye tābiᶜ ėderdi dönderürdi ve mürīdlerinüŋ (16) vaḳtin ḥālin zamānın mekānın daḫı dönderürdi. Anlara tābiᶜ ėderdi. Meṡelā şimdi zamānı kendüye (17) tābiᶜ ėtdügi nenüŋ gibi. Şol on yılda yigirmi yılda ḥāṣıl olıcaḳ nesneyi bir sāᶜatde ve-yā bir yarım günde (198b-1) ėderdi ve mürīdlerine daḫı ėtdürürdi. Mekānı kendüye tābiᶜ ėtdügi daḫı şunuŋ gibi kim bir yıllıḳ (2) iki yıllıḳ yolı bir adımla ve-yā bir ḥareket ile varur gelürdi. Zamānı kendüye tābiᶜ ėtdüginden ve mürīd- (3) lerine taṣarruf ėdüp mürīdlerine ve ġayriye dönderi vėrdüginden dėyeyim işit. Tā kim ḳalanı bundan (4) fehm oluna. Ḥikāyet: Bir gün Sulṭān-ı Şeyḫ ᶜAbdü'l-ḳādir-i Gīlānī قدّس الله سرّه ونوّر ضريحه - Ḳaddesa'llāhu sırrehū- kendü zamānında (5) kendü durduġı yėrde bir ulu dānişmend var-idi. Şeyḫüŋ sulṭānlıġına inkār ėderdi. Ġāyetde ẕemm (6) ėderdi. Bir gün cumᶜa güni idi. Geldi. Şeyḫüŋ mescidine geldi oturdı. Dilerdi-ki şeyḫ-ile bir-ez baḥs̱-i cidāl (7) eyleye. Şeyḫe bir-ez buralardan dolaşa. Bir-ez vaḳtden şeyḫ mescide çıḳdı. Dervīşler ᶜazīzler var-idi. (8) Anda ḥāżır oturmışlardı. Bu kişi başladı şeyḫe su'āl eyledi. Eydür: Yā şeyḫ! Şimdi şu mürşid (9) olan kimselerüŋ elinden gelür mi-ki mekānı kendüye tābiᶜ ėde döndere ve bir nice yıllarda ḥāṣıl (10) olacaḳ nesneleri bir-ez vaḳtde ėde dėdi. Şeyḫ eydür: Dervīşlere Allāh şol deŋlü ḳudret ve taṣarruf (11) vėrmişdür ki on yılda on beş yılda olacaḳ nesneleri bir-ez vaḳtde ėdeler dėr. Döndi dānişmend (12) eydür: Ben buŋa ḳā'il degülin kim şimdi sen zamānı kendüne tābiᶜ ėdesin dönderesin daḫı bir on beş (13) yılda olacaḳ işi bir sāᶜatde yā bir günde ėdesin dėr. Bu iş Allāh işidür dėr. Şeyḫ eydür: Allāhuŋ (14) taṣarrufı vėrilmiş ḳulları vardur kim her nice dilerse ėderler kimse bunlara māniᶜ olmaz dėr. Hem-ān bunlar (15) bu sözde-y-iken cumᶜa vaḳti oldı. Şeyḫe seccāde getürdiler. Şeyḫ ḳalḳdı işāret ėtdi. Bu münkir (16) dānişmendüŋ eline vėrdiler seccādeyi: Siz götürüŋ şeyḫ eyle buyurdı dėdiler. Ol kişi aldı seccādeyi (17) omuzına bıraḳdı. Şeyḫ ile mescide bile gitdi. Giderken yol üstinde bir ṣaḳā-ḫāne var-idi. Ol ṣaḳā-ḫāne (199a-1) düşine varıcaḳ diledi-kim ṣaḳā-ḫāneye gire āb-dest yeŋileye.

---

[627] Allah, o ulu kişinin kalbini ayıp ve günahlardan arındırıp temizlesin ve kabrini nurlandırsın.

Şeyḫden ayrıldı dānişmend ṣaḳā-ḫāneye (2) ṣapdı. Şeyḫüŋ seccādesin bir ağaca arda ḳodı. Kendü ṣaḳā-ḫāneye girdi. Şāẕırvān ḳıraŋına (3) oturdı. Diledi-kim āb-dest ala. Hem-ān elin ṣuya ṣoḳduğı sā'aṭ bir bāzāra çıḳa geldi. Bir çilingir (4) dükkānı öŋine oturdı. Vardı baḳdı gördi. Bu çilingir bir ḫoş üstād kişi. Dürlü dürlü üstāẕāne (5) işler işlemiş. Bunuŋ ṣan'atine imrendi. Döndi ol çilingire eydür: Ustā! Şu ṣan'atuŋ baŋa (6) ögretseŋ dėr. Ol çilingir eydür: Ḫoş ola ammā sen bir dānişmend kişisin ṣan'ati n'ėdersin dėr. (7) Ol dānişmend eydür: Ṣan'at çoḳ ḫoşdur ḥelāl kesbdür ėdem. 'İlm-ile 'amel ėdem oturam dėdi. (8) Dört yaŋadan ḳoŋşılar geldiler bu kişiyi bu çilingire ḳavl ėdi vėrdiler. Dört yıl ḫıdmet ėdecek (9) oldı. Geçdi oturdı. Dört yıl ḫidmet ėtdi. Tamām ṣan'ati ögrendi. Bu daḫı ustāẕı gibi bir ustāẕ (10) kişi oldı. Dört yıldan ṣoŋra bu dānişmend şāgird olduğı kişi öldi. Vardı üstādım 'avretidür (11) dėyü üstādınuŋ 'avretin aldı. Zamān-ile ol ḫātūndan iki oğlancıḳları oldı. Birisi böyüdi anı (12) oḳumağa mu'allime vėrdi. Bir gün gine dükkāna vardı. Bu dānişmend işcegez işleye. Demüri ocağa ḳodı (13) körügüŋi bir iki kerre ḳımıldadınca baḳdı gördi-ki kendüyi ṣaḳā-ḫāne öŋinde āb-dest alı yörür. Şeyḫün (14) seccādesi daḫı ağaçda ḳoduğı gibi ardılup durur. Ta'accübe vardı. Tiz āb-dest aldı. Seccādeyi gėrü (15) omuzına aldı. Becidce yörüdi şeyḫün ardından yėtdi. Gördi-kim şeyḫ henūz daḫı mescid ḳapusında (16) varmış. İmdi! Bu daḫı ėrişdi şeyḫden ilerü mescide girdi. Şeyḫüŋ öŋine seccādeyi bıraḳdı. (17) Diledi-kim gėrilek dura. Şeyḫ bunı eteginden çekdi yanına tekellüf ėtdi. Şeyḫ daḫı bu daḫı taḥiyyātü'l-mescid (199b-1) ḳıldılar oturdılar. Şeyḫ döndi bu dānişmende eydür: Nicesin inkārıŋ-la? dėr. Bu dānişmend eydür: Sulṭānım (2) sizden kim ayrıldum āb-dest almağa ḳaldum. Çün-ki elümi ṣuya ṣoḳdum hemān bir bāzār içine çıḳa geldüm. (3) Bir çilingir dükkānuŋ öŋinde bir-ez vaḳt ārām ėtdüm ve bu çilingirüŋ ṣan'atine baḳaraḳ imrendüm ve bu çilingire (4) dört yıl ḫidmet ėtdüm ṣan'ati ögrendüm. Dört yıldan ṣoŋra ol baŋa üstād olan kişi öldi. Ḫātūnını (5) aldum ve dükkānını ṣatun aldum. Dükkānına geçdüm oturdum. Bir niçe yıllar bu dükkānda işledüm işleyürek ol (6) ḫātūndan iki oğlancuğım oldı. Birisini mu'allime oḳumağa vėrdüm. Bir gün gine dükkāna vardum. Demüri (7) ocağa ḳodum el körüge ḳodum. Gine kendümi ol āb-dest alduğım ṣaḳā-ḫānede buldum daḫı āb-dest alı (8) ṭururın. Şeyḫün seccādesi daḫı ağaçda ardılmış durur seccādeyi aldum ardıŋuza düşdüm ėrişdüm. (9) Gördüm henūz daḫı mescid ḳapusına şimdi gelmişsiz. Uş bu dem idi ki seccādeyi aldum ileyüŋüze ṣaldum (10) dėdi. Ammā bilmezem ki bu ne ḥāldür ḫayāl

midür yoḫsa düş midür? Ve-lîkin gönlüm ol ḫātūnda ve ol (11) oğlancuḳlarda ḳaldı dėr. Şeyḫ eydür: Bu ḥāl olalı niçe yıldur hîç bilür misin? dėr. Ol dānişmend eydür: (12) Henūz uş bir sā‘at olmadı. Şeyḫ eydür: Yoḳ ben anı dėmezin. Şunı dėrin kim şu sen ṣan‘at (13) ögrenüp ol ḫātūnı alup oğlancuḳlaruŋ olalı ḳaç yıldur? Anı ṣoraruŋ dėr. Ol dānişmend (14) eydür: On yıldan ziyāde var ola dėr. Şeyḫ eydür: Ol ögrendügüŋ ṣan‘ati şimdi gine işleseŋ (15) işleyü bilür misin? Ol kişi şeyḫe ellerin gösterdi eydür: Ol ṣan‘atüŋ uş elümde eseri vardur (16) işlesem daḫı işlerem dėdi. Şeyḫ eydür: Bu ne ḫayāldür ve ne düşdür taḥḳîḳdür. Uşda mescidden (17) çıḳalum dervîş ṣalalum. Varsunlar ol ḫātūnuŋı ve oğlancuḳlaruŋı getürsünler dėdi. Cum‘adan (200a-1) çıḳıcaḳ ol şehrüŋ adın dėyü vėrdi. Dervîşler gönderdiler mektūb yazdılar. Vardılar ol (2) kişinüŋ ḫātūnın getürdiler. Ol dānişmend bu ḥāli gördi. Şeyḫe mürîd muḥib oldı irādet (3) getürdî ve elin ṭutdı tevbe ėtdî. Tā ölince şeyḫüŋ ḥużūrından gitmedî. Uşda kāmil-i mürşid (4) olanuŋ zamānı dönderdügi şunuŋ gibi. Ammā mekānı kendüye tābi‘ ėtdügi daḫı şunuŋ gibidür ki: (5) Bir gün gine Sulṭān-ı Şeyḫ ᶜAbdü'l-ḳādir-i Gîlānînüŋ قدّس الله سرّهم العزيز -Ḳaddesa'llāhu sırrehü'l-‘azîz- mescidde va‘ẓ ėderdi. (6) Mescid ġalebe idi. Şöyle ki içerüden ṭaşra çıḳmaḳ ve ṭaşradan içerü girmek mümkin degül idi. (7) Dervîşlerüŋ birine aşağa kürsi dibinde otururken āb-dest almaḳ ḥācet oldı. Şeyḫüŋ yüzine baḳdı. (8) Dervîşüŋ ḥālî şeyḫe ma‘lūm oldı. Şeyḫ kürside bir laḥẓa ġāyib olur gibi ėtdi. Ṣandılar ki şeyḫ (9) oturdı. Gine ḳalḳdı dervîşüŋ şeyḫ eline yapışdı mescîd dîvārından ṭaşra dervîşi bir kerret (10) iti vėrdi. Dervîş bir ṣaḥrāya çıḳa geldi. Gördi-kim bir ḫalvet yėr bir ḳaba ağaç bir ḫoş pıŋar (11) aḳar. Dervîş vardı ḥācetin gördi. Ol bıŋardan āb-dest aldı. İki rek‘at āb-dest şükri (12) namāz ḳıldı. Diledi-kim gine mescide gire. Bir-ez aşağa yuḳaru yörüdi. Ḳanda gidecegin bilmedi. Zîrā gördügi (13) bildügi yėr degüldi. Bir-ez vaḳt tevaḳḳuf ėtdi. Bir-ezden bir kişi geldi ilerü vardı. Ol kişiye yol (14) ṣordı. Ol kişi eydür: Ne yėrdensin? dėr. Dervîş eydür: Bağdād şehrinden Sulṭān-ı Şeyḫ ᶜAbdü'l-ḳādir-i (15) Gîlānînüŋ dervîşlerinden bir dervîşem dėr. Ol kişi eydür: Bundan Bağdāda yorta at gidişi-y-le (16) kim gidesin ancaḳ iki yılda varursın. Yöri var epsem otur ol-ki seni bunda getürdi gine (17) yėrüŋe ilte dėdi. Dervîş bir laḥẓa epsem oturdı. Şeyḫ gine menber üzerinden ṣundı bu dervîşüŋ (200b-1) ḳolına yapışdı çekdi. Mescid içine oturdı ḳodı. Bu ḥāli dervîşden artuḳ kimse bilmedi. Ekser (2) kişi dervîşi yėrinde durur ṣandılar. Uşda ol sulṭānuŋ mekānı kendüye tābi‘ ėtdügi daḫı şunuŋ (3)

gibidür. Sulṭān Şeyḫ ᶜAbdü'l-ḳādir-i Gīlānīnüŋ daḫı niçe ġarīb ḥikāyetleri çoḳdur dėnilürse (4) kitāb muṭavvel olur. Anuŋ menāḳıbından işitdüŋ. Ebyātından daḫı dėyeyim işit. Hem bu kitāb anuŋ (5) sözleri-y-le daḫı müşerref olsun ve hem oḳıyanlaruŋ diŋleyenlerüŋ göŋli nūrlansun. Zīrā kim Şeyḫ (6) Seyyid-i ᶜAbdü'l-ḳādir-i Gīlānīnüŋ sözleri ᶜırḳ-ı nübüvvetdendür. وَمِنْ جُمْلَةِ الْاَبْيَاتِ لَهُ قَدَّسَ اللّٰهُ سِرَّهُ Ve min cümleti'l-ebyāti lehū -Ḳaddesa'llāhu sırrehū-[628] (7)

طُفْ بِجَانِي سَبْعًا وَلُذْ بِذُمَامِ • وَتَجَرَّتْ لِذَوْرَتِي كُلِّ عَامِ

اَنَا سِرُّ الْاَسْرَارِ مِنْ سِرِّ سِرِّي • كَعْبَتِي رَاحَتِي وَلَفْظِي مُدَامِي

مِنْ عُلُومِ الْعُلُومِ وَالدَّرْسُ شُغْلِي • اَنَا شَيْخُ الْقُرِي وَكُلُّ اِمَامِي

كُلُّ شَيْخٍ وَكُلُّ قُطْبٍ وَغَوْثٍ تَحْتَ حُكْمِي • يُصْغِي لِطِيبِ كَلَامِي

قَالَتِ الْاَوْلِيَاءُ جَمْعًا بِعَزْمٍ • اَنْتَ قُطْبٌ عَلَى جَمِيعِ لْلاَنَامِي

قُلْتُ كُفُّوا وَاسْمَعُوا نَصَّ قَوْلِي • اِنَّمَا الْقُطْبُ خَدِمِي وَغُلَامِي

كُلُّ قُطْبٍ يَطُوفُ بِلَبَيْتِ سَبْعًا • وَاَنَا الْبَيْتَ طَائِفٌ بِخِيَامِي

يَا مُرِدِي اِنْ كُنْتُ مَعْنَا تَمَعْنَا • فِي اتِّصَالِي وَرِفْعَتِ وَمَرَامِي

اَنَا مِنْ جِلْسَتِي اَرَى الْعَرْشَ حَقًّا • وَجَمِيعُ الْاَمْلَاكِ فِيهِ قِيَامِي

رَفَعَ الْحُجْبَ وَالسُّتُورَ يَعْنِي • وَدَعَانِي لِحَضْرَةٍ وَمَقَامِي

لَحَرَقْتُ السُّتُورَ عَنْ حُجْبِ حَجْبِي • عِنْدَ عَرْشِ آلِهِ كَانَ مَقَامِي

وَكَسَانِي تَشْرِيفُ عِزٍّ وَتَاجٍ • بِطِرَازٍ وَحُلَّةٍ وَاحْتِشَامِي

اَنَا بَازُ الْاَوْلِيَاءِ جَمْعًا • اَنَا سُلْطَانُهُمْ وَعِزِّي زِمَامِي

فَرَسُ الْعِزِّ تَحْتَ سَرْجِ وُجُودِي • وَرِكَابِي عَالٍ وَوَقْتِ لِجَامِي

وَاِذَا مَا جَذَبْتُ قَوْصَ مِدَادِي • كَانَ نَارُ الْحَجِيمَ فِيهِ سِهَامِ

سَايِرُ الْاَرْضِ كُلِّهَا تَحْتَ حُكْمِي • وَهِيَ قَبْضَتِي كَفَرْخِ حِمَامِي

---

628 Ve onun beyitlerinden örnekler. -Allah, onun kalbini ayıp ve günahlarından arındırıp temizlesin.-

مَطْلَعُ الأُفْقِ وَالشُّرُوقِ وَغَرْبِ، خَطْوَتَلَوْاَقَلُّهَا قُدَّامِي

فَمُرِيدِي اِذَا دَعَنِي بِشَرْقٍ، اَوْبِغَرْبِ اَوْ غَارِقٍ بَحْرِ طَامِي

فَاَغِثْهُ لَوْ طَارَ فَوْقَ هَوَاءٍ، اَنَا سَيْفُ الْقَضَاءِ لِكُلِّ خِصَامِي

اَنَا عَبْدٌ لِقَادِرٍ طَابَ وَقْتِي، جَدُّ الْمُصْطَفَا حَبِيبِي اِمَامِي

Ṭuf bicānī sebʿan ve lüẕ bi-ẕümāmī[629]
Ve tecerret[630] li-ẕevretī[631] küllü ʿāmī
Ene sırrü'l-esrāri min sırrı sırrī (8)
Kaʿbetī rāḫatī ve lafẓī müdāmī
Min ʿulūmi'l-ʿulūmi ve'd-dersü şuġlī
Ene şeyḫü'l-ḳurā ve küllü imāmī (9)
Küllü şeyḫin ve küllü ḳuṭbin ve ġavs̱in
Taḫte ḫükmī yuṣġī li-ṭībi kelāmī
Ḳāleti'l-evlīyā'u cemʿan bi-ʿazmin (10)
Ente ḳuṭbun ʿalā cemīʿi'l-enāmī
Ḳultü küffū ve'smeʿū naṣṣa ḳavlī
İnneme'l-ḳuṭbu ḫādimī ve ġulāmī (11)
Küllü ḳuṭbin yeʿṭūfu bi'l-beyti sebʿan
Ve ene'l-beyte ṭā'ifun bi-ḫıyāmī
Yā mürīdī in küntü maʿnā temaʿnā (12)
Fi'ttiṣālī ve rifʿatī ve merāmī
Ene min cilsetī ere'l-ʿarşe Ḥaḳḳan
Ve cemīʿü'l-emlāki fīhi ḳıyāmī (13)
Refeʿa'l-ḥucbe ve's-sütūre yaʿnī
Ve deʿānī li-ḥażretin ve maḳāmī
Le-ḫaraḳtü's-sütūre ʿan ḥucbi ḥacbī (14)

629 "zimâm" olacak.

630 Öteki nüshalarda تَجَرَّدْ şeklindedir.

631 li-zevretī لِزَوْرَتِي olacak.

ᶜİnde ᶜarşi ilāhi kāne maḳāmī
Ve kesānī teşrīf ᶜizzin ve tācin
Bi-ṭırāzin ve ḥulletin ve'ḥtişāmī (15)
Ene bāzü'l-evliyā'i cemᶜan
Ene sulṭānühüm ve ᶜizzī zimāmī
Feresü'l-izzi taḥte serci vücūdī (16)
Ve rikābī ᶜālin ve vaḳti li-cāmī
Ve izā mā cezebtü ḳavṣa midādī
Kāne nārü'l-ḥacīmi fīhi sihāmī (17)
Sāyirü'l-arżi küllihā taḥte ḥükmī
Ve hiye ḳabżatī ke-ferḥi ḥimāmī
Maṭlaᶜu'l-ufḳi ve'ş-şürūḳi ve ġarbin (201a-1)
Ḫaṭveti ev eḳallühā ḳuddāmī
Fe-mürīdī izā deᶜānī bi-şarḳin
Ev bi-ġarbin ev ġāriḳin baḥr-i ṭāmī (2)
Fe-eġışhü lev ṭāre fevḳa hevā'in
Ene seyfü'l-ḳażā'i li-külli ḫıṣāmī
Ene ᶜabdün li-ḳādīrin ṭābe vaḳtī (3)
Ceddü'l-Muṣṭafā ḥabībī imāmī[632]

---

632 1) Yuları tut ve meyhanemi yedi kez tavaf et. Her yıl ziyaretime git. 2) Ben sırrımın sırrının sırlarının sırrıyım. Kabem rahatımdır sözüm ebedîdir. 3) Bilimlerin biliminden ve dersten başka uğraşım yoktur. Ben Kur'ân okuyanların ve bütün imamların şeyhiyim. 4) Bütün şeyhler, mürşitler, imamlar ve bütün velîler hükmüm altındadır; güzel sözlerimi dinlerler. 5) Evliyaların hepsi azimle dediler ki: "İnsanların hepsine velî sensin." 6) Dedim ki: Kifayet ediniz, sözümün metnini dinleyiniz. Şüphesiz kutp hâdimim ve kölemdir. 7) Her kutp beyt-i haramı yedi kez tavaf eder. Benim evim (yaᶜni Beytü'l-Harâm'ım) ise çadırlarımı dolaşmaḳtır. 8) Ey mürîdim! Şâyed bizimle beraber isen iletişimimden, yüksekliğimden ve meramımdan yararlan. 9) Oturduğum yerden gerçekten arşı görüyorum; ve bütün mülkler orada önümde ayakta durur. 10) Diğer bir ifadeyle perdeleri ve örtüleri kaldırır; ve Allah hazretleri beni makamına çağırır. 11) Ar perdenden (dolayı) perdeleri yaktım. Benim makamım Allah'ın arşının yanındadır. 12) Benim elbisem izzettin ve tacın şerefidir. Süsüm ve ihtişamım bu şekildedir. 13) Ben bütün evliyaların şahbazıyım; Ben onların sultanıyım ve izzetim (nefsim) yularımdır. 14) İzzetimin atı varlığımın eyerinin altındadır. Rikâbım (bindiğim yer) yüksektir (nefsim yüksektir) dizgin vurmamın vaktidir. 15) Mürekkebimin yayı beni çektiğinde; cehennem ateşi okumdur. 16) Yeryüzünün akışının hepsi hükmüm altındadır; ve o kabzam güvercinin mutluluğu gibidir. 17) Ufkun bir adım doğması ve batması en azından önümdedir. 18) Mürîdim şayet doğudan batıdan ya da denizde boğulmasından (dolayı) beni çağırsa yetişirim. 18) Havanın üzerinde uçsa da onu örterim; bütün düşmanlarıma karşı ben kazânın kılıcıyım. 19) Ben vakti güzel olan Kâdir'in abdiyim; ceddim Mustafâ habîbim ve önderimdir.

فَسُبْحَانَ اللهِ الْمَلِكِ الْقَادِرْ، اَلَّذِي خَتَمَ اَوْلِيَاءَهُ بَعِيدِالْقَادِرِ فَعَبْدَهُ مَاسَمِعْنَا بِوَلِيٍّ طَاهِرٍ، كَمْ جَمَعَ مِنَ الْكُرَمَاتِ وَالْمَفَاخِرِ وَلَهُ اَصْحَابٌ كَالنُّجُومِ وَالذَّوَاهِرِ، كَانَ يَقُولُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اِذَا لَمْ يَكُنْ مُرُورِي جَيِّدًا اَنَا جَيِّدْ، وَعِزَّةُ رَبِّي لَاتَزَالُ. يَرِى عَلَى الرَّاْسِ مُرُورِي يَوْمَ الْقِيمَةِ حَتَّى اُدْخِلَ الْجَنَّةَ وَعِزَّةُ رَبِّي لَوْكَانَ مُرِيدِى فِى الْمَغْرِبِ وَاَنَا فِى الْمَشْرِقِ وَانْكَشَفَتْ عَوْرَةَ لَمَدَدْتُ مِنْ يَدِي مِنَ الْمَشْرِقِ وَسَتَرْتُهَا وَ عِزَّةُ رَبِّي لَاَقِفَنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلَى بَابِ جَهَنَّمَ حَتَّى يُعْبَرَ عَنْهَا كُلُّ مُرِيدٍ لِي فَاِنَّ اللهَ اَعْطَانِي اَنْ لَايُدْخِلَ لِي مُرِدًا اِلَي النَّارِ فَمَنْ اِنْتَسَبَ اِلَيَّ قَبِلْتَهُ وَاِلَيَّ اَقْبَلْتُهُ وَقَدْ اَخَذْتُ الْعَهْدَ عَلَى مُنْكَرٍ وَنَكِيرٍ اَنْ لَا يُرَوِّ عَالِي مُرِيدًا فِي الْقَبْرِ.

Fe-sübḥāna'llāhi'l-meliki'l-ḳādir ellez̲ī ḫateme evliyā'ehū ba'īdi'l-ḳādiri (4) fe-'abdehū mā semi'nā bi-veliyyin ṭāhirin kem ceme'a mine'l-küremāti ve'l-mefāḫiri ve lehū aṣḥābün ke'n-nücūmi ve'z̲-z̲evāhiri (5) kāne yeḳūlü raḍiya'llāhu 'anhu iz̲ā lem yekün mürūrī ceyyiden enā ceyyid ve 'izzehū Rabbī lā (6) tezālü yerī 'ale'r-re'si mürūrī yevme'l-ḳıyāmeti ḥattā üdḫile'l-cennete ve 'izzetü Rabbī lev kāne mürīdī fi'l-maġribi ve ene fi'l-maşrıḳı (7) ve'nkeşefet 'avretehū le-mededtü min yedī mine'l-maşrıḳi ve setratühū ve 'izzetü Rabbī le-aḳafinne yevme'l-ḳıyāmeti 'alā bābi (8) cehenneme ḥattā yu'bere 'anhā küllü mürīdin lī fe-inna'llāhe a'ṭānī en lā yüdḫile lī mürīden ile'n-nāri fe-men intesebe (9) ileyye ḳabiltehū ve ileyye aḳbeltehū eḫaz̲tü'l-'ahde 'alā Münkeri ve Nekīrin en lā yürevvi 'ālī mürīden fi'l-ḳabri[633] (10) İmdi ėy 'azīz kişi! Bilgil kim şeyḫ olan kimseler uşda şöyle gerekdür. Eger eydürsek şimdiki zamānda (11) Şeyḫ Adü'l-ḳādir gibi şeyḫ bulınur mı? Belī. Ḫoş buyururlar anuŋ gibi ne kendü zamānında ve ne (12) şimdiki zamānda vardur. Ammā anuŋ neslī kesilmedi ve anuŋ ṭavrı ve ṭarīḳi irşādı ve taṣarrufı (13) bu 'ālemde henūz durı yörür. Oġlanları oġul oġlanları mürşīd-i kāmillerdür ve ḫulefāsı Rūmda Şāmda (14) ʿAcemde Hindistānda Çīnde Ḫıṭāyda oturup her biri anuŋ destūrı icāzeti-y-le ṭarīḳatini yöridü yörürler. (15) Şol ḥayātındaki gibi ḫulefāsınuŋ daḫı her biri mürşīd-i kāmillerdür. Gün batusından gün doġusından

---

633 Melik olan kâdir olan Allah'ı tesbih ederiz, öyle ki evliyasını Abdü'l-kâdir ile mühürlemiştir. Ondan sonra temiz bir velî duymadık. Kendisinde nice kerametler ve övgüler toplamıştır ve arkadaşları yıldızlar gibidir ve Allah ondan razı olsun diyordu ki: Şayed mürîdim iyi olmasa da ben iyiyim. Rabbimin izzeti başı görmekte (ya'nî ʿAbdu'l-ḳādir-i Geylânî'yi) devam eder. Kıyamet gününde mürîdim ta ki cennete girinceye kadar. Rabbimin izzetiyle şayed mürîdim batıda ben ise doğudaysam sıkıntısını keşfeder ve doğudan elimi uzatarak onu saklarım (korurum) ve yine Rabbimin izzetiyle kıyamet günü cehennem kapısında durur bütün müridlerim cehenneme düşmeden oradan geçip giderler. Allah bana müridimin ateşe girmemesi için söz verdi. Kim bana intisap ederse onu kabul ettim. Münkir ve Nekirden (üzerine) ahd (söz) aldım; kabirde her bir müridimin berî olması için.

(16) irşādları ėrişi yörür. Tek bir mürīd anlara hem-ān ṣıdḳ-ile ṭoğrılsun anlaruŋ taṣarrufı gelür ėrişür. (17) Eger deŋizler dibinde daḫı olursa ıraḳlıḳ yaḳınlıḳ bu ḫalḳa nisbetdür mirşid-i kāmilllere ıraḳ yaḳın (201b-1) maġrib maşrıḳ bir el ayası gibidür mürşidlere taṣarruf ėdüp ḳabż-ı basṭ ėtmek ellerindedür. Şeyḫ (2) ᶜAbdü'l-ḳādirüŋ sırrı anlaruŋ-ile biledür ve ol vaḳt kim Şeyḫ Ṣāfī -Raḥmetu'llāhi- irşād taḫtına (3) oturdı. Anuŋ irşād-ı āvāzesi ᶜāleme ṭoldı. ᶜAzīzlerden birisi Şeyḫ Ṣāfīnüŋ ḥużūrına (4) geldi. Şeyḫ Ṣāfī eydür: Seccādeye oturmaḳ ve irşād daᶜvīsin ėtmek kişi şol vaḳtin lāyıḳ (5) ve müstaḥaḳ olur ki Baġdād şehrinde bir ḳarı bir bardaḳa ne-deŋlü noḫūd dānesi ḳoyduġın bir bir (6) saya dėdi bile dėdi ve ṣaġışın ala dėdi. Döndi Şeyḫ Ṣāfī eydür: Atam anam bu söz senüŋ (7) boyuŋa degüldür. Şol kimseler kim irşād ėtmege ṣalāḥiyyet ola anuŋ ḳuvveti şol miḳdār gerekdür ki (8) eger anuŋ mürīdleri olsa Ḫiṭāda ve Ḫotende şarḳda ve ġarbda daḫı ol mürīdlere veḳāyiᶜden ki (9) vāḳiᶜ olsa dirlerse ḳabż ėde dilerse basṭ ėde ve daḫı şeyḫlıḳ şol kimselere lāyıḳdur ki eger (10) anuŋ Ḳāf ṭaġınuŋ eṭrāfında dört mürīdi olsa ki her birinüŋ ᶜömri āḫire yėtişmiş olsa (11) ve şeyṭān anlaruŋ īmānlarına ḳaṣd ėtse ve ᶜAzrā'īl cānlarına ḳaṣd ėtse mürşid olan kimse anlaruŋ (12) ėrişüp cemīᶜisini taḫlīṣ ėtmese aŋa seccāde ḥarāmdur ve ol seccādede oturmaḳ olmaz ve ḳıyāmetde (13) yüzi ḳara ḳopar ve Ḥaḳ ḥażretinden şermsār olur dėdi. İmdi ᶜazīz ḳardaş! Bu şeyḫlıḳ maḳāmı (14) sulṭānlıḳ maḳāmıdur kül-ḫānī sulṭānlıḳ daᶜvīsin ėtmek olmaz rāst gelmez. Pes kimi gerek-ise şeyḫ ėdinmek (15) olmaz ve eydürlerse Şeyḫ Ṣāfī ḳarşu kitābuŋda aŋarsın sebeb nedür? Sebeb oldur kim Şeyḫ Şehābe'd- (16) dīni ᶜAbdü'l-ḳādir-i Gīlānīnüŋ ḫalīfesidür ve Şeyḫ Şehābe'd-dīnüŋ ḫalīfesi Şeyḫ İbrāhīm Ẕāhidi (17) Gīlānīdür ve Şeyḫ Ẕāhidüŋ ḫalīfesi Şeyḫ Ṣāfī ḥażretidür ve ḳaçan sen bu ben dėdügim gibi kemālāt-ile (202a-1) kāmil-i şeyḫi kim bulasın zinhār ve zinhār anuŋ etegin muḥkem duta gör. Anuŋ ḫıdmetinden gitme ḳapusından (2) bir sāᶜat ırılma. Eger günde bir kerret seni ḳovarsa daḫı sen gine anuŋ eşigi ṭopraġına yüzini urı gör. (3) Anuŋ ḥażretine yalvarı gör. Ol seni eger ḳabūl ėderse bel-ki senüŋ devletüŋ vardur. Ḥaḳ -Taᶜālā- (4) ᶜināyeti senünle yārdur. Ol seni ḳabūl ėdüp cemīᶜ-i mālıŋı dilerse vėr evüŋi barḳuŋı ḳuluŋı ve (5) ḫalāyıḳuŋı ṭavaruŋı özüŋi anuŋ yolına terk eyle. Tek anuŋ-ile ᶜahdüŋi berk eyle. İşiŋi gücüŋi dostuŋı (6) ḳo. Anuŋ ḫıdmetüŋi cān u göŋülden ḳabūl eyle. Aŋa ḫıdmet ėtmegi hem-ān Allāha ḫıdmet bil-kim ol kişidür (7) seni Ḥaḳḳa ulaşduran. Ol kişidür seni beŋligüŋden bir uġurdan ḳurtaran ve ol kişi kim senüŋ (8) elüŋe girdi ve ol mürīdlige ḳabūl ḳıldı. Bil-

kim iki cihānuŋ saʿādeti saŋa ḳarşu geldi ve anuŋ gibi mürşide (9) sen kim érişesin evvel saŋa gereklüsi nedür kim sen andan naṣīb alı bilesin maḥrūm ḳalmayasın. Gerçi-kim (10) feyyāżuŋ buḫlī yoḳdur. Ve-līkin mürīdüŋ taḳṣīrlıġı ucından mürīd naṣībsüz ḳalur daḫı: Ben fülān (11) şeyḫe bu deŋlü ḫıdmet étdüm velī ol baŋa himmet étmedi dér. Bel-ki şeyḫe daḫı inkār éder dīnsüz ḳalur. (12) Pes çün-ki sen ṭālib-i Ḥaḳ olduŋ ve mürşid-i kāmile yétişdüŋ saŋa evvel lāzım olan oldur kim aŋa (13) irādet getürüp mürīd olasın beş dürlü hünerle yaʿnī beş dürlü şarṭ-ile. Eger ol beş dürlü (14) şarṭuŋ birisi eksük olursa irādet kāmil olmaz maḳṣūda érilmez. Her kişinüŋ naṣībi irādetine (15) göre olur. Çün-ki irādet muḥkem kāmil oldı şeyḫden naṣībi tekellüfsüz cezb éder alur. (16) Bilgil imdi! Ol beş dürlü şarṭuŋ evveli arı pāk iʿtiḳāddür. Ol şeyḫ édinüp mürīd olduġı (17) kişiye ve ikinci ṣıdḳdur yaʿnī gerçeklikdür ve üçünci anuŋ öŋinde tecrīd olmaḳdur cemīʿ-i memālikden. (202b-1) Dördüncüsi şeyḫe kendüyi teslīm étmekdür. Şöyle teslīm étmekdür ki ol nice dilerse eyle eyleye şol (2) ʿabdi memlūki gibi ve beşinci şarṭı anuŋ elin ṭutup tevbe eylemekdür cemīʿ-i meʿāṣīden ictināb étmek-ile (3) ve anuŋ muḥabbetini göŋlinde berkitmek-ile şöyle kim cemīʿi sevgülerinden aŋa şeyḫi sevgülü ola. Ḥadeḳa deminde (4) oġlından ḳızından mālından ve kendü nefsinden ayrılmaġa rāżī ola. Şeyḫinden ayrılmaġa rāżī olmaya. (5) Pes mürīdüŋ irādeti bu beş dürlü şarṭdur. Eger bu beş şarṭuŋ birisi eksük olsa ol mürīd olduġı (6) şeyḫe tamām irādet getürmemiş olur. Eyle olsa kendü iḫtiyārına mürīd olmış olur. Pes yuḳaru (7) dédük idi. Ḫod kendü iḫtiyārı-y-le yöriyen şeyṭān olur ve şeyḫi daḫı şeyṭān olur dédük idi (8) ve Şeyḫ Necme'd-dīn -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Anlaruŋ gibi irādeti eksük kişiler her iş kim işleyeler (9) şeyṭān taṣarrufı ile işlerler. Ammā bir şeyḫe irādet getürse bu beş dürlü şarṭ-ile şeyṭān aŋa hergiz (10) ẓafer bulmaya. İşit imdi! Ol beş şarṭuŋ kim evveli arı pāk iʿtiḳād étmekdür. Ol nicedür? Arı (11) pāk iʿtiḳād oldur ki şeyḫine şöyle iʿtiḳād éde kim: Beni Allāha bu şeyḫden ġayri hīç (12) kimse ulaşdurmaz illā bu şeyḫ ulaşdurur déye. Eger cemīʿ-i kā'ināt ḫalḳı şeyḫ olursa (13) birisi beni Allāha ulaşdurmaz bu şeyḫden artuḳ déyü iʿtiḳād éde ve bunuŋ üzerine iʿtiḳādını (14) muḥkem eyleye. Vaḳtā-ki irādeti ve iʿtiḳādı böyle olsa ol mürīd şeyṭān taṣarrufından maḥfūẓ (15) olur. Eger şeyḫ maġribde mürīd maşrıḳda olsa daḫı maḥfūẓdur. Zīrā şeyḫüŋ rūḥāniyyeti müteġayyir (16) degüldür. İmdi! Her nesne müteġayyir olmaya cemīʿ-i mekānlar anuŋ ḳatında berāber olur. Pes ol nerede (17) olursa şeyḫüŋ rūḥāniyyeti andan ayrılmaz. Eger-çi-kim şaḫṣiyyeti ayrılursa daḫı. Pes

ıraķlıķ yaķınlıķ (203a-1) mürīde müteʻalliķdür şeyḫe müteʻallıķ degüldür. Vaķtī-ki mürīd gönli-y-le şeyḫe müteveccih olsa anuŋ (2) gönli şaḫşa yaķın olur ve şeyḫden istifādeler eyler. Her kimüŋ kim şeyḫine iʻtiķādı böyle olmasa anuŋ (3) işinde şeyṭān ṭaşarruf eyler. Andan nesne ḥāşıl olmaz. Zīrā irādeti kāmil degildür. Eger nesne ḥāşıl (4) olursa daḫı şeyṭān taşarrufı-y-le olur. İmdi! İʻtiķād şöyle gerekdür kim: Bu gün benüm şeyḫüŋ kemāli gibi (5) kemāl kimsede yoķdur dėyü ve bunuŋ gibi mürşīd şimdiki zamānda yėr yüzinde yoķdur dėyü iʻtiķād eylese (6) gönlüŋi bunuŋ üzerine muḥkem berkide ve bu şeyḫüŋ ķavlini ve fiʻlini vėrmesini almasını cemīʻ-i aḥvālini (7) aķvālini Ḥaķ bile yaʻnī Ḥaķ ṭarafından bile ve bu şeyḫuŋ irşādını Ḥaķ emri-y-le bile ve bunuŋ ķapusın daḫı (8) Ḥaķ ķapusı bile ve kendü daḫı kendüyi Ḥaķ ķapusında ḫıdmet ėder bile. Tā ki iʻtiķādı arı pāk iʻtiķād (9) ola. Zīrā böyle iʻtiķād ėtmeyince teveccühin şeyḫe ṭoġrultmaz ve tereddüdini kesmez. Mütereddide ḫod yėr-ile gök (10) arasında yėr yoķdur. Daḫı mürīd şeyḫe şöyle iʻtiķād eyleye kim: Şeyḫ Ḥaķ -Teʻālā-nuŋ bir açılmış ķapusıdur. (11) Her ne vaķt dilerse ol ķapudan mürīdī şeyḫ Ḥażrete vāşıl ėder Allāh destūrı-y-le ve daḫı iʻtiķādı mürīdüŋ (12) şöyle ola kim: Şeyḫ her ne kim işlerse Allāh izni-y-le işler eger ḫayr şūretinde ve şer şūretinde (13) ve daḫı şöyle iʻtiķād eyleye kim şeyḫüŋ daḫı Allāha bir açılmış ķapusı vardur kim ne vaķt gerek-ise girüp (14) ol ķapudan Ḥaķ -Teʻālā-y-ile mülāķāt olur dilerse uyurken dilerse uyanıķ iken. Pes şeyḫ mürīdüŋ (15) ḥaķķında kendü hevāsı-y-le bir iş işlemez. Zīrā mürīd şeyḫüŋ ķatında Allāhuŋ emānetidür. Bunı böyle (16) bilicek iʻtiķād ėdicek mürīd kendüyi şeyḫe oŋat teslīm ėder. Şeyḫ ḫod emāneti żāyiʻ eylemez. (17) Mürīde terbiyet ėder. Mürīdi maķşūda yėtişdürür. Daḫı şeyḫ ile mürīd arasında iʻtiķād ėdicek (203b-1) nesneler çoķdur. Ķarşu münāşib geldükçe söylene işidesin. -İn-şā'allāh.- Çün şeyḫe iʻtiķād (2) nice gerekdür? Baʻżından işitdük bildük. Gel imdi! Şimdiden gėrü gerçekligi işit-kim ol daḫı nicedür? (3) Bilgil imdi! Ėy mürīd-i şādıķ olmaķ isteyen kişiler erkekler ve dişiler! Mürīdligüŋ ikinci (4) şartı daḫı gerçeklikdür daḫı yol içinde şöyledür kim: Cemīʻ-i mālını bir yaŋa ķosalar ve başını cānını (5) oğlunı ķızını ʻavretini adını şanını hep bir yaŋa ķosalar cemīʻisinden geçe bir yalan sözi söylemeye (6) ve yalan söylemeye daḫı niyyet eylemeye ve yalanı daḫı kāġıda yazmaya. Zīrā yalan söylemek cemīʻ-i (7) dīnlerde mezmūmdur günāhdur laʻnete sebebdür. Pes yalandan şaķınmaķ gerekdür. Gerçeklerden (8) olmaķ gerekdür ve şeyḫüŋ ķapusına gelüp Ḥaķ içün mürīd olmaķ oldur ki gönlinde hīç ġaraż (9) olmaya Ḥaķdan artuķ ve

bir maḳṣūdı ve bir murādı olmaya Ḥaḳdan özge. Tā ki bu daḫı gerçeklerden (10) ola ve Ḥaḳḳa gerçek ṭālib ola ve şeyḫe gerçek mürīd ola. Ya'nī bu yola gerçeklik ile gelen (11) kişi bir şeyḫe mürīd olduğı vaḳtin göŋlinde ḳaṣdı niyyeti bu olmaya-kim: Şu kişi şöhretlü ulu kişidür. (12) Ben daḫı varayım mürīd olayım ve ben daḫı ḫalḳ içinde 'izzet ve ḥürmet bulayım ve bu ḫalḳ içinde (13) benüm daḫı 'izzetüm ve ḥürmetüm artsun ve bu şeyḫüŋ begler paşalar ve ulular muḥibleri çoḳdur ve ḥürmeti ve i'tibārı (14) vardur. Ulu kiçi yanında sözi geçer kişidür begler baŋa daḫı bir naṣībcük vėrsün ve ben-daḫı ulu (15) kiçi arasında rağbet bulayım. Bu ḫalḳdan ben daḫı fā'ide bulayım dėyüp gelüp bunuŋ gibi nefsānī (16) ġaraẓlar içün bir şeyḫe mürīd olmaḳ gerçeklik degüldür bel-ki keẕẕāblikdür. İ'tiḳādı arı pāk (17) degüldür çepeldür maḥrūmlardandur. أَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ Elā la'neta'llāhi 'ale'l-kāẕibīne[634] ṭā'ifesindendür. -Ne'ūẕü bi'llāhi.- (204a-1) 'Ārifler eyitmişler gerçeklik oldur ki: Şeyḫe mürīd olduğından maḳṣūdı ne dünyā murādı ola ve (2) ne āḫiret murādı ola. Ya'nī ne cennet umup ola ve ne cehennemden necāt umup ola. Tā ki bunuŋ (3) irādeti ṣırf Ḥaḳ içün ola. Pes böyle gelen kişi şunuŋ gibi gerçeklik ile ve bu işe başlayan (4) ṭālib gerekdür ki bu işüŋ bünyādını gerçeklik ile gerçeklik üzerine bünyād eyleye. Tā kim bu iş (5) vara ḫayr-ile tamām ola. Bu gerçeklik üzerine muḥkem ola. Her kim gerçeklik üzerine bünyād urur ol (6) iş rāstlıġ-ile vara yüceden yüceye ėrişe kim gerçekligüŋ hergiz zevāli yoḳdur. Anuŋ-içün Ḥaḳ -Ta'ālā-: (7) Ṣıdḳuŋuz-le oluŋ dėyü buyurdı: وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ Ve kūnū ma'aṣ-ṣādıḳīne[635] dėdi. Pes her kimse kim ṣıdḳ-ile yėtişdi. (8) Ya'nī gerçeklige yėtişdi bilsün-ki sa'ādete yėtişdi. Ḥikāyet: Bir gün Şeyḫ 'Abdü'l-ḳādir-i (9) Gīlānīye su'āl ėtdiler kim: Yā şeyḫ! Ol vaḳt kim bu işe başladuŋuz ve bu yola kim

---

634 Bu âyetin son bölümü şöyledir: فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ... Allah'ın lanetini yalancılara havale edelim. Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 61. âyet. ("... Pes ḳılalum Tanrının la'natın yalancılar üzere." (3) Sûratu Âl-i İmrân, 61. âyet. SKT. 43, ... Pes ḳılalım Allâh'ın la'netin yalan diyenler üzerine. 3. cüz, Sûretu Âl-i 'İmrân, 61. âyet. KTC. 1-92, فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ Pes Tanrı'nın la'net etmesin yalancılar üzere ḳılalım... 3. cüz, Sûretu Âl-i 'İmrân, 61. âyet. TZÂ. 1-92, ... Allah'ın lâneti yalancılara olsun, diye niyâz edelim. Âl-i İmrân Sûresi, 61. âyet, KKTA. 58, ... Ve niyaz edelim de Allah'ın lânetini yalancıların üstüne okuyalım. Âl-i İmrân Sûresi, 61. âyet. KHMK. 1-123)

635 ... Ve gerçeklerle beraber olun. Kur'ân, IX. Tevbe Sûresi, 119. âyet. KKM. 232. (... Sakının Tanrı'dan; dakı olun gerçekler ile. (9) Sûratü't-Tevbe, 119. âyet. SKT. 153, Şaḳının Allâh'dan ve olunuz ṭoğru deyiciler ile. Sûretü't-Tevbe, 119. âyet. KTC. 2-115, وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ Ve îmân ve 'ahdde râstgû olanlarla olun. Sûretü't-Tevbe, 119. âyet. TZA. 1-322, ... Allah'dan sakînın, gerçek diyenler ile beraber olun. Tevbe Sûresi, 119. âyet. KKTA. 207, ... Allah'dan korkun bir de sadık olanlarla beraber olun. Tevbe Sûresi, 119. âyet. KHMK. 1-420)

ḳadem başduŋuz (10) bunuŋ bünyādını nenüŋ üzerine eyledüŋüz? dėdiler. Ya‘nī ne ‘amel üzerine bünyād ėtdüŋüz bu işi kim böyle (11) ‘ālī maḳāmlara ėrişdüŋüz? Böyle rāstlıġ-ile menzīle ėrdiŋüz? ‘Ālemde bī-naẓīr olduŋuz? dėdiler. (12) Şeyḫ daḫı cevāb vėrüp eyitdi-kim: Ḳaçan-kim ben bu işe başladum ve bu yola iḳdām ėtdüm ve bu yola (13) iḳdāmumı ve bu işüŋ bünyādını gerçeklik üzerine eyledüm. Ya‘nī dāyim ṣıdḳ üzerine oldum (14) hergiz yalan söylemedüm ve yalanı kāġıda yazmadum ve yalana daḫı ḳaṣd eylemedüm içüm ṭaşum bir ėtdüm. (15) Ya‘nī ṣūretümle sīretüm bir ėtdüm tā kim bu işim rāst geldi dėdi. Eyitdiler: Şol evvel bu yola (16) iḳdām ėdüp başladuġıŋuz vaḳtin bu ḫalḳ-ile ve Ḥaḳ ile nenüŋ gibi mu‘āmele geçdi bize daḫı (17) luṭfiŋüzden dėyü vėrüŋ dėdiler ve biz daḫı fā'ide ṭutalım nefsimüzi ḳarşu sizüŋ mu‘āḳiblerüŋüz-ile (204b-1) ögütleyelüm dėdiler. Ol Şeyḫ ‘Abdü'l-ḳādir-i Gīlānī قدّس الله سرّه -Ḳaddesa'llāhu sırrehū- buyurur eydür: Oġlanlıġım çaġında (2) ḳaṣdum niyyetüm bu-y-idi-kim: Oḳuyam ‘ilmi ḥāṣıl ėdem ve ol oḳuduġım ‘ilm-ile ‘amele meşġūl olam. (3) Bir gün ẕi'l-ḥiccenüŋ ‘arefesi günleri idi. Şehrden ṭaşra çıḳdum. Gördüm bir kişi iki öküzi (4) öŋine bıraḳmış çift sürer. Ben daḫı bu çift süren kişinüŋ ḳatına vardum. Bir-ez vaḳt kendümi (5) bu öküzlere tābi‘ ėtdüm. Bir-ez öküzleri yörütdüm. Döndi bu öküzüŋ birisi baŋa eydür: Sen (6) bu iş içün yaradılmaduŋ var ne iş üzerine yaradılduŋ-ise anuŋ üzerine ol dėdi. Ben daḫı (7) bu öküzleri ḳodum eve geldüm. Ṭam üstüne çıḳdum. Ḳıbleye ḳarşu baḳdum. Gördüm ḥācılar ‘Arafātda (8) ṭururlar. Tiz ṭamdan gine indüm. Vardum anama vardum bu öküzüŋ söyledügini ve ḥācıları (9) gördügümi dėyü vėrdüm ve ben eyitdüm: Ana beni sen Allāha ışmarla. Ben Allāh yolına iḳdām ėtdüm. Varuram (10) ġurbete giderem. Ġurbetde ‘ilm ḥāṣıl ėderem ve andan ‘amele meşġūl oluram. -İn-şā'a'llāhu- kim ma‘rifetu'llāh (11) ḥāṣıl ėdem ‘āriflerden olam dėdüm. Anam daḫı baŋa eyitdi: Oġul! Çün bunuŋ gibi ḫayr niyyetüŋ vardur (12) ben daḫı seni Allāha ışmarladum var oġul. Ammā her ḳanda olursaŋ ṣıdḳuŋ-ile ol zinhār yalan (13) söyleme dėdi ve atamdan fülūrīcük ḳalup dururdı. Getürdi öŋümde ḳodı. Ben eyitdüm: (14) Anacıġum! Sen ġarībe ve hem ża‘īfe ḫātūnsın benden saŋa ḥaḳ dėdüm. Anam ilḥāḥ ėtdi ḳoltuġuma (15) ḳırḳ fülūrīcuḳ diki vėrdi. Durdum anamuŋ elin öptüm du‘āsın aldum. Durdum yola girdüm. (16) Baġdāddan gider bir ḳāfile buldum. Ol ḳafile ile uydum bile gitdüm. Bir ḳaç gün giderken nā-gāh (17) bu ḳāfileye ḳırḳ ḥarāmī geldi. Bunları urdı atlarını ṭonlarını neleri var-ise hep aldılar. Baŋa (205a-

1) daḫı geldiler eyitdiler: Senüŋ daḫı nenüŋ var dėdiler. Ben eyitdüm: Benüm ḳırḳ fülūrüm vardur dėdüm. Bunlar (2) beni ḫorataya aldılar birez gülüşdiler ḳodılar gitdiler. Benüm hīç nesnem almadılar. Meger ki bunlaruŋ bir uluları (3) var imiş. Varmışlar anuŋ ḳatına derilmişler. Bu ḳāfileye n'ėyledüklerin ve anda nice kişiler var-idi (4) ᶜArabdan ᶜAcemden kim var-idi. Ol ḥarāmīlere bu uluları ṣormış. Bunlar daḫı baᶜżı ḥikāyetlerden (5) eyitmişler daḫı dėmişler: Bir yigit gördük. Bu ḳāfileyi her ne ėdersek ėtdük. Aŋa daḫı varduḳ: Senüŋ (6) daḫı neŋ var? dėdük. Ḳırḳ fülūrüm vardur dėdi. Ammā biz inanmaduḳ ḫorataya alduḳ. Her ḳangımuz ki (7) ṣordı-y-sa eyle dėdi. Ammā biz araşdurmaduḳ ḳoduḳ gitdük dėmişler. Ol ḥarāmīlerüŋ başı eyitmiş: (8) Varuŋ ol yigidi getürüŋ. Ben daḫı ṣorayım göreyim baŋa daḫı ne-dėr? dėmiş. Geldiler beni daḫı aldılar (9) gitdiler. Ol ḥarāmīler başlarına iletdiler. Ol ḥarāmīlerüŋ başları baŋa ṣordı: Eydür yigit! Hīç (10) senüŋ daḫı nesnecügüŋ aldılar mı? Ben eyitdüm: Almadılar. Hīç nesneŋ var mı? dėdi. Ben eyitdüm: Vardur. (11) Neŋ vardur? Ḳırḳ fülūrüm vardur. Eyitdi: Ḳanı? Ben eyitdüm: Uşda ḳoltuġumda dikilüp durur. Eyitdi: (12) Çıḳar ḳaftanuŋı baŋa vėr. Çıḳardum ḳaftanumı ol ḥarāmī başına vėrdüm. Aldı ḳoltuġumı sökdi (13) fülūrī çıḳdı. Ṣaydı gördi-kim ḳırḳ fülūrī. Döndi yüzüme baḳdı eyitdi-kim: Yā yigit! Seni (14) ne nesne söyletdi-kim bu fülūrīyi ṣaḳlamaduŋ. Ṭoġrı söyledüŋ yalan söylemedüŋ. Sebeb nedür? (15) dėdi. Ben eyitdüm ki: Baŋa anam ısmarladı: Zinhār oġul! Her ḳanda kim olasın ṣıdḳuŋ-ile ol dėdi. (16) Bu sen ḳasd ėtdügüŋ yola yalancılıḳ ṣıġmaz dėdi. Ḥaḳ yolına gidenlerüŋ gerçeklik ulu sermāyesidür (17) dėdi. Ḥaḳ -Taᶜālā- gerçekleri sever yalancılardan bī-zār dėdi idi anam baŋa dėdüm. Eyle olsa (205b-1) ben daḫı yalan söylemedüm dėdüm dėr. Ol ḥarāmīlerüŋ başları baŋa döndi eydür: Yā yigit! (2) Sen kim ḥelāl māluŋı ḥarāmīden ḳurtarmaḳ içün bir kerret yalan söylemedüŋ ben kim cemīᶜ-i ᶜömrümi (3) yalancılıḳ ile geçürdüm. Benüm ḥālüm nite ola? dėdi. Daḫı durı geldi. Benüm elüme yapışdı. (4) Tevbe eyledi-kim ayruḳ yalan söylemeye ve ḥarām yėmeye ḥarāmīlıḳ eylemeye. Ol ḳırḳ ḥarāmī daḫı (5) ṭurı geldiler. Eyitdiler: Ḥarāmīlıḳda başımuz idüŋ tevbede daḫı ulumuz ol ve başımuz ol dėdiler. (6) Ḳırḳı daḫı geldiler elüme yapışdılar tevbe ėtdiler. Ol alduḳları mālları iletdiler hep issine vėrdiler. (7) Baŋa daḫı gine fülūrümi vėrdiler. Ḳoyı vėrdiler geldüm. Gitdüm vardum ben daḫı ᶜilme meşġūl oldum (8) ve ᶜamele ve riyāżete meşġūl oldum. Ol-dem bu demdür ki daḫı gerçeklik üzerine ṭurmışamdur (9) dėdi. İmdi ėy ṭālib! Ḳaçan-kim sen daḫı mürşid-i kāmile ėrişesin gerçeklik ile ve kāmil

irādeti-ile (10) anuŋ elin ṭutup tevbe ėdesin şeksüz sehel zamānda maḳṣūda ulaşasın. (11)

اَلْفَصْلُ السَّابِعُ

Faṣlü's-sābiʿ

Tevbeyi ve telḳīni ve ẕikri ve irādeti ve ḫalveti ve çilleyi beyān (12) ėder.

Bilgil ve āgāh olġıl ėy ḳardaş! İmdi ol şarṭ kim gerçek mürīdligüŋ şarṭıdur (13) kim evvel anuŋ bünyādı arı niyyet idi. Yuḳaruda söylendi işitdüŋ gerçeklik ve ṣıdḳ (14) idi. Anı daḫı dėdüm olduġı deŋlü aŋlatdum ve üç şarṭ daḫı ḳaldı. Anı daḫı dėyeyüm işit. (15) Sen daḫı var aŋa göre iş ėt. İşit imdi! Ol ḳalan üç şarṭuŋ evveli kim vardur (16) tevbe ėtmekdür. Ol şeyḫ ėdüŋdügi kişinüŋ elin ṭutup ve tevbeyi kim şeyḫ elinden ėder ve şeyḫüŋ (17) elin kim ṭutar. Ol eli hem-ān Resūl elin bilmekdür ve ḥaḳīḳatde şeyḫ eli Resūl ḥażretinüŋ (206a-1) mübārek elidür. Nite-kim ʿazīzler dėmişlerdür: فَيَدُ الشَّيْخِ فِالتَّوْبَةِ وَالْمُبَايَعَةِ تَنُوبُ مَنَابَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمْ وَيَدُ رَسُولِ اللّٰهِ تَنُوبُ مَنَابَ يَدُ اللّٰهِ جَلَّ جَلَالُهُ لِاَنَّهُ خَلِيفَةُ اللّٰهِ تَعَالَى Fe-yedü'ş-şeyḫi fi't-tevbeti ve'l-mübāyaʿati tenūbü menābe Resūlu'llāhi (2) Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem ve yedü Resūlu'llāhi tenūbü menābe yedu'llāhi celle celālühū li-ennehū ḫalīfetu'llāhi taʿālā. (3) Yaʿnī tövbede mübāyaʿatde şeyḫ eli Resūl -ᶜAleyhi's-selām- eli yėrine ṭurur ve Resūl eli Allāh eli yėrine durur. (4) Resūl Allāhuŋ ḫalīfesidür. Ḳāle taʿālā: اِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ İnne'lleẕīne yübāyiʿūneke innemā yübāyiʿūna'llāhe[636] ve meşāyiḫ (5) daḫı Resūlüŋ ḫalīfesidür -Va'llāhu aʿlem.- Ammā tevbe bu cemīʿ-i ʿibādetlerden ve ṭāʿatlerden öŋ (6) gerekdür. Tā kim bu ėtdügüŋ ibādet ve ṭāʿat ve riyāżāt ve mücehedāt Ḥażrete ʿarż olıcaḳ gine (7) gėrü dönderilmeye hem fā'ide vere. Ḥaḳ -Taʿālā- tevbeyi cemīʿ-i ʿibādetlerden öŋ aŋdı:

636 Şüphe yok ki seninle biatleşenler, ancak Allah'la biatleşmişlerdir... Kur'ân, XLVII. Feth Sûresi, 10. âyet. KKM. 606. (Bayık anlar kim beyʿat eylerler sana *yaʿnî ahd eylerler*, bayık beyʿat eylemezler illâ Tanrı'ya... (48) Sûratü'l-Feth, 10. âyet. SKT. 422, Elbette ol kimesneler ki beyʿat ederler seninle. Anlar hemân Allâh -Taʿâlâ- ile beyʿat etmiş olurlar... 26. cüz, Sûretü'l-Feth, 10. âyet. KTC. 4-92, اِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ Taḥḳîḳ şol kimseler ki seninle ʿahd ve peymân bağlarlar Ḫudâ'dan özge bir kimse ile anı bağlamazlar. Zīrā peyġamberin mübâyaʿasından maḳṣad Ḫudâ'nın rıżâsını taḥṣîl etmekdir. 26. cüz, Sûretü'l-Feth, 10. âyet. TZA. 2- 314, Sana Hüdeybiye'de biʿat edenler yok mu, onlar hakikat halde Allâh'a biʿat etmişlerdir... Fetih Sûresi, 10. âyet. KKTA. 513, Gerçek sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Fetih Sûresi, 10. âyet. KHMK: 3-190)

التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ Et-tā'ibūne'l-ʿābidūne[637] (8) dėdi. Eyle olsa sen daḫı tevbeyi gerekdür kim muḳaddem ėdesin ve andan ḳalan şarṭları daḫı yėrine getüresin (9) ve eger bunlaruŋ içinde yaʿnī şu kitābuŋ içindekilerüŋ içinde tevbe bulunmasa hīç bu kitābda söylenen (10) sözlerden hergiz fā'ide bulunmaya idi. İşit imdi! Evvel tevbeden murād nedür? Anı daḫı dėyelüm (11) ve andan daḫı tevbenüŋ şarṭları vardur anı dėyeyüm. Bilgil imdi! Ḳardaş bu tevbeden murād kişi (12) ṣıfāt-ı zemīmeyi yaʿnī nefsüŋ yaramaz ṣıfatlarını eyüye döndermekdür. Yaʿnī nefs-i emmāreyi levvāmelige (13) ve mülhimelige ve muṭma'innelige döndermekdür ve İrciʿī ḫiṭābına ḳābiliyyet kesb ėtdürmekdür. Pes (14) ol ne vaḳt olur? Ol şol vaḳt olur kim evvel iḫlāṣ-ile bir mürşid-i kāmilüŋ elin ṭutup (15) tevbe eyleye. Andan aʿmāl-i ṣāliḥaya meşġūl ola. Andan riyāżet ėde. Andan ẕikru'llāha müdāvemet (16) eyleye. Ḳaçan bu dört nesneyi ėtse bu dört nesnenüŋ ḫāṣṣiyyeti nefs-i emmārenüŋ ol yaramaz (17) ṣıfatlarını hep eyüye mübeddel ėde. Yaʿnī eyüye döndere. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- buyurdı: إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ İnne'l-ḥasenāti yüẕhibne's-seyyi'āti[638] dėdi. (206b-1) Ḥasenātdan murādı bu dört nesnedür. Her kim ol dört nesneye mülāzim olsa ṣıfāt-ı zemīmeyi (2) cemīʿi maḥv ėde durur. Pes tevbeden murād budur ve bu tevbe ile ʿibādetin mis̱āli neye beŋzer? Bu cemīʿ-i (3) ʿibādetler kim vardur ṣadef menzilindedür ve tevbe ol ṣadefüŋ içinde incü mis̱ālindedür. Vaḳtā kim (4) bir kişinüŋ ṭamlar ṭolu ṣadefi olsa ammā bu ṣadeflerüŋ içinde dürr bulunmasa ol ṣadeflerüŋ cemīʿisi (5) bile hīçdür ḳıymeti yoḳdur. Pes ʿibādet daḫı eyledür ol ʿibādetde kim tevbe bulunmasa ol ʿibādet (6) hīçdür. Gerek-ise bir

---

637 Tövbe edenler, ibadette bulunanlar... Kur'ân, IX. Tevbe Sûresi, 112. âyet. KKM. 231. (Tevbe eyleyiciler, ibâdet eyleyiciler... (9) Sûratü't-Tevbe, 112. âyet. SKT. 152, Anlar tevbe edenlerdür, ʿibâdet edenlerdür... 11. cüz, Sûretü't-Tevbe, 112. âyet. KTC. 2-114, التَّائِبُونَ Medḥ üzere merfûʿdur ve mâbaʿdında meẕkûr olan ṣıfât daḫı ol ḥükmdedür. Yaʿnî meẕkûr olan ehl-i îmân meʿâṣîden tevbe edenlerdir. الْعَابِدُونَ Ḫudâ'ya iḫlâṣla ḳulluḳ edenler. 11. cüz, Sûretü't-Tevbe, 112. âyet. TZA. 1-320, Onlar tövbe edenler, ibadet edenler... Tevbe Sûresi, 112. âyet. KKTA. 206, Tövbe edenler, ibadet edenler... Tevbe Sûresi, 112. âyet. KKTA. 206)

638 ... Şüphe yok ki güzel işler, kötülükleri giderir... Kur'ân, XI. Hud Sûresi, 114. âyet. KKM. 265. (... Bayık eyü işler *yaʿnî biş namaz* giderür yavuz işleri. (11) Sûratü Hud, 114. âyet. SKT. 176, ... Elbette eyü işler *(yaʿnî güzel ṭâʿatler)* giderür günâhları... 12. cüz, Sûretü Hud, 114. âyet. KTC: 2-152, إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ Taḥḳîḳâ kim eyülikler yaman olan eşyâyı maḥv eder. *Esbâbü'n-nüzûlde getürdi kim: Bir kişi Ḥażretin ḥużûruna gelüp dedi. Yâ Resûla'llâhi! Bir ḫâtûndan her nesneye nâ'il oldum ancaḳ anınla cimâʿ etmedim. Ḥâlim nice olur? Ol maḥal Ḥaḳ -Celle ve ʿalâ- bu âyeti münzil ḳıldı. Baʿdehû Ḥażret -Ṣalla'llâhu ʿaleyhi ve sellem- ana su'âl etdi ki: O ḥâlden ṣonra namâzı benimle cemâʿatle ḳıldın mı? dedi. Belî. Ḥażret buyurdı: Namâz sana keffâre oldı. Ṣaḥâbe-i kirâm Ḥażrete su'âl etdiler: Yâ Resûla'llâhi! Bu ḥâl ana yalnızdur yâ cemîʿ-i ehl-i îmâna? Ḥażret buyurdı ki: Cemîʿ-i ehl-i îmânadur; ve bu rivâyeti Ḥażretin ḥadîs̱-i şerîfi te'yîd eder ki buyurdı: Kebâ'ir ictinâb olunca namâz, namâza dek keffâre olur aralarında olan günâhlara.* 12. cüz, Sûretü Hud, 114. âyet. TZA. 1-361, ... Çünkü iyi işler kötü işleri giderir... Hud Sûresi, 114. âyet. KKTA. 235, ... Çünkü güzellikler kötülükleri *(günahları)* giderir... Hud Sûresi, 114. âyet. KHMK. 2-61)

kişinüŋ yüz yıl ʿömri olsun ol yüz yılı ʿibādet-ile ṭāʿat-ile geçürse anuŋ (7) ʿibādeti ḳabūl olmaz. Çün-ki tevbesi yoḳdur bir siŋek ḳanadı deŋlü. Cemīʿ-i ʿibādetinüŋ Ḥaḳ -Taʿālā- (8) ḥużūrında iʿtibārı yoḳdur ve daḫı taḥḳīḳ bilgil-kim tevbesüz kişi velī olmadı ve tevbesüz kişi (9) Ḥaḳ dīdārını görmedi ve tevbesüz kişi yarlıġanmadı ve tevbesüz kişi günāhından ḳurtılmadı. Pes (10) sen daḫı gerekdür kim tevbeyi taʿcīl ėdesin bu gün yarın tevbe ėdem dėmeyesin-kim Resūl ḥażreti (11) -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: هَلَكَ الْمُسَوِّفُونَ سَوْفَ أَتُوبُ Heleke'l-müsevvifūne sevfe etūbü. Yaʿnī dėr: Helāk oldı şunlar kim tevbe (12) ėdem dėdiler[639] dėmek olur. ᶜİbn-i ᶜAbbās -Raḍiya'llāhu ʿanhu- بَلْ يُرِيدُ الْاِنْسَانُ لِيَفْجُرَ اَمَامَهُ Bel yürīdü'l-insānü li-yefcüre emāmehū[640] (13) dėdiginden Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Ādemī taḳdīm ėder günāhını te'ḫīr ėder tevbesini tevbe ėdem dėr. (14) Bir gün ölür gider. Yaʿnī ölür ol yaramaz işleriŋ üzerinde-y-iken ol kāhellik-ile tevbesüz (15) ölür -Neʿūẕü bi'llāhi- ve daḫı Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: مَا اَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَ اِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً Mā eṣarra men istaġfere (16) ve in ʿāde fi'l-yevmi sebʿīne merreten. Yaʿnī günāh üzerine pāyidār degüldür şol kişi-kim istiġfār (17) eyledi. Eger günde yėtmiş kerre tevbe ėdüp tevbesin şınup günāh ėderse daḫı dėmek olur (207a-1) maʿnīsi ve daḫı mervīdür Resūl ḥażretinden -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- eydür: Benī İsrā'il zamānında (2) bir kişi var-īdī. Kifl dėrlerdi. Dürlü dürlü günāhlar işlerdi. Çoḳ buğdayı vardı. Bir yıl ġāyet (3) ḳızlıḳ oldı. Kimsede buğday bulunmadı. Bir gün bir ḫātūn aŋa buğday almaġa vardı. Baŋa buğday (4) ṣat dėdi. Kifl eyitdi. Ėy ḫātūn! Gel ḫalvete varalum baŋa dilegümi vėr. Saŋa vėreyim dėdi. (5) Ol ḫātūn rıżā vėrmedi evine geldi. Eri eyitdi: Ėy ḫātūn! Buğday bulduŋ-mı? dėyü şordı. (6) Ḫātūn ḥikāyeti dėyü vėrdi. Eri eyitdi: Oğlancuḳlarumuz acıḳdı bāzārda buğday daḫı bulunmaz. (7) Var kim fermān senüŋdür dė dėdi. Dilerseŋ ṣat aḳçeŋ al. Dilerseŋ murāduŋ ne ise eyle de

---

639 etmediler

640 Hayır, insan, ileride olanı yalanlamak ister. Kur'ân, LXXV. Kıyâme Sûresi, 5. âyet. KKM. 698. (Belki diler âdamî kim maʿşıyat eyleye ileyinde *yaʿnî yazuğı ilerü duta, tevbeyi girü koya, ansuzda ölüm ire.* (75) Sûratü'l-Kıyâme, 5. âyet. SKT. 500, Belki diler âdemîler tekẕîb edeler önlerindeki baʿşi *[baʿş بعث Ar. göndermek, firistāden, irsâl etmek; ve ḫalḳ etmek, ve diriltmek, meyyiti iḥyâ etmek; ve birini peyġamber etmek. Terc. 1-155.]* 29. cüz, Sûretü'l-Ḳıyâme, 5. âyet. KTC. 4-189, بَلْ يُرِيدُ الْاِنْسَانُ لِيَفْجُرَ اَمَامَهُ Bel-kim ʿAddî Bin Rabiʿa ister ki ilerisinde fesâd ede. TZA. 2-417, Hayır, insan önünde olan kıyâmeti yalan saymak ister. Kıyâme Sûresi, 5. âyet. KKTA. 578, Fakat insan, önündeki *(o kıymeti)* yalanlamak diler. KHMK. 3-360)

(8) dėdi. Vardı ol ḫātūn eyle dėdi. Kifl ol ḫātūnı aldı ḫalvete vardı. El şundı-kim yapışa (9) ḫātūn ditredi. Ḫātūna Kifl eydür: Ne ditrersin ve ne ʿaceb ḳorḳduŋ? dėr. Ḫātūn: Yā Kifl! Allāhuŋ (10) ʿaẕābı ḳatıdur. Ben Allāhdan ḳorḳarın. Kifl eydür: Yā niçün geldüŋ? dėr. Ḫātūn eydür: Açlıḳdan (11) oğlancuḳlarum buŋaldılar anuŋ-içün geldüm dėr. Kifl eydür: Sen ḫātūnlıġıŋ-ile Allāhdan ḳorḳarsın (12) ben erligüm-ile niçün ḳorḳmayayın dėdi. Elini kendüye çekdi. Oloḳ sāʿat tevbe eyledi. Ol ḫātūna (13) altmış altunlıḳ buğday vėrdi Allāh yolına. Ol ḫātūn buğdayı aldı Kifle çoḳ duʿālar eyledi. (14) Sen beni āzād eyledüŋ Allāh seni āzād eylesün dėdi. Ol gėce Kifl öldi ḳapusına yazılmış: (15) غَفَرْنَا لِلْكِفْلِ لِتَرْكِ الزِّنَا Ġafernā li'l-Kifli li-terki'z-zinā.[641] Çün Ḥaḳ -Taʿālā- kereminden ḳullarına tevbe eyleŋ her ne günāhıŋuz var-ise (16) ḳabūl eyleyeyim sizi yarlığayayım dėdi. Pes biz niçün uşaŋ dutavuz? وَهُوَ الَّذِينَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ Ve hüve'llezī yaḳbelü't- (17) tevbete ʿan ʿibādihī ve yaʿfū ʿani's-seyyi'āti[642] dėyü buyurdı. Ḥaḳ -Taʿālā- çün bize dėr ki: Ben ol Taŋrıyam ki (207b-1) ḳullarım tevbe eylese ḳabūl ėderin dėdi. İmdi! ʿĀḳlı olan kimseler her günde bel-ki her nefesde (2) tevbe ėder ḳorḳar ki nā-gāh ölüm gele tevbesiz bulınavuz dėyü. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- (3) andan dėmişdür kim: عَجِّلُوا بِالصَّلٰوةِ قَبْلَ الْفَوْتِ وَعَجِّلُوا بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ الْمَوْتِ ʿAccilū bi'ṣ-ṣalāti ḳable'l-fevti ve ʿacillū bi't-tevbeti ḳable'l-mevti.[643] Pes ölüm gelmezden (4) öŋdin tevbeyi taʿcīl ėtmek gerekdür. Kim bilür dil mi dutılur yoḳsa aŋsuzın mı öle? ʿAzīz! Ol (5) seyyid-i kā'ināt ve mefḫar-ı mevcūdāt her günde gėcesi-y-le yüz kerret istiğfār ėderdi. Ol eyle ėdicek (6) bir günde biŋ kerre tevbe ve istiğfār ėdersevüz daḫı azdur ve tevbe ėtmekde Ḥaḳ -Taʿālā- ḳullarına buyurur: (7) تُوبُوا اِلَى اللّٰهِ جَمِيعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنِينَ لَعَلَّكُمْ

641 Zinayı terk ettiği için Kifl'i yarlıgadık.

642 Ve o bir mabuttur ki kullarının tövbesini kabul eder ve kötülükleri bağışlar... Kur'ân, XLII. Şûrâ Sûresi, 25. âyet. KKM. 573. (Dakı Ol Ol'dur kim kabûl eyler tevbeyi kullarından, dakı afv eyler yavuz işlerden... (42) Sûratü'ş-Şûrâ, 25. âyet. SKT. 397, Ol Allâh -Taʿâlâ- ḳabûl eder tevbeyi kendi ḳullarından ve ʿafv eder günâhlardan... *F. Yaʿnî nebî peyġam erişdirir. Ammâ ḳulların cümle muʿâmeleleri Allâh -Sünḥâne-dendir.* 25. cüz, Ḥâm, ʿAyn, Sīn, Ḳâf Sûresi, 25. âyet. KTÇ. 4-56, وَهُوَ الَّذِينَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ Ve kendidir şol Perverdigâr ki ḳullarından tevbe ḳabûl eder. وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ Ve yaman işlerden tecâvüz eder. *Yaʿnî tevbe etdiklerinden şonra cürümlerin bağışlar.* 25. cüz, Sûretü'ş-Şûrâ, 25. âyet. TZA. 2-280, O, kullarının tövbelerini kabul eder, kötülüklerinden vazgeçer... Şûrâ Sûresi, 25. âyet. KKTA. 487, O, kullarının tövbesini kabul eden, kötü hareketlerini *(tevbe ile)* bağışlayandır... Şûrâ Sûresi, 25. âyet. KHMK. 3-130)

643 Vakti kaçırmadan önce acele ediniz. Ölmeden önce tövbe etmekte acele ediniz.

تُفْلِحُونَ Tūbū ila'llāhi cemī'an eyyühe'l-mü'minīne le'alleküm tufliḥūne[644] ve daḫı Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur. Enes (8) rivāyet ėder: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَ سَلَّمْ مَا مِنْ صَوْتٍ اَحَبَّ اِلَى اللّٰهِ تَعَالَى مِنْ صَوْتِ مُذْنِبٍ تَائِبٍ اِذْ قَالَ يَا رَبِّ فَيُقُولُ مِنْ فَوْقِ عَرْشِي لَبَّيْك يَا عَبْدِي سَلْ تَعْطِيه اَنْتَ عِنْدِي كَبَعْضِ مَلَائِكَتِي Ḳāle Resūlu'llāhi -Ṣalla'llāhu ta'ālā 'aleyhi ve sellem- Mā min ṣavtin eḥabbe ila'llāhi ta'ālā (9) min ṣavtin müẕnibin tā'ibin íẕ ḳāle yā Rabbi fe-yeḳūlü min fevḳi 'arşī lebbeyk yā 'abdī sel ta'ṭīhi (10) ente 'indī ke-ba'żı melā'iketi. Ya'nī dėmek olur kim: Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażretinde tevbe ediciler üninden (11) sevgülü ün yoḳdur. Ḳaçan günāhından tevbe ėdici ḳul bir kerret ṣıdḳ-ile: Yā Rabbi! Tevbe estaġfiru'llāh (12) dėse 'arş üstinde ün gelür kim: Lebbeyk yā ḳulum! Dile benden ne dilerseŋ kim şimdi sen (13) benüm ḳatumda ba'żı melā'ikelerüm gibisin dėmek olur. Zihī sa'ādet ve zihī beşāret tevbe ėdenlere (14) ve bir ḥadīs̱-i ḳudsī buŋa münāsib Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur: قَالَ اللّٰهُ تَعَلَى عَزَّ وَ جَلَّ يَا اِبْنَ آدَمْ عَلَيْكَ التَّوبَةُ وَعَلَيَّ الْقَبُولُ وَعَلَيْكَ الْجَهْدُ وَعَلَيَّ الْهِدَايَةُ وَعَلَيْكَ الدُّعَاءُ وَعَلَيَّ الْاِجَابَةُ عَلَيْكَ السُّؤَالُ وَعَلَيَّ الْعَطَاءُ عَلَيْكَ الشُّكْرُ وَعَلَيَّ الزِيَادَةُ عَلَيْكَ التَوَكُّلُ وَعَلَيَّ الْكِفَايَةُ عَلَيْكَ التَّفْوِيضُ وَعَلَيَّ الْحِفْظُ وَ الْعِنَايَةُ صَدَقَ رَسُولُ اللّٰه Ḳāla'llāhu ta'ālā -'azze ve celle- ya'bne (15) ādem 'aleyke't-tevbetü ve 'aleyye'l-ḳabūlü ve 'aleyke'l-cehdü ve 'aleyye'l-hidāyetü ve 'aleyke'd-du'ā'ü ve 'aleyye'l-icābetü (16) 'aleyke's-su'ālü ve 'aleyye'l-'aṭā'ü 'aleyke'ş-şükrü ve 'aleyye'z-ziyādetü 'aleyke't-tevekkülü ve 'aleyye'l-kifāyetü (17) 'aleyke't-tefvīżu ve 'aleyye'l-ḥıfẓu ve'l-'ināyetü Sadaḳa Resūlu'llāh.[645] Ammā bu tevbe ėtdükden ṣoŋra (208a-1) vācibdür ki bir ḳaç nesneyi tebdīl ėdeler. Evvel budur ki ṣoḥbeti tebdīl ėderler. Anuŋ-çün kim eger (2)

---

644 ... Tövbe edin hepiniz Allah'a ey inananlar da kurtulup, erin muradınıza. Kur'ân, XXIV. Nûr Sûresi, 31. âyet. KKM. 409. (... Tevbe eylen Tanrı'ya, dükeli, iy mü'minler! Ola ki kim siz ḳurtılasız. (24) Sûratü'n-Nûr, 31. âyet. SKT. 284, ... Rücû' ediniz Allâh cânibine cümleniz ėy Müslümânlar; ola ki sizler necât bulasız. 18. cüz, Sûretü'n-Nûr, 31. âyet. KTC. 3-95, تُوبُوا اِلَى اللّٰه جَمِيعًا اَيُّه الْمُؤْمِنِينَ Daḫı Tanrı semtine ḳamunuz tevbe edip dönün ey ehl-i îmân olan kimesneler. لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ Tâ ki siz iki cihânın sa'âdetine nâ'il olup zaḫmetlerden ḳurtulasız. Çün kim Ḥaḳ -Ta'âlâ- -Celle ve 'alâ- ensâbın teżayyu'ına *[żâ'yi' olmasına.]* mûcib sifâḫın *[sifāḥ سفاح Ar. zinâ etmek, zinā kerden. Terc. 1-480.]* esbâbından ḫalḳı nehy etdi ḥıfẓ-ı ensâba ve beḳâ-yı nev'e mûcib olan nikâḥla fermân edüp buyurdu. TZA. 2-90, ... Mü'minler! Hepiniz Allah'a tövbe edin ki umduklarınıza ermiş olun. Nûr Sûresi, 31. âyet. KKTA. 354, Hepiniz Allah'a tevbe edin ey müminler! Tâ ki korktuğunuzdan emin, umduğunuza nâil olasınız. Nûr Sûresi, 31. âyet. KHMK. 2-307)

645 Yüce Allah buyurur: Ey Âdem oğlu! Tövbe edersen kabul ederim. Cehd edersen hidayet veririm ve dua edersen icabet ederim. Sual edersen (istersen) veririm; şükr edersen ziyâde ederim. Tevekkül edersen (sana) kifayet ederim. Tefviz edersen (işlerini bana ısmarlarsan) hıfz ederim ve inayet ederim yardım ederim. -Allah'ın Resulü gerçektir.-

ṣoḥbeti tebdīl ėtmeyüp gine ol evvelki muḫālif kimseler ile muṣāḥabet ėderse gine ol tevbe ėtdügi (3) yolda olmamış olur. Eyle olsa ol muḫālif yoldaşlar anı ol ṭarīḳden çıḳarurlar. Pes (4) eyle gerekdür ki tevbe ėden kişi evvelki yoldaşlardan kesile tevbekārlara yoldaş ola. Dilerse kim (5) dāyim ṭarīḳ-i müstaḳīm üzerine ola. Zīrā her kişi müṣāḥib olduġı kimsenün el-betde ḫuyın ṭutaġan (6) olur ve ḳıyāmet güninde daḫı her kişi müṣāḥibi-y-le bile ḳopar. Nereye giderse muṣāḥibi-y-le gider. Pes (7) ol vaḳt ehl-i fesāda yoldaş olanlar ve anlaruŋ fiʿline yoldaşlıḳ ėdüp muvāfaḳat ėdenler (8) peşīmān olup eydeler ki: يَا وَيْلَتَى لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا Yā veyletā leytenī lem etteḫiẕ fülānen ḫalīlen[646] dėyeler. Yanī: Keşke ben fülān fāsıḳı (9) dost ėdinmeye-y-düm ve müṣāḥib olmaya-y-dum. Şāyed bu gün ḳıyāmet güninde anuŋ-ile ḳopmaya-y-dum. Bu ʿaẕāba (10) giriftār olmaya-y-dum dėye ve Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: اَلْمَرْءُ دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ اَحَدُكُمْ مَعَ مَنْ يُخَالِكْ El-mer'ü ʿalā dīni ḫalīlihī (11) fe-l-yanẓūr aḥdüküm maʿa men yuḫālik. Yaʿnī: Naẓar eylesün görsün kimüŋ ile dostlıḳ ėder. Eger (12) fāsıḳ ise müṣāḥib olduġı tizcek anuŋ ṣoḥbetin terk eylesün. Andan ıraġ olsun ṣāliḥler (13) ṣoḥbetin iḫtiyār ėtsün. Tā kim ol ṣāliḥler ile bile ḥaşr ola. Baʿżı ʿulemā bu maʿnī üzerine naẓm (14) ėdüp dėmişler kim: عَنِ الْمَرْءِ لَا تَسْئَلْ وَاَبْصِرْ قَرِينَهُ فَاِنَّ الْقَرِينَ بِالْمَقَرِنِ مُقْتَدِي ʿAni'l-mer'i lā tes'elü ve ebṣır ḳarīnehū fe-inne'l-ḳarīne bi'l-maḳārini muḳtedī. Yaʿnī: (15) Bir kişi kim görürsin ne kişidür dėyüp ṣorma. Yoldaşını gör. Daḫı anuŋ ḥāli yoldaşından (16) maʿlūmdur. Zīrā yoldaşına uyup ol ne işlerse ol daḫı anı işleyici olur. Yaʿnī her (17) kişinüŋ ḥāline yoldaşı ṭanuḳdur dėmek olur ve daḫı dėmişlerdür ki: اَلطَّبِيعَةُ يَسْرُقُ مِنَ الطَّبِيعَةِ وَ صَاحِبُهَا لَا يَدْرِي Eṭ-ṭabīʿatü yesruḳu. (208b-1) Yaʿnī: Ṭabīʿat daḫı uġrular yoldaşınuŋ ḫuyından ṭabīʿat issi (2) daḫı duymaz-ise dėmek olur. مَنْ كَثَّرَ سَوَادَ الْقَلْبِ فَهُوَ مِنْهُمْ Men keẟüra sevāde'l- (3) ḳalbi fe-hüve minhüm. Yaʿnī: Kim-ki bu ḳavme ḳarışup anuŋ ḳaraltusın arturur anlardan olur demek (4) olur. Bir ḥadīẟ daḫı buyurur: مَثَلُ الْجَلِيسُ السَّوْءِ كَمَثَلِ الْعَيْنِ اِنْ لَمْ يُحْرِقُكَ بِشَرَرِهِ عُلِّقَ بِكَ مِنْ رِيحِهِ Meẟelü'l-celīsü's-sev'i ke-meẟeli'l-ʿayni in lem yuḥriḳuke beşerihī ʿulliḳa bike (5) min rīḥihī. Yavuz yoldaşuŋ miẟāli demürci dükkānına varup oturan gibidür. Eger-çi-ki ol demürcinüŋ (6) odı ḳoġları ve-yā

646 Yâ ne olaydı bana da fülan kişiyle arkadaş olmayaydım.

demirinüŋ ḳızmışınuŋ ḳoğları anı yaḳmaz-ise daḫı ol çirkin ḳoḳularından ol ḳara (7) tozlarından saŋa daḫı ḳonar ve saŋa yėtişür siŋer. İḫtimāl var ki bel-ki yaḳa daḫı. Zīrā ekser ʿāded budur ki (8) demürci dükkānına varan anlaruŋ odına yanar. Ol ḳoḳular siŋerse ve ol ḳaralar üstine ḳonarsa (9) ḫod ḫalḳ arasına varımayasın. Pes bu yaramaz kişilerüŋ yoldaşlığı daḫı kişiyi yaramaz eyler. Nite-ki (10) Mevlānā Celāle'd-dīn ḥażreti daḫı buyurmışdur -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh-:

صُحْبَتِ صَالِحْ تُرَا صَالِحْكُنَدْ • صُحْبَتِ طَالِحْ تُرَا طَالِحْ كُنَدْ

Ṣoḥbet-i ṣāliḥ türā ṣāliḥ kuned (11)
Ṣoḥbet-i ṭāliḥ türā ṭāliḥ kuned[647]

Ve Şeyḫ Sāʿdī Şirāzī daḫı bir ḳaç Fārisī beytler dėmişlerdür. Tā ki (12) ol yaramaz kişilerle müṣāḥabet ėdenlere naṣīḥat ola eyüler ile yoldaş olalar. Beyt: (13)

كُلِ خُوشْ بُويْ دَرْ حَمَّامِي رُوزِي• رَسِدْ اَزْ دَسْتِ مَخْدُومِي بَدَسْتَمْ

بَدُو كُفْتَمْ كِه مِسْكِى يَا عَبِيرِي• كِه اَزْ بُويِ دِلَاوِيزِي تُو مَسْتَمْ

بِكُفْتَا مَنْ كُلِ نَا چِيزْ بُو دَمْ• وَلِيكِنْ مُدَّتِي بَا كُلْ نِشِسْتَمْ

جَمَالِي هَمْ نِشِينْ بَرْ مَنْ اَثَرْ كَرْد• وَ كَرْنِي مَنْ هَمَانْ خَاكَمْ كِه هَسْتَمْ

Külī ḫoş buy der ḥammāmi ruzī
Resīd ez dest-i maḫdūmī be-destüm
Bedo kuftem ki miskī yā ʿabīrī (14)
Ki ez buy-i dil-āvīzī tu mestem
Bi-kuftā men külī nā-çīz budem
Ve-līkin müddetī bā kül nişistem
Cemālī (15) hem nişīn ber men eser kerd
Ve-ger-nī men hem-ān ḫākem ki hestem[648]

Yaʿnī Şeyḫ Sāʿdī Şirāzī eydür: (16) Nā-gāh ḥammāma girdüm-ki kili ṭımışḳı ṭas içinde ḳomışlar. ʿAzīz kişiler başlarına ve ṣaḳallarına dürterler. (17) Nāzük ḳoḳularla ṭimağum muʿaṭṭar oldı. Göŋül dili-y-le su'āl ėdüp eyitdüm-ki: Ėy kil! Bu ʿizzet bu şeref

---

647 Salihlerle sohbet edersen salihlerden olursun. * Günahkârlarla sohbet edersen, günahkâr olursun. Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

648 Vezni: Mefāʿīlün / mefāʿīlün / faʿūlün

(209a-1) saŋa neden ḥāṣıldur? Misk-mi olduŋ yoḫsa ʿabīr mi? Senüŋ rāyiḥalaruŋdan ben uş mest oldum (2) dėdüm. Ol daḫı ḥāl dili-y-le baŋa dėdi-ki: Ben ḥaḳīr ṭopraġ-idim ve-līkin bir ḳaç gün bir ʿazīze yoldaş (3) oldum ki ol güldür. Anuŋ ʿizzetinden baŋa sirāyet ėtdi. Ben daḫı ol ṣoḥbetüŋ eserinden ʿazīzlerüŋ (4) başında ve ṣaḳalında yėr buldum ʿazīz oldum. Ammā gine hem-ān bayaġı ṭopraġam. Beyt:

Degme kīl ḥammām (5) içinde gör ne ḳoḳar gül gibi
Hem-nişīn oldı meger kim bir niçe gün verd-ile.[649]

Pes bunı bildüŋ-ise (6) evvel şartı tevbe ėtmegüŋ evvelki müṣāḥiblerden tevbe ėtmekmiş. Gel imdi! İkinci vācib olanın daḫı (7) işit-kim nicedür. İkinci vācib olan daḫı budur ki: Tevbe ėdene ṣūretini daḫı tebdīl ėde. Zīrā çün-kim (8) bu ṣūfīler ṣūretine yaʿnī yoluna geldi. Dilerse kim dibelik ṣūfīlerden ṣāliḥlerden ola. Ṣūfīlerüŋ (9) ṣūretine girmek gerek. Ecnebīler ṣūretinden çıḳmaḳ gerek. Zīrā ol ṣūret-ile varup maʿṣiyyete mürtekib (10) olmaz olursa daḫı anı ḫalḳ ʿayb ėderler. Bu ṣūret-ile bunuŋ gibi iş saŋa düşmez dėrler. Ol (11) daḫı ḫalḳdan alıŋur ol işi terk ėder ve hem Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- dėmişdür ki (12) مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ Men teşebbehe bi-ḳavmin fe-huve minhüm[650] ve üçünci vācib olan daḫı tevbe ėdene loḳmasını daḫı tebdīl ėtmekdür. (13) Eger gine ḥarām yā şübhelü ṭaʿām yėrse ol loḳma anı bayaġı ḥāline iledür. Pes tevbe ėtmek evliyāya (14) ulaşmaḳ budur ki loḳmayı ḫırḳayı ṣoḥbeti tebdīl ėdeler. Zīrā ṭālibüŋ daḫı geyecegi sünnet üzerine (15) olmaḳ gerekdür. Pes sünnet üzerine ṭon gine meşāyiḫ ṭonıdur. Anı ṣūfīler geyerler şeyḫleri (16) elinden. Zīrā bunlar ḥarāmdan şöhretden riyādan berīdür. Bir kişinüŋ geydügi ṭonda ḥarām olsa (17) Ḥaḳ -Taʿālā- anuŋ farīżalarını nāfilelerini ḳabūl eylemez ol ḥarām andan gitmeyince. Nite-kim Resūl ḥażreti (209b-1) -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: مَنِ اشْتَرَى ثَوْبًا بِعَشَرَةِ دَرَاهِمَ وَ فِى ثَمَنِهِ دِرْهَمٌ مِنْ حَرَامٍ لَايَقْبَلُ اللهُ مِنْهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا Meni'şterā s̱evben bi-ʿaşereti derāhime ve fī s̱emenine dirhemün min ḥarāmin lā yaḳbelu'llāhu (2) minhu ṣarfen ve lāʿadlen. Maʿnīsi budur kim: Bir kimse on dirheme bir geyecek alsa ṣatun. Ol on dirhemüŋ (3) bir dirhemi ḥarām olsa Ḥaḳ -Taʿālā- anuŋ farīżaları ve nāfileleri ḳabūl eylemez. Yaʿnī nāfile ve farż ʿibādetlerini (4) ḥüsn-i ḳabūl-ile ḳabūl eylemez. Pes ṣūfī

---

649 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

650 Kim bir kavme benzerse o, onlardandır.

olmaḳ isteyen gerekdür ki geysisini daḫı pāk eyleye riyādan (5) şöhretden göŋlinde niyyeti kendüden issi ṣovuḳ def‘ ėtmek içün ola ve setr-i ‘avret içün ola (6) ve sünnet üzerine ve ṭarīḳ-i meşāyiḫ üzerine ola ancaḳ ve Şeyḫ S̱üfyān-ı S̱evrī -Raḍiya'llāhu ‘anhu- evinden (7) çıḳdı. Dervīşler ḳatına vardı. Dervīşler gördi-kim şeyḫ ḫırḳasını ters geymiş. Eyitdiler: Libāsıŋuzı (8) ters geymişsiz dėdiler. Muḳayyed olmadı. Gine şöyle ters ḳodı. Eyitdi: Ben bunı geydügim vaḳtin (9) Allāh rıżāsı-y-içün geydüm-üdi. Ammā ters idügin bilmedüm idi. Şimdi ḫalḳ rıżāsı-y-içün bozmazın (10) dėdi. İmdi! Eger dönderüp ḫalḳ içün bir yanın geyse riyā olurdı. Münāsib gelmişken bu kişi (11) bābında bir ḳaç söz söyleyeyim. ʿĀşıḳlar ‘ārifler aṣḥāblar ṭonların nice geydiler bildüreyim. (12) Ṭālibler daḫı bileler kim gerçeklerüŋ ṭonı nenüŋ gibidür ve niçün geydiler ve fuḳarādan ba‘żı vardur kim (13) bir göŋlek içinde ‘ömrlerin geçürdiler: Emīre'l-mü'minīn ‘Alī -Raḍiya'llāhu ‘anhu- bir göŋlek geyerdi üç (14) gümişe ṣatun alup ṭururdı. Andan ṣonra anuŋ yėŋlerini barmaḳları berāberinden kesdi (15) Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- ʿÖmeri'bni Ḫaṭṭāb ḥażretine eyitdi: اِنْ اَرَدْتَ اَنْ تُلْقَى صَاحِبَكَ فَرَقِّعْ قَمِيصَكَ وَ اَخْصِفْ نَعْلَيْكَ وَاَقْصِرْ اَمَلَكَ وَكُلْ دُونَ الشِّبَعِ İn eredte en tülḳāṣāḥibeke (16) fe-raḳḳi‘ ḳamīṣake ve aḫṣif na‘leyke ve aḳṣır emeleke ve kül dūne'ş-şebi‘a. Ya‘nī: Sen baŋa buluşayın (17) dėrseŋ göŋlegüŋi yama ve na‘lınuŋa taṣma daḳ ve emelüŋi ḳıṣa eyle. Doyınca yėmek yėme dėdi. (210a-1) Ḥikāyet olundı-ki Bağdād cāmi‘inde bir kişi vardı. Yazda ḳışda bir geyecek geyerdi ancaḳ. Aŋa (2) eyitdiler: Niçün hem-ān bir gėyecek geyersin ancaḳ. Ol eyitdi: Ben çoḳ geyecek geyegen-idüm. Düşümde gördüm-ki (3) cennete varmışam. Cennet içinde fuḳarādan bir cemā‘at gördüm. Oturup bir ṣofradan yėmek yėrler. Ben daḫı (4) diledüm-ki bile anlaruŋ-la oturam. Ol yėmekden yėyem. Nā-gāh gördüm melā'ikeler gelüp elüme yapışup beni (5) aralarından ḳaldurdılar ve baŋa eyitdiler: Bunlar dünyāda birer ḳaftandan artuḳ geymezlerdi. Senüŋ (6) iki göŋlegüŋ vardur. Sen bunlaruŋ-ile oturma dėdiler. Ben uyḳumdan uyanu geldüm. Andan ṣoŋra (7) nez̲r eyledüm-ki bir geysüden artuḳ geymeyem tā ölince dėdi. Pes kifāfdan artuḳ geymek şöhretden ötüridür (8) riyādur. Sulṭān Şeyḫ Bā-Yezīd-i Besṭāmī -Raḥmetu'llāhi ‘aleyh- bir göŋlek geyerdi ancaḳ. Öldügi vaḳtin ol (9) bir göŋlekden artuḳ daḫı nesne bulunmadı libāsından. Ebu'l-Ḥafżü'l-Ḥaddād -Raḥmetu'llāhi ‘aleyh- eydür: Vaḳtā-ki (10) faḳīrüŋ ya‘nī ṣūfīlıġa heves ėdenüŋ ṭonında tāzelik görseŋüz siz andan hīç ḫayr ummaŋ. Aṣḥāb-ı (11) Ṣuffa ḳavmi ḫod kendüler-le ṭopraḳ arasında ḥā'il ḳomazlardı.

Zīrā ḥā'il olmaġa istikrāh ėderlerdi (12) ve Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- buyurur: مَنْ تَرَكَ ثَوْبَ جَمَالٍ وَهُوَ قَادِرٌ عَلَى لُبْسِهِ اَلْبَسَهُ اللّٰهُ تَعَالَى مِنْ حُلَلِ الْجَنَّةِ Men tereke s̱evbe cemālin ve hüve ḳādirun ᶜalā lübsihī el-besehü'llāhu (13) taᶜālā min ḥuleli'l-cennete. Yaᶜnī: Kim-ki güzel geyecek geymese yaᶜnī geymegi terk ėtse gökçek geymege ḳādir iken Ḥaḳ -Taᶜālā- (14) aŋa cennet ḥulleleri̇ni geydüre ve Şeyḫ Sulṭān ᶜAbdü'l-ḳādir-i Gīlānī -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh- bir renklü ṭon geyerdi (15) ancaḳ ve ṭaylesān ṣoḳınurdı ve Şeyḫ ᶜAliyyi'bni Heybetī -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh- dāyim ḳara ṭon geyerdi. Anı (16) daḫı bir geyerdi ancaḳ ve Ebu'd-Derdāyı gördiler ölincek bir göŋlegi var ancaḳ. Ol daḫı ḳırḳ yėrde (17) yamalı. Ammā ᶜaṭā ėtdügi vaḳtin ḳırḳ dört biŋ fülūrī bir aradan ᶜaṭā ėtdi. ᶜÖmer ḥażreti -Raḍiya'llāhu ᶜanhu- (210b-1) er ādemleri görse kim bir ince ṭon geyer görse der-ḥāl ṭurrası-y-le aŋa ḥamle ėderdi. Eydürdi: Bu ince (2) ṭonları ᶜavretlere ḳoŋ anlar geysünler dėrdi ve Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem- buyurur kim: (3) نَوِّرُوا قُلُوبَكُمْ بِلِبَاسِ الصُّوفِ فَاِنَّهُ مَذَلَّةٌ فِى الدُّنْيَا وَنُورٌ فِى الْاٰخِرَةِ وَاِيَّاكُمْ اَنْ تُفْسِدُوا دِينَكُمْ بِحَمْدِ النَّاسِ وَثَنَائِهِمْ Nevvirū ḳulūbeküm bi-libāsi'ṣ-ṣūfi fe-innehū meẕelletün fi'd-dünyā ve nūrun fi'l-āḫireti ve iyyāküm en tüfsidū dīneküm (4) bi-ḥamdi'n-nāsi ve s̱enā'ihim. Maᶜnīsi budur kim: Göŋüllerüŋüzi nūrlanduruŋ ᶜabālar geymek-ile. Zīrā kim (5) ᶜabālar geymek dünyāda ḫorlıḳdur ve āḫiretde nūrdur ve ḫalḳuŋ ögmesi-y-le dīnlerüŋüzi (6) fesād ėtmeŋ ṣaḳınuŋ ve rivāyet olundı-ki Resūl ḥażreti daḫı -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- eski (7) ᶜabā geyerdi ve eski ayaḳ ḳabı geyerdi ve ḳulları-y-le oturup ṭaᶜām yėrdi ve daḫı Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu (8) ᶜaleyhi ve sellem- buyurdı: مَنْ لَبِسَ ثَوْبَ شُهْرَةٍ فِى الدُّنْيَا اَلْبَسَهُ اللّٰهُ ثَوْبَ مَذَلَّةٍ الْقِيٰمَةِ Men lebise s̱evbe şöhretin fi'd-dünyā elbesehu'llāhu s̱evbe meẕelletin yevme'l-ḳıyāmeti. Maᶜnīsi (9) budur ki: Kim-ki dünyāda ḫalāyıḳ içinde şöhret ṭonın geyse Ḥaḳ -Taᶜālā- ḳıyāmet güninde aŋa ḫorlıḳ ṭonın geydüre. (10) Pes şol kimseler kim ṭālib-i Ḥaḳdur ve gerçek ṣūfī olmaḳ ister. Lāzımdur aŋa kim vara ecnebī (11) ṣūretinden çıḳa. Vara meşāyiḫ elinden kisve-i meşāyiḫ geye ve loḳmasını degişdüre ve yoldaşlarını (12) ṣāliḫler ėdine. Evvelki loḳmasını evvelki müṣāḥiblerini evvelki kisvesini terk eyleye. Dilerse kim ṭarīḳ-i meşāyiḫe (13) sülūk eyleye. Ammā bu meşāyiḫlerüŋ mürīdleri kim vardur üç mertebe üzerinidür ve ḫırḳa daḫı iki (14) nevᶜdür: Bir ḫırḳa-i irādetdür ve bir ḫırḳayı teberrükdür. Ol-kim ḫırḳa-i irādetdür anı mürīd-i ḥaḳīḳiyye geydürürler. (15) Ol şaḫṣuŋ ḥużūrından gitmez. Şaḫṣuŋ dāyim ḫıdmetinde olur tā maḳṣūda vāṣıl olınca. Pes anuŋ (16) gibi mürīdlerüŋ geydügine ḫırḳa-i irādet dėrler ve ol-kim ḫırḳa-i

teberrükdür anı müteşebbihe ve müteşebbihe (17) müteşebbih olana geydürürler. Anlar anlardur kim gāh şeyḫ ḥużūrına gelürler ve gāh kendü maṣlaḥatlarına (211a-1) giderler. Pes anlaruŋ gibilerüŋ geydügine ḫırḳa-i teberrük dėrler. Ḫırḳa-i irādet geyen kim dāyim şeyḫüŋ (2) ḫıdmetindedür. Şeyḫüŋ taḥt-ı yedindedür mürīd-i ḥaḳīḳīdür ve ḫırḳa-i teberrük geyen müteşebbihdür ve-yā (3) müteşebbihe müteşebbihdür: مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ Men teşebbehe bi-ḳavmin fe-huve minhüm[651] ḥadīs̱i-y-le müteşebbih mürīd-i ḥaḳīḳī-y-ile biledür. (4) Su'āl. Bu ḫırḳayı şeyḫ elinden geymekde fa'ide var mıdur nedür ve bir te's̱īr var mıdur? Yoḳsa hem-ān (5) bir teşebbüh içün midür? Cevāb. Ḫırḳayı şeyḫ elinden geymegüŋ fa'idesi çoḳdur. Cümle fā'idelerinden (6) biri budur kim: Yūsuf peyġam-berüŋ göŋlegi Ya'ḳūb peyġam-bere nice fā'ide vėrdi-y-se kim gözini görmez-iken (7) görür olmasına sebeb oldı. Beşīr Yūsufuŋ göŋlegin getüricek Ya'ḳūbuŋ iki gözleri açıldı. (8) Görmez iken görür oldı. Hem-çün-ān ḫırḳanuŋ tācuŋ daḫı te's̱īri şeyḫ elinden ṭālibüŋ ḳalbine yėtişür. (9) Göŋül gözi-ki Ya'ḳūbı var kör olmışdı der-ḥāl ol te's̱īrden açılur görür olur. Ammā şeyḫ (10) mürīdine ḫırḳayı geydürmelü olıcaḳ evvel şeyḫ ḫırḳayı eline alup yaḳasından ḫırḳanuŋ elin geçürüp: (11) اَللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ Allāhu ekber Allāhu ekber Lā ilāhe illa'llāhu Va'llāhu ekber dėyüp bu el benüm elüm degül ve benüm şeyḫüm fülān (12) kişinüŋ elidür dėyüp ḫırḳayı mürīdüŋ boynına bıraġup geydürmek gerek ta'ẓīmen. Tefsīr kitāblarında meẕkūr- (13) dur ki: Ol vaḳtin ki İbrāhīm peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām-ı Nemrūd yaḳduġı oda atdılar. Ol vaḳt İbrāhīmi (14) oda atmadın 'uryān eylediler. ᶜUryān eyleyicek İbrāhīm peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- aġladı. Eyitdiler: Niçün aġlarsın? (15) dėdiler. İbrāhīm eyitdi: Oda atıldugıma aġlamazın. İllā 'avretüm açıldugına aġların dėdi. Der-ḥāl (16) Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām- geldi uçmaḳdan bir göŋlek getürdi aŋa geyürdi. Ol göŋlegüŋ ḫāṣṣası (17) bu-y-idi-kim uzun kişi geyse uzar-idi boyına berāber olurdı ve ḳısa kişi geyse ḳısalur gine boyına (211b-1) berāber olurdı ve her nice kişi geyse boyına rāst gelürdi ve ḫastalar geyse şifā bulurdı (2) ve ölüler geyse ol daḫı ḥayāt bulurdı ve ol göŋlegi Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām- İbrāhīme geydürdi (3) ve ol göŋlek İbrāhīmden ṣoŋra İsḥāḳ peyġam-bere mīrās̱ degdi. İsḥāḳ vefāt ėdicek Ya'ḳūb peyġam-bere (4) degdi. Zīrā İbrāhīm oda atıldugından ol gömlegi

651 Kim bir kavme benzerse o, onlardandır.

od yaḳmamışdı ve Yaḳūb peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- (5) ol gömlegi gümişletdi. Heykel eyleyüp Yūsuf peyġam-berüŋ boynına aşdı. Ġāyet nāzük gömlek idi. (6) Uçmaḳ bezlerinden idi. Ne çulha ṭoḳumış idi ve ne derzi dikmiş idi ve ol vaḳt Yūsufı ḳardaşları (7) ᶜuryān eyleyüp ḳuyuya bıraḳdılar. Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām- geldi Yūsufuŋ boynından ol heykeli çıḳardı. (8) Daḫı gömlegi ol heykel içinden çıḳardı Yūsuf peyġam-bere geydürdi ve andan ṣoŋra ḳuyudan kim çıḳdı (9) Mıṣra sulṭān oldı. Andan Yūsufa ḫaber yėtişdi-kim Yaḳūb peyġam-ber Yūsuf peyġam-berüŋ firāḳından (10) şol-ḳadar aġlamış kim gözsüz olmış. İki gözi daḫı görmez olmış ve andan Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām- geldi (11) Yūsuf peyġam-bere eyitdi: Ol gömlegi babaŋa gönder. Gözine sürsün. Tā ki anuŋ gözi ol gömlek (12) berekātında görür ola. Yūsuf peyġam-ber ol gömlegi babasına gönderdi. Beşīr ile babası Yaᶜḳūb (13) peyġam-ber daḫı ol gömlegi yüzine gözine sürdi. İki gözi görür oldı. İmdi! Şöyle bilgil ve (14) iᶜtiḳād ėtgil kim vaḳtā-ki şeyḫüŋ mübārek eli-y-le ve izni-y-le ḫırḳası mürīd-i ṣādıḳa yėtişse ol (15) gümānsuz ol mürīdüŋ göŋli ḫasta ise şifā bula ve ölü-y-ise dirile ve gözsüz ise nūrı göŋli (16) açıla görür ola şeyḫüŋ mübārek ḫırḳası berekātında. İmdi! Mürīd şeyḫüŋ ḫırḳasın geymek Ḥaḳḳuŋ (17) ᶜināyetindendür ve fażlındandur ki ol mübāret ḫırḳayı irādeti aŋa müyesser eyledi ve bu ḫırḳa-ı irādetüŋ (212a-1) daḫı vaṣfı öküşdür. Ḳarşu yėrinde söylenile işidesin. -İn-şā'a'llāhu.- Ammā ol ḫırḳa kim ḫırḳa-ı (2) teberrükdür. Anı daḫı müteşebbih ṣūfīler geyerler. Andan maḳṣūdları budur ki ṣūfīlerüŋ kisveleri (3) arḳalarında ola mübārekligi içün ve teberrük içün. Pes bunlaruŋ gibi kimselerden ṣoḥbet ve taṣavvuf (4) ṭaleb ėtmeyeler ve ṣūfīlıġuŋ şarṭını daḫı ṭaleb ėtmeyeler. Bel-ki bunlaruŋ gibi kimselere emr ėdeler kim (5) şerīᶜatüŋ ḥaddinden tevāvüz ėdüp taḳvā ṭarīḳına ḥamle eyleyeler kim başarımazlar şerīati daḫı yitürürler. (6) Ammā daḫı emr ėdeler kim ṣūfīler ṣoḥbetine mülāzemet ėdeler. Tā ki anlaruŋ berekātında anlara daḫı edeb (7) yėtişe. Anlaruŋ edeblerinden ögrenüp anlaruŋ edebleri-y-le edebleneler. Pes bu taḳdīr üzere ḫırḳa-i teberrüki (8) kime gerek-ise geydüreler olurmış. Ammā ḫırḳa-i irādeti mürīd-i ḥaḳīḳate geydürürlermiş ancaḳ ve mürīd-i (9) ḥaḳīḳiye ḫırḳa geymekde şeyḫüŋ eli hem-ān Resūlu'llāh elinüŋ yėrine ṭurur. Pes mürīd-i ḥaḳīḳī oldur kim (10) kendünüŋ hīç müstaḳil dilegi ḳalmaya. Bel-ki hemīşe kendü dilegini şeyḫ dilegine ṭābiᶜ ḳıla. Mürīd-i ḥaḳīḳī buŋa dėrler. (11) Ammā vaḳtī-ki şeyḫler mürīdlerine ḫırḳa geydürürler kim ol ḫırḳa irādetdür. Ḫırḳa-i irādetüŋ renklüsin (12) geydürmek müsteḥabdur. Anuŋ-içün kim yumaḳ zaḥmeti olmaz. Şeyḫ Ebu'l-Faḫr Hemedānī -

Raḫmetu'llāhi ʿaleyh- (13) eydür: Bağdādda Şeyḫ Ebū Bekri'ş-Şürūṭī ḳatında ṭururdum. Gördüm bir dervīş kirlüce bir ḫırḳa geymiş (14) ḫücresinden çıḳa geldi. Bizüm ḳatımuza geldi. Baʿżı dervīşler aŋa eyitdiler: Niçün geyecegin yumazsıŋ? (15) dėdiler. Ol dervīş eyitdi: Ėy ḳardaş! Hīç elüm degmez ki bu geyesicügümi boya-y-idüm dėdi. Eger (16) boyalu-y-imişse ol dervīşe yumaḳ zaḫmeti olmazdı ve teşvīş daḫı olmazdı. İmdi ėy ḳardaş! (17) Şöyle bilgil kim bu ṣūfīler ve şeyḫler ḫırḳa geyüp ve ḫırḳa geydürdügi ve tevbe vėrdügi ve erbaʿīnler (212b-1) çıḳardugı ve ḥalaḳa-i ẕikr ėdüp ve irşād ėdüp ve terbiyet ėtdükleri ve daḫı bunlara beŋzerler kim (2) ėderler cemīʿ-i bunlar Resūlden ve aṣḥābdan tevātürle gelmişdür ve bu ṣūfīler şeyḫlerüŋ ḳavlinden (3) ve fiʿlinden Allāha ve Resūline muḫālif nesne yoḳdur kim aŋa ṭaʿʿānlar ṭaʿn ėdeler ve-yā-ḫud leʿʿānlar (4) şaşı baḳalar. Ammā bu meşāyiḫüŋ ṭarīḳi ve meşrebi kim vardur iki nevʿdür: Birisi ḫırḳa geyer ve geydürür (5) ve sülūk ėtdürür ve biri daḫı vardur kim ne ḫırḳa geyer ve ne ḫod ḫırḳa geydürür ammā sülūk ėtdürür. (6) Ve-līkin ol kisvet gibi degül. Ehl-i kisvet ehl-i fenādur. Ammā ikisi daḫı ḥaḳdur. İkisinüŋ daḫı ḳaṣdları (7) ṣaḥīḥdür ve ḥadīṣden ḥüccetleri vardur ve şerīʿatden daḫı şāhidleri vardur ki anlardan bir niçesin (8) bu muḫtaṣarda söyledük. Pes eyle olsa cemīʿ-i ḳaṣdları ve dükeli taṣarrufları anlaruŋ ṣevābdur ve bundan (9) ṣoŋra bunı daḫı bilgil kim: Bir kimse gelse bir şeyḫe irādet getürse tevbe ėtse ol şeyḫe şükrāne (10) hediyye sünnetdür. Şol el alup tevbe ėtdügi sünnet olduğı gibi. Nite-ki Kaʿbi'bni Mālik (11) -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Ben Resūl ḥażretine -ᶜAleyhi's-selām-a eyitdüm: Yā Resūla'llāhi! Ben tevbe ėtdügim şükrāne (12) cemīʿ-i mālumı hep Allāh yolına üleşdüreyim ve daḫı evlerümi terk ėdüp bir faḳīre ṣadaḳa ėdeyim dėdi (13) ve Resūl ḥażreti daḫı eyitdi: Yā Mālik! Mālınuŋ ṣülüṣin dervīşlere vėrdügüŋ yėter dėdi. Vardı (14) Mālik tevbe ėtdügi şükrānesi mālınuŋ ṣülüṣin dervīşlere üleşdürdi. Eyle olsa bu ṣūfīlerüŋ (15) tevbe ėtdüginden ṣoŋra tevbe şükrānesi nesne vėrmek ṣūfīlerin sünneti oldı. Zīrā anlaruŋ (16) ḳaṣdları te'ellüfi riʿāyet ėtmekdür. Bāṭınları cemʿ olsun dėyü ẓāhirleri cemʿ olduğınlayın. İmdi! (17) Bu ṣūfīlerüŋ cünbüşleri bir cünbüşdür ki ṭavāyif-i İslām arasında bunuŋla münferid olup dururlar. (213a-1) Zīrā Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ kelāmını ve Resūlinüŋ eḥādīṣini ke-mā yenbaġī diŋleyüp aŋlaruŋ ile ʿamel ėdüp ve (2) nefsüŋ hevāsından ve şeyṭānuŋ vesvesesinden ve bu ḫalḳuŋ ḳīl u ḳālinden icṭināb ėdüp hidāyet (3) yolına yöriyüp ʿālem-i melekūta vāṣıl olan ṣūfīlerdür. Anuŋ-içün-kim bu ṣūfīler şehevāt-ı nefsāniyyeyi terk (4) ėdüp ṭururlar. Nefsānī lezzetlerinden bir uğurdan

geçüp dururlar. Pes bu hevā-yı nefs daḫı nefsden (5) ẓāhir olur ve nefsden öte geçmez. Pes bu ṣūfīler Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ kelāmını ve Resūlinüŋ ḥadīs̱ini işitseler (6) rūḥları-y-le ve ḳalbleri-y-le ve nefsleri-y-le diŋleyüp mütekellim-i ḥaḳīḳī cemāline müştāḳ olurlar ve anuŋ kelāmı-y-le üns (7) ṭutarlar. İmdi! Bilgil ve āgāh olgıl kim: Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ muḥabbeti aġacı kim göŋülde biter ve anuŋ köki (8) ʿināyetdür. Ṣuyı şerīʿati riʿāyet ėtmekdür. Budaḳları kifāyetdür. Yapraḳları vilāyetdür. Gölgesi Ḥaḳ -Taʿālā- (9) ḥażreti-y-le üns ṭutmaḳdur. Yėmişi Allāh ḥażretine vāṣıl olmaḳdur. İmdi! Ṣūfīlerüŋ ḫod dāyim ḥālleri (10) budur. Şeyḫ Cüneyd-i Baġdādī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Vaḳtā-ki Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- ḫalāyıḳı (11) Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine daʿvet eyledi. Ehl-i taṣavvuf ve ehl-i ḳurb andan dost ḳoḳuların aldılar. Lā-cerem (12) ʿalāyıḳ-ı şāġılīyi ve ʿavāyıḳ-ı māniʿīyi[652] maḥv ėdüp nefsüŋ hevāların terk ėtdiler ve mücāhede zaḥmetlerin (13) iḫtiyār ėdüp mükābede[653] cürʿaların nuş ėtdiler. Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretlerinin muʿāmelelerinde ṣādıḳ oldılar. (14) Ẓāhirlerinde bāṭınlarında edeblerini gökcek ėtdiler ve cemīʿ-i ekvāndan münḳaṭiʿ olup ḳalblerini ve sırlarını (15) ve rūḥlarını mā-siva'llāh muḥabbet-i küdūrātından pāk ėtdiler ve andan Ḥaḳ -Taʿālā- daḫı anlaruŋ ḳalblerini (16) kendinüŋ tecelliyātı-y-le ebedü'l-ābād iḥyā eyledi ve daḫı bu ṣūfīler vaḳt olur ki Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ (17) -Celle ve ʿalā- kelāmını ve Resūlinüŋ -ʿAleyhi's-selām- ḥadīs̱ini oḳurken yā cān ḳulaġı-y-le diŋlerken (213b-1) mütekelliminden işidürler. Nite-kim Caʿfer-i Ṣādıḳ -Raḍiya'llāhu ʿanhu- bir gün namāz ḳılurken bir kerret ṣayḥa eyleyüp (2) maġşiyyun ʿaleyh[654] olup düşdi. İfāḳat olup ayılıcaḳ su'āl ėtdiler ki: Ne sebebden ötürü (3) düşdüŋüz? Ol eyitdi: Ḳur'ān oḳurken nā-gāh Ḳur'ān mütekelliminden işitdüm ve taḥammül ėdemeyüp (4) ve ṭāḳat getürimeyüp bī-ḫud olup düşdüm dėdi. Ammā bu ḥāl ibtidā'-i ḫāmlıġından idi (5) dėdiler baʿżılar Caʿfer-i Ṣādıḳuŋ. İmdi ʿazīz ḳardaş! Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ kelāmını ve Resūlinüŋ ḥadīs̱ini (6) işitmek ve anuŋ-ile ʿamel eylemek diriler naṣībidür. Zīrā ki

---

652 Bu ibare "ʿalāyıḳ u şāġılīyi ve ʿavāyıḳ u māniʿīyi" şeklinde okunmalı ve "ilgi ve uğraşları, alıkoyucu ve yasak edici şeyleri" biçiminde anlaşılmalıdır. (şāġıl شاغل Ar. meşġûl edici, meşġûliyyet verici: şuġl-i şâġıl. LC. 601, ʿavḳ عوق Ar. *ʿaynın fetḥi ve vâvın sükûnuyla,* bir nesneyi menʿ edüp alıḳomaḳ ve ḳalbe duḫûl etmek maḥallinde daḫı istiʿmâl olunur. VK. 2-194-1, ʿavā'iḳ عوق Ar. mâni olan nesneler, ve ʿavāyiḳü'd-dehr, zamâna da vâḳiʿ olan ḥavâdis̱e derler. VK. 2-194-3)

653 mükābede مكابدة Ar. (kebd* كبد Ar. *كبد*den) *mîmin żammı ve bânın fetḥiyle,* bir nesnenin ḳatılığın çekmek. VK-1. 294-14. bk. kebd

654 maġşiyyün ʿaleyh مغشيٌّ عليه Ar. bayılmış, bî-ḫud olan, vāhüş. Terc. 2-371.

ölüler nesne diŋleyüp işitmezler. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- (7) Ḳur'ānda buyurur: اِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى İnneke lā tüsmiʿu'l-mevtā.[655] Yaʿnī: Yā ḥabībi! Sen bizüm kelāmımuzı ve āvāzumuzı dünyā muḥabbeti-y-le (8) göŋülleri ölmişlere işitdürimezsin dėr. İmdi! İşitmekden murād ṭutmaḳdur. İmdi! Bu maḳāmāt (9) kişiye ḥāṣıl olmaz illā çoḳ riyāżet-ile ve çoḳ mücāhede-y-ile ve dünyāyı bi'l-külliye terk ėdüp ve Ḥaḳ (10) -Taʿālā-nuŋ ʿışḳı odından yanup olmaġ-ile ve ṭālib-i Ḥaḳ olup aŋa teveccüh-i tām ėtmek-ile ḥāṣıl (11) olur bu ṣūfīlıḳ dėdükleri. Yoḳsa bir göŋül kim muḥabbet-i dünyā-y-ile mülevveṣ olmış ola. Ol göŋül ʿālem-i (12) melekūtuŋ aḥvālinden maḥcūb olur. Degül ki ṣūfī olup bunca esrāra muṭṭaliʿ ola. Pes bu maḳāmāta (13) vāṣıl olmaḳ isteyen mürīd-i ṣādıḳa gerekdür kim Ḥaḳdan özgenüŋ muḥabbetini göŋülden çıḳara. Anūn ḥażretine (14) müteveccih olup andan ġayrīyi hep unıda ve cemīʿ-i evḳātını ḫidmetine ṣarf eyleye ve her nesne ki (15) anuŋ yolında yolına gelüp yolın kesmek ister dünyādan ve ḳavm-i ḳabīleden oġuldan ḳızdan ve ḫāṭundan (16) ve cevāriyeden ve māldan gerekdür kim anı Ḥaḳ yolına terk ėdüp tārumār ėde. Bel-ki kendü vücūdından (17) daḫı vāz gele. Bunları bildügünden ṣoŋra bunı daḫı bilgil kim: Bir kişi kim ṣūfīler yolına yörimek (214a-1) isteye tevbe eyleye. Şeyṭān kim: اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا İnne'ş-şeyṭāne leküm ʿadüvvün fe'tteḫiẕūhü ʿadüvven[656]dür. Düşmanlıġı ziyāde (2) eyler. Diler kim ol tā'ib miskīn-i günāh bendine bıraġa daḫı tevbesini boza. İmdi! Şeyṭān yavuz düşmandur. (3) Ol tā'ibi görür tā'ib anı görmez: اِنَّهُ يَرٰيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ İnnehū yerāküm hüve ve ḳabīlühū min ḥayṣü lā terevnehüm[657] ve ol ḳavī

---

655 Şüphe yok ki sen ölüye duyuramazsın... Kur'ân, XXVII. Neml Sûresi, 80. âyet. KKM. 447. (Bayık sen işittürmeyesin ölülere... (27) Sûratü'n-Neml, 80. âyet. SKT. 310, Sen ḳâdir olamazsın işitdürmege ölülere... 20. cüz, Sûretü'n-Neml, 80. âyet. KTC. 3-139, اِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى Taḥḳîḳâ sen ölmüşler pâyesinde olanları işitdüremezsin. Çün küffâr kendülere söylenilen sözlerle münteſiʿ olmazlardı, mürdelere müşâbih ḳılındılar. Nite ki gelecek kelâmda şağırlara teşbîh ḳılındılar. 20. cüz, Sûretü'n-Neml, 80. âyet. TZA. 2-134, Sen ölülere söz işittiremezsin... Neml Sûresi, 80. âyet. KKTA. 385, Zîra şüphesiz ki sen ölülere duyuramazsın... Neml Sûresi, 80. âyet. KHMK. 2-368)

656 Şüphe yok ki şeytan, size düşmandır, siz de ona düşman olun... Kur'ân, XXXV. Fâtır Sûresi, 6. âyet. KKM. 508. (Bayık şeytan sizün düşmanunuzdur, pes dutun anı düşman... (35) Sûratü'l-Melâ'ike — Fâtır, 6. âyet. SKT. 351, Elbette şeytan sizinçün düşmandur, pes düşman ṭutun anı ... 22. cüz, Sûretü'l-Fâṭır, 6. âyet. KTC. 3-213, اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ Taḥḳîḳâ kim iblîs-i pür-telbîs size bir şedîd düşmandır. فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا Pes siz daḫı anı ʿaḳâ'id ve efʿâlinizde düşman edüp vesvesesinden ḥaẕer edin. 22. cüz, Sûretü'l-Fâṭır, 6. âyet. TZA. 2-210. Çünkü şeytan düşmanınızdır. Onu düşman bilin. Fâtır Sûresi, 6. âyet. KKTA. 436, Çünkü şeytan sizin bir düşmanınızdır. Onun için siz de onu düşman tutun... Fâtır Sûresi, 6. âyet. KHMK. 3-20)

657 ... O ve ona mensup olanlar, sizin göremeyeceğiniz yerlerden görür, kollar sizi... VII. Aʿrâf Sûresi, 27. âyet. KKM. 174. (... Bayık ol görür sizi, ol, dakı bölügi anun *yaʿnî süyi*, ol yirden kim

düşmandur. (4) Tā'ib miskīn żaʿīfdür. Eyle olsa bu ṭālib daḫı evvel emrden tevbe ėtdüginleyin der-ḥāl kendüyi (5) muḥkem ḳalʿaya bıraġa. Tā kim bu düşmanuŋ mekrinden emīn ola. Pes ol muḥkem ḳalʿa kelime-i لاإله إلاّالله Lā ilāhe illa'llāhdur. (6) Ḥadīs̱-i ḳudsī ile s̱ābit olmışdur ki لاإله إلاّالله حصني ومن دخل حصني أمن من عذابي Lā ilāhe illa'llāhu ḥıṣnī ve men daḫale ḥıṣnī emine min ʿaẕābī. Yaʿnī (7) dėmek olur kim: Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur: Lā ilāhe illa'llāh kelimesi benüm ḳalʿamdur. Her kim benüm ḳalʿama gire ʿaẕābumdan (8) ḳurtılur. Pes tevbe ėden kimseye lā-büddür kim evvel emrden kendüyi ẕikr ḳalʿasına bıraġa daḫı dāyim ẕikre (9) meşġūl ola. Tā kim şeyṭān şerrinden emīn ola. Nite-kim ʿAcem erenleri dėmişlerdür. Beyt:

اي هر جوار نا مست هر خسته را پناهي • وي در پناه حصنت هر مفلسي وشاهي

Ėy her civār-ı (10) nām-est her ḫaste rā penāhī

Vey der penāh-i ḥıṣnet her müflisī vü şāhī[658]

Yaʿnī dėmek olur kim: Ėy Bāri! Ėy Ḫudā! (11) Senüŋ aduŋ civārında her ḫastaya penāh vardur ve senüŋ ḳalʿaŋ penāhında müflisler ve şāhlar vardur. (12) Ammā bu ḳalʿaya girenler iki mertebe üzerinedür kim dāyim ol ḳalʿadan çıḳmaz ve bir daḫı oldur kim: (13) Gāh olur ol ḳalʿaya girür gāh ol ḳalʿadan çıḳar ve dā'im ol ḳalʿada olup çıḳmayanlar anlardur ki (14) leyl ü nehār ẕikru'llāha meşġūl olurlar. Pes Ḥaḳ -Taʿālā- anları Ḳur'ānda öger. Anlar merdānelerdür yaʿnī erlerdür: (15) رجال لاتلهيهم تجارة ولابيع عن ذكر الله Ricālün lā tülhīhim ticāretün ve lā beyʿun ʿan ẕikri'llāhi.[659] Yaʿnī: Beyʿ-i şirā[660]

---

görmessiz anları... (7) Sûratü'l-Aʿrâf, 27. âyet. SKT. 114, ... Ve elbette şu şeyṭân ve anın ḳoşunu *[ḳoşun* قشون *T. ʿasker, ḫalḳ, ikâmetgâh, ḳıṭʿa, leşker, müfreze, ṣaf. TOTD. 1104.]* sizi görür ol yerden ki siz anları görmezsiniz... 8. cüz, Sûretü'l-Aʿrâf, 27. âyet. KTC. 38, انّه يريكم هو وقبيله Taḥḳîḳâ şân budur ki sizi iblis ve leşkeri görürler. من حيث لاترونهم Ol mekândan ki siz anları görmezsiz. *Yaʿnî anların ecsâmı size görünmez ve sizin ecsâmınız anlara ʿayândur. Pes bu gûne düşmandan şiddet-i ḥaẕer lâzımdur.* 8. cüz, Sûretü'l-Aʿrâf, 27. âyet. TZA. 1-239, ... Çünkü o da, kabilesi de, kendilerini göremeyeceginiz bir yerde, sizi görürler... Aʿrâf Sûresi, 27. âyet. KKTA. 154, ... Çünkü o da, kabilesinden olanlar da sizi, kendilerini göremeyeceginiz bir yer *(ler)* den muhakkak görürler... Aʿrâf Sûresi, 27. âyet. KHMK. 1-314)

658 Tanrım! Senin adının çevresinde her hastaya sığınacak bir yer vardır * ve senin kalene sığınan müflisler ve şahlar vardır. Vezni: Mefʿūlü / fāʿilātün / mefʿūlü / fāʿilātün

659 Öyle erler vardır ki onları ne ticaret, ne alım satım, Allah'ı anmakdan *alıkomaz... K*ur'ân, XXIV. Nûr Sûresi, 37. âyet. KKM. 410. (Erenler, meşgul eylemez anları bezirgenlik, ne dağı satı eylemek, Tanrı'yı anmakdan *yaʿnî namazdan...* (24) Sûratü'n-Nûr, 37. âyet. SKT. 284, Bir ḳaç kişiler var ki gerü ṭutmaz anları almaḳ ve ṣatmak Allâh'ın ẕikrinden... 18. cüz, Sûratü'n-Nûr, 37. âyet. KTC. 3-98, رجال Bir kişiler ki لاتلهيهم تجارة ولابيع Kendülerin ne bir râyic muʿamele ve ne ḫırîd u fürûḫt meşġûl ḳılar. عن ذكر الله Ḫudâ'nın anmasından. 18. cüz, Sûratü'n-Nûr, 37. âyet. TZA. 2-92, O adamlar ki ne ticaret, ne alım - satım Allah'ı

ėtmek anları benüm ẕikrümden meşġūl (16) ėtmez ve anlar kim dāyim ol ḳal'aya girürler ve gāh olur kim ol ḳal'adan çıḳarlar. Anlar anlardur kim: Gāh ẕikru'llāha meşġūl oluṛlar ve gāh ẕikru'llāhı ḳorlar. Bey'a şirāya meşġūl olurlar. Pes anlara (214b-1) ḳorḳu vardur ki ol ḳal'adan ya'nī ẕikr ḳal'asından ṭaşra bulınalar nā-gāh şeyṭān mekrine düşeler. (2) İmdi ėy 'azīz! Cehd eylemek gerekdür kim ol ḳal'aya düşmek gerekdür. Dāyim ol ḳal'ada s̱ābit olmaḳ (3) hergiz çıḳmamaḳ gerekdür. Tā ki şeyṭān mekrinden emīn olalar ebedü'l-ābād. -Va'llāhu a'lem.- Çün tevbenüŋ (4) vācibātın işitdüŋ. Gel imdi şarṭların daḫı diŋle kim nicedür? Zīrā kim şarṭlarsuz ḳolayına tevbenüŋ (5) hergiz fā'idesi yoḳdur. Nite-kim Keşşāfda gelür kim: Bir gün bir A'rābī geldi. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi (6) ve sellem-üŋ mescidine girdi oturdı. Oturuраḳ başladı. Estaġfiru'llāh! Estaġfiru'llāh![661] dėdi. ᶜAlī ḥażreti (7) -Raḍiya'llāhu 'anhu- anda ḥāżır idi. Mübārek başını ḳaldurdı eydür: Yā A'rābī! Bu istiġfārı dil ile (8) dėmek bu keẕẕāblar tevbesidür dėr. Ol A'rābī eydür: Yā ᶜAlī! Buyur kim gerçekler tevbesi nicedür? ᶜAlī (9) ḥażreti eydür: Gerçekler tevbesinüŋ altı şarṭı vardur. Tā kim Ḥaḳ -Ta'ālā- ol tevbeyi ḳabūl ėde ve günāhlar (10) 'avf olına dėr. Pes tevbenüŋ evvel şarṭı geçmiş günāhın aŋmaḳdur ve nedāmet ėtmekdür ve ikinci şarṭı (11) şimdi ėde durduġı günāhdur. Ol günāhı ẕikr ėtmek ya'nī aŋmaḳdur ve üçünci şarṭı günāh leẕẕetin tenine (12) ṭatdurduġı gibi 'ibādet ṭā'at zaḥmetin daḫı tenine ṭatdurmaḳdur ve dördünci şarṭı tevbenüŋ artuḳ (13) günāh ėtmemege niyyet ėtmekdür ve beşinci şarṭı tevbenüŋ üzerinde kimsenüŋ ḥaḳḳı var-ise ödeşmekdür (14) ve ḥaḳḳu'llāh daḫı ya'nī ṣalāt zekāt var-ise ödemekdür ve altıncı şarṭı tevbenüŋ şol ḥarāmdan (15) bitürdügi eti ve ḳanı ve iligi ve ḳuvveti mücāhede zaḥmeti-y-le Ḥaḳ yolında eritmekdür. Pes bu altı şarṭ ile (16) her ṭālib kim ḳā'ide üzerine tevbe eylese 'ibādet ṭā'at üzerine s̱ābit olsa şeksüz sehel (17) zamānda maḳṣūda ulaşa. İşit imdi! Ol altı şarṭı ikileyin tafṣīl ile taḳrīr ėdeyim. Oŋat (215a-1) vech-ile aŋladayım kim fā'idelü nesneleri tekrār ėtmegüŋ fā'idesi iŋen çoḳdur. Evvel şarṭı kim tevbenüŋ (2) geçmiş günāhlarını aŋup nedāmet ėtmekdür. Pes ol şöyle gerekdür ki: Ol yaramaz işler kim şimdiye degin (3) işledi idi anları hep fikrine getüre peşīmān ola ve ol geçmiş 'ömri içün ḥayf ėdüp nedāmet ėde.

---

anmadan *alıkoymaz...* Nûr Sûresi, 37. âyet. KKTA. 356, *(Öyle)* adamlar *(vardır ki)* onları ne bir ticaret, ne bir alışveriş Allah'ı zikretmekden *alıkoyamaz...* Nûr Sûresi, 37. âyet. KHMK. 2-310)

660 "bey' ü şirā" yerine

661 Allah'tan yarlıgama dilerim! Allah'tan bağışlanma dilerim!

(4) Daḫı göŋlinde niyyeti şöyle ola kim: Ayruḳ hergiz bu günāhları işlemeye. Yaʿnī dili-y-le yalan söylemeye ve kimseye (5) sögmeye ve ġaybet bühtān ve fuḥş keleci söylemeye ve gözi-y-le ayruḳ ḥarāma baḳmaya ve eli-y-le ḥarāma ṣunmaya (6) ve ayaġı-y-le ḥarāma varmaya ve ḳarnına ḥarām loḳma ḳoymaya ve fercini zināya iletmeye ve niyyetinde şöyle (7) ola kim ayruḳ bunuŋ gibi günāhları ve ġayri günāhları kim Ḥaḳ -Teʿālā- anı işlemeŋ dėdi ve Resūli (8) daḫı işlemeŋ dėdi anları işlemeye ve işlemeye daḫı ḳaṣd ėtmeye ve ol maʿṣiyet ehli ve şer ehli (9) kişilere uymaya. Zīrā kim bu maʿṣiyet ehli kişiler şeyṭānī olurlar. Pes bu daḫı şeyṭānı (10) ve ehlini kendüye düşman dutuna ve ne deŋlü mizāḥ ehli var-ise hep fesād ehlidür ve şol (11) masḫaralıḳ ėden ādem gülüşdüren daḫı fesād ehlidür. Mizāḥ ehli dėdügimüz bunlardur. Pes (12) dāyim ferāḥ olan kişileri Allāh sevmez. Nite-ki buyurur: اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ İnna'llāhe lā yüḥibbü'l-feriḥīn[662] ve daḫı ādem (13) inciden daḫı fesād ehlidür. Ġaybet ehli daḫı fesād ehlidür. Ammā bunlar daḫı tevbe ėtseler (14) ḳabūl olınup yarlıġana. Firʿavn niçe yüz yıl Taŋrılıḳ daʿvīsin ėtdi. Ben sizüŋ yüce Taŋrıŋuzvan (15) dėdi. اَنَا۠ رَبُّكُمُ الْاَعْلٰى Ene Rabbükümü'l-aʿlā[663] dėdi. Eger bu herzeyi terk ėdüp bir kerret: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْاَعْلٰى Sübḥāne Rabbiye'l-aʿlā[664] (16) dėye-y-idi. Cemīʿ-i günāhı hep yarlıġanup hergiz cehenneme girmeye-y-idi ve ʿaẕāb daḫı görmeye-y-idi. (17) Gör imdi! Ne keremi çoḳ ve luṭfi bol sulṭāndur zihī. Ebleh şöyle kişidür kim (215b-1) tevbede taḳṣīrlıḳ ėder. Uş bu gün yarın tevbe ėdem dėr. Süleymān peyġam-berüŋ -ʿAleyhi's-selām- bir vezīri (2) vardı Āṣaf dėrlerdi. Bir günāh işledi. Tevbe eyledi. Gine ṣıdı ve gine tevbe eyledi. Gine ṣıdı ve gine (3) tevbe eyledi. Gine ṣıdı ve gine tevbe eyledi. El-ḥāṣıl ol günāhı yėtmiş kerre ṣıdı. Yėtmiş kerre tevbe eyledi. (4) Āḫir vardı kendünüŋ boynına bir demür düzdürdi. Kendü kendünüŋ boynını demürleyüp Süleymānuŋ (5)

---

662 ... Şüphe yok ki Allah, sevinip övünenleri sevmez. Kur'ân, XXVIII. Kasas Sûresi, 76. âyet. KKM. 459. (... Bayık Tanrı sevmez sevinicileri! (28) Sûratü'l-Kasas, 76. âyet. SKT. 318, ... Elbette Allâh sevmez şâd olan kimesneleri. 20. cüz, Sûretü'l-Ḳaṣaṣ, 76. âyet. KTC. 2-153, اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ Bilâ-şübhe Ḫudā — ʿAzze ve celle- müzaḫrefāt-ı dīniyye [*müzaḫrefāt* مزخرفات *Ar. dünyânın ḳalb ve zā'il zînetleri. Terc. 2-317.*] ile sevinenleri sevmez. 20. cüz, Sûretü'l-Ḳaṣaṣ, 76. âyet. TZA. 2-149, ... Allah şımarıkları sevmez. Kasas Sûresi, 76. âyet. KKTA. 395, ... Çünkü Allah şımarıkları sevmez. Kasas Sûresi, 76. âyet. KHMK. 2-389)

663 Ben sizin en yüce Tanrınızım.

664 Yüce Rabbimi tesbih ederim. (Ulu Tanrım her türlü eksiklik ve ayıplardan arınmış, kutlu, arı ve temizdir.)

yanınca boynı demür ile bile binerdi. Bir gün Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām- Ḥaḳ -Taᶜālā- ḥażretinden Süleymāna selām (6) getürdi eydür: Yā Süleymān! Ḥaḳ -Taᶜālā- saŋa selām ḳılur. Eydür kim: Ol Āṣaf ḳuluma dėsün. Boynından (7) demürini gidersün kim benüm raḥmetüm ḳullarum üzerine boldur. Gine tevbe eylesün dėr. Gine ṣucunı bağışlayayım. (8) Ol günāhından geçeyim dėr ve bir gün ᶜAlī ḥażretine -Raḍiya'llāhu ᶜanhu- bir kimesne geldi. Eydür: Yā ᶜAlī! Ben (9) bir günāh işledüm. Nice ėdeyim? dėr. ᶜAlī eydür: Var tevbe eyle Allāhu -Taᶜālā-ya dėr. Ol kişi eydür: Tevbe eyledüm (10) ve-līkin gine ṣıdum dėr. ᶜAlī eydür: Gine tevbe eyle dėr. Ol kişi eydür: Ne vaḳte degin? ᶜAlī eydür: حَتّٰى يَكُونَ الشَّيْطَانُ هُوَ الْمَحْجُورُ Ḥattā yekūne'ş- (11) şeyṭānü hüve'l-meḥcūru. Yaᶜnī dėmek olur kim: Şeyṭān yeŋilince dėmek olur. Pes günāhım çoḳdur (12) dėyüp ve-yā-ḫud gine ṣırın dėyüp tevbede uṣaŋ olmaḳ olmaz-imiş ve bir şarṭı daḫı tevbenüŋ oldur kim (13) ol geçenlerüŋ ᶜöẕrüni dileye. Yaᶜnī kimesnenüŋ ḥaḳḳı var-ise üzerinde ödeşe kimseyi dögdī-y-se ve (14) kimseye sögdī-y-se ve kimseyi incitdi-y-se ve kimsenüŋ ḥaḳḳında yaramaz keleci söyledi-y-se ve kimsenüŋ ḫāṭırcuğını (15) yıḳdı-y-sa hep ḥelālleşe ve kimsenüŋ nesnesin aldı-y-sa uğurlayın ödeşe. Bel-ki ādem daḫı öldürdi-y-se (16) ḥaḳlaşa ve bir şarṭ daḫı ḥaḳḳu'llāhdan üzerinde nesne var-ise anı daḫı ödeşe. Yaᶜnī namāz ḳażāya (17) ḳodı-y-sa oruc borcı var-ise ödeye ve ḥac borcı var-ise vara ve zekāt vėrmedi-y-se vėre (216a-1) ve ḳaṭre vėrmedi-y-se vėre ve ḳurbān borcı var-ise vėre ve bunlaruŋ cemīᶜisini on yıllıḳ ve on beş (2) yıllıḳ ve yigirmi yıllıḳ ve otuz yıllıḳ daḫı ziyāde olursa daḫı. Şunı kim tevbe ėdince vėrmedi-y-di. (3) Hep bunları ḥisāb ėde. Ḳaç yıllıḳ olursa ferāyiżden vācibātdan dükelini ödeye ve bir şarṭ (4) daḫı ṭarīḳat ehli ḳatında ol tevbe ėtmezden öŋdin Taŋrıya peyġam-berine muṭīᶜ degül-iken biten etini iligini (5) ve yağını erītmekdür açlıġ-ile ve ṣusuzlıġ-ile ve uyḳusuzlıġ-ile ve mücāhede-y-ile beŋzinüŋ levnini bozmaḳdur (6) ve loḳmasını daḫı ḥarāmdan ve şübhelüden ve ḥelālüŋ artuğından ṣaḳınmaḳdur ve daḫı meşāyiḫ ḳatında göŋlüni (7) ḥarām nesneleri fikr ėtmekden ve ṭūl-i emelden ve dünyā muḥabbetinden ve şöhretinden ve

riyāsetinden ve bezeginden (8) ve ögülmeginden şaḳlamaḳdur -Va'llāhu aʿlem.- Uşda ol tevbenüŋ altı şarṭı daḫı tamām oldı. Vaḳtī-ki (9) bir kimse gelse tevbe eylese meşāyiḫ eline yapışup bu altı şarṭ üzerine Ḥaḳ -Taʿālā- anuŋ tevbesini·ḳabūl (10) ėder ve cemīʿ-i günāhları daḫı ševāba mübeddel ėder. Nite-ki Ḳur'ānda buyurur: يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ Yübeddilu'llāhü seyyi'ātihim ḥasenātin[665] (11) ve bir söz daḫı dėyeyim daḫı işit kim tevbenüŋ ḳabūl olduğından ve merdūd olduğından bir sebeb (12) vardur. Sebeb oldur kim: Vaḳtī-kim bir ṭālib Ādem peyġam-ber mezhebin dutup yaʿnī Ādem peyġam-ber -ʿAleyhi'ṣ- (13) ṣalātü ve's-selām- tevbesi gibi ėde tevbesini. Şek yoḳ ḳabūl olur ve illā şeyṭān mezhebin ṭutup (14) şeyṭān tevbesi gibi ėderse hergiz tevbesi ḳabūl olmaz. Pes şeyṭān mezhebi nicedür ve tevbesi (15) nicedür ve Ādem mezhebi nicedür? Ādem peyġam-ber -ʿAleyhi's-selām- mezhebi oldur kim (16) günāhını kendü nefsine ḥavālet ėder: رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا Rabbenā ẓalemnā enfüsenā[666] dėr istiġfār tevbe ėder. Ḥaḳ -Taʿālā- (17) ḥażretinde ḳabūl olur ve şeyṭān mezhebi oldur kim günāhını yaʿnī kendü ʿişyānını taḳdīr-i İlāhīye (216b-1) ḥavālet ėder: فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ Fe-feseḳa ʿan emri Rabbihī[667] dėr. Pes eyle olsa tevbesi ḳabūl olmaz ve ṭālibüŋ işi Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ (2) emrine imtišāl ėdüp ve nevāhīden ictināb ėtmekdür ve her nesneyi taḳdīr-i İlāhīye ḥavāle ėtmek degül (3) ve bir gün Ādem peyġam-ber -ʿAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- giderken şeyṭāna ṣataşı geldi. Eydür: Yā şeyṭān! Daḫı (4) benüm ile ve benüm oġlanlarum ile ʿadāvetüŋ var mıdur? Şeyṭān eydür: Yā Ādem! Benüm senüŋ-ile ve oġlanlaruŋ (5) ile ʿadāvetüm tā ebed gitmez ḳıyāmete degin dėr. Ādem -ʿAleyhi's-selām- eydür: Niçün? Şeyṭān eydür: Anuŋ-çün kim bir günāh (6) sen işledüŋ ve bir günāh daḫı ben işledüm. Sen daḫı tevbe eyledüŋ ve ben daḫı tevbe eyledüm. Pes (7) senüŋ tevbeŋ niçün ḳabūl eyledi ve benüŋ tevbemi niçün ḳabūl eylemedi? dėr. Ādem -

---

665 ... Allah, kötülüklerini iyiliklere tebdil eder onların... Kur'ân, Furḳaan sûresi, 70. âyet. KKM. 424. (... Degşüre Tanrı yavuzluklarını eylüklere... (25) Süratü'l-Furḳaan 70. äyet. SKT. 293, ... Bedel ḳılar Allâh anların kötülügünü eyü olan şevâba... 19. cüz, Sûretü'l-Furḳân, 70. âyet. KTC. 2- 113, يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ İzîd-i zü'l-celâl bedlüklerin eylüklere degiştirür *yaʿnî maṣiyyetlerin maḥv ėdüp yerlerine ḥasenât îşâr ėder...* 19. cüz, Sûretü'l-Furḳân, 70. âyet. TZA. 2-108, ... İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere degiştirir... El-Furkan sûresi, 70. âyet. KKTA. 367, ... İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. El-Furkan sûresi, 70. âyet. KHMK. 2-653)

666 Rabbimiz! Zulm ettik nefsimize.

667 Rabbinin emrinden dışarı çıkmış ve isyan etmiştir.

ʿAleyhi's-selām- eydür: Yā melʿūn! (8) Sen bir günāh ėtdüŋ ammā ol günāhı taḳdīre ḥavāle ėtdüŋ ebed laʿnet olduŋ ve ben bir günāh (9) ėtdüm-ise gine kendü nefsimi ol günāhı nefsüme ḥavāle ėtdüm ve tevbem ḳabūl oldı yarlıġandum. (10) Ger-çi-kim ḥasene ve eger seyyi'e Bārī -Taʿālā-dandur. Ammā ḥasenede rıżā-yı Ḥaḳ vardur ve rıżā-yı nefs yoḳdur (11) ve seyyi'ede rıżā-yı nefs vardur ve rıżā-yı Ḥaḳ yoḳdur. Delīl buŋa kim Ḥaḳ -Taʿālā-: مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ Mā eṣābeke min ḥasenetin (12) fe mina'llāhi ve mā eṣābeke min seyyi'etin fe-min nefsike[668] deyü buyurdı. Eger eydürlerse kim: Çün seyyi'ede Ḥaḳḳuŋ (13) rıżāsı yoḳdur. Pes yā niçün ḳudret ve ḥareket ve temekkün vėrdi dėnilürse biz eydürüz: Belī. Ḳudret (14) vėren ve ḥareketi ḫalḳ ėdi vėren Ḥaḳ -Taʿālā-dur. Ammā ġāfil bizüz. Çün-ki bizüm elimüzde iḫtiyārımuz ola. (15) Niçün ḳudret-i ṣalāḥiyyete ṣarf ėtmeyevüz kim Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ raḥmetine uġraya-y-ıduḳ ve niçün fesāda (16) ṣarf ėdevüz kim Ḥaḳ -Taʿālā- bize ḥilm ėde? Pes ḳudreti ve ḥareketi ḫalḳ ėden Allāhdur. Nite-kim buyurur: (17) وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ Va'llāhu ḫalaḳaküm ve mā taʿmelūne.[669] Ammā ġāfil bizüz kim: جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Cezā'en bi-mā kānū yaʿmelūne[670] dėdi ve bunda daḫı söz (217a-1) çoḳdur. Cebriyyenüŋ ve ḳahriyyenüŋ ve ehl-i sünnet-i cemāʿatüŋ sözleri çoḳdur. Eger

---

668 Sana gelen iyiliğe ait şey Allah'tandır, kötülüğe ait olansa nefsinden... Kur'ân, IV. Nisâ' Sûresi, 79. âyet. KKM. 103. (Her ne kim ire sana eylük *yaʿnî ucuzlık, nusrat bulmak,* Tanrı'dandur. Dakı her ne kim ire sana yavuz iş yaʿnî kızlık *[ḳızlıḳ* قيذلق *T. ḳıtlıḳ. SKTS. 393.]* dakı sıngun *[ṣınġun* صنغون *T. yenilgi, mağlûbiyet. SKTS. 518.]*, nefsündendür *yaʿnî yavúz iş, anun sebebi-y-iledür; bu söz Peyġambar'adur, līkin murâdı ayruḳ gişidür...* (4) Sûratü'n-Nisâ', 79. âyet. SKT. 66, Ol şey ki erişti sana niʿmetden pes Allâh'dandır ve ol şey ki erişti sana miḥnetden pes senin nefsinin yanındadır... 5. cüz, Sûretü'n-Nisâ', 79. âyet. KTC. 1-147, مَا اَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا اَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ Ve sana yamanlıḳ ḳısmından her ne degdi kendü nefsindendir. Zîrâ ana sebeb olan kendüsidir. Bu kelâm قل كل من عند الله kelâmına münâfî degildir. Zîrâ ḳamu eşyâ îcâd cihetinden Tanrıdan ṣâdır oldı. Ancaḳ ḥasene maḥż lüṭfinden iḥsân ve imtiḥândır; ve seyyi'e insânın yaman ʿameline mücâzât ve intikâmdır. 5. cüz, Sûretü'n-Nisâ', 79. âyet. TZA. 1-144, İnsan! Sana bir iyilik gelirse Allah'tandır. Kötülük gelirse o da nefsindendir... Nisâ' Sûresi, 79. âyet. KKTA. 91, Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her fenalık da kendindendir... Nisâ' Sûresi, 79. âyet. KHMK. 1-189)

669 Halbuki sizi de Allah yaratmıştır, yontup yaptığınız şeyleri de. Kur'ân, XXXVII. Sâffât Sûresi, 96. âyet. KKM. 527. ("Dakı Tanrı yaratdı sizi, dakı anı kim işlersiz." (37) Sûratü's-Sâffât, 96. âyet. SKT. 366, Allâh sizi ve ol şeyi ki yaparsınız yaratdı. 23. cüz, Sûretü's-Ṣâffât, 96. âyet. KTC. 4-8, وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ Ve ḥâlbu ki Ḫudâ -ʿAzze ve celle - sizi ve işlediginiz eşyâyı yaratdı. Sûretü's-Ṣâffât, 96. âyet. TZA. 2-231, Halbuki Allah sizi de yontuklarınızı da yaratmıştır. Sâffât Sûresi, 96. âyet. KKTA. 450, "Halbuki sizi de, (elinizle) yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır." KHMK. 3-53)

670 ... Yaptıklarına karşılık. Kur'ân, XLVI. Ahkaaf Sûresi, 14. âyet. KKM. 596. (... Yanud virmek ana kim oldılar işlerler. (46) Sûratü'l-Ahkaaf, 14. âyet. SKT. 414, ... Müzd verilmiş olurlar ol şey ḥasebince ki oldılar işleyici anı. 26. cüz, Sûretü'l-Aḥḳâf, 14. âyet. KTC. 4-79, جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Bu niʿmetlerle mükâfât olundular. Bir mükâfât ki etdikleri aʿmâl muḳâbelesindedir. 26. cüz, Sûretü'l-Aḥḳâf, 14. âyet. TZA. 2-303, ... İşledikleri amele karşılık mükâfât kazanacaklar. Ahkâf Sûresi, 14. âyet. KKTA. 504, ... İşlemekte oldukları *(iyi amel ve hareketleri)* ne mükâfât olmak üzere. Ahkâf Sûresi, 14. âyet. KHMK. 3-170)

söylersevüz söz (2) uzar kitāb muṭavvel olur. Ammā sözimüz bundadur ki ṭālib-i Ḥaḳ olan ve tevbekār olan kimesneler (3) ḳudret-i iḫtiyārı nehy ėtmek olmaz ve eger ḳudreti ve iḫtiyārı nehy ėderse Cebrī olur Cebriyyenüŋ (4) meẕhebi şeyṭān meẕhebidür ve ehl-i sünnet-i cemāʿat meẕhebi üzerine olmaḳ gerekdür kim ehl-i sünnet-i cemāʿatüŋ (5) meẕhebi Ādem peyġam-ber meẕhebidür. İmām Nesefī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh-: يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ اُمُّ الْكِتَابِ Yemḥu'llāhu mā yeşā'u yüs̱bitu ve ʿindehū ümmü'l-kitābi[671] āyetinüŋ tefsīrinde (6) emīrü'l-mü'minīn ʿÖmer ve ʿAbdu'llāhi'bni Mesʿūd -Raḍiya'llāhu ʿanhümā- dā'imā duʿāları bu ikisinüŋ bu-y-idi-kim: اِلٰهِي اِنْ كُنْتَ كَتَبْتَنِي فِي دِيوَانِ الْاَشْقِيَاءِ فَامْحُهُ وَاثْبِتْهُ فِي دِيوَانِ السُّعَدَاءِ فَاِنَّكَ قُلْتَ وَ قَوْلُكَ الْحَقُّ يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ اُمُّ الْكِتَابِ İlāhī (7) in künte ketebtenī fī dīvāni'l-eşḳıyā'i fe'mḥuhū ve's̱bethu fī dīvāni's-süʿadā'i fe-inneke ḳulte ve (8) ḳavlüke'l-ḥaḳḳu Yemḥu'llāhu mā yeşā'u yüs̱bitu. Yaʿnī: Ėy Çalabum! Eger beni şaḳīler defterinde yazduŋ-ise daḫı (9) yoy saʿīdler defterine yaz. Zīrā sen dėdüŋ ḳavlüŋ daḫı ḥaḳdur kelām-ı mecīdüŋde kim: Ḥaḳ -Taʿālā- levḥde (10) mektūb olandan neyi dilerse yoyar ve neyi dilerse ḳor. لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ La yüs'elü ʿammā yefʿalü[672] fāʿil-i muṭlaḳdur (11) Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ işinden ṣormaḳ yoḳdur. İnsān hem-ān ʿibādet üzere ḳā'im olmaḳ gerekdür. (12) Gece gündüz saʿy ve tażarruʿı ve niyāzı ḳomaḳ yoḳdur. Dā'im saʿy üzere olmaḳ gerekdür. Hīç bir laḥẓa (13) insāna tek durmaġa mecāl yoḳdur. Erenler anuŋ içün dėmişlerdür kim: Bir nefesden bir nefese intiḳāl (14) ėtsevüz Allāh ẕikrinsüz bizüm ʿömrimizüŋ yarusı żāyiʿ olur. Eyle olsa tażyīʿ-i ʿömr ėtmek (15) ʿāḳılsızlıḳdur dėmişler. ʿĪsā peyġam-ber -ʿAleyhi'ş-ṣalātü ve's-

---

671 Allah, dilediğini bozar, dilediğini yazar ve kitabın aslı, esası, onun katındadır. Kur'ân, XIII. Raʿd Sûresi, 39. âyet. KKM. 289. (Yoyar *[yoymaḳ* يويمق *T. 1. yoḳ etmek, izâle etmek, gidermek. 2. silip belirsiz ḥâle getirmek. SKTS. 672.]* Tanrı anı kim diler *yaʿnî şeriʿatlardan, yâ yazuḳ müzd yazan firişteler defterinden,* dakı sâbit eyler; dakı katındadır kitab aslı *yaʿnî Lavh, ol hiç degşürilmez.* (13) Sûratü'r-Raʿd, 39. âyet. SKT. 193, Yoḳ eder Allâh ol şeyi ki diler ve işbât eder ol şeyi ki diler ve anun yanındadır kitâbların aṣlı. 13. cüz, Sûretü'r-Raʿd, 39. âyet KTC. 2-181, يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَاءُ İzid -Celle ve celâlühû- ḥikmetinin iḳtiżâsına göre aḥkâmdan istedügi şeyi maḥv eder. وَيُثْبِتُ Ve istediği nesneyi ber-ḳarâr eder. وَعِنْدَهُ اُمُّ الْكِتَابِ Ve yazılmışın aṣlı ḳatındadır *yaʿnî içinde cemîʿ-i kâ'inât yazılan levḥ-i maḥfûẓ ḳatındadır.* TZA. 1-391, Allah dilediğini maḥveder, dilediğini de isbat eder. O'nun nezdinde ana Kitap vardur. Raʿd Sûresi, 39. âyet. KKTA. 255, Allah ne dilerse *(onu yapar. Bazısını)* mahveder. *(Vücuda getirmez, bazısını da)* vücuda getirir. O'nun nezdindedir. Raʿd Sûresi, 39. âyet. KHMK. 2-101)

672 Yaptığından sorulmaz ona... Kur'ân, XXI. Enbiyâ' Sûresi, 23. âyet. KKM. 372. (Sorılmaz andan kim eyler... (21) Sûratü'l-Enbiyâ', 23. âyet. SKT. 259, Su'âl olunmaz Allâh ol şeyden ki işler... 17. cüz, Sûretü'l-Enbiyâ', 23. âyet. KTC. 3-52, لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ Tanrı -Taʿâlâ- ʿaẓamet ve heybetinden ötürü işlediği şeyden ṣorulmaz. 17. cüz, Sûretü'l-Enbiyâ', 23. âyet. TZA. 2-48, O, işlemiş olduğu işlerden sorulmaz... Enbiyâ Sûresi, 23. âyet. KKTA. 324, O, yapacağından mesul olmaz... Enbiyâ Sûresi, 23. âyet. KHMK. 2-245)

selām- seyāḥati vaḳtinde giderken bir (16) ṣaḥrāda ıssı günde gördi kim güneşe ḳarşu bir kişi ṭurmış ʿibādet ėder. Yanında bir aġaç var (17) ḳaba gölgeli. Anuŋ gölgesine varmaz. İlerü vardı ʿĪsā bu kişiye selām vėrdi. Eydür: Yā Taŋrınuŋ (217b-1) ʿābid ḳulı! Niçün bu ıssı günde güneşe ḳarşu durursın? ʿİbādet ėdersin? Varsaŋ şol aġaç gölgesine. (2) Varsaŋa! Anda gölgede ʿibādet ėtseŋe! dėdi. Döndi ol ʿābid kişi ʿĪsā peyġam-ber -ʿAleyhi's-selām-a (3) eydür: Yā nebiyya'llāh! Bir yėdi sekiz yüz yıl ʿömr içün daḫı ne ṭurı gelüp güneşden gölgeye varup (4) ʿömri żāyiʿ ėtmek gerekdür. Bundan ḳalḳup anda varınca nice nefeslerüm żāyiʿ olur dėdi ve ʿĪsā -ʿAleyhi's-selām- (5) daḫı: Ṣahhā cānuŋa! dėdi. Eyle gerekdür dėdi. Geçdi yörüyü vėrdi. İmdi ʿazīz! Ol vaḳt sekiz yüz (6) ṭoḳuz yüz biŋ yıl yaşarlarmış bir laḥẓa bir ġayri nesneye meşġūl olmazlar imiş. ʿÖmrimüz żāyiʿ (7) olur dėyü buyururlar imiş. Biz kim ġāyet çoḳ yaşayanımuz yüz yıla varur ve-yā varmaz. Cemīʿ-i ʿömrimüz (8) hevā-yı nefse hep gider. Hīç ḳayurmazuz. Ėy bī-çāre! Yöri var bu derde iste çāre. (9) Ėy niçe ʿahdler ve tevbeler ėdersin gine ʿahdüŋi ve tevbeŋi ṣırsıŋ. Hīç ʿāḳıbetüŋden ḳorḳmazsın. (10) Şunı bilmez misin-kim cemīʿ-i ḫayruŋ başı ḳorḳudadur ve cemīʿ-i şerrüŋ başı ḳorḳusızlıḳdadur. Kimde kim (11) ḳorḳu var-ise emīnlikdedür. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur: اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى مَقَامٍ اَمِينٍ İnne'l-müttaḳīne fī maḳāmin emīnin.[673] ve Meşrūḳ[674] -Raḥmetu'llāhi (12) ʿaleyh- eydür: Allāhdan ḳorḳmaḳ kişiye ʿilm yėter ve ʿilmi-y-le ʿucb ėtmek kişiye cehl yėter. Allāhdan ḳorḳan kişi (13) tevbe ėder. Tevbesi üzerine s̱ābit daḫı durur. Cān vėrmege rāżı olur. Tevbesini ṣımaz. Ṣımaġa daḫı (14) ḳaṣd ėtmez. Zīrā bir kişi kim meşāyiḫe tirkeşdi ve tevbe eyledi ve ṣuleḥā ṣoḥbetine girdi. Ol kişi (15) nefs-ile ve şeyṭān-ile dāyim ḳarşu cengdedür ve tevbesini gine ṣısa şeyṭāna ve nefse muṭīʿ olmış olur (16) ve bu nefs ile mücāhede ḫod ġazā-yı ekberdür. Pes bu nefs hevāsından yıġmaḳ ulu ġazādur. Nite-kim (17) Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- buyurur: Kāfir ile ġazā edüp ġazādan döndüginden ṣoŋra (218a-1) eyitdi: رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْاَصْغَرِ اِلَى جِهَادِ

---

[673] Şüphe yok ki çekinenler, emin bir makamdadır. Kur'ân, XLIV. Duhân Sûresi, 51. âyet. KKM. 588. (Bayık sakınıcılar bir yerdedür inam. (44) Sûratü'd-Duhân, 51. âyet. SKT. 409, Elbette şaḳınanlar emniyetle olan maḳâmda olur. 25. cüz, Sûretü'd-Duḫân, 51. âyet. KTC. 3-72, اِنَّ الْمُتَّقِينَ Taḥḳīḳa kim perhīz olanlar; فِى مَقَامٍ اَمِينٍ Bir emniyetlü yerde olurlar. 25. cüz, Sûretü'd-Duḫân, 51. âyet. TZA. 2-296, Sakınanlar yok mu, onlar emniyetli bir makamda. Duhan Sûresi, 51. âyet. KKTA. 499, Muttaḳıylerse hakıykaten emin bir makamda. Duhan Sûresi, 51. âyet. KHMK. 3-911)

[674] Öteki nüshalarda "Mesrūḳ" şeklindedir.

الأكْبَرِ Reca'nā mine'l-cihādi'l-aṣġari ilā cihādi'l-ekberi. Ya'nī: Dönelüm küccük ġazādan büyük (2) ġazāya kim ol muḫālefet-i nefsdür dėmek olur ve Ḥaḳ -Ta'ālā- daḫı buyurur: وَمَنْ جَاهَدَ فَاِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ Ve men cāhede fe-innemā yücāhidü (3) li-nefsihī.[675] Pes eyle olsa tevbesin ṣıyup ṣuleḥā ṣoḥbetinden yüz çevirmek hem-ān dönüp ṣaff-ı (4) ḳıtālden gėrü ḳaçmaḳ gibidür. Eger ṣulehāya inkār ėdüp tevbesin ṣırsa varup ol kāfire ṭapmış gibidür (5) ve eger nefsini yeŋemeyüp tevbesin ṣırsa kāfirle ceng ėderken döyemeyüp dönüp Müslümān leşkerine (6) ḳaçmış gibidür. Eger inkār-ile ve eger iḳrār-ile. İkisi daḫı yaramazdur ve eger tevbesin ṣımasa ṣulehā (7) ḥużūrında ḫoş i'tiḳād-ile dursa hem ġāzīdür ve hem ḥācīdür ve eger bu ṭarīḳi muḥkem (8) sürse bu ṭarīḳ içinde olsa hem ġāzī hem ḥācī ve hem şehīddür. Ḥācī olur anuŋ-içün-kim ḳademini (9) Allāh yolında ḳodı. Ka'be-i ḥaḳīḳī ṭalebinde ki ol dīzārdur ve mücāhededür. İkinci ġāzī olur. Kendü (10) nefsine ġazā ėder Ḥaḳ -Ta'ālā- yolında aŋa muḫālefet ėdüp ve ol nefs-ile muḥārebe ėtmekde meşġūl (11) olur ki dost liḳāsı ārzūsında cān vėrmiş olur. Her kim dost yolında dost 'ışḳından (12) cān vėre ol şehīd olur: مَنْ مَاتَ مِنَ الْعِشْقِ فَقَدْ مَاتَ شَهِيدًا Men māte mine'l-'ışḳi fe-ḳad māte şehīden.[676] Beyt:

حَيَاتِ تَازَه يَابَدْ بَا شَهَادَتْ ۰ كِه قُرْبَانِ سَرِ كُويْ بَاشَدْ

Ḥayāt-ı tāze (13) yābed bā şehādet
Ki ḳurbān-ı ser-i kuy tu bāşed.[677]

Ėy 'azīz! Niçeler bu yolda cān vėrdiler. Tevbelerin (14) ṣımadılar. Bu yoldan dönmediler. Pes anlar bu yoluŋ bahādırlarıdur. Beyt:

Bu yolda cān vėrendür (15) gey bahādır
Ki ol 'āşıḳa dīzār ḳan bahādur[678]

---

675 Ve kim savaşırsa ancak kendisi için savaşır... Kur'ân, XXIX. Ankebût Sûresi, 6. âyet. KKM. 462. (Dakı her kim gazâ eyledi-se -yâ eyü iş- bayık gazâ eyler gendüzi-çün... (29) Sûratü'l-'Ankebût, 6. âyet. SKT. 320, Her kimesne cihâd ede pes hemân cihâd eder kendü nefsiyçün... 20. cüz, Sûretü'l-'Ankebût, 6. âyet. KTC. 3-157, وَمَنْ جَاهَدَ Ve her kim küffârla ceng edüp çalışdı. فَاِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِه Çalışmaz illâ kendü cânıyçün. Zîrâ cihâdun sevâbı ana 'â'id olur. 20. cüz, Sûretü'l-'Ankebût, 6. âyet. TZA. 2-153, Her kim ta'atte mücâhede ederse ancak kendi faydası için mücahede eder... Ankebût Sûresi, 6. âyet. KKTA. 397, Kim savaşırsa ancak kendisi için savaşmış olur... Ankebût Sûresi, 6. âyet. KHMK. 2-393)

676 Aşktan ölen elbette şehit olarak ölmüştür.

677 Kişi, şehadet ile yeni bir hayat bulur. Senin sokağının başına (mahallenin başına) kurban olayım.

678 Vezni: Mefā'īlün / mefā'īlün / fa'ūlün

Ėy ʿazīz! Bu yolda cān vėrenlerden saŋa dėyeyim (16) işit kim nice bu yolda bahādırlıḳ ėtmişlerdür. Ḥikāyet: Şeyḫ Manṣūr-u ʿAmmār dėrlerdi -Raḥmetu'llāhi (17) ʿaleyh- bir ʿazīz kişi vardı. Mürşid-i kāmil idi. Bir gün Başra şehrine giderdi. Yolı sulṭānuŋ (218b-1) sarāyı öŋine ḳapusına uğradı. Gördi-kim bir büyük ḳapu. Ḳapunuŋ öŋinde niçe atları (2) ḳullar ṭutmışlar dururlar. Bu ḳapudan içerü şeyḫ naẓar eyledi. Gördi-kim bu ḳapudan içerü bir (3) meydān. Ol meydānda bir altun çādır ḳurulmış ve bu çādırıŋ içinde bir altun taḫt ve bu altun (4) taḫtuŋ üzerinde bir sulṭān oturur. Dürlü dürlü muraṣṣaʿ ṭonlar geymiş ve çevre yanında begler (5) oturmışlar ve niçe niçe begler daḫı ayağın durmışlar ḳarşusına ḫamr ėderler. Şeyḫ Manṣūr-ı ʿAmmār (6) Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- der-ḥāl içerü yöriyü vėrdi. Vardı ol taḫtuŋ yanında ʿaṣāsına ṭayandı (7) durdı. Bir-ez temāşā eyledi bir lahẓa durarak. Şeyḫüŋ nūrı bunlaruŋ üzerine ġalebe eyledi. Bunlaruŋ (8) ṣoḥbetlerini ṣovutdı. Bunlar daḫı bu fıskdan uṣanu vėrdiler. Pādişāh eydür: Ṣoḥbeti dağıduŋ. Bu (9) begler hep dağıldılar gitdiler. Sulṭān yalıŋuz ḳaldı. İçerüsine sulṭān çağırdı. Eydür: Hey Neşvāne! dėr. (10) Bir-ezden bir ḫātūn içerüden çıḳa geldi. Başında altun tāc. Egninde altunlu ḥarīrler geyer. Ṣağınca (11) ṣolınca ardınca öŋince kendü miṣli cāriyeler. Her biri muraṣṣaʿlar geymişler. Çün bu sulṭān bu ḫātūnı (12) taḫtından indi. Bu ḫātūna ḳarşu vardı. Eline yapışdı taḫta çıḳdı. Cāriyeler ṣaf bağladılar ḳarşusına (13) durdılar. Şeyḫ baḳdı bunları gördi. Kendü kendüye eydür: Hā şimdi naṣīḥatüŋ vaḳtidür. ʿAṣāsını (14) taḫtuŋ taḫtasına ḳaḳdı. Bir kerret ḥayḳırdı. Eydür: Ėy dünyānuŋ yalancı beglicegine ve yalancı ḫātūn- (15) lıcağına aldanmış mağrur olmışsız. Bāḳiyi fānīye degişmişsiz. Ol bāḳī pādişāhı unıtmışsız. (16) Ėy bī-çāreler! dėdi. Çün şeyḫüŋ ḥayḳırmasın işitdiler baḳdılar gördiler kim bir pīr ʿaṣāya ṭayanmış (17) durur. Sulṭān şeyḫe eydür: Ne pīrsin nereden girdüŋ? Ṣol ṭaşra duranlar seni görmediler mi? dėdi. (219a-1) Şeyḫ eydür: Ben ḳapucı bacacı bilmezem. Nereye ḫāṭırum dilerse girürem. Ben bir ṭabīb kişiyem günāh (2) ḫastalarına timār ėdici ve mü'minleri günāh rencinden ḳurtarıcıyam. Geldüm-ki sizi daḫı günāh rencinden (3) ḳurtaram. Bu dünyānuŋ yalancı ẕevḳine aldanmışsız ve bu ʿāriyetī beglicege ve ḫātūnlıcağa ne yavlaḳ mağrūr (4) olmışsız. Ėrte beglīcegi ve ḫātūnlıcağı sizden alurlar. Sizi Melik-i ḳadīm ḳatına iledürler ve bundağı (5) ululıḳdan hīç size aṣṣı yoḳdur. Sarāylarıŋuz ıssız ḳalur ve bu ġalebeleriŋüz hep dağılur. Ölüm gelür (6) hep bunları tārumār ėder. Nice kim sizden öŋ gelenlere ölüm geldi ṭağıtdı tārumār ėtdi. Şimdi (7) anlaruŋ izi tozı belürmez ve bu ʿizz ü nāz-ile beslendügüŋüz nāzük tenleriŋüzi yılanlar

ve çıyanlar (8) üşer yėr ve süŋüklerüŋüz yėr altında çüriyüp ṭopraḳ olısardur ve ol cehennemüŋ dürlü dürlü ʿaẕābları (9) size geliser ėrişiserdür. Siz feryād ü zārī ḳılup çağırasız. İllā dermān bulmayasız. Şimdi furṣat (10) elde-y-iken bu fānī begligi ve fānī ḫātūnlığı ebedī beglige degişüŋ dėdi. Sulṭān şeyḫüŋ sözin (11) diŋledi. Bir kerret āh! eyledi. Götürdi kendüyi taḫtdan aşağa yėre urdı. ʿAḳlı başından gitdi. (12) Bir zamān yatdı. Bir zamāndan ṣoŋra kendüye geldi. Eydür: Yā şeyḫ! Biz nice ėdelüm? Yolı yaŋılmışız. (13) Şeyḫ eydür: Gelüŋ hele bir şimdi tevbe ėdüŋ. Bu şimdiye degin ėtdügüŋüz işlerüŋüze peşīmān oluŋ. (14) Ol günāhlar üzerüŋüzden gitsün dėdiler. Daḫı er ve ʿavretler şeyḫüŋ elin ṭutup tevbe ėtdiler. (15) Şeyḫ daḫı ḳalḳdı. Sizi Allāha ısmarladum dėdi. Şu āyeti oḳudı-kim: فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ Fa'llāhu ḫayrun ḥāfiẓan ve hüve (16) erḥamü'r-rāḥimīne[679] çıḳdı yöriyü vėrdi. Neşvāne ḫātūn sulṭāna eydür: Nice ėdelüm ki biz bu yolı (17) yaŋılmışız. Sulṭān ḫātūna eydür: Ṣabr ėt ḫātūn kim yol göründi aḫ-şām olsun dėr. Çün-ki aḫ-şām (219b-1) oldı. Hep sarāy ḫalḳı uyḳuya vardılar. ʿĀlem ağyārdan ḫālī oldı. Sulṭān durı geldi. Ol (2) muraṣṣaʿ pādişāhāne donları çıḳardı. Vardı bir eski keçe buldı göŋleksüz şöyle yalın gevdesi üzerine (3) berkitdi. Bu keçeyi ḳaftan gibi eyledi. Neşvāne ḫātūna eydür: Yā Neşvāne ḫātūn! Sen daḫı benüm-ile bile (4) gider misin? dėr. Neşvāne ḫātūn eydür: Ya daḫı benüm ne işüm var bu fānī yurdı bekleyesi. Senüŋ Mevlāŋdur (5) benüm daḫı Mevlāmdur dėdi durı geldi. Neşvāne ḫātūn daḫı ol nāzük libāsları çıḳardı dökdi. (6) Ol daḫı ancılayın bir eski yabāna atılmış bir keçe buldı. Ol nāzük teninüŋ üzerine çıplaḳ ol keçeyi (7) berkitdi. İkisi daḫı bile birer keçe geyüp bu sarāydan çıḳdılar yöriyü vėrdiler. Bu ḫazīnelerden ve bunca (8) niʿmetlerden kendülere bir öyün etmek ve bir içim ṣu daḫı almadılar çıḳdılar gitdiler. Ṣabaḥ oldı. Bu sarāyuŋ (9) ḫalḳı durı geldiler. Gördiler ne sulṭān var ve ne ḫātūn var? Ḳaftanları göŋlekleri hep dökilmiş (10) yatur. İsteyü gördiler bulmadılar. Şehre ġulġula düşdi. Hep ulu kiçi cemʿ oldılar feryād zārīler (11) eylediler yaslar eylediler. Āḫir

---

679 ... Şüphe yok ki Allah, koruyanların hayırlısıdır ve o, merhametlilerin en merhametlisidir. Kur'ân, XII. Yusuf Sûresi, 64. âyet. KKM. 276. (... Pes Tanrı yigrekdür, saklamakdın yana; dakı Ol, rahmat kılıcıların rahmat kılıcırağıdur. (12) Sûratü Yûsuf, 64. âyet. SKT. 184, ... Pes Allâh ziyâde eyüdür şaḳlamaḳda ve Allâh esirgeyicilerin ziyâde esirgeyicisidir. 13. cüz, Sûretü Yûsuf, 64. âyet. KTC. 2-164, فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ Pes -Celle ve ʿalā- nigehbân *[nigeh-bān* نگهبان *Far. dîdebân, bekçi, ḥâris. Terc. 2-220.]* olduḳda cümle nigehbânlardan yegrekdür anı ana ışmarlarım. وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ Ve kendüdür esirgeyenlerin ziyâde esirgeyicisi. 13. cüz, Sûretü Yûsuf, 64. âyet. TZA. 1-374, ... Allah en hayırlı koruyucudur. O, esirgeyicilerin de esirgeyicisidir. Yûsuf Sûresi, 64. âyet. KHMK. 2-78)

eyitdiler: Meger bu sarāyda bir cān-aver durdı bunları yutdı çıplaḳ (12) döşekde yaturken dėdiler. Belī! Gerçekdür yuduldılar bunlar ʿışḳ nehengine. Pes bunlar vardılar (13) beytu'llāhda mücāvir oldılar. ʿİbādete ṭāʿate riyāżete ve mücāhede-i nefse meşġūl oldılar. Bunlaruŋ (14) yėrine geldi bir kimesne daḫı pādişāh oldı. Ol ḫazīneler ṭolu māllar ve şehrler ve köyler ve ḳullar ve cāriyeler (15) ve ṭavīleler ṭolu atlar ve develer cemīʿ-i ne-ki var-ise ol sulṭān olan kişi hep aldı. Ammā bunda (15) ādem yudar cān-aver vardur dėyü artuḳ kimesne daḫı girüp ol sarāyda sākinlenmedi. Bu sarāy şöyle (17) mezbele olup ḳaldı. Bu sarāyuŋ āletin aldılar bir yaŋa bir sarāy daḫı yapdılar. Ėy ʿazīz kişi! Dünyāyı terk (220a-1) ėdicek şöyle terk ėtdiler. ʿIş gelicek kişiye şöyle ḫarāb ėder ve kişi Allāha dönicek şöyle döner. (2) Ebyātü li'l-mü'ellifi'l-faḳīr -Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi-

Her kime ki şuʿle bıraḳdı bu ʿışḳ
ʿĀleme düpdüz anı çekdi bu ʿışḳ (3)
ʿAlemüŋ naḳşı anı aldamadı
Her kimüŋ kim göŋline aḳdı bu ʿışḳ
Tāc u aṭlas ṭonları ḳıldı palās (4)
Taḫtlarından şāhları yıḳdı bu ʿışḳ
Yazılarda mecnūnı ḥayrān ḳodı
Leylīye çün bir naẓar baḳdı bu ʿışḳ (5)
Hem-dem oldı bir nefes Manṣūr-ile
Boynına urġanını ṭaḳdı bu ʿışḳ
Hārūtı Mārūtı indürdi yėre (6)
Zühreyi aldı göge çıḳdı bu ʿışḳ
Niçelere baġladı zünnārını
Zühd ḫırmānın oda yaḳdı bu ʿışḳ[680] (7)
Eşref Oġlı Rūmī ʿışḳa berk yapış
Çün saŋa da geldi yolaḳdı bu ʿışḳ[681]

ʿAzīz-i men![682] Kişiye ʿināyet-i (8) İlāhī gelicek şöyle olur: İki cihān ẕerrece gözine

---

680 10 hece

681 Vezni: 11'li hece vezni

682 Azīzim!

gelmez. Çün bunlaruŋ ḥālleri bu araya yėtişdi. Bir niçe (9) yıldan ṣoŋra şeyḫ gene Mekkeye gider oldı. Yolı gene Başra şehrine uġradı. Şehrde bir arada dervīşlerle (10) ḳondı. Döndi dervīşlerine eydür: Şunda bir işcegez başardum gibi idi. Bir kimseye naṣīḥat ėtdüm (11) tevbe vėrdüm idi. Göreyim naṣīḥatüm eŝer eyledü mi? Göreyim dėdi ve tevbeleri üzerine ŝābit olup (12) durdular mı? dėdi. Çıḳdı gitdi. Giderek ol sarāyuŋ öŋine geldi. Gördi-kim ol sarāy ḫarāb olmış (13) mezbele ve itler yataġı olmış. ʿAzīz! Bu ʿışḳ ʿāşıḳuŋ hem ṣūretin hem mekānın ḫarāb eyler. Bir-ez vaḳt (14) bu sarāyuŋ öŋinde durdı. Bir kişi geldi. Şeyḫ ol kişiye ṣordı. Eydür: Şunda ilerü bir sarāy var-idi (15) gibi ve bir pādişāh bu sarāyda oturur-idi. Şimdi bu sarāy ḫarāb olmış ola mı? dėr. Ol kişi eydür: (16) Belī! İlerü bunda bir sarāy var-idi. Bir sarāy idi-kim hīç bir pādişāhuŋ bunuŋ gibi sarāyı yoġ-idi. (17) Bunda bir pādişāh otururdı kim anuŋ zamānında anuŋ gibi pādişāh daḫı yoġ-idi. İllā kim (220b-1) bu sarāyda bir cān-aver düridi erini ʿavretini bile yutdı giderdi. Ol ḳorḳudan bu sarāyda (2) ayruḳ kimse gelüp sākinlenmedi dėdi. Manṣūr-u ʿAmmār -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- bildi-kim başarduġı (3) iş taḥḳīḳ oldı. Be-ġāyet ferāḫ olup El-ḥamdü li'llāhi kim bizüm daḫı sözümüz eŝer eylemiş ola dėdi. (4) Biz daḫı şeyṭān elinden bir kişi almış olavuz ve nefs bendinden bir kişi ḳurtarmış olavuz (5) ve dünyā zindānından bir kişi çıḳarmış olavuz dėdi. Daḫı ḳalḳdı gitdi. Bu şehrden çıḳdı. Zamān-ile (6) Mekkeye vardı. Bir gün Mekkeyi ṭavāf ėderken şeyḫ gördi-kim bir yigit beŋzi ṣararmış ṣaçı ṣaḳalı (7) ḳarcaşmış teni ġāyet incelmiş arıḳ olmış gözleri çuḳur olmış bir degnecük eline almış (8) Kaʿbeyi ṭavāf eyler. Yap yap arḳasına bir keçe pāresi geymiş bitlerüŋ biŋi girür biŋi çıḳar. Baġrını (9) delik delik eylemiş. Çün-ki bu yigit şeyḫi gördi şeyḫüŋ ayaġına düşdi aġladı. Eydür: El-ḥamdü li'llāhi (10) ki ārzūm şeyḫüŋ mübārek cemālin görmek idi. Gördüm dėdi. Şeyḫ eydür: Sen kimsin? dėr. Yigit (11) eydür: Ol Başra şehrinüŋ sulṭānıyam kim senüŋ ʿĪsā nefesüŋ benüm ölü göŋlümi diriltdi dėr. (12) Şeyḫ göŋlinden eydür: Ḳanı bunuŋ ol sulṭānlıġı uluġı? Nefīs yėyüp nefīs geydükleri. Yā bunuŋ (13) ol cemāli dėdi. Şimdi eski keçe içinde baġrını bitler delük delük eylemiş ʿışḳ bunları (14) nereye bıraḳmış dėdi. Şeyḫ aġladı. Döndi eydür: Yā yigit! Ḳanı senüŋ ḫātūnuŋ Nişvāne ḫātūn? (15) dėdi. Ol yigit eydür: Ḥāli ġāyet żaʿīf olmışdur. Bir yėrde düşmişdür yatur. Mekkeyi ṭavāf (16) ėtmege daḫı gelimez. Ammā ārzū ėder kim sulṭānuŋ mübārek yüzini göre daḫı ölür-ise andan (17) öle dėr. Şeyḫ eydür: Yöri varalum anı daḫı görelüm dėr. Vardılar gördiler kim kendüden gitmiş (221a-1) yatur. Ol yigit ilerü vardı eydür: Yā Neşvāne!

Aç gözüŋi dėr. Uş ol bizüm şeyḫimüz sulṭānımuz (2) geldi dėr. Neşvāne ḫātūn gözin açdı. Şeyḫi gördi. Ṭurı geldi şeyḫüŋ ayağına düşdi. (3) Şeyḫ gördi-kim Neşvāne ḫātūn dahı ne beŋzer buŋa. Ol dahı bir eski keçe geyer. Bitlerüŋ biŋi girür (4) biŋi çıḳar. Bu ḫātūn arḳasındağı keçesi-y-le şeyḫüŋ ayağına düşdi. Neşvāne ḫātūn bir kerre ıncḳurdı. (5) Şeyḫüŋ ayağında cān vėrdi. Bunı gördi ol yigit dahı şeyḫüŋ ayağına düşdi ol dahı (6) şeyḫüŋ ayağında cān vėrdi. Şeyḫ bunları gördi. Eyitdi-kim: Zihī ʿāşıḳ ṣādıḳlar kim cān vėrmeyince (7) durmadılar dėdi. Gör imdi ḳardaş! Gerçek tevbe ėtmek nice olurmış? Hem yoldaşların terk (8) ėtdiler hem ṭonların degişdürdiler ve hem yėmeklerin degişdürdiler ve hem mekānların degişdürdiler. Maḥbūb-i (9) Ḥażret oldılar. Şeyḫ dahı bunlaruŋ bu ḥāllerin gördi. Kendünüŋ ol ṭāliblığı vaḳti öŋine düşdi. (10) kim kendü dahı bu yolda nice cān-bāzlıḳ ėdüp dururdı. Dahı şeyḫ ağladı. Şol ḳadar ağladı-kim (11) bī-ḫud olup düşdi. Bir zamān yatdı bir-ez zamān kendüye geldi. Ṭurı geldi bāzāra vardı. (12) Kefen aldı getürdi-kim bunlaruŋ ḳaydın görüp ḥaḳḳına ḳoya. Gördi-kim yunmış kefenlenmiş ikisi dahı (13) birbirlerin yanında yaturlar. Şeyḫ taʿaccübe vardı kim bunları kim yudı kefenledi. Şeyḫüŋ sırrına bir nidā (14) yėtişdi-kim: Yā Şeyḫ! Sen bunlaruŋ namāzını ḳıl. Dahı bunları bize ışmarla ḳo. Bunlar bizüm içün cān (15) terk ėtdilerse bir dahı dīẕārımuzı bunlara ḳan bahā vėrdük. Bunlar bizüm içün bu fānī dünyānuŋ (16) fānī beglicegin terk ėtdilerse ve fānī sarāyların ḳodılarsa biz dahı sekiz uçmağımuzı anlara (17) milk eyledük ve ol ebedī milkde anları ebedī sulṭān eyledük dėnildi. Şeyḫ bunlaruŋ tiz namāzın (221b-1) dervīşler-le ḳıldı. Dahı bunları defn eylediler. Baʿżı ʿārifler eyitdiler: Bunlar defn olunmadı. (2) Namāzın ḳıldılar hem-ān bunlaruŋ ikisi bile ġā'ib oldılar dėdiler. Nice oldı bilmezler. Şiʿrü (3) li'l-mü'ellifi'l-faḳīr -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh-

Kīm-kī dost yolına terk-i cān ėder
Dost aŋa dīdārını iḥsān ėder (4)
Kim bu fānī dünyāyı terk eylese
Dost ebed milke anı sulṭān ėder
Dost içün nefse murād vėrmeyeni (5)
Dost sekiz uçmağı erzānī ėder
Dost elinden cām u ʿışḳı nuş ėden
Sırr-ı maʿşūḳı nite bühtān ėder (6)
ʿĀḳıbet Manṣūrlayın esrük delü

Ol Ene'l-Ḥaḳ dārını seyrān ėder
Cān vėrenler ḳan bahā dīẕār alur (7)
Ṣanma bu bāzārı her bī-cān ėder
Eşref Oğlı Rūmī cān terk ėden
Her nefes dost elini cevlān ėder (8)

Ḥikāyet: Benī İsrā'il zamānında bir azğūn ʿavret vardı. Ġāyet cemīle idi. Ḫalḳı cemāl-ile (9) aldardı fitnelendürürdi. Evinüŋ ḳapusın açıḳ ḳor-udı. Ḳapusına ḳarşu bir taḫtı vardı. (10) Ol taḫta çıḳar otururdı. Geleni geçeni fitneye bırağurdı. Her kim görse anı aŋa ʿāşıḳ olup fitnesi (11) ṭuzāğına ṭutılurdı. Bir daḫı göreyim dėse görmek istese bir ḳaç fülūrīsin alurdı. Gine aŋa (12) gözükürdi. Ol şehrde bir ʿābid ve bir tā'ib kişi vardı. Nā-gāh bir gün anuŋ yolı ol ḫātūnuŋ (13) ḳapusı öŋine uğradı gözi ol ʿavrete ṭuş oldı. Der-ḥāl anuŋ fitnesi ṭuzāğına bu daḫı (14) ṭutuldı. Tiz döndi evine geldi. Nefsine mücāhede ėtmege meşġūl oldı. Mücāhede-i nefs ile başarımadı (15) Allāha tażarruʿlar ėde gördi. Göŋlinden ol ʿavreti çıḳarımadı. Necegezi var-ise hep ṣatdı fülūrīye (16) vėrdi. Götürdi ol fülūrīyi ol ʿavretüŋ ḳapusına vardı eyitdi: Şu fülūrīcigim al daḫı beni ne (17) eylerseŋ eyle dėdi. Ol ʿavret buyurdı ādemlerine fülūrīyi aldılar. Bir vaḳt taʿyīn ėtdiler. Ol vaḳtde (222a-1) gelesin dėdiler. Ol vaḳt olıcaḳ ol ʿābid miskīn gine ḳapuya vardı içerü girdi. Ol (2) ḫātūn anı aldı taḫtına geçürdi. Çün-ki bu ʿābid tā'ib buŋa elin ṣunmaḳ diledi. Göŋline düşdi-ki: (3) Ben bir ʿābid tā'ib ṣūfī kişi olam. Meşāyiḫ elin alup tevbe ėtmiş olam. Bunca ʿibādet-ile ṭāʿat-ile (4) Allāhdan ḳorḳmayam ve Resūlinden utanmayam meşāyiḫüŋ sırrını ḥāżır görmeyem. Duram bir avretüŋ (5) ḳapusına gelem. Şimdi ḫod Allah beni göre durur dėdi. Daḫı bu tā'ib kişi ditredi ḳorḳdı. Ḳorḳusından (6) beŋzi ṣaradı ḫazān gibi oldı. Bir kerret derūnından derd-ile āh! ėtdi. Ol ḫātūn çün bunı gördi (7) eydür: Yā ṣūfī! Saŋa ne oldı-kim böyle ditrersin beŋzin böyle ṣaradı dėr. Ṣūfī eydür: Ben Tanrumdan (8) ḳorḳdum baŋa destūr vėr. Vėrdügim fülūrīcik saŋa ḥelāl olsun dėdi. Daḫı hem-ān ḳalḳdı yörüyü vėrdi. (9) Ol ḫātūn eydür: Aduŋ nedür ve evüŋ ḳandadur? Ol ʿābid evini adını ṣalı vėrdi gitdi. Ol (10) ʿavret baḳa ḳaldı. Ol ṣūfī vāveylāh dėyü ağlayu gitdi. Geldi evine. Geldi kendü ḥāline meşġūl (11) oldı. Bu ʿazīzüŋ tevbesi ve ḳorḳusı bu ḫātūna eṡer eyledi. Bu ḫātūnuŋ daḫı içine ḳorḳu düşdi. (12) Vāh baŋa! Bu ṣūfīnüŋ henūz evvel işleyüşidür. Benüm ḥālüm ne ola kim ben bunca yıllardur kim bu günāhı (13) işlerin. Anuŋ Taŋrısıdur daḫı benüm Taŋrum daḫı dėdi. Tiz ḳapusını yapdı tevbe eyledi. Ol kemḫā (14) donlarını çıḳardı ṣatdı. Eski donlar

geydi. Oturdı ʿibādete meşġūl oldı bir niçe zamān. (15) Bir gün ol ḫātūn eydür: Varayım ol ʿazīzi göreyim vaḳt ola daḫı beni ḥelāllıġa ḳabūl eyleye (16) dėdi. Ben daḫı andan dīnüm maṣlaḥatın ögrenem dėdi. Mālını rızḳını ḳulını ḫalāyıḳını cemʿ eyledi (17) uydurdı. Ol ʿazīzüŋ ḳapusına geldi ḳaḳdı. Bir ḫiẕmetkār çıḳdı. ʿĀbid içerüde mi? dėyü (222b-1) ṣordı. İçerüdedür dėdiler. Kerem eylesün bir ḫayr niyyet içün gelüp dururın. Ṭaşra çıḳsun dėdi. (2) Girdiler. Ol ʿazīze dėdiler. Ol ʿazīz daḫı ṭurı geldi. Ṭaşra çıḳdı. Gördi-kim ol kendüyi yoldan (3) çıḳaran ʿavretmiş. Bir kerre ḫayḳırdı düşdi cān vėrdi. Ol ḫātūn müteḥayyir ḳaldı-kim bir kişi bir kerre (4) tevbesin ṣımaġa ḳaṣd ėtdi. Henūz ṣımadı ḳorḳusından düşdi cān vėrdi. Ėy bī-çāre! Sen kim (5) niçe tevbeler ḫarāb ėdersin hīç ḳırmazsın dėdi. Vardı gitdi ol ʿazīzüŋ bir ḳardaşı (6) vardı. Ġāyet ṣāliḥ kişi-y-di. Aŋa vardı. Cemīʿ-i mālını ḳulını ḫalāyıḳını Allāh yolına hep aŋa vėrdi (7) ve andan ṣoŋra ol ḫātūnuŋ ol kişiden on oġlı oldı. Onı daḫı ʿālimler ṣāliḥler oldılar (8) ol tevbe berekātında ve ḳorḳu berekātında. Ėy ʿazīz! İmdi tevbe üzerine şöyle muḥkem durmaḳ (9) gerekdür kim cān vėreler tevbeyi ṣımayalar. Tevbeyi şöyle ėtmek gerekdür kim ol tevbe sebebi-y-le niçeler (10) daḫı tevbeye geleler ve ʿÖmer ḥażreti -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Tevbeyi şöyle eylegil kim siz yarlıġanduġuzdan (11) ṣoŋra niçeler daḫı ḳurtarasız dėdi ve ʿAlī ḥażreti -Raḍiya'llāhu ʿanhu- eydür: Tevbe midür ol-kim mücerred kendin (12) ḳurtara? dėr. Tevbe oldur kim anuŋ tevbesi-y-le niçeler daḫı ḳurtılalar. Yaʿnī dėmek olur kim: Kendü (13) necāt bulduġından ṣoŋra niçeler daḫı ḳurtılalar. Yaʿnī dėmek olur kim: Kendü necāt bulduġından ṣoŋra (14) niçeler daḫı necāt bulmaġa sebeb ola dėmek olur. Ėy bī-derd! Sen ki bunca tevbeler ėdersin (15) velī bir ḫuyıŋ daḫı taġyīr eylemezsin bayaġı muhmel ḫularuŋ ve muhmel yoldaşlaruŋ daḫı durur. Pes (16) bunlar nedendür hīç bilür misin? Andandur kim: Tevbe eylersin şarṭların birine getürmezsin. Şol (17) yuḳaru dėdügim gibi kim: Yoldaşlaruŋı ve yėmegüŋi ve kisvetüŋi degişdürmek kim vācibdür. Anlara (223a-1) muḳayyed olmazsın ve ṣuleḥā ṣoḥbetine mülāzemet ėtmezsin. İşiŋü gücüŋi ḳoyup bir laḥẓa varup anlaruŋ yüzine (2) baḳmazsın ve baḳmaġı ġanīmet bilmezsin. Şunı taḥḳīḳ şöyle bil kim iki cihānuŋ saʿādeti bu ṣoḥbetden (3) ḥāṣıl olur. Beyt:

Kīmiyā ister iseŋ gel ṣoḥbet-i dervīşlerüŋ
Salṭanat māyesidür bil himmeti dervīşlerüŋ (4)
Ṣūretā ḫor u ḥaḳīr olduḳların baḳmaŋ anuŋ
Felk-i aṭlasda urılur nevbeti dervīşlerüŋ

Leyse (5) fī ḥubbin siva'llāh[683] dėyenin ṭaŋlama kim
Daḫı bundan öte vardur ḳurbeti dervīşlerüŋ[684]

ʿAzīz! Bunlaruŋ (6) ṣoḥbetleri mü'essirdür. Bunlara muṣāḥib olı görmek gerekdür. Tā ki bunlaruŋ muṣāḥebetinden saŋa (7) daḫı gele bir nūr yėtişe kim ol nūr-ile yüceden yüceye yėtişmege ḳaṣd ėdesin. Himmetüŋ yüzüni yuḳaru (8) dutup esfelden dönderesin. Zīrā bunlaruŋ himmetleri dā'im aʿlāyadur ve fāsıḳlara yoldaş olma. (9) Fasıḳuŋ himmeti esfeldür. Fāsıḳlara yoldaş olan cehennem deriŋlerine iner kim aşağadan aşağadur ve (10) ṣuleḥāya yoldaş olan cennet derecelerine çıḳar kim yüceden yücedür. Beyt:

Yüce dut himmetüŋi kim Ḳādir (11)
Ḳadr-i himmetüŋ deŋli arturur miḳdār[685]

Ve Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur kelām-u ḳadīminde: وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ Ve teʿāvenū ʿale'l-birri ve't-taḳvā (12) ve lā teʿāvenū ʿale'l-iṣmi ve'l-udvāni.[686] Pes ṣūleḥāyı ġāfil görmek olmaz bunlaruŋ derūnında dāyim (13) istimdād istemek bunlaruŋ etegine berk yapışı görmek gerekdür. Ėy ʿazīz ḳardaş! Beytü li'l-mü'ellifi'l-faḳīr -Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi- (14)

Şeker yėr-iseŋ şehrini Mıṣr eyle tamāmet
Laʿle hevesüŋ var-sa Bedeḫşān etegin ṭut (15)
Ger ins ü melek dīv ü perī saŋa ḳul olsun
Sen senlīgī terk eylē Sülēymān etegin ṭut (16)
Bağbānı görüp yoluŋı bağdan ṣapıdınca

---

683 Sevgide Allah'tan başkası yoktur.

684 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

685 Vezni bozuk.

686 ... İyilik etmek ve kötülükten sakınmak hususunda birbirinize yardım edin, suç işlemek ve düşmanlık etmek için yardımlaşmayın... Kur'ân, V. Mâide Sûresi, 2. âyet. KKM. 121. (... Dakı arka virişin eylük üzere, dakı sakınmak üzere; dakı arka virişmen yazuk üzere, dakı zulm eylemek üzere... (5) Sûratü'l-Mâide, 2. âyet. SKT. 78, ... Ve biri birinize meded edin eyü işligin üzerine ve şaḳınmaḳ üzerine ve biri birinize meded etmeyin günâh işlemek üzerine... 6. cüz, Sûretü'l-Mâ'ide, 2. âyet. KTC. 1-174, وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى Ve eylük ve perhîzkârlıḳ üzere biri birinize yardım edin. وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ Ve yamanlıḳ ve sitemkārlıḳ üzere biri birinize yardım etmeŋ. 6. cüz, Sûretü'l-Mâ'ide, 2. âyet. TZA. 1-170, ... İyi işe ve taḳvaya yardım edin, masiyet ve taaddiye yardım etmeyin... Mâide Sûresi, 2. âyet. KKTA. 107, ... İyilik etmek, fenalıkdan sakınmak hususunda biribirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak hususunda yardımlaşmayın... Mâide Sûresi, 2. âyet. KHMK. 1-221)

Bağlarda müsellem yöri bağbān etegin ṭut[687] (17)

Ėy cān! Eger sen daḫı tevbe şarābından içüp mest-i ebedī olmaḳ dilerseŋ zinhār ve zinhār fuḳarā (223b-1) ṣoḥbetinden ayrılma ve anlaruŋ meclislerine çoḳ mülāzemet eyle ve meşāyiḫ elin berk ṭut kim bunlar (2) tevbe şarābın yükler yükler çekerler. Anuŋ içün bu günāhkār miskīnler anlaruŋ öŋlerinde dizlerin (3) çökerler ve bu meşāyiḫler cān gözinüŋ tūtiyālarını batmanlar-la getürürler. Anuŋ-içün bu ṭālib-i miskīnler (4) necegezleri var-ise anlaruŋ ḥużūrlarına getürürler ve bu meşāyiḫler daḫı kendülere şürūṭ-ile mülāzemet (5) ėden ṭāliblere ol şarābdan ṭolu ṭolu içürürler. Mest ü ḥayrān ėdüp iki cihāndan geçürürler. (6) Pes mest olup bahādur olmayınca pervāne-ṣıfat olup şemᶜ ᶜışḳına kendüleri atmazlar (7) ve bu meşāyiḫler ol batmanlar-la getürdükleri tūtiyādan ṭāliblerinüŋ cānları gözine çekerler. Anlar (8) daḫı anuŋ-içün ev barḳ oğul ḳız māl ḫānumān ad şan ᶜizzet erkān terk ėdüp dost iline (9) pervāz edüp uçarlar. ᶜAzīz! Bu meşāyiḫler kim vardur her bir zamānında bir Süleymāndur. Zihī (10) Süleymān kim bunlardur. Nefs dīvlerini zencīre çekmişlerdür. Pes ṭālib olanlar daḫı bu meşāyiḫe (11) tirkeşüp ḳorḳu ḳamçısın ele alup ṭurmadın nefsi bunlaruŋ yanınca sürmek gerekdür. Yoḳsa (12) hergiz emīnlik göstermek olmaz ve meydān vėrmemek gerekdür. Eger nefse meydān vėrüp (13) nefsüŋ meydānın gėŋ ėderseŋ nefs fitneye ve te'vīle ṭālib olur. Gėrü ḳalan ṭālibleri daḫı (14) fitneye bırağur. Pes nefsüŋ meydānı ṭar olduḳca ḳorḳu ġālib olur. Ol Ḥaḳ -Teᶜālā-dan (15) ḳorḳduḳca cemīᶜ-i maḫlūḳāt andan ḳorḳar olur göŋül nūrlanur. Göŋilüŋ nūrınuŋ eseri yüzinde (16) ẓāhir olur ve eger nefsüŋ meydānın gėŋ ėderse göŋül ḳararur. Göŋül ḳararıcaḳ ḳorḳusı (17) gider. Ḳorḳu gidicek her nesneden bu kez olar ḳorḳar olur ve Ḥaḳ -Teᶜālā- Ḳur'ānda: فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ Fe-lā teḫāfūhum (224a-1) ve ḫāfūni.[688] dėdügi buŋa işāretdür ve daḫı ḳorḳu dėdükleri tiryāḳdur ve emīnlik dėdükleri (2) ağudur ve emīnlik ağusından ṣaḳınmaḳ gerekdür kim āḫir zevāli īmāna sebebdür ve ḳorḳuyı (3) arturmaḳ gerekdür kim

687 Vezni: Mefᶜūlü / mefāᶜīlü / mefāᶜīlü / faᶜūlün

688 ... Onlardan korkmayın, benden korkun... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 175. âyet. KKM. 82. (... Pes korkman anlardan; dakı korkun benden... (3) Sūratü Âl-i İmrân, 175. âyet. SKT. 54, ... Pes siz ey Müslümânlar! Ḳorḳmaŋ kâfirlerden ve ḳorḳuŋ benden... *F. Yaᶜnî ol kimse ki ḫaber getirdi şu kimesneye, şeyṭân taᶜlîm etmiş idi.* 4. cüz, Sûretü Âl-i ᶜİmrân, 175. âyet. KTC. 1-117, فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ Pes anlardan ḳorḳmaŋuz. وَخَافُونِ Ve benim fermânıma muḫâlefet etmeden ḳorḳuŋ. 4. cüz, Sûretü Âl-i ᶜİmrân, 175. âyet. TZA. 1-117, ... Onlardan korkmayın. Benden korkun... Âl-i İmrân Sûresi, 175. âyet. KKTA. 74, ... Öyle ise siz onlardan *(onun dostlarından)* korkmayın, benden korkun... Âl-i İmrân Sûresi, 175. âyet. KHMK. 1-154)

ḳorḳu ehlinden Allāh rāżī olur. Nite-kim Ḳur'ānda buyurur: رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ Raḍiya'llāhu ʿanhüm (4) ve raḍū ʿanhu ẕālike li-men ḫaşiye Rabbehū[689] dėr ve bu ḳorḳu mü'minlere ġāyet gerekdür. Gerek olduġından (5) Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur: وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ Ve ḫāfūni in küntüm mü'minīne.[690] dėdi. Yaʿnī: Ḳorḳuŋ benden eger mü'minseŋüz dėmek (6) olur. Dāvūd peyġam-bere Ḥaḳ -Taʿālā- vaḥy edüp eyitdi-kim: Yā Dāvūd! Ḳorḳ benden şol yırtıcılar elinde (7) olanlar ḳorḳduġı gibi kim benüm ḫışmumdan emīn olasız dėdi. Pes bir kişi tevbe ėdüp tevbesi (8) üzerine ṭurmaġa ḳorḳu daḫı gerekmiş. Resūl ḥażretine Ḥaḳ -Taʿālā-: لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ Li-yaġfire leka'llāhu mā teḳaddeme min ẕenbike (9) ve mā te'aḫḫare[691] dėmiş-iken geçmiş geçmiş günāhını ve gelecek günāhını baġışlamış iken her günde yėtmiş kerret istiġfār (10) tevbe ėderdi. Şöyle ki Ṣaḥīḥ-i Buḫārīde gelür. Rivāyetdür: عَنِ الاَعَزِّ الْمَغْرِبِى اِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمْ قَالَ اِنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي وَاِنِّى لَاَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ وَاَتُوبُ اِلَيْهِ اَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً ʿAni'l-eʿizzi'l-maġribi inne Resūla'llāhi ṣalla'llāhu (11) ʿaleyhi ve sellem ḳāle innehū le-yüġānü ʿalā

---

689 ... Allah razı olmuştur onlardan ve onlar da razı olmuşlardur ondan; ve bu mükâfat Rabbinden korkanadır. Kur'ân, XCVIII. Beyyine Sûresi, 8. âyet. KKM. 731. (... Hoşnûd oldı Tanrı anlardan, dakı hoşnûd oldılar andan. Şol anundur ki korkdı Çalabı'sından. (98) Sûratü'l-Beyyine, 8. âyet. SKT. 540, ... Ḫoşnûd oldı Allâh anlardan, ve ḫoşḥâl oldılar Allâhdan. İşbu vaʿde ol kimesne içindir ki ḳorḳdı kendü Rabbisinden. 30. cüz, Sûretü'l-Beyyine, 8. âyet. KTC. 4- 223, رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ Tanrı -Taʿâlâ- kendülerden ḫoşnûd oldı ki sezâlarında ziyâde kendülere mükâfât etdi. وَرَضُوا عَنْهُ Ve anlar Tanrı'nın ʿaṭâsından hoşnûd oldılar. Zîrâ nihâyet emniyetlerine yetişdiler. ذٰلِكَ Bu cezâ ve rıżâ. لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ Şol kimesneye ki Perverdigârından ḫavf edüp küfr ve ʿişyân etmedi. 30. cüz, Sûretü'l-Beyyine, 8. âyet. TZA. 2-452, ... Allah onlardan hoşnuttur, onlar da Allâh'tan hoşnuttur. İşte hoşnutluk Rabbinden korkan kimseye mahsustur. Beyyine Sûresi, 8. âyet. KKTA. 600, ... Allah bunlardan razı olmuştur bunlar da ondan hoşnut olmuşlardır. İşte bu *(saadet)* Rabbin *(in ikâbın)* dan korkan *(lar)* a mahsustur. Beyyine Sûresi, 8. âyet. KHMK. 3-439)

690 ... Benden korkun inanmışsanız. Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 175. âyet. KKM. 82. (... Dakı korkun benden, eger olasız mü'minler. (3) Sûratü Âl-i İmrân, 175. âyet. SKT. 54, ... Pes siz ey Müslümânlar! Ḳorḳuŋ benden eger mü'min iseniz. *F. Yaʿnî ol kimse ki ḫaber getirdi şu kimesneye, şeyṭân taʿlîm etmiş idi.* 4. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân, 175. âyet. KTC. 1-117, وَخَافُونِ Ve benim fermânıma muḫâlefet etmeden ḳorḳun. اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ Eger Ḫudâ'nın vaḥdâniyyetine ve peyġamberin Ḥaḳ olduġuna taṣdîḳ ederdiniz. 4. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân, 175. âyet. TZA. 1-117, ... Artık mümin iseniz; benden korkun. Âl-i İmrân Sûresi, 175. âyet. KKTA. 74, ... Benden korkun; eger iman etmiş *(kimse)* lerseniz. Âl-i İmrân Sûresi, 175. âyet. KHMK. 1-154)

691 Allah, ümmetinin önce yapılan ve sona kalmış olan suçlarını sana bağışlasın... Kur'ân, XLVIII. Fetih Sûresi, 2. âyet. KKM. 605. (Tâ yarlıġaya sana Tanrı, anı kim ilerü geçdi yazuğundan *yaʿnî câhiliyyet zamânında,* dakı anı kim sonra kaldı... (48) Sûratü'l-Feth, 2. âyet. SKT. 421, Fetḥin ʿâḳıbeti şudur ki yarlıġar senin içün Allâh ol şey' ki geçdi sâbıḳda senin günâhından ve yine ol şey' ki gerü ḳaldı senin günâhından... 26. cüz, Sûretü'l-Feth, 2. âyet. KTC. 4-90, لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ Fetḥ içün ʿilletdür yaʿnî ol fetḥ, Ḫudâ -ʿAzze ve celle- saŋa ḳıldı tâ ki cihâd sebebiyle terk-i ûlâ olan günâhından geçmiş olanı ve gelecegini senin için maġfiret ede. 26. cüz, Sûretü'l-Feth, 2. âyet. TZA. 313, Bununla Allah evvelki sonraki günahını yarlığayacak... Fetih Sûresi, 2. âyet. KKTA. 512, *(Bu)* geçmiş ve gelecek günahını Allah'ın yarlığaması içindir... 3-186)

ḳalbī ve innī le-estaġfiru'llāha ve etūbü ileyhi ekṣere min seb'īne merreten (12) Ḥadīṣüŋ ma'nīsi budur kim: Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- buyurur: Benüm ḳalbüme bir perde gelür. Ben (13) daḫı Allāha istiġfār ve tevbe ederem günde yėtmiş kerre ve-yā-ḫud yėtmişden daḫı ziyāde. Ammā (14) bunda bir söz daḫı vardur. Oldur ki: Çün Resūlüŋ geçmiş günāhını ve gelecek günāhını Ḥaḳ -Ta'ālā- (15) bağışladı. Yā bu tevbe istiġfār ėtdügi neden ötürü idi. Pes Resūlüŋ günde yėtmiş kerre (16) tevbe istiġfār ėtdügi her günde anuŋ mübārek ḳalbine vāridātdan ve feyż-i İlāhīden yėtişürdi. (17) Bir vech-ile ki ol gün ṣoŋra gün yėtişene ḥicāb olurdı. Çün-ki naẓar ėder görürdi der-ḥāl (224b-1) tevbe istiġfār ėtderdi ve-yā-ḫud günde yėtmiş kerret istiġfārı ve tevbesi ve sāyir ṭā'ati ümmeti içün (2) idi ve-yā-ḫud ümmetine ta'līm içün idi ve Resūlüŋ ḫod günden güne ḳurb u viṣālde-y-idi teraḳḳīde (3) idi -Allāhu a'lem.- Ėy ḳardaş! Çün-ki tevbe ėtmek şarṭlarını vācibleri bildüŋ ve tevbe ėdicek nice (4) ėtmek gerek imiş işitdüŋ. Gel imdi bu kez teslīmligi işit kim nicedür ve teslīmlik daḫı ol (5) mürīd olup şeyḫ ėdindügi kişinüŋ eline kendüyi vėrmekdür ve ısmarlamaḳdur. Bir vech-ile kim hīç (6) kendüye bir içim ṣuyı daḫı şeyḫ destūrınsuz içmeye. Kendüyi bi'l-külliye şeyḫe ısmarlamaḳdur kendü (7) aradan çıḳmaḳdur ve ṭālib kim kendüyi şeyḫe ısmarladı vardı gine bayağı gibi maṣlaḥatında evinde (8) barḳında işinde gücinde oldı. Eyle olsa gine irādeti tamām olmaz ve şeyḫe tamām mürīd olmış (9) olmaz. Bunuŋ gibi eksük irādet-ile hīç bir şeyḫden naṣīb olmaz. Mürīd olıcaḳ mürīd olmaḳ gerekdür (10) gerçek mürīdler gibi ve-yā-ḫud muḥib olmaḳ gerekdür gerçek muḥibler gibi. Muḥiblerüŋ daḫı ḥāli bir dürlü daḫıdur. (11) Anı daḫı işidesin. -İn-şā'a'llāhu.- Pes murīd olmayup muḥib olmayıcaḳ ḫod münkir olmış olur. (12) Münkire ḫod gine kimseden meded yoḳdur. Ėy ḳardaş! Pes mürīdem dėrsin ve-yā muḥibem dėrsin ve-līkin (13) sözüŋde gerçek degülsin. Zīrā kendüyi şeyḫe teslīm ėtmek gerek. Ammā nice teslīm ėtmek gerek? (14) Şol ölü yuyıcıya meyyit nice teslīm olursa mürīd daḫı şeyḫe şöyle teslīm olmaḳ gerek. Pes (15) mürīd kendüyi ölü bilmek gerekdür. Şeyḫi ölü yuyucı bilmek gerekdür. Var şol ölülere naẓar eyle gör kim (16) ol ġassāl ol ölüye nice eyler yur-iken ıssı ṣu ḳoyduŋ ve-yā ṣovuḳ ṣu ḳoyduŋ dėr mi ve-yā (17) ḳatı ṭutduŋ ve-yā arḳun ṭutduŋ dėr mi ve-yā tiz ṭutduŋ dėr mi hīç? Her nice kim 'ādet ise (225a-1) ėder. Ölü aŋa hīç nesne dınmaz ve ölüden hīç ḥareket gelmez. Pes mürīd daḫı ancılayın gerekdür. Şeyḫ öŋinde: (2) Hāy! Beni aç ḳoduŋ. Hāy! Gėç ṭutduŋ. Hāy! Tiz ṭutduŋ dėmeye yā gücüm yėtmedügi ḳullıġa ḳoduŋ dėmeye. (3) Pes

her ne kim şeyḫ emr ėder anuŋ üzerine ola. Nite-kim İbrāhīm Edhem pādişāhlıḳ terk ėdüp şeyḫ ḳapusına (4) vardı. Şeyḫ aŋa bir balta bir ip vėrdi arḳası-y-le odun daşımaġa emr ėtdi. Şeyḫüŋ ḳapusında (5) niçe yıllar arḳası-y-le odun ṭaşıdı. Arḳası delük delük oldı oduŋ ṭaşımaḳdan. Dėdi-kim: (6) Ben bu ḫizmeti bilmezin ve ben odun kesmek nice olur gördügüm yoḳ dėmedi. Bata-y-ile ipi (7) eline vėrdiler. Öpdi başında ḳodı. Vardı ṭaġdan odun getürmege meşġūl oldı. (8) El-ḥamdü li'llāhı kim meşāyiḫüŋ ḫidmetine lāyıḳ oldum dėdi. Zīrā kim Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- (9) buyurmışdur: مَنْ خَدِمَ خُدِمَ Men ḫadime ḫudime[692] dėmişdür. Beyt:

Kim ki ḫizmet ėtmedi bir evliyā
ʿĀḳıbet peşmān (10) oluban uluya[693]

Şöyle rivāyet ėderler kim Şeyḫ ḥużūrında Sulṭān İbrāhīm Edhem on yėdi yıl (11) arḳası-y-le odun getürdi. Bir gün daḫı diŋlenmedi diŋleneyim daḫı dėmedi. Gel sen daḫı bir gün (12) otur diŋlen dėmediler. Muttaṣıl on yėdi yıl arḳası-y-le odun getürdi. Odunı getürür döker (13) yine giderdi hergiz incinmezdi. Kendüyi teslīm ėdüp muṭīʿ münḳād olup ḫidmete meşġūl (14) idi. Pes maʿrifetu'llāh isteyen kimse kendüyi şeyḫe teslīm ėder. Şol meyyit gibi kim nice kim dėnilmişdür: (15) اَلْمُرِيدُ كَالْمَيِّتِ وَالشَّيْخُ كَالْغَسَّالِ El-mürīdü ke'l-meyyiti ve'ş-şeyḫu ke'l-ġassāli.[694] Ey ʿazīz! Bu dervīşlik dėdükleri pāklıḳ arılıḳdur ve bu (16) Ecnebīlik dėdükleri cünüblik murdārlıḳdur ve şeyḫlıḳ dėdükleri bu cünübleri yuyup arıdup (17) bu cünüblikden ḳurtarmaḳ gibidür. Vaḳtī-kim mürīd kendüyi şeyḫe teslīm eylese şeyḫ daḫı (225b-1) kendünüŋ vilāyeti ṣuyı-y-le mürīdi yuyup ol Ecnebīlik cenābetinden ḳurtara. Pes mürīde (2) çūn-i çerā[695] olmaz. Şeyḫ Ṣāfī Menāḳıbda buyurur -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Mürīd şeyḫe: Bu nesneyi niçün (3) böyle ėtdüŋ? dėmek merdūdlıkdür. Nite-kim bir iki beyt daḫı dėmişdür. Beyt:

دَرْ اِرَادَتْ دَرْ نَه گُنجَدْ مَاجَرَا • دَرْ اِرَادَتْ چُونْ بُوَدْ چُونِ چَرَا

هَرْ مُرِيدْ كِه اَنْبِتَحْقِيقِي بُوَدْ • دِينْ اُو تَسْلِيمْ تَصْدِيقِى بُوَدْ

---

692 Kim ki hizmet etdi (ona) hizmet edilir. (Hizmet edene hizmet edilir.)

693 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

694 Mürit, meyyit gibi ve şeyh gassal gibi olmalıdır. (Mürit, ölü gibi; şeyh de ölü yıkayıcısı gibi olmalıdır.)

695 çūn ü çirā چون و چرا Far. naşıl ve niçün. Terc. 1-228

Der irādet (4) der ne künced mā-cerā
Der irādet çūn buved çūn-i çerā
Her mürīd ki en bi-taḥḳīḳī buved
Dīn u (5) o teslīm ü taṣdīḳī buved[696]

Eyle olsa mürīde: Niçün? yoḳdur. Niçün olsa irādetinden düşer. (6) Ḫıżırla Mūsā ḳażiyyesi gibi. Mūsā Ḫıżıra irādet getürdi. Ḫıżır Mūsāya ḥüccet ḳoyup eyitdi-kim: Yā Mūsā! (7) Eger baŋa uyduŋ-ise ḳaçan bir nesne kim ben ėdem sen baŋa dėme kim: Niçün şunı şöyle ėtdüŋ? Nite-kim (8) Ḥaḳ -Ta'ālā- Ḳur'ānda ḫaber vėrüp eydür kim: فَاِنِ اتَّبَعْتَنِى فَلَا تَسْئَلْنِى عَنْ شَىْءٍ حَتّٰى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا Fe-inni't-teba'tenī fe-lā tes'elnī 'an şey'in ḥattā uḥdiṡe leke minhu ẕikren.[697] (9) Pes āyetden bu bilindi-kim kişinüŋ uyduġı kişiye: Şunı niçün şöyle ėdersin? ve-yā Niçün şöyle ėtdüŋ? (10) dėmek yoġ-imiş. Meşāyiḫe su'āl ėtdiler: İrādet nedür? dėdiler. Ol-daḫı cevāb vėrüp eyitdi-kim: İrādet (11) teslīmlikdür dėdi. Teslimlik nicedür? dėdiler. Eyitdi: Kendü dilegin bıraġup terk ėdüp bir uġurdan (12) şeyḫ dilegin gözetmekdür dėdi ve bu teslīmligüŋ daḫı şarṭları vardur. Anı daḫı dėyeyüm. Sen daḫı işit (13) kim: Gerçek mürīdler şeyḫlerine nice mürīd olup nice teslīm olmışlardur ve şeyḫden naṣīb nice almışlardur? (14) Anlaruŋ bir ḳaçını saŋa dėye vėreyim. Sen daḫı anlarcılayın şeyḫüne teslīm olasın. Tā kim şeyḫ daḫı (15) senüŋ ḥaḳḳuŋı żāyi' ėtmeyüp saŋa irşād ėde ve seni maḳṣūda ulaşdura. İmdi! Ėy 'azīz ḳardaş! (16) Ḳaçan kim bir şeyḫe irādet getürüp mürīd olasın ve ol şeyḫden dilerseŋ kim naṣīb alasın (17) kendüŋi aŋa teslīm ėdesin. Şol İsmā'īl peyġam-ber -ᶜAleyhi's-selām- kendüyi atasına teslīm (226a-1) ėtdügi gibi kim İbrāhīm peyġam-ber -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- İsmā'īle eydür: Ėy oġul! Bu gėce düş (2) gördüm. Seni boġazlamaġa emr

---

696 İradende maceralar gizlenmez. O, iradede "Nasıl olur? Nasıl ve niçin?" yoktur. Her mürit ki tahkik makam olur; her müridin borcu teslim ve tasdik olur. Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

697 O, bana uyarsan *dedi,* sana ona ait bir söz söyleyinciye dek hiç bir şey sorma bana. Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 70. âyet. KKM. 345. (*Eyitti:* "Eger uyasın bana, sorma bana neseneden, tâ yinileyem sana andan anmak." (18) Sūratü'l-Kehf, 70. âyet. SKT. 236, *Dedi* Ḫıżır "Eger tâ'bi olsan bana pes su'âl etme benden hîç bir şeyden ol vaḳte degin ki kendü ṭarafımdan beyân ederim anın ḥâlinden vâżıḥ olan beyânı." 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 70. âyet. KTC. 3-16, قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَنِى فَلَا تَسْئَلْنِى عَنْ شَىْءٍ Ḥażret-i Ḫıżır -ʿAleyhi's-selâm- Ḥażret-i Mûsâ -ʿAleyhi's-selâm-a dedi: "Eger bana peyrevlik edersen bir nesneden bana sorma ya'nî benden bir şey ṣudûr edicek ve sen anun ḥaḳîḳatinden ḫaberdâr degilsen ibtidâ anı bana ṣorma. حَتّٰى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا Ben sana andan bir beyân pend ėtmeyince. Ḥażret-i Mûsâ ḳabûl edüp... 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 70. âyet. TZA. 2-14, O, "— Şayet bana tâbi' olursan sana hakikatini beyan edinceye kadar bana hiç bir şey sormayacaksın" *dedi.* Kehf Sûresi, 70. âyet. KKTA. 302, *(O, "Eger bu suretle)* bana tâbi olacaksan ben, sana anıp söyleyinceye kadar bana hiç bir şey sorma" *dedi.* Kehf Sûresi, 70. âyet. KHMK. 2-201)

olundum. Oğlı eydür: Fermān senüŋdür yā baba! Uş teslīm olurın (3) boğazla dėdi. Nite-kim bu ḳażiyye Ḳur'ānda gelür kim: قَالَ يَا بُنَيَّ اِنّى اَرٰى فِى الْمَنَامِ اَنّى اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰى قَالَ يَا اَبَتِ اِفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنى اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّابِرِينَ Ḳāle yā büneyye innī erāfi'l-menāmi ennī ezbeḥuke fe'nẓur mā ẕā terā ḳāle yā ebeti'f'al mā tü'merü (17) setecidünī -İn-şā'a'llāhu- mine'ṣ-ṣābirīne.[698] Ya'nī: (5) Yā oğul! Ben seni düşümde gördüm boğazların dėr. Oğlı eydür: Yā baba! İşle şunı kim saŋa buyruldı (6) -İn-şā'a'llāhu- beni ṣābirlerden bulasın dėdi. Ol idi-kim İbrāhīm ṣabāḥ oğlunı ḳurbān yėrine iletdi. (7) elin ayağın bağladı ḳıbleye ḳarşu İsmā'ili yanı üzerine başdı gözin daḫı bağladı. Gözin bağladuğına (8) sebeb bu oldı-kim: İsmā'īl eydür: Yā baba! Benüm iki gözlerümi bağla. Vaḳt ola yüzüŋe baḳam. Cān (9) acısı-y-le ḳatı baḳam günāhkār olam ve-yā-ḫud sen daḫı benüm gözlerümi göresin boğazlamaya ḳıyamayasın. (10) Allāh ḳatında suçlu olasın. Bağla gözlerümi dėdi. İbrāhīm daḫı İsmā'īlüŋ gözlerini bağladı (11) ve ellerin ve ayaḳların bağladuğına sebeb bu oldı-kim İsmā'īl babasına eydür: Yā baba! Ellerümi ve (12) ayaḳlarumı bağla benüm ki cān acısı-y-le deprenüp saŋa zaḥmet vėrüp yā ḳan şıçrayup günāhkār (13) olmayam dėr. Bu degül-idi-kim İsmā'īl atasına tābi' olmaya muṭī' olmaya daḫı atası elin ayağun (14) bağlaya ḥāşā. Pes ṣağ yanı üzerine ḳıbleye ḳarşu başdı boğazını ḳaŋırdı. Şol ḳaṣṣāb ḳoyun (15) boğazlar gibi. Daḫı tekbīr getürdi. Tiz bıçağ-ile boğazın çaldı. Ol

---

698 ... İbrahim "Oğulcağızım!" demişti. "Ben rüyamda seni kesiyorum gördüm. Bir bak, düşün. Sen ne dersin buna?" O da "Babacığım" demişti. "Ne emredildiyse sana onu yap. Allah dilerse beni sabredenlerden bulursun." Kur'ân, XXXVII. Sâffât Sûresi, 102. âyet. KKM. 527. (... Eyitti: "İy oğlancuğum! Bayık ben göririn düşde kim, bayık ben boğazların seni. Pes bak ne nese görürsin." Eyitti: İy atam! İşle anı kim buyrılursın. Tiz bulasın beni. Eger Tanrı diler-ise sabr eyleyicilerden. (37) Sûratü's-Sâffât, 102. âyet. SKT. 366, ... İbrâhîm dedi: Ey benim oğlancığım! Ben uyḳuda gördüm ki boğazlıyorum seni. Pes baḳ senin ḫâṭırına ne gelür? İsmâ'îl -'Aleyhi's-selâm- dedi: Ey benim babam! Emr olunduğun şeyi işle. Elbette beni -İnşâ'a'llâh- ṣabr edicilerden bulursun. *F. Dediler ki Ẕi'l-ḥiccenin sekizinci gecesinde uyḳuda gördüm ki oğlunu boğazlıyor. Gündüz de fikre ṭaldılar ki eyâ bunun ta'bîri ne olacaḳ. Şonra ṭoḳuzuncu gece daḫı gördi ki oğlın boğazlıyor. Bildi ki boğazlamaḳ lâzımdır faḳaṭ tedbîrinde ḳaldılar. Şonra onuncu gecede hemân yine gördi ol vaḳte İsmâ'îl -'Aleyhi's-selâm-a söyledi. Anlar sür'atle ḳabûl etdiler. Pek pek raḥmet olsun böyle babaya ve böyle oğula.* 23. cüz, Sûretü'ş-Şâffât, 102. âyet. KTC. 4-8, قَالَ يَا بُنَيَّ Dedi: Ey oğulcuğum! اِنّى اَرٰى فِى الْمَنَامِ Taḥḳîḳâ ki ben 'âlem-i rü'yâda görürem kim: اَنّى اَذْبَحُكَ 'Ale't-taḥḳîḳ ben seni boğazlarım. فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰى Pes bak fikrin kangı şeye mü'eddâ olur. Getürdiler ki Ḥażret-i İbrâhîm 'âlem-i ḫvâbda gördi ki bir söyleyici kendüye söyler: Ḥaḳ -Ta'âlâ- oğlunun boğazlamasıyla sana fermân eder. Şabâḥ olıcaḳ fikr etdi ki: Eyâ bu rü'yâ Ḫudâ'dan mıdır yâ şeyṭândan? İkinci gece ol vâḳı'a gibi bir vâḳı'a gördi. Pes bildi ki o Ḫudâ ṭarafındandır. Şonra üçüncü gece anın ṭıbḳını gördü. Hemân boğazlamasına ṭaṣmîm edüp Ḥażret-i İsmâ'îl'e anı naḳl etdi. قَالَ يَا اَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ Ḥażret-i İsmâ'îl dedi: Fermân olunduğun şeyi işle kim: سَتَجِدُنى اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّابِرِينَ 'Ale't-taḥḳîḳ Ḫudâ isterse beni ṣabr edenlerden bulursun. Ḫudâ'nın ḥükmü üzre. 23. cüz, Sûretü'ş-Şâffât, 102. âyet. TZA. 2-232, ... İbrahim ona şöyle dedi: — Oğlum! Ben bir rüyâ gördüm: Seni boğazlıyorum. Bak sen buna ne diyeceksin? Oğlu dedi ki: — Baba! Emrolunduğunu yap, inşallah beni sabırlılar arasında göreceksin. Sâffât Sûresi, 102. âyet. KKTA. 450, ... *(Babası)*, "Oğulcağızım, dedi, ben seni rüyamda boyazlıyorum görüyorum. Bak artık ne düşünürsün?" *(Oğlu)* dedi: "Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın. Sâffât Sûresi, 102. âyet. KHMK. 3-53)

oğlancuğuŋ teslīmligi (16) berekātında ve atasınuŋ iḳdāmı-y-le bıçaḳ İsmāʿīlüŋ boġazını kesmedi. İbrāhīm bıçaġa ḳaḳıdı (17) ṭaşa çaldı. Bıçaḳ ol ṭaşı bez gibi başdan başa iki pāre eyledi. İbrāhīm eydür: (226b-1) Yā bıçaḳ! Şunuŋ gibi nāzük teni niçün kesmedüŋ ve bu ḳatı ṭaşı nite kesdüŋ? dėr. Ḥaḳ (2) -Sübḥānehū Taʿālā- kendü kereminden bıçaġa söyletdi. Bıçaḳ söyledi eydür: Yā İbrāhīm! Ḳaḳıma baŋa. (3) Niçün ḳaḳırsın ki? Sen baŋa kes dėrsin. Ammā Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Kesme! Zinhār ölmesin kim İsmāʿīlüŋ (4) bir ḳılına ḫaṭā getüresin dėr. Çün ol bizüm yolumuza kendüye ḳıydı ve kendüyi atasına teslīm eyledi (5) ve atası daḫı bizüm buyruġımuz ṭutdı oġlunı boġazlamaġa ḳıydı ve iḳdām ėdüp bıçaḳ çaldı. (6) Biz daḫı anlaruŋ ḳurbānlarını ḳabūl ėtdük. Sėn kesme dėdi dėr ve bunlar bu sözde-y-iken ol peyk-i (7) Ḥażret nāmūs-ı ekber ṭāvūs-ı melā'ike Cebrā'il-i emīn -ᶜAleyhi's-selām- geldi. Bir ḳoç getürdi. Eydür: (8) Yā İbrāhīm! Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa ve oġluŋa selām ėtdi kim: Ol benüm içün oġluŋa ḳıydı ve oġlı daḫı (9) benüm rıżām içün kendüyi atasına teslīm ėtdi ve boġazlamaġa boyun vėrdi. Biz daḫı anlaruŋ (10) ḳurbānlarını ḳabūl ėtdük. İsmāʿīli ḳoyu vėrsün. Bu ḳoçı anuŋ yėrine ḳurbān eylesün dėdi. İbrāhīm -ᶜAleyhi's-selām- (11) İsmāʿīlüŋ elin çözdi ve ayaġın çözdi ve gözlerin çözdi ḳoyı vėrdi. Ḳoçı anuŋ (12) yėrine boġazladı ḳurbān eyledi. İmdi ėy ʿazīz ḳardaş! Sen daḫı şeyḫ ḥużūrında kendüyi (13) şeyḫe teslīm ėtseŋ şol İsmāʿīl peyġam-ber atasına teslīm olduġı gibi. Şeyḫ daḫı saŋa (14) geregi ne ise ėtse. Her nice dilerse sen ol işde incinme. Ol iş saŋa geŋez ola ne-deŋlü (15) ṣarp ise daḫı. Nite-kim bu ḥikāyet yuḳaruda geçdi-y-di. Peyġam-berlerden birisine Ḥaḳ -Taʿālā- vaḥy (16) eyledi tecrübe içün kim: Kendüyi Ḥaḳḳa teslīm ėtmiş midür? Ṣınaya. Eyitdi-kim: Ṭaŋla saŋa ṣabāḥ (17) bir ḳaç nesne gelse gerekdür. Evvel gelenini yud. Ardınca gelenini gizle kimseye vėrme. Daḫı (227a-1) ardınca gelenini maḥrūm gönderme dėdi. Ṭaŋla ṣabāḥ oldı. Ol peyġam-ber müntaẓır ṭurdı-kim: (2) Ne gele? dėyü. Görse bir büyük ḳara ṭaġ gibi nesne şol ṣapandan ṭaş çıḳmış gibi fırlayu gelür. (3) Eger ṭoḳınursa kendüyi pāre pāre eyler. Irılı vėrürse kim geçe gide. Ḥaḳ -Taʿālā- yud dėdi. Olmaz. (4) Tiz ḳarşu vardı aġzını açdı ṭutı vėrdi. Bu gelen ṭaġ geldi tamām aġzına ṭoḳınacaḳ vaḳt (5) bir loḳma ḥelvā oldı ve çeynedi yutdı. Bu peyġam-ber geldi gine epsem oturdı. Bir-ezden bir atmaca (6) bir ḳuşı ḳovalayu geldi. Bunuŋ üzerine bıraḳdı. Bu daḫı etegin açdı. Geldi ol ḳuş etegi altına (7) girdi. Bu ḳuşı ṣaḳladı. Atmaca daḫı geldi ḳarşusına ḳondı. Eydür: Al berü avumı dėr. Ḳarnum (8) açdur dėr. Ol peyġam-ber eydür: Vėrmezin dėr. Ḥaḳ -Taʿālā- baŋa kimseye vėrme ṣaḳla dėdi. Ol atmaca (9) daḫı eydür:

Yā nebī! Beni şöyle maḫrūm gönderür misin? dėr. Ol peyġam-ber eydür: Yoḳ seni daḫı maḫrūm (10) göndermezin. Benüm neremden begenürseŋ keseyim al yė dėdi. Ol atmaca eydür: Gözüŋi isterem (11) kim yėyem dėr. Eydür: Ḫoş ola. Gel gözümüŋ birini çıḳarayım yė dėr. Ol atmaca eydür: Yoḳ. (12) Sen yat aşaġa ben gözüŋüŋ üzerine ḳonayım. Kendüm çeke çeke gözüŋi yėyeyim dėdi. Ol (13) peyġam-ber eyitdi: Ḫoş ola. Ol peyġam-ber yatdı. Ol atmaca ḳalḳdı geldi başı üstüne ḳondı. (14) Pençeleri-y-le ṣıḳdı gözüŋi ṣundı. Aġzı-y-le gözinüŋ bir yėrini yırtdı. Ol peyġam-ber epsem olup (15) muṭīʿ olup yatdı. Bir-ezden ol atmaca silkindi. Şöyle ṭurı vardı. Bir ferişte (16) imiş eydür: Ḥaḳ -Taʿālā- -Celle ve ʿalā- beni saŋa vėribidi. Ben ferişteyem. Seni tecribe ėtmege (17) geldüm. Yaʿnī şınamaġa geldüm-kim Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine tamām teslīm misin? Yoḳsa daḫı teslīmlikde (227b-1) ḳuṣūruŋ var mı? Bāreka'llāh[699] dėdi. Ḳodı yörüyü vėrdi. İmdi! Ḥaḳḳa teslīm olan şöyle olur. (2) Meşāyiḫe teslīm olan daḫı böyle olmaḳ gerekdür. Zīrā meşāyiḫe teslīm olmaḳ daḫı Ḥaḳḳa teslīm olmaḳdur. (3) Anuŋ-çün kim: Bir ṭālib kendüyi meşāyiḫe teslīm ėdüp irādet getürür murādı ol teslīmlikden (4) Ḥaḳdur. Pes meşāyiḫ daḫı kim bir mürīdine bir emr-i aẓīm ėde. Der-ḥāl ol emr olunana iḳdām ėtmek (5) gerekdür. Ol iş āsān olur. Ne deŋlü ṣarp iş ise şeyḫe ḳarşu gelmemek gerekdür. Eger şeyḫe (6) ḳarşu gelüp söylerse şeyḫden naṣīb alımaz. Nite-kim Ḫıżr-ile Mūsāya vāḳiʿ oldı. Mūsā Ḫıżra mürīd (7) olup irādet getürdükde Mūsā Ḫıżra: Niçün şunı şöyle ėdersin? dėdügi içün ṣabr ėdemeyüp (8) ve ṣabr bendi-y-le dilin baġlamaduġı-y-çün ʿilm-i ledun fā'idelerinden gėrü ḳaldı. Ayruḳ daḫı Mūsāyı (9) Ḫıżır yoldaş ėdinmedi. Şol bir dīvār ḳażiyyesinde irādetüŋ bozuldı: Baŋa şunı ne eylersin? (10) dėdüŋ ṣorduŋ dėdi. İmden gėrü senüŋ-ile benüm aramda ayrılıḳ düşdi dėdi. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda ḫaber vėrür: هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَبَيْنِكَ Hāẕā firāḳu beynī ve beynike[700] dėr. Ḫıżır-ile Mūsānuŋ ḳażiyyesi sūre-i Kehfde (12) gelür. Bilmek isteyen varsun ol sūrenüŋ tefsīrine müṭālaʿa eylesün ve ol-ki ṭālibe fā'ide (13) vėrür. Ol dėnildi ammā maḳṣūd bundan budur ki: Şol varup bir şeyḫe irādet getürüp

---

699 Allah mübarek etsin.

700 *O zât* işte *dedi*, seninle benim aramda artık ayrılık bu... Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 78. âyet. KKM. 346. (*Eyitdi:* Uşbu ayrılmakdur, aramda dakı aranda... (18) Sûratü'l-Kehf, 78. âyet. SKT. 236, *Dedi Ḫıżır:* İşte ayrılıḳ benimle senin aranda... 16. cüz, Sûretü'l-Kehf, 78. âyet. KTC. 3-17, قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَبَيْنِكَ, *Ḥażret-i Ḫıżır söyledi:* Bu vaḳt aramda ve aranda ayrılmaḳ vaḳtidir. 16. cüz, Sûretü'l-Kehf, 78. âyet. TŻA. 2-15, *O,* işte benim ile senin aranda ayrılık baş gösterdi... Kehf Sûresi, 78. âyet. KKTA. 303, İşte *dedi*, bu benimle senin ayrılışımızdır... Kehf Sûresi, 78. âyet. KHMK. 2-202)

mürīd (14) olan kişiler şol İsmā‘il peyġam-ber atasına kendüyi teslīm ėtdügi gibi teslīm olalar şeyḫlerine. (15) Tā ki naṣīb alı bileler. Mūsā Ḫıżra irādet getürdügi gibi mürīd daḫı şeyḫe i‘tirāż dilin uzadup (16) redd olunmayalar. Pes mürīd olan kişiler ṣabr cübbesine baş çeküp her belāya iḫtiyār ėdüp (17) şeyḫüŋ her cünbüşüni Ḥaḳdan bilmek gerekdür. Şeyḫden her fi‘l kim ṣādır olur anı Ḥaḳ işāreti-y-le (228a-1) bilmek gerekdür. Tā kim şeyḫden naṣīb alı bile. Nite-kim Şeyḫ Süleymān-i Dārānīnüŋ bir mürīd-i ṣādıḳı vardı. (2) etmekcisi idi. Her ne iş kim işlese şeyḫe danışmayınca işlemezdi. Bir gün geldi şeyḫe eydür: (3) Ḫamīr yoġırayın mı? Şeyḫ eydür: Yoġur. Bir-ezden geldi eydür: Tennūr yaḳayın mı? Şeyḫ eydür: Var yaḳ. Vardı (4) yaḳdı tennūrı. Ḫamīri yoġurdı ḫamīr daḫı geldi. Tennūr daḫı ḳızdı. Geldi gine Şeyḫe eydür: Sulṭanım! (5) Tennūr yandı. Ne buyurursın? Şeyḫ ḳaḳıdı eydür: Var içine gir! dėdi. Vardı dervīş der-ḥāl (6) ol ḳızmış tennūra girdi. Baġdaş ḳurup oturdı. Ẕikru'llāha meşġūl oldı. Şeyḫüŋ sözüŋe (7) ḳarşu gelmedi muḫālefet ėtmedi. Bir-ezden Şeyḫ eydür: Şol dervīş benüm sözüme muḫālefet ėtdügi (8) yoġ-idi. Var tennūra gir! dėdüm. Varup girmese-y-idi. Varayım göreyim dėr. Ṭurı geldi. Şeyḫ tennūra geldi. (9) Gördi dervīş sözine muḫālefet ėtmemiş. Tennūra girmiş ẕikru'llāh ėder. Dervīşüŋ bir ḳılına ḫaṭā (10) gelmemiş. Şeyḫ elin ṣundı dervīşe eydür: Dervīş! Gel ṭaşra çıḳ-kim ṣıdḳuŋ senüŋ-ile biledür. (11) Od daḫı saŋa gül-üstāndur. Dervīş ṭaşra çıḳdı arḳasın yapdı. Himmet eyledi murādına (12) yėtişdi. Ol daḫı vardı bir ulu meşāyiḫden oldı teslīmligi berekātında. Pes mürīd (13) aŋa dėrler kim Şeyḫ ne buyurursa hīç incinmeye der-ḥāl anı işleye ve irādeti muḥkem (14) gerçek mürīdlerden birin daḫı dėyeyim işit. Anuŋ gibi sen daḫı kendüyi şeyḫe teslīm (15) eyle maḳṣūda ėriş. Sulṭānü'l-‘ārifīn Sulṭān Şeyḫ Bā-Yezīd-i Besṭāmī -Raḥmetu'llāhi ‘aleyh- (16) anuŋ bir mürīdi var-idi. Şeyḫ her ne kim emr ėderse eyle ėderdi. Teslīm tamām idi. (17) Bir gün şeyḫ mescidden evine giderken bile gitdi. Evi ḳapusına varıcaḳ şeyḫüŋ ayaġına (228b-1) düşdi. Eydür: Sulṭānım! Ben ḳuluŋa bir himmet eyle. Benüm şom nefsüme meded eyle. Beni maḥcūblıḳdan (2) ḳurtar dėr. Şeyḫ eydür: Dervīş! Şu ḳapuda dur. Uş çıḳayım saŋa himmet ėdeyim dėr. Şeyḫ (3) içerü girdi. Dervīş ḳapuda oturu ḳaldı. Şeyḫüŋ bir ḳapusı daḫı vardı. Ol ḳapudan (4) şeyḫ mescide varur gelür. Hīç bu ḳapuya gelmez. Dervīş daḫı bu ḳapuda epsem oturdı hīç (5) ırılmadı. Yėdi yıl tamām ve bir rivāyetde iki yıl tamām dervīş ḳapuda muntaẓır oldı. Ṭurdı (6) ḳapuyı bekledi şeyḫ gele dėyü. Āḫir şeyḫ gine bu ḳapudan çıḳdı. Gördi-kim dervīş daḫı ḳapuda (7) muntaẓır durur. Şeyḫ

eydür: Dervīş! Daḫı bunda mısın? Dervīş eydür: Belī sulṭānım. Şeyḫ eydür: (8) Öte ḳapuya gelseŋe-idi dėr. Dervīş durı dur. Uş gine çıḳayım himmet ėdeyim dėyü buyurdıŋuzdı. (9) Benüm sizüŋ nefsüŋüzden özge daḫı ne işüm vardur. Eger yüz yıl daḫı ʿömrüm olsa siz (10) öte ḳapudan girsevüz çıḳsavuz ben bu ḳapuyı beklerdüm. Öte ḳapuya varmazdum dėdi. Zīrā (11) vaʿde baŋa bu ḳapuda oldı dėdi. Şeyḫ daḫı dervīşüŋ irādetini gördi ve teslīmligini (12) begendi himmet ėtdi. Dervīşi maḳṣūdına ulaşdurdı. Pes ṭālib şeyḫe mürīd olıcaḳ şöyle (13) olmaḳ gerekdür. Tā ḳıyāmete dek gerçekler arasında adı söylenile. -Va'llāhu aʿlem.- Uşda teslīmlik (14) nedür bildüŋ. Beyt:

Işbu yolda günde biŋ kez ger seni öldüreler.
Teslīm ol yüzüŋ çevürme (15) vėr irādet tā ebed[701]

Ve bundan ṣoŋra beşinci şarṭı daḫı mürīdligüŋ tecrīdlikdür dėdüm (16) idi. Anı daḫı işit kim nicedür? Tecrīdlik oldur ki: Kişi neye mālik ise şeyḫüŋ öŋine getüre (17) şeyḫe teslīm ėde. Şeyḫ anı nice dilerse eyle ėde. Kendü aradan çıḳa. Şeyḫ meṣārifini bilür (229a-1) yėrine ṣarf ėder. Tecrīdlik oldur kim: Aḳçeden fülūriden atdan ḳatırdan ḳoyundan ṣıgırdan (2) deveden ḳuldan ḫalāyıḳdan yėrden yurtdan evden barḳdan bağdan bağçeden ṭondan geyesiden (3) taḫıldan arḳasında geye durduğı ḳafṭandan berüsin daḫı bile getüre şeyḫe teslīm ėde milk (4) ėde. Dilerse şeyḫ ala dilemezse almaya. Ol dilek şeyḫüŋdür. Ammā bu deŋlü vardur kim şeyḫ mürīdüŋ (5) cemīʿ-i rızḳın alduğına yā almaduğına mürīdüŋ göŋli bir dürlü daḫı olmaya. Alduğına melūl olup (6) almaduğına ferah olmaya ve-yā-ḫud almaduğına melūl olup alduğına ferah olmaya meşāyiḫ (7) ḥużūrında. Ėy n'ola-y-dı şöyle ola-y-dı? dėmek büyük ḥicābdur çūn-i çerā olmaḳ mürīde. Mürīd (8) şeyḫüŋ taṣarrufın begenmemiş olur. Şeyḫüŋ taṣarrufı ḫod Ḥaḳ taṣarrufıdur ve bu şeyḫüŋ alduğına (9) almaduğında olmamaḳ gerekdür. Zīrā bu meşāyiḫler kim vardur üç nevʿdür dėdük idi. (10) Yuḳaru bir aŋduḳ idi kim bir nevʿi ḫalḳdan alur. Ammā kimseye bir pul vėrmez ve nevʿi daḫı (11) oldur kim ḫalḳdan alur ve hem ḫalḳa vėrür yėr ve yėdürür ve bir nevʿi daḫı oldur kim ne alur (12) ve ne vėrür ve bunlaruŋ üçi daḫı ḥaḳdur. Birisine inkār ėtmek olmaz. Üçinüŋ daḫı ėtdügi (13) Ḥaḳ buyruġ-iledür alduḳlarına almaduḳlarına verdüklerine vėrmedüklerine muḳayyed olmaḳ olmaz. (14) Mürīd hem-ān irādeti muḥkem eyleyüp

---

701 Vezni: 15'li hece vezni

kendü naṣībin almaḳ ardınca olmaḳ gerekdür. Zīrā bu mürīdlerüŋ (15) naṣībi Ḥaḳ ṭarafından şeyḫ ḳatında emānetdür. Fülān oğlı fülāna şunı vèresin. Eger (16) ol daḫı saŋa şu beş dürlü şarṭı èderse dènilmişdür. Eyle olsa bu beş dürlü şarṭ kim (17) şeyḫ ile mürīd arasında vardur tamām olmadın şeyḫ mürīde naṣībin vèrse Ḥaḳ ṭarafından (229b-1) anı gine alurlar ve eger īrādet tamām olduğından ṣoŋra ya'nī bu beş şarṭ mürīdde tamām (2) bulunduğından ṣoŋra şeyḫ mürīde naṣībin vèrmese şeyḫ ḫāyın olmış olur. Bunlar ḫod (3) ḫāyın olmazlar. Pes mürīd irādeti tamām ède şarṭların tamām yèrine getüre ve mürīdüŋ ḫiẕmeti (4) daḫı bile ışmarlanmışdur. Ḥaḳ ṭarafından şeyḫe bildirilmişdür. Eyle olsa mürīdüŋ ḫiẕmeti (5) gine Ḥaḳ ḫiẕmeti olur. Ḥaḳdan buyrulan ḫıdmete çūn-i çerā ètmemek gerekdür. Eger şeyḫ eydürse kim: (6) Dervīş var 'avretin boşa oğlancuḳlaruŋı 'ayāllığa vèr mālıŋı rızḳıŋı hep ṣuya (7) dök gider dèrse mürīd der-ḥāl varup şeyḫ dèdügi gibi ètmek gerekdür. Eger ètmese ol (8) şeyḫden mürīd naṣīb alımaz. Mürīd şeyḫ ḳatında Allāh ṭarafından ışmarlanmışdur. Bir gün Ca'fer-i (9) Ṣādıḳ -Raḍīya'llāhu 'anhu- bir mürīd-i ṣādıḳı vardı. Geldi şeyḫe eydür: Sulṭānum! Ben ḳuluŋa (10) himmet èt. Bostāncısı-y-dı. Şeyḫ eydür: ᶜAvretüŋ ṭul olmayınca oğlancıḳlaruŋ yetīm olmayınca (11) ve senüŋ yatağuŋ it yatağı gibi ḳurı yèr olmayınca evüŋ ḫarāb olmayınca sen maḳṣūda (12) èrişür degülsin dèr. Mürīd daḫı vardı dèdügi gibi ètdi. Naṣībin aldı ṣoŋra ev daḫı (13) buldı. ᶜAvret daḫı buldı. Oğul ḳız daḫı buldı. Bayağıdan yeg daḫı oldı. ᶜAvretine oğlancıḳlarına (14) daḫı żarar olmadı ve Mūsā peyġam-ber -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- on yèdi yıl Şu'ayb peyġam-bere (15) irādet getürdi. Rāstlıḳ ile ḳoyunın gütdi. Āḫir Şu'aybuŋ ḳapusında peyġam-berlığa èrişdi. (16) Şu'ayb ṣoŋra ḳızın vèrdi Mıṣra gönderdi. Mūsā vardı Mıṣra Fir'avn ile bunca yıllar (17) cengler eyledi. Eyle olsa ḫiẕmet ètmek gerek şeyḫe mürīd olan kimseler. Tā kim naṣībin ala. (230a-1) Ol daḫı vère şeyḫ ola. Nitekim: مَنْ خَدمَ خُدِمَ Men ḫadime ḫudime[702]dür. Kim-ki ḳullıḳ ètdi ululuğa èrişdi ve (2) bu Ḥaḳ yolına gelen gerçek mürīdlere şeyḫ dünyāların terk ètdürüp tecrīd ètdüklerine sebeb vardur: (3) Bir sebeb budur kim bir mürīde dünyācuḳların bıraḳdurduḳlarına maḳṣūd budur kim yüklerin bıraḳduralar. (4) Daḫı yüksüz bunları bu ṣarp yola çekeler geŋezlik-ile maḳṣūda èrişdüreler. Zīrā Resūl ḥażreti (5) -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurdı: نَجَا

702 Kim ki hizmet etdi (ona) hizmet edilir. (Hizmet edene hizmet edilir.)

الْمُخَفَّفُونَ وَهَلَكَ الْمُثَقَّلُونَ Neca'l-muḫaffefūne ve heleke'l-müs̱eḳḳalūne. Ya'nī: Yeyni yüklüleri (6) bu Ḥaḳ yolına girenlerüŋ ḳurtuldı menzile ėrdi. Dünyā āḫiret belāsından ḳurtuldı ve ağır yüklüler (7) dünyā āḫiret belāsına uğradılar helāk oldılar dėmek olur. Pes bu ev barḳ oğul ḳız māl rızḳ (8) dünyāda ağır yükdür bunlar Ḥaḳ yolına gidenlere. Ḥaḳ -Ta'ālā- Ḳur'ānda: اِنَّمَا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ İnne-mā emvālüküm ve evlādüküm fitnetün[703] dėdi ve (9) bir āyetde daḫı اِنَّمَا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ İnne-mā emvālüküm ve evlādüküm 'adüvven leküm fe'ḥẕarūhüm[704] dėdi. Ya'nī: Ḥaḳ -Ta'ālā- eydür: (10) Oğluŋuz ḳuzıŋuz mālıŋuz hep size düşmandur. Ya'nī size māni'dür. Ḥaḳ yolından sizi yıġar. Ṣaḳınuŋ (11) anlardan dėmek olur ve daḫı anlar sizi fitnelendürür dėmek olur ma'nīsi. Su'āl. Bu sözlerden (12) bu aŋlandı-kim ṭālib-i Ḥaḳ olup meşāyiḫe mürīd olana evlenmek olmaz-imiş. Cevāb. Belī. Ėrgenine evlenmek (13) olmaz ve evlüsine ėrgen olmaḳ olmaz. Ammā ba'żı meşāyiḫler -Raḥimehümu'llāh- eydür: Evlüsi daḫı oğlancuḳları (14) olmayıcaḳ ḫātūnını ṣalı vėrmek daḫı evlādur dėmişler: اَللّٰهُ وَاحِدٌ يُحِبُّ

---

703 Mallarınız ve evlâtlarınız, bir sınamadır size ancak... Kur'ân, LXIV. Tegaabun Sûresi, 15. âyet. KKM. 669. (Degül mallarunuz dakı oğlul ḳızlarunuz illâ fitne... (64) Sûratü'l-Teğaabun, 15. âyet. SKT. 472, Sizin mâllarınız ve evlâdlarınız imtiḥândır... 28.. cüz, Sûretü'l-Teġâbün, 15. âyet. KTC. 4-159, اِنَّمَا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ Bundan ġayri bir şey' yoḳdur kim emvâliniz ve evlâdınız size bir tecribedirler. 28. cüz, Sûretü'l-Teġâbün, 15. âyet. TZA. 2-384, Mâllarınız, çoluk çocuğunuz sizin için bela ve mihnetten başka bir şey değildir... Teğabun Sûresi, 15. âyet. KKTA. 558, Mâllarınız da evlâtlarınız da sizin için ancak bir imtihân *(mevzuu)* dur. Teğabun Sûresi, 15. âyet. KHMK. 3-296, Aynı âyet Kur'ân'da bir de şurada geçmektedir. ... Mallarınız ve evlâdınız, sizin için bir sınamadır... Ḳur'ân, VIII. Enfâl Sûresi, 28. âyet. KKM. 204, ... Bayık mallarunuz dakı oğlanlarunuz sınamakdur... (8) Sûratü'l-Enfâl, 28. âyet. SKT. 135, ... Sizin mâllarınız ve evlâdınız ṣınamaḳdır... *F. Ya'nî Allâhu -Sübḥâne-den ve anın peyġamberinden ḫırsızlıḳ etmek daḫı ṣudur ki kâfirler ile gizlice yârenlik edeler kendü mâllarını ve evlâdlarını anların żararından muḥâfaẓa etmek içün nice ki muhâcirînin ekṣerinin evleri Mekke'de idi ve yine işbu daḫı ḫırsızlıḳdır ki ġanîmet mâlını gizleyüp ümerâlarına ẓâhir ḳılmazlar*. 9. cüz, Sûretü'l-Enfâl, 28. âyet. KTC. 2-77, وَاعْلَمُوا اَنَّمَا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ Ve bilin kim bundan ġayri bir şey' yoḳdur ki emvâliniz ve uşaḳlarınız bir miḥnetdir ki Ḥaḳ -Sübḥânehû Ta'âlâ- sizi anlarla mübtelâ ḳıldı. Pes anlarun miḥneti ḫıyânetin irtikâbına size bâ'iṣ olmasun. 9. cüz, Sûretü'l-Enfâl, 28. âyet. TZA. 1-279, ... Mâllarınız, çocuklarınız fitneden başka bir şey değildir... Enfâl Sûresi, 28. âyet. KKTA. 181, ... Mâllarınız da evlâtlarınız da ancak birer imtihândır. Enfâl Sûresi, 28. âyet. KHMK. 1-368)

704 Âyetin Kur'ân'daki şekli şöyledir: اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ ... Şüphe yok ki eşlerinizin ve evlâtlarınızın bâzısı, düşmandır size, artık sakının onlardan... Ḳur'ân, LXIV. Tegaabun Sûresi, 15. âyet. KKM. 669. (Bayık avratlarınızdandur dakı oğul kızlarınızdandur, düşman sizün; pes sakının anlardan... (64) Sûratü'l-Teğaabun, 15. âyet. SKT. 472, ... Elbette sizin ḫâtûnlarınız ba'żısı ve evlâdlarınızın ba'żısı düşmandırlar sizin ḥaḳḳınızda pes ṣaḳının anlardan *(Ya'nî andan ki sizi baḫillige ḥaml ederler)*... 28.. cüz, Sûretü'l-Teġâbün, 15. âyet. KTC. 4-159, اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ Taḥḳîḳâ kim ḳarılarınızdan ve uşaḳlarınızdan size düşman var ki Ḫudâ anın ṭâ'atinden sizi alı ḳor. فَاحْذَرُوهُمْ Pes anlardan ḥaẕer edüp ġâ'ilerinden emîn olman 28.. cüz, Sûretü'l-Teġâbün, 15. âyet. TZA. 2-384, ... Karılarınızdan ve çoluk çocuklarınızdan size düşman olanı vardır, onlardan çekinin... Teğabun Sûresi, 15. âyet. KKTA. 558, ... Eşlerinizin, evlâtlarınızın içinde hakikaten size düşman *(olanlar)* da vardır. O halde onlardan sakının... Teğabun Sûresi, 15. âyet. KHMK. 3-296)

الواحد Allāhu vāḥidun yuḥibbu'l-vāḥide[705] dėmişler. Ammā (15) Üsāmet İbni Zeyd -Raḥmetu'llāhi ʻaleyh- eydür: Resūl ḥażretinden işitdüm. -Ṣalla'llāhu ʻaleyhi ve sellem- buyurdı: (16) مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً أَضَرَّ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ Mā terektü baʻdī fitneten aḍarra ʻale'r-ricāli mine'n-nisā'i. Yaʻnī: Üsāme eydür: Ben Resūl ḥażretinden (17) işitdüm. Eyitdi-kim: Benden ṣoŋra erenlere ġāyet ḳatı żarar degürüci fitne ʻavretlerden ġayri (230b-1) nesne terk ėtmedüm dėdi. Şeyḫ Ebū Süleymān-i Dārānī -Raḥmetu'llāhi ʻaleyh- eydür: Ḳanḳı mürīd kim maʻāş (2) ṭaleb ėtse ve-yā-ḫud evlense ve-yā ḥadīs̱ yazsa taḥḳīḳ bilsin-kim ol mürīd dünyāya meyl eyledi (3) ve Ebū Süleymān eydür: Aṣḥābımuzdan bizüm bir kimse görmedüm kim evlendüginden ṣoŋra evvelki mertebesi (4) üzerine s̱ābit ola dėdi. Şeyḫ Şehābe'd-dīn-i ʻÖmer-i Sühreverdī eydür: Evlāddan ve ezvācdan (5) mücerred olmaḳ ṭālibüŋ ḥāline ve vāḳtine münāsibdür ve anuŋ göŋli ve ḳaṣdı cemʻ olmaġa sebebdür (6) ve anuŋ ʻişinde rāḥatlıḳdur. Bel-ki mürīd ibtidā'i ḥālinde lāyıḳ budur kim ʻalāyıḳı ḳaṭʻ ėdüp ʻavāyıḳı (7) maḥv eyleye ve yėrinden yurdından seferler ėdüp dürlü dürlü ḫaṭarlara rākib ola. Daḫı esbābdan (8) mücerred olup aŋa ḥicāb olan nesneleri terk eyleye. İmdi! Şöyle bilgil kim: Evlenmek ʻazīmetdür ruḫṣata (9) düşmekdür. Ġuṣṣalara miḥnetlere düşmekdür. Hevāya yönelmekdür. Ṭabīʻat ve ʻādet muḳteżāsınca yörimekdür. (10) Eger evlād olsun dėyü evlenürse yaʻnī oġlancuḳlarum olsun dėyü evlenürse Resūl (11) ḥażreti -ʻAleyhi's-selām- buyurdı: Benüm vefātımuŋ yėdi yüz yılından ṣoŋra sizüŋ ḫayrluŋuz (12) oldur ki ehli ve evlādı olmaya dėdi ve baʻżı fuḳarāya eyitdiler: Niçün evlenmezsin? dėdiler. (13) Ben nefsüme ṭalāḳ vėrmege muḥtāc olup dururın evlenmekden dėdi. Bişr Bin Ḥāris̱e (14) eyitdiler: Nās saŋa ṭaʻn ėderler. Bişr eyitdi: Ne dėrler? Bişr Bin Ḥāris̱ Resūlüŋ sünnetini terk (15) ėdüp durur dėrler. Yaʻnī evlenmez dėrler. Bişr eydür: Nāsa siz eydüŋ: Biz farża meşġūlüz (16) sünnet ḳanda ḳaldı. Daḫı eyitdi: Eger bir tavuġı baŋa ʻayāl eyleseler ḳorḳarın kim (17) anuŋ nafaḳasın ṭaleb ėtmekde biregü yėri üzerinde ṭurup cellādlıḳ ėdem dėdi. Ol ḳandan kim (231a-1) evlenem dėdi. Pes mürīd-i ṣādıḳ ve ṭālib ve ʻāşıḳ mücerred gerekmiş ve daḫı şunı şöyle (2) bilgil kim: Bu şeyḫler öŋinde mürīdler tecrīd olunduḳları ve necegezleri var-ise şeyḫüŋ öŋine (3) getürdükleri aṣḥāb-ı Resūl ḥażretinüŋ öŋinde beyʻat ėtdükleri ve tecrīd olduḳları içündür ve ol (4) vaḳt kim

---

705 Allah birdir, birleri sever.

aṣḥāb Resūl ḥażretine geldiler. Īmān ʿarż édüp biʿat édüp el ṭutdılar. Her neye (5) mālikler-ise tevbe étdükleri şükrānesi Resūlüŋ öŋine getürüp cemīʿi Resūle -ᶜAleyhi's-selām- vérüp tecrīd oldılar. (6) Resūl -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- aldı anları hep meṣārifine ṣarf étdi ve ol Resūl öŋinde tecrīd (7) olanlaruŋ birisi Ebū Bekr ḥażreti idi -Raḍiya'llāhu ʿanhu- ve Resūle seksen biŋ fülūrī getürdi ve daḫı (8) evinde nesi kim var-ise hep vérdi. Ḥattā kendüsi bir eski kilīm geydi. Mübārek gevdesi gözükürdi. (9) Bunuŋ ḥikāyeti bir geçdi-y-di. Dünyā terk edenler söylendügi yérde ve Ebū Derdānuŋ terk-i tecrīd[706] olduġı (10) Resūlüŋ öŋinde meşhūrdur. Daḫı ʿazīzler démişlerdür ki: Mürīd şeyḫüŋ ḥużūrında tecrīd olmaḳ (11) şol mertebede gerekdür ki eger şeyḫüŋ dīvārlarınuŋ bir kerpici altundan ve bir kerpici gümişden olsa (12) mürīdüŋ dār-ı dünyāda bir aḳçecuġı olsa mürīde lāzımdur ki ol aḳçecuġını daḫı ilte şeyḫüŋ (13) altundan ve gümişden dīvārınuŋ üzerinde ḳoya. Kendü taṣarruf étmeye. Şeyḫüŋ mürīd üzerinde şu ḳadar (14) ḥaḳḳı vardur ve mürīd şeyḫ ḥużūrında şol ḳadar tecrīd olmaḳ gerekdür ve mürīd: Şeyḫüŋ niʿmeti çoḳdur. (15) Ben faḳīrem bunı daḫı şeyḫe vérüp n'édeyim démek olmaz. Ol bir aḳçecuġı daḫı şeyḫe vérmek gerekdür. (16) Ṭarīḳ böyledür. Bunda söz çoḳdur. Bunı böyle étmegüŋ daḫı ḥikmeti vardur. Anı ehline dérler. (17) Ammā söz bundadur kim mürīd neye mālik ise el-bette şeyḫüŋ ḥużūrına getürüp teslīm étmek gerekdür. (231b-1) Kendüyi aradan çıḳarmaḳ gerekdür. Bu daḫı vardur kim: Şeyḫ almasa mürīdüŋ vérdügini nice étmek (2) gerekdür? Anı fuḳarāya üleşdürmek gerekdür ve-yā-ḫud ol kimsenüŋ ḳavmi ḳabīlesi var-ise (3) anlara vérmek gerekdür. Kendüde ḳomamaḳ gerekdür. El-bette tecrīd olmaḳ gerekdür ki: تَرْكُ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ عِبَادَةٍ Terki'd-dünyā (4) re'sü külli ʿibādetin[707] ve bu ṭālib olan kişilerüŋ yolları dünyādan āḫiretden içerü bir yol daḫıdur. (5) Anuŋ-çün aŋa gidenler iki cihānı terk éderler. Zīrā āḫiret ṭālibine āḫiret ehli dérler ve dünyā ṭālibine (6) dünyā ehli dérler ve ṭālib-i Ḥaḳ olana ehlu'llāh dérler. Pes Allāh isteyen ikisini bile terk étmek lāzımdur. (7) Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu taʿālā ʿaleyhi ve sellem- andan buyurdı-ki: اَلدُّنْيَا حَرَامٌ عَلَى الْآخِرَةِ حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا وَهُمَا حَرَامَانِ عَلَى أَهْلِ اللهِ Ed-dünyā ḥarāmun ʿale'l-āḫiretü (8) ḥarāmun ʿalā ehli'd-

706 "terk ü tecrīd" yerine

707 Dünyanın terki her ibadetin başıdır.

dünyā ve hümā ḥarāmāni ʿalā ehli'llāhi.[708] Yaʿnī dėmek olur kim: Dünyā isteyenlere (9) āḫiret ḥarāmdur ve āḫiret isteyene dünyā ḥarāmdur ve Allāhı isteyenlere dünyā daḫı ḥarāmdur ve āḫiret (10) daḫı ḥarāmdur. Pes eyle ṭālibe bu ḥadīs̱-ile lāzım oldı kim dünyāyı bi'l-külliyye terk eyleye. Ėy ḳardaş! (11) Bir kimse ki dünyāyı terk eylese elbette aŋa vilāyeti mertebesinden bir naṣīb bir ḥiṣṣe vėrilür. Ol (12) vaḳt-kim ʿĪsā peyġam-ber -ʿAleyhi's-ṣalātü ve's-selām- Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine niyāz ėdüp eyitdi-kim: Yā İlāhī! Seni (13) göreyim ve saŋa vāṣıl olayım dėdi. Ḥaḳ -Taʿālā- daḫı Īsāya eyitdi: Beni görmek isterseŋ (14) acıḳ ve baŋa ulaşmaḳ isterseŋ mücerred ol. Yaʿnī benden artuğından ayırtlaş dėmek olur. Nite-kim (15) buyurdı: تَجَوَّعْ تَرَانِي تَجَرَّدْ تَصِلْ Tecevvaʿ terānī tecerred teṣıl.[709] Pes eger bu yolda tecrīdlik yoġ-imişse Taŋrı -Taʿālā- peyġam-berine: Tecrīd (16) ol beni isterseŋ dėmez-idi. Ammā mürīde çün-ki tecrīd-i ẓāhirī ḥāṣıl oldı pes tefrīd[710]-i bāṭınī (17) daḫı gerekdür ve tefrīd-i bāṭınī kişiye ol vaḳt ḥāṣıl olur kim göŋül iki cihānuŋ ḫayrından ve şerrinden (232a-1) kesile ve ẕikru'llāha mülāzemet ėde şarṭları-yle edebleri-y-le. Yaʿnī telḳīn ve tevbesi ile ve teveccüh ile. Uş (2) böyle telḳīn ve teveccüh nicedür? İmden gėrü dėnile işidesin. Pes bu tefrīd-i bāṭınī ḥāṣıl olmaz ṭālibe (3) tamām iki cihānuŋ saʿādetinden ve şeḳāvetinden göŋül fāriġ olmayınca tamām ʿalāyıḳı ʿavāyıḳı terk (4) ėtmeyince. Beyt-i ʿAcem:

تا تَرْكِ عَلَايِق وَعَوَايِق نه كُني • يَكْ سَجْدَه بِحَضْرَت لَايِق نه كُني

Tā terk-i ʿalāyıḳ ve ʿavāyıḳ ne künī
Yek secde-i bi-Ḥażreti lāyıḳ ne künī[711]

گَرْ لَوْحِ دِلَتْ تُو اَزْ دُو جِهَانْ پَاكْ شَوِي • رُوحُ الْقُدُسْ بِتَمَاشَاىِ جَمَالَتْ دَوِي

---

708 Ahiret üzere olana dünya haramdır ve dünya ehline ahiret haramdır ve Allah ehline her ikisi de haramdır.

709 Beni görmek istersen aç ol ve bana ulaşmak istersen yalın ol.

710 tefrīd تفريد Ar. yalnız etmek. LAC. 95, tefrīd تفريد Ar. ferd ferd etme. LO. 1029, tefrīd تفريد Ar. iḫtilâṭ-ı nâsdan ~~mücânebet edüp ʿuzlet ve inzivâyı~~ iḫtiyâr ~~etmek ve~~ tefrîḳ edüp ayırmaḳ. Terc. 1-245, tefrīd تفريد Ar. ʿilm-i dīnde tebaḫḫür ile emr ve nehy-i İlâhîyi ber vech-i kemâl yerine getir~~mek içün iḫtiyâr-ı~~ ʿuzlet. ~~KO. 3-123, tefrīd~~ تفريد Ar. ~~dîniyâtda~~ tebaḫḫürle emr ve nehy-i İlâhîyi ʿalā vechi'l-kemâl yerine getirmek üzere iḫtiyâr-ı ʿuzlet. LC. 309, tefrīd تفريد Ar. ["ferd"den i.m. tefʿīl] *ṣū.* dünyâdan ayrılup yalnız Allâh ile meşġûl olma. KT. 421

711 (Ey mürit!) Tâ kim (dünya ile olan) ilgilerini ve bağlarını terk etmezsen; iyice bil ki Allah'a layık bir secde yapamazsın. Vezni: Mefʿūlü / mefāʿīlü / mefāʿīlü / faʿūl

Ger levḥ-i (5) dilet tü ez dü cihān pāk[712] şevī
Rūḥü'l-ḳudüs be-temāşā'-i cemālet devī[713]

Pes ṭālib göŋlüni iki cihānuŋ (6) devletinden arıtmayınca müşāhede-i cemāl-i bī-çün ḥāṣıl olmaz. Yuḳaruda söylenildi idi kim kitābuŋ (7) evvelinde meşāyiḫe su'āl ėtdiler kim: Taŋrıya yol nicedür? Ya'nī ıraḳ mı yaḳın mı? Ol daḫı cevāb vėrüp (8) eyitdi-kim: İki adımdur. Eyitdiler: Nite? Eyitdi: Bir adım atduŋ tamām dünyā murādlarını bıraḳduŋ ve (9) bir adım daḫı atduŋ tamām āḫiret ve āḫiret murādlarını bıraḳduŋ dėdi ve Ḥaḳ -Ta'ālā- ḥażretine vāṣıl olduŋ. (10) Pes dünyāyı ve dünyā murādlarını bir uğurdan bıraḳmaḳ tecrīd-i ẓāhirīdür ve āḫireti ve āḫiret murādlarını (11) bir uğurdan bıraḳmaḳ tefrīd-i bāṭınīdür. ʿAzīz! Çün tecrīdi bildüŋ ve tefrīdi daḫı işitdüŋ zinhār (12) şeyḫ öŋinde kim tecrīd olduŋ varcağı kim şeyḫe vėrdüŋ minnet ėde yörime. Eger sen İbrāhīm-i (13) Edhem gibi ḫazīneler boşaltduŋsa ve memleketüŋ ve salṭanatuŋ terk ėtseŋ hergiz ḫāṭıruŋa gelmesün (14) kim: Ben daḫı bu yolda şunı terk ėtdüm dėyesin. Ol şunı fikr eyle kim şu Ḥaḳ yolına vėrdügüŋ (15) terk ėtdügüŋ senüŋ neŋdür? Allāh vėrdi yine Allāh yolına terk ėtdüŋ. Eger terk ėtmeseŋ vārişe (16) ḳor-idüŋ giderdüŋ. Vārişler üleşürlerdi. Pes ḥisābın ve 'aẕābın çekerdüŋ. Eger bunda Ḥaḳ (17) yolına vėrdüŋse yarın bunca 'ivażlar alursın ve daḫı şunı fikr eylemek gerekdür kim vėrdügüŋ (232b-1) nedür ve istedügüŋ nedür? Pes vėrdügüŋ fānī ve istedügüŋ bāḳī. Bāḳīyi fānī ile alduŋ. (2) Zihī mu'āmele zihī aṣṣı. Beyt:

Dost vaṣlına bulam dėyü ẓafer
Terk eyle dü cihānı mā ḥażer
Ėy (3) bürāder terk-i 'izz ü cāh ḳıl
Kendüzüŋ gel lāyıḳ-ı dergāh ḳıl[714]

İmdi ėy ḳardaş! Şol Ḥaḳ yolına (4) gelüp daḫı gene nefsine uyup dönenlerüŋ birisini daḫı dėyü vėreyim. Yuḳaruda gerçeklerüŋ (5) bir ikisini söyledüm işitdüŋ ve yalancılardan birini daḫı dėyü vėreyim işit. Sen daḫı var (6) aŋa göre iş ėt. Vėrdügüŋ minnet ėdüp emegüŋ hīç olmasun kim minnetlü 'aṭā bāṭıldur. (7) Ḥikāyet: Bir gün bir

---

712 Bu kelimede zihaf vardır.

713 Sen gönül levhanı iki cihandan pak etmeye çalış; (ancak o zaman) Ruhü'l-kudüs cemalini temaşa etmeye koşar. Vezni: Mef'ülü / fā'ilātün / mef'ūlü / fā'ilātün

714 Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

kişi geldi Caʿfer-i Ṣādıḳ -Raḍiya'llāhu ʿanhu-ya mürīd oldı irādet getürdi. (8) Şeyḫüŋ öŋinde tecrīd oldı. Bir dāne gevheri vardı getürdi öŋinde ḳodı. Şeyḫ aldı (9) o yanına bu yanına baḳdı getürdi yine kendünüŋ eline vėrdi. Eydür: Var imdi dervīş! (10) Bunı gine sen ṣat elüŋ-ile aḳçesini getür dėdi. Ol kişi aldı bu gevheri bāzārda yüz biŋ (11) aḳçeye ṣatdı. Aḳçesin şeyḫe getürdi. Şeyḫ daḫı aldı meṣārifine ṣarf ėtdi giderdi. Ol (12) dervīşe bir palās geydürdiler ve bir ḫıdmet taʿyīn ėtdiler. Vardı ḫiẕmete meşġūl oldı (13) bir ḳaç yıl. Bir ḳaç yıldan ṣoŋra ol durduġı maḳāmuŋ ḥürmetini bilmedüginden ve şeyḫüŋ ḳudretini aŋlama- (14) duġından ve Ḥaḳ -Taʿālā- ol nūrı anuŋ göŋlinden aldı-kim ol nūr Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ mürīdligi (15) ṣıfatınuŋ pertevi nūrı-y-dı. Pes andan ṣoŋra anuŋ göŋline dünyā endīşesi geldi. Vardı (16) dervīşlere eydür: Şu bizüm ḥālimiz dervīşler nice olısardur. Hem-ān gėce gündüz şöyle ırġad (17) gibi işleyüp yörüsevüz mi gerekdür. Bizüm yėdügimüz arpa etmegi ve geydügimüz birer eski ʿabā (233a-1) aşımız arpa bulamacı. Şu ben şeyḫe yüz biŋ aḳçe getürdüm kendü elüm-ile. Ol aḳçeden bize hīç bir (2) cerb yėmecük egnimüze bir yeŋice ʿabācuḳ idi vėrmedi. Eskilerimüze bitler düşdi. Baġrımuzı (3) delük delük ėtdi. İmdi ben buŋa taḥammül ėdemezin. Bu ḳanāʿat ve bu yavanlıḳ niçeye dek olısardur dėr. (4) Şeyḫe beni aŋlatsaŋuz baŋa bir ḳaç aḳçecuḳ vėrse varsam ser-māyecük ėdinsem nefsümi bir ḳaç gün (5) diŋlendürsem dėr. Yoḳsa ben bu yavanlıġa döyemezin helāk olurın giderin dėdi. Dervīşler eyitdiler: (6) Hāy miskīn! Seni şeyṭān aldamış maġlaṭaya[715] bıraḳmış. Diler kim seni ṭaşra bıraġa kendü cemāʿatine ḳata (7) kendüye tābiʿ ėde. Tek ṭur bunı şeyḫ işitmesün. Var ġusl eyleye ikileyin tevbe eyle. Ol ki (8) şeyṭān vesvesesini senden kese dėdiler. Saŋa bunuŋ gibi söz sözlemek ʿaybdur dėdiler ve biz bir bölük (9) maḥcūb miskīnlerüz geldüŋ bir sulṭānuŋ eşigine kendüzümüzi bıraḳduḳ. Bize her nice yararsa anlar anı (10) eyle ėderler. Bunuŋ gibi söz söyleme ayruḳ mürīdlikden düşersin. Mürīd olan kişi teslīm olup (11) epsem durmaḳ gerekdür. Şeyḫe şöyle dėmek olmaz dėdiler. Eslemedi bunlaruŋ birini gönderdi. Vardılar (12) şeyḫe bunuŋ sözini dėdiler. Şeyḫ ol dervīşi ḳıġırdı eydür: Dervīş! Ol getürdügüŋ aḳçecuġı (13) gine mi istersin? dėr. Dervīş eydür: Hele sulṭānum bir ḳaç aḳçecuḳ baŋa himmet eyleŋ. Nefsüm mücāhedeye (14) döyemedi. Şeyḫ eydür: Mā işte bir aḳçe var bāzārdan şunı

---

715 maġlaṭa مغلطه Ar. teşvîş-i eẕhân içün îrâd olunan ṣanʿatlü kelâm; ve netîcesi bulunmaz olan müşkil ve ḳarışıḳ iş. Terc. 2-372

ve ış-bunı ve şunı al dėyü dört dürlü (15) nesne kāğıda yazdı. Dervīşüŋ eline vėrdi. Dervīş bu kāğıdı ve bir aḳçeyi aldı bāzāra (16) vardı. Bu edviyeleri getürdi. Şeyḫ eydür: Var havān getür. Vardı dervīş havān getürdi. (17) Şeyḫ eydür: Al imdi bu edviyeleri dög. Aldı dervīş bu edviyeleri havānda yumuşaḳ dögdi (233b-1) yine şeyḫe vėrdi. Şeyḫ avıcına aldı yoğurdı ḫamīr gibi eyledi. Aldı andan dört yumırca (2) anuŋ gevheri miḳdārınca yuvalacuḳlar eyledi. Aldı şeyḫ bu yuvalacuḳları mübārek ağzına bıraḳdı. (3) Birazcuḳ ağzı yarına bulaşdurdı çıḳardı. Her biri bir dāne gevher olmış kim ol kişinüŋ gevheri (4) bunuŋ ḳatında nesne degül. Şeyḫ eydür: Var imdi bu gevherüŋ birini ilet bāzārda ṣat üçi (5) dursun dėdi. Dervīş aldı bu bir dāne gevheri tiz bāzārda yüz biŋ aḳçeye ṣatdı. Aḳçesini (6) şeyḫe getürdi vėrdi. Şeyḫ eydür: Dervīş! Al imdi ol aḳçeyi sen var sėni Allāha ısmarladuḳ. (7) Mā bu üç ṭaşı daḫı gene havāna ḳoy dög. Dervīş aldı bu üç dāne gevheri havāna ḳoydı (8) dögdi. Getürdi şeyḫe vėrdi. Şeyḫ aldı avıcına ḳoydı. Üf! dėyü vėrdi. Uçdı (9) havāya gitdi. Eydür: Hā dervīş! Sen daḫı gözüŋ-ile gördüŋ kim bu dervīşler bir aḳçeden (10) dört yüz biŋ aḳçe ḥāṣıl ėderler-imiş. Bu şeyḫler mürīdlerinüŋ muḥiblerinüŋ nesnecüklerin (11) alduḳları muḥtāc olduḳları-y-çün degüldür. Bel-ki şunuŋ içündür ki bunlarıŋ arḳalarından yüklerin (12) alalar. Daḫı yeyni yük-ile yola çıḳalar. Zīrā bilürler kim mübtedīye bu yolda derisi daḫı yükdür. Şeyḫ (13) eydür: İmdi ol aḳçecuğuŋı al. Daḫı dervīş ḳatumda durma kim senüŋ saʿyüŋ Ḥaḳ ḳatında (14) hep bāṭıldur. Zīrā ol vėrdügüŋ ṣadaḳayı minnet ėtdüŋ ve hem bize eẕā vėrdüŋ. Ḥaḳ -Taʿālā- (15) vėrdügüŋüzi bāṭıl ėtdi minnet ėtmeg-ile yā eẕā vėrmeg-ile dėdi. Nite-kim Ḳur'ānda buyurdı: وَلَا تُبْطِلُوا صَدَقَتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى Ve lā (16) tübṭilū ṣadaḳatiküm bi'l-menni ve'l-eẕā[716] dėdi. Eyle olsa meşāyiḫ eşiginde ṭurmaḳ şimden gėrü (17) olmaz dėdi. Dervīş niçe kim yalvardı çāre olmadı ḳabūl ėtmedi. Yüz biŋ aḳçesini (234a-1) dervīşüŋ eline verdi ḳovdı mağbūn maḥzūn meşāyiḫ eşiginden. Vardı ʿavāma ḳarışdı (2) gine ʿavāmdan biri oldı. -Neʿūẕü bi'llāhi.- Pes yalancılığı ol-

---

716 ... Malını insanlara gösteriş için harcayan ve Allah'a ahiret gününe inanmayan kişi gibi sadakalarınızı, başa kakmakla, minnet ve eziyetle hiç verilmemiş bir hale getirmeyin. Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 264. âyet. KKM. 51. (... Bâtıl eylemen sadakalarunuzı, minnet eylemeg-ile, dakı incinesi nesne-y-ile... (2) Sûratü'l-Bakara, 264. âyet. SKT. 33, ... Ḥarâb ve bâṭıl ḳılmayınız kendü ḫayrâtlarınızı minnet ḳoymaḳla ve eẕiyyet etmekle... 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. KTC. 1-72, ... Verdiginiz ṣadaḳalarun s̱evābını minnet ve incitmekle ibṭâl etmeyiniz. 3. cüz, Sûretü'l-Bakara, 264. âyet. TZA. 1-73, ... Nâs'a gösteriş kılmak üzere malını harceden, Allah'a âhiret günine inanmayan kimseler gibi sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet vermek ile hükümsüz kılmayın... Bakara Sûresi, 264. âyet. KKTA. 45, ... —Malını insanlara gösteriş için harcayan, Allaha ve âhiret gününe inanmayan bir kimse gibi— başa kakmak ve incitmek sûretiyle heder etmeyin... Bakara Sûresi, 264. âyet. KHMK. 1-74)

demden bu deme degin kitāblar içinde (3) söylenü ķaldı ve gerçeklerüŋ gerçekligi daḫı kitāblarda söylenü ķaldı. Gitdi yalancı yalancılarla (4) ķopusar gine gerçekler gerçeklig-ile ķopusar yine gerçeklerle. Nite-kim Ḥaķ -Ta'ālā-: وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ Veylün yevme'izin li'l-mükezzibīne[717] (5) dėdi yalancılara. Pes kişi cehd eylemek gerek gerçeklerden olmaķ gerek gerçeklik iki cihāna (6) yarar. Yarınki gün yol iki olısardur: Yalancılar ile gerçekler seçiliserlerdür. Yalancılar cehenneme (7) gerçekler cennete gidiserlerdür. Nite-kim Ḥaķ -Ta'ālā- buyurdı: فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ Ferīķun fi'l-cenneti ve ferīķun fi's-sa'īr.[718] Ėy (8) 'azīz! Ol yolun eseri bunda daḫı görinür. Dünyā-y-ile āḫiret ehli cünbüşünden bilünür. Ėy ķardaş! (9) Bu irādet dėdükleri ṭālibüŋ cezbesidür şeyḫden naṣīb almaġ-içün görmez misin? Her kimüŋ (10) irādeti tamām ise şeyḫden naṣīb nice ḫizmet ėdüp almışdur. İşitdüŋ ol ıssı yanar tennūra (11) giren dervīş oda nice yanmadı ve şeyḫden naṣīb nice aldı ve-yā "Ol ķapuda ṭurı dur (12) şu ķapuda uş çıķayım. Saŋa himmet ėdeyim" dėyen şeyḫe mürīdi gör ķapuda yėdi yıl nice durdı (13) bekledi. Āḫir şeyḫ çıķdı ķapuda buldı. Nice himmet ėtdi. Pes bu gerçekler şeyḫden naṣībi irādet (14) ķuvveti-y-le alurlar. Bunlar yuķaruda hep söylenmişdür. Şol ṭālib kim şeyḫine irādeti muḥkem getürmişdür (15) ol şeyḫe muḫālefet ėtmez. Dünyāsını vėrür hīç minnet ėtmez va'desine inanur. Hergiz gümān ėtmez. (16) İķrārı olan göŋülde hergiz gümān olmaz. Gümān olan göŋülde īmān durmaz. Nūḥ peyġam-ber (17) -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- gemi düzer. Kāfirler bölük bölük geldiler. Nūḥa ṣorarlar: Nedür bu? dėrler. (234b-1) Nūḥ eydür: Bu gemidür. Uş burada deŋiz olur. ᶜĀlemi şu dutar ṭūfān olur. Baŋa inanup (2) bu gemiye giren hep ķurtılurlar ve bu gemiye girmeyenler hep helāk olurlar. Bölük bölük mü'minler (3) gelür Nūḥa inanurlar. Nūḥ-

---

[717] Vay hallerine o gün yalanlıyanların. Kur'ân, LXXVII. Mürselât Sûresi, 15. âyet. KKM. 703. (Veyldür ol gün *ya'nî katı azab,* yalan dutıcılara! (77) Sûratü'l-Murselât, 15. âyet. SKT. 506, Vay ol günde yalan şayanlar içündür. 29. cüz, Sûretü'l-Murselât, 15. âyet. KTC. 4-195, وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ Ol günde gûnâgûn 'azâblar, dûzaḫın olmasına inanmayanlara olsun. 29. cüz, Sûretü'l-Murselât, 15. âyet. TZA. 2-424, Ol gün kıyamet günü yalandır diyenlerin vay haline! Mürselât Sûresi, 15. âyet. KKTA. 581, *(Bunu)* yalan sayanların o gün vay haline! Mürselât Sûresi, 15. âyet. KHMK. 3-371)

[718] ... Halkın bir bölüğü cennettedir ve bir bölüğü yakıp kavuran cehennemde. Kur'ân, XLII. Şûrâ Sûresi, 7. âyet. KKM. 570. (... Bir bölük uçmaķda, dakı bir bölük tamuda. (42) Sûratü'ş-Şûrâ, 7. âyet. SKT. 395, ... Anlardan bir gürûh cennetde olurlar ve bir gürûh cehennemde olurlar. 25. cüz, Sûretü Ḥâ, Mîm, 'Ayın, Sîn, Ķâf, - Sûretü'ş-Şûrâ, 7. âyet. KTC. 4-52, فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ Anlardan bir gürûh behişt-i câvidânda ķarâr ṭutar. وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ Ve bir gürûh dûzaḫda. 25. cüz, Sûretü'ş-Şûrâ, 7. âyet. TZA. 2-277, ... Bir takımı uçmağa, bir takımı tamuya ayrılacak. Şûrâ Sûresi, 7. âyet. KKTA. 484, ... *(Onlardan)* bir takımı cennette bir takımı cehennemdedir. Şûrâ Sûresi, 7. âyet. KHMK. 3-124)

ile vaʿde ėderler kim bunlar gemiye bile bineler. Gemi her ḳancaru (4) giderse gideler ve bir ḳarıcıḳ geldi. Nūḥa eydür: Yā Nūḥ! Bu gemiyi n'eylersin? Ḳurı yėrde ḫod gemi (5) yörimez. Nūḥ eydür: Yā ḳarıcıḳ! Uş ṭūfān olur ʿālemi ṣu ṭutar. Yėr yüzi hep ṣu olur. (6) Baŋa uyanları bu gemiye ḳoyarın ḳurtılurlar. Gemiden artuḳ yėrde kimse ḳurtılmaz. Hep helāk (7) olur giderler. Ḳarıcıḳ eydür: Yā Nūḥ! Kerem eyle! Beni daḫı bile gemiye ḳoy unutma dėr. Nūḥ eydür: Ḫoş (8) ola. Var sen żaʿīfce ḳarıcuḳsın maṣlaḥatuŋda ol. Ben saŋa ḫabercuḳ ėdem ṭūfān olıcaḳ dėdi. (9) Ḳarıcuḳ daḫı Nūḥ peyġam-berüŋ vaʿdesine inandı. Vardı maṣlaḥatına gitdi. Āḫir ṭūfān oldı-ki (10) yėr yüzini ṣu ṭutdı. Gemiye ādem ḥayvān ḳalmadı üşdi ġalebe oldı. Galebeden Nūḥ ḳarıcuġı (11) unutdı. Ṭūfān şöyle oldı-ki yėr yüzini tamām ṣu ṭutdı. Yüce ṭağlar başında ḳırḳ arış (12) deriŋligi ṣu vardı. Yėr yüzinde kāfirlerden hīç kimse ḳalmadı hep ḳırıldılar. Hem-ān gemidekileri ḳaldılar. (13) Yėr yüzinde bir kāfir ḳalmadı. Nitekim Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda buyurur: لَاتَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا Lā teẕer ʿale'l-arḍi mine'l-kāfirīne (14) deyyāran[719] dėdi. Pes kāfirler ḳırıldılar. Zamān-ile Ḥaḳ -Taʿālā- ṣuyı ṣoğultdı gemi durdı. Ḥikāyeti (15) bunuŋ çoḳdur. Maḳṣūd olanı dėyelüm. ʿĀlem yine bayağı gibi oldı. Gemide olanlar ḳuruya çıḳdılar. (16) Yerlü yėrüne hep vardılar. Bir gün bu ḳarıcuḳ deynecigine ṭayanı ṭayanı geldi. Nūḥa ṭapu (17) ḳıldı. Eydür: Yā Nūḥ! Daḫı ṭūfān olmadu mı? Gemi düzülmedi mi? dėr. Nūḥ taʿaccüb ėtdi. Hep anda (235a-1) ḥāżır olanlar taʿaccüb ėtdiler. Nūḥ eydür: Yā ḳarıcuḳ! Ṭufān oldı daḫı geçdi. Sen ḳanda (2) idüŋ? Ḳarıcuḳ eydür: Ben ṭūfān nesne görmedüm. Evcegezümde otururdum. Muntaẓır idüm-ki (3) Nūḥ peyġam-berden bir ḫaber gele dėrdüm. Ben daḫı gelem gemiye binem dėrdüm. Ger-çi-kim Nūḥ ḳarıcuḳdan ġāfil (4) oldı. İllā ki Allāh ḥāżırdur nāẓırdur ḥāfıẓdur ḳarıcuġı ṣaḳladı. Ėy cān! Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ (5) dostlarınuŋ ġayreti gine kendi üzerinedür. Pes evliyānuŋ enbiyānuŋ ġayreti Allāh üzerinedür. (6) Bunlaruŋ vekīli Allāhdur. Bunlaruŋ vaʿdesine inanmaḳ gerek. Gerek-ise ol vaʿde laṭīfe vech-ile (7) olsun gerek-ise cidd-ile olsun. Bunlaruŋ vaʿdesi rāstdur -Va'llāhu aʿlem.- Uş beş

---

719 ... Yeryüzünde kâfirlerden bir tek kişi bile bırakma. Kur'ân, LXXI. Nûh Sûresi, 26. âyet. KKM. 690. (... "İy Çalabum! Koma yir üzre, kâfırlardan kimse." (71) Sūratü Nûh, 26. âyet. SKT. 491, ... Bırakma yer üzerinde kâfirlerden hîç bir sâkin olanı. 29. cüz, Sûretü Nûh, 26. âyet. KTC. 4-179, وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَاتَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا Daḫı Ḥażret-i Nûḥ dedi: Ey Ḫudâvendim! Yer yüzü üzere küffârdan bir kimse ḳoma. 29. cüz, Sûretü Nûh, 26. âyet. TZA. 2-406, ... Kâfirlerden yer yüzünde dolaşır hiç bir kimse bırakma. Nûh Sûresi, 26. âyet. KKTA. 572, ... Yer *(yüzün)* de kâfirlerden yurt tutan hiç bir kimse bırakma! Nûh Sûresi, 26. âyet. KKTA. 572)

dürlü şarṭ (8) tamām oldı. Her mürīd kim bir şeyḫe irādet getürdi bu beş dürlü şarṭ-ile kim budur: Aru niyyetdür. (9) Gerçeklikdür. Tevbedür. Teslīmdür. Tecrīddür. Bu beş dürlü şarṭ dėdügim bunlardur. Çün-kim bunlar (10) tamām yėrine geldi imden gėrü şeyḫüŋ ḥużūrın beklemek gerekdür. Her ne kim ḫizmet buyrılursa (11) anuŋ üzerine s̱ābit olmaḳ gerekdür kim edeb daḫı (12) mürīde ġāyet gereklüdür. Edebsizlik irādeti bozar. İrādetsizlik mürīdligi bozar. Eyle olsa (13) edeb daḫı mürīde lāzımdur. El-bette riʿāyet ėtmek gerekdür. Tā kim meşāyiḫden naṣīb alı bile. (14) Nite-kim Mevlānā Celāle'd-dīn buyurmışdur. Beyt:

از خدا چو بیم توفیق ادب، بی ادب محروم گشت از لطف رب

Ez Ḫudā çü bīm ü tevfīḳ-i edeb
Bī-edeb maḥrūm keşt (15) ez lutf-i Rab[720]

Ve daḫı dėmişlerdür kim: İrādet edeb mürīdüŋ nerdübānıdur. Vaḳtī-kim bī-edeblik (16) ėde irādet nerdübānından düşer. İrādet nerdübānından düşen cehenneme dek gider. Bilgil (17) imdi! Bu meşāyiḫ ḥużūrında ṭurup ḫıdmet ėtmegüŋ edebleri çoḳdur. Ammā bir ḳaç gereklülerinden (235b-1) dėyeyüm. Evvel edebi meşāyiḫe ḫıdmet ėtmegüŋ budur kim: Meşāyiḫüŋ ḳarşusında gerçek mürīdler (2) çoḳ oturmayalar çoḳ söylemeyeler ve meşāyiḫe ġāyet ʿizzet ėdeler ve ḥadden geçe ḥürmet (3) ėdeler kim meşāyiḫlerüŋ ʿizzeti Ḥaḳ ʿizzeti gibidür. Anlaruŋ ḳatında otumaḳ ve çoḳ söylemek (4) olmaz. Nā-gāh küstāḫlıḳ ėder göŋline doḳınur merdūd olur. Şeyḫlerden birisi Mekkeye gider oldı. (5) Bir kendü gibi şeyḫe daḫı ḫaber gönderdi. Eydür: Bize bir dervīş vėrsünler mübāreklik içün (6) bizüm-ile Mekke seferinde bile olsun dėdi. Şeyḫ daḫı ol şeyḫe bir dervīş verib-idi. Şeyḫ-ile (7) Mekkeye bile gitdi. Yolda giderken bir kerret dervīşe şeyḫ eydür: Dervīş aduŋ nedür? Dervīş (8) eydür: Baŋa fülān oğlı fülān dėrler dėdi. Hem-ān Mekkeye varup gelince şundan artuḳ keleci söylenmedi. (9) Dervīş ile Mekkeye vardılar yine geldiler. Gine dervīşi şeyḫine gönderdiler. Hediyye şeyḫe ve kendüye (10) ne vėrecek-ise vėrdiler. Dervīş gene geldi şeyḫinüŋ elin öpdi ḫıdmetine meşġūl oldı. Bir ḳaç (11) günden ṣoŋra şeyḫ bir dervīş gönderdi. Ḫoş geldiler ḳadem getürdiler dėdi ve hem dervīşden (12) ḫoşnūdlar mıdur? dėdi ṣordurdı. Ol şeyḫ daḫı bu dervīşüŋ şeyḫine ḫaber gönderdi kim (13) eyü dervīş ve-līkin yaŋşaḳ imiş yaʿnī

---

720 Huda'dan bizi edebe nail etmesini isteriz. Zira edepsiz olan Rabbin lûtfundan mahrumdur. Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

söylegen imiş. Ol söylegenligini anuŋ kesdürsünler (14) dėdi. Ne eyledi? dėdiler şordılar. Şeyḫ eydür: Mekkeye giderken şordum ben eyitdüm: Aduŋ nedür (15) dervīş? dėdüm. Eyitdi-kim: Baŋa fülān oğlı fülān dėrler. Ben kendü aduŋ şordum ol atası (16) adın bile dėyü vėrdi. Küstāḫlıḳ ėdüp edebsizlik eyledi bī-edeb imiş. Anuŋ küstāḫlığın (17) bī-edebligin kesdürsünler dėdi. Pes bu deŋlü söze çoḳ söyler imiş edebsiz imiş küstāḫ (236a-1) imiş dėdiler ʿazīzler. Eyle olsa mürīdler şeyḫler ḥużūrında ne çoḳ oturası ve ne çoḳ söyleyesi (2) hem-ān ne ḫizmet buyrılursa ol ḫizmete olası. Mü'ellif-i kitāb eydür: Ben şeyḫimüŋ ḥużūrında (3) on bir yıl tamām ḫizmet ėtdüm ve imāmlıḳ eyledüm ve on bir yılda şeyḫe bir keleci söyledüm ki ol keleci (4) dünyā kelecisi idi. Şeyḫ daḫı baŋa eyitdi: Çoḳ söyleme küstāḫ olursın edebsiz olursın. Şeyḫler (5) ḥużūrında mürīdler söz söylemek ʿayb olur dėdi. Ayruḳ daḫı şeyḫ ḥużūrında bir söz daḫı (6) söylemedüm. Meger vāḳıʿa söyleye-y-idüm anı daḫı gey edeb-ile gey ḳorḳu-y-ile dėr-idüm. Pes bu meşāyiḫ eşiginde (7) ṭurup meşāyiḫe ḫıdmet ėden dervīşler daḫı gey edeb-ile ve gey ḥużūr-ile ṭurmaḳ gerekdür. Söyleyişinde (8) oturuşında duruşında yėyişinde ḳavlinde fiʿlinde ḳaṣdında niyyetinde edebi gözlemek gerekdür. (9) Zīrā meşāyiḫ edebi-y-le edeblenmeyen Ḳurʾān-ile ḥadīs̱-ile daḫı edeblenmez. Ėy ʿazīz! Şunı şöyle taḥḳīḳ bilgil kim: (10) Bu şeyḫlerüŋ merdūdı hem-ān Ḥaḳ merdūdıdur ve maḳbūli daḫı hem-ān Ḥaḳ maḳbūlidür. Eyle olsa mürīd (11) olan kişilere daḫı edeb gerekdür. ʿAbdu'llah Ḫafīf -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Ėy oğul! ʿAmelüŋi (12) ṭuz eyle edebüŋi un eyle. Andan bu erenler yolına gir dėr. ʿĀrifler eyitdiler: Taṣavvufuŋ cemiʿsi (13) edebdür ve mürīdüŋ ğāyet gereklü edebinüŋ birisi daḫı budur kim: Ẓāhirde bāṭında şeyḫüŋ mertebesi (14) ziyāde olduğın isteye. Kendüsi şeyḫ mertebesinden ziyāde mertebe ve menzil ṭaleb ėtmeye kim (15) mürīdüŋ irādeti kāmil olduğınuŋ ʿalāmeti şeyḫüŋ mertebesi yüce olduğın istemekdür. Ammā (16) her vaḳtüŋ

bir edebi vardur ve her ḥālüŋ edebi vardur ve her maḳāmuŋ edebi vardur ve her kim (17) edebe mülāzim olsa erenler maḳāmına yėtişür ve her kim edebden maḥrūm olsa Allāh dergāhından (236b-1) ıraḳ olur ve ʿameli maḳbūl olmaz. Bel-ki ʿameli yoyılur ḥabṭ[721] olur gider. Edeb ġāyet gerek olduġından (2) ötüri Ḥaḳ -Taʿālā- Resūlinüŋ aṣḥābını te'dīb ėdüp buyurdı: يا أيها الذين آمنوا لا ترفعوا أصواتكم فوق صوت النبي Yā eyyühe'llezīne āmenū lā terfeʿū (3) fevḳa aṣvāteküm fevḳa ṣavti'n-nebiyyi.[722] El-āyet yaʿnī: Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Ey müminler! Vaḳtī-ki Resūl-ile söyleşesiz (4) anuŋ āvāzından āvāzınızı geçürmeyesiz ve sizüŋ āvāzıŋuz anuŋ āvāzından yüce olmasun. (5) Daḫı araŋuzda biri biriŋüz ile söyleşdügüŋüz gibi anuŋ-ile daḫı ḳatı ḳatı söyleşmeŋ. Bel-ki āvāzıŋuzı (6) anuŋ āvāzından aşaġa eyleŋ. Anuŋ ḥürmetini ṣaḳlaŋ taʿẓīm eyleŋ. ʿAmeliŋüzi ḥabṭ olmaḳdan istikrāh (7) ėdüp şol ḥālde kim ol ḥabṭ-ı aʿmāl ėtdügüŋden sen ġāfil olasın. Yaʿnī siz āvāzlarıŋuzı (8) Resūl ile söyleşürken yüce eyleseŋüz şol biri biriŋüz arasında söyleşür gibi ḳatı ḳatı (9) söyleşseŋüz Resūlüŋ ḥürmetini ṣaḳınmasaŋuz sizüŋ aʿmāliŋüz maḥv olur gider ve bu sözde ġāyet (10) ḳorḳu vardur. Zīrā ehl-i sünnet ve cemāʿat meẕhebinden küfrden ġayrı nesne ʿameli maḥv eylemez ve bāṭıl (11) eylemez. Pes sebeb nedür ki Resūl ḳatında ḳatı söylemek ʿameli bāṭıl eyleye. Ḳāḍī[723] tefsīrinde eydür: (12) Resūl-ile söyleşicek anuŋ āvāzından ḳatı āvāz-ile söyleyicek Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi (13) ve sellem-i istiḫfāf ėtmek olur kim ol mü'eddīdür küfre kim ol ḥabṭ-ı aʿmāldür. S̱ābiti'bni Ḳays (14) ṣaġır idi. Ol ḳatı ḳatı söylerdi ve bir kişi-y-le vaḳtī-ki söz söyleşse ol andan ḳatı (15) söylerdi. Vaḳt olurdı-ki Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- ile söyleşürdi. Resūl -ʿAleyhi's-selām- incinürdi. (16) Pes Ḥaḳ -Taʿālā-anı daḫı andan ġayri mü'minleri te'dīb ėtmeg-içün bu āyeti inzāl eyledi. Vaḳtī-ki bu āyet (17) inzāl oldı S̱ābiti'bni Ḳays yol üzerinde oturup aġladı. ʿĀṣım Bin ʿAdā gördi-ki

---

721 ḥabṭ حبط Ar. *ḥânın fetḥi ve bânın sükûnuyla,* ve'l-ḥubūṭ *żammeteynle,* ʿamelin s̱evâbı bâṭıl olmaḳ. VK. 1-618-1,2, ḥabṭ حَبْط Ar. bâṭıl ve fâ'idesiz eylemek, bī-hūde kerden. Terc. 1-346

722 Ey inananlar, seslerinizi, Peygamberin sesinden daḫa üstün bir tarzda yükseltmeyin... Kur'ân, XLIX. Hucürât Sûresi, 2. âyet. KKM. 611. (İy anlar kim îmân getürdiler! Yüceltmen ünlerünüzi, Peygamber üni üstine... (49) Sûratü'l-Hucurât, 2. âyet. SKT. 425, Ey Müslümânlar! Yüksek etmeyiniz âvâzlarınızı Peyġamberin âvâzından... 26. cüz, Sûretü'l-Hucurât, 2. âyet. KTC. 4-98, يا أيها الذين آمنوا لا ترفعوا أصواتكم فوق صوت النبي Ey îmâna gelenler! Âvâzlarınızı Peyġamberin âvâzını üstüne ḳaldırman. *Yaʿnî anınla söyleşdiginizde ṣavtınızı anın ṣavtı üzere yüksek ḳılman.* 26. cüz, Sûretü'l-Hucurât, 2. âyet. TZA. 2-320, Ey mü'minler! Sesinizi, Peygamberin sesinden yüksek çıkarmayın... Hucurât Sûresi, 2. âyet. KKTA. 516, Ey iman edenler! Seslerinizi, Peygamberin sesinden yüksek çıkarmayın... Hucurât Sûresi, 2. âyet. KHMK. 3-197)

723 Ḳâḍî Beyżâvî

(237a-1) S̱ābit aġlar aŋa eyitdi: Niçün aġlarsın? S̱ābit eyitdi: Yā ʿĀṣım! Beni bu āyet aġlatdı. Ḳorḳarın kim (2) benüm ʿamelüm maḥv olup ben ehl-i nārdan olam. ʿĀṣım bunı işidüp Resūl ḥażretine söyledi. Resūl (3) ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- eyitdi: Var S̱ābiti baŋa getür. ʿĀṣım S̱ābit ḳatından gidicek S̱ābit ʿavretine eydür: Beni (4) at āḫurına ilet benüm üzerüme āḫur ḳapusına demür kilīd ur ve demür çivilerle muḥkem çivile. Ben yā (5) ölem ve-yā-ḫud Allāh -Taʿālā- Resūlini benden rāżī eyleye dėdi. Daḫı S̱ābiti at āḫurına iledüp (6) ḳapusını muḥkem yapup üstine demür çivilerle çiviledi. ʿĀṣım geldi ol ḳuyup gitdügi yėrde bulımadı. (7) Evine geldi ehl-i beytine ṣordı. Eyitdi: At ṭamındadur. ʿĀṣım at ṭamına varup: Yā S̱ābit! Gel (8) seni Resūl daʿvet eyler dėdi. S̱ābit eyitdi: Ḳapuyı uvat çıḳayım. ʿĀṣım uvatdı. S̱ābit çıḳdı. (9) ʿĀṣım ile Resūl ḥażretine vardılar. Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- aŋa eyitdi: Yā S̱ābit! Niçün aġlarsın? S̱ābit eyitdi: (10) Yā Resūla'llāhi! Benüm āvāzum yücedür ḫavf eyledüm kim bu āyet benüm ḥaḳḳumda nāzil olmış ola. (11) Resūl eyitdi: Yā S̱ābit! Rāżī degül misin kim dünyāda saʿīd dirilesin şehīd olasın ve cennete (12) gidesin. S̱ābit eyitdi: Ben rāżīyın yā Resūla'llāhi! Ebedī sizüŋ ḳatıŋuzda ayruḳ ḳatı söz (13) söylemeyem. Pes andan bu āyet nāzil oldı: اِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ اُولٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَ اَجْرٌ عَظِيمٌ İnne'lleẕīne yeġuḍḍūne aṣvātehüm ʿinde Resūli'llāhi (14) ülā'ike'lleẕīne'mtehana'llāhü ḳulūbehüm li't-taḳvālehüm maġfiretün ve ecrün ʿaẓīmün.[724] Yaʿnī dėmek olur kim: (15) Ḥaḳ -Taʿālā- eydür: Şunlar kim Resūl ḳatında āvāzlarını alçaḳ eyler edebe riʿāyet eyleyüp ve daḫı (16) nehyden ḫavf eyleyüp anlar anlardur kim Allāh -Taʿālā- anları taḳvā içün tecrīd eyleyüp durur (17) ki anlar ṣābirlerdür. Anlaruŋ göŋüllerini ḫāliṣ

---

[724] Allah'ın peygamberinin yanında seslerini alçaltanlar, o kişilerdir ki Allah, onların gönüllerini çekinmeyle sınamıştır; onlaradır yarlıganma ve pek büyük bir mükâfat. Kur'ân, XLIX. Hucürât Sûresi, 3. âyet. KKM. 611. (Bayık anlar kim anlu eylerler *[aŋlu* اَكْلُو *T. ḫafîf, yavaş. aŋlu eylemek = ḫafîfletmek, alçaltmak, ḳışmaḳ. SKTS. 22.]* ünlerini. Tanrı yalavacı ḳatında şunlar anlardur kim sınadı Tanrı gönüllerini, sakınmak içün *yaʿnî sakınmaġı belürtmek içün.* Anlarundur yarlıġamak dakı müzd ulu. (49) Sûratü'l-Hucurât, 3. âyet. SKT. 425, Elbette ol kimseler ki alçaḳ ederler âvâzlarını Allâh'ın peyġamberinin yanında. İşbu gürûh ol kimselerdür ki şınadı Allâh anlarun ḳalblerini taḳvânın ẓuhûru içün. Anlar içün vardur çoḳ olan yarlıġamaḳ ve büyük olan müzd. 26. cüz, Sûretü'l-Hucurât, 3. âyet. KTC. 4-98, اِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ اَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ Taḥḳīḳâ şol kimseler ki Resûli ḳatında âvâzların alçaḳ ḳılarlar. اُولٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوٰى Anlar şol gürûdur ki Ḥaḳ -Celle ve ʿalā- gönüllerin envaʿı miḥen ve tekâlîf şaḳa ile giriftâr ḳıldı. لَهُمْ مَغْفِرَةٌ Günâhlarına maġfiret var. وَاَجْرٌ عَظِيمٌ Ve kendülere bir ulu şevâb var. 26. cüz, Sûretü'l-Hucurât, 3. âyet. TZA. 2-321, Tanrı'nın peygamberi huzurunda seslerini yavaşça çıkaranlar yok mu, işte Allah, onların kalblerini takvâ meşekkatleriyle imtihana çekmiştir. Onlar için yarlıganma, büyük bir mükâfat vardır. Hucurât Sûresi, 3. âyet. KKTA. 516, Hakikat, Allah'ın peygamberi yanında seslerini yavaşlatanlar *(yok mu?)* Onlar Allah'ın takva için kalblerini imtihan ettiği kimselerdir. Onlar için mağfiret ve büyük mükâfat vardır. Hucurât Sûresi, 3. âyet. KHMK. 3-197)

ḳıldı taḳvā içün ve anlaruŋ günāhlarına (237b-1) yarlıġanmaḳ vardur ve daḫı anlaruŋ içün ecr-i ʿaẓīm vardur. Enesi'bni Mālik -Raḍiya'llāhu ʿanhu- (2) eydür: Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- aŋa şehīd olursın dėdügi ḳavle munṭaẓır olup (3) dururduḳ. Yemāme güninde Ebū Bekr ḥażreti -Raḍiya'llāhu ʿanhu- Ḫālidi'bni Velīdi gönderdi-ki Müseylemeyi Keẕẕāb-ile (4) muḥārebe eyleyeler. Müslümānlar münkesir oldılar ve (5) bir ṭā'ife Müslümānlardan ṣındılar. Eyitdiler: Helāklik bunlara ne ʿaceb işlerler? Biz Resūl zamānında (6) Resūl ile düşmana varıcaḳ düşman-ile böyle ceng eylemezdük dėdi. Daḫı S̱ābit İbni Ḫuẕeyfeye eyitdi: (7) Gel bu gün kāfir ile ḫoş vech-ile muḳātele eyleyelüm. S̱ābite İbni Ḫuẕeyfe daḫı eyitdi: Ḫoş ola. (8) Pes ol gün S̱ābiti'bni Ḳays ve Ḫuẕeyfe kāfir-ile şol ḳadar ceng eylediler ki S̱ābiti'bni Ḳays (9) şehīd oldı. Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- vaʿde eyledüginleyin anuŋ bir demür göŋlegi vardı. (10) Müslümānlardan birisi ol demür göŋlegi çıḳarup aldı. Aṣḥābdan birisi S̱ābiti düşinde gördi. (11) S̱ābit aŋa eyitdi. Fülān kişi benüm göŋlegüm aldı ʿaskerüŋ fülān yanındadur. Var Ḫālidi'bni Velīde (12) eyit. Andan anı alsun. Ebū Bekre versün. Ebū Bekr anı ṣatsun fülān kişiye borcum vardur (13) ödesün dėdi ve benüm fülān ḳulum āzād olsun. Ol kişi Ḫālidi'bni Velīde bunı ḫaber vėrdi. (14) Ḫālid ol demür göŋlegi bulup ol kişi ḳatından aldı Ebū Bekre vėrdi. Ebū Bekr anuŋ vaṣiyyetini (15) ḳabūl ėdüp cāyiz gördi. Enes eyitdi: Ölümden ṣoŋra vaṣiyyet cā'iz olduġı işidilmedi. (16) İllā hem-ān şimdi işidildi kerāmeten lehū.[725] Bundan ṣoŋra Resūl ḳatında kimse söz söylese anuŋ (17) āvāzı işidilmezdi. Ḥattā aŋa söyledügi sözi ṣormayınca ve Ebū Bekr daḫı and içti-kim (238a-1) Resūl ḳatında söz söyleyicek nesne danışur gibi fısıldu-y-ile söyleye. Pes imdi! Çün-ki (2) Şeyḫ daḫı Resūl ḥażretinüŋ -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-üŋ nā'ibidür. Mürīdlere daḫı eyle gerekdür ki (3) şeyḫlere münbasıṭ olup ḳatı ḳatı söylemeyenler yanında oturup daḫı gülmeyeler ve şeyḫüŋ yüzine (4) itirü itirü baḳmayalar. Şeyḫ Ebū Manṣūr-ı Maġribiye eyitdiler: Şeyḫ! Bu Os̱mān-ile ne-ḳadar vaḳt ṣoḥbet eyledüŋ? (5) dėdiler. Ebū Manṣūr eyitdi: Ben aŋa ḫiẕmet ėtdüm ṣoḥbet ėtmedüm. Zīrā kim ṣoḥbet iḫvān-ile olur ve aḳran-ile (6) olur meşāyiḫ-ile ṣoḥbet olmaz. Bel-ki anlara ḫiẕmet olur ve daḫı bir mürīd şeyḫüŋ: Hā! dėdügine ol: Yoḳ! (7) dėse ayruḳ ebedī ol oŋmaz. Nite-kim Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-

---

725 Keramet onundur.

buyurdı: اُتْرُكُونِي مَا تَرَكْتُمْ فَاِذَا اَحْدَثْتُكُمْ فَخُذُوا عَنِّي فَاِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ وَاِخْتِلَافِهِمْ عَلَى اَنْبِيَائِهِمْ Ütürkūnī mā (8) terketüm fe-iẕā aḥdeṡtükümü fe-ḫūẕū ʿannī fe-innemā heleke men kāne ḳableküm bi-keṡreti su'ālihim ve iḫtilāfihim ʿalā (9) enbiyā'ihim. Yaʿnī Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- buyurur eydür: Ben sizi terk ėtdügim vaḳt siz daḫı (10) beni terk eylen baŋa hīç nesne ṣormaŋ. Vaḳtī-ki ben size söz söyleyem ol sözi benden ḳabūl (11) eyleŋ. Zīrā ki sizden öŋdinkiler helāk oldılar çoḳ çoḳ su'āl ėtdükleri-y-çün ve daḫı peyġam-berleri (12) üzerine iḫtilāfları-y-çün. Çün Şeyḫ Cüneyd-i Bağdādī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Ebū Ḥafṣ-ı Nişābūrīnüŋ (13) -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- ḳatında bir kişi gördüm. Hīç söz söylemezdi epsem oturırdı. Ben eyitdüm: Bu kimdür? (14) Eyitdiler: Bu bir kişidür kim Ebū Ḥafṣıla nice yıllar muṣāḥib olmışdur şimdi ḫıdmet ėder ve bu (15) kişi bir kişidür ki Ebū Ḥafṣa yüz biŋ dirhem gümiş vėrüp durur ve andan ṣoŋra yüz biŋ daḫı (16) aldı ödünç anı daḫı Ebū Ḥafṣa vėrdi. Ebū Ḥafṣ henūz buŋa destūr vėrmedi bir söz söylemege (17) dėdi ve daḫı mürīd gerekdür ki şeyḫüŋ sözüni oŋat vech-ile diŋleye kim şeyḫüŋ sözi ʿabeṡ degildür. (238b-1) Zīrā bunlara feyż-i bāṭinī gelür Ḥaḳ -Taʿālā- ḳabīlinden. Nite-kim Şeyḫ Ebu's-Suʿūd -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- (2) Ḥaḳ -Taʿālā- anuŋ ḳalbine ilḳā eyledügi sözlerden aṣḥābına söylerdi daḫı eydürdi: Bu kelāmı (3) söylemekde ben daḫı sizcileyin bir diŋleyiciyem ḥāżırlaruŋ baʿżısına bu söz ʿaceb müşkil gelüp (4) eyitdiler. Söz söyleyen ḳaçan söyledügi sözi bilse şol müstemiʿ gibi nice olurlar ki ol söylenen (5) sözi bilmeye. Ol kişi evine vardı. Ol gėce yatdı düşinde gördi-ki bir kişi gelüp aŋa eyitdi-ki: (6) Bir baḥrī deryāya ṭalar ol deryānuŋ dibinden ṣadefler cemʿ ėdüp torbasına doldurur. Ammā (7) ol torbasına ḳoyduġı dür dānesini ol deryānuŋ dibinde görmez. Ḥāl budur ki ol dür dānesin (8) ḥāṣıl ėtmişdür. Vaḳtī deryādan kenāra çıḳsa ve torbasındaki ṣadefleri dökse deryā kenārında (9) olanlar-ile ol dür dānesini bile görür. Pes ol kişi bu söz-ile şeyḫüŋ kelāmını ve rümūzını ve iṡbātını (10) fehm eyledi. Pes mürīdüŋ edebinüŋ gökcegi oldur ki şeyḫ ḥużūrında şol bir cemād gibi otura. Şeyḫ (11) aŋa ne nesne gereklü-y-ise dėyü vėrür. Hīç küstāḫlıḳ ėdüp söylemek ḥācet degül. Su'āl. Biz görürüz ki (12) niçe kişiler varur bir şeyḫe irādet getürür perhīz riyāżet ve mücāhede

çeker tāc-ı ḫırḳa[726] geyer. Ammā (13) gine münkir olup mağbūn maḥrūm varur ḳolayına gider Ecnebī sözine[727] girür. Ecnebīlerden (14) birisi olur yörür. Ḥikmet nedür? Şeyḫden midür yoḳsa mürīdden midür? Cevāb. Mürīddendür. Zīrā (15) mürīd edeb bekleyimez küstāḫ olur. Meşāyiḫüŋ ʿizzetini ḥürmetini bilmez. Ḳudret daḫı anı Ḥażretinden (16) red ėder. Şeyḫüŋ ḥużūrı aŋa ağır gelür ḳor gider. Zīrā Ḥaḳ -Taʿālā- mürīd-i merdūdlara ḳıyāmet (17) güninde su'āl ėdüp eydecek kim: Niçün benüm ile maʿrifet ḥāṣıl ėtmedüŋüz? Ben ḫod (239a-1) maʿrifet içün vėribidüm idi ʿālem-i dünyāya sizi dėyicek. Anlar daḫı eyitseler gerek kim: (2) Yā Rabbi! Ol maʿrifet ḥāṣıl edenler dünyāda mürşid-i kāmile yėtişdiler ve bizi mürşid-i kāmile yėtişdürmegüŋ (3) kim biz daḫı senüŋ ile maʿrifet ḥāṣıl ėde-y-dük dėyüp ḥüccet ėtseler gerekdür. Anlaruŋ ol (4) ḥüccetlerine ḥüccet olsun dėyü. Zīrā Ḥaḳ -Taʿālā- bunlara eyitse gerekdür kim: Ben anlara mürşid vėrüp anlaruŋ (5) nefslerin ıṣlāḥ ėtdürdüm-ise size daḫı vėrdüm mürşidler ve-likin kendü nefsiŋüzden geçüp ol (6) şeyḫe kendüziŋüz teslīm ėtmediŋüz ve anlaruŋ ḳudretini ve ʿizzetini ve ḥürmetini bilmediŋüz. Bī-edeb olduŋuz (7) küstāḫ olduŋuz. Nefsleriŋüzi ol mürşide ıṣlāḥ ėtdürmediŋüz. Anuŋ içün benüm ḥażretime kör (8) geldiŋüz dėyiser. Zīrā baṣīret gözi açılmasa nūr-ı maʿrifet ḥāṣıl ėtmese anda daḫı kör olsa gerekdür. (9) مَنْ كَانَ فِى هٰذِهٖ اَعْمٰى فَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى Men kāne fī hāẕihī aʿmā fe-hüve fi'l-āḫireti aʿmā[728] āyetinde yuḳaruda buracuḳ geregi gibi tafṣīl olmışdur. (10) Pes bu meşāyiḫ eşigine varup gine münkir olup gitmek bu sebebdendür. Yaʿnī şol yuḳaruda dėdügim (11) gibi kim edebsizlīk ėdüp şeyḫüŋ ḥaḳḳ-ı ḥuḳūḳını[729] ėtmemekdendür. Meşāyiḫüŋ baʿżısına su'āl ėtdiler kim: (12) Bu yolda ne nesneyi terk ėdüp ve ne nesneyi berk ṭutdıŋuz? dėdiler ve anlar daḫı cevāb vėrüp eyitdiler kim: (13) Cümlesin terk ėtdük ve edebi berk ṭutduḳ dėdiler. Eyle olsa ṭālibe daḫı meşāyiḫ edebin bilmek ğāyet (14) gerek-imiş. Edebsizlik ėtmek maḥrūmlığa sebeb imiş ve şeyḫden ḳorḳmaḳ

726 "tāc u ḫırḳa" yerine

727 "sûretine" olmalıdır.

728 Ve burda kör olan, ahirette de kördür... Kur'ân, XVII. İsrâ Sûresi, 72. âyet. KKM. 330. (Dakı her kim ola uşbunda gözsüz pes ol âhıratda gözsüzdür... (17) Sûratü'l-İsrâ, 72. âyet. SKT. 225, Ve her bir kimse ki oldı uşbu dünyâda kör pes şu âḫiretde de kördür... 15. cüz, Sûretü Benî İsrâ'îl, 72. âyet. KTC. 2-231, مَنْ كَانَ فِى هٰذِهٖ اَعْمٰى Ve her kim bu cihânda ṭoğruyı görmekden kör idi فَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى Ol kimse öbür cihânda daḫı ṭarîḳ-i necâtı görmekden kördür... 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 72. âyet. TZA. 1-442, Her kim bu dünyada kör davranır ise öbür dünyada da kör kalacak... El-İsrâ sûresi, 72. âyet. KKTA. 290, Kim bu *(dünya)* da kör olursa o, âhiretde de kördür... El-İsrâ sûresi, 72. âyet. KHMK. 2-173)

729 "ḥaḳḳ u ḥuḳūḳını" yerine

ve şeyḫden utanmaḳ ve (15) şeyḫüŋ ẓāhirinde bāṭınında bir olmaḳ. Bunlar daḫı şeyḫden naṣīb almaġa sebebdür ve şeyḫüŋ ẓāhirinde (16) nice-y-iseŋ bāṭınında daḫı anuŋ-içün bir olmaḳ gerekdür kim bunlara dünyā ve āḫiret gizlü hīç nesne (17) yoḳdur. Ammā bunlar kendüleri bilmeze ururlar. Andan ötürü kim evliyāya kerāmetin gizlemek farżdur. (239b-1) Şol enbiyāya muʿcizātın ẓāhir ėtmek farż olduġınlayın. Pes anlaruŋ daḫı aġzı ḥāyıżı kerāmet (2) ẓāhir ėtdügidür. Er olan kerāmet ẓāhir ėtmez. Ammā Ḥaḳ -Taʿālā- ṭarafından bunlaruŋ içün iş işlenür. (3) Bunlaruŋ ol arada iḫtiyārı olmaz ve mürīd ile şeyḫüŋ arasında bir edeb daḫı budur ki mürīd şeyḫüŋ (4) hergiz ʿaybına baḳmaya. Eger şeyḫ mürīd ḳatında çermenüp otursa daḫı ṣaḳınmaḳ gerek kim imtiḥāndur (5) ʿaybdur dėmemek gerek. Eger mürīd şeyḫde ʿayb görse: ʿAyb bendedür dėmek gerekdür. Ḥāşā ki (6) şeyḫde ʿayb ola ve şeyḫ-ile mürīd arasında olan edebüŋ birisi daḫı budur kim şeyḫ ḳatında olan (7) dervīşlerüŋ ḥürmet ėdecegine ḥürmet ėde ve ḫiẕmet ėdecegine ḫiẕmet eyleye ve dervīşlik yolında (8) ulu yaşlulıḳ oldur kim dervīşlīge bundan bīr gün evvel gelmiş ola ve kiçi yaşlu oldur kim dervīşlige (9) bir gün ṣoŋra gelmiş ola. Meşhūr sözdür ki: Bir kişi dervīşlige yaḳın zamānda gelmiş ola aŋa ṭıfl-ı (10) ṭarīḳat dėrler ve meşāyiḫden birisi eydür: Baġdād maḳberelerinde yörürken gördüm bu maḳberelerüŋ (11) hecesi ṭaşlarında baʿżından üç yaşar dėyü tārīḫ yazarlarmış ve baʿżısında beş yaşar dėyü ve baʿżısında (12) iki yaşar dėyü. On yaşında on beş yaşında az var. İllā ki büyük büyük ḳabirler hīç bir yaşar (13) iki yaşar üç dört yaşında gibi degül. Bunları taʿaccüb ėdüp yörürken abdāllardan birisi (14) bir yaŋadan çıḳa geldi eydür: Ne taʿaccüb ėdersin? Yaş-mıdur ol yaş kim yabānda nefs hevāsında geçmiş (15) ola? ʿÖmr midür ol ʿömr kim bu ʿālemde nefs-i emmāre ṭarīḳi-y-le segirtmiş ola? Ol ḥayvān yaşıdur. (16) Anuŋ gibi ʿömri biz ʿömre ṣaymazuz dėdi. Biz yaş aŋa dėrüz ve ʿömr ol ʿömre deriz kim: Ol meşāyiḫ (17) ḥużūrında beyʿat tevbe ėde. Daḫı meşāyiḫ terbiyeti-y-le geçmiş ola. Meşhedlerüŋ ṭaşında kim görürsin. (240a-1) Kimi üç yaşar kimi beş yaşar ve kimi yėdi yaşar ve sekiz yaşarken öldi dėyü yazmışlar. Onlar ol tevbekār (2) olduġından ṣoŋra geçen ʿömri ʿömre ḥisāb olmışdur dėdi. (3) Eyle olsa bu dervīşlik yolına kim geldi-y-se bir gün iki gün öŋürdi yaşda ol uludur. Pes (4) kiçi uluya ḥürmet ėtmek gerekdür ve-yā-ḫud: Bu yolda ben ʿālim ol cāhildür ve-yā: Ol yigitdür ben pīrem (5) ve-yā: Ol alçaḳ aṣldur ben yüce aṣldanvan. El-bette baŋa ḥürmet ʿizzet ėtmek gerekdür dėmek olmaz. (6) Pes yola öŋ gelene ṣoŋ gelen ḥürmet ėtmek gerek. Edeb-i ṭarīḳat budur. Ehl-i

sülūka ehl-i sülūk (7) olmayan ḥürmet ėtmek gerekdür. Cāhil oldur ki anda Taŋrı derdi olmaya. ʿĀlim oldur ki anda (8) Taŋrı ḳorḳusı vardur ve Taŋrı derdi vardur. Niṭe-kim dėmişlerdür. Beyt:

ʿĀlim midür ol ʿilmine (9) lāyıḳ ʿameli yoḳ
Cāhil midür ol ʿışḳa ṣatan iki cihānı[730]

Pes meşāyiḫ anuŋ-içün dėdiler kim: ʿİlm-ile (10) ʿucb ėtmek kişiye cehl yėter ve Taŋrıdan ḳorḳmaḳ kişiye ʿilm yėter ve daḫı meşāyiḫüŋ bir edebi daḫı (11) budur kim şeyḫ-ile söyleşilen sözi mürīd bir arada daḫı söylemeye. Eger ol söyledügi kişi ol mürīdüŋ (12) atası anası ḳardaşı yā oğlı ḳızı daḫı olursa. Mürīd şeyḫüŋ sırrını ṭaşrada söylemek bī-edeb- (13) likdür ve hem ḫāyınlıḳdur ve bī-edeblikden bī-edeblikdür ve şeyḫüŋ göŋlinden çıḳaran mürīdi budur (14) ve bir edebi daḫı mürīdüŋ şeyḫe: Baŋa himmet ėt dėyü yalvarup ilḥāḥ ėtmeye kim bu daḫı edebsizlikdür. (15) Mürīd şeyḫi kendü ḥāline ḳomaḳ gerekdür ve kendüsi ol buyrulan ḫiẕmetüŋ üzerine ḳā'im olmaḳ gerekdür. (16) Ḥaḳdan ḳaçan işāret olursa şeyḫe, şeyḫ daḫı el-bette himmet ėder. Hīç söylemek ḥācet degüldür. (17) Bir sāʿat daḫı geçürmezler şeyḫ olan kişiler. Pes şeyḫüŋ ḥużūrında ḫāmūş olup yörimek (240b-1) mürīdüŋ yaḫşı edeblerindendür ve Sulṭān İbrāhīm Edhem sulṭānlıḳ terk ėdüp mürīd olduğından (2) ṣoŋra bir ip-ile bir balta vėrdiler eline arḳası-y-le odun getürmege emr eylediler. Sen şu ḫiẕmetüŋ üzerine (3) ol dėdiler. Sulṭān İbrāhīm-i Edhem ol şeyḫüŋ ḳapusında niçe yıllar ṭurdı ḫiẕmet eyledi. Ḫiẕmeti daḫı (4) arḳası-y-le odun getürmek idi. Odun daşımaḳdan arḳası delük delük oldı. Şeyḫden uğurlayın (5) dervīş kendüye maḥrem ėdindi. Anuŋ-ile varur bir ḫalvet yėrde arḳasına üstübü çöpin ḳodururdı. (6) Döner ol dervīşin elin ayağın öperdi kimse duymasun. Ola ki şeyḫe işitdüreler şeyḫ şikāyet (7) ėder dėye dėrdi. Bunuŋ üzerine on yėdi yıl bu vech-ile şeyḫe ḫiẕmet eyledi. On yėdi yıldan ṣoŋra (8) ėvdüginden ʿışḳuŋ ğalebesinde vardı şeyḫüŋ ayağına düşdi. Yüzüni ṭoprağa sürdi (9) ağladı eydür: Sulṭānım! Ben ḳuluŋa himmet naẓarı-y-le baḳuŋ himmet ėdüŋ dėr. Şeyḫ eydür: Dervīş var (10) fāriğ ol-kim biz senüŋ himmet ėdecek vaḳtüŋi bilürüz. Nite-kim bir bostāncı bostānın vaḳtin bilür. (11) Ṣuvaracaḳ vaḳt ṣuvarur çapalayacaḳ vaḳt çapalar. Her ne ḳulluğı var-ise bostānuŋ bostāncı (12) vaḳtin bilür vaḳtinde ḳulluğın ėder. Ammā eger ḳulluğuŋdan ʿāciz iseŋ nefsüŋ taḥammül ėdemezse (13) ip-ile baltayı ḳo. Var ḳanda

---

730 Vezni: 14'lü hece vezni

giderseŋ git. İbrāhīm edebsizliginden şermsār oldı yaŋılduġın (14) bildi. İpcegezin baltacıġın aldı yöriyü vėrdi. Gine odun getürmege gitdi. Ol deme degin daḫı (15) şeyḫe bunuŋ gibi keleci söylememişdi. Şeyḫüŋ bir mü'eẕẕini vardı. Ḳıġırtdı getürtdi. Şeyḫ eydür: Mü'eẕẕin! (16) Var şu giden dervīşüŋ ardından yėt. Şol demür başmaġuŋ-ile ökçesini baṣ. Eger dönüp yüzüŋe (17) baḳarsa yüziŋe tükür. Eger baḳmazsa bir daḫı baṣ ve eger gine baḳmazsa bir daḫı baṣ ve eger (241a-1) üçüncide baḳar-ise yüzüŋe tükür. Eger nesne söylerse sözüni al. Gel baŋa dėyü vėr ve eger (2) üç kerret baṣmada daḫı baḳmazsa yüzüŋe gel git dėdi. İbrāhīm Edhem bir ökcesi pābūcı-y-le (3) baldırı çıplaḳ yörürdi. Mü'eẕẕin varup İbrāhīmüŋ ardından yėtdi demürlü başmaġ-ile ökcesin baṣdı. (4) İbrāhīm ṭınmadı ve bir daḫı baṣdı ṭınmadı ve bir daḫı şöyle baṣdı ki İbrāhīmüŋ ökcesini demürlü (5) başmaġ-ile İbrāhīmüŋ ökçesinüŋ ḳanı mü'eẕẕinüŋ yüzine ṣıçradı. Döndi İbrāhīm müeẕẕinüŋ yüzine (6) baḳdı. Mü'eẕẕin daḫı İbrāhīmüŋ yüzüne tükürdi. Döndi İbrāhīm mü'eẕẕine eydür: Var aḫı! Ol sen (7) istedügüŋi biz Belḫ şehrinde ḳoduḳ gitdük dėr. Döndi mü'eẕẕin geldi gene şeyḫe eydür: Sulṭānım! (8) Ol dervīşe ardından yėtdüm. Şol buyurduġıŋuz gibi ėtdüm. Ökcesin baṣdum. İki kerret ṭınmadı dönüp (9) yüzüme baḳmadı. Üçünci kerret baṣıcaḳ döndi. Ammā şöyle baṣdum ki ökcesi ṣıyrıldı ḳanı yüzüme (10) ṣıçradı. Dönüp yüzüme baḳıcaḳ ben daḫı ṣūretine tükürdüm dėdi. Şeyḫ eydür: Hīç söyledü mi? Mü'eẕẕin (11) eydür: Ol istedügüŋ biz Belḫ şehrinde ḳoduḳ dėdi. Şeyḫ eydür: Eyle-mi? Daḫı Belḫ şehrin unıtmamış mı? (12) Sulṭānlıḳ rāyiḥasından daḫı anuŋ nefsi dimāġında var mı-y-mış? Ma'lūm oldı-ki anuŋ (13) daḫı benligi var-imiş. Var gene ipini baltasını elinden al. Varsun gene Belḫ şehrinde gitsün kim bu (14) yalancılar yėri degildür dėdi. Geldi ipi ve baltayı elinden aldı. İbrāhīm aġlayu aġlayu gitdi. (15) Belḫ şehrinde ol kendünüŋ yapdurduġı 'imārete ḳondı. Aḫ-şām oldı hep 'imāretdeki (16) müsāfirlere geldiler eyitdiler: Ṭuruŋ müsāfirler! Varuŋ tav-ḫānede yatuŋ kim müsāfirler bunda (17) yatmazlar. Müsāfirler durı geldiler gitdiler. İbrāhīm oturı ḳaldı. Bir-ezden gine ol ḳullar (241b-1) geldiler eyitdiler: Sen niçün gitmedüŋ dervīş? dėdiler. İbrāhīm eydür: Ḳoŋ beni şu ḫalvetce yėrde (2) yatayım. İçerü ḫalḳ arasına girmeyeyim yorġunın dėdi. Ḳomadılar Sulṭān İbrāhīm-i Edhemi kendü (3) 'imāretinden kendü ḳulları ayaġından yapışdılar süriyü süriyü ṭaşra çıḳardılar. Sürür-iken yėdi (4) ayaḳ nerdübānuŋ ṭaşına başı doḳundı. Yėdi yėrde başı yarıldı. Her delüginden ḳan revān (5) oldı. Hīç nesne dınmazdı. Eger Sulṭān İbrāhīm Edhem benven dėyü bildüre-y-di cemī'i ol ḳullar (6)

ḫādimler dögmek degül elin ayağın öperlerdi şükrāneler vėrürlerdi. Pes İbrāhīm ol dögülmegi (7) ve ol ḳoğulmağı ḳabūl ėtdi. Kendüyi bildürmedi. Ėy ʿazīz! ʿAzīz olmadılar ḫor olmayınca (8) ʿimāret olmazlar vīrān olmayınca. Sulṭān İbrāhīm-i Edhem ol arada ṣabāḥ olınca yatdı. Ṣabāḥ (9) olıcaḳ vardı başınuŋ ḳanın yudı. Gine çıḳdı şeyḫ ṭarfına ʿazm ėtdi. Bir ḳaç gün geçicek şeyḫe (10) maʿlūm oldı kim gene geli yörür. Tiz dört dervīş ḳığırdı eyitdi: Varuŋ şehrüŋ dört ṭarafında duruŋ. (11) Ṭonlaruŋuz degişdürüŋ ellerüŋüze birer ağac aluŋ ol yalancı İbrāhīm geli yörür. Vaḳtī-kim İbrāhīm (12) gele göresiz ḳarşu varuŋ eydüŋ kim: Ḳandan gelürsin ve ḳanda gidersin? Ol eydürse kim: Şeyḫe giderin. (13) Siz eydüŋ kim: Biz aŋa gidenleri menʿ ėdevüz ḳomazuz. Dön gine git. Dünyāda şeyḫden çoḳ. Yoḳ! (14) Varmaŋ anlara. Varsaŋa! dėŋ. Bolay-ki dönderesiz. Eger dönmez-ise başuŋ bir-ez dögüŋ. Andan (15) gidüp şehrüŋ bir ṭarafına daḫı varursa gine anda daḫı eyle ėdüŋ tamām. Şehrüŋ her ṭarafına kim vara menʿ ėdüŋ (16) dögüŋ sögüŋ. Dönderimezseŋüz eger el-bette öldügüŋe yitdügiŋe baḳmayup gelürse ḳoŋ gelsün dėdi. (17) Bu dört dervīşi gönderdi. Bu dervīşler vardılar ḫırḳalarını çıḳardılar Ecnebī ṣūretine girdiler. (242a-1) Birer ağac ellerine aldılar yollarda oturdılar beklerdiler. Ėy ṭālibem dėyen kişi! Gör aḫı! Şu sınamaḳları (2) ve şu imtiḥānları. Pes bu meşāyiḫ yolı güzāf degüldür. Gey lāyıḳ olmaḳ gerekdür ki himmet ėdeler iki cihānda (3) ʿazīz olalar ve eger ʿaḳluŋ var-ise kendüŋi aŋla kim anlar nice ṭālibler idi ve sen nice ṭālibsin? (4) Pes bu dervīşler bu yolları bir ḳaç gün öŋdiler. Bir ḳaç günden ṣoŋra gördiler İbrāhīm gelür. Ḳarşu vardılar (5) eyitdiler: Dervīş sen ḳanda gidersin? Sulṭān İbrāhīm-i Edhem eydür: Şeyḫüŋ bir dögülmiş ḳovulmış (6) küstāḫ ḳulıyam kelbiyem ki gene ḳapusına yaldanmağa giderem dėr. Eyitdiler: Yā miskīn faḳīr! Bir yėrde kim (7) fuḳarāya iʿtibār olmaya ḫuṣūṣā kim ḳovulasın. Daḫı sen anda ne ḫayr ėdersin. Dön gene dėdiler. Dönmedi. (8) Eyitdiler: ʿĀlemde şeyḫler vardur kim bir ḳaç günde ṭālibi maḳṣūda yėtişdürürler. Dön var bir şeyḫe (9) daḫı git. Vaḳt ola gene ḳovalar dėdiler. Çāre olmadı dönderimediler. Āḫir başdılar dögdiler. Vardı (10) şehrüŋ bir ṭarfına daḫı gitdi. Anda daḫı eyle ėtdiler. El-ḥāṣılı her ṭarafına kim vardı şehrüŋ dögdiler yol (11) vėrmediler. Āḫir eydür: Hey ʿazīzler! Li'llāhi -Taʿālā- ḳoŋ şu beni varayım şeyḫe. Ġāyeti bu ola kim beni döge döge (12) öldüresiz ben ḫod bu yolda öldügümden ḳorḳup döner degülin. Öldürürsiz ḳanlı olursız dėdi. (13) Ammā şu beni dögdügüŋüz ḥelāl olsun. Allāh içün ḳoŋ beni şeyḫe varayım dėdi. Ellerine ayaḳlarına (14) düşdi yalvardı. Var! İmdi var! dėdiler. Geldi şeyḫüŋ ayağına düşdi

ʿöẕrin diledi. (15) Şeyḫ daḫı: Gel dervīş! Gel imden gėrü dėdi. Himmet ėtdi maḳṣūda ėrişdürdi. İmdi ḳavışa (16) gör gerçeklere kimse mānıʿ olı bilür mi ve gerçegi kimse yolından dönderi bilür mi? Ṭāğları (17) yolından ırar yol eyler dosta gitmege. Bir kerret himmet ėt dėdügi-y-çün bunca imtaḥānlar eyledi. (242b-1) Andan himmet eyledi. Sen ki dün geldüŋ bu gün şeyḫden himmet istersin. İrādet nedür ve irādet (2) ṭarīḳi nedür? Bilmezsin. İrādet ehli olmaḳ ḳanda ḳaldı? Bu yola cānlar başlar vėrüp naṣīb (3) alımazlar. Meger kim sen bu yolı güẕāf aŋlamışsın dėr. Beyt:

Ṣad hezārān kārubān bu yolda baş (4) vėrmiş dürür
Birisi menzile ėrmez bu yolı ṣanmaŋ güẕāf[731]

Sen bu yola geldüm dėyü daʿvā ėdersin (5) ve-līkin bu yolda nefsiŋüŋ bir murādından daḫı geçmedüŋ. Ol ḳandan kim tamām nefsüŋi cānuŋı bu yola (6) fidā ėdesin. Daḫı minnet dutasın bu yolda cān vėrdügüŋe. Ėy ʿazīz! ʿIşḳ bāzirgānı (7) ser-māye cānı bahādır gördüm cāna ḳıyanı. Pes cānına ḳıymayan ḳayuğan kişi dost ile vuṣlat (8) bulmağa mümkin olmaya ve bu şeyḫler dervīşleri ṣınamağı el-bette olur. Gāh ḳahr ṣūretinde imtiḥān (9) ėderler tecribe ėderler. Ol tecribeden rāst çıḳılursa himmet ėderler ve gāh luṭf ṣūretinden (10) gine imtiḥān ėderler. Ol tecribe rāst çıḳılursa gine himmet ėderler dünyā ṭarafından ve eger (11) āḫiret ṭarafından bir himmetcük ėtmelü olıcaḳ yā ḳaḳır gibi ėderler ve-yā-ḫud bir laṭīfecük ėderler (12) himmet ėderler. Bunlaruŋ ḳaḳıduğı daḫı laṭīfe ėtdügi daḫı bereketdür. Zīrā Ḥaḳ ṭarafından bunlara (13) işāret olur. Andan bunlar bu işi ėderler. Her kişinüŋ murādını bir dürlü ṣūret-ile ḥāṣıl ėderler. (14) Murād vėren Allāhdur her ḳulına. Ammā bunlar ṣūret düşerler. Nite-kim Mıṣr şehrinde bir ṭūlca ḳarıcıḳ (15) vardı. Ḳızınuŋ beş altı öksüzleri vardı. Her haftada bu ḳarıcıḳ altı yüz dirhem iplik (16) egirürdi bükerdi. Bāzāra iletürdi ṣatardı. Baʿżı aḳçecuğunı gene ketāna verürdi ve baʿżı (17) aḳçecuğın alur ol oğulcuḳlara nafaḳa ėderdi. Dāyim işi bu-y-idi. Bu ṭarīḳ üzre ol (243a-1) öksüzleri beslerdi. Ammā ṣāliḥa ḳarıcuḳ idi. Her gėce Allāha niyāz ėdüp eydürdi-kim: İlāhī! (2) Bu öksüzcelerüŋ ḳaydını sen ḳayır dėrdi. Beni şu işlemek ʿaẕābından ḳurtar. Pīr oldum işlemege (3) gücüm yėtmez dėrdi. Tażarruʿlar ėderdi. Bir gün yine altı yüz dirhem iplik egirdi ḥāżır ėtdi. Ṣabāḥ (4) durı geldi alup bāzāra giderken ol bizüm şeyḫimüz ve bereketimüz

731 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

Sulṭān Şeyḫ ᶜAbdü'l-ḳādir-i Gīlānīnüŋ (5) قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُمُ العزيز -Ḳaddesa'llāhu sırrehü'l-ᶜazīz-üŋ evinüŋ öŋine uġradı. Şeyḫ daḫı ṣabāḥ namāzın ḳılup mescidden (6) çıḳmış mescid öŋinde dervīşler-ile dururdı. Bu ḳarıcuḳ daḫı yoldan gelüp bāzāra giderdi iplik (7) ṣatmaġa. Geldi şeyḫe ṭapu ḳıldı. Şeyḫ eydür: Gel bacım ḫoş geldiŋ. Ḳanda gidersin? dėr. Ḳarıcuḳ eydür: (8) Sulṭānım! Bāzāra iplik ṣatmaġa giderin dėr. Şeyḫ eydür: Al berü ol iplicegüŋi göreyim dėr. Ḳarıcuḳ (9) iplicegüni şeyḫe ṣunı vėrdi. Şeyḫ daḫı gördi eydür: Bacum! Bükülmişce iplicek isterlerdi ḳo bu (10) iplicegi ben ṣatı vėreyim bu kerret dėdi. Ḳarıcuḳ eyitdi: Kerem ėdersiz dėdi. Şeyḫ daḫı laṭīfe ėder (11) gibi ipligi götürdi mescid ṭamınuŋ üzerine atdı. Der-ḥāl bir maḥbūb ḳuş bir ṭarafdan geldi ipligi (12) ḳapdı yöriyü vėrdi. Dervīşler ve ḳarıcuḳ ardınca baḳa ḳaldılar. Ḥikmet ne-y-idügin bilmediler. Ḳarıcuḳ eydür: (13) Bu daḫı nice laṭīfedür? dėr. Oturan dervīşler ḳarıcuġa işāret ėtdiler epsem dėdiler. (14) Zīrā bilürlerdi-kim şeyḫüŋ her cünbüşinde ḥikmet vardur. Ḳarıcuḳ ayruḳ dınmadı. Şeyḫ eydür: Bacum! (15) Melūl olma. İplicegüŋi ṣatmaġa göderdüm. Ṣatılsun aḳçecuġı gelsün neçeye ṣatılursa gelesin (16) alasın dėr. Ḳarıcuḳ ṭapu ḳıldı. Döndi evine gitdi. Yarındası gene geldi eydür: Sulṭānım! İplicegüm (17) ṣatıldı mı? Ol şeyḫ eydür: Ṣatıldı bacum ammā bir ḳaç gün ṣabr eyle aḳçecuġı gelince dėr. Ḳarıcuḳ (243b-1) vardı gitdi bir haftadan gene geldi. Şeyḫ eydür: Bacum geç ḳaldı ancaḳ var yarın gene gelesin (2) dėr. Ḳarı ḳaḳıdı eydür: Bu nice laṭīfedür kim benüm iplicegümi götürdi ṭama atdı. Ol bir ḳuş (3) aldı anı yuvasına gitdi. Ayruḳ ol ele-mi girür dėdi. Ḳarıcuḳ ḫaylī ṭarlıġandı. Çıḳdı dervīşlere (4) bir-ez sertlendi. Dervīşler eydür: Sertlenme bir ḥikmet var ola. Bir ḳaç gün ṣabr eyle. Var gör (5) bir nice olur dėdiler. Vardı ḳarıcuḳ gene gitdi. Bir laḥẓadan şeyḫe bir ḳaç bāzirgānlar geldiler. (6) Şeyḫüŋ ḳapusına destūr var mı? Şeyḫe girelüm dėdiler. Şeyḫ: Gelsünler! dėdi. Girdiler ol bāzirgānlar (7) şeyḫüŋ elin öpdiler. Çıḳardılar biŋ fülūrī şeyḫüŋ öŋinde ḳodılar. Çıḳdılar gitdiler. Şeyḫ fülūrīyi (8) aldı yaṣduġı altına ḳodı. Bu dervīşlerüŋ biri ol bāzirgānlaruŋ ardınca vardı. Eydür: (9) Ḫocalar! Şu şeyḫe getürdügüŋüz fülūrī ne fülūrīdür? dėdi. Ol bāzirgānlar eydür: Biz bir nice (10) yārenler idük. Deŋiz yüzinde giderken bir ḳatı yel çıḳdı. Yelkeŋimüzi pāre pāre eyledi. Gemimüz az ḳaldı kim (11) helāk ola. Gemi re'īsine biz eyitdük: Buŋa hīç çāre yoḳ-mı? dėdük. Re'īs eyitdi: Eger bir beş altı (12) yüz dirhem iplik olsa gine dike-y-dük. Bel-ki gemi yöriye-y-idi dėdi. Biz daḫı eyitdük: Yā Sulṭān (13) Şeyḫ ᶜAbdü'l-ḳādir! Bize beş altı yüz dirhem iplik gönder. Mālımuzuŋ dükelinden saŋa biŋ fülūrī (14) neẕrimüz

olsun dėdük. Şolok sā'at gördük bir kuş minkārından bir pāre iplik bırakdı. (15) Ṭartduk altı yüz dirhem çıkdı. Tiz üşe geldük ol yelkeni dikdük. Gemüyi yörütdük çıkduk (16) kurtılduk. Mālımuzdan ḥiṣṣe ėtdük biŋ fülūrī şeyḫe getürdük. Ol fülūrī oldur dėdiler. (17) Yarındası ṣabāḥ gine ol karıcuk geldi. Kanı sulṭānım akçecuk geldi-mi? dėdi. Şeyḫ daḫı çıkardı (244a-1) biŋ fülūrī karıcuğuŋ eline vėrdi. Karıcuk biŋ fülūrī aldı evine gitdi. Fakīrlıkdan kurtuldı. (2) Şeyḫe du'ālar şenālar eyledi. İmdi ėy kardaş! Şeyḫlerüŋ dürlü dürlü oyunları çokdur. Kimine kahr (3) ṣūretinden luṭf ėder ve kimine luṭf ṣūretinden luṭf ėder. Ammā mürīd olan kimseler ve anlaruŋ (4) ḥużūrında durup andan du'ā himmet uman kimseler kendüyi ölü mertebesinde komak gerekdür. Şeyḫ (5) her nice fi'l kim ėder: Geregi bu-y-idi dėyüp ṭurı varmak gerekdür. Mürīd olan meşāyiḫ yolın bekleyen (6) kimseler ne ėvmek gerek ve ne süstlık ėtmek gerekdür. Orta makāmı ṭutmak gerekdür. Ḥüsn-ü ḫulk-ile (7) kardaşlar-ile dėrilmek ve ḫoş tevāżū'-ile meskenet ile buyrulan yumuşı ya'nī ḫıdmete meşġūl (8) olmak gerekdür. Zīrā bu ḥüsn-i ḫulk tevāżu' iken gökcek nesnedür. Ḥüsn-i ḫulkı olan kimseleri Ḥak -Ta'ālā- (9) sever ve Ḥak -Ta'ālā- sevdüginden Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: أَوَّلُ مَا يُوضَعُ فِي الْمِيزَانِ حُسنِ الْخُلقِ Evvelü mā yuvża'u (10) fi'l-mīzāni ḥüsni'l-ḫulki. Ya'nī: Yarın kıyāmet güninde evvel terāzūya ḥüsn-i ḫulk konulsa gerekdür (11) dėmek olur ve cemī'-i 'amellerden ḥüsn-i ḫulk ağır gelse gerekdür. Zīrā ḫulkı gökçek olan kişilerüŋ 'ameli (12) daḫı gökcek olsa gerekdür. 'Ameli gökcek olan kişilerüŋ yėri cennet olsa gerekdür. Görmez misin bu (13) ḫulkı ḫuyı gökcek kişi ölse her biri: Eyü ādem idi Allāh raḥmet eylesün dėrler. İletseler anı (14) kabrine kosalar Münker ve Nekīr gelmedin ol kişi gine dirilür. Bir rivāyetde böyledür: Çün ol kişi gene (15) dirile ṭurı gelür oturur. Görür kim yanında karşusında gökcek yüzlüler ve gökcek ṭonlular ve (16) gökcek kokulular durur. Bu meyyit bunlara eydür: Siz ne kişilersiz kim benden öŋdin gelmiş kabre girmişsiz? (17) dėr. Anlar daḫı eydürler: Biz senüŋ ol gökcek ḫulklaruŋuz ve gökcek ḫularuŋuz. Dünyāda-y-iken (244b-1) sen bizi ḫuy ėdinüp dururduŋ. Biz daḫı geldük şimdi bu kabrde kim saŋa yoldaş olavuz. (2) Sen bunda korkmayasın ve yalıŋuz şamayasın. Ayruk biz senden ayrılmazuz dėyeler ve kıyāmet güninde (3) daḫı bile olalar ve uçmağa daḫı bile gireler. İmdi bu gökcek ḫulk ve gökcek ḫuy kime gerek-ise yalvarmak (4) ve yaldaklanmak ve ṭapu kılmak degüldür aḫı. Bel-ki münāfıklıkdur şakala gülücilikdür ve mürāyīlikdür. Pes (5) bu ḥüsn-i ḫulk ve tevāżu' nice ḫulardur ve ḥareketlerdür. Saŋa bir bir dėyü vėreyim işit.

Var sen daḫı (6) aŋa göre iş ėt. Bu faḳīri duʿādan unutma. Bilgil imdi! Ol gökcek ḫulḳlaruŋ birisi budur kim: (7) Hīç bir yaradılmışuŋ dünyāda incindügin istemeyesin ve hīç bir yaradılmış kimseyi kendü daḫı incitmeye. (8) Bir gün Sulṭān Bā-Yezīd-i Besṭāmī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh raḥmeten vāsiʿaten- eydür: Su'āl ėtdiler: Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde sevgülü (9) mü'min ve gerçek kimdür? dėdiler. Bā-Yezīd cevāb vėrüp eyitdi-kim: Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretinde gerçek mü'min (10) oldur kim bir yaradılmış andan incinmeye ve bir yaradılmışuŋ incindügin daḫı istemeye yaʿnī maẓlūm (11) ola dėmek olur. Görmez misin? Maẓlūmlaruŋ duʿāsı Ḥaḳ ḥażretinde maḳbūldur. Pes ḥüsn-i ḫulḳuŋ (12) evvel mertebesi maẓlūmlıḳdur ve birisi daḫı ḫalḳuŋ sırrına baḳmamaḳdur. Eger baḳup görürse daḫı (13) kimsenüŋ sırrını öte bir kimseye dėmemekdür. Yaʿnī ḥüsn-i ḫulḳuŋ birisi budur kim: Biregüde gördügi ʿaybı (14) yaʿnī setr etmekdür ve birisi daḫı ḥayādur yaʿnī Ḥaḳdan utanmaḳdur ve hem ḫalḳdan utanmaḳdur ve herze (15) heẕeyān söylememekdür ve hem dīŋlememekdür ve birisi daḫı vaʿdesine rāst olmaḳdur ve sözinde ṭoġru (16) olmaḳdur ve her söz kim söyler ʿillet-ile söylememekdür ḳomamaḳdur hem-ān söyledügi (17) sözde rāst ṭurmaḳdur. Şöyle kim ʿālem ḫalḳı gelürse anı bir dürlü daḫı eylemeyeler eger ol (245a-1) söz şerīʿate muvāfıḳ ise. Ammā şerīʿate muḫālif sözden tiz gene dönmek ḥüsn-i ḫulḳdandur ve birisi (2) daḫı sözi söyledügi vaḳt yumuşaḳ söylemekdür ve ḳatı ḳatı çaġırı söylememekdür ve ṣovuḳ söylememekdür (3) ve birisi daḫı ḥüsn-i ḫulḳuŋ her kimüŋ-ile dostlıḳ ėderse Allāh içün ġarażsuz ėtmekdür nefsi (4) murādı içün ėtmemekdür ve ol Allāh içün olan dostluġı tā ḳıyāmete dek bozmamaḳdur. Ḥaḳ -Taʿālā- (5) ḥażretine iletmekdür. Tā kim Ḥaḳ -Taʿālā- bunlardan ḫoşnūd ola ve birisi daḫı yėmegini geymegini durmasını oturmasını (6) sözini kelecisini ve cemīʿ-i cünbüşüni ḥarāmdan şüphelüden ṣaḳınmaḳdur ve arıtmaḳdur ve birisi daḫı ḥüsn-ü (7) ḫulḳuŋ kendü ʿırżın ṣaḳınmaḳdur ve kendü ʿırżın ṣaḳınduġı gibi ayruḳlaruŋ ʿırżın daḫı ṣaḳınmaḳdur. Şöyle (8) ṣaḳına kim cemī-i mālını alsalar ne kendü ʿırżını yıḳa ve ne biregünüŋ ʿırżını yıḳa yaʿnī kimse ile çekişmeye ve (9) verhemleşmeye. Gökcek söz-ile luṭf-ile her müddeʿisini defʿ ėtmekdür ve defʿ ėdemezse Allāha ısmarlamaḳdur. (10) Kimseye ḫuṣūmet ėtmemekdür ve birisi daḫı ḥüsn-ü ḫulḳuŋ dünyādan ötüri dīnin ṣatmamaḳdur ve (11) yalan yėre and içmemekdür. Īmānum ḥaḳḳı dīnüm ḥaḳḳı Ḳur'ān ḥaḳḳı dėmemekdür ve kendüden ululara ḥürmet (12) ėdüp ve kendüden kiçilere şefḳat ėtmekdür ve kendüye berāber kişi ile gökcek söyleşmekdür. (13) Ḳur'ān oḳuyup

dünyā alup s̱evābı senüŋ olsun dėmemekdür. Ya'nī ücret-ile Ḳur'ānı oḳumamaḳdur (14) Zīrā dünyā-y-içün Ḳur'ān oḳumamaḳdur ve Ḳur'ānı vesīle-i dünyāviyye ḳılmaḳ nefs-i emmārenüŋ ṣıfat-ı rediyye- (15) lerindendür ve birisi daḫı kimsenüŋ sürcdügin istememekdür. Muḥtāclar bulıcaḳ yardım ėtmekdür (16) ve yetīmler bulıcaḳ başcaġazların ṣıġamaḳdur ḳarıncıḳların doyurmaḳdur. Ḳarıcuḳlar ḳocacuḳlar (17) göricek gökcek selām vėrüp ḫāṭırcuḳların ṣormaḳdur ve birisi daḫı ḥüsn-ü ḫulḳuŋ (245b-1) aclar ṭoyurmaḳdur ve ṣofrasını kimseden ṭartınmamaḳdur. Allāha tevekkül ėtmekdür. Ben ac ḳalursam (2) ḳalayım. Tek biregü aç ḳalmasun dėmekdür. Her ḥācetlünüŋ ḥācetin elinden geldügi kadar bitürmekdür. (3) Tā ki ḳıyāmet gününde Ḥaḳ -Ta'ālā- daḫı anuŋ ḥācetlerüŋ bitüre. Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- buyurur: (4) مَنْ قَضَى لِاَخِيهِ الْمُسْلِمِ حَاجَةً قَضَى اللّٰهُ لَهُ سَبْعِينَ حَاجَةً Men ḳażā li-āḫihi'l-müslim ḥāceten ḳaḍa'llāhu lehū seb'īne ḥāceten[732] dėr ve birisi daḫı ḳoŋşuları-y-le oŋat (5) dėrilmekdür. Her birini gördügince: Nicesiz ḫoşca mısız? Mübārek ḫāṭırlar nicedür? dėyüp ṣormaḳdur (6) ve ḳarşu maṣlaḥatcuḳların bitüri vėrmekdür bir ḳoḳulıca yėmecük bişüricek evinde ḳoŋşularına ṭadurmaḳdur. (7) Eger ṭadurmazsa ẓālim olmış olur ve birisi daḫı her gāh kim yėmek yėye kendü yalıŋuz yėmemekdür. (8) Bir ġarīb getürüp ṣofrasına bile ṣundurmaḳdur. Cehd ėdüp ḳonuḳsuz etmek yėmemekdür ve birisi (9) daḫı ḳıġırduḳları yėre varmaḳdur. Eger ol ḳıġrılan yėrde şerī'ate muḫālif nesne olmazsa ammā şerī'ate (10) muḫālif yėr olursa varmamaḳdur ve varduġı vaḳtin bir yėre hīç ṣadr gözetmemekdür ve (11) dervīşlik ḥālince gelen loḳmayı hīç yėrmemekdür. Tek ḥelāl olsun. Hem-ān beni ḳıġırdılar getürdiler (12) baŋa oŋatca ḥürmet ėtmediler ve baŋa dürlü dürlü yėmek bişürmediler dėmemekdür. Çün-ki bir loḳma ḥelāl (13) oldı yavan olsun yaġlu olsun yėmek gerek kibr ėtmemek gerek. Dāyim meskenet üzerine (14) olmaḳdur kim Resūl ḥażreti -Ṣalla'llāhu Ta'ālā 'aleyhi ve sellem- eydürdi: اَللّٰهُمَّ اَحْيِنِى مِسْكِينًا وَاَمِتْنِى مِسْكِينًا وَاحْشُرْنِى فِى زُمْرَةِ الْمَسَاكِينِ Allāhümme aḥīnī miskīnen ve'mtinī (15) miskīnen ve'ḥşurnī fī zümreti'l-mesākini. Ya'nī: Beni miskīn dirilt ve miskīn öldür ve miskīnler-ile (16) ḳopar dėyü du'ā dilerdi. Ḳardaş! Ol ėrte terāzūya urılan gökcek ḫulḳlar uşda bunlardur (17) dėdügim ḫulḳlardur ve bunlara beŋzer eyü

---

732 Her kim bir mümin kardeşinin hacetini bitirirse Allah da onun yetmiş hacetini bitirir.

ḫulardur ve bu gökcek ḫuların baʿżı daḫı yuḳaru kitābuŋ (246a-1) evvelinde bir-ez söylendi idi. Pes ṭālib-i Ḥaḳ olana ve gerçek ʿāşıḳ olan ve Ḥaḳ rıżāsın (2) isteyene bu ḫulḳlar-ile ḫulḳlanmaḳ el-bette lāzımdur ve meşāyiḫ ḥużūrında olup meşāyiḫe ḫiẕmet (3) ėden gerçekler bu ḫular ile ḫulanmaḳ el-bette gerekdür ve ʿālemde ḥayvān gibi yörimek insāna lāyıḳ (4) degüldür. İnsān mücerred ṣūret degüldür. İnsān olmaḳdan murād ḥüsn-ü ḫulḳdur ve edebdür ve kemāl-i (5) maʿrifetdür. Pes kemāl-i maʿrifet ḥüsn-ü ḫulḳsuz edebsüz müyesser olmaz. Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda buyurur: (6) قُوا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيكُمْ نَارًا Ḳū enfüseküm ve ehlīküm nāren[733] dėdüginden murād baʿżı ʿulemā اَدِّبُوا قُوا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيكُمْ نَارًا Eddibū ḳū enfüseküm ve ehlīküm[734] dėmekdür (7) dėdiler. Pes edeb daḫı mü'min olana gerekdür. Ḫuṣūṣā kim meşāyiḫ ḥużūrında ola. Meşāyiḫ (8) edebi-y-le edeblenmeyince meşāyiḫden naṣīb alınmaz gerek-ise yüz yıl meşāyiḫ eşigin beklesün ve meşāyiḫüŋ (9) edebi-y-le edeblenmek gerekdür ki meşāyiḫüŋ göŋline gire. Bilgil imdi! Meşāyiḫüŋ edeblerinden birisi (10) daḫı budur kim: Şeyḫ-ile mürīd bir ṣofraya ṣunmaya ve bir ḫalīçeye oturmaya ve şeyḫüŋ oturduġı (11) yėre daḫı oturmaya ve şeyḫ-ile bir bardaḳdan ṣu içmeye ve şeyḫ dünyādan naḳl ėderse ve-yā boşarsa (12) ʿavretini şeyḫüŋ almaya kim edeb-i ṭarīḳatde yoḳdur. Şeyḫüŋ kisvesini yaʿnī ḫırḳasını destūrsuz (13) geymeye ve şeyḫi ziyāret ėtmek isteyicek yaʿnī şeyḫüŋ elin ayağın öpmek isteyicek āb-destsüz (14) ėtmeye kim ve bir ḳaç nesneye āb-destsüz yapışmaḳ edebsüzlikdür: Bir muṣḥafa ve bir peyġam-berlere (15) ve ḳabrlerine daḫı ziyāret ėtmek hem-ān kendüleri ḥayātında ziyāreti gibidür ve bir daḫı Kaʿbeye ve bir (16) daḫı evliyālara āb-destsüz varup yapışmaḳ bī-edebdür ve bu evliyānuŋ göŋli daḫı Kaʿbedür (17) ve ẓāhir Kaʿbeye Kaʿbe-i Ḫalīli dėrler ve bu göŋül Kaʿbesine Kaʿbe-i Celīli dėrler ve ol ẓāhir Kaʿbeyi (246b-1) ṭaş-ile ṭopraġ-ile Ḫalīl peyġam-ber -ʿAleyhi's-ṣalātü ve's-selām- yapdı ve bu göŋül Kaʿbesini ki evliyānuŋ (2) göŋlidür anı Celīl ü

---

733 ... Koruyun kendinizi ve ailenizi o ateşden... Kur'ân, LXVI. Tahrîm Sûresi, 6. âyet. KKM. 674. (... Saklan nefslerünüzi dakı kavumlarunuzı, oddan... (66) Sûratü't-Tahrîm, 6. âyet. SKT. 477, ... Şaḳlayınız kendü nefslerinizi ve kendi ʿıyâlinizi bir oddan ki... 28. cüz, Sûretü't-Taḥrîm, 6. âyet. KTC. 4-164, قُوا اَنْفُسَكُمْ وَاَهْلِيكُمْ نَارًا Kendü cânlarınızı ṭâʿatin işlemesiyle ve maṣiyyetlerden vaz geçmekle ve ehlinizi nuṣḥ ve te'dīb ile bir âteşden ṣaḳlan. 28. cüz, Sûretü't-Taḥrîm, 6. âyet. TZA. 2-389, ... Kendinizi ve aileniz halkını ateşden koruyun... Tahrîm Sûresi, 6. âyet. KKTA. 561, ... Gerek kendilerinizi ve gerek ailelerinizi öyle bir ateşden koruyun... Tahrîm Sûresi, 6. âyet. KHMK. 3-302)

734 Kendi nefsinizi ibadet ederek eşinizin ve çocuklarınızın nefislerini ise öğüt vererek ve terbiye ederek ateşten koruyun.

Cebbār yapdı ve ol ẓāhir Kaʿbeyi ziyāret ėdenüŋ teni oddan ḳurtılur ve (3) bu bāṭın Kaʿbeyi ziyāret ėdenüŋ hem teni hem cānı oddan ḳurtılur ve viṣāl-i dost daḫı göŋül (4) Kaʿbesindedür: Nite-kim Mevlānā Celāle'd-dīn buyurmışdur. Beyt:

اي قوم بحج رفته كجايىد كجايىد • معشوق همجناست بيايىد بيايىد

Ey ḳavm-ü be-ḥac refte kücāyīd kücāyīd (5)

Maʿşūḳ-u hem-cün[735]-est bi-yāyīd bi-yāyīd[736]

Ve Şeyḫ Ṣāfī -Ḳaddesa'llāhu sırrehu'l-ʿazīz- bu beytüŋ maʿnīsinde buyurur kim: (6) Beytu'llāh ikidür yaʿnī Kaʿbe ikidür yėr yüzinde. Birisi Beytu'llāhdur. Ḫalāyıḳ anı kendülere farż (7) olduḳca ṭavāf ėder ve birisi daḫı göŋül Kaʿbesidür ki beytde geçen ḫiṭāb evvelki Kaʿbenüŋ ṭālibleridür. (8) Yaʿnī dėmek olur kim: Eger-çi edā'-i rükn-i İslām ol ẓāhir Kaʿbe ile ḥāṣıl olur. Ammā maʿrifetu'llāh (9) ol göŋül Kaʿbesinde ḥāṣıl olur. Pes şöyle olur bu beytüŋ maʿnāsinde. Ėy maʿrifetu'llāh ṭaleb (10) ėdenler ve Ḥaḳ isteyenler! Göŋül Kaʿbesine gelüŋ ve anı bu Kaʿbede ṭaleb ėdüŋ ve Ḥaḳḳı ṭaleb ėtmek (11) ḳaṭ-ı mesāfet ṣūreti-y-le olmaz ki: وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ Ve iẕā se'eleke ʿibādī ʿannī fe-innī ḳarībun.[737] وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ Ve naḥnü aḳrebü ileyhi (12) min ḥabli'l-verīdi[738]dür. Pes şeyḫ buyurdı-kim: Merdānlar otururken Ḥaḳ ṭalebinüŋ seferin ėderler (13) bulurlar ve nā-merdān Ḥaḳ ṭaleb ėdüp yazılarda ser-gerdān gezerler bulımazlar. Beyt:

---

735 Bu kelime öteki nüshalarda olduğu gibi "hem-īn" olursa vezin düzelir.

736 Ey hacca giden topluluk! Neredesiniz? Neredesiniz? Sevgiliniz buradadır geliniz geliniz. Vezni: Mefʿūlü / mefāʿīlü / mefāʿīlü / faʿūlün

737 Kullarım, sana beni sorarlarsa bilsinler ki ben, muhakkak onlara pek yakınım... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 186. âyet. KKM. 33. (Dakı kaçan sora sana kullarum, benden: bayık ben yakınvan... (2) Sûratü'l-Bakara, 186. âyet. SKT. 21, Ve ḳaçan ki su'âl etse senden benim ḳullarım benim ḥâlimden; taḥḳîḳ ben yaḳınım anlara... 2. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 186. âyet. KTC. 1-44, وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي Ve ḳaçan ḳullarım duʿâları maḥallinde eyitdi kim muʿâmeleyi senden ṣorarlar. فَإِنِّي قَرِيبٌ Kendülere söyle ʿale't-taḥḳîḳ ben ġâyetle yaḳınam. *Yaʿnî ḳullarımın aḳvâl ve efʿâline muṭṭaliʿam.* 2. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 186. âyet. TZA. 1-46, Kullarım sana beni sordukları zaman onlara bildir ki ben onlara yakınım... Bakara Sûresi, 186. âyet. KKTA. 29, Kullarım *(Habibib)* sana beni sorunca *(haber ver ki)* işte ben muhakkak yakınımdır. Bakara Sûresi, 186. âyet. KHMK. 1-65)

738 ... Ve biz, ona, şah damarından daha yakınız. Kur'ân, L. Kaaf Sûresi, 16. âyet. KKM. 616. (... Dakı biz yakınırağuz andın yana, boyun tamarından. (50) Sûratü Kaaf, 16. âyet. SKT. 428, ... Ve bizler ziyâde yakınız insâna cân ṭamarından. *F. Murâd boyun ṭamarıdır ki ḳan anda ṭolanur ve ṭolaşur. Ḳalbden çıḳup beyne dek çekilür ve şu ṭamarın boğulmasından ölüm olur. Allâh -Sübḥânehû- insânın içerüsine andan yaḳındır ve ṭamar ise cândan ṭaşradır.* 26. cüz, Sûretü Ḳâf, 16. âyet. KTC. 4-102, وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ Ve bizim ʿalemimiz ana cân ṭamarından yaḳınrekdir. 26. cüz, Sûretü Ḳâf, 16. âyet. TZA. 2-327, ... Biz ona şah damarından daha yakınız. Kaf Sûresi, 16. âyet. KKTA. 520, ... *(Çünkü)* Biz ona şah damarından daha yakınız. Kâf Sûresi, 16. âyet. KHMK. 3-204)

مَعْشُوقْ بِهَمْسَايَهٔ دِيوَارْ بِدِيوَارْ • دَرْ بَادِيَه سَرْگَشْتَه شُمَا دَرْ چِه هَوَايِيدْ

Ma'şūḳ (14) be-hem-sāye-i dīvār be-dīvār

Der bādiye ser-geşte şümā der çi hevāyīd[739]

Çün-ki Ḥaḳ -Ta'ālā- ḳula yaḳındur (15) yazılarda ser-geşte gezmekle viṣāl ḥāṣıl olmaz. Pes senüŋ ḥicābuŋ ortada hem-ān sensin. (16) Kendüŋi ve ḥicābuŋı ortadan götür daḫı viṣāl ele getür ve bir beyt Şeyḫ Faḫre'd-dīn-i 'Irāḳī (17) buyurmışdur:

هَمَه اُوسْتْ هَرْ چِه هَسْتْ يَقِينْ • جَانْ جَانَانْ دِلْبَرْ دِلْ وُ دِينْ

He-me o-est her çi hest ü yaḳīn

Cān u cānān dil-ber ü dil ü dīn[740]

Pes evliyā'u'llāhi (247a-1) āb-destsüz ziyāret ėtmek bī-edeblikdür. Pes bu sözden murād ḳulūbü'l-evliyādur ki ol (2) ḳalb-i ḥaḳīḳīdür ve ḳaçan kim şeyḫ-ile yörimek ve yola gitmek vāḳi' olsa şeyḫüŋ yanınca ber-ā-ber (3) gitmek edeb degüldür. Şeyḫüŋ ardınca yap yap gitmek yaḫşıdur. Eger şeyḫ eydürse kim: Gel öŋümce (4) yöri yörimek gerekdür. Anda ḥikmet vardur. Anı ehline dėrler ve bir edebi daḫı mürīdligüŋ budur ki: (5) Şeyḫe ġāyet ḥürmet ėde ve şeyḫe ḥürmet ėtdügi gibi oğlına ve ḳızına ḳulına ḫalāyıḳına ḥattā atına (6) ḳuşına cemī' ḥayvāncuḳlarına bile ḥürmet ėde kim ḥürmetsizlik daḫı edebsizlikdür maḥrūmlıġa sebebdür. (7) Zīrā Ḥaḳ -Ta'ālā- 'aẓameti-y-le bu ṣāliḥlere ḥürmet ėder. Anlara ḥürmet ėtdüginden anlaruŋ ḥayvāncuḳlarına (8) daḫı bile ḥürmet ėder. Görmez misin Aṣḥāb-ı Kehfüŋ itini ve Ṣāliḥ peyġam-berüŋ devesini ve İbrāhīm (9) peyġam-berüŋ bızaġusını ve İsmā'īl peyġam-berüŋ ḳoçunı ve Mūsā peyġam-berüŋ ṣıġırını ve Yūnus peyġam-berüŋ (10) balıġını ve Üzeyrüŋ eşegini ve Süleymānuŋ ḳarıncasını ve Belḳīsüŋ hüdhüdüni ve Muḥammed-i Muṣṭafānuŋ (11) -Ṣalavātu'llāhi 'aleyhi ve selāmühū- devesini. Muḳātil rivāyetinde böyle dürlü dürlü ḥayvāncuḳlara ṣāliḥlere (12) ḫizmet ėdüp yoldaşlıḳ ėtdükleri-y-çün Ḥaḳ -Ta'ālā- bunları cennete ḳoyar ve bunlara ḥürmet (13) 'izzet ėdüp ve ḳalan ḥayvānlar içinde bunları üründiler ḥürmet ėder ol ṣāliḥler ḥürmetine. (14) Sen ki insānlıḳ da'vīsin ėdesin daḫı ṣuleḥānuŋ ḥürmetini bilmeyesin ve anlaruŋ

---

739 Sevgili duvardan duvara gölge gibi yansımaktadır. Sen ise çölde şaşkın şaşkın onu arar durursun. Vezni: Mef'ūlü / mefā'īlü / mefā'īlü / fa'ūlün

740 Kesin olarak bilinen her ne var ise; cân ve cânân, dilber ve dil ve din, hepsi odur. Onun varlığına delildir. Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

tevābi'ine kendine (15) ḥayvāncıḳlarına ḳavmine ḳabīlesine 'izzet ėtmeyesin. 'Ale'l-ḫuṣūṣ mürīdlik da'vīsin daḫı ėdesin. (16) Ėy bī-'ār ādemī! Hīç ġayretiŋ yoḳ mı kim it cennete gire ṣāliḥlere ḫizmet ėdüp ve ṣāliḥleri (17) sevdügi-y-çün. Sen cehenneme giresin ṣāliḥleri sevmeyüp ve ṣāliḥlere i'tiḳādıŋ ve ḥürmetüŋ (247b-1) olmaduġı-y-çün. Ammā senüŋ ṣuleḥāyı sevmedügiŋe bir sebeb vardur. Sebeb oldur kim: Nefs-i emmāre (2) kāfir-ṣıfatdur ṣuleḥāyı sevmez. Pes sen daḫı nefs-i emmāreye tābi' olup durursın. Anuŋ rıżāsın (3) gözedürsin. Ne ṣāliḥ olduŋ ve ne ṣāliḥlere yoldaş olduŋ ve ne ṣāliḥlere ḫizmet eyledüŋ ne (4) göŋüllerine girdüŋ kim bunlaruŋ derūnından senüŋ daḫı göŋlüŋe bir yumuşaḳlıḳ ḥāṣıl ola-y-dı. Pes (5) gerçek mürīdler ve şeyḫden naṣīb himmet isteyen ṭoġru ṭālibler daḫı gerekdür kim şeyḫe ve şeyḫüŋ cemā'atine (6) ve ḫizmetkārlarına ve ḥayvāncuḳlarına muḥabbet ėdüp ḥürmet eyleye kim ol daḫı ḥürmet ve himmet bula. Ammā (7) edeb-i ṭarīḳat budur kim mürīd şeyḫden ḥürmet ummaya ve şeyḫ daḫı mürīde ḥürmet ėtmek yoḳdur. Vaḳtehā (8) bir kerret ḫāṭırcuġın teselli ėdüp ri'āyet ėderse dürüstdür ve mürīd olup ṭālib olup meşāyiḫ (9) ėşiginde olan kişiler şeyḫ yėmeginden artuḳ yėmek yėmek edeb degüldür ve bāzāra varmaḳ ḥācet (10) olmadın varmaḳ ve bāzār yėmegin yėmek ve dügün yėmegin ve ölü-y-içün bişen yėmegi yėmek ve vaḳf etmegin (11) yėmek ve ḳāḍīler etmegin yėmek ve 'avānlar etmegin yėmek. Mürīde cemī'i bunları yėmek ġāyetde edebsizlikdür (12) ve göŋli daḫı ḳarardur ve mürīd bunuŋ gibi loḳmaları yėmek kendü kendüye taḳṣīrlıḳ ėdüp ḫırmānın (13) kendü elī-y-le oda urmaḳ gibidür ve mürīd olan kişi edebsizlik ėtmek olmaz. Pes edeb budur kim: (14) Her gāh kim bir iş işler şeyḫ meşvereti-y-le işleye ve her ne kim ėder şeyḫine danışmayınca işlemeye. (15) Yā sefere gitmelü olsa ve-yā nesne ṣatmalu olsa ve-yā nesne almalu olsa ve-yā oġul evermelü olsa (16) ve-yā ḳız çıḳarmalu olsa şeyḫine danışmaḳ gerek. Danışmadın varup başına bir iş işlemek küstāḫlıḳdur (17) edebsizlikdür ve işi daḫı rāst gelmez ve hem ṭarīḳate daḫı muḫālifdür. Nite-kim aṣḥāb-ı Resūllu'llāh (248a-1) -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- zamānında her işlerini Resūl ḥażretine danışmayınca işlemezlerdi. Ḥattā: Bu gėce (2) eve varalum mı? ve ḫātūnlarumuza yaḳın olalum mı? dėrlerdi. Pes ṭarīḳatde mürīd her işini (3) şeyḫe danışmaḳ gerek. Şeyḫüŋ sözüni ṭutmaḳ gerek ve mürīd bir işde müteḥayyir olsa (4) varup şeyḫine: Şu ben nice ėdeyim? Şu işimde 'āciz ḳaldum dėmekdür. Şeyḫ nice maṣlaḥat (5) görürse ve nice buyurursa eyle ėtmek gerekdür ve eger danışmazsa ḳatı yaramazlıḳ ėder. Şeyḫ (6) Żü'n-nūn-u Mıṣrīnüŋ -Raḥmetu'llāhi

ʿaleyh- bir mürīdi işinde ʿāciz ḳaldı mütehayyir oldı. Faḳīrlıḳ (7) ġalebe ėtdi. Nice ėdesin bilmedi. Oġlancuḳları daḫı var-idi. Geldi şeyḫe eydür: Sulṭānım! Şu ben (8) nice ėdeyim? Ḥālim ne olısardur? Cemāʿatüm açlıḳdan buŋaldılar ve yalıncaḳlıḳdan ḫaylī zaḥmet çekerler. (9) İşüm gücüm geçmez. Baŋa ne buyurursın? Şeyḫ buŋa ḳaḳıyup eydür: Var oḳ yay al. Bir der-bendde (10) otur. Ḥarāmīlıḳ eyle dėr. Der-ḥāl dervīş durı geldi. Evine geldi. Evinde bulduġı eskicelerden (11) ṣatdı bir ḳaç aḳçe eyledi. Vardı oḳa yaya vėrdi. Vardı bir der-bendde oturdı. Yola (12) baḳar kim ḥāl nite ola? Nā-gāh bir bölük ḥarāmī çıḳa geldi. Bunı bu arada gördiler. Eyitdiler: Ne kişisin? (13) Bu dervīş eydür: Ḥarāmīyin uş yol öŋerin kim baŋa ḳolay bir ādem elüme gire ṣoyam dėdi. (14) Pes dervīşlikde yalan söylemek yoḳdur rāst söyledi. Bu ḥarāmīlerüŋ uluları eydür: Uş (15) biz bir niçe ḥarāmīlerüz. Bir bölük bāzirgānlar geli yörürler. Çüstledüŋ. Uş geldiler der-bende (16) girdiler. Bir ṭarafa sen-daḫı dur. Ne deŋlü hünerüŋ var-ise işle. Hem bize olsun hem saŋa olsun (17) dėdiler. Bunı daḫı bir ṭarafa ḳodılar. Bir-ezden bir bölük bāzirgānlar geldiler. Bu ḥarāmīler daḫı bunları (248b-1) gördiler. Dört yaŋadan segirtdiler oḳ urdılar ceng ėtdiler. Bu bāzirgānları ṭutdılar. Ellerini (2) baġladılar. Hep ḳumāşlarını aldılar. Bir araya cemʿ ėtdiler. Her birini bu bāzirgānlaruŋ bu ḥarāmīler aldılar (3) bir bucaġa öldürmege gitdiler. Bu ḥarāmīlerüŋ uluları ḳumāş ḳatında bu dervīş ile ḳaldı. Bu (4) ḥarāmī başı bu dervīşe eydür: Dervīş! Sen daḫı mā bunlaruŋ birini öldür benüm ḳatumda. Ben daḫı (5) göreyim senüŋ hünerüŋi dėdi. Elini baġladı. Dervīşüŋ öŋine çökerdi bu bāzirgānlaruŋ (6) birini ve bir yalıŋ ḳılıcı eline vėrdi: Çal başını tiz! dėdi. Kendü bir hegbeyi eline aldı başın aşaġa (7) ėdüp depretmege başladı. Ḳarışdırmaġa meşġūl oldı. Bu dervīş bu bāzirgāna baḳdı. Döndi (8) bu ḥarāmīler başına baḳdı. Gördi-kim ḥarāmī başı kendü ḥālinde hegbe ḳarışdurur. Tiz teveccüh ėtdi (9) şeyḫden yaŋa. Şeyḫüŋ sırrından istimdād ṭaleb ėtdi. Der-ḥāl dervīşe bir āvāz yėtişdi-kim: Ne durursın (10) ol maẓlūmı ḳurtar. Bu ẓālimüŋ boynını çal eliŋdeki ḳılıç ile depele bu melʿūnı dėyü. Çün dervīş (11) bu āvāzı işitdi der-ḥāl Ḥaḳḳa derūnından niyāz eyledi. Bu maẓlūmı ḳodı ol ẓālimi çaldı (12) eŋsesinden. Başı üzüldi yuvalandı şunda gitdi. Tiz ol kişinüŋ elin çözdi. İkisi bile (13) ün eylediler çaġrışdılar. Bu ḥarāmīler ellü elindekilerin bıraḳdılar ḳodılar ḳumāşlara sėgirtdiler. Geldiler (14) gördiler kim ol uluları depelenmiş yatur. İki kişi ellerinde yalıŋ ḳılıç. Eyle ṣandılar ki üstlerine (15) mübālaġa ādem yėtişdi. Başların ḳurtarmaḳ ardınca oldılar. Her biri bir dereye uçdı ḳaçdılar (16) ṭaġıldılar gitdiler. Bunlar sėgirtdiler vardılar ol bāzirgānları

buldılar dahı öldürmemişler. Ellerin (17) çözdiler şalı vėrdiler. Hep bu bāzirgānlar bir araya geldiler dėrildiler dervīşe eyitdiler: (249a-1) Sen Ḥıżr mısın yoḳsa ne ḥāllü kişisin ki bu ḥarāmīlerden bizi ḳurtardun? dėdiler. Ol dervīş (2) eyitdi: Ne Ḥıżrven ve ne İlyās! Bir faḳīr miskīn dervīşem. Oğlancuḳlarum vardur şeyḫüm vardur. (3) Çün bu faḳīrlıḳdan ḥālim mükedder oldı. Vardum şeyḫüme danışdum. Benüm oğlancuḳlarum bunaldı (4) ben nice ėdeyin? dėdüm. Şeyḫ bana ḳaḳıyup: Var ḥarāmīlere ḳoşul dėdi. Ben dahı geldüm uş (5) bu ḥarāmīlere ėrişdüm. Ḳażiyye ne oldı-y-sa dėyü vėrdi. Ben dahı Allāha şığındum şeyḫe teveccüh ėtdüm. (6) Der-ḥāl şeyḫün sırrından bir nidā işitdüm-ki: Ḳo ol maẓlūmı çal ol melʿūnı! dėnildi. Ol-udı-ki (7) çaldum ol melʿūnı. Başı önine düşdi. Bu kişinün elini çözdüm. Bu dahı eline ḳılıç aldı. (8) Çağırduḳ sizi Allāh ḳurtardı dėdi. Vardılar bu bāzirgānlar aḳçeden fülūrīden ve ḳumāşdan (9) buldılar bu dervīşe vėrdiler. Her biri ḥāllü ḥālince dervīşi ġanī eylediler evine gönderdiler ve (10) kendüler dahı dervīşe ve şeyḫine duʿālar ėde ėde yollarına gitdiler. İmdi ḳardaş! Mürīd şöyle olur (11) ve şeyḫ dahı şöyle olur mürīdini şöyle gözedür. Gör ol ṣādıḳ mürīd şeyḫinün sözüni ṣıdı mı? (12) Bu senün dėdügün şerʿa muḫālifdür. Beni öldürürler oğlancuḳlarum öksüz ḳalur dėdi mi? Der-ḥāl (13) şeyḫün nefesin yėrine getürmek ardınca oldı. Ḥaḳ -Taʿālā- dahı anun murādını ḥāṣıl ėdi (14) vėrdi. Ḥelālden bunca māl vėrdi. Şeyḫ olan kimselerün önlerinde ezel ebed dā'iresi (15) bir el ayası gibidür. Pes gözedürler mürīdlerini. Çün-ki kendülerün destūrı-y-le işlediler bir işi. (16) Ana şerʿa muḫālif iş ėtdürmezler. Şeyḫler mededleri ellerini mürīdlerinün başlarından (17) gidermezler tā ebede degin. Bel-ki mürīdler şeyḫlere ıṣmarlanmışdur ezelde. Bunlar dahı ezelden ebede (249b-1) mürīdleri gözedürler. Nite-kim bizüm şeyḫimüz ve bereketimüz Şeyḫ Muḥyi'd-dīn-i ʿAbdü'l-ḳādir-i Gīlānī قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ وَنَوَّرَ ضَرِيحَهُ - Ḳaddesa'llāhu (2) sırrehū ve nevvere ḍariḥahū-[741] buyurur. Beyt:

فَمُرِيدِى اِذَا دَعَانِى بِشَرْقٍ اَوْ بِغَرْبٍ اَوْ غَارِقٍ بَحْرِ طَامِي • فَاغِثْهُ لَوْ طَارَ فَوْقَ هَوَاءِ اَنَا سَيْفُ الْقَضَاءِ لِكُلِّ حِصَامِي

Fe-mürīdī iẕā deʿānī bi-şarḳin ev bi-ġarbin ev ġāriḳin baḥr-i ṭāmī (3)
Fe'ġışhu lev ṭāra fevḳa hevā'i ene seyfü'l-ḳażā'i li-külli ḥıṣāmī[742]

---

741 Allah, o ulu kişinin kalbini ayıp ve günahlardan arındırıp temizlesin ve kabrini nurlandırsın.

742 Şayed müridim doğuda ya da batıda ya da denizde boğulurken beni çağırırsa dedigini yaparım. Hava üstünde uçsa dahi onu indiririm; ve ben bütün düşmanlarım için kaza

Pes mürīd oldur ki her (4) cünbüşi şeyḫ destūrı-y-le ėde ve şeyḫ destūrınsız bir adım atmaya ve bir içim şu yudmaya ve güneşden ḳalḳup (5) gölgeye varmaya. Tā ki şeyḫler aŋa mürīd-i ṣādıḳ dėyeler. Ḥikāyet: Bir gün Sulṭān Şeyḫ ʿAbdü'l-ḳādir-i (6) Gīlānīnüŋ mürīd-i ṣādıḳlarından birisi şeyḫe eydür: Yā şeyḫ! Mürīd ile ve muḥib ile şeyḫ arasında ḥaḳḳ-ı ḥuḳūḳ[743] (7) nedür? Mürīd nice olur ve muḥib nice olur ve şeyḫ nice olur? Anı bize luṭf ėdüp beyān buyur. (8) Sulṭān Şeyḫ ʿAbdü'l-ḳādir-i Gīlānī daḫı - Ḳaddesa'llāhu sırruhū-: Dervīş! Var imdi benden pādişāha (9) selām ilet. Eyit-kim: Şeyḫ sizlere selām duʿā ėtdi dė. Daḫı ayruḳ bundan ziyāde keleci söyleme. (10) Şeyḫi daḫı mürīdi daḫı muḥibbi daḫı bilesin dėdi. Dervīşi pādişāha gönderdi. Dervīş (11) daḫı bir nice rūzigār sefer ėtdi. Vardı ol memleketüŋ pādişāhına yėtişdi. Padişāh-ile buluşdı. (12) Eydür: Ėy pādişāh! Şeyḫ ḥażretleri size selām duʿā ėtdiler dėdi. Pādişāh daḫı tiz taḫtından (13) indi. İki elin gögsinde ḳodı. İki büküldi ṭapu ḳıldı. Şeyḫüŋ selāmını aldı. Bu dervīşe (14) selām getürdügi şükrānesi beş yüz fülūrī vėrdi ve şeyḫe biŋ fülūrī bu dervīş-ile (15) gönderdi. Dervīş daḫı biŋ fülūrī şeyḫüŋ ve beş yüz fülūrī kendünüŋ götürdi yola (16) girdi. Meger dervīşüŋ yolı üzerinde bir şehirde bir meşhūr ḫātūn var-idi çengī idi. (17) Adı Dil-ārām. Çengī-y-di be-ġāyet cemīle ḫātūn idi. Ḳırḳ cāriyesi var-idi. Ḳırḳı daḫı birbirinden (250a-1) cemīlelerdi. Ḫūb āvāz-ile çenglerin uydurup āvāz-ile ırladuḳları vaḳtin Zühreyi māt (2) ėderlerdi. Her kim bunlaruŋ āvāzın işitse yā yüzlerin görse der-ḥāl bunlaruŋ ṭuzağına (3) ṭutılur ʿaḳlı bī-hūş olup kendüden giderdi. Her ne cegezi[744] kim var-ise anlaruŋ yolına fidā (4) ėderdi. Şeyḫüŋ ve kendünüŋ fülūrīsini alup şeyḫe gelürken yolı geldi nā-gāh bunlaruŋ (5) evleri üzerine uğradı. Dil-ārām daḫı ḳırḳ çengī cāriyeler ile oturup ṣoḥbet ėderlerdi. (6) Dervīşüŋ ḳulağına bunlaruŋ üni doḳundı. Dervīş bir laḥẓa diŋlendi bunlaruŋ cenglerini ve āvāzlarını (7)

---

kılıcıyım.

743 "ḥaḳḳ u ḥuḳūḳ" yerine

744 Bu ibare "Her nesi var ise" anlamında "Her necügezi var-ise" şeklinde de anlaşılabilir. Bu dönemde bu ek küçültme ve sevgi anlamını taşıyan -cuğaz, -cüğez şeklindedir. çeyiz < cihāz, cehāz جهاز Ar. *cîmin kesri ve fetḥiyle*, meyyit ve ʿarûs ve müsâfir maḳûlesinin muḥtâc olduḳları esvâb ve mühimmâta denür... OK. 2-168-1, cihāz جهاز Ar. *cîmin kesriyle*, gelin esvâbı; fetḥ-i cîmle [cehāz] daḫı lûğatdür, metâʿ-ı ʿarûs maʿnâsına; ve cihâz, sefer esbâbına daḫı derler. VK. 1-488, cehāz جهاز Ar. *bi'l-fetḥ*, metâʿ ve esvâb. AK. 153, cihāz جهاز Ar. *bi'l-kesr*, ḥâżırlamaḳ ve gerek olacaḳ esvâbları bulup ḥâżır etmek. AK. 153, cihāz جهاز Ar. meyyit ve ʿarûs ve müsâfire lâzım olan mühimmât ve tetimmât. Terc. 1-336

işitdi. Der-ḥāl ʿāşıḳ oldı-kim Dil-ārām-ile bir gėce ṣoḥbet eyleye. İlerü vardı. Anlaruŋ ḫādim- (8) lerinden birisini buldı. Eyitdi: Dilerem bu gėce sizüŋ-ile ṣoḥbet eyleyem. Dil-ārāmı bu gėce teferrüc eyleyem. (9) Eyitdiler: Anuŋ bir gėce ṣoḥbeti beş yüz fülūrīyedür. Dervīş eyitdi: Ḫoş ola. Uşda benüm (10) beş yüz fülūrüm vardur. Getür dėdiler. Der-ḥāl dervīş ol beş yüz fülūrucuġunı ṣaydı vėrdi. (11) Aldılar buŋa: Gėce gelesin dėdiler. Meger kim Dil-ārāmuŋ ʿādeti bu-y-idi-kim bir gėce ṣoḥbet ėtmek içün beş (12) yüz fülūrī alurdı. Ammā iki yüzüŋi gene ol gėce ḫarc ėderdi. Ol bir ṣoḥbet ėdi vėrürdi. (13) Ol gėce ṣoḥbetin gören beş yüz fülūrüsi daḫı var-ise vėrürdi bir daḫı ṣoḥbet ėdeyim dėyü. Çün (14) dervīşüŋ beş yüz fülūrüsini aldılar. İki yüz fülūrüsüni der-ḥāl ḫarc ėtdiler. Dervīş içün ṣoḥbet (15) yaraġın gördiler. Dervīşe: Gėce gelesin dėdiler. Çün gėce oldı ḫoş yėmekler niʿmetler ḥāżır oldı. (16) Dervīş geldi oturdı. Cengīler oturdılar. Ṣoḥbet ārāste oldı. Dil-ārām daḫı kendüzüni (17) dürlü dürlü bezeklerle bezemiş çıḳa geldi. Ṣanasın kim bir bedr-i ay buluṭ içinden çıḳa geldi. (250b-1) Dervīşüŋ dizin yaŋa oturdı. Dervīş diledi-kim Dīl-ārāmuŋ boynına ḳolunı ṣala. Çün dervīş (2) Dīl-ārāma ḳolun uzatdı der-ḥāl dīvār yarıldı bir el çıḳdı dervīşe bir şabla urdı. Dervīş (3) depesi üzerine yıḳıldı. Dervīşüŋ aġzına köpük yıġıldı. Bir-ez ṭalabıdı. Yatdı kendüden gitdi. (4) Bir-ezden gene dervīş kendüye geldi. Dīl-ārām ġāyet ḳorḳuya düşdi eydür: Dervīş! Ne olduŋ? (5) Dervīş eydür: Saŋa elüm ṣunduġım sāʿat dīvār yarıldı şeyḫimüŋ eli ẓāhir oldı. Baŋa bir (6) şabla urdı. Bir daḫı ursa cān vėrürdüm dėdi. Ol fülūrıcuġum saŋa ḥelāl olsun. Baŋa yol vėrüŋ (7) gideyim dėdi ṭurı geldi. Yol gösterdiler beş yüz fülūrüsini gene eline vėrdiler. Ol ḫātūn (8) daḫı ġāyet ḳorḳdı. Eyitdi: Bu cemīʿ-i cāriyelerim āzād olsun cemīʿ-i mālum hep şeyḫüŋ olsun dėdi. (9) Tevbe olsun bir daḫı bunuŋ gibi şerʿa muḫālif iş ėtmeyem. Dervīş gitdi. Ol ḫātūn daḫı (10) neye mālik ise hep ṣatdı fülūrīye vėrdi. Aldı şeyḫe götürdi. Şeyḫüŋ elin ṭutdı (11) tevbe eyledi. Dervīş daḫı ol pādişāh vėrdügi beş yüz fülūrīyi getürdi ve şeyḫe vėrilen biŋ (12) fülūrīyi getürdi şeyḫüŋ hużūrında ḳodı. Şeyḫ eyitdi: Dervīş! Gördüŋ-mi muḥib nicedür ve nice (13) olurmış? Şeyḫüŋ selāmını getürene beş yüz fülūrī şükrāne vėrdi ve şeyḫe daḫı selām (14) gönderdügi-y-çün biŋ fülūrī gönderdi ve şeyḫ daḫı nice olurmış gördüŋ-mi? Mürīdine şerʿa muḫālif (15) iş işletmedi. Bir aylıḳ yoldan şablasını ėrişdürdi. Mürīd daḫı sensin-kim şeyḫüŋ şablasın (16) yėdüŋ ol yaramaz işden ḳorḳduŋ. Şunuŋ gibi cemīle ḫātūndan geçdüŋ ve senüŋ ḳorḳuŋ (17) ve şeyḫüŋ gerçekligi ve muḥib pādişāhuŋ ṣıdḳı yėtişdi. Şunuŋ gibi müfside ḫātūnı (251a-1)

tevbeye getürdi fıskdan uşandurdı. İmdi! Sen daḫı gerçek mürīd iseŋ zinhār her işiŋi (2) şeyḫe danış ve şeyḫ ne buyurursa eyle ėt. Gör kim dünyā ve āḫiret sa'ādeti saŋa nice ḳarşu (3) gelür. Taḥḳīḳ şöyle bilgil kim: Bu şeyḫler her işi-kim işler Ḥaḳ destūrınsız işlemezler. Ėy nice nesneler (4) vardur kim ṭalib anı ḫayr ṣanur ammā şerdür ve nice nesneler vardur kim ṭalib anı şer ṣanur ammā (5) ḫayrdur. Nite-kim Ḥaḳ -Ta'ālā- Ḳur'ānda buyurur: عَسَى اَنْ تُحِبُّوا شَيْئاً وَ هُوَشَرٌّلَكُمْ وَعَسَى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَهُوَخَيْرٌلَكُمْ 'Asā en tüḥibbū şey'en ve hüve şerrün leküm ve 'asā en tekrehū şey'en (6) ve hüve ḫayrün leküm.[745] Kişi her işini bir işāret ehline meşveret etmek ḫayrludur. Bunı bildügüŋden (7) ṣonra bunı daḫı bilgil kim: Mürīdligüŋ bir edebi daḫı şeyḫ sevdügüŋi sevüp ve şeyḫ sevmedügin sevmeyüp (8) eger ol şeyḫ dilemedügi kişi atası anası oğlı ḳızı daḫı olursa çün şeyḫ redd ėtdi (9) mürīd daḫı redd ėtmek gerekdür. Pes şeyḫüŋ ḳabūli mürīdüŋ daḫı ḳabūli gerekdür ve şeyḫüŋ reddi mürīdüŋ (10) daḫı reddi gerekdür. İmdi ėy 'azīz! Bunca āyātu beyyināt ve aḫbār ve delāyil ṭarīḳi ve ṭarīḳati bildüŋ-ise (11) ya'nī irādet-i kāmili bildüŋ-ise ya'nī mürīdligüŋ şarṭlarını edeblerini bildüŋ-ise cehd eyle. Şeyḫ-i (12) 'ālim ḫizmetine ḥürmet ve ta'ẓīm birle mülāzim ol ve ol şeyḫüŋ göŋlüni ele getürmek ardınca ol. (13) Hergiz ḳīl ü ḳāl eyleme. Gerekmez nesneleri şeyḫe ṣormağıl. Ḫıżr Mūsāya: فَلاَ تَسْئَلْنِى عَنْ شَيْءٍ Fe-lā tes'elnī 'an şey'in[746] (14) dėdügi edebi ṣaḳlağıl tā ki üstādıŋ ve şeyḫüŋ ḫāṭırı saŋa melūl olmaya. Naṣībsüz maḥrūm (15) nevmīẕ ḳalmayasın. Nite-kim Ebü'n-Naṣırü'l-Ġaffār -Raḥmetu'llāhi 'aleyh-: مَنْ قَالَ لِاُسْتَاذِهِ لِمَ لاَيُفْلِحُ

---

[745] Âyetin Kur'ân'daki şekli şöyledir: ... وَعَسَى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَهُوَخَيْرٌلَكُمْ وَعَسَى اَنْ تُحِبُّوا شَيْئاً وَهُوَشَرٌّلَكُمْ ... Bazı şeyler vardır ki hoşlanmazsınız, fakat hayırlıdır size; ve bazı şeyler vardır ki hoşlanırsınız, şerdir size... Ḳur'ân, II. Baḳara sûresi, 216. âyet. KKM. 1-39. (... Dakı ola kim düşhar göresiz bir nesneyi, ol yiğrek iken size; dakı ola kim sevesiz bir nesneyi, ol yavuz iken size... (2) Sûratü'l-Bakara, 216. âyet. SKT. 24, ... Ve olur ki sizler kerîh 'add edersiniz ve sevmezsiniz bir şeyi o ise ḫayr olur sizin içün; ve olur ki sizler seversiniz bir şey'i ol şey kötü olur sizin içün... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 216. âyet. KTC. 1-54, ... وَعَسَى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً Ve şâyed kim ṭa'bınız bir nesneden nefret eder; وَهُوَخَيْرٌلَكُمْ Ve ol size ḫayırlıdır; وَعَسَى اَنْ تُحِبُّوا شَيْئاً Ve şâyed bir nesneyi seversiz; وَهُوَشَرٌّلَكُمْ Ve ol size yamanlıḳdır... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 216. âyet. TZA. 1-54, ... Zor gördüğünüz hoşlanmadığınız şey bazan sizin için iyi olur, sevdiğiniz şey de bazan sizin için kötü olur... El-Bakara Sûresi, 216. âyet. KKTA. 35, ... Olur ki bir şey hoşunuza gitmezken o, sizin için hayırlı olur; bir şeyi de sevmediğiniz halde o da hakkınızda şer olur... El-Bakare Sûresi, 216. âyet. KHMK. 1-57)

[746] ... Hiç bir şey sorma bana... Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 70. âyet. KKM. 345. (... Sorma bana neseneden..." (18) Sûratü'l-Kehf, 70. âyet. SKT. 236, ... Pes su'âl etme benden hîç bir şeyden..." 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 70. âyet. KTC. 3-16, قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَنِى فَلاَ تَسْئَلْنِى عَنْ شَيْءٍ *Ḥażret-i Ḫıżır -'Aleyhi's-selâm- Ḥażret-i Mûsâ -'Aleyhi's-selâm-a dedi:* Eger bana peyrevlik edersen bir nesneden bana sorma. Ya'nî benden bir şey ṣudûr edicek ve sen anun ḥaḳîḳatinden ḫaberdâr degilsen ibtidâ anı bana ṣorma. 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 70. âyet. TZA. 2-14, *O,* "— Sana hakikatini beyan edinceye kadar bana hiç bir şey sormayacaksın" *dedi.* Kehf Sûresi, 70. âyet. KKTA. 302, ... Sana anıp söyleyinceye kadar bana hiç bir şey sorma *dedi.* Kehf Sûresi, 70. âyet. KHMK. 2-201)

Men ḳāle li-üstāẕihī lime lā yüfliḥū[747] ve (16) Ebü'l-Fetḥi'n-Naṣrī Ebādī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh-: عُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ يَمْحُوهُ التَّوْبَةُ وَعُقُوقُ الْاُسْتَاذُ لَايَمْحُوهُ شَيْءٌ وَاللّٰهُ اَعْلَمْ ʿUḳūḳü'l-vālideyni yemḥūhü't-tevbetü ve ʿuḳūḳü'l-üstādü (17) lā yemḥūhu şey'ün[748] -Va'llāhu aʿlem.- ʿAḳlı olana bu deŋlü kāfīdür. İşde mürīdligüŋ ġāyet gereklüsi dėnildi. (251b-1) Ḳaçan bu şarṭlar-ile ve bu edebler-ile bir şeyḫe mürīd olsaŋ kim ol şeyḫ daḫı gerçek şeyḫ olsa (2) şol yuḳaruda dėdügim gibi pes anuŋ gibi şeyḫ senüŋ ḥaḳḳını żāyiʿ ėtmez. Saŋa bir terbiyet ėder (3) senden nesne ummaz. Eger bu edebler ve bu şarṭlardan fāriġ olup mücerred bir şeyḫden tevbe ėdüp (4) ḳolayıŋa yörüyü vėrürseŋ vaḳtehā bir günlük ṭurduḳca şeyḫüŋ ṣoḥbetine gelüp gine varup kendü (5) işiŋde gücüŋde olursaŋ mürīd-i kāẕibsin. Kendü murāduŋa mürīd olup yörürsin şeyṭān gibi. (6) Eger yėr-ile gök arası ṭopṭolu mürşid-i kāmil olursa seni bir adım ilerü iledümeyeler bu deŋlü irādet-ile. (7) Pes irādet-i kāmil gerek. Tā ki şeyḫden fā'ide ṭutabilesin. ʿAzīz! Saŋa bir miṣāl dėyü vėreyim. (8) Kāmil irādet-ile nāḳıṣ irādeti saŋa aŋladayım. Meselā: Bir kişi dilese kim evlene. Andan oğul ḳız gele. (9) Oğul ḳız tevālüd tenāsül isteyen kişiler bir bāliġa olmış yėtişmiş dişi ehlin almaḳ gerekdür ki tā kim bu maḳṣūd (10) ḥāṣıl ola ve eger varup bir bülūġıyyete yėtişmemiş ḳız alursa ol bāliġa olmamış ḳızdan tevālüd (11) tenāsül gelmek yaʿnī oğul ḳız gelmek mümkin degildür. Hem-çün-ān mürīdüŋ daḫı bülūġıyyeti bütün irādetidür. (12) Çün-ki kāmil irādet buldı şeyḫüŋ terbiyyetine ḳābiliyyet kesb ėder. Şeyḫüŋ terbiyetine ḳābil olıcaḳ (13) şeyḫ daḫı mürīde terbiyet ėdüp telḳīn-i ẕikr ėder. Zīrā bu ẕikru'llāh ėtmek iki dürlüdür. Birisi (14) ẕikr-i taʿlīmīdür ve birisi ẕikr-i telḳīnīdür ve ol ṭālibe fā'ide vėren ve göŋülden ḥicābı götüren (15) ve dostı dosta yėtüren ẕikr ẕikr-i telḳīnīdür ve ol ẕikr kim ẕikr-i taʿlīmīdür ol şom ʿavām (16) dilinden ve ata ana dilinden ögrenilen ẕikrdür. Anuŋ gibi ėtmek ẕikri gine hem-ān dilden öte geçmez. (17) Varup ḳalbe sırra ve rūḥa yėtişmez kim ṭālibe fā'ide vėre. Zīrā aṣl üzerine eydinilmez. Pes (252a-1) anuŋ fā'idesi hem-ān dünyādadur. Bel-ki meşāyiḫ ḳatında bunuŋ gibi ẕikr ėdenlere ėrte ʿaẕāb u ʿiḳāb (2) olur. Anuŋ-içün kim ẕikri ġaflet-ile şirket-ile ėtdi. Bunlar yuḳaruda ẕikr söylendügi faṣlda söylendi. (3) idi. Vaḳtī-ki bu ẕikr-i telḳīnī ṭālibüŋ ḳalbine mürşid-i kāmil dilinden

---

747 Ne için olursa olsun kim ki üstadına bir şey dedi (onun için) kurtuluş yoktur.

748 Ana ve babanın sözünü tutmayıp onları incitmek bir gün tevbeyle yok olabilir. Ama üstadın sözünü tutmayıp onu incitmeği ise hiç bir şey yok edemez.

yėtişe. Ol gönŋülde hergiz ẓulmet olmaz (4) ve ḳalmaz. Ol ḳalb ẕikr nūrı-y-le münevver olur ve cemīʿ-i ḫayālātı ġayri ol gönŋülden götürilür ve vesvāse-i (5) şeyṭānī kesilür. Bu ẕikr-i telḳīnī neysān yaġmurı gibidür. Bu ẕikr-i taʿlīmī sāyir yaġmurlar gibidür ve sāyir (6) yaġmur ṣadefe ėrişür ammā dürr olmaz ve neysān yaġmurı ėrişür dür olur ve ṭālibüŋ gönŋli daḫı (7) ṣadef gibidür ve telḳīn-i ẕikrī neysān yaġmurı gibidür ve maʿrifetu'llāh nūrı ṣadef içinde dürr gibidür. (8) Vaḳtī-ki ṭālibüŋ ṣadef miṣāli ḳalbine telḳīn-i ẕikr yėtişe. Ol gönŋülde maʿrifetu'llāh biter ve ẕikr kim (9) telḳīn birle ola. Cemīʿi işler āsānlıġ-ile biter. Nite-kim Şeyḫ Ṣāfī -Ḳaddesa'llāhu sırrehū- menāḳıbında bir iki beyt (10) buyurmışdur. Beyt:

قَطْرَهٔ بَارَانِی نَیْسَانِی بُوَدْ • دَانهٔ گَانْ دُرِّی عُمَّانِی بُوَدْ

اَبْرِ نَیْسَانِی کِه دُرْ اُوَرَدْ • اَزْ صَدَفْ دُرِّ یَكْ شَاهْ اُوَرَدْ

Ḳaṭre-i bārān-ı neysānī buved
Dāne-i kān dürr-i ʿummānı buved
Ebr-i neysānī (11) ki dür bār āvered
Ez ṣadef dürr-i yek-i şāh āvered[749]

Ve bundan ṣonŋra yuḳaru dėdüm idi kim ẕikrüŋ (12) şarṭları vardur dėdüm idi. Anı daḫı şimden gėrü dėyeyim işit. Bu kitābda müşkil ḳalmasun. (13)

تَلْقِینِ ذِکْرْ بَیَانْنْدَه دُرْ

Telḳīn-i ẕikr beyānındadur:

Bilgil imdi! Zikrüŋ evvel şartı budur kim ṭālib evvel emrden kim (14) ẕikru'llāha başlaya. Şarṭ budur kim: Vara evvel āb-dest ala. Andan bir meşāyiḫüŋ elinden tevbe (15) ėde ve andan ol şeyḫ aŋa ẕikri telḳīn ede ve telḳīn tamām olduġından ṣonŋra vara bir ḫalvet (16) yėrde aruca niyyet ėde. Ḳıbleye ḳarşu baġdaş uruban otura. Āb-dest ile evvel başladuġı (17) vaḳtin aġzına misvāk ėde ve andan اَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیمِ بِسْمِ اللهِ

---

749 Nisan yağmurunun katresi, ummanın inci ocağının tanesidir. Nisan bulutu ki inci yükü (mahsulü) getirir, sadeften (çıkan) inci bir şah getirir. Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ Eʿūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīmi bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi[750] (252b-1) فَاعْلَمْ اَنَّهُ لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ Fa'ʿlem ennehū lā ilāhe illa'llāh[751] dėye daḫı meşġūl ola. Ammā لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ Lā ilāhe illa'llāh[752] dėdügi vaḳtin iki gözini (2) berk yuma. Başını ve belinden yuḳarusını yaʿnī tamām ṣaġ ṭarafına kendüyi ṣala ilede ve اِلَّا اللّٰهُ İlla'llāh[753] (3) dėdügi vaḳtin gine başını ve belinden yuḳarusını tamām ṣol ṭarafına ilede ve لَااِلٰهَ Lā ilāhe[754] dėdügi vaḳtin (4) لَا Lā[755]yı çeke اِلٰهَ ilāhe[756] dėye ve اِلَّا اللّٰهُ İlla'llāh dėdügi vaḳtin ḳatıca ḍarb-ile dėye ve gözüni yumduġı vaḳtin ṣol baḳduġı (5) yėrde görinen ḳarayı gözede ve dil-ile ve لَااِلٰهَ Lā ilāhe dėdügi vaḳtin göŋlinde bunı dėye kim لَامَعْبُودَ Lā maʿbūde[757] ve لَامَقْصُودَ Lā (6) maḳṣūde[758] ve لَامُرَادَ Lā murād[759] dėye. اِلَّا اللّٰهُ İlla'llāh dėdügi vaḳtin dili-yle daḫı göŋli-y-le daḫı eyide maʿbūdum maḳṣūdum (7) murādum yoḳ dėye. اِلَّا اللّٰهُ İlla'llāh dėdügi vaḳtin göŋli-y-le daḫı eyde اِلَّا اللّٰهُ İlla'llāhdur dėye. El-ḥāṣıl cemīʿ-i ḫavāṭırı (8) nefy ėtmeg-ile لَااِلٰهَ Lā ilāhe dėye ve Allāhı iṡbāt ėtmeg-ile اِلَّا اللّٰهُ İlla'llāh dėye ve لَااِلٰهَ Lā ilāhe dėye ṣaġ yanına cemīʿ-i ḫavāṭırı (9) nefy ėdüp اِلَّا اللّٰهُ İlla'llāh dėye ṣol yanına Allāhı iṡbāt ėdüp ve cemīʿ-i meşāyiḫüŋ ittifāḳı ki şu ben dėdügüm (10) gibi kişi لَااِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ Lā ilāhe illa'llāh ẕikrine meşġūl olsa. Yaʿnī لَااِلٰهَ Lā ilāhe dėdügi vaḳtin māsiva'llāhıŋ (11) muḥabbetini göŋlinden nefy eyleye. اِلَّا اللّٰهُ İlla'llāh

---

750 Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım. Bağışlayan, esirgeyen Allah'ın adıyla (başlarım).

751 Ve bil ki gerçekten Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. (Allah'tan başka ilah yoktur.)

752 Tanrı'dan başka tanrı (tapacak) yoktur. (Allah'tan başka ilah yoktur.)

753 Allah'tan başka

754 İlah (tapacak) yoktur.

755 Yok(tur).

756 İlah (tapacak)

757 Mabut (ibadet edecek, tapacak) yok.

758 Kasd edecek (niyet edip yönelecek) yok.

759 Murat (istenen, aranan) yok.

dėdügi vaḳtin الّا اللّه İlla'llāh dėdügi-y-le Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ muḥabbetini (12) göŋlinde ḳalbinde iṡbāt eylese. Vaḳtā-ki aŋa anı Allāh ṭarafından menʿ ėdici nesneler gelse yā ẓāhirden (13) yā bāṭından envāʿ-i İlāhiyye saṭveleri andan anı menʿ ėdeler ve daḫı ẕākir ẕikru'llāh ėderken ẕikru'llāhuŋ (14) ḥurūfını ve maḫrecini oŋat vec-ile riʿāyet eyleye ve لا اله Lā ilāhe dėdügi vaḳtin ṣaḳına kim لا يلاه Lā yilāhe dėmeye (15) ve الّا اللّه İlla'llāh dėdügi vaḳtin ṣaḳına kim الّا اللّلى İlla'llālī dėmeye ve لا اله Lā ilāhe dėdügi vaḳtin nefes almaya الّا اللّه İlla'llāh (16) dėmeyince. Ammā baʿżı meşāyiḫ dėmişler kim: لا اله Lā ilāhe dėdügi vaḳtin nefes vėrürse ḳayırmaz. Zīrā ḳaṣdı (17) الّا اللّه İlla'llāh dėmekdedür ġāyet budur. Nefesi yėtişdüremez dėmişler. Ammā bu faḳīr eydür: Ḳayırmaz ve-līkin (253a-1) ʿādet ėdinüp dāyim nefy-ile iṡbāt arasında nefes vėricek ṭālibe zaḥmet olur fetḥi gecikür. (2) Ṭālibüŋ fetḥi geçükücek nefsi mecāl bulur ḳorḳu gider. Mübtedī gine ve daḫı الّا اللّه İlla'llāh dėdügi vaḳtin (3) الّا اللّه İlla'llāhuŋ "he"sini ḳatı ḳatı ḍarb-ile ṣol ṭarafına ṣol bögrine ura. Ol bādī[760] naẓarda görinen ḳarayı gözedüben (4) ve لا اله الّا اللّه Lā ilāhe illa'llāh dėye gözin berk yumuban ve ol gözin yumduġı vaḳtin ol bādī naẓarda görinen (5) ḳaradan baṣīret gözin hergiz deŋeyü ẕikru'llāha meşġūl ola. Deŋeye göre kim ol ḳara nūrlanur mı yoḳsa (6) şöyle ḳapḳara durur mı? Yaʿnī nūrlanduġı ol ḳaranuŋ içinde vaḳt olur şol ḳıġılcım gibi görinür. (7) Ve-līkin reŋgi aḳ olur berraḳ olur ve vaḳt olur şol uşaḳ yılduzlar gibi görinür. Ammā bunlarıŋ (8) gibi görinürken ẕikru'llāhı diŋdürmeyüp deŋeyü deŋeyü ṭurmadın ėtmek gerek ve vaḳt olur ol ḳaranuŋ (9) içinde levāmiʿ gibi levāyiḥ gibi görinür. Vaḳt olur bunlar şöyle

---

760 bādī بادى Ar. (büdüvv* بدو Ar. *بدا* den) *dâlın kesri ve meddiyle*, ẓâhir maʿnâsına; ve şol kimse ki bunı hemze ile ḳırâ'et etdi بدأت den müştaḳ eyleyüp ol "re'y" maʿnasına ḳıldı. VK1-597-4, bādī بادى ve بدى bediyyün Ar. *keẕâlik dâlın evvelde kesri ve yânın âḫirde kesri ve teşdidi ve tenviniyle*, keẕâlik bir nesnenin ibtidâsı; ve bunun aṣlı hemze idi, kesret-i istiʿmâl ile hemze taḫfîf olundu; ve gâh olur بادى ve بدى âfet ve dâhiye maʿnâsına daḫı istiʿmâl olunur. VK1-597-17, bādī بَادِى Ar. ẓâhir ve âşikâr olan... Terc. 1-141, bādī بادى Ar. 1. sebeb olucu, bâʿiṡ, mûcib 2. evvel, ibtidâ: bâdî-i emirde = evvel emirde, ibtidâ-yı emirde. LC. 173. Metinde "ilk, ilk kez, başlangıçta" anlamındadır.

ġalebe ėder kim barḳ-ı ḫāṭıf[761] gibi (10) daḫı görinür. Bunlaruŋ ġalebesineden ṭālib bir beliŋler gibi eyler. Ammā bunlara muḳayyed olmayup ḫoş (11) ḫużūr-ile şol dėdügim gibi ol ḳarayı gözede baṣīret gözi-y-le إلّا الله İlla'llāhuŋ "he"sini nefesi-y-le ol ḳaraya (12) durmadın be-cid ura ḳatı ḳatı. Şuŋa dek kim: Şu ḫallāc panbuḳ atar gibi ol ḳara pāre pāre ola bölük (13) bölük dağıla. Daḫı ḳaralıḳ tamām gide ṣarulıḳ gele. Ṣarulıḳ daḫı gide bozlıḳ bulanuḳlıḳ gele varı varı (14) şol ay aydını gibi boz bulanuḳ ola dura. Ammā gerekdür kim ṭālib ẕikri şol yuḳaru dėdügim ḳā'ide (15) üzerine durmadın ḍarb-ile ėde ve andan ol bulanuḳlıḳ daḫı gide. Bir aḳ berraḳ ṣāfī nūr ola. İmden (16) gėrü baṣīret gözüni ol nūra doğrulda. Ve-līkin gene dilinde لا إله إلّا الله Lā ilāhe illa'llāh dėmege be-cid ola. Şol (17) yuḳaru dėdügim gibi ḳā'ide üzerine cemī'-i ḫavāṭırı nefy ėdüp ve Allāhuŋ vaḥdāniyyetini is̱bāt (253b-1) ėdüben iki yanına çalḳanu çalḳanu gözini ol nūrdan ırmayup eger nā-gāh aŋsuz ḳarşu ol nūr (2) ġalebe ėtdükce beliŋleyüp gözin açarsa gözlerini bir pāre bez-ile berk bağlaya ve ṭaşradan göŋüle (3) ḳorḳulu ḫayālāt gelürse şeyḫüŋ ṣūretini ḫayāline getüri vėre. Şeyḫüŋ vilāyetine ṣıġınu vėre. (4) Pes buŋa göre her bir mertebenüŋ bir ẕikri vardur ve bir dürlü teveccühi vardur ve bir dürlü şarṭı vardur. (5) Ol daḫı yėrinde işidesin. -İn-şā'a'llāhu.- Ammā ṣol ṭarafına إلّا الله İlla'llāh dėdügi vaḳtin şöyle kim ḍarb-ile ura (6) şol bögre nefesini kim cemī'i gevdesi ṣarṣılı ṣarṣılı gele. Zīrā kim ḳalb şol bögürde şol eyegü dükendügi (7) yėrdedür. Aŋa ḳalb-i ṣanevberī[762] dėrler. Bu ḳalb kim vardur dört mertebedür. Evvel ṣadrdur. İkinci (8) ḳalb-i ṣanavberīdür. Üçünci fu'ādดur. Dördünci lübdür ve bu لا إله إلّا الله Lā ilāhe illa'llāh dėmek kim vardur (9) kelime-i tevḥīddür ve bu kelime-i tevḥīd ol dėdügim ḳalbde görinen berraḳ ṣāfī nūrı gözedi. Şu deŋlü (10) eyde kim vara bu kelime-i tevḥīd ol maḳām-ı tevḥīde yėtişe kim ol lübdür ya'nī ẕākir ola. Çün-ki ẕikr (11) ṣadrdan ḳalb-i ṣanevberīye ulaşdı ve ḳalb-i ṣanevberīden fu'āda ulaşdı. Fu'āddan lübe ulaşdı kim (12) maḳām-ı tevḥīddür. Ḥaḳ Ḳur'ānda aŋa lübb dėmişdür: لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ Le āyātin li-ūli'l-

---

761 "barḳ u ḫāṭıf" yerine. ḫāṭıf خاطف Ar. (ḫaṭf* خطف *خطف* dan [ḫaṭf* خطف *ḫānın fetḥi ve ṭānın sükûnuyla*, ḳapmaḳ, istīlāb ma'nasına. VK. 2-97-1]) ḳapıcı olan, rubūdende; ve göz ḳamaştırıcı olan şimşek. Terc. 1-383

762 ṣanevber صَنَوْبَر Far. şâm fıstıḳı ta'bîr olunan mîve. Terc. 2-9, ṣanevber, ṣanôber صنوبر Far. Sbst. şâm fıstığı ağacı. Zen. 575.

elbābi[763] dėyü buyurmışdur ve bu (13) kelime-i tevḥīd kim insānda ẓāhir olur lübden ḳopar fu'āda ve ḳalbe ve ṣadra ve andan lisāna geldi (14) idi. Gine varup ol ḳopduğı yėre yėtişe kim bu ẕākire gerçek ẕākir dėnile ve ẕikri anuŋ ḳalbe yėtişdü (15) dėmek aŋa lāyıḳ ola. Amā bunda ʿāriflerüŋ bir sözi bir sırrı vardur. Ol oldur kim maʿrifet ṣaḥīḥ (16) olmaz tevḥīd olmayınca ve İslām ṣaḥīḥ olmaz īmān olmayınca. Pes her kimüŋ kim tevḥīdi (17) yoġ-ise anuŋ maʿrifeti yoḳdur ve her kimüŋ kim maʿrifeti yoġ-ise anuŋ īmānı daḫı yoḳdur ve her (254a-1) kimüŋ kim īmānı yoġ-ise anuŋ İslāmı daḫı yoḳdur. Ammā vaḳtī-kim ẕikri mücerred dildedür anuŋ ḥāli (2) merātibi bir dürlüdür ve ẕikri kim ṣadrdadur. Anuŋ daḫı ḥāli merātibi bir dürlüdür. Ẕikr kim vardı ol (3) ḳalb-i ṣanevberīye yėtişdi. (5) Anuŋ daḫı ḥāli merātibi bir dürlüdür ve ẕikr kim vardı fu'āda yėtişdi. Anuŋ daḫı ḥāli merātibi bir dürlü daḫıdur. Pes bundan maḳṣūd budur kim: Ẕikr ḳalbe yėtişdi dėmek (5) ne vaḳti olur anı bileler ve her fısıldıya ve vızırdıya ḫayālāta ẕikr-i ḳalbī dėyüp aldanmayalar. Ẕikr-i ḳalbīnüŋ (6) daḫı ʿalāmetleri vardur. Anı kime gerek-ise dėmezler. Anuŋ-içün kim yalan yėre şeyḫlıḳ daʿvīsin ėdiciler çoḳ (7) oldı. Göŋül ʿilminden bir noḳṭa bilmeyen ehl-i ṭarīḳatem dėyüp ortaya gelici yüzsüzler ʿāleme ṭoldı (8) anuŋ gibi yüzsüzler. Üçünci gözsüzler yalan keleciyi gerçek gibi söyler oldılar. Eyle olsa bu ṭarīḳ-i (9) ḥaḳīḳat ḫaberin kime gerek-ise dėmek olmaz. Pes bunı taḥḳīḳ bilmek isteyen varsun bir mürşid-i kāmil (10) ḳatında irādet-i kāmil birle meşġūl olsun. Āsānlıġ-ile bu yolı menzile iletsün. Yoḳsa dilden ẕikr (11) varup ṣadra ḳalb-i ṣanevberīye fu'āda ve lübbe varınca ẕākirüŋ çoḳ dürlü ḥāli ve merātibi vardur ve (12) menāzili vardur ve çoḳ yėrde ḫavf u ḫaṭar vardur. Nite-kim Şeyḫ Ṣāfī -Ḳaddesa'llāhu sırrehū- dėmişdür kim beyt: (13)

اَزْ دَرِ دَرْوَازۀِ لَا تَا بَدَارِ مِلْكِ شَاهْ ◦ صَدْ هَزَرَانْ هَفْتِ هَفْتَادِ وُرَاهُ رَهْ زَنَتْ

Ez der-i der-vāze-i lā tā be-dār-i milk-i şāh
Ṣad hezārān heft-i heftādı vü rāh ü reh zenet[764]

---

[763] ... Aklı tam olanlara deliller var. Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 190. âyet. KKM. 85. (... Nişanlardur akıllar issilerine. (3) Sûratü Âl-i İmrân, 190. âyet. SKT. 55, ... Nişâneler vardur ʿaḳıl ṣâḥibleri içün. *F. Yaʿnî nebîden muʿcize ṭaleb etmege ḥâcet yoḳdur. Zîrâ ki anın emr etmesi tevḥîddür ve tevḥîde delâlet eden nişâneler ʿâlemin cümlesinde ẓâhir ve âşikârdur.* 4. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân, 190. âyet. KTC. 1-120, لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ Küdûrâtdan pâk olmuş ʿuḳûlün erbâbına ulu nişânlar var. 4. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân, 190. âyet. TZA. 1-Í21, ... Tam akıllılar için tevhit ve kudrete ait alâmetler vardır. Âl-i İmrân Sûresi, 190. âyet. KKTA. 76, ... Temiz akıl sahibleri için elbette ibret verici deliller var. Âl-i İmrân Sûresi, 190. âyet. KHMK. 1-158)

[764] "Lā"nın büyük kapısından şahın mülkü olan evine kadar yüz bin yedi yüz yetmiş yol vardır ve her yolda da bir yol kesici vardır. (der-vāze دَرْوَازه Ar. büyük ḳapu ki dā'imā açıḳ ṭurur.

Beytüŋ (14) ẓāhiri maʿnīsi budur kim: Lānuŋ der-vāzesi ḳapusından tā şāhuŋ milk evine varınca yüz biŋ daḫı (15) yėdi yüz yėtmiş yol vardur ve her bir yolda bir yol urucı vardur dėmek olur. Yaʿnī mā-ḥaṣal-ı beyt[765] (16) budur kim tā isbāta varınca yaʿnī dilden tā lübbe varınca yüz biŋ daḫı yėdi yüz yėtmiş yėrde (17) yoldan ṣapıdıcılar vardur kim: Tā lübbe varınca dėmek olur. Pes biz ẕikr-i ḳalbī dėdigimüz ẕikr-i (254b-1) lübbe yėtişmekdür. Eyle olsa muvaḥḥid muḥaḳḳiḳ olmaḳlıḳ gey ʿaẓīm işdür. Bunı uṣaŋ ṭutmaġa yaramaz. Gey cidd ü (2) cehd gerekdür. Yaḫşı iḫtilāṭ ve teftiş gerekdür. Ammā bu deŋlü vardur kim çün-ki ṭālibüŋ ẕikri vardı (3) ḳalbe yėtişdi. Şu ben dėdügim gibi ḳarār ṭutdı. Lāzımdur ki ṭālib vara şeyḫ destūri-y-le (4) bir ḫalvet yėrde cille-ḫāne düze kim ol yėrde beş vaḳt namāz ḳılınur ola. İmām-ile cemāʿat-ile ol (5) çille-ḫānede otura.

صُورَت خَلْوَت

Ṣūret-i ḫalvet ẕikru'llāha meşġūl ola gāh dil-ile (6) ve gāh göŋül-ile. Ammā gey ṣaḳına kim dil ẕikri göŋül ẕikrine ḳarışmaya. Göŋüliŋ ẕikrini yap yap diŋleyürek (7) eyde. Vaḳtī-kim göŋül ẕikre başlaya epsem dura. Göŋül ẕikrini diŋdüricek gine dil-ile yap yap diŋleyürek (8) eyde. Göŋülüŋ ẕikrini diŋleyürek gine göŋül ẕikrine başlayıcaḳ epsem ṭura. Göŋül ẕikrini diŋleye. Şuŋa dek (9) kim dil zikrden ḳala ṣıfāt-ı nefs maḥv ola. Ẕikr vara ḳalbden sırra yėtişe. Rūḥa ḫafī-i aḫfāya yėtişe. (10) Ẕikr şol mertebeye yėtişe kim ẕikru'llāhuŋ nūrı-y-le göŋül ṣāfī ola nūr-ı Ḥaḳ ola. Göŋüle mütecellī ola. Göŋül (11) gözinüŋ baṣīreti nūrı-y-le ṭālib müşāhede-i maʿrifet-i Bārī ḥāṣıl ėde ve andan ẕākir meẕkūr olup (12) meẕkūr ẕākir ola ve ḳaçan ẕākir istenilse meẕkūr bulına ve meẕkūr isteyenler ẕākir bulalar ve bu (13) ḳażiyyece kim: فَاذَا اَبْصَرْتَنِى اَبْصَرْتُهُ وَاذَا اَبْصَرْتُهُ اَبْصَرْتَنِى Fe-iẕā ebṣartenī ebṣartuhū ve iẕā ebṣartuhū ebṣartenī[766]dür ve andan daḫı teraḳḳī ėdicek (14) olursa ḳalbinüŋ inşirāḥı ziyāde olursa muʿāyene yėtişe. Bunda daḫı söz çoḳdur. Ammā (15) şol kim ṭālibe fā'ide vėrür anı dėyelüm. Zīrā maḳṣūd ol

---

Terkîbinden bu maʿnâ fehm olunur ki "der" ḳapu "vaz" bâz gibi açıḳ maʿnâsınadır; ve ḥarf-i "hâ" ki âḫir mürekkebâta lâḥiḳ olmaḳ ḳâʿidedir. Maʿnâ-yı ʿâm terkîbden maʿnâ-yı ḫāṣ ʿalemiyyete ʿalâmet-i naḳldir, bāb-ı ʿaẓīm. Terc. 1-346) Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

765 beyitten hasıl olan şey

766 Sen beni görürsen ben onu görürüm ve ben onu görürsem sen beni görürsün.

degüldür kim zikr ḳalbe yėtişe ve-yā (16) rūḥa yėtişe. Pes maḳṣūd özgedür bu ṭarīḳ-i irşādda anca nesne vardur ki lisāna gelmez (17) ve ḥarfe ṣavta ṣığmaz. Dilsüz ḳulaḳsuz cānsuz göŋülsüz ṭālibe dėŋilür Ḥaḳ tarafından. (255a-1) Ammā şol ḫalvet düzer anda oturur ve anda oturmaġuŋ daḫı aṣlı vardur ve şarṭları vardur. (2) Anı daḫı dėyü vėreyim işit. Zīrā kim ḫalvet daḫı aṣılsuz olıcaḳ ve şarṭsuz olıcaḳ fā'ide vėrmez (3) ve ol ḫalvet kim düzer oturmaḳ içün ve ol ḥücrecük kim muʿtekif olup anda oturur (4) ol ġāyet ṭarcuḳ ve alçacuḳ gerekdür. Şol ḳadar ola kim kendüden artuḳ kimse ṣığmaya. Ammā içinde (5) namāz ḳılına ve alçaḳlıġı daḫı şöyle ola kim başından yuḳaru bir ḳarışdan eksük ola ve ġāyet ḳaraŋulıḳ (6) ola. Hīç ışıḳ girmeye ve yėl girmeye ve içerüden hīç çıḳacaḳ yėr olmaya ve ġāyet ḫalvet yėr ola kim (7) ḳalb daġılmaya ve ḳapusına daḫı bir perdecük ṭaşradan aṣa ḳoya ve ol vaḳt-kim ol ḫalvete girür (8) oturur. Ol şeyḫden destūr ala. Andan ḫalvete otura. Eger şeyḫ destūrınsuz oturursa ḳorḳudur ki (9) şeyṭān anı yoldan azdura ve andan āb-dest ala ve-yā-ḫud ġusl ėderse daḫı yėgrekdür ve andan vara (10) ḥücre öŋinde iki rekʿat namāz ḳıla ve duʿā dileye ki Ḥaḳ -Taʿālā- cemīʿ-i Müslümānları emn-i emān[767] içinde (11) ṭuta ve andan أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ Eʿūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīmi bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi[768] dėye daḫı gire otura (12) وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنِى مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَاَنْتَ خَيْرُالْمُنْزِلِينَ Ve ḳul Rabbi enzilnī münzelen mübāreken ve ente ḫayrü'l-münzilīne[769] oḳuya ve andan ḳalḳa iki rekʿat namāz ḳıla. (13) Şükrāne kim Ḥaḳ -Taʿālā- mübārek maḳāmı rūzī ḳıldı. Pes bu maḳām bir maḳāmdur kim cemīʿ-i peyġam-berler (14) bu maḳāmda ḥāṣıl olmışlardur ve cemīʿ-i meşāyiḫler ol maḳām-ile yol yörümişlerdür ve kendü daḫı (15) ol bölükden olup bu maḳāma girdügi şükrānesi iki rekʿat namāz ḳıla ve namāzdan

---

767 "emn ü emān" yerine

768 Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım. Bağışlayan, esirgeyen Allah'ın adıyla (başlarım).

769 Ve de ki: Rabbim, beni kutlulukla indir ve sensin indirenlerin en hayırlısı. Kur'ân, XXIII. Mü'minûn Sûresi, 29. âyet. KKM. 396. ("Dakı eyit: << İy Çalabum! İndür beni, indürecek yire *yaʿnî gemiye* mübârek; dakı sen indüricilerün yigisin >>." (23) Sûratü'l-Mu'minûn, 29. âyet. SKT. 275, Ve degil: Ey benim Rabbim! indir beni mübârek olan menzile ve sen indirenlerin ziyâde güzelisin. 18. cüz, Sûretü'l-Mü'minûn, 29. âyet. KTC. 3-80, وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنِى مُنْزَلًا مُبَارَكًا Daḳı söyle: Yâ İlâhî! Yer yüzünde beni bir çoḳ menfaʿatlü ḳonaḳda ḳondur. وَاَنْتَ خَيْرُالْمُنْزِلِينَ Ve sen ḳonaḳ verenlerin yegregisin. 18. cüz, Sûretü'l-Mü'minûn, 29. âyet. TZA. 2-85, İneceğin zaman da << — Yâ Rab! Beni mübârek bir konağa indir. Sen mübarek bir konak indirenlerin hayırlısısın >> dersin. Mü'minûn Sûresi, 29. âyet. KKTA. 345, *(Şöyle de)* de: Rabbim, beni bereketli bir menzile kondur. Sen konuklayanların en hayırlısısın. Mü'minûn Sûresi, 29. âyet. KHMK. 2-288)

şoŋra Allāha (16) çoḳ ḥamd s̱enā eyleye ve ḳıbleye ḳarşu bağdaş ḳura otura. Ḥażret-i Resūlden cemī'-i meşāyiḫlerden (17) istimdād ėde. Ammā daḫı ol ḫalvete girmeden ḫalḳ-ile helālleşe. Üstinde kimsenüŋ ḥaḳḳı var-ise (255b-1) vėre ödeşe ve kimseyi urdı-y-sa ve kimsenüŋ ḫāṭırcuğın yıḳdı-y-sa ḥelāllıḳ dileye ve şol (2) ölülerden olup meşhede gider gibi ḫalvete daḫı şöyle gire otura ve ol çille-ḫāneyi ḳabr bile (3) ve kendüyi ölü bile. Zīrā kim ol maḳām ölmedin ölenlerüŋ maḳāmıdur. Dilini göŋlüni ṣāmit eyleye. (4) Ya'nī dil-ile hergiz keleci söylemeye. Meger şeyḫine söyleye ve göŋli-y-le hīç yaradılmışı fikr eylemeye vaḳtī-ki (5) dili ṣāmit ola. Ammā göŋli ṣāmit olmaya. Ol vaḳt şeyṭānuŋ masḫarası olur ve göŋlini daḫı (6) iki cihānuŋ murādından götüre. Şol yuḳaru dėdügim gibi لا اله الا الله Lā ilāhe illa'llāh ẕikrine meşġūl ola (7) ve ġāyet edeb-ile ve ġāyet ḥużūr-ile otura bu ḫalvet içinde kim edeb ḥużūr yėridür ve kendüyi (8) ol ḫalvet içinde yalıŋuz bilmeye kim yalıŋuz degildür Allāh anuŋ-ile biledür. Sulṭān-ı Şeyḫ 'Abdü'l- (9) ḳādir-i Gīlānī -Raḥmetu'llāhi 'aleyh- eydür: Ḥaḳ -Ta'ālā- kendünüŋ adından ayru degüldür. Şol gözüŋ (10) ağınuŋ ḳarasına yaḳınlığından Allāhu -Ta'ālā- daḫı yaḳındur dėdi. Eyle olsa ṭālibe ḫalvetinde (11) gey edeb gerekdür. Edebsüzlik eylemek olmaz. Ġāfil oturup ne ayaḳ kösildüp yatmaḳ olmaz ve daḫı (12) ḫalvetde oturup ẕikru'llāh ėderken dil-ile göŋlini şeyḫ göŋline muḳābil duta. İki gözüni yumduğı (13) vaḳtin başīret gözini şeyḫüŋ ṣūretine ṭoğrılda ve şeyḫüŋ ṣūretini hergiz ḫayālinden gidermeye (14) ve ṣūret gözüni açup bir nesneye daḫı ḳaṣd-ile baḳmaya. Zīrā ṭālib şeyḫüŋ ṣūretine teveccüh (15) ėtmekde ṭālibe fā'ide çoḳdur. Cümle-i fevāyidinden biri budur kim dāyim şeyḫüŋ göŋline feyż-i (16) İlāhīden nesne feyż olur ve esrārdan ki nesne ḥāṣıl olur şeyḫüŋ göŋlinden mürīd (17) göŋline fāyiż olur ve aŋa sirāyet ėder ve mā-dām-ki mürīd göŋlüni teveccühüni şeyḫüŋ ṣūretine (256a-1) ėder el-bette şeyḫden mürīde sirāyet ėder. Mü'ellif-i kitāb eydür: Ben mürīdligim ḥālinde vaḳtī-kim (2) göŋlümi şeyḫüŋ göŋlinden muḳābil duta-y-dum ve şeyḫüŋ ṣūretine kim teveccüh ėde-y-düm ne-ki şeyḫüŋ göŋline (3) feyż-i İlāhīden feyż ola-y-idi. Benüm ḳalbüme daḫı gelür andan sirāyet ėder 'aksi urur benüm (4) ḳalbümde gözikürdi. Şol bir āyīneyi bir āyīneye muḳābil ṭutup ve ol bir āyīnedeki bir āyīnede mün'akis (5) olup göründügi gibi olurdı dėr ve daḫı ol ḫalvetde her kim vāḳı'adan ve ḥālden ve vāridātdan (6) küşūfātdan ve envārdan ve levāmi'den ve levāyiḥden ve tecelliyātdan ve nefsün ṣıfātlarından her ne kim (7) ẓāhir olursa hīç birini gizlemeyüp şeyḫe dėmek gerek. Ammā bunlaruŋ hergiz birini bir yaradılmışa dėmemek (8) gerek ṣāmit olmaḳ

gerek. Dilinde لا اله الا الله Lā ilāhe illa'llāh ve göŋlinde iki cihān murādından bī-zārlıḳ ve teveccühinde (9) şeyḫün cemāli ola. Ancaḳ cumʿa namāzına ve bayrām namāzına vara. Ammā çoḳ oturmaya namāz vaḳtinde vara. (10) Namāzı ḳıla tiz gine gele ḫalvetine gire. Duʿāya tesbīḥe küymeye ve başını ḳarşu ṭaşra çıḳduḳca bir nesne ile (11) bürüyü ḳoya kim yüzi öŋünden artuḳ yėre baḳmaya ve farż namāzdan ziyāde hem-ān sünnetleri ḳıla ancaḳ. (12) Artuḳ nāfile namāzı ḳılmaya ve eli-y-le tesbīḥ geçürmeye ve Ḳur'ān oḳumaya ve Ḳur'ānuŋ maʿnīsini fikr eyleye. Dilini (13) لا اله الا الله Lā ilāhe illa'llāh dėmekden artuḳ daḫı bir nesneye depretmeye. Meger namāzda Ḳur'ān oḳuya. Ammā ṣaḳına kim (14) göŋli-y-le Ḳur'ānuŋ maʿnīsin fikr ėtmeye. Tiz namāzı ḳıla daḫı gėrü ẕikru'llāha meşġūl ola. Nāfile namāzdan (15) ẕikru'llāh ėtmek ṭālibe münāsibdür. Pes ṭālib olan لا اله الا الله Lā ilāhe illa'llāh dėmek külüngüni telḳīn birle (16) alup daḫı şol ḳadar dürişmek gerekdür ki ḥikmet çeşmesi göŋlinden revān olup aḳa diline gele (17) ẓāhir ola ve bu maʿrifet āb-ı ḥayātı kim vardur beden ẓulümātında gizlüdür. Yaʿnī ẓulümāt-ı cimāni-y-le (256b-1) örtülüdür ve ol genc hīç nesne ile açılmaz. İllā kelime-i Lā ilāhe illa'llāh külüngüni ile açılur. Pes (2) ṭurmadın ol külüngi bu beden ḳaraŋulıġına urmaḳ gerekdür ve ol maʿrifet gencini açmaḳ gerekdür. (3) Şeyḫ Ṣāfīye -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- su'āl ėtdiler: Sen ẕikru'llāh ėtmek namāzdan efḍaldür ṭālibe dėr-imişsin. (4) Ḫalvetde oturan dervīşlerüŋi nāfile namāzdan menʿ ėdermişsin dėdiler. Ẕikru'llāhı çoḳ ėtdürürsin (5) ve namāzı az ḳıldurursın dėdiler. Şeyḫ Ṣāfī -Ḳaddesa'llāhu sırrehu- cevāb vėrüp eyitdi-ki ẕikru'llāh ėtmek (6) ṭālibe anuŋ-çün ekber-i efḍaldür namāzdan kim namāz faḥşā'[770]-i ẓāhireden ve münker-i ẓāhireden menʿ ėder (7) kişiyi delīl birle kim bir kimse namāza meşġūl olsa ol kimseden faḥşā'-i ẓāhire ve münker-i ẓāhire gelmez (8) ve ẓāhir ḫod naẓar-gāh-i ḫalḳdur. Lākin namāz faḥşā'-i bāṭınīden ve münker-i bāṭınīden nehy ėtmez. Şundan ötürü kim (9) vaḳt ola bir kişi namāzda ola. Ammā göŋli faḥşā-yı bāṭınīye meşġūl ola. Bāṭın ḫod naẓar-gāh-ı Ḥaḳdur ve (10) Allāhı ẕikr ėtmek bāṭını ṣāfī ḳılur. Faḥşā'-i münker-i bāṭınīden ve naẓar-gāh-ı Ḥaḳḳı faḥşā'-i münkerden pāk (11) eyler dėr. Bizüm ḫod maḳṣūdımuz

---

770 faḥşā' فحشاء Ar. *fânın fetḥi ve ḫânın sükûnu ve elifin meddiyle,* yaramaz iş fâḥişe maʿnâsına. Her yaramaz fiʿl ki ḥadden tecâvüz eyleye. Ana fâḥiş derler. VK. 1-563-1, faḥşā' فحشاء Ar. zekât vermekde olan baḫîl ḫaşleti ve ḥadden mütecâviz olan fiʿl veyâ ḳavl. Terc. 2-118

göŋül āyīnesini ṭālibe sildürmekdür. İki cihānuŋ ḥaḳīḳati anda görine. (12) Pes nāfile namāzdan ṭālibe ẕikr anuŋ-içün ekberdür: وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ Ve li-ẕikru'llāhi ekberu[771] buŋa işāretdür. Eyle olsa (13) ṭālib hem-ān farż namāzı ve sünneti ḳılup daḫı tiz gine ẕikru'llāha meşġūl olmaḳ gerekdür. Ammā āb-destsüz (14) yā teyemmümsüz oturmamaḳ gerekdür ve her gāh kim ẕikru'llāha başlar: اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ E'ūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīmi (15) dėmek gerekdür ve ḫalvet içinde iken daḫı uyḳuya meşġūl olmamaḳ gerekdür ve yanın ḫod yėre (16) ḳomaġa hīç destūr yoḳdur ve ol vaḳt kim bir laḥẓa ımızġanmaḳ diler otururken ımızġanmaḳ gerekdür. (17) Teveccüh ėdüp teveccüh üzerine uyḳuya varmaḳ gerekdür gözlerini bir laḥẓa diŋlendürdügi vaḳt. (257a-1) Ammā ṣaḳına kim baṣīret gözüni yummaya kim baṣīret gözi dāyim bī-dār gerekdür teveccühde gerekdür. Ammā (2) eydilürse kim: Ḫalvet içinde ḳaç günde bir kerret yėnür ve nenüŋ gibi ġıdā yėnür? dėnilürse ol mizāca (3) göredür ve ṭabī'ate göredür. Ṭālibüŋ ṭabī'atin ve mizācın mürşid olan kimseler bilmek gerekdür ve aŋa (4) münāsib ġıdālar aŋa münāsib eyyāmlarda ḫalvetde oturdıp terbiyet ėderler. Pes anuŋ-içün dėdük (5) yuḳaruda kim: Kişi kendüyi mürşide teslīm ėtmek gerekdür. Her iş āsān ola ve bu dėdügim ol vaḳtdur kim (6) mürşid-i kāmile eli erişe ve ol vaḳt kim mürşide eli ėrişmeye. Bu dėdüklerüm gibi meşġūl ola ẕikru'llāha (7) ve ḫalvet mu'tedil eyyāmlarda mu'tedil hevālar gözede ve mu'tedil ġıdālar pirinclüce bulamaç ve bādem (8) ḳabın çıḳaralar dögeler yumuşaḳ. Ḳarşu yaġ birine ḳoyalar. Ḳarşu yėdügince anı yėmek yaḫşıdur. Ẓāhir bāṭın hīç (9) bir nesneyi murād ėdinüp şol daḫı şöyle olsun dėmeye kim ol daḫı aŋa ḥicāb ola. Yėr yüzinde ḫod mürşid (10) eksük degül. Ṭālibüŋ ṣıdḳı berekātında bu ben dėdügim gibi meşġūl olıcaḳ Ḥaḳ -Ta'ālā- anı yā mürşide (11) iletür ve-yā-ḫud mürşidi aŋa getürür işini bitürür. Mü'ellif-i kitāb eydür: Bizüm ṭāliblerümüz vardur (12) Mıṣrda Şāmda ʿArabda ʿAcemde Türkde daḫı bizüm ẓāhir ṣūretimüz görmemişlerdür. Ammā bize teveccüh ėtmek-ile (13) anca işler başarmışlardur vāḳı'aların yazarlar gönderürler. Sulṭān Şeyḫ ʿAbdü'l-ḳādir-i Gīlānīnüŋ

---

771 ... Ve elbette Allah'ı anmak, pek büyük bir şeydir... Kur'ân, XXIX. Ankebût Sûreti, 45. âyet. KKM. 467. (... Dakı Tanrı anmağı ulurakdur.... (29) Sûratü'l-ʿAnkebût, 45. âyet. SKT. 323, ... Ve Allâh - Ta'âlâ-yı ẕikr etmek ziyâde büyükdür her şeyden... 20. cüz, Sûretü'l-ʿAnkebût, 45. âyet. KTC. 3-163, Ve bî-şübhe kim Ḫudâ'nın anılmasına müştemil olan namâz her nesneden ziyâde büyükdür. 20. cüz, Sûretü'l-ʿAnkebût, 45. âyet. TZA. 2-159, ... Allah'ı anmaksa elbette sair ibadetlerden büyüktür... Ankebût Sûreti, 45. âyet. KKTA. 402, ... Allah'ı zikretmek elbette en büyük *(ibadet)* dir... Ankebût Sûreti, 45. âyet. KHMK. 2-403)

(14) sırr-ı ma‘nīsi her ḳanda-y-ise ṭāliblerine ėrişür tā ḳıyāmete degin. Ḫuṣūṣā kim bu kitāb-ile ‘amel ėde (15) şeksüz aŋa irşād olınur. Pes mürşid-i kāmil oldur kim mürīdlerini ebedü'l-ābād kimseye muḥtāc (16) eylemeye. Zīrā mürşidler ölmezler bunlara ölür dėmek bilmezlikdendür. Ger-çi-kim bu ‘ālemden ol ‘āleme (17) göç ėder ve-līkin sırları bu ‘ālemde yörür taṣarruf ėder. Bu sözüm saŋa ‘aceb gelmesün kim bunlar (257b-1) ehl-i ẕikr dürürler. Ehl-i ẕikr ölmezler. Bunlaruŋ mevti bedenlerine yėtişür. Bunlar ger-çi-kim ölürler ammā (2) yeŋi dirilik bulurlar. Resūl ḥażreti - Ṣalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem- zamānında aṣḥābdan bir kişi āḫirete gitdi kim (3) ol ehl-i ẕikrden idi. Ehl-i ẕikrden dėmek ya‘nī göŋli ẕikrde dirilmiş dėmek olur. Pes (4) şol kişilerüŋ ki göŋli ẕikru'llāhda ḥayāt bula ve ḥayāt-ı ebediyye bulmışdur. Beyt:

هَرْ كِه رَازِينْ زِنْدَكى بُويِ رَسِيدْ ، رَنْكِ جَانْ اَزْ عُمْرِ جَاوِذَانْ رَسِيدْ

Her ki rāz-īn (5) zindegī buy-i resīd
Reng-i cān ez ‘ömr-i cāviẕān resīd[772]

Bu beytüŋ ma‘nīsi budur ki ya‘nī: Her kimseye (6) ki bu ḥayātdan bir rāyiḥa ėrişür cānınuŋ rengini ‘ömr-i cāviẕāndan bulur ki ol ḥayāt ḥayāt-ı dildür (7) ya‘nī göŋül ḥayātıdur. Pes Resūl zamānında ol ehl-i ẕikr kim āḫirete intiḳāl ėtdi. Aṣḥābdan bir niçesi (8) geldiler. Pes Resūl ḥażretine eyitdiler: Yā Resūla'llāhi! Buyurursaŋuz ol meyyiti yuyalum. ‘Ömer ḥażreti eyitdi: (9) Ben yuyayım bu ẕākiri. Enes eyitdi: Ben yuyayım bu ẕākiri. Ebū Derdā eyitdi: Ben yuyayım bu ẕākiri. Bir (10) nice kimseler geldiler bu ẕākiri yumaġa ṭālib oldılar. Resūl ol pür-uṣūl rāżı olmadı. Eyitdi: (11) Bunuŋ daḫı ehli ve cinsi vardur anlar yusunlar dėdi. Selmān-ı Fārisīyi ḳıġıruŋ dėdiler. Anlar şimdi (12) evinde ẕikru'llāha meşġūldur dėdi. Vardılar gördiler evinde ẕikru'llāha meşġūl idi. Eyitdiler: (13) Yā Selmān! Seni iki cihān faḫri ḳıġırur. Selmān ṭurı geldi. Resūl ḥażretine geldi. Resūl ḥażreti (14) eyitdi: Yā Selmān! Bu ẕākiri sen yu kim sen daḫı ehl-i ẕikrden ve ehl-i terkdensin dėdi. Ol ẕākir (15) daḫı ehl-i terkden ve ehl-i tecrīdden idi. Selmānuŋ daḫı dār-ı dünyāda belinde bir fitası[773] vardı (16) ancaḳ. Şöyle

---

772 Her kimseye hayattan bir koku ulaşırsa; kalıcı, ölümsüz bir ömürden canının rengini bulur. Bu hayat sır hayatıdır, (sırların gizlendiği yer olan) gönül hayatıdır. Vezni: Fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün

773 fūta فوطه Far. âdemin yarı belinden aşağısını örtecek çârgûşe bez ki ol vechile bile kuşanılır. fūṭa, mīzer. Terc. 2-63.

kim tecrīd idi. Selmān bu kişiyi ortaya getürdi. Resūl -ᶜAleyhi's-selām- eydür: Yā (17) Selmān! Bir ḫalvet yėre ilet ṭolayu bir perdecük eyle kim bu ehl-i ẕikrüŋ mevtden ṣoŋra ʿādete (258a-1) muḫālif işleri ẓāhir olağan olur. Ola ki sen daḫı muṭṭaliʿ olasın. Sen özge kimse muṭṭaliʿ olmasun (2) dėdi. Selmān vardı bu meyyiti bir ḫalvet yėre iletdi ʿuryān eyledi. ᶜAvretini bir dest-māl ile (3) örte ḳodı. Başladı ṣu ḳoydı. Arğun arğun yumağa başladı. Çün-ki geldi ol dest-māl (4) altına diledi-kim elin ṣoḳa ud yėrini yuya. Ol ölü yatan kişi elini uzatdı. Selmānuŋ elini gėrü (5) yiti vėrdi. Ḳomadı ud yėrine yapışmağa. Selmān ağladı. Bu ölü yatanuŋ gögsi üzerine yüzüni urdı. (6) Gördi-kim gögsinüŋ içinden dürlü dürlü āvāzlarla ẕārılıḳlar-ile Ḥaḳ-ile bāzārlar söylenür. Selmān bunı (7) böyle işitdi döyemedi ağlamağın arturdı. Ol ölünüŋ ḳulağına ağzını ḳodı: Hergiz ola mı-ki (8) bir kişi öldüğinden ṣoŋra diriler ḥareketin ėde dėdi. Der-ḥāl bu ölü gözin açdı Selmāna eydür: (9) Yā Selmān! Allāh ile olan kimseler ölür gider mi ve şol kimselerüŋ kim göŋli ẕikru'llāhda dirilmiş ola. (10) Anuŋ mevt bedenine vāḳiʿ olurmış. Ben ölmeden yeŋi ḥayāt buldum. Sen işüŋi başar fāriğ (11) ol dėdi. Ḥażret-i Resūle bunı Selmān dėdi. Resūl -ᶜAleyhi's-selām- buyurdı: اَلْمُؤمِنِينَ لَايَمُوتُونَ بَلْ يُنْقَلُونَ مِنْ دَارِ الْفَنَاءِ اِلَى دَارِ الْبَقَاءِ El-mü'minīne lā-yemūtūne (12) bel yunḳalūne min dāri'l-fenā'i ilā dāri'l-beḳā'i[774] dėdi. Bilgil imdi ėy ʿazīz! Her kimse kim diler ehl-i (13) ẕikrden ola. Gerekdür ki cemīʿ-i murādāt-ı nefsānī ne var ise ardına ata andan ḫalvete otura ẕikru'llāha (14) meşğūl ola. Zīrā her bārī-kim nefsüŋ ārzūlarından birisi terk olunsa göŋüle ḥayātdan bir naṣīb (15) vėrilür ve her gāh kim nefs ārzūlarına uyup şehvet ḳapularını nefs üzerine açsa ol (16) kimseler nefsüŋ hevāsında esīr olurlar. Nefs şeyṭānlarınuŋ evṣāfı anuŋ üzerine ğālib olur. Ol (17) kimse bidʿatler ve ḍalāletler yazusında azup mütehayyir ser-gerdān olup mağbūn olur. -Neʿūẕü bi'llāhi.- (258b-1) Pes ẕikru'llāha meşğūl iken ḫāṭırdan ḫayālātı ğayri gidermek gerekdür. Mücerred hem-ān Allāha (2) göŋüli ṭoğrultmaḳ gerekdür. Zīrā Şeyḫ ᶜAbdu'llāhi Seheli'bni Tüsteri -Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi- eydür: Göŋül be-ğāyet (3) laṭīfdür sehel nesne anda te'ṡīr ėder. Ḥattā ḫaṭarāt-ı mezmūme ve şehevāt-ı nefsāniyye ḫāṭırdan geçse (4) daḫı te'ṡīr eyler. İmdi! Göŋülde az nesnenüŋ te'ṡīr ėtmesi ḥaḳdur. Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażreti

---

774 İnananlar ölmezler. Belki geçici dünyadan kalıcı dünyaya göçerler.

buyurur: (5) وَمَنْ عَنْ ذِكْرِ ٱلرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ Ve men ya‘şu ‘an zikri’r-raḥmāni nüḳayyıḍ lehü şeyṭānen fe-hüve lehü ḳarīnun.[775] Ya‘nī Ḥaḳ -Ta‘ālā- -Celle ve ‘alā- buyurur kim: (6) Raḥmānın zikrinden i‘rāż eylese ya‘nī maḥsūsāt-ı iştiġāli ziyāde olup şehevāt-ı nefsāniyye (7) muḳayyed olduġı-y-çün Ḥaḳ -Ta‘ālā-nuŋ ‘iḳābından ḫavf ėdüp s̱evābını recā ėtmese biz anuŋ üzerine (8) şeyṭānı musallaṭ ėderiz. Şeyṭān daḫı anuŋ ḳarīni olup aŋa dāyim vesveseler ėdüp anuŋ ol bāṭıl (9) işlerini aŋa bezeyü vėrür. Ol bī-çāre şöyle ṣanur kim ḥaḳ nesnenüŋ üzerinedür ve Şeyḫ Necme’d-dīn (10) -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh- te’vīlātında eydür: Ḥaḳ -Ta‘ālā- bu āyetde işāret ėdüp dėdi-kim: Kim ki Raḥmāndan (11) ya‘nī Allāh ḥażretinden i‘rāż eylese dünyāya meyl ėdüben Ḥaḳ -Ta‘ālā- aŋa şeyṭānı musallaṭ ėder. (12) Pes i‘rāż göŋül i‘rāżıdur. Ya‘nī hevā-yı nefse muḳayyed olmaḳ Allāh ṭarafın unutmaḳdur dėr ve daḫı (13) şöyle bilgil kim: Göŋül bir ‘āmildür kim aṣlā süst olmaz ve nefs bir uyanuḳdur kim hergiz uyumaz. (14) Bel-ki furṣat ister ki kendünüŋ şehevātını ve ārzūsını taḥṣīl eyleye. Pes eyle olsa nefesden gey (15) ḥaẕer gerek ve göŋüli ḫayālāt-ı ġayriden ṣaḳınmaḳ gerek. Ḫuṣūṣā kim zikru’llāh ėderken ve-yā ḫalvetde (16) teveccühde iken. Su’āl. Eger dėnilürse kim: Bu ḫalvet ėtmek ve cille-ḫānede oturup erba‘īn (17) çekmek ve telḳīn-i zikr ėtmek şeyḫler mürīdlerine bu daḫı Resūlden mi ḳalmışdur ve-yā-ḫud meşāyiḫler (259a-1) bunları ṭālibler maṣlaḥatı içün kendülerden mi ėderler? Cevāb. Sünnetdür. Resūlden ve daḫı (2) Resūl -ᶜAleyhi’s-selām- dünyāya gelüp ẓāhir olmazdan öŋ İbrāhīm peyġam-ber -ᶜAleyhi’s-selām-a Cebrā’il ḥażreti (3) geldi zikri telḳīn ėtdi. Şol vaḳt-kim kāfirler İbrāhīm peyġam-berüŋ üzerine ġālib oldılar. İbrāhīm (4) maġlūb oldı. Kāfirler Mekkeyi İbrāhīmüŋ elinden aldılar içine putlar doldurdılar. Putları zencīr- (5) ler ile berkitdiler. İbrāhīm peyġam-ber -ᶜAleyhi’s-selām- bu kāfirler-ile nice ėdecegin bilmedi.

---

[775] Ve kim, rahmanı anmadan yüz çevirirse ona biz şeytan musallat ederiz, artık o, arkadaş olur on. Kur’ân, XLIII. Zuhruf Sûresi, 36. âyet. KKM. 580. (Dakı her kim yüz döndürse Rahman zikrinden *ya‘nî Kur’ân*, takdîr eyleyevüz ana -yâ sebeb eyleyevüz- bir şeytan; pes ol anun eşidür. (43) Sûratü’z-Zuhruf, 36. âyet. SKT. 402, Ve bir kimesne kim ġâfil olsa Allâh -Sübḥâne-yi ẕikr etmekden biz ana bir şeyṭânı musallaṭ edüp ol şeyṭân anınla yoldaş olur. Sûretü’z-Zuḫruf, 36. âyet. KTC. 4-63, وَمَنْ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ Her kim Ḫudâ’yı anmaḳdan göz yumup i‘râż *[i‘râż إعْرَاض Ar. yüz çevirmek, ru-gerdān. Terc. 78.]* eder. Ya‘nî her kim dünyânın leẕẕâtına meşġûl olup Ḫudâ’nın aḥkâmını ve ‘iḳâb ve ‘itâbını ḫâṭıra getürmez. Ana bir div sebeb ḳılaruz. نَهُوَ لَهُ قَرِينٌ Pes ol şeyṭân ana yoldaş ve hemdemdir. Hemîşe vesvese edüp kendüyi iḍlâl eder. Sûretü’z-Zuḫruf, 36. âyet. TZA. 2-288, Her kim esirgeyen Tanrı’yı anmaya karşı körlük gösterirse biz ona yoldaş olmak üzere bir şeytan katarız. Zuhruf Sûresi, 36. âyet. KKTA. 493, Kim o çok esirgeyici *(Allah)* ın zikrinden göz yumarsa biz ona şeytanı musallat ederiz. Artık bu, onun *(ayrılmaz)* bir arkadaşıdır. KHMK. 3-144)

Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażretine (6) niyāz ėdüp eyitdi-kim: Yā İlāhī! Sen bilür pādişāhsın. Bu kāfirler benüm üzerime ġālib oldılar ve beni (7) ʿāciz eylediler. Mekkenüŋ içinde puṭlar ḳoydılar put-ḫāne eylediler. Ben maġlūb olup ʿāciz ḳaldum. (8) Senden meded isterin dėdi. Ḥaḳ -Taʿālā- ḥażreti daḫı İbrāhīme: Çün sen kendü ʿacziŋi bildüŋ (9) ise biz daḫı kendü ḳudretimüzi senüŋ ʿacziŋde iẓhār ėdelüm. Sen göresin. Ammā Cebrā'il göndereyim (10) gelsün لا اله الا الله Lā ilāhe illa'llāh kelimesini telḳīn ėtsün ve لا اله الا الله Lā ilāhe illa'llāh kelimesini nice ėtmek gerekdür (11) ve nice yėrde oturup ėtmek gerek ve nice güne niyyet ėtmek gerekdür saŋa ögredi vėrsün. (12) Ḥattā sen daḫı bizüm ḳudretimüzi göresin ve kāfirlerden intiḳāmuŋı alasın dėdi. Der-ḥāl ol peyk-i (13) ḥażret-i nāmūs-ı ekber Cebrā'il-i emīn geldi. Eyitdi: Yā ḫalīla'llāh! Ḥaḳ -Taʿālā- saŋa şöyle buyurdı-ki: (14) Ben saŋa kelime-i Lā ilāhe illa'llāhı telḳīn ėdem. Pes Cebrā'il kelime-i şehādeti İbrāhīme telḳīn ėtdi. (15) Üç kerret Cebrā'il Lā ilāhe illa'llāh dėdi ve daḫı eyitdi-ki: Ḥaḳ -Taʿālā- şöyle buyurdı-ki ben saŋa kelime-i (16) Lā ilāhe illa'llāh telḳīn ėdem ve İbrāhīm daḫı Cebrā'ili diŋledi. Cebrā'il gibi İbrāhīm daḫı üç kerre (17) Lā ilāhe illa'llāh dėdi ve daḫı eyitdi-ki: Ḥaḳ -Taʿālā- şöyle buyurdı-ki bir ḫalvet yėrde çille-ḫāne düzesin (259b-1) kim ol cille-ḫāne ġāyet ḳaraŋulıḳ ola ve ol ḫalvet içinde ḳırḳ güne niyyet ėdüp oturasın. (2) Şu benden işitdügüŋ gibi Lā ilāhe illa'llāh dėmege ḳırḳ gün meşġūl olasın. Tā ki Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ (3) ḳudreti saŋa ẓāhir ola. Mekkeyi kāfir elinden alup putları Mekkeden çıḳara dėdi. Vardı ḫalīlu'llāh (4) bir ḫalvet yėrde çille-ḫāne düzdi ḳırḳ güne niyyet ėdüp Lā ilāhe illa'llāh dėmege meşġūl oldı. (5) Ẕevḳ-ile şevḳ-ile ḫoş ḥużūr-ile ḳırḳ gün dört kerret on gün olur. Üç on gün olup bir on (6) ḳalıcaḳ dördünci onda ẕikr büyüdi İbrāhīmüŋ cemīʿ-i aʿżāsını ṭutdı. Ẕikr gözinden aġzından (7) cemīʿ-i aʿżāsından ẓāhir olup ṣancaḳ çekmege ġalebe ėtmege başladı. İbrāhīmüŋ aġzı (8) ḳurudı. Dili ṭamaġına yapışdı. Hīç söylemege mecāli ḳalmadı. İbrāhīmüŋ üzerine ẕikr ġalebe (9) oldı. İçerüden göŋül daḫı ẕākir olup nūrını ṭaşra ẓāhir ėtmege başladı. İbrāhīm müteḥayyir (10) ḳaldı. Gördi-ki kendünüŋ yeŋinden çoḳ eller çıḳar ve gögsinden çoḳ heybetlü āvāzlar gelür. Ādem (11) aŋa ṭāḳat getüremez ve bu kendüden çıḳup ellerin ṣunar ṣunar Mekkenüŋ içinden ol putları alur daḫı ṭaşra (12) yabāna atar. Gāh olur yėre çalar. Kāfirler alur ol putları gine yėrine ḳorlar. Gine ol eller uzanur (13) alur bu putları yėre çalar. Kāfirler gine alurlar iletürler zencīr-ile demür ḳazıḳlar-ile ol putları (14) gine berkidürler. Yine ol eller İbrāhīmüŋ yeŋinden çıḳar uzanur ol putları gine ol eller yėre çalar. (15) Bu kez ol putları ve zencīrleri erir

şu gibi gider. Bu kāfirler ʿāciz ḳalurlar ne ėdeceklerin (16) bilmezler. İbrāhīm peyġam-ber -ʿAleyhi's-selām- ḫalvet içinde ẕikru'llāh ve bunları kendü vicdānında (17) temāşā ėder. İbrāhīm bu temāşāda iken İbrāhīmüŋ yārenlerinden bir niçesi ḳapuya geldiler eyitdiler: (260a-1) Yā İbrāhīm! Ne durursın? Mekkenüŋ içinden çoḳ eller çıḳdı kāfirleri Mekkeden sürdi ve putları (2) götürdi götürdi hep yabāna atdı. Gel ṭaşra çıḳ temāşā eyle dėdiler. İbrāhīm arġun arġun (3) Lā ilāhe illa'llāh dėyü ṭaşra çıḳdı vardı. Mekkenüŋ üzerine vardı. Gördi ol kendünüŋ vicdānında (4) gördügi gibi bi-ʿaynihī gine ṭaşrada vāḳiʿ olmış. Mekkeden çoḳ eller çıḳar putları yėre urur. Kāfirleri (5) Mekkeden sürer ṭaġıdur. İbrāhīm çün bunı böyle gördi. Allāha çoḳ ḥamd s̱enā ėtdi. Ḥaḳ -Taʿālā- İbrāhīme (6) eydür: Yā İbrāhīm! Gördüŋ mi benüm ḳudretümi dėdi. İmdi ėy ṭālibem dėyen! Var sen daḫı bir ḫalvet yėrde (7) Lā ilāhe illa'llāh dėmege meşġūl ol. Ḥattā senüŋ daḫı göŋlüŋ Kaʿbesini Ḥaḳ -Taʿālā- ārzū putlarından arıda. (8) Pes İbrāhīm peyġam-ber Cebrā'il telḳīn-i ẕikr-ile ḫalvet ve cilleye buyurdı ḥattā İbrāhīmüŋ eksügi tamām olmaġ-içün. (9) Bundan maʿlūm oldı-ki: Bu ẕikru'llāha meşġūl olup oturup bir ḫalvet yėrde çille çıḳarmaḳ kişinüŋ (10) eksügin bitürürmiş ve hem evvelden peyġam-berler arasında daḫı var-imiş ve Resūl ḥażretinden daḫı (11) iki dürlü rivāyet vardur: Birisi budur kim Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- bir gün otururken ʿAlī ḥażretine (12) eydür: Yā ʿAlī! Gel berü öŋüme otur. ʿAlī geldi Resūlüŋ öŋüne oturdı. Resūl -ʿAleyhi's-selām- eydür: يَا عَلِي غَمِّضْ عَيْنَيْكَ وَاسْمَعْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قُلْ اَنْتَ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ وَاَنَا اَسْمَعُ وَقَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامْ لَاالٰهَ اِلَّااللهُ ثَلٰثَ مَرَّاتٍ مُغْمِضًا عَيْنَيْهِ رَافِعًا صَوْتَهُ ثُمَّ هٰكَذَا قَالَ عَلِيٌّ النَّبِيُّ يَسْمَعُ Yā ʿAlī! (13) Ġammiż ʿayneyke ve'smaʿ s̱elās̱e merrātin s̱ümme ḳul ente s̱elās̱e merrātin ve ene esmaʿu ve ḳāle'n-nebiyyü ʿAleyhi's-selām: (14) Lā ilāhe illa'llāh merrātin muġmiżan ʿayneyhi rāfiʿan ṣavtehū s̱ümme hā-ke-ẕā ḳāle ʿaliyyü ve'n-nebiyyü yesmaʿu.[776] (15) Pes ẕikri Resūl ḥażreti -ʿAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- böylece telḳīn ėtdi. Nite-ki yuḳaruda biz söyledük (16) telḳīn-i ẕikr söylendügi yėrde. Çün-ki bildüŋ bu şeyḫlerüŋ telḳīn-i ẕikr ėtdükleri ḳolayına degülmiş. (17) Resūl ḥażreti ʿAlī ḥażretine telḳīn-i ẕikr ėtmiş ve Cebrā'il ḥażreti daḫı İbrāhīm peyġam-bere telḳīn-i ẕikr ėtmiş (260b-1) ve İbrāhīm peyġam-beri ḫalvete ḳoymış ve

---

776 Ey Alî! Gözlerini yum ve sana söyleyeceklerimi üç kerre dinle. Sonra sen de üç kerre söyle ve ben dinleyeyim ve nebî -ʿAleyhi's-selâm- üç kerre yüksek sesle "Lâ ilâhe illa'llâh" dedi. O, (Hazret-i Alî) gözlerini yummuş olarak dinledi. Sonra bunun gibi Alî söyledi ve nebî dinledi.

bunları bildügüŋden şoŋra bilgil kim bu çille çıḳarup bir köşede (2) ḳırḳ gün oturmaḳ bu daḫı sünnetdür ve Resūlden -ᶜAleyhi's-selām- ḥadīs̱ daḫı vardur: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمْ مَنْ اَخْلَصَ لِلهِ اَرْبَعِينَ صَبَاحًا ظَهَرَتْ يَنَابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ اِلَي لِسَانِهِ Ḳāle Resūlü'llāhi (3) Ṣalla'llāhu taᶜālā ᶜaleyhi ve sellem men aḫleṣa li'llāhi erbaᶜīne ṣabāḥan ẓaharet yenābīᶜu'l-ḥikmeti min ḳalbihī ilā lisānihī.[777] (4) Pes bu ḥadīs̱ ol ḳırḳ gün bir ḫalvet yėrde oturup çille çıḳarmaġa işāretdür ve Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi'ṣ- (5) ṣalātü ve's-selām- kendü daḫı çilleye oturdı. Resūl ḥażretinüŋ Ḥira ṭaġında maġarada oturup (6) çille ve ḫalvet ėdüp anda meşġūl olduġınuŋ baᶜżısından dėyeyim. Bundan biline kim: Ṭālib-i Ḥaḳ (7) olanlara çille ve ḫalvet ėdüp bir ḳaraŋu yėrde oturup erbaᶜīn çıḳarmaḳ lāzım imiş. Resūl ḥażreti (8) -ᶜAleyhi's-selām- Ḥira ṭaġında maġarada oturdı. Yėdi günde bir kerret gelür (9) arpa ḳavudunı ṭaġarcuġına doldururdı. Varur gene kendü ḥāline meşġūl ulurdı ve bu ḳażiyyeyi (10) evvelinden aṣlı ile dėyü vereyim. Hem Resūlüŋ evvel emrde nice mücāhedeler çekdi baᶜżısını saŋa (11) dėyü vėreyim. Tā sen daḫı bilesin-kim bu ṣūfīlerüŋ yolı peyġam-berler yolı imiş. Bilgil imdi (12) ėy ṭālib! Ol vaḳt-kim Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- peyġam-berlıġı yaḳın olıcaḳ Resūle ḫalvet (13) sevgülü oldı. Ḫalḳ arasından kesilmegi ġāyet istedi ve peyġam-ber olmadın daḫı peyġam-berlik (14) gelmedin ḫalvete mülāzemet ėderdi düş görürdi. Vāḳiᶜ olduġınlayın gelürdi. Pes evvel (15) emrde böyle olduġına sebeb bu-y-idi-kim: Eger evvel emrden böyle olmasa defᶜaten melek gelse ḳuvvet-i beşeriyye (16) taḥammül ėdemezdi. Ḥaḳ -Taᶜālā-ḥabībini gör nice terbiyyet ėder gāh düşinde gāh vāḳıᶜasında (17) göstermeg-ile ögretdi. Ḥattā āşikāre görmege taḥammül ėtsün dėyü. Pes Ḥira ṭaġında bir maġara var-idi. (261a-1) Mekkeden ıraġ idi ve hem ġāyet ısuzlıḳ idi hem ḳaraŋulıḳ idi. Mekkeden Mina[778]ya varanlaruŋ ṣol (2) yanındadur. Ġāyet dehşet yėridür. Isuzlıḳ ḳorḳu yėridür. Ol iki cihān faḫri Muḥammed-i Muṣṭafā (3) -Ṣalla'llāhu Taᶜālā ᶜaleyhi ve sellem- ve ol evliyānuŋ enbiyānuŋ serveri ve ol Ḥaḳ -Taᶜālā-nuŋ sevüp yaratduġı (4) ve ol günāhkār ümmetüŋ ümīẕi ve ḳıyāmet güninüŋ şefīᶜi Muḥammed-i Muṣṭafā -

---

777 Tanrı'nın elçisi -Ulu Tanrı'nın dua ve selâmı onun üzerine olsun-: Kim Tanrı için arı ve temiz bir gönülle -iki yüzlülük yapmadan- kırk gün sabaha erişirse hikmetler gönlünden diline ulaşır, der.

778 Münā مُنى ve Mīnā مِينى Ar. Mekke'nin doğusundaki dağlarda bir yerdir. Arafat'a oradan gidilir. Mün. 516

Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- ol maġaraya (5) vardı. Bir hafta yā iki hafta anda oturırdı meşġūl olurdı. Gāh gāh gelür Ḫadīce anamuza -Allāh (6) andan rāżī olsun- gelürdi. Ḫadīce anamuz daḫı arpa ḳavururdı. El degirmenine ṭartar ḳavud ėderdi. (7) Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām-a ḥāżır ėdi vėrürdi alur giderdi. Resūl ol pür-uṣūl bunuŋ-ile buldı (8) Ḥażrete yol. Sen günden güne yaġlu buġday çöregi ḳatuḳsız yėmezsin ėy foḍūl! Daḫı ümmetlik (9) daʿvīsin ėdersin. Ėy bī-uṣūl! Senüŋ bu ḳuru daʿvāŋı kim ėder ḳabūl. Ol haftada bir kerret yā iki kerre (10) gelür arpa ḳavudcuġın alup varup ḫalvet ḳaraŋulıḳ ısuzlıḳ ḳorḳulıḳ maġarada mücāhede çekmeg-ile (11) buldı Ḥażrete vüṣūl. Sen bī-edebligüŋden ʿāṣīligüŋden riyāżetsüz daʿvī ėdersin. Eydür (12) sin kim: Üç günde yā on günde gel maḳṣūduŋı bul. Meger ki sensin ol ṭarīḳ-i Ḥaḳḳa münkir olan (13) ḳul. Bunuŋ gibi sözi söylemez illā yābānī-i ġūl. Ol bizüm reh-berimüz peyġamberimüz gelürdi. Ḫadīcetü'l-Kübrā ḥāżır ėdi vėrdücegi arpa ḳavudcuġın alur varur. Ol maġarada kendü ḥālinde Mevlā-y-ile (15) kendü bilürdi ki ne ḳılurdı ve şol ḳadar meşġūl olurdı gelmezdi. Ḫadīce anamızuŋ özi (16) göynerdi. Özi göyündüginden Ḫadīcetü'l-Kübrā ḳavudı yėdi gün oldı yėdi gündür gelüp ḳavudcuḳ almadı (17) dėrdi. Gāh eydürdi on dört gün oldı Muḥammedüŋ niteligi bilinmedi dėrdi. Ėy bī-derd! (261b-1) İki cihānı senüŋ dostlıġuŋa yaratdum dėmişken ol anuŋ yolında bu ḳadar mücāhedeler çekdi. (2) Rivāyetdür Resūl ḥażretinden -Ṣalla'llāhu Taʿālā ʿaleyhi ve sellem-: Ben daḫı peyġam-ber olmazdan öŋdin (3) daḫı baŋa peyġam-berlıḳ vėrilmedin Ḥira ṭaġında ol maġarada bir ay idi-kim oturdum mücāvirdüm. (4) Çün-ki civārumı tamām ėtdüm dėdiginden ṣoŋra bu münfehim oldı-ki tamām erbaʿīn oturmış ve-yā (5) daḫı ziyāde oturmışdur. Daḫı Resūl -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- eydür: Çün-ki civārumı tamām ėtdüm. (6) Andan ṭurı geldüm dere içine girdüm ve dere içinde iken nidā olındum. Ṣaġuma baḳdum ve ṣoluma (7) baḳdum. Hīç kimse göremedüm. Gine bir daḫı nidā olındum. Dört yaŋa baḳdum nesne göremedüm. Yuḳaru baḳdum (8) Ol nidā edeni bir kürsī üzerinde yėr-ile gök arasında gördüm dėdi. Ol vaḳt-kim Resūl (9) anı gördi ditredi ditreyü Ḫadīce geldi. دَثِّرُونِي Deṡirrūnī[779] dėdi. Örtüŋ beni kilīm-ile

---

779 Giydirin beni. tedeṡṡür تدثر Ar. *tefaʿʿul vezninde*, câmeye bürünmek manâsınadur... OK. 1-853, tedeṡṡür تدثر Ar. *fetḥateynle, ve ṡânın żammı ve teşdîdiyle*, diṡâr *[diṡār* دثار *Ar. dâlın kesriyle, şiʿâr üzere giyilen libâsdur ve şiʿâr şîn-i muʿcemenin kesriyle şol libâsdur ki tenle anun arasında ġayri libâs olmaya. VK. 1-369.]* giymek. VK. 1-369, tedeṡṡür تدثر Ar. ḳaftanın bürünmek... AK. 92

dėdi. Ol vaktin (10) Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- ḳırḳ yaşında idi yaᶜnī ḳırḳ yaşına ėrişmiş idi ve Rebīᶜü'l-evvel (11) ayınuŋ ikinci güni-y-di dü şenbih[780] güni-y-di. Çün-ki ditreyü ehline geldi üzerine bir ḳabre[781] şu ḳoydılar. (12) Örtdiler kilīm ile yatdı: يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ Yā eyyühe'l-müddeṣṣiru ḳum[782] geldi. Çün-ki ḳorḳusı emīn oldı Ḫadīceye (13) ḫaber vėrdi. Ḳorḳdum nefsüm üzerine dėdi. Ḫatīce anamuz eyitdi: Ḳorḳma! Allāh seni ḳorḳutmaz ebeden (14) dedi. Zīrā ki sen ṣıla-i raḥm ėdicisin. Ḳonuġı ḫoş ṭutucısın māluŋ olıcaḳ ṣadaḳa vėricisin (15) ve yetīmlerüŋ başın ṣıġayıcı ve ḳarıncuġın doyurıcısın. Allāh seni ḳorḳutmaz ebeden dėdi ve ol (16) Ḫatīce anamuzuŋ bir ᶜammüsi var idi. Ḫalḳ içinde bellü kişi idi. Aŋa Varaḳa Bin Nevfel dėrlerdi (17) ve cāhiliyyetde Naṣrānī-y-di. İncīlden ᶜİbr ü ᶜAbrānī[783] yazardı. Ger-çi-kim Naṣrānī-y-di. Naṣrānīlerde andan ulu (262a-1) üstād yoġ-idi. Ḫadīce anamuz Resūl ḥażretini aŋa iletdi. Eyitdi: Şu kişi ᶜaceb nesneler (2) görürmiş. Gözüken şeyṭānī midür yoḫsa Raḥmānī midür? dėdi. Varaḳatü'bni Nevfel Resūl ḥażretine (3) ṣordı: Ne görürsin? Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- gördüginden ḫaber vėrdi. Varaḳatü'bni Nevfel (4) eydür: Ol senüŋ gördügüŋ nāmūs-ı ekber Cebrā'ildür kim Mūsa'bni ᶜİmrāna indi-y-di dėdi ve bir (5) rivāyetde ᶜİsāya vėri bilindi idi. Āh senüŋ nübüvvetüŋ zamānında ne

---

780 pazartesi günü. Çünkü Farçada haftanın günleri; şenbih (cumartesi), yek şenbih (pazar), dü şenbih (pazartesi), se şenbih (salı), çehâr şenbih (çarşamba), penç şenbih (perşembe) ve cumᶜa (cuma) şeklindedir.

781 Öteki nüshalarda kırbe *[ḳırbe قربة Ar. şu ṭaşımaḳ için müstaᶜmel kösele şu ḳabı, meşk-i āb. Terc. 2-155.]* şeklinde geçmektedir.

782 Ey elbisesiyle başını örten, kalk! Kur'ân, LXXIV. Müddessir Sûresi, 1. ve 2. âyetler. KKM. 695. (İy ton örtünmiş! Tur... (74) Sûratü'l-Müddessir, 1. ve 2. âyetler. SKT. 497, Ey libâsına bürünmüş peyġamber! *(yaᶜnî vaḥyin heybetinden)* ṭur... 29. cüz, Sûretü'l-Müddeṣṣir, 1. ve 2. âyetler. KTC. 4-186, يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ Ey örtülmüş olan vücûd-ı şerîf! *Mervîdir ki Ḥażreti -Ṣalla'llāhu ᶜaleyhi ve sellem- ḫilᶜat-i risâletle müşerref olmadan evvel de'b-i şerîfi bu idi kim Ḥira' ṭaġına gidip maġarasında ᶜibâdet için ḳapanırdı. Cenâb-ı şerîfinden böyle naḳl olundu kim buyurdı: Ḥirâ ṭaġına ḫalvetim tamâm olduḳdan ṣonra ḫâneme teveccüh etdim. Eṣnâ'-i ṭarîḳde beni çıġırır bir ṣadâ işitdim. Ṣaġıma ṣoluma baḳdım. Bir nesne göremedim. Baᶜdehû yuḳarı baḳdım. Havâda ḳurulmuş bir taḫt üstünde bir şaḫṣ oturur gördüm. Andan yana bir ḫavf-ı ᶜaẓîm ḥâṣıl olup Ḫadîce'ye gelüp dedim. "Beni esbâbla örtün." Örtdüklerinden ṣonra Ḥażret-i Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām- bana bu âyetle geldi ve bu rivâyete binâ'en baᶜżı müfessirîn dediler. "Evvel inen sûre Ḳur'ân'dan budur" ve baᶜżısı ana ẕâhib oldı kim "Yā eyyühe'l-müddeṣṣiru"n maᶜnâsı bu ki "Ey nübüvvet ve kemâlât-ı nefsâniyye ile örtülmüş olan ẕât-i pâk.* قُمْ فَأَنْذِرْ Yerinden ḳalḳ! Ḫalḳa ᶜaẕâbdan ḳorḳu ver." 29. cüz, Sûretü'l-Müddeṣṣir, 1. ve 2. âyetler. TZA. 2-413, Ey örtüsüne bürünmüş peygamber! Ḳalḳ!.. Müddessir Sûresi, 1. ve 2. âyetler. KKTA. 576, Ey bürünüp sarınan *(Habîbim!)* kalk... Müddessir Sûresi, 1. ve 2. âyetler. KHMK. 3-353)

783 "ᶜİbrî vü ᶜİbrânî" yerine. ᶜibrī عبرى Ar. (ᶜabr* *عبر* dan [ᶜabr* عبر Ar. *ṣabr vezninde,* düş yoymaḳ, bir ḥâlden bir ḥâle tecâvüz eylemek... OK. 2-18, ᶜabr عبر Ar. *ᶜaynın fetḥi ve bânın sükûnuyla,* geçmek.VK-1. 413-14,15]) *ᶜaynın kesri ve bânın sükûnu ve yânın teşdîdiyle,* ve'l-ᶜibrānī عبرانى Ar. *ᶜaynın keẕâlik kesri ve bânın sükûnuyla ve yânın nûndan ṣonra teşdîdiyle,* Yehûd ṭâ'ifesinin lûġatidir. VK. 1-413

ola-y-dı ben ḳuvvetlü yigit (6) ola-y-dum. Senüŋ nuṣretüŋde mübālaġa[784] ėde-y-düm dėdi. Sen peyġam-ber olısarsın dėdi. Saŋa beşāret[785] (7) olsun dėdi. Ḳalḳdı Resūlüŋ iki mübārek gözlerin öpdi. Resūl ol pür-uṣūl dınmadı döndi. (8) Varaḳatü'bni Nevfel eyitdi-kim: Bu iş beşāretdür saŋa kim risālet tācın urunduŋ başuŋa gördügüŋ (9) nāmūs-ı ekber Cebrā'ildür kim ḳamu peyġam-berlere oldur delīl. Pes Muḥammed-i Muṣṭafā diŋledi (10) ṭurı geldi. Maġaraya ḫalvetine gitdi. Vardı anda gine niçe günler meşġūl olup oturdı ve (11) bir gün gine gelürken dere içinde bir nidā işitdi. Dört yaŋa baḳdı nesne görmedi. Yuḳaru baḳdı (12) kürsī üzerinde yine Cebrā'ili gördi. Ḳorḳdı. Eve geldi: Örtüŋ beni yatayım dėdi. Ol maġarada (13) gördügüm yine gördüm dėdi. Resūl -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām-ı diṡār-ile kim şiʿār üzerine geyerler (14) örtündi. Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām- indi: يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝ قُمْ فَأَنْذِرْ ۝ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ Yā eyyühe'l-müddeṡṡirü ḳum ve fe'enẕir ve Rabbeke fe-kebbir ve ṡiyābeke (15) fe-ṭahhir ve'r-rücze fe'hcür.[786] dėdi. Bu araya degin oḳudı. Resūl -ᶜAleyhi's-selām- başın

---

784 mübālaġa مبالغه Ar. *mîmin żammı ve lâmın fetḥiyle*, bir ḫuṣûṣda saʿy edüp taḳṣîr etmemek. VK. 2-77, mübālaġa مُبَالَغَة Ar. noḳsân ve taḳṣîrden ḫâlî olup kemâl ü ifrâṭa teḳarrüb etmek; *ve* kelâmda bir ḫuṣûṣu ~~pek büyütmek ve~~ evṣâfını pek ziyâde etmek. Terc. 2-226

785 "bişâret" ya da "büşâret" yerine Çünkü beşâret "güzellik" anlamındadır. Şöyleyiş ḳolaylığı nedeniyle "beşâret" denmiştir. (bişāre-t بشارة Ar. *bânın kesriyle*, ve büşrā بشرى Ar. *ṭûbâ vezninde* isimlerdir, müjdeye denir; ve bişâre-t, mübeşşire verilen aṭâya denir ki müjde-i behâ taʿbîr olunur. Bu iki maʿnâda bânın żammıyla [büşāre-t] da câ'izdir. OK. 1-767.; bişāre-t بشارة Ar. *bânın kesriyle*, ve büşāre-t بشارة Ar. *bânın żammıyla*, isimlerdir. ibşâr maʿnâsına... VK. 1-333, beşāre-t بشارة Ar. *bânın fetḥiyle*, ḥüsn ve cemâl maʿnâsınadur. OK. 1-767.; beşāre-t بشارة Ar. *bânın fetḥiyle*, cemâl maʿnâsınadur. VK. 1-333)

786 Ey elbisesiyle başını örten, kalk da korkut, ve Rabbini büyük bil, ve elbiseni temizle, ve putlardan çekin. Kur'ân, LXXIV. Müddessir Sûresi, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KKM. 695. (İy ton örtünmiş! Tur, pes korkıt! Dakı Çalabuna tekbir eyle. Dakı tonlarını -yâ gönlüni- arıt -yâ kısalt- *yaʿnî küfrden dakı yazukdan*. Dakı azabdan kesil *yaʿnî hemîşe kesilmek üzere ol*. (74) Sûratü'l-Müddessir, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. SKT. 497, Ey libâsına bürünmüş peyġamber! *(yaʿnî vaḥyin heybetinden)* ṭur ve kendü Rabbini büyüklükle ẕikr et ve libâsını arıt ve necâseti terk et. *F. Vaḳtâ ki iş bu sûre nâzil oldı ol vaḳtde ḫalḳları İslâm'a daʿvet etmege ḥükm olundu ve namâz farż olundu ve namâzı daḫı tekbīr ile ibtidâ olunur ve namâzda arınmaḳ farżdır ve reczden murâd bütlerden yâ necâsetdir ki bunun gibi pâk olmayan şeyleri terk etdirmek üzere dâ'im ol*. 29. cüz, Sûretü'l-Müddeṡṡir, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KTC. 4-186, يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ Ey örtülmüş olan vücûd-ı şerîf! *Mervîdir ki Ḥażreti -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem- ḫilʿat-i risâletle müşerref olmadan evvel de'b-i şerîfi bu idi kim Ḥira' ṭağına gidip mağarasında ʿibâdet için ḳapanırdı. Cenâb-ı şerîfinden böyle naḳl olundu kim buyurdı: Ḥira' ṭağına ḫalvetim tamâm olduḳdan ṣonra ḫâneme teveccüh etdim. Esnâ'-i ṭarîḳde beni çığırır bir ṣadâ işitdim. Ṣağıma ṣoluma baḳdım. Bir nesne göremedim. Baʿdehû yuḳarı baḳdım. Havâda ḳurulmuş bir taḫt üstünde bir şaḫṣ oturur gördüm. Andan yana bir ḫavf-ı ʿaẓîm ḥâṣıl olup Ḫadîce'ye gelüp dedim. "Beni esbâbla örtün." Örtdüklerinden ṣonra Ḥażret-i Cebrā'il -ʿaleyhi's-selām- bana bu âyetle geldi ve bu rivâyete binâ'en baʿżı müfessirîn dediler. "Evvel inen sûre Ḳur'ân'dan budur" ve baʿżısı ana ẕâhib oldı kim "Yā eyyühe'l-müddeṡṡiru"n maʿnâsı bu ki "Ey nübüvvet ve kemâlât-ı nefsâniyye ile örtülmüş olan ẕât-i pâk*. قُمْ فَأَنْذِرْ Yerinden ḳalḳ! Ḫalḳa ʿaẕâbdan ḳorḳu ver." وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ Daḫı Perverdigârını ululuğla maḫṣûṣ ḳıl. وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ Ve ṭonlarını necâsetden pâk ḳıl. Zîrâ ṭonları taṭhîr etmek namâzda vâcibdir ve ġayrisinde müsteḥabdır ve anın pâk olması ve necâsetden ḥıfẓ etmekle olur. وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ Ve ʿaẕâbı terk et. *Yaʿnî ʿaẕâba mü'eddî olan işi işle*. 29. cüz, Sûretü'l-Müddeṡṡir, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. TZA. 2-413, Ey örtüsüne bürünmüş peygamber! Ḳalḳ, azapla korkut. Rabbini büyüklükle an. Elbiseni temiz tut. Azaba bais olan şeyleri bırak. Müddessir Sûresi, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KKTA. 576, Ey bürünüp sarınan

ḳaldurdı Ḫadīceye dėyü vėrdi: (16) Ḫatīce eyitdi: Ṣaçum açayım. Eger şeyṭān-ise gitmez ve eger elçüsi ise gider dėdi. Ḫadīce ṣaçın (17) açdı. Ol ġāyib oldı. Ḫatīce eyitdi: Yā Muḥammed! Sen peyġam-ber olduŋ. Saŋa gelen Cebrā'ildür. (262b-1) Baŋa İslām ʿarż eyle. Ben Müslimān olurın. Sen Ḥaḳ Resūlsin dėdi. Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- Ḫadīce (2) anamuza İslām ʿarż eyledi. Ḫatīce anamuz Müslimān oldı. Pes evvel Müslimān olan Ḫadīce (3) anamuz idi ve anuŋ ardınca ᶜAlī ḥażreti geldi ve andan Ebū Bekr-i Ṣıddīḳı varup daʿvet ėtdiler. (4) Andan ᶜOṣmāna Saʿdi'bni Ebī Vaḳḳāṣ Bin ᶜAvāma Ṭalḥayı daʿvet ėtdiler ve bunlar gelüp İslāma ʿarż (5) ėdüp İslām üzerine oldılar ve Resūl ḥażreti -ᶜAleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām- gine varup ḫalvetine oturdı. (6) Kendü ḥāline meşġūl oldı. Anda-y-iken gine Cebrā'il ḥażreti -ᶜAleyhi's-selām- geldi. Resūl ḥażretine: (7) اقْرَأْ İḳra'[787] dėdi. Resūl ol pür-uṣūl -Ṣalla'llāhu Taʿālā ʿaleyhi ve sellem-: مَا أَنَا بِقَارِئٍ Mā ene bi-ḳārī'in[788] dėdi. Yaʿnī Cebrā'il: Oḳı! (8) dėdi. Resūl: Ben oḳuyucı degülin dėdi. Eyle olıcaḳ Cebrā'il Resūlüŋ mübārek başını ḳoltuġına (9) aldı ṣıḳdı. Ṣol ḳadar ṣıḳdı-ki Resūl buŋaldı ġāyet zaḥmet çekdi ve andan ṣoŋra Cebrā'il (10) Resūli ḳoyu vėrdi. اقْرَأْ İḳra' dėdi. Gine Resūl: Ben oḳuyucı degülin dėdi. Pes Cebrā'il Resūlüŋ (11) mübārek başını ḳoltuġına aldı ṣıḳdı. Ṣol ḳadar ṣıḳdı-ki Resūl gine buŋaldı. Cebrā'il Resūl (12) ḥażretine gine اقْرَأْ İḳra' dėdi. Gine: Ben oḳuyucı degülin dėdi. Gine ṭutdı başını Resūlüŋ ḳoltuġına aldı. (13) Çün üçünci kerret ṭutdı ṣıḳdı. Gine ḳoyu vėrdi. Ḳoyı vėricek Resūl ḥażretine اقْرَأْ İḳra' dėdi. (14) Resūl ḥażreti daḫı: اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ İḳra' bi'smi Rabbike'llezī ḫalaḳ ḫalaḳa'l-insāne min ʿalaḳin iḳra' ve Rabbüke'l-ekremü (15) ellezī ʿalleme bi'l-ḳalemi ʿalleme'l-insāne mā lem yaʿlem[789]e degin oḳudı. Ammā Cebrā'il evvel ṣıḳduġında

---

(Habîbim!) kalk, artık *(kâfirleri azap ile)* korkut. Rabbini büyük tanı, elbiseni *(bundan sonra da)* temizle *(mekte devam et)*, azab *(a götürecek şeyleri)* terk *(te yine sebat)* eyle. Müddessir Süresi, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KHMK. 3-353)

787 Oku

788 Ben okuyamam.

789 Oku Rabbinin adiyle ki bütün mahlûkatı yarattı, insanı da bir parça kan pıhtısından var etdi; oku ve Rabbin, pek büyük bir kerem sahibidir, öyle bir Rab ki kalemle öğretmiştir. Kur'ân, XCVI. Alak Sûresi, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KKM. 729, (Okı Çalabun adı-y-ıla, Ol kim yarattı. Yarattı âdamıyı, uyuşmış kanlardan. Okı; dakı Çalabun gey keremlü. Ol kim öğretti kalem-ile *yaʿnî yazuyı;* öğretti âdamıya, anı kim bilmedi. (96) Sûratü'l-ʿAlak, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. SKT. 538, *F. Şâh Veliyyu'llâh* –

ḥikmet (16) ne idi ve üçüncide Resūl مَا لَمْ يَعْلَمْ Mā lem yaʿleme degin oḳıduġında ḥikmet ne-y-idi? Bunda laṭīf sözler ve (17) laṭīf rumūzlar vardur. Anı gėrü göŋül ehline dėrler. Zīrā göŋül ehli bilür göŋül ḫaberin. Yoḫsa (263a-1) her nefs hevāsına yöriyen- behīmī-ṣūret bu sözleri fehm ėdemez. Pes meşāyiḫ -raḥimehümu'llāh- mürīd- (2) lerini terbiyet ėdüp teveccüh ėtdürüp ḫalvete ve çille-ḫāneye bıraḳduḳları vaḳtin ḥabs-i nefs ėtdürürler. (3) Anda daḫı ḥikmet çoḳdur. Cümle-i ḥikmetden birisi budur kim: Ḳalbüŋ perdesi yırtıla ʿālem-i ġayba ṭālibüŋ (4) ıṭṭılaʿı ola. Ammā bu ḥabs-i nefs ėtmegüŋ daḫı bir vaḳti vardur ve ḥaddi vardur ve aṣlı vardur. (5) Vaḳtsuz aṣlsuz olıcaḳ fā'ide vėrmez ve ḥaddinden geçüricek daḫı ḳalbe żarar yėtişür ḳalbi fesāda (6) vėrür. Andan ṣoŋra Resūlüŋ Cebrā'il elin aldı dereye indürdi. Yėri depdi ṣu çıḳdı. Cebrā'il (7) Resūle āb-dest almaḳ ögretdi. Öyle namāzın ḳılı vėrdi. Ḳalanı daḫı fıḳh kitāblarında menḳūldür (8) mezkūrdür. Ṭālib olanlar ol kitābda görsünler. Pes Resūl ḥażreti daḫı geldi ümmetine taʿlīm (9) eyledi. Geldiler Dārü'l-Erḳamda bular ʿibādet ėtdiler. Ḳalanın daḫı dėrsevüz söz uzar ve imden gėrü (10) Mislümānlıḳ artdı. Günden güne Ḳur'ān āyet āyet sūre sūre inerdi. Cebrā'il gelür giderdi. (11) Ḫalḳ bölük bölük īmāna gelürdi ve İslām artardı. Maḳṣūd bunları dėdügimüzden bu meşāyiḫler (12) mürīdlerini ḫalvete bıraġup çille çıḳarduḳları sünnet idügin ve Resūl daḫı Ḥirā ṭaġında çilleye girüp ḫalvete (13) oturduġın bildürmekdür kim bu ḫalḳ daḫı bu meşāyiḫlerüŋ böyle ėtdüklerin bidʿate ḥaml ėtmeyeler ve hem (14) bileler kim: Ḫalvete oturmaḳ ve erbaʿīn çıḳarmaḳ görüklü sünnetlerindendür ve Cebrā'ilüŋ daḫı (15) Resūl ḥażretine

---

Raḥimehullâh- der ki: اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ *İḳra' bi'smi Rabbike tâ* مَا لَمْ يَعْلَمْ *Mā lem yaʿlem âyetine degin vaḥyden evvel nâzil oldı ve* اقْرَأْ *İḳra' maʿnâsı muheyyâ ol vaḥy içün ve Ḳur'ânı tilâvet etmek içündür.* T. Oḳu kendü Rabbin adının bereketiylé ki yaradıcıdır. Yaratdı âdemîyi ṭonmuş olan ḳan parçalarından. Oḳu ve senin Rabbin ziyâde çoḳ büyükdür, ʿilmi ögretdi ḳalem vâsıṭasıyla. Ögretdi âdemîye bilmedigi şeyi. *F. *Cebrâ'î-l ʿAleyhiʿs-selâm- işbu beş âyeti vaḥyden evvel getürmiş idi ve ol Ḥażret aṣlā ne yazı yazmış ve ne oḳumuş idi. Allâhu -Sübḥânehû- buyurdu ki: Ḳalem vâsıṭasıyla Allâhu -Sübḥânehû- ʿilm verür ve ḳalemsiz ögretmege hem ḳādirdir.* 30. cüz, Sûretü'l-ʿAlaḳ, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KTC. 4-220, *Cumhûr-ı ʿulemâ bunun üzre derler ki: Evvel inen şey Ḳur'ânu ʿaẓîmü'ş-şân'dan bu sûre-i mübârekeden beş âyetdir.* اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ Perverdigârının adıyla istiʿânet edüp Ḳur'ân'ı oḳu. الَّذِي خَلَقَ Şol Perverdigâr'ına ḳamu eşyâyı ʿademden vücûda getirdi. خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ Âdem oğlunu bir uyuşmuş ḳandan yaratdı. اقْرَأْ *Mübâlaġa içün mükerrer oldı.* وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ Ve kerem ṣıfatında her kerîmden ziyâde keremlü olan Perverdigârın الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ Şol Perverdigâr ki ḳalemle yazmaġı ögretdi. Tā ki ʿulûm anınla muḳayyed ola ve tâ ki uzaḳ nesne onunla biline. عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ Âdem oğluna bilmedügi nesneyi bildirdi, vücûdunda ḳuvvâyı ḫalḳ etmekle ve naṣîb-i delâ'il ile ve inzâl-i âyâtla. Pes sana yâ Muḥammed Ḳur'ân'ı ögretdirir ve eger sen oḳumuş degilsen. 30. cüz, Sûretü'l-ʿAlaḳ, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. TZA. 2-450, Yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı kan pıhtısından yarattı. Oku. Kalemle öğreten, insana bilmediği şeyleri öğreten Rabbin keremde erişilmeyecek bir mertebededir. Alâk Sûresi, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KKTA. 598, Yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı kan pıhtısından yarattı. Oku. Rabbin nihayetsiz kerem sahibidir ki O, kalemle *(yazı yazmayı)* öğretendir. Alak Sûresi, 1,2,3,4 ve 5. âyetler. KHMK. 3-432)

ta'lîm édüp ve Resûle delîl olup bunca maḳāmāt-ı seyr étdürdüginden aŋlayalar kim (16) ṭālibe el-bette bir mürşid-i kāmil gerek imiş. Mürşidsüz Ḥaḳ yolı başarılmaz-imiş - Va'llāhu a'lem.- İmdi (17) éy 'azîz! Çün-ki ḫalveti ve ḫalvetüŋ şarṭlarını ve ẕikru'llāhı ve ẕikru'llāhuŋ şarṭlarını bildüŋ ve şol yuḳaruda (263b-1) ẕikr olunan gibi ẕikru'llāha meşġūl olup ḫalvete oturduŋ ve ol ḫalvetüŋ şarṭlarını yérine getürdüŋ (2) ve gökcek teveccüh-ile ḫalvet içinde Lā ilāhe illa'llāh démege meşġūl olduŋ. İmden gérü gerekdür kim (3) vāḳı'aŋı ve düşüŋi ve ḥālüŋi oŋat vech-ile aŋlayasın ve vaḳtüŋi oŋat vech-ile ri'āyet édesin. (4) Zîrā vaḳt olur maḳṣūd ḳalb-ile müşāhede olur. Nite-ki 'Ömer ḥażreti -Raḍiya'llāhu 'anhu-ya vāḳi' oldı: (5) رَأَى رَبِّي قَلْبِي Ra'eye Rabbî ḳalbî[790] dédi. Eger eydilürse kim: Müşāhede bir nev' üzerine mi olur yoḳsa her ṭālibe (6) isti'dādı deŋlü mi olur? Belî. Müşāhede mütefāvit[791]dür. Her ṭālibe ḳalbinüŋ inşirāḥı deŋli müşāhede (7) olur. Meselā vaḳtî-ki göŋül gözinden ẕikru'llāh ile ḥicāb götürile ḥaḳîḳat-i Ḥaḳ rūḥa yétişe (8) mütecellî ola. Ol vaḳt rūḥ fānî olur. İnsān varlıġınuŋ ḥaḳîḳatinden hîç nesne ḳalmaz. Ol (9) vaḳtin naẓāre-i Ḥaḳḳa Ḥaḳḳdan ġayri kimse érmez. Bir nev' müşāhede budur kim çün-ki göŋül āyînesi ṣāfî (10) ola ẕikru'llāh ile nūr-ı Ḥaḳ anda mütecellî olur. Ṭālib göŋül gözinüŋ baṣîreti nūrı-y-le müşāhede-i (11) ma'rifet-i Bārî ḥāṣıl éder. Pes çün-ki ṭālib kendü göŋlinde müşāhede étdi ammā orada degül idi. (12) Zîrā Ḥaḳ mekāndan cihetden münezzehdür. Ger-çi liḳā'-i maḥbūb göŋül āyînesinde mün'akis olur āyînede (13) görinür. Ammā āyînede degüldür ṭaşradadur ve bu söz ehline āşikāredür. Pes ṭālib olup (14) ehl-i ẕikr olan ehl-i ḫalvet olan kimseler gey ḥāżır olup ve gey ṣādıḳ olmaḳ gerekdür kim (15) vāḳı'asını ḥālini ve uyḳusını teveccühüni gözetmek gerekdür. Vaḳt olur ṭālibe bunuŋ gibi müşāhedeler (16) olur ve vaḳt olur cem' olmaḳ olur ve fānî olmaḳ olur ve bāḳî olmaḳ olur ve bunları (17) ḳarşu şeyḫe 'arż étmek gerekdür ve şeyḫüŋ ṣūretinden teveccühin ırmamaḳ gerekdür. Zîrā kim (264a-1) şeyḫüŋ sūretine şeyṭān mütemessil olmaz. Anuŋ içün kim bu şeyḫler uymışlardur Resūl ḥażretine -'Aleyhi'ṣ-ṣalātü (2) ve's-selām-a ẓāhirleri-y-le ve bāṭınları-y-le ve sırları-y-le 'alāniyyeleri-y-le. Ya'nî tamām ittibā' étmişler ve irşād taḫtına (3) oturmışlardur Ḥaḳḳuŋ destūrı-y-le ve Resūlüŋ destūrı-y-le ve şeyḫ-i

---

790 Kalbim Rabbimi gördü.

791 mütefâvit متفاوت Ar. birbirine muhtelif ve ġayri münâsib olan. Terc. 2-257

kāmilüŋ icāzeti-y-le. Pes şeyṭān Resūl (4) ṣūretine mütemeṣṣil olup görinmedügi gibi Resūle uyan şeyḫ ṣūretine mütemeṣṣil olup görünmez. (5) Nite-kim Resūl -Efḍalü'ṣ-ṣalāvāt ve ekmelü't-taḥiyyāt-[792] buyurur: مَنْ رَاٰنِي فَقَدْ رَاٰنِي فَاِنَّ ٱلشَّيْطَانَ لَايَتَمَثَّلُ فِي وَلَابِصُورَةِ ٱلشَّيْخِ تَابِعًا لِلنَّبِيِّ عَلَيْهِ ٱلسَّلَامْ Men re'ānīfe-ḳad rā'nī fe-inne'ş-şeyṭāne lā yetemeṣṣelü (6) fī ve lā bi-ṣūreti'ş-şeyḫi iẕā kāne'ş-şeyḫu tābiʿan li'n-nebiyyi ʿAleyhi's-selām.[793] Pes Resūl ḥażretinüŋ ṣūretinde (7) ve-yā Resūle uyan şeyḫler ṣūretine daḫı girüp görinmez. Ammā ekṣer ṣūretlere temeṣṣül ėder ve ṭālibe kendüyi (8) gösterür ve nūrını gösterür. Anuŋ daḫı nūrınuŋ rengi olur ve ʿalāmeti olur. Baʿżı vaḳt nūrı ḳızıl (9) ve ṣaru görinür ve şol ṭālib kim gerçek irādeti ve gerçek teveccühi var. Şeyṭān anuŋ naẓarına gelicek şol (10) ṣuya düşmiş ṭoz gibi erir gider ve-yā şol güneş görmiş ḳar gibi ve-yā oda girmiş ḳurşun (11) gibi durduġı yėrde hem-ān maḥv olur ṭālibüŋ naẓarına gelicek. İşitmedüŋ mi Aṣḥābu Kehfüŋ itini? Yėtmiş biŋ (12) şeyṭān çerisini bir kerret huv! dėmeg-ile helāk eyledi. Birisi ol maġaranuŋ yöresine gelimedi iġvā ėdelerdi. (13) Pes ṭālib-i Ḥaḳ olan kişi yaḫşı irādet-ile rāst teveccüh-ile oturup ẕikru'llāha meşġūl olmaḳ gerekdür. Keşfe (14) kerāmete muḳayyed olmamaḳ gerekdür. Dürişmek cehd ėtmek gerekdür. Tā şuŋa dek kim levnsüz renksüz (15) keyfiyyetsüz nūrlar ḥāṣıl ola ve dürlü dürlü tecellīler ḥāṣıl ola ve beşeriyyeti zā'il ola ve andan beşeriyeti (16) bi'l-küllī fānī ola. Zīrā izālet-i beşeriyyet vardur ve fenā'-i beşeriyyet vardur ve maḥv vardur ve maḥvdan (17) maḥv olmaḳ vardur. Yaʿnī maḥv-ı ṣıfāt-ı zemīme vardur ve iṣbāt-ı ṣıfāt-ı ḥamīde vardur ve maḥv-ı āṣār-ı beşeriyyet vardur (264b-1) ve iṣbāt-ı ṣıfāt-ı vaḥdāniyyet vardur. Pes maḥvdan maḥv dėmek budur. Hem-çün-ān gine fenā var ve fenādan (2) fenā var. Fenā fenā-yı ṣūrīdür ve fenādan fenā fenā-yı ṣıfatdur yaʿnī beşeriyyetdür. Ėy ʿazīz! Bunda söz (3) çoḳdur söylersevüz söz uzar. Maḳṣūda gelelüm. Pes ṭālib saʿy-ile cehd-ile şuŋa dek vara kim (4) tecellī'-i ḳahr ve tecellī'-i luṭf ḥāṣıl ola ve kendü vücūd-ı mecāzīsinden bi'l-küllī fānī ola ve vücūd-ı ḥaḳīḳī-y-le (5) mevcūd ola. Yaʿnī Ḥaḳ -Taʿālā- ol ẕākir ḳulına tecellī eyleye celāl-i ṣıfat-ile ve tecellī'-i celāl-ṣıfatı sebebi-y-le (6) ol ẕākirüŋ benligi ḥicābı bir uġurdan götürile ve andan daḫı Ḥaḳ -

---

792 En faziletli dualar ve en kâmil selâmlar onun üzerine olsun.

793 Kim ki beni gördü elbette beni görmüş demektir ve şüphe yok ki şeytan, benim suretime giremez ve şeyhin suretinde de görünemez. Şayet şeyh, nebî -ʿAleyhi's-selâm-a tabi ise onun suretine de giremez.

Taʿālā-nuŋ cemāli ṣıfātınuŋ tecellīsi (7) ẓāhir ola. Ol ẕākirüŋ fānī olmış vücūdunı bāḳī eyleye. Pes imden gėrü ol ẕākire nelik (8) nitelik ḳalmaya. Nite-kim baʿżı ʿurefā dėmişlerdür: فاذا افناه عنه بصفت الجلال يبقيه بصفت الجلال فلم يبق له الاين وبقي في العين Fe-iẕā efnāhu ʿanhu bi-ṣıfati'l-celāli yübḳīhi bi-ṣıfati'l-celāli fe-lem (9) yebḳa lehü'l-eynü ve beḳā fi'l-ʿayni.[794] Pes bundan ötesinin ḫaberi bī-ḫaberlere dėnilmez. Dėnilse (10) daḫı fā'ide vėrmez bel-ki ziyān ėder. Beyt:

Müddeʿī ṣorma ki yoḳdur saŋa rü'yetden ḫaber (11)
Bī-ḫaberlere ḫaber dėnilse ėder bil żarar
Görmek isterseŋ ol sulṭānıŋ cemāl-i şemʿini
Var (12) enāniyyet sebālini[795] gözüŋden sil gider.[796]

Pes şol nesne kim görmelüdür anı işitmeg-ile olmaz ve ol (13) nesne kim dadmaludur ol gine dadmayınca olmaz. Görmege işitmek aŋa fā'ide vėrmez ve bu daḫı (14) görmelüdür işitmelü degül dadmaludur ṣormalu degül: من لم يذق لم يعرف Men lem yeẕuḳ lem yaʿrif. Dadmayan bilmez. Ammā (15) bu maḳām ger-çi-kim nihāyet görinür velīkin bidāyetdür. Bidāyet bilene hidāyetdür. Nihāyet bilene ḍalāletdür. (16) Pes sülūk şimdiden gėrüdür. Burada laṭīf su'āller cevāblar vardur ve şimdiden gėrü (17) olan seyrde sülūka سير مع الله seyrün maʿa'llāh[797] dėrler. Ammā maʿiyyet bu maḥalde ol maʿnīye olmaz ki Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ (265a-1) ḳul-ile vaḥdeti ola daḫı kes̱ret olmaya. Eyle degül bel-ki maʿnī bunda şöyle olur kim: Mes̱elā: Bir kişi bir (2) ḳaṭreyi bir baḥre bıraḳsa is̱neyniyyet ol baḥrüŋ vaḥdetinde müstaġraḳ olur. Bir vech-ile kim ittiḥād olmaz. (3) Ol is̱neyniyyete baḥrden ġayri kimse muṭṭaliʿ olmaz. Eger vaḥdet ola-y-dı orada is̱neyniyyet olmaya-y-idi. (4) Gine ʿālem-i beşeriyyete gelinmeye-y-idi. Pes bunda maʿiyyet ve ġaybiyyet bir dürlü aŋlanursa taḥḳīḳ bilsün kim (5) ġalaṭa düşdiler. Zīrā ẕākir bu maḳāmlara geldüginden ṣoŋra gine ʿālem-i beşeriyyete gelse gerekdür. İrşād (6) taḫtına otırup ḫalḳa irşād ėtse gerekdür. Ammā söz andadur kim şimdiden

---

794 O, celâl sıfatıyla fena olduğunda celâl sıfatıyla bakî kalır ve hiç bir yerde kalmaz (yalnızca) gözde bakî kalır.

795 Bu kelime "perde" ve "katarakt" anlamına gelen "sebel" olmalıdır. Çünkü kaynaklarda "sebāl" şeklinde bir kelimeye rastlayamadık. Sözlük bölümündeki "sebel" maddesine bakınız.

796 Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

797 Allah ile seyr etmek.

gerü ṭālib nefsine (7) siyāset ėtmekden müstaġnī olur mı yoḳsa olmaz mı? Ya'nī artuḳ oruclar ṭutmaḳdan ve artuḳ (8) namāzlar ḳılmaḳdan ve ziyāde ḥaclar ėtmekden fāriġ olur mı yoḫsa olmaz mı? Olmaẓ. Nefsine gine (9) siyāset gerekdür. Ziyāde oruclar ve namāzlar ve ḥaclar ėtmekden iḥtiyāc kesilmez ve ol iḥtiyācum (10) kesildi ṣanup kendüyi ḳapup ḳoyu vėrüp nefsānī lezzetlere meşġūl olanlar yaŋıldılar. Anuŋ-içün (11) mücerred farż işlemege ḳanā'at ėtdiler ve şol ziyāde cāriyeler ve ziyāde yėmekler tena''umlar ėdenler ger-çi-kim (12) gine maḥcūb olmazlar. Ve-līkin durıġurlar ayruḳ daḫı seyr-i sülūk ėdemezler. Pes seyr-i sülūka (13) gine mücāhede gerekdür ki günden güne teraḳḳī olmaġa ol Ḥażrete mülāzemet gerekdür. Nite-ki ol Ḥażretde (14) muḳarreb olanlardan birisine ḫiṭāb-ı 'izzet yėtişmiş kim: أنَا بُدَّكَ اللاَّزِمُ فَالْزَمْ بُدَّكَ Ene büddeke'l-lāzımu fe'lzem büddeke.[798] Ya'nī: Senüŋ (15) ġāyet gereklüŋ benem baŋa mülāzemet eyle dėmek olur. Eyle olsa buralara gelüp gine 'ālem-i beşeriyyete (16) gelen kişiler el-bette çoḳ çoḳ oruclar ve çoḳ namāzlar ve güci yėterse ḥaclar ėtmek gerekdür. İşitmedüŋ mi (17) ol iki cihān faḫri Muḥammed-i Muṣṭafā -Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem- ṭoḳuz günde bir kerret yėrdi. Vaḳt olurdı (265b-1) ve bu ḫod meşhūrdur kim cemī'-i 'ömrinde nefsini arpa etmegine ṭoyurmadı ve gėcelerde dāyim uyumamaḳ (2) anuŋ işi idi. Ayaġın durup ėrtelere dek 'ibādet ėtmekden ayaġın ṭurmaḳdan mübārek (3) ayaḳları şişerdi. Ėrtelere degin 'ibādet ėderdi. وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ Ve mine'l-leyli (4) fe-tehecced bihī nāfileten leke[799] āyeti anuŋ ḥaḳḳında gelmişdi bu deŋlü cehdi var-iken. Eyle olsa fāriġ olmaġa kimseye mecāl yoḳdur ve (5) Şeyḫ 'Abdu'llāhi Tüsteri dėrlerdi bir şeyḫ-i kāmil var-idi -Raḥmetu'llāhi 'aleyhi.- Ol ṭāliblıġı ḥālinde (6) yedi günde bir kerret yėrdi ve ṣoŋra mertebesi yücelüp şeyḫ olıcaḳ bir ayda bir kerret yėr oldı. (7) Eydürdi-kim: Ḳaçan yėsem ża'īf olurın ve ḳaçan acıḳsam ḳuvvetlenürin dėrdi. Ya'nī ḳaçan yėsem seyrüm (8) ża'īf olur ve ḳaçan acıḳsam seyrüm ḳavī olur dėmek olur. Yėmekden murād ṭoymaḳdur. Vaḳt olurdı-ki (9) Şeyḫ

---

[798] Sana en çok gerekli olan benim, yanımdan hiç ayrılma.

[799] Gecenin bir kısmında uyanıp namaz kıl... Kur'ân, XVII. İsrâ Sûresi, 79. âyet. KKM. 331. (Dakı gecenin bir nicesin uyanuk ol anda *ya'nî namaz kıl...* (17) Sûratü'l-İsrâ, 79. âyet. SKT. 225, Ve gecenin ba'żısında uyanuḳ ol, Ḳur'ân ile gece ḳalḳmaḳ... 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 79. âyet. KTC. 2-232, وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ Ve gecenin bir miḳdârını namâz içün ḳalḳup içinde uyḳuyu terk et. 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ, 79. âyet. TZA. Ī-443, Gecenin bir kısmında da uyanıp gece namazı kıl... İsrâ sûresi, 79. âyet. KKTA. 291, Gecenin bir kısmında da uyanıp onunla *(Kur'ân ile)* gece namazı kıl.... İsrâ sûresi, 79. âyet. KHMK. 2-521)

ᶜAbdu'llāhi Tüsteri altmış gün olurdı bir kerret ḳarnın ṭoyurmazdı ve Şeyḫ Muḥammed-i Ḫafīf dėrlerdi (10) bir şeyḫ daḫı vardı -Raḥmetu'llāhi ᶜaleyh- her yılda dört kerret ḫalvete girürdi oturụrdı. Tamām ḳırḳar (11) gün her bir ḫalvetinde bir kerret yėmecik yėrdi ve hergiz eyegüsin yėre ḳomazdı. Bir gėce ġāyet yorġunlıḳ (12) vāḳiᶜ oldı. Bir-ez vaḳt kendüyi diŋlendürmek içün arḳası üzerine yatdı. Hem-ān sāᶜat (13) gördi-kim ol iki cihānuŋ faḫri ve cemīᶜ-i peyġam-berlerüŋ sulṭānı Muḥammed-i Muṣṭafā -ᶜAleyhi's-selām- ayaġı (14) ucında öri ṭurur. Eydür: Yā Şeyḫ Muḥammed-i Ḫafīf! Ne yatursın? Bu ṭarīḳ-i Ḥaḳdan yüzüŋi çevürdüŋ mi? (15) Ḥaḳḳuŋ ᶜizzeti-y-çün bu ṭarīḳ-i Ḥaḳdan yüzin çevirüp nefse ġıdāsın vėrene Ḥaḳ -Taᶜālā- bir ᶜaẕāb (16) eyleye kim hīç bir Yehūdiye ve bir kāfire ve hīç bir millete ėtmeye dėr. Şeyḫ Muḥammed-i Ḫafīf tiz ṭurı geldi. (17) Āb-dest aldı ḫalvetine girdi. Ḳırḳ çilleyi biri biri ardınca oturdı çıḳmadı. Yaᶜnī ḳırḳ kez (266a-1) ḳırḳ gün ḫalvetde oturdı. Bir laḥẓa nefsini diŋlendürmedi. Āḫir ḳırḳda çille-ḫāne içinde cān (2) vėrdi. Beyt:

Bu yolda cān vėrendür gey bahādur
Ki ol ᶜāşıḳa dīẕār ḳan bahādur[800]

(3) ᶜAzīz! Çün-ki ṭālib maṭlūba yėtişdi ḳul sulṭāna ulaşdı. Kişi ᶜamelini iḫlāṣa getürdi. Ṭālib (4) vücūd-u mecāzīsinden ḳurtuldı ve vücūd-u ḥaḳīḳī-y-le mevcūd oldı. Ṭāliblıḳ mürīdlik maḳāmından ḳurtuldı (5) murādlıḳ maṭlūblıḳ maḳāmına ėrişdi. Pes iş şimdiden gėrüdür ḳorḳu şimdiden gėrüdür. اَلْمُخْلِصُونَ عَلَى خَطَرٍ عَظِيمٍ El-muḫlişūne (6) ᶜalā ḫaṭarin ᶜaẓīmin[801]dür. Su'āl. Bu mertebeye yėtişen ṭālibüŋ teveccühi şeyḫden kesilür mi yoḳsa teveccühüni gine (7) şeyḫine ėder mi? Cevāb. Eger şeyḫüŋ maḳāmı ᶜālī-y-ise ednā aᶜlāya teveccüh ėder. Hem aᶜlādan (8) ednāya fā'ide nüzūl ėder. Yaᶜnī feyżi fā'iż olur. Ammā eger mertebede şeyḫine varup yėtişdi-y-se (9) teveccühini şeyḫine ėtmez. Bel-ki teveccühüni Ḥaḳḳa ėder eger feyż-i İlāhī almaġa ḳādir olı bilürse. Zīrā bu (10) ṭālibüŋ iḥtiyācı şeyḫden kesilmek Allāhı kāmil sevmeg-ile olur ve Allāhı kāmil sevmek daḫı kendüde (11) maḥbūb tecellī ėtmeg-ile olur ve maḳṣūd ki maḳṣūd-u muṭlaḳdur. Tecellī ėtmek kendünüŋ kendüligi bi'l-küllī (12) kendüden fānī olmaġ-ile olur. Pes bunlar hep ḥāṣıl oldı-y-sa şeyḫden iḥtiyāc kesilür. Teveccüh (13) daḫı Ḥaḳḳa

---

800 Vezni: Mefāᶜīlün / mefāᶜīlün / faᶜūlün

801 Muhlisler, büyük tehlikededirler.

ṭoğrılur. Ammā bunda bir söz daḫı vardur. Söz oldur kim: Kişinüŋ kendüligi kendüden fānī (14) olmaz Ḥaḳ anda tecellī ėtmeyince ve Ḥaḳ daḫı tecellī ėtmez kendüligi kendüden fānī olmayınca dėdüḳ. (15) ᶜAceb sözdür. İbn-i Fārūḍ[802] da ḳaṣīde-i tā'iyyesinde dėmişdür kim beyt:

وَلَمْ تَهْوِنِي مَالَمْ تَكُنْ فِيَّ فَانِيًا ، وَلَمْ تَفْنَ مَالاَ تَجَلَّى فِيكَ صُورَتِي

Ve lem tehvini mā lem (16) tekün fiyye fāniyyen

Ve lem tefne mā lā tecellā fīke ṣūretī

Bu sözüŋ maᶜnīsi budur kim yaᶜnī dėmek olur kim: (17) Sevmedüŋ sen benüm ẕātümi bende fānī olmayınca ve fānī daḫı olmazsın ṣūretüm tecellī ėtmeyince. (266b-1) Yaᶜnī benüm celālüm ṣıfat-ı tecellīsi seni fānī ėtmeyince ve cemālüm ṣıfat-ı tecellīsi seni gine bāḳī (2) ėtmeyince sen beni sever degülsün dėmek olur. Pes böyle olmayınca fānīnüŋ bāḳīyi sevmege (3) ne mecāli var ve-yā ḥādiṣüŋ ḳadīmi bulmağa ne ḳudreti var. Pes ḳadīm ḳadīmi sever. Kāmil sevmek (4) oldur kim bāḳī bāḳīyi müşāhede ėder. Şeyḫ Caᶜfer-i Ṣādıḳ: عَرَفْتُ رَبِّي بِرَبِّي ᶜAreftü Rabbī bi-Rabbī[803] dėdügi hem-ān (5) böyledür. Fe'fhem. Sözi uzatduḳ. ᶜĀrife bir söz yėter. İmden gėrü kitābı tamām ėdelüm. (6) Çün-ki Allāhı kāmil sevmek ve Allāhdan ġayriden uṣanmaḳ ḥāṣıl oldı nefis kemāle yėtişdi. (7) Dėdügümden bu aŋlanmasun kim bundan öte ṭālibe mertebe olmaya. Eyle degül bel-ki bu ibtidādur henūz (8) bundan öte mertebeye nihāyet yoḳdur. Ammā imden gėrü şeyḫüŋ ḥüsn-i rıżāsı-y-le ve Ḥaḳḳuŋ emri-y-le (9) ve Resūlüŋ destūrı-y-le varup bir köşede otırup şeyḫüŋ nefsin bekleyüp ṭāliblerüŋ terbiyetine (10) meşġūl olmaḳ gerekdür. Şol pīrinden gördügi gibi başlayup arḳun arḳun ṭālibleri yola (11) çekmek gerekdür -Va'llāhu aᶜlem.-

دَرْ بَيَانْ نَصِيحَتْ

Der Beyān-ı Naṣīḥat

(12) Bilgil imdi ėy ᶜazīz! Çün-ki mürşid ḳatında meşġūl olduŋ Ḥaḳ -Taᶜālā- kereminden luṭfinden (13) seni ḳabūl eyledi ve bu mertebeleri saŋa iḥsān eyledi ḥicāb gözüŋden

---

802 Öteki nüshalarda İbn-i Fāriḍ şeklindedir.

803 Rabbimi Rabbimde bildim.

götürdi. Her ḳancaru (14) baḳarsaŋ gözüŋe dost görinür oldı. Hemīşe ḫod yād idüŋ ve benlik ḥicābı altında (15) ḳalmışduŋ. Şimdi yādlıḳ bilişlige döndi. Ḥicāb ortadan götürildi. İkilik gitdi birlik (16) oldı. İmden ġerü saŋa dost ṭarafından dürlü dürlü iḥsānlar yėtişse gerekdür ve dürlü (17) dürlü tecellīler olsa gerekdür ve her ġecelerüŋ ḳadr ve her günlerüŋ bayramdur ve her yėr saŋa Kaʿbe (267a-1) ve mescid-i Ḳudsdür. Zīrā şimdiden ġerü senüŋ yıldızuŋ saʿādet burcından doġar ve saʿādet (2) devrini devrān ėder ve saʿādet burcından seyrān ėder. Ammā sen daḫı gerekdür kim buŋa maġrūr (3) olmayasın şöyle taṣavvur ėtmeyesin kim: Hem-ān işüm bitdi ve sülūkum tamām oldı. Bundan öte (4) daḫı mertebe yoḳdur. Ṣanmayasın kim eyle degül. Pes bundan öte mertebeye nihāyet yoḳdur. Daḫı şunı (5) şöyle taḥḳīḳ bilgil kim: Bir ṭālibüŋ yüz yıl ʿömri olsa bu yüz yıl ʿömrini tamām sülūk ile geçürse (6) yüce yüce mertebelere ėrişse kim şimdiye degin bu maḳāma hīç bir velī yėtişmemişdür dėse taḥḳīḳ (7) şöyle bilsün kim: Sülūka ḳadem daḫı şimdi basdı ve biŋ yıl daḫı ʿömri olup sülūk ėderse (8) bir nebīnüŋ ḳademi basduġı yėre anuŋ başı ėrişmez. Pes çün ḥāl böyledür ġėce gündüz (9) çalışmaḳ gerek cidd ü cehdi ḳomamaḳ gerekdür. Günden güne teraḳḳīde olmaḳ gerekdür. Resūl (10) ḥażretinüŋ -Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem-dāyim şu ḥadīsini fikr ėtmek gerekdür buyurdı: مَنِ اسْتَوَى يَوْمَيْنِ فَهُوَ مَغْبُونٌ Meni'stevā (11) yevmeyni fe-hüve maġbūnun dėdi. Yaʿnī: Her kimüŋ ki iki güni ber-ā-ber olsa maġbūndur. Yaʿnī (12) dėmek olur kim: Her kimüŋ kim günden güne Ḥaḳ -Taʿālā-y-ile ḳurbı ziyāde olmaz-ise ol maġbūndur. (13) Yaʿnī bir kimse bu gün ḳaṭʿ ėtdügi menzilden daḫı yüce menzili ḳaṭ ėtmese ol maġbūndur. (14) Yaʿnī bu gün ḳaṭʿ ėtdügi menzilde ḳalsa ol maġbūndur dėmek olur. Pes günden güne (15) teraḳḳī gerekdür saʿy gerekdür. Su'āl eydürler kim: Yā evliyānuŋ ḳorḳusı gider[804] dėrler. Nite-kim (16) Ḥaḳ -Taʿālā- Ḳur'ānda buyurur: اَلَا اِنَّ اَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَاخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ Elā inne evliyā'a'llāhi lā ḫavfün ʿaleyhim ve lā hüm yaḫzenūne[805] dėr. (17) Yā bu giden ḳorḳu ne ḳorḳudur?

---

804 mi?

805 Bilin, haberdar olun ki şüphe yok ki Allah dostlarına ne korku vardır, ne de mahzun olur onlar. Kur'ân, X. Yunus Sûresi, 62. âyet. KKM. 244. (İy bayık Tanrı dostları, korku yokdur anlarun üzere, ne dağı anlar kayuralar *yaʿnî âhıratda.* (10) Sûratu Yûnus, 62. âyet. SKT. 161, Ḫaberdâr ol, elbette Allâh'ın dostları hîç ḳorḳu yoḳdur anlar üzerine ve degildir anlar ʿamelciler. 11. cüz, Sûretü Yûnus, 62. âyet. KTC. 2-128, اَلَا اِنَّ اَوْلِيَاءَ اللّٰهِ Bilin kim ʿale't-taḥḳīḳ Ḫudâ'nın dostları. لَاخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ Ne üzerlerine ḳorḳu var ve ne kendüler ġâmnâk olurlar. 11. cüz, Sûretü Yûnus, 62. âyet. TZA. 1-335, Haberiniz olsun ki Allah'ın velileri için asla korku yokdur. Onlar mahzun da olmazlar. Yûnus Sûresi, 62. âyet. KKTA. 217, Haberiniz olsun ki Allah'ın veli *(kul)* ları için hiç bir korku yokdur. Onlar mahzun da olalacaḳ değillerdir.

Cevāb. Belī! Evliyādan ḳorḳu gider. Şol ḳorḳu gider kim (267b-1) evliyādan ya‘nī evliyānuŋ göŋliŋden ḳorḳu kim ol dünyānuŋ ve dünyāda ne var-ise anuŋ ḳorḳusıdur (2) ve daḫı cennete girmemek ḳorḳusıdur. Pes bu ḳorḳulardur evliyādan giden. Ammā Ḥaḳ -Ta‘ālā- (3) ḳorḳusıdur evliyānuŋ göŋlinde ḳalan ḫalḳuŋ ḳorḳusından ziyādedür. Ne ḳadar ki ma‘rifet ve ḳurb (4) ziyāde ola ḫavf ve ḫaşyet daḫı ziyāde olur. Nite-kim Ḥażret-i Resūl -Ṣalla'llāhu ta‘ālā ‘aleyhi ve sellem- buyurur: (5) انّى لا عَلَمهم بالله واَشَدُّهم خشية İnnī lā ‘alemehüm bi'llāhi ve eşeddühüm ḫaşyeten.[806] Pes bu ḥadīşde Resūl ḥażreti kendünüŋ ḳorḳusı (6) ziyāde idügin bildürür. Her kim Taŋrıdan ḳorḳmasa ol ziyānkār olur. Eyle olsa evliyāda (7) ḳorḳu ol imiş kim ‘aẕāb-ı bu‘d-ile mu‘aẕẕeb olmaḳdan ḳorḳarlar imiş. Ya‘nī Ḥaḳḳuŋ dīẕārından (8) ıraḳ olmaḳlıġ-ile dėmekdür. Bir gün Sulṭānü'l-‘ārifīn Şeyḫ Bā-Yezīd-i Besṭāmī -Raḥmetu'llāhi ‘aleyh- bir (9) mürīdi-y-le seyyāḥlıḳ ėdüp giderlerdi. Bā-Yezīd oruc ṭutardı. Bir dereye uġradılar kim ol (10) dere ṭopṭolu yılan idi. Degme yılanlar var-idi kim birisini bir kişi ancaḳ atlar-idi. Aḫ-şām olınca (11) yılanları atlayı atlayı gitdiler. Aḫ-şām olıcaḳ şeyḫ seccādesini şöyle yılanlar üzerine bıraḳdı (12) daḫı namāz ḳıldı. ‘Ādeti-y-di aḫ-şām namāzın ḳılduġı yėrde ṣabāḥa degin otururdı iḥyā ėderdi (13) ve ėrte namāzın ve işrāḳ namāzın ḳılmayınca ol aradan ṭurı gelüp gitmezdi. Gine ol arada (14) daḫı bayaġı ‘ādeti üzerine ṣabāḥa degin namāz ḳıldı iḥyā eyledi. Ol mürīd ṣabāḥa degin n'eyleyesin (15) bilmedi. Ḳorḳusından hīç rāḥat olmadı bī-ḥużūr oldı ḳorḳudan yılan ṣoḳa dėyü. Ammā (16) şeyḫüŋ hīç derdi olmadı. Çün ṣabāḥ oldı şeyḫ gine hemīşegī ‘ādeti üzerine aḫ-şām (17) āb-desti-y-le ėrte namāzın ve işrāḳ namāzın ḳıldı. Çün namāzdan fāriġ oldı ḫoş gine bayaġı gibi (268a-1) virdin oḳudı. Ḳalḳdı gine yolına gitdi. Dervīş şeyḫüŋ seccādesini ḳaldurdı gördi-ki şeyḫüŋ (2) seccādesi altında bir büyük ef‘ī yılan yaturmış. Dervīş yılanı gördi ḳorḳusından ‘aḳlı gitdi. (3) Eydür: Yā şeyḫ! Baḳ iş-bu yılana nice rāḥat olduŋuz. Bu gėce ben ḳorḳumdan öli yazdım dėr. Şeyḫ (4) eydür: Ol Allāh ḥaḳḳı-y-çün kim dünyāda ve āḫiretde andan özge maḳṣūdum yoḳdur. Bu gėceki ḥużūr-ı (5) ṣafā[807]yı daḫı sefere çıḳalı bulımadum dėdi. İmdi ėy ‘azīz! Evliyā Ḥaḳdan özgeyi bilmez. Dünyāda (6) andan ayruġa ḳalmaz ḳorḳu Ḥaḳdan-durur bunlara. Hem-ān

---

Yūnus Sūresi, 62. āyet. KHMK. 2-24)

806 Şüphe yok ki onlar, benim bildiklerimi bilselerdi daha şiddetli korkarlardı.

807 "ḥużūr u ṣafā" yerine

kimseden ḳorḳu hīç bular bulmaz. Pes bunlar (7) Allāhdan ḳorḳduḳları-y-çündür ki dün gün ‘ibādet ṭā‘at ve mücāhede üzerine olurlar. N’eylesünler (8) insānı Ḥaḳ -Ta‘ālā- sa‘y içün yaratdı. Nite-ki buyurdı Ḳur’ānda: وَاَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰى Ve en leyse li’l-insāni illā mā se‘ā[808] (9) İmdi ėy ‘azīz! Zinhār ve zinhār sen de gėce ve gündüz sa‘y üzerine olmaḳ gereksin. Ben ehl-i kerāmetin (10) ve ehl-i taṣarruf oldum dėyüp kimini öldüreyim kimisini yėtüreyim ve kimini şöyle ėdeyim ve kimini böyle ėdeyim (11) dėmeyesin ve bizden ilerü gidenler her birisi bunca anca kerāmetler ẓāhir ėtmişler şöhret kesb ėtmişler. (12) Kendüler gitmiş bu ‘ālemden söylenü adları ḳalmış. Ben daḫı bu ḫalḳ içinde bir iş işleye-kim baŋa (13) daḫı bu ḫalḳ uysunlar dėmeyesin ve-yā oğul ḳız yā eş dost ḫāṭırı-y-çün ve-yā dünyāya meyl (14) ėdüben bir iş ve-yā taṣarrufcuḳ ėdeyim ṣanmayasın kim mertebenden düşersin Bel‘am gibi (15) Berṣayṣā gibi merdūd olursın. Ayruḳ gine ṭurmaḳ olmaz. Maḥrūm-ı ebedī ḳalursın. Maḥcūblardan (16) olursın -Ne‘ūẕü bi’llāhi.- Pes bu yolda kendü iḫtiyārı-y-le iş işlemek merdūdlığa sebebdür. (17) Ammā senüŋ ḫaberüŋ yoġ-iken saŋa kerāmet olsun dėyü Ḥaḳ -Ta‘ālā- ṭarafından olursa (268b-1) ol iş Allāhıŋdur. Bir velī kendü iḫtiyārı-y-le kerāmet ẓāhir ėtse ebedī merdūd olur. Şeyḫ (2) Ebū ᶜAliyyi Daḳḳāḳ -Raḥmetu’llāhi ‘aleyh-: كَمَا فَرَضَ اللّٰهُ عَلَى الْاَنْبِيَاءِ اِظْهَارُ الْمُعْجِزَاتِ وَفَرَضَ عَلَى الْاَوْلِيَاءِ كِتْمَانَ الْكَرَامَاتِ Ke-mā faraża’llāhu ‘ale’l-enbiyā’i iẓhārü’l-mu‘cizāti ve faraża (3) ‘ale’l-evliyā’i kitmāni’l-kerāmāti. Ya‘nī dėmek olur kim: Şol enbiyālara mu‘cizāt iẓhār ėtmegi (4) farż ėtdügi gibi Allāhu -Ta‘ālā- evliyāya daḫı kerāmetin gizlemegi farż eyledi dėmek olur ve bu ḥadīs̱ (5) daḫı vardur kim: عُقُوبَةُ الْاَنْبِيَاءِ حَبْسُ الْوَحْيِ وَالْمُعْجِزَاتِ وَعُقُوبَةُ الْاَوْلِيَاءِ اِظْهَارُ الْكَرَامَاتِ ᶜUḳūbetü’l-enbiyā’i ḥabsü’l-vaḥyi ve’l-mu‘cizāti ve ‘uḳūbetü’l-evliyā’i iẓhārü’l-kerāmāti.[809] (6) Pes bundan bilindi kim kişi kendüyi bilmezler maḳāmına ḳoyup fāriġ olmaḳ ḫayrludur ve Ḥaḳ -Ta‘ālā- (7) ḥażretinde

---

808 Ve gerçekden de insan ancak çalıştıgını elde eder. Kur’ân, LIII. Necm Sûresi, 39. âyet. KKM. 2-628. (dakı kim << yokdur âdamınun, illâ ol kim işledi >> (53) Sûratü’n-Necm, 39. âyet. SKT 439. Şu ki erişmez insana meger ol şey ki işledi. 27. cüz. Sûretü ve’n-Necm, 39. âyet. KTC. 3-115. وَاَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰى Daḫı ‘ale’t-taḥḳīḳ iş budur ki âdem oğluna çalışdıgı nesneden özge bir şey olmaz. 27. cüz. Sûretü’n-Necm, 39. âyet. TZA 2-340, İnsân için kendi sa‘yinden *(çalışmasından, emeğinden)* başka bir şey yokdur. En-Necm Sûresi, 39. âyet. KKTA, 528, Hakikaten insan için kendi çalışdığından başkası yokdur. En-Necm Sûresi, 39. âyet. KHMK, 3-976)

809 Nebîlerin cezası vahyi ve mucizeleri haps edip göstermemelerinden, velîlerin cezası kerametlerini açıkça göstermelerindendir.

ziyāde mertebeye sebebdür. Taḥḳīḳ şöyle bilgil kim ḫavf-ı ḫātimet evliyādan gitmez. (8) Ḫātimesinden ḳorḳan kimseler dāyim yolın gözedürler dāyim nefsinüŋ başını mücāhede çeküci-y-le (9) döger taḳvā oyanını başından gidermez. Nefsini merkeb ėdinüp biner. Ḥaḳ yolına ṭurmadın çapar. (10) Ėy ʿazīz! Bu Taŋrı dostları ve Taŋrı ile biliş ʿāşıḳlar fīl bendi gibi olurlar. Nefslerinüŋ (11) başlarından mücāhede çengālini gidermezler ve nefsleri üzerine ḥavāle olup diledükleri yėre iledürler (12) güc-ile daḫı sürine bu ḳalan ḫalḳ gibi nefsleri anlaruŋ üzerine ḥavāle ola. Daḫı ārzū oyanını (13) başına ura daḫı diledügi yėre çeke ilede şerīʿate muḫālefetler ėtdüre ḥāşā ve kellā. Ger-çi baʿżı (14) meşāyiḫler dėmişlerdür: Ol mertebe-i şeyḫiyyete yėtişen kişiler ḥelālden şerīʿat otlaḳlarında (15) nefslerini otarsalar rūḥları maḥcūb olmaz dėmişler. Biz daḫı öyle dėrüz. Ammā biz eydürüz kim: (16) Rūḥ kendü maḳāmında ger-çi kim maḥcūb olmaz ve-līkin ilerü daḫı yörimez. Zīrā nefs behīmesini (17) ḥelāl otlaḳlarda güdenler nefslerinüŋ ḫar-bendi olmuş olurlar. Pes bunı böyle eylemek (269a-1) nefse ḫar-bende olmış olur ve ḫar-bendelige rāżī olmış olur. Gör aḫı şol ʿazīzleri! Şol (2) ḥelāl loḳmayı daḫı nefslerine doyınca vėrürler mi? Sulṭānü'l-ʿārifīn Bā-Yezīd-i Besṭāmī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- (3) yėmegini ṣuyını nefsinüŋ ölçüye düzüp dururdı. Żarūret olmayınca yėmezdi ve żarūret olmayınca (4) söylemezdi ve bu söylemek ve uyumaḳ ġıdā-i nefsdür. Gėce ṣubḥa dek ʿibādet ėderdi. Uyusa daḫı (5) az uyurdı. Bir gėce nefsini ʿibādet üzerine süst gördi. Fikr ėtdi ol ʿaḳl issi gördi-kim (6) bu süstlıḳ buŋa yėmegi ve ṣuyı bayaġı gibi vėrmedüginden imiş. Yaʿnī yėmegini hemīşegī yėdüginden (7) bir loḳma artuḳ vėrmiş ve ṣuyı daḫı bir yudum artuḳ vėrmiş. Çün-ki bildi nefsinüŋ ʿibādete süst (8) olduġı ṭaʿāmı ziyāde yėmekden imiş. Der-ḥāl and içdi kim bir yıl yėmeye içmeye. Bir yıl tamām ne yėdi ve ne (9) içdi. Bu sözüm saŋa ʿaceb gelmesün kim evliyālar bir yıl yėmemek āsān olur. Zīrā bunlara ġıdā-yı (10) rūḥānī gelür daḫı ṭayy-ı ṭaʿām ėderler. Bir yıl iki yıl yėmezler nesne daḫı ölmezler. İşitmedüŋ mi? Aṣḥāb-ı (11) Kehf ḳavmini üç yüz ṭoḳuz yıl yatdılar yėmediler içmediler daḫı söylemediler ölmediler. Daḫı (12) sūre-i Kehfde bunlaruŋ ḳıṣṣası gelür. Mevlānā ḥażreti Sulṭān-ı Bā-Yezīdüŋ bir yıl yėmedügin (13) içmedügin Meṡnevīsinde söyler eydür. Beyt:

بَایَزِیدْ اَزْبَهْرِ اِینْ کَرْد اِحْتِرَازْ ۰ دِیدْ دَرْ خُودْ کَاهِلِی اَنْدَرْ نَمَازْ

اَزْ سَبَبْ اَنْدِیشَه کَرْدَنْ اٰنْ دُولَبَابْ ۰ دِید عِلَّتْ خُورْدَنِي بِسْیَارِي اٰبْ

گفت تا سالی نه خوهم خرد اب • تاچنین کردی آدایش داد تاب

این کمینه جهد او بود بهر دین • تا که شد سلطان قطب العارفین

Bā-Yezīd ez behr-i īn kerd iḥtirāz (14)
Dīd der ḫod kāhelī ender namāz
Ez sebeb endīşe kerden ān żü'l-bāb
Dīd-i ʿillet ḫordenī (15) bisyārī āb
Güft tā sālī ne ḫohem ḫurd u āb
Tā cünīn kerdī Ḫudāyeş dād tāb (16)
Īn kemīne cehd o buved behr-i dīn
Tā ki şud sultānü ḳutbü'l-ʿārifīn[810]

Su'āl. (17) Sulṭānü'l-ʿārifīn Şeyḫ Bā-Yezīd-i Besṭāmī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- meşāyiḫler içinde söylenür. Hep (269b-1) buŋa baş indürürler ne idi? Cevāb. Bu Bā-Yezīd-i Besṭāmīye Sulṭānü'l-ʿārifīn anuŋ-çün (2) dėrler kim şol melā'ike arasında Cebrā'il-i emīn ne mertebe ise Bā-Yezīd-ü Besṭāmī daḫı meşāyiḫler (3) şöyle düşmişdür. Nice kim Cebrā'il ṭāvūs-ı melā'ikdür. Bā-Yezīd-ü Besṭāmī daḫı ṭāvūs-ı meşāyiḫdür. (4) Zīrā

---

810 Mesnevî'deki beyitlerin aslı şöyledir ve vezin için bu metin esas alınmalıdır.

بایزید ازبهر این کرد احتراز • دید در خود کاهلی اندر نماز

از سبب اندیشه کرد آن ذولباب • دید علت خوردنی بسیار از اب

گفت تا سالی نخواهم خورد اب • آنچنان کرد آدایش داد تاب

این کمینه جهد او بد بهر دین • کشت او سلطان قطب العارفین

1) Bā-Yezīd ez behr-i īn kerd iḥtirāz * Dīd der ḫod kāhilī ender namāz

2) Ez sebeb endīşe kerd ān żü'l-bāb * Dīd-i ʿillet ḫordenī bisyār ez āb

3) Güft tā sālī ne-ḫvāhem ḫored āb * An-çü-nān kerd ü Ḫudāyeş dād tāb

4) Īn kemīne cehd o bud behr-i dīn * Keşt o sultānü ḳutbü'l-ʿārifīn

1) Bâyezîd etdi bu yüzden iḥtirâz, gördü kâhil nefsini vaḳt-i namâz. (*Bâyezît bu yüzden çekindi, işte. Kendisinde namâz kılma husûsunda bir tembellik gördü.*) 2) Etdi teftîş aṣlın ol kân-ı edeb, gördü çoḳ şu içmek olmuşdur sebeb. *(O çok akıllı şeyh, sebebini düşündü, fazla su içmesinde buldu.)* 3) Etdi bir yıl menʿ âba niyyeti, s̱âbit oldu buldu Ḥaḳdan ḳuvveti. *("Tâm bir yıl su içmeyeceğim" dedi. Dediğini de yaptı, Tanrı sabır ve tahammülünü verdi.)* 4) Bu kemîne cehd edüp dînin metîn, oldu pes Sulṭân-ı Ḳutbü'l-ʿârifîn. *(Onun bu pek ehemmiyetsiz mücâhedesi dîn içindi, bu yüzden de sultan oldu, ârifler kutbu oldu.)* Metin ve çeviri için Meḥmed Süleymân Naḥîfî'nin "Mes̱nevî Tercümesi" adlı eserinden yararlanıldı. C. 3, s. 65. Ayraç içindeki çeviri ise Veled İzbudak'ın "Mesnevi" çevirisinden aktarılmıştır. C. 3, s. 138. Ayrıca bk. Mes̱neviyyü'l-Maʿnevî C. 3, s. 40. Vezni: Fāʿilātün / fāʿilātün / fāʿilün

enbiyānuŋ ḫaṣletleri anda bulınurdı. Mes̱elā: Az yėmek az uyumaḳ anda bulınurdı. Mes̱elā: (5) Az yėmek az uyumaḳ az söylemek enbiyānuŋ ḫaṣletidür. Bā-Yezīdüŋ altı günde bir yėmek ve on günde bir (6) yėmek ʿādeti-y-di. Uyumamaḳ ḫod dāyim yatsu āb-desti-y-le ėrte namāzın ḳılurdı. Az söylemek ḫod (7) gine öyle. Ġāyet mühim olan sözi söylerdi. Faḳr-i fāḳa[811]sı ḫod ḳūt-ı yevmden ziyāde hīç nesne (8) evinde ḳomazdı hep üleşdürürdi tamām. Ölince bir ṭon geydi ancaḳ. Eski ṭona yama yama (9) ėderdi. Hīç yeŋi ṭon geymedi cemīʿ-i ʿömrinde. Yaṣduḳ döşek ḫod hīç bilmezdi. Daḫı niçe bunuŋ (10) gibi ḫaṣletleri var-idi kim ʿavām-ı ḳavmde birisi yoġ-idi. Meger enbiyālarda yā daḫı Taŋrı dostlarında (11) ola-y-dı ve ḥüsn-i ḫulḳı ḫod müretteb idi ve Resūl ḥażreti -ʿAleyhi's-selām- eydür: Az yėmek ve az (12) uyumaḳ ve az söylemek kişiye ḥüsn-i ḫulḳ getürür ve ḥüsn-i ḫulḳ kişiyi yüce yüce mertebelere yetişdürür. (13) Dünyāda āḫiretde ber-ḫudār[812] eyler dėr ve çirkin ḫulḳ bir günāhdur kim hergiz ʿafv olınmaz. Zīrā (14) bu çirkin ḫulḳlu kişinüŋ yaŋlışı çoḳdur ve anuŋ yėri cehennemüŋ aşaġasından aşaġasıdur (15) dėr ve ʿAbdu'llāhi İbn-i Mübārek dėrlerdi bir ulu şeyḫ ʿazīz var-idi -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- (16) ġāyet ḫulḳu gökçek kişi-y-idi. Dāyim işi açlıḳ susuzlıḳ idi. Seferinde bir gün bir ḫulḳı (17) çirkin kişi-y-le yoldaş oldı. Ol seferde anuŋ-ile ne çekerse çekdi. Āḫir ayrılurlar (270a-1) ol bir yaŋa gitdi İbni'l-Mübārek bir yaŋa gitdi. Bir yėrde başın açdı daḫı şol bir yėrde ölüsi ölmiş (2) gibi aġlamaġa başladı. Gördiler kim İbni'l-Mübārek iŋen aġlar. Eyitdiler: Yā şeyḫ! Niçün aġlarsın? (3) dėdiler. Şeyḫ eydür: Şol yoldaşım içün aġların yanarın kim benden ayrıldı gitdi. Ol yaramaz (4) ḫulḳı andan ayrılmadı gitmedi. Ėy dirīġā! Anuŋ ol yavuz ḫuyı ḫulḳı andan gitmezse varduġı (5) yėrde anuŋ bedeni rāḥat olmayısar dėdi ve bu yavuz ḫulḳ kişinüŋ hep ʿamelini bozar şol sirke (6) bal dadın bozduġı gibi. Veheb -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- eydür: Bu çirkin ḫulḳ şol ṣınuḳ ṣaḳṣıya (7) beŋzer kim yabānda yatur. Ne balçıḳ olur ve ne ḫod yamanur dėdi. وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ -Va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb-[813] (8)

---

[811] "faḳr ü fāḳa" yerine

[812] Bu kelime için sözlük bölümündeki "ber-ḫvar" ve "ber-ḫvur-dār" maddelerine bk.

[813] Her şeyin doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. (Gerçekten Allah her şeyi bilir.)

در بيان نصيحت

Der Beyān-ı Naṣīḥat

(9) Ėy ʿazīz ḳardaş! Dilersen kim ḫalḳ içinde ʿazīz ve rāḥat olasın ḫalḳdan ṭamaʿuŋı kes (10) ve şöhret ve riyāset isteme-kim ulu āfete ṣataşursın ve tekebbür olma kim Ḥaḳ - Taʿālā- tekebbüri sevmez. (11) Miskīn ol-kim Taŋrı dostları miskīn yaraşur ve daḫı mürşid olanlara ol yaraşur kim (12) dā'im meskenet üzerine olalar. Ėy ḳardaş! Zinhār evüŋde fāḫir ṭaʿāmlar bişürme ve fāḫir ṭonlar (13) geyme. Yėmegüŋi geymegüŋi yörümegüŋi ve her cünbüşüŋi meskenet üzerine eyle. Ṭonı ḫor olanlaruŋ (14) ḳalbi münevver olur dėyü ḥadīs̱ vardur. Ḫalḳ-ile ve mürīdlerüŋ-ile çoḳ oturma ve mürīdlerüŋe ġāyet (15) edeb eyle. Ḫalḳ-ile ḫorataya ḳarışmasunlar ve ḳahḳahā ile gülüşmesünler ve rızḳ içün hīç (16) ḳayd yėmesünler daḫı rızḳ içün ḳayd yėme. Allāha tevekkül eyle ve kendüŋi teslīm eyle Ḥaḳḳa. (17) Ḥaḳ her nice dilerse eyle ėde. Sen kendüŋi şol bir deŋize düşmiş taḫta gibi bil Ḥaḳḳuŋ (270b-1) irādeti yėli ḳangı ṭarafdan eserse ol ṭarafa seni ala gide. Sen kendüŋi ḳullıḳ maḳāmında (2) buyrulan ḳulluġı yėrine getürmek ardınca ol. Senüŋ ḳapuŋa geleni Ḥaḳ getürdi bil ve ḳapuŋdan (3) gideni Ḥaḳ giderdi bil. Mürīdüŋ ne geldügine ne gitdügine muḳayyed olma ve mürīdlerüŋe sefere gitmege (4) ve kitābet ėtmege ve evlenmege ve evlüsine ergen olmaġa destūr verme. Gözüŋ gördügine ṭamaʿ ėtme (5) ve elüŋ ėrdügine taṣarruf eyleme ve ḫalḳdan intiḳām almaġa ḳaṣd eyleme. Ḫalḳuŋ gücin götür (6) övülmek yėrilmek ḳatuŋda ber-ā-ber olsun ve Ḥaḳ yolına fuḳarāya cömerd ol ve bāṭıl yola şöhrete (7) nā-kes ol. Ehl-i sünnet-i cemāʿate muḫālefet eyleme ḳaṣd ėtme. Bidʿatden ḳaç bidʿat ehli-y-le daḫı (8) dostlıḳ eyleme. Mürīdlerüŋ daḫı bidʿatden ḳaçsunlar bidʿat ehli-y-le dostlıḳ eylemesünler. Beş (9) vaḳt namāzı imām-ile ḳılsunlar ve sen daḫı beş vaḳt namāzı imām-ile ḳıl ve yılda Ramażān ayınuŋ (10) onunı muʿtekif olmaġı terk ėtmesünler ve Receb ve Şaʿbān ayında oruc ṭutaġan olsunlar (11) ve Ẕi'l-ḥicce ayınuŋ ʿaşr-ı evvelinde ve Muḥarremüŋ ʿaşr-ı evvelinde oruc ṭutsunlar ve Şevvāl ayınuŋ (12) bayramdan ṣoŋra altı gün oruc ṭutsunlar terk eylemesünler ve aḫ-şām namāzından ṣoŋra (13) altı rekʿat evvābīn[814] namāzı ḳılmaġı terk eylemesünler. Evvābīn ḳılanlara

---

814 Beş vakit dışında kılınan nafile namazı. Akşam namazından sonra kılınan bu nafile namazı altı rekattir. Sözlük bölümündeki "evb" ve "evvāb" maddelerine bk.

Ḥaḳ -Taʿālā- raḥmet ėder (14) dėyü āyet vardur. Ammā altı rekʿat olmazsa ve-yā-ḫud dört ve-yā-ḫud iki rekʿat ḳılalar. (15) Nite-kim Ḥaḳ -Taʿālā- buyurur: إِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا İnnehū kāne li'l-evvābīne ġafūran.[815] Aḫ-şām namāzından ṣoŋra secde-i Elif Lām. Mīm (16) yā imām olan yā cemāʿatden biri oḳısunlar. Ḳalanı daḫı cemīʿi ol secde āyetin işidenler daḫı (17) hep secde eylesünler. Andan ṣoŋra ḳalanın ol sūrenüŋ oḳısunlar ve andan aşaġadan şol (271a-1) fuḳarā vird ėdinüp oḳıduġı sūrelerden oḳusunlar yā ẕikru'llāh ėtsünler tā yatsuya degin. (2) Yatsu olıcaḳ yatsu namāzın ḳılsunlar ve andan gine ẕikru'llāh ėtsünler diledükleri deŋlü. Andan (3) mekānlu mekānlarına varsunlar ve şol yuḳaru dėdügim gibi dünle gėrü dursunlar. On iki rekʿat (4) ṣalātü'l-leyl ḳılsunlar. Ammā vitri bu ṣalātü'l-leyli ḳılduḳdan ṣoŋra ḳılsunlar ve cumʿa gėcelerinde iḥyā (5) eylemegi terk eylemesünler ve cumʿa gėceleri tesbīḥ namāzın ḳılmayınca olmasunlar. Tesbīḥ namāzı kebāyir (6) günāhları maḥv ėder dėyü ḥadīs̱ vardur Meṣābīḥde ve ėrte namāzından ṣoŋra gün ṭoġınca oḳuyacaḳ (7) virdleri ki vardur fuḳarānuŋ oḳısunlar ve-yā-ḫud ẕikru'llāha meşġūl olsunlar. Gün doġınca (8) iki rekʿat ve-yā-ḫud dört rekʿat ve-yā-ḫud sekiz rekʿat işrāḳ namāzı ḳılsunlar kim bir ḥac ve bir ʿumre s̱evābı (9) vėrilür işrāḳ ḳılanlara dėyü ḥadīs̱ vardur ve daḫı mürīdlerüŋe ısmarla. Ḫasta ṣorsunlar ve cenāzeye (10) varsunlar. Bāzāra varmasunlar. Meger bir maṣlaḥat içün varalar tiz gine gelsünler. Çalġulu dügüne (11) varmasunlar yėmegin yėmesünler ve ölü-y-içün bişen yėmegi yėmesünler ve orfanalı[816] yėmek yėmesünler ve vaḳf (12) etmegin ve ḳāḍīlıḳ etmegin yėmesünler ve ḳāḍīlar yėmegin yėmesünler ve dilencilik ėtmesünler ve dilencilik (13) etmegin yėmesünler ve sen daḫı mürīdlere irşād eyle. Ḥaḳ içün mürīdlerden ḫidmet ve dünyā umma (14) ve begler ḳapusına varma ve baylardan iḫtilāṭuŋı kes ve baylar-ile ve begler-ile oturup fuḳarādan (15) yüzüŋi çevürme ve mürīdlerüŋi kendüŋe maḥrem ve rāzdaş ėdinme ve mürīdlerüŋe götüremedükleri (16) yüki urma ve kimse ile ceng ve cidāl baḥs̱ ėtme ve

---

815 ... Şüphe yok ki O, tevbe edip Hakka dönenlerin suçlarını örter. Kur'ân, XVII. İsrâ Sûresi, 25. âyet. KKM. 324. (... Bayık Ol oldı, Tanrı'ya dönicileri yarlıġayıcı. (17) Sûratü'l-İsrâ', 25. âyet. SKT. 220, ... Elbette Allâh, tevbe edenleri yarlıġayıcıdır. 15. cüz, Sûretü Benî İsrâ'îl, 25. âyet. KTC. 2-223, إِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا Bî-şübhe kim Ḫudâ-yı müteʿâl vâlidinin ḫidmetlerinde ḳuṣûr etmekden tevbe edenlere ġâyetle maġfiret edicidir. 15. cüz, Sûretü'l-İsrâ', 25. âyet. TZA. 2-424, ... Çünkü O, günâh ettikçe tövbe edenler ḥaḳḳında yarlıgayıcıdır *(bağışlayıcıdır)*. İsrâ sûresi, 25. âyet. KKTA. 285, Şüphesiz ki Allah da daima kendine dönenleri *(ve çok tevbe edenleri)* cidden yarlıġayıcıdır. İsrâ sûresi, 25. âyet. KHMK. 2-163)

816 Öksüz ve yetimlere ait. Sözlük bölümündeki "orfana" maddesine bk.

müridlerüŋ daḫı kimse ile (17) baḥs̱ eylemesünler ve bu naṣiḥatlar-ile müridlere ve şeyḫlere lāzım ve lā-büddür kim ʿamel eyleyeler. -İn-şā'a'llāhu Taʿālā.- (271b-1) تَمَّتْ الْكِتَابِ بِعَوْنِ اللهِ الْمَلِكِ الْوَهَّاب Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-meliki'l-Vehhāb[817] (2) وَصَلَّي اللهُ عَلَي سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلَى اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ وَسَلَّمْ تَسْلِيمًا بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ Ve ṣalla'llāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ʿalā ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿine' (3) ṭ-ṭayyibine'ṭ-ṭāhirine ve sellem teslimen (4) bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimine[818]

هٰذَا فِي بَيَانِ سِلْسِلَةِ مُؤَلِّفِ كِتَابْ شَيْخ عَبْدُ اللهِ بِنْ اَشْرَفْ بِنْ مُحَمَّدِ الْمِصْرِيِّ الْمَشْهُورْ شَيْخ عَبْدُ اللهِ الرُّومِي

(5) Hā-ẕā fi beyāni silsile-i mü'ellif-i kitāb Şeyḫ ʿAbdu'llāh (6) Bin Eşref Bin Muḥammedi'l-Mıṣriyyi'l-meşhūr Şeyḫ ʿAbdu'llāhi'r-Rūmi[819]

(7) Ve bu Şeyḫ ʿAbdu'llāhi'r-Rūminüŋ tevbesi ve telḳini ve tācı ve ḫırḳası ve seccādesi ve (8) ʿalemi ve terbiyyeti ve icāzeti ol شَيْخُ الشُّيُوخُ الْعَرِفِينَ الْمُحَقِّقِينَ عُلٰاءُ الْمِلَّةِ وَالدِّينِ الْحَسَبُ النَّسَبُ سَيِّدْ حُسَيْن بَغْدَادي Şeyḫü'ş-şüyūḫü'l-ʿārifine'l-muḥaḳḳiḳine ʿulā'ü'l-milleti ve'd-dini' (9) l-ḥasibü'n-nesibü Seyyid Şeyḫ Ḥüseyn-i Baġdādidendür -Revveḥa'llāhu rūḥahū-[820] ve anuŋ daḫı mürşidi (10) ehl-i ṭariḳat ve erbābü'l-ḥaḳiḳat atası Seyyid Şeyḫ Şehābe'd-din Aḥmeddür -Nevvara'llāhu rūḥahū-[821] (11) ve anuŋ daḫı baḥrü'l-esrār[822] atası Seyyid Şeyḫ Ḥüsāme'ddin-i Şeriḳdendür -Ḳaddesa'llāhu rūḥahū- (12) ve anuŋ daḫı maʿdeni'r-

---

817 Bağışlaması çok olan ve melik olan Allah'ın yardımıyla kitabı tamamladım.

818 Allah'ın rahmet ve selâmeti, efendimiz Muhammet'in ve ailesinin ve temiz ve güzel ahlâklı bütün sohbet arkadaşlarının üzerine olsun.

819 Bu, kitap müellifi Şeyḫ ʿAbdu'llâh Bin Eşref Bin Muḥammedi'l-Mıṣriyyi'l-meşhûr Şeyḫ ʿAbdu'llâhi'r-Rûmî'nin silsilesi beyânındadır. (Bu bölüm, kitabın yazarı Mısırlı Muhammet oğlu Eşref oğlu Şeyḫ Abdullâh adıyla ünlenmiş Şeyḫ Abdullâh-ı Rûmî'nin soy kütüğünü açıklamaktadır.)

820 Gerçek âriflerin şeyhlerinin şeyhi Seyyid Şeyḫ Ḥüseyn-i Baġdâdî'nin haseb ve nesebi olan yüce kavim ve millettendir. -Allah onun ruhuna rahmet etsin ve ruhunu rahat ettirsin.-

821 Allah onun ruhunu nurlandırsın.

822 sırlar denizi

rumūz ve mefḫari'l-künūz[823] atası Seyyid Şemse'ddīn Muḥammeddendür - Ḳaddesa'llāhu (13) sırrehü'l-ʿazīz-[824] ve anuŋ Sulṭānü'ş-Şeyḫü'r-Rabbānī ve'l-Ḳuṭbü'ṣ-Ṣamedānī atası Seyyid Şeyḫ Muḥyi'd-dīn-i (14) ʿAbdü'l-ḳādir-i Gīlānīdendür kim Ḥasanīdür. Bunlar Ḥasan oğlanlarındandur -Ḳaddesa'llāhu sırrehü'l-ʿazīz (15) ve nevvere ḍarīḥahū-[825] ve anuŋ daḫı ḳāşifü'l-estārı ʿan vechi'l-esrār Şeyḫ Ebū Saʿīdü'l-(16) Mübārek Bin ʿAliyyi'l-maḫremīdendür -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh-[826] ve anuŋ daḫı ḥārisü'l-evliyā aʿdelü's- (17) sübül Şeyḫ Ebü'l-Ḥasan ʿAliyyi'bni Yusūfü'l-Ḳureyşiyyi'l-Hekkārīdendür -Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- ve anuŋ (272a-1) daḫı rāsiḫü'l-eṭvārı fi'l-irşād Şeyḫ Ebü'l-Feraḥ Ṭarsūsīdendür -Nevvera'llāhu nefsehū-[827] ve anuŋ daḫı ḳuṭbu (2) devāyirü'l-evliyā'i ve'l-aṣfiyā'i Şeyḫ Ebü'l-Faḍl ʿAbdü'l-Vācidīn ʿAbdü'l-ʿAzīzdendür - Raḥmetu'llāhi ʿaleyh- ve anuŋ (3) daḫı lisānü lisānü'l-ḳuds fī beyāni'l-ünsi Şeyḫ Şiblīdendür -Raḍiya'llāhu ʿanhu-[828] ve anuŋ (4) daḫı senedü'ṭ-ṭavāyifi ve'l-āfāḳ Şeyḫ Ebü'l-Ḳāsımü'l-Cüneydü'l-Bağdādīdendür -Ḳaddesa'llāhu sırrehū- (5) ve anuŋ daḫı sulṭānü'l-ʿārifīn Şeyḫ Serīri's-Seḳaṭīdendür -Nevvara'llāhu rūḥahū- ve anun daḫı (6) aʿrefü'l-ʿavārif Şeyḫ Maʿrūfü'l-Kerḫīdendür -Nevvara'llāhu rūḥahū- ve eskena'llāhu ḥażā'iri ḳudsiti (7) ve anuŋ daḫı tercümāni'l-ḫalāyıḳı fi'r-rumūzi Şeyḫ Dāvūdu Ṭā'īdendür -Seḳa'llāhu ṣerāhū-[829] ve anuŋ (8) daḫı maḥbūbı erbābü'l-ḳulūb-i keşşāf-i rumūzü'l-ğuyūb. Şeyḫ Ḥabībü'l-ʿAcemīdendür -Teğammedu'llāhi bi-ğufānihī-[830] (9) ve anuŋ daḫı encebü ehli'z-zamān ve aḫberü aḳrān ve evān Şeyḫ Ḥasanü'l-Baṣrīdendür - Revveḥa'llāhu (10) rūḥahū bi-revāyiḥ-i nesāyim-i ḳudsihī-[831] ve anun daḫı mütemmim ʿurve-i şerīʿat ve muẓhir-i ʿilāmi ṭarīḳat-i nāṣib-i (11) ʿilām-i ḥaḳīḳat ṣāḥib-i

---

823 Remizler (anlamı gizli ve güç bulunur sözler) madeni ve gizli hazineler övüncü (olan)

824 Allah, o ulu kişinin kalbini ayıp ve günahlardan arındırıp temizlesin.

825 Allah, o ulu kişinin kalbini ayıp ve günahlardan arındırıp temizlesin ve kabrini nurlandırsın.

826 Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

827 Allah onun nefsini (canını, özünü) nurlandırsın.

828 Allah ondan razı olsun.

829 Allah onun toprağını sulasın.

830 Allah onun günahlarını gizlesin ve bağışlasın.

831 Allah onun ruhuna rahmet etsin ve ruhunu rahat ettirsin ve onun ruhunu güzel kokular ve ıtırlarla mukaddes eylesin.

temkīn-i serīr-i nuṣret-i İlāhī ve mālik-i tāc-ı sulṭanat pīşvā-yı emīre' (12) l-mü'minīne ᶜAliyyi'bni Ebī Ṭālibdendür -Kerremu'llāhu vechehū-[832] ve anuŋ daḫı ḫātemi'n-nebiyyīne (13) ve imāme'l-mürselīn ve Resūlü Rabbi'l-ᶜālemīn Muḥammed-i Muṣṭafādandur -Ṣalavātu'llāhi ᶜaleyhi (14) selāmühū-[833] ve anuŋ daḫı emīnü vaḥy-i Rabbānī ve mūṣıl-ı kitāb-ı āsimānī ve müblıġ-ı menşūr-ı (15) sübḥānī Cebrā'ildendür -ᶜAleyhi's-selām- ve anuŋ daḫı mālik-i mülk-i Ẕü'l-celāli (16) ve'l-ikrāmdandur -Celle ve ᶜalā- ve silsile-i Şeyḫ ᶜAbdu'llāhi'r-Rūmī uşda Şeyḫ (17) Ḥüseynden tā Rabbü'l-ᶜālemīne varınca tamām oldı ve bu ẕikr olunan (272b-1) meşāyiḫlerüŋ her birisi ṣırāṭ-ı müstaḳīm üzere irşād ėdüp ḫalḳa yol (2) gösterdiler ve tekmīl ėtdiler -Rıḍvānu'llāhi ᶜaleyhim ecmaᶜīn-[834] (3) أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ Ülā'ike'llezīne heda'llāh fe-bi-hüdeyhümü'ḳtedih[835] ve bunlaruŋ ḳamusı Ḥaḳ -Taᶜālā- (4) ḥażretinüŋ cemāline müştāḳ ᶜāşıḳlar ṣādıḳlar vāṣıllar idi. (5) Kemāl-i maᶜrifetde bī-naẓīrler idi. (6) تَمَّتْ الكِتَابُ بِعَوْنِ اللهِ المَلِكِ الوَهَّابِ Temmetü'l-kitāb bi-ᶜavni'llāhi'l-meliki' (7) l-Vehhāb. (8,9,10,11,12)[836]

Bir gün ecel ᶜömrümizi hebā ḳıla
Ṭopraḳ içinde ᶜażālarımuz cüdā ḳıla
Yā Rabbi! Ṣaḳla ol kişinüŋ īmānını
Ki bunı yazan içün fātiḥa oḳıya
Oḳıyanı diŋleyeni yazanı yazduranı
Raḥmetüŋ-le yarlıġaġıl yā Ġanī[837]

Ve وقد ملكه بالشراء الصحيح مصطفى بن صالح الامام لجامع العشق بشهر ايصاله ١١٦٧ غفرالله عدده فى دعائه بالخيرات للمؤمنين ḳad melekehū bi'ş-şirā'i'ṣ-ṣaḥīḥ Muṣṭafā bin Ṣāliḥi'l-imām li-cāmiᶜi'l-ᶜışḳ bi-şehri īṣālihī 1167. Ġafa'llāhu ᶜaddedehū fī duᶜā'ihī bi'l-ḫayrāt li'l-mü'minīn. Āmīn.[838]

---

832 Allah onun yüzüne kerem (lûtf ve ihsan) etsin.

833 Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun.

834 Allah onların hepsinden razı olsun.

835 Onlar, Allah'ın kendilerine doğru yolu gösterdiği kimselerin yoluna uyarlar.

836 Bu bölüm yatay değil, dikey olarak yazılmıştır. Metnin aslından olmayıp müstensihin kendi yazdıkları olmalıdır.

837 Vezni bozuk.

838 Ve dürüst satıcı olan Muṣṭafâ Bin Ṣâliḥ, Işk câmiinin imamı. Allah'a vasıl olma tarihi 1167 (1753-4). Allah mağfiret versin. O, inanlar için duasında hayırlar diledi. Allah kabul

كتبه الفقير الحقير احمد ابن ابراهيم ايصاله وى غفرالله لهما ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات الاحيا منهم

والاموات تحريراً. فى شهر جماضى الآخر، تسع وثمانين والف ١٠٨٩ Ketebehü'l-faḳīri'l-ḥaḳīrü Aḥmedü'bni İbrāhīm İṣālühū vī ġafara'llāhu lehümā ve li-cemī'i'l-mü'minīn ve'l-mü'mināt ve'l-müslimīn ve'l-müslimāt el-āḥyā minhüm ve'l-emvāt taḥrīren. Fī şehr cumāḍe'l-āḫir.[839] Tis'a ve semānīne ve elf 1089.[840] (12) Ṣāḥib ve mālik Mollā Ḥasan. (13)

كَعْبَةُ الْعُشَاقِ بَاشَدْ اينْ مَقَامْ، هَر كه نَاقِصْ اَمَد اينْجَا شُدْ تَمَامْ

Ka'betü'l-'uşāḳi bāşed īn maḳām
Her ki nāḳıṣ āmed īncā şud tamām[841] (14)

صَحِبُهُ ومالكه خليل خليفه ابن حسين علوّه فى الدارين أمين رافعُ الدَّرعات Ṣāḥibühū ve mālikühū Ḫalīlü Ḫalīfe İbni Ḥüseyn 'ulüvvehū fi'd-dāreyn. Āmīn. Yā rāfi'u'-d-derecāt ecma'īn yā[842] (15) صَحِبُهُ ومالكه اللَّهُمَّ ارْفَعْ دَرَجَات جَمِيعَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَات بِحُرْمَةِ الرسل اجمعين يا قاضيَ الحجات Ṣāḥibühū ve mālikühū Allāhümme irfa' derecāt cemī'a'l-müslimīne ve'l-müslimāt bi-ḥürmeti'r-rüsüli ecmaīn yā ḳāḍiye'l-ḥācāti (16) kül.[843] Temme'l-ḫaṭṭu bāḳī * ve'l-'ömrü fānī * el-'abdü 'āṣī * ve'r-Rabbü 'āfī[844] (17) Memiş Nūḥ Meryem İblis Sāhiyyūn Māhiyyūn Ṭāhiyyūn.[845]

---

etsin.

839 "cumâḍiyü'l-âḫir" ya da "cemâẑiye'l-âḫir" Arabî ayların altıncısı

840 Yazan fakir ve hakir Aḥmed İbni İbrâhîm Allah'a vasıl oldu. Allah onlara mağfiret eylesin. Bütün inanan erkek ve kadınlara, onlardan hayatta olan ve ölmüş olanlara Allah rahmet etsin. H. 1089 (M. 1679).

841 Âşıkların Kabesi bu makam oldu. Her ne eksik geldi, bu yerde tamam oldı. Vezni: Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün

842 Sahibi ve maliki Ḥüseyin oğlu Ḫalîl Ḫalîfe. Allah onu iki cihanda yüceltsin. Amin.

843 Onun sahibi ve maliki olan Allahım! Bütün peygamberlerin hürmetine kullarının hacetlerini veren Cenab-ı Hak! Bütün Müslüman erkek ve kadınların derecelerini yükselt.

844 Yazı tamamlandı. O bâkîdir * ve ömür fânî * kul âsî * ve Rab ise âfiyet verendir.

845 Bunlar metin dışı olup sonradan eklenmiş şeylerdir.

فَصْل رُوحْ آدَمُكْ بَدَنَه گَلْدُكِي حِكَايَتْدُرْ

(273b-1) Faṣl: Rūḥ Ādemüŋ bedenine geldügi ḥikāyetdür:

(2) قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى Ḳāla'llāhu tebāreke ve ta'ālā.[846] فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ Fe-iẕā sevveytühū ve nefaḫtu fihī min rūḥī fe-ḳa'ū lehū sācidīne[847] (3) اِنْ خَلَقَ اَحَدَكُمْ يَجْمَعُ فِي بَطْنِ اُمِّهِ اَرْبَعِينَ يَوْمًا ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ يَبْعَثُ اللهُ الْمَلَكَ بِاَرْبَعِ كَلِمَاتٍ قَالَ يَقُولُ اُكْتُبْ رِزْقَهُ وَ عَمَلَهُ وَاَجَلَهُ وَشَقِيٌّ اَمْ سَعِيدٌ فَيَكْتُبُ رِزْقَهُ وَ عَمَلَهُ وَاَجَلَهُ وَشَقِيٌّ اَمْ سَعِيدٌ فَيَكْتُبُ ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ İn ḫalaḳa aḥadeküm yecma'u fī baṭnı ümmihī erba'īne yevmen s̱ümme yekūnü (4) 'alaḳaten mis̱lü ẕālike s̱ümme yekūnü mużġaten mis̱lü ẕālike s̱ümme yeb'as̱ü'llāhü'l-meleke bi-erba'a kelimātin: (5) Ḳāle yeḳūlü üktüb rızḳahū ve 'amelehū ve ecelehū ve şaḳiyyun em sa'īdun fe-yektübü rızḳahū ve 'amelehū ve ecelehū (6) şaḳiyyun em sa'īdun fe-yektübü rızḳahū ve 'amelehū ve ecelehū s̱ümme yünfeḫu fīhi'r-rūḥu.[848] El- ḥadīs̱. (7) Bilgil ki tesviye-i ḳālib kemāle ėrişdi. Pes Ḥaḳ nite-kim Ādemüŋ balçığın yoğurmaḳda (8) hīç kimseye mecāl-i taṣarruf vėrmedi idi. Ol kendü kemāl-i ḳudreti-y-le ol issi işlemekde (9) iḳdām eyledi idi. Ancılayın rūḥ bedene ta'alluḳ bulduğı vaḳtde daḫı hīç bir nesneyi vāsıṭa (10) ėdinmedi. Hem kendü kemāl-i ḳudreti-y-le rūḥ nefḫ ėtmeklige iltizām gösterdi ve bunda bir laṭīf (11) işāret vardur ki nefḫa-i ḫāṣ ḥimāyeti birle gönderdi. Ke'ennehū Ḥaḳ -Ta'ālā- eydür ki anı 'ālem-i (12) ervāḥ merātibinüŋ

---

846 Allah mübarek ve ulu olsun dedi.

847 Onun yaratılışını tamamlayıp kemale getirerek ruhumdan ruh üfürünce derhal ona karşı secdeye kapanın. Kur'ân, XV. Hicr Sûresi, 29. âyet. KKM. 300. ("Pes kaçan düzem anı, dakı üfürem ana canumdan *ya'nî ol candan kim benüm hükmümdedür,* pes düşün, anun içün secde eyleyiciler." (15) Sûratü'l-Hicr, 29. âyet. SKT. 202, Pes vaḳtâ ki tamâm etdim anı ve üfürdüm ana kendü rûḥumdan. Pes düşünüz yere ana secde ederek. *F. Kendü rûḥumdan ya'nî ol şeyden ki anda Allâhu -Sübḥâne-ye maḫṣûṣ olan ṣafâtın numûnesi vardur ve 'ilm ü tedbîr ve Allâhu -Sübḥâne-yi ẕikr etmek ve Allâhu -Ta'âlâ-ya ta'alluḳu vardur.* 14. cüz, Sûretü'l-Ḥicr, 29. âyet. KTC. 2-193, فَاِذَا سَوَّيْتُهُ Pes ḳaçan ki anun hey'etini düzerim. وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي Ve anun içinde fermânumdan ṣâdır olan cândan üfürürüm. فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ Yüzleriniz üzere düşün, ana secde getirdiginiz ḥâlde. 14. cüz, Sûretü'l-Ḥicr, 29. âyet. TZA. 1-403, Onu yaptığım, ruhumdan ona üfürdüğüm zaman ona secde ederek kapanın. Hicr Sûresi, 29. âyet. KKTA. 264, "O halde ben onun yaratılışını bitirdiğim, ona ruhumdan üflediğim zaman siz derhal onun için secdeye kapanın." Hicr Sûresi, 29. âyet. KHMK. 2-121)

848 Bu hadis şöyle geçmektedir: إِنَّ خَلَقَ اَحَدِكُمْ يُجْمَعُ فِي بَطْنِ اُمِّهِ اَرْبَعِينَ يَوْمًا ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ يَبْعَثُ اللهُ الْمَلَكَا بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ: يَكْتُبُ رِزْقَهُ، وَ وَاَجَلَهُ وَعَمَلَهُ وَشَقِيٌّ اَمْ سَعِيدٌ، ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ... Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddette "alaka" olur. Sonra bu kadar müddette "mudga" olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: (Bu melek) rızkını, ecelini amelini şakî veya sait olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir. HA. C. 13, s. 360

a‘lāsından ‘ālem-i ecsāma derekātınuŋ esfeline vérirüz. Aŋa varınca (13) ḫaylī mesāfet vardur ve hem dost düşmān mübālaġadur. Mebāẕā ki bu menzillerde dosta (14) düşmāna meşġūl ola. Bizi unıda daḫı ol bizüm ḥasretimüzde bulduġı ünsī yavu ḳıla. (15) Zīrā ki yolda ḥarāmīler çoḳdur. Nite-ki démişlerdür: زي دشمنان حسود دستان غيور Zī düşmenān ḥasūd dostān-ı ġayūr.[849] (16) Vaḳtā-ki bizüm nefḫamuz eẕeri anuŋ-la bile ola ḳomaz ki ol ünsimüz ẕevḳi anuŋ dimāġından (17) zā'il ola ve bir laṭīfe daḫı budur ki rūḥa çün-ki bu üç yüz altmış biŋ ‘ālem-ki rūḥānī (274a-1) ve cismānīdür ‘ubūr vérsevüz gerekdür ve her ‘ālemde ekābir nüzūl düzmişüz ve bir ḫazīne (2) anuŋ-çün defn ḳılmışuz. Ol defn ki anı ‘ālem-i ecsāmda ḫilāfete gönderevüz. Ol (3) nüzūlleri ve ḫazīneleri aŋa ‘arż ḳılup revān éderüz. Hīç kimseyi ol ḫazīneye muṭṭali‘ ḳılmaduḳ (4) insāndan ġayri مَا اَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ Mā eşhedütühüm ḫalḳa's-semāvāti ve'l-arḍi.[850] Çün-ki cümlesin ben ḳomışam ben bilürem (5) ki ḳomışam yégrek oldur ki cümle maḳāmlarda rūḥuŋ delīli ve reh-beri ben olam. (6) Tā bu cemī‘-i ḫazīneleri ve defīneleri aŋa ben bildürem. Ol nesneyi ki dirliginde aŋa gerekdür (7) ve hem kendünüŋ ma‘īşetine sebebdür aŋa bağışlayam ve ol nesne kim ol ‘ālemde işine gelmez (8) ve gérü Ḥażrete rücū‘ édicek. Gerek olur anı şöyle ḳoyam ve ol ṭılsımları ki aġyār (9) naẓarından ötürü böyle düzmişem tā ki her müdde‘ī güzāf yére bizüm Ḥażretimüze yol bulmaya. Anuŋ (10) açılmasını aŋa ‘arża ḳılam tā ki mürāca‘at vaḳtinde yol aŋa āsān ola ve eyüden yatludan ḫaberdār (11) ola ve bir daḫı bu ki: Çün-ki rūḥ-ı ḫilāfete ve memlekete gönderevüz aŋa pādişāhlıḳ bağışlaruz niçe (12) müddetdür ki اِنِّى جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيفَةً İnnī cā‘ilün fi'l-arḍi ḫalīfeten[851] āvāzesin cihānda biz ḳomışız cemī‘i dost

---

[849] Düşmanlar haset edici, dostlar kıskanç.

[850] Ne göklerle yerin yardılışına tanık ettik onları ne... Kur'ân, XVIII. Kehf Sûresi, 51. âyet. KKM. 342. (Hazır eylemedüm anları, yaratmağına göklerün dakı yerün... (18) Sūratü'l-Kehf, 51. âyet. SKT. 234, Göstermedüm anlara gökleri yaratdığımı ve yeri îcâd etdiğimi... 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 51. âyet. KTC. 3-12, مَا اَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ İblis ve ẕürriyetlerini gökler ve yerler yaratması maḥallinde ḥâżır ḳılmadım. 15. cüz, Sûretü'l-Kehf, 51. âyet. TZA 2-11, Ben onları, gökleri yeri yarattığım zaman hazır kılmadım... Kehf sûresi, 51. âyet. KKTA. 300, Ben ne göklerin ne yerin yaratılışında onları şâhit tutmadım... Kehf sûresi, 51. âyet. KHMK. 2-197)

[851] ... Ben yeryüzünde mutlaka bir halife yaratacağım demişti... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 30. âyet. KKM. 6. (... "Bayık ben eyleyiciven yirde halîfe." ... (2) Sūratü'l-Bakara, 30. âyet. SKT. 5, ... Elbette yerde bir ḫalîfe yaradır ve îcâd ederim... 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 30. âyet. KTC. 1-8, اِنِّى جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ Taḥḳîḳâ ki ben yer yüzünde ḳılıcıyım. خَلِيفَةً Bir ḳâ'im-maḳâm ki aḥkâmı tenfîẕ edüp nâḳış olan kimesneleri tekmîl ede ve bu ḳâ'im-maḳâm ḳılması ne an ki ‘aczden nâşî oldı. Belki ümmet bilâ-vâsıṭa feyżin ḳabûlünden ḳâṣır olduḳları içün kendülere ḫalîfe ta‘yîn ḳılındı. Tā ki anun tavassuṭuyla feyż-i İlâhî kendülere yetişe. 1. cüz,

(13) düşman ve yad biliş anuŋ gelmesine muntaẓır olmışlardur. Pes anı tamām iʿzāz-ile göndermek (14) gerek. Lā-cerem melā'keye buyurdum-ki ol ḫilāfet taḫtına geçicek cemīʿiŋiz anuŋ taḫtı ileyinde (15) secde ḳıluŋ. Tā kim bizüm iʿzāzımuz ve ikrāmımuz anda müşāhede ḳılup ḥürmet ėdeler. Pes (16) rūḥ-ı pāk ki niçe biŋ yıl ḫazīne-i ḳuds ḫalvet-ḫānesinde çille çıḳarmış idi. Vāsıṭasız (17) ʿināyet naẓarın bulmış idi ve ḫilāfet edenlerin ve niyābet resimlerin ve memleket ḳāʿidesin (274b-1) kendü pādişāhından ögrenmiş idi. Nite-kim pādişāhuŋ ḫalīfesi bir nice zamān pādişāh (2) ḥażretinden sulṭānlıḳ āyetini ve cihāngerlik ʿādetlerin taḥṣīl ėder. Andan ṣoŋra ḫilāfete (3) ehl olur. Rūḥ daḫı buncılayın ḫilāfet ehliyetin kesb eyledi lā-cerem pādişāhuŋ ḫāṣ (4) merkebine süvār ḳıldılar ve beden merkebine gönderdiler ki ve نَفَخْتُ فيه مِنْ رُوحي Nefaḫtu fihī min rūḥī[852] Beyt: (5)

ʿAḳl-ı rūḥuŋ öŋince oldı girdān
Daḫı ʿışḳ bilesince urdı cevlān
Gėcenüŋ ẓulmeti (6) zülfinden idi
Bedir hem cebheti nūrından idi.[853]

Pes ol ḫilāfet ki مِنْ رُوحي Min rūḥī[854] iżāfetinden (7) ḥāṣıl olur geyürdiler. Andan ṣoŋra rūḥānī ve cismānī memleketlerinüŋ cemīʿisine yėtişdürdiler (8) gezdürdiler ve her menzile ki ėrişdürdiler ol maḳāmda ne deŋlü gizlü ḫazīne var-ise aŋa revān (9) ḳıldılar. Andan insān memleketinde ḫilāfet taḫtı üstinde emīr dikdiler. Der-ḥāl cemīʿ-i mele'-i

---

Sûretü'l-Baḳara, 30. âyet. TZA. 1-11, ... "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."... Bakara Sûresi, 30. âyet. KKTA. 7, ... "Muhakkak ben yeryüzünde *(benim emirlerimi tebliğ ve infaza memur)* bir halife *(bir insan, bir âdem)* yaratacağım."... Bakara Sûresi, 30. âyet. KHMK. 1-20)

852 ... Ve ruhumdan ruh üfürünce... Kur'ân, XV. Hicr Sûresi, 29. âyet. KKM. 300. ("Dakı üfürem ana canumdan *yaʿnî ol candan kim benüm hükmümdedür...*" (15) Sūratü'l-Hicr, 29. âyet. SKT. 202, ... Ve üfürdü ana kendü rūḥumdan. *F. Kendü rûḥumdan yaʿnî ol şeyden ki anda Allâhu -Sübḥâne-ye maḫṣûṣ olan ṣafâtın numûnesi vardur ve ʿilm ü tedbîr ve Allâhu -Sübḥâne-yi ẕikr etmek ve Allâhu -Taʿâlâ-ya taʿalluḳu vardur.* 14. cüz, Sûretü'l-Ḥicr, 29. âyet. KTC. 2-193, وَنَفَخْتُ فيه مِنْ رُوحي, Ve anun içinde fermânumdan ṣâdır olan cândan üfürürüm. 14. cüz, Sûretü'l-Ḥicr, 29. âyet. TZA. 1-403, .. Ruhumdan ona üfürdüğüm zaman... Hicr Sûresi, 29. âyet. KKTA. 264, "... Ona ruhumdan üfledüğim zaman..." Hicr Sûresi, 29. âyet. KHMK. 2-121)

853 Vezni: 11'li hece vezni

854 ... Ruhumdan... Kur'ân, XV. Ḥicr Sûresi, 29. âyet. KKM. 300. ("Canumdan *yaʿnî ol candan kim benüm hükmümdedür...*" (15) Sūratü'l-Hicr, 29. âyet. SKT. 202, ... Kendü rūḥumdan. *F. Kendü rûḥumdan yaʿnî ol şeyden ki anda Allâhu -Sübḥâne-ye maḫṣûṣ olan ṣafâtın numûnesi vardur ve ʿilm ü tedbîr ve Allâhu -Sübḥâne-yi ẕikr etmek ve Allâhu -Taʿâlâ-ya taʿalluḳu vardur.* 14. cüz, Sûretü'l-Ḥicr, 29. âyet. KTC. 2-193, مِنْ رُوحي Fermânumdan ṣâdır olan cândan. 14. cüz, Sûretü'l-Ḥicr, 29. âyet. TZA. 1-403, .. Ruhumdan... Hicr Sûresi, 29. âyet. KKTA. 264, "... Ruhumdan..." Hicr Sûresi, 29. âyet. KHMK. 2-121)

(10) a‘lā[855] kerrūbīnden[856] ve rūḥānīden taḫtı ileyinde secde ḳıldılar: فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ Fe-secede'l-melā'iketü küllühüm ecma‘ūne[857] (11) Cebrā'il -ᶜAleyhi's-selām-ı ol dergāha ṣāḥib dikdiler ve Mīkā'ili ḫazīnedār ḳıldılar ve cemī‘-i (12) melā'ikenüŋ her birin bu dergāhda bir iş üzerine ḳodılar. Andan dėdiler ki: Bu siyāset-i (13) sulṭān ḳā‘idesin berkitdiler bir kişiyi dāra çekeler tā ki milk-i melekūtda bir kimsenüŋ zehresi (14) olmaya ki bu ḫalīfeye muḫālefet ḳılmaya. Pes ol maġrūr göŋli ḳara ki İblīsdür aŋa töhmet ėdüp (15) dutdılar. Ẕīrā ki ol foḍūlluḳ ėdüp icāzetsiz Ādemüŋ ḳālıbına girmiş idi. Ādemüŋ ḳalb-i (16) ḫazīnesine delük delüp yol bula müyesser olmadı. Pes anı bu töhmet birle dutdılar ve şeḳāvet (17) ipi-y-le baġladılar. Tā ol vaḳtī-ki melā'ike secde ḳıldılar. Ẕīrā ki şeḳāvet ipi-y-le (275a-1) anı ol gün baġlamışlardı ki destūrsız ġayb ker-ḫānesine girmiş idi. Rivāyetde gelür: (2) Çün-ki ḳıyāmet güni cemī‘-i ḫalāyıḳı ‘arṣa-i ᶜAraṣāta iledeler. يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ Yevme yükşefü ‘an sāḳin.[858] Bir nūr Ḥaḳ -Ta‘ālā- (3) envārından tecellī ėde. Ḫalāyıḳ dileyeler ki secde ḳılalar. Her kimesne ki dünyāda Ḥaḳ -Ta‘ālā- envārından (4) tecellī ėde. Ḫalāyıḳ ya‘nī her kim dünyāda Ḥaḳ ḥażretine secde ḳılmışdur sücūde varalar ve anlar ki hevāya (5) dünyāya ve

---

855 mele'-i a‘lā مَلَأِ أَعْلَا Ar. eşrâf ve kibâr meclisi yâḫud melâ'ike-i kerūbiyyūn cemâ‘ati. Terc. 2-386.

856 kerūbiyyūn كَرُوبِيُّونْ Ar. melâ'ikenin bir cins a‘lâsı, kerrūbiyān. Terc. 2-187, kerūbiyyīn كَرُوبِيِّينْ Ar. bi-ma‘nâhu eyḍan. Terc. 2-187, kerūbiyyūn كَرُوبِيُّونْ Ar. melâ'ike-i muḳarribîn. Müfredi " كَرُبِى kerūbī"dir. Ẕât-ı kerûbî-şıfat. Cem‘-i Fârisîsi kerrūbiyān gelir. LC. 762, kerūbī كَرُبِى Ar. a chrub. kerrūbiyān كربيان (P. pl. of the preceding), angelic ranks, cherubim. Ste. 1025

857 Meleklerin hepsi birden secde ettiler. Kur'ân, XV. Hicr Sûresi, 30. âyet. KKM. 300. (Pes secde kıldı ferişteler dükelciği, bir gezden. (15) Sūratü'l-Hicr, 30. âyet. SKT. 202, Pes secde etdi firişteler anun önünde anlarun ṭopu birden. 14. cüz, Sûretü'l-Ḥicr, 30. âyet. KTC. 2-193, فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ Ḥaḳ -Celle ve ‘alâ- anı îcâd etdikden ṣonra firişteler ḳamu bir ferdleri taḫallüf etmeyüp secde getürdiler. 14. cüz, Sûretü'l-Ḥicr, 30. âyet. TZA. 1-403, Bütün melekler hep birden ona secde ettiler. Hicr Sûresi, 30. âyet. KKTA. 264, Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde etti. Hicr Sûresi, 30. âyet. KHMK. 2-121)

858 O gün işler güçleşir... Kur‘ân, LXVIII. Kalem Sûresi, 42. âyet. KKM. 681. (Ol gün kim açınıla incükden *[incük T. 1. bacak, baldır. 2. sap, sak. SKTS. 338.] ya‘nî katı gün ola...* (68) Sûretü'l-Kalem, 42. âyet. SKT. 483, Ol gün ki perde keşf olup emr düşvâr olur... *F. Ḳıyâmet güninde hirâmet ‘ibâdet etdiği şey'in arḳası ṣıra giderler. Tevḥîd ehli ḳalup munṭaẓır olurlar. Pes Rableri bir ṣuretde gelür ki anlar bu ṣûretle anı ṭanımazlar buyurur ki: Ben sizin Rabbinizim. Benim ile geliniz derler. -Ne‘ûẕü bi'llâhi.- Eger Rabbimiz gelse biz anı bilürüz. Ol vaḳt buyurur ki sizler Rabbinizin hîç bir nişânını bilür misiniz? Cevâb verirler ki Evet, biliriz. Ṣonra Rab -Ta‘âlâ- tecellî edüp ẓâhir olur. Anlarun ṭanıdığı gibi ol vaḳıtde anlar secdeye varalar. Ṣol kimesne ki dünyâda ḫâliṣ secde etmez idi. Anun arḳası ve beli bükülmez arḳa cânibine yere düşer. İşbu tecellî ve Rabbin ẓâhir olması anların tevḥîdini ṣınamaḳ için idi ki anlar ṣûretlere ‘ibâdet etmekden bîzâr olduḳları âşikâre ola.* 29. cüz, Sûretü'l-Kalem, 42. âyet. KTC. 4-171, يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ Yâd et ol günü ki bir şu‘ûbetlü ve şiddetlü işden keşf olunur. *Lûġat-ı ʿArabîde keşf-i sâḳ, miṡl ṭarîḳiyle işin düşvârında istimâl olunur.* 29. cüz, Sûretü'l-Kalem, 42. âyet. TZA. 2-397, O gün, bacaklar çimrenir... Kalem Sûresi, 42. âyet. KKTA. 566, *(Hatırla ki o gün)* baldır *(lar)* ın açılacağı bir gündür. Kalem Sûresi, 42. âyet. KHMK. 3-319)

putlara secde kılmışdur sücūde kudreti yėtmeye secde ėdemeyeler. Zīrā ki anlaruŋ başı (6) şekāvet ipi-y-le ol gün bağlamışlardı-ki Hak -Taʿālā- şerʿine muhālefet kılmışlar idi ve sücūdi (7) Hak -Taʿālā- hażretine ėtmemişlerdi. Ammā ol ip ẓāhir göz-ile görinmez. Pes her kimüŋ ki bāṭınları (8) açılmışdur ol gėrü anuŋ kaygusında olur ki tevbe istiğfâr mikrāżı birle anı kese. Eger (9) bu gün kesmeyecek olursa ancılayın yarın kıyāmet güninde anı zencīr ve bendler birle bağlu (10) ʿarṣa-i ʿAraṣāta getüreler. Nitekim buyurur: اذالاغلال فى اناقهم والسلاسل يسحبون. فى الحكيم ثم فى النار يسجرون İẕi'l-ağlālü fī aʿnāḳıhim ve's-selāsilü yüshabūne fi'l-hakīmi (11) ŝümme fi'n-nāri yüscerūne.[859] Pes ol bendler anda ẓāhir olısar. Lā-cerem İblīs (12) ipi-y-le bağlanmış idi ki cümle kā'ināt ortasında küstāhlık ėdüp icāzetsüz ğayb ker-hānesine (13) girmiş idi ve bu fermāna muhālefet ėtmiş idi. لاتدخلوا بيوت النبى الا ان يؤذن لكم Lā tedhulü büyūte'n-nebiyyi illā en yü'ẕene leküm.[860] (14) Lā-cerem kahr zencīri-y-le tutup bağladılar. Şöyle kim secde ėdemedi. الا ابليس ابى واستكبر İllā İblīse ebā ve'stekbere.[861] (15) Ammā İblīs ve cemīʿ-i halk şöyle

---

859 Boyunlarına demirden lâleler ve zincirler takılıp sürüklendikleri zaman sıcak su içinde, sonra cehenneme atıldıkları zaman. Kur'ân, XL. Mü'min Sûresi, 71. ve 72. âyetler. KKM. 559. (Ol vakt kim, bendler boyunlarında dakı zencirler; tartınılurlar issi su içinde; andan od içinde yandurınurlar. (40) Sûratü'l-Mu'min, El-Ġaafir, 71. ve 72. âyetler. SKT. 388, Ol vaktde ki tavklar *[tavk طوق Ar. gerdanlık, boyun ziyneti; ve bir nesne güç yetüp tâkat getürmek, gerden bend. Terc. 2-44.]* ve zencîrler anlarun boyunlarında olur ve çekilirler ziyâde ısıcak şuya. Şonra cehenneme atılırlar. 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 71. ve 72. âyetler. KTC. 4-43, اذالاغلال فى اناقهم والسلاسل Ol vakt ki tavklar ve zencîrler gerdenlerinde olup يسحبون. فى الحكيم Kızmış şuda çekilirler. ثم فى النار يسجرون Şonra cehennem âteşinde yanmış kılınurlar. 24. cüz, Sûretü'l-Mü'min, 71. ve 72. âyetler. TZA. 2-267, Boyunları toklara ayakları zincirlere vuruldukları zaman uğruyacakları azabı anlayacaklar, onlar bu halde cehenneme sürüklenecekler. Sonra ateşte cayır cayır yanacaklar. Mü'min Sûresi, 71. ve 72. âyetler. KKTA. 476, Boyunlarında lâleler *[demir halkalar]*, zincirler bulunduğu zaman ki onlar *(bu vaziyette evvelâ)* sıcak suyun içinde sürünecekler, sonra ateşte yakılacaklar. Mü'min Sûresi, 71. ve 72. âyetler. KHMK. 3-107)

860 ... Davet edilmeden peygamberlerin evlerine gitmeyin... Kur'ân, XXXIII. Ahzâb Sûresi, 53. âyet. KKM. 496. (... Girmen peygambar evlerine, illâ kim destur verinile size... (33) Sûretü'l-Ahzâb, 53. âyet. SKT. 343, ... Dâhil olmayınız peyğamberin evlerine meger şu vaktde ki izn verilmiş ola size... 22. cüz, Sûretü'l-Ahzâb, 53. âyet. KTC. 3-201, يا ايها الذين امنوا لاتدخلوا بيوت النبى الا ان يؤذن لكم الا طعام Ey îmâna gelenler! Peyğamberin evlerine bir vaktde girmen. Meger ol vakt ki yiyecek yemesine daʿvet olunup duhûle size izn verilir. 22. cüz, Sûretü'l-Ahzâb, 53. âyet TZA. 2-194, ... Davetli olduğunuz vakitten başka vakitlerde peygamberin evlerine girmeyin. Ahzâb Sûresi, 53. âyet. KKTA. 426, *(Bundan sonra)* peygamberin evlerine davet olunmaksızın vaktine *(de)* bakmaksızın girmeyin. Ahzâb Sûresi, 53. âyet. KHMK. 2-450)

861 ... O, secde etmekten çekinmiş, ululanmak istemişti... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 34. âyet. KKM. 7. (... İllâ İblîs, onamadı; dakı tekebbürlik eyledi... (2) Sûratü'l-Bakara, 34. âyet. SKT. 5, ... Meger şeytân kabûl etmedi ve ser-keşlik gösterdi... 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 34. âyet. KTC. 1-9, فسجدوا الا ابليس Pes cümle melâ'ike tekrîm etdiler. İllâ ʿAzâzîl ve evâşih-i akvâl üzere cân ta'ifesinden idi. Fermânı kabûl etmediği cihetden Hak -Sübhânehû ve Taʿâlâ- anı İblîs ile mülakkeb kıldı ve anun maʿnâsı Hudâ'nın rahmetinden ümmîdsüz olmakdır. ابى واستكبر Secde getürmekden mümteniʿ olup kendüyi büyük tutdı. 2. cüz, Sûretü'l-Bakara, 34. âyet. TZA. 1-12, ... Yalnız İblis secdeden çekinmiş, bunı kibrine yedirememişti... Bakara Sûresi, 34. âyet. KKTA. 1-21, ... O ise dayatmış, kibirlenmek istemişti. Bakara Sûresi, 34. âyet. KHMK. 7)

ṣanurlar ki ibā[862] ve istikbār secde vaḳtinde idi. Böyle degil. (16) Belī! Ṣūretde ibā ve istikbār ol vaḳt ẓāhir olmış idi ki s̱emere mesābesindedür. Lākin anuŋ (17) ḥaḳīḳati ki ṭoḫm mesābesindedür. Ol gün İblīsüŋ şeḳāvet naṭasında ekildi. Edeb ṣaḳlamadı (275b-1) ve icāzetsiz ġayb ker-ḫānesine girdi ve çün-ki çıḳdı istikbār ėtdi. خَلَقَ مُجَوَّفًا Ḫalaḳa mücevvefen[863] dėdi. (2) Pes kendüye ʿizzet naẓarı-y-le baḳdı ve Ḥaḳḳuŋ ḫalīfesine ḥaḳāret naẓarı-y-le baḳdı ve ol toḫm ki (3) niçe zamān terbiyet buldı anuŋ s̱emeresi secde vaḳtinde ibā ve istikbār ẓāhir olup vücūde (4) geldi. Lā-cerem hem gėrü şeḳāvet ipi-y-le laʿnet dārına çekdiler ki: وَ اِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِى اِلَى يَوْمِ الدِّينِ Ve inne ʿaleyke laʿnetī ilā (5) yevmi'd-dīn[864] ve bu dāruŋ üzerinde tā ḳıyām-ı ḳıyāmet olınca şöyle ḳodılar siyāset içün. (6) Bel-ki ebedü'l-ebedeyn buradan hīç indürmeyeler. Tā kim bundan ṣoŋra cemīʿ-i memleket içinde hīç (7) kimsenüŋ zehresi olmaya ki Ḥaḳḳuŋ ḫalīfesi-y-le ḥürmetsizlik ėde ve her kimesne ki İblīse (8) müyābaʿat ḳıla bu memleketden anı daḫı İblīs birle bu ipe baġlayalar ve cehemneme vėribiyeler. (9) لَاَمْلَاَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِينَ Le'emle'enne cehenneme minke ve mimmen tebiʿake minhüm ecmaʿīne.[865] Rivāyet şöyledür ki: Çün-ki rūḥı (10) Ādemüŋ ḳālıbına gönderdiler. Vaḳtī-ki rūḥ ḳālıba degdi derḥāl bedeniŋ cemīʿ-i memleketin ṭavāf (11) eyledi. Gördi-ki bir ev ġāyet ẓulmānī ve içi ṭolu vaḥşet ve anuŋ bünyādı dört aṣl üzerine (12) ki ʿanāṣır-ı erbaʿadur. Biri birinüŋ żıddıdur. Bildi-ki anuŋ beḳāsı hergiz olmayısar. Pes (13) göŋlin aŋa vėrmedi gerü

---

862 ibā' اِبَاء Ar. nefret etmek, iğrenmek, tiksinmek, menkīden. Terc. 1-2

863 Boş olarak yarattı. (Boşu boşuna yarattı.)

864 Ve şüphe yok ki ceza gününe dek benden laʿnet sana. Kur'ân, XXXVIII. Sâd Sûresi, 78. âyet. KKM. 538. ("Dakı bayık üzerine laʿnatum yanud günine degin" *yaʿnî ḳıyamat.* (38) Sūratü'l-Sâd, 78. âyet. SKT. 375, Ve elbette senin üzerine olsun benim laʿnetim ḳıyâmet gününe degin. *F. Yaʿnî senin ʿamelin sebebiyle ḳıyâmete degin senin üzerine laʿnet ziyâdelenmekde olur. İşburadan ṭaşra çıḳ yaʿnî cennetden, şeyṭân melâʾikeler ile bile idi. Şimdi anların zümresinden çıḳarılmış oldı.* 23. cüz, Sūretü'l-Ṣâd, 78. âyet. KTC. 4-22, وَ اِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِى اِلَى Ve raḥmetden dûr etmegim üzerinedür. يَوْمِ الدِّينِ Rûz-ı cezâya dek. 23. cüz, Sūretü'l-Ṣâd, 78. âyet. TZA. 2-245, "Ceza gününe kadar lânetim de üzerine olsun" buyurdu. Sâd Sûresi, 78. âyet. KKTA. 458, Ve şüphesiz ki ceza gününe kadar lânetim senin üstünedir. Sâd Sūresi, 78. âyet. KHMK. 3-71)

865 And olsun, dolduracağım cehennemi seninle ve sana uyanların hepsiyle. Kur'ân, XXXVIII. Sâd Sûresi, 85. âyet. KKM. 538. ("Tolduram tamuyı senden dakı andan kim uydu sana, anlardan, dükelcügin." (38) Sūratü'l-Sâd, 85. âyet. SKT. 375, Elbette doluram cehennemi senden ve ol kimselerden ki tâbiʿ oldular sana cümlenizle. 23. cüz, Sūretü'l-Ṣâd, 85. âyet. KTC. 4-22, لَاَمْلَاَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِينَ Elbette dûzaḫı ṭoldururum senin cinsinden ve âdem oğullarından sana tabʿiyyet edenlerden. اَجْمَعِينَ Ḳamunuzdan. 23. cüz, Sūretü'l-Ṣâd, 85. âyet. TZA. 2-245, Cehennemi herhalde seninle ve sana tâbi olanlarla tamamen dolduracağım. Sâd Sūresi, 85. âyet. KKTA. 459, "And olsun, cehennemi senden *(senin cinsinden)* ve onların *(insanların)* içinden sana tâbi olanların hepsi ile dolduracağım." Sâd Sūresi, 85. âyet. KHMK. 3-72)

döndi. İkileyin nazar eyledi. Gördi-ki bir ev ğāyet ṭar ve ḳaraŋu (14) bunca biŋ ḥaşarāt ve mūziyāt anda mevcūd. Yılan ve ʿaḳrebler ve ejdehālar ve yırtıcı cān-averler (15) daḫı arslanlar ve peleng ve ayu ve ḫınzīr gibi ve envāʿ-i behāyim ve daḫı ḫar ve esb üstür gibi. (16) Bu cemīʿ-i ḥayvānātı gördi. Bir kezden aŋa ḥamle ḳılup ėderlerdi. Her biri bir ṭarafdan bir zaḫm (17) urup anı incidürdi. Andan ṣoŋra nefs-i emmāreyi gördi. Bir ejdehā meṡābesinde yėdi başı (276a-1) var Biri ḥırṣ ve biri ḥased ve biri şehvet ve biri ġażab ve biri buḫl ve biri (2) ḥıdḳ ve biri kibr. Bu yėdi başı-y-le baş götürüp aŋa ḳaṣd eylemiş idi. Rūḥ ki niçe (3) biŋ yıl Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ civārında nāz u niyāz ile perveriş bulmış idi. Bu nesnelerden (4) ğāyet ürkdi. Ol Ḥażret-i ʿizzet ünsinüŋ ḳadrini ki şimdiye degin bilmemiş idi bildi (5) ve ol viṣāl-i niʿmet ki hemīşe aŋa müstağraḳ idi ve anuŋ ḥaḳḳını aŋlamamış idi aŋladı. (6) Pes firāḳ odı cānında müşteğıl oldı ve hicrān tütüni başına ağdı ve eydür idi bu beyti. (7) Beyt:

Ne ʿacebdür ki dün ol yāre biz idik maḥrem
Şimdi āvāre olup göŋlimüz oldı pür-ġam (8)
Senüŋ ėy gerdiş-i devrān işüŋden ne ʿaceb
Ki düŋesin mi vuṣlat içinde furḳat-i ġam.[866]

(9) Döndi-ki gėrü gide ol yuva ki andan gelmiş idi anı isterdi. Bunca kim isterdi ol yolı (10) ve ol merkebi kim aŋa binüp gelmişdi ki gėrü aŋa bine. Zīrā ki ol piyāde gelmedi nefḫa merkebine (11) süvār olup gelmiş idi ki gėrü aŋa bine. Zīrā ki ol nefḫa merkebine süvār olup gelmişdi. Nite-ki (12) istedi bulamadı. Zīrā ki icāzet yoġ-idi ki gide-y-di. Lā-cerem ğāyetde şikeste oldı. Pes (13) aŋa eyitdiler: Bizim murādımuz bu şikestelikdür dėdiler. Andan ṣoŋra ḳabż ve melālet anuŋ (14) üzerine ğālib oldı. Pes bir āh eyledi. Andan eyitdiler: Biz seni bu āh-içün veribidük. (15) Andan ol āhuŋ buḫārı Ādemüŋ dimāğına ėrdi. Der-ḥāl aḫsurdı ve ḥareket ėdüp gözüŋ (16) açdı. Bu ʿālemüŋ vüsʿatin gördi ve daḫı güneşüŋ nūrunı muṭāliʿa ḳılup eyitdi: ٱلْحَمْدُ لِلّٰه El-ḥamdü li'llāhi[867] (17) ḫiṭāb-ı ʿizzet der-ḥāl yėtişdi-ki: يَرْحَمُكَ رَبُّكَ Yerḥamüke Rabbüke.[868] Yaʿnī:

866 Vezni: 14'lü hece vezni

867 Hamd Allâh'a... Kur'ân, I. Fâtiḥa Sûresi, 1. âyet. KKM. 1. (Öğmek Tanrı'nundur... (1) Sûratü'l-Fâtiha, 1. âyet. SKT. 1, Ögmek Allâhu -Taʿâlâ-ya... 1. cüz, Sûretü'l-Fâtiḥa, 1. âyet. KTC. 1-2, ٱلْحَمْدُ لِلّٰه Cümle mevcûd ve maʿlûm ögmekler ve gökçek şıfatlar ezelden ebede dek Ḥaḳ -Sübḥâne ve Taʿâlâ-nıñ ẕât-ı bâhirü'ṣ-ṣıfâtına maḫṣûṣdur. 1. cüz, Sûretü'l-Fâtiḥa, 1. âyet. TZA. 1-4; (Hamd-ü senâ) o Allah'a mahsustur... Sûretü'l-Fâtiha, 1. âyet. KKTA. 2, Hamd olsun Allah'a. El-Fâtiha sûresi, 1. âyet. KHMK. 1-11)

Senüŋ ḥamd ü s̱enā ėtdügüŋ Ḥażretimüz (276b-1) raḥmet vācib ḳılıcıdur bizüm ṭarafımızdan saŋa. Çün-ki ḫiṭābıŋ ẕevḳi cānına yėtişdi bir pāre (2) ḳarār ėdüp sākin oldı. Ammā her vaḳt ki ol ġurbet ve üns-i Ḥażret ṣafāsın aŋardı (3) ve ol ʿālemüŋ gėŋligin taḥayyül ėderdi. Dilerdi-ki: Bu ḳālıb ḳafeṣi ṣıya da ol ṭon ki āb u gīlden (4) geyürmişler idi. Anı çıḳara gėrü yuvāsından yaŋa pervāz ura. Zīrā ki ol maḳām-ı aṣliyyesidür. (5) Beyt:

آن بلبل كه محبوس كه نامش جانست ، دستن دلشكستن قفص مي ترست

Ān bülbül ki maḥbūs ki nāmeş cān-est
Desten dil-şikesten ḳafaṣ mi terst.[869]

Pes (6) nite-ki ṭıfl-ı nā-resīde oğlanları rengīn nesne birle avıdurlar ve çıḳṣar āvāz-ile ve nüḳul[870] ḥelvā ile (7) meşġūl ėderler. Ancılayın Ādemi daḫı avıdurlardı. Gāh melā'ikeye muʿallim ėtmeg-ile be gāh melā'ike (8) aŋa secde ḳılmaġ-ıla ve daḫı gezdürmeklig-ile meşġūl eylerlerdi. Tā kim anuŋ iştiyāḳı (9) odı Ḥażret-i ʿizzet cemāline bir pāre sākin ola ve bir nesne ile daḫı üns bulup eglene. Tā kim (10) ol vaḥşet andan zā'il ola. Ammā ol ḥāl dili-y-le bunı dėrdi ki beyt:

Ne revādur ki ḫayālüŋ ola (11) gözden zā'il
Yene sūzdur ki bu ḳalbüm ola ġayre mā'il
Ben ölüp ḫāk olıcaḳ ger sinimi isterseŋ (12)
Bulasın mihrüŋi sen her süŋügümde sā'il[871]

Andan ḫiṭāb ėrişti ki: Ėy ādem behişte var sākin (13) ol nice ki dilerseŋ eyle ḳıl yė ve iç her ne-y-ile dilerseŋ üns dut-ki: يا آدم اسكن انت و زوجك الجنة و كلا منها رغدا حيث شئتما Yā

---

868 Rabbin sana merhamet etsin.

869 O mahpus bülbülün adı candır. Kafesde eli ve gönlü kırık korkmaktadır. Vezni bozuk.

870 naḳl نقل Ar. *nûnun fetḥi ve ḳâfın sükûnuyla,* bir nesneyi yerinden bir âḫar yere geçürmek maʿnâsınadur. ... ve naḳl, ʿişret mezesine denür ki üzerine tenâvül olunan nevâleden ʿibâretdür ve baʿżen nûnu mażmûm olur [nuḳl] ʿalâ ḳavl żammesi ḫaṭâdur... OK. 3-365, nuḳl نقل Ar. *nûnun żammı ve ḳâfın sükûnuyla,* şol nesnedür ki şarâb üzere meze ṭarîḳiyle ekl olunur. VK. 2-359, nuḳl نقل Ar. *bi'ż-żam,* fısḳa şurb etdikleri ḥâlde önlerine döküp oynayup ḳarışdırdıḳları nesne. AK. 653, nuḳl نقل Ar. ʿişret mezesi, şeb çere. Terc. 2-439

871 Vezni: Fāʿilātün / feʿilātün / feʿilātün / faʿlün

Ādemü'skün ente (14) ve zevcüke'l-cennete ve külā minhā raġaden ḥayṡü şi'tümā.[872] Her bār ki Ādemüŋ ḳalbine bunuŋ gibi ḫiṭāblar (15) ėrer idi ve ol eydürdi-ki beyt:

Ḥāşā ki benüm göŋlüm derdüŋden ola ḫālī .
Göŋül kim sensiz[873] (16) gey müşkil olur ḥāli
Senden kesilüp göŋül kimi dutısar maḥbūb
Tā gidüp maḥalleŋden (17) ḳanda varısar bārī[874]

Çün-ki Ādemüŋ vaḥşeti hīç zā'il olmadı. Daḫı bir kimse-y-le üns ṭutup (277a-1) ḳarār ėtmedi. Pes gėrü anuŋ nefsinden Ḥavvāyı yaratdı. Onuŋ kenārında ḳodı. Tā ki (2) kendü cinsi-y-le üns duda. Nite-kim buyurur: وَجَعَلَ فيها زَوْجَها لِيَسْكُنَ اِلَيْهَا Ve caʿale fīhā zevcehā li-yesküne ileyhā.[875] Çün-ki Ḥavvā (3) cemālini naẓar ėtdi. Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ pertevini Ḥavvāda müşāhede ḳıldı ki: كُلُّ جَميلٍ مِنْ جَميلِ اللهِ Küllü cemīlin min cemīli'llāhi[876] (4) dėr. Pes ol cemālüŋ ẕevḳin gėrü bilüp eyitdi-kim beyt:

Ėy gül neden dil-dārımuŋ yüzüne olduŋ (5) sen naẓīr
Vey mi bu ẕevḳı sen meger laʿlinden ėtmişsin ʿaṭīr
Ėy baḫt-ı iḳbālim saŋa fidā (6) benüm cānum tenüm
Ẓāhirde yād iseŋ ne var līkin bilişsin der-żamīr[877]

---

872 ... Ey Âdem! Sen ve eşin cennette oturun, dilediğinizi bol bol yeyin... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 35. âyet. KKM. 7. (... "İy Âdem! Dölen sen, dakı avratun uçmaka. Dakı yin andan dirlik ginligi-y-le, ne yirde ki dilersenüz..." (2) Sûratü'l-Bakara, 35. âyet. SKT. 5, ... Ey Âdem! Sâkin ol sen ve ḫâtûnun cennette ve andan dilediginiz yerde her ne vaḳtde istediginiz ḳadar vüsʿat ve refâhiyyetle yeyiniz... 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 35. âyet. KTC. 1-9, وَقُلْنَا يَا آدَمُ Ve maḥż-ı keremden söyledik: Ey Âdem! اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ Sen çiftinle -ki Ḥavvâdır- behiştde iḳâmet et. وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا Ve cennetin meyvesinden çoḳ yeyin. حَيْثُ شِئْتُمَا Ḳanda ki istersiz. 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 35. âyet. TZA. I-12, ... "— Âdem! Sen ve zevcen Cennette sakin olun, dilediğiniz yerlerde onun yemişinden yiyeceğinden bol bol yiyin..." Bakara Sûresi, 35. âyet. KKTA. 7, ... "Ey Âdem! Sen eşinle beraber cennette yerleş, ondan *(Cennetin yiyeceklerinden)*, neresinden isterseniz, ikinizde bol bol yeyin..." Bakara Sûresi, 35. âyet. KHMK. 1-21)

873 "sensizlikden" olursa vezin düzelir.

874 Vezni: 14'lü hece vezni

875 Bu âyetin bu bölümü Kur'ânda şöyle geçmektedir: وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَا ... Ülfet ve ünsiyet etmesi için ondan da eşini halketti. Kur'ân, VII. Aʿrâf Sûresi, 189. âyet. KKM. 198. (... Dakı eyledi andan avratını *yaʿnî Havvâ'yı*, tâ dölene ana... (7) Sûratü'l-Aʿrâf, 189. âyet. SKT. 130, ... Ve yaratdı ol şaḫṣdan ḳarısını tâ ki ḳarâr bula anun ile... 9. cüz, Sûretü'l-Aʿrâf, 189. âyet. KTC. 2-68, وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا Ve anın çiftini -ki Ḥavvâdır- ḳışa ḳaburġasından peydâ etdi. لِيَسْكُنَ اِلَيْهَا Tâ ki anınla ünsiyyet peydâ edüp ârâm ede. 9. cüz, Sûretü'l-Aʿrâf, 189. âyet. TZA. 1-271, ... Onunla ülfet etmek için kendisinden eşini yapan odur... Aʿrâf Sûresi, 189. âyet. KKTA. 176, ... Bundan da *(gönlü)* kendisine yatıp ısınsın diye, eşini yapan O'dur *(Allah'tır)*. Aʿrâf Sûresi, 189. âyet. KHMK. 1-358)

876 Bütün güzellikler Allah'ın güzelliğindendir.

877 Vezni: 16'lı hece vezni

Çün-ki diledi-kim ol üns-i (7) mu'āmelesinüŋ zevḳin bula ve vuṣlat ḥāṣıl ḳıla. Ammā nefs ki uyurdı uyandı şehvet ḥareket (8) eyledi rūḥ-ile Ḥażret ünsinüŋ arasında ḥā'il ve mā'ni' oldı. Zīrā ki ḥicāblaruŋ ulusı (9) şehvet ṣıfatıdur. Andan ṣoŋra ḳalan ṣıfatlar ki yėmek ve içmek ve uyumaḳ olur. Olar daḫı (10) olur ġalebe ėtdiler ḥicāb daḫı ziyāde oldı. Ol üns ki ḥażer[878] bulmış idi eksildi. Zīrā ki (11) Ādemde şehvet ḥayvānī lezzetlerinden ne-denlü kim ziyāde ola ve anuŋ-ile zevḳi artuġıraḳ ola. (12) Ol miḳdārca Ḥaḳḳuŋ ünsi anuŋ göŋlinden eksilür. Bu ma'nī 'aẓīm ibtilādur ve ekṣer ḫalāyıḳ (13) buŋa mübtelādur. Az kişi bundan ḫalāṣ bulmışdur ve ol oldur ki Ādemiyyetden 'ademiyyete (14) vara. Pes ol ḫalāṣ bulur bunlardan. İmdi Ādemüŋ ol ḳadar ünsi ẓāhir (15) oldı-ki Ḥaḳ -Ta'ālā- şol nesneden ki anı nehy ėtmiş idi ki: وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ Ve lā taḳrebā hāẕihi'ş-şecerete.[879] (16) Āḫir İblīs anı mülk-i behişt birle aldadı. Nite-kim buyurur: هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلٰى Hel edüllüke 'alā şecereti'l-ḫuldi (17) ve mülkin lā yeblā.[880] Gör imdi Ādemüŋ ünsi mülk-i behişt birle ol ḥadde yėtişdi ki (277b-1) mülk-i behişti Ḥaḳḳuŋ rıżāsı iḫtiyār eyledi. Raḥmān fermānın terk ėdüp şeyṭān (2) emrine muṭī' oldı. Ġāyet ḥırṣından cennete ḥarīṣ olduġından der-ḥāl Ḥaḳ -Ta'ālā- ġayret (3) ėdüp eyitdi-kim: Ėy Ādem! Ben seni bu temettu'āt[881]-ı nefsānī-y-çün yaratdum idi-ki: اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ E'fe-ḥasibtüm (4) ennemā

---

878 ḥażer حَضَر Ar. yolcu olmayup maḥallinde ḳarâr üzere olmaḳ, cā giriften. Terc. 1-365

879 ... Ancak şu ağaca yaklaşmayın... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 35. âyet. KKM. 7. (... "Dakı yakın gelmen uşbu ağaca *ya'nî buğday yâ incir yâ üzüm ağacı...'* (2) Sûratü'l-Bakara, 35. âyet. SKT. 5, ... Ve yaḳın olmayınız işbu ağaca... 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 35. âyet. KTC. 1-9, لَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ Ve bu ağaca *ya'nî buğday ağacına* yaḳlaşmayınız. 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 35. âyet. TZA. 1-12, ... "Yalnız bu ağaca yaklaşmayın..." Bakara Sûresi, 35. âyet. KKTA. 7, ... "*(Fakat)* şu ağaca yaklaşmayın..." Bakara Sûresi, 35. âyet. KHMK. 1-21)

880 ... Sana ebedîlik ağacını ve zeval bulmayacak devleti göstereyim mi? Kur'ân, XX. Tâhâ Sûresi, 120. âyet. KKM. 368. (... "Kulağuzlayayın mı seni ebedlik ağacına, dakı pâdışâhlığa kim eskimez kesilmez?" (20) Sûratü Tâhâ, 120. âyet. SKT. 255, ... Delâlet edeyim mi seni dâ'im olmaḳlıḳ ağacı üzerine ve bir pâdişâhlıġa ki aṣlâ eskimez. 16. cüz, Sûretü Ṭâ Hâ, 120. âyet. KTC. 3-48, قَالَ يَا اٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ Dedi: Ey Âdem! Ḥayât-ı ebediyye mü'eddî *[mü'eddī مُؤَدِّى Ar. nesneyi vücûde getirir olan; sebeb ve bâ'iṣ ve mûcib olan.]* olan ağaç üzere sana delâlet edeyim mi? وَمُلْكٍ لَا يَبْلٰى Ve zevâli ḳabûl etmeyen mülk üzere daḫı. 16. cüz, Sûretü Ṭâ Hâ, 120. âyet. TZA. 2-43, ... Sana bir ağaç ṡalık vereyim mi? Ki ondan yiyen daima cennette kalacak, zeval bulmaz bir devlete erecektir. Tâ-hâ Sûresi, 120. âyet. KKTA. 321, ... Seni ebedîlik ağacına, zevâl bulmayacak bir devlete *(ulaştırmaya)* delâlet edeyim mi? Tâ, Hâ Sûresi, 120. âyet. KHMK. 2-239)

881 temettu' تمتع Ar. *fetḥateynle ve tânın żammı ve teşdîdiyle,* fâ'idelenmek... ve temettu', er 'avretden fâ'idelenmege daḫı derler. VK. 2-60, temettu' تَمَتُّع Ar. kendü nefsine kâr ve fâ'ide ve menfa'at çıḳarmaḳ. Bir nesneyi isti'mâl etmekden nâşî menfa'at görmek, sūd dīden. Tec. 266

ḫalaḳnāküm ʿabeṣen ve enneküm ileynā lā türceʿūne.[882] Gör imdi biz seni yarım gün uçmaḳda ḳoduḳ (5) idi. Sen bizi nice unutduŋ. Bizden ġayriye meşġūl olup üns dutduŋ ve bī-fermānlıḳ (6) ėdüp buğday yėdüŋ. Eger ḫod bir gün tamām ḳoyacaḳ olursavuz bir kezden sen bizi unudursın (7) ve bilişligi yadlığa dönderirsin aŋmazsın. Beyt:

Ol yār ki ėder demi bizimle vefādārı (8)
Olurdı rıżāmuzca her laḥẓa ve her bārī
Bī-gāne olup bizden unutdı bizi şimdi (9)
ʿUbābı[883] melūl ėtdi şāẕ eyledi aġyārı[884]

Ėy Ādem! Behiştden çıḳ. Ėy Ḥavvā! Andan ıraḳ (10) ol ki: اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا İhbiṭū minhā cemīʿan[885] ve ėy tāc anuŋ başından götürül ve ėy ḥülle anuŋ bedeninden ayrıl (11) ve ėy ḥūrīler! teşnīʿ ėdüp nidā ḳıluŋ ki: وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى Ve ʿaṣā Ādemü Rabbehū fe-ġavā[886] ne ḥikāyetdür bilür misin? (12) Melāmet ṭaşını selāmet şişesine ururuz ve Ādemüŋ varlığı ḳanın mezellet yėrine dökeriz ve (13) ve anuŋ himmeti ḳılıcın imtiḥān ve ibtilā

---

882 Yoksa sizi ancak boşu boşuna yarattık. Gerçekten de dönüp tapımıza gelmeyeceksiniz mi sanıyordunuz? Kur'ân, XXIII. Mü'minûn Sûresi, 115. âyet. KKM. 403. ("Ay, sandunuz mı siz, kim yarattuk sizi bâtıl; dakı bayık siz, bizdin yana dönilmeyesiz?" (23) Sūratü'l-Mu'minūn, 115. âyet. SKT. 280, Eyâ! Ẓann etdiniz mi ki yaratdıḳ sizi ʿabeş yere? ve *(ẓann etdiniz mi)* bizim cânibimize döndürülmezsiniz? *F. Yaʿnî eyü ʿamel olsun veyâ kötü anun cezâsı dünyâda verilecek degil. Öyle olsa eger âḫiret olmasaydı anları ḫalḳ etmek ʿabeş ve oyunbâzlıḳ olur idi.* 18. cüz, Sūretü'l-Mü'minūn, 115. âyet. KTC. 3-88, أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا Pes siz gümân etdiniz mi kim biz sizi yalnız oynamaḳ için yaratdıḳ? وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ Daḫı gümân etdiniz mi kim ʿale't-taḥḳīḳ siz bizim ḥükmümüze döndürülmezsiz? 18. cüz, Sūretü'l-Mü'minūn, 115. âyet. TZA. 2-83, Biz, sizi abes olarak yarattık, bizim tarafımıza da dönmeyeceksiniz mi sandınız? Mü'minûn Sûresi, 115. âyet. KKTA. 350, "Ya sizi ancak boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?" Mü'minûn Sûresi, 115. âyet. KHMK. 2-229)

883 ʿubāb عُبَاب Ar. pek ṭaşḳın ve püskürücü olan seyl ṣuyu, seyl-ḫīz. Terc. 2-54

884 Vezni: 14'lü hece vezni

885 ... Hepiniz de cennetten inin... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 35. âyet. KKM. 8.; ... Aşağa inin andan dükeli... (2) Sûratü'l-Bakara, 35. âyet. SKT. 5.; ... İniniz cennetden hepiniz... 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 35. âyet. KTC. 1-10.; قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا Yine anlara dedik: Cennetden yâ semâvâtdan cümleten aşağı inin. 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 35. âyet. TZA. 1-13.; ... Hepiniz buradan inin... Bakara Sûresi, 35. âyet. KKTA. 8.; ... Hepiniz buradan inin... Bakara Sûresi, 35. âyet. KHMK. 1-22.

886 ... Ve Âdem Rabbinin emrine karşı geldi de umduğundan mahrûm oldı. Kur'ân, XX. Tâhâ Sûresi, 121. âyet. KKM. 368. (... Dakı maʿṣıyat eyledi Âdem, Çalabısına; pes azdı dileğinden. (20) Sūratü Tāhā, 121. âyet. SKT. 255, ... Ve ʿaṣī oldı Âdem Rabbisine ḫulūda *[ḫulūd* خُلُود *Ar. dâʾim ve bâḳî olmaḳ, direng, devâm, beḳâ; yevm-i ḫulūd = ḳıyâmet günü. Terc. 1-397.]* eremeyüp yol yitürdi. 16. cüz, Sūretü Ṭâ Hâ, 121. âyet. KTC. 3-48, وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى Ve Ḥażret-i Âdem Perverdigârına ʿişyân edüp kendü maṭlūbundan bī-behre oldu. 16. cüz, Sūretü Ṭâ Hâ, 121. âyet. TZA. 2-43, ... Âdem Rabbine karşı geldi de matlubuna eremedi. Tâ-hâ Sûresi, 121. âyet. KKTA. 321, ... Âdem Rabbine karşı geldi de şaşıp kaldı. Tâ,hâ Sûresi, 121. âyet. KHMK. 2-239)

ṭaşına çalaruz. Çün-ki Ādem -ᶜAleyhi's-selām-ı ol üns (14) maḳāmından bu vaḥşet menziline getürdik ve ol vuṣlat ᶜāleminden bu furḳat sarāyına ṣaldılar. (15) Ġarīb faḳīr müteḥayyir ser-gerdān yārdan āvāre düşüp eydürdi. Beyt:

Ne hem nefsi ne (16) hem-demi ne yārı
Ki müşkil derdi ṭurfe ġamı kārı[887]

Çün-ki niçe müddet (17) ser-gerdān gezdi. Hīç bir feryād-res bulmadı. Pes yüzin Ḥażrete dönüp eyitdi-ki Ḫudāvendā! (278a-1) Baŋa bu ser-gerdānlıḳ vācib idi-ki senüŋ elṭāf-ı keremüŋ[888] ḳadrini bilem ve anuŋ ḥaḳḳını eyleyem (2) ki bu bir avuç ṭopraġa kendü fażluŋdan ne iḥsān eylemişdüŋ ne dergāhdan nenüŋ gibi dereceye (3) yėtişdürmiş idük ve ḫilḳat-ı ebedī kerāmet-ile mükerrem ve müşerref ḳılmış idük ve bu gün (4) ᶜācizvār dergāhuŋa gėrü döndüm ᶜöẕrüm dilemege dilüm ḳıṣadur. Beyt: (5)

İlāhī ᶜarż ėderem ḥażretüŋe ᶜacz ü niyāz
Getürdüm saŋa ṣavm u zekāt ḥac namāz (6)
Ol nuṭfeyi kim baŋa ışmarlamışdıŋ anı pāk
Şikeste ḳalb ü degal uş sana getürdüm yāz (7)
Ben ol ḳulam ki hezārān günāhı bir demde ḳılup
Fiġān ėderem şimdi andan geldüm vaz (8)
Bu cümle ẕillet-ile girüben dutaram ümīẕ
Kim olasın baŋa sen yine hem-dem hem rāz[889]

(9) Bu tażarruᶜ-ı zārī[890] birle Ādem dört yüz yıl bir rivāyetde şöyle ser-gerdān ve cigeri biryān (10) ḳaldı ve Ḥażret-i rubūbiyyet kibriyā'ü ᶜaẓamet birle Ādemüŋ cān-ı müstemendine[891] ve dil-i derdümendine (11) ḫiṭāb ėdüp eydür idi-ki: Ėy Ādem! Ben seni bir avuç ṭopraḳdan yaratmış olam ve seni (12) melā'ike-i muḳarrebīnden güzīde ėdem ve cemīᶜ-i melā'ikeyi secde buyurdum saŋa ve cümlesi baŋa senden (13) ötürü töhmet ėdeler: أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا E'tecᶜalü fīhā men yüfsidü fīhā[892] dėdiler. ᶜAzāzīli

887 Vezni: 11'i hece vezni
888 "elṭāf u keremüŋ" yerine
889 Vezni bozuk.
890 "tażarruᶜ u zārī" yerine
891 müstemend مستمند Ar. Far. müte'ellim ve faḳîr, ġamnâḳ, maḥzûn, şakî olan. Terc. 2-177
892 ... Orada bozgunculuk edecek birini mi yaratacaksın?... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 30.

senüŋ (14) dostluğıŋdan düşmen dutam ve saŋa bir kerret secde ḳılmaduğı-y-çün anuŋ yėdi yüz (15) yıllıḳ secdesin hebā'en menṣūr eyledüm ve redd-ile ḥarb-ile anı kendü civārımdan süre. (16) Sen bu ni'metleri bilmeyesin ve anuŋ ḥaḳḳını aŋlamayasın. Senüŋ ḳadrüŋi bilemeyesin (17) ve düşmeni dost dutasın ve dostı düşman bilesin. Beni ve seni dost düşman diline (278b-1) bıraġasın. Lā-cerem benüm ḳahhārlıġum seṭavātında uġradıŋ bu ḳażiyyece ki: وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِى لَشَدِيدٌ Ve le'in kefertüm inne 'azābī (2) le-şedīdun.[893] Pes Ādem iŋileyin derdi kilimini çignine aldı. رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا Rabbenā ẓalemnā enfüsenā[894] dėyü feryād eyledi. (3) 'Acz 'ilmin niyāz ḳalemi-y-le taḳṣīr ṣūretinüŋ nefḫasından naḳş eyledi idi ve dil-i biryān (4) ve çeşm-i giryān birle eydür ki: Ḫudāvend! Taḥḳīḳ bildüm ki 'āciz benem ḳādir sensin. Ḳalmış benem (5) meded sensin. Anı kim götürdüŋ bıraḳma ve anı kim sen 'azīz ḳıldıŋ ḫor eyleme ve anı ki sen (6) şāẕ ḳıldıŋ ġuṣṣalu ve perīşān eyleme ve bu meẕelleti ma'ẕūr dut. Viṣāle ögrenmişem firāḳa (7) döymezem. Ni'mete ögrenmişem ḥasrete döyemezem. Beni bu firāḳ deŋizi içinde mededsüz ḳoma. Çün-ki (8) Ādemüŋ rāzı Ḥaḳdan geçdi ve niyāzı bu ser-ḥadde yėtişdi-ki: فَتَلَقَّى اٰدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ Fe-teleḳḳā Ādemü min Rabbihī kelimātin (9) fe-tābe aleyhi[895] iḳbālinüŋ maṭla'ından ṭulū' eyledi. Anuŋ firāḳı gėcesine

---

âyet. KKM. 6. (... "Eyler misen anun içinde anı kim, fesâd eyleye anun içinde." ... (2) Sûratü'l-Bakara, 30. âyet. SKT. 5, ... Eyâ! Yaradır mısın yerde bir kimesneyi ki fesâd eder anda?.. 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 30. âyet. KTC. 1-8, قَالُوا اَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَاFerişteler dediler: Yerde ḳılar mısın şol kimesneyi ki içinde fesâd eder? 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 30. âyet. TZA. 1-11, ... "Yer yüzünde fesad çıkaracak kimse mi yaratacaksın?"... Bakara Sûresi, 30. âyet. KKTA. 7, ... "*(Yerde)* - Orada bozgunculuk edecek- kimse mi yaratacaksın?"... Bakara Sûresi, 30. âyet. KHMK. 1-20)

893 ... Ve and olsun ki nankörlük ederseniz şüphe yok ki azabım pek şiddetlidir. Kur'ân, XIV. İbrahim Sûresi, 7. âyet. KKM. 291. (... "Dakı eger nâ-sıpaslık eyleyesiz, bayık azâbum katıdur." (14) Sûratü İbrâhîm, 7. âyet. SKT. 195, ... Ve eger şükürsüzlük etseniz elbette benim 'aẕâbım ḳatıdır. 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 7. âyet. KTC. 2-183, وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ Ve eger ni'metlerimi setr edip anun ḥuḳuḳın edâ etmezsiz. اِنَّ عَذَابِى لَشَدِيدٌ Bî-şek ki işkencem ġâyetle ḳatıdır. 13. cüz, Sûretü İbrâhîm, 7. âyet. TZA. 1-393, ... Nankörlük ederseniz sizi cezaya çarparım. Çünkü benim azabım şiddetlidir. İbrâhim Sûresi, 7. âyet. KKTA. 257, ... "And olsun ki nankörlük ederseniz hiç şüphesiz benim azabım cidden çetindir." İbrahim Sûresi, 7. âyet. KHMK. 2-104)

894 ... Rabbimiz dedi, kendimize zulmettik biz... Kur'ân, VII. A'râf Sûresi, 23. âyet. KKM. 173. (... "İy Çalabumuz! Bayık biz zulm eyledük gendüzümüze... (7) Sûratü'l-A'râf, 23. âyet. SKT. 114, ... "Ey bizim Rabbimiz! Biz ẓulm etdik kendü nefsimize... 8. cüz, Sûretü'l-A'râf, 23. âyet. KTC. 2-38, قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا Dediler: Ey Perverdigârımız! Kendü cânlarımıza sitem etdük. 8. cüz, Sûretü'l-A'râf, 23. âyet. TZA. 1-239, ... Biz kendimize zulm ettik... A'râf Sûresi, 23. âyet. KKTA. 154, ... "Kendimize yazık ettik... A'râf Sûresi, 23. âyet. KHMK. 1-314)

895 Âdem Rabbinden bazı sözler belledi de Allah tövbesini kabul etti... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 37. âyet. KKM. 8. (Pes aldı Âdem Çalabısından kelimeler; pes tevbe verdi ana... (2) Sûratü'l-Bakara, 37. âyet. SKT. 5, Pes Âdem Rabbisinden bir ḳaç kelime aldı ve anınla 'amel etdi. Pes Allâh muḥabbetle Âdem üzere rücû' etdi ve tevbesin ḳabûl etdi. 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 37. âyet. KTC. 1-9, Pes Ḥażreti Âdem - 'Aleyhi's-selâm- Perverdigârından sözler alup anunla 'amel etdi ve o sözler eşher-i aḳvâl üzere budur ki: رَبَّنَا

şubḥ saʿādet-i (10) viṣāl ėrişdi ve elṭāf-ı Rubūbiyyeten Ādemüŋ cānına ḫiṭāb ėrişdi. Beyt: (11)

Gel yėter zārīlıḳ ile yėter çekdük ḥasreti
Mertebeŋ ėtdüm ziyāde ʿālī ṭutıŋ himmeti (12)
Çeng içinde sen benüm cān u cihānum olıcaḳ
Āşinālıḳdan göresin ḳurbeti vü vaḥdeti[896]

(13) مَضى مَا مَضى وَاسْتَأنِف بَيْتًا Meḍā mā meḍā ve'ste'nif beyten.[897] Geçen geçdi muḥabbeti ikileyin başlağıl. Pes Ḥaḳ -Taʿālā- (14) buyurdı: وَعَصٰى اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰى Ve ʿaṣā Ādemü Rabbehū[898] āvāzesin cihāndan keseler. Anuŋ yerine: اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى اٰدَمَ İnna'llāha'ṣṭafā (15) Ādeme[899] nidāsın uralar. Andan ṣoŋra ثُمَّ اجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَهَدٰى Sümme'ctebāhu Rabbühū fe-hedā[900] zübdesin mülk-i melekūtda (16) iẓhār ėdeler ve Ḥaḳ -Taʿālā- elṭāf-ı kereminden Ādemüŋ ʿöẕrin kendü diledi-kim: فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا Fe-nesiye ve lem (17)

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ *["İy Çalabumuz! Bayık biz zulm eyledük gendüzümüze; dakı eger yarlıgamazsan biz, oluruz ziyanlılardan. (7) Sûratü'l-Aʿrâf, 23. âyet. SKT. 114.]* 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 37. âyet. TZA. 1-12, Artık Âdem Rabbinden bir kaç kelime aldı kabul etti. Allah da tövbesini kabul ediyordu... Bakara Sûresi, 37. âyet. KKTA. 7, Derken Âdem Rabbinden kelimeler belleyip aldı *(O'na yalvardı)*. O da tevbesini kabul etti. Bakara Sûresi, 37. âyet. KHMK. 1-21)

896 Vezni: 15'li hece vezni

897 Geçen geçti muhabbete iki başından başla.

898 ... Ve Âdem Rabbinin emrine karşı geldi... Kur'ân, XX. Tâhâ Sûresi, 121. âyet. KKM. 368. (... Dakı maʿṣıyat eyledi Âdem, Çalabısına... (20) Sûratü Tâhâ, 121. âyet. SKT. 255, ... Ve ʿaṣî oldı Âdem Rabbisine... 16. cüz, Sûretü Ṭâ hâ, 121. âyet. KTC. 3-48, وَعَصٰى اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰى Ve Ḥażret-i Âdem Perverdigârına ʿişyân edüp kendü maṭlûbundan bî-behre oldu. 16. cüz, Sûretü Ṭâ hâ, 121. âyet. TZA. 2-43, ... Âdem Rabbine karşı geldi... Tâ-hâ Sûresi, 121. âyet. KKTA. 321, ... Âdem Rabbine karşı geldi... Tâ,hâ Sûresi, 121. âyet. KHMK. 2-239)

899 Şüphe yok ki Allah, Âdemi seçti... Kur'ân, III. Âl-i İmrân Sûresi, 33. âyet. KKM. 61. (Bayık Tanrı öyürdi Âdem'i... (3) Sûratü Âl-i İmrân, 33. âyet. SKT. 40, Taḥḳîḳ Allâh iḫtiyâr etdi Âdemi... 3. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân, 33. âyet. KTC. 1-86, اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى اٰدَمَ Taḥḳîḳâ ki İzid -Celle ve ʿalâ- Âdem -ʿAzleyhi's-selâm-ı ber-güzîde etdi. 3. cüz, Sûretü Âl-i ʿİmrân, 33. âyet. TZA. 1-86, Allah Âdem'i mümtaz ḳıldı... Âl-i İmrân Sûresi, 33. âyet. KKTA. 55, Şüphesiz Allah Âdem'i mümtaz ḳıldı... Âl-i İmrân Sûresi, 33. âyet. KHMK. 1-116)

900 Âyetin Kur'ândaki şekli şöyledir: ثُمَّ اجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى Sonra da Rabbi seçti onu kabul etdi tövbesini ve onu doğru yola sevketti. Kur'ân, XX. Tâhâ Sûresi, 122. âyet. KKM. 368. (Andan öyürdi anı Çalabıs; pes tevbe verdi ana, dakı toğru yol gösterdi tevbeye. (20) Sûratü Tâhâ, 122. âyet. SKT. 256, Şonra iḫtiyâr etdi anı Rabbisi pes raḥmetiyle tevbesini ḳabûl etdi ve ana ṭoğru yol gösterdi. 16. cüz, Sûretü Ṭâ hâ, 122. âyet. KTC. 3-48, ثُمَّ اجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى Şonra Perverdigârı kendüyi ber-güzîde ḳılup tevbe edicek tevbesin ḳabûl etdi. 16. cüz, Sûretü Ṭâ Hâ, 122. âyet. TZA. 2-44, Şonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti, doğru yola götürdü. Tâ-Hâ Sûresi, 122. âyet. KKTA. 321, *(En)* sonra Rabbi *(yine)* onu seçti de tevbesini kabul etti, ona doğru yolu gösterdi. Tâ,hâ Sûresi, 122. âyet. KHMK. 2-239)

necid lehū ʿazmen.[901] Pes bundan ṣoŋra ṭaʿn dilin ṭamaġuŋıza çeküŋ ve inkār rengīn göŋül (279a-1) āyīnesinden yoġıluŋ. Beyt:

Maʿşūḳa besāmān[902] şud tā bād çün-īn bādā

Küfreş heme īmān (2) şud tā bād-ı çün-īn bādā[903]

Bilür misiz ki ol dürlü dürlü taṣarruflar ne-y-idi Ādeme? Bu idi ki (3) ḫilāfete biz Ādeme terbiyet ve perveriş vėrirdük. Anuŋ muḥabbeti noḳṭasın bu ibtilā ve taṣarruflar (4) birle kemāle ėrişdürdüŋ ki: إِنَّ الْبَلَاءَ مُوَكَّلٌ بِالْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ عَلَى الْأَوْلِيَاءِ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ İnne'l-belā'e müvekkelün bi'l-enbiyā'i sümme bi'l-evliyā'i sümme'l-emselü fe'l-emselü[904] (5) وَصَلَّى اللهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ Ve ṣalla'llahu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ecmāʿīne.[905]

الْبَابُ الثَّالِثُ فِي الْمَعَاشِي وَهُوَ مُشْتَمِلٌ عَلَى عِشْرُونَ فُصُولاً تَبَرُّكاً بِقَوْلِهِ تَعَالَى

El-bābü'ṣ-ṣāliṣü: Fi'l-meʿāşī ve hüve (6) müştemil ʿalā ʿişrīne fuṣūlen teberrüken bi-ḳavlihī taʿālā[906]

وَإِنَّ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُ مِأَتَيْنِ Ve inne yekünü minküm ʿişrūne ṣābirūne (7) yaġlibū

---

901 ... Unutmuştu ve onu bilerek isteyerek günah işleyen bir adam olarak da bulmamıştık. Kur'ân, XX. Tâhâ Sûresi, 115. âyet. KKM. 368. (... Pes unıtdı; dakı bulmaduk anun kasdın. (20) Sūratü Tâhâ, 115. âyet. SKT. 255, ... Pes unutdı ve anın ol günâh etmege ʿazîmetini ḳaṣdī bulmadıḳ. *F. Şol ḥükm idi ona ağaçdan yemese pes Âdem unutdı ve andan yedi.* 16. cüz, Sûretü Ṭâ hâ, 115. âyet. KTC. 3-47, نَسِيَ Şonra fermânımızı unutdı. وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا Ve ana fermân üzere şâbit ve taṣmîm bulmadıḳ 16. cüz, Sûretü Ṭâ Hâ, 115. âyet. TZA. 2-43, ... O ise bunu unuttu. Biz bu hâli ʿazim ve tasmime müstenit bulmadık. Tâ-hâ Sûresi, 115. âyet. KKTA. 321, Fakat unuttu o. Biz onda bir azim bulmadık. Tâ, Hâ Sûresi, 115. âyet. KHMK. 2-238)

902 besāmān بسامان Far. munta̤zamü'l-aḥvâl ve müreffehü'l-bâb olan. Terc. 1-92

903 Maşuka müreffeh bir kapı oldu ta bunun gibi rüzgâr olsun. * Küfrü hep imân oldu tâ bunun gibi rüzgâr olsun. Vezni: Mefʿūlü / mefāʿīlün / mefʿūlü / mefāʿīlün

904 Gerçekten bela havale olunur peygamberlere andan sonra evliyalara andan sonra emsallerine.

905 Allah'ın salât ve selâmı efendimiz Muhammedin ve bütün ailesinin üzerine olsun.

906 Üçüncü bölüm: Dirilmeği açıklamaktadır ve yirmi kısımdan oluşmaktadır. Yüce Allah'ın kutlu sözüyle başlarım.

mie'teyni.[907] Yanī üçünci bāb me'āş beyān ėtmekde ve ol yigirmi faṣlı müştemildür. Faṣl-ı (8) evvel rūḥ-ı insāniyyetiŋ ol bedene ta'alluḳ dutduğından ḥāṣıl olan ḥicābları beyān ėder: (9) قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى Ḳāla'llāhu ta'ālā:[908] وَالْعَصْرِ • اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفى خُسْرٍ • اِلَّا الَّذينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Ve'l-'aṣri inne'l-insāne lefī ḫusrin ille'llezīne āmenū ve 'amilu'ṣ-ṣāliḥāti.[909] وَقَالَ النَّبِيُّ اِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى خَلَقَ سَبْعينَ اَلْفَ حِجَابٍ مِنْ نُورٍ وَظُلْمَةٍ لَوْ كَشَفَهَا لَاَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهٰى اِلَيْهِ بَصَرُهُ Ve ḳāle (10) nebiyyü': İna'llāhe ta'ālā seb'īne elfe ḥicābin min nūrin ve ẓulmetin lev keşefehā le-aḥraḳte sübḥāne (11) vechehū mā intehā ileyhī baṣarahū.[910] Bilgil ki: Çün rūḥ-ı insānī Ḥaḳ -Ta'ālā-nuŋ ḳurb-ı civārından (12) müfāreḳat bulup tā lübb 'ālemine yüz vėrmişlerdi. Tā kim dünyā sarāyına ta'alluḳ dutup bu 'anāṣır-ı (13) ẓulümānī yuvasında ḳarār eyleye. Pes andan öndin rūḥ-ı insānī 'ālem-i mülk-i melekūtda ṭavāf (14) ėtdürdiler. Her 'āleme kim yėtişdi ol 'ālemüŋ zübdesin ve ḫulāṣasın aŋa yoldaş ḳıldılar. (15) Şunuŋ gibi nesneleri ki rūḥ anuŋ-ile cezb-i menāfi' ve def'-i mażarrat ėde bile. Pes imdi rūḥ (16) maḳām-ı aṣliyyesinden seyr ėdüp bunca biŋ 'āleme uğrayup ve vücūd gelmiş idi (17) ve ḥaḳīḳatde naẓar ėdicek olursaḳ her bir 'ālemde rūḥ neye ki iltifāt eyledi andan (279b-1) aŋa ḥicāb ẓāhir oldı. Pes bu ḥicāblar sebebi-y-le rūḥ melekūt müṭāla'asından ve cemāli (2) eḥadiyyet müşāhedesinden ve ḫiṭāb-ı Ḥaḳ zevḳinden ve

---

907 ... Sizden yirmi tane ṣabırlı er bulunsa onların iki yüzüne üst gelir... Kur'ân, VIII. Enfâl Sûresi, 65. âyet. KKM. 210. (... Eger ola sizden yigirmi katlanıcılar; yineler iki yüzü. *Ya'nî yigirminüz, buyrukdur kim iki yüz ile çalışalar...* (8) Sûratü'l-Enfâl, 65. âyet. SKT. 138, ... Eger olsa sizden yigirmi kimesne ṣabr edici ġâlib olurlar iki yüz kimesneye... 10. cüz, Sûretü'l-Enfâl, 65. âyet. KTC. 2-85, وَاِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ Eger sizden ṣâbirle muttaṣıf yigirmi nefer olursa ma'reke-i ḳıtâlde. يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ Küffârdan iki yüz kimesneye ġâlib olurlar. 10. cüz, Sûretü'l-Enfâl, 65. âyet. TZA. 1-288, ... İçinizden sabırlı yirmi kişi iki yüz kâfire galebe eder... Enfal Sûresi, 65. âyet. KKTA. 186, ... Eğer içinizden sabır ve sebata malik yirmi *(kişi)* bulunursa onlar iki yüze galebe ederler... Enfâl Sûresi, 65. âyet. KHMK. 1-378)

908 Yüce Allah dedi:

909 And olsun zamana, şüphe yok ki insan, elbette zararda ziyanda, ancak inanalar ve iyi işlerde bulunanlar başka... Kur'ân, CIII. Asr Sûresi, 1,2 ve 3. âyetler. KKM. 734. (İkindü namazı hakkı-çun -yâ ruzıgâr hakkı-, bayık âdemî zıyan içindedür. İllâ anlar kim îman getürdiler, dakı işlediler eyü işler... (103) Sûratü'l-Aṣr, 1,2 ve 3. âyetler. SKT. 545, Zamân ḥaḳḳı-y-çün. Elbette Âdemî ziyândadır. Meger ol kimseler ki îmân getürdiler ve işlediler güzel işleri... 30. cüz, Sûretü'l-'Aṣr, 1,2 ve 3. âyetler. KTC. 4-226, وَالْعَصْرِ İkindi namâzına ḳasem. اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفى خُسْرٍ Bi-lâ şübhe Âdemî ma'ḳûlesi sa'yinde meṭâlibini taḥṣîl etmek içün 'ömrünü ṣarf etmesinde bir utuzmaḳdadır. *[utuzmaḳ اُتُوزْمَقْ T. ġâ'ib etmek, ḫasara uġramaḳ, ḳayb etmek, ḳumârda yenilmek, maġlûb olmaḳ, żarar etmek. TOTD. 1250.]* اِلَّا الَّذينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ Meger şol kimseler ki îmâna gelüp güzel 'ameller işlediler. 30. cüz, Sûretü'l-'Aṣr, 1,2 ve 3. âyetler. TZA. 2-455, Zaman ḥakkı için. İnsan muhakkak ziyan içindedir. Ziyandan kurtulanlar iman edip iyi 'amel işleyenlerdir... Aṣr Sûresi, 1,2 ve 3. âyetler. KKTA. 602, Andolsun asra ki, muhakkak insan kat'î bir ziyandır. Ancak iman edenlerle güzel güzel amel *(ve hareket)* lerde bulunanlar böyle değil... Aṣr Sûresi, 1,2 ve 3. âyetler. KHMK. 3-446)

910 Ve nebî dedi ki: Şüphesiz Yüce Allah nurdan ve zulmetten yetmiş bin örtü yarattı. Şayet o ortaya çıkıp görünseydi Allah'ın yüzüne giden bakışlar yanar ve kül olurdu.

ḳurbet şerefinden nevmiẕ olup (3) maḥrūm ḳaldı. Zīrā ki ḳurbetüŋ a'lā'-i 'illiyyīnden maḳāmından ṭabī'atiŋ esfel-i sāfilīn (4) derekesine düşdi. Bir ḳaç gün içinde bedene ta'alluḳ dutdı. Bu ḳadar nesne ile ol (5) rūḥ pāk ki biŋ yıl ki ḫalvet-i ḫāṣda vāsıṭasuz Ḥaḳ şerefin bulmış idi. Ol ḳadar ḥicāb (6) ḥāṣıl oldı-ki bir kezden ol devletleri unıtdı-ki نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ Nesu'llāhe fe-nesiyehümu'llāhe.[911] dėmişdür. Bu gün (7) bu ḥālde niçe kim endīşe ḳılup fikr ėderse ol 'ālemden hīç bir nesne anuŋ yādına gelmez. (8) Eger bu ḥicāblar şomluġı degülmisse-y-idi bu ḳadar unutmaya-y-dı ol iş ki bulmış idi. Bir kezden (9) anı bu sarāy-ı vaḥşete tebdīl ėtmeye-y-di ve bu zindāna giriftār olmaya-y-dı ve daḫı bilgil ki (10) insānuŋ adı ünsden müştaḳdur ki ol ünsi Ḥażretden bulmış idi. Nite-kim dėmişlerdür: (11) اُنْسُ الْاِنْسَانُ اِنْسَانًا لِاَنَّهُ اَنِيسٌ مِنَ الْحَقِّ Ünsü'l-insānü insānen li-ennehū enīsün mine'l-Ḥaḳḳi[912] ve hem Ḥaḳ -Ta'ālā- anı zamān-ı māżīde anı insān adı-y-le (12) ẕikr eyledi. Nite-kim buyurur: هَلْ اَتٰى عَلَى الْاِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَذْكُورًا Hel etā 'ale'l-insāni ḥīnün mine'd-dehri lem yekün şey'en meẕkūran.[913] Ya'nī (13) ḥażāyir-i ḳudsde idi. Bu 'āleme henūz gelmemişdi ve bir yėrde daḫı buyurur kim: لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِى اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ Le-ḳad ḫalaḳne'l-insāne (14) fī aḥseni taḳvīmin.[914] Ya'nī: 'Ālem-i ervāḥdan ḫalḳ ėtdik

---

911 ... Onlar Allah'ı unuttular da o da onları unuttu... Kur'ân, IX. Tevbe Sûresi, 67. âyet. KKM. 223. (... Kodılar Tanrı'yı *ya'nî ta'atını,* pes kodı anları *ya'nî yol göstermedi...* (9) Sûratü't-Tevbe, 67. âyet. SKT. 147, ... Unutdılar Allâhu -Sübḥâne-yi pes unutdı Allâh anları... 10. cüz, Sûretü't-Tevbe-t, 67. âyet. KTC. 2-104, نَسُوا اللّٰهَ Tanrının fermânın unutdılar. فَنَسِيَهُمْ Pes Ḥaḳ -Celle ve 'alâ- kendülerin terk etdi; *ya'nî fażl ve kereminden kendülerin bî-behre ḳıldı.* 10. cüz, Şûretü't-Tevbe-t, 67. âyet. TZA. 1-307, ... Onlar Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu... Et-Tevbe Sûresi, 67. âyet. KKTA. 198, ... Onlar Allahı unutdular *(Onlar tâati bırakdılar),* O da onları unuttu *(Onlara lûtfünü terk etdi)...* Et-Tevbe Sûresi, 67. âyet. KKTA. 198)

912 İnsanın ünsü insan olmasıdır. Çünkü Hak'tan ünsiyet peyda etmiştir.

913 Gerçekten de insana zamanın bir çağı gelmişti ki anılır bir şey bile değildi insan. Kur'ân, LXXVI. Dehr Sûresi, 1. âyet. KKM. 700. (Bayık geldi âdam üzere *ya'nî Âdem peygambar,* bir müddet *ya'nî kırk yıl,* ruzıgârdan; olmadı nesene anılmış *ya'nî balçık gövde yaturdı.* (76) Sûratü'l-İnsân — Ed-Dehr, 1. âyet. SKT. 502, Taḥḳîḳ geldi ādemî üzerine bir müddet ki ẕikr olunmuş bir şey değil idi. 29. cüz, Sûretü'l-Dehr, 1. âyet. KTC. 3-191, هَلْ اَتٰى Eyâ geldi mi ya'nî 'ale't-taḥḳîḳ gelüp geçdi. عَلَى الْاِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ Ḥażret-i Âdem üzere zamâneden bir müddet ki لَمْ يَكُنْ شَيْـًٔا مَذْكُورًا Bir anılur nesne degildi. Ya'nî Ḥażreti Âdem -'aleyhi's-selâm- ibtidâ ḫilḳatinde ḳalıb vücûdı Mekke ile ṭâ'if arasında ḳırḳ yıl ṣalınmış ḳalup bir kimse anı insâniyyet 'unvânıyla meẕkûr ḳılmadı. 29. cüz, Sûretü'l-Dehr, 1. âyet. TZA. 2-419, İnsan, zikre deger bir şey olmaksızın üzerinden muhakkak bir çok zaman geçmiştir. İnsan (Dehr) Sûresi, 1. âyet. KKTA. 579, İnsanın üzerine uzun devirden öyle bir zaman gel *(ip geç)* ti ki *(o vakit)* o, anılmaya değer bir şey bile değildi. İnsan Sûresi, 1. âyet. KHMK. 3-363)

914 Gerçekten de biz insanı, en güzel bir sûrete sahip olarak yarattık. Kur'ân, XCV. Tîn Sûresi, 4. âyet. KKM. 728. (Bayık yarattuk âdamı düzmegün görklüreğinde. (95) Sûratü't-Tîn, 4. âyet. SKT. 537, Taḥḳîḳ yarattıḳ âdemîyi şûretlerün ziyâde güzeli şûretde. 30. cüz, Sûretü't-Tîn, 4. âyet. KTC. 4-220, لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ Taḥḳîḳâ ki âdem oğlunu yaratdıḳ. فِى اَحْسَنِ تَقْوِيمٍ Ḳılığın ġâyetle güzelinde. *Ya'nî anı ḥayvânât arasından istiḳâmet-i ḳâmetle ve i'tidâl-i mizâcla ve güzel şûretle maḫṣûṣ ḳıldıḳ.* 30. cüz, Sûretü't-Tîn, 4. âyet. TZA. 2-449, Biz insanı boylu poslu, en güzel bir biçimde yarattık. Tin Sûresi, 4. âyet. KKTA. 598, Biz hakikat, insanı en

ve çün-ki bu ʿāleme ulaşdı ol ünsi (15) unutdı aŋa lā-cerem bir münāsib ad vėrdiler ol ünāsdur unuducı dėmek olur. Eks̱er Ḥaḳ (16) -Taʿālā- bu ad birle ḫiṭāb ėdüp eydür ki: يَا اَيُّهَا النَّاسُ Yā eyyühe'n-nāsü[915] dėr. Yaʿnī dėmek olur kim: (17) Ol bizüm birle olan ünsi unudıcılar! Bundan ötürü bu ad-ile ḫıṭāb ėder ki şāyed ol evvelki (280a-1) ünsi aŋalar ve bize teveccüh ḳılup ḳaṭʿ-ı ʿalāyıḳ ėdeler. Bundan ötürü Dürrī Ḫocaya -ʿAleyhi's-selām- (2) emr ėtdügi ki وَذَكِّرْهُمْ بِاَيَّامِ اللّٰهِ Ve ẕekkirhüm bi-eyyāmi'llāhi. Yaʿnī: Anlar kim dünyāya meşġūl olmışlardur unutmışlardur (3) ol günleri ki Ḥażret-i ʿizzet civārında maḳām-ı ḳurbetde ḳurbet bulmışlardı. Aŋdur yā Muḥammed (4) anlara ol devletlü saʿādetleri bāşed ki gėrü muḥabbet göŋüllerinde ḥarekete gele ve ikileyin evvelki yuvasına (5) ve ḥaḳīḳī vaṭanına pervāz ėde ki: لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ Leʿallehüm yeteẕekkerūne[916] ve وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ Leʿallehüm yerciʿūne[917] andan ʿibāretdür. Geldik (6) imdi ol vaṭan aṣlı eger göŋülde ḥareket ḳılsa ol ʿayn-ı īmāndur ki: حُبُّ الْوَطَنْ مِنَ الْاِيمَانْ Muḥibbü'l-vaṭan mine'l-īmān.[918] (7) Eger mürācaʿat ḳaṣdın ḳılsa ol yola ki andan gelmiş idi. Ol mertebe-i īḳāndur ve eger (8) bundan ṣoŋra ol vaṭan-ı aṣliyyeye gėrü yėtişe. Ol vaḳt maḳām-ı iḥsān olur ve eger (9) ve vaṭan-ı aṣliyyeden geçüp teraḳḳī ėdecek olursa ol vaḳt ser-ḥadd-i ʿirfān olur. Eger (10) bunda daḫı tevaḳḳuf ėtmeyecek olursa bel-ki bārigāh-ı ḳıdem ilinde ḳadem ḳoyacaḳ olursa (11) derece-i ḳıdem ʿayān olur ve ne dil-ile beyān olur ve eger ol muḥabbet ḥareket ėtmeyecek (12) olursa -

---

güzel bir biçimde yarattık. Tîn Sûresi, 4. âyet. KHMK. 3-427)

915 Ey insanlar... Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 21. âyet. KKM. 5. ((2) İy âdamılar!.. Sûratü'l-Bakara, 21. âyet. SKT. 4, Ey merdümler!.. 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 21. âyet. KTC. 1-6, Ey Âdem oğulları!.. 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 21. âyet. TZA. 1-9, Ey nâs! Bakara Sûresi, 21. âyet. KKTA. 5, Ey insanlar!.. Bakara Sûresi, 21. âyet. KHMK. 1-16)

916 ... Öğüt alsınlar ibret alsınlar diye... Kur'ân, XXVIII. Kasas Sûresi, 43. âyet. KKM. 454. (... Ola kim anlar anâlar. (28) Sûratü'l-Kasas, 43. âyet. SKT. 43, Tâ ola ki anlar naṣîḥat ḳabûl edeler. 20. cüz, Sûretü'l-Ḳaṣaṣ, 43. âyet. KTC. 3-148, لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ Tâ ki anlar bir ḥâlet üzere olalar ki pend ü naṣîḥat ṭutmasını kendülere mütevaḳḳıʿ ola. 20. cüz, Sûretü'l-Ḳaṣaṣ, 43. âyet. TZA. 2-144, ... Onunla nasihat kabul etsinler. Kasas Sûresi, 43. âyet. KKTA. 391, ... Olur ki onlar nasihat kabul ederler *(diye)*. Kasas Sûresi, 43. âyet. KHMK. 2-381)

917 ... Belki dönerler, vazgeçerler diye. Kur'ân, XXX. Rûm Sûresi, 41. ayet. KKM. 559. (... Ola kim anlar döneler. (21) Sûratü'r-Rûm, 41. ayet. SKT. 329, ... Ola ki anlar gerü ḳâ'ideler. *(Yaʿnî ḳaḥṭ ve ġarḳ olmaḳ ve sâ'ir belâlarını âdemin ʿamelinin cezâsıdır.)* 21. cüz, Sûretü'r-Rûm, 41. ayet. KTC. 3-174, لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ, Şâyed anlar şirkden tevḥîde ve maʿṣîyyetden ṭâʿate döneler. 24. cüz, Sûretü'l-Rûm, 41. ayet. TZA. 2-168, ... Bulundukları isyandan dönebilmeleri için. Rûm Sûresi, 41. ayet. KKTA. 409, ... Olur ki rücû ederler onlar. Rûm Sûresi, 41. ayet. KHMK. 2-417)

918 Vatanını seven imanından sever. (Vatan sevgisi imandandır.)

Ne'ūẕü bi'llāhi- ve mürāca'at ṭalebin ėtmeyüp ḳalbini bu cihān ḫarḳātına[919] bağlayacaḳ (13) olursa ol vaḳt nisyān olur ve nihāyet derekātı güfrān olur. Nite-kim buyurur: وَلٰكِنَّهُ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ Ve-lākinnehū (14) aḫlede ile'l-arḍi ve'tteba'a hevāhu fe-meselehū ke-meseli'l-kelbi.[920] Pes her kim ki bu ḥicāblar elinde fürū-mānde (15) ola ve bunlardan hīç birin ḳaldurmağa niyyeti ve himmeti olmaya. Ol 'aynı ḫüsrān-ı ebedī olur ki: (16) وَالْعَصْرِ • اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ • Ve'l-'aṣri inne'l-insāne lefī ḫusrin[921] Ya'nī: Ḥaḳ -Ta'ālā- ḳasem yād ėder rūḥ-ı insānı mücerred ḳālıba (17) ta'alluḳ dutmağ-ile ḫüsrān āfetine giriftār olmışdur ve ḫalāṣ bu ḫüsrāndan ve bu ḥicāblardan (280b-1) īmān birle ve 'amel-i ṣāliḥ vāsıṭası-y-le olur ki ḳānūn-ı şer' üzere ol. Nite-kim buyurur: (2) اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ İlle'llezīne āmenū ve 'amilü'ṣ-ṣāliḥāti[922] ve bunuŋ şerḥi geliser kendü maḳāmında -İn-şā'a'llāhu (3) Ta'ālā.- Çün-ki

---

919 ḫarḳā' خرقاء Ar. ... ḫarḳâ', "aḫraḳ" lafẓından mü'enneṡ olur; hemec *[hemec هَمَج Ar. şaşḳın, çolpa, aḥmaḳ kimesne, kālīve. Terc. 2-460.]* ve çolpa *[çolpa, çulpa چولپه T. bōn, beceriksiz, 'âciz, zavallı. YTS. 58.; çolpa چولپه T. (Far. çulhā pā چولها پا "ayaḳlı doḳuyucu"dan.) KML. 739.]* bî-mağz *[bī-mağz بيمغز Far. 'aḳl ve fikrden maḥrûm olan, 'aḳılsız olan. Terc. 1-131.]* ve nâdân 'avrete denür... OK. 2-892, ḫarḳā' خرقاء Ar. *ḫânın fetḥi ve sükûnu ve elifin meddiyle,* nâdân ve nâhemvâr *[nā-hemvār ناهموار Far. düz ve müstevî olmayan mu'avvec; yâḫud bir zamânı bir zamânına uymaz olan. Terc. 2-210.]* olan kimesne... VK. 2-162

920 ... Fakat o, yeryüzüne sarıldı ve kendi isteğine uydu. O, tıpkı köpeğe benzer... Kur'ân, VII. A'râf Sûresi, 176. âyet. KKM. 196. (... Velîkin ol meyl eyledi dölendi yirde; dakı uydu nefsi dileğine. Pes anun meseli, it meseli gibidür... (7) Sûratü'l-A'râf, 176. âyet. SKT. 129, ... Velâkin kendüsi meyl etdi aşağılıḳ cânibine ve arḳası şıra gitdi kendü ârzûsınun. Pes anun şıfatı itin şıfatı miṡâlidir... 9. cüz, Sûretü'l-A'râf, 176. âyet. KTC. 2-65, وَلٰكِنَّهُ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ Velâkin ol kimse yer semtine meyl etdi ya'nî açıḳ mertebeye mâ'il olup وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ Ve ârzûsuna peyrevlik etdigi dünyâ-yı deniyyenin metâ'ın behişt-i câvidânın na'îmi yerine aldı. فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ Pes anun şıfatı it şıfatı gibidir. 9. cüz, Sûretü'l-A'râf, 176. âyet. TZA. 1-269, ... Fakat o, yere meyletti hevesine uydu. İşte o köpek gibidir... A'râf Sûresi, 176. âyet. KKTA. 174, ... Fakat o, yere saplandı, hevâsına uydu. Artık onun sıfatı o köpeğin hâli gibidir. A'râf Sûresi, 176. âyet. KHMK. 1-355)

921 And olsun zamana, şüphe yok ki insan, elbette zararda ziyanda... Kur'ân, CIII. Asr Sûresi, 1 ve 2. âyetler. KKM. 734. (İkindü namazı hakkı-çun -yâ ruzıgâr hakkı-, bayık âdemî zıyan içindedür... (103) Sûratü'l-Aṣr, 1 ve 2. âyetler. SKT. 545, Zamân ḥaḳḳı-y-çün. Elbette Âdemî ziyândadır... 30. cüz, Sûretü'l-'Aṣr, 1 ve 2. âyetler. KTC. 4-226, وَالْعَصْرِ İkindi namâzına ḳasem. اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِى خُسْرٍ Bi-lâ şübhe Âdemî ma'ḳûlesi sa'yinde meṭâlibini taḥṣîl etmek içün 'ömrünü şarf etmesinde bir utuzmaḳdadır. *[utuzmaḳ اتوزمق T. ğâ'ib etmek, ḥasara uğramaḳ, ḳayb etmek, ḳumârda yenilmek, mağlûb olmaḳ, żarar etmek. TOTD. 1250.]*... 30. cüz, Sûretü'l-'Aṣr, 1 ve 2. âyetler. TZA. 2-455, Zaman ḥakkı için. İnsan muhakkak ziyan içindedir... Aṣr Sûresi, 1 ve 2. âyetler. KKTA. 602, Andolsun asra ki, muhakkak insan kat'î bir ziyandır... Aṣr Sûresi, 1 ve 2. âyetler. KHMK. 3-446)

922 Ancak inanalar ve iyi işlerde bulunanlar başka... Kur'ân, LXXXIV. İnşikak Sûresi, 25. âyet. KKM. 718. (İllâ anlar kim îman getürdiler dakı işlediler eyü işler... (84) Sûratü'l-İnşikaak, 25. âyet. SKT. 521, Lâkin ol kimesneler ki îmân getürdiler ve işlediler güzel işleri... 30. cüz, Sûretü'l-İnşiḳâḳ, 25. âyet. KTC. 4-208, اِلَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ Lâkin îmâna gelüp güzel 'amel işleyenler... 30. cüz, Sûreti'nşiḳat, 25. âyet. TZA. 2-436, Şu kadar ki mü'min olup iyi amel işleyenler... İnşikak Sûresi, 25. âyet. KKTA. 590, İman edip de güzel güzel amel *(ve hareket)* edenler müstesnadır... İnşikâk Sûresi, 25. âyet. KHMK. 3-400)

bir ṭıfl oğlan ana raḥminden ẓāhir olup vücūde gele. Ol vaḳt henūz anuŋ (4) ḥicābı tamām muḥkem olmamışdur. Zīrā ki Ḥażret-i ʿizzet ḳurbından yeŋile gelmişdür. Ol Ḥażretüŋ (5) ünsi ve ḳurbı ve ẕevḳı henūz bāḳīdür. Vaḳtī-kim anaṣından cüdā ola. Pes ol ʿālemüŋ (6) müfāreḳat-ı rencinden der-ḥāl ağlamağa başlar ve her sāʿat ki şevḳ ġalebe ėde feryād zārī (7) ḳılur. Anuŋ rencūr göŋli ve mehcūr cānı ḥāl dili-y-le Ḥażret-i ẕü'l-celāle münācāt ḳılup (8) eydürdi. Beyt:

Ol gördügüŋ göŋül yine derdi-y-ledür ḥazīn
Zārī nālā (9) üzre ḳıldı meni hem-īn hem-nişīn.[923]

Pes bir laḥẓa ol ṭıflı avıdurlar ol nesneler (10) birle kim anuŋ naẓarına münāsib gele ve ṭabīʿatine ḫoş gele tā kim ol ʿālemi unuda ve bu (11) ʿālemde üns duta. Pes dāyim anı şöyle aldayup meşġūl ėderler. Ammā şöyle bil (12) Hindistānı düşünde görüp zārī ḳılduğınlayın vaḳt olur ki ol ʿālemi uyḫusında (13) görüp zārī ḳılur. Beşik içinde ıżṭırāb ėdüp feryād ėder. Oluḳ sāʿat (14) anası gögsini anuŋ ağzına vėrür süd ẕevḳi anuŋ ṭamağına yėtişür tedrīc-ile ol süd (15) ile üns ṭutmağa başlar ve ol üns-i aṣlı unıdur tā bülūġiyyet ḥaddine ėrişince anuŋ (16) işi bu ʿāleme üns dutmaḳdur ve ol ġayb ʿālemini unutmaḳdur. Bundan ötürüdür ki (17) her nesnenüŋ neslisehel rüzügār-ile perveriş bulup kendü meṣāliḥine ṭāḳat getüri bilür (281a-1) ve kendü cinsi kemāline ėrişüp tamām ḳuvvet birle gevde bağlar. Ammā Ādem nesli ḳırḳ yılda (2) kendü kemāline ėrişüp tamām ḳuvvet birle gevde bağlar. Zīrā on beş yılda bülūġiyyet (3) ḥaddine yėtişür ve niçe müddet gerek kim meṣāliḥine ṭāḳat getüri bile ve ḳuvvet kesb eyleye. (4) Bu niçündür bilür misin? Anuŋ-çündür ki Ādemüŋ cānı ol ʿālem-i ervāḥda bir üns bulmış (5) idi. Anuŋ zevḳi ve ṣafāsı cānında var-idi. Çün-ki bu ʿāleme ėrişdi ol üns firāḳı (6) od gibi cānına müşteʿil olup bu ʿālem birle dölenüp eglenmezdi. Meger rūzigār geçe. (7) Tā kim tedrīc-ile ol ʿālemüŋ ḫuyın unudup bu ʿālem-le üns ṭuta ve ol ẕevḳi unuda (8) bu ʿālemüŋ leẕẕetlerine ögrene. Tā şuŋa degin kim yek cihet ola. Be-küllī ol ʿālem birle bilişligi (9) ḳalmaya. Andan ṣoŋra kendü kemāline ėrişür. Böyle olıcaḳ ėy niçe mekr ü ḥīle ėtmege başlar (10) kendüye yarar nesneleri kesb ėtmekde ve yaramazın terk ėtmekde. Şöyle-kim hīç ḥayvān şeyṭān (11) anuŋ mekrine yėtişmez. Ammā çün-ki ḥayvānlarıŋ ol ʿālemden ḫaberleri yoġ-idi bir kezden bu ʿālem (12) birle üns dutdılar cemīʿ-i himmetlerin ṣarf ėtdiler. Şehvetleri muḳteżāsınca hīç anlaruŋ

---

923 Vezni bozuk.

teḫayyüri (13) olmadı ol ʿālem-ile lā-cerem sehel terbiyet birle kemāline ėrişdiler. İmdi ġaraż oldur ki: (14) Rūḥ-ı insānī andan ki ʿālem-i ervāḥdan sefer ḳılup bunca biŋ ʿālem geçüp ḳālıbına yėtişince (15) dürlü dürlü ḥicāblar kesb ėder. Vaḳtā-ki bedenine bu ʿāletleri ki istiʿmāl ėder meṣāliḥi-y-çün. (16) Pes anlaruŋ sebebi-y-le niçe ḥicāb daḫı ziyāde olur ki her yėri ıraḳlıḳ ve ẓulümāt (17) arturur rūḥu maḥrūm ḳılur. ʿĀlem-i ervāḥ çeşnisinden tā şuŋa yėtişir ki bir kezden (281b-1) ol ʿālemi unıdur. Eger aŋa biŋ biŋ kişi gelüp ḫaber vėrse: Sen fülān vaḳtde (2) bu ʿālemde daḫı idüŋ dėse ḳabūl ėtmez aŋa īmān getürmez -El-ʿiyāẕü bi'llāhi.- Ammā ol (3) ṭā'ife kim Ḥaḳ -Taʿālā-nuŋ naẓarı-y-le manẓūr oldılar ve ol üns kim Ḥażret-i ʿizzet birle (4) bulmışlardı anuŋ eṡeri hergiz gitmemiş idi henūz bāḳī-y-di. Eger ol ʿālemde ne-y-idügin (5) bilmezlerse amma bir muḫbir ki ṣādıḳü'l-ḳavldür eger anlara ol ʿālemden ḫaber vėrse (6) der-ḥāl anuŋ ṣıdḳı eṡeri bunuŋ üns eṡeri-y-le bulışup bilişirler ve birbirine ṣarmaşırlar. (7) Zīrā ki bu ikisi bir vilāyetden gelmişdür andan āşinā idiler. Pes ol mürāfaḳatuŋ eṡeri (8) ol ṭā'ifenüŋ göŋline ėrişür cemīʿi iḳrār ėdüp īmān getürürler ve her kimde kim ol (9) ḫaberin ünsi bāḳīdür ol kişi īmān getüri bilür ve her kimde ol üns kesilmişdür (10) ve göŋli ḳapusı ʿālem-i ġayba baġlanmışdur ol kişiden hergiz īmān mümkin degildür. Nite-kim (11) buyurur: وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَايُؤْمِنُونَ Ve sevā'ün ʿaleyhim e'-enẕertehüm em lem tünẕirhüm lā yü'minūne.[924] Bażı ḳullar olur kim (12) Ḥaḳ -Taʿālā- ḥicābı anlaruŋ naẓarları ileyinde götürür ol uġrayup geldügi maḳāmları ki (13) rūḥānī ve cismānīdür gėrü bunda göre dururlar. Vaḳt olur kim rūḥ bedene taʿalluḳ dutduġı (14) vaḳt anlaruŋ ḫāṭırında şöyle ṡābit ḳalur ata belinden ana raḥmine düşüp bu ʿāleme gelince (15) ne olduġını kendü-y-le bile bilür. Nite-kim Şeyḫ Muḥammed Kūfī -Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi- Nişābūrda ḥikāyet (16) eyler idi. Şeyḫ ʿAlī mü'eẕẕine kim benüm rūḥum ol vaḳt ki ol ʿālem-i ḳurbdan buʿūd ʿālemine (17) gelür idi. Benüm öŋümde direk göklere uġrayup ve her göge kim yėtişürdüm ol gök ehli baŋa...

---

924 ... İster korkut onları, ister korkutma, birdir; inanmazlar. Kur'ân, II. Bakara Sûresi, 6. âyet. KKM. 3. (... Barabardur anlarun üzere, korkıttun mı kim anları, yâ korkıtmadun mı anları; inanmazlar. (2) Sûratü'l-Bakara, 6. âyet. SKT. 2, ... Berâberdür anların yanında gerekse taḫvîf et anları veyâḫud ḳorḳutma îmân getürmezler. 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 6. âyet. KTC. 1-3, وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ Üzerlerine yeksâkdır. ءَأَنْذَرْتَهُمْ Kendilere ḳorḳu vermegin أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ Yâ kendülere ḳorḳu vermemegin لَايُؤْمِنُونَ İmâna gelmezler. 1. cüz, Sûretü'l-Baḳara, 6. âyet. TZA. 1-6, ... Tanrı azabıyle korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir, onlar inanmazlar. Bakara Sûresi, 6. âyet. KKTA. 4, ... İnzar etsen de onlarca bir, kendilerini inzar etmesen de. İnanmazlar. Bakara Sûresi, 6. âyet. KHMK. 1-14)

SÖZLÜK

SÖZLÜĞÜN DÜZENLENİŞİ VE KULLANILIŞIYLA İLGİLİ AÇIKLAMA

1. İncelediğimiz metnin çok hacimli olması dolayısıyla işlevsel bir dizinini yapamadığımız için -şimdilik- anlaşılmasında zorluk çekilebilecek kelimeleri içine alan bir "Sözlük" hazırladık. Sözlüğü hazırlarken en temel ve en güvenilir sözlüklerden yararlanarak metinde geçen kelimelerin farklı anlamlarda kullanılabileceğini göz önünde tuttuk ve o kelimenin bütün anlamlarını vermeye çalıştık.

2. "Sözlük"teki maddeler alfabetik sıraya konulurken Türkçe alfabe sırası esas alınmıştır. Bu yüzden bir kelimeye bakarken Arapça "hemze" ve "ʿayın"lar dikkate alınmamalıdır. ʿabd, ʿahd, ahı gibi.

3. Bunun yanında yazımı aynı olan Arapça kelimelerden hemzesiz olanı önce, hemzeli olanı sonra dizilmiştir. senā, senā', ṣenā' gibi.

4. Yine kelimeler alfabetik sıraya dizilirken Farsça kelimelerde /ḫ/ sesinden sonra gelen vâv-ı maʿdûleler dikkate alınmamıştır. ḥanīş, h^{v}ar, ḥarf; ḫāṣṣ, $ḫ^{v}$āsten, $ḫ^{v}$aş, hātif; ḫavn, $ḫ^{v}$ayle, ḫatr; himmet, $ḫ^{v}$iş gibi.

5. İçerisinde kısa ünlü ve uzun ünlü bulunan kelimeler sıralanırken önce kısa ünlülü kelime, sonra da uzun ünlülü kelime alınmıştır: ʿamm, ʿāmm; baʿd, bād; firifte, firīfte; buʿd, būd; ḫaṣṣ, ḫāṣṣ; ḫaniṣ, ḥanīs; ḥarūn, ḫārūn; rażiʿ, rāżī gibi.

6. Okyânûs'ta ve Van Kulu'nda söylenişleri bir fakat anlamları farklı olan eş sesli kelimeler sıraya konulurken önce kök kelime, sonra sesteşi verilmiştir: fecr*, fecr gibi.

7. Yine adı geçen sözlüklerde bu sesteş kelimelerin farklı köklerden gelmesi nedeniyle ayrı maddelerde verildiği görülmektedir. "Sözlük"te bu tür kelimeler bir yere toplanmamış, ayrı ayrı dizilmiştir: melek, melek, mel'ek gibi.

8. Alfabetik sıranın madde başı kelimeleri koyu olarak gösterilmiştir. Öteki sözlüklerden alınan aynı madde başı kelimeleri de koyu renkle gösterilmiştir: **ḫuy, ḳoġ, uç**

9. Kelimelerin hangi dilden olduğu kısaltmalarla gösterilmiştir.

10. Okyânûs ve Van Kulu'nda 'kök anlamı' gösteren kelimeler madde başında ilk sırada verilmiştir. "Sözlük"te bu tür kelimelerin 'kelime kökü' olduğunu göstermek üzere sağ üst köşelerine birer yıldız işareti konmuştur: ḫalf*, ḫalḳ*, ʿıtḳ*, nefāḳ*, nefs* gibi.

11. Bazen bu iki sözlükteki 'kelime kökü' değişiklik göstermektedir. Bu durumda madde başına Okyânûs'taki 'kelime kökü' alınmış, sonra Okyânûs'taki madde başı kelimesi Van Kulu'nda da bulunarak ikinci sırada gösterilmiş, daha sonra Van Kulu'nda farklı olan 'kelime kökü' ayraç içerisinde on punto ile ve yine (*) işareti konularak verilmiştir:

yaḳn*, yaḳan يقن Ar. *يقن* *yânın fetḥi ve ḳâfın sükûnuyla ve fetḥiyle,* bir nesneyi şübhesiz ḥaḳîḳat vechiyle bilmek ma'nâsınadur ki "gerçekden bilmek" ta'bîr olunur. Şâriḥ der ki Mıṣbâḥ'ın beyânına göre naẓar ve istidlâlden ḥâṣıl 'ilm ve idrâk olmağıla 'ilm, Bârî Ta'âlâya ıṭlâḳ olunmaz ve bu ma'rifetin fevḳinde olmağıla ma'rifetü'l-yaḳîn معرفة اليقين ta'bîr olunmaz; ve yaḳan يقن *fetḥateynle,* yaḳîn ma'nâsınadur ve izâḥe-i *[izâḥe-t* ازاحة *Ar. (v.n. 4. of* زيح*) kaldırmak, çıkarmak, gidermek, yok etmek. Ste. 42, izâḥe* ازاحة *Ar. i. 1. bir şeyi ayırma, 2. kurtulma 3. yok etme.. BOTS. 408.]* şekk ü gümândan 'ibâretdür. Murâd şek ve tereddüd muḳâbilidür. OK. 3-721-1,2, yaḳan يقن Ar. (yaḳîn* يقين Ar. *يقن* *yânın fetḥi ve ḳâfın kesri ve meddiyle,* bir nesneyi i'tiḳâd ile ṣaḥîḥ bilmek. Gâh olur ẓandan yaḳînle ve gâh olur yaḳînden ẓann ile ta'bîr olunur. VK. 2-564-1.) *fetḥateynle,* bir nesneyi ẕikr olunan vech üzere bilmekde maṣdardur. VK. 2-564-2

12. Ahterî-i Kebîr ve Tercümânü'l-Lûgat adlı sözlükler kelimeleri alfabetik sırada verdikleri, yukarıda anılan iki sözlük gibi vermedikleri için bu sözlüklerden alınan kelimelere yıldız işareti konmamıştır.

13. Yıldız işareti taşıyan madde başı kelimelerinin Arapça kök harfleri iki yıldız içinde gösterilmiştir: **'araḳ*** عرق Ar. *عرق*; **âyet*** آية Ar. *اوي*; **ḫāl*** خال Ar. *خول* veyâ *خيل*

14. Yapısında illet harflerinden "vâv" ve "yâ" bulunan Arapça kelime köklerinin tespit edilmesinde kökü oluşturan harfin "vâv" mı yoksa "yâ" mı olduğu konusunda tereddüt varsa "Okyânûs" bunu "vâvî" ya da "yâyî" şeklinde göstermiştir. Bunları aynen biz de gösterdik: **celv*** جلو Ar. *جلو* *vâvî*; **'inâye-t*** عناية Ar. *عنى* *yâyî*; **ḳażā'*** قضاء Ar. *قضى* *yâyî* **zekā'*** زكاء Ar. *زكاء* *vâvî*; **rü'ye-t*** رؤية Ar. *رأى* *yâ'î*; **vaḳy*** وقى Ar. *وقى* *yâyî*

15. Madde başından sonra gelen ve o kelimenin telâffuzunu gösteren kelime ve kelime grupları on punto ve italik olarak dizilmiştir: **bedî'*** بديع Ar. *بدع* *semî' vezninde,*

16. "Sözlük"teki kelimelerin anlamları verilirken anlaşılmasında tereddüt edilebilecek kelimeler, köşeli ayraç içerisinde verilmiş ve bu kelimeler on punto ve italik olarak dizilmiştir. Bu bölümler metnin ana unsuru değildir. Gerekli görülürse okunmalıdır. **değal** دغل Far. (dâl-ı muhmele-i meftûḥa) *beğal [beğal* بغل *Far. ḳoltuḳ, ebṭ. Terc. 1-98.] vezninde,*

17. Farsça kelimeler Burhân-ı Kâtı''dan alınmışsa telâffuzu sözlükte geçtiği şekilde ayraç içerisinde on punto ile verilmiştir. Yukarıdaki maddede olduğu gibi.

18. Sözlüklerden alınan kelimelerin sayfa numaraları ve kaçıncı maddede geçtikleri alıntının sonunda kısaltmayla gösterilmiştir. OK. 1-75-1,2,3,4, VK. 1-39-2,3.

19. "Sözlük"te kullanılan kısaltmalar için "Kısaltmalar" bölümüne bakılmalıdır.

ʿabd* عبد Ar. *عبد* *ʿaynın fetḥi ve bânın sükûnuyla,* muṭlaḳâ insâna ıṭlâḳ olunur, gerek ḥür ve gerek bende olsun. *Şâriḥin beyânına göre merbûb *[merbūb مَرْبُوب Ar. beslenmiş olan, perverde; ve ḳul, ʿabd, memlûk olan. Terc. 2-309.]* olduğuna mebnîdür, ve Râğibin beyânına göre ʿâbid maʿnâsına vaṣf bi'l-maṣdardur; ve ʿabd, bir ḳaç gûnedür: بحكم الشرع عبد dür ki beyʿ *[beyʿ بَيْع Ar. ṣatun almak, ḫırīden; ve ṣatmak ve furūḫt etmek. Terc. 1-164.]* ve ibtiyâʿı *[ibtiyāʿ اِبْتِيَاع Ar. mübâyaʿa etmek, ṣatun almak, furūḫtīden. Terc. 1-3]* ṣaḥîḥ olan insândur. S̱ânî, ʿabd bi'l-îcâd عبد بالايجاد dur ki Ḥaḳ Taʿâlâya maḫṣûṣdur. S̱âlis̱, ʿabd bi'l-ʿibâdet ve'l-ḫıdmet عبد بالعبادة والخدمة dür ve bu iki gûnedür: Biri ʿabdullâh ʿale'l-iḫlâṣ عبدالله على الاخلاص dur, S̱ânî ʿabde'd-dünyâ ve âʿrâżhâ عبد و اعراضها dur... ve ʿabd lafẓı ʿâbidden iblağdur; ve müsterıḳ *[müsteriḳ مُسْتَرِق Ar. bünyâd ve terkîbi żaʿîf ve nâḳıṣ olan âdem. Terc. 2-326.]* olan "ʿabd"in cemʿi ʿabīd عبيد gelüp ve ʿâbid maʿnâsı melḥûẓ *[melḥūẓ مَلْحُوظ Ar. mülâḥaẓa ve tefekkür olunmuş olan, ḫâṭıra gelmiş, endīşīde. Terc. 2-389.]* olan "ʿabd"in cemʿi ʿibād عباد ve sâ'ir gûne cümûʿ-ı meẕkûredür. Pes ʿabîd Ḥaḳ Taʿâlâya mużâf oldukda ʿibâddan eʿamm olur... ve ʿabd, kul cinsine denür, memlûk maʿnâsına ki ḥür muḳâbilidür, ve lâm ziyâdesiyle عبدل daḫı denür. Cemʿi ʿabdūn عبدون gelür ve ʿabīd gelür, *ʿaynın fetḥiyle;* ve aʿbüd اعبد gelür, eflüs gibi, ve ʿibād عباد gelür, *ʿaynın kesriyle;* ve ʿubdān عبدان gelür, *ʿaynın żammıyla;* ve ʿibiddān عبدان gelür, *kesreteynle ve dâlın şeddesiyle;* ve meʿabde معبده gelür, meşeyḫa-t *[meşeyḫa-t مَشْيَخَة Ar. meşâyiḫ, şeyḫler, pīrān. Terc. 2- 345.]* gibi, ve meʿābid معابد gelür, meḥâsin gibi, ve ʿibiddā' عبداء ibiddā عبدّى ve gelür, *kesretenyle ve dâlın teşdîdi ve elifin meddi ve ḳaṣrıyla;* ve ʿubüd عبد gelür, *żammeteynle;* ʿabüd عبد gelür, *nedüs vezninde,* ve maʿbūdā' معبوداء gelür, meşyûḫâ' gibi, ve cemʿü'l-cemʿi eʿābid اعابد gelür. *Mütercim der ki mü'ellif ʿabd lafẓının cemʿi on dört ve bir daḫı cemʿü'l-cemʿ olmak üzere s̱ebt eylemişdür; ve Şâriḥin beyânına göreʿ "abd" vaṣf olup lâkin ismiyyet ğâlib olmuşdur. İntihâ; ve ʿabd, bir nevʿ ḫoş-bû nebât ismidür, deve ḳısmı andan be-ğâyet ḫoşlanur; ve ḳısa ve yaṣṣı temrene ʿabd ıṭlâḳ ederler; ve ʿabd, Benû Esed yurdunda bir ṭağın ismidür; ve başḳa yerde bir ṭağın daḫı ismidür; ve ṭayy bilâdında bir mevżiʿdür. OK. 1-640, **ʿabd*** عبد Ar. *عبد* *ʿaynın fetḥi ve bânın sükûnuyla,* ḳul ki ḥürrün nâḳîżıdur. VK. 1-281, ʿabīd عبيد Ar. *ʿaynın fetḥi ve bânın kesriyle,* kelb ve kelîb gibi, ve bu maḳûle cemʿ kelâm-ı ʿArabda ḳalîldür. VK. 1-281, aʿbüd اعبد Ar. *hemzenin fetḥi ve ʿaynın sükûnu ve bânın żammıyla,* keẕâlik "ʿabd"in cemʿi. VK. 1-281, ʿibād عباد Ar. *ʿaynın kesriyle,* keẕâlik "ʿabd"in cemʿi; ve ʿibâd, Bârî Taʿâlânın فادخلى فى عبادى dedigi ḳavlinde bölük maʿnâsınadur, ḥizb *[ḥizb حزب Ar. insân cemâʿati, ṭâ'ife, bölük; ve her gün müdâvemet üzere ḳırâʿet olunan âyât veyâ duʿâ ve evrâd ve Ḳur'ân-ı ʿaẓîmü'ş-şânın yüz yigirmiye taḳsîminden ḥâṣıl olan mücmiʿ-i âyât-ı Kerîme. Terc. 1-357.]* gibi. VK. 1-281, ʿubdān عبدان Ar. *ʿaynın żammı ve bânın sükûnuyla,* keẕâlik "ʿabd"in cemʿi, temr ile tümrân gibi VK. 1-281, ʿibdān عبدان Ar. *ʿaynın kesriyle ve bânın sükûnuyla,* keẕâlik "ʿabd"in cemʿi, caḥş ile

ciḥşân gibi, ve ciḥşân, merkeb şıpaları ma'nâsına. VK. 1-281, 'ibiddān عبدان Ar. *'aynın ve bânın kesriyle ve dâlın teşdîdiyle,* ve 'ibiddā', 'ibidda عبداء Ar. *keẕâlik 'aynın kesriyle ve bânın kesriyle ve ve elif-i maḳṣûre ile,* ve ma'būdā' معبوداء Ar. *mîmin fetḥi ve 'aynın sükûnuyla ve elif-i memdûde ile,* bu ẕikr olunanlar cümle 'ubüd عبد Ar. *żammeteynle,* Aḫfeş rivâyetinde keẕâlik "'abd"in cem'idür, "saḳf"ın cem'i süḳuf geldigi gibi, bu sebebden 'ubudü'ṭ-ṭâğût عبد الطاغوت ḳırâ'et etdiler, iżâfetle; ve ba'żılar 'abudü'ṭ-ṭâğût عبد الطاغوت ḳırâ'et etdi, 'aynın fetḥi ve bânın żammıyla, ve iżafetle, خدم طاغوت ma'nâsına; ve a'büd اعبد Ar. *'aynın fetḥi ve bânın żammıyla,* "'abd"in cem'i degildür dediler, belki fa'ul vezni üzere binâ olunmuş isimdür ḥazur gibi ve nedüs gibi, zîrâ ef'al, *fethateynle,* fa'ul vezni üzere cem' olunmaz, *żamm-ı 'aynla;* ve ḥuẕur, gözü açıḳ kimesne mütenebbih ma'nâsına ve nedüs, zekî-i ṭab' olan kimesne. VK. 1-281, **'abd** عبد Ar. ḳul ki ḥürrün żıddı ve ḫilâfıdur, ve'l-cem' 'abīd عبيد ve a'büd اعبد ve 'ibād عباد ve 'ubdān عبدان *bi'ż-żamü'l-'ayn ve sükûnü'l-bâ,'* ve 'ibdān عبدان *bi-kesri'l-'ayn ve sükûnü'l-bâ',* 'ibiddā' عبداء *bi-kesreteyn ve teşdîdü'd-dâl-ı maḳṣûrâ ve memdûdâ;* ve 'ubüd, *bi-żammeteyn.* AK. 378, **'abd** عبد Ar. ḳul, köle, bende. Terc. 2-54.

'ahd* عهد Ar. *عهد* *mehd [mehd مهد Ar. çocuk beşiği, kehvâre. Terc. 2-421.] vezninde,* vaṣiyyet eylemek ve ısmarlamak ma'nâsınadur; ve bir kimseye bir ḫuṣûṣda taḳaddüm eylemek ma'nâsınadur; ve 'ahd, mevẟiḳ *[mevẟiḳ موثق Ar. 'ahd, peymân ve senet ve ḥüccet. Ter. 2-414.]* ma'nâsınadur ki inandurup i'timâd verecek sözden 'ibâretdür, Farisîde ana peymân derler; ve and ve yemîn ma'nâsınadur; ve veliyyü'l-emr ṭarafından vülât *[ولاة Ar. vâlîler, eyâlet idâresine me'mûr żâbiṭler, ḫüdâvendigârân. Terc. 2-454.]* ve ḥükkâma *[حكّام Ar. ḥükm edenler, ḥâkimler, pâdişâhlar, ḳâḍîler, vâlîler, ḥâkimân. Terc. 1-370.]* taḥrîr olunan mektûba ıṭlâḳ olunur ki 'ahd-nâme ta'bîr olunur, ve vaṣiyyet ma'nâsından me'ḫûẕdur, zîrâ aḥkâm-ı şer'iyye ri'âyet aḥvâl-i 'ibâda *['ibâd عباد Ar. 'abdler, köleler, bendegân, ḳullar. Terc. 2-54.]* nehc-i *[nehc نهج Ar. açıḳ ve vâżıḥ olan, âşikâr; ve yol, râh; ve vech, ṭarz, üslûb. Terc. 2-443.]* 'adâlet üzere naẓar u diḳḳat vaṣiyyetlerini mutażammın olur; ve ḥaḳ ve ḥürmeti ḥıfẓ ve ri'âyet eylemek ma'nâsınadur; ve emân *[emân امان Ar. hemzenin fetḥiyle, emîn olmak. VK. 2-485.]* ve ẕimmet *[ẕimmet ذمّة Ar. ẕâlın kesri ve mîmin teşdîdiyle, 'aḳd; ve Ebû 'Ubeyd eyitdi: ẕimmet, emân ma'nâsınadur. VK. 2-404, ẕimmet ذمّة Ar. bi'l-kesr ve't-teşdîd, 'ahd ve emân ve ḥıfẓ ve ḥimâyeti vâcib olan nesne; ve 'ahd, البعض ذمّة تذمه derler teẕemmim, kişi nefsi üzerine ḥaḳ îcâb eder nesneyi lâzım etmekdür; ve daḫı ḳıllet ve rıḳıyye [[rıḳıyye رقيّة Ar. kölelik, ġulâmlıḳ, bendegî. Terc. 1-443.]] ma'nâsına gelür. AK. 237, ẕimmet ذمّة Ar. Sbst. ḥimâye t. borç, Zen. 452.]* ma'nâsınadur, anun-çün darü's-selâm'a emân ile dâḫil olan ḥarbîye ẕû-'ahd ıṭlâḳ olunur; ve bir kimse ile buluşmaḳ, iltiḳâ' ma'nâsınadur; ve bilmek ma'nâsınadur; ve 'ahd, ma'hed *[ma'hed معهد Ar. nâsın cemiyyet yeri, encümengâh. Terc. 369.]* ma'nâsınadur ki bir nesne żımnında 'ahd ve peymân vâḳi' olmuş menzile denür, tesmiye bi'l-maṣdardur; ve bahâr mevsiminde evvel yağan yağmura denür ki bir yağmurdan ṣonra yağup evvelki yağmurun âḫirinin ruṭûbetine bunu evveli idrâk *[idrâk ادراك Ar. 'aḳl, firâset; 'aḳl etmek, anlamak; bitişmek, ulaşmak, yetişmek. Terc. 1-23.]* etmiş ola; ve zamân ve hengâm ma'nâsınadur; ve

vefâ' ve incâz *[incâz* إنجاز *Ar. va'de vefâ ḳılmak, sözünde ṭurmak; ve birinin ḥâcetini revâ görmek. Terc. 1-120.]* ma'nâsınadur; ve Ḥudây-ı müte'âli bir bilmek, tevḥîd ma'nâsınadur; ve 'ahd, żamân *[żamân* ضمان *Ar. emân vezninde, kefîl olmak; ve kötürüm olmak, kefîl, 'uhdeye mülâzım oldugu gibi, kötürüm dahı mekânına mülâzım olur. OK. 3-661; żamân* ضمان *Ar. żâdın fethi ve mîmin taḫfîfiyle kefîl olmak ve żamân, isim daḫı gelür. beden 'illetlü olmak VK. 2-527,* ضمان *Ar. żâminlik, kefillik, kefâlet, pezireftârî. Terc. 2-29, żamân* ضمان *Ar. [*ضمن*] Sbst. kefil olmak, kefillik, kefâlet. Zen. 586.]* ve kefâlet ma'nâsınadur. OK. 1-655, **'ahd*** عهد Ar. *عهد* emân ma'nâsına; ve peymân ma'nâsına; ve ẕimmet ma'nâsına ve vaṣiyyet ma'nâsına; ve gözetmek ma'nâsına; 'ahd, şol menzile derler ki ḳavm her cânibe gitseler gerü anda geleler; ve 'ahd, mülâḳât ma'nâsına daḫı gelür; ve 'ahd, meveddet *[meveddet* مودّة *Ar. sevmek, ḥubb ü muḥabbet etmek, yârî. Terc. 2-415.]* ma'nâsına da gelür; ve 'ahd, şol yağmura derler ki yağmurun ardınca ola. VK. 1-288, **'ahd** عهد Ar. emân ve yemîn ve ẕimmet ve vaṣiyyet ve ḥıfẓ. AK. 420, **'ahd** عهد Ar. söz vermek; ve bir ḫuṣûṣ icrâsı içün verilen söz, peymān, and, yemîn; ve pâdişâh ṭarafından ra'iyyet ḳabûl edenlere verilen emân-nâme; ve zamân, hemgâm, devr, vaḳt. Terc. 2-92.

aḫı اخی DT. Sbst. = اغا frère aînè *[frère aînè; ulu ḳardaş, birâder-i kebîr. EFTL. 769.]*, frère *[frère; s. m. ḳarındaş, vulg. ḳardaş t.; aḫ, pl. a. iḫvân; birâder. EFTL. 769.]*. Zen. 19, **aḫı** اخی T. sevgili, dost, arḳadaş. KEMŞ. 47.

āḫᵛund آخوند Far. oḳumuş, ḫâce, büyük, ulu. KO. 1-15, **āḵẖwund** آخوند Far. a theologian, preacher; orator; a tutor. Ste. 26, **akhūnd** آخوند Far. a. For. اخوند, q. v. KML. 47, **akh'ānd** اخوند Far., a. learned (man) in law and theology. KML. 47.

āḫᵛur آخُور Far. at, öküz, inek gibi ḥayvânâta maḫṣûṣ binâ, ṭam. KO. 1-15, āḫᵛur-sālār آخُور سَالار — mīr-āḫᵛur مِرآخُور Far. âḫur begi, âḫur müdîri demek ise de lisânımızda yalnız (emīr-i āḫᵛur امیر آخور) ḳullanılır. KO. 1-15. **āḵẖwur, āḵẖwar** آخور Far. a stable, stall; litter or straw laid under cattle; the collar-bone; — amīr(i) āḵẖwur, the master of the horse. Ste. 26, ākhūr آخور Far. vulg. akhır, sub. A stable (for horses, etc.). KML. 47, emīr-i āḫūr امیر آخور mīr-i āḫūr میر آخور (vulg. imrahor,) The (Sultan's) Master of Horse, Lord of the Stable. KML. 47.

āḫᵛur-sālār آخُور سَالار — mīr-āḫᵛur Far. âḫur begi, âḫur müdîri demek ise de lisânımızda yalnız (emīr-i āḫᵛur امیر آخور) ḳullanılır. KO. 1-15. āḵẖwur, āḵẖwar آخور Far. a stable, stall; litter or straw laid under cattle; the collar-bone; —amīr(i) āḵẖwur, the master of the horse. Ste. 26, ākhūr آخور Far. vulg. akhır, sub. A stable (for horses, etc.). KML. 47, emīr-i āḫūr امیر آخور mīr-i āḫūr میر آخور (vulg. imrahor,) The (Sultan's) Master of Horse, Lord of the Stable. KML. 47.

aḫyār اَخْيَار Ar. (ḫayr* خیر Ar. *خیر* dan) iyi adamlar, ashâb-ı fazl u kemâl, sülehâ. KT. 82. اَخْيَار Ar. hayyirler, ehl-i hayr ve savâb olanlar. Ha. 15, **aḫyār** اَخْيَار Ar. (ḫayyir خَيِّر) in cem'i ḫayrı çok, iyiliği ziyâde âdemler; müfredi kullanılmaz: aḫyâr-ı ümmet. KO. 1-80.

āl آل Ar. (evl* اول *اول* den) bir kimsenin ehli [ehl أهل Ar. mensûb ve müte'allik olan ve mâhir ve üstâd olan ve sâkin olan. Terc. 1-135.] ve ʿıyâli [ʿıyāl عيال Ar. bir âdemin besledigi ve geçinecegini verdigi kimseler ki ezvâc ve evlâdı ve etbâ ve ensâbdan ʿibâretdür, nijād. Terc. 2-93.] ve âl-i etbâʿa [etbāʿ اتباع Ar. hıdmetkârlar, tâbiʿler, zāverān. Terc. 1-6.] dahı derler... VK. 2-249, **āl** آل Ar. ehil ve ʿıyâl ve etbâʿ ve ehibbâ ve aşdiķâ ţaķımı, pesrevān. Terc. 1-101, **āl** آل Ar. ʿa'ile, evlâd, çoluk çocuk; sülâle, hânedân (âl-i ʿOsmân) KT. 47.

ʿalā على Ar. (ʿalv* ʿulv* ʿilv* علو Ar. *علو* *vâvî*) *ʿaynın fethi ve elifin ķaşrıyla,* "harf"dür yaʿnî "hurûf-ı cârre"dendür Sibeveyh'den ismiyyeti mervîdür, ţoķuz maʿnâya delâlet eder: 1. hissî ve maʿnevî istiʿlâ' *[istiʿlā استعلاء Ar. bir nesnenin yuķarısına aģmaķ, ve yükselmek. OK. 3-880, istiʿlā استعلاء Ar. yüksek olmak, ʿâlî olmak; bir nesnenin üzerine çıkıp ʿâlî olmak. VK. 2-691, istiʿlā استعلاء Ar. yuķarı çıķmak, yükselmek, berter şuden. Terc. 1-43.]* ve teveffuķ *[tefevvuķ تفوّق Ar. üste çıkmaķ, fâ'iķ olmak, üstün olmak. KO. 3-125, tefevvuķ تفوّق Ar. fâ'iķ ve aʿlâ olmak; rütbe ve hüner ve miķdâr cihetiyle ziyâde olmak. Terc. 1-248.]* içün olur ki ġâliben mecrûruna istiʿlâya delâlet eder, ve baʿżen mecrûrunun muķâbiline müstaʿlî [müstaʿlī مستعلى Ar. yükselmiş olan, bālā şude. Terc. 2-328.] olur; ve istiʿlâ, maʿnevî içün olur. 2. muşâhabet [muşāhabet مصاحبت Ar. birbiri ile hem-dem olmak, şohbet etmek, konuşmaķ. KO. 4-497, muşāhabet مصاحبت Ar. biri ile hem-dem ve hem-şohbet olmaķ, hem-bezm şuden. Terc. 2-346.] içün gelür, maʿa kelimesi gibi. 3. mucâveze *[mucāveze مجاوزة Ar. hadden öte geçmek; şuç ve cünha etmek, ve şuç ve cünha ʿafv etmek. Terc. 2-277.]* içün ʿan gibi. 4. taʿlîl *[taʿlīl تعليل Ar. sebeb ve ʿillet olmak üzere göstermek, gösterilmek. KO. 3-114, taʿlīl تعليل Ar. sebeb ve ʿillet olmak, sebeb vermek, bahâne vermek. bHa. 1-94.]* içündür. 5. żarfiyyet *[żarfiyyet ظرفيّت Ar. żarflık, içine almak; meşelâ, bir şey, dîger şey'in içine girmek. (Fârisîde << der در >> edât-ı żarfiyyetdür. Türkçede muķâbili << de ده >> edâtıdır. KO. 4-125,]* içündür. 6. harf-i cerr olan min maʿnâsınadur. 7. bâ'-i cârre maʿnâsınadur. 8. zâ'ide olup mahżûf olan ʿalâ kelimesinden ʿivaż olur. 9. istidrâk *[istidrāk استدراك Ar. ţaleb-i idrâķ, tefehhüm, anlamak istemek. KO. 1-307.: istidrāk استدراك Ar. anlamak, tefehhüm etmek, şinâhten; ve ulaşmak, erişmek. Terc. 1-39.]* içündür ki lâkin maʿnâsına olur; ve ʿalâ kelimesi isim olur fuveyķ فويق Ar. maʿnâsına ki fevķ-i muşaģģarıdur, yuķarıca demek olur. OK. 3-882, **ʿalā** على Ar. ʿaynın fethi ve elifin ķaşrıyla, üç vech üzere gelür. Müberred eyitdi: ʿalâ lafżı isim ve fiʿil ve harf mâ-beyninde müşterekdür, bu degildür ki isim harf ķısmından yâ fiʿil ķısmından me'hûz ola, lâkin harf ile isim vâķiʿ olduğu kelâmda biri birinden mütemeyyiz olmaz, mâ-baʿdında gelen isim mecrûr olduğu cihetden meşelâ: على زيد ثوب desen harfe ve isme muhtemil *[muhtemil محتمل Ar. nesne kabûl edüp kendü üzerine alur olan; ve mümkin olup ʿaķla ķarîb olan. Terc. 2-284.]* olur, ve على زيد الثوب deseŋ kelime-i ʿalâ fiʿil olmaġıla müteʿayyin [müteʿayyin متعيّن Ar. teʿayyün eden, ʿayân ve âşikâr olan. § meydâna çıķup maʿrûf, belli olan âdem. OK. 4-433.] olur, ʿalā yaʿlū على يعلو dan; ve Sibeveyh eyitdi: ʿalâ lafżının elifi vâvdan münķalibdür, lâkin żamîr-i muttaşıl olşa yaya münķalib olur, teķûlü ʿaleyke تقول عليك ve baʿżı ʿArab anı hâli üzere terk edüp żamîrde dahı elifle istiʿmâl eder; ve

baʿżılar eyitdi: Żamîrde elifle istiʿmâl bi'l-Muḥarraş Bin Kaʿb lûġatidür, ve ʿalâ, ḥarf-i cârredendür ve isim oldukda üzerine ḥarf-i cerr dâḫil olur, ve ḥarf-i cerr dâḫil oldukda isim olması müteʿayyin olur; ḥarf-i cer, ḥarf-i cerr üzerine dâḫil olmadığı içün; ve ʿalâ, gâh fî maʿnâsına olur; ve gâh olur ki fî daḫı ʿalâ mevżıʿına vażʿ olunur; ve ʿâmme-i ḥurûf-ı cârrenin ḥâli böyledür; ve gâh olur ʿalâ, min kelimesinin mevżıʿına vażʿ olunur; gâh olur bâ' maʿnâsına daḫı gelür; ve gâh olur ʿaleyke'lzem عليك الزم maʿnâsına daḫı gelür. VK. 2-692, **ʿalā** عَلَى Ar. edât-ı istiʿlâ' ve ḥarf-i cerdir, "üzere" lafẓıyla tercüme olunur: على الارض = yer üzerinde; żamîre ittisâlinde âḫirinde (ى) ṣûretindeki elif gerçekden (ى) olup yâ'-i mütekellim ile ictimâʿında teşdîd ḥâṣıl olur:.عَلَيَّ. علينا. عليه. عليهما. عليهم. عليها. عليهن. عليك. عليكما. عليكم. الخ لَهُ عَلَيَّ حَقٌّ _ آنك بنم اوزرمده حقى واردر. لى عليه دين _ بنم آندا آلهجغم واردر. İḫṭâr — Baʿżı efʿâl "mefʿûlün bihi"ni bu ḥarf ile almakda olduğu cihetle anın tercümesinde "üzere" lafẓını istiʿmâl lâzım degildir: اِقْسِمْهُ عَلَيْنَا Anı bize taḳsîm et. لاَ تُقْسِمْ عَلَى اللّٰه = Cenâb-ı Ḥaḳḳa yemîn etme. صَلِّ على النّبى = Ḥażret-i peyġambere ṣalâvât getür. صلّ على الميت = Cenâze namâzını ḳıl. اَثْنِ عَلَّى بِمَا عَلِمْتَ = Beni bildigin vechle. سلم عليه = Ana selâm söyle. توكل على اللّٰه = Allah'a güven. (على) nın maʿa gibi muṣâḥabeti ifâde etdigi ve lisânımızdaki (üzere) lafẓı gibi mâ-baʿdının mâ-ḳabline şarṭiyyetini ifâde etdigi de vardır : آتى المال على حبه = Mâla muḥabbetle berâber anı verdi. على أن تأجرنى ثمانى حجج = Bana sekiz sene ecîr olmak üzere; yaʿnî o şarṭ ile. Müş. 96.

aldamak آلْدَمَقْ T. aldatmak, kandırmak, oyun etmek. YTS. 7.

aʿlem اَعْلَمْ Ar. (ʿilm* علم Ar. *علم*) en ʿâlim, pek bilici âdem: Allâhu aʿlem bi'ṣ-ṣavābi الله اعلم بالصواب. KO. 1-133, **aʿlem** اَعْلَمْ Ar. daha, en, pek ʿâlim: ʿalem-i ʿulemâ. الله اعلمُ Allâh daha iyi bilir. LN. 89, **aʿlem** اَعْلَمْ Ar. daha, pek, en ʿâlim: ʿalem-i ʿulemâ اعلم علما Allāhu aʿlem الله اعلم = Allâh daha iyi bilir. LC. 111, **aʿlem** اَعْلَمْ Ar. ṣ. [<< عالم >> den s.taf.] daha ʿâlim, daha iyi bilen: ʿAlem-i ʿulemâdır. اعلم علمادر [ʿAlem-i ʿulemâdandır اعلم علمادندر dememeli.] // Allâhu aʿlem الله اعلم = Ḥaḳ Taʿâlâ daha iyi bilir: Allâhu aʿlem bu gün yağmur yağacaḳdur. [yanılmıyorsam, ẓannıma göre maḳâmında müstaʿmeldir.] Allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb الله اعلم بالصواب = Ṭoğrusunu Allâh daha iyi bilir. KT. 132.

ʿalv* ʿulv* ʿilv* علو Ar. *علو* *vâvî* *ʿaynın ḥarekât-ı s̱ülâs̱i ve lâmın sükûnuyla,* ve ʿulāve-t علاوة Ar. *s̱ümâme-t [s̱ümāme-t ثمامة Ar. bi'ż-żam, envâʿ-ı nebâtâtdan bir żaʿîf otdur ki anın yapraḳlarından evün delüklerin ve yarıḳların berkidürler; cemʿi s̱emām ثمام gelür; ve cemʿ etmek maʿnâsına müstaʿmeldür. AK. 130.] vezninde,* ve ʿāliye-t عالية Ar. bir nesnenin yuḳarısına denür, tepe başı gibi; ve ʿâliye-t, mızrağın ve ḳarğının yuḳarısına ki üst ṭarafıdur, ʿalâ ḳavl ucuna yâḫud temren ṭarafından nıṣfına denür; ve ʿâliye-t, Necd ülkesinin mâ-fevḳiyle arż-ı Tihâmeye ve mâverâ'-ı Mekke'ye varınca ḳadar müstemil olduğu arża denür ki arż-ı Hicâz olur; ve ẓâhir-i medînede niçe ḳaryelere ıṭlaḳ olunur, mecmûʿına ʿavālī عوالى denür, nisbetinde ʿālī عالى derler, ve ġayr-ı ḳıyâs üzere ʿulvī علوى denür, ʿaynın żammıyla. OK. 3-880, **ʿalv** علو Ar. (ʿulüvv*

علو Ar. *علا* žammeteynle ve vâvın teşdîdiyle, mekân cihetinden yüksek olmak; ve ʿulüvv, ġalebe ḳılmaġa daḫı derler; ve ḳılıçla urmaġa daḫı derler; ve mütekebbir olmaġa daḫı derler; ve ʿulüvv, bir nesnenin yuḳarısına daḫı derler; ve ʿulüvv, bir nesneye muṭṭaliʿ olup anun emrinde müstaḳill olmaḳ. VK. 2-690.) *ʿaynın fetḥi ve lâmın sükûnu ve vâvın žammı ve kesri ve fetḥiyle* [ʿalv-u, ʿalv-i, ʿalv-e], yuḳaru maʿnâsınadur, Nitekim baʿżı eşʿārda اتيتنى من علو و من علو و من علو rivâyet olunmuşdur, vâvda ḥarekât-ı s̱elâs̱e ile. VK. 2-690, **ʿilv** علو Ar. ʿaynın kesriyle ve lâmın sükûnuyla, bir nesnenin yuḳarısı ki "süfl"ün *[süfl, sifl* سفل *Ar. bi'ż-żam ve'l-kesr, alçaḳ nesne ki naḳîż-i ʿulvdür. oAK. 505.]* muḳâbilidür. VK. 2-690, ʿulāve-t علاوة Ar. ʿaynın žammı ve lâmın taḫfîfiyle, bir nesnenin yuḳarısı ki süfâle-t *[sefāl* سفال *Ar. süfāle-t* سفال *Ar. bi'ż-żam, żıddü'l-ʿulüvv; denâ'et gibi ki yel ṭoḳunur yer. oAK. 505.]* muḳâbilidür. VK. 2-690, ʿāliye-t عالية Ar. lâmın kesri ve yânın taḫfîfiyle, şol gönderdür ki demüri s̱üls̱üne varınca girmiş ola. VK. 2- 691, ʿāliye-t عالية Ar. lâmın kesriyle, vilâyet-i Necd'in mâ-fevḳine derler, arż-ı Tihâme'ye ve mâverâ'-ı Mekke'ye varınca ki ol Ḥicâz ve Ḥicâz'a mütaʿalliḳ olan yerlerdür. VK. 2- 691, **ʿulv, ʿilv** علو Ar. bi'ż-żam ve'l-kesr, her nesnenin üstü ve yuḳarısı ki ḫilâf-ı "sülf"dür. oAK. 698.

ʿamm* عمّ Ar. *عمّ* *ʿaynın fetḥi ve mîmin teşdîdiyle,* pederin birâderine denür ki ʿamûca taʿbîr olunur, cemʿi eʿmām اعمام ve ʿumūme عمومه gelür, ʿaynın žammıyla; ve eʿumm اعمّ gelür, hemzenin fetḥi ve ʿaynın žammıyla; ve cemʿü'l-cemʿi eʿummūn اعممون tażʿîfle *[tażʿif* تضعيف *Ar. bir ol ḳadar ziyâde ʿilâve etmek, tāh kerden; ve żaʿîflatmak; ve żaʿîf ʿadd etmek. Terc. 1-225, tażʿif* تضعيف *Ar. bir ol ḳadar daha artırmak, artırılmak. Cû. 291.]*, mü'ennes̱i ʿamme عمّه dür... Zîrâ iki birâder yek-dîgerin oġluna göre ʿamm olup ve oġulları biri birine nisbetle ʿamm-zâdeler olurlar lâkin dayının oġluna nisbet dayının ḳız ḳarındaşının oġlı teyze-zâde olur, kez̠âlik iki ḳız ḳarındaş yek-dîgerin oġluna teyze olup oġulları biri birine teyze-zâde olurlar lâkin ʿammenin oġluna ʿammenin ḳız ḳarındaşı oġlu dayı-zâde olur. *Mütercim der ki baʿżı uṣûlde ebnâ-un ʿammet-un ابنا عمة ṣûretini resm eylemişler. Mes̱elâ Zeydün ḳız ḳarındaşını ʿAmr tezevvüc ve ʿAmr'un ḳız ḳarındaşını Zeyd tezevvüc edüp her birinden evlâd ḥâṣıl olsa Zeyd'in ḳız ḳarındaşı Zeyd'in oġluna ve ʿAmr'un ḳız ḳarındaşı ʿAmr'un oġluna ʿamme olur ve kendiler ebnâun ʿammetun ابنا عمة olurlar, baʿdehû kelâm menʿ-i ıṭlâḳîde degildür, belki menʿ-i cevâzdadur deyü teʾvil *[teʾvil* تأويل *Ar. birkaç maʿnâ ḳabûl eden kelâmın ḥasbe'l-iḳtiżâ' maʿnâsını vermek. Terc. 1-169,* تأويل *Ar. sz. Ar. c. te'vîlât. [<< ال >> den maṣ. tefʿîl) maʿnâ-yı ẓâhirisinden başḳa bir maʿnâ ile tefsîr etme. KT. 375.]* eylediler. *Ve Şâriḥin beyânına göre ʿamm şümûl maʿnâsınan me'ḫûẕdur ki şümûl, übüvvet *[übüvvet* أبوّة *Ar. babalıḳ keyfiyeti, baba olmak, pederī. Terc. 1-6,* أبوّة *Ar. babalıḳ ṣıfatı, baba olmak. Cû. 23.]* olacaḳdur, intihâ, ve ʿamm, cemâʿat-i kes̱îreye denür; ve otlaġın ve çayır maḳûlesinin mecmûʿına denür; ve bir mevżiʿ adıdur; ve Ḥaleb ile انطاكيه beyninde bir ḳarye adıdur, عكاشة العمّى -nâm şâʿir oradandur; ve ʿamme, uzun ḫurmâ aġaçlarına denür, bunda žam ile de (ʿumme) lûġatdür; ve bir ḳabîle pederi olan Mâlik bin حنظله'nin laḳabıdur,

ḳabîle ḥalḳına ʿammiyyûn عميون derler; ve baʿżılar dedi ki ʿamme nisbetde ʿamûyyûn عمويّون denür farḳ içün, gûyâ ki ammî عمى lafẓına menṣûbdur; ve ʿamm, başa dülbend ṣarınmaḳ maʿnâsınadur. OK. 3-521, **ʿamm*** عمّ Ar. *عمم* *ʿaynın fetḥi ve mîmin teşdîdiyle,* baba ḳarındaşı, aḫü'l-ebb اخ الاب maʿnâsına; aʿmām اعمام hemzenin fetḥiyle, cemʿi, baba ḳarındaşları maʿnâsına; ʿumūme-t عمومة ʿaynın żammı ve mîmin żammı ve meddiyle, cemʿi, baʿl ile buʿûlet gibi *[baʿl بعل Ar. bi'l-fetḥ, er, zevc gibi, ʿavrete baʿlet derler, ve daḫı İlyâs ʿAleyhi's-selâm ḳavmini putları adına derler; ve şol ḫurmâ ağacına derler ki kökü yerden ṣulanup ṣuvarılmakdan müstağnî ola; ve ṣuyu kendine çeken yer; ve daḫı şol mürtefiʿ yere derler ki yılda bir kez yağmur yetişe, cemʿi buʿūl بعول ve buʿūle-t بعولة gelür; ve daḫı baʿl, żaʿfa, ḥayrete ve ṣıḳlete derler. AK. 74, a. بعل baʿl, pl. بعال biʿāl u. بعول buʿūl. Sbst. zevc ve zevce, ṣâḥib, a بعلة baʿlet. Sbst. fem.; a بعولة buʿūlet. Sbst. 1. zevciyye 2. pl. v. بعل u. بعلة Zen. 2011],* ve ʿumûme-t, ʿamm olmağa daḫı derler. VK. 2-439, **ʿamm** عمّ Ar. baba ḳarındaşı, aḫü'l-ebb اخ الاب maʿnâsına, cemʿi aʿmām اعمام gelür. AK. 412, **ʿamm** عمّ Ar. ʿamûca, babanın ḳarındaşı, dāder-i peder. Terc. 2-84.

ʿāmm عام Ar. (ʿamm* عمّ Ar. * عمّ* dan) yıl, sene gibi, cemʿi aʿvām اعوام gelür *[ʿavm عوم Ar. ʿaynın fetḥi ve vāvın sükūnuyla, ṣuda yüzmek, sibâḥat maʿnâsına; ve deve seyrine ve gemi seyrine daḫı ʿâvm derler. VK. 2-441, ʿām عامّ Ar. sene, yıl, sâl. Terc. 2-53.];* ve daḫı "ḫāṣṣ" ın żıddına ʿāmm *[ʿamm عمّ Ar. ʿaynın fetḥi ve mîmin teşdîdiyle, baba ḳarındaşı, aḫü'l-ebb اخ الاب maʿnâsına. VK. 2-439.]* derler nice nesneye şâmil olur. AK. 412, **ʿāmm** عامّ Ar. vulg. ʿâm [Rad. عمّ] Adj. [خاصّ ın ḳarşıtı] Fem. عامّة ʿāmme. Plur. عوامّ ʿavāmm u. ʿavām, ʿumûmî, müşterek, ortaḳ, genel; bayağı, ʿâdî; ḫalḳ, ʿavâm, ḳara ḳamu; ḫalḳ, millet, ulus. ḫāṣṣ u ʿāmm خاصّ و عامّ veyâ ḫavāṣṣ u ʿavāmm, seçkinler ve ḫalḳ. Zen. 620, **ʿāmm** عامّ Ar. ʿumûma şâmil, ʿumûma â'id olan: (ism-i ʿâmm, ṭarîḳ-i ʿâmm, menfaʿat-i ʿâmm). KO. 4-131, **ʿāmm** عام Ar. ʿumûm, heme, bayağı, müşterek olan ḫâṣ ve maḫṣûṣ olmayan, ʿumûmî olan; ve bayağı ṣoḳâḳ ḫalḳı. Tec. 2 -53.

ʿāmme-t عامّة Ar. (ʿamm* عمّ Ar. *عمّ* dan) *teşdîd-i mîmle yâḫud ṣavâb olan taḫfîfle ʿâme-t olmaḳdur, imâme عمامه gibi,* ṣala denür ki ḳayıḳ gibi binüp nehri öte geçerler, ḳavl-i aḫîre göre ʿâme-t عامه ʿavm عوم den me'ḫûz olur; ve ʿâmme, teşdîd ile ḫâṣṣe *[ḫâṣṣe خصّة Ar. bir nesneye maḫṣûṣ olan ḳuvvet ve te'ṣîr. Terc. 1-382.]* muḳâbilidür. OK. 3-522-9, **ʿāmme-t** عامّة Ar. *mîmin teşdîdiyle,* "ḫâṣṣe"nin muḳâbili. VK. 2-440, **ʿāmme-t** عامّة Ar. her kes, cümle, cemîʿ, her kes. Terc. 2-53, **ʿāmme-t** عامّة Ar. bütün, cümle, her kes, ʿumûm demekdür: (ʿâmme-i nâs), (ʿâmmeten) = cümle, hepsi, bütünü (ʿâmm) ın cemʿi olan (ʿavāmm عوامّ) = ḫalḳın bayağı, aşağı ḳısmı maʿnâsında ḳullanılır ki (ḫavāṣṣ) muḳâbilidir... KO. 4-132, **ʿāmme-t** عامّة Ar. her kes, cümle, cemîʿ, heme kes. Terc. 2-53.

ān آن Far. *cân vezninde,* beş maʿnâsı var: Biri vaḳt ve zamân maʿnâsınadur ki çag taʿbîr olunur; ve biri cemâdâtdan *[cemādāt جَمادات Ar. bî-hayât olan nesneler Terc. 1-327.]* müşārün ileyh *[müşârün ileyh مُشارٌ اليه Ar. kendisine işâret olunmuş, olunan, ismi yukarıda geçen. KO. 4-491.]* baʿîd için mevzûʿ ism-i işâretdür, ʿArabîde "ẕâlik" mevkiʿindedür

nite ki "în" kelimesi karîb içündür ʿArabîde "hâẕâ" makâmındadur. Türkîde ân, "o" ile ve în, "bu" ile muʿabberdür *[muʿabber معبّر Ar. taʿbîr olunmuş olan Ha. 2-289.]*; sâlis, naḳd-ı hüsn ki câzibe ve melâhatdür, gül-çehre mahbûbların cemâllerinde bir hâlet-i rûhâniye ve bir keyfiyet-i maʿneviyedür ki ne lisân ile taʿbîr ve ne kalem ile tahrîr olunur ancak müşâhede-i zevk-i selim ve mükâşife-i tabʿ-ı müstakîmle maʿlûm olur, el-hasıl vicdânî bir maʿnâdur; râbîʿ, ʿakl maʿnâsınadur; hâmis, şarâb maʿnâsınadur. BK. 2-43.

aŋaru اکارو T. öte, ileriye doğru, öbür taraf. YTS. 9.

aŋramaḳ اکرمق T. homurtulu ses çıkarmaḳ, ḥayḳırmaḳ, kükremek. YTS. 10.

ʿaraḳ* عرق Ar. *عرق* *fetḥateynle,* ẕî-rûḥ ḳısmının gevdesi derisinden şızıp çıḳan ruṭûbete denür ki ter taʿbîr olunur. Sâ'ir nesnelerin terinde bi'l-istiʿâre istiʿmâl olunur; ve dîvârdan şızıp çıḳan ruṭûbete ıṭlâḳ olunur; ve ʿivaż ve s̱evâba ʿalâ ḳavl ḳalîline ıṭlâḳ olunur; ve süde ıṭlâḳ olunur, memeye gelince ṭamarlardan tereşşuḥ [tereşşuḥ ترشّح Ar. derlemek, ḫoy kerden. Terc. 1-201, tereşşuḥ ترشّح Ar. ter gibi dışarı şızmaḳ, şızıntı vermek. LC. 267.] eyledigi için; ve dîvâr şırasına ve ḳorına *[ḳor قور T. duvar ṭaşlarında bir tek şıra, dizi. YTS. 144, ḳor قور T. yapılarda ṭaş, tuğla, kerpiç vs. şırası. OTTD. 668, ḳor قور T. cemre; derece; ḫusrân, nâr; mâye; ṣaf, dizi; zarar, ziyân. TOTD. 1102.]* denür; ve ṭağın yöresinde olan yollara ıṭlâḳ olunur; ve şıra şıra deve izlerine ıṭlâḳ olunur; ve ve ʿaraḳü't-temr, ḫurmâ pekmezine denür; ve ʿaraḳ, ḳuru üzüme denür, zebîb [zebîb زبيب Ar. ḳuru üzüm ve ḳuru incîr, mevîz. Terc. 1-453.] maʿnâsına; ve devenin dölüne denür, nitâcü'l-ibil *[nitâc نتاج Ar. nûnun kesriyle, döl alınmaḳ. VK. 1-187, nitâc نتاج Ar. yavru ṭoğması, pecce zâden. Terc. 2-427. netâc نتاج Ar. [نتج I. nom. act.] ṭoğurmaḳ. Zen. 906.]* maʿnâsına; ve nefʿ ve fâ'ideye ıṭlâḳ olunur; ve şıra vardı *[şıra vardı صره واردى T. bir şırada. YTS. 187, şıra vardı صره واردى T. ʿale't-tevâlî, müselsel, müteselsil, müteselsilen, silsile. TOTD. 1182.]* ṭuran atlara ve ḳuşlara ıṭlâḳ olunur; ve muṭlaḳâ her nesnenin şırasına ve ṭaburuna denür; ve ḫurmâ yaprağından ḥaṣîr ṭarzında yapılmış nesneye denür, büküp zenbîl yapmazdan muḳaddem, ʿalâ ḳalv zenbîle denür; bunda rânın sükûnuyla [ʿarḳ] da lûğatdür; ve at ḳısmının mışır öyününe gider gibi bir baş segirtmesine denür; ve ʿaraḳü'l-ḳırbe, *[ḳırbe قربه Ar. şu ṭaşımaḳ için müstaʿmel kösele şu ḳabı, mekş-i âb. Terc. 2-155.]* şiddetden ve miḥnet ve meşaḳḳatden kinâyedür. Zîrâ ḳırbe terledikde râyiḥası bed ve ḫabîs̱ olur yâḫud ḳırbede fî nefsi'l-emr ʿaraḳ mutaṣavver olmamağıla gûyâ ki muḥâl nesneyi mütekellif olur, yâḫud ʿaraḳü'l-ḳırbeden murâd ḳırbenin menfaʿati yaʿnî tereşşuḥ eden şuyudur, gûyâ ol kimse be-ğâyet taʿb ve miḥnete uğrayıp ve yanında ve bir eshel maḥalde daḫı şu olmamağıla mesâfe-i baʿîdede vâḳiʿ ḳırbenin şuyuna varıp defʿ-i ḥarâret eylemege muḥtâc olmuşdur, yâḫud ʿaraḳu'l-ḳırbe dedikleri ḫurmâ yaprağından örülmüş ḥaṣîr ṭarzında nesnedür ki ṭolu ḳırbe getüren âdem anı gögsine ṭayayıp ḳırbeyi anın üzerinden alur, yâḫud ṭolu ve ağır ḳırbeyi götüren kimse ne gûne s̱iḳlet çekip ʿaraḳrîz olur ise ol gûne renc ve meşaḳḳate uğramaḳdan kinâyedür ve'l-ḥâṣıl beyne'l-ʿArab ʿaraḳü'l-ḳırbe mes̱eldür; ve üşengen kâhil olmaḳ maʿnâsınadur. OK. 3-20-1, **ʿaraḳ*** عرق Ar. *عرق* bir nesneden şızup çıḳan nesne; ve ʿaraḳ, derlemek maʿnâsına da gelür; ve ʿaraḳ, döl maʿnâsına da gelür; ve ʿaraḳ, şıra maʿnâsına da gelür gerek atlar şırası olsun gerek ṭuyûr şırası olsun; ve bi'l-cümle her ṣaf olan nesneye ʿaraḳ derler; ve ʿaraḳ, ḫurmâ yaprağından örülen nesneye daḫı derler, zenbîl olmazdan evvel gâh olur zenbîle daḫı derler; ve bu

maķâmda Tercüme-i Muḫtâr ṣâḥibinin ʿaraķ, ḫurmâ yaprağından örülmüş gemi dedigi sehv olduğu ẓâhir olur... ve ʿaraķ, ķırbe derler şiddet maʿnâsına. Aṣmaʿî eyitdi: ʿaraķü'l-ķırbe, şiddetden ʿibâret olduğuna vâķıf olmadım ve ġayriler eyitdi: ʿaraķ, raculün ṣıfatıdur ķırbenin ṣıfatı degildür ve vechi budur ki ķırbeyi ekṡer civârî ve erâẕîl-i ḫuddâm *[ḫuddām خدّام Ar. ḫidmetkârlar, ḫâdimler, zevverān. Terc. 1-387.]* götürü gelmiş iken lâzım gelüp ehl-i ʿivaż olanlar anı götürdükde ķırbenin ṡiķletinden ve reẕâlet-i ḥicâbından derlemegin ... ʿaraķü'l-ķırbe derler. ve ʿaraķ, at bir meydân iki meydân segirmege daḫı derler. VK. 2-192-1, **ʿaraķ** عرق Ar. *bi-fetḥateyn,* der ki insândan ve ġayriden çıķar; ve keṡîrü'l-ʿaraķ olana recül-i ʿaraķ derler; ve her nesne ki ḫuyûldan [ḫuyūl خيول Ar. atlar, esbân, ve atlu ʿasker bölükleri. Terc. 1-403.] ve ḥayvândan ve ṭaşdan ve kerpiçden ve ġayriden biri biri yanına dizilmiş ṣaff olmuş ola ʿaraķ derler; ve daḫı ḫurmâ yaprağından ördükleri zenbil ki on beş ṣâʿ *[ṣāʿ صاع Ar. lîle denilen ölçek, lik. Terc. 2-3.]* ve ʿide'l-baʿż otuz ṭoķuz ṣâʿ alur ola ana derler vâḥidesinde ʿaraķa عرقة derler, bu maʿnâya sükûn-ı râ [ʿarķa] câ'izdür. AK. 391, **ʿaraķ** عَرَق Ar. der, ḫoy, ısıcaķ havâda bedenden ṭamla ṭamla ḥâṣıl olan ṣu ve mükeyyefâtdan [mükeyyef مُكَيَّف Ar. vaṣf ve keyfiyyetle tavṣîf olunmuş olan. Terc. 2-386.] bir cins meşrûbât ismi ki inbîķden taķṭîr olunur. Terc. 2-64.

ardmaķ آردمق T. üstüne atmaķ, dolamaķ, aşmaķ. *arda ķomaķ,* aşı vermek, iliştiri vermek. YTS. 11.

arış آرش T. arşın. YTS. 12.

arķurı آرقوری T. birbirinin tersine, çaprazlama. YTS. 13.

aruķ آروق T. zayıf, cılız. YTS. 12.

ʿarūż* عروض Ar. **عرض* ṣabûr [ṣabūr صَبُور Ar. ṣabr ve taḥammül edici olan, şekîbende. Terc. 2-5.] vezninde,* Mekke-i Mükerreme'ye ve Medîne-i Münevvere'ye ve nevâḥî [nevāḥî نَواحى Ar. nâḥiyeler, cânibler, bucaķlar, kenārhā. Terc. 2-441, nevāḥî نَواحى Ar. nâḥiyeler, "nâḥiye" nin cemʿidir. LC. 1059.] ve çevrelerine denür; ve baş ögredilmemiş ʿacemî nâķaya denür ki giderken ṣağa ve ṣola ṣapar; ve mîzân-ı şiʿre ıṭlâķ olunur ki efāʿil ve tefāʿilden ʿibâretdür, şiʿr anınla muʿâraża *[muʿāraża مُعارَضة Ar. bi'ż-żam, berâberlik etmek; ve muķâbele etmek. AK. 594, muʿāraża مُعارَضة Ar. gerek ķavlen ve gerek fiʿilen ġavġa etmek, ṣitîzîden. Terc. 2-360.]* ve muķâbele olunup taṣḥîḥle mevzūnu nâ-mevzûndan mütemeyyiz olduğı içün yâḫûd ʿilm-i ʿarûż ʿulûm-ı külliyyeden bir nâḥiyye olduğı içün tesmiye olundu. Zîrâ ʿarūż, nâḥiye maʿnâsına da gelür yâḫûd baş ögrenmemiş ʿacemî nâķa gibi ṣaʿb *[ṣaʿb صعب Ar. bi'l-fetḥ, güç ve düşvâr nesne. AK. 339, ṣaʿb صَعْب Ar. güç, çetîn, ṣuʿûbetlü olan, düşvār. Terc. 2-10.]* olup suhûletle ṭâlibe râm *[rām رام Ar. iṭâʿatlü, münķâd olan, muṭîʿ, iṭâʿat ve inķıyâd edici olan; ʿayyâş, ve ḫoş-ḥâl ve ârâm ve şâdî. Terc. 1-387.]* ẕelûl *[ẕelūl ذلول Ar. serkeş olmayup yavaş ve münķâd olan, rām. Terc. 1-421.]* olmadıgı içün yâḫûd şiʿr kendisine ʿarż ve taṭbîķ olunmaķla muvâfıķ olanı ṣaḥîḥ ve ve muḫâlif geleni fâsid olduğı içün yâḫûd muḫteriʿi *[muḫteriʿ مُخْتَرِع Ar. yeni şey çıķarıcı olan, āverende. Terc. 2-293.]* olan İmâm Ḫalîl fenn-i mezbûra Mekke'de mülhem olduğı içün tesmiye olundu; ve ʿarûż, şiʿrden her beytin mıṣrâʿ-ı evvelinin cüz'-i aḫîrine *[aḫîr أخير Ar. ziyâde ṣondaki olan, pāyānî. Terc. 1-22, aḫîr أخير Ar. ṣon, ṣondaki. LC. 44.]* denür gerek ʿilel ve ziḥâfâtdan *[ziḥāf زحاف Ar. şiʿirin*

eczâ-yı şemâniyesinden birine ʿârıż olan teġayyür. LC. 545, ziḥāf زحاف *Ar. ʿarużda bir ḥarfin isḳâtıyla veznin tebdîli. YTL. 365, ziḥāf* زحاف *Ar. fenn-i ʿarûż ıṣṭılâḥındandır. Şiʿirde vücûdu lâzım gelen bir ḥarfin sükûtu mâddesine ıṭlâḳ olunur ki ʿuyûb-ı şiʿirdendir; cemʿi ziḥāfāt* زحافات *KO. 3-479.]* sâlim ve gerek muġayyir olsun. Nite ki mıṣrâʿ-ı ŝânînin cüz'-i aḫîrine ḍarb denür; ve bu mü'enneŝdür; cemʿi eʿārîż اعاريض dür gûyâ ki "aʿrîż اعريض "ın cemʿidür; ve ʿarūż, nâḥiye maʿnâsınadur; ve ṭaġın yöresinde olan ṭaracuḳ yola denür; ve ʿarūżü'l-kelâm bir kelâmın faḥvâ *[faḥvā* فحوى *Ar. bir kelâmdan anlaşılan maʿnâ, me'âl. Terc. 2-118, faḥvā* فحوا *Ar. vulg. faḥa* فحوى *[rad.* فحا*] sbst. maʿnâ, mażmûn. pl. feḥāvī* فحاوى *Zen. 658.]* ve mefhûmuna denür; ve şol mekâna denür ki sülûk edenin önüne arḳurı gele; ve muṭlaḳâ çoḳ nesneye denür; ve buluda ıṭlâḳ olunur arḳuru ẓuhûr eyledigi içün; ṭaʿâma denür; ve ʿarūż, قرّة الاسدى -nâm kimsenin feresi adıdur; ve çalı ve dikenlik otlayan ḳoyuna ve keçiye denür; ve bir kimseye ʿârıż olan işe ve ḥâcete ıṭlâḳ olunur. OK. 2-426-1, **ʿarūż** عروض Ar. *(ʿarż** عرض *Ar.* *عرض* *ʿaynın fetḥi ve rânın ve rânın sükûnuyla, ẓâhir olmaḳ; ʿarż, her nesneyi bir kimesneye iʿlâm etmege de derler; iẓhâr maʿnâsina da gelür; ʿarż, bir nesneyi bir nesnenin mekânına bildirmege de derler; ve bir nesneyi gözden geçirdim demek maʿnâsına da gelür; ʿūd aġacın micmere [micmer* مجمر *Ar. buḫûrdân; micmere daḫı lûġatdir. LC. 852.] ḳomaġa da derler; ve ḳılıcı uyluġu üzerine ḳomaġa da derler; ve yaʿrižuhū* يعرضه *yaʿnî bâb-ı ŝânîden ve bâb-ı evvelden gelür, ve yaʿružu* يعرض *bâb-ı evvelden gelmek bu maʿnâya maḫṣûṣdur; ve ḳılıcdan geçirmek maʿnâsına da gelür; ve bir kimseye dîv ve perî yürütmege de derler; ve Mekke'ye ve Medîne'ye gelmege; ve eṭrâfına gelmege daḫı derler; ʿarż, metāʿa daḫı derler ve her nesne ki altundan ve aḳçedem ġayridür ana ʿarż derler, ve altuna ve aḳçeye ʿayn derler; ve ʿarż, bir cins beze de derler ŝevb-i maḫṣûṣ maʿnâsına; ve ʿarżü'n-nâs, nâsın mâ-beyni demek; ve ʿarż, ṭaġın bir cânibine daḫı derler ki ʿasker-i ʿaẓîm ana teşbîh olunup eyderler; ve ʿarż, arḳurı maʿnâsına da gelür ki ṭûlun muḳâbilidür; ʿarż, deveye arḳurı daġ urmaġa da derler. VK. 1-599.) ʿaynın fetḥi ve rânın żammıyla,* şol nâḳadur ki baş ögredilmemiş ve râm *[rām* رام *Ar. iṭâʿatlü, münḳâd olan, muṭîʿ, iṭâʿat ve inḳıyâd edici olan; ʿayyâş, ve ḫoş-ḥâl ve ârâm ve şâdî. Terc. 1-387.]* olmamış ola; ʿarûż, mîzân-ı şiʿre daḫı derler, şiʿr anınla muʿâraża *[muʿāraża* معارضه *Ar. bi'ż-żam, berâberlik etmek; ve muḳâbele etmek. AK. 594, muʿāraża* معارضه *Ar. gerek ḳavlen ve gerek fiʿilen ġavġa etmek, şitîzîden. Terc. 2-360.]* ve muḳâbele olunup taṣḥîh oldugı içün; ve bu lafẓ mü'enneŝdür, cemʿ olunmaz, ism-i cins oldugı içün; ve ʿarûż, keẕâlik eşʿârdan her beytin mıṣrâʿ-ı evvelisinin cüz'-i aḫîrine *[aḫīr* اخير *Ar. ziyâde ṣondaki olan, pāyānī. Terc. 1-22, aḫīr* اخير *Ar. ṣon, ṣondaki. LC. 44.]* derler. VK. 1-602, eʿārîż اعاريض Ar. hemzenin fetḥi ve rânın kesriyle, cemʿi ʿalâ ġayrü'l-ḳıyâs gûyâ ki "aʿrîż اعريض" cemʿ olunmuşdur; ve eger dilersen eʿâriż اعارض dersin yânın ḥaẕfıyla; ve ṭaġda olan yola daḫı derler; ve ʿarûż, Mekke-i Müşerrefe ve Medîne-i Münevvere ve bunların eṭrâfına daḫı derler; ve ʿarûż, şol deveye derler ki otlaḳ bulmasa diken otlaya; ve ʿarûż, faḥvâ *[faḥvā* فحوى *Ar. bir kelâmdan anlaşılan maʿnâ, me'āl. Terc. 2-118, faḥvā* فحوا *Ar. vulg. faḥa* فحوى *[rad.* فحا*] sbst. maʿnâ, mażmûn. pl. feḥāvī* فحاوى *Zen. 658.]* kelâma daḫı derler; ve ʿarûż, şol mekâna derler ki sana arḳurı gele, ḳaçan andan yana seyr etsen; ve ʿarûż, ṣâḥib maʿnâsına da gelür. VK. 1-602, **ʿarūż** عروض Ar. *bi'l-fetḥ,* mîzân-ı şiʿir, ism-i cinsdür, cemʿi olmaz, mü'enneŝdür; ve daḫı her beytin evvel nıṣfının âḫir cüz'üne derler; bu maʿnâya cemʿi eʿārîż اعاريض gelür; ve ṭaġ içindeki yol ve nâḥiye. AK. 390, **ʿarūż**

عَرُوض Ar. şi'irden her beytin birinci mışrâ'ının âḫirinde olan tef'ile ve kelâmın me'âli ve ma'nâ ve faḥvâsı. Terc. 2-64.

'asā عَسٰى Ar. ḳarîbdir, me'mûldür, belki gibi ma'ânî müfîd ve ef'âl-i ġayr-i mutaṣarrıfadandır. Yalnız mâżî olarak taṣrîf olunur: عَسٰى. عَسَيا. عَسَوْا. عَسَتْ. عَسَتَا. عَسَيْنَ. عَسَيْتَ. عَسَيْتُمَا. عَسَيْتُم. عَسَيْتِ. عَسَيْتُمَا. عَسَيْتُنَّ. عَسَيْتُ. عَسَيْنَا. İsti'mâli iki gûnedir. Biri ẕikr olunduğu üzere taṣrîf olunmaḳdadır. Dîgeri taṣrîf etmeyerek: عسى أن يفعل. عسى أن يفعلا. عسى أن يفعلوا ilḫ. denilmekdir.[925] Üçüncü olraḳ bir isti'mâl daha vardır ki o da ḥarf olmaḳ üzere: << عساه أن يفعل. عساهما أن يفعلا. عسانى أن أفعل. عسانا أن نفعل ilḫ. عساك أن تفعل. عساك أن تفعلا. >> كذا denilmişdir. Müş. 95, **'asā** عَسٰى Ar. fi'l-i emeldir: عَسٰى اللّٰهُ ان يدخلُنى الجنّة = me'mûldur ki Cenâb-ı Ḥaḳ beni cennete ḳor. OL. 226.

'atīḳ عتيق Ar. ('ıtḳ* عتق Ar. *عتق* dan) *emîr vezninde,* ve 'ātiḳ عاتق Ar. *ḥâ'iż vezninde,* âzâd olunmuş ḳula denür; ve 'atîḳ, mef'ûl ma'nâsınadır ki âzâd olunmuş demek olur, intihâ. *Lâkin mü'ellif i'tâḳ ẕeylinde daḫı فهو معتق ve 'atîḳ 'unvânıyla resm etmekle ẓâhiren ġayr-ı ḳıyâs üzere "i'tâḳ"dan *[i'tāḳ اعتاق Ar. hemzenin kesriyle, ḳul âzâd eylemek ma'nâsınadur ve râkib atını sür'at etdürüp ilerü geçürmek ma'nasınadur ki gürûhdan ḳurtarup âzâd eylemiş olur; ve eski ḳuyuyu ḳazıp dîvârını ṭaşla örmek ma'nâsınadur; ve ṭavarı güzelce teḳayyüd ve tımâr ile tavlandurup ıṣlâḥ eylemek ma'nâsına müsta'meldür; ve bir yeri ḥavza-i żabṭa [[ḥavza حَوْزَة Ar. 1. ḥükm olunan memâlikin mecmû'u, mecmû'ı kalem-rev 2. dâ'ire. LC.]] geçürüp mülk edinmek ma'nâsına müsta'meldir. OK. 3-18.]* daḫı gelmesi melḥûẓdur; ve "'atîḳ"in cem'i 'uteḳâ' عتقاء gelür, küremâ' vezninde ve mü'enneṣe daḫı vaṣf olur, ve "'atîḳa"nın cem'i 'atâ'iḳ عتائق gelür; ve 'atîḳ, ḳadîm olan şeye daḫı denür, ve beyt-i 'atîḳ, Kâbe-i Mu'aẓẓama'ya ıṭlaḳ olunur, ve sebeb-i tesmiyesinde vücûh-ı 'adîde beyân eylediler: Evvelâ ruy-ı zemînde en evvel vaż' ve tarḥ olunan beyt olduguna mebnîdür, ve 'inde'l-ba'ż ṭûfânda asmâna ref' olunmağıla ḳayd-ı ġarḳdan 'atîḳ ve âzâd olduğu vech tesmiyedür, ve 'alâ ḳavl mutlaḳâ tasalluṭ ve isti'lâ'-i cebâbireden mu'taḳ *[mu'taḳ مُعتَق Ar. kölelikden âzâd edilmiş olan, āzād şude. Terc. 2-364.]* olduğuna mebnîdür, yâḫud Ḥabeşe'nin ya'nî mülk-i Ḥabeşe tarafından sû'-i ḳaṣd ile hücûm eden ابرها nın tasalluṭundan mu'taḳ olduğu içündür. ve Fîl ḳıṣṣası ma'lûmdur yâḫud Ka'be-i Mu'aẓẓama'ya bir kimse mâlik olmayup ḥürr-i aṣl olması bâ'iṡ-i tesmiyedür; ve 'atîḳ, bir cins erkek ḫurmâ agacına denür ki andan aşılanan ağacın ḫurması aṣlâ dökülmez; ve 'atîḳ, ṣuya ve şîreye ve şarâba ıṭlaḳ olunur ; ve süde ıṭlaḳ olunur; ve her şeyin güzîdesine ve ḫıyârına ıṭlaḳ olunur; ve 'atîḳ, Ṣıddîḳ-i Ekber Raḍiya'llâhu 'anhu ḥażretlerinin laḳablarıdur, ḥüsn ve cemâllerine mebnî yâḫud ḥaḳlarında lisân-ı şerîf ḥażret-i nebevîden ᶜAleyhi's-selâm ... ḥadîṡ-i şerîf-i ṣâdır olduğuna mebnîdür yâḫud vâlidelerinin tesmiyeleridür. *Mütercim der ki 'aḳab-ı vilâdetde vâlideleri ḳucağına alup beyt-i 'atîḳa getürüp ... du'âsıyla ṭûl-ı 'ömrü içün niyâzmend

---

925 Bu isti'mâlde meṡelâ "عسى زيد ان يخرج" denürse "'asā" nevâsiḫde meẕkûr olan ef'âl-i muḳârebeden olup "Zeyd" ismi ve "En yaḫrucu" ḫaberi olmuş olur. "عسى زيد ان يخرج زيد" denürse "'asā" ef'âl-i 'âdiyyeden olup "En yaḫrucu Zeydun" cümlesi ana fa'il olur.

oldukda intâk-ı İlâhi ile rüknün birinden ürcûzesi [ürcûce-t ارجوحة Ar. bi'ż-żam, şalıncak. AK. 18.] vâlidesinin sâ'ir hużżârın [hużżâr حُضّار Ar. hâżır ve vâki' bulunan âdemler; huzûrda bulunanlar. Terc. 1-364.] mesmû'ları olduğu sebeb-i taklib olmuşdur; ve 'inde'l-ba'ż ism-i aslîsi 'atîkdür, intihâ, ... ve 'atîk, yıllamış hamra ıtlâk olunur; ve şoyu pâk ata ıtlâk olunur; 'atîk, derisi sert ve dürüşt iken ba'żı mu'âlece ile yufkalup nâzük olmuş âdeme denür. OK. 3-17, **'atîk** عتيق Ar. ('ıtk* عتق Ar. *عتق* dan) *'aynın fethi ve tânın kesriyle ve meddiyle,* âzâd olunan kimesne; ve 'atîk eskiye dahı derler, hattâ, racul-un 'atîk-un dediler, eski olan kimesneye; ve 'atîk, bir nesnenin kerîmine ve muhtârına dahı derler; ve 'atîk, çâbük ata dahı derler, feresü'l-râyî' ma'nâsına. VK. 2-190, **'âtik** عاتق Ar. *tânın kesriyle,* âzâdlu olan kimesne; ve eski şarâba dahı derler; ba'żılar eyitdi: Şol hamrdur ki mührin kimesne açmamış ola; ve 'âtik, eski olup kadîm olana dahı derler; VK. 2-191, **'atîk** عتيق Ar. *bi'l-feth,* âzâdlu kul, 'abd-ı mu'tak *[mu'tak معتق Ar. kölelikden âzâd edilmiş olan, āzād şude. Terc. 2-364.]* ma'nâsına cem'i 'utekā' عتقاء gelür; ve dahı her nesnenin kadîmi ve eskisi; ve eyü ve küçürek nesne, kerîm ve cemîl gibi. AK. 380, **'atîk** عَتيق Ar. eski, kadîm olan, dîrîne; köle olmayup âzâd olan; kerîm ve şerîf olan. (beytü'l-'atîk بيت العتيق) Ka'be-i Mu'azzama. Terc. 2-56.

'avāmm عَوامّ Ar. ('amm* عم Ar. *عم* dan) ('āmm عامّ) ın cem'i, (havāşş خواصّ) mukâbili. halkın aşağı kısmı, ayak takımı: ('avām-ı nās عوام ناس), ('avām-pesend عوام پسند) = âhâd-ı nâs 'indinde, halkça begenilecek şey. KO. 4-148, **'avām** عَوام Ar. sz. c. fd: 'âmme; ba. 'âmme. = fd. gibi. 'umûm, âhâd-ı nâs, âdî halk, aşağı takım, ayak takımı, havāşş mukâbili: 'avâm içün yazılmış şeyler. KT. 955, **'avāmm.** u. 'avām عوام Ar. pl. v. 'āmme-t عامّة Zen. 640, 'avām عَوامّ Ar. 'âmmeler, cümle-i nâs, her kes. Terc. 2-90.

'avz* عوذ Ar. *عوذ* *'aynın fethi ve vâvın sükûnuyla,* ve 'iyāz عياذ Ar. *'aynın kesriyle,* ve me'āz معاذ Ar. ve ma'āze معاذة Ar. *mîmlerin fethiyle,* şığınmak, ilticâ ma'nâsınadur; ve bir âdem bir âdemi darbla tahvîf edüp lâkin henûz darb eylemeksizin bir takrîb-i yedinden *[takrîb تقريب Ar. yaklaşdurmak, nezdîk kerden; ba'dını taklîl etmek; mâ-beynini taklîl etmek; ve fırsat, tarîk, yol. Terc. 1-252.]* şıyrılup halaş olsa افلت منه عوذا derler, ba'ż nüshada bu fethateynle ['avaz] mażbûṭ olmağıla ana göre kerâhet ma'nâsından münşa'ib olur; ve 'avz, esmâ'-i ricâldendür. OK. 1-731, **'avz*** عوذ Ar. *عوذ* *'aynın fethi ve vâvın sükûnuyla,* bir nesneye şığınmak, penâh edinmek *[penāh پناه Far. şığınacak yer, melce'; ve bir nesnenin kesret üzere vâki' olduğu yer; ve hâmî, himâyet; ve şıyânet edici olan; ve şığınmak, ilticâ etmek. Terc. 1-103.]* ma'nâsınadur. VK. 1-318, **'avz** عوذ Ar. *bi'l-feth,* bir kimseye şığınmak. AK. 418, me'āz معاذ Ar. mîmin fethiyle, şığınmak; ve 'Arabların ma'āza'llāh معاذالله dedikleri e'ūzü bi'llāhi ma'āzen اعوذ بالله معاذا ma'nâsınadur, maşdarı fi'lden bedel kılarsan egerçi fi'ille isti'mâl olunmadıysa subhânallâh gibi. VK. 1-319, ma'āze معاذة Ar. *mîmin fethiyle,* şığınmak ma'nâsına. VK. 1-319, 'iyāz عياذ Ar. şığınmak, ilticâ etmek, penāhîden; ve şığınacak yer, melce'; penāh; (el-'iyāzü bi'llāhi العياذ بالله) ve ('iyāzen bi'llāhi عياذا بالله) Allâh Ta'âlâdan

mâʿadâ şığınacak yer yokdur. Terc. 2-93, meʿāẕ معاذ Ar. şığınup ilticâ' etmek; ve şığınacak yer, melce', penāgāh. Terc. 2-360.

āyet* آية Ar. *اوى* *ḥâlet vezninde,* ʿalâmet ve nişân maʿnâsınadur; bir nesnenin şaḫṣ ve ḳâlıbına denür ve bunun vezni faʿle-t فعله dir ki aṣlı evye-t اويه idi yâḫud faʿale-tdir fetehâtla yâḫud fâʿale-tdir ki aṣlı āyeye-t آييه idi, lâmı zâ'il oldu. Cemʿi āyāt آيات ve āy آي gelür, hâsız ve āyāy آياى gelür, yâ-y-ile, ve cemʿü'l-cemʿi āyā' اياء gelür; ve âyet, ʿibret maʿnâsına gelür, bunun cemʿi āy آي gelür, hâsız; ve emmâre maʿnâsınadur ki bir nesneye delâlet edüp yaḳîn [yaḳîn يقين Ar. aṣlâ şek ve şüphe ʿârıż olmamak üzere bilmek; ve şek ve şüpheden ʿârî olan maʿlûmât; ve ḳarîb ve ḳarîn olan, uzaḳ olmayan, dānişten bī-şekk. Terc. 2-464.] ifâde eden şey' ve ḥâl ve keyfiyetden ʿibâretdür; ve âyetü'l-Ḳur'ân, Kitâb-ı Kerîmden muttaṣılü'l-maʿânî-i kelâm-ı şerîfe ıṭlâḳ olunur, inḳıṭâʿına ḳadar ki cümle menzilinde olur. *Mü'ellif Baṣâ'ir'de dedi ki: Âyet-i Ḳur'âniyye ḥurûf ve kelâmdan şol ṭâ'ifedür ki ifâde-i maʿnâ ile münḳaṭıʿ ve münferid olunca ḳadar muttaṣıl ve merbûṭ ola; ve âyet, fi'l-aṣl ʿalâmet ve ʿaceb *[ʿaceb عجب Ar. taʿaccüb olunacaḳ şey', şikifte kār. Terc. 2-57.]*; ve cemâʿat ve ʿibret maʿnâlarına olmağıla her birinden aḫaẕi ṣaḥîḥdür, intiḥâ. Âyet kelimesi efʿâle mużâf olan esmâdandur, zîrâ maʿnâsı vaḳt maʿnâsına muḳaribdür. Mütercim-i ḥaḳîr der ki Muğniyyü'l-Lebîb'de mersûm oldugu üzere cümleye sekiz kelime mużâf olur, biri esmâ-i zamândur, gerek ẓurûf ve gerek esmâ' olsun, ve biri ḥayṡü *[ḥayṡ حيث Ar. ḳanı, ḳanda kücâ, ḳangı maḥalde. Terc. 1-380.]* kelimesidür ki ve biri âyet kelimesidür ki ʿalâmet maʿnâsınadur; ve bu fiʿili mutaṣarrıf olan cümle-i fiʿliyyeye cevâzen mużâf olur gerek müṡbet ve gerek mâ ile menfî olsun... ve bu Sîbeveyh ḳavlidür, ve Ebu'l-fetḥ hemân müfrede iżâfeti ḥaṣr eyledi. OK. 3-764. **āyet** آية Ar. h*emzenin fetḥi ve meddi ve yânın fetḥi ve taḫfîfiyle,* ʿalâmet; ve bunun aṣlı evye-t اويه dür, fetḥateynle, Sîbeveyh eyitdi: Âyetden ḥaẕf olan ʿaynü'l-fiʿl vâvdur zîrâ ʿaynü'l-fiʿli vâv olup lâmü'l-fiʿli yâ olan ʿaynı ve lâmı yâ olandan ekṡerdür. Meṡelâ شويت miṡillü حييت miṡillüden ekṡerdür, ve buna nisbet olunduḳda اووى dersin dedi; ve Ferrâ eyitdi: Bu fiʿil yâ'îden fâʿale-t vezni üzeredür lâmü'l-fiʿli ḥaẕf olunmuşdur ve eger tamâm gelse âyeye-t olur آيية olurdı, lâkin taḫfîf olunmuşdur dedi; āy آي Ar. hemzenin meddiyle, cemʿi, ʿalâmetler maʿnâsına; āyā' آياء Ar. hemzenin fetḥi ve meddi ve âḫirinde elif-i memdûde ile, keẕâlik cemʿi; āyāt ايات Ar. keẕâlik hemzenin meddiyle, cemʿi; ve âyet, bir kimsenin şaḫṣına daḫı derler; ve âyet, cemâʿat maʿnâsına da gelür; ve âyet, kitâbu'llâhdan olan cemâʿat-ı ḥurûfa daḫı ıṭlâḳ olunur. VK. 2-596, **āyet** آية Ar. *bi'l-medd,* ʿalâmet, ve ʿaceb ve cemâʿat; aṣlında taḥrîkle evye-t اوية idi; ve cemʿi āy آي ve āyāt آيات bi'l-medd. AK. 59.

ayırtlaşmaḳ آيرتلشمق T. ayrılmaḳ. YTS. 19.

ayruḳ آيرق T. 1. başḳa, diger, ġayri, mâʿadâ. 2. artıḳ, bundan ṣonra, bir daḫa. YTS. 20.

āzād آزاد Far. *âbâd vezninde,* sekiz maʿnâsı var: Biri, Naḫcüvân eyâletinde bir şehr adıdır, ḫalḳının beşeresi *[beşere بشرة Ar. vucûdun ṭış derisi, cild-i ḫâricîsi. o.Ha. 1-114.]* ġâyetde

beyâż olur ve anda bî-naẓîr bâde-i engûr *[engūr* انگور *Far. üzüm, ʿineb, aşmanın mîvesi. oHa. 1-88.]* çıkar. Sanî, mutlâḳ ʿayıp ve naḳîṣası olmayan nesneye denür. Sâliṣ, bî-ḳayd ve mücerred ve rehâ-yâfte yaʿnî kurtulmuş, ve ṣalıverilmiş فلان را ازاد کردم fülān rā āzād kerdem, derler "Filan şaḫṣı ḳulluḳ ḳaydından ḳurtardım ve kendi başına fāriġ ve lā-ḳayd eyledim" mevḳiʿinde. Râbiʿ, sûsen-i ebyaż *[sūsen* سوسن *Far. bir nevʿ maḳbûl çiçek ismi. oHa. 1-410.]* ismidir ki zambaḳ taʿbîr olunur, çiçekdir, iʿvicâc ve inḫirâf ʿilletinden ve bir ġayri şecer nebâta istinâd-ı nâḳıżasından berî olduguyçün âzâd ile tesmiye eylediler. Ḫamis, bir şecer adıdır ki Hindistânda bekâyin *[bekāyin* بکاین *H. İran leylağı veya çiçeği. Ste.194.]* derler bu şeceri âzâd-ı dıraḫt ile tefsîr ederler. Sâdis ṣûret-i ṭarısının ḳaṣabı *[ḳaṣab* قصب *Ar. ḳamış denilen nebât ki boğum boğum nâbit olur, ney, nây ve ince keten bezi. oHa. 2-141.]* ve ol maʿrûf ḫurde ṭarıdur baʿżı diyârda cevâz ṭarı taʿbîr ederler. Sâbi, mutlâḳ müṣmir *[müṣmir* مثمر *Ar. ṣemeresi olan, mîvedâr olan ve bir fâ'ideyi müntâç olan. oHa. 2-248.]* olmayan şecere denür ve serve dahı âzâd ıtlakı bu iʿtibâr iledür, bir ḥakîmden sü'âl olundu ki: Naḫlistân [naḫlistān نخلستان Ar. Far. ḫurmalıḳ, agaçlık, fidanlık. LC. 1039.] ʿâleminde bu kadar nâm-dâr ve pür-berk ve bâr-ı eşcâr vardur anlarun birine âzâd ıtlak olunmayup hem-ân serve taḫṣîṣin vechi nedür? Merḳûm, cevâbında dedi ki: Çün her şecerin bir mevsim-i maʿlûmu ve faṣl-ı muʿayyeni vardur ki anda gâh tâze ve gâh pejmürde olur lâkin şecer-i serv her mevsimde tâze ve ṭarrî *[ṭarrī* طری *Ar. ṭarâvetli, tâze. LC. 652.]* ve ʿârıża-ı televvün ve inḳilâbdan berî olmağla âzâd tesmiyisine maḥall ve sezâvâr oldu. ve ṣıfat-ı âzâdkân dahı budur ve ehl-i taḥḳîḳ indinde âzâd ol kimesneden ʿibâretdür ki ʿalâyıḳ-ı ẓahireye *[ʿalā'iḳ* علائق *Ar. ʿalâḳalar, ilişkiler, muḥabbetler. oHa. 2-62.]* ve ʿavâyıḳ-ı bâṭıniyye *[ʿavā'iḳ* عوائق *Ar. ʿâ'iḳler, mâniʿ olan ḫuṣûṣlar. oHa. 2-69.]* ḳaydından ḫalâṣ bulmuş ola. BK-2. 35.

bā' با Far. maʿlûm ola ki Fârisîde bâ'-i meftûḥ, ʿArabîde bâ'-i meksûr tercümesidür. Yaʿnî ʿArabîde bâ'-i meksûrun medlûlu olan ilṣâḳ *[ilṣāḳ* الصاق *Ar. yapışdırmak, çefsānīden; yapışık ḳılmak. Terc. 1-106.]* ve ḳasem *[ḳasem* قسم *Ar. yemîn-i bi'llâh etmek; ve bi'llâh olan yemîn, sūgend ḫorden. Terc. 2-158.]* ve sâ'ir meʿânîye Fârisîde bâ'-i meftûḥ delâlet eder; ve baʿżılar dediler ki bâ'-i meksûr tercümesi olan bâʿ-i müfreddür.

Yaʿnî elifi ḳıyâs üzere ḥaẓf olunan bâ degildür belki "be ب"dür ki müfred-i aṣlîdür lâkin meʿânî-i merḳûmeye delâleti kelimeden cüz' olmamaga meşrûṭdur.

Pes meṣelâ: ber u bâr بر و بار mâddelerinde "bâ"nın ẕikr olunan meʿânînin birine delâletleri olmaz zîrâ kelimenin cüz'leridür; ve ol bâ'-i müfred ki fiʿl-i emr evveline dâḫil olur, hemîşe meksûr ḳırâ'et olunmak lâzımdur defʿ-i iltibâs içün; ve ḥarf-i cer mevḳiʿinde olan "bâ"yı temâyüz-i beyne'l-lûġateyn veyâḫud taḫfif içün meftûḥ ḳırâ'et etmek ensebdür *[enseb* انسب *Ar. ziyâde münâsib ve muvâfıḳ-ı ḥâl olan, şâbeste. Terc. 1-123.]* Fâ'ide *ʿArabî gibi Fârisîde daḫı bâ'-i zâ'ide vardur, ekṣeriyâdur ve "ber بر" kelimeleri ḳabîlinde ẕikr olunan elfâẓa dâḫil olur, meṣelâ: ... kelimelerinde olduğu gibi ... meʿânî-i beyt ol dil-âverin oḳu ḳalḳana nâfiẓ ve mü'eṣṣir olduğu cihetden eyüdür ve oḳuna altundan maṣnûʿ temren važʿ eder, gümüş ve sâ'ir maʿdeniyâtdan maṣnuʿı važʿ eylemez. Bażʿılar dediler ki bâ'-i zâ'idenin fâ'idesi maḥżan taḥsin-i kelâmdur, maʿnâ ṭarafında ḳaṭʿâ medḫûlü yoḳdur. Nite ki yedinci fâ'idede beyân olunur; ve ba'-i meftûḥa-i müfrede ânifen beyân olunduğu üzere ʿArabîdeki bâ'-i meksûrenin delâlet eyledigi maʿnâların

mecmû'ına delâlet eder ya'nî ilṣâḳ *[ilṣāḳ الصاق Ar. yapışdırmak, çefsānīden; yapışık ḳılmak. Terc. 1-106.]* ve muṣâḥabet *[muṣâḥabet مصاحبت Ar. biri ile hem-dem ve hem-ṣoḥbet olmak, hem-bezm şuden. Terc. 2-346.]* ve ta'addiyye *[ta'addī تعدّى Ar. bir nesneden âḥir bir nesneye geçmek; ve ḥadd-i 'adâlet ve inṣâfdan geçüp ẓulm ve cevr etmek; ve 'illet, sârî olmak; ve fi'il mef'ûlüne tecâvüz etmek. Terc. 1-232.]* ve muḳâbele *[muḳâbele مقابله Ar. ḳarşulamak ve ḳarşu gelmek, kūherīden; ve 'ivâż ve bedel vermek; ve iki nesneyi ḳarşu ḳarşu ḳomak, ḳarşulaşdırmak; ve bir nesnenin dîger bir nesneye muṭâbıḳ olup olmadığını taḥḳîḳ żımnında ḳarşulaşdurup tecrübe etmek. Terc. 2-376.]* ve isti'âne-t *[isti'āne-t استعانت Ar. yardım ve i'âne ṭaleb etmek, yārī ḫ'āsten. Terc. 1-43.]* ve ḳasem *[ḳasem قسم Ar. yemîn-i bi'llâh etmek; ve bi'llâh olan yemîn, sūgend ḫorden. Terc. 2-158.]* ve sebebiyyet *[sebebiyyet سببيّت Ar. sebeb ve vesîle ve âlet olmak. Terc. 1-470.]* ma'nâların müfîd olur; ez cümle ḳasem ma'nâsını ifâdesi meselâ Allâh ve peyġamber içün veyâ ḫud Allâh ve peyġamber ḥaḳḳı içün diyecek yerde be-Ḫudā بخدا ve be-Resûl برسول derler. BK-2.

17, ḥarfü'l-**bā'** حرف الباء Far. "be ب" ḥarfi gerek fi'il ve gerek isim olsun kelimât-ı Fârisiyyenin evâ'iline bilâ-istisnâ dâḫil olabilir. Bunun meftûḥ veyâ meksûr oḳunmasında iḫtilâf olundu. Bir taḳımları bilâ-istisnâ meksûrdur dediler. Bir ḳısmı evâ'il-i meṣâdırda dâḫil olan "bâ" meksûr oḳunur meger ki kelimenin ḥarf-i evveli mażmûm veyâḫud vâv ve yâḫud bâ'-ı muvaḥḥade yâḫud mîm ola; bu dört yerde mażmûm oḳunur; ve bâḳîlerde meftûḥ olaraḳ ḳırâ'et olunur dediler. Meselâ: bu-ḫorden بُخوردن bü-verzīden بُورزيدن bü-baḫşīden بُبخشيدن bü-mekīden بُمكيدن gibi maṣdarlar ile bunlardan müştaḳ olan ef'âlde "bâ"lar mażmûmdur deyü tenṣîṣ *[tenṣīṣ تنصيص Ar. geregi gibi istiḳṣâ ve tedḳîḳ ve taḥarrî etmek, sîsten. Terc. 1-276.]* eylediler. Ammâ Gülistân şâriḥi merḥûm ve maġfûr-un lehû fâḍıl Sûdî Efendî, bu gûne farḳ-ı lûġat Pehlevîdedür. Efṣaḥ-ı lûġat olan lûġat-ı Deriyyede her bâr meksûr oḳunur, ber-vechile żamma cevâż yoḳdur deyü ḥükm ve cezm eyledi. "Mefâtîḥü'd-Dürriyye" ṣâḥibi de Sûdî Efendî-i merḥûmun ḳavlini te'yîden ṣuver-i erba'a-ı mezkûrede "bâ"yı żamme ile ḳırâ'et eden A'câm'ın ḳuravîleridir *[ḳuravī قروى Ar. köylü olan, rūstāyī. Terc. 2-157.]*. Fuṣaḥâ-yı A'câm dâ'imâ kesr ile ḳırâ'et eylemekdedir deyü beyân eylemişdir; taḥḳîḳ olan da budur. Hülâṣa: Ef'âl ve meṣâdırın evvellerinde bulunan "bâ"ları meksûr ve mâ'adâ yerlerde meftûḥ oḳumalıdır. "bâ"nın ifâde etdigi ma'nâlar ber-vech-i âtîdir. 1. "ilṣâḳ" içündür; ilṣaḳ, bitişdirmek ve bitişdirilmek ma'nâsınadır: "be-ḥāliş بحالش = onun ḥâline" ibâresindeki "bâ" gibi. 2. "muṣâḥabet" içündür; muṣâḥabet, berâber olmaḳ ma'nâsınadur, ma'a gibi: "be-bāl u per ببال و پر = ḳol ḳanad ile; ya'nî ḳuvvet ve ḳudret ile" ibâresindeki "bâ" gibi. 3. "ḳasem" içündür; ḳasem, yemîn ma'nâsınadur: Be-cān-ı yār ve be-ḥaḳḳ-ı ḳadîm ve 'ahd-i der-derstبجان يار و بحق قديم و عهد دردست = Yârin cânı ve Ḥaḳḳ-ı Ḳadîm ve 'ahd-i der-dest ḥaḳḳı için. dizesindeki "be-cān بجان ve be-ḥaḳḳ بحق = cânı için ve ḥaḳḳı için"deki "bâ"lar gibi. 4. "isti'âne" içündür; isti'âne, yardım istemek ma'nâsınadur: be-nām Ḫudāvend cān āferīn بنام خداوند جان افرين = Cân yaradan Mevlâ'nın ism-i şerîfinin yardımıyla. "be-nâm بنام = adıyla"daki "bâ" gibi. 5. "ẓarfiyet" içündür; ẓarfiyet, bir şey'e ẓarf olup içine almak ma'nâsınadur: Ey kerīmī ki be-devrān bahār-ı 'adlet اى كريمى كه

بدوران بهار عدلت = Ey kerîm, senin bahâr-ı ʿadlin zamânında. "be-devrān بدوران = zamânında"daki "bâ" gibi. 6. "istiʿlâ" içündür; istiʿlâ, üste çıkmak, yükselmek maʿnâsınadur. Türkçede "üzerine" ile taʿbîr olunur: Tu ebr raḥmetī be-ser ḫalḳ be-bār تو ابر رحمتى بسر خلق بر ببار = Sen raḥmet yağmurusun ḫalḳın başı üzerine yağ. "be-ser بسر = başı üzerine"deki "bâ" gibi. "ber ser-i ḫalḳ" maʿnâsınadur. 7. "taʿlîl = sebebiyyet" maʿnâsınadur. Eger ḫışm ġīrd be-girdār ziṣt اگر خشم گيرد بكردار زشت = Eger fenâ iş sebebiyle ġażab ederse. "be-kirdār بكردار = iş sebebiyle"deki "bâ" gibi. 8. "muḳâbele" içündür; muḳâbele, ḳarşu ḳarşuya gelmek maʿnâsınadur. Ru-be-ru āmed dü yār-ı nāzenīn / nükte-senc ve nükdedān ve ḫurde-bīn رو برو آمد دو يار نازنين نكته دان و خردهبين = Maʿnâ-yı laṭîfi ṭartan ve bilen ve ince ve daḳîḳ mezâyâyı gören iki yâr-ı nâzenîn yüz yüze geldi. "ru-be-ru رو برو = yüz yüze"deki "bâ" gibi. 9. "taḥsîn-i lafẓ" içündür ki buna "bā'-i zā'ide" daḫı derler; maṣâdır ve efʿâlin evvellerine gelen "bâ"lar gibi. "در der, اندر ender, بر ber" edâtlarından evvel gelen "bâyî" ve bir ṭaḳımları zâ'iddir. Ẓarfiyet ve istiʿlâyı ifâde eden "در der, اندر ender, بر ber" edâtlarıdır dediler; ve fażladan bir ṭaḳımı ẓarfiyet ve istiʿlâyı ifâde eden "bâ"dır, "در der, اندر ender, بر ber" edâtları zâ'iddir, taḥsîn-i lafẓ içün ilḥaḳ edilmişdir, deyü ḥükm eylediler; ve muḥaḳḳıḳden bir ḳısmı dâḫil ve lâḥiḳden her biri müfîd ve maʿnîdârdır, "bâ" ẓarfiyet ve istiʿlâ maʿnâsını müfîddir "در der" bi-maʿnâ "اندرون enderūn" ve "بر ber" bi-maʿnâ "بالا bālā" olup meṡelâ "Be-şeb-i ẓulm der بشب ظلم در = Ḳaranlıḳ gece içinde" ve "Be-ser-i ḫalḳ ber بسر خلق بر = Ḫalḳın başı bâlâsı üzerine" demekdir dediler. Tuḥfe-i Vehbî şâriḥi fâḍıl merḥûm Ḥayâtî Efendî de bâ-i müfîd ẓarfiyet ve istiʿlâ olup "در der, اندر ender, بر ber" bâ"nın ne maʿnâya olduğuna ḳarînedir diyerek taḥḳîḳ-i maḳâm buyurmuşdur. Be-deryā der, menāfiʿ bī-şümār est بدريا در، منافع بيشمار است = Deryâda menfaʿatler şayışızdır. "be-deryā der بدريا در"deki "bâ" gibi. Edevâtın mevâlâtı *[mevālāt مُوَالاة Ar. muḥib ve dostluḳ etmek, yārī. Terc. 2-413.]* kerîhe olmağıla biri kelimenin evveline dîgeri âḫirine ilḥaḳ edilüp "بدر دريا be-der deryâ, ببر سر خلق be-ber ser-i ḫalḳ" şûretinde istiʿmâl olunmaz. "bâ با" "o او" ve "īn اين" kelimelerinin evvellerine duḫûlünde eliflerini dâla tebdîl ederek "bedo بدو" ve "bedīn بدين " olur. "Bī-hūde suḫan bedīn dırāzī بيهوده سخن بدين درازى " gibi. MUF. 134.

baʿd بعد Ar. (buʿd* بعد Ar. *بعد* dan) ṣonra demektir, ḳabl muḳâbilidür, müfreden ẕikr olunursa mebnî ve mużâfen ẕikr olunursa muʿreb olur. OK. 1-577, **baʿd** بعد Ar. ṣonra demektir, ḳabl kelimesinin muḳâbilidir. Bunlar iki isimlerdir; mużâf oldukları ḥînde ẓarf olurlar ve bunlarda aṣıl iżâfetdir. Ḳaçan-ki mużâfun ileyh muḫâṭabın maʿlûmu oldugu içün ḥaẕf olunsa żamm üzere mebnî olurlar ve binâları żamm üzere olduğunun vechi budur ki ibtidâ' emirden mebnî oldukları maʿlûm ola. Zîrâ iʿrâb ḥâlinde anlar merfûʿ olur degillerdir. Ne fâʿil olurlar ve ne ḫod mübtedâ ve ḫaber olurlar. VK. 1-247, **baʿd** بعد Ar. *bi'l-fetḥ*, eḫavât-ı *[akhwāt اخوات*

Ar. (pl. of ukht), Sisters PED. 26, uḫt اُخْت *Ar. kız kardaş. âḫirindeki (ت) tâ'-i te'nîs̱ degildir. Aṣlında (او) iken tâ'ya tebdîl olunmuşdur. cemʿi [eḫavāt* اَخَوَات *] dır ki "neẓâ'ir" maʿnâsında daḫı istiʿmâl ḳılınmışdır. KO. 2-4.]* cihât-ı sitteden "ḳabl"in muḳâbilidir, ṣonra demek olur; ve helâk olmak maʿnâsına maṣdardır; ve henûz demek maʿnâsına daḫı gelür, żamm-ı dâl ile [buʿd]. AK. 74, baʿde, baʿdü بَعْدُ Ar. andan ṣonra, pes ez ān; ve bundan ṣonra maʿnâsına edâtdır, (ammā baʿdü اَمَّا بَعْدُ) andan ṣonra maʿnâsında kitâb evvellerinde duʿânın ʿaḳabinde müstaʿmel lafẓ-ı ʿArabîdir. Terc. 1-155.

bād باد Far. *ṣâd vezninde* on iki maʿnâsı var: Evvel, ʿunṣur-ı cevâhirdür ki yel taʿbîr olunur. S̱ânî, bir ferişte adıdur ki tezvîc ve nikâḥ emrine müvekkeldür [müvekkel مُوَكَّل Ar. vekîl taʿyîn olunmuş olan, kārrān şude. Terc. 2-418.]. S̱âlis̱, her mâh-ı şemsînin yigirmi ikinci günü adıdur, rûz-ı mezbûrede vuḳûʿ bulacaḳ umûr ve meṣâliḥ ol ferişteye müteʿalliḳdür ol gün cedîd es̱bâb giymek ve yeni ata süvâr olmak Fârisiyân ʿindinde muʿteberdür. Râbiʿ, mecâzen söze ve kelâma ıṭlaḳ olunur. ḫâmis, yoḳ ve hiç ve maʿdûm-ı ṣarf maʿnâsınadur. Sâdis, yel gibi şiddetlü ve ḥiddetlü nesneden kinâye olunur. Sâbiʿ, medḥ ve s̱enâ maʿnâsınadur. Tâsiʿ, Ḫüsrev-i Pervîz'in meşhûr ḫazâ'in-i sebʿasından ikinci ḫazîne ismidür ki genc-i bād-āverd گنج باد آورد daḫı daḫı derler. ʿAşir, kibir ve naḫvet *[naḫvet* نَخْوَت *Ar. kibir, ġurûr, ululanma, ḳurulma, böbürlenme. BOTS. 645.]* ve vücûd maʿnâsına. Ḥâdiye ʿaşere, ata denür, ʿArabîde feres derler. S̱âniye ʿaşere, şarab maʿnâsınadur ve bâde lafẓından muḫaffif olur. BK-2. 91, **bād** باد Far. havâ; ve nikâḥ emrine müvekkel bir melek; ve her mâh-ı şemsînin yigirmi ikinci günü; ve kelâm; ve yel gibi şiddetlü nesne; ve medḥ ü s̱enâ; ve Ḫüsrev-i Pervîz'in meşhûr ḫazâ'in-i sebʿasından ikinci ḫazînesi; ve kibir; ve at; ve şarab. LBK. 43, **bād** باد Far. yel, rüzgâr; ve nefes, ṣoluḳ. Terc. 1-47, **bād** باد Far. havâ, rüzgâr, yel. § būden = olmak mastarının emr-i ġâ'ibi mevḳiʿinde ḳullanılaraḳ temennî ve duʿâyı ifâde eder. § Her şemsî ayın 22'nci günü. § Evlendirmeye ve ismi geçen güne ait işleri görmeye memûr sayılan melek. § (k) ah. § medh ve s̱enâ. § Çabukluk ve şiddetten kinâyedir. § (k) kibir ve kurulma. Şu ḳadar var ki bu maʿnâya bürût, dimaġ, ser, dem kelimeleriyle birlikde ḳullanılır. § yoḳ. § sözden kinâyedir. § (k) at. § bâd âver ve Badeh maʿnâlarına gelir. FZ. 2- 219, bād şuden باد شدن Far. to go to the winds *[wind (wînd, şiir waynd) i. rüzgâr, havâ, yel, bâd, rîḥ.]*; to perish *[perish (per'îş), v.n. 1. ölmek, vefât etmek 2. ḥayvân gebermek, helâk olmak 3. nebât ḳurumak 4. bozulmak, çürümek, fenâ bulmak, fenâ-pezîr olmak, telef olmak. KLM. 570.*]; disappear *[disappear (dîsıpîr'), v.n. ġâ'ib olmak, gözden ġâ'ib olmak, göz önünden ġâ'ib olmak, nâ-bedîd olmak. KLM. 240.]*; to fly *[fly (flay), v.a. (flew; flown), 1. uçmak, ṭayarân etmek pervâze gelmek 2. uçmak, havâdan geçüp gitmek 3. uçmak, havâya ḳalḳmaḳ, havâya çıḳmak 4. uçmak, havâda durmak *5. uçmak, pek çabuk gitmek *6. pek çabuk geçmek *7. ḳaçmak, firâr etmek *8. atlamak, ṣıçramak, fırlamak 9. patlamak, çatlamak, yarılmak, ḳırılmak *10. ağızdan ağıza söylenüp az vaḳtde çok yere duyulmak, mütevâtır olmak 11. bayraḳ mis̱illü rüzgârda ihtizâz etmek, açıḳ olmak, çekili olmak. KLM. 338.].* Ste. 137.

baḥr* بحر Ar. *بَحْر* *bânın fetḥi ve ḥâ-yı muhmelenin sükûnuyla,* mutḷaḳâ çoḳ ṣuya denür, mâ'-i kes̱îr maʿnâsına; ve ʿinde'l-baʿż faḳaṭ ṭuzlu şûr-âb olan çoḳ ṣuya denür. Cemʿi ebḥur ابحر ve baḥūr بحور ve biḥār بحار gelür. Muṣaġġarında übeyḥır ابيحر denür buḥayr بحير denmez. *Şâriḥ der ki bu şevâẕ-ı taṣġîrdür, ve buḥayr بحير gerçi

ḳıyâs üzeredür, lâkin ḳalîlü'l-isti'mâldür. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre fi'l-aṣl baḥr, mâ'-i keṡîri câmi' olan mekân-ı vâsi'a mevżû'dur. Ba'dehû gâhice se'at-i mekâniyyesi *[se'a-t* سعة *Ar.* *وسع* *de'a vezninde, ve si'a-t* سعة *Ar. zine vezninde, bir nesne bir şey'e geniş gelmek ma'nâsınadur ... ve bir nesne bir şey'e bol gelmekle anı içine almak ma'nâsına; ve bir nesne bir ḳaba ṣığışmak ma'nâsına müsta'meldür; ve se'a, tâb ve ṭâḳat ve ḳudret ma'nâsına müsta'meldür; aṣlı ves'* وسع *idi hâ' vâvdan ivażdur; ve se'a, at ḳısmı vesâ' [[vesā'* وساع *Ar. seḥâb vezninde, cüst ü çâlâk ḫidmetkâra denür; ve yügrük, devende [[[devende* دونده *Far. ḳoşucı, seyirdici olan vāṡim. Terc. 1-379.]]] ata 'alâ ḳavl adımları geniş olup ḳulaçlayaraḳ segirden ata denür. OK-2. 688-5.]] olmak ma'nâsınadur. *Şâriḥ der ki Mıṣbâḥ'ın beyânına göre bu mâdde bâb-ı ṡâliṡden ve bâb-ı râbi'den ve ḫâmisden vâriddür; ve bunlardan isim kezâlik se'a-t* سعة *ve vüs'a-t* وسعة*, dür. OK-2. 688-1,2, se'a-t* سعة *Ar.* *وسع* *sînin fetḥiyle, bir nesneye vüs'at vermek ... ve yesa'* يسع *dan vâv sâḳıṭ oldu, yeṭa'* يطا *dan sâḳıṭ olduġı gibi, nitekim bâb-ı hemzede vaṭy'* وطئ *yeṭâ'dan sâḳıṭ olduğu mevżi'de beyân olunmuşdur; ve se'a, ḳudrete ve ṭâ'ḳate daḫı derler. VK-2. 69-1.]* i'tibâr olunup meṡelâ baḥret keẕâ بحرت كذ dersin evsi'atühû اوسعته ma'nâsına gûyâ ki vüs'at-i baḥr gibi anı tevsi' etdim demekdür; baḥîre-t ıṭlâḳ olunan nâḳa bu ma'nâdandur; ve bu münâsebetle muṭlâḳa vâsi' ve bir nesnede mütevassi' olan şey'e baḥr ıṭlâḳ olunur; ḥattâ yügrük ve vâsi'ü'l-cerâ olan ata daḫı baḥr ta'bîr olunur; keẕâlik 'ulûmda mütevassi'a olan ḫabere de baḥr ıṭlâḳ ederler; ve gâhîce baḥrdan mülûḥatı *[mülûḥat* ملوحت *Ar. bi'ż-żam, ṭuzluluḳ ve güzellik. AK. 608.]* i'ti'bâr olunup mâ'-i baḥr derler. milḥ ma'nâsına; ve 'inde'l-ba'ż baḥr, fi'l-aṣl ṭuzlu ṣuya mevżû'dur... intihâ; baḥr, kerîm ve cüvânmerd âdeme ıṭlâḳ olunur; ve ṣoluḳlu yügrük ata ıṭlâḳ olunur; ve otlu ṣulu âbâdân yere ıṭlâḳ olunur, mekân-ı rîf *[rīf* ريف *Ar. bi'l-kesr, ma'mûr, ekini bol, ucuzluḳ yere denür; cem'i eryāf* ارياف *gelür. AK. 266.]* ma'nâsına; ve raḥm-ı nisvânın 'umḳına *['umḳ, 'amḳ, 'umuḳ* عمق *Ar. bi'ż-żamü'l-'ayn, ve fetḥehâ ve bi-żammeteyn, ḳuyu ve dere gibi nesnelerin ḳa'rı. AK. 414, 'umuḳ* عُمُق *Ar. derinlik, çuḳur yerin üstünden dibine ḳadar olan, nā'ilü'l-merām. Terc. 2-80.]* ya'nî oğlan yatağının dibine ıṭlâḳ olunur, keṡret-i dem sebebiyle; ve baḥr maṣdar olur yarmaḳ ma'nâsına; ve ḫâṣṣeten ḳulaḳ yarmaḳ ma'nâsınadur; ve baḥîre bundan me'ḫûẕdur. OK. 1-757-1, **baḥr*** بحر Ar. *بحر* *bânın fetḥi ve ḥânın sükûnuyla,* deryâ ki "berr"in muḳâbilidür. Ba'żılar eyitdi: "Baḥr"e baḥr dediler vâsi' olup derin olduğı içün ki "baḥr"in me'ḫûẕ-ı iştiḳâḳı "şaḳḳ" ma'nâsınadur. VK. 1-329-1, **baḥr** بحر Ar. yarmaḳ ve yırtmaḳ; ve daḫı ziyâde yörigen ata; ve eyü ve kerîm kimseye baḥr derler; ve deve marażlarından bir maraża daḫı derler; ve denize ve çoḳ ṣuya; ve her nehr-i 'aẓîme baḥr derler, şaḳḳ edip yardığı içün; cem'i baḥūr بحور ve biḥār بحار ve ebḥur ابحر gelür. AK. 63, **baḥr** بَحْر Ar. deniz, deryâ ve 'aẓîm-i nehir ve göl; şi'rin evzânından fırḳa-ı aṣliyye. Terc. 1-145.

baḫş بخش Far. *raḫş [raḫş* رَخْش *Far. 1. alaca reng ki aḳlu ḳaralu ola. 2. muṭlaḳ at 3. başlamak 4. ḳavs-i ḳuzaḥ [[ḳavs-i ḳuzaḥ* قوس قزح *Ar. şeyṭân yayı ki 'alâ'im-i semâ denilir. Ha. 2-109.]] 5. ḳutlu ve mübârek ve meymûn olmak ve mübârek ve meymûn 6. ters ve 'aksi. BK. 3-209.] vezninde,* ḥiṣṣe ve naṣîb; ve cüz' ve pâre ma'nâsınadur ve balıḳ ve ḥût *[ḥūt* حوت *Ar. balık, mâhî; ve semâda bir burcun ismidir ki şems, ol burca şubâṭda dâḫil olup delv burcuna mute'aḳḳibdir. Ha. 2-255.]* ma'nâsına da gelür; ve burc ma'nâsınada gelür, gerek ḳal'a ve kevkeb burcları ve gerek gögercin burcları olsun. BK. 2-104.

banlamak بانلامق T. 1. yüksek sesle bağırmak. 2. ezan okumak. 3. gök gürlemek. YTS. 24.

bāreka'llāh بارك الله Ar. "Allâh mübārek eylesün" maʿnasında duʿâdır. Īzid-i Taʿālā ferhunde bād. Terc. 1-132, **bāreka'llāh** بارك الله Ar. "Allâh mübārek eylesün" maʿnasını müfîd bir terkîb-i istiḥsânîdir. Kemâl-i taḥsîn mevkiʿinde istiʿmâl olunur... LC. 174.

bārī باری Far. (bâ-yı muvaḥḥade-i meftûḥa) *cârî vezninde,* ʿazîm ve celîl olan Ḥażret-i Ḥaḳ Celle ve ʿalâ ism-i şerîfidür; ve tecevvüz ṭarîḳıyla selâṭîne daḫı ıṭlâḳ olunur; ve Hindistân'da bir ḳaṣaba adıdur; şehr ve ḳalʿa ḥiṣārına ve dîvârına ṣaranpola daḫı derler; ve taḳlîl ve inḥiṣâr mevḳiʿlerinde daḫı îrâd olunur, el-ḳıṣṣa ve beher ḥâl ve ḫülâṣa ve beheme ḥâl ʿibâreleri gibi; ve kerre ve merre ve mertebe maʿnâsına gelür; ve gâhîce ve baʿżı ve eyyâmî mevḳiʿlerinde daḫı söylenür; ve kaʿbeteyn maʿnâsınadur ki ṭavla oyununda zâr dedikleri iki mühredür; ve içi ṭolu muṣmet *[muṣmet مصمت Ar. içi boş olmayup ṣom olan; ve at ḳısmından olaraḳ hep yek-reng olan; ḥurûf-ı muṣmete = mîm ve râ' ve bâ' ve nûn ve fâ' ve lâm yaʿnî مرينفل kelimesinde olan ḥarflerden mâʿadâ olan ḥarflerdir ve bunlara bi'l-ʿakis ḥurûf-ı zülâḳa taʿbîr olunur. Terc. 2-350.]* ve sengîn *[sengīn سنگين Far. ṭaşdan maṣnûʿ ve ṭaşa benzer olan, ḥacerî. Terc. 1-481.]* nesneye de denür. BK. 2-96, **bārī** باری Far. ʿazîm ve celîl olan Ḥażret-i Ḥaḳ -Celle ve ʿalâ- ism-i şerîfidür; ve tecevvüz ṭarîḳıyla selâṭîne; ve Hindistân'da bir ḳaṣaba; şehr ve ḳalʿa ḥiṣârı ve dîvârı ṣaranpol; ve beher ḥâl; ve kerre; ve gâhîce; ve ṭavla oyununda zâr dedikleri iki mühre; ve içi ṭolu muṣmet [muṣmet مصمت Ar. içi boş olmayup ṣom olan; ve at ḳısmından olaraḳ hep yek-reng olan; ḥurûf-ı muṣmete = mîm ve râ' ve bâ' ve nûn ve fâ' ve lâm yaʿnî مرينفل kelimesinde olan ḥarflerden mâʿadâ olan ḥarflerdir ve bunlara bi'l-ʿakis ḥurûf-ı zülâḳa taʿbîr olunur. Terc. 2- 350.] ve sengîn [sengīn سنگين Far. ṭaşdan maṣnûʿ ve ṭaşa benzer olan, ḥacerî. Terc. 1-481.] nesneye. LBK. 46, **bārī** باری Far. Ḥażret-i Ḥaḳ Celle ve ʿalâ ʿalemidür; büzürgî ve rifʿat ve ʿaẓamet maʿnâsinadır; ve bir kerre, bir öyün, bir defʿa; ve kâşki. Terc. 1-54.

baʿs̱* بعث Ar. *بحث* *baḥs̱ vezninde,* göndermek maʿnâsınadur. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre aṣl baʿs̱, bir nesneyi bir semte is̱âre *[is̱āre-t اثارة Ar. bi'l-kesr, ḳoparmaḳ; ve ḳaldırmaḳ. AK. 7, is̱āre-t اثارة Ar. tozutmaḳ, tozu havâlandırmak; ḳullanılmaz. KO. 1-232, is̱āre-t اثارت Ar. toz, ġubâr ḳaldırmak, toz etmek, gerd ber-ḫāsten. Terc. 1-8.]* ve tevcîh *[tevcīh توجيه Ar. göndermek, revānīden; ve layıḳ ve vecîh ve ẕî-şân ḳılmak; ve bir cihete ṭoġrultmak; ve iḥsân etmek; ve taḳsîm ve teslîm etmek; ve ḳâfiye-i müfîdede vâḳiʿ revî ḥarfinden evvel olan ḥarf. Terc. 1-285.]* maʿnâsına mevżuʿdur; maʿânî-i sâ'ire bundan müteferriʿdür. Taʿalluḳ eyledigi nesnenin iḫtilâfı ḥasebiyle muḫtelif olur. Bu cihetle iki nevʿ olur: Biri beşerîdür, deveyi is̱âre gibi; keẕâlik bir âdemi bir ḫuṣûṣda irsâl gibi; ve s̱ânî İlâhîdür, bu daḫı iki gûnedür: Biri ʿademden aʿyân *[aʿyān اعيان Ar. gözler, çeşmân; ve başı bellü âdemler ve altunlar, aḳçeler. Terc. 1-82.]* ve ecnâs *[ecnās اجناس Ar. cinsler, gûn-â-gûn, dürlüler, nevʿler. Terc. 1-12.]* ve envâʿ îcâd eylemek gibi ki bu Cenâb-ı Ḫâliḳ-i Bî-çün ḥażretlerine maḫṣûṣdur; ve dîgeri mevtâ iḥyâ eylemekdür ki bunda iḳdâr-ı İlâhî *[iḳdār اقدار Ar. ḳudret vermek, muḳtedir ḳılmak. Terc. 1-94.]* ile baʿżı enbiyâ' ile evliyâ' daḫı maẓhârdur, ʿİsâ ʿAleyhi's-selâm ve Ḥażret-i Muḥammed ʿAleyhi'ṣ-ṣalâtu ve's-selâm gibi; ve Ḳur'ân-ı Kerîm'de sekiz maʿnâya vârid olmuşdur ki ilhâm ve iḥyâ'-i mevtâ ve îḳâẓ ve teslîṭ ve naṣb-ı ḥâkim ve taʿyîn ve iḫrâc-u mine'l-ḳubûr ve irsâl maʿnâlarıdur; ve

Mıṣbâḥ'ın beyânına göre ol nesne ki bi-nefsihî münbaʿis̱ ola, fiʿil ana bi-nefsihî müteʿaddî olur ki baʿas̱tühû بعثته denür, ve eger bi-nefsihî münbaʿis̱ olmaz ise fiʿil ana bâ' vâsıtasıyla müteʿaddî olur ki baʿas̱et bihî بعثت به denür. Pes resûl irsâlinde baʿas̱tuhû ve kitâb ve hediye irsâlinde baʿas̱et bihî dersin, intihâ; ve baʿs̱, devenin bağını çözüp ṣalıvermek maʿnâsına müstaʿmel olunur; ve uyḳudan uyandırmaḳ maʿnâsına istiʿmâl olunur; ve baʿs̱, ʿaskere iṭlâḳ olunur, tesmiye bi'l-maṣdardur mebʿûs̱ olmak mülâḥaẓasına mebnîdür, ʿaynın fetḥiyle [baʿas̱] de câ'izdür, ḥarf-i ḥalḳ olduğu içün, nehr ve neher gibi; cemʿi buʿûs̱ بعوث gelür, ehl-i siyer baʿs̱ ile seriyye *[seriyye-t سَرِيَّة Ar. düşmân üzerine çıkarılan çarḳacı ʿaskeri. Terc. 1-478.]* beyninini farḳ ederler, anların ʿindinde Ḥażret-i Resûl-i Ekrem ʿAleyhi's-selâm bulunduğu cihâda ġazve ve cihâd içün üçden mâ-dûn olaraḳ irsâl buyurduḳları ʿaskere baʿs̱ ve üçden ziyâdeye seriyye ıṭlâḳ olunur; ve baʿs̱, ḳubûrdan mevtâyı diriltüp ḳaldırmak maʿnâsına istiʿmâl olunur. OK. 1-338, **baʿs̱*** بعث Ar. *بعث* *bânın fetḥi ve ʿaynın sükûnuyla,* göndermek; ve baʿs̱, nâḳaya dağ urmağa daḫı derler; ve uyḳudan uyandırmağa da derler; ve ölüyü diriltmege daḫı derler; ve baʿs̱, bile ḳoşulan ʿaskere de derler. VK. 1-145, buʿûs̱ بعوث Ar. *żammeteynle* "baʿs̱"ın cemʿidür., cüyûş *[cüyûş جُيُوش Ar. ʿaskerler, leşkerân. Terc. 1-339]* maʿnâsına. VK. 1-145, **baʿs̱** بعث Ar. irsâl gibi; ve uyḳudan uyarmaḳ; ve ölü diriltmek. AK. 74, buʿûs̱ بعوث Ar. *bi'ż-żam,* çeriler, cüyûş gibi. AK. 74, **baʿs̱** بَعْث Ar. göndermek, firistāden, irsâl etmek; ve ḫalḳ etmek ve diriltmek; ve irsâl olunmak; dirilmek, dirildilmek. Terc. 1-155.

baṣar* بصر Ar. *بصر* *bânın ve ṣâdın fetḥiyle,* ḥavâss-ı ḫamse-i ẓâhirîden *[ḥavās حَوَاس Ar. ḥayvânda olan, ḥis edici ḳuvvetler. Terc. 1-378, ḥavāss-ı ḫamse-i ẓāhire حَوَاسِّ خَمْسَهٔ ظَاهِره Ar. görmek ve işitmek ve dadmaḳ ve ḳoḳu almaḳ ve ṭoḳunup duymaḳ ḳuvvetleri. Terc. 1-378,]* bâṣıranın ḥis ve idrâkinden ʿibâretdür ki gözün görmesi taʿbîr olunur, ḥâsse-i bâṣıra ile şey'-i manẓûrî idrâki olacaḳdur; ḥissü'l-ʿayn maʿnâsına isimdür; cemʿi ebṣār ابصار gelür. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre baṣar, cāriḥâ-i nâẓireye *[cāriḥa-t جَارِحَة Ar. mâl ḳazanmağa âlet olan aʿżânın her birisi; el ve ayaḳ ve ağız ve rûsbî ferci mis̱illü. Terc. 1-309.]* yaʿnî göze ve anda olan ḳuvvet-i ḥissiyyeye ıṭlâḳ olunur; ve ḳuvvet-i müdrike-i ḳalbe baṣîret keẕâlik baṣar ıṭlâḳ olunur ki mecâzdur, andan lisânınmızda ḳalb göziyle taʿbîr olunur; ve "baṣar"ın cemʿi ebṣār ابصار ve "baṣîret"in baṣâ'ir بصائر dür, ve ol da yaʿnî görmek maʿnâsında mezîd olaraḳ ebṣârtühû ebṣāren ابصارته و ابصاراً denür ve s̱ânide de yaʿnî baṣîret de ki murâd bilmekdür ifʿâlden ebṣârtühû ابصارته ve s̱ülâs̱îden baṣaret bihî بصرت به denür, bâb-ı ḫâmis ve râbiʿden ʿalimet علمت maʿnâsına, intihâ; ve baṣarü'l-ḳalb, naẓar ve ḫâṭırından ʿibâretdür ki ḳalb göziyle görmek taʿbîr olunur, murâd ʿilm ve idrâkdür, naẓar ü fikr ile; ve baṣar, fetḥateynle, ve baṣaret, biṣâret بصارت bânın fetḥi ve kesriyle, bir âdem görür olmak maʿnâsınadur. *Mü'ellif burada gerçi görmek maʿnâsına ebṣār ابصار ṣîġasını ẕikr eylemeyüp lâkin mebṣaren مبصرا ʿunvânıyla işâret eylemişdür ve Baṣâ'ir'de vech-i mezkûr üzere taḫṣîṣî buraya menâfiʿdür ve uṣûl-i sâʿirede baṣar ve baṣâre ve ebṣâr, görmek ve bilmek maʿnâlarıyla müfesser olmağıla mü'ellif yine teşvîş eylemişdür. OK. 1-767-1,

başar* بصر Ar. *بصر* *fetḥateynle,* görmek içün olan ḳuvvet ki gözde ḫalḳ olunmuşdur, ḫâsse-i başariyye ma‘nâsına; ve başar, bilmek ma‘nâsına da gelür, ‘ilm gibi. VK. 1-333-1, **başar** بصر Ar. *bi't-taḥrîk,* göz nûrı ve gözün görmesine daḫı derler; ve daḫı idrâk ve fikr; cem‘i ebṣār ابصار gelür. AK. 72, **başar** بَصَر Ar. göz, çeşm, ‘ayn, görmek. Terc. 1-153.

başîre-t بصيرة Ar. (başar* بصر Ar. *بصر* dan) *sefîne vezninde,* ‘aḳîdetü'l-ḳalb ma‘nâsınadur; ve başîre-t, fıṭnat ve firâset ma‘nâsınadur ki ḳalb gözi küşâde olmağıla diḳḳat-i naẓar ėdüp bir emrin ẓâhir ve bâṭınını kemâyenbağî *[kemā-yenbağî* كما ينبغى *Ar. lâyıḳ ve lâzım olduğu gibi. Terc. 2-193.]* idrâk eder olmaḳdan ‘ibâretdür ve ol nûr-ı İlâhîdür, ... ya‘nî ‘Arab ḫaymesinin iki şuḳḳası *[şuḳḳa-t* شقة *Ar. iki yarılmış nesnenin bir parçası; ve bir nev‘ mektûb ki ḳâ'imeden küçük ve tezkireden büyük olur, pārça; ve ḳumâş ṭopu, ḳumâş pârçası. Terc. 1-513]* aralığındaki şuḳḳaya ve aralığına denür ki içerü yâḫud ṭaşra andan görilür, şehr ḫânelerinde iki bölügünün aralığına meselâ ḫâriciyye ve dâḫiliyye miyânında olan fâṣılaya ıṭlâḳ olunur; ve başîre-t, ḥüccet ve delîl ve burhâna ıṭlâḳ olunur; ve başîre-t, zaḫmdâr *[zaḫm* زخم *Ar. pâre, cerḥ, rîş. Terc. 1-454.]* olan şikâre kendisiyle istidlâl olunan ḳana ıṭlâḳ olunur ki bir ṭarafa firâr eylese anunla izlenür; ve bikr ḳızın ba‘de'l-izâle bekâreti ḳanına ıṭlâḳ olunur; ve ḳalḳana ve zırha ıṭlâḳ olunur, lem‘ânlarıyla mubaṣṣır olduḳları içün; ve medâr-ı ‘ibret olan şey'e ıṭlâḳ olunur ki diḳḳat ve im‘ânla andan i‘tibâr olunur; ve şehîd ma‘nâsınadur ki şâhid ve güvâh *[güvāh* گواه *Ar. şehâdet edici olan, şâhid. Terc. 164.]* demekdir. OK. 1-768-7, **başîre-t** بصيرة Ar. (başar* بصر Ar. *بصر* dan) *bânın fetḥi ve ṣâdın kesri ve meddiyle,* ḥüccet ve bir nesneye diḳḳat-i naẓarla baḳmak. Ebû Zeyd eyitdi: Başîret şol ḳana derler ki yere dökülmüş ola; ve ceddiyye *[ceddiyye* جديه *Ar. bi'l-fetḥ ve kesrü'd-dâl ma‘a teşdîdi'l-yâ, miṣlihû ya‘nî eyerin keçesi ve daḫı gövdeye yapışmış ḳan; cem‘i cedāyā جدايا gelür. AK. 137.]* şol ḳana derler ki cesede bulaşmış ola; ve Aṣma‘î eyitdi: Başîret şol ḳana derler ki anınla ṣayyad izlenür; Ebû ‘Amr daḫı böyle demişdür. VK. 1-333, **başîre-t** بصيرة Ar. ve başāre-t بصارة Ar. görmeklik ve idrâk etmek; cem‘i başāyir بصاير gelür; ve daḫı ḥüccete ve bir evün iki ṭarafının arasına; ve ter üstündeki ḳana başîret derler, gövdeye yapışmış ḳana cediyye dedikleri gibi. AK. 72, **başîre-t** بَصيرَة Ar. fıṭnat, firâset, hūşmend, ‘aḳıllulıḳ, ‘aḳl; umûrun ṣonunu ve neticesini anlamak; ve ḥüccet, delîl, burhân. Terc. 1-153.

bāş بَاش Far. ṣîğa-i emr ve vaṣf-ı terkîbîdir; "olsun, ola" ma‘nâsına da gelür. *bk.. būden.* Terc. 1-57, bāşed باشد Far. İnşâ'î müfred "ola". RF. 57.

başmaḳ بَشْمَاق T. ayaḳḳabı. YTS. 28.

bāṭıl باطل Ar. (buṭl* بطل Ar. *بطل* dan) ḥaḳ muḳâbilidür, nite ki ḫaṭâ', ṣavâb muḳâbilidür, ẕâtında ṣebât ve ḥaḳîḳat olmayan nesneden ‘ibâretdür; cem‘i ebāṭil اباطل gelür; ve iblis-i la‘îne ıṭlâḳ olunur. OK. 3-142-6, **bāṭıl** باطل Ar. *ṭânın kesriyle,* "ḥaḳḳ"ın muḳâbilidür. VK. 2-252-1, ebāṭil اباطل Ar. *hemzenin fetḥi ve ṭânın kesri ve meddiyle,* "bâṭıl"ın cem‘idür, ‘alâ ḫilâfü'l-ḳıyâs gûyâ ki ebṭeli cem‘ etmişlerdür. VK. 2-252-1,2, **bāṭıl** باطل Ar. żıddü'l-ḥaḳ; cem‘i ebāṭil اباطل gelür. AK. 73, **bāṭıl** بَاطِل Ar. ẕâtında

ḥaḳîḳat ve s̱ebât olmayan, bi-hûde. Terc. 1-142.

bayağı بياغى T. 1. önceki, eski, eskisi. 2. eskisi gibi. YTS. 28.

bayılmaḳ بايلمق T. telâşa düşmek, endîşe etmek, üzülmek. YTS. 28.

bedd* بدّ Ar. *بدّ* *bânın fetḥi ve dâlın teşdîdiyle*, ayırmak ma'nâsınadur; ve bedd, yorulmak ta'b *[ta'b تعب Ar. yorulmuş, yorġun olan. bī-tāb. Terc. 1-230.]* ve kelāl *[kelāl كلال Far. kâse ve bardaḳ yapıcı, feḫḫâr; ve başın depesi ve alının yuḳaru ṭarafı; ve 'âciz ḳalmak; ve ṭabî'ate fütûr ve kesel [[kesel كسل Ar. işe ağır deprenmek; ve üşenmek. bHa. 70.]] 'arıż olmak; ve tîġ ve ḫancer kesmez olmak. Terc. 2-117.]* ma'nâsınadur; ve bir kimseyi bir nesneden kef [keff كفّ Ar. el, yed; avuç, pence; ve ayaḳ ṭabanı; ve men' etmek; ve gerü ṭurmak, çekinmek; ve gerü çekmek, bāz dāşten. Terc. 2-190.] ve men'le ba'îd ve ber-ṭaraf eylemek ma'nâsına isti'mâl olunur. OK. 1-572-7, **bedd*** بدّ Ar. *بدّ* *bânın fetḥiyle*, ayırmak; ve bedd, palanın egrimin *[egrim اكرم T. ḥayvânın sırtını vurmasın diye eyerin altına konan keçe, tegelti. YTS. 88.]* ṭoldurmaġa daḫı derler; ... ya'nî iki saḫtiyân pâresin için ṭoldurup palanın aġaçlarının altına ḳomaḳdur, yaġır etmesün diye. VK. 1-245-1, **bedd** بدّ Ar. *bi'l-fetḥ ve't-teşdîd*, ıraġ etmek; ve ayırmak, teb'îd ve tefrîḳ gibi. AK. 64.

beden* بدن Ar. *بدن* *fetḥateynle*, başdan ve ellerden ve ayaḳlardan mâ'adâ gevdeye denür, 'alâ ḳavl 'użv ma'nâsınadur yâḫud ẕebḥ olunmuş devenin gevdesine maḫṣûṣdur ki sâ'irde mecâz olur; ve beden, yaşlu, pîr âdeme ıṭlâḳ olunur; ve ḳısa zırha ıṭlâḳ olunur; ve ḳoca ṭaġ keçisi tekesine denür, bunun cem'i ebdün ابدن gelür, eflüs vezninde; ve beden, bir âdemin ḥaseb ve nesebine ıṭlâḳ olunur. OK. 3-597, **beden*** Ar. *بدن* *fetḥateynle*, insânın cesedi; ve beden, müsin *[müsinn مسنّ Ar. yaşlu iḫtiyâr olan, pīr. Terc. 2-337.]* ma'nâsına da gelür; ve beden, ḳısa zırha daḫı derler. VK. 2-489.

bedenī بدنى Ar. (beden* Ar. *بدن* den) bedene mensûb ve müte'alliḳ olan tenî. Terc. 1-147.

bedenos بدنوس Subs. t. Nom d'un oiseau *[oiseau n.m. 1. ḳuş. RBDK. 947.]* huppé *[huppé n.f. ba'zı ḳuşların tepelerindeki ṣorġuç. RBDK. 651, huppé,e s. 1. tepeli, ṣorġuçlu. BFTS. 715.]* ETFL. 1-196, bedenos, subs. t. Nom d'un oiseau huppé. (Bianchi). Zen. 182, **bednus** بدنوس [bedinus, bidnus] (< Yun. peteinos) horoz. YTS. 29, *krş. bidnos*

bedī'* بديع Ar. *بدع* *semî' vezninde*, mübtedi' *[mübtedi' مبتدع Ar. ehl-i bid'at, yeni çıḳma şeyler îcâd edici olan. Terc. 2-226.]* ma'nâsınadur ki bir nesneyi numûne ve mis̱âli yoġiken inşâ' *[inşâ' انشا Ar. yapmaḳ, sāḫten, i'mâl etmek; ve mektûb yazmaḳ 'ameli. Terc. 1-124.]* ve iḥdâs̱ *[iḥdās̱ احداث Ar. ẓuhûra getirmek, çıḳarmaḳ, îcâd etmek, nev āverden. Terc. 1-16.]* eden ẕâtdur; ve mübteda' *[mübteda' مبتدع Ar. aṣlından yoġ iken yeni çıḳmış olan, nev āverde. Terc. 2-226.]* ma'nâsınadur ki ki ism-i mef'ûldür; mis̱âlsiz ve numûnesiz iḫtirâ' *[iḫtirā' اختراع Ar. îcâd etmek, nev āverden, bilâ-mis̱l nesne yapmaḳ. Terc. 1-18.]* olunmuş nesneye denür; ve şol ipe denür ki bükülmege başlanup lâkin ip olmaġa ṣalâḥiyyeti olmamaġıla bozulup yeniden egrildikden ṣonra bükülmüş ola; ve yeni ṭuluma denür; ve bedî', semüz âdeme denür; cem'i bud' بدع gelür, bânın żammıyla; ve سرّ من رآى ḳaṣabasında Mütevekkil-i Ḫalîfe binâ-kerdesi *[kerde كرده Far. mef'ûl, ma'mûl olan fi'l ve 'amel ve a'mâl veyâ icrâ olunmuş nesne ve edilmiş olan. Terc. 2-100.]* bir sarây-ı 'aẓîm ismidür; ve vâdiyyü'l-ḳurâ ḳurbunda bir ṣu ismidür ki

üzerinde hurmâlıklar vardur ve ana bedî' dahı denür, yâ-yı tahtâniyye ile. OK. 2-542, **bedī'** بديع Ar. (ibdā'* ابداع Ar. *بدع* hemzenin kesriyle, bir nesneyi numûnesi ve misâli yoğiken ihtirâ' *[ihtirā' اختراع Ar. îcâd etmek, nev āverden, bilâ-misl nesne yapmak. Terc. 1-18.]* etmek; ve ibdâ', şâ'ir, şi'irin tarz-ı bedî' üzere îrâd etmege de derler; ve ibdâ', râhile *[[râhile راحله Ar. yolcular sürüsü, kārvān, ; ve yol ve yük hayvânı. Terc. 1-426, rāhile راحله Ar. deve yük devesi, yük hayvânı: Oradan Medîne-i Münevvereye râhile revân 'azîmet oldık. LC. 509.]]* yorulmağa dahı derler. VK. 2-2-1.) *bânın fethi ve dâlın kesri ve meddiyle,* bî-misâl nesne ihdâseden kimesne; ve Allâhu Ta'âlâ bedî'ü's-semâvâti ve'l-arż; ve bî-misl hâdis olan nesneye dahı derler... VK. 2-2-2, **bedī'** بديع Ar. emr-i 'acîb; ve yeni nesne ihdâs edici; ve mübdi' ma'nâsına; ve bal tulumu, zikk-i 'asel *[zikk زق Ar. a skin [[skin, skîn, sub. 1. deri, cild, post. 2. kursak, zâr. 3. kabuk, kışr. 4. tulum. KLM. 688.]] used as a bottle (for wine) Ste. 618.]* gibi; cem'i bedâyi' بدايع gelür. AK. 65, **bedī'** بَدِيع Ar. yeni çıkarılmış, nev āverdī; hûb ve garîb olan, ve hâlik, hallāk, yaradıcı olan Allâhu Ta'âlâ. Terc. 1-147.

be-dīd بَديد Far. görür olan. *bak. dīde.* ZLL. 58.

beht* بهت Ar. *بهت* *bânın fethi ve hânın sükûnuyla,* ve behet بهت Ar. *fethateynle,* ve bühtān بهتان Ar. *bânın żammiyle,* bir kimseye işlemedigi işi yâ söylemedigi sözi isnâd ile ifk *[ifk افك Ar. kizb, yalan, iftirâ, dürūġ. Terc. 1-90.]* ve iftirâ eylemek ma'nâsınadur; Usûl-i sâ'irede bühtân ism olmak üzere mersûmdur ve bu mâdde medhûş *[medhūş مَدهوش Ar. hayretden nâşî 'aklı gidüp vâlih ve ser-gerdân olan, bî-hûş. Terc. 2-303.]* ve mütehayyir olmak ma'nâsından me'hûzdur ki ol makûle iftirâ sadmesinden hayrân ve medhûş olur; ve Cevherî'nin "bühtân"dan me'hûz olan "beht" mâddesi 'alâ على kelimesiyle mevsûle olmamakla "behtün 'aleyhün بهت عليه " denmediginden nâşî şa'irin *سبى الحماة فابهتى عليها* mısrâ'ında vâki' فابهتى عليها kelâmını فابهتيها ile tefsîri tashîf ve tahrîfdür. Zîrâ savâb olan فانهتى عليها olmakdur, nûnla ki nehîtden *[nehīt نَهيت Ar. arslan gibi gümürdenmek, gurrīden. Terc. 2-443.]* fi'l-i emrdür, haykırmak ma'nâsına. *Şârıh der ki Cevherî'ye bunda İbn-i Berrî ve Sâgânî sâbıklardur; ve beht بهت bânın fethiyle, bir hacer-i ma'rûf adıdur, ana hacerü'l-beht ve hacerü'l-dahk derler, Fârisîde "bâhet" ve Türkîde "âdem güldüren taşı" derler. Ana nazar eden bî-ihtiyâr handenâk olur; ve beht, masdar olur, bir kimseyi anzsızın 'ale'l-gafle tutmak ma'nâsına; ve kavl ve fi'ilden kesilüp büt gibi öylece medhûş ve deng *[deng دنگ Far. ebleh, ahmak, nâdân olan, şaşkın olan. Terc. 1-370.]* ve mütehayyir kalmak ma'nâsınadur. *Şârihin beyânına göre mechûl sîgasıyla, efsahdur. OK. 1-294-1,2,3, **beht*** بهت Ar. *بهت* *bânın fethi ve hânın sükûnuyla,* ansızın tutmakdur; ve beht, bir kimseye iftirâ etmek ma'nâsına da gelür; ve beht, tahayyür ma'nâsına da gelür. VK.1-128-1, behet بهت Ar. *bânın ve hânın fethiyle,* ve bühtān بهتان Ar. *bânın żamm ve hânın sükûnuyla,* kezâlik iftirâ etmek ma'nâsınadur. VK.1-128-2,3, bühtān بهتان Ar. *bi'ż-żamm,* yalan söylemek; ve bir kişinin etmedigini etdi demek. AK. 81, bühtān بُهتان Ar. iftirâ, birinin yapmadığını yâhud söylemedigi nesneyi üzerine isnâd etmek. Terc. 1-163.

bel بَل Ar. edât-ı idrâbdır ki lisânımızda "ki" 'ilâvesiyle "bel-ki" deyü isti'mâl olunan mevki' edâtıdır; medhûlü cümle ve müfred olur. Müfred evvelinde hurûf-ı

ʿâṭıfadan olarak ʿaṭf işini daḫı görür: لايقم زيد بل عمرو = Zeyd ḳalḳmasun belki ʿAmr ḳalḳsun. Müş. 85; **bel** بَلْ Ar. mâ-ḳablini ibṭâl içündür. Lisânımızda olan "bel-ki" bundan me'ḫûẕdur: اولئك كالأنعام بل هم اضل OL. 318, **bel** بَلْ Ar. belki. SKT. 714 / 12.

belek بلك u beleŋ T. Sbst. colline *[colline n.f. tepe, küçük dağ. RBDK. 247.]* s. بيلاك Zen. 208, belk بَلْك T. ṭaġa beŋzeyen tepedir. ʿArabîsi furṭ Fârisîsi girīve. Terc. 1-109.

ber'* بَرْء Ar. *برء* *bânın fetḥi ve rânın sükûnuyla,* ve bürūʿ برو Ar. *ḳuʿûd vezninde,* yaratmak, ḫalk maʿnâsına; ve ber' ve bürû', ḫasta ṣıḥḥat ve ifâḳât bulmak maʿnâsınadır ki sağalmak taʿbîr olunur. OK. 1-5, **ber'** برء Ar. (berā'e-t* براءة Ar. *برأ* ʿalâ vezni's- selâme-t, berî olmak. VK. 1-8) *bi-fetḥi'l-bâ' ve's-sükûnü'r-râ',* keẕâlik eyü olmak, ehl-i Ḥicâz lûġati üzere, ve yaratmak maʿnâsına da gelür. VK. 1-8, **ber'** برء Ar. *bi'l-fetḥ,* yaratmak, ḫalḳ gibi, ve daḫı her nesne ġayridir, ḫâliṣ olmak. AK. 66.

ber-ḫᵛar برخور Far. *vâv-ı maʿdûle ile ṣafder [ṣaf-der* صَفْدَر *Ar. Far. cengâver, bahâdır olan, düşmanın ṣaff-ı ʿaskẹrini bozup târumâr edici olan. Terc. 2-7.] vezninde,* ortaḳ ve şerîk maʿnâsınadur; ve برخوردار ber-ḫvar-dār muḫaffefi olur, naṣîblü ve behremend maʿnâsına; ve faġfûr vezninde daḫı câ'izdür. BK. 108, **ber-ḫᵛur** بَرْخُورْ Far. ortaḳ; ve برخوردار ber-ḫvur-dār muḫaffefi olur, naṣîblü maʿnâsına; ve faġfûr [ber-ḫūr] vezninde daḫı câ'izdür. LBK. 55, **ber-ḫᵛār** بَرْخَوارْ Far. ve **ber-ḫᵛūr** بَرْخُورْ Far. ḥiṣṣe, naṣîb, behre pay; ve ḥiṣṣedâr, behremend, naṣîblü olan. Terc. 1-81, **ber-khẉar, ber-khẉur** برخور Far. glory *[glory (glôr'i) 1. mecd, celâl, ʿizz, ʿizzet. 2. ḥamd, sipâs, dürûd, taḥiyyât. 3. saʿâdet, saʿâdet-i ebediyye, saʿâdet-i uḫreviyye. 4. nûr 5. sekîne. 6. maḥmûdiyyet. 7. maẓhar-i ʿizzet. 8. nûr. 9. parlaklıḳ, nûr, ṣaʿṣaʿa. 10. salṭanat, debdebe, ṭanṭana, ṭumṭuraḳ, fer, iclâl, ebhet, ḥaşmet, iḥtişâm. 11. nâm, şân, şeref, şöhret, iştihâr. 12. medḥ, ṡenâ, sitâyiş, ẕikr-i cemîl. 13. faḫr, iftiḫâr, mübâhât. 14. mâye-i iftiḫâr, vasîle-i mübâhât. KLM. 366.],* prosperity *[prosperity (prasper'ıti) devlet, saʿâdet, saʿâdet-i ḥâl, felâḥ, feyż. KLM. 605.],* good fortune; a daily allowance; a barn, ġranary; companion, partner in trade; pounding small. Ste. 171.

ber-ḫᵛur-dār بَرْخُورْدارْ Far. ḥiṣṣemend, behremend, naṣîblü olan; ve ṣâḥib-i devlet ü iḳbâl olan. Terc. 1-81, **ber-khẉur-dār** برخوردار Far. happy, enjoying, long life and prosperity; receiving a daily allovance; glorying, boasting; hausehold furniture, utensils. Ste. 172.

berī' بری Ar. (ber'* بَرْء Ar. *برء* den) *ʿalâ vezni's-selâme-t,* berî olmak. VK. 1-8, bür' برء Ar. *bânın ẓammı ve rânın sükûnuyla,* ḫasta eyü olmak. VK. 1-8, ber' برء Ar. bi-fetḥi'l-bâ' ve sükûnü'r-râ', kaẕâlik eyü olmak, ehl-i ḥicâz lûġati üzere; ve yaratmak maʿnâsına. VK. 1-8, **berī'** بری Ar. *faʿîl vezninde,* bunda bi-gayri hemze dahı menkûldür, maraż ve ʿilletden dürüst olmuş kişi; ve berî' lafẓının cemʿi birâ' براء gelür kirâm vezninde; ve beri, bir nesneden müteberrî ve hâliyyü'z-zemme olan kişiye denir, bunun cemʿi berī'ūn بريئون gelür, ve büre'ā' برءاء gelür fuḳahâ' vezninde; ve birā' براء gelür kirâm vezninde; ve ebrā' ابراء gelür eşref vezninde; ve ebriyā' ابرياء gelür ensibâ' vezninde; ve birā' براء gelür ricâl vezninde; mü'ennesi berī'e بريئه dür hâ ile,

cem‘i berī’āt بريئات gelür, ve beriyāt بريات gelür hemzeyi yâya ḳalb ve idġâmla, ve berāyā برايا gelür ḫaṭâyâ vezninde... OK. 1-5, **berī’** برئ Ar. yunmak AK. 69, **berī’** بَرِئ Ar. kurtulmuş, âreste, mu‘âf olan ve kayd ve hükm tahtında olmayan. Terc. 1-151, **berī’** بَرِئ Ar. sâlim, vâreste LC. 191, **berī’** بَرِئ Ar. sâlim, âzâde, masûn, temiz. KO. 2. 139.

berr بر Ar. (birr* بِرّ Ar. *بَرّ* den) *bânın fetḥiyle,* birr-i meẕkûrdan vaṣfdur. ᶜİbâda birr *[birr* بِرّ *Ar. bi'l-kesr, eyülik ki ef‘âl-i marażiyyenin her birisine yarar; ve ḳoyun sürmek, sevḳ-i ġanem gibi; ve tilki inigi veled-i s̱a‘leb gibi; ve ṣıçan dedikleri küçürek cânavar, fâre ma‘nâsına; ve gönül, fu'âd gibi. AK. 66-1.]* ve ‘uṭûfet ve iḥsânı ‘amîm olan ẕât-ı cemîl-i kerîmin ḥüsnâsındandur; ve ṣâdıḳ ve râst-gû âdeme ıṭlâḳ olunur; ve birr ve iḥsânı fivârân olan âdeme denür. Nite ki bârr *[bārr* بار *Ar. eyülük ve ihsân edici, muḥsin ma‘nâsına; cem‘i berere-t* بررة *gelür bi-fetḥateyn. AK. 66.]* daḫı denür. Lakin berr, "bârr"dan eblaġdur; cem‘i ebrār ابرار ve berere بررة gelür. *Şâriḥ der ki "berr"in cem‘i ebrār ابرار ve "bârr'ın berere بررة dür; ve berr بَر bânın fetḥiyle maṣdar olur, yemînde ṣâdıḳ olmaḳ ma‘nâsına ki ḥınṯ *[ḥınṯ* حنث *Ar. *حِنث* ḥânın kesriyle, günâha denür is̱m ma‘nâsına; ma‘nâ-yı mevżû‘ı budur; ve ḫulf-i yemîn [[ḫulf* خلف *Ar. bi'ż-żam, ‘ahdinde ve va‘dinde muḫâlefet etmek, müstaḳbele maḫṣûṣdur, kiẕb mâżîye maḫtaṣṣ olduğu gibi. AK. 204, ḫulf* خُلف *Ar. bozmaḳ, muḫâlif ḥareket etmek; kālīden. Terc. 1-396.]] ma‘nâsınadur ki bir kimse eyledigi yemînin ‘uhdesinden ḫurûc eyleyüp anda giriftâr ḳalmaḳdan ‘ibâretdür. Bunun ḫilâfına birr denür; ve bâṭıldan ḥaḳḳa, ḥaḳdan bâṭıla meyl eylemek ma‘nâsınadur. OK. 1-345-1.]* muḳâbilidür; bânın kesriyle [birr بِر] de lüġatdür ve bu ma‘nâda bürûr برور daḫı maṣdardur ḳu‘ûd vezninde, ... Bunda fî ile müte‘addî olur; ve yemîne daḫı isnâd olunur, yemîn-i ṣâdıḳ olmaḳ ma‘nâsına ki yemîn yerini bulmaḳ ta‘bîr olunur; ve berr, baḥr muḳâbilidür ki ṣaḥrâ' ma‘nasınadur, ḳara ta‘bîr olunur; ve ḳahr ve ġalebe eylemek ma‘nasına maṣdar olur; ve berr, esâmîdendür Berr İbni ᶜAbdu'llâh ed-Dârî aṣḥabdabdur... OK. 1-762-2, **berr** بر Ar. bânın fetḥiyle, iyilik eden kimesne; ve berr, ṣaḥrâ' ma‘nâsına da gelür ki "baḥr"in muḳâbilidür. VK. 1-331-5, bārr بار Ar. bi-ma‘nâhu. VK. 1-331-6, ebrār ابرار Ar. hemzenin fetḥiyle, "berr"in cem‘idür, iyilik ediciler ma‘nâsına; ve İbni A‘rabî eyitdi: berr, ḳoyunu da‘vet etmek, ve birr, sürmekdür. VK. 1-331-7, **berr** بر Ar. *bi'l-feth,* gerçeklik, ṣıdḳ gibi; ve daḫı eyü ṣâliḥ kişi ma‘nâsına ṣıfat-ı müşebbehedür; cem‘i ebrār ابرار gelür; ve daḫı ṣusız ḳuru yerlere derler, ḫilâf-ı baḥr gibi. AK. 66, **berr** بَرّ Ar. ‘amîmü'l-ni‘am olan Allâhu Ta‘âlâ ḥażretleri; ve ṣâdıḳ ve râst-gû, dîndâr olan kimesne; ve ḳara ki deniz muḳâbilidir. Terc. 1-148.

bi ب Ar. bâ' ḥarfinin müsemmâsıdır. İlṣâḳ *[ilṣāḳ* الصاق *Ar. yapışdırmak, çefsānīden; yapışık kılmak. Terc. 1-106.]* ve isti‘âne *[isti‘āne-t* استعانة *Ar. yardım ve i‘âne ṭaleb etmek, yārī ḫ'āsten. Terc. 1-43.]* ve mülâbese *[mülābese* ملابسة *Ar. biri ile pek ülfet ve iḫtilâṭ etmek; ve iki nesne biri birine tefrîḳ ḳabûl etmez derecede muḫteliṭ olmak; ve münâsebet üzere olmak; ve münâsebet-i taḳrib-i cihet. oHa. 2-389.]* ve muḳâbele *[muḳābele* مقابلة *Ar. ḳarşulamak ve ḳarşu gelmek, kūherīden; ve ‘ivâż ve bedel vermek; ve iki nesneyi ḳarşu ḳarşu ḳomak, ḳarşulaşdırmak; ve bir nesnenin dîger bir nesneye muṭâbıḳ olup olmadığını taḥḳîḳ żımnında ḳarşulaşdurup tecrübe etmek. Terc. 2-376.]* ve sebebiyye *[sebebiyyet* سببية *Ar. sebeb ve vesîle ve âlet olmak. Terc. 1-470.]* ve ẓarfiyye *[ẓarfiyye-t* ظرفية *Ar. sg. bir kelimenin ẓarf*

olması, ẓarf-ı zamân veyâ ẓarf-ı mekân ṣûretiyle ḳullanılması. KT. 918.] ve ta'addiyye *[ta'addī تعدّى Ar. bir nesneden âḫir bir nesneye geçmek; ve ḥadd-i 'adâlet ve inṣâfdan geçüp ẓulm ve cevr etmek; ve 'illet, sârî olmak; ve fi'il mef'ûlüne tecâvüz etmek. Terc. 1-232.]* ve tefdiye *[tefdiye-t تفدية Ar. kendüyü ġayre fedâ ḳılmak; başḳa bir kimsenin uġruna cânını vermek. Terc. 1-244, tefdiye تفدية Ar. birisine "Sana cânım fedâ olsun" demek; بابى ve امى deki "باء" bâ'-i tefdiyedir. LC. 308, tefdiye تفدية Ar. nefsini ġayre fedâ etmek, "Cânım fedâ olsun" demek. teşdîd ile okumamalıdır. KO. 3-122.]* ve ḳasem *[ḳasem قسم Ar. yemîn-i bi'llâh etmek; ve bi'llâh olan yemîn, sūgend ḫorden. Terc. 2-158.]* gibi ma'ânide isti'mâl olunan "bi ب" ḥarfi kelimâta dâ'imâ üst ṭarafından ittiṣâl etmekde ve her bâr meksûr teleffüẓ olunmakda olduğu içün bu şekilde s̱ebt edilmişdir. Ḥarf-i cerdir; medḫûlü olan isim lafẓen veyâ taḳdiren veyâḫud maḥallen mecrûr olur, ẓâ'id daḫı olsa cerr eder. Müş. 83.

bī-çi-gūne بى جگونه Far. *bk. bī-çūn*

bī-çūn بيچون Far. ẕâtından ve ef'âlinden su'āl olunup sebebi aranmaḳ câ'iz olmayan Ḥażret-i Bārī Ta'âlâ şânehû "bî-çûn" ile ẕikr olunur; gine ẕâtında su'âl câ'iz olmayup "niteliksiz" ma'nâsına ki lā yüs'elü 'ammā yef'al لا يُسْئَلُ عمّا يفعل ile ta'bîr olunur. Terc. 1-118.

bid'a-t بدعة Ar. (bedī'* بديع Ar. *بدع* den) *bânın kesriyle,* ba'de'l-ikmâl, dînde ḥâdis̱ olan nesneye ıṭlâḳ olunur, 'alâ ḳavl Nebî-i Ekrem Ṣalla'llāhu 'aleyhi ve selem ḥażretlerinden ṣonra dînde ḥâdis̱ olan ehvâ' *[ehvā' أهواء Ar. nefs ârzûları, şehevât: ehvâ ve hevesât. ehl-i ehvâ = ehl-i sünnet meẕhebinin ġayri meẕâhibe sâlik olanlar. LC. 167.]* ve a'mâle ıṭlâḳ olunur; cem'i bida' بدع gelür, 'ineb vezninde. *Şâriḥin beyânına göre bid'at, "ibtidâ' ابتداع "dan isimdür; ḥâdis̱ olan şeye denür ki nev'ine muḫâlif olur, ba'dehû emr-i dînde ḥâdis̱ olan noḳṣân yâḫud ziyâdede ġâlib-i isti'mâl oldu. Lâkin bu iki gûnedür: Biri "bid'at-i ḥasene"dür ki cinsine şerî'atde bir aṣl şâhid ola yâḫud bir müfsidenin def'ine medâr olmağıla maṣlaḥat iḳtiżâ eylemiş ola; ḫalîfenin iḫlâṭ-ı nâsdan iḥticâbı gibi ve bu ki bid'at-ı hüdâ *[hüdā هدى Ar. hidâyet, ṭoġru ve ḥaḳ yolu göstermek ve ṭoġru ve ḥaḳ yolu bulup gitmek; ve ṭoġru ve ḥaḳ yolu göstermek şânından olan nesne. Terc. 2-458.]* ve bid'at-i mübâḥa daḫı derler; muḳâbiline bid'at-i ḍalâl ve bid'at-i seyyi'e ıṭlâḳ olunur. OK. 2-543-6, **bid'a-t** بدعة Ar. *bânın kesri ve dâlın sükûnuyla,* dînde ḥâdis̱ olan nesnedür; dîn kemâlin bulduḳdan ṣonra. VK. 2-2-5, **bid'a-t** بِدْعَة Ar. yeni şey çıḳarmaḳ, nev āverden, îcâd etmek; dîn ḫuṣûṣunda yeni resm ve sünnet ve ṭarîḳ çıḳarmaḳ. Terc. 1-147.

bidnos بدنوس tepesinde ibiği olan, ḫoroz. *krş. bedenos*

bilece بلجه T. 1. birlikte, berâber. 2. dahi, de. YTS. 32, 33.

biregü برگو T. bir kimse, başkası. YTS. 35.

birr* برّ Ar. *برّ* *bânın kesri ve rânın teşdîddiyle,* ṣıla *[ṣıla صله Ar. ulaşmaḳ, bitişmek, peyvesten; ve 'âşıḳ ma'şûḳaya vâṣıl olmaḳ. Terc. 2-15.]* ve in'âm *[in'ām انعام Ar. iḥsân etmek, 'aṭâ kerden, baḫşiş etmek. Terc. 1-126, in'ām انعام Ar. iḥsân, ni'met iḥsânı. LC. 157.]* ma'nâsınadur. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre aṣıl berr برّ bânın fetḥiyle, "baḥr" muḳâbiline mevżû'dur. Ba'dehû andan tevessu' *[tevessu' توسّع Ar. bollamaḳ,*

ferah şuden, genişletmek; ve müżâyakasız her kese oturacak yer bulmak. Terc. 1-288.] ma'nâsı i'tibār olunup kesr-i bâ ile birr بر kelimesi ahz ve tevessu'-i fî fi'lü'l-hayr ma'nâsında isti'mâl olundu; taraf-ı İlâhiyye nisbet olduğı gibi ba'żen 'ibâda dahı nisbet olunur. Meselâ birrü'l-'abd Rabbihî بر العبد ربه derler tevessu'-i fî tâ'atihî ma'nâsına. Pes Cenâb-ı Bârî'den sevâb ve 'ibâddan tâ'at murâd olur ve ol dahı iki nev'dür: Biri i'tikâd ve biri a'mâl cihetiyledür; ve birr ve'd-dîn anlara hıdmet ve ihsânda tevessu' eylemekden 'ibâretdür ki 'ukûk *['ukūk عقوق Ar. itâ'atsizlik, zorbalık, ġarrān. Terc. 2-77.]* mukâbilidür; ve birr, sıdk-ı kelâmda dahı isti'mâl olunur; hayr mütevessi'den olmak hasebiyle; ve sıdk-ı yemîn bundan münşa'ibdür; ve kabûl-ı hac ma'nâsı sevâb-ı İlâhî cümlesindendür; ve hıntaya *[hınta حنطة Ar. buğday, gemdüm. Terc. 1-377.]* bây-ı mażmûme ile bürr بر ıtlakı gıdâ husûsunda evsa' mâ yuhtâcun ileyh اوسع ما يحتاج اليه olmak münâsebetiyledür, intihâ; ve birr, cennet-i 'alâya ıtlâk olunur; ve hayr ve fażl ve hasene ma'na'sına isti'mâl olunur; ve vüs'at üzere ya'nî kesîr ve firâvân ihsân eylemek ma'na'sınadur; ve hacc eylemek ma'na'sınadur; ve hac makbûl olmak ma'na'sınadur. Pes ... burada "birr" kelimesi lâzım ve müte'addî olarak müsta'meldür. Mısbâh'da hemze ile ta'diyesi dahı mersûmdur; ve birr, gerçeklik, sıdk ma'na'sına müsta'meldür; ve tâ'at ve inkıyâd ma'nâsınadur... *Şârih der ki bâb-ı râbi'den emr-i hâżırı berr بر gelür, bânın fethiyle, ve bâb-ı sânîden birr بر gelür, bânın kesriyle; birr, koyun ve keçi sürüsü sürmek ma'na'sınadur; ve gönüle ıtlâk olunur; ve tilki inigine denür, veled-i sa'leb *[sa'leb ثعلب Ar. sâleb denilen kök ki döküp kaynadıldıkda şerbet olur; ve dilki denilen hayvân, rūbāh. Terc. 1-304.]* ma'na'sınadur; ve fâreye denür; ve cüraz *[cüraz جرذ Ar. a species [[species (spi'şiz), sub. 1. nev'. 2. dürlü, şoy, cins, nev', gûne, gûnâ. KLM. 701.]] of the field-mouse. Şte. 360.]* dedikleri bir nev' iri fâreye denür; ve birr, yemînde sâdık olmak ma'nâsınadur hıns *[hıns* حنث *Ar. *حنث* hânın kesriyle, günâha denür ism ma'nâsına; ma'nâ-yı mevżû'ı budur; ve hulf-i yemîn [[hulf خلف Ar. bi'ż-żam, 'ahdinde ve va'dinde muhâlefet etmek, müstakbele mahsûsdur, kizb mâżîye mahtass olduğu gibi. AK. 204, hulf خلف Ar. bozmak, muhâlif hareket etmek; kālīden. Terc. 1-396.]] ma'nâsınadur ki bir kimse eyledigi yemînin 'uhdesinden hurûc eyleyüp anda giriftâr kalmakdan 'ibâretdür. Bunun hilâfına birr denür; ve bâtıldan hakka, hakdan bâtıla meyl eylemek ma'nâsınadur. OK. 1-345-1.]* mukâbilidür. OK. 1-762-1, **birr*** بر Ar. *بر* *bânın kesriyle,* iyilik etmek ki 'ukûk *['ukūk عقوق Ar. itâ'atsizlik, zorbalık, ġarrān. Terc. 2-77.]* mukâbilidür; ve mutî' olmağa dahı derler; ve birr, yemînde sâdık olmağa dahı derler; ve hac makbûl olmağa dahı derler. VK. 1-331-1, **birr** بر Ar. *bi'l-kesr,* eyülik ki ef'âl-i marażiyyenin her birisine yarar; ve koyun sürmek, sevk-i ġanem gibi; ve tilki inigi veled-i sa'leb *[sa'leb ثعلب Ar. sâleb denilen kök ki döküp kaynadıldıkda şerbet olur; ve dilki denilen hayvân, rūbāh. Terc. 1-304.]* gibi; ve sıçan dedikleri küçürek cânavar, fâre ma'nâsına; ve gönül, fu'âd gibi. AK. 66-1, **birr** بر Ar. in'âm ve ihsân etmek ve sâdık ve râst-gû olmak; ve Allâh'un 'ibâdetinde kavî ve sâdık olup 'abde dâ'imâ ihsân etmek. Terc. 1-148.

bi'se بئس ve bi'set بئست Ar. edât; biri müzekker ve biri müennes birer fi'l-i zemdür ki zemmi ifâdeye mevżû'dur, başka sîgaları yokdur. Suver-i isti'mâli şöyledür: Bi'se'r-racul-u Zeyd-un بئس الرجل زيد =Zeyd fenâ kimsedür. *["racul" fâ'ildür; "Zeyd"

maḫṣûṣ-un bi'l-zemmedür. Mübtedâ', maḥzûfa ḫaber olaraḳ merfû'dur.] بئست امراة هند ، بئست خادمة القوم هند. بئس رجلاً زيد. بئست امراةً هند. بئسما زيد. بئسما امراة. لبئسما اشتروا به. بئس الشرب. Müş. 83.

biti بتى T. 1. yazılmış şey; mektûp. 2. defter-i â'mâl. 3. sened, belge. YTS. 36.

bititmek بتتمك T. 1. taḳdîr etmek, naṣîb etmek, yazmaḳ. 2. meydâna getirmek, ḥâṣıl etmek. YTS. 36.

bolay ki بولَيكى T. ola ki, belki, inşallah. YTS. 37.

bor بور Far. *vâv-ı mechûl ile,* esb-i sürḫ-reng *[sürḫ* سُرْخ *Far. ḳırmızı, aḥmer; ve ḳırmızı boya; ve ṣarı altun. Terc. 1-361.]* ma'nâsınadur ya'nî ḳırmızı renkli at ki ṭoru ta'bir olunur; ve bor, aṣlında elvândan levn-i fıstıḳîdür, ba'żı maḥalde feres-i eşḳar *[eşḳar* اَشْقَر *Ar. al renginde olan, sepîdî; ve al at. Terc. 1-60.]* ile tefsîr etdiler, süglün *[sülün* سوگلون ، سوگلن *T. pheasant, zool., phasianus colchius... YTİS. 1039.]* dedikleri ḳuşa daḫı denür, ḳıl ḳuyruḳ daḫı derler; ve biyār ma'nâsına ism-i fi'l-i emrdür; ve biyār āverdenden emr-i ḥâżırdur, āverden, getürmek ma'nâsınadur. BK-1. 172, **bor** بور Far. ṭoru at; süglün dedikleri ḳuş; ve getür ma'nâsına ism-i fi'l-i emrdür. LBK. 71, **bor** بور Far. red; the colour of the pistachionut; the colour of honey; a bay horse; a pheasant; (= biyār) bring thou; name of a city in Hindūstān. Ste. 206, **būr** بور Far. a. roan (horse) *[roan (ron), adj. temür ḳırı renklü. KLM. 649.].* KML. 393.

bu بو Far. *vâv-ı mechûl ile,* ḳoḳu ve râyiḥa ma'nâsınadur; ve buved بود ve buvem بوم muḫaffefleri olur; ve ṭaġ keçisinin etine daḫı denür. BK-2. 129, **bu** بو Far. ḳoḳu; ve buved بود ve buvem بوم muḫaffefleri olur; ve ṭaġ keçisinin eti. LBK. 71, **bū-y** بوى Far. "râyiḥa" gibi ḳoḳu demekdir: (būy-i gül بوى گل) = gül ḳoḳusu. *[gül-i ḫoş-bū* گل خوشبو*]* = *güzel ḳoḳulu gül. [būy-perest* بوى پرست *bū-perest* بو پرست *]* = av köpegi demekdir. Fârisîde ümmîd, muḥabbet, ṭama', ḫuy gibi ma'nâlarda daḫı isti'mâl olunur. Lisân-i 'Oṣmânîde yalnız ḳoḳu ma'nâsında ḳullanılır. "Hvâce-i Ḥâfıẓ" -ı şeḥirin beyt-i âtîsinde "bû" (ümmîd) ma'nâsında ḳullanılır. Bu ma'nâlara vâḳıf olmayanlar ḳoḳu ma'nâsına ṣanurlar... KO. 2-254, **bu** بُو Far. ḳoḳu, râyiḥa; ve ümmîd, teraccî. Terc. 1-108, بو Far. (imp. of būdan), be thou; (also contraction of buwad, buwam) he is, I am; —**bū, bo,** odour, smell, flavour, frangrance, scent, perfume; hope; flesh of the mountain goat; —**bo, (bū)** burdan, to suspect, to get wind of anyting. Ste. 204, **bū** بو Far. sub. 1. Odor, perfume, aroma. 2. A slight trace of anything. 3. Hope; desire; expectation; craving; coveting. 4. (as a termination) a. Scented. (Often written بوى būy) būy-i ümmîd بوى اميد sub. The smallest tittle of hobe. KML. 390.

bu'd* بعد Ar. *بُعد* *bânın żammı ve 'aynın sükûnuyla,* ıraḳlıḳ ma'nâsına isimdür, ḳurb *[ḳurb* قُرْب *Ar. yaḳın olmak, nezdîk şuden. Terc. 2-154.]* muḳâbilidür; ve ḳurb, maṣdar olur, ıraḳ olmak ma'nâsına; ve mevt ma'nâsına isti'mâl olunur; ve 'Arablar du'â mevḳı'inde Bu'du'llah بعدالله derler, Eb'adehu'llâh ابعده الله ma'nâsını irâde ederler ki "Ḥaḳ Ta'âlâ ol kimseyi bizden ba'îd eylesün, biz daḫı anı görmeyelim" demekdür. Nite ki سحقالله derler bu ma'nâda; ve bunlarda muḫtâr olan maṣdariyyet üzere

manşûb olmakdur; ve bu'd ve bi'âd بعاد kitâb vezninde ki bu daḫı maṣdardur, la'n ve nefrîn mu'arrıżında isti'mâl olunur ki ḫayrdan yâḫud ḥayâtdan ba'îd olsun demek olur; ve bu'd ve bu'de بعده hâ ile re'y ve ḥazm *[ḥazm حزم Ar. işde başîret üzere baḳup şaġ ḳazıġa baġlamak, ḫıred-mend. Terc. 1-357.]* ve fikr-i dürüst ma'nâsına isti'mâl olunur ki dûr-â-dûr endîşenin lâzımıdur; ve bu'de, bu'd gibi ıraḳlıḳ ma'nâsına isimdür. OK. 1-576, **bu'd*** بعد Ar. *بعد* *bânın żammı ve 'aynın sükûnuyla,* ıraḳ olmak, ḳurbun żıddıdur. VK. 1-247, **bu'd** بعد Ar. bi'ż-żam, aralıḳ. AK. 74, **bu'd** بعد Ar. arada olan mesâfe-i ṭûlâniyye, uzaḳlıḳ, ve boy, uzunluḳ, dırāzī. Terc. 1-155.

būd بود Far. kevn, keynūnet, vücûd, varlıḳ, olmaḳ; "būden" lafẓından ṣîġa-i mâżîdür "idi" ma'nâsına ekṣer ḥikâyet-i 'ani'l-mâżî isti'mâl olunur edât-ı revâbıṭdur. *bk. būden.* Terc. 1-109.

būden بودن Far. olmaḳ, ṣayrûret ma'nâsına. Terc. 1-109. Mużâri'i bâş *[bāş باش Far. ṣîġa-i emr ve vaṣf-ı terkîbîdir; olsun, ola ma'nâsına da gelür. Terc. 1-57.]* yâḫud buved *[buved بود Far. şeved ma'nâsına "olur" demekdir. Terc. 1-109.]* ve emr-i ḥâżırı bâş yâḫud bûd *[būd بود Far. kevn, keynūnet, vücûd, varlıḳ, olmaḳ; "būden" lafẓından ṣîġa-i mâżîdür "idi" ma'nâsına ekṣer ḥikâyet-i 'ani'l-mâżî isti'mâl olunur edât-ı revâbıṭdur. Terc. 1-109.]* dur. LF. 95, RF. 56.

būḥ* بوح Ar. * بوح * *bânın żammıyla,* aṣıl ve bünyâd ma'nâsınadur; ve âlet-i tenâsüle ve ferce denür; ve nefs ve ẕât ma'nâsınadur; ve cimâ' ma'nâsınadur; ve şûriş *[şūriş شورش Far. çıġıltı, ḳarġaşalıḳ, ġavġa, nizâ', fez' [[fez' فزع Ar. feryâd ve fiġân etmek, istimdâd etmek, penāhīden. Terc. 2-125.]], iḫtilâl. Terc. 1-512.]* ve iḫtilâṭ ma'nâsınadur; ve bûḥ, güneşin ismidür, ẓuhûr ma'nâsındandur. *Mü'ellif, "mücerreden 'ani'l-lâm ve bûḥ-un ismü'ş-şems" 'ibâretiyle ġayr-i münṣarif olaraḳ resm eylemişdür ki 'alem ve müenneṣdür. *Şâriḥ der ki ba'żılar bunı yây-ı taḥtâniyye ile olan yūḥ يوح dan muṣaḥḥafdur *[muṣaḥḥaf مصحف Ar. ḥarflerinin noḳṭaları tebdîl olunmaġla ma'nâsı külliyen mübeddel olunmuş olan. Terc. 2-347.]* dediler, bu daḫı maḫṣûṣ-ı ism-i şemsdür. OK. 1-459, **būḥ** بوح Ar. (bāhet* باحة Ar. * بوح *) evün ortası, sâḥa-i dâr ma'nâsına. VK 1-195, **būḥ** بوح Ar. *bânın żammıyla,* ẕeker *[ẕeker ذكر Ar. erkek ḥayvânın âlet-i tenâsülü, kīr; ve erkek olan ḥayvân. Terc. 1-420.]*, âlet-i racul ma'nâsına; ve ba'żılar nefs ma'nâsınadur; ve ba'żılar vaṭy' *[vaṭy' وطئ Ar. ayaḳ altına alup çignemek, sipirden; ve cimâ' etmek. Terc. 2-452.]* ma'nâsınadur dediler; ve bûḥ, güneşin isimlerindendür; ve ba'żılar yūḥ يوح dediler noḳṭateyn-i taḥtâniyyeteynle. VK. 1-195.

bula بولا T. abla, ḫizmetciye göre evin ḫanımı. YTS. 39.

buŋ بڭ T. żarûret, felâket, ṣıḳıntı, ġam, ḳasâvet, şiddetli iḥtiyâç. YTS. 40.

buṭl* بطل Ar. *بطل* ve buṭlān بطلان Ar. ve buṭūl بطول Ar. *bâların żammıyla,* bir nesne 'abeṣe *['abeṣ عبث Ar. boş, bî-mûcib, bî-fâ'ide olan 'amel, bî-hûde. Terc. 2-54.]* gidüp laġv *[laġv لغو Ar. ibṭâl etmek, resm ve 'âdetini bütün bütün ḳaldırmak; ve bi-ma'nâ ve bî-hûde olan kelâm, nāfer-cām guften. Terc. 2-210.]* ve heder *[heder هدر Ar. âdemin ḳanı intiḳâm ve ḳısâṣsız dökülmek; ve dökülen ḳanın ḳısâṣ ve intiḳâmını almayup ibṭâl etmek. Terc. 2-458.]* olmak ma'nâsınadur. OK. 3-142-1,2,3, **buṭl** بطل Ar. (bāṭıl* باطل Ar. *بطل* ṭânın kesriyle, "ḥaḳḳ"ın muḳâbilidür. VK. 2-252-1; ebāṭıl اباطل Ar. hemzenin fetḥi ve ṭânın kesri ve meddiyle,

"bâṭıl"ın cemʿidür, ʿalâ ḫilâfü'l-ḳıyâs gûyâ ki ebṭeli cemʿ etmişlerdür. VK. 2-252-1,2.) *bânın żammı ve ṭânın sükûnuyla,* bâṭıl olmaḳ. VK. 2-252-3, buṭūl بطول Ar. *żammeteynyle;* ve buṭlān بطلان Ar. *bânın żammı ve ṭânın sükûnuyla,* kezâlik bâṭıl olmak; ve buṭl, heder [heder هَدَر Ar. âdemin ḳanı intiḳâm ve ḳışâṣsız dökülmek; ve dökülen ḳanın ḳışâṣ ve intiḳâmını almayup ibṭâl etmek. Terc. 2-458.] maʿnâsınadur derler. VK. 2-252-4,5, *buṭl* بطل Ar. ve buṭūl بطول Ar. *bi-żammeteyn fîhimâ;* ve buṭlān بطلان Ar. *bi-żammü'l-bâ'i fi'ṣ-ṣelâṣe,* bâṭıl olmak. AK. 73, buṭlān بُطلان Ar. boş ve ʿabeṣ *[ʿabeṣ عَبَث Ar. boş, bî-mûcib, bî-fâ'ide olan ʿamel, bî-hûde. Terc. 2-54.]* olmak, bi-hûde, bâṭıl olmaḳ. Terc. 1-154.

buved بُوَد Far. şeved maʿnâsına "olur" demekdir. *bk. būden.* Terc. 1-109.

bügeŋiklik بوكَنكلك T. alaya almaḳ, masḫaralıḳ etmek, taḳlît yapmaḳ, ḫoraṭa etmek, mizâḥ, lâṭîfe, hezl.

bürden بردن Far. (bây-ı mażmûme) *mürden [mürden مُردَن Far. ölmek, vefât. Terc. 2-172.] vezninde,* ḳapmak, rubûden *[rubūden رُبُودَن Far. ḳapmaḳ. Emr-i ḥâżırı rübāy رُبای RF. 76, rübā رُبا Far. ḳapmaḳ ve "rubûden"den fiʿl-i emr daḫı gelir. LBK. 208.]* maʿnâsına; ve bulmak, yaften maʿnâsına gelür. BK-2. 114, **bürden** بُردَن Far. iletmek, izd-i māl; ve oyunda ġâlib olmak; ve cengde galebe etmek. Terc. 1-82, **bürden** بُردَن Far. götürmek. RF. 51.

bürîde بُريدَه Far. kesilmiş, maḳṭūʿ olan. Terc. 1-89.

bürîden بُريدَن Far. kesmek, ḳaṭʿ etmek. Terc. 1-89, bürîden بريدن Far. kesmek, ḳaṭʿ etmek. Zen. 194.

büt بُت Far. maʿrûfdur ki müşrikîn ṭâ'ifesi elleriyle düzüp maʿbûd ittiḫâẕ etdikleri ṣûretdür, ʿArabîde ṣanem *[ṣanem صَنَم Allâh Taʿâlânın gayri olarak ʿibâdet olunan nesne ve maḥbûbe, maʿşûḳa. Ha. 2-12.]* denür ve Naṣârâ *[Naṣārā نَصارا، نَصَارَى Ar. Naṣrânîler, ʿÎsevî ṭâ'ifesi. Ha. 2-392.]* beynlerinde ḫâç taʿbîr etdikleri daḫı büt ḳısmındandur ve maḫbûbdan kineye olur. BK. 2-102, **büt** بُت Far/ Allâh taʿâlâdan maʿâdâ her ʿibâdet olunan şey, ṣanem, veṣn; ve güzel âdem yâhud ḳarı. *krş. put* Terc. 1-69.

caʿl*, cuʿl جعل Ar. **جعل** *cîmin fetḥi ve żammıyla,* ve caʿāle-t, ciʿāle-t جعالة Ar. *cîmin fetḥi ve kesriyle,* iş işlemek maʿnâsınadur. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre caʿl kelimesi aṣl maʿnâda ʿumûm efʿâle mevżûʿdur fiʿl, ṣunʿ *[ṣunʿ صُنع Ar. fiʿl ve ḫalḳ. AK. 346, ṣunʿ صُنع Ar. iş, fiʿl, kâr, ʿamel; ve yapmaḳ, işlemek; düzmek, tertîb etmek. Terc. 2-19.]* ve sâ'iri gibi; maʿnâ-yı âtiyyeden ḳangı maʿnâda istiʿmâl olunsa lâ maḥâlehû fiʿl لا محالة فعل yaʿnî işlemek maʿnâsını mutażammındur; ve Ḳur'ân-ı Mübîn'de on üç vech üzere müstaʿmeldür: *1. tafḳ [ṭafḳ طفق Ar. bi'l-fetḥ, şürûʿ etmek. AK. 367.]* ve aḫẕ *[aḫẕ اخذ Ar. bi'l-fetḥ, ṭutmaḳ ve almaḳ; ve ʿaṭâ ve baḫşiş etmek, tenâvül gibi; ve şürûʿ etmek. AK. 13.]* ve inşâ' *[inşā' انشاء Ar. ibtidâ etmek; ve yaratmaḳ ve düretmek; ve şiʿr söylemek. AK. 53.]* ve iḳbâl *[iḳbāl اقبال Ar. teveccüh etmek; ve seferden gelmek; ve önce yürütmek ve kefîl olmaḳ. AK. 41.]* maʿnâsınadur ki bir işi işlemege yönelüp başlamaḳ ve işler olmaḳ demekdür. 2. ḫalḳ *[ḫalḳ خلق Ar. bi'l-fetḥ, yaratmaḳ ve düretmek; ve taḳdîr etmek. AK. 205.]* maʿnâsınadur. 3. ḳavl *[ḳavl قول Ar. söz söylemek, cemʿi aḳvāl اقوال gelür. AK. 499.]* ve irsâl *[irsāl ارسال Ar. göndermek ; ve ṣalı verip uzatmaḳ. AK. 19.]* maʿnâsınadur. 4. tehi'e *[tehî'e-t تهيئة Ar. ḥażırlanmaḳ ve düzmek. AK. 124.]* ve tesviye *[tesviye-t تسوية Ar.*

berâberlik. AK. 100.] ma'nâsınadur. 5. taḳdîr *[taḳdīr* تقدير *Ar. oranlamaḳ. AK. 110.]* ma'nâsınadur. 6. tebdîl *[tebdīl* تبديل *Ar. taġyîr etmek. AK. 85.]* ma'nâsınadur. 7. idḫâlü'ş-şey' fi'ş-şey' ma'nâsınadur. 8. bir nesneyi ḳalbe ilhâm ve ilḳâ eylemek ma'nâsınadur. 9. i'tiḳâd ma'nâsınadur. 10. tesmiye *[tesmiye-t* تسمية *Ar. ad ḳomaḳ; ve bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm demek. AK. 99.]* ma'nâsınadur. 11. bir şey'i şey'-i āḫardan *[āḫar* آخر *Ar. bi'l-med ve fetḥi'l-ḫâ', iki nesnenin birisi ki biri birine nisbet-i âḫaryân olur; mü'enneṣi uḫrā* اخرى *ve cem'i uḫar* اخر *gelür. AK. 13.]* îcâd ve tekvîn eylemek ma'nâsınadur. 12. bir nesneyi bir ṣıfat ve ḥâletden âḫar ṣıfat ve ḥâlete döndürmek ma'nâsınadur ki taṣyîr *[taṣyīr* تصيير *Ar. bir nesneyi bir ṣûrete vardırup o ḥâlde oldurmaḳ ma'nâsınadur; ve faḳîri aġnâ ile ġanî ḳılmaḳ gibi. OK. 1-943-4, taṣyīr* تصيير *Ar. 'alâ vezni't-tekrîm, ḳılmaḳ. VK. 1-404-4, taṣyīr* تصيير *Ar. ḳılmaḳ ve eylemek. AK. 103.]* murâdifidür; bundan lisânımızda ḳılmaḳ ile ta'bîr olunur. 13. bir nesne üzere ḥükm eylemek ma'nâsınadur, gerek ḥaḳ ve gerek bâṭıl olsun. Pes ma'nâ-yı meẕkûrede 'umûm ve ḫuṣûṣ yâḫud ıṭlâḳ ve taḳyîd 'alâḳalarıyla isti'mâl olunur, aṣl ḳılmaḳ ma'nâṣına olup ve ef'âl-i merkûmenin her birinde melḥûẓ ve muṣavverdür, intihâ; ve ca'l, va'ż eylemek ma'nâsınadur; ve ḳılmaḳ ma'nâsınadur; ve 'i'tiḳâd eylemek ma'nâsınadur; ve bir kimse ile bir ḫuṣûṣı bir vech üzere şarṭlaşmaḳ ma'nâsınadur; ve bir işe yönelüp başlamaḳ ma'nâsınadur; ve tesmiye ma'nâsınadur; ve tebyîn *[tebyīn* تبيين *Ar. âşikâre eylemek. AK. 87.]* ma'nâsınadur; ve nisbet *[nisbe-t, nüsbe-t* نسبة *Ar. bi'l-kesr ve'ż-żam, ta'alluḳ ve ittiṣâl; cem'i niseb* نسب *gelür. AK. 636.]* eylemek ma'nâsınadur; ve yaratmaḳ ma'nâsına olur; ve teşrîf ma'nâsınadur; ve tebdîl ma'nâsınadur; ve ḥükm-i şer'î *[şer'* شرع *Ar. 'örf-i şerî'atde emr ve nehy gibi aḥkâmı müştemil sülûk eyleyecek âyîn ve 'âdet va'ż eylemek ma'nâsınadur ki hemim va'ż-ı Ḫudâ-yı mute'âldür; ve ḫâne ve menzil ötesi yol üzere olmaḳ ma'nâsınadur... OK. 2-608, şer'* شرع *Ar. bi'l-fetḥ, ẓâhir etmek; ve ṭalmaḳ ve girmek. AK. 316.]* ma'nâsınadur; ve tahakküm-i bedâ'î *[bid'* بدع *Ar. ve'l-bidā'e-t* بداعة *Ar. bi'l-kesri fîhimâ, yeni iş ve ṣonradan iḥdaṣ olunmuş. AK. 65.]* ma'nâsınadur, muḫâlif şeri'at olaraḳ ḥükm-i 'indîden 'ibâretdür, ḥükm-i şer'î muḳâbilidür; ve gâh olur ki lâzım olaraḳ isti'mâl olunur, ḳaçan ef'âl-i muḳârebeye dâḫil olsa ya'nî fi'l-i muḳârebe ma'nâsını mutażammın olsa; ve ca'l, ḫurmâ ağacının erkegine denür. OK. 3-163-1, **ca'l*** جعل Ar. *جعل* *cîmin fetḥi ve 'aynın sükûnuyla,* ḳılmaḳ. VK. 2- 263-1, **ca'l** جعل Ar. *bi'l-fetḥ,* dört ma'nâya gelür: Evvelâ yaratmaḳ, ḫalḳ gibi; ve ṡânîyen ṣayr ma'nâsına; ve ṡâliṡen, tesmiye ma'nâsına; ve râbi'an aḫẕ etmek ve şürû' etmek ma'nâsına. AK. 144..

cām جام Far. (cîm-i 'Arabî-i meftûḥa) Tete şehrinin ḥâkimine 'alem-i ḫâṣdur; ve Ḫorasân'da bir vilâyet adıdur; ve ḳadeḥ ve piyâle ma'nâsına gelür; ve âyîneye daḫı denir; ve ḫâṣṣeten âyîne-i câm ta'bîr olunan şîşeye denür, pencerelere ḳorlar ve gâhice elvân renkler ile mütelevvin ederler. BK-2. 198, **cām** جَام Far. Tete şehrinin ḥâkimine 'alem-i ḫâṣdur; ve Ḫorasân'da bir vilâyet ; ve ḳadeḥ; ve âyîne; ve âyîne-i câm ta'bîr olunan şişeye denür, pencerelere ḳorlar. LBK. 125, **cām** جَام Far. ḳadeḥ, göz, piyâle; ve pencere câmı; ve billûr; ve vilâyet-i Herât'da şehre mânend bir ḳaṣaba adıdır, Ḥażret-i Mevlânâ-i Câmî ol ḳaṣabadandur, müşârün 'ileyhin ismi 'Abdu'r-raḥmân olup ḳaṣaba-i meẕkûre nisbeten Câmî derler. Terc. 1-182.

cebr* جبر Ar. *جبر* *şabr vezninde,* ḫilâf-ı kesr ma'nâsınadur ya'nî ḳırıġı bütünlemek ma'nâsınadur, ḳırıḳ kemigi şarup bütünlemek; ve ḳırıḳ ḳabı kınâd *[kınet كنت T 'Arabîsi lâmın kesri zâ-ı mu'cemenin fetḥi ve meddi, âḫirinde ḳâfla lizâḳ لزاق dur; Fârisîsi ḳâfın kesri ve nûnun fetḥ ve meddi, âḫirinde dâl-ı mühmele ile kinâd كناد dur, ekṣer ḳırıḳ fincâna ederler. LL 703, kınet كنت T 'Arabîsi, lizâḳ لزاق Fârisîsi kinâd كناد dur, ekṣer ḳırıḳ fincâna ederler. Terc. 2-225, kınet كنت T كناد kınād... Zen. 763.: kenat كنات (؟) Ar. isim - iki demir parçasını birbirine rabt eden vé uçları dövülüp sıkıştırılan yumuşaḳ demir çivi. Ḥalḳ lisânında -kenet- teleffuz edilir; kenetlemek-müte'addî-kenet ile rabt etmek, kenetlemek-mechûl-kenet ile rabt edilmek; kenet yapılmış gibi sımsıkı kapanmak, dişler kenetlenmek. kenetli-kıyasi-kenet olmuş; sıkı sıkıya kapanmış. TL. 4-121.]* eylemek gibi. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre, cebr maddesi ḳahr قهر dan bir gûne şîve ile bir nesneyi ışlâḥ eylemek ma'nâsına mevżû'dur, gâhice ışlâḥ-ı mücerredde isti'mâl olunur, ve gâhî mücerredde isti'mâl olunur, ve sâ'ir ma'nâ bundan münşa'ibdür, intihâ; ve cebr, pâdişâha ıṭlâḳ olunur, nâsı kendi murâdı üzere ḳahr yaḫud ışlâḥ eyledigi içün; ve bu racul-ı 'adl ḳabîlindendür, ve ḳula ıṭlâḳ olunur, 'abd mânâsına. Pes eżdâddan olur, lâkin cebr, burada mef'ûl mânâsına olmaġıla żıddıyyeti ġayr-i müsellemdür; ve cebr, seci' ve bahâdır âdeme ıṭlâḳ olunur; ve cebr ḳader muḳâbiline denür, cebriyye, ḳaderiyye muḳâbilidür; ve ġulâma daḫı cebr ıṭlâḳ olunur; ve 'ûd ya'ni ḳırıḳ çıḳıḳ şaracaḳ aġaç pâresine de denür; ve cebr, esmâ'-i ricâldendür, Mücâhid Bin Cebr muḥaddiṣîndendür. OK. 1-788.

cefr جفر Ar. *جفر* *ḥafr vezninde, [ḥafr حفر Ar. ḳazmak, çukur etmek. Ha. 1-247]* şol ḳuzuya denür ki büyüyüp işkembelenmegle memeden kesilüp otlamaġa i'tiyâd eyleye, 'alâ ḳavl dört aylıġa bâliġ olan ḳuzuya denür cem'i ecfâr, ve cifâr gelür, cîmin kesriyle ve cefere gelür, feteḥâtla. *Şariḥ der ki mü'ellif من اولاد الشاء ve Cevherî من اولاد المعز 'ibâretiyle îrâd eylemişdür. Zîrâ ehl-i lügât iḫtilâf eylediler, ekṣeri Cevherî ḳavline muvâfıḳdur, intihâ; ve cefr, maşdar olur ḳuzu ẕikr olunan kerteye varmak ma'nâsına; ve cefr gevdesinin etleri ḳabarıp ṭa'âm ekl eder olan şabîye ıtlâk olunur, ikisinin de mü'enneṣlerinde cefre denür; ve cefr, içerisi ṭaş ile örülmemüş 'alâ ḳavl bir miḳdârı örülmüş olan ḳuyuya ıtlak olunur; ve cefr, Medîne nevâḥîsinden ضريه nâḥiyesinde bir mevżi' adıdır, orada Sa'îd Bin Süleymân'ın çiftliġi olmakla ekṣeri oraya ḫurûcdan cefrî ile muḳalleb olmuşdur; ve cefr, Mekke'de Benî Temîm Bin Merre بنی تميم بن مرّه cemâ'atine maḫşûş bir ḳarye adıdur; ve Benû نصر yurdunda bir şuyun ismidür; ve غطفان bilâdında bir şu irkilecek *[irkil- 1. birikmek, toplanmak, yığılmak. 2. çekinmek, tereddüt etmek, duraklamak. YTS. 117.]* maḥal adıdur. OK. 1-800, **cefr*** جَفْر Ar. *cîmin fetḥi ve fânın sükûnuyla,* şol keçi yavrusuna derler ki dördüncü aya dâḫil olup yanları ḳabarmaġa başlaya ve otlamaġa mu'tâd olup anasından kesile; cefre جَفْرَه mü'ennesi ve cefr, şol ḳuyuya derler ki vâsi' olup içi yapılmamış ola. VK. 1-346, **cefr*** جَفْر Ar. *bi'l-fetḥ,* dört aylık keçi oglagı cem'i cifâr gelür, mü'enneṣinde cefre derler; ve daḫı vâsi' örülmedik kuyuya cefr denür. AK. 145.

celāle-t* جلالة Ar. *جل* ve celāl جلال Ar. *cîmlerin fetḥiyle,* bir âdem yaşlu ve mu'ammer *[mu'ammer مُعَمَّر Ar. ṭûl-i 'ömr şâḥibi olan, çoḳ yaşar olan, sāl-ḫord. Terc. 2-368.]* olmaḳ

ma'nâsınadur. *Mü'ellifin واحتنك kavli tefsîr erkânından degildür tetmîm kabîlindendür; ve celâl, ulu ve büzürg olmak ma'nâsınadur. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre celâle-t, 'azm, kadr ma'nâsına olup ve celâl ki hâsızdur 'azm kadr ve şânda ġâyet *[ġāyet غاية Ar. son, uç, nihâyet, encâm. Terc. 2-97.]* ve tenâhî *[tenāhī تناهي Ar. nihâyet bulmak. LC. 338.]* ma'nâsınadur ki anınla hemân zât ecelle ve 'alâ mevsûf olunur; ve Hak celle ce 'alâyı anınla tavsîf yâ zât-ı vahdâniyyetine istidlâl olunacak eşyâ'-ı 'azîme halk eyledigi içündür yâhud ihâtadan 'âlî ve celîl olduğuna yâhud havâss *[havāss حواس Ar. hiss edici kuvvetler, "hāsse حاسة" nin cem'idür; havâss-ı hamse = görmek, işitmek, koku almak, tatmak, tokunup tuymak kuvvetleri. LC. 436.]* ile idrâk olunmakdan celîl olduğuna mebnîdür, intihâ; ve celâl, ecl *[ecl أجل Ar. sebep, 'illet, ceht. Terc. 1-11, ecl أجل Ar. ötürü. İstimâli iki sûretledir: 1. "ل" idhâliyle li-ecli'z-ziyâreti لاجل الزيارة = ziyâret için, ziyâret kasdından ötürü. 2. "den" ilhâkıyla: bu ecilden بو اجلدن = bundan ötürü. LC. 28.]* ma'nâsına gelür ki edât-ı ta'lîldür, kemâ seyüzekrü. OK. 3-165, **celāl** جلال Ar. (cell* جل Ar. *جلل* cîmin fethi ve lâmın teşdîdiyle, gemi yelkeni, bâdbân-ı keştî, ma'nâsına. VK. 2-264.-1) *cîmin fethiyle,* 'azamet ma'nâsınadur; ve celâl, ecl ma'nâsına da gelür. VK. 2-265-13, **celāle-t** جلالة Ar. ve celāl جلال Ar. *bi'l-feth fîhimâ,* ululuk, 'azamet gibi. AK. 147, **celāle-t** جَلَالَتْ Ar. ululuk, 'azamet, büzürgî. Terc. 1-325.

celv* جلو Ar. *جلو* *vâvî* *cîmin fethi ve lâmın sükûnuyla,* ve celā' جلاء Ar. *salâ' vezninde,* bir kimse vatanından ve hânmânından *[hānmān خانمان Far. menzile benzeyici, eve müşâbih olan, mislü'l-beyt. Terc. 1-264.]* âvâre olmak ma'nâsınadur; ve bu ma'nâda müta'addî olur. *Mü'ellifin Basâ'ir'de beyânına göre celv maddesi keşf *[keşf كشف Ar. gizlü olanı açmak ve mechûl olan nesneyi meydâna koymak, āşikār kerden; ve ber-vech-i tahmîn bir nesnenin inşâsına lâzım olan meşârifi hisâb etmek; ve evliyâdan olan zevât, bi-izni'llâhi Ta'âlâ haber verdigi husûs. Terc. 2-189.]*, zâhir *[zāhir ظاهر Ar. 'ayân olan, meydânda olan, āşikār, göze görünür olan ve 'âlem-i cismâni ve nesnenin tış tarafı. Terc. 2-46.]* ma'nâsına mevzû'dur, ma'ânî-i sâ'ire andan müteferri'dür; ve celâ, bal sağmak içün kovana tütsü vermek ma'nâsınadur. OK. 3-785, (celī* جلي Ar. *جلا* cîmin fethi ve yânın teşdîdiyle, âşikâre olan nesne ki hafînin mukâbilidür. VK. 2-612), celā' جلاء Ar. *bi'l-feth ve'l-med,* şehirden ve meskeninden hurûc etmek; ve ġayri ihrâc etmek, müte'addî ve lâzım olur; ve dahı haber vâzıh ve ruşen olmak. AK. 145, celā' جلاء Ar. bir kimse vatanından âvâre olmak. Terc. 1-324.

cerr* جر Ar. *جر* *cîmin fethi ve rânın teşdîdiyle,* bir nesneyi öteden berüye çekmek ma'nâsınadur; ve cerr, Hicâz'da اشجع kabîlesi diyârına karîb bir mevzi' adıdur; ve cerr, cerre جرة lafzından cem' cinsi olur ki büyük destîlere denür; ve cerr, tağın dibine denür, aslü'l-cebel ma'nâsına yâhud savâb olan "el-cürâsılü'l-cebel الجراصل الجبل " olmakdur ya'nî kütüb-i lügatde; ve "el-cürâsılü'l-cebel" 'ibâretiyle mersûm olmağıla İmâm Ferrâ' cürâsıl الجراصل kelimesini ki 'ulâbit *['ulābit علابط Ar. 'aynın żammıyla, iri ve kaba ve żahâmetlü [[żahāmet ضخامة Ar. kalınlık, kabalık, irilik, şişmanlık, sitebr şuden. Terc. 2-26.]] şey'e denür; şol koyun ve keçi sürüsüne denür ki ekalli elli 'aded olup ekserî mahdûd olmaya 'ulabita علابطه dahı denür, hâ ile; ve koyu süde denür; ve mutlakâ ġalîz olan şey'e denür; ve bir âdemin siklet-i sahs u nefsine ıtlâk olunur ki kâbûs gibi çöküp*

dem-beste eder. OK. 2-495.] vezninde cebel ma'nâsınadur, iltibâs-ı resmîye binâ'en el-cerr, aṣlü'l-cebel olmaḳ üzere fehm eylemekle muṣaḥḥafen *[muṣaḥḥaf* مصحّف *Ar. ḥarflerinin noḳṭaları tebdîl olunmaġla ma'nâsı külliyen mübeddel olunmuş olan. Terc. 2-347.]* s̱ebt ve rivâyet eylemişdir; ve cerr, çuḳur ve engebe yere denür; ve şırtlan inine denür, ḥacerü'l-żab' *[żab'* ضبع *Ar. sırtlan denilen ḥayvân, keftār. Terc. 2-25.]* ma'nâsına; ve tilki inine denür; ve zenbîle denür ki ẓarf-ı ma'rûfdur; ve deve sinirinin ṣuyuntusundan maṣnû' hemyân *[hemyān* همیان *Far. kîse, çanṭa. Terc. 2-259.]* ṭarzında bir gûne ẓarfa denür ki sefer-ber olan ḫâtûnlar ana pişmiş et ḳoyup pâlânın gerüsine ta'lîḳ ederler, gitdigi yerde berü öte ṣalınup ḥareket eder; ve şol ipe denür ki çiftciler anınla boyunduruḳ maḳûlesi âlât ve edevâtı ṣarup bend ederler; ve cerr, maṣdar olur, ṭavarı âhestece sürmek ma'nâsına; ve deve otlayaraḳ gitmek 'alâ ḳavl râkibi irhây-ı mehâr *[irhā'* ارخاء *Ar. gevşetmek, küsānīden; ve ṣalı verüp uzatmak. Terc. 1-30, mehār* مهار *Far. devenin yuları, zimām. Terc. 2-190.]* etmekle otararaḳ gitmek ma'nâsınadur; ve deve köçegi *[köçek* كوچك *T. deve yavrusu. YTS. 147.]* anasını emmemesün içün lisânını şaḳḳ eylemek ma'nâsınadur; ve gebe nâḳa ḳarnında veledini s̱enesi tamâmından ṣonra bir yâ iki ay yâ ḳırḳ gün daḫı vaż' eylemeyüp çeküp götürmek ma'nâsınadur; ve gebe ḳısraḳ on bir aydan ziyâde geçürüp vaż' eylememekle çeküp götürmek ma'nâsınadur. *Şâriḥ der ki at ḳısmının müddet-i ḥamli on bir ay miḳdârıdur andan geçerse cerr denür; ve bu ṣûretde ḳulun be-ġâyet ḳuvvetlü olur; ve cerr, keẕâlik nisvân ḳısmının müddet-i ḥamlden ṭoḳuz ayı geçmek ma'nâsınadur; ve cinâyet eylemek ma'nâsına müsta'meldür ki cerr, fitne ve günâhdan 'ibâretdür. OK. 1-793-1, **cerr*** جرّ Ar. *جرّ* *cîmin fetḥi ve rânın teşdîdiyle,* çekmek. VK. 1-344-1, **cerr** جر Ar. *bi'l-fetḥ ve't-teşdîd* çekmek, cezb gibi. AK. 138, **cerr** جرّ Ar. çekmek, keşîde, kendüye ṭoġru taḥrîk etmek; ve bir kelimeyi meksûr eylemek; ve kesrenin 'alâmeti ki esre daḫı denür, zîr; ve cinâyet etmek, kendüni teẕlîl edecek iş işlemek; ve gebe hayvân vaḳtinde ṭoġurmayup veledini ḳarnında vaktinden ziyâde ṭaşımak. Terc. 1-317.

cevf* جوف Ar. *جوف* *ḥavf vezninde,* dere orṭası gibi eṭrâfına nisbet düz ve oṭuraḳlu çuḳur yere denür; ve insânın ḳarnına ıṭlâḳ olunur ki murâd içerisidür; ve 'Ummân nâḥiyesinde bir mevżi' adıdur; ve 'Ad ḳavminin arżında bir vâdî ismidür ki anı Ḥımâr-nâm kimse ḥimâyet eder idi, nite ki "ḥamr" mâddesine ẕikr olundu; ve Endülüs ülkesinde bir sancaḳ adıdur; ve nâḥiye-i Ekşûniye'de bir mevżi' adıdur ki * انّا ارسلنا نوحا الى قومه * âyet-i Kerîmesinin tefsîrinde meẕkûr olan mevżi'dür; ve Yemâme'de ve Sa'd diyârında bir mevżi'dür. OK. 2-737, **cevf*** جوف Ar. *جوف* *cîmin fetḥi ve vâvın sükûnuyla,* alçaḳ yer arż-ı muṭma'inne ma'nâsına; ve cevf, insânın ḳarnına daḫı derler; ve 'Arabların اخفى من جوف حمار dedikleri vechi budur ki Ḥımâr, 'Ad vilâyetinde bir derenin ismidür ki anda mâ ve şecer olmaġın anı Ḥımâr adlu bir kimesne ḳorımış idi mezbûrun bir niçe oġlı var idi anları ṣâ'iḳa urup helâk etdikde küfr-i 'aẓîmle kâfir olup müslimînden her kimi gördiyse ḳatl etdikde cevf-i Ḥımâr'ın esfelinden bir âteş peydâ olup mezbûrı ve ẕikr olunan aġaçları yaḳup ve ṣu ṣoġaldıḳda [ṣoġalmaḳ صوغالمق T. 1. ṣuyu çekilmek, ḳaynaġı yitmek ya da ḳurumak, feri gitmek, wolmaḳ, sönmek. YTS. 189.] ṭâ'ife-i 'Arab mes̱el ḍarb edüp ... dediler. VK-2. 91-1, **cevf** جوف Ar. *bi'l-fetḥ,* her nesnenin içi; ve

iki nesnenin aralığı; cem'i ecvāf اجواف gelür. AK. 153, **cevf** جَوْف Ar. bir nesnenin ortasında olan boş yer, haşū. Terc. 1-335.

cevgān جَوْگان Far. başı egri bir degnek ki ṭop oyununda isti'mâl olunur "gūy-ı çevgān" *[gūy گوی Far. söz, kelâm, laḳırdı; ve ṭop, dâne, yuvarlaḳ; ve söyleyici, mütekellim olan; ve guften lafẓından ṣîġa-i emr ve vaṣf-ı terkîbî olur "söyle" ma'nâsına. Terc. 2-142.]* derler. *krş. çevgān* Terc. 1-228.

cīfe-t جيفة Ar. (cevf* جوف Ar. *جوف*) *cîmin kesriyle,* ḳoḳmuş meyyit cüssesine denür ki lâşe ta'bîr olunur; cem'i ciyef جيف gelür, 'ineb vezninde, ve ecyāf اجياف gelür. OK-2. 737-22, **cīfe-t** جيفة Ar. *cîmin kesri ve meddiyle,* meyyit bedenidür ki râyiḥa baġlamış ola. VK-2. 91-16, **ciyef** جيف Ar. *cîmin kesri ve yânın fetḥiyle,* cem'i, cîfeler ma'nâsına. VK-2. 91-17, **ecyāf** اجياف Ar. *hemzenin fetḥiyle,* "ciyef جيف "in cem'idür ki cem'-i cem' olur, 'ibâret-i Cevherî'den fehm olunan budur; egerçi ṣâḥib-i Ṣuraḥ ecyāf, ciyef gibi cem'dür demişdür. VK-2. 91-18, **cīfe-t** جيفة Ar. ölmüş nesnenin gövdesi ki ḳoḳmuş ola. AK. 154, **cīfe** جيفه Ar. ss. lâşe, leş. KT. 490.

cilā' جلاء Ar. (celv* جلو Ar. *جلو* *vâvî* den) *cîmin kesriyle,* ḳılıç ve âyîne maḳûlesinin pasını açup muṣayḳal *[muṣayḳal مُصَيْقَل Ar. mıṣḳale [[mıṣḳale مصقلة cilâ verecek âlet. oHa. 2-335.]] ile cilâ olunmuş olan. Terc. 351.]* eylemek ma'nâsınadur; bir âdemin ġam ve ḳasâvetini *[ḳasāvet قساوة Ar. taş gibi pek ve saḫt olmaḳ, saḫt şuden; ve ḳalb, merḥamet ve inṣâf ve nedâmetden ḫâlî olmak; ve keder, ġuṣṣa, ġam, endûh, endîşe. Terc. 2-158.]* izâle ḳılmak ma'nâsına müsta'meldür; ve bir nesneyi keşf ve 'ayân ḳılmak ma'nâsınadur; ve egininden *[egin اكين T sırt, arḳa. YTS. 78.]* libâsını çıḳarup bıraḳmak ma'nâsınadur; ve 'âlî olmak ma'nâsınadur; ve cilve, celve, cülve جلوه *cimin ḥarekâtı ṣülâṣiyle,* ve cilâ' جلاء *kitâb vezninde* gelini telli pullu zînetle âreste edüp damâda arż eylemek ma'nâsınadur; ve zifâf *[zifāf زفاف Ar. gelini düzüp gerdek içün güvegi ḫânesine getürmek, gîrdek. "leyle-i zifâf" gerdek gecesi. Terc. 1-456.]* hengâmında geline yüz görümlügü vermek. OK. 3-785, **cilā'** جلاء Ar. *cîmin kesri ve elifin meddiyle,* bir nesneyi âşikâre ḳılmak; ve cilā', gözü ruşen ḳılmaġa daḫı derler, ve ḳasâvet gidermege daḫı derler; ve ḳılıç açmaġa daḫı derler; ve cilā', geline cilve ḳılurken naẓar etmege daḫı derler. VK. 2-613, **cilā'** جلاء Ar. *bi'l-kesr, ve'l-med,* ruşen etmek ve ṣayḳal *[ṣayḳal صَيْقَل Ar. cilâ, perdaḫt; mıṣḳale ki cilâ vermek içün ḳullanılan âletdir. Terc. 2-23]* urmak ve başın ḳılı dökülmek. AK. 145, **cilā'** جِلاء Ar. bir nesnenin kirini pasını açup muṣayḳal ve parlaḳ ḳılmak, perdaḫ kerden; ve nesne muṣayḳal ve parlaḳ olmak; ve bir kimesneyi sürgüne gönderüp vaṭanından âvâre ḳılmak. Terc. 1-324.

cu جو Far. (cîm-i mażmûme) üç ma'nâsı var: Biri, boyunduruḳdur ki öküz boynuna geçirirler. Sânî, merâtib-i ẕeheb-i ḫâlişden ṭoḳsan altıncı mertebedür ki 'Arabîde 'ayâr denür. Ṡâliṡ, ırmaḳ ve nehir ma'nasınadur. BK-2. 210, **cu** جُو Far. boyunduruḳ; ve merâtib-i ẕeheb-i ḫâlişden ṭoḳsan altıncı mertebedür ki 'Arabîde 'ayâr denür; ve ırmaḳ ve nehir. LBK. 134, **cūy** جوى Far. ırmaḳ [cūy-ı cārî جوى جارى cūy-ı revān جوى روان]. (leb-i cū-y لَب جُوى) = ırmaḳ kenârı. § cūnîde, arayıcı, arayan. Bu

ma‘nâda vaṣf-ı terkîbî olarak ḳullanılır: [‘arbede-cū عربده جو ceng-cū جنگجو behāne-cū بهانه جو]. "Var yörü istersen ey eşk-revân cûlarla sen." Nedîm. KO. 3-228, jau, jav جو Far. (S. yava) barley *[barley (bar'li), sub. arpa, şa‘îr [[şa‘īr شعیر Ar. arpa denilen dâne. Terc. 1-511.]], cev.]*, a grain of barley; the alloy of four grains of silver in nineth-six of gold; [jawi barahna, barley without husk, oat; —jawi postkanda, peeled barley; jawi sīm, a grain of silver;] — **ju** (see جوی), a river; a yoke; [az jū'i zar ātish kashīdan, to pour wine out of a golden flaks;] — **jo,** (in comp.) wishing *[wish (wîş), v. a. 1. bir ḫuṣûṣun vuḳu‘unu ârzûlamaḳ. 2. birisi ḥaḳḳında olan ârzûsunu ‘alenen ve resmen beyân etmek. KLM. 819.]*, desiring *[desire (dîzayr'), v. a. istemek, ârzû etmek, ḫvâhiş etmek. 2. emel etmek, ârzû etmek. 3. cânı istemek, raġbet etmek, meyl etmek, iştiyaḳ etmek. 4. ricâ etmek, niyâz etmek. 5. söylemek, emr etmek, fermân etmek. KLM. 230.]*. Ste. 375, **cū** جو Far. sub. 1. stream *[stream (strim), sub. 1. şu, dere, çay, ırmak, nehr. 2. aḳındı, seyl. 3. şu gibi aḳan nesnenin hey'eti. 4. tevâlî, tetâlî, teselsül, 5. silsile. 6. vefret, kesret, feyżân, seyelân. KLM. 719.]*, a brook, a rill. 2. a seeking *[seek (sik), (sought; sought), 1. aramak, baḳup aramak. 2. aramak, ârzûlamak. KLM. 670.]*. جست و جو a searching after a thing. KML. 684.

cūlāh جولاه Far. (cîm-i ‘Arabî-i mażmûme) *rûbâh vezninde*, bez ve ḳumâş nesc eden kimesnedür ki cûlha جولهه ta‘bîr olunur; ve örümcek ve ‘ankebût ma‘nâsına gelür. BK-2. 210, cūlāh جُولاهْ Far. cûlḥa; ve örümcek. LBK. 135, cūlāh جُولاهْ Far. cûlhâ ki bez ṭoḳuyucu olan, ḥāyik. Terc. 1-228, cullāh جُلّاهْ Far. ḳumâş ṭoḳuyucu ve bez ṭoḳuyucu, cûlha. ḥāyik. Terc. 1-211, jūlah (for جولاه jūlāh), a weaver *[weaver (wi'vır), sub. bez ve ḳumâş doḳuyucu, cullâh, ḥayyāk.* [[ḥayyāk حَيَّاكْ Ar. bez ṭoḳumaḳ ṣan‘ati, yāften. Terc. 1-380.]] *KLM. 811.]*; a spider *[spider (spay'dır), sub. örümcek, ‘ankebût. KLM. 702]* Ste. 379, cullāh, culāh جولاه Far. a weaver Ste. 367.

cūş جوش Far. (cîm-i mażmûme) *mûş vezninde*, ḳaynamaḳ ve ġaleyân *[ġaleyān غَلَيانْ Ar. şu, âteş ḳuvvetle ḳaynamaḳ, cūşīden; ve ḫalḳ ṭuġyân etmek. Terc. 2-106]* ma‘nâsınadur; ve muṭlâḳ ḥalḳa ma‘nâsına gelür, zırḫ ve cevşen ḥalḳaları gibi; ve her mâh-ı şemsînin on dördünci gününe derler. BK-2. 210, **cūş** جُوشْ Far. ḳaynamaḳ ‘Arabîsi ġaleyān; ve muṭlâḳ ḥalḳa; ve her mâh-ı şemsînin on dördünci gününe derler. LBK. 135, **cūş** جُوشْ Far. ḳaynamaḳ ve ġalyān; ve fitne ve fesâd ve ıżṭırâb, çalḳanmak, râḥatsız olmak; ve ḥareket etmek, deprenmek; cūşīden lafẓından ṣîġa-i emr ve vaṣf-ı terkîbîdir, ḳayna ve çoş ma‘nâsına. Terc. 1-227.

cülāb جُلَابْ Far. müshil olan devâlardan biri. Terc. 1-211, **cülāb** جُلَابْ Far. [mu‘arreb] aṣlı Fârisî gülāb گلاب dır; gül ṣuyu. Teşdîd ile de [cüllāb] ḳullanılmışdır. § müshil-i şerbet demekdir. KO. 3-226, **cülāb** جلاب Far. Ar. u. celāb جلاب T. sbst. [Tahrif. v. gülāb گلاب rosenwasser] potion *[potion. s. fém., şerbet, meşrûb, pl. a. meşrûbât. EFTL. 2-696.]* faite avec de l'eau et quelque sirop et qui sert comme purgatif (de là le mot juleb). Zen. 362.

cülesā' جُلَسَاءْ Ar. arḳadaşlar, hem-nişīnān. Terc. 1-325, **cülesā'** جُلَسَاءْ Ar. berāberce oṭuranlar, hem-nişînler "celīs جليس "in *[celīs جَلِيسْ Ar. refîḳ, birlikde oṭuran, arḳadaş. KO.*

3-210.] cem'idir. LC. 382, **cülesā'** جُلَسَاءْ Ar. berāber oturanlar ma'nâsına "celîs جليس "in cem'i. KO. 3-226.

cülesā'u'llāh جُلَسَاءُ الله Ar. Allâh ile oturanlar, Allâh'ın meclisinde oturanlar, Allâh'ın dostları.

çak چَاقْ T. 1. tâ, tam, tamâm. 2. sırf, salt, sâde, yalnız, sâf, hâliṣ. YTS. 49.

çalınmak چَالِنْمَقْ T. 1. telaşla çevreyi yoklamak. 2. sıyrılmak. 3. yazı çizilmek, silinmek. YTS. 50.

çalk چَلْقْ T. pollution *[pollution; murdârlama, iḥtilâm, cenâbet, düş azmaklık. EFTL. 2-680.]* ETFL. 1-387, **çalk** چَلْقْ T. Sbst. vollstädiger; çalk sıyırmak. LL. a. ḥażḥaża, isnâ *[isnā اثنا Ar. kaldırmak, yükseğe çıkarmak, efrahten. Terc. 1-55.]* p. kār-dest kerden; masturbation, onanisme. Zen. 363, *çalk koyın yat:* cenâbet yatmak, murdâr bir şekilde yatmak

çapınmak چَاپِنْمَقْ T. hızlı hareket etmek, atılmak, saldırmak, hızla koşmak. YTS. 50.

çapmak چَاپْمَقْ T. 1. yağma etmek, saldırmak, atılmak, vurmak, hücûm etmek. 2. koşmak, hızlı hareket etmek. 3. sürmek, koşturmak. 4. çarpmak, vurup kesmek. YTS. 51.

çav چَاوْ T. 1. yüksek ses. 2. haber. 3. şöhret, nâm. YTS. 51.

çegzinmek چَكْزِنْمَكْ T. dönmek, dolaşmak *bk. çekzinmek* YTS. 52, 56.

çekzinmek چَكْزِنْمَكْ T. tchekzinmek, ou tcheñzinmek, v. t. avoir *[avoır, v.a. mâlik olmak; var, vardır; -im, -sin, -dir, -imiz, -iñiz, -leri; -imek, olmak. EFTL. 1-112.]* des *[des, prep. -den beri, itibaren. RBDK. 355.]* vertiges *[vertige, n.m. baş dönmesi, devar, şaşkınlık. fig. sersemlik. RBDK. 1406.]*. Baş dönmesi. ETFL. 383, **çekzinmek** چَكْزِنْمَكْ T. çekzinmek oder çeñzinmek, auch چكزينمك vb. intr. P. كديدن tourner, se tourner, avoir des vertiges. باش چكزنمك علتى baş çekzinmek 'illeti. Zen. 361, **çekzinmek** چكزينمك T. v. i. for one's head feel giddy *[giddy, (gîd'i) v. a. göz karartmak, baş dönmesini vermek. KLM. 362.]*. KML. 725, çekzinmek, devretmek. *bk. çegzinmek* ve TOTD. 952.

çend چند Far. (cîm-i meftûḥa) *kand [kand قند Ar. şeker denilen nesne. Terc. 2-171.] vezninde,* mikdâr-ı ġayr-i mu'ayyendür, end *[end اند Far. üçden ona varınca 'aded-i mechûldür; 'Arabîde biż' بضع derler; immîdvâr olmak; şek ve şübhe, vesvese denilen; ağaç ve edât-ı râbıṭa olan; estik cem'idir. Terc. 1-33.]* gibi ki üçden ona varınca edât-ı mechûldür, 'Arabîde biż' بضع ma'nâsınadur. Türkîde andan "niçe" ile ta'bîr olunur; ve her çend ma'nâsına gelür ki her ne kadar ve her kaçan ile ta'bîr olunur; ve her çi ve her ne ma'nâsına da gelür; ve tâ be-key ve tâ key mevki'inde daḫı isti'mâl olunur, Türkîde niçeye dek ve ne vakte kadar ile ta'bîr olunur. BK-2. 224, **çend** چَنْد Far. üçden ona varınca mikdâr-ı ġayr-i mu'ayyendür ki "niçe" denür; ve her kaçan ve her ne niçeye dek ve ne vakte kadar ma'nâlarına. LBK. 148, **çend** چَنْد Far. mikdâr, 'aded ve gayrîde isti'mâl olnur; ne kadar, ne mikdâr, bir kaç, üç, beş, on misillü 'aded. Terc. 1-220.

çendān چندان Far. (cîm-i meftûḥa) *dendân vezninde,* şandâl ağacına denür ki ma'rûfdur, ak ve kırmızı ve şarı olur; ve Çîn ülkesinde bir şehr-i 'aẓîm adıdur; ve "çend چند" ile

"ān ان "dan mürekkeb olur, ol ḳadar ve ol denlü ma'nâsına; ve ol vaḳt ve ol zamân ve öylece diyecek mevḳi'de daḫı isti'mâl olunur. BK-2. 224, **çendān** چندان Far. ṣandâl ağacı; ve Çîn ülkesinde bir şehr-i 'aẓîm ol ḳadar ve ol denlü ; ve ol vaḳt ve öylece ma'nâlarına. LBK. 148, **çendān** چَنْدَان Far. ol ḳadar, ne ḳadar, her ne ḳadar; "çend چند" ile "ān ان" dan mürekkebdir, ol denlü ma'nâsına; müfred olduğu ḥâlde ṣandâl ağacı; ve Çîn ülkesinde bir şehr-i 'aẓîm ismidür. Terc. 1-220.

çepel چَپَل T. 1. kirli, pis, murdâr. 2. pislik. 3. bataḳlıḳ. YTS. 53.

çerb چرب Far. (cîm-i Fârisî-i meftûḥa) *ḥarb vezninde,* ġâlib ve râciḥ ma'nâsınadur; el ile olursa ġalebe, fi'l ve 'amelde olur, ve lisân ile olursa feṣâḥat ve ḥüsn-i güftâr ile olur; ve "çerbīden چربیدن"den ism-i maṣdar olur, çerbīden, yağlu ve semiz olmaḳ ma'nâsınadur. BK-2. 216, **çerb** چرب Far. ġâlib ve râciḥ ma'nâsına; ve "çerbīden چربیدن"den ism-i maṣdar , çerbīden, yağlu ve semiz olmaḳ. LBK. 139, **cerb** جرب Far. yağlu olan, semüz olan, semīn; ve her işde ġâlib; ve elinden iş gelen. Terc. 1-194, **çerb** چرب u. **cerb** جرب Far. Adj. u. Sbst. [Rad. v. چربیدن] ġâlib ve râciḥ; yağlu ve semiz olmaḳ. Zen. 352.

çevgān چوگان Far. (cîm-i Fârisî-i meftûḥa) *kâf-ı Fârisî ile, cevlân vezninde,* ma'rûfdur ki başı egri bir cerîddir *[cerīd جَرِيد Ar. bir nev' atlu ta'lîminde ḫalḳın biri birine atdıḳları degnek, çevgān. Terc. 1-319.]* meydânda anınla ṭop oynarlar; ve at üzerinde değnek oynayanlar daḫı ḳullanurlar, 'Arabîde ṣavlecān صولجان *[ṣaulajān صولجان Ar. (for P. chaugān), along bat, curved at one end, with which horsemen strike the ball in the game of horse-shinty. Ste. 796.]* denür; ve 'umûmen ucı eğri değneğe ve ḫuṣûṣen ṭabl ve neḳḳare çalacaḳ ṭurreye *[ṭurre طُرّه Far. ādemin ve atın alnında olan ṣaç, zülf, nāṣiye ve perçem; ve orṭası bükülü iki ucu bir biri üzerine ṭolanmağla ḫalaṭ şekline gelmiş ṣâl ve ḳayış ve ip. Terc. 2-15.]* denür; ve kevkebe *[kevkebe كَوْكَبه Far. 'Acem memleketinde şâhın rikâbında çekilür bir 'alâmet ismi ki ucu egri bir uzun ağaç ve depesi muṣayḳal ṭopdan 'ibâretdür; insân cem'iyyeti, ġalebelik. Terc. 2-140.]* ma'nâsınadur ki selâṭîn-i Îrân önünde çekerler çetr *[çetr چَتْر Far. çâdır, ḫayme ve şemsiyye; sâyebân, gölgelik; ve pâdişâhların başı üzere ṭutduḳları gölgelik. Terc. 1-191.]* gibi levâzım-ı mevkib-i *[mevkib مَوْكِب Ar. bölük ve gürûh-ı insânî, âlây, yesâl. Terc. 2-418.]* şâhânedür. BK-2. 226, **çevgān** چَوْگَان Far. başı egri bir cerîddür *[cerīd جَرِيد Ar. bir nev' atlu ta'lîminde ḫalḳın biri birine atdıḳları degnek, çevgān. Terc. 1-319.]* meydânda anınla ṭop oynarlar; ve at üzerinde değnek oynayanlar; ve 'umûmen ucı eğri değneğe ve ḫuṣûṣen ṭabl ve neḳḳare çalacaḳ ṭurreye *[ṭurre طُرّه Far. ādemin ve atın alnında olan ṣaç, zülf, nāṣiye ve perçem; ve orṭası bükülü iki ucu bir biri üzerine ṭolanmağla ḫalaṭ şekline gelmiş ṣâl ve ḳayış ve ip. Terc. 2-15.]* denür; ve kevkebe *[kevkebe كَوْكَبه Far. 'Acem memleketinde şâhın rikâbında çekilür bir 'alâmet ismi ki ucu egri bir uzun ağaç ve depesi muṣayḳal ṭopdan 'ibâretdür; insân cem'iyyeti, ġalebelik. Terc. 2-140.]* ma'nâsınadur ki selâṭîn-i Îrân önünde çekerler çetr *[çetr چَتْر Far. çâdır, ḫayme ve şemsiyye; sâyebân, gölgelik; ve pâdişâhların başı üzere ṭutduḳları gölgelik. Terc. 1-191.]* gibi levâzım-ı mevkib-i *[mevkib مَوْكِب Ar. bölük ve gürûh-ı insânî, âlây, yesâl. Terc. 2-418.]* şâhânedür. LBK. 149, **çevgān** چَوْگَان Far. başı egri bir degnek ki ṭop oyununda isti'mâl olunur "gūy-ı çevgān" *[gūy گُوی Far. söz, kelâm, laḳırdı; ve ṭop, dâne, yuvarlaḳ; ve söyleyici, mütekellim olan; ve guften lafẓından*

şîġa-i emr ve vaṣf-ı terkîbî olur "söyle" maʿnâsına. Terc. 2-142.] derler. *krş. cevgān* Terc. 1-228.

çığşar چغشر T. 1. içine taş parçaları ḳonulmuş, şallandıḳça ses çıḳaran yuvarlaḳ bir çoçuḳ oyuncağı. 2. avuca şığacaḳ büyüklükte, yuvarlaḳ, yaṣṣı ve çevresi derince yarılmış ağaçtan bir çocuḳ oyuncağı, çıḳsağı.

çıḳışmaḳ چقشمق T. başa çıḳmaḳ. YTS. 55.

çi چه Far. (cîm-i meksûre) *iḫfâ-i hâ ile,* bir ḳaç maʿnâsı vardur: 1. taʿaccüb maḥallinde söylenür. 2. istifhâm mevḳiʿinde îrâd olunur, Türkîde "ne" ile taʿbîr olunur. 3. vaṣf-ı kesret olur. 4. "her çi" maʿnâsına olur. 5. edât-ı taʿlîl olur. Meṡelâ, bir nesne oḳuyamıyor zîrâ sesi boğulmuş diyecek yerde çīzī ne-mi-tüvāned ḫᵛāned çi āvāzeş girifte-est چیزی نمیتواند خواند چه اوازش گرفته است denür; ve cevher kelime olan cîm ve hâ ḥarfleri ki cîm üç hâ beş ʿadede dâll olmağıla üç beş irâdesiyle on beş ʿaded istifâdesi ḳâbildür, muʿammiyâtda istiʿmâl olunur. BK-2. 227, **çi** چه Far. 1. taʿaccüb. 2. istifhâm. 3. vaṣf-ı kesret. 4. "her çi" maʿnâsına. 5. edât-ı taʿlîl; muʿammiyâtda on beş ʿaded murâd olunur. LBK. 150, **çi** چه Far. *iḫfâ-i hâ ile,* "ne" ʿArabîde "mā ما " maʿnâsına edât-ı istifhâmdur. Eger-çi hâ ile yazılur ammâ telaffuẓ olunmaz; gâhî bir lafẓ idḫâl olunup hâʾ هاء ʿalâmeti ḥaẕf olunur. "çi-gūne چگونه " gibi. Terc. 1-230.

çi-gūne چگونه Far. çi gūne چه گونه de quelle manière? comment? *[comment? ne vechile, ne şekil, nice, naṣıl, ṣûreti, keyfiyyet-i ḥâl. EFTL. 1-300.]* Zen. 361.

çille چله u. **cille** جله Far. Sbst. cihl-i rûz, ḳırḳ gün çekilen ṣıḳındı. Zen. 364, **cille** جله Far. ṣûfîlerin ḥalvetde çıḳardıḳları erbaʿîn; ve faṣl-ı şitâda vâḳiʿ olan ṣayılu günleri ki ḳırḳ gün iʿtibâr ederler, erbâʿîn tesmiye olunur; ve ʿavretlerin vażʿ-ı ḥamlden ṣonra eyyâm-i nifâsları *[nifās نفاس Ar. ḫâtûnun vażʿ-ı vilâdı ḥâleti ki ol ḥâlete loğusalıḳ daḫı taʿbîr olunur, jece. Terc. 2-436.]* ḳırḳ olsun, eksik olsun ıṭlâḳ olunur. Terc. 1-213.

çoḳmaḳ چوقمق T. Vb. act. 1. rassembler *[rassembler, cemʿ etmek, devşürmek, biriktürmek. EFTL. 801.]* 2. creuser un fossè ou un trou *[çukur veya hendek oymak.]* vgl. چوقامق Zen. 373.

çūn چون Far. nice maʿnâsına. ʿArabîde "keyf كَيْف " ile taʿbîr olunur mâdâmki ve şu sebebden maʿnâlarına; gâhî edât-ı râbıṭa ilḥâḳıyla "çūnest چونست " derler; ve [çün چون] edât-ı ibtidâ ve edât-ı sebebiyyet-i Fârisiyyedir. *bk. çü* Terc. 1-228.

çūn-ān چونان Far. *yūnān [Yūnān يونان Ar. Tūrān zemînde bir vilâyet adıdur ki ekṡeriyâ ḥükemâʾ andan neşʾet eylediler. İskender ol vilâyeti şu ile taḫrîb eyledi. Ḳâmûs'da "Yūnān" Baʿalbek ḳażâsında bir belde adıdur; ve Berūʿa-t بروعه [[Berdeʿa-h. Ste. 1538.]] ile Bîlḳân بيلقان arasında daḫı bir beldedir dêyü muḥarrerdür. Nâm-ı peder-i Lenṭî'dür [[Lenṭī لنطى Yun. name of the son of Yūnān. Ste. 1129.]] ki vilâyet-i Yûnân anun ismiyle meşhûr oldu. BK. 2-639.] vezninde,* öyle, öylece ve ancılayın maʿnâlarınadur. BK-2. 226, **çūn-ān** چونان Far. öylece ve ancılayın maʿnâsına. LBK. 149.

çūn-īn چونين Far. çün-īn چنين maʿnâsınadur. BK-2. 226, **çūn-īn** چونين Far. çün-īn چنين maʿnâsına. LBK. 149, **çūn-īn** چنين Far. buncılayın, böyle, bu ṭarz, bu vechile, miṡl-i

hāẕā maʻnâsına. Aṣlı "çūn īn چون این "dir. Taḫfîfen vâv ile elif ḥaẕf olunmuşdur. Terc. 1-223.

çūn ü çirā چُون وُ چرا Far. naṣıl ve niçün. bī-çūn ü çirā چُون وُ چرا = efʻâl ve iradetinin sebebi ṣorulmaz olan Allâh ẕü'l-mecid ve'l-celâl ḥażretleri. Terc. 1-228.

çū چو Far. (cîm-i mażmûme) *vâv-ı mechûlle,* çün چون muḫaffefidür ki edât-ı teşbîhdür; ve tevḳît ve taʻlîl ve şarṭ içün istiʻmâl olunur; ve senet ve ḥüccet ṭalebi żımnında îrâd olunur; ve çū چو *vâv-ı maʻrûfla,* çūn چون muḫaffefi olur ki "nite" ve "nice" maʻnâsınadur. ʿArabîde "keyf كَيْف " mürâdifidür ki istifsâr-i keyfiyyetdür. Meṣelā Ḫudā-yı Bī-çūn *[bī-çūn بيچون Far. ẕâtından ve efʻâlinden su'āl olunup sebebi aranmaḳ câ'iz olmayan Ḥażret-i Bārī Taʻâlâ şânehû "bî-çûn" ile ẕikr olunur; gine ẕâtında su'âl câ'iz olmayup "niteliksiz" maʻnâsına ki lā yüs'elü ʻammā yefʻal لا يُسْئَلُ عمّا يَفْعَلُ ile taʻbîr olunur. Terc. 1-118.]* denür. Ẕāt-ı pâki ʻârıża-i istifsâr-ı keyfiyyetden muḳaddes demekdür. Andan "niteliksiz" ile ṭabîr olunur; ve istifhâm edâtı olur, inkârî ve gerek ikrârî olsun; ve kelime-i taʻaccüb olur. BK-2. 226, **çū** چو Far. çün چون muḫaffefidür ki edât-ı teşbîhdür; ve tevḳît ve taʻlîl ve şarṭ içün istiʻmâl olunur; ve senet ve ḥüccet ṭalebi żımnında îrâd olunur; ve vâv-ı maʻrûfla [çū چو], çūn چون muḫaffefi olur ki "nite" ve "nice" maʻnâsınadur, ve istifhâm edâtı; ve kelime-i taʻaccüb olur. LBK-149, **çū** چُو Far. "gibi, miṣl" maʻnâsında edât-ı teşbîh; ve "çünki" maʻnâsında edât-ı sebebiyyet-i Fârisîdir; ve vaḳt maʻnasını ifâde eder. *bk. çūn* Terc. 1-223.

çūn-ān چنان Far. (cîm-i mażmûme) çün ān چون ان muḫaffefidür ki öylece ve anun gibi ve ancılayın maʻnâlarınadur. BK-2. 225, **çūn-ān** چُنَان Far. öylece ve anun gibi. LBK-148, **çūn-ān** چنان Far. ancılayın maʻnâsına, şöyle, böyle, şol ṭarz demek, aṣlı "çün ān چون ان "dır. Terc. 1-218.

dārü's-selām دَارُالسَّلَام Ar. cennetin bir bağçesi. Terc. 1-404, **dārü's-selām** دارالسلام Ar. 1. cennet. 2. Bağdâd'ın ʻunvân-ı ḳadîmi. İstânbul'a "der-saʻâdet" dedigimiz gibi ḫulefâ-yı ʻAbbasiyye zamânında merkez olduğı içün Bağdâd'a da "dârü's-selâm" denirdi. LC. 476.

daʻvā دعوى Ar. (duʻā' دعاء Ar. *دعو* *vâvî* den) *fetvâ vezninde,* duʻâ' maʻnasınadur. *Mü'ellif Beṣâ'ir'de dedi ki işbu duʻâ' ve daʻvâ maddesi aṣıl nidâ' yaʻnî bir âdemi çağırmak maʻnasına mevżûdur, lâkin nidâ, ekṣerî ḥarf-i nidâya maḳrûn olur, münâdânın isminin inżimâmına *[inżimām انضمام Ar. żamm olunmak, ʻilâve olunmak, katılmak. oHa. 1-86.]* ḥâcet olmayarak; ve duʻâ', behemehâl medʻûŋ ismine maṣḥûb olur, yâ Aḥmed gibi ve baʻżen Aḥmed-hümâ âḫarıŋ maḳâmına ḳâ'im olur; ve duʻâ', ila'llâhi Taʻâlâ niyâz ve se'vu'llâhi *[se'v سأو Ar. sînin fethi ve hemzenin sükûnuyla, niyyet [[niyyet نيّة Ar. bir şey'e ḳaṣd ve ʻazm etme, ḳurma. (ḥüsn-i niyyet) cemʻi (niyyât). KO. 4-604.]] etmek ve Ebû ʻUbeyd eyitdi: se'v, vaṭana derler; ve Ḫalîl eyitdi: se'v, bir nesneye himmet-i ziyâde olup inciẕâb ve şevḳ ḳavî olmaga derler. VK. 2-654.]* dergâh-ı İlâhiden ḫayır ve iḥsânı ricâ eylemekden ʻibâretdür; ve baʻżen tesmiye-i ism maʻnâsına istiʻmâl olunur; ve duʻâ', "lâm"la ṣıla olursa ḫayır, ve "ʻalâ" ile ṣılâ olursa şerr ve mażarrat yaʻnî bed-duʻâ' olur, intihâ; ve duʻâ', bir kimseyi bir nesneye sevḳ eylemek maʻnâsına müstaʻmeldür; ve bir âdemi bir isimle tesmiye eylemek maʻnâsınadur; ve ḥayvânın memesinde daʻiyye *[daʻiyye دَاعِيَّة Ar. ceng hengâmında*

atların bang ve feryâdlarına ıtlâk olunur; ve da'iyyetü'l-leben, memede ibkâ' olunan süt bakiyyesine denür, gûyâ ki gerisinde olan südü da'vet ve cezb eder. OK. 3- 810, da'iyye داعية mûcib ve sebeb ve bâ'is olan husûs ve vakt ve zamânın bir hâleti. Ha. 1-284.] ya'ni süt bakiyyesi alı komak ma'nâsınadur; ve da'vâ, isim olur, kemâ seyüzkir. OK. 3-810.

debsermek دبسرمك T. *(dil, dudak, yara ve meyve hakkında)* kuruyup buruşmak. YTS. 64.

değal دغل Far. (dâl-ı muhmele-i meftûha) *beğal [beğal بغل Far. koltuk, ebt. Terc. 1-98.] vezninde,* altı ma'nâsı var: 1. mekr ve hîle ve habâset *[habâset خباثت Ar. habîslik, murdarlık. LC. 447.]* ma'nâsınadur. 2. 'ayıp ve fesâd ma'nâsınadur. 3. muhîl *[muhîl محيل Ar. hîleci olan. Terc. 2-291.]* ve mekkâr ve ma'yûb ve methûm *[methûm متهم Ar. kendisine zann ile kabâhat isnât olunmuş olan. Terc. 2-274.]* ma'nâsınadur. 4. kalb ve geçmez akçeye denür ki züyûf *[züyûf زيوف Ar. 1. sbst. abstr. akçe kalb olmak. 2. plur. von zeyf collectif kalb akçe. Zen. 486.]* ta'bîr olunur. 5. külhan talâşıdır ki yakarlar. 6. tortu ve posa ve telve ma'nâsınadur. BK-2. 277, **değal** دغل Far. 1. mekr ve hîle 2. 'ayıp ve fesâd. 3. muhîl *[muhîl محيل Ar. hîleci olan. Terc. 2-291.]* ve mekkâr ve ma'yûb. 4. kalb akçe. 5. külhan talâşıdır ki yakarlar. 6. tortu ve posa ve telve. LBK. 193, **değal** دغل Far. bâtını zâhiri gibi olmayan, münâfık; ve mağşûş olan; ve geçmez akçe; ve harâmzâde; ve 'ayıp ve fesâd. Terc. 1-358.

dehr* دهر Ar. *دهر* *dâlın fethi ve hânın sükûnuyla,* gâh olur ki esmâ'-i hüsnâda 'add olunur. *Mü'ellifin Basâ'ir'de beyânına göre dehr, zamân ma'nâsınadur, 'alâ kavl ebed-i ğayr-i münkatı' ma'nâsınadur, ve Ezherî kavli üzere dehr, 'inde'l-'Arab zamân-ı atvele ıtlâk olunur, kezâlik bi'l-külliyye müddet-i dünyâya ıtlâk olunur; ve 'inde'l-ba'z ibtidâ-yı âferinîşden encâmına kadar ıtlâk olunur, ve 'alâ kavl her kavm ve ümmetin dehri zamânlarından 'ibâretdür; ve zemahşerî kavli üzere murâd zamân-ı tavîldür; ba'zı kimseler nevâzil ve havâdisi dehre 'azv ve muzâf eylemekle dehrden şekvâ ve zem ve nefrîn eylemeleriyle Resûl-i Ekrem Sala'llâhi 'aleyhi ve sellem hazretleri dehre sebb *[sebb سب Ar. sögmek, düşnâm, sögüp saymak. Terc. 1-469.]* eylemek hâlik ve fâ'iline sebb eylemek olduguna mebnî nehy eylemişdür, ve kaldı ki evvelki rivâyete göre ... sebkindedür, dehr, havâdis mevzu'ına vaz' olunmuşdur... dehr dahı 'indlerinde celb-i havâdis ile müştehir olmağla havâdis mahalline vaz' olundu..., intihâ; ve dehr, zamân-ı tavîl ve emedd-i memdûda denür; ve bin sene müddete denür; ve harf-i halk olmakla hânın fethiyle de câ'izdür, cem'i edhür أدهر ve dühūr دهور gelür; ve dehr, mecâzen nâzile ve hâdiseye ıtlâk olunur; ve himmet ma'nâsına müsta'meldür; ve ğayet ve encâm ma'nâsına müsta'meldür;, cüz'iyyet ve külliyyet münâsebetiyle; ve ğalebe ma'nâsına müsta'meldür ki i'tikâd-ı 'avâmda fi'l-i zamândur; ve 'âdet ma'nâsına müsta'meldür ki müddet-i hayâtda bakî olur; ve dehr, bi'l-ahz masdar olarak isti'mâl olunur, bir kimseye bir hâdise kerîhe isâbet eylemek ma'nâsına. OK. 1-863, **dehr*** دهر Ar. *دهر* *dâlın fethi ve hânın sükûnuyla,* zamân ve hadîs-i şerîfde ki ... buyrulmuşdur, vechi budur kim nevâzil Hudâ-yi Ta'âlâya muzâf iken dehre izâfet ederler; pes onun fâ'iline sebb olunmasın ki hakîkatde fâ'ili Allâhdur demek olur; ve dehr 'âdet ma'nâsına da gelür; ve himmet ma'nâsına de gelür. VK. 1-372.

dell* دل Ar. *دل* *dâlın fethi ve lâmın teşdîdiyle,* ve delāl دلال Ar. *sehâb vezninde* ve dālūlā'

دلال. Ar. *medd ile,* nâz ve şîve ve ʿişveye denür, zevce zevcine cür'et yaʿnî küstâḫlıḳ ṣûretini ẓâhiren muḫâlefet eder gibi göstermekden ʿibâretdür, ḥaḳîḳatde murâdı muḫâlefet degildür; ve dell ve delâlet maṣdar olur, nâz ve şîve eylemek maʿnâsına. OK. 3-211, **dell** دلّ Ar. *دلّ* *dâlın fetḥi ve lâmın teşdîdiyle,* nâzlanmak; ve hüdâ *[hüdā هدى Ar. hidâyet, ṭoğrı ve ḥaḳ yolı göstermek; ve ṭoğrı, ḥaḳ yolı bulup gitmek; ve ṭoğrı ve ḥaḳ yolı göstermek şânından olan nesne. VK. 2-458.]* ḳarîbdir ki bunlar ikisi de sükûna ve vekâre *[veḳār ve veḳāre وقار، وقارة Ar. ağır meşreblülik, temkîn, vâḳiʿ-i ṣübût, āheste şuden. Terc. 2-453.]* delâlet ederler. VK. 2- 286, **dell** دل Ar. *bi'l-fetḥ ve't-teşdîd,* ve **delāl** دلال Ar. *bi'l-kesr,* nâz ve şîve; ve ḥüsn-i ḫulḳ ve hey'et. AK. 225.

deŋemek دكڭمك T. diḳḳatle baḳmak, gözetmek, gözlemek. —deŋeyü baḳ-: diḳḳatle meraḳla baḳmaḳ. YTS. 64. —deŋe gör: diḳḳatle baḳ, diḳḳat et.

derek* درك Ar. *درك* *fetḥateynle,* bir âdemin ardından yetişmeğe denür, liḥâḳ *[liḥāḳ لحاق Ar. yetişüp, ulaşmak. Ha. 2-159.]* maʿnâsına isimdir; ve tebʿa *[tebʿa تبعة Ar. ferḥat vezninde, şol nesneye denür ki bir âdemin anda mazlûm [[mazlūm مظلوم Ar. ḥaḳḳı bir vechile ibṭal olunmuş, kendisi ẓulme dûçâr olmuş olan ve pek yavaş tabiʿatli olan Ha. 2-484]] ḥaḳḳı maʿḳûlesine şebih maṭlûbu ola, mazlûme ve derek, żamân [[żamān ضمان Ar. emân vezninde, kefîl olmak; ve kötürüm olmak, kefîl ʿuhdeye mülâzım oldugu gibi, kötürüm dahı mekânına mülâzım olur. OK. 3-661, żamān ضمان Ar. żâdın fethi ve mîmin taḫfîfiyle kefîl olmak ve żamân, isim daḫı gelür. beden ʿilletlü olmak VK. 2-527.]] ve ġabn-ı faḥşdan nâşî maṭlûb gibi ki ḥaḳ ṣâḥibi anı ṭalebden ḫâlî olmaz, nevâ'ib-i ḥuḳûḳa mütetebbûʿ olduğu için ıṭlâḳ olunmuşdur. OK. 2-550, tebiʿa تبعة Ar. tânın fetḥi ve bânın kesriyle, şol nesnedür ki anın ṭalebinden ẕî-ḥaḳ olan kimesne ḫâlî olmaz ve ṣâḥib-i ṣırâḥ bunı ʿâḳıbet bed eyleye. VK. 2-6, tabiʿat تبعة Ar. punishment [[pᵔn'işmınt s. mücâzât, cezâ, ʿuḳûbet, te'dîb, tekdîr.]] torture [[tôr'çır, s. 1. eẕiyyet, işkence 2. ʿaẕâb, elem.]], bad end. Ste. 280.]* maʿnâsınadur ki ṭalebinden ṣâḥib-i ḥaḳ olan ādemin ḫâlî olmadığı nesneden ʿibâretdür, żamân gibi. Bunda rânın sükûnuyla derk درك de lügâtdür; ve derek, her nesnenin nihâyet-i ḳaʿrına denür, cemʿi edrāk ادراك dur; ve şol ip pâresine denür ki ḳuyu ipinin ḳoğadan ṭarafına bend ve ilḥâḳ ederler tâ ki suya ol pâre gelüp asıl ip suya gelmeyüp çürümekden maḥfûẓ ola; ve derek, aşağıya ṭoğru olan ṭabaḳaya ve pâye ve mertebeye denür nite ki derece yukarıya olandan ʿibâretdür cemʿi derekât gelür, bu cihetle merâtib-i cennetden derecât ile ve menâzil-i ehl-i cehemnemden derekât ile taʿbir olunur. OK. 3-85-1, **derek** درك Ar. (idrāk* Ar. *درك* hemzenin kesriyle, erişmek, liḥûḳ maʿnâsına; ve idrâk, bir nesneyi görmege daḫı derler; ve idrâk, mîve erişmege daḫı derler; ve bir nesne nihâyet bulmağa daḫı derler. VK. 2-225-1.) *fetḥateynle,* şol ip pâresidür ki ḳuyu ipinin ḳoğadan cânibe olan ucuna bağlarlar, ḳuyu ipi ıṣlanup çürümesün deyü; ve żamâna *[żamān ضمان Ar. emân vezninde, kefîl olmak; ve kötürüm olmak, kefîl ʿuhdeye mülâzım oldugu gibi, kötürüm dahı mekânına mülâzım olur. OK. 3-661, żamān ضمان Ar. żâdın fethi ve mîmin taḫfîfiyle kefîl olmak ve żamân, isim daḫı gelür. beden ʿilletlü olmak VK. 2-527.]* daḫı derler, tebiʿa *[tebiʿa تبعة Ar. tânın fetḥi ve bânın kesriyle, şol nesnedür ki anın ṭalebinden ẕî-ḥaḳ olan kimesne ḫâlî olmaz ve ṣâḥib-i ṣırâḥ bunı ʿâḳıbet bed eyleye. VK. 2-6.]* maʿnâsına, taḥrîk ve teskîn câ'izdür. VK. 2-225-7, **derk** درك Ar. *dâlın fetḥi ve rânın sükûnuyla,* cehennemin aşağa ṭabaḳası, fetḥateynle [derek درك] daḫı lügâtdür; ve derk, żamâne *[żamān ضمان emân vezninde, kefîl olmak; ve kötürüm olmak, kefîl ʿuhdeye mülâzım oldugu gibi, kötürüm dahı mekânına*

mülâzım olur. OK. 3-661; żamân, żâdın fethi ve mîmin taḫfîfiyle kefîl olmak ve żamân, isim daḫı gelür. beden ʿilletlü olmak VK. 2-527.] daḫı derler, fetḥateynle [derek درك] daḫı lügatdür. VK. 2-225-8, **derek** درك Ar. *bi't-taḥrîk,* şol ip pâresine derler ki urġan ucuna berkidüp ḳoġanun ḳulpuna baġlarlar, urġan ṣuya degmesün deyü; ve kiriş uçlarında olan ḥalḳa ki yayın başlarına geçirürler. AK. 219, **derk** درك Ar. *bi-fetḥi'd-dâl ve bi-cüzi sükûni'r-râ',* idrâk ve tabʿîyyet. AK. 219, **derk** درك Ar. arḳadan yetişmek ve nihâyete vâṣıl olmaḳ, idrâk etmek, āḫīden. Terc. 1-409.

dery,* diry درى Ar. *درى * *yâyî* ve derye-t, dirye-t درية Ar. *dalların fetḥi ve kesriyle,* ve diryān دريان Ar. *dâlın kesriyle,* ve dereyān دريان Ar. *feteḥatla,* ve dirāye-t دراية Ar. *kitâbe vezninde,* düriyy دُرىّ Ar. *ḥulliyy vezninde,* bilmek maʿnâsınadur, ʿalâ ḳavl ḥîle ile ber-taḳrīb *[taḳrīb تقريب Ar. yaḳlaşdırmaḳ, nezdīk kerden; baʿdini taḳlîl etmek; mâbeynini taḳlîl etmek; ve furṣat, ṭarîḳ, yol. Terc. 1-252.]* bilmek. *Şâriḥ der ki dirâyet ile Ḫudâ-yı müteʿâl vaṣflanmaz; ve dery, fend ve dubâra ile aldatmaḳ maʿnâsınadur; ve midrâ *[midrā مِدْرى Ar. ṭaraḳ, muşṭ, şāne; ve mücevherlü igne. Terc. 2-302.]* ile baş ḳaşımaḳ maʿnâsınadur. OK. 3-809-1,2,3,4,5,6, **dery,*** درى Ar. *درا * *dâlın fetḥiyle ve rânın sükûnuyla,* bir nesneyi bilmek. VK. 2-632-1, dirye-t درية Ar. *dalın kesri ve rânın sükûnuyla,* bi-maʿnâhu. VK. 2-632-2, derye-t, درية Ar. dalların fetḥi ve rânın sükûnuyla, bi-maʿnâhu. keẕâlik. VK. 2-632-3, ve dirāye-t دراية Ar. *dâlın kesriyle,* bi-maʿnâhu. keẕâlik. VK. 2-632-4, **dery,** درى Ar. bilmek. AK. 220, dürye-t, dirye-t درية Ar. *bi'ż-żam ve kesrehâ,* ve dirāye-t دراية Ar. *bi'l-kesr,* ve deryān دريان Ar. *bi'l-fetḥ,* bilmek. AK. 220, derī دَرى Ar. dubâra edüp atdatmaḳ, firīften. Terc. 1-409.

deyn* دين Ar. *دين* *ʿayn vezninde;* ve dīne-t دينة Ar. *dâlın kesriyle,* müddetlü ve vaʿdelü borca denür. Nite ki vaʿdesiz olanına ḳarż denür; ve deyn, ölüme ıṭlâḳ olunur; ve ḥâżır olmayan şeye ıṭlâḳ olunur; deyn, lafẓının cemʿi edīn ادين ve duyūn ديون gelür; ve deyn, maṣdar olur: vaʿdelü yâḫud vaʿdesüz ödünç vermek; ve ödün almaḳ maʿnâlarına; ve ʿivaż *[ʿivaż عوض Ar. bi'l-kesr, bir nesne muḳâbelesinde verdikleri bedel. Cemʿi aʿvāż اعواض gelür. AK. 419, ʿivaż عِوَض Ar. bedel, ḳarşılıḳ: ḫidmeti ʿivażsız degildir. LC. 686.]* ve cezâ eylemek maʿnâsınadur; ve bunda dâlın kesriyle de [dīn دين] lüġatdur. OK. 3-632-1, **deyn*** دين Ar. *دين* *dâlın fetḥi ve yânın sükûnuyla,* borç. [ve deyn, istikrâż maʿnâsına da gelür. VK. 2-509-4.] VK. 2-509-1, duyūn ديون Ar. *żammeteynle,* cemʿi. VK. 2-509-2, **deyn** دين Ar. *bi'l-fetḥ,* borç. Cemʿi duyūn ديون gelür. AK. 233, **deyn** دَين Ar. müddetlü ve vaʿdelü borç, vām; vâcibü'l-edâ olan meblaġ. Terc. 1-416.

dın دن T. ses, ṣada. YTS. 66.

dınmaḳ (ṭınmak) دنمق T. ses çıḳarmak, söz söylemek. *krş. ṭınmaḳ* YTS. 66; 207.

dınmamaḳ (ṭınmamaḳ) دنممق T. ses çıḳarmamak, söz söylememek. krş. *ṭınmamaḳ* YTS. 66; 207.

dibelik ديبلك T. büsbütün, tamâmıyla, ebedî. YTS. 66.

dīdār ديدار Far. (dâl-ı meksûre) *dîvâr vezninde,* "dīd ديد" ile "ār ار"dan mürekkebdür "dīd ديد"

ism-i maṣdardur dīden mânasına, "ār ار" lafẓıyla baʿde't-terkîb ḥâṣıl-ı maṣdar maʿnâsına istiʿmâl olundu; ʿArabîde "rü'yet" ve Türkîde "görüş" denür; ve görünmek ve ẓuhûr maʿnâsına gelür, yüz, âlet-i ẓuhûr olmağıla yüze ve cehreye de "dîdâr" denür; ve buluşmak ve görüşmek, mülâḳât maʿnâsına gelür, göz ve ʿayn ve ḳuvvet-i bâṣıra maʿnâlarına da olur; ve ẓâhir ve be-dîdâr maʿnâsına gelür. BK-1. 387, BK-2. 289, **dīdār** دیدار Far. görüş ve görünmek ve ẓuhûr maʿnâsına; ve yüz ve cehre; ve buluşmak ve görüşmek; göz ve ḳuvvet-i bâṣıra; ve ẓâhir. LBK. 203, **dīdār** دیدار Far. yüz, vech, çehre lehce; ve göz ve gözcülük; ḳuvvet-i bâṣıra; ve be-dîdâr olan ve ẓâhir olan; ve görüşmek, mülâḳât etmek, buluşmak. Terc. 1-382.

dīde دیده Far. (dâl-ı muhmele-i meksûre) göz ve çeşm maʿnâsınadur; ʿArabîde ʿayn denür; ve ʿinde'l-baʿż göz bebegi, merdüm-i çeşm maʿnâsınadur; ve "dīden دیدن"den ism-i mefʿûl gelür, görülmüş maʿnâsına; ve mâżî-i mechûl olur, görmüş maʿnâsına; dīdbān دیدبان oturup eṭrafı gözetdigi yüksek yėre daḫı denür; ve mecâzen dīdbān maʿnâsına gelür; ʿArabîde ʿayn kelimesi daḫı bi-ʿaynihi bu mîzânlarda istiʿmâl olunur. BK-2. 289, **dīde** دیده Far. göz ve görülmüş; ve görmüş; ve dīdbān, oturup eṭrafı gözetdigi yüksek yėr. LBK. 203, **dīde** دیده Far. göz, çeşm, ʿayn; ve görmüş, tecribesi sebḳat etmiş olan; ve gözedici olan. Terc. 1-382, be-dīd بدید Far. görür olan. ZLL. 58.

din دن T. din, ṣadâ, sükûn, sükûnet. TOTD. 977.

diŋlenmek دڭلنمك T. sönmek. YTS. 68.

diyāne-t دیانة Ar. (deyn* دین Ar. *دین* den) *dâlın kesriyle,* umûr-ı dînî riʿâyet üzere olmaḳ. VK. 2-510-17, **diyāne-t** دیانة Ar. *bi'l-kesr,* imâmet; ve istiḳâmet; ve iṭâʿat. AK. 233, **diyāne-t** دیانة Ar. dîn ve ʿibâdete ṣadaḳat üzere iḳdâm edüp günâhdan ictinâb etmek., perhīzīden. Terc. 416, **diyānet** دیانة Ar. aḥkâm-ı dînîyeye riʿâyet, muḳteżâ-yı dîn üzere hareket, dîndârlıḳ. diyânetkâr = diyânetli, dîndâr. LN. 418, **diyānet** دیانة Ar. sṣ. dîndârlıḳ, aḥkâm-ı dînîyeye tamâmıyle riʿâyet: aṣḥâb-ı dîyânetden bir ẕātdır. KT. 237, **diyānet** دیانة Ar. dîn ve ʿibâdete ṣadaḳat üzere iḳdâm edüp günâhdan ictinâb etmek. oHa. 327.

dīẕār دیذار Far. *bk. dīdār*

dolaşmaḳ دولشمق T. ilişmek, ṣataşmaḳ. YTS. 71, 209.

dolu دولو T. içkiyle doldurulmuş, sağrak. YTS. 209.

dölenmek دولنمك T. 1. muṭma'in olmaḳ, temâyül göstermek, sükûnet bulmaḳ, ḳarâr ḳılmaḳ, ḥużûra ḳavuşmaḳ, ağır davranmaḳ. 2. çoğalmaḳ. YTS. 72.

döleşmek دولشمك T. intiẓâma girmek, ṣalâḥ bulmaḳ. TOTD. 983.

döymemek دویممك T. dayanamamak, ḳatlanamamak, taḥammül edememek. YTS. 73.

duʿā'* دعاء Ar. *دعو* *vâvî* *dâlın żammıyla,* rağbet ila'llâhi maʿnâsınadur ki niyâz ve ibtiḥâlle *[ibtiḥāl ابتهال Ar. tażarruʿ; ve niyâz etmek. oHa. 1-3.]* Ḥaḳ Taʿâlâ dergâhından

ḫayır ve raḥmet ricâsından ʿibâretdür. OK. 3-810, **duʿā'** دعاء Ar. (daʿvet*, *دعا* Ar. dâlın fetḥi ve ʿaynın sükûnuyla, ṭaʿâm cemʿiyyeti. VK. 2-632.) *dâlın żammı ve elifin meddiyle,* bir nesnenin vuḳûʿun ṭaleb etmek; ve تقول دعوت الله له و عليه yaʿnî "lâm"la ḫayır duʿâda, ve "ʿalâ" ile bed duʿâda istiʿmâl olunur; ve bir kimesneyi çagırmak maʿnâsına da gelür; ve duʿâ, esmâ'-i şerîfeye ve kelimât-ı me'ṡûreye *[me'ṡūr* مأثور *selefden ḫalefe naḳl ve rivâyet olunup meşhûr ve makbûl ve muʿteber olan. oHa. 2-205.]* daḫı derler. VK. 2-633, **duʿā** دعا Ar. *bi'ż-żam,* ḳıġırmaḳ ve oḳumaḳ; ve daḫı ḳavle ve kelâma duʿâ' derler, aṣlında *دعاو* idi; vâv elifden ṣoŋra geldigiyçün hemzeye tebdîl olundu. AK. 221, **duʿā** دُعَاءْ Ar. Allâh Taʿâlâya niyâz, durûden. Terc. 1-410.

dūr دور Far. (dâl-ı mażmûme) *mûr [mūr* مُورْ *Far. ḳarınca, demür ḳurdu; ve ḥaḳîr; ve żaʿîf ve naḥîf. LBK. 433.] vezninde,* ıraḳ, baʿîd maʿnâsınadur. BK-2. 285, **dūr** دُورْ Far. ıraḳ, baʿîd. LBK. 199, **dūr** دُورْ Far. uzaḳ, ıraḳ, baʿid olan. Terc. 1-374, **dūr** دور Far. (S. dūra), remote [remote (rimot'), adj. 1. uzaḳ, ıraḳ, baʿîd, dûr. 2. vaḳt cihetiyle eski yâḫud çoḳ ṣonra olacaḳ. 3. pek me'mûl olmayan, hemân olmaz olan, baʿîd. 4. cüz'î. KLM. 635.] distant, far off. Ste. 542, **dūr** دور Far. a. 1. Far, far off, distant. 2. Absent. 3. improbable, incredible... KML. 919.

dutunmaḳ دُوتُنْمَقْ T. 1. edinmek, ittiḫâẕ etmek, telaḳḳî etmek. 2. ṭutulmaḳ. YTS. 74, 215.

dū دُو Far. iki: (dü cihān دُوجِهَانْ) = dünyâ ve âḫiret. (dü-rū-y دُو رُوى) = iki yüzlü. (dü-pā-y دُوپاى) = iki ayaḳlı; ekṡeriyâ zâr oyununa â'id taʿbîrâtda ḳullanılır. Meṡelâ (şeş ü dü شش و دو penc ü dü پنج و دو dü şeş دو شش) gibi. KO. 3-398, **dū** دُو Far. ṣayıda iki ʿadedi, iṡneyn. Terc. 1-370, dū, **du, do** دو Far. two. Ste. 539, **du** دو Far. دو باره twos at dice. دو بش five at dice. دو دو adv. by twos, two each. دو سه vulg. du se 1. two or three, a very few. 2. threes at dice, two threes. دو شش sixes at dice. دو نيم adv. two halves, in two. KML. 917.

dükeli دُوكَلى T. hep, hepsi, bütün, cümle, herkes. YTS. 74.

dün دُونْ T gece. dün ü gün دُونْ وُ كُونْ gece gündüz. YTS. 75.

dürişmek دُرِشْمَكْ T 1. çalışmak, çabalamak, sebat etmek 2. karşı karşıya gelmek, çarpışmak, mücadele etmek. *krş. dürüşmek* YTS. 75.

dürtmek دُرْتْمَكْ T. sürmek, sürtmek. YTS. 75.

dürūc* دروج Ar. *درج* *dâlın żammıyla,* ve derecān درجان Ar. *feteḥâtla,* yürümek maʿnâsınadur. *Şâriḥ der ki Esâs'ın ve Râġib'in beyânına göre bu mâdde dereceye yaʿni nerdübân pâyesine ṣuʿûd eder gibi âheste âheste yürümege mevżûʿdur anunçün ṣıbyân ve şüyûḫun yürümesine taḫṣîṣ eylediler ki imekleyerek yürümekden ʿibâretdür; vâḳıʿa Mıṣbâḥ'da daḫı bu resme mersûmdur intihâ; dürûc ve derecân, bir ḳavm ve cemâʿat münḳarıż olmaḳ yaʿnî geçüp tükenmek maʿnâsınadur; ve bir kimse gerüde aṣlâ nesil ve ẕürriyyeti ḳalmayaraḳ vefât eylemek maʿnâsınadur; ve ʿinde'l-baʿż bir kimse meslûki olan yolına ḳaṭʿâ tevaḳḳuf ve ʿudûl eylemeyerek ṭoġru ṣavuşup gitmek maʿnâsınadur. *Şâriḥ der ki ümmehât-ı sâ'irede bunların her biri maʿnâ-yı maḫṣûṣ olaraḳ mersûmdur. Pes

burada ev او kelimesinde hemze ṭuġyân-ı ḳaleme maḥmûl olur; ve gebe nâḳa senesi güẕârân edüp henüz vaż'-ı ḥaml eyleyüp imsâk *[imsāk امساك Ar. ṣalı vermemek, ṭutmaḳ, dāşten; ḥabs etmek ve kendü nefsini żabṭ edüp perhîz etmek; ve ḥasset ve buḫl etmek; ve epsem olmaḳ; ṣıyâm niyyetiyle ekl ve şurbdan ictinâb etmek; ve yevm-i ṣıyâmda ekl ve şurbdan ictinâb olunacaḳ daḳîḳa. Terc. 1-112.]* eylemek ma'nâsınadur; ve ṭomâr ve s̱evb maḳûlesi nesneyi dürmek ma'nâsınadur; lâkin uṣûl-i sâ'irede bu ma'nâ "derc" 'unvânıyla mersûmdur ki dâlın fetḥi ve rânın sükûnuyladur ḥattâ ol dürülen şey'e daḫı "derc" ıṭlâḳ eylediler ki tesmiye bi'l-maṣdardur. OK. 1-396-1, **dürūc** دروج Ar. *درج* *żammeteynle,* yürümek ve kendi yolına gitmege daḫı derler; ve inḳirâż ma'nâsına da gelür; ve ölmek ma'nâsına da gelür; ve kendinden ṣonra nesli ḳalmamaḳ ma'nâsına da gelür; ve yıl tamâm olup nâḳa ṭoġurmamaġa daḫı derler. VK.1-169-1, **derc** درج Ar. *bi'l-fetḥ,* ve dürūc دروج Ar. *bi'ż-żam,* dürmek; ve geçmek; ve ḳoymaḳ. AK. 217.

dürüşmek دُرُشْمك T 1. çalışmak, çabalamak, sebat etmek 2. karşı karşıya gelmek, çarpışmak, mücadele etmek. *krş. dürişmek* YTS. 75.

düş دُوش T. ḳonaḳ, duraḳ, menzil. YTS. 76.

ebrār ابرار Ar. (birr* بر Ar. *بر* den) *hemzenin fetḥiyle,* "berr بر "in cem'idür, iyilik ediciler ma'nâsına; ve İbni A'rabî eyitdi: berr, ḳoyunu da'vet etmek, ve birr, sürmekdür. VK. 1-331-7, **ebrār** أبْرَار Ar. ṣâdıḳ ve dîndâr olan âdemler. Terc. 1-4, **ebrār** أبْرَار Ar. "berr بر "in cem'i. Müfredi ḳullanılmaz. Doğru sözlü, ḫayr-ḫ^v^âh, ḥamiyyet ve fażîlet ṣâḥibi olan insânlar: "Sulṭân Ṣalâḥe'd-dîn Eyyubî ebrâr-ı ümmetdendir. -raḥmetu'llâhi 'aleyh raḥmeten vâsi'aten-" KO. 1-55, **ebrār** أبرار Ar. ṣâdıḳ ve dîndâr kimseler; "berr بر "in cem'idir. LC. 20.

ecel* اجل Ar. *اجل* *fetḥateynle,* bir vaḳtin ġâyet ve encâmına denür. Mes̱elâ ḥayât ve 'ömr-i insânî bâbında mażrûb ve muḳadder olan müddetin ġâyetine denür ki ol anda insân lā maḥalühû vefât eder. Keẕâlik va'de ile alınan borcun nihâyet müddetine denür; ve bir nesnenin müddet ve zamânına denür; cem'i ācāl اجال gelür āmāl vezninde. *Mü'ellif Baṣâ'ir'de dedi ki ecel kelimesi bir nesne ḥaḳḳında mażrûb ve muḳadder olan müddete mevżûdur. Ba'dehū mażrûb olan müddete ki murâd ġâyetidür isti'mâl olundu; ve Naṣṣ-ı Kerîmde beş vech üzere müsta'meldür: Evvelâ, ġâyet-i meddet-i ḥayât ki mevt-i muḳadderden 'ibâretdür. S̱âniyyen, vaḳt-ı mübîn ma'nâsınadur. S̱âlis̱en, ihlâk-i küffâr ma'nâsınadur. Râbi'an, 'iddet-i muṭlaḳada *['iddet عدت Ar. bi'l-kesr ve't-teşdîd, ṣaymaḳ, iḥṣâ gibi; ve ṣaġış 'aded gibi; ve ṣol terabbuṣ [[terabbuṣ تربص Ar. muntaẓır olmaḳ. AK-2. 174.]] ki nisâ ṭâ'ifesine zevâl-i nikâḥ sebebiyle lâzım olur. AK. 384.]* isti'mâl olundu. Ḫâmisen, 'azâb ve 'uḳûbet ma'nâsında isti'mâl olundu, intihâ; ve ecel, maṣdar olur gerülenmek te'ḫîr ma'nâsınadur. OK. 3- 128.-1, **ecel*** اجل Ar. *اجل* *fetḥateynle,* bir nesnenin müddeti. VK. 2-245-1, **ecel** اجل Ar. *bi't-taḥrîk,* müddet ve mühlet cem'i ācāl اجال gelür; ve daḫı taṣdîk maḥallinde cevâb vâḳi olur ne'am gibi. AK. 9, **ecel** أجَل Ar. vaḳt-i mev'ûdun nihâyeti ; ve 'ömrün nihâyeti; ve müddet. Terc. 1-11.

ecell اجل Ar. *اجل* (celāle-t* جلالة Ar. *جل* den) *fetḥateynle,* ziyâde 'aẓîmü'l-ḳadr olan

kimesne; ve ba'żı şi'irde fekk-i idġâm ile vâḳi' olup eclel اجلل denmesi żarûretdür. Nitekim gâh olur باجل ما بعدت derler باقوم مااجل بعدت ma'nâsına, fi'l-i ta'accüb olmaḳ üzere. VK. 2-265-35, **ecell** اجل Ar. *bi't-taḥrîk ve teşdîdi'l-lâm,* ve eclel اجلل Ar. ziyâde ulu kimse, a'ẓam gibi. AK. 9, **ecell** أجَلّ Ar. ziyâde celîl, ziyâde büzürk olan. Terc. 1-11, **ecell** أجَلّ Ar. daha, pek, en celîl. LC. 29.

elā ألا Ar. tenbîh ve istiftâḥ edâtıdır ki "âgâh olunuz" me'âlinde olarak mühim söz başında bulunur: الاانّ اولياء الله لاخوف عليهم . **elā** ألا Ar. bir de edât-ı istifhâm ile edât-ı nefyin bir yere gelmişidir: الاتحبون، الاتقاتلون. Müş. 75, **elā** ألا Ar. ay, bayık, ey. SKT. 706 / 4.

el-'ayāẕu bi'llāhi ألعياذ بالله Ar. Allâh Ta'âlâdan mâ'adâ şığınacaḳ yer yoḳdur. Terc. 2-97.

elest السلت Ar. *bk. leyse*

elgin آلكين T. ġarip, âciz, miskin, sefil. YTS. 82.

elif الف Far. elif-i taḥazzün الف تحزن dür ki lâḥiḳ olduğu kelimede ḥüznü ifâde eder.: derd-ā دردا ve ḥasret-ā حسرتا kelimelerindeki elifler gibi. HLO. nf. 33.

el-'iyāẕen bi'llāhi ألعياذ بالله Ar. Allâh Ta'âlâdan mâ'adâ şığınacaḳ yer yoḳdur. Terc. 2-97.

elk* الك Ar. *ألك* *hemzenin fetḥiyle,* ağızda nesne çignemek ma'nâsınadur. OK. 3-71-1.

elleẕī ألّذى Ar. "ol kimse ki" "ol şey ki" ma'nâsında ism-i mevsûl-ı müfreddir ve müẕekkerdir; mü'enneṣi elletī ألّتى dir. Cem'i elleẕīne ألّذين dir, "ol kimseler ki" ma'nâsına, ism-i mevsûl-i cem'dir, ve ẕevi'l-'uḳûla ḫâṣdır. Müş. 77.

elūke-t الوكة Ar. (elk* الك Ar. *ألك* den) *hemzenin fetḥi ve lâmın żammıyla;* ve me'lüke-t مالوكة Ar. *mîmin fetḥi ve lâmın żammı ve fetḥiyle;* ve elūk الوك Ar. hemzenin *fetḥiyle;* ve me'lük مالك Ar. *mîmin fetḥi ve lâmın żammıyla;* ve bundan ġayri mef'ul vezninde vârid olmamışdır; mecmû'ı "elçilik" "risâlet" ma'nâsınadur. *Şâriḥ der ki: Mü'ellif teşvîş ile ṡebt eylemişdür. Zîrâ ümmehât-i sâ'irenin beyânına göre elük الك ve elūke-t الوكة ve elūk الوك ve me'lek مالك *maḳ'ad vezninde* maṣdarlardur, "elçilik eylemek" ma'nâsınadur; ve me'lük مالك Ar. *mîmin fetḥi ve lâmın żammıyla;* me'lüke-t مالوكة Ar. *lâmın żammı ve fetḥiyle,* isimdür; "elçilik"e denür; ve elūke-t الوكة elçinin ḥâmil olduğu risâle ve nâmeye ıṭlâḳ olunur; ve elūk الوك *ṣabûr vezninde,* elçiye denür. OK. 3-71-2,3,4,5, elūk* الوك Ar. hemzenin *fetḥi ve lâmın żammı ve meddiyle,* risâlet ma'nâsına. VK. 2-219-1, me'lük مالك Ar. *mîmin fetḥi ve hemzenin sükûnu ve lâmın żammıyla, keẕâlik* risâlet ma'nâsına. VK. 2-219-2, me'lüke-t مالوكة Ar. *vezn-i mezbûr üzere,* bi-ma'nâhu. VK. 2-219-3.

emān امان Ar. (emn* امن Ar. *امن * den) *selâm vezninde,* maṣdardur, ḳorḳusuz, âsûde olmak ma'nâsınadur. OK. 3- 593, **emān** امان Ar. *hemzenin fetḥiyle,* emîn olmak. VK. 2-485.

emāne-t* امانة (emn* امن Ar. *امن * den) Ar. *hemzenin fetḥi ve mîmin taḫfîfiyle,* emîn olmak. VK. 2-485.

emmāre اماره Ar. (emr* امر Ar. *امر* den) *bi'l-fetḥ ve teşdîdü'l-mîm,* "âmir"in mübâlağasıdur, mübâlağa ile emr edici demek olur; ve daḫı emmâre, ṣıfat-ı mü'enneş olup mâ'ile ma'nâsına gelür, meselâ nefs-i emmâre derler, neye gerekse meyl etdigi içün. AK. 48, **emmāre** أمّارة Ar. şş. ["emr امر" den s.müb. müzekkeri ḳullanılmaz.] ziyâdesiyle emr edici, mücbir: nefs-i emmâre = insana seyyi'âtı emr eden nefs ve şehveti. KT. 162, **emmāre** أمّارة Ar. insânı a'mâl-ı şehvâniyye ve ef'âl-i seyy'e icrâsına cebr ve emr eden, edici, irâde-i nefsâniyye: nefs-i emmâre, ['aḳl ve rûḥun nefs-i emmâreye mağlûb ve dâ'î olduğu şehevâta ma'il ve meşğûf olduḳları ḥasebiyle... — Müverriḫ 'Aṣım.]; KO. 1-174, **emmāre** أمّارة Ar. lezzet-i ḥissiyyeye ve ṭolayısıyla seyyi'eye şiddetle emr ve sevḳ edici, eden: nefs-i emmâre. mü'ennes-i semâ'iler; Türkçede müzekker ḥükmünde iseler de "nefs" kelimesi müstesnâ olarak emmâre, levvâme, muṭma'inne, mülhime, râḍiye, marḍiye ṣıfatlarına ḳarşı mü'ennesliğini muḥâfaẓa eder. Bunların ğayrı ṣıfatlarda ise yine müzekker ḥükmünde ṭutulur: naḳs-i nefîs, nefs-i ḫabîs. LC. 140, **emmāre** أمّارة Ar. zevḳ ve lezzet-i ḥissiyyeye meyyâl olanlar. Terc. 1-109.

emn* امن Ar. *امن* *hemzenin fetḥi ve mîmin sükûnuyla,* ve āmin آمن Ar *ṣâḥib vezninde* isimlerdir, ḳorḳusuzluğa denür ki derûnda ḫavfdan eser olmayup sâkin ve âsûde olmasından 'ibâretdür. Ṣâḥib vezninde âmin, kâhil ve ḥârik gibi isimdür yâḫud mübâlağadur. OK. 3-593, emn امن Ar. (emānet* *امن* Ar. *hemzenin fetḥi ve mîmin taḫfîfiyle,* emîn olmak. VK. 2-485.) *hemzenin fetḥi ve mîmin sükûnuyla,* emîn olmak ki ḫavfın muḳâbilidür; ve emn, bir kimseye bir nesneyi inanmaga daḫı derler. VK. 2-485, āmin آمن Ar. hemzenin meddi ve mîmin kesriyle, emîn kimesne. VK. 2-485.

emr* امر Ar. *امر* *hemzenin fetḥi ve mîmin sükûnuyla,* ve imār امار Ar. *kitâb vezninde,* ve āmire-t آمرة Ar. *âfiye-t vezninde,* buyurmak ma'nâsınadır ki nehy muḳâbilidir. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre emr, vech-i mezkûr üzere maṣdar olur ve ism-i maṣdar olur ki Fârisîde "fermân" ve Türkîde "buyruḳ" ve "buyruldı" ta'bîr olunur. Cem'i evāmir اوامر gelür ve cem'-i mezkûr ḫilâf-ı muṭṭaride olmağıla ba'żılar bu gûne taṣḥîḥ eylediler ki emr, fi'l-ḥaḳîḳa me'mûrun bih olmağıla mef'ûl fâ'ile taḥvîl olundu. Nite ki امرعارف و امر مأروف و عيشة راضية derler. Ba'dehû ḳıyâs üzere fâ'il fevâ'il üzere cem'ilendi; ve 'inde'l-ba'ż ḥâl ve şân ma'nâsına olan emrden farḳ içün evāmir اوامر üzere cem'ilendi. Zîrâ emr-i mezkûrun cem'i umūr امور dur. Ḥâl ve şân ve ḥâdise ma'nâsına olan emr ef'âl ve aḳvâle 'âmm ve şâmildür; ve Mıṣbâḥ'ın beyânına göre buyurmak ma'nâsına olan emrin emr-i ḥâżırından hemze ḥazf olunup مره بكذا denür, nite ki كل ve خذ kelimeleri daḫı böylecedür ve eger ḥarf-i aṭfla mezkûr olursa hemze redd olunup ve أمر بكذا denür, lâkin كل ve خذ kelimelerinde hem-ân taḫfîfledür ki hemze redd olunmaz intihâ; ve emr, ḥâdise ma'nâsına istimâl olunur ki emr ve fermânın lâzımesidür, bunun cem'i umūr امور gelür. *Şâriḥ der ki hâl ve şân ma'nâsı daḫı bundandur; ve vâlî olmak ma'nâsına gelür. *Şâriḥ der ki mü'ellif bunda iḳtiṣâr eylemişdür, zîrâ bâb-ı evvel ve râbi'nin maṣdarları emr امر dür ve bâb-ı ḫâmisin maṣdarı emâre امارة

dür, hemzenin fetḥiyle; imre امره ve imâre اماره hemzelerin kesriyle, andan isimlerdür, intihâ. OK. 1-751, **emr*** امر Ar. *امر* *hemzenin fetḥi ve mîmin sükûnuyla,* "umûr امور" un müfredidür, ḥâl ma'nâsına; ve emr, buyurmak ma'nâsına da gelür. VK. 1-327, **emr** امر Ar. *bi'l-fetḥ,* buyruḳ cem'i evāmir اوامر gelür. AK. 48, **emr** أَمْر Ar. buyruḳ, fermān; ve nesne, şey, çiz ve madde, ḫuṣûṣ, maṣlaḥat. Terc. 1-112.

en أَنْ Ar. maṣdariyye ve müfessire *[müfessire مُفَسِّر Ar. tefsîr edici, muġlaḳ ve mübhem kelâmı şerḥ ve beyân ve îżâḥ edici olan, heveydā günende. Terc. 2-275.]* ve zâ'ide ve muḫaffefe isimleriyle dört dürlüdür. 1. "(أن) -i maṣdariyye" medḫûlü olan fi'ili maṣdar ma'nâsında ḳılar ve fi'il, mużâri' ise anı naṣb eder: من قبل ان تقدروا = من قبل قدرتكم ، الا التكذب الا ان كذب _ تقدروا 2. "(أن) -i müfessire" yâḫud "tefsîriyye" ma'nâ-yı ḳavli mutażammın olan bir cümle-i fi'iliyyeden ṣonra bulunup "deyü" ile tecüme olunandır : وناديناه ان ياابراهيم = Biz ona yâ İbrâhîm diye nidâ etdik. 3. "(أن) -i zâ'ide" vaḳtâ ki ma'nâsına olan (لما) nın ve ba'd kelimesinin pîşinde bulunur: ولما ان جاء البشير = müjdeci geldiginde, بعد ان كان كذا = iş şöyle olduḳdan ṣonra. 4. "(أن) -i muḫaffefe" nevâsiḫden olan enne (أن) nin muḫaffefidir. Müş. 80.

enk انك Far. (hemze-i meftûḥa) *reng vezninde,* ṣu yoluna döşeyecek künk *[künk كونك T. (künek, gönek) sbst. ṣu yolı, conduit [[conduit, s. m. kanal, yol, künk, t. — mecrâ, pl. a. mecârî. EFTL-1. 319.]], égout [[égout, s. m. kârîz, p.; süprüntülük. EFTL-1. 574.]]. Zen. 779.]* ma'nâsınadur. ᶜArabîde ḳana-t قنة *[ṣu yolı Arabîsi "ḳanāh قناة" dır cem'i ḳanavāt قنوات gelür. Fârisîsi "bārgīn بارگين" künk ile aḳan ṣu yolına ıṭlâḳ olunur "kārīz كاريز" ML. 147.]* derler; ve Hindistân'da bir vilâyet adıdur. BK-2. 81, **enk** أنك Far. ṣu yoluna döşeyecek künk ma'nâsınadur. ᶜArabîde ḳana-t قنة derler; ve Hindistân'da bir vilâyet adıdur. LBK. 36.

enne أَنَّ Ar. nevâsiḫdendir ve edât-ı taḥḳîḳ olan sâlifü'l-beyân (إِنَّ) nin fer'idir. Tercümede (ki) ḳuvvetini alır. Müş. 80.

epsem أَپْسَم T. sessiz, ses çıḳarmayan, susan. YTS. 83.

ėrgen أَرْگَن T. bekâr, evli olmayan. YTS. 84.

erinmek اريِنمك und ارنمك T. vb. refl. u. pass. se dissoudre *[se dissoudre, v. a., erimek. EFTL. 1-526.],* être *[être, s. m. vücûd, ḥâl, kevn, varlıḳ, var, kâ'in, pl. a. kâ'inât mevcûd, pl. mevcûdât... EFTL. 662, être, v. s. olmaḳ, mevcûd, derkâr olmaḳ, ṭurmaḳ. EFTL. 662.]* fondu *[fond, s.. m. dip, diplik. t. ḳa'r, pl. a. ḳu'ûr, — Le fond de l'eau, ṣuyun dibi... EFTL. 744.].* Zen. 32. **erinmek** اريِنمك T. lâzım — eridilmiş gibi gevşemek, üşenmek, durduğu yerde gerinüp esnemek. TL. 1-219, erinmek اريِنمك T. lâzım — erimiş gibi olmaḳ, erinmek, üşenmek. TL. 1-220, eriyip dibi görünmek, tükenmek, çoḳ az ḳalmaḳ, ḳurumaḳ. bitmek.

erzen أَرْزَن Far. ṭaru toḫumu, ẕürre. Terc. 1-10, **erzen** أَرْزَن Far. Sbst. ṭarı toḫumu. Zen. 27.

esfel أَسْفَل Ar. (süfl سُفْل *سفل *den) ziyâde sefîl ve ziyâde alçak olan, kemter. Terc. 1-53, **esfel** أَسْفَل Ar. ş. daha aşağı ve alçak olan, *esfel-i sâfilîn = cehennem. YTL. 41, **esfel** أَسْفَل Ar. daha pek sefîl, pek aşağı, çoḳ bayağı: esfel-i nâs § aşağı ṭaraf, maḳ'ad: semt-i

esfel. esfel-i sâfilîn = cehennem. KO. 1-106, **esfel** أَسْفَل ş. Ar. ş. süflâ سفلى c. esāfil اسافل ("sāfil سافل " den s.taf.) daha veyâ pek dûn ve alçak olan: esfel-i nâs. // esfel-i sâfilîn = cehennem. KT. 109.

esirmek أَسِرْمَكْ T. 1. sarhoş olmak, ʿaklını yitirmek, delirmek, kendinden geçmek. 2. azğınlâşmak, sertleşmek, çok kızmak. YTS. 85.

eslemek أَسْلَمَكْ T. diŋlemek, kabûl etmek, baş eğmek. YTS. 85.

eslememek أَسْلَمَمَكْ T. 1. diŋlememek, aldırış etmemek, kulak aşmamak. 2. hâtırlamamak. 3. çekinmemek. YTS. 85.

esrük أَسْرُوكْ T. 1. sarhoş. 2. meczûp, deli. 3. kızgın, öfkeli. YTS. 86.

eşkā أَشْقَى Ar. (şekā'* شقاء Ar. *vâvî*); dahâ, pek şakî. "nâdiren kullanılır." KO. 1-114, **eşkā'** أَشْقَى Ar. daha, pek, en şakî. LC. 93.

eşmek أَشْمَكْ T. 1. hızlı yürümek, atla hızlı hızlı gitmek. 2. (atı) hızlı yürütmek, koşturmak. *eşüp yortmak,* gezip dolaşmak, yürüyüp koşmak. YTS. 86.

eʿūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ Ar. Bilgil ki Kur'ân'dan degüldür lâkin Kur'ân'a bunun ile başlamak sünnetdür. Baʿżılar katında vâcibdür. Baʿżılar katında maʿnîsi "Şığınuram ben Tanrıya şeyṭândan kim laʿnet ṭaşı-y-la atılmışdur" demek olur. CE. 3, **eʿūẕü bi'llāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīmi** أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ Ar. Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım. Kur'ân okumaya başlarken demek gerekir. KKT. 1-70.

evb* اوب Ar. *اوب* *hemzenin fethi ve vâvın sükûnuyla;* ve iyāb, iyyāb اياب Ar. *hemzenin kesri ve yânın taḫfîfiyle, ve teşdidiyle* lügatdür; ve evbe-t اوبة Ar. *hemzenin fethiyle;* ve îbe-t ايبة Ar. *vâvı yâya kalb ile,* gerü dönmek, rücûʿ maʿnâsınadur; ve evb, buluda denür, seḥâb gibi; ve yele denür. rîḥ *[rīḥ ريح Ar. yel, rûzigâr, bâd. Terc. 1-450.]* maʿnâsına; ve sürʿat maʿnâsınadur; ve ṭavar yürürken ellerini ve ayaklarını çâbuk döndürmek yaʿnî çâbuk almak maʿnâsınadur; ve kaṣd ve ʿazm eylemek maʿnâsınadur; ve ʿâdet maʿnâsınadur; ve ṭoğruluk istikâmet maʿnâsınadur; ve bâl arısına denür naḥl *[naḥl نَحْل Ar. bir kimsenin söylediği sözü âḫar bir kimseye ʿazv [[ʿazv عزو Ar. nisbet etmek, fülâna mensûbdur deyü ḥükm etmek, isnâd etmek, nisbet kerden. Terc. 2. 66]] ve isnâd etmek; ve iʿṭā etmek, vermek, baḫşîden; ve bâl arısı, zenbūr. Terc. 2-429.]* maʿnâsına; ve yola denür ṭarîk maʿnâsına; ve cihet ve semt maʿnâsınadur; ve gece içre ṣuya gelmege denür; ve evb, âyib آيب lafzından cemʿ olur, ṣaḥb ve ṣâḥib *[ṣāḥib صاحب Ar. hem-ṣoḥbet olan kimesne. VK. 1-78, ṣaḥb صحب Ar. cemʿi; miṣl-i râkib ve rakb. VK. 1-78.]* gibi râciʿ maʿnâsına; ve evb, keẕâlik maṣdar olur ibʿâd *[ibʿād إبعاد Ar. uzağa sürmek, uzağa komak, dūr kerden. Terc. 1-5.]* eylemek maʿnâsına... OK. 1-75-1,2,3,4, **evb*** اوب Ar. *اوب* *hemzenin fethi ve vâvın sükûnuyla;* mekân ve nâhiye maʿnâsınadur; ve maṣdardur, rücûʿ maʿnâsına; ve gece ile gelmek maʿnâsına; ve bâl arısına daḫı derler, naḥl *[naḥl نَحْل Ar. bir kimsenin söylediği sözü âḫar bir kimseye ʿazv [[ʿazv عزو Ar. nisbet etmek, fülâna mensûbdur deyü ḥükm etmek, isnâd etmek, nisbet kerden. Terc. 2. 66]] ve isnâd etmek; ve iʿṭā etmek, vermek, baḫşîden; ve bâl arısı, zenbūr. Terc. 2-429.]* maʿnâsına, bir günde mekânına çok rücûʿ etdüginden ötürü. VK. 1-39-1, evbe-t اوبة Ar. *hemzenin*

fetḥi ve vâvın sükûnuyla, ve iyāb, اياب Ar. *hemzenin kesriyle,* maṣdarlar ki keẕâlik rücû' ma'nâsına. VK. 1-39-2,3, îbe-t ايبة Ar. rücû'. Aṣlında evbe-t اوبة idi; vâvı yâya ḳalb edüp îbe-t ايبة demişlerdür. ve evb, seyr ḥâlinde eli ayağı sür'atle deprenmege de' derler. VK. 1-39-4, **evb** اوب Ar. *bi'l-fetḥ* rücû' etmek. AK. 56, evbe-t اوبة Ar. rücû' etmek ve geri çekmek. AK. 56, iyāb, اياب Ar. *bi'l-kesr,* gerü çekilmek ve rücû' etmek. AK. 59, eybe-t ايبة Ar. rücû' etmek; ve ġurûb etemek. AK. 59, iyāb, اِيَابْ Ar. gerü dönmek, ru gerdān, 'avdet etmek. Terc. 1-136

evl* اول Ar. *اول* *ḥavl [ḥavl حول Ar. sene, yıl, sâl; ve bir ḥalden başḳa bir ḥâle dönmek; ve bir nesnenin çevre ve peyrâmeni [[peyrāmen پيرامن Far. çevre, eṭrâf, ḥavâlî, kenâr. oHa. 1-138.]] ve ḳuvvet ve ḳudret. Terc. 1-379.] vezninde;* ve me'āl مآل Ar. *me'âd [me'ād مَعَادْ Ar. âdemin ve sâ'ir ḥayvânın dâ'imâ 'avdet ve ric'at etdigi maḥall-i ḫânesi yâḫud in ve maġarası gibi; ve gerü dönmek, 'avdet ve ric'at etmek; ve aḫret; ve Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvere; ve cennet-i 'alâ ; ve ḥacc-ı şerîf. (yevmü'l-me'ād يَوْمُ الْمَعَادْ) ḳıyâmet günü ve insânın vefât ettiği gün. Terc. 2-360.] vezninde;* rücû' eylemek ma'nâsınadur; ve bir nesneden geriye dönmek ma'nâsınadur; ve evl اول ve iyāl ايال Ar. *kitâb vezninde,* bir nesne pek ḳoyulanup ġalîẓ olmak ma'nâsınadur; ve evl bu ma'nâda müte'addî olur; ve evl اول ve iyāl ايال ve ايالة Ar. *kitâb ve kitâbe vezinlerinde,* vâlî olup ḥükûmet eylemek ma'nâsınadur; ve devâb *[devābb دوابّ Ar. sbst. pl. v. dâbbe دابّة [[dābbe-t دابة Ar. her nesnedür ki yerde yürür ve lâkin isti'mâli binilen nesneye maḫṣûṣ olmaġıla şöhret bulmuşdur, dabbetü'l-arż دابة الارض Ar. ḥayvânâtdan bir nesnedir ki eşrâṭ-i [[[eşrāṭ اَشْرَاطْ Ar. şartlar, nişânlar, 'alâmetler. Terc. 1-59.]]] sâ'atdendür. Bażılar dabbetü'l-arż, aġaç yiyen ḳurda derler dedi. Ba'żılar aḳ ḳarıncaya derler dedi. VK. 1- 57.]] Zen. 436, devābb دَوَابّ Ar. "dâbbe دابّة " nin cem'i. Üzerine binilecek ḥayvânlar demekdir. KO. 3-377, devvāb دَوَّابْ Ar. binilecek ḥayvanlar, sütūrān. Terc. 1-413, devvāb دَوَّابْ Ar. dâbbeler, ḥayvânlar, yenilecek ḥayvânlar. bHa. 1-165, devābb دَوَابّ Ar. ḥayvânlar, binek ḥayvânları, "dâbbe" nin cem'idir. LC. 495.]* ve mevâşîyi *[mevāşî مَواشى Ar. ḳoyun ve ṣıġır ve keçi ve deve miṡillü beslenür olan ḥayvânât, sütūrān. Terc. 2-412.]* ḥüsn-i teḳayyüd ve tımâr ile ıṣlâḥ eylemek ma'nâsınadur; ve ḳurtulmak ma'nâsınadur ki ve'l وال lafẓında lûġatdür; ve ṭavar zebûnlayup *[zebūn زَبُونْ Far. ḳuvvetsiz, nâ-tüvân olan, ża'îf; ve bed, fenâ, işe yaramaz olan seḫîf olan [[seḫîf سَخِيفْ Ar. 'aḳılsız, 'aḳlı az olan ve pek yufḳa ve seyrek ṭutulmuş olan ve ṣaçma ve me'âlsiz ve dipsiz olan. oHa. 1-388.]] ve 'âciz ve maġlûb olan Terc. 1-416.]* arıḳlamak ma'nâsınadur. OK. 3-135, **evl** اول Ar. *اول* Ar. *hemzenin fetḥi ve vâvın sükûnuyla;* ve iyāl ايال Ar. *hemzenin kesriyle,* bunların ikisi daḫı ḫûb ḥükm etmek *[ḫūb خوب Far. güzel ve ḫoş ve nîgû ma'nâsınadur; ve metîn ve muḥkem ve üstüvâr [[üstüvār اُسْتُوَارْ Far. muḥkem ve metîn; mu'temed ve emîn olan; inanmak, berâber olmak, tamâm olmak. Terc. 1-17.]] ma'nâsına gelür. BK-2. 256.]* ma'nâsınadur; ve mâlı ıṣlâḥ etmek ma'nâsına da gelür; ve evl, rücû' ma'nâsına da gelür; ve 'asel ve ḳaṭrân miṡüllü ḳoyu olmaġa da derler. VK. 2-249.

evvāb اواب Ar. (evb* اوب Ar. *اوب* den) *hemzenin fetḥi ve vâvın teşdîdiyle,* tâ'ib olan kimesne. VK. 1-39-6, **evvāb** اواب Ar. rücû' edici. AK. 56, Evvābîn namāzı = Celvetiyye ṭarîḳati mensûbları ṭarafından beş vaḳit dışında ḳılınan nâfile namâzı. Akşâm

namâzından şonra ķılınan bu nâfile namâzı altı rekʿattir. OTAL. 291.

fāsıķ فاسق Ar. (fısķ* فسق Ar. *فسق* dan) ţarîķ-i Hak'dan hâric olan âdeme denir; gerek aslî ve gerek ʿârizî olsun. OK. 3-42, **fāsıķ** فاسق Ar. ţarîķ-i Ḥaķdan hâriç olan âdem, gümrâh. Terc. 2-112.

fe ف Ar. edât-ı taʿķîb ve ḥarf-i ʿaţfdur, ve dâ'imâ meftûḥdur: احتسينا المرق فاكلنا الشواء = Çorbayı içtik müteʿaķıben kebâbı yedik. ثم قمنا فصلينا = Baʿdehū ķalķup namâz ķıldıķ. Beyân ve tafşîl edâtı daḫı olur: فراغ الى اهله فجاء بعجل سمين فقربه اليهم = Hem-ân ḫânesine bir semîz buzağı getürdi ve anlara taķdîm eyledi. و انى مرسلة اليهم بهدية فناظرة الآية 1. "fā'-i taʿlîliyye فاء تعليليه " Ma-baʿdı mâ-ķabline ʿillet olan -ف - dir: اخرج منها فانك رجيم 2. "fā'-i cevâbiyye فاء جوابيه " Şarţa cezâ veyâ delîl-i cezâ vâķiʿ olan cümlenin evvelinde ve (اما) lafzıyla ve şarţ maʿnâsını mutażammın olan bir şeyle başlayan mübtedânın ḫaberinden ziyâde edilen -ف - dir: قل ان كنتم تحبون الله فاتبعونى. ان يسرق فقد سرق الآية. قال لبهلول مَنْ لايعرفه: اغريب انت؟ قال: أما عن العقل فنعم و أما عن البلد فلا. وفى الحديث : من اطاعنى فقد اطاع الله و من عصانى فقد عصى الله. Cümle-i şartiyyenin cezâsı nefs-i mużâriʿ olursa fâsızdır: ما ننسخ من آية او ننسها نأت بخير منها. 3. "fā'-i sebebiyye فاء سببيه " Mâ-ķabli mâ-baʿdına ʿillet olan -ف - dir: طرده فبكى = Ķoğdu da ağladı; yaʿnî ķoğdugu içün agladı. ضربه فهرب = Dögdügü içün ķaçdı. 4. "fā'-i faşîḥa فاء فصيحا " işte ve artıķ gibi bir maʿnâ ifâde eden -ف - dir: اتحبّ اكل الجيفة فكرهته. منتزع من قوله تعالى: ايحب احدكم أن يأ كل لحم اخيه ميتافكر هتموه. Müş. 98.

fecr* فجر Ar. *فجر* *zecr [zecr زجر Ar. menʿ etmek, nehy etmek, yapdırmamak, ķomamak; ve âvâz ile ķorķudup ķovmak; ve ķuşlar âvâzından yâḫud vaḥşî ḥayvân yürümesinden kehânet edüp ğâ'ibden ḫaber almak. oHa. 1-360.] vezninde,* żav'ü'ş-şabâḥ *[żav' ve żū' ضوء Ar. żâdın fethi ve żammıyla, aydınlık ve nûr ve ruşenâyî [[ruşenâyî رُوشنايى Far. vâv-ı meçhûlle, aydınlık ki karaŋulık muķâbilidür... BK. 2-308]] maʿnâsına. OK. 1-35.]* yaʿnî şabâḥ yerinin ruşenligine denür ki sevâd-ı leylin âḫirinde şemşin ufķ-ı maşrıķda żâhir olan ḥumretinden ʿibâretdür, "şafaķ" taʿbîr olunur, ve fecr, ikidür: Biri fecr-i kâżibdür ki şekl-i müsteţîl üzere żuhûr eder, zenebü's-sirḥân ذَنَبُ السِّرحَانْ *[zeneb ذنب Ar. ķuyruķ, dümbâle; ve uç, nihâyet. Ha. 1-305, sirḥân سرحان Ar. ķurd denilen yırtıcı. ذَنَبُ السِّرحَانْ ķurd ķuyruğı ki fecr-i kâżibe tesmiye olunmuşdur. oHa. 1-391.]* dedikleri budur; ve biri andan şonra żuhûr eder ki âfâķa münteşir olur. Ol vaķtde şâ'ime-i ekl ü şurb ḥarâm olur ve ana fecr-i şâdıķ derler. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre bu tesmiye bi'l-maşdardur ve bi-maʿnâ-yı fâʿildür. Geceyi fecr yaʿnî şaķķ eyledigi-y-içün tesmiye olundu. OK. 2-63-1, **fecr** فجر Ar. *zecr vezninde,* şu aķıtmak maʿnâsınadur; aşıl fecr, bir nesneyi şaķķ-ı vâsiʿ ile şaķķ *[şaķķ شق Ar. yarmak, ayırmak, bölmek; ve yarıķ, çatlaķ, açıķlıķ Ha. 1-404.]* eylemek maʿnâsına mevżûʿdur. OK. 2-64, **fecr*** فجر Ar. *فجر* *fânın fetḥi ve cîmin sükûnuyla,* şu aķıtmak; ve fecr, gecenin âḫirinde şol beyażlıķdur ki gecenin evvelinde olan şafaķa muķâbildür. VK. 1-438-1, **fecr** فجر Ar. meyl etmek ve Ḥaķdan ʿudûl etmek; ve sögmek, şetm *[şetm شتم Ar. sögmek, sögüp şaymak ve âzârlamak. Ha. 1-395.]* gibi; ve bühtân etmek, ve yalan söylemek; ve şabâḥ żulmeti açılup ruşen olmak; ve şu aķup cereyân etmek ve ķarışmak; ve

kerem ma'nâsına da gelür. AK. 442.

fecr فجر Ar. (fecr* فجر *Ar. *فجر* den) ve fücūrفجور Ar. *ku'ûd vezninde*, me'âşî ve âşâma dürüşmek ma'nâsınadur ki ṭarîḳ-i Ḥaḳḳı şaḳḳ *[şaḳḳ شق Ar. yarmak, ayırmak, bölmek; ve yarık, çatlak, açıklık Ha. 1-404.]* eylemek olur; ve zinâ eylemek ma'nâsınadur; ve fücûr, fısḳ *[fısḳ فسق Ḫudây-i müte'âlin emrini terk eylemekle 'isyân edip tarîk-i Hak'dan ḫurûc eylemek yâhud zinâ ve fücûr eylemek ma'nâsına; ve doğru yoldan sapmak ma'nâsına; ve taze hurmâ kabuğundan pörtleyip çıkmak ma'nâsınadır. OK. 3-42, فسق Ḥaḳ Ta'âlânın emrini terk edüp 'işyân ve günâh etmek. Ha. 2-88.]* eylemek ma'nâsınadur; ve fecr ve fücûr, yalan söylemek ma'nâsınadur; ve bir âdemi tekẕîb eylemek ma'nâsınadur; ve 'işyân ve muḫâlefet eylemek ma'nâsınadur; ve ḫasta şağalmak ma'nâsınadur; ve ża'îf olmak ma'nâsınadur; ve bir madde fâsid ve tebâh olmak ma'nâsınadur; ve fücûrun râkibun فجور راكب bindigi egerden bir ṭarafa ḳaymak ma'nâsınadur; ve Ḥaḳdan 'udûl eylemek ma'nâsınadur. OK. 2-64, **fücūr**فجور Ar. *żammeteynle*, fısḳ etmek; ve kiẕb etmek ma'nâsına da gelür ve bunun aṣlı "meyl" dendür; ve fâcir-i mâ'il ma'nâsınadur. VK. 1-438, **fücūr**فجور Ar. *bi'ż-żamm*, Ḥaḳ'dan rücû' etmek; ve yalan söylemek. AK. 442.

fenā'* فناء Ar. *فنى* *yâ'î* *senâ' [senâ' سَنَا Ar. aydınlık, parıldı, tâbiş ve revnaḳ; ve bir müshil nebâtdır ki sinâmekî daḫı tesmiye olunur; ve yükselmek, rif'at kesb etmek. Terc. 1-492.] vezninde*, bir nesne yoḳ olmak ma'nâsınadur. *Şâriḥ der ki "'adem" ile tefsîri tefsîrü'l-bi'l-e'amdur. Zîrâ fenâ', beḳâ' muḳâbilidür; ve fenâ', pek ḳocalmak ma'nâsına müsta'meldür. OK. 3-899, **fenā'*** فناء Ar. *فناء* *fânın fetḥi ve elifin meddiyle*, bir nesne dükenmek. VK. 2-704, **fenā'** فناء Ar. *bi'l-fetḥ ve'l-med*, zevâl; ve şol ağaç ki keşîretü'l-ağṣân *[ağṣân أغصان Ar. şâḫhâ; ağaç dalları. Terc. 1-84.]* ola. AK. 459, **fenā'** فَنَا Ar. yoḳ olmak, zevâl bulmak, nīst şuden. Terc. 2-136.

ferc* فرج Ar. *فرج * *fânın fetḥi ve rânın sükûnuyla*, bir kimsenin ġam ve ġuṣṣasını keşf *[keşf كشف Ar. gizlü olanı açmaḳ ve mechûl olan nesneyi meydâna ḳoymak, âşikâr kerden; ve ber-vech-i taḫmîn bir nesnenin inşâsına lâzım olan maṣârifi ḥisâb etmek; ve evliyâdan olan ẕevât bi-iẕni'llâh Ta'âlâ ḫaber verdigi ḫuṣûṣ. Terc. 2-189.]* ve izâle eylemek ma'nâsınadur. Bu mâdde fetḥ ve tefrîḳ ma'nâsına mevżû' olmaḳla ma'nâ-yı mezbûr mecâz olur; ve ferc, insânın 'avret yerine ıṭlâḳ olunur. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre ferc, pâçanın aralığına denüp ba'dehû ḳabl ve dübre ıṭlâḳ olunmuşdur, mâbeynü'l-ricleyn olduḳları içün; ḥattâ keṡret-i isti'mâlle ma'nâ-yı mevżû' meṡâbesinde olmuşdur; ve Mıṣbâḥ'ın beyânına göre infirâc ve infitâḥları bâ'iṡ-i tesmiyedür, ve giderek ḫâtûnun ḳablinde ağleb olmuşdur, yarıḳ münâsebeti ana pek mülâyimdür; ve ferc, derbend *[derbend دربند Far. ṭağda ve tepelerde zaḥmetle geçilen yer; ve ser-ḥadlerde sınur vaż' olunan maḥal, ṡağr [[ṡağr ثغر Ar. derbend, boğaz ve dârü'l-ḥarb, ser-ḥaddî, düşman ağzı, merz. Terc. 1-304.]]; ve kilîd ve miftâḥsız ḳapu bağlanan nesne, miġlâḳ; ve ḳal'a, ḥiṣâr ve giriz-gâh-ı boğaz; ve teḳayyüd-i aḥvâl-i nefs etmek, mübtelâ, "Kendü ḳaydında olur" demek, "derbend-i ḫod mī-şeved" demekdir; ve ḳaraġol-ḫâne Terc. 1-338.]* ta'bîr olunan gedige ve her ḫavf u ḫatar maḥalline ıṭlâḳ olunur, ve bu ma'nâ müste'ârdur. *Şâriḥin beyânına göre ata taḫṣîṣin vechi ma'lûm degildür; ve ferc, Muṣul eyâletinde bir ḳażâ adıdur; ve اضاح-nâm maḥal yanında bir ṭarîḳin ismidür. OK. 1-429, **ferc** فرج Ar. (ferec* فرج Ar. * فرج * fetḥateynle, ġamdan ḫalâṣ bulmaḳ ma'nâsına. VK. 1-181-1.) *fânın fetḥi ve rânın*

sükûnuyla, ud yeri olan ʿużv-ı ʿavret maʿnâsına; ve ferc, gedige ve ḫavf maḫalline daḫı derler; ve ferc, teferrüc ve inkişâf maʿnâsına da gelür; ve atın iki ayağı arasına da ferc derler. VK. 1-181-4, **ferc** فرج Ar. *bi'l-fetḥ ve's-sükûn,* ud yeri, ʿavret-i ġalîẓa maʿnâsına ricâlden ve nisvândan; ammâ ʿavâm, ekṣer nisvânda istiʿmâl ederler; ve daḫı ḳorḳu yeri mevżiʿ-i muḫâfa gibi; ve yarıḳ, her neden olursa. Cemʿi fürūc فروج gelür. AK. 445, **ferc** فَرْج Ar. nisvânın ʿavret yeri; ve erkegin daḫı ʿavret yeri, küs; ve iki nesnenin beyninde olan açıklıḳ. Terc. 2-121.

fısḳ* فِسْق Ar. *فسق * *fânın kesriyle,* ve füsūḳ فسوق Ar. *ḳuʿûd vezninde,* Ḫudây-i müteʿâlin emrini terk eylemekle ʿisyân edip tarîk-i Hak'dan ḫurûc eylemek yâhud zinâ ve fücûr eylemek maʿnâsınadur; ve doğru yoldan sapmak maʿnâsına; ve taze hurmâ kabuğundan pörtleyip çıkmak maʿnâsınadur. OK. 3-42, **fısḳ*** فِسْق Ar. (füsūḳ* Ar. *فسق * żammeteynle, ṭaşra çıḳmak, Ḫudây-ı Taʿâlânın emrinden ṭaşra çıḳmak maʿnâsına da gelür. VK. 2- 202.) *fânın kesri ve sînin sükûnuyla,* bi-maʿnâhu... yaʿnî Ḫudây-ı Taʿâlânın emrinden ṭaşra çıḳmak, emre iṭâʿatden çıḳmak maʿnâsınadur; nite kim ṭaʿâmdan tuḫame *[tuḫame تخمه Ar. bi'ż-żam ve fethi'l-ḫâ, çoḳ yemekden beden ṣaḳîl olmaḳ, cemʿi fetḥ-i ḫâ ile, tuḫamāt تخمات ve tuḫam تخم gelür. AK. 1-92. toḫame تخمه Ar. vulg. toḫma sbst. miʿde ṭolġunlugu, imtilâ. Zen. 296, toḫme تُخْمَه Ar. imtilâ, miʿde ṭolġunluğu, nā-gūr. Terc. 1-190.]* olmaḳ, ṭaʿâmın eklinden tuḫame olmaḳ maʿnâsınadur; ve ḫurmanın raṭbi *[raṭb رطب Ar. yaş, tâze, yeşil. Zen. 465, raṭb رطب Ar. yeşil, tâze, yaş olan, ter. Terc. 1-438.]* ḳışrından *[ḳışr قشر Ar. bi'l-kesr, deri ve her nesnenin ḳabı, cemʿi ḳuşūr قشور gelür. AK. 1-481, ḳışr قشر Ar. vulg. ḳaşr u. ḳışret sbst. ḳabuḳ, pl. ḳuşūr. Zen. 701],* çıḳmak maʿnâsına da gelür. VK. 2-202, **fısḳ*** فِسْق Ḥaḳ Taʿâlânın emrini terk edüp ʿiṣyân ve günâh etmek. Ha. 2-88.

fıṭna-t* فطنة Ar. *فطن* *fânın kesriyle,* ḥıẕḳ *[ḥıẕḳ حذق Ar. ve'l-ḥıẕāḳ حذاق Ar. bi'l-kesr-i fîhimâ, zîreklik, mahâret gibi. AK. 161.]* maʿnâsınadur ki murâd ẕihnin taʿalluḳ eyledigi nesneyi idrâk ḫuṣûṣunda cevdet-i istiʿdâddur. *[cevde-t جودة Ar. at yörigen olmaḳ; ve bir nesne eyü olmaḳ; ve cömerd olmaḳ; ve ṣuṣuz olmaḳ. AK. 152, cevde-t جودة Ar. eyü olmaḳ; işini, ḫidmetini eyü görmek, nīk şuden. Terc. 334.]* Yaʿnî ẕihni pâk ve tîz olmağıla her ne şey'e teveccüh ve mübâşeret eylese cibilli ve ḫulḳı anı fehm ve idrâk eylemek vechiyle olan uzluḳ ve ḥıẕḳ ve mahâretdür, tecribe ve tekrâr vechiyle ḥıẕḳ ve fehm degildür. Pes ġabâvet muḳâbili olur. OK-3. 683-1, **fıṭna-t*** فطنة Ar. * فطن* *fânın kesri ve ṭâ-yı muhmelenin sükûnuyla,* fehm maʿnâsınadur. VK-2. 541-1, **fıṭna-t** فطنة Ar. *bi'l-kesr,* ve feṭāne-t فطانة Ar. ve feṭāniye-t فطانية Ar. *bi'l-fetḥ fîhimâ,* zîreklik ve idrâk ḳavî olmaḳ. AK. 455, **fıṭna-t** فطنة Ar. ẕihin açıḳlığı ve sürʿat-i idrâk, zeyrekī. Terc. 2-129, **fıṭna-t** فطنة Ar. pl. fiṭan فطن cleverness *[cleverness (kle'vırnes), sub. ʿaḳıl, zekâ, ẕekâvet, istiʿdâd. 2. hüner, maʿrifet, maʿlûmât. 3. hüner, maʿrifet, ṣanʿat. 3. el yaḳışıḳlığı, el çâbüklügü, ter-destî, çerb-destî. KLM. 142.]* astuteness *[astuteness (ıstut'nes), ʿaḳl, fehm, dirâyet, firâset, kiyâset. KLM. 48.],* sagacity *[sagacity (sıgäs'ıti), sub. 1. firâset. 2. ḥis, ḥassâslik. KLM. 658.]* perspicacity *[perspicacity (pırspıkäs'ıti), sub. baṣîret, feṭânet, kiyâset, firâset, ḥaẕâḳat, cin fikri. KLM. 572.]* acumen *[acumen (ıkyu'mın), sub. firâset, kiyâset, dirâyet, nükdedânî, mû-şikâfî [[mū-şikāfī مُوشكافى Far. mûşikâflik, ḳıl yarıcılıḳ. Terc. 2-188.]], furḳân, ṣeḳâbet. KLM. 6.],* intelligence *[intelligence (întel'ıcıns), sub. 1. ʿaḳıl, ẕekâ, ẕekâvet, istiʿdâd, firâset, 2. ḫaber. 3. muḫabere. 4. muʿâşeret, ʿalâḳa, irtibaṭ, münâsebet. 5.*

kâ'in-i rûḥânî. KLM. 442.]. Wehr. 720.

filūrī فلوری Ar. golden *[golden (gol'dın), adj. 1. altun, altundan, zerîn. 2. altun gibi ṣarı. 3. altun gibi ʿazîz ve ẕî-ḳıymet. KLM. 369.]* coin *[coin (koyn'), sub. 1. pâra, aḳçe, sikke, meskûkât dânesi. 2. naḳd, nüḳûd... KLM. 149.]*, ducat *[ducat (d^k'ıt) Venedik ve Macar ve felemenk altını. KLM. 267.]*, sequin *[sequin (si'kwîn), sub. Macar ve Felemenk ve yaldız ve dînâr ve emsâli baʿżı altun meskûkâtın eski ismi ki fi'l-aṣl Türkînin çıḳın lafẓından muḥarref imiş. KLM. 674.]* (apperantly *[apperantly (ıper'ıntli), adv. 1. ẓâhiren , ṣûretâ. 2. ġâlibâ, Allâhu aʿlem. KLM. 30.]* derived *[derived (dîrayv'd), adj. gelür, gelmiş, ḥâṣıl olur; ḥâṣıl olmuş, çıḳar, çıḳmış. KLM. 228.]* from florin). Ste. 938, **fluri** فلوری Ġarb-İtalyanca; florino - isim - üzerinde zambak şekli mahkûk olan Floransa altını. Macar, Venedik flurisi. TL. 3-659.

firifte فرفته Far. aldanmış, aldatılmış olan, maġbûn. *bk. firīfte* Terc. 2-51.

firīfte فریفته Far. aldadılmış: firîfte-i dil. *bk. firifte* LC. 713.

firīften فریفتن Far. Vb. act. aldamak, aldatmak. Imperat. فریب firīb. Partic. preas. فریبا firībā. u. فریبنده firībende. Partic. perf. فریته firīfte. Zen. 665.

fī sebīli'llāhi فی سَبیلِ الله Ar. Allâh'ın yolunda, Allâh ʿaşḳı için. Terc. 1-472.

fiṭan فطن Ar. "fıtna-t"ın çoğulu. *bk. fıṭna-t.*

fūlūrī فلوری Ar. *baḳ filūrī*

ġaflet غفلة Ar. (ġufūl* غفول Ar. *غفل* dan) *temre vezninde,* ve ġafel غفل Ar. *fetḥateynle,* ve ġuflān غفلان Ar. *ġaynın żammıyla,* isimdür, ġâfillik maʿnâsınadur. OK. 3-305, **ġaflet** غفلة Ar. *ġaynın fetḥi ve fânın sükûnuyla,* ġâfil olmak. VK. 2-330, ġufūl غفول Ar. ve **ġaflet** غفلة Ar. *bi'l-fetḥ fîhimâ,* aldanmak ve terk etmek; ve belürsüz ve idrâksiz olmak. AK. 433, **ġaflet** غَفْلَة Ar. ḳayd ve dikkat ve taḥaffuẓ etmeyüp işini görmemek, diḳḳatsizlik etmek, ġâfil şuden. Terc. 2-104.

ġafr* غَفْر Ar. *غفر* *cefr [cefr* جَفْر Ar. bi'l-fetḥ, dört aylık keçi oġlaġı. Cemʿi cifâr جفار gelür, mü'ennesinde cefre جفره derler; ve daḫı vâsiʿ örülmedik kuyuya cefr denür. AK. 145.] vezninde,* setr eylemek maʿnâsınadur; ve bir nesneyi bir ẓarf içre važʿ ve iḫfâ eylemek maʿnâsınadur; ve ṣaḳalı bi-tamâʿmin boyamak maʿnasına istiʿmâl olunur; ve ġafr غَفْر ve ġıfre غفره Ar. *ʿaynın kesriyle,* ve maġfiret مَغْفِرَه Ar. ve ġufūr غُفور Ar. *ḳuʿûd vezninde* ve ġufrān غُفْرَان Ar. ve ġafīr غَفیر Ar. *ʿaynın fetḥiyle,* ve ġafīre غفیره Ar. *hâ ile,* Ḥażret-i Ḥaḳḳ -celle ve ʿalâ- ʿibâdın cürm ve günâhını setr ve ʿafv eylemek maʿnâsınadur ki "yarlıġamaḳ" taʿbîr olunur, ve ġafr, ıṣlâḥ eylemek maʿnâsına müstaʿmeldür, ve ġafr, ḳarna ıtlâk olunur, baṭn maʿnasına ve esvâb pürüzüne *[pürüz پُرُوز T ḳumâş ve bez maḳûlesinde olur, ʿArabîsi zi'bir زِئْبِر Fârisîsi pürz پُرْز Terc. 1-125.]* denür, zi'bir maʿnâsına, bunda fânın fetḥiyle de [ġafer غَفَر] lûġatdür; ve ṭaġ keçisinin yavrusuna denür, bunda ġaynın żammıyla [ġufr غُفْر] ekserdür. Cemʿi aġfâr اغفار gelür ve ġıfere غفره gelür, ʿinebe vezninde, ve ġufûr غفور gelür, ġaynın żammıyla; ve ġafr, menâzil-i ḳamerden bir menzil adıdur ki üç kevkeb-i ṣaġîri müştemildür, menzil-i mezbûr Mîzân burcunda ve ḳavs-i ʿAcemî nîzâmındadır; ve ġafr, çuvâl ṭarzında bir zarf ismidür; ve ġafr, keẕâlik maṣdar olur, ḫastalık ʿilleti nüks eylemek maʿnâsına; ve ʿâşıḳın muʿtâd oldugu dert ve endûhu ʿavdet

eylemek ma'nâsınadur; ve bir mâlın vefret ve keşreti pâzârı ucuzatmak ma'nasınadur. OK. 2- 56, **ġafr** غفر Ar. *غفر* *ġaynın fetḥiyle ve fânın sükûnuyla,* setr etmek ma'nâsınadur; ve ġafr, yarlıġamaḳ ma'nâsına da gelür; ve ġafr, metâ'ı żarfa ḳoymaġa da derler; bir nesneye müteḥammil olmak ma'nâsına da gelür; ve ġafr, şol tüylerdür ki 'avretin baldırında ve elinde daḫı olur. VK. 1-434, maġfiret مغفرة Ar. *mîmin fetḥi ve 'aynın sükûnu ve fânın kesriyle,* yarlıġamak. VK. 1-434, ġufrān غفران Ar. *ġaynın żammı ve ve fânın sükûnuyla,* ġafr ma'nâsına ki setr etmek demek olur. VK. 1-434, ġafīr غفير Ar. keşret ma'nâsını te'kîd içün gelür. VK. 1-434, ġafīre غفيرة Ar. *ġaynın fetḥi ve fânın kesri ve meddiyle,* yarlıġamaḳ ṭabî'ati. VK. 1-434.

gebr گبر Far. (bâ-yı muvaḥḥadeye muttaṣıl kâf-ı Fârisî-i meftûḥa) ... *ve sükûn-ı bâ ile,* bu ma'naya; ve muġ *[muġ مغ Far. mecûs ve âteş-perest. LBK. 428.]* ma'nâsınadur ki âteş-perest ṭâ'ifesine denür, mecûsî ta'bîr ederler; ve zencebîle şebih bir nebât ismidür Türkîde gebre dedikleridür. BK-2. 516, **gebr** گبر Far. bu ma'naya; ve mecûsî; ve gebre dedikleri nebât. LBK. 382, **gebr** گبر Far. âteş-perest olan; mecûsî; zîrâ ki kâfirin müşrîkine denir muvaḥḥidine tersâ derler. Terc. 2-89.

geŋez گگز T. kolay. YTS. 91.

germ گرم Far. (kâf-ı Fârisî-i meftûḥa) *nerm vezninde,* beş ma'nâsı var: 1. ıssı ve ḥârr ma'nâsınadur. 2. ḥüzn ve endûh ve inḳıbâż-ı ḳalb [inḳıbāż انقباض Ar. verâdan [[verā' وراء Ar. nesnenin arḳa ṭarafı, pes. Terc. 2-448.]] 'amel gelmemek; ve neşâṭı olmayan âdeme daḫı münḳabıż denilür. Terc. 1-128.] ma'nâsınadur. 3. maṭlûb-ı keşîrden şey'-i ḳalîle nâ'il olmaḳ ma'nâsınadur. 4. ḳavs-i ḳuzaḫ *[ḳavs-i ḳuzaḫ قوس قزح Ar. 'alâ'im-i semâ ta'bîr olunan reng reng kemer gibi nesne, rengīn kān. Terc. 2-175, ḳuzaḫ قزح Ar. şeyṭânın bir ismi. Terc. 2-158.]* ma'nâsınadur ki elegim ṣaġma derler, yaġmurlu günde hevâda ẓâhir olan elvân-ı dâ'iredür; lâkin bu ma'nâda żamla [gürm] muṣaḥḥiḥdür. 5. ivme ve şitâb ve ta'cîl ma'nâsınadur. BK-2. 519, **germ** گرم Far. 1. ışı ve ḥârr. 2. ḥüzn ve endûh. 3. maṭlûb-ı keşîrden şey'-i ḳalîle nâ'il olmaḳ 4. ḳavs-i ḳuzaḫ *[ḳavs-i ḳuzaḫ قوس قزح Ar. 'alâ'im-i semâ ta'bîr olunan reng reng kemer gibi nesne, rengīn kān. Terc. 2-175, ḳuzaḫ قزح Ar. şeyṭânın bir ismi. Terc. 2-158.]*; lâkin bu ma'nâda żamla [gürm] muṣaḥḥiḥdür. 5. ivme ve şitâb ve ta'cîl. LBK. 384, **germ** گرم Far. sıcaḳ, saḫin *[saḫīn سخين Ar. ṣıcaḳ, kızgın: mâ'-i saḫîn. LC. 572.]* olan, ḥār; ve tiz-meşreb, çâbuk ġażaba gelür olan; ve ġayretlü, ḥamiyyet ṣâḥibi olan. Terc. 2-103.

gėrü گرو T. 1. yine, tekrâr, bir daha, ṣonra. 2. artıḳ. 3. başḳa, ġayrı. YTS. 92.

girde گرده Far. (kâf-ı Fârisî-i maḳsûre) *fetḥ-i dâlla,* altı ma'nâsı var: 1. ma'rûf yufḳa etmekdür, Türkîde kâf-ı 'Arabî ile "kirde كرده" derler. 2. degirmi ve yuvarlaḳ ma'nâsınadur, 'Arabîde müdevver denür. 3. bir ṣarı parçadur selefde Yehûd ṭâ'ifesi imtiyâz içün omuzlarına dikerler idi. 'Arabîde ġubâr *[ġubār غبار Ar. ġurâb vezninde, toza denür, turâbdan baḳiyye olduġı içün. OK-2. 49, ġubār غبار Ar. sbst. toz, toprak, gird. Zen. 645.]* derler. 4. degirmi yaṣdıġa denür, yüz yaṣdıġı ve ḳoltuḳ yaṣdıġı gibi. 5. cümle ve mecmû' ma'nâsınadur. 6. baḳmaḳ ve nigâh ma'nâsınadur. BK-2. 521, **girde** گرده Far. ma'rûf yufḳa etmek. 2. degirmi ve yuvarlaḳ. 3. bir ṣarı parçadur

selefde Yehûd ṭâ'ifesi imtiyâz içün omuzlarına dikerler idi. 4. degirmi yaṣdıḳ, yüz yaṣdığı ve ḳoltuḳ yaṣdığı gibi. 5. cümle ve mecmû'. 6. baḳmaḳ ve nigâh. LBK. 386, **girde** گرده Far. yufḳa etmek; ve ṭâ'ife-i Yehûd'un omuzlarına dikdikleri ṣarı bez; ve yaṣdıḳ ve degirmi olan. Terc. 2-101.

görüklü گركلو T. güzel, temiz, iyi, mübârek, çekici, gösterişli. YTS. 98.

göyünmek كوينمك T. yanmak. YTS. 99.

gözüngü كوزنكو T. ayna. YTS. 101.

ġufūl* غفول Ar. *غفل* *fâyile şümûl vezninde,* ḳıllet-i taḥaffuẓ ve teyaḳḳuẓdan nâşî sehv ve terk eylemek ma'nâsınadur. OK. 3-305, **ġufūl** غفول Ar. (ġaflet* غفلة Ar. *غفل* ġaynın fetḥi ve fânın sükûnuyla, ġâfil olmak. VK. 2-330.) *żammeteynle,* bi-ma'nâhu. VK. 2-330, **ġufūl** غفول Ar. ve ġaflet غفلة Ar. *bi'l-fetḥ fîhimâ,* aldanmak ve terk etmek; ve belürsüz ve idrâksiz olmak. AK. 433, **ġufūl** غُفُول Ar. 'adem-i taḥaffuẓ ve teyaḳḳuẓdan nâşî işinde ḳuṣûr etmek, ġâfil şuden. Terc. 2-104.

gülū گلو Far. (kâf-ı Fârisî-i mażmûme) *ġulû vezninde,* boğaz ve ḥulḳûm *[ḥulḳûm* حُلْقُوم *Ar. ẕî-rûḥ boğazı. LN. 359.]* ma'nâsınadur. BK-2. 530, **gülū,** gelū گلو Far. the neck *[neck (nek) 1. boyun, gerden, 'unuḳ, raḳabe 2. dil, lisân 3. boğaz, ġabġab. KLM. 531.]*, gullet *[gullet (g^l'ît) boğaz, ḥulḳûm, ḥancer, ḥancûr. KLM. 380.]*, throat *[throat (throt) boğaz, ḥulḳûm, gülû. KLM. 749.]*; the wind-pipe *[windpipe (wînd'payp) ġırtlaḳ, ḳaṣabetü'-r-ri'e. [[ḳaṣab* قَصَب *Ar. 1. ḳamış; boğumlu her nebâta ḳaṣab denür. 2. nefes boruları. 3. ince ve laṭîf ketân bezi. LC. 735, ḳaṣaba* قصبة *Ar. 1. küçük belde; şehirden küçük, köyden büyük yer. 2. nefes borularından her biri 3. boğumlu nebât. LC. 735.]]. KLM. 818.]*; the voice. *[voice (voys) i. 1. insân sesi 2. ses, sadâ, ṣavt 3. söz, ḥükm, nüfûẕ, diyecek, daḫl 4. fi'ilin ma'lûm ve mechûl olması keyfiyeti, ṣîġa. KLM. 802.]* Ste. 1096.

hā هَا hâ'-i tenbîh, işte ma'nâsına muḫâṭabın teyaḳḳuẓ ve intibâhını celb etmek üzere ba'ż cümel-i ismiyye evveline getirilen "hâ"dır. ها انتم اولاء. هاانااذا ان الفتى من يقول ها اناذا . ليس الفتى من يقول كان ابى، Esmâ-yı işârât ve kinâyât evvelinde elifi mektup olmaz: هاكذا = هكذا. هاذا = هذا. هاؤلاء = هؤلاء. هاهنا = هٰهنا. ها هنا gibi. Müş. 118.

ḫ^vāb خواب Far. uyḳu. (ḫ^vāb-ı girān خواب گران) = ağır uyḳu. (ḫ^vāb-ı nūşīn خواب نوشين) = ṭatlı uyḳu. (ḫ^vāb-ālūd خواب آلود ḫ^vāb-ālūde خواب آلوده) = uyḳu basmış, uyḳusu gelmiş, ṭalgın. (ḫ^vāb-ālūdegî خواب آلودگی) = uyḳu basmaḳ ḥâli, ḫ^vâb âlûdelik, ṭalgınlıḳ. (ḫ^vāb-ı ḫargūş خواب خرگوش) = ṭavşan uyḳusu ki ḥîle, iġfâlden kinâye olaraḳ ḳullanılır. (ḫ^vāb-gāh خوابگاه ḫ^vāb-geh خوابگه) = uyḳu uyuyacaḳ maḥal, yataḳ oṭası [ḫ^vāb-nāk خوابناك] uyḳusu gelmiş. (ḫ^vāb-nāgī خوابناكی) = uyḳusu gelmeklik. § (rü'yâ) ma'nâsında da ḳullanılır. ('ālem-i ḫ^vāb عالم خواب ta'bīr-i ḫ^vāb تعبير خواب), (ḫ^vāb-dīde خواب ديده) = rü'yâ görmüş demekdir ki bâliġ ve bulûġa ermiş gencden kinâyedir. (ḫ^vāb-nā-dīde خواب ناديده) = nâ-bâliġ, bülûġa ermemiş; çocuḳdan kinâtedir... KO. 3-312, **ḫ^vāb** خواب Far. *vâv-ı ma'dûle ile,* hem uyḳu mânâsına ki 'Arabîde "nevm" derler; ve hem düş görmek mânâsına 'Arabîde "rü'yâ" derler; meṣelâ (ḫ^vābīdem

خوابيدم) uyudum demekdir; ve (ḫᵛābdīdem خوابديدم) düş gördüm demekdir. Bu lafẓ iki vech üzeredir: Vech-i evvel, vâv telaffuẓ olunmayup ancaḳ ḫânın żammesine delâlet içün yazılur. Vech-i s̱ânî, vâvın is̱bâtıyla telaffuẓ olunur, rü'yâ maʿnâsınadur. Terc. 1-305, **khwāb** خواب Far. sleep [sleep (slip) suḫ. uyḳu, nevm, ḫᵛâb. KLM. 690.]; giddiness [giddiness (gîd'ines) sub. baş dönmesi, ser-gerdânî. 2. sersemlik, ḫiffet-mizâc. KLM. 362.]; a dream [dream (drim) rü'yâ, düş,. 2. ḳurundu, ḫûliyâ, ḫayâl. KLM. 264.]; nocturnal pollution; pile, plush. Ste. 478, **kh'āb** خواب Far. sub. 1. sleep. 2. dream 3. a seminal effusion during sleep. 4. death. 5. stupor, lethargy. 6. numbness in a limb. 7. the nab of kloth, down. 8. sprouting vegetation on the soil. 9. (mystics) abstinence from natural actions. KML. 868.

ḥacc* حج Ar. *حج* *ḥânın fetḥi ve cîmin teşdîdiyle,* ḳaṣd *[ḳaṣd قصد Ar. rabṭ-ı ḳalb ve niyyet etmek; niyyet edilen ḫuṣûṣun icrâsına teveccüh etmek, āheng kerden. Terc. 2-160, ḳaṣd قصد Ar. taṣavvur, niyyet, ʿazm maʿnâsınadur, eks̱eriyâ seyyi'âtda ḳullanılır. § teveccüh etmek; zor ve cebr göstermek. KO. 4-216, ḳaṣd قصد Ar. 1. niyyet. 2. icrâya teşebbüs̱, ḳalḳışma. 3. ṣaldırma. LC. 735.]* ve âheng *[āheng آهنگ Far. mevzûn, ṣadâlu olan; ve mevzûn olan; ve taḳsimlü ṣadâ; ve ḳaṣd ve ʿazimet etmiş olan; ve ḳaṣd ve ʿazîmet irâde etmek; ve şitâb, sürʿat, ʿacele; ve ruşen; resm, ḳâʿide; ve ṭâbûr, ṣaff, alay; ṭâḳ-ı eyvânın egri maḥalli, ḥavż, ṣuffa; çekmek. Terc. 1-40.]* eylemek maʿnâsınadur; ve bir nesneden ferâġat eylemek maʿnâsınadur; ve bir yerden gelmek maʿnâsınadur; ve mîl ile yarayı yoḳlamak maʿnâsınadur; ve burhânla ġâlib olmak maʿnâsınadur; ve bir kimseye yâ bir maḥalle çoḳ tereddüd edüp varup gelmek maʿnâsınadur; ve mebnâ-yı İslâm olan erkân-ı ḫamseden bir rüknün mâddesi olan nüsük-i mefrûżı *[nüsük نسك Ar. ẕât-ı Ẕü'l-Celâle ḳulluḳ, ʿibâdet, ṭâʿat. LC. 1044.]* edâ içün ḫâṣṣeten Mekke-i Mükerreme'ye ḳaṣd ve teveccüh eylemek maʿnâsınadur ki ḳaṣd maʿnâsından me'ḫûẕdur yâḫud tereddüd maʿnâsından me'ḫûẕdur. OK. 1-381-1, **ḥacc** حج Ar. ḳaṣd *[ḳaṣd قصد Ar. rabṭ-ı ḳalb ve niyyet etmek; niyyet edilen ḫuṣûṣun icrâsına teveccüh etmek, āheng kerden. Terc. 2-160, ḳaṣd قصد Ar. taṣavvur, niyyet, ʿazm maʿnâsınadur, eks̱eriyâ seyyi'âtda ḳullanılır. § teveccüh etmek; zor ve cebr göstermek. KO. 4-216, ḳaṣd قصد Ar. 1. niyyet. 2. icrâya teşebbüs̱, ḳalḳışma. 3. ṣaldırma. LC. 735.]* maʿnâsına; ve ḥüccetle ġalebe etmek maʿnâsına daḫı gelür; ve mîlle bir kimsenin yarasın yoḳlamaġa daḫı derler; ve ḥacc, bir kimsenin yanına varup gelmege daḫı derler ... Andan ṣonra istiʿmâli Mekke-i Müşerrefe'yi ṭavâfda şâyiʿ oldı. VK-1. 163, **ḥacc*** حج Ar. *حج* *bi'l-fetḥ ve't-teşdîd,* ziyâret etmek; ve ḳaṣd etmek. AK. 157, **ḥacc** حج Ar. Mekke-i Mükerreme'yi vaḳt-i muʿayyen ḥulûlunda ziyâret etmek. Terc. 1-347.

— **ḥacca daʿvet ėtmek** حجه دعوت اتمك Ar. 1. Herhangi bir nesneye gönülden bağlanıp ve niyyet edip söz konusu işin gerçekleşmesine girişmek. 2. Bir nesneden feragat etmek. 3. Bir kimseye veyâ bir maḥalle çoḳ tereddüd edip varup gelmek. 4. Bir kimsenin yanına varıp gelmek.

ḫᵛāce خواجه Far. (ḫâ-yı meftûḥa) *râce vezninde,* efendi ve aġa ve ket-ḫudâ; ve re'îs-i ḫâne maʿnâsınadur; ve ʿazîz ve muʿaẓẓam maʿnâsına gelür; ḳoca, yaşlı, müsin *[müsin مسن Ar. yaşlu, iḫtiyâr olan, pîr. Terc. 2-337.]* iḫtiyâr maʿnâsına de gelür; ve zengîn ve ḥâl ṣâḥibi kimseye denür; ve ḥâkim ve vâlî ve ṣâḥib-i cemʿiyyet maʿnâlarına gelür; ve rûḥ ve cân maʿnâsınadur; ve ṭavâşî [ṭavâşî طواشى Ar. ḫâdim aġa, ḫᵛāce-serā. Terc. 2-

43.] ve ḫâdim kimesneye denür ki âlet-i tenâsülü kesilmiş olur. BK-2. 253, **ḫᵛāce** خواجه Far. efendi ve ağa ve ket-ḫudâ; ve re'îs-i ḫâne; ve ʿazîz ve muʿaẓẓam; ve ḫâdim ki âlet-i tenâsülü kesilmiş olur. LBK. 171, **ḫᵛāce** خواجه Far. Lisân-ı ʿavâmda (ḫoca خوجه) diye maʿrûfdur. Ṭarîḳ-i ʿilmiyye ricâl u mensûbiyyetini (ḫavāce-i düserā خواجۀ دو سَرا ḫavāce-i ʿālem خواجۀ عالَم ḫavāce-i kā'ināt خواجۀ كائنات) = Peyġamberimiz mufaḫḫar-ı mevcûdâtü ʿAleyhi ekmeli't-taḥiyyât efendimiz ḥażretleri. (ḫᵛāce-tāş خواجه تاش) = bir efendinin müteʿaddid bendelerinden her biri. (ḫᵛāce serā خواجه سَرا) = ḫâdim zenci. Yalnız îrâd olunursa muʿteber ẕât demekdir. § üstâd, muʿallim, oḳuducu, oḳudan. (ḫᵛācegī خواجگی) = ḫocalıḳ, efendilik. (bezzāzsitān بزّازستان = bedestân ḫavâcegîsi, bedestân ḫavâcegîlerinden) Bunun cemʿi olan (خواجگان) = el-yevm bu maʿnâda ḳullanılmayup yalnız bu ʿunvân ile maʿrûf rütbe-i resmiyye ile anı ḥa'iz olanlara ıṭlâḳ olunur. Ezmine-i sâbıḳada (ḫavācegān-ı dīvān-ı hümāyūn خواجگان ديوان همايون) = dîvân-ı ʿâlî efendileri maʿnâsında ricâl-i devlete ıṭlâḳ olunurdu... KO. 3-312, **ḫᵛāce** خواجه Far. *vâv-ı maʿdûle ile,* ḫâne ṣâḥibi. rabbü'l-beyt رَبُّ البَيت efendi, aga, ket-ḫudâ ve mâl ṣâḥibi ve şeyḫ ve ḥâkim ve vezîr; ve muʿteber ve muʿaẓẓam olan kimesne; ve tedrise meşġûl olan kimesne; ve bâzergân, tâcir; ve ḫorûz ibigi. Terc. 1-306, **khẉāje** خواجه Far. A man of disticntion *[disticntion (dîstîngk'şın), sub. 1. farḳ, tefrîḳ. 2. ayrılmaḳlık, ayrı göstermeklik. 3. ayrılmaḳlık, tefrîḳ olunmaḳlıḳ. 4. imtiyâz, temâyüz. 5. iftiḫâr. 6. pâye, rütbe, ʿunvân. 7. şöhret, iştihâr, nâm, şân. 8. temyîz, ʿaḳl, idrâk. 9. vâsıṭa-ı tefrîḳ ve temyîz, ʿalâmet, nişân. KLM. 253.]*; a rich merchant, a doctor, professor, teacher, preceptor, schoolmaster; a pedand; a veneraple old man; lord, master, owner; honorific title of a wazir or other great dignitary; a eunuch; the master of a family; a bird's comb; heart, soul. Ste. 479, **kh'āje** خواجه Far. sub. 1. A master *[master (mäs'tır), sub. ḫidmetkâr ve müteʿalliḳânın ağası yâḫud efendisi. 2. mekteb yâḫud ders ḫᵛâcesi. 3. bir ʿilm yâḫud bir fen veyâḫud bir ṣanʿatin üstâsı, üstâd, üstâẕ, mâhir. 4. bir maḥallin ṣâḥibi, mâl ṣâḥibi ḫâne ṣâḥibi. 5. âmir,ḥâkim, ġâlib, iḫtiyâr... 11. kişizâde olan erkek çocuğun beg ve efendi maʿnâsıyla laḳabıdır. KLM. 502.]*, the master of the household. 2. An elder. 3. A sperior. 4. A ruler, magistrate. 5. (vulg. khoja) A teacher. 6. (in Tatary) A descendant of Muhammed. 7. (in İndia) A eunuch. 8. (rare) The soul of man. 9. (pl. خواجگان) A Master-Clerk of the government service. KML. 868.

ḥadīs̱ حديث Ar. (ḥudūs̱* حدوث Ar. *حدث* dan) tâze. يقال اخذني ما قدُم و ما حَدُث *dâlın żammıyla,* ve حَدُث hadus̱enin dâlı mażmûm olması bu kelâma maḫṣûṣdur ve "قدُم ḳadüme" nin dâlı mażmûm olmağın izdivâcen olmuşdur; ve ḥadîs̱, ḫabere daḫı derler, ḳalîle ve kes̱îre şâmildür. VK. 1-148, **ḥadīs̱** حديث Ar. ṣonradan olan nesne ki zamânı yaḳın ola; ve ḫaber maʿnâsına daḫı gelür, ḳalîl ve kes̱îr bu maʿnâya. Cemʿi eḥādīs̱ احاديث gelür. AK. 160.

ḫafy خفى Ar. *خفى* *yâyî* *ḫanın fetḥi ve fânın sükûnuyla,* ve ḫufī خفى Ar. *ḫânın żammı ve fânın kesriyle,* bir nesneyi ẓâhir ve ʿayân eylemek maʿnâsınadur; ve bir nesneyi ṭaşra çıḳarmak maʿnâsınadur; ve gizlemek maʿnâsınadur; Pes eżdâddan olur. OK.

3-804, **ḫafy*** خفى Ar. *خفا* *ḫanın fetḥi ve fânın sükûnuyla,* bir nesneyi gizlemek ve âşikâre ḳılmağa daḫı derler, eżdâddandur, Aṣmaʿî rivâyeti üzere. Ebû ʿUbeyd daḫı Aṣmaʿî gibi rivâyet ḳılmışdır. VK. 2-628, **ḫafy*** خفى Ar. gizlemek ve setr etmek ve-iẓhâr etmek; eżdâddandır; ve yaldıramak *[yaldıramaḳ* يلدرہ مق *T parıldamak, ışıldamak, ışıḳ şaçmak YTS. 244, parlamak. YTS. 232.].* AK. 202.

ḫᵛāh خواه Far. istek, ṭamaʿ, ârzû, isteyiş. Terc. 1-309, ḫᵛāsten خواستن Far. istemek. Emr-i ḥâżırı ḫᵛāh خواه. RF. 75.

ḫᵛahl خوهل Far. (ḫâ-yı meftûḥa) *sehl vezninde,* egri ve muʿavvec *[muʿavvec* معوّج *Ar. egri, egilmiş, çarpıḳ olan. Terc. 2-369.]* maʿnâsınadur, **ḫᵛahle** خوهله Far. *pehle [pehle* پهله *Far. Rey ve Iṣfehān vilâyetlerine denür. LBK. 97] vezninde,* bu daḫı ol maʿnâyadur. BK-2. 256, **ḫvuhl** خوهل Far. egri ve muʿavvec. LBK. 174, **ḫᵛuhle** خوهله Far. misluhû. LBK. 174, **khohal, khwahl** خوهل Far. crooked *[crooked (krûk'îd) adj. egri, bügrü, çarpıḳ, ḳanbûr, münḥanî, muʿavvec, kec. 2. ġayrî müstaḳîm. 3. ters, ḫuysuz, ḫaşîn.],* bent *[bent (bent) adj. 1. egri, egilmiş, çarpıḳ, münḥanî, ḳavslü, muḳavvas, ḫam. 2. egri, yatıḳ, ma'il, kec. 3. ḳaviyyen ḳaṣd ve niyyet etmiş olan. KLM. 196.];* a crooked-legged [legged (leg'îd, legd), adj. son ek, ayaḳlu. KLM. 475.], animal; a shoe-stretcher [stretcher (streç'ır) sub. geren şey veya nesne. 1. ḥâṭıl. 2. boyu dîvârın boyunca ḳonulan ṭaş ve ṭuġla. 3. ölü ve yaralıyı naḳl etdikleri bir nevʿ deskere. 4. ḳayıḳçının ayağını dayadığı gergi ağacı. KLM. 719.] Ste. 489, khūhel خوهل Far. The wedge *[wedge (wec), sub. 1. ḳama, çivi. 2. külçe. KLM. 811.]* of a shoe-maker's last. KML. 875.

ḫāk خاك Far. pâk vezninde, ṭopraḳ ve türâb maʿnâsınadur; ve nefs-i muṭma'inneden kinâye olur, nefs-i muṭma'inne şol nefsdür ki nûr-ı ḳalble tâmü't-tenevvür ve ṣıfat-ı rediyyeden *[redî'* ردئ *Ar. kötü, fâsid, fenâ, bayağı: (ridâ-yı redî'* رداى ردئ *libâs-ı redî'* لباس ردئ *aḫlâḳ-ı redî'e* اخلاق رديه *efkâr-ı redî'e* افكار رديه*) bu maʿnâda (redî ve rediyye* ردىّ، رديّه*) ṭarzında şedde ile teleffuẓ ve taḥrîri ġalaṭ-ı fâḥişdir; binâ'en ʿaleyh ḥîn-i istiʿmâlde ṣaḥîḥ ve faṣîḥine diḳḳat edilmelidir. KO. 3-428.]* münḫaliʿ *[münḫaliʿ* منخلع *Ar. çıḳarılmış, ṣoyulmuş olan, āhencîde. Terc. 2-402.]* ve aḫlâḳ-ı rediyye ile müteḫalliḳ *[müteḫalliḳ* متخلق *Ar. ḫulḳ ve ḫuy ile muttaṣıf olan, ḫuy gîrende. Terc. 1-317.]* olup esbâb ve müsebbibâb silsilesinde vâcib-i lezzâta maʿrifetine ẕikr-i keṡîr ile müteraḳḳî ve ol neşvede müstekin ve muṭma'in ve mâ-sivâdan müstağnî olaraḳ ʿayn-ı Ḥaḳḳa müntehî ola ki ḳaṭʿâ ana şâ'ibe-i şek ve irtiyâb taḫallül *[taḫallül* تخلل *Ar. ḫalel bulmak, ḫalel-pezîr olmak § ekşimek, sirke kesilmek § aralığa ṣoḳulmaḳ, araya girmek. KO. 3-52.]* eylemez ve selîmü'n-nefs kimesneye de ḫâk ıṭlâḳ olunur; ve mütevâżıʿ ve müteḫaşşiʿ *[müteḫaşşiʿ* متخشّع *Ar. ḫuḍûʿ ve ḫuşûʿ edici olan. Terc. 2-239.]* ve muṭîʿ ve münḳâd kimesneden kinâye ederler, ve ḳabir ve mezâra ve işe yaramaz bî-ḳadr nesneye de ıṭlâḳ ederler; ve kâf-ı Fârisî ile [ḫāg] yumurṭa maʿnâsınadur. BK-2. 232, **ḫāk** خاك Far. ṭopraḳ; ve muṭma'inne ve selîmü'n-nefs kimse; ve mütevâżıʿ kimse; ve ḳabir; ve işe yaramaz nesne. LBK. 154, **ḫāk** خاك Far. ʿanâṣır-ı erbaʿanın esfeli olan ṭopraḳ ve türāb. Terc. 1-258.

ḫāl* خال Ar. *خَوَل veyâ خائل* *mâl vezninde,* vâlidenin ḳarındaşına denür ki "ṭayı" taʿbîr olunur. Cemʿi aḫvāl اخوال ve aḫvile-t اخوالة ve ḫūl خول gelür ḫânın żammıyla, ve

ḫuvvel خوّل gelür sükker vezninde, ve ḫü'ūle-t خؤولة gelür, ʿumūme-t vezninde; mü'ennesi ḫāle خالة dür ki vâlidenin ḳarındaşıdur teyze taʿbîr olunur. *Mütercim der ki İmâm S̱âleb beyânına göre ḫâl, "ḫavel خول" den me'ḫûẕdur ki fetḥateynledür ḫaşem *[ḫaşem خشم Ar. tebaʿa ve ḫademe ve ehil ve hem-civâr ṭaḳımı, zāverān. Terc.1-362.]* maʿnâsınadur; yaʿnî aṣlı "ḫavel خول" idi; yâḫud ḫā'il خائل"den maḳlûb ve muḫtaṣardur ki muḥâfıẓ maʿnâsınadur. Nite ki ʿamm عمّ ʿamem عمم mâddesindendür; işbu عرق الخال لايتام mis̱linin beyânında dedi ki: Veledin "ḫāl" ve "ḫāla"ya müşâbeheti "ʿamm عمّ " ve "ʿamme عمة " ye müşâbehetinden ziyâdedür zîrâ veledin vâlidesine olan münâsebeti vâlidine olan münâsebetinden ziyâdedür ḥattâ eks̱eri vâlidesi ʿırḳına çekerler. Ḳur'ân-ı Kerîm'de *قل كل يعمل على شاكلته* âyeti "ʿalâ lebbine" ile de tefsîr olunmuşdur; anunçün pederine nisbet nâ-ḫalef evlâd kes̱îr olur; ḫuṣûṣâ vâlidesi ṭarafı ferû-mâye ola elbette pederine ol veled ʿadüvv olur. Baʿżı ḥükemâdan ṣordular ki: Sebeb nedür ki biz veledlerimüze mihr ve muḥabbet ederüz, anlar bize çendân muḥabbet etmezler; belki vücûd ve emvâl ve umûrumuza ʿadâvet muʿâmelesi ederler? Ol ḥakîm taḳrîr-i mezkûr ile cevâb verdi ve ḥakîm âḫir dedi ki: Veledimiz bizden cüzdür, elbette kül cüze ma'il ve münceẕibdür. Ve biri daḫı dedi ki: Ḥażret-i Âdem'in vâlidi olmamağıla vâlid ḥaḳḳını bilmemek gûyâ ki evlâd evlâdına mîrâs̱dur; Ve biri daḫı ṣofiyâne dedi ki: Bu ʿâlem-i ibtiʿlâya ḳudûmlarına *[ḳudūm قدوم Ar. yoldan bir maḥalle vâṣıl olup gelmek, âmeden. Terc. 2-152, ḳudūm قدوم Ar. gelmek, vürûd, vüṣûl. LC. 730.]* sebeb olduğumuz içün bize ʿadâvet ederler, intihâ. Keẕâlik ẕikri âtî maʿnâların cümlesinde "ḫāl" kelimesi "ḫa'il"den maḳlûb ve muḫtaṣardur. ḫâl, bir nesnenin sîmâsından firâsetle fehm ve istinbâṭ olunan ʿalamet ḫayra denür; ve ʿaskerin bayrağına denür; ve bir cins ḳumâş adıdur ki beyne'l-ʿArab maʿrûfdur; ve siyâh tüylü puğura denür; ve bir nesnenin ṣâḥibine denür; ve bir nesneyi geregi gibi görüp gözedüp riʿâyet ve tımârında hemîşe ḳıyâm ve ihtimâm eden âdeme denür. OK. 3-201-1, **ḫāl** خال Ar. (ḫāyil* خايل Ar. **خَوَلْ** *yânın kesriyle,* bir nesneyi ḥıfẓ eden kimesne; ve ḫâyil, bir mâlı geregi gibi gözedüp riʿâyet edene daḫı derler. VK. 2-281-1.) *ʿalâ vezni'l-ḫâl,* bir nesneyi geregi gibi görüp gözedüp riʿâyet eden kimesne. VK. 2-281-3, **ḫāl** خال Ar. beŋ. Cemʿi ḫilān خيلان ve taṣgîrinde ḫuyeyl ve ḫuveyl derler; ve s̱iyân envâʿından bir s̱evbe daḫı derler; ve sancaḳ, livâ gibi; ve buluṭ; ve kibir maʿnâsına da gelür; ve ana ḳarındaşına derler ki Türkîce ṭayı derler; bu maʿnâya cemʿi aḫvāl اخوال gelür. AK. 202, **ḫāl** خَال Ar. insânın vücûdumda bulunan küçük, siyâh, müdevver leke, ben. Terc. 1-387, **ḫāl** خَالْ Ar. kibir, taʿaccüb, naḫvet, mütekebbirlik, gerden-keşī. Terc. 1-387.

ḫalf* خلف Ar. *خلف* *ḥarf-i taʿrîfsiz ḫânın fetḥi ve lâmın sükûnuyla yâḫud ḥarf-i tarîfle,* cihât-ı sitte aḳsâmındandır, ard ṭarafa denür ki ḳuddâm *[ḳuddām قدّام Ar. öŋ, pîş, ilerü ṭarafı ve ḳâdimler seferden ḫâneye vâṣıl olan kimseler. oHa. 2-123.]* muḳâbilidir; ve bir ḳarndan *[ḳarn* قرن Ar. ḳâfın fetḥi ve rânın sükûnuyla, ṣığırın ve ġayrin boynuzu; ve ḳarn, bir bölük ṣaça daḫı derler, ve bundandır Ebû Süfyân'nın Rûm ḥaḳḳında ẕâtü'l-ḳurûn dedigi Aṣmaʿî eyitdi: Ḳurûndan murâdı ṣaç bölükleridir, zîrâ ṭâ'ife-i Rûm ṣaçların uzadırlar, ḫalḳ*

içinde anınla bilinirler ve bu cihetden للرجل قرنان *derler, ṣaġîretân maʿnâsına ki iki bölük ṣaç demek olur; ve ḳarn, küçük ṭaġa daḫı derler, cebel-i ṣaġîr maʿnâsına; ve ḳarn, bir kerre dirilmege daḫı derler; ve ḳarn, seksen yıla daḫı derler; ve baʿżılar eyitdi otuz yıla derler; ve ḳarn, yaşda berâber olana daḫı derler; ve ḳarn, bir zamân ehline daḫı derler; ve ḳarn, nisâ' ṭâ'ifesinden baʿżının fercinde olan şey'e daḫı derler ki debbe [şiş, ur] olan kimesnenin debbeligi gibidir; ve ḳarn, maḥiffe [*محفّة *Ar. deveye binmek içün bir nevʿ oṭuracak nesne. oHa. 2-262.] ve ḳarn, başın bir cânibine daḫı derler..; ve ḳarn, iki deveyi bir ipe cemʿ etmege daḫı derler; ve ḳarn, bir nesneyi bir nesneye ulaşdırmaga daḫı derler; ve ḳarn, at ard ayakların ön ayakları basdıgı yere başmaga daḫı derler. VK. 2-542.]* ṣonra gelen ḳarna ıṭlâḳ olunur, gerek vâḥid ve gerek cemâʿat olsun; ve yaramaz ve kemter söze ıṭlâḳ olunur; ve ḳuyudan ṣu çekmek maʿnâsına maṣdar olur; ve ḫalf, baltanın aġzına yâḫud başına denür; ve aṣlâ bir kimseye ḫayır ve menfaʿati olmayan âdeme denür; ve ḳabîleden giden obaya denür, gitmeyüp yerinde ḳalan obaya denmekle żıdd olur. Cemʿi ḫulūf خلوف gelür, ḫânın żammıyla; ve büyük baltaya ve nacaġa ʿalâ ḳavl bir başlu baltaya denür, ve usturanın başına denür; ve nesil ve ẕürriyete denür; ve yanda olan eyegülerin en ḳışasına denür ki ensüzce eyegü taʿbîr olunur, bunun da cemʿi ḫulūf خلوف gelür; ve ḫurmâ serüp ḳurudacak yere denür, mirbed *[mirbed* مربد *Ar. bi'l-kesr, ev içinde olan küçürek ḥücre ki içine esvâb ḳorlar; ve ṭavar âḫûrı ve ṭavar ṭuracaḳ yer; ve ḫurmâ ḳurutduḳları yer. cemʿi merābid* مرابد *gelür. AK. 568.]*; ve eski ḳırbeye ve ṭuluma denür; ve ṣoŋra ve baʿd maʿnâsına müstaʿmeldür; ve ivaż vermek maʿnâsına müstaʿmeldir; ve bir kimseyi ardından ṭutmak maʿnâsınadur; ve birinin maḳâmına ḫalife olmak maʿnâsınadur; ve ḫalef, çadırın arḳasına direk ḳomak maʿnâsınadur; ve bir kimseden ṣoŋraya ḳalmak yâḫud ana cân-nişîn olmak maʿnâsınadur; ve yırtıḳ ẟevbi yamayup ıṣlâḥ eylemek maʿnâsınadur; ve gerüye ḳalmak maʿnâsınadur. OK. 2- 753, **ḫalf*** خلف Ar. *خلف* ard ki ḳüddâmın żıddıdır; ve ḫalf, bir ḳarndan ṣoŋra gelen ḳarna daḫı derler ve ḫalf, yaramaz söze daḫı derler; ve ḫalf, ḳuyudan ṣu çekmege daḫı derler; ve ḫalf, ortası eskiyen bezin eski yerin çıḳarup iki cânibin biri birine dikmege daḫı derler; ve ḫalf, pehlûda *[پهلو Far. yan, cânib, ḳoltuḳ. oHa. 1-137.]* olan eyegü kemiklerinin ḳışasına daḫı derler; ve ḫalf, bir kimsenin ḳâ'im-maḳâmına daḫı derler; ve ḫalf, baʿd maʿnasına daḫı gelür. VK. 2-98, **ḫalf*** خلف Ar. *bi'l-fetḥ ve's-sükûn,* yaramaz söz, ḳavl-i redī *[redī* ردى *Ar. kötü, bed, fâsid, kemter olan. Terc. 1-435.] maʿnasına; ve ṣā'imin [ṣā'im* صائم *Ar. oruclu olan, rûzedâr. Terc. 2-4.]* aġzı râyiḥâsı müteġayyir olmak; ve küçürek eyegü, aḳṣar-ı ażlâʿ *[aḳṣar* أقصر *Ar. ziyâde kışa ve kūtāh olan. Terc. 1-95, aḍlâʿ* أضلاع *Ar. şeklin muḥîṭi olan ḫaṭlar. Terc. 1-68.]* maʿnasına; ve ev ardında ṭavar baġlayacak yer, mirbeṭ *[mirbed* مربد *Ar. bi'l-kesr, ev içinde olan küçürek ḥücre ki içine esvâb ḳorlar; ve ṭavar âḫûrı ve ṭavar ṭuracaḳ yer; ve ḫurmâ ḳurutduḳları yer. cemʿi merābid* مرابد *gelür. AK. 568, merbed* مربد *Ar. ṭavar baġlanacaḳ yer, sütūrān; ve tekye, manastır.. Terc. 2-308, mirbed* مربد *Ar. ṭavar baġlayacaḳ baġ, kemend. Terc. 2-308.]* gibi; ve daḫı cihât-ı sitteden ḳuddâmın żıddıdır, ard demek olur; ve ḳarn, baʿde'l-ḳarn maʿnasına da gelür; ve kişinin aʿḳâb *[aʿḳāb* أعقاب *Ar. nebīrekān, evlâd evlâdları. Terc. 1-80.]* ve ḫulefâsından yatlu ve yaramaz olan. AK. 205.

ḫalḳ* خَلْق Ar. *خلق* *ḫânın fetḥi ve lâmın sükûnuyla,* oranlamak ve ölçümlemek, takdîr maʿnâsınadur; *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre ḫalḳ, taḳdîr maʿnâsına, ʿalâ ḳavl, taḳdîr-i müstaḳîm maʿnâsına mevżûʿdur; baʿdehû bir nesneyi örneksiz ve

aṣl ve misâlsiz ibdâ eylemek maʿnâsına istiʿmâl olundu ki hemân sıfat-ı Rabbâniyedür, lisânımızda andan yaratmak ile taʿbîr olunur; ve bir nesneyi bir nesneden peydâ eylemek maʿnâsına istiʿmâl olunur; biri taḳdîr ve biri taḫmîn ve birisi iḥdâs̱-ı kiẕb maʿnâsına... kerîmesi aḥsenü'l-muḳadderîn maʿnâsınadur yâḫud zâ'imlerin zuʿmlarına *[zuʿm زعم Ar. muḥaḳḳaḳ olmayup şüphe olaraḳdan söylemek; ve kâẕib olaraḳdan söylemek. Terc. 1-456.]* mebnîdür, intihâ; ve ḫalḳ, yalan peydâ eylemek maʿnâsınadur; ve bir nesneyi yumuşadup dümdüz ve hem-vâr eylemek maʿnâsına; ve bir nesneyi düzmek, sahten maʿnâsınadur; ve bir nesneyi düzmek sâḫten maʿnâsınadur; ve saḫtiyan maḳûlesini oranlayup biçip dikmek, ʿalâ ḳavl biçmezden evvelce oranlamak maʿnâsınadur ki maʿnâ-yı mevżûʿdur, biçmege fery *[fery فری Ar. eyü iş işlemek; ve meşk dikmek [[meşk مشك Far. ṭulum; içine yağ ve bal ve sâ'ire ḳoduḳları deri, niḥy. Terc. 2-178, müşk مشك Far. maʿlûm güzel ḳoḳulu nesne, misk. Terc. 2-178.]] ve yaramaz iş maʿnâsına da gelür, eżdâddandur; ve daḫı bir nesneyi ıṣlâḥ içün kesmek ve ifsâd içün kesmege ifrâ derler. AK. 450.]* *Şariḥ der ki mü'ellif teşvîş eylemişdür, zîrâ bu mis̱âl ibtidâ'-i maddede lâzımdur, ve ḫarz *[ḫarz خرز Ar. dikmek, ḫıyâṭe [[ḫıyâṭe خیاطه Ar. derzilik, dikicilik ṣanʿati dühten Terc. 1-402.] maʿnâda dâḫil degildür; ve ḫalḳ ağacın budaḳlarını tükmelerini [tükme تكمه Far. maʿrûfdur es̱vâb yenine ve yaḳasına derler, taḥrîfle dügme derler. BK-2. 186.]* giderüp düzeltmek maʿnâsınadur. OK. 2-896, **ḫalḳ*** خلق Ar. *خلق* takdîr yaʿnî oranlamak; ve ḫalḳ, kiẕb ihdâs etmege de derler. VK. 2-164, **ḫalḳ*** خَلق Ar. *خلق* *bi'l-fetḥ*, yaratmaḳ ve düretmek ve taḳdîr etmek. AK. 205, **ḫalḳ*** خَلق Ar. yoḳdan var etmek, yaratmak; ve yoḳdan var edilmiş olan nesne, âdem, insân ve ḳavm, ḳabîle, āferīden. Terc. 1-397.

ḥall* حلّ Ar. *حلّ* *ḥânın fetḥi ve lâmın teşdîdiyle,* ve ḥulūl حلول Ar. ḳuʿûd vezninde, ve ḥalel حلل Ar. *fetḥateynle ki* nevâdirdendür, bir yere nüzûl edüp ḳonmak maʿnâsınadur; ve gâh olur ki bâ' ḥarfiyle müteʿaddî olur, ḳondurmak maʿnâsına; ve ḥarf-i bâ' efʿâl-i muʿâḳıb oldu ki anınla hemzeden istiğnâ olundu; ve ḥall, segirtmek maʿnâsınadur; ve dügümü çözmek maʿnâsınadur. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre işbu ḥall maddesi çözmek maʿnâsına mevżuʿdur, maʿânî-i sâ'ire birer münâsebet ve taṣavvur ile andan münşeʿibdür; ve ḥall ve ḥulûl, ṭoŋmuş nesnenün ṭoŋu çözülüp erimek maʿnâsınadur; ve bir mekân sükûn olmak maʿnâsınadur; ve ḥall, şîrec *[şîrec شیرج Ar. (Far. şîre'den [[şîre شیره Far. bu isimle maʿrûf şarâb ve şuṣam yağı; ve ayaḳlı ḫᵛânce ve ṣaḥan ve ṭabaḳ maḳûlesi. LBK. 296.]]) susamdan çıkarılmış yağ, kozla tohumu Ste. 773.]* ismidür ki şuṣam yağıdur. *[şuṣam yağı, is. susam tanelerinden çıkarılan yağ, şırlağan. TS. 1349.]* şîr-rûğan muḫaffefi şırlağan *[şîre شیره Far. üzümden şıḳılup henüz taḫammür [[taḫammür تخمّر Ar. ḫâtûn başını örtmek, yaşmaklanmak; ve şarab gibi keyf etmege kesb-i istiʿdâd etmek üzere ḳabarup ḳaynamak ve mayalanmak. oHa. 1-157.]] birle şarâb olmamış şu. Terc. 1-518; rûğan روغن Far. yağ, dühn [[dühn دهن A r . sürünecek, yağ. oHa. 1-326.]], semn; ve ispirṭoda erimiş ṣaḳız maḳûlesi ki boya mis̱illü istiʿmâl olunur. Terc. 1-405.]* taʿbîr olunur. OK. 3- 180-1,2,3, **ḥall*** حلّ Ar. *حلل* *ḥânın fetḥi ve lâmın teşdîdiyle,* dügüm çözmek; ve ḥall, ḳonmaga daḫı derler, nüzûl maʿnâsına. VK. 2-272-1, **ḥulūl** حلول Ar. *żammeteynle,* keẕâlik ḳonmak; ve ḥulûl, ḳurbân şol mevżıʿa erişmege daḫı derler ki anda anın ẕebḥi ḥelâl olur... ve ḥulûl, deyn ḥall olmağa daḫı derler. VK. 2-272-2, **ḥall*** حلّ Ar. *bi'l-fetḥ ve't-teşdîd,* susam

yağı, dühn-i simsim *[simsim* سمسم *Ar. yeşil susam. Ste. 697, şusam* صوسام *T ʿArabîsi simsim* سمسم *Fârisîsi bezîşe* بزيشه *sūsen* سوسن *küncud* كنجد *ve küncîd* كنجيد *dir. LL. 530, ve Terc. 1-445.]* maʿnâsına ve ezmek ve açmak, feth gibi; ve duḫûl etmek. AK. 176, **ḥulūl** حلول Ar. *bi'ż-żammeteyn,* duḫûl etmek; ve nüzûl etmek. AK. 177.

ḫalv خلو Ar. (ḫulüvv* خلو Ar. *خلو* *vâvî* den) *ḫânın fetḥiyle,* ve ḫalā' خلاء Ar. *belā' vezninde,* ve ḫalve-t خلوة Ar. *selve-t [selve-t* سلوة *Ar. gönül râḥatı, dil-ārāmī, ferâġat-ı ḫâṭır. Terc. 1-488.] vezninde,* bir kimse ile yalnız ḳalmak maʿnâsınadur ki ḫalvet eylemek taʿbîr olunur. OK. 3-805-5,6,7, ḫalve-t خلوة Ar. ḫalî yer, mekân-ı ḫâlî gibi. AK. 202, ḫalve-t خلوة Ar. tenhâya çekilmek ve tenhâ maḥall, istirâḥat maḥalli; ve cimâ etmek. Terc. 1-397.

ḥamd* حمد Ar. *حمد* *ḥanın fetḥi ve mîmin sükûnuyla,* şükür ve sipâs *[sipâs* سپاس *Far. medḥ ve senâ ve şükr-i niʿmet. Terc. 1-44.]* maʿnâsınadır ki murâd senâ-yi cemîldir. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre ḥamd, "ṣenâ'-un bi'l-fażîle"den ʿibâretdür, "medḥ" den eḫaṣṣ *[eḫaṣṣ* أخص *Ar. ziyade ḫâṣ ve ziyâde maḫṣûṣ olan. Terc. 1-20, eḫaṣṣ* أخص *Ar. pek, en ḫuṣûṣî § başlıca § az şümûllü. KO. 1-78.]* ve "şükür"den eʿamdur *[eʿamm* أعم *Ar. ziyâde ʿâm ve ziyâde müşterek ve ʿumûmî olan. Terc. 1-81, eʿamm* أعم *Ar. en ʿumûmî, pek şümûllü. KO. 1-133.]*; zîrâ "medḥ-un bi'l-iḫtiyâri ve müsaḫḫaren" *[müsaḫḫar* مسخر *Ar. feth ve żabṭ ve tesḫîr olunmuş olan, kişver-i küşāde. Terc. 2-332.]* yaʿnî ḫilḳat-i cemîle muḳâbilinde vâḳiʿ olur. meṣelâ cûd ve seḫâ muḳâbilinde olduğu gibi; ṭûl-i ḳâmeti ve ḥüsn ve ṣabâḥati muḳâbilinde daḫı medḥ olunur; ve ḥamd, burada hem-ân cûd ve seḫâ muḳâbilinde olur, ḥüsn muḳâbilinde olmaz; ve şükr, hem-ân niʿmet ve iḥsân muḳâbiline maḫṣûṣdur. Pes her şükr ḥamd olup her hamd, şükr degildür, ve her ḥamd, mediḥdür ve her medḥ, ḥamd degildür, ve lügavî ve ʿörfînün müteʿalliḳ ve medlûl mevrid cihetleriyle farḳlar diyâbîc-i kütüb muṣannifinde mebsûṭ ve meşḫûddur, intihâ; ve ḥamd, cezâ ve ʿivaz ve mükâfât maʿnâsına istiʿmâl olunur; ve rızâ ve hoşnutluk maʿnâsına istiʿmâl olunur; ve üzerine lâzım gelen ḥaḳḳı ve minnet-i niʿmeti edâ eylemek maʿnâsına istiʿmâl olunur. OK. 1-600.

hāmme-t هامة Ar. (hemm* هم Ar. *هم* den) *mîmin teşdîdiyle,* muṭlaḳâ dâbbeye denür; cemʿi hevāmm هوام gelür; ẕikr olunduğu üzere debîb *[debîb* دبيب *Ar. (v.n. of* دب*) crawlig [crawlign (crôling), ağır ağır sürünen. KLM. 192.] (as a serpent [serpent (sır'pınt), sub. yılan, ḥayye, mâr. KLM. 675.]); going slow; stealing upon (as a foe [foe (fo), sub. düşman, ʿadû, ḫaṣım. KLM. 339.]) Ste. 503.]* maʿnâsına olan hemm *[hemm** هم *Ar. *هم* hânın fetḥi ve mîmin teşdîdiyle, ḥüzn ve endûḥ maʿnâsınadur; cemʿi hümūm* هموم *gelür; ve derûnda ʿazm ve taṣmîm [taṣmîm* تصميم *Ar. dönmemek üzere niyyet etmek. Terc. 1-223.] olunan ḫuṣûṣa denür; ... burada* هم به *terkîbi ḳaṣd ve ʿazm maʿnâsınadur; gerçi mü'ellif bu maʿnâyı burada ẕikr eyledi lâkin Baṣâ'ir'de resm eylemişdür; ve andan ism himme-t* همه *dür, hânın kesriyle, cemʿi himem* همم *dür, ʿineb vezninde; ve hemm* هم *ve meheme* مهمه *fetehâtla, maḥzûn ve ġamnâk eylemek maʿnâsınadur; ve hemm, eritmek maʿnâsınadur; ve memeden süd ṣağmak maʿnâsınadur; ve nâḳaya südünün pek keṣreti zaḥmet ve ıżṭırâb vermek maʿnâsınadur; ve ḥaşerât-ı arż taʿbîr olunan cânaverler yer yüzünde gezüp yürimek maʿnâsınadur. OK. 3-585-1.]* lafżındandur. *Şâriḥin beyânına göre maḫûf olan ḥaşerât-ı ʿarżda şâyiʿ oldı keler ve yılan ve ʿaḳreb gibi. Nitekim samme-tün ẕâtü's-semm *[sāmme-t* سامة *Ar. semli olan ḥayvân. zehirnāk. Terc. 1-468.]* olanlara maḫṣûṣdur. OK. 3-585-5, **hāmme-t**

هامّه Ar. *mîmin teşdîdiyle,* ḥaşerât-ı ʿarżda meḫûf olanlardan birisi. VK. 2-480-16, **hevāmm** هوام Ar. (hemm* هم Ar. *هم* den) *hânın fetḥi ve mîmin keẕâlik teşdîdiyle,* cemʿi meḫûf *[meḫūf مخوف Ar. ḳorḳunç, ḳorḳulu olan, sehmgîn. Terc. 2-298.]* olan ḥaşerât maʿnâsına; ve gâh olur ki çârpâya daḫı ıṭlâḳ olunur ki niʿamü'l-hāmmeti hāẕā نعم الهامة هذا derler. VK. 2-480-17.

ḫᵛān خوان Far. (ḫâ-yı muʿceme-i meftûḥa) *nân vezninde,* ṭaʿâm ve mâ'ideden *[mā'ide مائده Ar. üzerinde ṭaʿâm bi'l-fiʿl tertîb olunmuş sofra veyâ tepsi. Terc. 2-224.]* kinâye olur; ve çubuḳdan örülmüş büyük ṭabaḳ ve tepsiye daḫı derler, küçügüne ḫᵛānçe خوانچه denür; ṭaʿâm ḳonacaḳ tepsiye ḫᵛân ıṭlâḳ etdikleri bu iʿtibâr ile; ve ekin aralığında olan yabânî ota ḫâr u ḫas *[ḫār خار Far. diken, şevk; baʿżı nebâtda ḥâṣıl olan iğne gibi sivri nesne; ve dikenlü ot ve çalı; ve maḥbûbenin nâzı ve kirişmesi [[kirişme کرشمه Far. maḥbûbenin göz ve ḳaşlarıyla işaret ve îmâ ve nâz ve ġamzesi; göz ucuyla bakmak, laḥẓ. Terc. 2-101.]]; ve pek sert ve ḳatı ṭaş; ve Rey mużâfâtından bir ḳaṣaba ismidir. Terc. 1-254, ḫas خس Far. çörçöp, ṭalâş, bürā'; yufḳa ve ferû-mâye ve dûn ve reẕîl olan; ve baḫîl olan; ve şu üzerinde yürür bir ḥayvândır ki ince ve uzunca olur, ṣuya batmaz; ve ṭaġ âdemîsi yaʿni yabân âdemi. Terc. 1-287.]* maḳûlesine de denür; ve istemek maʿnâsına gelür; ve bu iki maʿnâlardan fiʿl-i emr gelür; ve daʿvet maʿnâsına da gelür, ve bundan fiʿl-i emr gelür. BK-2. 254, **ḫᵛān** خوان Far. ṭaʿâm ve mâ'ideden *[mā'ide مائده Ar. üzerinde ṭaʿâm bi'l-fiʿl tertîb olunmuş sofra veyâ tepsi. Terc. 2-224.]*; ve çubuḳdan örülmüş büyük ṭabaḳ ve tepsi; ve ekin aralığında olan yabânî ot; ve ḫâr u ḫas *[ḫār خار Far. diken, şevk; baʿżı nebâtda ḥâṣıl olan iğne gibi sivri nesne; ve dikenlü ot ve çalı; ve maḥbûbenin nâzı ve kirişmesi [[kirişme کرشمه Far. maḥbûbenin göz ve ḳaşlarıyla işaret ve îmâ ve nâz ve ġamzesi; göz ucuyla bakmak, laḥẓ. Terc. 2-101.]]; ve pek sert ve ḳatı ṭaş; ve Rey mużâfâtından bir ḳaṣaba ismidir. Terc. 1-254, ḫas خس Far. çörçöp, ṭalâş, bürā'; yufḳa ve ferû-mâye ve dûn ve reẕîl olan; ve baḫîl olan; ve şu üzerinde yürür bir ḥayvândır ki ince ve uzunca olur, ṣuya batmaz; ve ṭaġ âdemîsi yaʿni yabân âdemi. Terc. 1-287.]* maḳûlesi; ve istemek ve bu iki maʿnâlardan fiʿl-i emr gelür; ve daʿvet ve bundan fiʿl-i emr gelür. LBK. 172, **ḫᵛān** خوان Far. yemek, ṭaʿâm ve mâ'ide *[mā'ide مائده Ar. üzerinde ṭaʿâm bi'l-fiʿl tertîb olunmuş sofra veyâ tepsi. Terc. 2-224.]*; sofra ve tepsi, sini; ve her nesne ki içine ṭaʿâm ârâste oluna ḫᵛân denür ammâ mâ'ide ile ḫᵛân arasında farḳ budur ki içinde ṭaʿâm olursa mâ'ide, eger taʿâm olmazsa ḫᵛân denür; ve oḳuyucu, ḳırâ'et ve tilâvet edici olan; ve mezrûʿâtı ḫas *[ḫas خس Far. çörçöp, ṭalâş, bürā'; yufḳa ve ferû-mâye ve dûn ve reẕîl olan; ve baḫîl olan; ve şu üzerinde yürür bir ḥayvândır ki ince ve uzunca olur, ṣuya batmaz; ve ṭaġ âdemîsi yaʿni yabân âdemi. Terc. 1-287.]* u ḫâşâkdan *[ḫāşāk خاشاك Far. süpründü, çörçöp, künâse; aṣlı "ḫāre خاره" idi, "ḫār خار" dan temyîz içün âḫirine kâf lâḥiḳ olur; hâ'-i ʿalâmet, elife-i sâkine; râ-yı muhmele, şîne ḳalb olundu; gâhî ḫas ile mürâdif edüp "ḫâs u ḫâşâk derler, ve gâhî ḫar ile mürâdif edüp istiʿmâl ederler. Terc. 1-256.]* pâk eylemek. Terc. 1-308.

ḫaniş* خنث Ar. *خنث* *ketif vezninde,* şol kimseye denür ki ẕâtında vücûdu mülâyim ve ṣalḳı *[ṣalḳı صلقی T. ṣalḳıḳ, düşük, sölpük, perîşân, kendini ṣalı vermiş. YTS. 179.]* ve sölpük olmağıla yürürken ḳırılup bükülür ola; ümmehât-ı sâ'irede mâfiye مافیه ʿunvânıyla mersûm olmağıla muṭlaḳâ vaṣf-ı meẕkûr üzere olan nesne demek olur. OK-1-347-1, **ḫaniş** خنث Ar. (inḫināş* انخناث Ar. *خنث* ʿalâ vezni'l-infiʿâl bir nesne iki ḳat olmaḳ; ve münkesir olmaḳ. VK. 1-150-1.) *ḫânın fetḥiyle ve nûnun kesriyle,* sölpük ve yumuşaḳ olan

nesne; ve fi'l-misl اخنث من دلال delâl دلال dâlın fetḥiyle, nâza derler ki nâz, muḥâlefet şeklinde olup muṭâvaʿat etmekdür. VK. 1-150-7, ḫaniṣ خنث Ar. bi-kersi'n-nûn, iki ḳat olmuş müsterḫî [müsterḫî مُسْتَرْخِى Ar. istirḫâ edici, eden, gevşeyen. LC. 904.] kimse. AK. 208.

ḥanīṣ حَنِيثْ Ar. (ḥınṣ* حنث Ar. *حنث* dan) yemînini bozup altından çıḳamayan âdem. Terc. 1-377, **ḥanīṣ** حَنِيثْ Ar. yemînini bozup altından çıḳamayan âdem. RKO. 402.

ḫᵛar خور Far. (ḫâ-yı meftûḥa) bir vezinde ṭoḳuz maʿnâsı var: 1. ruşenî-i bisyâr *[ruşen رُوشَنْ Far. aydın; ve żiyâ; ve bellü nesne. LBK. 216, bisyār بِسْيَارْ Far. çoḳ, keṣîr, vâfir olan. Terc. 1-94.]*; ve żiyâ-yı bi-şümâr maʿnâsınadur. 2. bir ferişte ismidür ki âfitâb üzere mü'ekkil ve rûz ve ḫorde vaḳiʿ olan umûr ve ḫuṣûṣun rü'yet tanẓîmi ana muḥavveldür *[muḥavvel مُحَوَّلْ Ar. tebdîl ve taġyîr olunmuş olan. kūherīde; ve iḥâle birle sipâriş olunmuş olan. Terc. 2-290.]*. 3. her ayın on birinci günü ismidür. 4. âfitâb-ı âsmândandur. 5. ṭaʿm *[ṭaʿm طعم Ar. Far. ṭad, meze, çâşnî. Terc. 2-16.]* ve lezzet maʿnâsınadur ki "dad" taʿbîr olunur. 6. ṭaʿâm-ı ḳalîldür ki "ḳuvvet-i lâ-yemût" taʿbîr olunur. 7. vaṣf-ı terkîbî cihetiyle ḫᵛarden خوردن den ism-i fâʿil ve fiʿil-i emr gelür. 8. ḳaya güllerine denür ki Süryânîde حربا derler. 9. ḫavarnaḳ *[ḫavarnaḳ خَوَرْنَقْ Far. köşk, ḳaṣr, sarây; ve ġara'ib-i dehrden bir ḳaṣr-ı ʿacibdir ki ẓahr-ı [ẓahr ظَهْر Ar. arḳa, puşt, gerü ṭarafı; ve Ḳur'ân-ı Kerîn'in lafẓ-ı şerîfi. Terc. 2-48.] Kûfe'de Nuʿmân Bin Emriyyü'l-Ḳays نعمان بن امرئ القيس emriyle miʿmâr Sinmâr-nâm [[ʿArabîsi Sinnimār سِنِمَّارْ ve Fariside Sinmārسِنْمَارْ diye maʿrûfdur. KO. 3-317.]] üstâd binâ edüp itmâm eyledikde Nuʿmân gelüp temâşâ ederék ġâyet pesend ve taḥsîn etdikden ṣonra Sinmâr'a su'al eder ki: "Bu ḳaṣrın inhidâmına [[inhidâmın انْهِدَامْ Ar. mec. yıḳılma, hedm olunma, çökme, ḫarab olma. YTL. 94.]] bâʿiṣ olur żarar yeri var mı?" Sinmâr da: "Belî bir yerinde bir ṭaş ḳomuşam eger bir kimesne anı ḳoparsa fi'l-ḥâl ḳaṣr münhedim olur." Nuʿmân dedi ki ol maḥalli senden ġayri kimse bilür mi? Sinmâr, benden gayri kimse bilmez dedügi gibi Nuʿmân şâh, Sinmâr'ı bâlâ-yı ḳaṣrdan zemîne atup helâk eyledi. Bu ḥikâye ḫalḳ miyânında meşhûr olup ḍarb-ı meṣel oldu. Cihânda eyülüge eyülük olaydı, Nuʿmân Sinmâr'a ederdi derler. Terc. 1-313.]* ismiyle ismiyle maʿrûf köşke denür. BK-2. 255, **ḫᵛor** خُوَرْ Far. 1. ziyâde aydınlıḳ. 2. bir ferişte ismidür ki âfitâb üzere mü'ekkil ve rûz ve ḫᵛorde vaḳiʿ olan umûr ve ḫuṣûṣun rü'yet-i tanẓîmi ana muḥavveldür *[muḥavvel مُحَوَّلْ Ar. tebdîl ve taġyîr olunmuş olan. kūherīde; ve iḥâle birle sipâriş olunmuş olan. Terc. 2-290.]*. 3. her ayın on birinci günü. 4. âfitâb. 5. ṭaʿm *[ṭaʿm طعم Ar. Far. ṭad, meze, çâşnî. Terc. 2-16.]* ve lezzet maʿnâsınadur ki "dad" taʿbîr olunur. 6. ṭaʿâm-ı ḳalîldür ki "ḳuvvet-i lâ-yemût" taʿbîr olunur. 7. vaṣf-ı terkîbi cihetiyle ḫᵛorden خوردن den ism-i fâʿil ve fiʿil-i emr gelür. 8. ḳaya gülleri. 9. ḫavarnaḳ *[ḫavarnaḳ خَوَرْنَقْ Far. köşk, ḳaṣr, sarây... Terc. 1-313.]* ismiyle ismiyle maʿrûf köşk. LBK. 173, **ḫᵛor** خور Far. (vâv-ı maʿdûle ile oḳumalı.) (ḫᵛur-şīd خورشيد) in muḫaffefi; yaʿnî güneş demekdir. Bu maʿnâda naʿdiren müstaʿmeldir. § yėyecek, yėyinti. (ḫᵛor-ı gedā خور گدا). § yėyecek maʿnâsına olan (ḫᵛorden خُورْدَنْ) = maṣdarından ṣîġa-i emr olur. Bu taḳdîrde vaṣf-ı terkîbî olaraḳ ḳullanılır. (köfte-ḫᵛorكوفته خور herze-ḫᵛor هرزه خور mey-ḫᵛor مى خور). Baʿżen bunun yerinde ḫᵛār خوار ḫᵛāre خواره lafıẓları da istiʿmâl olunur: (herze-ḫᵛār هَرْزَه خوار mey-

ḫᵛār خوار مَی mey-ḫᵛāre (مَی خوارَه). KO. 3-342, **ḫᵛor** خور Far. ḫᵛâr, ḥaḳîr, bî-iʿtibâr, zelîl olan; ve yėyici, ekl edici olan; ve güneş, şems, ḫur-şîd. Terc. 1-311, **khẉur** خور Far. despicaples *[despicaple (des'pîkıbıl), adj. 1. alçaḳ, miskîn, denî, âdem yerine ṣayılmaz. 2. denâ'et ve alçaḳlıġa ḥaml olunacaḳ, denâ'etkârâne, şey yerine ṣayılmaz, iltifâta nâ-şâyeste. KLM. 230.]*, contemptible, abject, mean, vile, base, infamous; worthy, proper, agreeable to; a partner, consort; (s. svar) light, radiance; the sun; the east; name of an angel *[angel (eyn'cıl) sub. 1. melek, melâ'ike, ferişte. 2. rûḥ. 3. cân. 4. resûl, mürsel... KLM. 21.]*; the eleventh day of every solar month; food sufficient for the support of life; meat; flaour; relish, taste; a chameleon; a palace, villa; the famous palace, of Khawarnak; (in comp.) eating, devouring, consuming. Ste. 483, **kh'ar** خور Far. vulg. **khor**, 1. Name of the angel *[angel (eyn'cıl) sub. 1. melek, melâ'ike, ferişte. 2. rûḥ. 3. cân. 4. resûl, mürsel... KLM. 21.]* of the sun, in the Zoroastrian sytem, and of the eleventh day of each solar month with the Zoroastrians. 2. The sun. 3. light, splendor, brilliancy. 4. Food. 5. (in compounds) That eats, drinks, receives, or undergoes. KML. 871, **kh'ar** خور Far. vulg. **khor**, a. Abject [abject (äb'jekt), adj. 1. düşkün, miskin. 2. alçaḳ, zelîl, ḥaḳîr], vile, contemptible. باقمق — v. i. To look, at one with contemt. طوتمق — v. t. To hold as of no value. قوللانمق — v. t. To use for the communest purposes. خوره كچمك To be taken as a useful acquisition. خوره كلمك To stand hard usage, to be strong and durable, to be serviceable. KML. 871.

ḥarf* حرف Ar. *حرف* *ḥânın fetḥi ve rânın sükûnuyla,* her nesnenin ucuna ve kenârına ve sivri ve keskin ḳıyısına denür; ve ḥarfü'l-cebel, ṭaġın tepesinde yelman *[yelman يلمان T uç, sivri uç; başsız yaḫud küçük başlı çivi; sivri tepe, denize doğru uzanmış kara parçası, dil; hâkkâk kalemi, ince nükte, az mikdar, bir parça. Zen. 967.]* gibi sivri ṭorusuna denür, cemʿi ḥiref حرف gelür ʿineb vezninde; ve bunun ṭall طلّ ve ṭılel طلل kelimesinden ġayri naẓîri yoḳdur; ve ḥarf, ḥurûf-ı tehecciden birine ıṭlâḳ olunur, elif ve cîm gibi, kelimâtın ṭaraflarında vâḳiʿ oldugu içün; ve çelimsiz ince yapılı nâḳaya denür, ʿalâ ḳavl arıḳ ve mehzûline *[mehzûl مَهْزُول Ar. arıḳ, żaʿîf, zebûn olan, lâġar. Terc. 2-421.]* yâḫud cüssesi büyügüne denür, iki evvelki de bir şeyin kenârına ve üçüncüde ṭaġın tepesine teşbîh olunmuşdur; ve ḥarf, şu yoluna denür; ve ḳabîle-i Selîm bilâdında bir nice siyâh minâre ismidür ki ḳara ṭaşdan yapılmışlardur; ve naḥviyyûn ıṣṭılâḥında حرف ما جاء لمعنى ليس باسم ولافعل *[maʿnâya delâlet edüp isim yâḫud fiʿil olmayan kelime]* taʿrifiyle muʿarref olan kelimedür, bu taʿrîfin mâʿadâsı fâsiddür, tafṣîli kütüb naḥviyyede mebsûṭdur... OK. 2-739, **ḥarf*** حرف Ar. *حرف* *ḥânın fetḥi ve râ-i muhmelenin sükûnuyla,* her nesnenin her nesnenin ṭarafına ve keskin yerine derler; ve ḥarf, ḥurûf-ı hecâdan bir ḥarfe derler; ve ḥarf, nevʿ maʿnâsına daḫı gelür; ve ḥarf, şol nâḳaya daḫı derler ki atdan aşaga ola ve berk ola, ḥarf-i cebele teşbîhen ıṭlâḳ olunmuşdur; ve Aṣmaʿî eyitdi: ḥarf, arıḳ olup zebûn olan nâḳaya derler; ve ḥarf, bir kimesne ʿıyâli içün kesb etmek maʿnâsına da gelür. VK. 2-91, **ḥarf*** حرف Ar. *حرف* *bi'l-fetḥ,* arıḳ, ince dişi deve; ve her nesnenin ṭarafı ve şefîri *[şefîr شَفِير Ar. kenâr ve nâṣiye, cânib ṭaraf. Terc. 1-512.]* ve ḥaddi ve vechi; ve ḥurûf-ı teheccinin birisi, cemʿi ḥurūf حروف ve aḫruf أحرف gelür.

VK. 164, **ḥarf*** حَرْف Ar. *حرف* kelâm etmege alât-ı nâṭıḳanın evżâ‘ına işâret içün isti‘mâl olunan işâret; ve ma‘nâya delâlet edüp isim yâḫud fi‘il olmayan kelime; ve bir nesnenin kenârı yâḫud sivri, keskin ḳıyısı. Terc. 1-354.

• **ḥarūn** حرون Ar. ileri sürüldükte geri geri gitmek gibi münâsebetdsizlik ḥâlleri olan ḥayvân: esb-i ḥarûn. ḥarūnī = ḥarûnlıḳ. LC. 418, **ḥarūn** حرون Ar. ileri sürüldükçe gerileyen ḫuysuz ḥayvân, at. ḥarūnī = ḥayvânın ḫuysuzlığı: esb-i ḥarûn. KO. 3-251, **ḥarūn** حرون Ar. T., auch خارون ḫārūn Adj. obstine *[obstiné, e, adjectif, ‘inâdcı, lücûc, önegü. t.; mu‘ânid, muṣırr. EFTL. 512]*, réfractaire (un cheval) *[réfractaire, adj. com. iṭâ‘atsiz, a. -t.; serkeş, p. ‘âṣî. EFTL. 838, cheval, s. m. at, t.; esb, p.; fers, a. — bârgîr, vulg. beygir. EFTL. 256]* — Rel abstr. حرونلق ḥarunluḳ, und حرونى ḥarūnī. opiniâtreté *[opiniatreté, s. f. ‘inâdlıḳ, ‘inâdcılıḳ, mu‘annidlik, a. -t.; önegülik, t.; temerrüd, mu‘ânedet, ıṣrâr. EFTL. 530]* Zen. 386, **ḥarun** حرون Far. adj. réfractaire, opiniâtre, obstiné. ETFL. 422. *bk. ḫārūn*

ḫārūn خارون Far. restive *[restive (res'tîv), adj. 1. at ve emsâli olup ilerü gitmez, ‘inâd ve ḥarûnlıḳ eden. 2.* ṣabır ve taḥammülü doḳunur gibi olan, ‘inâdı ṭutacaḳ gibi görinen. KLM. 642, restive ('restîv). yürümek istemeyen; inadcı; aksi. AETD. 64]*, what is scratched *[scratch (skräç), v. a. 1. tırmalamaḳ, taḫdîş etmek. 2. diken ve igne imsâli yara etmek. 3. ḳaşımaḳ, ḥakketmek. KLM. 666]* Ste 438. *bk. ḥarūn*

ḫaṣlet* خصلة Ar. *خصل* *ḫânın fethi ve ṣâdın sükûnuyla,* ḫûy ve ḫulḳ *[ḫulḳ خلق Ar. ḫânın żammı ve lâmın sükûnuyla, ḫûy, seciyyet ma‘nâsına. خلق ḫânın żammı ve lâmın dahı żammıyla, bi-ma‘nâhu. VK. 2-164.]*; ve merkûz olan fażîlet ve meziyyet yâḫud reẕîlet *[reẕîlet رذيلة Ar. sefîne vezninde, ḫaṣlet-i redî'e [[redī'e ردى Ar. kötü, bed, fâsid, kemter olan Terc. 1-435.]] ve şîme-i deniyye [[şîme شيمه Ar. ḫulk, ḫûy, ṭabî‘at. oHa. 1-437.]] ma‘nâsınadur, fażîlet muḳâbilidür. OK. 3-223; رذيلة Ar. reẕîl olan fi‘il ve ḫuṣûṣ Terc. 1-436.]* ve denâ'et ṣıfatına denür, lâkin fażîlet ṣıfatında ġâlib olmuşdur. Pes "bihî ḫıṣletin" dense ṣıfat-i fażiletle muttaṣıfdur demek olur. Cem‘i ḫıṣâl خصال dür; ve ḫıṣlet, oḳ nişâne rast degmege denür; ‘alâ ḳavl nişânın pek yaḳın bitişigine urmaga denür. Anunçün iki def‘a nişânun ol resme pek semtine ursalar tîr-endâzlar beyninde rast nişâne urmuş ‘add olunur "ḫaṣl" daḫı derler; ve ḫıṣlet, üzümün "neferiyye" ta‘bîr olunan ḫurde salḳımına denür; ve تیکنکلی tėgenekli şâḫa denür. Bu iki ma‘nâlarda ḫânın żammıyla [ḫuṣlet] da câ'izdür ve aġaçda dalın ve çubugun tâze ve yumuşak olan ucuna denür, filiz gibi; ve ‘urfuṭ-nâm *[عرفط Ar. ‘ażât [[‘ażât عضاة Ar. dikenli bir agaç Ste. 852.]] denilen bitki türleri. Ste. 844.]* şecerin ter u tâze olan çubuguna denür. Bu iki mânâda fetehâtla [ḫaṣale-t] da lûġatdür; ‘ala ḳavl aṣl fetahâtla lügatdür. OK. 3-195, **ḫaṣlet** خصلة Ar. (ḫaṣl* خصل Ar. *خصل* ḫânın fetḥi ve ṣâdın sükûnuyla, şol nesnedür ki oḳ atışmada anı öŋdül ḳorlar; ve ḫaṣl, oḳ atışmaġa daḫı derler; ḫaṣl, oḳ atmaġa daḫı derler. VK. 2-279.) *ḫânın fethi ve ṣâdın sükûnuyla,* ḫûy. VK. 2-279.

ḥasr* حسر Ar. *حسر* *ḥânın fethi ve sîn-i muhmelenin sükûnuyla,* mesdûd *[mesdūd مسدود Ar. ḳapalı olan, ḳapanmış olan, bendīde. Terc. 2-334.]* ve pûşîde *[pūşīde پوشيده Far. örtülü, mestûr olan ve giyinmiş olan. Terc. 1-111.]* olan nesneyi açup ‘ayân eylemek ma‘nâsınadur. Mü'ellifin Beṣâ'ir'de beyânına göre "keşf" ma‘nâsına mevżû‘dur, me‘ânî-i sâ'ire birer münâsebetle andan münşe‘ibdür; ez cümle miḥsere-t *[miḥsere-t محسرة Ar. mîmin kesri ve sînin fetḥiyle, süpürge, miknese ma‘nâsına. VK. 1-354.]* miknese ma‘nâsınadur,

süpründüyü izâle ile yeri keşf eylediği içün ḥusûr *[ḥusūr* حسور *Ar. żammeteynle, yorulup zebûn olmak. VK. 1-354.]* yorulup ferû-mânde [*ferû-mande* فرومانده *Far. yorġun ve ṭâḳatsiz ḳalmış olan, ʿāciz. Terc. 2-55.]* olmaḳ maʿnâsınadur, ḳuvvet ve ṭâḳatı münkeşif olduġu içün ḥusûr-ı ʿayn daḫı böylecedür, ḥasret ki fevt *[fevt* فوت *Ar. bir daḫı ele geçmemek üzere ṣavuşup ġā'ib olmak veyâ ol vechile ġā'ib etmek; ve ölmek, vefât etmek, mürden. Terc. 2-137.]* olan nesneye dirîġ *[dirīġ* دريغ *Far. eyvâh, ḥayf, aḫ, amân maʿnâsındadır, zamân-ı taḥassürde olur. Terc. 1-348.]* ve te'essüf eylemek maʿnâsınadur ki fevtî *[fevtī* فوتى *Ar. fevt olan âdemin mâlı. Terc. 2-137.]* sebebiyle muḳaddemâ irtikâbına ḥâmil ve bâʿis olan nesneyi cehl kendiden münkeşif ve zâ'il olduġu içün yâḫud farṭ-ı ġam *[farṭ* فرط *Ar. ḥaddi tecâvüz etmek, ḥadden mütecâviz olmak, ez ḥad güẕeşten. Terc. 2-123.]* sebebiyle ḳuvveti münkeşif olduġu içün yâḫud fâ'it olanı ve kendiden ṣâdır olan bâdireyi tedârikden ʿacz ve aʿyâ *[aʿyā* اعيا *Ar. i. yorulma, yorġunluḳ. BOTS. 52, ʿuruż* عُرُوض *Ar. ʿarżlar, keyfiyetler, ḫâṣṣalar. Terc. 2-64.]* ʿurûż ile ʿuhde-i iḳtidârında olmadıġı münkeşif olduġu içün, intihâ; ve ḥasr, bir şey'in ḳabuġunu ṣoyup gidermek maʿnâsınadur; ve dâbbeyi pek sürüp ferû-mânde ḳalmak maʿnâsınadur; ve süpürmek maʿnâsınadur; ve yorulup bî-tâb olmak maʿnâsınadur ki lâzım olur. OK. 1-818, **ḥasr*** حسر Ar. *حسر* *ḥânın fethi ve sînin sükûnuyla,* açmaḳ, keşf maʿnâsına; ve yorulmak maʿnâsına da gelür. VK. 1-354, **ḥasr** حسر Ar. keşf etmek; ve yorulmak, aʿyâ [aʿyā اعيا Ar. i. yorulma, yorġunluḳ. BOTS. 52.] gibi. AK. 167.

ḥasre-t حسرة Ar. (ḥasr* حسر Ar. *حسر* dan) *ḥânın fethi ve sînin sükûnuyla,* ve ḥaser حسر Ar. *fetḥateynle,* fevt *[fevt* فوت *Ar. bir daḫı ele geçmemek üzere ṣavuşup ġā'ib olmak veyâ ol vechile ġā'ib etmek; ve ölmek, vefât etmek, mürden. Terc. 2-137.]* olmuş nesneye kemâl-i ârzûdan dirîġ *[dirīġ* دريغ *Far. eyvâh, ḥayf, aḫ, amân maʿnâsındadır, zamân-ı taḥassürde olur. Terc. 1-348.]* ve te'essüf eylemek maʿnâsınadur; ve yorulup ferû-mânde olmak maʿnâsınadur. OK. 1-818, **ḥasre-t** حسرة Ar. *ḥânın fethi ve sînin sükûnuyla,* bir nesneyi ziyâde ârzû etmek, fevt olduḳdan ṣonra. VK. 1-355, **ḥasr** حسر Ar. *keẕâlik ḥânın fethi ve sînin sükûnuyla,* bir nesneyi ârzû edinmek. VK. 1-355, **ḥasre-t** حسرة Ar. nedâmet ve bir nesne fevt olup anunçün ziyâde ġuṣṣalanmak. AK. 167, **ḥasre-t** حسرة Ar. elinden fevt olup giden nesneye kemâl-i ârzûsundan nâşî te'essüf ve keder ve ġuṣṣa çekmek. Terc. 1-359.

ḥaṣṣ* خصّ Ar. *خصّ* *ḥânın fetḥi ve ṣâdın teşdîdiyle,* ve ḫuṣūṣ خصوص Ar. *ḳuʿûd vezninde,* ve ḫuṣūṣiyye-t, ḫaṣūṣiyye-t خصوصية Ar. *ḫânın żammı ve fetḥiyle,* ḫıṣṣīṣā خصيصى Ar. *ḫıllīfā [ḫıllīfā* خلفى *Ar. ḫıṣṣīṣā vezninde maṣdardur, bir kimseye ḫalīfe ve câ-nişīn olmak maʿnâsına. OK. 2-755.] vezninde ve medd ile,* ve ḫıṣṣiyye-t خصية Ar. *ḫânın kesriyle,* ve teḫıṣṣa-t تخصة Ar. *teḥılle [teḥılle-t* تحلة *ve teḥıll* تحل *Ar. tâların fetḥi ve ḥâların kesriyle, taḥlîl gibi maṣdarlardur ve ṣîġa-i aḫîre şâẕdur, kefâret-i yemîn eylemek...; ve kendisiyle ʿuḳde-i yemînin inḥilâl bulacaġı kefâret OK. 3-182.] vezninde,* bir kimseyi bir nesne ile tafżîl eylemek maʿnâsınadur ki ol kimseyi ol nesne ile müşârikinden müteferrid ve mümtâz eylemekden ʿibâretdür. Şâriḥ der ki ḫuṣûṣiyye-t lafẓında gerçi żammeyi tercîḥ eyledi lâkin ʿinde'l-cumhûr fetḥi efṣaḥdur ve yânın teşdîd ve taḫfîfi câ'izdür; ve ḥarf-i cerr olan bâ' kelimesi misâl-i mezbûrda maḳṣûrdur, intihâ. OK.

2- 373, **ḫuṣūṣ*** خصوص Ar. *خصص* *żammeteynle,* ve ḫaṣūṣiyye-t ve ḫuṣūṣiyye-t خصوصية Ar. *ḫânın fetḥi ve żammıyla, ve fetḥ efṣaḥdur,* bir şey' bir nesneye maḫṣûṣ olmak, ve ḫıṣṣīṣā خصيصى Ar. *ḫânın kesri ve ṣâdın daḫı kesri ve teşdîdiyle ve elifin ḳaṣrıyla,* keẕâlik maḫṣûṣ olmak. VK. 1-574.

ḫāṣṣ خاصّ Ar. (ḫaṣṣ* خصّ Ar. *خصّ* dan) ve ḫāṣṣe-t خاصة Ar. *ṣâdların teşdîdleriyle,* ʿâm ve ʿâmme-t muḳâbilidür ki bir nesnede bulunup sâ'irde bulunmayan şey'e denür; ve ḫāṣṣ, mümtâz ve müteʿayyin *[müteʿayyin متعيّن Ar. naṣb ve taʿyîn olunmuş olan ve muḳarrer ve maʿlûm olan ve bellü başlu olan. Terc. 2-256.]* âdeme ıṭlâḳ olunur. Cemʿi ḫavāṣṣ gelür. *Şâriḥin beyânına göre ḫāṣṣe-t خاصّة deki hâ' هاء mübâlaġa ve te'kîd içündür. OK. 2-373, ḫāṣṣe-t خاصة Ar. ʿâmme-t عامه nin muḳâbilidür. VK. 1-574.

ḫᵛāsten خواستن Far. istemek, ṭaleb. Bu lafẓ maṣdardır. Mużâriʿinde "sîn سين " "hâ ها" ya ve "tâ تا" "dâl دال" a ibdâl olunup ḫᵛāhed خواهد ve ḫᵛāhende خواهنده denür. Terc. 1-308, **ḫᵛāsten** خواستن Far. istemek. Emr-i ḥâżırı ḫᵛāh خواه RF. 75. ḫᵛāhī bürden خواهى بردن ileteceksin, götüreceksin.

ḫᵛaş خوش Far. (ḫâ-yı meftûḥa) *geş [geş كش Far. güzel ve ḫûb; ve nâz ve şîve ile ṣalınmak; ve gemi ve sefîne; ve vesvese ve ḫalecân. LBK. 391.] vezninde,* dört maʿnâsı var: 1. ḫᵛod ve ḫᵛîş maʿnâsınadur ki "kendi" ve "kendisi" demekdir. 2. güzel ve ḫûb maʿnâsınadur. 3. mâder-i zen *[māder مادر Far. ana, vâlide, nine, ümm. Terc. 2-160, māder-i zen مادرزن ḳayın ana, ḳarının anası. Terc. 2-160.]* ve mâder-i şevher *[şevher شوهر Far. ḳarının ḳocası, zevc. Terc. 1-514.]* maʿnâsınadur ki "ḳayın ana" taʿbîr olunur. 4. "bûse" maʿnâsınadur ki ʿArabîde ḳuble *[ḳuble قبله Ar. öpüş, pûse. Terc. 2-148.]* denür. BK-2. 255, **ḫᵛoş** خوش Far. kendi ve kendisi. 2. güzel. 3. ḳayın ata. 4. pûse. LBK. 173, **ḫᵛoş** خوش Far. (vâv-ı maʿdûle ile) ṭabʿa uygun, güzel, iyi: (ḫᵛoş āmed خوش آمد) = Ḫoş geldi. (ḫᵛoş āmed-gū خوش آمدگو) = Ḫoş geldi dėyici, müdâhin *[müdâhin مداهن Ar. müdâhene edici, birini yalandan ve yüzüne ḳarşu medḥ edici olan. Terc. 2-300.].* (ḫᵛoş āmedī خوش آمدى) = Ḫoş geldiŋ. (resm-i ḫᵛoş āmedī رسم خوش آمدى) = Ḫoş geldiŋ ʿâdeti, vaẓîfesi. (ḫᵛoş-nümā خوش نما) = ḫoş görünücü, görünen: (cezīre-i ḫᵛoş-nümā جزيرۀ خوش نما) = bu terkîb "ḫoş gösterici" maʿnâsını da ifâde eder. (āyīne-i ḫᵛoş-nümā آيينه خوش نما) gibi. (ḫᵛoş-ā خوشا) = ne ḫoş, ne ḳadar ḫoş. (ḫᵛoş-dil خوش دل) = gönlü ḫoş, memnûn, müteşekkir. (ḫᵛoş-ṣoḥbet خوش صحبت) = ḳonuşması güzel. (ḫᵛoş-ḫᵛān خوش خوان) oḳuyuşu güzel. (ḫᵛoş-āvāz خوش آواز) = sesi güzel. (ḫᵛoş-ḥāl خوش حال) = ḥâli, vaḳti yolunda, uygun. (ḫᵛoş-bū خوش بو) = güzel ḳoḳucu, ḳoḳulu. (ḫᵛoş-ḳadem خوش قدم) = meymenetlü, ayaġı uġurlu. (ḫᵛoş-gū خوش گو) = ṭatlı dilli, güzel söyleyici. (ḫᵛoş-meniş خوش منش ḫᵛoş-ṭab خوش طب) = ḫuyu, ṭabîʿati iyi. (ḫᵛoş-güvār خوشگوار) = leẕîẕ, ṭatlı, hażmı ḳolay olan şey: (emrūd ḫᵛoş-güvār, āb ḫᵛoş-güvār امرود خوشگوار، آب خوشگوار). (ḫᵛoş-nevā خوش نوا) = güzel sesli çalgıcı. (ḫᵛoş-ter خوشتر) = pek güzel, en iyi... KO. 3-343, **ḫᵛoş** خوش Far. güzel, ḥasen, ḫûb, eyü olan. Terc. 1-314, **k͟hwush,**

khwash خوش Far. good, sweet, excellent, beautiful, fair charming, pleasant, delinghtful, agreeable, cheerful, amiable, lovely, delicate, tender, kind, gentle, humane, mild, meek, elegant, healthy, whole-some, temperate; happy, well, pleased; willingly. Ste. 485.

hātif هاتف Ar. (hetf* هتف Ar. *هتف* den) çağırıcı, şâyiḥ ma'nâsına. AK. 690, **hātif** هاتف Ar. 'âlem-i ġaybdan seslenen, nidâ ederek ḫaber veren melek. LC. 1080, **hātif** هاتف Ar. seslenici ses verici, çağırıcı. Bu münâsebetle ġâ'ibden nidâ eden melek ma'nâsında ḳullanılır. KO. 4-638.

ḥattā حتّى Ar. edât-ı ġâyetdir: حتّى مطلع الفجر ṭulû'-ı fecre ḳadar. Ḥurûf-ı cârre ve ḥurûf-ı 'âṭıfadandır. Ḥarf-i ibtidâ' olup mâ-ba'dı cümle-i müsta'kile daḫı olur. و انا كما قال الفراء اموت و في نفسى من حتّى شىء. Fi'il-i mużâri' evvelinde anı "ان -i muḳaddere" ile nâṣib olur : حتّى يرجع الينا. mużari' menfi' olursa manṣûb olmaz : يغشون حتى ماتهر كلابهم Müş. 87.

ḫavn* خون Ar. *خون* 'avn vezninde, ve ḫıyāne-t خيانة Ar. *kitâbe-t vezninde* ve ḫāne-t خانة Ar. ve meḫāne-t مخانة Ar. *maḳâle vezninde,* emânete ġadr eylemek ma'nâsınadur; ve ḫân, ża'f ma'nâsınadur; ve fersiz baḳmak ma'nâsınadur. OK. 3-625, **ḫavn*** خون Ar. *خون* *ḫânın fetḥi ve vâvın sükûnuyla,* bir ḫuṣûṣda istiḳâmet etmek. ḫıyāne-t خيانة Ar. *ḫânın kesri ile,* bi-ma'nâhu. meḫāne-t مخانة Ar. *mîmin fetḥiyle,* bi-ma'nâhu. VK. 2-505, خون Ar. ḫıyânet etmek AK. 211.

ḫᵛayle خويله Far. (ḫâ-yı meftûḥa) *zevle [jevle ژوله Far. ṭoyġar ḳuşu, ṣıferd. Terc. 1-431.] vezninde,* aḥmaḳ ve nâ-dân ve aġuz *[aġuz آغوز T. doġuran hayvânın ilk sütü. YTS. 5, aġız آغز T. ... mec. ba'żısı şeylerin özrü. TL. 1-96, aġuz آغوز T. doġuran inegin ilk sütü. TL. 1-102.]* ma'nâsınadur. Ehl-i Fürs, bu kelimeyi ekṣeriyâ seb *[sebb سبّ Ar. sögmek, düşnām; sögüp ṣaymak. Terc. 1-469.]* ve ḳadḥ *[ḳadḥ قدح Ar. sögüp ṣaymak; düşnām; birinin 'ırżına ve nesebine daḫl ve ṭa'n etmek. Terc. 2-150.]* mevḳi'inde îrâd ederler. BK-2. 256, **ḫᵛayle** خويله Far. aḥmaḳ ve nâ-dân ve aġuz *[aġuz آغوز T. doġuran hayvânın ilk sütü. YTS. 5, aġız آغز T. ... mec. ba'żısı şeylerin özrü. TL. 1-96, aġuz آغوز T. doġuran inegin ilk sütü. TL. 1-102.]*; ehl-i Fürs, bu kelimeyi ekṣeriyâ seb *[sebb سبّ Ar. sögmek, düşnām; sögüp ṣaymak. Terc. 1-469.]* ve ḳadḥ *[ḳadḥ قدح Ar. sögüp ṣaymak; düşnām; birinin 'ırżına ve nesebine daḫl ve ṭa'n etmek. Terc. 2-150.]* mevḳi'inde îrâd ederler. LBK. 174, **khwaila** خويله Far. foolish *[foolish (fu'lîş), adj. 'aḳılsız, şaşḳın, aḥmaḳ, budala, ebleh, belîd, sefîh. 2. 'aḳılsızlıḳ nev'inden. 3. dîvâne, deli, meczûb. 4. delilik nev'inden. 5. masḫaralıḳ nev'inden. 6. münâsebetsiz, nâ-şâyeste. KLM. 340.]*, ignorant *[ignorant (îg'nırınt), adj. 1. câhil, nâ-dân. 2. bilmez, ḫabersiz, ḫaberi olmayan, ma'lûmatı olmayan. KLM. 415.]* (employed chiefly in abuse). Ste. 490.

ḫayr* خير Ar. *خير * *ḫânın fetḥi ve yânın sükûnuyla,* ma'rûfdur, ve cem'i ḫuyūr خيور gelür *Şariḥ der ki "şerr" mukâbilidir, ba'żılar "ḫayr"ı muṭlaḳâ ḫalḳın meyl ve raġbet ve muḥabbet eyledigi nesne ile ta'rîf eylediler; 'aḳl ve 'ilm ve mâl ve 'adl ve iḥsân gibi. * ve mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre ḫayr, vech-i meşrûḥ üzere cümlenin raġbet eyledigi nesneden 'ibâretdür ve iki nev üzeredür. Biri "ḫayr-ı muṭlaḳ"dur ki fî küllü ḥâl-un ve 'inde küllü aḥad-un merġûb ve maḥbûb olandur,

cennet gibi; kezâlik şerr dahı bu gûnedür, cehennem gibi. Sânî, "hayr-ı mukayyed"dür ki bir âdem ʿindinde hayr olan ʿinde'l-ahar şerr olur, mâl-ı kesîr gibi; ve hayr ve şerr kelimeleri iki gûne istiʿmâl olunur. Biri isim olurlar, nite ki zikr olundu. Sânî vaşf olup efʿal-i tafdîl ile mukadder olur; ve ism-i fâʿil maʿnâsına müstaʿmel olur ki tafdîl murâd olmaz; ve Benû ʿÂmir lûğatında hemze ile efʿal-i tafdîl olarak müstaʿmeldür; ve hayr, mâla ıtlâk olunur; ve at kısmına ıtlâk olunur hattâ cebhesindeki ġurreye *[ġurre غُرّة Ar. ayın birinci günü, evvel-i māh; ve atın alnında şabâhü'l-hayr taʿbîr olunan beyâż leke; ve her nesnenin makbûl ve güzîdesi; ve köle ve câriye. Terc. 2-100.]* "şabâhü'l-hayr" taʿbîr olunur; ve kesîrü'l-hayr ve'n-nefʿ olan âdeme ıtlâk olunur, nite ki "hayyir" dahı denür, teşdîd ile keyyis vezninde *[keyyis كَيِّس Ar. zekî, zîrek, zarîf. LC. 780.]*. Pes hayr bu maʿnâda bundan muhaffefdür, meyt ve meyyit *[meyt مَيْت Ar. ölü, ölmüş olan, murde, meyyit مَيِّت Ar. bi-maʿnâhu eyżan. Terc. 2- 423.]* lafızları gibi. Bunun cemʿi ahyār اخيار ve hıyār خيار gelür, hânın kesriyle; ʿinde'l-baʿż muhaffef olan cemâl ve mîsem *[mîsem ميسم Ar. mîmin kesriyle, dağlağı [[dağlağı داغلاغى T. dağlama aygıtı. YTS. 60.]], cemʿi mevāsim مواسم ve meyāsim مياسم gelür; ve mîsem, isim olur yaʿnî dağ ve tamġanın ismi olur; ve dil-berin çehresinde olan hüsn ü cemâl eserine ve "ân"ına denür; ve ashâbdan مسلم بن خيشه nin ism-i kadîmidür; fahr-ı enâm [[enām أنام Ar. insânlar ve yer yüzünde olan mahlûkât, ādemān. Terc. 1-116.]] ʿAleyhi's-selâm hażretleri istihcân [[istihcān اِسْتِهْجَان Ar. kabîh ve nâ-sâz ʿadd etmek. Terc. 1-50.] edüp müsellem [[müsellem مُسَلَّم Ar. teslîm olunmuş olan kabża-i taşarrufa idhâl olunmuş olan ve sıhhati meşhûd olmağla ibtâline saʿy etmekden ferâgat olunmuş olan. Terc. 2-335.]] ile tesmiye buyurdular. OK. 3-575.]* ve hüsn-i kıyâfet makûlesi sıfat-ı zâhire ile ve müşedded olanı, dîn ve salâh ve takvâ makûlesi sıfat-ı maʿneviyye ile muttaşıf olanda müstaʿmeldür; ve hayr kelimesinin mü'ennesinde "hayre خيره" denür, hâ ile. *Şârihin beyânına göre cemʿi hayrāt خيرات gelür, beyżâ ve beyżât gibi; ve Tefsîrü'l-ʿUyûn'da İbni ʿAbbâs hażretlerinden mervîdür ki hayr maddesinin maʿnâsı ʿalemu'llâha muhavveldür *[muhavvel مُحَوَّل Ar. tebdîl ve tağyîr olunmuş olan, kūherīde; ve ihâle birle sipariş olunmuş olan. Terc. 2-290.]*. Zîra ihâtası mümkin degildür, intihâ; ve hayr, esâmîdendür, Manşûr Bin Hayrü'l-Mâlikî ve Ebû Bekr Bin Hayrü'l-Eşbîlî muhaddislerdür. Kezâlik Saʿdü'l-Hayr muhaddisdür; ve hayr, maşdar olur bir âdem sahib-i hayr olmak maʿnâsına; ve hayr, efʿal-i tafdîl olarak müstaʿmel olur; hayr, efʿal-i tafdîl oldugu gibi fiʿl-i taʿaccüb dahı olur; gerek tafdîl ve gerek taʿaccübde hemzelerin hazfı ve isbâtları lûğate mebnidür. Nite ki zikr olundu. OK. 1-848-1, **hayr*** خَيْر Ar. *خير* *hânın fethi ve yânın sükûnuyla,* şol nesnedür ki "şerr"in mukâbilidür; ve hayr, rûzî kılmak *[rūzī روزى Far. rızk, naşîb, maʿâş; ve gündüze mensûb ve müteʿallik olan; ve her günlük hükmünde. Terc. 1-403.]*; maʿnâsına dahı istiʿmâl olunur; ve mâl maʿnâsına da gelür. VK. 1-367, **hayr** خير Ar. *bi'l-feth,* iyilük ve kerem ve mâl. Cemʿi huyūr خُيُور gelür. AK. 2-370.

hazen خزن Ar. (hazn* خزن Ar. *خزن* den) *fethateynle* ve hazāne-t خزن Ar. *selâmet vezninde,* bunlarda et bozulmak maʿnâsınadur. OK. 3-623-5,6, hazāne-t خزن Ar. hırfetü'l-hâzin *[hāzin خازن Ar. lisâna ıtlâk olunur, hazînedâr żamâ'ir-i kalbiyye olduğuna mebnîdür. OK. 3-623-11, hazīne-t خزينة Ar. ve hazne-t خزنة Ar. mâl koydukları yer, cemʿi hazā'in خزائن gelür; ve hazîneyi gözleyip hıfz edene hâzin derler, bunun cemʿi hazane-t خزنة ve huzzān خزان gelür. AK.*

195.]. Mün. 178.

ḫᵛazm خوزم Far. *ʿazm vezninde,* ʿumûmen buḫâr ve ḫuṣûṣan ḳaplayı *[ḳaplayı* قابلايى *T. her yanı ḳaplanmış şekilde. YTS. 125, ḳablayı* قابلايى *T. Adj. [v.* قابلامق*] qui couvre, etc. bedeckend, verhüllend.* قابلايى بولود *ḳ. bulud. nuage qui couvre tout le ciel. / den Himmel bedeckende Wolke. Zen. 675.]* sis ve buḫârdur ki "kör ṭuman" taʿbîr olunur. BK-2. 255, **ḫᵛozm** خُوزْم Far. ʿumûmen buḫâr ve ḫuṣûṣan ḳaplayı *[ḳaplayı* قابلايى *T. her yanı ḳaplanmış şekilde. YTS. 125.]* "kör ṭuman" taʿbîr olunur. LBK. 173, **khẉazam, khẉzam** خوزم Far. A fog, mist, vapour. Ste. 485.

ḫazn* خزن Ar. **خزن** *ḫânın fetḥi ve zâ-yı muʿcemenin sükûnuyla,* mâlı bir mekân-ı muḥarrede ḥıfẓ eylemek maʿnâsınadur. OK. 3-623-1, **ḫazn*** خزن Ar. **خزن** *ḫânın fetḥi ve zânın sükûnuyla,* mâlı gizlemek. VK. 2-505-1.

ḫaẕv* خذو Ar. **خذو** *vâvî* ḫânın fetḥi ve ẕâl-ı muʿcemenin sükûnuyla, bir nesne ṣalḳı *[ṣalḳı* صالقى *T. ṣalḳıḳ, düşük, sölpük, perîşân, kendini ṣalı vermiş. YTS. 179.]* ve sölpük olmaḳ maʿnâsınadur; ve bedenin eti şımşıḳı tıḳnaz olmaḳ maʿnâsınadur. OK. 3-802-1, **ḫaẕv*** خذو Ar. **خذا** *ḫânın fetḥi ve ẕâl-ı muʿcemenin sükûnuyla,* bir nesne ṣalḳı olmaḳ. VK. 2-627-1, **ḫaẕv** خذو Ar. ṣarḳıḳ olmaḳ, istirḫâ *[istirḫāʾ* اِسْتِرْخَاء *Ar. gevşemek, gevşek olmaḳ. LC. 68.]* gibi. AK. 192.

hem هَمْ Far. (hâ-yı meftûḥa) dîger ve yekcâ ve yek-dîger ve heme maʿnâlarınadır; dîger kelâm-ı Fârisîde ġayr ve âḫar maʿnâsınadır; ve baʿzen harf-i ʿatf olur, bu maʿnâda Türkîde dahı müstaʿmeldir. Meselâ, "Hem ister, hem korkar" diyecek yerde هَمْ جُيَدْ هَمْ تَرْسَدْ derler *[cûyîden = aramak, tersîden = korkmak]*; müşâreket ve muvâfaḳat ve maʿiyyet maʿnâsınadır ki Türkîde andan "bile" "ile" taʿbîr olunur, meselâ, yolda şerîk ve muvâfıḳ olana "hem-vâr", ve bir yasdığa baş ḳoyan iki arkadaşa "hem-ser" derler; ve cemʿiyyet maʿnâsına gelür. Meselâ, tağılmış nesneyi cemʿ eylemege فَرَاهَمْ كَرْدَنْ denür, *[ferâhem Far. berâber olan, toplanıḳ olan, mecmûʿ. Terc. 1-230; ferâhem kerden = bitişdirmek, ratḳ [[ratḳ* رَتْق *Ar. nesnenin yarığını kavuşturup bitişdirmek Ha. 1-915]] Terc. 2-46.]*; bilâ-te'ḫîr ve terâḫî *[terâḫî* تَرَاخِى *Ar. gecikmek ve agır davranıp yavaş hareket etmek Terc. 1-197.]* mevkiʿinde istiʿmâl olunur hem-ân-dem gibi, o sâʿat ve sâʿatinde demekdür ve "heme" lafzı ki mecmûʿ ve cemîʿ maʿnâsınadur cemʿiyyet ve mukâreneti müfîd , "hem هم" ile "hâ'-i nakliyye ه"den mürekkebdür ve "hem" lafzı nîz *[nîz* نيز *Far. dahı, kezâlik ki edât-ı ʿaṭfdır, ʿArabîde "ve" ile taʿbîr olunur. Terc. 2-232.]* maʿnâsına da gelür, ʿArabîde "eyżan" ve Türkîde "ve daḫı" ile edâ olunur, ve ʿArabîde teşdîd ile bilâ-mûcib ʿârız olan şıḳındı ve ġuṣṣa maʿnâsınadur; "hem-ad" cemâd vezninde *[cemâd* جَمَاد *Ar. bî-hayât olan nesne, taş, toprak ve maʿden misillü, bî-cân. Terc. 1-327.]* cümle ve cemîʿ ve küll maʿnâsınadur. BK. 2-627.

hem-ān هَمَانْ Far. der-ʿaḳab, der-ḥâl; ve dâ'imâ, lâ-yenḳaṭiʿ. Terc. 2-252, **hem-ān** هَمَانْ Far. "hem" ile "ân"dan mürekkebdir lisânımızda ḥaṣr *[ḥaṣr* حَصْر *Ar. maḫṣûṣ kılmak, kılınmak, başka ṭarafa tecâvüz ettirmemek. KO. 3. 844]*, takrîb, istiʿcâl, istimrâr edâtı olarak kullanılır. "Her şey tamâm, hemân o kaldı." "Hemân ikisi bir gibidir." "Bakınıp durma hemân iç." Yine bu maʿnâda olan "hem-în" büsbütün mehcûrdur,

"hem-ân-â" da hîç kullanılmaz. KO. 4-644.

hem-çün-ān هَمْچُنَانْ Far. gibi, ol vechile, anun misillü, kezâlik. Terc. 2-234, **hem-çün-ān** هَمْچُنَانْ Far. öylece, böylece. FZ. 2001.

hem-çün-īn هَمْچُنِينْ Far. ve hem-çün-ān هَمْچُنَانْ Far. öylece, böylece. FZ. 2001.

hem-īn هَمِينْ Far. ʿaynen bu olan; ve ʿaynen ol olan. Terc. 2- 259.

hemīşe هميشه Far. Adv. = peyveste, toujours *[toujours, adv. daima, her zaman, mütemadiyen., hâlâ. RBDK. 1347]*, continuellement *[continuellement, adv. dâ'imâ, müstemirren, ʿale't-tevâlî. EFTL. 346]*. — hemīşegī هميشگى perpétuité *[perpétuité, s. f., dâ'imlık, ebedî kalmaklık, a. -t, devâm, ebediyyet, istimrâr, hulûd. EFTL. 624]*, éternité [éternité, s. f., ebedîlik, bekâ, ebediyyet, ezeliyyet. EFTL. 658] Zen. 943

hemm* هَمّ Ar. *هَمّ* *hânın fethi ve mîmin teşdîdiyle,* hüzn ve endûh maʿnâsınadur. Cemʿi hümūm هموم gelür; ve derûnda ʿazm ve taṣmîm *[taṣmīm تَصْمِيمْ Ar. dönmemek üzere niyyet etmek. Terc. 1-223.]* olunan huṣûṣa denür; ... burada هَمّ به terkîbi kaṣd ve ʿazm maʿnâsınadur. Gerçi mü'ellif bu maʿnâyı burada zikr eyledi. Lâkin Baṣâ'ir'de resm eylemişdür; ve andan ism "himme-t همه" dür, hânın kesriyle, cemʿi himem همم dür, ʿineb vezninde; ve hemm هَمّ ve meheme مهمه *fetehâtla,* mahzûn ve ġamnâk eylemek maʿnâsınadur; ve hemm, eritmek maʿnâsınadur; ve memeden süd ṣaġmak maʿnâsınadur; ve nâkaya südünün pek kesreti zahmet ve ıżṭırâb vermek maʿnâsınadur; ve haşerât-ı arż taʿbîr olunan cânaverler yer yüzünde gezüp yürümek maʿnâsınadur. OK. 3-585-1, **hemm*** هَمّ Ar. *هم* *hânın fethiyle ve mîmin teşdîdiyle,* ġuṣṣa. VK. 2-480-1, humūm هموم Ar. *żammeteynle,* cemʿi "ġuṣṣalar" maʿnâsına; ve hemm, eritmek maʿnâsına dahı gelür; ve hemm, bir nesneyi delmek maʿnâsına dahı gelür. VK. 2-480-2, **hemm** هم Ar. *bi'l-feth ve't-teşdîd,* kaṣd etmek ve hüzn. Cemʿi humūm هموم gelür. AK. 701, **hemm** هَمّ Ar. hüzn, endûh, endîşe; ve derûnda ʿazm ve kaṣd ve tefekkür olan huṣûṣ. Terc. 2-460.

hergiz هركز Far. (hâ-yı hevvez-i meftûha) *kesr-i kâf-ı Fârisî ile,* hîç vakt, hîç zamân; ve kaṭʿan maʿnâsınadur; ve hemîşe ve muttaṣıl ve ebedî maʿnâsınadur. BK-1. 833; BK-2. 619, **hergiz** هركز Far. hîç vakt, hîç zamân; ve kaṭʿâ; ve hemîşe ve muttaṣıl ve ebedî maʿnâsına. LBK 474, **hergiz** هَرْگِزْ Far. hîç bir vakt; aṣlâ, kaṭʿâ. Terc. 2-246, **hergiz** هَرْگِزْ Far. aṣlâ, kaṭʿâ, hîç bir vakt, hîç bir ṣûretle. KO. 4-642, **hergiz** هَرْگِزْ Far. aṣlâ, hîç bir vakt. Kullanılmaz olmuştur. LN. 938, **hergiz** هَرْگِزْ Far. asla, daima, ebedî, hiçbir vakit; hergizī = daimî, ebedî. FZ. 1983

herr* هَرّ Ar. *هَرّ* *hânın fethi ve rânın şeddesiyle;* ve herīr هرير Ar. *ṣarîr vezninde,* bir nesneden hoşlanmayup kerîh görmek maʿnâsınadur; ve herr, tikenlü şecer ve nebâtın tikenleri kurumaġıla ürperüp diklenmek maʿnâsınadur; ve ṭaġılmış üzüm dâneleri ekl eylemek; ve ishâlle yürek sürmek *[yürek يورك T. 1. miʿde. 2. cesâret... yürek sürmek = ishâl olmak. YTS. 254.]* maʿnâsınadur ki kuş kısmında ṣaġnamak *[ṣaġnamak صاغنمق T. kuş şu gibi fışkırtarak terslemek. YTS. 177.]* ve çımkırmak *[çımkırmak چمقرمق T. 1. püskürtmek. 2. şu gibi fışkırtarak pislemek, terslemek. 3. kötü ve sert söylemek, azarlamak. YTS. 55.]* taʿbîr olunur; ve bed-huy olmak maʿnâsınadur; ve deve kısmı

hürâr *[hürār* هرار *Ar. (herr** هر *Ar. ** هر ** den) ġurâb vezninde, deve ḳısmına maḫṣûṣ bir ʿillet adıdur, verem gibi bir ʿârıżadur. Et ile derisi beyninde ḥâdiṣ olur. Ol deveye mehrûr denür. ʿAlâ ḳalv deve ḳısmının yürek sürmesi [yürek* يورك *T. 1. miʿde. 2. cesâret... yürek sürmek = ishâl olmaḳ. YTS. 254.] ʿârıżasıdur. Ne gûne ʿilletden olursa olsun; ve hürâr, herr gibi maṣdar olur. Deve maraż-ı mezbûra uġramaḳ maʿnâsına; ve ishâle uġrayup helâk olmaḳ maʿnâsınadur; ve ishâle uġratmaḳ maʿnâsınadur. OK. 2-152-7, hürār* هرار *Ar. hânın żammıyla, bir marażdur ki deveye ʿârıż olduḳda için sürüp ishâl eder; ve bu maḳâmda ṣâḥib-i Ṣurâḥ: hürâr, bi'ż-żamm, "Bi-mârî ki post-ı şütür râ ber ne-dâned" demişdür. Ġâlibâ Cevherî ʿibâretinde "tesellüḥ* تسلح*" lafẓından ḥâ-yı muʿceme ile ẓann etmişdür; ḥâlâ ki ḥâ-yı muhmele iledür; necâset ilḳâ etmek maʿnâsına. VK. 1-481-6.]* ʿilletine uġramaḳ ve ishâle uġrayup helâk olmaḳ maʿnâlarınadur; ve herr, deve ḳısmına maḫṣûṣ bir gûne zecr *[zecr* زجر *Ar. menʿ etmek ve nehy etmek; ve it balıġı dedikleri balıḳ ki aḳ aḳ noḳṭaları olur; ve ḳıyâfet maʿnâsına da gelir; ve daḫı çaġırmaḳ ve sürmek. AK. 268.]* ve âzâr *[āzār* آزار *Far. keder, renciş, eẕiyyet. Terc. 1-12.]* ḥikâyesidür; ve bir âdemin yüzüne köpek gibi ḥayḳırmaḳ maʿnâsınadur; ve köpek ḳısmı ṣoġuġa taḥammül eylememekden nâşî ürümekden aşaġıca seslenmek maʿnâsınadur ki ṣızlamaḳ ve sinlemek *[sinlemek* سيكلمك *T. iniltili ses çıḳarmaḳ. YTS. 188.]* ve ḳıġırdanmaḳ *[ḳıġırdanmaḳ* قغردنمق *T. mırıltılı ses çıḳarmaḳ. YTS. 136.]* taʿbîr olunur; ve yay çinremek *[çiŋremek, çıŋramaḳ* چكرمك *T. çınlamaḳ, şıngırdamaḳ. YTS. 55, 57, çıŋramaḳ* چكرمق *u. çiŋremek,* چكرمك *T. vb. inter. sonner [sonner, v.n. ses çıḳarmaḳ, ses vermek, çalmaḳ. RBDK. 1264.], produire un son clair ou aigu. Zen. 360.]* maʿnâsınadur. OK. 2-151, **herr*** هر Ar. ** هرر ** *hânın fetḥi ve rânın şeddesiyle;* pesî *[bes* بس *Far. çoḳ, pek, keṣīr. Terc. 1-91, besī* بسى *Far. çoḳluḳ, keṣret ziyâdelik. Terc. 1-94.]* kerîh maʿnâsına; ve herr, isimdür... Yaʿnî "Ḳendüyi kerîh görenle iḥsân edecek beynin farḳ etmez. Baʿżılar eyitdi: Bu meṣelde herr, ḳoyunu daʿvet etmek ve berr sürmek maʿnâsınadur. VK. 1-481-1, herīr هرير Ar. *hânın fetḥi ve rânın kesri ve meddiyle,* kelbin ürmekden ednâ olan âvâzıdur. Ṣoġuḳ te'ṣîrine ʿadem-i taḥammülden ḥâṣıl olur; ve herîr, bir nesneyi kerîh görmege daḫı derler. VK. 1-481-8, herīr هرير Ar. kelb siŋleyüp *[sinlemek* سيكلمك *T. iniltili ses çıḳarmaḳ. YTS. 188.]* çaġırmaḳ. AK. 695.

hetf* هتف Ar. ** هتف ** *ḥatf [ḥatf* حتف *Ar. ḥânın sükûnuyla, ölüm, mevt maʿnâsına. VK. 2-91, ḥatf* حتف *Ar. ölmek, vefat etmek, mürden. Terc. 1-347.] vezninde,* seslenmek maʿnâsınadur. Ekṣerî güvercin âvâzında istiʿmâl olunur; ve bir âdemi medḥ eylemek maʿnâsınadur; ve bir maḥbûb ḥasen ü cemâlle yâd olmaḳ maʿnâsına müstaʿmeldür. OK. 2-859-1, **hetf*** هتف Ar. ** هتف ** *hânın fetḥi ve tânın sükûnuyla,* ṣavt maʿnâsına. VK. 2-149-1, **hetf** هتف Ar. âvâz, ṣavt gibi. AK. 690, **hetf** هَتْف Ar. seslenmek ve birine çaġırmaḳ; nūfīden. Terc. 2-457.

hevāmm هوام Ar. (hemm* هم Ar. ** هم ** den) *hânın fetḥi ve mîmin keẕâlik teşdîdiyle,* cemʿi meḫûf *[meḫūf* مَخُوف *Ar. korḳunç, korḳulu olan, sehmgīn. Terc. 2-298.]* olan ḥaşerât maʿnâsına; ve gâh olur ki çârpâya daḫı ıṭlâḳ olunur ki niʿamü'l-hāmmeti hāẕā نعم الهامة هذا derler. VK. 2-480-17, **hevāmm** هوام Ar. ḥaşerât-ı ʿarż; vâḥdesinde "hāmme-t هامة" derler. AK. 705, **hevāmm** هوام Ar. Subst. Plur. v. هامة. Zen. 944, **hevvām** هَوّام Ar. hâmmeler, ʿaḳreb ve yılan gibi meḫûf olan ḥayvânât, cünbedegān. Terc. 2-461, *baḳ. hāmme-t.*

ḥınṣ* حنث Ar. ** حنث ** *ḥânın kesriyle,* günâha denür iṣm maʿnâsına; maʿnâ-yı mevżûʿı

budur; ve ḫulf-i yemîn *[ḫulf خلف Ar. bi'ż-żam, ʿahdinde ve vaʿdinde muḫâlefet etmek, müstaḳbele maḫṣûṣdur, kiẕb mâżîye maḫtaṣṣ olduğu gibi. AK. 204, ḫulf خُلْف Ar. bozmaḳ, muḫâlif ḥareket etmek; ḳālīden. Terc. 1-396.]* maʿnâsınadur ki bir kimse eyledigi yemînin ʿuhdesinden ḫurûc eyleyüp anda giriftâr ḳalmaḳdan ʿibâretdür. Bunun ḫilâfına birr *[birr* بِرّ Ar. *بِرّ* bânın kesri ve rânın teşdîddiyle, ṣıla ve inʿâm maʿnâsınadur, ve birr, cennet-i ʿalâya ıṭlâḳ olunur; ve ḫayr ve fażl ve ḥasene maʿnaʿsına istiʿmâl olunur; ve vüsʿat üzere yaʿnî keŝîr ve firâvân iḥsân eylemek maʿnaʿsınadur; ve ḥacc eylemek maʿnaʿsınadur; ve ḥac maḳbûl olmaḳ maʿnaʿsınadur; birr, ḳoyun ve keçi sürüsü sürmek maʿnaʿsınadur; ve gönüle ıṭlâḳ olunur; ve tilki inigine denür, veled-i ŝaʿleb maʿnaʿsınadur; ve fâreye denür; ve cüraẕ dedikleri bir nevʿ iri fâreye denür; ve birr, yemînde ṣâdıḳ olmaḳ maʿnâsınadur ḥınŝ muḳâbilidür. OK. 1-762, berr بر Ar. (birr* بِرّ Ar. *بِرّ* den) bânın fetḥiyle, birr-i meẕkûrdan vaṣfdur. ʿİbâda birr ve ʿuṭûfet ve iḥsânı ʿamîm olan ẕât-ı cemîl-i kerîmin ḥüsnâsındandur; ve ṣâdıḳ ve râst-gû âdeme ıṭlâḳ olunur; ve birr ve iḥsânı fivârân olan âdeme denür. Nite ki bârr [[bārr بار Ar. eyülük ve ihsân edici, muḥsin maʿnâsına; cemʿi berere-t بررة gelür bi-fetḥateyn. AK. 66.]] daḫı denür. Lakin berr, "bârr"dan eblağdur; cemʿi ebrār ابرار ve berere بررة gelür. *Şāriḥ der ki "berr"in cemʿi ebrār ابرار ve "bârr'ın berere بررة dür; ve berr بَرّ bânın fetḥiyle maṣdar olur, yemînde ṣâdıḳ olmaḳ maʿnâsına ki ḥınŝ muḳâbilidür; bânın kesriyle [birr بِرّ] de lûğatdür ve bu maʿnâda bürûr برور daḫı maṣdardur ḳuʿûd vezninde, .. Bunda fî ile müteʿaddî olur; ve yemîne daḫı isnâd olunur, yemîn-i ṣâdıḳ olmaḳ maʿnâsına ki yemîn yerini bulmaḳ taʿbîr olunur; ve berr, baḥr muḳâbilidür ki ṣaḥrâ' maʿnasınadur, ḳara taʿbîr olunur; ve ḳahr ve ğalebe eylemek maʿnasına maṣdar olur. OK. 1-762-2]* ıṭlâḳ olunur, ve ol kimselere ḥâniŝ حانث ve bârr بارّ *[bārr بار Ar. eyülük ve ihsân edici, muḥsin maʿnâsına; cemʿi berere-t بررة gelür bi-fetḥateyn. AK. 66.]* denür; ve bâṭıldan ḥaḳḳa, ḥaḳdan bâṭıla meyl eylemek maʿnâsınadur. OK. 1-345-1, **ḥınŝ*** حنث Ar. *حنث* *ḥânın kesriyle ve nûnun sükûnuyla,* günâh, iŝm maʿnâsına; ve oğlan maʿṣiyyet ve ṭâʿat kesb edecek vaḳte ermek; ve ḥınŝ, yemînde ḫulf *[ḫulf خلف Ar. bi'ż-żam, ʿahdinde ve vaʿdinde muḫâlefet etmek, müstaḳbele maḫṣûṣdur, kiẕb mâżîye maḫtaṣṣ olduğu gibi. AK. 204, ḫulf خُلْف Ar. bozmaḳ, muḫâlif ḥareket etmek; ḳālīden. Terc. 1-396.]* etmege daḫı derler. VK. 1-149-1, **ḥınŝ** حنث Ar. *bi'l-kesr,* günâh; ve ḫulf-i yemîn ve naḳż-ı ʿahd. AK. 182, **ḥınŝ** حِنْث Ar. yemînini bozup altından çıḳamayan âdem. Terc. 1-377, **ḥınŝ** حِنْث Ar. yemînin ʿuhdesinden gelemeyüp ḥükmü altında ḳalma. LC. 435.

ḫızāne-t خزن Ar. (ḫazn* خزن Ar. *خزن* dan) *kitâbe vezninde,* isimdür, ḫâzinlige denür; ve mâl-ı maḫzûn važʿ olunan mekâna denür ki lisânımızda "ḫazîne" taʿbîr olunur; ve bunda ḫâ-yı meftûḥ olmaz. *Mü'ellif ve lā yeftaḥu ḳavliyle taʿbîr-i laṭîf işlemişdür; ve insânın gönlüne ıṭlâḳ olunur. OK. 3-623-8, **ḫızāne-t** خزن Ar. *ḫânın kesriyle,* ḫazîne. VK. 2-505-4.

ḫilū خلو Ar. (ḫulüvv* خلو Ar. *خلو* *vâvî* den) *ḫânın kesriyle,* ḫâlî ve tenhâ maʿnâsına; ve fâriğ ve bî-ḳayd ve ğâ'ile âdeme denür; mü'ennesi ḫilve-t خلوه dür ve ḫilv خلو daḫı denür, hâsız. Cemʿi aḫlā' اخلا gelür. OK-3. 806-9, **ḫilū** خلو Ar. *bi'l-kesr,* boş ḫâlî nesne. AK. 206.

himme-t, hemme-t همة Ar. *hânın kesriyle ve fetḥiyle,* żamîrde *[żamīr ضَمِير Ar. ḫâṭır, gönül; ḳalb ve ḫâṭırda gizlü olan sır; ve ʿilm-i ṣarf ve naḥvde bir kelime yâḫud bir ḥarf veyâ bir maʿnâ ki mütekellim ve muḫâṭab ve ğâ'ibe delâlet eder. Terc. 2-30.]* fiʿle çıḳarılması ḳaṣd ve irâde olunan ḫuṣûṣa denür; ve meyl-i ṭabʿ ve şevḳ ve hevâ maʿnâsınadur. OK. 3-585-10, **himme-t** همة Ar. *hânın kesri ve mîmin teşdîdiyle,* bir nesneye ḳaṣd ve

teveccüh. VK. 2-480-8, himem همم Ar. *hânın kesri ve mîmin fethiyle,* cem'i, himmetler ma'nâsına. VK. 2-480-9, hemme-t همة Ar. *hânın fethiyle,* bi-ma'nâhâ; ve **himme-t** همة Ar. *hânın kesriyle,* ziyâde pîr olan 'avrete dahı derler. VK. 2-480-10, **himme-t,** hemme-t همة Ar. *bi'l-kesr ve'l-feth ve bi-teşdîdi'l-mîm,* kaşd; cem'i himem همم gelür. AK. 701, himme-t, همة Ar. bir huşûşun fi'le çıkarılmasını żamîrde kaşd ve taşmîm *[taşmîm تصميم Ar. dönmemek üzere niyyet etmek. Terc. 1-223.]* ile sa'y etmek. Terc. 2-460.

ḫᵛîş خويش Far. (ḫâ-yı meksûre) *bîş [bîş بيش Far. ziyâde ma'nâsına. LBK. 76.] vezninde,* altı ma'nâsı var: 1. kavm ve kabîle ve hışm ma'nâsınadur ki "şoy şop" ta'bîr olunur. 2. ḫᵛod ve ḫᵛîşten ma'nâsınadur ki kendi ve kendisi ile ta'bîr olunur. 3. kulba *[kulba قلبه Far. şaban oku. LBK. 335, kulba قلبه Far. A plough. [[plough (plau), sub. şaban]] Ste. 983.]* ma'nâsınadur ki ekincilerin şaban demüri geçirecegi ağaçdur, "şaban oku" ta'bîr olunur. 4. güzel ve nîgû ve ḫûb ma'nâsınadur. 5. varlık ve vücûd ma'nâsınadur ki 'adem mukâbilidür. 6. bir kısım ketân bezidür ki câme yapup giyerler. BK-2. 256, **ḫᵛîş** خويش Far. 1. şoy şop. 2. kendi ve kendisi. 3. şaban oku. 4. güzel. 5. varlık ve vücûd. 6. bir kısım ketân bezidür ki câme yapup giyerler. LBK. 174, **ḫᵛîş** خويش Far. (ḫᵛîşten خويشتن) gibi kendi ve kendisi ma'nâsınadur. § kendininki, akribâ, şoy şopdan her biri: (ḫᵛîş ü bî-gāne خويش و بيگانه) bu ma'nâda cem'i (ḫᵛîş خويشان) dır ki akribâ ve müte'allikât, kendininkiler demekdir. Çağatay lisânında bunun mukâbili (kiş كيش) dir. Naşıl ki el-yevm lisânımızda dahı (kişi كيشى) lafzı mevcûd ve müsta'meldir. (kiş-karam كيش قارام) Çagatayca akribâ ve müte'allikât demekdir. KO. 3-328, **ḫᵛîş** خويش Far. kendi, zât, nefs. Terc. 1-317, **khwesh** خويش Far. self, himself; body; existence, presence; a plough; a species of linen cloth; a kinsman; a son-in-law; (for khwush) good, well, pleasant... Ste. 490, **kh'îsh** خويش Far. 1. self, one's self. 2. (pl. ḫviş خويشان) A kinsman, a relative. KML. 875.

ḫᵛîşten [khweshtan] خويشتن Far. oneself; self. Ste. 490, **kh'îsh** خويش Far. sub. 1. one's owen self. KML: 875.

ḫon خون Far. (< ḫᵛān خوان Far.) sofra. *bak. ḫvān* KEMŞ. 57.

ḫor خور Far. ḫᵛâr خوار hakîr, bi-i'tibâr, zelîl olan; ve yiyici, ekl edici olan; ve güneş, şems, ḫur-şîd. Terc. 1-311, **khwur** خور Far. despicable *[despicable (des'pîkıbıl) adj. alçak, miskîn, denî, âdem yerine şayılmaz. 2. denâ'et ve alçaklığa haml olunacak, denâ'etkârâne, şey yerine şayılmaz, iltifâta na-şâyeste. KLM. 230.],* contemttible, abject, mean, vile, base, infamous; worthy, proper, agreeable to; a partner, consort; (S. svar) light, radiance; the sun; the east; name of an angel *[angel (eyn'cıl) sub. 1. melek, melâ'ike, ferişte. 2. rûh. 3. cân. 4. resûl, mürsel... KLM. 21.]*; the eleventh day of every solar month; food sufficent for taste; a chameleon; a palace, villa; the famous palace of Khavarnak; (in comp.) eating devouring, consuming. Ste. 483, **kh'ar** خور Far. vulg. khor, 1. Name of the angel *[angel (eyn'cıl) sub. 1. melek, melâ'ike, ferişte. 2. rûh. 3. cân. 4. resûl, mürsel... KLM. 21.]* of the sun, in the Zoroastrian sytem, and of the eleventh day of each solar month with the Zoroastrians. 2. The sun. 3. light, splendor, brilliancy. 4. Food. 5. (in compounds) That eats, drinks, receives, or

undergoes. KML. 871.

ḫordār خوردار Far. (< ḫᵛar خور Far.) ehl-i ḳanāʿat olan âdem, ḳâniʿ maʿnâsına. Terc. 1-312.

ḫu خوFar. bu *[bu بو Far. vâv-ı mechûl ile, ḳoḳu ve râyiḥa maʿnâsınadur; ve buved بود ve buvem بوم muḫaffefleri olur; ve ṭaġ keçisinin etine daḫı denür. BK-2. 129, bu بو Far. ḳoḳu; ve buved بود ve buvem بوم muḫaffefleri olur; ve ṭaġ keçisinin eti. LBK. 71.] vezninde,* ḫulḳ ve ṭabîʿat ve ʿâdet maʿnâsınadur. BK2. 256, **ḫu** خو Far. ṭabîʿat ve ʿâdet. LBK. 174, **ḫū** خو Far. ʿâdet, ṭabîʿat, baʿżı isme iżâfetle istiʿmâl olunur: nîg-ḫû نیگخو ve bed-ḫû بدخو ve âḫirine yâ getürüp ḫûy daḫı derler. Terc. 1-305.

ḫūb خوب Far. (ḫâ-yı mażmûme) güzel ve ḫoş ve nîgû maʿnâsınadur; ve metîn ve muḥkem ve üstüvâr maʿnâsına gelür. BK-1. 343, **ḫūb** خوب Far. güzel ve metîn ve muḥkem. LBK. 174, **ḫūb** خوب Far. güzel, ḥasen, ḫoş eyü, dil-ber, nîgû olan; baʿżı maḥalde terkîb edüp ḫûb-rû ve ḫûb-ṣûret derler. Terc. 1-310.

ḥubb* حبّ Ar. *حبّ* *ḥânın żammı ve bânın teşdîdiyle,* dostluḳ, sevgi maʿnâsına isimdür; ve ḥibāb حباب Ar., ve ḥibb حبّ Ar. *ḥâların kesriyle,* ve meḥabbe-t محبة Ar. *mîmin ve ḥânın fetḥiyle,* ve ḥubāb حباب Ar. *ḥânın żammıyla,* ḥubb maʿnâsınadur; ve ḥubb, ḥibb حبّ Ar. *ḥânın żammı ve kesriyle,* maṣdar olur, sevmek maʿnâsına, ve bu şaẕdur. Zîrâ mużâʿaf-ı müteʿaddî bâb-ı s̱ânîden vârid olmaz. *Müʾellif Baṣâʾir'de bu resme taḥḳîḳ eylemişdür ki maʿlûm ola ki işbu "ḥubb" maddesi lûġatde beş maʿnâ üzere dâʾirdür: 1. ṣafâʾ *[ṣafāʾ صفاء Ar. bulanıḳ ve ḳarışıḳ olmayup pâk ve temiz olmak; ve ḫâṭırda kedere mütaʿalliḳ bir endîşe ḳalmayup meserret üzere olmak, vīs̱ere şuden. Terc. 2-12; ṣafāʾ صفاء Ar. bi'l-medd, żıddü'l-keder yaʿnî kederden ḫâlî, ṣâfî ve ḫâliṣ olmak; ve daḫı Kaʿbe şehrinde bir mevżıʿa derler; ve esmâ-i nehrden bir isimdür. AK. 340.]* ve beyâż maʿnâsıdur. 2. ʿulüvv ve ẓuhûr maʿnâsıdur; 3. lüzûm ve s̱übût maʿnâsıdur; 4. ḫulûṣ ve libâb *[libāb لباب Ar. ʿaḳl ṣâḥibleri, ḫıredmendān. Terc. 2-203.]* maʿnâsıdur. 5. ḥıfẓ ve imsâk *[imsāk امساك Ar. ṭutmak ve menʿ etmek. AK. 49, imsāk امساك Ar. ṣalı vermemek, ṭutmak, ḥabs etmek; ve kendü nefsini żabṭ edüp perhîz ve perhîzkârlıḳ etmek; ve ḥabs ve buḫl etmek; ve epsem olmak; ṣıyâm niyyetiyle ekl ve şurbdan ictinâb etmek; ve yevm-i ṣıyâmda ekl ve şurbdan ictinâb olunacak daḳîḳa. Ha. 1-66.]* maʿnâsıdur. Pes emr-i ẓâhirdür ki işbu maʿanî-i ḫamse muḥabbet ve vedâdın *[vedād, vedāde-t وداد، ودادة Ar. bi'l-fetḥ, dost ṭutmak ve muḥabbet etmek. AK. 669, vedād وداد Ar. muḥabbet, dostluḳ, dostī. Terc. 2-448.]* levâzımındandur. Zîrâ ṣafâʾ, meveddet *[meveddet مودّة Ar. sevmek, ḥubb ü muḥabbet etmek, yârî. Terc. 2-415.]* ve irâde-i ḳalb ve taʿalluḳ-ı derûnun maḥbûb ṭarafına kemâl üzere ʿulüvv ve ẓuhûrı ve s̱übût ve lüzûmı ve muḥibbin lübb-i ḳalbi *[lübb لبّ Ar. içlü nesnenün içi, maġz, öz ve ʿaḳıl, hūş. Terc. 2-202.]* maḥbûba iḥâle olunması ve derûnda ʿalaḳasının maḥfûz olması bâb-ı muḥabbetde derkârdur *[der-kār درکار Far. maʿlûm, âşikâr olan. Terc. 1-343.]*, bu vechile ḫuṣûṣ-ı muḥabbetde meʿanî-i ḫamse-i merḳuma bi'l-cümle müteḥaḳḳıḳ olmuşdur. Bu maʿnâları câmiʿ olan mefhûma dâll olmaḳ içün arasına ḥubb maddesi vażʿ eylediler ki aḳṣâ-yı ḥalḳdan *[aḳṣā أقصا Ar. en nihâyetde olan, pesīn. Terc. 1-95, aḳṣā أقصى Ar. ziyâde baʿîd, dūrter; ve nihâyetde olan. Terc. 1-95, ḥalḳ حلق Ar. boġaz, gelû ve tırâş etmek. Terc. 1-373.]* olan ḥâ ḥarfiyle şefevî olan bâʾ ḥarfinden mürekkeb olmaġla gûyâ ki muḥibbin ibtidâʾ ve intihâʾ ḥâl ve şânı ser-a-ser maḥbûba münḥaṣır olup miyânede eşyâʾ-i sâʾirenin teḫallüli olmadıġını telmîḥ ve işʿâre mebnîdür, aṣıl muḥabbetin daḫı şânı böylece olmak lâzımdur.

Pes bundan noḳṣan olur ise ana muḥabbet ıṭlâḳı ṣaḥîḥ ve revâ degildür, intihâ; ve ḥubb, bir nesneyi bir kimseye sevdürmek ve sevgili ḳılmak maʿnâsınadur; ve ḥubb, destiye denür, cerre *[cerre جرة Ar. bi'l-fetḥ ve't-teşdîd, ḫazefden [[ḫazef خزف Ar. destî denilen ḳab, sebū. Terc. 1-390.]] olan destî ve bardaḳ; ve ağaçdan etdikleri senek, c. cerr جر vė cirār جرار gelür. AK. 138.]* maʿnâsına, ʿalâ ḳavl iri ve büyük destiye denür ki küp olacaḳdur yâḫud şol oturağa denür ki dört dâne taḫtadan tertîb edüp ortası delik olmağla ana iki ḳulplu büyük desdi oturdurlar; ve ḥubb kelimesinin cemʿi aḥbāb احباب gelür, ḥabebe حببة gelür, feteḥâtla, ve ḥibāb حباب gelür, ḥânın kesriyle; ve ḥubb, ṭurmak, vuḳûf maʿnâsınadur; ve taʿab *[taʿab تعب Ar. zaḥmet çekip yorulmak, rencîden. Terc. 1-230.]* çeküp rencîde olmak maʿnâsınadur. OK. 1-100, **ḥubb** حب Ar. (ḥabbe-t* حبة Ar. *حب* ḥânın fetḥiyle, buğday ve buğdaya benzer nesnelerin dânesi, cemʿi ḥubūb حبوب gelür. VK. 1-47.) ḥânın żammıyla, ḥibb حب Ar. kesr-i ḥâ ile, küb, *[küp كپ T ʿArabî-i ġalaṭdır, ṣaḥîḥi küb كوب dür c. ekvāb اكواب gelür; den دن c. dinān دنان gelür; ḫābiye خابية, ḫub حب... Terc. 2- 225.]* ḫâbiye maʿnâsına; Farisîdür, muʿarrebdür, cemʿi ḥibāb حباب ve ḥıbye-t حببة gelür ḥânın kesri ve bânın fetḥiyle; ve muḥabbet maʿnâsına da gelür. VK. 1-47, ḥibb حب Ar. kesr-i ḥâ ile keẕâlik muḥabbet maʿnâsına ve ḥabîb maʿnâsına daḫı gelür. VK. 1-47, ḥibāb حباب Ar. *kesr-i ḥâ ile,* ve muḥābe-t محابة Ar. żamm-ı mîmle, ikisi bir maʿnâyadur, meveddet *[meveddet مودة Ar. sevmek, ḥubb ü muḥabbet etmek, yârî. Terc. 2-415.]* maʿnâsına. VK. 1-48, ḥubāb حباب Ar. *żamm-ı ḥâ ile,* muḥabbet maʿnâsına; ve yılan maʿnâsına daḫı gelür, ḥayye gibi; ve ḥubâb, ism-i şeyṭândur dediklerinin vechi budur, zîrâ ḥayye şeyṭândur derler, ve ricâlden baʿżısına isim ḳaldıḳlarının daḫı vechi budur. VK. 1-48.

ḥudūs̱* حدوث Ar. *حدث* *ḳuʿûd vezninde,* ve ḥadās̱e حداثة Ar. *ḥânın fetḥiyle,* bir nesne muḳaddem *[muḳaddem مقدم Ar. bi'ż-żamm ve fetḥü'd-dâli'l-müşeddede, ön olmuş nesne ki mu'aḫḫarın żıddıdur. مقدمة الجيش muḳaddimetü'l-ceyş, bi-kesri'd-dâl ola. AK. 601, muḳaddem مقدم Ar. 1. taḳdîm olunmuş öne geçirilmiş. evvel, pîşîn. 2. pîşdâr-ı ʿasker 3. iki ḳażiyyeden ʿibâret olan kelâmın birinci ḳażiyyesi 4. biri birine merbûṭ şeylerin evvelkisi. << muḳaddim مقدم >> kesr-i dâl ile << taḳdîm edici >> demekdir. LC. 968, muḳaddem مقدم Ar. zamân veyâ mekân cihetiyle başka nesnenin evvelinde vâḳiʿ olan; ve ʿaskerin ön ṭarafına sevḳ olunan ḳarağol; ve iki ḳażiyyeden ʿibâret olan kelâmın ḳażiyye-i evveli; ve biri birine merbuṭ olan her iki nesnenin evvelkisi; ve nesnenin ön ṭarafı oHa. 2-377, muḳaddem مقدم Ar. ṣ. taḳdîm olunmuş, öŋe ḳonmuş, ilerü geçirilmiş, tercîḥ edilmiş, müraccaḥ; daha evvel, bir şeyin ön ḳısmı; manṭıḳda ḳıyâsın birinci ḳażiyyesi. YTL. 706.]* yoğiken ṣonradan peydâ olmak maʿnâsınadur ki ḳıdemin *[ḳıdem قدم Ar. zamân cihetiyle eski ve çoḳdan olmak, ve zamân cihetiyle bilâ-ibtidâ mevcud olup ezelî olmak. oHa. 2-124.]* naḳîżidür. *[naḳîż نقيض Ar. bir şeyin żıddı, ʿaksi olan ve o şeyin ḥükmünü refʿ eden, bozan. (müsemmā bi'n-naḳîż مسمى بالنقيض) = żıddıyla tesmiye olunmuş demekdir. KO. 4-591, naḳîż نقيض Ar. nesneyi külliyen ibṭâl eder olan. oHa. 2-494, naḳîż نقيض Ar. ṣ. żıd, muḫâlif, muʿârıż, mużâd * müsemmā bi'n-naḳîż مسمى بالنقيض ismi ḥâl ve şânına uymayan. *naḳiżān: biri birine żıdd iki şey. *naḳîża: żıd ve muḫâlif şey. c. naḳā'iż نقائض YTL. 757.]*; ve iş bu حدث ḥaduṡe fiʿili eger قدم ḳadume fiʿiline ki dâlın żammıyladur, muḳârenen ẕikr olunursa ittibâʿen dâlı mażmûm olur ki müşâleke bâbındandur, ve münferiden ẕikr olundukda aṣıl ḥarekesine yaʿni

fetḥaya redd olunmak vâcibdür. Mütercim der ki Ḥarîrî درّه de bu vech üzere dermiyân eyledikden ṣonra demişdir ki beyne'l-ʿArab izdivâca riʿâyet içün baʿżı mebânî-i elfâẓı tağyîr edüp ve ʿinde'l-infirâdına uṣûllerine redd eylemek istiʿmâlâtdandur ve bunlar semâʿa mevḳûfdur ki ʿinde'l-baʿż bi-şart-ı ḥaḳîḳat olmuş olur, ez-cümle غداة kelimesi daḫı bu bâbdandur ki cemʿi غداوات dur, عشايا lafẓına muḳârin olursa غدايا ve عشايا derler, gerçi Şehâb'ın bunda maḳâlesi vardur, lâkin in-şâ'a'llâh taʿâlâ maḥallinde basṭ olunur. OK. 1-344, **ḥudūs̱** حدوث Ar. (ḥadîs̱* حديث Ar. *حدث* tâze. يقال اخذني ما قدُم و ما حَدُثَ dâlın żammıyla, ve حَدُثَ haduṣenin dâlı mażmûm olması bu kelâma maḫṣûṣdur ve قَدُمَ ḳadümenin dâlı mażmûm olmağın izdivâcen olmuşdur; ve ḥadîs̱, ḫabere daḫı derler, ḳalîle ve kes̱îre şâmildür. VK. 1-148) *żammeteynle*, bir nesne yoğ-iken ṣonradan vücûde gelmesi, ve hudûs̱, vuḳûʿ maʿnâsına da gelür. VK. 1-148, **ḥudūs̱** حدوث Ar. bi'ż-żam, olmadıḳ nesne olmak; ve yigit olmak. AK. 160, **ḥudūs̱** حُدُوث Ar. yoğiken vücûde gelmek, nev-āyīn. Terc. 351.

ḫulf خلف Ar. (ḫalf* خلف Ar. *خلف* dan) *ḫânın żammıyla*, "iḫlâf اخلاف "dan isimdür, emr-i müstaḳbel ḫuṣûṣunda olan kiẕb ve durûğa denür. Nitekim emr-i mâżîde olana kiẕb maḫṣûṣdur. Pes ḫulf, bir nesneyi söyleyüp fiʿle iḫrâc eylememekden ʿibâretdür, ve baʿżılar ʿindinde ḫulf, vaʿdeye maḫṣûṣ kiẕbe ḫâṣdur ki vaʿde vefâ eylememekden ʿibâretdür; ve ḫulf, ḫalîf خليف lafẓından cemʿdür cemîʿ maʿnîsinde. OK. 2-754.-9, **ḫulf** خلف Ar. *ḫânın żammı ve lâmın sükûnuyla*, isimdür "iḫlâf"dan; ve ḫulf, müstaḳbelâta naẓar istiʿmâl olunur, kiẕb mâżîlere naẓar istiʿmâl olunduğı gibi. VK. 2-99-7, **ḫulf** خلف Ar. *bi'ż-żam*, ʿahdinde ve vaʿdedinde muḫâlefet etme, müstaḳbele maḫṣûṣdur, kiẕb mâżîye maḫtaṣṣ olduğu gibi. AK. 204, ḫulf خُلْف Ar. bozmaḳ, muḫâlif ḥareket etmek; ḳālīden. Terc. 1-396, **ḫulf** خُلْف Ar. bozmaḳ, muḫâlif ḥareket etmek. Ha. 1-284.

ḥulle-t حلة Ar. (ḥall* حل Ar. *حل* den) *ḥânın żammıyla*, ḳumâşdan ve âḫar s̱evbden *[s̱evb ثَوْب Ar. beden örtüsü, raḫt, rūba. Terc. 1-307, s̱evb ثَوْب Ar. uruba, libâs: s̱evb-i ḥarîr. Muṭlaḳâ "bez"e de ıṭlâḳ olunur. LC. 366.]* **ridâ** *[ridā رِدَاء Ar. başa ve belden yuḳarısına örtünecek ve bürünecek câr ve şâl ve fûṭa maḳûlesi ve dervîşin ḫırḳası veyâ ʿabâsı, pūşīde. Terc. 1-435, ridā رِدَاء Ar. câr, şâl, atḳı, belden yuḳarıya maḫṣûṣ örtü: ridâ'-i şerîf-i nebevî. LC. 520.]* ve **izârın** *[izār اِزَار Ar. fūṭa, peştemâl gibi belden aşağıya ṣarmağa maḫṣûṣ örtü, ṭon, şâlvâr; ʿArabîde olduğü gibi ḥarekât-ı sâ'ire ile lisânımızda ḳullanılmaz; izār-bend = anın bağı; izār, Fârisîde ṣuyun dibi demekdir ki ʿArabîde "ḳaʿr" denilir. § serpûş, fes üzerine ṣarılan destâr, ṣarıḳ maʿnâsında da istiʿmâl olunur. Türkçede "yumurṭa zarı يومورطه زارى، zar زار gibi ince" taʿbîrâtında görüldügü vech ile bu lafẓın hemzesi ısḳâṭ olunur. KO. 1-291, izār اِزَار Ar. peştemâl, fūṭa, belden aşağıya maḫṣûṣ örtü. LC. 57.]* mecmûʿına denür; elbette ḥulle iki s̱evbden olur bir s̱evbe ıṭlâḳ olunmaz, ʿalâ ḳavl ḥulle, estârlı s̱evbe ıṭlâḳ olunur. *Şâriḥ der ki ḳavl-i evvel ercaḥdur ve ol iki s̱evb cins-i vâḥid olmağa muḥtâcdur; ve ḥulle, silâḥa ıṭlâḳ olunur, zırh ve siper ve sâ'iri gibi. Cemʿi ḥulel حلل gelür, ṣurad vezninde, ve ḥilāl حلال gelür, ḥânın kesriyle. OK. 3-181-12, **ḥulle-t** حلة Ar. *ḥânın żammı ve lâmın fetḥiyle*, izârla ridâdur. Ḥulleye ḥulle denmez iki s̱evb olmayınca. VK. 2-282.-10, **ḥulle-t** حلة Ar. *bi'ż-żam ve teşdîdü'l-lâm*, ağır bahâlu iki

şevb; izâr ve ridâ gibi. AK. 177, **hulle-t** حُلَّة Ar. benş nevʿinden bir resm-i libâs; ve ḫâtûn ṭalâḳ-ı s̱elâs̱e ile ṭalâḳ olunduḳda zevcine müceddeden *[mücedded مُجَدَّد Ar. tecdîd olunmuş, yeniletdirilmiş, yeni. kLN. 705.]* varması ḥelâl olmaḳ üzere; varup ıṭlâḳ olunması iḳtiżâ eden zevc-i âḫar. Terc. 1-373, **hulle-t** حُلَّة Ar. biri belden yuḳarı ṣırta, dîgeri belden aşağı bacaḳlara telebbüs olunan iki pârçadan ʿibâret libâs: "ḥulle-i behişt" § bir ḳadının ṭalaḳ-ı s̱elâs̱e ile zevcinden iftirâḳ etdikden ṣonra yine eski zevcine varması şerʿan mümkin ve ḥelâl olmaḳ içün dîger bir erkek ile izdivâc ederek tekrâr ıṭlâḳ olunması. KO. 3-280, **hulle-t** حُلَّة Ar. biri belden aşağı, dîgeri yuḳarı telebbüs olunan iki pârçadan ʿibâret libâs: "ḥulle-i cennet" LC. 432.

ḫulūṣ* خلوص Ar. *خلص* *cülûs vezninde,* ve ḫāliṣa-t خالصة Ar. *ʿâfiye-t ve ʿâḳıbe-t vezninde,* bir nesne ṣâfî ve ḫâliṣ olmak maʿnâsınadur, maġşûş *[maġşûş مَغْشُوش Ar. ḫâliṣ olmayup ḳarışıḳ olan, müfend. Terc. 2-371.]* ve mütekeddir *[mütekeddir مُتَكَدِّر Ar. kederlü ve müte'ellim olan. Terc. 2-262.]* olmamaḳdan ʿibâretdür. *Mü'ellifin Beṣâ'ir'de beyânına göre ḫâliṣ ve ṣâfî bir maʿnâyadur, nihâyet ḫâliṣ muḳaddem meşûb *[meşûb مَشُوب Ar. ḳarışıḳ olan, ḫâliṣ ve ṣâfî olmayan. Terc. 2-344.]* iken ṣâ'ibesi zâ'il olana denür ve ṣâfî andan eʿamdur; ve ḫulûṣ, yetişmek, vüṣûl maʿnâsınadur. OK. 2-373, **ḫulūṣ*** خلوص Ar. *خلص* *żammeteynle,* ṣâfî olmak; ve ulaşmak maʿnâsına da gelür. VK. 1-574, **ḫulūṣ** خلوص Ar. *bi'ż-żam,* öyürtlenmiş *[öyürtlemek اويورتلمك T. s. ögürtlemek. [[ögürtlemek. اوكورتلمك ve اوكرتلمك T. Vb. act = üründülemek vgl. auch. eyirtlemek ايرتلمك, ayırtlamaḳ ايرتلامق ve öyürtlemek = seçmek, beğenmek, tercih etmek, intihâb etmek. Zen. 128.]] Zen. 136.]* ṣâfî nesne. AK. 204, **ḫulūṣ** خلوص Ar. ḫâliṣ dostluḳ; ve ḫâliṣ ve ṣâfî olmak, nāb şuden, ḳarışıḳ olmamaḳ. Terc. 1-397.

ḫulüvv* خلو Ar. *خلو* *vâvî* *sümüvv vezninde,* ve ḫalā خلاء Ar. *vefâ' vezninde,* boş ve tehî olmak maʿnâsınadur; ve ḫâlî yere uğramak maʿnâsınadur; ve ḥâżır eṭʿimenin *[eṭʿime أطعمة Ar. ṭaʿâmlar, yemekler, aşlar. Terc. 1-70.]* mecmûʿından ekl eyleyüp baʿżına ḳaṣr eylemek maʿnâsına müstaʿmeldür; ve ḫulüvv-ün mekân-un, vefât eylemekden kinâye olur; ve ḫulüvv ve ḫelâ', bir nesne zamân-ı mâʿżîde ṣavuşup gitmek maʿnâsına müstaʿmeldür; ve ʿan عن ve min من ḥarfleriyle bir nesneden teberrî *[teberrü' تبرّؤ Ar. tefaʿʿul vezninde, berî olmak maʿnâsınadur. OK. 1- 6, teberrü', teberrī تبرّؤ، تبرّى Ar. berî olmak ṣaḳınmak. << teberrî >> nin istiʿmâli ekserdir. Fârisîde elifle << teberrā تبرا >> şeklinde ḳullanılır ki << tevellâ >> nın żıddı olmaḳ üzere müstaʿmeldür. Cû. 239, teberrü' تبرّؤ Ar. pâk ve berî'ü'z-zemme ḳılmak. Terc. 1-171.]* eylemek maʿnâsına müstaʿmeldür; ve bir nesneyi boşlayup ṣalı vermek maʿnâsınadur; ve ba' ḥarfiyle, bir âdemi masḫaralıġa *[masḫara-t مسخرة Ar. zevḳlenüp istihzâ' etmek. tetrebū. Terc. 2-333.]* almak maʿnâsınadur; ve ḫulüvv, ḫâlî خالى lafẓından cemʿ olur, sâcid ve sücûd gibi. OK. 3-805-1,2, **ḫulüvv*** خلو Ar. *خلا* *żammeteynle ve vâvın teşdîdiyle,* bir nesne ḫâlî olmak; ḫalv ev ḫalvet bihî, suḫret bihî *[saḫr سخر Ar. bi'l-fetḥ, suḫr سخر Ar. ve suḫre-t سخرة Ar. bi'ż-żam fîhimâ, masḫaralıġa almak. AK. 285.]* maʿnâsına daḫı gelür, saḫriyyeden *[saḫriyye-t سخرية Ar. masḫaralıḳ. AK. 285.]* istihzâ maʿnâsına ve bir kimse ile ḫalvet olmak maʿnâsına da gelür; ve meżâ *[meżā مَضى Ar. geç- AK. 588]* maʿnâsına

daḫı gelür; ġanî oldu maʿnâsına daḫı gelür. VK. 2-629, ḫalā خلاء Ar. *ḫânın fetḥi ve elifin meddiyle,* berî olmak. Bunı maṣdar ḳılsan teṡniye ve cemʿ ḳılmazsın ve ḳaçan faʿîl vezni üzere isim ḳılup ḫalî desen teṡniye ve cemʿ ve müenneṡ ḳılursın; ve ḫalâ, menzil maʿnâsına daḫı gelür; ve ḫalâ, maḥall-i tahârete daḫı derler, mütevażża' *[mütevażża' مُتَوَضَّأ Ar. abdest alınan yer, ḥelâ. Mev. 1662.]* ve ḫalâ, şol mekâna derler ki anda bir nesne olmaya. VK. 2-629, **ḫulüvv*** خلو Ar. *خلاء* *bi'ż-żammeteyn,* ḫalî olmak. AK. 206, ḫalā خلاء Ar. *bi'l-fetḥ ve'l-med,* mütevażża', müsterâḥ *[müsterāḥ مستراح Ar. tebevvül ve teġavvuṭ edecek yer. AK. 575.]* ve daḫı ıssızlıḳ, ḫalî yer. AK. 203.

ḫūn خون Far. (ḫâ-yı muʿceme-i mażmûme) *tûn [tūn تون Far. gûn vezninde, ṭathîr olunmamış bağırsaġa denür; ve raḥm ve zihdân [[zihdān زهدان Far. raḥm, ḳarılarda çocuḳ tevellüd etdigi maḥal, döl yataġı. Terc. 1-431.]] maʿnâsınadur ki baṭn-ı mâderde cenîn tekevvün edecek ẓarfdur, Türkî'de medize [[medize مدزه T. döl yataġı. YTS. 153.]] ve oġlan yataġı derler; ve ḥammâm külḫanına daḫı denür; ʿArabî'de daḫı bu maʿnâyadur; ve Ḫorasân'da bir vilâyet adıdur. BK-2. 194.] vezninde,* dört maʿnâsı var: 1. ḳan maʿnâsınadur ki ʿArabîde dem denür. 2. ḳatl ve ihlâk *[ihlāk اهلاك Ar. helâk etmek, güşten, öldürmek. Terc. 1-135.]* maʿnâsınadur. 3. ḳattâl *[ḳattāl قتّال Ar. öldürücü, ḳâtil, küştende. Terc. 2-149.]* ve seffâk *[seffāk سفّاك Ar. ḳan dökücü, ḫūn-rîzende; ḳanlu, ḳâtil kimse. Terc. 1-480.]* ve cellâd maʿnâsınadur; ẓâhiren mecâzîdür. 4. ġurûr ve dimâġ *[dimāġ دماغ Ar. maġz, beyn, mecâzen, ẕekâ, dehâ, ʿaḳıl; ʿucb ve naḫvet, kibir ve ġurûr. TL-2. 768.]* ve tekebbür maʿnâsınadur; ve vâv-ı mechûl ile, [ḫᵛan] ḫâne ve serâ maʿnâsınadur. BK-1. 344, BK-2. 257, **ḫūn** خُون Far. 1. ḳan. 2. ḳatl ve ihlâk *[ihlāk اهلاك Ar. helâk etmek, güşten, öldürmek. Terc. 1-135.].* 3. ḳattâl *[ḳattāl قتّال Ar. öldürücü, ḳâtil, küştende. Terc. 2-149.]* ve cellâd. 4. ġurûr ve dimâġ *[dimāġ دماغ Ar. maġz, beyn, mecâzen, ẕekâ, dehâ, ʿaḳıl; ʿucb ve naḫvet, kibir ve ġurûr. TL-2. 768.]* ve tekebbür; ve vâv-ı mechûl ile, [ḫᵛan] ḫâne ve serâ maʿnâsınadur. LBK. 175, **ḫūn** خُون Far. ḳan, dem, ḥayvânın ṭamarlarında olan mâdde-i seyyâle. Terc. 1-315. **khūn** خون Far. blood *[blood (blʌd) sub. ḳan, ḫûn, dimâ'. 2. aḳribâlıḳ, ḳarâbet. 3. nesl, ṣoy, cins, ḥaseb ü neseb. 4. nesl-i şâhâne, ḫândân-ı devlet. 5. sefk-i dimâ', ârâḳa-i dimâ', ḳan dökmeklik, ḫûn-rîzî 6. nebât ve meyve ṣuyu. 7. açıḳ meşrebli gence kimse. 8. cins at, ʿArab atı, küheylân. KLM. 85.]*; bloody; killing; revenge; a shedder of blood; life, soul; selfishness; pride; a table; reading; singing... Ste. 488.

ḫuroç خروچ Far. (ḫâ-yı muʿceme-i mażmûme) *vâv-ı mechûl ve cîm-i Fârisî ile,* ḫuros maʿnâsınadur. BK-2. 243, **ḫuroç** خروچ Far. ḫuros maʿnâsınadur. LBK. 162, **ḫuroç** خُرُوچ Far. ḫoros denilen ḳuş ki dişisine ṭavuḳ denilir, dīk. Terc. 1-284. *krş. ḫuros, ḫoros.*

ḫuros, ḫoros خُرُوچ Far. ḫoros denilen ḳuş ki dişisine ṭavuḳ denilir, dīk. Terc. 1-284. *krş. ḫuroç.*

ḫuṣūme-t* خصومة Ar. *خصم* *ḫânın żammıyla,* isimdür. cedel *[cedel جَدَل Ar. ʿan-iḳtidâr şiddetle nizâʿ ve ḫuṣûmet etmek. Ha. 1-226.]* ve nizâʿ *[nizâʿ نزاع Ar. çekişüp ġavġa etmek. Ha. 2-477.]* maʿnâsınadur; ve mufâʿaleden maṣdar olur, bir âdem ile çekişmek maʿnâsına, maḫâṣama gibi. Pes ḫuṣûmet bu bâbda nevâdirden olur ve bâb-ı mezbûr muġâlebede istiʿmâl olunur... yaʿnî bâb-ı muġâlebeden ġalebe maʿnâsını mutażammın olan fiʿl ellette bâb-ı evvelden gelmek muṭṭarid iken bunda bâb-ı

ṣânîden gelmekle ḳıyâsdan ḫâricdür, maʿlûm ola ki fâʿaletuhû فاعلته fe-faʿaletuhû ففعلته bâbında yaʿnî muġâlebe bâbında ḥurûf-ı ḥalḳdan *[ḥalḳ حلق Ar. boğaz, gelû ve tırâş etmek. Terc. 1-373.]* ʿârî olan fiʿlin mużâriʿi żammeye redd olunur, ʿâlemetuhû عالمته fe-ʿalemetuhû فعلمته aʿleme اعلمه denür, ve ḥarf-i ḥalḳı müştemil olursa bâb-ı ṣâliṣden olur fâḫarehi فاخره fe-faḫḫarehu ففخره yufaḫḫiruhi يفخره denür. Ṣaḥîḥ olan bâbların cümlesinde ḥâl böylecedür, ve eger muʿtell olursa وجدت ، بعث ، رميت ، خشيت ، سعيت gibi, bunların cümlesinde kesreye redd olunur, meger ki muʿtell-i vâvî yaʿnî ecvef ve nâḳışı vâvî ola, ol ṣûretde żammeye redd olunur; râżayetuhû راضيته fe-rażavetuhû فرضوته erżavehu ارضوه ve ḫavefenî خاوفنى fe-ḫafetuhû فخفته aḫvefuhû اخوفه gibi. Ammâ bu nizâʿ ve cidâl maʿnâsını mutażammın olan bâbda cârî olmaz; meselâ nâzeʿatuhû نازعته fe-nezaʿatuhû فنزعته demezler zîrâ ġalabetuhû lafẓıyla istiġnâ ḥâṣıl olmuşdur... OK. 3-443, **ḫuṣūme-t** خصومة Ar. (ḫaṣm* خصم Ar. *خصم* ḫânın fetḥi ve ṣâdın sükûnuyla, maʿrûfdur; ve bunda cemʿ ve müʾenneṣ berâberdür; aṣlında maṣdar olduğundan ötrü ve ʿArab ṭâʾifesinden baʿżı ḫaṣmı teṣniye ve cemʿ ḳılur. VK. 2-397.) *żammeteynle* isimdir... VK. 2-397, **ḫuṣūmet** خُصومَت ss. Ar. ḫaṣımlıḳ, düşmanlık, ʿadâvet... KT. 582, **ḫuṣūme-t** خصومة Ar. [خصم III] Zen. 408, **ḫuṣūmet** خُصُومَتْ Ar. ḫaṣımlıḳ, ḫilâf-gîrlik, düşmenlik. KO. 3-337, **ḫuṣūmet** خصومة Ar. iki kimse beyninde olan cedel ve nizâʿ, çekişmek, ceḫiden, düşmenlik. Terc. 1-391.

ḫuy خوى Far. *vâv-ı mechûle ile,* ḫulḳ ve seciyye ve ṭabîʿat maʿnâsınadur; ve ʿâdet ve töre maʿnâsına gelür; ve tuġulġaya *[tuġulġa توغلغه T çelik başlık, migfer. YTS. 212.]* denür ki cenklerde başa giyilen demür taḳyedür. BK2. 258, **ḫuy** خُوىْ Far. ṭabîʿat; ve ʿâdet; ve tuġulġa. LBK. 176, **ḫuy** خُوىْ Far. *vâv-ı maʿdûle ile,* vücûd-ı insân ve ḥayvândan ẓâhir olan, der, ʿaraḳ. Terc. 1-317.

hürār هرار Ar. (herr* هَرّ Ar. *هَرّ* den) *ġurâb vezninde,* deve ḳısmına maḫṣûṣ bir ʿillet adıdur, verem gibi bir ʿârıżadur. Et ile derisi beyninde ḥâdiṣ olur. Ol deveye mehrûr denür. ʿAlâ ḳalv deve ḳısmının yürek sürmesi *[yürek يورك T. 1. miʿde. 2. cesâret... yürek sürmek = ishâl olmaḳ. YTS. 254.]* ʿârıżasıdur. Ne gûne ʿilletden olursa olsun; ve hürâr, herr gibi maṣdar olur. Deve maraż-ı mezbûra uġramaḳ maʿnâsına; ve ishâle uġrayup helâk olmaḳ maʿnâsınadur; ve ishâle uġratmaḳ maʿnâsınadur. OK. 2-152, **hürār** هرار Ar. *hânın żammıyla,* bir marażdur ki deveye ʿârıż olduḳda için sürüp ishâl eder; ve bu maḳâmda ṣâḥib-i Ṣurâḥ: hürâr, *biʾż-żamm,* "Bi-mârî ki post-ı şütür râ ber ne-dâned" demişdür. Ġâlibâ Cevherî ʿibâretinde "tesellüḫ تَسلخ" lafẓından ḫâ-yı muʿceme ile ẓann etmişdür; ḥâlâ ki ḥâ-yı muhmele iledür; necâset ilḳâ etmek maʿnâsına. VK. 1- 481, **hürār** هرار Ar. *biʾż-żamm,* bir zaḥmetdür ki devede olur ve ol deveye mehrûr derler. AK. 695.

ḥüsn* حسن Ar. *حسن* *ḥanın żammıyla,* güzellige denür. Cemʿi meḥâsin محاسن gelür, ġayr-i ḳıyâs üzere; ve ḥüsn, maṣdar olur, güzel olmak maʿnâsına. OK. 3-615, **ḥüsn*** حسن Ar. *حسن* ḥanın żammı ve sînin sükûnuyla, ḫûbluḳ ki "ḳubḥ"un *[ḳubḥ قُبح Ar. çirkîn ve*

kerîh ve nâ-sezâ olmak, zişt. Terc. 2-147.] mukâbilidür. VK. 2-500, meḥāsin محاسن Ar. mîmin fetḥi ve sînin kesriyle, "ḥüsn"ün cemʿidür, ʿalâ ḫilâfi'l-ḳıyâs, gûyâ ki "muḥsin محسن" in cemʿidür; ve meḥâsin, evṣâf-ı ḥamîdeye daḫı derler ki musâvînin muḳâbilidür; ve ḥüsn, ḫûb olmak maʿnâsına maṣdar da gelür; ve eger dilersen żammeyi taḫfîf edüp ḥüsn dersin, sînin sükûnuyla, ve sînin żammesin ḥâ'ya naḳl etmek câ'iz degildür, zîrâ eḥsen, ḥayrdur ve naḳl, fiʿl-i medḥ yâḫud fiʿl-i zemm olduğu vaḳtde olur, zîrâ medḥ ve zemm içün olmayıcaḳ niʿam *[niʿam* نعم *Ar. niʿmetler, iḥsânlar, eyülükler, nîgîhā; ve ḫoş dirlik ve râḥat ve refâha lâzım olan nesneler. Terc. 2-436, niʿam* نعم *ve niʿmet* نعمت *Ar. biri müzekker ve biri müennes birer fiʿl-i medḥdür ki medḥi ifâdeye mevżuʿdur, ġayr-i mutaṣarrıfdur, yaʿnî başḳa ṣîġaları yoḳdur... Müş. 116.]* ve bi'se *[bi'se* بئس *ve bi'set* بئست *Ar. biri müzekker ve biri müennes birer fiʿl-i zemdür ki zemmi ifâdeye mevżûʿdur, başḳa ṣîġaları yoḳdur. Ṣuver-i istiʿmâli şöyledür: bi'se'r-racul-u Zeyd-un* بئس الرجل زيد *= Zeyd fenâ kimsedür. Müş. 83.]* kelimelerine müşâbiḥ olmaz, ve cevâz naḳilde ḫod aṣl yaʿnî ḥarf-i ṣânî teskîn olunup ḥareketi mâ-ḳabline verilmede aṣl niʿam ve bi'se kelimeleridür. VK. 2-500, **ḥüsn** حسن Ar. bi'ż-żam, żıddü'l-ḳubḥ yaʿnî güzelin ġayr-i ḳıyâs üzerine cemʿi meḥāsin محاسن gelür. AK. 167, **ḥüsn** حسن Ar. güzellik, ḫūbî, eyülük. Terc. 1-360.

ımızġanmaḳ اميزغنمق T. uyuḳlamaḳ, azıcıḳ uyumaḳ. YTS. 109.

ʿırḳ عرق Ar. (ʿaraḳ* عرق Ar. *عرق* dan) *ʿaynın kesriyle,* ṭamara denür; Fârisîde reg denür; bedende olur ve ağaçda olur ki kökünde ṭamar ṭarzında tel tel ṣaçaḳlardan ʿibâretdür her ṭarafa sürüp gider. Cemʿi ʿurūḳ عروق ve aʿrāḳ اعراق ve ʿırāḳ عراق gelür, ʿaynın kesriyle; ve ʿırḳ, her nesnenin aṣl ve bünyâdına ıṭlâḳ olunur; ve ot bitürmez çoraḳ yere denür; ve şol yüksek ve dik yuḳaru ġalîẓ ṣarp ṭağa denür ki ṣarplığından tepesine çıḳmaḳ mümkin olmaya; ve küçük ṭağa denmekle żıdd olur; ve gevdeye denür, cesed maʿnâsına; ve bir mevżiʿ adıdur; ve süde denür; ve çoḳ devvâb ve mevâşî dölüne denür nitâc-ı keṣîr [nitâc نتاج Ar. nûnun kesriyle, döl alınmaḳ. VK. 1-187, nitâc نتاج Ar. yavru ṭoğması, pecce zāden. Terc. 2-427. netâc نتج Ar. [نتج I. nom. act.] ṭoğurmaḳ. Zen. 906.] maʿnâsına; ve Ḥüseyin Bin ʿAbdü'l-Cebbâr-nâm muḥaddiṣin laḳabıdur; ve ılğın ağacı biten çoraḳ yere denür; ve yeriyle uzun uzadı yufḳaca ḳum yığınına denür, ʿalâ ḳavl yüksek mekâna denür cemʿi ʿurūḳ عروق dur; ve azca nesneye denür. OK. 3-21-3, **ʿırḳ** عرق Ar. *ʿaynın kesri ve rânın sükûnuyla,* ẕikr olunan cemʿin *[ʿurūḳ* عروق *Ar. żammeteynle, ṣarı otdur ki anınla bir nesne boyarlar; ve ʿurûḳ, ağaç köklerine daḫı derler; ve ʿurûḳ, gitmek maʿnâsına daḫı gelür. VK. 2-192-6.]* vâḥidi ağaç kökü maʿnâsına... ve ʿırḳ, ṭamara ve eṣere daḫı derler. VK. 2-192-7, **ʿırḳ** عرق Ar. *ʿaynın keẕâlik kesri ve rânın sükûnuyla,* beriyyede bir yerin adıdur. VK. 2-192-8, **ʿırḳ** عرق Ar. *bi'l-kesr,* ṭamar cemʿi ʿurūḳ عروق ve ʿırāḳ عراق gelür; ve şol boya ki ḳızıl ola ʿurûḳ-ı ḥamr derler, ṣaru boyaya ʿurûḳ-ı ṣabâġın *[ṣabāġ* صباغ *Ar. nesne, boyayacaḳ boya, çivîd ve ġayr miṣillü nesneler tâved. Terc. 2-4.]* dedikleri gibi; ve ağaç ve ot köklerine daḫı ʿırḳ derler. AK. 391, **ʿırḳ** عرق Ar. ṭamar, reg ve kök, aṣl, bünyâd, döl, mâye. Terc. 2-64.

ırlamaḳ ارلمق T. şarḳı söylemek, teğannî etmek. YTS. 110.

ırmaḳ ارمق T. 1. ayırmak, cüdâ ḳılmaḳ. 2. ayrılmak, geçmek, uzaḳlaşmak. YTS. 110.

ısıtma اسٹما T. 1. sıtma. 2. ḫastalıḳ. YTS. 110.

ʿıtḳ* عتق Ar. *عتق* *ʿaynın kesriyle,* kerem ve ḥüsn ve cemâl ve iṣâlet ve necâbet, ve şeref ve şân maʿnâlarınadur. *Müʾellifin Beṣâʾirde beyânına göre aṣıl ʿıtḳ maddesi, ḳadem [ḳadem قدم bi-fethateyn, insânın ayagı, c. aḳdâm اقدام gelür; ve daḫı bir işde öŋürdü olmak. AK. 470.] maʿnâsınadur ki Fâriside dîrîne [dîrîn ديرين ve dîrîne ديرين Far. eski, kadîm, çoḳdan olan. Terc. 1-383.] ve Türkîde "çokdanki" taʿbîr olunur ve ḳadem dahı zamân ve mekân ve rütbe cihetleriyle ḳadîm nesneye ve kerîm ve cemîl ve necîb ve şerîf kimselere; ve raḳḳiyyetden [raḳḳiyyetden رقيّت Ar. i. kölelik, ḳulluk, ʿubûdiyet YTL. 356.] ḫâlî olan kimseye ʿatîḳ ıṭlâḳ olunur, intihâ, ve ʿıtḳ, kişi-zâdelik , ḥürriyyet *[ḥürriyyet حُرّ Ar. ḥürr, biʾż-żamm veʾt-teşdîd, âzâdlu kimse ki ʿabdin żıddıdır, c. aḥrâr احرار gelür; ve daḫı gögercin yavrusu feraḫuʾl-ḥamâme [[feraḫ فرخ Ar. ṭavuḳ pilici; ve ḳuş yavrusu. oHa. 2-102, ḥamâme حمامة Ar. ḳumru veyâ gögercin denilen ḳuş. oHa. 1-278]] gibi, ve geyik yavrusu veleduʾẓ-ẓabye [[ẓaby ظبى Ar. geyik. LC. 657.]] gibi; ve yılan eniği veledüʾl-ḥayye [[ḥayye حيّة Ar. yılan, c. "ḥayyât حيّات"dır. LC. 439.]] gibi; ve ḳumsuz balçıga ve balçıḳsız ḳuma, ṭînun ḥürrun, [[ṭîn طين Ar. çamur. LC. 657.]] ve remletun ḥürretun, [[reml رمل Ar. 1. ḳum, rîk 2. birṭaḳım noḳṭalar atmak ve ḫaṭlar çekmek ṣûretiyle keşf-i muġayyebât-ı ṣanʿat kâẕibesi. LC. 532.]] derler; ve dahı ev ortasına ḥürruʾd-dâr ve büyük görünen yerlerine ḥürrüʾl-vech derler. AK. 126]* maʿnâsınadur, ve ḳul, âzâd olmak maʿnâsınadur, bunda ʿaynın fethiyle [ʿatḳ] de lûġatdür; ʿalâ ḳavl fetḥ ile maṣdar, ve kesr ile isimdir ki âzâdlıḳ maʿnâsınadur. OK. 3-17, **ʿıtḳ*** عتق Ar. *عتق* *ʿaynın kesri ve tâʾnın sükûnuyla,* kerem ve luṭf; ve ʿıtḳ, ḥüsn ve cemâle daḫı derler; ve ʿıtḳ, ḥürriyete daḫı derler. VK. 2-190, **ʿıtıḳ*** عتق Ar. ḳul âzâd olmak, âzâdlıḳ. (ʿıtḳ-nâme عتقنامه) = âzâd kâgıdı. KO. 4-151, **ʿıtḳ*** عتق Ar. *biʾl-kesr,* ḥürriyyet; ve kerem; ve cemâl; ve ṣalâḥ mâl. AK. 380, **ʿıtḳ*** عتق Ar. ḳul âzâd olma, âzâdî: ʿıtḳ-nâme. LC. 664, **ʿatḳ*** عتق Ar. ḳul ve esîr âzâd etmek, âzâd kerden. Terc. 2-56.

ʿide-t* عدة *وعد* *ʿaynın kesriyle;* ve vaʿd وعد Ar. *vecd vezninde;* mevʿid موعد Ar. ve mevʿide-t موعدة Ar. maṣdar-ı mîmî olarak; ve mevʿūd موعود Ar. *maʿḳûl vezninde;* ve mevʿūde-t موعودة Ar. *maṣdūḳa [maṣdūḳa مصدوقة Ar. mîmin fetḥiyle, bir söz ve bir ḫaber gerçek olmak ve gerçek söylemek maʿnâsınadur ki vâḳıʿa muṭâbıḳ olmakdan ʿibâretdir ve kiẕb muḳâbilidir. ʿindeʾl-baʿż ṣâdın fetḥiyle maṣdardır ve kesriyle ism-i maṣdardır gerçek ve gerçeklik maʿnâsına. Pes maṣdar olduḳda ḫaber gerçek olmaḳ; ve bir âdem gerçek sözlü olmak ve gerçek söylemek maʿnâlarına olur... OK. 3-2.] vezninde,* ḳaville bir nesneyi edecek ve işleyecek olmak maʿnâsınadur ki bir kimseye söz vermek taʿbîr olunur. يقال وعده خيرا و شرّا yaʿnî vaʿd maddesi ḫayırda ve şerde istiʿmâl olunur ve eger ḫayır ve şer lafıẓları kelâmdan ısḳâṭ olunursa ḫayırda vaʿde وعده derler ki maṣdarı vaʿd وعد ve ʿide-t عده dür ve şerde evʿadehu derler ki maṣdarı îʿāzdur, keẕâlik vaʿad lafẓının maṣdarı olarak vaʿîd derler, ḫülâṣa bilâ-ḳarine olduḳda vaʿd ḫayırda ve îʿâd şerde istiʿmâl olunur ve ḫayırda evʿadehüʾl-ḫayr اوعده الخير ve şerde evʿadehū biʾş-şerr اوعده بالشرّ ʿunvânıyla da maḥkî *[maḥkî مَحْكى Ar. ḥikâye olunmuş olan. LC. 863.]* dür, ḳaldı ki vaʿîd kelimesi vech-i mezkûr üzere maṣdardur, şerre niyyet eyledigini ve îṣâl-i mażarrat eyleyecegini iḫbâr ile ḳorḳu vermekden ʿibâretdür; ve deve

kükremek mânâsına isti'mâl olunur gûyâ ki şavlete ḳaṣd eder. Mıṣbaḥ'ın beyânına göre 'inde'l-'Arab خلف وعد kiẕbdür ve خلف وعيد keremdür zîrâ va'ade, keremden ḥâṣıl olmaġla anın taġyîri لأمت oldugundan revâ ve lâyıḳ degildür; lâkin va'îd, ġażabdan ḥâṣıl olup ve ġażab sâkin ve żâ'il olur ma'ḳûlesinden olmaġıla va'îdin daḫı sükûn ve zevâli derkârdur. Keẕâlik va'd ḥaḳḳu'l-'ibâd 'ale'l-mevlâ ve vefâ'-i ḥaḳ ḫuṣûṣunda Ḥażret-i Bârî evlâdur ve va'îd ḥaḳḳu'llâh olmaġıla 'afv ve ṣafḥ *[ṣafḥ صَفْح Ar. günâh ve ḳabâḥati 'afv etmek. oHa. 2-8, ṣafḥ صَفْح Ar. 'afv etmek, bir ḳuṣûrdan göz yumma. LC. 635.]* cihetinde ikrâmdur eger mu'aḫaẕe ederse günâh-ı 'ibâd cezâsı olmaġıla 'adldür. OK. 1-710, **va'd*** وعد Ar. *وعد* *vâvın fetḥi ve 'aynın sükûnuyla,* ḫayırda ve şerde isti'mâl olunur. يقال وعدته خيرا ووعدته شرّا ve ḳaçan-ki ḫayrı ve şerri biri birinden farḳ etmek isteseler ḫayırda va'd وعد ve 'ide-t عدة derler ve şerde î'âd ve va'îd derler. Pes 'ide-t عدة aṣlında va'd وعد idi hâ' vâvdan 'ivaż olmuşdur. VK. 1-310, mev'id موعد Ar. *mîmin fetḥi ve 'aynın kesriyle,* keẕâlik maṣdar ma'nâsına; ve ism-i zamân ve ism-i mekân ma'nâsına da gelür, ve buncılayındur her fi'il ki anın evveli vâv yâḫud yâ olup müstaḳbelinde düşmüş ola: يعد و يزن و يهب و يضع و يغل gibi; sıġınmaḳ ma'nâsına müstaḳbelin 'aynü'l-fi'li meksûr olmaġın anun maṣdarı ve ism-i zamânı ve ism-i mekânı daḫı meksûrü'l-'ayn gelür, vâv sâḳıṭ olduḳdan ṣonra mużâri'in 'aynü'l-fi'li meksûr olduġuna ve meftûḥ olduġuna i'tibâr yoḳdur, illâ bir ḳaç kelime ki nedretle gelmişdür ki anlar mevḥad ve mevrıḳdur, ism-i raculda ve müvekkildür ism-i mevżi'ıda yâḫud bir racûlun isminde, ve mevzendür ism-i mevżi'de ki bunlar cümle semâ'âdur; ḳıyâs budur ki kesrile geleler ve eger mużâri'ın 'aynü'l-fi'li meftûḥ olup vâv s̱âbit olursa yevcalu يوجل gibi ḳorḳaḳ ma'nâsında, ve yevca'u يوجع gibi, aġrımak ma'nâsında, ve yevsanu يوسن gibi ımızganmak ma'nâsına; 'aynü'l-fi'li, ism-i zamânında ve ism-i mekânında meksûr olup maṣdarında meftûḥ olur, mevcille موجل mevcel موجل gibi; ve eger evveli harf-i 'illet olduġundan ġayri âḫiri daḫı ḥarf-i 'illet olursa mef'il vezni meftûḥü'l-'ayn gelür ve gerek evvelinde vâv sâḳıṭ olsun ve gerek olmasun mevlâ مولى gibi mevfâ موفا gibi ve mev'â موعى gibi; يلى dan ḳurb ma'nâsına ve يفى den vefâ ma'nâsına ve يعى den teẕekkür ma'nâsına. VK. 1-310, **va'd** وعد Ar. va'de etmek. AK. 679, **'ide-t** عدة Ar. *bi'l-kesr ve'l-taḫfîf,* va'de. AK. 384, **va'd** وَعْد Ar. söz vermek, bir kimesne gelecek zamânda bir iş işleyecegini intiẓâr ve teraḳḳub iḥdâs̱ına bâ'is̱ olacaḳ vechile ifâde ve beyân etmek. Terc. 2-452.

ig اك T. derd, dûd ḫastalıḳ, 'illet, maraż, ḳuṭb, mihver, râyihâ. TOTD. 1043, **ig** اك T. ḫastalıḳ. DLTD. 49, **ig** اك T. verem, ince aġrı. YTS. 113, **ig** اك yig يك T. ḫastalıḳ. ETG. 274, **ig** اك T. ḫastalıḳ. EUTS. 90.

iḫlāṣ اخلاص Ar. (ḫulūṣ* خلوص Ar. *خلص* dan) *hemzenin kesriyle,* bir nesneyi ḫâliṣ ḳılmak ma'nâsınadur; ve iḫlâṣ, fi'l-'ibâdet riyâ ve süm'a *[süm'a سُمْعَة Ar. her kes işitsün deyü bir iş işlemek ki riyâkârlıkdan neş'et eder. Terc. 1-491.]* ṣâ'ibesini terk ile li'llâhi 'ibâdet eylemekden 'ibâretdür; ve bir şeyin ḫülâṣasını almak ma'nâsınadur; ve deve ilikli

[ilikli ایلكلی *T. oder* ایلكلی *Adj. ilikli [[ilik = öz]]; kuvvetli, şiddetli, sert, keskin. Zen. 90.]* ve semüz olmak maʿnâsınadur. OK. 2-374, **iḫlāṣ** اخلاص Ar. (ḫulūṣ* خلوص Ar. *خلص* dan) *hemzenin kesriyle,* ḫâliṣ ḳılmak; ve ṭâʿatde iḫlâṣ, riyâ terk etmege derler. VK. 1-575, iḫlāṣ اخلاص Ar. ḳalbin ṣâfî etmek. AK. 14, **iḫlāṣ** اخلاص Ar. sz. c. iḫlāṣāt. [<< ḫulūṣ >> dan maṣ. ifʿâl] ṭoğru ve ġarażsız muḥabbet, ṣıdḳ, ḫulûṣ-ı ḳalb, ṣamîmiyyet: ʿarż-ı iḫlâṣ etmek. 2. riyâsız ve ṣamîmî ʿibâdet, ġıl u ġışdan [ġıll غل Ar. ḳalbde kîn ṭutmak, derûnda ḥıḳd ve buġż bağlamak, kīne dāşten. Terc. 2-105, ġıṣṣ غش Ar. ḥîle, ḫudʿa, ḫıyânet; ve nefsâniyyet, ḫıyānet kerden. Terc. 2-103, ġıll u ġıṣṣ غل وغش Ar. ḫıyânet ve ʿadâvet. oHa. 2-82.] ʿârî iʿtiḳâd. // sûre-i iḫlâṣ = << ḳul huva'llâhı eḥad... >> sûre-i şerîfesi ki iʿtiḳâd-ı ḫâliṣin zübdesine ḥâvîdir. [iḫlâṣmend, iḫlâṣ-perver, iḫlâṣ-kârâne gibi Fârisî edâtlar ve kelimelerle terkîbi ḳâʿide-i feṣâḥata münâfîdir.] KT. 82, **iḫlāṣ** اخلاص Ar. ziyâde ḫâliṣ ve pâk olmak; ve ʿan ṣamîm-in dost veyâ bende olmak, pākter şuden. Terc. 21.pâk olmak; ve ʿan ṣamîm-in dost veyâ bende olmak, pākter şuden. Terc. 21.

iḥsān احسان Ar. (ḥüsn* حسن Ar. *حسن* den) Ar. *hemzenin kesriyle,* eyülük eylemek; ve bir nesneyi eyü ve güzel eylemek maʿnâsınadur; ve bir nesneyi eyü ve geregi gibi bilmek maʿnâsınadur; ve ḥüsn dedikleri yüksek ḳum yığınının üzerine oturmak. OK. 3-616, **iḥsān** احسان Ar. (ḥüsn* حسن Ar. *حسن* den) Ar. *hemzenin kesriyle,* bir kimesneye iyilik etmek; ve iḥsân, bir nesneyi bilmeye daḫı derler. VK. 2-500-8, **iḥsān** احسان Ar. inʿâm *[inʿām* انعام *Ar. iḥsân etmek, ʿaṭâ kerden, baḫşiş etmek. Terc. 1-126.]* ve iḫlâṣ *[iḫlāṣ* اخلاص *Ar. ziyâde ḫâliṣ ve pâk olmak; ve ʿan-ṣamîm-in dost veyâ bende olmak, pākter şuden. Terc. 21.].* AK. 11, **iḥsān** اِحْسَان Ar. eyülük, mürüvvetden neş'et eden, ḥüsn-i muʿâmele, eyülük etmek. Terc. 1-16, **iḥsān** اِحْسَان Ar. ʿArabîde "iyilik etmek, iyi ve güzel yapmaḳ veyâḫud iyi bilmek" maʿnâlarınadır. Lisânımızda bu maʿnâları muʿteber degildir. Yalnız ḥüsn-i muʿâmele ve iyilik etmek maʿnâsında nâdiren ḳullanılır. Meṣelâ Naḥîfî'nin şu: "Eylerem iḥsân isâ'et *[isā'e-t* اسائة *Ar. kemlik etmek, kötülük etmek, suç etmek, günāh kerden. Terc. 1-35.]* edene; Ser fedâ Ḥaḳḳa iṭâʿat edene." beytinde görüldügü vechile istiʿmâli zamânımızda mehcûr ḥükmündedir. Lisânımızda el-yevm maʿânî-i âtîde ḳullanılır: ʿaṭiyye ve baḫşîş ṣûretiyle vermek, verilmek: Ġâyetle güzel bir sâʿat iḥsân etdi. Öyle bir nâ-dîde bastonun iḥsânı. § baḫşiş, ʿaṭiyye: iḥsân-ı şâhâne, mekteb-i ʿumûmiyye ṭalebesi içün gönderilen iḥsân-ı şâhânenin tevzîʿi. § mürüvvet, ḥüsn-i muʿâmele, lûṭf: İḥsân ediniz... Bunun cemʿi "iḥsān-dīdegān اِحْسَانْدِيدَگَان" dır... KO. 1-253.

ilā الى Ar. edât-ı intihâ ve ḥarf-i cerdir: Mine'l-bâb ile'l-miḥrâb من الباب الى المحراب Żamâ'ire ittiṣâlinde âḫirinde (ى) ṣûretindeki elif gerçekden (ى) olup yâ-ı mütekellim ile ictimâʿında teşdîd ḥâṣıl olur: ileyke اليك ilḫ, ileyhū اليه ilḫ; ileyye اِلَيَّ ileynā اِلَيْنَا << ileyke ʿannī اليك عنى >> Müş. 77, **ilā** الى Ar. ḥarf-i intihâ: -ye ḳadar, -ye, -e. Ci'tü ile'l-medîneti جئت الى المدينة Medîneye geldim. TLA. 21.

ilbāb* الباب Ar. *لبب* *hemzenin kesriyle,* bir yerde eglenüp muḳîm olmak maʿnâsınadur. *Mü'ellif Baṣâ'ir'de ṡülâṡîyi taḳdîm eylemişdür; ve elbâb, ṭavarın gögsüne lebeb [lebeb لبب Ar. fetḥateynle, ḥayvânâtdan her şeyin gögsünde mevżiʿ ḳılâdeye [[ḳılāde* قلادة Ar.

ḳâfın kesriyle, şol nesnedür ki boyuna bağlarlar. VK. 1-296, ḳılāde قلادة Ar. gerdânlıḳ, gerden-bendhā. Terc. 2-167.]] derler; ve lebeb, keẕâlik şol nesneye derler ki ṭavarın yâḫud nâḳanın gögsüne bağlarlar, egeri yâḫud pâlânı gerü ḳaçmasun deyü. VK-1. 113.] derler yaʿnî sîne-bend geçürmek maʿnâsınadur; ve bir kimseye yâ bir nesneye ṣonradan bir şey' ʿârıż olmak maʿnâsına istiʿmâl olunur. OK. 1-256-1, **ilbāb*** إلباب Ar. *لبب* *hemzenin kesriyle,* bir mekânda muḳîm olmak. Baʿżılar eyitdi: leb *[lebb* لب *Ar. lâmın fetḥiyle, bir nesneye mülâzım olan kimesne; ve bir kimesnenin gögsüne urmak. VK-1. 113-23.]* daḫı elüb *[elübb* ألب *Ar. elifin fetḥi ve lâmın żammıyla, ʿaḳl maʿnasına olan "lübb"ün cemʿidür; nitekim bü's* بؤس *un cemʿi eb'üs* ابؤس *gelür, ve nuʿm* نعم *un cemʿi enʿum* انعم *gelür; ve gâh olur ki żarûret-i şiʿr içün elbüb* البب *daḫı derler idġâmı iẓhâr etmekle, "lebeb* لبب*" in cemʿi daḫı gelür, ḳılâde yerleri maʿnâsına. VK-1. 113-7.]* maʿnâsınada lûġatdür, ve bundandur ʿArablar "lebbeyk" dedikleri ḳavilleri ki "Ṭâʿatında muḳîmim" demek olur intiṣâbı maṣdariyyet üzeredür كقولك حمدالله و شكرا ve bunun ḥaḳḳı << lebālik لبالك >> demek idi velâkin tekîdden ötürü teṣniye olundu البابلك بعد الباب maʿnâsına. Ḫalîl eyitdi: ʿArabların bu ḳavli دار فلان تلب داري den me'ḫûẕdur yaʿnî Fülân ev benim evime muḥâẕîdür *[muḥāẕī* مُحاذي *Ar. biri biri ḥiẕâsında bulunan, birbiriyle ḳarşılaşan. LC. 854.]* bu taḳdîrce "lebbeyk"in maʿnâsı "Ben senin râżı olduğun nesneye teveccüh ederim senin emrine iṭâʿat ederim" demek olur. Pes ḥarf-i yâ ḥaḳîḳât teṣniye içün gelmiş olur. Bu bâbda Ḫalîl'in Yûnus üzerine îrâd etdigi delîl bâb-ı muʿtelde ẕikr olunur in-şâ'a'llâhu taʿâlâ. VK. 1-112-1, **ilbāb** إلباب Ar. ṭurġurmaḳ; ve lâzım olmak. AK. 45.

ilenmek اِلْنَمَكْ T. bedduʿâ etmek, küfretmek, kötü söylemek. YTS. 114, **ilenmek** ايلنمك order النمك T. laʿnet etmek, bedduʿâ etmek. Zen. 152.

ilerülek اِلرُولَكْ T. az ileri. YTS. 114.

ileşmek اِلْشَمَكْ T. birleşmek, ḳatışmaḳ, bir araya gelmek, birleşmek istemek.

iley اِلَيْ T. ḥużûr, ön, ḳat, yan, ḳarşı ṭaraf. YTS. 114.

ilgü اِلْكُو T. engel, mâniʿa. YTS. 114. siper, pusu.

ilḳā' إلقاء Ar. (liḳā'* لقاء Ar. *لقى* *yâ'î* dan) *hemzenin kesriyle,* bir nesneyi naẓargâhına bıraḳmaḳ maʿnâsına olup baʿdehû muṭlaḳâ bıraḳmaḳda müstaʿmel oldı. OK-3. 921-29, **ilḳā'** إلقاء Ar. *hemzenin kesri ve elifin meddiyle,* bir nesneyi bıraḳmaḳ; ve bir nesneye muḥabbet düşürmege daḫı derler. VK-2. 721-8, **ilḳā'** اِلْقاءْ Ar. bıraḳmaḳ, hişten; ḳomaḳ, atmaḳ, endaḫt etmek. Terc. 1-106.

illā الاّ edât-ı istisnâdır: Lā ilāhe illa'llâh. لاَيَذُوقُونَ فيهَا الْمَوْتَ الاَّالْمَوْتَةَ الأُولى Lā yeẕūḳūne fīhe'l-mevte ille'l-mevtete'l-ūlā, [tatmayalar anun içinde ölüm, illâ bir gez ölmek ilegi yaʿnî dünyede. SKT.409. İlk ölümden başka ölüm tatmazlar orada. Kur'ân, XLIV, Duhân sûresi, 56. âyet. KKM. 589.] kavl-i kerîmesindeki "illâ" baʿde maʿnâsınadır. الا مَاقَدْ سَلَفَ İllâ ol kim geçdi. Kur'ân, IV Nisâ, 22. SKT. 60. "Sonra o şey ki geçti" "geçmişteki hâriç". âyetinde dahı ʿalâ ahadi'l-vücûh böyledir. Müş. 76.

ʿ**ilm*** علم Ar. *علم* *ʿaynın kesriyle,* bilmek maʿnâsınadur. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de معرفتى ادراك الشى بتفكر و تدبّر لاثره ʿunvânıyla taʿrîf edüp ve ʿilmi ḥaḳḳ-ı maʿrifetle taʿrîf ve ʿilm-i

eʿamm olduğunu tenşîş *[tenşîş تنشيش Ar. geregi gibi iştiḳṣâ ve tedḳîḳ ve taḥarrî etmek, sīsten. Terc. 1-276.]* eylemişdür; ve Râgib'in beyânına göre "maʿrifet"in muḳâbili "inkâr" ve "ʿilm"in muḳâbili "cehl"dür; ve maʿrifet, bi't-tekeffür bilmek olmağıla يعرفة الله ḳavli Ḥaḳ Taʿâlâya nisbeti câ'iz olmaz belki يعلمه الله demek lâzımdur, zîrâ ʿilm, bir şeyin ḥaḳîḳatini bilmekden ʿibâretdür, gerek ḥużûrî olsun *[ḥużūrī حضوری Ar. setr ve perde tavassuṭ etmeyerek birinin ḳurb ve pîşgâhı; ve râḥat ve ıṣṭırâb ve ġâ'ileden ḫâlî olmaḳ, pīş-ġāh. Terc. 1-365.]* ʿilm-i İlâhî gibi ve gerek ḥuṣûlî olşun ʿilm-i ʿibâd gibi; ve ʿilm, vech-i diḳḳat üzere bilmege de ıṭlâḳ olunur, şuʿûr ve fıṭnat gibi. *ve mü'ellifin iʿtiḳâd-ı câzim [cāzim جازم Ar. kesici, kesüp atıcı, cezm edici: ʿaḳl-ı câzim, ḥarf-i câzim. LC. 368.] u muṭâbıḳ ile de taʿrîfleri maʿnâ-yı lüġavîden müstefâżdur *[müstefāż مستفاض Ar. ṭağılup yapılmış olan. perākende. Terc. 2-329.]*. Nite ki müfredât-ı Râgib'de bi'l-işâre meşrûḥdur, intihâ; ve ʿilm, bir âdem fî nefsihî bilür olmak maʿnâsınadur. *Şâriḥ der ki muḳteżâ-yı sâbıḳ bu daḫı semʿ-i beyândan olmaḳdur, lâkin ṣavâb olan bâb-ı ḫâmisden olmasıdur. Zîrâ mis̱âl-i mezbûr lâzımdur, fî nefsihî ʿâlim oldu maʿnâsınadur; çûn ṣıfat-ı ʿilm müzâvele *[müzāvele مزاوله Ar. bir nesneyi meydâna getürmek içün çalışmaḳ. Terc. 2-317.]* ve mümâresetle *[mümāreset ممارست Ar. işe dürüşüp çalışmak, būşīden; ve işe dâ'imâ çalışmaḳla alışḳanlıḳ ve üstâdlıḳ ve suhûlet kesb etmek. Terc. 2-392.]* ẕâtında ʿazîz olmağla ʿâlimiyyet ḥâṣıl olur. Pes bâb-ı râbiʿden bâb-ı ḫâmise menḳûl olmuş olur, intihâ, ve ʿilm, şuʿûr ve tefaṭṭün *[tefaṭṭün تفطن Ar. anlamak, idrâk etmek, fehmīden; farḳına varmak. Terc. 1-347.]* maʿnâsına müstaʿmeldür. Pes bu maʿnâda "bâ" ile ṣılalanur; ve bir nesneyi ittiḳân *[ittiḳān اتقان Ar. şüphesiz bilmek, yaḳînen bilmek, bi-şek dānisten. Terc. 1-7.]* ve aḥkâm eylemek maʿnâsına müstaʿmeldür ki ʿilmin lâzımıdur. OK. 3-520-1, **ʿilm** علم Ar. (ʿalem* علم Ar. * علم* *fetḥateynle*, ʿalâmet ve ʿalem, tağa daḫı derler, cebel maʿnâsına; ve ʿalem, ḳaftâna ḳıldıḳları ʿalâmete daḫı derler; ve ʿalem sancağa daḫı derler, râyet *[rāyet رايت Far. sancaḳ, bayraḳ, ʿalem. Terc. 1-389.]* maʿnâsına; ve ʿalem, bir kimsenin üst dudağı yarıḳ olmaḳ maʿnâsına da gelür... yaʿnî yuḳaru dudağı yarıḳ olsa. VK. 2-439-1.) *ʿaynın kesri ve lâmın sükûnuyla*, bilmek. VK. 2-439-4, **ʿilm** علم Ar. *bi'l-kesr*, bilmek. Cemʿi ʿulūm علوم gelür. AK. 411, **ʿilm** علم Ar. bilgeç, maʿlûmât, dāniş; ḫaber ve bir mevżûʿa müteʿallik olan icâs̱ ve ḳażâyâ cümlesi. Terc. 2-80.

iltmek التمك T iletmek, sevk etmek, kılavuzluk etmek. EUTS. 93, **iltmäk,** iletmek, sevketmek, kılavuzluk, rehberlik etmek. EUTS. 94, **iltmek,** cemʿ etmek, sevk etmek. TD. 2-1047.

īmān ايمان Ar. (emn* امن Ar. *امن * den) *hemzenin kesriyle*, bir âdemi söyledigi sözde taṣdîḳ eylemek maʿnâsınadur ki "inanmaḳ" taʿbîr olunur, gûyâ ki ḫilâfdan muḫâṭabı emîn eder; ve taṣdîḳ-i şerʿîde kendi nefsini ʿiḳâbdan *[ʿiḳāb عقاب Ar. cezâ, pâdâş, ḳabâḥat; ve günâha muḳâbil olan ʿaẕâb. Terc. 2-74.]* emîn eder; ve vüs̱ûḳ *[vüs̱ūḳ وثوق Ar. iʿtimâd etmek, inanmak, girevīden. Terc. 2-446]* ve iʿtimâd eylemek maʿnâsınadur; ve meskenet *[meskenet مسكنت Ar. ẕell ve faḳr ve żaʿfından ʿibâret olan ḥâl, bī-vātīhī, miskinlik ḥâli. Terc. 2-335.]* iẓhâr eylemek maʿnâsınadur; ve şerîʿati ḳabûl eylemek maʿnâsına müstaʿmeldür; ve bir âdemi emn *[emn* امن Ar. hemzenin fetḥi ve mîmin sükûnuyla, ḳorḳusuzluğa denür ki derûnda ḫavfdan es̱er olmayup sâkin ve âsûde olmasından ʿibâretdür. OK. 3-593, emn امن Ar. hemzenin fetḥi ve mîmin sükûnuyla, emîn olmak ki ḫavfın muḳâbilidür; ve emn, bir kimseye bir nesneyi inanmağa daḫı derler. VK. 2-485]* ve emân

[emān امان *Ar. (emn** امن *Ar. ** امن ** den) selâm vezninde, maşdardur, korkusuz âsûde olmak maʿnâsınadur. OK. 3- 593, emān* امان *Ar. hemzenin fetḥiyle, emîn olmak. VK. 2-485]* üzere kılmak maʿnâsınadur. OK. 3-594, **īmān** ایمان Ar. *hemzenin kesri ve meddiyle,* bir kimseyi emn ve emân üzere kılmak; ve îmân, taşdîka daḫı derler. VK. 485, **īmān** ایمان Ar. iʿtikâd etmek. AK. 61, **īmān** ایمان Ar. inanmak, bāverīden, vüşûk *[vüşūk* وثوق*, Ar. iʿtimâd etmek, inanmak, girevīden. Terc. 2-446]* ve iʿtimâd etmek. Terc. 1-140.

imme-t* امّة Ar. *أمّ* *hemzenin kesriyle,* hâlet maʿnâsınadur, ve burada ḥâletden binâ-ı nevʿ olmak muḫtemeldür, imâmet mâddesinden; ve immet, mezheb ve dîn maʿnâsına gelür, hemzenin żammıyla [ümme-t] da lügatdür; ve niʿmet maʿnâsınadur; ve şân ve hey'et maʿnâsınadur; ve dirlik ve hoşluğa denür; ve sünnet ve ʿâdet maʿnâsınadur, bunda hâ'nın żammiyle [ümme-t] de câ'izdür; ve tarikat ve reviş ve üslûp maʿnasınadur; ve imâmlık maʿnâsınadur imâmet gibi ve imâmet, oymağa denür. OK. 3-394.-1; **imme-t** امّة Ar. (ümm* ام Ar. *امم* hemzenin żammı ve mîmin teşdîdiyle, aşl maʿnâsına; ve Ümmü'l-Ḳurā *[ḳurā'* قُرَا *Ar. köyler ḳaşabalar, dīhhā. Terc. 2-153.]* Mekke-i Müşerrefe'nin ismidür; ve ümm, vâlideye daḫı derler. VK. 2-373, ümmāt امات Ar. hemzenin żammı ve mîmin fetḥi ve teşdîdiyle, kezâlik cemʿi; "ümm أمّ"ün aşlı "immet امّة" olduğuna binâ'en; ve baʿżılar eyitdi: "Ümmehât" insâna maḫşûşdur ve "ümmât" ḥayvâna maḫşûşdur; ve ümm, şol ʿaleme daḫı derler ki ʿasker ana tâʿbiʿ olur, alay bayrağı maʿnâsına; ve ümmü't-tenā'if ام التنائف baʿîd olan berriyyeye *[berriyye* برّيّة *Ar. bî-yâbân, şaḥrâ, çöl; cemʿi berārī* برّاری *dir. KO. 2-141, beriyye-t* بريه *ya da berriyye-t* برّيّة *Ar. çöl, kır, şaḥrâ. Zen. 194, beriyye-t* برّيّة *Ar. çöl, kır, deşt, şaḥrâ. Terc. 1-151.]* ıṭlâḳ olunur; ve ümm-un meşvā-un *[meşvā* مثوا *Ar. mevâ, menzil, ḫâne, fürūd-āmeden-gāh. Terc. 2-276.]* menzilinde olan şâḥibeye derler; ümmü'l-bīż ام البيض deve ḳuşuna derler; ve ümmü'l-ḳavm ام القوم re'îs-i ḳavme derler; ve ümmü'n-nücûm ام النجوم kehkeşâna derler; ve ümmü'd-dimāğ ام الدماغ şol deriye derler ki dimâğı ol cemʿ eder, ve ana ümmü'r-re's ام الرأس daḫı derler...VK. 2-373, ümmehāt امهات Ar. hemzenin żammı ve mîmin teşdîdiyle, cemʿi; VK. 2-373.) *hemzenin kesriyle,* niʿmet maʿnâsınadur; ve immet, kezalik ümmet امّة maʿnâsında lûğatdür, *żamm-ı hemze ile,* ṭarîḳat ve dîn maʿnâsına. VK. 2- 373, **ümme-t** امّة Ar. *bi'ż-żam ve fetḥü'l-mîmi'l-müşeddede,* bölük yaʿni cemâʿat, envâʿ-ı ḥayvândan her birisine ıṭlâḳ olunur; ve daḫı dîn yolu, ḳâmet. Cemʿi ümem امم gelür, ve daḫı āmm آم gelür, ʿâmm vezninde. AK. 47, **imme-t** امّة Ar. *bi'l-kesr ve fetḥü'l-mîmi'l-müşeddede,* mişlihû. AK. 47.

in إن Ar. edat-ı şartdır ki "eger" demekdir. Önünde fiʿl-i mâżî daḫı bulunsa mużâriʿ gibi tercüme olunur: ان جاء = Eger gelirse. Mużâriʿa teşâdüfünde iki daḫı olsa cezm eder: ان تأتنی آتك = Eger bana gelirsen sana gelirim. Müş. 78.

in إن edat-ı nefy daḫı olur: ان عندكم من سلطان. أی ما عندكم من برهان. ان امسكهما من احد من بعده. ای ما امسكهما احد غيره. Müş. 79.

in إن nâfiye, kendinden şonra (الّا) ve o maʿnâda olan (لمّا) ile beraber bulunmak ğâlibdir: ان اردنا الا الحسنی. آی ما اردنا سواها. ان كلّ نفس لمّا عليها هافظ Müş. 79.

in إن edât-ı neyf olan (ما) dan şonra zâ'id daḫı vâḳiʿ olur: وَ مَا انْ شِبْتُ مِنْ كِبَرٍ Ben kibir, senden ṭolayı saç ve şaḳal ağarttım. Müş. 79.

in إنْ müşedded olan (إنَّ) nin muḫaffefi de olur. Anın ʿalâmeti lâm-ı fâriḳadır: و ان كنت من قبله لمن الغافلين Müş. 79.

ʿināye-t* عناية Ar. *عنى* *yâyî* *kitâbe vezninde,* ve ʿanāye-t عناية Ar. *seḥâbe vezninde,* ve ʿunī عنىّ Ar. ʿ*utî [*ʿ*utī* عتىّ *Ar.* ʿ*aynın żammı ve tânın kesriyle, ve* ʿ*itī* عتىّ *Ar. kesreteynle, ḥaddi mütecâviz serkeşlikle tekebbür eylemek ma*ʿ*nâsınadur; ve* ʿ*utī,* ʿ*atī* عتىّ *Ar.* ʿ*aynın żammı ve fetḥiyle, pek ḳocamaḳ ma*ʿ*nâsına müsta*ʿ*meldür. OK. 3-884-2,3.] vezninde,* bir âdeme bir zaḥmetlü nesne mühimm *[mühimm* مُهِمّ *Ar. düşündürücü, endişe verici olan. Terc. 2-422.]* olmak maʿnâsınadur; ve bir emr-i mühimme uğrayup ana meşġûl olmaḳ maʿnâsınadur; ve bâb-ı râbiʿden vürûdu ḳalîldür. OK. 3-884-1,2,3, ʿ**ināye-t*** عناية Ar. *عنا* ʿ*aynın kesriyle,* dilemek; ve inâyet, zaḥmet çekmege daḫı derler; ve inâyet, bir nesne fehm olmaġa daḫı derler. VK. 2-693.-1, ʿ**ināye-t** عناية Ar. *bi'l-kesr,* istemek, ṭaleb maʿnâsına. AK. 417, ʿ**ināye-t** عِنَايَة Ar. bir kimesne bir zaḥmetlü işe dûçâr olduğunda ana eyülik edüp ol işden ḳurtarmaḳ içün muʿâvenet etmek, yāverī kerden. Terc. 2-87.

iŋen اكن T. çoḳ, pek, daha çoḳ, ġâyet, ziyâde. YTS. 116, **iŋen** اكن T. pek, çoḳ, o ḳadar. Méc.N. 309.

incük, incik انجك T. diz kapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı. YTS. 116.

inne إنَّ Ar. edât-ı taḥḳîḳdir. "Şüphesiz" "şüphe yoḳ ki" gibi bir maʿnâ ifâde eder : لا تحزن ان الله معنا = Sen maḥzûn olma, şüphe yoḳ ki Ḥaḳ Taʿâlâ bizim iledir. Müş. 79.

in şā'a'llāh إنْ شاءالله Ar. Cenâb-ı Ḥaḳ dilerse. OL. 217.

irāde-t ارادة Ar. (revd* رود Ar. *رود* den) *iʿâde vezninde,* dilemek maʿnâsınadur. OK. 1-613-7, irāde-t ارادة Ar. *hemzenin kesriyle,* dilemek meşiyyet *[meşī'et* مَشِيئَت *Ar. dilemek, murâd ve maṭlûb etmek. āvīnden. Terc. 2-345.]* maʿnâsına; ve bunun aṣlı vâvî idi rāvede راودة dedikleri gibi. Lâkin "vâv" sâkin ḳılınup ḥareketi mâ-ḳabline naḳl olunup mâżîsinde elife ḳalb olundu ve müstaḳbelde "yâ"ya ḳalb olunup sâḳıṭ oldu, elif-i sâkineye mücâvir oldugı içün ve maḥẕûfdan ʿivaż âḫirine "hâ" verildi. VK-1. 266-1, **irāde-t** ارادة Ar. dilemek. AK. 18, **irāde-t** ارادة Ar. dilemek, āvīnden; istemek, murâd etmek; rûḥda olan dilemek ḫâṣṣası; ve żâbıṭa ve ḥâkimin emr ve fermânı. Terc. 1-27.

iʿrāż اعراض Ar. (ʿarūż* عروض Ar. *عرض* dan) *hemzenin kesriyle,* ʿarżen ve ṭûlen gitmek maʿnâsınadur ki tevsiʿ ve taʿmîm *[taʿmīm* تَعْمِيم *Ar.* ʿ*umûmî ḳılmaḳ, her ḫuṣûṣda cârî ve her bir ferdi şâmil ḳılmaḳ; ve birinin başına ṣarıḳ ṣarmaḳ; ve birini ḳavmine re's ve ḥâkim ḳılmaḳ. Terc. 1-238.]* eylemekden kinâyedür. *Şâriḥ der ki aʿrażte'l-ḳırfetü اعراضت القرفة meseli bundandur ḳırfe-t قرفة ḳâfın kesriyle, töhmet ve sû'-i ẓan maʿnâsınadur yaʿnî "Sen töhmeti tevsiʿ ve taʿmîm eyledin" demekdir. Meselâ bir gümân ṣâḥibi kimseye "Gümânın kimedür?" deyü su'âl eyledikde "Bütün maḥalle ḫalḳınadur" dese kelâm-ı mezbûrı îrâd ederler; ve iʿrāż, bir nesneden yüz döndürmek maʿnâsınadur ki vücûdunun bir nâḥiyesini iẓhâr maʿnâsındandur; ve bir nesneyi enlü ḳılmaḳ maʿnâsınadur; ve ḫâtûn yaṣṣı ve enlü gövdelü çocuḳlar ṭoğurmaḳ maʿnâsınadur; ve bir nesne ẓâhir ve ʿayân olmaḳ maʿnâsınadur; ve bir nesne bir

kimsenin ḳolayına gelmek ma'nâsınadur; ve ṣayd, ṣayyâdın tülegine gelmek *[tülege gelmek تولکه کلمك T. ḳıvâma gelmek, uygun duruma gelmek. TS. V. 3868.]* ma'nâsınadur ki bir ṭarafı ḳolaylıḳ kesb eylemekden 'ibâretdür. OK. 2-431-21, **i'rāż** اعراض Ar. *hemżenin kesriyle,* bir nesneden yüz döndürmek; ve bir töhmeti cümleye isnâd etmege de derler, fi'l-meṣeli a'rażte'l-ḳırfetü اعراضت القرفة ve bunı ol vaḳt derler ki "Ḳaçan kimi müttehim *[müttehim متّهم Ar. birine ẓann ile ḳabâḥat isnâd edici olan. Terc. 2-274, müttehim متّهم Ar. töhmet isnâd olunan, ittihâm olunmuş, töhmetlü ẓann olunan. KO. 4-346.]* ẓann edersin?" deseler "Ben fülânı müttehim ẓann ederim" diyesin. Ya'nî cem'i-i ḳabîleyi müttehim ṭutasın, ve ḳırfe-t قرفة ḳâfın kesri ve rânın sükûnuyla, töhmet ma'nâsınadur; ve bir nesneyi enlü ḳılmağa derler; ve i'râż, oğlanı eneyüp *[enemek انمك T. ḥayvânın ḥayalarını çıḳarmaḳ, igdiş etmek. TS. III. 1471]* ḫaṣṣî *[ḫaṣṣī خصى Ar. 1. ḫâdim edilmiş âdem. 2. igdiç edilmiş, burdurulmuş ḥayvân. LC. 459.]* ḳılamağa da derler; ve 'avret veledi enlü ṭoğurmağa da derler; ve i'râż, ẓuhûr ma'nâsına da gelür; ve i'râż, bir nesne mümkin olmağa da derler. VK. 1-600-3, **i'rāż** اعراض Ar. yüz döndürmek. AK. 36, **i'rāż** اِعْرَاض Ar. yüz çevirmek, ru-gerdān olup başḳa ṭarafa dönmek. Terc. 1-78.

irci'i اِرْجِعي Ar. (rücū'* رجوع Ar. *رجع* dan) Dön. Âyetin tamâmı şöyledir: اِرْجِعِي اِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً Dön Rabbine, ondan râzı olarak ve rızâsını kazanmış bulunarak. Kur'ân, LXXXIX Fecr sûresi, 28. âyet.

irilmemek ارلممك T. ayrılmamaḳ ma'nâsına; 'Arabîsi s̱ebât, s̱übût, rüsûḫ; ḫald, ḫulûd, viṭâde, devâm, deymûme, vüs̱ûn; Fârisîsi istāden. Terc. 1-47.

irkilmek ارکلمك T. 1. birikmek, toplanmaḳ, yığılmaḳ. 2. çekinmek, tereddüt etmek, duraḳlamaḳ. YTS. 117.

irkmek ارکمك T. toplamaḳ, biriktirmek, yığmaḳ. YTS. 117.

irtiyād ارتياد Ar. (revd* رود Ar. *رود* den) ifti'âl vezninde, bu daḫı ṭaleb eylemek ma'nâsınadur. OK. 1-613-3, **irtiyād** ارتياد Ar. hemzenin ve tânın kesriyle, keẕâlik ṭaleb etmek. VK-1. 266-6, **irtiyād** ارتياد Ar. ṣu ve ot ṭaleb etmek; ṭalebü'l-mâ' ve'l-kelā *[kelā' كلاء Ar. yerden biten ot, giyāh. Terc. 2-192.]* ma'nâsına. AK.18.

is اس T [issi اسّی] sâhip, mâlik. YTS. 117.

islām اسلام Ar. (selm* ve silm* سلم Ar. * سلم * den) *hemzenin kesriyle,* iṭâ'at ve inḳıyâd eylemek ma'nâsınadur; ve Müslümân olmak ma'nâsınadur; ve bir âdemi maḫẕûl *[maḫẕūl مخذول Ar. ḥâḳîr ve metrûk ve perîşân olan, kiyāde. Terc. 2-295.]* eylemek ma'nâsınadur ki hemzesi selb *[selb سلب Ar. ṣoymaḳ, çeküp almaḳ, ḳapup almaḳ, āhencīden; ve nefy ve inkâr etmek. Terc. 1-486.]* içündür; ve ṭapşırmaḳ *[ṭapşırmaḳ طپشرمق T 1. teslim etmek, tevdi etmek, emânet etmek 2. yetiştirmek, ulaştırmak. YTS. 203.]* tefvîż *[tefvīż تفويض Ar. iḥâle ve sipâriş etmek, kümārīden; ve ḫâtûnu bilâ-mehr tezvîc eylemek. Terc. 1-249.]* ma'nâsınadur, ve meşğûl ve der-kâr *[der-kār دَرْكار Far. ma'lûm, âşikâr olan. Terc. 1-343.]* oldugu nesneyi terk eylemek ma'nâsınadur. OK. 3-482, **islām** اسلام Ar. *hemzenin kesriyle,* selef *[selef سلف Ar. bir manṣıb veyâ maḥall veyâ bir ḥükûmetde bir kimseden evvel bulunmuş olan kimse; ve muḳaddem dünyâda bulunmuş olan kimse; ve alınan metâ' teslîm olunmazdan yâḫud görülecek iş görülmezden muḳaddem i'ṭâ ve te'diye olunan aḳçe. Terc. 1-487]*

vermek; ve tefvîż maʿnâsına da gelür; ve iṭâʿat va inkıyâda dâḫil olmaga daḫı derler; ve dîn-i İslâma dâḫil olmaga daḫı derler; ve islâm, ḫor ve ḥaḳîr ḳılmağa da derler; ve islâm, yılân ṣoḳup selîm *[selîm سليم Ar. emîr vezninde, yılan ṣoḳmuş kimseye denür... OK. 3-483.]* ve ledîġ *[ledîġ لديغ Ar. emir vezninde, ʿaḳreb ve yılan ṣoḳmuş âdeme denür, ledîġin cemʿi ledġā لدغى gelür sekrâ vezninde ve lüdeġā' لدغاء gelür küremâ' vezninde. *Şâriḥ der ki müʾenneṡine tâ' daḫil olmamağla cemʿ-i sâlimi gelmez; ve ledîġ, bi-maʿnâ fâʿil olur, nâsı dilleyüp ṭaʿn ve faṣl eden kimseye denür. OK. 2-717.]* olmak maʿnâsına da gelür. VK. 2-418.

istidrāc استدراج Ar. (dürūc دروج Ar. *درج* dan) *istifʿâl vezninde,* bir kimseyi reng *[reng رنگ Far. levn, boya beŋiz, mevcûdâtın ʿaks-i żiyâ vâsıṭasıyla ḳuvvet-i bâṣıraya ʿarż ve maḥsûs ḳılınan keyfiyeti; ve ḥîle, mekr, ḫudʿa; ve iki yüzlü olmaḳ, riyâ, mürâʾîlik; ve şerm, ḥayâ ve ḥiṣṣe, naṣîb. Terc. 1-399.]* ve ḫudʿa firifte *[firifte فرفته Far. aldanmış, aldadılmış olan, maġbūn. Terc. 2-51.]* eylemek maʿnâsınadur ki ol kimseyi tertîb eyledigi mekr ve dâma *[dām دام Far. ṭuzaḳ, şereke, ve ağ; ve çârpâ cinsinden yırtıcı olmayan ḥayvânât ṭavşan ve cîrân ve emṡâli gibi. Terc. 1-329.]* derc yâḫud taḳrîb eylemekden ʿibâretdür; aṣıl istidrâc, bir kimseyi âheste âheste bir dereceden derece-i uḫrâya *[uḫrā اخرى Ar. ġayr, başḳa, dīger; ve ṣon, ṣonra olan. Terc. 1-20.]* iṣʿâd, keẕâlik bir şey'e şey'en fe-şey'en taḳrîb eylemek maʿnâsınadur, pes burada reng ve mekr ile taḫyîl ve tesvîl *[tesvīl تسويل Ar. aldadup iġvâ ederek bir ḫuṣûṣun güzel oldugunu inandurmaḳ, kirāvānīden. Terc. 1-214.]* eyledigi rütbe-i ḫasâr ve helâke iṣʿâd yâḫud ḳalbini âheste âheste iḫtilâsla *[iḫtilās اختلاس Ar. ḳapmak, kepīden; iḫtiṭâf etmek, ḳapup almaḳ. Terc. 1-19.]* varṭa-i mertebeye *[varṭa-t ورطة Ar. giriftâr olanın ḫalâṣ ve necât bulup ḳurtulmaları güç ve müşkil olan tehlükelü mahal veyâ muḫâṭaralu ḥâl; ve uçurum, yar. Terc. 2-449.]* taḳrîbden ʿibâret olur, Esâs'da baʿżılardan helâki murâd eylemek maʿnâsına menḳûldür ki mevt ve helâk maʿnâsına olan "derc" den meʾḫûẕ olur; ve istidrâc, bir kimseyi bir nesneye nerdübân pâyeleri gibi derece derece taḳrîb eylemek maʿnâsınadur; ve bir kimseyi muṣṭarib ve bî-ḳarâr eylemekle serâseme *[serāseme سراسمه Far. şûrîde-i ser ve muḫtellü'd-dimâġ; ve muṣṭarib; ve ḥayrân. BK-2. 347, serāsīme سراسيمه Far. (from sar and āsīma), astonished [astonished (ıstan'ış'd), adj. şaşmış, şaşırmış, müteʿaccib, müteḥayyir, ḥayrân, ḥâyir ü bâyir, sergerdân, âşüfte, vâlih. KLM. 48.] confounded [confounded (kanfaund'id), 1. ḳarışıḳ, ḳarmaḳarış. 2. perîşân, şûrîde. 3. mebhût, müteḥayyir, sergerdân, serâsîme, şaşa ḳalmış, bütün bütün şaşırmış... KLM. 166.] stupefied [stupefied (stu'pıfay'd), adj. 1. kendini ġâʾib etmiş, sersem, bî-hûş. 2. ḥayrân, ʿaḳlı başından gitmiş. KLM. 722.], disturbed in the brain, insane; hesitating. Ste. 668.]* olaraḳ geşt ü güẕâr *[geşt گشت Far. seyr ve temâşâ etmek, seyr. Terc. 2-112. güẕār گذار Far. geçici, mürûr edici olan, melâ ve icrâ edici fiʿle getürici; ve edâ edici olan; ve baḫş edici; ve geçmek, mürûr etmek. Terc. 2-94, geşt ü güẕār گشت وگذار Far. gezme, gezüp ṭolaşma, seyü temâşâ. LC. 766.]* muṣṭar ḳılmaḳ maʿnâsınadur ki meşy *[meşy مشى Ar. yürümek, yaya gitmek, reften. Terc. 2-345.]* maʿnâsından meḫûẕdur; ve yeni ṭoğmuş ḥayvân yavrusunu ensesine düşürüp âheste âheste yürütmek maʿnâsınadur... yaʿnî işbu *سنستدرجهم من حيث لا يعلمون* âyet-i kerîmesinde vaʿkiʿ istidrâc-ı İlâhî bir bende cürm ve ḫaṭîʾesini tecdîd eyledikce Ḥażret-i Ḥaḳ Celle ve ʿalâ ana idâme-i ṣıḥḥat ve iḳbâl ve devlet maḳûlesi niʿmet ve iḥsânını tecdîd edüp şükür ve tevbe ve istiġfârını unutdurmaḳla maʿâẕa'llâhu taʿâlâ ġażab ve ʿaẕâba derece derece taḳrîb etlemekden ʿibâretdür âḫiretden ḳaṭʿ-ı naẓar dünyâda daḫı eṡeri müşâhede olunur; ve ʿinde'l-baż ol bendeyi ḳalîlen ḳalîlen tedrîcle aḫẕ ve ihlâk edüp bağteten *[bağteten بغتة Ar. ansızın, birdenbire. LC.*

197.] aḫẕ eylemekle imhâl *[imhāl امهال Ar. mühlet ve zamân vermek, ta'cîl etmemek. Terc. 1-114.]* eylemekden 'ibâretdür, derece derece nerdübâna iṣ'âd eylemek gibi. *Mü'ellif Baṣâ'ir'de واستدراج الله المرء جرة قليلا قليلا الى العذاب 'ibâretiyle de beyân eylemişdür, me'âl birdür; ve Râġib, ba'żılardan سنطويهم طى الكتاب 'ibâretiyle müfesser olduğunu naḳl eylemişdür ki iġfâllerinden *[iġfāl اغفال Ar. 'adem-i teyaḳḳuẓ, ġaflet; ve diḳḳatsizlikden nâşî sehv; ve terk etmek; ve ġaflet etdirüp ḫaṭâ ve ḳuṣûr etdirmek. Terc. 1-84.]* 'ibâret olur; ve istidrâc, yel bir kimseye yâ bir nesneye şiddetle arḳasından ṭoḳunmaġıla önüne ḳatup yederek bi-nefsihî yürür gibi sürüdüp yürütmek ma'nâsınadur. OK.1-397-22, **istidrāc** استدراج Ar. *hemzenin ve tanın kesriyle,* bir nesneye bir kimseyi derece derece ḳarîb etmek. VK. 1-169-6, **istidrāc** استدراج Ar. yaḳın etmek; ve az az getürmek. AK. 24, **istidrāc** اِسْتِدْرَاجْ Ar. derece derece ve âheste âheste taḥrîk veyâ tebdîl etmek; ve keṡret-i ni'mete maẓhâr olmuş olup tekeffür ve te'âṣîye iḳdâm ve ısrâr eden 'abdi 'aẕâb ve ġażaba taḳrîb etmek; ve şol ḫâriḳ-i 'âde ki bi-iẕni'llâhi ta'âlâ ba'żı kâfirden murâdları üzere ẓuhûr edüp küfürlerinin tezâyidine sebeb olur. Terc. 1-39.

istiġfār استغفار Ar. (ġafr* غفر Ar. *غفر* dan) bir âdem Ḥaḳ Ta'âlâdan günâhına maġfiret niyâz eylemek ma'nâsınadur. OK. 2-56, **istiġfār** اِسْتِغْفَار *hemzenin kesri ve sînin sükûnuyla,* maġfiret ṭaleb etmek. VK. 1-434.

işek ایشك T. eşik. *bk. işik*

işik ایشك T. eşik. YTS. 119, **işik** اشك، اشيك T. vulg. eşik s. t. seuil [seuil, n. m. eşik. fig. başlangıç, bidâyet. RBDK. 1250.]. ETFL. 1-46, **işik** اشك auch اشيك oder ایشك T. sbst. seuil. *bk. işek T.* Zen. 54.

iṭfā' اطفاء Ar. (ṭufū' طفوء Ar. *طفا* dan) *hemzenin kesriyle,* söyündürmek [söyündürmek سيندرمك T. söndürmek. YTS. 192] ma'nâsınadur. OK. 1-37-3, **iṭfā'** اطفاء Ar. hemzenin kesriyle, söyündürmek. VK. 1-23-3, **iṭfā'** اطفاء Ar. söyündürmek. AK. 34, **iṭfā'** اِطْفَا Ar. âteş ve 'alev söyündürmek, pufîden; basdırmaḳ, münṭafî ḳılmaḳ. Terc. 1-70.

iti اتی T. 1. sert, keskin, şiddetli. 2. şiddet keskinlik, sertlik. *baḳ. yiti* YTS. 119.

itirmek اترمك T. yırtmaḳ, parçalamaḳ. TL. 1-477, **itirmek** اترمك T. çâk etmek *[çâk چاك Far. ṣ. yarıḳ, yırtıḳ, çatlaḳ; çâk etmek = yırtmaḳ pâralamaḳ... KT. 500, çâk چاك Far. 1. çatlaḳ. 2. yarıḳ, yırtıḳ. 3.yırtmaç. çâk etmek = 1. çatlatmaḳ. 2. itirmek (yıtmaḳ, parçalamaḳ). 3. yırtmaḳ. OTTD. 179.]*, ġâ'ib etmek, iżâ'a etmek, żâyi' etmek. TOTD. 1056

— **itirü itirü** اترواترو T. sert sert. YTS. 119, parçalarcasına, dik dik.

'iyāẕ عياذ Ar. ('avẕ* عوذ Ar. *عوذ * dan) *kitâb vezninde,* maṣdardur, nite ki ẕikr olundu; ve 'iyāẕ, ṣığınacaḳ yere ıṭlâḳ olunur, tesmiye bi'l-maṣdardur; ve şol ḳuşa ıṭlâḳ olunur ki aḫẕine mâni' olur; ṭaġ ve sâ'ir maḥalle penâh etmiş *[penāh پناه Far. ṣığınacaḳ yer, melce'; ve bir nesnenin keṡret üzere vâḳi' olduğu yer; ve ḥâmî, ḥimâyet; ve ṣıyânet edici olan; ve ṣığınmak, ilticâ etmek. Terc. 1-103.]* ola. Bunda maṣdar bi-ma'nâ fâ'ildür; ve 'iyāẕ, âhû ve sâ'ir ḥayvân yaḳında ṭoġurmuş olmak ma'nâsınadur ki ma'âẕ-ı veled olmaḳdan 'ibâretdür. OK. 1-731, **'iyāẕ** عياذ Ar. ('avẕ* عوذ Ar. *عوذ * dan) *'aynın kesriyle,* ṣığınacaḳ yer, melce' ma'nâsına; ve 'iyāẕ, âhûnun yâḫud nâḳanın tâze ṭoġurması.

VK. 1-318, ʿ**iyāẕ** عياذ Ar. şığınacak yer, melce' maʿnâsına. AK. 421, ʿ**iyāẕ** عِيَاذ Ar. şığınmak, iltica etmek, penāhīden; ve şığınacak yer, melce'; penāh; (el-ʿaỳāẕü bi'llāhi اَلْعِيَاذُ بِاللّٰه) ve (ʿiyāẕen bi'llāhi عِيَاذًا بِاللّٰه) Allâh Taʿâlâdan mâʿadâ şığınacak yer yokdur. Terc. 2-93, el-ʿiyāẕü bi'llāhi اَلْعِيَاذُ بِاللّٰه Ar. Allâha şığınırım, yâhud şığınırız, Allâh esirgesin makâmında kullanılır. KO. 1-167.

iẕā اذا Ar. vakt ve hîn edâtıdır: اذا جاء = geldiği vakitde. اذا رأوا = gördüklerinde. Müş. 75.

— **iẕā** اذا edât-ı müfâca'et *[müfāca'et مفاجاة Ar. aŋsızın vâkiʿ olmak, aŋsızın erişmek. LC. 958, müfācāt, müfāce مُفَاجَاة ، مُفَاجَئَة Ar. aŋsızın vâkiʿ olmak, aŋsızın erişmek. bażen naẓmda ḥarf-i tânın ḥaẕfiyle üslûb-ı ʿAcemânede ve (مفاجاى) şûretinde kullanıldığı görülmüştür. KO. 4-516.]* daḫı olup "na-gâh yâḫud "bir de bakılur ki" deyü tercüme olunur. ʿAlameti cümle-i ismiyye evvelinde bulunmakdır. فاذا هو خصيم. فاذاهى حية. اذا هم يقنطون. Müş. 75.

ḳabā قبا Far. (kâf-ı meftûḥa) *ṣabâ vezninde*, ḳaftân taʿbîr eyledigimiz câmedür; ʿArabîde bu maʿnâyadur, ḥattâ sâdeye ḳabā-i ṭāḳ ve ḳapamaya ḳabā-i ṭāḳīn derler, ve hây ile ḳabāh قباه daḫı lûġatdür; ve bir şehr ismidür bu şehr, Tûrân zemîndedür, ḥattâ Rükne'd-dîn Ḳabâyî oraya mensûbdur. BK-2. 453, **ḳabā** قَبَا Far. ḳaftân, ḳabāh قباه daḫı lûġatdür; ve Tûrân zemînde bir şehr. LBK. 331, **ḳabā** قَبَا Far. ḳaftân, libâs, câme, rûbâ, ḫilʿat. Terc. 2-65.

ḳabra T. şu tulumu. ḳırbe *[ḳırbe قِرْبَه Ar. şu ṭaşımaḳ için müstaʿmel kösele şu ḳabı, mekş-i āb. Terc. 2-155.]*

ḳad قَد Ar. ḥarf-i tevaḳḳuʿ *[tevaḳḳuʿ تَوَقُّع Ar. bir nesnenin vuḳûʿuna müteraḳḳıb ve munṭaẓır olmaḳ; ve ricâ ve niyâz etmek, pāşīden. Terc. 292.]* ve taḳrîbdür. Müsbet olan efʿâl-i ḫaberiyye[926] evvelinde bulunabilir. Mâżî evvelinde naḳl ve taḥḳîḳ edâtı olur: Ḳad ṣadaḳa قد صَدَقَ = Ṭoğru söylemiş, ṭoğru söylemişdir. Mużâriʿ evvelinde taḳlîl ve taḳrîb edâtı olur: Ḳad yaṣduḳu قد يَصْدُقُ = Baʿzen ṭoğru söyler yâḫud Ṭoğru söyleyebilir. Cenâb-ı Ḥaḳḳa müsned olan mużâriʿler müstesnâdır ki anda muṭlâḳ edât-ı taḥḳîḳdir: قد يعلم الله قد نرى تقلب و جهك فالسماء ؟ ḳad kelimesi fâ'-i cevâbiyyeye muḳârenetle (fe-ḳad فقد) olur: ان يسرق فقد سرق اخله Lâm-ı ḳaseme muḳarenetle (le-ḳad لقد) olur: لقد خلقنا. ولقد جعانا (ḳad قد) ile medḫûlü olan fiʿl miyânını ḳasemden başḳası faṣl edemez o daḫı nâdirdir. Müş. 100. **ḳad** قَد Ar. ḥarf-i taḥḳîḳ: ḥaḳîḳaten, şüphesiz. قد جاء الشتاء = ḥaḳîḳaten ḳış geldi. TLA. 18.

ḳaddesa'llāhu sırrehū قَدَّسَ اللّٰهُ سِرَّهُ Ar. "Allâh onun ḳalbini taḳdîs yaʿnî meʿâyıbdan taṭhîr etsin" demek olup evliyâ-yı kirâm ḥaḳḳında yâd olunur. OL. 211.

ḳadem* قدم Ar. *قدم* *fetḥateynle*, ve ḳudme-t قدمة Ar. *ġurfe vezninde*, ve ḳıdem قدم Ar. ʿ*ineb vezninde*, sâbıḳat-ün fi'l-emr maʿnâsınadur ki bir ḫuṣûṣda sâ'irleri sebḳ *[sebḳ سَبْق Ar. birinin ilerüsine geçmek, güzeşten; ve ḥaddini tecâvüz etmek, ve başḳa ḫuṣûṣa nisbetle*

926 Emir ve nehyi ve istifhâmı mutażammın olan efʿâl-i inşâ'iyye muḳâbiline (efʿâl-i ḫaberiyye) taʿbîr olunmuşdur.

muḳaddem olmaḳ. Terc. 1-471.] ve teḳaddümlik eser ve ḥâletinden ʿibâretdür; ve ḳadem *fetḥateynle,* ḥayır ve birr *[birr بر Ar. inʿâm ve ihsân etmek; ve ṣâdıḳ ve râst-gû olmaḳ; ve Allâhın ʿibâdetinde ḳavî ve ṣâdıḳ olup ʿabde dâ'imâ iḥsân etmek. Terc. 1-148.]* ve ḥasene cihetinde derece ve mertebe ṣâḥibi âdeme denür; mü'ennesi "ḳademe قدمة" dür; ve ayağa denür, ricl *[ricl رجل Ar. ayaḳ, ḳadem, pā, pāy. Terc. 1-431.]* maʿnâsına; ve ḳadem lafẓı müennesdür. Cevherî'nin tezkîr ile vâḥidü'l-iḳdâm واحد الاقدام taʿbîri sehvdür vâḥidetü'l-iḳdâm واحدة الاقدام olmakdur, hâ ile. Cemʿi aḳdām اقدام gelür. Şâriḥ der ki ʿużv te'vîl *[te'vîl تاويل Ar. bir ḳaç maʿnâ ḳabûl eden kelâmın ḥasbe'l-iḳtiżâ maʿnâsını vermek. Terc. 1-169.]* ile tezkîri câ'izdür. *Mü'ellif lâm bâbında ricli القدم او من اصل الفخذ الى القدم ʿibâretiyle taʿrîf edüp burada ḳademi "er-ricl" ʿunvânıyla taʿrîfi ġarîbdür. Ekser ehl-i lügat ricli ḳalça başından ṭabana ḳadar ve baʿżıları ṭabanı dahı idḫâl edüp ḳademi yalnız ṭopuḳdan aşağı ile ve ekseri ṭaban ile taʿrîf eylemişlerdür. Nite ki Mağrib'de ve Mıṣbâḥ'da muṣarraḥdur; ve Zemaḫşerî Muḳaddime'de keff-i pây *[keff كفّ Ar. el, yed; avuç, pence; ve ayaḳ ṭabanı; ve menʿ etmek; ve gerü ṭurmak, çekinmek; ve gerü çekmek, bāz dāşten. Terc. 2-190.]* ile tefsîr eyledi ki ayaḳ ayası demekdür; pes bu daḫı ṭaban olur. Bunlara göre eḥad-ı hümâyı aḫarda istimâl mecâz olur, intihâ; ve ḳadem, bir ḳabîle adıdur; ve bir mevżi ismidür; ve bahâdıra ıṭlâḳ olunur; müfred ve cemʿi tenis ve tezkîri müsâvîdür... Yaʿnî burada ḳademden murâd taḳdîm olunan nesne olmağla maʿnâ Rabbü'l-ʿazze ḥażretleri vefḳ-i *[vefḳ وفق Ar. uymaḳ, uyğun gelmek, der-pey reften; muṭâbıḳ olmak (ber vefḳ-i murâd) murâda taṭbîḳle, murâda muṭabıḳ olaraḳ maʿnâsında terkîb-i Fârisîdür. Terc. 2-453.]* murâdı üzere cehenneme taḳdîm ve idḫâl eyleyecegi eşrârı bi't-tamâm vażʿ ve idḫâl eylemedikce cehennemin Hel min mezîd هل من مزيد diyerek fevret *[fevre-t فورة Ar. fışḳırmak ve ṭağın yüksek ṣırtı. Terc. 2-138.]* ve *sûreti [sūreti سورة Ar. ḥiddet, şiddet ve keskinlik, ḳuvvet, tîzlik, zūdī; ve hücûm etmek, döğüşmek; ve pâdişâhın ḳahr ve baṭş saṭveti. Terc. 1-495.]* sâkin olmaz; ve bażılar dedi ki vażʿ-ı ḳadem, bir nesneyi ḳalʿ *[ḳalʿ قلع Ar. bir nesneyi kökünden çeküp çıḳarmak, ber-kenden. Terc. 2-168.]* ve *ḳamʿ [ḳamʿ Ar. zelîl ve maḳhûr eylemek; ve birini maḳṣûdundan menʿ ve ṣarf etmek; ve âdemin başına urmak, ḫvār kerden. Terc. 2-170.]* eylemekden kinâye olmaḳla emr-i İlâhî şeref-vürûd edüp cehennemi mezîd *[mezîd مزيد Ar. artmak, çoğalmak, bālīden; ve çoḳluḳ, kesret. Terc. 2-319.]* ṭalebinden menʿ ve nehy edince ḳadar sâkin olmaz demekdür. *Şâriḥ der ki ḥadîs-i müteşâbihâtdan olmağıla ehl-i taḥḳîkin bunda eḳâvîl-i kesîresi *[eḳāvil اقاول ve eḳāvīl اقاويل Ar. ḳaviller, laḳırdılar, kelâmlar, güftār, sözler. Terc. 1-92.]* vâḳiʿdür. OK. 3-533-1,2,3, **ḳadem** قدم Ar. (ḳudūm* قدم Ar. *قدم* żammeteynle, seferden gelmek. VK. 2-448-1) *fetḥateynle,* ayağ, ricl *[ricl رجل Ar. ayaḳ, ḳadem, pā, pāy. Terc. 1-431.]* maʿnâsına. Baʿżılar ayağın altıdur ve baʿżılar ilerüsidür demişler. VK. 2-448-11, ḳudme-t قدمة Ar. ḳâfın żammı ve dâlın sükûnuyla, kezâlik sebḳat [sebḳat سبقة Ar. ilerü geçmek, ferāpîş şuden; ve muḳaddem vuḳûʿ bulmaḳ. Terc. 1-471.] maʿnâsınadur. VK. 2-448-13, ḳıdem قدم Ar. *ḳâfın kesri ve dâlın fetḥiyle,* bir nesne ḳadîm *[ḳadîm قديم Ar. eski olan, dîrîne; ve zamân cihetiyle ibtidâsı olmayup dâ'imâ mevcûd olmuş olan. Terc. 2-152.]* olmaḳ; ve ḳıdem, "ḥudûs"un muḳâbilidür. VK. 2-448-4, **ḳadem** قدم Ar. bi-fetḥateyn, insânın ayağı; cemʿi aḳdām اقدام gelür; ve daḫı bir işde önürdü olmak.

[öŋürdü اوكوردى *T. önce, ilk önce, daha önce, ileri. — olmaḳ: öne geçmek, önce bulunmak. YTS. 169.]* AK. 470, **ḳadem** قدم Ar. ayaḳ, pāy; ve nıṣf-ı arşun ki on iki parmak miḳdarında olan ṭûlândır. Terc. 2-151, ḳıdem قدم Ar. zamân cihetiyle eski ve çoḳdan olmak; ve zamân cihetiyle bilâ-ibtidâ mevcûd olup ezeli olmak. Terc. 2-151.

ḳaderiyye قدريّة Ar. (ḳadr* قدر Ar. *قدر* den) *fetḥateynle,* Muʿtezile'den ḳaderu'llâhîyi inkâr eden ṭâ'ifeye ıṭlâḳ olunur. ʿİbâdı efʿâlinin ḫâliḳıdur derler. Cebriyye muḳâbilidür. Kendilerine ehl-i ʿadl ve tevḥîd ıṭlâḳ ederler. Bu ümmetin anlar Mecûslarıdur. OK. 2-75.

ḳadr* قدر Ar. *قدر* *bedr vezninde,* bu daḫı miḳdâr ve meblaġ maʿnâsınadur; ve tâb ve ṭâḳat maʿnâsınadur. Bunda cemʿi aḳdār اقدار dur; ve ḳadr, ve ḳader قدر Ar. *fetḥateynle,* taḳrîr maʿnâsınadur; ve taḳsîm-i rızḳ eylemek maʿnâsınadur; ve ḳadr, ġınâ *[ġınā* غنا *Ar. 1. zenginlik: faḳr u ġınâ 2. bezginlik: ṣoḥbetden ġınâ geldi. 3. naġme, ezgi: meclis-i ġınâ. LC. 696.]* ve yesâr *[yesār* يَسَار *Ar. zenginlik, ṡervet, ve râḥat, refâh, âsâyiş-i ḥâl; ve ḳolaylıḳ, âsânlık; ve ṣol ṭarafı, dest-i ceb, ṣol el. Terc. 2-463.]*; ve zor ve ḳuvvet maʿnâsınadur; ve bir nesneye güç yetmek maʿnâsınadur; ve ṣıḳışdurmak maʿnâsınadur; ve pişürmek maʿnâsınadur; ve taʿẓîm eylemek maʿnâsınadur; ve tedbîr-i ḫuṣûṣ eylemek maʿnâsınadur; ve bir nesneyi bir nesneye ḳıyâs eylemek maʿnâsınadur; ve ḳadr, ne büyük ne küçük olup orta ve muʿtedil olan palaya ve egere ıṭlâḳ olunur; ve omuzun başına denür. OK. 2-75, **ḳadr*** قدر Ar. *قدر* *ḳâfın fetḥi ve dâlın sükûnuyla,* bir nesnenin meblaġına derler; ve ḳadr, taḳdîr maʿnâsına da gelür; ve ikmâl maʿnâsına da gelür; ve ḳadr, bir nesneyi tażyîḳ üzere etmege de derler; ve Ḥaḳ Taʿâlânın ḳadri ve ḳaderi قدرى *dâlın sükûnuyla ve fetḥateynle,* ʿaẓameti maʿnâsınadur ve bu aṣlında maṣdardur, ve ḳadr ile ḳader, Ḥaḳ Taʿâlânın taḳdîr etdigi ḳażâya daḫı derler. VK. 444, **ḳadr,** ḳader قدر Ar. *bi'l-fetḥ ve sükûnü'd-dâl, ve bi-fetehâ,* her nesnenin miḳdârı ve meblagı; ve kesmek, ḳaṭʿ gibi. AK. 469, **ḳadr** قَدْر Ar. ṭâḳat, tâb iḳtidâr, ḳudret; ve iʿtibâr, ḥayṡiyyet; ve Ḥaḳ Taʿâlâ ṭarafından taḳdîr ve ṭaḳsîm olunan rızḳ ve maʿîşet ve miḳdarât-ı sâ'ire. Terc. 2-150.

kāfir كَافِر Ar. (küfr* كفر Ar. *كفر* den) mü'min olmayan ḫâsir *[ḫāsir* خَاسِر *Ar. noksânlıkda olan, sermâyesin zâyiʿ edip ziyân eden AK. 196.]* dür; ve münʿimü haḳîḳî cellet niʿmetühû ḥażretlerinin niʿmetlerini inkâr eden kimseye denir. c. küffâr كُفَّار ve kefere كفرة gelür, fecere *[fecere* فَجَرَة *Ar. fâcirler, "fâcir" in cemʿidir. LC. 702, fecere* فَجَرَة *Ar. günâhkârlar, zinâkârlar, zinâkârân. Terc. 2-117.]* ve kifār كفار gelür kitâb vezninde, mü'enneṡinde kâfire كافرة ve cemʿinde kevâfir كوافر denür; ve kâfir geceye ıṭlâḳ olunur, her şeyi setr eylediği için; ve deryâya ıtlâk olunur; ve büyük dereye ve büyük ırmağa ıtlâk olunur; ve muẓlim *[muẓlim* مُظْلِم *Ar. ḳaraŋu olan ḳaranlıḳ olan mużî' [[mużî'* مُضِيء *Ar. żiyâlu, parlaḳ, münîr olan, tābende. Terc. 2-354.]] olmayan; ve şer ve şûrı [[şūr* شُور *Far. ṭuzluḳ, çoraḳ olan; ve uġursuz, şûm, naḥs [[[naḥs* نَحْس *Ar. ṣ. uġursuz, meş'ûm. i. ṭâliʿsizlik, muṣîbet, felâket. YTL. 747.]]] olan; ve şamaṭa, çıġıltı, ḳarġaşalıḳ, ġavġâ. bHa. 1-221.]] keṡîr olan; ve be-ġâyet güç ve düşvâr olan; ve pek ḳoyu reng olan. oHa. 2-345.]* ve muḳassî *[muḳassī* مُقَسِّى *Ar. ḳasvet verici, ḳasvetli, ṣıḳındılı, ṭar. KO. 4-524.]* sehâba ıtlâk

olunur; ve ekinciye ıṭlâḳ olunur toḫumu zeminde setr eylediği için; ve zırha ıtlâk olunur; ve insân ḳısmından ba'îd olan arza ıṭlâḳ olunur; ve düz ve hemvâr arza denür; ve çiğnenmiş pek çukur yere denir ve nebât kısmına ıṭlâḳ olunur; ve kâfir ḥeẕil ḳabîlesi bilâdında bir mevżı' adıdur; ve karanuluğa ıṭlâḳ olunur; ve silâhla âreste âdeme ıṭlâḳ olunur. OK. 2. 99, **kāfir** كافر Ar. küfr ile muttaṣıf olan kimesne; ve kâfir, ḳaranu geceye daḫı derler; kâfir, sâtir ma'nâsına olup her nesneyi setr eyledigi içün; ve kâfir, ol kimesneye de derler ki zırh üzere ġayri libâs giye; ve bi'l-cümle her nesneyi setr etse ḳad kefere قد كفره derler; İbnü's-Sikkît eyitdi: kâfire kâfir dedikleri Ḥaḳ Ta'âlânın ni'metlerin setr etdigi içündür; ve kâfir, baḥr ma'nâsına da gelür, güneşi setr etdigi için ḥâlet-i ġurûbda; ve nehr-i 'aẓîme de derler; ve kâfir, ekinci ma'nâsına da gelür, zerrâ' *[zerrā' زرّاع Ar. ehl-i zirâ'at, ekinci, çiftci. bezrger. Terc. 1-455.]* gibi, toḫumu topraḳla örttügü içün. VK. 1-456, küfār كفّار *kâfın żammı ve fânın teşdîdiyle,* "kâfir"in cem'i; ve küffâr, ekinciler ma'nâsına da gelür, zürrâ' *[zürrâ' زرّاع Ar. ekinciler, << zâri' >> nin cem'idür. LC. 546.]* gibi. VK. 1-456, kefere كفرة Ar. *kâfın ve fânın fetḥiyle,* keẕâlik "kâfir"in cem'i. VK. 1-456, kifār كفار Ar. *kâfın kesri ve fânın taḫfîfiyle,* keẕâlik cem'i; câyi' ile ciyâ' gibi ve nâ'im ile niyâm gibi, ve câyi', aç kimesne demekdür, gürsine *[gürsine گرسنه Far. aç, ḳarnı acıkmış olan, câ'i'. Terc. 2-101.]* ma'nâsına. VK. 1-456, kāfire كافرة Ar. mü'ennesi. VK. 1-456, kevāfir كوافر Ar. *kâfın fetḥi ve fânın sükûnuyla,* "kâfire"nin cem'i. VK. 1-456.

ḳağşamaḳ قغشمق T. bir şeyin parçaları gevşeyip dağılacak hale gelmek. YTS. 122

ḳaḳımaḳ ققمق T. öfkelenmek, ḳızmak. 2. itirâz etmek, ḳarşı gelmek. 3. âzârlamak, tekdîr etmek. YTS. 122.

ḳalb* قلب Ar. *قلب* *ḳâfın fetḥi ve lâmın sükûnuyla,* bir nesneyi gerüye döndürmek ve çevirmek ma'nâsınadur; ve bir kimsenin yüregine urmaḳ yâḫud ṭoḳunmaḳ ma'nâsınadur, gerek ḥaḳîḳî olsun ve gerek ma'nevî olsun ki gönüle ṭoḳunmaḳ ta'bîr olunur; ve bir nesneyi tersine çevirmek ve içerisini ṭaşra döndürmek ma'nâsınadur; Baṣâ'ir'den müstefâd olduğu üzere ḳalb, bir nesneyi ḫulkî yâ ṭabî'î yâ ca'lî cihetden çevirüp döndürmek, 'aks ve taḥvîl ma'nâsınadur; ve bunun beş ṣûreti vardur: Zîri bâlâya ve ẓahrı baṭna döndürmek ki tersine çevirmek ta'bîr olunur, şimâli *(şimāl شمال Ar. ṣol ṭaraf, nezd-i ceb; ve güneş ṭoğduğu tarafa baḳıldıḳda ṣol cânibe düşen nıṣf-ı ufḳ; ve ḫuy, ṭabî'at, meşreb. Terc. 1-515.)* yemîne yâḫud yemîni şimâle ve yüzü arḳaya döndürmekden 'ibâretdür. ... ve ḳalb, agaçdan ḫurmâ beynisi çıḳarmaḳ ma'nâsınadur; ve ḫurmâ ḳuruğu ḳızarmaḳ ma'nâsınadur; ve ḳalb, yürege denür fu'âd ma'nâsına, Fârisîde "dil" denür, 'alâ ḳavl isti'mâlde fu'âddan eḫaṣdur ki lisânımızda ana "gönül" ta'bîr olunur. *Mütercim der ki: Nihâye'de işbu * اتا كم اهل اليمن هم ارقّ قلوبا و الين افئدة * ḥadîşinde demişdür ki: Ma'rûf olan ḳalb ve fu'âd birdür ki teḳallüb i'tibâriyle ḳalb ve tefe'üd *[tefe"üd تفؤد Ar. tefe''ül vezninde, âteş yanup 'alevlenmek ma'nâsınadur; ẕikr olunan fu'âd bundan me'ḫûẕdur. OK. 1-658.]* ve teḳavvud *[teḳavvud تقوّد Ar. âteş ṭutuşup yanmaḳ; ve gayret ve ḥamiyyet iẓhâr etmek, suḫten. Terc. 1-292.]* i'tibâriyle fu'âd ıṭlâḳ olunmuşdur; ve 'inde'l-ba'ż fu'âd, yürek vasaṭına denür ve 'alâ ḳavl yüregin perdesine denür; ve ḳalb, ḥabbe ve süveydâsından *[süveydā' سويداء Ar. siyâhlık, siyâhî. Terc. 1-496, süveydā'ü'l-ḳalb سويداء القلب Ar. yürekde vâḳi' olan siyâh leke veyâ siyâh ṭamla ve yüreginde olan şeḳavet-i*

ẕâtiyye, siyāh-dil. Terc. 1-496.] ʿibâretdür; ve ehl-i taḥḳîḳ ʿindinde ḳalb, yürek taʿbîr olunan laḥm-ı cismânî-i ṣanavberîye taʿalluḳ eden laṭîfe-i Rabbâniyyeden ʿibâretdür ki cemîʿ-i ḳuvvetin mebde'idür, nite ki dimâġ cemîʿ-i ḥavâsın mebde'idür. Ḥükemâ ʿindinde bu ḥaḳîḳat-i insâniyyedür ki nefs-i nâṭıḳa ve rûḥ-ı bâṭına taʿbîr ederler; ve yürek nefs-i nâṭıḳanın taḫt-ı saltanatıdür; ve işbu ... ḥadîṣinde ḳalbden murâd laṭîfe-i meẕkûredür ki menbaʿ-ı feyż ve ḥayâtdur; ve baʿżı muḥaḳḳiḳîn dediler ki ḳalb yedi ṭabaḳayı müştemildür: 1. ṣadrdur ki maḥall-i İslâm ve maḥall-i vesvâsdur. *[vesvās* وسواس *Ar. şeyṭân, iblis; ve şeyṭânın yâḫud nefsin ẕihne ilḳâ etdigi daġdaġa ve vesvese ve fitne. Terc. 2-450, vesvās* وسواس *Ar. şeyṭân, iblis § "vesvese" maʿnâsını da ifâde eder. (vesvāsü'l-ḫannās). KO. 4-625, vesvās* وسواس *Ar. 1. şeyṭân, iblis. 2. şeyṭânın veyâ nefsin ḳalbe vesvese ve daġdaġa ilḳâ etmesi. LC. 1073.]* 2. ḳalbdür ki maḥall-i îmândur. 3. şeġâfdur *[şeġāf* شغاف *Ar. yüregi iḥâṭa eden zâr: iltihâb-ı şeġâf. LN. 500.]* ki maḥall-i muḥabbetü'l-ḫalḳdur. 4. fu'âddur ki maḥall-i rü'yetü'l-Ḥaḳdur. 5. ḥabbetü'l-ḳalbdür ki maḥall-i muḥabbetü'l-Ḥaḳdur. 6. süveydâ'dur ki maḥall-i ʿulûm-ı dîniyyedür. 7. mühcetü'l-ḳalbdür *[mühce-t* مهجة *Ar. ḳan, dem, ḫûn; ve rûḥ, cân. Terc. 2-421, mühce* مهجة *Ar. rûḥ, cân. << demü'l-ḳalb >> maʿnâsına da gelür. LC. 1020.]* ki maḥall-i tecellî-i ṣıfâtü'l-İlâhiyyedür; ve ḳalb ıṭlâḳı taḳallübden yâḫud lübb *[lübb* لب *Ar. lâmın żammıyla, aġuya denür, semm maʿnâsına; ve her şeyin maḥż ve ḫâlişine denür; ve içlü nesnenün içine ve özüne denür; ve lübb, ʿaḳıl ve hûşa ıṭlâḳ olunur, cemʿi elbāb* الباب *gelür ve elüb* الب *gelür, hemzenin fetḥi ve lâmın żammıyla. OK-1. 257-3.]* ve ḫâliṣ maʿnâsından me'ḫûẕdur; ve irâdetü'l-maḥall iʿtibârıyla ḳalbden ʿaḳıl ve fehm ve şecâʿat maḳûlesi irâde olunur, ḳaldı ki lisânımızda yürek dedigimiz cânib-i eyserde [eyser أيسر Ar. ṣol ṭaraf. LC. 169.] muʿallaḳ olan mużġa-i maʿhûdadur *[mużġa-t* مضغة *Ar. et ve sâ'irenin parçası, gūşt-pāre. Terc. 2-353, mużġa* مضغة *Ar. bir ciynem et; bir pârça et. LN. 791, maʿhūd* معهود *Ar. maʿlûm ve maʿrûf olan, dānīde. Terc. 2-369, maʿhūd* معهود *Ar. ʿahd olunumuş, ekṣeriyâ ẕikri geçen, maʿlûm olan bir şey haḳḳında tehekkümen [[tehekküm* تهكم *Ar. istihzâ; ʿilm-i beyân taʿbîrâtındandır. oLN. 451.]] istiʿmâl olunur. LN. 808.]* lâkin bir gönlümüz daḫı vardur ki sükûn ve ḥaraket meyl ve istikrâh maḳûlesi ḥâletin medârıdur. *Mü'ellifin ḳavl-i ṣânîsi buna mülâyim olur ki fu'âd yürege ve ḳalb gönüle denür ki her ḳuvvetin mebde'i olacaḳdur, intihâ; ve ḳalb, ʿaḳıl ve hûş maʿnâsına da istiʿmâl olunur; ve her şeyin lübbüne ve maḥż ve ḫâlişine denür; ve ḳalb, Benî Selîm cemâʿatına maḫṣûṣ Sengistânda bir ṣu adıdur; ve ḳalb, ḫurmâ beynisi *[beyni* بيني *T. beyin, beynisi = beyni. YTS. 31.]* denilen şeye denür; ve ṣoyu pâk ve ḫâliṣ olan kimesneye denür. OK. 1-238-1, **ḳalb*** قلب Ar. *قلب* *ḳâfın fetḥi ve lâmın sükûnuyla,* yürek; ve gâh olur ki ʿaḳıl daḫı derler. Ferrā eyitdi: Bârî Taʿâlânın ان فى ذلك لذكرى لمن كان له قلب dedigi ḳavlinde ḳalb, ʿaḳıl maʿnâsınadur; ve ḳalb, bir nesneyi döndürmege daḫı derler; ve ḳalb, tüskürmege *[tüskürmek* توسكرمك *T. geri çevirmek, püskürtmek, geri çekilmek, zorunda bırakmak. YTS. 215.]* daḫı derler; ve yürege urmaġa daḫı derler; ve yüregi ḳoparmaġa da derler; ve ḫûrmâ ḳızarmaġa daḫı derler. VK. 1-105-1, **ḳalb** قلب Ar. bi'l-fetḥ, yürek, fu'âd gibi; ve ʿaḳıl; ve'l-cemʿ ḳulūb قلوب ve daḫı döndürmek. AK. 491, **ḳalb** قلب Ar. yürek, dil; ve bir nesnenin orṭası ve özü; ve ʿaskerin aṣl ve külliyetlü ve vasaṭ olan fırḳası; ve maġşûş ve ḳarışıḳ olan bir nesneyi yâḫud bir ṣırayı ters etmek ve ters çevirmek, gerdānīden; ve bir ṣanʿat ki bir kelime veyâ bir ḳaç kelimenin ḥurûfunu ṣıra

üzere ters yazıldıkda bi-ʿaynihî evvelki kelime ḥâṣıl olur. Meṣelâ: "dâmâd دَامَاد " ve "nâdân نَادَان " kelimeleri ve "dâme ʿale'l-ʿamâd دَامَ عَلَى الْعَمَاد " kelimâtı ve "şev hemreh bülbül شَوْ هَمْرَهْ بُلْبُل " "beleb-i her mehveş بَلَبِ هَر مَهْوَش " ve "şeker betrâ zûy-i vezâret berkeş شَكَرْ بَتْرَا زُوىِ وَزَارَت " kelimâtı olduğı misillü. Aşagıdan yukarı kırâ'et olundukda yine öylece okunur. Terc. 2-168.

ḳald* قلد Ar. *قلد* *ḳâfın fetḥi ve lâmın sükûnuyla,* bir nesneyi bir yere birikdürmek maʿnâsınadur; ve bir nesneyi bir nesne üzerine urup ṣarmak maʿnâsınadur; ve ip bükmek maʿnâsınadur, ḳılâde *[ḳılāde* قلادة *Ar. ḳâfın kesriyle, şol nesnedür ki boyuna bağlarlar. VK. 1-296, ḳılāde* قلادة *Ar. gerdânlıḳ, gerden-bend-hā. Terc. 2-167.]* bundan me'ḫûẕdur; ve bir âdemi her gün istime *[istīm, islim,* إسليم *Yun. i. makineleri taḥrik eden şu buḫârı. YTS. 40, istīm, islim, İng. buḫârlı taşıtları işleten ḳuvvet, buğu, buḫâr. TYKS. 95.]* ṭutmak maʿnâsınadur; ve ekini ṣuvarmak maʿnâsınadur; ve temüri yufḳaldup *[yufḳaltmak* يوفقلتمق *T ḫafîfletmek, cıvıklaştırmak. YTS. 251.]* teneke eyledikden ṣonra bir nesne üzerine ṣarmak maʿnâsınadur; ve ḳald, süvâr-ı maḳlûd [süvâr سُوَار Far. bir nesne üzerine binmiş olan. Terc. 1-481, maḳlūd مَقْلُود Ar. mîmin fetḥi ve lâmın żammıyla, bükülmüş ip. VK. 1-296, maḳlūd مَقْلُود Ar. fitil gibi bükülmüş olan, pîçîde şude. Terc. 2-381.] maʿnâsınadur. OK. 1-675, **ḳald** قلد Ar. *قلد * (ḳılāde-t* قلادة Ar. *قلد* ḳâfın kesriyle, şol nesnedür ki boyuna bağlarlar. VK. 1-296.) *ḳâfın fetḥi ve lâmın sükûnuyla,* ipi bükmek; ve ḳald, şol bilezik ki gümüşden bükülmüş ola. VK. 1-675, **ḳald** قلد Ar. *bi'l-fetḥ,* gümüşden olan bilezik, sivâr-un mine'l-fiḍḍat-i *[sivār, süvār* سوار *Ar. bracelet (breys'lît) i. bilezik. Ste. 705, fiżża-t* فضّة *Ar. gümüş denilen maʿdenî nesne. Terc. 2-128.]* maʿnâsına. AK. 492.

ḳancaru قَنْجَرُو T. 1. nereye, neresi, ne ṭarafa. 2. nereye ait. YTS. 124.

kāne yekūnu كان يكون Ar. ilḫ. Efʿâl-i nâḳıṣadandır; "idi" ve "oldu" gibi. Ḫabersiz tâm olmayan maʿnâyı müfîd olduğu sebeble bunlara ve neẓâ'irine "nâḳıṣ" nâmı verilmişdir. Müş. 101.

ḳaraḳ قَرَق T. 1. göz, göz bebeği. 2. bakış, nazar. YTS. 126.

ḳaraltu قَرَلْتُو T. 1. yığın, kütle, 2. ḳâlıp, ceset. YTS. 126.

ḳaravaş قَرَاوَش T. câriye, ḫizmetçi. YTS. 127.

ḳarcaşmaḳ قَرْجَشْمَق T. ḳarışmaḳ, birbirine girmek, ḳarmaḳarışıḳ olmaḳ. YTS. 127.

ḳarīn قرين Ar. (ḳarn* قرن Ar. *قرن * dan) *emîr vezninde,* bu daḫı bir âdemin yaşdaşına denür; ve çift öküzü gibi biri birine yanaşdurulup ḳoşulmuş devenin her birine denür; ve bir âdemin ve bir muḳârinine *[muḳārin* مُقَارِن *Ar. yakın, ḳarîn olan, nezdîk. Terc. 2-377.]* denür. Cemʿi ḳuranā' قُرَنَاء gelür, küremâ' *[küremā'* كُرَمَاء *Ar. kerîmler. "kerîm" in cemʿi. LC. 761, küremā'* كُرَمَاء *Ar. kerem ve ʿizzet ṣâḥibleri. Terc. 2-187.]* gibi; ve bir âdemin hemîşe yâr u müṣâḥibine ve hemdemine denür; ve her benî âdeme maḳrûn olan şeytânına denür ki aṣlâ andan müfâraḳat *[müfāraḳat* مُفَارَقَة *Ar. biri birinden ayrılup uzaḳ olmak, ferāḫîden. Terc. 2-373.]* eylemez; ve Zeydü'l-Ḫayli'l-Ṭâ'î ḳılıcının ismidür; ve Ḳarîn Bin Sehîl Bin Ḳarîn kendisi ve pederi muḥaddiṣlerdür; ve ʿAlî Bin Ḳarîn żaʿîfü'l-rivâte-tdür; ve ḳarîn, insânın nefs-i nâṭıḳasına ıṭlâḳ olunur. OK.

3-687-10, **ḳarīn** قرين Ar. *ḳâfın fetḥi ve rânın kesri ve meddiyle,* müṣâḥib. VK. 2-543. ḳarīnāni قرينان Ar. vezn-i mezbûr üzere, Ebû Bekr ile Ṭalḥa'dan ʿibâretdür. Zîrâ Ṭalḥa'nın bir adı ʿOṣmân Bin ʿUbedu'llâh. Mezbûrları bir baġda cemʿ etmişlerdi, ana binâ'en ḳarîneyn dediler; ve ḳarîn, nefse daḫı derler. VK. 2-543-8,9, **ḳarīn** قرين Ar. müṣâḥib. AK. 477, **ḳarīn** قرين Ar. bir âdemin yâr u hemdem ü ṣoḥbeti olan âdem, arḳadaş, hem-pā. Terc. 2-157.

ḳarīrü'l-ʿayn قرير العين Ar. gözü aydın olan, çeşm-i ruşen. Terc. 2-157.

ḳarn* قرن Ar. *قرن * ḳâfın fetḥi ve rânın sükûnuyla, boynuza denür, revḳ *[revḳ روق (Ar. i. c. ervāḳ) 1. perde, 2. ev önü 3. saf, hâlis 4. boynuz. OTAL 1067, BOTS. 710.]* maʿnâsına; ve insânın başında ḥayvânın boynuz bitecek yerine denür ki murâd, başın iki ṭaraflu tepesidür, ʿalâ ḳavl başın yuḳarısına denür. Cemʿi ḳurūn قرون dur; ve ẕü'âbe *[ẕü'âbe-t ذؤابة Ar. nâṣiyede olan zülf ve kâkül, perçem, yele. Terc. 1-422.]* maʿnâsınadur ki erkek ḳısmının percemidür, ʿalâ ḳavl nisvân gîsûsuna *[gīsū گيسو Far. ṣaç, kâkül, ṣadġ. Terc. 2-147.]* denür; ve ṣaç bölügüne denür, ḫuṣle-t *[ḫuṣle-t خصلة Ar. bi'ż-żam, ḳıldan bükülmüş nesne; ve ḳıl. AK: 198.]* maʿnâsına; ve ṭaġ ṭorusuna denür. Cemʿi ḳırān قران dur, cibâl vezninde; ve ḳarnü'l-cerâd, çekirgenin başında olan iki tügün birine denür, ikisine ḳırnân denür; ve maḥiffe *[maḥiffe محفّة Ar. deveye binmek içün bir nevʿ oṭuracak nesne. oHa. 2-262.]* örtüsüne denür; ve biyâbânın *[biyābān بيابان Far. deşt, ṣaḥrâ, ova, ḳır, bilâ-iʿmâr olan arâżî. Terc. 1-116.]* evveline denür; ve ḳırânü'ş-şems, güneşin nâḥiyesine [nāḥiye ناحيه Ar. cânib, yan, kenār; ve aḳşâm-i mülkiyyeden ḳażânın müstaḳill olan ḳıṭʿası. Terc. 2-425.] denür ki dâ'ire-i ḳurṣunun *[ḳurṣ قرص Ar. güzel ḳoḳu içün ʿûd aġacı ve sâ'ir ḳoḳulu nesnelerden terkîb olunup buḫûrdânda yaḳılan nesne.. Terc. 2-155. ḳurṣ-ı şems, güneşin cirmi [[cirmi جرم Ar. cisim, vücûd, cesed, ten. oHa. 1-228.]] ve dâ'iresi, ḳurṣ-ı āfitāb. Terc. 2-155.]* kenārıdur, ʿalâ ḳavl aʿlâsına denür ki ṭulûʿ etdikde en evvel ẓuhûr eden cüz'ünden ʿibâretdür, ḥâcib *[ḥācib حاجب Ar. ḳapucu, derbān, bevvâb; ve perde, ḥâ'il. Terc. 1-340.]* daḫı ıṭlâḳ olunur; ve ʿinde'l-baʿż pertev ve şuʿâʿının evveline denür ki ibtidâ ẓâhir ve müstefîż *[müstefîż مستفيض Ar. fâş ve şâ'iʿ ve meşhûr olmuş olan; ve feyż ve kereme nâ'il olmuş olan. Terc. 2-329.]* olur; ve ḳarnü'l-ḳavm, ol ḳavm ve cemâʿatin seyyid ve ser-gerdesine ıṭlâḳ olunur; ve ḳarnü'l-kelâ', *[kelā' كلأ Ar. yerden biten ot, kiyāh. Terc. 2-192.]* çayırın eyüsine yâḫud ṣona ḳalanına yâḫud henûz pâymâl olmamış ucuna ve köşesine denür; ve at ḳısmının bir baş segirtmesine denür; ve yaġmurun birden şaġanaḳlı yaġmasına denür ki bora ve boġanaḳ taʿbîr olunur; ve bir âdemin yaşdaşına denür; ve zamândan ḳırḳ sene müddete denür, ʿalâ ḳavl on sene yâḫud yigirmi sene yâḫud otuz yâ altmış yâḫud yetmiş yâ seksen yâḫud yüz yâḫud yüz yigirmi seneye denür; ḳavl-i evvel yaʿnî aḫîrden ḳavl-i evvel ki yüz sene müddetdür, eṣaḥḥ *[eṣaḥḥ أصحّ Ar. ziyâde ṣaḥîḥ, ḳuṣûrdan ziyâde berî olan, rāstter. Terc. 1-62.]* ve aṣvab *[aṣvab أصوب Ar. ziyâde ṣavâb ve ṭoġrı olan, rāst. Terc. 1-67.]* dur. Zîrâ Nebiyy-i Ekrem ʿAleyhi's-salât ve's-selâm ḥażretleri bir ġulâm ḥaḳḳında عش قرنا ʿibâretiyle duʿâ eylemeleriyle ol ġulâm yüz sene muʿammer oldu; ve ḳarn, şol ümmet ve cemâʿate denür ki evvel ṭabaḳa bi'l-cümle âḫirete gidüp anlardan ferd-i vâḥid ḳalmamış ola ki "Bir ḳarn geçti" taʿbîr olunur; ve zamândan vaḳt ve hengâma denür; ve aġaç ḳabuġundan bükülmüş ipe denür; ve ḳoyun yününden bürülüp bükülmüş bir bölük

büköndüye denür; ve ba'zı nisvânın fercinde olan küçük aşılığa denür ki debbe [şiş, ur] olan âdemin debbeligi gibi ḫulḳî bir şîşdür; ve ḳarn, küçük ṭağa denür; 'alâ ḳavl sâ'ir ṭağlardan başḳaca ḳıṭ'aya denür. Cem'i ḳurūn قرون ve ḳırān قران gelür, cibâl vezninde; ve ḳılıcın ve temrenin *[temren تمرن T i. esk. mızrak ve ok gibi batıcı şeylerin ucuna takılan sivri demir, kemik vb. TTS.1342.]* ağzına denür; ve bedenden birden ter boşanmaga denür; ve zamân-ı vâḥid ehline denür ki bir zamân âdemleri olacakdur ki müddet ḥesâbıyla müteḳârinlerdür; ve bir ümmet ve cemâ'at inḳıżâsından ṣonra gelen ümmet ve cemâ'ate denür; ve şol mîle denür ki ṭaşṭan ḳuyunun ağzına yapup üzerine bekerenin *[bekere بکره Far. ip ṭaḳup ağır şeyleri ḳaldırdıḳları maḳara, bekre. Terc. 1-99.]* ve çarḫın oḳunu vaż' ederler iki ṭaraflu olmağla ikisine ḳarnân denür ve ol mîller ağaçdan olursa di'âme *[di'âm دعام ve di'âme دعامه Ar. direk, sütûn, destek; ve cemâ'atin mu'teber ve baş olan kimesnesi. Terc. 1-410.]* denür; ve göze bir mîl ya'nî bir def'a sürme çekmege denür; ve bir kerre ma'nâsınadur ki Fârisîde yek-bâre denür; ve ḳarn, 'Arafât üzere çekilmiş bir ṭağın adıdur; ve düz ve ṭayanacaḳ yegrinek ṭaşa denür, sumâḳî *[sumāḳī سماقی Ar. ma'lûm bir nev' zî-ḳıymet ṭaş ki be-ġâyet sert ve ḳatı olur. Terc. 1-489.]* gibi; ḥuccâc-ı Necid'in *[ḥuccāc حجاج Ar. ḥâcîler, ḥâciyân; ḥacca giden veyâ gitmiş olan kimseler. Terc. 1-348.]* mîḳâtı *[mīḳāt ميقات Ar. ta'yîn ve taḫṣîṣ olunmuş vaḳt. Terc. 2-424.]* adıdur ki Ṭâ'if yanında bir ḳaryedür, 'alâ ḳavl anda vâdînin bi-küllühî ve bi-tamâmihî ismidür; Cevherî bunu fetḥateynle resminde ve Üveysü'l-Ḳaranî cenâblarını oraya nisbet eylemesinde ġalaṭ eyledi, zîrâ Üveysü'l-Ḳaranî, Ḳaran Bin Redmân Bin Nâḥiye Bin Murâd-nâm kimseye mensûbdur ki ecdâdının birisidür, yine fetḥateynledür, ve teṡniye ṣîġasıyla ḳırnân, ḳuṭb şimâli yanında cüdâ-nâm *[cüdā جدی Ar. felegin ḳuṭb-ı şimâline hem-an muttaṣıl olup temür ḳazıḳ denilen yıldız. Terc. 1-316.]* kevkeb ḥiżâsında iki kevkebe ıṭlâḳ olunur; ve ḳarn, maṣdar olur. Bir nesneyi bir nesneye yanaşdurup bitişdürmek ma'nâsınadur; ve iki deveyi bir ipe dizmek ma'nâsınadur ki boyunduruḳ gibi ikisinin boynuna bağlayup yanaşdurmakdan 'ibâretdür; ve arż-ı Niḥâmede bir ḳarye adıdur; ve Bağdâd ḳażâsında ḳuṭr-ı bell بل ile مزرقه beyninde bir ḳarye adıdur; ve Ḫâlid Bin Zeyd-nâm muḥaddiṡ ana mensûbdur; ve Mısır'da bir ḳarye ve Afriḳa'da bir ṭağın isimleridür; ve Ḳarnü'n-Nâ'î ve Ḳar-un Baḳl-un Yemen'de birer ḥıṣn *[ḥıṣn حصن Ar. girilmesi güç olan ṣarp ve metîn ve muḥkem maḥal, ḳal'a, ḥiṣâr, cāy-i düşvār. Terc. 1-364.]* isimleridür. OK. 3-687, **ḳarn*** قرن Ar. *قرن * *ḳâfın fetḥi ve rânın sükûnuyla,* şığırın ve ġayrin boynuzu; ve ḳarn, bir bölük ṣaça daḫı derler, ve bundandır Ebû Süfyân'nın Rûm ḥaḳḳında ẕâtü'l-ḳurûn dedi ki Aṣma'î eyitdi: "ḳurûn"dan murâdı ṣaç bölükleridir, zîrâ ṭâ'ife-i Rûm ṣaçların uzadırlar, ḫalḳ içinde anınla bilinirler ve bu cihetden Li'r-raculü ḳarnâni للرجل قرنان derler, ṣaġîretân ma'nâsına ki iki bölük ṣaç demek olur; ve ḳarn, küçük ṭaġa daḫı derler, cebel-i ṣaġîr ma'nâsına; ve ḳarn, bir kerre dirilmege daḫı derler; ve ḳarn, seksen yıla daḫı derler; ve ba'żılar eyitdi: Otuz yıla derler; ve ḳarn, yaşda berâber olana daḫı derler; ve ḳarn, bir zamân ehline daḫı derler; ve ḳarn, nisâ' ṭâ'ifesinden ba'żının fercinde olan şey'e daḫı derler ki debbe [şiş, ur] olan kimesnenin debbeligi gibidir; ve ḳarn, maḥiffe *[محفه Ar. deveye binmek içün bir nev' oṭuracak nesne. oHa. 2-262.]* ḳubbesinin depesine daḫı derle; ve ḳarn, başın bir cânibine daḫı derler... ve ḳarn, iki deveyi bir ipe cem' etmege daḫı derler; ve ḳarn, bir nesneyi bir nesneye ulaşdırmağa daḫı derler; ve ḳarn, at ard ayakların

ön ayakları basdığı yere basmağa dahı derler. VK. 2-542, **karn** قرن Ar. bi'l-feth ve's-sükûn, koyun ve keçi ve sığırın ve gayri hayvânların boynuzu. Cem'i kurūn قرون gelür. AK. 477, karn قَرْن Ar. boynuz, şâh; ve güneşin üst muhît-i kenârı; ve bir kavmin seyyid ve serveri olan kimesne; ve âdemin yandaşı; ve zamândan yüz sene müddeti; ve bir zamândan bed' ile ol vakitde hayâtda bulunan âdemlerin cümlesi vefât edüp hîç bir ferd kalmaması gününe kadar olan zamân; ve mezkûr zamân içinde vefât eden kimesne, heştād-sāl. Terc. 2-156.

karşu قَرْشُو T. 1. karşılık olarak, mukâbil. 2. muhâlif, ters iş. 3. karşılığında, sırası gelince. YTS. 128.

kavud قَوُد T. kavrulmuş tahıl unu. YTS. 130.

kay قَيْ T. acele, fırtına, mühtez, nazîr, sür'at. OTTD. 1076.

kayd* قيد Ar. *قيد* şayd vezninde, ma'lûmdur ki bukağuya *[bukağu بوقاغو T hayvânın ayağına vurulan köstek. YTS. 39.]* denür. Cem'i akyād اقياد ve kuyūd قيود gelür; ve tutsağın kollarını arkasından çeküp bağladıkları bağa denür; ve semer ağaçlarını biri birine żamm eylemek içün çeküp şardıkları şarkıya ıtlâk olunur; ve kayd, Benû Tağlib kabîlesinde bir feresin ismidür; ve kaydü's-seyf, kılıç bağlarının diplerinde olan uzun bağdan 'ibâretdür ki anı küçük bekre *[bekre بكرة Ar. i. kuyu ve sâ'irede kullanılan makara, çıkrık. § bu dolabın iskâ eyledigi arażî, tarlâ. § (tıb) mefâsılda makara şeklinde olan oyuk kemik ki o tar 'ażliyyenin kaymasına hıdmet eder; bekrevî = makara şeklinde olan. RKO. 1-189.]* şeklinde nesneler tutar. OK. 1-679, **kayd*** قيد Ar. *قيد* *kâfın fethi ve yânın sükûnuyla,* bir nesneyi bağlamak; ve bağun kendüye dahı ıtlâk olunur; ve kayd, Benî Sâleb'de bir atın adıdur; ve semer agaçların bir yere getürmek içün şarılan şırmaya da kayd derler; ve kayd, mikdâr ma'nâsına da gelür. VK. 1-296, kuyūd قيود Ar. żammeteynle, "kayd"ın cem'i; bağlar ma'nâsına. VK. 1-296, **kayd** قيد Ar. bukağı ve bag ve bend. Cem'i kuyūd قيود gelür. AK. 501, **kayd** قَيْد Ar. ip ve zincîr ile bağlamak, bend; ve evrâk-ı resmiyyenin şûretlerini mahşûş-ı resmî deftere żabt ve tahrîr etmek; ve bir huşûş üzerine rabt-ı kalb ve şarf-ı endîşe etmek; ve 'ibârede ma'nâyı ıtlâk ve 'umûmiyyet üzere bırakmayup haşr ve tahşîş etmek; ve 'ibârenin ma'nâsı ol vech ile haşr ve tahşîş olunduğu keyfiyet; ve resmî deftere tahrîr olunan kâğıd şûreti. Terc. 2-178, **kayd** قيد Ar. i. bağlamak; bağ, bend; kayd ü bend, *mec.* 'alaka, münâsebet, takanak, ilişik; endîşe, guşşa, kaygu ... TL. 3-906.

kayd yėmek = ilgili olmak, alakadâr olmak, endîşe duymak ve kaygılanmak.

kayırmak قَيِرْمَق T. 1. mukayyet olmak, ilgilenmek, önem vermek. 2. kaygılanmak, tasalanmak. 3. şakınmak, çekinmek. 4. hażırlanmak. YTS. 131.

kayırmaz قَيِرْمَز T. be'is yok, żarar vermez, önemi yok. YTS. 131.

kayu قَيُو T. kaygı, endîşe, tasa. YTS. 132.

kayurmak قَيُرْمَق T. 1. mukayyet olmak, ilgilenmek, önem vermek. 2. kaygılanmak, tasalanmak. 3. şakımmak, çekinmek. YTS. 131.

każā'* قضاء Ar. *قضى* *yâyî* *sehâ' ve 'aşâ vezinlerinde,* hükm ma'nâsınadur ki isimdür. *Şârihin beyânına göre cem'i akżiye اقضيه dür, ve aşl każā', kat' ve faşl ma'nâsına

olup me'ânî-i sâ'ire andan müteferri'dür, intihâ. OK. 3-905-1, ḳaży قضى Ar. *ḳâfın fetḥi ve żâdın sükûnuyla,* ve ḳażā' قضاء Ar. *seḥâ' vezninde,* ve ḳażiyye-t قضية Ar. *'aṭiyye vezninde,* maṣdarlardur, ḥükm eylemek ma'nâsınadur; ve ḳażiyye, isim olur, ḥükûmet ma'nâsına. Cem'i ḳażāyā قضايا dur, fe'âlâ فعالى vezninde ki maḳṣûrdur; ve bunun aṣlı fe'ā'il فعائل dür, ḳalb-i mekânla fe'âlâ فعالى olmuşdur; ve ḳażā', ṣun' *[ṣun' صُنْع Ar. iş, fi'l, kâr, 'amel; ve yapmaḳ, işlemek; düzmek, tertîb etmek. Terc. 2-19.]* ve kâr ma'nâsına müsta'meldür; ve bir nesneyi bir âdeme lâzım ḳılmaḳ, ḥatm *[ḥatm خَتْم Ar. ḥükm etmek, emr etmek, buyurmaḳ, türġûz kerden. Terc. 1-347.]* ve îcâb ma'nâsınadur; ve beyân eylemek ma'nâsınadur; من قبل يقضى اليك وحيه ve mevt ma'nâsına müsta'meldür, gûyâ ki emr dünyâsını faṣl ve ḳaṭ' eyledi; ve keẕâ يقال قضى نحبه اذامات burada naḥb *[naḥb نحب Ar. nûnun fetḥi ve ḥâ'-i muhmelenin sükûnuyla, müddet ma'nâsına; ve gâh olur edâ ma'nâsına da gelür; ve erişdürmek ma'nâsına da gelür; ve gâh olur geçmek ma'nâsına da gelür. VK. 2-708, naḥb نحب Ar. mühim olan maṣlaḥat; ve himmet, 'azm ve ḥüccet, burhân; ve feryâd ile aġlamaḳ, ġırî. Terc. 2-428.]* neẕr *[neẕr نذر Ar. vâcib olmayan 'ibâdeti Allâh içün nefsine vâcib etmek; ve aṣlında vâcib olmayup nefsine Allâh içün vâcib ḳılınan 'ibâdet. Terc. 2-430.]* ma'nâsına aḫẕ olunursa 'uhdesinde neẕr gibi lâzım olan mevti edâ eyledi demek olur; ve alâ على ile ṣılalanursa ḳatl ma'nâsına olur; gûyâ ki anun işini faṣl ve ḳaṭ' edüp fâriġ olmuş olur ve bir me'mûle dil-ḫʷâh üzere nâ'il olup anı kemâle yetişdürmek ma'nâsınadur; ve 'ahd ve peymânı mutażammın vaṣiyyet eylemek ma'nâsınadur; ve infâẕ-ı 'ahd eylemek ma'nâsınadur; ve bir emr ve ḫaberi maḥalline erişdirmek ma'nâsınadur; ve ödemek, edâ' ma'nâsınadur; Şâriḥ der ki edâ' ma'nâsında 'inde'l-ba'ż ḥaḳîḳat ve 'inde'l-ba'ż mecâzdur. *Lakin Raġibin beyânına göre mecâzdur ve yine Râġib dedi ki "ḳażâ" mâddesi faṣlü'l-emr ma'nâsına mevżû'dur ki bir nesneyi faṣl ve ḳaṭ' eylemekden 'ibâretdür; gerek ḳavlen ve gerek fi'len olsun ve bunların her biri İlâhî ve beşerî olur, ve ḳaldı ki ḳażâ' ve ḳader baḥsinde ḳażâ', "ḳader" den aḫaṣdur zîrâ ḳader taḳdîr ve ḳażâ' tafṣîl ve ḳaṭ' etmekdür; ve ba'żılar dedi ki: ḳader, "keyl" *[keyl كَيْل Ar. buġday ve arpa ve emsâlini kîle ile ölçmek ve ölçmege maḫṣûṣ ölçek, küvîz. Terc. 2-198.]* içün tehî'e ve i'dâd olunan nesneden, ve ḳażâ', anı ölçmekden 'ibâretdür bu cihetden Şâm'da ṭâ'ûn olduġunu Ḥażret-i 'Ömer Raḍiya'llâhu 'anhu işitdikde girmeyüp semt-i âḫara münṣarif olmaġıla Ebû 'Ubeyde Raḍiya'llâhu 'anhu *اتفرّ من القضاء* dedikde Ḥażret-i 'Ömer *افرّ من قضاء الله تعالى الى قدره* dedi ki ḳader mâdâm ḳażâ' ṣûretini bulmadıḳça def'-i İlâhî mercûdur. Ḫülâṣaṣı ḳader, dîvân-ı devlet 'aleyhde defder-i icmâl, ve ḳażâ', anun tevzî' ve taḳsîmi menzilinde olur; ve İbn-i Eẟîr dedi ki: ḳażâ' ve ḳader mütelâzımlardur aḥad, hümâ-i âḫardan münfekk olmaz, zîrâ ḳader, esâs ve ḳażâ', binâ'-i menzilindedür; ve bu mebḥaṣın tafṣîli kütüb-i kelâmiyyedür. OK. 3-906-2,3,4, ḳażā'* قضاء Ar. *قضا* *ḳâfın fetḥi ve elifin żâd-ı mu'cemeden ṣonra meddiyle,* ḥükm ma'nâsınadur; ve bunun aṣlı ḳażāy قضاى idi zîrâ ki ḳażiyye-tden قضية me'ḫûzdur, "yâ" "elif"den ṣonra vâḳi' olduġundan ötürü hemzeye ḳalb olunmuşdur. VK. 2-708-1, aḳżiye اقضيه Ar. *hemzenin fetḥi ve ḳâfın sükûnu ve żâdın kesri ve yânın taḫfîfiyle,* cem'i ḥükmler ma'nâsına. VK. 2-708-2, ḳażiyye-t قضية Ar. *ḳâfın fetḥi ve żâdın kesri ve yânın*

teşdîdiyle, kezâlik ḥükm. VK. 2-708-3, ḳażāyā قضايا Ar. *ḳâfın fetḥi ve elifin ḳaṣrıyla,* cem'idür fe'âlâ فعالى vezni üzere; ve bunun aṣlı fe'ā'il فعائل dür, ḳalb-i mekânla fe'âlâ فعالى olmuşdur; gâh olur ḳażā', firâġ ma'nâsına da gelür; ve ḳażâ', ḳatl ma'nâsına da gelür; ve ḳażâ', naḥbe daḫı derler, öldü ma'nâsına ki müddet-i 'ömründen fâriġ oldı demek olur; ve naḥb نحب *nûnun fetḥi ve ḥâ'-i muhmelenin sükûnuyla,* müddet ma'nâsına; ve gâh olur edâ ma'nâsına da gelür; ve erişdürmek ma'nâsına da gelür; ve gâh olur geçmek ma'nâsına da gelür; ve Ferrâ eyitdi: ... Nitekim ḳażâ fülân derler mât ve meżâ ma'nâsına; ve gâh olur ḳażâ', ṣun' *[ṣun' صُنْع Ar. iş, fi'l, kâr, 'amel; ve yapmaḳ, işlemek; düzmek, tertîb etmek. Terc. 2-19.]* ve taḳdîr ma'nâsına gelür; ve ḳażâ', söz geçürüp ḥâcet yetürmege daḫı derler. VK. 2-708-4, **ḳażā'** قضاء Ar. ḥükm etmek; ve fâriġ olmaḳ; ve ekl etmek; ma'nâsınadur. Cem'i aḳżiye اقضيه gelür; aṣlında ḳażāy قضاى idi; "yâ" "elif"den ṣonra vâḳi' olduġu içün "hemze"ye ḳalb olundu; ve daḫı ilzâm ve emr ve taḳdîr ma'nâsına da gelür. AK. 485, **ḳażā'** قَضَاء Ar. ḳâḍînin ḥükmü; ve Haḳ Ta'âlâ ṭarafından ḥükm ve taḳdîr olunan vuḳû'ât ve Haḳ Ta'âlânın vuḳû'âtı ḥükm ve taḳdîr eylemeleri; ve ḳâḍînin ḥudûd ve ḥükûmeti olan bilâd; ve ḳaṣd ve niyyet olunmayup sehv ve ittifâḳdan neş'et eden ḫuṣûṣ; ve borç ödemek; ve muḳteżâ olan ḫuṣûṣu icrâ etmek; edâ ve ifâ etmek, ḥükm kerden. Terc. 2-162.

kāẓım كاظم Ar. (kaẓm* كظم Ar. *كظم* dan) *ẓânın kesriyle,* sâkit olan kimesne; ve gevişin imsâk eden deve. VK. 2-457-4, **kāẓım** كَاظِم Ar. ġażaba varmayup hażm edici olan, ḫışm rā fürū bürdende. Terc. 2-180.

kaẓm* كظم Ar. *كظم* *kâfın fetḥi ve ẓâ-yı mu'cemenin sükûnuyla,* öykeyi iẓhâr eylemeyüp hażm eylemek ma'nâsınadur; ve ḳapuyı ḳapamaḳ ma'nâsınadur; ve nehr ve ḫarḳ ve baca maḳûlesini sedd eylemek ma'nâsınadur. OK. 3-551, **kaẓm*** كظم Ar. *كظم* kâfın fetḥi ve ẓânın sükûnuyla, ġażabı hażm etmek; ve ġayẓ غيظ gizlü ġażaba derler. VK. 2-457-1, **kaẓm** كظم Ar. *bi'l-fetḥ ve's-sükûn,* men' etmek ve ḥabs etmek; ve nefes çıḳdıġı yer, maḫrecü'n-nefes ma'nâsına. Cem'i ekẓām اكظام gelür. AK. 515, **kaẓm** كَظْم Ar. darġınlıḳ göstermeyüp kendi nefsini żabṭ etmek, ḫışm-fürū ḫorde kerden. Terc. 2-190.

kebd* كبد Ar. *كبد* *kâfın fetḥi ve bânın sükûnuyla,* ve kibd كبد Ar. kâfın kesriyle, ve kebid* كبد Ar. *كبد* ketif vezninde, ma'rûfdur ki cigere denür ve bu mü'ennesdür ḳalîlen müẕekker olur. Cem'i ekbād اكباد gelür ve kübūd كبود gelür. OK. 1-680-1,2,3, **kebid** كبد Ar. kâfın fetḥi ve bânın kesriyle, ciger. VK. 1-298-1, **kebd** كبد Ar. *kâfın kesriyle ve bânın sükûnuyla,* kezâlik, ciger ma'nâsına. VK. 1-298-2, ekbād اكباد Ar. *hemzenin fetḥiyle, ve kâfın sükûnuyla,* "kebd" in cem'i, cigerle ma'nâsına. VK. 1-298-4, kebid كبد Ar. *bi'l-fetḥ ve'l-kesr ve bi'kesri'l-bâ' ve sükûnhâ,* ciger. AK. 503, **kebd** كَبْد Ar. ciger denilen âlet ki aḳ ve ḳarası olur, ciger. Terc. 182.

kebid كبد Ar. (kebd* كبد Ar. *كبد* den) *ketif vezninde,* insân ve ḥayvânın bi-kemâlühû cevfine denür ki eczâ-yı cevfiyyesi olacaḳdur; yürek ve ciger ve ṭalaḳ ve sâ'iri

gibi; ve bir şeyin vasaṭına ve muʿaẓẓam ve firâvân olan yerine denür. Meselâ kebdü'l-baḥr, deryânın engin yerinden ʿibâretdür; ve kebdü'l-ḳavs, yayın ʿalâḳasının iki ṭarafının mâ-beynine ʿalâ ḳavl maḳbıżından el ṭutan yerinden iki ṭaraflu bir endâze miḳdârı yerine denür. *Şâriḥ der ki ümmehât-ı sâ'irede yayın orta yeriyle müfessirdür ki çaḳ oḳ çıḳan mevżiʿdür "yayın bagrı" taʿbîr olunur. *Mü'ellifin ḳavl-i evveli Aṣmaʿî ḳavlidür yaʿnî ʿalâḳanın iki ṭarafının mâ-beynidür ki andan berüye كليه baʿdehû ابهر baʿdehû طائف baʿdehû سيه denür ki gûşe-i kemâna olan egridür intihâ; ve kebd, Benî كلاب yurdunda bir ḳızıl ṭaġ adıdur; ve kebd, yana denür cenb maʿnâsına; ve muḥaddiṡînden ʿAbdu'l-ḥamîd Bin Velîdin laḳabıdur, ṡiklet ve girânlıġı bâʿiṡ telḳîbdür. OK. 1-680-9.

ke'enne كأنّ ve ke'enne-mā كأنّما Ar. "şanki" "gûyâ ki" maʿnâsına edât-ı teşbîh ve ḥurûf-ı müşebbeh-ün bih-i bi'l-fiʿldendür: كأنه هو Şanki o odur. Müş. 102, **ke'ennehū** كأنّه Ar. Şanki o. Müş. 30, **ke'ennehū** كأنّه Ar. şanki ve gûyâ ki maʿnâsında "kâf" ḥarf-i teşbîh; ve "enne" lafẓı; ve ẓamîr-i ġâ'ib-i muttaṣıl olan "hu" ḥarfinden mürekkebdür, gūyā. Terc. 2-181.

kelāl كلال Far. (kâf-ı ʿArabî-i meftûḥa) *cemâl vezninde,* baş tepesi, tārek-i ser *[tārek تارك Far. baş depesi, farḳ, mefraḳ. Terc. 1-137.]* maʿnâsınadur; ve ʿArabîde aʿżâ uyuşmaḳ; ve göz ḳamaşmaḳ maʿnâlarınadur; ve zebân-ı Hindîde kelâl, mey-ḫâneci ve mey-furûş maʿnâsınadur. BK-2. 491, **kelāl** كلال Far. baş tepesi; ve meyḫâneci. LBK. 360, **kelāl** كلال Far. kâse ve bardaḳ yâ poçı, feḫḫâr [feḫḫâre فخّاره Far. ḳavanoz ki içine reçel ḳonur. Terc. 2-118.]; ve başın tepesi; ve elin yuḳaru ṭarafı; ve ʿâciz ḳalmaḳ; ve ṭabîʿate fütûr ve kesel ʿârıż olmaḳ; ve tîġ ve ḫancer kesmez olmaḳ. Terc. 2-117.

keleci [geleci] كلجى T söz, lakırtı. TS. IV-2398, **keleci** [geleci] كلجى T söz, laf, lakırdı. YTS. 132.

ke-mā كما Ar. olduġı miṡillü maʿnâsında "kâf ك" ḥarf-i teşbîhi ile "mâ ما" lafẓından mürekkebdir. Terc. 2-193, **ke-mā** كما Ar. "kâf ك" ile "mâ ما" dan mürekkeb edât-ı teşbîhdir. "ke-mā kān كما كان = olduġı gibi. "ke-mā fi's-sābıḳ كما فى السّابق = sâbıḳdaki gibi. "ke-mā fi'l-evvel كما فى الأوّل = evvelki gibi. "ke-mā yenbaġī كما ينبغى = lâyıḳ olduġı gibi. ke-mā hiye كما هى = olduġı gibi. KO. 4-257.

ke-mā kān كما كان Ar. muḳaddemki hey'et üzerine. Terc. 2-193, **ke-mā kān** كما كان = olduġı gibi. KO. 4-257.

ke-mā yenbaġī كما ينبغى Ar. lâyıḳ ve lâzım olduġı gibi maʿnâsında mürekkebdir. Terc. 2-193, ke-mā yenbaġī كما ينبغى = lâyıḳ olduġı gibi. KO. 4-257, yenbaġī ينبغى Ar. f.l. *[mużâriʿ olup yalnız terkîb-i âtîde müstaʿmeldir.]* **ke-mā yenbaġī** كما ينبغى = iḳtiżâ etdigi gibi, lâyıḳı vechile. KT. 1556.

kenz* كنز Ar. *كنز* *kâfın fetḥi ve nûnun sükûnuyla,* mâl-ı medfûna denür, Fârisîde genc *[genc گنج Far. defîne, yer altında gizlenmiş olan ḫazîne, kenz. Terc. 2-129.]* denür; ve kenz, maṣdar olur, yere mâl defn eylemek maʿnâsınadur; ve kenz, altuna ve gümüşe ıṭlâḳ olunur; ve mâl ḥıfẓ olunacak şey'e denür, maḫzen ve ṣandûḳa gibi; ve kenz, yere mızraḳ dikmek maʿnâsınadur; ve muṭlaḳâ bir ḳaba yâḫud bir yere

bir nesneyi ḳışub *[ḳışmaḳ قصمق T. sıḳmaḳ, şıḳıştırmaḳ. YTS. 138.]* şoḳuşturmak maʿnâsınadur; ve ḳışlıḳ içün ḫurmayı ḳavṣaraya *[قوصره Ar. maʿlûm bir nevʿ sepet, çülle. Terc. 2-175.]* başmak maʿnâsınadur. OK. 2-198, **kenz*** كنز Ar. *كنز* *kâfın fetḥi ve nûnun sükûnuyla,* gömülü olan mâl, genc-i medfûn maʿnâsına; ve kenz, cemʿ etmege de derler. VK. 1-500, **kenz** كنز Ar. *bi'l-fetḥ,* mâl-ı medfûn. Cemʿi künūz كنوز gelür; ve daḫı cemʿ eylemek maʿnâsına maṣdardur. AK. 522, **kenz** كنز Ar. yere gömülmüş mâl, define. Terc. 2-195.

keş كش Far. (kâf-ı ʿArabî-i meftûḥa) *veş vezninde,* sekiz maʿnâsı var: 1. Mâverâ'ü'n-nehr'de Naḫşeb'e ḳarîb bir şehrdür, Ḥakîm İbn-i ʿAṭâ ki Maḳnaʿ *[maḳnaʿ مقنع Ar. iskât ve iḳnâʿ edici olan şâhid veyâ sened. Terc. 2-381.]* lakâbıyla müştehirdür, şehr-i mezbûr ḳurbunda Siyâm-nâm cebelde vâḳiʿ ḳuyudan siḥr ve ṣanʿat ile ay gösterüp *[göstermek كوسترمك T. كوستورمك، كسترمك، كسدرمك، كوسدرمك Vb. act. Aor. كوسترر gösterir. (Causativ von كورمك = to كورستمك u. كوركوزمق) ... Zen. 773.]* ḳamer-i âsmân ğâ'ib olduḳda dört fersaḫ yere pertev ṣalardı iki mâh-müddet mümted oldu, tafṣili Siyâm mâddesinde mürûr eyledi. 2. ism-i kevkeb-i Züḥal'dür *[züḥal زحل Ar. sebʿa-i seyyâreden şemsden ebʿad olan yıldızın ismi, keyvān. Terc. 1-454.]* 3. gögüs ve sîne maʿnâsınadur, ʿArabîde ṣadr denür. 4. ʿumûmen bucaḳ ve ḫuṣûṣen buṭ taʿbîr olunan ʿużvun bucağına denür ki ḳasıḳ taʿbîr olunur. 5. ḳoltuḳ ve boş bögür maʿnâsınadur; ve edeb-i aşâğir olmaḳ üzere ekâbir ḫużûrunda eli ḳoltuğuna şoḳup müteẕellilâne *[müteẕellil متذلل Ar. alçaḳlanup ẕelîl olmuş olan. oHa. 2-222, müteẕellil متذلل Ar. teẕellül eden, kendini ẕelîl gösteren. kLN. 690.]* ṭurmağa daḫı keş denür. 6. ḫûb ve ḫoş maʿnâsınadur; meselâ: ḫoş reftâr ve ḫoş güftâr diyecek yerde keş reftâr ve keş güftâr derler. 7. ʿArabî taʿbîr ile ğurre dedikleri yaraya denür ki devenin ḳavâ'iminde ḥâdiṡ olur dâ'imâ ṣarı ṣular aḳar, siyâteti vehminden ṣağ ve ṣaḥîḥ develere dağ ururlar. 8. keşten كشتن den fiʿl-i emr ve ism-i fâʿil gelür; ve mecâzen ḫorende maʿnâsına istiʿmâl olunur yaʿnî nûş ve tenâvül edici; meselâ: piyâle-nûş ediciye piyâle-keş derler. BK-2. 485, **keş** كش Far. 1. Mâverâ'ü'n-nehr'de bir şehr. 2. kevkeb-i Züḥal. 3. gögüs ve sîne. 4. ʿumûmen bucaḳ ve ḫuṣûṣen ḳasıḳ denilen ʿużv. 5. ḳoltuḳ ve boş bögür; ve edeb-i aşâğir olmaḳ üzere ekâbir ḫużûrunda eli ḳoltuğuna şoḳup müteẕellilâne *[müteẕellil متذلل Ar. alçaḳlanup ẕelîl olmuş olan. oHa. 2-222, müteẕellil متذلل Ar. teẕellül eden, kendini ẕelîl gösteren. kLN. 690.]* ṭurmaḳ. 6. ḫûb ve ḫoş. 7. ʿArabîde ğurre dedikleri yara ki devenin ḳavâ'iminde ḥâdiṡ olur. keşten كشتن den fiʿl-i emr ve ism-i fâʿil gelür; ve nûş ve tenâvül edici; meselâ: piyâle-nûş ediciye piyâle-keş derler. LBK. 355, **keş** كش Far. sanṭranc oyununda şâhın ḫânesine naẓat etmek üzere âlâtdan yâḫud piyâdeden biri sürüldükde bu keyfiyyeti ḫaber vermek için istiʿmâl olunan lafıẓ. Terc. 2-111, **keş** كش Far. ş. çekmek maʿnâsına olan "keşîden كشيدن" maṣdarından emr-i ḥâżır olup dâ'imâ terkîble ḳullanılır. pîş-keş پيشكش = öne çekilen, taḳdîm olunan hediyye; cefā-keş جفاكش = cefâ çekici, çeken, cefā-keşān; dil-keş دلكش = gönül çekici, câlib ḳılup // dil-ber; ser-keş سركش ğayr-i muṭîʿ, ʿâṣî, söz dilemez. sevdâ-keş سوداكش sevdâ çekici, çeken; muḥabbet-keş محبتكش muḥabbet çekici, çeken, muhabbet-zede. sîm-keş سيمكش şırma işleyen.

RKO. 3-852.

keşīden كشيدن Far. çekmek, cezb. Terc. 2-115, **keşīden** كشيدن Far. çekmek (keş كش). RF. 80.

ketb* كتب Ar. *كتب* *kâfın fetḥi ve tânın sükûnuyla,* ve kitāb كتاب Ar. *kâfın kesriyle,* yazmaḳ ma'nâsınadur; ve ketb, ḳırbe *[ḳırbe قربه Ar. şu taşımak içün müsta'mel kösele şu ḳabı, meşk-āb. Terc. 2-155.]* maḳûlesini iki şırım *[şırım صرم T is. bazı işlerde sicim yerine ḳullanılmak için, sicim ḳalınlığında, ince ve uzun, esnek deri parçası. TS. 1301]* ile dikmek ma'nâsınadur. Râġibden müstefâd olan budur ki aṣıl ketb ve kitâb, iki meşîn ve saḫtiyân maḳûlesini iki şırım ile biri birine çatmak ma'nâsına mevżû' olup ba'dehû 'örfde yazı ile ḥurûfu biri birine żam ve cem' eylemek ma'nâsına isti'mâl olundu; keẕâlik elfâẓ ve kelimâtı naẓm ve ilṣâḳ eylemekde isti'mâl olundu; ve iṡbât ve taḳdîr ve îcâb ve farż bi'l-kitâbe maḳâmlarında daḫı isti'mâl olunmuşdur, nite ki âyât-ı Ḳur'âniyyede vârid olmuşdur. Zîrâ bir nesneye ibtidâ irâde ba'dehû ḳavl ve ba'dehû kitâbet ta'alluḳ eylemekle irâde-i mebde ve kitâbet, müntehâ olur, ba'dehû mebde olan murâdın tevḳîdi ḳaṣd olunduḳda andan müntehî olan kitâbet ile ta'bîr olunur; ve kitâb lafẓı ki maṣdardur anunla gâh mektûb olan gâhîce mektûbün fîh olan ya'nî ṣaḥîfe-i mektûbe irâde olunur. *Mü'ellifin Baṣ'ir'de beyânı Râġib'in beyânına muvafıḳdur ve burada yazmak ma'nâsı gerçi ḥaḳîḳat-i luġaviyye olmak üzere müṡbet gibidür lâkin mü'ellif, gâh ibtidâ'â ḥaḳîḳati ve gâh mecâzı ẕikr eylemek 'âdetidür teşvîş-i eẕhân *[eẕhân اذهان Ar. ẕihinler, 'aḳıllar. Terc. 1-26.]* etmek ṭabî'atidür, bu ṣûretde yazmaḳ ma'nâsı ḥaḳîḳat olmaḳ lâzım gelmez, İbn-i Kemâl 'Aleyhi'r-raḥmet de'b-i mü'ellife *[de'b دأب Ar. 'âdet, uṣûl, yol. Terc. 1-404.]* im'ân *[im'ān امعان Ar. mübâlaġa üzere cehd etmek. Terc. 1-113.]* eylememek ḥasebiyle ṣâḥib-i Ḳâmûs yazmak ma'nâsını ḥaḳîḳat-i luġaviyye olmak üzere ṡebt eylemişdür, deyü şeyḫ-zâdeye i'tirâż eylemişdür. El-ḥâṣıl kitâb kelimesi maṣdardur anınla mektûb tesmiyyesi mübâlaga içündür ḍarbü'l-emîr ve maḍrûbü'l-emîr ma'nâsınadur yâḫud ma'ña-yı mezbûrede kitâb ismidür, libâs melbûsun ismi olduğu gibi; ve kitâb bi'l-fi'l mektûb olmak lâzım degildür 'alâḳa-ı evveliyye ile ḳable'n-naẓm kelâma da ıṭlâḳ olunur, intihâ; ve ketb, dişi at ve deve maḳûlesi ḥayvânın fercini erkek aşmasun deyü bağlayup mühürlemek yâḫud küpe ṭarzında temür yâ baḳır ḥalḳa ile kilîdlemek ma'nâsınadur. 'Arablar keḥîl olan ḳısrağı nâ-cinsden muḥafaẓa için ferclerini kilîdledikleri meşhûdumuz olmuşdur, ... pek maḳbûl ḳısrağı altun kilîd ile kilîdledikleri menḳûldür; ve ketb, veledi helâk olmuş nâḳayı "bevv" dedikleri ṣûret-i maṣnû'aya yaḳduḳda bevvi ḳoḳlamağıla süd vermekden imtinâ' eylememek için burununun deliklerini bir nesne ile ḥalḳalayup bağlamak ma'nâsınadur; ve bevv, yavrusu helâḳ olan nâḳaya yavrusu şeklinde düzdükleri ṣuret-i maṣnû'adür nite ki mâddesinde *[bevv* بو Ar. bânın fetḥi ve vâvın teşdîdiyle, deve köçegine denür ki murâd henûz süd emen yavrusudur; ve şaman ile yâḫud ḳıtıḳ ile ṭolmuş deve yavrusu ṣuretine denür ki nâḳanın yavrusu helâk olduḳda anası süd vermez olmağıla ol yavrunun derisini yüzüp şamanla yâ ḳıtıḳ ile ṭoldurup bi-'aynihî yavru ṣûretinde yaparlar. Anası yavrusunu ẓann edüp ana yaḳılmağıla [[yaḳılmaḳ يقلمق T. 1. son derece maḥzûn olmaḳ. 2. derin bir sevgi duymaḳ. 3. yanmaḳ. 4. yapışdırmaḳ. YTS. 230.]] südünü idrâr eder; ve küle denür, remâd [[remād رماد Far. âteşden ḥâṣıl olan kül, ḫâkister. Terc. 1-445.]] ma'nâsına; ve bön ve aḥmaḳ âdeme denür, bevvî بوى daḫı denür. Mü'enneṡi bevve بوه dür. OK. 3-773.]* münfaṣıldur. OK. 1-243, **ketb** كتب Ar. (kitāb* كتاب Ar. *كتب* kâfın

kesriyle, ma'rûfdur; ve farża ve ḥükme ve ḳadere daḫı kitâb derler. VK. 1-108, kütüb كتب Ar. żammeteynle, ve kütb كتب Ar. kâfın żammı ve tânın sükûnuyla, "kitâb"ın cem'idür. VK. 1-108.) *kâfın fetḥi ve tânın sükûnuyla,* ve kitābe-t كتابة Ar. yazmak; ve ḳırbenin *[ḳırbe قربة Ar. ṣu ṭaşımak içün müsta'mel kösele ṣu ḳabı, meşk-āb. Terc. 2-155.]* ağzını bağlamağa daḫı ketb derler; ve ketb, cem' ma'nâsına da gelür; ... ya'nî dişi ḳaṭırın fercinin iki tarafın cem' etsen ḥalḳa yâḫud ṣırımla, ... ḳaçan ḳırbeyi dikseŋ böyle dersin. VK. 1-108, **ketb** كتب Ar. *bi'l-fetḥ,* yazmak; ve cem' etmek; ve dikmek. AK. 504, kitāb كتاب Ar. *bi'l-kesr,* farż ve ḥükm ve ḳader ve daḫı mecmû' ma'nâsına, mef'ûl içün binâ olunmuş fi'âl vezninde bir isimdür, libâs ma'nâsına melbûs ma'nâsına, cem'i gelür. AK. 504, kitāb كِتَاب Ar. berâber ciltlenmiş birḳaç kâğıd varaḳları, nüvişte. Terc. 2-183, kütüb كُتُب Ar. kitâblar, cem' olunmuş yazılar, nüviştehâ. Terc. 2-183.

key كى Far. (kâfı 'Arabî-i meftûḥa) *mey vezninde,* altı ma'nâsı var: 1. zamân-ı mechûlden su'âl olunur Türkîde "ḳaçan" ile ta'bîr olunur; ve inkâr ve istib'âd mevḳi'inde daḫı îrâd olunur. 2. pâdişâh-ı 'aẓam ve şehinşâh ma'nâsınadur; 'Arabîde melikü'l-mülûk denür ve ḳahhâr ve cebbâr ve refî'ü'l-miḳdâr pâdişâha da ıṭlâḳ olunur, 'ulüvv ve rif'atde keyvân كيوان lafẓından me'ḫûẕdur; Keyvân *[keyvān كيوان Far. Züḥal ta'bîr olunan yıldızın ismidir; ve yay denilen âlet, ḳavs. Terc. 2-149, keyvān كيوان Far. The planet [planet (plän'ît) sub. seyyâre. KLM. 581.] Saturn [Saturn (sät'ırn), sub. 1. eski zamân büt-pereslerinin ebü'l-me'âbîd maḳâmında ma'bûdı. 2.// Züḥal yıldızı, Keyvān. 3.//++ eski kimyâgerlerin beyninde ḳurşuna denilmiş idi. KLM. 662.]; like wise his orbit [orbit (ôr'bît) felek. 2. medâr, dâ'ire. 3. gözün çuḳuru. KLM. 548.]; a bow; the seventh heaven [heaven (hev'ın), sub. 1. cennet, firdevs. 2. gök, gök yüzü, semâ, âsmân. 3. felek. 4. küre. 5. 'arş, 'arş-ı 'alâ, 'arş-ı raḥmân 6*. ṣâḥibü'l-'arş olan Cenâb-ı Ḥaḳ. 8*. mevhûmen aṣḥâbü'l-'arş 'add olunan ma'bûdun ḳâẕibe-i 'atîḳa. 9*. sa'âdet-i ḥâl, mes'adet, sürûr-ı tâm. KLM. 393.]. Ste. 1071.],* Zuḥal *[züḥal زحل Ar. seb'a-i seyyâreden şemsden eb'ad olan yıldızın ismi, keyvān. Terc. 1-454.]* yıldızıdur ki semâ'-i seb'adadur ve 'inde'l-ba'ż aṣl lûğatde pâdişâh-ı bülend-pâye ve ḳahhâr ma'nâsınadur; ve selâṭîn-i Fürs'ün fırḳa-ı ṡânîsi laḳabıdur ki keyâniyân ve keyân derler dört nefer pâdişâhın ismi "key" ile mükellel *[mükellel مكلل Ar. başına iklîl [[iklîl اكليل Ar. tâc. LC. 131]] giydirilmiş, tâclanmış. 2. müzeyyen. LC. 978.]* olmağıla mâ'adâlarına daḫı bi-ṭarîḳi't-tağlîb ıṭlâḳ olundu ve anlar Key-Kâvûs ve Key-Ḫüsrev ve Key-Kubâd ve Key-Lührâsb [Lührāsb لهراسب Far. Gushtasb'ın babası Fars hükümdârı; hâkim. Ste. 1133.] dur Key-Ûmerṡ şâhı daḫı idrâc eyledi. 3. 'unṣur ma'nâsınadur. 4. laṭîf ve pâkîze ma'nâsınadur. 5. ṣoyu pâk aṣîl ve necîb ma'nâsınadur. 6. sulṭân ve ḥüccet ve burhân ma'nâsınadur, menkûldür ki bu lafẓın esâmî-i selâṭîne vâżı'ı Zâl zamânındadur ki peder-i Rüstem dâstândur; en evvel Kubâd şâha vaż' eyledi ve 'Arabîde teşdîd ile [keyy كيّ] yaḳı ve dağ ma'nâsınadur; ve bedende olan lekeye ve nişâna da denür ki ba'żı çengâneler ve zenpâre yâdigârı ḳavillerine tekellüfle resm ederler Türkîde na'l muḥarrefi nâl derler. BK-2. 510, **key** كى Far. 1. zamân-ı mechûlden su'âl-i Türkîde "ḳaçan" ve inkâr ve istib'âd mevḳi'inde daḫı îrâd olunur. 2. pâdişâh-ı 'aẓam ve ḳahhâr ve cebbâr ve refî'ü'l-miḳdâr pâdişâh ve selâṭîn-i Fürs'ün fırḳa-ı ṡânîsi laḳabıdur ki keyâniyân ve keyân derler. 3. 'unṣur ma'nâsınadur. 4. laṭîf ve pâkîze. 5. ṣoyu pâk aṣîl ve necîb. 6. sulṭân ve ḥüccet ve burhân. LBK. 377, **key** كى Far. 1. zamân-ı mechûlden su'âldir ḳaçan ve ne zamân ve ne vaḳt ma'nâsına istifhâmdır, metâ; ve 'anâṣır-ı erbâ'anın her birine "key" derler dördü murâd

olundukda keyânâ ve keyân denilür; ve ʿAcem pâdişâhlarının mahşuş-ı lakîbleridir. Terc. 2-145.

keyf كيف Ar. *كيف* *hayf [hayf حيف Ar. cevr, zulm, ġadr, amân. Terc. 1-380.] vezninde,* kesmek maʿnâsınadur. OK. 2-839, **keyf** كيف Ar. şıhhat-i beden; ve firaġ-i hâtır, ten-dürüstī; ve müskirât te'şîrinden neş'et eden bi-hudluk; ve "nasıl" maʿnâsında istifhâmdur. Terc. 2-198.

keyfe كيف Ar. (keyf كيف Ar. *كيف* den) *eyne vezninde,* ism-i mübhem-i ġayr-i mütemekkindür *[mütemekkin متمكن Ar. bir mahalde ikâmet üzere oturur olan, merd-i cāygīr; ve şarf ve nahv ıstılahatından olup harekât-ı şelâşeyi yaʿnî refʿ ve naşb ve cerri kabul eder olan kelime maʿnâsınadur. Terc. 2-268.]*; "nice" ve "ne gûne" maʿnâsınadur; iltikâ'-i sâkinîn *[iltikâ' التقا Ar. karşu gelüp buluşmak, behem resīden. Terc. 1-103.]* içün âhiri tahrîk olundu; ve "yâ" mücâveretine *[mücāveret مجاورة Ar. koŋşu olmak, hem-sāyegī; ve mescide yâhud haremeyne kapanup iʿtikâf etmek. Terc. 2-277.]* mebnî feth üzere mebnî olundu; ve "fâ"yı hazf ile key كى dahı derler sevfe سوف kelimesine sev سو dedikleri gibi; ve keyfe kelimesi ġâliben istifhâm içün istiʿmâl olunur, yâ hakîkî olur "Keyfe Zeyd-un?" gibi yâhud ġayr-i hakîkî olur ki taʿaccüb mahrecine mahrec olur... ve gâhice nefy mahrecine ihrâc olunur... ve gâhice kendiden istiġnâ olunmayacak kelimeden mukaddem ana haber vâkiʿ olur. Keyfe ente? كيف انت ve Keyfe künte? كيف كنت gibi ki evvelinde mübtedâdan şânîde kâne kelimesinden haberdür; ve kezâlik rükn olup ġayr-i müstaġniyy-ün ʿanh olan kelimeden mukaddem hâl vâkiʿ olur; ve gâhice mefʿûl-i mutlâk vâkiʿ olur... ve gâhice şart olarak istiʿmâl olunur. Pes lafz u maʿnâda müttefik ve ġayr-i meczûm iki fiʿil iktizâ eder ki biri şart ve biri cezâ' olur... ve Sibeveyh, keyfe kelimesinin zarf olmasına zâhib olmuşdur. Ammâ Ahfeş, zarfiyyetini tecvîz eylemez ve İbn-i Mâlik, Ahfeş'i taşdîk eylemişdür. Zîrâ ne zamân ve nê mekân olmaġıla zarfiyyete şalâhiyyeti yokdur. Ancak ahvâlden su'âle dâll olmaġın ʿAlâ eyyü hâl? على اى حال lafzıyla müfesser olmaġıla tecevvüz tarîkiyle zarf ıtlâk olunur; ve baʿzılar ʿâtıfa olmasına da zâhib olup işbu ... beytiyle ihticâc eylemişdür. Lâkin mutlakâ ʿâtıfa olması câ'iz degildür ve beyt-i merkûmda ʿâtıfa olan "fâ"ya mukâreneti ʿâtıfiyyeti âbî *[ābī آبى Ar. çekinici, tiksinici, çekinen, şakınıcı: Ehl-i takvâ menhiyyâtdan âbî olur. KO. 1-9.]* olduġu zâhirdür. Belki burada haberiyyet üzere mahallen merfuʿ isimdür. OK. 2-839, **keyfe** كيف Ar. *kâfın fethi ve bânın sükûnuyla, ve âhirinin feth üzere binâsıyla,* bir ism-i mübhemdür; "nice" maʿnâsına; âhiri tahrîk olduġu iltikâ'-i *[iltikâ' التقا Ar. karşu gelüp buluşmak, behem resīden. Terc. 1-103.]* sâkinînden ötrüdür; ve feth üzere mebnî olup kesr üzere olmadıġı "yâ"dan ötrüdür. Pes keyfe, ahvâlden istifhâm içün olur; ve gâh olur taʿaccüb içün olur; ve kaçan-ki keyfe kelimesine mâ ما żamm oluna maʿnâ-yı şartı ifâde edüp cezâya ihtiyâc olur. VK. 2-139.

keyfiyyet كيفيت Ar. "Naşıl oldu?" veyâ "Naşıl olur?" deyü su'âli câ'iz olan hâl veyâ huşûş; ve şarâbda olan müskirlik hâşşası. Terc. 2-198, keyfiyyet كيفيت Ar. "ne gûne" "naşıl" maʿnâsına olan (keyfe كيف) ism-i mübhem-i ʿArabîsinin şonuna ʿalâmet-i maşdariyyet bulunan (-iyyet يت) ilhâkıyla teşekkül etmiş bir lafzdır ki "naşıl

olduğu" "naşıllık" gibi bir ma‘nâyı ifâde eder. § mâdde, ḫuṣûṣ, iş maḳâmında da ḳullanılır: (keyfiyyetin taḳdîr-i mâhiyyeti tedḳîḳe muḥtâc degildir, iḫbâr-ı keyfiyyet) cem‘i olan (keyfiyyât) ekṡeriyâ (ḥâlât) ma‘nâsına ḳullanılır: (keyfiyyât-ı rûḥâniyye, keyfiyyât-ı nefsâniyye). KO. 4-262, keyfiyyet كَيْفِيَّت Ar. 1. naşıllık: Keyfiyyeti ånlaşılamıyor. 2. müskirlik ḫâṣṣiyyeti: keyfiyyet-i bâde. 3. iş, maṣlaḥat, ḫuṣûṣ; ḥavâle-i keyfiyyet; cem‘i olan "keyfiyyât" ‘ale'l-ekṡer "ḥâlât" ma‘nâsında ḳullanılır. LC. 781.

keẕib* كذب Ar. *كذب* *ẕâl-ı mu‘ceme ile ketif vezninde,* ve kiẕb كذب Ar. *kâfın kesriyle,* ve keẕbe كذبة Ar. *kâfın fethi ve âḫirde hâ ile,* ve kiẕbe كذبة Ar. *kâfın kesriyle,* ve kiẕāb كذاب Ar. *kitâb vezninde,* kiẕẕāb كذاب Ar. cinnân, vezninde, yalan söylemek ma‘nâsınadur. Mıṣbâḥ'da der ki kiẕb ḫuṣûṣunda ‘amd *[‘amd عمد Ar. ḥamd vezninde saḳf ve ḫayme ve dîvâr maḳûlesine direk ḳomak ma‘nâsınadur ve ḳaṣd eylemek ma‘nâsınadur ki sehv ve ḫaṭâ muḳâbilidür ki şürû‘ eyledigi kârı cidd ile melḥûẓ ve maḳṣûd eylemekden ‘ibâretdür; ve maraż, marażî zebûn ve derdnâk eylemek ma‘nâsınadur; ve ṡiḳlet vermek ma‘nâsınadur; ve düşürmek ma‘nâsınadur; ve bir kimseye ‘amûd ile vurmak ma‘nâsınadur; ve bir âdemin ‘amûd batnına urmak ma‘nâsınadur; ve maḥsûn eylemek ma‘nâsınadur; ve ta‘accüb ma‘nâsına isti‘mâl olunur. *Mü'ellifin tefsîrine göre ta‘accüb ma‘nâsına olur; ve Nihâye'de ‘aceb ma‘nâsına da oldugu muṣarraḥdur, intihâ. OK. 1-650; ‘amd عَمْد Ar. ‘aynın fetḥi ve mîmin sükûnuyla, ḳaṣd etmek; ve bir nesneyi direkle ḳaldurmaga daḫı derler; ve maraż, bir kimseyi zebûn etmege daḫı derler. VK. 1-286.]* ve ḫaṭâ müsâvîdir. Zirâ ehl-i sünnet ‘indinde ṣıdḳ ile kiẕb beyninde vâsıṭa yoḳtur. Nihâyet günâh ‘amd ile söylenen kiẕbe ta‘alluḳ eder. *Mü'ellif Baṣâ'ir'de tef‘îlden maṣdar olarak kiẕẕâb كذاب *ki kâfın kesri ve dâlın şeddesiyledür,* ve ukẕûbe اكذوبة *ki hemzenin żammiyledür* ve kâẕibe كاذبة ve mekẕûb مكذوب ve mekẕûbe مكذوبة ve mekẕebe مكذبة ve kuẕbân كذبان *ki ġufrân vezníndedür* ve küẕbâ كذبى lafẓını ki büşrâ veznindedür, ziyade ḳılmışdur. * كذب النسابون * ḥadîṡi şerḥinde meşrûḥdur ki kiẕb, ṣıdḳ ma‘nâsına daḫı vârid olur, şeml *[şeml شَمْل Ar. şînin fetḥi ve mîmin sükûnuyla, ṭaġılan nesneye ve cem‘ olan nesneye daḫı ıṭlâḳ olunur, ve Cevherî bunı eżdâddandur, dedi, zîrâ câ'iz ki şeml, muṭlaḳâ emr ma‘nâsına olup ma‘nâyâni mezkûrâni ḳarîne fehm oluna ve şeml ḳoyunun memesin kîseye ḳomaġa daḫı derler. VK: 2-307.]* kelimesi ki cem‘ ve tefriḳ ma‘nâsına eżdâddandur. Pes eḥâdîṡ-i merḳûma bu ma‘nâdan taṣarruf olunmaḳ ehvân ve aḳrebdür ve ḳaldı ki kiẕbin vücûb ma‘nâsında isti‘mâli tevessü‘âtı müştemildür. Zîrâ mertebe-i ṡâniyede kiẕb, nefs ve żamîrde taḫyîl-i emniye ma‘nâsına olup ve ‘âdetâ taḥaḳḳuḳ ve lüzûm ana lâzım olmaġla vücûb ve lüzûm ma‘nâsında isti‘mâl olunmuşdur, ve fi‘linde isti‘âre-i teb‘iyye *[teb‘iyye تَبعِيَّة Ar. tâbi‘ olmak, iṭâ‘at etmek, imtisâl etmek. o.Ha. 1-148.]* taṣvîr olunur. OK. 1-246, **kiẕb*** كذب Ar. *كذب* *kâfın kesri ve ẕâlın sükûnuyla;* ve keẕib كذب Ar. *kâfın fetḥi ve ẕâlın kesriyle,* yalan söylemek; ve kiẕb, vücûb ma‘nâsına da gelir; ve kiẕb, eglenmek ma‘nâsına da gelir. VK. 1-109, **kiẕb** كِذْب Ar. yalan, ḫilâf, dudūġ. Terc. 2-185.

kh̲w̱ast خوست Far. an island [island (ay'lınd) sub. aṭa, cezîre. KLM. 451.]; a beaten road [beaten (bit'ın), adj. 1. dögülmüş, dögme, maḍrûb. 2. büzülmüş, maġlûb, münhezim, alt. 3. açıḳ, ayaḳ bawaraḳ küşâd olmuş. 4. dögülmüş, ezilmiş. 5. çalḳanılmış. 6. ‘âdî, ‘âdetâ menselik [[menselik مَنْسَلك Ar. yol ve meslek; ve ṭarîḳa dâḫil olan. Terc. 2-404.]] olan. KLM. 69.]; rubbed [rub (r^b) (-bed, -bing), v. a. 1. oġmaḳ, delk etmek [[delk دَلْك Ar. el ile sürtmek;

ve oğmak. oHa. 1-322.]]. 2. sürmek, sürtmek. 3. silmek, oğmaḳ. KLM. 653.]; a melon [melon (me'lın), sub. 1. ḳarpûz. 2. ḳavun. KLM. 508.]. (this meaning doubtful and probably originating in the misreading خربزه for جزشره Ste. 485.

ḳıdem قدم Ar. (ḳadem* قدم Ar. *قدم* den) *ʿineb vezninde,* sâbıḳat-ün fi'l-emr maʿnâsınadur; ve ḳadem ve ḳadāme-t قدامه Ar. *selâmet vezninde,* maṣdar olur bir nesne ḳadîm ve dîrîn olmak maʿnâsına ki ḥâdiṡ olmak muḳâbilidür; ve ḳıdem, bu maʿnâda isim olur, ḳadîmlige denür. OK. 3-533-5, **ḳıdem** قدم Ar. *ḳâfın kesri ve dâlın fetḥiyle,* bir nesne ḳadîm *[ḳadîm قديم Ar. eski olan, dīrīne; ve zamân cihetiyle ibtidâsı olmayup dâ'imâ mevcûd olmuş olan. Terc. 2-152.]* olmaḳ; ve ḳıdem, "ḥudûṡ"un muḳâbilidür. VK. 2-448-4, **ḳıdem** قدم Ar. zamân cihetiyle eski ve çoḳdan olmak; ve zamân cihetiyle bilâ-ibtidâ mevcûd olup ezeli olmak. Terc. 2-151.

ḳındurmaḳ قندرمق T. taḥrîk, teşvîḳ etmek. YTS. 137.

ḳıraŋ قرڭ T. 1. kenâr, ḳıyı, uç, şınır, çevre. 2. ufuḳ. YTS. 137.

kiş كيش Far. (kâf-ı ʿArabî-i maksûre) *yây-i mechûlle, riş [riş ريش Far. kiş vezninde ṣaḳal ve liḥye [[liḥye لحيه Ar. ṣaḳal, riş, meḥâsin. Terc. 2-205.]] maʿnâsınadur; ve ʿArabîde ḳuş ḳanadının ucunda olân yelek ve per maʿnâsınadur; ve yây-ı mechûlle [riş], yara ve çıbân ve cerâḥat maʿnâsınadur ve riş ile maʿnâ-yı ṡânîlerde mürâdifdür. BK-1. 415.] vezninde,* yedi maʿnâsı var: 1. terkeşdür *[terkeş تركش Far. oḳ maḥfaẓası, oḳdân. Terc. 1-149.]* ki yelegin [yelek يلك T. 1. ḳuş ḳanadındaki tüy. 2. oḳun tüğleri . 3. bir oḳ atımı uzaḳlıḳ. YTS. 241.] oḳ ṭuran yanıdur. 2. dîn ve meẕheb ve millet maʿnâsınadur. 3. ḳuş yelegi, per-i murġ maʿnâsınadur. Ḫâṣṣeten oḳa geçer yalan yelege denür. 4. cezîre-i Fârisden bir cezîre adıdur, ḥâlâ Hürmüz denmekle maʿrûfdur, terkeş şeklinde görünmekle bu isimle tesmiye olundu. 5. bir cins câmedür, ketândan nesc ederler. 6. samûrdur ki derisinden kürk ederler. 7. dıraḫt-ı şimşâd ismidür ki çemşîr agacıdur; ve bir lafẓdur saṭranc oyununda şâhı taḥrîk içün ve ḳuşları ürkütmek içün ve mutlaḳ tenfîr ve tebʿîd içün söylenür. BK-2. 512, **kiş** كيش Far. 1. terkeşdür *[terkeş تركش Far. oḳ maḥfaẓası, oḳdân. Terc. 1-149.] ki yelenin [yelek يلك T. 1. ḳuş ḳanadındaki tüy. 2. oḳun tüyleri . 3. bir oḳ atımı uzaḳlıḳ. YTS. 241.]* oḳ ṭuran yanıdur. 2. dîn ve meẕheb ve millet maʿnâsınadur. 3. ḳuş yelegi, per-i murġ maʿnâsınadur. ḫâṣṣeten oḳa geçer yalan yelege denür. 4. Hürmüz-nâm cezîredür. 5. bir cins câmedür, ketândan nesc ederler. 6. samûrdur denilen cânavar. 7. çemşîr agacıdur; ve bir lafẓdur saṭranc oyununda şâhı taḥrîk içün ve ḳuşları ürkütmek içün ve mutlaḳ tenfîr ve tebʿîd içün söylenür. LBK. 379, **kiş** كيش Far. 1. dîn ve meẕheb ve millet ṭarîḳat; ve ʿinâd; ve çemşîr agacı; ve terkeşin oḳu ṭuran ẓarfı. Terc. 2-147.

ḳoçmaḳ قوچمق T. ḳucaḳlamaḳ, ṣarılmaḳ, bağrına başmaḳ. YTS. 142.

ḳoçuşmaḳ قوچشمق T. ḳucaḳlamaḳ, ṣarmaşmaḳ. YTS. 142.

ḳoġ قوغ T. ḳıvılcım. YTS. 142.

ḳoparmaḳ قوپرمق T. 1. ayırmaḳ, gidermek. 2. ḳaldırmaḳ, ḥarekete geçirmek. 3. ḥaşretmek, diriltmek. 4. meydâna getirmek, peydâ etmek, yaratmaḳ, ortaya çıḳarmaḳ. 5. söküp çıḳarmaḳ. 6. (ses ḥaḳḳında) yükseltmek. YTS. 144.

ḳotarmaḳ قوترمق T. 1. boşaltmaḳ, taḥliye etmek. 2. yemeği bir ḳapdan başḳa ḳaba boşaltmaḳ. YTS. 145.

ḳov قووْ T. arḳadan çekiştirme, yerme. YTS. 145.

ḳovcı قووْجى T. münâfıḳ, ġammâz, ḳovlayıcı. YTS. 145.

ḳovcılıḳ قووْجيلق T. ḳovlayıcılıḳ, münâfıḳlıḳ. YTS. 145.

ḳovlamaḳ قووْلامق T. ġammâzlıḳ etmek, münâfıḳlıḳ etmek. YTS. 145.

kösiltmek كوسلتمك T. uzatmaḳ, ayağını uzatmaḳ. YTS. 146.

ḳubbe-t قبة Ar. (ḳubūb* قبوب Ar. *قبّ* dan) *ḳâfın żammı ve bânın teşdîdiyle,* tepesi müdevver binâya denür ki "künbed" taʿbîr olunur. *Şâriḥ der ki ḳubbe-t قبة kelimesi قبّ الخصر yâḫud قب الظهر ve قب البكر mâddelerinden yâḫud muʿtell olan قبو mâddesindendür, "vâv" "bâ"ya mübeddeldür; fi'l-aṣl büyût-ı ʿArabiyyeden ṣaġîr ve müstedîr ḫaymeye denüp baʿdehû ʿale'l-ıṭlâḳ istiʿmâl olundu; ve ḳubbe, Kûfe'de bir mevżiʿ adıdur. Ebû Caʿfer el-Ḳubbî; ve ʿUmrân bin Selîm el-Ḳubbî ki muḥaddiṣlerdür, oraya mensûblardur. OK. 1-223-7, ḳubbe-t قبة Ar. ḳâfın żammıyla, binâdan müdevver olan saḳfdur. VK. 1-101, **ḳibāb** قباب Ar. *ḳâfın kesriyle,* ve ḳubeb قبب Ar. *ḳâfın żammı ve bânın fetḥiyle,* "ḳubbe-t قبة "nin cemʿidür. VK. 1-101-13,14, **ḳubbe-t** قبة Ar. *bi'ż-żam, ve't-teşdîdü'l-bâ'i'l-meftûḥa,* ḳara ev ki Etrâk arasında müstaʿmeldür; ve künbed; ve cemʿi ḳubeb قب ve ḳibāb قباب gelür; ve şol ev ki ḳubbelü ola beyt-i muḳabbbeb *[muḳabbeb مُقبَّب Ar. ḳubbelü ve ḳubbe resminde olan, künbedmend. Terc. 2-377.]* derler. AK. 464.

ḳubūb* قبوب Ar. *قبّ* *ḳâfın ve bânın żammıyla,* ceng yâ münâzaʿa hengâmında ʿasker ḥayḳırışup ġıriv ve feryâd eylemek maʿnâsınadur; ve et çoḳ ṭurmaġla âb u tâbı çekilüp ṣolmaḳ maʿnâsınadur. OK. 1-223-1, **ḳubūb*** قبوب Ar. *قبب* *żammeteynle,* et ḳurumaḳ; ve deri ḳurumaġa; ve ḫurmâ ḳurumaġa; ve yara ḳurumaġa daḫı derler. VK. 1-100-1, **ḳubūb** قبوب Ar. *bi'ż-żamm,* ḳuruluḳ, yübûset gibi. AK. 464.

ḳuddise sırrehū قدّس سرّه Ar. ḳaddesa'llāhu sırrehū gibi. *bk. ḳaddesa'llāhu sırrehū.* OL. 212.

ḳullāb قلاب Ar. (ḳalb* قلب Ar. *قلب* den) *bi'ż-żam ve teşdîdü'l-lâm,* çengel. AK. 492, **ḳullāb** قُلّاب Ar. çengel, ḳanca, keje. Terc. 2-168, **ḳullāb** قُلّاب Ar. çengel, çengâl. LC. 740, **ḳullāb** قُلّاب Ar. ucu egri olan şey, çengâl. LN. 597, **ḳullāb** قُلّاب Ar. ucu egri olan şey, çengâl. LN. 597. KO. 4-232, **ḳullāb** قُلّاب Far. (< Ar.) her ucu egri olup çengâl gibi olan nesne, küllāb; ve istiʿâre ṭarîḳiyle zülf-i ḫûbâna derler. Terc. 2-71.

ḳurb* قرب Ar. *قرب* *ḳafın żammı ve rânın sükûnuyla,* ve ḳurbān قربان Ar. *ḳafın żammıyla,* ve ḳırbān قربان Ar. *ḳafın kesriyle,* yaḳın olmaḳ maʿnâsınadur. *Şâriḥ baʿżı ehl-i taḥḳîḳden naḳl eder ki ḳurb fiʿili bâb-ı râbiʿden her ḥâlde fâʿilin ṣıfatıdur, bi-ġayr-i ṣıla mütaʿaddî olur. ... ve bâb-ı ḫāmisden olduḳduḳda anınla mesâfe vaṣf olunur bu ṣûretde "ilâ الى" maʿnâsına olan "min من" ḥarfiyle taʿaddî eylemez; ve mesâfe muttaṣıf olduġu ṣûretde "min من" kelimesiyle ve "ilâ الى" kelimesiyle ṣılalanur; ve bu mâddeden efʿal tafḍîl ibtidâ'â "ilâ الى" kelimesiyle istiʿmâli muṭṭariddür tâ ki evvel vehlede *[vehle-t وهلة Ar. nesnenin evvel ve ibtidâsı, evvel emir, noḫost-i kâr; ve ḳorḳu ve ḳorḳunçlu nesne. Terc. 2-455, vehle وهلة Ar. her şeyin evveli, ibtidâsı;*

ibtidâ-yi emr. § bir şeyin birinci kerresi: vehle-i ûlâ = birinci kerre; vehleten = ibtidâ-yi emirde, birdenbire. KO-4. 633.] şıla içün olan "min من" kelimesi tafḍiliyyeye iltibâsı tevehhüm olunmaya اعدلوا هو اقرب للتقوى âyet-i kerimesinde lâm-ı iḫtiṣâṣ ṣılâ-i mezkûreden muġnâ *[muġnā مُغْنى Ar. zengîn ve müstaġnî ḳılınmış olan, tüvānger şude. Terc. 2-372.]* olmuşdur; ve ḳurb mâddesi zamân ve mekân ve nisbet ve ḥuẓve *[ḥuẓve-t حُظوَة Ar. ḳadr, iʿtibâr. Terc. 1-366.]* ve riʿâyet ve ḳudretde istiʿmâl olunur, intihâ. OK. 1-225-1, **ḳurb*** قرب Ar. ***قرب*** *ḳafın żammı ve rânın sükûnuyla,* yaḳın olmak; ve ḳurb, "buʿd"un żıddına daḫı ıṭlâḳ olunur; ve ḳurub قرب *rânın żammıyla,* ve ḳurb قرب *rânın sükûnuyla,* ʿusr ve ʿusur gibi şâkileden merâḳḳ-ı baṭna varıncadur; ve şâkile شاكله *şîn-i muʿceme ile,* bögürdür ḫâṣıra *[ḫāṣıra خاصِرَه Ar. (ṭıb.) boş bögür. RKO. 2-414.]* maʿnâsına ve meraḳḳ مراق *mîmin fetḥi ve ḳâfın teşdîdiyle,* ḳarının yumuşaḳ yerine derler; ve ḳurb, raḥimde olan ḳarâbete derler. VK. 1-101-1, **ḳurb** قرب Ar. *bi'ż-żam,* yaḳınlık ki "buʿd"un żıddıdur. AK. 472, **ḳurb** قُرْب Ar. yaḳın olmak, nezdîk şuden. Terc. 2-154.

kuy كوى Far. (kâf-ı ʿArabî-i mażmûme) *cuy [cu جو Far. (cîm-i mażmûme) üç maʿnâsı var: Biri, boyunduruḳdur ki öküz boynuna geçirirler. Sânî, merâtib-i ẕeheb-i ḫâliṣden ṭoḳsan altıncı mertebedür ki ʿArabîde ʿayâr denür. S̱âliṣ, ırmaḳ ve nehir maʿnasınadur. BK-2. 210.] vezninde,* şâh-râh maʿnasınadur ki ulu ve işlek yoldur, "taḫt-ı revân yolu" taʿbîr olunur; ve maḥalle-i şehr maʿnasınadur ki ṣoḳaḳları müştemildür. Bir zen-i maḥalle ṣoḳaġıdur. BK-2. 509, **kuy** كُوى Far. ulu ve işlek yoldur; ve maḥalle-i şehr ki ṣoḳaḳları müştemildür. LBK. 376, köy كُوى Far. ḳaṣabadan küçük olan belde, ḳariyye. Terc. 142.

küfr* كفر Ar. ***كفر*** *kâfın żammı* ve kefr كفر Ar. *fetḥiyle,* ve küfūr كفور Ar. ve küfrān كفران Ar. *kâfların żammıyla,* "îmân"ın zıddıdır ki vahdâniyeti yâhud nübüvvet ve şerîʿati inkâr eylemekden ʿibâretdir. Mü'ellifin Besâ'ir'de beyânına göre asıl küfr, "setr" maʿnâsınadır; kâfir, Hakkı setr eylediği için ıtlak olundu, ve küfr maddesi dîn ve şerîʿat; ve küfrân, niʿmet inkârında; ve küfûr, ikisinde ġâlib-i müstaʿmeldür, ve küfûr ve küfrân, müna"amın *[münaʿʿam مُنَعَّم Ar. nâz ve niʿmetle perverde olan, perverde. Terc. 2-407.]* niʿmeti setr ve inkâr eylemek maʿnâsınadur ki şükr muḳâbilidür. *Şâriḥ der ki küfr, isim olaraḳ daḫı müstaʿmeldür ve dört nevʿ üzeredür: Biri küfr-i inkârîdür ki aṣlâ cenâb-ı Bârî Taʿâlâyı bilmeyüp ve iḳrâr ve itiʿrâf eylememekden ʿibâretdür. S̱ânî, küfr-i cuḥûdîdür ki ḳalble bilüp lâkin lisânla iḳrâr eylememekden ʿibâretdür, küfr-i İblîs -ʿAleyhi'l-laʿne- gibi. S̱âliṣ, küfr-i inâdîdür, ḳable bilüp lisânla iḳrâr edüp ḥaseden ve baġyen *[baġy بَغْى Ar. rûspîlik ve zinâ etmek; ve taġallüble ẓulm ve sitem etmek, gümrāh; ve Ḥaḳ'dan ʿudûlle ser-keşlik etmek. Terc. 1-156.]* dîn-i İslâmla mütedeyyin olmamaḳdan ʿibâretdür, Ebû Cehl'in küfrü gibi; ve ʿinde'l-baʿż ḥaḳîḳî bilüp ve iḳrâr edüp lâkin ḳabûlden imtinâʿ eylemekdür, Ebû Ṭâlib'in küfrü gibi ki ana küfr-i ʿârî daḫı derler, ḳavminden ʿâr eyledigi içün teḳabbül eylemedi. Râbiʿ, küfr-i nifâḳîdür ki lisânla iḳrâr edüp ḳable muʿteḳıd *[muʿteḳıd مُعْتَقِد Ar. iʿtiḳâd edüp inanıcı olan ve iʿtiḳâd olunan nesne, ʿaḳîd, kirevîde. Terc. 2-364.]* olmaḳdan ʿibâretdür, İbne'bî Bin Sülûl-nâm cehûlun küfrü gibi, intihâ. OK. 2-99, **küfr*** كفر Ar. ***كفر*** *kâfın żammı ve fânın sükûnuyla,* îmânın żıddıdur; ve küfr, keẕâlik niʿmete inkâr etmek maʿnâsına da gelür ki şükrün

mukâbilidür. VK. 1-456, küfūr كفور Ar. *żammeteynle*, ve küfrān كفران Ar. *kâfın żammı ve fânın sükûnuyla*, niᶜmete inkâr etmek maᶜnâsında maṣdarlardur; ve küfûr, kâfirin cemᶜi daḫı gelür; kâfın fetḥiyle [kefūr] karye maᶜnâsına; ve küfr, ḳubûr *[ḳubūr قبور Ar. mezârlar, ḳabirler, gur-sitān. Terc. 2-148.]* maᶜnâsına da gelür ki küfr, ḳabre de derler. VK. 1-456, **küfr*** كفر Ar. *كفر* *bi'ż-żam*, żıdd-ı îmân; ve cuḥûd-ı niᶜmet; ve setr etmek. AK. 517, kefr كفر Ar. *bi'l-fetḥ*, setr etmek. AK. 517, kefūr كفور Ar. *bi'l-fetḥ*, Ḥaḳḳı setr edici bu maᶜnâdandur ki ekinci ṭâifesine kâfir derler, zîrâ bezri *[bezr بذر Ar. toḫum, maḫṣûṣâ ketân toḫumu. Terc. 1-148.]* türâbla setr ederler. AK. 517, küfrān كفران Ar. *bi'ż-żam*, setr etmek. ve cuḥûd-ı niᶜmet. AK. 517.

küll كُلّ Ar. edât-ı iḥâṭadır ki yerine göre "hep" ve yerine göre "her" ve "bütün" lafẓıyla tercüme olunur: كُلّ الطعام = her ṭaᶜâm. كُلّ يوم bütün gün. كُلّكم hepiniz. كُلّهم hepsi. كُلّنا hepimiz. ما لايدرك كله لايترك كله. ما كلّ مايتمنى المرء يدركه İżâfetden maḳtûᶜ olduḳda münevven *[münevven مُنَوَّن Ar. marked [[marked (mark'd), adj. 1. nişânlu, tamġalu, işâretlü. 2. üzerinde bere ve nişân ve çizi gibi işâret bulunan. 3. çizilmiş, işâret olunmuş. 4. bellenmiş, mîmlenmiş. KLM. 500.]] with tanwīn. Ste. 1335.]* olur: كُلّ قدعلم. وكُلّ اتوه وكُلاًّ آتينا حكماً. ولكُلّ درجات ᶜİbârede müsned ve müsnedün ileyh ve mefᶜûl ve te'kîd olduğu gibi ṣıfat daḫı olur: هوالفتى كُلّ الفتى. أى كامل الفتوة. انت الرجل كُلّ الرجل أى كامل الرجولية Müş. 103.

külüngü كُولُنْكُو T. vesâ'it-i naḳliyye. *[vesâ'it-i naḳliyye = 1. gölük (Dede); 2. götürgü (Müt.); 3. külüngü (Uyg. "İnd." OTTD. 823.]* TOTD. 1118.

külünk كُولُنْك T. ṭaşcıların ṭaş ḳırdıḳları nesnedir. Arabîsi "miġvel"dir, cemᶜi meġāvil gelür; miḳrâᶜ, misḥane, miṭlas ṭaş ḳıracaḳ külünkdür. Fârisîsi mîtîn, mitîn ejînedir. Tec. 2-255.

kün كُنْ Far. ṣîġa-ı emr ve vaṣf-ı terkîbîdir "eyle" maᶜnâsına ᶜArabîyle maᶜnâca muṭâbıḳdır. Terc. 128.

künk كُونْك T. (künek, gönek) sbst. ṣu yolı, conduit *[conduit, s. m. kanal, yol, künk, t. — mecrâ, pl. a. mecârî. EFTL-1. 319.]*, égout *[égout, s. m. kârîz, p.; süprüntülük. EFTL-1. 574.]*. Zen. 779.

küsü كُسُو T. küsme, darġınlıḳ. YTS. 151.

küsülü كُسُولُو T. darġın, gücenik, küsmüş. YTS. 151.

küydürmek كُويْدُرْمَك T. bekletmek. YTS. 151.

küymek كُويْمَك T. beklemek, sabr etmek; çevreyi gözetlemek. YTS. 151.

lā لا yok, değil *[İlk maᶜnâ "lâ-i tebri'e"nin ve ikinci maᶜnâ "leyse"ye müşâbih olan "lâ"nın tercümesidir. Müş. 107.]* maᶜnâlarına edât-ı nefydir: لااله الاالله lâ ilâhe illâ'llâh = Cenâb-ı Allâh'dan başka Allâh yokdur. تَعزَّ فلا شئ على الارض باقيا * ولا وَزَرٌ مماقضى الله واقيا Yaᶜnî ṣabır *[ṣabr, صبر Ar. bi'l-fetḥ ve's-sükûn ve fetḥü'l-bâ, nefsini ceraᶜdan ve fezaᶜdan ḥabs etmek [[ceraᶜ جزع Ar. fethateynle, ṣabırsızlık VK. 2-9, ceraᶜ جزع Ar. bi't-tahrik, feryâd ve zârî kılmak ve ṣabırsız olmak AK. 146, fezaᶜ, fetḥateynle, korku, bu aslında masdar idi. VK. 2-46, fezaᶜ فزع Ar. bi-fethateyn, feryâd eylemek ve korku, ḫavf, gibi. ve c. efzâᶜ gelür. AK. 451]]* ve sülüvv *[sülüvv سلو Ar. żammeteynle ve vâvın teşdîdiyle, bir nesneden fâriġ ve mütesellî*

olmak. VK. 2-659.] üzere ol. Çünkü yer yüzünde bir şey bâkî değildir; ve szCenâb-ı Allâh'ın hüküm ve takdîr etdiği şeyden insânî bir melce' vâḳî değildir. Müş. 107.

lā-büdde لابدّ Ar. (bedd* بدّ Ar. *بدّ* den) lâ-firâḳ, lâ-meḥâle *[meḥāle محاله Ar. ḥîle, fend, du-bâra, mākū. Terc. 2-283.]* maʿnâsınadur; ve bedd, firaḳ maʿnâsına olup lâ-i nefy dâḫil olmağıla firaḳ-ı menfî ve lüzûm-ı lâzım oldugundan lâzımdur ve "elbette" demekdür. *Şâriḥin beyânına göre bunun istiʿmâli nefye maḫṣûṣdur, isbâtda müvelliddür; müṣannifîn ʿibâretlerinde keṣîrü'l-vuḳuʿdur ve mütenevviʿâ îrâd ederler... ve ʿinde'l-baʿż vâv-ı ʿâṭıfadur, maḳâme münâsib maʿṭûf-un ʿaleyh taḳdîr olunur... OK. 1-573, **lā-büdde** لابدّ Ar. lâ-firâḳ maʿnâsına; baʿżılar bed-ʿivaż maʿnâsınadur dediler. VK. 1-246, **lā-büdde** لابدّ Ar. elbette, muṭlaḳa, lâzım; fi'l-aṣl "ayrılıḳ yoḳ" maʿnâsınadur. Lisânımızda taḫfîf-i dâl ile "lâzımdır" "vâcibdir" gibi lüzûm ve vücûbu ifâde mevḳiʿinde ḳullanılır. KO. 4-285, **lā-büdd** لابدّ Ar. muṭlâḳa ve her ḥâlde ve elbette; ve lâzım maʿnâsına mürekkebdir, cāre-nīst. Terc. 2-199, **lā-büdd** لابدّ Ar. ṣ. [لا = ḥarf-i nefy, بد = ayrılma] terki mümkin olmayan, lâzım, elzem, żarûrî: Bu gün gitmemiz lâ-büddür. Sizin ḥâżır bulunmanız lâ-büddür. ḥ. Ar. elbette, çâresiz, be-heme ḥâl: Siz lâ-büd gelmelisiniz Yemekde lâ-büd mîve bulunacaḳdur. KT. 1231, **lā-büdde** لابدّ Ar. el-bette, muṭlaḳa, lâzım; fi'l-aṣl "ayrılıḳ yoḳ" demekdir ki "lâzımdır" "vâcibdir" gibi lüzûm ve vücûbu ifâde mevḳiʿinde istiʿmâl olunur bir cümledir. Lisânımızda taḫfîf-i dâl ile ḳullanılır. LN. 648, **lā-büdde** لابدّ Ar. "ayrılıḳ yoḳ" demekdir ki "lâzımdır" ve "vâcibdir" me'âlinde lâ-ı tebri'e ile anın isminden ʿibâretdir. Ḥaberi ḫuṣûṣî olmadığıyçün maḥẕûfdur "lâ-firâḳ mevcûd لا فراق موجود" sebkindedir. Bunu ʿale'l-ekṣer (men من) ḥarfi ve baʿżen (ve و) ḥarfi vely eder. Müş. 108, **lā-budda** لا بد Ar. in; **lā-budd** لا بد Far. No flight or escape; necessarily, infallibly; entirely; it cannot be but. Ste. 1110.

lâ ilâhe illâ'llâhu لاالهَ الاّ اللهُ Ar. Cenâb-ı Allâh'dan başka Allâh yokdur. Müş. 107, ʿİbâdete lâyıḳ ve müsteḥaḳ bir ẕât yoḳdur, ancaḳ ʿaẓîmü'ṣ-ṣân vardır ve birdir şerîki ve naẓîri yoḳdur, mekândan münezzehdir. Mİ. 13.

lebb لب Ar. (ilbāb* الباب Ar. *لبّ* dan) *lâmın fetḥi ve bânın teşdîdiyle,* bu da bir yerde eglenüp muḳîm olmaḳ maʿnâsınadur; ve lebbeyk, ʿaded irâdesiyle tesniye ḳılınup kâf-ı ḫıṭâba mużâf ḳılınmışdur ve bunun maʿnâsında aḳvâl-i erbaʿa vardur: Evvel ẕikr olunan "iḳâmet" maʿnâsına olmağıla انا مقيم على طاعتك البابا بعد الباب واجابة بعد اجابة sebkindedür ki "Ben senin emir ve fermânına iṭâʿat ve icâbet merkezinde merreten baʿdü âḫiri ṣâbit ve pâyidârım" demekdür. Nite ki حنانك kelimesi رحمة بعد رحمة raḥmatun baʿdü raḥmetün demekdür. Ṣânî, lebb kelimesi "muvâcehe" maʿnâsına da gelmekle ol maʿnâdan müṣennâ olur... Buna göre اتجاهى و قصدى لك مرة بعد اخرى sebkinde olur ki "Benim ḳaṣd ve teveccühüm her bâr senin ṭarafınadur demek olur. Ṣâliṣ, lebb kelimesi "muḥabbet" maʿnâsına da gelmekle ol maʿnâdan me'ḫûẕ olur. Nite ki امراة لبة derler muḥabbetün lüzûchâ maʿnâsına. Pes lebbeyk, "Benim dâ'imâ muḥabbetim incizâmım sanadur, ġayre degildür" demek olur. Râbiʿ, "ḫâliṣ" maʿnâsına olan lübb *[lübb لب Ar. lâmın żammıyla, ağuya denür, semm maʿnâsına; ve her şeyin maḥż ve ḫâlişine denür; ve içlü nesnenün içine ve özüne denür; ve*

lübb, ʿakıl ve hûşa ıtlâk olunur, cemʿi elbāb الباب *gelür ve elüb* الُبّ *gelür, hemzenin fethi ve lâmın żammıyla. OK-1. 257-3.]* ve lübâbdan *[lübāb* لباب *Ar. lâmın żammıyla, ḫâliṣ maʿnâsına. VK-1. 113-15.]* me'ḫûẕdur. Buna göre "İḫlâṣım yaʿnî ṣıdḳ u ʿubûdiyyetim hemîşe sanadur" demek olur ve bunun aṣlı elübb lebbeyn البّ لبين idi fiʿli ḥaẕf ve nûn-ı teṡniye ıskâṭ olunduḳdan ṣonra "kâf"a mużâf ḳılındı ve meẕheb-i muḫtâr budur; ve telbiye kelime-i merḳûmundan aḫẕ olunduḳdan ṣonra andan fiʿl taṣarruf olunmuşdur, tehlîl ve tesbîḥ ve teşehhüd gibi. ... ve lebb kelimesi mübâlağaten vaṣf olur, bir maḥalde ve yâḫud bir ḫuṣûṣda aṣlâ münfek olmayup hemîşe muḳîm ve mülâzım olan kişiye ıṭlâḳ olunur; ve lebb, dâbbeye sîne-bend geçürmek maʿnâsınadur; ve bir kimsenin lebbesine *[lebbe* لبة *Ar. ḥabbe vezninde, lebeb ile maʿnâ-yı evvelde murâdifdür [[lebeb* لبب *Ar. fetḥateynle, devenin boynunun dibine denür ki gögsüne bitişik yeridür, oradan ẕebḥ olunur, menḥar [[[menḥar* مَنْحَر *Ar. ḥac ḳurbânı ve sâ'ir hayvânları ẕebḥ edecek mahal, bismilgāh. Terc. 2-401.]]] maʿnâsına; ve leheb, indânda gerdâniyye taʿbir olunan ḳılâde taʿlîḳ olunduḳda ṭuran yeridür ki bogazın çuḳuru ve iki ṭarafı olacaḳdur... OK-1. 257-5.]] ve lebbe, laṭîfe ve ẓarîfe ḫâtûna denür. OK-1. 257-6]* yaʿnî gerdeni dibine urmak maʿnâsınadur; ve muvâcehe ve muhabbet maʿnâlarına gelür. Nite ki mü'ellif żımnen beyân eyledi. Lâkin bu maʿnâlar mecâzdur "iḳâmet" maʿnâsınadan müteferriʿdür. OK-1. 257, **lebb** لب Ar. *lâmın fetḥiyle,* bir nesneye mülâzım olan kimesne; ve bir kimesnenin gögsüne urmak. VK-1. 113-23, **lebb** لبّ Ar. *bi'l-fetḥ ve't-teşdîd,* bir nesne lâzım olmak; ve ʿaḳıllu olmak. AK. 526.

lebbeyk لَبَّيك Ar. "lebb" kelimesi iḳâmet, muvâcehe, muhabbet, ḫâliṣ maʿnâlarına gelmekle bu terkîbe ber vech-i âtî dört maʿnâ verilmişdir: 1. Ben senin emr ü fermânına iṭâʿat ve icâbet merkezinde merreten baʿdü âḫiri ṡâbitim. 2. Benim ḳaṣd ve teveccühüm da'imâ sanadır. 3. Benüm dâ'imâ muḥabbet ve inciẕâmım sanadır. 4. İḫlâṣım yaʿnî ṣıdḳ u ʿubûdiyyetim dâ'imâ sanadır. Bu bâbda tafṣîlât almaḳ isteyenler Ḳâmûs'da "lebb" mâddesine mürâcaʿat etmelidirler. (Olsa ḥâşa dâmenin çoḳdan ederdim çâk çâk * Yoḳ mu bir lebbeyk yâ Rab ṣad hezârân yâ Rabbe). LN. 653, **lebbeyk** لَبَّيك Ar. "Buyurun efendim. Ne emrin olur ise icrâ ve ifâsına müntaẓır ve müteraḳḳıbım" maʿnâsında mürekkebdir. istāde-em fermān-tūrā. Terc. 2-203, **lebbeyk** لَبَّيك Ar. Bu terkîbin dört türlü maʿnâsı rivâyet olunmuşdur. 1. Ben senin emr-i fermânına iṭâʿat ve icâbet merkezinde merreten baʿdü âḫiri ṡâbit ve pâyidârım. 2. Benüm ʿazmim ve teveccühüm her bâr senin ṭarafınadır. 3. Benüm muḥabbetim ve inciẕâmım ġayre olmayup dâ'imâ sanadır. 4. İḫlâṣım yaʿnî ṣıdḳ u ʿubûdiyyetim dâ'imâ sanadır. İşbu terkîb "Buyurunuz" maʿnâsına ve maḳâm-ı icâbetde ḳullanılır. KO-4. 289, **lebbeyk** لَبَّيك Ar. "Buyurunuz efendim. Emriniz her ne ise ḳabûlüne icrâsına ḥâżırım, âmâdeyim" maʿnâsında bir terkîbdir: "Yok mu bir lebbeyk yâ Rab ṣad hezârân yâ Rabbe — Muʿallim." "iḳâmet, muvâcehe, muḥabbet, ḫâliṣ" maʿnâlarını müfîd olan "lebb لب" kelimesinin teṡniyesiyle "ke ك" żamîrinden müteşekkil bir mürekkeb iżâfîdir. Maʿnâ-yı mezbûra iʿtibârıyla bu terkîbe ber vech-i âtî dört maʿnâ verilmekdedir: 1. Ben senin emrine icâbet merkezinde dâ'imâ muḳîm ve ṡâbitim. 2. Teveccühüm dâ'mâ sanadır. 3. Muḥabbetim, inciẕâbım dâ'imâ sanadır. 4. İḫlâṣım, ṣıdḳ u

ʿubûdiyyetim dâ'imâ sanadır. LC. 785, **lebbeyk** لَبَّيك Ar. terkîb-i ʿArabî. [T. zebânzedî: leppey] Efendim, Buyurun, Ne emriniz var? Emrinize munṭaẓırım. [cevâb ve sü'âl maḳâmında müstaʿmeldir.] KT. 1237, **lebbeyk** لَبَّيك Ar. Emr ediniz efendim, Buyurun, Ne emriniz var? YTL. 624.

lehb* لهب Ar. *لهب* *ḍarb vezninde;* ve leheb لهب Ar. *taʿab vezninde;* ve lehīb لهيب Ar. *emîr vezninde;* ve lühāb لهاب Ar. *ġurâb vezninde;* ve lehebān لهبان Ar. *feteḥâtla,* âteş tütünden *[tütün تتن T. duman. YTS. 215, 76]* ḳurtulup ʿalevlenmek maʿnâsınadur. ʿAlâ ḳavl lehb, âteşin çıḳan sivri ʿalevine denür, lisânü'n-nâr maʿnâsına ki Fârisîde zebāne *[zebāne زبانه Far. âteş yalını, ʿalev, ḳabes. Terc. 1-415.]* derler; ve lehīb لهيب Ar. âteşin issiligine denür, ḥarü'n-nâr maʿnâsına. Pes evvele göre mecmûʿı maṣdar olur ki bâb-ı râbiʿdendür, ve s̱ânîye göre bu iki isim olur sâ'irleri maṣdar olur; ve leheb لهب *fetḥateynle,* pek şuşamak maʿnâsına müstaʿmel olur; ve leheb, havâya aġup çıḳan ġubâra denür. OK. 1-262-1,2,3,4,5, lehebe* لهبه Ar. *لهب* *fetḥateynle,* od yalınıdur *[yalıŋ يالڭ T. (od yalını) alev. YTS. 232.]* lisânü'n-nâr maʿnâsına. VK. 1-115-1, lehbe لهبه Ar. *lâmın fetḥi ve hânın sükûnuyla,* şuṣamak, ʿaṭş *[ʿaṭş عطش Ar. şusuzluḳ ve şuṣamak, teşne şuden. Terc. 2-72.]* maʿnâsına. VK. 1-115-8, lehebān لهبان Ar. *lâmın ve hânın fetḥiyle,* od yalınlanmak. VK. 1-115-10, lehīb لهيب Ar. *lâmın fetḥi ve hânın kesriyle,* bi-maʿnâhu. VK. 1-115-11, lühāb لهاب Ar. *lâmın żammıyla,* mis̱luhû. VK. 1-115-12, **lehb** لهب Ar. *bi-fetḥateyn,* od yalını *[yalıŋ يالڭ T. (od yalını) alev. YTS. 232.]* lisânü'n-nâr maʿnâsına; cemʿi lihāb لهاب gelür; ve şol toz ki göge direk ola. AK. 543, lehīb لهيب Ar. *bi'l-fetḥ;* ve lühāb لهاب Ar. *bi'ż-żam,* od yalınlanmak; ve şuʿle etmek; ve odu yaḳup ṭutuşdurmaġa daḫı derler îḳâdü'n-nār *[īḳād ايقاد Ar. yaḳmak, sūzīden, âteş yaḳmak. Terc. 1-139.]* maʿnâsına. AK. 543, lehebān لهبان Ar. *bi-fetḥateyn,* od yalınlanmak; iştiʿâlü'n-nâr *[iştiʿāl Ar. şuʿlelenmek, ʿalevlenmek. LC. 89.]* maʿnâsına. AK. 543, **lehb** لَهَب Ar. âteşin tütünsüz *[tütün تتن T. duman. YTS. 215, 76]* olan ʿalevi, zebāne-i āteş. Terc. 2-115, lehebān لَهَبان Ar. âteş tütünden ḳurtulup ʿalevlenmek, āfrūzīden. Terc. 2-115.

lehm* لهم Ar. *لهم* *vehm vezninde;* ve lehem لهم *hânın fetḥiyle,* bir nesneyi hem-ân bir defʿada yutmak maʿnâsına dur. OK. 3-562, **lehm*** لهم Ar. *لهم* *lâmın fetḥi ve hânın sükûnuyla,* yutmak, ibtilâʿ *[ibtilāʿ ابتلاع Ar. tekellüf ile yuṭmak. § ʿarûsı zifâf etmek [[zifāf زفاف Ar. gelini düzüp gerdek içün güvegi ḫânesine getürmek, gīrdek. "leyle-i zifâf" gerdek gecesi. Terc. 1-456.]] istiʿmâl olunmayan elfâẓdandur. KO. 1-216.]* maʿnâsına. VK. 2-466, **lehm*** لهم Ar. bir nesneyi sürʿatle yutmak. AK. 544.

lehv* لهو Ar. *لهو* *sehv vezninde,* oyun oynamaḳ maʿnâsınadur. *Şâriḥ der ki aṣıl lehv, insânı mühim ve mâ-yaʿnîden *[yaʿnī يعني Ar. ḥarf-i ʿaṭf-ı tefsîrdir. Terc. 2-464, yaʿnī يعني Ar. zaḥmetlü bir işe uġraşup çalışmaḳ maʿnâsına olan unī عنى [[ʿunī عنى Ar. ʿutī [[[ʿutī عتى Ar. ʿaynın żammı ve tânın kesriyle, ve ʿitī عتى Ar. kesreteynle, ḥaddi mütecâviz serkeşlikle tekebbür eylemek maʿnâsınadur; ve ʿutī, ʿatī عتى Ar. ʿaynın żammı ve fetḥiyle, pek ḳocamaḳ maʿnâsına müstaʿmeldür. OK. 3-884-2,3.]]] vezninde, bir âdeme bir zaḥmetlü nesne mühimm*

[[[mühimm مهم Ar. düşündürücü, endişe verici olan. Terc. 2-422.]]] olmak ma'nâsınadur; ve bir emr-i mühimme uğrayup ana meşğûl olmak ma'nâsınadur; ve bâb-ı râbi'den vürûdu kalîldür. OK. 3-884-3]] den fi'linden şîğa-i mużâri' müfred müzekker-i ğâ'ibdir; mâkablindeki cümlenin hükmünü tefsîr ve îżâḥ edecek olan cümlenin evveline getirilir mütekellim şîğası olan "e'nâ اعنى" maḳâmında ḳullanılır. Maḳâm-ı isti'mâle göre "demek ki, şöyle ki" ma'nâsını ifâde eder. KO. 4-663, ya'nī يعنى Ar. "Şunu demek isterim, maḳṣadım şudur" diyecek yerde îrâd olunur bir edât-ı tefsîrdir: Yevmü't-tereviye ya'nî ẕi'l-ḥiccenin sekizinci günü. Fi'l-aṣl "ḳaṣd" ma'nâsına olan "'inâye-t عناية" maṣdarından [['inâye-t عناية Ar. *عنا* 'aynın kesriyle dilemek; ve inâyet, zahmet çekmege daḥı derler; ve inâyet, bir nesne fehm olmağa daḥı derler. VK. 2-693.-1]] mużâri' müfred müzekker-i ğâ'ibdir. 'Arabîde her şîğası isti'mâl olunduğu ḥâlde lisânımızda yalnız bu şîğa vech-i ma'rûż üzere isti'mâl olunmaḳdadır. LC. 1097.]* ṣarf eden *[ṣarf صرف Ar. bil'l-fetḥ, döndürmek, tağyîr etmek ve men' etmek; ve tevbe; ve farż; ve ḥîle; ve daḥı ḥidṣân-ı [[ḥidṣān حدثان Ar. bi'l-kesr ve sükûnü'd-dâl, şonradan olmuş nesne ki zamânı yaḳın ola. AK. 160.]] dehre ve nevâ'ib-i rûzgâra ṣarf derler. Cem'i şurūf صرف gelür. AK. 338.]* nesne ile meşğûl olmaḳ ma'nâsınadur ki "lü'b" andan eḫaṣdur; ve lehv لهو ve lühüvv لهو Ar. *sümüvv vezninde,* bir nesneden pek ḫoşlanmağıla, ana meftûn olup dâ'imâ anınla avunup ḳalmaḳ ma'nâsınadur. OK. 3-924, **lehv** لهو Ar. (lehāt* لهاة Ar. *لها* lâmın fetḥi ve hânın taḫfîfiyle, küçük dil ki saḳf-ı femin nihâyetinde olur. VK. 2-723-1, lehā لهى Ar. lâmın fetḥi ve elifin ḳaşrıyla, cem'i, ẕikr olunan diller ma'nâsına. VK. 2-723-2, lehevāt لهوات Ar. fetḥateynle, keẕâlik cem'i. VK. 2-723-3, leheyāt لهيات Ar. fetḥateynle, keẕâlik cem'i, ḳaṭayât gibi ki "ḳaṭâ"nın cem'idür, boğurtlaḳ dedikleri ḳuş ma'nâsına. VK. 2-723-4.) *lâmın fetḥi ve hânın sükûnuyla,* bir nesne ile oynamaḳ; ve gâh olur lehv, cimâ'dan kinâyet olur; ve gâh olur 'avretden kinâyet olur. VK. 2-723-12, **lehv** لهو Ar. *bi'l-fetḥ,* oyun, lü'b ma'nâsına; ve ğâfil olmaḳ; ve meşğûl olmaḳ; ve bundan ki çalğıya ve oyuna "lehv" derler; ğayri nesneden ğâfil edüp kendüye meşğûl etdügi içün; ve az olur ki cimâ'dan kinâye olur; ve ammâ *لواردنا ان نتخذ لهوا* âyetinde "lehv"den murâd ba'żı müfessirîn "veled" ve ba'żısı "mer'e-t"dir derler. AK. 544, **lehv** لَهْو Ar. oyun, eglence, oynamaḳ, bāẕīden. Terc. 2-115.

lem لَمْ Ar. edât-ı neyfdür. Medḫûlü mużâri' olur ve meczûm bulunur ve ma'nâsı mâżîye münḳalib olaraḳ menfî olur: lem yedḫulü=mā daḫale لم يدخل=ما دخل= dâḫil olmadı. Müş. 109.

levm* لوم Ar. *لوم* *nevm [nevm نَوْم Ar. uyḳu, ḫvâb; uyumak. Terc. 2-442.] vezninde,* ve lūmā لومى Ar. *ḳaṣr ile,* ve lā'ime-t لائمة Ar. *nâfile vezninde,* isimlerdür. 'azl *[.'aẕl عذل Ar. 'aynın fetḥi ve ẕâl-ı mu'cemenin sükûnuyla, rüsvây ve melâmet etmek, 'aẕel عذل Ar. fetḥteynle, isimdür, melâmet ma'nâsından. VK. 2-320.]* ve 'itâb *['itāb عتاب Ar. azarlamak, tevbîḫ ve tekdîr etmek, ğarāṣīden. Terc. 2-56.]* ve ser-zeniş *[ser-zeniş سرزنش Far. başa ḳaḳmak, tevbîḫ; ve başa urmak. Terc. 1-462.]* ma'nâsınadur ki Türkîde "ḳınamaḳ" ta'bir olunur, ve levm لوم Ar. ve melām ملام Ar. ve melāme-t ملامة Ar. *mîmlerin fetḥiyle,* maṣdarlardur, ḳınamaḳ ma'nâsınadur; ve levm, ḳorḳuya denür; ve kesilmek ma'nâsınadur. OK. 3- 560, **levm*** لوم Ar. *لوم* *lâmın ve vâvın sükûnuyla,* ve levme-t لومة Ar. *lâmın fetḥi ve vâvın sükûnuyla,* keẕâlik ḳınamaḳ, 'aẕl *[.'aẕl عذل Ar. 'aynın fetḥi ve ẕâl-*

ı mu'cemenin sükûnuyla, rüsvây ve melâmet etmek, 'azel عذل *Ar. fetḥteynle, isimdür, melâmet ma'nâsından. VK. 2-320.]* ma'nâsına. VK. 2-464, **levm*** لوم Ar. *لوم* zemm etmek ve melâmet etmek. AK. 543, lā'ime-t لائمة Ar. *hemzenin kesriyle,* melâmet ma'nâsınadur. VK. 2-464, lūmā لومى Ar. *lâmın żammı ve meddi ve elifin ḳaṣrıyla,* bi-ma'nâhu. VK. 2-464, **levm*** لوم Ar. *لوم * zemm etmek ve melâmet etmek. AK. 543, **levm*** لَوْم Ar. ḳınamaḳ ve darılup azarlamak ve tevbîḫ etmek, melâmet kerden. Terc. 2-214.

levvāme لَوّامَه Ar. (levm* لوم Ar. *لوم* den) ş. mü'. zemm ve faṣl ve ser-zeniş eden // nefs-i levvâme = bir fenâlığı ettikten ṣonra ḥaṣıl olan vicdân râḥatsızlığı ki nefsin üç nev'inden biri olup dîger ikisine nefs-i emmâre ve nefs-i muṭma'inne denir. KT. 1246, **levvāme** لَوّامَه Ar. çok levm edici, eden. nefs-i levvâme = enfüs-i ṣelâṣe-i insâniyyenin ikincisi. Birincisi "emmâre", üçüncüsü "muṭma'inne" dir. nefs-i levvame = bir irtikâb-ı ḳabîḥten dolayı kişiyi levm edecek olan nefs, vicdân-i mu'âḫaẕekâr. LC. 792, **levvāme** لَوّامَه Ar. nefs-i insâniyyenin ismidür ki dîger ikisine "emmâre" ve "muṭma'inne" tesmiye olunur. Terc. 2-214.

leyse لَيْسَ Ar. ef'âl-i nâḳıṣadandır; "degildir" ve "olmadı" ma'nâlarınadır. Yalnız mâżî olaraḳ taṣrîf olunur. Müş. 110, **leyse** لَيْسَ Ar. ef'âl-i nâḳıṣadandır; ve ef'âl-i ġayr-i mutaṣarrıfadandır ki yalnız mâżî olaraḳ taṣrîf olunur. ليس ليسا ليسوا ليست ليستا ليسن ilḫ. Tercümesinde yerine göre "degildir" ve yerine göre "olmadı" denür: ليس هذا شيئاً = "Bu bir şey degildir" yâḫud "Bu bir şey olmadı." ليسوا سواءً = Hepsi bir degildir. "leyse"nin ḫaberi emṣâli vechile manṣûb olduğu gibi evveline bâ'-i maḳṣûre gelerek mecrûr daḫı olur: ليس هذا بشيئ اليس ذالك بقادر ؟ الست بربكم؟ اليس الله بكاف عبده؟ Müş. 35, **leyse** لَيْسَ Ar. fi'l-i nefy[927]: "degil" ليس كهذلك = Öyle degil. TLA. 19, **leyse** لَيْسَ Ar. "degil" ma'nâsınadır; ḫaberini naṣb eder. Bir fi'l-i nâḳıṣdır; yerine göre "olmadı" ma'nâsına da ifâde eder. Fâ'ilini ki ismî ta'bîr olunur, ref' eder. Lisânımızdaki fi'l-i isnâdînin mü'eddâsı bununla ifâde olunur. Leyse hāẕā kāfiyen ليس هذا كافياً = Bu kâfî degildir. Leyse'ẕ-ẕekrü ke'l-ünṣā ليس الذَّكرُ كالأنثى = Erkek, kadın gibi degildir. Leyse'l-ḫaber ke'l-'ayān ليس الخبر كالعيان = İşitmek, görmek gibi degildir. "leyse" kelimesi ġayr-i mutaṣarrıfdır. Yalnız mâżîsi taṣrif olunur. Ḫaberine ba'żen "bi ب" dâḫil olur: Elestü bi-Rabbiküm أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ = Ben sizin Rabbiniz degil miyim? Eleyse'llāhu bi-kāfin 'abdehū اليس اللهُ بكافٍ عَبْدَهُ = Allâh Ta'âlâ ḥażretleri 'abdine kâfi degil mi? rūz-ı elest, bezm-i elest terkîbleri ḫilḳat-i ervāḥ zamânına delâlet eder. OL. 219, Ḳālū belā قالوا بلى = "Evet dediler" ma'nâsınadur ki "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye vâḳi' olan ḫitâb-i 'izzete verdiğimiz cevâbdır. Bundan ervâḥın ḫilḳati maḳṣûddur. "Ḳâlû belâ" dan beri Müslümânız denildiği gibi. OL. 211.

---

927 Ef'âl-i câmidden olup 'ale'l-uṣûl taṣrîf edilmez. Meselâ ليس، يليس، ليساً gibi taṣrîfi ḳâbil degildir.

li ل Ar. birkaç nev' "lam-ı makṣûre" vardur: 1. "lâm-ı emr" dir ki emr-i ġâ'iblerin evvelinde bulunan ve cevâzimden 'add olunan "lâm"dur. Kendisini "vâv" ve "fâ"-i veṣm *[veṣm وثم Ar. dögmek, daḳ [[daḳḳ دق Ar. ḳırıp ufatmaḳ, ḫurd kerden; dögüp ufatmaḳ; ve urup çalmaḳ. Terc. 2-41ı.]] gibi; ve kesr etmek. [[kesr كسر Ar. bi'l-fetḥ, ṣımaḳ; ve ḳuş ḳanadın kendüye żamm etmek. AK. 665.]] veṣm وثم Ar. dögüp duz gibi ufatmaḳ, ḫurd kerden. Terc. 2-446.]* taḳaddüm ederse sâkin oḳunur: لينفق ذوسعة من سعته و من قدر عليه رزقه فلينفق مما آتاه الله. ثم ليقضوا تفثهم وليوفوا نذورهم. 2. "lâm-ı ta'lîl" dir medḫûlü olan mużâri' (ان) -i melfûẓa veyâ muḳaddere ile manṣûb olur: ليبلونى. لئلا يلم. 3. "lâm-ı 'âḳıbet" ve nâm-ı âḫir ile "ṣayrûret ü lâm-ı me'âl"dir. Bunun medḫûlü olan mu'âri' daḫı manṣûb olur: فالتقطه آل فرعون ليكون لهم عدواً و حزناً 4. "âm-ı zâ'ide" dir ki emir ve irâde gibi bir fi'l-i müte'addîyi ta'ḳîb eden lâmdır. Medḫûlü olan mużâri' yine mabṣûbdur: وامرنا لنسلم. وامرت لان اكوب مايريد الله ليجعل عليكم من حرج ولكن يريد ليطهركم وليتم نعمته عليكم. 5. "lâm-ı cuḥûd" dur ki menfi olan "kâne" ve "yekûnü" fi'illerinden ṣonra ziyâde edilen lâmdır. Bunun medḫûlü olan mużâri' daḫı manṣûbdur. Ancaḳ bunda (ان) in iẓhârı cârî olmamışdır: ماكان الله ليطلعكم على الغيب. لم يكن الله ليغفر لهم. Bu beş ḳısım lâm-ı maḳṣûre fi'le muḫtaṣdır. Altıncı nev' "ḥarf-i cer olan lâm" dır ki isme maḫṣûṣdur. İḫtiṣâṣ ve temellük ve ta'lîl ve târîḫ ve 'âḳıbet ve ẓarfiyet gibi birṭaḳım ma'âniyi müfîddir: الحمد لله. لله ما فى آلسماوات و ما فى آلارض. و انه لحب آلخير لشديد. أى انّ الانسان من اجل حب المال لخيل. وُلدَ له لخمس خَلَوْنَ من الشوال اينّ، ثم مات لخمس بقين من ذى الحجة. فللموت ماتلد الوالدة. صومو الؤيته. أى عند رؤية الهلال. İḫtâr — Harf-i cerr olan lâm-ı meksûre nidâ baḫsinde mezkûr ism-i müsteġâs *[müsteġās مستغاث Ar. kendüsinden yardım ṭaleb olunur olan, yāverī ḫvāhende. Terc. 2-328.]* evvelinde ve bir de yâ-i mütekellim müsteṣnâ olmak üzere żamâ'ir evvelinde meftûḥdur: يا لَزيد. لك. له. لنا. Ba'zı ef'âle göre lâm ḥarfi mef'ûlün bih edâtı olur: اذن له وهب له. قال له. شهد له. شكر له. Ba'żen muḳḥam ya'nî zâ'id olur: ردف لكم = ردفكم. "lâm-ı muḳḥama" ba'zı ef'âl-i müte'addîye fürû'unda ve anlara taḳaddüm eden mef'ûl evvelinde taḳviyye edâtı olur: فعال لما يريد. مصدقا لما معهم. نزّاعة للشوى. للرؤيا تَبرون. لربهم يرهبون. Müş. 105.

liḳā'* لقاء Ar. *لقى* *yâ'î* *ḳâfla kitâb vezninde,* ve liḳā'e-t لقاءة Ar. ve liḳāye-t لقاية Ar. *kitâbe-t vezinlerinde,* ve liḳī لقى Ar. ve liḳyān لقيان ve liḳyāne-t لقيانة Ar. *lâmların kesriyle,* lüḳī لقى Ar. *ṣulī [ṣulī صلى Ar. ṣâdın żammı ve lâmın kesri ve yânın teşdîdiyle, ateşe yanmak; ve ṣulî, bir nesnenin elemin çekmege daḫı derler. VK. 2-672.] vezninde,* luḳyān لقيان Ar. *lâmın żammıyla,* ve luḳye-t لقية Ar. *ġurfe vezninde,* ve lüḳā لقى Ar. *lâmın żammıyla, hüdâ vezninde,* ve leḳā'e-t لقاءة Ar. *semâḥa-t vezninde,* bir âdeme ḳarşu rast gelüp ḳavuşup görmek ma'nâsınadur ki "buluşmaḳ" ta'bîr olunur; *ve Şâriḥin Müfredât-ı Râġibden beyânına göre muḳâbeletü'ṣ-ṣey' ve muṣâdefetühû مقابلة الشىء و مصدفته ma'nâsına mevżû' olmaġıla bir nesneye ḳarşu râst gelüp görmek ma'nâsınadur; ve ba'żen bu mefhûm ikiye taḥlîl olunur ki yalnız ḳarşu râst gelmek ma'nâsına olur ve yalnız görmek ma'nâsına olur. *Burada mü'ellif şıḳḳ-ı ŝânî ile tefsîr

eyledi. OK. 3-921-1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11, **likā'*** لقاء Ar. *لقا* *lâmın kesri ve elifin ḳâfdan ṣonra meddiyle,* buluşmak. VK. 2-721-1, lüḳa لقى Ar. *lâmın żammı ve elifin ḳaṣrıyla,* bi-ma'nâhu. *VK. 2-721-2,* lüḳī لقى Ar. *lâmın żammı ve ḳâfın kesri ve yânın teşdîdiyle,* bi-ma'nâhu. VK. 2-721-3, luḳyān لقيان Ar. *lâmın żammı ve ḳâfın sükûnuyla,* bi-ma'nâhu. keẕâlik. VK. 2-721-4, **likā'** لقاء Ar. *lâmın kesri ve elifin meddiyle,* bi-ma'nâhu. VK. 2-721-7, **likā'** لقاء Ar. bi'l-kesr ve'l-med, görmek ve yetişmek, rü'ye-t ve iṣâbet ma'nâsına. AK. 538, **likā'** لقاء Ar. ḳavuşmak, mülâḳât etmek, behem resîden; ve insânın yüzü ve çehresi. Terc. 2-211.

lūt لوت Far. (lâm-ı mażmûme) *tût vezninde,* çıplaḳ ve 'uryân ma'nâsınadur ve *vâv-ı mechûl ile* [lot] aḳsâm-ı eṭ'ime-i leẕîẕeye denür; ve büyük loḳmaya da denür; lotî لوتى ekûl ma'nâsına ana mensûbdur; ve yufḳaya ṣarılmış ṭa'âma da denür; ekṡeriyâ dihkânî *[dihḳān دهقان Far. köylü, ḳuravî, çiftçi. Terc. 1-380.]* ve çobân maḳûlesi bir ḳaç etmege birden ṣarup ṭoyḳa *[ṭoyḳa طويقه T. sopa, kalın değnek. YTS. 211.]* gibi ellerine alup mânda gibi ekl ederler; ve yaḳışıḳsız ve nâ-terâşîde genc irisine de denür. BK-1. 739, BK-2. 549, **lūt** لوت Far. çıplaḳ ve 'uryân; ve *vâv-ı mechûl ile* [lot] aḳsâm-ı eṭ'ime-i leẕîẕe; ve büyük loḳma; ve yufḳaya ṣarılmış ṭa'âm; ve yaḳışıḳsız ve nâ-terâşîde genc irisine de denür. LBK. 411, **lot** لوت Far. delicious *[delicious (dilîş'ıs), adj. 1. ṭatlu, leẕîẕ, elleẕ, nefis, enfes, ra'nâ, ḫoşgüvâr. 2. güzel, ṭatlu, laṭîf, ra'nâ, ṣafâ-baḫş, dil-küşâ, cân-efzâ, cân-perver. KLM. 221.]* viands *[viand (vay'ınd), sub. yemek, ṭa'âm, yiyecek nefîs nesne. KLM.798, i. yiyecek maddesi, çoğ. yemek. RİTD. 1100.]*; a sort *[sort (sôrt'), ṣoy, dürlü, nev', cins, gûnâ, gûne. KLM. 698,]* of pastry *[pastry (peys'tri), sub. ḫamîr işi. KLM. 563, hamur işi, pasta. RİTD. 705.]*; a large mouthful *[mouthful (mauth'ful), sub. 1. loḳma. 2. ağız ṭolusu. KLM. 524,]*; a harsh *[harsh (harş), adj. doḳunduḳda sert sert ve pürüzlü gibi görünen, yumuşaḳ olmayan. 2. ḳulağa bed ve kerîh gelen, nâ-mülâyim. 3. acı, acımtıraḳ, dil buruşdurur. 4. ḫaşîn, ters, turş, ḫuysuz, sert. 5. ḫuşûnet-âmîz, şedîd, 'anîf, nâ-mülâyim. 6. inṣâfsız. 7. sitem-âmîz. KLM. 388.]*, disagreeable *[disagreeable (dîsıgri'yıbıl), adj. 1. fenâ, bed, żıd, menfûr, âdemin bedine gider, âdemin gücüne gelür, nâ-ḫoş, nâ-mülâyim. 2. ḫuysuz, ters, muṣîbet, çekilmez. KLM. 240.]* youth; — lūt naked *[naket (ney'kîd), adj. çıplaḳ, 'uryân, berehne [[berehne برهنه Far. açıḳ, çıplaḳ, 'ârî, mücerred olan. Terc. 1-88.]]. 2. ḳuru, ṣâde, ṣâfî. 3. açıḳ, çıplaḳ, örtüsüz, 'ârî, mu'arrâ. KLM. 528.]*, bare *[bare (bare), adj. 1. çıplaḳ, açıḳ, yalın, 'uryân, berehne, 'ârî, mu'arrâ. 2.. KLM. 63.]*. Ste. 1131.

mā مَا "mâ'-i nâfiye" nefy ve selbe delâlet eden "mâ"dır: ما انا شاعراً (yâhud) ما انا بشاعر Ben şâ'ir değilim. Cümle-i fi'liyye evvelinde bulunduğuna göre medhûlü mâzî olursa menfî olur. ما جاء = Gelmedi, ما ذهب = Gitmedi. Muzâri' olursa nefy-i hâl olur ما يجيء = Gelmiyor, مَا يذهب = Gitmiyor. Müş. 112.

maḫfī مَخْفِى Ar. (ḫafy خفى Ar. *خفى* *yâyî* den) gizlü, ṣaḳlu olan, pünhān. Terc. 2-297, **maḫfī** مَخْفِى Ar. [خفى I. partic. pass] Zen. 828.

mā-lā-ya'nī مَالَايَعْنِى Ar. ('ināye-t* عناية Ar. *عنى* den) bî-hûde ve ma'nâsız olan ma'nâsında mürekkebdür. Terc. 2-222, **mā-lā-ya'nī** مَالَايَعْنِى Ar. ma'nâsız, fâ'idesiz, boş söz; cem'i mā-lā-ya'niyyāt مَالَايَعْنِيَّات KO. 4-309, **mā-lā-ya'nī** مَالَايَعْنِى Ar. s. [mā مَا = ism-i mevsûl, lā لَا = ḥarf-i nefy, ya'nī يَعْنِى = " 'unī عنى " den *['unī عُنِىَ Ar. 'utî vezninde, bir âdeme bir zaḥmetlü*

nesne mühimm [[mühimm مُهِمّ Ar. düşündürücü, endişe verici olan. Terc. 2-422.]] olmak ma'nâsınadur; ve bir emr-i mühimme uğrayup ana meşğûl olmak ma'nâsınadur; ve bâb-ı râbi'den vürûdu ḳalîldür. OK. 3-884-3.] mużâri', delâlet ve ifâde etmek.] ma'nâsız ve fâ'desiz söz veyâ iş, bî-hûde şey, 'abeş: Mâlâya'nî ile uğraşmamalı. KT. 1259.

ma'rife-t* مَعْرِفَة Ar. *عرف* *mîmin fetḥi rânın kesriyle,* ve irfān عرفان Ar. 'irfe-t *'ayınların kesriyle,* ve 'irriffān عرفان Ar. *kesreteynle ve fânın teşdîdiyle,* bilmek ma'nâsınadur. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre "'ilm" ve "ma'rifet" beyninde fark vardur. Zîrâ bir şey'i tefekkür ve eserini tedebbür ile bilmekden 'ibâret olmağla 'ilmin mefhûmundan eḫaṣ olur, bunun muḳâbili inkâr ve 'ilmin muḳâbili cehldür, ve 'ilm vech-i küllî ile bilmek ve ma'rifet vech-i cüz'î ile bilmek ma'nâsınadur; bu cihetden Ḥaḳ Ta'âlâya ma'rifet isnâd olunmaz. Keẕâlik Ḥaḳ Ta'âlâya 'ilm ta'addî olunmaz. İntihâ; ve ma'rifet ve 'irfân, iḳrâr eylemek ma'nâsına müsta'meldür, i'tirâf gibi; ve mücâzât eylemek ma'nâsına müsta'meldür. OK. 2-809-1,2,3,4, **ma'rife-t** مَعْرِفَة Ar. *عرف* *mîmin fetḥi ve rânın kesriyle,* bilmek. VK. 2- 126-1, irfān عرفان Ar. *'aynın kesri ve rânın sükûnuyla,* bi-ma'nâhu, ve ma'rifet, gâh olur i'tirâf ma'nâsına da gelür. VK. 2- 126-2, **ma'rife-t** مَعْرِفَة Ar. bilmek. Cem'i me'ārif معارف gelür. AK. 594, **ma'rifet** مَعْرِفَة Ar. fikr, ve himmet ile taḥṣil olunan 'ilm ve dâniş ve bilgiç ve şan'at, hırfet, hüner ve vâsıṭa, vesâṭit; ve 'ilm-i naḥv ıṣṭılaḥâtından olup delâlet-i ḫuṣûṣiyyesi ma'lûm olan isme ıṭlâḳ olunur. Terc. 2-366.

marżī مَرضى Ar. (rıḍa*, ruḍa رضا Ar. *رضو* dan) sz. ["رضاء" dan s.mef.] rıżâ, ḫoşnûdluḳ, birinin râżı olduğu iş: marżî-i 'âlîye muvâfıḳ ḥareket. KT. 1325, **marżī** مَرْضِى Ar. begenilmiş, rıżâ gösterilmiş, maḳbûl demekdir: (ef'āl-i marżiyye افعال مرضيه ef'āl-i ğayr-i marżiyye افعال غير مرضيه). KO. 4-338, **marżī** مَرْضِى Ar. pesendîde, maḳbûl, muḫtâr, meşmûl-i rıżâ: aḫlâḳ-i marżiyye. LC. 889, **marżī** مَرْضِى Ar. maḳbûl, muḫtâr olan, pesendîde. Terc. 2-313.

maṣīr مصير Ar. (ṣayr* صير Ar. *صير* dan) *mîmin fetḥiyle,* maṣdar-ı mîmîdür, ẕikr olundu; ve ism-i mekân olur, 'örfde عرف şuların aḳup vardığı mevżı'a denür. OK. 1-943-6, **maṣīr** مصير Ar. rücû' etmek; ve daḫı gevden *[gev كو T. كيو sbst. panse [[panse n. f. işkembe; ḳarın, işkembe; bir ḳabın yâḫud bir ḥarfin yuvarlaḳ ḳısmı. RBDK. 986.]] gev getürmek كو كتورمك = gevmek كومك = ruminer [[ruminer v. a. geviş getirmek. RBDK. 1213.]]. Zen. 765.]* bağarsaḳ dedikleri büyük bağarsaḳ. Cem'i مصران gelür. AK. 587, **maṣīr** مصير Ar. bir nesnenin kemâl-i bulûğ ile mevcûd olduğu yer. Terc. 2-351, **maṣīr** مَصِير Ar. varılacaḳ yer, varup ḳarâr edecek maḥal: dûzaḫ-ı maṣîr = maṣîri dûzaḫ olan. LC. 933, **maṣīr** مَصِير Ar. şuyun aḳdığı yer. § ḳarârgâh, merci'-i serîr-i şevket maṣîr-i salṭanat. RKO. 947.

me'āb مآب Ar. (evb* اوب Ar. *اوب* den) seḥâb vezninde, arż-i Şam'dan بلقا ḳażâsında bir beldedür; ve me'âb, evb اوب lafẓından *[evb* اوب Ar. *اوب* hemzenin fetḥi ve vâvın sükûnuyla... gerü dönmek, rücû' ma'nâsınadur... OK. 1-75-1]* ism-i mekândur, dönüp varacaḳ yere denür, merci' ve münḳaleb ma'nâsına... OK. 1-76-20, **me'āb** مآب Ar. *fetḥateynle ve medle,* merci' ma'nâsına. VK. 1-39-7, **me'āb** مآب Ar. rücû' etmek; ve

rücû' edecek yer merci' gibi. AK. 547, **me'āb** مآب Ar. bir nesnenin dâ'imâ ric'at ve 'avdet edüp ḳarâr ve temkîn etdiği maḥal. Terc. 2-218.

me'āẕ معاذ Ar. ('avẕ* عوذ Ar. *عوذ* dan) ve me'āẕe معاذة Ar. *mîmlerin fetḥiyle,* maṣdarlardur, nite ki ẕikr olundu; ve 'Arabların me'āẕa'llāh معاذالله ve me'āẕetu'llāh معاذة الله ḳavilleri e'ûẕü bi'llâhi me'âẕen ve me'âẕeten اعوذ بالله معاذا معاذة sebkindedür. Ya'nî maṣdarı fi'lden bedeldür, her ne ḳadar fî ẕâtihî fi'le muḳârin isti'mâl olunmadıysa da subḥânallâh gibi; ve me'âẕ ve me'âẕe, ism-i mekân olurlar; ve me'âẕ, esâmî-i ricâldendür; ve me'âẕe, hâ ile, ruḳye *[ruḳye رقية Ar. efsûn denilen kelâm ki siḥr-bâz ve ehl-i ḫavâṣṣ oḳur. Terc. 1-443.]* ve ḥırz *[ḥırz حرز Ar. muḥâfaẓa-i nefse vesile olacaḳ nesne; ve âfât ve beliyye def'i içün ittiḫâẕ olunan nesne; ve ṭılsım ve ta'vîẕât miẕillü, gird-nāme; ve ḳal'a gibi muḥkem ve metîn ve maḥfûẓ olan mevżi', penāh-gāh. Terc. 1-354.]* ve efsûna *[efsûn افسون Far. siḥir-bâz, seḥḥâr ve ehl-i ḫavâṣṣın oḳuduġu kelâm ki 'azîmet ve ruḳye tesmiye olunur; ve mekr ve ḥîle ve ḫud'a, tezvîr. Terc. 1-25.]* denür; ve esmâ'-i ricâldendür; ve بنوالاقيشر cemâ'atine maḫṣûṣ bie ṣuyun adıdur. OK. 1-731, **me'āẕ** معاذ Ar. *mîmin fetḥiyle,* ṣıġınmak; ve 'Arabların me'āẕa'llāh معاذالله dedikleri e'ûẕü bi'llâhi me'âẕen اعوذ بالله معاذا ma'nâsınadur, maṣdarı fi'lden bedel ḳılarsan egerçi fi'lle isti'mâl olunmadıysa subḥânallâh gibi. VK. 1-319, **me'āẕ** معاذ Ar. ṣıġınup iltica' etmek; ve ṣıġınacaḳ yer, melce', penāgāh. Terc. 2-360.

mebhūt مبهوت Ar. (beht* بهت Ar. *بهت* den) *meskût vezninde,* müteḥayyir ve münḳaṭı' ve medhûş *[medhūş مدهوش Ar. ḥayretden nâşî 'aḳlı gidüp vâlih ve ser-gerdân olan, bî-hûş. Terc. 2-303.]* olan kişiye denür. Bunda ism-i fâ'il bünyesiyle bâhit باهت ve behît بهيت denmek câ'iz degildür. *Şâriḥ der ki binâ-yi mechûl ẕikr olunduġu üzere efṣaḥ ve eşher olmaġıla andan mebhût mutaṣarrır olmuşdur. Lâkin ma'lûmdan daḫı taṣrîfi vâḳi' olmaġıla ḳıyâs üzere bâhit ve behît mutaṣarrıf olur. OK. 1-294, **mebhūt** مبهوت Ar. iftirâ olunan. VK.1-128-5, **mebhūt** مَبْهوت Ar. müteḥayyir ve medhûş olan. Terc. 2-230.

mecd* مجد Ar. *مجد* mîmin fetḥi ve cîmin sükûnuyla, nîlü'ş-şeref ve'l-kerem ya'nî bir âdem şân ve şeref kerem ve celâlete nâ'il olmaġa denür ki bundan "ululuḳ"la ta'bîr olunur. 'Ala ḳavl mecd, ancaḳ âbâ' *[ābā' آباء Ar. ebler, babalar, pederān, vâlidler. Terc. 1-2.]* vü ecdâd ile ḳâ'im olur. Ya'nî nesebinde şeref ve kerem olmayan âdeme vaṣf olmaz. Her ne ḳadar kendisi zamânen şerefmend ise de lisânımızda andan kişi-zâdelikle ta'bîr olunur; ve 'inde'l-ba'ż ḫâṣṣeten uṣûl ve âbâsıyla *[ābā آبا Ar. baba, peder, vâlid. Terc. 1-2.]* ḳâ'imdür. Meselâ bir âdem zamânında şerefmend olmayup lâkin uṣûl ve âbâsı müteşerrif olsa "mecd" ol âdeme vaṣf olur. Eger fî zamânihî kendü daḫı şerefmend ise nûr 'alâ nûr olur. Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre bu ma'nâda "mecd" ẕikr-i âtî mecd-i iblden me'ḫûẕdur ki mer'â-yı vâsi'de bulunmasından 'ibâretdür. Pes bu münâsebetle se'a-i *[se'a-t* سعة Ar. *وسع* de'a vezninde, ve si'a-t سعة Ar. zine vezninde, bir nesne bir şey'e geniş gelmek ma'nâsınadur; ya'nî sana meskenin geniş olsun ki anda ḳarâr ve ârâm üzere ol demekden kinâyedür; ve bir nesne bir şey'e bol gelmekle anı içine almak ma'nâsına; ve bir nesne bir şey'e bol gelmekle anı içine almak ma'nâsına; ve bir nesne bir ḳaba ṣıġışmak ma'nâsına müsta'meldür; ve se'a, tâb ve ṭâḳat ve ḳudret ma'nâsına müsta'meldür; aṣlı ves' وسع idi "hâ" "vâv" dan ivażdur; ve*

seʿa, at ḳısmı vesâʿ [[vesāʿ وساع *Ar. seḥâb vezninde, cüst ü çâlâk ḫidmetkâra denür; ve yügrük, devende [[[devende* دونده *Far. ḳoşucı, seyirdici olan vāsim. Terc. 1-379.]]] ata ʿalâ ḳavl adımları geniş olup ḳulaçlayaraḳ segirden ata denür. OK-2. 688-5.]] olmak maʿnâsınadur. *Şâriḥ der ki Mıṣbâḥ'ın beyânına göre bu mâdde bâb-ı ṣâlisden ve bâb-ı râbiʿden ve ḫâmisden vâriddür; ve bunlardan isim kezâlik seʿa-t* سعة *ve vüsʿa-t* وسعة *dür. OK-2. 688-1,2, seʿa-t** سعة *Ar. ** وسع ** sînin fetḥiyle, bir nesneye vüsʿat vermek ... yaʿni sana müżâyaḳa veren bana vüsʿat vermez; ve yesaʿ* يسع *dan "vâv" sâḳıṭ oldu, yeṭaʾ* يطا *dan sâḳıṭ olduğı gibi, nitekim bâb-ı hemzede vaṭy'* وطي *yeṭâ'dan sâḳıṭ olduğu mevżiʿde beyân olunmuşdur; ve seʿa, ḳudrete ve ṭâḳate daḫı derler. VK-2. 69, seʿa-t* سعة *Ar. bi'l-fetḥ, ḳudret ve ṭâḳat, vüsʿ gibi. AK. 291, siʿa-t* سعة *Ar. bi'l-kesr, genlik ve bolluḳ. AK. 291.]* kerem ve celâlet maʿnâsına istiʿmâl olundu; ve mecd مجد Ar. ve mecāde مجاده Ar. maṣdar olur, bir âdem ehl-i mecd olmaḳ maʿnâsına; ve mecd, mücûd *[mücūd* مجود *Ar. ḳuʿûd vezninde, bunlarda imcâd ve temcîd gibi deve ḳısmı otlaġı firâvân yere düşmek yâḫûd tâze çayırdan ṭoymaġa ḳarîb olmaḳ maʿnâsınadur; ve deveyi geregi gibi ṭoyurmaḳ ʿalâ ḳavl ḳarnı ṭolusu yâḫûd nıṣfı ṭolusu ṭoyurmaḳ maʿnâsınadur ki yarı toyırmaḳdur. OK.1-689-9]* maʿnâsına gelür; ve mecd, Temîm bin Ġâlib Bin Fahr'ın ḳızı ismidür Benû Mecd dedikleri cemâʿat anun ẕürrriyyetindendür, ve bu ġayr-i münṣarifdür, ḳalîlen münṣarif olur. OK.1-689-9, **mecd*** مجد Ar. *مجد* *mîmin fetḥi ve cîmin sükûnuyla,* kerem. VK-1-302, **mecd** مجد Ar. ʿaẓamet ve kerem ve şeref ve ġâlib olmaḳ. AK. 554, **mecd** مَجْد Ar. şân, şeref, kerem, celâlet, büzürgvārī. Terc. 2-278.

meḫīle مخيلة Ar. (ḫāl* خال Ar. *خَوَل* veyâ خال* den) *mîmin fetḥi ve ḫânın kesriyle,* ve meḫāle-t مخالة Ar. ve ḫaylūle-t خيلولة Ar. ḫaylûle-t vezninde, ṣanmaḳ maʿnâsınadur ki Fâriside pindâşten *[pindāşten* پنداشتن *Far. ṣanmaḳ, tekebbür etmek; ve kendüde olmayan nesneyi var ṣanmaḳ. Terc. 1-106.]* mürâdifidür; ve bu efʿâl-i ḳulûbdabdur mütekellim-i müstaḳbelinde iḫâl اخال denür, hemzenin kesriyle; ve lûġat-ı rediyye meftûḥ olur. *Şâriḥin beyânına göre lûġat-i ṭâ'iyedür ki giderek elsinede keṣîrü'l-istiʿmâl olmaġıla faṣîḥ menzîlinde olundu; ve bu ġayr-i ḳıyâs üzeredür. OK. 3-203-29,30,31, **meḫīle** مخيلة Ar. *mîmin fetḥi ve ḫânın kesri ve meddiyle,* keẕâlik kibr maʿnâsına. VK. 2-282-29, meḫāyil مخايل Ar. ʿalâmet. AK. 564, meḫāyil مخايل ve meḫāy'il مخائل Ar. Sbst. Pl. v. مخيلة Zen. 827, **meḫīle** مَخيلة Ar. Sbst. imagination *[imagination (si-on) n.f. tefekkür, tasavvur, taḫayyül. İcât etmek, yaratmak kudreti. RBDK. 667.]*; soupçon *[soupçon n.m. şüphe, işkil, kuşku; zan, tahmin. RBDK. 1268.]*; Plur. meḫāyil مخايل = مخيّلات Zen. 829.

mel'* ملا Ar. *ملا* *mîmin fetḥi ve lâmın sükûnuyla;* ve mel'e-t ملاة Ar. *hâ ile;* mil'e-t ملاة Ar. *mîmin kesriyle,* ṭurmaḳ maʿnâsınadur; ve ṭolmaḳ maʿnâsınadur; ve bir kimseye müẓâheret *[müẓāheret* مظاهرة *Ar. bi'ż-żamm, arḳabirikdirmek. Yaʿnî biri birine yardım etmek; ve ʿavretine ẓihâr [[ẓihār* ظهار *Ar. bi'l-kesr, arḳa; arḳaya muḳâbil olmaḳ; muḳâbeletü'ẓ-ẓahr bi'ẓ-ẓahr maʿnâsına. AK. 377.]] etmek. AK. 592, müẓāheret* مظاهرة *Ar. yardım ve himâyet, bārmendī kerden; ve "Enti ʿaleyye keẓahri ümmī" deyüp zevcesini defʿ etmek. Terc. 2-358.]* ve muʿâvenet eylemek maʿnâsına istiʿmâl olunur. OK. 1-54-1,2,3, **mel'*** ملا Ar. *ملا* *bi-fetḥi'l-mîm ve sükûnü'l-lâm,* maṣdardur, ṭoldurmaḳ maʿnâsına. VK. 1-30-1, **mel'*** ملا Ar. *ملا* bi'l-*fetḥi ve bi'l-hemzeti fî âḫirihî,* ṭoldurmaḳ. AK. 607.

mele'* ملا Ar. (mel'* ملا Ar. *ملا* den) *cebel vezninde,* teşâvür ve müşâveret ma'nâsınadur; ve imtilâ'-i cemâ'at *[imtilâ' امتلاء Ar. (mel'* ملا Ar. *ملا* den) ifti'âl vezninde, bir nesne geregi gibi dolmak. OK. 1-54, imtilâ' امتلاء Ar. hemzenin ve tânın kesriyle; ve temellî تملى Ar. fethateynle ve lâmın kesri ve teşdîdiyle, ṭolmak; ve imlâ', bir nesneyi hadden bîrûn etmege dahı derler. VK. 1-30, imtilâ' امتلاء Ar. ṭolu olmak. AK. 48, imtilâ' اِمْتِلاء Ar. ṭolmak, pür şuden; ṭoldurmak; ve ṭolu olmak; ve mi'de ṭolġunluġu. Terc. 1-110.]* mülâbesesiyle *[mülâbese ملابسه Ar. karışmak, muhâleṭa ma'nâsına. AK. 608.]* bir kavmin 'aliyye *['aliyye عَلِيَّه Ar. 'alî, refî'; pek 'âlî olan, "devlet-i 'aliyye" = pek 'âlî ve bülend-mertebe ve şerîf olan devlet-i 'Osmâniyye. Terc. 2-83.]* ve eşrâfına ya'nî kibârına ve ecelle *[ecell أَجَلّ Ar. ziyâde celîl ve ziyâde büzürg olan. Terc. 1-11.]* ve a'yânına ve cevherine ıṭlâk olunur. Mes'ûl ve me'mûl olan ihsân ve ma'rûf ve re'y ve tedbîr makûlesi hâlâtla memlû oldukları münâsebetiyle yâhud 'azamet ve şân ve şevket ve hadem ü haşem ile 'uyûn ve ṣudûr nâsı ṭoldurdukları 'alakasıyla ıṭlâk olunmuşdur; ve mele', cemâ'ate ıṭlâk olunur; ve ve hırş ve ṭama' ve zann ve gümân ma'nâlarına isti'mâl olunur; ve vecâhet *[vecâhet وجاهت Ar. bi'l-feth, yüzlülük, manṣıb ve mertebe issi olmaklık. AK. 667, vecāhet وَجَاهَت Ar. câh, şeref, menzilet; ve güzellik, hüsn, hūbī. Terc. 2-446.]* ve sikke *[sikke سكه Ar. bi'l-kesr, ve't-teşdîd, akçe ve fülûri nakşını etdikleri demür; ve yer sürdükleri demür ki ṣaban derler; ve ṣol yol ki iki ṭarafı ṣaf ṣaf aġaçlar ola; ve ṣokak ki mahallât içinde vâki' olur. Cem'i sikek سكك gelür. AK. 296, sikke سكه Ar. akçe üzerine ḍarb olunan damġa, ṭamġa; ve ba'zı cins dervîşe mahṣûṣ olan külâh. Terc. 1-485.]* ṣûret ve cemiyyet ṣâhibi gürûh-ı insâniye ıṭlâk olunur; ve huy ve hulk ma'nâsına isti'mâl olunur; ve havṣala-ı siriṣt ve fıṭratda gûyâ ki memlû olduġuna mebnîdür. Cem'i emlā' املا gelür haber ve ahbâr gibi. OK. 1-54-14, **mele'*** ملا Ar. (mel'* ملا Ar. *ملا* den) *fethateynle,* cemâ'at ma'nâsına dahı gelür; ve hulk ma'nâsına da gelür. VK. 1-30, emlā' املا Ar. cem'i gelür; ve emlā', mel' مل kelimesinin cem'i dahı gelür. VK. 1-30-2, **mele'** ملا Ar. *bi'l-feth,* cemâ'at; ve hulk. AK. 607, **mele'** مَلَاء Ar. cemâ'at ve kavmin kibâr ve eşrâfı olan gürûh, mihterān-ı gürūh-i kavm. Terc. 2-386, **mele'** مَلَا Ar. ecelle, a'yân-ı kavm, cemâ'at. 'Alâ mele'i'n-nâs = cemâ'at-i nâs hużûrunda; mele', meşveret, huy, hulk ma'nâsına da gelür. LC. 978.

mele'-i a'lā مَلَا أَعْلَا Ar. = eşrâf-ı melâ'ike, cemâ'at-i kerrūbiyyūn. تأمل سطور الكائنات فانها من الملأ الاعلى اليك رسائل. Süṭûr-i *[süṭūr سُطُور Ar. ṣıralar, diziler, ṣafhā. Terc. 479.]* kâ'inâtı pîş-i te'emmüle al. Zîrâ anlar sana mel'-i a'lâdan gönderilmiş risâlelerdir Muhyi'ddîn-i 'Arabî. LC. 978, **mele'-i a'lā** مَلَا أَعْلَا Ar. taṣavvur edilen en yüce meclis, kat; cennet katı, cennet meydânı. Ste. 1302.

melāhī ملاهى Ar. (lehv* لهو Ar. *لهو* den) *menâhî vezninde,* lehv *[lehv لَهْو Ar. oyun, eğlence, oynamak, bāzīden. Terc. 2-115.]* ve lu'b âlâtına denür; sâzende ve bâzende ṭakımı gibi. *Şârihin beyânına göre müfredi "milhâ" *[milhā مِلْهى Ar. lehv ve lu'b âleti sâzende ṭakımı gibi, mūsīkār. Terc. 2-391.]* "milhât ملهاة "dur. OK. 3-924, **melāhī** ملاهى Ar. âlât-ı lehve derler vâhidesinde, *kesr-i mîmle* "milhā ملهى " ve "milhāt ملهاة "dur. AK. 611, **melāhī** مَلَاهِى Ar. lehv ve lu'b gibi âlâtı, sâzende ṭakımı gibi, mūsīkār. Terc. 2-388.

melek ملك Ar. (melk* mülk, milk ملك Ar. *ملك* den) *mîmin ve lâmın fethiyle,* bir nesnenin

ḳıyâm-ı mülkiyyetine sebeb olan şey'e denür; ve melek, melâ'ikenün müfredidür ki ferişteye denür, ﻻﻙ maddesinde beyân olundu. *Şariḥ der ki melek lafẓını işbu melk, mülk, milk ﻣﻠﻚ maddesinden daḫı aḫẕ eylediler ki "ḳuvvet" maʿnâsınadur. OK. 3-115, **melek** ﻣﻠﻚ Ar. (milk*, melk, mülk ﻣﻠﻚ Ar. *ﻣﻠﻚ* den) *fetḥateynle,* ferişte; melāyike ﻣﻼﯾﻜﻪ Ar. *mîmin fetḥi ve yânın kesriyle,* cemʿi. Kesâ'î eyitdi: Bunun aṣlı me'lek ﻣﺄﻟﻚ idi "hemze"nin taḳdîmiyle, ﺍﻟﻮﻙ dan *[elūke-t ﺍﻟﻮﻛﻪ Ar. (elk* ﺍﻟﻚ Ar. *ﺃﻟﻚ* den) hemzenin fetḥi ve lâmın żammıyla; ve me'lüke-t ﻣﺄﻟﻮﻛﻪ Ar. mîmin fetḥi ve lâmın żammı ve fetḥiyle; ve elūk ﺍﻟﻮﻙ Ar. hemzenin fetḥiyle; ve me'lük ﻣﺄﻟﻚ Ar. mîmin fetḥi ve lâmın żammıyla; ve bundan ġayri mefʿul vezninde vârid olmamışdır; mecmûʿı "elçilik" "risâlet" maʿnâsınadur. *Şâriḥ der ki: Mü'ellif teşvîş ile s̱ebt eylemişdür. Zîrâ ümmehât-i sâ'irenin beyânına göre elük ﺍﻟﻚ ve elūke-t ﺍﻟﻮﻛﻪ ve elūk ﺍﻟﻮﻙ ve me'lek ﻣﺄﻟﻚ maḳʿad vezninde maṣdarlardur, "elçilik eylemek" maʿnâsınadur; ve me'lük ﻣﺄﻟﻚ Ar. mîmin fetḥi ve lâmın żammıyla; me'lüke-t ﻣﺄﻟﻮﻛﻪ Ar. lâmın żammı ve fetḥiyle, isimdür; "elçilik"e denür; ve elūke-t ﺍﻟﻮﻛﻪ elçinin ḥâmil olduğu risâle ve nâmeye ıṭlâḳ olunur; ve elūk ﺍﻟﻮﻙ ṣabûr vezninde, elçiye denür. OK. 3-71-2,3,4,5, elūk* ﺍﻟﻮﻙ Ar. hemzenin fetḥi ve lâmın żammı ve meddiyle, risâlet maʿnâsına. VK. 2-219-1, me'lük ﻣﺄﻟﻚ Ar. mîmin fetḥi ve hemzenin sükûnu ve lâmın żammıyla, keẕâlik risâlet maʿnâsına. VK. 2-219-2, me'lüke-t ﻣﺄﻟﻮﻛﻪ Ar. vezn-i mezbûr üzere, bi-maʿnâhu. VK. 2-219-3.]* me'ḫûẕ olmağıla risâlet maʿnâsına, baʿdehû ḳalb-i mekân ḳılınup "lâm" taḳdîm olunup melā'ik ﻣﻼﺀﻙ denildi, baʿdehû "hemze" taḫfîf olundu. VK. 2-240, melā'ik ﻣﻼﺋﻚ Ar. *mîmin fetḥi ve yânın kesriyle,* keẕâlik cemʿi ferişteler maʿnâsına; ve ṣoya melekü'l-emr ıṭlâḳ olunur, her emr anunla ḳâ'im oldugu içün. VK. 2-240, **melek** ﻣﻠﻚ Ar. *bi-fetḥateyn,* ferişte, cemʿi emlāk ﺍﻣﻼﻙ ve melā'ik ﻣﻼﺋﻚ gelür. AK. 610, **melek** ﻣَﻠَﻚ Ar. rûḥâniyyûndan her bâr ḫıdmet-ı İlâhiyyede müstaḫdem olan ẕât-ı mübârek ve muʿallâ, sürūş. Terc. 2-390.

melek ﻣﻠﻚ Ar. (elk* ﺍﻟﻚ Ar. *ﺃﻟﻚ* den) *fetḥateynle,* ferişteye denür. Lisânımızda daḫı melek denür; cinn ve şeyṭân gibi. Bunun da Türkîsi yoḳdur. ʿİnde'l-baʿż bu mâddeden me'ḫûẕdur ki aṣlı me'lük *[me'lük ﻣﺄﻟﻚ Ar. mîmin fetḥi ve lâmın żammıyla; me'lüke-t ﻣﺄﻟﻮﻛﻪ Ar. lâmın żammı ve fetḥiyle, isimdür; "elçilik"e denür; ve elūke-t ﺍﻟﻮﻛﻪ elçinin ḥâmil olduğu risâle ve nâmeye ıṭlâḳ olunur; ve elūk ﺍﻟﻮﻙ ṣabûr vezninde, elçiye denür. OK. 3-71-4,5, me'lük ﻣﺄﻟﻚ Ar. mîmin fetḥi ve hemzenin sükûnu ve lâmın żammıyla, keẕâlik risâlet maʿnâsına. VK. 2-219-2, me'lüke-t ﻣﺄﻟﻮﻛﻪ Ar. vezn-i mezbûr üzere, bi-maʿnâhu. VK. 2-219-3.]* idi. Hemze lâm üzere taḳdîm olunduḳdan ṣonra ḥaẕf olundu; ve baʿżılar ʿindinde "milk ﻣﻠﻚ" den me'ḫûẕdur. OK. 3-72-6, me'lūk ﻣﺄﻟﻮﻙ Ar. *me'lûḳ vezninde,* mürâdifidür ki ẕikr olundu. OK. 3-72-6.

mel'ek ﻣﻠﺄﻙ Ar. (mel'* ﻣﻼ Ar. *ﻣﻼ* den) ve melā'ike ﻣﻼﺋﻜﻪ Ar. *mîmlerin ve hemzelerin fetḥiyle,* "elçilik"e denür, risâlet *[risālet ﺭِﺳﺎﻟﺖ Ar. resûllük, peyġam-berī. Terc. 1-436.]* maʿnâsına. OK. 3-110-1,2, **mel'ek** ﻣﻠﺄﻙ Ar. *maḳʿad vezninde,* ferişteye denür, ṭaraf-ı İlâhî'den peyġam-berlere resûl olup iblâġ-ı aḥkâm eyledikleri içün; vezni mefʿaldür, kes̱ret-i istiʿmâlden "hemze" ḥaẕf olunup melek ﻣﻠﻚ dediler, ve baʿżen şâẕ olaraḳ is̱bât olunur. Mü'ellif hemze faṣlında daḫı bunu îrâd eylemiş idi, bu cihetle

hemziyye ve lâmiyye olması muḫtelifün fîhdür. *Belki mü'ellif "milk ملك " maddesinde daḫı s̱ebt eylemişdür. Pes bunda üç gûne belki ba'żılar levk لوك den *[levk* لوك Ar. *لوك* şevk [[şevk شوك Ar. şînin fetḥi ve vâvın sükûnuyla, diken, ḫâr... VK. 2-230, şevk شَوْك Ar. tiken, ḫār. Terc. 1-515.]] vezninde, ağızda bir nesneyi pek yapça çignemek ma'nâsınadur ki "gevelemek" ta'bîr olunur. 'Ala ḳavl, pek nesneyi çignemek yâḫud saḳız gibi çignemek ma'nâsınadur; ve at gemini gevmek ma'nâsına müsta'meldür; ve bir âdemin 'arż ve nâmûsuna ṭoḳunup dilemek ma'nâsına müsta'meldür. OK. 3-112-1, levk* لوك Ar. *لوك* lâmın fetḥi ve vâvın sükûnuyla, bir nesneyi ağızda döndürmek, çignemek için; ve at licâmın taḥrîk etmege daḫı derler; ve levk, ḫalḳın 'ırżına degmege daḫı derler. VK. 2-239-1, levk لوك Ar. bi'l-fetḥ, çignemek. AK. 543.]* daḫı me'ḫûẕdur demekle dört gûne iḫtilâf olmuşdur. Râġib ve Zemaḫşerî ve eks̱er e'imme mehmûzü'l-fâ' olmasına ẓâhiblerdür. Ḳaldı ki lâmiyye oldugu ṣûretde ẕikr olunan mel'ek ملأك ve melā'ike ملائكة maṣdar-ı mîmî olup me'ḫaẕ olmak ve terkîb irsâl ma'nâsına olmak lâzımdur ki ḥattâ mef'al andan me'ḫûẕ ve ism-i mekân yâḫud ism-i mef'ûl maḳâmına ḳâ'im taṣavvur oluna, zîrâ mübâlaġaten melek ملك mevżû'-ı risâlet yâḫûd ism-i mef'ûl i'tibâr olunmak ṣaḥîḥdür; ve bu ḳavl Ebû 'Ubeyde ḳavlidür. Lâkin terkibin irsâl ma'nasına oldugu s̱âbit degildür. Anun-çün mü'ellif daḫı تلعثم icâz ile s̱ebt eyledi; ve illâ bu ḳavl tekellüf cihetinden eslemdür; ve kütüb-i sâlifenün birinde bu ḥaḳîr gördüm ki Süryânîde maḳalyâs̱âmilik مقليا ثامليك demekdür, mîmin ve ḳâfın fetḥi ve âḫirinde s̱ây-ı müs̱elles̱e ile, ba'dehû 'Arablar ta'rîb edüp melkeyyâ ملكيا dediler, ṣonra taḫfîf ve taṣarruf edüp melek ملك ve mela'ike ملائكة dediler. Nite ki "lafẓa-i celâle"nin ve "âmîn" kelimesinin ve "raḥmân" lafẓının ehl-i taḥḳîḳ Süryâniyyü'l-aṣl olduğı tenṣîṣ *[tenṣîṣ تنصيص Ar. geregi gibi istiḳṣâ [[istiḳṣā استقصا Ar. ḫaber almak içün ġâyetle sa'y etmek. bHa. 1-17.]] ve tedḳîḳ ve taḥarrî etmek, sīsten. Terc. 1-276.]* eylediler. OK. 3-110-4.

melk*, mülk, milk ملك Ar. **ملك* mîmin ḥarekât-ı s̱ülâs̱î ve lâmın sükûnuyla,* ve meleke-t ملكة Ar. *fetaḥâtla,* memlüke-t مملكة Ar. *mîmin fetḥi ve lâmın żammı, 'alâ ḳavl ḥarekât-ı s̱ülâs̱îyle,* [memleke-t, memlike-t memlüke-t,] bir nesneye istiḳlâl vechi üzere żabṭ eylemege ḳâdir olarak ẓafer bulup zîr-i dest ve istîlâya almak ma'nâsınadur ki "mâlik olmak" ta'bîr olunur; ve melk, mülk, milk ملك Ar. *mîmin ḥarekât-ı s̱ülâs̱îyle* yâḫud *fetḥateynle* [melek], yâḫud *żammeteynle* [mülük], mülkiyyet üzere żabṭ ve taṣarruf olunacaḳ nesneye denür, ve beyne'l-'Arab, Bir âdemin mer'â *[mer'â مرعى Ar. bi'l-fetḥ, yaş ot ki sâḳî olmaya, kelâ' [[kelā' كلأ Ar. çayır, tâze ve yeşil ot, 'uşb. oHa. 2-169.]] mer'ā مَرْعَا Ar. çayırlıḳ otlayacaḳ yer, cerā-gāh. Terc. 2-313.]* ve meşreb *[meşreb مشرب Ar. mîmin ve rânın fetḥiyle, şol mekândur ki andan içilür; ve maṣdar-ı mîmî ma'nâsına da gelür. OK. 1-73, meşreb مشرب Ar. içmek, şurb gibi; ve içecek yer, mevżi'-i şurb ma'nâsına, cem'i meşārib مشارب gelür. AK. 583, meşreb مَشْرَب Ar. ṭabi'at, cibilliyet, ḫilḳat. Terc. 2-342.]* ve devvâb *[devābb دواب Ar. sbst. pl. v. dâbbe دابة [[dābbe-t دابة Ar. her nesnedür ki yerde yürür ve lâkin isti'mâli binilen nesneye maḫṣûṣ olmaġıla şöhret bulmuşdur; dabbetü'l-arż دابة الارض Ar. ḥayvânâtdan bir nesnadir ki eşrâṭ-i sâ'atdendür. [[[eşrāṭ أشْرَاط Ar. şartlar, nişânlar, 'alâmetler. Terc. 1-59.]]] Bażılar dabbetü'l-arż, ağaç yiyen ḳurda derler dedi, ba'żılar aḳ ḳarıncaya derler dedi. VK. 1- 57.]] Zen. 436, devābb دَوَاب Ar. "dâbbe دابة" nin cem'i; üzerine*

binilecek ḥayvânlar demekdir. KO. 3-377, devvāb دَوَّاب *Ar. binilecek ḥayvanlar, sütūrān. Terc. 1-413, devvāb* دَوَّاب *Ar. dâbbeler, ḥayvânlar, yenilecek ḥayvânlar. bHa. 1-165, devvāb* دَوَّاب *Ar. ḥayvânlar, binek ḥayvânları, "dâbbe* دابّه*" nin cemʿidir. LC. 495.]* ve mevâşîsine *[mevāşī* مَواشى *Ar. ḳoyun ve şığır ve keçi ve deve mis̱illü beslenür olan ḥayvânât, sütūrān. Terc. 2-412.]* yâḫud bir âdemin kendisi ḥafr edüp infirâd üzere żabṭ eyledigi ḳoyuna ıṭlâḳ olunur; ve melk, mülk, milk ملك *mîmin ḥarekât-ı s̱ülâs̱îyle,* ḫâṣṣeten bir âdemin ṣoyuna ıṭlâḳ olunur; ve ve melk, mülk, milk ملك *ḥarekât-ı s̱ülâs̱îyle,* memlûk *[memlūk* مَمْلوك *Ar. mâligin mülk ve mâlı olan mutaṣarrıfın taṣarruf-ı müstaḳilinde bulunan; ve kölemen neferi, bende. Terc. 2-394.]* maʿnâsına müstaʿmeldür, meleke *[meleke* مَلَكَة *Ar. mâlik olunan nesne; ve mahâret, üstâdlıḳ, alışıḳlıḳ, üstâdî. Terc. 2- 391]*; ve bir âdemin taḫt-ı iḳtidârında olan şey'e denür; melk, mülk, milk ملك *yine mîmin ḥarekât-ı s̱ülâs̱îyle,* ḳulluḳ, rıḳ *[rıḳḳ* رِقّ *Ar. kölelik, ʿubûdiyyet, bendegî. Terc. 1- 342, rıḳḳ* رِقّ *Ar. ḳulluḳ, kölelik, ve câriyelik, memlûkiyyet. LC. 529.]* ve bendegî maʿnâsınadur; ve melk, mülk, milk ملك *yine ḥarekât-ı s̱ülâs̱îyle,* ḫâtûn tezevvüc eylemek maʿnâsına müstaʿmeldür; ve melküt-ṭariḳ, mülküt-ṭariḳ, milküt-ṭariḳ ملك طريق *yine ḥarekât-ı s̱ülâs̱îyle,* yolun vasaṭına denür yâḫud kenârına ıṭlâḳ olunur. OK. 3-115, **milk*** ملك Ar. *ملك* *mîmin kesri ve lâmın sükûnuyla,* bir nesneye mâlik olmak; ve milk ملك ve melk ملك *mîmin kesri ve fetḥiyle,* bir maʿnâya gelür; ve milk, yolun ortasına daḫı derler. VK. 2-240-1, **melk** ملك Ar. *mîmin fetḥi ve lâmın sükûnuyla,* ḫamîri eyü yoğurmak; ve ṣâḥib-i Ṣurâḥ ve ṣâḥib-i tercüme, "melk"i tefsîrde ḫamîri muḥkem eylemek demişlerdür, ẓâhir-i murâd-ı Cevherî bizim ẕikr etdigimizdür. Nitekim Cevherî'nin "emlâk املاك"i tefsîrde kelâm-ı âtîsi ve ṣâḥib-i Ḳâmûs'un ملك العجين اذا انعم عجنه dedigi te'yîd eder; ve melk, memlûk maʿnâsına da gelür; ve melk, tezevvüc etmege daḫı derler; ve melk, "melek ملك" den taḫfîf olunmağıla mâlik maʿnâsına daḫı gelür. VK. 2-240-2, **mülk** ملك Ar. *mîmin żammı ve lâmın sükûnuyla,* isimdür, memleket ṣâḥibi, ve taṣarruf ṣâhibi olmak maʿnâsına. VK. 2-240-13, **melk** ملك Ar. *bi'l-fetḥ ve's-sükûn,* ḳudret ve şiddet ve mübâlağa. AK. 610, **mülk, milk** ملك Ar. *bi'ż-żam ve sükûnü'l-lâm, ve bi'l-kesr ve sükûnuhâ,* ḳudret ve taṣarruf etmek; ve ʿinde'l-baʿż, *żamm-ı mîmle* taṣarruf-ı muṭlâḳdan ʿibâretdür, ẕevi'l-ʿuḳûlda ve ġayrîde; ammâ *kesr-i mîmle* "ʿuḳalâ"nın ġayrîde taṣarruf etmeğe maḫṣûṣdur. AK. 610, **milk** مِلك Ar. bir nesneyi vech-i muṭlâḳ üzere zîr-i dest-i taṣarrufa alup mâlik olmak ve istiḳlâl üzere ʿale'l-ıṭlâḳ żabt ve taṣarruf olunan şey; ve bir âdemin ʿan-aṣl ve ʿale'l-ıṭlâḳ kendü mâlı olan tarla ve arṣa ve ḫâne mis̱üllü nesneler. Terc. 2-390, **mülk** ملك Ar. bi-maʿnâ eyżan; ve ʿâlem-i gayb ve şuhûd-ı ʿâlemîn. Terc. 2-390.

men مَن Ar. "kim" ve "kim ki" "şol kimse ki" maʿnâlarına istifhâmiyye ve şarṭiyye ve

mevṣûle olur: من هذا = Bu kimdir? من اخبرك = Sana kim ḫaber verdi? و منهم من آمن و منهم من كفر = Anlardan kimi mü'min ve kimi ġayr-i mü'mindir. Müş. 114, **men** مَنْ Ar. lafẓen müfred[928] maʿnen cemʿ olabilir? ومن ناس من يقول آمنا بالله وباليوم الآخر وماهم بمؤمنين **men** مَنْ Ar. mevṣûfa daḫı olup ġayr-i muʿayyen bir insân maʿnâsını ifâde eder ve mâbaʿdı ana ṣıfat olur: مررت بِمَن مُحسنٍ. أى بانسان محسن. وَ كَفَىٰ بِنَا فَضْلاً عَلَىٰ مَنْ غَيْرِنَا حُبُّ النَّبِيِّ ايَّانَا Müş. 114.

metūʿ* متوع Ar. *متع* *rücûʿ vezninde,* gündüz ḳaba *[ḳaba قبا T. büyük, iri, ḳocaman. YTS. 121.]* ḳuşluḳ merkezine varmaḳ maʿnâsınadur ki imtidâd maʿnâsındandur; ve ḳuşluḳ vaḳti nihâyet merkezine varmaḳ maʿnâsına müstaʿmeldür ki zevâle maşrıḳ olan vaḳtden ʿibâretdür. ʿAlâ ḳavl güneş yükselüp gündüz kemâline rûşen olmaḳda müstaʿmeldür; ve ḳarşudan serâb yuḳarı yuḳarı ḳalḳımaḳ *[ḳalḳımaḳ قلقيمق T. sıçramaḳ, hoplamaḳ, ḳalḳmaḳ. YTS. 123.]* maʿnâsına müstaʿmeldür; ve ipin bükümü muḥkem ve şedîd olmak maʿnâsına müstaʿmeldür; ve şarâb pek ḳızarmaḳ maʿnâsınadur; ve cömerdlik eylemek maʿnâsınadur; ve ẓarîf olmaḳ maʿnâsınadur. OK. 2-670-1, metʿ, mütʿ متع Ar. *mîmin fetḥi ve żammıyle,* bir kimse ile mukâẕebe eylemek maʿnâsınadur; ve bâ' باء ḥarfiyle, bir nesneyi alup götürmek maʿnâsına müstaʿmeldür. OK. 2-670-2, metʿ* متع Ar. *متع* *mîmin fetḥi ve tânın sükunuyla,* ve **metūʿ** متوع Ar. *żammeteynle,* gündüz olup uzamaḳ; ve metʿ, fâ'idelenmege daḫı derler; ve alup gitmek maʿnâsına da gelür; ve bu ṣûretde temettuʿ تمتع maʿnâsı daḫı müstaʿmeldür, istiḫdâm murâd olmaġıla. VK. 2-60-1,2, metʿ متع Ar. uzun ve yüce olmaḳ. AK. 551.

min مِنْ Ar. "ḥarf-i cerr" ve "edât-ı ibtidâ"dır. "-den" ile tercüme olunur. مِنْ اُسْبُوعٍ اِلَىٰ اُسْبُوعٍ min usbūʿin ilā usbūʿin = bir haftadan bir haftaya. tebʿîż *[tebʿîż تبعيض Ar. m. tefrîḳ, taḳsîm, parçalara ayırma. YTL. 205.]* tebyîne *[tebyîn تبيين Ar. m. vâżıḥ ve âşikâr kılma: tebyîn-i ḥaḳîḳat için. YTL. 206.]* delâlet etdiği *[delâlet دلالت Ar. i. rehberlik, yol gösterme; delîl ve ʿalâmet olma: Bu sözü ʿaḳıllı olmadığına delâlet eder. YTL. 328]* dahı vardır: و قال رجل مؤمن من آل فرعون. من تشبه بقوم فهو منهم. يحلون فيها من اساور من ذهب . لله دره من رجل . ياله من ليلة . Müş. 115.

miṡḳāl مثقال Ar. (ṡiḳal* ثقل Ar. *ثقل* den) *miḥrâb vezninde,* bir şeyin kendi miṡlinden vezn ve mîzânına denür ki murâd anun aġırlıġında nesnedür. Meṡelâ, bir miṡḳâl gümüş ki bir dînâr aġırlıġından olan gümüş demekdür. C. مثاقيل meṡâkîl dür; ve miṡḳâlü'ẕ-ẕeheb ki bir dirhem ve bir dirhemin sübʿü olacakdur; ve meṡâḳîl, me'ünet *[me'üne-t مؤنة Ar. sedd-i ramaḳ edecek yemek ve zâd ve ḳût, rūzī. Terc. 2-419.]* ve ḥavâyice ıtlâk olunur. OK. 3-155, **miṡḳāl** مثقال Ar. *mîmin kesri ve ṡânın sükûnuyla,* altun vezni olan nesne. VK. 2-259, **miṡḳāl** مثقال Ar. *bi'l-kesr,* yigirmi ḳırâṭ, her ḳırâṭı beş arpa

---

928 menân منان ve menûn منون deyü müṡennâ ve mecmûʿ daḫı olmuşdur.

ağırlığına derler, cümle yüz arpa ağırı bir mis̱ḳâl olur. Cemʿi mes̱āḳīl مثاقيل gelür; ve daḫı vezn ve miḳdâr ve me'ünet maʿnâsına da gelür. AK. 553, **mis̱ḳāl** مثقال Ar. birḳaç dirhem ağırlığında bir vezn-i maḫṣûṣ, hem-seng-dīnār; ve ṭûllarīyle ḳuṭurları *[ḳuṭr قطر Ar. cânibi yani nâḥiye, kenâr; ve ʿilm-i hendese ıṣṭılâḥâtından olup merkez dâ'ireden mürûr ile iki nihâyeti muḥîṭ dâ'ireye müntehî olan ḫaṭṭ-ı müstaḳîme ıṭlâḳ olunur. Terc. 2-163.]* muḫtelif birṭaḳım ḳamış parçalarından ʿibâret bir nevʿ ağız çalğısı. Terc. 2-274.

miskīn, meskîn مسكين Ar. (sükūn* سكون Ar. *سكن* dan) *mîmin kesriyle ve fetḥiyle,* aṣlâ bir nesneye mâlik olmayan faḳîre denür. ʿAlâ ḳavl kifâyet miḳdârı nesnesi olmayana denür. Şâriḥ der ki miskîn, mîmin kesriyledür ve Benî Esed lûğatinde mîm-i meftûḥadur ve bu sükûndan me'ḫûẕdur, taʿayyüş żımnında nâsa sükûn ve istînâsları *[istînâs استئناس Ar. vaḥşîligi zâ'il olup alışıḳ ve ünsiyyetlü olmak, ālüften. Terc. 1-51.]* taṣavvuruna mebnîdür, yâḫud iskân-ı faḳrdan me'ḫûẕdur ki taḳlîl-i ḥareke yaʿnî iʿdâm-ı *[iʿdām اعدام Ar. yoḳ etmek, ve vücûdunu ḳaldırmak. Terc. 78.]* ḥareke maʿnâsınadur; ve miskîn ile faḳîr beynini farḳ ederler. *ʿİnde'l-baʿż mü'ellifin ol taʿrîfi üzeredür ki faḳîrin ḥâli miskînden aḥsendür; ve ʿinde'l-Aṣmaʿî ʿale'l-ʿaksdur, intihâ; ve miskîn, ẕelîl ve maḳhûr *[maḳhūr مقهور Ar. birinin ḳahrına ve zoruna mağlûp ḳılınmış olan, zīr-i dest şude. Terc. 2-382.]* maʿnâsınadur; ve żaʿîf maʿnâsınadur. Cemʿi mesākīn مساكين dür ve miskīnūn مسكينون dur, mü'enneṣi ẕâlike miskīn ve miskīne مسكينه dür. Cemʿi miskīnāt مسكينات dur. *Mü'ellif faḳr maddesinde ziyâdece işbâʿ eylemişdür. OK. 3-649, **miskīn** مسكين Ar. (sükūn* سكون Ar. *سكن* dan) miskîn oldur ki anun ḥâli faḳîrin ḥâlinden yatlu ola ... Yaʿni miskîn oldur ki keyfiyet-i ḥâli bilinmeye tâ ki ana bir nesne iʿṭâ oluna. VK. 2-520, miskīne مسكينه Ar. *mîmin ve kâfın kesriyle,* "miskîn" nin mü'enneṣi. VK. 2-520, mesākīn مساكين Ar. *mîmin ve kâfın kesri ve meddiyle,* cemʿi. VK. 2-520, miskīnūn مسكينون Ar. *keẕâlik mîmin ve kâfın kesriyle,* cemʿi; ve "miskîn" in ve miskīnūn vechi üzere cemʿ olunması "miskīnāt"a naẓarandur, yaʿnî müfred mü'enneṣi miskīne gelmegin cemʿ-i mü'enneṣ miskīnāt gelmesi cemʿ-i müzekkeri miskīnūn vechi üzere gelmesine bâʿis olmuşdur. VK. 2-520, **miskīn** مسكين Ar. hîç nesnesi olmayan. Cemʿi mesākīn مساكين gelür. AK. 581, **miskīn** مِسْكِين Ar. aṣlâ bir nesneye mâlik olmayan faḳîr, bî-vāye. Terc. 2-335, miskīne مِسْكِينَة Ar. miskîn yaʿnî faḳîr olan ʿavret, zen-i bî-vāye. Terc. 2-335.

mudārā-t مداراة Ar. (dery,* diry درى Ar. *درى* *yâyî* den) *mîmin żammı ve elfeyn ile,* mülâyemet edüp iẓhâr-ı ʿadâvet etmemek, müdâcât *[müdācāt مداجاة Ar. bi'ż-żam, mudâra etmek; ve ʿadâvetin gizlemek. AK. 564.]* maʿnâsına; ve gâh olur "elif-i s̱ânî" bedeline "hemze" daḫı getirirler. VK. 2-632-7, **mudārā-t** مداراة Ar. *bi'ż-żam,* rifḳ *[rifḳ رفق Ar. yavaşlıḳ, luṭf, mülâyemet, ṭatlıluḳ, nermī. Terc. 1-441.]* etmek ve ḥüsn-i ḫulḳ ve yumuşaḳlıḳ. AK. 565, **mudāre-t** مُدَارَة Ar. sû'-i ẓann ve ġażab maḳûlesini terk edüp ḥüsn-i muʿâmele ve iltifât etmek, mirā. Terc. 2-299, **mudārā-t** مُدَارَا، مُدَارَاة Ar. ḥüsn-i muʿâmele etmek; ṣulḥ ve i'tilâf üzere bulunmak; idâre ile kullanup riʿâyetkâr davranmak; sû'-i ẓan, ġażab ve buġż es̱eri göstermeyüp iltifât ile yüze gülmek.

مُدَارَاة Arabîde مُدَارَا Türkî ile Fârisîde kullanılır. KO. 4-463, **mudārā-t** مُدَارَات Ar. ḥüsn-i muʿâmele, buġż ve kîni ketm eyleyüp güler yüz gösterme yüze gülme, âştî *[āştī* آشتی *Far. barışıklık, ṣulḥ ve ṣalâḥ. Terc. 1-19.]* üzere bulunma; mudārā-t, îmânu bi'llāhdan ṣonra re's-ı ʿaḳl olmaḳ üzere ḳabûl olunmuşdur "mudārā مدارا" ṣûretinde ḳullanmaḳdayız. LC. 873, **mudārā-t** مدارات Ar. und verkürzt مدارا mudārā. [مدرا III. nom. act.]. action de flatter *[action, s. f. iş, t. fiʿl, pl. efʿâl; ʿamel, aʿmâl, ʿamelât, a.; kâr, p. EFTL. 22, flatter, v. a. yaltaḳlanmaḳ, tilkilenmek, t.; müdâhene etmek, temellük etmek, tebaṣbuṣ etmek, oḫşamaḳ, ḫâṭır içün maʿẕûr ṭutmaḳ, mudârâ etmek, mülâṭefet - mülâyemet göstermek, ṭatluluḳ ile ḳullanmaḳ, oyalandurmaḳ, ümîdlendürmek, ümîd vermek, ummaḳ, ümîde düşmek, me'mûl etmek, kederi yumşatmaḳ. EFTL. 735.]*, de cajoler; affection, soumission, simulée, douceur feinte, maniére doucereuse; dissimulation. Zen. 830.

muḥammedün resūlu'llāh مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰه Ar. Muḥammed Allâh'ın resûlüdür. Âḫir zamān peyġamberi Muḥammed ʿAleyhi's-selâm, Allâhu ʿaẓîmü'ş-şânın ḳuludur ve hem ḥaḳ resûlüdür. Biz daḫı onun ümmetiyiz. Mİ. 13.

muḫanneṡ مخنث Ar. (ḫaniṡ* خنث Ar. *خنث* den) *mîmin żammı ve nûnun fetḥi ve teşdîdiyle,* şol kimsedür ki süst-endâm *[süst* سست *Far. yumuşaḳ, gevşek, żaʿîf, yavaş olan; ve gevşek-endâm olan âdem; ve ḥayvân ve nebâtât ve eşcâr ve aḥcâr ve sâ'irlerde istiʿmâl olunur. Ḥattâ sözde bile ḳullanılır. Terc. 1-470.]* ola "ḫaniṡ خنث" den me'ḫûẕdur, inkisârı olduġu içün muḫanneṡ denmişdür. VK. 1-150-6, muḫanniṡ, **muḫanneṡ** مخنث Ar. *bi'ż-żam ve bi-kesri'n-nûn ve fetḥahâ,* yumuşaḳ, puşt kimse yaʿnî yufʿallenür murdâr oġlana مخنث derler, mülâyim ve yumuşaḳ olduğu içün. AK. 563, **muḫanneṡ** مُخَنَّث Ar. puşt olan, dihende. Terc. 2-298, **muḫanneṡ** مُخَنَّث Ar. ḳarı meşrebli, ḳarılıḳ istiʿdâdında olan, nâ-bekâr, nâ-merd, ıṣṭılâḥ-ı ẓurefâda bu gibilere "müẕekker-i semâʿî" denir; *kesr-i nûn ile* muḫanniṡ مخنث de câ'izdir; "muḫânnât مخانثات" bundan muḫarrefdir. LC. 871.

muḫanniṡ, muḫanneṡ مخنث Ar. (ḫaniṡ* خنث Ar. *خنث* den) *bi'ż-żam ve bi-kesri'n-nûn ve fetḥahâ,* yumuşaḳ, puşt kimse yaʿnî yufʿallenür murdâr oġlana مخنث derler, mülâyim ve yumuşaḳ olduğu içün. AK. 563, **muḫanniṡ** مخنث Ar. ḳarı aḫlaḳlu, nâ-merd olan yâdigâr, gānī. Terc. 2-298.

muḫtār مُخْتَار Ar. (ḫayr* Ar. *خير* dan) 1. ihtiyâr olunmuş, seçilmiş. 2. faḫr-i kâ'inât ʿAleyhi ekmeli't-taḥiyyât efendimiz ḥażretlerinin dîger ism-i şerifidir. "Aḥmet Muḫtâr" 3. kendi iḫtiyâr ve irâdesi vech ile ʿamel ve hareket edecek olan, hareket eden. 4. şehirlerde mensûp olduğu maḥallenin, taşralarda köylerin umûr ve ḫusûsâtına neẓâret eden ẕâtlara ıṭlaḳ olunur. KO. 4-459, **muḫtār** مُخْتَار Ar. iḫtiyâr ve intiḫâb birle seçilmiş olan güzīde; ve iḫtiyâr ve irâdesi üzere olan. Terc. 2-293.

muḳarreb مُقَرَّب Ar. (ḳurb* قرب Ar. *قرب* dan) yakın vażʿ olunmuş olan; ve pâdişâh yanında ḫademât-ı ḫâṣṣada müstaḫdem olan kimesne; ve veliyyu'llâh olan ẕât-ı kerîm; ve melâ'ike-i kirâmdan muḳarribûn zümresine dâḫil olan melek. Terc. 2-380, **muḳarreb** مُقَرَّب Ar. taḳrîb edilmiş, yaḳlaşdırılmış. § hemdem "muḳarreb-i İlâhi" enbiyâ-yı ʿaẓâm ve melâ'ike-i kirâm ve evliyâ'u'llâha ıṭlâḳ olunur. Cemʿi muḳarrebīn مُقَرَّبِين dir. § melâ'ike-i kirâmdan zümre-i maḫṣûṣaya dâḫil olan melek

makâmında kullanılan cem'i ekseriyâ mukarrebūn مُقَرَّبُون dur. KO. 4-523.

muşallâ مُصَلَّى، مُصَلاّ Ar. (şalā* صلا Ar. *صلا* dan) şalat ve du'âya mahşûş olup ekseriyâ açık veyâ binâdan hâlî olan mahal; ve namâza mahşûş olan seccâde, namâzgâh. Terc. 2-350.

mutma'inn مُطْمَئِن Ar. (tamn* طمن Ar. *طمن* dan) *müşme'ill vezninde*, sükûn ve ârâm üzere olan âdeme denir. *Mütercim der ki "nefs-i mutma'inne" bu ma'nâdandır ki 'ayne'l-yakîn (gözlemle ortaya çıkan) mertebesidir, ba'dehu "râdiye" ve "mardiyye"dir, ibtidâ "emmâre"dir, ba'dehû "mülhime"dir 'ilme'l-yakîn (düşünce ve gözle yani kesin kanıt ile bilinen) mertebesidir. 'Ulemâ-yi zâhirin ğâyet sülûkları bu mertebedir ve bu rüya mertebesidir. Bundan sonra cem'-i etvârda hall-i müşkilâta kâdir mürşid-i kâmilin irşâdıyla "mutma'inne" rütbesine terakkî olur ki "râdiye" ve "mardiyye" onun şıfatındandır ve burada zulmet-i şek ve vehm ve hayâl müzmahill olur ve bunun nihayetinde rücû', kahkarâ mutasavvur degildir. OK. 3-664, **mutma'inn** مُطْمَئِن Ar. *mîm-i evvelin żammı ve hemzenin kesriyle*, bir nesneye şığınup anınla sâkin olmak VK. 2-529, **mutma'inn** مُطْمَئِن ş. Ar. mü'. mutma'inne [" طمان" dan sf. ikşirâr] itmi'nân hâşıl etmiş, zihnini bir şeye yatırıp râhatlamış şek ve şüphesi kalmayıp teyakkun peydâ etmiş, kanmış. KT. 1364, **mutma'inn** مُطْمَئِن Ar. râhat ve ârâm ve itmi'nân üzere olan. Terc. 2-357.

mülhim مُلْهِم Ar. (lehm* لهم Ar. *لهم* den) ilhâm eden, kalbe feyż şûretiyle ilkâ ve telkîn eden, Cenâb-ı Hak. KO. 4-532, **mülhem** مُلْهَم Ar. ilhâm olunmuş, *kesr-i hâ ile* "ilhâm edici" ma'nâsını müfîddir. LC. 984.

münāfık منافق Ar. (nefāk* نفق Ar. *نفق* dan) şol kimsedir ki kendüyi Müslümân sûretinde veyâ dost sûretinde setr eder, "nefak"dan me'hûzdur, nefak نفق yer altındaki mekâna derler ki kişi anda mestûr olur. AK. 616, **münāfık** مُنَافِق Ar. şirk ve küfrünü setr ve ketm edip sûretâ îmân ve İslâm izhâr eyleyen müşrik; özü ve sözü doğru olmayan ve tarafeyne ilkâ-yı nifâk ve bürûdete çalışan iki yüzlü âdem. KO. 4-535, **münāfık** مُنَافِق Ar. ş. sz. c. münāfıkīn منافقين ["nifâk نفاق" dan sf. mufâ'ale] 1. nifâk ilkâ eden, iki yüzlülük eden. 2. vakt-i sa'âdetde yalandan izhâr-ı İslâm edüp hafiyyen küfrde şâbit bulunanların beheri. KT. 1309, **münāfık** مُنَافِق Ar. şuretâ îmân ve İslâm üzere olup fi'l-hakîka kâfir olan kimesne, māh. Terc. 2-397.

mürāvede-t مراودة Ar. (revd* رود Ar. *رود* den) ve rivād رواد Ar. *mufa'âle bâbından* dilemek, meşî'et *[meşî'et مَشِيئَت Ar. dilemek, murâd ve matlûb etmek. āvînden. Terc. 2-345.]* ma'nâsınadur. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre revd رود ve riyād رياد bir nesnenin talebinde rifk *[rifk رفق Ar. yavaşlık, lûtf, mülâyemet, tatluluk, nermî. Terc. 1-441, rifk رفق Ar. mülâyemet, şiddetsizlik, yavaşlık: rifkin gördügü işi şiddet göremez. LC. 528.]* ve suhûletle tereddüd eylemek ma'nâsına mevżû'dur. Sâ'ir ma'anî andan müteferri'dür. OK. 1-613-4,5, **mürāvede-t** مراودة Ar. *mîmin żammıyla ve vâvın fethiyle*, ve rivād رواد Ar. *rânın kesriyle*, dilemek, ma'nâsına. VK-1. 266-2,3, **mürāvede-t** مراودة Ar. *bi'ż-żam.* taleb etmek. AK. 574, **mürāvede-t** مُرَاوَدَة Ar. dilemek, murâd etmek, ker kerden. Terc. 2-308.

mürīd مريد Ar. (revd* رود Ar. *رود* den) ister olan, ḫᵛāhende; ve şâgird, muḳtedî, ṭâlib; ve bir şeyḫe ḫidmet ederek istifâde eden dervîş, şâgird. Terc. 2-315, **mürīd** مريد Ar. irâde edici, eden. § Bir şeyḫe intisâb eden dervîş. "Şeyḫ uçmaz, mürîdidir uçuran. = lâ. LN. 754, **mürīd** مريد Ar. emr edici, edici, eden; evṣâf-ı İlâhiyyedendir. § Bir şeyḫe intisâb edüp henüz mertebe-i sülûka varmamış olan ehl-i ṭarîḳ; bu ma'nâda cem'i "merīdān". KO. 4-475, **mürīd** مريد Ar. sz. c. Far. mürīdān. ["رود" den sf. if'âl.] ṭarîḳde bir şeyḫ ve mürşîde intisâb ederek kendisinden uṣûl ve merâsim ṭarîḳi ve ḥaḳâyıḳ-ı taṣavvufı ögrenen âdem, şâgird, tilmiẕ: Kendisi bir merd-i 'ârif olmağıla pek çoḳ mürîdânı vardır. KT. 1329, **mürīd** مريد Ar. 1. irâde edici, eden. 2. Bir şeyḫe müntesib olan dervîş: mürîd-i ṣâdıḳ; mürîdân = mürîdler; mürîdâne = mürîdcesine. LN. 892.

mürū'e-t* مروءة Ar. *مرأ* *żammeteynle*, âdemlik ve insâniyyet ve merdânegî ma'nâsınadur ki kendiden me'mûl olan kâr ve ḫaṣlet-i ḥaseneyi icrâ eylemekden 'ibâretdür. Bu ma'nâda isim olur; maṣdar olur ki insâniyyetlü merdâne olmak ma'nâsına. Şâriḥ der ki "hemze"yi "vâv"a ḳalb ve idğâmla mürüvve-t مروّة daḫı câ'izdür; intihâ. OK. 1-53-1, mürū'e-t مروءة Ar. (merā'e-t* Ar. *مرأ* mîmin fetḥiyle ve elifin meddiyle, feḳâhet [feḳāhet فقاهة Ar. faḳîh olmak, 'ilm-i şerî'atde 'âlim olmak, dânâ şuden. Terc. 2-132.] vezni üzere, ṭa'âm sinmek, hażm ma'nâsına; ve ta'âm sinirmek [siŋirmek سكرمك T. sindirmek, içine işletmek, içine aḳıtmak. 2. hażm etmek. YTS. 188.] ma'nâsına daḫı gelür, ba'żılar eyitdi mürū مرو derler ḳaçan mürū'et مروءت ṣâḥibi olsa. VK. 1-29-1) *żammeteynle ve vâvın meddiyle*, insâniyyet; ve bunda teşdîd daḫı câ'izdür [mürüvve-t] demişler. VK. 1-29-4, **mürū'e-t** مروءة Ar. *مرء* *bi-żammeteyn*, raculiyyet ve insâniyyet; mer' مرء den müştaḳdur; az olur ki bilâ-hemze müşedded edüp mürüvve-t مروة derler. AK. 568, **mürüvve-t** مُرُوَّة Ar. kendüsinden me'mûl olan ḥaṣâ'il-i ḥaseneyi icrâ etmek, âdemlik ve insâniyyet etmek, merdümī kerden. Terc. 315, **mürüvve-t** مُرُوَّت Ar. merdlik, insâniyyet. § şân-ı insâniyyete lâyıḳ olan eyiligi icrâ etmek, eyilik: (mürüvvete endâze olmaz), (mürüvvedmend مُرُوَّتمند) = mürüvvet ṣâḥibi, mürüvvetli. (mürüvvet görmek) = ebeveynin evlâdı ḥaḳḳında mûcib-i şeref ve ḫayr olacaḳ bir emrin icrâsını müşâhedeye na'iliyetleri demekdir. KO-4. 474, **mürüvve-t** مُرُوَّت Ar. 1. merdlik, insâniyyet. [Aşlı "mer'lik مرءلك" demek olan "mürū'e-t مروءت" dir.] 2. muḳteżâ-yı insâniyyeti icrâ, iḥsân; mürüvvedmende = ṣâḥib-i mürüvvet. LC. 891, **mürüvve-t** مُرُوَّت Ar. s.s. ["mer' مرء" den s.maṣ.] 1. merdlik, yigitlik. 2. merd ve bi-ḥaḳḳ-ın insân olana yaḳışır ḫaṣlet ve fażîlet, insâniyyet: ibrâz-ı âsâr-ı mürüvvet. 3. T. bir âdemin ve 'ale'l-ḫuṣûṣ evlâdın yetişüp te'ehhül etmek ve evlâd babası olmak gibi meserretlere nâ'il olması ve ebeveynin bundan ḥâṣıl olan baḫtiyârlığı: Evvela denizin ğâ'ilesini çekiyorsunuz lâkin in-şâ'allâh mürüvvetlerini görürsünüz; şimdi torunlarınızı mektebe başlatıyorsunuz ne mürüvvet! // bî-mürüvvet = insâniyyetsiz, le'îm. KT. 1328.

müslim مُسْلِم Ar. (selm* ve silm* سلم Ar. * سلم * den) dîn-i İslâm üzere bulunan: ṭabîb-i müslim. Cem'i "müslimîn مُسْلِمين" dir. LC. 917, **müslim** مُسْلِم Ar. ehl-i İslâm olan. oHa. 2-319, **müslim** مُسْلِم Ar. dîn-i mübîn-i İslâm üzere bulunan, ehl-i İslâm olan. Cem'i

(müslimîn مُسْلِمِين): (imâmü'l-müslimîn اِمَامُ المُسْلِمِين) ḫalîfe-i ẕî-şân-ı İslâm olan ẕât-ı şevket-simât *[simāt سِمَات Ar. nişânlar, tamġalar, tamġahā. Terc. 1-488.]* ḥażret-i pâdişâhî. Mü'enneşi (müslime مُسْلِمَة). Cem'i (müslimāt مُسْلِمَات) KO. 4-490.

müzd مزد Far. (mîm-i mażmûme) *sükûn-ı zâ ve dâlla,* işcilik ve ücret ve kirâ ma'nâsınadur. Gerek 'amel-i dünyevî ve gerek uḫrevî muḳâbilinde olsun ki ecir ve şevāb ta'bîr olunur. BK-2. 566, **müzd** مُزْد Far. işcilik ve ücret ve kirâ ve ecir ve şevāb. LBK. 425, **müzd** مُزْد Far. kirâ, icâre, ücret. Terc. 2-175.

müzekkî مُزَكِّى Ar. (zekā'* زكاء Ar. *زكاء* *vâvî* dan) tezkiye edici, eden me'âyibden berî ḳılıcı, ıṣlâḥ edici (müzekki'n-nüfûs مزكى النفوس). KO. 4-476, müzekkā مُزَكَّى Ar. tezekkî olunmuş, olunan, pâke çıḳarılan, *kesr-i kâf ile* "tezkiye edici" ma'nâsınadur. LC. 895, **müzekkî** مُزَكِّى Ar. ṣ. ṣ. müzekkiyye, ["zekāt زكوة" dan sf. tef'îl] 1. tezkiye eden ṣâf ve ḫâliṣ ḫâline ḳoyan 2. cenâzenin başında müteveffânın ḥâl ve şânını cemâ'atden ṣorup tezkiye eden 3. şâhitlerin aḥvâlini taḥḳîḳ edüp şehâdetleri ḳabûl olunabilecek ḥâlde bulunduḳlarını işbât eden. KT. 1331, **müzekkî** مُزَكِّى Ar. tezkiye eden, temizleyen, aklayan 2. şâhitlerin vaziyetini inceleyerek şahitlerin kabûl edebileceğini ispat eden; müzekki'n-nüfûs = nefisleri arıtan. OTAL. 947.

nafż* نفض Ar. *نفض* *refż [refż رفض Ar. rânın fethi ve fânın sükûnuyla, terk etmek; ve deveyi istedigi yerde otlasun deyü mer'âda terk etmege daḫı derler; ve refż, ẕikr olunan develere daḫı derler; ve refż, ḫurmâ ṣalḳımı dağılmaga daḫı derler. VK: 1-597.] vezninde,* bir nesneyi silkmek ma'nâsınadur; ve ṭavar ṭoğurmak ma'nâsına müsta'meldür, gûyâ ki raḥmden silker; ve ḫâtûnun evlâdı keşîr olmak ma'nâsına müsta'meldür; ve ḳavmin zâd ve zaḫîresi tükenmek ma'nâsına müsta'meldür; ve ekinin en ṣonra olan sünbülesi çıḳmak ma'nâsına müsta'meldür; ve aşma ṣalḳımları çiçek açmak ma'nâsına müsta'meldür; ve bir yerin müştemil olduğu her maḥalline ne var ise bilmek içün baḳışdurmak ma'nâsına müsta'meldür; ve bir nesnenin boyasının bir azı gitmek ma'nâsına müsta'meldür; ve Ḳur'ân-ı Kerim sûrelerinin mecmu'ını oḳumak ma'nâsına müsta'meldür; ve sıtma 'ârıżası ditretmek ma'nâsınadur; ve her cânibe naẓar ṣalmak ma'nâsına müsta'meldür. OK. 2-450, **nafż*** نفض Ar. *نفض* *nûnun fetḥi ve fânın sükûnuyla,* silkmek; bir mekânın her cânibine baḳmağa daḫı derler. VK. 1-613, **nafż*** نفض Ar. *bi'l-fetḥ,* ṣaçmak; ve silkmek; ve naẓar etmek. AK. 650.

naḳî نقى Ar. (neḳāve-t* نقاوة Ar. *نقو* *vâvî* den) *ġanî vezninde,* pâk ve pâkîze nesneye denür. Cem'i niḳā' نقاء gelür, *nûnun kesriyle;* ve nuḳavā' نقواء gelür, *nüḳabâ' vezninde;* ve bu nâdirdür. OK-3-942-6, **naḳî** نَقِى Ar. *nûnun fetḥi ve ḳâfın kesri ve yânın teşdîdiyle,* pâk olan nesne naẓîf ma'nâsına. VK-2. 737-4, **naḳî** نَقِى Ar. *bi'l-fetḥ ve kesrü'l-ḳâf,* arı, pâk nesne, naẓîf ma'nâsına. AK. 654, **naḳî** نَقِى Ar. temiz, pâkîze olan, pāk. Terc. 2-439.

naḳż* نقض Ar. *نقض* *nûnun fetḥi ve ḳâfın sükûnuyla,* bir nesneyi evvelki hey'etinden bozmak ma'nâsınadur, binâyı bozmak, ipin ḳatlarını bozmak; ve mecâzen 'ahd ve peymânı bozmak gibi; ve gön ve meşîn ve kiriş ve palan, ve parmak ve a'żâda oynaḳ yerleri ve kemik ma'ḳûlesi çatırdamak ma'nâsına müsta'meldür ki

bozulmağın lâzımıdur, zîrâ bir nesne bozulunca seslenür. OK. 2-451, **nakż*** نقض Ar. *نقض* *nûnun fetḥi ve ḳâfın sükûnuyla,* binâyı yâḫud ipi yâḫud ʿahdi bozmak. VK. 1-614, **nakż*** نقض Ar. *نقض* *bi'l-fetḥ,* bozmak, ʿahd olsun ve binâ olsun; ve bükülmüş nesneyi çözmek. AK. 652, **nakż** نَقْض Ar. bozmak, bozulmak; bozulma, kırılma, söküp yıkma: (nakż-ı binâ) bu maḳâmda cemʿi olan (enḳāż أنقاض) daha vâsiʿ maʿnâ ile ḳullanılır. (nakż-ı sinn) = çürüyüp ḳırılan dişin çukurunda kalan kök parçası. KO. 4-590, **nakż** نَقْض Ar. bozmak, ḫalel vermek, çözmek, sökmek, yıkmak, vāgerden. Terc. 2-439, nakżنَقْض Ar. bozmak, ḫalel vermek, çözmek, sökmek, yıkmak, oHa. 2-493.

nāme نامه Far. (bâb-ı meftûḥ) *ḫâme vezninde,* "nām نام" ile "hâ'-i taḫṣîṣ ه" den mürekkebdür; mektûb ve fermân ve buyruldu maḳûlesi risâleye ıṭlâḳ olunur, ʿunvânlarında veyâ âḫirlerinde isim yazıldığı iʿtibâriyle; ve kitâb mevḳiʿinde daḫı istiʿmâl olunur, şeh-nâme ve bâz-nâme gibi; ve seyl-âb maʿnâsınadur; ve maḫṣûṣ-ı ḫaṭṭ-ı taʿlîḳa ıṭlâḳ olunur, aḥkâm u menâşîr-i selâṭîn *[menāşīr مَناشير Ar. menşûrlar, neşr ve iʿlân olunan fermânlar ve buyruldular, fermānhā. Terc. 2-396.]* ol ḫaṭla taḥrîr olunduğu mülâbesesiyle. Müṣannifin aḥkâmından murâdı aḥkâm-ı selâṭîn-i Îrân'dur, raḳam taʿbîr ederler. Pes bu iʿtibâra mebnî ḫaṭṭ-i dîvânîye de ıṭlâḳ olunur, zîrâ bizim pâdişâhlarımızın aḥkâmı ḫaṭṭ-ı merḳûmla taḥrîr olunur. BK-2. 586, **nāme** نامه Far. mektûb ve fermân ve buyruldu maḳûlesi risâle ve kitâb; ve seyl-âb; ve maḫṣûṣ-ı ḫaṭṭ-ı taʿlîḳa; ve ḫaṭṭ-i dîvânî. LBK. 443, **nāme** نامه Far. mektûb ve kitâb. Terc. 2-209.

nār نار Ar. (nūr*نور Ar. *نور* dan) maʿrûfdur ki âteşe denür; ve bu müʾennesdür, baʿżen müẕekker olur. Cemʿi envār انوار gelür ve nīrān نيران gelür, *nûnun kesriyle,* ve nīre-t نيرة gelür, *ḳırde vezninde,* ve nüver نور gelür, *nûnun żammı ve vâvın meddiyle,* ve niyār نيار gelür, *nûnun kesriyle;* ve nâr, gevdeye basılan dağ ve tamġaya ıṭlâḳ olunur; ve re'y ve tedbîre ıṭlâḳ olunur; ẓulmet-i ḥayret vaḳtinde żiyâya teşbîh olunmuşdur. OK. 2-135, **nār** نَار Ar. âteş maʿnâsına, müʾenneṡ-i semâʿîdür, vâvîdür, zîrâ taṣġîri nüveyre نويرة gelür. VK: 1-473, **nār** نار Ar. od, âteş; ehl-i nâr, ehl-i cehennem olan. Terc. 425.

nefāḳ* نفاق Ar. *نفق* *fâ ile seḥâb vezninde,* pâzâr, kâsid *[kāsid كاسد Ar. râ'ic olmayan, muʿteber olmayup nâs beyninde yâḫûd çarşûda pâzârda geçmez olan. Ha. 2-125.]* râyic *[rā'ic رائج Ar. revâcda olan, ḫalḳ beyninde ḳabûl olunup geçen sürülen. Ha. 1-310.]* ve râyegân *[rāyegān رايگان Far. bâd-hevâ, müft ve meccânen ve zaḥmetsiz ve ḳarşulıġı verilmeyerek ele geçmiş nesne. Ha. 1-210.]* olmak maʿnâsınadur. Müʾellifin Baṣa'ir'de beyânına göre işbu نَفْق nefḳ maddesi, meżâ *[meżā مضى Ar. geç- AK. 588]* ve nüfûẕ *[nüfūẕ نفوذ Ar. geç- AK. 649]* maʿnâsına mevzûʿdur, *[nefḳ نفق Ar. Arap tavşanı nâfikâ dedikleri yuvasından taşra çıkmak OK. 3-60]* sâ'ir maʿânî birer münâsebetle andan münşaʿiblerdir; ve nefâḳ, çarşuda pâzâr ḳurulmak maʿnâsınadur; ve bir nesne tükenüp bitmek; ʿalâ ḳavl azalmak maʿnâsınadur. OK. 3-60, **nefāḳ** نفاق Ar. (nüfūḳ* نفوق Ar. *نفق* żammeteynle, ölmek. VK. 2-212.) *nûnun fetḥiyle,* revâc maʿnâsına. VK. 2-212.

nefîr نفير Far. (nûn-ı meftûḥa) *ḥaṣîr vezninde*, ma'rûf borıdur ki mehterler çalar, küre-i nâyın küçügüdür; "nây" mâddesinde tafṣîl olundı; ve feryâd ve çıgıltı ma'nâsınadur, ve 'Arabîde nefretden me'ḫûẕdur ürkmek ve ḳaçmaḳ ma'nâsınadur. BK-2. 595, **nefîr** نَفير Far. ma'rûf borıdur ki küre-i nâyın küçügüdür; ve feryâd ve çıgıltı. LBK. 451, **nefîr** نَفير Far. bir nev' boru gibi çalgı. Terc. 2-219.

nefs* نفس Ar. *نفس* *nûnun fetḥi ve fânın sükûnuyla*, câna denür, rûḥ ma'nâsına; ve ḳana ıṭlâḳ olunur, ḳan ḥâmil-i rûḥ ve ḳıvâm-ı ḥayât olduğu içün; ve cesede ıṭlâḳ olunur, maḥall-i nefs olduğu içün; ve yavuz göze ıṭlâḳ olunur ki der-ḥâl naẓarı iṣâbet eder, nefes gibi mü'eṡṡir olduguna mebnî; ve göz değirmek ma'nâsına maṣdar olur; ve 'ind ma'nâsına müsta'meldür, mücâveret 'alâḳasıyla; ve bir nesnenin 'ayn ve cevherine ıṭlâḳ olunur, bunda te'kîdi mutażammın olur; ve bir deriyi dibâġat edecek miḳdâr palamûd ve mâzı ma'ḳûlesi nesneye ıṭlâḳ olunur, dibâġatle gûyâ ki pöstekinin *[pūstekī, posteki* پوستکی *Far., T. post, deri, gön, cild. Zen. 219.]* ḥayâtına medâr olur; ve nefs, 'azamet ve 'izzet ma'nâlarına müsta'meldür; ve ḥamiyyet *[ḥamiyyet* حَميّة *Ar. ġayret ve nâmûsdan nâşî bir nesneden 'âr ve istinkâf etmek ve utanmak, şermīden; ve ḳızmak. Terc. 1-376.]* ma'nâsınadur; ve ġayb ma'nâsına müsta'meldür, ḥaḳîḳat-i rûḥ nâ-ma'lûm olduğuna mebnî; ve irâde ve meşiyyet *[meşī'et* مشيئة *Ar. dilemek, murâd ve maṭlûb etmek, āvīnden. Terc. 2-345.]* ma'nâsına müsta'meldür, mülâbese *[mülābese* ملابسه *Ar. ḳarışmaḳ, muḫâleṭa ma'nâsına. AK. 608; mülābese-t* مُلابَسة *Ar. biri ile pek ülfet ve iḫtilâṭ etmek, ālüften; ve iki nesne biri birine tefrîḳ ḳabûl etmez derecede muḫteliṭ olmaḳ; ve münâsebet üzere olmaḳ; ve münâsebet. Terc. 2-386.]* taṣavvuruna mebnîdür; ve işkence ve 'uḳûbet ma'nâsına müsta'meldür. *Şâriḥ der ki pes nefs, on beş ma'nâya müsta'mel olup mecmû'ının cem'i enfüs انفس ve nüfûs نفوس gelür, nesîm-i hevâ ma'nâsından me'ḫûẕdur. OK. 2-299, **nefs*** نفس Ar. *نفس* *nûnun fetḥi ve fânın sükûnuyla*, rûḥ ma'nâsınadur; ve nefs, ḳana daḫı derler; ve nefs, cesede daḫı derler; ve nefs, mü'enneṡ-i semâ'îdür, اما ثلثة انفس dediklerinde müẕekker ḳaldıḳları insân murâd olduğu içündür; ve nefs, yavuz göze daḫı derler; ve göz degirmege daḫı derler; ve bir deri dibâġatine kifâyet edecek ḥavâyice daḫı derler, mâzûdan ve ġayriden. VK. 1-547, **nefs*** نفس Ar. cân, rûḥ ma'nâsına; ve ḳan, dem gibi; ve cesed; ve her nesnenin 'aynı. Cem'i nüfûs نفوس ve enfüs انفس gelür. AK. 649, **nefs*** نفس Ar. s.ṣ. c. nüfūs, enfes. 1. rûḥ, cân ḥayât, 2. ḥayât-ı ḥayvânî, insândaki ḥayvâniyat, şehvete ve yiyip içmek gibi iḥtiyâcât-ı mâddiyyeye olan meyl-i tabî'î: nefs-i emmâre = insânı kötülüğe sevḳ eden şehvet; nefs-i levvâme = kötülüğü işledikten ṣonra vaḫâmetini ibrâzla levm ve taḳbîḥ ederek mu'aẕẕab eden ḥâl, vicdân râḥatsızlığı; nefs-i muṭma'inne = iyiliği kötülükten farḳ ve temyîz ederek âdeme vaẓîfe-i insâniyeti ṭanıttıran ḳuvvet. KT. 1466, **nefs*** نفس Ar. rûḥ, ḥayât, cân ve ḳan, dem, ḫûn, ve ẕât, ḫod, 'ayn, cevher, şaḫṣ ve irâde, meşiyyet ve ġayret, ḥamiyyet ve meni ki sebeb-i tekevvün-i cenîn olan ṣudur. Terc. 2-437.

neḳāve-t* نقاوة Ar. *نقو* *vâvî* ve neḳā نقاء Ar. ve neḳā'e-t نقاءة Ar. *nûnların fetḥiyle*, ve nüḳāve-t نقاوة Ar. ve nüḳāye-t نقاية Ar. *nûnların żammıyla*, bir nesne pâk ve pâkîze

olmak maʿnâsınadur. OK-3. 942-1,2,3,4,5, **neḳāve-t** نقاوة Ar. nûnun fetḥi ve ḳâfın taḫfîfiyle, bir nesne pâk olmak. VK-2. 737-3, neḳā نقاء Ar. *nûnun fetḥi ve elifin meddiyle,* pâklik, neẓâfet maʿnâsına. VK-2. 737-5, nüḳāve-t* نقاوة Ar. *نقا* *nûnun żammı ve ḳâfın taḫfîfiyle,* bir nesnenin eyüsi ve muḫtarı. VK-2. 737-1, nüḳāye-t نقاية Ar. *nûnun żammı ve ḳâfın keẕâlik taḫfîfiyle,* bi-maʿnâhâ; nûnun ikisinde daḫı żamla geldügi "nüfâye"nin *[nüfāye-t نفاية Ar. nûnun żammı ve ḳâfın taḫfîfiyle, bir eyü nesnenin içinden alınup atılan yaramaz nesne. VK-2. 737.]* żıddı olduğuna binâdur zîrâ fuʿâle-t vezni sâḳıṭ olan fażlalarda keṡîrü'l-istiʿmâldür. VK-2. 737-2, neḳā نقاء Ar. *bi'l-fetḥ ve'l-med,* pâklik ve arılıḳ, neẓâfet maʿnâsına. AK. 651, nüḳāve-t نقاوة Ar. *bi'ż-żam,* lüṭf ve fażl; ve her nesnenin eyüsi. AK. 654, nüḳāye-t نقاية Ar. *bi'ż-żam,* her nesnenin eyüsi, ḫıyârü'ş-şey maʿnâsına. AK. 654, **neḳāve-t** نَقَاوَة Ar. temiz olmak, pāk şuden; ve nesnenin temizi ve güzîdesi ve muḫtârı. Terc. 2-438, neḳā نَقَاء Ar. temiz ve pâk olmak. Terc. 2-438, neḳāye-t نَقَايَة Ar. temiz ve pâkîze olmak olmak, pāk şuden. Terc. 2-438, nüḳāye-t نقاية Ar. nesnenin münteḫib ve muḫtârı, güzīde. Terc. 2-438.

nesḫ* نسخ Ar. *فسخ* *fesḫ vezninde,* bir nesneyi yerinden zâ'il ḳılmak maʿnâsınadur. Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre nesḫ, bir nesne âḫar nesneyi müteʿâḳib olaraḳ zâ'il ḳılma maʿnâsına mevżûʿdur, "ẓıll"in "şems"i ve "şems"in "ẓıll"i ve "şeyb"in *[şeyb شيب Ar. ṣaç ve ṣaḳal aġarmak, iḫtiyârlıḳ, siped şuden müy. Terc. 1-519.]* "şebâb"ı *[şebāb شباب Ar. gençlik, tâzelik, cüvânî. Terc. 1-503.]* izâle ḳılması gibi; baʿżen bundan izâle münfehim olur ki bi'l-külliye evvelkini zâ'il eder; ve baʿżen iṡbât *[iṡbāt اثبات Ar. ṡâbit ve muḥkem ḳılmak, pāyidār şuden; bâḳî-i iʿtirâf, iḳrâr, taṣdîḳ etmek; ve delîl îrâdıyla bir ḳavlin ṣıḥḥatini göstermek; ve ḳavlin ṣıḥḥatini gösterir olan delîl ve burhân ve şâhid maḳûlesi. Terc. 1-8, iṡbāt اثبات Ar. ṡâbit ḳılmak, ḳılınmak... § var etmek, edilmek... KO. 1-232.]* münfehim olur, nesḫ-i kitâb gibi ki bir mektûbun ṣaḥîfe-i uḫrâya *[uḫrā اُخرى Ar. ġayr, başḳa, dîger; ve ṣon, ṣonra olan. Terc. 1-20.]* ṣûretinin naḳli gibi; ve baʿżen izâle ve iṡbâtda ikisi de münfehim olur, intihâ; ve nesḫ bir nesneyi taġyîr eylemek ve bozmaḳ maʿnâsınadur; bir nesneyi ibṭâl edüp âḫar nesneyi anın maḳâmına ḳâ'im ḳılmaḳ maʿnâsınadur; ve mesḫ *[mesḫ مَسخ Ar. bir şey'in ṣûretini başḳa ve çirkîn bir ṣûrete taḥvîl etmek, bed-peyker rā kūherīden. Terc. 2-333.]* maʿnâsınadur ki bir nesnenin ṣûretini bir aḳbaḥ *[aḳbaḥ اَقبح Ar. ziyâde ḳabîḥ ve ḫabîṡ ve ʿayb olan, bedter. Terc. 1-92.]* ṣûrete taḥvîl eylemekden ʿibâretdür; ve bir kitâbı ḳarşusında nüsḫa edüp ṣûretini yazmak maʿnâsınadur; ve bir nesneyi âḫar maḥale naḳl ve taḥvîl eylemek maʿnâsınadur. OK. 1-563, **nesḫ*** نسخ Ar. *نسخ* *nûnun fetḥi ve sînin sükûnuyla,* zâ'il ḳılmak; ve nesḫ, taġyîr maʿnâsına da gelür; nesḫ, bir kitâbın nüsḫasın almaġa daḫı derler; ve nesḫ, bir naṣṣın *[naṣṣ نص Ar. Ḳur'ân ve ḥadîṡde bulunup maʿnâsında aṣlâ şübhe olmayan kelâm; ve delîl, ḥüccet, burhân; ve bir ḫaberi isnâd ile ḳâ'iline dek refʿ eylemek. Terc. 2-433.]* ḥükmünü anın miṡli olan naṣṣ zâ'il ḳılmak. VK. 1-241, **nesḫ** نسخ Ar. tebdîl-i ṣıfat ve tebdîl-i ḥükm etmek; ve naḳl etmek; ve izâle etmek; ve refʿ etmek. AK. 637, **nesḫ** نسخ Ar. kitâbın ʿaynını yazmak, nüvişten; ve ekṡeriyâ kitâb yazmak içün müstaʿmel olan ḫaṭṭ-ı ʿArabî; ve bir emrin ḥükmünü bozup ibṭâl etmek. Terc. 2-431.

neşr* نشر Ar. *نشر* *ḥaşr vezninde,* râyiḥa-i ṭayyibeye denür, ʿalâ ḳavl eʿammdur ve ʿalâ re'y nisvân ḳısmı uyuduḳdan ṣonra ẓuhûr eden ağzının ve yanaḳlarının râyihasına denür ve bu yayılmaḳ maʿnâsından me'ḫûẕdur; ve neşr ve nüşūr نشور Ar. *ẓuhûr vezninde,* maṣdar olur; meyyiti iḥyâ eylemek maʿnâsına; ve bu maʿnâda lâzım olur dirilmek, ḥayât maʿnâsına; ve şol çayıra ıṭlâḳ olunur ki yerinde ḳurumuş olup ʿaḳab-ı ṣayfda *[ʿaḳab عقب Ar. bir nesnenin gerisinde olan zamân veyâ mekân, "der-ʿaḳab" = ol sâʿat, hemândem. Terc. 2-75.]* yağmur sebebiyle tâzelenüp yeşermiş ola, ṣonradan ḥayât bulduğu sebebiyle; ve neşr, ağacın yaprağı her ṭarafa dağılmaḳ maʿnâsınadur; ve ağaç yapraḳlanmaḳ maʿnâsınadur; ve uyuz olmaḳ maʿnâsınadur; ve câme maḳûlesi nesneyi yayup açmaḳ maʿnâsınadur ki ṭayy *[ṭayy طيّ Ar. bir nesneyi dürmek ve ṭoplamaḳ, neverdīden; ve bir nesneyi iḫfâ ve iżmâr etmek; ve yol ḳaṭ etmek, ḳaṭ-ı mesâfe etmek. Terc. 2-44.]* muḳâbilidür; ve ağaç yonmaḳ maʿnâsınadur; ve ṭağıtmaḳ maʿnâsınadur; ve neşr, şol perâkende ḳavm ve cemâʿate ıṭlâḳ olunur ki bir ser-gerdenin zîr-i cemʿ ve żabṭında olmaya, bunda fetḥateynle [neşer نشر] lûğatdür, ve burada neşr, menşûr *[menşūr منشور Ar. açılıp yayılmış olan, güsterde. Terc. 2-404.]* maʿnâsınadur; ve neşr, nebât bitmege başlamaḳ maʿnâsına müstaʿmeldür ki ḥayâtîdür; ve bir ḫaberi fâş ve şâyiʿ ḳılmaḳ maʿnâsına müstaʿmeldür; ve neşr, esâmîdendür, Muḥammed Bin Neşr muḥaddis̱îndendür ki andan Leys̱ Bin Ebî Selîm rivâyet-i ḥadîs̱ eyledi; ve neşr, bulutlu günde yel esmek maʿnâsınadur ki bulıdı neşr eder; ve mecnûna yâḫud ḫastaya ruḳye *[ruḳye رقيه Ar. "efsûs" denilen kelâm ki siḥirbâz ve ehl-i ḫavâṣ oḳur. Terc. 1-443.]* ve efsûs eylemek maʿnâsınadur ki ʿilleti neşr ve izâle eder; ve nüşûr, yere yağmur yağmaḳla nebât bitürmek maʿnâsınadur. OK. 2-122-1, **neşr*** نشر Ar. *نشر* *nûnun fetḥi ve şînin sükûnuyla,* güzel ḳoḳudur râyiḥa-i ṭayyibe maʿnâsına; ve neşr, keẕâlik şol ota derler ki ḳuruduḳdan ṣonra ʿaḳîb-i ṣayfda *[ʿaḳīb عقيب Ar. bir nesnenin arḳasına bilâ-vâsıṭa ḳarîb olan mekân veyâ zamân. Terc. 2-77.]* ana yağmur yağmağıla yeşere, ḥayvânât içün mużırr olmağın ḫalḳ bu maḳûle otu otlatmadan ictinâb edüp andan firâr ederler; ve neşr, ẕikr olunan otun bitmesine daḫı derler; ve neşr, bir nesneyi açup yaymağa daḫı derler; ve neşr, bir nesneyi dest-i erre *[erre اره Far. destere, bıçḳı, minşār denilen âlet. Terc. 1-11.]* ile kesmege de derler; ve neşr, ḫaberi şâyiʿ etmege de derler. VK. 1-467-1, **neşr** نشر Ar. ḫilâf-ı ṭayy' yaʿnî yaymaḳ ve açmaḳ; ve izhâr etmek; ve ḳaṭ etmek; ve şol ḳuru ot ki yağmur ṭoḳunduğundan yine gögere; ve rîḥ-i ṭayyibe maʿnâsına da gelür; cemʿinde nāşirāt ناشرات ve nüşūr نشور derler. AK. 239, **neşr** نَشْر Ar. yayıp açmaḳ ve ṭağıtmaḳ; ve fâş etmek; aşağa inmek, fāş kerden; ve meyyiti diriltmek ve ölümden dirilmek; ve yapraḳlanmaḳ, yeşillenmek. Terc. 2-432.

neʿūẕü نَعُوذُ Ar. (ʿavẕ* عوذ Ar. *عوذ* dan) nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayr ṣîġasıdır. "Bizler ṣığınırız" maʿnâsındadır, penāhīm. Terc. 2-436.

neʿūẕü bi'llāh نَعُوذُ بالله Ar. (ʿavẕ* عوذ Ar. *عوذ* dan) "Allâha ṣığındıḳ" maʿnâsında ifâde-i teḥāşî *[teḥāşī تحاشي Ar. ḳorḳmaḳ, ḫavf ve bâk etmek. oHa. 2-155.]* içün müstâmel terkîb-i ʿArabîdir. penāh mī-kerdem be-Ḫudā. Terc. 2-436, **neʿūẕü bi'llāh** نَعُوذُ بالله Ar. "Allâha ṣığınırız, ṣığındıḳ" maʿnâsında terkîb-i ʿArabîdir. KO. 4-586, **naʿūḏu bi-llāh,** God *[God (gad), sub. 1. Allâh, Ḫudâ, Tanrı, Cenâb-ı Ḥaḳ, Bârî Taʿâlâ, Yezdân. 2. İlâh.*

3. ma'bûd-ı kâẕib. 4. büt, ṣanem, veṣn. KLM. 368.] forbid *[fırbîd', (Forbade; Forbidden, Forbid), 1. nehy etmek, yasaḳ etmek 2. etme deyü tenbîh etmek. EATL. 341.] God forbid! = Allah etmesün: Allâh göstermesün: Allâh ṣaḳlasun: Allâh ḥıfẓ eyleye. EATL. 368. Wehr. 655]*

A. **na'ūẕu bi'llāh** نعوذ بالله Ar. Tanrı'ya sığınırız. Ste. 1412, **ne'ūzü bi'llāh** نَعوذُ بالله Ar. "Allâha ṣığındıḳ" ma'nâsına terkîb-i Arabîdir. YTL. 754.

ni'am نِعَم Ar. ni'metler, iḥsânlar, eyülükler, nīġihā; ve ḫoş dirlik ve râḥat ve refâha lâzım olan nesneler. Terc. 2-436, **ni'am** نعم ve ni'met نعمت Ar. biri müẕekker ve biri müenneṣ birer fi'l-i medḥdür ki medḥi îfâdeye mevżū'dur, ġayr-ı mutaṣarrıfdur, ya'nî başḳa ṣîġaları yoḳdur. Ṣuver-i isti'mâli şöyledür: ni'ame'r-racul-u Zeyd-un نعم الرجل زيد =Zeyd eyü kimsedür.نعمت المراة هند. نعمت ملكة القوم هند. نعم الرجلاً زيد، نعمت امراةً هند نعمّا زيد، نعمّا امراة. ان تبدوا الصدقات فنعماهى نعما يعظكم به ولنعم دار المتقين. Müş. 116.

nifāḳ نفاق Ar. (nefāḳ* نفاق Ar. *نفق* dan) *kitâb vezninde,* münâfıḳlıḳ eylemek ma'nâsınadur. Andan isim olur ki münâfıḳlıġa denür ve nafaḳa نفقه dan cem' olur ki ḥavâyice *[ḥavā'ic حَوائِج Ar. ḥâcetler, birinin muḥtâc olduġu nesneler. Ha. 1-255.]* ṣarf olunacaḳ nesneye denür, dirhem ve sâ'iri gibi. OK. 3-60, **nifāḳ** نفاق Ar. *cidâl [cidāl جِدَال Ar. şiddetle muḫâṣama etmek ġavġa etmek. Ha. 1-202.] vezninde,* bir kâfir küfrünü setr edüp ṣûretâ îmân ve İslâm iẓhâr eylemek ma'nâsınadur. *Şâriḥin beyânına göre vech-i mezkûr üzere 'Arab ṭavşanının نافقاء nâfiḳâ-nâm mestûr yuva ittiḫâẕından me'ḫûẕdur, ve bu ta'bîr İslâmîdür, ḳable'l-İslâm 'Arablar isti'mâl eylemezler idi; ve Râġibin beyânına göre nâfiḳâ' iki ḳapulu olmaḳla nifâḳ andan me'ḫuẕdur, münâfıḳ kimse gûyâ ki bir ḳapudan şer'a *[şer' شَرْع Ar. şerî'at, Ḥaḳ Ta'âlâ ṭarafından vaż' olunmuş 'âdet ve âyîn. Ha. 1-399.]* duḫûl ve bir ḳapudan ḫurûc eder, intihâ; ve 'Arab ṭavşanı nâfıḳâ' dedikleri yuvasına girmek ma'nâsınadur. OK. 3-60, **nifāḳ** نفاق Ar. *nûnun kesriyle,* münâfıḳın fi'ili; ve nifâḳ, "nüfeḳa نفقه" nın cem'i daḫı gelür, derâhim ma'nâsına. VK. 2-212, **nifāḳ** نفاق Ar. *bi'l-kesr,* fi'l-i münâfıḳ ya'nî iki yüzlülük. AK. 650, **nifāḳ** نفاق sẕ. Ar. 1. ẓâhiren Müslümânlıḳ gösterüp de kâfir olma, münâfıḳ ḥâli: ehl-i nifâḳ 2. münâfıḳlıḳ, ġammâzlıḳ: nifâḳ ḳomak 3. bozuşukluk: Aralarına nifâḳ düşdü. KT. 1465, **nifāḳ** نفاق Ar. [نفق III. nom. act] münâfıḳlıḳ... Zen. 915, **nifāḳ** نفاق Ar. iki yüzlülük, dîn ḫuṣûṣunda riyâ göstermek; birbiriyle bozuşup ḫaṣm olacak ḥâl ve ḥareketde bulunmaḳ. Şer'an ve 'aḳlen menfûr ve meẕmûmdur. KO. 4-601, **nifāḳ** نِفَاق Ar. dîn ḫuṣûṣunda riyâ etmek; ẕâtında kâfir olan kimse, Müslim ṣûretini göstermek; ve biri biriyle bozuşup muḥabbet ve ittiḥâde ḫalel gelmek; ve nafaḳalar, ḥavâ'ic içün ṣarf olunan meblaġlar. Terc. 2-436.

nigerīden نگريدن Far. *diredîden vezninde,* nigerīsten نگريستن Far. *fetḥ-i kâfla,* baḳmaḳ ve muntaẓır olmaḳ; ve mülâḥaẓa ve te'emmül eylemek ma'nâlarınadur. BK-2. 596, **nigerīden** نگريدن Far. baḳmaḳ ve muntaẓır olmaḳ; ve mülâḥaẓa ve te'emmül eylemek. LBK. 453, **nigerīden** نگَريدَن Far. baḳmaḳ, naẓar etmek, naẓar. Terc. 2-221, nigeristen نگرستن Far. *fetḥ-i kâfla,* nigerīsten نگريستن muḫaffefidir. LBK. 453, nigristen نگرِسْتَن Far. baḳmaḳ, naẓar etmek, naẓar. Terc. 2-221, nigerīsten نگريستن Far. baḳmaḳ.

emr-i ḥâżırı niger نگر RF. 81, bi-n(i)ger بنگر Far. baḳ, gör. ZLL. 34.

niş نیش Far. *yây-ı mechûlle, riş [rîş ریش Far. kîş vezninde, ṣaḳal ve liḥye ma'nâsınadur; ve 'Arabîde ḳuş ḳanadının ucunda olan yelek ve per ma'nâsınadur; ve riş, yây-ı mechûlle, yara ve çıban ve cerâḥat ma'nâsınadur; ve rîs ile ma'nâ-yı s̱ânîlerde mürâdifdür. BK-1. 415.] vezninde,* her sivri nesneye derler bıçaḳ ve diken ucları ve arı ve 'aḳreb ignesi gibi nişter نیشتر bundan me'ḫûẕdur, "ter تر" edât-ı tafṣîldür; ve nişân ve 'alâmet ma'nâsınadur; ve ağu ve zehir ma'nâsınadur, 'Arabîde semm denür; ve ebû-cehl ḫurmasına daḫı derler 'âṣî ḫurmâ dedikleridür. BK-2. 605, **niş** نیش Far. her sivri nesne bıçaḳ ve diken ucları ve arı ve 'aḳreb ignesi gibi; ve nişân ve 'alâmet; ve ağu ve zehir; ve ebû-cehl ḫurmasınası, 'âṣî ḫurmâ dedikleridür. LBK. 462, **niş** نیش Far. ucu sivri nesne igne, ve ṣoḳucu tiken, batırıcı olan, maḫrûṭ; ve 'alâmet, işâret nişân ve 'alem, râyet *[rāyet راية Ar. bayraḳ, sancaḳ, 'alem. Ha. 310.]*, bayraḳ, sancaḳ; ve ṭabî'at, ḫilḳat. Terc. 233.

nûr* نور Ar. **نور* nûnun żammıyla,* aydınlığa denür, żav' *[żav' ve żū' ضوء Ar. żâdın fethi ve żammıyla, aydınlık ve nûr ve ruşenâyî [[ruşenāyī روشنايي Far. vâv-ı meçhûlle, aydınlık ki ḳaraṇulık muḳâbilidür; ve ism-i merḳaşîşâdur [[[merḳaşīşā مرقشيشا Far. göz ṭaşı. LBK 422, marḳashīshā مرقشيشا Far. merḳaşîṭâ, merḳaşîşâ, ḥacerü'n-nûr ki bir nev' temür ma'denidir; demir sülfit, ak pirit. Ste. 1218.]]] ki 'Arabîde ḥacerü'n-nûr ve Türkîde göz ṭaşı ve ruşenâ ṭaşı denilen cevherdür, edviye-i 'ayndandur, eṭfâl üzere ta'lîḳı [[[ta'līḳ تعليق Ar. aṣdurmak, āvīḫten; ilişdürmek, best ve bent; ve 'illet olmak, sebeb vermek. bahâne vermek. Terc. 1-237.]]] fez' [[[fez' فزع Ar. feryâd ve figân etmek, istimdâd etmek, penāhīden. Terc. 2-125.]]] ve ḫavfların dâfi'dür. BK. 2-308]] ma'nâsına. OK. 1-35]* ve żiyâ ma'nâsınadur. Her ne olursa olsun ẓulmetin żıddı olur, Farisîde ruşenâyî denür, 'alâ kavl pertev ve şu'âına denür ki dâfi'-i ẓulmet olan şu'ledir; "ışıḳ" ta'bîr olunur. Cem'i. envâr انوار ve nîrân نيران gelür, *nûnun kesriyle.* *Mü'ellifin Baṣâ'irde beyânına göre żiya', nûrdan eḫaṣdur ve Zemaḫşerî'nin beyânına göre żiyâ', nûrdan aḳvâdur. Yine mü'ellifin Baṣa'ir'de beyânına göre nûr iki nevdür: dünyevî ve uḫrevîdür, ve dünyevî dahı iki nevdür: Biri 'ayn-ı baṣîret ile ma'ḳûl olur ki envâr-ı İlâhiyyeden münteşir olan nûrdur, nûr-ı 'aḳl ve nûr-ı Ḳur'ân gibi, ve biri 'ayn-ı baṣar ile maḥsûsdur ki ecsâm-ı nîreden 'ibâretdür, şems ve ḳamer ve nücûm gibi; ve nûr-ı uḫrevî يسعى نورهم بين ايديهم âyet-i kerîmesinde menṣûṣ *[menṣūṣ منصوص Ar. naṣ [[naṣṣ نص Ar. Ḳur'ān ve ḥadîs̱te bulunan, ma'nasında aṣlâ şüphe olunmayan kelâm ve delîl, ḥüccet ve burhân; ve bir ḫaberi isnâd ile ḳâ'iline dek def' etmek. k.Ha. 748.] ile delâlet ve işâret olunup ma'lûm ve müstebân ḳılınmış olan. Terc. 2-405.]* olan nûrdur ve ba'żı müfessirîn işbu ebyât-ı âtiyyede aḳsâm-ı envârı derc eylemişdür... intihâ; ve nûr, bâ'is̱-i ruşenâyî-i 'âlem Ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ḥażretlerine ıtlâk olunur; ve nûr ḥaḳâ'iḳ-i eşyâyı kemâhiye *[kemâhiye كما هي Ar. olduğu gibi, olduğu misillü ma'nâsında terkîb-i 'Arabîdir. oHa. 2-173.]* keşf ve beyân eden nesneye ıtlâk olunur; ve nûr, Buḫârî ḳażâsında bir ḳarye adıdır... OK. 2- 134, **nûr*** نور Ar. **نور* nûnun żammıyla ve vâvın meddiyle,* żiyâ ma'nâsınadur; ve nûr, "nâr نار" ın daḫı cem'i gelür. VK. 1-473, **nûr*** نور Ar. *bi'ż-żamm,* aydınlık, żiyâ' gibi. AK. 658, **nûr*** نُور Ar. żiyâ, aydınlık, pertev, fürūġ *[fürūġ فروغ Far. żiyâ, ruşenî, şu'le, parlaḳlıḳ. Terc. 2-55.]*. Terc. 2-442.

nuş نوش Far. (nûn-ı mażmûme) *guş [guş گوش Far. vâv-ı mechûlle, muş vezninde, altı ma'nâsı var: 1.*

kulakdur ʿArabîde üẕn denür. 2. kûşe ve buçak maʿnâsınadur. 3. bir ferişte ismidür. mecmûʿ-i ḫalkın rü'yet-i mühimmâtı anın ʿuhde-i me'mûriyetindedür. 4. şehr-i şemsiyyenin on dördüncü günü adıdur. Mecûsun yortu günleridür; ʿindlerinde muʿteber gündür. Ol günde olan yortularına Sirsor سيرسور *derler; cümlesi ol gün şarmısak tenâvül ederler ve eti otluk ve ḫâr u ḫâşâk makûlesiyle pişürürler. 5. terakkub ve intiẓâr maʿnâsınadur; ḥıfẓ ve ezber maʿnâsınadur. BK-1. 722.] vezninde,* niyuş muḫaffefidür ki niyuşîdenden fiʿl-i emrdür; işit ve dinle maʿnâsınadur; niyuşîdenden işitmek ve dinlemek maʿnâsınadur; ve içmek ve nuşîden maʿnâsına gelür; ve leẕîẕ ve ḫoş-meze ve muvâfık-ı meẕẕâk maʿnâsınadur; ve iki maʿnâ-yı evvelden ism-i maṣdar ve ism-i fâʿil gelür ve ʿâfiyet olsun ve şifâ ve nuş-ı cân olsun mevkiʿinde îrâd olunur. ʿArabîde bu maʿnâ henī'ā merī'ā هنيئا مريئا ile edâ olunur; ve tiryak ve pân-zehir maʿnâsınadur; ve bal ve ʿasel maʿnâsınadur; ve âb-ı ḥayâtdan ve ʿömr-i zindegânîden kinâye olunur. BK-2. 601.

nuşīn نوشين Far. *zubîn [zupīn* زوبين *Far. vâv-ı mechûlle, cupîn vezninde, bir nevʿ kısa ḥarbedür ki yelmânı çatal olur; ekseriyâ Geylân ehli kullanurlar selefde ceng âlâtından idi; ḥâlâ sıpğın dedikleri bundan me'ḫûz ve muḥarrefdür; ve nâm-ı İbn-i Kâvûsdur. BK-1. 437.] vezninde,* leẕîẕ ve laṭîf ve ḫoşgüvâr maʿnâsınadur; ve "niyuşīn نيوشين" muḫaffefidür ki dinleyicek ve ışğâ eyleyicek sözdür. BK-2. 601, **nuşīn** نُوشين Far. leẕîẕ ve laṭîf ve ḫoşgüvâr; ve "niyuşīn نيوشين" muḫaffefidür ki dinleyicek ve ışğâ eyleyicek sözdür. LBK. 458, **nuşīn** نُوشين Far. leẕîẕ ve laṭîf ve ḫoşgüvâr olan. Terc. 2-229.

nüşūr نشور Ar. (neşr* نشر Ar. *نشر* den) ... *ẓuhûr vezninde,* maṣdar olur meyyiti iḥyâ eylemek maʿnâsına; ve bu maʿnâda lâzım olur dirilmek, ḥayât maʿnâsına. OK. 2-122-1, **nüşūr** نشور Ar. *żammeteynle,* meyyit öldükden ṣonra diri olmak. VK. 1-467-10, yevmü'n-nüşūr يوم النشور Ar. *żammeteynle,* meyyit dirildigi gün. VK. 1-467-10, **nüşūr** نشور Ar. *bi'ż-żam,* münteşir olmak; ve baʿde'l-mevt diri olmak. AK. 239, **nüşūr** نُشُور Ar. neşr etmek *[neşr* نَشر *Ar. yayıp açmak ve ṭağıtmak; ve fâş etmek; aşağa inmek, fāş kerden; ve meyyiti diriltmek ve ölümden dirilmek; ve yapraklanmak, yeşillenmek. Terc. 2-432.],* zinde kerden. Terc. 2-432, **nüşūr** نُشُور Ar. meyyiti iḥyâ etme, neşr. yevmü'n-nüşūr يوم النشور — kıyâmet günü. LC. 1045.

oğur اوغور T. esas, fal, fırsat, hengâm, imkân, sarîk, taliʿ, temel, vakt, zamân. TOTD 2-1128.

oŋat اوكات T. doğru, uygun , iyi, mükemmel, lâyıkıyla, tamam. YTS. 162.

oŋulmak اُوكُلمَق T. şifâ bulmak, iyileşmek, yara kapanmak. YTS. 163.

orfana Gr. Sbst. (neugr. ὀρφανή) orpheline *[orphelin, e, s, m. et. f., öksüz, yetîm, pl. a. eytâm. EFTL. 2-544.],* fille *[fille, s. f. kız, t.; ibne-t, bint, pl. a. benât; doḫter, p. EFTL. 1-728.],* servante *[servante n. f. ḫizmetçi (kız yâḫud kadın). RBDK. 1249.],* fille perdue *[perdu, e, adj. ġâyib olmuş, a.-t.; ġâyib, żâyiʿ. EFTL. 2-618.],* prostituée *[prostituée, s. f. ruspi, rospu, t.; fâḥişe, a. EFTL. 2-752.].* Zen. 117.

otarmak اُوتَارمَق T. ḥayvânı yaymak, otlatmak, doyurmak. YTS. 164.

oyan اُويَان T. dizgin, gem, yular. YTS. 164, 220.

ögdül [öŋdül] اُوكدُول T. mükâfât, yarış ödülü. YTS. 166.

ölçümlenmek اولچوملنمك T. heveslenmek, niyyet etmek, ḥażırlanmaḳ, ḳalḳışmaḳ. YTS. 167.

öŋermek اوڭرمك T. geçmek, ileri geçmek YTS. 168, kesmek, öŋüne geçmek, öŋüne gelmek, öŋüne çıḳmaḳ.

öŋmek اوڭمك T. 1. intiẓâr etmek, beklemek. 2. ḳarşısına çıḳmaḳ.

öŋürdi اوڭوردی T. önce, ilk önce, daha önce, ileri. YTS. 169.

örü اورو T. 1. ḳalḳıḳ, dik. 2. yükseklik. YTS. 169.

öte اوته T. 1. ṣonra, ondan ṣonra, ṣonunda. öbür ṭaraf, ileri. 3. fażla, başḳa, aşırı, ziyāde. 4. uzaḳ. YTS. 170.

ʿöẕr* عذر Ar. *عذر* *ʿaynın żammı ve ẕâl-ı muʿcemenin sükûnuyla,* isimdür, maʿrûfdur, yaʿnî bahâneye denür ki bir emrin icrâsını terk eylemege sebeb ve vesîle olandur. Cemʿi اعذار aʿẕār gelür. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre işbu ʿöẕr عذر maddesi aṣıl "ʿaẕire عذرة" den *[ʿaẕire عذرة Ar. ʿaynın fetḥi ve ẕâlın kesriyle, ev öŋü fenâ'-ı dâr [[fenâ' فناء Ar. ḫâne önünde olan açıḳ ḥavlu, meydân, pîş-ḫâne. Terc. 2-136.]] maʿnâsına, ve fenā'-ı dâra ʿaẕire dediklerine bâʿiṡ budur ki ekṡeriyâ ʿaẕireyi yaʿnî necâseti [[necāset نجاسة Ar. pislik. kLN. 840, necāset نجاسة Ar. murdâr olmak, murdârlık, gûh. Terc. 2-428.]] anda ilḳâ' ederler. VK. 1-416.]* müteferriʿdür ki şey'-i necis maʿnâsınadur; ḳulfe-i ẕeker *[ḳulfe قلفة Ar. ġurfe vezninde ve fetḥateynle de câ'izdür, ẕekerin sünnetde kesilen artıḳ derisine denür OK. 2-829.]* ve mer'et-i ʿaẕire ve sâ'irleri andan mutaṣarrıfdur, ḳulfeye teşbîhen cild-i bekâret keẕâlik ḥalḳ-ı ṣıbyânda *[ḥalḳ حلق Ar. boġaz, gelû ve tırâş etmek. Terc. 1-373.]* olan ʿârıż ve giderek bi'l-ʿumûm ʿârıż anınla tesmiye olundı; ve insânın maḥv-ı ẕünûbı żımnında îrâd eyledigi bahâne daḫı andan aḫẕ olundu gûyâ ki anunla necis *[necis نجس Ar. murdâr olan, nâ-pâk olan. Terc. 2-428.]* günâhını maḥv eder ve inḳıṭâʿ-ı miyâh *[miyâh مياه Ar. mâ'lar, ṣular, âbhâ. Terc. 2- 423.]* maʿnâsına olan iʿtiẕârda ve dürûs-ı menâzil *[dürūs دروس Ar. dersler, sebaḳhâ, ʿilm ögrenmek içün kitâb oḳumaklar. Terc. 1-409.]* maʿnâsına olan iʿtiẕârda vüżûḥ-ı ʿöẕr ile zenbi münḳaṭiʿ ve münderis olana teşbih taṣavvur olunmuşdur; ve bed-ḫûya ʿaẕûr ıṭlâḳında murdârlıḳ mutaṣavverdür ve ḳaldı ki ʿöẕr üç gûnedür: Biri ol işi işledüm demekle ḥâṣıldur. Ṡânî, şu nesneye mebnî işledüm demekledür ki evvel nesneyi ẕikr ile mevḳiʿ-i ẕenbden ḫurûc eder. Sâliṡ, gerçi anı işledüm lâkin min baʿd işlemem demekledür; ve bu tevbedür, her tevbe ʿözr olup emrün bi'l-ʿaks degildür; beyinlerinde ʿumûm ve ḫuṣûṣ-ı mutlâḳ olur, intihâ; ve ʿözr عذر ve ʿöẕür عذر Ar. *żammeteynle;* ve ʿöẕrā عذری Ar. *büşrâ vezninde;* ve maʿẕere-t معذرة Ar. menḳabe [menḳabe منقبة Ar. mîmin ve ḳâfın fetḥiyle, maḫfere maʿnâsınadur ki bâʿiṡ-i iftiḫâr olacak fażl ve hüner ve meziyyet maḳûlesine denür, mevżûʿ-ı baḥṡ olacaḳ meḫâbir ve me'âṡir-i mefâḫirden [me'âṡir مآثر Ar. auch=آثار eṡerler Zen. 799.] ʿibâretdür ki meṡlebenin żıddıdur; ve menḳabe, iki ḫâne aralıġında olan ṭaracıḳ ṣoḳaġa denür ki dehlîz gibi olur; ve ḫâne ve bostân mâḳûlesinin çevresinde olan dîvâra denür. OK. 1-273.] vezninde; ve maʿẕûre معذرة Ar. *mekrüme vezninde,* maṣdardurlar, bir âdemin îrâd eyledigi ʿöẕür ve bahâneyi ḳabûl eylemek maʿnâsınadur ki "maʿẕûr ṭutmaḳ" taʿbîr olunur; ve ʿöẕr, fevz *[fevz فوز Ar. ḳorḳu ve şüphe ve tehlükeden ḳurtulup me'hûl ve maḳṣûda vüṣûl bulmak, pīrūzī yaften. Terc. 2-138, فوز Ar. fevz Sbst. nuṣret, ẓafer, necâḥ. Zen. 672.]* ve ẓafer maʿnâsına

müstaᶜmeldür. OK. 2-24.

palās پلاس Far. (pây-ı meftûḥa) *memâs [mümās مماس Far. (mîm-i mażmûme), sîn-i muhmele ile, çuḳur ve meġâk [[meġāk مغاك Far. çuḳur, oyuḳ, ḥurfe. Terc. 2-181.]] maᶜnasınadur; ve fetḥ-i mîmle [[memās]] ᶜArabîde iki nesne biri birine sürülmege derler. BK-2. 573.] vezninde,* maᶜrûfdur ki çûl ve ᶜâbâ maḳûlesine denür. Türkîde taḥrîfle palâz derler; ve câcîm *[cācīm جاجيم Far. ḫâdim vezninde, palâs maᶜnasınadur; ve bir nevᶜ döşemeye denür ki elvân ip ile ṭoḳurlar Türkîde taḫfîf edüp cacîm derler. BK-2. 198.]* dedikleri döşemeye daḫı denür; ve mekr ve ḥîle fennini bilmege daḫı denür, ᶜArabîde ol maḳûle kimesneye mekkâr denür. BK-2. 159, **palās** پَلاس Far. çûl ve âbâ maḳûlesi; ve câcîm *[cācīm جاجيم Far. ḫâdim vezninde, palâs maᶜnasınadur; ve bir nevᶜ döşemeye denür ki elvân ip ile ṭoḳurlar Türkîde taḫfîf edüp cacîm derler. BK-2. 198.]* dedikleri döşeme; ve ḥîle ve ḫudᶜa; ve ḥîle fennini bilmek. LBK. 93, **palās** پَلاس Far. pek ḳaba, ġalîẓ ḳumâş, çûl misllü; ve ḥîle, mekr. Terc. 1-100.

perest پَرَسْت Far. *elest vezninde,* perestîden'den ism-i maṣdardur, perestîden پَرَسْتيدَن ḫidmet ve ṭâ'at ve inḳıyâd maᶜnâsınadur; Ḫâliḳa olursa ism-i ᶜibâdet, ve ṭâ'atdur ki Türkîde "ṭapmaḳ" taᶜbîr olunur, ve maḫlûḳa olursa ḫidmetdür ve ism-i fâᶜil daḫı olur, vaṣf-ı terkîbî ṭarîḳiyle; ve ol kimesneye denür ki nefsinin ḫayâl ve endîşesi varṭasında *[varṭa وَرْطة Ar. giriftâr olanın ḫalâṣ ve necât bulup ḳurtulmaları güç ve müşkil olan tehlükelü maḥal veyâ muḫâṭaralu ḥâl ve uçurum, yar. Ha. 2-422]* pâdergil *[pā-der-gil پا در گل Far. mürekkeb ṣıfat, ayağı çamurda, mecâzen, apışıp kalmış olan, müteḥayyir, şaşkın. TL. 2-4.]* ḳala. BK. 2-150, **perest** پَرَسْت Far. perestîden'den ism-i maṣdardur, perestîden پَرَسْتيدَن ḫidmet ve ṭâ'at maᶜnâsına ve ism-i fâᶜil daḫı olur, ve nefsinin ḫayâl ve endîşesi ve varṭasına düşüp kalan kimse. LBK. 86, **perest** پَرَسْت Far. ᶜibâdet edici, ṭapıcı, ᶜâbid olan. Terc. 1-83.

pes پَسْ Far. imdi, ḥâl bu ki, o ḥâlde. LF. 32, **pes** پَسْ Far. imdi, baᶜdehû, andan ṣonra maᶜnâsında edât-ı te'ḫîrdir; ve gerü, ard, arḳa ṭarafı. Terc. 1-91.

pul پول Far. *ġul [ġul غول Far. vâv-ı mechûlle, beş maᶜnâsı var: 1. ḳayadan kesme maġaradur ki baᶜżı ṭaġ eteklerinde olur, içinde ṭavâr yatururlar, ᶜArabîde ġār غار denür. 2. ḥarâm-zāde ve nâ-ḫalef maᶜnâsınadur. 3. tu emân maᶜnâsınadur ki bir anadan berâber ṭoġan iki veleddür, Türkîde "ikiz" taᶜbîr olunur. 4. ḳulaḳ ve ġûş maᶜnâsınadur, ᶜArabîde üẕn denür. 5. ḳarnı yarıḳ dedikleri toḫuma denür, yaprağı at ḳulağına şebîh olduġu içün esb-ġul daḫı derler, ve ᶜArabîde ġul, ecinneden bir ṭâ'ifedür ki beyâbân ve ṣaḥrâlarda olur ve her şekilde teşekkül eder ve yoldan âdemi azdurup helâk eyler derler. BK-1. 581.] vezninde,* maᶜrûfdur ᶜArabîde fülûs *[fülūs فُلوس Ar. aḳçeler, peşīrhā; balıḳ pulları. Terc. 2-136.]* denür; ve köpri ve ḳanṭara *[ḳanṭara قَنْطَرَه Ar. köpri, pul; ve köpri gözi. Terc. 2-171.]* maᶜnâsınadur. BK-2. 164, **pul** پُول Far. maᶜrûfdur ᶜArabîde fülûs *[fülūs فُلوس Ar. aḳçeler, peşīrhā; balıḳ pulları. Terc. 2-136.]*; ve köpri. LBK. 96, **pul** پُول Far. yuvarlaḳ, küre; yaṣṣı nesne; ve aḳçe, pāre, fels. Terc. 1-112.

put پوت < Far. بُت büt. *krş. büt.*

rabb* ربّ Ar. * ربّ * *rânın fetḥi ve bânın teşdîdiyle,* ve muᶜarref bi'l-lâm *[muᶜarref مُعَرَّف Ar. taᶜrîf olunmuş, bildirilmiş olan, dāniste. Terc. 2-366, muᶜarref bi'l-lām مُعَرَّف بِاللّام Ar. nekre iken evveline "elif" "lâm" gelmek ile muᶜarref olan kelime: "es-selâmü ᶜaleyküm اَلسَّلامُ عَلَيْكُم" de*

olduğu gibi. Terc. 2-366, muʿarref معرّف *Ar. taʿrîf olunmuş, eṭrâfıyla bildirilmiş. § ḥarf-i taʿrîfli: muʿarref bi'l-lām* معرّف باللام *KO. 4-511.]* [er-Rabb] olarak cümle-i maḫlûkâtı besleyip terbiye eden Ḥażret-i Perverdigâr'ın esmâ'-ı ḥüsnâsındandır. ʿAzze ve celle ismuhû, ve baʿżen "bâ"yı taḫfîf olunur żarûrete mennî. Mü'ellif Baṣa'ir'de bu resme beyân eylemişdür ki rabb kelimesi fi'l-aṣl maṣdardur, beslemek ve perverde eylemek maʿnâsına baʿdehû andan mübâlağaya mebnî ism-i fâʿil istiʿâre olunmuşdur ki besleyici, perverdigâr maʿnâsına olur, ve muʿarref bi'l-lâm olarak hem-ân perverdigâr-ı ʿâlem ve mütekeffil-i muṣâliḥ-i ʿâmme-i ümem olan ẕât-ün ecell ve aʿẓamühû ıṭlâḳ olunur, keẕâlik iżâfetle de ıṭlâḳ olunur Rabbü'l-ʿâlemîn gibi, ve mâ-sivâya *[mā-sivā* ما سوا *Ar. [[mā* ما *Ar. ne ve her ne ve her ḳangı, ve şol şey' ki maʿnâlarında edât-ı ʿArabîdir. bHa. 2-86, sivā'* سواء *Ar. ġayr, mâ-ʿadâ, başḳa. bHa. 1-207.]] bundan başḳa ve buna dâḫil olmayan maʿnâsında mürekkebdir; ve dünyâ ile mâ-yeteʿallaḳ-un bihâ olan maʿnâsına daḫı gelür ki Ḥaḳ Celle ve sübḥâne taʿâlânun ġayridir, cüz-ez-Ḫudā. Terc. 2-220, mā-sivā* ما سوا ، ما سوى *Ar. Ḫâliḳden başḳa, ġayri mecmûʿ eşyâ; (mā-siva'llāh* ما سوى الله*) = keẕâ Allâh'dan ġayri kâffe-i mevcûdât, maḫlûḳât, ʿalâ'iḳ-i dünyeviyye. Baʿżen yalnız (mā-sivā) da ḳullanılır.. KO. 4-308.]* hem-ân iżâfetle ıṭlâḳ olunur, intihâ; ve rabb, mużâf olduğu şey'in mâlik ve müstehaḳḳına yâhud ḫudâvend ve ṣâḥibine ıṭlâḳ olunur. Cemʿi erbāb ارباب gelür ve rübūb ربوب gelür, *rânın żammıyla,* ve kâhice rabb kelimesinin bâ'-i te'nîsi taḫfîf içün yâ-yı taḥtiyyeye ibdâl olunur. OK. 1-137, **rabb*** رب Ar. * ربب* *rânın fetḥiyle,* her şeyin mâlikine rabb derler; ve rabb, Bârî Taʿâlânın esmâ'-i şerîfesinden bir isimdür ġayre ıṭlâḳ olunmaz, illâ iżâfetle; ve zamân-ı câhiliyyetde meliklerine rabb derlerdi; ve rabb, ululanmağa daḫı derler; ve ıṣlâḥ etmek maʿnâsına daḫı gelür; ve beslemek maʿnâsına da ıṭlâḳ olunur. VK. 1-61, **rabb*** رب Ar. *bi'l-fetḥ,* esmâ'u'llâhdan bir isimdir, bilâ-iżâfet ġayre ıṭlâḳ olunmaz; ve mâlik ve ṣâḥib ve seyyid maʿnâsına da gelür; ve daḫı beslemek ve tamâm etmek; ve ziyâde eylemek; ve cemʿ eylemek maʿnâsına maṣdardur. Cemʿi erbāb ارباب gelür ve şol kimse ki ʿameliyle ʿâmil olup ʿârif-un billâh ola; ve rabbânî derler, mübâlağa içün elif ve nûn ziyâde ederler. AK. 240, **rabb*** رب Ar. besleyici, perverdigâr; ve Allâh Taʿâlâ, Ḫâliḳ-i ʿâlem; ve ṣâḥib ve mâlik, ehl, ẕû. Terc. 1-428.

raḥme-t*, raḥame-t رحمة Ar. *رحم* *rânın fetḥi ve ḥâ-yı muhmelenin sükûnuyla ve fetḥiyle,* ve merḥame-t مرحمة Ar. *mîmin ve ḥânın fetḥiyle,* ve ruḥm, ruḥum رحم Ar. *rânın żammıyla ve żammeteynle,* bir kimseyi esirgemek ve riḳḳat *[riḳḳat* رقّة *Ar. yufḳalıḳ, incelik, ekşeriyâ gönül yufḳalıġı yaʿnî gönülden acıyup raḥm etmek maʿnâsında ḳullanılır. KO. 3-451, riḳḳat* رقّة *Ar. 1. raḳîḳlik, incelik: riḳḳat-i ḳalb, riḳḳat-i kelâm 2. merḥamet, şefḳat: riḳḳat-i mâderâne. LC. 529.]* ve şefkat eylemek maʿnâsınadır. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre raḥmet, merḥûma iḥsânı mukteżâ-yı riḳḳatden ʿibâretdür ki "esirgemek" taʿbîr olunur, ʿaṭfdan iblağdur *[iblaġ* ابلغ *Ar. ḥadd-i kemâle ziyâde yaḳın olan ve ziyâde faṣîḥ ve belîġ olan. Terc. 1-5.]*; ve gâh olur ki riḳḳat-i mücerredede ve riḳḳatden mücerreden iḥsânda istimâl olunur, raḥima'llâh-un fülânen gibi. Ḳaçan anınla Ḫudâ-ı müteʿâl vaṣıflansa hem-ân iḥsân-ı *[iḥsān* احسان *Ar. (ḥüsn** حسن *Ar. *حسن* den) Ar. hemzenin kesriyle, eyülük eylemek; ve bir nesneyi eyü ve güzel eylemek maʿnâsınadur; ve bir nesneyi eyü ve geregi gibi bilmek maʿnâsınadur; ve ḥüsn dedikleri yüksek ḳum yığınının üzerine oturmak. OK. 3-616, iḥsān* احسان *Ar. (ḥüsn** حسن *Ar. *حسن* den) Ar. hemzenin kesriyle, bir kimesneye iyilik etmek; ve iḥsân, bir nesneyi bilmeye daḫı derler.*

VK. 2-500-8, iḥsān احسان *Ar. inʿâm [[inʿām* انعام *Ar. iḥsân etmek, ʿaṭâ kerden, baḫşiş etmek. Terc. 1-126.]] ve iḫlâṣ [[iḫlāṣ* اخلاص *Ar. ziyâde ḫâliṣ ve pâk olmak; ve ʿan-ṣamîm-in dost veyâ bende olmak, pākter şuden. Terc. 21.]]. AK. 11, iḥsān* احسان *Ar. eyülük, mürüvvetden neş'et eden, ḥüsn-i muʿâmele, eyülük etmek. Terc. 1-16, iḥsān* احسان *Ar. ʿArabîde "iyilik etmek, iyi ve güzel yapmak veyâḫud iyi bilmek" maʿnâlarınadır. Lisânımızda bu maʿnâları muʿteber degildir. Yalnız ḥüsn-i muʿâmele ve iyilik etmek maʿnâsında nâdiren ḳullanılır. Meṣelâ Naḥîfî'nin şu: "Eylerem iḥsân isâ'et [[isā'e-t* اساءة *Ar. kemlik etmek, kötülük etmek, şuç etmek, günāh kerden. Terc. 1-35.]] edene; Ser fedâ Ḥaḳḳa iṭâʿat edene." beytinde görüldügü vechile istiʿmâli zamânımızda mehcûr ḥükmündedir. Lisânımızda el-yevm maʿânî-i âtîde ḳullanılır: ʿaṭiyye ve baḫşîş ṣûretiyle vermek, verilmek: Ġâyetle güzel bir sâʿat iḥsân etdi. Öyle bir nâdîde bastonun iḥsânı. § baḫşiş, ʿaṭiyye: iḥsân-ı şâhâne, mekteb-i ʿumûmiyye ṭalebesi içün gönderilen iḥsân-ı şâhânenin tevzîʿi. § mürüvvet, ḥüsn-i muʿâmele, lüṭf: İḥsân ediniz... Bunun cemʿi "iḥsān-dīdegān* احسانديدگان*" dır... KO. 1-253.]* mücerred murâd olur, riḳḳat murâd olmaz. Zîrâ riḳḳat ḳalbin ḥâletidür. Pes ġâyeti olan iḥsân irade olunur; ve raḥmân ismi ancaḳ Ḫudây-ı müteʿâle maḫṣûṣdur, ve raḥîm, maḫlûḳa da vaṣf olur, zîrâ raḥmân, eblaġdur; ve İmâm Müberrid ve Ṡaʿleb dediler ki: "raḥmân" lafẓı Süryânîdür ve aṣlı ḫâ-yı muʿceme iledür; ve ruḥm, rânın żammıyla, maṣdar olduğu gibi isim daḫı olur; *ve mü'ellifin والمغفرة والتعطف ḳavli taḫṣîṣ-un baʿdet-taʿmîmdür, intihâ. OK. 3-460, **raḥme-t*** رحمة Ar. *رحم* *ranın fetḥi ve ḥa'-ı muhmelenin sükûnuyla,* riḳḳat ve şefḳat. VK. 2-406, **raḥme-t*** رحمة Ar. riḳḳat-i ḳalb; ve meyl ve taʿaṭṭuf *[taʿaṭṭuf* تعطف *Ar. iḥsân ve şefḳat etmek, iyilük etmek, nīgī kerden. Terc. 1-235.]* etmek. AK. 246, **raḥme-t*** رَحْمَة Ar. esirgemek, acımak, merḥamet etmek, baḫşūden; şefḳat edüp iḥsân etmek; ve yağmur, bārān. Terc. 1-433.

raḥimetu'llāhu رَحِمَهُ اللهُ Ar. Ḥaḳ Taʿâlâ ona raḥmet eylesin. Terc. 1-433, **raḥimetu'llāhu** رَحِمَهُ الله Ar. Allâh ona raḥmet eylesin. İḫvân-ı dînimizden vefât edenler haḳḳında istiʿdâ-yi maġfiretdir. OL. 215.

rāşid رَاشِد Ar. (rüşd* رشد Ar. *رشد* den) ṣ. c. rāşidīn [rüşd رشد den sf.] rüşt ṣaḥibi, ṭoğru yoldan giden, hâdî: ḫulefā'-i rāşidīn = enfâs-ı muḳaddese-i nebeviyyeden istifâza-i envâr hidâyet etmiş olan çehâr-yâr-ı güzîn yaʿni Ebû Bekir, ʿÖmer, ʿOṣmân, ʿAlî efendilerimiz ki biri birini müteʿâḳib icrâ-yı ḫilâfet etmişlerdir. [müfredinde "reşîd" daha müstaʿmeldir] KT. 655, **rāşid** رَاشِد Ar. ʿaḳıl ve dînin gösterdigi ṭoğru yolda gidici, giden: (bāliġ-i rāşid بالغ راشد) cemʿi. (rāşidūn, rāşidīn): (ḫulefā'i rāşidīn). KO. 3-416, **rāşid** رَاشِد Ar. ṭoğru yoldan giden, Ḥaḳ dîni ḳabûl etmiş olan kimesne, reh-i rāst-revendé. Terc. 1-426.

ravża-t* روضة Ar. *روض* *rânın fetḥiyle,* ve rīvża-t روضة Ar. *rânın kesriyle,* ḳumluḳdan ve çayırlıḳ ve çimenlikden şu yatağı olan yaʿnî câ-be-câ ṣulu olan yere denür ki merġ-zâr *[merġ-zār* مَرغزار *Far. çayırlu ve çimenlü yer, mertaʿ. Terc. 2-173.]* taʿbîr olunur; iştiḳâḳ-ı kebîr cihetiyle istirâża-i mâ' استراضة ما mâddesinden me'ḫûẕdur ve ravża ḳırbenin *[ḳırbe* قِربة *Ar. şu taşımak içün müstaʿmel kösele şu ḳabı, meşk-āb. Terc. 2-155.]* yarısı miḳdârı ṣuya denür; ve muṭlaḳa gölcük ve ḥavż ve bend maḳûlesi yerlerde müctemiʿ ṣuya denür; cemʿ cinsi ravż روض dur, ve cemʿ-i ṣiyağı *[ṣīya* صيغة *Ar. c. ṣiyaġ* صيغ *Mün. 440.]* riyāż رياض ve rīżān ريضان gelür, *râların kesriyle.* OK. 2-426-1,

ravża-t* روضة Ar. *روض* *rânın fethi ve vâvın sükûnuyla,* sebze-zâr, gerek sebze-i me'kûlât ḳısmı olsun gerek gayri olsun. VK. 1-598-1, **ravż** روض Ar. *rânın fetḥi ve vâvın sükûnuyla,* cem'i. VK. 1-598-2, riyāż رياض Ar. *rânın kesriyle,* kezâlik cem'i, "vâv" "yây"a münḳalib oldu mâ-ḳabli meksûr olduğu içün; ve ravż, ḳırbenin *[ḳırbe قربة Ar. şu ṭaşımak içün müsta'mel kösele şu ḳabı, meşk-āb. Terc. 2-155.]* yarısı miḳdârı şuya daḫı derler; ravża, ḥavżun dibin örtecek miḳdâr olan şuya da derler; ve riyāż, ṭaya baş ögredüp râm etmege de derler. VK. 1-598-3, **ravża-t** روضة Ar. çayırlu ve çimenlü şulu yer ki bostân daḫı derler; cem'i *feth-i râ ile* ravż روض ve ravżāt روضات ve kesr-i râ ile riyāż رياض ve rīżān ريضان gelür. AK. 263, **ravża-t** روضة Ar. şu yatağı, çimenlik olan maḥal, merġ-zâr, bağçe, bostân ve cennet. Terc. 1-448.

rażʿ*, rażaʿ رضع Ar. *رضع* *rânın fetḥi ve żâdın sükûnuyla ve fetḥateynle,* ve rażāʿ, rıżāʿ رضا Ar. ve rażāʿa-t ve rıżāʿa-t رضاعة Ar. *râların fetḥi ve kesriyle,* ve rażıʿ, rażʿ رضع Ar. *ketif vezninde,* memeden süd emmek ma'nâsınadır. OK. 2. 585, **rażʿ** رضع Ar. (rıżāʿ* رضاع Ar. *رضع* rânın fetḥi ile, meme emmek. VK. 2-24.) *rânın fetḥi ve żâdın sükûnuyla,* kezâlik meme emmekdür, ehl-i Neced lûġati üzere. Zîrâ anlar rażaʿa, yarḍiʿu, raḍaʿen derler, ḍarabe, yaḍribu, ḍaraben gibi. VK. 24, **rażʿ** رضع Ar. memeden süd emmek, mezīden Terc. 1-438.

rażiʿ رضع Ar. (rażʿ* رضع Ar. *رضع* dan) *ketif vezninde,* ve rażīʿ رضيع Ar. *emîr vezninde,* ve rażżāʿ رضّاع Ar. *şeddâd vezninde,* cümlesi le'îm *[le'îm لئيم Ar. alçaḳ, denî olan, fürū-māye. Terc. 2-217.]* ve nâkes *[nākes ناكس Far. alçaḳ, zelîl, ḫasîs olan, denî. Terc. 2-206.]* şaḫşa denür, bunda râżıʿın cem'i rużżaʿ رضّع ve rużżāʿ رضّاع dur, rükkaʿ ve küffâr vezninde, ve rażîʿ, süt karındaşa denür, her birine ıtlâk olunur. OK. 2. 586, **rażīʿ** رَضيعْ Ar. süt karındaşı, dāder-i şīr; ve meme emen çocuḳ. Terc. 1-438, **rażīʿ** رَضيعْ Ar. süt karındaşı ve meme emen çocuk. oHa.1-344.

rāżī رَاضى Ar. (rıḍa*, ruḍa* رضا Ar. *رضو* dan) ṣ. ṣ. rāżiyye ["rıżā رضا" dan sf.] 1. rıżâ veren, muvâfaḳat eden, mâniʿ olmayan, ḫoşnûd: Ṣâḥibi râżı oldu. 2. rıżâ ve memnûniyyeti mûcib: ʿAyşe-i rażiyye. KT. 655, **rāżī** رَاضى Ar. rıżâ verici, ḫoşnûd olan. Terc. 1-426, **rāżī** رَاضى Ar. rıżâ verici, rıżâ veren, rıżâ-dâde, ḫoşnûd: O ḥaḳḳına râżıdır, Allâh da ondan râżı olsun. LC. 510, **rāżī** رَاضى Ar. rıżâ gösterici, rıżâ verici. KO. 3-416.

refż* رفض Ar. *رفض* ḫafż *[ḫafż خفض Ar. ḫânın fetḥi ve fânın sükûnuyla, ḥużûra ve râḥata derler; ve ḫafż, ʿavreti sünnetlemeye daḫı derler. VK 1-595.] vezninde,* ve refeż رفض Ar. *fetḥateynle,* terk eylemek ma'nâsınadur; ve develeri otlaḳda müseyyeb *[müseyyeb مُسَيَّب Ar. işine ve umûruna baḳmaz olan. Terc. 2-337.]* şalı vermek ma'nâsınadur; ve refż, otlaḳda müseyyeb şalı verilmiş develere denür, fetḥateynle [refeż] de câ'izdür. Cem'i, erfāż ارفاض gelür; ve refż, ḫurmânın şalḳımı dağılup ḳabcuḳları dökülmek ma'nâsınadur; ve deve açılup bolalmak ma'nâsınadur; ve atmak ma'nâsınadur. OK. 2-423, **refż** رفض Ar. *rânın fethi ve fânın sükûnuyla,* terk etmek; ve deveyi istedigi yerden otlasun deyü mer'âda terk etmege daḫı derler; ve refż, ẕikr olunan

develere dahı derler; ve refż, hurmâ şalkımı dağılmaga dahı derler. VK: 1-597, **refż*** رفض Ar. *رفض* *bi-sükûni'l-fâ',* terk etmek. AK. 255.

revd* رود Ar. *رود* *rânın fethi ve vâvın sükûnuyla,* ve riyād رياد Ar. *kitâb vezninde,* taleb eylemek ma'nâsınadur; ve revd, beri öte gelüp gitmek tereddüd ma'nâsınadur ki âmed şud etmek ve olta eylemek ta'bîr olunur; ve riyâdü'l-ibl, deve kısmının mer'âda beri öte gitmesinden 'ibâretdür. *[*Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre revd رود ve riyād رياد bir nesnenin talebinde rıfk [[rıfk رفق Ar. yavaşlık, lûtf, mülâyemet, tatluluk, nermī. Terc. 1-441, rıfk رفق Ar. mülâyemet, şiddetsizlik, yavaşlık: rıfkın gördügü işi şiddet göremez. LC. 528.]] ve suhûletle tereddüd eylemek ma'nâsına mevżû'dur. Sâ'ir ma'anî andan müteferri'dür. OK. 1-613-5.]* OK. 1-613-1,2, rīd ريد Ar. *rânın kesriyle,* dilemege denür ki isimdür, meşî'et *[meşī'et مشيئت Ar. dilemek, murâd ve matlûb etmek. āvīnden. Terc. 2-345.]* ma'nâsına OK. 1-613-6, **revd** رود Ar. (irāde-t* ارادة Ar. *رود* hemzenin kesriyle, dilemek, meşiyyet *[meşī'et مشيئت Ar. dilemek, murâd ve matlûb etmek. āvīnden. Terc. 2-345.]* ma'nâsına; ve bunun aşlı vâvî idi "rāvede راوده" dedikleri gibi. Lâkin "vâv" sâkin kılınup hareketi mâ-kabline nakl olunup mâżîsinde "elif"e kalb olundu ve müstakbelde "yâ"ya kalb olunup sâkıt oldu, "elif-i sâkine"ye mücâvir oldugı içün ve mahzûfdan 'ivaż âhirine "hâ" verildi. VK-1. 266-1) *rânın fethi ve vâvın sükûnuyla,* ve riyād رياد Ar. *rânın kesriyle,* otlak taleb etmek; ve revd, gelüp gitmege dahı derler; ve devenin otlakda ilerüye ve gerüye varup gelmesine dahı riyâd derler; ve ber-karâr olmamaga dahı derler. VK-1. 266-4,5, **riyād** رياد Ar. ot aramak. AK. 265.

rıda*, ruda* رضا Ar. *رضو* *rânın kesri ve żammı ve elifin kaşrıyla,* ve rıdvān, rudvān رضوان Ar. *rânın kesri ve żammiyle,* ve merdāt مرضاة Ar. *mermât [mermā' مرماء Ar. meks ve ikâmet olunacak mahal, ârâm-gâh. Terc. 2-314.] vezninde,* hoşnûd olmak ma'nâsınadur. *Şârih der ki Mısbâh'da bi-nefsihî müte'addî olarak رضيت الشيء ve bâ' باء harfiyle اخترته lafzıyla müfesser olup ve 'an عن ve 'alâ على ile ta'diyesi lûgat-ı Hicâz olmak üzere mersûmdur ve 'alâ على ile ta'diyesi ikbâl ma'nâsını mutażammın olup yâhud nakîżi *[nakīż نقيض Ar. bir şeyin żıddı, 'aksi olan ve o şeyin hükmünü ref' eden, bozan. (müsemmā bi'n-nakīż مسمّى بالنقيض) = żıddıyla tesmiye olunmuş demekdir. KO. 4-591, nakīż نقيض Ar. nesneyi külliyen ibtâl eder olan. oHa. 2-494, nakīż نقيض Ar. ş. żıd, muhâlif, mu'arıż, mużâd * müsemmā bi'n-nakīż مسمّى بالنقيض ismi hâl ve şânına uymayan. *nakīżān: biri birine żıdd iki şey. *nakīża: żıd ve muhâlif şey. c. nakā'iż نقائض YTL. 757.]* olan suht *[suht سخط Ar. gücenmek, darılmak, ğurmīden. Terc. 1-475.]* üzere mahmûldur; ve bu mâdde "vâv"î iken "yây"a kalb olmuşdur, intihâ; ve rıdâ, bir nesneyi pesend ve ihtiyâr eylemek ma'nâsınadur. Bunda bi-nefsihî "bâ' باء" harfiyle isti'mâl olunur; ve rıdâ, mardî *[mardī مرضي Ar. mer'î vezninde, pesendîde ve muhtâr olan şey'e denür. OK. 3-824-9, mardī مرضي Ar. makbûl ve muhtâr olan, pesendîde. Terc. 2-313.]* ma'nâsına gelür ki mübâlağaten vaşf olur. OK. 3-824-1,2,3, **rıda** رضا Ar. (rıdvān* رضوان Ar. *رضا* *rânın kesri ve dâdın sükûnuyla,* bir nesneden hoşnûd olmak, rıżâ ma'nâsına. VK. 2-645-1) *rânın kesri ve elifin kaşrıyla,* maşdar-ı mahżdur. *[mahż محض Ar. şâfî ve hâliş olan, nāb. Terc. 2-287.]* VK. 2-645-7, rudvān رضوان Ar. *rânın żammı ve dâdın sükûnuyla,* bi-ma'nâhu. VK. 2-645-1,

merḍāt مرضاة Ar. *mîmin fetḥi ve rânın sükûnuyla,* bi-maʿnâhu kezâlik. VK. 2-645-3, **rıḍā'** رضاء Ar. *bi'l-kesr,* ḫoşnûd olmak; ve begenmek. AK. 252, **rıżā'** رضاء Ar. ḫoşnûd ve ḳâ'il olmak; bir ʿamelin işlenmesine gönlünce muvafaḳat etmek. Terc. 1-438.

riyāż رياض Ar. (ravża-t* روضة Ar. *روض* dan) *kitâb vezninde;* ve riyāże-t رياضة Ar. *kitâbe vezninde,* ṭor *[ṭor طور T. toy, acemî. YTS. 211.]* ṭaya baş ögretmek maʿnâsınadur. OK. 2-426, riyāż رياض Ar. *rânın kesriyle,* kezâlik cemʿi, "vâv" "yâ"ya münḳalib oldu mâḳabli meksûr olduġu içün; ve ravż, ḳırbenin *[ḳırbe قربة Ar. şu ṭaşımak içün müstaʿmel kösele şu ḳabı, meşk-āb. Terc. 2-155.]* yarısı miḳdârı ṣuyá daḫı derler; ravża, ḥavżun dibin örtecek miḳdâr olan ṣuya da derler; ve riyāż, ṭaya baş ögredüp râm etmege de derler. VK. 1-598-3, riyāże-t رياضة Ar. *rânın kesriyle,* kezâlik ṭaya baş ögretmek. VK. 1-598-4, riyāże-t رياضة Ar. *bi'l-kesr,* ekl ve şürbi terk edüp mücâhede etmek; ve daḫı "ravża روضة" nın cemʿidür, bostân maʿnâsına; ve daḫı köre ṭavâr ögretmek. AK. 266, riyāże-t رِيَاضَة Ar. nefsini ḳırup ẕevḳ ü ṣafâdan çevirüp dâ'imâ melḥûẓât-i nâfiʿa ile meşġûl eylemek, perhîz. Terc. 1-450, riyāże-t رِيَاضَت Ar. yiyüp içmegi azaltmak, her dürlü şeyde perhîz etmek ṣûretiyle terbiyye-i nefs eylemek yaʿnî nefsini ḳırup ıṣlâḥ etmek: (ʿÖmrü riyâżetle geçdi. Riyâżeti iʿtiyâd etmiş idi. Dervîş riyâżete girdi). (riyāżet-i bedeniyye رِيَاضَتْ بَدَنِيَّه) = ḥamiyye, idmân, ḥareket, jimnastiḳ. KO. 3-454, riyāże-t رِيَاضَت Ar. lezâ'iẕ-i nefsiyyeyi ve ḫuṣûṣiyle yiyüp içmegi azaltmak ṣûretiyle tehẕîb-i aḫlâḳ; Şeyḫ efendi ehl-i riyâżdır. LC. 540, riyāże-t رِيَاضَت Ar. yiyüp içmegi azaltmak ṣûretiyle terbiye-i nefs. LN. 449, riyāże-t رياضَت Ar. s.ṣ. nefsini ḳırma, zühd ve taḳvâ maḳṣadıyla râḥat lezâ'iẕden ictinâb ve perhîzle ḳanâʿatkârâne yaşayış: riyāżet etmek: aṣḥâb-ı riyâżâtdan. riyāżet-i bedeniyye = taʿlîm, ḥareket, jimnastiḳ. KT. 677.

rūḥü'l-ḳuds رُوحُ الْقُدُس Ar. emînü'l-vaḥy Cebrâ'îl ʿAleyhi's-selâm, revān-baḫş. Terc. 1-448, **rūḥü'l-ḳuds** رُوحُ الْقُدُس Ar. Cebrâ'îl ʿAleyhi's-selâm. KO-3. 462, **rūḥü'l-ḳuds** رُوحُ الْقُدُس Ar. emînü'l-vaḥy Cebrâ'îl ʿAleyhi's-selâm. LC. 535.

ruz روز Far. *suz [soz سوز Far. burning [[burning (bır'nîng), sub. 1. yaḳmaḳlıḳ, iḥrâḳ. 2. yanmaḳlıḳ, iḥtirâḳ. 3. âteş gibi acıtmaḳlıḳ. 4. âteş gibi acımaḳlıḳ. 5. pek ḳurutmaḳlıḳ. 6. pek ḳurumaḳlıḳ. 7. âteşle pek pişirmeklik. 8. âteşle pek pişmeklik. KLM. 102; burning (bır'nîng), adj. 1. yaḳıcı olan. 2. yanıcı, suzân, efrûḫte, müşteʿal olan. 3. şedîd, ḥadîd, keskin olan. KLM. 102.]]; inflammation [[inflammation (înflımey'şın), sub. 1. ʿalevlendirmeklik, işʿâl. 2. ʿalevlenmeklik, işʿiâl... KLM. 434.]]; heat [[heat (hît), sub. 1. ısıcaḳ, sıcaḳlıḳ, ḳızġınlıḳ, ḥarâret, germî, germâ, tâb, tâbiş... KLM. 392.]] Ste. 708.] vezninde,* gün ve gündüz maʿnâlarınadur, tulûʿ-ı şemsden iʿtibâr ile ʿArabîde nehâr ve Türkîde gündüz denür; ve şafaḳdan iʿtibâr ile ʿArabîde yevm ve Türkîde gün denür; ve güneş, âftâb maʿnâlarına gelür; ve ẓâhir ve âşikârdan kinâye olur; ve furṣat ve ruzigâr ve devrânede ıṭlâḳ olunur. Meẕelâ: Bu gün furṣat ve devrân fülânındur dėyecek yerde "İmruz ruz fülānîst امروز روز فلانيست" denür. BK-2. 307, **ruz** رُوز Far. gün ve gündüz; ve güneş; ve ẓâhir ve âşikâr; ve furṣat. LBK. 215, **ruz** رُوز Far. gün, yigirmi dört sâʿat müddet, yevm; ve gündüz vaḳti, nehār; ve ṭâliʿ ve ḳut; ve güneş, âfitâb. Terc. 1-402.

rücūʿ* رجوع Ar. *رجع* *ḳuʿūd vezninde,* ve merciʿ مرجع Ar. *menzil [menzil مَنْزِل Ar. ḳonaḳ yeri ve*

konak, fürūd āmeden-gāh, hâne, ve bir günlük mesâfe, merhale. Terc. 2-403.] vezninde, ve merci'a-t مرجعة Ar. *menzile-t [menzile-t منزلة Ar. rütbe, derece, pâye. Terc. 2-403.] vezninde,* bu iki şâzdur, zîrâ bâb-ı sânîden kıyâs 'aynın fethiyle gelmekdür; ve rüc'ā رجعى Ar. *büşrâ vezninde,* ve rüc'ān رجعان Ar. *rânın żammıyla,* gerü dönmek ma'nâsınadur. OK. 2- 581, **rücū'*** رجوع Ar. *رجع* *żammeteynle,* dönmek. VK. 2-22, merci' مرجع Ar. *mîmin fethi ve cîmin kesriyle,* kezâlik rücû' ma'nâsınadur. VK. 2-22, rüc'ā رجعا Ar. *rânın żammı ve cîmin sükûnuyla, ve elifin meddiyle,* dönmek, rücû' ma'nâsına; ve rüc'â, mercû' *[mercū' مرجوع Ar. mîmin fethi ve cîmin żammıyla, gerü dönen cevâb. VK. 2-22]* ma'nâsına de gelür. VK. 2-22, rüc'ān رجعان Ar. *rânın żammı ve cîmin sükûnuyla,* cem'i *[rec' رجع Ar. rânın fethi ve cîmin sükûnuyla, yağmur, matar ma'nâsına; ba'żılar rec'i nef' ma'nâsına dahı haml edüp zâtü'l-nef' ile tefsîr eylediler; ve rec', göl ma'nâsına da gelür, ġadîr [[ġadîr غدير Ar. seylden kalan şu gölü. Terc. 2-99.]] gibi; ve tavar adımın atmağa dahı derler, hatv ma'nâsına; ve igne ile al üzerine nakş eden 'avretin nakş etmesine de derler; ve rec', necâset-i seb'a da derler; ve rec' omuzun aşağasına da derler. VK: 223.],* göller ma'nâsına; ve rüc'ân, mektûbun cevâbı gelmege dahı derler. VK. 2-22, **rücū'** رجوع Ar. gerü dönmek. AK. 244, merci' مرجع Ar. *bi'l-feth ve kesrü'l-cîm,* rücû' etmek. AK. 569, **rücū'** رُجُوع Ar. gerü dönmek. bāz geşten; evvelki hâline dönmek. Terc. 1-432.

rüşd* رشد Ar. *رشد* *rânın żammıyle,* ve reşed رشد Ar. ve reşād رشاد Ar. *fesâd vezninde,* toğru yol bulup sülûk eylemek ma'nâsınadur, gerek hissî ve gerek ma'nevî olsun; ve rüşd, tarîk-i Hak'da taşallüb *[taşallüb تصلّب Ar. kavî ve muhkem olmak, üstüvār şuden; ve diyânet [[diyânet ديانة Ar. (deyn* دين Ar. *دين* *den) dâlın kesriyle, umûr-ı dîni ri'âyet üzere olmak. VK. 2-510.-17, diyānet ديانة Ar. dîn ve 'ibâdete şadakat üzere ikdâm edüp günâhdan ictinâb etmek. oHa. 327.]] ve ta'aşşub [[ta'aşşub تعصّب Ar. umûr-ı dîniyye ve dünyeviyyede kendü kavminin rüsûmundan velev cüz'î olsa dahı cemî'-i ihtilâfât ve ibtidâ'âte mümâna'ât etmek. Terc. 1-235.]] göstermek. Terc. 1-222.]* ve teşebbüt *[teşebbüt تثبّت Ar. şabr ve şübût üzere olmak. Terc. 1-174.]* cihetiyle müstakîm olmak ma'nâsınadur ki ma'nevî cihetidür, ıtlâkât-ı şer'iyyedendür. OK. 1-609, **rüşd** رشد Ar. *رشد* (reşād* رشاد Ar. rânın fethiyle, azğun olmağın hilâfı. VK. 1-262.) *rânın żammı ve şînin sükûnuyla,* toğru yola gitmek; mine'l-bâbi'levvel; ve ġayy *[ġayy غيّ Ar. ġayn-ı mu'cemenin fethi, âhirinde yâ'-i tahtâniniyyenin teşdîdiyle, azmakdur. LL. 55, ġayy غيّ Ar. azġun olup dalâletde olmak; gümrāh şuden. Terc. 2-109.]* ya'nî azmağun mukâbilidür, reşed رشد Ar. *fethateynle,* kezâlik toğru yola gitmek. VK. 1-262, **rüşd*** رشد Ar. ve rüşde رشدة Ar. mâlına ve dînine żarâr gelecek yeri bilmek; zîrâ rüşd ikidir: Birisi rüşd-i dîndir ya'nî dînini muşlih *[muşlih مُصلح Ar. ıslâh edici; nesnenin nakâ'iş ve 'avâ'ibini izâle eder olan; ve şulh ve şalâh ihdâsına ve nizâ' ve feza' [[feza' فزع Ar. feryâd ve fiġân etmek, istimdâd etmek. oHa. 2-103.]] def'ine sebeb olan. Terc. 2-350, muşlih مُصلح Ar. ıslâh edici, eden; nesnenin nakâ'iş ve 'avâ'ibini izâle ile iyi hâle getiren § ġavġasız ıslâhına ġayret eden, şulh ile düzeltmege çalışan, cem'i (muslihūn مُصلحون) = da'vâları, da'vâcıları şulh ile faşl edüp barışdıranlar. KO. 4-500.]* olup fesâd olacak yeri bilmek, ve birisi rüşd-i mâldır ki mâlını muşlih olup ziyân gelecek yeri bilmek; ve kişinin 'akıl ve idrâki kavî olmak. AK. 251, reşed رشد Ar. *bi't-tahrîk,* hayır ve rahmet ve hidâyet. AK. 251, reşād رشاد Ar. kaviyyü'l-'akl

olmak. AK. 251, **rüşd** رشد Ar. ṭoğru yoldan gitmek ve toğru aḫlâḳ ve ṭoğru i‘tiḳâdda olmak; ve taḳdîrâtında ḥüsn-i taḳdîr etmek. Terc. 1-437, reşād رشاد Ar. ṭoğru yol bulup andan gitmek; ṭoğru yolu ṭutup ṣapmamak, nemī gerdīden. Terc. 1-437.

rü'ye-t* رؤية Ar. *رأى* *yâ'î* *rânın żammı ve hemzenin sükûnuyla,* göz ile görmege keẕâlik ḳalble görmege ya‘nî ‘aḳıl ile müşâhede rütbesinde bilmege denür ki isimdür. Evvelkiden "baṣar" ile, s̱ânîden "baṣîret" ile ta‘bîr olunur. *Şâriḥin beyânına göre cem‘i rü'ā رؤى gelür, müdye ve müdā gibi. *Mü'ellifin ıṭlâḳına göre müşterek olur, lâkin ‘aynda ḥaḳîḳat ve ḳalbde mecâzdur; ve rü'ye-t, ve re'y رأى Ar. *rânın fetḥi ve hemzenin sükûnuyla,* ve rā'e-t راءة Ar. *râ‘a-t vezninde,* ve re'ye-t رأيه Ar. *ḍarbe vezninde,* ve ri'yān رئيان Ar. *rânın kesriyle,* maṣdarlardur; görmek ve bilmek ma‘nâlarınadur. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre rü'ye-t şey'-i mer'îyi idrâkden ‘ibâretdür, ve ol ḳuvây-ı nefsiyye ḥasebiyle bir ḳaç gûne olur. Evvelâ ḥâsse-i baṣariyye ve anun mecrâsına cârî olanla olur. 'Re'ytu Zeyden رأيت زيدا = Zeydi gördüm" gibi. ... âyet-i Kerîmesi gibi. Zîrâ Ḥaḳ Ta‘âlâya ḥâsse isnâdı ṣaḥîḥ degildür. S̱âniyen vehm ve taḫayyül ile idrâk olunur. S̱âlis̱en tefekkür ile idrâk olunur. Râbiyen ‘aḳl ile idrâk olunur. ... âyet ve rü'yet-i baṣariyye murâd olursa mef‘ûl-i vâḥide ta‘diye eder; ve ‘ilm ma‘nâsı irâde olunursa mef‘ûlüne ta‘diye eder, intihâ, ... OK. 816, **rü'ye-t** رؤية Ar. *رأى* *rânın żammı ve hemzenin sükûnuyla,* gözle görmek, ve bu bir mef‘ûle ta‘diye ḳılur; ve ‘ilm ma‘nâsına daḫı gelür, ve bu iki mef‘ûle ta‘diye eyler. VK. 2-639, re'y رأى Ar. *rânın fetḥi ve hemzenin sükûnuyla,* bi-ma‘nâhâ. VK. 2-639, rā'e-t راءة Ar. *rânın fetḥi ve elifin meddiyle, râ‘a-t vezni üzere,* bi-ma‘nâhu; keẕâlik re'y, tedbîr ma‘nâsına daḫı gelür. VK. 2-639, er'ā ارءا Ar. *hemzenin fetḥi ve rânın sükûnu ve âḫirinde elifin meddiyle,* cem‘i, tedbîrler ma‘nâsına. VK. 2-639, ārā' ارا Ar. *hemzenin fetḥi ve meddiyle ve âḫirinde elifin meddiyle,* cem‘i, ḳalb-i mekân olmagıla; ve re'y, fıḳh ‘ilminde ḳıyâs edüp te'emmül ḳılmaga daḫı derler. ... ve re'y, bir kimsenin cigerine urmaga daḫı derler. ... VK. 2-639, re'ī رئى Ar. *rânın fetḥi ve hemzenin kesri ve yânın teşdîdiyle,* fa‘îl vezni üzere, keẕâlik cem‘i, tedbîrler ma‘nâsına; ve re'ī, cin fi‘ili ma‘nâsına daḫı gelür. VK. 2-639, **rüye-t** رية Ar. *bi'ż-żam,* görmek ve bilmek. AK. 240, re'y رأى Ar. görmek, naẓar ma‘nâsına; ve fikre ve tedbîre daḫı derler, bu taḳdîrce cem‘i ārā' آراء gelür. AK. 240, **rü'ye-t** رُؤْيَت Ar. baḳmak, görmek, dīden; neẓâret etmek, tefekkür etmek. Terc. 1-449.

ṣagış صاغش T. sayı, ‘adet, miḳdâr, ḥesâp. YTS. 177.

ṣagu صغو T. ölünün iyiliklerini duyuran agıt, mersiye. YTS. 177.

ṣagu ṣagmak صغو صغمق ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek. YTS. 177.

ṣaḥv* صحو Ar. *صحو* *vâvî* *maḥv vezninde,* gök yüzünden bulud gitmek ma‘nâsınadur ki "havâ ayaz olmak" ta‘bîr olunur; ve serḫoş ayılmak ma‘nâsınadur; ve bâṭılı terk eylemek ma‘nâsınadur ki kendisine gelmek ta‘bîr olunur; ve ṣaḥv, ayaz olmak ma‘nâsına gelür ki vaṣf bi'l-maṣdardur. OK-3. 854, **ṣaḥv** صحو Ar. (miṣḥā-t*

مصحاة Ar. *مصحا* mîmin kesri ve şadın sükûnuyla, kâse-i inâ' *[inā' اناء Ar. kap, kacak, âvend, şahân, tencere, kâse. Terc. 1-115.]* ma'nâsına; Aşma'î eyitdi: Ben bilmezem ki mışhât ne nesneden olur. VK-2. 670-1.) *şadın fethi ve hanın sükûnuyla,* mest olan kimesne ayılmak; ve şahv, gök yüzünden bulut gitmege dahı derler, zehâb-ı ġaym *[ġaym غيم Ar. bulut, sehâb, ebr. Terc. 2-110.]* ma'nâsına. VK-2. 670-2, **şahv** صحو Ar. serhoşlık gitmek; ve bulut gidüp açıklık olmak. AK. 334, **şahv** صَحْو Ar. serhoş ayılup kendüye gelmek, ez mestī bī-hūş. Terc. 2-7.

sāķ* ساق Ar. *سوق* topuk ile dizin aralığı olan 'użva denür, Türkîde incük *[incük, incik اينجك T. diz kapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı. YTS. 116.]* ve lahm *[lahm لحم Ar. et, kūşt; hayvân ve mîve bedeninde ekle münâsib olan mâdde. Terc. 2-205.]* ve şahmî *[şahm شحم Ar. iç yağı: "lahm u şahm لحم و شحم" "şahme شحمة" = iç yağı parçası: "şahmetü'l-üzn شحمة الأذن" = kulağın yumuşağı. KO. 4-65, şahm شحم Ar. iç yağı "şahme شحمة" vâhididir; şahmetü'l-'ayn شحمة العين LC. 606, şahm شحم Ar. yağ, rûġan, pī. Terc. 1-505.]* yüzüne baldır ta'bîr olunur, sâde kemigine kuru incük ve mücevvefine *[mücevvef مُجَوَّف Ar. içi boş ve oyuk olan, tehī meyān. Terc. 2-280.]* düdük ve kalem ta'bîr olunur, ve bacak kasıkdan tabana varınca kadardur. Cem'i sūķ سوق gelür, *sînin żammıyla,* ve sīķān سيقان gelür, *sînin kesriyle,* ve es'ük اسؤق gelür, *eflüs vezninde.* Bunda żammeyi mütehammil olmak içün "vâv" "hemze"ye münkalib oldu. Şârihin beyânına göre sûk, mü'ennesdür, muşaġġarı süveyka سويقة dur ve aşlı sūķ سوق idi... 'Arablar, bir emr ü mâdde be-ġâyet fezî' *[fezī' فظيع Ar. ziyâde şenî' [[şenī' شنيع Ar. pek aşırı bed ve kabîh ve yakışmaz ve çirkîn olan. bHa. 221]] ve kerîh ve rüsvâ olan, kiyāde. Terc. 2-130.]* ve şedîd ve sehmnâk *[sehm-nāk سهمناك Ar. Far. korkunç, korkulu olan, mühvir. Terc. 1-484.]* olursa anun hevl *[hevl هول Ar. korku, havf, endîşe; ve korkunçlu olan nesne, bīm. Terc. 2-461]* ü şiddetinden sâķ ta'bîriyle ihbâr ederler, gûyâ ki anınla mukâvemete yâhud andan firâr va necâta baldırına takviye vermege muhtâc olur; ve keşf-i sâķ ile ki çemrenmek *[çemrenmek چمرنمك T. kolu, paçayı, etegi kıvırıp sıvamak. YTS. 52.]* olacakdur, firâr semtine şıġanup *[şıġanup صغنوب T. 1. sıvanmak, kolları bacakları sıvamak. 2. okşanmak. YTS. 185.]* çemrenmekden kinâye ederler, bu cihetle keşf-i sâkın sebebi elbette hevl ve şiddet olur. Bundan başka bir nâkanın rahminde veledi helâk oldukda müzemmir *[müzemmir مُزَمِّر Ar. muhaddis vezninde, rahm-i hayvânda olan yavru erkek midür dişi midür bilmek içün elini nakanın fercine idhâl eden kimseye denür ki ol bâbda hazık olan âdem olacakdur. OK. 1-870.]* ya'nî ol huşûşun kârdânı elini nâkanın cevfine idhâl edüp veled-i helâkın sâkından ahz ve taşra ihrâc eder. Bu mâdde nâkaya ve şâhibine şedîd oldugundan ve 'ameli dahı düşvâr *[düşvār دشوار Far. güç, müşkil, 'asîr, 'usretli olan. Terc. 1-358.]* oldugundan her şiddet ve mihnetden keşf-i sâķ ile ta'bîr ederler; ve âyet-i şânîde de iltifâf-ı sâķ *[iltifāf التفاف Ar. bürünmek, pūşānīden, örtülmek. Terc. 1-103.]* ki baldır biri birine tolaşmakdan 'ibâretdür. Murâd mevt hâlinde şiddetden bacaklar biri birine tolaşmak yâhud kefen içre vaż' olunurken tolaşmak yâhud ayakda şiddet-i havfdan cân kalmayup tutmaz olmakdan yâhud mihnet-i dünyânın âhiri mihnet-i âhiretin evveliyle mü'telif *[mü'telif مُؤتلف Ar. bir yere birikmiş, icti'mâ' etmiş olan, ferāhem şude. Terc. 2-414.]* olmakdan kinâyedür. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânı vech-i mezkûr üzeredür ve ba'żı müfessirînin beyânına göre keşf-i sāķ كشف ساق şu'ûbet ve şiddet

ve emrde misldür. Aslı budur ki muhadderât *[muhaddere مُخَدَّرَه Ar. ehl-i perde kadın, kız, zen, perde-nişîn. Cem'i "muhadderāt مخدرات" dır: muhadderâtı İslâm. LC. 868. muhadderāt مُخَدَّرَات Ar. ehl-i perde olan. Terc. 2-294.]* olan nisvân be-heme-hâl baldırlarını bacaklarını setr etmekde pek ihtimâm ederler; ve şebhûn *[şeb-hūn شَبْخُون Far. gece baskını, gece çapulu, ğāre. Terc. 1-496.]* gibi bir havf-ı şedîde 'urûżunda *['urūż عُرُوض Ar. 'arżlar, keyfiyetler, hâşşalar. Terc. 2-64.]* halâş olmak içün firâr etdiklerinde hıffet kaşdıyla elbette bacaklarını şığayup keşf ederler, aşhâb-ı ğayret ve nâmûs 'indinde nisvânlarının ol resme baldırları bacakları küşâde olarak tağa taşa düşmeleri şedîde-i 'azîmdür. Bu münâsebetle giderek misl-i mecrâsına icrâ olunup sâk mutasavvur olmayan emr-i mühevvel *[mühevvel مُهَوَّل Ar. korkunçlu olan, hevelnāk. Terc. 2-422.]* vukû'unda isti'mâl olundu. Pes isti'âre-i temsîliyye kabîlinden olur. Yâhud sâk-ı şecerden yâ sâk-ı insândan isti'âre olunmağla yevm-un yekşüfü 'an asli'l-emr-i ve hakîkatühû bi-hays-ü yusîru 'ıyânen يوم يكشف عن اصل الامر و حقيقته بحيث يصير عيانا te'vîlinde olur, medâr-ı kavm ve mu'temed-un 'aleyh olan sâk, asıl mâddeye müste'âr olur, intihâ; ve 'Arablar sâk-ı vâhid ile tetâbu' ve ittifâkdan kinâye ederler... Ya'ni biri biri ardınca aralıklarında kız olmayarak üç nefer oğlan tevellüd eyledi; ve sâkü'ş-şecer, ağacın özdegine ıtlâk olunur, Fârisîde tene-i dıraht *[tene تَنه Far. sene vezninde, cüsse ve terkîb ve beden ma'nâsınadur; ve örümcek ağına denür; ve kabûl ve rıżâ ve inkıyâd ma'nâsına gelür, teneşden râżı olmak ma'nâsınadur. BK-2. 190.]* denür; ve sâk-ı hurr, kumrı kuşunun erkegine ıtlâk olunur, hikâye-i savt ile tesmiye olunmuşdur, gûyâ ki sak hurr sâk hurr diyerek öter. 'Alâ kavl sâk güvercin kuşuna ve hurr, yavrusuna denür. Müfredât-ı sâ'ireden telhîsimize *[telhīs تَلْخِيص Ar. vezîr tarafından hâk-ı pây-ı şâhâneye meşâlih-i devlete dâ'ir takdîm olunan takrîr 'arż etmek. Terc. 1-262, telhīs تَلْخِيص Ar. hülâşa etmek, edilmek; hülâşasını almak, hülâşası alınmak: telhîs-i makâle. telhîsan = telhîs sûretiyle. Bir mâddenin şadr-ı a'zam tarafından mâ-beyn-i hümâyûna 'arż olunmasına ve bu yolda yazılan varakaya dahı "telhîs" denilir. Cem'i "telhīsāt تلخيصات" dır. LC. 325.]* göre bu kuş yabânî hamâme *[hamāme حَمَامَه Ar. kumrı veyâ gögercin denilen kuş, kebūter. Terc. 1-375.]* nev'inden kuskuvuk *[kuskuğuk قسقوغوق T. archaic. ringdove [[ringdove (rîng'd^v) boynu halkalu kumrı. KLM. 648]] wood pigeon [[wood-pigeon (wûd'-pîcın) kumrı, yemâm. KLM. 820.]], zool., Columba palumbus. YTİS. 689.]* dedikleri alaca kuş olacakdur ki bahârda bağçelere gelüp kuskuvuk kuskuvuk diyerek öter. Bu diyârlarda "kuk قوق" ta'bîr ederler. Hoş-manzar hazîn âvâzlu bir kuşdur bi-'aynihî savtıyla müsemmâdur; ve sâk, bir mevżi' adıdur. OK. 2-930, **sāk*** ساق Ar. *سوق* 'alâ vezni'l-hâl, ayağın incügidür. *[incük, incik اينجك T. diz kapağı ile topuk arası, bunun topuğa yakın olan kısmı. YTS. 116.]* VK. 2-179, sūk سوق Ar. sînin żammı ve meddiyle, cem'i; esed اسد ile üsd اسد gibi. Nitekim 'an-karîb işaret olunur. VK. 2-179, sīkān سيقان Ar. *sînin kesri ve meddiyle,* kezâlik cem'i incükler ma'nâsına. VK. 2-179, **sāk** سَاق Ar. diz ile topuk beyninde olan bacak kıt'ası, incik, pūze; ve ağacın kökü ile dalları yâhud otun kökü ile yaprakları beyninde olan şapı ve gövdesi; ve re's-i müsellese muttaşıl olan dıl' ki kâ'ide denilen dıl'ın mâ'adâsıdur. Terc. 1-466.

şalā* صلا Ar. *صلا* *'aşâ vezninde,* insânın sırtının vasatına denür. 'Alâ kavl çâr-pâ *[çār-pā چارپا Far. dört ayaklı hayvân, at ve katır ve eşek ve deve ve koyun ve keçi ve şığır gibi,*

māşiye. Terc. 1-175.] ḳısmının vasaṭ-ı ẓahrına *[ẓahr ظهر Ar. arḳa, puşt, gerü ṭarafı; ve Ḳur'ân-ı Kerîm'in lafẓ-ı şerîfi. Terc. 2-48.]* denür yâḫud çâr-pânın uyluḳlarından aşağıya münḥadir *[münḥadir منحدر Ar. inḥidâr edici, eden, inen: seyl-i münḥadir. LN. 995, münḥadir منحدر Ar. inḥidâr eden, inişe ṭoğru inen: (seyl-i münḥadir). KO. 4-538.]* olan yere denür ki yancuḳ *[yancuḳ (yancık) يانجق T. 1. kese, torba, boyundan geçirilerek yana asılan çanta 2, at zırhı, çokal 3. oturak yeri, sağrı, kıç. YTS. 223.]* ta'bîr olunur yaḫud dübrüyle ḳuyruğu aralığına denür ki ḳusḳun *[ḳusḳun, ḳuşḳun (ḳusğun) قسقون T eger, semer ve palanın arḳasında bulunan ve ḥayvânın ḳuyruğu altından geçirilen ḳuşaḳ. YTS. 149.]* yeri olacaḳdur. Yâḫud ḳuyruğun ṣağ ve ṣol ṭaraflarından her birine denür, iki ṭarafına ṣalavān صلوان denür ki teṡniyedür. Cem'i ṣalavāt صلوات gelür, *feteḥâtla;* ve aṣlā' اصلاء gelür. OK. 3-857, **ṣalā** صلا Ar. (ṣalāt* صلاة Ar. *صلا* ṣadın fetḥi ve lâmın fetḥi ve meddiyle, du'â; ve ṣalât, Ḥaḳ Ta'âlâdan raḥmet ma'nâsına daḫı gelür; ve ṣalât, erkân-ı ma'lûme ve ef'âl-i maḫṣûṣa ma'nâsına daḫı gelür. Pes bu ṣol isimdür ki mevżi'-i maṣdara vaż' olunur. VK. 2-672.) *ṣâdın fetḥi ve elifin meddiyle,* ḳuyruğun ṣağ ṭarafında ve ṣolunda olan uyluḳ etleridür. VK. 2-673, ṣalavān صلوان Ar. *fetḥateynle,* teṡniyedür. VK. 2-673, **ṣalā** صلا Ar. ḳuyruğun ṣağı veyâ ṣolu, yemînü'ẕ-ẕeneb *[ẕeneb ذنب Ar. ḳuyruḳ, dünbâle. LN. 506.]* ve şemâle. AK. 343, ṣalavāt صلوات Ar. Naṣârâ kilisesi, 'İbrân dilince "ṣalūṡā صلوثا" dan mu'arrebdür; ve daḫı "ṣalât صلاة" cem'idür. AK. 344.

ṣalāt صلاة Ar. (ṣalā* صلا Ar. *صلا* dan) *zekât vezninde,* du'â' ma'nâsınadur; ve raḥmet ve istiğfâr ma'nâlarınadur. *Şâriḥin beyânına göre du'â' ma'nâsında ḥaḳîḳatdür, ve bu isimdür, maṣdar-ı tef'îl mevḳi'ınde istimâl olunur; ve raḥmet ve istiğfâr ma'nâlarında mecâz-ı lüzûmîdür ki Ḥaḳ Ta'âlâya müsned *[müsned مسند Ar. birine isnâd olunmuş olan, tekye şude; ve 'ilm-i beyân ıṣṭılâḥâtından olup dîger bir kelimeye isnâd birle îrâd olunan kelâm veyâ kelime. Terc. 2-337.]* olursa raḥmet, ve melâ'ikeye müsned olursa istiğfâr ma'nâsı irâde olur. *Mü'ellif Şâfi'î olmağıla iştirâke ẕâhibdür, intihâ; ve ṭaraf-ı İlâhî'den resûl ḥaḳḳında ṣâdır olursa ḥüsnü's-ṡenâ'-i 'ale'r-resûl-i ma'nâsı murâd olur; ve rükû' ve sücûdu müştemil olan 'ibâdet-i maḫṣûṣaya denür ki "namâz" ta'bîr olunur, du'âyı müştemil olduğu içün tesmiye olundu; ve bunda daḫı isimdür mevżi'-i maṣdara vaż' olunur. *Şâriḥ der ki ṣalāt-un 'ale'n-nebiyy-i mevḳi'inde taṣliye müsta'meldür, namâz ma'nâsında, iltibâs maḥẕûrı içün müsta'mel degildür; ve Muğreb ṣaḥibi dedi ki: ṣalât, namâz ma'nâsında ḥaḳîḳatdür, ṣalā صلا maddesindendür ki atun yancuğına *[yancuḳ (yancık) يانجق T. 1. kese, torba, boyundan geçirilerek yana asılan çanta 2, at zırhı, çokal 3. oturak yeri, sağrı, kıç. YTS. 223.]* denür, muṣallî *[muṣallī مصلي Ar. namâz ḳılan; fetḥ-i memdûd ile "muṣallā مصلى" namâz ḳılacaḳ yer, bi'l-ḫâṣṣa cenâze namâzı ḳılmağa maḫṣûṣ maḥal ma'nâsınadur. LC. 932.]* rükû' ve sücûd ḥâllerinde oralarını taḥrîk eyledigi taṣavvuruyladür; ve 'inde'l-ba'ż muṣallî dedikleri ikinci ḳoşu atına teşbîh olunmuşdur ki başı öndeki atın ṣalâlarında olur; ve du'â' ma'nâsında isti'mâli a'ẓam-ı eczâ'-i ṣalât olduğuna mebnîdür. *ve Râğibin beyânına göre "taṣliye"den me'ḫûẕdur ki binâsı izâle içündür, izâle-i tevaḳḳud-ı nâr *[tevaḳḳud توقد Ar. ateş ṭutuşup yanmaḳ; ve ğayret ve ḥamiyyet iẓhâr etmek, sūḫten. Terc. 1-292.]* ma'nâsınadur, gûyâ ki muṣallî kendi nefsinden namâz ile izâle-i ḥarḳ-ı nâr eder *[ḥarḳ حرق Ar. yaḳmak, sūḫten. Terc. 1-355.].* Kütüb-i tefâsîrde vücûh-ı 'adîde *['adîde عديده Ar. çoḳ,*

keşîr, müte'addid olan, bisyār. Terc. 2-60.] dahı meşrûhdur. Huşûşan sûre-i Bakara'da Keşşâf işbâ' *[işbā' إشباع Ar. toyurmak, sīrgerden; karnını toyurmak. Terc. 1-57.]* eylemişdür; ve lâmının tahfîfi ve ba'dehû vâv-ı resmî Şâfiyye şürûhunda meşrûhdur. OK. 3-857, **şalāt*** صلوة Ar. *صلا* *şadın fethi ve lâmın fethi ve meddiyle,* du'â; ve şalât, Hak Ta'âlâdan rahmet ma'nâsına dahı gelür; ve şalât, erkân-ı ma'lûme ve ef'âl-i mahşûşa ma'nâsına dahı gelür. Pes bu şol isimdür ki mevżi'-i maşdara važ' olunur. VK. 2-672, **şalāt** صلاة Ar. du'â; ve Hudâ'dan rahmet ve şalavât-ı mefrûżadan birisi. AK. 343, şalāt صَلاة Ar. erkân-ı ma'lûmdan 'ibâret olan namâz, du'â. Terc. 2-15, **şalāt** صَلوة Ar. du'â, namâz, durūd; ve rahmet ve istiğfâr. Terc. 2-16.

şalavāt صلوات Ar. (şalā* صلا Ar. *صلا* dan) şalāt lafzından cem'dür ki namâza denür; ve Yehûd kenîselerine *[kenīsā كنيسا Far. Naşârâ tâ'ifesinin 'ibâdet-hânesi, kenîse كنيسه Terc. 2-133.]* denür ki havra ta'bîr olunur, bunun da müfredi "şalât صلوة" dur; mevżi'-i 'ibâdet 'ibâdetle müsemmâ olmuşdur. Bunun aşlı "şalûtâ صلوتا" idi ki 'İbrânîdür, *şâdın fethi ve lâmın żammıyla.* Şârih der ki aşıl "şalûşâ صلوثا" idi *ki şâ-yı müşelleşe iledür,* mevżi-i namâz demekdür. Bu cihetle şalât andan mu'arreb yâhud müterâdif olur. OK. 3-857, **şalavāt** صلوات Ar. *fethateynle,* kenâyis-i Yehûd *[kenā'is كنائس Ar. kiliseler, künişthā. Terc. 2-195.].* Bârî Ta'âlânın و بيع و صلوات dedügi kavlinde "şalavât"dan murâd mevâżi'-i 'ibâdâtdur, İbn-i 'Abbâs rivâyeti üzere. VK. 2-673, **şalavāt** صلوات Ar. Naşârâ *[naşārā نصارى Ar. Naşrânîler, 'İsevî tâ'ifesi, tersāyān. Terc. 2-433.]* kilisâsı, 'İbrân dilince "şalûşâ صلوثا" dan mu'arrebdür; ve dahı "şalât صلوة" ın cem'idür. AK. 344, **şalavāt** صلوات Ar. şalâtlar, du'âlar, namāzhā. Terc. 2-16.

şalla'llāhu صَلَّى اللهُ Ar. Hak Ta'âlâ hażretleri taraf-ı İlâhisinden hüsnü'ş-şenâ' şâdır olsun ma'nâsında du'â olarak terkîb-i 'Arabîdir. Terc. 2-16.

şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَ سَلَّمْ Ar. "Üzerine taraf-ı İlâhiyyeden şalât ve selâm şâdır olsun" ma'nâsını müfîd bir cümle-i du'â'iyyedir. Nâm-ı celîl-i peygamberîye terdîf olunur. LC. 637, **şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem** صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَ سَلَّمْ "Allâh rahmet ve selâmet versin." demek olup peygamberimiz efendimiz hakkında taşliye ve teslîmdir. Sİ. 211.

şaly* صلى Ar. *صلى* *yâyî* *şâdın fethi ve lâmın sükûnuyla,* eti biryân eylemek *[biryān بريان Far. kebâb, şivâ' [[şivā' شواء Ar. kebâb. Zen. 194.]], kavurma, a'lâ pişmiş et. Terc. 1-89.]* ma'nâsınadur. 'Alâ kavl bir nesneyi ihrak için âteşe atmak ma'nâsınadur; ve bir nesneyi âteşde ışıtmak ma'nasınadur; ve bir âdeme mudârâ eylemek *[mudārā-t مداراة، مدارا Ar. sû'-i zan ve gażab makûlesini terk edüp hüsn-i mu'âmele ve iltifât etmek, mirā. Terc. 2-299, mudārā-t مداراة، مدارا Ar. hüsn-i mu'âmele etmek, şulh ve i'tilâf üzere bulunmak, idâre ile kullanup ri'âyetkâr davranmak; sû'-i zan, gażab ve buğż eşeri göstermeyüp iltifât ile yüze gülmek. "mudârâ-t مداراة" Arabîde "mudârâ مدارا" Türkî ile Fârisîde kullanılır. KO. 4-463.]* yâhud reng *[reng رنك Far. levn, boya, mevcûdâtın 'aks-i żiyâ vasıtasıyla kuvvet-i başıraya 'arż ve mahsûs kılınan keyfiyeti; ve hîle, mekr, hud'a ve iki yüzlü olmak, riyâ, mürâ'îlik ve şetm-i hayâ. Ha. 1-323.]* ve fend *[fend فند Far. mekr, hîle, dek. Terc. 2-61.]* hud'a eylemek ma'nâsınadur; ve bir nesneyi âteşe şokup anda mekş [mekş, müks

مَكْث bi'l-fetḥ ve'ż-żam, eglenmek ve muntaẓır olmak. AK. 605; mekş مَكْث Ar. eglenmek, ḳalmaḳ, deringîden Terc. 2-384.] etdürmek maʿnâsınadur. OK. 3-856, **şaly** صلى Ar. (şalāt* صلوة Ar. *صلا* şadın fetḥi ve lâmın fetḥi ve meddiyle, duʿâ; ve şalât, Ḥaḳ Taʿâlâdan raḥmet maʿnâsına daḥı gelür; ve şalât, erkân-ı maʿlûme ve efʿâl-i maḫşûşa maʿnâsına daḥı gelür; pes bu şol isimdür ki mevżiʿ-i maşdara vażʿ olunur. VK. 2-672.) *şâdın fetḥi ve lâmın sükûnuyla,* eti biryân etmek; ve şaly, bir kimseyi âteş olduğu mekâna daḫil etmege daḥı derler; ve şaly, bir ḫuşûşda bir kimesneye dâm *[dām دام Far. ağ, dûzâḳ. oHa. 1-311.]* ḳurmaga daḥı derler, mişlâ-t *[mişlā-t مصلاة Ar. ḳuş ṭutmaga yarayan dûzâḳ iplerinden biri. VK. 2-672.]* olsun deyü. VK. 2-672, **şaly** صلى Ar. bişürmek ve yaḳmak. AK. 345.

şamaḳ صَمَمَق T. taʿdât etmek. TOTD. 1165. şaymaḳ, düşünmek.

şanmaḳ صَنْمَق T. 1. istemek, dilemek. 2. düşünmek, taşavvur etmek. 3. ḳuşḳulanmaḳ, tereddüt etmek. YTS. 180.

şataşmaḳ صَتَاشْمَق T. 1. hoşlanılmayan bir şeyle ḳarşılaşmaḳ, istenmeyen bir ḥâle uğramaḳ, dûçâr olmaḳ. 2. rastlamaḳ, teşâdüf etmek.
şataşı gelmek, birdenbire ḳarşılaşmaḳ. YTS. 181.

şavm* صوم Ar. *صوم* *nevm vezninde,* ve şıyām صيام Ar. *kitâb vezninde,* oruç tutmak maʿnâsınadur. *Mü'ellifin Başâ'ir'de beyânına göre şavm, imsâk ve sükûn ʿani'l-fiʿl maʿnâsına mevżûʿdur; ve ʿörf-i şerʿde ṭaʿâm ve şarâb *[şarāb شراب Ar. kebâb vezninde, içilmek şanından olup ve içilmege şâliḥ olan nesne. Cemʿi, eşribe اشربه gelür. OK. 1-169; شَرَاب Ar. içilecek nesne; içki, şarâb. oHa. 1-423, شَرَاب Ar. 1. içecek, içilecek şey 2. maʿhûd ümmü'l-ḫabâ'iş ḫamr, bâde. LC. 607.]* ve cimâʿdan niyyete muḳârin ḫayṭ-ı ebyaż ve ḫayṭ-ı esvede *[ḫayṭ خيط Ar. iplik, iplik teli. ḫayṭ-ı ebyaż = fecr ẓuhûrunda iplik iplik peydâ olan beyażlıḳ ḫayṭ-ı esved = ġurûb-ı şemsi müteʿâḳib ufuḳda görünen siyahlıḳ. c. aḫyaṭ اخياط ve ḫuyût خيوط dur. KO. 3-318.]* ḳadar imsâk *[imsâk امساك Ar. ṭutmak ve menʿ etmek. AK. 49, imsâk اِمْسَاك Ar. şalı vermemek, ṭutmak, ḥabs etmek; ve kendü nefsini żabṭ edüp perhîz ve perhîzkârlıḳ etmek; ve ḥabs ve buḫl etmek; ve epsem olmak; şıyâm niyyetiyle ekl ve şurbdan ictinâb etmek; ve yevm-i şıyâmda ekl ve şurbdan ictinâb olunacak daḳîḳa. Ha. 1-66.]* eylemekde istiʿmâl olundu, intihâ; ve şavm, ölümü datmak maʿnâsına müstaʿmeldür. İfrâṭ-ı cevʿ ve ʿaṭşdan maġşiyyun ʿaleyh *[maġşī مَغْشِيّ Ar. ġaşy olunmuş, bayılmış (مَغْشِيٌّ عَلَيْهِ) = bayılmış, baygın. KO. 4-366.]* olup helâk derecesine varmak taavvuruna mebnîdür; ve deve ḳuşu çımḳırmaḳ *[çımḳırmaḳ چمقرمق T. 1. püskürtmek 2. su gibi fışkırtarak pislemek, terslemek 3. kötü ve sert söylemek, azarlamak. YTS. 55, چمقرمق T. şağnamak [[ḳuş şu gibi fışkırtaraḳ terslemek. YTS. 177.]] ishale uğramak, ishal olmak. Zen. 366.]* maʿnâsına müstaʿmeldür; ism-i mefʿûl maʿnâsınadur; şavm, bir bed manẓar şecerin ismidür ve şecer-i mezbûrun altında gölgelenmek maʿnâsınadur; ve nışf-ı nehâr vaḳti olmak maʿnâsına müstaʿmeldir, gûyâ ki şems ol derecede tevaḳḳuf eder gibi teḫayyül olunur. Nite ki tefsîr-i âtî müşʿirdür; ve şamt ve sükûn maʿnâsınadur. Nite ki işaret olundu; ve yel sâkin olmak maʿnâsına müstaʿmeldir; ve şavm, şehr-i Ramażâna ıtlâk olunur, ḥâll ve maḥal ʿalaḳasıyla; ve kiliseye denür; ve şavm, şâ'im *[şâ'im صَائِم Ar. oruçlu, oruç ṭutan. KO. 4-90.]* olan âdeme ıtlak olunur; müfred ve cemʿi berâberdür, maşdar-ı aşlî olmak ḥasebiyle. OK. 3-500-1,2,

şavm صوم Ar. *صوم* *şâdın fethi ve vâvın sükûnuyla,* epsem olmak; Ḫalîl rivâyeti üzere

ve ṭaʿâmdan imsâke daḫı ṣavm derler. VK. 2-427, ṣıyām صيام Ar. *ṣâdın kesriyle,* bi-maʿnâhu. VK. 2-427, **ṣavm** صوم Ar. nefsini taʿâmdan ve şarâbdan imsâk etmek; ve ḳâ'im olmak; ve deve ḳuşunun ẕerḳı *[ẕarḳ* ذرق *Ar. (v.n.) ḳuş pislemek, ḳuş pisliği. Ste. 558.]* ve Heẕîl lûğatında şecer maʿnâsına da gelür. AK. 347, **ṣavm** صوم Ar. oruç, rūze. Terc. 2-21.

ṣayr* صير Ar. *صير* *ṣâdın fetḥi ve yânın sükûnuyla,* ve maṣīr مصير Ar. *mîmin fetḥiyle,* ve ṣayrūre-t صيرورة Ar. *şeyḫûḫa-t vezninde,* rücûʿ ve taḥavvülü mutażammın olarak olmaḳ, Yaʿnî bir nesne ṣonradan bir dürlü daḫı olmaḳ maʿnâsınadur. *Şâriḥ der ki işbu "ṣār صار" mâddesi iki gûne müstaʿmeldür: Biri bulûğ-i fi'l-ḥâldür, "Ṣâre Zeydün raculen صار زيد رجلا = Zeyd adam oldu" gibi ki bunda "kâne" bâbı gibidür; ve birisi bulûğ-i fi'l-mużâfdur, "Ṣâre Zeydün ilâ ᶜAmrun صار زيد الى عمرو = Zeyd ilâ ᶜAmr oldu" gibi ki bunda rücûʿ ve taḥavvülü mutażammındur yaʿnî ṣonradan olmaḳdur. Mıṣbâḥ'ın beyânına göre bir hâletden bir hâlete intiḳâli mutażammındur. Meẕelâ: "Ṣâre Zeydün ġaniyyen صار زيد غنيا = Zeyd zengin oldu" gibi ki ibtidâ' faḳîr iken ġanî oldu demekdür; ve "Ṣâre'l-emrü ilâ keẕâ صار الامر الى كذا" gibi ki "ʿÂḳıbet iş ana varup öylece oldu" demekdür, intihâ; ve sayr ve ṣayrûre-t, nâsın mevridleri *[mevrid* مَوْرِدْ *Ar. câdde, yol ve vârid olunan maḥal. Terc. 2-415.]* olan ṣuya varmaḳ maʿnâsınadur; ve ṣayr, kesmek maʿnâsınadur; ve otçılar ve çayırcılar yerlerine dönüp gelmek maʿnâsınadur. OK. 1-943-1,2,3, **ṣayr*** صير Ar. *صير* *ṣâdın fetḥi ve yânın sükûnuyla,* ṣayrūre-t صيرورة Ar. *ṣâdın fetḥi ve yânın sükûnu ve rânın żammıyla,* maṣdarlardur, olmaḳ maʿnâsına; ve ṣayr, kesmek maʿnâsına da gelür. VK. 1-404-1,2, maṣīr مصير Ar. *mîmin fetḥiyle ve ṣâdın kesriyle,* rücuʿ maʿnâsına; ve bu şâẕdur ḳıyâs meṣār مصار idi, meʿâş gibi. VK. 1-404-3, **ṣayr** صير Ar. ṣayrūre-t صيرورة Ar. dönmek; ve olmaḳ, keynûnet gibi; natî ṣâyir gelür; ve ḳapu yarığına daḫı ṣâyir derler. AK. 349, maṣīr مصير Ar. rücûʿ etmek; ve daḫı gevden *[gev* كو *T.* كيو *sbst. panse [[panse n. f. işkembe; ḳarın, işkembe; bir ḳabın yâḫud ḥarfin yuvarlaḳ ḳısmı. RBDK. 986.]] gev getürmek* كو كتورمك *= gevmek* كومك *= ruminer [[ruminer v. a. geviş getirmek. RBDK. 1213.]]. Zen. 765.]* bağarsaḳ dedikleri büyük bağarsaḳ. Cemʿi مصران gelür. AK. 587, **ṣayr** صَيْر Ar. olmaḳ, olu vermek, vücûd, kevn, būden. Terc. 2-23, ṣayrūre-t صَيْرُورَة Ar. olmaḳ, olu vermek, vücûd, kevn, geşten. Terc. 2-23, maṣīr مَصِير Ar. bir nesnenin kemâl-i bulûğ ile mevcûd olduğu yer. Terc. 2-351.

seʿa-t* سعة Ar. *وسع* *deʿa vezninde;* ve siʿa-t سعة Ar. *zine vezninde,* bir nesne bir şey'e geniş gelmek maʿnâsınadur ... Yaʿnî "Sana meskenin geniş olsun ki anda ḳarâr ve ârâm üzere ol" demekden kinâyedür; ve bir nesne bir şey'e bol gelmekle anı içine almak maʿnâsına; ve bir nesne bir ḳaba ṣığışmak maʿnâsına müstaʿmeldür; ve seʿa, tâb ve ṭâḳat ve ḳudret maʿnâsına müstaʿmeldür. Aṣlı "vesʿ وسع" idi "hâ" "vâv"dan ivażdur; ve seʿa, at ḳısmı vesâʿ *[vesāʿ* وساع *Ar. seḥâb vezninde, cüst ü çâlâk ḫidmetkâra denür; ve yügrük, devende [[devende* دَوَنْدَه *Far. ḳoşucı, seyirdici olan vāşim. Terc. 1-379.]] ata ʿalâ ḳavl adımları geniş olup ḳulaçlayaraḳ segirden ata denür. OK-2. 688-5.]*

olmaḳ maʿnâsınadur. *Şâriḥ der ki Mıṣbâḥ'ın beyânına göre bu mâdde bâb-ı s̱âlis̱den ve bâb-ı râbiʿden ve ḫâmisden vâriddür; ve bunlardan isim kezâlik seʿa-t سعة ve vüsʿa-t وسعة dür. OK-2. 688-1,2, **seʿa-t*** سعة Ar. *وسع* *sînin fetḥiyle,* bir nesneye vüsʿat vermek ... Yaʿni "Sana müżâyaḳa veren bana vüsʿat vermez" ve "yesaʿ يسع" dan "vâv" sâḳıṭ oldu, yeṭaʾ يطأ dan sâḳıṭ olduġı gibi. Nitekim bâb-ı hemzede vaṭy' وطئ yeṭâ'dan sâḳıṭ olduğu mevżiʿde beyân olunmuşdur; ve seʿa, ḳudrete ve ṭâḳate daḫı derler. VK-2. 69-1, **seʿa-t** سعة Ar. *bi'l-fetḥ,* ḳudret ve ṭâʿḳat, vüsʿ gibi. AK. 291, siʿa-t سعة Ar. *bi'l-kesr,* genlik ve bolluḳ. AK. 291.

sebel سبل Ar. (sebîl* سبيل Ar. *سبل* den) *fetḥeteynle,* yağmura ıṭlâḳ olunur; ve buruna ıṭlâḳ olunur, ṣûret-i isbâlde *[isbāl اسبال Ar. bi'l-kesr, ṣalı vermek ve ṣarḳıtmaḳ. AK. 23.]* olduġı için ve sögüp ṣuvarmaġa ıṭlâḳ olunur, gûyâ ki başdan ayaġa isbâl-i şetm eder ve ekin ḫoşasına denür; ve ġışâve-i ʿayn ʿilletine denür ki ʿurûḳ-i ẓâhirenin *[ʿırḳ عرق Ar. (ʿaraḳ* عرق Ar. *عرق* dan) ʿaynın kesriyle, ṭamara denür; Fârisîde reg denür; bedende olur ve aġaçda olur ki kökünde ṭamar ṭarzında tel tel ṣaçaḳlardan ʿibâretdür her ṭarafa sürüp gider; cemʿi ʿurūḳ عروق ve aʿrāḳ اعراق ve ʿırāḳ عراق gelür, ʿaynın kesriyle; ve ʿırḳ, her nesnenin aṣl ve bünyâdına ıṭlâḳ olunur; ve ot bitürmez çoraḳ yere denür; ve şol yüksek ve dik yuḳaru ġalîẓ ṣarp ṭaġa denür ki ṣarplıġından tepesine çıḳmaḳ mümkin olmaya; ve küçük ṭaġa denmekle żıdd olur; ve gevdeye denür, cesed maʿnasına; ve bir mevżiʿ adıdur; ve süde denür; ve çoḳ devvâb ve mevâşî dölüne denür nitâc-ı kes̱îr [[nitāc نتاج Ar. nûnun kesriyle, döl alınmaḳ. VK. 1-187, nitāc نتاج Ar. yavru ṭoġması, pecce zāden. Terc. 2-427. netāc نتاج Ar. [نتج I. nom. act.] ṭoġurmaḳ. Zen. 906.]] maʿnâsına; ve Ḥüseyin Bin ʿAbdü'l-Cebbâr-nâm muḥaddis̱in laḳabıdur; ve ılġın aġacı biten çoraḳ yere denür; ve yeriyle uzun uzadı yufḳaca ḳum yıġınına denür, ʿalâ ḳavl yüksek mekâna denür cemʿi ʿurūḳ عروق dur; ve azca nesneye denür. OK. 3-21-3]* ṭabaḳa-i mültehime *[mültehim ملتحم Ar. "laḥm"dan, iltiḥâm eden; yaraların iltiḥâmını teshîl eden ve et getirdiği farż edilen devâlar. ṭabaḳa-i mülteḥime = kürre-i ʿaynı ecfâna birleştiren ġışâ-i muḥâṭî. TL. 4-284.]* saṭḥında müntefiḫ *[müntefiḫ منتفخ Ar. yel ile ṭolup şişmiş olan, āmāsīde be-bād. Terc. 2-399, müntefiḫ منتفخ Ar. intifâḫ eden, ḳabaran, şişen. LC. 993.]* olup beynlerinde tütün gibi siyâh perdenin intisâcından ḥâdis̱ olur. Eks̱er kütüb-i ṭıbbiyyenin beyânına göre sebel, bir perdedür ki ʿurûḳa müşâbih olan ecsâm-ı ġarîbenin göz üzere mütevellid olan perdeye intisâcından ḥâdis̱ olur. Gûyâ ki örümcek aġına müşâbih bir zâr ḥâṣıl olur. Türkîde bu ʿillete "perde" taʿbîr olunur. Baʿżı nüsḫalarda "intisâc-ı şey" yerinde ve "ẓühûr-ı şey" mersûm olmaġıla ol nüsḫalar ġalaṭdur. *Mü'ellifin taʿrifi Mûcez ṣâḥibinin taʿrîfine muvâfıḳdur. OK. 3-241-8, **sebel** سبل Ar. *fetḥeteynle,* yağmur, maṭar maʿnâsına; ve sebel, ekin başına daḫı derler sünbül maʿnâsına; ve sebel, gözde bir maraża daḫı derler ki ol ḳırmızı ṭamarlar ile örümcek aġı gibi bir perdedür. VK. 2-299-1, **sebel** سبل Ar. *bi't-taḥrîk,* bir marażdur ki göze ʿarıż olur, perde gibi örümcek aġına benzer; ve daḫı şol yaġmura derler ki buluṭdan çıḳup henûz daḫı yere ulaşmamış ola; ve daḫı buġday başına derler, sünbül maʿnâsına. AK. 281, **sebel** سَبَل Ar. yaġmur, bârân; ve göze ʿârıż olup perde taʿbîr olunan ʿillet. Terc. 1-472, **sebel** سَبَل Ar. sbst. 1. bârân, yaġmûr. 2. perde ʿilleti. sebelnâk = qui a la kataracte. *[Kataraktı olan kimse.]* Zen. 497.

sebīl* سبيل Ar. *سبل* ve سبيله sebîle-t Ar. *sînlerin fetḥiyle,* açıḳ ulu yola denür. Müẕekker

ve mü'enneş olur. Cem'i sübül سبل gelür. *kütüb vezninde.* *Şârih der ki te'nîşi ehl-i Hicâz ve tezkîri Temîm lûğatidür ve kavlehû ta'âlâ *وعلى الله قصد السبيل ... ومنها جائر* Ya'nî âyet-i merkûmede vâki' "sebîl" kelimesi ism-i cinsdür ki "sebîl" vâhid murâd degildür. Tetimmesinde vâki' *ومنها جائر* kavl-i karînesiyle ki taksîmi müteżammındur; ve ism-i cins olduğundan nâşî kasd lafzı kendisine muzâf oldu ve kavlehû ta'âlâ *وانفقوا فى سبيل الله* Ya'nî şer'de mütedâvil olan "sebîl-i İlâhî" mutlakâ takarrübü ila'llâh şerefine mevsûl olan mezheb ve meslege ve ekserî ġazâ ve cihâda ıtlâk olunur; ابن السبيل ibne's-sebîl Ar. ibnü't-tarîk demekdür ki yolcuya ıtlâk olunur; şer'de zâd ve nevâsî *[nevāsī نَوَاسِى Ar. a grand daughter. Ste. 1430.]* kalmamagla beldesine rücû'dan 'âciz ve ferûmânde olan yolcu meytü'l-mâldan hişşesi vâriddur. OK. 3-240-1,2, **sebîl** سبيل Ar. (sebel* سبل Ar. fethateynle, yağmur, matar ma'nâsına; ve sebel, ekin başına dahı derler sünbül ma'nâsına; ve sebel, gözde bir maraża dahı derler ki ol kırmızı tamarlar ile örümcek ağı gibi bir perdedür. VK. 2-299-1) *sînin fethiyle ve bânın kesri ve meddiyle,* yol, tarîk ma'nâsına. Müzekker ve mü'enneş olur; ve vuşlata dahı derler. VK. 2-299-3, sebîl سبيل Ar. yol, tarîk ma'nâsına; müzekker ve mü'enneş olur; ve sebeb ma'nâsına dahı gelir. Cem'inde sübül سبل deler, *żamm-ı sîn ve yâ ile.* AK. 281, **sebîl** سَبِيل Ar. yol, tarîk râh; ve kaçacak yol; kurtulmuş ve şu taksîmine mahsûs ve hayrâtdan olan mahal ve şu hazînesi. (ibne's-sebîl اِبْنُ السَّبِيل Ar.) yolcu; (ebnā-yı sebîl اَبْنَاىِ سَبِيل Ar.) yolcular; (fi sebîli'llāh فِى سَبِيلِ الله Ar.) Allâh'ın yolunda, Allâh 'aşkı içün. Terc. 1-472.

sebū سبو Far. destî, toprakdan yapma şu kabı. (sebūce سبوجه) = desticik. (sebū-yı tehî سبوى تهى) = boş testî. KO. 4-15, **sebū** سبو Far. şu ve şarâb destisi ve bardağı, cerre. Terc. 1-448, **sabo, sabū** سبو Far. a cub, ewer, jar, glass, pitcher, pot. Ste. 650, **sebū** سبو Far. sub. A jug *[jug (c^g), sub. ufak destî, maşraba. KLM. 457.]* pitcher, mug. KML. 1036.

segirdişmek سَكِرْدِشْمَك T. 1. koşuşmak, koşuda yarışmak. YTS. 183.

segirtmek سَكِرْتْمَك T. 1. koşmak. 2. yürümek. 3. koşturmak. 4. saldırmak, akın etmek, çapul için hücûm etmek. YTS. 183.

selām سلام Ar. (selm* ve silm* سلم Ar. *سلم* den) *sînin fethiyle,* nakş ve 'ayb ve fenâ' *[fenā' فَنَا Ar. yok olmak, zevâl bulmak, nîst şuden. Terc. 2-136.]* ve zevâl şâ'ibesinden sâlim ve münezzeh olan, dâ'im ve bâkî Hak Celle ve 'alâ hażretlerinin esmâ'-i hüsnâsındandur; fi'l-aşl maşdardur; ve selâm, selâme-t gibi maşdardur. 'Uyûb ve âfâtdan berî' ve sâlim olmak ma'nâsınâdur; ve beyne'l-İslâm tahiyyet [tahiyye-t تَحِيَّة Ar. selâm vermek, "'Ömrünüz çok olsun" deyü du'â etmek; ve du'â ve selâm, durūd kerden. Terc. 1-187.] olan selâm-un 'aleyküm bu ma'nâdandur ki selâmetle du'â eylemekdür. İsim olarak dahı istimâl olunur; ve selâm, yılan sokmuş kimseye denür; selîm *[selîm سليم Ar. emîr vezninde, yılan sokmuş kimseye denür... OK. 3-483.]* gibi; ve سميساط -nam kal'a kurbunda bir mevżi' adıdur; ve Mekke-i Mükerremenin ismidür; ve Hicâz'da bir tağın adıdur; ve kaşrü's-selâm, Rakka'da Hârûn Reşîd'in bir köşkü ismidür; ve bir şecer adıdur. Bunda *sînin kesriyle* [silâm] de zebân-zededür, letâyifdendür ki bir A'râbîye *[A'rāb اَعْرَاب Ar. bâdiye-nişîn, 'Arablar. Terc. 1-*

78.] bir âdem taḥiyyet ḳaṣdıyla "es-selâm-un ʿaleyk" dedikde Aʿrabî cevâbında "el-cesçās-un ʿaleyk" *[cesçās* جثجاث *Ar. cîmin fetḥiyle, bir nebât adıdur, baʿżı müfredâtda yaban feslegeni ile mübîndür; ve cesçâs, gür ve firâvân olan ṣaça denür. OK. 1-342.]* dedi. Ol âdem "Yâhû bu ne gûne cevâbdur?" deyü iʿtirâż eyledikde "selâm" ve "cesçâs" iki gûne acı ağaçlardur. Sen birisini bana ḥavâle eyledün; ben daḫı sana dîgerini tefvîż *[tefvīż* تفويض *Ar. iḥâle ve sipâriş etmek, kümārīden; ve ḫâtûnu bilâ mehr tezvîc eylemek.. Terc. 1-249.]* eyledüm, deyü cevâb eyledi; ve selâm, esâmîdendür, ʿAbdu'llâh Bin Selâmü'l-Ḥabr ve birâderi Selme-t Bin Selâm, ve Yekânî Selâm, ve Selâm Bin ʿAmr ṣaḥâbedendür... OK. 3-481, **selām** سلام Ar. *sînin fetḥi ve lâmın taḫfîfiyle,* ṣağlıḳ, selâmet maʿnâsına; ve selâm, istislâme *[istislām* استسلام *Ar. İslâma gelmek, Müslümân olmak; ve aṣlâ ṣaṣup ṣapmayaraḳ yolun vasaṭından gitmek; imtiṣâl ve inḳıyâd etmek. Terc. 1-41.]* daḫı derler yaʿnî iṭâʿate; ve selâm, teslîm maʿnâsından isim daḫı gelür; ve selâm, Bârî Taʿâlânın isimlerinden biridür; ve selâm, bir ağacın daḫı ismidür; sînin fetḥi ve kesriyle [selām, silām] de lûğatdür; ve selâm, ʿuyûbdan berî olmaḳ ve sâlim olmağa daḫı derler. VK. 2-417, **selām** سلام Ar. *bi'l-fetḥ,* neḳâyışdan ve ʿuyûbdan emîn olan; ve şecer-i ʿażîm; ve teslîm ve istilâm maʿnâsına da gelür. AK. 299, **selām** سَلَامْ Ar. keder ve ḳażâdan ḫâli ve berî olmak; ve selâmet içün duʿâ etmek; ve selâmet duʿâsı. Terc. 1-486, selām-ün ʿaleyküm سَلَامٌ عَلَيْكُمْ Ar. "Üzerinizde selâmet ḥâżır ve keder ve ḳażâ üzerinizden ġâ'ib olsun" maʿnâsında duʿâdır. Terc. 1-486.

selāme-t سلامة Ar. (selm* ve silm* سلم Ar. *سلم* den) kerâme-t vezninde, selâm gibi ʿuyûbdan ve âfâtdan berî ve pâkîze olmaḳ maʿnâsınadur; ve selâme-t, esâmîdendür... OK. 3-482, **selāmet** سلامت Ar. *sînin fetḥi ve lâmın taḫfîfiyle,* âfetden berî olmak. VK. 2-418, **selāmet** سلامت Ar. *bi'l-feth,* emînlik; ve ʿuyûbdan berî olmak. AK. 300, **selāmet** سَلَامَت Ar. keder ve ḳażâdan ḳurtulmak, rehīden. Terc. 486.

ṣelāṣe ثلاثة Ar. (sülṣ* ṣülüṣ ثلث Ar. *ثلث* den) üç demekdür, ʿaded-i meẕkûrede; ṣelāṣ ثلاث Ar. üç demekdür, ʿaded-i müʾenneṣde. VK. 1-146, **ṣelāṣe** ثلثه ، ثلاثه Ar. üç. Üslûb-ı Fârisî üzere ṣıfat olaraḳ ḳullanılır: (bilād-ı ṣelāse بلاد ثلثه meşhūr-ı ṣelāse مشهور ثلاثه aḳālīm-i ṣelāse اقاليم ثلاثه ezmine-i ṣelāse ازمنهٔ ثلثه) Lisânımızda her ne ṣûretle olursa olsun ḳâ'ide-i ʿAraba tevfîḳan (ṣelāṣ ثلاث) ṭarzında ḳullanılmaz. KO. 3-189, **ṣelāṣe** ثَلَاثَة Ar. üç ʿadedi, se. Terc. 1-306.

sellem Ar. (selm* ve silm* سلم Ar. *سلم* den) selâm etsin, selâmet versin, duʿâlarda söylenir. BOTS. 744.

selleme سَلَّمَ Ar. (selm* ve silm* سلم Ar. *سلم* den) selâm ve selâmet versün; ʿavâ'ib ve neḳâ'işden ḫâlî ve berî eylesün maʿnâsında duʿâdır. Terc. 1-487.

selm* سلم Ar. *سلم* *sînin fetḥi ve lâmın sükûnuyla,* bir ḳulplu ḳoğaya denür, saḳâ *[saḳā* سَقَا *Ar. ṣu ṭaşıyıcı, ṣu ṣatıcı, ṣâḳî. Terc. 1-482.]* ḳoğası gibi, cemʿi eslüm اسلم gelür, *eflüs vezninde,* ve silām سلام gelür, *cibâl vezninde;* ve maṣdar olur, yılan ṣoḳmaḳ maʿnâsına; selm dedikleri ağaçla deriyi dibâğat *[dibāġat* دباغت *Ar. meşîn ve kösele iʿmâl etmek üzere ḥayvân derisini terbiye etmek, dibāġat kerden. Terc. 1-406.]; dibāġat* دباغت *Ar. deriyi sepilemek, deri sepilenmek. (ṣanʿat-ı debâğat erbâbı). KO. 3-383.]* eylemek

ma'nâsınadur; ve ḳoġa eskiyüp yeprimek *[yeprimek* يپريمك *T eskimek, yıpranmak. YTS. 242.]* 'amelinden fâriġ olup termîm *[termîm* ترميم *Ar. ḫalel bulmuş nesneyi ıṣlâḥ etmek, ta'mîr etmek, onarmak, sāzīden. Terc. 1-205.]* ve aḥkâm *[aḥkām* أحكام *Ar. ḥükümler, emirler, buyrultular; ve te'sîrler, medḫaller. Terc. 1-17.]* eylemek ma'nâsınadur. OK. 3-481, **selm*** سلم Ar. *سلم* *sînin fetḥi ve lâmın sükûnuyla,* şol ḳoġadur ki anun ḳulbu birdür, saḳâlar ḳoġası gibi; ve selm, birer raculün daḫı ismidür; ve selm, deriyi selm ile dibâġat etmege daḫı derler. VK. 2-416, **selm*** سلم Ar. *bi'l-fetḥ,* şol ḳoġa ki anun bir ḳulpu ola; ve ṣulḥ ma'nâsına da gelür. AK. 299, **selm*** ve silm سلم Ar. *bi'l-fetḥ, ve'l-kesr,* selâmetlik ya'nî iṣâbet-i mekrûhdan emîn olmak; ve Müslümânlıḳ; ve barışmak, ṣulḥ ma'nâsına. AK. 299.

semirgün سَمِرگون T. semirgin, semiz, şişman, tonbul, mülaḥḥam. TOTD. 1174. OTTD. 575.

senā* سنا Ar. *سنى* *yâyî* *'aṣā vezninde,* şimşegin aydınlıġına ve parıldısına denür; ve bir cins nebât ismidür ki ṣafrâ' *[ṣafrā'* صَفْرَاء *Ar. ṣarı reng, zerde; ve aḫlâṭ-ı erba'adan ma'lûm ḫalṭdır ki od olacaḳdır ve mere ve zerdâb [[zerd-āb* زَرْدَاب *Far. ol ṣarı ṣudur ki vücûd-ı âdemde ve ḥayvânda ẓuhûr eder, ṣadīd. Terc. 1-418.]] daḫı tesmiye olunur. Terc. 2-12.]* ve sevdâ' *[sevdā'* سَوْدَاء *Ar. bir 'illet ki insâna 'ârıż olduḳda pek ġamnâk ve mütekeddir olur ve şiddetlisi insânı telef eder; ve aḫlâṭ-ı erba'adan biridir. Terc. 1-495.]* ve balġamî *[belġam* بَلْغَم *Ar. aḫlâṭ-ı erba'adan biri, küş; ve 'illet sebebiyle boġazda ḥâṣıl olan ġalîẓ cerâḥat misillü nesne. Terc. 1-159, belġamī* بَلْغَمى *Ar. ḫalṭ ve meşrebinde balġam ġâlib olan, küşī. Terc. 1-159.]* müshilidür, senâ' daḫı denür, *med ile;* bu nebât senâ'-i Mekkî *[sināmegī* سنامكى *Ar. müshil bir nebât ismi. Terc. 1-492.]* dedikleri nebâtdur ki müshil-i ma'rûfdur; ve bir nev'i daḫı vardur ki Rûm diyârında nebât olmaġıla senâ'-i Rûmî derler; ve senâ, bir çeşîd ḥarîr libâs adıdur; ve Necd *[Necd* نجد *Ar. iklîmmün fi's-Sa'ûdiyyeti... Mün. 531.]* ülkesinde bir vâdî adıdur; ve senâ', bint-i esmâ-i bine'ṣ-Ṣalet بن الصلت Gerçi ümmehâtü'l-mü'minîn *[ümmehāt* أمّهات *Ar. vâlideler, māderān; ümler ve aṣıllar, pünhā; esâslar; ve bir 'ilme müte'alliḳ başlıca ve mu'teber olan kitâblar. Terc. 1-114, ümmehāt* أمّهات *Ar. analar, vâlideler. "ümm* أم *"ün cem'idir. ümmehāt-ı mü'minîn = mü'minlerin anaları ki Resûl-i Ekrem efendimiz ḥażretlerinin ezvâc-ı muṭahharesidir. 2. 'ulûm ve fününda en mühim me'ḫâẕler, en esâslı kitâblar: kitâbü'l-Mebsûṭ ümmehât-ı fıḳhdandır. LC. 146.]* riştesine keşîde olup lâkin ḳable'd-duḫûl vefât eyledi. OK. 3-842-1, **senā*** سنا Ar. *سنا* sînin fetḥi ve elifin ḳaṣrıyla, yıldırımdan ḥâṣıl olan żiyâ; ve senâ, keẕâlik nebâtâtdan bir otdur ki anınla devâ olunur; ve gâh olur ki anın ba'żısın Mekke-i Müşerrefeye nisbet edüp senâ'-i Mekkî derler. VK. 3-661-1, **senā** سنا Ar. *bi'l-fetḥ ve'l-ḳaṣr,* bir otun yapraġıdur ki emrâżlara devâ ederler; beriyyede ve Mekke'de olur, eyüsi Mekke'de olandur ana senâ'-i Mekkî derler; ve żiyâ ma'nâsına da gelür; ve daḫı yıldırım şu'lesine derler, ḍav'ü'l-barḳ ضوء البرق ma'nâsına. AK. 303, **senā'** سَنَاء Ar. aydınlıḳ, parıldı, tābiş ve revnaḳ; ve bir müshil nebâtdır ki sinâmegî daḫı tesmiye olunur; ve yükseklik ve rif'at kesb etmek. Terc. 1- 492.

senā' سناء Ar. (senā* سنا Ar. *سنى* *yâyî* den) *'aṭâ vezninde,* yükselmek ma'nâsınadur. OK. 3-842-2, **senā'** سناء Ar. *sînin fetḥi ve elifin meddiyle,* yükseklik, rif'at ma'nâsına. VK. 3-661-2, **senā'** سناء Ar. *bi'l-med,* rif'at ve 'izzet ve şeref; Ḥabeş lûġatinde "ḥüsn"

demek olur. AK. 303, **senā'** سَنَاءٌ Ar. aydınlık, parıldı, tābiş ve revnak; ve bir müshil nebâtdır ki sinâmegî dahı tesmiye olunur; ve yükseklik ve rif'at kesb etmek. Terc. 1- 492.

ṣenā' ثناء Ar. (ṣeny* ثنی Ar. *ثنی* den) *ṣâ'nın fethiyle,* ve teṣniye-t تثنية Ar. *te'diye veznînde,* isimlerdür; bir âdemi medh yâhud zemm cihetiyle vaṣf eylemege denür. ʿAlâ kavl medh cihetine hâṣdur. OK. 3-779, **ṣenā'** ثناء Ar. *ṣânın fethi ve elifin meddiyle,* isimdir, medh etmek maʿnâsından. VK. 2-608, **ṣenā'** ثناء Ar. *bi'l-feth,* ögmek, medh gibi. AK. 130, **ṣenā'** ثَنَاء Ar. medh etmek, sitāyiş. Terc. 1-307.

senī سنی Ar. (senā* سنا Ar. *سنی* *yâyî* den) *sînin fethi ve nûnun kesri ve yânın teşdîdiyle,* yüksek olan nesne, refîʿ maʿnâsına. VK. 3-661-3, **senī** سنی Ar. ve seniyye-t سنية Ar. *bi'l-feth ve kesrü'n-nûn fîhimâ,* yüce ve yüksek refîʿa ve refîʿ maʿnâsına; ve dahı senī, meżâ *[meżā' مضاء Ar. bi'l-feth, geçmek, nüfûz gibi. AK. 588.]* ve denâ maʿnâsına da gelür. AK. 305, **senī** سَنِی Ar. ʿâlî ve şerîf olan, büzürgter. Terc. 494.

ṣeny* ثنی Ar. *ثنی* *ṣânın fethi ve nûnun sükûnuyla,* bir nesneyi katına kıvırup bükmek maʿnâsınadur; ve ikinci olmak maʿnâsınadur. OK. 3-778, **ṣeny** ثنی Ar. (ṣināye* ثنایه ṣânın kesri ve nûnun tahfîfiyle, şol ipdür ki kıldan yâhud yünden bükülmüş ola. VK. 606) *ṣânın fethi ve nûnun sükûnuyla,* bir nesneyi egmek, ʿaṭf *[ʿaṭf عطف Ar. çevirmek, döndürmek; ve meyl etmek, gerdānīden; ve bir kelimeye harf-i ʿaṭf vâsıtasıyla dîger bir kelime ilhâk etmek ve bu iki nevʿdir. Terc. 2-72.]* maʿnâsına; ve ṣeny, menʿ maʿnâsına da gelür; ve bir kimseyi hacetinden âhar nesneye tahvîl etmege dahı derler; ve bir kimesneye ikinci olmaga dahı derler. VK. 2-607, **ṣeny** ثنی Ar. *bi'l-feth,* dönmek ve döndürmek; ve iki kat etmek. AK. 131.

ser-kuy سَرْکُوی Far. mahalle başı ve yol ve sokak başı. Terc. 1-466.

ser-nāme سر نامه Far. mektûbun başında olup muhaṭab olan kimsenin evṣâfını beyân eden haṭ, ʿunvān-ı mektūb. Terc. 1-467, **ser-nāme** سر نامه Far. mektûb veyâ tezkire gibi muharrerâtın baş tarafına mürsel-ün ileyhin evṣâf ve elkâbını hâvî yazılan cümle. KO. 4-25, **ser-nāme** Far. i. [ser-i nâme] 1. mektûb başlığı. 2. yazı başlığı, adı. 3. bir topluluğun başı. BOTS. 750.

sev' سوء Ar. *سوء* *sînin fethiyle,* ve sevā' سواء Ar. *sehâb vezninde,* ve sevā'e-t سواءة Ar. *sehâbe vezninde,* ve sevāye-t سوايه Ar. *ʿabâye-t [ʿabāye-t عباية Ar. ve ʿabā'e-t عباءة Ar. semâha-t vezinlerinde, Türkîde aba taʿbîr olunan ipden mensûc kaba kisveye denür, rûstâ'î makûlesi giyüp döşenürler. Cemʿi ʿabā' عباء dur. Müfredde dahı ıṭlâk olunur; ve ʿabâye-t, bir kısraġın adıdur ve taşlak [[taşlak تصلق T. kalın, âdî, bayaġı, kaba, sert, katı, sarp, intizamsız. taklak âdem. Zen. 287, taşlak تصلق T. 1. henüz gereği gibi işlenmemiş, kaba, yakışıksız, kusurlu 2. haşin, hoyrat, ahmak. YTS. 204.]] ve yakışıksız, kaba, ġalîẓ ve ṣakîl kimseye ıṭlâk olunur. OK. 3-868.] vezninde* ki "hemze" "yây"a mübeddeledür; ve sevā'iyye-t سوائية Ar. *ʿalâniyye-t vezninde,* ve mesā'e-t مساءة Ar. *mîmin fethiyle,* ve mesā'ye-t مساية Ar. bunun aṣlı mesāū'et مساوئة olmaġıla maklûbdur; ve mesāye مسايه Ar. ve mesā' مساء Ar. ve mesā'iyye-t مسائية Ar. *teşdîd ile,* bir kimseye hoşlanmayup münfaʿil ve ġamgîn olacak iş etmek maʿnâsınadur ki "kemlik ve kötülük eylemek" taʿbîr

olunur. OK. 1- 29, **sev'** سوء Ar. *سوء* ve mesā'e-t مساءة Ar. ve mesā'ye-t مساءية Ar. *bi'l-fetḥi'l-fâ' fî küllühâ,* ġuṣṣalandurmaḳ. VK. 1-19, mesā'iyye-t مسائية Ar. *mîmin fetḥi ve hemzenin kesriyle,* bî-ḥużûr etmek, nite kim mürûr etdi. VK. 1-19, **sū', sev'** سوء Ar. *bi'ż-żamm ve'l-fetḥ,* yaramazlıḳ; ve çirkinlik; ve ġamgîn olmak; ammâ ba'żılar ḳatında żamm-ı sîn ile olsa mecrâ-yı şerde cârî olur ki naḳîż-i ḫayrdur, ve fetḥ-i sîn ile [siv'] mecrâ-yı ẕemde ve fesâdda cârî olur. AK. 305, mesā'iyye-t مسائية Ar. yaramaz olmak; ve ġamgîn olmak. AK. 305.

sevād سواد Ar. (sūd* سود Ar. *سود* dan) *seḥâb vezninde,* isimdür; siyâh levne denür; bu münâsebetle her şeyin şaḫṣına denür ki ḥayvân ise rûḥdan ḳaṭ-ı naẓar şebḥ *[şebḥ* شبح *Ar. şaḫṣ, cesed, beden, ten, cism. Terc. 1-503, şebaḥ* شبح *Ar. cesed, cüs̱s̱e, mer'î olan ḳâlib, kâlbüd [[kālbüd* كالبد *Far. insân ve ḥayvânât bedeni, ḳâlib-i rûḥ ve ḳâlib-i şekl, mücessem. Terc. 2-83.]], ḳaraltı. LC. 605, şebaḥ* شبح *Ar. u. şebḥ. sbst. —pl. şübūḥ* شبوح *u. eşbāḥ* اشباح *objet qu'on aperçoit de loin; corps. Zen. 538.]* ve ḳâlıbıdur ḳaraltı *[ḳaraltı* قرالتى *T. 1. yığın, kütle. 2. ḳalıp, ceset. YTS. 126.]* ta'bîr olunur; sevâd, mâl-ı kes̱îre ıṭlâḳ olunur; ve sevâdü'l-belde, şehrin nâḥiyelerinde olan köy, kend ve çiftliklerinden 'ibâretdür; ve insândan cem'iyyetlü 'aded-i kes̱îre ve cumhûr-ı 'aẓîme ıṭlâḳ olunur; ve sevâdü'l-ḳalb ki ḥabbetü'l-ḳalb *[ḥabbe* حبة *Ar. toḫum, dâne, çekirdek; ve her şeyin yumurṭası maḳâmında olan. Terc. 1-346.]* daḫı derler yürekde olan siyâh noḳtaya denür ki Fârisîde dâne-i dil derler; ana sevdâ'ü'l-ḳalb, esvedü'l-ḳalb ve süveydâ'ü'l-ḳalb *[süveydā'* سويداء *Ar. siyâhlıḳ, siyâhî. Terc. 1-496.]* daḫı denür; ve sevdâ, bir racül adıdur; ve sevâdü'l-ırâḳ, ol ülkenin ḳaṣabât ve ḳurâlarından *[ḳurā'* قراء *Ar. köyler, ḳaṣabalar, dīhhā. Terc. 2-152.]* 'ibâretdür ki Baṣra ile Kûfe beyninde olandan 'ibâretdür; ve sevâd, büleḳâ' بلقاء ḳurbunda bir mevżi' adıdur. OK. 1-626-14, **sevād** سواد Ar. *sînin fetḥiyle,* ḳara reng; ve sevâd, şaḫṣa daḫı ıṭlâḳ olunur. VK. 1-274, esvide-t اسودة Ar. *hemzenin fetḥi ve sinin sükûnuyla, ve vâvın kesriyle,* "sevâd"ın cem'i. VK. 1-274, esāvid اساود Ar. *hemzenin fetḥi ve vâvın kesriyle,* cem'in cem'idür; ve sevâd, emîr begin aḥmâl ve es̱ḳâline derler; ve sevâd, mâl-ı kes̱îre daḫı derler; ve sevâd, Baṣra ve sevâd, Kûfe ḳaryelerine ıṭlâḳ olunur; ve sevâdü'l-ḳalb, ḥabbetü'l-ḳalb dedikleri nesnedür; ve sevâd-ı nâs, 'avâm-ı nâsa daḫı derler; ve her 'aded-i kes̱îre daḫı ıṭlâḳ olunur. VK. 1-274, **sevād** سواد Ar. *bi'l-fetḥ,* ḳaralıḳ ve şaḫṣ ve mâl-ı kes̱îr köy ve kend; cem'i esvide-t اسودة ve bunun cem'i esāvid اساود gelür. AK. 305, **sevād** سَوَاد Ar. siyâhlıḳ, siyâhî; yazının müsveddesi yâḫûd ṣûreti. Terc. 1-494.

seyr* سير Ar. *سير* *sînin fetḥi ve yânın sükûnuyla;* ve mesīr مسير Ar. *mîmin fetḥiyle;* ve tesyār تسيار Ar. *tez̲kâr [tez̲kār* تذكار *Ar. ẕikr etmek, andurmaḳ, yâd kerden; ve ḫâṭıra getürmek. Terc. 1-196.] vezninde,* ve mesīre-t مسيرة Ar. *mîmin fetḥiyle;* ve sayrūre-t سيرورة Ar. *ṣayrûre-t vezninde,* gezmek ma'nâsınadur ki Fârisîde geşt ü güzâr *[geşt* گشت *Far. seyr ve temâşâ etmek, gezmek, seyr. Terc. 2-112, güẕār* گذار *Far. geçici, mürûr edici olan; melâ ve icrâ edici olan fi'le getirici; ve edâ edici olan; ve baḫş edici; ve geçmek, mürûr etmek. Terc. 2-94.]* murâdifidür. Nite ki mü'ellif Baṣâ'ir'de "El-meżayy fi'l-arż المضيّ فى الارض" 'unvânıyla tefsîr eylemişdür; ve müte'addî olur; gezdirmek ma'nâsına. OK. 1-906-1,2,3,4,5, **seyr*** سير Ar. *سير* *sînin fetḥi ve yânın sükûnuyla;* ve mesīr مسير Ar. *mîmin fetḥ*

ve sînin kesri ve meddiyle; ve tesyār تسيار Ar. *tânın fetḥi ve sînin sükûnuyla;* üçü daḫı maṣdarlardur; gezmek maʿnâsına; ... Pes bunda fiʿl muḳadder iʿtibâr olunur ki taḳdîr-i kelâm سر و دع عنك المراء والشك Yani "Yürü şekk ve şübheyi ḳalbinden terk et" ve seyr, şol ḳayışa derler ki deriden dilerler. VK. 1-389-1,2,3, süyūr سيور Ar. *żammeteynle,* cemʿi ḳayışlar maʿnâsına. VK. 1-389-4, **seyr** سير Ar. *bi'l-fetḥ,* ḳaş. Cemʿi süyūr سيور gelür; ve daḫı gezmek ve yürümek maʿnâsına maṣdarlardur. AK. 308, mesīr مسير Ar. seyr etmek; ve daḫı şol ṣevb ki yol yol alacası ola. AK. 582, tesyār تسيار Ar. tefʿâl mine's-seyr, *bi-fetḥi't-tâ' fîhimâ.* AK. 100, **seyr** سير Ar. gezmek, geşt ü güẕār; ve bir nesneye baḳup temâşâ etmek; ve eglence. Terc. 1-499, mesīr مسير Ar. gezmek; ve gezilecekseyr olunacaḳ maḥal, seyir yeri, gül-geşt. Terc. 2-338, mesīre-t مسيرة Ar. bi-maʿnâ eyḏan. Terc. 2-338, teẕkār تذكار Ar. ẕikr etmek, andurmaḳ, yâd kerden; ve ḫâṭıra getürmek. Terc. 1-196.

seyyid سيد Ar. (sūd* سود Ar. *سود* dan) *ceyyid vezninde,* andan ṣıfatdur. Ulu ve mihter *[mih مه Far. ulu, büyük, ʿaẓîm olan. Terc. 2-190, mihter مهتر Far. ziyâde ulu ve büyük ve ʿaẓîm olan, ekber; ve vezîr muḥżırı [[muḥżır محضر Ar. maḥkeme me'mûrı ki maḥkeme olunacaḳ kimseleri celb ve iḥżâra müstaḥdim olan. Terc. 2-288, muḥżır محضر Ar. iḥżâr edici, eden, iḥżâr me'mûrı, mübâşir: "Ḳâḍî ola daʿvâcı, muḥżır daḫı ṣâhid; ol mâḥkemenin ḥükmüne derler mi ʿadâlet. Żiyâ." LC. 861.]] gibi bir nevʿ çavuş. Terc. 2-190.]* ve sergerde âdeme denür. Cemʿi sāde ساده gelür ki aṣlı "sīde سيده" idi ve seyā'id سيائد gelür, tebîʿ ve tebâyiʿ gibi; ve sīd سيد Ar. siyyid سيد Ar. *kesreteynle,* immiʿ vezninde, yaşlu keçiye denür. OK. 1-626-4, **seyyid** سيد Ar. *sînin fetḥi ve yânın kesri ve teşdîdiyle,* ulu olan kimesne; ve seyyid, keçinin yaşlusuna daḫı derler. VK. 1-273, sāde-t سادة Ar. *sînin fetḥi ve dâlın taḫfîfiyle,* "seyyid"in cemʿidür, ulular maʿnâsına; sāde-t سادة aṣlında faʿlet فعلة vezni üzere idi, *fetḥateynle.* Zîrâ seyyid سيد aṣlında faʿīl فعيل vezni üzerinedür, serī سرى ile serāt سراة gibi; bu ikisi içün naẓîr yoḳdur; ve serī سرى daḫı *sîn-i muhmele ve ra-i muhmele ile,* ulu maʿnâsınadur; ve "seyyid سيد "in aṣlı faʿīl فعيل olduğuna seyā'id سيائد vezni üzere cemʿ olduġı delâlet eder. Miṣl, efīl افيل ve efā'il افائل ve tebîʿ تبيع ve tebâyiʿ تبايع ve efīl افيل *hemzenin fetḥi ve fânın kesriyle,* ufaḳ deveye derler; ve tebîʿ تبيع *tâ-i müṣennâtın fetḥiyle ve bânın kesrîyle,* ardca giden kimesnedür; ve "seyyid سيد "in faʿlet فعلة vezni üzere cemʿ olduğu gûyâ sā'id سائد cemʿ olunması iʿtibârıyledür, ḳā'id قائد *[ḳā'id قائد Ar. serʿasker olan, sipeh-sālār; ve çavuş, ser-heng. Terc. 2-146.]* ile ḳāde قاده *[ḳāde قادة Ar. serʿ-askerler. Terc. 2-142.]* gibi; ve ḳā'id, *ḳafla* قائد yedici ve zâ'id, menʿ edici maʿnâsınadur; ve e'imme-i ʿArabiyyet eyitdiler: ʿArab ṭâ'ifesi "ceyyid جيد " ve "seyyid سيد "i ceyābid جيابد ve seyāyid سيايد vezni üzere cemʿ etdikleri hemze ile ʿalâ ḫilâfü'l-ḳıyâsdur. Zîrâ "feyʿal فيعل "in cemʿi feyāʿil فياعل gelür; ve sūded سودد kelimesinde olan dâl zâ'idedür, fuʿlel فعلل binâsına ilḥâḳ içündür *fânın żammıyla,* cündeb gibi ve bürḳaʿ *[bürḳaʿ برقع Ar. yaşmaḳ, çeşm-bend, yüz örtüsü. Terc. 1-150]* gibi;

ve cündeb جندب *mîmin żammı ve nûnun sükûnuyla,* çekirge ma'nâsınadur; ve bürḳa' برقع *bânın żammı ve râ'-i muhmelenin sükûnu ve ḳâfın fetḥiyle,* niḳâb ma'nâsınadur. VK. 1-273, **seyyid** سيد Ar. ulu kişi ve 'aẓîm ve mevlâ ma'nâsına da gelür. Aṣlı sevyid سويد idi. Cem'i sāde-t سادة ve "sāde-t سادة" in cem'i "sādāt سادات" gelür. AK. 308, **seyyid** سَيِّد Ar. kendü ḳavmi beyninde büyük ve muḥterem olan kimse, beg; ve âl-i nebî 'Aleyhi's-selâmdan olan kimesne, berfendār. Terc. 1-499, sādāt سَادَات Ar. seyyidler; ve bir ḳavmin büyük ve ulu ve mu'teber olan âdemleri, büzürgān; ve peyġamber 'Aleyhi's-selâm ḥażretlerinin nesil ve neseblerinden olan ẕevât-ı ḥażarâtı. Terc. 1-464, sāde-t سَادَة Ar. bi-ma'nâ eydan; ve siyādet, seyyidlik; ve ḥükm ve ḥükûmet; büyük olmaḳ. Terc. 1-464.

ṣıdḳ* ṣadḳ صدق Ar. *صدق* *ṣâdın kesri ve fetḥiyle;* ve maṣdūḳa-t مصدوقة Ar. *mîmin fetḥiyle,* bir söz ve bir ḫaber gerçek olmak ve gerçek söylemek ma'nâsınadur ki vâḳı'a muṭâbıḳ olmakdan 'ibâretdir ve kiẕb muḳâbilidir. 'İnde'l-ba'ż ṣâdın fetḥiyle [ṣadḳ] maṣdardur ve kesriyle [ṣıdḳ] ism-i maṣdardır; gerçek ve gerçeklik ma'nâsına. Pes maṣdar olduḳda ḫaber gerçek olmaḳ; ve bir âdem gerçek sözlü olmak ve gerçek söylemek ma'nâlarına olur. *Mü'ellifin Baṣâ'ir'de beyânına göre ṣıdḳ ve kiẕb fi'l-aṣl ḳavl ve kelâmın vaṣfı olmak üzere mevżû'dur ki Fârisîde râst ve durûġ ve Türkîde gerçek ve yalan ta'bîr olunur, ḳavl-i mezbûr mâżî ve müstaḳbel olsun ve va'd ve sâ'ir gûne kelâm olsun; ve ṣıdḳ ve kiẕb ḳaṣd-ı evvel ile envâ'-ı kelâmdan hem-ân kelâm-ı ḫaberîye maḫṣûṣdur ve ba'żen bi'l-'arż emr ve istifhâm ve du'â misillü kelâm-ı inşâ'îde daḫı istimâl olunur; ve ittisâ' cihetiyle ḳâ'il ve muḫbirede *[muḫbir مُخْبِر Ar. ḫaber verici, ḫaber edici olan, peyġām dihende. Terc. 2-293.]* vaṣf olur; ve ṣıdḳ, bir nesnenin eczâsı müctemi' ve erkânı tâm ve ḳuvveti kâmil olmaḳ cihetiyle ḥâṣıl olmasına ıṭlâḳ olunur. Nite ki emsile-i âtîden müstebân *[müstebān مُسْتَبَان Ar. vâżıḥ ve 'ayân ḳılınmış olan, āşikār şude. Terc. 2-323.]* olur; ve gâh olur ki ṣıdḳ, i'tiḳâd-ı mütekellimde ḥâṣıl ve s̱âbit olan nesnede isti'mâl olunur ve kiẕb anun muḳâbili olur. Nite ki ṣıdḳ-ı ẓannî ve kiẕb-i ẓannî denür; ve gâh olur ki ef'âl-i cevâriḥde *[cevāriḥ جَوَارِح Ar. cârḥalar, el ve ayaḳ misillü insâna aḳçe ḳazandırır olan a'żâ; ve şikârî olan yırtıcı ḳuşlar ve ḥayvânlar. Terc. 1-333.]* isti'mâl olunur. Nite ki ṣıdḳu'l-ḳıtâl صدق القتال ve ṣıdḳ-un fi'l-ḳıtāl-i صدق فى القتال derler, fütûr *[futūr فُتُور Ar. ża'f, gevşeklik, bezginlik "Cismine 'ârıż olan fütûr, birḳaç gün tevaḳḳufa mecbûr etdi." "getirmek" maddesiyle ḳullanılır. "bilā-fütūr" = fütûrsuzca, bezmeksizin. KO. 4-200, futūr فُتُور Ar. ḳuvvetden ṣonra müstevlî olan ża'f; ve ġayretden ṣonra ḥâṣıl olan gevşeklik. Terc. 2-116.]* ve tehâvün *[tehāvün تَهَاوُن Ar. bir işi mühimsemeyüp ağır ṭavranmak: "Me'mûrînin zinhâr es̱er-i tehâvün göstermelerine meydân bıraḳılmaması." KO. 3-172, tehāvün تَهَاوُن Ar. ḫor ve ḥaḳîr görmek ve ṣaymak, keşte numūden. Terc. 1-295.]* ḳıtâle gerçekden iḳdâm edüp ḥaḳḳ-ı ḥarbi tevfiye *[tevfiye-t تَوْفِيَة Ar. bütününü vermek. Terc. 1-291.]* etdi ma'nâsına; ve ṣıdḳ, maddesi lâzım ve müte'addî olur, iki fi'ile daḫı ta'diye *[ta'diye تَعْدِيَه Ar. müte'addî ḳılmak, ḳılınmak: "Bir fi'ili ta'diye ve bir fi'ilin ta'diyesi" lisânımızda << dır >> edât-ı ta'diyedir. Mes̱elâ: "yapmak" fi'il-i lâzımını ta'diye etmek ister isek "yap-dır-mak" ṭarzına ifrâġ ederiz ki işte buna "ta'diye" ıṭlâḳ olunur. KO. 3-110.]* eder. Nite ki muḳâbili olan kiẕb daḫı böylecedür, intihâ; ve ṣıdḳ, *ṣâdın kesriyle,* şiddet ma'nâsına isti'mâl olunur. Ya'nî bir kimse şiddet üzere ṣalâḥ ve ḫayra nisbet olunsa ṣıdḳ lafẓına mużâf ederler. Mes̱elâ racul-un ṣıdḳ-un ve

ṣıddîḳ-un ṣıdḳ-un ve imre'at-un ṣıdḳ-un ve ḥammār-un ṣıdḳ-un *[ḥammār* حمار *Ar. bi't-teşdîd, eşekci; ḳaṭırcıya ve deveciye baḳḳâl ve cemmâl dedikleri gibi. AK. 179.]* derler. İżâfetle ya'nî racûliyyet ve ṣıdḳıyyet ve ḥammârriyyetde ṣâdıḳdur ki eczâ' ve erkânı kâmildür. Nite ki ıṣṭılâḥımızda daḥı o gerçekden âdem ve gerçekden eşek ta'bîr olunur. *ولقد بو انا بنى اسرائيل مبوأ صدق* Ya'nî menziliyyetde kâmil ve ġaraż ve maṭlûba ṣâliḥ ve marażî ve her dürlü ḫayr-ı ẓann ve i'timâd olunmaḳda ṣâdıḳ-ı menzile inzâl buyurdular ki murâd Mıṣır ve Şâm ülkeleridür; ve vech-i meẕkûr üzere şiddet ve kemâl ma'nâsı irâde olunduḳda iżâfetle racul-un ṣıdḳ-un derler, *ṣâdın kesriyle,* ve na't olduğu ṣûretde er-raculu'ṣ-ṣadḳ-u derler ki *ṣâdın fetḥiyledür;* ve ṣâdın fetḥiyle [ṣadḳ] metânetlü düz ve ṭoğru mezrâ'a vaṣf olur; ve metânet ve sedâd ve istiḳâmeti olan âdeme vaṣf olur; ve muṭlaḳâ eczâ' ve erkânı tâm ve kâmil âdeme vaṣf olur; ve ṣıdḳu'n-naẓar صدق النظر ḳaçan nâsla görüşmesi ve ülfet ve naẓar ve mu'âmelesi s̱âbit ve müstaḳîm ve vech-i taḥḳîḳ üzere olsa ya'nî nifâḳ ve müdâhene *[müdāhene* مداهنه *Ar. iẓhâr-ı muḥabbet ve ḫulûṣ ile birini yalan olaraḳ ve yüzüne ḳarşu medḥ etmek. Terc. 2-300.]* ve ṣûret-i mu'âmele maḳûlesi avżâ' mu'âmelâtdan sâlim olsa, ve 'Arabların yemînlerindendür صدق الله حديثاً ان لم افعل كذا derler. OK. 3-2, **ṣıdḳ*** صدق Ar. *صدق* *ṣâdın kesri ve dâlın sükûnuyla,* ḫaber gerçek olup vâḳı'a muṭâbıḳ olmak. VK. 2-183, **ṣıdḳ*** صدق Ar. *bi'l-kesr,* ṭoğruluḳ ve gerçeklik ki żıdd-ı kiẕbdür. AK. 336, **ṣıdḳ*** صدْق Ar. vâḳi'-i ḥâle mutâbıḳ olmak, gerçek olmak, rāstī. Terc. 2-8.

ṣıḳlamaḳ صقلمق T. ağlamaḳ, göz yaşı dökmek, ṣızlamaḳ. *krş. ṣıḳramaḳ* YTS. 186.

ṣıḳramaḳ صقرمق T. ağlamaḳ, göz yaşı dökmek, ṣızlamaḳ. *krş. ṣıḳlamaḳ*

ṣımaḳ صمق T. 1. ḳırmaḳ, 2. bozmaḳ, naḳż etmek, 3. yenmek, mağlûb etmek, tepelemek. 4. aşağı görmek. 5. geregini yapmamaḳ, ber-ṭaraf etmek, redd etmek hîçe ṣaymaḳ, ḳabûl etmemek. 6. yıḳmaḳ, ḫarâb etmek. YTS. 186.

sıŋarı, ṣıŋarı سكارى ، صكارى T. 1. aşağılık, bayağı, yoksul, akıl yoksulu. 2. kendisi gibi, benzeri, arkadaş, akran, emsal. YTS. 186.

ṣındu صندو T. maḳas. YTS. 186.

ṣınmaḳ صنمق T. 1. ḳırılmaḳ, parçalanmaḳ. 2. ża'îf düşmek, 'âciz ḳalmaḳ. 3. yenilmek, mağlûb olmaḳ, bozġuna uğramaḳ 4. ḳayb olmaḳ, yitmek 5. bozulmaḳ. 6. azalmaḳ, şiddetini yitirmek. YTS. 186.

ṣınuḳ صنوق T. 1. kırık. 2. mağlûp, yenik, bozġuna uğramış.
ṣınuḳ göŋüllü, alçak gönüllü. YTS. 186.

ṣızırmaḳ صزرمق T. sızdırmak, eritmek, eritip akıtmak, süzmek. YTS. 187.

s̱iḳal* ثقل Ar. *ثقل* *ḳâfla, 'ineb vezninde,* ağırlığa denür; ve s̱iḳâl ve s̱iḳâle ثقاله Ar. işâle vezninde maṣdar olurlar, ağır olmaḳ ma'nâsınadur; ve gebelik ḥâleti belürmek ma'nâsına müsta'meldür; ve ağacın dalları özlenüp ḳuvvetlenmek ma'nâsına müsta'meldür ki ağırlıḳlarını müstelzimdür; ve ḳulaḳ bir miḳdârca ṣağırlanmaḳ ma'nâsınadur ki ağırlaşmaḳ ta'bir olunur. OK. 3-154, **s̱iḳal** ثقل Ar. (s̱iḳl* ثقل Ar. *ثقل* s̱ânın kesri ve ḳâfın sükûnuyla, yük. VK. 2-258.) *s̱ânın kesri ve ḳâfın fetḥiyle,* ḫiffetin muḳâbili, ağırlıḳ ma'nâsına. VK. 2-258, **s̱iḳal** ثقل Ar. *bi'l-kesr ve fetḥü'l-ḳâf, 'alâ vezni'l-*

kiber, ağırlık; ammâ sükûn-ı ḳâfla [şiḳl], yük maʿnâsına gelür, ḥaml gibi. Cemʿi eşḳāl اثقال gelür. AK. 129.

silm* ve **selm*** سلم Ar. *سلم* *sînin kesriyle, ve fetḥiyle*, barışmağa denir, sulh maʿnâsınadur, müẕekker ve müenneṡ olur. *Şâriḥin beyânı üzere te'nîṡi naḳîżi olan ḥarb lafẓına ḥaml iledür; ve silm, müṣâlaḥa eden kimseye de ıṭlâḳ olunur. Nite ki ḥarb, muḥârebe eden kimseye de ıṭlâḳ olunur; ve silm, selâm maʿnâsınadır ki inḳiyâd ve iṭâʿat eylemekdür; ve İslâm maʿnâsınadır ki müsellem *[müsellem مُسَلَّم Ar. teslîm olunmuş olan, ḳabża-i taṣarrufa idḫâl olunmuş olan; ve ṣıḥḥati meşhûd [[meşhûd مشهود Ar. müşâhade olunmuş, göz ile görülmüş olan. oHa. 2-330.]] olmağla ibṭâline saʿy etmekden ferâğat olunmuş olan. Terc. 2-335.]* olmakdır. OK. 3-481, **silm** سلم Ar. *sînin kesri ve lâmın sükûnuyla*, iṭâʿat ve inḳıyâd; ve Ebû ʿAmr, ادخلوا فى السلم كافة ḳırâ'et etdi ki İslâm maʿnâsına râciʿdür; ve silm, ṣulḥa daḫı derler, ve سلم de *sînin fetḥi ve kesri* [silm ve selm] câ'izdür, teẕkîr ve te'nîṡ câ'iz oldugu gibi; ve silm, ṣulḥ eden kimesneye de derler. VK. 2-417, **selm*** ve **silm** سلم Ar. *سلم* *bi'l-fetḥ, ve'l-kesr*, selâmetlik. Yaʿnî iṣâbet-i mekrûhdan emîn olmak; ve Müslümânlıḳ; ve barışmak, ṣulḥ maʿnâsına. AK. 299.

ṣīn صين Ar. sbst. la Chine: les cihinois. Zen. 582.

siŋirmek سكرمك T. 1. sindirmek, içine işletmek, içine aḳıtmaḳ. 2. ḥażm etmek. YTS. 188.

sinle سنله T. 1. mezârlıḳ. 2. mezâr, ḳabir. YTS. 188.

sinn* سِنّ Ar. *سِنّ* *sînin kesri ve nûnun teşdîdiyle*, dişe denür, ḍırs *[ḍırs ضرس Ar. diş, dendân. LN. 644.]* maʿnâsına. Cemʿi esnān اسنان ve esine اسنه gelür ve esünn اسن gelür *żammeteynle*. *Şâriḥ der ki sinn ile ḍırs müterâdifdür ve ḍırsī, azı dişinde istiʿmâl-i ʿörfîdür; ve sinn lafẓı mü'enneṡdür muṣaġġarı süneyne سنينه dür; ve sinn, yaban öküzüne denür; ve Medine'de bir cebel adıdur; ve Rey şehrinde bir mevżiʿ adıdur; ve nehr-i Dicle üzerinde bir beldedür, fuḳahâdan ʿAbdu'llâh Bin ʿAlî es-Sinnî oradandur; ve Rehâ ile Âmed beyninde bir beldedür; ve sinnü'l-ḳalem, ḳalemin ucuna, yonulan yerine ıṭlâḳ olunur, şaḳḳın iki ṭarafıdur; ve ekl-i şedîd maʿnâsına müstaʿmeldür; ve ḳarn *[ḳarn قرن Ar. boynuz, ṣâḫ; ve güneşin üst muḥîṭ-i kenârı; ve bir ḳavmin seyyid ve serveri olan kimesne; ve âdemin yandaşı; ve zamândan yüz sene müddeti; ve bir zamândan bed' ile ol vaḳitde ḥayâtda bulunan âdemlerin cümlesi vefât edüp hîç bir ferd ḳalmaması gününe ḳadar olan zamân; ve mezkûr zamân içinde vefât eden kimesne, heştād-sāl. Terc. 2-156.]* ve hemtâ *[hem-tā همتا Far. naẓîr, müsâvî, aḳrân olan. Terc. 2-254.]* maʿnâsına müstaʿmeldür; ve dişlerin biri birine muvâfaḳatı taṣavvuruna mebnîdür; ve ṣarımsaḳ dişine ıṭlâḳ olunur. *Şâriḥ der ki tây-ı vaḥdet daḫil olup vâḥidine sine سنه denür; ve oraḳ ve bıçḳı dişlerine ıṭlâḳ olunur; ve miḳdâr-ı ʿömr maʿnâsına müstaʿmeldür ki yaş taʿbîr olunur; ve sinn kelimesi gerek insân ve hayvânda ʿömr maʿnâsına olsun mü'enneṡdür. Cemʿi esnān اسنان gelür. *Mütercim der ki İbn-i Eṡîr'in beyânına göre ʿömr maʿnâsında müddet iʿtibârıyladur ve ana sinn ıṭlâḳı ṭûl ve imtidâd taṣavvuruna yâḫud ḥayvânın ʿömrü sinniyle maʿlûm olduguna mebnîdür; ve sinn, bir âdemin yaşdaşına ıṭlâḳ olunur... Yaʿni başının ḳılları ʿadedince ḫayır ve niʿmete uğradı yâḫud merâmına nâ'il olup dil-ḫᵛâhî üzere ser-â-ser anda taṣarruf eyledi diyecek yerde îrâd olunur. Şâriḥ der ki bu meṡel, ... ḳavlinden me'ḫûzdur ki keṡretden kinâyedür ve ...

ʿunvânında daḫı mervîdür. OK. 3-651-1, **sinn** سِنّ Ar. (senen* سنن Ar. *سنن* fetḥateynle, ṭarîḳ maʿnâsınadur ve vech maʿnâsına daḫî gelür. VK. 2-521-1.) *sînin kesri ve nûnun teşdîdiyle,* diş, dendân maʿnâsına. VK. 2-521-14, esnān اسنان Ar. *hemzenin fetḥiyle,* cemʿi dişler maʿnâsına. VK. 2-521-15, süneyne-t سنينة Ar. *sînin żammı ve nûnun fetḥi ve yânın sükûnuyla,* taṣġîridür dişcegiz maʿnâsına; ve "tâ" ile gelmesi müʾenneṣ-i semâʿi olduğuna binâʾdur... ve sinnüʾl-ḳalem, ḳalemin yonulan yerine derler... ve sin ʿömr maʿnâsında daḫı gelür. VK. 2-521-15, **sinn** سِنّ Ar. *biʾl-kesr,* diş, nenin olursa. cemʿi esnān اسنان ve esine اسنه gelür taṣġîrinde süneyne سنينه derler. AK. 303, sinn سِنّ Ar. diş, dendân; ve yaş. Yaʿnî tevellüdden ḳaç sene geçmiş olduğu müddet. Terc. 1-492.

sinne سنّه T. 1. ölü gömülen yer, ḳabir. DS-X. 3643, 3637.

si-pāre سپاره Far. (pâ-yı Fârisî-i meksûre) *işâre vezninde,* sî pāre سی پاره muḫaffefidür ki otuz cüzʾ Ḳurʾân-ı ᶜAẓîmʾden bir cüzʾdür. Meselâ Nebeʾ cüzʾü ve Mülk cüzʾü gibi. BK-1. 454, BK-2. 339, si-pāre سپاره Far. sî pāre سی پاره muḫaffefidür ki otuz cüzʾ Ḳurʾân-ı ᶜAẓîmʾden bir cüzʾ. LBK. 241, si-pāre سپاره Far. Ḳurʾân-ı Kerîmʾin eczâ-yı şerîfesi. İstiʿmâli "bir cüz" maʿnâsında ġâlibdir. Otuz pârça maʿnâsında olan "sî pāre سی پاره" muḫaffefdir. LC. 565.

sīre-t سيرة Ar. (seyr* سير Ar. *سير* den) *sînin kesriyle,* isimdür; gezmege ve gezişe denür, reviş *[reviş روش Far. gidiş, yürüyüş; ṭarz, üslûb; ʿâdet, ḳâʾide, uṣûl, ṭarîḳ; ve bağçe aralarında olan yol; ve ḫıyâbân [[ḫıyābān خيابان Far. çiçek bağçası yolu. Terc. 1-317.]] ve reften lafẓından müştaḳ ism-i maṣdardır. Terc. 1-404.]* maʿnâsına; ve sîret, sünnet *[sünne-t سنة Ar. biż-żamm veʾt-teşdîd, Medine ḫurmasından bir nevʿdür; ve sîret ve ṭarîḳ ve Ḥażret-i Resûluʾllâh Ṣallaʾllâhu taʿâlâ ʿaleyhi ve sellemin işledigi nesne. Cemʿi sünen سنن gelür. AK. 303.]* ve ṭarîḳat *[ṭarīḳa-t طريقة Ar. yol, meẕheb; ve ḥâl ve inḳıyâd; ve ḫurmâ ağacının uzunu. Cemʿi ṭarāʾiḳ طرائق gelür. AK. 365, ṭarīḳa-t طريقة Ar. yol, ṭarîḳ, rāh; ve dîn, meẕheb ve dervişlik ḫuṣûṣunda sülûk ve ʿibâdet içün ve irşâd ve istirşâd içün tertîb olunan uṣûl-i żabṭiyye ve ʿaḳāʾidiyye. Terc. 2-39.]* ve heyʾet *[heyʾe-t هيئة Ar. şekil ve ṣûret. Cemʿi heyʾāt هيئات gelür. AK. 705, heyʾe-t هَيْئَتْ Ar. heyʾet, ṣûret, şekil ḳıyâfet, peyker. Terc. 2-462.]* maʿnâlarına müstaʿmeldür ki insânın maʿnevî ṭutduğu yoldan ve ḳâʾim olduğu ḥâletden ʿibâretdür. Cemʿi siyer سير gelür, *ʿineb vezninde;* ve sîret, diyâr-ı âḫardan celb olunan ẕaḫireye ıṭlâḳ olunur, mîre *[mīre ميره Far. ḫîre vezninde, ḫᵛâce maʿnâsınadur ki ket-ḫudây-ı ḫânedür; ve ᶜArabîde buġż ve ʿadâvet maʿnâsınadur. BK-2, 581, mīre ميرة Far. ḫᵛâce ki ket-ḫudây-ı ḫânedür. LBK. 438, mīre ميره Far. master of the family; concord [[[concord (kanʾkôrd), sub. 1. vifâḳ, yek-dilî, yek-cihetî, ittiḥâd-ı ḳulûb. 2. uyġunluḳ, münâsebet, tevâfuḳ. 3. âheng-i aṣvât. 4. ḳavl, muḳâvele, ittifâḳ. 5.// muṭâbaḳat-ı naḥviyye. 6. icmâʿ-i meẕheb, icmâʿ-i meẕhebî. KLM. 162.]]], unanimity; meat, provision [[[provision (prıvîjʾın), 1. tedârük, baṣîret ve iḥtiyâd yoluyla levâzımâtını ilerüden ḥâżır ve âmâde etmeklik, iḥtiyâdlu bulunmaḳlıḳ. 2. ol vechile tedârük olunan nesne yâḫûd nesneler, tedârükât. 3. ol vechile tedârük olunan miḳdâr, var, ḥâżır, mevcûd. 4. ẕaḫîre, zâd. 5. levâzımât. 6. şarṭ, şerîṭa. 7. iḥtiyâden tertîb olunan îrâd yâḫud ser-mâye... KLM. 607.]]] victual [[[victual (vîtʾıl), sub. yiyecek. gen. çoğ. yemek. RETD. 1101.]]], food. Ste. 1361.]]* maʿnâsına. OK. 1-907-7, **sīre-t** سيرة Ar. (seyr* سير Ar. *سير* den) *sînin kesri ve meddi ile,* ṭarîḳat *[ṭarīḳa-t طريقة Ar. yol, meẕheb; ve ḥâl ve inḳıyâd; ve ḫurmâ ağacının uzunu. Cemʿi ṭarāʾiḳ طرائق gelür. AK. 365.]* maʿnâsınadur; ve sîret, buğdaya daḫı derler, mîre maʿnâsına. VK. 1-389-5,

sīre-t سيرة Ar. *bi'l-kesr,* şıfat; ve ḫulḳ; ve ʿâdet. Cemʿi siyer سير gelür. AK. 309, **sīret** سيرة Ar. bir kimsenin maʿnevî bulunduğu yol; ve ḳâ'im olduğu ḥâl ve eṭvâr. Terc. 1-499.

ṣoġulmaḳ صوغولمق T. 1. ṣuyu çekilmek, ḳaynağı yitmek ya da ḳurumaḳ, feri gitmek, ṣolmaḳ, sönmek. 2. darlaşıp çuḳurlaşmaḳ. YTS. 189.

ṣoġultmaḳ صوغلتمق T. ṣuyun çekilmesine, nûrun sönmesine neden olmaḳ. YTS. 189.

ṣoḳınmaḳ صوقنمق T. ṭaḳınmaḳ. YTS. 189.

söyündürmek سيندرمك T. söndürmek. YTS. 192.

sū' سوء Ar. (sev'* سوء Ar. *سوء* den) kötülük ve bedlik OK. 1-29, **sū'** سوء Ar. kötülük, fenâlık, bedlik Zen. 522, **sū'** سوء Ar. yaramazlık ve çirkînlik ve gamgîn olmak. AK. 305, **sū'** سُوء Ar. kötülük, fenâlık, bed. Terc. 1-494.

sūd* سود Ar. *سود* *sînin żammıyla,* ve sūded سودد Ar. *sînin żammı ve dâlın fetḥiyle,* ve sü'düd سؤدد Ar. *hemze ile ḳunfuẕ [ḳunfuẕ قنفذ Ar. ḳâfın żammı ve nûnun sükûnu ve fânın fetḥiyle, kirpi dėdikleri cânavar, ḫârpuşt [[ḫārpuşt خارپشت Far. kirpi taʿbîr olunan ḥayvân, ḳunfuẕ. Terc. 1-255.]] maʿnâsına. VK. 1-320] vezninde,* siyādet maʿnâsınadur. *Şâriḥin beyânına göre mü'ellif teşvîş eylemişdür. Zîrâ sūd سود ve sūded سودد ve siyādet سيادت maṣdarlardur. Bir âdem ḳavmi beyninde ulu ve ʿaẓîmü'l-ḳadr olmaḳ maʿnâsınadur; ve bu "sevâd سواد"dan me'ḫûẕdur ki cemâʿati keṡîre umûrunu mütevellî *[mütevellī متولى Ar. vaḳfın îrâd ve maṣrafına naẓâret ve idâre edüp ziyâdesini kendü nefsine ḳabż edici olan. Terc. 2-273, mütevellī متولى Ar. bir vaḳfın idâresine me'mûr olan, ṣâḥib-i tevlît. LC. 843.]* olmaḳdan ʿibâretdür; ve sü'düd سؤدد Ar. *ḳunfuẕ vezninde,* isimdür ululuḳ ve sergerdelik maʿnâsına. OK. 1-626-1,2,3, siyādet* سيادت Ar. *سود* *sînin kesriyle,* ve sūded سودد Ar. *sînin żammı ve dâl-ı evvelînin fetḥiyle,* seydūde-t سيدودة Ar. *sînin fetḥi ve yânın sükûnu ve dâl-ı evvelînin żammıyla,* ulu olmaḳ. VK. 1-273-1,2,3, sūded سودد Ar. *bi'l-fetḥ,* ulu olmaḳ. AK. 305, siyādet سيادت Ar. ululuḳ, büyüklük. AK. 308, siyādet سيادت Ar. bir kimesne kendü ḳavmi beyninde ulu ve ʿaẓîm olmaḳ, şükūhendegī; beg ve ḥâkim olmaḳ; ve âl-i nebî -aleyhi's-selâm-dan olup seyyid ve şerîf olmaḳ. Terc. 1-498.

sūḳ سوق Ar. (sāḳ* ساق Ar. *سوق* dan) *sînin żammıyla,* çarşuya ve bâzâra denür, sûḳü'n-nâs سوق الناس maʿnâsınadur; ve bu mü'enneṡdür, müẕekker daḫı olur. OK. 2-930, **sūḳ** سوق Ar. *sînin żammı ve meddiyle,* bâzâr, çarşu maʿnâsına; teẕkîri ve te'nîṡi câ'izdür; sūḳü'l-ḥarb سوق الحرب uğraş yerine derler; ve sûḳ, "sāḳ"ın daḫı cemʿi gelür, incükler maʿnâsına, esed اسد ile üsd اسد gibi. Nitekim mürûr etdi; ve sûḳ, "sûḳa" *[sūḳa سوقة Ar. sînin żammı ve meddiyle, el altında olan âdemler, reʿâyâ ve nökerler maʿnâsına; bunda müẕekker ve mü'enneṡ ve vâḥid ve cemʿ berâber olur. VK. 2-179.]* daḫı cemʿi gelür, nökerler maʿnâsına. VK. 2-179, **sūḳ** سوق Ar. *bi'ż-żam,* bâzâr yeri; müẕekker ve mü'enneṡ olur, ḫalḳ anda sâḳları üzerine ḳâ'im olduḳları içün sûḳ diye tesmiye olundu. Cemʿi esvāḳ اسواق gelür. AK. 306, **sūḳ** سوق Ar. çârşu, pâzâr,

çārşū. Terc. 1-496.

sübḥāna'llāh سُبحَانَ الله Ar. "Ḥaḳ Taʿâlânun tesbîḥini edâ edüp her nevʿ neḳâyiş ve ʿaḳâ'ibden münezzeh ve muḳaddes ve berî ve ḫâlî olduğunı ḳalben ve lisânen iḳrâr ederim" maʿnâsında olup ekṣeriyâ taʿaccüb ve teneffür ifâdesi içün istiʿmâl olunur. Terc. 1-470.

süci سُجى T. 1. şarâp. 2. içki içme. YTS. 195.

süfl* سفل Ar. *سفل* ve süfūl سفول Ar. ve süfāle-t سفالة Ar. *sinlerin żammıyle,* ve sifl سفل Ar. ve sifle-t سفلة Ar. *sînlerin kesriyle,* ve sefāl سفال Ar. *sînin fetḥiyle,* aşağılık ve alçaklık maʿnâsınadur ki ʿulv علو *ʿaynın żammiyle,* ve ʿulüvv علوّ *teşdîd-i vâv ile,* ve ʿulâve علاوه *ʿaynın żammıyle,* ve ʿilv علو ve علو *ʿayınların kesriyle,* ve ʿalâ علو *ʿaynın fetḥiyle,* muḳâbilidir. *Şâriḥin beyânına göre bunların kimisi isim olarak istiʿmâl olunur ki bir nesnenin aşağısı demekdür. OK. 3- 247, sifl* سفل Ar. *سفل* *sînin kesri ve fânın sükûnuyla,* ve süfūl سفول Ar. *żammeteynle,* ve sefāl سفال Ar. *sînin fetḥiyle,* ve süfāle-t سفالة Ar. *sinin żammıyle,* cümle bir maʿnâyadur ki bir nesnenin aşağası demekdür; nitekim ʿilv علو *ʿaynın kesriyle,* ve ʿulüvv علوّ *żammeteynle,* ve ʿalâ علو *ʿaynın fetḥiyle,* ve ʿulâve علاوه *ʿaynın żammıyle,* bir nesnenin yuḳarısıdur; ve süfāle-t سفالة mehebb-i rîḥin *[mehebb Ar. rüzgârın estiği yer. BOTS. 502.]* muḳâbiline daḫı derler. VK. 2-302.

süksün سُكسُون T. boyun kökü, ense. YTS. 195.

sükūn* سكون Ar. *سكن* *ḳuʿûd vezninde,* ḳarâr ve ârâm eylemek maʿnâsınadur ki Türkîde "dinmek" taʿbîr olunur ki baʿde'l-ḥareke olur; bir maḥalde müsteḳırr *[müsteḳırr مستقرّ Ar. istiḳrâr edici, eden, ber-ḳarâr olan. KO. 4-486, müsteḳarr مستقرّ Ar. maḥall-i istiḳrâr, kesr-i ḳâf ile << istiḳrâr edici, eden ḳarâr yafte olan >> maʿnâsını müfîd olur. LC. 909.]* olmaḳ maʿnâsına müstaʿmeldür; ve miskîn olmak maʿnâsınadur. OK. 3-648, **sükūn*** سكون Ar. *سكن* *żammeteynle,* epsem *[epsem ايسم T. sessiz, ses çıḳarmayan, ṣusan, epsem olmak = ṣusmak. YTS. 83.]* olmak; ve sükûn, evde olmağa daḫı derler. VK. 2-519, **sükūn** سكون Ar. sâkin olmak. AK. 296, **sükūn** سُكُون Ar. dinmek, ṭurmak, ḳımıldanmamak, ārām; ḥareket etmemek. Terc. 484.

ṣüls* ṣülüṣ ثلث Ar. *ثلث * *ṣânın żammı ve lâmın sükûnuyla ve żammeteynle,* üç cüz'den bir cüz'e denür ki "üçte bir" taʿbîr olunur; teṣniyesinde ṣülṣân ثلثان ve cemʿinde eṣlāṣ اثلاث gelür. OK. 1-341, **ṣüls** ثلث Ar. (ṣelāṣe* ثلاثة Ar. üç demekdür, ʿaded-i mezkûrede; ṣelāṣ ثلاث Ar. üç demekdür, ʿaded-i mü'enneṣde. VK. 1-146.) *ṣânın żammıyla ve lâmın sükûnuyla,* üçde bir demekdür. VK. 1-146, ṣülṣān ثلثان Ar. *bi-żammi'ṣ-ṣâ'i'l-evvel ve'l-lâm,* üç bölükde iki bölük. VK. 1-146, **ṣüls** ثلث Ar. *bi-żammi'ṣ-ṣâ' ve'l-lâm,* üçde bir. AK. 129, **ṣüls** ثلث ve ṣülüṣ ثُلُث Ar. bir nesnenin üç cüz'ünden bir cüz'ü, se yek. Terc. 1-306.

ṣümme ثُمَّ Ar. edât-ı terâḫî *[terāḫī تَراخى Ar. gecikmek ve ağır davranup yavaş ḥareket etmek, direngîden; ve umûrda gevşek ṭavranmaḳ. Terc. 1-197.]* ve ḥarf-i ʿaṭfdır: جاءت الرجال ثم النساء Erkekler geldi ṣonra ḳadınlar. Âḫirine "tâ تا" ʿilâvesiyle "ṣümmete ثُمَّتَ " denildigi de olmuşdur: ولقدامرّ على اللئيم يسبنى. فمضيت ثمت قلت لايعنينى Kâmil-i Müberred'de *[müberred*

سُبِرَ *Ar. şoğudulmuş olan, serd şude; ve naḥviyyînden bir zâtın ismi. Terc. 2-228.]* bu beyt şöyle görülmüşdür ki anda şâhid yoḳdur: ولقد امرّ على اللئيم يسبنى. فجوز ثم اقول لايعنينى Müş. 86, **şümme** ثُمَّ Ar. tertîb ve terâḫîye delâlet eder: الرفيق ثم الطريق = Evvelâ refîḳ, şonra ṭarîḳ. الجار ثم الدار = Evvelâ câr şonra dâr. اشدّ البلاء على الانبياء ثم الامثل فالامثل = Belânın büyügü enbiyâyadır; şonra büyükden büyügedir. OL. 317.

sünne-t سنة Ar. (sinn* سن Ar. *سن* den) *sînin żammıyla,* yüze denür, vech ma'nâsına yâḫud yüzün görünen yerine yâḫud dâ'iresine denür yâḫud şûret ve cehreye cebînân ile cebheye denür; ve sîret *[sîre-t* سيرة *Ar. (seyr* سير *Ar. *سير* den) sînin kesri ve meddi ile, ṭarîḳat [[ṭarîḳa-t* طريقة *Ar. yol, mezheb; ve ḥâl ve inḳıyâd; ve ḫurmâ ağacının uzunu. Cem'i ṭarâ'iḳ* طرائق *gelür. AK. 365.]] ma'nâsınadur; ve sîret, buğdaya daḫı derler, mîre ma'nâsına. VK. 1-389-5, sîre-t* سيرة *Ar. bi'l-kesr, şıfat; ve ḫulḳ; ve 'âdet. Cem'i siyer* سير *gelür. AK. 309, sîret* سيرة *Ar. bir kimsenin ma'nevî bulunduğu yol; ve ḳâ'im olduğu ḥâl ve eṭvâr. Terc. 1-499.]* ve ṭarîḳat ma'nâsındadur; ve ṭabî'at ve cibillet *[cibillet* جبلّة *Ar. aşıl yaradılış, ḫilḳat, ṭabî'at, nihād. Terc. 1-313]* ma'nâsındadur; ve ... Ya'nî sünnet-i İlâhî ṭarîḳa-i ḥüküm ve emir ve nehyden 'ibâretdür... Zîrâ a'zâb anların ṭarîḳa-i meslûkeleridür; ve sünne-t, Medîne'ye maḫşûş bir gûne ḫurmâ adıdur. OK. 3-652-17, **sünne-t** سنة Ar. *sînin żammı ve nûnun teşdîdiyle,* bi-ma'nâhu. VK. 2-521-2, sünen سنن Ar. *sînin żammı ve nûnun fetḥiyle,* bi-ma'nâhu; ve sünen, "senen سنن" in (?) daḫı cem'i gelür. VK. 2-521-3, **sünne-t** سنة Ar. *biż-żamm ve't-teşdîd,* Medine ḫurmasından bir nev'dür; ve sîret ve ṭarîḳ ve Ḥażret-i Resûlu'llâh -Şalla'llâhu ta'âlâ 'aleyhi ve sellem-in işledigi nesne. Cem'i sünen سنن gelür. AK. 303, sünne-t سُنَّة Ar. Ḥażret-i Peyġamber ʿAleyhi's-selâmın 'âdeti ve mu'tâdı olup cümle 'indinde merġûb ve muḥterem ṭutulan ef'âl-i şerîfe ki alâmâtındandır, ḫitân *[ḫitān* ختان *Ar. sünnet etmek, ḫatne kerden; ve zekerde sünnet maḥalli. Terc. 1-386]* ve tırâş misillü´ki bunların cümlesi 'inda'llâh ve 'inde'n-nebî maḳbûl olduḳları âşikâr olmağıla cemâ'at-ı müslimîn ḳabûl ve imtisâl etmişlerdir. Terc. 1-493.

süŋük سُكُك T. kemik. YTS. 196.

süst سُسْت Far. yumuşaḳ, gevşek, ża'îf, yavaş olan; ve gevşek-endâm olan âdem; ve ḥayvân ve nebâtât ve eşcâr ve aḥcâr ve sâ'irlerde isti'mâl olunur, ḥattâ sözde bile ḳullanılır. Terc. 1-470, **süst** سست Far. adj. gevşek, yumuşaḳ. Zen. 508.

süst-endām سُسْت اَنْدَام Far. bî-ṭâḳat ve bî-mecâl olan; ve altı ḥareket etmeyen kimse, 'innîn. Terc. 1-470.

süvād سواد Ar. (sūd* سود Ar. *سود* dan) ġurâb vezninde, ḳoyun ve keçi ḳısmına 'ârıż olur bir marażdur; keẕâlik insâna 'ârıż olur bir 'illetdür ki ḫurmâyı pek çoḳ yemek sebebiyle ciger ağrısından 'ibâretdür; ve süvâd, beniz şararmağa ve benze 'ârıż olan şarılığa denür; ve ṭırnaga 'ârıż olan yeşillige denür ki çoraḳ şu içmekden ḥâdiŝ olur; ve süvâd, maşdar olur, 'illet-i mezbûreyi mûriŝ olan şuyu içmek ma'nâsına.. OK. 1-627-16.

şabla شَبْلَة T. sille, tokat, şamar.
şabla urmaḳ, tokat atmaḳ, şamar vurmaḳ. YTS. 197.

şāhin-şāh شاهنشاه Far. (şāhen-şāh < şāhān-şāh) veyâ şehin-şâh. subt. şâhlar şâhı, sultan... Zen. 537, **şāhen-şāh** شاهنشاه ve şāhen-şeh شاهنشه Far. en büyük pâdişâh, şâhların şâhı, melikü'l-mülûk, cihân-gîr demekdir. (şehin-şāh شهنشاه ve şehin-şeh شهنشه) şûretinde taḫfîf ve telaffûẓ olunur. (şāhin-şāhī شاهنشاهی) = ulu pâdişâhlıḳ, ve ona mensûb ve müteʿalliḳ. KO. 4-62.

şaḳī شقی Ar. (şeḳā* شقا Ar. şeḳā' شقاء Ar. *شقو* *vâvî* dan) şeḳâvetli, şeḳâvet ṣâḥibi, her dürlü efʿâl ve şeniʿayı irtikâb eden: (saʿîd ve şaḳî) § ḥaydûd, ṭaġ ḫırsızı: (şaḳî-yi meşhûr-ı filân der-dest olunmuşdur). KO. 4-71, **şaḳī** شقی Ar. ṣ. ṣ. şaḳıyye. c. eşḳıyā' اشقیاء ["şeḳâvet" den ṣ.ṣ.] 1. bed-baḫt, muḳâbili: saʿîd. n. 2. bed fiʿâl, bed kirdâr, ḥaylaz, ḫabîs̱ 3. ḥaydûd, ḳıṭâʿ-ı ṭarîḳ, ser-keşlik vâdisine ṣapan âdem. KT. 781, **şaḳī** شقی Ar. bed-baḫt, ġayr-i saʿîd, şeḳâvet ṣâḥibi: şaḳî ve saʿîd, şaḳî-i şerîr. LC. 616, **şaḳī** شقی Ar. her dürlü efʿâl-i şeniʿa *[şeniʿa شنیع Ar. pek aşırı bed ve ḳabiḥ ve yaḳışmaz ve çirkîn olan. oHa. 432.]* ve reddiyyeyi *[redī' ردی Ar. kötü, fâsid, fenâ, bayaġı: (ridâ-yı redî', libâs-ı redî', aḫlâḳ-ı redi'e, efkâr-ı redî'e) bu maʿnâda (redî ردی rediyye ردیه) ṭarzında şedde ile teleffuẓ ve taḥrîri ġalaṭ-ı fâḥişdir, binâ'en ʿaleyh ḥîn-i istiʿmâlde ṣaḥîḥ ve faṣîḥine diḳḳat edilmelidir. KO. 3-427.]* irtikâb eder olan, ḫabis̱ ve her dürlü reẕâlet ve belâya giriftâr olan. Terc. 1-513.

şaḳḳ* شق Ar. *شق* *şînin fetḥi ve ḳâfın teşdîdiyle,* yarmak maʿnâsınadur; ve azı dişi yarup çıkmak maʿnâsına müstaʿmeldür. *Şâriḥ der ki şaḳḳ, nâbü'l-baʿîr ve şaḳḳu'l-ṣubḥ ve şaḳḳ, başarü'l-meyyit maḳûlesinde mefʿûl-ün bih-i nesyen mensiyyen نسیا منسیا mehcûr olmaġıla fiʿl-i müteʿaddî laʿzım menziline tenzîl olunmuşdur, nezaʿ kelimesi gibi, intihâ; ve şaḳḳu'l-ʿaṣâ, cemâʿatden mufâraḳat eylemek maʿnâsına müstaʿmeldür, ve ʿaṣâ fi'l-aṣl itilâf ve ictimâʿından ʿibâretdür; ve şaḳḳ ve meşaḳḳa مشقه Ar. *mîmin ve şînin fetḥiyle,* bir nesne bir âdeme pek güç ve düşvâr olmak maʿnâsına müstaʿmeldür, gûyâ ki ol âdemin vücûdunu şaḳ ve kesr eder; ve bir âdemi renc ve meşaḳḳate uġratmak maʿnâsına; ve meyyitin gözleri belürüp ḳalmak maʿnâsına müstaʿmeldür; ve ânifen beyân olunduġu üzere mefʿûl-ün bih-i fâʿil ve fiʿil-i müteʿaddî lâzım menzilinde ḳılınmaġıla gûyâ ki ol vaḳtde aʿmâl-i ʿaẓâya ḳudret-i meslûb *[meslūb مسلوب Ar. selb olunmuş ḳapulup çalınmış olan. Terc. 2-336.]* bî-iḫtiyâr gözleri ol resme çatlaḳ şeklinde belürüp ḳalur. *Mü'ellifin nükte-i nehyi daḫı budur; ve şaḳḳ, yarıġa ıṭlaḳ olunur. Cemʿi şuḳūḳ شقوق dur; ve ṣubḥ maʿnâsına müstaʿmeldür ki ṭaŋ yerinin aġarmasından ʿibâretdür, gûyâ ki ufuḳları şaḳḳ eder; ve yarılmış ve çatlamış yere denür ki meşḳûḳ maʿnâsına olur; ve nisvân fercinin uzunca yarıġına ıṭlâḳ olunur; ve ṭaġıtmak, tefrîḳ maʿnâsına; ve renc ve miḥnet ve meşaḳḳat maʿnâsınadur, bunda şînin kesriyle [şıḳḳ] de câ'izdür, yâḫud şinin kesriyle [şıḳḳ] isimdür ve fetḥiyle [şaḳḳ] maṣdardur; ve şimşegin iki ṭarafa ṣapmayup hevâ fişegi gibi vasaṭ-ı semâya ṭoġru uzun uzadı aġmak maʿnâsına müstaʿmeldür. OK. 2-935, **şaḳḳ*** شق Ar. *شق* *şînin fetḥi ve ḳâfın teşdîdiyle,* yarıḳ mânasına. VK. 2-181, şuḳūḳ شقوق Ar. *żammeteynle,* cemʿi, yarıḳlar mânasına; ve aṣlında maṣdar idi; ve şaḳḳ, ṣubḥ maʿnâsına da gelür; ve yarmaḳ maʿnâsına da gelür; ve şaḳḳ, devenin azısı çıḳmaġa daḫı derler; ve şaḳḳ, meşaḳḳatlü maʿnâsına da gelür; ve şaḳḳ, münbit bir cânibe baḳup ḳalmaga

daḫı derler. VK. 2-181, **şaḳḳ** شق Ar. *bi'l-fetḥ ve't-teşdîd,* bâbihî naṣr-un, yarmaḳ ve ayırmaḳ; ve yırtmaḳ; ve meşaḳḳat ve ṣubḥ ma'nâsına da gelür; ve cem'inde şuḳūḳ شقوق derler, **şaḳḳ** شق Ar. yarmak, kāften, ayırmak, bölük; ve yarıḳ ve çatlaḳ, açıḳlıḳ. Terc. 1-512.

şām شام Far. aḫşâm, ġurûb-ı şems ḳarâları olan vaḳt; ve aḫşâm ṭa'âmı. Terc. 1-492, **şām** شام Far. ġurûb-ı şems zamânı, gecenin başlangıcı, aḳşâm: (şām u seḥer) = aḳşâm ve ṣabaḥ. KO-4. 59.

şehr شهر Ar. (şöhre-t* شهرة Ar. *شهر* den) *ḳahr vezninde,* bir şeyi şöhretlendirmek ma'nâsınadur. *Lâkin mü'ellif Baṣâ'ir'de ta'mîm eylemişdür; ve şehr, ehl-i 'ilm ve dânişmende ıṭlâḳ olunur, bi-ma'nâ mef'ûldür; ve ṭırnaḳ kesintisi şeklinde olan şey'e ıṭlâḳ olunur, ma'nâ-yı âtîden ta'mîm olunmuşdur; ve yeni aya ıṭlâḳ olunur, şöhretine mebnî; ve aya ıṭlâḳ olunur, 'umûm 'alâḳasıyla, ḳamer ma'nâsına, 'alâ ḳavl tamâm vâżıḥ ve 'ayân olup bedr-i kâmil olmakla müteḳarrib olduḳda ıṭlâḳ olunur; ve eyyâmdan 'aded-i ma'rûfa ıṭlâḳ olunur, ḳamer ile meşhûr olduğu içün, murâd on iki cüz' i'tibâr olunan bir senenin bir cüz'ü olacaḳdur ki ḳamerin yigirmi sekiz menâzili ḳaṭ' eyledigi eyyâmdan 'ibâretdür, gâh otuz ve gâh yigirmi ṭoḳuz gün olur, Türkîde daḫı bir ay ta'bîr olunur. Cem'i eşhür اشهر ve şühūr شهور gelür; ve şehr keẕâlik maṣdar olur, nâs üzere ḳılıç ṣıyırup sel-i *[sel سل Ar. bir nesneyi bir nesne içinden ṣıyırup çıḳarmak, ṣıyırmaḳ, zendîden. Terc. 1-485.]* seyf eylemek ma'nâsına; ve şehr, esâmîdendür. OK. 1-927, **şehr** شهر Ar. *şînin fetḥiyle,* bir ay ma'nâsına; ve meşhûr ḳılmaġa daḫı derler; ve ḳılıç ṣıyırmaġa da derler. VK. 1-397, **şehr** شهر Ar. şühûr-ı ḳameriyyenin veyâ şühûr-ı şemsiyyenin birisi. Cem'i şühūr شهور ve eşhür اشهر gelür; ve daḫı ḳılıç ve bıçaḳ gibi nesneleri çeküp ḳınından çıḳarmak. AK. 330, **şehr** شهر Ar. ay, mâh, yeni aydan yeni aya ḳadar olan müddet. Terc. 1-519.

şeḳā* شقا Ar. ve şeḳā' شقاء Ar. *شقا* *vâvî* *ḳâfla, 'aṣâ' vezninde ve vefâ' vezninde,* şiddet ve 'usret *['usret عسرة Ar. 'aynın żammıyla isimdür, güçlük ve çaparızlıḳ [çaparızlıḳ چپارزلق T. güçlük, çapraşıklık. YTS.50.]] ma'nâsınadur; ve faḳr ve iḥtiyâc ḥâletine ıtlâk olunur'nite ki muḳâbilleri ṡervet ve ġınâya ıtlâk olunur. OK. 2-28.]* ma'nâsınadur. *Mü'ellifin Baṣâ'irde beyanına göre şeḳâ', sa'âdet muḳâbilidür ki bed-bâḫtlık demekdür, şiddet ve 'usret ve miḥnet ma'nâ-yı lâzımıdur. OK. 3- 850, **şeḳā'*** شقاء Ar. *شقا* *şînin fethi ve elifin meddiyle,* bed-baḫt olmak ki sa'âdetin muḳâbilidir. VK. 2-667, **şeḳā'*** شقاء Ar. *bi'l-fetḥ ve'l-kesr,* żıddü's-sa'âdet. Ya'nî bed-baḫtlıḳ ve yaramazlıḳ, şeḳâvet gibi. AK. 322, **şeḳā'*** شقاء Ar. şeḳâvet, bed-baḫt şuden, her dürlü belâ ve reẕâlete giriftâr olmak; ve her dürlü ef'âli şenî'a ve reẕîle ve rediyyeyi mürtekib olmak. Terc. 1-512.

şeḳāve-t شقاوة Ar. (şeḳā* شقا Ar. şeḳā' شقاء Ar. *شقا* *vâvî* dan) *semâḥa-t vezninde,* ve şeḳā شقا Ar. *'aṣâ vezninde,* ve şeḳā' شقاء Ar. *beḳâ' vezninde,* ve şeḳve-t, şiḳve-t شقوة Ar. *şînin fetḥi ve kesriyle,* bir kimse bed-baḫt olmak ma'nâsınadur; ve şeḳve-t, mine'l-bâbi'r-râbi' żıdd-un sa'd-un, ve bu ma'nâda müte'addî olur. OK. 3-850, **şeḳāve-t** شقاوة Ar. (şeḳā* شقا Ar. şeḳā' شقاء Ar. *شقا* *vâvî* dan) şînin fetḥiyle, bed-baḫt olmak ki "sa'âdet"

muḳâbilidür; ve şiḳāve-t شقاوة Ar. *şînin kesriyle,* şeḳâvet ma'nâsında lûğatdür; ve şeḳâvet "vâv" ile isti'mâl olunup 'aṭâ'et عطاءة ve 'abâ'et عباءة gibi "vâv" "hemze"ye ḳalb olunmadı. Zîrâ şeḳâvet evvel aḥvâlinde "tâ" ile isti'mâl olunup "tâ"dan münfek *[münfek منفك Ar. yerinden ayrılıp çıkmış olan, peşmîde. Terc. 2-408.]* olmamağın ḥarf-i i'râb olmadı, 'aṭâ'et ve 'abâ'et bunun ḫilâfınca ki bunlarda ḥarf-i 'illete tâ dâḫil olmazdan evvel "hemze"ye ḳalb olunmuşdur, ve nihâyet daḫı şeḳâvet gibidür; mine'l-bâbi'r-râbi' "vâv" "yâ"ya ḳalb olundu, ma-ḳabl-i meksûr olduğundan ötrü; ve يشقى lafẓında "elif"e ḳalb olundu, meftûḥ olduğundan ötrü yeşḳuyâni يشقيان derler. "yâ" "elif"e ḳalb olunmaz, mâżînin tes̱niyesinde ḳalb olunmadığı içün. VK. 2-667, şiḳve-t شقوة Ar. *şînin kesri ve ḳâfın sükûnuyla,* bed-baḫt olmak; ve şînin fetḥi [şeḳve-t] daḫı lûğatdür. VK. 2-667, şiḳve-t شقوة Ar. *bi'l-kesr,* ve şeḳve-t شقوة Ar. *bi'l-fetḥ,* bed-baḫtlıḳ ve yaramazlıḳ. AK. 323, **şeḳāve-t** شَقَاوَة Ar. her dürlü belâ ve reẕâlete giriftâr olmak; ve her dürlü ef'âl-i şenî'a ve rediyyeyi mürtekib olmak, bed-baḫt şuden. Terc. 1-513, şeḳve-t شَقْوَة Ar. şeḳâvet, kötülük, bedî, ve bed-baḫtlıḳ. Terc. 1-513.

şe'm* شَأْم Ar. *شأم* *sînin fethi ve hemzenin sükûnuyla, ve ba'żen taḫfîfen "elif"e ḳalble* [Şām]; Ḳıble'nin sol tarafında vâki' bilâdın ya'nî ülkenin ismidir. Ḳıble'nin meş'emesinde *[meş'eme مشأمة Ar. sol cihet, uğursuzluk. Mev. 804.]* ya'ni sol câ'nibinde vuḳû'u bâ'is-i tesmiyedir. Nite ki Yemen ülkesi, yemîn-i Ḳıble olmağıla Yemen ıṭlâḳ olundu; ve ba'zılar dediler ki Benî Ken'ân'dan bir ḳavm ol ülkeye teşâ'üm ya'nî sol taraflarında vâki' olmaḳla ana 'azm ve irtiḥâl etdikleri için Şâm tesmiye olundu; ve 'alâ ḳavl Sâm Bin Nûḥ 'Aleyhime's-selâm oraya nâzil olup âbâdân eylemekle ismiyle müsemmâ oldu. Zîrâ Sâm, Süryânîde şîn-i mu'ceme iledir, yâhud "şâme"den *[şāme شامة Ar. ben, ḫâl. LC. 60]* me'huzdur ki ḫâl *[ḫāl خال Ar. yüzde veyâ bedenin dîger bir mahallinde olan siyah nokta, ben. LC. 444]* ma'nâsınadır. Ülke-i merḳûmun arâżî câbecâ ḫâl gibi aḳ ve ḳızıl ve siyâh olmağla ism-i mezbûr ile tesmiye olundu. Pes ḳavl-i aḫîrlere göre mehmûz̤ olmaz; ve şe'm, mü'enness̱dür, arż-ı te'vîl ile ve ba'żen müẕekker olur. *Şâriḥ der ki Zemaḫşerî sâ'ir ehâlî-i şarḳ gibi ḥüseynî mâddesinden ehl-i Şâma buġż ve 'adâvetleri olmakla esâsda ..... 'ibâretiyle ta'riz ve izdira' *[izdirā' ازدراء Ar. taḥḳîr etmek, taḫfîf etmek, saymamak. LC. 58]* eylemişdir. OK. 3-488, **şe'm*** شَأْم Ar. *شأم* şe'm, *sînin fetḥi ve hemzenin sukûnuyla,* bir nice şehrin ismidir ki mecmû'ına vilâyet-i şâm derler, teẕkîri ve te'nîsi câ'izdür; ve şe'm, maṣdar dahı gelir, nâ-mübârek olmak ma'nâsına. VK. 2-421.

şerḥ* شرح Ar. *شرح* *cerḥ vezninde,* müşkil ve mübhem ve maḫfî maḳûlesini keşf *[keşf كشف Ar. gizlü olanı açmak ve mechûl olan nesneyi meydâna ḳoymak, āşikār kerden; ve ber-vech-i taḫmîn bir nesnenin inşâsına lâzım olan meṣârifi ḥisâb etmek; ve evliyâdan olan ẕevât, bi-iẕni'llâhi ta'âlâ ḫaber verdigi ḫuṣûṣ. Terc. 2-189.]* ve iẓhâr eylemek ma'nâsınadur; ve kesmek ma'nâsınadur; ve açmak ma'nâsınadur; ve fehm eylemek ma'nâsınadur; ve bikr *[bikr بكر Ar. ḳız oğlan ḳız, dûşîze, ve ḳızın ḳızlığı. Terc. 1-158.]* ḳızın bekâretini izâle eylemek; yâḫud ḫâtûnu arḳası üzere yaturup cimâ eylemek ma'nâsına isti'mâl olunur; ve bir şey'i bolaltmak *[bolaltmak بولالتمق T. bollaştırmak, çoğaltmak. YTS. 36.]* ma'nâsına isti'mâl olunur. OK. 1-484, **şerḥ*** شرح Ar.

شرح *şînin fetḥi ve rânın sükûnuyla,* bir nesneyi keşf etmek; ve şerḥ, ḳalbi açup pâk etmeye de derler. VK. 1- 208, **şerḥ** شرح Ar. keşf etmek ve beyân etmek. AK. 315, **şerḥ** شَرْح Ar. gizlü ve şübheli olan nesneyi açup meydâna ḳoyaraḳ âşikâr ḳılmak; ve bir kitâbın her bir müşkilini açup beyân etmek içün te'lîf olunan mufaṣṣal kitâb; ve dilim dilim kesmek. Terc. 1-507.

şerīʿa-t* شريعة Ar. *شرع* *zerīʿa-t [zerīʿa-t ذريعة Ar. vesîle; ve daḫı şol deveye derler ki ṣayyâd anı perdelenüp ṣayda remy eder.. AK. 235, zerīʿa-t ذريعة Ar. vesîle, sebeb, vâsıṭa.. Terc. 1-420.] vezninde,* Ḥaḳ Celle ve ʿalâ ḥażretlerinin ʿibâdına vażʿ ve taʿyîn eyledigi dîn ve âyîne denür, tâ ki ana sülûk eyleyeler; ve ṭoğru açıḳ yola denür; ve ḳapu ʿatebesine denür; ve nehirden ṣu alacaḳ ve ṣu içecek ṣıvada *[ṣuvad, ṣıvad صيواد T. derelerde ṣu alınacaḳ ve ḥayvân ṣulanacaḳ yer, gölümsü, ḥavuzumsu yer. YTS. 195.]* denür; maʿnâ-yı evvel bu iki maʿnanın birinden me'ḫûẕdur. OK. 2-608-1, **şerīʿa-t*** شريعة Ar. *شرع* *şînin fetḥi ve rânın kesri ve meddiyle,* ṣu almağa ve ṣu içmege varacaḳ yer, âbişḫor *[âbiş-ḫᵛor آبشخور Far. ḫâ-yı muʿceme ve vâv-ı maʿdûle ile, dört maʿnâsı vardur: Biri naṣîb ve rızḳ, ḳısmet. Ṡânî, muṭlaḳ insân ve ṡâ'ir ḥayvân ṣu alacaḳ ve ṣu içecek ve ṣulanacaḳ mevżiʿe denür, pıŋar ve ayazma [[ayazma ايازمه Gr. ἁγίασμα, ṣu ḳaynağı, göz, kaynak, memba, pınar, ṣu ḥaznesi, çeşme; mucizemsi, kutsal ṣu. Zen. 139.]] ve muṣluḳ ve ḳaṣṭal [[ḳaṣṭal قسطل T. gemi için ṣu alınacaḳ maḥal, içmeler, maʿden ṣuları bulunan yer, ḳaplıca. KML. 1457.]] gibi, ʿArabîde menhal [[menhal منهل Ar. merʿâlarda ṭavar ṣuvardıḳları yer ki ḳuyu ve pıŋar; cemʿi menāhil مناهل gelür. AK-2-1043.]] ve ʿaṭan [[ʿaṭan عطن Ar. ḳoğası el ile çekilen ḳuyu; cemʿi aʿṭān اعطان gelür. AK-2. 1023.]] ve Türkîde ṣuvad ve ṣulamak daḫı derler. Ṡâliṡ, ṣu içecek ḳaba denür, tas ve bardaḳ ve maşraba gibi. Râbiʿ, ṭurmaḳ ve eglenmek ve mekṡ [[mekṡ مكث ve müḳṡ مكث Ar. eglenmek ve munṭaẓır olmaḳ. AK-2. 1023.]] ve tavaḳḳuf maʿnâsınadur. BK-2. 26]* maʿnâsına; ve şerîʿat şol dîndür ki Ḥaḳ Taʿâlâ ḳullarına anı vażʿ etmişdür. VK. 2-33-1, **şerīʿa-t** شريعة Ar. ṣu yoluna derler, meşraʿatü'l-mâ *[meşraʿ مَشْرَع Ar. ṭoğru ve açıḳ olan yol, şāh-rāh; ve ṭavarın gelüp ṣu içmelerine münâsib olan maḥal. Terc. 2-342.]* maʿnâsına. AK. 317, **şerīʿa-t** شَرِيعَة Ar. Ḥaḳ Celle ve sübḥane taʿâla ḥażretleri ṭaraf-ı ṣamedâniyyesinden *[ṣamed صَمَد Ar. dâ'im, bâḳî, câvîdân olan, hemîşe. Terc. 2-17, ṣamadanī صَمَدَنى Ar. İlâhî, Allâh Taʿâlâ ḥażretlerine mensûb ve müteʿalliḳ, Ḫudāyī. Terc. 2-17, ṣamedaniyye-t صَمَدَنِيَّة Ar. ülûhiyyet dâ'im ve bâḳî olmaḳ. Terc. 2-17.]* vażʿ ve iḳâme olunan ʿâdet ve âyīn ve uṣûl rāh-ı dīn. Terc. 1-509.

şeşmek شَشْمَك T. çözmek. YTS. 198, açmaḳ.

şev شو Far. (şîn-i muʿceme-i meftûḥa) *nev [nev نَوْ Far. yeni olan, cedîd ve tâze ve taravetli olan. Terc. 2- 224.] vezninde,* şeb maʿnâsınadur ki gecedür ʿArabide leyl denür; "vâv" "yâ"dan bedeldür, ve "şuden شدن" den fiʿl-i emr gelür, ol ve git maʿnâlarına. BK-2. 402, **şev** شو Far. gece ve "şuden شدن" den fiʿl-i emr gelür, ol ve git maʿnâlarına. LBK. 291.

şiḳāḳ شقاق Ar. (şaḳḳ* شق Ar. *شق* dan) *nifâḳ vezninde,* ʿadâvet ve muḫâlefet maʿnâsına müstaʿmeldür ki dosluğu şaḳḳ etmiş olur. OK. 2-937, **şiḳāḳ** شقاق Ar. (şaḳḳ* شق Ar. *شق* dan) *sînin kesriyle,* muḫâlefet ve ʿadâvet etmek. VK. 2-182, **şiḳāḳ** شقاق Ar. *bi'l-kesr,*

ayaḳ yarıġı; ve ʿadâvet ve muḫâlefet etmek. AK. 323, şiḳāḳ شقاق Ar. [شق III.] ʿadâvet, muḫâlefet, bozuşmaḳ. Zen. 547, **şiḳāḳ** شقاق sz. Ar. ittifâḳsızlıḳ, ʿadem-i muvâfaḳat, iḫtilâf, münâferet: Aralarına şiḳâḳ düşdü, girdi. KT. 781, **şiḳāḳ** شقاق Ar. ʿadâvet, muḫâlefet, düşmanî, ʿadem-i ittifâḳ, bozuşuḳluḳ, bozuşmaḳ. Terc. 1-513.

şöhre-t* شهرة Ar. *شهر* *şînin żammı ve hânın sükûnuyla,* bir nesne ḳubḥ *[ḳubḥ قبح Ar. çirkîn ve kerîh ve na-sezâ olmak, zişt. Terc. 2-147.]* ve şenâʿa-t *[şenāʿ شناع ve şenāʿa-t شناعة Ar. pek aşırı bed ve ḳabîḥ ve çirkîn ve yaḳışmaz olan, bedter. Terc. 1-516.]* cihetiyle beyne'n-nâs vâżıḥ ve ẓâhir olmaġa denür ki rüsvâlıḳ olacaḳdur. *Şâriḥin beyânına göre ḫayır ve ḥasen cihetinde istiʿmâli mecâz olur. OK. 1-927, **şöhre-t** شهرة Ar. (şehr* شهر Ar. şînin fetḥiyle, bir ay maʿnâsına; ve meşhûr ḳılmaġa daḫı derler; ve ḳılıç şıyırmaġa da derler. VK. 1-397.) *şînin żammı ve hânın sükûnuyla,* bir nesne âşikâr olmak. VK. 1-397, şöhre-t شُهرة Ar. bir nesnenin isim ve evṣâfı beyne'n-nâs bilinüp söylenmek, āşikār kerden. Terc. 1-519.

şü'm شُؤم (şe'm شأم Ar. *شأم* den) *şînin zammiyle,* ugursuzluk maʿnâsınadır. *Şârih der ki ʿArablar bir semte giderken sol tarafdan mer'î olan cânavarı teṭayyür *[teṭayyür تطيّر Ar. ugursuz ʿadd etmek, teşâ'üm. LC. 293.]* eylemekle ugursuza şü'm ıṭlâḳı andan münşeʿib olmuşdur, intihâ; ve şü'm, siyâh develere denir; ve aḳ tüglü develere denir, bu iki maʿnada lafẓından müfredi yoḳdur. OK. 3. 488, şü'm شُؤم Ar. *sînin żammı ve hemzenin sükûnuyla,* nâ-mübâreklik ki yümn *[yümn يُمن Ar. meymenet, ugurluluk. LC. 1099.]* nakîżidir. VK. 2-421, **şūm** شُوم Ar. ugursuz, meş'ûm, şe'âmetli, naḥs *[naḥs نحس Ar. 1. ugursuzluk 2. ugursuz , menhûs. LC. 1038; murdar olan, nâ-pâk olan. oHa. 2-472.]* KT. 789, **şūm** شُوم Far. naḥs, uġursuz. KO. 4-89, **şūm** شوم Ar. "yümn"ün karşıtı, kötü, fenâ, ugursuz, meş'ûm. Zen. 53, **şü'm** شأم Ar. ugursuz olmak, talihsiz, bahtsız; — şūm, cimri, şansız, talihsiz, bahtsız; rezil, berbat. Ste. 767.

taʿālā تَعالى Ar. (ʿalv* ʿulv* ʿilv* علو Ar. *علو* *vâvî* den) [Mażîdir] "ʿulüvv şânında dâ'im ve s̱âbit oldu" demektir. Lafẓu'llâhın ḥâl-i dâ'imesidir. "Yardımcımız olsun bizim Allâhu Taʿâlâ", Ḥaḳ Taʿâlâ. Taʿâlâ şânehû = Şânı ʿalî olsun, manaʿsına duʿâdır. Cû. 295, taʿālā تعالى Ar. Esmâ'u'llâhla berâber maḳâm-ı duʿâda ẕikr olunur ʿArabî fiʿl-i mâżî olup "Yüksek olsun" demekdir. Allâhu Taʿâlâ, Ḥaḳ Taʿâlâ ve takaddese // Taʿâla'llâh = Sübḥâna'llâh! KT. 414

tā'ib تائب Ar. (tevb* توب Ar. *توب* den) ism-i fâʿildür. OK. 1-81, **tā'ib** تائب Ar. tevbe edici, eden: Tâ'ib ve müstaġfir oldum. LC. 230.

taḳī تقى Ar. (vaḳy* وقى Ar. *وقى* *yâyî* den) *ġanī vezninde,* taḳvâ ṣâḥibi âdeme denür. Cemʿi etḳiyā' اتقياء ve tuḳavā تقواء gelür, *şürefâ' vezninde,* nâdir olaraḳ. OK-3. 950-12, **taḳī** تقى Ar. *tânın feyḥi ve yânın teşdîdiyle,* perhîzkâr olan kimesne, muttaḳī maʿnâsına. VK-2. 744-7, **taḳī** تقى Ar. şaḳınıcı, kendüyi gözedici, perhīzkār; Allâh Taʿâlâ ḥażretlerinden ḫavf edici olan. Terc. 1-255.

taḳlīd تقليد Ar. (ḳald* قلد Ar. *قلد* dan) *tefʿîl vezninde,* bir âdemin boynuna ḳılâde ṭaḳmak maʿnâsınadur. Iṣṭılâḥımızda andan "boyuna ṭolamaḳ" taʿbîr olunur; ve ʿalâmet olmak içün ḥac ḳurbânının boynuna bir nesne geçürmek maʿnâsına

müsta'meldür. OK. 1-676, **taḳlīd** تقليد Ar. *'alâ vezni't-tekrîm*, ḳılâde ṭaḳmak. VK. 1-296, **taḳlīd** تقليد Ar. boyuna nesne geçürmek; ve daḫı beglik ve ḳâḍîlıḳ bendin geçürmek; ve devenin boynuna na'l veyâ ġayri nesne aşmak, ṣadaḳa devesi idi ki bilinüp kimse binmeye veyâ yük urmaġa, ta'arruż etmesün deyü. AK. 112, **taḳlīd** تقليد Ar. boyuna geçürmek; ve gerdânlıḳ olan zencîr yâḫud sâ'ir nesne; ve iltizâm edüp kendüye borc miṣillü 'add etmek; vâṣıla imtiṣâl edüp benzetmek, vâṣıla benzetme olan nesne, mānistānīden. Terc. 1-254, **taḳlīd** تقليد Ar. ṭaḳmaḳ, ṭaḳılmaḳ, ḳuşanmaḳ, ḳuşadılmaḳ: "taḳlîd-i seyf, ḥamâ'ilin taḳlîdi" § bir şeyin aṣlına benzetme ṭarzında ḳalbı, sâḫtesini yapmaḳ. Lisânımızda bu ma'nâda mef'ûlün bih, mef'ûlün ileyh alır. Ḥîn-i isti'mâlde bunun ta'yîni ẕevḳ-i selîḳaya 'â'iddir. "ehl-i taḳlîd" = Ṣûretâ zühd ve ṣalâḥ âṣârı gösterüp ḥaḳîḳatde menhiyyât ile meşġûl olan riyâkârân. § benzetme ṣûretiyle yapılan sâḫte şey: "taḳlîd incü, taḳlîd sâ'at, pırlanta taḳlîdi" § ötekinin berikinin ḥâl ü ḳâlini benzetmek ṣûretiyle müzeyyifâne *[müzeyyif مزيّف Ar. tezyîf edici. eden, ḳalba çıḳaran, ḳalb olmaḳ üzere gösteren. müzeyyifâne = müzeyyif olaraḳ yaḳışacaḳ ṣûretde. LC. 757.]* masḫaralıḳ etmek ki taḳlîd yapmaḳ denilir. "taḳlîdci" = öylece masḫaralıḳ eden âdem. KO. 3-132.

ṭalabımaḳ طالبمق T. çarpınmaḳ, çırpınmaḳ, oynayıp sıçramaḳ. YTS. 201.

ṭals* طلس Ar. *طلس* *ṭânın fetḥi ve lâmın sükûnuyla*, ṣaḥîfeden yazuyı silüp maḥv ve nâbedîd *[nā-be-dîd نابديد Far. gözden ġâ'ib olmuş olan. Terc. 2-198.]* eylemek ma'nâsınadur; ve ṭals, ṭaylesān-ı esvede denür ki ḫâṣdur, kemâ seyüẕkerü; ve bir nesneyi fi'l-ḥâl ḳarşusına getürmek ma'nâsınadur; ve ṣonradan a'mā olmaḳ ma'nâsınadur; ve yellenmek ma'nâsınadur, 'Arablar, ferâş-ı vâḥid i'tibârıyla dâ'imâ żarṭaya nisvânı hedef ederler; ve zindâna ilḳâ olunmaḳ ma'nâsınadur. OK. 2-255-1, **ṭals*** طلس Ar. *طلس* *ṭânın fetḥi ve lâmın sükûnuyla*, maḥv etmek. VK. 1-526-1, **ṭals** طلس Ar. *bi'l-fetḥ*, maḥv etmek. Cem'i aṭlās اطلاس gelür. AK. 368, **ṭals** طلس Ar. ṣaḥîfeden yazı silmek. Terc. 2-41.

ṭamn* طمن Ar. *طمن* *emn [emn امن Ar. ḳorḳusuzluġa denür ki derûnda ḫavfdan eṣer olmayup sâkin ve âsûde olmasından 'ibâretdür. OK. 3-593.] vezninde*, sıfat-ı müşebbehedir; sâkin ve ârâmîde ma'nasınadır. Cem'i ṭumūn طمون dur, *ṭânın żammıyla*, OK. 3-663, (iṭmi'nān* اطمئنان Ar. *طمن* hemzenin ve mîmin kesriyle, sâkin olmak. VK. 2-529.)

ṭapu طپو T. 1. ḥuzur, nezd, maḳâm, ḳat. 2. ẕât, ẕât-i 'âlî, ḥażret. 3. ḫiẕmet, görev, 'ibâdet, yüceltme, şaygı. 4. af dileme töreni.

ṭapu ḳılmaḳ طپو قلمق 1. iṭâ't etmek, inḳıyâd etmek, boyun egmek. 2. yüceltmek, şaygı göstermek, şaymaḳ. 3. ḫiẕmet etmek. 4. ṭapmaḳ, 'ibâdet etmek. YTS. 203.

tār تار Far. *mâr [mār مار Far. yılan denilen ḥayvân, ḥayye. Terc. 2-161.] vezninde*, altı ma'nâsı vardur: Biri, tel ma'nâsınadur; ibrîşîm ve tanbûr teli gibi. Ṣânî, arġaç *[arġac ارغج T. doḳumacılıḳda bezin enine atılan iplik, atkı. YTS. 11.]* muḳabili erişdür ki culhalar bezin uzunluġuna atdıḳları teldür. Ṣâliṣ, ḳaranu ve müẓlim *[müẓlim مظلم Ar. ẓulmetlü, ḳaranlıḳ: şeb-i müẓlim. kLN. 761.]* ma'nâsınadur. Râbi', başın tepesi, târek-i ser *[tārek تارك Far. baş depesi, farḳ, mefraḳ. Terc. 1-137.]* ma'nâsına. Ḫâmis, Hindistân'a maḫṣûṣ bir secerdür, ḫurmâ aġacına şebîh olur andan bir nev' şu ḥâṣıl olur, bâde yerine isti'mâl ederler. Sâdis, rîze *[rîze ريزه Far. dökündi, şaçındı, ḫurde, ḫutāme; ve ḳırındı ve*

dökülmüş olan. Terc. 2-409.] ve pâre ma'nâsınadur, meselâ pâre pâre ve rîze rîze diyecek yèrde târ târ denür. BK-2. 171, **tār** تار Far. ibrîşîm ve tanbûr teli gibi; culha erişi; ve karanu; ve başın tepesi; ve Hindistân'a mahsûs bir secer; ve kırındı. LBK. 102, **tār** تار Far. karanlık, müzlim olan; ve tel iplik; ince, uzun olup bükülür nesne ve kumâş. Terc. 1-137.

ṭarıḳmaḳ طارقمق T. daralmak, içi sıkılmak, müte'essir olmak. YTS. 204.

ṭarīḳ طريق Ar. (tarḳ* طرق Ar. *طرق* dan) *emîr vezninde,* ma'lûmdur ki yola denür, tarḳ-i iḳdâm olduğu içün; ve bu müzekker ve mü'enneş olur, mü'enneşin cem'i etruk اطرق gelür, yemîn ve eymun gibi, ve müzekkerin cem'i turuk طرق gelür, nezîr ve nüzür gibi; ve etrikā' اطرقاء gelür, naşîb ve enşibâ' gibi; ve etrika اطرقه gelür, ragîf ve ergıfe gibi; ve cem'ü'l-cem'i turukât طرقات gelür, *żammeteynle.* OK. 3-11-21, **ṭarīḳ** طريق Ar. *ṭânın fetḥi ve rânın kesri ve meddiyle,* yol sebîl ma'nâsına; tezkîr ve te'nisi câ'izdür; ve ṭarîḳ, "ṭarîḳat طريقة" in cem'i dahı gelür, uzun hurmâ ağacı ma'nâsına. VK-2. 286-1, eṭrika-t اطرقة Ar. hemzenin fetḥi ve rânın kesriyle, cem'i, yollar ma'nâsına. VK-2.286-2, ṭuruk طرق Ar. *żammeteynle,* kezâlik cem'i. VK-2.286-3, **ṭarīḳ** طريق Ar. yol, sebîl gibi; cem'i ṭuruk طرق ve eṭrika-t اطرقة gelür. AK. 365, **ṭarīḳ** طريق Ar. yol, rāh; ve bir maḳṣûda nâ'il olmak içün icrâsı lâzım olan huşûş veyâ huşûşların hey'et-i mecmû'ası; ve silsile, derece derece rütbe rütbe olan cemâ'at-ı münṭazime. Terc. 2-39.

ṭarīḳa-t طريقة Ar. (ṭarḳ* طرق Ar. *طرق* dan) *sefîne vezninde,* uzun hurmâ ağacına denür. Cem'i ṭarîḳ طريق dür; ve hâl ve şân ma'nâsına müsta'meldür; ve alacuk *[alacuk* آلاجق *T. göçebe çadırı. YTS. 6.]* ve sâyebân diregine denür; ve bir ḳavmin şerîf ve zî-şânına ıṭlâḳ olunur. Bunda müfred ve cem'i müsâvîdür ve gâh olur ki ṭarā'iḳ طرائق üzere cem'lenür; ve ṭarîḳa-t, ba'żı yerde büküm ve yiv ṭarzında uzun uzadı obruḳ *[obruḳ* اوروق *T. çukur, oyuḳ. YTS. 159.]* ve isik yere *[isik* ايسك *T. ince uzun yol şeklindeki sel yarıntısı ya da ḳurumuş dere yatağı. isik yèr = çuḳur yer. YTS. 117.]* denür ki yol şeklinde olur; ve bir nesnenin yüzünde olan uzun çizgiye denür; ve şol palâsa denür ki yünden yâhud ḳıldan bir arşun ḳadar 'arżı olup haşem-nişînler *[haşem* حشم *Ar. tebe'a ve hademe ve ehl; ve hem-civâr [[hem-civâr* همجوار *Far. ḳonşu hânesi, bitişik olan ḳonşu. Terc. 2-254.]] ṭaḳımı, zāverān. Terc. 1-362.]* anı evlerinin uzunluğu miḳdârınca nesc ederler ve anı evlerinin bir kûşesinden öbür kûşesine gelinceye şuḳḳaların *[şuḳḳa* شقّه *Ar. iki yarılmış nesnenin bir parçası; ve bir nev' mektûb ki ḳâ'imeden küçük ve tezkireden büyük olur, pārça; ve ḳumâş ṭopu, ḳumâş pârçası. Terc. 1-513]* aralığına iki ṭaraflu diküp vaṣl ederler, bizim çâdırlarda ana şerit ta'bîr olunur, diregin başı anun ortalığına gelüp ağırşağı *[ağırşaḳ* آغرشق *T. 1. iplik egrilecek iğe takılan tahta yuvarlak. 2. diz kapağı, aşık kemiği. YTS. 3.]* anda olur... Eskiyüp dırâz dırâz sökülüp açılmağla gûyâ ki her cüz'ü i'tibâriyle, cem' şîgasında isti'mâl ederler. OK. 3-11-22, **ṭarīḳa-t** طريقة Ar. *ṭânın fetḥi ve rânın kesri ve meddiyle,* ziyâde uzun olan hurmâ ağacı; ve ṭarîḳa-t, şol nesnedür ki yünden yâhud ḳıldan ṭoḳurlar. Bir arşın eni olup uzunu evün miḳdârınca olur. Bir kûşeden bir kûşeye varınca aralıḳ olan yerlere vaż' ederler; ve ṭarîḳa-t, ḳavmin yararlarına *[yarar* يرار

T. 1. işe yarayan, faydalı. 2. güvenilir, güvenilen. 3. mümkün, muhtemel, olabilir. 4. kahraman, cesur, muktedir, yetkili. YTS. 236.] ve güzîdelerine daḫı derler. VK. 2-286-4, ṭarā'iḳ طرائق Ar. *ṭânın fetḥi ve rânın kesriyle,* cemʿi şerîfler maʿnâsına; ve ṭarîḳ, bir kimesnenin meẕhebine daḫı derler. VK. 2-286-5, **ṭarīḳa-ṭ** طريقة Ar. yol, meẕheb; ve ḥâl ve inḳıyâd; ve ḫurmâ ağacının uzunu. Cemʿi ṭarā'iḳ طرائق gelür. AK. 365, ṭarīḳa-t طريقة Ar. yol, ṭarîḳ, rāh; ve dîn, meẕheb ve dervişlik ḫuṣûṣunda sülûk ve ʿibâdet içün ve irşâd ve istirşâd içün tertîb olunan uṣûl-i żabṭiyye ve ʿaḳâ'idiyye. Terc. 2-39.

ṭarḳ* طرق Ar. *طرق* *ḥarḳ [ḥarḳ حَرْق Ar. yaḳmaḳ, sūḫten. Terc. 1-355.] vezninde,* urmaḳ. ʿAlâ ḳavl miṭraḳa *[miṭraḳa-t مطرقة Ar. mîmin kesri ve ṭânın sükûnu ve rânın fetḥiyle, yüŋ yumuşadacak âlet; ve miṭraḳa-t, demürci çekicine de denür VK-2. 287]* ile urmaḳ; ve çehreye şamar urmaḳ maʿnâsınadur; ve ṭarḳ, şol irkilmiş *[irkilmiş ارکلمش T. 1. birikmek, toplanmak, yığılmak. 2. çekinmek, tereddüd etmek, duraḳlamak. YTS. 117.]* ṣuya ıṭlâḳ olunur ki develer içine girüp bevl ve telvîs̱le *[telvīs̱ تلويث Ar. murdârlığa bulaşdırmak, vālāyīden. Terc. 1-264.]* murdâr etmiş ola; maṭrûḳ *[maṭrūḳ مطروق Ar. mîmin fetḥi ve rânın żammı ve meddiyle, bi-maʿnâhu. VK. 2-286-8]* daḫı derler; ve ḫurde ṭaşlar ile fâl açmak maʿnâsınadur, noḫud fâlı gibi; ve yüŋü yolup ditmek. ʿAlâ ḳavl yumuşadmak içün çubuḳla çarpmaḳ maʿnâsınadur; ve aygır deveye denür ki dâ'imâ anı nâḳaya çekerler, "puğur" taʿbîr olunur; ve bu tesmiye bi'l-maṣdardur.

OK. 3-10-1, **ṭarḳ** طرق Ar. (ṭarīḳ* طريق Ar. *طرق* ṭânın fetḥi ve rânın kesri ve meddiyle, yol sebîl maʿnâsına; teẕkîr ve te'nîs̱i câ'izdür; ve ṭarîḳ, "ṭarîḳat"in cemʿi daḫı gelür, uzun ḫurmâ ağacı maʿnâsına. VK-2.286-1) *ṭânın fetḥi ve rânın sükûnuyla,* şol irkilmiş [irkilmiş ارکلمش T. 1. birikmek, toplanmak, yığılmak. 2. çekinmek, tereddüd etmek, duraḳlamak. YTS. 117.] yağmur ṣuyudur ki içine ṭavar tebevvül edüp necâsetin ilḳâ ede. VK-2.286-7, maṭrūḳ مطروق Ar. *mîmin fetḥi ve rânın żammı ve meddiyle,* bi-maʿnâhu. VK-2.286-8, **ṭarḳ** طرق Ar. *bi'l-fetḥ,* urmak ve dögmek, daḳ *[daḳḳ دَقّ Ar. ḳırup ufatmak, ḫurd kerden, dögüp ufatmak; ve urup çalmak. Terc. 1-411.]* gibi; ve yünü ve panbuğı ağaca urmak; ve bulanıḳ ṣu ve şol yağmur ṣuyu ki içine deve bevl edüp ḳığlanmış *[ḳığlamak قغلامق T. ḳoyun, keçi ve deve gibi ḥayvânlar terslemek. YTS. 136.]* ola; ve żaʿf ve istirḫâ *[istirḫā' اسْتِرْخاء Ar. gevşemek, gevşek olmak. LC. 68.]* maʿnâsına da gelür. AK. 364.

ṭarlığanmaḳ طَرْلغَنمق T. 1. musṭarib olmaḳ kederlenmek, bunalmaḳ. 2. nefret etmek. YTS. 204.

tār-mār تارمار Far. *mîmle kârzâr vezninde,* ittibâʿ ḳabîlindendür; ṭağınıḳ ve ṣaçıḳ ve ṭarṭağan *[ṭarṭağan طَرْطَغان T. darmadağın, perîşân. YTS. 204.]* maʿnâsınadur; ve pâre pâre ve rîze rîze ve ufam ufam *[ufam ufam أوفام أوفام T. ufacıḳ, ufacıḳ, zerre zerre. YTS. 217.]* olmuş nesneye denür. BK-2. 172, **tār-mār** تارمار Far. ittibâʿ ḳabîlindendür; ṭağınıḳ ve ṭarṭağan *[ṭarṭağan طَرْطَغان T. darmadağın, perîşân. YTS. 204.]* maʿnâsına; ve pâre pâre olmuş nesne. LBK. 103, **tār-mār** تَارْمَار Far. perâkende, ṭarmaṭağın, ḳarma ḳarış; tevâbiʿ-i elfâẓ ḳabîlindendir; türtümürt *[türt-mürt تُرْت مُرْت Far. ṭarumâr, ṭarṭağan; ve bed-endâm ve bed-üslûb; ve naẓarda ḥakîr görinen, şezermezer. Terc. 1-146.],* şezermezer. Terc. 1-137, **tār-mār** تَارْمَار Far. ṭarmaṭağın, perîşân, perâkende. LC. 233.

ṭartınmaḳ طَرْتنمق T. çekinmek, esirgemek. YTS. 204, 61.

ṭayınmaḳ طينمق T. ḳaymak, sürçmek. YTS. 205, ṭayınmaḳ طينمق T. ḫaṭâ etmek. OTTD. 1216.

ṭaylas طيلس Ar. (ṭals* طلس Ar. *طلس* dan) *ṣayḳal vezninde,* ve ṭaylesān, ṭaylüsān, ṭaylisān طيلسان Ar. *lâmın ḥarekât-ı s̱ülâs̱iyle ki* Ḳâḍî ʿİyâḍ ve sâ'ir aʿlâmdan menḳûldür, tâlesân تالسان Fârisî muʿarrebidür. Mü'ellif taʿrîfine taʿarruż eylemişdür: tāl تال Fârisîde büyük tepsiye denür ve sān سان edât-ı teşbîhdür. Şâl ve sâ'ir nesneden başa ve omuza örtdükleri câr gibi s̱evbe ıṭlâḳ olunmuşdur, ḥâlâ bizim baş ve boyun şâlı olacaḳdur; ridâ', belden yuḳarıya istiʿmâl olunan s̱evbe denür ki omzu ve arḳayı iḥâṭa eder, ḫulâṣa ḥâlâ başımıza örtdügümüz şâl olacaḳdur; ve baʿżılar ṭarresān طرّه سان muʿarrebidür dediler ṭarre, şaçaġa ve şundurmaya denür; ve ṣûfîlerin ṣalındırdıḳları ṣarıḳ ucına ıṭlâḳları teşbîh ṭarîḳiyledür, intihâ; ṭaylesân, ʿAceme maḫṣûṣ olmaġıla ʿAraplar şetm mevḳiʿinde yâ ibni'ṭ-ṭaylasân يا ابن الطيلسان derler, ʿAcemî olduġuna kinâye ederler; ve "ṭaylasān"ın cemʿi ṭayālise طيالسه dür, "hâ"yı ʿucme *[ʿucme عجمة Ar. dil ṭutḳunluġı, bestegī-i zebān. Terc. 2-57.]* içün yaʿnî izâle-i ʿucme içündür; ve ṭaylesân, Îrân'da Deylem nevâḥîsinden bir iḳlîm-i vâsiʿ ismidür. OK. 2-256-7,8, **ṭaylesān** طيلسان Ar. *ṭânın ve lâmın fetḥiyle,* şol kilîmdür ki arḳaya alırlar. VK. 1-526-6, ṭayālise طيالسه Ar. ṭanın fetḥi ve lâmın kesriyle, cemʿi ẕikr olunan kilîmler maʿnâsına; ve âḫirinde olan "hâ" ʿucme *[ʿucme عجمة Ar. dil ṭutḳunluġı, bestegī-i zebān. Terc. 2-57.]* içündür. Zîrâ ṭaylesân Fârisî muʿarrebidür ve ʿâmme ṭalīsān طليسان derler, *lâmın kesriyle,* ve bunu ḥâlet-i ne-dâde terḫîm edüp ṭaylis طيلس demek câ'iz degildür. Zîrâ kelâm-ı ʿArabda feyʿil فيعل yoḳdur; meger ki muʿtel ola, seyyid ile meyyit gibi. VK. 1-526-7, **ṭaylesān** طيلسان Ar. *bi'fetḥi't-tâ' ve'l-lâm,* maʿrûf; ve ʿinde'l-baʿż bir s̱evbdir ki ḳış eyyâmında giyerler. Cemʿi ṭayālise طيالسه gelür. AK. 374, **ṭaylasān** طَيْلَسَان Ar. baş ṣarıġından omuz üzerine ṣarḳıḳ olan kenâr, tābişān. Terc. 2-45, **ṭaylasān** طيلسان Ar. auch verkürzt طيلس tailes sbst. pl. طيالسه s. p. تالسان Zen. 614, ṭayālise طَيَالِسه Ar. ṭaylasânlar, başdan ṣarḳan ṣarıḳ uçları, tābişānhā. Terc. 2- 44.

tecellī تجلى Ar. (celv* جلو Ar. *جلو* *vâvî* den) *tefeʿʿul vezninde,* bir nesne açılup ruşen ve ʿayân olmak maʿnâsınadur. OK. 3-785, **tecellī** تجلى Ar. *fetḥateynle ve lâmın kesri ve teşdîdiyle,* bir nesne münkeşif olmak. VK. 2-163, **tecellī** تجلى Ar. [جلى v.] ruşen olmak, âşikâre olmak, inkişâf, tekeşşüf, ṭâliʿ, baḫt, ḳader. Zen. 260, **tecellī** تَجَلِّى Ar. sẕ. c. tecelliyāt ("جلاء" dan maṣ. tefeʿʿul) 1. görünme, ʿayân ve ẓâhir olma, ẓuhûr, bürûz 2. ḳudret ve esrâr-i İlâhiyyenin eşḫâṣ ve eşyâda âs̱ârı görünmesi 3. luṭf-i İlâhiye meẓhariyyet, ṭâliʿ, ḳader. KT. 382, **tecellī** تَجَلِّى Ar. açılup ruşen ve ʿayân olmak, münkeşif olup görünmek; ve ʿâlem-i ġâ'ibden baʿżı ḫuṣûṣât veliyyu'llâha meşhûd olmak; ve baḫt, ḳader, ḳażâ, ṭâliʿ. Terc. 1-179.

teferrüc تفرج Ar. (ferc* فرج Ar. *فرج* den) şâdlıḳ istemek ve gönül açıḳlıġın istemek. AK. 109, **teferrüc** تَفَرُّج Ar. ġam ve ġuṣṣa ve hümûmı *[hümūm هُمُوم Ar. hemler, ḥüznler, kederler, endūhā. Terc. 2-461.]* izâle żımnında ḫafîf ve ḫoş bir meşġûliyyete ilticâ

etmek, eglenmek; ve gezmege çıkmak. Terc. 1-244, **teferrüc** تفرّج Ar. izâle-i ġam; kesb-i ferah içün kıra çıkmak. § gezmekle izâle-i ġamm etmek, ferahlanmak, kesb-i ferah etmek. Cemʿi teferrücāt تفرّجات tererrüc-gâh, tererrüc-geh = teferrüc, seyir yeri. LN. 262, **teferrüc** تفرّج Ar. gönül ferahlandırmak içün kıra çıkmak, seyir, gitmek. § ferahlanmak, gezmekle defʿ-i ġamm etmek. Cemʿi teferrücāt تفرّجات tererrüc-gâh, tererrüc-geh = teferrüc, seyir yeri, eglence mahalli. KO. 3-123, **teferrüc** تفرّج Ar. iz. ["فرج" den maş. tefaʿʿül.] 1. açılma, ferahlanma, inşirah: Teferrüc içün gezmege çıkmış idi. 2. eglenmek içün vâkiʿ olan gezinme, seyr: Deniz kıyılarında teferrüc etmekde olan ehâlî. KT. 421, **teferrüc** تفرّج Ar. 1. celb-i ferah, defʿ, tarh żımnında gezmege çıkmak. 2. gezmekle kesb-i ferah; cemʿi "teferrücāt تفرّجات' dur. tererrüc-gâh, tererrüc-geh = teferrüc mahalli. LC. 308.

temcīd تمجيد Ar. (mecd* مجد Ar. *مجد* den) *tefʿîl vezninde,* bir kimse hakkında taʿẓîm ve ṡenâ eylemek maʿnâsınadur ki ululamak taʿbîr olunur; ve ʿaṭiyye-i keṡîre *[ʿaṭiyye عطيّه Ar. bahşiş, ihsân, pîşkeş. Terc. 2-72, ʿaṭiyye عطيّه Ar. bahşiş. KO. 4-141.]* vermek maʿnâsınadur; ve imcâd, deve kısmı çayırı çok merʿâya uġramak, ʿalâ kavl tâze çayırdan ṭoymaġa karîb otlamak maʿnâsınadur; ve temcîd, deveyi ṭoyurmak. ʿAlâ kavl karnı ṭolusu yâhud karnının nışfı ṭolusu ʿalef *[ʿalef علف Ar. hayvân yemi ki hayvânın yemegidir. Terc. 2-80.]* vermek maʿnâsınadur ki "yarı ṭoyurmak" taʿbîr olunur. OK. 1-689-5, **temcīd** تمجيد Ar. *ʿalâ vezni't-tekrîm,* deveye tâze ot otlatmak; ve baʿżılar eyitdi: temciden, ṭavarı yarı ṭoyurmakdur; temcîd, bir kimseyi ululuġa nisbet etmekdür... VK. 1-302-7, **temcīd** تمجيد Ar. ululamak, taʿẓîm gibi. AK. 116, **temcīd** تمجيد Ar. taʿẓîm ve ṡenâ eylemek; ve ṣabâha karşı minârelerde okunan duʿâ. Terc. 267, **temcīd** تمجيد Ar. ṡenâ ile taʿẓîm, ululamak (temcîd-i Resûl, temcîd-i ehl-i beyt); § ṡenâ ve taʿẓîm ile ṣabâha karşı minârelerde okunan duʿâ. Bu duʿâ ekṡeriyâ sahûr vaktinde tilâvet olunduġundan beyne'l-ʿavâm "sahûr" maʿnâsında kullanılır, temcîd vakti denilir. (temcîd pilavı gibi ısıdup ısıdup yer. Meṡel-i meşhûr) cemʿi temcīdāt تمجيدات . KO. 3-147, **temcīd** تمجيد Ar. maʿa'ṡ-ṡenâ taʿẓîm etmek, edilmek: Bârî Taʿâlâ hażretlerini tesbîh ederiż, temcîd ederiz, temcîd-i Resûl. 2. temcîd yollu okunan duʿâ: Harem-i şerîf-i nebevî minârelerinden seher vakti ʿavâlim-i ʿulviyyeye ṭoġru yükselen temcîd âvâzeleri: Hâkdânîleri *[hākdān خاكدان Far. dünyâ, kürre-i arż. ʿâlem-i esfel. "hâk" ile "dân"dan mürekkebdir, ṭaraf-ı mekân maʿnâsına câmedân ve hâmedân gibi. Terc. 1-259.]* degil, âsmânîleri bile vecdnâk edecek ṣûretde müʾeṡṡir ve şevkengîzdir. LC. 331.

teneşir تنه شير T. (< Far.) Arabîsi muġtesel, irān, Fârisîsi ten-şuy. Terc. 1-144. bk. tenşuy

ten-şuy تن شوى Far. (şîn-i muʿceme ile) *bed buy [bu بو Far. vâv-ı mechûl ile, koku ve râyiha maʿnâsınadur; ve buved بود ve buvem بوم muhaffefleri olur; ve ṭaġ keçisinin etine dahı denür. BK-2. 129, bū-y بوى Far. "râyiha" gibi koku demekdir... KO. 2-254] vezninde,* vaṣf terkîbidür. Şuyende-i beden *[şüsten شستن Far. Vb. act. yaykamak laver. / waschen. İmperat. شوى şūy. u. şū. — Rad. şüst ü şū etmek (order شوى) etmek (order kılmak) lever, blanchir. / waschen. şüst ü şū olmak être lavé. / gewashen werden. Partic. perf. şüste. lave.*

Zen. 544, şuy شوی *Far. yıkamak, yıkanmak, ġasl. Terc. 1-513]* ma'nâsına. Ya'nî beden yıkayıcı. Murâd 'umûmen havż ve çeşme ve ılıca ve ḫuṣûṣen meyyit ġusl olunacak taḫtadur. ᶜÂmme teneşir تنه شیر ta'bîr ederler. BK-2. 189, **ten-şuy** تن شوی Far. havż ve çeşme ve ılıca makûlesi ve تنه شیر taḫtası. LBK. 117, **ten-şuy** تَنْ شُوی Far. beden yıkamak içün müsta'mel olan çeşme ve havż. Terc. 1-159, **ten-şūy** تن شوی Far. Sbst. T. تنه شیر teneşir. Zen. 313. bk. teneşir

terki ترکی T. oder ترکو Sbst. vollständiger ترکی باغی t. bağı. LL. p. courroie qui tient à la selle. [at eyerinin kayışı.] Zen. 280, **terki** ترکی T. ġarb, isim; hayvân egerinin arka ṭarafı. terkimek ترکمك T. terkişmek ترکشمك T. birinin arkasından gitmek, ta'kîb etmek; ṭa'âküb ve tevâlî etmek. TL. 2-141, terki bağı ترکی باغی T. ᶜArabîsi sımṭ, cem'i sümûṭ *[sümūṭ Ar. ṣıralar, diziler, ṣaflar, ṣafhā, ṭabûrlar. Terc. 1-490.]* gelür. Fârisîsi bergûn, dergûn *[dergūn دَرگُون Far. terki bağı; ve kapu üzerine yağmurdan muhâfaza içün etdükleri ṣaçak, ṭanf. Terc. 1-344.]*, semūt, fiṭrāk. Terc. 1-141, ***terküler ile getürmek*** تَرکُولَر ایله کتورمك T. arka arkaya getirmek, arkasını kesmeden getirmek.

tevb* توب Ar. *توب* *sevb vezninde,* ve tevbe-t توبة Ar. *nevbe-t vezninde,* ve metāb متاب Ar. *me'âb [me'āb مَآب Ar. bir nesnenin dā'imâ ric'at ve 'avdet edüp karâr ve temkîn etdigi mahal. Terc. 2-218.] vezninde,* ve tā'be-t تابة Ar. *ġâbe [ġābe غابَة Ar. ṣık orman ki arslan yatağı olur, çenkilistān. Terc. 2-96.] vezninde,* tetvibe-t تتوبة Ar. *tabṣıra [tabṣıra-t تَبْصِرَة Ar. göz açdurup dikkat ve mülâhaẓa etdirmege müste'id [[müste'id مُسْتَعِد Ar. isti'dâd ve ẓihn ve firâset ṣâhibi olan ve hâżırlanup muheyyâ olan. oHa. 2-311.]] olan nesne. Terc. 1-172.] vezninde,* günâhdan rücû' edüp Hażret-i Hakka teveccüh eylemek ma'nâsınadur, aṣıl mâdde rücû' ma'nâsınadur, lâkin rücû'-un 'ani'l-ẓenb-i *[ẓenb ذَنْب Ar. günâh, iṣm, kabâhat. Ha. 1-305.]* ma'nâsında gâlib olmuşdur. *Mü'ellifin Beṣâ'ir'de beyânına göre tevbe, ecmel-i vücûh üzere günâh ve ma'ṣiyeti terk eylemekden 'ibâretdür ki envâ'-ı i'tiẓârın eblağı *[eblaġ اَبْلَغ Ar. daha, pek, en belîġ. LC. 21; eblaġ اَبْلَغ Ar. hadd-ı kemâle ziyâde yakın olan, ve ziyâde faṣîh ve belîġ olan. Ha. 1-4.]* budur. Zîrâ i'tiẓâr üç vech üzeredür: Evvel bir günâh ve cünhadan *[cünha جُنْحَه Ar. ... küçük kabahat, ufak cürüm demekdir. KO. 3-227.]* mu'teẓir olan kimseye "Ben anı işlemedüm deyü" inkâr eylemekdür. S̱ânî, "Şu maddeye mebnî işledüm" deyü basṭ-ı i'tiẓâr eder. S̱âliṣ, "Eger-çi işledüm fi'l-hakîka isâ'et *[isā'et اساءة Ar. yaramazlık ve edepsizlik AK. 23; Zen. 36; isā'et اساءة Ar. kuṣur, kabâhat, suç. Ste. 46, isā'et اساءة Ar. kemlik et-, kötülük et-, suç et-. Ha. 1-23.]* eyledüm lâkin min bad' *[min bad' مِنْ بَعْد Ar. bundan sonra. Terc. 2-395.]* terkine 'azm ve kaṣd eyledüm" deyü i'tiẓâr eder. İşte tevbe bundan 'ibâretdür, intihâ. OK. 1-81, **tevb** توب Ar. (tevbe-t* توبة Ar. *تاب* tânın fethi ve vâvın sükûnuyla, günâhdan rücû' etmek. VK. 1-40.) günâhdan rücû' etmek. Ba'żılar eyitdi tevb, "tevbe"nin cem'idür. VK. 1-40, metāb متاب Ar. *bi-ma'ni't-tevbe-t;* ve "'alâ على" kelimesi ile isti'mâl olundukda tevfîk ve hidâyet ma'nâsınadur. VK. 1-40, tetvibe-t تتوبة Ar. *'alâ vezni't-tecribe-t,* bi-ma'ni't-tevbe-t; VK. 1-41, **tevbe-t** توبة Ar. günâhdan rücû' etmek ve peşîmân olmak. AK. 120, **tevbe** تَوْبَة Ar. günâhdan rücû' edüp min ba'd

işlememesine ḳaṣd ve niyyet etmek. Terc. 1-284.

tevellī تولى Ar. (vely* ولى Ar. *ولى* *yâyî* den) *tefa‘‘ul vezninde,* bir âdemi dost edinmek ma‘nâsınadur; ve bir işi der-‘uhde eylemek ma‘nâsınadur; ve bir âdem ense çevirüp gitmek ma‘nâsınadur. OK. 3-952, **tevellī** تولى Ar. *fethateynle ve lâmın kesri ve teşdîdiyle,* bir ‘ameli ‘uhdesine almak; ve tevellî, bir nesneden i‘râż *[i‘râż* اعراض *Ar. yüz çevirmek, başka tarafa dönmek. oHa. 1-55]* etmege dahı denir; ve tevellî, bir kimesneyi dost edinmege daḫı derler. VK. 2-745, **tevellī** تَوَلّى Ar. ense çevirüp gitmek; ve üzerine alup der-‘uhde etmek; ve yaḳınlıḳ, ḳarâbet; ve birini dost edinmek, vāgerdīden. Terc. 1-293.

tezekkī تزكى Ar. (zekā'* زكاء Ar. *زكاء* *vâvî* dan) *tefa‘‘ul vezninde,* bu daḫı nemâlanup artmak ma‘nâsınadur. OK. 3-832, **tezekkī** تزكى Ar. *fethateynle ve kâfın kesri ve teşdîdiyle,* ṣadaḳa vermek. VK. 2-652.

tezkiye-t تزكية Ar. (zekā'* زكاء Ar. *زكاء* *vâvî* dan) *tef‘ile vezninde,* bu daḫı nemâlandurmak ma‘nâsınadur. OK. 3-832, **tezkiye-t** تزكية Ar. *‘alâ vezni't-terbiye-t,* mâlik zekâtın vermek; ve tezkiye, bir kimsenin nefsin medḥ etmege daḫı derler; ve pâk etmek ma‘nâsına daḫı gelür; ve tezkiye, zekât almaġa daḫı derler. VK. 2-652, **tezkiye-t** تزكية Ar. ṣalâḥ ḥâle getürmek, getirilmek: "tezkiye-i nefs تَزْكِيَة نَفْس" § bir kimsenin ehl-i ṣalâḥdan olup olmadığını erbab-ı vuḳûfa ṣorup anlamak mu‘âmele-i şer‘iyyesi: "tezkiye-i şuhûd, tezkiye-i meyyit تَزْكِيَة شهود ، تَزْكِيَة ميّت" "tezkiyesi bozuḳ" = ḥaḳḳında kimse ṭarafından ḥüsn-i şehâdet edilmeyen, mazmûm şaḫṣ. "تَزْكِيَة شهود" = şâhidlerin şehâdetce ‘âdil ve maḳbûlü'ş-şehâde olup olmadıkları maḥalle ve dâ'ire veyâ cemâ‘atden ṣorup araşdırmaḳda ıṣṭılâḥ-ı şer‘îdir. KO. 3-79, **tezkiye-t** تزكية Ar. zikir ve şenâ etmek ve ıṣlâḥ etmek, me‘âyıbdan ḫâli ve berî ḳılmak; ve âdemin nâmûs ve şöhreti; ve şehâdet eden şâhidin ṣıdḳ ve kizbini anlamak üzere bildiklerinden aḥvâlini su'âl etmek. Terc. 1-207.

ṭınmaḳ طنمق Ar. T. ses çıkarmak, söz söylemek. *krş. dınmak* YTS. 66; 207.

ṭınmamaḳ طنممق Ar. T. ses çıkarmamak, söz söylememek. *krş. dınmamak* YTS. 66; 207.

tirkeşmek تركشمك T. رديف بيكديكر و قطار از عقب هم رفتن se *[se, pron. kendi kendini, kendi kendine. (cemi şeklinde de kullanılır.) RBDK. 1238.]* suivre *[suivre, v. a. arkasından gitmek, ta‘ḳîp etmek, gözetlemek, tarassut ve ta‘ḳîp etmek, se suivre = v. pr. biribirini ta‘ḳîp etmek, te‘âḳup ve tevâlî etmek, teselsül etmek. RBDK. 1293.]* l'un *[un, une, adj. numér. bir. l'un = bunlardan biri. l'un l'autre = karşılıklı olaraḳ. RBDK. 1382.]* autre *[autre, adj. indéf. başḳa, dîger, sâ'ir; geçen, evvelki. l'autre jour = geçen gün. RBDK. 89.]* Zen. 279.

tiz تيز Far. (yâ-yı taḥtânî-i meksûre) *yâ-yı mechûlle,* keskin ve ḥadîd *[ḥadīd* حديد *Ar. demür, âhen, temür; ve sert ve keskin olan; ḳavī, muḥkem olan; ve tiz ṭabî‘atlu olan. Terc. 1-352.]* ma‘nâsınadur; ve yâ-yı ma‘rûfla, ṭarîḳ-i esfelden ẓuhûr eden âvâz-ı ḫazîne ya‘nî ince neġamâtla çıḳan żarṭaya denür. BK-1. 360, BK-2. 197, **tiz** تيز Far. keskin. LBK. 123, **tiz** تيز Far. keskin, zelîḳ, ġılaġılu ve sivri; ve ucu sivri olan ve dargın-meşreb olan, müteḥevvir olan; ve çâbük çâlâk olan; ve ekşi ve aġız buruşdurur olan; acı ve dargın ve ḫâṭır ḳırar olan söz; dik ve ince olan ṣadâ, ḥiddet; ve żarṭa ya‘nî oṣuruḳ. Terc. 1-167.

ṭon T. (< Saka dili. thauna) 1. elbise, kılık, kıyafet. 2. renk. YTS. 210.

ṭoylamaḳ طوﻳﻠﻤﻖ T. ziyâfet vermek, yedirip içirmek, ağırlamaḳ. YTS. 211.

tu تو Far. (tâ-yı mażmûme) *vâv-ı mechûl ile,* ḳat ve lây *[lāy لاى Far. lâyîdenden ism-i maṣdar ve emr ve ism-i fâ'il olur; ve bir nev' ḳumâş ki vâle derler; ve ḳara balçıḳ; ve ḳahvenin ve sâ'ir nesne telvesi ve ṭorṭusu; ve ḳat ma'nâsına gelür; ṣiyâbda [[ṣiyāb ثياب Ar. libâslar, raḫthâ, rûbâlar. Terc. 1-308.]] ve evraḳda olsun, yek lâyı ve dü lâyı denür, ve dere ki iki ṭağ mâbeyninde olan furcedür. LBK. 405.]* ma'nâsınadur. Meselâ ḳat ḳat diyecek yerde ki "ḳatmer" ta'bîr olunur tu ber tu تو بر تو derler; ve içeri ve dâḫil ma'nâsına gelür; ve ḳaymaḳ ve zübd *[zübd زبد Ar. ḳaymaḳ ve südden ḥâṣıl olan ḫulâṣa, ser-şîr. Terc. 1-453.]* ma'nâsınadur ki ma'rûfdur ve *vâv-ı ma'rûfla* [tū تو] żamîr-i ḫiṭâbdur, aṣlında yalnız "tâ ت" dur, dibâcede beyân olunduğu üzere tevaḳḳufun ṣıḥḥati içün "vâv-ı sâkine" ilḥâḳ olundu; ve ḫod ve ḫᵛîşten ma'nâsına gelür, Türkîde "kendi" ve "kendisi" ile ta'bîr olunur; ve żiyâfet ve da'vet ve mihmânî ma'nâsına da gelür. BK-2. 191, **tu** تو Far. ḳat; ve içeri; ve ḳaymaḳ; ve *vâv-ı ma'rûfla* [tū تو] żamîr-i ḫiṭâbdur; ve "kendisi" ma'nâsına; ve żiyâfet. LBK. 119, **tu** تُو Far. ḳat, ḳatmer: "tu ber tu تُو بَر تُو tuy ber tuy تُوى بَر تُوى" = ḳat ḳat yâḫud ḳatmerli. KO. 3-184, **tav** تو Far. heat *[heat (hît) sub. sıcaḳ, sıcaḳlık, kızgınlık, ḥarâret, germî, germâ, tâb, tâbiş 2. mâdde-i ḥarâret, keyfiyet-i ḥarâret 3. aṣıl sıcaḳ vaḳti 4. bir kerre ḳızdırılmaḳlık, tav 5. at ḳoşusunun bir seferi, nevbet 6. ḥayvânın ḳızgınlığı ya'nî erkek yâḫud dişisini istemesi 7. bir vaḳ'anın aṣıl ḳızgın ve ḥiddetlü olunduğu vaḳt yâḫud maḥal 8. kızgınlık, ḥiddet, şiddet, ġażab 9. ḥiddet-i ġayret, ifrâṭ-ı ġayret, germiyyet. KLM. 392.]*, warmth; twist, turn; a fold; aditch, pool, or hole where water stagnates; —to, a curtain *[curtain (kır'tın) 1. perde 2. istiḥkâmâtın perdesi, perde ḫaṭṭı]; a fold [fold (fold) 1. ağıl, ḫaṭîre 2. sivri, ḳaṭî', rümme [[rümme رُمَّه Ar. alın, cebhe, cebîn, nâṣiye. Terc. 1-446.]] 3. ümmet 4. ḳat, tâ 5. ḳırma, çîn, maṭvâ [[maṭvā مَطْوى Ar. ḳıvrım, büklüm, burġaç, şikenc. Terc. 2-358.]] 6. ḳat, misl. KLM. 203.]*; a skin formed on the surface of milk; in, into, within; [to bar to, fold upon fold; —to dar to, apartments within apartments (m.c.); intercommunicating (m.c.):] —tu (S. twam), thou [thou (dhau), pers. pron. 2nd. pers. sing. nom. sen.]; —tu, a feast *[feast (fîst) sub. 1. żiyâfet, bezm 2. dügün, sûr, velîme [[velīme وَلِيمَه Ar. dügün ṭa'âmı, dügün żiyâfeti, mihmānî-i 'arūs. Terc. 2-455.]] 3. 'îd, bayram, yortu 4. mûcib-i ḥaẓ u ṣafâ ve vesîle-i teleẕẕüẕ olan nesne. KLM. 323.]*, an entertainment. Ste. 332.

ṭufū'* طفوء Ar. *طفا* *ḳu'ûd vezninde,* âteş ve çırâğ maḳûlesi söyünmek [söyünmek سيونمك T. sönmek, parlaklığı gitmek. YTS. 192.] ma'nâsınadur. OK. 1-37-1, **ṭufū'*** طفوء Ar. *طفا* *ṭânın ve fânın żammıyle,* od söyünmek. VK. 1-23-1, **ṭufū'** طفوء Ar. od söyünmek. AK. 367.

ṭurmaḳ طورمق T 1. ayağa kalkmak, kıyam etmek 2. vaz geçmek, geri durmak 3. kurulmak, yapılmak 4. karşı durmak, karşı koymak 5. bağlanmak, kendini vermek, mülazemet etmek 6. kopmak, meydana gelmek 7. yaşamak, çok yaşamak 8. erişmek, yerleşmek.
ṭurı gelmek, ḳıyâm etmek, ayağa ḳalḳmaḳ. YTS. 213.
ṭurı varmaḳ, 1. boşa gitmek 2. birden bire kalkıp gitmek, kendini ileri atmaḳ. YTS. 213.

ṭuş طوش T. ṭaraf, cihet, yön, yol.
ṭuş gelmek, râst gelmek, teṣâdüf etmek, ḳarşılaşmaḳ. YTS. 214.

tüvān تون Far. (tâ-yı müşennât-ı mażmûme) *cüvân vezninde,* güç ve ḳuvvet ve zor ve celâdet ma‘nâsınadur; tüvānā توانا güçlü ve ḳuvvetli demek olur; ve bulut ve seḥâb ma‘nâsına gelür; ve imkân ve ḳâbiliyyet *[ḳābiliyye-t* قبلية *Ar. ḳâbillik, mümkinet, ḳudret, iḳtidâr; ve mimkinet, ḳabûl etmek; ve isti‘dâd, müste‘id olmaḳ. Terc. 2-142, ḳābiliyyet* قبليّت *Ar. ḳâbillik, § isti‘dâd-ı fıṭrî § imkân. KO. 4-205.]* ve vucûd ma‘nâsına gelür. BK-2. 191, **tüvān** تُوان Far. güç ve ḳuvvet, tüvānā تُوانا Far. güçlü ve ḳuvvetli; ve bulut; ve imkân ve ḳâbiliyyet *[ḳābiliyye-t* قبلية *Ar. ḳâbillik, mümkinet, ḳudret, iḳtidâr; ve mimkinet, ḳabûl etmek; ve isti‘dâd, müste‘id olmaḳ. Terc. 2-142, ḳābiliyyet* قبليّت *Ar. ḳâbillik, § isti‘dâd-ı fıṭrî § imkân. KO. 4-205.]* ve vucûd. LBK. 119, **tüvān** تُوان Far. güç, ḳuvvet, zor, celâdet, tüvānā تُوانا Far. güçlü ve ḳuvvetli olan, ḳavî. Terc. 1-163.

tüvānger تُوانْكَرْ Far. zengînlik, mâldâr, metmûl ve ġanî olan. Terc. 1-163.

tüvāngerī تُوانْكَرى Far. zengînlik, ġınâ, zengîn olmaḳ Terc. 1-163.

uç أوچ T. sebeb, vesîle.
ucından, için, sebebiyle, sebepten, -den dolayı, yüzünden. YTS. 216.

uçmaḳ اوچْمَقْ T. (< Soġd. uştmaḫ) cennet. YTS. 216.

uġur اوغور T. 1. ön, yön 2. yol. YTS. 218, **uġur** اوغور T. fırsat, tesâdüf. EUTS. 263, **uġur** اوغور T. iṣâbet, yol. OL. 87.

ulalmaḳ اولَلْمَقْ T. 1. büyümek, yetişmek, yaşlanmaḳ. 2. artmak, çoğalmak. YTS. 218.

uṣaŋ أوصَك T. 1. ġâfil, gevşek, tembel. 2. isteksiz.
uṣaŋ ṭutmaḳ, bıḳmaḳ, gevşek davranmaḳ, iḥtiyâtsız bulunmaḳ, ihmâl etmek. YTS. 220.

uşaḳ أوشَق T. 1. ufaḳ, küçük. 2. çocuḳ. YTS. 220.

‘uteḳā’ عتقاء Ar. (‘ıtḳ* عتق Ar.*عتق* dan) *küremâ' vezninde,* ‘atîḳ عتيق lafẓından cem‘dür ki ẕikr olundu; ‘uteḳā’, ḳabâ’il-i müte‘addideden bir cemâ‘atdür, Ḥacer ḳabîlesinden ḥamîr ve sa‘îd ḳabîlesinden ‘Aşîre ve Kenâne’den مضر ve bunlardan başḳa nice eşḫâṣdan ‘ibâretdür; ve mescidü’l-‘uteḳā’ Mıṣır’da bir câmi‘dür; meẕkûr ‘Abdu’r-raḥmân Bin Ḳâsım ki İmâm Mâlik ṣâḥibidür, anun binâ-kerdesidür. OK. 23-19, *‘aynın żammı ve tânın fethi ve elifin meddiyle* "‘atīḳ"in cem‘i. VK. 2-190, **‘uteḳā’** عُتَقاء Ar. âzâd olanlar, āzādegān. Terc. 2-56.

‘utüvv* عتوّ Ar. *عتو* *vâvî* *‘ulüvv vezninde;* ve ‘utī عتىّ Ar. *‘aynın żammı ve tânın kesriyle,* ve ‘itī عتىّ Ar. *kesreteynle,* ḥaddi mütecâviz serkeşlikle tekebbür eylemek ma‘nâsınadur; ve ‘utī, ‘atī عتىّ Ar. *‘aynın żammı ve fetḥiyle,* pek ḳocamaḳ ma‘nâsına müsta‘meldür. OK. 3-884-2,3, **‘utüvv*** عتى Ar. *عتا* *żammeteynle ve vâvın teşdîdiyle,* ḥadden tecâvüz etmek. VK. 2-681-1, ‘utī عتى Ar. *‘aynın żammı ve tânın kesri ve yânın teşdîdiyle,* bi-ma‘nahû. VK. 2-681-2, ‘itī عتى Ar. *‘aynın ve tânın kesrive yânın teşdîdiyle,* bi-ma‘nahû. ve ‘itī عتى aṣlında عتو idi; aḥad-i żammeteyni kesreye tebdîl edüp ba‘dehû kesri kesreye tâbi‘ ḳılup ‘itī عتى dediler, bedell-i te’kîdden ötürü; ve ‘itī عتى

cem‘ daḫı gelür, ḥadden mütecâviz edenler ma‘nâsına; ve bu daḫı aṣlında عتو idi; i‘lâl-i mezbûr ile i‘lâl olundu. محمد بن السرى eyitdi: Bu bâbda fu‘ûl vezni ḳaçan cem‘ olsa anın ḥaḳḳı "vâv"ını "yâ"ya ḳalbdür ve ḳaçan maṣdar olsa ḥaḳḳı taṣḥîḥdür. Zîrâ cem‘ ṭâ'ife-i ʿArab ḳatında vâḥidden eṣḳaldür *[eṣḳal أثقل Ar. bârlar, ziyâde s̱aḳîl, ziyâde ağır olan, girānter. Terc. 1-9.]* VK. 2-681-3, ‘utī عتى Ar. istikbârda ḥadden mütecâviz etmek. AK. 381, ‘atī عتى Ar. mütekebbir olan, ez ḥad der güẕeşten. Terc. 2-56.

ümmet أمة Ar. (imme-t* أمة Ar. *أم* den) *hemzenin żammıyla,* envâ‘-ı ḫayrı câmi‘ olan âdeme denür, cemâ‘at-i kes̱îre maḳâmındadur; ve muḳtedâya *[muḳtedā مقتدى Ar. iḳtidâ edilmiş, uyulmuş; imâm gibi kendisine uyulmaḳda olan, dā'imâ önde ve ilerüde bulunan. KO. 4-521, muḳtedā مقتدى Ar. sā'irlerin uyup imtis̱âl etdikleri olan, pīşüvā. Terc. 2-378.]* denür; ve kendilere peyġamber gönderilen cemâ‘ata denür gerek îmân eylesünler ki ümmet-i icâbet ıṭlâḳ olunur, gerek îmân eylemesünler ki ümmet-i da‘vet ıṭlâḳ olunur; ve her ḳabîleden bir ṭâ'ife ve cemâ‘ate denür ve her ḥayvân cinsine denür; ve şol âdeme denür ki sâ'ir edyâna muḫâlif dîn-i Ḥaḳḳ üzere ola; ve vaḳt ve ḥîn ma‘nâsınadur; ve ḳadd ve ḳâmet ma‘nâsınadur; yüze denir vech ma‘nâsına ve feraḥ ve neşâṭ ma‘nâsınadur; ve ṭâ‘at ve inḳiyat ma‘nâsınadur; ve ‘âlim ve dânâya denür; ümmetü'l-vech امة وجه yüzün büyük ve ṭolġun yerine ıṭlâḳ olunur ki ḥüsn ve cemâl ‘alâmetinin maḥallidür; ve ümmetü'ṭ-ṭarîḳ امة الطريق kezalik yolun ulu yerine ıṭlâḳ olunur; ve ümmetü'r-racul امة رجل bir âdemin ḳavm ve cemâ‘atine ıṭlâḳ olunur; ve ümmetu'llâh امة الله Ḥażret-i Ḫâliḳ-i lâ-yezâlin maḫlûḳından ‘ibâretdür. OK. 3-394, **ümmet** امة Ar. *hemzenin żammı ve mîmin teşdîdiyle,* cemâ‘at ma‘nâsınadur; Aḫfeş eyitdi: Bu bir lafẓdur ki ṣûreten müfred ve ma‘nen cem‘dür; ve ḥayvândan her cinsine ümmet derler; ve ümmet, ḳâmete *[ḳāmet قامة Ar. âdemin boyu, ḳad. Terc. 2-145.]* daḫı derler; ve ümmet, dînde olan ṭarîḳate daḫı derler; ve ümmet, ḥîn ma‘nâsına daḫı gelür. VK. 2-373, **ümme-t** امة Ar. *bi'ż-żam ve fetḥü'l-mîmi'l-müşeddede,* bölük ya‘ni cemâ‘at, envâ‘-ı ḥayvândan her birisine ıṭlâḳ olunur; ve daḫı dîn yolu, ḳâmet. Cem‘i ümem امم gelür, ve daḫı āmm آم gelür, *‘âmm vezninde.* AK. 47, **ümme-t** أمّة Ar. cemâ‘at, ḳavm, ṭâ'ife; ve peyġamberin ba‘s̱ olunduğu ṭâ'ife ki içlerinden îmâna gelenlere "ümmet-i icābet أمّة اجابت" ve îmân getürmeyenlere "ümmet-i da‘vet أمّة دعوت" tesmiye olunur. Terc. 1-110.

üründilemek أورندلمك T. seçilmek, iḫtiyâr olunmaḳ. YTS. 224.

üşendürmek أوشندرمك T. tedirgin etmek, râḥatsız etmek. YTS. 224.

üşmek أوشمك T. topluca gelmek, toplanıvermek, üşüşmek. YTS. 225.

üzilmek أزلمك T. 1. ḳopmaḳ, ḳoparılmaḳ, ḳırılmaḳ, ḳopup dağılmaḳ, bozulmaḳ, kesilmek, sökülmek, uzaḳlaşmaḳ. 2. yüzülmek. 3. ilgiyi, ilişkiyi kesmek. 4. iyileşmeye yüz ṭutduğu ḥâlde yeniden ḫastalanmaḳ. YTS. 226.

vā وا Far. *bâ [bā با Far. câ vezninde, me‘ânî-yi ‘adîdesi dîbâcede ẕikr olundu; ez-cümle muṣâḥabet içün gelür. Arabîde ma‘a ma‘nâsına ve Türkîde ile ve bile ile ta‘bîr olunur. Mes̱elâ "Anunla bile gitdim" diyecek yerde "Bâ o reftem با او رفتم" denür; ve bih ma‘nâsına da gelür ki edât-ı*

mefʿûldür; ve esâmî-i eṭʿime [[eṭʿime أطعمة Ar. ṭaʿâmlar, yemekler, aşlar. Terc. 1-70.]] mużâf olur. Meselâ yoğurt aşına mâst-bâ [[māst ماست Far. yoğurt, leben. Terc. 2-162.]] ve ḳabaḳ aşına kedû-bâ [[kedū كدو Far. ḳabaḳ denilen mîve, ḳarʿ. Terc. 2-93.]] denür. Bu taḳdîrce mürekkeb olduḳça aş maʿnâsına delâlet eylemez; ve "bâd" ve "bâşed" lafızlarından daḫı muraḫḫam olur. BK-2. 89] vezninde; ve mürâdifidür ki cins-i eṭʿimeye ıṭlâḳ olunur. Türkîde aş denür: mâst-vâ ve ġûre-vâ [ġūre غوره Far. üzüm ḳuruğu, keḥb; ve henûz açılmamış penye ḳozağı. Terc. 2-38.] ve kedû-bâ gibi. Muʿarrebi "bâç" dur *[bāc باج Far. zî-ḳuvvet pâdişâhlar kendü ednâ şâh ve beg ve memleket żâbitlerinden aldığı mâl ve esbâb ve zer ve sîm; ve yolcudan alınan vergi. Terc. 45.]* ve gerü ve bâz maʿnâsınadur. vâ-mi-guy وا مكوى ve vâ goft وا كفت bâz mi-guy باز مكوى ve bâz goft باز كفت maʿnâsınadur; ve edât-ı mefʿûl olan "bâ" mevḳiʿinde de istiʿmâl olunur: "Vâ tû mî-guyem, وا تو ميكويم" "Bâ tû mî-guyem با تو ميكويم" maʿnâsınadur; ve "vây واى" muḫaffefi olur ki marîż-i şiddet vecaʿı *[vecaʿ وجع Ar. ağrı, aʿżâ-yı bedene ʿarıż olan derd ve elem, derd. Terc. 2-446.]* ḥâlinde îrâd eder bir kelimedür; ve teʾessüf ve taḥassür mevḳiʿinde söylenür. ʿArablar veylâ veylâ ويلى ويلى derler *[veyl ويل ve veylā ويلا vây, yazıḳ, ḥayf, dirîġ maʿnâsında nidâ-yı tefcîʿdir [[tefcîʿ تفجيع Ar. acıyup ağrıtmak, āzārīden; incinmek. Terc. 1-244.]] Terc. 2-455.]* ve açıḳ ve küşâde maʿnâsınadur "Ḳapıyı aç" diyecek yerde "Der râ vâ kün در را وا كن" derler *[kün كن Far. şîġa-i emr ve vaṣf-ı terkîbidir "ile" maʿnâsına ʿArabî ile maʿnaca muṭâbıḳdur. Terc. 2-128.]* ve ricʿat maʿnâsına gelür; ve ıraḳ ve baʿîd maʿnâsınadur; ve efʿâl ve meṣâdır evâʾilinde taḥsîn-i elfâẓ içün mezîd olur. Vâ kerd وا كرد *[kerd كرد Far. kerden lafẓının mâżîsidir, etdi maʿnâsına; ve ağaç budandıḳda kesilen dalları. Terc. 2-94.]* ve "Vâ ḫorden وا خوردن" gibi. BK-2-607, **vā** وا Far. aş; ve gerü ve bâz; ve edât-ı mefʿûl olan bâ mevḳiʿinde de istiʿmâl olunur; ve "vây واى" muḫaffefi olur ki marîż-i şiddet vecaʿı *[vecaʿ وجع Ar. ağrı, aʿżâ-yı bedene ʿarıż olan derd ve elem, derd. Terc. 2-446.]* ḥâlinde îrâd eder bir kelimedür; ve teʾessüf ve taḥassür mevḳiʿinde söylenür; ve açıḳ ve küşâde; ve ricʿat; ve ıraḳ efʿâl ve meṣâdır evâʾilinde taḥsîn-i elfâẓ içün mezîd olur. LBK. 464, **vā** وا Far. aş, ṭaʿâm, ḳut; ve gerü ve açıḳ ve tekrâr. Terc. 2-235, **vā** وا Far. "edât-ı taḥsîn"dir ki ekseriyâ evâʾil-i müşteḳâta dâḫil olur; ve edât-ı taḥassür daḫı olur: "vâ ḥasertâ وا حسرتا" gibi; "bā o با او" maḳâmında daḫı müstaʿmeldir. Meselâ: "Bā o goftem با او گفتم" diyecek yerde "Vā goftem وا گفتم" derler. Bu sûretde edât olmayup isimdür. Bunun isim olaraḳ daha bir ḳaç maʿnâsı vardır. MUF. 180, **vā** وا Far. aş, yemek. § "bâz = باز" gibi yine, geri, tekrâr, bir daḫa maʿnâsınadır. § açıḳ = bâz. Der vâ kun = ḳapıyı aç. § "bâ" mevḳiʿinde ḳullanılır. "Bâ o guftem = ona söyledim" diyecek yerde "Vâ o guftem" denilir. § ḥastalığın şiddeti zamânında söylenen "vây واى" kelimesinin muḫaffefidir. § taḥassür ve teʾessüf ifâde eder. § kelimenin evvelinde baʿżen zâʾid olur. § uzaḳ, ıraḳ. FZ. 2-1947.

vāḥid* واحد Ar. *وحد* *ḥâ-yı muhmele ile,* evvel, ʿaded-i ḥisâbdandur; "bir" taʿbîr olunur; ve baʿżen teşniye ḳılınup vâḥideyn denür. Cemʿi vāḥidūn واحدون gelür. *Müʾellifin Baṣâʾir'de beyânına göre vâḥid, infirâd *[infirād انفراد Ar. yalnız olmak, yegāne şuden, tek*

olmak, (ʿale'l-infirād عَلَى الانفراد) = yalnız, bir olarak, yek-ā-yek, yegān yegān maʿnâsına mürekkebdir. Terc. 1- 127.] maʿnâsınâdur; ve vâḥid, fi'l-ḥaḳîḳa ḳaṭʿan cüz'ü olmayan nesnedür. Baʿdehû her mevcûda ıṭlâḳ olundu. Ḥattâ ʿadâd ve merâtibin cümlesini "vâḥid" ile vaṣf eylemek ṣaḥîḥdür. Meselâ: ʿaşere vâḥidete ve mi'ete vâḥidete ve elf vâḥid denür... ve vâḥid, müteḳaddim *[müteḳaddim مُتَقَدِّم Ar. ilerü geçmiş olan ferā-pīş güzeşte. Terc. 2-260.]* maʿnâsına istiʿmâl olunur. Gerek ʿilm ve fażîletde cümleye sâbıḳ ve müteḳaddim olsun, gerek sâ'ir nâsa müteḳaddim olsun. Bunun cemʿi vuḥdān وحدان gelür *vâvın żammıyla,* ve uḥdān احدان gelür, *hemze-i mażmûme ile ki* "vâv" "hemze"ye mübeddeldür; vâḥid, eḥad maʿnâsına gelür ki yalnız ve tek demekdür, ferîd gibi, naẓîr ve hemtâsı yoḳ. Ḥattâ esma'-ı ḥüsnâdan vâḥid bu maʿnâyadur. OK. 1-703, **vāḥid** واحد Ar. *وحد* (vaḥde-t* وحدة Ar. vâvın fetḥi ve ḥânın sükûnuyla, yalnızlıḳ, infirâd maʿnâsına; ve vaḥde lafẓının intiṣâbı *[intiṣāb انتصاب Ar. yüksege ḳaldırmak, berter kerden; ve dikilüp ṭurmak; ve manṣıba naṣb olunmak. Terc. 1-118.]* Kûfiyyûn ḳatında ẓarfiyyet üzeredür, ve Baṣriyyûn ḳatında maṣdariyyet üzeredür. Cemʿi ḥâlde gûyâ ki... VK. 1-308) merâtib ʿadedinin evvelidür. VK. 1-308, **vāḥid** واحد Ar. bir, aḥad, pek. Terc. 2-444.

vā ḥasret-ā وا حَسْرَتَا Far. te'essüf bildirir. Ne yazıḳ! heyhât! FG. 93, **vā ḥasretāh** وا حسرتاه alas *[alas (ıläs'), interj. âh, vâh, vâ veylâ; eyvâh, yazık! KLM. 14.]* Ste. 1448.

vaḳy* وقى Ar. *وقى* *yâyî* *vâvın fetḥi ve ḳâfın sükûnuyla,* ve viḳāye-t وقاية Ar. *kinâye vezninde,* ve vāḳiye-t واقية Ar. *lâġiye [lāġiye لاغية Ar. fâḥiş ve edebe muḫâlif olan söz, süḫan-ı nā-fercām. Terc. 2-201] vezninde,* bir nesneyi ṣaḳınmaḳ, ḥıfẓ ve ṣiyânet *[ṣiyān صيان ve ṣıyāne-t صيانة Ar. ḥıfẓ etmek, nigāh dāşten. Terc. 2-22.]* maʿnâsınadur. ... Yaʿnî ʿArablar وق على ظلعك derler ki viḳâyeden emr-i ḥâżırdur. "Ayağın aḳsaḳlığına baḳup ʿahde giden ḫâric ḥarekâtdan nefsini ṣiyânet ḳıl" demekdür ki murâd "Kendi ʿayıbını ṣaḳın beyne'n-nâs maʿyûbluḳla müştehir olma" demekdür yâḫud "İbtidâsın kendi maṣlaḥatını ḥıfẓ ve ıṣlâḥ edüp baʿdehû ġayrin umûr-i ġâ'ilesine meşġûl olasın" demekdür. Bu misḷin işbâʿ üzere tafṣîli ẓalʿ *[ẓalʿ ظلع Ar. ẓânın fetḥi ve lâmın sükûnuyla, ṭavar aġsıyup yekerek yürümek maʿnâsınadur... OK. 634-1]* raḳḳ *[raḳḳ, rıḳḳ رق Ar. rânın fetḥi ve kesri ve ḳâfın teşdîdiyle, yazu yazacak yufḳa deriye denür, selefde kâġıd yerine ana yazarlar idi, ekser cîrân derisinden ederler ve ḥâlâ baʿżı rûz-nâme maʿḳûlesi resm ederler; ve raḳḳ, yufḳa nesneye denür raḳîḳ gibi; ve beyâż ṣaḥîfeye denür; ve büyük ḳablu baġaya derler, ʿalâ ḳavl ṣu cânaverlerinden bir küçük cânaver ismidür; cemʿi rüḳūḳ رقوق gelür, müfredât-ı sâ'irede deniz ḳablu baġasıyla müfesserdür. OK-2. 911-1.]* mâddelerinde mürûr eyledi; ve vaḳy ve vaḳī وقى Ar. ʿatî *[ʿatī عتى Ar. mütekebbir olan, ez ḥad der güzeşten. Terc. 2-56.] vezninde,* bir işi ıṣlâḥ eylemek maʿnâsınadur; ve vaḳī, ṭavar yalın yörümekden ayaġı taşraḳmaḳ *[dışarı çıḳmaḳ]* maʿnâsınadur. OK-3. 950-1,2,3, viḳāye-t وقاية Ar. *وقى* (ittiḳā'* اتقاء Ar. hemzenin kesri ve tânın teşdîdiyle ve elifin meddiyle, ṣaḳınmaḳ; ... Yaʿnî kelâm-ı ʿArabîde hemze-i meksûreden ṣonra ḥarf-i meftûḥ ile kelime bulunamadı tâ ki bunu daḫı ana ilḥaḳ edeler. VK-2. 744-1.) *vâvın kesriyle,* ṣaḳlamak; viḳâye, nisâ ṭâ'ifesi başa örtdükleri nesneye daḫı derler. VK-2. 744-12, **vaḳy** وقى ve viḳāye-t وقاية Ar. *bi'l-kesr,* ḥıfẓ etmek. AK. 683, viḳāye-t وِقَايَة Ar. nesneyi żarar ve ziyândan ḥıfẓ etmek, nigāh dāşten. Terc. 2-453.

va'llāhu aʿlemü وَاللهُ أَعْلَمُ Ar. Ve Allah her şeyi bilir.

va'llāhu a'lemü bi'ṣ-ṣavābi وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ Ar. Be-dürüstî *[dürüst دُرُسْت Far. ṣaġ, ṣaḥîḥ, bütün, tâm olan, ḳırıḳ veyâ noḳṣân olmayan. Terc. 1-342, dürüstî دُرُسْتِى Far. ṣaġlıḳ, ṭoġru; ve ṣaḥîḥ olmaḳ, ṣıḥḥat. Terc. 1-342.]* Allah her nesneyi bilicidir. CA. 308, **va'llāhu a'lem bi'ṣ-ṣavāb** وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ Ar. Her şeyin doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Gerçekten Tanrı her şeyi bilir.

vāv واو Far. ṣâḥib-i 'amel olan "vâv" birḳaç ḳısımdur. Birisi **vâv-ı mektûb**, ġayr-i melfûẓdur ki kitâbetde s̱âbit ve telaffuẓda sâḳıṭ olur. Bu vâvın isti'mâli üç nevdür: Evvelki nev'; mücerred mâ-ḳablinin żammesini beyân içün mezîde olur. Zîrâ bundan aḳdemce ẕikr olunduğu üzere elfâẓ-ı Fârisînin eḳal mâddesi iki ḥarf ve hemîşe evveli müteḥarrik ve s̱ânîsi sâkin olur. Pes tâ-i mażmûme ki żamîr-i bâriz-i ḫiṭâbdur; ve dâl-ı mażmûme ki iki 'adede dâldür; ve cîm-i Fârisiyye-i mażmûme ki edât-ı teşbîhdür żammelerin beyân ve sükût ve tevaḳḳufun ṣıḥḥati içün bir vâv-ı resmî ki mektûb ve ġayr-i melfûẓdur. İlḥâḳ edüp tu تو [929]

---

[929] **tu** تو Far. (tâ-yı mażmûme) *vâv-ı mechûl ile,* ḳat ve lây *[lāy لاى Far. lâyîdenden ism-i maṣdar ve emr ve ism-i fâ'il olur; ve bir nev' ḳumâş ki vâle derler; ve ḳara balçıḳ; ve ḳahvenin ve sâ'ir nesne telvesi ve ṭorṭusu; ve ḳat ma'nâsına gelür; s̱iyâbda [[s̱iyāb ثياب Ar. libâslar, raḫthâ, rûbâlar. Terc. 1-308.]] ve evraḳda olsun, yek lâyı ve dü lâyı denür; ve dere ki iki ṭaġ mâ-beyninde olan furcedür. LBK. 405.]* ma'nâsınadur. Meselâ ḳat ḳat diyecek yerde ki "ḳatmer" ta'bîr olunur tu ber tu تو بر تو derler; ve içeri ve dâḫil ma'nâsına gelür; ve ḳaymaḳ ve zübd *[zübd زبد Ar. ḳaymaḳ ve südden ḥâṣıl olan ḫulâṣa, ser-şîr. Terc. 1-453.]* ma'nâsınadur ki ma'rûfdur ve vâv-ı ma'rûfla [tū تو] żamîr-i ḫiṭâbdur. Aṣlında yalnız "tâ ت"dur. Dibâcede beyân olunduğu üzere tevaḳḳufun ṣıḥḥati içün vâv-ı sâkine ilḥâḳ olundu; ve ḫod ve ḫᵛîşten ma'nâsına gelür, Türkîde "kendi" ve "kendisi" ile ta'bîr olunur; ve żiyâfet ve da'vet ve mihmânî ma'nâsına da gelür. BK-2. 191.; **tu** تو Far. ḳat; ve içeri; ve ḳaymaḳ; ve vâv-ı ma'rûf ile [tū تو] żamîr-i ḫiṭâbdur; ve "kendisi" ma'nâsına; ve żiyâfet. LBK. 119.; **tu** تُو Far. ḳat, ḳatmer: (tu ber tu تُو بَر تُو tuy ber tuy تُوى بَر تُوى) = ḳat ḳat yâḫud ḳatmerli. KO. 3-184.; tav تو Far. heat *[heat (hît) sub. sıcaḳ, sıcaḳlıḳ, ḳızġınlıḳ, ḥarâret, germî, germâ, tâb, tâbiş 2. mâdde-i ḥarâret, keyfiyet-i ḥarâret 3. aṣıl sıcaḳ vaḳti 4. bir kerre ḳızdırılmaḳlıḳ, tav 5. at ḳoşusunun bir seferi, nevbet 6. ḥayvânın ḳızġınlığı ya'nî erkek yâḫud dişisini istemesi 7. bir vaḳ'anın aṣıl ḳızġın ve ḥiddetlü olunduğu vaḳt yâḫud maḥal 8. ḳızġınlıḳ, ḥiddt, şiddet, ġażab 9. ḥiddet-i ġayret, ifrâṭ-ı ġayret, germiyyet. KLM. 392]*, warmth; twist, turn; a fold; aditch, pool, or hole where water stagnates; —to, a curtain *[curtain (kır'tın) 1. perde 2. istiḥkâmâtın perdesi, perde ḫaṭṭı. KLM. 203.]*; a fold *[fold (fold) 1. ağıl, ḫaṭîre 2. sivri, ḳaṭî', rümme [[rümme رمّه Ar. alın, cebhe, cebîn, nâṣiye. Terc. 1-446.]] 3. ümmet 4. ḳat, tâ 5. ḳırma, çîn, maṭvâ [[maṭvā مطوى Ar. ḳıvrım, büklüm, burġaç, şikenc. Terc. 2-358.]] 6. ḳat, mis̱l. KLM. 339.]*; a skin formed on the surface of milk; in, into, within; [to bar to, fold upon fold; —to dar to, apartments within apartments (m.c.); intercommunicating (m.c.):] **—tu** (S. twam), thou [thou (dhau), pers. pron. 2nd. pers. sing. nom. sen.]; — tu, a feast *[feast (fîst) sub. 1. żiyâfet, bezm 2. düğün, sûr, velîme [[velîme وليمه Ar. düğün ṭa'âmı, düğün żiyâfeti, mihmânî-i 'arûs. Terc. 2-455.]] 3. 'îd, bayram, yortu 4. mûcib-i ḥaẓ u ṣafâ ve vesîle-i telezzüẕ olan nesne. LKM. 323.]*, an entertainment. Ste. 332.

ve du دو [930] ve cu جو [931] dediler. İkinci nev; **vâv-ı ma'dûle**dür ki ḥîn-i telaffûẓda kendiden ḥarf-i âḫire meṡelâ elif ḥarfine ʿudûl *[ʿudūl عُدُول Ar. żammeteynle, "ʿadl عدل" in [[ʿadl* عدل *Ar. *عدل* ʿaynın fetḥi ve dâlın sükûnuyla, bir nesneyi maḥalline vażʿ etmek ki "ẓulm" ün muḳâbilidür; ve ʿadl, ʿâdil maʿnâsına daḫı gelür... ve bu aṣlında maṣdardur. VK. 2-318.]] cemʿi; ve ʿadl, miṡl maʿnâsına da gelür; ve ʿudûl, yoldan ṣapmaġa daḫı derler; ve erkek dişi ile cemʿ olmaġı terk etmege daḫı derler; ve ʿadl, iki kimsenin beynin berâber ḳılmaġa daḫı derler; ve ʿadl, fidye maʿnâsına daḫı gelür... VK. 2-319.]* olunur. Bu sebeble teleffûẓda taʿayyün ve ẓuhûru ḳalmaz; ve bu vâv-ı maʿdûle, ḫâ-yı muʿceme ʿaḳabine maḫṣûṣdur ve ḫâ-yı mezbûre gerçi meftûḥa iʿtibâr olunur lâkin fetḥası ḫâliṣ olmayup żamme şemmesini *[şemme شمّه Ar. maʿnâ-yı aṣlîsi bir kerre ḳoḳlamadur. Lisânımızda pek az miḳdâr, cüz'î eṡer maʿnâsında ḳullanılır: (şemme-i mürüvvet, şemme-i vefâ, şemme-i ḥaḳîḳat). KO. 4-74, şemme* شمّه *Ar. ḳoḳu, râyiḥa, buy; ve ḳoḳlamak; ve pek cüz'î miḳdâr. Terc. 1-515, şemme* شمّه *Ar. i. bir kerre ḳoḳma; pek az miḳdâr: ʿaşḳ-ı İlâhîden bir şemme. YTL. 418.]* mutażammın olmaġıla vâv-ı merḳûmeye vâv-ı işmâm *[işmâm* اشمام *Ar. ḳoḳlatmak, ḳokladılmak § tecvîd ıṣṭılâḥatınca esnâ-yı ḳırâ'etde dudaḳlarla żam ve kesrden birine işâretdür. KO. 367, işmâm* اشمام *Ar. ḳoḳlatmak, buyānīden; ve ʿudûl etmek, ṣapmak; ve bir harfe żamme yâḫud kesre iẕâḳa [[iẕâḳa* اذاقة *Ar. ṭatdırmak, ṭat ve lezzet ḥiss etdirmek. çeşīden. Terc. 1-25.]] etmek. Terc. 1-61.]* daḫı derler. Bu "vâv" ın istiʿmâli

---

930 **dū** دُو Far. iki: (dü cihān دُوجهان) = dünyâ ve âḫiret. (dü-ru-y دُو رُوی) = iki yüzlü. (dü-pā-y دُوپای) = iki ayaḳlı; ekṡeriyâ zâr oyununa â'id taʿbîrâtda ḳullanılır. Meṡelâ (şeş ü dü شش و دو penc ü dü پنج و دو dü şeş دو شش) gibi. KO. 3-398, **dū** دُو Far. şayıda iki ʿadedi, işneyn. Terc. 1-370, **dū, du, do** دو Far. two. Ste. 539, **du** دو Far. دو باره twos at dice. دو بش five at dice. دو دو adv. by twos, two each. دو سه vulg. du se 1. two or three, a very few. 2. threes at dice, two threes. دو شش sixes at dice. دو نیم adv. two halves, in two. KML. 917.

931 **cu** جو Far. (cîm-i mażmûme) üç maʿnâsı var: Biri, boyunduruḳdur ki öküz boynuna geçirirler. Sânî, merâtib-i ẕeheb-i ḫâliṣden ṭoḳsan altıncı mertebedür ki ʿArabîde ʿayâr denür. Ṡâliṡ, ırmaḳ ve nehir maʿnasınadur. BK-2. 210, **cu** جُو Far. boyunduruḳ; ve merâtib-i ẕeheb-i ḫâliṣden ṭoḳsan altıncı mertebedür ki ʿArabîde ʿayâr denür; ve ırmaḳ ve nehir. LBK. 134, cūy جوی Far. ırmaḳ [cūy-ı cārī جوی جاری cūy-ı revān جوی روان]. (leb-i cū-y لَبِ جُوی) = ırmaḳ kenârı. § cūnīde, arayıcı, arayan. Bu maʿnâda vaṣf-ı terkîbî olaraḳ ḳullanılır: [ʿarbede-cū عربده جو ceng-cū جنگجو behāne-cū بهانه جو]. "Var yörü isterseŋ ey eşk-revân cûlarla sen." Nedîm. KO. 3-228, jau, jav جو Far. (S. yava) barley *[barley (bar'li), sub. arpa, şaʿīr [[şaʿīr* شعیر *Ar. arpa denilen dâne. Terc. 1-511.]], cev. KLM. 64.]*, a grain of barley; the alloy of four grains of silver in nineth-six of gold; [jawi barahna, barley without husk, oat; —jawi postkanda, peeled barley; jawi sīm, a grain of silver;] —ju (see جوی), a river; a yoke; [az jū'i zar ātish kashīdan, to pour wine out of a golden flaks;] —jo, (in comp.) wishing *[wish (wîş), v. a. 1. bir ḫuṣûṣun vuḳuʿunu ârzûlamaḳ. 2. birisi ḥaḳḳında olan ârzûsunu ʿalenen ve resmen beyân etmek. KLM. 819]*, desiring *[desire (dîzayr'), v. a. istemek, ârzû etmek, ḫᵛâhiş etmek. 2. emel etmek, ârzû etmek. 3. cânı istemek, raġbet etmek, meyl etmek, iştiyaḳ etmek. 4. ricâ etmek, niyâz etmek. 5. söylemek, emr etmek, fermân etmek. KLM. 229.]* Ste. 375, **cū** جو Far. sub. 1. stream *[stream (strim), sub. 1. şu, dere, çay, ırmak, nehr. 2. akındı, seyl. 3. şu gibi aḳan nesnenin hey'eti. 4. tevâlî, tetâlî, teselsül, 5. silsile 6. vefret, kesret, feyżân, seyelân. KLM. 719.]*, a brook, a rill. 2. a seeking *[seek (sik), (sought; sought), 1. aramak, baḳup aramak. 2. aramak, ârzûlamak. KLM. 670.]*. جست و جو a searching after a thing. KML. 684.

ṭoḳuz mevżuʿa münḥaṣırdur: 1. ʿaḳabinde elif ẕikr olunacaḳ mevżiʿdür: ḫᵛāb خواب 932 ve ḫᵛāce خواجه 933 gibi. 2. dâl-ı muhmele ẕikr olunacaḳ mevżiʿdür: ḫᵛad خود

932 **ḫᵛāb** خوابْ Far. uyḳu. (ḫᵛāb-ı girān خواب گرَان) = ağır uyḳu. (ḫᵛāb-ı nūşīn خواب نُوشِينْ) = ṭatlı uyḳu. (ḫᵛāb-ālūd خواب آلود ḫᵛāb-ālūde خواب آلُودَه) = uyḳu başmış, uyḳusu gelmiş, ṭalgın. (ḫᵛāb-ālūde خواب آلُودَه‌گى) = uyḳu başmaḳ ḥâli, ḫᵛâb âlûdelik, ṭalgınlıḳ. (ḫᵛāb-ı ḫargūş خواب خرگوش) = ḳavşan uyḳusu ki ḥîle, iğfâlden kinâye olaraḳ ḳullanılır. (ḫᵛāb-gāh خوابگَاه ḫᵛāb-geh خوابگَه) = uyḳu uyuyacaḳ maḥal, yataḳ oṭası [ḫᵛāb-nāk خوابنَاك] = uyḳusu gelmiş. (ḫᵛāb-nāgī خوابنَاكى) = uyḳusu gelmeklik. § (rü'yâ) maʿnâsında da ḳullanılır. (ʿālem-i ḫᵛāb عالم خواب taʿbīr-i ḫᵛāb تعبير خواب), (ḫᵛāb-dīde خواب ديده) = rü'yâ görmüş demekdir ki bâliğ ve bulûğa ermiş gençden kinâyedir. (ḫᵛāb-ı nā-dīde خواب ناديده) = nâ-bâliğ, bülûğa ermemiş; çocuḳdan kinâyedir... KO. 3-312, **ḫᵛāb** خواب Far. *vâv-ı maʿdûle ile*, hem uyḳu mânâsına ki ʿArabîde nevm derler; ve hem düş görmek mânâsına ʿArabîde rü'yâ derler. Meselâ (Ḫᵛābīdem خوابيدم) = "Uyudum" demekdir; ve (Ḫᵛāb-dīdem خوابديدم) = "Düş gördüm" demekdir. Bu lafẓ iki vech üzeredir: Vech-i evvel, "vâv" telaffuẓ olunmayup ancaḳ "ḫâ"nın żammesine delâlet içün yazılur. Vech-i s̱ânî, "vâv"ın is̱bâtıyla telaffuẓ olunur, rü'yâ maʿnâsınadur. Terc. 1-305, **khwāb** خواب Far. sleep *[sleep (slip) sub. uyḳu, nevm, ḫᵛâb. KLM. 690.]*; giddiness *[giddiness (gîd'ines) sub. baş dönmesi, ser-gerdânî. 2. sersemlik, ḫiffet-mizâc. KLM. 362.]*; a dream *[dream (drim) rü'yâ, düş,. 2. ḳurundu, ḫûliyâ, ḫayâl. KLM. 264.]*; nocturnal pollution; pile, plush. Ste. 478, **kh'āb** خواب Far. sub. 1. sleep. 2. dream 3. a seminal effusion during sleep. 4. death. 5. stupor, lethargy. 6. numbness in a limb. 7. the nab of kloth, down. 8. sprouting vegetation on the soil. 9. (mystics) abstinence from natural actions. KML. 868.

933 **ḫᵛāce** خواجه Far. (ḫâ-yı meftûḥa) *râce vezninde*, efendi ve ağa ve ket-ḫudâ; ve re'îs-i ḫâne maʿnâsınadur; ve ʿazîz ve muʿaẓẓam maʿnâsına gelür; ḳoca, yaşlı, müsin *[müsin مُسِنّ Ar. yaşlu, iḫtiyâr olan, pîr. Terc. 2-337.]*, iḫtiyâr maʿnâsına da gelür; ve zengîn ve ḥâl ṣâḥibi kimseye denür; ve ḥâkim ve vâlî ve ṣâḥib-i cemʿiyyet maʿnâlarına gelür; ve rûḥ ve cân maʿnâsınadur; ve ṭavâşî *[ṭavâşî طَوَاشِى Ar. ḫâdim ağa, ḫᵛāce-serā. Terc. 2-43.]* ve ḫâdim kimesneye denür ki âlet-i tenâsülü kesilmiş olur. BK-2. 253, **ḫᵛāce** خواجَه Far. efendi ve ağa ve ket-ḫudâ; ve re'îs-i ḫâne; ve ʿazîz ve muʿaẓẓam; ve ḫâdim ki âlet-i tenâsülü kesilmiş olur. LBK. 171, **ḫᵛāce** خواجَه Far. Lisân-ı ʿavâmda (ḫoca خوجه) diye maʿrûfdur. Ṭarîḳ-i ʿilmiyye ricâl ü mensûbiyyeti: (ḫᵛāce-i dü-serā خواجۀ دو سَرا ḫᵛāce-i ʿālem خواجۀ عالَم ḫᵛāce-i kā'ināt خواجَۀ كائنَات) = Peyğamberimiz mufaḫḫar-ı mevcûdâtü ʿalehi ekmeli't-teḥiyyât efendimiz ḥażretleri. (ḫᵛāce-tāş خواجَه تَاش) = Bir efendinin müteʿaddid bendelerinden her biri. (ḫᵛāce-serā خواجَه سَرا) = ḫâdim zenci. Yalnız îrâd olunursa muʿteber ẕât demekdir. § üstâd, muʿallim, oḳuducu, oḳudan. (ḫᵛācegī خواجَگى) = ḫocalıḳ, efendilik. (bezzāz-sitān بزّازستان = bedestân ḫᵛâcegîsi, bedestân ḫᵛâcegîlerinden). Bunun cemʿi olan (خواجَگان) = El-yevm bu maʿnâda ḳullanılmayup yalnız bu ʿunvân ile maʿrûf rütbe-i resmiyye ile anı ḥa'iz olanlara ıṭlâḳ olunur. Ezmine-i sâbıḳada (ḫᵛācegān-ı dīvān-ı hümāyūn خواجگان ديوان همايون) = "dîvân-ı ʿâlî efendileri" maʿnâsında "ricâl-i devlet"e ıṭlâḳ olunurdu... KO. 3-313, **ḫᵛāce** خواجَه Far.

934 gibi. 3. rây-ı muhmele ḫvar خور 935 gibi. 4. zây-ı muʿceme ḫvazm خوزم 936 gibi.

---

vâv-ı maʿdûle ile, ḫâne ṣâḥibi. rabbü'l-beyt رَبُّ البَيت = efendi, aga, ket-ḫudâ ve mâl ṣâḥibi ve şeyḫ ve ḥâkim ve vezîr; ve muʿteber ve muʿaẓẓam olan kimesne; ve tedrise meşġûl olan kimesne; ve bâzergân, tâcir; ve ḫorûz ibigi. Terc. 1-306, **khẉāje** خواجه Far. A man of distiction; a rich merchant, a doctor, professor, teacher, preceptor, school-master; a pedand; a veneraple old man; lord, master, owner; honorific title of a wazir or other great dignitary; a eunuch; the master of a family; a bird's comb; heart, soul. Ste. 479, **kh'āje** خواجه Far. sub. 1. A master, the master of the household. 2. An elder. 3. A sperior. 4. A ruler, magistrate. 5. (vulg. khoja) A teacher. 6. (in Tatary) A descendant of Muhammed. 7. (in İndia) A eunuch. 8. (rare) The soul of man. 9. (pl. خواجگان) A Master-Clerk of the government service. KML. 868.

934 **ḫvad** خود Far. (ḫâ-yı meftûḥa) *vâv-ı maʿdûle ile, bedv [bedv* بدو *Far. merv vezninde, ziyâdesiyle eşkinli [[eşkin* اشكين *T. 1. açık adımlarla hızlı yürüyen at 2. atın bu çeşit yürüyüşü. YTS. 86]] ata denür. BK-2. 105.] vezninde,* üç maʿnâsı var. Biri "o" maʿnâsınadur ki żamîr-i münfaṣıl-ı ġâ'ibdür. Meselâ "O bilür" diyecek yerde "Ḫvad dāned خود داند" denür. S̱ânî, ẕât ve nefs ve ʿayn maʿnâsınadur ki ġayr muḳâbilidür. Bundan Türkîde "kendüsi" ve "özi" ile taʿbîr olunur. Meselâ "Fülan ancaḳ kendüsini ve nefsini bilür, ġayrîyi bilmez" diyecek yerde "Fülānī ḫvad rā mī-dāned ne *[ne* نه *Far. edât-ı selb ve inkârdır, leyse. Terc. 2-230.]* dīgerī rā "فلانی خود را میداند و نه دیگریرا" derler. S̱âlis̱, aşnâ ve maḥrem maʿnâsınadur ki yâd u bî-ġâne muḳâbilidür. Meselâ "Fülānī ez ḫvadest "فلانی از خودست" derler, Aşnâdandur bî-ġâne degildür, demek olur. BK-2. 254, **ḫvod** خُود Far. 1. żamîr-i münfaṣıl-ı ġâ'ibdür. Meselâ "O bilür" diyecek yerde "Ḫvad dāned خود داند" denür; 2. ẕât ve nefs maʿnâsınadur ki kendüsi ve özi denür. 3. aşnâ ve maḥrem. LBK. 172, **ḫvod** خُود Far. kendi. (ḫvod-be-ḫvod خُودْ بَخُودْ) = kendi kendine, kendiliginden (ḫvod-bīn خُودْ بِين) = kendini görücü; Yaʿnî nefsiyle maġrûr, mütekebbir. (ḫvod-perst خُودْ پَرَست) = kendini ziyâde begenen. (ḫvod-pesend خُودْ پَسَند) = kendini begenen. (ḫvod-rāy خُود رَأى) = iyi kötü kendi re'yiyle ḥareket eden, dik başlı âdem. (ḫvod-furūş خُودْ فُرُوش) = kendini ṣatıcı, nefsini medḥ edip ṭuran, şarlatan. (ḫvod-rū-y خُودْ رُو ى) = kendi kendine biten, yabanî. (ḫvod-sitā-y خُودْ ستا ى) = kendini medḥ eden. (ḫvod-ser خُودْ سَرْ) = kendi başına giden, muʿannid. (ḫvod-kām خُودْ كَامْ) = kendi merâmından başḳa bir şey düşünmeyen. (ḫvod-nümā-y خُودْ نُمَا ى) = kendini gösterici, kendini ortaya atup iddiʿâ-yı liyâḳat eden. (ḫvodī خُودِى) = kendilik, benlik. Bunları "vâv-ı maʿdûle" ile oḳumalı. KO. 341, **ḫvod** خُود Far. kendü demekdür. ʿArabîde "hüve هو" derler; ve tuġulġa dedikleri demür külâh ki cengde giyerler, ser-penāh daḫı derler. Terc. 1-310, **khwūd** خود Far. A helmet —**khẉud**, **khẉad**, self; himself, herself, itself. Ste. 482, **kh'ad** خود Far. vulg. khod. sub. 1. self; one's self. 2. (when a genitive) own; one's own. KML. 871.

935 **ḫvar** خور Far. (ḫâ-yı meftûḥa) bir vezinde ṭoḳuz maʿnâsı var: 1. ruşenî-i bisyâr *[ruşen* رُوشَن

Far. aydın; ve żiyâ; ve bellü nesne. LBK. 216, bisyār بسيار *Far. çoķ, keŝîr, vâfir olan. Terc. 1-94.]*; ve żiyâ-yı bi-şümâr maᶜnâsınadur. 2. bir ferişte ismidür ki âfitâb üzere mü'ekkil ve rûz ve ḫorde vaᶜķiᶜ olan umûr ve ḫuşûşun rü'yet tanẓîmi ana muḥavveldür *[muḥavvel* مُحَوَّل *Ar. tebdîl ve taġyîr olunmuş olan. kūherîde; ve iḥâle birle sipâriş olunmuş olan. Terc. 2-290.]* 3. her ayın on birinci günü ismidür. 4. âfitâb-ı âsmândandur. 5. ṭaᶜm *[ṭaᶜm* طعم *Ar. Far. ṭad, meze, çâşnî. Terc. 2-16.]* ve lezzet maᶜnâsınadur ki "dad" taᶜbîr olunur. 6. ṭaᶜâm-ı ķalîldür ki ķuvvet-i lâ-yemût taᶜbîr olunur. 7. vaṣf-ı terkîbi cihetiyle "ḫᵛarden خوردن" den ism-i fâᶜil ve fiᶜil-i emr gelür. 8. ķaya güllerine denür ki Süryânîde حرا derler. 9. ḫavarnaķ *[ḫavarnaķ* خَوَرْنَق *Far. köşk, ķaṣr, sarây; ve ġara'ib-i dehrden bir ķaṣr-ı ᶜacibdir ki ẓahr-ı Kûfe'de Nuᶜmân Bin Emriyyü'l-Ķays* نعمان بن امرئ القيس *emriyle miᶜmâr Sinmâr-nâm [[ᶜArabîsi Sinnimār* سِنِّمار *ve Fariside Sinmār* سِنمار *diye maᶜrûfdur. KO. 3-317.]] üstâd binâ edüp itmâm eyledikde Nuᶜmân gelüp temâşâ ederek ġâyet pesend ve taḥsîn etdikden ṣonra Sinmâr'a su'al eder ki bu ķaṣrın inhidâmına [[inhidâmın* انهدام *Ar. mec. yıķılma, hedm olunma, çökme, ḫarab olma. YTL. 94.]] bâᶜiṡ olur żarar yeri var mı? Sinmâr da belî bir yerinde bir ṭaş ķomuşam eger bir kimesne anı ķoparsa fi'l-ḥâl ķaṣr münhedim olur. Nuᶜmân dedi ki "Ol maḥalli senden ġayri kimse bilür mi?" Sinmâr, "Benden ġayri kimse bilmez" dedügi gibi Nuᶜmân şâh, Sinmâr'ı bâlâ-yı ķaṣrdan zemîne atup helâk eyledi. Bu ḥikâye ḫalķ miyânında meşhûr olup ḍarb-ı meŝel oldu. Cihânda eyülüge eyülük olaydı, Nuᶜmân Sinmâr'a ederdi derler. Terc. 1-313.]* ismiyle ismiyle maᶜrûf köşke denür. BK-2. 255, **ḫᵛor** خُور Far. 1. żiyâde aydınlıķ. 2. bir ferişte ismidür ki âfitâb üzere mü'ekkil ve rûz ve ḫᵛorde vaᶜķiᶜ olan umûr ve ḫuşûşun rü'yet tanẓîmi ana muḥavveldür *[muḥavvel* مُحَوَّل *Ar. tebdîl ve taġyîr olunmuş olan. kūherîde; ve iḥâle birle sipâriş olunmuş olan. Terc. 2-290.]*. 3. her ayın on birinci günü. 4. âfitâb. 5. ṭaᶜm *[ṭaᶜm* طعم *Ar. Far. ṭad, meze, çâşnî. Terc. 2-16.]* ve lezzet maᶜnâsınadur ki "dad" taᶜbîr olunur. 6. ṭaᶜâm-ı ķalîldür ki ķuvvet-i lâ-yemût taᶜbîr olunur. 7. vaṣf-ı terkîbi cihetiyle "ḫᵛorden خوردن" den ism-i fâᶜil ve fiᶜil-i emr gelür. 8. ķaya gülleri. 9. ḫavarnaķ *[ḫavarnaķ* خَوَرْنَق *Far. köşk, ķaṣr, sarây. Terc. 1-313.]* ismiyle ismiyle maᶜrûf köşk. LBK. 173, **ḫᵛor** خور Far. (vâv-ı maᶜdûle ile) oķumalı. (ḫᵛur-şîd خورشيد) in muḫaffefi; yaᶜnî güneş demekdir. Bu maᶜnâda naᶜdiren müstaᶜmeldir. § yeyecek, yeyinti. (ḫᵛor-ı gedā خور كدا). § yeyecek maᶜnâsına olan (ḫᵛorden خُوَرْدَن) = maṣdarından ṣîġa-i emr olur. Bu taķdîrde vaṣf-ı terkîbî olaraķ ķullanılır. (köfte-ḫᵛor كوفته خور herze-ḫᵛor هرزه خور mey-ḫᵛor مى خور). Baᶜżen bunun yerinde ḫvār خوار ḫvāre خواره lafıẓları da istiᶜmâl olunur: (herze-ḫvār هَرْزه خوار mey-ḫᵛār مَى خوار mey-ḫᵛāre مَى خواره). KO. 3-342, **ḫᵛor** خور Far. ḫᵛâr, ḥaķîr, bî-iᶜtibâr, ẕelîl olan; ve yiyici, ekl edici olan; ve güneş, şems, ḫᵛor-şîd. Terc. 1-311, **khwur** خور Far. despicaples, contemptible, abject, mean, vile, base, infamous; worthy, proper, agreeable to; a partner, consort; (s. svar) light, radiance; the sun; the east; name of an angel; the eleventh day of every solar month; food sufficient for the support of life; meat; flaour; relish, taste; a chameleon; a palace, villa; the famous palace, of Khawarnak; (in comp.) eating, devouring, consuming. Ste. 483, **kh'ar** خور Far. vulg. **khor**, 1. Name of the angel of the sun, in the Zoroastrian sytem, and of the eleventh day of each solar month with the Zoroastrians. 2. The sun. 3. light, splendor, brilliancy. 4. Food. 5. (in compounds) That eats, drinks, receives, or

5. şîn-i muhmele ḫᵛast خوست 937 gibi. 6. şîn-i muᶜceme ḫᵛaş خوش 938 gibi. 7. nûn-ı

---

undergoes. KML. 871, **kh'ar** خور Far. vulg. **khor,** a. Abject *[abject (āb'jekt), adj. 1. düşkün, miskin. 2. alçak, zelîl, ḥaḳîr. KLM. 2.]*, vile, contemptible. باقمق — v. i. To look, at one with contemt. طوتمق — v. t. To hold as of no value. قوللانمق — v. t. To use for the communest purposes. خوره كچمك To be taken as a useful acquisition. خوره كلمك To stand hard usage, to be strong and durable, to be serviceable. KML. 871.

936 **ḫᵛazm** خوزم Far. *ᶜazm vezninde,* ᶜumûmen buḫâr ve ḫuṣûṣan ḳaplayı *[ḳaplayı قابلايى T. her yanı ḳaplanmış şekilde. YTS. 125, ḳablayı قابلايى T. Adj. [v. قابلامق] qui couvre, etc. bedeckend, verhüllend. قابلايى بولود ḳ. bulud. nuage qui couvre tout le ciel. / den Himmel bedeckende Wolke. Zen. 675.]* sis ve buḫârdur ki "kör ṭuman" taᶜbîr olunur. BK-2. 255, **ḫᵛozm** خُوزْم Far. ᶜumûmen buḫâr ve ḫuṣûṣan ḳaplayı *[ḳaplayı قابلايى T. her yanı ḳaplanmış şekilde. YTS. 125.]* "kör ṭuman" taᶜbîr olunur. LBK. 173, **__kh__ẉazam, __kh__ẉazm** خوزم Far. A fog, mist, vapour. Ste. 485.

937 **__kh__ost, __kh__ẉast** خوست Far. an island *[island (ay'lınd) sub. aṭa, cezîre. KLM. 451.]*; a beaten road *[beaten (bit'ın), adj. 1. dögülmüş, dögme, maḍrûb. 2. büzülmüş, mağlûb, münhezim, alt. 3. açıḳ, ayaḳ başaraḳ küşâd olmuş. 4. dögülmüş, ezilmiş. 5. çalḳanılmış. 6. ᶜâdî, ᶜâdetâ menselik [menselik مَسْلَكْ Ar. yol ve meslek; ve ṭarîḳa dâḫil olan. Terc. 2-404.] olan. KLM. 69.]*; rubbed *[rub (r^b) (-bed, -bing), v. a. 1. oğmak, delk etmek [[delk دَلْكْ Ar. el ile sürtmek; ve oğmak. oHa. 1-322.]]. 2. sürmek, sürtmek. 3. silmek, oğmaḳ. KLM. 653.]*; a melon *[melon (me'lın), sub. 1. ḳarpûz. 2. ḳavun. KLM. 508.]*. (this meaning doubtful and probably originating in the misreading خربزه for جزشره Ste. 485.

938 **ḫᵛaş** خوش Far. (ḫâ-yı meftûḥa) *geş [geş كَشْ Far. güzel ve ḫûb; ve nâz ve şîve ile ṣalınmak; ve gemi ve sefîne; ve vesvese ve ḫalecân. LBK. 391.] vezninde,* dört maᶜnâsı var: 1. ḫᵛod ve ḫᵛîş maᶜnâsınadur ki kendi ve kendisi demekdir. 2. güzel ve ḫûb maᶜnâsınadur. 3. mâder-i zen *[mâder مَادَرْ Far. ana, vâlide, nine, ümm. Terc. 2-160, mâder-i zen مَادَرِزَنْ ḳayın ana, ḳarının anası. Terc. 2-160.]* ve mâder-i şevher *[şevher شَوْهَرْ Far. ḳarının ḳocası, zevc. Terc. 1-514.]* maᶜnâsınadur ki ḳayın ana taᶜbîr olunur. 4. bûse maᶜnâsınadur ki ᶜArabîde ḳuble *[ḳuble قُبْلَه Ar. öpüş, pûse. Terc. 2-148.]* denür. BK-2. 255, **ḫᵛoş** خُوش Far. kendi ve kendisi. 2. güzel. 3. ḳayın ata. 4. pûse. LBK. 173, **ḫᵛoş** خُوش Far. (vâv-ı maᶜdûle ile) ṭabᶜa uyğun, güzel, iyi: (Ḫᵛoş āmed خُوش آمَد) = Ḫoş geldi. (ḫᵛoş āmed-gu خُوش آمَدگو) = ḫoş geldi dėyici, müdâhin *[müdâhin مُدَاهِنْ Ar. müdâhene edici, birini yalandan ve yüzüne ḳarşu medḥ edici olan. Terc. 2-300.]*. (Ḫᵛoş āmedī خُوش آمَدى) = Ḫoş geldin. (resm-i ḫᵛoş āmedī رسم خُوش آمَدى) = ḫoş geldin ᶜâdeti, vaẓîfesi. (ḫᵛoş-nümā خوش نما) = ḫoş görünücü, görünen: (cezīre-i ḫᵛoş-nümā جزيرۀ خوش نما) = bu terkîb ḫoş gösterici maᶜnâsını da ifâde eder. (āyīne-i ḫᵛoş-nümā آيينۀ خوش نما) gibi. (ḫᵛoş-ā خوشا) = ne ḫoş, ne ḳadar ḫoş. (ḫᵛoş-dil خوش دل) = gönlü ḫoş, memnûn. müteşekkir. (ḫvoş-ṣoḥbet خوش صُحْبَتْ) = ḳonuşması güzel. (ḫᵛoş-ḫᵛān خوش خوان) oḳuyuşu güzel. (ḫᵛoş-āvāz خوش آواز) = sesi güzel.

āḫvund آخوند 939 gibi. 8. ha'-i ḫᵛahle هاخوهله 940 gibi. 9. yây-ı taḥtânî vâḳiᶜ olan mevżiᶜdür. ḫᵛayle خويله 941 gibi. lâkin iltibâs maḥẕûrundan nâşî ḫᵛīş خويش 942 ve

---

(ḫᵛoş-ḥāl خوش حال) = ḥâl, vaḳti yolunda, uyğun. (ḫᵛoş-bu خوش بو) = güzel ḳoḳucu, ḳoḳulu. (ḫᵛoş-ḳadem خوش قدم) = meymenetlü, ayağı uğurlu. (ḫᵛoş-gu خوش گو) = ṭatlı dilli, güzel söyleyici. (ḫᵛoş-meniş خوش منش ḫᵛoş-ṭab خوش طب) = ḫuyu, ṭabîᶜati iyi. (ḫᵛoş-güvār خوشگوار) = leẕîẕ, ṭatlı, hażmı ḳolay olan şey: (emrūd ḫᵛoş-güvār, āb ḫᵛoş-güvār امرود خوشگوار، آب خوشگوار). (ḫᵛoş-nevā خوش نوا) = güzel sesli çalğıcı. (ḫᵛoşter خوشتر) = pek güzel, en iyi... KO. 3-343, **ḫᵛoş** خوش Far. güzel, ḥasen, ḫûb, eyü olan. Terc. 1-314, **khẉush, khẉash** خوش Far. good, sweet, excellent, beautiful, fair charming, pleasant, delinghtful, agreeable, cheerful, amiable, lovely, delicate, tender, kind, gentle, humane, mild, meek, elegant, healthy, whole-some, temperate; happy, well, pleased; willingly. Ste. 485.

939 **āḫᵛund** آخوند Far. oḳumuş, ḫâce, büyük, ulu. KO. 1-15, **ākhund** آخوند Far. a theologian, preacher; orator; a tutor. Ste. 26, **akhūnd** آخوند Far. a. For. اخوند, q. v. KML. 47, **akh'ānd** اخوند Far., a. learned (man) in law and theology. KML. 47.

940 **ḫᵛahl** خوهل Far. (ḫâ-yı meftûḥa) *sehl vezninde*, egri ve muᶜavvec *[muᶜavvec معوّج Ar. egri, egilmiş, çarpıḳ olan. Terc. 2-369.]* maᶜnâsınadur, ḫᵛahle خوهله Far. *pehle [pehle پهله Far. Rey ve Iṣfehân vilâyetlerine denür. LBK. 97] vezninde*, bu daḫı ol maᶜnâyadur. BK-2. 256, **ḫᵛuhl** خوهل Far. egri ve muᶜavvec. LBK. 174, **ḫᵛuhle** خوهله Far. miẕlühû. LBK. 174, **khohal, khẉahl** خوهل Far. crooked *[crooked (krûk'îd) adj. egri, bügrü, çarpıḳ, ḳanbûr, münḥanî, muᶜavvec, kec. 2. ġayri müstaḳîm. 3. ters, ḫuysuz, ḫaşîn. KLM. 196.], bent [bent (bent) adj. 1. egri, egilmiş, çarpıḳ, münḥanî, ḳavslü, muḳavvas, ḫam. 2. egri, yatıḳ, ma'il, kec. 3. ḳaviyyen ḳaṣd ve niyyet etmiş olan. KLM. 76.]*; a crooked-legged *[legged (leg'îd, legd), adj. son ek, ayaḳlu. KLM. 475.]* animal; a shoe-stretcher *[stretcher (streç'ır) sub. geren şey veya nesne. 1. ḥâṭıl. 2. boyu dîvârın boyunca ḳonulan ṭaş ve ṭuğla. 3. ölü ve yaralıyı naḳl etdikleri bir nevᶜ deskere. 4. ḳayıḳçının ayağını dayadığı gergi ağacı. KLM. 719.]*. Ste. 489, **khūhel** خوهل Far. the wedge *[wedge (wec), sub. 1. ḳama, çivi. 2. külçe]* of a shoe-maker's last. KML. 875.

941 **ḫᵛayle** خويله Far. (ḫâ-yı meftûḥa) *zevle [jevle ژوله Far. ṭoyğar ḳuşu, ṣıferd. Terc. 1-431.] vezninde*, aḥmaḳ ve nâ-dân ve ağuz *[ağuz آغوز T. doğuran hayvânın ilk sütü. YTS. 5, ağız آغز T. ... mec. baᶜżı şeylerin özrü. TL. 1-96, ağuz آغوز T. doğuran inegin ilk sütü. TL. 1-102.]* maᶜnâsınadur. Ehl-i Fürs, bu kelimeyi ekẟeriyâ seb *[sebb سبّ Ar. sögmek, düşnām; sögüp şaymak. Terc. 1-469.]* ve ḳadḥ *[ḳadḥ قدح Ar. sögüp şaymak; düşnām; birinin ᶜırżına ve nesebine daḫl ve ṭaᶜn etmek. Terc. 2-150.]* mevḳiᶜinde îrâd ederler. BK-2. 256, **ḫᵛayle** خويله Far. aḥmaḳ ve nâ-dân ve ağuz *[ağuz آغوز T. doğuran hayvânın ilk sütü. YTS. 5, ağız آغز T. ... mec. baᶜżı şeylerin özrü. TL. 1-96, ağuz آغوز T. doğuran inegin ilk sütü. TL. 1-102.]*; ehl-i Fürs, bu kelimeyi ekẟeriyâ seb *[sebb سبّ Ar. sögmek, düşnām; sögüp şaymak. Terc. 1-469.]* ve ḳadḥ *[ḳadḥ قدح Ar. sögüp şaymak; düşnām; birinin ᶜırżına ve nesebine daḫl ve ṭaᶜn etmek. Terc. 2-150.]* mevḳiᶜinde îrâd ederler. LBK. 174, **khẉaila** خويله Far. foolish *[foolish (fu'lîş), adj. ᶜaḳılsız, şaşḳın, aḥmaḳ, budala, ebleh, belîd, sefîh. 2. ᶜaḳılsızlıḳ nevᶜinden. 3. dîvâne, deli, meczûb. 4. delilik nevᶜinden. 5. masḫaralıḳ nevᶜinden. 6. münâsebetsiz, nâ-şâyeste. KLM. 340.]*, ignorant *[ignorant (îg'nırınt), adj. 1. câhil, nâ-dân. 2. bilmez, ḫabersiz, ḫaberi olmayan, maᶜlûmatı olmayan. KLM. 415.]* (employed chiefly in abuse). Ste. 490.

ḫᵛīşten خویشتن 943 mâddelerinde ḫâ-i meksûr; ve āḫᵛur آخور 944 ve mīr-āḫᵛur میرآخور 945 mâddelerinde mażmûm ḳıra'et olunur ve nevâdir ḳabîlindendür. Üçüncü nev', vâv-ı 'aṭfdur ve vâv-ı 'aṭf-ı 'Arabî gibi 'ale'l-ıṭlâḳ degildür; iki mevḳi'e maḫṣûṣdur: Biri şaḫṣ-ı vâḥidden ṣâdır olan iki fi'l-i müteḳâbil miyânına taḫallül *[taḫallül تخلّل Ar. ḫalel bulmak, ḫalel-pezîr olmak § ekşimek, sirke kesilmek § aralığa ṣoḳulmaḳ, araya girmek. KO. 3-52.]* edüp s̱ânîyi evvel üzerine 'aṭf eder. Mes̱elâ "reften ü âmeden رفتن و آمدن" kelimeleri ki "gitmek ve gelmek" ma'nâlarınadur. Medlûlları olan ḥades̱ler ki biri birine müteḳâbillerdür, şaḫṣ-ı vâḥidden mütevâtıran *[mütevâtır متواتر Ar. her kes 'indinde ma'lûm olup ẕikr ve taṣdîḳ olunur olan. Terc. 2-272.]* ṣudûrunu ifâde mevḳi'inde taḫfîfen nûnların ḥaẕf ve beynlerine vâv-ı

---

942 **ḫᵛīş** خویش Far. (ḫâ-yı meksûre) *bîş [bîş بیش Far. ziyâde ma'nâsına. LBK. 76.] vezninde,* altı ma'nâsı var: 1. ḳavm ve ḳabîle ve ḫışm ma'nâsınadur ki "şoy şop" ta'bîr olunur. 2. ḫᵛod ve ḫᵛīşten ma'nâsınadur ki "kendi" ve "kendisi" ile ta'bîr olunur. 3. ḳulba *[ḳulba قلبه Far. ṣaban oḳu. LBK. 335, ḳulba قلبه Far. A plough. [[plough (plau), sub. ṣaban. KLM. 583.]] Ste. 983.]* ma'nâsınadur ki ekincilerin şaban demüri geçirecegi ağaçdur "şaban oḳu" ta'bîr olunur. 4. güzel ve nîgû ve ḫûb ma'nâsınadur. 5. varlıḳ ve vücûd ma'nâsınadur ki 'adem muḳâbilidür. 6. bir ḳısım ketân bezidür ki câme yapup giyerler. BK-2. 256, **ḫᵛīş** خویش Far. 1. şoy şop. 2. kendi ve kendisi. 3. şaban oḳu. 4. güzel. 5. varlıḳ ve vücûd. 6. bir ḳısım ketân bezidür ki câme yapup giyerler. LBK. 174, **ḫᵛīş** خویش Far. (ḫᵛīşten خویشتن) gibi "kendi" ve "kendisi" ma'nâsınadur. § kendininki, aḳribâ, şoy şopdan her biri: (ḫᵛīş ü bī-gāne خویش و بیگانه) bu ma'nâda cem'i (ḫᵛīş خویشان) dır ki aḳribâ ve müte'alliḳât, kendininkiler demekdir. Çağatay lisânında bunun muḳâbili (kiş کیش) dir. Naşıl ki el-yevm lisânımızda daḫı (kişi کیشی) lafẓı mevcûd ve müsta'meldir. (kiş-ḳaram کیش قارام) Çagatayca aḳribâ ve müte'alliḳât demekdir. KO. 3-328, **ḫᵛīş** خویش Far. kendi, ẕât, nefs. Terc. 1-317, **kh͟wesh** خویش Far. self, himself; body; existence, presence; a plough; a species of linen cloth; a kinsman; a son-in-law; (for khwush) good, well, pleasant... Ste. 490, **kh'īsh** خویش Far. 1. self, one's self. 2. (pl. ḫᵛīş خویشان) A kinsman, a relative. KML. 875.

943 **kh͟weshtan** خویشتن Far. oneself; self. Ste. 490, **kh'īsh** خویش Far. sub. 1. one's owen self. KML: 875.

944 **āḫᵛur** آخور Far. at, öküz, inek gibi ḥayvânâta maḫṣûṣ binâ, ṭam. KO. 1-15, āḫvur-sālār آخور سالار — mīr-āḫvur Far. "âḫur begi" "âḫᵛur müdîri" demek ise de lisânımızda yalnız (emīr-i āḫᵛur امیر آخور) ḳullanılır. KO. 1-15, **ākh͟wur, ākh͟war** آخور Far. a stable, stall; litter or straw laid under cattle; the collar-bone; — amīr(i) ākhwur, the master of the horse. Ste. 26, **ākhūr** آخور Far. vulg. akhır, sub. A stable (for horses, etc.). KML. 47, emīr-i āḫūr امیر آخور mīr-i āḫūr میر آخور (vulg. imrahor,) The (Sultan's) Master of Horse, Lord of the Stable. KML. 47.

945 **āḫᵛur-sālār** آخور سالار — **mīr-āḫᵛur** Far. "âḫᵛur begi" "âḫᵛur müdîri" demek ise de lisânımızda yalnız (emīr-i āḫᵛur امیر آخور) ḳullanılır. KO. 1-15, **ākh͟wur, ākh͟war** آخور Far. a stable, stall; litter or straw laid under cattle; the collar-bone; — **amīr(i) ākh͟wur**, the master of the horse. Ste. 26, **ākhūr** آخور Far. vulg. **akhır**, sub. A stable (for horses, etc.). KML. 47, **emīr-i āḫūr** امیر آخور **mīr-i āḫūr** میر آخور (vulg. imrahor,) The (Sultan's) Master of Horse, Lord of the Stable. KML. 47.

ʿaṭf idḫâliyle "reft ve āmed رفت و آمد" derler, Türkîde "gitme gelme" ile taʿbîr ederler; ve "nişest ve ḫāst نشست و خاست" *[nişest نشست Far. oṭurmak ve oṭurmuş olan. Terc. 2-216, nişesten نشستن Far. oṭurmak, ḳuʿūd. Terc. 2-216, ḫāsten خاستن Far. ḳalḳmaḳ yaʿnî oṭururken ayaġa ḳalḳmaḳ, ḳıyām. Terc. 1-256.]* ve "güft ü şinīd كوت و شنيد" *[şinīd شنيد Far. işitdi demekdir, semiʿa maʿnâsına fiʿl-i maʿżîdir. Terc. 1-511, şinīden شنيدن Far. işitmek, istimāʿ; şinîd lafẓının maṣdarıdır. Terc. 1-511.]* daḫı bu ḳıyâs üzeredür; ve mevḳiʿi s̱ânî, bir fiʿilde müşârik olan iki isim beynine dâḫil olur. Mes̱elâ "Büzürg ü kūçek cemʿ şudend بزرك و كوچك جمع شدند" *[Büyük küçük cemʿ oldular.]*; ve "Sened ü ḳabāle *[ḳabāle قبالة Ar. iltizâm temessügü, nâme-i ḳâḍî. Terc. 2-147.]* nüviştend سند و قباله نوشتند" *[Sened ve ḳabâle yazdılar.]*; ve "Bāġ ve ḫāne rā ḫarīdend باغ وخانه خريدند" *[Bâġ ve ḫâne ṣatın aldılar.]* ʿibâretinde "büzürg ü kūçek" ve "sened ve ḳabāle" ve "bāġ ve ḫāne" kelimeleri beyninde olan "vâv" "ʿaṭf-ı vâvî" dür. Zîrâ büzürg ü kūçek, kebîr ve ṣaġîr maʿnâlarına iki isimdür (ki) maḥall-i vâḥidde ictimâʿ emrinde *[emr أمر Ar. buyruḳ, fermân; ve nesne, şey', çīz; ve mâdde, ḫuṣûṣ, maṣlaḥat. Terc. 112.]*; ve "sened ve ḳabāle" ki ḥüccet ve temessük maʿnâlarınadur kitâbet emrinde; "bāġ ve ḫāne" daḫı iştirâ ḫuṣûṣunda müşâriklerdür; ve işbu vâv-ı ʿaṭfın mâ-ḳabli mażmûm ḳırâ'et olunacaḳ mevżiʿde telaffuẓdan sâḳıṭ olup mâ-ḳablinin żammesiyle iktifâ olunur ve maʿ-ḳabli sâkin olan maḥalde ṣıḥḥat-i telaffuẓ içün meftûḥ ḳıra'et olunmak muṭṭaridedendür. Ḳısm-ı s̱ânî **vâv-ı maʿrûf**dur ki telaffuẓ ḥâlinde geregi gibi vâżıḥ ve müteʿayyin olur; ve bu vâvın maʿ-ḳabli hemîşe mażmûmdur:

sūr سور [946] ve dūr دور [947] ve zelū زلو [948] ve gülū کلو [949] gibi; ve bu vâv-ı ma'rûfun muḳâbili **vâv-ı mechûl**dür ki keyfiyeti bi'l-muḳâyese derk olunmağıla bir esse *['esse أُسّ Ar. baḳiye ḳalıntı, artan şey; azıcıḳ şey, zerre, az miḳdâr. ALAED. 32.]* ḳısm 'add olunmayup müteṭaffilen *[mutaṭaffil متطفل Ar. an uninvited [[uninvited (ˆnînvay'tid), adj. da'vetsiz, davet edilmemiş. KLM. 782, guest (gest), sub. misâfir, mihmân, konuk. biyol. asalak bitki veyâ ḥayvân. KLM. 379.]] davetsiz misâfir. Ste. 1161, muteṭaffil*

---

946 **sūr** سور Far. (sîn-i mażmûme) *şūr [şūr شُور Far. 1. ṭuzlu olmak. 2. tehyîc-i şütr eylemek [[tehyîc Ar. taḥrîk etmek, ayağa ḳaldırmak, vergerden ber-pā. Terc. 1-300, şütr شُتر Far. deve denilen ḥayvân, cemel. Terc. 1-498.]]. 3. şamata ve çığıltı; ve ḳarḳaşa ve ğavğâ. 4. şom ve naḥs [[naḥs نَحس Ar. ṣ. uğursuz, meş'ûm. i. ṭâli'sizlik, muṣîbet, felâket. YTL. 747, naḥs نَحس Ar. uğursuz olmak, nâ-mübârek olmak; ve daḫı uğursuz ve nâ-mübârek 'add olunan yıldız. oHa. 2-473.]]. 5. çalışmaḳ ve çabalamaḳ. 6. bir işde geregi gibi özenmek; ve meşk ve idmân eylemek. 7. ḳarışdırmaḳ ve bulandırmaḳ ve çalḳamaḳ. 8. yumaḳ. LBK. 292.] vezninde,* altı ma'nâsı var: 1. dügün ve ṭoy ma'nâsınadur, 'Arabîde 'urs *['urs عرس Ar. bi'ż-żam ve sükûnü'r-râ, dügün ṭa'âmı, ṭa'âmü'l-velîme [[velîme-i وليمة Ar. dügün ṭa'âmı, dügün żiyâfeti, mihmānî-i 'arūs. Terc. 2-455.]] ma'nâsına. AK. 389, 'urs عُرس Ar. dügün yemegi; velîme ṭa'âmı. Terc. 2-62.]* denür. 2. siyâha mâ'il remâdîdür *[remād رماد Ar. bi'l-fetḥ, kül, neniŋ olursa. AK. 260, remād رَمَاد Ar. āteşden ḥâṣıl olan kül, ḫāk-siter. Terc. 1-445, remādî رَمَادي Ar. 1. küle mensûb, kül ile ilgili. 2. kül rengi. BOTS. 707.]* ki perçeminden ḳuyruğuna dek siyâh ḫaṭ çekilmiş at ve ḳaṭır ve eşekde olur ve geyikde daḫı olur. Ba'żı diyârda ol rengde olan atı çendân *[çend-ān چندان Far. şandal ağacı; ve Çîn ülkesinde bir şehr-i 'aẓîm; ve ol ḳadar ve ol deŋlü ve ol vaḳt; ve öylece ma'nâlarına. LBK. 148.]* mübârek 'add etmezler anunçün "Sūr ez gelle dūr سور از کله دور" derler. *[gelle گلّه Far. sürü, ḳoyun sürüsü ve ṣığır sürüsü gibi. LBK. 392, gelle گلّه Far. ḳoyun ve ṣığır sürüsü, ḳaṭî'. Terc. 2-122.]* Ya'nî "Bu levnde olan at sürüden ıraḳ olsun; şe'âmeti *[şe'âmet شآمة Ar. uğursuzluḳ, meş'ûm olmak, lücî. Terc. 1-502.]* sâ'irede ta'addî etmesün." 3. bir ḳuş adıdur. 4. ḳırmızı reng ma'nâsınadur; gül-i sûrî gül-i sürḫdür ki gül-âb alınan güldür. 5. Efğân ṭâ'ifesinden bir ḳabîle adıdur. 6. bir şehr adıdur ve 'Arabîde ḳal'a ve ḥiṣâr bârûsına *[bārū بارو Far. ḳal'a dîvârı, ḥiṣâr burcu, sûr, şürfe. Terc. 1-53.]* denür ki dâ'iren mâdâr *[dā'iren mādār دائرًا مادار Ar. cepeçevre, dört ṭarafı gird-ā-gird. Terc. 1-405.]* eṭrâfını iḥâta eden dîvârıdur, rubż *[rubż رُبض Ar. rânın żammı ve bânın sükûnuyla, bir nesnenin ortası. VK. 1-596, rubż رُبض Ar. bi'ż-żamm, her nesnenin ortası ve vasaṭı; ve şol süd ki ba'żı ba'żısının üzerine şağılmış ola. AK. 241.]* daḫı denür; ve bâde-i la'lîne daḫı denür. 'Arabîde ḫamrü's-sûrî denür. Ẓâhiren ḥiddeti olmak ḥasebiyle seri'an ümmü'd-dimağda sûrânî olduğu eclden *[ecl أجل Ar. sebeb, 'illet, cihet. Terc. 1-11.]* bu ṣıfatla ṭavṣîf olunmak muḥtemeldür; ve ba'żı ehl-i tedḳîḳ bir güne tevcîh eyledi ki âḫir-i erba'â-ı şehr-i ṣafer ki erba'a-i sûrî derler. Ol günde ḥiddet olmağıla sûrete nisbet ederler. Ḥamr-ı ḫâlişde daḫı ḥiddet olmak münâsebetiyle ana iżâfe ile ḥamr-ı sûrî derler; ve sükûn-ı hemze ile sü'r سور 'Arabîde ṭa'âm ve şarâb baḳiyyesidür ki ba'de't-tenâvül ẓarfda ḳalur. Türkîde "artıḳ" ta'bîr olunur. BK-2. 369, **sūr** سور Far. 1. dügün. 2. siyâha mâ'il remâdîdür *[remād رماد Ar. bi'l-fetḥ, kül, neniŋ olursa. AK. 260, remād رَمَاد Ar. āteşden ḥâṣıl olan kül, ḫāk-siter. Terc. 1-445, remādî رَمَادي Ar. 1. küle mensûb, kül ile ilgili. 2. kül rengi. BOTS. 707.]* ki perçeminden ḳuyruğuna dek siyâh ḫaṭ çekilmiş at ve ḳaṭır ve eşekde olur ve geyikde daḫı olur. 3. bir ḳuş adıdur. 4. ḳırmızı reng. 5. Efğân ṭâ'ifesinden bir ḳabîle. 6. bir şehr. LBK. 265, **sūr** سور Ar. Far. dügün, nikâḥ ve vilâdet ve ḫitân *[ḫitān ختان Ar. sünnet etmek; ve ẓekerde sünnet maḥalli. oHa. 290.]* ve emsâllerinin icrâsı münâsebetiyle edilen żiyâfet ve şenlik. Terc. 1-482, **sūr** سور Far. nuptials *[nuptials (nˆp'şılz) sub. pl.*

متطفل *Ar. (fem.* متطفلة*) parasitical.*[950] *KML. 1706, müteṭaffil* مُتَطَفِّل *Ar. teṭaffül [teṭaffül* تطفل *Ar. tefaʿʿul vezninde, ṭufeylî olmak maʿnâsınadur. OK. 3-271, teṭaffül* تطفل *Ar. fetḥateynle ve fânın żammı ve teşdîdiyle, bî-daʿvet żiyâfete gelmek. VK. 2-314.] edici, eden; ṭalḳavuḳ olan. LC. 726.]*
ẕikr olunmuşdur; ve bu vâv-ı mechûlün daḫı mâ-ḳabli dâ'imâ mażmûm olur lâkin żammesine işbâʿ verilmeyüp ḫafîfce yaʿnî beyne'l-vâv ve'ż-żamme ḳırâ'et

---

ʿurs [[ʿurs عرس *Ar. bi'ż-żam ve sükûnü'r-râ, düğün ṭaʿâmı, ṭaʿâmü'l-velîme [[velîme-t* وَلِيمَة *Ar. düğün ṭaʿâmı, düğün żiyâfeti, mihmânî-i ʿarûs. Terc. 2-455.]]] maʿnâsına. AK. 389, ʿurs* عُرْس *Ar. düğün yemeği ; ve lîme ṭaʿâmı. Terc. 2-62.]], nikâḥ tezevvüc rüsûmâtı, tezevvüc âyîni. KLM. 539];* a banquet, feast *[feast (fist) 1. żiyâfet, bezm. 2. düğün, sûr, velîme. 3. ʿîd, bayram, yortu. 4. mûcib-i ḥaẓ ve ṣafâ ve vesîle-i teleẕẕüẕ olan nesne. KLM. 323.],* entertainment; redundant, exceeding; excuse, plea; ash-colour; red colour; red wine; a horse, ass, or mule marked with a stripe form the withers to the tail; name of a bird; name of a city; a name by which some of the Afghāns are distinguished. Ste. 707, **sūr** سور Ar. sub. (pl. اسوار، سيران) A wall of a city or castle; ramparts. KML. 1088; **sūr** سور Far. sub. A feast; especially, a wending or circumcision-feast. KML. 1088.

947 **dūr** دور Far. (dâl-ı mażmûme) *mûr [mūr* مُور *Far. ḳarınca, demür ḳurdu; ve ḥaḳîr; ve żaʿîf ve naḥîf. LBK. 433.] vezninde,* ıraḳ, baʿîd maʿnâsınadur. BK-2. 285, **dūr** دُور Far. ıraḳ, baʿîd. LBK. 199, **dūr** دُور Far. uzaḳ, ıraḳ, baʿîd olan. Terc. 1-374, **dūr** دور Far. (S. dūra), remote *[remote (rimot'), adj. 1. uzaḳ, ıraḳ, baʿîd, dûr. 2. vaḳt cihetiyle eski yâḫud çoḳ ṣonra olacaḳ. 3. pek me'mûl olmayan, hemân olmaz olan, baʿîd. 4. cüz'î. KLM. 635.]* distant, far off. Ste. 542, **dūr** دور Far. a. 1. Far, far off, distant. 2. Absent. 3. improbable, incredible... KML. 919.

948 **zelū** زلو Far. (zây-ı meftûḥa) *mecû vezninde,* sülük taʿbîr olunan uzun ve siyâh ḳurtcağıza denür ki ʿażâya yapışdururlar. BK-2. 321, **zelū** زلو Far. sülük denilen ḳurtcağız. LBK. 227, **zelū** زلو Far. a leech. *[leech (liç) i. sülük, ʿalaḳa [[ʿalaḳa* عَلَقَة *Ar. i. bir sülük, c. ʿalaḳât* عَلَقَات *ʿulaḳ.* عُلَق *YTL. 483.]] zâlû 2. ṭabîb, hekîm 3. kâselîs, yapışḳan ve ʿaṭiyye ḫuṣûṣunda ṭoymak bilmez ḫerîf 4. yelkenin yaḳası, yaḳa. KLM. 474.]* Ste. 620.

949 **gulū** گلو Far. (kâf-ı Fârisî-i mażmûme) *ġulû vezninde,* boğaz ve ḥulḳûm *[ḥulḳûm* حُلْقُوم *Ar. ẕî-rûḥ boğazı. LN. 359.]* maʿnâsınadur. BK-2. 530, **gulū**, galū گلو Far. the neck *[neck (nek) 1. boyun, gerden, ʿunuḳ, raḳabe 2. dil, lisân 3. boğaz, ġabġab. KLM. 531.],* gullet *[gullet (g^l'it) boğaz, ḥulḳûm, ḫancer, ḫancûr.. KLM. 380.],* throat *[throat (throt) boğaz, ḥulḳûm, gulû. KLM. 749.];* the wind-pipe *[wind-pipe (wînd'payp) ġırtlaḳ, ḳaṣabetü'-r-ri'e. [[ḳaṣab* قَصَب *Ar. 1. ḳamış; boğumlu her nebâta ḳaṣab denür. 2. nefes boruları. 3. ince ve laṭîf ketân bezi. LC. 735, ḳaṣaba* قَصَبَة *Ar. 1. küçük belde; şehirden küçük, köyden büyük yer. 2. nefes borularından her biri 3. boğumlu nebât. LC. 735.]] KLM. 818.];* the voice. *[voice (voys) i. 1. insân sesi 2. ses, sadâ, ṣavt 3. söz, ḥükm, nüfûẕ, diyecek, daḫl 4. fiʿilin maʿlûm ve mechûl olması keyfiyeti, ṣîġa. KLM. 802.]* Ste. 1096.

950 **parasite** (per'ısayt) sub. 1. kâselîs *[kâse-lîs* كاسه‌ليس *Far. kâse yalayıcı, ṭalḳavuḳ ve müdâhin [[müdāhin* مُدَاهِن *Ar. müdâhene edici, birini yalandan ve yüzüne ḳarşu medḥ edici olan. bHa. 2-119.]] -i sefîl ve rezîl kimesnê ki dâ'ima şunun bunun sofrasına gidüp müdâhene ve müdâḫele etmekle ʿırżını bir loḳmaya furuḫt eder ṭufeylî. Terc. 2-81.]* ṭufeyl, ṭufeylî, dalḳavuḳlar pîri, ḳışʿa-lîs *[ḳışaʿ* قِصَع *Ar. çanaḳlar, ṭabaḳlar, kâse-i sifâlîn. [[sifâl* سفال *Ar. çanaḳ ve çömlek ve saḳsı pâreleri. Terc. 1-480.]] Terc. 2-161, ḳışʿa* قصعه *Ar. çanaḳ, ṭabaḳ, ḳışʿa-lîs = kâse-lîs. LC. 736.]* erbâb-ı ḳışʿa ve ṣerîdden *[ṣerîd* ثَرِيد *Ar. tirîd denilen ṭaʿâm, tirît (erbâb-ı ḳışʿa ve ṣerîd) kâse-lîs, çanaḳ yalayıcı sefîl âdemler. Terc. 1-304.]* olan ḫerîf 2. ve başḳa ḥayvânın bedeni

olunmaġıla vâviyyeti cüz'îce münfehîm olur: bor بور 951 ve ḫor خور 952 ve bu بو 953 ve sebu سبو 954 gibi ... BK-2. 17.

vaẓîf* وظيف Ar. *وظف* *ẓâ-yı muʿceme ile, emîr vezninde,* atın ve deve ve sâ'ir dâbbenin ḳolunun ve inciginin *[incük, incik انجك T. diz kapaġı ile topuk arası, bunun topuġa yakın olan kısmı. YTS. 116.]* incerek yerine denür ki bilek ile dizleri mâbeynidür murâd "ḳurı encük" olacaḳdur. Cemʿi evẓife اوظفه ve vüẓūf وظف gelür, *żammeteynle;* ve şarp yerlerde yürümek ḫuṣûṣunda ḳavî ve tüvânâ olan âdeme denür; ve vaẓîf,

---

üzerinde geçinen hayvâncıḳ, bit. 3. yerde olmayup başḳa nebât üzere ḥâṣıl olan nebât. **parasitic** (perısît'îk) ve **parasitical** (perısît'îkıl), adj. meẕkûrlar nevʿinden yâḫud onların cinsine mensûb ve mütaʿalliḳ olan. KLM. 560.

951 **bor** بور Far. *vâv-ı mechûl ile,* esb-i sürḫ-reng *[sürḫ سُرْخ Far. ḳırmızı, aḥmer; ve ḳırmızı boya; ve ṣarı altun. Terc. 1-361.]* maʿnâsınadur yaʿnî ḳırmızı renkli at ki "ṭoru" taʿbir olunur; ve bor, aṣlında elvândan levn-i fıstıḳîdür. Baʿżı maḥalde feres-i eşḳar *[eşḳar أشْقَر Ar. al renginde olan, sepîdî; ve al at. Terc. 1-60.]* ile tefsîr etdiler, süglün *[sülün سولكن ، سوكلن T. pheasant, zool., phasianus colchius... YTİS. 1039.]* dedikleri ḳuşa daḫı denür, ḳıl ḳuyruḳ daḫı derler; ve bi-yār maʿnâsına ism-i fiʿl-i emrdür; ve bi-yār āverdenden emr-i ḥâżırdur; āverden, getürmek maʿnâsınadur. BK-1. 172, **bor** بور Far. ṭoru at; süglün dedikleri ḳuş; ve getür maʿnâsına ism-i fiʿl-i emrdür. LBK. 71, bor بور Far. red; the colour of the pistachionut; the colour of honey; a bay horse; a pheasant; (= biyār) bring thou; name of a city in Hindūstān. Ste. 206, **būr** بور Far. a. roan (horse) *[roan (ron), adj. temür ḳırı renklü. KLM. 649.]*. KML. 393.

952 **ḫor** خور Far. ḫᵛâr خوار ḥaḳîr, bi-iʿtibâr, zelîl olan; ve yiyici, ekl edici olan; ve güneş, şems, ḫur-şîd. Terc. 1-311, **khwur** خور Far. despicable *[despicable (des'pîkıbıl) adj. alçaḳ, miskîn, denî, âdem yerine ṣayılmaz 2. denâ'et ve alçaḳlıġa ḥaml olunacaḳ, denâ'etkârâne, şey yerine ṣayılmaz, iltifâta na-şâyeste. KLM. 230.]*, contemttible, abject, mean, vile, base, infamous; worthy, proper, agreeable to; a partner, consort; (S. svar) light, radiance; the sun; the east; name of an angel; the eleventh day of every solar month; food sufficent for taste; a chameleon; a palace, villa; the famous palace of Khavarnak; (in comp.) eating devouring, consuming. Ste. 483, **kh'ar** خور Far. vulg. **khor,** 1. Name of the angel *[angel (eyn'cıl) sub. 1. melek, melâ'ike, ferişte. 2. rûḥ. 3. cân. 4. resûl, mürsel... KLM. 21.]* of the sun, in the Zoroastrian sytem, and of the eleventh day of each solar month with the Zoroastrians. 2. The sun. 3. light, splendor, brilliancy. 4. food. 5. (in compounds) That eats, drinks, receives, or undergoes. KML. 871

953 **bu** بو Far. *vâv-ı mechûl ile,* ḳoḳu ve râyiḥa maʿnâsınadur; ve "buved بود" ve "buvem بوم" muḫaffefleri olur; ve ṭaġ keçisinin etine daḫı denür. BK-2. 129, **bu** بو Far. ḳoḳu; ve "buved بود" ve "buvem بوم" muḫaffefleri olur; ve ṭaġ keçisinin eti. LBK. 71, bū-y بوی Far. "râyiḥa" gibi ḳoḳu demekdir: (būy-i gül بوی كل) = gül ḳoḳusu. [gül-i ḫoş-bū كل خوشبو] = güzel ḳoḳulu gül. [būy-perest بوی پرست bū-perest بو پرست] = av köpegi demekdir. Fârisîde ümmîd, muḥabbet, ṭamaʿ, ḫuy gibi maʿnâlarda daḫı istiʿmâl olunur. Lisân-i ʿOsmânîde yalnız "ḳoḳu" maʿnâsında ḳullanılır. "Hᵛâce-i Ḥâfıẓ"-ı şehîrin beyt-i âtîsinde "bû" (ümmîd) maʿnâsında ḳullanılır. Bu maʿnâlara vâḳıf olmayanlar ḳoḳu maʿnâsına ṣanurlar... KO. 2-254, **bu** بو Far. ḳoḳu, râyiḥa; ve ümmîd, teraccî. Terc. 1-108, بو Far. (imp. of *būdan*), be thou; (also contraction of *buwad, buwam*) he is, I am; — **bū, bo,** odour, smell, flavour, frangrance, scent, perfume; hope; flesh of the mountain goat; — **bo, (bū)** *burdan,* to suspect *[suspect (sıspekt'), v. a. ḥaḳḳında şübheye varmaḳ, ḥaḳḳında ḫâṭırına su'-i ẓan gelmek. KLM. 732, suspect (sıspekt'), v. n. su'-i ẓan etmek. KLM. 732.]*, to get wind of anyting. Ste. 204, **bū**

ma'nâ-yı evvelden me'ḫûẕ olarak sıralanmış ve katarlanmış vetîre *[vetîre وتيره Ar. yol, tarîk, meslek; ve tarz, vech, üslûb, uṣûl, reviş. Terc. 2-446.]* ve ṭarîka ma'nâsına müsta'meldür... Nite ki sâk *[sāk ساق Ar. diz ile topuk beyninde olan bacak kıṭ'ası, incik, pūze; ve ağacın kökü ile dalları yâḫud otun kökü ile yaprakları beyninde olan ṣapı ve gövdesi ve re's-i müṣelleṣe muttaṣıl olan ḍıl' [[ḍıl' ضلع Ar. kaburġa kemigi, yan kemigi, pehlū; ve 'ilm-i hendesede şeklin cânib-i vâḥidinde olan muḥîṭine ḍıl' denür. Terc. 2-29.]] ki kā'ide denilen ḍıl'ın mâ'adâsıdur. Terc. 1-466.]* daḫı bu ma'nâya isti'mâl olur. OK. 2-856-1, **vaẓīf*** وظيف Ar. *وظف* *vâvın fetḥi ve ẓâ-yı mu'cemenin kesri ve meddiyle,* ṭavarın elinin ve ayağının ince yeri. VK. 2-148-1, evẓife اوظفه Ar. *hemzenin fetḥi ve ẓânın kesriyle,* cem'i. VK. 2-148-2, **vaẓīf** وظيف Ar. baldır kemigi. Cem'i evẓife اوظفه gelür. AK. 679.

vaẓīfe وظيفه Ar. (vaẓīf* وظيف Ar. *وظف* den) *sefîne vezninde,* bir âdeme yevmiye mu'ayyen olan ṭa'âm ve rızk makûlesi 'ulûfeye denür, vaẓîf-i merkûmdan me'ḫûẕdur vetîre üzere olduğu içün; Fârisîde ana verestâd *[verestād ورستاد Far. tây-ı müṣennât ile, ta'yîn ve râtibedür [[rātibe راتبه Ar. ma'âş, ta'yîn, māhiyye; ve ḫıdmed, me'mûriyyet. Terc. 1-425.]] ṭalebe-i 'ulûm ve fukarâ ve ġurebâ içün takdîr olunur, 'Arabîde vaẓîfe denür. BK-2. 611; verestād ورستاد Far. ta'yîn ve râtibedür ki vaẓîfe denür. LBK. 467.]* denür; ve vaẓîfe, 'ahd ve şarṭ ve peymân ma'nâsınadur. Cem'i veẓā'if وظائف ve vüẓūf وظوف dur, *żammeteynle.* OK. 2-856-3, **vaẓīfe** وظيفه Ar. *vâvın fetḥi ve ẓânın kesri ve meddiyle,* şol nesnedür ki her gün ta'yîn oluna; gerek ṭa'âm olsun gerek ġayri rızk olsun. VK. 2-148-4, **vaẓīfe** وظيفه Ar. her gün içün ve ay içün takdîr etdikleri nesne; derâhimden veyâ denânîrden veyâ ṭa'âmdan ve ġayriden. Cem'i veẓā'if وظائف gelür; ve daḫı 'âdet ma'nâsına da müsta'meldür. AK. 679, **vaẓīfe** وَظيفَه Ar. âdeme verilen mu'ayyen rızk ve ma'âş; ve şarṭ, 'ahd, peymān; mîşâk ve meşrûṭ olan nesne, rūzīne. Terc. 2-452.

vaẓīfe-ḫor وَظيفَه خُور Ar. Far. (vaẓīf* وظيف Ar. *وظف* ve ḫvar خور Far. dan) vaẓîfe ve 'ulûfe-i mu'ayyenesi taḫṣîṣ olunmuş olan ve ana mütemetti' olan âdem. Terc. 2-242.

vely* ولى Ar. *ولى* *yâyî* *vâvın fetḥi ve lâmın sükûnuyla,* bir nesneye pek yakın olmak ma'nâsınadur; ve vely, bir şeye karîb olan nesneye denür ki vaṣf bi'l-maṣdardur; ve bir yağmurun 'akabinde yağan yağmura denür. *Şâriḥin beyânına göre, bahâr yağmurundan ṣonraca olan yağmur olacakdur; ve vely, bu ma'nâda maṣdar olur. OK. 3-951, **vely*** ولى Ar. *ولا* *vâvın fethi ve lâmın sükûnuyla,* yakın olmak, kurb ma'nâsına, ve vely, baharda ibtidâ yağan yağmurun 'akabince yağanına daḫı

بو Far. sub. 1. Odor, perfume, aroma. 2. A slight trace of anything. 3. Hope; desire; expectation; craving; coveting. 4. *(as a termination)* a. Scented. (Often written بوى būy) būy-i ümmîd بوى اميد sub. The smallest tittle of hobe. KML. 390.

954 **sebū** سبو Far. destî, topraḳdan yapma şu kabı. (sebūce سبوجه) = desticik. (sebū-yı tehī سبوى تهى) boş testî. KO. 4-15, **sebū** سبو Far. şu ve şarâb destisi ve bardağı, cerre. Terc. 1-448, **sabo, sabū** سبو Far. a cub, ewer, jar, glass, pitcher, pot. Ste. 650, **sebū** سبو Far. sub. A jug *[jug (c^g), sub. ufak destî, maṣraba. KLM. 457.]* pitcher, mug. KML. 1036.

derler; ve vely, zikr olunan yağmurla nem-nâk olmağa daḫı derler. VK. 2-745, **vely** ولی Ar. *bi's-sükûni'l-lâm,* yaḳınlıḳ. AK. 686.

verhem وَرْهَمْ Far. harsh *[harsh (harş), adj. doḳunduḳda sert ve pürüzlü gibi görünen, yumuşaḳ olmayan. 2. ḳulağa bed ve kerîh gelen, nâ-mülâyim. 3. acı, acımtıraḳ, dil buruşdurur. 4. ḫaşin, ters, turş, ḫuysuz, sert. 5. ḫuşûnet-âmîz, şedîd, ʿanîf, nâ-mülâyim. 6. inṣâfsız. 7. sitem-âmîz. KLM. 388.]* words. Ste. 1465.

verhemleşmek وَرْهَمْلَشْمَكْ Far. T. 1. sertleşmek. 2. ḳulağa ḫoş gelmeyen söz söylemek. 3. doḳunaḳlı ve acı söz söylemek. 4. kötü ve çirkin söz söylemek. *bk. verhem.*

yağrın يَغْرِنْ T. sırt, sırtın yukarı kürek kısmı. YTS. 230.

yaḫşı يَخْشِى T. iyi, güzel. YTS. 230.

yaḳīn يقين Ar. (yaḳn* يقن Ar. *يقن* dan) *yânın fetḥiyle,* bir nesneyi şek ve şübhesiz iʿtiḳâd-ı ṣaḥîḥle bilmege denür ki ʿilmin ṣafâtındandur. Fi'l-aṣl maṣdar yâḫud ism-i fâʿildür. Mübâlağa vaṣf ve ıṭlâḳ olunmuşdur; ve ölüme ıṭlâḳ olunur; ve Hâşim Bin Yaḳîn muḥaddisdür. OK. 3-721, **yaḳīn** يقين Ar. *yânın fetḥi ve ḳâfın kesri ve meddiyle,* bir nesneyi iʿtiḳâd ile ṣaḥîḥ bilmek. Gâh olur ẓandan yaḳînle ve gâh olur yaḳînden ẓann ile taʿbîr olunur. VK. 2-564, **yaḳīn** يقين Ar. bir nesnenin ḥaḳîḳatine ḳalb dolanmak. AK. 710, **yaḳīn** يَقِين Ar. aṣlâ şek ve şübhe ʿârıż olmamak üzere bilme; ve şek ve şübheden ʿârî olan muʿâmelât; ve ḳarîb ve ḳarîn olan, uzaḳ olmayan, dānisten bī-şek. Terc. 2-464.

yaḳn*, yaḳan يقن Ar. *يقن* *yânın fetḥi ve ḳâfın sükûnuyla ve fetḥiyle,* bir nesneyi şübhesiz ḥaḳîḳat vechiyle bilmek maʿnâsınadur ki "gerçekden bilmek" taʿbîr olunur. Şâriḥ der ki Mıṣbâḥ'ın beyânına göre naẓar ve istidlâlden ḥâṣıl ʿilm ve idrâk olmağıla ʿilm, Bârî Taʿâlâya ıṭlâḳ olunmaz ve bu maʿrifetin fevḳinde olmağıla maʿrifetü'l-yaḳīn معرفة اليقين taʿbîr olunmaz; ve yaḳan يقن *fetḥateynle,* yaḳîn maʿnâsınadur ve izâḥe-i *[izâḥe-t ازاحة Ar. (v.n. 4. of زيح) kaldırmak, çıkarmak, gidermek, yok etmek. Ste. 42, izâḥe ازاحة Ar. i. 1. bir şeyi ayırma, 2. kurtulma 3. yok etme.. BOTS. 408.]* şekk ü gümândan ʿibâretdür. Murâd şek ve tereddüd muḳâbilidür. OK. 3-721-1,2, yaḳan يقن Ar. (yaḳīn* يقين Ar. *يقن* yânın fetḥi ve ḳâfın kesri ve meddiyle, bir nesneyi iʿtiḳâd ile ṣaḥîḥ bilmek. Gâh olur ẓandan yaḳînle ve gâh olur yaḳînden ẓann ile taʿbîr olunur. VK. 2-564-1.) *fetḥateynle,* bir nesneyi zikr olunan vech üzere bilmekde maṣdardur. VK. 2-564-2.

yaldaḳlanmaḳ يَلْدَقْلَنْمَقْ T. yaltaḳlanmaḳ, riyâkârlıḳ etmek, yaranmaḳ, ḫoşa gidecek ḥareketler yapmaḳ. YTS. 231.

yaldanmaḳ يَلْدَنْمَقْ T. yaltaḳlanmaḳ, riyâkârlıḳ etmek, yaranmaḳ, ḫoşa gidecek ḥareketler yapmaḳ. YTS. 231.

yalıŋ يَالِكْ T. alev. YTS. 232.

yaʿnī يَعْنِى Ar. (ʿināye-t* عناية Ar. *عنى* den) ḥarf-i ʿatf-ı tefsîrdir. Terc. 2-464, yaʿnī يَعْنِى Ar. zaḥmetlü bir işe uğraşup çalışmaḳ maʿnâsına olan ʿunī عنى *[ʿunī عنى Ar. ʿutî [[ʿutī عتى Ar. ʿaynın żammı ve tânın kesriyle, ve ʿitī عتى Ar. kesreteynle, ḥaddi mütecâviz serkeşlikle tekebbür eylemek maʿnâsınadur; ve ʿutī, ʿatī عتى Ar. ʿaynın żammı ve fetḥiyle, pek ḳocamaḳ maʿnâsına müstaʿmeldür. OK. 3-884-2,3.]] vezninde, bir âdeme bir zaḥmetlü nesne mühimm [mühimm مهم Ar. düşündürücü, endişe verici olan. Terc. 2-422.] olmak maʿnâsınadur; ve bir*

emr-i mühimme uğrayup ana meşğûl olmak ma'nâsınadur; ve bâb-ı râbi'den vürûdu ḳalîldür. OK. 3-884-3.] den fi'linden şîġa-i mużâri' müfred müẕekker-i ġâ'ibdir; mâ-ḳablindeki cümlenin ḥükmünü tefsîr ve îżâḥ edecek olan cümlenin evveline getirilir. Mütekellim şîġası olan "e'nâ اعنى " maḳâmında ḳullanılır. Maḳâm-ı isti'mâle göre "demek ki, şöyle ki" ma'nâsını ifâde eder. KO. 4-663, **ya'nî** يعنى Ar. "Şunu demek isterim, maḳṣadım şudur" diyecek yerde îrâd olunur bir edât-ı tefsîrdir: Yevmü't-tereviye ya'nî ẕi'l-ḥiccenin sekizinci günü. Fi'l-aṣl "ḳaṣd" ma'nâsına olan "'inâye-t عناية " maṣdarından ['inâye-t* عناية Ar. *عنا* 'aynın kesriyle dilemek; ve inâyet, zaḥmet çekmege daḫı derler; ve inâyet, bir nesne fehm olmağa daḫı derler. VK. 2-693.-1.] mużâri' müfred müẕekker-i ġâ'ibdir. 'Arabîde her şîġası isti'mâl olunduğu ḥâlde lisânımızda yalnız bu şîġa vech-i ma'rûż üzere isti'mâl olunmaḳdadır. LC. 1097.

yaŋşak يكشق T. çoḳ sözlü, boş boğaz, geveze. YTS. 234.

yapmak يپمق T. ḳapamaḳ, ḳapatmaḳ, örtmek. YTS. 234.

yarak يراق T. 1. ḥazırlıḳ, levâzım, techîzât. 2. silâḥ. 3. *(at ḥaḳḳında)* pişkin ve idmânlı. YTS. 235.

yaşar يشر T. yaşında. YTS. 238.

yatlu يتلو T. kötü, uğursuz, âdî, fenâ. YTS. 238.

yavlak يولق T. pek, çoḳ, gâyet. YTS. 239.

yazuk يازق T. günâh, cürüm, şuç. YTS. 241.

yèltemek يلتمك T. teşvik ve tergip etmek, tahrik etmek koşturmak, harekete geçirmek, kışkırtmak, tahris etmek. TS. VI-4516.

yèlüŋmek يلوكمك T. yel gibi uçmaḳ, havalara girmek, havalanmaḳ, böbürlenmek, büyüklenmek, ululanmaḳ.

yenbaġî ينبغى Ar. f.l. [mużâri' olup yalnız terkîb-i âtîde müsta'meldir.] ke-mā yenbaġî كما ينبغى = iḳtiżâ etdigi gibi, lâyıḳı vechile. KT. 1556.

yıġlınmak يغلنمق T. çekinmek, ḳaçınmak, nefsini men' etmek, şaḳınmaḳ. YTS. 243.

yigit يكت T. genç, delikanlı. YTS. 245.

yiti يتى T. 1. sert, keskin, şiddetli. 2. şiddet, keskinlik, sertlik. *krş. iti.* YTS. 247.

yiti vermek يتى ويرمك T. iti vermek, eliyle ilereye sürmek.

yiyilemek ييلامك T. ḳoḳmaḳ, çürümek, aşınmaḳ. *bk. yiyilmek.*

yiyilmek ييلمك T. çürümek, aşınmaḳ. *krş. yiyilemek.* YTS. 246, 248.

yiyir يير T. pis kokulu, pis. YTS. 248.

yoġalmak يوغلمق T. yoḳ olmaḳ, ḳayb olmaḳ, maḥv olmaḳ. *bk. yoġılmaḳ.* YTS. 248.

yoġılmak يوغلمق T. yoḳ olmaḳ, ḳayb olmaḳ, maḥv olmaḳ. *bk. yoġalmaḳ.* YTS. 248.

yolakmak يولقمق T. *bk. yolıḳmaḳ ve yoluḳmaḳ*

yolıkmak يولقمق T. işâbet etmek, ḳarşısına çıḳmaḳ, uğramaḳ, çatmaḳ. *krş. yoluḳmaḳ.* YTS. 250.

yolukmak يولقمق T. işâbet etmek, ḳarşısına çıḳmaḳ, uğramaḳ, çatmaḳ. *krş. yolıḳmaḳ.* YTS. 250.

yortmak یورتمق T. koşmak, sürekli yol yürümek, sefer etmek. YTS. 250.

yoydurmak یویدرمق T. sildirmek, imhâ ettirmek, izâle ettirmek, bozdurmak.

yoyılmak یویلمق T. zâ'il olmak, silinmek, bozulmak. YTS. 251.

yoymak یویمق T. silmek, imhâ etmek, izâle etmek, bozmak. YTS. 251.

yönelmek یونلمك T. teveccüh etmek, yüz tutmak, yüzünü belli bir yere çevirmek. YTS. 251.

yörenmek یورنمك T. 1. dolaşmak, yaklaşmak, bir şeyin çevresinde dolaşmak. 2. hâtıra gelmek, gönlü kaplamak. YTS. 251.

yumuş یمش T. iş, hizmet, görev, ödev. YTS. 252.

yurdı یوردی T. perforation *[perforation (pırfıreyşın), s. 1. delmeklik, şakb [[şakb ثقب Ar. delmek, suften; yandan yana işleyüp geçmek; ve delik; ve ma'lûmât-ı kâmile. Terc. 2. 305.]] 2. delinmeklik, şakb. 3. delik. şakb, sürāh. KLM. 569.]* hole. KML. 2213, **yürdi** یوردی T. yürdü یوردی T. Sbst. trou *[delik].* اكنه یوردیسی iğne yürdisi trou d'aiguille *[iğne deliği].* Zen. 971.

yurdu *bk. yurdı.*

yüŋ یوك T. tüy, kuş tüyü. YTS. 254.

zalm ظلم Ar. (zulm* ظلم Ar. *ظلم* den) *zâyın fethiyle,* maṣdar-ı ḥaḳîḳîdür. Bir şeyi mevk'i-i maḥsûsunun ġayriye vaż' eylemek ma'nâsınadır. Meselâ 'adl ve iḥsân yerine bir âdeme cevr ve bî-dâd eylemek gibi; ve bir âdemin ḥaḳḳına zulm eylemek ma'nâsınadır ki ḥaḳḳını vermeyüp yâ noḳṣân verüp yâḫud mâlını ġaṣb eylemekden 'ibâretdir; ve naḳṣ *[naḳṣ نقص Ar. eksiklik, eksiltmek LC. 1053]* ma'nâsına müsta'meldür; ve mevḳi'i olmayan maḥalde yer ḳazanmak ma'nâsına; ve ḥayvânı 'illeti yoğiken zebḥ etmek; ve derenin ve çayın ṣuyu muḳaddemâ hergiz uğramadığı yerlere varmak; ve henûz uyup *[uyumak اویومق T. 1. içine maya karıştırılan yoğurt, süt ve pekmez gibi şeyler katılaşmak. 2. kan pıhtılaşmak. YTS. 222]* yoğurt olmazdan muḳaddem ṭulumun südünü bir âdeme içirmek; ve erkek eşek gebe olan ḳancıḳ eşege aşmak; ve leben *[leben لبن Ar. süt. LC. 785.]* idrâk *[idrāk ادراك Ar. erişmek, yetişmek, lüḥûḳ ma'nâsına; ve bir nesnenin vaḳti erişüp derece-i kemâlin bulmak ve bir nesne tükenüp fenâ bulmak. OK. 3-85.]* eylemezden evvel halka içürmek *Şâriḥ der ki lebenin idrâkinden murâd yoğurt olması olmakla ma'nâ-yı evvel ile müttehid olur; ve zalm, gece ḳaranŋu olmak ve zalm, ḳara denür, ṣelc ma'nâsına; ve hezîlü't-teğallibi ḳılıcının ismidir; ve zalm, dişin âb ve tâb ve ṣafâ' ve revnaḳı; ve men' ma'nâsına müsta'meldür. OK. 3-507.

za'm,* zu'm,* zi'm* زعم Ar. *zâyın ḥarekât-ı ṡülâṡisiyle,* söylemek ma'nâsınadur, ḥaḳ ve ṣıdḳ sözde ve bâṭıl ve kizb sözde müsta'mel olmağla eżdâddandur ve ekṡerî müteḥaḳḳıḳ olmayup meşkûk ve müştebih *[müştebih مشتبه Ar. karışık ve müşkil olan. oHa. 2-325.]* olan maḥalde isti'mâl olunur... Meselâ, bir ḳavlin ṣıdḳ ve kizbi müştebih olan yerde ḳāle kezā قال كذا demeyüp za'me keza زعم كذا derler. *Şâriḥ der ki anunçün za'mū maṭiyyetü'l-kizb زعموا مطية الكذب derler. OK. 3-473-1, **za'm,* zu'm,* zi'm*** زعم Ar. *zânın fetḥi ve żammı ve kesri ve 'aynın sükûnuyla,* söylemek, ḳavl ma'nâsına; ve kefîl olmak ma'nâsına da gelür. VK. 2-412, **za'm, zu'm, zi'm** زعم Ar. bi'l-ḥarekâti'ṡ-ṡülṡ, söylemek, eger ḥaḳ eger bâṭıl eger kizb; eżdâddandur; ve kefil

olmaḳ. AK. 271, zuʿm* زعم Ar. muḥaḳḳaḳ olmayup şübhe olaraḳdan söylemek, ve kâẕib olaraḳdan söylemek. Terc. 1-456.

żamān* ضمان Ar. *ضمن* *emân vezninde,* ve żamn ضمن Ar. emn vezninde, kefîl olmaḳ maʿnâsınadur; ve kötürüm olmaḳ maʿnâsına müstaʿmeldür, kefîl ʿuhdeye mülâzım oldugu gibi kötürüm daḫı mekânına mülâzım olur. OK. 3-661, **żamān*** ضمان Ar. *ضمن* *dâdın fetḥi ve mîmin taḫfîfiyle,* kefîl olmaḳ; ve żamān isim daḫı gelür, beden ʿilletlü olmaḳ maʿnâsından. VK. 2-527, **żamān** ضمان Ar. żâminlik, kefillik, kefâlet, peẕireftārī. Terc. 2- 29.

zebūn زبون Far. (zây-ı muʿceme-i meftûḥa) *ḥarûn [ḥarūn* حرون *Far. esb-i nâ-fermân yaʿnî serkeş at; ve her muṭîʿ olmayan şey'e denür. Terc. 1-244.] vezninde,* bed ve fenâ ve işe yaramaz; ve redî *[redī* ردی *Ar. kötü, bed, fâsid, kemter olan. Terc. 1-435.]* ve seḫîf *[seḫīf* سخيف *Ar. ʿaḳılsız olan, bī-hūş; ve pek yufḳa ve seyrek ṭoḳunmuş olan; ve şaçma ve me'âlsiz olan. Terc. 1-475.]* olan maʿnâsınadur; ve bî-çâre ve nâ-tüvân ve nâlân maʿnâsınadur; ve maḥkûm ve taḥtü'l-ḳahr ve giriftâr maʿnâsına gelür. BK-2. 315, **zebūn** زبون Far. bed ve fenâ ve işe yaramaz; ve bî-çâre ve nâ-tüvân ve nâlân; ve maḥkûm ve taḥtü'l-ḳahr ve giriftâr. LBK. 222, **zebūn** زبون Far. ḳuvvetsiz, nâ-tüvân olan, żaʿîf; ve bed, fenâ, işe yaramaz olan, seḫîf olan; ve ʿâciz ve maġlûb olan. Terc. 1-416.

zehī زهی Far. "edât-ı taḥsîn ve istiġrâb" dır. Ne ḫoş! Ne güzel! maʿnâsına. § ne garîb, ne ʿacîb maḳâmında istimâl olunur. KO. 3-479, **zehī** زهی zihī زهی Far. auch زی zī. Inter. ne güzel, ne ḫoş; oh! zī gökçek. Zen. 485, **zehī** زهی Far. kelime-i taḥsîndir, ṭūbā. Terc. 1-432, zehī زهی Far. ne ḫoş, ne güzel. LN. 459. *krş. zihī.*

zekā'* زكاء Ar. * زكاء * *vâvî* *zânın fetḥiyle,* ve züküvv زكو Ar. *ʿulüvv vezninde,* neşv *[nüşū'* نشوء *Ar. peydâ olup ḥayât bulma. "neşv ü nemā* نشو و نما*" taʿbîrindeki "neşv* نشو*" bundan ġalaṭdur. LC. 1045, neşv* نشو *Ar. peydâ olma, vücûde gelme, büyüyüp çıḳma: (neşv ü nemā* نشو و نما *) = bitüp büyüme, sürüp çıḳma. KO. 4-582, neşv* نشو *Ar. yeniden peydâ olup ḥayâta gelmek, nebât ve ḥayvân gibi büyümek, nev-peydâ şuden. Terc. 2-432.]* ü nemâ *[nemā'* نماء *Ar. 1. artmak, ziyâdeleşmek. 2. büyümek: "neşv ü nemā* نشو و نما*" 3. fâ'iż. LC. 1056, nemā'* نماء *Ar. bereketlenüp çoġalmak, artmak, büyümek maʿnâsınadur. (neşv ü nemā* نشو و نما *) = (neşv* نشو *) peydâ olup büyümek, yetişmek maʿnâsına olmaġla te'kîd içün iḳâme ḳılınan (nemā'* نماء *) ile birlikte nebât gibi yetişüp büyümek maʿnâsını ifâde eder. § rebḥ, fâ'iż maʿnâsında da ḳullanılır: (nemādār* نمادار *) = fâ'izli, fâ'ideli. KO. 4-592, nemā'* نماء *Ar. artmak, ziyâde olmaḳ, bālīden. Terc. 2-441.]* bulmak ve bir kimse ehl-i ṣalâḥ olmak ve mütenaʿʿim *[mütenaʿʿim* متنعم *Ar. nâz ve niʿmet ve türfe-t [[türfe-t* ترفه *Ar. niʿmet, ḥużûr, refâhiyyet. bHa. 1-86.]] ile beslenmiş. olan, bā-niʿmet perverde. Terc. 2-282.]* olmak. OK. 3-832, **zekā'** زكاء Ar. (zekāt* زكوة Ar. * زكا * *zânın fetḥi ve kâfın fetḥi ve meddiyle,* mâldan iḫrâc olunan ḥiṣṣe-i muʿayyene ki maʿrûfdur. VK. 2-652.) *zânın fetḥi ve elifin meddiyle,* nebâtât büyümek; ve liyâḳat maʿnâsına da gelür; ve zekâ, ḳuvvet-i zihne daḫı derler. VK. 2-652, **zekā'** زكاء Ar. *bi'l-fetḥ, ve'l-medd,* uzamak. AK. 273, **zekā'** زكاء Ar. *bi'l-fetḥ,* ʿakıl ve kiyâset ve tahâret, naʿti zekî gelür. AK. 273, **zekā'** زكاء Ar. ṣalâḥ, diyânet *[diyānet* ديانة *Ar. dâlın kesriyle, umûr-ı dînî riʿâyet üzere olmaḳ. VK. 2-510-17, diyānet* ديانة *Ar. bi'l-kesr, imâmet;*

ve istikâmet; ve iṭâ'at. AK. 233, diyānet دیانت Ar. dîn ve 'ibâdete ṣadaḳat üzere iḳdâm edüp günâhdan ictinâb etmek. oHa. 327.], ehl-i ṣalâḥ olmaḳ. Terc. 1-456.

zelū زلو Far. (zây-ı meftûḥa) *mecû vezninde*, "sülük" ta'bîr olunan uzun ve siyâh ḳurtcağıza denür ki 'ażâya yapışdururlar. BK-2. 321, **zelū** زلو Far. sülük denilen ḳurtcağız. LBK. 227, **zelū** زلو Far. a leech. *[leech (liç) i. sülük, 'alaḳa [['alaḳa علقه Ar. i. bir sülük, c. 'alaḳāt علقات 'ulaḳ. علق YTL. 483.]] zâlû 2. ṭabîb, hekîm 3. kâselîs, yapışḳan ve 'aṭiyye ḫuṣûṣunda ṭoymak bilmez ḥerîf 4. yelkenin yaḳası, yaḳa. KLM. 474.]* Ste. 620.

zem-herī زمهری Ar. *bk. zemherīr.*

zem-herīr* زمهریر Ar. *زمهر* *zencebîl vezninde*, pek ṣoğuḳ şiddet-i berd *[berd برد Ar. ṣoğuḳ, serd, ḥarâret noḳṣânı. Terc. 1-149.]* ma'nâsınadur. *Şâriḥ der ki berd-i şedîd ma'nâsına da gelür. Ba'żılar bunı menḥûtdur *[menḥūt منحوت Ar. naḥt olunmuş, terâş edilmiş, âlet-i ḳâṭı'a ile yonulmuş şey: "büt بت şanem صنم taṣvîr تصویر" gibi. § kelime-i menḥûta = 'Arabîde iki kelimeden terkîb olunmuş kelimeye ıṭlâḳ olunur. KO. 4-384, menḥūt منحوت Ar. 1. naḥt olunmuş, yonulmuş. 2. iki kelimeden taṣvîr olunmuş bir kelime. Meselâ "besmele" "bi-ism Allâh"dan menḥûtdur. LC. 995.]* dediler ki zemm herîrü'l-kelb زم هریر الکلب kelimesinden *[zemm* زمّ Ar. * زمّ* zâyın fetḥi ve mîmin teşdîdiyle, bağlamaḳ ma'nâsınadur; ve devenin başında ağrı ḥâdiṣ olmagıla başını yuḳarı ḳaldırmak ma'nâsınadur; ve bir kimse başını yuḳarı ṭutmak ma'nâsına müsta'meldür; ve zemmü'l-ünf زمّ الانف burnunu havâya ṭutmak ma'nâsınadur ki kibir ve naḫvetle [naḫvet نخوة Ar. mütekebbirlik, ve ta'aẓẓüm ve iftiḫâr etmek., ḫod-bīnī. Terc. 2-429.] dimâğ eylemekden kinâyedür; ṭoldurmak ma'nâsınadur; ve deveye yular geçürmek ma'nâsınadur; ve yürimekde sâ'ire sebḳ ve taḳaddüm eylemek ma'nâsınadur; ve tekellüm eylemek ma'nâsınadur; ve ḳurd ḳuzuyu ḳapup başını yuḳarı ṭutarak alup götürmek ma'nâsınadur ki ḳuzunun boynundan ḳavramaḳla ḳuzunun başı yuḳarı ḳalur. OK-3. 475, herīr هریر Ar. hânın fetḥi ve rânın kesri ve meddiyle, kelbin ürmekden ednâ olan âvâzıdur. Şoğuḳ te'sîrine 'adem-i taḥammülden ḥâṣıl olur; ve herîr, bir nesneyi kerîh görmege daḫı derler. VK. 1-481-8, herīr هریر Ar. kelb siŋleyüp [sinlemek سینلمك T. iniltili ses çıḳarmaḳ. YTS. 188.] çağırmaḳ. AK. 695.]* mürekkebdür; ve zem-herîr, aya denür ḳamer ma'nâsına. OK. 1-879-1, **zem-herīr*** زمهریر Ar. *زمهر* *zânın fetḥi ve hânın fetḥive rânın kesri ve meddiyle*, şiddet-i berd ma'nâsına. VK. 1-379-1, **zem-herīr** زمهریر Ar. ṣoğuḳ şiddetli olmaḳ, şiddet-i berd ma'nâsına; ve ay ma'nâsına gelür ḳamer gibi. AK. 275, **zemherīr** زَمْهَرِیر Ar. pek ṣoğuḳ olmaḳ; ve şiddet-i burûdet; ve ḳış mevsiminin pek ṣoğuḳ vaḳti, seced. Terc. 1-458, **zem-herīr** زَمْهَرِیر Ar. s.ẓ. ḳışın en ṣoğuḳ vaḳti ki kânûnlarda olur: zemherîr fırṭunası. zemherîr ẓürefâsı = ḳış mevsiminde ince eṣvâb giyen. KT. 687, **zemherīr** زَمْهَرِیر Ar. 1. şiddetli ṣoğuḳ ṣoğuğun şiddeti. 2. ḳış mevsiminin en şiddetli hengâmı. LC. 549, **zemherīr** زمهریر u. zemherī زمهری Ar. sbst. froid intense, le plus grand froid de l'hiver, les 40 jours aprés le solstice de l'hiver. Zen. 481.

zemm* زمّ Ar. * زمّ* *zâyın fetḥi ve mîmin teşdîdiyle*, bağlamaḳ ma'nâsınadur; ve devenin başında ağrı ḥâdiṣ olmagıla başını yuḳarı ḳaldırmak ma'nâsınadur; ve bir kimse başını yuḳarı ṭutmak ma'nâsına müsta'meldür; ve zemmü'l-ünf زمّ الانف burnunu havâya ṭutmak ma'nâsınadur ki kibir ve naḫvetle *[naḫvet نخوة Ar. mütekebbirlik, ve ta'aẓẓüm ve iftiḫâr etmek., ḫod-bīnī. Terc. 2-429.]* dimâğ eylemekden kinâyedür;

toldurmak ma'nâsınadur; ve deveye yular geçürmek ma'nâsınadur; ve yürimekde sâ'ire sebk ve takaddüm eylemek ma'nâsınadur; ve tekellüm eylemek ma'nâsınadur; ve kurd kuzuyu kapup başını yukarı tutarak alup götürmek ma'nâsınadur ki kuzunun boynundan kavramakla kuzunun başı yukarı kalur. OK-3. 475, **zemm** زمّ Ar. (zimām* زمام Ar. *زمّ* *zânın kesriyle,* şol ipdür ki devenin burnın delüp geçürdükleri bakır halkaya yâhud ağaç halkaya bağlarlar; ve anun ucuna yular şapın bağlarlar, ve gâh olur yular şapına dahı zimâm derler; ve zimâmü'n-na'l زمام النعل şol kayışa derler ki na'lın taşması ana bağlanur. Nite ki 'Arab nal'ınlarında meşhûrdur. VK-2. 414-1.) *zâyın fethi ve mîmin teşdîdiyle,* yularlamak ve zemm, seyirde ilerü yürümege dahı derler; ve zemm, mütekebbirlik kılmağa dahı derler; ve zemm, kaldırmak ma'nâsına dahı gelür. VK-2. 414-2.

zemzeme-t زمزمه Ar. (zemm* زمّ Ar. *زمّ* den) *zelzele vezninde,* uzun uzadı gürüldeyerek ve yankulayarak seslenmek ma'nâsınadur, ırakdan tağ içinden gelen top ve ra'd *[ra'd* رعد *Ar. gök gürüldüsü, gurvîden; ve korkutmak, tehdîd etmek. Terc. 1-439.]* âvâzı gibi; ve bu ma'nâda isim olarak isti'mâl olunur; ve pey-der-pey gök gürüldemek ma'nâsınadur ki şedîd olmamağla gürüldüsü hoş ve mu'tedil ve yağmuru fivârân *[ferāvān* فراوان *Far. çok, bol, kesîr olan, geniş olan, vâsi'; ve hurde olan yıldızlar. Terc. 2-45, firāvān* فراوان *Far. çok, vâfir, bol. LC. 706.]* olur; ve zemzeme, âteş-perest tâ'ifesi ta'âm ederken dem-sâz oldukları nağmeye denür ki genizlerinde ve boğazlarında bir gûne ezgi ile ve terâne ile terdîd ve tercî'-i âvâz eylemekden 'ibâretdür, ne şakk-ı şefe ve tahrîk-i lisân ederler, beynlerinde ol kelâm masnû'dur, bî-gâneler fehm eylemeyüp hem-ân kendileri fehm ederler; bu ma'nâda kezâlik masdar ve isim olarak isti'mâl olunur; ve zemzeme, arslan gümürdüsüne *[gümürdü* كومردی *T. gümbürtü, gürültü, homurtu. YTS. 103.]* denür. OK-3. 476-3, **zemzeme-t** زمزمه Ar. *'alâ vezni'z-zelzele-t,* gök gürlemek, ra'd *[ra'd* رعد *Ar. gök gürüldüsü, gurvîden; ve korkutmak, tehdîd etmek. Terc. 1-439.]* âvâzı ma'nâsına, Ebû Zeyd rivâyeti üzere; ve zemzeme, Mecûs tâ'ifesinin ta'am yerken söyleşmesine dahı derler. VK-2. 414-6, **zemzeme-t** زمزمه Ar. anul anul *[anul* اكل *T. yavaş, sâkin, hafif. anul anul = 1. ağır ağır, usul usul, yavaş yavaş. 2. kerte kerte, tedricen. YTS. 10.]* çağırmak; ve gök gürlemesinin âvâzı ve od gürüldüsü; ve dahı şol kelâma derler ki hurûfu zâhir olmaya; ve Mecûs tâ'ifesi 'inde'l-ekl etdikleri kelâm. Ammâ kesr-i zâ ile [zimzime], cemâ'at ma'nâsına gelür. AK. 275, **zemzeme** زَمْزَمَه Ar. âteş-perestlerin genizlerinde yavaş yavaş ezgi ve terâne ile ta'âm eder iken söyledikleri kelâm. Terc. 1-458, **zemzeme** زَمْزَمَه Ar. ss. teğannî, terennüm, terâne, mezâmîr-i Dâvûd -aleyhi's-selâm-ı veyâ makâmât-ı Zendîokuyan hatîblerin terânesi. KT. 687, **zemzeme** زَمْزَمَه Ar. ezgili âvâz, mütemevvic nağme; terâne-i mün'akis. LN. 456, **zemzeme** زَمْزَمَه Ar. ezgili âvâz, nağmeli ses, 'aks eden terâne. KO. 3-474, **zemzeme** زَمْزَمَه Ar. mütemevvic ses, nagmeli âvâze, terâne-i mün'akis. LC. 549.

zenb* ذنب Ar. *ذنب* *zâlın fethi ve nûnun sukûnuyla,* günâh ve ism *[ism* إثم *Ar. günâh ve zenb ma'nâsınadur, hamra ve kumâra ıtlâk olunur, ve helâl ve mübâh olmayan 'ameli işlemek. OK. 3. 389.]* ma'nâsınadur cem'i zünūb ذنوب ve cem'ü'l-cem'i zünūbāt ذنوبات gelür. Mü'ellifin Besâ'irde beyânına göre aşıl ذنب fethateynle [zeneb] kuyruğa denür ve

bu ʿalâḳa ile reẕl *[reẕl رذل Ar. ḫasîs, asılsız kimse. Cemʿi rüẕâl ve erẕâl gelür. AK. 248.]* ve süflâ olan şey'e ıṭlâḳ olunur. Meselâ, "eẕnâbü'l-ḳavm" derler, esâfil-i nâs maʿnâsına ve meẕânibü tilâ *[tilā تلا Ar. dağ gibi günâh; telʿa(t), dağ, tepe, yığın; su, tevâlî, vefret, kesret. C. tilâʿ Wehr. 96.]* daḫı andan müsteʿârdur; ve ḳuyruğunun ḳılları firâvân olan ata ẕünûb ıṭlâḳ ederler; ve ḳuyruḳlu yaʿnî büyük olan ḳoğaya da ıṭlâḳ ederler, ve andan ḥaẓẓ *[ḥaẓẓ حظ Ar. naṣîb. C. ḥuẓûẓ حظوظ gelür. AK. 172, ḥaẓẓ حَظ Ar. 1. nasîb, behre. 2. hoşlanma. LC. 425, ḥaẓẓ حَظ Ar. sevinç, sevinmek, mesrûr olmak; ve niʿmet-i mesrûriyeti mûcib olacak nesne. Ha. 1-246.]* ve naṣîb maʿnası istiʿâre olunur. Nite ki secl *[secl سَجل Ar. içinde su olan ḳoğa, ve eger az ve eger çok içinde su olmayana secl denmez; ve ʿinde'l-baʿż, ṭolu ḳoğaya da derler, müẕekkerdir. C. sicâl سجال ve escâl اسجال gelür. AK. 283.]* dahı ol maʿnâda istiʿmâldür; ve ẕenb, *ḍarb vezninde,* madde-i meẕbûreden maṣdardur. Bir nesnenün ḳuyruğundan ṭutmak ve ḳuyruğuna dokunmak ve urmak maʿnâlarına. Baʿdehû mutlaḳâ vaḫîmü'l-ʿâḳibet olan fiʿilde isim olarak istiʿmâl olundu, ʿâḳibetden müterettib olan veḫâmet ʿitibâriyle ki murâd iṡm ve günâh olacakdur. İntihâ; ve ẕenb, maṣdâr olur. Bir kimsenün ardına düşüp izinden ayrılmayarak gitmek maʿnâsına ki "ḳuğruğunu ṣalı vermeyerek gitmek" taʿbîr olunur. OK. 1-134, **ẕenb*** ذنب Ar. *ذنب* *ẕâlın fetḥi ve nûnun sükûnuyla,* günâh, iṡm maʿnâsına *[iṡm اثم Ar. günâh ve zenb maʿnâsınadur, ḫamra ve ḳumâra ıtlâk olunur, ve ḥelâl ve mübâh olmayan ʿameli işlemek. OK. 3. 389.].* Cemʿi ẕünûb ذنوب gelür, *żammeteynle;* ve suç işlemek maʿnâsına da gelür, cürm gibi. VK. 1-60, **ẕenb** ذنب Ar. *bi't-teskîn,* ṣuç ve günâh. Cemʿi ẕünûb ذنوب gelür, ve eẕnāb اذناب gelür. AK. 238, **ẕenb** ذَنْب Ar. ḳabâḥat, iṡm, günâh. Terc. 422, **ẕünûb** ذُنُوب Ar. ḳabâḥatler, iṡmler, ẕenbler. Terc. 1422.

ẕevḳ* ذوق Ar. *ذوق* *sevḳ vezninde;* ve ẕevāḳ ذواق Ar. *seḥâb vezninde;* ve meẕāḳ مذاق Ar. *mîmin fetḥiyle,* meẕāḳa-t مذاقة Ar. *hâ ile,* ṭatmaḳ maʿnâsınadur; ve pekligini ve gevşekligini denemek içün yayın kirişini çekmek maʿnâsına müstaʿmeldür; ve ẕevâḳ seḥâb vezninde, ṭadılacaḳ cüz'îce şey'e denür ki "ṭadımlıḳ" taʿbîr olunur. OK. 2-908, **ẕevḳ*** ذوق Ar. *ذوق* *ẕâlın fetḥi ve vâvın sükûnuyla,* ṭatmaḳ. VK. 2-169, ẕevāḳ ذواق Ar. *ẕâlın ve vâvın fetḥiyle,* bi-maʿnâhu. VK. 2-169, meẕāḳ مذاق Ar. ve meẕāḳa-t مذاقة Ar. *fetḥateynle,* bi-maʿnâhu. VK. 2-169, ẕevāḳ ذواق Ar. *bi'l-fetḥ fîhimâ,* ṭatmak; ve çekmek, ceẕb gibi. AK. 239, **ẕevḳ** ذَوْق Ar. ṣafâ, cünbiş, şādmānī. Terc. 1-422.

żımân ضِمَان Ar. (żamān* ضمان Ar. *ضمن* dan) birinin maẓhar olduğu żarâr ve ziyâna muḳâbil verilen ḳarşılıḳ, peẕireften; ve birinin ẓarâr ve ziyânına maẓhar olamayacağına iʿtimâd etdirmek için kendü nefsine teslîm olunan nesne. Terc. 2-29, **żımân** ضِمَان Ar. birinin maẓhar olduğu żarâr ve ziyâna muḳâbil verilen ḳarşılıḳ; ve birinin ẓarâr ve ziyânına maẓhar olamayacağına iʿtimâd etdirmek için kendü nefsine teslîm olunan nesne. Ha. 2-19.

zi ز Far. -den maʿnâsında olaraḳ ḥarf-i cerr-i Fârisîdir, min. Terc. 1-411.

zihī زهى Far. 1. ne güzel, ne ḫoş. 2. ne garîb, ne ʿacîb. LC. 553, **zihī** زهى Far. âferin, ne ḫârikulâde. FG. 93. *krş. zehī*

ẓulm* ظلم Ar. *ظلم* *ẓâyın żammıyla,* bir nesneyi maḥalline vażʿ eyleyüp maḥall-i

maḫṣûṣun ġayriye vażʿ eylemege denür ki isimdür; ve bundan maṣdar-ı ḥaḳîḳî ẓâyın fetḥiyle [ẓalm ظلم] dur. *Mü'ellif Baṣâ'ir'de demişdür ki "ẓulm ظلم" mâddesi ẓulmetden me'ḫûẕdur, vażʿuş-şey'un fî ġayru mevżıʿat-in وضع الشئ فى غير موضعه maʿnâsınadur; vażʿ-ı mezbûr yâ ziyâde ile yâ noḳṣân ile yâ vaḳtinden yâ mekânından ʿudûl ile olur; ve ẓulm, üç gûne olur: Biri beyne'l-insân ve beyne'llâh taʿâlâ olur. Bunun aʿẓamı küfr ve şirk ve nifâḳdur. S̱ânî, beyne'ẓ-ẓâlim ve bene'n-nâs olur. S̱âlis, beyne'ẓ-ẓâlim ve beyn nefsühû olur. Ḳaldı ki ẓulmün envâʿ-ı s̱elâs̱esi fi'l-ḥaḳîḳa "ẓulm li'n-nefs ظلم للنفس" dür; ẓâlim bir ẓulme ibtidâr eyledikde ibtidâ nefsine ẓulm etmiş olur. OK. 3-507-1, **ẓulm*** ظلم Ar. *ظلم* *ẓânın żammı ve lâmın sükûnuyla,* bir nesneye taʿaddî etmek; ve bunun aṣlı bir nesneyi maḥalline vażʿ etmeyüp ġayri yere vażʿ etmekdür... Bu ẕikr olunan Cevherî rivâyetidür; Ḳâmûs'da maṣdar-ı ḥaḳîḳî ẓânın fetḥiyledür, demişdür. VK. 2-432, **ẓulm, ẓulûm** ظلم Ar. *bi'ż-żam ve żammi'l-lâm,* bir nesneyi yerine etmeyüp ġayri mevżıʿa vażʿ etmek. AK. 376.

ẓulümāt ظلمات Ar. (ẓulm* ظلم Ar. *ظلم* den) [ẓulme-t ظلمة Ar. *ẓânın żammı ve lâmın sükûnuyla,* ḳaraŋuluḳ ki nûrun muḳâbilidür. VK. 2-432-10, ẓulûme-t ظلمة Ar. *żammeteynle,* ẕikr olunan maʿnâda lûġatdür. VK. 2-432-11, ẓulem ظلم Ar. *ẓânın żammı ve lâmın fetḥiyle,* cemʿi, ḳaraŋuluḳlar maʿnâsına. VK. 2-432-12] *żammeteynle,* keẕâlik cemʿi. VK. 2-432-13, **ẓulümāt** ظُلُمَات Ar. ḳaraŋuluḳlar, tīre-hā. Terc. 2-47.

ÖZET

Bağdemir, Abdullah, "Müzekki'n-Nüfûs, Giriş - Metin - Sözlük", Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Hamza Zülfikar) Tezin Sayfa Sayısı: CXVI + 721

Müzekki'n-Nüfûs, Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî tarafından XV. yüzyıl ortalarında (1448) Anadolu'da Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış dînî - tasavvufî bir ahlâk kitabıdır. Yazar eserini, kendi zamanında tutum ve davranışları bozulan kardeşlerinin kurtulmalarına ve bundan sonra gelen tâliplerin nefs elinden kurtulup Allah'a ulaşmalarına sebep olması için kaleme almıştır. "İnsanların nefislerini arıtan" anlamına gelen Müzekki'n-Nüfûs'un konusu kitabın adından da anlaşılacağı gibi "nefis terbiyesi"dir.

Eşrefoğlu Abdullah, nefsi dört kısma ayırır. Bunlar, kişinin nefsinin, kötülüğü emrettiği "nefs-i emmâre"; kendi kötülüklerini kınadığı "nefs-i levvâme"; Allah'tan ilhâm aldığı "nefs-i mülhime"; huzûr ve sükûna kavuşup rahatladığı "nefs-i muṭma'inne"dir. Bundan sonra ise nefs-i mutma'innenin sıfatları olan ve kişinin Allah'tan razı olduğu "râḍiye"; Allah'ın da o kişiden razı olduğu "marḍiyye" mertebesi gelir.

Böyle bir girişten sonra eser iki ana bölüme ayrılmakta ve birinci bölümde şu konular işlenmektedir: Dünyâ, dünyâ sevgisi ve dünyâ sevgisinin nedeni, dünyânın terkinin nedeni, dünyâyı sevmenin ziyânı nedir, terkinin faydası nedir, dünyâ neye benzer, bu dünyâyı sevip dünyâlık toplayanlar neye benzer ve nefs-i emmârenin sıfatları nelerdir?

İkinci bölüm yedi alt başlığa ayrılarak şu konulara yer verilmektedir: Nefs-i mutma'inneye döndürmek için nefs-i emmâreyi nasıl terbiye etmek gerekir ve bir şeyhe bağlanıp nasıl mürît olunur, tevbe ve teveccüh etmek nasıl olur, ne tür kişileri şeyh edinmek gerekir, şeyhlik mertebesi nedir ve nasıl bir makâmdır, mürîtlik makâmı nedir, mürîtliğin şartları ve kuralları nelerdir, Allah'ı zikrederek çile ve halvet çıkarmak ve Allah'a çağrılmak nasıl olur?

XV. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığını, anlatım olanaklarını, o dönemdeki durumunu ve yönelişini en iyi biçimde gösteren bu eser, Türk dili için zengin ve değerli bir kaynaktır.

ABSTRACT

Bağdemir, Abdullah, "Müzekki'n-Nüfûs, İntroduction - Text - Dictionary", The thesis of Ph. Dr., (The tutor of the thesis: Prof. Dr. Hamza Zülfikar) The page number of the thesis: CXVI + 721

Müzekki'n-Nüfûs, written in old Anatolian Turkish in Anatolia in the middle of the 15th century (1448) by Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî is a religious and mystical ethics book. The author has written his book in order to save his brothers whose attitudes and behaviours disorder in his time and to cause the latter demanders being released from self to reach to God. The subject matter of Müzekki'n-Nüfûs, meaning "purifying people's selves" as it is understood from the title of the book, is "the training of the self."

Eşrefoğlu Abdullah, divides the self into four parts. These are "the commanding soul" in which person's soul orders malice, "the reproaching soul" in which he blames his own wickendnesses "the inspirer soul" in which he has inspired from God, "the tranquil state of mind" in which his soul has been calmed and relieved. Then the qualities of tranquil state of mind are "Good will" in which the person will be pleased with God and "Content" in which God is pleased with that person.

After such kind of introduction the work is divided into two main parts and in the first chapter, those subjects are handled: The world, the love of the world, its reason, the reason of the leaving of the world, what are the damages of loving the world?, what is the use of leaving the world?, what does the world look like?, what do the people who love the world and collect worldly goods look like? and what are qualities of the commanding soul?

The second chapter is divided into seven parts and those subjects are handled: How should the commanding soul be trained in order to change it to tranquil state of mind?, how can the man be a disciple by following the sheikh?, how can the man be penitent and make a vow?, what kind of people can be accepted as sheikh?, what is the position of a sheikh?, and what kind of position is it?, what is the position of a disciple?, and what kind of position is it?, what are the conditions and rules of being a disciple?, how can the man suffer and live in solitude by mentioning God's praise and name?, İn what way is the man invited by God?

The wealth of the words of the 15th century old Anatolian Turkish, the different from of their speech, show the manner of the period and also supply a valuable source for the Turkish language.

SAYFA	SATIR	YANLIŞ	DOĞRU
XCI	alttan 4. satır	اُودُنج ödünc 40b-6	اُودُنج ödünc (< öde-) 40b-6,96b-13
XCII	üstten 5. satır	Bu ekin metnimizde yalnızca şu kelimelerde görülmektedir.	Bu ek metnimizde yalnızca şu kelimede görülmektedir.
XCII	üstten 5. satır	اُودُنج ödünc (< öde-) 40b-6,96b-13	
XCIII	alttan 5. satır	işteşlilik	işteşlik
XCIV	üstten 6. satır	örneklerde ise -l- ler düştüğü	örneklerde ise -l- lerin düştüğü
CII	alttan 6 satır	bezen	bazen
CV	alttan 1. satır	يَمالو yamalu (ḳaftanlar) 50a-15	
CVI	üstten 3. satır	(çıkarak)	(çıkaracak)
CVI	alttan 11. satır	1. kişi : -am, -em	1. kişi : -am, -em; -ın, -in; -van, -ven
CX	üstten 15. satır	يَمالو yamalu (ḳaftanlar) 50a-15	
CXIII	üstten 11. satır	serbertliğidir	serbestliğidir
CXIII	üstten 16. satır	bulunun	bulunan
3	üstten 3. satır (2a-15)	şūmluğından	şumluğından
3	üstten 14. satır (2b-7)	Ṣall'allāhu	Ṣalla'llāhu
3	üstten 10. satır (2b-3)	ṣıfatıyla	ṣıfatı-y-la
3	üstten 14. satır (2b-7)	oldılar	öldiler
4	alttan 2. satır (3a-7)	rücûᶜ	rücūᶜ
8	üstten 8. satır (4b-12)	kim	kim: Bundan
14	üstten 12. satır (8a-15)	meşġûl	meşġūl
14	alttan 3. satır (8b-6)	Vaḳit-kim	vaḳtī-kim
15	üstten 9. satır (8b-15)	dėyü. otuz	dėyü. Otuz
19	üstten 8. satır (10b-2)	Bilgil imdi:	Bilgil imdi!
23	üstten 10. satır (12b-9)	şafāya	ṣafāya
25	üstten 16. satır (14a-3)	bi'l-āḫar	Bi'l-āḫar
31	alttan 7. satır (17b-2)	yıdırım	yıldırım
31	alttan 4. satır (17b-4)	âdemī	ādemī
33	alttan 1. satır (18b-9)	esrükdürür	esrük-dürür
36	üstten 11. satır (19b-14)	varılduḳda	varılduḳdan
36	alttan 7. satır (20a-2)	ve-līkin	Ve-līkin
37	üstten 4. satır (20a-9)	müsteḥaḳ	müsteḥıḳ
38	üstten 13. satır (20b-13)	şādıḳ	ṣādıḳ
45	alttan 10. satır (24b-13)	Ey	Ėy
49	üstten 10. satır (27a-1)	ṭālibuŋ	ṭālibüŋ